

Library of the University of Michigan

Bought with the income

of the

*Ford-Messer
Bequest*

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNVM SS. PATRUM, DOCTORVM, SCRIPTORVMQUE ECCLESIASTICORVM,
SIVE LATINORVM, SIVE GRÆCORVM,

QUI AB AÑO APOSTOLICO AD ÈTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIVM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORVM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CVMQUE NONNULLIS CODICIBVS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBVS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBVS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBVS OPERIBVS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBVS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBVS PARTICULARIBVS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBVS, DONATA;

CAPITULES INTRA IPSUM TEXTVM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARVM PAGINARVM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBVS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBVS, ADORNATA;

OPERIBVS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBVS, AMPLIFICATA;

DILECTIS ET AMPLIUS INDICIBVS LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBVS IMMENS ET GENERALIBVS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERVM SUORVM LOCIS SINGULOS SINGULORVM LIBRORVM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBVS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERVM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERVM RECUSORVM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINVM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETIIS EXIGUITAS, PRÆSENTIMQVE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORVM FRAGMENTORVM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBVS ET MSS. AD OMNES ÈTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBVS, COADUNATORVM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCAE
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSVM COMPLETORVM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBVS MOLE SVA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINVM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBIRUT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERÉ LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLU MMODO EMITUR: UTRIBIQUE VERO, UT PRETIIS HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSA ERIT; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCAE TOMUS XXVI.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

EXCUDEBatur et venit apud J.-P. MIGNE EDITOREM,
in via dicta d'AMBOISE, prope portam Lutetiae PARISIORVM VULGO D'ENFER NOMINATAM
seu PETIT-MONTROUGE.

SECULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

*AD MSS. COIMCES GALLICANOS, VATICANOS, ETC., NECNON AD COMMELINIANAS LECTIOINES CASTIGATA,
MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE, PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS
ILLUSTRATA : NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, ONOMASTICO, ET COPIOSISSIMIS
INDICIBUS LOCUPLETATA, OPERA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS
S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI,*

NOVISSIMIS NUNC CURIS EMENDATORA, ET QUARTO VOLUMINE AUCTA ;

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSI,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENEUNT QUATUOR VOLUMINA 45 FRANCIS GALLICIS.

*EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.*

1857

BR 60 .M61 v.25 ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXVI CONTINENTUR

Quae siccitatem præmolantur nunc primum inter Athanasti opera comparent.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

OPERA HISTORICA ET DOGMATICA.

	col.
Orationes adversus Arianos.	12
Epistolæ ad Serapionem.	525
Epistola de synodis Arimini in Italia et Seleuciae in Isauria celebratis.	681
Tomus ad Antiochenos.	793
Epistola ad Jovianum imp.	818
Vita S. Antonii.	835
Epistolæ duæ ad Orsisium.	978
Narratio Athanasii ad Ammonium episc. et alios de fuga sua sub Juliano.	989
Liber de incarnatione Verbi Dei et contra Arianos.	984
Epistola ad Afros.	1029
Epistola ad Epictetum.	1049
Epistola ad Adelphium.	1071
Epistola ad Maximum philosophum.	1085
De incarnatione Domini nostri Jesu Christi contra Apollinarium.	1093
Epistolæ duæ ad Amunem monachum.	1169
Epistola ad Rufinianum.	1179
Epistolæ duæ ad Luciferum.	1181
Epistola ad monachos.	1185
Liber de Trinitate et Spiritu sancto.	1191
Fragmenta varia.	1217
Sermo major de fide.	1262
Fragmenta et sermones.	1293
* Opusculum de azymis.	1327
* Epistolæ heortasticæ.	1339

ADMONITIO

IN QUATUOR ORATIONES CONTRA ARIANOS

318 I. Historiae Arianorum ad monachos a S. Athanasio missæ subjungere vixum est quatuor orationes contra Arianos. Namque si, ut nonnullorum est sententia, hoc ipsum opus est quod una cum Arianorum Historia ad monachos misit S. Athanasius, proprius hic ejus locus est. Sed si alii probabilius existimant illas orationes alias plane esse ab opere ad monachos missas: nec idcirco incommodè hic collocantur. Cum enim constet eas post intrusum Georgium, a S. Athanasio in solitudine tum degente esse compositas: potest utique fieri ut illas nonnisi post epistolam ceteraque ad monachos missa opera scripserit; nam quo definite anno conscriptas fuerint, certo dici non potest. Sed de his fusius in Præfatione generali: cetera nunc, quæ ad ipsas attinent orationes, prosequamur.

II. Volumine superiori (a), in admonitione in Epistolam encyclicam ad episcopos Ægypti et Libyæ jam observavimus quatuor duntaxat esse orationes contra Arianos, non quinque, ut alii editi habent, ipsamque encyclicam epistolam ab illis orationibus penitus esse distinctam: verum operæ pretium est plenius hic ea de re disserere. Inter se non consentiunt manuscripti codices in assignando numero orationum contra Arianos. Seguerianus optimæ notæ codex quinque numerat, quarum prima est epistola encyclica ad episcopos Ægypti et Libyæ, ad cuius initium in margine hæc nota legitur, quam noluimus omitttere: Οὗτος δὲ ἡ ἑγαῦθι πρῶτος λόγος τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐν τοῖς τῶν ἀντιγράφων τέταρτος φέρεται. Καὶ Σεβῆρος δὲ διαστηθῆς ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου λόγου τῶν κατὰ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης τοῦ ἀπὸ γραμματικῶν τέταρτον τὸν πρόντα λόγον διομάζει. Οὐ δὲ ἐν δοσοῖς Θεόδωρος ἐπίσκοπος τῆς Φαρān, ἀνὴρ λόγιος, καὶ συγγράμματα καταλειπτῶν; ἀξιόγαστα, ἐν τῷ κατὰ Ἀγνοητῶν αὐτοῦ διαλόγῳ τέταρτον τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν λόγον διομάζει τὸν καὶ ἐν τῷδε τῷ τεύχει τέταρτον κείμενον, οὐ τῇ ἀρχῇ· Οἱ Ἀρειομανται, ὡς ἔοικε, χρήναντες ἀπαξ ἀποστάται γενέσθαι. Id est: « Hæc, quæ hic inscribitur oratio prima S. Athanasii in aliquibus exemplaribus quarta dicitur. Et vero impius Severus in vicesimo tertio capite libri tertii adversus Joannem a grammaticis Cæsareæ in Palæstina episcopum, quartam appellavit præsentem orationem. At S. Theodorus episcopus Pharan, vir eruditus, qui et egregia reliquit opera, in suo adversus Agnoetas dialogo, quartam S. Athanasii orationem contra Arianos appellat, quæ item isto in volume quarta est, cuius videlicet initium est: « Quandoquidem semel Ariani, ut videtur, animum induxerunt a veritate desciscere. » Hæc ibi, quæ item habentur in codice Gobleriano, eaque Felckmannus ait esse cujusdam lectoris Romani nomine qui codicem Goblerianum scripsit. Editi Græci codices, et ms. Felckmanni secundus licet illam epistolam non inscribant primam orationem; tamen eam quam jam nos primam inscribimus, secundam appellant. In Basiliensi codice tres primæ orationes eodem ordine, quo jam a nobis, numerantur, sed ouam quartam inscribimus, ibi sexta dicitur; forte nempe quod epistola encyclica ad episcopos Ægypti et Libyæ, in aliquibus codicibus oratio quarta in Arianos appellatur, et oratio de Incarnatione Verbi, cuius initium, Oi xaxotéχνως, quinta numeratur, ut in Felckmanni quinto codice ms. In Regio ms. codice chartaceo tres primæ exstant orationes eadem serie, ut hac in nostra editione, numeratae, sed quarta deest. In alio Regio optimæ notæ ms. codice, qui medium Operum S. Athanasii partem continet, duæ ultimæ, initio habentur orationes, quæ item ibidem tertia et quarta nuncupantur. Sed ne diutius in percurrendis manuscriptis codicibus immoremur, vide discrepantes lectiones quas studiose collegimus ad initium singularium orationum, nec non epistolæ encyclicæ ad episcopos Ægypti et Libyæ, et tractatus modo memorati de Incarnatione. Multi præterea antiqui scriptores eodem ordine illas citarunt orationes ac nos numeramus, ut Cyrillus Alexandrinus, Theodoreetus, Justinianus imperator, quemadmodum suis in locis observavimus. Verum nihil opus longiore disputatione, cum clarum sit ex hisce ipsis quatuor orationibus nihil eas commune cum ullo alio opere habere, sed ita inter se cohærere, ut unum ipsæ opus simul confiant, quarum prima sit principium, quarta autem omnium sit finis, quam sane ob causam sola hæc ultima solita terminatur conclusione. Ratio autem cur quinque adversus Arianos orationes in multis numerentur codicibus, nulla alia videtur, quam quod in illis codicibus epistola encyclica ad episcopos Ægypti et Libyæ proxime erat ante quatuor orationes, quæ quidem cum ei ipsa sit in Arianos composita, inscripta idcirco est, « Oratio prima contra Arianos. »

III. Supersedemus hic a proponendis singularium orationum argumentis; res enim nos longius deduceret: sed singula, quæ digna observatione nobis visa sunt in indice adnotare nobis curæ fuit, quæ, cui tubuerit, facile

(a) Pag. 212. — Illic et infra non semel, cum ad loca parallela revocatur Lector, paginas intelligat editionis Venetiæ quæ in nostro textu representantur. EDIT. PATROL.

possit perlustrare. Satis interim sit generatim observare, Arianam impietatem plene hic confutari, variaque Arianorum argumenta et responsa referri et refelli. Nec vero solam Arianorum hæresim conterit S. Pater, sed aliorum etiam hæreticorum, qui circa Christum Dominum erraverunt, commenta obiter dissolvit, sive qui Christum purum esse hominem, sive qui eum non nisi phantasticum habuisse corpus, sive qui quid aliud finxerunt. Quin etiam ita nitide reram de Christo Domino fidem exponit, ut ipsorum quoque, qui post ipsum exorti sunt, confidat hæresim. Hinc Nestorium profligat cum docet Christum, Deum licet et hominem, unum tamen esse, uniusque esse ejus cum divina tum humana opera; cum Verbum non in hominem descendisse, sed hominem factum esse ostendit: cum denique beatam Virginem Mariam, Θεοτόκον, Deiparām sacerdos appellat. Non minus etiam Eutychis errori adversatur, cum passim demonstrat distinctas Christi naturas, variaque earum munia diserte explicat. Hinc sancti Patres in conciliis, in quibus illorum hæreticorum damnata impietas est, tanti doctoris testimonia adducere, fidemque catholicam ejus confirmare auctoritate non omiserunt, uti ad propria loca monuimus.

319 IV. Photii, qui quidem ipse quinque S. Athanasii orationes contra Arianos numerat, de iisdem orationibus judicium non hic duxi mus prætermittendum. Sic igitur ille Bibliothecæ codice cxxl: Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἀγίου ('Αθανασίου) ἡ κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν αὐτοῦ δογμάτων πεντάδιλος. Τὴν μὲν οὖν φράσιν σαφῆς τέ λεστιν, ὡς καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελῆς, δριμὺς καὶ βαθὺς, καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασιν εὔτονος. Καὶ τὸ γόνιμον δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις ἡλίκον, δσον καὶ θαυμάσιον· λγικαῖς τε μεθόδοις οὗτο γυμνῶς καὶ ἀπὸ ἐκεῖθεν ἀξένων, ὥσπερ οἱ παλέσ καὶ ἀρτιμαθεῖς μειρακιώδη φιλοειδεῖς ἐπιδεικνύμενοι πράττουσιν, ἀλλ' ἐμφιλοσόφως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς, καὶ ταῖς ἐννοίαις μόναις καὶ ταύταις διεσχηματισμέναις ἀποκέχρηται· γραφικαῖς τε μερτυρίαις καὶ ἀποδείξειν εἰς τὸ καρτερὸν κατωχύρωται· καὶ ἀπλῶς ἀρκεῖ τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ πάσης Ἀρειανῆς παρατάξεως. Καὶ εἴ τις τὸν θεολόγον Γρηγόριον καὶ τὸν θεον Βασίλειον ἐκ ταύτης, ὥσπερ πηγῆς, σρυσαμένους φαίη τῆς βίδου τοὺς καλούς ἔκεινους καὶ διειδεῖς τῶν οικείων λόγων κατὰ τῆς πλάνης ρεῦσει κοτακοῦς, οὐχ ἀν, οἵμαι, σφαλεῖται τὸν παραδείγματος. Id est: *Lecti sunt ejusdem sancti (Athanasii) libri quinque contra Arium et ejus dogmata. In his ut in omnibus ejus operibus, dictio nitida est, simplex nec redundans. Acrem hic se præbet et profundum, vehementemque in argumentando: tantaque ejus ubertas est quam et ad. miranda. Logicis autem methodis ita uittur, ut non nude nec in ipsis vocibus versetur, uti pueri et tiro- nes adolescentes qui docti videri cupiunt, solent agere, sed philosophice et magnifice, solisque verborum sen- tentiis hisque diverse innititur. Scripturæ similiiter testimonii et probationibus firmissime se communxit. De- nique istud opus adversus universam Arianorum aciem possit sufficere. Atque si quis ex eo libro tanquam ex fonte Theologum Gregorium et divinum Basiliū dixerit pulchros illos et perlucidos suarum comi- erore orationum fluvios, hunc ego non putem a veri similitudine aberraturum. » Hæc Photius.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ⁽¹⁾.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

ADVERSUS ARIANOS ORATIO PRIMA.

1. Omnes quidem hæreses, quoiquot haclenus a veritate recessere, evidens est insanias sibi excogiti-

(1) Ita Regius codex ms. et Basiliensis. Segue- rianus, τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος δεύτερος. Anglicanus, Goblerianus, Felckmanni 1, 2 et 5 ha- bent item cum editis, λόγος δεύτερος. Omnibonus in hac orationem inscribit, contra Arianos sermo primus. Sed idem epistolam ad episcopos Ægypti

1. Αἱ μὲν αἱρέσεις (2) δσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, ἐπινοήσασαι μανίαν ἐαυταῖς φανεραὶ τυγχάνουσι, καὶ et Libyæ sic inscribit, Athanasii liber primus contra hæreticos.

(2) Seguer, & μὲν αἱρέσεις. Idem et Reg. Basil. Gobler. Felckm. 1 et 5, δσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστη- σαν, ἐπινοήσασαι. Alii cum editis, δσαι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπινοήσασι.

πάντων ἡ ἀσέβεια πάλαι πᾶσιν ἐκδηλος γέγονε (3). Τὸ γὰρ ἐξελθεῖν ἀφ' ἡμῶν τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας δῆλον ἀν εἴη, ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιούτων οὗτε ἦν (4), οὗτε νῦν ἐστι μεδ' ἡμῶν τὸ φρόνημα. Διὸ καὶ, ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, Μή συνάγοντες μεδ' ἡμῶν, σκορπίζουσι (5) μετὰ τοῦ διαβόλου, παρατρούμενοι τοὺς κοιμαμένους, ἵνα, τὸν δῖον ἐν τῇς ἀπωλείας ἐπισπείραντες, ἔχωσι τοὺς συναποθνήσκοντας ἑαυτοῖς (6). Ἐπειδὴ δὲ ἡ μία τῶν αἱρέσεων ἡ ἐσχάτη, καὶ νῦν ἐξελθοῦσα πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ Ἀρειανὴ καλούμένη, δόλιος οὐσα καὶ πτυχούργος, βλέπουσα τὰς πρεσβυτέρας ἑαυτῆς (7) ἀδελφάς δὲ λαζαρίτισσας ἐκ φανεροῦ στήλιτευθείσας, ὑποκρίνεται περιβαλλομένη τὰς τῶν Γραφῶν λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ διάβολος, καὶ βιάζεται πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα, πλάσασα ἑαυτὴν ὡς Χριστιανὴν, ἀπατήσῃ τινὰς κατὰ Χριστοῦ ψρονεῖν τῇ πιθανότητι τῶν παραλογισμῶν· εὖλογον γάρ οὐδὲν παρ' αὐτῇ· καὶ ἐπλάνησε γε (8) τῶν ἀφρόνων ἥδη τινὰς, ὥστε τούτους μὴ μόνον φθαρῆναι τῇ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ λαδόντας κατὰ τὴν Εὔαν γεύσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοοῦντας νομίζειν τὸ πικρὸν γλυκύν, καὶ τὴν βδελυκήν αἱρέσιν λέγειν καλήν· ἀναγκαῖον ἡγησάμην προτραπεῖς παρ' ὑμῶν διελεῖν τὴν πτυχίαν (9) τοῦ θώρακος τῆς μιαρᾶς αἱρέσεως ταῦτης, καὶ δεῖξαι τὴν δυσαθλίαν τῆς ἀφρούνης αὐτῆς· ἵνα οἱ μὲν πόρχωθεν δύτες αὐτῆς (10) ἔτι φύγωσιν αὐτὴν, οἱ δὲ ἀπατηθέντες ἀπ' αὐτῆς μεταγνῶσι, καὶ τὴν εργάμενοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας νοήσωσιν (11), ὅτι, ὅπερ τὸ σκότος οὐκ ἔστι φῶς, οὐδὲ τὸ φεῦδος ἀλήθεια, οὐτως οὐδὲ τὴν Ἀρειανὴν αἱρέσις ἔστι καλή· Ἀλλὰ καὶ οἱ τούτους καλοῦντες (12) Χριστιανὸς πολὺ καὶ λίαν πλανῶνται, ὡς μήτε τὰς Γραψάς ἀνεγνωκότες (13), μήτε ὅλως εἰδότες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν.

2. Τί γὰρ ὅμοιον ἐωρακότες τῆς αἱρέσεως πρὸς τὴν εὐεδῆ πίστιν φύλαρούσιν ὡς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐκείνων; Τοῦτο ἔστιν ἀληθῶς (14) καὶ τὸν Καϊφάν αὐτοὺς εἰπεῖν Χριστιανὸν, καὶ τὸν προδότην ἱούδαν ἔτι συναριθμεῖν τοῖς ἀποστόλοις, τοὺς τε τὸν Βαραβᾶν (15) αἰτησαμένους ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος, λέγειν μηδὲν κακὸν πεποιηκέναι· καὶ Ὅμεναιον δὲ καὶ Ἀλέ-

¹ I Joan. ii, 20. ² Luc. xi, 23. ³ Isa. v, 20. ⁴ I Tim. i, 20.

(3) Regius, πάλαι πρόδηλος γέγονε. Mox Seguer., τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας.

(4) Sic mss., exceptio Felckm. 2, qui, ut et editi, omittit, οὗτε ἦν, quod in Basiliensi recenti manu additum est. Seguer. habet οὗτον ἦν.

(5) Felckm. 2 et editio Commel., σκορπίζουσι. Seguer. ibid., μετὰ διαβόλου.

(6) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. At alii et editi, αὐτοῖς.

(7) Seguer. Gobler. Felckm. 1, αὐτῆς. Paulo post Gobler. et Felckm. 1, post περιβαλλομένη ad-dunt iterum, δόλιος οὖσα καὶ πανοργός.

(8) Τε deest in Regio. Idem et Basil., Anglic. et Felckm. 5, ἀφρόνων ἥδη τινάς. Seguer. Gobler. Felckm. 1, δέ τινας. Editi, ἀφρόνων τινάς.

(9) Sic Reg. Seguer. Anglic. Gobler. Felckm. 1 et in Basil. emendatum, in quo legebatur τάξιν Felckm. 5, πτηξιν. Editi, πτύξιν, mendose.

A tasse opinones, illarumque impietas omnibus jam dudum est patesfacta. Dubitari enim non potest quin earum auctores ex nobis exierint, quemadmodum scripsit beatus Joannes¹, quandoquidem neque fuit unquam, neque nunc nobiscum est illorum doctrina. Idecirco, ut dixit Salvator², non colligentes nobiscum, dispersunt cum diabolo, dormientesque observant, ut sparsò suo extiali veneno, mortis socios habeant plurimos. Quia vero una et postrema hæresim, quæ prævia Antichristo, modo exorta est, Arianaque appellatur, vastra et callida, animadverens antiquiores se sorores alias hæreses palam notatas, ipsa sese Scripturarum vocabulis, sui patris diaboli exemplo, simulate induit, nihilque non molitur ut in Ecclesiæ paradisum sibi regredi liceat,

B ut Christiana specie assumpta, aliquos ad prave de Christo sentiendum possit falsis argumentationibus adducere; siquidem nihil in se habet quod rationi sit consentaneum: cum, inquam, nihilominus non nullos insipientes jam circumvenerit, adeo ut illi non tantum auribus sint depravati, sed etiam Evæ similes acceptum errorem gustaverint, indeque ignorantia obsecrati amarunt dulce aestiment³, atque detestandam hæresim appellant bonam: vobis hor-tantibus necessarium duxi thoracis nefandæ hujusco hæresis sinus explicare, atque ejus, stultitiae patet-facere fetorem, **320** ut qui procul ab ea sunt remoti, eam magis adhuc fugiant, qui autem ab ea decepti fuerunt, resipiscant, apertisque cordis oculis intelligent, quemadmodum tenebrae non sunt lux, nec mendacium veritas, ita Ariana hæresim bonam minime esse, imo vero eos qui Arianos Christianos vocant, multum profecto valdeque erare, tanquam qui nec Scripturas legerint, nec quid sit Christianismus et Christianæ religionis ideo omnino sciunt.

C 2. Quid enim simile hæresim inter et rectam piamque fidem animadverterunt, ut nugatorie asseverent nihil illos mali dicere? Si ita est, illis esse liceat Caiphæm Christianum nuncupare, proditorem Judam inter apostolos numerare, contendere nihil eos mali fecisse qui Barabbam præ Salvatore petierunt; Hymenæum et Alexandrum⁴ tanquam

(10) Seguer. Gobler. Felckm. 1, αὐτῆς omittunt. Mox Felckm. 5, ἀπατηθέντες ὑπ' αὐτῆς. Gobler. et Felckm. 1, ἐπ' αὐτῆς.

(11) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, διανοηθῶσιν.

(12) Seguer., οἱ τοὺς Ἀρειανὸς καλοῦντες. Mox πολὺ καὶ abest a Gobler. et Felckm. 1. At Felckm. 5, πολὺ καὶ, etc.

(13) Seguer. Gobler. Felckm. 1, γινώσκοντες Basil., ἀναγνώσκοντες, et alia manu, ἀνεγνωκότες, Reg., ἀνεγνῶντες. Mox Seguer., Gobler. et Felckm. 1, μήθ' ὅλως.

(14) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Εστι γάρ ἀληθῶς, etc. Ibid. Seguer. Angl. Gobler., αὐτοὺς εἰπεῖν. Reg. Basil. Felckm. 2, αὐτοῖς εἰπεῖν. Editi, αὐτὸν εἰπεῖν.

(15) Seguer. Gobler. Felckm. 1, Βαραβᾶν. Editi et alii, Βαρχᾶν.

recte sentientes commendare, affirmareque Apostolum falsa illis affinxisse. Verum nemo Christianus ista vel audire voluerit: nemo eum, qui hæc ausit dicere, sana mente esse putaverit. Enimvero pro Christo Arianus illis est, uti Manichæus Manichæus. Similiter pro Moyse aliisve viris sanctis, nescio quem Sotadem qui ipsis gentilibus ludibrio est, et filiam Herodiadis repererunt. Namque et illius frateros effeminateisque mores Arius, Thalias quoque ipse scribendo, imitatus est, et hujus saltatricis saltationem suis in Dominum maledictis saltando et ludendo est æmulatus, adeo ut qui in hujusmodi hæresim inciderint, mente conturbentur et desipiant, et nomen Domini gloriæ mutent in similitudinem imaginis corruptibilis hominis⁸, ac denique pro Christianis Ariani nominentur, hocque suæ impietatis habeant insigne. Nec enim seipsos contentur defendere, nec quod illis probro est in eos false conjiciant, qui sui similes non sunt, ut etiam Christianos a propriis magistris velint appellare, quo nimurum hoc pacto ipsi quoque videantur Christiani appellari. Ne, inquam, in tam probroso hoc suo nomine erubescentes velint nugari: aut si vere erubescunt, vel sese abscondant, vel a propria resiliant impietate. Nec enim unquam populus a propriis episcopis nomen accepit, sed a Domino in quem et fidem habemus. Hinc licet beati apostoli magistri nostri et Evangelii Salvatoris administristi fuerint, ex illis tamen non nominamur, sed a Christo Christiani et sumus et dicimur. Hi autem qui ab aliis habent suæ fidei originem, congruenter illorum nomine notantur, utpote qui ad eosdem pertineant.

3. Sane cum nos omnes a Christo Christiani et essemus et nominaremur, ejectus olim est **321** Marcion hæresis auctor: atque hi quidem qui cum illo permaneserunt qui Marcionem expulit, Christiani nomen retinuerunt; qui vero secuti sunt Marcio-

* Rom. i, 25.

(16) Seguerian., ταῦτ' ἀν ἀκοῦσαι. Regius, ταῦτα ἀκούσας. Alii et editi, ταῦτα ἀκοῦσαι. Mox Anglic. Basil. Felckm. 2 et 5, λέγειν τοῦτο, ὑγιαίνειν ἀν τις τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάθοι. Sic item Gobler. et Felckm. 1, sed τοῦτο omittunt. Seguer., τοῦτο λέγειν, ὑγιαίνειν ἀν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάθοι. Regius, λέγειν τοῦτον, ὑγιαίνειν ἀν τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάθοι. Editi, λέγειν τοῦτον ὑγιαίνειν ἀν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάθοι.

(17) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, Σωτάτης. Sic etiam emendatum legitur in Anglicano. Porro duos poetas hujus nominis commemorat Suidas, de quibus hæc habet: Σωτάδης Ἀθηναῖος, χωμακὸς τῆς μέσης κομῳδίας. Sotades Atheniensis, poeta comicus mediæ comædīæ. Σωτάδης Κρής, Μαρωνείτης, δαιμονισθεὶς, λαμποράρος, ἔγραψε Φλύαχας ἢ τοι Κιναλίους διαλέκτης Ἰωνικῇ. Sotades Cretensis, Maronita, λαεμονιακός, iamborum scriptor, composuit Phylaxas (id est scurras) sive cinados, Ionica dialecto. De isto ultimo sermo hic habetur.

(18) Basiliensis, γενόμενος, et alia manu, γελώμενος. Anglicanus, γενώμενος.

A ξανδρον συνιστάνειν ὡς καλῶς φρονοῦντας, καὶ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν Ἀπόστολον. 'Ἄλλ' οὖτε ταῦτ' ἀν ἀκοῦσαι: (16) Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο, οὗτε τὸν τολμῶντα λέγειν τοῦτο ὑγιαίνειν ἀν τις τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάθοι. 'Αντὶ γὰρ Χριστοῦ παρ' αὐτοῖς Ἀρειος, ὡς παρὸς Μανιχαῖος Μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλλων ἀγίων Σωτάδης (17) τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς δ καὶ παρ' Ἐλλησι γελώμενος (18), καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος. Τοῦ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν θῆμος μεμιμηται (19) γράφων Ἀρειος καὶ αὐτὸς Θαλίας· τῆς δὲ τὴν δρυχησιν ἐξήλαστον ἔξορχούμενος καὶ παῖς ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος δυσφημίαις (20), ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἱρεσιν διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ δυναμα τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ἐν ὅμοιωματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν λοιπὸν Ἀρειανὸς ὀνομάζεσθαι, τοῦτο τε (21) τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνώρισμα. Μή γὰρ προφασιέσθωσαν, μηδὲ ὀνειδιζόμενοι καταψεύδεσθωσαν κατὰ τῶν μῆδντων ὡς εἰσὶν, οὕτω καλοῦντες (22) καὶ αὐτοὶ τοὺς Χριστιανὸνς ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα δόξωι καὶ αὐτοὶ οὕτως καλεῖσθαι Χριστιανοί· μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονεῖδιστον ἔσαυτῶν δυναμα, παιξέτωσαν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἔγκαλυπτεσθωσαν, ή ἀποπτηράτωσαν ἀπὸ τῆς ἔσαυτῶν ἀσεβείας. Οὐδὲ πώποτε (23) γὰρ λας ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἔσχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ Κυρίου, εἰς δὲν καὶ τὴν πίστιν ἔχομεν· τῶν γοῦν μακαρίων ἀποστόλων διδασκάλων ἡμῖν γενομένων, καὶ διακονησάντων τὸ τοῦ Σωτῆρος (24) Εὐαγγέλιον, οὓς ἐξ ἔκεινων ἐκλήθημεν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοί καὶ ἐσπέν, καὶ ὀνομαζόμεθα. Οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἡς νομίζουσι πίστεως, ἔκεινων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτῆμα.

3. Αμέλει πάντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανῶν δυτῶν καὶ καλούμένων, ἐξεβλήθη πάλαι (25) Μαρκίων αἱρεστὸν ἐψευρών· καὶ οἱ μὲν παραμειναντες μετὰ τοῦ ἐκβαλόντος ἔκεινον ἔμειναν Χριστικοί· οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες Μαρκίωνι: (26) οὐκέτι μὲν Χρι-

(19) Seguer., Globet. et Felckm. 1, μιμεῖται, et mox, Θαλείας.

(20) Reg., βλασφημίαις. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Felckm., τὸν νοῦν καὶ φρονεῖν παρ' δεῖ φρονεῖν.

(21) Sic Seguer. At alii et editi, τούτον τε.

(22) Seguer. Gobler. Felckm. 1, ὡς εἰσὶν αὐτοὶ, καλοῦντες, etc. Mox Seguer., δόξωι. Anglic. διδάξωι. Editi et alii, δεξιῶσι. Ibidem Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felckm. 1, καλεῖσθαι Χριστιανοί.

Alii et editi, καλεῖσθαι Ἀρειανοί.

(23) Seguer., οὐδέποτε. Idem et Reg., ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἔσχε. Fleckm. 5 habet idem ἔσχε. Editi et alii, ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων εἶχε.

(24) Sic Seguer. Gobler. et Fleckm. 1. At Reg. Anglic. et Basil., τὸ τοῦ Κυρίου. Editi et alii, τοῦ Κυρίου.

(25) Πάλαι deest in Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1. Pro eo Anglic., πάλιν.

(26) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, Μαρκίωνι ἔκεινων. Mox iidem et Anglican., Μαρκιωνισταί. Editi et alii, Μαρκιωναῖοι. Paulo post Seguer., Basiliensis: διδοῦσι.

στιανοί, Μαρκιωνισταὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν. Οὕτω καὶ Θύαλεντίνος, καὶ Βασιλίδης, καὶ Μανιχαῖος, καὶ Σίμων ὁ μάγος τοὺς ἀκολουθήσας μεταδεδώκασι τοῦ ἰδίου ὄντος· καὶ οἱ μὲν Θύαλεντιανοί (27), οἱ δὲ Βασιλιδιανοί, οἱ δὲ Μανιχαῖοι, κάκεινοι Σιμωνιανοί, καὶ ἄλλοι κατὰ Φρύγας ἀπὸ Φρυγίας (28), καὶ ἀπὸ Νοούστου Νοοντιανοί προσαγορεύονται. Οὕτω καὶ Μελέτιος, ἐκβληθεὶς παρὰ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, οὐκέτι· Χριστιανούς ἀλλὰ Μελιτιανούς (29) ἐκάλεσε τοὺς ἴδιους· οὕτως ἄρα καὶ τοῦ μαχαρίτου Ἀλεξάνδρου τὸν Ἀρείου ἐκβαλόντος, οἱ μὲν μετὰ Ἀλεξάνδρου μείναντες ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δὲ συνεξελθόντες Ἀρείῳ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Σωτῆρος ἥμεν (30) τοῖς μετὰ Ἀλεξάνδρου καταλελοπίσαν, Ἀρειανοί δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν ἐκεῖνοι. Ἰδού γοῦν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ κοινωνοῦντες τῷ διαδεξαμένῳ τοῦτον Ἀθανασίῳ, καὶ οἵς ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος (31) κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι τύπον· αἱ οὖτε ἐκείνων τὸ τούτου τινὲς ἔχουσιν ὄνομα, οὔτε αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὄνομά ἔσται, ἀλλὰ πάντες πάλιν καὶ συνήθως (32) Χριστιανοὶ καλοῦνται. Καν γέρ διδασκάλων διαδόχους ἔχωμεν, καὶ μαθηταὶ τούτων γινώμεθα· ἀλλὰ γε τὰ τοῦ Χριστοῦ παρ' αὐτῶν διδασκάμενοι, Χριστιανοὶ οὐδὲν ἥττον ἔσμεν καὶ καλούμεθα. Οἱ δὲ γε τοῖς αἱρετικοῖς ἀκολουθοῦντες, καὶ μυρίους διαδόχους ἔχωσιν (33), ἀλλὰ πάντως τὸ ὄνομα τοῦ στήν αἱρεσιν ἐφευρόντος φέρουσιν. Ἀμέλει τελευτήσαντος Ἀρείου, πολλῶν δὲ (34) τῶν ἴδιων αὐτὸν διαδεξαμένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ἐξ Ἀρείου γνωρίζουμενοι Ἀρειανοὶ καλοῦνται. Καὶ θαυμαστόν γε τούτου τεκμήριον, οἱ μὲν ἐξ Ἐλλήνων καὶ νῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφίεντες τὴν τῶν εἰδώλων (35) δεισιδαιμονίαν, οὐ τῶν κατηχούντων λαμβάνουσι τὴν ἐπανυμίαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος (36), καὶ ἀντὶ Ἐλλήνων ἀρχονταὶ Χριστιανοὶ καλείσθαι· οἱ δὲ πρὸς ἐκείνους ἀπιόντες, ἢ δοις δὲ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν αἱρεσιν (37) μεταβάλλονται, τὸ μὲν Χριστοῦ καταλιμπάνουσιν ὄνομα, καὶ λοιπὸν δὲ Ἀρειανοὶ καλοῦνται, ὡς οὐκέτι τὴν Χριστοῦ πίστιν ἔχοντες, ἀλλὰ τῆς Ἀρείου γενόμενοι μανίας διάδοχοι (38).

(27) Sic Seguer. Basil. Angl. Felckm. 4 et Gobler. At Reg. et editio Commel., Θύαλεντιανοί. Seguer. ibidem, Βασιλιδιανοί.

(28) Sic Seguerian. Anglican. Basiliens. Goblerian. Felckm. 1, 2 et 5. In Regio erat quoque κατὰ Φρύγας, sed male emendatum est, κατὰ Φρυγίας. Editi, Καταχρύγες. Mox Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, Νοούστου, Νοοντιανοί. Felckm. 5, Νάδατος, Ναδατιανοί. Editi et alii, Ναυάτος, Ναυατιανοί. Mox Basiliens. Μελέτιος.

(29) Basil. et Felckm. 5, Μελετιανούς. Paulo post Seguer. μαχαρίτου Ἀλεξάνδρου. Editi et alii, μαχαρίου Ἀλεξάνδρου.

(30) Sic Seguerianus, Goblerianus et Felckm. 4. Editi vero et alii, ἡμῶν.

(31) Seguerianus et Regius codex. αὐτὸς δὲ Ἀθανάσιος. Paulo post editio Commel., οὔτε ἐξ ἐκείνων. Sed ἔχ abest a Seguer. Regio et Felckm. 5.

(32) Sic Seguer. Goblerian. et Felckm. 1. At editi et alii, πάλιν συνήθως. Paulo post Seguer. Gobler. et Felckm. 1, μαθηταὶ τούτων. Editi et alii, ἀκροστατοὶ τούτων. Mox Seguer., τὰ τοῦ Χριστοῦ. Alii et editi, τὰ Χοιτοῦ.

A nem, Marcionista deinceps sunt appellati. Similiter Valentinus, Basilides, Manichaeus et Simon Magus proprium nomen suis assecitis impertierunt: unde alii Valentini, alii Basilidi, alii Manichei, Simoniani alii, aliique Cataphryges a Phrygia, et a Novato Novatiani nuncupantur. Ita similiter Melitius a Petro episcopo et martyre ejectus, suos non jam amplius Christianos sed Melitianos vocavit. Sic igitur etiam postquam beatæ memorie Alexander Arium ejecit, hi qui cum Alexandro persisterunt, Christiani, ut antea, dicti sunt; qui autem cum Ario recesserunt, Salvatoris nomen nobis, qui cum Alexandro remansimus, reliquerunt, et illi jam inde Ariani sunt appellati. Hinc ergo qui item post Alexandri mortem cum Athanasio ejus successore et aliis quibuscum ipse communicat, communicant, eamdem illi retinent formam, neque aliqui inter eos nomine ejus insigniuntur, neque ipse illorum, sed omnes rursus et consueto more Christiani vocantur. Tametsi enim magistrorum successores habemus, quorum efficiunt discipuli: tamen quia ea, quae sunt Christi, nos illi docent, Christiani nihilominus et sumus et dicimur. At qui sequuntur haereticos, innumerabiles licet successores habuerint, ejus semper nomine, qui haeresis inventor fuit, appellabuntur. Certe etiamsi mortuus sit Arius multique ex suis illi successerint, tamen qui ejus propugnant opiniones, ex Ario noti, Ariani vocantur. Et vero non leve bujusce rei argumentum mibi esse videtur, quod qui e gentilibus etiam nunc ad Ecclesiam accedunt, dimissa idolorum superstitione, non illorum a quibus instruuntur, cognomen accipiunt, sed Salvatoris, ita ut qui gentiles dicebantur, Christiani incipient vocari. Qui autem ad illos abeunt, vel quicunque ab Ecclesia ad hanc haeresim discedunt, Christi deposito nomine, Ariani deinceps nuncupantur, ut qui Christi sicut non amplius habeant, sed Ario furoris sint facti haeredes.

(33) Goblerian. et Felckm. 1, Εχουστιν.

(34) Seguer., πολλῶν τε. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ἐξ Ἀρείου γνωρίζουμενοι. Editi et alii τε omitunt.

(35) Sic Seguer. Editi autem et alii τὴν Ἐλλήνων. Ibid. Seg. Reg. Basil. Anglican. Gobler. Felckm. 4 et 5, κατηχούντων. Editi et Felckm. 2, κατεχόντων, mendose.

(36) Seguer., ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρος Reg., ἀλλὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος. Editi et alii, ἀλλὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος κατηχούσαται. Ibid. Seguer., ἀντὶ Ἐλλήνων. Gobler. et Felckm. 1, ἀντὶ τῶν Ἐλλήνων, ut et legit Nannius. Basil. Anglican. Felckm. 5, ἀπὸ τῶν Ἐλλήνων. Regius, ἀπὸ Ἐλλήνων, ut legit Omnipotens. Editi, καὶ ἀρχονται.

(37) Seguerian. Reg. Goblerian. Felckm. 1, εἰς τὴν αἱρεσιν. Ibid. Seguer., μεταβάλωνται. Reg., μεταβάλλονται. Felckm. 2 et editio Commel., μεταβάλλονται. Alii mss., μεταβάλλονται. Mox Seguer., καὶ λοιπὸν δέ. Goblerian. et Felckm. 1, δνομα, καὶ Ἀρειανοὶ καλοῦνται. Alii et editi, δνομα, λοιπὸν, εἰς.

(38) Διάδοχοι abest a Seguer. Gobler. et Felck. 4.

4. Num igitur æquum fuerit eos Christianos dicere, qui non Christiani, sed Ariani sunt? An ad catholicam Ecclesiam illi pertinent, qui apostolicam fidem excusserunt, et novorum malorum auctores fuerunt? qui divinarum Scripturarum oraculis relatis, ARI Thalias novam sapientiam appellant? quod quidem non immerito aiunt: novam quippe hæresim annuntiant. Quocirca mirari subit, quod cum multi plurimos commentarios et sermones scripserint in Vetus et Novum Testamentum, nec apud illos, vel etiam apud **322** graviores gentilium auctores Thalia reperiatur, sed ab his duntaxat solet adhiberi, qui inter pocula cum plausu et faciebus ista in iudicis canunt, ut ab aliis irrideantur: mirificus Arius nihil honestum sectatus, imo ignorans quid probos homines deceat, maximamque partem aliarum hæresium furatus, solius Sotadæ securiles facetias æmulatus fuit. Quid enim eum agere conveniebat, cupientem contra Dominum tripudiare, quam miseras suæ impietatis voculas dissolutis et luxuriosis modis significare? ut, quemadmodum sapientia ait, *Ex verbis suis cognoscetur vir; sic hujusmodi numeris, scriptoris animus effeminatus ejusque mentis corruptio pateret.* Et vero latere non potuit homo versutus: verum quamvis sæpissime sese serpentis more sursum deorsumve contorserit et verterit, tamen in Pharisæorum lapsus errorem est. Nam ut illi in animo habentes legem violare, se legis verba meditari singebant, cumque exspectatum jamque presentem Dominum vellent negare, simulabant Deum eum appellare, eorumque nihilominus convicta impietas est cum dicent, *eum tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum;* et dicas, *Ego et Pater unum sumus?* ita quoque fucatus et Sotadeus Arius simulat quidem se de Deo loqui, cum Scripturarum vocibus utitur; at nihil id impedit quominus atheus et impius esse undique convincatur, quippe qui Dei Filium audeat negare, cumque inter res creatas annumeret.

5. Ipsum itaque Arianæ Thalia et futilitatis exordium, quod mores modosve effeminatos præ se fert, hujusmodi est: *Juxta eorum fidem qui electi Dei, periti Dei, filii sancti et orthodoxyi sunt, quique sanctum Dei Spiritum accepérunt, hæc ego didici a viris, qui sapientia participes, coines, a Deo docti,*

Joan. x, 33, 30.

(39) Seguer., τὰ μὲν Χριστοῦ λόγια. Mox Seguer., σχῆμα, et ad marginem alia manu, Θαλείας, ut et habet Goblerianus et Felckm. 1. Editi vero et alii Θαλείας.

(40) Felckm. 5, λέγουσι. Ibid. Seguerian. Gobler. Felckm. 1, καὶ νὴν γάρ, etc. Editi et alii γάρ omitunt. Regius, καὶ νῦν αἱρεσιν καταγγέλλουσι.

(41) Seguerian., εἰς τε. Paulo post idem et Goblerian. et Felckm. 1, Θαλείας. Alii et editi, Θαλείας.

(42) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Σωτάτου. Anglic. Felckm. 2 et 5, Σωτάτου. Editio Commel., Σωτάτου.

(43) Seguer. Anglic. Gobler. Felckm. 1, ἐπιγραφήσεται. Reg et Felckm. 5, γινώσκεται. Editi, γι-

A 4. Πῶς τοίνυν Χριστιανοὶ οἱ μὲν Χριστιανοὶ, ἀλλὰ Ἀρειομάνται; "Η πῶς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν οἱ τὴν ἀποστολικὴν ἀποτιναξάμενοι πίστιν, καὶ καινῶν κακῶν ἐφευρεταὶ γενόμενοι, οἱ τὰ μὲν τῶν θείων Γραφῶν λόγια (39) καταλεῖσαντες, τὰς δὲ Θαλείας Ἀρείου σοφίαν κανήν ὄνομάζοντες; Εἰκότως τοῦτο λέγοντες (40) κανήν γάρ αἱρεσιν ἀπαγγέλλουσι. Διὸ καὶ θαυμάσειν ἔν τις, ὅτι πολλὰ πολλάν συντάγματα καὶ πλείστας δμιλίας εἰς γε (41) τὴν Παλαιάν καὶ τὴν Καινήν γραψάντων, καὶ παρὰ μηδενὶ Θαλείας εὐρισκομένης, ἀλλὰ μηδὲ παρὰ τοῖς σπουδαῖοις τῶν Ἑλλήνων, ή παρὰ μόνοις τοῖς ἔρδουσι τὰ τοιαῦτα παρὰ πότον μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων ἐν παιδιάς, ἔνεκεν τοῦ γελάσθαι παρ' ἑτέρων, οἱ θαυμαστὸς Ἀρείος οὐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος, ἀλλὰ καὶ B τὰ τῶν σπουδαίων ἀγνοησάς, πλείστα τε τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὑποκλέψας, τὴν τοῦ Σωτάτου (42) μόνου γελοιολογίαν ἔξιλασε. Τι γάρ ἐπρεπε ποιεῖν αὐτὸν, ή θέλοντα κατὰ τοῦ Σωτῆρος δρχῆσασθαι, τὰ δύστηνα ἔχοντα δημάτια τῆς ἀσεβείας ἐν ἐκλύτοις καὶ παρεμένοις μέλεσι σημανεῖν; ἢν ὁσπερ ἡ σοφία φρεσίν, Ἀπό ἔξιδον λόγου ἐπιγραφήσεται (43) ἀνὴρ, οὗτος ἀπ' ἔκεινων τὸ τῆς ψυχῆς μὴ ἀνδρῶδες, καὶ τῆς διανοίας ή φυορὰ τοῦ γράψαντος γινώσκηται. Καὶ γάρ οὐδὲ θλαθεν δόδιος (44), ἀλλὰ καίτοι πολλάκις, ὡς δ φύις, δινα καὶ κάτω στρέψων ἔαυτὸν, οἷμας πέπτωκεν εἰς τὴν πλάνην τῶν Φαρισαίων (45). Όης γάρ ἔκεινοι, θέλοντες παρανομεῖν, ἐσχηματίζοντα τὰ τοῦ νόμου μελετῶν βήματα, καὶ θέλοντες ἀρνεῖσθαι τὸν προσδοκηθέντα καὶ παρόντα Κύριον, ὑπεκρίνοτο μὲν ὄνομάζειν τὸν Θεόν, τιλέγοντο δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν, διὰ τί σὺ, ἀνθρωπος ἀν Θεόν σεαυτὸν ποιεῖς, καὶ λέγεις, Ἐγώ καὶ δ Πατήρ ἐν ἐσμεν, οὗτοι καὶ δικῆδηλος καὶ Σωτάτειος (46) "Ἀρείος ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ Θεοῦ λέγων, παρεντιοῦται; (47) τὰς τῶν Γραφῶν λέξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχθεν Ἀρείος ἄθεος, ἀρνούμενος τὸν Υἱόν, καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν συναριθμῶν.

C 5. Η μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς Ἀρείανης Θαλείας (48) καὶ κουφιολογίας, ήθος ἔχουσα καὶ μέλος θηλυκόν, αὐτη· Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, συνετῶν Θεοῦ, παίδων ἀγίων, ὅρθοτόμων, ἀγίον Θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, τάδε ἔμαθον ἔγωγε ὑπὸ τῶν σοφίας μετεχόντων, ἀστείων, θεοδιδάκτων, κατὰ πάντα σοφῶν τε. Τούτων

D νώσκηται. Ibid. conjunctio καὶ post ἀνὴρ in editis posita deest in Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felckm. 1.

(44) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. Editi vero et alii διελατο.

(45) Seguer. Gobler. Felckm. 1, τῶν τότε Φαρισαίων.

(46) Seguer. et Reg. Σωτάτειος. Anglican. Felckm. 2 et 5, Σωτάτειος.

(47) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi et alii, παρατίθεται. Mox Seguer. πάντοθεν, qui ibid. ut et Goblerian. et Felckm. 1. omittit Ἀρείος.

(48) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Θαλείας. Alii, Θαλείας.

κατ' ἔγων δῆλον ἐγώ βαίνων διμοδόξως (49) ὁ περι-
χλυτὸς, δι πολλὰ παθῶν διὰ τὴν Θεοῦ δόξαν, ὑπό τε
Θεοῦ μαθῶν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγώ Ἑγνων. • Τὰ δὲ
ἐν αὐτῇ χροτούμενα (50) παρ' αὐτοῦ σκώμματα φευ-
χτὰ καὶ μεστὰ δυσσεβείας τοιαῦτά ἔστιν. • Οὐκ ἀεὶ
1 Θεὸς Πατήρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς (51) μόνος ἦν,
καὶ οὕτω Πατήρ ἦν ὕστερον δὲ ἐπιγέγονος Πατήρ.
Οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Γεός· πάντων γάρ γενομένων ἐξ οὐκ
δητῶν, καὶ πάντων δητῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων
γενομένων, καὶ αὐτὸς δι τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐξ οὐκ δητῶν
γέγονε, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ οὐκ ἦν πρὶν
γένηται (52), ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐ-
τάς. • Ήν γάρ, φησι, μόνος ὁ Θεὸς, καὶ οὕτω ἦν ὁ Λό-
γος καὶ ἡ σοφία. Εἴτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι,
τότε δὴ (53) πεποίκην ἔνα τινά, καὶ ὀνόμασεν αὐτὸν
Λόγον, καὶ Σοφίαν καὶ Γίδην, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δη-
μιουργῆσῃ. Δύο γοῦν σοφίας φησιν εἶναι, μίαν μὲν
τὴν ἴδιαν καὶ συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ, τὸν δὲ Γίδην ἐν
ταύτῃ (54) τῇ σοφίᾳ γεγενήσθαι, καὶ ταύτης μετ-
έχοντα ὄνομάσθαι μόνον Σοφίαν καὶ Λόγον. • Η Σοφία
γάρ, φησι, τῇ σοφίᾳ ὑπῆρχε σοφοῦ Θεοῦ θελήσει.
Οὗτῳ καὶ Λόγον ἔστερον εἰναι λέγει παρὰ τὸν Γίδην ἐν
τῷ Θεῷ, καὶ τούτου μετέχοντα τὸν Γίδην ὄνομάσθαι
πάλιν κατὰ χάριν Λόγον καὶ Γίδην αὐτόν. • Ἐστι δὲ
καὶ τούτῳ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἴδιον φρόντιμα, δηλού-
μενον ἐν ἑτέροις αὐτῶν συγγράμμασιν, εἰ διπλαῖς
θυνάμεις εἰσὶ· καὶ ἡ μὲν μία τοῦ Θεοῦ ἔστιν ἴδια
φύσις· καὶ ἀτίδιος· δὲ δὲ Χριστὸς πάλιν οὐκ ἔστιν ἀλη-
θινὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν λεγομένων δυ-
νάμεων ἔστι καὶ αὐτὸς, ὃν μία καὶ ἡ ἀκρίς (55) καὶ
ἡ κάμπη οὐ δύναμις μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσ-
αγορεύεται· αἰ δὲ διλλαῖ πολλαῖ καὶ δυοισι εἰσὶ τῷ Γίδῃ,
περὶ ὃν καὶ Δασδί φάλλει λέγων· Κύριος τῶν δυνά-
μεων (56)· καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, οὗτῳ
καὶ αὐτὸς δι Λόγος ἔστι τρεπτὸς, τῷ δὲ ἴδιῳ αὐτεξου-
σίᾳ, ἔως βούλεται, μένει καλός· ὅτε μέντοι θέλει,
δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρε-
πτῆς ὃν φύσεως. Διὰ τοῦτο γάρ, φησι, καὶ προγινώ-
σκων δι Θεὸς ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν αὐτῷ
ταύτην τὴν δόξαν δέδωκεν (57), ἦν ἀνθρωπὸς καὶ ἐκ
τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα· ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ,
ὃν προέγνω δι Θεὸς, τοιούτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι πε-
ποίηκε. (58).

6. • Εἰπεῖν δὲ πάλιν ἐτόλμησεν, διει οὐδὲ Θεὸς ἀλη- D
• Joel ii, 2. • Psal. xxiii, 40.

(49) Seguer. Reg. et Felckm. 5, διμοδόξων. Ibid. editi et Felckm. 2, περικλυτής. Alii mss., περικλυτός. Mox Seguer. ὑπό τε Θεοῦ μαθών.

(50) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi χροτούμενα. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, μεστὰ δυσσεβείας. Editi et alii, μετὰ δυσσεβείας.

(51) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δι Θεὸς Πατήρ, Πατήρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε δι Θεός, etc. Editi et alii, δι Θεὸς Πατήρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε Θεός, etc. Mox hæc verba, καὶ οὕτω Πατήρ ἦν, desunt in Reg. qui idem, Seguerian. et Anglic. ὕστερον δὲ ἐπιγέγονος. Editi, οὗτορον δὲ ἐπὶ γέγονος. Ibid. Reg. οὐκ ἀεὶ δι Υἱός.

(52) Anglic., καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν πρὶν γένη-
ται. Mss. item omnes et edit. Commel. habent,
γένηται.

(53) Δι abest a Seguer.

A et in omnibus sunt sapientes. Horum ego, eadem
ac illi sentiens, vestigiis institi; ego, inquam, cele-
berrimus ille, qui quamplurima propter Dei gloriam
passus sum, et a Deo ductus sapientiam et scientiam
acepsi. • Faciliæ autem ejus exsecrendæ et plenæ
impietatis quæ in ea continentur, tales sunt. • Non
semper Deus fuit Pater: sed fuit, cum Deus solus
esset, nondumque Pater erat; postea vero factus est
Pater. Non semper fuit Filius: nam cum omnia ex
nihilo sint orta, resque omnes creatæ sint et factæ,
ipsum quoque Dei Verbum ex nihilo factum est, et
fuit aliquando cum non esset: nec erat antequam
ficeret, sed habuit quoque creationis initium. Erat
enim, inquit, solus Deus, nondumque erat Verbum
et Sapientia. Cum autem nos postea voluit creare,
tunc profecto unum quemdam fecit, quem et Ver-
bum et Sapientiam et Filium nominavit, ut nos per
ipsum crearet. Duas ergo sapientias esse ait,
unam quæ propria sit et cum Deo simul exsistat;
Filium vero in ista sapientia factum fuisse, ejusque
factum participem, Sapientiam et Verbum nomine
tenus esse appellatum. Sapientia enim, inquit, per
sapientiam, Dei sapientis voluntate, exstitit. Sic
aliud Verbum in Deo esse dicit præter Filium, cuius
323 Verbi participem factum Filium, ipsum
quoque gratia Verbum et Filium vocatum fuisse. •
Est autem etiam propria hæc illorum hæresis senti-
tentia, quam aliis suis in operibus explicarunt,
« nempe multas virtutes seu potentias esse, qua-
rum una quidem, natura, Dei propria sit atque
æterna, Christum autem non esse veram Dei virtu-
tem, sed unam earum quæ virtutes solent dici, inter
quas et locusta et eruca, non virtus tantum, sed
magna virtus appellatur»; alias porro multas esse
similesque Filio, de quibus David psallit, Dominus
virtutum: item, Verbum naturæ, ut nos omnes,
esse mutabile, suoque arbitrio, quodque volet,
bonum perseverare: quod si voluerit, posse quoque
ut et nos mutari, cum mutabili sit natura. Quia
enim Deus, inquit, bonum eum fore præscivit, id-
circo hanc ei gloriam præveniendo donavit, quam
homo postea ex virtute consecutus est: quapropter
ex ejus operibus quæ præscivit Deus, talem illum
nasci voluit. »

6. • Præterea ausus est dicere Verbum non esse

(54) Seguer. Gobler. Felckm. 1. Editi vero et alii
αὐτῇ. Ibid. Seguer. γεγενῆσθαι, ταύτης τε μετέχον-
τα. Mox Seg. Reg. Angl. Gobl. et Felc. 1, ὑπῆρχε.
Editi et alii, ὑπῆρχε.

(55) Sic Seguer. At Reg., ὃν μία ἔστι καὶ ἀκρίς,
etc. Editi et alii, δύναμεων ἔστι καὶ αὐτὸς ὃν μία
καὶ ἡ ἀκρίς.

(56) Gobler. et Felckm. 1, Δασδί λέγει· Κύριε,
τῶν δυνάμεων.

(57) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1 et 5.
Editi autem et alii, δέωκεν. Ibid. Seguer. Gobler.
et Felckm. 1, ἦν ἀνθρωπὸς καὶ ἐκ τῆς, etc. Alii et
editi, ἦν ἀν καὶ ἐκ τῆς.

(58) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1 et 5. In alii et editis deest πεποίησε. Mox Seguer.
Gobler. et Felckm. 1, E! γάρ καὶ λέγεται.

verum Deum. Nam tametsi dicitur Deus, inquit, non tamen verus est Deus; sed gratiae factus particeps non aliter quam alii omnes, ipse quoque nomine duntaxat dicitur Deus. Quemadmodum item, pergit ille, res omnes secundum naturam diversae et dissimiles Dei sunt: ita et Verbum omnino alienum et dissimile est naturae proprietatis Dei Patris, sed ad res factas et creatas pertinet, quarum una ipsum est. Insuper temeritatis diabolii haeres veluti factus scripsit in *Thalia*, Patrem a Filio videri non posse, neque Verbum perfecte et plene suum Patrem posse intueri vel cognoscere, sed quidquid cognoscit et cernit, convenienter pro suis viribus cognoscere et cernere, quemadmodum et nos pro nostra facultate cognoscimus. Enimvero, inquit, non solum Filius Patrem non accurate cognoscit, utpote cui comprehendendi facultas desit, verum nec suam ipse naturam notam habet. Addit similiter natura divisas, diversas, disjunctas alienasque nec invicem participes esse Patris, Filii, et sancti Spiritus substantias: quin etiam, ut ipse ait, penitus inter se et substantia et gloria sunt infinite dissimiles. Itaque quod ad naturae et gloriae similitudinem attinet, Verbum ab utrisque, Patre vide licet et Spiritu sancto, alienum omnino esse docet: haec enim ipsa sunt impii illius verba, qui item ait *Filium ex se a Patre esse divisum, nullaque in re participem ejus esse.* » Et haec quidem sunt particulae fabellarum quae in ridiculo Arii exstant volumine.

7. Quis ergo his et carmine *Thaliae* auditis, Arium quasi in scena de hujusmodi rebus jocarem jure non oderit? Quis non agnoscit illum, cum Dei nomen proferre et de Deo loqui videtur, similimum esse serpentis mulieri dantis consilium? Ecquis vero alii quae ibidem sequuntur perfectis, non tam clare ejus perspicit impietatem, quam fraudem in quam serpens mulierem dolose induxit? Quis, quæso, ad has impiates non obstupescat? Cœlum quidem, **324** ut ait propheta, obstupuit, et terra tremuit ob violatam legem. Sol autem vehementius indignatus, nec ferens injurias quas communis omnium nostrum Dominus sponte pro nobis corpore toleravit, seseipse avertit, contractisque radis diem illum privavit luce. Qui vero ad impia

Jerem. II. 12.

(59) Sic Seguer. At alii et editi omittunt μάνον. **D** Mox Seguer. Gobler. Felckm. 4 et 5, δυτων τοῦ Θεοῦ. Editi et alii, δυτων τῷ Θεῷ.

(60) Reg. Anglic. Basil., τοῦ Θεοῦ Πατρός. Editi et alii, τοῦ Πατρός. Ibid. Seguer. et Reg., ιδιότητος. Editi et alii, ἀιδιότητος, ut et legerunt Nannius et Omnibonus. Felckm. 5, Ibid. γεννητῶν.

(61) Gobler. et Felckm. 4, γινόμενος. Idem et Seguer., Θαλία. Alii, Θαλία. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 4, ὁ Πατὴρ ἀρρήτος ὑπάρχει. Ibid., τελεῖος καὶ deest in Reg.

(62) Vide S. Alexandri Epistolam ad clerum Alexandrinum, contra Arii fautores, n. 3, quæ exstat *Patr. Gr.*, t. XVIII.

(63) Seguer. Gobler. et Felckm. 4, καὶ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἑαυτοῦ μέτροις.

A θινός ἐστιν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ καὶ λέγεται Θεός, ἀλλ' οὐ γάληθινός ἐστιν· ἀλλὰ μετοχῇ χάριτος, ὡσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται ὄνθιμος μόνον (59) Θεός. Καὶ πάντων ἔξινων καὶ ἀνομοίων δυτων τοῦ Θεοῦ κατ' οὔσιαν, οὕτω καὶ ὁ Λόγος ἀλλότριος μὲν καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς (60) οὔσιας καὶ ιδιότητός ἐστι· τῶν δὲ γενητῶν καὶ κτισμάτων ἰδοις καὶ εἰς αὐτῶν τυγχάνει. Μετὰ τούτων δὲ ὡσπερ καὶ διάδοχος τῆς προπετείας τοῦ διαβόλου γενόμενος (61), θύηκεν ἐν τῇ Θαλίᾳ, ὡς ἄρα καὶ τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ ἀόρτος ὑπάρχει (62), καὶ οὐτε ὅραν, οὐτε γινώσκειν τελεῖος καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ Λόγος τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· ἀλλὰ καὶ ὁ γινώσκει καὶ ὁ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδοις μέτροις (63) οἵδες καὶ βλέπει, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν κατὰ τὴν ίδιαν δύναμιν. Καὶ γάρ καὶ ὁ Υἱὸς, φησίν, οὐ μόνον τὸν Πατέρα ἀκριβῶς οὐ γινώσκει· λείπει γάρ αὐτῷ εἰς τὸ καταλαβεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς (64) ὁ Υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ οὔσιαν εὖσι· καὶ ὅτι μεμερισμέναι τῇ φύσει, καὶ ἀπεκενωμέναι· καὶ ἀπεσχοινισμέναι, καὶ ἀλλότριοι, καὶ ἀμέτοχοι εἰσιν ἀλλήλων αἱ οὔσιαι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος; καὶ, ὡς αὐτὸς ἐφθέγξατο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς τε οὔσιαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ' ἀπειρον. Τὸν γοῦν Λόγον φησίν εἰς ὅμοιότητα δόξης καὶ οὔσιας ἀλλότριον εἶναι πανταλῶς ἐκατέρων τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· τούτοις γάρ ἐφθέγξατο τοῖς φίλμασιν ὁ ἀσεβῆς· καὶ διηρημένον δὲ εἶναι καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἀμέτοχον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἔφησε. » Ταῦτα μέρη τῶν ἐν τῷ γελοίῳ συγγράμματι κειμένων μυθιστίων ἐστὶν Ἀρείου.

C 7. Τίς τοίνυν, τῶν τοιούτων καὶ τοῦ μέλους τῆς Θαλίας (65) ἀκούσας, οὐ μισήσειν ἐν δικῇ παίζοντα τὸν Ἀρείον ὡς ἐπὶ στρῆνης περὶ τοιούτων; Τίς οὐ θεωρεῖ τοῦτον διὰ τοῦ δοκεῖν ὄνομάζειν Θεόν καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν δριψιν συμβουλεύοντα τῇ γυναικί; Τίς δὲ, τοῖς ἔξις ἐντυγχάνων (66), οὐ βλέπει τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ, ὡσπερ καὶ τοῦ δρεψεως τὴν μετὰ ταῦτα πλάνην, εἰς ἣν παρῆγατε σοφισάμενος τὴν (67) γυναικά; Τίς ἐπὶ ταῖς τοιούταις βλασφημίαις οὐκ ἔξισταται; Οἱ μὲν οὖν οὐρανὸς, ὡς ὁ προφήτης (68) φησίν, ἔξιστη, καὶ ἡ γῆ ἐφριέν εἰπε τῇ παραβάσει τοῦ νόμου· ὁ δὲ ἥλιος πλέον ἀγανακτῶν, καὶ μῆ φέρων τότε τὰς κατὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότου γενομένας (69) σωματικάς, ὅνδρεις, ἀς ἔχοντες αὐτὸς ὑπέρ

(64) Seguer., ἀλλὰ γάρ καὶ αὐτός, εἰτ.

(65) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, τῆς Θαλίας. Basil., τῆς Θαλίας. Alii et editi, Θαλίας.

(66) Seguer., ἐντυγχών.

(67) Sic Seguer. Basil. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi τὴν omittunt.

(68) Seguer. Basil. Anglic. Gobler. Felckm. 1 et 5, ὡς ὁ προφήτης. Editi et alii, ὡς προφήτης. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, τὸ δὲ γῆ ἐφριέν. Idem et Seguer., ἐπὶ τῷ παραβάσει τοῦ νόμου. Editi et alii, ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ νόμου.

(69) Seguer., γινομένας. Reg., γενομένας. Mox Seguer., καὶ τὰς ἀκτίνας συστείλας, τὴν ἡμέραν, εἰτ. Editi et alii, ἀπεστράψῃ τὰς ἀκτίνας συστείλας, καὶ τὴν ἡμέραν

τιμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεστραφῆ, καὶ τὰς ἀκτίνας συ-
στελλας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔδειξεν· ἐπὶ δὲ
τὰς Ἀρείου βλασφημίας πᾶς οὐ πάσα τῶν ἀνθρώ-
πων ἡ φύσις (70) ἀφασίᾳ πληγήσεται, καὶ κλείσει
μὲν τὰς ἀκόδας, καρμύσει δὲ τοὺς δρθαλμούς, ἵνα
μήτε ἀκοῦσαι τοιούτων (71), μήτ' ἰδεῖν τὸν ταῦτα
γράψαντα δυνηθῇ; ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς πῶς οὐ μᾶλλον
δικαίως κατὰ (72) τούτων, ὡς ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ
ἀχαρίστων βοήσει, ἀ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ὅσης
προείρηκεν, Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεκήδησαν ἀπ'
ἔμοι· δεῖλαιοι (73) εἰσιν, ὅτι ἡσέδησαν εἰς ἐμέ.
Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς αὐτοὶ δὲ κατελά-
ιησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Καὶ μετ' ἐλίγα· Καὶ εἰς
ἐμὲ ἐλογίσατο (74) πονηρά, ἀπεστράψασαν εἰς
οὐδέτερον. Τὸν γάρ δυτα τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπεστραφέν-
τες, πλάσαντες δὲ ἑαυτοῖς τὸν οὐκ δυτα, εἰς τὸ μῆδεν
πεπιώκασι. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος
ταῦτα λέγοντα τὸν Ἀρείον ἔξεβαλε τῆς Ἐκκλησίας,
καὶ ἀνθεμάτισεν οὐ φέρουσα τὴν ἀσέβειαν· καὶ λοι-
πὸν αἱρεσίς ἐλογίσθη ἡ Ἀρείου πλάνη ἔχουσά τι πλέον
τῶν διλων αἱρέσεων, ὅτι καὶ χριστομάχος ἐκλήθη,
καὶ πρόδρομος ἐλογίσθη τοῦ Ἀντιχρίστου (75). Εἰ καὶ
τὰ μάλιστα τοίνυν, ὡς προείπον, αὐτάρχης ἡ τοσαύτη
χρίσις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως πείσαι πάντας
ζεύγειν ἀπ' αὐτῆς· δῆμας, ἐπειδὴ τινες τῶν λεγομέ-
νων Χριστιανῶν, ἦ (76) ἀγνοοῦντες, ἢ ὑποκρινόμε-
νοι, καθάπερ εἰρηται πρόσθεν, ἀδιάφορον πρὸς τὴν
ἀλήθειαν ἥγουνται τὴν αἱρέσιν, καὶ τοὺς ταῦτα φρο-
νοῦντας Χριστιανὸς δυομάζουσι, φέρε κατὰ δύναμιν
ἴρωτῶντες αὐτούς, ἀποκαλύψωμεν τὴν πανουργίαν
τῆς αἱρέσεως. Τάχα καὶ οὕτω συμποδισθέντες (77)
ἐπιστομοσθῶσι καὶ φύγωσιν ἀπ'. αὐτῆς ὡς ἀπὸ προσ-
ώπου δρεως.

8. Εἰ μὲν οὖν, διὰ τὸ λέξεις (78) τινὰς τῆς θείας
Γραφῆς ἐν τῇ Θαλείᾳ γράψαι, νομίζουσι καὶ τὰς βλα-
σφημίας εὐφημίας εἶναι, πάντως που (79) καὶ τοὺς
νῦν Τιουδαίους ὄρωντες ἀναγινώσκοντας τὸν νόμον
καὶ τοὺς προφήτας, ἀργήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο
σύν ἐκείνοις τὸν Χριστόν· ἀκούοντες δὲ τάχα καὶ Μα-
τθαίων λεγόντων μέρη τινὰ τῶν Εὐαγγελίων, ἀρνή-
σονται σύν αὐτοῖς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. Εἰ
δὲ ἀγνοοῦντες οὕτω χειμάζονται καὶ τοιαῦτα βαττο-
ληγοῦσι, μαθέτωσαν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι καὶ διὰ τὰς
αἱρέσις ἐπινοήσας (80) διάβολος διὰ τὴν ίδιαν τῆς
κακίας δυσωδίαν κιχράται τὰς λέξεις τῶν Γραφῶν,
ἵνα, αὐτὰς ἔχων ἐπικάλυψμα, τὸν ίδιον ἀποπελ-
ρας, ἀπατήσῃ τοὺς ἀκεραίους. Οὕτω τὴν ἡπά-
¹⁰ Οσε. vii. 13. ¹¹ Ibid. 15.

(70) Seguer., ἡ φύσις. Editi et alii, φύσις.
(71) Seguer. Basil. et Anglic., τοιούτων. Editi et
alii, τούτων.
(72) Sic Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et Felck.
1. At in editis et aliis deest κατά. Ibid. Basil. Au-
glic. et Felckm. 5, ἀσεβῶν ἄμα καὶ ἀχαρίστων.
(73) Sic Seguer. Editi, δῆλαιοι, mendose.
(74) Sic Seguer. et alii mss. præter Felckm. 2 et
Reg. in quibus, ut et in editis, ita legitur, καὶ μετ'
ἔλιγον· καὶ ἐδουλεύσαντο κακά, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογί-
σαντο, etc. Mox Seguerian., τὸν παρόντα τοῦ Θεοῦ
Λόγου.

A Arii verba, universa hominum natura stupore non
exhorrescat, aures non obstruat, oculos non clau-
dat, ut nec illa audiat, nec eum qui ista conscri-
psit aspiciat? An non potius jure merito contra
ipsos tanquam impios et valde ingratos clamaverit
ipse Dominus, quæ per prophetam Oseam prædicti :
Vox eis, quoniam recesserunt a me, miseri sunt quia
impiorum in me fuerunt. Ego vero redemi eos : et ipsi
locuti sunt contra me mendacia¹⁰. Et paulo post :
Contra me cogitaverunt mala, in nihilum conversi
sunt¹¹. Nam postquam a Dei Verbo, quod ipsum
vere est, sese avertere, et eum, qui non est, sibi
confundere, in nihilum utique sunt ipsi dilapsi. Sane
hæc causa fuit cur generalis synodus Arium ista
efficiens repulerit ex Ecclesia; cujus cum im-
pietatem ferre non posset, eum anathemate per-
cussit : ex quo jam tempore credita est Arii impie-
tas quid amplius quam cæteras hæreses continere,
quippe quæ et Christi iniunica dicta sit, et prænun-
tia Antichristi sit habita. Etsi igitur, uti jam dixi,
tam amplum adversus impiam hanc hæresim judi-
cium maxime sufficit, ut ejus horror ontoib[us] inju-
ciatur : attamen quia nonnulli qui Christiani vocan-
tur, vel inscinter, vel dissimulanter istam hære-
sim ad fidem nihil pertinere, ut antea dictum est,
existimant, eosque, qui ita sentiunt, Christianos
non dubitant appellare; age, quo retegatur hæresis
astutia, illos pro nostra facultate interrogemus.
Forte enim hoc pacto futurum est ut irretiti taceant,
et ab ea non secus quam a conspectu serpentis
C fugiant.

8. Itaque si idcirco arbitrantur impiam Thaliam
esse piam, quia aliquot divinæ Scripturæ voces
contineat, profecto sequetur ut, cum nunc vident
legi a Judæis legem et prophetas, Christum quoque
ipsi cum illis negent. Quin etiam si acciderit ut
Manichæos quasdam Evangeliorum particulas reci-
tantes audiant, legem et prophetas cum illis repu-
dient necesse fuerit. Quod si per ignorantiam ita
sentiant et hæc garriunt, discant ex Scripturis
ipsum diabolum hæresum auctorem, ob proprium
perversitatis fetorem, verba Scripturarum usurpare
D solere, ut illis quodammodo obiectus, suum vene-
num possit facilius spargere simplicesque circum-
venire. Sic Evans secessit ille : sic alias effinxit hæ-

(75) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὅτι χριστομά-
χος καὶ πρόδρομος ἐκλήθη τοῦ Ἀντιχρίστου.
(76) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At in edi-
tis η̄ deest.
(77) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 4.
Editi autem et alii, οὕτως αἰδεσθέντες.
(78) Felckm. 2 et editi, εἰ μὲν διὰ τὸ λέξεις οὗν. Mox
Gobler. et Felckm. 1, Θαλείᾳ. Alii, Θαλίᾳ.
(79) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πάντως που.
Editi et alii, πάντως γοῦν.
(80) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et
editi, ὅτι καὶ τὰς αἱρέσεις δὲ ἐπινοήσας.

reses : sic etiam hoc tempore Ario persuasit ut in hæreses ipse invehetur, illisque adversari simularet, quo latenter suam posset hæresim inducere. Verumtamen ne ita quidem latere potuit veterator. Ut enim suam contra Dei Verbum exprompsit impietatem, omnibus statim rebus excidit, cunctisque **325** compertum est eum in ceteris quoque ignorantia esse, nihilque omnino quod verum sit sentire, sed tantum simulatione uti. Qui enim vera de Patre is proferat, qui Filium, a quo Patris cognitio omnis impertitur, audet negare? Vel qui recte de Spiritu sancto ille opinabitur, qui de Filio, a quo ipse datur, impie non veretur loqui? Quis illi credit de resurrectione disserenti, qui Christum proprie nos factum primogenitum ex mortuis ¹¹ negat? Qui vero fieri potest ut is, qui germanam ac veram Filii **B** ex Patre generationem plane ignorat, circa ejusdem corporeum adventum non erret? Ita enim et olin Judæi, postquam Verbū negaverunt, et disserunt, *Non habemus regem nisi Cæsarem* ¹², rebus omnibus continuo spoliati sunt, ac luce lucernæ, unguenti odore, prophetiæ cognitione, ipsaque veritate nudi sunt destituti, qui et modo nihil intelligentes tanquam in tenebris ambulant. Enimvero quis talia audivit unquam? Aut undē vel a quo hujusce hæresis adulatores muneribus corrupti ista didicere? Quis illos, cum Christianæ religionis elementis informabantur, quidquam simile docuit? Quis illis dixit, rerum creatarum cultu dimisso, iterum accedite ut rem creatam et factam colatis? Quod si ipsi nunc primum hæc se audire satentur, non ergo insipientur alienam esse hancce hæresim neque a Patribus traditam. Quod autem a Patribus traditum non est, sed novissime est excogitatum, cuius, quæso, generis esse censendum est, quam ejus de quo dixit beatus Paulus : *In postremis temporibus discedent quidam a sana fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium*

9. Ecce enim nos quidem ex divinis Scripturis libere et confidenter de pia rectaque fide loquimur, quam et tanquam lucernam super candelabrum collocamus, dicentes : *Filius verus natura et genuinus est Patris, ejusque substantiæ proprius, Sapientia unigenita, Verbum verum ac unicum Dei ipse est, non res creata vel facta, sed proprius substantiæ Patris fetus. Quocirca Deus est verus, veroque Pa-*

¹¹ Coloss. i, 18. ¹² Ioan. xix, 15. ¹³ I Tim. iv, 1.

(81) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, οὗτω τὰς ἀλλας. *Mox* Felckm. 2 et editi, ἔπαισε, ut et legit Nau-nius, qui vertit *confinxit*. Alii, ἐπλάνησεν.

(82) Sic Reg. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero, ἐπιβαλών.

(83) Seguerian. Basiliens. et Anglican., μηδὲν δλως. Alii et editi, μηδὲ δλως. Ibid. Felc. 5, ἀληθὲς φωνῶν. *Mox* Seguerian. Πῶς γάρ ἀν ἀληθεύσῃ. Alii et editi, πῶς γάρ ἀληθεύσεται.

(84) Sic Seguer. et Reg. At Gobler. et Felc. 1, εἰ τὸ τοῦτο. Felc. 5, εἰς τοῦτο. Editi, εἰς τὸ τοῦτο.

(85) Goblerian. et Felc. 1, Κύριον.

(86) Anglican., κτίστην.

A τησεν· οὕτω καὶ τὰς ἀλλὰς αἰρέσεις; Ἐπλασις (81)· οὕτω καὶ νῦν Ἀρειον ἐπεισεν εἰπεῖν καὶ σχηματίσασθαι δῆθεν κατὰ τὸν αἰράσεων, ἵνα λάθῃ τὴν ἴδιαν ἐπιβάλλων (82), ἀτέρεσιν. Καὶ δημας οὐχ Ἐλαθεν οὐδὲ οὕτως δι πανούργος· εἰς γάρ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀσε-θῆσας. πάντων εὐθὺς ἔξεπεσε, καὶ δέδεικται πᾶσιν, διτὶ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἡγρότεσε, καὶ μηδὲν δλως (83) ἀληθὲς φρονῶν ὑποκρήνεται. Πῶς γάρ ἀν ἀληθεύσῃ περὶ τοῦ Πατρὸς δι τὸν Υἱὸν ἀρνούμενος, τὸν ἀποκαλύπτοντα περὶ αὐτοῦ; "Η πῶς περὶ τοῦ Πνεύματος ὅρθα φρονήσει, δυσφημῶν εἰς τὸν (84) τοῦτο χορη-γοῦντα λόγον; Τίς δὲ πιστεύσει λέγοντι τούτῳ περὶ ἀναστάσεως, ἀρνούμενόν τὸν ἐκ νεκρῶν δι' ἡμᾶς πρω-τότοκον γεννήμενον Χριστόν (85); Πῶς δὲ οὐχ, ἀντι-κρυς ἀγνοήσας τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν, πλανηθήσεται καὶ περὶ τῆς ἐνσάρ-κου παρουσίας αὐτοῦ; Οὕτω γάρ καὶ οἱ τότε Ἰου-δαῖοι, ἀρνητάμενοι τὸν Λόγον, καὶ λέγοντες, Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καλσαρα, πάντων ἀθρόως ἀφηρέθησαν, καὶ γεγόνασιν ἔρημοι φωτῆς λύχνου, δισῆς μύρου, προφητείας γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ νῦν οὐδὲν συνιέντες, ᾧ ἐν σκότῳ περι-πατοῦντές εἰσι. Τίς γάρ ἔχουσε πώποτε τοιαῦτα; "Η πόθεν ἦ παρ τίνος οἱ κόλακες καὶ δωροδόκοι τῆς αἰ-ρέσεως ἔχουσαν τοιαῦτα; Τίς, δὲ τε κατηχοῦντο, τοι-αῦτα λελάτικεν αὐτοῖς; Τίς αὐτοῖς εἰρήκεν, διτὶ, τὴν εἰς τὴν κτίσιν (86) λατρείαν ἀφέντες, κτίσματι καὶ ποιήματι πάλιν προσέρχεσθε λατρεύειν; Εἰ δὲ καὶ αὐτὸι πρώτον νῦν διμολογοῦσιν ἀκτούνας τὰ τοι-αῦτα (87), μὴ ἀρνεῖσθωσαν ἀλλοτρίαν καὶ μὴ ἐκ πα-τέρων εἰναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. Τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέ-ρων, ἀλλὰ νῦν ἐφευρεθὲν, τί δὲ εἴη (88) ἔτερον ἦ περὶ οὐ προσέρχεκεν δι μακάριος Παῦλος· Ἐρ ὑστέ-ροις καιροῖς ἀποστήσοται τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως (89), προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολό-των, κεκαυτηριασμένων τὴν ήδη περιελησιν, καὶ ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.

suum conscientiam ¹⁴, et avertentium se a veritate ¹⁵.

9. Ἱδοὺ γάρ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θειῶν Γραφῶν παρ-βρισαζόμεθα περὶ τῆς εὐεσθοῦς πίστεως, καὶ ᾧ ἀλ-χνον ἐπὶ τῆς λυχνίας τιθέαμεν (90) λέγοντες· Υἱὸς ἀληθινὸς φύσει καὶ γνησίος ἐστι τοῦ Πατρὸς, ἕδος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, Σοφία μονογενῆς, καὶ Λόγος ἀλη-θινὸς καὶ μόνος τοῦ Θεοῦ οὐτός ἐστιν· οὐχ ἐστι κτί-σμα οὐτε πολῆμα, ἀλλ' ἕδον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα. Διὸ Θεός ἐστιν ἀληθινὸς, ἀληθινοῦ Πατρὸς

¹⁴ Tit. i, 4.

(87) Seguerian, τὰ τοιαῦτα omittit.

(88) Seguerian. Τί δὲ ἀν εἴη.

(89) Felc. 2 et editi, τῆς ἕδης πίστεως τῆς ὑγιαι-νούσης. Alii omnes τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. *Mox* Seguer. πνεύμασι πλάνοις, idemque et Anglic. Gu-bler. Felc. 1, δαιμονίων. Alii et editi, δαιμόνων. Quæ ibidem sequuntur, existant in mss. Seguer. et Ang-lic., in aliis vero et editis sic legitur, δαιμόνων, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

(90) Seguer., ἐπὶ τὴν λυχνήν τιθεμεν. Idem ibid. et Gobl. Felc. 1 et Anglic., καὶ γνησίος. Editi et aliū καὶ omittunt.

όμοούσιος ὑπάρχων. Τὰ δὲ ἄλλα, οἵς εἶπεν, Ἐγώ εἰσα· θεοὶ ἔστε, μόνον (91) μετοχὴ τοῦ Λόγου διὰ τοῦ Πνεύματος ταύτην ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ τοῦ Πατέρος. Χαρακτήρ γάρ ἔστι τῆς τοῦ Πατέρος ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ δύναμις καὶ εἰκὼν ἀληθινῆ τῆς τοῦ Πατέρος οὐσίας. Τοῦτο γάρ πάλιν εἶπεν ὁ Κύριος (92)· Ὁ ἅμερος ἡμέρας ἐώραξε τὸν Πατέρα. Άει δὲ ἦν καὶ ἔστι, καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. Αἴδου γάρ δυτος τοῦ Πατέρος, ἀλλοις δὲν εἶη καὶ ὁ τούτου Λόγος καὶ ἡ Σοφία. Αὔτοι δὲ τὶ ἄρα ἡμῖν (93) ἐκ τῆς πανεγχήτου Θαλίας προφέρουσιν; Ἡ πρῶτον ἀναγνώστων αὐτὴν, μιμούμενοι τὸ ήθος τοῦ γράψαντος, ἵνα καν παρ’ ἐπέρων χλευαζόμενοι μάθωσιν ἐν ποιῷ κείνται πτώματι, καὶ οὕτω λοιπὸν λεγέτωσαν. Τί δὲν εἶποιεν ἐξ αὐτῆς, η (94) ὅτι· «Οὐκ ἀεὶ δὲ θεὸς Πατήρ ἦν, ἀλλ’ ὅπερον γέγονεν· οὐκ ἀεὶ ἦν δὲ Υἱὸς, οὐδὲ γάρ ἦν πρὶν γεννηθῇ. Οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατέρος· ἀλλ’ ἐξ οὐκ δυτῶν ὑπέστη καὶ αὐτός. Οὐκ ἔστιν ἰδίος τῆς οὐσίας τοῦ Πατέρος· κτίσμα γάρ ἔστι καὶ ποιῆμα. Καὶ (95) οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς δὲ Χριστὸς, ἀλλὰ μετοχὴ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη. Οὐκ ὀλεῖ τὸν Πατέρα ἀκριβῶς δὲ Υἱὸς, οὐτε ὅρφο δὲ Λόγος τὸν Πατέρα τελείως, καὶ οὗτε συνειτε, οὗτε γινώσκει ἀκριβῶς δὲ Λόγος τὸν Πατέρα· οὐκ ἔστιν δὲ ἀληθινὸς καὶ μόνος αὐτὸς τοῦ Πατέρος (96) Λόγος, ἀλλ’ ὀνόματι μόνον λέγεται Λόγος καὶ Σοφία, καὶ χάρις· λέγεται Υἱὸς καὶ δύναμις. Οὐκ ἔστιν ἀτρεπτος, ὡς δὲ Πατήρ, ἀλλὰ τρεπτός ἔστι φύσει, ὡς τὰ κτίσματα, καὶ λείπει αὐτῷ εἰς καταλήψιν τοῦ γνῶναι τελείως τὸν Πατέρα. Η Θαυμαστή γε ἡ αἱρεσίς μηδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μή εἶναι (97) κατὰ τοῦ δυτος φανταζομένη, καὶ ἀντὶ εὐηγμίας δυσφημίας διδίλου προβαλλομένη. Εἴ τις ἄρα, τὰ παρ’ ἀμφοτέρων ἔξετάσας, ἐρωτθείη τὴν ὀποτέρου πιστίν ἄν έλοιτο, η τὰ τίνος ἄν εἶποι (98) βήματα πρέποντα εἶναι θεῷ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰπάτωσαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσεβείας κόλαχες, τὶ πρέπει περὶ θεοῦ (θεὸς γάρ ην δὲ Λόγος·) ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι; ἀπὸ γάρ τούτου καὶ τὸ ὅλον ἔκατέρων τῶν προβληθέντων γνωσθήσεται τὶ πρέπει λέγειν, τὸ δὲν, η δὲ οὐκ ἦν· τὸ ἀεὶ, η τὸ πρὶν γενέσθαι· τὸ ἀΐδον, η τὸ ἀφ’ οὐ καὶ ἔξετε· ἀληθινὸν, η θέσει καὶ μετοχὴ καὶ κατ’ ἐπίνοιαν· τῶν γενητῶν ἔνα λέγειν αὐτὸν, η τῷ Πατρὶ συνάπτειν αὐτὸν· ἀνόμοιον αὐτὸν (99) εἶναι·

⁹⁴ Psal. lxxxi, 6. ⁹⁵ Hebr. 1, 3. ⁹⁶ Joan. xiv, 9.

(91) Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1, μόνη. Paulo post Seguer. χαρακτήρ ἔστι.

(92) Ο Κύριος ἀβεῖται Goblerian. et Felc. 1. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, δὲν ἦν καὶ ἔστι. Felc. 2 et editi, ἀεὶ δὲ καὶ ἔστι. Alii, ἀεὶ δὲ ἦν καὶ ἔστι.

(93) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, αὐτοὶ δὲ ἄρα τι ἡμῖν. Seguer. ibid., πανεκλύτου Θαλίας.

(94) Η deest in Seguer. Gobler. et Felc. 1.

(95) Seguer. καὶ omittit.

(96) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero et alii, αὐτὸς δὲ τοῦ Πατέρος. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ὀνόματι μόνων.

(97) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, ἀλλ’ ἀεὶ τὸ μή εἶναι. Paulo post Seguer., προσλημένη. Editi, προσβαλλομένη.

(98) Seguerianus, Goblerianus et Felckman. 1, εἰποτο, et mox, Μᾶλλον δὲ εἰπάτωσαν. Ibidem, Seguerian. τὶ πρέπει περὶ θεοῦ (θεὸς γάρ ην δὲ Λό-

tri consubstantialis existit. Alii autem quibus dicitur, Ego dixi, Dii estis¹⁰, Filii per Spiritum participes tantum facti hanc a Patre habent gratiam. Figura enim est substantiae Patris¹¹, lux ex luce, virtus et vera natura Patris imago. Id enim ipse Dominus dixit: Qui me vidit, vidit Patrem¹². Semper item fuit, et est, ac nunquam non fuit: cum enim Pater aeternus sit, ejus quoque Verbum et Sapientiam aeternam esse necesse est. Illi vero quid tamen nobis ex nefanda Thalia queant proferre? Eam saltem prius legant scriptoris mores imitati, ut vel ab aliis irrisi discant quanto lapsu ceciderint, atque ita deinde loquantur. Quid vero amplius ex illa dicendum habeant, quam ista: «Non semper Deus fuit Pater, sed postea factus est. Non semper fuit Filius, nec enim fuit antequam natus est. Non est ex Patre: sed ipse quoque ex nihilo exstitit. **326** Non proprius est natura Patris: nam et creatus est et factus. Christus non est verus Deus: sed ipse etiam nonnisi participatione Deus effectus est. Filius Patrem non novit accurate, nec Verbum perfecte Patrem videt: nec item verum et unicum est Patris Verbum; sed solo nomine Verbum dicitur et Sapientia, gratia Filius et virtus appellatur. Non est immutabilis ut Pater, sed natura mutabilis est, sicuti res creatae, ipsique deest quod ad comprehensionem et perfectam Patris cognitionem requiritur. » Mira sane haeresis, quæ nihil continet credibile, sed eum qui est, non esse singlit, perpetuoque pro laudibus profert maledicta. Si quis igitur utraque examinata sententia rogetur quænam fides sibi videatur eligenda, vel cuiusnam voces Deo magis convenire arbitretur: imo vero vel ipsi impietatis assentatores dicant, quid de Deo (nam Deus erat Verbum¹³) quempiam interrogatum deceat respondere? inde enim sententia utraque proposita omnino constabit, quid respondere conveniat; nempe, erat vel non erat: semper vel antequam natus est: aeternum esse, vel, a quo et ex quo: verum esse, vel, adoptione, participatione et secundum cogitationem: unum eum ex factis rebus dicendum esse, vel, cum Patre conjugendum: ipsum Patri secundum naturam esse dissimilem,

¹⁰ Joan. 1, 1.

¹¹ τοῦ·) ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι.; Sic item Gobler. et Felckm. 1. At non nota! Felckman. utrum etiam ἐρωτώμενον, an ἐρωτώμενον, cum editis habeant. Editi, τὶ πρέπει περὶ θεοῦ, θεὸς δὲ Υἱὸς, ἐρωτώμενοι ἀποκρίνασθαι. Ibid. Seguer. Από γάρ τούτων. Alii et editi, 'Από γάρ τούτων. Item Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἔκατέρων τῶν προβληθέντων. Editi et alii, ἔκατέρων τῶν προβλημάτων. Ibid. Seguer. Τι πρέπει λέγειν, τὸ δὲν, η τὸ οὐκ δὲν τὸ πρὶν γενέσθαι: τὸ ἀΐδον, η τὸ ἀφ’ οὐ, etc. Reg. Gobler. et Felckm. 1. Τι πρέπει λέγειν, ην, η τὸ οὐκ ην· τὸ δὲ ην, η τὸ πρὶν γενέσθαι, τὸ ἀΐδον η τὸ ἀφ’ οὐ, etc. Alii et editi, τὶ πρέπει λέγειν, ην ὅτε οὐκ ην, η τὸ δὲ ην τὸ πρὶν γενέσθαι, η τὸ ἀΐδον. η τὸ ἀφ’ οὐ, etc.

¹² (99) Seguerian. Reg. et Felckm. 5, ανομοιον αὐτὸν. In editis αὐτὸν deest. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ιδοιν είναι. Editi et alii, ἀΐδον εἶναι.

vel, Patris similem et proprium esse : rem creatam esse, vel, per ipsum res creatas factas fuisse : eum esse Patris Verbum, vel, alterum esse præter istum, ipsumque per illud aliud Verbum, et per aliam sapientiam factum esse, eumdem denique nomine tantummodo Sapientiam et Verbum vocatum esse, illiusque sapientiae participem et secundum fuisse factum.

10. Quorum igitur verba magis Deo digna sunt ostenduntque Dominum nostrum Jesum Christum Deum esse et Filium Patris? Eane quæ vos evomuistis, annon potius ea quæ nos ex Scripturis sacris et attulimus et asserimus? Itaque si Salvator nec Deus nec Verbum nec Filius est : liceat sane vobis, quemadmodum gentilibus et nostri svil Judæis, quidquid libuerit dicere : sed si et Verbum Patris et Filius verus est; si Deus est ex Deo, et super omnia benedictus in sæcula¹⁰: an non prorsus æquum fuerit alias voces et Arianam *Thaliam*, veluti malorum imaginem omniq[ue] plenam impietate, delere et obliterare? in quam qui inciderit, nescit gigantes ibi perire, ipseque in inferorum foveam occurrit. Nec vero id illi ignorant, hincque sit ut illam, utpote callidi, occultent, nec audeant pervulgare, sed alia omnino usurpent verba. Nam si impia illa verba proferre auderent, non dubium quin condemnarentur. Quin etiam si vel in suspicionem ita sentiendi venirent, profecto undique Scripturarum obruerentur auctoritatibus. Idcirco igitur, tanquam filii hujus sæculi, veriti ne sua lucerna oleastri oleo accensa cito extinguitur (nam *lux impiorum extinguitur*¹¹), eam sub **327** simulationis modium abscondunt, alia loquuntur, amicorum præsidia et Constantii metum ostentant, ut qui ipsos conveniunt, sordes Arianæ hæresis propter illorum simulationem et ostentationem non animadverant. An non ergo vel hac de causa odio prosequenda fuerit, quod etiam a suis occultetur ut timida, ac veluti serpens foveatur? Unde enim has sibi coacervarunt voculas, aut a quonam acceptas prodere non sunt veriti? Sane neminem hominum qui sibi illas tradiderit poterunt indicare. Quis enim hominum sive Græcus sive barbarus (10) eum, quem Deum confitetur, unam e rebus creatis ausit dicere, nec fuisse antequam factus est? vel quis est qui ei, quem Deum creditit, fidem deroger dicenti: « Hic est Filius

A xat' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ἢ δομοιν καὶ ἕδιον τοῦ Πατρὸς εἶναι· κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ τὰ κτίσματα γεγενῆσθαι· αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, ἢ ἔτερον παρὰ τούτον, καὶ δι' ἐκείνου τούτον γεγενῆσθαι καὶ δι' ἄλλης σοφίας· καὶ (1) τούτον ὀνόματι μόνον Σοφίαν καὶ Λόγον κεκλήσθαι, κάκείνης τῆς σοφίας τούτον μέτοχον καὶ δεύτερον γεγενῆσθαι.

10. Τὰ τίνων ἄρα φήματα θεολογεῖ καὶ δεικνύει Θεὸν εἶναι καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Ταῦθ' ἀπερ ὑμεῖς ἔξημεστε (2), ἢ ἀπερ ἡμεῖς ἔτ τῶν Γραφῶν εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν; Εἰ μὲν οὖν οὓς ἔστι Θεὸς οὐδὲ Λόγος οὐδὲ Υἱὸς ὁ Σωτὴρ, ἔξεστω λέγειν, ὥσπερ τοῖς "Ἐλλήσι καὶ τοῖς νῦν Ίουδαίοις, οὗτω καὶ ὑμῖν, & βούλεσθε· εἰ δὲ Λόγος τοῦ Πατρὸς (3) καὶ Υἱὸς ἀληθινός ἔστι, καὶ ἐκ Θεοῦ Θεός ἔστι, καὶ ἐπὶ πάντων εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰώνας, πῶς οὐκ ἔξιον ἀφανίσαι καὶ ἀπαλεῖψαι τὰ τε ἄλλα φήματα καὶ τὴν Ἀρειανὴν Θαλεῖαν (4), ὡς εἰχόντα κακῶν καὶ πάστης ἀσεβείας γέμουσαν; εἰς δὲν ἐμπίπτων οὐκ οἴδεν, ὅτι γηγενεῖς πάρ' αὐτῇ διλυνται, καὶ ἐπὶ πέταυρον ἔδου συναντᾷ. Καὶ τοῦτο ίσασι καὶ αὐτοὶ, καὶ ὡς πανούργοι κρύπτουσι, μὴ θαρροῦντες ἐκλαεῖν (5) αὐτά, ἀλλ' ἔτερα φεγγόμενοι παρὰ ταῦτα. Ἐάν τε γάρ εἰπωσι, καταγνωσθήσονται· ἐάν τε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται παρὰ πάντων τοῖς ἐκ τῶν (6) Γραφῶν ἐλέγχοις. Διὰ τούτο γοῦν ὡς οὐλούτους εἰσαγόντες, πανούργως τὸν νομιζόμενον ἐπιτῶν λύχνον διφαντεῖς ἐκ τῆς ἀγριελαού, καὶ φοιούμενοι μὴ ταχέως ἀποσθεσθῆ, (Φῶς γάρ, φησιν, ἀστερῶν σθέννυται·) τοῦτον μὲν κρύπτουσιν ὑπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἔτερα δὲ φεγγόνται, καὶ προστασίας φίλων, καὶ Κωνσταντίου φόνον ἐπαγγέλλονται, ἵνα οἱ εἰσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βλέπωσι τὴν τῆς αἱρέσεως ρυπαρίαν (7). Πῶς οὖν οὐκ ἔξι καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους ἡ αἱρέσις, διπούγε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ιδίων ὡς μὴ ἔχουσα παρῆσται, καὶ ὡς δρις θάλπεται; Πόθεν γάρ ἔαυτοῖς συνεφόρησαν (8) τὰ φήματα ταῦτα; "Η παρὰ τίνος ἄρα λαθόντες, τοιαῦτα τετολμήσας λέγειν; Ἄνθρώπων μὲν οὖν (9) οὐδένα ἀν εἰποιεν τὸν ταῦτα παρασχόντα. Τίς γάρ ἔστιν ἀνθρώπων ἡ Ἐλλην ἢ βάρβαρος, ὅστις δν δομολογεῖ Θεὸν, τούτον τολμᾶς λέγειν ἔνα εἶναι τῶν κτίσμάτων, καὶ, Οὐκ ἦν πρὶν ποιηθῆ; ἢ τίς ἔστιν. Οὐτές

¹⁰ Rom. ix, 5. ¹¹ Job. xviii, 5.

(1) Seguerian. καὶ omittit. Idein mox, Basil. Goblerian. Felckm. 1 et 5, τούτον μέτοχον καὶ δεύτερον. Anglican. τούτον δεύτερον. Editi τούτον μέτοχον γεγενῆσθαι. Seguerian., paulo post, θεολογεῖ καὶ δείχνυσται.

(2) Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, ἔξηράσατε. Felckm. 5, ἔξεμέσατε. Paulo post Seguerian., εἰρήκαμεν ἢ καὶ λέγομεν. Mox idem et plerique miss. οὐκ ἔστι Θεὸς οὐδὲ Λόγος. Felck. 2 et editi, οὐκ ἔστι Θεὸς Λόγος. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἔξεστω λέγειν. Alii et editi, ἔξεστι λέγειν.

(3) Anglican., τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ibid. Seg., υἱὸς ἀληθινὸς ἔστι. In aliis et editis deest ἔστι.

(4) Goblerian. et Felckm. 1, Θαλεῖαν. Seguerian. et alii. Θαλίαν.

(5) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi et alii, λαλεῖν. Mox mss. omnes, Ἐάν τε γάρ. Editi vero, 'Αλλ' ἔάν τε γάρ.

(6) Seguer. Gobler. Felckm. 1 τοῖς ἀπὸ τῶν.

(7) Editi mendose, ρυπαρίσαν.

(8) Felckm. 5. τυπεψυρία.

(9) Seguerian. οὖν οὐτιττ Mox idem et Gobler. et Felckm. 1, ἡ Ἐλλην. Editi. alii ἢ omittunt.

(10) *Similia supra habentur in epistola de sententia Dionysii*, num. 2.

δειτερον δὲ Υἱός μου δὲ ἀγαπητός, φάσκων, διτὶ (11) οὐκ εστίν υἱός, ἀλλὰ ποίημα; Πλέον γάρ ἀγανακτήσουσι πάντες κατ' αὐτῶν τοιαῦτα ματιομένων. 'Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν Γραφῶν ἔχουσι τάξ προφάσεις. 'Ἐδειχθῇ γάρ πολλάκις, δειχθήσεται δὲ καὶ νῦν ἀλλότρια (12) ταῦτα τῶν θείων λογίων. Οὐκοῦν ἀπειδὴ λείπει λοιπὸν εἰπεῖν, διτὶ παρὰ τοῦ διαβόλου λαβόντες ἐμάντησαν· (τούτων γάρ ἑκεῖνος μόνος ἐστὶ σπορεύς·) φέρε, πρὸς αὐτὸν ἀντιστῶμεν· πρὸς ἑκεῖνον γάρ ἐστιν (13) τιμῆν διὰ τούτων ἡ πάλη· ἵνα, τοῦ Κυρίου βοηθοῦντος, κάχελον συνήθως πίπτοντος τοῖς ἐλέγχοις, αἰτιχυνθῶσιν αὐτοὺς, βλέποντες ἀπορεῦντα τὸν (14) ἀπειράντα τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς, καὶ μάθωσι καὶ ὀψέποτε, ζτε, Ἀρειανοὶ θνεῖς, οὐκ εἰσὶ Χριστιανοί.

11. Εἰρήκατε καὶ φρονεῖτε, ὑποβάλλοντος ὑμῖν ἑκείνου, διτὶ ἡν ποτε, διτὶ οὐκ ἡν δὲ Υἱός· τοῦτο γάρ πρώτον ὑμῶν τῆς ἐπινοίας (15) ἀποδύσαι τὸ ἔνδυμα δεῖ. Τί τοινυν ἡν ποτε διτὶ ὁ Υἱός οὐκ ἡν, εἰπατε, ωδύστημοι καὶ δυσσεβεῖς. Εἰ μὲν οὖν τὸν Πατέρα λέγετε, μεῖζων ὑμῶν ἡ βλασφημία (16)· οὐ γάρ θέμις εἰπεῖν, διτὶ ποτὲ ἡν, η ἐν τῷ ποτὲ σημαίνειν αὐτὸν· ξοτι γάρ δεῖ, καὶ νῦν ἐστιν, δυτος τε καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστι, καὶ αὐτὸς ἐστιν ὁ ὄν (17) καὶ τοῦ Υἱοῦ Πατήρ. Εἰ δὲ λέγετε διτὶ δὲ Υἱός ἡν ποτε, διτὶ αὐτὸς οὐκ ἡν· μωρὸς καὶ ἀνόητος ἐστιν (18) ἡ ἀπόκρισις. Πῶς γάρ ἡν αὐτὸς, καὶ οὐκ ἡν αὐτὸς; Οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀποροῦντας ὑμᾶς ἀνάγκη λοιπὸν λέγειν, 'Ην ποτε χρόνος, διτὶ οὐκ ἡν δὲ Λόγος· τοῦτο γάρ φύσει (19) σημαίνει καὶ αὐτὸν τὸ ποτέ ὑμῶν ἐπίρημα. Καὶ διπέρ δὲ πάλιν γράφοντες εἰρήκατε, Οὐκ ἡν δὲ Υἱός πρὶν γεννηθῆ (20), ταυτὸν ἐστι λέγειν ὑμᾶς, 'Ην ποτε διτὶ οὐκ ἡν· χρόνον γάρ εἶναι κάκεινο καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ Λόγου σημαίνει. Πόθεν οὖν ὑμῖν ἐξεύρηται; (21) ταῦτα; 'Ινα τι καὶ θύμεις, ὡς τὰ θηνη, ἐφρυάξατε, καὶ μελετᾶτε κενὸν λεξεῖδια κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ; Οὐδεμία γάρ τῶν ἀγίων Γραφῶν τοιοῦτον τι περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκεν, ἀλλὰ μάλιστα τὸ δεῖ, τὸ ἀλίσιον (22), καὶ τὸ συνεῖναι δεῖ τῷ Πατέρι. 'Ερ ἀρχῇ γάρ ήτο δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος ήτο πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ήτο δὲ Λόγος. Καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τάδε λέγει· 'Ο ὥρ καὶ δὲ ήτο καὶ δὲ ἔρχομενος. Τοῦ δὲ δόντος τοῦ δήν τις ἀν ἀτέλειοτο τὸν αἴσιον (23); Τοῦτο γάρ καὶ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους 'ἰουδάίους μὲν ἡλεγγει γράψων· 'Ἐξ ὧν δὲ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, δὲ ὥρ ἐπὶ πάντων Θεός εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας· 'Ἐλληνας δὲ ἐντρέπων θεεγε· Τὰ γάρ ἀδρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι τοούμετα καθορᾶται, η τε ἀδίοις

¹¹ Matth. xvii, 5. ¹² Psal. ii, 4. ¹³ Joan. i, 4.

(11) "Οτι deest in Seguer. Gobler. et Felckman. 1.
(12) Seguerian. ὡς ἀλλότρια.

(13) Sic Seguer. In aliis deest ἐστιν.

(14) Seguer. ἐπισπελόντα, εἰ paulo post, ὑποβάλλετο.

(15) Basil. ἀπονοίας, ut et habet Anglic. in marginis.

(16) Seguer. Gobler. et Felck. 1, δὲ δυσφημία.

(17) Seguer. "Ἐστι γάρ δεῖ καὶ νῦν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἐστιν δὲ ὄν. Gobler. et Felck. 1, σημαίνειν αὐ-

meus dilectus¹, η eumque non Filium, sed rem factam esse velit? Nempe fieri non potest quin omnes aduersus illos adeo insanentes acius indignentur. Verum nec etiam ad Scripturas confugere illis integrum fuerit: iam enim saepius ostensum est moxque ostendetur voces hujusmodi a divinis oraculis esse penitus alienas. Itaque quando illis restat dicendum se his a diabolo acceptis insanisse (si quidem tantorum malorum solus ille sator est), age, ei obsistamus (namque cum illo nobis per illos certamen est) ut, Domino adjuvante, et illo, ut solet, vi argumentorum prostrato, ipsi tandem erubescant, haerentem videntes qui haeresim ipsis inseminavit, saltemque vel sero discant eos, quia Ariani sint, Christianos non esse.

B 11. Dixistis igitur et sentitis, illo vobis suggestente, suis aliquando, cum non esset Filius: nam hoc primum vestri commenti velum detrahendum est. Quid ergo sicut aliquando, cum Filius non esset? nam haec vestra sunt verba, o maledicti et impii. Si Patrem esse respondetis, major vestra est impietas: nefas quippe est de illo dicere, aliquando sicut, vel eumdem voce, aliquando, significare. Namque et semper et nunc est, et Filio existente est: ipse est qui est, et Filii Pater. Si vero respondetis Filium suis aliquando cum ipse non esset, stulta profecto et satua est responsio. Nam qui fieri potest ut et ipse esset, et idem ipse non esset? Itaque necessario restat ut hic haesitantes respondeatis suis aliquando tempus cum non esset Verbum. Hoc enim vestrum adverbium, aliquando, id ex se significat. Quod item rursus scripsistis: Non erat Filius priusquam nasceretur, idem omnino est ac illud quod dicitis: Fuit aliquando, cum non esset: siquidem uterique loquendi modus tempus ante Verbum: esse indicat. Undenam igitur haec a vobis sunt excogitata? Ut quid et vos, tanquam gentes, fremitis, et inanes voculas aduersus Dominum et adversum Christum ejus meditamini²? Nulla enim in parte sanctorum Scripturarum³ tale aliquid de Salvatore exstat, sed potius ex illis perspicuum est sempiternum eum et aeternum esse, semperque cum Patre exsistisse. Nam In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum⁴. D Et in Apocalypsi haec habeuntur: Qui est, qui erat, et qui venturus est⁵. Quis autem aeternitatem ei, qui est, et qui erat, possit detrahere? Sic enim et ipse Paulus, ut Judaeos convinceret, in Epistola ad Romanos scripsit: Ex quibus Christus secundum carnem,

¹¹ Apoc. i, 4.

tὸν, καὶ νῦν ἐστιν, καὶ αὐτὸς ἐστιν δὲ ὄν.

(18) Sic Seguer. In editis et aliis, deest ἐστιν.

(19) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, φύσιν.

(20) Reg., γενηθῆ, Seguer., γενηθῆναι.

(21) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐξεύρηται.

(22) Sic Seguer. et Regius codex. At editi, μᾶλλον δεῖ τὸ δίδιον.

(23) Seguerian. et Reg. ἀφέλοι τὸ δίδιον. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Τούτοις γάρ καὶ.

qui est super omnia Deus benedictus in 328 aëcula ¹⁶. Cum item gentiles confutaret, ait: *Invisibilia enim ipsius ex creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas* ¹⁷. Quæ vero sit virtus Dei, idem iterum bis verbis docet, *Christus Dei virtus et Dei sapientia* ¹⁸. Nec enim hoc in loco Patrem voluit significare, ut soletis inter vos dictitare, aientes: *Pater sua ipsius est sempiterna virtus. Non ita sane est.* Nec enim dixit, ipse Deus est virtus, sed, ejus est virtus. Nemini porro dubium fuerit quin id, quod ejus est, non idem sit quod ipse: nec tamen hoc ipsum ab eo est alienum, sed potius ejus proprium est. Verum legite quæ postea sequuntur, et convertimini ad Dominum, (*Dominus autem Spiritus est* ¹⁹) illudque de Filio intelligi facile perspicietis.

12. Nempe postquam creationis meminisset, valde congruenter de opificis in ipsa creatione virtute loquitur, quæ quidem virtus Verbum est Dei per quod omnia facta sunt. Si igitur rerum creatorum natura Deum ex se sola sine Filio possit notum facere, videte ne ruatis, arbitrantes etiam sine Filio illam esse factam. Si porro omnia per Filium facta sunt et in eo consistunt: is qui rite creatam naturam voluerit contemplari, Verbum quoque, a quo est condita necessarie contemplabitur, ac Patrem per ipsam intelligere incipiet. Quod si secundum Salvatorem, *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* ²⁰, si item Philippo dicenti, *Ostende nobis Patrem, non respondit, intuere res creatas, sed, Qui vidit me, vidit Patrem* ²¹: admodum convenienter Paulus gentiles increpans quod concentum et ordinem rerum creatorum contemplantes, nihil de Verbo earum opifice cogitarent (namque res creatae suum indicant opificem), ut per ipsas etiam verum Deum agnoscerent, abstinerentque a rerum creatorum cultu, admodum, inquam, convenienter dixit, *sempiterna quoque ejus virtus et divinitas* ²², ut his Filium significaret. Porro cum aiunt sancti, *Qui existit ante aëcula, et per quem fecit aëcula, non minus Filiu m æternum sempiternumque prædicant, eumque hac ratione Deum esse significant.* Nam Isaías dicit: *Deus sempiter-nus qui creavit terminos terræ* ²³. Susanna quoque aiebat: *Deus sempiterne* ²⁴. Baruch item scripsit: *Clamabo ad Deum sempiternum in diebus meis* ²⁵.

¹⁶ Rom. ix, 5. ¹⁷ Rom. i, 20. ¹⁸ I Cor. i, 24.
²⁰ Rom. i, 20. ²¹ Isa. xl, 28. ²² Dan. xiii, 42. ²³

(24) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1, Basil. et Anglic. Παῦλος διδάσκει. Ibid. Basil. γράφων.

(25) Sic Seguer. At editi cum aliis, ἀλλήλοις.

(26) Gobler. et Felckm. 1, πᾶσιν ὡς τὸ αὐτοῦ.

(27) Seguerian., τῶν βητῶν. Ibid. Goblerian. et Felckm. 1, καὶ ἐπιγράψατε.

(28) Sic Seguer. In aliis vero deest τοῦ.

(29) Sic Seguerian. Reg. atque ita legerat Nannius. Editi, ut et legit Omnibonus, Λέγον, καὶ οὐδεὶς γνώσκει τὸν Πατέρα, εἰc. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, φὰν δὲ Υἱός, Editi, φὰν δὲ Υἱός.

(30) Seguer., Βλέπετε, ut etiam legerat Nannius.

(31) Seguerian., διανοεῖσθε.

HISTORICA ET DOGMATICA.

36

A αὐτοῦ δύναμις καὶ θείστης. Τις δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, αὐτὸς πάλιν διδάσκει (24) λέγων· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ συντριβή. Οὐ γάρ δῆ τοῦτο λέγων τὸν Πατέρα σημαίνει, ὡς πολλάκις πρὸς ἀλλήλους (25) ἐψιλυρίσατε λέγοντες· Ὁ Πατήρ ἔστιν ἡ ἀδίοις αὐτοῦ δύναμις. Οὐχ ἔστι δὲ οὕτως· οὐ γάρ εἰρηκεν, αὐτὸς δὲ Θεός ἔστιν ἡ δύναμις· ἀλλ' αὐτοῦ ἔστιν ἡ δύναμις. Εἴδηλον δὲ πᾶσιν ἔστιν, ὡς τὸ αὐτοῦ (26) οὐχ ἔστιν αὐτὸς, ἀλλ' οὐδὲ ξένον, έδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. Ἀνάγνωτε δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν φημάτων (27), καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον· ('Ο δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἔστι·') καὶ θύεσθε περὶ τοῦ Σιοῦ εἶναι τὸ σημανόμενον.

B 12. Περὶ γάρ τῆς κτίσεως μνημονιών, ἀκολούθως γράφει καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει τοῦ δημιουργοῦ (28)

δυνάμεως, ήτις ἔστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν. Εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης ἔστιν ἡ κτίσις ἀφ' ἑαυτῆς μόνης χωρὶς Υἱοῦ γνωρίσας τὸν Θεόν, σκοπεῖτε μὴ πέσητε, νομίζοντες καὶ χωρὶς Υἱοῦ τὴν κτίσιν γεγονέναι· εἰ δὲ δι' Υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης δὲ τὴν κτίσιν ὅρθως θεωρῶν θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα Λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα νοεῖν ἔρχεται· εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν Σωτῆρα (29), Οὐδεὶς γνώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ δὲ Υἱός, καὶ φὰν δὲ Υἱός ἀποκαλύψῃ· τῷ τε Φιλίππω λέγοντι, Ἄδειξον ημῖν τὸν Πατέρα, οὐκ ἔλεγε, βλέπε (30) τὴν κτίσιν, ἀλλ' Ὁ ἐμὲ ἐώρακὼς ἔώρακε τὸν Πατέρα· εἰκότως δὲ Παῦλος, αἰτώμενος

C τοὺς Ἑλληνας, ὅτι, τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες, οὐ διανοοῦνται (31) περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δημιουργοῦ Λόγου· (τὰ γάρ κτίσματα μηγύει τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν) ἵνα δι' αὐτῶν (32) καὶ τὸν ἀληθινὸν Θεόν νοήσωσι, καὶ παύσωνται τὴς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἰρηκεν, ἡ τε ἀδίοις αὐτοῦ δύναμις καὶ θείστης (33), ἵνα τὸν Υἱὸν σημάνῃ. Λέγοντες δὲ οἱ ἄγιοι, Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ δι' οὐκ ἐποίησε τοὺς αἰώνας, οὐδὲν ἤτοι πάλιν τὸ ἀδίοιν εὐαγγελίζενται τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ αἰώνιον, ἐνῷ καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν σημαίνουσιν. Οὐ μὲν γάρ Ἡσαΐας φησι· Θεὸς αἰώνιος (34), δικαστούσας τὰ ἀκρα τῆς γῆς· ἡ δὲ Σουσάννα ἐλέγειν· Ὁ Θεὸς δὲ αἰώνιος· δὲ Βαροὺς ἔγραψε· Κεκράξομαι πρὸς τὸν αἰώνα (35) ἐρ ταῖς ημέραις μου· καὶ μετ' ὀλίγῳ·

²⁰ II Cor. iii, 17. ²¹ Matth. xi, 27. ²² Joan. xi, 9.

²³ Bar. iv, 20, 22.

(32) Sic Seguerianus et Reg., ut et Omnibonus legit. Felckm. 5, δι' αὐτὸν, quemadmodum videtur leguisse Nannius, qui vertit, *ui per eum, verum Deum intelligent.* Mox Seguer. νοήσητε καὶ παύσθε.

(33) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. At editi, θεότης.

(34) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1, et in textu Graeco Isaiae. Editi, δὲ Θεὸς δὲ αἰώνιος. Mox Reg. et Felck. 1, Σωτάννα.

(35) Sic Seguer. et textus Graecus Scripturæ. Editi, πρὸς τὸν Θεόν τὸν αἰώνιον. Mox Seguer. καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. Ib. Seg. Gobl. Felck. 1 et Graecus Scripturæ textus, ἐπὶ τῷ αἰώνιῳ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν. Editi et alii, ἐπὶ τῷ αἰώνιῳ Σωτῆρι ημῶν.

Ἐρώ γάρ ήπιστα ἐπὶ τῷ μωρῷ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν, καὶ ἡλθεῖ μοι χαρὰ παρὰ τοῦ ἀγίου. Ἐπειδὴ δὲ (36) καὶ πρὸς Ἐβραιοὺς γράψαν ὁ Ἀπόστολος φησίν, Ὅς ὁτικόν τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· Φύλλει δὲ καὶ ὁ Δασδίδ ἐν τῷ ὄγδοηκοστῷ ἑνάτῳ φαλμῷ, Καὶ ἡ λαμπρότης Κυρίου ἔστω ἐφ' ἡμᾶς, καὶ, Ἐτῷ φωτὶ σου ὁγκόμεθα φῶς· τίς οὖτας ἔστιν ἀνόητος, ὃς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀεὶ εἰναι τὸν Υἱόν; Πότε γάρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τῆς τοῦ ἀπανγάσματος λαμπρότητος, ἵνα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴπῃ, ἢν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἦ, στὶ Πρὸν (37) γεννηθῆναι οὐκ ἦν; Καὶ τὸ λεγόμενον δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ φύλμῷ πρὸς τὸν Υἱόν, Ἡ βασιλεία σου βασιλεία κάτωτερη τῶν αἰώνων, οὐκ ἐπιτρέπει τινὰ καν τὸ τυχόν διάστημα λογίσασθαι, ἐν φῷ μη ὑπῆρχεν ὁ Λόγος. Εἰ γάρ πᾶν διάστημα ἐν τοῖς αἰώνιοι μετρεῖται (38), πάντων δὲ τῶν αἰώνων βασιλεύς ἔστι καὶ ποιητής ὁ Λόγος· ἀνάγκη, μὴ δυνος καν τοῦ τυχόντος διαστήματος πρὸ αὐτοῦ, μανία τὸ λέγειν, Ἡ ποτε δὲ οὐκ ἦν ὁ αἰώνιος (39), καὶ, Ἐξ οὐδὲντων ἔστιν ὁ Υἱός. Δέγοντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐ λέγοντος, Ἐγένομην ἀλήθεια, ἀλλ' ἀεὶ τὸ, Εἰμι, λέγοντος, Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμήν· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς· καὶ πάλιν, Οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, Εἰμι γάρ· τίς, τὸ τοιούτον ἀκούων ῥῆμα παρὰ Θεοῦ καὶ Σορῆλας καὶ Λόγου (40) Πατρὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος, Εἰς διστάξεις περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ εὐθὺς πιστεύεις, στὶ ἐν τῷ, Εἰμι, τὸ ἀιδίον καὶ τὸ πρὸ παντὸς αἰώνος ἄναρχον τοῦ Υἱοῦ (41) σημαίνεται;

13. Οὐτε μὲν οὖν τὸ ἀιδίον περὶ τοῦ Υἱοῦ αἱ Γραφαὶ διεκίνυνται λέγουσαι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· οὐτε δὲ ἀπερ φύγγονται οἱ Ἀρετανοὶ λέγοντες τὸ οὐκ ἦν, καὶ τὸ οὐλ, καὶ τὸ στε, αἱ αὐταὶ Γραφαὶ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσεις πάλιν τὰ μέλλοντα λέγεσθαι. Ο μὲν γάρ Μωϋσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενέσεως διηγούμενός φησι (42). Καὶ πᾶν γλωρόν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι. ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάντα γόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀντεῖλαι· οὐ γάρ εἴρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώπος οὐκ ἦργάζεσθαι τὴν γῆν· καὶ ἐν μὲν τῷ Δευτερονόμῳ· Οτε διεμέρισεν ὁ Υψιστος ἔθη. Ο δὲ Κύριος διὰ μὲν ἑαυτοῦ ἐλεγεν· Ει ἡγιαστέ (43) με, ἔχάρητε ἀγ, διε εἰπον· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα, στὶ ὁ Πατὴρ μεῖζων μονού ἔστι· καὶ νῦν προειρηκα νῦν, Δ fuerit, credatis (44). Ιτα quoque de rebus creatis per

³⁶ Hebr. 1, 3. ³⁷ Psal. lxxxix, 17. ³⁸ Psal. xxxv, 10. ³⁹ Psal. cxliv, 13. ⁴⁰ Joan. xiv, 6. ⁴¹ Joan. x, 14; viii, 12. ⁴² Joan. xiii, 13. ⁴³ Gen. ii, 5. ⁴⁴ Deut. xxxii, 8. ⁴⁵ Joan. xiv, 28.

(36) Goblerian. et Felck. 1, ἐπειδὴ δέ, ομισσο καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ἐβραιοὺς φησίν. Ει μοι iidem, κύτοι, καὶ ὁ Δασδίδ. Ibid. Seguerian. omittit φαλμῷ. Item Seguer. ibid. χωρὶς τῆς τοῦ ἀπανγάσματος λαμπρότητος. Goblerianus et Felckm. 1, χωρὶς τοῦ ἀπανγάσματος λαμπρότητος. Editi, χωρὶς τοῦ ἀπανγάσματος, ἡ τῆς λαμπρότητος.

(37) Sic Seguer. Editi vero, ὅτε οὐκ ἦν· στὶ στὶ, etc.

(38) Sic Seguer. Editi vero, μεμέτρηται.

(39) Sic Seguerianus, Goblerian. et Felckm. 1, itaque ita legerat Nannius. Basil. Anglican. Reg.,

A Et paulo post: Ego enim speravi in semipaternum, salutem vestram, et renit mihi gaudium a Sancto. Cum autem Apostolus ad Hebreos scribat: Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus⁴⁶: et David in octagesimo nono psalmo canat: Et sit splendor Domini super nos⁴⁷: et: in lumine tuo videbimus lumen⁴⁸: quis adeo demens sit ut dubitet, utrum semper fuerit Filius? Quando enim quis lucem vidit absque splendoris fulgore, ut de Filio audiat dicere: Fuit aliquando cum non esset, vel: Non erat antequam nasceretur? Jam illud quod in centesimo quadragesimo quarto psalmo ad Filium dicitur: Regnum tuum, regnum omnium saeculorum⁴⁹, certe non sinit quemquam vel minimum intervallum cogitare, in quo non extiterit Verbum. Si enim omne 329 intervallum saeculis definitur, omniumque saeculorum rex et opifex est Verbum; cum ante ipsum nullum vel tantillum sit intervallum, non est dubium quin is insanias vehementer, qui dixerit. Fuit aliquando cum non esset aeternus; et: Ex nihilo est Filius. Præterea cum dicat Dominus: Ego sum veritas⁵⁰, nec dicat: Ego factus sum veritas, sed ubique verbum, sum, adhuc beat, ut, Ego sum pastor, ego sum lux⁵¹: et rursus: Nonne vos vocatis me Dominem et Magistrum, et bene dicitis. sum etenim⁵²: quis Deum et Sapientiam et Verbum Patris ea voce, cum de seipso loquitur, uten tem audiens, de veritate adhuc ambiget, nec statim crebet hoc verbo, sum, indicari Filium aeternum esse, et sine initio ante omnia saecula existere?

C 13. Quod ergo Scripturæ sacrae Filium aeternum esse asseverent, patet ex dictis; quod autem quæ dictitant Ariani, non erat, priusquam, quando, eadem Scripturæ de rebus creatis affirment, ex dicendis constabat. Moyses enim hujus mundi procreationem enarrans ait: Omne virgultum agri antequam nascereatur in terra, et omne senum agri priusquam exoriretur: non enim pluerat Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram⁵³. Et in Deuteronomio: quando dividebat Altissimus gentes⁵⁴. Dominus autem per scipsum aiebat: Si diligenteris me, gauderetis utique quia dixi, vado ad Patrem, quia Pater major me est: et nunc dixi vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit, creditis⁵⁵. Ita quoque de rebus creatis per

ut et legit Omnibonus, ἦν δὲ Λόγος δὲ αἰώνιος. Editi, ἦν δὲ Λόγος. Paulo post Felckm. 2 et editi, ἐγενόμην δὲ ἀλήθεια.

(40) Sic Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1. Alii autem et editi, Σορῆλας καὶ Λόγον.

(41) Goblerian. et Felckm. 1, περὶ τοῦ Υἱοῦ.

(42) Gobler. et Felckm. 1, Ο μὲν γάρ Μωϋσῆς ἐν τῇ γενέσει φησι, et infra, ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν τῷ Δευτερονόμῳ.

(43) Sic Seguer. et Reg. At editi, ἀγαπᾶτε. Μοι εἰπον abest a Seguer. Idem paulo post, εἰρηκα πρὸ τοῦ γενέσθαι.

Salomonem loquitur : *Antequam terram saceret, et antequam abyssos produceret, antequam fontes aquarum erumperent, antequam montes collocarentur; ante omnes colles gignit me*⁴⁶. Et, *Antequam Abraham fieret, ego sum*⁴⁷. De *Jeremias* item dicit : *Priusquam te formarem in utero, novi te*⁴⁸. Et : *David his verbis psallit : Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione. Priusquam montes fierent, et formaretur terra et orbis, a saeculo et usque in saeculum tu es*⁴⁹. Et apud *Danielem*, *Exclamavit vox magna Susanna et dixit : Deus aeternus, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant*⁵⁰. Itaque haec dictiones, *Aliquando non erat, antequam nasceretur, quando, et similes aliæ vocula de rebus factis ac creatis quæ ex nihilo sunt factæ, aptissime dicuntur : sed a Verbo omnino sunt alienæ. Si porro hæc de rebus creatis habent Scripturæ, cumque de Filio agitur, vocabulum, semper, adhibent : non igitur, o Dei hostes, ex nihilo factus est Filius, neque ullo modo est ex rebus factis, sed Patris imago est aeternumque Verbum, quod sane non aliquando non fuit, sed semper fuit, tanquam aeternæ lucis splendor aeternus. Quid igitur tempora ante Filium communiscimini, vel cur post tempora impie affirmatis Verbum existisse, per quod ipsa saecula facta sunt? Nam qui prorsus fieri queat ut vel tempus extiterit vel saeculum, cum nondum, ut quidem putatis, exortum fuerit Verbum, per quod omnia facta sunt, et sine quo nihil omnino factum est? Aut quare, cum tempus significet, non aperte dicitis : Fuit tempus quando non erat Verbum?* **330** *Verum nomen quidem ipsum temporis, simpliciores decipiendi causa, reticetis : at mentem et sententiam vestram celare penitus non valetis, quanquam si celaveritis, latere certe nunquam poteritis ; siquidem tempora ipsi rursus significatis, cum dicitis, « Fuit aliquando cum non esset », et, « Non erat priusquam ortus est. »*

14. Verum his licet ita probatis, eo impudentius hujusmodi argutiis nobis insultant. Si non fuit aliquando, inquit, cum non esset Filius, sed ipse aeternus est, unaque cum Patre existit, nolite jam

A πρὶς γερέσθαι, ίτα, δταρ γέρηται, πιστεύσητε. περὶ δὲ τῆς κτίσεως διὰ Σολομῶνός (44) φασι. Πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τάς ἀδύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάτετων τῶν βουρῶν γερρῦ με· καὶ, Πρὶς Ἀβραμοὶ γερέσθαι, ἦτορ εἰμι. Περὶ δὲ (45) Ἱερεμίου λέγει· Πρὸ τοῦ με πλάσαι· σε ἐτο κοιλίᾳ, ἐπισταμαῖ σε. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· Κύριε, καταφυγή ἡγερήθης ἡμῖν ἐτο γερεῖ καὶ γερεῖ. Πρὸ τοῦ ὅρη γερηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τοῦ (46) αἰώνος καὶ ἔως τοῦ αἰώνος σὺν εἰ· ἐν δὲ τῷ Δανιήλ· Ἀνεβόησε ψωρῆμεράῃ Σενσάρρα, καὶ εἰλετο· Ὁ Θεὸς δ αἰώνος, δ τῶν κρυπτῶν γνώστης, δ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶς γερέσθαις αὐτῶν. Τὸ ἄρα, Οὐκ ἡν ποτε, καὶ τὸ, πρὶς γερέσθαι, καὶ τὸ, δτε, καὶ δσα τοιαῦτά ἔστι λεξεδια ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων, τῶν ἔξ ούκ δντων (47) γενομένων, ἀρμόζει λέγεσθαι, ἀλλέτρια ἐτοῦ Λόγου ἔστιν. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν γενητῶν, τὸ δε, δετο τοῦ γίον λέγουσιν αἱ Γραψαὶ, οὐκ ἄρα, ὁ θεομάχος, ἔξ ούκ δντων γέγονεν δ Υἱός, οὐδὲ διως τῶν γενητῶν ἔστιν δ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς εἰκόνων καὶ Λόγος ἀδιός (48) ἔστιν, οὐδὲ πώποτε οὐκ ὄν, ἀλλὰ ἀετ ὄν, ὡς ἀδιόν δντος φωτὸς ἀδιόν ἀπαύγασμα. Τι τοινυ χρόνους πρὸ τοῦ γίον φαντάζεσθε; Η διὰ τοιετο χρόνους βλασφημεῖτε τὸν Λόγον, δι' εο καὶ οι αἰώνες γεγόνατε; Πῶς γάρ ὅλως χρόνος η αἰών ύπέστη μήπω φανέντος καθ' ύμας τοῦ Λόγου, δι' οῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ξν; Η διὰ τοιετο χρόνους (49) σημαίναντες, οὐ λέγετε φανερῶς· Ἡν χρόνος δτε ούκ ήν δ Λόγος; Αλλὰ τὸ μὲν δνομα τοῦ χρόνου σκέπτετε (50) πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων, τὸ φρόνημα δὲ ὅλως ἔκατων οὐ κρύπτετε, ἀλλ' οὐδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε· πάλιν γάρ χρόνους σημαίνετε λέγοντες, « Ἡν ποτε δτε ούκ ήν », καὶ « Οὐκ ήν πρὶν γενηθῇ (51). »

14. Τούτων οῦτω δεικνυμένων, ἔτι πλέον ἀνατιθεύονται λέγοντες· Ε! μή ήν ποτε δτε ούκ ήν, ἀλλ' ἀδιός ἔστιν δ Υἱός, καὶ συνιπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐχέτι Υἱὸν, ἀλλ' ἀδελφὸν είναι τοῦ Πατρὸς λέγετε αὐτόν (52).

⁴⁶ *Prov. viii, 23.* ⁴⁷ *Joan. viii, 58.* ⁴⁸ *Jerem. i, 5.* ⁴⁹ *Psal. lxxxix, 1.* ⁵⁰ *Dan. xiii, 42.*

(44) Sic Seguerianus, Goblerian. Felckm. 1. Alii vero et editi, Σολομῶντος. Paulo post Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 5, ποιῆσαι πρὸ τοῦ, etc. Mox Seguer. et Reg. καὶ omittunt post ὑδάτων.

(45) Seguerian., παρὰ δέ, etc. Idem et Reg. πρὸ τοῦ με πλάσαι σε, etc. In editis με deest. Mox Seguer., Καὶ δαβὶδ ψάλλει, Κύριε, etc. Reg. habet item Κύριε. Goblerian. et Felckm. 1, καὶ δαβὶδ ψάλλει, Κύριος, etc. Ibid. Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Reg. εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Editi, εἰς γενεάν. Seguer. Ibid. cum Psalmista, γενηθῆναι. Editi et alii, ἐδρασθῆναι.

(46) Seguerian. Gobler. Felck. 1, καὶ ἀπὸ τοῦ. Ibid. καὶ ἔως τοῦ αἰώνος desunt in Seguer. Mox Gobler. et Felckm. 4, ἐν δὲ τῷ Δανιήλ Σουσάγνα εἰπεν. Idem et Seguer. δθεός αἰώνιος. Editi, δθεός δ οὐ-

ράνιος. Basil. Anglie. Reg. et Felckm. 5, Σωσάννα. (47) Sic Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1. Editi. κτισμάτων ἔξ ούκ δντων.

(48) Seguerian., έδιος, et mox, ἀλλ' ἀετ ὄν, ὡς ἀδιόν φωτὸς ἀδιόν ἀπαύγασμα. Alii et editi, ἀδιός, et, ἀλλὰ ἀετ ὄν, ὡς ἀδιόν δντος, φωτός, etc. Ibid. Seguer., χρόνους πρὸ γίου.

(49) Seguerian., χρόνους.

(50) Seguer., σκέπτετε. Mox idem, et Gobler. et Felck. 1, τὸ φρόνημα δὲ δημας ἔκατων.

(51) Seguer. Gobl. et Felck. 1, γενηθῇ, et mox, ἐνεδρεύονται, Editi et alii, γενηθῇ et ἀνατιθεύονται. Reg. Ibid. haec habet ad marginem, « Οὐτε ούκ ἀδελφὸν, τοῦ Πατρὸς, ει καὶ συνιπάρχος αὐτῷ, ἀλλ' Υἱός. Id est. Quod non sit Patris frater, licet coeteriκας ἐριτ, sed Filius. »

(52) Seguerian., τοῦτον.

Ανότητοι καὶ φιλόνεικοι! εἰ μὲν γάρ ἀδίως συνεῖναι μόνον αὐτὸν ἐλέγομεν, καὶ μὴ Υἱὸν, πιθανή (53) τις ἦν αὐτῶν ἡ προσποίητος εὐλάβεια· εἰ δὲ ἀδίων λέγοντες ὅμολογούμεν αὐτὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς, πῶς ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸς τοῦ γεννήσαντος δύναται νομίζεσθαι; Καὶ εἰ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν ἡμῶν ἔστιν ἡ πίστις, ποίᾳ ἀδελφότης ἐν τούτοις ἔστιν; ἢ πῶς δύναται ὁ Λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι (54) τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος; Οὐκ ἔστιν ἀντίθεσις αὐτῇ ὡς παρὰ ἀγνοούντων τινος γενομένη· συνορῶσι γάρ καὶ αὐτοῖς τὴν ἀληθειαν· ἀλλὰ πρόφασίς ἔστιν ἰουδαϊκή, καὶ θελόντων, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών (55), ἀπὸ τῆς ἀληθείας χωρίζεσθαι. Οὐ γάρ ἐκ τίνος ἀρχῆς προϋπαρχούσης ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν· ἀλλ᾽ ὁ Πατήρ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ γεννήτωρ ἔστιν (56), καὶ ὁ Πατήρ πατήρ ἔστι, καὶ οὐκ υἱὸς τίνος γέγονε· καὶ ὁ Υἱὸς δὲ υἱὸς ἔστι, καὶ οὐκ ἀδελφός. Εἰ δὲ ἀδίων γένημα τοῦ Πατρὸς λέγεται, καλῶς λέγεται. Οὐ γάρ ἀτελῆς οὐσία τοῦ Πατρὸς ἡποτε, ἵνα καὶ τὸ ἑδίον (57) αὐτῆς ἐπισυμβανή ταύτῃ· οὐδὲ ὡς ἀνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου γεγέννηται ὁ Υἱὸς, ἵνα καὶ ὑστερίζῃ τῆς πατρώψας ὑπάρχειν· ἀλλὰ Θεοῦ γένημα ἔστι, καὶ ὡς Θεοῦ (58) τοῦ ἀεὶ δυντος ἑδίος ὃν Υἱὸς, ἀδίως ὑπάρχει. Ἀνθρώπων μὲν γάρ ἑδίον τὸ (59) ἐν χρόνῳ γεννᾶν διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς φύσεως· Θεοῦ δὲ ἀδίων τὸ γένημα, διὰ τὸ ἀεὶ τέλειον τῆς φύσεως. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν Υἱὸς, ἀλλ᾽ ἐξ οὐκ δυντῶν ποιῆμα γέγονε, δεινόντωσαν πρότερον, καὶ ὡς περὶ ποιήματος φανταζόμενοι κραζέτωσαν, ὅτι (60), Ἡ ποτε ὅτε οὐκ ἦν· οὐκ ὅταν γάρ γέγονε τὰ γενητά. Εἰ δὲ Υἱὸς ἔστι· τοῦτο γάρ καὶ ὁ Πατήρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι· τὸ δὲ Υἱὸς οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς Λόγου ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφίας καὶ ἀπάντασμα· τί δεῖ λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἡ ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, ὡς λησταὶ τίνες ἀποσύλωτοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀντικρυῖ κατ’ αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν ποτε τοῦ ἑδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐγῆς, καὶ ἀγονος ἦν ἢ πηγῆ καὶ ἡρά; Καν γάρ τὸ δυνομα τοῦ χρόνου προσποιούμενοι φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὄντες διεδίζοντας αὐτοὺς, λέγωσι πρὸ χρόνων αὐτὸν εἶναι· ἀλλ᾽ ὅμως ὅτι διαστήματά ειναὶ διδάσσων, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται, ὡς ἂντον Χρόνους σημαίνοντες, καὶ ἀλογίαν περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Bniunt intervalla, in quibus ipsum non suisse volunt, valde impii sunt habendi, quod tempora si-
miliunt, et Rationis sive Verbi expertem audeant Deum ipsum singere.

¹¹ Prov. xviii, 1.

(53) Basil., πιθανότης. Seguer. ibid., ἡ προσποίητος. Editio Commel., ἡ πρὸς τοῦτο προσποίητή. Alii, ἡ πρὸς τοῦτο προσποίητος.

(54) Seguer. et Felckm. 5, γενέσθαι.

(55) Gobler. et Felckm. 1, ὡς φησι Σολομών.

(56) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. At Anglian. γενητής ἔστι. Alii et ed. Commel., γεννητής ἔστι.

(57) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. Editi vero et alii, ἀδίων.

(58) Seguerian., καὶ ὡς Θεοῦ, ut et Nannius legit: Alii et ed., καὶ Θεοῦ. Mox Felckm. 5, ἀδίως ὑπάρχων.

C eum Filium, sed fratrem Patris dicere. O stolidos admodum et litigiosos! Si enim eum ab æternitate tantum simul exstissemus cum Patre, nec Filium esse asseveraremus, aliquid utique probabilitatis haberet simulata illorum religio. Sin autem cum eum æternum dicimus, eumdem consitemur genitum ex Patre Filium, qua, queso, ratione genitus genitoris frater possit existimari? Si item nostra fides est in Patrem et Filium: quænam inter illos intercedit fraterna cognatio? aut quomodo potest Verbum, ejus dici frater, cuius est Verbum? Nec vero haec illis ignota est repugnantia, nam veritatem et ipsi perspiciunt: sed est sane Judaica excusatio et hominum qui, ut ait Salomon¹¹, a veritate volunt discedere. Neque enim ex aliquo principio prius existente Pater et Filius geniti fuerunt, ut censeantur esse fratres: sed Pater quidem principium et genitor est Filii, et Pater pater est, nec alienus fuit filius: Filius autem filius est, non frater. Si idem porro æternus Patris fetus dicitur, recte omnino dicitur. Nam non aliquando imperfecta fuit Patris natura, ut quod illius proprium esset, eidem postea accederet: neque ut homo ex homine genitus est Filius, ut Patre exsisteret posterior, sed Dei fetus est, qui, utpote proprius Dei semper existentis Filius, ab æternitate et ipse exsistit. Hominum quidem proprium est in tempore gignere, propter naturæ defectum: at æternus est Dei fetus, quia semper perfectissima fuit Dei natura. Itaque si non est Filius, sed e nihilo est factus: id primum ipsi probent, ac deinde licet illis tanquam de re facta clamitare. Fuit aliquando, cum non esset: res quippe quæ factæ sunt, antea certe non erant. Sed si est Filius, uti Pater testatur ei Scripturæ prædicant, Filius autem nihil aliud est quam quod ex Patre gignitur, idque quod ex Patre gignitur, ejus est Verbum et Sapientia et splendor; quid aliud inde concludendum est, quam eos qui dicunt, Fuit aliquando, cum non esset Filius, velut fures quosdam Verbum a Deo detrahere, aperteque adversus eum contendere, ipsum fuisse aliquando sine splendore, fontem sterilem et aridum esse? Nam tametsi temporis nomen, metu id sibi exprobrantium, refugere simulantes, fatentur eum D ante tempora exstissemus: tamen quia quædam de-

(59) Τόν δεεστ in Seguerian.

(60) Ὁτι δεεστ in Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Mox Seguer., τὰ γενητά. Idein mox, τοῦτο γάρ ὁ Πατήρ.

(61) Sic Seguer., Reg. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero et alii, ἐξ τοῦ Θεοῦ.

(62) Sic Seguerianus, Regius et editio Commel. At Gobler. et Felckm. 1, ἀποσύλοῦσι. Ibidem Gobler. et Felck. 1, τὸν Λόγον ἀπὸ Θεοῦ.

(63) Seguerian., τῆς σοφίας.

15. Quod si Filii nomen et ipsi admittunt, ne A palam ab omnibus condemnentur, sed tamen eum proprium naturæ Patris futum esse insificantur, quasi 331 scilicet absque partium et divisionum suspicione id fieri non queat; sane eum negant nihilominus, quippe qui illum non verum, sed solo nomine Filium esse velint. Cæterum annon graviter errant, qui eodem modo de re non corporea ac de corporea ratiocinantur, quique ob propriæ naturæ imbecillitatem, quod proprium et naturale est Patris non verentur negare? Profecto si ita est, superest ut cum minime intelligent quomodo sit Deus vel qualis sit Pater, eundem quoque plane negent, quandoquidem futum Patris non nisi ex seipsis insaní metiuntur. Verum illos ita affectos, arbitrantesque esse non posse Dei Filium, miserari æquum mihi videtur: haud tamen ab re fuerit illos interrogare et convincere, si forte vel hoc pacto ad sensum et rationem queant revocari. Si secundum vos Filius est ex nihilo, nec fuit antequam natus est, prorsus sequitur ut ipse quoque non nisi participatione Filius, Deus et Sapientia sit appellatus. Nam ita etiam res aliae omnes sunt constitutæ, quæ et sanctificatae glorificantur. Cujus ergo ille sit particeps, vos dicere necesse oinno est. Res enim aliæ omnes Spiritus sunt participes: ipsum autem cuiusnam rei participem dicetis? Spiritus? Atqui ipse Spiritus a Filio potius accipit, ut idem Filius testatur¹³, absurdumque dictu est hunc ab illo sanctificari. Igitur Patris sit particeps: id enim superest, et necessario dicendum. Sed quid tandem, vel unde illud est? Si aliquid extrinsecus excogitatum a Patre, non jam Patris erit particeps, sed ejus quod extrinsecus est, nec proinde secundum post Patrem locum obtinebit, cum rem illam ante se habeat: nec item Patris erit dicendus Filius, sed illius, cuius factus particeps, et Filius et Deus est nuncupatus. Quod guidem si absurdum et impium merito videatur, cum dicat Pater, *Hic est Filius meus dilectus*¹⁴, ipseque Filius proprium suum Patrem Deum esse affirmet: lique utique nihil extrinsecus, sed ex substantia Patris esse id cuius sit particeps. Si porro istud fuerit aliud præter Filii naturam, æque absurdum erit, cum hoc natura Filii quæcumque tandem illa sit.

16. Quoniam ergo has sententias absurdas atque D a veritate alienas esse evidens est, dicendum est necessario id quod est ex substantia Patris, proprium

15. El δὲ καὶ τὸ δνομα τοῦ Υἱοῦ πάλιν συνομολογοῦσι, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι φάνερῶς παρὰ πάντων καταγινώσκεσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ίδιον γέννημα ἀργοῦνται, ὡς μὴ (64) δυναμένου τούτου εἶναι χωρὶς τῆς ἐκ μερῶν καὶ διαιρέσεων ὑπονοίας· οὐδὲν ἄττον πάλιν ἀργοῦνται μὴ εἶναι μὲν ἀλήθινὸν Υἱὸν, ὄνδρας δὲ μόνον λέγοντες Υἱόν. Πῶς δὲ οὐ σφάλλονται μεγάλως περὶ τοῦ ἀσωμάτου τὰ σωμάτων ἐνθυμούμενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ίδιας φύτεως ἀρνούμενοι τὸ φύσει καὶ ίδιον (65) τοῦ Πατρός; "Μρα γάρ αὐτοὺς μὴ νοοῦντας καὶ πῶς ἔστιν ὁ Θεός, ή ποταπός ἔστιν ὁ Πατήρ, ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὸν, ἐπειὶ καὶ τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς ἐξ ἕσυτῶν μετροῦσιν οἱ ἄφρονες. Ἀλλ' οὕτως αὐτοὺς διακειμένους, καὶ νομίζοντας μὴ δύνασθαι εἶναι Υἱὸν τοῦ Θεοῦ (66), οἰκτερεύειν μὲν δξιον· ἐρωτῶν δὲ καὶ διελέγχειν αὐτοὺς ἀκόλουθόν ἔστι, τάχα καν οὗτως εἰς αἰσθήσιν Ἑλθωσιν. Εἰ καὶ οὐδὲς ἐξ οὐκ δυντων ἔστιν (67) ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἡν πρὶν γεννηθῆ, πάντως που κατὰ μετουσίαν καὶ αὐτὸς Υἱός, καὶ Θεός, καὶ Σοφία ἐκλήθη· οὕτω γάρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνέστηκε τε καὶ ἀγαθόμενα δοξάζεται. Τίνος τοίνυν ἔστι μέτοχος, εἰπεῖν οὐδὲς ἀνάγκη. Τὰ μὲν γάρ ἄλλα πάντα τοῦ Πνεύματος μετέχει, αὐτὸς δὲ δρα καὶ οὐδὲς τίνος ἀν εἴη, μέτοχος; Τοῦ Πνεύματος; Καὶ μήν αὐτὸς τὸ Πνεῦμα μᾶλλον παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει, ὡς αὐτὸς εἰρηκε, καὶ ἀλογόν ἔστιν εἰπεῖν τοῦτον ἀγιάζεσθαι παρ' ἐκείνου. Οὐκοῦν τοῦ Πατρὸς μετέχει· τούτο γάρ λείπεται, καὶ ἀνάγκη λέγειν. Καὶ τί τούτο ἄρα ή πόθεν ἔστιν; εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν ἔστιν ἐπινοηθὲν παρὰ τοῦ Πατρός, οὐκέτι πάλιν τοῦ Πατρὸς μετέχων (68) ἀν εἴη, ἀλλὰ τοῦ Ἑξαθεν γενομένου, καὶ οὐκέτι αὐτὸς οὐδὲ δύτερος ἔσται μετὰ τὸν Πατέρα (69), ἔχων πρὸ ἐκευτοῦ ἐκεῖνον οὐδὲ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ἀν λεχθεῖη, ἀλλ' ἐκείνου, οὐ καὶ μετέχων Υἱὸς καὶ Θεός ἐκλήθη· εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπον καὶ ἀσεβὲς, λέγοντος μὲν τοῦ Πατρὸς, Οὗτός ἔστει τὸ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ, Πατέρα ίδιον εἶναι τὸν Θεόν· δῆλον, διτι (70) οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἔστι τὸ μετεχόμενον. Τούτο δὲ πάλιν ἐὰν ἐπεροῦ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, τὸ ίσον ἀτοπον ἀπαντήσει, μέσου πάλιν εὐρισκομένου τούτου (71) ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ. Ήτις ποτὲ ἔστιν. idem medium quid reperiatur esse ex Patre et ex natura Filii quæcumque tandem illa sit.

16. Τοιούτων δὴ οὖν ἀτόπων καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἀναφινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ίδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν

¹³ Joan. xvi, 14. ¹⁴ Malth. xvii, 5; Joan. viii, 54.

(64) Sic Seguerian., Reg. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi μὴ omittunt.

(65) Sic Seguerian. At Regius, ίδιον καὶ φύσει. Alii et editi, φύσει ίδιον.

(66) Seguerianus, Υἱὸν Θεοῦ. Mox Gobler. et Felckm. 1, καὶ ἐλέγχειν αὐτούς.

(67) In Seguer. deest, ἔστιν. Felckm. 2 et 5, ιστὸν ὁ Θεός.

(68) Basil. et Anglican., μετέχον. Mox Basil., Goblerian. et Felckm. 1. τοῦ ἔξωθεν ἐπινοημένου.

Ibid. Seguer., Gobler. et Felckm. 1, καὶ οὐκέτι δὲ αὐτός.

(69) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, μετὰ τοῦ Πατρός.

(70) Sic Seguerian., Basiliens., Goblerian. et Felckman. 1. At editi, δηλονότι. Ibid. Seguer., ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας. Editi et alii, ἀλλ' τῆς οὐσίας.

(71) Seguerian., Anglican., Goblerian. et Fele. 1, τούτου. Basil., τοῦτο.

Τιόν· τὸ γάρ δλως μετέχεσθα: τὸν Θεὸν, οὐν ἔστι λέγειν, διὰ καὶ γεννᾶ: τὸ δὲ γεννᾶται (72) τὸ σημαίνει ή Υἱόν; Αὐτοῦ γοῦν τοῦ Υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος γινομένην (73) παρ' αὐτοῦ χάριν· καὶ φανερὸν ἐκ τούτου γίνεται, διὰ αὐτὸς μὲν δὲ Υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτο ἔστιν δὲ Υἱός. Αὐτοῦ γάρ τοῦ Υἱοῦ μετέχοντες (74), τοῦ Θεοῦ μετέχειν λεγόμενα· καὶ τοῦτο ἔστιν, δὲ Ελεγεν δὲ Πέτρος, Ἰησοῦ γένησθε θεῖας κοινωνοὶ φύσεως, ὡς φησι καὶ δὲ Ἀπόστολος (75), Οὐκ οἴδατε, διὰ τοῦ Θεοῦ ἔστε; καὶ, Ἡμεῖς γάρ ταῦτα Θεοῦ ἐσμεν ζῶντος. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν βλέποντες, ὁρῶμεν τὸν Πατέρα. Ή γάρ τοῦ Υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάληψις γνῶσις ἔστι περὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἔδιον εἶναι γέννημα. Οὐσεπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι οὐκ ἀν τις ὑμῶν ἔτι πάθος εἶποι καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· (δεδήλωται γάρ καὶ ὀμολόγηται) (76) μετέχεσθαι τὸν Θεὸν, καὶ ταῦτα εἶναι μετέχεσθαι καὶ γεννῆν· οὕτως τὸ γέννημα οὐ πάθος, οὐδὲ μερισμός ἔστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας. Οὐκ εἰπιστον ἄρα ἔστιν Υἱὸν ἔχειν τὸν Θεὸν, τῆς ίδιας οὐσίας τὸ γέννημα· οὐδὲ ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ σημαίνομεν, λέγοντες Υἱὸν καὶ γέννημα· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γνήσιον καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τὸ μονογενές τοῦ Θεοῦ (77) γινώσκοντες, οὕτω πιστεύομεν. Τοῦτο δὲ οὕτω πεψασμένον καὶ δειχνυμένον, διὰ τὸ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα τοῦτο ἔστιν δὲ Υἱός, οὐδὲν λοιπὸν ἀμφιβολούν, ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, διὰ τοῦτο ἔστιν ἡ Σοφία καὶ δὲ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἐνῷ καὶ διὸ οὐδὲ τὰ πάντα κτίζει καὶ ποιεῖ· καὶ τοῦτο ἔστιν αὐτοῦ τὸ ἀκαύγασμα, ἐνῷ τὰ πάντα (78) φωτίζει, καὶ ἀποκαλύπτεται οἵς ἐὰν θέλῃσθαι· ἀλλὰ ἔστιν αὐτοῦ χαρακτήρ καὶ εἰκὼν, ἐνῷ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διὸ καὶ αὐτὸς καὶ δὲ Πατήρ ἐν εἰσι· καὶ γάρ δὲ τούτον βλέπει καὶ τὸν Πατέρα· τοῦτο ἔστιν δὲ Χριστὸς, ἐνῷ τὰ πάντα λελύτρωται, καὶ πάλιν τὴν καινὴν εἰργάσατο κτίσιν. Τοῦ δὲ Υἱοῦ (79) πάλιν οὕτως δύντος, οὐχ ἀρμόζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικινδυνόν ἔστιν εἰπεῖν τοῦτον ἐξ οὐκ δύντων ποίημα, ή, Οὐκ ἡνὶ πρὸν γεννηθῇ. Ό γάρ τὸ ἔδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὕτω λέγων καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φθάνει· βλασφημῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, οἵα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος φαντάζομενος καταψύχεται.

47. Εστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ικανὸν ἀνατρέπειν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου ἀν τις θεῖο τὸ ἀλλόθανον αὐτῆς. Εἰ ποιητὴς καὶ κτί-

[“] I Petr. i. 4. [“] I Cor. iii. 16. [“] II Cor. v. 17.

(72) Sic Seguer., alii vero, τὸ δὲ γεννᾶ.

(73) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, atque ita legit Nannius. Editi, Πατρὸς γενομένην. Mox Seguer. Gobler. et Fele. 1, ἐκ τούτου γίνεται. Editi, ἐκ τούτου δεῖχνυται.

(74) Seguer., Basil., Anglic., Gobler. et Felc. 1, τοῦ Υἱοῦ μετέχοντες. Editi, τοῦ Υἱοῦ μετέχοντος.

(75) Gobler. et Felc. 1, ὡς καὶ Παύλος φησιν. Mox Seguer.: Ἡμεῖς γάρ ναὸς Θεοῦ ἔσμεν ζῶντος, ut et habent aliqui codices mes. Novi Testament. Gobler.

A omnino ejus esse Filium. Deum enim participari idem prorsus est ac Deum generare. Quid porro vox, *generare*, aliud significat quam *Filium*? Itaque res omnes Filii sunt participes secundum Spiritus gratiam, quae ab eo datur: idque inde sit manifestum, quod ipse quidem Filius nullius est particeps; quod autem ex Patre alias sui participes facit, hoc ipsum est Filius. Nos enim cum ipsius Filii participes efficiemur, Dei participes esse dicimur, idque ipsum est quod aiebat Petrus, *Ut efficiamini divine consortes naturæ*[“], quemadmodum et Apostolus dicit, *Nescitis quia templum Dei estis?* et, *Nos enim templum Dei viventis sumus*[“]. Ipsum similiter Filium intuentes, Patrem intuemur. Cognitio enim et comprehensio Filii, Patris est agnitus, quia proprius est ex eisdem natura fetus. Porro ut nemo vestrum jam dixerit Dei participem fieri, esse divine **332** naturæ passionem et divisionem (nam ostensum et concessum est Deum participari, idemque esse illum participari, ac generare): ita quoque cum genitum a Deo Filium dicimus, nec passionem ullam nec divisionem beatæ illius naturæ significamus. Non itaque incredibile est Deo esse Filium, qui propriæ ejus naturæ sit fetus: neque passionem aut divisionem divinæ naturæ innuimus, cum Filium et fetus dicimus; sed potius ita credimus, quia id quod genuinum, verum et unigenitum Dei est, cognoscimus. Quod cum hoc modo expositum probatumque fuerit, nempe id, quod ex Patris natura est genitum, eisdem esse Filium; nemini jam dubium esse debet, sed imo planum et perspicuum, hunc ipsum esse Sapientiam et Verbum Patris, in quo et per quod omnia creat et efficit. Hic ipse, inquam, ejus splendor est in quo omnia illuminat, et quibus voluerit se patefacit: hic ipse figura ac imago ejus est, in quo conspicitur et cognoscitur, quam ob causam et ipse et Pater unus sunt: hic ipse denique est Christus, in quo omnia redempta sunt[“], et novam rursus perfecit creaturam. Cum igitur hujusmodi sit Filius, non convenit, imo valde periculosum est asseverare eum ex nibilo esse factum, vel non fuisse antequam natus est. Qui enim ita de eo quod Patris naturæ proprium est loquitur, in ipsum etiam Partem profert blasphemiam, eadem de illo sentiens, quae de eius fetu false comminiscitur.

47. Id sane unum satis fuerit ad Arianam hæresim penitus evertendam: verumtamen quam a recta fide aliena illa sit, licet etiam ex hoc ratiocinio

et Felc. 1, Ἡμεῖς γάρ ναὸς ἔσμεν Θεοῦ ζῶντος. Editi, Καὶ Ἡμεῖς ναὸί ἔσμεν, etc.

(76) Sic Seguer. Gobler., et Felck. 1. Editi autem et alii, δεῖχνατε γάρ καὶ ὀμολογήσατε.

(77) Seguer. et Reg., ἐκ τοῦ Θεοῦ.

(78) Sic Seguer. et Reg. At editi, ἐνῷ τὰ πάντα. Mox Basil., Reg. et Anglic., ἐὰν θέλῃ. Seguer., ἐὰν θέλῃ. Editi, ἐὰν θέλει.

(79) Reg. et Felck. 5, τοῦ τε Υἱοῦ.

perspicere. Si Deus effector et creator est; si item res factas creavit per Filium, nullaque res facta est, quæ per Filium non sit facta: an non maxime impium est, cum Deus sit rerum effector, contendere opifex ejus Verbum et Sapientiam aliquando non fuisse? Idem enim plane est ac si diceretur Deum rerum effectorem omnino non esse, quippe cum propriam ex seipso opificem Rationem seu Verbum non habeat, sed adventitium atque ab eo alienum, naturaque dissimile sit Verbum illud, in quo res creat. Deinde nobis explicent, imo suam inde agnoscant impietatem, qua dicunt, Fuit aliquando, cum non esset, et, Non fuit antequam natus est. Nimurum si Verbum cum Patre non est ab omni æternitate, non est profecto æterna Trinitas; sed primo quidem fuit unitas, postea vero ex accessione facta Trinitas est, ac progressu temporis, crevit ex illorum sententia constitutaque est theologiae cognitio. Insuper, si Filius non est proprius naturæ Patris fetus, sed ex nihilo est factus, ex nihilo igitur constabit quoque Trinitas, fuitque aliquando, cum non esset Trinitas, sed unitas: fuit item Trinitas aliquando imperfecta, et aliquando perfecta: imperfecta quidem antequam ficeret Filius, perfecta autem postquam idem factus est: atque exinde res facta coepit creatori annumerari, et is, qui aliquando non fuit, eum eo, qui semper fuit, Deus agnosci et coli. Quinetiam, quod gravius est, ipsa Trinitas sui ipsis erit dissimilis, quippe quæ ex externis alienisque naturis et substantiis sit constituta; quod sane nihil aliud est quam factam sive creatam Trinitatis constitutionem **333** dicere. Causimodi igitur illa censenda est religio, quæ nec sui similis est, sed temporum progressu perficitur, quæque modo non ita, modo ita sit. Siquidem verisimile est illam iterum incrementum accepturam, idque infinite, quemadmodum primum ex additamento possit decrescere: constat enim ea quæ adduntur tolli similiter posse.

18. Verum ita non est: absit. Non est, inquam, facta Trinitas; sed æterna atque una est in Trinitate divinitas, una pariter est sanctæ Trinitatis gloria: vos tamen eam in diversas naturas diffundere audetis: cumque Patrem æternum esse concedatis, ipsi de Verbo quod illi assidet dicitis, Fuit ali-

(80) Basil., δημιουργόν. Felckm., 5, δημιουργικόν αὐτῶν.

(81) Seguer., τυγχάνειν ὁ Λόγος, ἐν ψ. Paulo post idein, καὶ ἐξ τούτων. Felckm., 2 et editio Commel., δὲ ἐξ τούτου.

(82) Sic Seguer., Basil. et Felc., 5, quæ et vertunt Nannius et Omnibus. In aliis et editis deest καὶ οὐκ ἔστι.

(83) Seguer., προϊόντος τοῦ χρόνου τοῦ δυτος. Idem paulo post, πάλιν δέ, εἰ οὐκ ἔστιν.

(84) Sic Seguer. et Reg., ut et legerant Omnibus et Nannius. In editis desunt γέγονεν, τέκνον αὐτῶν.

(85) Sic Segner. Editi vero et alii, πρὸ τοῦ γένηται Τίτος. Mox Goblerian., Reg. Felckm., 1 et 5, τὸ γεννητὸν τῷ κείσῃ et infra, ἡ γεννητὴν τὴν τῆς Τριάδος.

A στις ἔστιν ὁ Θεός, διὰ Υἱοῦ δὲ τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα ἢ διὰ τοῦ Αδεργοῦ γινόμενα: πᾶς οὐ βλάσφημον, ποιητῶν δύντος τοῦ Θεοῦ, λέγειν τὸν δημιουργικόν (80) αὐτοῦ Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν μὴ εἶναι ποτε; Ἰσον γάρ ἔστιν εἰπεῖν, διὶ μηδὲ ποιητῆς ἔστιν ὁ Θεός, οὐκ ἔχων δίοντας ἀντοῦ δημιουργικὸν Λόγον, ἀλλ᾽ ἔξωθεν ἐπεισόγομένος ἔστι καὶ ἔνος αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιος κατ᾽ οὐσίαν τυγχάνων, ἐν ψ. (81) δημιουργεῖ. Ἐπειτα λεγέσθωσαν τὴν μᾶλλον, μᾶλλον δὲ καὶ καὶ τούτου βλεπέτωσαν τὴν δυσσέβειαν ἔστων ἐκ τοῦ λέγειν, Ἡν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, Οὐκ ἦν (82) πρὶν γεννηθῇ. Εἰ γάρ οὐκ ἀδίλιως σύνεστιν ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἡ Τριάς ἀδίλιος· ἀλλὰ μονάς μὲν ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν ὑστερὸν Τριάς, καὶ προϊόντος (83) τοῦ χρόνου κατ᾽ αὐτοὺς ηὔξησε καὶ συνέστη τῆς θεολογίας ἡ γνῶσις. Πάλιν τε, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς δίοντας τοῦ Πατρὸς οὐσίας γένημα, ἀλλ᾽ ἔξι οὐκ δυτῶν γέγονεν, ἐξ οὐκ δυτῶν (84) συνίσταται Τριάς, καὶ ἦν ποτε διε τοῦ Τριάς, ἀλλὰ μονάς· καὶ ποτὲ μὲν ἐλειτής Τριάς, ποτὲ δὲ πλήρης· ἐλειτής μὲν πρὶν γένηται ὁ Υἱός· πλήρης δὲ, ὅτε γέγονε· καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γενητὸν τῷ κείστη (85) συναριθμεῖται, καὶ τό ποτε μὴ δι τό δέ δύτις συνθεολογεῖται (86) καὶ συνδοξάζεται· καὶ τό γε μεῖζον, ἀνόμοιος ἔστηται ἡ Τριάς εὐρίσκεται, ἔναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσι τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισταμένη. Τούτο δὲ οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν εἰπεῖν ἡ γενητὴν τὴν (87) τῆς Τριάδος σύστασιν. Ποταπή οὖν αὐτῆς θεοσέβεια ἡ μηδὲ ἔστηται ὁμοία τυγχάνουσα, ἀλλ᾽ εἰ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτὲ μὲν μὴ οὐτως, ποτὲ δὲ (88) οὐτως οὖσα; Εἰκὼν γάρ αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τούτῳ εἰς ἀπειρον, ὡς ἄπαξ (89) καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ ἀμφιθολον δὲ, διτι καὶ δυνατὸν αὐτὴν μειούσθαι. Τὰ γάρ προστιθέμενα, φανερὸν, διτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύναται.

constituta est. Nec vero dubium est quin eadem

tollit διτι στολήν.

18. Οὐκ ἔστι δὲ οὐτως μὴ γένοιτο! Ήντος γενητὴν ἡ Τριάς (90) ἀλλ᾽ ἀδίλιος καὶ μία θεότης ἔστιν ἐν Τριάδι, καὶ μία δόξα τῆς ἀγίας Τριάδος· καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις τολμάτε· τοῦ Πατρὸς διδίου δυτος, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ Λόγον λέγετε, διτι (91), Ἡν ποτε διτι οὐκ ἦν· τοῦ δὲ Υἱοῦ συγκαθη-

(86) Seguer., σὺν τῷ δέ δύτι θεολογεῖται.

(87) Seguer., τὴν ομιλίαν. Mox idem, Gobler. et Felckm., 1, ποταπή οὖν. Editi et alii, ποταπή δέ. Ibidem Seguer., Gobl., Felckm., 1, θεοσέβεια ἡ μηδὲ ἔστηται ὁμοία. Basii., Reg. et Felckman. 5, habent item, θεοσέβεια ἡ μηδέ. Editi et alii, θεοσέβεια μηδὲ αὐτῆς ὁμοία.

(88) Seguer., Gobler. et Felckm., 1, μὴ οὐσα, ποτὲ δέ, etc.

(89) Seguer., Anglic., Gobler. et Felckm., 1, ὡς ἄπαξ. Editi et alii, ἔως ἄπαξ.

(90) Felckm., 2 et editio Commel., γενετὴ Τριάς. Mox Seguer. et Reg., καὶ σχίζειν. Alii vero et editi, καὶ σχίζειν, ut et legit Omnibus.

(91) Sic Seguer. In aliis et editis deest διτι.

μάνου τῷ Πατρὶ, ἀνθυμεῖσθε τοῦτον μακρύνειν ὅπ' αὐτοῦ. Κτίζουσα ἔστι καὶ δημιουργὸς ἡ Τριάς· καὶ οὐ φοβεῖσθε καταρέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ δυνατῶν οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ εὐγενεῖτῃ Τριάδος, καὶ τὸν βασιλέα Κύριον Σαβαὼθ τοῖς ὑπηκόοις συντάπτοντες. Παύσασθε συμφύροντες (92) τὰ ἄμικτα, μᾶλλον δὲ τὰ μὴ δυταὶ τῷ δυτὶ. Οὐκ ἔστι ταῦτα λέγοντας ἐνεγκεν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ ἀδόξια καὶ ἀτιμάζων τὸν Γίλον ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Εἰ γάρ νῦν ἐν Τριάδι ἡ θεολογία (93) τελεῖ ἔστι, καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθῆς καὶ μόνη θεοσέβεια ἔστι, καὶ τοῦτο ἔστι τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ἔδεις· τοῦτο οὖτας ἀεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπιγένηται (94), καὶ ἐκ προσθήκης συνισταται (95) τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα. "Εδει σύν τῷτο ἀδίως εἶναι· εἰ δὲ μὴ ἀδίως ἦν, ἔδει μηδὲ νῦν οὔτας αὐτὴν εἶναι, ἀλλ᾽ οὔτας εἶναι, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμεῖς αὐτὴν ὑποτίθεσθε, ἵνα μηδὲ νῦν Τριάς ἦ· Ἀλλ' οὐκ ἀνάσχοιτό (96) τις Χριστιανῶν τῶν τιούτων αἰρετικῶν· Ἐλλήνων γάρ διὰ ταῦτα, ὥστε γενητὴν εἰσάγειν Τριάδα, καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὴν συνεξισάζειν. Τῶν γάρ γενητῶν ἔστιν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι· Χριστιανῶν δὲ (97) ἡ πιστις ἀπερπον καὶ τελείαν καὶ ἀεὶ ὁσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οἵδε Τριάδα, καὶ οὔτε πλέον τι τῇ (98) Τριάδι προστίθησιν, οὔτε ἐνδεῆ ποτε ταύτην γεγενθεῖσι λογίζεται· ἐκάπερον γάρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῆ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν γενητῶν (99), ἀδιαρέτον δὲ τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττουσα προστικνεῖ· καὶ φύγει μὲν τὰς τῶν Ἀρετανῶν βλασφημίας, ὅμολογει δὲ καὶ οἰδεν δεῖ εἶναι τὸν Γίλον· Εἰτε γάρ ἀδίως ὡς (1) ὁ Πατήρ, οὐ καὶ ἔστι Λόγος ἀδίως· καὶ γάρ καὶ τοῦτο πάλιν ἰδωμεν.

C *in libibus, confiteturque et uovit semper suisce Filium. Id enim iterum libeat dispicere.*

19. Εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἔστι καὶ λέγεται δοθεῖς, ὡς διὰ μὲν Ιερεμίου, Ἐμὲ ἀγκατέλιπον πηγὴν ὑδατος ἔωτος· καὶ πάλιν, Θρόνος δόξης ὑψηλότατος, ἀγλασμα ήμωρ (2), θυμορή Ἰσραὴλ, Κύριε, κάρτες οἱ ἀγκαταλιπόντες σε αἰσχυνθήσωσαν· ἀφεστηκότες, ἐπὶ τῆς τῆς γραφήσωσαν· διὰ ἀγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον· ἐν δὲ τῷ Βαρούχῃ τύγραπται (3). Ἐγκαταλιπτε τὴν πηγὴν τῆς σο-

A quando cum non esset, Filiumque Patri assidentem ab eodem removere non dubitatis. Creatrix est et opifex Trinitas: haud tamen reformidatis eam inter res e nihilo factas dejicere, nec veremini servos pares facere nobilissimae Trinitati, summumque regem Dominum Sabaoth inter subditos collocare. Desinite ea quæ commisceri non queunt, imo ea, quæ non sunt, cum illo qui est, simul permiscere. Qui ista proferunt, non gloria et honore, sed ignorinia et contumelia Dominum afficiunt. Nam qui Filio infert injuriam, infert et Patri. Si enim nunc perfecta est in Trinitate theologia, ejusque agnitione vera et sola est religio, atque hoc est quod et rectum et ipsa veritas est: id certe semper ita fuisse oportuit, ne id, quod rectum et veritas est, quid B adventitium esse, aut theologiae complementum ex accessione constitui putetur. Id, inquam, necessario omnino fuisse esse ab æternitate: nam si ab æternitate non fuissest, nec nunc hæc ipsa theologia give divinitatis notio talis esse oporteret, sed qualem ab initio fuisse singulis, ut neque nunc esset Trinitas. Verum nemo Christianus tam petulantes pertulerit hereticos. Hæc enim gentilium propria sunt, ut factam inducant Trinitatem, eamque cum rebus factis conjungant. Siquidem rerum factarum est, defectiones et accessiones suscipere. At Christianorum fides immutabilem ac perfectam, suique semper similem, beatam agnoscit Trinitatem, nec quidquam amplius Trinitati addit, neque eam unquam defecisse cogitat. Nam utrumque dictu impium est. Hinc eam non ignorat cum rebus factis nequaque eam permistain, individuamque ejus divinitatis unitatem et servat et adorat: ab Arianorum abhorret impie-

C *in libis, confiteturque et uovit semper suisce Filium. Id enim iterum libeat dispicere.*

19. Si sapientia et vita filius est et dicitur Deus, uti per Jeremiam ait, *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*¹⁷: et rursus, *Thronus gloriae excelsus, sanctificatio nostra, exspectatio Israel, Domine, omnes qui dereliquerunt te, confundantur: qui recesserunt, in terra scribantur, quoniam dereliquerunt fontem vitae Domini*¹⁸: item apud Baruch scriptum est, *Dereliquistis 33 fontem sapientiae*¹⁹: consenta-

" Jer. II, 13. " xvii, 12. " Baruch. III, 12.

(92) Sic Seguer., Gobler. et Felckm., I. Editi vero et alii, φύροντες. Mox Seguer., τὰ μὴ δυταὶ τῷ δυτὶ. Editi et alii, τὰ μὴ δυταὶ ὡς δυταὶ τῷ δυτὶ.

(93) Sic Seguer., Reg., Gobler. et Felckm., I. At Basil. et Felckm., 5. Εἰ γάρ νῦν ἐν Τριάδι θεολογία. Editio Commel., Ἡ γάρ νῦν ἐν Τριάδι θεολογία. Mox Seguer., αὐτὴν ἀληθῆς, etc. Idem ibid. Anglic. Reg., Gobler., Felckm., I et 5, θεοσέβεια. Editi et alii, εὐτέbeia.

(94) Seguer., ἐπιγένηται. Alii et editi, ἐπιγίνεται.

(95) Forte συγιστάται.

(96) Sic Basil., Anglic. Reg., Felckm., 2 et 5. At Seguer. et Felckm., I, οὐκ ἀνέχοτο. Gobler., οὐκ ἀνέχοτο. Mox Felckm., 2 et editio Commel., Ἐλλήνων γάρ ταῦτα. Ibid. Reg. et Felckm., 5, γενεσήν εἰσάγειν, et mox, γενητοῖς et γεννητῶν.

(97) Sic Seguer., Reg. Basil. et Anglic. At editio

D Commel., Χριστιανοῦ δέ.

(98) Sic Seguer., Gobler. et Felckm., I. Reg. vero, πλεόν τι τῇ. Felckm., 2 et editio Commel., πλεόν τῇ. Ibid. Seguer., οὔτε ἐνδεῆ ποτε ταύτην. Editi et alii, οὐδὲ ἐνδεῆ ταύτην.

(99) Reg. et Felckm., 5, τῶν γεννητῶν.

(1) Sic Reg. et Seguer. In editis ὡς deest. Mox Seguer., καὶ γάρ καὶ τοῦτο πάλιν. Editi et alii, καὶ γάρ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν. Ibid. Anglic., ἡ πηγὴ τῆς σοφίας.

(2) Sic Seguer. et Jeremias xvii, 12. Editi vero et alii, ὑψούμενος ἀγλασμα ὑμῶν. Ibid. Seguer., πάντες οἱ καταπόντες σε κατασχυνθήσονται· ἀφεστηκότες διὰ τῆς τῆς γραφήσωνται.

(3) Felckm., 2 et editi, γέγραπται· Ἐγκαταλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον, καὶ ἀγκαταλιπετε, etc. Ibid. Reg., Anglic. et Basil., ἐνστρέλιπται.

neum valde fuerit, vitam et sapientiam non quid alienum, sed proprium naturae fontis esse, neque aliquando non existuisse, sed semper fuisse. Atqui haec omnia ipse est Filius, qui dicit, *Ego sum vita*⁶⁰, et, *Ego sapientia, habito in consilio*⁶¹. An non igitur impius habendos ille est qui ait: Fuit aliquando, cum non esset Filius? Namque idem est ac si dicetur, Fuit aliquando, cum fons esset aridus absque vita et sapientia. Atqui si hujusmodi esset, fons certe non esset; nam quod non ex seipso gignit, fons utique non est. At quam istud absurdum est! Etenim Deus eos, qui suæ ipsius voluntati parent, promittit instar fontis futuros a quo nunquam deficiet aqua. Sic enim ipse per Isaiam prophetam loquitur: *Et sataberis, quemadmodum concupiscit anima tua, et ossa tua pinguia fient, et erunt velut hortus irrigans, et tanquam fons a quo aqua non deficiet*⁶². Illi autem Deum, qui quidem dicitur et est fons sapientiae, sterilem atque sine propria Sapientia aliquando fuisse improbissime audent affirmare. Verum falsa sunt quæ ab illis dicuntur. At testatur *Veritas* Deum propriæ Sapientiae æternum fontem esse: ac proinde cum fons æternus sit, necesse quoque est Sapientiam æternam esse. In ipsa siquidem omnia facta sunt, ut psallit David, *Omnia in Sapientia fecisti*⁶³. Salomon item ait, *Deus Sapientia fundavit terram, præparavit cœlos prudenter*⁶⁴. Haec porro Sapientia Verbum est, et per ipsum, ut ait Joannes, facta sunt omnia, et sine ipso factum est nihil⁶⁵. Denique ipse est Christus. Nam unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum⁶⁶. Si porro omnia per ipsum, ipse profecto inter omnia numerandus non est. Qui enim eum, per quem omnia, unum omnium esse dicere ausus fuerit, ille de Deo, ex quo omnia, idem plane sentiet. Quod si quis id tanquam maxime absurdum procul rejiciat, Deumque ab omnibus ut aliud discriminaret, consequens sane fuerit ut unigenitus Filius, qui Patris naturæ est proprius, aliud quoque ab omnibus esse censeatur. Atqui si ipse non est ex omnibus, de illo nefas est dicere. Fuit aliquando, cum non esset; et, Non erat antequam nasceretur. Hujusmodi enim voces de factis quidem rebus apte usurpantur: at ipse Filius talis est, qualis Pater, cuius naturæ proprius quoque est unus, Verbum ac Sapientia. Namque id proprium

⁶⁰ Joan. xiv, 6. ⁶¹ Prov. viii, 12. 12. ⁶² Is. lviii, 11.
⁶³ I Cor. viii, 6.

(4) Editio Commel., εῖη ἀκόλουθον ἀν. Ibid. Seguer., Gobler. et Felckm., 1, ἀκόλουθον ἀν εἰη τὴν πηγήν. Paulo post Seguer., ἀλλ' ἀτοιχία. μήτε ἀνύπαρχτα.

(5) Sic Seguer., Reg.. Basil., Anglic., Felckm. 5. Editio vero, ταῦτα Υἱὸς ὁ λέγων. Mox Goblerian. et Felckm. 1, ἡ Σοφία κατεσκεύασα.

(6) Sic Seguer. In editis, et aliis deest ὅτε. Paulo post Reg. et Felckm. 5, Εἰ δὲ τοιαῦτη. Et mox Seguer., Reg., Basil., ἐξ ἑαυτοῦ. Editi et alii, ἐξ αὐτοῦ.

(7) Seguer., 7. Idem et Gobler. et Felckm. 1, ἐξ αὐτοῖς.

A φιλας' ἀκόλουθον ἀν (4) εἰη τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν μήτε ἔνα τῆς οὐσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἄτοιχία, μήτε ἀνύπαρχτα ποτε εἶναι, ἀλλ' δεῖ εἶναι. Εστι δὲ ταῦτα ὁ Υἱὸς ὁ λέγων (5), Ἐγώ είμι ἡ ζωὴ, καὶ, Ἐγώ η σοφία κατεσκήνωσα βουλίην. Ήως τοινυν οὐκ ἀσεβεῖ δὲ λέγων, Ἡν ποτε δὲ οὐκ ἤν δὲ τὸ Υἱός; Ἰσον γάρ ἔστιν εἰπεῖν, Ἡν ποτε δὲ τὴν πηγὴν ἦπερ δὲν χωρίς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας. Ην δὲ τοιαῦτη (6) οὐκ ἀν εἰη πηγὴ τὸ γάρ μη ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν οὐκ ἔστι πηγὴ. "Ουσίς δὲ ἀτοιχίας γέμον ἔστι τοῦτο! Ο μὲν γάρ Θεὸς τοὺς ποιῶντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται αὐτοῖς πηγὴν ἔσεσθαι, ἢν (7) μή ἐξέλιπεν ὑδωρ, λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· Καὶ ἐμπλησθήσῃ, καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ γυνὴ σου, καὶ τὰ ὅστα σου πιαθήσεται (8), καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων, καὶ ὡς πηγὴ, ἢν μή ἐξέλιπεν ὑδωρ· οὗτοι δὲ τὸν Θεὸν λεγόμενον καὶ δυτική πηγὴν τῆς σοφίας, ἄγονον αὐτὸν καὶ λειψαντά ποτε τῆς ιδίας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν. Ἀλλὰ τὰ μὲν παρὰ τούτων ἔστι φεύδη· τὰ δὲ Ἀλήθεια μαρτυρεῖ πηγὴν ἀδίον εἶναι τὸν Θεὸν τῆς ιδίας σοφίας. Αἴδιον δὲ τῆς πηγῆς οὐσίας, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν Σοφίαν ἀδίον εἶναι δεῖ. Ἐν ταύτῃ γάρ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς φάλλει. Δαβὶδ· Πάρτα ἐτροφίσας· καὶ Σολομὼν φησιν· Ο Θεὸς τῇ Σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανούς ἐτροφίσει. Αὐτὴ τε (9) ἡ Σοφία ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ δύνατον, ὡς ἱλανής φησιν, ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν· καὶ αὐτός ἔστιν ὁ Χριστός. Εἰς γάρ Θεὸς ὁ Πατήρ (10), ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦν Χριστὸς· δι' οὐ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἀν εἰη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. Ο γάρ τολμῶν τὸν δι' οὐ τὰ πάντα λέγειν ἔνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δή που καὶ περὶ Θεοῦ, ἐξ οὐ τὰ πάντα, τὸ αὐτὸν λογίσεται (11). Εἰ δὲ τοῦτο ὡς ἀτοπῶν φεύγει τις, καὶ διεστησιν ὡς δὲλλον ἀπὸ τῶν πάντων τὸν Θεὸν, ἀκόλουθον ἀν εἰη καὶ τὸν μονογενῆ Υἱὸν ίδιον ἔντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας δὲλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων· μή δυτος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ' αὐτοῦ λέγειν τὸ, Ἡν ποτε δὲ οὐκ ἤν, καὶ, Οὐκ ἤν, πρὶν γεννηθῇ (12). Αἱ τοιαῦται γάρ φωναν κατὰ τῶν ποιημάτων ἀρμόδουσι λέγεσθαι· αὐτὸς δὲ διὰ Υἱὸς τοιοῦτός ἔστιν, οἷς ἔστιν ὁ Πατήρ (13), οὐ καὶ ἔστι τῆς οὐσίας ίδιον γένημα, Λόγος, καὶ Σοφία. Τούτο γάρ ίδιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ δείχνυσιν ίδιον, ὥστε μήτε (14) τὸν Θεόν λέγειν ποτε ἀλογον, μήτε τὸν Υἱὸν ἀνύπ-

11. ⁶⁰ Ps. ciii, 24. ⁶¹ Prov. iii, 19. ⁶² Joan. 1, 3.

(8) Sic Seguer., Reg. et Isaiae lviii, 11. Basil., Anglic., Felckm. 5, ποιηθήσεται. Editi, πιανθήσονται. Mox Seguer., ἡ μή ἐξέλιπεν.

(9) Reg. et Basil., αὐτὴ τε. Anglic., αὐτη δέ.

(10) Seguer., omittit ὁ Πατήρ.

(11) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, λογίσεται. Basil., λογίζεται. Paulo post Seguer., τῶν πάντων τὸν Θεόν. Editi, πάντων Θεόν.

(12) Sic Seguer., Basil., Anglic. et Felckm. 2. At Reg., γεννηθῇ. Editi, γεννηθῆσαι.

(13) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, omittunt δο Πατήρ.

(14) Seguer., μήτε. Editi et alii, μή.

αρκτὸν ποτελέγειν. Ἐπειδὴ τὸ Υἱὸς εἰ μὴ εἶ αὐτοῦ; **A est Filii erga Patrem, idemque Patrem Filii proprium ostendit, ita ut dici nequeat vel Deum aliquando sine Verbo seu Ratione suisse, vel Filium aliquando non exstissemus. Ceteroquin cur diceretur Filius, nisi esset ex ipso? vel quare Verbum et Sapientia appellaretur, nisi et semper et proprius illius esset?**

20. Πότε γοῦν τοῦ Ιδίου χωρὶς ἦν ὁ Θεός; ή πῶς τις περὶ τοῦ Ιδίου, ὡς περὶ ἑνὸν καὶ ἀλλοτριουστὸν (15) δύναται λογίσασθαι; Τὰ μὲν γάρ ἄλλα οἴλα ἔστι τὰ γενητὰ, οὐδὲν δομοῖον κατ’ οὐσίαν ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα· ἀλλ’ ἐξωθεν αὐτοῦ ἔστι (17), χάριτι καὶ βιωτῆσι αὐτοῦ τῷ Λόγῳ γενόμενα, ὡστε πάλιν δύνασθαι· καὶ παύεσθαι πότε, εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας· ταύτης γάρ ἔστι φύσεως τὰ γενητά (18). Τὸ δὲ Ιδίου τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (ώμολόγηται γάρ ἡδη τοῦτο εἶναι ὁ Υἱός)· πῶς οὐ τολμηρὸν καὶ δυσσεΐδες εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὅτι οὐκ ἦν πρὸν γεννηθῆ (19), ἀλλ’ ἐπισυμβέσθηκε, καὶ δύναται πάλιν μὴ εἶναι πότε; Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος κατανοεῖται, πῶς τὸ τέλειον καὶ τὸ πλήρες τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀφαιρεῖται· καὶ γάρ φανερώτερον ἀντὶ τούτων τὸ ἀποκόπον τῆς αἰρέσεως, ἐάντι ἐνθυμηθῇ, ὅτι ὁ Υἱὸς εἰκὼν ἔστι καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ, καὶ ἀλήθεια. Εἰ γάρ ὑπάρχοντος φωτὸς, ἔστιν εἰκὼν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα (20)· καὶ οὖσης ὑποστάσεως, ἔστι ταύτης ὁ χαρακτήρ ὀλόκληρος· καὶ δύντος Πατρὸς, ἔστιν ἡ ἀλήθεια (21)· σκοπετωσαν οἱ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετροῦντες, εἰς πόσον ἀσεβείας βάραθρον πίπουσιν. Εἰ γάρ οὐκ ἦν ὁ Υἱός, πρὶν γεννηθῆ (22), οὐκ ἂν δεῖ ἐν τῷ Θεῷ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γάρ Πατρὸς δύντος, ἂν δεῖ ἐν αὐτῷ (23) ἡ ἀλήθεια, ἢ τις ἔστιν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης, πάντως εὐθὺς εἶναι δεῖ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης· οὐ γάρ ἐξωθεν ἔστι γραφομένη ἡ (24) τοῦ Θεοῦ εἰκόνων· ἀλλ’ αὐτὸς ὁ Θεὸς γεννητῆς ἔστι ταύτης, ἐν ᾧ ἐαυτὸν ὄρων προσχαίρει ταύτῃ, ὡς αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγει· Ἐγώ ἡμην ἡ προσέκαιρε. Πότε γοῦν οὐκ ἐώρα (25) ἐαυτὸν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ ἐαυτοῦ εἰκόνῃ; ή πάτε οὐ προσέχαιρεν, ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, Ἐάν οὐκ ὄντων ἔστιν ἡ εἰκόνων, καὶ, Οὐκ ἂν χάρων ὁ Πατὴρ, πρὶν γένηται ἡ εἰκόνων; Πῶς δὲ καὶ ἐαυτὸν ἀντὶ τούτων ὁ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐν κτιστῇ καὶ (26) γενητῇ οὐσίᾳ; Τατάτην γάρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, οἵδε ἔστιν ὁ ταύτης Πατὴρ.

¹⁷ Joan. xiv, 6. ¹⁸ Prov. viii, 30.

20 Quandonam igitur Deus sine illo fuit quod ipsius proprium est? vel quis id quod proprium est, tanquam quid externum et quod diversæ sit naturæ, possit concipere? Enimvero res aliae quales sunt res factæ, nihil natura simile habent cum suo auctore, sed extra eum, ejusdem gratia et voluntate, per Verbum sunt conditæ, adeo ut possint aliquando esse desinere, si nempe placuerit Creatori: quippe cum ea sit rerum factarum **335** natura. At quod naturæ Patris est proprium (hoc enim esse Filium jāni concessum est), annon temerarium et impium est ex nihilo esse licere, nec suis antequam nasceretur, sed adventitium esse, posseque iterum aliquando non esse? Quid qui vel solum cogitat, intelligat, quæso, quomodo possit detrahi perfectio et plenitudo naturæ Patris. Hinc enim clarus licebit perspicere quam absurdâ sit Ariana hæresis, si nimirum attendatur Filium Patris imaginem, splendorem et figuram, atque veritatem esse. Nam si existente luce, imago ejus existit splendor: si item substantia existente, ejusdem existit integra figura: si denique existente Patre, existit veritas; videant qui divinitatis imaginem et figuram tempore metiuntur, in quantam incident ieiuniam. Si enim non fuit Filius antequam nasceretur, nec igitur semper fuit in Deo veritas. Verum id nefas dictu est. Siquidem Patre existente, fuit semper in illo veritas, quæ Filius est, qui et idem dicit: *Ego sum Veritas*¹⁷. Substantia similiter existente, ejus figuram et imaginem continuo esse prorsus necesse est. Nec enim extrinsecus depicta est Dei imago, sed ipse Deus ejusdem est genitor, in qua seipsum intuens, eadem delectatur, ut ait Filius: *Ego eram qua delectabatur*¹⁸. Quandonam ergo seipsum Pater non intuebatur in sui ipsius imagine, aut quandonam eadem non delectabatur, ut quis dicere audeat ex nihilo esse imaginem, nec Patrem delectatum esse antequam imago nasceretur? Qui vero effector et creator seipsum in creatâ et factâ natura posset contemplari? Etenim **D talis imago esse debet, qualis est ejus Pater.**

(15) Sic Seguer., ut et legit Nannius. Editi et alii, *ἀδίον*.

(16) Seguer., ἀλλοτριουστὸν. Reg., Gobler. et Felckm. 1, ἀλλοτριουστὸν. Editi, ἀλλοτριον. Mox Felckm. 2 cum editis, δσα ἔστι. Alli mss., οἵδε ἔστι.

(17) Sic Seguer. In editis et aliis deest ἔστι. Ibid. Seguer., τῷ λόγῳ αὐτοῦ.

(18) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. Alli autem et editi, Τοταύτης γάρ ἔστι φύσεως τὰ γενηματα. Paulo post Seguer., τοῦτο εἶναι Υἱός.

(19) Seguer., γενηθῆ.

(20) Sic Seguer. Editi vero et alii, εἰκὼν ἔστιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα.

(21) Sic Seguer. At alii et editi, ἡ ἀλήθεια ὁ Υἱός.

Paulo post Seguer., εἰς δοσον ἀσεβείας.

(22) Seguer., γενηθῆ. Idem ibid. et Reg., οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ. Editi et alii δεῖ omittunt.

(23) Sic Seguer., Reg., Gobler. et Felckm. 1. Editi autem, ἡντι ἐν αὐτῷ. Ibidem in Gobler. et Felc. 1 deusunt, ἡτις ἔστιν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.

(24) Sic Seguer. et Reg. In editis deest ἡ. Paulo post Felck. 2 et editio Commel., ἐαυτὸν ὄρων.

(25) Sic Seguer., Anglic., Gobler et Felck. 1. Editi vero ὄρδε.

(26) Καὶ abest ab editione Commel. Pulo post Seguer., Gobler. et Felckm. 1, Υἱός ἔστιν. Editi et alii, ὡς ἔστιν.

21. Age itaque, quæ ad Patrem pertinent inspi-clamus, quo possimus dignoscere utrum imago ejus sit. **Æternus est Pater, immortalis, potens, lux, rex,** omnipotens, Deus, Dominus, creator et effectus. Ilæc sane eadem in imagine esse oportet, ut vere qui Filium viderit, videat Patrem. Nam nisi ita sit; sed, ut Ariani sentiunt, factus est, non vero æternus Filius, non est hæc vera imago Patris, nisi forte, pudore omni exuto, dicant quod Filius imago appellatur, non id esse similis substantiæ indicium, sed ejus duntaxat nomen esse. **Antique**, o impii et hostes Christi, hoc nec imago, nec figura est. Quæ enim similitudo rerum e nihilo factarum cum illo qui ea, quæ non erant, ut essent creavit? aut quo pacto id, quod non est, ejus, qui est, simile esse queat, cuius is defectus est, ut aliquando non fuerit, et inter res factas collocatum sit? Ariani igitur cum Filium ita esse velint, sibi ipsis hujusmodi exco-gitare ratiunculas. Si Filius, inquit, fetus ei imago est Patris: si perfecte similis est Patri: debet certe, quemadmodum genitus est, sic et ipse generare fierique et ipse Filii Pater: qui item ex ipso genitus fuerit, generare et ipse debet, et ita deinceps infinite. Id siquidem genitoris genitum similem ostendit. Blasphemiarum næ illi inventores, qui Dei ipsius hostes, ne fateantur Filium Patris esse imaginem, corporea et terrestria de ipso Patre cogitant, excisiones, effluentias, influxionesve in illo prave singunt. Evidem **336** si Deus hominis similis est, fiat etiam eo modo genitor quo homo: ut Filius fiat pater alterius, atque ita deinceps alii ex aliis procreantur, ut, secundum illos, in deorum multitudinem crescat ea progenies. At si Deus non est ut homo, ut revera non est: sane nec humana de eo licet cogitare. Elenim brutæ animantes atque homines, vi primæ creationis, alii ex aliis successione gignuntur, et is qui gignitur, ex genito patre genitus, convenienter et ipse alterius fit pater, eam in seipso virtutem a patre habens, ex qua et ipse factus est. Hinc in illis non est proprie pater vel proprie filius, nec stabilis vel constans est patris et filii conditio. Idem quippe et filius et pater fit, filius, inquam, genitoris, pater autem ejus qui ex ipso gignitur. Verum in divinitate non ita se res habet. Nec enim hominum similis est Deus, nec Pater ex patre est, unde nec patrem genitum gignit: nec Filius est ex effluvio

(27) Seguer., Kai x̄istēs, et paulo post pro Ἰω., Idem habet, ἑωρανῶς ή.

(28) Sic in Seguer. exstat totus hic locus. Alii vero et editi, πρὸς τὸ εἶναι, η̄ πᾶς τὸ δύντι τὸ μὴ δύνοντο εἶναι δυνάτον; Λειπόμενον οὖν τὸ, ποτὲ μὴ εἶναι, καὶ τὸ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύστασιν ἔχειν. In Felck., 1 et Gobler. deest οὖν post λειπόμενον.

(29) Sic Seguer. et Reg. In editis autem δὲ omit-titur. Ibid. ad margine hæc habet Reg.: Διὰ τί μὴ καὶ ὁ Υἱὸς γεννᾶ, τι καὶ πατήρ ή, ἀλλὰ μόνον ἔστιν Υἱός; Cur non Filius et ipse gignit, ut et pater sit, sed est duntaxat Filius?

(30) Seguer., Gobler. et Felck., 1, δυσφημίας. Mox Seguer. δμολογώσι. σωματικά, etc. Paulo post iidem

A 21. Φέρε τοὺν, θωμεν τὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνῶμεν, εἰ αὐτοῦ ἔστιν ὁ Πατὴρ, ἀδόνατος, δυνατὸς, φρές, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, Θεός, Κύριος, κτίστης (27), καὶ ποιητής. Ταῦτα εἴναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν Γίδην ἑωρακὼς ἔσθι τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἔστιν, ἀλλ’ ὡς οἱ Ἀρειανοὶ φρονοῦσιν, γεννητός ἔστι, καὶ οὐκ αἰδός ὁ Γίδης, οὐχ ἔστιν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς ἀληθῆς εἰκὼν, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπερυθριάσαντες εἶπωσιν, διτὶ καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν Γίδην, οὐχ δμοίας οὐσίας ἔστι γνώρισμα, δνομα δὲ μόνον ἔστιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὡς Χριστομάχοι, οὐχ ἔστιν εἰκὼν, οὐδὲ χαρακτήρ. Ποίᾳ γάρ ἐμφέρεια τῶν ἔξ οὐκ θντων πρὸς τὸν κτίσαντα τὰ οὐκ θντα εἰς τὸ εἶναι; η̄ πῶς τῷ δύντι τὸ οὐκ δύομιον εἶναι δύναται, λειπόμενον τῷ ποτε μὴ εἶναι, καὶ τῷ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύνταξιν ἔχειν (28); Τοιούτον γάρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ Ἀρειανοὶ, λογισμοὺς ἔσαντος ἐπενόησαν, λέγοντες· Εἰ γέννημά ἔστιν ὁ Γίδης τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν, καὶ δμοίδης ἔστι κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, διφελεῖ πάντως, ὥσπερ γεγένηται, γεννᾶν καὶ ὁ Γίδης, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατήρ· ιδοῦ· πάλιν τε δ (29) ἔξ αὐτοῦ γεννώμενος γεννᾶν, καὶ αὐτὸς, καὶ καθεξῆς ἔως εἰς ἀπειρον· τοῦτο γάρ δμοιον δεῖκνυσι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος. Ἐφευρεταὶ δυσφημιῶν (30) ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, οἰτινες, ἵνα μὴ τὸν Γίδην εἰκόνα τοῦ Πατρὸς δμολογήσωσι, σωματικά καὶ γῆινα περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς φρονοῦσι, τομάζ, καὶ ἀπορθοῖσας κατηγοροῦντες κατ’ αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ὡς ἀνθρωπός ἔστιν ὁ Θεός (31), γινέσθω καὶ γεννητής, ὡς ἀνθρωπός, ἵνα καὶ ὁ Γίδης ἐτέρου γίνηται πατήρ, καὶ οὗτοι καθεξῆς ἔξ ἀλλήλων γινέσθωσαν, ἵνα καὶ εἰς πλήθος θεῶν ἡ διαδοχὴ κατ’ αὐτοὺς αὐξάνῃ· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὡς ἀνθρωπός ὁ Θεός· οὐκ ἔστι γάρ οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ’ αὐτοῦ (32) λογίζεσθαι. Τὰ μὲν γάρ δλογα ζῶα καὶ οἱ ἀνθρωποι ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχῆς ἀλλήλων γεννῶνται· καὶ δὲ γεννώμενος, ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθεῖς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἐτέρου γίνεται πατήρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἔξ οὐ καὶ αὐτὸς γέγονε. Διὸ οὐδέ ἔστιν ἐν τοῖς τοιούτοις κυρίως πατήρ καὶ κυρίως οὐδές, οὐδὲ ἔστηκεν ἐπ’ αὐτῶν τὸ πατήρ καὶ τὸ οὐδές (33). δὲ γάρ αὐτὸς οὐδές μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατήρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἔξ αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπός ὁ Θεός· οὕτω γάρ δὲ πατήρ ἐκ πατρὸς ἔστι· διὸ οὐδὲ γεννᾶ τὸν γεννησόμενον (34) πατέρα.

Seguer., Gobler. et Felc., 1, ἀπορθοῖς καὶ ἐπιρροῖς.

(31) Sic Seguerianus. At alii et editi, ὁ Γίδης. Paulo post Seguer., Basil., Gobler. et Felckm., 1, ἐτέρου γίνεται. Ibid. Seguer., καὶ οὕτω δὲ καθεξῆς.

(32) Basil., ἐπ’ αὐτῷ. Mox Seguer., Reg., Gobler. et Felckm., 1, Τὰ μὲν γάρ δλα ζῶα. Post paulo Seguer. ὁ γεννώμενος ἐκ γεννωμένου πατρὸς. Idemque infra et Reg., Goblerian., Felckm. 1, ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἔξ οὖν. Editi, ἐν αὐτῷ τοῦτο, etc.

(33) Seguerian., τὸ πατήρ καὶ τὸ οὐδές. Reg., τὸ κυρίως πατήρ καὶ οὐδές. Editi, τὸ πατήρ καὶ οὐδές.

(34) Seguer., Reg., Anglic., Gobler. et Felckm. 1, γενησόμενον. Mox ίδημ præter Anglic. et Reg., ἐξ ἐπιρροῆς. Seguer., ibid., οὕτε ἐκ γεννηθέντος.

όντε ο Γιδός ἐξ ἀπορθίας ἔστι τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἐξ γενηθέντος Πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννᾶν. "Οθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης ὁ Πατήρ κυρίως πατήρ ἔστι, καὶ ὁ Γιδός κυρίως υἱός ἔστι, καὶ ἐκ τούτων (35) καὶ μόνων ἔστηκε τὸ Πατήρ ἀεὶ πατήρ εἶναι, καὶ τὸ Γιδός ἀεὶ υἱός εἶναι.

22. Οὐκοῦν ὁ ζητῶν διὰ τί μὴ γεννητικός υἱοῦ ὁ Γιδός, ζητείτω διὰ τί μὴ πατέρα ἔσχεν ὁ Πατήρ. Ἀλλὰ διοπά γε ἀμφότερα καὶ πάσης μεστὰ ἀσεβίας. Ὡς γάρ ὁ Πατήρ (36) δεῖ πατήρ, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο υἱός, οὐτας ὁ Γιδός δεῖ υἱός εἶναι, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο πατήρ· καὶ ἐν τούτῳ γάρ μᾶλλον χαρακτήρ ὃν καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς δείχνυται, μένων δὲ εἰς τὸν διαστόμενος, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ταύτην. Εἰ μὲν οὖν ὁ Πατήρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκὼν· πρὸς γάρ τὸν γεννήσαντα οὗτων καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἔστηκεν· εἰ δὲ διτρεπτός ἔστιν ὁ Πατήρ, καὶ δὲ εἰς τὸν οὗτας (37) διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ εἰκὼν δὲ εἰσι μαμένει, καὶ οὐ τραπήσεται. "Ἐστι δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς (38) Γιδός· οὐκ ἄρα ἐπέρον τι γενήσεται, η ὅπερ ἔστι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον. Μάτην ἄρα καὶ τούτῳ ἐπενόησαν οἱ Ἱερονες, ἔξαρι θέλοντες ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν εἰκόνα, ή τοὺς γενητοῖς (39) τὸν Γιδὸν ἔξιστωσιν. Ἐν τούτωις γοῦν αὐτὸν συντάττοντες οἱ περὶ "Ἄρειον ἐκ διδασκαλίας Εὐσέβιου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες οἴα τὰ δὶς αὐτοῦ γενόμενά ἔστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορήσαντες (40) δὲ ἑαυτοὺς φρήματα πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀρχήν, δὲ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπλασσον, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινες συγαντῶντες ἐξ αὐτῶν παιδαρίοις κατὰ τὴν ἀγοράν, πυνθάνονται αὐτῶν, οὗτοι γε ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ περιστεύματα τῆς καρδίας εὐτῶν ἐρευγόμενοι (41) λέγουσιν. "Οἱ δὲ τὸν μὴ ἔντα ἐκ τοῦ δυνός πεποίηκεν, η τὸν δύντα; ή τὸν δύντα; Καὶ πάλιν, "Ἐν τῷ ἀγένητον, η δύο; καὶ αὐτεξούσιος ἔστι καὶ ίδιᾳ προαιρέσει οὐ τρέπεται, τρεπτῆς ὅν φύσεως; Οὐ γάρ ως λίθος ἔστιν ἀφ' ἑαυτοῦ (43) μένων ἀκίνητος. Εἴτα καὶ εἰσερχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐταῖς ἐκτεθῆλμένα φρήματα (44) φθέγγονται. Εἰ εἰχες υἱὸν πρὶν τέχης; ὥσπερ δὲ οὐκ εἰχες, οὕτω καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Γιδός οὐκ ἡν, πρὶν γενηθῇ. Τοιούτοις φήμασιν ἐξορχούμενοι παῖδουσιν οἱ ἀτεμοί, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσι· φάσκοντές τε εἶναι Χριστιανοί, ἀλλάς-

A Patris, nec ex genito Patre genitus est: ideoque nec gignitur ut gignat. Hinc in sola Divinitate Pater proprie pater est, et Filius proprie filius, atque in his solis constans firmaque est patris et filii conditio, ita ut Pater sit semper pater, et Filius semper filius.

22. Qui igitur inquirit cur Filius filii alius gignendi vim non habeat, idem inquirat cur Pater non habuerit patrem. Verum utrumque perabsurdum est impietatumque omni plenum. Ut enim Pater semper est pater, nec unquam filius potest esse: ita Filius semper est filius, nec unquam pater esse potest: quo utique modo maxime ostenditur figura et imago Patris esse, manendo quod est, mutationemque nullam subeundo, sed acceptam a Patre

B servando immutabilitatem. Itaque si Pater mutatur, ejus quoque imago mutetur. Sic enim erga genitorem se habet ejus et imago et splendor. At si immutabilis est Pater, et id quod ipse est perpetuo manet: ita necesse est ejus imaginem, id quod ipsa est, similiter permanere, nec mutari. Atqui Filius est ex Patre: nou igitur aliud siet quam quod est Patris naturae proprium. Itaque frustra et istud stulti commenti sunt, imaginem a Patre cupientes abstrahere, ut Filium rebus factis parem facerent. Hinc ergo Ariani illum in rerum factarum numero ex Eusebii doctrina reponentes, tamquam esse arbitrantes, qualia quae ab ipso sunt facta, procul a veritate discessere, fallacibusque sibi comparatis voculis, cum primum hancce formarent hæresim, circum circa concursabant, imo etiam ad hoc usque tempus nonnulli illorum pueris in forum occurruunt, quos interrogant, non quidem ex divinis Scripturis, sed velut ex cordis abundantia⁴⁰, hujusmodi verba eructantes: Qui est, eumne, qui nondum esset, fecit ex nihilo, an qui jam esset? Fecit igitur eum qui jam erat, an qui non erat? Et rursus: Unumne est non factum, vel duo? Num Filius liberò præditus est arbitrio, propriaque voluntate non mutatur, cum naturae sit mutabilis? Nec enim instar lapidis est per se manens immobilis. Deinde

337 mulierculas quoque conveniunt, quas indecoris hisce sermonibus aggrediuntur: Num filium habuisti priusquam pareres? atqui quemadmodum non prius habuisti, sic nec sicut Dei Filius antequam

* Luc. vi, 45.

(35) Seguer., Gobler. et Felckm., 1, καὶ ἐπὶ τούτων μόνων. Felck. 5, καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνων. Editi et alii, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνον.

(36) Sic Seguerianus. Editi autem, ἀλλὰ γε ἀμφότερα μετὰ πάσης δυστενείας. "Ωσπερ γάρ ὁ Πατήρ, εἰτ. Ήic autem in margine codicis Regii hæc existant: "Οτι καὶ κατὰ τὸ μὴ γεννᾶν ὁ Γιδός χαρακτήρ καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ μᾶλλον δείχνυται. Quod Filius etiam quatenus non gignit, figura et imago Patris maxime ostenditur.

(37) Sic Seguerianus, Reg., Goblerian., Felckm., 1 et 5. Editi autem, δυντας. Mox Seguerian., ή εἰκὼν δὲ εἰσι μαμένει. Editi et alii, η εἰκὼν ως έστι διαμένει. Gobler. et Felckm., 1, μένει.

(38) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐκ Πατρός.

D (39) Basili. et Felckm. 5, γενητοῖς. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ἐν τούτοις γοῦν αὐτοῖς.

(40) Basili., συμφορήσαντες. Felckm. 5, συμφορήσαντες.

(41) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ἐρευγόμενοι.

(42) Sic mss. At editi οὐκ omittunt.

(43) Seguerian., ἐφ' ἑαυτοῦ.

(44) Seguerian., φήματα. Ibid. id. Goblerian. εν Felck. 1, φθέγγονται. Εἰ εἰχες υἱὸν, πρὶν τέχης; Editi et alii, φθέγγονται. Εἰχες υἱὸν, πρὶν η τέχης; Paulo post Basili. et Felckm. 5, ἐξερχόμενοι παῖδουσιν. Ibidem Seguerian., Anglic., Reg., Gobler. et Felckm. 1, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις. Editi, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποι. Item ibid. Seguer., Gobler. et Fel.. φάσκοντές τε εἶναι. Editi, φάσκοντες εἶναι.

nascetur. Ilujusmodi dictis tripudiant inglorii A σουστή την τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐν δόμοιώματι εἰκόνος φθαρ-
illi homines, Deumque similem hominum fingunt, τοῦ ἀγθρώπου (45)

qui cum se Christianos esse prædican, Dei gloriam mutant in similitudinem imaginis corruptibilis hominis⁷⁰.

23. Sane ad ista ne respondere quidem æquum esset, adeo insulsa sunt et inepta. Veruni ne illo-
rum hæresis aliquid soliditatis habere videatur, eos hic vel saltem obiter confutare operæ pretium fuerit, maxime propter mulierculas quæ ab illis cir-
cumveniuntur facillime. Et vero illi, qui ista dicunt, architectum etiam ita debuissent interrogare : Po-
tesne sine subiecta materia ædificare ? ut autem non
potes, sic nec Deus absque subiecta materia res
universas potuit efficere. Debuiissent quoque a sin-
gulis hominibus sciscitari, An potes esse sine loco ? B atqui ut non potes, ita etiam Deus in loco est. Sic
enim illi vel saltem ab audientibus cogerentur eru-
bescere. Quare enim cum Filium Deo esse audie-
rint, tum ipsi ad seipso respicientes, eum audent
negare : cum vero Deum creare et facere audierint,
non itidem humana opponunt ? Atqui par erat etiam
eos in rerum creatione intelligenda, humana cogi-
tare, et materiam Deo suppeditare, ut Deum crea-
torem esse insistantes, demum cum Manichæis vol-
larentur. Quodsi ipsa Deo notio his majora cogitare, atque ubi vel tantum quis audierit, statim
reditur : certumque habet Deum non eo modo esse
quo nos sumus, sed esse ut Deum, nec creare ut
homines creant, sed creare ut Deum : similiter quo-
que clarum est eum gignere, non ut gignunt homi-
nes, sed ut gignit Deus. Neque enim Deus hominem
imitatur : sed potius homines propter Deum, qui
proprie et solus vere Pater sui ipsius Filii est, pa-
tres quoque suorum liberorum sunt appellati. Nam
ex ipso omnis paternitas in cælis et in terra nomi-
natur⁷¹. Ea porro quæ dicunt illi, si nemo ex-
penderit, prudenter sapienterque dicta esse forte
videbitur : at si quis ea ratione examinaverit, nihil
illos inde nisi risum multum et contemptum sibi conciliasse comperiet.

24. Namque prima illorum interrogatio stulta
profectio incertaque est. Nec enim indicant qua de
re interrogant, ut interrogatus queat respondere,
sed absolute aiunt, Num qui est, eum qui non erat,
etc. Quis ergo ille est qui est, et quæ sunt ea quæ

⁷⁰ Rom. i, 23. ⁷¹ Ephes. iii, 15.

(45) Sic Seguerian., Gobler. et Feli. 1. Editi au-
tem, Θεοῦ εἰκόνα ἐν δόμοιώματι εἰκόνος φθαρτῶν ἀν-
θρώπων. Ibid. Seguerian., μηδὲ ἀποχρήνασθαι πρὸς
τὰ ταῦτα. Gobler. et Felckm. 1, μηδὲ ἀποχρήνα-
σθαι, etc.

(46) Sic Seguerianus. Editi vero, καὶ οὐτας. Mox
Seguerianus, Goblerian. et Felckm. 5, καὶ ἐν τού-
τοις αὐτούς. Editi, καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς.

(47) Sic Seguerian., Gobler. et Feli. 1. In editis
autem δέ post ἔδει, et καὶ post αὐτούς deest. Ibidem
Seguer., ἀρχιτέκτονας. Anglican., ἀρχιτέκτονα.

(48) Sic Seguerian. At alii et editi omittunt ὑπο-
χειμένης.

(49) Seguer., καὶ ἔδει ἔκαστον. Gobler. et Seguer.,
καὶ ἔδει καὶ ἔκαστον. Ibid. editi mendose habent τῶν
ἀγθρώπων.

(50) Sic Seguerian., ubi et omnes miss. habent

23. "Εδει μὲν οὖν μηδὲν ἀποχρίνασθαι πρὸς τὰ
τοιαῦτα, οὕτως ἀνότα δητε καὶ μωρά· ἵνα δὲ μὴ
δοκῇ τι βέβαιον ἔχειν ἡ αἱρεσίς αὐτῶν, προσῆκει καὶ
ώς (46) ἐκ παρέργου διελέγεται καὶ ἐν τούτοις αὐτοὺς
μάλιστα διὰ τὰ εὐχερῶν ἀπατώμενα παρ' αὐτῶν
γυναικάρια. "Εδει δὲ (47) ταῦτα λέγοντας αὐτοὺς,
καὶ ἀρχιτέκτονος πυνθάνεσθαι, Εἰ δύνασαι χωρὶς ὅλης
ὑποχειμένης (48) οικοδομεῖν; ὥστερ δὲ οὐ δύνασαι,
οὕτω καὶ δὲ θεὸς οὐ δύνατο χωρὶς ὅλης ὑποχειμέ-
νης ποιῆσαι τὰ δλα. "Εδει καὶ ἔκαστον (49) αὐτοὺς
τῶν ἀγθρώπων ἐρωτᾶν, Εἰ δύνασαι εἶναι χωρὶς τόπου
ἥστιν· ἵνα οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκούστων (50) ἐντρέ-
πεσθαι δυνηθῶσιν. "Η διὰ τοῦ, ἐὰν μὲν ἀκούσων, δτι
Ὕδεν ἔχει δὲ θεός, εἰς ἔκαστον (51) ἀποβλέποντες ἀρ-
νοῦνται τοῦτον· ἐὰν δὲ ἀκούσων, δτι κτίζει καὶ
ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνδρώπινα ἀντιτίθεσιν; Ἑδει δὲ
καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτοὺς καὶ ὅλην
ὑποδάλλειν τῷ θεῷ, ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίστην τὸν
θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μετὰ Μανιχαίων κυ-
λίνωνται. Εἰ δὲ ταῦθι ὑπερβανεῖ τὴν περὶ θεοῦ ἔννοια,
καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύει καὶ οἴδεν, δτι ἔστιν
οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐσμεν, ἔστι μέντοι ὡς θεός (52).
δῆλον, δτι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἁνθρωποι γεννῶσι, γεννᾷ
μέντοι ὡς θεός οὐ γάρ δὲ θεός ἀνθρωπον μιμεῖται (53).
ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἀνθρωποι διὰ τὸν θεὸν κυρίων καὶ
μόνον ἀληθῶς δητα Πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ, καὶ
αὐτοὶ πατέρες ὀνομάσθησαν τῶν ίδιων τέκνων. Ἐξ
αὐτοῦ γάρ πάσα πατρὶά ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς
δρογικέσται. Καὶ ἀλέγουσι δὲ, ἐὰν ἀνεξέταστα μεληγ.
ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται· ἐὰν δὲ τις αὐτὸ-
λογικῶς ἔξετασῃ, πολὺν εὐρεθῆσονται γέλωτα καὶ
χλευασμὸν δηλισκάνοντες.

24. Πρῶτον μὲν γάρ τὴν πρώτην καὶ τοιαῦτην αὐτῶν
ἐρώτησίς ἔστι μωρὰ καὶ δῆλος (54). Οὐ γάρ οημα-
νουσι περὶ τίνος πυνθάνονται, ἵνα καὶ δὲ ἐρωτώμενος
ἀποχρίνηται· ἀλλὰ ἀπλῶς λέγουσιν, 'Ο ὁν τὸν μὴ
δητα. Τίς οὖν (55) δὲ ὁν, καὶ τίνα τὰ μὴ δητα, ὁ

D ἀκούστων. Editi, ἵνα οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκόντων. Mox Seguerian., ἐξει μὲν ἀκούστων.

(51) Sic Seguerianus, Goblerian. et Felckm. 1.
Reg., item Basil. et Felckm. 5, habent ἑαυτούς.
Editi, εἰς αὐτούς μὲν ἀποβλέποντες.

(52) Seguerian., κτίζει δὲ ὡς θεός. Ibidem Basiliens., δῆλον ὅτι. Alii et editi. δῆλονότι.

(53) Seguerian., οὐ γάρ θεός ἀνθρωπον μεμίη-
ται. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον.
Ibidemque et Seguer., διὰ τὸν θεόν. Seguer. Ibid.,
τὸν κυρίων, etc. Editi, διὰ τὸν θεόν.

(54) Sic Seguer. Editi et alii omittunt αὐτῶν.
Ibid. miss. omnes μωρὰ καὶ δῆλος. Editi, μωρὰ καὶ
εῖδολος.

(55) Sic Seguerianus, Reg., Anglic., Gobler. et
Felckm. 1 et 5. In editis οὐν δεεστ.

Αρειανοί (56); Ἡ τις δῶν, καὶ τις ὁ μήδων, καὶ τίνα λέγεται δύντα, ή μὴ δύντα; Δυνατὸν γάρ καὶ τὸν δύντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ δύντα καὶ τὰ δύντα καὶ τὰ πρόσωντα. Τέκτων γοῦν καὶ χρυσοχός καὶ χεραμένς τὴν οὐσίαν καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνουσαν ὑληγένεστος κατὰ τὴν ιδίαν τέχνην ἐργάζεται, ποιῶν ἢ βούλεται σκεύη· αὐτὸς δὲ ὁ τῶν δλων Θεός, τὸν δύντα καὶ γενόμενον ἡδη παρ' αὐτοῦ χοῦν ἐκ τῆς λαβὼν πλάττει τὸν ἀνθρώπον· καὶ (57) αὐτὴν μέντοι τὴν γῆν, οὐκ οὐσίαν πρότερον, ὑστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίχη δὲ τοῦ ἴδιου λόγου. Εἰ μὲν οὖν οὗτα πυνθάνονται, δῆλον ἐστιν, ίντις ἡ μὲν κτίσις οὐκεὶ ἡ, πρὶν γένηται (58), οἱ δὲ ἀνθρώποι τὴν οὐσίαν ὑληγένεσται, καὶ ἀεύτατος αὐτῶν ὁ λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ δύντων, γινομένων καὶ μὴ δύντων (59), ὥσπερ εἴπαμεν. Εἰ δὲ περὶ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ λαλοῦσι, προτιθέτωσαν τὰ λειπόμενα (60) τῇ ἐρωτήσει, καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν· Ὁ ὁν Θεός ἡν ποτε ἀλογος; καὶ, Φῶς ἡν, ἀφεγγής ἡν; ή, Ἀεὶ ἡν τοῦ λόγου Πατήρ; ή καὶ πάλιν οὕτως· Ὁ ὁν Πατήρ τὸν λόγον μὴ δύντα πεπίκεν, ή τὸν λόγον δύντα τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννητα μα ἔχει ἀεὶ σὺν αὐτῷ, ἵνα γνωσθῶσιν, οἵτινοι δὲ περὶ θεοῦ (61) καὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν περιεργάζονται καὶ οὐφίζεσθαι τολμῶσι. Τίς γάρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἀλογόν ποτε τὸν Θεόν; Πάλιν γάρ εἰς ταῦτα τοῖς προτέροις περιπεπτώκασι, καίτοι φεύγειν αὐτὸς καὶ σκέπειν σπουδάσαντες τοὺς ἔκαυτῶν σφίσμασιν (62). ἄλλος οὐδὲδύνηται. Οὐδέτις γάρ δὲ πολλῶν καὶ ἀκούσας θελήσειν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, οἵτινοι δὲ θεοῦ (63) οὐκ ἡν ἀεὶ Πατήρ, ἀλλὰ ὑστερον γέγονεν, ἵνα καὶ φαντασθῶσιν, οἵτινοι καὶ δὲ λόγος αὐτοῦ ποτε οὐκ ἡν πολλῶν δύντων τῶν προειρημένων καὶ τὰ αὐτῶν ἐλέγχων, καὶ τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, Ἡρ ὁ λόγος (64), τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος πάλιν, Ὅς ὁν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ, Ὁ ὁν ἐπὶ πάντων Θεός εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

καὶ supra adversus illos allata sunt argumenta, tum cum Joannes dicat, *Erat Verbum*⁷¹, et Paulus scribat, *Qui est splendor glorie*⁷², et *Qui est super*

25. Καὶ βέλτιον ἡν μὲν αὐτοὺς ἡρεμεῖν ἐπειδὴ δὲ οὐ παύσονται, λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον ἐρώτησιν αὐτῶν τοῦτο ἀν τις ἐπίστης αὐτοῖς τολμήσας ἀντερωτήσειν· Ισως ἐκ τῶν δμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἔκαυτοὺς συγχλειομένους, ἀναγωρήσουσι (65)

A non erant, o Ariani? Quis ille est qui est, quis vero ille qui non erat? Quænam esse dicuntur vel non esse? Nam qui est, facere potest tum quæ non sunt, tum quæ sunt, tum etiam quæ prius erant. Siquidem faber, aurifex et filius, pro sua singuli propria arte, materia ipsis prius existente utuntur, et quæ volunt vasa fingunt ex ea. Ipse autem universorum Deus, pulvere, qui jam erat. 338 quemque produxerat, e terra assumpto, hominem formavit: verum hanc ipsam terram, quæ quidem prius non erat, per proprium ipse Verbum, ut esset fecit. Si igitur ista illi inquirunt, palam est res creatas non fuisse antequam fuerent, hominesque uti materia quæ jam sit: ac proinde nulla erit illorum ratio, cum et sicut ea quæ sunt, et ea similiter sicut quæ non erant, eo nemp̄ quo diximus sensu. Sed si de Deo ejusque Verbo sermonem habent, addant quæ desunt suæ interrogationi, eamque in hunc modum efferrant: An qui est Deus, sicut aliquando sine Verbo? An qui lux est, sine splendore erat? vel, An semper fuit Verbi Pater? aut rursus hoc modo, Num qui est Pater, Verbum, cum antea non esset, fecit? Annon potius Verbum, qui suæ naturæ proprius est fetus, secum semper habet? Ita enim perspicuum erit, illos de Deo et de eo qui ex Deo est, curiosius quam par est indagare, audereque sophistarum more disputare. Ecquis enim illos Deum sine Ratione seu Verbo fuisse dicentes possit ferre? Namque eodem ac supra revoluuntur, etiam si suis argutiis scopulum hunc continentur vitare et occultare: sed frustra. Nemo enim illis vel saltem aures præbere voluerit contendentiis Deum non semper fuisse Patrem, sed postea factum esse, ut scilicet inde singant ejus Verbum aliquando non fuisse. Nemo, inquam, hæc eos disputantes patienter audierit, cum propter plurima

C C omnia Deus benedictus in sæcula. Amen⁷³.
C 25. Profecto satius quidem fuisse eos prorsus silere: at quoniam nolunt quiescere, si quis impudentissimas illorum quæstiones refutare voluerit, similia vicissim ab illis audacter perquirat. Fortassis enim cum seipso similibus viderint absurdis

⁷¹ Joan. i. ⁷² Hebr. i. ⁷³ Rom. ix. 5.

(56) Seguerian., ὁ Ἀρειανός; Τίς δῶν ἡ τις ὁ μὴ δῶν· καὶ τίνα τὰ μὴ δύντα λέγετε; Δυνατὸν γάρ τὸν δύντα. Gobler. et Felckm. 1, καὶ τίνα λέγετε μὴ δύντα; Δυνατὸν γάρ τὸν δύντα. Anglic. et Felckm. 5 habent quaque λέγετε. Reg. vero, λέγονται. Mox Seguerian., ποιεῖν καὶ τὰ μὴ δύντα, καὶ τὰ πρόσωντα.

(57) Seguerian. καὶ omittit. Paulus post Felc. 5, πεποίκειν δὲ τοῦ ἴδιου λόγου.

(58) Sic Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, Editi vero, πρὶν ἡ γένηται. Mox Seguerian. et Reg. et Felc. 5, ὑληγένεσται. Editi., ὑληγένεσται.

(59) In Seguerian. desunt γινομένων καὶ μὴ δύντων. Ibid. idem, Anglicanus, Goblerian. et Felc. 1, ὥσπερ εἴπαμεν. Editi., ὥσπερ εἴπαμεν.

(60) Sic Seguerian., Gobler. et Felc. 1, ἀναγωρήσουσι, καὶ οὕτως ἀνερω-

D τάτωσαν.

(61) Seguerian., περὶ τοῦ Θεοῦ.

(62) Sic Seguerian., Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editi, σπουδάσματι.

(63) Seg. Gobler. et Felc. 1. οἵτινοι θεός. Paulo post

Seguer., λόγος αὐτοῦ. In aliis et editis deest αὐτοῦ.

(64) Sic Seguerian. Editi autem et alii, καὶ τοῦ Ἰωάννου, λέγοντος· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Nannius non item legerit ἐν ἀρχῇ. Mox Seguerian., Goblerian.

et Felc. 1, τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος. Ibidem πάλι, deest in Seguerian., qui et habet ἀπαύγασμα τῆς δόξης. In aliis et editis omittitur γράφοντος εἰ τῆς δόξης. Item ibid. Gobler. et Felc. 1, ἐπὶ πάντων Θεός. Βέλτιον μὲν ἡν, etc.

(65) Seguerian., Gobler. et Felc. 1, ἀναγωρήσουσι. Mox Seguerian., Πλεω τὸν Θεόν.

impeditos, tandem cum veritate pugnare desistent. A multis igitur cum precibus divina prius implorata clementia, sic ipsis quis occurrerit: Num qui est Deus, cum antea non esset, postea factus est, vel estne etiam priusquam fuerit? Ergo is cum esset, seipsum fecit, vel est ex nullo ortus, cumque nihil antea esset, subito apparuit? Verum absurdum est hujusmodi quæstio; ita plane fateor, absurdum est valdeque impia: at est tamen quæstionis ipsorum similis. Nam utrumvis dixerint, id omni plenum impietate est. Si porro haec de Deo querere impium et quam maxime impium est: non minor sane iniquitas fuerit eadem de Verbo interrogare. Verum tamen ad stultam banc et insanam illorum interrogationem evertendam, necessaria videtur hujusmodi responsio. Nimirum semper est Deus; ac proinde cum semper sit Pater, semper quoque est ejusdem splendor, quod est ipsius Verbum. Præterea qui est Deus, Verbum quod item est habet ex seipso, neque Verbum est postea adnatum, quod prius non esset, neque Pater unquam sine Verbo fuit. Nam impia, qua Filius lacessitur, audacia, in ipsum Patrem redundat, si nomine sapientiam, **339** Verbum et Filium extrinsecus sibi excogitasse dicatur: quodlibet enim horum dixeris, id quod ex Patre natum est significat, quemadmodum dictum est. Levis igitur futilisque haec illorum est quæstio, et merito quidem. Nam quoniam Verbum sive Rationem negant, hinc nihil etiam rationis est in illorum quæstione. Ut enim si quis solem aspiciens de splendore ejus quereret ac diceret, An qui est, splendorem cum non esset, fecit, aut qui jam esset? Ut, inquam, is non sapiens sed stolidus existimaretur, quia splendorem, qui est ex luce, extraneum ille fingeret, et de illo quereret, quando, ubi, cum, et factusne esset; sic sane qui ista de Filio et Patre cogitat, quique ita interrogat, multo dementior censendus est, quippe qui Verbum, quod ex Patre est, externum ipsi inducat, idque quod natura est genitum, tanquam quid factum extilens dicat. Non fuit antequam nasceretur. Verum id etiam responsi ad ea quæ interrogaverunt accipiunt: Pater qui est, Filium qui erat, fecit. Nam, Verbum caro factum est⁷⁰, et cum ipse esset Filius Dei, eum in fine sæ-

τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης. Πολλὰ τοίνυν πρότερον θεων τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, οὗτως αὐτοῖς τις ἀπαντήσειν· Οἱ ὥν Θεὸς, οὐκ ὥν γέγονεν (66), ή καὶ πρὶν γένηται, ἔστιν; Οἱ οὖν ἑαυτὸν ἐποίησεν, ή ἐξ οὐδὲνός ἔστι, καὶ μηδὲν ὥν πρότερον ἔξαιφνης αὐτὸς ἐφάνη; Ἀποτος ή τοιαύτῃ ἐρώτησις, ναὶ ἀποτος καὶ πλέα (67) δυσφῆμιας· ἀλλ' ὅμοια γε τῆς ἔκεινων ὄπότερον γάρ ἂν εἰπωσι, τοῦτο μετόπιστον ἔστι πάστις ἀσεβείας. Εἰ δὲ τὸ οὔτως ἐρωτᾶν περὶ Θεοῦ βλάσφημον καὶ πλέον ἀσεβείας ἔστι (68), βλάσφημον ἀντὶ εἴη καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα ἐρωτᾶν. Ἀποκρινασθαί δὲ ὅμως πρὸς ἀναίρεσιν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαίον οὔτως· Οὐτὶ ὅντις ἀδίλιος δὲ Θεός· δυντος οὖν δεῖ τοῦ Πατρὸς, ἔστι καὶ ἀδίλιος (69) καὶ τὸ τούτου ἀπαύγασμα, ὅπερ ἔστιν δὲ Λόγος αὐτοῦ· καὶ πάλιν δὲ ὥν Θεὸς, ἐξ αὐτοῦ καὶ δυτα (70) τὸν Λόγον ἔχει· καὶ οὔτε δὲ Λόγος ἐπὶ γέγονεν οὐκ ὥν πρότερον, οὔτε δὲ Πατήρ ἀλογος ἡν ποτε. Ἡ γάρ κατὰ τὸν Υἱὸν τόλμα εἰς τὸν Πατέρα τὴν βλασφημίαν ἀνάγει, εἰγε ἔξωθεν ἐπενόησεν ἑαυτῷ (71) σοφίαν, καὶ Λόγον, καὶ Υἱόν. Ὁ γάρ ἐδὲ τούτων εἰπῆς, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα σημαίνει, ὅπερερ εἰργαται. Πατέτε δούστατος αὐτῶν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως ἀρνούμενοι γάρ τὸν Λόγον, δλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν. Ής γάρ εἰ τις τὸν φίλιον ὅρων πυνθάνοιτο περὶ τοῦ ἀπαύγασματος, καὶ λέγοις, Ὁ ὥν τὸ μῆδην πεποίηκεν, ἢ δὲ αὐτὸς πεποίηκεν; οὐ αὐτὸρον (72) ἔχειν δὲ τοιούτος λογισμὸν νομισθήσεται, ἀλλ' ἐμβρόνητος δὲ εἴη, διτὶ διώξεως ἔστιν ἐκ τοῦ φυτὸς, τοῦτο ἔξωθεν (73) ἐπινοεῖ καὶ περὶ τοῦτο ἐρωτᾷ, πότε, καὶ ποῦ καὶ ὅτε, καὶ εἰ πεποίηται· οὔτως καὶ δι περὶ τὸν Υἱὸν καὶ τοῦ Πατρὸς τοιαῦτα λογιζόμενος, καὶ οὕτω πυνθανόμενος, πολλῷ μᾶλλον τὴν μανίαν μείζονα δὲ ἔχοι (74), διτὶ τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Λόγον ἔξωθεν αὐτῷ ἐπεισάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιαλογῶν (75) λέγει, Οὐκοῦν πρὶν γεννηθῆ. Ἀκούετωσαν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, διτὶ Ὁ ὥν Πατήρ τὸν δυτα Υἱὸν ἐποίησεν. Ὁ γάρ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ δυτα αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου (76), εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὸν Σαμοσατέα μηδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἀνθρωπὸν γενέσθαι εἰποιεν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην αὐτῶν ἐρώτησιν ἴκανὰ ταῦτα παρ' ἡ μῶν.

⁷⁰ Joan. i, 14.

(66) Sic Reg., Basiliens., Anglican. et Felc. 5. At Seguer., 'Ο ὥν Θεὸς, ὥν γέγονε. Editi et alii, 'Ο ὥν Θεὸς καὶ οὐκ ὥν γέγονε. Paulo post Seguerian. Gobler. Felc. 1, μηδὲνός δυτος πρότερον.

(67) Seguer., Gobler. Felc. 1, πλέον. Basili. Anglican. Reg. et Felc. 5, πλέον. Ibid. Seguer.. δμοια γε τῇ, etc. Mox idem, Gobler. et Felc. 1, 'Οπότερον γάρ εἰπωσι.

(68) Sic mss. præter Felc. 2, in quo et in editis desunt. Et δὲ τὸ οὔτως ἐρωτᾶν περὶ Θεοῦ βλάσφημον καὶ πάστις ἀσεβείας ἔστι. Goblerian. et Felc. 1, Anglican. et Basili., πλέον πάστις ἀσεβείας.

(69) Sic Gobler. et Felc. 1. At Seguerian., διτὶ διώλιος. Editi et alii, ὥν ἔστι καὶ ἀδίλιος.

(70) Seguer., Gobler. et Felc. 1, ἐξ αὐτοῦ δυτα.

(71) Sic Seg. At Basil., αὐτῷ. Editi, αὐτῷ. Mox

D omnes mss., 'Ο γάρ, etc. Editio Communi., 'Ο γάρ ζάν, etc. Ih. Seguer., ἀν.

(72) Seguer., οὐ σωφρονος. Mox idem, Gobler. et Felckm. 1, νομισθεται. Editi et alii, λογισθεται.

(73) Sic Seguer., et Reg. Editi autem, τοῦ ἔξωθεν. Paulo post Seguer., οὔτως δὲ περὶ τὸν Υἱὸν. Reg., οὔτως καὶ δὲ περὶ τὸν Υἱὸν. Editi, οὔτως καὶ περὶ τὸν Υἱὸν.

(74) Sic Seguer. At Gobler. et Felckm. 1, τὴν μανίαν μείζονα δὲ ἔχει. Reg., πολλῷ μείζονα δὲ ἀτιμίαν ἔχῃ. Editi, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐπιτιμίαν μείζονα δὲ ἔχοι. Paulo post Seguer., ἔξωθεν αὐτοῦ.

(75) Seguer., σκιαλογῶν. Editi et alii. σκιολογῶν.

(76) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, Υἱὸν ἀνθρώπου. Editi, Υἱὸν αὐτὸν ἀνθρώπου.

culorum fecit solum hominis: nisi forte cum Samosatensi respondeant illum non prius fuisse quam homo fieret. Et haec quidem satis sint ad primam interrogacionem.

26. Τμεις δέ, ὡς Ἀρειανοί, τῶν ἴδων ἑαυτῶν ῥήτοράτων (77) μηνημονεύοντες, εἶπατε: 'Οὐ νῦν τοῦ μὴ δυντος ἔχρησεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ή δυντος αὐτοῦ ἔχρησεν; Εἰρήκατε γάρ, 'Οργανὸν ἑαυτῷ τὸν Γίλον ἐκ τοῦ μὴ δυντος κατασκεύασαν, ἵνα δι' αὐτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα. Τί οὖν ἔστι (78) βέλτιον, τὸ χρῆζον, ή τὸ τὴν χρείαν ἀναπληροῦν; ή ἀμφότερα τὰ τενόσαντα ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; Τοιαῦτα γάρ λέγοντες, τοῦ κατασκεύασαντος (79) μᾶλλον ἀσθένεταν δεικνύστε, εἰ μὴ καὶ μόνος ἰσχυσε δημιουργῆσαι τὰ πάντα, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῷ δργανον ἐπινοεῖ, ὥσπερ τέκτων ἡ ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὅτιον ἐργάσασθαι (80) χωρὶς σκεπάρνου καὶ πρόνος. Τί οὖν τούτου ἀσεβέστερον; 'Η τι δὲ διατρίβειν ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινός, αὐταρκῶν δυτῶν τῶν προειρημένων διέξαι, φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; Πρὸς δὲ τὴν ἔτεραν αὐτῶν εὐθὺη πάνυ καὶ μωρὸν ἔξτασιν, ἢν πρὸς τὰ γυναικέρια ποιοῦνται, οὐδὲν μὲν πάλιν οὐδὲ περὶ ταύτης ἔχρην ἀποκρίνασθαι, ή τούτο μόνον δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, διτι μὴ δέον (81) τὴν ἐν τοῦ Θεοῦ γέννησιν συμμετερεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Ήντα δὲ ὅμως καὶ ἐν τούτῳ καταγωσιν ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν αὐτῶν (82) πάλιν οἵτις αὐτοῖς ἀπαντήσαι. 'Ολως εἰ περὶ Γίλον πυνθάνονται γονέων, ἐνθυμείσθωσαν πόθεν ἔστι τὸ γονώμενον τέχνον. Εἰ γάρ καὶ οὐχ εἴχεν δὲ γονές υἱὸν πρὶν γεννήσῃ: ἀλλ' ἐσχηκάς, οὐχ ἔξωθεν οὐδὲν ἀλλότριον, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ (83) καὶ Γίλον τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλακτον ἔσχεν εἰκόνα, ὥστε τούτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι, κακένον ἐν τούτῳ. Θεωρεῖσθαι. Εἰ τοινυν ἐν τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων (84) τὸν χρόνον τῶν γεννώντων λαμβάνουσι, διὰ τι μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν (85) καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ Γίλον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς δρεις μόνον τὸ πρὸς τὸν Γίλον ἐπιτήδειον ἐκ τῆς γῆς ἐκλέγονται; Ήδε δὲ πυνθανομένους αὐτοὺς γονέων (86) καὶ λέγοντας, Οὐκ εἰχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς; προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, Ήδε δὲ σχῆς υἱὸν, ἀρά γε ἔξωθεν ὥσπερ οἰκίαν, ή τι ἔτερον κτήμα ἀγοράζεις; Ήντα διποκρίνηται. Ήντα ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἔστι. Τὰ μὲν γάρ ἔξωθεν κτήματά ἔστι, καὶ ἀφ' ἔτέρου εἰς ἔτερον μετέρχεται: δὲ οὐδές ἐξ ἐμοῦ ἔστι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας Γίλος καὶ δομοίς, οὐκ ἀφ' ἔτέρου εἰς ἐμὲ γεγονός (87), ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγενημένος: διὸ καὶ ἐν τούτῳ γάρ ἔχει-

26. Vos autem, o Ariani, proprias vestras voculas memoria repetentes, nobis jam interrogantibus respondete. Qui est eone, qui non erat, indigebat, ut res omnes procrearet, an eodem, cum jam esset, opus habuit? Dixistis enim Patrem ex nihilo Filium sibi tanquam instrumentum comparasse, ut per eum omnia efficeret. Quis igitur præstantior est? Isne qui indiget, an qui indigentiam explicet? An ambo quæ sibi desunt, mutuo subministrant? Nam cum ista dicitis, ejus, qui instrumentum sibi adhibuit, imbecillitatem evidentius ostenditis, si nempe solus omnia non potuerit efficere, sed extrinsecus paraverit sibi instrumentum, veluti faber quidam aut navium fabricator, qui nihil sine securi et serra queunt efficere. Quæ major possit esse impieitas? Vel quid hic diutius insistimus, quasi hæc essent difficultia, cum ex his quæ supra diximus clarissimum sit mera illorum mentis commenta esse quæcunque proferunt? Ad alteram autem insulsam admodum stultamque eorum quæstionem, quam proponunt mulierculis, nihil quoque aliud respondere oportet, quam quæ supra a nobis jam sunt dicta, nempe non debere nos modum, quo Deus gigliti, hominum natura metiri. Ut tamen etiam hic seipso cogantur condemnare, haud ab re erit ex his, quæ ipsi proponunt, illis hoc modo occurtere. Nempe si parentes de Filio velint prorsus interrogare, intelligent ipsi unde sit filius qui gignitur. Etsi enim genitor filium non habet antequam eum genuerit: tamen postquam eum habuerit, non illum certe extrinsecus, nec alienum, sed ex seipso, propriumque suæ naturæ, atque sui simillimam imaginem habuit, ita ut ille in ipso, et ipse in illo videatur. Si igitur humanis exemplis tempus eignentium definiunt, cur non ex iisdem filios naturæ similes proprieisque suorum parentum esse percipiunt; sed 340 serpentum more, id solum quod veneno aptum est e terra seligunt? Sane cum illi parentes his verbis interrogabant, Habuistine filium antequam gigneres? hæc oportuerat addere, Si habes filium, num extrinsecus, velut domum aut aliquid aliud emis? ut scilicet tibi responderet, Non extrinsecus, sed ex me est. Quæ enim extrinsecus habentur, possessiones sunt, atque ab alio ad alium transeunt: at filius ex me est, meæque naturæ pro-

(77) Seguer., δηματίων τούτων. Gobler. et Felck. 1, D. ῥημάτων τούτων.

(78) Sic Seguer., Gobler., Felckm. 1 et Reg. Editi, Tl. τίνος οὖν ἔστι, etc. Paulo post Seguer., χρείαν ἀποπληροῦν. Ibid. idem Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ἀμφότερα. Editi vero ei alii, ἀμφότεροι.

(79) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, κατασκευάζοντος.

(80) Seguer. et Reg., ἐργάσασθαι. Gobler. et Felckm. 1, ἐργάσασθαι, mendose. Editi, ἐργάσεσθαι.

(81) Seguer., δεῖν.

(82) Sic Seguer., Reg., Basil. et Felckm. 5. In editis deest αὐτῶν.

(83) Seguer., ἐξ ἑαυτοῦ. Editi et alii, ἐξ αὐτοῦ.

(84) Gobler. et Felckm. 1, ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ παραδειγμάτων.

(85) Sic mss. Editi vero, διὰ τι μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν αἴστησι a Felckm. 2.

(86) Sic Reg. et Seguer. At editi, αὐτοὺς περὶ γονών. Mox Anglic., πρὶν γενήσῃς. Ibid. Seguer., Reg., Basil., Anglic., προσθεῖναι. Felckm. 5, πρὸς θηγαν. Editio Compl., προθεῖναι. Seguer. ibid., διὰ σχῆς υἱὸν ἔχει.

(87) Sic mss. Editi vero, γέγονεν. Mox Anglic. et Felckm. 5, ὅλως εἰμι. Ibid. Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ὅλος εἰμι. Οὗτος γάρ καὶ ἔχει.

prius est ac similis, non ex alio in me factus, sed ex me genitus: unde totus et integer in illo sum, manens ipse quod sum. Nempe ita se res habet: tametsi genitor tempore a filio differt, ut homo, qui et ipse quoque in tempore natus est; simul tamen semper secum existentem filium etiam ipse habet, nisi obstaret repugnaretque naturae imbecillitas. Hinc Levi tum quidem in lumbis proavi erat, cum nondum ipse esset genitus, eumque avus genuisset. Quocirca cum homo id aetatis attigerit, in qua natura ab omni jam libera impedimento, filii qui ex ipso est sit pater.

27. Itaque si parentes de propriis interrogaverint liberis, compererintque filios naturales non extrinsecus nasci, sed ex parentibus; fateantur quoque igitur Verbum Dei totum esse ex Patre. Quod si de tempore movent difficultatem, respondeant quidnam Deo possit esse impedimento? Par enim est eos, ex his ipsis quae ridendo querunt, impietatis convinci. Dicant igitur, quid impedit quominus Deus sit semper Filii Pater? Nam concessum est, id quod dignatur ex patre esse. Ut autem hi qui ista deo cogitant, in seipso ferant sententiam: quemadmodum ipsi mulieres de tempore interrogavere, sic solem de suo splendore, fontem de fluvio ex se manante interrogent, ut discant haec, quamvis sint quid pregnatum, semper cum illis esse ex quibus fuere exorta. Porro si hujusmodi accidit genitoribus, ut id, quod ex ipsis oritur, et ex natura et semper habeant: cur Deum rebus factis inferiorem suspicentes, non apertius suam exprimunt impietatem? Quodsi id palam non audent dicere, concessumque praeterea est Filium non extrinsecus, sed ex Patre naturaliter nasci, nec denique quidquam est quo Deus impediri possit: (nec enim hominis similis est Deus: imo sole major est, vel potius Deus est solis:) perspicuum sane fuerit et ex ipso et cum ipso Patre semper una existere Verbum, per quod omnia quae antea non erant fecit Pater ut essent. Itaque Filium non ex nihilo, sed aeternum atque ex Patre esse, res ipsa demonstrat: atque adeo illa haereticorum interrogatio, qua parentes circum-

(88) Sic Seguer., Reg. Basil., et Anglie. At alli et editi, διαφέρεται. Mox Seguer., ἔσχεν ἀν καὶ ἀνθρωπος. Editi et alii, ἔσχεν ἀν καὶ αὐτὸς ἀει.

(89) Seguer., ὁ Λευΐς ἐτι ἐν τῇ ὁσφῷ τοῦ προπάππου ἦν, πρὸς αὐτὸς γε γεννηθῆ, καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. Οταν γοῦν.

(90) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At Basil. Reg. et Anglie, ἀνθρωπος ἡ καὶ τὸ, etc. Editi, Ἐλθη ὁ ἀνθρωπος, καὶ τὸ δύνατον. Ibid. Seguer., παρέχει. Gobler., Felckm. 1 et Reg., παρέχει. Editi, παρέχη. Item ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἀνεμπόδιστω τῇ φύσει. Editi, ἀνεμπόδιστως.

(91) Seguer., τοῦ ἡ αὐτοῦ. Mox idem, Gobler. et Felckm. 1, ἐπίθυμον. Editi, ἐπινθάνοντο. Ibid. Seguer., ὅτι τὰ φύσει τέχνα οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων. Editi et alii, ὅτι τὰ φυσικὰ τέχνα οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γονέως.

(92) Seguer., Reg., Gobler., Felckm. 1 et 5, ὅλως. Editi, ὅλος.

(93) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. Alli autem et editi, ἐκ τοῦ πατρός.

(94) Reg. et Felckm. 5, πεστ τὸν γρόνον. Ibid.

A καὶ ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρει (88), ὡς ἀνθρωπος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονὼς: ἀλλ' ἔσχεν ἀν καὶ αὐτὸς ἀει συνυπάρχον τὸ τέχνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπόδιζε καὶ ἐκώλυε τὸ δύνατον. Καὶ γάρ καὶ ὁ Λευΐς ἐτι ἦν ἐν τῇ ὁσφῇ τοῦ προπάππου, πρὸς αὐτὸς γεννηθῆ, καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. Οταν οὖν (89) εἰς τοῦθι ἥλικιας (90) Ἐλθοι ὁ ἀνθρωπος, ἐν ᾧ καὶ τὸ δύνατὸν ἡ φύσις παρέχει, εὐθὺς ἀνεμπόδιστω τῇ φύσει πατέρῳ ὁ ἀνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ (91) υἱοῦ. generandi facultalem tribuit natura, statim homo,

B 27. Οὐκοῦν εἰ γονέων περὶ τέχνων ἐπύθοντο, καὶ ἔγωγαν διτι τὰ φύσει τέχνα οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων εἰστιν: διμολογεῖτωσαν καὶ περὶ τοῦ Λέγου τοῦ Θεοῦ, διτι ὅλως (92) ἐκ τοῦ Πατρός ἐστι. Καὶ περὶ τοῦ χρόνου ητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν λεγέτωσαν. Χρή γάρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπινθάνοντο, ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν. Εἰπάτωσαν τοινούς τι τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν, ἀει τοῦ Υἱοῦ Πατέρα αὐτὸν εἶναι; Τό γάρ ἐκ πατρὸς (93) εἶναι τὸ γεννώμενον ὡμολόγηται. Ινα δὲ καὶ ὅλως τι τοιοῦτον λογισάμενοι περὶ τὸν Θεόν, καταγνῶσιν ἑαυτῶν ὡσπερ ἡρώτησαν γυναικας περὶ τῶν χρόνων (94), οὕτω πυνθανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, καὶ τῆς πηγῆς περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς, ίνα μάθωσιν, διτι, καίπερ δυτα γεννήματα ταῦτα, ἐστι (95) καὶ ἀει σὺν ἐκείνοις, ἐξ ὧν καὶ εἰσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸ φύσει καὶ τὸ ἀει τοιοῦτο γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέχνα, διτι τὸν Θεόν ἐλάττονα τῶν γενητῶν (96) C ὑπονοοῦντες, οὐ φανερώτερον ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν ἔχαγονται; Εἰ δὲ τούτο μὲν οὐ τολμῶσιν ἐκ φανεροῦ λέγειν, διμολογεῖται δὲ ὁ Υἱὸς μὴ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς (97) εἶναι φύσει γέννημα, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐστι τὸν Θεόν· (οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπος, ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐστι τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ Θεός ἐστι τοῦ ἡλίου;) δῆλον, διτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀει ἐστι συνυπάρχων ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, διτι οὐ τὰ πάντα οὐκ δυτα (98) εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν ὁ Πατέρος. Οτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξ οὐκ δυτων, ἀλλ' ἀτιδίσ τε καὶ τὸν Πατρός ἐστι, καὶ αὐτὸς τὸ πρᾶγμα δείκνυσιν καὶ ἡ ἐρώτησις δὲ τῶν αἰρετικῶν πρὸς τοὺς γονέας (99)

Seguer., πυνθανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Gobler. et Felckm. 1, πυνθανέτωσαν D καὶ τοῦ ἡλίου πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος. Editi et alii, πυνθανέσθωσαν καὶ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Item ibid. Seguer. et Gobler., καὶ τῆς πηγῆς περὶ τοῦ. Editi, καὶ τῆς πηγῆς καὶ περὶ τοῦ.

(95) Sic Seguer. At alii et editi, δὲ σὺν ἐκείνοις ἐστιν.

(96) Sic Seguer. et Reg. Editi, γεννητῶν. Mox Felckm. 2 et editi, αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν. Ibid. Seguer., δεικάγουσιν. Εστιν τὴν ἀσέβειαν. Ibid. Seguer., δεικάγουσιν.

(97) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. Editi vero, ἀλλὰ τοῦ Πατρός. Paulo post Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ πλέον ἐστι. Ibid. Seguer. et Reg., μᾶλλον δὲ ὁ Θεός. Editi, μᾶλλον δὲ Θεός.

(98) Sic Seguer. At alii et editi omnintut οὐκ δυτα. Mox Felckm. 2 et editi, διτι ὁ μὲν οὖν Υἱός. Alii mss., διτι μὲν οὖν ὁ Υἱός. Ibid. Seguer., ἀτιδίσ τε καὶ τὸν τοῦ, etc. Editi et alii, ἀτιδίσ ἐστι, καὶ ἐκ τοῦ, etc.

(99) Seguer., ἡ πρὸς τοὺς γονέας.

διελέγχῃ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν. Ἐγνωσαν γάρ τὸν κατὰ φύσιν, καὶ λοιπὸν καὶ περὶ (1) τῶν χρόνων ἥσχηνθησαν.

28. Οὐδὲ δὲ οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ γέννησιν παρέβαλλεν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζειν μέρος εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Γίδην αὐτοῦ, ἢ ὅλως τι πάθος σημαίνειν τὴν γέννησιν, φθάσαντες μὲν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν δὲ τὰ αὐτά (2) φαμεν· Οὐχ ἔστιν ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός. "Ανθρωποι μὲν γάρ παθητικῶς γεννῶσι, φευστὴν ἔχοντες τὴν φύσιν (3), καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ίδιας φύσεως ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦτο λέγειν οὐκ ἔστιν. Οὐ γάρ (4) ἐκ μερῶν συγκείμενός ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθῆς ὄν καὶ ἀπλούς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως τοῦ Υἱοῦ Πατήρ ἔστι· καὶ τούτου πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν θείων Γραφῶν. Ὁ Λόγος γάρ ὁ τοῦ Θεοῦ (5) Γίδης ἔστιν αὐτοῦ, καὶ ὁ Γίδης Λόγος ἔστι τοῦ Πατρὸς καὶ Σοφία· Λόγος δὲ καὶ Σοφία, οὐτε κτίσμα (6) οὐτε μέρος ἔστι τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος, οὐτε κατὰ πάθος ἔστι γέννημα. Ἀμφότερα γοῦν ἡ Γραφὴ συνάπτουσα, Γίδην μὲν (7) ἐφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν τῆς οὐσίας γέννημα εὐχαριστήσῃ. "Ινα δὲ μή τις ἀνθρώπινον ὑπολάβοι (8) τὸ γέννημα, πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων, Λόγον αὐτὸν εἶναι καὶ Σοφίαν καὶ ἀπαύγασμά τησιν. Ἐκ γάρ τούτου καὶ τὸ ἀπαθῆς τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἀδίον, καὶ τῷ Θεῷ πρέπον λογιζόμεθα. Ποίον οὖν πάθος, ἢ ποίον μέρος ἔστι τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, καὶ ἡ Σοφία, καὶ τὸ ἀπαύγασμα; Καὶ τοῦτο δυνατὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄφρονας μαθεῖν. Ό; γάρ γυναικῶν ἐπύθοντο περὶ υἱοῦ, οὐτας καὶ δινδρες ἐπερωτάτωσαν (9) περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐτε πάθος αὐτῶν, οὐτε μέρος ἔστι τοῦ νοῦ τούτων ὁ Λόγος διὰ προφέρονται. Εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, καίτοι παθητῶν δυτῶν καὶ μεριστῶν δυτῶν, τοιούτος ὁ λόγος, διὰ τί περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου Θεοῦ πάθη καὶ μέρη λογίζονται, ἵνα, τοῦτο προσποιούμενοι δῆθεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσανται τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει γέννησιν τοῦ Υἱοῦ; καὶ ὅτι μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ (10) γέννημα οὐκ ἔστι πάθος, ἵκανος διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέξικαν δέδειχται δὲ καὶ ίδιᾳ νῦν ὁ Λόγος οὐ κατὰ πάθος γεννώμενος. Ἀκούετωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας τὰ αὐτά (11). οὐκ ἔστιν ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός· μὴ ἀνθρώπινον φανταξέσθωσαν καὶ ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. Καὶ γάρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ Θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας πατήρ ἔστιν. ἡς οἱ μετέχοντες εἰώθασι σοφοὶ καλεῖσθαι· καὶ

A veniunt, eorum coarguit malitiam. Nam quod naturae proprium est coacti sunt ipsi agnoscere, nihilque nisi pudorem retulere ex hujusmodi quæstionibus, quas circa tempora excogitarunt.

341 28. Quod autem Dei generationem cum humana natura conferre, vel partem Dei esse ejus Filium nefas sit putare, nec ullam prorsus passionem generatio significet, antea quidem diximus, eademque modo repetimus, Deum non esse hominis similem. Nam homines quidem, quiddam patiendo, gignunt, quippe qui fluxam habeant naturam, et tempus propter propriæ naturæ infirmitatem exspectent. At de Deo id dici non licet. Neque enim ex partibus est compositus, sed passionis expers est et simplex, nihilque eminio patiens, et absque ulla divisione, Filii est Pater; cujus utique rei insigne argumentum ac documentum divinæ nobis Scripturæ suppeditant. Nimirum, Verbum Dei, Filius ejus est; et vicissim Filius, Verbum et Sapientia est Patris: Verbum porro et Sapientia nec res est creatæ nec pars ejus cuius est Verbum, nec passione aliqua nascitur. Igitur utrumque Scriptura conjungens, Filiū quidem esse declaravit, ut naturalem et verum esse naturæ setum doceret: ne quis autem humanum setum esse suspicaretur, rursus ejusdem indicat naturam, cum eum Verbum, Sapientiam et splendorem esse dicit. Inde siquidem intelligimus divinam generationem, passionis immunem æternamque, et Deo dignam esse. Quæ enim passio, vel quænam est pars Patris, Verbum, Sapientia et splendor? Id certe ipsi etiam amentes possint discere. Ut enim mulieres de Filio interrogavere, sic viros de verbo interrogant, ut doceantur nec passionem nec partem eorum esse mentis suæ verbum quod enuntiant. Quodsi hominum, quorum patibilis et dividua est natura, hujusmodi sit verbum; quare in Deo, qui nec corporeus est nec dividuus, passiones partesve cogitant, ut scilicet id cavere simulantes, veram ac naturalem Filii generationem negent? Igitur id quod ex Deo genitum est, absque ulla passione genitum esse satis supra probatum est: nunc etiam speciatim ostendimus Verbum absque passione generari. Jam vero eadem similiter de sapientia audiant: Non est Deus ut homo, nihil hic humanum de illo fingant. Nam sapientiam accipiunt homines: at Deus qui nullius fit particeps, ipse suæ sapientiæ pater est, cuius qui participes sint, sapientes solent appellari. Hæc autem sa-

καὶ Σοφία οὐτε κτίσμα.

(7) Sic Seguer. In editis μὲν deest.

(8) Seguerian., ὑπολάβη.

(9) Seguer., οὐτας ἀνδρες ἐρωτησάτωσαν. Mox Seguer. et Reg.. οὐτε Ibid. Seguer., Gobler. et Felc. 1, πάθος αὐτῶν οὐτε. Reg. item οὐτε. Editi et alii, οὐδὲ πάθος οὐδὲ μέρος.

(10) Reg. et Seguer., ὅτι μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Gobler. et Felc. 1, ὅτι τὸ ἐκ Θεοῦ. Editi, ὅτι μὲν τὸ ἐκ Θεοῦ.

(11) Sic Seguer., Gobler. et Felc. 1. At Basili. Anglican., Reg. et Felc. 5, ταῦτα. Editi, ταῦτα. Mox Seguer., μὴ ἀνθρωπίνως. Reg., μὴ ἀνθρώπινα.

(1) Reg. et Seguer., καὶ λοιπὸν καὶ περὶ. Editi, καὶ λοιπὸν περὶ. Ibid. Reg. et Felc. 5, εχοντες τὴν φύσιν. Editi, ἔχοντες φύσιν.

(2) Sic Seguer., Gobler. et Felc. 1. Editi autem, ταῦτα.

(3) Seguer., Reg., Basil., Anglic. et Felc. 5, εχοντες τὴν φύσιν. Editi, ἔχοντες φύσιν.

(4) Seguerian., οὐ γάρ. Editi et alii, οὐδὲ γάρ.

(5) Seguerian., Ὁ Λόγος γάρ τοῦ Θεοῦ. Editi et alii,

οὐδὲ τοῦ Θεοῦ.

(6) Sic Seguer., Regius codex aliquie, præter Felc. 2, a quo et ab editis abesi quod sequitur, Λόγον δὲ

pientia non passio, non pars, sed proprius Patris est fetus. Idecirco semper fuit Pater, nec patrem esse Deo postea accidit, nec esse existimetur mutabilis. Nam si illum Patrem esse, bonum fuit, nec semper fuit pater; non igitur semper fuit in illo bonum.

29. Atqui, inquit, semper quoque Deus fuit effector, nec efficiendi facultas illi postea accessit: num ergo quia opifex est, aeterna quoque sunt ejus opera, nec de iis dicere licet, Non erant antequam fuerent? Nam insani Ariani! Quid enim simile est filium inter et opus, ut eadem de patre quae de opificibus dicant? Qui porro postquam tantam esse fetus et operis differentiam supra ostensum est, in eadem haerent inscitia? Idem igitur repetendum est, videlicet opus extra opificem esse, uti dictum est, **342** filium vero proprium esse naturae fetus. Quocirca necesse non semper opus extisset: siquidem cum vult opifex, opus facit. At fetus subjectus voluntati non est, sed naturae est proprietas. Præterea recte opifex quis vocari potest, etiamsi nondum existent opera: at pater nec dici nec esse potest, quando non exsistit filius. Quod si scrutari velint, cur cum Deus semper possit opera facere, non semper facit: sane insanientium hominum temeritas ista est. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?¹²? Aut quomodo figuramentum dicet factori, *Quid me fecisti sic?*¹³? Verum ne vel levi abjecta ratione, silentio utamur, audiant illi res factas aeternas esse non potuisse, etiamsi eas semper potuerit facere Deus. Illæ enim ex nihilo sunt, nec erant antequam fuerent: quae autem non erant antequam fuerent, quomodo simul cum Deo, qui semper est, possint existere? Hinc Deus rerum ipsarum commodo propiciens, tunc omnia fecit, cum vidi posse facta permanere. Ac quemadmodum tametsi ab initio, Adami aut Noe aut Moysis tempore Verbum suum potuit mittere, nec tamen misit, nisi in fine temporum; id quippe universæ naturæ esse utile novarat: ita et res factas produxit cum et ipse voluit, et illis conveniebat. At vero Filius cum non opus, sed naturæ Patris sit proprius, semper idecirco est. Cum enim semper sit Pater, semper quoque esse oportet quod ejus naturæ est pro-

¹² Rom. xi, 34. ¹³ Rom. ix, 20.

(12) Felckman. 5, aucta.

(13) Sic Seguer. et Reg. Editi, xaldu kai tò eivai. Paulo post Seguer., φησι, καὶ ἀεὶ ποιητὴς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν. Gobler. et Felc. 1, φασι, καὶ ἀεὶ ὁ Θεὸς ἡν ποιητὴς καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν. Reg., φησι, καὶ ἀεὶ ὁ Θεὸς ἡν ποιητὴς καὶ ἔστι, καὶ οὔτε ἐπιγέγονεν. Editi, φασιν, ἀεὶ ὁ Θεὸς ἡν ποιητὴς καὶ ἔστι, οὔτε ἐπιγέγονεν. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et Reg., ἀρ' οὐν. Editi, ἀρ' οὐν.

(14) Sic Seguer. Editi vero, et alii, γεννηθῆ. Ibid. Seguer. et Gobler. et Felc. 1, ἀφρονες οἱ Ἀρειανοι. Editi et alii, ἀφρονες Ἀρειανοι.

(15) Sic Seguer. At alii et editi, δημιουργημάτων.

(16) Seg., Gobler. et Felc. 1, ἀδιάτης. Ib. editi

Α ἔστι καὶ αὐτὴ (12) ἡ σοφία, οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γένημα ἕδιον τοῦ πατρός. Διὰ τοῦτο ἀεὶ Πατήρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ Θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἴναι νομισθῇ. Εἰ γάρ καλὸν τὸ εἶναι (13) αὐτὸν Πατέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἡν πατήρ οὐκ ἀεὶ ἄρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ.

29. Ἄλλ᾽ ἕδον, φασι, καὶ ἀεὶ ποιητὴς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τοῦ δημιουργῶν ἡ δύναμις· ἀρ' οὖν, ἐπειδὴ δημιουργὸς ἐστιν, ἀλιά ἐστι καὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ (14); "Ἄφρονες οἱ Ἀρειανοι· τι γάρ δυοιον υἱὸς καὶ ποιήματα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργῶν (15) εἴπωσι; Πῶς δὲ, τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δειχθείστης γεννημάτος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἡμερᾳ; Πάλιν οὖν τὸ αὐτὸν λεκτέον, Τὸ ποιήμα ἔξιθεν τοῦ ποιοῦντος ἐστιν, ὥσπερ εἰρηται, ὃ δὲ υἱὸς ἕδιον τῆς οὐσίας γένημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποιήμα οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι· ὅτε γάρ βουλεται ὁ δημιουργὸς, ἐργάζεται· τὸ δὲ γένημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστιν ἕδιότης (16). Καὶ ποιητὴς μὲν ἀν εἰη καὶ λέγοιτο, καν μήπω ἡ τὰ ἔργα· πατήρ δὲ οὐκ ἀν λεχθεὶ (17) οὐδὲ ἀν εἰη, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. Ἐάν δὲ περιεργάζωνται, διὰ τοῦ Θεοῦ, δεῖ (18) δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ; μαινομένων μὲν καὶ αὐτη τῇ τόλμᾳ. Τις γάρ ἔγρω νοῦν Κυριον, η τις σύμβολος αὐτοῦ ἐγένετο; Ἡ πῶς ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ, Τι με οὐτως ἐποίησας; Ἰνα δὲ, καὶ ἀμυδρόν τινα λογισμὸν εὑρόντες, μὴ σιωπήσωμεν, ἀκούετωσαν· Οτι, εἰ καὶ τῷ Θεῷ δυνατὸν ἀεὶ ποιεῖν, C ἀλλὰ οὐκ τὸ δύνατον τὰ γενητὰ (19) δίδια εἶγαι· ἐξ οὐκ δυντων γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γενηται. Τὰ δὲ οὐκ δυντα πρὶν γενηται, πῶς τὸ δύνατον συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ δυντι Θεῷ; Διὸ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελὲς αὐτῶν ἀφορῶν ὁ Θεὸς, ὅτε εἰδεν, ὅτι δύναται γενόμενα διαμένειν, τότε καὶ πεποίηκε πάντα. Καὶ ὥσπερ δυνάμενος καὶ (20) ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, η ἐπὶ Νῶε, η ἐπὶ Μωϋσέως ἀποστελλει τὸν ἔαυτοῦ Λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων· τούτῳ γάρ εἰδε λυσιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· οὗτῳ καὶ τὰ γενητὰ (21), ὅτε ἡθέλησε καὶ λυσιτελὲς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. Ο δέ γε Υἱός, οὐκ ὕν ποιημα ἀλλ' ἕδος (22) τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ ἔστιν· ἀεὶ γάρ δυτος τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεὶ καὶ τὸ ἕδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διπερ ἐστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα

addunt, καὶ τῆς οὐσίας γένημά ἐστι, γιας ασυντ ab omnibus manuscriptis.

(17) Reg. et Felc. 5, κληθείη.

(18) Seguer. omittit ἀεὶ. Mox idem, αὐτη τῇ τόλμᾳ. Editi et alii, αὐτη τόλμᾳ.

(19) Felc. 5, γεννητά.

(20) Sic Seguerian. Reg., Gobler. et Felc., 1. In aliis et editis καὶ decst. Mox Seguer., η ἐπὶ Νῶε, η ἐπὶ Μωϋσέως. Goblerian. et Felc. 1, καὶ ἐπὶ Νῶε, η ἐπὶ Μωϋσέως. Editi, καὶ ἐπὶ Νῶε ἐπὶ τε Μωϋσέως.

(21) Felc. 5, τὰ γενητὰ.

(22) Seguer., Gobler. et Felc. 1, ἀλλ' ἀδιάτης. Mox iudicem et Basili., Anglic. et Felc. 5, τοῦ Πατρὸς ἀεὶ εἶναι. In aliis et editis ἀεὶ omittitur.

καὶ μηδέπτω ὑπάρχῃ (23), οὐκ ἀλλοττοὶ τὸν ποιεῖται· ἔχει γάρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, διε βούλεται· τὸ δὲ γέννημα, ἐὰν μὴ ἀεὶ συνῇ (24) τῷ Πατρὶ, ἀλλαττώμα τῆς τελείωτης τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν. Ὁθεν τὰ μὲν ποιήματα, διε τὴθέλησεν, ἀδημιουργήθη διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ (25); δὲ Υἱὸς ἀεὶ ἐστιν τοῖον γένηνημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.

30. Ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς εὐφρατνεῖ, τοὺς δὲ σιρετικοὺς λυπεῖ βλέποντας ἀναιρουμένην αὐτῶν τὴν χρεσίν· καὶ γάρ κάκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρύνηταις ἐν τῷ λέγειν, ἐν τῷ ἀγένητον, ἡ δύο; οὐκ ὅρθινον αὐτῶν δεῖκνυσι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὑποπτον καὶ δόλου μεστήν. Οὐ γάρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ Πατρὸς οὐτως ἔρωταν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμᾳ τοῦ Λόγου. Ἄν γοῦν τις, ἀγνῶν τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίνηται, ἐν τῷ ἀγένητον (26), εὐθὺς τὸν ἐκαυτῶν ἵνα ἐξεμούσι λέγοντες· Οὐκοῦν δὲ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν. Οὐκ δὴ, πρὶν γεννηθῇ. Πάντα γάρ φυρῶστ (27) καὶ κυκῶσιν, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸν δημιουργὸν τῶν διῶν (28) τοῖς ποιήμασι συναριθμήσωσι. Πρώτων μὲν ὄντων καὶ κατὰ τοῦτο καταγράψεώς εἰσιν ἕξι, διε μεμφόμενοι τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις ὡς ἀγράφους χρησαμένοις λέξεις, κατοικοῦσι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς ἀσεβείας αὐτῶν κειμένων (29), ηὐτομάλησαν εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὐτοῖς ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ἐπινοῦντες λοιδορίας κατὰ τοῦ Κυρίου, μὴ γινώσκοντες, μῆτε ἀλέγουσι, μῆτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. Ἐρωτησάστασαν τοὺν Ἑλληνας, παρ' ὃν ἡκουσαν· οὐ γάρ τῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἔκεινων ἐστὶν εὑρέμα (30). Ἰνα ἀκούσαντες πόσα σηματιώμενα ἡ λέξις ἔχει, μάθωσιν, διε οὐδὲ, περὶ ὧν λέγουσιν (31), ἐπίστανται καλῶς ἔρωταν. Κάργα γάρ δι' αὐτοὺς ἐπιθύμην λέγεσθαι ἀγένητον τὸ μηδέπτω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς ὁ ἔνδιλον τὸ μῆτρα μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, σκάφος. Καὶ αὐτὶς ἀγένητον λέγεσθαι (32) τὸ μῆτρα γενόμενον, μῆτρα δυνάμενον γενέσθαι ποτὲ, ὡς τὸ τρίγωνον τετράγωνον, καὶ δὲ ἀρτίος ἀριθμὸς (33) περιττός. Οὗτος γάρ τὸ τρίγωνον γέγοντε ποτε τετράγωνον, οὔτε γένοιτ' ἀν ποτε· ἀλλ' οὔτε δὲ ἀρτίος γέγοντε περιττός, οὔτε γένοιτ' ἀν ποτε περιττός. Λέγεται δὲ πάλιν ἀγένητον (34) τὸ ὑπάρχον μὲν, μῆτρα κυκώσιν.

(23) Sic Seguer. et Reg. Editi vero, ὑπάρχει.

(24) Sic Seguer. At editi et alii, ἐὰν μὴ συνῇ ἀεὶ.

(25) Sic Seguer. At ab aliis et editis abest αὐτοῦ.

(26) Sic Basili. et Anglic. At alii et editi, ἀγένητον. Vide quae supra pag. 163, num. 7, hac de re disseruimus. Paulo post Felc. 5, δὲ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι.

(27) Seguer., φύρουσι. Ib. idem, Gobl. et Felc. 1, κυκώσιν.

(28) Sic Seguerian. ut et legit Naunius. In editis et aliis deest τῶν διῶν.

(29) Sic Seguer. Anglic. Goblerian. et Felc. 1 et 5. At editi μηδοσε κειμένοις.

(30) Sic Seguer. Reg. et Felc. 1 et 5. Editi vero, εὑρημα.

(31) Seguer. Gobler. et Felc. 1, θέλουσιν. Paulo post iudicem et Reg. ac Felc. 3, λέγεσθαι μὲν ἀγένη-

A prium, quod idem et Verbum et Sapientia ejus est. Ceterum res creatæ, licet nondum existant, nihil tamen suo detrahunt effectori, cum eas pro sua voluntate possit producere: at fetus nisi semper simul sit cum Patre, perfectionis ejus naturæ sequetur imminutio. Hinc opera quidem, cum voluit, per suum prodixit Verbum: Filius vero semper est proprius naturæ fetus.

30. Et hæc quidem fidelibus lætitiam, dolorem pariunt hæreticis, quippe qui prostratum penitus suam videant hæresim. Nam alia hæc illorum interrogatio, an unum sit non factum vel duo, argumento est non rectam esse illorum mentem, sed suspectam esse et dolo plenam. Non enim ad Patris honorem, sed ad Verbi dedecus ista sciscitantur.

B Itaque si quis illorum artificii ignarus unum esse non factum responderit, statim suum venenum his verbis effundunt: Ergo Filius e rebus factis est, recteque contendimus nouisse antequam nasceretur. Omnia enim conturbant et miscent, eo tantum animo ut Verbum disjungant a Patre, et omnium opilicem inter opera numerent. Sane illi etiam idcirco damnatione digni fuerint, quod cum episcopis Nicææ congregatis crimini dent vocabulis non scriptis usos esse, tametsi non impia, sed potius ad illorum impietatem evertendam aptissime positis, ipsi sua sponte eamdem non dubitent subire criminationem, dum voces non scriptas usurpant, conviciaque excogitant adversus Dominum, nec ea cognoscunt quæ ipsi dicunt et asseverant. Interrogent itaque gentiles, a quibus hujusmodi dicere dictionem (nec enim Scripturarum, sed illorum vox ista commentum est), ut variis ejus significacionibus auditis intelligent se ne de his quidem, de quibus disserunt, recte 343 nosse interrogare. Ego enim propter illos didici non factum dici quod nondum factum est, sed fieri potest, ut lignum, quod quidem nondum scapha est factum, sed fieri potest. Rursus non factum vocant quod neque factum est neque unquam fieri potest, ut triangulus quadrangulus, et numerus par impar. Nec enim triangulus quadrangulus unquam fuit, aut unquam futurus est: nec item numerus par fuit vel erit unquam impar. Præterea dicitur non factum

D tov. In Seguer. deest μέν. Alii autem et editio Commel., λέγεσθαι μὲν ἀγένητον. Ibid. Seguerian., τὴ μῆτρα.

(32) Seguerian., ἔνδιλον μῆτρα μὲν γενόμενον σκάφος, δυνάμενον δὲ τοῦτο γενέσθαι. Reg., ἔνδιλον μῆτρα μὲν γενόμενον σκάφος, δυνάμενον δὲ γενέσθαι. Ibid. Seguerian. Basili. Anglican. Reg. et Felc. 5, καὶ πάλιν. Alii et editi καὶ αὐτὶς. Item ibid. Seguerian. Reg. et Felc. 5, ἀγένητον. Editio Commel. et alii, ἀγένητον. Addunt item ibidem Seguerian. Reg. Bisiens. Anglican. et Felc. 5, λέγεσθαι, quod in editis et aliis deest.

(33) Sic Regius codex. Editi vero et alii, ὡς τὸ τρίγωνον, καὶ δὲ ἀρτίος ἀριθμός. Οὗτος γάρ, εἰς Pauli post Seguerian., οὐδὲ δὲ ἀρτίος..... οὐδὲ γένοιτ' ἀν.

(34) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ἀγένητον, et mox, μὴ γενηθέν. Editi et alii, ἀγένητον et μὴ γενηθέν.

quod quidem existit, sed ex nullo est natum, neminemque prorsus sui patrem habet. Asterius quoque, sophista vaserrimus et heresis patronus, in proprio opusculo addidit non factum esse id quod non est factum, sed quod semper est. Itaque quoniam sensu vocem non facti inteligerent necesse erat eos, interrogando, explicare, ut videlicet is qui interrogabatur, rite posset respondere.

31. Quod si se recte putant interrogare cum aiunt: Unumne est non factum, an duo? primum quidem, ut imperiti, audituri sunt et multa et nihil esse: plurima, inquam, quae esse possunt; nihil vero quod fieri non queat, quemadmodum dictum est. Sed si, ut Astero placuit, non id quod factum est, sed quod semper est, non factum esse, sic illi hoc sensu interrogant; audiant nec semel sed saepius, Filium secundum hanc significationem non factum posse dici. Namque nec est ex rebus factis, nec opus, sed semper una cum Patre est, uti jam fuit probatum, etiamsi varias illi formas induant, ut impia haec adversus Dominum possint proferre verba: Ex nihilo est: et. Non erat antequam nasceretur. Quod si omni ex parte explosi, denum velint illa voce significari id, quod existat quidem, non sit autem ex aliquo ortum, neque sui ipsius habeat patrem; respondebimus eum quem hoc modo significant, unum ac solum esse non factum Patrem: quo quidem responso nihilo magis sunt prosecuti. Nec enim ex eo, quod Deus hac ratione non factus dicitur, sequitur factum esse Filium, cum ex superioribus argumentis clarum sit tale esse Verbum, qualis est qui ipsum genuit. Quocirca etiamsi Deus sit non factus, non idcirco facta sed vere genita est ejus imago, quae ejus et Verbum et Sapientia est. Ecqua enim intercedit similitudo inter rem factam et non factam? Nam eadem sapientius dicere nil grave videatur. Si enim id quod factum est, velint simile esse ejus quod non factum est, adeo ut qui unum viderit, aliud quoque videat; parum omnino absuerit quin dicant id quod non

A γενηθὲν δὲ ἐκ τινος, μηδὲ δλως ἔχον ἑαυτοῦ τινα πατέρα. Προσέθηκε δὲ καὶ ὁ πανοῦργος σοφιστῆς Ἀστερίος, ὁ καὶ τῆς αἰρέσεως συνήγορος, ἐν τῷ ίδιῳ συνταγματιῷ (35) λέγων, ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ᾽ οὐδὲν δύναμεν. Κατὰ ποιὸν οὖν σημαινόμενον νοοῦσι τὸ ἀγένητον, ἔδει προστιθέντας αὐτοὺς ἐρωτᾶν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὅρθως ἀποκρινηται.

31. Εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾶν, ἐν τῷ λέγειν, "Ἐν τῷ ἀγένητον (36), οὐδύο: ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλά τε εἶναι καὶ οὐδὲν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, οὐδὲν δὲ τὸ μὴ δυνάμενον, ὥσπερ εἴρηται. Εἰ δὲ, ὡς Ἀστερίῳ ἡρεσε (37), τὸ μὴ ποίημα, ἀλλ᾽ οὐδὲν δύναμεν εἶναι, οὕτως ἐρωτῶσιν ἀκούστασιν οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ πολλάκις, διτὶ καὶ ὁ Υἱὸς οὗτως κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἀγένητος (38) ἀν λεχθεῖται. Οὕτως γάρ τῶν γενητῶν, οὗτε ποίημά ἔστιν, ἀλλὰ καὶ διδίλως σύνεστι τῷ Πατρὶ, ὥσπερ καὶ ἡδη δέσειται, καὶ πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ Κυρίου λέγωσιν, Ἐξ οὐκ δυτῶν ἔστι, καὶ, Οὐκ ἡν, πρὶν γεννηθῇ. Πάντων δὴ οὖν ἐκπίπτοντες, ἐὰν καὶ ἐκεῖνο (39) θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾶν κατὰ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἐκ τινος, μήτε ἔχον ἑαυτοῦ πατέρα· ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸν οὗτον σημαινόμενον ἔνα καὶ μόνον ἀγένητον (40) εἶναι τὸν Πατέρα, οὐδὲν δὲ πλέον ἔξουσιν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκούειν αὐτούς. Οὐδὲν γάρ τὸ οὗτος ἀγένητον λέγεσθαι, τὸν Θεὸν δείκνυαι γενητὸν (41) εἶναι τὸν Υἱὸν, δῆλου δυτος κατὰ τὰς προειρημένας ἀποδείξεις τοιοῦτον εἶναι τὸν Λόγον, οἵδις ἔστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. Οὐκοῦν εἰ ἀγένητος (42) δο Θεός, οὐ γενητή, ἀλλὰ γένηνημά ἔστιν ἡ τούτου εἰκὼν, ήτις ἔστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Ποιει γάρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐχ ὀκνητέον· ἐπειδὸν τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ θέλουσιν, ως τὸν ὄρωντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνο, οὐ μακράν εἰσιν εἰπεῖν, διτὶ καὶ τὸ ἀγένητον (44) καὶ κτισμάτων ἔστιν εἰκὼν, καὶ λοιπὸν πέφυρται πάντα παρ' αὐτοῖς, γενητῶν (45) μὲν ἔξισισις πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις μετρουμένου πρὸς τὰ ποιήματα,

(35) Seguerian., συνταγματιώ. Editi et alii, συνταγματι. Ibid. Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, λέγων ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ᾽ ἀτίστον. Editi et alii, λέγουν ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ᾽ ἀτίστον. Ibid. Seguerian. et Reg., κατὰ ποιὸν τούτουν. Editi, κατὰ ποιὸν οὐν. Item Seguerian. Ibid., νοοῦσι τὸ ἀγένητον. Editi, νοοῦσι τὸ ἀγένητον. Felc. 5 Ibid., ἔδει προσποιηθέντας.

(36) Seguerian., ἀγένητον. Editi ἀγένητον.

(37) Sic mss. præter Felc. 2, qui, ut editi, mendose habet ἡρεσ. Mox Seguerianus, Basiliensis, Anglican, Goblerian. et Felc. 1, ἀγένητον εἶναι. Editi et alii, ἀγένητον εἶναι. Paulo post Anglican., ἀλλὰ καὶ πολλάκις.

(38) Seguerianus, Regius, Basiliensis, Anglicanus, Goblerian. et Felckman. 1, ἀγένητος. Editi, ἀγένητος. Mox Felc. 5, τῶν γενητῶν. Alii et editio Commel., γενητῶν.

(39) Seguer., κατ' ἐκεῖνο. Paulo post Reg., γενητὸν ἐκ τινος. Alii et editi. γεννηθέν.

(40) Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἀγέ-

νητον, hic et mox. Alii vero et editi, ἀγένητον.

(41) Reg., γενητόν. Editi et alii, γενητόν.

(42) Basiliensis, Anglican. Gobler. et Felc. 1, ἀγένητος. Alii et editi, ἀγένητος. Ibid. Felc. 5, οὐ γενητή. Cæteri et editi, οὐ γενητή.

(43) Felc. 5, τῷ γενητῷ. Idem ibid. et Regius, πρὸς τὸ ἀγένητον. Cæteri mss. cum editione Commel., τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγένητον. Mox Seguerian., ἐπειδὸν τὸ γενητόν. Ibid. Felc. 5, τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ. Reg., τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ. Alii et editio Commel., τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ. Item ibidem Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ὄρωντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνο. Editi et alii, ὄρωντα τοῦτο βλέπειν εἰπεῖν.

(44) Regius codex et Felc. 5, ἀγένητον. Alii et editio Commel., ἀγένητον. Ibid. κατὰ ante κτισμάτων deest in Seguerian. et Reg.

(45) Felckman. 5, γενητοῦ. Cæteri et editio Commel., γενητῶν. Ibid. Reg. et Felc. 5, πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις. Alii cum editione Commel., πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀγενήτου δέ, etc.

τινα μόνον τὸν Γίδην ἐν τοῖς ποιημασι καταγάγω· A factum est rerum creatarum imaginem esse: proindeque omnia ab ipsis confunduntur; nam et res

factas cum eo qui non factus est adaequant, et eum, qui non factus 344 est, usque ad res factas deprimunt, idque tantum ut Filium inter ipsas res factas collocent.

32. Ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἷμαι θελῆσαι λέγειν Ἐπὶ τὰ τοιαῦτα, ἐὰν Ἀστερίψ γε τῷ σοφιστῇ πειθῶνται. Εἰσενὸς γάρ, καὶ περ (47) σπουδάξων συνηγορεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, καὶ λέγων ἐν εἶναι τὸ ἀγένητον, τὰ ἐναντία τούτοις ἀντιφθέγγεται, λέγων καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀγένητον (48) καὶ ἀναρχὸν εἶναι, καὶ ἔστι μέρος, ὃν ἔγραψε, ταῦτα · Οὐκ εἴπεν ὁ μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δῆλα τῆς προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν (49), δλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἐμφυτὸν αὐτοῦ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσων.» Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγῳ · Καίτοι γε ἡ μὲν ἀδίοις αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἣν ἀναρχὸν τε καὶ ἀγένητον (50) οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφανόνται λογισμοί, μία ἀντὶ εἰ τῇ δήπουθεν καὶ αὐτῇ. » Εἰ γάρ καὶ μὴ καλῶς νοήσας εἰς τοῦ Ἀποστόλου ρήτορον, ἐνόμισεν εἶναι δύο σοφίας, ἀλλ' ὅμως συνυπάρχουσαν αὐτῷ (51) ἀγένητον σοφίαν εἰρηκώς, οὐκέτι ἐν τῷ ἀγένητον, ἀλλὰ καὶ ἔπειρον ἔφητεν ἀγένητον εἶναι σὺν αὐτῷ. Τὸ γάρ συνυπάρχον οὐχ ἑαυτῷ ἀλλ' ἔπειρον συνυπάρχει. » Ή τοινούς Ἀστερίψ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτάωσαν, Ἐν τῷ ἀγένητον (52), ἢ δύω; Ινα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκεῖνον ἢ εἰ ἐναντιοῦνται κάκείνῳ μὴ ἐπερειδέσθωσαν αὐτοῦ τῷ συνταγματίῳ, ἵνα μὴ (53) ἀλλήλους δάκνοντες ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλαθῶσι. Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρήσθω. Πρὸς δέ γε τὴν πανοῦργον αὐτῶν προάρεσιν τί τοσοῦτον ἔν τις εἰποι; Τίς αὐτῶν οὐκ ἄν. οὕτως μαινομένους μισήσει δικαίως; Ἐπειδὴ γάρ οὐκέτι παρῆσται ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν, Τέξ οὐκ ὄντων, καὶ, Οὐκ ἡν, πρὸν γεννηθῆ, ἐπενόησαν ἑαυτοῖς (54) τὴν τοῦ ἀγενήτου λέξιν, ἵνα τὸν Γίδην γενητὸν παρὰ τοῖς ἀκεραῖοις λέγοντες, αὐτὰ πάλιν ἔκεινα τὰ ρήματα, τὸ Τέξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ Οὐκ ἡν.

⁴⁶ 1 Cor. 1, 24.

(46) Anglic., κατάγωσιν. Mox Seguer. Reg. Basiliens. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἐπὶ τὰ τοιαῦτα. Editi et alii, ἐπὶ τοιαῦτα.

(47) Seguer. Gohl. Felc. 1, καίτοι. Editi et alii, καὶ περ. Paulo post Seguer. Basil. Anglic. Gobl. et Felc. 1, ἐν εἶναι τὸ ἀγένητον. Editi et alii, ἐν εἶναι τῷ ἀγένητον.

(48) Regius et Felc. 5, ἀγένητον. Alii et editio Commel. ἀγένητον. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, ταῦτα. Οὐκ εἴπεν. Editi et alii, ταῦτα. Καὶ οὐκ οὔπεν.

(49) In Seguer. Gobler. et Felc. 1 desunt δῆλα τῆς προσθήκης δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν. Mox idem, τὴν ἐμφυτὸν αὐτοῦ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ. Reg. τὴν ἐμφυτὸν αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ. Ibid. Seguer, ἀγενήτως. Editi, τὴν ἐμφυτὸν αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν ἀγενήτως.

(50) Reg. et Felc. 5, ἀγένητον. Alii cum editione Commel. ἀγένητον.

(51) Αὐτῷ abest a Seguer. Gobl. et Felc. 1. Ibidem Reg. et Felc. 5, ἀγένητον σοφίαν εἰρηκώς, οὐκέτι ἐν τῷ ἀγένητον. Cæteri et editio Commel.,

32. Verum nec ipsos arbitror ea amplius austeros dicere, si Asterio sophistæ velint obtemperare. Ille enim, tametsi Arianae hæresi studet suffragari unumque esse non factum affirmat, contraria tamen illis loquitur, quippe qui dicat Dei sapientiam non factam et principii expertem esse, ut ex ejus scriptis, quorum haec pars est, licet perspicere. « Non dixit, inquit ille, beatus Paulus se Christum prædicare Dei virtutem vel Dei sapientiam, sed absque adjunctione, Dei virtutem et Dei sapientiam ¹⁸. » B aliam quidem esse docens propriam ipsius Dei virtutem, ipsique innatam, ac simul cum eo existentem, et non factam. » Et paulo post : « Quamvis semper terna ejus virtus et sapientia, quam principiis experitem et non factam esse vera ratio declarat, una sane et eadem fuerit. » Licet enim verbis Apostoli non bene intellectis duas esse sapientias existimat; tamen cum dixerit sapientiam, que simul cum Deo existit, non factam esse, non jam unum non factum, sed aliud quoque non factum cum illo esse declaravit. Nam quod simul existit, non simul cum seipso sed cum alio existit. Vel igitur Asterio auscultantes, non amplius interrogent: Unumne sit non factum, an duo? ne tanquam dissidentes cum eo pugnent. Aut si ei adversantur, ejusdem C libro inniti desinant, ne se invicem lacerantes, a seipsis mutuo conscientur. Et hæc quidem pauca adversus illorum inscitiam sint dicta. Quis vero in sceleratam eorum astutiam vehementer satis inveni possit? Quis eos ita insanentes merito non oderit? Cum enim jam non sit eis integrum his uti vocibus: E nihilo est, et, Non fuit antequam nascetur, vocabulum non facti excogitavere, ut cum apud simpliciores Filium factum esse dicunt, eadem rursus illa significant vocabula, nempe: Ex nihilo

ἀγένητον σοφίαν εἰρηκώς, οὐκέτι ἐν τῷ ἀγένητον. Seguer. habet, σοφίαν εἰρηκώς ἀγένητον, οὐκέτι, etc. Mox Reg. et Felc. 5, ἔφησεν ἀγένητον. Alii vero et editio Commel., ἔφησεν ἀγένητον.

(52) Reg. et Felc. 5, ἀγένητον. Alii cum editione Commel. ἀγένητον.

(53) Seguer. μὴ omittit, nec legit Nannius. Sed alii et editi habent.

(54) Seguer. Reg. Basil. et Felc. 5, ἑαυτοῖς. Alii et editio Commel., αὐτοῖς. Ibid. Reg. et Felc. 5, ἀγένητον, et, γενητόν. Alii vero et editi, ἀγενήτου, et, γενητόν. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, αὐτὰ πάλιν ἔκεινα τὰ ρήματα, τὸ Τέξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ Οὐκ ἡν ποτε. Editi, αὐτὰ πάλιν τὰ ρήματα, τὸ Τέξ οὐκ ὄντων, καὶ Οὐκ ἡν ποτε, πρὸν γεννηθῆ, σημαίνωσιν. Ibid. Seguer. et Reg., ἐν γάρ τούτοις, ut et legerant Omnibus et Nannius. Editi, ἐὰν γάρ τούτοις. Item ibid. Seguer. Basil. Gobler. Felc. 1 et 5, γενητὰ καὶ τὰ κτίσματα. In editis et alii καὶ τὰ deest. Reg. et Felc. 5, γεννητά. Seguer. Gobler. et Felc. 1 ibidem, σημαίνωσι. Editi et alii, σημαίνεται.

est, et, Aliquando non fuit. Namque hujusmodi vocibus res factae et creatae indicantur.

33. Sane si bis quæ propugnant considerent, ea ipsa essent retinenda, nec varias opus esset formas assumere. Verum id minime volunt, seque omnia facile posse arbitrantur, si hæresi hoc nomine cooperata, vocabulum non facti objecerint. Sed enim hæc ipsa non facti dictio nequaquam ad Filium referunt, quidquid illi contra obganniant, sed ad res factas: cujus quidem rei quid simile videre est in istis vocibus, Omnipotens, et, Dominus virtutum. Nam si Pater omnia per Verbum in sua potestate habet, gubernat et regit; si eodem Patris regno potitur Filius, omnibusque imperat ut Verbum et **imago 345** Patris: manifestum est neque hoc modo Filiū inter res omnes collocari, neque Deum propter ipsum, Omnipotentem et Dominum appellari, sed propter res per Filium factas, quibus per Verbum et imperat et dominatur. Similiter igitur nec vox non facti ad Filium referunt, sed ad res per Filium factas: idque non immerito. Nec enim Deus rerum factarum est similis, sed earum creator per Filium et effector est. Porro ut hæc dictio, non factum, ad res factas referenda est, ita vox ista, Pater, ad Filium referunt. Hinc qui Deum effectorem, opificem et non factum appellat, res creatas et factas perspicit et intelligit: qui autem Deum Patrem vocat, statim Filium concipit et agnoscit. Quocirca mira profecto videatur illorum in propria impietate pervicacia. Nam quamvis vox non facti rectum quem supra diximus sensum habest, pieque possit usurpari: illi, ut suæ patrocinentur hæresi, eadem voce ad Filii contumeliam abutuntur. Nimirum non legerunt eum qui Filium honorat, Patrem quoque honorare, et qui Filium injuria afficit. Patrem similiter eadem afflicere injuria¹⁰. Enimvero si gloria et honor Patris illis curæ suisset, debuisse potius, quod et convenientius suisset et dignius, Patrem, Deum agnosceret et dicere, qunam eum hoc nomine indicare. Nam cum Deum non factum appellant, eum, quemadmodum dixi, ex factis operi-

¹⁰ Joan. v. 23.

(55) Sic Seguer. Gobl. et Felc. 1. At editi et alii, Θελήσουσιν. Paulo post Reg. Basil. Anglic., προβάλλωνται. Reg. ibid., τὸ ἀγένητον, et mox, τοῦ ἀγενῆτον. Editi vero et alii, ἀγένητον, et, ἀγενῆτον. Ibid. Seguer. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τὸ τοῦ, etc. Basil. item, Anglic. Reg. Gobl. Felc. 1 et 5, αὐτὸς τὸ τοῦ. Editi, καὶ γὰρ αὐτὸς τοῦτο τοῦ.

(56) Seguer. γογγύζουσιν. Ibid. Reg. et Felc. 5, ἀλλὰ πρὸς τὰ γεννητὰ. Alii et editi, ἀλλὰ πρὸς τὰ γεννητὰ. Mox Seguer. Basil. et Anglic.. Παντοκράτωρ. Editi et alii, Παντόκρατος. Ibid. Seguer., καὶ Κύριος, Gobl. et Felc. 1, καὶ Κύρις. Editi et alii, >αὶ τὸ Κύριος.

(57) Sic Seguer. Gobl. et Felc. 1. At editi et alii hic addunt καὶ βασιλεύει. Paulo post miss. καὶ τὸ κράτος. In editis καὶ deest. Mox Seguer., ὡς Λόγος, ὡς εἰκών.

(58) Seguer., ὡν καὶ χρατεῖ. Editi et alii, ὡν χρατεῖ. Mox Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Editi et alii, ἀγένητον.

(59) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, δι' Υἱοῦ. Editi

ποτε, σημαίνωσιν ἐν γὰρ τούτοις τὰ γενητὰ καὶ τὰ κτίσματα σημαίνονται.

33. Εδει οὖν, εἴπερ θαρροῦσιν αἷς λέγουσι, τούτοις καὶ ἐπιμένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς. 'Αλλ' οὐ θέλουσι (55), νομίζοντες εὐχερῶς ἄπαντα δύνασθαι, ἐὰν τῷ δύναμι τούτῳ σκέπωντες τὴν αἱρεσίν προβάλλωνται τὸ ἀγένητον καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τὸ τοῦ ἀγενῆτον λεξίδιον οὐ πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν, καὶ οὗτοι τογγύζωσιν (56), ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητά: καὶ δύοιον δὲ τις ἔδοι τούτου τὸ, Παντοκράτωρ, καὶ τὸ, Κύριος τῶν δυνάμεων. Εἰ γὰρ τῶν πάντων διὰ Πατήρος διὰ τοῦ Λόγου χρατεῖ, καὶ κυριεύει, καὶ τὴν βασιλείαν (57) τοῦ Πατρὸς βασιλεύει διὰ Υἱὸς, καὶ τὸ κράτος πάντων ἔχει, ὡς Λόγος καὶ ὡς εἰκών τοῦ Πατρός: εἰδῆλον ὡς οὐδὲ ὡδὲ τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται διὰ Υἱὸς, οὐδὲ δι' αὐτὸν λέγεται Παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δι' Υἱοῦ γενόμενα, ὡν καὶ χρατεῖ (58) καὶ κυριεύει διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ τὸ ἀγένητον ἄρα οὐ διὰ τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ δι' Υἱοῦ (59) γενόμενα σημαίνεται: καὶ καλῶς, διτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ διὰ Θεός, ἀλλὰ καὶ τούτων κτίστης διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ δημιουργός ἔστιν. Ήσπερ δὲ τὸ ἀγένητον, πρὸς τὰ γενητὰ (60) σημαίνεται, οὕτως καὶ τὸ Πατήρ δηλωτικὸν ἔστι τοῦ Υἱοῦ καὶ διὰ μὲν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγένητον (61) δονομάζων τὸν Θεὸν τὰ κτίσματα καὶ τὰ γενητὰ βλέπει καὶ καταλαμβάνει: διὰ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα κακῶν, εὐθὺς τὸν Υἱὸν νοεῖ καὶ θεωρεῖ. Διὸ καὶ θαυμάστειν ἄν τις αὐτῶν (62) τὴν ἐπ' ἀσεβεῖς φιλονεικίαν, διτι, καίτοι καὶ τοῦ δύναματος τοῦ ἀγενῆτον καλὴν ἔχοντος τὴν ποιειρημένην διάνοιαν, καὶ δυναμένου μετ' εὔτεσθειας δονομάζεσθαι, αὐτὸς κατὰ τὴν ἰδίαν αἱρεσίν προφέρουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ἀναγνόντες διτι δι τιμῶν τὸν Υἱὸν τιμῆτὸν Πατέρα, καὶ δι τὸν Υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ δλῶς αὐτοῖς εὐφημίας καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἐμελεν, ἐδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο (63) βέλτιον καὶ μείζον ἦν, Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτοὺς, ή ἔκεινως δονομάζειν αὐτόν. Λέγοντες μὲν γὰρ ἔκεινοι τὸν Θεὸν ἀγένητον (64), ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτῶν, καθάπερ εἰρηται, ποιητὴν τὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομίζοντες, διτι

et alii, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Seguer. ibid., καὶ καλῶς. In aliis et editis deest καὶ Mox idem, γενητὰ Θεός. D Editi et alii, γενητὰ διὰ Θεός. Reg., γεννητά.

(60) Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον πρὸς τὰ γεννητὰ. Editi et alii, ἀγένητον πρὸς τὰ γενητὰ. Ibid. Seguer., διὰ τὸ ἀγένητον, et mox, οὕτως τὸ Πατήρ. Editi, διὰ ἀγένητον, et οὕτως καὶ τὸ Πατήρ.

(61) Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον, et mox, γεννητά. Editi et alii, ἀγένητον, et γενητά. Ibidem Gobler. et Felckm. 1, δημιουργὸν δονομάζων.

(62) Seguer. αὐτῶν ομίττει. Editi, ἐπ' ἀσεβεῖς. Seguer. ibid., καίτοι καὶ τοῦ. Editi et alii, καίτοι τοῦ. Ibid. Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Editi et alii, ἀγενητοῦ.

(63) Seguer., έδει μᾶλλον διτι, καὶ τοῦτο. Mox omnes miss. præter Felckm. 2 habent, ή ἔκεινως δονομάζειν αὐτόν, quæ absunt ab editione Commel. et Felckm. 2.

(64) Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Alii et editis C Commel., ἀγένητον.

καὶ τὸν ἀδρέν ποίημα ἐκ τούτου σημαίνειν δύνανται: Καὶ τὴν λόλαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦτον σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν, διτι, Υἱοῦ δυτος, ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ γενητὰ πάντα ἀπτίσθη. Καὶ οὗτοι μὲν ἀγένητον (65) λέγοντες, μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἴσασι: καὶ αὐτοὶ τὸν Υἱὸν, ὡσπερ "Ἐλληνες· ὁ δὲ Πατέρα λέγων τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ ἀδρέν σημαίνει τοῦτον. Εἰδὼς δὲ τὸν ἀδρέν (66), οἶδεν αὐτὸν δημιουργὸν δυτα, καὶ καταλαμβάνει διτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν.

34. Οὐκοῦν εὔσεβέστερον καὶ ἀληθὲς ἀν εἰτι μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Υἱοῦ σημαίνειν καὶ Πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων δυνομάζειν (67) καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγένητον. Τούτῳ μὲν γάρ μόνον ἔκαστον, καθάπερ εἰπον, καὶ κοινῇ πάντα τὰ ἐκ τοῦ βουλῆματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἀδρέν γενόμενα ἔργα σημαίνειν δὲ Πατήρ (68) ἐφ' Υἱοῦ μόνον σημαίνεται καὶ λεπταῖ. "Οσει δὲ ὁ ἀδρέν τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσούτῳ καὶ πλειόν τὸ λέγειν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῦ λέγειν ἀγένητον (69) διαφέροι ἀν. Καὶ γάρ τοῦτο μὲν ἀγραπτὸν καὶ ὑποπτὸν ἀτε ποικιλην ἔχον ἐστι τὴν σημαῖαν, ὡστε τοῦ ἔρωτα μένουν περὶ αὐτοῦ εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι· τὸ δὲ Πατήρ ἀπλοὺν καὶ ἔγγραφον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαῖνον μόνον (70) τὸν Υἱὸν ἐστι. Καὶ τὸ μὲν ἀγένητον, παρ' Ἐλλήνων εὑρηται τῶν μη γινωσκόντων τὸν Υἱόν· τὸ δὲ Πατήρ παρὰ τοῦ Κυρίου τημῶν (71) ἔγνωσθι καὶ κεχάρισται. Καὶ γάρ εἰδὼς αὐτὸς τίνος ἐστὶν Υἱός, θεγεν· Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστι: (72) καὶ, Ὁ ἔωρακὼς ἐμὲ ἔωρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν (73). καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτός· ἀλλὰ καὶ τημᾶς εὐχεσθαι διδάσκων οὐκ εἰπεν· "Οταν δὲ προσεύχεσθε (74) λέγετε, Θεὲ ἀγένητε· ἀλλὰ μᾶλλον (75): "Οταν δὲ προσεύχεσθε, λέγετε, Πάτερ τημῶν, ὁ δὲ τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τὸ κεφάλατο δὲ τῆς πίστεως τημῶν εἰς τοῦτο συντείνειν τηθέλησε, κελεύσας τημᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς δυομά ἀγενήτου,

⁶⁰ Joan. xiv, 10. ⁶¹ Ibid. 9. ⁶² Joan. x, 30. ⁶³ Matth. vi, 9; Luc. xi, 2.

(65) Felckm. 5, ἀγένητον. At alii et editio Commel., ἀγένητον. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἀγένητον λέγοντες. Editio et alii, ἀγένητον εἰναι λέγοντες.

(66) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, εἰδὼς δὲ τὸν ἀδρέν. Editio et alii, εἰδὼς δὲ καὶ τὸν ἀδρέν.

(67) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, σημαῖνειν. Editio et alii, δυνομάζειν. Mox Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Alii et editio Commel., ἀγένητον. Ibid. Seguer., τοῦτο μὲν γάρ καὶ μόνον. Editio et alii, τοῦτο μὲν γάρ μόνον.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editio, τὸ δὲ Πατέρα. Ibid. Seguer., ἐφ' Υἱοῦ μόνον. Paulo post Seguer., τοσούτῳ καὶ πλέον τῷ λέγειν. Gobler. et Felckm. 1, τοσούτον καὶ πλέον τὸ λέγειν.

(69) Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Cæteri cum editio Commel., ἀγένητον. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, διαφέρει. Paulo post Seguerian., ἀτε ποικιλην. Editio, καὶ ποικιλην.

(70) Μόνον deest in Seguer. Mox ibid. Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Editio Commel. et alii mss., ἀγένητον.

A bas effectorem duntaxat et opificem vocant, rati se posse inde pro sua libidine innuere Verbum opus et rem factam esse. Qui autem Deum, Patrem nuncupat, eum ex Filio significat, non ignarus quod, cum esset Filius, res factae omnes, per eundem Filium necessario fuerunt creatæ. Atque illi quidem cum Deum non factum dicunt, eum ex solis operibus indicant, nec ipsi, haud secus ac gentiles, Filium agnoscent. At qui Deum Patris nomine insignit, illum ex Verbo significat. Cognito autem Verbo, ipsum quoque agnoscit esse opificem, omniamque per ipsum facta esse intelligit.

34. Quocirca pietati et veritati magis fuerit consentaneum, Deum ex Filio nominare Patremque appellare, quam ex solis operibus eum significare ac non factum dicere. Hoc enim nomen vel singulatum, ut dixi, vel generatim omnia solunmodo opera, quæ ex Dei voluntate per Verbum facta sunt, significat. At Patris nomen ad solum Filium respicit, atque in eo sistit. Quantum porro discriminis est Verbum inter et res factas, ita aliud, imo longe maius aliquid est Deum, Patrem appellare, quam non factum dicere. Haec enim dictio in sacris Scripturis non exstat, suspectamque, utpote variam, habet significationem, ita ut interpretantis animum distrahat multiplicem in sensum. At vox Patris simplex est atque in divinis Scripturis usitata, magisque veritati congruit, et Filium duntaxat significat. Deinde vocabulum non facti a gentilibus, qui Filiū 348 ignorant, est excogitatum: Patris autem vocabulum ab ipso Domino nostro est agnatum et beneficij loco nobis concessum. Siquidem ipse non ignarus cuius erat Filius, aiebat: *Ego in Patre, et Pater in me est* ⁶⁰: et, *Qui vidit me, vidit Patrem* ⁶¹: et, *Ego et Pater unum sumus* ⁶². Nusquam autem ipse Patrem, non factum appellat: nec cum nos orare docuit, dixit: *Cum vero oratis, dicite, Deus non facte; sed potius, Cum vero oratis, dicite, Pater noster, qui es in cælis* ⁶³. Eo etiam summam nostræ fidei pertinere voluit, cum nos jussit bapti-

(71) Seguer. omittit τημῶν. Paulo post idem Seguer. Basil. Reg. et Felckm. 5, τίνος ἐστὶν Υἱός. In aliis et editis deest ἐστίν.

(72) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐν ἐμοὶ ἐστι. In aliis et editis deest ἐστί.

(73) Sic Seguer. Reg. Basil. Felckm. 5 et editio Commel. ut et Nannius et Omnibonus legerant. Alii et editi omittunt, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτός. Reg., ἀγένητον, idemque eum Seguer., τὸν Πατέρα. Nam ab aliis deest art. τὸν.

(74) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii, προσεύχησθε. Ibid. Seguer., Θεὲ ἀγένητε. Reg., Θεὲ ἀγένητε, uterque omisso δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, quod alii et editi hic addunt. Gobler. et Felckm. 1, Θεὲ τημῶν ἀγένητε. Anglic., Πάτερ τημῶν ἀγένητε. Editio vero Commel. et alii, λέγετε, ἀγένητε. Felckm. 5, ἀγένητε.

(75) Sic. Seguer. At alii et editi, ἀλλὰ, Πάτερ τημῶν, etc. Paulo post Seguer. et Reg., ιθέλησε, κελεύσας. Alii et editi, ιθέλησεν οὐ κελεύσας.

zari non in nomine facti et non facti, neque in nomine creatoris et rei creatæ, sed in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ⁸⁴. Nos enim, qui inter res factas numeramur, ita iniciati, jam efficiemur filii, et cum Patris nomen pronuntiamus, ex hoc nomine Verbum quoque quod in Patre est, agnoscimus. Vanum itaque illorum conatum esse in hac dictione non facti adhibenda, eamque nihil præter meram speciem habere, probatum luculenter est.

35. Jam de eo quod illi inquirunt, utrum Verbum sit mutabile, supervacaneum est disputare. Siquidem satis omnino fuerit, si quæ ab eis dicuntur ipse exscribens, quam impia sit illorum temeritas ostendero. Hæc enim sunt quæ nugatorie interrogant: « Num libero præditus est arbitrio, vel non? An voluntate pro sui arbitrii libertate bonus est, et si velit potest mutari, cum mutabili sit natura: vel, ut lapis et lignum, liberam non habet voluntatem in utramque partem se movendi et vergendi? » Ea utique et dicere et sentire alienum non est ab illorum hæresi. Cum enim Deum e nihilo exortum et Filiūm creatūm sibi finixerint, non immerito hujusmodi usurpavere voces quæ rebus creatis convenient. Quandoquidem vero ipsi, in disputationibus, quas cum Ecclesiæ viris habent, eosque cùm de vero et solo Patris Verbo disserentes audiunt, talia non verentur de eo loqui, quid, queso, illa doctrina impurius videri possit? Quis si illos vel tantum audierit, etiamsi contradicere non valeat, non statim perturbetur, auresque non obstruat, novis his merito perculsus vocabulis quæ et illi usurpant et ipse audit, quæque ipsa ex se vel solum prolata apertam præferunt blasphemiam? Nam si Verbum veri et mutari potest, ubi, quæso, stabit, qualisve ejus incrementi finis futurus est? vel quomodo mutabilis immutabili poterit esse similis? Quomodo item qui mutabilem viderit, immutabilem se vidisse arbitrabitur? In quonam autem ejus statu poterit in illo videri Pater? Certe liquet quod nemo semper in illo Patrem est visurus, cum semper mutetur Filius mutabilisque sit naturæ. Namque Pater **347** immutabilis est omnisque expers conversionis, semperque et idem et eodem modo est. Sed si Filius,

⁸⁴ Matth. xxviii, 19.

(76) Reg. et Felckm., ἀγενήτου καὶ γεννητοῦ. Anglic. item γεννητοῦ. Alii vero et editio Commel., ἀγενήτου καὶ γενητοῦ. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 4, κτίστου καὶ κτίσματος, ubi Gobler. et Felckm. 4 circumflectunt ultimam in κτίστου. Sed periude est, nam utrumque scribitur κτίστης et κτίστης. Alii et editi, ἀκτίστου καὶ κτίσματος.

(77) Reg. et Felckm. 5, ἀγενήτου. At alii et edit. Commel., ἀγενήτου. Mox Seguer., δέδεικται μηδὲν πλέον ἔχουσα ή μόνην φαντασίαν. Cæteri vero et editi, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα ή μόνην φαντασίαν.

(78) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 4, ut et legerunt Omnipotens et Nannius. Alii et editi, ἀτρεπτος, mendose.

(79) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 4. Alii autem et editi, ή οὐ; Præsæptæ oīn κατὰ τὸ Mox Gobler. et Felckm. 4, καὶ οὐ δύναται.

A καὶ γενητοῦ (76), οὐδὲ εἰς δυνατὰ κτίσματος. ἀλλ’ εἰς δυνατὰ Πατρὸς καὶ Γενοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Οὕτω γάρ τελειώμενοι καὶ ἡμᾶς ἐκ ποιημάτων δύτες, υἱοποιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς δὲ δυνατὰ λέγοντες, ἐπιγιγνώσκομεν ἐκ τοῦ δύνατος τούτου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ Πατρὶ Λόγον. Μάταιος ἄρα καὶ ἡ περὶ τῆς τοῦ ἀγενήτου (77) λέξεως ἐπιχειρήσας αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα ή μόνην φαντασίαν.

36. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτοὺς εἰ τρεπτός (78) ἐστιν δὲ Λόγος, περιττὸν ἐστιν περὶ τούτου ζητεῖν ἀρκεῖ γάρ, καὶ μόνον ἐγγράφαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λέγομενα, δεῖξαι τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. «Ἐστιν γάρ ταῦτα ἡ ὡς ἐρωτῶντες φλυαροῦσιν · Ἐάντεξούσις ἐστιν ή οὐκ ἐστι; Προσæρέσει κατὰ τὸ (79) αὐτοῦ σύνοισιν καλός ἐστι, καὶ δύναται, ἐὰν θελήσῃ, τραπῆναι, τρεπτῆς ὁν φύσεως· ή ὡς λίθος καὶ ξύλον (80), οὐκ ἔχει τὴν προσæρέσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ βέπειν εἰς ἔκατερα; » Τῆς μὲν οὖν αἰρέσεως αὐτῶν οὐκ ἀλλοτριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν· ἀπαξ γάρ πλάσαντες ἔαυτοῖς ἐξ οὐκ δύτων Θεὸν καὶ κτίστὸν Γενὸν, ἀκολούθως ὡς ἀρμόδοντα κτίσματι τὰ (81) τοιαῦτα καὶ συνέλεξαν ἔαυτοῖς ῥήματα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου Λόγου τοῦ Πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φιλέγγεσθαι τολμῶσι, τίς τούτου τοῦ δύγματος μιαρώτερον ἀντίστοιτο; Τίς τούτων καὶ μόνου ἀκούων (82), καὶ μη ἀντιλέγειν δύνηται, οὐ ταράττει, καὶ τὴν ἀχοήν ἀποκλείσει, ἔνιζόμενος ἐφ' οἷς ἔκεινοι τε λαλοῦσι, καὶ αὐτὸς κανιῶν (83) ἀκούει ῥημάτων, ἔχντων αὐτόθιν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς τὴν βλασφημίαν; Εἰ γάρ τρεπτός καὶ ἀλλοιούμενός ἐστιν δὲ Λόγος, ποὶ (84) ἄρα στήσεται, καὶ ποιον αὐτοῦ τὸ τέλος ἐσται τῆς ἐπιδόσεως; ή πῶς δημιοις τῷ ἀτρεπτῷ δὲ τρεπτὸς εἶναι δυνήσεται; Πῶς δὲ δὲ τὸν τρεπτὸν ἐωρακώς, ἐωρακέναι τὸν ἀτρεπτὸν νομίσειεν; Ἐν ποιῷ δὲ ἄρα ἐὰν γένηται καταστάσει, δυνήσεται τις τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γάρ, ὡς οὐκ ἀεὶ τις διέτειν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ τὸ ἀεὶ τρέπεσθαι τὸν Γενὸν, καὶ ἀλλοιούμενης αὐτὸν εἶναι φύσεως. Ο μὲν γάρ Πατέρος ἀτρεπτος καὶ ἀναλοικώτος, καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως (85) ἔχει, καὶ δὲ αὐτὸς ἐστιν· δὲ

(80) Sic Seguer. et editi, alque ita legit Nannius. Alii, ὡς ἀνθος καὶ ξύλον, ut et Omnipotens legit. Paulo post Seguer. Gobler. et Felckm. 1 et 5, et Regius, καὶ βέπειν. Editi et alii, καὶ τρεπτός.

(81) Seguer. τὰ omitit. Paulo post καὶ ante ἀκούοντες deest in Gobler. et Felckm. 1.

(82) Seguer., μόνων ἀκούων. Basil. Anglic. Reg. et Felckm. 5, μόνων, iidemque cum editis omittunt ἀκούων. Seguer. ibid. δύναται.

(83) Seguer. Gobler. et Felckm. 4, ἔκεινοι τε λαλοῦσι, καὶ αὐτὸς κανιῶν. Seguer. ibid. ἀκούων. Cæteri et editi, ἔκεινοι τε λαλοῦσι καὶ αὐτὸς κανιῶν ἀκούει.

(84) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felckm. 5. At alii et editi, ποιον.

(85) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως.

δὲ Υἱὸς εἰ καὶ ἔκεινος τρεπτὸς, καὶ οὐκ ἀλλὰ δὲ αὐτὸς, ἀλλὰ δὲ ἀλλοιούμενης φύσεώς ἐστι, πῶς δὲ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ δομοῖον τῆς ἀτρεψίας; Πῶς δὲ καὶ ὅλως ἐν τῷ Πατρὶ ἐστιν, ἀμφιθόλον ἔχων τὴν προσάρεσιν (86); Τάχα δὲ καὶ τρεπτὸς ὁν, καὶ καθ' ἡμέραν προκόπτων, οὐπω τέλειός ἐστιν. 'Ἄλλ' ἡ μὲν τοιαύτη τῶν Ἀρειανῶν οἰχέσθω μανία, ἡ δὲ ἀλήθεια λαμπτέω, καὶ δεινούτω τούτους παραχρονοῦντας. Πῶς γὰρ οὐ τέλειος, ὁ Ιησος Θεῷ (87); 'Ἡ πῶς οὐκ ἀτρεπτός, δὲ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ὅν, καὶ τῆς οὐσίας ἕδος ὁν Υἱὸς αὐτοῦ; Τῆς δὲ οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὐστῆς ἀτρέπτου, ἀτρεπτον ἀν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἔδιον γέννημα. Εἰ δὲ τούτου οὗτως ὄντος (88), τοῦ Λόγου τροπήν καταβένδονται, μανθανέτωσαν ποὺ τούτων δόλος κινδυνεύει· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον ἐπιγινώσκεται· διὰ τοῦτο καὶ δ (89) ἑωρακών τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα, καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γνῶσις γνῶσις ἐστι τοῦ Πατρός.

36. Οὐκοῦν ἀναλοιώτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου Θεοῦ ἢν εἴη· Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερος ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. Καὶ δὲ μὲν Δαυὶδ ψάλλων (90) περὶ αὐτοῦ φησι· Καὶ σὺ καὶ ἀργάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελώσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐναροι. Αὐτὸς ἀπολοῦνται σὺ δὲ διημέρεις, καὶ πάντες ὡς ἴματιον πυλαιωθήσορται, καὶ ὁσεὶ περιβόλαιοι ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσορται (91). Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκτελέσουσιν. 'Ο δὲ Κύριος αὐτὸς περὶ ἔαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· 'Ιδετέ με, Ιδετέ διὰ τὴν ἔργων εἰμι, καὶ, Οὐκ ἡλιολωμαί. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς δύναται λέγειν τις εἶναι τοῦτο τὸ σημαινόμενον (92), ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἀρμάζει τοῦτο λέγειν, διὰ μάλιστα γενόμενος ἀνθρώπος δείχνει τὴν ταύτητα καὶ τὸ ἀτρεπτὸν ἑαυτοῦ τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἡλιοιωθεῖ (93) αὐτὸν, καὶ ἔπερόν τι γεγενῆσθαι. Ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἄγιοι καὶ μᾶλλον ὁ Κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα (94) τῆς ὑμνῳδίας, πάντων τῶν γενητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σηματίας, τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν ἡ Γραφὴ τὴν φύσιν λέγουσα, καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεξαρουσα (95) τούτων, δείχνει μηδόλως γενητὸν αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα τὰ δόλα, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει, διὰ τῶν φησι·

⁸⁶ Joan. xiv, 9. ⁸⁷ Hebr. xiii, 8. ⁸⁸ Psal. c1, 26-28. ⁸⁹ Deut. xxxii, 39; Malach. iii, 6

(86) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αἵρεσιν.

(87) Seguer. Reg. et Basili., ὁ Ιησος Θεῶ.

(88) Sic Seguer. At Basiliens. et Anglic. El δὲ τοῦ δύντως δύντος Λόγου. Gobler. Felc. 1 et 5, El δὲ τοῦθ' οὗτως τοῦ Λόγου. Reg. El δὲ τοῦ τοῦθ' οὗτως δύντως τοῦ Λόγου. Editi, El δὲ τοῦ δύντος Λόγου.

(89) Sic Seguer. Alii vero et editi, γινώσκεται, καὶ διὰ τοῦτο δ.

(90) Ψάλλων et μοι καὶ σύ abest a Gobler. et Felc. 1.

(91) Sic mss. omnes Sed in editis desunt, καὶ ὁσεὶ περιβόλαιοι ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ἐκλείψουσιν, καὶ διὰ τέρρου προφήτου πάλιν φησιν· 'Ιδετε, etc. Item ibid.

A ut sentiunt, est mutabilis, nec semper idēm, sed ejus naturae quæ semper mutetur: qui fieri potest ut ille sit imago Patris, qui similem non habeat immutabilitatem? Imo quomodo in Patre esse omnino possit, qui ambigua est voluntate? Forte vero cum sit mutabilis, et singulis diebus proficiat, perfectus nondum est. Sed valeat tam insanus Arianorum error, fulgeatque veritas, quæ et eos desipere palam ostendat. Qui enim fieri potest ut ille perfectus non sit, qui æqualis Deo est? Aut quomodo immutabilis non est, qui unum cum Patre est, ejusque naturæ proprius est Filius? Cum igitur Patris natura sit immutabilis, non dubium est quin immutabilis quoque sit proprius qui ex ea exoritur fetus. Quæ cum ita sint, si Verbum mutabile esse pertinet falso contendere, videant quantum sit in ejusmodi sermone periculum. Namque ex fructu arbor cognoscitur: hinc qui vidit Filium, vidit Patrem ⁹⁰, et Filii cognitione, Patris est cognitione.

36. Quapropter immutabilis Dei imago, immutabilis quoque ipsa sit necesse est. Siquidem Jesus Christus, heri et hodie idem et in secula ⁹¹. De eo David etiam sic psallit: Et tu, Domine, initio terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt: tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut amictum volves eos, et mutabuntur. Tu autem idem es, et anni tui non deficient ⁹². Ipse porro Dominus de seipso per prophetam ait: Vide te me, vide te quod ego sum, et, Non mutatus sum ⁹³. Nam licet his Patrem significari possit quis respondere; eadem tamen in Filium optime quadrant, quatenus scilicet homo factus secundum semper et inmutabilem esse iis ostendit, qui ipsum ob carnem mutatum et aliud factum esse autumant. Certe viri sancti et ipse Dominus longe fide digniores sunt quam impiorum perversitas. Cum enim Scriptura in psalmo, cuius verba retulimus, rerum omnium factarum et creatarum, quæ coelum et terræ nomine comprehenduntur, mutabilem esse affirmet naturam, Filiumque ex illis existimat, apertissime declarat eum nullo modo factum esse, sed potius omnia ab illo immutari, ipsum vero non mutari docet hisce verbis, Tu autem idem es, et anni tui non deficient. Et merito quidem. Namque res factæ, cum sint ex nihilo, nec fuerint priusquam

Seguer. Basili. Reg. Anglic., ἔαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου. Editio Commel., ἔαυτοῦ τοῦ διὰ τοῦ, etc. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, 'Ιδετε με, Ιδετε, διὰ τοῦ. Alii et editi, Ιδετε με, διὰ.

(92) Sic Seguer. Editi vero, τοῦτο σημαινόμενον.

(93) Seguer., ἀλλοιοῦσθαι.

(94) 'Ανάγνωσμα abest a Gobler. et Felc. 1. Moi Felc. 5, γενητῶν. Cæteri et editi γενητῶν.

(95) Sic Seguer. et Reg. Editi, 'Η γραφὴ φύσιν λέγουσα, καὶ τούτων τὸν Υἱὸν ὑπεξαρουσα. Ibidem Seguer. Reg. Basili. Goblerian. Felc. 1 et 5, γενητὸν αὐτὸν εἶναι. Εἰ μοι, ἀλλοιοῦντα τὰ δόλα. Editi, γενητὸν εἶναι, ει, ἀλλοιοῦντα δόλα.

factæ sunt, prorsus quia ipsæ flunt cum antea non essent, hinc mutabili sunt naturæ. At Filius qui est ex Patre, ejusque naturæ proprius est, mutatio-nis et conversionis est expers, non aliter quam ipse Pater. Nec enim fas est dicere ex natura immutabili mutable Verbum et mutabilem sapientiam gigni. Quomodo enim Verbum esse possit, si mutable est? vel quomodo id quod mutatur, sapientia esse queat? Nisi forte velint sic rem se habere, ut accidens est in substantia, ita scilicet ut in pri-vata aliqua substantia quædam gratia acciderit virtutisque habitus, qui hac ratione Verbum, Filius et Sapientia sit appellatus, qui proinde decrescere possit et crescere. **348** Ista enim, prout sentiunt, sæpius respondere. Verum ea non est Christianoru-m fides. Nam id non ostendit vere esse Verbum et Filium Dei, vel sapientiam veram esse sapien-tiam. Nam quod mutatur et convertitur, nec in uno et eodem perseverat statu, quomodo verum esse potest? Atqui Dominus dicit, *Ego sum veritas*⁹⁹: ergo si ipse Dominus id de se asseverat, et se ipse immutablem testatur esse, idemque didicerunt et confirmant sancti, imo ipsa Dei notio hoc pietati con-sonum esse innuit, unde, quæso, ista commenti sunt impii? Profecto illa ex corde tanquam ex corruptione vomuerunt.

37. Quando vero divinis oraculis abutuntur, ea-que ad suam mentem adulterare totis moliuntur vi-ribus; necesse est illis ita respondere, ut Scripturæ sindicemus verba, palamque faciamus ea quidera-re recte posse intelligi, sed illos prave sentire. Ajunt igitur ab Apostolo scriptum esse: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu fle-ciatur cælestium, terrestrium et infernorum*¹⁰⁰; et apud David: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae præ consortibus tuis*¹⁰¹. Deinde ut acutum aliquid assumunt: Si idcirco exaltatus est, gra-tiamque accepit et unctus est, mercedem igitur recepit suæ voluntatis. Quod si voluntate egit, sane mutabilis est naturæ. Hæc non solum dicere sed etiam scribere ausi sunt Eusebius et Arius, eademque per medium forum divulgare non verentur eo-

A Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Καὶ εἰκότως γε· τὰ μὲν γάρ γενητὰ (96) ἕξ οὐκ δυ-tων δυτικ., καὶ οὐκ δυτικ. πρὶν γένηται, δῶλος ὅτι οὐκ δυτικ. γίνεται, ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν· δὲ Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς ὧν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ίδιος, ἀναλοιώτος καὶ ἀτρεπτὸς ἐστιν, ὡς αὐτὸς ὁ Πατήρ. Οὐ γάρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέπτου (97) τρεπτὸν γεννᾶσθαι Λόγον καὶ ἀλλοιουμένην σοφίαν. Πῶς γάρ έτι Λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν; ή πῶς έτι σο-φία τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβε-θῆκες, οὐτως εἶναι θέλουσιν, ὡς ἐν ίδιαζόνῃ τινὶ οὐσίᾳ συμβεθῆκενται τινὰ χάριν (98) καὶ ἔξιν ἀρετῆς, καὶ κεκλήσθαι ταῦτην οὐτως Λόγον, καὶ γίδην καὶ Σοφίαν, ὡς τοις καὶ ἀφαιρείσθαι καὶ προστίθεσθαι αὐτῇ δύνασθαι. Τοιαῦτα γάρ φρονοῦντες ποιλάκις εἰρήκα-σιν. Ἀλλ οὐκέτι Χριστιανὸν ἡ πίστις αὐτή. Οὐ-δὲ (99) γάρ τοῦτο δείκνυσιν εἶναι Λόγον καὶ γίδην ἀλη-θῶς Θεοῦ, οὐτε τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. Τὸ γάρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, οὐχ ιστάμενον δὲ (1) ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; Ὁ δέ γε Κύριος λέγει· Ἐγὼ εἰμι η ἀλήθεια εἰ τοῖνυν ὁ Κύριος; αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, καὶ τὸ ἀτρεπτὸν ἑαυτοῦ δείκνυσιν (2), οἵ τε ἄγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ γάρ καὶ αἱ περὶ Θεοῦ ἐν-νοιαι τοῦτο ἴσασιν εὐσεβεῖς, πόθεν ταῦτ' ἐπενόσθαν αἱ δυσεσεῖς; Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἔξημεσαν.

37. Ἐπειδὴ (3) δὲ προφασίζονται τὰ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα κατὰ τὸν ίδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἀποχρίνασθαι τούτοις, δον ἐκδικήσαι τὰ ρῆτὰ καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν (4) ὄρθην ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονοῦντας. Φασὶ τοίνυν, ὅτι γέγραπται παρὰ μὲν τῷ Ἀπο-στόλῳ (5). Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς ὑπερύψωσε, καὶ ἔχυροστο αὐτῷ δρομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δρομα, ἵνα ἐτῷ δρόμῳ Ἰησοῦ (6) πᾶν τὸν καθμῆσπου-parlων καὶ ἐπιγελων, καὶ καταχθορλων παρὰ δὲ τῷ Δαυΐδ. Διὸ τοῦτο ἔχριστε σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου Ἑλιορ ἀγαλλιδεσως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Εἴτα ἐπιφέρουσιν ὡς σοφὸν τι λέγοντες· Εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη, καὶ χάριν ἔλαβε, καὶ διὰ τοῦτο κέχρισται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβε. Προαιρέσει δὲ πράξις, τρεπτῆς ἐστι πάντως (7) φύσεως. Ταῦτα, οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασιν Εὔσέ-

⁹⁹ Joan. xiv, 6. ¹⁰⁰ Philip. ii, 9, 10. ¹⁰¹ Psal. xliv, 8.

(96) Felc. 5, γεννητά. Alii et editi, γενητά.

(97) Gobler., Felc. 1 et Reg., οὐσίας τῶν ἀτρέ-πτου.

(98) Sie mss. omnes, præter Felc. 2, in quo et in editis sic legitur, εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβε-thēσαν τινὰ χάριν, etc. Ibid. Anglican.. καὶ κεκλήσθαι αὐτήν.

(99) Seguerian., οὗτος. Mox idem, Goblerian. et Felc. 1, γίδην ἀληθῶς Θεοῦ. Alii vero et editi, γίδην καὶ ἀληθῶς Θεόν. Ibid. Seguer. et Reg., οὗτος τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. Editi et cæteri mss., οὗτος τὴν σοφίαν τὴν ἀληθῆ σοφίαν.

(1) Seguerian., ιστάμενον τε. Mox idem et Reg., Ο δὲ Κύριος.

(2) Sic Seguerian., Gobler. et Felc. 1. Anglican. vero, "Ατρεπτὸν γάρ τοῦτο δείκνυσιν. Cæteri et editi,

D ἀτρεπτὸν αὐτοῦ τοῦτο δείκνυσιν. Paulo post Seguer., ἀλλὰ γάρ καὶ αἱ. Editi et alii, ἀλλὰ καὶ αἱ.

(3) Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἐπει. Ibid. Seguer., προφασίζονται τὰ θεῖα. Editi cum aliis, προφασίζονται καὶ θεῖα.

(4) Seguer. Gobler. et Felc. 1. τὰ ρῆτὰ καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν, etc. Alii et editi, τὰ ρῆματα καὶ δεῖξαι τούτοις ταῦτα.

(5) Sic Seguerian. At alii et editi, παρὰ τῷ Ἀπο-stόλῳ.

(6) Felc. 5, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Paulo post Gobler Felc. 1, διὰ δὲ τοῦ Δαυΐδ, διὰ τοῦτο.

(7) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ἐστι πάντως, et mox, ἀλλὰ καὶ γράψαι. Editi vero et alii, ἐστιν δυτικ., εἰ, ἀλλὰ καὶ πράξαι.

νιός τε καὶ Ἀρειος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ἔκνουσι κατὰ μέσην τὴν ἀγοράν (8), οὐχ ὄρῶντες ἡσην μανίανδε λόγος· αὐτῶν ἔχει. Εἰ γάρ μισθὸν προσιτεως θλαβεν ἐσχεν, οὐκ ἀν ἐσχηκάς αὐτὰ εἰ (9) μὴ τοῦ δεομένου τὸ ἔργον ἐνεδεῖτο· ἐξ ἀρετῆς ἔρα καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἐσχηκάς (10), εἰκότως ἐλέχθη διὰ ταῦτα καὶ Υἱὸς καὶ Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Υἱός. Τὸ μὲν γάρ ἐκ τινος κατὰ φύσιν ἀληθινὸν ἔστι γένημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰωσήφ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλύῳ· οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάρτος λεγόμενοι μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἀντὶ τῆς φύσεως τὴν ἐκ τοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ ἀλλοι παρὰ (11) τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὑπερεις, οἵοι εἰσὶν οἱ ἀνθρώποι οἱ κατὰ μετοχὴν Πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν καὶ περιεν. Υἱὸνς ἀγόρευτησα καὶ ὑγιῶσα, αὐτοὶ δὲ μεθέτησαν. Ἀμέλει ἐπει μὴ κατὰ φύσιν ἔσταινοι, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων αὐτῶν ἀφηρέθη τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπεκτρύθησαν καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέξεται, καὶ διδοὺς τὸ φῶς, πάλιν υἱοὺς (12) καλέσει δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν Θεὸς οὖτα τὴν χάριν αὐτῶν δεδῶκώς.

38. Εἰ τοινυν οὖτα καὶ τὸν Σωτῆρα λέγουσι (13), δειχθῆσται μήτε ἀληθινὸς, μήτε Θεός, μήτε Υἱός, μήτε ὅμοιος τῷ Πατρὶ, μήτε δὲλως τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν Πατέρα ἔχων τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, τοῦ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν κτίστην τὸν Θεὸν, καθ' ὅμοιότητα τῶν πάντων, ἔχων. Τοιοῦτος δὲ ὁν, οἷον οὖτοι (14) λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μηδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκάς τὸ δυνομα Υἱὸς, εἰ γε τοῦτο τῶν ἔργων ἐπαθλον ἔχει καὶ προκοπῆς, οὐκ ἀλλης ἢ τῆς διτε γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε (15). Τότε γάρ ἔστιν, ὅτε γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, ὑπερψύχωσις λέγεται, καὶ χάριν εἰληφέναι τὸ δυνομα, Ἰησοῦς ἐτῷ ὄργανῳ Ἰησοῦς κάμψῃ πᾶσι γόνοι. Τι οὖν ἡν πρὸ τούτου, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἡρέστο προσκυνεῖσθαι, καὶ νῦν Υἱὸς (16) ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος; Φαίγεται γάρ μηδὲν βελτιώσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δὲν αὐτῆς βελτιώθεις, εἰ γε κατὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν τότε ὑψώθη καὶ Υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος. Τι οὖν ἡν πρὸ τούτου; Πάλιν γάρ αὐτοὺς ἐρωτᾷν ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσθείας αὐτῶν θεωρηθῇ. Εἰ γάρ ἔστιν δὲ Κύριος Θεός, Υἱός, Λόγος, οὐκ ἡν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γένηται ἀνθρωπος· ἢ ἀλλοι τι ἡν παρὰ ταῦτα, καὶ ὑστερον τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέσχεν, ὥσπερ εἰπαμεν (17)· ἢ τὸ ἔτερον, διπέρ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπεῖν, ἀνάγκη λέγειν αὐτούς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ δόλον ἀνθρωπον (18) εἶναι φύσει, καὶ μηδὲν πλέον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τούτο τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἔστι

^{**} Isa. i. 2. ^{**} Philip. ii. 10.

(8) Seguerianus, μέσην τὴν ἀγοράν. Editi et alii, μέσην ἀγορά.

(9) Seguerianus, αὐτὰ ἡν. Ibid. idem cum Gobler. et Felc. 1, τοῦ διδομένου. Reg. τοῦ ἐπομένου.

(10) Sic Seguerianus, Basilicensis, Anglicanus, Goblerian. Reg. et Felc. 5. At editi, ἔσχεται.

(11) Goblerian. et Felc. 1, περὶ Paulo post Seguerian., οἱ ἀνθρώποι κατά, etc. Et mox, περὶ ὧν καὶ περιεν. Editi et alii, περὶ ὧν ἔλεγεν.

A rum assecit, non attendentes quantam redoleat insaniam ejusmodi illorum sermo. Nam si ipsa quæ habuit merces est suæ voluntatis, eaque non habuisset nisi indigentis opus exhibuisset: igitur quia ob suam virtutem vitæque sanctimoniam illa est consecutus, capropter et Filius et Deus merito dictus est, non autem verus est Filius. Quod enim est ex aliquo secundum naturam, verus est fetus. Sic Isaac Abraham, Joseph Jacobi, et splendor solis est fetus. Qui vero ob virtutem et gratiam nomen filii consequuntur, non natura sed tantummodo gratia hanc accepere dignitatem, aliique omnino sunt ab eo quod ipsis datur: cuiusinodi sunt homines qui Spiritus sancti participes facti sunt, de quibus etiam dicit, Filios genui et exaltavi, ipsi autem me repulerunt ^{**}. Certe quia non natura filii erant, idcirco in pejus mutatis ablatus est Spiritus, et abdicati sunt; quos tamen idem, qui initio illis hujusmodi gratiam largitus est Deus, pœnitentes iterum suscipiet, luceque impertita rursus filios eos appellabit.

B 38. Quod si hæc illorum est de Salvatore sententia, sequetur eum neque verum Deum, neque verum Filium, neque Patris esse similem; nec Deum, sui ipsius secundum substantiam Patrem habere, sed solius sibi concessæ gratia: ac denique Deum creatorem sui ipsius secundum substantiam, sicuti res alias omnes, habere. Quod si sit ejusmodi, ut illi volunt, inde clarum erit eum ab initio non habuisse Filii nomen, ³⁴⁹ si nimirum id nominis illi tributum sit, tanquam factorum suique præmium progressus, qui quidem nullus fuit aliis, quam cum factus est homo et servi formam accepit. Tunc enim est, cum factus obediens usque ad mortem, exaltatus esse et hoc nomen tanquam singularem gratiam accepisse dicitur, ut in nomine Iesu omnes gena flectatur ^{**}. Quid ergo fuit antea, si tunc exaltatus est, cœpitque adorari, ac Filius est appellatus, cum factus fuit homo? Videtur enim nulla in re carnem meliorem reddidisse, sed ipsum potius per eam meliorem fuisse effectum, si nimirum tunc, ut impie putant, exaltatus est et Filius dictus, cum factus est homo. Quid igitur erat antea? Nam necesse est eos iterum interrogare, ut finem illorum impietatis tandem inspiciamus. Si enim Dominus est Deus, Filius, et Verbum, nihilque horum erat priusquam homo fieret: vel certe aliiquid aliud erat præter illa, quorum postea ob virtutem est particeps effectus, ut diximus: vel aliud, quod quidem in ipsorum reciderit capita, illos necesse est dicere,

(12) Seguerianus, υἱοὺς αὐτούς.

(13) Seguerianus, θέλουσται.

(14) Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, αὐτοί. Editi et alii, οὗτοι. Ibidem μᾶλλον abest a Seguer.

(15) Seguerian., Ελασ.

(16) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, καὶ νῦν Υἱός. Editi, καὶ Υἱός.

(17) Seguerian., εἰπομέν.

(18) Sic Seguer. At alii et editi, ἀνθρωπος.

eum scilicet neque antea exstitisse, sed totum natura hominem solum esse, nihilque amplius. Verum haec non est Ecclesiæ doctrina, sed Samosensis hujusque temporis Judæorum. Cum igitur eadem atque illi sentiant, cur non ut Judæi circumciduntur, sed sicut Christianam profidentur fidem, et contra eam decertant? Nam si antea non erat, aut ita erat ut postea melior sit redditus, quomodo per ipsum facta sunt omnia? Vel si perfectus non erat, quomodo in ipso oblectatur Pater? Si porro ipse melior effectus est, quomodo antea coram Patre lætabatur? Præterea, si post mortem illi datum est ut adoraretur, quomodo illum Abrahamus in tabernaculo ²³ et Moyses in rubo ²⁴ adorasse memorantur, et, ut vidit Daniel, millia plurima ministrabant ei ²⁵? Si item secundum illos melior nunc factus est, quomodo cœlestis gloriæ, qua ante mundum fruebatur, memor ipse Filius dicebat, *Glorifica me tu, Pater, gloria quam apud te habui, priusquam mundus esset* ²⁶. Quod si nunc, ut putant, exaltatus est, quomodo antea inclinavit cœlos et descendit; et iterum: *Dedit Altissimus vocem suam* ²⁷? Quocirca si etiam priusquam fieret mundus, gloria potitus est Filius, et Dominus gloriæ et altissimus fuit, atque e cœlis descendit, semperque adorandus est: non ergo postquam descendit melior est effectus, sed potius ea qua indigebant ut meliora fierent, reddidit meliora. Quod si ut nos meliores redderet descendit; non igitur præmii instar accepit nomen Filii et Dei: sed ipse potius effecit ut nos sui Patris filii homo.

39. Non igitur cum homo esset, factus est postea Deus; sed contra, cum Deus esset, postea homo factus est, quo nos ipse potius deos efficeret. Alioquin si tunc tantum, cum factus est homo, Filius et Deus est appellatus: si item, antequam fieret homo, priscos populos Deus filios vocavit, et Moysen deum constituit Pharaonis, idque nominis multis Scriptura attribuit, cum ait: *Deus stetit in synagoga deorum* ²⁸; patet eum post 350 illos et Filium et Deum esse dictum. Quomodo ergo omnia per ipsum creata sunt, ipseque est ante omnia ²⁹? Aut quomodo omnium rerum creatarum primogenitus est ¹, qui ante se alios habet, qui et filii et dii dicti sint? Quomodo vero primi participes Verbi

²³ Genes. xviii. ²⁴ Exod. iii. ²⁵ Dan. vii, 10. ²⁶ Psal. lxxxi, 1.
²² Joan. i, 3; Coloss. i, 16, 17. ¹ Coloss. i, 15.

(19) Sic Seguerianus, Basilensis, Anglican. Reg. Goblerian. et Felc. 1 et 5. Alii vero et editio Commel., si vñ tñleios. Mox Seguerian., xal autòs yç.

(20) Seguerian., προσώπῳ Πατρός. Idem paulo post autòtò èn tñ σκηνῆ, ut et legit Nannius. In aliis et editis deest èn tñ σκηνῆ.

(21) Seguerian., xal ὑπερχοσμίου δόξης αὐτοῦ. Idem mox, με σδ, Πάτερ, ut et habetur Joan. xvii, 5. Editi vero et alii, με Πάτερ.

(22) Seguerian., ει δὲ καὶ νῦν, et mox, ξελινεν οὐρανόν.

(23) Seguerianus, Goblerian. et Felckman. 1, εἰ-γεν. Editi et alii, ἔσχεν. Ibid. Seguer., Κύριος τῆς δόξης. Cæteri et editi, Κύριος δόξης. Item ibid. Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ὑψιστός τε ἦν.

καὶ τῶν νῦν Ιουδαίων τὸ φρόνημα. Διὸ τι οὖν τὰ ἔκεινων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ ως Ιουδαιοὶ περιτέμνονται, ἀλλ’ ὑποχρέονται τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην; Εἰ γάρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὑστερον, πῶς δι’ αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν τούτῳ, εἰ γε (19) μὴ τέλειος ἦν, προσέχαιρεν δὲ Πατήρ; Καὶ αὐτὸς δὲ, εἰ νῦν ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ηὑφραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ Πατρός (20); Πῶς δὲ, εἰ μετὰ τὸν θάνατον Ἐλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται δὲ Ἀβραὰμ αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάτῳ; καὶ, ως εἰδεὶ Δανιὴλ, μύριαι μυριάδες καὶ χιλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ; Πῶς δὲ, εἰ νῦν κατ’ αὐτοὺς ἔσχε τὴν βελτιώσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ (21) τῆς ὑπερκοσμίου δόξης ἐαυτοῦ μημονεύων ἐλεγεν αὐτὸς δὲ Υἱός: Δόξασόν με σὺ, Πάτερ, τῇ δόξῃ, οὐ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἰρι παρὰ σοι. Εἰ δὲ νῦν ὑψώθη κατ’ αὐτοὺς (22), πῶς πρὸ τούτου δικλινερούσι καὶ κατέβη· καὶ πάλιν Ἐδωκεν δὲ Ὑψιστος φωτὴν αὐτοῦ; Οὐκοῦν εἰ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι τὴν δόξαν εἶχεν (23) δὲ Υἱός, καὶ Κύριος τῆς δόξης ὑψιστός τε ἦν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ δεῖ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβάς ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτιώσεν αὐτὸς τὰ δεδμενα βελτιώσεως· καὶ εἰ τοῦ βελτιώσαι γάριν καταβένηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχε τὸ λέγεσθαι Υἱός καὶ Θεός (24), ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς υἱοποίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενέμενος αὐτὸς ἀνθρωπος.

iii essemus, et homines deos reddidit factus ipse homo.

39. Οὐκ ἄρα ἀνθρωπος (25) ὁν, ὑστερον γέγονε Θεός· ἀλλὰ Θεός ὁν, ὑστερον γέγονεν ἀνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. Ἐπεὶ εἰ, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος, τότε Υἱός καὶ Θεός ἐλέχθη, πρὸ δὲ τοῦ γένηται ἀνθρωπος, υἱοὺς ἔλεγε τοὺς πάλαι λαοὺς (26) δὲ Θεός, καὶ Μωσῆς ἐτίθει θεὸν τοῦ Φαραὼν, καὶ ἐπὶ πολλῶν τῇ Γραφῇ φησιν, Ὁ Θεός (27) ἐστη ἐν συναρτησίᾳ θεῶν· δῆλον ἐστιν, ὡς μετ’ αὐτοὺς καὶ Υἱός καὶ Θεός οὗτος ἐλέχθη. Πῶς οὖν πάντα δι’ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐστι πρὸ πάντων; Ἡ πῶς πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ ἐαυτοῦ (28) κληθέντας υἱοὺς καὶ θεούς; Πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι οὐ μετέχουσι Λόγου; οὐκ ἐστιν ἀληθῆς αὐτὴ δόξα· παρεύρεταις (29) ἐστι τῶν νῦν Ιουδαιζόντων. Πῶς γάρ

D Editi et alii, ὑψιστός ἦν.

(24) Sic mss. præter Felckm. 2, qui cum editione Commel. habet, μισθὸν ἔσχεν Υἱός καὶ Θεός.

(25) Seguerian., Οὐ γάρ ἀνθρωπος, et paulo post, ἐπεὶ ὅτε γέγονεν.

(26) Basiliensis, Anglican.. παλαιοὺς λαούς.

(27) Seguerian., ἡ Γραφὴ ὡς φησιν· δὲ Θεός. Reg. item δὲ Θεός. Editi et alii, ἡ Γραφὴ φησι, Θεός.

(28) Sic Seguer. At alii et editi, πάσης κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ. Ibid. omnes mss., υἱοὺς καὶ θεούς. Editi, υἱοὺς καὶ θεόν. Item ibid. Seguer.; οἱ μετοχοὶ πρῶτοι.

(29) Sic Seguerian. At alii cum editis, αὐτὴ δόξα, παρεξεύρεσις.

διως δύνανται τινες ἐπιγῦναι Πατέρα τὸν Θεόν ; αὐτὲς γάρ υἱοθεσίᾳ (30) γένοιτ' ἀν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, λέγοντος αὐτοῖς Οὐδεὶς ἐπιγυώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ φὰ διὸ οὐδὲ πάντας τὸν Λόγον, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καίτοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τούτων Ιουδαίους, Εἰ ἔκεινος θεοὺς εἴπει, πρὸς οὓς δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐτένετο; Εἰ δὲ πάντες οὗτοι υἱοί τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπὶ τῆς, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τοῦ Λόγου υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν, αὐτὸς δὲ (32) ὁ Υἱός ἐστιν ὁ Λόγος· δῆλον δτι δὲ αὐτοῦ μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ μόνον αὐτὸς ἀληθινὸς Υἱός, καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβῶν, οὐδὲ ἄλλος ὁν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὡν ταῦτα. Γένημα γάρ τῆς τοῦ (33) Πατρὸς οὐσίας διπάρχει, ὡστε μηδένα διμισθάλλειν, δτι καθ' ὅμοιότητα τοῦ ἀτρέπτου Πατρὸς ἀτρεπτός ἐστι καὶ δὲ Λόγος.

40. Τέως μὲν οὖν, ταῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐννοίας χρύμενοι, οὕτως πρὸς τὰς ἀλλογους αὐτῶν ἐπινοίας, οὓς δέδωκεν αὐτὸς (34) ὁ Κύριος, ἀπηγνήσαμεν· καὶδὲ καὶ οἱ θεῖαι λόγια παραβέσθαι λοιπὸν, Ιν' ἐτι καὶ πλεῖον (35) τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸ ἀτρέπτον ἀποδειχθῆ, καὶ τὸ ἀναλλοιώτος αὐτοῦ πατρικὴ φύσις, τούτων δὲ ἡ κακογροσύνη. Γράψων τοῖνυν Φιλιππησίοις δὲ Ἀπόστολός φησι· Τοῦτο γροεισθῶ ἐτὸντος, δ καὶ δὲ Χριστῷ Ἰησοῦν, δεὶς μωρῷ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρχαγαμῷρῃ ἡγήσατο τὸ εἶραι Ιησα Θεῷ, ἀλλ' ἐστὸντὸν ἐκέρωσε μωρῷτην δούλου λαβὼν, ἐτὸντὸν διοιώματι ἀνθρώπων τερόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρωπός. Ἐταπειρωσετέαντὸν, τερόμενος ὑπήκοος μέχρι θαράτου, θαράτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ δὲ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρπαστὸν αὐτῷ ὅρμα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὅρμα, Ιησα ἐτὸντῷ διοιώματι Ἰησοῦν πᾶν τὸν κάμψη ἐποντριῶν, καὶ ἐπιτελῶν, καὶ καταχθοιῶν, καὶ πᾶσα γλωσσα ἐξομολογησται (36), δτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δέξαν Θεοῦ Πατρός. Τι τούτου λευκότερον καὶ ἀποδεικτικότερον γένοιτο (37) δν; Οὐ γάρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γέγονεν ἀλλὰ μᾶλλον Θεὸς ὑπάρχων τὴν δούλου (38) μωρῷτην ἐλασε, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν, οὐχ ἔδειται θῆ, ἀλλ' ἐταπεινωσεν ἐαντὸν. Ποῦ τοῖνυν ἐν τούτοις μισθὸς τῆς ἀρετῆς, ή ποτα προκοπῆ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει; Εἰ γάρ Θεὸς

² Math. xi, 27. ³ Joan. x, 55. ⁴ Philip. ii, 5-11.

(30) Seguerian., οὗτος ἡ υἱοθεσία. Paulo post idem, Reg. Goblerian. Felckin. 1 et 5, εἰ μὴ δὲ Υἱός. Alii et editio Commel., εἰ δὲ Υἱός. Ibid. Felck. 5, καὶ φὰ δὲ αὐτὸς ἀποκαλύψῃ.

(31) Sic Seguer. et Reg. Alii et editi, πῶς δὲ ἀντιτοι.

(32) Sic Seguer. At alii et editi δὲ omittunt. Ibid. Seguer. et Reg., δὲ Λόγος· δῆλον δτι. Habent item δῆλον δτι Basil. Anglic. et Felck. 5. At alii et editi. Commel., δὲ Λόγος καὶ δῆλον δτι. Mox Seguer., μᾶλλον δὲ μόνον αὐτός. Editi et alii, μᾶλλον δὲ αὐτός.

(33) Seguerian., ὃν ταῦτα, γένημα τῆς τοῦ, etc. Item mox et Reg. Anglican. et Basilien., μῆδε ἀμετάλλευτον. Paulo post editio Commel. mendose ha-

A non sunt participes? Vera profecto non est tam pervera opinio, sed commentum eorum est qui nunc judaizant. Nam si ita est, qui fieri potest ut Deum Patrem aliqui agnoscent? Nec enim adoptio sine vero Filio fieri potest, cum ipse dicat, Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit ². Quomodo item sine Verbo et ante Verbum Deus qui effici queat, cum ipse ad Judæos istorum fratres sic loquatur, Si illos deos dixit ad quos Verbum Dei factum est ³? Porro si omnes, quotquot cum filii tum dī appellati sunt sive in terris sive in cœlis, per Verbum et filii et dī sunt effecti, ipseque Filius Verbum est: perspicuum sane fuerit omnes per ipsum filios effici, ipsum vero ante omnes, imo vero solum eum verum Filium, et solum ex Deo vero verum Deum esse, nec mercedem virtutis hæc accepisse, neque alium ab illis esse, sed natura et substantia illa ipsa esse. Namque substantiæ Patris fetus ipse est, ita ut nullus sit dubitandi locus, quin ad Patris immutabilis similitudinem sit quoque Verbum immutabile.

40. Hactenus quidem Filii notionibus inhærentes, sic absurdis illorum commentis, prout ipse dedit Dominus, occurrimus. Jam vero præstiterit diuina exponere oracula, ut et Filii immutabilitas magis confirmetur, sitque exploratius paternam ejus naturam mutationis esse expertem, et clarius illorum appareat improbitas. Itaque his verbis ad Philippenses scribit Apostolus: *Hoc vos sentite, quod et Christus Jesus, qui cum in forma Dei esset, non rapinum arbitratus est esse se aequalē Deo, sed semelipsum exinanivit, forma servi accepta, similis hominum factus, et figura inventus ut homo. Humiliavit semelipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Idcirco et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* ⁴. Quid his luculentius et evidentius proferri potest? Nec enim ex deteriore melior factus est: sed potius cum Deus esset, formam servi accepit, in qua accipienda non melior est effectus, sed semelipsum humiliavit. Ubi igitur hic merces virtutis est, vel qualis progressus qualeve in melius incrementum in hujusmodi humiliatione? Nam si quatenus cum Deus esset, homo factus est, et ex alti-

bet, ἀτρεπτός ἐστι περὶ καὶ δὲ Λόγος. Sed περ abest ab omnibus mss.

(34) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editi, οὓς δέδωκεν δὲ Κύριος, αὐτοῖς. Ibid. Seguerian.. ἀπαντήσωμεν.

(35) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πλέον. Editi et alii, πλεῖον. Paulo post Seguer., τούτων τε δὲ Κακογροσύνη. Γράψων τοῖνυν Φιλιππησίοις.

(36) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐξομολογησται.

(37) Sic Seguer. Alii autem et editi, ἀν γένοιτο.

(38) Seguerian., τὴν δούλου. Editi, τὴν τεῦ δού λου.

tudine descendit, exaltari dicitur: quo, quæso, extollere sive exaltare potest is qui Deus est? Ex eo enim quod Deus sit altissimus, liquet ejus quoque Verbum necessario esse altissimum. Quo ergo altius extollere potuit is qui in Patre est, et Patris est in omnibus simillimus? Itaque nullo incremento opus habet, nec is est quem falso suspicantur Ariani. Nam si ut exaltaretur, Verbum descendit, idque indicat Scriptura: quid erat necesse seipsum **351** humiliare, ut id quod jam habebat accipere nitetur? Quam porro gratiam accepit ipse gratiae dator? Aut quomodo nomine, quo adoraretur, accepit is, qui semper suo nomine fuit adoratus, et quem, antequam factus esset homo, sancti hisce vocibus invocabant: *Deus, in nomine tuo salvum me fac*⁶; et, *Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur*⁶. Eum ergo patriarchæ adorabant. De angelis quoque scriptum est, *Et adorent eum omnes angeli Dei*⁷.

41. Quod si, ut etiam canit David septuagesimo primo psalmo, *Ante solem permanet nomen ejus, et ante lunam in generationes generationum*⁸: quomodo accepit quod semper habuit, ac priusquam nunc illud ipsum acciperet? Vel quomodo exaltatur is, qui antequam exaltaretur erat altissimus? Aut quomodo datum est illi ut ab aliis adoraretur, qui etiam antequam hunc honorem nunc consequentur, adoratus semper est? Non est ænigma, sed mysterium divinum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*⁹; quod idem Verbum postea nostri causa caro factum est. Itaque ista dictio, *exaltavit*, non significat naturam Verbi exaltatam fuisse; nam semper et fuit et est æqualis Deo: sed humanæ naturæ exaltationem indicat. Igitur ista non ante dicta sunt quam ubi Verbum caro factum est, ut evidens esset has voces, *humiliavit et exaltavit*, de sola intelligi humilitate. Namque id solum quod humile est extolli potest. Quapropter si ob assumptam carnem scriptum est, *humiliavit*, clarum est vocem *exaltavit* de eadem esse intelligendam. Hoc enim honore indigebat homo, carne et morte humiliis. Quoniam ergo ille qui Patris imago et immortale Verbum erat, servi formam induit, ac mortem in sua carne, ut homo, propter nos toleravit, ut seipsum hoc pacto

⁶ Psal. LIII, 1. ⁷ Psal. xix, 8. ⁸ Heb. i, 6: Psal. xcvi, 7. ⁹ Psal. LXXI, 17, 5. ¹⁰ Joan. i, ..

(39) Sic Seguer. et Reg. Alii et editi, ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ. Paulo post Seguer., ποὺ οὖν πλέον. Reg., πῶς οὖν εἶχεν, ομίσσο πλέον.

(40) Goblerian. et Felc. 1, ὁ Λόγος, ταῦτα γέγραπται. Paulo post Seguerian., ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὁ τῆς χάρτος δοτήρ, ομίσσο intermedii.

(41) Gobler. et Felc. 1, καὶ, οὗτοι ἐν ἄρμασι. Mox niss. omnes Θεοῦ ἡμῶν. Editio Commel., Θεοῦ ὑμῶν, mendose.

(42) Gobler. et Felc. 1, ἀγγελοι Θεοῦ. Καὶ Δαῦδος λέγει· Πρὸ τοῦ ἡλίου.

(43) Seguer. Reg. G. Her. Felc. 1 et 5 omittunt εἰς αὐτὴν γενέας, ubi Seguer. et Reg., γενεᾶς. Ibid.

Α ὁν, γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ, ἐξ ὑψους καταβὰς, λέγεται ὑψοῦσθαι, ποὺ ὑψοῦται Θεὸς ὁν; Δῆλοι δυτος πάλιν τούτου, ὅτι, τοῦ Θεοῦ (39) ὑψιστον δυτος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τὸν τούτου Λόγον ὑψιστον. Ποὺ οὖν πλεον εἶχεν ὑψωθῆναι: ὁ ἐν τῷ Πατρὶ ὁν, καὶ δημοιος κατὰ πάντα τοῦ Πατρός; Οὐκοῦν πάσης προσθήκης ἀπροσδεής ἐστι, καὶ οὐκ ἐστιν, ὡς ὑπονοῦσιν οἱ Ἀρειανοί. Εἰ γάρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν ὁ Λόγος, καὶ ταῦτα γέγραπται (40)· τις χρεία ἦν διῶς καὶ ταπεινῶσαι ἔκυρον, ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν διπερ εἶχε; Ποιῶν δὲ καὶ χάριν ἐλαβεν ὁ τῆς χάρτος δοτήρ; Ἡ πῶς ἐλαβε τὸ δινομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, δεῖ ἐν τῷ δινόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; Καὶ πρὶν γένηται γοῦν ἀνθρωπος, παραχαλοῦσιν οἱ ἄγιοι. Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀρόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μετηλυτησθεμέθα· καὶ ὑπὸ μὲν τῶν πατριαρχῶν προσκυνεῖτο· περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων γέγραπται· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἀγγελοι Θεοῦ.

41. Εἰ δὲ καὶ ὡς φάλλει Δαῦδ (42) ἐν τῷ ἑδομηκοστῷ πρώτῳ φαλμῷ· Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ δρομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς (43) τονεδες γερεών· πῶς ἐλάμβανεν δεῖχεν ἀει, καὶ πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; Ἡ πῶς ὑψοῦται, δεῖ καὶ πρὶν ὑψωθῆναι ὑψιστος ὁν; Ἡ πῶς ἐλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, δεῖ καὶ, πρὶν τοῦτο νῦν λαβεῖν, ἀει προσκυνούμενος; Οὐκ ἐστιν αἰνιγμα, ἀλλὰ μυστήριον θείον. Ἐρ ἀρχῇ ἥτη (44) ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἥτη πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἥτη ὁ Λόγος· δι' ἡμᾶς δὲ ὑστερον οὗτος ὁ Λόγος σάρκη ἐγένετο· καὶ τὸ λεγόμενον νῦν, ὑπερύγωσεν, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου ὑψουμένην σημαίνει· ἦν γάρ ἀει καὶ ἐστιν Ισα Θεῷ· ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ ὑψωσις. Οὐ πρὶν γοῦν εἴρηται· ταῦτα, εἰ μή ὅτε γέγονε σάρκη ὁ Λόγος, ἵνα γένητα φανερόν, ὅτι τὸ, ἀταπείρωσε, καὶ τὸ, ὑπερύγωσεν (45) ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λέγεται· οὐ γάρ ἐστι τὸ ταπεινὸν, τούτου καὶ τὸ ὑψωθῆναι ἀν εἴη· καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ, ἀταπείρωσε, γέγραπται, δηλόν ἐστιν, ὅτι καὶ τὸ, ὑπερύγωσε, δι' αὐτήν ἐστι. Τούτου γάρ ἦν ἐνδεής δὲ ἀνθρωπος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου. Ἐπεὶ δὲ εἰκὼν τοῦ Πατρός, καὶ ἀθάνατος ὁν ὁ Λόγος, ἐλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς ὡς ἀνθρωπος (46) ἐν τῇ ἔκυρον σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵνα οὔτεως ἔκυρον ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προσενέγκῃ τῷ

Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, πῶς ἐλάμβανε. Felc. 1, πῶς ἐλαβε. Alii et editi, πῶς οὖν ἐλάμβανε. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, δεῖ καὶ πρὶν ὑψωθῆναι. Editi et alii, δι πρὶν ὑψωθῆναι.

(44) Seguer., 'Ἐρ ἀρχῇ γάρ ἦν. Μοιχ ιλεμ, Gobler. et Felc. 1, δι' ἡμᾶς δὲ ὑστερον οὗτος ὁ Λόγος. Reg., δι' ἡμᾶς ὑστερον οὗτος ὁ Λόγος. Alii et editi, δι' ἡμᾶς ὑστερον ὁ Λόγος.

(45) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ ὑπερύγωσεν. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου.

(46) Sic Seguer. Reg. Gob. Anglic. et Felc. 1. At ab aliis et editis abest ὡς ἀνθρωπος.

Πατρι· διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἀνθρωπὸς δὲ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται ὑπερψυχοῦσθαι (47), ἣν ὁ πάπερ τῷ θεάντῳ αὐτὸν πάντες ἡμεῖς ἀπεθάνομεν (48) ἐν Χριστῷ, εἴτε, ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερψυχώμεν, ἔκ τε τῶν νεκρῶν ἐγείρομενοι, καὶ εἰς οὐρανοὺς διερχόμενοι, ἵνθι πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐχ εἰς ἀρτίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν τὸν ἐμφανισθῆται τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, κατατοι καὶ πρὸ τούτου καὶ δεῖ Κύριος ὁν καὶ δημιουργὸς (49) τῶν οὐρανῶν· ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι νῦν γέγραπται. Καὶ ὁ πάπερ αὐτὸς πάντας ἀγάπαν, λέγει πάλιν τῷ Πατρὶ ἐαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγάπαν, οὐχ ἵνα διηγεῖ ὁ Λόγος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἐαυτῷ ἀγάπῃ πάντας ἡμᾶς· οὕτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον, ὑχερύγωσεν αὐτὸν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ· Νψιστος γάρ ἔστιν· ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται, ἡμεῖς δὲ ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ (50), καὶ εἰς πάλις εἰσελθωμεν τῶν οὐρανῶν, δις αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέψει, λεγόντων τῶν προτρεχόντων· "Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, καὶ ἐπιβίθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς ἀδεῆς." Καὶ ὅδε γάρ οὐχ αὐτῷ ἥσαν αἱ πύλαι κεκλεισμένα· Κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων δύνται, ἀλλὰ δὲ ἡμᾶς καὶ τοῦτο γέγραπται, οἵ τιν ή θύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδείσου. Διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ (51) τὸ, "Ἄρατε πύλας· καὶ τὸ, Εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεῖκώς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ καὶ Θεός (52) ἔστιν ὁ Λόγος, δις οὖτός ἔστιν ὁ Κύριος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς ἀδεῆς. Τὴν δὲ τοιαύτην εἰς ἡμᾶς γενομένην ὑψωσιν προσανεφώνει τὸ Πνεῦμα ἐν ὅγδοοκτῷ ὅδῷ φαλμῷ λέγον· "Καὶ ἐτῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, διτὶ τὸ (53) καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰ σύ. Εἰ δὲ δικαιοσύνη ἔστιν ὁ Γιδός, οὐχ ἄρα αὐτὸς ἔστιν ὡς (54) ἐνδεής ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἔστιν αὐτός.

(42). Καὶ γάρ καὶ τὸ, ἔχαριστατο αὐτῷ, οὐ δι' αὐτὸν τὸν Λόγον γέγραπται· ἢν γάρ πάλιν, καὶ πρὶν ἀνθρωπὸς γένηται, προσκυνούμενος, ὁ πάπερ εἰπομένος (55), ὑπὲρ τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, κατὰ τὴν πατρικὴν ιδιότητα· ἀλλὰ δὲ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ γέγραπται (56). "Ωσπερ

⁴⁰ Hebr. vi, 20; ix, 24. ⁴¹ Psal. xxxiii, 7. ⁴² Psal. lxxxviii, 17.

(47) Seguer., λέγεται ὑπερψυχοῦσθαι. Editi et alii, διγέται καὶ ὑπερψυχοῦσθαι.

(48) In Basil. deletum est ἀπεθάνομεν, proque eo factum εἰωθοτιθῆμεν.

(49) Seguer., πρὸ τούτου Κύριος καὶ δημιουργός. Mox idem, τὸ ὑπερψυχόν συγγέγραπται.

(50) Seguer., ἐν αὐτῷ. Alii et editio Commel., ἐν ταυτῷ. Seguer. ibid. εἰς omittit. Paulo post Reg. Anglican. et Feli. 5, ἀνέψει. Cæteri et editi, τὴν τύπῳ.

(51) Feli. 5, περὶ ἐαυτοῦ. Ibid. Seguer. Gobler. et Feli. 4 omittunt πύλας, et præterea Seguer. sic habet, καὶ εἰσελεύσεται, omisso τὸ.

(52) Sic Seguer. Reg. Basil. Gobler. et Feli. 4. Alii et editi, καὶ ὁ Θεός. Paulo post Seguer., καὶ ὁ βασιλεὺς. Editi et alii, καὶ βασιλεύς. Mox Seguer.

A pro nobis Patri per mortem offerret : hinc quoque, ut homo, propter nos et pro nobis dicitur exaltari, ut quemadmodum ejus morte omnes in Christo mortui sumus; ita in ipso Christo rursus exaltremur, cum nimis a mortuis excitati in caelos ascendemus, quo precursor pro nobis introivit Jesus : non enim in exemplaria verorum, sed in ipsum caelum, ut appareat nunc vultus Dei pro nobis¹⁰. Si porro nunc pro nobis in ipsum caelum ingressus est Christus, quamvis etiam antea et semper Dominus et opifex esset celorum : igitur nunc quoque eum pro nobis exaltari scriptum est. Insuper quemadmodum ipse qui omnes sanctificat, seipsum pro nobis Patri sanctificare dicit, non sane ut Verbum sanctum fiat, sed ut ipse in seipso nos omnes sanctos reddat : ita pariter his verbis, exaltavit eum, non intelligendum est eum exaltari (nam altissimus est), sed is est sensus, ut videlicet ille quidem pro nobis justitia fieret, nos autem in ipso exaltaremur, et celorum ingredieremur januas, quas ipse rursus pro nobis aperuit, dicentibus his qui præcurrebant : Tollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternæ, et introibit rex gloriae¹¹. Siquidem non hic intelligendum est, clausas ei suisce portas, qui omnium Dominus et effector erat. Verum id etiam propter nos scriptum est, quibus

352 paradisi janua erat occclusa. Unde humano more, propter carnem quam gestabat de illo dicitur : Tollite portas : et, Introibit, velut nempe homine introeunte. Rursus vero quia Verbum Deus est, de eodem divine dicitur Dominum eum et regem gloriae esse. Hanc autem nostram exaltationem Spiritus sanctus psalmo octagesimo octavo his verbis prædicit, Et in justitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es¹². Si porro Filius justitia est, non ergo ille exaltatione opus habet, sed nos sumus qui in justitia exaltamur, quae nempe ipse est. ημεῖς ἔστενοι οἱ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι, τις εἰς

42. Illa similiter verba, donavit illi, non propter ipsum Verbum scripta sunt. Nam antequam homo fieret, ab angelis ab omnibusque rebus creatis secundum paternam proprietatem adorabatur, uti diximus. Verum illud de illo propter nos et pro nobis dictum est. Quemadmodum enim ut homo

D Gobler. Feli. 1, γενομένην ὑψωσιν. Alii et editi, λεγομένην ὑψωσιν. Ibid. Gobler. et Feli. 1, ὑψωσιν δαῦτδ προανεφώνει ὅγδοοκτῷ διδόῳ φαλμῷ λέγων· Ἔν τῇ, εἰτ.

(53) Sic Seguer. ob habetur in Graeco Scripturæ contextu. In alii et editis τὸ deest.

(54) Seguer., ἔστιν ὁ Λόγος ὡς. Mox idem, ο. ἐν τῇ δικαιοσύνῃ. Cæteri et editi ἐν omittunt. Mox item Seguer., Καὶ γάρ καὶ τὸ. Editi et alii, Καὶ γάρ τὸ.

(55) Reg. et Feli. 5, εἴπαμεν, ἐτο, πάστης κτίσεως.

(56) Sic Seguer. Gobler. et Feli. 4. At alii et editi, εἴρηται. Μον ὁ Χριστὸς abest a Seguer. qui ibid. cum Basil. et Feli. 5 et Regio, ὑπερψυχόθη.

mortuus est et exaltatus : sic quatenus homo accipere dicitur quod semper, ut Deus, habuit, ut scilicet hujusmodi etiam data gratia ad nos usque pertingeret. Nec enim Verbum carne assumpta diminutum est, ut quæreret accipiendam gratiam : sed potius divinum reddidit quod induit, eoque humanum genus munisce locupletavit. Ut enim quatenus Dei Verbum, et in forma Dei erat, semper fuit adoratum : ita idem etiam quatenus homo factus et vocatus Jesus, universas res creatas sub pedibus subjectas habet, omnesque in hoc nomine ipsi electuntgenua, consitenturque non ignominiosum ejus divinitati, sed gloriosum Deo Patri esse, quod Verbum caro factum sit, et morte carne subierit. Patris scilicet gloria est, factum et postea perditum reperiri hominem mortuumque revocari ad vitam, ac templum Dei fieri. Cum enim cœli potestates, angeli et archangeli qui Dominum semper adoraverunt, nunc eum in nomine Jesu adorent, nostra profecto gratia et gloria est, quod etiam homo factus Dei Filius adoretur : nec virtutibus cœlestibus mirum videbitur, cum nos omnes, qui ejusdem ac ille naturæ corpora habemus, in suam regionem viderint introduci. Quod utique aliter non contigisset, nisi ille qui in forma Dei erat, formam servi assunxisset, seque adeo humiliasset, ut corpus suum mortem pati permiserit.

43. En ergo quod per crucem stultitia Dei esse hominibus videbatur, omnibus factum est honoratius. In ipsa siquidem posita est nostra resurrectio : nec Israel solum sed etiam omnes gentes jam, ut propheta vaticinatus est, sua deserunt idola, verumque Deum Christi Patrem agnoscent. Dæmonum quoque dissolute præstigiae sunt, solusque verus Deus in nomine Domini nostri Jesu Christi adoratur. Quod autem Dominus etiam assumpto corpore et vocatus Jesus adoratur **353** crediturque Filius Dei, ac per ipsum Pater cognoscitur; id aperte indicat, ut diximus, non Verbum, quatenus Verbum, sed nos hujusmodi gratiam accepisse. Nam propter nostram cum ejus corpore cognationem nos quoque Dei templum effecti sumus jamque filiorum Dei obtinuimus dignitatem : adeo ut etiam in nobis jam Dominus adoretur, et spectantes pronuntient, ut ait Apostolus ¹³, quod vere Deus in illis sit. Idipsum quoque Joannes in Evangelio ita de-

¹³ I Cor. xiv, 25.

(57) Seguer., Ως γάρ.

(58) Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt ὑπὸ πόδα.

(59) Seguer., θεστητος τοῦτο γέγονεν. Mox idem et Reg. γενόμενον ἀνθρωπον. Ab aliis et edit. abest ἀνθρωπον.

(60) Seguer., ἐν οὐρανῷ. Ibid. Gobler. et Felc. 1, καὶ γάρ των ἐν οὐρανοῖς.

(61) Seguer., αὐτὴν χάρις. Mox Gobler. et Felc. 1, ὅτε ἀνθρωπος γενόμενος.

(62) Seguer., αἱ οὐρανοὶ. Editi et alii, αἱ οὐρανοὶ. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς τὰς

A γάρ, ὡς ἀνθρωπος, δὲ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη ὥντως, ὡς ἀνθρωπος, λέγεται λαμδάνειν διπερ εἰχεν ἀεὶ ὡς Θεὸς, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις. Οὐ γάρ τικτωντη δόλγος σῶμα λαβόν, ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐθεοποίησεν διπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τοῦτο. Ποσπερ (57) γάρ ἀεὶ προσεκυνεῖτο Λόγος ὃν καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ὥντως δὲ αὐτὸς ὃν καὶ ἀνθρωπος γενόμενος, κατέθεις τε Ἰησοῦς, οὐδὲν ἤτοι ἔχει πᾶσαν ὑπὸ πόδα (58) τὴν κτίσιν, καὶ ἐν τῷ δύναμι τούτῳ τὰ γόνατα κάμπουσαν αὐτῷ, καὶ ἐξομολογουμένην διτι καὶ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, καὶ θάνατον ὑπομεῖναι σαρκί, οὐκ ἐπ' ἀδόξια τῆς θεότητος αὐτοῦ γέγονεν (59), ἀλλὰ εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Δέξα δὲ Πατρός ἐστι τὸν γενόμενον ἀνθρωπον καὶ ἀπολόμενον εὑρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι, καὶ ναὸν γενέσθαι Θεοῦ. Καὶ γάρ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς (60) δυνάμεων, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ἀεὶ μὲν προσκυνούντων αὐτὸν, προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν ἐν τῷ δύναμι τούτῳ Ιησοῦ τὸν Κύριον, ἡμῶν ἐστιν αὐτὴν ἡ χάρις (61) καὶ ὑπερύψωσις, διτι τε καὶ ἀνθρωπος γενόμενος, προσκυνεῖται δ τοῦ Θεοῦ Γίδης, καὶ οὐ ἔνιοι θεοῦστονται αἱ οὐρανοὶ (62) δυνάμεις βλέπουσαι τοὺς συσσώμους ἐκείνου πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας αὐτῶν. Ἀλλως δὲ οὐκ ἀνέγερνει τοῦτο, εἰ μή δὲ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων εἰλήφει δούλου μορφὴν, καὶ ταπεινώσας ἡνέστην, μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα.

43. Ἰδοὺ γοῦν τὸ νομιζόμενον παρὰ ἀνθρώποις μαρὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν σταυρὸν γέγονε πάντων ἐντιμότερον (63). Ἡ μὲν γάρ ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται· οὐκέτι δὲ μόνος δὲ Ισραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάντος τὰ ἔθνη λοιπὸν, ὡς προείρηκεν δι προφήτης, τὰ μὲν εἰδῶλα ἔστων (64) καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθεύον Θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ Πατέρα ἐπιγινώσκουσι· καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων φαντασία κατήργηται, μόνος δὲ διντως Θεὸς ἐν τῷ δύναμι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται. Τὸ δὲ καὶ ἐν σώματι γενόμενον (65) τὸν Κύριον καὶ κληθέντα Ιησοῦν προσκυνεῖσθαι, πιστεύεσθαι τε αὐτὸν Γίδην Θεοῦ, καὶ διτι αὐτοῦ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν Πατέρα, δῆλον ἀν εἴη, καθάπερ εἰρηται, διτι οὐχ δὲ Λόγος, ή δόλγος ἐστιν, Ἐλασε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλὰ ήμεις. Διὰ γάρ τὴν πρὸς (66) τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγένειαν ναὸς Θεοῦ γεγόναμεν καὶ ήμεις, καὶ υἱοὶ Θεοῦ λοιπὸν πεποιημέθα, ὥστε καὶ ἐν ήμειν δημητρι προσκυνεῖσθαι τὸν Κύριον, καὶ τοὺς δρῶντας ἀπαγγέλλειν, ὡς δὲ Ἀπόστολος εἰρηκεν, διτι διντως

χώρας αὐτῶν. Alii et editio Commel., εἰς τὰς χώρας ἔστην.

(63) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐντιμότερον. Alii et editi, προτιμότερον. Ibid. Gobler. et Felc. 1, Ἡ γάρ ἀνάστασις. Seguer. ibid., Οὐ μὲν γάρ ἀνάστασις ἡμῖν, et paulo post, οὐκέτι δὲ μόνον.

(64) Seguer., ἔστων. Reg., αὐτῶν. Alii et editio Commel., αὐτῶν.

(65) Sic Seguer. et Reg. Goblerian. item et Felc. 1 habent γενόμενον. Alii et editi, ἐν τῷ σώματι γενέσθαι τὸν Κύριον.

(66) Gobler. et Felc. 1, διὰ τὴν πρός, etc.

Θεὸς ἐν τούτοις ἔστι· καθάπερ καὶ δὲ Ἰωάννης (67) μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ φησιν· "Οσοι δέ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἀξονίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ γράφει· 'Ἐρ τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι μέντοι ἐτὸν ὑμῖν, ἐκ τοῦ πτερύματος αὐτοῦ, οὐδὲ ἔδωκεν ἡμῖν. Γνώρισμα δὲ ἔστι καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένης ἀγαθότητος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν, διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν ὑψηλὸν Κύριον, καὶ δι' ἡμᾶς τὴν χάριν διδοται, διὰ τὸ γενέσθαι ὡς ἡμᾶς (68) ἀνθρωπον τὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν Κύριον· αὐτὸς δὲ δὲ Σωτὴρ ἐταπείνωσεν ἐαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν σῶμα· δούλου τοῦ μορφῆς ἐλαβεν, ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεὶσαν σάρκα τῇ ἀμαρτίᾳ. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν ἐσχήκειν (69)· ἀνενεῖται γάρ ἔστι καὶ πλήρης δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν. Αὐτὸς γάρ ἔστι τὸ φῶς, διὸ φωτίζει κάτια ἀνθρώποις ἐρχόμενοι εἰς τὸν κόσμον. Καὶ μάτια ἐπερέισονται οἱ Ἀριεῖνοι τῷ, διὸ, σύνδεσμῷ, διὰ τὸ λέγειν τὸν Παῦλον· Διὸ καὶ δὲ Θεὸς αὐτὸς ὑπερένθησεν. Οὐ γάρ ἄθλον ἀρετῆς, οὐδὲ (70) βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἐλεγεν, ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. Τι δὲ τοῦτο ἔστιν τῇ τὸν τὸν μορφὴν Θεοῦ ὑπάρχοντα (71), καὶ εὐγενοῦς Πατρὸς Υἱὸν, ταπεινῶσα· ἐαυτὸν καὶ δούλον ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; Εἰ γάρ μή ἀνθρωπός δὲ Κύριος ἐγέρθην, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ ἀμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί· οὐδὲ ἀντὶ τοῦ μορφῆς οὐρανοὺς, ἀλλ' ἐκείμεθα ἐν τῷ θόρῃ. Δι' ἡμᾶς ἔργα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔστι τὸ λεγόμενον ὑπερένθησε, καὶ, ἔχαρισμα.

44. Τοιαῦτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἥρητον καὶ μάλα ἐκκλησιαστικὴν οὖσαν. Καὶ δεύτερον δὲ δημοσίας τοιούτης ἐπιχειρήσειν εἰς τὸ φῆτον, ἐκ παραλλήλου λέγων τὰ αὐτά· ὅτι οὐ τὸν Λόγον αὐτὸν, ἢ Λόγος ἔστιν, ὑψοῦσθαι σημαίνει· ἔστι γάρ, ὡς προείρηται μικρῷ πρόσθεν (72), ὑψιστος καὶ δημοιος ὁν τῷ Πατρὶ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἔστι δηλωτικὸν τὸ φῆτον. Λέγων γοῦν, ἐταπείρωσεν ἐαυτὸν μέχρι θαράτου, εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ, διὰ τοῦτο ὑπερένθησε· δεῖξαι θέλων, ὅτι, εἰ καὶ ὡς ἀνθρωπὸς λέγεται τεθνήκεναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὡν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει· Ὅ γάρ καταβάς, αὐτὸς ἔστι καὶ δὲ ἀρετῆς (73). Κατέβη γάρ σωματικῶς· ἀνέστη δὲ, ὅτι Θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. Καὶ τοῦτο τάλιν ἔστιν οὖν χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτη (74) τὸν, διὸ, σύνδεσμον, οὐ μισθὸν ἀρετῆς οὐδὲ προχο-

A klarat: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis protestatem filios Dei fieri*¹⁴; itemque in Epistola, ubi haec scribit: *In hoc scimus, quia manet in nobis, ex spiritu ejus quem dedit nobis*¹⁵. Id sane argumentum est ejus in nos benignitatis, quod nos ob altissimum Dominum, qui est in nobis, exaltati fuimus, ac propter nos data fuit gratia, eo quod Dominus, gratiae largitor, homo nostri similis sit effectus. Cæterum ipse Salvator seipsum humiliavit, cum nostrum humile corpus accepit: servique formam induit, cum carnem, quæ peccato mancipata erat, assumpsit. Nihil autem ipse quo melior fieret, a nobis habuit: siquidem nulla re indiget, sed plenum et perfectum est Dei Verbum. Verum nos ille potius efficit meliores. Nam ipse lux est quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum¹⁶. Frustra porro Ariani conjunctione idcirco nituntur, ubi nimurum ait Paulus: *Idcirco et Deus exaltavit illum*. Nec enim hisce verbis præmium virtutis vel incrementum in melius significavit, sed nostri causa factam exaltationem. Quid vero illud aliud est, quam eum, qui in forma Dei erat, nobilissimique Patris Filium, seipsum humiliasse, et nostri vice ac propter nos servum esse factum? Nisi enim Dominus homo fuisse factus, nunquam nos a peccatis redimi vel a mortuis excitari potuissemus, sed mortui sub terram remanssemus, neque unquam in cœlos suissemus eveniti, sed in inferis jacuissemus. Itaque propter nos et pro nobis illud dictum est, *exaltavit et donavit*.

C 44. Hunc ego sensum hujus loci esse, eumdemque maxime ecclesiasticum arbitror. Alio tamen modo sed pari sententia idem ita licet interpretari, ut nempe illis verbis non indicetur Verbum ipsum, quatenus est Verbum, exaltari: nam, ut paulo ante est dictum, altissimum simileque Patri est; verum hujusmodi dicto resurrectio a mortuis significatur propter humanam ab eo assumptam naturam. Hinc postquam dixit, *humiliavit semetipsum usque ad mortem*¹⁷, statim addidit, *idcirco exaltavit*: quibus utique verbis vult ostendere eum, quanvis quatenus homo est, mortuus esse dicitur, at quatenus est vita, resurrectione exaltatum fuisse; nam *Qui descendit, ipse est, et qui ascendit*¹⁸. Siquidem corpore descendit: resurrexit vero quia ipse Deus erat in corpore; hæcque rursus causa est, cur eo sensu conjunctionem, *idcirco*, adhibuerit, quæ nec virtu-

¹⁴ Joan. i, 12.

¹⁵ I Joan. iii, 24.

¹⁶ Joan. i, 9.

¹⁷ Philip. ii, 8, 9.

¹⁸ Ephes. iv, 10.

(67) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felic. 1, et Basil. Anglic. et Felic. 5, καθάπερ καὶ Ἰωάννης. Editio Commel. καθάπερ δὲ Ἰωάννης. Ibidem μὲν et paulo post γράφει abest a Gobler. et Felic. 1.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felic. 1, ut et legit Nannius. Cæteri et editi, γενέσθαι δι' ἡμᾶς.

(69) Seguer, ἔσγεν.

(70) Seguer. Οὐδὲ γάρ ἄθλον ἀρετῆς . . . οὐτε. Idem paulo post, τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης ὑψώσεως.

(71) Seguer., διντα. Idem et Gobler. et Felic. 1, καὶ εὐγενοῦς Πατρὸς Υἱὸν, ut et Nannius legit. Allii

et editio Commel., καὶ ἐν δημοιώσει Πατρὸς Υἱὸν.

(72) Μικρῷ πρόσθεν abest a Goblerian. et Felic. 1. Ibid. Seguer. et Reg. ὑψιστος δημοιος ὁν τῷ. Gobler. item et Felic. 1, διὸ addunt. Editi aliique, ὑψιστος καὶ δημοιος τῷ Πατρὶ.

(73) Felicim. 5, καὶ ἀναστάς. Ibidem Basiliensis κατέβη σωματικῶς, ἀνέστη δὲ ὡς Θεός, ὅτι δὲ Θεός. Alii vero et editio Commel., ἀνέστη δὲ, ὅτι Θεός. Γάρ autem alii omnes et mss. et editi post κατέβη habent.

(74) Seguer., καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ταύτη. Idem paulo post δι' ἦν ἀνάστασις.

tis nec incrementi alicujus mercedem indicaret, sed causam declararet, propter quam facta est resurrection, et quare alii quidem homines ab Adam ad hoc usque tempus mortem obierint, mortuique manserint, solus vero ille integer ex mortuis surrexerit. Haec autem causa illa est, quam ipse prius nos docuit, quod scilicet, cum Deus esset, homo factus est. Nam ceteri quidem omnes puri homines ex Adam **354** exorti, mortui sunt, et mors adversus illos regnavit: iste vero secundus homo e cælo est¹⁹, nam *Verbum caro factum est*. Qui homo e cælo et cœlestis esse dicitur, quia Verbum e cælo descendit: quæ causa est cur mortis imperio subjectus non fuerit. Quamvis enim se ipsum adeo humiliavit ut corpus suum permiserit mori, quia mori poterat: altamen idem e terra exaltatum est, quia in eo corpore Filius Dei erat. Quocirca quod hic dicitur, *Idcirco et Deus illum exaltavit*, videtur simile esse illius loci Actorum, ubi ait Petrus: *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus mortis, quatenus impossibile erat teneri illum ab ea*²⁰. Ut enim Paulus scribit, *Quia cum in forma Dei esset, factus est homo, et humiliavit semet ipsum usque ad mortem, idcirco et Deus exaltavit illum*²¹; sic etiam a Petro dicitur²². Quia cum Deus esset, factus est homo, ipsumque Deum esse signa et prodigia videntibus ostenderunt, idcirco a morte teneri ille non potuit. Id profecto præstare homo non poterat, cum mors hominum sit propria. Quapropter Verbum, quod Deus erat, caro factum est, ut carne moriens vitam omnibus virtute sua redderet.

45. Quoniam autem ipse exaltatus esse, et Deus illi donasse dicitur, idque putant hæretici esse defectum et passionem naturæ Verbi: necesse quoque est qua ratione hæc sint intelligenda explanare. Nempe ipse ex inferioribus terræ partibus exaltatus esse dicitur²³, quia mors dicitur quoque ejus esse. Utrumque porro ejus esse dicitur, quoniam illius non autem aliis erat corpus quod a mortuis excitatum, et in cœlos est sublatum. Quia ergo illud corpus ad ipsum pertinet, neque Verbum extra idem est, jure merito exaltato corpore, ipse, ut homo, propter corpus dicitur exaltari. Itaque si

¹⁹ I Cor. xv, 47. ²⁰ Act. ii, 24. ²¹ Philip. ii, 6.

(75) Seguer. καὶ omittit.

(76) Seguer., λέγεται, ὅτι δὲ τοιοῦτος.

(77) Ιδίον aberit a Seguer. Paulo post idem, Gobler. et Feli. 1, διὰ τὸ εἶναι τὸν ἐν σώματι. Alii et editi, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι.

(78) Seguer., παρὰ τοῦ Πέτρου. Editi et alii, παρὰ Πέτρου.

(79) Seguer., οὗτως καὶ παρὰ τοῦ, etc. Cæteri et editi, οὗτως, παρὰ τοῦ, etc. Ibidem Seguer. Reg. Goblerian. Feli. 1 et 5, ἐπειδὴ Θεός. Alii et editi, ἀπέδιξεν αὐτῷ καὶ τοῖς. Cæteri et editi, ἀπέδιξεν αὐτὸν καὶ τοῖς.

(80) Seguer. Ιδίον γάρ τῶν ἀνθρώπων. Editi et alii, Ιδίον γάρ ἀνθρώπων. Ibid. Seguer., Θεός ὁν Λόγος.

Α πῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικὸν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε· καὶ δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἀνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ (75) μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροί, οὐτός δὲ μόνος ὁ δόλκηρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. Ηδὲ αἰτία αὐτῆς ἐστὶν, ἢν αὐτὸς προείρηκεν. διτι, Θεὸς ὁν, ἀνθρωπος γέγονεν. Οἱ μὲν γάρ ἄλλοι πάντες ἀνθρωποι μόνον ἐξ Ἀδὰμ ὄντες ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον βασιλεύοντα κατ' αὐτῶν· οὐτός δὲ δεύτερος ἀνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστιν· ὁ γάρ Λόγος σάρξ ἐγένετο. Καὶ λέγεται ὁ τοιοῦτος (76) ἀνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι τὸν Λόγον· διὸ οὐδὲ κεχράτηται ὑπὸ τοῦ θανάτου. Εἰ γάρ καὶ ἐπαπείνωσεν ἐαυτὸν, συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσας· τὸ ίδιον (77) ἐαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν δεκτικὸν θανάτου· ἀλλ' ἐκ Β γῆς ὑπερψύθη, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι Γίδων τοῦ Θεοῦ. Ἰσον γοῦν ἐστι τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον· Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸρ ὑπερψύθωσε· τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς Πράξεις παρὰ τοῦ Πέτρου (78). Ὁρ δ Θεὸς ἀρέστησε, λύσας τὰς ὁδίτρας τοῦ θαράτου, καθότι οὐκ ἦρ δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸρ ω' αὐτοῦ. Ως γάρ παρὰ τῷ Παύλῳ γέγραπται· Ἐπειδὴ, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὁν, γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ ἐπαπείνωσεν ἐαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ Θεὸς ὑπερψύθωσεν αὐτὸν· οὐτως καὶ παρὰ τοῦ (79) Πέτρου λέγεται· Ὅτι, ἐπειδὴ Θεὸς ὁν γέγονεν ἀνθρωπος, τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοὺς ὄρως Θεόν· διὰ τοῦτο δυνατὸν οὐκ ἡν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου. Ἀνθρώπῳ δὲ δυνατὸν οὐκ ἡν τοῦτο κατορθώσαι· Ιδίον γάρ τῶν ἀνθρώπων (80) ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο Θεὸς ὁν ὁ Λόγος γέγονε σάρξ, ἵνα, θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἐαυτοῦ δυνάμει.

45. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται ὑψωθεῖς, καὶ διτι ὁ Θεὸς αὐτῷ ἔχαριστο, καὶ νομίζουσιν οἱ αἱρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι ἢ πάθος (81) τῆς τοῦ Λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. Ὕψωθεῖς γάρ λέγεται αὐτὸς ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. Αὐτοῦ δὲ λέγεται ἀμφοτερα, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἡν, καὶ οὐχ ἐτέρου (82) σῶμα τὸ ὑψωθὲν ἀπὸ τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς διανηρθέν. Αὐτοῦ δὲ πάλιν δυτος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ δυτος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ Λόγου, εἰκότως ὑψουμένου τοῦ σώματος, αὐτὸς ὡς ἀνθρωπος (83), διὰ τὸ σῶμα ὑψωθεῖς λέγεται. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν

²² Act. ii, 24. ²³ Ephes. i, 9.

D (81) Seguer. Godier. et Feli. 1, εἶναι ἢ πάθος. Alii et editi εἶναι καὶ πάθος. Μου Seguerian. Reg. Basil. et Anglie. Ὅψωθεῖς γάρ λέγεται αὐτὸς, etc. Editi et alii, Ὅψωθεῖς γάρ, etc. Ibid. Seguerianus Basilis. Gobler. et Feli. 1, ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν. Item Seguerian. ibid., ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ. Editi et alii, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ.

(82) Sic Reg. Gobler. et Feli. 1. At Seguer., καὶ αὐτοῦ ἡν καὶ οὐχ ἐτέρου. Editi et alii, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἡν, οὐχ ἐτέρου.

(83) Sic Seguer. Gobler. et Feli. 1. Alii vero et editi, σώματος, ὡς ἀνθρωπος, καὶ διὰ τὸ σῶμα, etc. Paulo post iidem Seguer. Gobler. et Feli. 1, ἐγένετο σάρξ. Cæteri et editi, γέγονε σάρξ. Ibidem Seguer. et Reg., ὡς περὶ ἀνθρώπου. Feli. 2 et editi, ὡς περὶ ἀνθρώπου. Alii mss., καὶ περὶ ἀνθρώπου.

ἀνθρωπος, μη λεγέσθω περὶ ἀντοῦ ταῦτα· εἰ δὲ διάλογος γέγονε σάρξ, ἀνάγκη ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τὴν τοῦ ἀνάστασιν καὶ τὴν ὑψωσιν, οὐδὲ μὲν (84) θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ λύτρον ή τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας καὶ κατάργησις τοῦ θανάτου· ηδὲ ἀνάστασις καὶ τῇ ὑψώσις βεβαῖα διὰ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς διαμένη (85). Ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἰρηκεν· Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῷ ἔχαριστο· οὐτοῦ καὶ ἐκ τούτου διέζη (86) πάλιν, οὐτὶ μηδὲ διὰ Πατήρος ἐστιν διεγένενος σάρξ, ἀλλὰ διὰ τούτου Λόγος ἐστιν διεγένενος σάρξ, ἀλλὰ διὰ τούτου λόγος, ταῦτα παρὰ τοῦ Πατήρος, καὶ ὑψούμενος παρὰ αὐτοῦ, ὑπερέπειται. Δῆλον δὲ, καὶ οὐκ ἀνέῳδοι (87) τις, οὐτὶ διδύωσιν διὰ Πατήρος, διὰ τοῦ Υἱοῦ διδύωσι. Καὶ ἔστι παρόδοξον καὶ ἐκπλήξις: δυνάμενον ἀληθῶς· ήν γάρ διδύωσιν διὰ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατήρος χάριν, ταύτην αὐτὸς διὰ Υἱοῦ λέγεται διέχεσθαι· καὶ τὴν ὑψωσιν, ήν διὰ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατήρος ποιεῖ, ταύτην ὡς αὐτὸς ὑψούμενός ἐστιν διὰ Υἱοῦ. Αὐτὸς γάρ διὰ τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ (88), αὐτὸς γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν Λόγος, τὰ παρὰ τοῦ Πατήρος διδύωσι· πάντα γάρ, καὶ ποιεῖ καὶ διδύωσιν διὰ Πατήρος, διὰ αὐτοῦ ποιεῖ ταῦτα παρέχει· ὡς διὰ Υἱοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸς διεγένενος λέγεται τὰ παρὰ ἐκποτοῦ διέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἐτέρου, ἀλλὰ αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φύσιν ἔχον τοῦ διέχεσθαι τὴν χάριν, καθόπερ εἰρηται. Ἐλάμβανε γάρ κατὰ τὸ (89) ὑψοῦσθαι τὸν ἀνθρώπον. Ὕψωσις δὲ ήν τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτὸν. Αὐτὸς δὲ διὰ Λόγου εἶχεν ἀεὶ τοῦτο κατὰ τὴν πατρικὴν ἁυτοῦ θεότητα καὶ τελειότητα (90).

46. Τὸ μὲν οὖν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γεγραμμένον, τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ παρὰ τῷ ὑμνῳδῷ λεγόμενον (91) τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν δρθῆν, ήν παρεξηγοῦνται μὲν οὗτοι, διὰ φαλαρίδος δείκνυσιν εὐσεβῆ· φησὶ γάρ καὶ αὐτός· Ὁ θρόνος σου, διὰ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Ράθεδος εὐθύτητος ηράθεδος τῆς βασιλείας σου. Ηγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν (92)· διὰ τοῦτο ἔχριστέ σε διὰ Θεός, διὰ Θεός σου, εἴλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Ιδετε, ὁ Ἀρειανὸς, καὶ ἐπίγνωτε καῦν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν. Μετόχους τοῦ Κυρίου πάντας ἡμᾶς (93) εἰρηκεν ὁ φάλλων. Εἰ δὲ ἐξ οὐκ δυτῶν ήν καὶ τῶν γενητῶν εἰς, εἰς ήν ἀν τῶν μετεχόντων καὶ αὐτός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν μὲν Θεὸν αἰώνιον ὑμητες λέγων· Ὁ θρόνος σου, διὰ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε, τι δεῖ

¹¹ Psal. XLIV, 7, 8; Heb. 1, 8, 9.

(84) Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὐδὲ μέν, etc. Editi et alii, οὐδὲ ὡς διὰ μέν. Paulo post omnes ins., ἀμαρτίας καὶ κατάργησις, praefer Felc. 2, qui ut et editi, καὶ omittit.

(85) Seguer. et Anglic. διαμένην. Felc. 5, διαμένειν. Alii et editi, διαμένην.

(86) Anglic. et Reg., δρεῖη. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, Πατήρ ἐστιν διεγένενος ἀνθρωπος. Et mox Cobl. et Felc. 1, διὰ Λόγου ήν διαμένων ἀνθρωπίνως, etc.

(87) Reg., ἀμφιβάλῃ. Felc. 5, ἀμφιβάλλον.

(88) Seguer.. τοῦ Πατήρος Υἱός. Ibidem in Regio ad marg. hæc adnotantur, κατὰ Νεστορίου, et mox, κατὰ Εὐτυχοῦς, ac deinde, κατὰ Σαβελλίου καὶ Ἀρείου.

PATROL. GR. XXVI.

A homo non est factus, fas non sit ista de illo dici. Sed si Verbum caro factum est, necesse est ejus et resurrectionem et exaltationem tanquam de homine dici: tum ut mors, quæ ejus esse dicitur, sit peccati hominum pretium, et mortis destructio: tum ut resurrectio exaltatio firma per ipsum in nobis perseveret. De utroque autem dixit, Deus illum exaltavit, et, Deus illi donavit, ut hinc etiam ostenderet non Patrem factum esse carnem, sed ejus Verbum hominem factum esse ab eoque humanitus accipere et exaltari, ut iam est dictum. Constat autem, nec id in dubium vocari potest, ea quæ dat Pater, per Filium dare. Quocirca illud profecto singulariter planeque admirabile est, quod gratiam quam Filius, Patre donante, aliis impertit, ipse diciter accipere, et exaltatione, quam idem Filius, Patre item exaltante, perficit, ipse quoque exaltatur. Ille nimirum qui Dei Filius erat, hominis quoque Filius est factus, atque ut Verbum, Patre dante dat omnia: nam omnia, quæ facit et dat Pater, per ipsum facit et præbet. Idem vero ut Filius hominis, ea, quæ ipse dat, humanitus **355** accipere dicitur, quia scilicet non alterius sed ipsius sit corpus, quod ex sua natura gratiam potest accipere, uti diximus. Namque accipiebat quatenus exaltabatur homo, cuius exaltatio erat, Deum ipsum effici. Verbum autem semper istud habuit, ex paterna sui divinitate et perfectione

46. Itaque is verus est verborum Apostoli sensus, eoque valide confutantur impii. Quod item ait cantor sacer, rectum similiter sensum obtinet, quem prava illi quidem interpretatione corrumput, sed pietati esse consonum patet ex ipso psalmo, cuius haec sunt verba: *Thronus tuus, Deus, in seculum seculi. Virga aequitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem: idcirco unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae praे consortibus tuis*²⁴. Attendite, o Ariani, saltemque hoc ex loco agnoscite veritatem. Consortes Domini nos omnes Psalmista appellavit. Quod si ex nihilo et una e rebus factis esset Filius, ipse quoque inter consortes numeraretur. Cum autem illum Deum æternum his verbis cecinerit, *Thronus tuus, Deus, in seculum seculi*, res vero alias declaraverit ejus fieri particeps, quid intelligendum aliud occurrit

(89) Basil. et Anglic.. Ἐλάμβανε γάρ καὶ τό.

(90) Sic Seguer., ut et legit Nannius. Alii et editi omittunt τελειότητα. Mox Seguer., παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ. Editi, παρὰ τοῦ Ἀποστόλου. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, τοῦ Ἀποστόλου δρθῶν.

(91) Λεγόμενον abest a Goblerian. et Felckm. 1. Paulo post Seguerian., διὰ φαλαρίδος, ut legit quoque Nannius. Editi et alii, διὰ φαλαρίδος. Ibid., γάρ καὶ αὐτὸς desunt in Gobler. et Felckm. 1.

(92) Seguer., ἀνομίαν. Mox idem, Ιδετε, ὁ Ἀρειανὸς. Editi et alii, Ιδετε, Ἀρειανὸς.

(93) Seguer. ἡμᾶς omittit. Mox idem. Ei δε ἐξ οὐκ δυτῶν, καὶ τῶν γενητῶν εἰς ήν, ήν ἀν τῶν.

quam eum a rebus factis alium esse, solumque esse Patris Verbum, splendorem et sapientiam, cuius res omnes eratae sunt participes, et sanctae ab eodem Spiritu reddantur. Quocirca hic ungi dicitur, non ut Deus fiat; nam Deus antea ipse erat: nec ut rex sit; ab aeternitate enim idem regnavit, utpote qui Dei sit imago¹¹, quemadmodum Scriptura testatur. Verum id quoque pro nobis scriptum est. Nam reges Israelite, cum ungabantur, tunc reges siebant, qui antea reges non erant, ut David, Ezechias, Josias aliique. At vero Salvator, tametsi antea Deus, semperque Patris regno potius, atque Spiritum sanctum ipse imperficiens, tamen nunc ungi dicitur, ut, cum quatenus homo Spiritu ungi significatur, quemadmodum nobis hominibus dedit ut exaltaremur et resurgemus, sic nos etiam Spiritus habitationem amicosque efficeret. Id ipse Dominus his suis verbis indicabat, ut legitur in Joannis Evangelio: *Ego misi eos in mundum, et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate*¹². Quibus utique verbis patescunt se non esse qui sanctificentur, sed qui sanctificentur. Nec enim ab alio sanctificatur, sed se ipse sanctificat, ut nos in veritate sanctificemur. Qui autem seipsam sanctificat, sanctificandi Dominus est. Qui porro istud efficitur, quidam aliud dicit quam verba hujusmodi: *Ego qui Patris Verbum sum, ipse mihi facto homini dono Spiritum, meque factum hominem in illo sanctifico, ut deinceps in me, qui veritas sum (nam C Verbum tuum veritas est)*¹³, omnes sanctificantur?

47. Quod si nostri gratia se ipse sanctificat, idque tunc facit cum homo est factus, certe liquet Spiritum, cum in eum apud Jordanem descendit, in **356** nos ipsos, quia nostrum ille gestaret corpus, descendisse, neque id contigisse ut Verbum melius fieret, sed ut nos sancti efficeremur, ejusque unitio- nis essemus participes, ac de nobis diceretur: *An nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*¹⁴? Cum enim Dominus tanquam homo lavaretur in Jordane, nos ipsi in illo et ab illo

¹¹ Il Cor. iv, 4; Coloss. i, 15. ¹² Joan. xvii, 18,

(94) Felckm. 5, γεννητῶν. Mox Seguer., μόνος αὐτὸς ἔστι Λόγος. Gobler. et Felckm. 1, μόνον ἔστιν αὐτὸς Λόγος. Editi aliisque, μόνος ἔστιν αὐτοῦ Λόγος.

(95) Felckm. 5, γεννητά. Mox Seguer., παρ' αὐτοῦ, Πνεύματι. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, καν- ταῦθα.

(96) Sic Seguer. Basil. Anglic. et Reg. At Gobler. et Felckm. 1, Δασδί, Σαλομών καὶ οἱ ἄλλοι. Felck. 5, Δασδί, Ἐζέκιας, etc. Ibid. Seguer., Ἰωσής καὶ οἱ ἄλλοι. Editi et alii, ὡς Δασδί καὶ Ἐζέκιας, ὡς Ἰωσής, ὡς οἱ ἄλλοι.

(97) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editi, τῇ βασιλείᾳ. Mox Seguer., χορηγὸς ὁν αὐτὸς, δῆμος δὲ λέγεται. Alii et editi, αὐτὸς ὁν χορηγὸς μόνος, δῆμος λέγεται.

(98) Seguer., καὶ ἀναστῆναι.

(99) Felckm. 2 et editi, αὐτὸς ὁ Κύριος Ελεγεν. Alii omnes mss., αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, etc.

A νοεῖν ή ἔτι τῶν μὲν γενητῶν (94) ἀλλος ἔστι, τοῦ δὲ Πατρὸς μόνος αὐτὸς ἔστι: Λόγος ἀληθινὸς, ἀπαύγα- σμα καὶ σοφία, ἥς τὰ γενητά (95) πάντα μετέχει, καὶ ἀγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ Πνεύματι. Καὶ ἐνταῦθα γοῦν χρέεται, οὐχ ἵνα Θεὸς γένηται· ἦν γάρ καὶ πρὸ τούτου· οὐδὲ ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γάρ ἀδίδως βασιλεὺς, εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ λόγιον δεκτηνιστιν· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγρα- πται. Οἱ μὲν γάρ κατὰ τὸν Ἱερατὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχρόντο, τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο, οὐκ ὅτες πρότερον βασιλεῖς, ὡς Δασδί, ὡς Ἐζέκιας, ὡς Ἰωσής καὶ οἱ ἄλλοι (96)· δὲ δὲ Σωτὴρ τὸ έμπαλιν Θεὸς ὁν καὶ τὴν βασιλείαν (97) τοῦ Πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε Πνεύματος τοῦ ἀγίου χορηγὸς ὁν αὐτὸς, δῆμος δὲ λέ- γεται νῦν χρίεσθαι, ἵνα πάλιν, ὡς ἀνθρωπὸς λεγόμενος τῷ Πνεύματι χρίεσθαι, ἤμεν τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ τὸ ὑψωθῆναι καὶ τὸ ἀναστῆναι (98), οὕτως καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκείωτητα κατασκευάσῃ. Τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ὁ Κύριος Ελεγεν (99) ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· Ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ (1) ἀγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ᾧσι καὶ αὐτὸς ἡγια- σμένοι ἦν ἀληθείᾳ. Τοῦτο δὲ λέγων ἐδείξεν, ὅτι μὴ αὐτὸς ἔστιν ὁ ἀγιάζομενος, ἀλλ' ὁ ἀγιάζων· οὐ γάρ παρ' ἐτέρου ἀγιάζεται·, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγιάζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἀγιασθῶμεν. Ό δὲ ἑαυτὸν ἀγιάζων Κύριος ἔστι τοῦ ἀγιάζειν. Πώς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ (2) τοῦτο λέγει ἢ ἔτι, Ἐγὼ Λόγος ὁν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐμαυτῷ ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ Πνεῦμα· καὶ ἐμαυτὸν ἀνθρωπὸν γενόμενον ἐν τούτῳ ἀγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθείᾳ ὅνται· (Ο δὲ Αδ- γος (3) σὺς δὲ ἀληθείᾳ ἔστιν·) οἱ πάντες ἀγιασθῶσιν;

47. Εἰ δὲ ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἀγιάζει, καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὅτε γένοντες ἀνθρωπος, εἶδολον (4), διτι καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἱεράνῃ τοῦ Πνεύματος γενομένη κάθοδος, εἰς ἡμᾶς ἥν γινομένη, διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν τὸ ἡμέτερον (5) σῶμα. Καὶ οὐκ ἐπὶ βελτιώσει τοῦ Λόγου γέγονεν, ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἀγιασμὸν, ἵνα τοῦ χριστατος αὐτοῦ μεταλάβωμεν, καὶ περὶ ἡμῶν λεχθείη (6). Οὐκον οἰδατε, διτι ταῦτα θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Τοῦ γάρ Κυ- ρίου, ὡς ἀνθρώπου, λοιπούν εἰς τὸν Ἱεράνην,

19. ¹¹ ibid. 17. ¹² 1 Cor. iii, 16.

D (1) Sic Seguer., ut et legitur Joan. xvii, 19. Alii vero et editi omittunt ἐγώ, et mox habent, ἐν τῇ ἀληθείᾳ.

(2) Gobler. et Felckm. 1, Ἡ πῶς δὲ, etc. Ibid. omnes mss., ἢ ἔτι. præter Felckm. 2, in quo et in edit. Commel. deest. ἢ. Item ibid. mss., αὐτὸς ἐμ- αυτῷ ἀνθρώπῳ. Editi, αὐτὸς ἐμοὶ τῷ ἀνθρώπῳ.

(3) Reg. Felckm. 5 et Basil. ὁ γάρ Λόγος. Mox Gobler. et Felckm. 1, ἵνα δὲ ἡμῶν χάριν.

(4) Sic mss. At editio Commel., ἀδηλον, men- dose. Ibid. Seguer., ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτόν. Regius et Felckm. 5, ὡς καὶ εἰς αὐτόν. Alli et editi, ὡς καὶ εἰς αὐτόν.

(5) Sic Seguer., ut et Nannius legit. Alii et editi omittunt τὸ ἡμέτερον.

(6) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editio Commel., λεχθῇ. Paulo post Felckm. 5, οἰκεῖ ἐν ἡμῖν.

τημεῖς ἡμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λουδμενοι. Καὶ δεχόμενον δὲ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς ἡμεν (7) οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δεκτικοί. Διὸ τοῦτο οὐδὲ ὥσπερ Ἀστρών; ή Δαβὶδ, ή οἱ ἄλλοι πάντες, οὐτας καὶ αὐτὸς ἐλαϊψε χέχρισται, ἀλλὰ ἄλλως περὶ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαϊψ ἀγαλλιάσεως· ὅπερ (8) ἐρμηνεύων αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησι· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐν εἰτε περ ἔχριστε με· καθὼς καὶ (9) ὁ Ἀπόστολος εἰρηκεν· Ός ἔχριστεν αὐτὸν δὲ Θεός Πνεῦματι ἀγίῳ. Πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἰρηται, ή διε ταῦτα ἐν σαρκὶ γενόμενης ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἱορδάνῃ, καὶ καταβένηκεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα; Καὶ μήν αὐτὸς δὲ Κύριος (10) φησι· Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήγεται· καὶ, Ἐγὼ αὐτὸν ἀποστέλλω (11)· καὶ, Λάβετε Πνεῦμα ἀγίον, τοῖς μαθηταῖς. Καὶ δῆμως δὲ ἄλλοις παρέχων ὡς Λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς λέγεται νῦν ἀγιάσεσθαι, ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ τὸ ἀγιάσμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. Ἐξ ἑκείνου γοῦν (12) καὶ ἡμεῖς ἡρέμασθα τοῦ τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγίδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου, Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἀγίου· τοῦ δὲ Ἀποστόλου, Καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ. Οὐκοῦν δὲ ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον. Ποία τοιων καὶ ἐκ τούτου (13) προκοπὴ βελτιώσεως καὶ μισθὸς ἀρετῆς ή ἀπλῶς πράξεως τοῦ Κυρίου δείκνυνται; Εἰ μὲν γάρ, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Θεός, Θεός ἐγεγόνει· εἰ, μὴ βασιλεὺς (14) ὁν, εἰς βασιλελαν προτίγετο, εἴχεν δὲ ὑμῶν ὁ λόγος σκιᾶς τινος πιθανότητα. Εἰ δὲ Θεός ἐστι, καὶ δὲ θρήνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιος ἐστι, ποῦ εἴχε προκύψαι Θεός; ή τὶ ἔλειπε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ Πατρός; Εἰ δὲ, καὶ ὡς αὐτὸς δὲ Κύριος εἰρηκεν, αὐτοῦ ἐστι τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτὸς τε αὐτὸν ἀποστέλλει· οὐκέτι ἄρα δὲ Λόγος ἐστιν, ή (15) Λόγος ἐστι καὶ σοφία, δὲ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ Πνεύματι χρισμένος, ἀλλ' ἡ προστηφθείσα παρ' αὐτοῦ σάρκη ἐστιν, ή ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χρισμήν· ίνα καὶ δὲ ἀγιάσμες, ὡς εἰς ἀνθρώπους γέννηται παρ' αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἀφ' ἑαυτοῦ, φησι, τὸ Πνεῦμα λαλεῖ, ἀλλ' δὲ Λόγος ἐστιν, διοτῦ διδούς τοῖς ἀξιοῖς. Ομοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προειρημένῳ φητῷ· ὡς γάρ δὲ Ἀπόστολος ἔγραψεν· Ός ἐτι μορφῇ θεοῦ ὑπάρχω, οὐκέτι ἀρκαγμῶς ἡγίσατο, τὸ εἶται Ιησοῦ Θεῷ,

A lavabamur. Cum item Spiritum acciperet, nos dignos reddebat, qui illum acciperemus. Quocirca non ut Aaron, vel David, aut alii omnes, ita et ipse oleo est unctus, sed aliter præ omnibus sui consortibus, nempe oleo letitiae; quod esse Spiritum sanctum his ipse propheta verbis docet: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me*²⁰. Idem quoque ait Apostolus: *Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto*²¹. Quando igitur ista de illo dicta sunt, nisi cum assumpta carne baptismum in Jordane suscepit, atque in ipsum descendit Spiritus? Et vero ipse quidem Dominus ita loquitur, *Spiritus de meo accipiet*²²; et: *Ego illum mitto*²³; et ad discipulos: *Accipite Spiritum sanctum*²⁴. Nihilominus ipse ille qui, ut Verbum et splendor Patris, B Spiritum aliis impertit, nunc dicitur sanctificari, quia scilicet factus homo est, ejusque sanctificatur corpus. Inde itaque nos etiam unctionem et sigillum habere incepimus, dicente Joanne: *Et vos unctionem habetis a sancto*²⁵. Apostolus quoque scribit: *Et vos signati estis Spiritu promissionis sancto*²⁶. Illud igitur proper nos et pro nobis dicitur. Quidnam vero incrementum in melius, quae virtutis vel factorum Domini merces possit ex his probari? Namque si cum Deus non esset, factus fuisset Deus: si cum non esset rex, regiam fuisset consecutus dignitatem; inesset sane vestra in oratione umbra saltem aliqua verisimilitudinis. Sin autem Deus ille est, ejusque aeternus est thronus, qui, quæso, potuit proficere Deus, quidve illi deerat qui in Patris solio sedebat? Praeterea si, ut ipse affirmat Dominus, ejus est Spiritus, ex eoque accipit, ipseque illum mittit: non igitur Verbum, quatenus Verbum et sapientia est, a Spiritu, quem ipse dat, ungitur, sed caro quam assumpsit, in ipso et ab ipso ungitur, ut insisa in Dominum tanquam in hominem sanctitas, in omnes homines ab ipso dimanaret. Non enim a seipso, inquit²⁷, Spiritus loquitur, sed dignis a Verbo datur. Nam hic Psalmista locus superioris haud est dissimilis. Ut enim Apostolus scripsit: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalē Deo, sed semetipsum exinanivit, forma servi accepta*²⁸; ita David Domini hymnis celebrat, ut aeternum Deum et regem, D qui ad nos missus, nostrum mortale induit corpus.

²⁰ Isa. lxi, 4. ²¹ Act. x, 58. ²² Joan. xvi, 14. ²³ ibid. 7. ²⁴ Joan. xx, 22. ²⁵ I Joan. ii, 20.

²⁶ Ephes. i, 13. ²⁷ Joan. xvi, 13. ²⁸ Philipp. ii, 6, 7.

(7) Sic Seguer., ut etiam videtur Nannius legisse, quippe qui vertit, *nos eramus*. Alii et editi, ἡμεῖς ἐσμεν. Paulo post Seguer., ή οἱ ἄλλοι. Alii et editi, ή ἄλλοι.

(8) Felckm. 5, ὥσπερ.

(9) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Cæteri vero et editi καὶ omittunt. Mox Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felckm. 5, ἔχριστεν αὐτὸν. Editi et alii, ἔχριστεν αὐτός. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 5, Θεός Πνεύματι. Cæteri et editi, Θεός ἐν Πνεύματi.

(10) Gobler. et Felckm. 1, Καὶ μήν δὲ Κύριος.

(11) Seguer. Gobler. et Felckm., ἀποστέλλω. Alii et editio Cominel., ἀποστελῶ. Mox Seguerian., δ

ἄλλοι. In aliis et editis δὲ deest.

(12) Seguer. Gobler. Felckm. 1, οὐν. Ibid. Seguer., τὸ τὸ χρίσμα. Cæteri et editi, τοῦτο τὸ χρίσμα. Mox Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, καὶ ἡμεῖς χρίσμα ἔχομεν.

(13) Seguer., τοῖν τοῖν καὶ ἐκ τούτων. Gobler. et Felckm. 1, τοῖν τοῖν ἐκ τούτων.

(14) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editi, βασιλεύων. Mox Seguer., δὲ Λόγος ὑμῶν σκιᾶς τινα.

(15) Sic Seguer., ut et legit Nannius. Sed δὲ scribitur in Seguer., ut sacerdos aliis etiam in locis contingit. Alii et editi, οὐκέτι ἄρα δὲ Λόγος ἐστι καὶ διαφορα.

Id enim significat hisce psalmi verbis : *Myrrha et gutta et cassia a vestimentis tuis* ³⁸; **quod idem confirmant cum Nicodemus tum Maria sociaque ejus : hic cum venit ferens misturam myrræ et aloës libras centum** ³⁹; **357 illæ, aromata portantes, quæ ad sepulturam corporis Domini præparaverant** ⁴⁰.

ιματιών σου. Περά δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριάμ δείκνυται, ὅτε ὁ μὲν ἡλίθε φέρων μήγα σμύρνης καὶ ἀλόης λιτρας ἔκαπον, κι δὲ ἄπερ ἡσαν ἐτοιμάσαται ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

⁴⁸ Quale ex ea instrumentum implementi mentale.

B 48. Quale ergo incrementum immortali mortale assumenti, vel quae mutatio in melius æterno temporale induenti accessit? Quædam item major merces Deo æterno et regi, qui in sinu Patris est, contingere queat? An non perspicitis istud quoque propter nos et pro nobis factum scriptumque esse, ut homo factus Dominus nos, qui mortales et temporales sumus, immortales redderet atque in æternum cœlorum regnum introduceret? An non erubescitis, qui divinas litteras audetis falsa adulterare interpretatione? Enimvero postquam advenit Dominus noster Jesus Christus, nos quidem a peccato liberati, meliores effecti fuimus: ipse autem idem omnino est: nec quia homo est factus (nam idem repetendum est), mutatus est: sed sicuti scriptum est, *Verbum Dei manet in æternum*¹¹. Profecio quemadmodum priusquam homo fieret, tanquam Verbum, Spiritum, ut sui proprium sanctis suhministrabat: ita etiam homo factus, Spiritu omnes sanctificat, aitque discipulis, *Accipite Spiritum sanctum*¹². Hunc quoque dedit ipse Moysi aliisque septuaginta¹³, per quem et David Patrem his verbis precabatur: *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*¹⁴. Denique homo factus alebat: *Mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis*¹⁵: quem utique misit verax Dei Verbum. Itaque Jesus Christus heri et hodie idem, et in *sæcula*¹⁶ manens immutabilis, ipso est qui dat et qui accipit: dat, ut Dei Verbum; accipit, ut homo. Non ergo Verbum ut Verbum in melius proficit. Nam omnia habuit semperque habet. Sed homines sunt, qui in illo et per illum habent accipiendi initium. Hinc enim, cum ille secundum humanam naturam ungi dicitur, nos sumus qui in illo ungimur: cum item baptizatur, nos **C** 48. ποιῶσι οὖν πάλιν (18) προκοπή τῷ συναντεῖ προσαλαβόντει τὸ θυητόν; ἢ πότε βελτίωσις τῷ αἰώνιῳ ἐνδυσαμένῳ τῷ πρόσκαιρον; Ποιός δὲ καὶ μισθὸς μείζων γένοιτ̄ ἀνθεψίᾳ καὶ βασιλεῖ, καὶ δυτεῖ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός; Ἐρ' ύπ' θεωρεῖτε, διτεῖ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἀνθρωπος γενόμενος ὁ Κύριος, θυτοὺς δυτας καὶ προστάτους ἡμᾶς ἀθινάτους κατασκευάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; Ἐρ' οὐχ (20) ἐρυθρίττε, καταψεύδεμενοι τῶν θειῶν λογίων; Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐκελειταίθημεν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτὸς ἔστι· καὶ εὐκήπειδη γέγονεν ἀνθρωπος, (πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸν ἱετέον·) ἐπράπη ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μένει εἰκ τὸν αἰώνα (21). Ἀμέλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Λόγος ὃν ἐχορήγει τοῖς ἀγίοις ὡς ἕδιον τὸ Πνεῦμα, οὕτως καὶ ἀνθρωπος γενόμενος, ἀγίαζε τοὺς πάντας τῷ Πνεύματι, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον· καὶ Μωύσει (22) μὲν ἑδόνου καὶ τοῖς ἀλλοις τοῖς Ἐβδομήχοντα· δι' αὐτοῦ τε τὴν χειρο τῷ Πατρὶ λέγων· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιόν σου μὴ ἀνταρέλῃς ἀλλ' ἔμοιν. Καὶ ἀνθρωπος δὲ γενόμενος ἔλεγεν· Ἀποτελῶ (23) ὑμῖν τὸν Πιπράλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἐπιμψεν ἀψεύδης ὃν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὐκοῦν Ἰησοῦς Χριστὸς χθές καὶ στήμερος ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας (24) μένων ἀτρεπτός, καὶ ὁ αὐτὸς ἔστι· διδοὺς καὶ λαμβάνων, διδοὺς μὲν ὡς Θεοῦ Λόγος, λαμβάνων δὲ ὡς ἀνθρωπος. Οὐκ ἀρα (25) ὁ Λόγος ἔστιν, ή Λόγος ἔστιν, δι βελτιούμενος· εἰχε γάρ πάντα καὶ ἀεὶ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἀνθρωποι εἰσιν, οἱ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. Αὔτοῦ γάρ νῦν λεγομένου ἀνθρωπίνως χοίσθαι, τιεῖς ἐσμεν οἱ ἐν

²² Psal. XLIV, 9. ²³ Joan. xix, 39. ²⁴ Luc. xxiv, 1. ²⁵ Isa. xl, 8. ²⁶ Joan. xx, 22. ²⁷ Num. xi, 16. ²⁸ Psal. L, 15. ²⁹ Joan. xv, 26. ³⁰ Hebr. XIII, 8.

(16) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 4.
Regius autem et Felckm. 5, ἀποσταλέντα δὲ καὶ
προσδιδόντα. Editi et alii, ἀποσταλέντα δὲ προσδι-
δόντα.

(17) Gobler. et Felckm. 4, σημανεῖται, σημύρα.
lidem et Seguer. Reg. et Felckm. 5, καστιά. Μοξ
Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 4 et 5. Παρὰ δὲ
Νικοδήμου. Casteri et editi, Παρὰ δὲ Νικοδήμῳ.

(18) Πάλιν abest a Seguerian.

(19) Seguer., τῷ Θεῷ. Paulo post Seguer. Reg. Goblier et Felc. 1, 'Αρ' οὐ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο ἔτι μῆτρας καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Editi et alii, 'Αρ' οὐ, ομιλούντις καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν.

(20) Sic Seguer. Reg. et Felc. 5. At alii et editi,
"Ap' o'ux.

(21) Sic Seguer. ut et Isa. xl, 8, ubi ita legitur,
τὸ δὲ ὄχημα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μένει εἰ; τὸν αἰώνα.

Αλλ' έαντὸν ἐκέρωσε, μορφὴν δεύτ.ιου λαβών· οὐτῶς δὲ Αχειδίη ὑμεῖς τὸν Κύριον, αἰώνιον μὲν δυτα Θεὸν καὶ βασιλέα, ἀποταλέντα δὲ πρὸς τῆμάς, καὶ προσταλέντα (16) τὸ τμέτερον σῶμα θυτὸν δν· τοῦτο χάρι παρ' αὐτοῦ σημαίνεται (17) ἐν τῷ ψάλ· λειν· Σμύρνα, καὶ στακτὴ, καὶ καστία ἀπό τῶν

48. Ποία οὖν πάλιν (18) προσωπή τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θυητὸν; ἡ ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσταχιρον; Ποῖος δὲ καὶ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἀν Θεῷ (19) αἰωνίῳ καὶ φασικῇ, καὶ δύτε ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός; Ἀρ' οὐθεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἀνθρωπος γενόμενος ὁ Κύριος, θυτοὺς ὄντας καὶ προσκαίρους ἡμᾶς ἀθανάτους κατασκευάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; Ἀρ' οὐχ (20) ἐρυθριάτε, καταψευδόμενοι τῶν θείων λογίων; Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἔθελτις θήμημεν, ἐλευθερώθεντες ἀπὸ τῆς ἀμφράσιας· αὐτὸς δὲ δὲδούλος ἐστι· καὶ εὐχὴ ἐπειδὴ γέγονεν ἀνθρωπος, (πάλιν γάρ τὸ αὐτὸν ἱερεῖον.) ἐτράπη· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα (21). Ἀμέλεις ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Λόγος ὃν ἐχορήγει τοῖς ἀγίοις ὡς ἴδιον τὸ Πνεῦμα, οὐτως καὶ ἀνθρωπος γενόμενος, ἀγάπει τοὺς πάντας τῷ Πνεύματι, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Λάβετε Πνεῦμα ἀγιον· καὶ Μωυσεῖ (22) μὲν ἑδίουν καὶ τοῖς δόλοις τοῖς Ἐδεδομήκοντα· δι' αὐτοῦ τε ἡγέτο Διεβίδ τῷ Πατρὶ λέγων· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνωτον σου μὴ ἀταρέλιγης δι' ἐμοῦ. Καὶ ἀνθρωπος δὲ γενόμενος ἔλεγεν· Ἀποστελῶ (23) ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἐπειδεν ἀψευδῆς ὃν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὔκουν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας (24) μένων ἀτρεπτος, καὶ δὲ αὐτὸς ἐστι· διδοὺς καὶ λαμδάνων, διδοὺς μὲν ὡς Θεοῦ Λόγος, λαμδάνων δὲ ὡς ἀνθρωπος. Ούκ δρα (25) δὲ Λόγος ἐστιν, ή Λόγος ἐστιν, διβελτιούμενος· εἶχε γάρ πάντα καὶ δεῖ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἀνθρωποι εἰσιν, οἱ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ λαμδάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. Αὔτους γάρ νῦν λεγομένου ἀνθρωπίνων χοίσθαι, τις εἰς ἐμέν οἱ ἐν

^{1.} " Isa. xl, 8. ^{2.} Joan. xx, 22. ^{3.} Num. xi, xiii, 8.

Editi et alii, διαμένει.
(22) Sic Seguer. Regius, Μωῦσει. Basili. Anguc.
Felc. 5, Μοῦσῃ. Ceteri et editi, Μωῦσης et Μωσῆς.
Paulo post Seguer. et Reg., Πνεύμα σου τὸ ἄγιον.

Ibidem, ou abest a Goblerian. Felc. 1 et 5.
(23) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1 et 5. At

ali et editio Comiel., ἀποστέλλω.
 (24) Seguer, καὶ αὐτός ἐστιν εἰς τὸν αἰώνα.
 (25) Sic Seguer., ubi ἡ προ ἡ scribitur. Gobler.,
 Οὐκ ἄρα δὲ Λόγος ἐστιν, οὐδὲν οὐδὲν, οὐδὲν
 item pro ἡ. Basil. Anglic. et Felc. 2, Οὐκ ἄρα δὲ
 Λόγος η Λόγος ἐστιν δὲ βελτιούμενος. Reg. Οὐκ ἄρα
 δὲ Λόγος, η Λόγος, δὲ βελτιούμενος. Felckm. 5,
 Οὐκ ἄρα δὲ Λόγος ἐστιν δὲ βελτιούμενος. Editi, Οὐκ
 ἄρα δὲ Λόγος η Λόγος η ἐστιν δὲ βελτιούμενος. Ibid.
 Seguer. Reg. Basil. Anglic. omittunt πάντα. Abest
 item αἴτιον a Seguer. Gobler. et Fele. 1.

αὐτῷ χρισμένοι· ἐπειδὴ καὶ βαπτιζομένοι αὐτοῦ, οἵτινες ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι. Περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον δὲ Σωτῆρ φανερὸν ποιεῖ (26) λέγων τῷ Πατρὶ· Κατὼ τὴν δόξαν, ἡν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἡρα ὥστιν ἐρ, καθὼς οἵτινες ἔντει (27). Δι' ἡμᾶς δρα καὶ δέδων ἦτει, καὶ τὸ δέλαθε, καὶ τὸ δέχαριστο, καὶ τὸ δέτερην γάστρας, λέλεκται· ἵν' οἵτινες λάθωμεν, καὶ ἡμῖν χαρίσται, καὶ οἵτινες ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ, ὥσπερ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ταῦταν ἀγιάζει, ἵν' οἵτινες ἀγιασθῶμεν ἐν αὐτῷ (28).

49. Εἰ δὲ διὰ τὸ προσκεῖσθαι ἐν τῷ φαλμῷ, Διὰ τοῦτο ἔχριστε σε δὲ Θεός, δὲ Θεός σου, ἐκ τῆς δὲ τοῦτο λέξεως πρόφασιν πάλιν ἔστοις, εἰς δὲ βούλονται, πορίζονται· γνώσασαν οἱ τῶν Γραφῶν ἀμαθεῖς, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταὶ, διτὶ καὶ ἐνταῦθα (29) πάλιν τὸ δέλαθον, Διὰ τοῦτο, οὐ μόθιν ἀρτῆς ἢ πράξεως σημαίνει τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ αἴτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθέδου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γνωμένης τοῦ Πνεύματος χρίσεως· οὐ γάρ εἶπε, Διὰ τοῦτο ἔχριστε σε, ἵνα γένη Θεός, ἢ βασιλεὺς, ἢ Υἱός, ἢ Λόγος· ἢν γάρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἔστιν ἀστ., κακέπερ δεδεικταί ἀλλὰ μᾶλλον, Ἐπειδὴ Θεός εἰ (30) καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἔχοις θῆμα· ἐπεὶ οὐδὲ διλλου ἢ τυνάκαι τὸν ἀνθρώπου τῷ Πνεύματι· τῷ ἀγίῳ, ἢ σὺ τῆς εἰκόνος τοῦ Πατρὸς, καθ' ἓν καὶ (31) ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοῦ γάρ ἔστι καὶ τὸ Πνεύμα. Τῶν μὲν γάρ γενητῶν ἡ φύσις οὐχ ἦν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο, ἀγγέλων μὲν παραδάντων, ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. Διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεία ἦν, (Θεός δέ ἔστιν ὁ Λόγος·) ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γνωμένους αὐτὸς ἐλευθερώσῃ. Εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ δυντων ἦν, οὐδὲ δὲ αὐτὸς ἦν δὲ Χριστὸς εἰς ὃν πάντων (32) καὶ μέτοχος τυγχάνων καὶ αὐτός· ἐπειδὴ δὲ Θεός ἔστι, Θεοῦ Υἱὸς ὁν, βασιλεὺς τε διδόσις ἔστιν, ἀπάντας καὶ χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων· διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἔστιν δὲ προσδοκώμενος Χριστὸς (33), δην δὲ Πατέρο ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, ἀποκαλύπτων τοῖς ἀγίαις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα, ὥσπερ δέ· αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν γένηται, καὶ τὸ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύεται. Καὶ αὗτη ἔστιν ἡ αἵτια τῆς εἰς αὐτὸν γνωμένης (34) χρίσεως, καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου, ἢν προορῶν καὶ δὲ φαλμῷδες, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικήν βασιλείαν αὐτοῦ ὑμῶν ἀναφωνεῖ· Ὁ θρόνος σου, δὲ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· βάθδος εὐθύτητος ἡ βάθδος τῆς βα-

A in eo baptizamur. De quibus omnibus ipse Salvator clarus sic Patri loquitur: *Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi illis, ut unum sint, quemadmodum nos unum sumus*¹⁷. Propter nos igitur etiam postulabat gloriam, illaque verba, accepit, donavit, exaltavit, dicta sunt, ut scilicet nos acciperemus, nobis donare, atque in illo exaltaremur, quemadmodum se ipse quoque sanctificat. ut nos in eo sanctificemur.

49. Quid si hæc psalmi verba, *Idecirco unxit te Deus, Deus tuus*¹⁸, in suum sensum detorquere contendant, intelligent Scripturarum imperiti inventoresque impietatis rursus voce illa, *idecirco, non mercedem virtutis vel actionum Verbi significari; sed causam ejus ad nos adventus, unctionisque Spiritus, quæ pro nobis in illo peragebatur. Nec enī dixit: Idecirco unxit te, ut fieres Deus, vel rex, vel Filius, vel Verbum; id enim antea erat et semper est, uti probavimus: sed potius, Quia et Deus et rex es, idecirco unctus es: quandoquidem nemo alias poterat hominem cum Spiritu*

358 sancto conjugere, præter te, qui imago es Patris, ad cuius similitudinem nos quoque ab initio sumus creati. Nam tuus est ipse Spiritus. Nec enim rerum factarum natura ad hoc munus erat idonea, cum et angeli peccaverint, et homines Deo parere noluerint. Quapropter Deo opus erat (Deus autem est Verbum) ut eos liberaret, qui jugo maledictionis premebantur. Itaque si ex nihilo esset, ipse non esset Christus, quippe qui inter res alias creatas et ipse locum haberet, et esset similiter particeps. At quia Deus est, cun sit Dei Filius: quia item rex est sempiternus, cum sit splendor et figura Patris: idecirco convenienter admodum ipse est qui exspectabatur Christus, quem Pater hominibus prænuntiavit, cum eum sanctis suis prophetis revelaret, ut, quemadmodum per ipsum facti fuimus, ita omnium peccatorum redemptio in eo fieret, omniaque ejus subderentur imperio. Hæc causa est cur in ipso facta fucrit unctionis, et cur carnem Verbum assumpserit; quod prænoscens Psalmista, ejus divinitatem paternumque regnum hisce celebrat verbis: *Thronus tuus, Deus, in sacerulum saceruli: virga equitatis, virga regni tui*¹⁹. Cum autem ejus ad nos adventum de-

¹⁷ Joan. xvii, 22. ¹⁸ Psal. xliv, 8. ¹⁹ ibid. 7.

(26) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi et alii, φανεροποιεῖ.

(27) Εἴσμεν δεεστ in Seguer. et Reg. Mox Seguer., etc. Alii et editi, αἰτεῖ. Ibid. Seguer. et mox, ἵν τμεῖς. Alii et editi, ἵνα ἡμεῖς.

(28) Ηαε̄ verba, ὥσπερ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔστοιν ἀγιάζει, ἵν' οἵτινες ἀγιασθῶμεν ἐν αὐτῷ, habent Seguer. Anglic. Gobler. et Feli. 1, legeratque Nannius: desunt in cæteris et editis. Ibid. Seguerian. Reg. Basili. Anglican. et Feli. 5, προσκεῖσθαι. Alii et editi, προκεισθαι. Mox Seguer. et Reg., Θεός, δὲ Θεός σου. In aliis et editis deest, δὲ Θεός σου.

(29) Gobler. et Feli. 1, κανταῦθα.

(30) Sic Seguer. et Reg. At Gobler. et Felckm. 1.

Θεός ἡ, pro Θεός εἰ. Editi et alii εἰ omittunt.

(31) Sic Seguerian. et Reg. In aliis et editis καὶ deest. Paulus post Feli. 5, γεννητῶν. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. et Feli. 1, οὐκ ἦν ἀξιόπιστος. Cæteri et editi, οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος.

(32) Seguerian., εἰς τῶν πάντων. Mox idem, Θεός ἔστι, Θεοῦ Υἱὸς ὁν. Editi et alii, Θεός ἔστι, καὶ Θεός, etc.

(33) Seguer. Anglic. Gobler. et Feli. 1, Χριστός. Alii et editi, Κύριος. Mox Seguer., ἀπαγγέλλει, ut et Nannius legit. Cæteri et editi, ἀπέστειλε.

(34) Sic Seguer. At editi et alii, γνωμένης. mox Seguer. Reg. Gobler. et Feli. 1, ἢν θεωρῶν. Editi aliquie, ἢν προορῶν.

nuntiat, hæc ait : *Idcirco unxit te De
o^{lo}s lætitiae præ consortibus tuis* ⁵⁰.

50. Quid porro mirum vel ineredibile, si Dominus qui dat Spiritum, nunc ipse Spiritu ungi dicitur, qui, ubi postulavit necessitas, scipsum Spiritu inferiorem propter humanam suam naturam dicere non renuit? Nam Iudeis objicientibus, in Beelzebul nomine illum ejicere dæmonia⁵¹, ipse, ut illorum convinceret impietatem, ita respondit: Si porro ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia⁵². Ecce enim ille qui Spiritum donat, se nunc Spiritu dæmonia ejicere prostet, quod non certe aliter quam propter carnem est dictum. Nam ut hominum natura ex seipsa non potest dæmones ejicere, sed sola Spiritus virtute; idcirco ut homo dicebat: Si porro ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia. Quintam blasphemiam in Spiritum sanctum majorem ea esse dicit, quæ in se ut hominem profertur. Quicunque, inquit, dixerit verbum contra Filium hominis, veniam obtinebit⁵³; quales illi erant qui aiebant: Nonne hic est fabri filius⁵⁴? Qui vero aduersus Spiritum proferunt blasphemiam, et Verbi opera diabolo ascribunt, hi certe supplicio inevitabili sunt puniendi. Et hæc quidem Dominus ad Iudeos, tanquam homo, loquebatur; at discipulis suam divinitatem majestatemque ostendens, nec se Spiritu minorem, sed æqualem esse significans, dabat ipse Spiritum ac dicebat, Accipite Spiritum sanctum⁵⁵: et, Ego illum mitto: et, ille me glorificabit: et, quæcumque audiet, loquetur⁵⁶. Ut igitur hic Dominus, dator Spiritus, fateri non dubitavit se, ut hominem, Spiritu dæmonia ejicere: eodem modo ipse qui Spiritum donat, 359 hæc dicere gravatus non est: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me⁵⁷; quia videlicet caro factus ipse est, ut ait Joannes: quo palam fieret duo

⁶⁰ Psa. xlii, 8. ⁶¹ Matth. xii, 24. ⁶² ibid. 28.
⁶³ Joan. xvi, 7, 13, 14. ⁶⁴ Isa. lxi, 1.

(35) Seguer. et Reg., τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς. Basiliens. Gobier. et Felc. 1, τὴν καὶ εἰς ἡμᾶς. Alii et editi, τὴν εἰς ἡμᾶς.

(36) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felck. 5.
At cæteri et editi, λέγεται καὶ αὐτός. Paulo post
Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἀνθρώπινον ἔαυτοῦ. Editi
et alii, ἀνθρώπινον αὐτοῦ.

(37) Seguer. Reg. et Felc. 3, μετὰ τὸ ἐλέγχαι, ut et quædam catena ms. in Lucam, cuius meminit Felc., ubi sic leg., μετὰ τὸ ἐλέγχαι θλαστρημούντας αὐτοὺς, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Εἰ δὲ ἔγώ, etc. Seguerian., iten et Basiliens., et δέ. In aliis et editis deest δέ.

(38) *Hœu abest a Seguer. Gobler. et Felc. 4.*

(39) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et catena ins. in Lucam. Alii et editi, διαρρημάτων. Ibid. γινομένην abest a Gob. et Felc. 1. In catena sic item ibid. legitur, μελέκοντα τῆς εἰς τὴν ἀθρωπότητα δειχνίς Ελεγεν· "Ος ἐὰν εἴτη. Seguer. habet item εἴτη.

(40) Seguer. Reg. Anglic. et catena ms., Ἑρμηνεία.
Editi et alii, ἀνέγουστ. Seguer. ibid. Gobler. Felc. 1,
οὐν̄ omittunt. Ibidem Seguerianus, τοις Ιουδαιοῖς ὡς
ἀν̄ώντος, mendose.

(41) Sic Seguer. et catena ins., ut et Nannius

Α σιμείας σου· τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς (35) αὐτοῦ κάθιδον
ἀπαγγέλλων, λέγει· Διὰ τοῦτο ἔχριστε σε δ Θεός,
δ Θεός σου, ἐλαιοὶ ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετ-
όχους σου.

50. Τί δὲ θαυμαστὸν ἡ τί διπιστον, εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα διδοὺς Κύριος λέγεται νῦν αὐτὸς (36) τῷ Πνεύματι χρίεσθαι, ὅπου γε, χρείας πάλιν ἀπαιτούσες, οὐ παρηγήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἑαυτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος; Τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων, ἐν Βεελζεβού ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγχαι (37) βλασφημοῦντας αὐτούς· Εἰ δὲ ἔτι ἐτ Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Ἰδοὺ γάρ δ τοῦ Πνεύματος δοτῆρ ἐν Πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλως εἰρημένον ἢ διὰ τὴν σάρκα. Ὡς γάρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ οὖστις ἴκανῆς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαιμόνας εἰ μὴ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἀνθρωπος ἐλεγεν· Εἰ δὲ ἔτι ἐτ Πνεύματι Θεοῦ (38) ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον βλασφημίαν (39) γινομένην μείζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημαίνων ἐλεγεν· Ὡς ἀν εἰπη λόγοι σις τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἔξει ἀφεσιν· οἷοι ήσαν οἱ λέγοντες· Οὐχ οὐδέτος ἐστιν δ τοῦ τέκτονος υἱός; Οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ τοῦ Λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράψοντες, διφυκτον τιμωρίαν ἔχουσι (40). Τοιοῦτα μὲν ὅν τοις Ἰουδαίοις, ὡς ἀνθρωπος, ἐλεγεν δ Κύριος· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὴν μεγαλειότητα δεικνύς ἑαυτοῦ, οὐκέτι (41) δὲ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος ἑαυτὸν, ἀλλὰ τοῖς σημαίνων, ἐδίδου μὲν τὸ Πνεῦμα καὶ ἐλέγεν· Λάβετε τὸ Πνεῦμα ἄγιον, καὶ, Ἐτῶ αὐτὸν ἀποστέλλω· κάκείνος ἐμὲ δοξάσει, καὶ, δσα ἀκούει λαλήσει (42). Ήσπερ οὖν ἐνταῦθα αὐτὸς δ τοῦ Πνεύματος δοτῆρ δ Κύριος οὐ παραιτεῖται εἰπεῖν, ἐν Πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ὡς ἀνθρωπος· τὸν αὐτὸν τρόπον δ αὐτὸς ὁν τοῦ Πνεύματος δοτῆρ οὐ παρηγήσατο λέγειν· Πνεῦμα (43) Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἰρε-

⁵³ *ibid.* 32. ⁵⁴ *Matth.* xiii, 55. ⁵⁵ *Joan.* xx, 22.

legit. Catena in margine habet, μεῖζον καὶ Ἰησον. Exteri mss. et editi, οὐχέτι ἐλάττονα ἔαυτὸν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μεῖζον καὶ τον δύτα σηματων, id est, non jam se *Spiritu minorem*, sed *majorem* et *aequalēm* significans. Ad quem locum in margine codicis Basiliensis hæc nota dicitur. "Ορα τῶς ὁ Ιησος καὶ μεῖζων τοῦ Πνεύματος: Ιησος μὲν κατὰ τὴν θεότητα, μεῖζων δὲ διὰ τὴν αἰτίαν, ὡς ἐοίκει, ὡς καὶ αὐτὸν ὁ Πατήρ. Id est, Vide quomodo Filius aequalis et major sit Spiritu: aequalis quidem secundum divinitatem, major vero ratione causæ, ut et Pater ipso Verbo est major. Ibidem hæc verba, Λέβετε τῷ Πνεύμα ἄγον καὶ, desunt in Seguerian. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. 2 et 5.

(42) Sic mss., ut et legerunt interpretes. Editi omittunt, καλ., "Οτα ἀκούεις λαλήσαι. Ibid. Seguer. Gobler. 1. ἐνταῦθα αὐτὸς δ (Gobler. Feli. 1 δ omittunt) τοῦ Πνεύματος δοῦλος δέ τοι Κύριος. Editi et alii, ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος δοῦλος ὁ Γίρος.

(43) Seg., Πνεύμα ἄγιον. *Paulo post idem*, ίνα δε τυθῆ. Gobl. et Fels. 1, δε τυθῆ, mendose pro δε τυθῆ. Editi, δε τηρ. Seguer. ibid., κατὰ τὰ ἀμφίτερα. Citeri et editi, κατὰ ἀμφίτερα.

μεν ἔχριστος μες, διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα δειχθῆται κατὰ τὰ ἀμφότερα ἡμεῖς εσμεν, οὐ καὶ ἐν τῷ ἀγίᾳ εσθοῦται διέσμενοι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ μὴ δυνάμενοι δαἰμονας ἐκβιβλεῖν ἀνευ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. Αὐτὸς δὲ καὶ παρὰ τίνος ἐδει τὸ Πνεῦμα διδοσθεῖται ἢ διὰ τοῦ Γενοῦ, οὐ καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστο; Πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα, εἰ μὴ ὅτε ὁ Λόγος γέγονεν ἀνθρώπος; Καὶ ὥσπερ (44) τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀν ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερψύχθημεν, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἐλαβε δούλου μορφὴν· οὕτως καὶ (45) ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ Πνεύματος καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτήρ αὐτὸς (46) ὁ Λόγος· ἔλεγον ἀντὸν ὑπὲρ τῶν τῷ Πνεύματι χρίσθαι. Αὐτὸς καὶ βεβαίως ἐλάδομεν, αὐτὸν λεγομένου κεχρίσθαι σαρκί. Τῆς γὰρ (47) ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἀγίασθείσης, καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτῆς εἰληφέναι, ὡς ἀνθρώπου· ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐξ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες.

51. Τὸ δὲ, Ἡγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμισησας ἀδικίαν (48), πρόσκειται ἐν τῷ φαλμῷ, οὐχ, ὡς ὑμεῖς πάλιν νοεῖτε, τρεπτὴν δεικνύον (49) τοῦ Λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ τούτου τὸ ἀτρεπτὸν αὐτοῦ σημαῖνον. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γενητῶν (50) ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτὴ· καὶ οἱ μὲν παρέδησαν, οἱ δὲ παρτηκουσαν, ὥσπερ εἰρηται· ἢ τε πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἐστὶ βεβαία, ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι, καὶ ἐπερον γίνεσθαι (51), ὡς τὸν ἀρτεῖ δίκαιον ἀδίκον μετ' ὀλίγον εὑρεθῆναι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρεπτοῦ χρεία ἡ (52), ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ Λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρᾶξις ἀρετὴν οἱ ἀνθρώποι. Ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εὐφρονοῦσιν εἴλογον. Ἐπειδὴ γὰρ δι πρῶτος ἀνθρώπος Ἀδάμ ἐτράπη, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ (53) Θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδάμ ἐπρεπεν ἀτρεπτὸν εἶναι· ἵνα, καὶ πάλιν ὁ δρός ἐπιχειρήσῃ, αὐτοῦ μὲν τοῦ δρεσως ἡ ἀπάτη (54) ἐξασθενήσῃ.. τοῦ δὲ Κυρίου ἀτρεπτοῦ καὶ ἀναλλοιώτου δυντος, πρὸς πάντας ὁ δρός ἀσθενής τοῖς ἐπιχειρήμασι γένεται. Ὅσπερ γάρ, τοῦ Ἀδάμ παραβάντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἔφθασεν ἡ ἀμαρτία (55), οὕτως, τοῦ Κυρίου γενομένου ἀνθρώ-

A illa ad nos pertinere, qui nempe gratia Spiritus indigemus, ut sanctificemur, nec dæmones sine ejusdem Spiritus virtute possumus ejicere. Per quem porro et a quo datur convenit Spiritum, nisi per Filium, cuius ipse est Spiritus? Quando vero nos eum poteramus accipere, nisi cum Verbum factus est homo? Porro ut locus Apostoli⁴⁸ probat nos non fuisse redimendos vel exaltandos, nisi ille qui in Dei forma erat, formam servi accepisset: sic David ostendit nos non futuros Spiritus participes vel sanctificandos, nisi ipsum Verbum, a quo datur Spiritus, seipsum pro nobis Spiritu ungi diceret. Hinc nos eum constanter accepimus, eum Verbum carne unctum esse dicitur. Quia enim caro primum in illo sancta effecta est, et ipse, ut homo, Spiritum per eam accepisse dicitur, nos subsequentem Spiritus gratiam ex ejus plenitudine accepimus⁴⁹.

B 51. Jam vero illud quod in psalmo exstat, *Dirlexisti justitiam, et odisti iniquitatem*⁵⁰, non, ut et vos rursus intelligitis, mutabilem Verbi significat naturam, sed potius ejus immutabilitatem inde confirmat. Cum enim rerum factarum natura sit mutabilis, quippe cum alii leges violaverint, alii noluerint obedire, uti supra dictum est: cum illorum vita nec stabilis sit nec constans, sed sæpe accidat ut is qui nunc bonus est, postea mutetur aliasque evadat, ita ut qui modo justus est, pauculo post injustus fiat: idcirco immutabilis nobis opus erat, quo Verbi justitia immutabilis hominibus esset exemplar et forma ad virtutem amplectendam. Haec autem sententia his qui recte sentiunt rationi admodum consentanea videbitur. Cum enim Adam primus homo fuerit mutatus, et mors per peccatum in mundum intraverit, eam ob rem secundum Adam deoerat esse immutabilem, ut, si serpens insidiatus tenderet, ejus fraudes irritare forent, suminimamque propter Domini immutabilitatem, vim nullam adversus quemquam haberent omnes ejus conatus. Nam quemadmodum, peccante Adamo, peccatum in omnes homines pertransiit⁵¹: ita post-

⁴⁸ Philip. ii, 6, 7. ⁴⁹ Joan. i, 16. ⁵⁰ Psal. xliv, 8. ⁵¹ Rom. v, 12

(44) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. et Felck. D 1. Editi vero aliisque, ὥστερ παρά. Ibid. Seguerian., τοῦ Ἀποστόλου. Alii et editi, τῷ Ἀποστόλῳ. Mox Seguerian. Anglican. Goblerian. Felckman. 1, ut et Nannius legit, ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερψύχθημεν. In ceteris et editis deest καὶ ὑπερψύχθημεν.

(45) Καὶ abest a Seguerian.

(46) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, οὗτος.

(47) Γάρ deest in Felckman. 5. Paulo post Seguerian. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1, ὡς ἀνθρώπου. Alii et editi, ὡς ἀνθρώποι, mendose. Mox Seguerian., τοῦ χρισμάτος χάριν. Cæteri et editi, τοῦ Πνεύματος χάριν.

(48) Seguerian., ἀνομίαν, ut et Reg. in margine. Ibid. Gobler. Felckman. 1, πρόσκειται κατὰ τὸν φαλμόν. Seguerian. et Reg. ibidem, οὐχ ὡς ὑμεῖς. Editi, οὐχ ὡς ἡμεῖς, mendose.

(49) Seguer. Gobler. Felc. 1, δεικνύντος. Angl. Felc. 5, δεικνύοντος.

(50) Felc. quintus anonymous ms., γενητῶν. Mox Seguer., ὡς προειρητατ.

(51) Sic Gobler. et Felc. 1. At Seguerian., ἐτερὸν τι γίνεσθαι. Alii et editi, ἐτερὸν τινα γενέσθαι

(52) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. Η αλις et editis deest ἡν. Mox Seguer., τῆς τούτου ἀκατούσηντος.

(53) Ο abest a Seguerian. et Reg

(54) Gobler. et Felc. 1, αὐτοῦ ἡ ἀπάτη.

(55) Sic Seguerianus, Anglican. Goblerian. et Felc. 1. Sed in Goblerian. et Felc. 1, pro ἀμαρτίᾳ habetur ἀπάτη : et in Anglicano additur λοιπὸν απειδιάσθεται. Editi et alii, εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέλθη· οὕτως τοῦ Κυρίου ἰσχύσαντος ἡ τοιαύτη ἴσχυς λοιπὸν εἰς ημάς διαδήσεται.

quem Dominus factus homo serpentem devicit, vis illa permanabit in omnes homines, ut singuli nostrum dicant, *Non enim ignoramus cogitationes ejus*⁵⁹. Meritissimo igitur Dominus, qui semper et natura immutabilis est, qui justitiam anuat, et iniquitatem odio habet, ungitur et mittitur, ut idem ipse et existens et permanens, carne mutabili assumpta, peccatum in ipsa condemnnet⁶⁰, eamque reddat liberam, ut legis justitiam possit deinceps in ipsa implere. Hinc jam licet dicere: Nos autem non in carne, sed in Spiritu sumus, siquidem Spiritus Dei habitat in nobis⁶¹.

360 52. Frustra igitur, Ariani, vobis hujusmodi oborta suspicio est: frustra Scripturarum verba prætenditis. Verbum enim Dei immutabile est, semperque idemque est, neque id alio modo quam ipse Pater. Alioquin quomodo illius esset simile, nisi tale esset? Aut quomodo omnia quæ Patris sunt, Filii quoque essent, nisi Patris immutabilitatem haberet? Nec vero veluti legibus subiectus, aut alterutram in partem flexibilis, hoc amat, et illud odit, ne, corrudi metu, aliud quam oporteat amplectatur, atque ita rursus alia quadam ratione mutabilis inducatur. Verum, ut Deus et Verbum Patris, justus est judex amansque virtutis, vel potius virtutem donans. Quia ergo natura justus et sanctus est, idcirco justitiam diligere et iniquitatem odio habere dicitur, quod perinde est ac si dicas eum homines virtute præditos amare et admittere, injustos vero repellere et odisse: quod idem de Patre testantur divinæ Scripturæ, *Justus Dominus et justitias dilexit*⁶². Et, *Odio habuisti omnes qui injuste agunt*⁶³. Et, *Portus Sion diligit; tabernacula autem Jacob non magni facit*⁶⁴. Et, *Jacob quidem dilexit, Esau vero odio habuit*⁶⁵. Item secundum Isaiam, vox Dei est rursus dicentis: *Ego sum Dominus, qui justitiam diligo, et rapinas iniquitatis odi*⁶⁶. Vel ergo illa verba perinde ac ista intelligent; nam et illa de Dei imagine sunt scripta: vel ista ut illa male interpretantes, mutabilem fingant Patrem. Quod si talia vel etiam, aliis dicentibus, audire, non vacat periculo: idcirco igitur ea recte intelligimus, nempe Deum justitias diligere, et injustas rapinas odisse dici, non quasi in alter-

⁵⁹ II Cor. ii, 11. ⁶⁰ Rom. viii, 3. ⁶¹ ibid. 9. ⁶² Psal. x, 8. ⁶³ Psal. v, 7. ⁶⁴ Psal. lxxxvi, 2. ⁶⁵ Malach. i, 2. ⁶⁶ Isa. lxi, 8.

(56) Sic Seguerianus, Regius et Felc. 5. Alii vero et editio Commel., ἀτρέπτως. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἵνα δὲ αὐτός τε ἦν καὶ αὐτὸς διαμένων. Alii autem et editi, ἵνα δὲ αὐτὸς διαμένων.

(57) Seguerian., ἐλευθερον. Felc. 2 et editi, ἐλευθερον. Alii mss., ἐλευθέρων. Paulo post Anglic. Basil. et Felc. 5, πληροῦν ἐν ἑαυτῇ.

(58) Sic Seguerian. Ceteri vero et editi, ἡμεῖς οὐχ.

(59) Sic Seguerian. At Reg. ἔστιν ἄσι, etc. Editi aliquic, ἔστιν ως ἄσι. Mox Reg. Basiliens. Anglican. Felc. 5, ως δὲ Πατήρ. Ceteri et editi, ως Πατήρ.

(60) Sic Seguerian. Reg. et Felc. 5. At aliis et editi, οὐτι.

A που, καὶ τὸν δρινὸν ἀνατρέψαντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ τοιαύτη ἰσχὺς διαδῆσται, ὥστε λέγειν ἔκαστον τῷ μῶν· Οὐ γάρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγρούμενοι. Οὐκοῦν εἰκότας ὁ Κύριος ὃ ἀσί καὶ φύσει ἀτρεπτός (56), ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρέεται, καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται, ἵνα δὲ αὐτός τε ὅν καὶ αὐτὸς διαμένων, τὴν τρεπτὴν σάρκα λαβὼν, τὴν μὲν ἀμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ, ἐλευθέρων (57) δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· Ἡμεῖς (58) δὲ οὐκ ἔσμεν ἐν σαρκὶ, ἀλλ᾽ ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεύμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν τῷ μὲν.

52. Μάτην ὑμῖν δρα καὶ νῦν, ὡς Ἀρειανοί, ἡ τοιαύτη ὑπόνοια γεγένηται, καὶ μάτην ἐπροφασίσασθε τὰ ρήματα τῶν Γραχῶν· ὁ Λόγος γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ διτρεπτός ἐστι, καὶ ἀσί (59) καὶ ὡσαύτως ἔχει, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ᾽ ως ὁ Πατήρ. Ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μή οὕτως ἐστιν; Ἡ πῶς πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστιν, εἰ μή καὶ τὸ διτρεπτόν καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Πατρὸς ἔχει; Οὐχ ᾧς ὑποκείμενος δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα βοστὴν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾶ, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μή, φύσιος τοῦ ἐκπεσεῖν, τὸ ἔτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἀλλως πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται· ἀλλ᾽ ως Θεὸς ὅν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κριτής ἐστι (60) δικαίος καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Δίκαιος οὖν φύσει καὶ στοιχίῳ ὅν. διὰ τοῦτο ἀγαπᾶν λέγεται δικαιοσύνη καὶ μισεῖν ἀδικίαν· ἵνα τῷ εἰτεῖν, διὰ τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾶν καὶ προσλαμβάνεται, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστέλλεται καὶ μισεῖ. Καὶ γάρ καὶ περὶ (61) τοῦ Πατρὸς τὸ αὐτὸς λέγουσιν αἱ θεοῖς· Γραψα! Δίκαιος Κύριος (62) καὶ δικαιοσύνης ἡγάπτησε· καὶ, Εμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀροματὴν· καὶ, Τὰς μὲν πύλας Σιών ἀραπῆ, τὰ δὲ σκηνώματα Ιακὼβ οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται· καὶ, Τὸν μὲν Ιακὼβ ἡγάπτησε, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησε· κατὰ δὲ τὸν Ἡσαῖαν, φωνὴ Θεοῦ ἐστι πάλιν λέγοντος· Ἐγώ εἰμι Κύριος, ὁ ἀραπῶν δικαιοσύνης, καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἔξι ἀδικίας (63). Ἡ τοίνυν κάκεῖνα τὰ ρήματα ως ταῦτα ἐκλαμβανέτωσαν· καὶ γάρ κάκεῖνα περὶ τῆς εἰκόνος, τοῦ Θεοῦ γέγραπται· ἢ καὶ ταῦτα ως ἔκεινα κακῶς διανούμενοι, τρεπτὸν καὶ τὸν Πατέρα ἐπινοείτωσαν (64). Εἰ δὲ καὶ μόνον ἀκούειν τούτο λεγόντων ἐτέρων οὐκ D ἔστιν ἀκίνδυνον, διὰ τοῦτο καλῶς διανοούμεθα τὸ λέ-

C θεῖα· Γραψα! Δίκαιος Κύριος (62) καὶ δικαιοσύνης ἡγάπτησε· καὶ, Εμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀροματὴν· καὶ, Τὰς μὲν πύλας Σιών ἀραπῆ, τὰ δὲ σκηνώματα Ιακὼβ οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται· καὶ, Τὸν μὲν Ιακὼβ ἡγάπτησε, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησε· κατὰ δὲ τὸν Ἡσαῖαν, φωνὴ Θεοῦ ἐστι πάλιν λέγοντος· Ἐγώ εἰμι Κύριος, ὁ ἀραπῶν δικαιοσύνης, καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἔξι ἀδικίας (63). Ἡ τοίνυν κάκεῖνα τὰ ρήματα ως ταῦτα ἐκλαμβανέτωσαν· καὶ γάρ κάκεῖνα περὶ τῆς εἰκόνος, τοῦ Θεοῦ γέγραπται· ἢ καὶ ταῦτα ως ἔκεινα κακῶς διανούμενοι, τρεπτὸν καὶ τὸν Πατέρα ἐπινοείτωσαν (64). Εἰ δὲ καὶ μόνον ἀκούειν τούτο λεγόντων ἐτέρων οὐκ

(61) Sic Seguerian. At Reg. Gobler. et Felc. 1, καὶ γάρ περ. Editi et alii, καὶ περι.

(62) Seguerian. Gobler. et Felc. 1. δίκαιος δὲ Κύριος. Μοξ Seguer. Reg. Anglic. et Felc. 5, ἐμίσησε. Alii et editi, ἐμίσησε.

(63) Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, ἀρπάγματα ἀδικίας. At Anglic., ἀρπάγματα ἔξι ἀδικίας, ut et habetur Isa. lxi, 8. Alii vero et editio Commel., ἀρπάγματα ἡ ἀδικίας. Ibid. Seguerian. Gobler. et Felc. 1, Μή τοιν.

(64) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ἐπινοήσουσαν. At Reg. et Felc. 5, ἐπινοείτωσαν. Editi et alii, ἐπινοήσωσαν. Paulo post Seguerianu, διὰ τοῦτο.

γεσθαι τὸν Θεὸν δικαιοσύνας ἀγαπᾶν, καὶ μισεῖν ἄρταγματα ἐξ ἀδικίας, οὐχ ὡς ἐπὶ θάτερα βοηθὸν ἔχοντος αὐτοῦ καὶ δεκτικοῦ τοῦ (65) ἐναντίου, ὃς τοῦτο μὲν ἐχλέγεσθαι, ἐκεῖνο δὲ μὴ αἰρεῖσθαι· τοῦτο γέροντῶν γενητῶν ίδιον ἐστιν· ἀλλ' ὅτι, ὡς κριτής, τοὺς μὲν δικαιούς (66) ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τῶν δὲ φαύλων μαρτρὸν γίνεται· ἀκόλουθον ἀντὶ εἴτη καὶ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν, διτὶ οὕτως ἀγαπᾶν καὶ μισεῖν. Τοιαῦτην γάρ εἶναι τὴν φύσιν τῆς εἰκόνος (67) δεῖ, οἵτις ἐστιν ὁ τάυτης Πατήρ, καὶν οἱ Ἀρειανοὶ, ὡς τυφλοί, μήτε ταύτην, μήτε ἄλλο τι τῶν θείων λογίων βλέπωσιν. Ἐκπεσόντες (68) γάρ τῶν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐννοῶν, μᾶλλον δὲ παρανοῶν, ἐπὶ βρητὰ πάλιν τῶν θείων Γραφῶν καταφεύγουσιν, εἰς δὲ καὶ αὐτὰ συνήθως ἀνασθητοῦντες, οὐχ ὅρωστον ἐν τούτοις νοῦν· ἀλλ' ὡς κανόνα τινὰ τὴν ἴδειαν ἀσέβειαν θέμενοι (69), πρὸς τοῦτον πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν· οἵτινες καὶ μόνον αὐτὰ φθεγγόμενοι, οὐδὲν ἔτερον ἀκούειν εἰσὶν δῆσιοι ή, Πλαταίσθε, μὴ εἰδέτες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἄν δὲ καὶ ἐπιμένωσι (70), πάλιν ἐντρέπεταις καὶ ἀκούειν, Ἀπέδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.

Ἄλλο. Γεγράψθαι τοίνυν, φασίν, ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχήν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἐβραίους· Ἐπιστολῇ, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Τοσούτῳ (71) κρείττων γερμανῆς τῶν ἀγράντων, δισφοράτερος παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ἔργομα· καὶ μετ' ὀλίγα· Οὐθεν, ἀδελφοὶ ἄγροι, κατίσεως ἐποιηράντο μέτοχοι, κατατοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, Ἰησοῦν, πιστὸν ὅρτα τῷ ποιήσαρτι αὐτόν· καὶ ἐν ταῖς Ηράκλεισ δὲ, Γραστὸν οὖν (72) διτον πάσιν ὑπῆρχε, πᾶς οἶκος Ἰτραχλ., ὅτι καὶ Κύριος αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον (73) τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Ταῦτα δικαίω καὶ κάτω προφέροντες, καὶ πλανῶμενοι περὶ τὴν διάνοιαν, ἐνόμισαν (74) ἐκ τούτων κτίσμα καὶ ποίημα εἶναι καὶ ἔνα τῶν γενητῶν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· οὕτω τε ἀπατῶσι τοὺς ἀνοήτους, πρόδρασιν μὲν προσβαλόμενοι τὰ βρητὰ (75), ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθείας διανοίας τὸν ἴδιον τῆς αἰρέσεως Ἰησοῦ πειπεριόντες· εἰ γάρ ἐγίνωσκον, οὐχ ἀντίτεθον εἰς τὸν Κύ-

A utram partem propendere, et contrarium amplecti possit, ita ut illud eligat, istud rejiciat; id enim rerum factarum proprium est: sed quod, ut iudex, justos amat et suscipit, procul autem a malis recedit. Eadem porro de Dei imagine sentire quoque convenit, eam scilicet simili modo et amare et odisse. Siquidem talis esse debet imaginis natura, qualis ejus est Pater, etiamsi Ariani neque illam, neque quidquam aliud divinarum litterarum præcæcitate non perspiciant. Cum enim suas videant cogitationes vel potius delirationes inanis et vanas esse, rursus ad divinarum Scripturarum verba consurgunt. Verum cum hic pro suo more pariter cœcutiant, horum sensum non possunt percipere: sed suam impietatem tanquam regulam secuti, divina omnia oracula ad eam detorquent, quæ cum vel tantum proferunt, nihil certe aliud audire digni sunt, quam, *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*⁷⁰. Quod si pertinaces resistant, hisce rursus verbis sunt confutandi, Reddite quæ sunt hominis, homini et quæ sunt Dei Deo⁷¹.

C 53. Atqui, inquit, in Proverbiis scriptum est: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*⁷². In Epistola quoque ad Hebreos hæc scribit Apostolus: *Tanto præstantior angelis factus, quanto excellentius præ illis nomen hereditate accepit*⁷³. Et paulo post: *Unde, fratres 361 sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum*⁷⁴. Et in Actibus: *Notum sit igitur vobis omnibus, omnis domus Israel, quod et Dominum eum et Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis*⁷⁵. Hæc illi loca sursum deorsum versant, quorum non assecui sensum, inde Dei Verbum creatum et opus, ac unam ex rebus factis esse arbitrantur, atque ita stultos in errorem inducunt, specie quidem verba e sacris litteris excerpta proponentes, sed loco veræ sententiae quam continent, proprium suæ heresis spargentes venenum. Namque si quod illis Scripturæ locis significatur, habent exploratum, in Dominum gloriæ impii non

⁷⁰ Matth. xxii. 29. ⁷¹ ibid. 21. ⁷² Prov. viii. 22.

⁷³ Hebr. i. 4. ⁷⁴ Hebr. iii. 1. ⁷⁵ Act. ii. 36.

(65) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5. In aliis autem et editis τοῦ deest.

(66) Sic mss., præter Felckm. 2, in quo ut et in editis sic legitur, δικαίων ἀγαπᾷ, τοὺς δὲ ἀδίκους μισεῖ, καὶ μαρτρὸν ἀπ' αὐτῶν γίνεται.

(67) Sic Seguerian. Gobler. et Felc. 1. At Reg., εἶναι φύσει τὴν εἰκόνα. Editi, εἶναι τῇ φήσει (mem-dose pro φύσει) τὴν εἰκόνα.

(68) Sic Seguerian. Reg. et Felck. 5. At alii et editio Commel., ἐμπεσόντες.

(69) Sic mss., præter Felc. 2, ubi ut et in editis sic habetur, ἀλλὰ κανόνα ἐπὶ καρδίαν ἀσέβειαν θέμενον.

(70) Sic Seguerian. et Reg. Editi. ἐπιμείνωσι. Mox Seguerianus, Goblerian. et Felck. 1, καὶ ἀπούσιν, Ἀπέδοτε. Alii et editi post ἀκούειν addunt πᾶσιν.

(71) Sic Seguerian. Gobler. et Felc. 1. At alii et editio Commel., τοσοῦτον. Paulo post mss. omnes, καὶ μετ' ὀλίγα. In editis καὶ deest.

(72) Οὗν abest a Felckm. 5 et Reg. Ibid. Seguer., πᾶσιν ὑπῆρχε, καὶ πᾶς οἶκος. Editi et alii, ἔστω ὑπῆρχε οἶκος.

(73) Sic Seguer., ut videtur Vulgata leguisse. Alii vero et editi, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῦτον, etc.

(74) Gobler. et Felckm. 1, ἐνόησαν. Mox Seguer., καὶ ποίημα εἶναι καὶ ἔνα τῶν γενητῶν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Cæteri et editi, καὶ ποίημα καὶ ἔνα τῶν γενητῶν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ, etc. Felckm. 5, γεν-

νητῶν.

(75) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii e. editi, προφάτει μὲν προβαλλόμενοι τὰ βρητα.

essent, neque ea, quae recte scripta sunt, prave interpretarentur. Quod si Caiphæ mores palam jam amplexati, Judæos sequi decrevere, ita ut ignorant quod scriptum est⁷⁶, nimurum vere Deum in terris habitaturum: voces igitur apostolicas nolint excutere. Id enim Judæorum non est. Sin autem societate inita cum impiissimis Manichæis, Verbum carnem factum esse, corporeumque ejus adventum negant; nobis Proverbia non opponant. Nam hoc etiam alienum a Manichæis est. Quod si propter dignitatem quam obtinent, et avaritia lucrum quod ex ea fecere, aut famæ conservanda gratia gloriæque cupiditate, inficiari non audent Verbum carnem factum esse, quia scilicet id scriptum est: vel ergo verba de illo scripta de corporeo ipsius Salvatoris præsentia recte intelligant: vel, si id quod significant velint rejicere, pernegent quoque Dominum factum fuisse hominem. Valde enim dedecet Verbum carnem factum esse confiteri, et in his quæ de eo scripta sunt erubescere, ob eamque rationem depravare genuinum Scripturæ sensum (76).

54. Itaque scriptum est⁷⁷, tanto præstantiore factum esse angelis. Nam id primum expendere necesse est. Cæterum hic, ut in omnibus aliis diuinæ Scripturæ locis agere convenit, observandum est, qua occasione locutus sit Apostolus: quæ sit persona, quæ res cuius gratia scripsit, accurate et fideliter attendendum est, ne quis illa ignorans, aut aliud præter ea intelligens, a vera aberret sententia. Hæc profecto non ignorabat studiosus ille eunuchus, qui Philippum ita rogabat: *Obsecro te, de quo propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo?*⁷⁸ Nam verebatur ne alteri personæ verba Scripture attribuendo, a recto sensu deslectaret. Similiter discipuli tempus rerum, quas futuras prædicebat Dominus, discere cupientes, eum hoc modo interrogabant: *Dic nobis quando hæc erunt, et quod signum adventus tui?*⁷⁹ Idem quoque cum ea quæ finem mundi spectabant a Salvatore audirent, ejus præterea tempus discere peroptabant⁸⁰, ut nec ipsi errarent, et alios possent docere. Quod cum didicissent, Thessalonicenses,

Aριον τῆς δόξης, οὐδὲ τὰ καλῶς γραφέντα παρηρμήνευον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ φανεροῦ λοιπὸν ἀναδεξάμενοι (77) τὸν τοῦ Κτιζόντα τρόπον, Ἰουδαῖοις ἔχριναν, ὥστε ἀγνοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς κατοικήσει· μὴ ἔξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις· οὐ γάρ Ιουδαίων τοῦτο· εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀθέοις Μανιχαῖοις ἔχοτον ἐγκαταστάθησαν, ἀρνοῦνται τὸ, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν τὰς Παροιμίας· ἀλλότριον γάρ καὶ τῶν Μανιχαίων (77') τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πράθημα, καὶ ὅπερ ἐκ τούτου κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχήκασι, διὰ τέ τὴν ἐν τῷ δοκεῖν φιλοδοξίαν οὐ τολμῶσιν ἀρνεῖσθαι τὸ, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται (78)· ή καὶ τὰ δήματα τὰ περὶ τούτου γεγραμμένα διανοεῖσθωσαν ὄρθως εἰς τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος· ή εἰ τὴν διάνοιαν ἀρνοῦνται, ἀρνεῖσθωσαν, ὅτι καὶ ἀνθρώπος γέγονεν δούλος Κύριος. Απρεπὲς γάρ δύολογειν μὲν, ὅτι ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἐρυθρίσιν δὲ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τούτων διάνοιαν διαφέρειν.

54. Γέγραπται μὲν (79) γάρ, τοσούτῳ χρείττῳ γενόμενος τῶν ἀγγέλων· τοῦτο γάρ ἔξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον· δεῖ δὲ, ὡς ἐπὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖον ἐστιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὃν εἴπεν ὁ Ἀπόστολος καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ πρᾶγμα (80), διόπερ ἔγραψε, πετῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ παρ' ἔτερόν τι τούτων ἀγνοῶν δὲ ἀναγινώσκων ἔξω τῆς ἀλληλινῆς διανοίας γένηται. Τοῦτο γάρ καὶ ὁ φιλοκαθητὸς εὔνοῦχος ἐκεῖνος εἰδὼς, παρεκάλει τὸν Φελιππον λέγων· Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο (81); περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἔτερου τινός; Ἐφοβεῖτο γάρ μή, παρὰ πρόσωπον ἐκλαβὸν τὴν ἀνάγνωσιν, πλανηθῆ τῆς ὄρθης διανοίας. Καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν Κύριον λέγοντες· Εἰπέ ημῖν, πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; Καὶ αὐτοὶ, ἀκούοντες (82) παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους, ήθελον μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν, ἵνα μήτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλούς διδάσκειν δυνηθῶσι. Μαθόντες γοῦν, διωρθίσαντο μέλ-

⁷⁶ Zachar. II, 10. ⁷⁷ Hebr. 1, 4. ⁷⁸ Act. VIII, 34.

⁷⁹ Matth. XXIV, 3. ⁸⁰ ibid. 36.

(76) Alii loci num. 53 propositi expenduntur in D

si propositi sui gratia et lucri, quod inde avare faciunt, et opinionis cui ambitiose student, etc.

(77) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alli et editio Commiel., ἀναλεξάμενοι. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ὄντως ὁ Θεός. Basil. et Anglic., ὄντως Θεός. Ibid. Seguer., ἐπὶ τῆς γῆς. Alii et editi, οὕτως Θεὸς ἐπὶ γῆς.

(77') Seguer., ἀλλότριον γάρ καὶ τοῦτο Μανιχαῖον. Ibid., πρόδηλη reddimus dignitatem, quam scilicet Ariani episcopi, presbyterique et alii e clero amississent, si negare ausi fuissent Verbum carnem factum esse. Et vero cum προβάλλεσθαι, præsertim ecclesiasticos apud auctores, interdum significet promoveri in dignitates, et πρόδηλοι ipsam promotionem: recte quoque πρόδηλη προσανατοληνem designare potest dignitatem. Nanning hunc locum ita vertit, *Sin autem simulandi Christianismi gratia, et ejus qui inde provenit quæstus et famæ causa non audent inficiari, etc.* Omnia boni hæc quoque est versio: At

(78) Felckm. 5, ἐπειδὴ γέγραπται. Seguer. ibid., ἢ καὶ τὰ δήματα. Mox idem et Gobler. et Felckm. 1;

ἐνσώματον αὐτοῦ παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος. Ibidem, idem et Reg. ac Basil. et Anglic., ἢ εἰ τὴν. Felckm. 5, Σωτῆρος, εἰν τὴν, mendose, forte pro εἰ ἢ τὴν. Editi et alii, ἢ εἰ εἰς τὴν.

(79) Sic Seguer. At in aliis et editis μέν deest.

(80) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ut et infra habent mss. et editi. At hic cæteri et editi, τὸ παράδειγμα. Mox Seguer. et Anglic., παρὰ ταῦτα ἢ. Ibidem Seguer. et Reg., παρ' ἔτερον τι. Basil. et Anglic., παρ' ἔτερων τι. Editi aliquie, παρὰ ταῦτα ἢ καὶ ἔτερον τι.

(81) Sic Seguer. codex, ut et habetur Aector. cap. viii, vers. 34. Editi et alii omittunt τοῦτο.

(82) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Αὐτοὶ ἀκούοντες. Editi et alii, Αὐτοὶ γάρ ἀκούοντες.

λοντας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὄταν μὲν (83) σὺν τῶν τοιούτων τις ἔχῃ καλῶς τὴν γνῶσιν, δρθήν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως δάνασιν· ἐὰν δὲ περὶ ἕτερον τις (84-85) ἐκλαμβάνῃ τι τούτων, εὐθὺς εἰς αἴρεσιν ἐκπίπτει. Παρὰ καὶ ρὸν μὲν οὖν ἐπλανῆθησαν οἱ μὲν περὶ Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἡδη γεγονέναι· οἱ δὲ Γαλάται μετὰ τὸν καὶ ρὸν, ἀγαπήσαντες νῦν τὴν (86) περιτομὴν. Παρὰ πρότιτον δὲ πεπόνθασι καὶ πάσχουσι μέχρι νῦν Ιουδαῖοι, νομίζοντες περὶ ἐνδεξαντῶν λέγεσθαι τὸ, Ἰδού η Παρθένος ἐν ταστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται νίδρη, καὶ καλέσουσι τὸ δρυμα αὐτοῦ Ἐμμαρουνὶλ (87), δέ εστι μεθερμηρευόμενος, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· καὶ ὅταν τὸ μὲν, Προφήτην ἡμῖν ἀναστήσει ὁ Θεός, νομίζωσι (88) περὶ ἐνδεξαντῶν λέγεσθαι· τὸ δὲ, Ως πρόσθατος ἐπὶ σφαγῆν ἥχθη, μὴ μανθάνωσι παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι περὶ τοῦ Ἡσαΐου (89) λέγεσθαι, ή περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν.

ὕδ. Τοιαῦτα δὴ οὖν καὶ οἱ χριστομάχοι παθόντες, εἰς μυστρὸν αἴρεσιν ἐκπεπτώκασιν. Εἰ γάρ ἐγνώκεισαν τὸ τε πρότιτον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν καὶ ρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ βῆτοῦ, οὐχ ἀν, τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες, τοσούτον ἡσέδουν οἱ ἄτροφες. Τοῦτο δὲ δυνατόν ίδειν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος τις καλῶς (90) ἐκλάδοι. Φησὶ γάρ οἱ Ἀπόστολος· Ποιημέρῳ καὶ ποιητρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατράσιοις ἐν τοῖς προφήταις (91), ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάτησερ ἡμῖν ἐν Υἱῷ· εἴτα μετ' ὀλίγα φησὶ· Δι' ἀντοῦ καθαρισμὸν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν (92) ποιησάμενος, ἐκάθισερ ἐν δεκάτῃ τῆς μεταλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, δῶρον διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεχληρονόμηκεν ὄνομα (93). Περὶ τοῦ κατεροῦ ἄρα καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, διτε καὶ τῶν ἀμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν βῆτον. Πότε δὲ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ; καὶ πότε γέγονε καθαρισμὸς τῶν ἀμαρτιῶν; πότε δὲ γέγονεν ἀνθρωπὸς ἡ μετὰ τοὺς (94) προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν; Εἴτα τοῦ δηγήματος δυντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας, λέγω περὶ τῶν (95) ἐσχάτων καὶ ρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν, διτε μήτε τοὺς προτέρους χρόνους ἐσύνηπτε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός· ἐλάλησε γάρ αὐτοῖς διτε τῶν προφητῶν. Καὶ ἐπειδὴ

A qui in proximo errore erant periculo, correxerunt. Ubi 362 igitur ista quis probe noverit, recta ac sana lide res est intellecturus. Sin autem alio modo horum aliquid explicaverit, statim incidet in hæresim. Hinc Hymenæus et Alexander, qui resurrectionem jam factam esse affirmabant⁹¹, tempus præveniendo, erraverunt: Galatae vero post tempus, circumcisionem nunc amplectendo. Erraverunt similiter in persona intelligenda et etiamnum errant Judæi, qui existimant de aliquo ex ipsis istud dici: Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus⁹²: cum item hæc verba. Prophetam vobis suscitabit Deus⁹³, de aliquo prophetarum intelligi arbitrantur: et verborum istorum, Sicut ovis ad occisionem duxit est⁹⁴, interpretationem non a Philippo discunt, sed illis Isaiam aut alium aliquem prophetam designari opinantur.

55. Idem profecto istis Christi hostibus accidit, indeque in nefandam lapsi sunt hæresim. Nam si personam, rem et tempus verborum Apostoli cognovissent, non ea, quæ ad humanam pertinent naturam, transtulissent in divinitatem, nec eo impietatis insani devenissent. Id autem is facile perspicet, qui initium hujus loci recte intellexerit. En enim Apostoli verba: Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per prophetas, hisce ultimis diebus locutus est nobis in Filio⁹⁵. Deinde paulo post ait: Per seipsum purgatione peccatorum nostrorum facta, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto præstantior factus angelis, quanto excellentius præ illis nomen hæreditate accepit⁹⁶. Itaque Apostoli dictum temporis meminit, quo nobis Deus in Filio locutus est, et peccatorum facta est purgatio. Quando porro nobis in Filio locutus est, et peccatorum purgatio facta est, vel quando factus est homo, nisi post prophetas in postremis diebus? Deinde cuin sermo sit de dispensatione quæ nostri causa suscepta est; de ultimis temporibus verba faciens convenienter admonet neque prioribus temporibus Deum tacuisse: siquidem per prophetas locutus est. Quoniam igitur prophetæ ministravere, et lex promulgata per ange-

⁹¹ I Tim. 1, 20. ⁹² Isa. vii, 14; Matth. 1, 23. ⁹³ Isa. lvi, 4.

⁹⁴ Ibid. 5, 4.

C Deut. xviii, 15. ⁹⁵ Isa. lxx, 7. ⁹⁶ Hebr. 1, 4.

omittunt. Ibid. Seguer. Basil. Anglic. Reg., ἐπ' ἔτοχάτου.

(92) Sic Seguer. et Anglic. In aliis et editis deest ἡμῶν. Paulo post ἐν ὑψηλοῖς abest a Seguer. Gobler. et Felckm. 1.

(93) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi alii omittunt ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεχληρονόμηκεν ὄνομα. Mox ἄρα abest a Regio et Felckm. 5.

(94) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi et alii, ή διτε γέγονεν ἀνθρωπὸς μετὰ τούς, etc. Ibid. Seguer. Reg. Basil. et Anglic., ἐπ' ἐσχάτου.

(95) Seguer., λεγόντων τε περὶ τῶν. Gobler. et Felckm. 1, λέγων τῶν τε περὶ τῶν.

(83) Gobler. et Felckm. 1, διτε οὖν.
(84-85) Sic Seguer. At Anglic. Gobler. et Felckm. 1 τις omittunt. In Reg. vero τι deest. Cæteri et editi, παρ' ἕτερον ἐκλαμβάνῃ τις τούτων.

(86) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi την omittunt.

(87) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 5. Alii autem et editio Commel., Ἐμανουὴλ.

(88) Seguer., ἀναστῆσῃ, νομίζουσι. Gobler. item et Felckm. 1 habeunt νομίζουσι.

(89) Sic Seguer. Reg. Felckm. 5. Cæteri vero et editi, παρὰ τοῦ Ἡσαΐου.

(90) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi καλῶς omittunt.

(91) Seguer. addit εν τοῖς προφήταις, alii et editi

gelos est, deindeque advenit Filius, ut ipse ministraret, necessario hæc verba intulit, *Tanto præstantior factus angelis*, ut scilicet ostenderet, quantum servo præstat Filius, tanto etiam Filii administrationem servorum administratione præstantiorem fuisse. Veterem itaque et novam administrationem distinguens Apostolus siderter hæc ad Judæos scribit: *Tanto præstantior factus angelis*. Quapropter nulla hic usus est comparatione, nec dixit, major, vel, honoratior, ne quis illum ejusdem ac illos esse generis suspicaretur; sed, *præstantior*, dixit, ut naturæ Filii et rerum creatarum differentiam demonstraret: idque verum esse ex divinis patet Scripturis. Nam **363** David ita psalit: *Præstantior dies una in atris tuis super millia*⁸⁷. Hæc item sunt Salomonis verba: *Accipite disciplinam et non argentum, et cognitionem præ auro probato. Præstantior est enim sapientia lapidibus pretiosis: nihilque est pretiosum quod sit illa dignum*⁸⁸. An non enim diversæ sunt nature et substantiæ, sapientia et lapides terreni? Quænam autem cognitione aulis cœlestibus cum terrenis domiciliis? Vel quid simile potest esse res æternas spiritalesque inter ac res cadueas et mortales? Id enim ipsum est quod Isaías ait: *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint Sabbata mea, et elegerint quæ ego volo, et tenuerint sedus meum, dabo illis in domo mea et in muro meo locum celebrem: præstantius quam filiis et filiabus nomen sempiternum dabo eis, quod non deficit*⁸⁹. Similiter igitur nulla est cognitione Filio cum angelis: ut proinde non comparationis sed distinctionis causa vocabulum, *præstantior*, usurpavit Apostolus, propter discrimen videlicet quod inter naturam Filii et naturam angelorum intercedit. Hinc ipse Apostolus vocem illam, *præstantior*, explicans, id quod ea significatur, non alia de re intelligit quam de Filii et rerum factarum differentia. Nam hunc quidem, Filium appellat; illos autem, servos. Hinc ille, ut Filius cum Patre ad dexteram sedet, isti autem stant, mituntur ac ministrant.

⁸⁷ Psal. lxxxiii, 11. ⁸⁸ Prov. viii, 10, 11. ⁸⁹ Isa. lvi, 4, 5.

(96) Gobler. et Felckm. 1, Kal. èpeidè προφῆται.

(97) Sic Seguer. At editi et alii τὸ omittunt. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, διεῖχαν θέλων, διὰ τοῦ δὲ Υἱός. Alii et editi, διεξελθών, διὰ, καὶ δοσον Υἱός. Ibid. Seguer., τοσοῦτον καὶ τῆς, in aliis et editis καὶ deest.

(98) Seguer., τὰς δὲ διακονίας. Alii et editi, τὴν διακονίαν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἄρα διακρίνων δὲ Ἀπόστολος τὴν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινήν. Editi et alii, ἄρα κρίνων δὲ Ἀπόστολος τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς. Mox Felckm. 2 et editi omittunt τοσούτῳ πρείτων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.

(99) Seguer., εἰρηται. Mox idem et Anglic. Gobler. et Felckm. 1, τιμιώτερος γενόμενος. In editis et aliis deest γενόμενος. Paulo post Seguer., κάκετον τις λογισται.

(1) Felckm. 5, γεννητά.

(2) Seguer. Gobler. et Felc. 1, Σολομῶντος.

(3) Sic Seguer., et Prov. viii, 10. Alii vero et

A καὶ προφῆται: (96) διηκόνησαν, καὶ διὰ ἀγγέλου δὲ νόμος εἰλαβήθη, καὶ δὲ Υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε, καὶ δὲ διακονηται, ἀναγκαῖως ἐπήγαγε τὸ (97). Τοσούτῳ πρείτων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, διεῖχεν θέλων, διὰ δοσον δὲ Υἱός διαφέρει δούλου, τοσοῦτον καὶ τῆς διακονίας τῶν δούλων δὲ τοῦ Υἱοῦ διακονία κρείτων γέγονε. Τὴν διακονίαν (98) ἄρα διακρίνων δὲ Ἀπόστολος τὴν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινήν, παρδησιάζεται πρὸς Ιουδαίους γράψων καὶ λέγων· Τοσούτῳ πρείτων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὸ συγκριτικῶν εἰρηκε (99), μείζων, διὰ τιμιώτερος γενόμενος, ἵνα μὴ ὡς περὶ ὁμογενῶν τούτου κάκετον τις λογισται· ἀλλὰ, πρείτων, εἰρηκεν, ἵνα τὸ διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ (1) γνωρίσῃ. Καὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀπόδεξιν ἐκ τῶν θελῶν Β Γραφῶν, τοῦ μὲν Δασιδψάλλοντος, Κρείτσων ήμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας· τοῦ δὲ Σολομῶνος (2) ἀναφινοῦντος· Λάβετε παιδελαρ, καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γνῶστιν ὑπὲρ χρυστὸν δεδοκιμασμένον· πρείτων γάρ σοφλα λιθωρ πολυτελῶν τῶν δὲ τίμων οὐκέτι αὐτῆς ἐστι (3). Ήδη δὲ εἰσὶν ἐπερούσια καὶ ἄλλα τὴν φύσιν διηγεῖται· Καὶ τοῦτο γάρ ἦν δὲ Ἡσαΐας (5) φησι· Τέλειον λέγει Κύριος τοῖς εὐρούσοις· Οσοι ἀρχαίωνται τὰ Σάββατά μου, καὶ ἐκτελέσωνται (6) ἀγένθη θέλω, καὶ ἀπτέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἰκῳ μου καὶ ἐν τῷ τελεί μου τύπον ὄροματόν πρείσσοντο νίνω καὶ θυταρέων δρομα αἰώνων δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκέτι ἐκλείψει. Οὕτως ἄρα οὐδεμία συγγένεια τῷ Υἱῷ (7) πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστι· μηδεμῖδες δὲ οὖσις τῆς συγγενείας, οὐκέτι διακριτικῶν ἐλέχθη τὸ, πρείτων (8), ἀλλὰ διακριτικῶν διεῖ τὸ διαλλάττον τῆς τούτου φύσεως ἀπ' ἐκείνων. Καὶ αὐτὸς οὖν δὲ Ἀπόστολος τὸ, πρείτων, ἐρμηνεύων, οὐκέτι δὲ ἄλλω τινὶ ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ (9) τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ τιθηται λέγων, ὅτι δὲ μὲν Υἱός, τὰ δὲ δούλα καὶ δὲ μὲν ὡς Υἱός μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν δεξιᾳ κάθηται, τὰ δὲ ὡς δοῦλα παρέστηκε, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ λειτουργεῖ.

D editi omittunt ἐστι. Mox Seguer. Anglic. et Felc. 5, οὐχ ἐπερούσια.

(4) Sic Seguer. At Gobler., et Felc. 1, ταῖς οὐρανίαις. Editi aliquie, ταῖς ἐν οὐρανοῖς.

(5) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At in Seguer. καὶ omittitur. Alii et editi, Καὶ τοῦτο γάρ δὲ Ἡσαΐας.

(6) Sic Reg. Basil. et Anglican., ut et legitur Isa. lvi, 4. Seguerian., ἐκλέγωνται. Alii et editio Comnelli, ἐκδέξωνται.

(7) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, τοῦ Υἱοῦ. Mox Seguer., οὐσιας συγγενείας.

(8) Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1, πρείτων. Mox Seguer., διὰ τὸ διαλλάττον τῆς τούτου, etc. Ibid. Felc. 2 et editi, ἀπ' ἐκείνων. Cæteri autem mss., ἀπ' ἐκείνων. Paulo post Reg. Basil. Gobl. et Felc. 1, πρείτων ἐρμηνεύων.

(9) Seguer., ἀλλὰ ἐν τῇ διαφορᾷ. Idem paulo post, καὶ δὲ μὲν Υἱός μετὰ τοῦ, etc.

56 Τοις των δὲ οὔτως γεγραμμένων, οὐ γεντός (10) ἐκ τούτων δὲ Υἱὸς σημαίνεται, ὡς Ἀρειανός, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλος μὲν τῶν γενητῶν, ἕδιος δὲ τοῦ Πατρός, ἐν τοῖς καλποῖς ὧν αὐτοῦ. Καὶ γάρ καὶ τὸ γεγραμμένον ἐνταῦθα, γενόμενος, οὗτε γενητὸν σημαίνει τὸν Υἱὸν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε. Εἰ μὲν γάρ ἀπλῶς εἰρήκει τὸ (11), γενόμενος, καὶ ἐσιώπησεν, ἡ πρόφασις ἦν τοῖς Ἀρειανοῖς· ἐπειδὴ δὲ τὸν Υἱὸν προείρηκε, διὸ ὅτις (12) τῆς περικοπῆς ἀποδεῖξας αὐτὸν ἀλλον εἴναι τὸν γενητῶν, οὐδὲ τὸ, γενόμενος, ἀπολελυμένως ξῆται, ἀλλὰ τὸ, κρείττων, συνῆψε τῷ (13), γενόμενος. Ἀδιάφορον γάρ τὴν λέξιν, εἰδὼς, ὡς ἐπὶ διμολογουμένου γνησίου Υἱοῦ δὲ λέγων τὸ, γενόμενος, ἵνον τῷ γεγενηθεῖα: (14), καὶ ὅτι ἐστὶ χρείτων, λέγει. Τὸ μὲν γάρ γενητὸν οὐ διαφέρει, καν λέγῃ (15) τις, γέγονεν, ἢ, πεποίηται· τὰ δὲ γενητὰ ἀδύνατον, δημιουργήματα δύντα, λέγεσθαι γενητὰ, εἰ μὴ ἄρα, μετὰ τούτα μετασχόντα τοῦ γενητοῦ Υἱοῦ, γεγενηθεῖα καὶ αὐτὰ (16) λέγονται· οὗτοι γε διὰ τὴν ιδιαί τύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Πνεύματι (17). Καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία Γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν λέγουσα, Πάτητα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν (18)· καὶ, Πάτητα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπὶ δὲ τῶν νιῶν τῶν γενητῶν (19), Ἐγένετο τῷ Ἰώδῳ νιολ ἐπτά καὶ θυγατέρες τρεῖς· καὶ, Ἀβραὰμ δὲ ἦρ ἐκατέν τέων, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαάκ ὁ νιὸς αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγεν· Εἳρ γένωνται τινὶ νιοι. Οὐκοῦν εἰ μὲν τῶν γενητῶν (20) ἀλλος ἐστι, τῆς δὲ τοῦ Πατοῦς οὐσίας μάνον ίδιον γένηνημα δὲ Υἱὸς, μεματείωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἡ περὶ τοῦ, γενόμενος, πρόφασις. Καὶν γάρ ἐν τούτοις αἰσχυνθέντες βιάζωνται πάλιν λέγειν συγκριτικῶς εἰρῆσθαι τὰ ἑττά, καὶ διὰ τοῦτο εἴναι τὰ συγχρινόμενα ὄμοιονται, ὥστε τὸν Υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως· αἰσχυνθήσονται μὲν προσηγουμένως ὡς τὰ οὐαλεντίνου καὶ Καρποκράτους (21) καὶ τῶν ἀλλων αἰρετικῶν ζηλοῦντες καὶ φθεγγόμενοι, ὃν δὲ μὲν τοὺς ἀγγέλους διμογενεῖς εἰρήκει τῷ Χριστῷ· δὲ Καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργούς εἴναι φησι. Παρ' αὐτῶν γάρ Ιωάς (22) μαθόντες καὶ οὖτοι, συγχοίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τοῖς ἀγγέλοις.

¹⁰ Joan. i, 3. ¹¹ Psal. ciii, 24. ¹² Job i, 2. ¹³ Genes. xxi, 5.

(10) Seguer., οὐ. At alii et editi, οὕτε. Ibid. Feli. D legitur, αὐτοῖς. Gobler. Feli. . et 5, τοῦ γενητοῦ Υἱοῦ γεγενηθεῖα καὶ αὐτοῦ λέγονται. Anglic. τοῦ γενητοῦ Υἱοῦ γεγενηθεῖα καὶ αὐτοῦ λέγονται. Editi vero et alii, μετασχόντα τοῦ γενέσθαι τοῦ Υἱοῦ καὶ γεγενηθεῖα ὑπὲρ αὐτοῦ λέγονται. Feli. 5 habet λέγοντας, mendose.

(11) Basil.ens., ἐν τῷ Πατρί.

(12) Reg. Gobler. et Feli. 4 addunt, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν. Alii omittunt.

(19) Seguer., τῶν γενητῶν νιῶν. Alii, τῶν οὐδῶν τῶν γενητῶν, præter Feli. 2, qui ut editi habet, γενητῶν.

(20) Feli. 5, γενητῶν.

(21) Sic Basil. Anglic. et Feli. 5. Seguer., Καρποκράτ. Editi Καρποκράτου. Infra Seguer. Reg. Feli. 5, Καρποκράτ., ut et habet Epiphanius bæresi xxvii. Goblerian. et Feli. 1, Καρποκράτ.

(22) Seguerian., Παρὰ γάρ των Ιωάς. Goblerian. et Feli. 1, παρὰ γε τῶν Ιωάς. Cæteri et editi, Ilap' αὐτῶν γάρ Ιωάς.

(14) Reg. et Seguer., τῷ γεγενηθεῖα. Mox Basil. et Feli. 5, γενητόν. Alii et editi, γενητόν.

(15) Seguer. et Reg., λέγη. Cæteri et editi, λέγει. Mox Seguer. Reg. Basil. Feli. 5, δημιουργήματα δύτα λέγεσθαι γενητά. Anglican. Goblerian. et Feli. 1 habent item δύτα λέγεσθαι. Alii et editio Commel., δημιουργήματα εἴναι καὶ λέγεσθαι γενητά.

(16) Sic Reg. et Seguer. Sed in Seguer., pro αὐτά

56. Quæ cum ita scripta sint, o Ariani, ea sane non indicant Filium esse factum, sed potius aliū esse a rebus factis, propriumque Patris, et in ejus sinu esse. Nam quod hic scribitur, *factus*, non idcirco factum vere Filium significat, uti vos putatis. Etenim si tantum dixisset, *factus*, aliudque nihil adidisset, inde aliqua Ariani esset litigandi occasio. Verum cum antea Filium nominaverit, eumque aliū esse a rebus factis totum per contextum ostenderit, non absolute voce, *factus*, usus est, sed vocabulum, *præstantior*, cum voce, *factus*, conjunxit: quippe qui eam dictionem indifferenter existimaret. Scilicet probe intelligebat hac voce, *factus*, de eo dicta, quem verum esse Filium constabat, nihil aliud hic significari quam eum factum fuisse et esse præstantiorem. Nihil enim resert, si quis de re genita interdum dixerit, facta est, vel, effecta est. At res factæ, cum sint opera, genitæ dici non queunt, nisi forte geniti Filii participes postea effectæ, genitæ quoque et ipsæ dicantur, non quidem propriam ob naturam, sed quia Filii factæ sint in Spiritu participes. Nec vero id ignoravit divina Scriptura, quæ de rebus factis ait: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* ¹⁰. Et, *Omnia in sapientia fecisti* ¹¹. De genitis autem filiis sic loquitur: *Facti sunt Job filii septem et filiae tres* ¹². Et, *Abraham vero centum annorum erat, cum factus est ei Isaac filius eius* ¹³. Moyses quoque dixit: *Si alicui filii facti fuerint*. Si ergo Filius **364** alius est a rebus factis, solusque proprius est naturæ Patris fetus, frustra Ariani disputandi occasionem ex vocabulo, *factus*, arripuere. Nam si hic fracti pudore iterum contendant illa verba comparate dicta esse, pgoindeque ea quæ comparantur ejusdem esse generis, ita ut Filius naturæ sit angelorum: ipso profecto in primis pudebit eadem pugnare et loqui ac Valentimum, Carpocratem aliquos hæreticos, quorum ille angelos ejusdem esse generis ac Christum affirmavit: Carpocrates autem, eosdem esse dixit mundi fabricatores. Nempe istū ab aliis forte edocti magistris, Dei Verbum cum angelis conferre non verentur.

C

(17) Basil.ens., ἐν τῷ Πατρί.

(18) Reg. Gobler. et Feli. 4 addunt, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν. Alii omittunt.

(19) Seguer., τῶν γενητῶν νιῶν. Alii, τῶν οὐδῶν τῶν γενητῶν, præter Feli. 2, qui ut editi habet, γενητῶν.

(20) Feli. 5, γενητῶν.

(21) Sic Basil. Anglic. et Feli. 5. Seguer., Καρποκράτ. Editi Καρποκράτου. Infra Seguer. Reg. Feli. 5, Καρποκράτ., ut et habet Epiphanius bæresi xxvii. Goblerian. et Feli. 1, Καρποκράτ.

(22) Seguerian., Παρὰ γάρ των Ιωάς. Goblerian. et Feli. 1, παρὰ γε τῶν Ιωάς. Cæteri et editi, Ilap' αὐτῶν γάρ Ιωάς.

57. At certe eos tam impia cogitantes coget eru-
bescere sacer cantor, cuius haec sunt voces : *Quis
similis erit Domino in filiis Dei?*²⁴ Et, *Quis similis
tui in diis, Domine?*²⁵ Nihilominus illis quoque
respondebimus, ut vel sic verum discant, compara-
tionem solere institui inter ea quae ejusdem con-
stat esse generis, non autem inter ea quae diversam
habent naturam. Itaque nemo Deum cum homine
comparaverit, neque etiam hominem cum belluis,
neque ligna cum lapidibus, propter naturae dissimi-
litudinem. Sed Deus quidem cum nulla re compa-
rari potest : homo vero cum homine, lignum cum
ligno, lapis cum lapide recte potest conferri, nec in
his vox, *præstantius*, usurpabitur, sed vox, *magis*,
vel, *plus*. Sic Joseph magis pulcher erat suis fratri-
bus : Rachel magis pulchra quam Lia. Stella vero
non stella præstantior, sed magis una ab alia dis-
fert in gloria.²⁶ Cum autem res diversæ naturæ
inter se comparantur, tunc vox, *præstantior*, aut,
præstantius, differentiæ significandæ gratia, adhi-
betur, quemadmodum de sapientia et lapidibus est
dictum. Si igitur Apostolus dixisset : Tanto magis
Filius antecellit, vel, Tanto major est angelis : vobis
sane ex hac Filii cum angelis comparatione con-
tendendi ansa preberetur. At cum eum dicat esse
præstantiorem, tantumque differre, quantum filius
a servis differt, manifeste utique ostendit alium esse
a natura angelorum. Cuius item eum omnia fundasse
affirmet,²⁷ alium profecto ab omnibus factis rebus
esse probat. Quapropter cum diversæ sit naturæ a
rerum factarum natura, quænam, quæso, compa-
ratio aut quæ similitudo ejus naturæ cum rebus fa-
ctis? Veruḡ si rursus simile aliquid excogitent, il-
los his verbis confutabit Paulus : *Ad quem autem
angelorum dixit unquam : Filius meus es tu, ego
hodie genui te?* Et ad angelos quidem dicit : *Qui sa-
cit angelos suos spiritus. et ministros suos flammam
ignis?*²⁸

58. Fieri ergo proprium est rerum factarum, quas
opera esse dicit. At cum de Filio loquitur, non uti-
tur factionis vocabulo, nec fieri ait : sed eum æter-
num regem, et creatorem hisce verbis agnoscit :
*Thronus tuus, Deus, in seculum seculi, et tu in prin-
cipio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tua-
rum sunt caeli. Ipsi peribunt, tu autem permanes?*²⁹
Ex quibus, si vellent isti, perspicere possent alium
esse epilicem et alia opera : illum nimirum esse

²⁴ Psal. LXXXVIII, 7. ²⁵ Psal. LXXXIV, 8. ²⁶ I Cor. 10, 11.

(23) Sic Seguerian. At alii et editi, καὶ οὗτοι.

(24) Sic Seguerian. et Reg. Alii vero et editi,
συγχρίνεται.

(25) Συγχρίνεται abest a Gobler. et Felc. 1.

(26) Seguerian., καὶ πλέον. Idem mox post ἀδελ-
φούς omittit αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc.
1, Λιας. Item Seguer. ibid., ἀστὴρ δέ. Alii et editi,
ἀστὴρ γάρ. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὐχ
χρεῖσσων. Gobl. et Felc. 1, χρεῖσσον, mendose.
Editi et alii, οὐ χρεῖττων.

(27) Seguerian., ὅταν τις ταῦτα. Reg. ταῦτα omit-
tit. Ibid. Felc. 5, παραβάλλῃ. Editio Commiss. et

A 57. Ἄλλ' ἐντραπήσονται τοικῦντα φανταζόμενοι παρὰ
μὲν τοῦ ὑμνῳδοῦ λέγοντος, Τίς δόμοιωθήσεται τῷ
Κυρίῳ ἐν νιοῖς Θεοῦ; καὶ, Τίς δόμοις σοι ἐν θεοῖς,
Κύριος; Ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἐξαν δρα καν οὔτω (23)
μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς δόμογενέσιν δύωλογουμένων
φιλεῖ τὰ τῆς συγχρίσεως γίγεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς
ἐπερογενέσιν. Οὐδέτες γοῦν Θεόν συγχρίνοις (24) πρὸς
δινθρωπον, οὐδὲ πάλιν δινθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ
ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ
Θεός μὲν ἀσύγκριτόν ἐστι πρᾶγμα· ἀνθρωπὸς δὲ πρὸς
δινθρωπον συγχρίνεται (25), καὶ ξύλον πρὸς ξύλον,
καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἐν τις ἐπὶ τούτων εἴ-
ποι τὸ, χρείττον, ἀλλὰ τὸ, μᾶλλον, καὶ τὸ, πλέον (26).
οὔτως Ἱωσήφ ὥραίος ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφούς
αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας· ἀστὴρ δὲ ἀστέρος οὐχὶ
B χρείσσων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ. Ἔπι δὲ τῶν
ἐπερογενών, ὅταν ταῦτα (27) τις παραβάλῃ πρὸς
ἄλληλα, τότε τὸ, χρείττον, πρὸς τὸ διαλλάττον λέγε-
ται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἰρηται.
Εἰ μὲν οὖν εἰρηκώς ἦν δὲ Ἀπόστολος· Τοσούτῳ μᾶλ-
λον δὲ Υἱὸς τῶν ἀγγέλων προάγει, ή, τοσούτῳ μείζων
ἐστιν· ἢν δὲν ὑμεῖν προφασίς, ὡς (28) συγχρινομένου
τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους· νῦν δὲ λέγων χρείττονα
αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσούτῳ διαφέρειν, δοψι διέστηκεν
υἱὸς (29) δούλων, δείχνυσιν αὐτὸν δὲλλον εἶναι τῆς τῶν
ἀγγέλων φύσεως. Λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν
θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείχνυσιν δὲλλον αὐτὸν εἶναι
πάντων τῶν γενητῶν. "Ἄλλου δὲ καὶ ἐπερουσίου αὐ-
τοῦ δυτος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ποιὰ τῆς
οὐσίας αὐτοῦ σύγκριτις ἡ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά;
C Κανὸν γάρ πάλιν ἐνθυμηθῶσι τι τοιοῦτον, διελέγξει:
τούτους τὰ αὐτὰ λέγων δὲ Παῦλος· Τίνι γάρ εἰλεῖ
ποτε τῷν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἰ σύ· ἔτρω σήμε-
ρον γεγέννηκά σε (30); Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέ-
λους λέγει· Ο ποιῶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πρεύ-
ματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φέλ-
γα (31)

58. ιδοὺ τῶν μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ ταῦτα
ποιήματα εἶναι λέγει· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν οὐ ποίησιν,
οὐδὲ τὸ γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἀδιόν, καὶ τὸ βασιλέα (32),
καὶ τὸ εἶναι δημιουργὸν, προσφωνεῖ λέγων· Ο θρό-
νος σου, δὲ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ σὺ
κατ' ἀρχὰς, Κύριος, τὴν τῆραν ἐθεμελίωσας, καὶ
ἔργα τῷν χειρῶν σου εἰστὸν οὐ δύρυοι. Αὐτοὶ δι-
D ποιοῦνται, σὺ δὲ διαμέτρεις (33). Ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ³¹
συνιδεῖν τὴν δύναντο, εἰπερ ἡθελον, στὶ δὲλλος μὲν ἐστιν

alii, παραβάλῃ.

(28) Seguerian. ὡς omittit.

(29) Seguerian., δὲ Υἱός.

(30) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1 addunt, ἔτρω
σήμερον γεγέννηκά σε. Sed Goblerian. et Felc. 1
habent ἔγεννησά σε. Ea autem ab aliis et editis
desunt.

(31) Seguerian., πῦρ φλέγον. Mox Felc. 5, γεν-
νητῶν.

(32) Seguerian. Gobler. et Felc. 1, καὶ βασιλέα.

(33) Seguerian., διαμεντίς. At alii et editi, δια-
μένεις.

δ δημιουργῶν, δίλλα δὲ τὰ δημιουργῆματα· καὶ δὲ μὲν θεός ἐστι, τὰ δὲ γενητά (34) ἐστιν ἐξ οὐκ δυτῶν πεποιημένα. Τὸν γάρ λεγόμενον νῦν, αὐτοὶ (35) ἀπολούντειν, οὐχ ὡς εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεως φησιν, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους τὴν τῶν γενητῶν δεῖξῃ (36) φύσιν. Τὰ γάρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, καὶ μὴ ἀπόληται διὰ τὴν χάριν τοῦ πεποιηκότος ταῦτα, οἵμως ἐξ οὐκ δυτῶν γέγονε, καὶ τὸ μὴ εἶναι ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται. Διὰ τοῦτο γοῦν ὡς τούτων τοιαύτην ἔχόντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ, Σὺ δὲ διαμερεῖς (37). Ἱνα τὸ ἀδίον αὐτοῦ δειχθῇ· οὐ γάρ ἔχων τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητά, ἔχων δὲ τὸ διαμένειν ἀεὶ, ἀλλότριον μὲν ἐστιν αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι, οὐκ δὲ τὸ δεῖ εἶναι, καὶ συνδιαμένειν σὺν τῷ Πατρὶ (38). Εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν δὲ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολῇ, καὶ ἐκ τῶν ἀλλῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς Γραφῆς ἀληθῶς ἔκωλύοντο τι τοιοῦτον φαντάζεσθαι περὶ τοῦ Λόγου (39)· ἐπειδὴ δὲ αὐτός τε ἔγραψε, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδειχται γέννημα (40) τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὃν δὲ Υἱός· καὶ αὐτὸς μὲν δημιουργός, τὰ δὲ δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαύγασμα καὶ Λόγος, καὶ εἰκὼν, καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστι, τὰ δὲ γενητὰ κάτω που τῆς Τριάδος ἐστὶ (41) παραστήσοντα καὶ δουλεύοντα· ἐτερογενῆς δρᾶ καὶ ἐτερούσιός ἐστιν δὲ Υἱὸς τῶν γενητῶν, καὶ μᾶλλον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας δῖος καὶ δμοφυτῆς τυγχάνει. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ αὐτὸς δὲ Υἱὸς οὐκ εἰρηκεν, Ὁ Πατήρ μου χρείττων μοῦ ἐστιν (42), ἵνα μὴ ξένον τις τῆς ἑκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβοι· ἀλλὰ μείζων εἰπεν, οὐ μεγέθει τινί, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· πλὴν δὲ τοῖς καὶ οὐσίας ἰδίατηα.

59. Καὶ δὲ Ἀπόστολος δὲ αὐτὸς οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου προηγουμένως συγχρέναι (43) θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, Τοσούτῳ χρείττων γερόμερος τῷρις ἀγγέλων· ἀσύγχριτος γάρ, μᾶλλον δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο εἰστίν (44)· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐνσαρκὸν ἐπιδημίαν τοῦ Λόγου βλέπων καὶ τὴν τότε παρ' αὐτοῦ γενομένην αἰκονομίαν, τῇθλησε δεῖξαι οὐχ δομοιον εἶναι τούτον (45)

¹ Joan. xiv, 28.

(34) Felc. 5, γενητά.

(35) Sic Seguerian. Basili. Anglic. et Felc. 5. At editi αὐτό, mendose. Ibid. Seguerian. Reg. Basil. et Anglican., οὐχ ὡς εἰς ἀπώλειαν. Editi et alii, οὐχ εἰς ἀπώλειαν. Mox MSS., κτίσεως φησιν. Editi, κτίσεως φύσιν, mendose.

(36) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ut et Anglic. in margine, τὴν ἀρχὴν τῶν γενητῶν δεῖξῃ. Paulo post Seguer., καὶ μὴ ἀπολύτηται. Basili. Goblerian. Felc. 1 et Reg., ἀπολύτηται. Anglican., ἀπόλυτηται. Mox Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, οἵμως οὐκ τῶν μη δυτῶν γέγονε.

(37) Seguer. , διαμένεις. Alii et editi, διαμένεις. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἔχων τὸ δύνασθαι. Editi et alii, ἔχει τὸ δύνασθαι. Paulo post Seguerian., αὐτοῦ λέγεσθαι, οὐκ ἦν, etc. In aliis et editis deest τό.

(38) Sic Seguerian. et Reg. At Gobler. et Felc. 1, διαμένειν σὺν τῷ Πατρὶ. Cæteri et editi, συνδιαμένειν Πατρὶ.

(39) Seguerian., πάσης τῆς ἀλλῆς θείας Γραφῆς

A Deum : hæc facta esse et ex nihilo producta. Nam quod hie dicitur, ipsi peribunt, non ita dictum est quasi peritūræ sint res creatæ : sed ut 365 rerum factarum naturam a fine indicaret. Nam quæ perire possunt licet beneficio effectoris non pereant, tamen ex nihilo sunt facta, eaque aliquando non fuisse, ipsa testantur. Quia igitur ea est illorum natura, idcirco de Filio dicitur, Tu autem permanes, ut ejus inde ostendatur æternitas. Nam quia interire non potest, ut possunt res factæ, sed potius vim habet semper permanendi, hinc alienum quidem est de ipso dici, Non sicut, priusquam esset genitus : at proprium ejus est, semper esse et cum Patre permanere. Etsi autem Apostolus in Epistola ad Hebreos hæc non scripsisset : ex aliis tamen ejusdem Epistolis atque ex universa alia Scriptura talia de Verbo comminisci sane prohiberentur. Cæterum quandoquidem ipse quoque scripsit, et supra ostendimus Filium ex natura Patris esse genitum ; et illum quidem esse effectorem, res autem alias ab eo effici : illum esse splendorem, Verbum, imaginem, et sapientiam Patris ; res vero factas infra Trinitatem assistere et servire : aliis ergo generis et naturæ est Filius, quæcum rerum factarum, ac potius proprius est substantia Patris, eamdemque ac ille naturam habet. Hinc enim et ipse Filius non dixit, Pater meus præstantior me est¹, ne quis eum alium a Patris natura esse suspicaretur, sed major dixit, non quidem magitudine quadam aut tempore, sed quia ex ipso Patre gignitur. Quin etiam cum dixit,

C major est, naturæ proprietatem ostendit.

59. Et vero ipse Apostolus non ut Verbi naturam cum rebus factis potissimum compararet, dixit : Tanto præstantior factus angelis. Namque simul comparari non queunt, cum sint inter se diverse. Sed ad corporeum Verbi adventum et ad dispensationem ejus attendens, indicare voluit ipsum aliorum qui antecesserant simile non esse, ut, quan-

ἔκωλύοντο τοιοῦτον τι φαντάζεσθαι περὶ τοῦ Υἱοῦ. D Basili. Gobler. et Felc. 1 et Reg., τι τοιοῦτον. Item Goblerian. et Felc. 1, περὶ τοῦ Υἱοῦ.

(40) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 omittunt γέννημα, et ὅν, moxque habent δημιουργεῖ.

(41) Seguer. Reg. Felc. 1 et 5, ἐστι. Editi et alii, εἰστι.

(42) Sic Reg. et Seguerian. Cæteri vero et editi, μου χρείττων ἐστιν. Ibid. Seguerian., ξένον τις τῆς. Editi et alii, ξένον τῆς. Mox Gobler. et Felc. 1, ὑπολάβωσιν.

(43) Seg. et Felc. 5, συγχρέναι. Editi et alii, διαχρέναι.

(44) Sic Seguerian. Idemque mox et Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστιν. Basili., ἀσύγχριτον γάρ, μᾶλλον δὲ ἄλλο εἰστιν.

(45) Sic Seguerian. Basili. Anglican. et Felc. 5. At alii et editi, τούτο. Ibid. Seguerian., οὐ διαφέρει.

tum natura ab iis quae antea miserat differt, tanto etiam longeque præstantior esse intelligeretur gratia quæ ab ipso et per ipsum datur, quam angelorum administratio. Siquidem servorum erat, fructus duntaxat reposcere: at Filii et Domini erat debita donare et vitæ transferre. Unde ea, quæ subjicit Apostolus, differentiam, quæ Filium inter et res factas intercedit, demonstrant. *Propterea*, inquit, oportet nos maxime attendere ad ea quæ audi-*mus*, ne forte effluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit jus*um* mercedis retri-*butionem*: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est?¹ Quod si Filius esset e rebus factis, non illis sane esset præstantior, neque majori supplicio propter eum puniretur inobedientia. Nec enim in administratione angelorum, pro singulis illorum majus vel minus erat in his qui peccabant: sed lex erat una, unaque in peccantes animadversio. Quia vero Verbum non est e rebus factis, sed est Filius Patris, idcirco **366** quanto præstantior est, et ea, quorum auctor ipse est, præstantiora sunt et ab aliis diversa, tanto etiam gravius esse debet supplicium. Itaque datum per Filium considerent gratiam, eumque ex suis operibus agnoscent vere alium esse a rebus factis, soluuntque illum verum Filium in Patre esse, et Patrem in ipso. Discant legem ab angelis promulgatam esse, sed neminem reddidisse perfectum, quippe quæ, ut docet Paulus, Verbi adventu indigeret. At Verbi adventus, Patris opus perfecit. Hinc antea ab Adam ad Moysen mors quidem regnavit; sed Verbi præsentia mortem penitus destruxit: ne amplius in Adam morimur, sed omnes in Christo vita donamur. Præterea antea a Dan usque ad Bersabee lex divulgabatur, atque in sola Judæa notus erat Deus²: nunc autem in omnem terram exivit sonus eorum, et omnis terra Dei cognitione est repleta, gentesque universas edocuere discipuli, ac denique hoc tempore illud Scripturæ impletum est: *Erunt omnes docti a Deo*³. Etenim quæ tunc quidem apparet, merae erant figuræ: nunc autem ipsa patescata veritas est; quod Apostolus

¹ Hebr. ii, 4-3. ² Psal. lxxv, 2. ³ Isa. liv, 13; Joan. vi, 45.

(46) Seguerian., παρ' αὐτοῦ. Editi et alii, παρὰ τούτου. Regius et Felc. 5, παρὰ τούτου καὶ διὰ τούτου. Ibid. Seguerian., χρείτων.

(47) Seguerian., μετατιθέναι.

(48) Sic Seguerian. Reg. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero cum editione Commel., γεννητά.

(49) Basili., ὅπῃ τοῦ Κυρίου. Paulo post Seguerian.. El τῶν γενητῶν δὲ Υἱὸς ἦν, οὗτε χρείτων. Gobl. et Felc. 1. Ei δὲ τῶν γενητῶν δὲ Υἱὸς ἦν, οὗτος χρείτων.

(50) Seguer., οὗτε ἐν τῇ. Reg., οὐδὲ ἐν τῇ. Basil. et Anglic., οὐδὲν τῇ. Alii et editi, οὐδὲ τῇ. Mox Seguer., οὗτος γάρ, et paulo post, ἐνīν τὸ καθ' ἔκαστον αὐτῶν μεῖζον καὶ τὸ ἑλαττόν.

(51) Seg. Gobl. et Felc. 1, παραβαίνοντων. Alii et editi, παρακούντων. Paulo post Seguer., δὲ

A τοῖς πρότερον· ἵνα, δῶσα τῇ φύσει διαφέρει τῶν προ-
ποσταλέντων περ' αὐτοῦ, τοσούτῳ καὶ πλέον τὴ παρ'
αὐτοῦ (46) καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις χρείτων
τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. Δούλων μὲν γάρ
ἡν διπάτειν μόνον τοὺς καρπούς· γίοῦ δὲ καὶ δεσπό-
του χαρίσασθαι τὰς δρειλάς, καὶ μεταθεῖναι (47) τὸν
ἀμπελῶνα. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα γαῦν παρὰ τοῦ Ἀπο-
στόλου δείχνυσι τὴν διαχορὰν τοῦ Χιοῦ πρὸς τὰ γε-
νητὰ (48) λέγοντος· Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως
προσέχειν ἡμᾶς ἀκονθεῖσι, μήποτε παραβ-
ρύνωμεν. Εἰ γάρ δὲ ἀγγέλων λαληθεῖς λόγος
ἔγερετο βέβαιος, καὶ πάσα παράδοσις καὶ παρ-
ακοὴ ἐλαβεὶ ἐρδικοὶ μισθαποδοσιαὶ· πῶς ἡμεῖς
ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσατες σωτη-
ρίας; ητὶς, ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ
Κυρίου (49) ὑπὸ τῶν ἀκονθάρτων, εἰς ἡμᾶς ἔβε-
βαιώθη. Εἰ δὲ τῶν γενητῶν εἰς ἦν δὲ Υἱός, οὐ χρεί-
των αὐτῶν ἦν, οὗτε ἐν τῇ (50) παρακοῇ τὸ μεῖζον
τῆς τιμωρίας δι' αὐτὸν ἀπέκειτο. Οὐδὲ γάρ ἐν τῇ
διακονίᾳ τῶν ἀγγέλων ἐνīν καθ' ἔκαστον αὐτῶν τὸ
μεῖζον καὶ ἑλαττόν ἐν τοῖς παραβαίνουσιν· ἀλλ' εἰς
ἥν δὲ νόμος, καὶ μία ἡ κατὰ τῶν παραβαίνοντων (51)
ἐκδικεῖται. Επειδὴ δὲ οὐκ ἔστι τῶν γενητῶν δὲ Λόγος,
ἀλλ' Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο δοῦλος χρείτων αὐτὸς,
καὶ τὰ διὰ αὐτοῦ χρείτων καὶ παρηλλαγμένα ἔστι,
τοσούτῳ καὶ ἡ τιμωρία χείρων γένοιτο (52). Θεατά-
σθωσαν γοῦν τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χάριν, καὶ ἐπιγνώτω-
σαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτὸν, ὅτι τῶν
μὲν γενητῶν ἄλλος ἔστι, μόνος δὲ αὐτὸς Υἱός (53)
ἀλλοινός ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ οἱ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Οὐ νί-
μος δὲ δι' ἀγγέλων ἑλατήθη, καὶ οὐδένα τετέλεσιώκε
δεόμενος τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας, ὡς εἰρήκεν δὲ Παῦ-
λος. Ή δὲ τοῦ Λόγου ἐπιδημία τετελείωκε τὸ ἔργον
τοῦ Πατρός. Καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως
δὲ θάνατος ἐβασιλεύειν· ή δὲ τοῦ Λόγου παρουσία
κατήργησε τὸν θάνατον· καὶ οὐκέτι μὲν ἐν τῷ Ἀδὰμ
πάντες (54) ἀποθνήσκομεν· ἐν δὲ τῷ Χριστῷ πάντες
ζωποιούμεθα. Καὶ τότε μὲν ἀπὸ Δάνων (55) μέχρι
Βηρσαβεὶς δὲ νόμος κατηγγέλλεται, καὶ ἐν μόνῃ τῇ
Ἰουδαϊκῇ γνωστὸς ἦν δὲ Θεός· γοῦν δὲ εἰς πᾶσαν τὴν
γῆν ἐξῆλθεν δὲ φθόγγος αὐτῶν, καὶ πᾶσα (56) ἡ γῆ
πεπλήρωται τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως, οὐ τε μαθηταὶ
ἐμαθήτευσαν πάντα τὰ θέμη, καὶ πεπλήρωται νῦν τὸ
γεγραμμένον· Ἔσονται πάρτες διδακτοὶ Θεοῦ.
D Καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δείχνυμενα· δριτὸς δὲ ἡ

Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, διά τοι τοῦτο. Κατέρι et editi, ἀλλ' Υἱός ἔστι τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο.

(52) Sic Seguer. At alii et editi, τιμωρία ἀντὶ γέ-
νοτο. Paulo post Seguer., τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χάριν. Ibid. Go-
bler. et Felc. 1, καὶ ἐπιγνώτωσαν ἐκ τῶν ἔργων.

(53) Seguer. Gobler. et Felc. 1 omitunt Υἱός.
Paulo post Seguer., δὲ νόμος δι' ἀγγέλων.

(54) Seguer. omitit πάντες.

(55) Sic Reg. At Seguer., ἀπὸ Δάνων. Basili. An-
glie. et editi, ἀπὸ Ἀδὰμ.

(56) Seguer. Gobler. et Felc. 1, εξῆλθεν δὲ νόμος,
καὶ πᾶσα. Mox Seguer., οὐ τε μαθηταὶ ἐμαθήτευ-
σαν. Alii et editi, οὐ δὲ μαθηταὶ ἐμαθήτευσαντο.

ἀλήθεια πεφανέρωται· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος μετὰ ταῦτα φανερώτερον ἔχειγείται (57) λέγων· Κατὰ τοσοῦτον χρείτορος Διαθήκης τέργοντος ἔγγυος Ἰησοῦς (58)· καὶ πάλιν· Νῦν δὲ διαρρωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, δοσῷ καὶ χρείτορός ἐστι Διαθήκης μεστίσης, ἥτις ἐπὶ χρείτοσιν ἐπαγγελλαῖς νερομοθέτησαι· καὶ, Οὐδέτερος γάρ ἐτελεσθεσεν (59) ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ ἐστὶ χρείτορος ἐπιλίδος. Καὶ αὐθίς φησιν· Ἀνάρχην οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐκουράγια χρείτοσι θυσίας καρὰ ταῦτας. Τὸ δέρα χρείτορος (60) καὶ νῦν καὶ δι' ὅλων τῷ Κυρίῳ ἀνατίθησι, τῷ χρείττονι καὶ ἄλλῳ καρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντι. Κρείττων γάρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία· χρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπίς· καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι, οὐχ ᾧς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγχρινόμεναι, ἀλλ' ᾧς ἀλλαι (61) πρὸς ἄλλα τὴν φύσιν τυγχάνουσαι· ἐπειὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας χρείτον τῶν γενητῶν ἐστι.

60. Καὶ τὸ λεγόμενον πᾶλιν, γέροντες ἔγγυος (62), τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύην τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημανεῖ. Ότις γάρ Λόγος ὁν, σάρξ ἐγένετο, καὶ τὸ γενέσθαι τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα· (γενητὴ γάρ ἐστιν αὐτὴ καὶ κτιστὴ τυγχάνει (63) οὕσα·) οὗτω καὶ ἐνταῦθα τὸ, γέροντες, ἵνα τοῦτο κατὰ δεύτερον σημανθέμενον ἐκλάβωμεν, διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἀνθρώπον, καὶ γῶνιν οἱ φιλογενεῖοντες, ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακονοίας ἔστων ἐκπίπουσιν, ἀκούετωσαν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γεγενῆσθαι σημαίνει ὁ Παῦλος, ὃ εἰδὼς αὐτὸν Γίδην καὶ Σοφίαν, καὶ ἀπάνγεσμα, καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἰς τὴν τῆς Διαθήκης διακονίαν τὸ γενέσθαι καὶ νῦν λογίζεται, καθ' ἣν ὁ ποτὲ βασιλεύων θάνατος κατηργήθη. Καὶ γάρ καὶ κατὰ τοῦτο (64) χρείττων ἡ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν, διὰ τοῦτο ἀδύνατος τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ησθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἔσαντον Υἱὸν πέμψας ἐν διοικήματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ἐκσήσας ἀπ' αὐτῆς τὸ παράπτωμα, ἐν ᾧ διαταντὸς ἡχητικῶς ἔτεστο, ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν. Τὴν δὲ σάρκα δεκτικὴν τοῦ Λόγου κατασκευάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μητέρι κατὰ (65) σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, καὶ πολλάκις λέγειν· Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι· καὶ, Ὁτις ἡλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Γίδης εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα πάντας (66) λυτρώσῃται, καὶ τωνῆι ὁ κόσμος ὃς αὐτοῦ. Τότε μὲν γάρ ᾧς ὁ πεπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἔρτι δὲ ὁ Λόγος εἰς ἔστων

⁶² Hebr. vii, 22. ⁶³ Hebr. viii, 6. ⁶⁴ Hebr. vii, 19. ⁶⁵ III, 17.

(57) Seguer. et Reg., ἔχειγείται. Editi et alii, ἔχειγεται.

(58) Sic Seguer. et Gobl. et Felck. 1, et μερις cum Reg., τετύχηκε λειτουργίας. Alii et editi, ἔγγυος ὁ Υἱὸς, et, τέτυχε λειτουργίας.

(59) Basilii., οὐδὲν δὲ ἐτελείωσεν.

(60) Anglic., παρὰ ταῦτα· τὸ δέρα χρείττων.

(61) Reg., ᾧς ἀλλων. Mox idem et alii mss., πρὸς ἄλλα. Editi, πρὸς ἄλλας.

(62) Sic mss. At editi addunt καὶ post ἔγγυος. Paulo post Seguer., σάρξ γέγονε.

(63) Sic Seguer. At alii et editi, τυγχάνουσα. Se-

A postea luculentius ipse explicat his verbis: *In tantum præstantioris Testamenti sponsor factus est Jesus*⁶. Et rursus: *Nunc autem excellens sortitus est ministerium, quanto et præstantioris Testamenti mediator est, quod in præstantioribus promissionibus sanctum est*⁶. Nam nihil ad perfectionem adduxit lex: sed erat introductio spei præstantioris⁷. Et paulo post: *Necessere est ergo exemplaria cœlestium his mundari: ipsa autem cœlestia præstantioribus hostiis quam istis*⁸. Vocem igitur præstantioris hic et per totum Epistolæ contextum Domino, qui præstantior et aliis est a rebus factis, attribuit. Siquidem præstantius est sacrificium quod per ipsum peragitur: præstantior spes, quæ in eo collocatur; ac promissa, quæ nobis per illum sunt B facta, non ut magna cum parvis comparantur, sed ut diversa ab aliis natura; quia is, qui ista administravit, rebus factis est præstantior.

60. Jam vero quod dicitur, *factus est sponsor, sponsonem quam ille pro nobis fecit significat*. Quemadmodum enim ille cum Verbum esset, caro factus est, hocque, quod dicimus factum esse, carni ascribimus (hæc enim facta et creata est), ita etiam hæc dictio, *factus est*, juxta secundam significacionem hic est intelligenda, quatenus videlicet factus homo est. Noverint pricinde pertinaces homines vanum quoque pravum hoc illorum commentum esse: audiant Paulum, cui perspectissimum erat eum et Filium ac Sapientiam, splendoremque et C imaginem Patris esse, minime his verbis significare ejus factam suisse naturam, sed eam dictionem referre ad Testimenti administrationem, qua scilicet mors, quæ oīm regnaverat, destructa est. Siquidem ea ratione ejus administrationis præstantior facta est, quia quod lex facere non poterat, ubi per carnem infirma erat, fecit Deus misso Filio suo in similitudine carnis peccati, et de peccato condemnavit peccatum in carne⁹, remoto ab ea delicto, quo captiva perpetuo tenebatur, adeo ut divinum sensum non valeret recipere. Cum autem carnem dignam redidit quæ Verbum reciperet, **367** fecit ut nos non aīplius secundum carnem, sed secundum spiritum ambularemus¹⁰, sæpeque dicamus: Nos vero non sumus in carne, sed in spiritu. Eg: Quia venit Deus Filius in mundum, non ut judicaret mundum, sed ut omnes redimeret, et mundus per ipsum servaretur¹¹. Tunc enim mundus, tanquam reus, a lege

⁶ Hebr. ix, 23. ⁷ Rom. viii, 3. ⁸ ibid. 4. ⁹ Joan.

guer., καὶ ἐντυθα γέγονεν, ἵνα καὶ τοῦτο.

(64) Sic Seguer. et Anglic. At Reg. Basil. et Felc. 5, καὶ τοῦτα. Editi et alii, καὶ τοῦτο. Paulo post Seg. Anglic. Gobler. et Felc. 4, ἀδύνατον. At alii et editi, δυνατόν, mendose.

(65) Κατά abest a Seguer. Gobli. et Felc. 4. Paulo post Seguer. et Basili., πολλάκις λέγεται. Ibidem Seguer., ἡμεῖς οὐχ ἐσμέν.

(66) Felc. 2 cum editis πάντα. Alii omnes mss., πάντας.

judicabatur : nunc vero Verbum in se suscepit A ἐδέξατο τὸ κρῖμα, καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἔχαριστα. Τοῦτο δὲ βλέπων (67) κέρχαγεν Ἰωάννης· Ὁ τόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, η̄ χάρις καὶ η̄ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Κρέπτων δὲ η̄ χάρις η̄ ὁ νόμος, καὶ η̄ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιάν.

61. Hoc ergo quo: præstantioris vocabulo exprimitur, quemadmodum dictum est, per alium fieri non poterat, nisi per Filium qui ad dexteram Patris sedet. Quid autem istud significat, nisi verum illum esse Filium, eamdemque Patris et Filii esse divinitatem? Quia enim eodem Patris regno potitur Filius, in eodem similiter throno quo Pater sedet; cumque ipse Patris divinitate videatur, hinc sane Deus est Verbum, et qui videt Filium, Patrem videt, atque hoc pacto unus est Deus. Itaque a dextris sedens, sinistrum non reddit Patrem: sed quod dextrum et honorabile est in Patre, hoc etiam habet Filius, qui ipse ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*¹². Quocirca Filius a dextris Patris sedens, videt ipse similiter Patrem a dextris zedentem, quamvis ut homo factus dicat: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quia a dextris est mihi, ne commovear*¹³. Inde enim etiam palam fit et Filium in Patre et Patrem in Filio esse. Quamvis enim dexter est Pater, a dextris tamen etiam est Filius; et Filio a dextris sedente, in Filio est ipse Pater. Et angeli quidem ascendendo et descendendo ministrant: de Filio autem dicit, *Et adorent eum omnes angeli Dei*¹⁴. Insuper cum angeli ministrant, ajunt: *Missus sum ad te; et, Dominus præcepit. At Filius, licet ut homo dicat, se missum esse et venisse ad opus perficiendum et administrandum, tamen ut Verbum et imago ait: Ego in Patre, et Pater in me est*¹⁵; et, *Qui vidit me, Patrem vidit; et, Pater in me manens ipse facit opera*¹⁶. Nam quæ in ista videntur imagine, ea ipsa sunt Patris opera. Hac igitur satis sunt ad veritatis hostes pudore afficiendos. Quod si, quia scriptum est, *præstantior factus*, nolunt hanc vocem, *factus*, ita intelligi de Filio, ut idem sit ac si diceatur, *factus est, et, est*; vel quod ejus administratio præstantior aliis facta fuerit, uti diximus: sed hoc ex vocabulo arbitrantur factum dici Ver-

B A ἐδέξατο τὸ κρῖμα, καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἔχαριστα. Τοῦτο δὲ βλέπων (67) κέρχαγεν Ἰωάννης· Ὁ τόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, η̄ χάρις καὶ η̄ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Κρέπτων δὲ η̄ χάρις η̄ ὁ νόμος, καὶ η̄ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιάν.

61. Tὸ οὖν, κρέπτων (68), ὡσπερ εἰρηται, οὐχ οἶδεν τε ἦν δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι η̄ διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός. Τί δὲ τοῦτο σημαίνει, η̄ τὸ γυῆσιν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτην εἶναι τοῦ Υἱοῦ (69); Τὴν τε γάρ τοῦ Πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων δὲ Υἱός, ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ Πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, Θεός ἐστιν δὲ Λόγος, καὶ δὲ βλέπων (70) τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα· καὶ οὕτως εἰς Θεός ἐστιν. Ἐξ δεξιῶν γοῦν καθημένος, ἀριστερὸν δὲ ποιεῖ τὸν Πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο καὶ δὲ Υἱὸς ἔχει, καὶ λέγει: Πάντα δοσα ἔχει δὲ Πατήρ, ἐμὲ ἐστι. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ καθημένος ἐκ δεξιῶν δὲ Υἱός ἐρχεται τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸς (71) ἐκ δεξιῶν, καὶ ὡς ἀνθρωπος γενόμενος λέγη· Προωρώμητ τὸν Κύριον μου ἐτώπιον μου διὰ πατέρος (72), διὰ τὴν δεξιῶν μου ἐστήν, Ιησοῦ μὴ συλευθῶ. Δείκνυται γάρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ (73) ἐν τῷ Υἱῷ. Δεξιοῦ γάρ δινος τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστιν δὲ Υἱός· καὶ καθημένου τοῦ Υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, δὲ Πατήρ ἐστιν τῷ Υἱῷ. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν C δινερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ φησι· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάρτες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ δὲ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν δι: (74), Ἀπεστάλην πρὸς σέ· καὶ, Κύριος ἐνετείλατο· δὲ δὲ Υἱός, καὶ λέγη ἀνθρωπίνως, δι: (75), Ἀπεστάλην (75), καὶ ἔρχεται τὸ ἔργον τελειῶσαι καὶ διακονῆσαι, λέγει δημοσί, ὡς (76) Λόγος καὶ εἰκὼν ὑπάρχων· Ἐγὼ ἐμὲ τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστι· καὶ, Οἱ ἀνράκις ἐμὲ δύρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Οἱ Πατήρ ἐν ἐμοὶ μένω, αὐτὸς τὰ ἔργα ποιεῖ (77)· δὲ γάρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτη θεωρεῖ, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστιν ἔργα. Ἐστι μὲν οὖν ικανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ δι: γέγραπται, γερόμενος κρέπτων, τὸ, γερόμενος, οὐ θέλουσιν, ὡς περὶ Υἱοῦ (78) λεγόμενον, ξενὸν ἀκούσαι, γεγενῆσθαι, καὶ, ἐστιν, η̄ διὰ τὸ

¹² Joan. i, 17. ¹³ Joan. xvi, 15. ¹⁴ Psal. xv, 8.

¹⁵ Hebr. i, 6. ¹⁶ Joan. xiv, 10. ¹⁷ ibid. 9, 10.

(67) Seguer., τοῦτο βλέπων.

editis δὲ deest.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, δὲ καὶ κρέπτων.

(74) Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt δι:

(69) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 5. In aliis vero et editis desunt hæc verba, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτην εἶναι τοῦ Υἱοῦ.

(75) Gobler. et Felc. 1, ἀνθρωπίνως, ἐστάλην. Basil., ἀπεστάλη. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἔρχεται. Editi et alii, καὶ εὐχηται.

(70) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ βλέπων. Mox Seguer., καὶ οὗτος εἰς.

(76) Ήταν abest a Seguer. Gobler. et Felc. 1. Mox iidem, ἐν ἐμῷ ἐστι. In aliis et editis deest ἐστι.

(72) Sic Seguer. Editi vero, προωρώμητ τὸν Κύριον, δὲ ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶ διαπαντός. Paulo post Seguer., ὡς δὲ Υἱός. Editi et alii, ὡς Υἱός. Mox Gobler. et Felc. 1, καὶ δὲ Πατήρ. Alii et editi, καὶ Πατήρ.

(77) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri autem et editi, δὲ ἐν ἐμῷ μένων τὰ ἔργα ποιεῖ. Ibid. Seguer., Αἱ γάρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτη. In aliis et editis deest ταύτη.

(73) Reg. Gobl. et Felc. 1, δὲ Πατήρ. In aliis et

(78) Seguer., περὶ Ἰησοῦ. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, γεγενῆσθαι τὸν κρέπτων. Felc. 5 περὶ γεγενῆσθαι. Alii et editi, γενέσθαι τὸν κρέπτων.

γεγενήσθαι τὴν κρείττονα διακονίαν τὸν γενέμενος, οὐδὲν : hæc iterum breviter audiant, quandoquidem λαβεῖν καὶ νοεῖν. ὡσπερ εἰπομεν· ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γενητὸν εἰρῆσθαι τὸν Λόγον ἀκουέτωσιν συντόμῳ λόγῳ ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων (79) ἐπελάθοντο.

62. Εἰ μὲν ἐκ τῶν ἄγγέλων ἔστιν ὁ Υἱὸς, ξεῖνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ (80) ὡς ἐπ' ἑκείνων τὸν γενέμενος, καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαφέρετω· ἀλλ' ἔστωσαν ή (81) καὶ οὗτοι υἱοί, ή κάκείνος ἄγγελος, καὶ κωνῇ πάντες καθεξέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· η μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱὸς παρεστηκέτω (82) ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενος καὶ αὐτὸς ὅμοιος (83) ἑκείνων. Εἰ δὲ διέστησιν ὁ Παῦλος τὸν Υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν, λέγων· Τίνι γάρ εἰπέ ποτε τῷ (84) ἀγγέλῳ· Υἱός μου εἶ σύ; καὶ οὗτος μὲν δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτὸς δὲ παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ Πατρὸς καθέσται, οἱ δὲ παρεστήκασι (85) λειτουργοῦσιντες· τίνι πάλιν οὐκέτι φανερόν, ὅτι οὐκέποτε τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου Ελεγε τὸν γενέμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης διακονίας; Ός γάρ Λόγος ἡν, γέγονε σάρξ, οὐτι, γενόμενος ἀνθρώπος, γέγονε τοσύτῳ πρετέτων ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἄγγέλων γενομένης διακονίας, ὃσῳ διαφέρει δούλων υἱὸς, καὶ δὲ δημιουργὸς τῶν δημιουργουμένων (87)· ὡστε πανάσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸν γενέμενος· οὐκέτι γάρ τῶν γενητῶν καὶ γνώτωσαν, ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας οηματικὸν ἔστι τὸν γενέμενος. Πῶς δὲ γέγονε πρετέτων ἐν τῇ διακονίᾳ, πρετέτων ὧν τῇ φύσει παρὰ τὰ γενητὰ, δείχνυστα τὰ προειρημένα, καὶ τιγοῦμαι μὲν καὶ οὐτας αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι. "Ἄν δ' ἄρα φιλοεικῶσιν, ἀκόδουσθον δὲ εἴη πρός τὴν ἀλόγιστον αὐτῶν τὸλμαν δόμος χωρῆσαι τούτοις (88), καὶ τὰ δόμοια ἥπτα περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἰρημένα ἀντιθεῖναι τούτοις, ἵνα δισπατηθέντες παύσασιν ἑαυτῶν (89) τὴν γλῶτταν ἀπὸ κακῶν, ή γνῶσιν εἰς δόσον βάθος αἰστὸν ἀνοίας. Γέγραπται τοινυν· Γεροῦ μοι εἰς Θεόν θερασπιστήρ, καὶ εἰς οἶκον (90) καταψυγῆς, τοῦ σῶσαι με· καὶ πάλιν· Ἐγένετο Κύριος καταψυγῆς πέπτητε· καὶ δοσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θελαῖς (91) Γραφῖς εὐρίσκεται. Εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν Υἱὸν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγουσιν, δὲ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἔστιν· ἐπιγνώσισαν, ὅτι μὴ δυτα γενητὸν αὐτὸν ἀξιοῦσι γενέσθαι βοηθὸν ἑαυτοῖς (92) καὶ οἶκον καταψυγῆς οἱ

⁸⁶ Hebr. 1, 14. ⁸⁷ ibid. 1, 5. ⁸⁸ Psal. xxx, 3. ⁸⁹

(79) Seg., προειρημένων. Ibid. Basili. Ang. et D. Felc. 5. ἐπελάθον.

(80) Sic Seg., qui mox cum Gobler. et Felc. 1, ἐπ' αὐτῷ. Alii et editi, ξεῖνος καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Paulo post Seguer., κατὰ φύσιν.

(81) Sic Seguer. Reg. et Felc. 5. At in aliis et editis ή deest. Ibid. Seguer. Gohl. et Felc. 1, καὶ οὗτοι. Editi aliquique καὶ αὐτοί. Paulo post Basili., παρακαθεξέσθωσαν.

(82) Seguerian. Reg. et Felc. 5. παραστηκέτω.

(83) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. Alii et editi, τὰς ἑκείνων ὅμοιας.

(84) Sic Seguer. et Reg. Cæteri autem et editi τῶν omitunt. Mox mss., καὶ οὗτος μέν. Editi, καὶ αὐτὸς μέν.

(85) Seguer., παρεστήκεισαν.

(86) Sic Seguer. At alii et editi, ἐλέγετο.

Abum : hæc iterum breviter audiant, quandoquidem quæ supra disputavimus jam sunt oblikti.

ἀκουέτωσιν συντόμῳ λόγῳ ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων (79) ἐπελάθοντο.

62. Si Filius unus ex angelis est, æque ipsi ac illis hæc vox factus conveniat, nihilque natura ab illis differat; verum vel ipsi sint filii vel ille sit angelus, opinesque pariter ad dexteram Patris sedent, vel cum omnibus assistat quoque ipse Filius tanquam spiritus minister, in administrationem,

368 ut illi, missus ¹⁸. At vero si Paulus Filium a rebus factis hisce verbis discriminat: Cui enim angelorum dicit unquam: Filius meus es tu ¹⁹? Prætere此 si cœlum ille et terram creat, hique ab eo sunt; si ille cum Patre sedet, hi autem ministrantes assistunt: cui non perspicuum est nequaquam de Verbi substantia vocem factus intelligi ab Apostolo, sed de administratione quæ peracta per ipsum est? Nam quemadmodum cum esset Verbum, caro factum est; ita factus homo, tanto præstantior in administratione factus est angelis, quantum filius a servis et opifex ab operibus differt. Desinat itaque vocem factus de natura Filii interpretari: nec enim est e rebus factis: sed agnoscant hoc vocabulo factus factam significari administrationem et dispensationem. Quomodo autem præstantior factus fuerit in administratione, qui ipse natura præstantior est quam res factæ, ea quæ supra diximus, manifesto ostendunt, indeque illos arbitror eru-

bescere. Verum si contumaces esse pergent, e re fuerit insanæ ipsorum occurrere temeritati, similiaque de ipso Patre dicta illis opponere, ut vel fracti pudore suam linguam a malis cohibeant, vel intelligent in quantum devenerint inscitiae. Itaque scriptum est: Fias mihi in Deum protectorem et in domum refugii, ut salvum me facias ²⁰. Et rursus: Factus est Dominus refugium pauperi ²¹, et alia id genus quæ in divinis leguntur Scripturis. Quod si ista de Filio dicta esse contendent, quod forte vel etiam magis verum est, agnoscent sanctos eum, qui res facta non erat, rogare ut sibi adjutor et in domum refugii fieret: ac deinceps vocabula factus, fecit et creavit de corpore ejus intelligent præsentia. Tunc siquidem adjutor et domus refugii fa-

Psal. ix, 10.

(87) Seguer., δούλων ὁ Υἱὸς, καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργουμένων. Basil. et Anglic., δεδημιουργημένων. Felc. 5 et Reg., δημιουργημάτων. Editi, δημιουργημένων, incipitose. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, πανάσθωσαν. Editi et alii, πανάσθωσαν.

(88) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1 et 5. At Anglic., διαχωρῆσαι τούτοις. Alii et editi, χωρῆσαι τούτους.

(89) Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero et editi, αὐτῶν.

(90) Seguer., καὶ οἶκον. Mox Gobler. et Felc. 1 omitunt πάλιν.

(91) Seguer. omittit θελαῖς, et paulo post καὶ αὐτεῖς τάχα.

(92) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτοῖς.

ctus est, cum nostra peccata suo corpore in lignum A ἄγιοις καὶ λοιπὸν τὸ γερόμενος, καὶ τὸ ἐποίησε, καὶ sustulit, dixitque : *Venite ad me, omnes qui labo- τὸ, ἔκτισεν, εἰς τὴν Ἐνσαρκὸν αὐτοῦ παρουσίαν λαμ- ratis et onerati estis, et ego reficiam vos*²¹.
φυγῆς, ὅτε τῷ σώματι ἑαυτοῦ (93) τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ ἐλεγε. Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κάρῳ ἀραπάνω σὺντο.

63. Sin autem illas voces de Patre putant intel- ligi; num quia hic quoque scriptum est, *fias, et, sa- cias est*, eo devenient impudentiae, ut Deum sa- etum esse dicant? Ita sane id audebunt,, quemadmodum idem de ejus Verbo singere non sunt ve- riti. Nam sequitur ex ipsorum dictis, ut eadem op- nentur de Patre, quae de ejus Verbo communiscun- tur. Verum absit ut cogitatio tam impia in mentem fidelium umquam veniat! Nec enim Filius e rebus creatis est, nec quod hic scribitur, *fias, et, factus est*, principium existendi significat, sed datum in- digentibus adjutorium. Namque Deus et semper et idem est: homines autem per Verbum postea facti sunt, quando ipse voluit Pater: nec Deum videre aut ad eum accedere queunt res ullae factae, præ- sertimque homines in terris degentes. Quapropter cum infirmi homines ejus implorant opem, cum vexati precantur auxilium, cum injuria affecti orant: tum ille, qui est invisibilis, cum perhumanius sit, se præsentem suo beneficio exhibet, quod per proprium Verbum **369** et in ipso tribuit, ac de- dum ad cuiusque utilitatem sese accommodat divina præsentia, ita ut infirmis fiat robur, afflictis refu- glium et domus salutis, hisque, qui patiuntur injuriā, dicit: *Adhuc te loquente dicam, Ecce ad- sum*²². Quod igitur in protlegendis singulis sit per Filium, hoc Deum sibi factum esse singuli te- stantur, quia per Verbum sit auxilium ab ipso Deo. Nec vero insolens est inter homines id loquendi ge- nus, quod rectum esse nemo non fatebitur. Sæpe siquidem hominibus adjutorium factum est ab ho- minibus. Nam aliis illi qui injuriam accepit, opem tulit, ut Abraham Lot²³: aliis domum persecu- tionem fugienti aperuit, ut Abdias filiis propheta- rum²⁴: aliis peregrinum refecit, ut Lot ange- los²⁵: aliis indigentibus suppeditavit necessaria, ut Job his qui quidpiam ab ipso petebant²⁶. Quem-

²¹ Matth. xi, 28. ²² Isa. lviii, 9. ²³ Genes. xiv, 13-16. ²⁴ III Reg. xviii, 4. ²⁵ Genes. xix, 3. ²⁶ Job xxix, 15, 16.

(93) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτοῦ. Mox Se- D Gobler. et Felc. 1, ἔστιν δὲ Θεός. Editi aliquique ἔστι θεός.
guer., ἐπὶ τὸν ξύλον.

(94) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, δῆματα. Ibid. Seguer., ἀρ' ἐπειδὴ. Alii autem et editi, ἀρα ἐπειδὴ. Mox Seguer., τὸ, γενοῦ, γέγρα- πται καὶ, ἐγένου. Gobler. et Felc. 1, γέγραπται καὶ ἐγένου, τοσούτον, etc.

(95) Seguer., εἶναι τὸν Θεόν; Ναὶ τολμῆσουσιν ὥστε περὶ τοῦ. Editi vero et alii, καὶ τολμῆ- σουσιν ὡς περὶ τοῦ. Mox Gobler. et Felc. 1, δια- λογίζονται ἀλλὰ μὴ γένοτο, omissis intermediis.

(96) Sic Seguer. At in aliis et editis deest αὐτοῦ. Mox Seguer., ποτέ τινος τῶν πιστῶν ἐλθεῖν. Editi et alii, τινομένην βοήθειαν.

(97) Sic Basil. Anglic. Gobler. et Felc. 1. At Se- guer., γεγραμμένον λεγόμενον. In editis et aliis deest καὶ τὸ λεγόμενον. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, τινομένην βοήθειαν.

(98) Seguer., ὅτε αὐτός. Gobler. et Felc. 1, ὅτ' αὐτός. Alii et editi, ὡς αὐτός. Mox Seguer. Reg.

A ἄγιοις καὶ λοιπὸν τὸ, γερόμενος, καὶ τὸ, ἐποίησε, καὶ τὸ, ἔκτισεν, εἰς τὴν Ἐνσαρκὸν αὐτοῦ παρουσίαν λαμ- βανέτωσαν. Τότε γάρ γέροντες βοηθός καὶ οἰκος κατα- φυγῆς, ὅτε τῷ σώματι ἑαυτοῦ (93) τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ ἐλεγε. Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κάρῳ ἀραπάνω σὺντο.

B 63. "Ἄν δὲ εἰς τὸν Πατέρα λέγωσιν εἰρήσθαι τὰ βρῆτα (94), ἀρ' ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα γέγραπται τὸ, γενοῦ, καὶ τὸ, ἐγένετο, τοσούτῳ ἐπιχειρήσουσιν, ὡστε εἰπεῖν γενητὸν εἶναι τὸν Θεόν; Ναὶ τολμῆσου- σιν, ὡσπερ καὶ περὶ τοῦ (95) Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται: φέρει γάρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ Λό- γου αὐτοῦ (96) φαντάζονται. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο μῆδε εἰς νοῦν ποτέ τινος τῶν πιστῶν ἐλθεῖν τὸ τοιοῦτον! Οὐτε γάρ δὲ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἔστιν, οὐτε τὸ γεγραμ- μένον καὶ τὸ λεγόμενον (97) ὡδε, γενοῦ, καὶ, ἐγέ- νετο, ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλὰ τὴν γενομέ- νην βοήθειαν τοῖς δεομένοις. Ὁ μὲν γάρ Θεός; ἀεὶ καὶ ἀ εὐτὸς ἔστιν· οἱ δὲ ἀνθρώποι μετὰ ταῦτα γεγό- ναστι διὰ τοῦ Λόγου, ὅτε αὐτὸς (98) δὲ Πατὴρ θέλησε· καὶ ἔστιν δὲ θεός ἀράτος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενη- τοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις. Ὄταν τοινούν δισθενοῦντες οἱ (99) ἀνθρώποι παρακαλῶσιν, διαν διακόμενοι δένωνται βοήθειας, ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχωνται· τότε φιλάνθρωπος ὁν δὲ ἀράτος (1) ἐπιφανίνεται διὰ τῆς ἑαυτοῦ εὐεργεσίας, ἦν διὰ τοῦ ἕδου αὐτοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ποιεῖται· καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρείαν ἐκάστῳ γίνεται τὰ τῆς θεοφανείας· καὶ γίνεται τοῖς; μὲν δισθενοῦσιν Ισχύς, τοῖς; δὲ διακό- μενοις καταφυγῇ καὶ οἰκος σωτηρίας· τοῖς δὲ ἀδικού- μενοις λέγει· Ἔτι λαιλοῦντός σου ἐρῶ, Ὅδον πάρ- εσμι. Ὁπερ οὖν εἰς ἀντιληψιν ἐκάστῳ (2) διὰ τοῦ Υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν Θεόν ἐκαστος ἑαυτῷ γεγενη- θεῖαι λέγει· ἐπειδὴ καὶ βοήθεια παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γίνεται. Τοῦτο οὖδε καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, καὶ (3) τοῦτο καὶ πᾶς δισθενοῦς ὀμολογή- σει καλῶς εἰρήσθαι. Πολλάκις καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοήθεια· καὶ δὲ μὲν ἀδικούμενῷ συνέκαμψεν, ὡς δὲ Ἀβραὰμ τῷ Λώτ· δὲ διακόμενῷ τὸν οἰκον τὴνέψεν (4), ὡς δὲ Ἀβδίας τοῖς ιεροῖς τῶν προφητῶν· καὶ δὲ μὲν τὸν ἔνον ἀνέπαυσεν, ὡς δὲ Λώτ τοὺς ἀγγέλους· δὲ τοῖς δεομένοις κεχορήγηκεν (5).

(99) Οἱ deest in Seguer.

(1) Seguer. Gobler. Felc. 1 et Reg., ὁν δὲ ἀρά- τος. Ceteri et editi, ὁν ἀράτως. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1, διὰ τῆς ἑαυτοῦ. Editi, διὰ τῆς αὐτοῦ.

(2) Seguer., ἐκάστῳ. Editi et alii, ἐκάστου. Ibid. Felc. 5, τοῦτο τὸν Θεόν. Item ibid. Seguer., ἐκαστος αὐτῷ. Gobler. et Felc. 5, ἐκαστος αὐτῶν. Alii et editi, ἐκαστος ἑαυτῷ.

(3) Kai deest in Seguerian. Mox Seguerian. Go- blerian. et Felckm. 4, ὀμολογήσει. Alii et editi, ὀμο- λογήσειεν.

(4) Seguerian. et Anglican., ήνοιξεν.

(5) Sic Seguerianus, Goblerian. et Felckman. 1. Item Basil. Reg. et Anglican. habent κεχορήγηκεν. Editi et alii, τῷ δεομένῳ κεχωρήγηκεν. Ibid. Reg. et Seguer., ὡς δὲ ίώβ. Ceteri et editi, ὡς ίώβ.

ώς δὲ ίώδη τοις αιτοῦσιν αὐτὸν. "Ωσπερ οὖν ἔκαστος τῶν εἰς παθόντων εἰ λέγοι, 'Ο δεῖνά μοι γέγονε βοηθός· καὶ δίλος εἰ λέγοι, Κάμοι καταρρυγή, καὶ τούτῳ χορηγός (6) λέγοντες δὲ ταῦτα, οὐ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τῶν εἰς ποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γινομένην (7) παρ' ἐκείνων εὐεργεσίαν· οὗτως δταν λέγωσι περὶ τοῦ Θεοῦ οἱ ἄγιοι τὸ διάτεταν, ἀγέρετο, καὶ τὸ γενοῦν, οὐκ ἀρχὴν τινὰ γενέσεως σημαίνουσιν· ἀναρχος γάρ καὶ οὐ γενητὸς δ Θεός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ' αὐτοῦ γενομένην (8) σωτηρίαν.

64. Τούτου δὲ οὗτως νοούμενου, ἀκόλουθον ἀν εἴη καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, δια δὲ ἀν καὶ διάκις ἀν λέγητο, ἀγέρετο, καὶ, γενοῦν, τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν· δωτε καὶ τὸ λεγόμενον (9), τερόμενος χρείτων τῶν ἀγγέλων, καὶ, ἀγέρετο, ἀκούοντας, μή ἀρχὴν τινὰ τοῦ γίνεσθαι (10) ἐπινοεῖν τοῦ Λόγου, μηδὲ διλας ἐκ τούτων γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι· ἀλλὰ ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας, δτε γέγονεν ἀνθρωπος (11), νοεῖν τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Παύλου. "Οτε γάρ δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν τῷ μήτρᾳ, ἥλθε τε ἡν διακονήσῃ καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσται· τότε τῷ μὴλον ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωή, καὶ ἐγένετο θλασμός· τότε δὲ ὑπὲρ τῷ μὴλον αὐτοῦ οἰκονομία χρείτων γέγονε τῶν ἀγγέλων (12), καὶ ἐγένετο δόδος, καὶ ἐγένετο ἀνάστασις. Καὶ ὡσπερ τὸ διάτεταν, Γενοῦν μοι εἰς Θεόν υπερασπισθήτη, οὐκ οὔτις γένεσιν σημαίνει αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν, ὡσπερ εἰρηται· οὗτως καὶ νῦν τὸ τερόμενος χρείτων τῶν ἀγγέλων (13), καὶ, ἀγέρετο, καὶ, τοσούτῳ χρείτων τέτοντος ἔγγυος δὲ Ιησοῦς, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου γενητὴν σημαίνει, μή γένοιτο! ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς τῷ μέσῳ εὐεργεσίαν καὶ ἀχάριστοι τυγχάνωσιν οἱ αἱρετικοί, καὶ φιλόνεικοι πρὸς ἀσέβειαν (14).

A admodum igitur si singuli, qui ab aliis acceperint beneficia, dixerint: Ille mihi factus est adiutor; vel, Mihi ille refugium, et isti beneficis factus est distributor, non initium ortus neque naturam eorum, qui bene de se mererentur, significarent, sed acceptum solummodo ab eis beneficium: similiter cum sancti de Deo dicunt, factus est, et, fias, nullum ortus initium indicant: nam nec initium Deus habet ullum, nec factus ipse est: verum his verbis significatur salus quam hominibus comparavit.

64. Quibus ita intellectis efficitur ut quotiescumque de Filio dicitur, factus est, et, fias, eodem explicetur modo, ita ut, cum ista audiunt, præstantior factus angelis, et, factus est, non aliquod na-
B scendi principium Verbi effingant, aut eum factum esse inde opinentur: sed illud Pauli dictum de administratione et dispensatione, cum homo factus est, intelligent. Cum enim Verbum caro factum est et habitavit in nobis ¹⁸, ac venit ut ministraret, omnibusque impertiret salutem: tunc idem nobis factum est salus, factum est vita, factum est expiatio: tunc ejus pro nobis administratio, angelorum administratione præstantior est facta: denique ipsum item factum est via et resurrectio. Atque ut istud, Fias mihi in Deum protectorem, non naturæ ipsius Dei procreationem, sed ejus humanitatem, ut dixi, significat et benignantiam: ita his vocibus, præstantior factus angelis, et, factus est, et, tanto præstantior sponsor factus est Jesus, non Verbi facta esse natura significatur, (absit!) sed beneficium quod ex ejus accepimus incarnatione, quantumvis ingratuerint hæretici atque in tuenda impietate perpugnaces.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ⁽¹⁵⁾.

EJUSDEM CONTRA ARIANOS ORATIO SECUNDA.

1. Ἔγω μεν ὡμητην τοὺς τῆς Ἀρείου μανίας ὑπο-
κριτὰς ἐπὶ τοις προειρημένοις πρὸ τούτου κατ' αὐ-

¹⁸ Joan. 1, 14.

(6) Felc. 5, καὶ τούτων χορηγός.

(7) Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς ἔκαυτοὺς γεγενημένην. Seguer. ibid. omittit παρ' ἐκείνων. Mox Seg., δταν περὶ Θεοῦ λέγωσιν οἱ ἄγιοι τὸ διάτεταν, καὶ, ἐγένουν.

(8) Seguer., γινομένην.

(9) Seguer. et Reg., καὶ τὸ λεγόμενον. Cæteri et editi τὸ omittunt.

(10) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At Reg. Basilii. Anglic. et Felc. 5, τοῦ γενέσθαι. Editi et alii utrumque omittunt. Mox Seguer., καὶ διλας ὡς ἐκ τούτου τῶν γενητῶν. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἐκ τού-

D 1. Ego quidem speraveram fore ut Arii insanis bistriones argumentis, quæ supra cum ad illos con-

τῶν τῶν γενητῶν.

(11) Reg. hic omittit δτε γέγονεν ἀνθρωπος, eaque subiungit post παρὰ τοῦ Παύλου. Paulo post Seguer., ἥλθε δὲ, ἵνα.

(12) Seguerian., γέγονε τῶν διλων.

(13) Seguer. et Reg., τῶν ἀγγέλων. In editis aliisque deest τὸν. Mox Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felckm. 5, γέγονεν ἀγγέλων ἔγγυος δὲ Ιησοῦς. Cæteri et editi, γέγονεν ἀγγέλων δὲ Ιησοῦς.

(14) Sic Seguer. At alii et editi, πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

(15) Sic Reg. Basil. item habet λόγος δεύτερος.

fundatos tum ad veritatem patescendam tractavi, contenti, deinceps quiescerent, ipsosque poeniteret tam male de Salvatore sensisse et locutos **370** esse. Verum illi, nescio quo pacto, ne ita quidem recedunt: sed, pororum canumve more, scese in suæ vomitionis luto et sordibus volantes, nova commenta defendendæ impietatis causa sibi excoigitant. Itaque nec illud intelligentes quod in Proverbiiis scriptum est, *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*²⁹, nec istud Apostoli, *Qui fidelis est ei qui fecit illum*³⁰, temere altercantur siuntque Dei Filium rem factam et creatam esse (18). Sane ex his, quæ supra dicta sunt, licebat ipsis perspicere, nisi sensus penitus amisissent, Filium, teste veritate, ex nihilo non esse, neque ad res factas ulla ratione pertinere. Cum enim Deus ipse sit, nec factus esse potest, nec fas est eum creatum dicere. Siquidem rerum creatorum et factarum proprium est dici ex nihilo esse, nec fuisse antequam gignerentur. Quando vero, tanquam verili a propriis discedere fabulis, supradictas divinarum Scripturarum voces objicere solent, quæ quidem recte sunt scriptæ, sed quas illi malitiose interpretantur: age, quis sit verborum illorum sensus repetamus, cum ut fidelium animos confirmemus; tum ut illos ex singulis his locis ostendamus Christianismi ignaros penitus esse: quem si cognoscerent, sese in Judæorum nostræ ætatis infidelitate nequaquam concluderent³¹, sed sciscitando discent, quod *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*³²: cum autem volente Patre ipsum Verbum homo est factus, tunc jure merito de illo dictum est a Joanne quidem, *Verbum caro factum est*³³: et a Petro, *Dominum et Christum eum, ecit*³⁴: et per Salomonem velut ex ipsius Domini persona, *Dominus crevit me initium viarum suarum in opera sua*³⁵: item a Paulo, *Tanto præstantior factus angelis*³⁶: et alibi, *Se metipsum exinanivit, forma servi assumpta*³⁷: et

A τῶν ἐλέγχοις, καὶ ταῖς περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδεξειν ἀρκεῖσθαι, καὶ παυσιμένους λοιπὸν, μεταγινώσκειν ἐφ' οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος: αὐτοὶ δὲ, οὐκ εἰδότες, οὐδὲ οὕτως καταδύονται: ἀλλ' (16) ὡς χοῖροι καὶ κύνες περὶ τὰ ἴδια ἔξεργαματα καὶ τὸν ἑαυτῶν βόρδορον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφευρίσκουσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν. Μή νοοῦντες γοῦν μήτε τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις γεγραμμένον, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ*, μήτε τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου (17) εἰρημένον, *Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν*, φιλοεικοῦσιν ἀπλῶς, λέγοντες ποίημα καὶ κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Καὶ ἤρχει μὲν ἀπὸ τῶν προειρημένων αὐτοὺς συνιδεῖν, εἰ μὴ τέλεον καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπώλεσαν, ὡς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης, μὴ εἰναι εἴς οὐκ δυντῶν μηδὲ ὅλως τῶν γενητῶν τὸν Υἱόν· Θεὸς γάρ ὁν, οὐδὲ ἀν εἰλη ποίημα (19), οὐδὲ θέμις λέγειν αὐτὸν κτίσμα. Κτισμάτων γάρ καὶ ποιημάτων ἴδιον τὸ λέγεσθαι εἴς οὐκ δυντῶν, καὶ, Οὐκ ἢν πρὶν γεννηθῆ ἀλλ' ἐπειδὴ, ὥσπερ δεδιότες ἀποστῆναι: (20) τῆς ἴδιας μυθοπλαστίας, προφασίζονται συνήθως τὰ πραειρημένα ῥῆτα τῶν θείων Γραφῶν, τὰ καλῶς μὲν (21) γεγραμμένα, φαδιουργήθεντα δὲ παρ' αὐτῶν φέρε, πάλιν ἐπαναλαβόντες τὸν νοῦν τῶν προειρημένων, τοὺς μὲν πιστὸὺς ὑπομνήσαμεν, τούτους δὲ δειξαμεν (22) καὶ εἴς ἐκάστου τούτων, μηδὲ ὅλως εἰδέναι τὸν Χριστιανισμόν. Εἰ γάρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἀν ἑαυτοὺς συνέχειον εἰς τὴν (23) τῶν νῦν Ἰουδαίων ἀπίστιαν, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, διτι *'Εν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*. Ως δὲ εὑδοκήσαντος τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος (24) αὐτὸς γέγονεν ἀνθρώπος, τότε εἰκότως εἰρηται περὶ αὐτοῦ παρὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου τὸ (25), *'Ο Λόγος σὺν ἡγένετο παρὰ δὲ τοῦ Πέτρου, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε* καὶ διὰ μὲν Σολομῶνος (26), ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ παρὰ δὲ τοῦ Παύλου *Τοσούτῳ φρεγττων τενόμερος τῷ ἀγγέλῳ καὶ πάλιν, Εαυτὸν ἐκέρωσε, μορφὴν*

²⁹ Prov. viii, 22. ³⁰ Hebr. iii, 2. ³¹ Rom. xi, 32. ³² Joan. i, 1. ³³ ibid. 14. ³⁴ I Petr. iii, 15. ³⁵ Prov. viii, 22. ³⁶ Hebr. i, 4. ³⁷ Philipp. ii, 7.

Theodoreetus similiter dialogo, *'Ασύρχυτος, Inconsuus, inscriptio, eamdem orationem illa citat, Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρεῖας, ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἰρέσεις λόγου δευτέρου. S. Athanassi episcopi Alexandriæ, ex oratione secunda adversus heres. Seguer., τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος τρίτος. Cæteri quoque et editi, λόγος τρίτος. In editis præterea præmissus est consuetus titulus, Τοῦ ἐν ἀγίοις, etc.*

(16) Goblerian. et Felc. 1, ὡς ὃς καὶ κύνες περὶ τοὺς ἴδιους ἐμέτους. Idem ibidem et Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, καὶ τὸν ἑαυτῶν. In editis καὶ deest.

(17) Sic Seguerian. At Goblerian. et Felc. 1, τὸ ζοῦ Ἀποστόλου. Felc. 4, μήτε τὸ παρὰ τὸ Ἀποστόλῳ. Editi, μήτε τὸ τῷ Ἀποστόλῳ. Mox pro φιλονεικοῦσιν Seguerian., φιλονεικως.

(18) Vide orationem primam num. 53 et 54.

(19) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 et 4. εἰναι τὸν Υἱόν· οὐκ ἀν εἰλη ποίημα. Ibidem Goblerian. et Felc. 1 et 4, habent γεννητῶν, nisi mendum sit

D typographi. Seguerian. Reg. et editi, γεννητῶν.

(20) Seguerian. et Felc. 4, ἀπὸ τῆς Paulo post Seguerian. Gobler. Felc. 1, προειρημένα ῥῆτα. Editi et alii, προειρημένα ῥήματα.

(21) Μέν abest a Gobler. et Felc. 1. Ibidem iidem et Seguerian. ac Felc. 4, φαδιουργούμενα. Cæteri et editi, φαδιουργήθεντα.

(22) Reg., διδάξαμεν. Gobler. et Felc. 1, διάδωμ. Reg. ἀποδεῖξομεν. Alii et editi, δειξαμεν. Ibidem Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 et 4, καὶ εἴς ἐκάστου τούτων, quæ desunt in Regio. Editi et alii, καὶ ἐκάστου τούτων.

(23) Sic Seguerian. Reg. Felc. 2, 4, 5, et editio Commel. In aliis in editis νῦν deest.

(24) Reg. et Felc. 5, δ Λόγος αὐτοῦ, Ibidem Seguerian. Gobler. et Felc. 1, ἐγένετο ἀνθρώπος.

(25) Tό abest a Seguerian.

(26) Reg. Felc. 2, et editio Commel., Σαλομῶνος.

δούλων λαβὼν καὶ αὐθις (27). Ὅθερ, ἀδελφὸι ἄγιοι, πλήσσεται ἔχουσαν μέτοχοι, καταροήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς δομολογίας ήμῶν Ἰησοῦν (28) πιστὸν δοτα τῷ ποιήσατε αὐτόν· τὰ τοιάντα γάρ πάντα φητὰ τὴν αὐτήν. Ἐχει δύναμιν καὶ διάνοιαν βλέποντας εἰς εὐσέβειαν, καὶ δειχνύουσαν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸ γεγενῆθαι (29) αὐτὸν καὶ οὐδὲ ἀνθρώπου. Καὶ εἰ καὶ αὐτάρκη ταῦτα πρὸς ἀπόδεξιν κατ’ αὐτῶν, δημος ἐπειδὴ μὴ νοοῦντες τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα τούτου πρῶτον μνησθῶ, νομίζουσιν ἐν τῶν ποιημάτων εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, διὰ τὸ γεγράφθαι, Πιστὸν δοτα τῷ ποιήσατε αὐτόν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην (30) τοῦτο πάλιν λέγοντας αὐτοὺς ἐντρέπειν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντες (31) παρ’ αὐτῶν τὸ λῆμα.

2. Εἰ μὲν οὖν (32) οὐκ ἔστιν Γέλος, λεγέσθω καὶ ποίημα· πάντα τε τὰ ἐπὶ τῶν ποιημάτων κατηγορεῖσθω καὶ ἐπ’ αὐτοῦ· καὶ μόνος μὴ λεγέσθω Γέλος· μὴ Λόγος, μὴ Σοφία· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς μὴ λεγέσθω Πατήρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τῶν γενιμένων ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ ἔστω ἡ μὲν κτίσις, εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ κατ’ ἔκεινος μὴ ἔστω γεννητικῆς φύσεως· ὅστε τῆς ίδιας οὐσίας αὐτοῦ (32') μὴ εἶναι Λόγον, μὴ Σοφίαν, μηδὲ δλῶς εἰκόνα. Εἰ γάρ μὴ ἔστιν Γέλος, οὐδὲ εἰκών. Μὴ δυτος δὲ Γέλος, πῶς δρα τὸν Θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε, εἰ γε διὰ (33) Λόγου καὶ ἐν Σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται, χωρὶς τε τούτου οὐδὲν το γένοιτο, οὐκ ἔχει δὲ καθ’ ὑμᾶς ἐν φαντασίᾳ· οὐδὲν τὰ πάντα ποιεῖ· Εἰ δὲ μὴ καρπογόνος ἔστιν αὐτὴ (34) ἡ θεῖα οὐσία, ἀλλ’ ἔρημος, κατ’ αὐτοὺς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον, καὶ πηγὴ ἔηρά, πῶς δημιουργικῆς ἐνέργειαν ἔχειν αὐτὸν λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; Καὶ ἀναιροῦντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βουλῆσιν προηγεῖσθαι θέλοντες (35) οὐκ ἐρυθρίωσιν; Εἰ δὲ τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ δυτα πρότερον, βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι, δημιουργεῖ, καὶ γίνεται τούτων ποιητής· πολλῷ πρότερον εἴη ἀν πατήρ γεννήματος ἐκ τῆς ίδιας οὐσίας. Εἰ γάρ τὸ βούλεσθαι (36) περὶ τῶν μη δυτων διδάσσει τῷ Θεῷ, διὰ τί μὴ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑπεραναβένθηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ περιφεύνειν καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα (37) τοῦ ίδιου Λόγου. Εἰ τοίνου τὸ πρότερον, διὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν, οὐκ ὑπῆρξε κατὰ

⁽²⁸⁾ Hebr. iii, 1, 2.

(27) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, 4 et 5. Alii vero et editi, πάλιν.

(28) Sic Seguer. Anglic. et Felc. 4. In aliis deest Τησούν. Paulo post Reg. omittit δύναμιν καὶ, quæ et in Segueriano punctis, ut expungenda, notantur, desuntque in editione Commel., sed leguntur in Goblerian. et Felc. 1, eaque vertit Nannius.

(29) Sic Seguerian. At alii et editi, γενέσθαι αὐτὸν οὐδὲ ἀνθρώπου, εἰ κατ.

(30) Felc. 4, ἀναγκαῖον οὖν.

(31) Sic Seguerian. Basil. et Felc. 4. At alii et editio Commel., λαμβάνοντας.

(32) Oὐδὲν deest in Seguerian. Paulo post idem et Anglican. Regius, Goblerian. εἰ Felc. 1, κατηγορεῖσθω. Editi et alii, κατηγορεῖσθωσαν. Ibidem So-

A rursus, Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum ²⁸. Hæc enim et similia dicta ramdem vim significacionemque habent, quæ et pietati est consitanea, et Verbi divinitatem ostendit, itemque ea, quæ humano more illi attribuuntur, dicta esse quatenus ipse filius quoque hominis factus est. Quæ tametsi satis sunt ad illos penitus refellendos, tamen, quandoquidem quod dictum ab Apostolo est, ut hujus primum meminerint, non intelligentes, arbitrantur Dei Verbum unum ex operibus et rebus factis esse, ob hæc nempe verba, Qui fidelis est ei qui fecit illum: necessarium duxi, propositione illorum assumpta, ut antea egimus, eorum B iterum consultare impietatem.

2. Itaque si non est Filius, opus appetetur, et omnia quæ de operibus dicuntur, dicantur de illo: nec item solus dicatur Filius, nec Verbum nec Sapientia: nec ipse quoque Deus dicatur Pater, sed solummodo opifex et creator ³⁷ rerum quas produxit. Sit etiam res creata, imago et figura effectoris ejus voluntatis: nec ipse secundum illos genitalem habeat naturam, ita ut nec Verbum nec Sapientia, nec imago ulla sit propriæ ejus naturæ. Nam si Filius non est, nec imago est. Si porro Filius non est, qui Deum creatorem esse dicitis, si utique per Verbum et in Sapientia omnia sunt quæcunque sunt, et sine eo nihil sit, ille autem secundum vos nihil habet in quo et per quod omnia efficiat? Quod si ipsa divina natura, ut putant, seunda non est, sed sterilis, ut lux non illuminans et fons siccus, nonne eos pudere debet affirmare eum vi efficiendi præditum esse? Annon erubescunt, eo sublato quod est ex natura, id velle primum locum tenere quod est ex voluntate? Certe si quæ extrinsecus sunt nec prius erant, cum ea esse vult, ipse efficit: multo prius idem pater fuerit fetus ex propria natura oriundi. Si enim Deo voluntatem circa res quæ non erant attribuunt; quare quod voluntate superius est, in Deo non agnoscunt? Voluntate autem superius est eum ex natura patrem proprii Verbi esse: si igitur id quod prius est, nempe quod ex natura est, non existit, ut stulte illi volunt: quomodo id, quod est posterius, quod

guerian. et Felc. 1 et 4, καὶ μόνον.

⁽³²⁾ Sic Seguer. At in aliis et editis deest αὐτοῦ.

(33) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editi, εἰ γάρ δι. Paulo post Seguer., χωρὶς τε. Editi et cæteri, χωρὶς δε. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, 4, 5, οὐκ ἔχει δὲ καθ’ ὑμᾶς. Alii et editi, οὐδὲ ἔχει καθ’ ὑμᾶς.

(34) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, αὐτη.

(35) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, προηγεῖσθαι θέλοντες. Editi et alii, προβάλλοντες.

(36) Seguer. et Felckm. 4, βουλέσθαι.

(37) Seguer., αὐτὸν φύσει Πατέρα. Mox idem et Reg., Εἰ τοίνου τὸ πρότερον. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, Εἰ τοίνου φύσει πρότερον. Editi, Εἰ τοίνου πρότερον.

nimirum est ex voluntate, poterit, quæso, fieri? Atque prius est Verbum, posterior res creata. Verum existit Verbum, etiamsi majora contra moliantur impii: nam per ipsum factæ sunt res create. Et certe clarum est Deum, ut effectorem, Verbum etiam efficiens habere non externum, sed quod sui sit proprium. Idem enim rursus dicendum est. Nimirum si voluntatem habet, ejusque voluntas efficax est, et sufficit ad rerum factarum constitutionem: si præterea Verbum ejus est efficax et opifex; dubium utique non est quin idem quoque sit Patris vivens consilium sive voluntas, substantialis efficientia, et verum Verbum, in quo omnia et constant et recte administrantur. Nam vero vel ambigere possit quin compositor et compositione et rebus compositis prior sit. Posterior item est, ut jam dixi, Deum creare, quam gignere. Namque Filius proprie et vere ex beata illa semperque existente natura est exortus: quæ autem ex ejus voluntate producuntur, extrinsecus sunt, ac per proprium et ex ipsa natura exortum futum procreantur.

3. Cum igitur ostenderimus perabsurdam esse eorum sententiam qui Dominum Dei Filium esse negant, sed opus esse contendunt; jam profecto necesse fuerit Dominum Filium esse considerari. Quod si Filius est, ut revera est, concessumque est Filium non extrinsecus sed ex gignente esse: ne ergo amplius de verbis, ut supra monuimus, disputent, si sancti de Verbo ipso loquentes, loco, qui genuit, dixerint, qui fecit. Modo enim de eo quod ex natura est, consentiant, parvi omnino refert qua voce hac in re utantur. Nec enim voces naturam perimunt, sed potius ipsa natura voces ad se accommodat et convertit. Nam nou voces naturis sunt priores; sed naturæ priores sunt, et voces naturis posteriores. Unde quando naturæ factæ sunt vel **372** creatæ, tunc proprie de illis hæ dictiones usurpantur, fecit, facta est, creavit, quibus opus significatur. Quando autem natura est et fetus et filius, tunc eadem dictiones, fecit, facta est et creavit, non proprie ei attribuuntur, neque opus significant: sed pro dictione, genuit, dictio, fecit, absque ullo discrimine usurpatur. Certe non raro patres filios ex se genitos, suos servos appellant; nec tamen quod naturæ proprium est insificantur. Sæpe etiam servos, benevolentia gratia, filios vocant, quo sane nomine non dissimulant illos ab

A sthn ἔκεινων ἀνοιαν, πῶς τὸ δεύτερον, ἐπερ ἐστὶ κατὰ βούλησιν, γένειται δν; Πρότερον δὲ ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ δεύτερον ἡ κτίσις. Ἀλλ' ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ πλειόνα τολμῶν οἱ ἀσεβεῖς· δι' αὐτοῦ γάρ γέγονεν ἡ κτίσις· καὶ δῆλον ἂν εἴη, δτι, ποιητής ὁν ὁ Θεός, ἔρει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον οὐκ ἔξυθεν, ἀλλ' ἕδον ἑαυτοῦ· πάλιν γάρ τὸ αὐτὸν φητέον. Εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει, καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικὸν ἐστι, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γνομένων· ὁ δὲ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ ποιητικὸς (38), καὶ δημιουργός· οὐκ ἀμφίβολον, δτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς ἡῶσα βουλὴ, καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια, καὶ Λόγος ἀληθινός, ἐν ᾧ καὶ συνέστηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. Οὐδεὶς δὲ οὐδὲ διστάξειν (39), ὡς ὁ ἀρμόδων τῆς ἀρμονίας καὶ τῶν ἀρμοζομένων πρόστι. Καὶ δεύτερον ἐστι, καθὰ προείπον, τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννηθεῖν τὸν Θεόν. Τὸ μὲν γάρ Υἱὸς ἕδον καὶ ἀληθῶς (40) ἐκ τῆς μακαρίας ἔκεινης καὶ δεῖ οὕτης οὐσίας ἐστι· τὰ δὲ ἐκ βούλησεως αὐτῆς ἔξυθεν συγιστάμενα γίνεται, καὶ δημιουργεῖται διὰ τοῦ (41) ἕδου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννήματος.

C 3. Οὐκοῦν τοῦ Λόγου δεικνύντος πολλὴν ἀποτίαν κατὰ τῶν λεγόντων μή εἶναι Υἱὸν Θεοῦ, ἀλλὰ ποιήμα· ἀνάγκη λοιπὸν ἡμᾶς συνομολογεῖν Υἱὸν εἶναι τὸν Κύριον. Εἰ δὲ Υἱὸς ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστιν, ὡμολόγηται δὲ ὁ Υἱὸς οὐκ ἔξυθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννηντος εἶναι (42)· μη διαφερεθοσαν ταῖς λέξεις, καθὰ προείπον, ἐὰν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἀντὶ τοῦ, τῷ γεννήσαρτι, τῷ ποιήσαρτι δυομάχουσιν (43) οἱ ἄγιοι, ὡς ἀδιαφόρους τοῦ φήματος δυτος· ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἔως τὸ κατὰ φύσιν ὅμολογεῖται. Οὐ γάρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραρύνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἐαυτὴν ἐλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γάρ οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις (44), ἀλλ' αἱ οὐσιαὶ πρώται, καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις. Διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποίημα ἡ κτίσμα (45) ἦ, τότε τὸ, ἐποίησε, καὶ τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ, ἐκτίσεις, κυρίως ἐπ' αὐτῶν λέγεται τε καὶ σημαίνει τὸ ποίημα. "Οταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ἦ καὶ υἱός, τότε τὸ, ἐποίησε, καὶ τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ, ἐκτίσεις (46), οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κεῖται, οὐδὲ ποίημα σημαίνει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, ἐγέννησε, τῷ, ἐποίησε, ἀδιαφόρως τις κέχρηται (47) φήματι. Πολλάκις γοῦν πατέρες τοὺς ἐξ αὐτῶν φύντας υἱούς δούλους ἐσυτῶν δυομάχουσι· καὶ οὐδὲ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως· καὶ πολλάκις τοὺς ἴδιους δούλους φιλοσφρονούμενοι, τέκνα καλοῦσι· καὶ οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτῆ-

(38) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὁ ποιητικός. Ibid. Segu. r., δημιουργικός. Mox idem et Felck. 4, δτι καὶ αὐτός.

(39) Basil.. Οὐδεὶς δὲ διστάξειν.

(40) Seguer. omittit καὶ ἀληθῶς.

(41) Gobler. et Felckm. 1, δημιουργεῖται τὰ διὰ τοῦ.

(42) Gobler. et Felckm. 1, γεγνῶντός ἐστι καὶ εἴσαι Ibidem idem et Seguer. ac Felckm. 4, καὶ διαχρέεται, ετ. mox, προείπομεν.

(43) Seguer., ὄνομάζωσιν.

(44) Felckm. 5, αἱ λέξεις· διὸ καὶ ὅταν, etc.,

omissis intermissis.

(45) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. At a Reg. et Felckm. 5 abest ἡ. Editi, ποίημα ἡ κτίσμα. Paulo post Seguer. Basil. Anglie. Reg. Gobler. et Felckm. 1 et 5, ἐπ' αὐτῶν. Alii et editi, ὑπ' αὐτῶν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, λέγεται τε. Sed in aliis et editis deest τε. Item ibidem mss. omnes σημαίνει. Editio Commel., σημαίνη, mendose.

(46) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4 omittunt καὶ τὸ ἐκτίσεις.

(47) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, γρῆται τις;

σιν (48)· τὸ μὲν γάρ ἐπ' ἔξουσίας, ὡς πατέρες λέγονται· τὸ δὲ φιλανθρώπως ὄνομάζουσι. Σάρδα γοῦν τὸν Ἀβραὰμ κύριον ἔχαλει, καίτοι μὴ δούλη, ἀλλὰ σύζυγος οὖσα· καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος Φιλήμονα τῷ κτισμένῳ συνῆπτεν ὡς ἀδελφὸν Ἰωνᾶς μονὸν τὸν δούλον· τὴν δὲ Βηροασθεῖ, καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν οὐδὲν ἔχαλει δοῦλον, λέγουσα τῷ πατρὶ· Τέρρος δοῦλοί σου Σολομῶνα (49)· εἴτα καὶ Νάθαν ὁ προφήτης, εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ ἔκσηγη ἐλεγε τῷ Δαβὶδ, διτὶ Σολομῶνα τὸν δοῦλον σου· καὶ οὐκ ἔμελεν (50) αὐτοῖς τὸν οὐδὲν εἰπεῖν δοῦλον. Ἀκούων γάρ κάκενος ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ οὕτως δὲ λέγοντες οὕτως, οὐκ τίγνουσιν τὸ γνήσιον. Κληρονόμον γοῦν ἔξουσιν αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, διὸ ὡς δοῦλον ἔχαλουν· ἢν γάρ οὐδὲς τῇ φύσει τοῦ Δαβὶδ.

4. Πιστεροὶ τοινύν ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα καλῶς· καὶ ἀκούοντες δοῦλον τὸν Σολομῶνα, οὐ νομίζομεν αὐτὸν εἶναι δοῦλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνήσιων οὐδὲν· οὕτως ἐὰν καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀληθῶς ὅμολογουμένου Υἱοῦ, καὶ φύσει Λόγου δυνος λέγωσιν (51) οἱ ἄγιοι· Πιστεύει δέ τις τῷ ποιῆσαρτι αὐτόν· τὴν δέ τις τοιούτην λέγει· Κύριος δηποτέ με· καὶ· Ἐγὼ δοῦλος σός, καὶ οὐδὲς τῆς παιδίσκης σου· καὶ δοσα τοιαύτα· μηδὲ τοῦτο ἀρνεῖσθωσάν τινες τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἰδιότητα· ἀλλά, ὡς ἐπὶ Σολομῶνος καὶ τοῦ Δαβὶδ, διανοείσθωσαν ὅρθις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπειτα, εἰ ἀκούοντες (52) Σολομῶνα δοῦλον, ὅμολογοῦσιν οὐδὲν, πῶς οὐ πολλάκις ἀπολαμέναι δίκαιοι εἰσιν, διτὶ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου διάνοιαν οὐ σώζουσιν; ἀλλὰ δέ ταν μὲν ἀκούσωσις (53) γέννημα, καὶ Λόγον, καὶ Σοφίαν, βιάζονται παρερμηνεύειν καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσει καὶ γνήσιων γέννησιν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ· ἀκούοντες (54) δὲ ποιήματος φωνὰς καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποίημα τὸν Υἱὸν καταφέρονται, καὶ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον· καίτοι δυνάμενοι, διὰ τὸ γεγενῆσθαι (55) αὐτὸν ἀνθρώπον, πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ. Πῶς οὖν καὶ οὕτως οὐδὲν διελυκτοὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ δεῖνυνται, διεσάσταθμα παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες, καὶ τῷ μὲν ἔκεινα λογιζόμενοι, τῷ δὲ τὸν Κύριον (56) θλαστηροῦντες; Ἄλλα ἵζω; τὸ μὲν, δοῦλος, ὡς κατὰ διάθεσιν λεγόμενον συντίθενται; (57)· τὸ δὲ, τῷ ποιῆσαρτι, κατέχουσιν, ὡς μέρχα τοιοῦθημα τῆς αἰρέσεως αὐτῶν. Τέστι δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος τεθλασμέ-

" ¹¹ Reg. I, 19. ²⁰ ibid. 26. ²¹ Hebr. III, 2. 22. 23.

(48) Felckm. 5, τὴν έξ αρχῆς αὐτῶν φύσιν καὶ κτίσιν.

(49) Sic Seguer. Gobler. Felckm. I et 4, ut et infra. At alii cum editione Commel. Σολομῶνα. Mox Gobler. et Felckm. 1, pro εἰσελθών, habent εὐνελθών.

(50) Anglic. Reg. Gobler. et Felckm. 1, Εμελλεν.

(51) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. et Felckm. I et 4. At Felckm. 5, λέγωσιν ἀν. Editi, λέγουσιν.

(52) Sic Seguer. At Gobler. et Felckm. 1, Ἐπειδὴ εἰ ἀκούοντες Reg. et Felckm. 5, Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀκούοντες. Editi et alii, Ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες.

(53) Seguer., ἀκούσωσι. Felckm. 4, ἀκούσουσι. Cœ-

A initio in sui suis ditione: sed patres filios suos, servos pro sua auctoritate vocant; et contra servos, illios, pro sua erga eos benignitate. Sic Sara Abramum dominum dixit, quamvis non ejus esset ancilla sed uxor. Apostolus quoque Onesimum servum cum Philemone hero tanquam fratrem conjunxit. Bersabee item, tametsi mater, filium, servum appellavit, cum patri ait: Servum tuum Salomonem ²²: ingressusque postea Nathan propheta eadem quæ illa Davidi dixit: Salomonem servum tuum ²³: nec curabant illi quod filium servum dicerent. Nam et ille audiens, naturam agnoscerebat, et hi cum ita loquerentur, verum eum esse filium haud ignorabant. Itaque rogabant ut ille patris hæres fieret, quem servi nomine appellabant. Salomon enim erat natura filius Davidis.

4. Quemadmodum ergo nos qui ista legimus, ea recte intelligimus, neque cum Salomonem servum appellatum audimus, illum fuisse servum existimamus, sed naturalem et verum filium: ita si de Salvatore, quem vere Filium esse constat, quicquid naturale Verbum est, sancti hæc dicunt, Qui fidelis est ei qui fecit illum ²⁴, vel si ipse de seipso ait, Dominus creavit me ²⁵, et, Ego servus tuus et filius ancillæ tuæ ²⁶, aliaque hujus generis; non ideo cum Patris proprium esse negare licet, sed ita de Patre et Filio, ut de Salomone et Davide, recte est sentiendum. Alioqui si cum Salomonem servum dici audint, eum nihilominus filium esse fatentur;

C annon eos sæpius perire aequum est, qui idem de Domino nolint sentire, sed cum eum fetum, Verbum et Sapientiam vocari audierint, falsas excogitant interpretationes, negantque Filium natura et vere genitum esse ex Patre: cum vero iidem voces et dictiones operis audint, statim eo feruntur ut et putent Filium ex natura opus esse, et Verbum esse negent: quanquam ex eo quod ille factus homo est, possunt hujusmodi vocabula ad humanam ejus naturam referre. Annon igitur et illi detestabiles apud Dominum esse convincuntur, quibus duo sunt pondera ²⁷, quorum altero illa recte expendunt, altero autem blasphemias adversus Dominum proferrunt? At forte consentiunt Salomonem ex animi affectione servum esse appellatum: hæc autem verba de Domino dicta, qui fecit illum, velut mannum suæ hæresis præsidium tuentur. Verum hu-

²² Eccl. xxiv, 12. ²³ Psal. cxv, 16. ²⁴ Prov.

teri et editi, ἀκούσωσι. Paulo post Seguer., τὴν φύσει καὶ γνήσιαν. Alii et editi, τὴν φύσιν καὶ γνήσιαν.

(54) Seguer., ἀκούοντες. Editi et alii, ἀκούσαντες.

(55) Felckm. 4, γεγενῆσθαι. Paulo post Seguer. et Felckm. 4, πῶς οὖν καὶ οὕτως. Editi et alii, πῶς οὖν καὶ οὗτοι. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, παρὰ τῷ Κυρίῳ. Reg. et Felckm. 1, περὶ τοῦ Κυρίου. Cœteri et editio Commel., παρὰ τοῦ Κυρίου.

(56) Gobler. et Felckm. 4, τὸν δὲ τὸν Κύριον.

(57) Sic Seguer. Reg. Gobler et Felckm. 1. At alii cum editione Commel., συντίθεται. Mox Reg. et Felckm. 5, Μέγα βοήθημα. Ibid. Basil., ξσται.

justusmodi fulcrum calamus quassatus illis est. Cito enim semetipsos sunt condemnatur, si proprium Scripturæ didicerint loquendi modum. Nempe quemadmodum Salomon, tametsi filius erat, tamen servus est dictus: ita, ut ea quæ supra dixi repeatam, licet parentes, **373** filios, quos ex se genuerunt, fornari, creari et fieri dixerint, tamen eos natura filios esse non negant. Hinc ergo Ezechias, ut spud Isaiam legitur, orando aiebat: *Namque ab hodierno die liberos faciam, qui annuntiabunt justitiam tuam, Domine salutis meæ.* Ipse igitur dixit, *faciam*⁵⁵. Prophetæ vero in eodem libro et quarto Regum sic loquitur: *Et filii tui qui egredientur ex te*⁵⁶. Itaque, *faciam, pro gignam*, usurpavit, et eos qui ex se nascerentur, tanquam qui fierent appellavit. Nemo tamen in dubium vocaverit, quin de fetu naturali sermo habeatur. Eva quoque postquam peperit Cain, dixit: *Possedi hominem per Deum*⁵⁷. Nempe pro, peperi, dixit, possedi. Nam quia partum prius viderat, postmodum dixit, possedi. Nec tamen propter hanc dictionem, possedi, arbitrandum est Cain extrinsecus emptum fuisse, non vero ex ipsa esse natum. Similiter patriarcha Jacob dixit Joseph: *Duo ergo filii tui, qui tibi facti sunt in Aegypto, antequam venirem ad te in Aegyptum, mei sunt, Ephraim et Manasses*⁵⁸. De Job item hæc habet Scriptura: *Facti sunt ei septem filii et tres filiae*⁵⁹. Quo etiam modo Moyses in lege locutus est: *Si alicui filii facti fuerint, et, si fecerit filium.*

5. En ergo illi eos, qui geniti sunt, factos et formatos appellavere, quippe qui non ignorarent nihil referre, si de filiis dicatur, *facti sunt, possedi, vel, feci*, modo illios eos esse concedatur. Namque natura et veritas mentem ad se intelligendum attrahunt. Quocirca si qui disputent utrum Dominus res facta vel creata sit, primo ab illis querendum est, num ille sit Filius, Verbum et Sapientia? Hoc enim probato mox evanescit omnis hac de re suspicio. Neque enim res facta, Filius et Verbum potest esse; neque pariter Filius, res facta esse potest. Quæcum ita sint, profecto omnibus patet has voces, *qui fecit illum*, nullo adjumento ad illorum hæresim esse, sed eam his potius condemnari. Siquidem ostensum est verbum, fecit, etiam cum de veris et naturalibus filiis sit mentio, a Scriptura diuinâ usurpari; unde cum probatum sit Dominum

⁵⁵ Isai. xxxviii, 19, juxta LXX. ⁵⁶ Isai. xxxix, XLVIII, 5. ⁵⁷ Job. 1, 2.

(58) Seguer., λέγεται Σολομών.

(59) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri et editio Commel., ἐξ αὐτῶν.

(60) Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4, ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῇ Ibid. pro οὖτω, Seguer. αὐτῷ.

(61) Seguer. et Felc. 4, ὁ Λόγος.

(62) Gobler. et Felc. 1 omittunt, καὶ οὐ διὰ τὸ, ἀκτησάμην. Idem paulo ante sic scribunt, ἄρα. Felc. 5, ibid., οὐ διὰ τοῦτο τὸ, ἀκτησάμην.

(63) Οὐκ abest a Gobler. et Felc. 1.

(64) Felc. 2, cum editis omittit αὐτῷ, quod in aliis mss. omnibus legitur. Mox Seguer. Gobler. et

A νος τὸ ἔρεισμα· καταγνώσονται γάρ εὐθὺς ἔσατῶν, εἰ μάθοις τὸ τῆς Γραφῆς ίδιωμα. Καὶ γάρ ὕσπερ δούλος λέγεται ὁ Σολομὼν (58), καί περ ὅντις· οὗτως, ἵνα τὰ ἐν τοῖς προτέροις εἰρημένα πάλιν εἴπωμεν, εἰ καὶ ποιουμένους καὶ κτιζομένους καὶ γινομένους τοὺς ἐξ ἔστων ἑταῖροι οὐκέτις λέγοιεν οἱ γονεῖς, οὐδὲν ἡτον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν. Ο γοῦν Ἐζέχιας, ὃς ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν· Ἀπὸ γάρ τῆς σημερον παιδία ποιήσω, ἀλλαγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, ποιήσω· ὁ δὲ προφῆτης ἐν τε αὐτῷ τῷ βιβλίῳ (60), καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν οὕτω φησι· Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἱ ἐξελεύσονται ἐκ σου. Ἀντὶ τοῦ γεννᾶται, ἄρα τὸ, ποιήσω, εἴρηκε· καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φυομένους, ὡς ποιουμένους φησι. Καὶ οὐ δικράνεται τις, ὃς περὶ τοῦ φύσει γεννήματός ἐστιν ἢ λέξις (61). Καὶ Εὔα δὲ τεκοῦσα τὸν Κάιν, εἶπεν· Ἐκτησάμην ἄρθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ τοῦ, τεκεῖν, ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ, ἀκτησάμην, εἴρηκε. Καὶ γάρ πρότερον ίδουσα τὸν τόκον, ὑπερον εἴπε τὸ, ἀκτησάμην. Καὶ οὐ διὰ τὸ, ἀκτησάμην (62), νομίσειεν ἀν τις ἔξωθεν τὴν τηρούσθαι τὸν Κάιν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακὼβ ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· Νῦν οὐρ (63) οἱ δύο υἱοὶ σου, οἱ τεκησάμενοι σοι ἐν Αιγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς σὲ εἰς Αιγύπτον, ἐμοὶ εἰσιν, Ἐφραίμ καὶ Μαρασσῆς. Καὶ ἡ Γραφὴ δὲ περὶ τοῦ Ιώθ φησιν· Ἐγέροτο αὐτῷ (64) υἱοί ἐπτά, καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὕσπερ καὶ Μωσῆς εἴρηκεν ἐν τῷ νόμῳ· Εάρ δὲ τέρωται τινὶ υἱοῖ· καὶ, ἄρα ποιήσῃ υἱόν.

B 5. Ίδον πάλιν τὸν γεννηθέντας, ὡς γενομένους καὶ ποιηθέντας εἰρήκασιν, εἰδότες, διτὶ ἔως διμολογοῦνται υἱοί (65), καὶν λέγη τις, ἐγέροτο, ἢ ἀκτησάμην, ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει. Ἡ γάρ φύσις καὶ τῇ ἀλήθειᾳ ἔλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἔστην. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ κτίσμα καὶ ποίημά (66) ἐστιν ὁ Κύριος, κρήτη πρότερον ζητεῖν εἰς Υἱός ἐστι, καὶ Λόγος, καὶ Σοφία. Τούτων γάρ ἀποδεικνυμένων, ἐκβάλλεται εὐθὺς καὶ παύεται τῇ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια· οὔτε γάρ τὸ ποίημα Υἱὸς καὶ Λόγος ἀν εἰη, οὔτε δὲ Υἱὸς ποίημα (67) ἀν εἰη. Τούτων δὲ πάλιν οὕτως δηντῶν, φανερὰ πάσιν ἀπόδειξις, ὡς ἡ λέξις ἡ λέγουσα, τῷ ποιήσατι αὐτῷ, οὐκ εἰς δηνησίν ἐστι τῇ αἱρέσει αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν. Δέδεικται γάρ διτὶ τῇ τοῦ ἀποίησης, λέξις, καὶ ἐπὶ τῶν γηησῶν καὶ φύσει τέκνων ἐν τῇ θείᾳ κεῖται (68) Γραφῇ· οὕτων τοῦ Κυρίου ἀποδεικνυμένου

C 7; IV Reg. xx, 18. ⁵⁷ Genes. iv, 1. ⁵⁸ Genes.

Felic. 1, ὕσπερ καὶ Μωσῆς. Alii et editi, ὕσπερ Μωσῆς.

(65) Seguer., οἱ υἱοί. Mox Felc. 2, pro ἐγένοντο, ut in aliis legitur mss. habet cum edit. Commel. ἐγένετο.

(66) Reg. et Felc. 5, ποίημα ἢ κτίσμα. Mox Gobler. et Felc. 1, ζητεῖν ἢ Υἱός.

(67) Seguer. Gobler. et Felc. 1, addunt ἢ κτίσμα.

(68) Gobler. et Felc. 1, καλεῖται. Paulo post Seguer. Reg. Felc. 4, φύσει καὶ γηησίου. Alii vero et editi, φύσει γηησίου.

φύσει καὶ γνησίου Υἱοῦ, Λόγου, καὶ Σοφίας τοῦ Πατρὸς, καὶ λέγηται ἐπὶ αὐτοῦ τὸ, ἔκοινον, η̄ τὸ, ἀγένετο (69), οὐχ ὡς ποιήματος δυνος αὐτοῦ λέγεται, ἀλλὰ ἀδιαφόρως τῇ λέξει χρώνται οἱ ἄγιοι, ὡς ἐπὶ τοῦ Σολομῶνος, καὶ τῶν Ἐξεχίου τέκνων. Καὶ γάρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἕκ ξεινῶν, γέγραπται ἔκοινος, καὶ (70), ἔκτησμά μην, καὶ, ἀγένετο. Οὐκοῦν τὰ τοιαῦτα λεξίδια πολλάκις προφασισάμενοι οἱ θεομάχοι, ὀφελούσι καὶ οὐδὲ διέποντες ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδέσθαι τὴν ἀσεβῆ φρόνησιν, καὶ φρονήσιν περὶ τοῦ Κυρίου ὅτι Υἱός (71) ἐστιν ἀληθινὸς, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, οὐ ποιῆμα, οὐ κτίσμα. Εἰ γάρ ποιημά ἐστιν ὁ Υἱός, ἐν ποιῷ ἀρα λόγῳ καὶ (72) ἐν ποιᾷ σοφίᾳ γέγονεν αὐτός; Πάντα γάρ τὰ ποιήματα διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας γέγονε, καθὼς γέγραπται· Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἔκοινος· καὶ, Πάντα δὲ αὐτοῦ ἀγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἀγένετο οὐδὲ δηλούτος. Εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος καὶ η̄ Σοφία, ἐν η̄ πάντα (73) γίνεται, οὐχ δρα τῶν ποιουμένων ἐστιν, οὐδὲ διὰ τῶν γενητῶν, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς γέννημα.

6. Σκοπεῖτε (74) γάρ ὀπότον ἔχει πτῶμα τὸ λέγειν ποιῆμα τῶν τοῦ Θεοῦ Λόγου. Λέγει που Σολομῶν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ, ὅτι Σύμπατρ τὸ ποιῆμα δέξει ὁ Θεὸς εἰς χρίσιν, ἐτὶ πατερι παρεωραμέτρῳ, ἀλλὰ (75) ἀραθόν, καὶ ἐτὸν χορηγόν. Οὐκοῦν εἰ ποιημά ἐστιν ὁ Λόγος, ἀγθίσται (76) καθ' ὑμᾶς καὶ αὐτὸς εἰς χρίσιν; Καὶ ποῦ λοιπὸν ἡ χρίσις, χρινομένου τοῦ χριτοῦ; τις δὲ τοῖς μὲν δικαίοις τὰς εὐλογίας δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἐπιτιμίας, Κ διατηκότος τοῦ Κυρίου καθ' ὑμᾶς μετὰ πάντων ἐν χρίσιν; Ποιῶ δὲ καὶ νόμῳ χριθήσταις αὐτός ὁ νομοθέτης; Ταῦτα τῶν ποιημάτων ίδιά ἐστι, τὸ χρίνεσθαι, τὸ παρὰ τοῦ Υἱοῦ εὐλογεῖσθαι (77) καὶ ἐπιτιμοῦσθαι. Φοδήθητε λοιπὸν τὸν χριτήν, καὶ πεισθῆτε τῷ Σολομῶνι λέγοντι. Εἰ γάρ σύμπατρ τὸ ποιῆμα δέξει ὁ Θεὸς εἰς χρίσιν, ὁ δὲ Υἱός οὐκ ἐστὶ τῶν χρινομένων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον (78) συμπάντων τῶν ποιημάτων αὐτός ἐστιν ὁ χριτής· πᾶς οὐ λαμπρότερον ἡλίου δείχνυται μη̄ ποιῆμα ὃν ὁ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς; (79) Λόγος, ἐν φῇ τὰ ποιήματα γίνεται τε καὶ χρίνεται; Εἰ δὲ, ὅτι γέγραπται, πιστὸν ὅτα, πάλιν ταράττεις αὐτοὺς νομίζοντας, ὡς ἐπὶ πάντων λέγεσθαι, καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τὸ, πιστὸν, ὅτι πιστεύων ἐκδέ-

⁴⁰ Psal. ciii, 24. ⁴¹ Joan. 1, 3. ⁴² Eccles. xii, 14.

(69) Seguer. et Felc. 4, η̄ ἐγένετο. Felc. 5, καὶ D η̄ γένετο. Paulo post Seguer. Reg. Felc. 5, ἀλλὰ ἀδιαφόρως. Alii et editio Commel., ἀλλὰ διαφέρως, μενοῦσε.

(70) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4. In editis ei aliis καὶ deest.

(71) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4. In aliis autem et editis deest ἐστίν.

(72) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4. Ceteri et editii omittunt ἐν ποιᾳ. Ibidem Seguer., γέγονε καὶ αὐτός. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῆς Σοφίας γέγονε καθὼς γέγραπται. Felc. 4, τῆς Σοφίας γέγονε καὶ αὐτὰ ως γέγραπται. Editi aliquie, τῆς Σοφίας, ως γέγραπται.

(73) Seguerian., τὰ πάντα. Mox Felc. 4, οὐδὲ διὰ τῶν γενητῶν.

A naturalem verumque Filium, Verbum, atque Sapientiam Patris esse: etiam si, cum de illo habetur sermo, dictio, fecit, vel, factus est, adhibeat, non id dicitur quasi ille opus esset, sed sancti hisce verbis promiscue utuntur, ut de Salomone et Ezechia liberis ostendimus. Licit enim eos ex seipso genuissent, scriptum est nihilominus, feci, possedi, factus est. Quocirca jam necesse est ut illi Dei hostes, qui propugnandæ hæresis causa hujusmodi sæpe objecere voculas, sero saltem ex his quæ diximus suam deponant sententiam, ac deinceps sentiant Dominum verum Filium, Verbum et Sapientiam Patris esse, non autem rem factam vel creatam. Nam si res facta esset Filius, in quonam ipse verbo quamvis in sapientia factus esset? Omnia siquidem opera per Verbum et Sapientiam facta sunt, ut scriptum est: Omnia in Sapientia fecisti⁴⁰: et, Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁴¹. Si porro ipse est 374 Verbum et Sapientia in qua omnia sunt, non igitur ex eorum numero est quæ sunt, ac nullo modo res est creata, sed Patris est fetus.

B 6. Namque attendite quantus sit error, Dei Verbum opus appellare. Salomon aliquo in loco Ecclesiastis ait: Universum opus Deus adducet in judicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud sit⁴². Num ergo, si opus est Verbum, in judicium quoque secundum vos adducetur? Ubi igitur jam judicium futurum est, si ipse judex judicetur? Quis justis benedictiones, et indignis supplicia retribuet, cum ipse Dominus secundum vos cum omnibus stet in iudicio? Qua porro lege ipse legislator judicabitur? Hæc utique rerum factarum propria sunt, judicari, a Filio benedici et puniri. Jam ergo judicem timete, et Salomoni auscultate. Nam si universum opus Deus adducet in judicium, ipse autem Filius non numeratur inter eos qui judicantur, sed potius ipse universorum operum judex est: annon sole clarissimus est Filius non esse opus, sed Patris esse Verbum, in quo opera et sunt et judicantur? Quodsi illud quod scriptum est, qui fidelis est⁴³, rursus illos conturbet, perindeque de illo ac de omnibus vocem, fidelis, dictam putent, quia scilicet credendo fideli mercedem recipit: profecto restat ut eadem de causa Moysem increpant, qui nempe ait:

⁴² Hebr. iii, 2.

(74) Reg., σκοπεῖται. Alii omnes mss., σκοπεῖτε, ditio Commel., σκοπεύετε. Ibid. Seguerian., ὅπότον ἔχει. Editi et alii, πάσον ἔχει.

(75) Seguerian., καὶ ἐάν.

(76) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 5. Editio Commel. et alii, παρ' ὑμῖν. Paulo post mss. omnes, τοῖς μὲν δικαίοις, ubi editio Commel. μὲν omittit.

(77) Seguerian. et Felckman. 4 addunt, καὶ ἐπιτιμοῦσθαι, quæ in aliis et editis desunt. Mox Seguerian., πεισθῆται καὶ τῷ Σολομῶνι εἰ γάρ σύμπατρ.

(78) Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ μᾶλλον πάντων. Mox Seguer. et Felckm. 4, δείχνυται. Editi et alii, δεῖσθαι.

(79) Sic Seguerian. et Reg. Editi vero et alii, ὁ Λόγος. Ibidem Seguerianus. Goblerian. et Felckman.

*Deus fidelis et verus*⁴⁴; nec non Paulum scribentem: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis*⁴⁵. Verum sancti qui ita loquebantur, non humana de Deo cogitabant, sed noverant duplēcēm esse vocis, *fidelis*, apud Scripturam significationem: scilicet interdum eum qui credit significare, interdum vero eum qui dignus est cui credatur: priorem porro significationem hominibus convenire; posteriorem, *Deo*. Itaque fidelis est *Abraham*, quia loquenti Deo credidit: fidelis autem Deus est, quia, ut canit David, *Fidelis est Dominus in omnibus verbis suis*⁴⁶, dignusque fide est, nec fieri potest ut ipse mentiatur. Item, *Si qua fidelis viduashabet*⁴⁷, hæc fidelis appellatur quia recte credit. Fidelis autem sermo est⁴⁸, quia quod dixit, credi debet: siquidem id verum est, nec alter fieri potest. Itaque illud etiam quod scriptum est, *Qui fidelis est ei qui fecit illum*, nihil simile cum aliis habet, nec is ejus est sensus, quod ille credendo gratus est effectus, sed quod cum veri Dei sit *Filius*, fidelis ipse quoque est, eique in omnibus, quæ dixerit fecerit, fides est adhibenda. Namque immutabilis permanet, nec in sua humana administratione aut corporeo adventu ullam subiit mutationem.

7. Sic ergo retundi potest illorum impudentia, solaque ex hac dictione, *fecit*, errantes eos arbitrantesque Dei Verbum factum esse, facillimum est refellere. Quapropter cum rectus sit illorum verborum sensus, consicte ex eo, quandonam **375** et ad quid vox, *fecit*, rescratur: necesse est ex ea ipsa hæreticorum ostendere stupiditatem, maxime si, ut antea diximus, ad ejus tempus et usum attendemus. Non igitur cum hæc diceret Apostolus, de his, quæ ante creationem erant, verba faciebat, sed de his duntaxat quæ Verbum carnem factum spectarent; sic enim scriptum est: *Unde, fratres sancti, vocationis cælestis particeps, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum*⁴⁹. Quandonam igitur missus est, aut quandonam nostram induit carnem?

⁴⁴ Deut. xxxii, 4. ⁴⁵ I Cor. x, 13. ⁴⁶ Psal. cxliv, 13. ⁴⁷ I Timoth. v, 16. ⁴⁸ I Timot. iii, 1. ⁴⁹ Hebr. iii, 1, 2.

γίνεται τε καὶ ἐν αἱρέσεις τε ὀμιλοῦσιν. **D** Alii et editi, διὰ τοῦ καλῶς. **Mox Seguerian.** Goblerian. et Felckman. 1, πιστὸν δύντα, πάλιν ταράττει αὐτούς. Editi vero, πιστὸν δύντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, σπαράττει πάλιν αὐτούς.

(80) **Sic Seguerian.** Regius vero, Μωάσει. Editio Cominel., Μωάση. Ibid. Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ὁ Θεός... τῷ δὲ Παύλῳ. Alii et editi, Θεός... καὶ τῷ Παύλῳ.

(81) **Sic Basil.** et Felckm. 5. At omnes alii et editi, πιστεῦον. **Paulo post Goblerian.** et Felckm. 1, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀρμόζειν.

(82) **Seguerianus.** Goblerian. et Felc. 1, ἐπιδή. Ibidem Basil., πεπιστευκε τῷ Θεῷ. **Mox Seguer.** ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις. Gobler. et Felc. 1, ἐν πᾶσι τοῖς Ἑργοῖς. Alii et editi, ἐν λόγοις. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, καὶ ἀλλῶν ἀξιόπιστος ἐστι.

(83) **Sic Felc.** 4, ut et legitur I Timoth. v, 16. Seguerian., χήρας mendese pro χήρᾳ. Alii et editi, χήρᾳ. Ibidem Seguerian et Felck. 4, διὰ τὸ καλῶς.

Α χεταὶ τῆς πίστεως τὸν μισθὸν· ὡρα καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν Μωάσει (80) μὲν λέγοντες· Ὁ Θεός πιστὸς καὶ ἀληθινός· τῷ δὲ Παύλῳ γράφοντες· **Pi**στὸς ὁ Θεός, δις οὐκ ἔστι θύμας πειραθῆται υπερ δύνασθε. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἄγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διενοοῦντο. ἀλλ’ ἐγκίνωσκον διπλῶν εἰναι τὸν νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ· τὸ μὲν ᾧ πιστεύον (81), τὸ δὲ, ᾧ ἀξιόπιστον· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐπὶ Θεοῦ ἀρμόζειν. **Pi**στὸς γοῦν ὁ Ἀθραδύ (82), δις· τῷ λαλοῦντι πεπιστευκε Θεῷ, πιστὸς δὲ ὁ Θεός, δις, καθώς φάλλει Δαβὶδ, **Pi**στὸς ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς ἀδροῖς αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ ἀξιόπιστος ἐστι, καὶ ἀδύνατον ἐστιν, αὐτὸν φεύσασθαι. Καὶ, *Ei*τὶς ἐστι πιστὴ χήρας (83) ἔχουσα, διὰ τὸ καλῶς πιστεύειν, πιστὴ καλεῖται. **Pi**στὸς δὲ ὁ Λόγος, δις ὁ εἰρηκεν, διελέπει πιστεύεσθαι· ἀληθὲς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἀλλως. Καὶ τὸ (84) γεγράφθαι τοίνυν, **Pi**στὸν ὅρτα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, οὐ πρὸς ἀλλούς ἔχει τὴν δύμοιστην· οὐδὲ δις πιστεύων, εὐάρεστος γέγονεν, ἀλλ’ δις οἱ Υἱοὶ ὃν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, πιστὸς ἐστι καὶ αὐτὸς διελέπων πιστεύεσθαι, ἐν οἷς ἀν λέγῃ (85) καὶ ποιῇ, αὐτὸς ἀτρεπτὸς μένων, καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἑνσάρκῳ παρουσίᾳ.

7. Οὐδὲν μὲν οὖν ἂν τις, πρὸς τὴν ἀναλίσιαν αὐτῶν χωρῶν, δύναται καὶ ἐκ μόνης τῆς, ἐποίησε, λέξεως (86), διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους, καὶ νομίζοντας εἰναι ποίημα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. **E**πειδὴ δὲ (87) καὶ τὸ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἔστιν ὅρθη, δεικνύουσα τὴν, ἐποίησε, λέξιν, πότε καὶ πρὸς τὶ λεγομένη σημαίνεται· ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς (88) δεῖξαι τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀλογίαν, ἐὰν μάλιστα, ᾧ ἐν τοῖς Ἑμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τούτου τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν λάθοιμεν (89). Οὐ τοίνυν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως διηγούμενος ὁ Ἀπόστολος ταῦτα εἰρηκεν, ἀλλ’ δις ὁ Λόγος ἀσάρξ ἐγένετο· οὕτω γάρ γέγραπται· Ὅθερ, ἀδελφοὶ ἄγιοι (90), καταροήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς δομολογίας ημῶν Ἰησοῦν (91), πιστὸν δύτα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. Πότε οὖν ἀπεστάλη, ἢ

D Alii et editi, διὰ τοῦ καλῶς.

(84) Felc. 4, τῷ.

(85) Seguerian. ἐὰν λέγῃ. Idem ibid. et Goblerian. Felc. 1 et 4, αὐτὸς ὀμιλοῦντι.

(86) Goblerian. et Felc. 1, δύνασθαι. Ibid. Seguerian., τῆς, ἡς ἐποίησε, λέξεως.

(87) Reg. et Felc. 5, δὲ ὀμιλοῦντι. Mox Seguerian. Gobler. et Felc. 1, τὴν, ἡς ἐποίησε, λέξιν. Ibid. Felc. 4, πρὸς τὸ λεγομένου.

(88) Felc. 5, ἀναγκαῖον ἐξ αὐτῆς. Editio Commel., ἀναγκαῖον καὶ ἐντῆς. Alii mss., ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς.

(89) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At Felc. 5, λαμβάνομεν. Alii et editi, λάθωμεν. Mox ταῦτα, ut habent εἰσετη mss. et editio Commel., abest a Felc. 5, et Reg.

(90) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, et Scriptura. Alii vero editi, ἀδελφοὶ μου.

(91) Reg. et Felc. 5 ὀμιλοῦντι Ἰησοῦν.

δηπονίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; Πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονε, ἢ ὅτε, προσενέγκας λαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἥγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα, καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ (92) τῇ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἵλασκόμενος τὰ πρᾶς τὸν Θεόν; Οὐ τὴν οὐσίαν δέρα τοῦ Λόγου, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικὴν γέννησιν (93) σημᾶναι θέλων ὁ Ἀπόστολος εἰρήκε, Πιστὸν διτα τῷ ποιησάντι αὐτὸν· μη γένοιτο! ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ Λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτὸς· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ καθόδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἢν καλῶς ἂν τις ίδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν (94) ἴστορίας. Οὕτως Ἀαρὼν οὐ γεγέννηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἀνθρωπός, καὶ μετὰ χρόνου, ὅτε ὁ Θεὸς ἤθελησε, γέγονεν ἀρχιερεὺς· καὶ γέγονεν οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων τυωριζόμενος, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὸν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον, τὸν ποδῆρη, ἢ αἱ γυναικεῖς μὲν εἰργάσαντο προστάξει τοῦ Θεοῦ, ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἄγια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε· καὶ ἐν τούτοις ὡσπερ ἐμεσίτευε τῇ διπτασίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος (96)· ὅτε δὲ ἤθελησεν ὁ Πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρισσοθαί, τότε ἦν ὁ Λόγος, ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδῆρη, οὕτως αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ τῆς σάρκα (97). Μάρτιαν ἀνεὶ τῆς ἀνεργάστου γῆς ἐστηκάς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον αὐτὸς, ὡς ἀρχιερεὺς (98), ἔαυτὸν προσενέγκῃ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ιδίῳ αἴματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ.

8. Τούτου γέρη ἦν τὰ παλαιὰ σκάλα· καὶ διπερ πεποιηκεν ἐλθόντων ὁ Σωτὴρ, τοῦτο κατὰ τὸν νόμον ἐσκιγράφει ὁ Ἀαρὼν (99). Οὐσπερ οὖν ὁ Ἀαρὼν ὁ αὐτὸς ὃν οὐκ ἡλάσσοτο περιτιθέμενος τὴν ἀρχιερατικὴν ἐσθῆτα, ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς, ἐκαύπιτετο μόνον· καὶ εἰ ἔλεγε τις ἐιρακώς αὐτὸν προσφέροντα, ἵδοι γέγονε οὐμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεὺς, οὐκ ἐσῆμαίνειν (1) αὐτὸν ἀνθρωπὸν τότε γενενθαῖ· ἦν γάρ, καὶ πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερέα γενέσθαι, ἀνθρωπός· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργείᾳ πεποίηται ἀρχιερεὺς, περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα (2) ἴμάτια τῇ ἀρχιερατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δινατόν ἐστι καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ δόλος γέγονε τὴν

⁽¹⁾ Exod. xxviii et xxxix. ⁽²⁾ Joan. 1, 1.

(92) Feli. 5, αὐτῷ. Ibidem Feli. 4, προσφέρει τῷ Πνεύματι καὶ Πατρὶ.

(93) Sic Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, sed in solo Seguer. additur articulus τοῦ. Alii et editi, τὴν ίκε Πατρὸς φύσει γέννησιν. Ibidem Gobler. et Feli. 1, εἰργάσει αὐτὸν πιστὸν δυτικα, etc.

(94) Reg. et Feli. 5, καὶ τῆς Ἀαρὼν. Mox Reg. Anglic. et Feli. 4, γεγέννηται. Alii et editi, γεγέννηται.

(95) Sic Seguer. Basil. Anglic. Reg. Gobler. Feli. 1 et 5. Ceteri vero et editi, ἐπενδύσασθαι. Ibidem Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, ἐπωμίδα, τὸν ποδῆρη, τὸ λόγιον.

(96) Gobler. et Feli. 1 omittunt, καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.

A Quandonam nostrae confessionis pontifex est factus? Nonne tunc cum, postquam pro nobis se ipse obtulisset, corpus excitavit ex mortuis, nuncque eos, qui ipsius amplectuntur sīdem, adducit et offert Patri, omnes redimens, et pro omnibus Deo satisfaciens eumque propitiū reddens? Non itaque Apostolos Verbi naturam vel naturalem ejus ex Patre ortum his significabat vocibus, Qui fidelis est ei qui fecit illum: absit! siquidem efficiens, non effectum est Verbum: sed ejus ad homines adventum, et factum pontificatum indicabat, ut ex legis et Aaronis historia licet perspicere. Nec enim Aaron pontifex genitus est, sed homo, qui postea, cum Deo placuit, factus est pontifex; quod quidem non quovis modo actum est, nec ille consuetis ex vestimentis pontifice est agnitus, sed epomidem, poderem et rationale induit, quas vestes Dei jussu texuerant mulieres; quibus ille induitus in sancta ingrediebatur, ut sacrilegium pro populo offerret: ac veluti medius constituebat intet Dei visionem et hominum sacrificia¹⁰. Sic igitur ipse quoque Dominus in principio quidem erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum¹¹: cum autem voluit Pater ut pretium pro omnibus redimendis solvere, et gratia in omnes conseretur, tunc Verbum carnem, ut Aaron poderem, accepit e terra, et Mariam, rudis instar terrae, corporis sui matrem habuit, ut quid ad offerendum, tanquam pontifex, habens, seipsum offerret Patri, omniumque peccata proprio ablueret sanguine, et cunctos ex mortuis C excitaret.

8. Vetera siquidem hujusce rei umbra erant, quodque Salvator post suum adventum peregit, id Aaron in lege adumbrabat. Igitur quemadmodum Aaron idem erat, nec mutabatur pontificalem induens vestem, sed idem manens, ea solummodo operiebatur, ita ut si quis illum offerentem intuitus dixisset, Ecce Aaron factus est hodie pontifex; non his verbis significasset illum tunc hominem factum esse, quippe cum homo esset antequam fieret pontifex: sed ipsum indicasset vestibus factis destinatisque pontificati indutum, pontificem sacerdotio factum fuisse. Sane simili modo hujusmodi dictiones, factus est, aut, effectus est, recte de Domino

(97) Sic Seguer. Gobler. et Feli. 1. Editi vero et alii, οὐτως; καὶ αὐτὸς ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης σάρκα. Feli. 5, ἀπὸ ἀνθρωπίνης σάρκα.

(98) Seguer., ὃν ἀρχιερεὺς. Paulo post idem, πάντας ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν.

(99) Sic Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4. At editi et alii, σκιογραφεῖ ὁ Ἀαρὼν, ὁ αὐτὸς ὃν καὶ οὐκ ἡλάσσοτο περιτιθέμενος τὴν ἵερατικὴν ἐσῆντα.

(1) Sic Seguer. et Reg. Ceteri et editi, ἐσῆμαγεν. Mox Seguer., πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερέα, etc. Reg. et Feli. 5, πρὸ τοῦ ἀρχιερέας γενέσθαι. Editi et alii, πρὸ τοῦ ἀρχιερέας γενέσθαι.

(2) Gobler. et Feli. 1, κατεσκευασμένα. Ibidem Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Feli. 1 et 5, τῇ ἵερατείᾳ. Alii et editi, τῇ ἀρχιερατείᾳ.

possumus interpretari, eum videlicet carne assumpta non alium fuisse factum, sed **376** eumdem esse, illaque solum contegi : nefas autem est Verbum, quatenus Verbum, factum esse cogitare ; sed intelligendum est Verbum, cum esset opifex et creator, corpore facto et creato, quod pro nobis posset offerre, postea induitum, pontificem factum fuisse, quae causa est cur factum dicatur. Itaque si Dominus homo non est factus, decenter Ariani; sin autem Verbum caro factum est, quid aliud de homine facto dicendum erat, quam, *qui fidelis est ei qui fecit illum?* Ut enim proprie de Verbo dicitur, *In principio erat Verbum*¹¹, ita hominum proprium est fieri et creari. Quis ergo, si Dominum viderit tanquam hominem ambulantem, Deumque se factis declarantem, non sciscietur, quisnam istum fecerit hominem? Quis autem ita interrogatus non responderet, Patrem, illum fecisse hominem, ipsumque pontificem nobis misisse. Atqui hanc ipsam sententiam, tempusque et personam ex ipso Apostolo qui scripsit, *qui fidelis est ei qui fecit illum*, melius licet discere, si nempe ad ea quae antecedunt attenderimus. Una enim series est, ac de eodem agitur hoc in Scripturæ loco. Hæc itaque scribit in Epistola ad Hebreos : *Quia ergo pueri carnis et sanguinis participes facti sunt, ipse quoque similiter eorumdem particeps fuit, ut per mortem eum destrueret, qui mortis imperium habet, id est diabolum, et liberaret eos qui timore mortis per totum vitum obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors fieret et fidelis pontifex in his quæ ad Deum spectant, ut expiat peccata populi. In eo enim in quo ipsum tentari contigit, potest his qui tentantur auxiliari. Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum.*

9. Quis hæc verba possit legere, quin Arianos statim condemnet, beatumque admiretur Apostolum, qui tam præclare est locutus? Quando enim factus

¹¹ Joan. i. 1. ¹² Hebr. ii, 14-18; iii, 1, 2.

(3) Seguer. et Felc. 4, aut̄. Gobler. et Felc. 4, αὐτὴν. Editi et alii, ταύτη. Mox ἡ Λόγος abest a Felc. 5. Seguer., ἡ Λόγος, mendose.

(4) Felc. 4, γεννητὸν. Cæteri et editio Commel., γεννήτον.

(5) Sic Seguer. Anglican. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. At Basil. et Felc. 2, εἰ δὲ δῶς σάρξ. Editi, εἰ δὲ δῶς σάρξ. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τί ἔστι. Alii et editi, τί δεῖ. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, περὶ γεγονότος. Basil., περὶ τοῦ γινομένου. Anglican., περὶ γινομένου. Editi, περὶ γενομένου. Mox Felc. 4, καὶ γάρ ίδον.

(6) Sic Seguer. Reg. Basili. Anglic. et Felc. 4. At cæteri et editi, ἡ Λόγος. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γίνεσθαι καὶ ποιεῖσθαι, εἰ μοχ., ὡς ἀνθρώπων. Alii et editi, γενέσθαι καὶ πεποιῆσθαι, qui et ὡς omitunt.

(7) Basil. Reg. et Felc. 5, ἐποίησεν ἀνθρώπων καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν, omissis intermediis. Ibidem Sr-

A σάρκα λαβὼν, ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς ὧν, ἐκαλύπτετο ταύτη (3). καὶ τὸ, γέγονε, καὶ τὸ, πεποίηται, οὐχ ὅτι ὁ Λόγος, ἡ Λόγος ἔστι, πεποίηται νοεῖν θέμις· ἀλλ᾽ ὅτι Λόγος ὧν δημιουργός, ὑστερὸν πεποίηται ἀρχιερεὺς, ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν (4) καὶ ποιητὸν, δπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται, διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ Κύριος, μαχέσθωσαν οἱ Ἀρειανοί (5). εἰ δὲ ὁ Λόγος σάρξ ἔγένετο, τι ἔδει περὶ γεγονότος ἀνθρώπου λέγειν ἥ, πιστὸν δητὰ τῷ ποιῆσατι αὐτὸν; Ός γάρ ίδιον περὶ τοῦ Λόγου εἰπεῖν, Ἐρ ἀρχῇ ἦρ ὁ Λόγος (6), οὐτως ἀνθρώπων ίδιον ἔστι τὸ γίνεσθαι καὶ ποιεῖσθαι. Τίς γοῦν ίδων τὸν Κύριον, ὡς ἀνθρώπου περιπατοῦντα, καὶ θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἀν τρώτης, τις τοῦτον ἐποίησεν ἀνθρώπον (7); B Τίς δὲ πάλιν οὐτως ἐρωτηθεὶς οὐκ ἀπεκρίνετο, δτι δ Πατήρ τοῦτον (8) ἐποίησεν ἀνθρώπον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἡμῖν ἀρχιερέως; τὴν δὲ τοιάτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος δ καὶ γράφας, πιστὸν δητὰ τῷ ποιῆσατι αὐτὸν, δηλῶσαι μᾶλλον ἴκανός ἔστιν, ἐὰν τὰ ἔμπροσθεν λάθωμεν· μία γάρ ἀκολουθία ἔστι (9), καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει. Γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἐβραίους ταῦτα· Ἐπει οὖρ τὰ παιδία κεκοινώηκεν αἷματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῷν αὐτῷν, ἵρα διὰ τοῦ θαύματον καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τὸν θαύματον, τοιέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλιδέῃ τούτους, δοσὶ φόβῳ θαράτον διαπατέδη τοῦ ἡγεμονοῦ Ἠροῖος ἡσαρ δουλείας (10). Οὐ γάρ δίκου ἀγρέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀσραάμ ἐπιλαμβάνεται. Ὁθεν ὥφειλε κατὰ πάτερα τοῖς ἀδελφοῖς ὅμοιωθῆναι, ἵρα ἐλεήμων γένεσθαι καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρός τὸν Θεόν, εἰς τὸ Ιιάσκεσθαι τὰς ἀμαρτίας (11) τοῦ λαοῦ· ἐρ ὁ τρόπος πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. Ὁθεν, ἀδελφοί ἄγιοι, κατηστεῖσθαι ἐπονυματον μέτοχοι, καταυησθατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν δητὰ τῷ ποιῆσατι αὐτὸν.

9. Τίς τὴν περιποτὴν ταύτην δὴν ἀναγινώσκων, οὐ τῶν μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον Ἀπόστολον θαυμάζει (12), καλῶς εἰρηκότα;

D guer. Gobler. et Felc. 1, Τίς δὲ πάλιν οὐτως. Editi et alii, ἥ τις οὐτως. Item Seguer. Ibid., ἀπεκρίνετο. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀπεκρίνατο. Alii et editi, ἀπεκρίθη.

(8) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτόν. Cæteri et editi, τούτον.

(9) Sic Seguer. Anglican. Goblerian. Felc. 1 et 4, ut et Nannius legerit. In aliis et editis desunt, ἐὰν τὰ ἔμπροσθεν λάθωμεν· μία γάρ ἀκολουθία ἔστι. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ. Editi et alii, καὶ περὶ τούτου. Mox Seguer. Felc. 4 et 5, τῇ πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολῇ.

(10) Felc. 4, θαύματον καὶ δουλείας. Ibidem pauio post omittit κατὰ πάντα.

(11) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τὰς ἀμαρτίας. Editi aliquie, τὰς ἀμαρτίας.

(12) Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, Ἀπόστολον θαυμάζει. Alii et editi, Ἀπόστολον οὐ θαυμάζει.

Πότε γάρ πεποίηται, καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν, εἰ μὴ στὸ παραπλησίως ἡμῖν μετέσχε καὶ αὐτὸς (13) αἴρετος καὶ σαρκός; Καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, ἢ στὸ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὑμιώθη; ὑμιώθη δὲ τότε, στὸ γέγονεν ἀνθρώπος, ἐνώσαμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα. Οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπον (14) οἰκονομίας τοῦ Λόγου γράφων δὲ Ιακὼβος ἔλεγε, πιστὸν δύτα τῷ ποιήσατε αὐτὸν, καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου. Μηκέτι τοινύν μαίνεσθι λέγοντες ποίημα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (15). "Εστιν γάρ αὐτὸς Υἱὸς φύσει μονογενής. Τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφοὺς, στὸ τὴν ὅμοιαν ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα, ἢν καὶ προσφέρων αὐτὸς (16) δι' αὐτοῦ, ἀρχιερεὺς ὄντος μάσθη, καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός ἐλεήμων μὲν, στὸ ὑπὲρ ἡμῶν (17) προσενέγκας ἑαυτὸν ἡλέσην ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, οὐ πιστεώς μετέχων, οὐδὲ εἰς τινα πιστεύων ὡς περ τὴν ἡμεῖς· ἀλλὰ πιστεύεσθαι δρεῖμων περὶ ὧν (18) ἐὰν λέγῃ καὶ ποιῇ, καὶ ἔτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπουσαν. Αἱ μὲν γάρ κατὰ νόμον προσφέρομεναι οὐκ εἰχον τὸ πιστὸν, καθ' ἡμέραν παρερχόμεναι, καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρίσιον· ἡ δὲ τοῦ Σωτῆρος θυσία ἀπαξ γενομένη (19) τετελείωκε τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διὰ παντός. Καὶ Ἀαρὼν μὲν ἔσχε τοὺς διαδεχομένους, καὶ δλῶς ἡ κατὰ νόμον ιερατεῖα χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειε τοὺς προτέρους· δὲ Κύριος ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς, παραμένων δει, καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πιστὸς γενόμενος (20), εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανῆν τοὺς προσερχομένους. Τούτο δὲ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου (21) μαθεῖν ξέστι, λέγοντος· "Μοτε καὶ οἱ πάσχοτες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πιστῷ κτίστῃ καραπιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας· πιστὸς γάρ εστιν, οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ' δει διαιμένων, καὶ ἀποδιδοὺς ἡ ἐπηγγείλατο.

(10) Ἐλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ϕενδύνωμοι θεοὶ οὗτε τῷ εἶναι; οὗτε τῷ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσι πιστοί· οὗτε γάρ οἱ αὐτοὶ εἰσι πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους (22), τῷ χρόνῳ διαφθείρονται, καὶ περὶ ἑαυτοὺς καταρρέουσι· διδ καὶ κατ' αὐτῶν δὲ Λόγος βοᾷ, στὸ πίστις οὐκ ἔσχεν (23) ἐν αὐτοῖς, καὶ ὑδωρ ϕευδές εἰσι, καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ τῶν δλῶν καὶ μόνος τῷ δύτῃ δυτικῶς καὶ ἀληθινὸς ὡν Θεός (24) πιστὸς ἔστιν, ὁ αὐτὸς ὁν, καὶ

[•] Hebr. vii, 24. [•] I Petr. iv, 19. [•] Jerem. ix, 3. [•] Deuter. xxxii, 39. [•] Malach. iii, 6.

(13) Seguer. et Reg., ἡμῖν. Edili, ὑμῖν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 5, μετέσχε καὶ αὐτὸς. Cæteri et editi, μετέσχεν αὐτὸς.

(14) Seguer., κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Mox idem et Anglican. Gobler. Felc. 1 et 4 habent, πιστὸν δύτα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας Λόγου, ψιλε in aliis et editis desunt: sed et ea Nannius legerat.

(15) Sic Seguerian. Gobler. item, Felc. 1 et 4 habent, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Felc. 5, ποίημα εἶναι λέγοντες τὸν Λόγον. Alii et editi, ποίημα λέγοντες τὸν Λόγον.

(16) Sic Seguer. Reg. Basil. Gobler. Felc. 1 et 4. Edili vero et alii, ἡς. Ibidem mss. omnes, προσφέρουν αὐτὸς. Edili, προσφέρων αὐτόν.

(17) Seguer. et Felc. 4. At alii et editi, περὶ

A effectusque est apostolus, nisi cum ipse, ut nos, carnis et sanguinis fuit particeps? Quando vero misericors et fidelis pontifex est factus, nisi cum per omnia fratibus similis fuit effectus? quod utique tunc accidit cum nostra carne assumpta factus homo est. Itaque de humana Verbi dispensatione non de natura Verbi haec scripsit Paulus, qui fidelis est ei qui fecit illum. Jam ergo insanire desinete, nec amplius contendite Dei Verbum rem factam esse. Siquidem ipse est unigenitus natura Filius. Tunc autem habuit fratres, cum carnem nostri similem induit, quam per se ipse offerens, pontifex appellatus 377 est, factusque est misericors et fidelis: misericors quidem, quia cum scipsum pro nobis oblitus, nostri est misertus: fidelis vero, non quia filii dei particeps est, aut in aliquem credit, uti nos, sed quia in his quæ vel dixerit vel fecerit, credi debet, ac fidele constansque sacrificium non fluxum offert. Nam legis sacrificia nihil fidele sive firmum habent, cum singulis diebus præterirent, novaque rursus indigerent purgatione; at Salvatoris sacrificium semel peractum omnia perfecit, fideleque est factum, cum maneat perpetuo. Præterea Aaroni fuere successores, omninoque legis sacerdotium, tempore et morte interveniente, priores mutabat sacerdotes. At Dominus pontificatum habet qui nec transit, nec cui succeditur: unde fidelis factus est pontifex, quia semper manet [•]. Fit quoque promissione fidelis, cum eos qui ad illum accedunt exaudiat, nec fallat unquam. Id item ex Epistola beati Petri licet discere. Itaque, inquit, et hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fidei Creatori commendent animas suas [•]. Fidelis enim est, qui non mutatur, sed semper permanet, et ea reddit quæ est pollicitus.

40. Falsi autem gentilium dī neque quoad natūram neque quoad promissa fideles sunt [•]. Nec enim ipsi ubique existunt, quin etiam his in locis, ubi sunt, tempore depereunt ac per se destruuntur. Hinc adversus illos clamat Verbum fidem in illis non valuisse, et falsam eos esse aquam, fideisque in illis non esse. At solus et verus omnium Deus fidelis est, qui idem et est, et ait: Vide me, vide quod ego sum [•], et, non sum mutatus [•].

D ἡμῶν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, προσενέγκας ἑαυτόν. In aliis et editis deest ἑαυτόν.

(18) Περὶ ὧν abest a Felc. 5. Ibidem Seguer. et Felc. 4, ἡ λέγη. Alii et editi, ἐὰν λέγη.

(19) Γενομένη deest in Felc. 4. Paulo post Seguer. Gobl. et Felc. 1, καὶ δλῶς ἡ κατὰ Seguer., ibidem, τὸν νόμον. Cæteri et editi, καὶ δυτικῶς ἡ κατὰ νόμον.

(20) Seguer., γνώμενος.

(21) Gobler. et Felc. 1, τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Mox iidem, Reg. et Seguer., κατὰ τὸ θέλημα. Alii et editio Commel., κατὰ θέλημα.

(22) Seguer. κατὰ τοὺς τόπους.

(23) Basil., ἔνσχεν.

(24) Gobler. et Felc. 1, ὡν Υἱὸς καὶ Θεός. Mox Seguer., ίστε με, ίστε. Alii et editi postremum δεστε omittunt.

Hinc etiam ejus Filius fidelis est, qui et ipse semper est, nec mutatur, nec natura nec promissis fallax est, ut iterum scribit Apostolus ad Thessalonenses: *Fidelis est qui vos vocat, qui et faciet*²⁵. Cum enim ea quæ promittit efficit, fidelis est in verbis suis. Quod autem hoc vocabulum immutabilitatem significet, idem his verbis Hebreos docet: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*. Itaque jure merito Apostolus de corpore Verbi præsentia sermonem habens dixit: *Apostolum et qui fidelis est ei qui fecit illum*²⁶; quibus utique verbis ostendit Jesum Christum etiam factum hominem, heri et hodie eundem esse, atque in perpetuum tempus esse immutabilem. At vero quemadmodum humanæ illius naturæ, sacerdotii nomine, meminit Apostolus: sic etiam non diu de ejus divinitate siluit, sed mox meminit ejusdem, quo nos ubique redderet securos, præsertim ubi de ejus humilitate loquitur, ut ipsus altitudinem paternamque majestatem statim cognosceremus. Ait igitur: *Moyses famulus, Christus autem Filius erat*²⁷: et ille quidem fidelis erat in domo, iste vero super domum, utpote qui eam ædificaverit, ejusque dominus sit ac opifex, et eam tanquam dominus sanctam efficiat. Siquidem Moyses, qui homo natura erat, fidelis est factus, cum Deo; qui per Verbum loquebatur, crederet: *Verbum autem, non veluti res quædam facta, erat in corpore, aut ut res creata in creata, sed Deus erat in carne, et opifex ac fabricator in opere a se constructo*. Præterea **378** homines carne circumdantur, ut sint et consistant: at Dei Verbum homo factus est, ut carnem sanctam redderet; et qui Dominus erat, servi figuram assumpsit. Verbi enim serva est res omnis creata, quæ ab ipso facta et condita fuit. Inde porro constat illud ab Apostolo dictum, *fecit*, minime significare factum fuisse Verbum, sed corpus duntaxat quod simile nostri accepit: hincque factus homo, frater noster est appellatus.

11. Quod si ostensum est, cum quis de ipso Verbo loquens, vocabulo, *fecit*, utitur, eum illud loco, genuit, usurpare: quam illi, quæso, pravam inter-

A λέγων· *Ιδετε με, ιδετε. διτι δικώ είμη, καὶ, σύν τι λοιπανα*: διὸ καὶ δι τούτου Υἱὸς πιστός ἐστιν, δεὶ ὧν, καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος, οὐδὲ διαψευδόμενος οὗτε ἐν τῷ εἶναι, οὗτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι, καθάπερ πάλιν δι τοῦ Απόστολος γράφων Θεσσαλονικεῦσι μέν φησι· *Πιστός δι καλῶν ὑμᾶς, δις καὶ ποιήσει* (25)· ἐν γάρ τῷ ποιεῖν δι ἐπαγγέλλεται, πιστός ἐστι λαλῶν· *Ἐθραίσις δὲ περὶ τοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην καὶ* (26) *τὸ ἀναλλοιωτὸν οὖτας γράφει· Εἰ διπιστήσομεν, ἐκεῖτος πιστός μέντοις ἀρνήσασθαι ἔστε δὲ οὐ δύναται. Οὐκοῦν εἰκότως δι τοῦ Απόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν διηγούμενός φησιν* (27)· *Ἀπόστολοι καὶ πιστόν διτα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, δεικνύεις, διτι καὶ ἀνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς Χριστός, χθές καὶ σήμερον δι αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας ἀναλλοιωτός ἐστι. Καὶ ὡσπερ τῆς (28) ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερεωσύνης μνημονεύει γράφων δι τοῦ Απόστολος·* (29) *οὗτος καὶ πάλιν οὐκ ἐσώπησε μακράν, ἀλλ' εὐθὺς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεύει, πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος, ἐνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὄνομάζει, ἵν' εὐθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικήν μεγαλείτητα γινώσκωμεν. Φησι γοῦν· Ο μὲν Μωσῆς θεράπων, δὲ Χριστός Υἱός· κάκενος μὲν πιστός εἰς τὸν οἰκον, οὗτος δὲ ἐπὶ τὸν οἰκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς τυγχάνων, καὶ ὡς Θεὸς ἀγιάζων αὐτὸν. Ο μὲν Μωσῆς θεράπων, δὲ Χριστός Υἱός· κάκενος μὲν πιστός εἰς τὸν οἰκον, οὗτος δὲ ἐπὶ τὸν οἰκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστής ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὅπ' αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἀνθρωποι ἔνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφεστάναι σάρκα περιβελήνονται (31)· δὲ δι τοῦ Θεοῦ Λόγου ἔνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα γέγονεν ἀνθρωπος· καὶ Κύριος ὁν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἥν δούλῃ (32) γάρ τοῦ Λόγου δι τῆς ἀγιάζειν τὴν σάρκα, ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. Ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν, διτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Αποστόλῳ, ἐποίησεν, οὐ ποιούμενον δείκνυσα τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅπερ ἐλασσεν δομιον ἥμιν (33) σῶμα· διὸ καὶ ἀδελφὸς; ἥμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος ἀνθρωπος.*

11. Εἰ δὲ δεδειχται, διτι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου τις (34) λέγῃ τὸ, ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐγένετο, λέγει· ποιαν ἄρα παρεξευρεῖν ἐπίνοιαν ἔτι μᾶλλον κακο-

²⁵ I Thessal. v, 24. ²⁶ I Tim. ii, 11. ²⁷ Hebr. iii, 5.

(25) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii autem et editio Commel., τοις.

(26) Seguer., καὶ τό. Editi et alii καὶ omittunt. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀρνήσασθαι ἔστον. Alii et editi, ἀρνήσασθαι γάρ ἔστον.

(27) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, φησιν. Editi et alii, ἔργον.

(28) Seguerian., ἔστι. Καὶ ὡσπερ τῆς. Editi et alii, ἔστι. Διὸ καὶ ὡς περὶ τῆς.

(29) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γράφων δι Παῦλος, οὗτος πάλιν. Paulo post iudicem pro ἐνθα, habent ἐνταῦθα.

(30) Seguer., ἐνίνετο Paulo pos Felc. 4. τις τῶν

γεννητῶν.

(31) Sic mss. omnes. Editio Commel., περιβελήνονται. Mox Seguer., ἔνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα. γέγονεν. Cæteri et editi, ἔνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα, γενομένος.

(32) Anglic, δούλοι. Ibidem Seguer., Gobler. et Felc. 1, ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη. Editi aliquie, δι αὐτοῦ γενομένη. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, παρὰ τοῦ Αποστόλου. Alii et editi, παρὰ τῷ Αποστόλῳ.

(33) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἥμιν. Cæteri et editio Commel., ἥμῶν.

(34) Seguer. Reg. et Felc. 4, λέγει· alii et ed.

νοιας εἰς τοῦτο δινήσονται, δους γε πανταχόθεν ὁ Λόγος τὸ διάτονον διακαθέρας, ἔδειξε μὴ εἶναι πολῆμα τὸν Γίδην, ἀλλὰ τῇ μὲν οὐσίᾳ γέννημα τοῦ Πατρὸς (35-36), τῇ δὲ οἰκονομίᾳ κατ' εὑδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἐποιήθη δὲ ἡμᾶς ἀνθρώπος καὶ συνίσταται; καὶ διὰ τοῦτο (37) δρά λέγεται: (38) παρὰ μὲν τῷ Ἀποστόλῳ, κινούντος τῷ κοσμήματι αὐτὸν, ἐν δὲ ταῖς Παροιμίαις καὶ τῷ κτίζεσθαι (39). "Ἐως γάρ διμολογεῖται γεννόμενος ἀνθρώπος, οὐδὲν διαφέρει λέγειν, καθάπερ προείρηται (40), εἴτε ἄγέρτο, εἴτε κακοίηται, εἴτε ἀκτισται, εἴτε πεπλασται, εἴτε δούλοις, εἴτε νιόδης καυδοσκης, εἴτε νιόδης ἀνθρώπου, εἴτε κατεστάθη, εἴτε ἀκεδήμησεν, εἴτε τυρφίος, εἴτε ἀδειγμοῦ, εἴτε ἀδειρός. Πάντα γάρ ταῦτα τὰ λεξίδια τῆς ἀνθρώπων (41) συστάσεως τούς τυγχάνει: θντα· καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπων αὐτὸν γεγενῆσθαι σημαίνει. Τοιαῦτην ἔχει διάνοιαν καὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι παρ' αὐτῶν πάλιν προφερόμενον δρῦτὸν τοῦ Ηλέτου (42) λέγοντος: Ὁτι Κύριος (43) καὶ Χριστὸς ἐκοίησε τοῦτο τὸν Ἰησοῦν, διὸ οὐσίας ἀσταυρώσατε. Οὐδὲ γάρ οὐδὲ ἐνταῦθα γέργαπται, ἐποίησεν ἐντῷ Γίδην, ή, Ἐποίησεν ἐντῷ Λόγον, ἵνα καὶ τοιαῦτα φαντασθῶσιν. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπελάθοντο, διὸ περὶ τοῦ Γίδην τοῦ Θεοῦ λαλοῦσιν (44), ἀρευνάτωσαν εἰ που γέργαπται, Ἐποίησεν ἐντῷ Γίδην ὁ Θεός, ή Ἐκτίσεν ἐντῷ Λόγον· ή πάλιν, εἰ που γέργαπτα φανερώς, ποιημά ἔστιν ή κτίσμα ὁ Λόγος· καὶ τότε προφασίζεσθωσαν, ἵνα καὶ οὐτως ἐλεγχθῶσιν οἱ ἀνθρῖτοι (45). Εἰ δὲ μηδέν τι: τοιοῦτον εὑρίσκουσι: μόνον δὲ εἰ που γέργαπται, ἐποίησε, καὶ, κακοίηται, θηρεύουσε· φοβοῦμαι: μὴ κατ' ὅλιγον ἀκούνοντες, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ Ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ, Ἐποίησε τὴν θάλασσαν, εἴπωσιν αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γεννόμενον φῶς, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν γῆν, καὶ ἔκαστον τῶν ποιηθέντων, ἵνα λοιπὸν ὄμοιωθῶσι καὶ (46) τοῖς λεγομένοις Στωϊκοῖς. Ὅτι ἔκεινοι μὲν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἔκαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα· αὗτοι δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ Δόγον εἰς ἔκαστον τῶν πατημάτων (47) συντάπτουσιν· εἰ καὶ φθάσαντες εἰρήκασι τὰ δύοις, λέγοντες ἔνα τῶν πατημάτων αὐτὸν εἶναι.

42. Ἄλλα πάλιν ἀκούετωσαν τὰ αὐτά, καὶ μανθα-

A prestationem sunt excogitatur, postquam nostra Oratione dictum illud tam dilucide enucleavimus, ostendimusque Filium non rem factam, sed natura quidem Patris fatum esse, oeconomico vero sive dispensatione euadem, cum Patri visum est, hominem propter nos factum esse: quam ob causam, ait Apostolus, qui fidelis est ei qui fecit illum, et in Proverbii idem creari dicitur⁴⁴. Dummodo enim factum cum esse hominem concedatur, nihil sane interest, si, uti iam est observatum, de eo dicatur sive factus est, sive effectus est, sive creatus est, sive formatus est, sive servus, sive filius ancillæ, sive filius hominis, sive constitutus est, sive peregrinalitus est, sive sponsus, sive patruelis, sive frater. Siquidem omnia hæc vocabula hominum B conditionis propria sunt, eaque et similia non naturam Verbi significant, sed eum hominem factum esse demonstrant. Eodem similiter modo intelligendus est locus ille Actuum, quem illi queque objiciunt, ubi scilicet Petrus ait: Quia et Dominum et Christum fecit Ihesum, quem vos crucifixistis⁴⁵. Nec enim hic scriptum est: Fecit sibi ipsi Filium, vel, fecit sibi ipsi Verbum, ut ista comminiscerentur. Si igitur oblii non sunt se de Dei Filio loqui, scrutentur nam alicubi scriptum sit: sibi ipsi Filium fecit Deus, vel, sibi ipsi Verbum creavit: vel, an uspiam aperte dictum sit: Verbum nos est facta ac creata; idque tunc objiciant, ut etiam hac ex parte stulti consententur. Quod si nihil hujusmodi reperiunt, sed tantum sedulo observant sicubi scriptum est, fecit, et, factus est, vereor ne audientes, In principio fecit Deus cœlum et terram, et, fecit solem et lunam, et, fecit mare⁴⁶, eo sensim veniant ut dicant eum esse cœlum et lucem quæ prima die facta est, terramque et singulas res factas, ut jam scilicet his, quos Stoicos vocant, similes habeantur. Stoici enim ipsum Deum in omnia extendunt (47): illi autem Dei Verbum collocant in singulis rebus factis: quanquam simillia jam propaguarunt, cum ipsum contenderint unam ex rebus factis esse.

42. Verum iterum eadem audiant, ac primum

⁴⁴ Prov. viii, 22. ⁴⁵ Act. ii, 36. ⁴⁶ Genes. i, 7, 16.

Commel. λεγο. Ibidem Seguer. λέγειν ποιῶν, εἰc. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐπίνοιαν ἔτι μᾶλλον κακονοίας. In aliis et editis deest, ἔτι μᾶλλον κακονοίας.

(35-36) Seguer. et Felc. 5, γέννημα τοῦ Πατρὸς. Alii et editio Commel. γέννημα οὐ τοῦ Πατρὸς. Ibidem Gobler. Felc. 1 et 4, omittunt τῇ δὲ οἰκονομίᾳ, κατ' εὑδοκίαν τοῦ Πατρὸς.

(37) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ubi Seg. παρὰ μὲν τῷ, alii, μὲν παρὰ τῷ. Anglic. διά τοῦτο παρὰ μὲν τῷ. Editi et alii, διά τοῦ λέγεσθαι παρὰ μὲν τῷ, εἰc. μὲν deest in Regio.

(38) Forte legendum ἀνθρώπος; καὶ συνίσταται καὶ διὰ τοῦτο ἄρτι λέγεσθαι.

(39) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ κτίζεσθαι. Ibidem Seguer. Ἔως μὲν γάρ, εἰc.

(40) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, εἴτε πεποίηται.

(41) Seguer. ἀνθρώπου. Paulo post Felc. 3, ἀλλὰ

D τὸν ἀνθρώπον. Ibidem Felc. 4, γεγενῆσθαι.

(42) Anglic. ὥρην Πάτρου. Ibidem λέγοντος deest in Gobler. et Felc. 1.

(43) Seguer. δι: καὶ Κύριος. Idem ibid. et Reg. ἐποίησε τοῦτο. At in aliis et editis deest τοῦτο. Mox Seguer. Gobl. Felc. 1 et 4, ἐποίησεν ἐντῷ Γίδην, ή ἐποίησεν ἐντῷ Λόγον. Reg., ἐποίησεν αὐτὸν Γίδην, ή ἐποίησε Λόγον. Editio Commel., ἐποίησεν αὐτῷ Γίδην ή ἐποίησεν αὐτῷ Λόγον.

(44) Felc. 5, hic et mox, αὐτῷ.

(45) Seguer. Gobler., et Felc. 1, ἐλεγχθῶσιν διόπτωτο.

(46) Kai deest in Seguer. Ibidem Felc. 2, ἀπὸ τὸν Θεόν. Reg., et editio Commel., ἀπὸ τῶν θεῶν. Alii, αὐτὸν τὸν Θεόν.

(47) Sic Seguer. Gobler., et Felc. 1 et 4. At alii et editi, ποιηθέντων.

(48) Vide Plutarchum *De placitis philosophorum* lib. 1, cap. 6, 7.

discant Filium ipsum esse, ut supra dictum est, nec Verbum rem factam esse, nec illa loca **379** de ejus divinitate esse intelligenda, sed expendum qua de causa quove modo scripta fuerint: quod si quis exquirat, ea de humana dispensatione, quam nostri causa suscepit, dicta esse reperiet. Hinc enim cum Petrus dixisset, *Dominum et Christum eum fecit, continuo addidit, hunc Jesum quem vos crucifixistis*⁴⁸: ex quibus profecto nemini non est manifestum, idque et istis patebit, modo velint sermonis contextum observare, his Petri verbis indicari non quidem naturam Verbi, sed ipsum secundum naturam humanam factum esse. Quid enim crucifixum est praeter corpus? qui vero id quod Verbi corporeum est potuit aptius significare quam vocabulo, *fecit?* quanquam haec ipsa dictio, *fecit,* rectam hic obtinet significationem. Nec enim dicit, ut supra annotavimus, *Fecit eum Verbum, sed, Dominum eum:* neque id tantum, sed, *apud vos, et, in medio vestri fecit,* quod idem est ac ostendit. Sane id Petrus ipse, primariam hancce doctrinam promulgare incipiens, verbis hujusmodi annotavit: *Viri Israelite, audite verba haec: Jesum Nazarenum, virum quem Deus apud vos ostendit virtutibus, prodigiis et signis, quem Deus per illum fecit in medio vestri, sicut ipsi sciatis*⁴⁹. Itaque quod in fine ait, *fecit, idem initio, vocabulo, ostendit, dixerat.* Namque ex signis et miraculis quae edidit Dominus, ostensus est non simplex homo, sed Deus esse in corpore, et Dominus ac Christus. Simile quoque est quod a Joanne in Evangelio dicitur: *Idcirco ergo eum Judæi magis persecabantur, non tantum quod solvebat Sabbathum, sed et Patrem proprium dicebat Deum, aequalem se faciens Deo*⁵⁰. Nec enim tunc Dominus seipse Deum finxit: cum Deus omnino fieri non queat; sed se Deum esse operibus ostendebat, ut ipse ait, *Si mihi non creditis, saltem operibus credite, ut cognoscatis quia ego in Patre et Pater in me est*⁵¹. Sic ergo Dominum et Regem eum fecit Pater in medio nostri et apud nos qui prius non credebamus. Unde etiam perspicuum est eum, qui eo tempore Dominus ac Rex esse ostendebatur, non tunc incepisse Regem et Dominum fieri, sed cœpisse dominatum ostendere

⁴⁸ Act. ii, 36. ⁴⁹ ibid. 22. ⁵⁰ Joan. v, 16, 18. ⁵¹ Joan. x, 38.

(48) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, quæ et Nannius legit. Editi vero et alii omittunt τὰ αὐτὰ καὶ μακρανέστωσαν. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4, εἰρηται. Anglic., εἰπομεν. Cæteri et editi, εἴπαμεν.

(49) Τάῦτα abest a Seguerian.

(50) Seguerian., ἐὰν καὶ τὴν Ibid. Reg., et Felc. 5, ἀχολουθίαν φυλάξωσιν. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Alii et editio Commel., κατὰ τὸν ἀνθρώπον.

(51) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ omittunt. Ibidem Gobler., et Felc. 1, ἀλλ᾽ εἰς ἡμᾶς καὶ ἐν μέσῳ ἡμῶν. Alii et editio Commel., ὑμᾶς et ὑμῶν habent.

(52) Reg. Gobler., et Felc. 1, τοῦτο αὐτό. Mox Seguer. Goblerian., et Felc. 1, ἀρχιθιδασκαλίας, ut

Α νέτωσαν (48) περῶτον, διτι Υἱός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς εμπροσθεν εἰρηται, καὶ οὐ ποίημα δὲ Λόγος, καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεστητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ᾽ ἐρευνᾶν διὰ τὸ καὶ πῶς ταῦτα (49) γέγραπται, καὶ πάντως ἀπαντήσει τοῖς ζητοῦσιν τὴν ὁμοπίνην οἰκονομία, ἣν δὲ ἡμᾶς ἀνεδέξατο. Καὶ γάρ καὶ δὲ Πέτρος εἰρηκὼς, Κύριος καὶ Χριστὸς αὐτὸς ἐποίησεν, εὐθὺς ἐπήγαγε, τοῦτο τὸ Ἰησοῦν, διτι ὑμεῖς εσταυρώσατε καὶ πάτε γέγονε φανερόν γένοιτο δὲ ἀν καὶ τούτοις, ἐὰν τὴν (50) ἀχολουθίαν τηρήσωσιν, διτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, αὐτὸν πεποιησθαί ἔλεγε. Τι γάρ ἐστι τὸ σταυρούμενον ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ Λόγου πῶς εἶχε σημᾶναι ἢ διὰ τοῦ εἰπεῖν, ἐποίησεν; ἀλλὰς τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα, ἐποίησεν, δρῆ Β θην ἔχει τὴν διάνοιαν. Οὐ γάρ εἰρηκε, καθὰ προεῖπον, Ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ, Κύριος αὐτὸς καὶ (51) οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ᾽ εἰς ὑμᾶς, καὶ, ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν, ἵση τῷ εἰπεῖν, ἀπέδειξε. Καὶ τοῦτο αὐτὸν (52) δὲ Πέτρος, ἀρχόμενος τῆς τοιαύτης ἀρχιδιασκαλίας, μετὰ παρατηρήσεως ἐσῆμανεν, ἦνίκα πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν "Ἄνθρες Ἰσραὴλίται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζαρεῖον ἀρδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς (53) διηράμεσι, καὶ τέρασι, καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δὲ αὐτὸν δὲ θεός ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτὸς οἰδατε. Τὸ δρά πρὸς τῷ τέλει λεγόμενον, ἐποίησε, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἰρηκεν, ἀπέδειξεν ἀπὸ γάρ τῶν σημείων καὶ ὡν ἐποιεῖ (54) θαυμασίων δὲ Κύριος. ἀπεδειχθῇ οὐχ ἀπλῶς ἀνθρώπος, ἀλλὰ θεός ὁν ἐν σώματι, καὶ Κύριος αὐτὸς (55) ὁν δὲ Χριστός. Τοιοῦτον ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου· Διὰ τοῦτο οὖρ μᾶλλον ἐδίκαιον αὐτὸν οἱ Ιουδαῖοι, διτι οὐ μόνορ δινε τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα Ιδιορ ἔλεγε τὸν Θεόν, Ιορ διαντὸν ποιῶ τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ ἐπλαττεν ἄντον δ Κύριος τότε Θεόν· οὐδὲ γάρ διλας; (56) Ήν ποιούμενος Θεός· ἀλλὰ ἀπεδειχνε διὰ τῶν ἔργων, λέγων· Καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύῃτε, τοῖς ἔργοις μον (57) πιστεύετε, Ιτα γνάτε, διτι ἔτρω ἐτῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐτρέμοι. Οὗτως τοίνυν Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν πεποιηκεν δὲ Πατήρ ἐν μέσῳ ἡμῶν (58), καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πρότερον ἀπειθοῦντας. Καὶ δῆλόν ἐστιν, ὡς δὲ νῦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ

D et Nannius legit. Alii et editi, διδασκαλίας.

(53) Gobler., et Felc. 1, εἰς ἡμᾶς. Alii et editi, εἰς ὑμᾶς.

(54) Seguerian., et Reg., εἰποίησ. Alii et editi, ἐποιεῖ.

(55) Seguerian. Κύριος καὶ αὐτός.

(56) Seguerian., et Felc. 7, οὐδὲ γάρ διλας. Alii et editi, οὐδὲ διλας.

(57) Mox abest a Seguerian., et Felc. 4.

(58) Goblerian., et Felc. 1, ἡμῶν. Felc. 4, αὐτῶν. Ibid. Seguerian., et Felc. 4, εἰς ἡμᾶς. Alii et editio Commel., ὑμῶν, et, εἰς ὑμᾶς. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, δὲ καὶ δῆλον. In aliis et editis δὲ deest. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὡς δὲ νῦν. Alii et editio Commel., ὡς νῦν.

ἀρχὴν ἔχει τοῦ γενέσθαι τότε Βασιλεὺς καὶ Κύριος, καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ τὴν κυριότητα ἁυτοῦ διεικνύειν, καὶ ἐκτελεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθήσαντας.

13. Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν, ὅτι, καὶ πρὶν γένηται (59) ἀνθρωπὸς καὶ σταυρὸν ὑπομείνῃ, οὐκ ἡνὶ Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὁ Σωτῆρ, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε (60) τοῦ εἶναι Κύριος γνώτωσαν, ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φωνεροῦ πάλιν φθῆγγοντα ρήματα· εἰ δὲ, ὥστερ ἀνέγκωμεν καὶ προείπομεν ἐν τοῖς πρότεροις, Κύριος καὶ Βασιλεὺς (61) ἀστιν ἀδίοις, τοῦ μὲν Ἀβραὰμ Κύριον αὐτὸν προσκυνοῦντος, τοῦ δὲ Μωσέως λέγοντος· Καὶ Κύριος δέρεξε ἐκ τοῦ Σύδομα καὶ Γόμορφα θεῖον καὶ πύρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ τοῦ Δασιδί ψάλλοντος· Εἰπερ ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· καὶ, Οὐράρος σου (62) ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· βάθδος εὐθίτητος η̄ βάθδος τῆς βασιλείας σου· καὶ, Η̄ βασιλεία σου βασιλεία κατατῶν (63) τὸν αἰώνα· δῆλόν ἐστιν, ὡς, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἀνθρωπὸς, Βασιλεὺς καὶ Κύριος ἡνὶ ἀδίοις, εἰκὼν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων. Ἀδίοις δὲ δύνατος τοῦ Λόγου Κυρίου καὶ Βασιλέως, πρόδηλον πάλιν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ πεποιήσθαι. Ελεγεν δὲ Πέτρος, ἀλλὰ τὴν εἰς τὴν Τήμας αὐτοῦ κυριότητα γενομένην, οὐτε γέγονεν ἀνθρωπὸς, καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρώσαμένος, πάντων γέγονε Κύριος καὶ Βασιλεὺς. Ἐάν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι, ἐποίησε, φιλονεικῶσι, μὴ θελούντες ἵστων εἰρῆσθαι τὸ, ἐποίησε, τῷ, πατέρεισεν, η̄ μὴ νοοῦντες, η̄ διὰ τὴν (64) χριστομάχον αὐτῶν προειρευτὸν ἀκούετωσαν, ὅτι καὶ οὐτως ὁρθὴν ἔχει διάνοιαν τὰ τοῦ Πέτρου ρήματα. Οὐ γάρ γινόμενός τινων κύριος τοὺς ἡδη δυτας κτέται ὑφ' ἑαυτόν (65)· εἰ δὲ δι Κύριος δημιουργός ἐστι πάντων καὶ βασιλεὺς ἀδίοις, δὲ δέ γέγονεν ἀνθρωπὸς (66), τότε καὶ τὴμας ἐκτήσατο· δῆλον δὲν εἴη καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον οὐδὲ οὐτω ποίημα σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν πάντων ὑποταγήν, καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ Σωτῆρος κυριότητα· καὶ ἐστιν ὅμαιον τοῦτο τοῖς ἐμπροσθεν. Ὡστερ γάρ ἐκεῖ παρειθέμεθα (67) τὰ ρῆτά το, Πέτρον μοι εἰς Θεόν ὑπερασπιστήρ, καὶ το, Εγένετο Κύριος καταψυχῇ τῷ κέρνετι· καὶ ἐδειχνυεν δ

⁶⁰ Genes. xix, 24. ⁶¹ Psal. cix, 1. ⁶² Psal. xliv, 7. ⁶³ Psal. cxliv, 13. ⁶⁴ Psal. xxx, 3. ⁶⁵ Psal. ix, 10.

(59) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, πρὶν γένηται. Alii et editi, πρὸ τοῦ γένηται. Μόx Seguerian., ὑπομείνειν. Felc. 5, et Reg., ὑπομείναι. Editi et alii, ὑπομεῖνην.

(60) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, εἶχε. Cæteri et editio Commel., ἔγε. Μόx Seguerian., et Reg., τὰ τοῦ Σαμοσατέως. Editi et alii τὰ omissunt.

(61) Seguerian. Gobler., et Felc. 1, Κύριος Βασιλεὺς. Idem mox omittunt τοῦ δὲ Μωσέως λέγοντος.

(62) Felc. 2, et editi addunt, ἵως δὲν θῶ τοὺς ἀγρόν τους, quae in aliis desunt. Mox Seguerian. εἰς αἰώνα αἰώνος.

(63) Sic Seguerian. Reg. Basil. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5. Editi vero aliique, βασιλείας σου, βασιλεία πάντων. Mox Seguer. Gobler., et Felc. 1, πρὶν γένηται. Felc. 4, πρὸ τοῦ γένηται. Alii et editi, πρὶν

D τοῦ γενέσθαι.

(64) Seguerianus, Goblerian., Felc. 1 et 5, η̄ μὴ νοοῦντες, η̄ διὰ τὴν, etc. Alii et editi, η̄ καὶ μὴ νοοῦντες, η̄ καὶ διά. Mox Felc. 5, αὐτῶν αἵρεσιν.

(65) Goblerian., et Felc. 1, εἰς αὐτόν. Ibidem εἰ δὲ abest a Felc. 5, qui habet, καὶ δημιουργός.

(66) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, οὐτε ἐγένετο ἀνθρωπὸς. Mox Seguerian. Basīl. Anglīc., et Felc. 5, ως τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου. Reg., ως τὸ κατὰ τοῦ Πέτρου. Alii et editi, ως τὸ ἐπὶ τοῦ Πέτρου.

(67) Basīl. παρειθέμεθα. Alii et editio Commel. παρειθέμεθα. Ibidem Seguerian., et Felc. 4, τὰ ρῆτα. Alii et editi, τὰ ρήματα. Item ibid. Seguerian., εἰς Θεόν ὑπερασπιστήρ. Felc. 4, εἰς Θεόν γεννήσον. Editi et alii, εἰς Θεόν, tantum. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ ἐγένετο. Cæteri et editi, καὶ τὸ ἐγένετο.

tiam ab eo in singulos collatam indicari: ita ea-

Aλόγος, διτι μὴ ταῦτα γενητὸν (68) δείκνυσι τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἔκαστον γινομένην εὐεργεσίαν παρ' αὐτοῦ: οὕτω καὶ τὸ τοῦ Πέτρου βῆτὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν.

14. Verbum enim cum sit ipse Dei Filius, omnium est Dominus: nos autem, antequam essemus, servituti corruptionis et legis maledictioni obnoxii ab initio tenebamur: deinde cum paulatim ea, quæ non essent, nobis ipsi effinxisset, his qui natura dīi non erant, ut docet beatus Apostolus⁷⁵, servi vius, verique Dei ignari, ea quæ nulla erant veritati anteposuimus. Postea vero, ut vetus ille populus in Ægypto oppressus ingemiscebat; ita cum nos naturali ornati lege, ineuarrabiles Spiritus gemitus edebamus⁷⁶, aiebamusque: *Domine, Deus noster, posside nos*⁷⁷; quemadmodum factus est in domum refugii et in Deum protectorem: sic et ipse Dominus noster est factus. Nec ille tunc esse cœpit, sed nos eum Dominum habere incepimus. Nam Deus qui bonus est et Pater Domini, misericordia motus, volensque notus omnibus fieri, fecit ut suus Filius corpus humanum indueret, homoque fieret, et vocaretur Jesus, ut in eo corpore pro omnibus se offerens, omnes idolatria et corruptione liberaret, ac omnium Dominus et Rex fieret. Eum ergo hac ratione Dominum et Regem factum esse, idipsum est quod Petrus ait, *Fecit eum Dominum et Christum misit*⁷⁸, quod idem est, ac si diceret Patrem eum fecisse hominem. Fieri enim proprium est hominum. Nec vero eum solummodo fecit hominem, sed ut in omnes dominaretur, eosque unctione sanctos redderet. Nam etsi Verbum in forma Dei existens servi formam accepit, carnis tamen assumptio Verbum, qui Dominus natura erat, servum non effecit, sed universam potius hominum naturam ipsum Verbum liberavit, quod Verbum, qui natura Dominus **381** erat, etiam factus homo, per servi formam, omnium factus est Dominus et Christus, id est, ut omnes per Spiritum sanctificaret. Atque ut Deus factus in Deum protectorem et dicens, *Ego illis Deus*⁷⁹, non tunc magis sit Deus, vel fieri incipit: sed quod semper est, id etiam sit indigentibus, cum ipsi placuerit: ita quoque Christus qui natura Dominus et Rex sempiterminus est, non magis sit Dominus tum cum mittitur,

⁷⁵ Rom. i, 25. ⁷⁶ Rom. viii, 26. ⁷⁷ Isa. xxvi, 13.

(68) Felc. 4, γεννητὸν. Alii et editio Commel. γενητόν.

(69) Seguer., ἐπειτα δὲ καὶ. Alii et editi, καὶ omittunt.

(70) Φύσει abest a Basili. Mox Seguer., καὶ τὸν ἀληθινόν.

(71) Seguerian., δὲ παλαιός. Mox Felc. 4, ἐστεναῖσ.

(72) Seguer., νόμον κατὰ τοὺς. Cæteri et editi, νόμουν καὶ κατὰ τοὺς.

(73) Felckm. 4, χεισατ.

(74) Seguerian. Reg. Goblerian., et Felc. 1, 4 et 5, τὸν εἶναι. Editi et alii, τῷ εἶναι.

(75) Seguerian., καὶ θέλων καὶ πᾶσι.

(76) Sic Reg. Felc. 4 et 5. At editi et alii, Υἱὸν.

(77) Seguerian., ἀπὸ τῆς θεοπλασίας. Felc. 4,

B 14. Λόγος μὲν γάρ ὡν αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, Κύριος ἐστι τοῦ παντός: ήμεις δὲ τὸ πρὸν ἡμεν ὑπεύθυνοι ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς καὶ τῇ κατάρᾳ τῷ νόμῳ, ἐπειτα δὲ καὶ (69) κατ' ὅλην ταῖς ἀναπλάσαντες τὰ μὴ δυτα, ἰδουλεύομεν, ὡς εἰπεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, τοῖς φύσει μὴ σύντο θεοῖς· καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν (70) Θεὸν τὴν Τριούμφεν, τὰ δὲ μὴ δυτα προετιώμεν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ὑστερὸν ὕσπερ δὲ πάλαι λαβεῖς (71) ἐν Αἰγύπτῳ βαρούμενος ἐστέναξεν, οὕτω καὶ ἡμῶν ἔχόντων τὸν ἐμφυτὸν νόμον καὶ κατέ τοὺς (72) ἀλαλήτους στεναγμοὺς τοῦ Ηπειροῦτος ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· Κύριε, δὲ Θεὸς ἡμῶν, κηῆσαι (73) ἡμᾶς· γέγονεν ὕσπερ εἰς οἷκον καταρυγῆς καὶ εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, οὕτω καὶ Κύριος ἡμῶν γέγονε. Καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸς ἔσχε τότε· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔσχομεν τοῦ εἶναι (74) αὐτὸν Κύριον ἡμῶν. Λοιπὸν γάρ ἀγαθὸς ὡν δὲ Θεός, καὶ Πατήρ ὡν τοῦ Κυρίου, ἐλεήσας καὶ θελῶν πᾶσας γνωσθῆναι (75), ποιεῖ τὸν ἐαυτοῦ Υἱὸν ἐνδισασθαι σῶμα ἀνθρώπινον, καὶ γενέσθαι ἀνθρωπόν, κληθῆναι τε αὐτὸν Ἰησοῦν (76), Ιν'. ἐν τούτῳ ἐαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς θεοπλασίας (77) καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ πάντων γένηται Κύριος καὶ Βασιλεὺς αὐτός. Τὸ δὴ (78) οὖν γενέσθαι αὐτὸν οὕτω Κύριον καὶ Βασιλέα, τοῦτο ἔστιν δὲ Ελεγγὸν ὁ Πέτρος· Ἐποιησεν αὐτὸν Κύριον, καὶ Χριστὸν ἀπέστειλεν· Ισον τῷ εἰπεῖν, διτι καὶ ἀνθρωπὸν αὐτὸν ποιησας δὲ Πατήρ Υἱὸν γάρ ἀνθρώπων, διλλ' εἰς τὸ κυριεῦσαι πάντων αὐτὸν, καὶ ἀγιάζειν πάντας διὰ τοῦ χρισμάτος πεποίηκεν. Εἰ γάρ καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβεν δὲν μορφὴ Θεοῦ ὑπάρχων λόγος, ἀλλ' ἡ πρόσληψις τῆς σαρκὸς οὐκ ἔδουλον (80) τὸν λόγον φύσει Κύριον δυτα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθερώσας μὲν ἦν ἡ γενομένη παρὰ τοῦ λόγου πάστης τῆς ἀνθρωπότητος· αὐτὸς δὲ δὲ φύσει (81) Κύριος λόγος, καὶ ἀνθρωπὸς ποιηθεὶς, διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς Κύριος πάντων καὶ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς τὸ ἀγιάζειν τῷ Ηπειροῦτος πάντας, πεποίηται. Καὶ ὕσπερ δὲ Θεὸς γενιόμενος εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ λέγων· Ἐσομαι αὐτοῖς Θεός· οὐ μᾶλλον τότε γίνεται Θεός, οὐ-

"Act. II, 36. " II Cor. vi, 16.

D item, θεοπλασίας. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, Κύρος καὶ βασιλεὺς. Editi et alii, Κύριος καὶ Θεός, βασιλέας.

(78) Διτι abest a Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4. Ibidem miss., οὕτω Κύριον, præter Felc. 2, in quo, ut et in editis, deest οὕτω. Mox Seguer., τουτέστιν. Ibid. Anglic., τὸ Ελεγγὸν. Item Seguer., ibid. Gobler., et Felc. 1 et 4, Ελεγγὸν Πέτρος.

(79) Seguerian. Reg. et Felc. 4, δὲ omittunt.

(80) Felc. 4, ἔδιλον. Paulo post Seguerian., ἡγεγενένη. Ibidem Goblerian., et Felc. 1, περὶ τοῦ λόγου.

(81) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, Κύριος λόγος, ut et Nannius legit. In aliis et editis deest λόγος. Ibidem καὶ omittunt Goblerian., et Felc. 1.

δέ (82) τότε ἀρχήν ἔχει τοῦ γίνεσθαι Θεός· ἀλλ' ὅπερ **A** ἔστεν δέ, τοῦτο καὶ τοῖς δεομένοις γίνεται, δταν αὐτῷ. δοκῆ· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς (83) φύσει Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἀδίος ἄν, οὐχ δέ ἀποστέλλεται, μᾶλλον γίνεται Κύριος, οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς· ἀλλ' ὅπερ ἔστεν δέ, τοῦτο καὶ τότε κατὰ σάρκα πεποίηται, καὶ λυτρωσάμενος (84) πάντας γίνεται καὶ οὕτω ζώντων καὶ νεκρῶν Κύριος· αὐτῷ γάρ λοιπὸν τὰ πάντα δουλεύει· καὶ τοῦτο ἔστεν, διότε ψάλλει καὶ ὁ Δασιδ (85). Εἰπεν δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἵνα μὲν ὁ θῶ τοὺς ἔχθρούς σου ὑποκοδίων τῷρις κοδῶν σου. Οὐ γάρ ἔπρεπε δι' ἑτέρου τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου (86), ἵνα μὴ διὰ Γενοῦ μὲν κτίζωμεθα, μᾶλλον δὲ Κύριον δονομάζωμεν, καὶ πέσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην, κτίσει δουλεύοντες (87) παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεὸν.

15. Αὗτη τοῦ φήτου κατὰ γε τὴν ἐμὴν οὐθένειαν ἡ διάνοια. Καὶ γάρ ἀληθῆ καὶ χρηστὴν ἔχει τὴν αἰτίαν τὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοιαῦτα φήματα τοῦ Πέτρου. Ἰουδαῖοι γάρ (88) πλανηθέντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν Χριστὸν οὐχ ἥγονται δὲ αὐτὸν καὶ πάθος ἀναδέχεσθαι, λέγοντες ὅπερ οὐκ
νοοῦσιν· Ἡμεῖς οἴδαμεν δτι, δταν ἐλθῃ δὲ Χριστὸς, μέντοι εἰς τὸν αἰώνα· καὶ (89) κῶς σὺν λέτεις, δτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι; Ἔπειτα οὐ λόγον γνωμενον ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ φύλον αὐτὸν ἀνθρώπον γίνεσθαι, ὡς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν. Οὐ μὲν οὖν Κύριος, τοὺς περὶ Κλεόπαταν (90) ἐντρέπων, ἐδίκασκεν, δτι τὸν Χριστὸν δεῖ πρώτον παθεῖν· καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Ἰουδαίους, δτι Θεὸν ἐπιδημῆσαι, λέγων· Εἰ ἐκείνους εἴπει Θεοὺς, πρὸς οὓς δὲ Λόγος τὸν Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι η Γραφή· διὸ δὲ Πατήρ ηγίασται, καὶ ἀπέστειλεν (91) εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε δτι, Βλασφημεῖς· δτι εἰποτε, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ είμι.

16. Οἱ τοινύν Πέτρος, μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ Σωτῆρος, κατὰ ἀμφοτέρα διορθούμενος τοὺς Ἰουδαίους, φησίν· Ω Ἰουδαῖοι, τὸν Χριστὸν (92) καταγγέλλουσιν ἐρχεσθαι· αἱ θεῖαι· Γραφαὶ, καὶ ὑμεῖς μὲν φύλον ἀνθρώπον αὐτὸν, ὡς ἔνα τῶν ἐκ τοῦ Δασιδ, νομίζετε· τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον αὐτὸν, οἵον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν ἀλλὰ μᾶλλον Κύριον καὶ Θεὸν, καὶ ἀθάνατον, καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν. Οὐ μὲν γάρ Μωσῆς εἰρηκεν· Οὐγεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμανέητε ἀπέραντι τῷρις δύταλ-

B neque Dominus et Rex esse tunc incipit; sed quod semper est, hoc ipsum tunc etiam secundum carnem factus est, omnibusque redemptis, fit quoque hoc modo viventium et mortuorum Dominus. Jam enim inde omnia ipsi serviant, idque ipsum est quod canit David: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ⁴⁰. Neque enim decebat per alium redemptionem fieri quam per eum qui natura Dominus erat, ne per Filium creati, alium appellaremus Dominum, atque in Arianorum et gentilium delaberemur dementia, rebus creatis potius quam Deo omnium creatori servientes.

17. Ηγένετο δὲ οὐδὲν τοῦ λύτρωσιν γενέσθαι, καὶ πέσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην, κτίσει δουλεύοντες (87) παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεὸν.

15. Hic est, ut pro mea quidem tenuitatem judico, hujus loci sensus. Non enim absque vera et recta causa haec ad Judæos dixit Petrus. Nimirum Judæi a veritate dearrantes, Christum exspectant venturum, nec eum passurum arbitrantur, aientes quod miniue intelligunt, *Nos scimus Christum, cumi tenerit, in æternum permaneturum, et quomodo tu dicis ipsum extolliri oportere* ⁴¹? Deinde non putant Verbum in carne nasci, sed purum eum hominem esse, quales omnes fuere reges. Ille Dominus ut Cleopham ejusque socium convinceret, eos docebat Christum primum pati oportuisse ⁴². Cæteros item confutavit Judæos, Deum advenisse his ostendens verbis: *Si illos dixit deos ad quos Verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis quia, Blasphemias: quia dixi, Filius Dei sum* ⁴³.

16. Itaque Petrus qui haec a Salvatore didicerat. Judæos utraque ex parte coarguens ait: O Judæi, divinæ Scripturæ Christum venire aannuntiant, vosque eum purum esse hominem ut unum ex David posteris arbitramini. Verum quæ de illo sunt scripta, non talē eum indicant, qualēm vos dicitis, sed potius Dominum eum et Deum, immortalem atque auctorem vitæ esse declarant. Namque Moyses dixit: *Videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros* ⁴⁴. Et David psalmo centesimo

⁴⁰ Psal. cix, 1. ⁴¹ Joan. xii, 34. ⁴² Luc. xxiv, 26. ⁴³ Joan. x, 35. ⁴⁴ Deuter. xxviii, 66.

(82) Sic Seguer. Reg., et Felc. 4. At Gobler., et Felc. 1, τότε γίνεται Θεός, ἀλλ' ὅπερ, etc., omissis intermediiis. Alii et editi post γίνεσθαι ομιλιού Θεός. Ibid. Felc. 4, καὶ τοῖς ἀνθρώποις γίνεται δεομένοις.

(83) Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, καὶ ὁ Χριστὸς. Alii et editi, καὶ Χριστός.

(84) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, καὶ δτε κατὰ σάρκα πεποίηται, λυτρωσάμενος.

(85) Seguerian., et Felc. 4, ψάλλει καὶ ὁ Δασιδ. Alii et editi, ψάλλει Δασιδ.

(86) Seguerian. Gobler., et Felc. 1, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου, ἵνα μὴ Γενοῦ μέν, etc.

(87) Seguerian., τῇ κτίσει λατρεύοντες. Alii et

D editi, κτίσει δουλεύοντες. Paulo post Seguerian, Goblerian. Felc. 1 et 4, κατὰ γε τὴν ἐμὴν οὐθένειαν, ut et videtur legisse Nannius, qui vertit, pro mea imbecillitate. Editi et alii, κατὰ γε τὴν ἐμὴν οὐθένα. Ibidem Goblerian., et Felc. 1, καὶ ἀληθῆ.

(88) Seguerian., γάρ omittit.

(89) Καὶ deest in Seguerian., et Felc. 4.

(90) Seguerian., τοὺς περὶ τὸν Κλεόπατα.

(91) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4; sed in solo Seguerian. δτι habetur. Reg. item habet, Βλασφημεῖ. Alii et editi, καὶ ἀπέστειλεν, υμεῖς λέγετε Βλασφημεῖν.

(92) Sic Seguerianus. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4. In aliis et editis deest τόν.

nuo, *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁴⁵. Et psalmo decimo quinto: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*⁴⁶. Hac autem verba non ad David pertinere, testatur idem ipse, cum eum, qui venit, sui appellat Dominum. Vos vero ipsi perspicite illum esse mortuum, ejusque reliquias apud vos esse. Christum vero talem esse oportere quam eum describunt **382** Scripturæ, vos quoque una certe fatebimini, cum illa verba sint a Deo dicta, nec in illis ullus esse possit mendacii locus. Si igitur talem aliquem antea advenisse eumque Deum esse ex signis et prodigiis quæ ediderit potestis ostendere, jure merito nobiscum contendite. Sin autem talem aliquem advenisse non potestis probare, sed eum adhuc exspectatis: tempus ex Daniele cognoscite; nam quæ ab illo dicta sunt, in præsens quadrant tempus. Porro si præsens tempus illud ipsum est quod olim fuit prædictum, vosque ipsi ea quæ nunc apud nos gesta sunt estis intuiti, nolite in dubium vocare quin iste Jesus, quem vos crucifixisti, ipse sit Christus exspectatus: siquidem David et omnes prophetæ mortui sunt, exstantque apud vos eorum monumenta. At resurrectio, quæ modo est facta, argumento est ad istum ea quæ scripta erant spectare. Eum enim crucifigendum fuisse haec verba ostendunt, Videbitis vitam vestram pendentem⁴⁷: et in vulnere quod ejus lateri lancea est inflictum, istud prophetæ impletur, *Sicut ovis ad occisionem ductus est*⁴⁸. Quod autem non solum ipse revixit, sed etiam priscos mortuos e monumentis excitavit (hos enim plerique vestrum viderunt), hoc ipsum est, *Non derelinques animam meam, in inferno*⁴⁹, et, *Absorbuit mors invalescens*⁵⁰, et rursus, *Abstulit Deus*⁵¹. Illa porro quæ edidit signa, eum Deum esse in corpore, vitamque ac Dominum mortis esse prorsus persuadent. Siquidem decebat Christum, qui vitam alii impertit, a morte non teneri, quod certe fieri non potuisset, si, ut vos sentitis, purus homo esset Christus. Verum ipse est Filius Dei. Nam omnes homines morti sunt subjecti. Itaque nemo jam am-

⁴⁵ Psal. cix, 4. ⁴⁶ Psal. xv, 10. ⁴⁷ Deuter. xxviii, 66. ⁴⁸ Isa. lxx, 7. ⁴⁹ Psal. xv, 40. ⁵⁰ Isa. xxv, 8. ⁵¹ ibid.

(93) Gobler., et Felc. 1, δ δὲ Δασιδ. εἰπεν δ Κύριος. Cæteri et editio Commel. addiunt post Δασιδ. εν μὲν τῷ ἔκαστοτῷ ἐννέατῳ.

(94) Sic mss. et editio Commel. Mox Seguerian., εἰς τὸν ἄδην. Reg. emendatum habet, εἰς ἄδου.

(95) Sic Seguer., et Felc. 4. At alii et editi, ρήματα. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1, Κύριον αὐτοῦ. Alii et editi, Κύριον ἔσωτον.

(96) Δεῖ deest in Felc. 4. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, ὑμῖν. Alii et editio Commel., ὑμῖν. Ibidem Seguerian., τοιούτον αὐτὸν είναι.

(97) Elvas abest a Seguerian. Gobler., et Felc. 1. Paulo post idem et Felc. 4, συνομολογήστε. Editi et alii, συνομολογεῖτε.

(98) Goblerianus et Felc. 1, φευδέξ.

(99) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. At alii et editi, τούτου.

Α μῶν ὑμῶν δὲ Δασιδ (93) ἐν μὲν τῷ ἔκαστοτῷ ἐννέατῳ ψαλμῷ. Εἶπεν δ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὅως ἂρ θῶ τοὺς ἔχθρούς σου νύσσοδοις τῶν ποδῶν σου· ἐν δὲ τῷ πεντεκαὶδέκατῳ. Οὐκ ἀγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἄδην (94), οὐδὲ δώσεις τὸν δούλον σου ἰδεῖν διαγόραρ. "Οὐτι μὲν οὖν οὐκ εἰς τὸν Δασιδ φθάνει τὰ τοιαῦτα ρήματα (95), αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ, Κύριον ἔσωτον φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον συνορᾶτε δὲ (96) καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ὑμῖν ἔστιν. "Οὐτι δὲ τὸν Χριστὸν τοιούτον εἶναι δεῖ, οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι (97) αἱ Γραφαὶ, πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογήσετε· παρὰ Θεοῦ γάρ εἴρηγται οἱ λόγοι, καὶ οἱ δύναται φεῦδος (98) ἐν αὐτοῖς εἶναι. Εἰ μὲν οὖν δύνασθε εἰπεῖν, ὡς ἐλθόντος πρότερον τοιούτου (99), καὶ δύνασθε δεῖξαι Θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἀφ' ὧν ἐποίησε σημεῖαν καὶ τεράτων· εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλθόντα, προσδοκάτε δὲ ἀκμήν τοιούτου· ἐπίγνωτε (1) τὸν καιρὸν ἀπὸ τοῦ Δασιτῆλ· εἰς τὸν παρόντα γάρ χρόνον τὰ λεγόντα παρ' αὐτοῦ φθάνει. Εἰ δὲ δὲ παρὼν καιρὸς οὕτος ἔστιν ἐκεῖνος δὲ πάλαι προκαταγγελλόμενος (2), καὶ τὰ γενόμενα δὲ νῦν ἐφ' ἡμῖν ἐωράκατε, γνῶτε, ὅτι οὗτος δ Ἰησοῦς, διν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτος ἔστιν δ Ἃριστὸς δ προσδοκώμενος· δ μὲν γάρ Δασιδ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ τὰ μνήματα πάντων παρ' ὑμῖν (3) ἔστιν· ἡ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις ἔδειξεν εἰς τοῦτον φθάνειν τὰ γεγραμμένα. Τὸ μὲν γάρ σταυρωθῆναι, δείχνυσι τὸ, "Οὐθεσθε τὴν ζῶτην ὑμῶν χρεμαμένην" καὶ τὸ τῇ λόγχῃ δὲ (4) τρωθῆναι τὴν πλευρὴν, πληροὶ τὸ, "Ὡς πρόσβατος ἐπὶ σφαγὴν ἥχθη· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξαναστῆναι, ἀλλὰ καὶ παλαιών νεκρούς ἐκ τῶν μνημείων ἐγείραι (τούτους γάρ ἐωράκασιν ὑμῶν οἱ πλεῖστοι), τουτέστι τὸ (5). Οὐκ ἀγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἄδην· καὶ τὸ, Κατέπιερ δ Θάρατος ἵσχυσας· καὶ πάλιν· Ἀγεῖτερ δ Θεός. Τὸ δὲ καὶ τοιαῦτα σημεῖα ποιήσαις αὐτὸν, οἷα γέγονε, δείχνυσι Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ Κύριον τοῦ θανάτου. "Επερπετε γάρ τὸν Χριστὸν, τὸν ἀλλοις ζωὴν διδόντα, αὐτὸν μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου (6)· τούτο δὲ οὐκ ἀνέγενται εἰ, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, φιλός ἀνθρωπος ἦν δ Ἃριστός. Ἀλλὰ μήν (7)

D (1) Seguer., ἐπιγνῶσαι. Paulo post idem τὸν λεγόντα.

(2) Felc. 4, παραγγελλόμενος.

(3) Seguerian., et Felc. 4, παρ' ἡμῖν. Alii et editi, παρ' ὑμῖν. Mox Seguerian. Basili. Goblerian. Felc. 1 et 4, εἰς τούτον. Cæteri et editi, εἰς τούτο.

(4) Seguer. Reg., et Felc. 5, καὶ τὸ τῇ λόγχῃ δέ. Felc. 4, καὶ τὸ τῇ δὲ λόγχῃ. Editi et alii, καὶ τὸ τῇ λόγχῃ τρωθῆναι.

(5) Seguer., τουτέστι, mox idem εἰς τὸν ἄδην, καὶ κατέπιεν. Felc. 5, εἰς ἄδου. Felc. 4, item, καὶ κατέπιεν.

(6) Seguerian., et Felc. 4, ὑπὸ τούτου· τὸ δὲ οὐκ ἀνέγενται. Gobler. Felc. 1, ὑπὸ τούτου. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀν.

(7) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglican. Felc. 4 et 5. Alii vero et editi, ἀλλὰ μέν.

αύτός ἐστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀνθρωποί γάρ πάντες ὑπεύθυνοι θανάτου εἰσὶν. Μηχέτι τοιγαροῦν ἀμφιβαλλέτω (8) τις, ἀλλ' ἀσφαλῶς γινωσκέτω πᾶς οἷος Ἰησοῦς, δεῖ οὖν δὲ Ἱησοῦς, δην ἐθεωρήσατε σχῆματι ἀνθρώπου, ποιοῦντα σημεῖα καὶ τοιαῦτα ἔργα, & μηδεὶς πάποτε πεποίηκεν, αὐτός ἐστιν δὲ Χριστὸς καὶ Κύριος (9) πάντων. Καὶ γάρ καὶ ἀνθρωπος γενόμενος, καὶ κληθεὶς Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἰπομένεν (10), οὐκ ἡλατιώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ πάθει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῷ ποιηθῆναι (11) ἀνθρωπος, ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποδείκνυται Κύριος. Ἐπειδὴ τῷρ, ὡς εἰπεν δὲ Ἀπόστολος, δὲν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔτινος ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ηὔδοκησεν δὲ Θεός (12) διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ ἀνθρωποι, ἐπειδὴ οὐκ τὸ βελήσαμεν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐπιγνῶντες τὸν Θεόν, καὶ δουλεύοντες τῷ φύσει δεσπότῃ ἡμῶν τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ· ηὔδοκησεν δὲ Θεός ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξε τὴν ἕκαστον κυριότητα, καὶ πάντας ἐλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. Δι' ἀνθρώπου δὲ (13) ψιλοῦ τοῦτο ποιήσαις ἀπρεπὲς ἦν· ἵνα μή, ἀνθρωπον Κύριον Εχοντες, ἀνθρωπολάτρας γενώμεθα· διὰ τοῦτο αὐτὸς δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐκάλεσε τὸ διομα αὐτοῦ Ἱησοῦν (14), καὶ οὕτως ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Χριστὸν δὲ Πατέρα· ἵνα τῷ εἰπεῖν, Εἰς τὸ κυριεύειν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν, ἵνα ἐν τῷ ὄντι Ιησοῦ, δην ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτεις, οὕτω καὶ Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν τε τὸν Υἱὸν ἐπιγνώσκωμεν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα.

17. Ιουδαίων μὲν οὖν (15) οἱ πλειστοι, ταῦτα ἀποκύνοντες, ἐνετράπησαν, καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστὸν, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται· ἐπειδὴ δὲ καὶ Ἀρειομανῆται αἰροῦνται ἀπομένειν· Ιουδαῖοι καὶ ἐρχεσθαι τῷ Πέτρῳ, φέρε, τὰς ὅμοιας λέξεις αὐτοῖς παρεθύμεθα· Ιωσής καὶ οὕτως ἐντραπώσι, μαθόντες τὴν συνήθειαν τῆς θείας Γραφῆς. "Οτι· μὲν οὖν ἀδεῖος (16) Κύριος ἐστι καὶ Βασιλεὺς δὲ Χριστὸς, δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ οὐδεὶς ἐστιν, δες ὅμοιοις δὲν περὶ τούτου. Υἱὸς γάρ ἀν τοῦ Θεοῦ, δημοιος αὐτοῦ (17) ἀν εἶται ὅμοιος; δὲ ἀν, πάντως ἐστι καὶ Κύριος καὶ Βασιλεὺς· αὐτὸς γάρ φησιν· 'Ο ἐμὸς ἀνθρακῶς ἔωρακε τὸν Πατέρα. "Οτι· δὲ καὶ αὐτὸς μόνον τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Πέτρου, (18) Κύριος αὐτῷ ἐποίησε καὶ Χριστὸν, οὐ ποιήμα εἶναι τὸν Υἱὸν σημαίνει, ἔξεστιν ίδεν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ισαάκ· καὶ ἀμυδρά πως ἡ εἰκὼν αὐτῆς πρὸς τὸ προκείμενον ἦ. Ἐφη τοινυν τῷ μὲν Ἰακώβῳ, Γίρου κύριος τοῦ ἀδειλφοῦ σου· τῷ δὲ Ἡσαΐῳ, Ιδού Κύριος αὐτὸς ἐποίησά σου. Εἰ μὲν οὖν τῷ, ἐποίησε, τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν (19) τῆς γενέσεως τοῦ Ιακώβου ἐσήμαινεν,

¹⁵ I Cor. 1, 21. ¹⁶ Act. II, 37. ¹⁷ Joan. xiv, 9.

(8) Sic Seguerian. Reg. Anglican., et Felc. 4. At cateri et editi, ἀμφιβαλλέτω.

(9) Seguerian., καὶ δὲ Κύριος.

(10) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Fele. 1, 4 et 5. Alii autem et editi, εἴπαμεν.

(11) Seguer., γεννηθῆσαι. Gobler., et Felc. 1, γεννηθῆναι.

(12) Οὐ Θεός deest in Seg., et Felc. 4. Seguer., ibid., ἀλλ' ηὔδοκησεν. Paulo post idem, οὕτως ἐπειδὴ καὶ θυμεῖς ἀνθρωποι, οὐχ.

(13) Δέ abest a Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4.

A bigat, sed pro certo habeat omnis domus Israel hunc Jesum quem figura hominem vidistis, signorum tantorumque auctorem operum, quae nullus unquam egit, ipsum esse Christum et Dominum omnium. Namque factus licet et vocatus Jesus, ut antea diximus, non est tamen humana conditione diminutus, sed potius, cum homo factus est, viventium et mortuorum Dominus est declaratus. Quia enim, ut ait Apostolus, in Sapientia Dei non cognovit mundus Deum per sapientiam, placuit Deo per similitudinem prædicationis salvos facere credentes ²¹. Sic etiam, quia nos homines per ejus Verbum nolumus Deum agnoscere, nec Dei Verbo, qui natura noster Dominus est, servire: placuit Deo in homine suum ostendere dominatum, omnesque ad seipsum attrahere. Per merum autem hominem id dedecepit fieri, ne hominem dominum habentes, hominis cultores efficeremur. Quapropter ipsum Verbum caro factum est, et vocavit nomen ejus Jesus, atque ita cum Dominum et Christum fecit Pater, id est, fecit ut dominaretur et regnaret, ut in nomine Jesu, quem vos crucifixistis, quemadmodum omne genu flectitur, ita et Dominum et Regem ipsum Filium, et Patrem per eum agnosceremus.

B δύναματι Ιησοῦ, δην ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτεις, οὕτω καὶ Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν τε τὸν Υἱὸν ἐπιγνώσκωμεν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα.

17. His auditis plerique Judæorum ita fuere commutati ut Christum agnoverint, quemadmodum in Actibus scribitur ²². Verum quandoquidem Ariani Judæi permanere atque adversus Petrum contendere decreverunt: 383 age, similes loquendi modos eis proponamus: futurum forte est ut hoc pacto tandem cedant, ubi divinæ Scripturæ morem didicerint. Itaque Christum aeternum Dominum et Regem esse constat ex supra dictis, nullusque est qui hac de re dubitet. Cum enim Filius Dei sit, illius similem ipsum esse necesse est. Quia porro similis ejus est, Dominus et Rex necessario est. Ipse enim ait: Qui me vidit, vidit Patrem ²³. Quod autem sola haec Petri verba, Dominum eum et Christum fecit ²⁴, Filium opus esse non significant, ex benedictione D Isaiae licet perspicere: quanquam haec imago ad rem de qua agimus exprimendam paulo obscurior est. Igitur ille ad Jacob dixit: Fias dominus fratri tui ²⁵; ad Esau autem, Ecce eum tui dominum feci ²⁶. Quod si dictio, fecit, hic naturam Jacob eiusque ortus principium significaret, neque tamen

²¹ Act. II, 36. ²² Genes. xxvii, 29. ²³ Ibid. 37.

(14) Gobler., et Felc. 1, ἐκάλεσε καὶ ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον, omissis intermediiis.

(15) Οὐδὲ deest in Segueriano.

(16) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, ἀδίοις: Editi et alii, ἀδίοις.

(17) Basil. Gobler. Reg. Felc. 1 et 4, αὐτῷ.

(18) Goblerian., et Felc. 1, περὶ τοῦ Πέτρου.

(19) Sic miss., præter Felckm. 2, qui, ut editi, habet: τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γενέσεως ἀρχήν. Ibid. Seguerian., ἐσήμαινε. Gobler. et Felckm. 1, ἐσήμαινε. Alii et editi σημαίνεται.

idcirco idem de Dei Verbo esset cogitandum; nec enim Filius Dei res facta est, sicuti Jacob: quanquam possent, si vellent alios interrogare, non amplius desipere. Verum si ista neque de natura neque de ortus principio intelligunt, cum tamen Jacob natura creatus sit et factus, an non furiose magis quam diabolus insanire dicendi sunt qui ea, quae rebus natura factis non audent similes ob dictiones attribuere, Dei Filie ipsi affingant, eumque rem factam esse contendant? Et vero Isaac cum diceret *fias*, et, *fesi*, nec principium ortus Jacob nec ejus significabat naturam. Siquidem post trinitatem et amplius annos, ex quo Jacob natus erat, haec ille uiebat, sed ejus in fratrem potestatem, quae postea facta est, indicabat.

18. Ergo multo magis Petrus non his verbis significavit factam esse Verbi naturam: ipsum siquidem Filium Dei esse neverat confessusque fuerat, cum ait: *Tu es Christus, Filius Dei viventis*²⁰; sed ejus in nos imperium et dominatum ex gratia factum intelligebat. Hinc etiam haec dicendo, de eterna et paterna Filii Dei divinitate non siluit, sed prius dixerat, illum in nos Spiritum effusisse²¹. Atqui Spiritum cum potestate dare non rei creatae est, vel factae, sed Dei donum est. Nam res creatae sanctae quidem efficiuntur a Spiritu sancto: Filius autem non sanctus efficitur a Spiritu sancto, sed ipse eum dat omnibus, indeque patet non creatum, sed verum Patris esse Filium. Is nihilominus qui dat Spiritum, ipse quoque factus esse dicitur. Nimirum factus esse apud nos Dominus dicitur ob humanam natu-ram: dat autem Spiritum, quia Dei Verbum est. Siquidem semper fuit et est, sicut Filius, ita et Dominus et summus omnium imperator, in omnibus Patri similis, omniaque habens quae Patris sunt, ut ipse dixit²². Jam vero, si placet, istud Proverbiorum: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*²³, dispiciamus: quanquam cum Verbum non factam non esse ostenderimus, plane nec rem creatam esse simul probatum est. Idem enim est si rem factam vel creatam dixeris: proindeque argumenta quibus probatur eum non esse factum, eadem ostendunt creatum non esse. Quocirca permisum sane est illos **384** confirmandæ iniustitiae

A οὐδὲ οὐτα μὲν ἔχρην αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κανὸν ἐνθυμεύσθας· οὐ γάρ εστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποίημα ὡς δὲ Ἰακὼβ· πλὴν ἐδύναντο πάντες πυθθεῖν, μηχέτι παραφρονεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι, κατὰς φύσιν δυνατούς τοῦ Ἰακώβου κτίσματος καὶ ποιήματος· πῶς οὐ πλέον τοῦ διαβόλου μαίνονται, εἰ ἄρα δὲ μηδὲ (20) τοῖς φύσει γεννητοῖς τολμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεων συνάπτειν, ταῦτα τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσπλέκουσι, λέγοντες (21) αὐτὸν ποίημα εἶναι· Ἐλεγε γάρ ὁ Ἰσαὰκ, γίνου, καὶ, ἐποίησα, οὗτε τὴν ἀρχὴν (22) τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβου, οὗτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μετὰ γάρ τριάκοντα καὶ πλείον ἑταῖρη τῆς γενέσεως αὐτοῦ ταῦτα ἐλεγεν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἔχουσαν αὐτοῦ, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην.

B 18. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον δὲ Πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου σημαίνων ταῦτα ἐλεγεν· γέδει γάρ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμοιογῆσας· Σὺ εἶ δὲ Χριστός. δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζωτος· ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν πομπεῖσαν καὶ γενομένην καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ (23) βασιλείαν καὶ χωριότητα. Καὶ γάρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσώπησε περὶ τῆς ἀΐδου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (24)· ἀλλὰ καὶ προειρηκὼς ἦν, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα ἔχειν ἐφ' ἡμᾶς. Τὸ δὲ μετ' ἔχουσας δεδόναι τὸ Πνεῦμα οὐδὲ ποιήματος οὐδὲ ποιήματος ἐστιν, ἀλλὰ Θεοῦ δῶρον. Τὰ μὲν γάρ κτίσματα ἀγιάζεται παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· δὲ Υἱὸς οὐχ ἀγιάζομένος παρὰ τοῦ Πνεύματος (25), ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς διδούς αὐτὸν τοῖς πᾶσι, δείχνυται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Πατρὸς ὁν. Πλὴν ὅτι διδούς τὸ Πνεῦμα, δὲ (26) αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιησθαι· πεποιησθαι μὲν ἐν ἡμῖν Κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, διδοὺς δὲ, ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστιν. Ἡν γάρ ἀεὶ καὶ ἐστιν, ὥσπερ Υἱὸς, οὐτω καὶ Κύριος καὶ παμβασίλευς τῶν πάντων, ὅμοιος ὁν κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς (27) ἔχων, ὡς εἰρήκεν αὐτός. Φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸν τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον· Κύριος ἔκτισε με ἀρχὴν δόδων αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεωρήσωμεν· εἰ καὶ μάλιστα (28), δειχθέντος τοῦ Λόγου, ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδειχται, ὅτι μηδὲ κτίσμα ἐστι. Ταῦτα γάρ ἐστιν εἰπεῖν ποίημα καὶ κτίσμα· ὥστε καὶ τὴν ἀπόδεξιν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι (29) ποίημα τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα. Διὸ καὶ θυμάσσειν ἐν τις αὐτοὺς ἐπινοῦντας ἔσωτοις (30)

²⁰ Matth. xvi, 16. ²¹ Act. ii, 17. ²² Joan. xvi, 15.

²³ Prov. viii, 22.

(20) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, εἰ δὲ μηδέ. Editi et alii, εἰ ἄρα δὲ μηδέ. Ibid. Felc. 5, γεννητοῖς.

(21) Felc. 5, εὗτοι λέγοντες.

(22) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 5. At ali et editio Comell., οὐ τόπος τὴν ἀρχὴν. Paulo post Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 5, πλέον. Alii et editi, πλείον.

(23) Seguerian., εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς.

(24) Seguerian., τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ Θεοῦ. Mox Seguerian. Goblerian., et Felckman. 1, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα. Alii et editi, ὅτι τὸ Πνεῦμα.

(25) Goblerian., et Felc. 1, περὶ τοῦ Πνεύματος. Felc. 1, περὶ τοῦ Πατρὸς.

D (26) Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, δὲ omittunt. Mox Seguer. Goblerian. Felckm. 1 et 4, καὶ πεποιησθαι· πεποιησθαι μὲν. Alii vero et editi, semel tantum habent πεποιησθαι.

(27) Sic Seguerian. Reg., et Felckman. 2. At editi, τὰ τοῦ Πνεύματος.

(28) Seguerian., εἰ καὶ τὰ μάλιστα.

(29) Sic Seguerian. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, ut et Nannius legerat. Alii et editi, εἰπεῖν ποίημα τὸν αὐτὸν μὴ εἶναι· καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι, etc.

(30) Seguer.. omittit ξαῦτοῖς. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐπὶ τοῖς γινομένοις καθ' ἔκστοτον ἐλέγγον. Reg., γινομένοις καθεκάστην. Alii et editi, καθεκάστην γινομένοις.

προφάσσεις εἰς ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς γενομένοις καθ' ἔκαστον ἐλέγχοις. Πρότερον μὲν γάρ ἐπενδύουν ἀπατᾶν πυνθανόμενοι τῶν ἀκεράλων· «Οἱ ὡν τὸν μὴ δυτὰ ἐκ τοῦ μὴ δυτος ἐποίησαν, ή τὸν δυτα;» καὶ, «Εἰ εἰχες υἱὸν, πρὶν γεννήσῃς;» ὡς δὲ (31) δέδειχται τοῦτο σαθρὸν, ἐφεύρον λέγειν· «Ἐν τῷ ἀγέντον, ή δύο;» εἰτ' ἐν τούτῳ διελεγχέντες συνῆψαν εὐθὺς· «Αὔτεξοντις ἐστι, καὶ τρεπτῆς ἐστι φύσεως;» «Ἄλλα ἐκδηλθέντος καὶ τούτου, πάλιν ἐφεύρον λέγειν· Τοσούτῳ χρείτων γενόμενος τῷρις ἀγγέλων. Ός δὲ καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διέλεγχε, νῦν λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνάγοντες, διὰ τοῦ ποιημάτος καὶ κτίσματος (32), τὴν αἵρεσιν αὐτῶν συνιστάντιν νομίζουσι. Πάλιν γάρ ἐκεῖνα σημαίνουσι, καὶ οὐκ ἀρίστανται τῶν ίδιων χακονοῖών, τὰ αὐτὰ ποικίλως ἀντιμεταβάλλοντες καὶ μεταστρέφοντες (33), διὰς ἵσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπατῆσαι δυνηθῶσιν. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν καὶ τὰ προειρημένα (34) δελχυτιναὶ αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν ματαλαν· δύως, ἐπειδὴ τῷ ἐκ τῶν Παροιμιῶν ἥττῷ τεθρυλλήκασι τὰ πανταχοῦ, καὶ ταρὸν πολοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Χριστιανῶν πίστιν δοκοῦσι τι λέγειν, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸν τὸ ἥττον, ὥσπερ τὸ, Πιστὸν δρεπα τῷ ποιησαρτι αὐτὸν, οὕτω καὶ τὸ, ἐκτίσε, καθ' ἑαυτὸν (35) ἔκειται· ίν, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι μηδὲν πέλεον ἔχοντες ή φαντασίαν.

19. Καὶ πρῶτά γε ἰδωμεν ἀπέρ ἐπιδεδώκασι κατὰ τὴν ἀρχήν, ἣνίκα ἡ αἵρεσις (36) ἐπλάτετο πάρ' αὐτῶν, τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ. Ἔγραψαν τοίνυν λέγοντες· Κτίσμα ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτίσματων ποιημάτιστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων. Θεασάσθι (37) δὴ ἔκαστος τὸ πανοῦργον καὶ δῆλον τῆς αἱρέσεως ταύτης· εἰδοῦσα γάρ τὸ πυχρὸν τῆς ίδιας χακοφροσύνης, καλλωπίζειν ἔαυτην βιάζεται πιθανότερι ἥματων· καὶ λέγει μὲν, ὅπερ φρονεῖ, διὰ (38) κτίσμα ἐστι, νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἔαυτὴν ἐν τῷ λέγοντι Ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτίσματων. Μᾶλλον δὲ οὕτω γράψαντες, διὰ τούτων (39) πλέον ἥλεγχαν ἔαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Εἰ γάρ δῆλος καθ' ὑμᾶς κτίσμα ἐστι, πᾶς ὑποχρέεσθε λέγοντες, Ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτίσματων; καὶ (40) εἰ δῆλος ποιημάτιστι, πᾶς οὐχ ὡς

* Hebr. 1, 4. * Hebr. iii, 2.

(31) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5. At in aliis D et editis deest δέ. Mox Felc. 4, ἀγέντον. Alii et editi, ἀγέντων.

(32) Sic Seguer. Reg. Basili. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi omittunt, καὶ κτίσματος. Ibidem Felc. 4, τὴν αἵρεσιν ἔαυτων.

(33) Gobler., et Felc. 1 addunt, καὶ λέγοντες. Ibidem Seguer. Gobler., et Felc. 1 et Anglic. omittunt, ἄτως. Reg. habet, διὰς τῇ. Editi, διὰς ἵσως τῇ.

(34) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τοῖνυν καὶ τὰ προειρημένα. Reg., τοῖνυν τὰ προειρημένα. Editi et alii, τοῖνυν προειρημένα. Paulo post Seguer. et Reg., ἐκ τῶν Παροιμιῶν. In aliis et editis τῶν deest.

(35) Seguer.. καθ' ἔαυτό. Gobler., et Felc. 1, καθ' ἔαυτῶν. Alii et editio Cominel., καθ' ἔαυτῶν.

(36) Seguer., ὥπερ. Mox Seguer., et Reg., ἵνα καὶ

A causa varia comminisci, nolleque allatis cederu argumentis. Namque primo quidem simpliciores circumvenire conati sunt, ita interrogantes: Qui est eumus qui non erat ex non existente, an qui erat? Et, habuistine filium priusquam genuisses? quod esse futile ut probatum est, aliam sunt commenti quæstionem, nempe, Unumne est non factum an duo? sed ibi quoque devicti, istam rursus excoxitavere: Num liberi est arbitrii naturæque mutabilis? Quod cum pariter explosum fuisse, illud Apostoli perperam sunt interpretati, Tanto præstantior factus angelis*. Verum cum hoc etiam illorum commentum dissolverit veritas, jam omnia illa simul colligentes, rei factæ et creatæ vocabulis, suam sperant confirmare hæresim. Eadem enim illa iterum significant, nec impia sua deserunt commenta, sed ea varie mutant et vertunt, ut aliquos possint varietate in errorem inducere. Quapropter licet ex his quæ jam dicta sunt, vanum hunc illorum conatum esse perspicuum sit: quia tamen illum Proverbiorum locum ubique circumferunt et pervulgant, atque plurimis, qui Christianæ fidei ignari sunt, aliquid dicere videntur; necesse est quemadmodum de his verbis, Qui fidelis est ei qui fecit illum*, disserimus, sic et istam dictionem, creavit, seorsim expendere, ut, hoc in loco sicuti in aliis omnibus, nihil præter mera mentis commenta sibi esse convincantur.

19. Primo ergo videamus quænam initio, cum ab ipsis fingeretur hæresis, beatæ memorie Alexandro tradiderint. Hæc nempe illi scripserunt: Creatus est, sed non ut una e rebus creatis: factus est, sed non ut una e rebus factis: genitus est, sed non ut una e rebus genitis. Quilibet, quæso, attendat ad artificium dolumve hujuscem hæresis; quæcum non ignoraret quam amara esset impia sua doctrina, verborum fuso sese exornare nisi est, ita ut id quidem, quod sentiebat, promeret, eum scilicet creatum esse, seipsum autem occultare arbitraretur, cum subjungeret: sed non ut una e rebus creatis. Verum hujusmodi verbis suam aperiens patefecerunt impietatem. Nam si secundum vos creatus plane est, cur simulatione utimini addentes, sed non ut una e rebus creatis? si item vere factus est, quid illud significat, sed non

ἡ αἵρεσις. Editi aliisque, ἵνα καὶ ἡ αἵρεσις. Ibidem in miss. Seguer., et Reg., haec verba, τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ, recte referuntur ad præcedentem, ut et videtur leguisse Nannius, qui vertit, quæ per id temporis, cum ista hæresis ab iis fingeretur, apud beatæ memorie Alexandrum suis scriptis ediderunt. Scripserunt enim, etc. At in editione Parisiensi et Coloniensi male junguntur cum Ἔγραψαν τοῖνυν.

(37) Seguer., θεάσθω. Gobler. et Felc. 1, θεάσθαται.

(38) Sic Seguer., et Felc. 4. In aliis et editis deest δι.

(39) Seguer., Μᾶλλον γάρ καὶ οὕτω γράψαντες πλέον ἥλεγχαν διὰ τούτων.

(40) Sic miss. At in editis καὶ deest. Mox Seguer. et Felc. 4, ἐν οἷς καὶ τὸν ίόν, etc. Editi et alii, ἐν καὶ, etc.

ut una e rebus factis? qua prolecto in re venenum haeresis percipere licet. Cum enim dicunt eum esse genitum, sed non ut unam ex rebus genitis, multos inducunt filios, quorum unum esse Dominum opinantur, ita ut secundum illos jam non sit Unigenitus, sed unus et ipse inter plures fratres et genitus et Filius appelletur. Quid igitur simulatione opus est, ut eum et creatum dicant et non creatum? Nam etiam si addatis, non ut una e rebus creatis, insulsum sane videbitur vestrum hujusmodi sophisma. Eum quippe unam ex rebus creatis esse asseveratis, ac quaecunque de aliis rebus creatis dici possint, vos eadem Filio ascribitis, vere stulti et cæci. Quæ enim alia etiam res **creata** 385 talis est, qualis facta alia est, ut id de Filio tanquam præcipuum aliquid prædicetis? Certe universa rerum aspectabilium natura intra sex dies facta est, ita ut prima die lux facta sit, quam vocavit diem; secunda, firmamentum; tertia, congregatis aquis aridam patescitur, variisque in ea produxit fructus; quarta, solem et lunam omnemque astrorum cœlum creavit; quinta autem, animalia maris et aves aeris; sexta denique, terræ quadrupedes ac deinde hominem fecit. *Invisibilium autem ipsius ex creatione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspicuntur*⁸. Atqui neque lux ut nox est, neque sol ut luna, nec brutaæ animantes ut homo ratione præditus, nec angeli ut throni, nec throni ut potestates; sed res illæ omnes creatæ quidem sunt, at singulae in propria natura, uti factæ fuerunt et sunt et permanent.

πάντα μὲν ἔστι κτίσματα, ἐκάστον δὲ τῶν γενομένων μένει (49).

20. Vel igitur Verbum ex factis rebus eximatur, atque ut creator, redilatur Patri, et Filius natura esse concedatur. Aut si vere res est creata, eumdem ordinem habere fateantur, qualem inter se ha-

* Rom. 1, 20.

(41) Gobler., e: Felc. 1 omittunt λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα. Ibid. Seg. Gobler., et Felc. 1, λέγητε. Felc. 4, λέγετε. Alii et editio Commel., λέγηται. Reg. ibid. δὲ οὐχ ὡς.

(42) Seguer., εἴναι λέγετε. In aliis et editis deest εἴναι. Paulo post Seguer., περὶ Υἱοῦ φρονεῖτε.

(43) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, καὶ πᾶσα. Alii et editi omittunt καὶ. Hic autem locus assertur a Justiniano imperatore, Tractatu sive Epistola adversus Origenis errores, inserta Concilior. tom. V post concilium in generale, excerptusque esse dicitur ex τῷ κατὰ Ἀριστονόν δευτέρου λόγου.

(44) Felckm. 4, συνάργων.

(45) Seguer., ἐποίησε.

(46) Sic Seguer. At τὰ abest ab aliis et editis. Mox in Justiniani imperatoris tractatu, post τὸν δυορθωπὸν additur, τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, quæ verba mirum est abesse ab Athanasii mss. et editis. Quin autem ea Justiniani ætate existarent in hac sancti Athanasii Oratione, nulla videtur dubitandi ratio, cum ex his ipsis verbis, τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, errorem Origenis carpat Justinianus, qui sic ibi prosequitur: Ίδον καὶ δῆγιος Ἀθανασίος παραδίδωσιν, δι ταῦτα τὰ κτίσματα ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν δυορθωπὸν τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς γοερᾶς καὶ λογικῆς. Οὐ γάρ εἶπε τὸ σώμα μετὰ

A ἐν τῶν ποιημάτων; ἐν οἷς καὶ τὸν ίδν τῆς αἰρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι. Λέγοντες γάρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱούς συντάττουσι, καὶ τούτων ἕνα εἶναι τὸν Κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς Μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἔνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ Γίδν χρηματίζειν. Τίς οὖν χρεῖα τῆς ὑποκρίσεως, ὧστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα, λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα (41); Καὶ γάρ καὶ ἐὰν λέγητε, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτίσμάτων, ἀνόητον ὑμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δειχθῆσεται· ἐν γάρ πάλιν τῶν κτίσμάτων αὐτὸν εἶναι λέγετε (42): κατόλις ἀν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτίσμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φρονεῖτε, ὡς ἀληθῶς μωροὶ καὶ τυφλοί. Πολὺν γάρ καὶ ἔτερον τῶν κτίσμάτων τοιοῦτόν ἔστιν, οἰον γέγονε καὶ τὸ ἔτερον, ἵνα τοῦτο περὶ Υἱοῦ ὡς ἔξαιρετόν τι λέγητε; Καὶ πᾶσα (43) ἡ φαινομένη κτίσις ἐν ἐξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ τὸ φῶς, διπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρᾳ τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ, συναγαγών (44) τὸ ὄντα, ἔξεις τὴν Ἑγράν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους προήγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ πεποίηκε (45) τὸν ἡλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορὸν· τῇ δὲ πέμπτῃ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζώων, καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ δὲ ἕκτῃ τὰ τετράποδα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πεποίηκε (46), καὶ λοιπῶν τὸν ἀνθρωπὸν· Τά τε ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κθόσμον, τοῖς ποιήμασι τοούμενα, καθηράται· καὶ οὔτε τὸ φῶς ὡς ἡ νῦξ (47), οὔτε δὲ ἡλιος ὡς ἡ σελήνη, οὔτε τὸ ἀλογα ὡς δὲ λογικὸς ἀνθρωπός ἔστιν οὔτε οἱ δηγελοις ὡς οἱ θρόνοι, οὔτε οἱ (48) θρόνοι ὡς αἱ ἔξουσιαι· ἀλλὰ κατὰ γένος τῇ ίδιῃ οὐσίᾳ, ὡς γέγονεν, ἔστι τε καλ-

C

20. Ἡ τοίνυν δὲ Λόγος ἔξαιρετόν των ποιημάτων, καὶ ὡς κτίστης ἀποδιδόθω (50) τῷ Πατρὶ, καὶ δημολογείσθω φύσει Υἱός· ή εἰ δλῶς κτίσμα ἔστι, τὴν αὐτὴν δημολογείσθω τάξιν ἔχειν, οἰανέχει καὶ τὰ ἔτερα.

πάντα γενέσθαι, ἵνα προϋπάρχουσα ἡ ψυχὴ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ· ἀλλ' εἰπε, μετὰ πάντα τὰ κτίσματα τὸν δυορθωπὸν γεγενήσθαι τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, δεικνύς, οὗτοι ἀμφότερα, τουτέστι σώμα ταῦτα καὶ ψυχὴν, δὲ θεὸς κατὰ ταῦτον ἐδημιούργησεν. Ιδι est, Ecce sanctus quoque Athanasius tradid post omnes creaturem Deum fecisse hominem ex corpore et anima intelligenti et rationali constantem. Neque enim dixit corpus post omnia factum esse, ut præcessens anima in id ingrederebatur: sed dixit post omnes creaturem hominem esse factum ex anima rationali et corpore constantem, ostendens utrumque, id est corpus et animam, Deum simul fabricatum esse.

(47) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, ὡς ἡ νῦξ. Alii et editio Commel., ὡς νῦξ.

(48) Sic Seguer. et Felckm. 4. At aliis et editi, οὐτοι. Mox Gobler. et Felckm. 1, γενομένων.

(49) Seguer., διαμένει.

(50) Sic Seguer. Regius autem et editi, ἀποδιδόθω. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1 et 5, καὶ δημολογείσθω. Editi et aliis, ή δημολογείσθω. Item ibid. Felckm. 2 et editi, καὶ δημολογείσθω τάξιν, οἰανέχει, ομissis intermediis, quæ in aliis habentur. Felckm. 5, καὶ φύσει Υἱός. Et paulo post, λεγέσθω τε κάκηνων.

πρὸς ἄλληλα· λεγέσθω δὲ κάκεινων ἔκαστον κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γέννημα (51) ἢ ποιῆμα, οὐδὲ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ἢ γεννημάτων. Ταῦτον γάρ εἰρήκατε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα, γράψαντες, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα· κανὸν γάρ ὑπερέχῃ (52) τῶν ἄλλων τῇ συγχρίσει ὁ Γίδες, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἐστι κτίσμα, ὥσπερ κάκεινα· καὶ γάρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοὺς φύσεις κτίσματαν εὑρεῖν ἔστιν ἔτερα ἔτερων (53) ὑπερέχοντα. Ἀστὴρ γοῦν ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ· τὰ τοιαῦτα δὲ κατὰ πρότερον ἀλληλαγόνταν, τὰ δὲ τοὺς φύσεις δουλεύει· οὐδὲν τὰ μὲν ποιητικὰ αἰτιά ἔστι, τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνεται· ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει, διαλογοῦντα δὲ ἔτετον τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς φάλλει Δασδίς· Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ· ποιησιν δὲ κειμῶν αὐτοῦ ἀραιγέλλει τὸ στερβάμυ· καθάπερ καὶ Ζοροβάβελ ὁ σφρός λέγει· Πᾶσα η τῆς τὴν ἀλήθειαν καλεῖ· καὶ σὸν πράγματος αὐτὴν εὐλογεῖ· καὶ πάντα τὰ δράστα σελεῖται καὶ τρέμει. Εἰ δὲ πᾶσα η γῆ (54) τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμεῖς, καὶ εὐλογεῖτε, καὶ τρέμετε· δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ Λόγος ἔστι, καὶ αὐτὸς λέγει· Ἐγὼ εἰμι η ἀλήθεια· οὐκ ἔτι καὶ κτίσμα ἔστιν ὁ Λόγος, ἀλλὰ μόνος ἴδιος (55) τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἡρμοσται, καὶ αὐτὸς ὑμεῖς ταπέρα πάντων, ὡς δημιουργός· Ἡμηρὸν γάρ, ὡς αὐτός φησι, παρ' αὐτῷ ἀρμόσουσα· καὶ, Ὁ Πατέρι μου ἔως δρι τρέπαζεται, καὶ τὸν ἀργάζομαι. Τὸ δὲ, ὡς δρι, δείχνωσι (56) τὸ αἰδίως, ὡς Λόγον, ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ Πατρὶ· Λόγου γάρ τοιού ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, καὶ μή εἶναι ἔκτεινα αὐτοῦ.

21. Εἰ δὲ δὲ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ Γίδες ἐργάζεται· καὶ δὲ κτίζει ὁ Γίδες, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἔστι κτίσματα· ἔργον δὲ καὶ κτίσμα ἔστι τοῦ Πατρὸς ὁ Γίδες· ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάζεται (57), καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἔσται κτίζων (ἐπειδὴ ἡ ἐργάζεται ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ τοῦ Γίδου ἔστιν ἔργα) ὅπερ ἄποιν ἀν εἴτε καὶ ἀδύνατον· ἢ τὰ τοῦ Πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἀν εἴτε ἔργον οὐδὲ κτίσμα, Ινα μή, ὁ αὐτὸς (58) ποιητικὸν αἴτιον ὁν, ἐν τοῖς ποιουμένοις εὐρίσκεται ποιῶν, ὑπερ γέγονεν αὐτός (59)· μᾶλλον δὲ μηδὲ ποιεῖν δυνάμενος. Πώς γάρ, εἰ καθὶ ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων τέργονεν, οἶδες τέ ἐστι τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δη-

⁶ I Cor. xv, 44. ⁷ Psal. xviii, 2. ⁸ Illi Esd. iv, 56. ⁹ Joan. xiv, 6. ¹⁰ Prov. viii, 30. ¹¹ Joan. v, 17.

(51) Seguer. Reg. Basil. Gobler. Felckm. 1 et 4, τέταρτη, quomodo legendum esse clarum est ex his quae paulo ante habentur num. 19. Λέγοντες γάρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, τολλοὺς οὐλοὺς συντάττουσι, etc. Alii vero et editi mendose habent γέννημα. Ibid. Seguer. οὐδὲ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων, ἢ γεννημάτων. Felckm. 4 habet item γεννημάτων. Reg. vero et Felckm. 5, γεννηθῶν. Editi et alii, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων, ἢ ὡς ἐν τῶν γενητῶν. Item ibid. Seguer. Gobler. Basil. Reg. Felckm. 1, 4 et 5. Ταῦτον γάρ. Cæteri et editi, Αἰδών γάρ. Ibidem Seguer. Reg. Basil. Anglican. Felckm. 4 et 5, τὸ γέννημα. Editi et alii, γένημα. Μοx mss. omnes γεννηθέντα. Editi, γενηθέντα.

(52) Anglic. Gobler. et Felckm. 1, ὑπερέχει.

(53) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felckm.

A bent res cæteræ. Singulæ itaque creatæ dicantur, non vero, ut una ex rebus creatis; genitæ similiter et factæ dicantur, non tamen, ut una ex factis aut genitis rebus. Siquidem idem esse dixistis γέννημα et ποιῆμα, id est, rem genitam et factam; nam scripsistis, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα, id est, genitum vel factum. Tametsi enim Filius aliis rebus comparatus, longe illis excellit, nihilo tamen minus res est creata ut illæ: quippe cum etiam inter res quæ natura creatæ sunt, aliæ aliis sint præstantiores. Stella enim a stella differt in gloria⁶, resque aliæ omnes inter se comparatae differunt. Nec tamen idcirco aliæ dominæ sunt, aliæ præstantioribus serviant, aliæ causæ sunt efficientes, aut aliæ ab aliis sunt; sed omnes ex naturæ sua conditione sunt et B creature, suumque creatorem per se ipsæ confitentur, ut psallit David: Cœli enarrant gloriam Dei, et opus manuum ejus annuntiat firmamentum⁷. Sapiens item Zorobabel ita loquitur: Omnis terra veritatem invocat: cœlum etiam ipsi benedicit, omniaque opera concutiuntur et tremunt⁸. Atqui si universa terra opifcem sive creatorem et veritatem laudat, benedicit et tremit; ejus autem opifex est Verbum quod et ipsum ait, Ego sum veritas⁹: non ergo Verbum est creatum, sed ipsum solum Patris proprium est in quo omnia sunt coagmentata, atque idem ab omnibus tanquam opifex hymnis celebratur. **386** Nam, ut ipsum Verbum ait, Eram apud illum componens¹⁰. Et, Pater meus usque modo operatur, et ego operor¹¹. Quæ dictio, usque modo, significat ipsum, ut Verbum, semper in Patre existere. Siquidem Verbi proprium est, Patris opera efficere, nec extra eum esse.

21. Quod si quæ Pater facit, eadem et Filius facit, et quæ creat Filius, Patris sunt creature; certe si Filius creature est Patris, vel ergo ipse seipsum efficit, proindeque se ipse creat (quandoquidem quæ Pater facit, eadem Filii sunt opera), quod profecto absurdum est, nec fieri ullo modo potest; vel si Patris opera creat et facit, igitur nec opus nec creature est, ne cum ipse sit causa efficientis, in rebus quæ sunt facere reperiatur quod ipse factus est: cum potius ne facere quidem possit. Qui enim fieri queat, ut ea quæ non sunt efficient ut sint, si, ut putatis, factus e nihilo est? Quod si ille, licet creatus,

D 1 et 4, ἔτερα ἔτερων. Cæteri et editi omittunt ἔτερων. Ibidem Basil. et Felckm. 4, ἀστὴρ γάρ. Item ibid. Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, διαφέρει ἐν δόξῃ· τὰ τε δὲ κατὰ καταστάσια. Alii vero et editi, ὑπερέχει ἐν δόξῃ· τὰ δὲ ἄλλα καταστάσια.

(54) Felckm. 4. Η δὲ πᾶσα γῆ.

(55) Seguer. Reg. Felckm. 4 et 5, ίδιος. Alii et editio Commel., ίδιος.

(56) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δείχνωσι. Cæteri et editi, δείχνεται.

(57) MSS. omnes, ἐργάζεται. Editi, ἐργάζεται. Seguer. ibid., καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν. In aliis et editis deest αὐτός. Regius vero sic habet, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάζεται, καὶ ἑαυτὸν ἔσται κτίζον.

(58) Seguer., μή ὁ αὐτός. Editi et alii, μή οὐτός.

(59) Felckm. 5, αὐτός.

possit producere creaturam: certe idem de singulis creaturis erit intelligendum, nempe illas quoque creare posse. Quod si a vobis conceditur, quid Verbo opus fuit, cum inferiores a superioribus effici queant: vel saltem cum res singulæ factæ potuerint a Deo initio audire, Fias, et, Efficere, atque ita fuissent productæ. Verum neque id scriptum est, neque fieri potuit. Nulla enim rerum quæ sunt causa est efficiens: nam omnia per Verbum facta sunt, quod sane non fecisset omnia, si ipsum quoque Verbum e rebus creatis esset. Nec enim vel angeli possunt creare, cum ipsi sint creati, licet ita senserint Valentinus, Marcion et Basilides, quorum vos æmulatorum estis; nec sol, ut pote creatus, quod non est faciet ut sit; nec homo hominem formabit, nec lapis effinget lapidem, nec ligno lignum dabit incrementum. Sed Deus ipse est qui hominem in utero format, qui montes collocat, qui lignum producit: ipse autem homo, qui scientia capax est, istam materiam varie format et componit, atque ea quæ sunt, uti didicit, effingit et figurat; satisque illi est quod sint facta: tum vero naturæ non ignarus susc, si re aliqua indiget, a Deo id novit esse poscendum.

καὶ ἀγαπᾷ, διὰ μόνον γέγονε τὴν τε φύσιν ἐπιγινώσκων τὴν (67) ξαυτοῦ, έάν τινος δέηται, τὸν θεὸν οἴδεν αἰτεῖν.

22. Itaque si Deus quoque ipse ex materia res facere et componere dicatur: hæc tamen sententia Gentilium est, artifexque, non autem effector erit Deus. Materiam tamen hoc modo Verbum Deo jubenti ministrans efficiat. Sed si ea quæ non sunt, per proprium Verbum vocat ut sint: certe Verbum non est inter ea quæ non sunt et vocantur, ne aliud nobis quarendum sit Verbum, per quod istud vocatum fuerit. Nam Verbo omnia facta sunt. Quod si per Verbum Deus res creat et facit, ipsum profecto non est e rebus creatis et factis, sed potius Dei creantis Verbum est, quod etiam ex Patris operibus, quæ ipsum Verbum facit, cognoscitur, quoniam ipsum est in Patre, et Pater in eo, et qui ipsum vidit, vidit Patrem ¹², ob naturæ scilicet proprietatem summamque Filii in omnibus 387 cum Patre similitudinem. Quomodo itaque res per ipsum creat, nisi ejus sit Verbum et Sapientia? Quomodo vero Verbum et Sapientia possit esse, si ejus naturæ non sit fetus proprius, sed ex nihilo quoque factus ipse sit?

¹² Joan. xiv, 10, 9.

(60) Felckm. 4, κτίσματα.

(61) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. At alii et editi, δύνασθαι ποτε καὶ αὐτά.

(62) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. Carteri vero et editi, οὗτος γέγραπται τοῦτο, οὗτος δύνατον τὸν.

(63) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, κτίσματα.

Allii et editi, κτίσμα.

(64) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. At alii et editi, τυγχάνεται.

(65) Felckm. 4, πλάσσει. Mox Seguer., ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἔστιν ὁ πλάσσων ἐν κοιλίᾳ ἀνθρωπον. Allii et editi, ἀλλὰ Θεὸς μὲν ἔστιν ὁ πλάσσων ἐκ κοιλίας τὸν ἀνθρωπον.

(66) Felckm. 4, ταῦτη.

(67) Seguer. τὴν ομιλίαν. Idem ibidem et Gobler., Felckm. 1 et 4, έάν τινος δέηται. Editi et alii, ἀν τι-

μιουργεῖν; Εἰ δὲ κτίσμα ὡν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα (60). Εσται καὶ ἡ ἐκάστου κτίσματος τὸ αὐτὸν νοούμενον, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὰ (61) δημιουργεῖν. Καὶ εἰ τοῦτο οὕτω βούλεσθε, τίς τὸ χρέα τοῦ Αἴγαου, δυναμένων τῶν ὑποθερηκότων πάρτα τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι; ή δὲ δυναμένου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου τῶν γενομένων ἀκούσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ· Γενοῦ, καὶ, Ποιήθητ· καὶ οὕτως ἂν ἔκαστον ἐδημιουργεῖτο. 'Αλλ' οὐδὲ γέγραπται τοῦτο, οὕτω δύνατον τοις δημιουργοῖς τὸν γάρ τινος γεγονότος καὶ Μαρκίων καὶ Βασιλείδης τοιαῦτα φρονῶσι. Β καὶ οὐμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνητε (64). οὐδὲ δὴ οἱ ίδιοι, κτίσμα ὡν, ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ἂν εἰς τὸ εἶναι· οὐδὲ ἀνθρωπος ἀνθρωπὸν πλάσει (65), οὐδὲ λίθος λίθον ἐπινοήσει, οὐδὲ ἔγλων ἔγλον αὐξήσει· ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἔστιν ὁ πλάσσων ἐν κοιλίᾳ ἀνθρωπον, καὶ δρη τιθεὶς, καὶ ἔγλον μηκύνων· δὲ δὲ ἀνθρωπος ἐπιστήμης ὡν δεκτικός, ταῦτην (66) τὴν ὄλην συντίθησι καὶ μεταρρυθμίζει, καὶ τὰ δύτα ἐργάζεται, ὡς ἔμαθε·

C 22. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ὅλης ἔστιν ἐργάζεται καὶ συντίθεται, Ἐλληνικὸν μὲν (68) τὸ φρόνημα, καὶ τεχνῆται, οὐ ποιήσει ἀν κληθεὶν ὁ Θεός. Ἐργάζεσθαι (69) δὲ δημιαὶ οὕτω τὴν ὄλην ὁ Λόγος προστάττεμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ τὰ οὕτω δύτα καλεῖ διὰ τοῦ Ιδίου εἰς τὸ εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν μὴ δύτων καὶ καλουμένων ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καὶ ἐτερον Λόγον ζητῶμεν, διὸ οὐ καὶ οὕτως (70) ἐκλήθη· Λόγῳ γάρ τὰ οὐκ δύτα γέγονε. Καὶ εἰ διὰ αὐτοὺς κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἔστι τῶν κτίζομένων καὶ ποιουμένων αὐτός· ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίζοντος Θεοῦ ὁ Λόγος ἔστιν, δοτικαὶ ἐκ τῶν ἐργῶν τοῦ Πατέρα, ὃν (71) αὐτὸς ὁ Λόγος ἐργάζεται, γινώσκεται, διὰ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ἐωρακώς αὐτὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα, διὰ τὸ τοῖον D τῆς οὐσίας καὶ τὴν κατὰ πάντα δημοιότητα τοῦ Υἱοῦ πρός τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν διὰ αὐτοῦ κτίζεται, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία (72); Πῶς δὲ Λόγος ἀν εἰη καὶ Σοφία, εἰ μὴ ίδιον γέννηται τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὐκ δύτων καὶ αὐτὸς ἐγένετο;

νος, etc., ubi mendose editio Conimel., δέκται προδηται. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1, 1. et 5, Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ Θεός. In aliis et editis deest καὶ.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi μέν ομιλοῦνται.

(69) Basil., ἐργάζεσθαι. Ήσε autem verba, Ἐργάζεσθαι δὲ δημιαὶ οὕτω τὴν ὄλην ὁ Λόγος προστάττεμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ Θεῷ, deleta sunt in ms. Seguerian.

(70) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, οὕτως. Editi et alii, αὐτός. Mox ms., καὶ εἰ διὰ αὐτοῦ κτίζεται. Editio Conimel. ei omittit.

(71) Seguer., ἐν, mendose.

(72) Seguerian. Reg. Felc. 5, καὶ Σοφία. Allii et editi, καὶ ἡ Σοφία.

Πῶς δὲ πάντων (73) ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτισμάτων Α δύντων, καὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' ἔκεινους ἐνὸς ὄντος τῶν κτισμάτων, καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ, μόνος οὗτος ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα; καὶ οὐδεὶς ἄλλος εἰ μὴ μόνος αὐτὸς γινώσκει τὸν Πατέρα; Εἰ γὰρ δυνατὸν τοῖημι (74) δύτα τοῦτον γινώσκειν τὸν Πατέρα, γινώσκεσθα καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἔκάστου μέτρων ποιήματα γὰρ πάντα (75), ὡσπερ καὶ αὐτός. Εἰ δὲ οὐ δυνατὸν τοῖς γενητοῖς οὐτε βλέπειν οὔτε γινώσκειν, ἄλλ' ὑπερβαίνει πάντας (76) ἢ τε δῆμος καὶ τῇ περὶ τούτου γνῶσις· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὴν ὁ Θεὸς εἶπεν· Οὐδεὶς δύκεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται· δὲ Υἱὸς εἰρηκεν· Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· ἄλλος ἀντὶ τῶν γεννητῶν ὁ Λόγος, μόνος γινώσκων καὶ μόνος βλέπων τὸν (77) Πατέρα, ὡς εἶπεν, Οὐχ δτι τῷ Πατέρᾳ τις δώρακειν εἰ μὴ ὁ ὥρη παρὰ τοῦ Πατρός (78)· καὶ, Οὐδεὶς γινώσκει τῷ Πατέρᾳ εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶν Ἀρειψ μὴ δοκεῖ. Πῶς οὖν ἔγνω μόνος, εἰ μὴ μόνος ἦν ίδιος αὐτοῦ; Πῶς δὲ ἦν ίδιος (79), εἰ κτίσμα ἦν, καὶ μῆτρα ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ; (80) Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ εὐεξεῖας οὐκ ὀκνητέον. Αὐτεῖδες ἄρα τὸ φρονεῦν ἔνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Υἱόν (81)· βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόντον τὸ λέγειν κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων· γένημα (82), ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων. Πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἐν τούτων, εἰ γε κατ' αὐτοὺς οὐχ ἦν, πρὶν γεννηθῇ; Ἰδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι πρὶν γενέσθαι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων (83) ὑφίστασθαι, καὶν τῇ διδόῃ τῶν ἀλλων ὑπερέχη· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσμασι πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα εὑρεθῆσται, ὡσπερ καὶ βλεπόμενα δείχνυται: (84).

23. Ἄλλ' εἶπερ κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς κτίσμα μὲν η̄ ποιῆμα ἦν, οὐχ ὡς ἐν δὲ τῶν κτισμάτων, διὰ τὸ ἐν δέξῃ διαφέρειν αὐτῶν, ἐδει (85) πρὸς τὰ ἄλλα ποιημάτα τῇ̄ κατὰ τὸ βέλτιον συγκρίσει σημαίνεσθαι τε

¹¹ Exod. xxxiii, 20. ¹² Matth. xi, 27. ¹³ Joan.

(73) Basili. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, Καὶ πῶς δὲ πάντων. Ibidem Felc. 4, ἐξ οὐκ ὄντων δύντων. Mox Seguerian. Basil. Reg. Anglic. et Felc. 4, καὶ τῶν οὐκ δύντων ποτέ. Alii et editio Commel., καὶ οὐ τῶν δύντων ποτέ.

(74) Seguerian. Basili. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5, Πατέρα; Εἰ γὰρ δυνατὸν ποιῆμα, etc., omissis intermedii.

(75) Πάντα abest a Felc. 4. Mox idem et Felc. 5, γενητοῖς.

(76) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4. Regius autem et Felc. 5, γινώσκειν ὑπερβαίνει πάντας. Editi et alii, γινώσκειν· ὑπερβαίνει γὰρ πάντας. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, τῇ̄ περὶ τούτου γνῶσις. Editi aliique, η̄ περὶ αὐτοῦ γνῶσις. Ibidem Seguerian. καὶ γὰρ ὁ Θεός φησιν· Οὐδεὶς, etc. Editi et alii, Καὶ γὰρ ὁ Θεός φησιν· Οὐδεὶς, etc. Editi et alii, Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μέν, etc. Gobler. et Felc. 1, Καὶ γὰρ ὁ Θεός φησιν· Οὐδεὶς, etc. Editi et alii, Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μέν, etc.

(77) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Felc. 4 et 5. Editi vero et alii, γινώσκων τὸν Πατέρα καὶ μόνος βλέπων αὐτόν.

(78) Goblerian. et Felc. 1, περὶ Πατρός, et paulo post καὶ Ἀρειψ μὴ δοκεῖ.

(79) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. At cæteri et editi, μόνος ίδιος ἀν αὐ-

Deinde qui sit ut cum omnia ex nihilo producta sint ei cœata, Filiusque, ut volunt, una sit e rebus cœatis et quæ aliquando non fuerunt, solus tamen iste Patrem revelet, nullusque alias, præter illum, Patrem cognoscat? Nam si fieri potest ut ille, qui opus est, Patrem cognoscat, quidam ab omnibus quoque pro uniuscujusque dignitate ac facultate cognoscatur? omnia siquidem opera sunt, uti et ipse. Quod si fieri nequit ut res factæ Patrem vel videant vel cognoscant, sed ejus visio et cognitio omnes superet: namque Ipse Deus ait, Nemo videbit faciem meam et vivet¹⁴, et Filius, Nemo, inquit, novit Patrem nisi Filius¹⁵; fatendum sane est Verbum aliud esse a rebus factis, utpote a quo solo Pater videatur et cognoscatur, ut hæc ejus verba ostendunt: Non quod Patrem quis vidit, nisi is qui apud Patrem est¹⁶, nemoque Patrem cognoscit nisi Filius¹⁷; quidquid repugnat Arius. Quomodo ergo solus cognoscere, nisi solus proprius ejus esset? Quomodo vero proprius ejus esset, si esset creatus, non autem verus ex ipso Filius? Nec enim grave debet esse eadem saepius pietatis causa dicere. Itaque impium est sentire Filium unum ex omnibus esse. Nefarium vero et stultum est eum creatum dicere, sed non ut unam e creatis rebus; factum, sed nou ut unam e factis rebus; genitum, sed non ut unam e rebus genitis. Nam qui fieri potest ut non sit sicut una ex his rebus, si, ut illi quidem opinantur, non erat antequam esset genitus? Siquidem rerum creatarum et factarum proprium est non esse antequam siant, atque ex nihilo procreari, licet aliæ alii gloria procellant. Ut enim res aspectabiles inter se differre cernimus, sic idem etiam in omnibus aliis rebus creatis licet deprehendere

23. Atqui si, ut putant haeretici, Filius res cœata esset vel facta, sed non ut una ex rebus cœatis, quia scilicet gloria ab illis differat: sane id debuisse significare Scriptura, ipsumque cum aliis rebus fa-

vi, 46. ¹⁸ Matth. xi, 27.

τοῦ; Πῶς δὲ ἦν ίδιος. Ibidem Seguerian. Basil. Anglican. Goblerian. et cæteri mss. omnes Felc., et κτίσμα ἦν. Editi, ἀν κτίσμα ἦν. Reg. ει et ἀν omitit. Item ibidem Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, Υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ. Alii et editi, Υἱὸς ἀληθινὸς, ὃ ἐξ αὐτοῦ.

(80) Felc. 2, et editi, ταῦτα. Ibid. mss. omnes περὶ εὐεξεῖας. Editi, περὶ εὐεξεῖας. Item ibidem. Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 et 4, οὐχ ὀκνητέον. Editi et alii, οὐχ ὀκνηρόν.

(81) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, τὸν Υἱόν. Cæteri et editi, τὸν Θεόν. Mox Seguerian. et Felc. 5, ἀλλ' οὐχ ὡς. Editi et alii, καὶ οὐχ ὡς.

(82) Goblerian. et Felc. 1, καὶ γένημα. Ibidem Seguerian. Reg. et Felc. 1, γένημα et γεννημάτων. Cæteri et editio Commel., γένημα et γεννημάτων. Item ibidem Seguerian., Πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἐν. In aliis et editis deest ως. Mox Reg. et editi, πρὶν γεννηθῇ. Alii mss., πρὶν γεννηθῇ.

(83) Reg. et Basili., καὶ οὐχ ἐξ οὐκ δύντων, men-dose.

(84) Felc. 4, πρὸς ἑαυτὰ διαφέρουσαν εὑρεθῆσται, ὡσπερ βλεπόμενα.

(85) Seguerian. Anglic. Goblerian. et Felc. 1, πρὸς τὰ ἄλλα. Editi et alii, πρὸς ἄλλα. Mox Segue-

ctis, ratione præstantiæ, comparando, ostendere quoniam modo major archangelis, thronis honoratior, sole et luna splendoridior, ocelisque amplior dicendum sit. Nihil autem tale de illo habetur, sed Pater eum solum et proprium sui Filium esse his verbis declarat: *Filius meus es tu¹⁷*; et, *hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Hinc quoque angelii ei ministrabant¹⁸ tanquam qui alius ab illis esset, eumque adorant non ut gloria majorem, sed ut alium tum ab omnibus rebus creatis tum a seipso, atque ut solum **388** Patris propriumque et natura Filium. Nam si eum tanquam gloria præcellentem adorarent, singulæ res inferiores eas, quæ superiores et præstantiores sunt, deberent adorare. Sed non ita se res habet. Nec enim res creata aliam creatam adorat: sed servus Dominum, et res creata Deum adorat. Unde Petrus apostolus Cornelium se adorare volentem his verbis retinet: *Ego etiam homo sum¹⁹*. Similiter angelus Joannem se in Apocalypsi volentem adorare hoc modo ercit: *Vide ne feceris: conservus enim tuus sum, et fratum tuorum prophetarum, et eorum qui servavit sermones hujus libri. Deum adora²⁰*. Itaque solus Deus adorandus est, non runtque ipsi angeli, etiam si res alias gloria superrent, se tamen omnes esse res creatas, nec in eorum esse numero qui adorantur, sed qui Dominum adorant. Hinc angelus Manue Samsonis patrem, qui sibi sacrificium volebat offerre, his dicitis coercuit: *Non mihi, sed Deo offer²¹*. Porro Dominus ab angelis adoratur; scriptum enim est: *Et adorant eum omnes angeli Dei²²*; ab omnibus item gentibus adoratur, ut ait Isaías: *Laboravit Egiptus et negotiatio Aethiopum, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt, et tibi servi erunt: deinde, et te adorabunt teque precabuntur, quia in te est Deus, et non est Deus præter te²³*. Præterea discipulos seipsum adorantes laudat, hisque verbis eos hac de re confirmat: *Nonne vos vocatis me, Domine et magister, et bene dicitis: sum etenim²⁴*. Thomam quoque ipsi dicen-

¹⁷ Psal. II, 7. ¹⁸ Matth. III, 17; IV, 11. ¹⁹ Act. I, 26. ²⁰ Apocal. XXII, 9. ²¹ Judic. XIII, 16. ²² Psal. XCVI, 7; Hebr. I, 6. ²³ Isa. XLV, 14. ²⁴ Joan. XIII, 13.

rian., σημανεσθαι τε τῆς. Gobler. Felc. 1 et 4, σημανεσθαι παρά τε τῆς. Editi, σημανεσθαι τε παρά τῆς. In Felc. 5, τε plane deest.

(86) Felc. 5, αὐτὸν μείζονα, οἷνον ἔδει. Mox Goblerianus et Felc. 1, καὶ λαμπρότερον ἥλιου.

(87) Reg., ἐαντῷ Felc. 4, αὐτοῦ. Mox Seguerianus, Regius, Basilensis, Anglican., Felc. 1 et 4, δὲ ἀγαπητός. In aliis et editis δὲ deest.

(88) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, μόνον. Alii et editi, μόνος. Ibidem miss. κατ' οὐσίαν. Editio Commel. κατ' οὐσίας. Seguerian. ibid. pro El γάρ, habet Οὐ γάρ.

(89) Felckman. 5, κτίσμα γάρ κτίσμα.

(90) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, λέγων. "Ορα μή. Σύνδουλός σου εἰμι, omissis intermediis.

(91) Sic Seguerian. et Felc. 4, qui tamen ultimum habet, τῶν ἀλλων. Editi et alii, κανὸν ἀλλήλους δόξας ὑπερέχωσιν. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, κτίσματα πάντες. Felc. 4, κτίσματα πάντοτε. Alii et editi, κτίσματα πάντα.

(92) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, δτι μή

A παρὰ τῆς Γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, οἷον ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα (86) ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐντιμότερον τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μὲν ἡλίου καὶ σελήνης, μείζονα δὲ τῶν οὐρανῶν. Νῦν δὲ οὗτοι μὲν αὐτὸς οὐ σημανεῖται· Υἱὸν δὲ αὐτὸν Ἰδιον καὶ μόνον δείκνυσιν ἐαυτοῦ (87) δὲ Πατήρ, λέγων· Υἱός μου εἰ σύ· καὶ, Οὐτός δέστιν δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ μόνον εἰ σύ· καὶ, Οὐτός δέστιν δὲ τοῦ Υἱοῦ μονομάχος, ἐν φηνόδεκαστρος· διὸ καὶ διηχόντων αὐτῷ οἱ διγενεῖ, ὡς ἄλλῳ παρ' αὐτοὺς δοτεῖ· καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δόξῃ μείζων, ἀλλ' ὡς ἄλλος παρὰ πάντα τὰ κτίσματα καὶ παρ' ἐκείνους ὅν, μόνος (88) δὲ τοῦ Πατρὸς Ἰδιος ὁν κατ' οὐσίαν Υἱός. Εἰ γάρ ὡς ὑπερέχων τῇ δόξῃ προσκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἐκαστον τῶν ὑποβενθικότων τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν. 'Αλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· κτίσμα γάρ κτίσματι (89) οὐ προσκυνεῖ, δὲ ἄλλα δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πέτρος μὲν οὖν δὲ ἀπόστολος προσκυνήσας θέλοντα τὸν Κορηνήλιον κωλύει, λέγων, ὅτι Κάρην διηθρωπός εἰμι (90). Ἀγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἱωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει κωλύει, λέγων· "Ορα μή. Σύνδουλός σου εἰμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ Βιβλίου τούτου. Τῷ Θεῷ προσκύνησον. Οὐκοῦν θεοῦ ἔστι μόνου τὸ προσκυνεῖσθαι· καὶ τοῦτο Ισαΐα καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγγελοι, δτι κανὸν ἄλλων (91) ταῖς δόξαις ὑπερέχωσιν, ἀλλὰ κτίσματα πάντες εἰσὶ, καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν Δεσπότην. Τὸν γοῦν πατέρα τοῦ Σαμψών τὸν Μανὼ, θέλοντα θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν δὲ ἀγγελος λέγων δτι, Μὴ ἐμοὶ (92), ἀλλά τῷ Θεῷ προσέτεγκε. 'Ο δὲ Κύριος καὶ παρ' ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ· Καὶ προσκυνησάτεσσαν αὐτῷ πάτερες ἀγγελοι Θεοῦ· καὶ παρὰ πάντων δὲ (93) τῶν θεῶν, ὡς δὲ Ἡσαΐας φησίν· "Ἐκοστασερ Αἴγυπτος· καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαείμ ἀδρες δύνηλοι ἐπὶ σὲ διακήσοται, καὶ σοι ἐσοται δοῦλοι· είτα ἔχης· Καὶ προσκυνησοντο σοι, καὶ ἐν σοι προσεύξοται (94). δτι ἐτοι δὲ θεός ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πλήρης σοῦ. Τούς τε μαθητὰς προ-

έμοι. In aliis et editis deest δτι. Seguerian. ibid. Anglican. et Felck. 4, προσένεγκε. Reg. et Felc. 5, D προσένεγκατ. Editi et alii, προσένεγκον. Ibidem Seguerian., δὲ Κύριος καὶ παρ' ἀγγέλων. At καὶ abest ab aliis et editis.

(93) Seguerian. Anglican. Goblerian. Felc. 1 et 4, πάντων δὲ. In aliis et editis δὲ omittitur. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, καθὼς πρὸ ὧς, ut aliis et editi habent, ubi etiam Seguerian. δὲ omittitur. Mox Seguerian. Gobler. Felckm. 1 et 4, καὶ αἱ ἐμπορίαι. Anglican., καὶ ἐμπορίαι. Editi et alii, ut et Scriptura, καὶ ἐμπορία. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felckm. 1 et 4, Σαβαείμ, ut Scriptura. Alii vero et editi, Σεβωείμ.

(94) Goblerian. et Felckm. 1, προσεύξονται, δτι ἐν σοι προσεύξονται, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πλήρης σοῦ. Seguerian., προσκυνοῦσι, καὶ ἐν σοι, etc. Idem et Felckm. 4, δτι ἐν σοι δὲ θεός ἔστι, καὶ οὐκ, etc.. ut Scriptura. Editi omittunt, ἐν σοι δὲ θεός ἔστι. Editio autem Commel. sic intendose habet, δτι ἐν σοι δὲ θεός πλήρης σοῦ.

κυνοῦντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ τούτους, δοτις Α ἐπὶ λέγων· Οὐχ ὑμεῖς λέγετε με, δὲ Κύριος καὶ διδάσκαλος; καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ (95). Καὶ τὸν Θωμᾶν δὲ λέγοντα αὐτῷ, Ὁ Κύριός μου καὶ δὲ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν, καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται, μή καλύων αὐτὸν. Ἔστι· γάρ αὐτὸς, ὡς οἱ τε ἄλλοι (97) προφῆται λέγουσι, καὶ Δασδίψ ψάλλει, Κύριος τῶν στρατιῶν (98), καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ, καὶ οἱ Ἀριανοὶ τὸν τούτῳ διαρρήγνυσιν ἔαντούς.

24. Οὐκ ἀν δὲ οὐδὲ αὐτὸς προσεκυνθῆται, οὐδὲ ταῦτ' ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, εἰ δῶς τῶν κτισμάτων ἦν. Νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀλλ' ἕδον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου Θεοῦ γέννημα, καὶ φύσει Γένος ἔστι· διὰ τοῦτο προσκυνεῖται, καὶ Θεὸς πατεύεται, καὶ Κύριος στρατιῶν καὶ ἔξουσιαστῆς καὶ παντοκράτωρ ἔστιν, ὡς δὲ Πατήρ· αὐτὸς γάρ εἰρηκε (99). Πάντα, δοτα ἔχει δὲ Πατήρ, ἀμάλεκτος· Γίοι γάρ ἕδον τὸν Πατρὸς ἔχειν (1), καὶ τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν Πατέρα· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιηθῆσαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων γίνεσθαι τε καὶ συνίστασθαι (2)· ἐπεὶ καλὸν αὐτοὺς ἔρεσθαι καὶ τοῦτο, ἵνα ἔτι μᾶλλον δὲ ἐλεγχος τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φαίνηται· Διὰ τί πάντων δυντων κτισμάτων, καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ δυνος ἔχοντων τὴν σύστασιν (3), τοῦ τε Γίοι καὶ αὐτοῦ δυνος καθ' ὑμᾶς κτίσματος, καὶ ποιημάτος, καὶ ἐνὸς τῶν οὐκ δυνων ποτὲ (4), δι' αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ έν; Ἡ διὰ τοῦ, δταν μὲν τὰ πάντα λέγηται, οὐ τὸν Γίον τις ἐν τοῖς πάσι σημαίνειν νοεῖ, ἀλλὰ τὰ γεννητά (5); δταν δὲ περὶ τοῦ Λόγου λέγωσιν αἱ Γραφαὶ, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν δυντα νοοῦσιν, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ συντάκτουσιν αὐτὸν, ἐν ω τὴν πάντων πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ δὲ Πατήρ· καὶ μάλιστα δυναμένων τῶν πάντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, φέρεταινος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, γίνεσθαι; Οὐ γάρ κάμει δὲ Θεὸς προστάττων· οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν τῶν πάντων ἐργασίαν, ἵνα τὸν μὲν Γίον μόνος μόνον κτίσῃ (6), εἰς δὲ τὴν τῶν διλλων δημιουργίαν δύουργον καὶ βοηθοῦ χρείαν ἔχῃ τοῦ Γίοι. Οὐδὲ γάρ οὐδὲ ὑπέρθεταιν ἔχει, ὅπερ ἀν ἐθελήσῃ (7) γίνεσθαι· ἀλλὰ

¹⁸ Joan. xx, 28. ¹⁹ Psal. xlvi, 9. ²⁰ Psal. xliii,

(95) Sic Seguerian. Feli. 4, et Scriptura, idemque et Gobler. ac Feli. 1, εἰμὶ γάρ. Editi et alii, καὶ omissio, καλῶς λέγετε· καὶ γάρ εἰμι. Ibidem Seguerian. Anglican. Goblerian. Feli. 1 et 4, Θωμᾶν δὲ λέγοντα. At δέ abest alii et editis. Mox Seguer. Reg. Gobler. Feli. 4, 4 et 5, ut et Scriptura, καὶ δὲ Θεός μου. Alii et editi, καὶ Θεός μου.

(96) In Hebreo τεκνοῦ λαβεται τὸν Ιησοῦν, ubi Graeca versio, Κύριος τῶν δυνάμεων: et Vulgata, Dominus virtutum.

(97) Ἀλλος abest a Feli. 5. Mox Seguerian. et Feli. 4, τῶν δυνάμεων καὶ Σαβαώθ.

(98) Feli. 4, στρατιωτῶν. Mox Basiliensis, καὶ οἱ Ἀριανοὶ ἐν τούτῳ διαρρήγνυσιν. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Feli. 1, οὐκ ἀν δὲ αὐτός. Editi et alii, οὐδὲ δὲ οὐδὲ αὐτός. Mox ibid., οὐδὲ ταῦτ' ἐλέγετο. Editio Comml., οὐ ταῦτ' ἐλέγετο.

(99) Seguerian. et Felckman. 4, εἰπεν. Mox Seguerian. Goblerian. Feli. 1, Γίοι γάρ εἰσον. Editi et alii, Γίοι δὲ ίστον.

tem, Dominus meus et Deus meus ²¹, ita loqui sinit, nec prohibet, sed potius comprobat. Ipse enim est, ut aliū prophetae testantur, et canit David, Dominus virtutum ²² et Dominus Sabaoth (96) ²³, id est Dominus exercituum, ac Deus verus et omnipotens, hic licet disrumpantur Ariani.

24. Atqui ipse non certe adoratus fuisset, nec ista de eo dicerentur, si prorsus οὐ numero easet rerum creatarum. Quia vero non est creatus, sed proprius est substantiæ Dei adorandi fetus ac naturalis Filius, idcirco adoratur et Deus creditur, estque Dominus exercituum, dominator atque omnipotens, sicuti ipse Pater. Siquidem ipse dixit: *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt* ²⁴. Filii enim proprium est ea quæ Patris sunt habere, ac talem esse ut in ipso Pater conspiciatur et per eum omnia facta fuerint, in eoque illat et constet omnium salus. Nam hoc ab illis inquirere haud abs re erit, quo magis sit perspicua illorum hæresis refutatio: *Quare nimisrum cum res omnes sint creatæ, atque ex nihilo exsisterint, ipseque Filius* ²⁵ *secundum vos sit creatus et ex earum rerum numero quæ aliquando non fuerunt, omnia tamē per ipsum fecit Deus et sine illo factum est nihil* ²⁶? Vel quare cum, *omnia*, dicitur, Filium inter omnia significari nemo intelligit; cum vero de Verbo loquuntur Scripturæ, non ipsum e numero omnium esse intelligent, sed cum Patre collocant, omniumque conservationi et saluti in eo providet ac propicit Pater: maxime cum omnia eodem imperio, quo ipse a solo Deo factus est, fieri possint? Nec enim Deus jubendo desfatigatur, vel ad omnia creanda est imbecillior, ut solus solum Filium creet, quo adjutore et ministro indigeat ad res alias producendas. Nam nulla interponitur mora ut ea quæ voluerat fieri; sed satis fuit eum velle, statimque omnia exsisterunt, nemoque ejus restitit voluntati. Quare igitur non a solo Deo omnia eodem jussu facta sunt, quo Filius factus est? Vel si factus ipse est, dicunt 10. ²⁷ Joan. xvi, 15. ²⁸ Joan. 1, 3.

(1) Anglic., ἔχειν, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, omissis intermediis.

(2) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, Solus tamen Seguerian. habet τε. Alii et editi omittunt καὶ συνίστασθαι. Ibidem Feli. 2 et editi, πάλιν ἐπει. In aliis deest πάλιν.

(3) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Feli. 1 et 4. Editio vero et alii, ὑπόστασιν. Ibidem Seguerian., δυτος καθ' ὑμάς. At ceteri et editi δυτος omittunt. Item ibid., καὶ ποιημάτος deest in Seguerian. Goblerian. Feli. 1 et 4.

(4) Sic mss. omnes. Editio vero, πῶς.

(5) Sic Seguerianus. Regius, Basiliensis et Anglican. At Gobler. Feli. 1, 4 et 5, ἀλλὰ τὰ γεννητά. Editio vos; δταν δὲ, etc.

(6) Sic Seguer. At alii et editi τῶν omittunt. Ibidem Seguer. Regius, Basiliensis, Gobler. Feli. 1, 4 et 5, μόνος μόνον κτίσῃ. In aliis et editis, deest μόνον.

(7) Seguer. ὅπερ ἀν ἐθελήσῃ. Reg. ὅπερ ἀν θελήσῃ. Editio et alii, δταρ ἐὰν θελήσῃ.

velim quare omnia per ipsum facta sunt? sane nihil nisi per absurdum habent quod respondeant. Hæc sunt nihilominus quæ hac de re effutiunt. « Cum Deus, inquit, factam naturam vellet creare, videt meræ manus Patris ejusque creationis seu actionis participem fieri non posse: quam ob causam primo solus solum unum creavit, quem Filium et Verbum appellavit, ut illo intermedio facto, ita deinceps omnia per ipsum possent fieri. » Hæc non tantum dixerat, sed etiam scribere ausi sunt Eusebius et Arius, atque Asterius qui idolis immolavat.

Ita, tunc mètou γενομένου (10), cùm lóipón καὶ τὰ πάντα διά αὐτοῦ γενέσθαι δυνηθῆ. » Tauta oú μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τεταλμήκασιν Εὐσέβιος; τε καὶ Ἀρειος, καὶ δύσας Ἀστέριος.

25. Annon igitur ex his summæ sunt merito condemnandi impietas, quam insigni cum amenantia conjungentes, non erubescunt contra veritatem tam impudenter bacchari? Nam si aiunt Deum procreasse solum Filium, quod ipse impar erat ad res alias efficiendas: adversus illos tanquam indigna de Deo loquentes reclamabit universa rerum creatarum natura, nec non Isaías qui hæc scribit: *Deus æternus, qui terminos terræ construxit, non esuriet neque laborabit, nec est investigatio sapientiæ ejus*¹⁰. Quod si Deus res alias a se fieri indignum se arbitratus, solum produxit Filium, cætera autem Filio veluti adjutori dimisit: hoc ipsum profecto valde indignum est Deo. Nec enim ulla in Deo est superbia. Verumtamen illos quoque, si ita senserint, silere coget Dominus, cuius nimirum hæc sunt verba: *Nonne duo passeræ asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro, qui in cælis est?*¹¹ Et rursus: *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum?* Respicie volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos illis præstantiores estis? Quis vero ex vobis sollicite cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant **390** neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua cooperitus est sicut

¹⁰ Isa. xl, 28. ¹¹ Matth. x, 29.

(8) Sic Seguer. Gobler. et Felckman. 4. In aliis et editiis deest oñv. Pauli post Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, θέλων δ Θεός. Alii et editi, θέλων δ τῶν δῶν Θεός. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1, τὴν γενητὴν. Felc. 5, τὴν γεννητὴν. Alii et editio Commel. τὴν γενετὴν. Item ibid. Felc. 4, ἐπὶ δὲ ἑώρα.

(9) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii et editi, τοῦ Θεοῦ. Ibid. Seguer. et Felc. 4, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ. Cæteri et editi, καὶ παρ' αὐτοῦ. Mox Reg. et Felc. 5, κτίζει πρώτως. Alii et editi, πρώτος.

(10) Seguer. Reg. Basiliens. et Felc. 4, γενομένου. Cæteri et alii γενομένου. Ibidem mss. καὶ τὰ πάντα, præter Felc. 2, in quo ut in editis, deest καὶ.

(11) Felc. 2, et editi, τῷ ἔργῳ. Alii omnes mss. τῷ Γιώ. Ibidem Seguer. ἐνεχέταισεν. Idem et Gobler. Felc. 1 et 4, ὡς βοηθῷ. Editi et alii ὡς omitunt. Felc. 4, ibidem, καὶ αὐτὸν μέν. Idem et Seguer. ac Gobler., ἀνάξιον Θεοῦ. Editi et cæteri, ἀνάξιον Θεῷ.

μόνον τὴν τὴν πάντα, καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθεστηκε. Τίνος οὖν ἐνεκα οὐ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ τῷ προστάγματι, φύγεσθαι καὶ διά Υἱός; « Η δέ τι τούτου πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γεννητοῦ τυγχάνοντος, λεγέταισαν. Ἀλογία μὲν οὖν (8) πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ δύμας περὶ τούτου, ὡς ἄρα « Θελῶν δ Θεός τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, ἐπειδὴ ἔώρα μή δυναμένην αὐτὴν μετατρέψει τῆς τοῦ Πατρὸς (9) ἀκράτου χειρὸς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρώτως μόνος μόνον ἔνα, καὶ καλεῖ τοῦτον Υἱόν καὶ Λόγον, μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τεταλμήκασιν Εὐσέβιος; τε καὶ Ἀρειος, καὶ δύσας Ἀστέριος.

25. Πώς οὖν οὐκ ἀντὸν ἐκ τούτων τέλεον καταγονή τῆς ἀσθείας, ἦν, μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἁυτοῖς κεράσαντες, οὐκ ἐρυθριώσιν οὔτε καταπεθύοντες τῆς ἀληθείας. Εἰ μὲν γάρ, διὰ τὸ κάμνειν τὸν Θεόν πρὸς τὴν τῶν ἀλλων ἐργασίαν, φέσουσι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν Γιόν· καταδοήσει μὲν τούτων πᾶσα ἡ κτίσις, οὐκ ἀξία φθεγγομένων περὶ τοῦ Θεοῦ· ἐγγράφως δὲ δ Ἡσαΐας λέγων· Θεὸς αἴλυος, δ κατασκευάσας τὰ ἀκρα τῆς τῆς, οὐ κειράσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδὲ δέστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. Εἰ δὲ, ὡς ἀπαξιῶν δ Θεός τὰ ἀλλα ἐργάσανται, τὸν μὲν Υἱὸν μόνον εἰργάσατο, τὰ δὲ ἀλλα τῷ Γιῷ (11) ἐνεχείρισεν ὡς βοηθῷ· καὶ τούτο μὲν ἀνάξιον Θεοῦ· οὐκ ἔστι γάρ ἐν Θεῷ τύφος· ἐντρέψει δὲ αὐτοὺς δύμας δ Κύριος λέγων· Οὐχὶ δύο στρονθία ἀσταρπον πωλεῖται; καὶ διὰ ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν τῆν ἄντεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν (12), τοῦ δὲ τοῖς οὐρανοῖς; καὶ πάλιν· Μή μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τῇ φάγητε, μηδὲ τῷ σῶματι ὑμῶν, τῇ ἐρδύσησθε. Οὐχὶ η ψυχὴ πλεῖστη ἔστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐρδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, διτι οὐ σπελρούσιν, οὐδὲ θερλίουσιν, οὐδὲ συνάργουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας (13)· καὶ δ Πατήρ ὑμῶν δ οὐράριος τρέψει αὐτάς. Οὐχὶ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν, μεριμνῶν, δύναται προσειραι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἔσται; Καὶ κερί ἐρδύματος (14) τῇ μεριμνᾷς; Καταμάθετε τὰ κρήτα τοῦ ἀγροῦ, κῶς αἰξάροντι· οὐ ποκιώνιν, οὐδὲ ρήθεντι. Λέτω δὲ ὑμῖν (15), διτι οὐδὲ Σαλο-

(12) Sic mss. Editio autem Commel., διτι Πατρός. Ibidem Seguer. Basili. Anglic. et Felc. 4, δύμων, ut et Scriptura habet. Reg. et Felc. 5, τιμῶν. Alii et editi, μονο. Mox Gobler. et Felc. 4, πάντες. Ibidem Basili. Anglic. Reg. et Felc. 4, τι ἐνδύσεσθε.

(13) Felc. 5, εἰς ἀποθήκας. Paulo post Seguerian. Basil. Anglic. et Felc. 4, οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον. Alii et editi, οὐχ ἡμεῖς, mendose.

(14) Goblerian. et Felckman. 4, προσθῆται ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἔνα, καὶ τὰ δέκτη. Εἰ γάρ οὐκ ανάξιον, etc. omissis intermediis.

(15) Δὲ ὑμένιν abest a Felc. 5. Ibidem idem et Seguer., ἐν πάσῃ τῇ δέκτῃ, ut et Matth. vi, 29, legitur. Editi et alii, ἐν ὅλῃ τῇ δέκτῃ. Ibidem pro αὐτοῖς, ut Seguer. Reg. Basiliensis, Anglican. Felc. 4 et 5, habent. Felc. 2 habet αὐτῶν: editio autem Commel., αὐτοῦ, ut Scriptura. Felc. 4, ibidem, περιέλλετο.

ιώρ ἐτὶ πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο, ὡς ἐτὶ εὐτῷ. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀρροῦ σήμερον θῆτα, καὶ αὐτοῖς εἰς αὐλίστρον βαλλέμενον, ὁ Θεὸς οὐτως ἀμφιέρυσιν· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑπᾶς, διηγόπιστοι; Εἰ γάρ οὐκ ἀνάξιον Θεοῦ προνοεῖσθαι καὶ μέχρι τῶν οὖτων μικρῶν (16), τριχὸς κεφαλῆς, καὶ στρουθίου, καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἄγρου, οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι. Ὅν γάρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται, τούτων καὶ ποιητῆς ἔστι: διὰ τοῦ ἴδιου Λόγου. Ἀλλως τε καὶ μεῖζον ἀποπον τοῖς τοῦτο (17) λέγουσιν ἀπαντᾷ· διαιροῦσι· γάρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν ὅρμιουργίαν· καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ διδόσας ἔργα· δέον ἦ καὶ τὰ πάντα (18) μετὰ τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰ διὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ γίνεσται, μή μέγιστον αὐτὸν ἔνα τῶν γενητῶν εἶναι (19).

26. Ἐπειτα δὲ κάκενως ἐλέγχειν ἀν τις αὐτῶν τὴν δνοιαν. Εἰ καὶ δὲ Λόγος τῆς γενητῆς φύσεως ἔστι, πῶς, ταύτης (20) ἀδυνάτου τυγχανούστης χωρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν, μόνος αὐτὸς ἐκ πάντων ἀδυνάτη ταπέτης ἀγενήτου καὶ ἀκριψεστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι (21), ὡς ὑμεῖς λέγετε; Ἀνάγκη γάρ ἦ τούτου δυναμένου καὶ πᾶσαν δύνασθαι· ἢ πάσης ἀδυνάτου τυγχανούστης, μή δύνασθαι μηδὲ τὸν Λόγον· εἰς γάρ ἔστι τῶν γενητῶν (22) καὶ οὗτος καθ' ὑμᾶς. Πάλιν δὲ (23), εἰ, διὰ τὸ ἀδυνάτον εἶναι τὴν γενητὴν φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀυτουργίας, μεσίτου χρεία γέγονεν· ἀνάγκη τάσσα, γενητοῦ καὶ κτίσματος ὅντος τοῦ Λόγου, μέσου χρείαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς τούτου δημιουργίας, διὰ τὸ εἶναι ἔνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μή δυναμένης μετασχεῖν τῆς ταπέτης τοῦ Θεοῦ ἔργασίας, ἀλλὰ μέσου δεομένης· καὶ ἐκείνου δὲ τις εὔρεθη μέσος, πάλιν ἐπέρρευντων (24) μεσίτων, καὶ οὐτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν δει τοῦ μεσίτου δεομένην, καὶ τοῦ μέσου μή δυναμένου γενέσθαι χωρὶς ἐπέρρου μεσίτου, διὰ τὸ πάντας εἶναι (25) τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μή δυναμένης μετασχεῖν τῆς ταπέτης μόνου τοῦ Θεοῦ ἔργασίας, ὡς ὑμεῖς λέγετε. Ηὕτης τοίνου ἀφρούνης εἰσὶ τάχη· διὸ ἦν καὶ τὰ ἡδη γενόμενα νομίζουσιν ἀδύνατον εἶναι γενέσθαι; Ἡ τάχα οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαντάζονται, ζητοῦντες ἔτι τὸν μεσίτην. Κατὰ γάρ τὴν

A unum ex istis. Si autem fenum agri quod hodie est, et eras in clibanum mittitur, Deus sic restit : nonne multo magis vos modicæ fidei ²²? Si ergo non indignum Deo videtur res tantulas, ut capit is crinem, passerem, agrique fenum sua complecti providentia, certe nec ipsas creare indignum ei fuit. Quibus enim Deus providentia sua consultit, eorum per proprium Verbum est effector. Præterea, qui haec audent dicere, turpiorem in errorem incidunt. Illi enim res creatas et creationem dividunt, ita ut hanc velint Patris opus esse, illas autem Filii esse opera : cum necesse sit vel omnia cum Filio a Patre fieri, vel, si res omnes factæ, per Filium fieri, non affirmare eum unam e rebus factis esse.

B

26. Insuper hoc etiam pacto redargui potest illicitorum inscritia. Si ipsum quoque Verbum factæ est naturæ, qui fieri potest ut cum ipsa Dei actionem sustinere non queat, solum Verbum ex omnibus a non facta et purissima Dei natura fieri potuerit, uti vos asseveratis? Nam necesse est, si possit Verbum, res omnes similiter posse: aut si nulla possit, nec Verbum item posse, utpote quod secundum vos una sit e factis rebus. Rursus si, ideo quod facta natura non possit actionis ipsius Dei esse particeps, intermedii alicuius opus fuit, sane cum Verbum factum sit et creatum, ut possit creari, necessarius omnino fuerit aliquis item intermedius, quandoquidem ipsum quoque est ex numero factarum naturarum, quæ actionis Dei participes esse non queunt, sed intermedio indigent aliquo. Quod si intermedius aliquis inter illum intermedium et Deum reperiatur, alio iterum intermedio propter istum opus erit, itaque quis progrediendo et mente indagando, maximam confluentium intermediorum turbam offendet, ac proinde nulla res creata poterit existere et constitui, cum semper intermedio aliquo indigeat, unusquis intermedius sine alio intermedio non possit fieri, ideo quia omnes factæ sunt naturæ, quæ actionis solius Dei, ut vos contenditis, particeps esse non potest. Quanta igitur illorum est dementia, ex qua res jam factas fieri non potuisse arbitrari illos

²² Matth. vi., 25-50.

(16) Sic Seguer. et Reg. Felc. 4 omittit, τῶν οὖτων μικρῶν. Editi et alii, μέχρι τῶν οὖτων μικρῶν, μέχρι τριχός, etc. Ibidem Seguer. Reg. et Felc. 4, καὶ τοῦ χόρτου. Cæteri et editi, καὶ χόρτου.

(17) Sic Seguer. Basil. Reg. Anglie. Felc. 4 et 5. At editi et alii, οἰχεῖον. Ibidem Seguer. μεῖζον ἀπόπον τοῖς τοῦτο. Editi, μεῖζον τὸ τοῖς ἀπόπομα τοῖς τοῦτο.

(18) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἢ καὶ πάντα. Paulo post Felc. 5, εἰ post ἢ omittit. Ibidem Seguer. et Reg. δι' Υἱοῦ. Felc. 4, ibid. γεννητά.

(19) Seguer. Gobler. et Felc., τῶν γενητῶν εἶναι. Felc. 4, τῶν γενητῶν εἶναι. Alii et editi, τῶν ποιημάτων εἶναι. Paulo post Seguer. et Felc. 4, αὐτῶν τὴν ἀνοίαν. Editi et alii, αὐτῶν τὴν ἀνομίαν.

(20) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ταύτης. Cæteri

D et editi, αὐτῆς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, μόνος αὐτός. Alii et editi, μόνος οὗτος.

(21) Seguer. Gobler. et Felc. 1, γίνεσθαι. Cæteri et editi, γενέσθαι. Mox Goblerian. et Felckman. 1. Ἀνάγκη γάρ εἰ τούτου. Ibidem iidem et Seguer. Anglie. Felckm. 4 et 5, καὶ πᾶσαν δύνασθαι. Alii et editi, καὶ πάντα δύνασθαι. Item ibid. mss. omnes, ἢ πάσης. Editi, πλάστης, perperam.

(22) Felc. 4 et 5, γεννητῶν. Ibidem καὶ abest . Gobler. Felc. 1 et 4.

(23) Seguerian., πάλιν τε.

(24) Seguer. et Felc. 4, ἐπιειρεύντων.

(25) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, πάντας εἶναι. Alii et editi, πάντα εἶναι. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, τῆς γενητῆς τῆς φύσεως. Cæteri et editi, τῆς γενητῆς τῆς φύσεως.

necessere est. An vero necdum factas esse opinantur, intermediumque aliquem adhuc querunt? Nam juxta impian hanc et stultam illorum sententiam, minime existent etiam ea quae existunt, cum intermedius non reperiatur.

27. At vero quid objiciant videamus. Ecce, inquit, Deus per Moysem populum deduxit ex Aegypto, per eundem legem dedit, tametsi homo ipse erat: ac proinde similia per simile possunt fieri. Utique maxime decuit haec eos latenter loqui, ne suinno afficerentur pudore. Nec enim Moyses missus est ad creandum, neque ut ea, quae non sunt, vocaret ut sint, neque ut homines similes forniaret, sed tantum ut apud populum et apud regem Pharaonem sermonum esset administer: quae profecto multum inter se differunt. Nam ministrare rerum factarum est tanquam servorum: res vero producere et creare solius Dei est propriaque ejus Verbi et sapientiae. Hinc nemo alias in rebus creandis occurrit praeter solum Dei Verbum: omnia siquidem in sapientia facta sunt²³, et sine Verbo factum est nihil²⁴. Quod autem ad eos qui ministrant spectat, non unus certe, sed ex omnibus plurimi sunt, quos nimurum Domino placuerit mittere. Etenim multi archangeli, multi throni et potestates ac dominationes milliaque milium et decies milles dena millia ministrant ac praesto sunt ad missionem²⁵. Multi quoque sunt prophetae: duodecim sunt item apostoli, et Paulus. Et vero ipse Moyses non solus, sed Aaron cum eo, ac deinde alii septuaginta sancto Spiritu repleti sunt²⁶: ac Moysi Jesus filius Nave successit, cui successere judices, iudicibus vero non unus sed multi reges. Si igitur creatus et factus esset Filius, multos quoque hujusmodi filios esse oporteret, ut multos pariter ejus generis ministros haberet Deus, quenadmodum aliorum magna est multitudo. Quod si id verum non est, sed res quidem creatae multae sunt, unum autem est Verbum; quis non inde perspicit Filium ab omnibus differre, nec res creatas illi esse aequales, sed eum proprium esse Patris? Unde non multa sunt Verba, sed solum unum unius Patris Verbum, unaque unius Dei imago est. Atqui, inquit, etiam sol unus est, et terra una. Addant insanum aquam unumque ignem esse, ut deinde audiatur, quamlibet quidem rerum factarum unam

27. 'Αλλ ἐκεῖνο φάσκουσιν· Ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωϋσέως ἔξῆγαρε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον δέδωκε (27), καίτοι καὶ εὔτού τυγχάνοντος ἀθρώπου· ὡς τε δυνατὸν διὰ τοῦ δόμοιο τὰ δμοια γίνεσθαι. Τούτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλουπομένους ἐπρεπεν, ἵνα μὴ πολλὴν αἰσχύνην ἀπενέγχωνται. Μωϋσῆς γάρ οὐ δημιουργεῖν ἐπέμπετο, οὐδὲ τὰ μὴ δυτα (28) εἰς τὸ εἶναι καλέσαι, καὶ πλάσαι τοὺς δμοιούς ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον φήματα πρὸς τὸν λαὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα (29) Φαραὼ. Ἐχει δὲ τοῦτο πολλὴν τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ μὲν διακονεῖν τῶν γενητῶν ὡς δυάλων ἐστι· τὸ δημιουργεῖν δὲ καὶ κτίζειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ τοῦ τίδιον αὐτοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν οὐκ ἄν τις ἀλλοι εὑροι, ἢ μόνον (30) τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· πάντα γάρ ἐν σοφίᾳ γέγονε, καὶ χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἔν. Πρὸς δὲ τὰς διακονίας οὐχ εἰς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοῖ εἰσιν, οὓς ἐὰν θέλῃ πέμπειν ὁ Κύριος. Πολλοὶ μὲν γάρ ἀρχάγγελοι (31), πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἔξουσιαι, καὶ κυριότητες, χίλιαι τε χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκασι λειτουργούντων καὶ ἐτοίμων εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι (32). Καὶ προφῆται μὲν πολλοί, καὶ ἀπόστολοι δὲ δέκα καὶ δύο, καὶ ὁ Παῦλος (33)· καὶ Μωϋσῆς δὲ αὐτὸς οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν σὺν αὐτῷ, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἐβδομήκοντα Πνεύματα, ἐπληρώθησαν ἀγίου· καὶ Μωϋσῆς διεδέκατο Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ναυῆ, κάκενον οἱ χριταὶ, κάκενον οὐχ εἰς, ἀλλὰ πλεῖστοι βασιλεῖς. Εἰπερ οὖν καὶ κτίσμα (34) ἥν καὶ τῶν γενητῶν ὁ Γίνεσ, ἔδει καὶ πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱούς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ δὲ Θεός, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλῆθός ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ίδειν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλά, δὲ δὲ Λόγος εἰς ἔστι· τις οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ τούτων (35), διτι δὲ Γίνεσ διέστηκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἔξιστων ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ιδότητα; "Οὐος οὐδὲ πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἰς τοῦ ἔνδος Πατρὸς Λόγος, καὶ μία τοῦ ἔνδος Θεοῦ (36) εἰκὼν ἔστιν. 'Αλλ ἴδοι, φασι, καὶ ἡλιός μόνος εἰς καὶ τῇ γῇ μία. "Ἄρρονες εἰπάτωσαν διτι καὶ ὅδωρ ἔν, καὶ πῦρ ἔν, ἵνα ἀκούσωσιν, διτι τῶν γενομένων (37) ἔκαστον

²³ Psal. ciii, 24. ²⁴ Joan. 1, 5. ²⁵ Daniel. vii, 10. ²⁶ Num. xi, 25.

(26) Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, τὰ διητά. Editi et alii, τὰ γεντά. Ibidem Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, τοῦ μεσοῦ. Editi et alii, τοῦ μεσοῦ. Mox Felc. 4, ίδοι δὲ καὶ.

(27) Seguer. Gobler. et Felc. 1, δέδωκε. Cæteri et editi, ἔδωκε.

(28) Seguerian. Reg. Goblerian. et Felc. 1, οὐδὲ τὰ μὴ διητά. Alii et editi, οὐδὲ μὴ διητά. Mox, καὶ πλάσαι, deest in Seguer.

(29) Seguerian., πρὸς βασιλέα.

(30) Goblerian. et Felckman. 1, ἢ μὴ μόνον.

(31) Sic Seguerian. Reg. Basili. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii et editi γάρ ομιλοῦν. Ibidem Felc. 4, ἄγγελοι.

(32) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, λειτουργῶν καὶ ἐτοίμων εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι.

(33) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, καὶ Παῦλος. Ibidem Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς καὶ Ἀαρὼν.

(34) Seguerian., καὶ κτίσμα, et mox, ἔδει καὶ πολλούς. In aliis et editis, καὶ ultrubique deest.

(35) Seguerian., ἐκ τούτων.

(36) Seguerian., τοῦ ἔνδος Θεοῦ. Editi et alii omitunt ἔνδος. Seguer. ibid., καὶ ἡλιός μόνος εἰς ἔστι, καὶ γῇ μία. Editi, καὶ ὁ ἡλιός μόνος εἰς, τῇ γῇ μία.

(37) Felc. 1, et Goblerian., γενομένων.

τὸν μὲν ἔστι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, πρὸς δὲ τὴν ἑγερίζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν οὐκ ἔστιν ἔκαστον ἵκανὸν καὶ μόνον αὐτάρχες (38). Εἶπε γάρ δὲ Θεός· Γενηθήσωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς γαύσιν τῆς γῆς, καὶ διαχωρίζειν ἀρὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀρὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἀποτωραν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καρποὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐριαντούς. Εἴτα φησι· Καὶ ἀπολήσειν δὲ τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἀλάσσον εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός.

28. Ιδίου πολλοὶ φωστῆρες (39), καὶ οὐ μόνος δὲ τὸν ἥλιος, οὐδὲ σελήνη μόνη, ἀλλὰ ἔκαστον μὲν ἐν ἔστι κατ’ οὐσίαν, μία δὲ καὶ κοινὴ πάντων ἔστιν ἡ λειτουργία· καὶ τὸ ἔκαστον λείπον (40) παρὰ τοῦ ἔτερου πληροῦται· καὶ τοῦ φωτίζειν ἡ χρεῖα παρὰ πάντων γίνεται. Ἡλιος γοῦν τοῦ μεθ’ ἡμέραν (41) μόνου διαστήματος φαίνειν ἔχει τὴν ἔξουσίαν, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα· οἱ δὲ ἀστέρες μετὰ τούτων τοὺς καρπούς καὶ ἐνιαυτούς ἔκτελοῦται, καὶ ἔκαστος εἰς σημεῖα γίνεται πρὸς τὴν (42) ἀπαυτοῦσαν χρέαν. Οὕτω καὶ ἡ γῆ οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ’ εἰς μόνους τοὺς καρπούς, καὶ βάσιν εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ ζώων· τό τε στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὄντας, καὶ ὄντας, καὶ ἡ θέσις τῶν φωστήρων ἐν αὐτῷ ἔστιν· οὕτω (43) καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὄνταρ, μετὰ τῶν ἀλλων πάντων γέγονε, εἰς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν· καὶ ὅλως οὐδὲ ἐν μόνον, ἀλλὰ ἔκαστον τῶν γενομένων, ὥσπερ ἀλλήλων δυτα μέλη, ἐν καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον ἀποτελοῦσιν. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν Γίδην ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, βαλλέσθωσαν παρὰ πάντων, μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν πάντων τὸν Λόγον, καὶ μέρος οὐχ ἵκανὸν διεν τῶν ἀλλων πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυσσεβές ἔστιν, ἐπιγνώτωσαν, δις μὴ τῶν γενητῶν ἔστιν δὲ Λόγος, ἀλλὰ τοῦ μὲν Πλετρὸς μόνος ίδιος Λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργῶν (44). Ἀλλ’ εἰρήκασι· Κτίσμα μὲν ἔστι, καὶ τῶν γενητῶν· ὡς δὲ παρὰ διαστάκλου καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν, καὶ οὕτως ἄπτηρέτησε τῷ διδάξαντι Θεῷ. Ταῦτα γάρ καὶ Ἀστεριος ὁ σοφιστής, ὡς μαθὼν ἀρνεῖσθαι τὸν Κύριον, γράψαι τετόλμηκεν, οὐ συνορῶν τὴν ἐκ τούτων ἀλογίαν. Εἰ γάρ διδαχτόν D θεῖται τὸ δημιουργεῖν, σκοπεῖτωσαν μὴ καὶ αὐτὸν τὸν

A esse secundum propriam naturam, sed singulas non solas sufficere ad officium et munus conimissum. Hinc enim dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli ad illuminandam terram et ad separandum diem a nocte, et sint in signa et in tempora et in dies et in annos³⁷. Deinde sequitur: Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare majus ut præcesset diei, et luminare minus ut præcesset nocti, et stellas, et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram, et præcessent diei ac nocti³⁸.

28. En multa luminaria, nec solus sol vel sola luna, sed unumquodque est quidem natura unum, unum tamen et commune omnium est officium, atque id, quod uni deest, ab alio suppletur, cunctisque sua est illuminandi utilitas et necessitas. Sol enim per solum diem appetendi babet potestatem, luna vero per noctem, ac stellæ cum illis tempora et annos efficiunt, singulæque in signa ad usus vitæ necessarios sunt. Sic etiam terra non ad omnia apta est, sed ad solos fructus proferendos, et ad sustentanda animalia a quibus incolitur. Firmamentum vero aquas ab aquis dividit, in eoque collocata sunt luminaria. Ita similiter et ignis et aqua cum **392** omnibus aliis facti sunt ad constituenda corpora. Uno verbo nihil solum est, sed singulæ res factæ, veluti totidem membra, mundum tanquam unum corpus perficiunt. Si ergo similia de Filio suspicantur, digni sunt qui ab omnibus lapidentur, quippe qui potent Verbum partem esse universitatis, partem, inquam, quæ ad commissum sibi munus obeundum sine aliis non sit idonea. Quod cum aperte impium sit, agnoscant igitur Verbum inter res factas non habere locum, sed solum proprium Patris Verbum esse, et rerum factarum opificem. At reponunt creatum quidem eum esse et unam e factis rebus, sed artem creandi tanquam a magistro et artifice didicisse, atque ita ipso Deo, quem magistrum habuit, mihi strasse. Hæc enim Asterius sophista, utpote Christum docitus negare, ausus est scribere, minime ad ea quæ inde sequuntur absurdâ attendens. Nam si ars creandi potest doceri, videant ne ipsum etiam

³⁷ Genes. 1, 14. ³⁸ ibid. 16, 17.

(38) Sic Seg. Reg. Basili. Gobler. et Felc. 1. At aliis et editi. αὐτάρχως. Ibid. Seguer. Felc. 4, Καὶ εἶτα γάρ, etc.

(39) Sic Seguer. Reg. Basili. Goblerian. Felc. 1 et 5. Cæteri vero et editi, Ιδίου πάλιν φωστῆρες. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, μόνος δὲ ἥλιος, οὐδὲ σελήνη μόνη· ἀλλὰ ἔκαστον μὲν ἐστι. Editi et alii, καὶ καὶ αὐτὸς, οὐδὲ σελήνη, ἀλλὰ ἔκαστον μὲν ἐστι.

(40) Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, τὸ ἔκαστον λείπον. Editi, τὰ ἔκαστα λείποντα.

(41) Sic mss. omnes præter Felc. 2, qui, ut et editi, habet mendose, οὐ μεθ’ ἡμέραν. Paulo post Seguerian. Goblerian. et Felc. 4, οἱ τε ἀστέρες. Felc. 4, οὕτω ἀστέρες. Editi et alii, οἱ δὲ ἀστέρες.

(42) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At editi et alii, γίνεται, καὶ πρὸς τὴν. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1 et 5, εἰς μόνους τοὺς καρπούς, καὶ βάσιν. Alii et editi, εἰς μόνους καρπούς καὶ βάσιν. Ibidem Seguer. Reg. Basili. et Felc. 4, τῶν ἐν αὐτῇ. Felc. 5, τῶν ἐν αὐτοῖς. Editi et alii, τῶν ἐν αὐτῷ.

(43) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5. Alii autem et editi, ἔστιν· καὶ οὕτω.

(44) Sic Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4. Alii vero et editio Commel., δὲ Λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργῶν. Ibid. Felc. 4 statim subdit, ὡς δὲ πασὶ διεστάκλου, omissis intermediis.

Deum non natura sed arte opificem esse dicant, A ita ut ea facultate privari possit. Deinde, si Dei Sapientia facultatem creandi, discendo, comparavit: quomodo sapientia appellari potest, quae doctrina indigeat? Quid vero ipsa erat antequam disseret? Nec enim sapientia erat, quae doctrina opus habuit. Inanis nempe et vacua res aliqua fuit, non autem substantialis sapientia, sed sapientiae nomen prosciende obtinuit, quae tantius futura est sapientia, quandiu quo dicit conservatura est. Nam quod aliquis non natura sed studio consecutus est, id aliquando potest dediscere. Haec autem de Dei Verbo dicere, non profecto Christianorum sed gentilium est.

29. Etenim si facultas creandi doctrina comparari queat, invidiam vel etiam imbecillitatem stulte in Deum inducunt: invidiam quidem, quia non multos docuerit creandi artem, ut quemadmodum multi circa illum sunt archangeli et angeli, ita et multi esseent creatores: imbecillitatem vero, quia non solus res potuerit facere, sed adjutore et administratore opus habuerit: quanquam factam naturam a solo Deo fieri posse ostensum jam est, quandoquidem Filius qui, ut putant, est factus, a Deo solo potuit fieri. Verum nulla re certe opus habet Deus: absit. Ipse enim dixit: *Plenus sum*³⁹. Nec item Verbum discendo factus est creator: sed cum sit imago et sapientia Patris, ea quae sunt Patris efficit. Nec etiam Filium creavit, rerum factarum efficiendarum causa: namque quamvis existat Filius, Pater nihilominus agit, ut ipse Dominus his verbis docet: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*⁴⁰. Quod si, ut putatis, idcirco Filius factus est, ut ea quae post illum existunt, produceret; et ipse tamen Pater post editum Filium operatur: supervacua sane est hujusmodi Filii procreatio. Præterea cur, quæso, cum nos creare vellet, intermedium aliquem quæsivit administrum, quasi scilicet non sufficeret ejus voluntas ad ea efficienda quae ipse voluerit? Clamat quippe Scripturæ: *Omnia quæcunque voluit, fecit*⁴¹; et: *Voluntati enim ejus quis resistit*⁴²? Si porro sola ejus voluntas sufficit ad res omnes producendas, inutilis secundum vos erit intermedii illius adjutoris opera. Illa 393 enim Moysis, solis et lunæ exempla quæ adduxistis, futilia esse

³⁹ Isa. i, 41. ⁴⁰ Joan. v, 17. ⁴¹ Psal. cxiii, 11.

(45) Anglican., κανὸν ἀρτι πρᾶγμα.

(46) Seguer. Anglic. Felc. 5, διαφυλάττη.

(47) Sic mss. præter Felc. 2, qui, ut et edit. Commel. omittit τιν. Mox Seguerian., φθόνον ή καὶ αὐτένειαν.

(48) Sic Regius et Felc. 4. At alii et editi, δημιουργούς. Ibidem Seguerian. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4, πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι. Alii et editio Commel., πολλοὶ ἄγγελοι.

(49) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5, γίνεσθαι. Cæteri et editi, γενέσθαι. Paulo post Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, αὐτὸς γάρ εἰπε. Alii et editi, αὐτὸς εἶπε.

(50) Seguerian. et Felc. 4, ἐποίησεν.

(51) Seguerian., γέγονεν Υἱός.

A Θεὸν εἰπωσι: μὴ φύσει, ἀλλ' ἐπιστήμῃ δημιουργὸν εἴναι, ὡστε καὶ δυνατὸν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ. "Ἐπειτα εἰ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκτίσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἐστὶ, δεομένη μαθημάτων; Τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; Σοφία γάρ οὐκ ἦν λειπομένη διδασκαλίας. Κενὸν δρα τι πρᾶγμα (46) ἦν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐτιώδης σοφία· ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔσχε τὸ δνομα τῆς σοφίας, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται σοφία, ἔως ἂν διεμάθηται φυλάττη (46). "Ο γάρ μὴ φύσει τινί, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγέγονε, δυνατόν ἔστι καὶ ἀπομαθεῖν ποτε. Τοιαῦτα δὲ λέγειν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὐ Χριστιανῶν, ἀλλὰ Ἑλλήνων ἔστι.

29. Καὶ γάρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν τινί (47) προσγίνεται, φθόνον καὶ αὐτένειαν περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγουσιν οἱ ἄρρονες· φθόνον μὲν, ὅτι μὴ πολλοὺς δημιουργεῖν (48) ἐδίδαξεν, ἵνα ὕσπερ πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι, οὗτοι καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ περὶ αὐτὸν ὕσπερ· αὐτένειαν δὲ, ὅτι μὴ μόνος ἡδυνήθη ποιῆσαι, συνεργοῦ δὲ ἢ ὑπουργοῦ χρείαν ἔσχε· καίτοι δειγθείσης καὶ τῆς γενητῆς φύσεως δυνατῆς οὐσίας γίνεσθαι (49) παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ. εἰ γε κατ' αὐτοὺς δὲ Υἱὸς γενητὸς ὁν ἡδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γενέσθαι. "Αλλ' οὐδενός ἔστιν ἐνδεής δι θεός· μὴ γένοιτο! αὐτὸς γάρ εἰπε· Πλήρης εἰμι. Οὐδὲ ἐκ διδασκαλίας γέγονε δημιουργὸς δούλος· ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὁν τοῦ Πατρὸς, τὰ τοῦ Πατρὸς ἐργάζεται. Οὐδὲ τῆς τῶν γενητῶν ἔνεκεν ἐργασίας τὸν Υἱὸν πεποίηκεν (50). ίδού γάρ καὶ τοῦ Υἱοῦ δυντος, φαίνεται πάλιν ἐργαζόμενος δούλος· δούλος δὲ Κύριος φησιν· "Ο Πατήρ μου δέρτι ἐργάζεται, κατὼν ἐργάζομαι. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διά τοῦτο γέγονεν δούλος (51), ἵνα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάζηται· φαίνεται δὲ δούλος καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν ἐργαζόμενος· περιττῇ καθ' ὑμᾶς καὶ κατὰ τοῦτο ἢ τοῦ τοιούτου Υἱοῦ (52) ποιήσις. "Αλλώς τε διὰ τί δλως, θέλων ἡμᾶς κτίσαι, ζητεῖ τὸν μεσίτην, ὃς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συστῆσαι περὶ ὃν ἀν αὐτῷ (53) δοκῇ; Καὶ μήν αἱ Γραφαὶ λέγουσαι· Πάτερ δόσα ηθέλησεν ἐποίησε· καὶ· Τῷ γάρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀρθεστηκει; Εἰ δὲ καὶ τὸ βουλήματα μόνον ικανὸν ἔστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν· περιττῇ πάλιν καθ' ὑμᾶς ἢ τοῦ μεσίτου χρεῖα. Καὶ γάρ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοῦ Μωϋσέως (54) καὶ τοῦ Ηλίου καὶ

⁴¹ Rom. ix, 19.

(52) Υἱοῦ abest ab Anglic. Mox Felc. 4 et Seguerian., θέλων ἡμᾶς κτίσαι. Alii et editi, θέλων κτίσαι.

(53) Seguerian. Reg. Gobler. et Felc. 1, ἀν αὐτῷ. Editi et alii, ἐάν αὐτῷ. Paulo post Seguerian. et editio Commel., ἐποίησε· καὶ τῷ γάρ βουλήματι. Ibidem Goblerian. et Felc. 1, ίδού καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ ικανὸν ἔστι μόνον. Ibidem Basilii, ικανὸν ἔστιν αὐτῷ.

(54) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ γάρ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ Μωϋσέως. Ibid. Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, ήλιον καὶ σλήνης ὑμῶν δέσποιτα. Editio Commel., ήλιον καὶ πάνυ παρ' ήμῶν. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, κάκειν δέ. In aliis et editis deest δέ.

σελήνης ὑμῶν δέδειχται σαθρὸν. Κάκινο δὲ πάλιν ὑμᾶς ἐντρέψει. Εἰ θέλων ὁ Θεὸς τὴν γενητὴν (55) κτίσαι φύσιν, περὶ δὲ ταύτης βουλευσάμενος, ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν Υἱὸν καθ' ὑμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ· σκοπεῖτε πότερην ἀσέβειαν φθέγγεσθαι τετολμήσατε.

50. Πρώτον μὲν, διὰ τοῦ φανένται μᾶλλον αὐτὸς ὁ Γιὺς δι' ἡμᾶς γεγονός, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν· οὐ γάρ δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν (56), ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται· ὥστε χάριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μὴ ἡμᾶς αὐτῷ, καθάπερ (57) καὶ τῇ γυνῇ τῷ ἀνδρὶ. Οὐ γάρ ἐκτίσθη, φησὶν ἡ Γραφὴ, ἀνὴρ διὰ τὴν γυναικαν, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα. Ἀρ' οὖν ὕσπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει, η δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστιν· οὗτας ἡμεῖς μὲν τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν· ὁ δὲ Γιὺς ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπέστη. Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ὑμᾶς, οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν γραπτὸν, ὡς ὅργανον πεποίηται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνίστασθαι (58). Καὶ πῶς οὐ πᾶσαν ἀνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μάνον ἐνθυμούμενοι; Καὶ γάρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν περὶ τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γάρ ἐκεῖνον ἔχον ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν (59) βουλεύεται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων ἐν ἑαυτῷ, βουλεύεται, ὡς ἐκεῖνοι φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστι, τάχα οὐδὲ δλῶς φθελε (60) τὸν Γιὺς διὰ Πλατήρ. οὐ γάρ θέλων αὐτὸν ἐκτίσεν· ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε· μεθ' ἡμᾶς γάρ αὐτὸν ἐπενόητεν· ὥστε κατὰ τοὺς ἀσεδοῦντας περιττὸν εἶναι λοιπὸν τὸν Γιὺς τὸν γενέμενον ὡς ὅργανον, γενομένων ὅντας ἐνεχα καὶ ἐκτίσθη. Εἰ δὲ ὡς (61) δυνατὸς διὰ Γιὺς μόνος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι παρὰ τοῦ Λόγου γεγόναμεν· διὰ τοῦ μὴ καὶ πρῶτον, ὡς δυνατοῦ δυτοῦ αὐτοῦ (62), περὶ αὐτοῦ βουλεύεται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; "Η διὰ τοῦ δυνατοῦ οὐ προσκρίνει τῶν ἀσθενῶν; "Η διὰ τοῦ πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ (63) τοῦ πρῶτου αὐτοῦ βουλεύεται; "Η διὰ τοῦ περὶ ἡμῶν πρῶτον βουλεύεσθαι, οὐ πρῶτους ἡμᾶς ἐργάζεται, ἵκανον δυνατοῖς τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πρᾶς τὴν τῶν πάντων (64)

⁴⁴ I Cor. xi. 9. ⁴⁵ ibid. 7.

(55) Reg. et Basil. τὴν γενετὴν. Ibidem Seguer. D. et Felc. 4, περὶ τε ταῦτης. Alii et editi, περὶ δὲ ταῦτα.

(56) Sic Seguer. et Reg. Gobler. Felc. 4 et 5, δι' αὐτὸν· οὐ γάρ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν. Cæteri et editi, καὶ οὐκ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν, omissionis intermedii. Mox Seguerian. Gobler. et Felc. 4, χάριν αὐτὸν ἡμῶν. Alii et editi, χάριν αὐτὸν ἡμῖν. Ibid. Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Felckm. 4 et 5, μὴ ἡμᾶς αὐτῷ. Editi, μὴ ἡμεῖς αὐτῷ.

(57) Seguerian. Goblerian. Felc. 4 et 4, καθάπερ. Editi et alii, ὕσπερ. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 4, ἡ Γραφὴ, ἀνὴρ διὰ τὴν γυναικαν, ἀλλὰ τυρῆ, etc. Editi et alii, ἡ Γραφὴ, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναικαν, ἀλλ' ἡ γυνὴ. Ibidem Seguer. Basil. Anglican. Goblerian. et Felc. 1, ἀρ' οὖν. Cæteri et editi, διὸ οὖν.

(58) Felc. 4, παρίστασθαι. Paulo post Seguerian. καὶ μόνον. Alii et editi, καὶ μάνον. Ibidem Anglican., Καὶ εἰ δι' ἡμᾶς.

A probatum est. Verumtamen sic etiam vos possumus resellere. Si factam naturam volens Deus creare, deque ipsa facienda deliberans, Filium secundum vos excogitat et creat, ut nos per ipsum postea producat, quantum proferre audetis impietatem animadverte.

30. Primo enim inde sequitur, ut ipse Filius nostri potius causa factus fuerit, quam nos propter ipsum. Nec enim nos propter eum creati sumus, sed ipse propter nos factus est, ita ut ille nobis potius habeat gratiam, quam nos illi, ut et mulier viro. Etenim, ut ait Scriptura, non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum ⁴⁶. Igitur quemadmodum vir imago et gloria Dei est, multe autem gloria viri est ⁴⁷, ita nos Dei imago et ad ejus

B gloriam facti sumus: Filius autem nostri imago et ad nostram gloriam factus dicendus erit. Deinde nos quidem facti sumus ut existeremus: at Dei Verbum non ut existeret, sed nostri gratia, instar instrumenti, factum est; proindeque non nos propter illud, sed ipsum propter nos existit. An non vero qui hæc vel tantum cogitant, omnium dementissimi sunt habendi? Nam si propter nos factum est Verbum, nobis certe prius non est apud Deum. Neque enim cum illud in se ipse haberet, de nobis creandis deliberavit Deus; sed potius cum nos in se ipse haberet, de suo Verbo, ut illi dictant, producendo deliberavit. Quod si verum est, forte nec omnino Pater Filium voluit. Nam non ipsum volens, creavit, sed nos volens, ipsum propter nos creavit. Siquidem eum post nos excogitavit, adeo ut iam, ex impia illorum sententia, inutilis sit Filius, quem instar instrumenti factum esse volunt, quandoquidem ea sunt effecta, quorum causa creatus ipse est. Quod si Filius a solo Patre factus est, quia solus potuit ab illo fieri, nos autem quia non potuerimus, a Verbo facti fuimus: cur non de illo, quippe qui ab ipso posset fieri, sed de nobis creandis primum deliberavit? Vel cur eum qui ab ipso fieri poterat bis qui non poterant non anteposuit? Vel quare cum primum eum fecerit, de illo non primum deliberavit? Aut denique cur cum de nobis primum deliberarit, non tamen primum nos

(59) Basil. et Felc. 2, omittunt περὶ ἡμῶν. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 4 et 4, ἀλλ' ἡμᾶς βουλεύεται.

(60) Reg. οὐδὲ φθελε.

(61) Seguerian. Εἰ δὲ καὶ ὡς. Mox idem et Reg. Goblerian. et Felc. 1, ἡμεῖς δὲ. Alii et editio Commel., οὐμεῖς δὲ. Anglic. et Felc. 2, ibid., δυνατοῦ. Reg. et Felc. 5, δυνατοῦ. Ibid. Seguerian., παρὰ τοῦ Λόγου. Alii et editi, διὰ τοῦ Λόγου.

(62) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 4. At editi et alii, δυνατοῦ δυτοῦ περὶ αὐτοῦ.

(63) Felc. 4, ὡς περὶ. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felc. 4, περὶ πρῶτου βουλεύεται. Reg. Basil. Felc. 4 et 5, περὶ πρῶτου αὐτοῦ βουλεύεται. Alii et editi, περὶ τοῦ πρῶτου αὐτοῦ βουλεύεται. Mox Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, βουλεύεσθαι. Alii et editi, βουλευσάμενος.

(64) Seguerianus, Gobler. Felc. 1 et 4, τῶν πάντων. Alii et editi, τῶν ὄντων.

fecit, cum ad res omnes procreandas satis sit eum A velle? Evidem primum illum creare dicitur Deus: sed tamen de nobis primum liberal, nosque prius vult quam ipsum intermedium: ac nos quidem creare volens, et de nobis liberalans, res creatas vocat; illum vero, quem nostri causa creat, Filium atque haereditatem nominat. Atqui nos potius quorum gratia illum facit, filios oportuit appellari: vel certe illum, qui Filius est, prius debuit cogitare et velle, propter quem scilicet etiam nos omnes facit. Haec sunt quae evomunt et efflentiae nauseant haeretici.

394 31. Non est autem silentio praetermittendum quae sit veritatis sententia, sed ea potius ample declaranda est. Igitur Verbum Dei propter nos non est factum, sed potius nos propter ipsum facti sumus, atque *omnia in ipso creata sunt*⁴⁵. Neque vero quia nos ab ipso Deo fieri non possemus, ille autem posset, idcirco a solo Patre est factus, ut nos per ipsum, tanquam per organum, crearet; absit: non ita se res habet. Nam etiamsi Deo placuisset nullas res factas producere, Verbum nihilominus esset apud Patrem, atque in ipso esset Pater. At vero res factae non poterant sine Verbo fieri; quae causa est cur per ipsum factae fuerint, et merito quidem. Quia enim Verbum natura est proprius substantiae Dei Filius, estque ex eo et in eo, ut ipse dixit: liquet sane res creatas non potuisse non per ipsum fieri. Ut enim lux *omnia splendore illuminat*, nihilque sine splendore potest illuminari: ita et C Pater, veluti per manum, *omnia in Verbo effecit*, nihilque sine illo facit. Itaque Deus, ut narrat Moses, dixit: *Fiat lux, et, Congregetur aqua, et, Producatur terra, et, Faciamus hominem*⁴⁶; atque ut canit beatus David: *Ipse dixit et facta sunt, ipse praecepit et creata sunt*⁴⁷. Dixit, inquam, non ut, quemadmodum apud homines fieri solet, tanquam minister cuiquis audiret, ac ubi loquentis didicisset voluntatem, ad opus peragendum properaret. Hoc enim rerum creatorum proprium est, quod de Verbo co-

sisstat: 'All' ἐκεῖνον μὲν πρῶτον κτίσει, περὶ δὲ ήμῶν πρῶτον βουλεύεται, καὶ πρώτους τὴν θέλει τοῦ μεσίτου· καὶ τὴν μὲν θέλων κτίσαι, καὶ περὶ τὴν βουλευόμενος, κτίσματα καλεῖ· ἐκεῖνον δὲ, δι' τὴν δημιουργήν, Υἱὸν καλεῖ καὶ ίδιον κληρονόμον (65). Τέλει δὲ τὴν δημιουργήν, Υἱὸν δύντα, τοῦτον καὶ προενθυμέσθαι καὶ θέλειν, δι' δὲ πάντας τὴν μάλλον καλεῖσθαι· ἢ δηλονότι τοῦτον Υἱὸν δύντα, πάντας ποιεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν τὰν αἰρετικῶν Εμετοί καὶ νυκτίαι (66).

31. Οὐ μὲν τό γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ σωπῆν, ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο καὶ μεγαληγορεῖν πρέπει. Ο τού Θεού γάρ Λόγος οὐ δι' τὴν γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὐδὲ διὰ τὴν τὴν δημιουργίαν οὔτος, ὃν δυνατός (67), ὑπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς γέγονεν, ἵνα τὴν δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου δημιουργήσῃ· μὴ γένοιτο! οὐκ ἔστιν οὕτως. Καὶ γάρ καὶ εἰ δόξαν ἦν (68) τῷ Θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητὰ, ἀλλ᾽ ἣν οὐδὲν ἡτον δ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν διὸ Πατήρ. Τὰ μέντοι γενητὰ ἀδύνατον ἦν χωρὶς τοῦ Λόγου γενέσθαι· οὕτω γάρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ εἰκότως. Ἐπειδὴ γάρ Λόγος ἔστιν ίδιος φύσει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ διὸ Υἱός (69), ἐξ αὐτοῦ τέ ἔστι, καὶ ἐν αὐτῷ ἔστιν, ὡς εἰπεν αὐτός· οὐκ διδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. Καθάπερ γάρ τὸ φῶς τῷ ἀπαυγάσματι τὰ πάντα (70) φωτίζει, καὶ διεν τοῦ ἀπαυγάσματος οὐκ ἄν τι φωτισθεῖ· οὕτω καὶ διὸ Πατήρ, ὡς διὰ χειρὸς, ἐν τῷ Λόγῳ εἰργάσατο τὰ πάντα (71), καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ. Εἶπε γοῦν δ Θεός, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐμνημόνευε· Γενηθήτω φῶς, καὶ Συναγθήτω τὸ άδωρο, καὶ Ἐξαγαγέτω τὴν γῆν, καὶ Ποιήσωμεν ἄνθρωπον ὡς (72) καὶ διὰ τοῦ φάλλου Δαυΐδ. Αὐτὸς εἰπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐτετλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. Εἶπε δὲ οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ, καὶ μαθών τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος ἀπελθών ἐργάστηται (73). Τοῦτο γάρ τῶν μὲν κτισμάτων ίδιον, ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου

⁴⁵ Coloss. 1, 16. ⁴⁶ Genes. 1, 3, 9, 11, 26. ⁴⁷ Psal. xxxii, 9.

(65) Seguerian. Anglic. Goblerian. Felckm. 1 et 4, Υἱὸν κληρονόμον. Alii et editio Commel., Υἱὸν καὶ κληρονόμον. Paulo post Seguer. Anglic. Felckman. 1, et Gobler., δηλονότι. Cæteri et editi, δῆλον ὅτι. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1 et 4, τοῦτον προενθυμέσθαι. Editi et alii, τοῦτον καὶ προενθυμέσθαι.

(66) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4. At τῶν in aliis et editis deest. Mox Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, ναῦσατ. Anglican., ναῦσατ. Editi et alii, ναῦσατ. Paulo post Felc. 3, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοῦτο μεγαληγορεῖν. Ibidem Felckm. 4, δι τοῦ Θεοῦ Λόγος.

(67) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editio Commel., οὗτος ὡς δυνατός.

(68) Sic Seguerian. At Goblerian. Felckman. 1 et 4, Καὶ γάρ καὶ δόξα ἦν. Felc. 5, Καὶ γάρ τι δόξα ἦν. Alii et editi, Καὶ γάρ εἰ δόξα ἦν.

(69) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Θεοῦ διὸ Υἱός. Editi et alii, Θεοῦ Υἱός. Mox Seguer et Felc. 4, καὶ

ἐπ' αὐτῷ. Cæteri et editi, καὶ ἐν αὐτῷ. Ibidem Gobler. Felc. 1 et Anglic., οὐκ διδύνατο δι' αὐτοῦ γενέσθαι.

(70) Seguerian. Felc. 5, τὰ πάντα. Gobler. et Felckm. 1, πάντα. Editi et alii, πάντας Ibidem Seguer. Reg. et editio Commel., διεν τοῦ ἀπαυγάσματος. Alii, διεν ἀπαυγάσματος. Item ibid. Seguer. et Felc. 4, οὐκ ἄν τι φωτισθεῖν. Basil. Anglic. Felc. 5, et Reg., οὐδὲν ἄν τις φωτισθεῖν. Editi et alii, οὐδὲν ἄν φωτισθεῖν.

(71) Seguerian. et Felc. 4, τὰ πάντα. In aliis et editis τὰ deest. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, εἰπεν οὖν. Alii et editi, εἶπε γοῦν. Ibidem Goblerian. Felc. 1 et 5, ὡς Μωϋσῆς.

(72) Ός abest a Gobler. et Felc. 1, qui habent, καὶ Δαυΐδ φάλλοι. Ibidem Seguer. et Felc. 4, δι μάχριτος φάλλοι, etc. Mox ante ἐτετλατο, deest αὐτός in Seguer. et Felc. 4.

(73) Felc. 4, ἐπελθών ἐργάστηται.

τοῦτο νοεῖν (74) ἡ λέγειν ἀπρεπές. Ἔστι γάρ δὲ Λόγος του Θεοῦ δημιουργός, καὶ ποιητικός, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς βουλὴ. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεία Γραφή, διτὶς ἡχούσεις καὶ ἀπεκρίνατο ὁ ἀκούσων, τῶς δὲ ποίει (75) βούλεται τὰ γινόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ μάνον εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω· καὶ ἐπῆγαγε· Καὶ ἐγένετο οὗτο. Τὸ γάρ δόξαν καὶ βουληθὲν εὐθύνης ἐγένετο (76) τῷ Λόγῳ καὶ ἀπηρίζετο. Ὄταν μὲν γένεται ὁ Θεός ἀλλοις δὲ ἀγγέλοις ἐντελλήται, διὰ τῷ Μωυσεῖ ὅμιλῃ, διὰ τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγελλήται· τότε δὲ ἀκούσων ἀποχρίνεται· καὶ δὲ μὲν λέγει· Κατὰ τὸ γνώσομαι; δὲ· Προχείρως δὲλλος· καὶ πάλιν· Εἰτε ἔρωτήσωσι με, Τί δρομα αὐτῷ; τί ἔρωτα πρόδειντούς; Καὶ δὲ ἀγγελος (77) τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ ἐλεγε· Τάδε λέγει Κύριος· τὸν δὲ Κύριον ἡρώτα· Κύριε παντοκρατορ (78), ἐώς τίνος οὐ μὴ ἐλείσῃς τὴν Ἱερουσαλήμ; καὶ ἐκδέχεται ἀκοῦσαι λόγους καλοὺς καὶ παρακλητικούς. Ἐχει γάρ τούτων ἔκαστος (79) τὸν μεσίτην Λόγον, καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ Πατρός. Ὄταν δὲ ἐργάζεται αὐτὸς, καὶ κτίζει δὲ Λόγος, οὐκ ἐστιν ἐκεὶ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ· ἀλλὰ ἀρχεῖ (80) τὸ βούλεσθαι, καὶ τὸ ἔργον γίνεται· ἵνα τοῦ μὲν βούληματος διὰ γνώσιμα δέ τις ἡμᾶς τὸ, Εἰπε, τὸ δὲ, Καὶ ἐγένετο οὗτο, τὸ τε ἔργον σημαίνεται τὸ διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ἐν δὲ τῇ βούλησί τοι τοῦ Πατρός. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸ, Εἰπεν δὲ Θεός, ἐν τῷ Λόγῳ γνωρίζεται· Πάντα γάρ, φησιν, ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ, Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεωθησαν, καὶ, Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, διτὶς οὖν τὰ πάντα, καὶ ημεῖς δεινοὶ αὐτοῦ.

32. Ἀπὸ δὲ τούτων (81) ἐστι συνορέων, ὡς οὐ πρὸς ἡμᾶς ἔχουσιν τὴν μάχην οἱ Ἀρειανοὶ περὶ τῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ σχηματίζονται (82) μὲν πρὸς ἡμᾶς, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν Θεότητα μάχονται. Εἰ μὲν γάρ ἡμῶν ἦν τὴν φωνὴν διέγουσα (83) Οὐτέρδες ἐστιν δὲ Υἱός μου, μικρὰ δὲ τοῖς τὴν φωνὴν διέγουσαν (84) λέγει· Πρὸς δὲ τὸν Πατρὸς ἐστιν τὴν φωνὴν, καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἔχουσαν, αὐτὸς δὲ διὰ Υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ (84) λέγει· Πρὸς δὲ πάν-

A gitare vel dicere valde dedecet. Siquidem Verbum Dei opifex est, et efficiens, ipsumque est Patris consilium⁶⁰. Hinc sane divina Scriptura non dixit ipsum audivisse atque respondisse, quoniam modo vel quales vellet esse res factas, sed dixit tantum Deus, *Fiat*; deindeque subditur: *Et factum est ita*⁶¹. Quod enim Deus fieri voluit, statim Verbo factum et absolutum est. Quando autem alii vel angelis præcipit, aut cum Moyse loquitur, aut promittit Abraham, tunc qui audit respondet; atque hic quidem ait: *Unde scire possum*⁶²? Ille vero: *Alium elige*⁶³: Et rursus: *Si me interrogaverint quod est nomen ejus, quid dicam ei*⁶⁴? Ait quoque ad Zachariam angelus: *Hoc dicit Dominus*⁶⁵. At idem ipse Dominum ita interrogaverat: *Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem*⁶⁶? Exspectatque ut bonos et consolatorios sermones audiat. Illi nempe singuli intermedium habebant Dei Verbum et Sapientiam, quae Patris voluntatem declarabat. Cum autem ipsum Verbum agit et creat, nulla ibi est interrogatio, nulla responsio; in illo enim est Pater, et Verbum in Patre: sed ut opus fiat, voluisse satis est; ita ut hoc verbum, *Dixit*, sit nostri gratia divinæ voluntatis indicium, his autem verbis, *Et factum est ita*, opus per Verbum et Sapientiam 395 factum significetur, qua quidem in Sapientia est etiam Patris voluntas. Itaque istud, *Dixit Deus*, in Verbo cognoscitur. Namque omnia, inquit, in Sapientia fecisti⁶⁷; et, *Verbo Domini cœli firmati sunt*⁶⁸; et, *Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, et nos per ipsum*⁶⁹.

32. Ex quibus perspicuum certe est Ariano haec sua hæresi bellum nobis minime inferre, sed potius contra nos quidem simulate pugnare; revera autem contra ipsam Divinitatem. Si enim nostrum esset vox illa: *Hic est Filius meus*⁷⁰, nonnulla illis esset de nobis conquerendi causa. Sed si vox est Patris, et a discipulis audita, et ab ipso etiam confirmata Filio qui de se ipse ait: *Ante omnes colles*

⁶⁰ Isa. ix, 6. ⁶¹ Genes. 1, 3, 7, 9, 11, 15. ⁶² Genes. xv, 8. ⁶³ Exod. iv, 13. ⁶⁴ Exod. iii, 13. ⁶⁵ Zach. i, 17. ⁶⁶ ibid. 12. ⁶⁷ Psal. ciii, 24. ⁶⁸ Psal. xxxii, 6. ⁶⁹ 1 Cor. viii, 6. ⁷⁰ Matth. xvii, 5.

(74) Seguerianus, Goblerian. et Felckman. 1, δι τοῦ Λόγου τὸ νοεῖν. Reg. ἐπὶ τοῦ Λόγου καὶ νοεῖν.

(75) Seguer., ὄποια. Ibidem Anglic. Reg. Felc. 4 et Seguer., γινόμενα. Editi et alii, γενόμενα. Paulo posui Seguer., γενηθήτω καὶ ἐποίησε, καὶ ἐγένετο οὐταρ. Felc. 4, γενηθήτω· καὶ ἐπῆγαγε, καὶ ἐποίησε, καὶ ἐγένετο· etc. Editi et alii, γενηθήτω· καὶ ἐπῆγαγε· καὶ ἐγένετο, etc.

(76) Anglic. et Felc. 5, ἐγένετο. Ibid. mss. adiunxit τῷ Λόγῳ quod deest in edit. Commel. Mox Seguer. Gobl. et Felc. 1, ἐντέλλεται.

(77) Seguer., ἀγγελος δέ. Editi et alii δέ omittunt.

(78) Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, παντοκράτωρ, itaque habetur Zachar. i, 12. Editi vero et alii, παντοκρατος. Mox Reg. et Anglican. ἐλεγθησίς.

(79) Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 4, ἔκα-

στος. Editi et alii, ἔκαστα. Ibid. Seguerian. et Felc. 4, τὸν μεσίτην, ut et legendum esse in margine Anglicani mss. notatur. Cæteri et editi, τὸν μεσίτευοντα. Mox Seguer., τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσαν. Editi et alii τὴν omittunt.

(80) Seguer. Reg. Felc. 4 et 5, ἀλλὰ ἀρχεῖ. Alii et editi, καὶ ἀρχεῖ. Mox Reg. Anglic. et Felc. 5, διὰ γνώσιμα. Ibidem Seguerian., τῷ εἰπεῖν τὸν Πατέρα. Gobler. Felc. 1 et 4, τὸ εἰπεῖν τὸν Πατέρα. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 4 et 5, σημαίνεται. Alii et editi, σημαίνεται.

(81) Felc. 4, ἀπὸ δὲ τούτων. Reg., ἀπὸ τούτων.

(82) Felc. 4, ἀλλὰ καὶ συγματίζονται. Ibid. πρὸς deest in Reg. Basili. Anglic. et Felc. 5.

(83) Seguer. omittit διέγουσα.

(84) Felc. 4, περὶ αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, ut et Scriptura, πάντων βουνῶν. Cæteri et editi, πάντων τῶν βουνῶν.

*gignit me*¹⁰; nonne et ipsi, more gigantum quos celebrant fabulæ, bellare cum Deo dicendi sunt, qui lingua, ut cum Psalmista loquar, tanquam gladio acuto¹¹, pro asserenda impietate utuntur? Siquidem nec Patris vocem nec Salvatoris verba sunt reveriti: nec sanctis fidem habent, quorum unus quidem sic scribit: *Qui cum sit splendor gloriae et figura substantia ejus*¹²; et: *Christus Dei virtus et Dei sapientia*¹³; alius vero ita psallit: *Quia apud te-est fons vitae, in lumine tuo videbimus lumen*¹⁴; et: *Omnia in sapientia fecisti*¹⁵. Prophetæ item aiunt: *Et factum est Verbum Domini ad me*¹⁶. Et Joannes: *In principio erat Verbum*¹⁷. Et Lucas: *Sicut trididerunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri Verbi fuerunt*¹⁸. David etiam dicit: *Nisiit Verbum suum, et sanavit eos*¹⁹. Hæc enim omnia Ariana B ubique profligant hæresim, Verbique asserunt æternitatem, nec ipsum alienum, sed naturæ Patris proprium esse. Quis enim unquam lucem absque splendore vidit? Vel quis characterem substantiae audebit alienum ejus esse dicere? Aut qui is non maxime insanit, qui vel cogitat Deum aliquando sine Verbo sive Ratione et Sapientia fuisse? Namque ideo hujusmodi exempla ac imagines proposuit Scriptura, ut quoniam res divinas comprehendere hominum non valet natura, saltem ex his aliqua ex parte et obscure, pro nostris viribus, intelligere possemus. Ac quemadmodum ipsa rerum natura sat is ex se est ad prohandum Deum et providentiam esse: *Siquidem ex magnitudine et pulchritudine rerum creatarum, illarum Creator convenienter conspicitur*²⁰; nec verba exigimus ut discamus, sed et Scripturis auditis credimus, et huncce omnium rerum ordinem ac concensem contemplantes, illum intelligimus omnium opificem, Dominum ac Deum esse, ejusque in res omnes providentiam admirabilem et gubernationem agnoscimus; ita similiter cum ea, quæ hactenus dicta sunt, plane sufficiant ad Filii probandam divinitatem, vanum, imo stultissimum fuerit hac de re dubitare, atque hæretice interrogare, quomodo Filius potuit esse ab æternitate, vel quomodo ex Patris est substantia, nec tamen ejus pars, cum id quidem, **396** quod ex ali-

A τωρ βούνωρ γεννᾶ με· πῶς οὐ κατὰ τοὺς μυθευομένους γίγαντας καὶ αὐτὸν νῦν θεομαχοῦσι. τὴν γλῶτταν ἔχοντες, ὡς εἶπεν ὁ Φάλλων (85), μάχαιραν ὅξειν εἰς ἀσέβειαν; Οὗτε γάρ τὴν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἐφοδῆθησαν, οὗτε τοῦ Σωτῆρος ἥδεσθησαν (86) τὰ φήματα· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἄγιοις ἐπείσθησαν, τοῦ μὲν γράφοντος: "Ος ὁν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ (87)· καὶ· Χριστὸς Θεοῦ (88) δύραμις, καὶ Θεοῦ σοφία· τοῦ δὲ Φάλλοντος: "Οτι παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου δύρμεθα γῶς, καὶ· Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποιησας· καὶ τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· Καὶ ἐρέντετο Λόργος Κυρίου πρὸς μέ· τοῦ δὲ Ιωάννου, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόργος· καὶ τοῦ Λουκᾶ, Καθὼς παρέδωκας (89) ημῖν οἱ ἀπὸ ἀρχῆς αὐτόπτει καὶ ὑπηρέται γερμεῖροι τοῦ Λόργου· ὡς καὶ πάλιν Δαυΐδ λέγει (90)· Ἀπέστειλε τὸν Λόργον αὐτοῦ, καὶ ἴδοστο αὐτούς. Ταῦτα γάρ πάντα τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλεύει πανταχοῦ, τὴν δὲ τοῦ Λόργου ἀιδιότητα σημαίνει, καὶ ὅτι οὐ ξένος, ἀλλ' ἴδιος (91) τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐστι. Πότες γάρ εἰδε τις φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος; "Η τις τολμᾶ λέγειν ἀλλότριον εἶναι τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως; "Η πῶς οὐ μαίνεται πλέον δικαῖον οὐδὲνος διλογον καὶ ἀσοφόν ποτε τὸν Θεόν; Τοιαῦτα γάρ τὰ παραδείγματα (92) οὐκ τοιαύτας τὰς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ Γραφὴ, ἵνα ἐπιειδὴ διδύνετος ἔστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ Θεοῦ καταλαβεῖν, καὶ ἐκ τούτων διλγοστῶς πῶς καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖσθαι δυνηθῶμεν. Καὶ ὕστερ περὶ τοῦ εἶναι Θεὸν (93) καὶ πρόνοιαν αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν· Ἐκ γάρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀραλόγως ὁ γενεσιούργος αὐτῶν θεωρεῖται· καὶ οὐ φωνὰς ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν μανθάνομεγ, ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν Γραφῶν πιστεύομεν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἀρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν τοῦτον εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ Δεσπότην καὶ Θεόν, τούτου τε (94) τὴν εἰς πάντα πρόνοιάν τε θαυμαστὴν καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβάνομεν· τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ Θεότητος ἴκανῶν δυτῶν τῶν προειρημένων φρτῶν, περιττῶν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλειν, καὶ αἰρετικῶς πυνθάνεσθαι, πῶς οὖν δύναται ἀιδίως εἶναι ὁ Υἱός (95); ή πῶς δύναται· ἐκ τῆς ο-

¹⁰ Prov. viii, 25. ¹¹ Psal. lvi, 5. ¹² Hebr. 1, 3. ¹³ 1 Cor. 1, 24. ¹⁴ Psal. xxxv, 10. ¹⁵ Psal. ciii, 24. ¹⁶ Jærem. ii, 1. ¹⁷ Joan. 1, 1. ¹⁸ Luc. 1, 2. ¹⁹ Psal. cvi, 20. ²⁰ Sapiens. xiii, 5.

(85) Gobler. et Felc. 1, εἶπεν ὁ Φαλμός.

(86) Felc. 4, ἐφοδῆθησαν ἡ ἐφοδῆθησαν. Ibid. Felc. 5, mendose, τὰ τοῦ Πατρὸς ἥδεσθησαν.

(87) Αὐτοῦ abest a Seguerian.

(88) Seguer. καὶ Χριστὸς δὲ Θεοῦ, etc. Mox Gobler. et Felc. 2, τοῦ δὲ φαλμόδου.

(89) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. Editi vero et alii, καθὼς καὶ παρέδωκαν.

(90) Gobler. et Felc. 1 ως εἰ λέγει omittunt.

(91) Sic Seguer. At Anglic. ἀλλὰ, ἀιδίος. Cæteri et editi, ἀλλὰ ἴδιος. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος. Alii et editi, χωρὶς ἀπαυγάσματος.

(92) Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, τοιαῦτα γάρ τὰ παραδείγματα. Ibid. Seguer., τοιαῦτα εἰκόνας. Editi et alii, Τοιαῦτα γάρ παραδείγματα καὶ

D τοιαῦτας τὰς εἰκόνας. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ὀλιγοστῶς. Cæteri et editi, ὀλίγως.

(93) Seguer., τὸν Θεόν. Mox idem et Reg., Ἐκ γάρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως. Reg. habet, τῶν κτισμάτων. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐκ γάρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτισμάτων ἀναλόγως. Felc. 4, Ἐκ γάρ μεγάλης καλλονῆς καὶ μεγέθους καὶ κτισμάτων ἀναλόγως. Editi vero et alii, Ἐκ γάρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτισμάτων ἀναλόγως. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γενεσιούργος αὐτῶν. Alii et editi omittunt αὐτῶν.

(94) Seguer. Regius, Basiliensis, Anglicanus, Goblerian, et Felc. 1, τούτου τε. Editi et alii, τούτου δέ. Ibid. Seguerianus, Goblerian, et Felckman. 1, πρόνοιάν τε. At in aliis et editis deest τε.

(95) Felckman. 4, εἶναι Υἱός

εις είναι τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ μέρος είναι; τὸ γάρ **A quo esse dicitur, ejus pars sit, id autem, quod dividit τὸν θεόν είναι** (96) λεγόμενον μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον οὐκ ἐστὶν ὀλόχληρον;

33. Ταῦτα γάρ τῶν ἑτεροδέξιων ἐστὶν τὰ συφὰ κακουργήματα. Καὶ εἰ καὶ φθάσαντες (97) ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν διηλέγησαν τὴν ἐν τούτοις αὐτῶν κενολογίαν δύμας καὶ τούτων τῶν βρητῶν ἡ ἀκρίβεια, καὶ τῶν (98) παραδειγμάτων ἡ διάνοια διελέγχει τὴν σπαγγραφίαν τοῦ μιαροῦ δόγματος αὐτῶν. Ὁρῶμεν γάρ τὸν Λόγον ἀεὶ ὄντα, καὶ ἔξ αὐτοῦ ὄντα, καὶ τῆς οὐσίας τούτου, οὐ καὶ ἐστὶν δὲ Λόγος (99), καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὄπερον. Ὁρῶμεν καὶ τὸ ἀπεύγασμα τούτων καὶ ὀλόχληρον, καὶ μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτὸς, ἀλλ’ ὡς γέννημα ἀληθινὸν ἔξ αὐτοῦ (1). Συνορῶμεν καὶ τὸν Γίλον οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ’ ἐξ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον, καὶ ὀλόχληρον μένοντα τὸν Πατέρα, τὸν δὲ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως ἀεὶ ὄντα, ἐμφέρειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σύζοντα πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς τὸν ἰδόντα (3) τοῦτον, ὅρφην ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ὑποστασιν, ἃς καὶ χαρακτῆρα ἐστιν. Ἐκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος διανοούμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα· τοῦτο γάρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· Ὁ μέρων ἐν ἑμοι, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, οὐ δικτύων ποιῶ· καὶ Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμένει· καὶ Ἐγὼ (4) ἐν τῷ Πατέρι καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοι. Οὐκοῦν ἡ χριστομάχος αἵρεσις πειρασάτω πρῶτον τὰ ἐν τοῖς γενητοῖς (5) παραδείγματα διελεῖν καὶ εἰπεῖν· ἦν ποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος· ἢ, διτι τούτῳ οὐκ ἔστι· τῆς τοῦ φωτὸς οὐσίας τούτου· ἢ, τούτου μὲν ἔστι, κατὰ διαιρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τούτῳ τοῦ φωτὸς· καὶ πάλιν διελέτω τὸν Λόγον, καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦ· ἢ, διτι ποτὲ οὐκ ἦν, ἢ, οὐκ ἐστὶν τούτης οὐσίας αὐτοῦ· ἢ, διτι μέρος κατὰ διαιρεσιν ἐστὶν οὗτος ἔκεινον. Περὶ δὲ τοῦ (6) χαρακτῆρος καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δυνάμεως οὗτον διελέτω ὡς ἐπὶ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος· καὶ τότε περὶ ὧν ἐὰν θελήσῃ (7) φανταζέσθω. Εἰ δὲ διδύνατος αὐτοῖς ἔκεινοις ἡ τόλμα, πῶς οὐ μαίνονται μεγάλως (8), εἰς τὰ ὑπερέχεινα τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἐκατῶν φύσεως μάτην ἐπεκτείνοντες ἔκατον καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες;

¹⁰ Hebr. 1, 3. ¹¹ Joan. xii, 42. ¹² Joan. x, 30.

(96) Seguer. Ἐκ τινος είναι. In aliis et editis deest είναι. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, οὐκ ἐστὶν ὀλόχληρον. Reg. οὐχέτι ἐστὶν αὐτοῦ. Editi et alii, οὐχέτι ἐστὶν ὀλόχληρον.

(97) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1. At Felc. 4 et 5, καὶ εἰ φθάσαντες. Editi et alii, καὶ φθάσαντες.

(98) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero et editi, καὶ πάντων τῶν.

(99) Sic Reg. Basili. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. At Seguer., οὐ καὶ ἐστιν Λόγος. Editio Commel., οὐ ἐστὶν ὁ Λόγος.

(1) Seguer, ὄντα. Mox idem addit μηδὲ μειουμένην. Reg. vero, καὶ μειουμένην, quæ desunt in aliis et editis.

(2) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, καὶ ἔξ αὐτοῦ. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, συνορῶμεν. Editi et alii, ἔξ αὐτοῦ

33. Hæ sunt enim flagitosæ hæreticorum argumenta, quarum sutilitatem tametsi supra confutavimus, nihilominus accurata dictorum illorum explicatio, rectaque perceptio exemplorum, nefariæ eorum sententiae vanam speciem repellat. Quippe videmus semper esse Verbum, ex illoque esse et ejus proprium esse naturæ cuius est Verbum, nihilque in eo vel prius vel posterius esse. Videmus item splendorem ex sole esse, illiusque esse proprium, nec tamen idcirco dividi aut minui naturam solis, sed et eam integrum manere, et splendorem integrum et perfectum esse, neque ab eo lucis naturam immixnui, sed tanquam verum fetum ex illa esse. Similiter intelligimus Filium non extrinsecus sed ex Patre esse genitum, simulque tum Patrem integrum permanere, tum substantiæ figuram ¹⁰ semper esse, ac perfectam absque ulla varietate cum Patre servare similitudinem et imaginem, adeo ut qui hunc viderit, in ipso quoque naturam et substantiam, cuius figura est, contineatur. Ex efficiencia item figuræ, veram substantiæ divinitatem percipimus, quemadmodum Salvator ipse his verbis docuit: *Qui manet in me, ipse faciet opera quæ ego facio* ¹¹; et: *Ego et Pater unum sumus* ¹²; et: *Ego in Patre, et Pater in me est* ¹³. Itaque impia et Christo inimica hæresis primum tentet res factas, quæ in exemplum proponuntur, dividere, ac dicere: Fuit aliquando sol sine splendore; vel, splendor non est proprius naturæ lucis; vel, splendor lucis proprius quidem est, sed divisione pars ipse est lucis; ac postea Verbum illi separant, affirmantque alienum esse a mente, aut aliquando non fuisse, vel substantiæ divinæ mentis proprium non esse, aut denique ejus partem divisione esse. Figuram quoque, lucem, et virtutem eodem modo separant ac Verbum et splendorem, atque tunc quod ipsis colligitum fuerit opinentur. At si talia nullo modo audiuntur queunt, an non vehementer insanire sunt existimandi, qui se in res illas inferant quæ ipsorum natura et creatis rebus adeo sunt superiores, quique ea aggrediantur quæ omnino fieri non possunt?

¹⁰ Joan. xiv, 10.

D συνδὸν δρῶμεν. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, μένοντα τὸν Πατέρα. Cæteri et editi, μὲν δυτα τὸν Πατέρα. Ibidem Seguer., τὸν τε χαρακτῆρα.

(3) Seguerian. δρῶντα.

(4) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. Cæteri autem et editi, καὶ γάρ.

(5) Seguer. Reg. et Felc. 4, ἐν γενητοῖς. Mox Seguer. Gobler. Reg. Felc. 1 et 4, Ἡν ποτε ὁ ἥλιος. Alii et editio Commel., Εἴ ποτε ὁ ἥλιος.

(6) Felc. 4, περὶ τε. Ibidem Seguer., χαρακτῆρος καὶ τοῦ φωτός, ut et Nannius legit. Alii et editi καὶ omittunt.

(7) Seguer., ἀν θελήσῃ. Editi et alii, ἐὰν θελήσῃ.

(8) Sic Seguer. et Felc. 4, ut et videtur legisse Nannius, qui vertit magnifice. Editi et alii, πολλάκις. Paulo post Seguer. Reg. Basili. et Felc. 4, ἐπεκτείνοντες. Cæteri et editi, ἐπεκτείνοντες.

34. Namque si in factis his et corporicis rebus A quidam reperiuntur fetus, qui naturarum, unde sunt exorti, partes non sint, nec patibili producti sint modo, neque parentum minuerint naturam; nonne rursus dementes sunt, qui in vero et incorporeo Deo partes ac patiendi modos querant et suspicentur, eique qui immunabilis est nec aliquid pati potest, attribuant divisiones, ut scilicet simplificationem aures hac ratione conturbent atque a veritate avertant? Quis enim audiendo nomen Filii, non statim intelligat quod Patris naturae proprium est? Quis vero, cum primis Christianae religionis elementis informaretur, Deo Filium esse audiens, omniaque cum proprio Verbo 397 fecisse, id non eo sensu perceperit quo nos nunc intelligimus? Quis cum impura Ariænorū hæresis nata est, non continuo audita illorum sententia obstupuit, utpote aliena loquentiū, aliamque superseminantium doctrinam ab ea quæ ab initio seminata est? Doctrina siquidem quæ primum in qualibet anima est seminata, hujusmodi est, Deo Filium esse qui ejus sit Verbum, sapientia et virtus, hæcque ejus esse imaginem et splendorem: ex quibus ultro sequitur Filiū semper esse, ex Patre esse, similem illius esse, æternumque naturae esse fætum, nihil denique hic factum aut creatum debere cogitari. At ubi inimicus homo dormientibus hominibus hasce de Filio opinione superseminavit⁷⁴, nempe eum creatum esse, aliquando suisce cum non esset, et quomodo igitur id fieri potest? tunc veluti zizaniū facta est perversa Christi inimicorum hæresis, qui illico, tanquam omni recto sensu destituti, surum instar, circumire cœperunt, eoque devenerunt temeritatis ut hæc dicereunt: « Qui fieri potest ut Filius semper cum Patre fuerit? Namque apud homines post aliquod duntaxat tempus ex hominibus filii nascuntur, ita ut verbi gratia pater triginta sit annorum, cum genitus filius ortum accipit: omninoque quivis hominis filius non prius existit quam genitus est. » Rursus vero ita murmurant: « Qui fieri potest ut Verbum sit Filius et imago Dei? nam hominum verbum ex syllabis compositum, loquentis voluntatem solummodo indicat, posteaque desinit et evanescit. »

⁷⁴ Matth. xiii, 25.

(9) Anglic. γενήματα. Paulo post mss. omnes, ὑφι- στάμενα. Editio Commel., ἀφιστάμενα. mendose.

(10) Gobler. et Felc. 1, περὶ τοῦ. Mox iidem et Seguer. ac Felc. 4, πάθη, διαιρέσεις δὲ προσάπτοντες. Alii et editi, πάθη καὶ διαιρέσεις προσάπτοντες.

(11) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4. Cœlii et editi, ἀκεραίων. Ibidem Seguer., καὶ διαιρέσωστιν.

(12) Sic Seguer. Reg. et Anglic. In aliis et editis deest δέ. Ibidem Felc. 4, παρὰ τὴν ἀρχήν. Idem paulo post, Λόγῳ πάντα πεποίηκεν.

(13) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Felc. 4 et 5. At aliis et editi, παρ' αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς.

(14) Basili., ψυχῇ σπαρέντα λόγον, ὅτι. Alii mss., ψυχῇ, ὅτι. Editi, ψυχῇ καὶ ἀδίδον, ὅτι. Paulo post Gobler. et Felc. 1, τὴν σοφίαν, καὶ τὴν δύναμιν.

(15) Sic Seguerian. At Gobler. Felc. 1 et 4, τὸ

34. Εἰ γάρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν γενητῶν καὶ σωματικῶν εὑρίσκεται τὰ γεννήματα (9) μή μέρη δύτα τῶν οὐσιῶν ἐξ ἣν εἰσι, μηδὲ παθητικῶς ὑφιστάμενα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων πῶς πάλιν οὐ μαίνονται ἐπὶ τοῦ (10) ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη, διαιρέσεις δὲ προσάπτοντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλοιώτῳ Θεῷ, ἵνα τὰς ἀκοὰς ἐν τούτοις ταράσσωσι τῶν ἀκεραιοτέρων (11), καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; Τίς γάρ ἀκούων Υἱὸν, οὐχ ἐνθυμεῖται τὸ δῖον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας; Τίς δὲ (12), ἀκούσας, δὲ κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ Θεός; Υἱὸν ἔχει, καὶ τῷ Ιδίῳ Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; Τίς, δὲ γέγονεν ἡ μιαρὰ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθὺς, ἀκούσας ἢ λέγουσιν, ἔξεντοθή, ὡς ἀλλοτρία λεγόντων αὐτῶν, καὶ παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς (13) σπαρέντα λόγον ἐπισπειρόντων; Τὸ μὲν γάρ ἀπειρόμεγόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἐκάστη ψυχῇ, ὅτι (14) ὁ Θεὸς Υἱὸν τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει, καὶ ταῦτα ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ εὐθὺς ἐκ τῶν ῥήθεντων τὸ ἀεὶ, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δύμοιον, τὸ ἀδίδον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας (15)· καὶ οὐδεμίᾳ περὶ κτίσματος ἢ ποιήματος ἐν τούτοις ἔννοια. «Οτε δὲ ἐχθρὸς ἀνθρώπος κοιμαμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ, κτίσμα, καὶ τὸ, ἃν ποτε (16) ὅτε οὐχ ἦν, καὶ τὸ, πῶς οὖν δύναται· τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν χριστομάχων· καὶ εὐθὺς, ὡς ἐρημωθέντες πάσῃς ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην ληστῶν περιεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσι· «Πᾶς οὖν δύναται (17) ὁ Υἱὸς ἀδίδον συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ; Καὶ γάρ οἱ ἀνθρώποι μετὰ χρόνου ἐξ ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πάτηρ τριάκοντα ἑτῶν ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴν ἔχει τότε γενηθεῖς· καὶ ὅλως (18) πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ.» Πάλιν τε φιλορίζουσι· «Πᾶς δύναται ὁ Υἱὸς Λόγος εἶναι, ἢ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; ·Ογάρ ἀνθρώπων Λόγος ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὐθὺς πέπαιται καὶ ἡφάνισται..»

D δύμοιον καὶ ἀδίδον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας. Felc. 5, τὸ δύμοιον καὶ ἀδίδον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήματος. Reg., τὸ δύμοιον καὶ ἀδίδον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος. Felc. 2, τὸ δύμοιον καὶ ἀδίδον τῆς οὐσίας γεννήσαντος, id est similem eum et proprium esse naturae genitoris. Editi et alii, τὸ δύμοιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος, similem eum esse naturae genitoris. Nanius, ἀδίδον quoque legerat. Mox pro ἔννοιᾳ, Basil., ἐπίνοιᾳ.

(16) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ τὸ ἦν ποτε, ἱδημερική ei Reg. ac Felc. 5, πῶς οὖν δύναται. Cæteri et editi omittunt τὸ et οὖν.

(17) Οὖν abest a Basili. Ibidem Felc. 4, δύναται Υἱός. Idem ibid. et Seguerian. Goblerian. Felc. 1, ὑπάρχειν τῷ Θεῷ; Καὶ γάρ ἀνθρώποι.

(18) Felckian. 4, καὶ ὅλως πῶς. Mox Goblerian. et Felc. 1, Πάλιν γε.

35. Έκείνοι μὲν οὖν, ὡσπερ ἐπίλαθόμενοι (19) τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τοιούτοις πάλιν ἑντούς δεσμοῖς ἀσεβείας περιπείροντες διαλογίζονται τοιαῦτα: δὸς τῆς ἀληθείας λόγος ἐλέγχει τούτους οὗτως (20). Εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογίζονται, ἀνθρωπίνων καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ ιδίου (21) αὐτοῦ λογιζέοντασσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μηχέτε ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ ὅλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν (22) δικνεούσθωσαν. Ὁποῖος γάρ ἂν ή δὲ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ ὅποῖος ἂν ηδὲ δὲ τοῦ Λόγου Πατήρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ δὲ Λόγος αὐτοῦ. Οὐ μὲν οὖν ἀνθρωπός ἐν χρόνῳ γεννώμενος (23), ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέχνον· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ δυτος γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ δὲ λόγος αὐτοῦ παύεται, καὶ οὐ μένει· δὸς Θεὸς οὐχ ὡς ἀνθρωπός ἐστι· τοῦτο γάρ εἰπεν ἡ Γραφή· ἀλλὰ ὧν ἐστι καὶ ἀστέτι (24). Διὰ τοῦτο καὶ δὲ Λόγος αὐτοῦ ἔντι καὶ ἀδίδικος ἐστι μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀπαύγασμα φωτός. Καὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστι συγχείμενος, καὶ οὔτε ζῆται, οὔτε τι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνον (25) ἐστι σημαντικός τῆς τοῦ λαλούντος διανοίας, καὶ μόνον ἐξῆλθε καὶ παρῆλθε μηκέτε φωνήμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ηδὲ ὅλως, πρὶν λαληθῆ· διὸ οὔτε ζῆται ἐνεργεῖ, οὔτε ὅλως ἀνθρωπός ἐστιν δὲ τῶν ἀνθρώπων λόγος· πάσχει δὲ τοῦτο, καθὼς προεῖπον, ἐπειδὴ (26) καὶ δὲ τοῦτον γεννῶν ἀνθρωπός ἐκ τοῦ μὴ δυτος ἐχει τὴν φύσιν· δὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐχ, ὡς ἀντει εἰποι, προφορικός ἐστιν, οὐδὲ φύρος ἥρμάτων, οὐδὲ τὸ προστάξαι θεὸν, τοῦτο ἐστιν δὲ Υἱός (27). ἀλλὰ ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα, οὐτως ἐστι γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. Διὸ καὶ Θεὸς ἐστιν εἰκὼν (28) τοῦ Θεοῦ· καὶ Θεὸς γάρ ην, φησιν, δὲ Λόγος. Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων οὐδέν εἰσιν εἰς ἐνέργειαν· διὸ οὐδὲ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τις τῶν ἀνθρωπῶν ἐργάζεται, διὰ αὐτοῦ μὲν ὑπάρχουσιν, δὸς Λόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται (29). Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἰπεν δὲ Απόστολος, ζῶν ἐστιν δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπερηφής, καὶ τομάτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομού, καὶ δικτυούμενος ἄχρι μερισμοῦ (30) ψυχῆς καὶ πτερυγάτος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικῆς ἀνθυμήσεων καὶ ἐρρωῶν καρδιας· καὶ οὐκ ἐστι πτεριστής ἀφανῆς ἐρώπιον αὐτοῦ, πάρτα δὲ γυμνά

A 55. Sic illi, quasi jam argumentorum, quae adversus se supra allata sunt, obliti, iterum sese his impietatis constringunt vinculis. Verum ita eos ipsa confutat veritas. Si de aliquo homine sermo illis est, humana etiam de ejus verbo et filio cogitent: sed si de Deo hominum creatore disputant, nihil humani, sed potius nihil nisi supra hominum naturam concipient. Nam qualis est genitor, talem et genitum esse necesse est; et qualis est Verbi Pater, tale quoque ejus debet esse Verbum. Itaque homo quidem qui in tempore gignitur, ipse quoque in tempore gignit filium; et quia ex nihilo est factus, idcirco ejus verbum desinit, nec permanet. Deus autem non ut homo est, quemadmodum testatur Scriptura⁷⁸: sed is est qui est⁷⁹; ac proinde vere pariter est ejus Verbum, semperque est cum Patre, tanquam lucis splendor. Præterea verbum hominum ex syllabis est compositum, nec vivit, nec quid efficit, sed loquentis tantum mentem significat, statimque ut exiit evanescit, quippe cum nullum esset omnino antequam proferretur, hinc nec vivit nec quid efficit, nec denique homo est hominum verbum. Cuius utique rei ea est ratio quam diximus, quia scilicet hominis, qui illud gignit, natura est ex nihilo. At Dei Verbum, non est aliquid quod proferatur, ut forte dixerit 398 aliquis, nec vocis sonus est, nec quod Deus præceperit, hoc Filius est: sed ut lucis splendor, sic ille perfectus est ex perfecto fetus. Hinc item Deus est ipsa imago Dei. Nam Deus, inquit, erat Verbum⁸⁰. Insuper, verba hominum nihil ad efficiendum valent, unde homo non verbis sed manibus agit, quia haec quidem existunt, at verbum illorum nihil est consistens. Verbum autem Dei, ut ait Apostolus, vivens et efficax est Dei Verbum et penetrabilis omni gladio anticipi, et perlingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et iudex est meditationum et cogitationum cordis, nec ulla res creata illi occulta est, sed omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quod nobis est sermo⁸¹. Opifex igitur est et sine ipso factum est nihil, nec aliquid absque illo potest fieri.

⁷⁸ Judith viii, 15. ⁷⁹ Exod. iii, 14. ⁸⁰ Joan. i, 1.

(19) Seguerian., ἐπίλαθανδρόμενοι. Felc. 4, λανθάνωμενοι. Paulo post Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, περιπέραντες. Basili. et Anglican., περισπεράντες. Cæteri et editi, περιπερόντες.

(20) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, δυτῶς.

(21) Gobler. et Felc. 1, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ. Iudem, Reg. ac Seguer., Υἱοῦ αὐτοῦ. Ατ αὐτοῦ ab aliis et editis absent. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, περὶ Θεοῦ. Alii et editi, περὶ τοῦ Θεοῦ.

(22) Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Mox iudem, præter Felc. 4, γάρ η, ubi Anglic. et Felc. 4, ην. Paulo post Seguer. et Felc. 4, ὅποῖος ἂν η. Alii et editi, ὅποῖος ἂν εἴη.

(23) Seguerianus, Reg. Anglican. Felc. 4 et 5, ἐν χρόνῳ γεννώμενος, quæ in aliis et editis desunt.

(24) Sic Seguerian. Reg. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 5. Alii vero et editi, ἀλλὰ ὧν ἐστι, καὶ ἀδίδικος, omissis interjectis.

(25) Felc. 4, οὐτε ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνος. Paulo post

⁷⁹ Hebr. iv, 12, 13.

Seguerian., ἐπειδὴ μηδὲ ην. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἐπειδὴ μηδὲ ην. Cæteri et editi, ἐπειδὴ οὐδὲ ην. Mox Seguerian., οὐτε ἐνεργεῖ.

(26) Seguerian. et Reg., ἐπειδὴ.

(27) Reg., τοῦτο ἐστιν Υἱός. Ibidem Seguerian. et Felc. 4, ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα. Alii et editi, ὡς φωνή καὶ ἀπαύγασμα. Item ibid. Seguerian. et Reg., οὐτως ἐστι. Editi et alii, οὐτός ἐστι.

(28) Reg. Basili. Anglican. et Felc. 5, ἐστι καὶ εἰκὼν. Paulo post Seguer. Reg. Basili. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, οὐδέν εἰσιν. Cæteri et editi, οὐδέν ἐστιν. Ibidem Seguerian., διὸ οὐδὲ διὰ λόγων. Editi et alii, διὸ καὶ οὐδέ, etc.

(29) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, ὑφέστηκεν. Editi aliquæ, ὑφέσταται. Mox Reg. Felc. 4 et 5, ζῶν ἐστι καὶ ἐνεργεῖ, omissis δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

(30) Seguerian., μερισμῶν. Basiliene. paulo post pro μελάνων, habet μελῶν.

καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρές διὰ ήμερος. Δημιουργὸς οὖν ἐστι (31), καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν, οὐδὲ δύνατόν τι γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ.

36. Nec vero quærenda est ratio cur Dei Verbum A non tale sit quale nostrum: quandoquidem non talis est Deus quales nos, uti jam diximus. Nec etiam investigare convenit quomodo Verbum ex Deo est, quovis modo splendor sit Dei, aut quomodo gignit Deus, quisve ille sit Dei gignendi modus. Insanus enim is est æstimandus, qui ista scrutari non verbitur, quippe qui existimet rem inexplicabilem divinæque propriam naturæ, soli Deo ac Filio cognitam, posse verbis exprimi. Idem enim est profecto ac si ipsi quærerent, ubinam quovis modo sit Deus, et qualis sit Pater. Ut ergo de istis rebus sciscitari, nonnisi impiorum et Deum ignorantium est: ita talia de Filii Dei generatione audere indagare, Deum, que ac ejus sapientiam nostra natura et infirmitate metiri, prorsus nefas est. Non idcirco tamen quid præter veritatem cogitare licet, nec si quis in his exquirendis defecerit, debet etiam fidem Scripturæ derogare. Siquidem præstat hæsitantes silere et credere, quam nolle credere quia hæsitarerimus. Nam is qui hæsitat, veniam aliquo modo potest consequi, propterea quod, tametsi scrutatus est, tamen conquitur. Qui autem quia ipse hæsitat, ea quæ minime decent audet comminisci, atque indigna Deo lèquitur, nullam is profecto temeritatis suæ veniam obtinebit. Namque in hisce difficultatibus potest solatum aliquod ex divinis haurire Scripturis, ita ut quæ scripta sunt recte intelligat, nostrumque verbum habeat instar exempli et imaginis. Ut enim verbum nostrum ex nobis est, nec aliquid est opus extra nos factum, ita et Dei Verbum proprium ex illo est, nec opus aliquid est, nec etiam velut hominum verbum. Alioquin Deum hominem esse omnino esset intelligendum. Etenim plurima et diversa hominum verba quotidie prætereunt, quia priora non manent, sed evanescunt. Cujus rei hæc causa est, quod illum patres, cum homines sint, fluxas habent æstates, aliasque aliis succedentes cogitationes, ac qualia ipsi cogitant et meditantur, talia et loquuntur: quo sit ut multa haheant verba, nullumque tamen illorum postea supersit. Cum enim is, qui loquitur siluerit, 399 eorum statim deficit verbum. Dei autem Verbum unum et idem est, et, ut scriptum est, Verbum Dei in sæculum permanet ⁷⁸, nec mutatur,

B 36. Οὐ δεὶ δὲ ζῆτεν, διὰ τι μὴ τοιοῦτος δι τοῦ Θεοῦ Λόγος οἰος καὶ δι τιμέτερος: ἐπεὶ μὴ τοιοῦτος δι Θεὸς οἰοι καὶ ήμετες, ὡς προείρηται (32). ἀλλ οὐδὲ πρέπει ζῆτεν πῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν δι Λόγος, η πῶς ἀπαύγασμά ἐστι τοῦ Θεοῦ, η πῶς γεννᾷ δι Θεὸς, καὶ τις δι τρόπος τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως μαίνοιτο γάρ ἀν τις τοιαῦτα τολμᾶν, δι τι πρᾶγμα ἀρρέπετον καὶ φύσεως ἴδιον Θεοῦ, μάνιψ τε αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ γινωσκόμενον, ἀξιοὶ λόγοις αὐτῷ (33) ἔρμηγευσθηναι: Ισον γάρ ἐστι τοὺς τοιούτους ζῆτεν, ποὺ δι Θεὸς, καὶ πῶς ἐστιν δι Θεὸς, καὶ ποταπός (34) ἐστιν δι Πατέρο. Ἀλλ ὕσπερ τὸ τοιοῦτο ἐρωτᾶν ἀσεβές ἐστι, καὶ ἀγνοούτων τὸν Θεὸν, οὕτω καὶ οὐ θέμις οὐδὲ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσεως τοιαῦτα τολμᾶν, οὐδὲ τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ ἀσθενείᾳ συμμετρεῖν τὸν Θεὸν καὶ τὴν τούτου σοφίαν ἀλλ οὐδὲ διὰ τούτο (35) καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν νοεῖν προστήκει: οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζῆτῶν περὶ τούτων, ὀφελεῖ καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις (36). Βέλτιον γάρ ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, η ἀπιστεῖν διὰ τὸ ἀπορεῖν (37). διότι δ μὲν ἀπορῶν δύναται πῶς καὶ συγγνώμην ἔχειν, δι τι δλῶς καὶ ζῆτησας ἡρέμησεν δὲ διὰ τὸ ἀπορεῖν (38) ἐπινῶν ἑαυτῷ τὰ μὴ δέοντα, καὶ τὰ μὴ ἀξια περὶ Θεοῦ φθεγγόμενος, ἀσύγγνωστον ἔχει τῆς τόλμης τὴν δίκην. Δύναται γάρ καὶ τῶν τοιούτων ἀποριῶν ἔχειν τινὰ παραμυθίαν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὕστε λαμβάνειν μὲν καλῶς τὰ γεγραμμένα, νοεῖν δὲ ὡς ἐν παραδείγματι τὸν ἡμέτερον λόγον: διεώσπερ οὗτος ἴδιος ἐξ ήμιν ἐστι, καὶ οὐκ Εξωθεν Τμῶν (39) ἔργον, οὕτω καὶ δι τοῦ Θεοῦ Λόγος: ίδιος ἐστιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐστι ποίημα, οὐδὲ ὡς δ τῶν ἀνθρώπων λόγος: ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη νοεῖν ἀνθρώπον. ίδιος γάρ πάλιν τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καὶ διέρχενται παρέρχονται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ ἀφανίζεσθαι. Γίνεται δὲ πάλιν (40) τούτο, ἐπεὶ καὶ οι τούτων πατέρες, ἀνθρώποι διητε, παρερχομένας μὲν ἔχουσι τὰς ἡλικίας, τὰ δὲ νοήματα ἐπερχόμενα: καὶ πρὸς ἀλογίζονται καὶ ἐπιλογίζονται (41), τοιαῦτα καὶ φθεγγονται: ὕστε καὶ πολλοὺς λόγους ἔχειν, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς μηδένα τούτων ὀλας: πέπαυται γάρ δλων, καὶ δ λόγος εὐθὺς ἀνήλωται. Ο δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος εἰς ἐστι: καὶ δ αὐτὸς, καὶ ὡς γέγραπται, δ Λόγος τοῦ Θεοῦ (42) εἰς τὸν αἰώνα διαμένει, μὴ ἀλλοιούμενος,

⁷⁸ Psal. cxviii, 89.

(31) Seguerian. et Felc. 4, γοῦν. Idem paulo post et Reg., οὐδὲ δύνατόν τι γίνεσθαι. Felc. 4, ibid., οὐδὲ ζῆτεν.

(32) Seguerian. et Felc. 4, ὕσπερ εἰρηται. Mox Seguerian., καὶ πῶς ἀπαύγασμα.

(33) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, οὐδὲ λόγος αὐτῷ. Editi et alii, λόγῳ αὐτῷ.

(34) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ποδαπός.

(35) Seguerian., ἀλλ οὐ διὰ τούτο.

(36) Felc. 5, τοῖς γεννομένοις.

(37) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4, διὰ τὸ ἀπορεῖν. Editi vero et alii, διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν.

(38) Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, διὰ τὸ ἀπορεῖν.

D Alii et editi, διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν

(39) Goblerian. et Felc. 1, Εξωθεν ἐξ Τμῶν.

(40) Seguerian. Basili. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4, γίνεται δὲ πάλιν. Cæteri et editi, γίνεται πάλιν.

(41) Sic Seguerian. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi omittunt καὶ ἐπιλογίζονται.

(42) Goblerian. et Felc. 1 omittunt δι Λόγος τοῦ Θεοῦ. Idem et Seguer. ac Felc. 4, διαμένει, μὴ ἀλλοιούμενος. Editi et alii, διαμένει, καὶ μὴ ἀλλοιούμενος. Mox ἐτέρου deest in Seguerian. Goblerian. et Felc. 1.

μηδὲ πρῶτος ἡ δεύτερος ἔτέρου, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἀεί. Ἐπερτες γάρ, ἐνδός δυτος τοῦ Θεοῦ, μιαν σίναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἔνα τὸν τούτου Λόγον, καὶ μίαν τὴν τούτου σοφίαν.

37. Αὐτὸς καὶ θαυμάζω, πῶς, ἐνδός δυτος τοῦ Θεοῦ, οὗτοι κατά τὰς ἴδιας ἐπινοίας; (43) πολλὰς εἰκόνας καὶ σοφίας καὶ λόγους εἰσάγουσι, καὶ ἀλλον μὲν εἶναι τὸν θεόν καὶ φύσει Λόγον τοῦ Πατρὸς λέγουσιν, ἐνῷ καὶ τὸν Γίδην πεποίηκε, τὸν δὲ ἀληθῆς Γίδην κατ' ἐπινοίαν (44) μόνον λέγεσθαι Λόγον, ὡς ἀμπελον, καὶ ὕδη, καὶ θύραν, καὶ ἔγιλον ζωῆς. Σοφίαν τε ὄνοματι λέγεσθαι αὐτὸν φασιν, ἀλληγορίᾳ μέντοι εἶναι τὴν ἴδιαν καὶ ἀληθινὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς, τὴν ἀγενήτως συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν τῇ καὶ τὸν Γίδην ποιήσας, ὀνόμασε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης σοφίαν αὐτὸν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἔως λόγων μόνον αὐτοῖς ἐφθασεν, ἀλλ' Ἀρειος μὲν ἐν τῇ ἔκυτοι (45) Θαλείᾳ συνέθηκεν, δὲ σοφιστῆς Ἀστερίου ἔγραψεν, ἀπέρ καὶ ἐν τοῖς προτέροις εἰπομεν, οὕτως: « Οὐκ εἴπεν ὁ μακάριος Ηαύλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἡ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ δίγα τῆς τοῦ δρθρου προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ (46) σοφίαν· ἀλληγορίᾳ μὲν εἶναι τὴν ιδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν Ἐμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσων, γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, περὶ τοῦ πρὸς Ψωματους Κεπιστολῇ διδάσκων λέγει: Τὰ γὰρ ἀρρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτισεως κόσμου (47) τοῖς ποιήμασι τοούμερα καθορᾶται, ἡ τε ἀδίως αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. Θεοπερ γάρ τὴν εἰρημένην ἐνταῦθα θειότητα οὐκ ἀν τις φατη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν Πατέρα· οὕτως οἵματι καὶ ἡ ἀδίως αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, οὐχ ὁ Μονογενῆς Γίδης (48), ἀλλ' ὁ γεννήσας οὐτάρχης Πατήρ. Ἀλληγορίᾳ δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χριστοῦ δεικνυμένην. » Καὶ μετ' ὀλίγα δὲ αὐτὸς Ἀστερίος φησι· « Κατοι γε τῇ μὲν ἀδίως αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία (49), τῇ ἀναρχόν τε καὶ ἀγένητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφανόνται λογισμοί, μία ἀν εἴη δήπουθεν (50) καὶ ἡ αὐτῇ πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἔκαστον ὑπὸ αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὡν πρωτότοκος καὶ Μονογενῆς οὐτοῦ. Πάσαι γε μήν δροῖσις εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται· καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦν-

A nec primum aut secundum est, sed idem semper existit. Nempe conveniebat unius Dei unam esse imaginem, unum Verbum, unam sapientiam.

37. Quocirca non possum non mirari quomodo. cum unus sit Deus, illi pro suis commentis multas imagines, sapientias et verba inducant, aliudque velint esse proprium ac naturale Patris Verbum, in quo et Filium fecerit, quem Filium verum sola cogitatione Verbum putant appellari, ut item, viam, januam, et lignum vitae. Sapientiam item nomine tenus eum dici docent, aliamque propriam ac veram sapientiam Patris esse, una cum ipso existentem nec tamen genitam, in qua factum et ipsum Filium sapientiam quoque appellari, ut qui sapientiae illius esset particeps. Hæc porro non solum voce proferre ausi sunt, sed et Arius in sua edidit Thalia, et sophista Asterius, ut etiam supra (51) attulimus, in hunc scripsit modum: « Non dixit beatus Paulus se Christum ipsam Dei virtutem vel ipsam Dei sapientiam prædicare, sed sine pronomine, virtutem Dei et Dei sapientiam », aliamque idem ostendit esse virtutem Dei propriam et naturalen quænon sit genita, sed una cum illo existat, quæ et genitrix sit, Christi videlicet, et totius mundi creatrix, de qua ad Romanos ita scribit: *Invisibilia enim ipsius ex creatione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspicuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas*⁸⁰. Ut enim divinitatem, de qua hic sermo est, nemo Christum esse dixerit, sed ipsum esse Patrem; ita, ut opinor, sempiterna ejus virtus et divinitas non Unigenitus est Filius, sed ipse est genitor Pater. Aliam autem virtutem et sapientiam Dei esse docet, quæ per Christum apparuit. Deinde paucis interjectis pergit idem Asterius: « Quanquam sempiterna ejus virtus et sapientia, quam principio carere nec genitam esse ratio vera declarat, una certe et ipsa est. Complures vero sunt sapientiae singulatim ab ipso creatæ, quæcum primogenitus et Unigenitus est Christus, quæ omnes similiter ex domino pendent suo, ejusque virtutes, qui eas creavit et qui his utitur, jure merito appellantur. Hinc propheta locutam ad hominum pec-

⁸⁰ I Cor. 1, 24. ⁸⁰ Rom. 1, 20.

(43) Goblerian. et Felc. 1, ἐννοίας. Μοξ iidem et Seguerian., ἐπεισάγουσι. Reg. et Felckm. 5, ἐπενόησαν. Cæteri et editi, ἐπινοούσι.

(44) Seguer. Basili. Reg. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4, τὸν δὲ ἀληθῆς Γίδην κατ' ἐπινοίαν. Ibidem Seguer. Anglican. et Felc. 4, addunt μόνον. Alii et editi, τὸν δὲ ἀληθῆς κατ' ἐπινοίαν λέγεσθαι.

(45) Seguer., ἀλλ' Ἀρειος μὲν ἐν τῇ ἔκυτοι. Reg., αὐτοῦ. Editi et alii, ἀλλα Ἀρειος ἐν τῇ αὐτοῦ.

(46) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ἡ τὴν Θεοῦ σοφίαν, ἀλληγορίᾳ μὲν εἶναι. Μοξ Felc. 5, ιδίαν αὐτοῦ δύναμιν. Ibid. Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Felc. 4 et 5, τὴν Ἐμφυτον. Alii et editio Commel., τὴν Ἐκφυτον. Item ibid. Seguerian. ἀγενήτως, et γεννητικήν. Idem tamē paulo ante habet cum aliis mss. et editis, ἀγενήτως. Cæteri omnes mss. hic quoque habent, ἀγενήτως, et γεννητικήν, ut legendum esse videtur, cum haec dictio opponatur se-

quenti dictioni, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, etc. Namque Ariani Filium quoque aiebant esse γένην μα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν γεννημένων. Vide supra pag. 384, num. 19, et Praefationem generalem.

(47) Sic Seguerian, Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi omitunt, ἀπὸ κτισεως κόσμου.

(48) Seguerian., Γίδης, ut et Nannius legit. Cæteri et editi, Θεός. Paulo post Seguer., διδάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χριστοῦ. In aliis et editis deest εἶναι.

(49) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. Alii vero et editi, αὐτοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Μοξ Seguerian. et editi, ἀγένητον. Cæteri omni. s mss., ἀγένητον, quæ vera hic lectio esse videtur.

(50) Seguerian., Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, δήπουθεν. Alii et editi, δήπου. Ibidem mss., καὶ τῇ αὐτῇ. Editi, καὶ αὐτῇ. Seguerian. ibid. et Felc. 4. πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἔκαστον. In aliis et editis, αἱ deest.

(51) Vide pag. 344, num. 52.

cata ulciscenda divinitus immissam, non virtutem tantum, sed magnam virtutem a Deo ipso testatur appellari⁵¹. Beatus item David non tantum angelos, sed etiam virtutes ad Deum laudandum hor-tatur⁵².

38. **Hac** cum illi vel tantum loqui audent, nonne e omnium odio dignissimi sunt? Si enim, ut ipsi quidem putant, Filius est, non quia ex Patre genitus est, nec propter naturae proprietatem; **400** sed Verbum dicitur, sive Ratio ob res ratione preditas, et sapientia, propter illos qui sapientes sunt; potentia seu virtus, eorum causa qui potentes redduntur; denique Filius, eos propter qui filii efficiuntur; fortasse quoque ob res quae existunt sola cogitatione existit. Quid ergo tandem futurus ille est? Nihil enim illorum esse dici possit ipse, si haec mera ejus sunt nomina, solaque cogitatione dicendus est existere, cum nostri tantum causa hujusmodi ornetur nominibus. Sane ipsi potius censendi sunt diabolica aut etiam deteriore agitari insanis, quippe qui se quidem vere existere velint, Dei autem Verbum solo nomine potut existere. An non vero monstrant, cum affirmant sapientiam simul cum Patre existere, eamque Christum esse negant, sed multas aiunt virtutes creatas et sapientias esse, quarum una sit Dominus, quem cum eruca et locusta conferre non dubitant? An non etiam dolose agunt, qui cum a nobis audiunt Verbum una cum Patre existere, continuo his obmurmurant verbis: Igitur duo non facta (53) dicitis: cum autem ipsi aiunt non factam ejus esse sapientiam, non vident contra se ipsos vanam hanc factitare accusationem? **Enim** vero an non etiam valde stulta est haec illorum sententia, nempe non factam illam sapientiam, simulque cum Deo existentem, ipsum esse Deum? Nam quod simul existit, non secum, sed cum aliquo simul existit, ut de Domino narrant Evangelistae, eum nempe simulcum discipulis fuisse. Nec enim secum, sed cum discipulis simul erat. Nisi forte Deum velint dicere compositum, eumque permixtam habere sapientiam vel quae sit suae naturae complementum, quae ipsa

A ταῖς δικαιώσεσιν ὅμοιαν προφήτης τὴν ἀκρίδα, δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων θεῖλατον γινομένην, οὐ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φῆσιν ὑπὸ αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ· δέ γε μαχάριος Δαυΐδος ἐν πλείστοις τῶν φαλμῶν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν αἰνεῖν παραχειλεύεται τὸν Θεόν.

38. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον φθεγξάμενοι, πῶς οὐκ δέξιοι παντὸς μίσουσι εἰσίν (52); Εἰ γάρ, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διὰ τὴν Ἑπτάρδος γέννησιν καὶ τὸ ἔδιον τῆς οὐσίας Γεόδος ἐστιν (53), ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ Λόγος, καὶ διὰ τὰ σοφικόμενα σοφία, καὶ διὰ τὰ δυναμούμενα δύναμις λέγεται· πάντως που καὶ διὰ τοὺς μιστοποιούμενους (54). Γεόδος ἐκλήθη· καὶ τάχα διὰ τὰ δύντα ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοιαν. Τί οὖν ἄρα λοιπὸν ἐστιν αὐτός; Οὐδὲν γάρ ἂν εἴη τούτων αὐτῶν, εἰ δύνδματα μόνον ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα, καὶ μόνην τοῦ εἶναι φαντασίαν ἔχει, διὸ τίμες καὶ τοῖς δύνδμασι τούτοις καλλωπιζόμενος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο (55) διαβολοικὴ μᾶλλον ἐστιν ἀπόνοια, τάχα δὲ καὶ πλεὸν, διτεῖ έστιν μὲν ἀληθῶς ὑφεστάναι θέλουσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον δύνδματι μόνον εἶναι νομίζουσιν. Πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μηδέλεγειν δὲ ταῦτην εἶναι τὸν Χριστὸν (56), ἀλλὰ πολλὰς κτιστὰς δυνάμεις καὶ σοφίες εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν Κύριον, τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; Πῶς δὲ καὶ οὐ πανοῦργοι (57), διτεῖ, παρ' ἡμῶν μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, γογγύζουσι εὐθὺς φάσκοντες. Οὐκοῦν δύο ἀγένητα (58) λέγεται; αὐτοὶ δὲ λέγοντες τὸ, Ἡ ἀγένητος αὐτοῦ σοφία, οὐχ ὄρωσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, ἢν αἰτεῶνται, ματαίαν μέμψιν; Καὶ γάρ κάκεινη (59) πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρά, λέγειν τὴν ἀγένητον συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ σοφίαν αὐτὸν εἶναι τὸν Θεόν; Τὸ γάρ συνυπάρχον οὐχ ἔστι, τινὶ δὲ συνυπάρχει, ὡς περὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταί, διτεῖ συνήγοροι τοῖς μαθηταῖς· οὐ γάρ ἔστι, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνήγοροι εἰ μὴ ἄρα (60) σύνθετον εἴποιεν τὸν Θεόν, ἔχοντα συμπεπλεγμένην ἡ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἔστοι σοφίαν, ἀγένητον (61) οὖσαν καὶ αὐτήν, ἥντινα καὶ δημιουργὸν αὐτοὶ ἀντεισάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργείν τὸν Γεόν ἀφέλωνται.

⁵¹ Joel II, 25. ⁵² Psal. cii, 21.

(52) Sic mss. At etiōt abest ab editione Commel. Ibid. Seguerian. Gobler. et Felc. 1. Εἰ γάρ ὡς αὐτοὶ. Alii et editi, Ei γάρ καὶ ὡς αὐτοὶ. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ τὸ ἔδιον. Alii et editio Commel., καὶ τὸ ἔδιον.

(53) Vel, si alii magis arridet, ingenita, et mox, ingentia, ac deinceps.

(54) Sic Seguer. At alii et editi, διὰ τοὺς ποιουμένους.

(55) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀλλὰ καὶ τοῦτο. Carteri et editi, ἀλλὰ τοῦτο. Mox Basili, pro ἀπόνοιᾳ, habet ἐπίνοια. Ibid. Seguer, πλέον, διτεῖ αὐτούς.

(56) Seguer., ταῦτην εἶναι τὸν Χριστόν. In aliis et editis deest εἶναι.

(57) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4. At alii et editi, πῶς δὲ καὶ πανοῦργοι. Ibid. Seguerian. Reg. et Felckman. 5, παρ' ἡμῶν μέν. Carteri

D et editi, παρ' ἡμῶν εἰ μέν.

(58) Seguerian. Basili. et Anglic. ἀγένητος, et mox, ἡ ἀγένητος. Editi vero et alii. ἀγένητα, et ἀγένητος. Ibidem Seguerian. et Reg. τὸ addunt, quod in aliis et editis dresi.

(59) Seguerian. Reg. Goblerian. Felckman. 1, 4 et 5, Καὶ γάρ κάκεινη. Editi et alii, Καὶ γάρ ἐκεῖνη. Mox Seguerian. et Reg., λέγειν τὴν ἀγένητον. Basili. Anglican. et Felckman. 2, λέγειν καὶ ἀγένητον. Gobler. Felc. 1 et 3, λέγειν τὴν ἀγένητον. Editi et alii, λέγειν μονογένητον.

(60) Felc. 4, εἰ μέν ἄρα.

(61) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀγένητον. Editi et alii, ἀγένητον. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, αὐτοὶ. Editio Commel., αὐτήν. Ibidem Gobler. et Felc. 1, συνεισάγουσι.

Πάντα γάρ βιάζονται λέγειν, ίνα μή περὶ τοῦ Κυρίου

A quoque non facta sit, quam et inducunt mundi creatricem, ut Filium rerum creatione spolient. Nihil enim non movent, ut ne de Domino secundum veritatem sentiant.

39. Ποῦ γάρ ὅλως εὑρον παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ λεγόμενον. ή παρὰ τίνος ἡκουσαν, ώς διπος ἀλλού Λόγου καὶ διλης Σοφίας παρὰ τούτον τὸν Υἱὸν, ίνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσσονται; Γέγραπται μὲν γάρ· Οὐχ οἱ ἀδροὶ μου, ὡσπερ πῦρ, η πέλνυς κόπτων κτέρεων (62); καὶ ἐν ταῖς Ηαροιμίαις· Διδάξω δὲ ὑμᾶς ἔμοις ἀδρους. Ἀλλὰ ταῦτα ἐντολεῖ καὶ προστάχματά εἰσιν, & διὸ τοῦ Ιδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ Λόγου τοῖς ἀγίοις λελάηκεν ὁ Θεός, περὶ ὧν ἐλεγεν ὁ φάλλων· Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, δπως ἀν φυλάξω τοὺς ἀδρους σου. Τὰς γοῦν τοιαῦτα σημαίνων ἀλλα παρ' ἐκυτὸν εἶναι δὲ Σωτὴρ, καὶ δι' ἑαυτοῦ εἰρηκε (63). Τὰ φίματα, δὲ ἐπώ λελάηκα νῦν. Οὐ γάρ δῆ οἱ τοιούτοις λόγοι γεννημάτα θι αὐτοὶ εἰσιν, οὐδὲ τοσούτοις δημιουργοὶ λόγοι, οὐδὲ τοσαῦται εἰκόνες τοῦ ἐνδέ Θεοῦ (64), οὐδὲ τοσούτοις εἰσιν οἱ γενόμενοι ἀνθρώποι ὑπὲρ τὴν ήμαν, οὐδὲ ᾧ ἐκ πολλῶν τοιούτων εἰς ἐστιν ὁ γεννόμενος κατὰ τὸν Ἰωάννην σάρξ· ἀλλ' ᾧς μόνος ὡν τοῦ Θεοῦ Λόγος, εὐγεγείσθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου· Ὁ Λόγος σάρξ ἐτέρετο, καὶ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐτέρετο. Διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ μόνου (65) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δείχνυται τὰ μαρτύρια, τοῦ μὲν Πατρὸς σημαίνοντος ἔνα εἶναι τὸν Υἱὸν, τῶν δὲ ἄγιων μαθόντων (66) τούτον, καὶ λεγόντων ἔνα τὸν Λόγον εἶναι καὶ τούτον εἶναι Μονογενῆ· τὰ τε ἔργα τὰ δι' αὐτοῦ δείχνυται· πάντα γάρ τὰ τε δράτα καὶ τὰ ἀόρατα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν. Περὶ δὲ ἐτέρου (67) ή ἀλλού τινὸς οὐ φαντάζονται, καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγους ή σοφίας, ὡν οὗτε δημοτικά, οὗτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς Γραφῆς, η παρὰ μόνων τούτων δημοκάζεται. Τούτων γάρ ἐστιν ἐξεύρεμα (68) καὶ χριστομάχος ὑπόνοια, καὶ τῷ μὲν δύναματι τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας καταχρώνται·, ἔτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ἀρνοῦνται (69) τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὴν δημοτικά καὶ μόνην Σοφίαν τοῦ Πατρὸς (70), καὶ Μανιχαίους λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἀθλιοι. Κάκενοι γάρ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Θεοῦ βλέποντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον δημοτικὸν Θεόν, ἔτερον δὲ ἑαυτοῖς (71) ἀναπλάσσουσιν, οὐ μήτε ἔργον, μήτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν θείων λογίων δειχνύειν δύνανται.

⁶⁰ Jerem. xxiii, 29. ⁶¹ Prov. i, 23. ⁶² Psal. cxviii, 101. ⁶³ Joan. vi, 64. ⁶⁴ Joan. i, 14, ⁶⁵ ibid. 3.

(62) Sic Seguer. Gobler Felc. 1 et 4. At alii et editio D Commel. omittunt ή πέλνυς κόπτων πέτραν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Διδάξω δὲ ὑμᾶς. In aliis et editis deest δέ.

(63) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, Ελεγε. Editi et alii, εἰρηκε.

(64) Seguer. Gobl. et Felc. 1, τοῦ ἐνδέ Θεοῦ. Alii et editi, τοῦ Θεοῦ.

(65) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At cæteri et editi, περὶ τούτου μόνου.

(66) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Goblerian. Felckman. 1, 4 et 5. Alii autem et editi, μαθήτων. Mox Seguer. τὰ τε ἔργα τὰ δι' αὐτοῦ. Alii et editi, τὰ τε ἔργα δι' αὐτοῦ.

(67) Sic Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1.

D Editio vero et alii, ἐτέρων. Ibidem Felc. 4 et Seguer., ή ἀλλού τινὸς φαντάζονται καὶ ἀναπλάττονται. Idem ibidem et Reg. ac Felc. 5, λόγους, ubi alii et editio Commel., Αόγου. Item ibidem Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, 4 et 5, ὡν οὗτε. Alii et editi δὲ omittunt.

(68) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5. At alii et editi, ἐξεύρημα.

(69) Felckman. 5, καὶ ἀρνοῦνται.

(70) Seguer. et Felc. 4, τοῦ Πατρὸς. Editi et alii, τοῦ Θεοῦ. Ibidem λοιπὸν habent omnes mss., quod in editione Commel. deest.

(71) Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, ἑαυτοῖς. Cæteri et editi, αὐτοῖς. Mox Seguerian. Gobler. Felckm. 1, 4, 5, et Reg., τῶν θείων λογίων. Alii et editio Commel., τῶν λογίων.

40. *Igitur si in sacris litteris nulla alia præter ipsum Filium reperitur sapientia, si nihil hujuscenodi a patribus audivimus, si contra ipsi patres confessi sunt ac scriptum reliquerunt Sapientiam simul cum Patre existere, nec factam esse, sed propriam ejus esse, et mundi effectricem; sane nihil aliud esse potest nisi Filius, qui et, ut idem ipsi sentiunt, ab æternitate simul cum Patre existit. Siquidem ipse est opifex, uti scriptum est: Omnia in sapientia fecisti*⁴⁸. Namque ipse quoque Asterius, veluti eorum oblitus quæ prius scripserrat, contra gentiles postea disputans, non secus ac Caiphas, invitus, non jam multas sapientias nec erucam commemorat, sed unam esse sapientiam his verbis scribit: « Unus quidem Deus Vèrbum sive Ratio est, sed res multæ ratione sunt prædictæ: una item Sapientiæ substantia et natura est, sed res multæ sapientes et bonæ sunt. » Et paucis interjectis hæc addit: « Quinam fuerint quos Dei filios appellari dignos arbitrantur? Nec enim verba quoque illos esse, nec multas contendent existere sapientias. Nam fieri nequit ut, cum unum sit Verbū, unamque ostensum sit esse Sapientiam, filiorum multititudini attribuatur natura Verbi, non menque Sapientiæ concedatur. » Nihil ergo mirum videri debet, si Ariani cum veritate pugnant, quandoquidem secum ipsi invicem configunt. Modo enim complures esse sapientias asseverant, modo unam declarant esse, modo cum eruca collocant sapientiam, modo eam simul cum Patre existere, propriamque ejus esse fatentur: modo solum Patrem docent non factum esse, modo ejusdem sapientiam ac virtutem non factam **402** quoque esse concedunt. Nobis Dei Verbū semper esse affirmantibus repugnat illi quidem, sed idem tamen propriae sententiæ obliti, Sapientiam simul cum Deo existere nec factam esse consentiunt. Ita illi in omnibus laborant vertigine, veraque rejecta Sapientia, aliam quæ nulla est excogitant, non secus ac Manichæi, qui Deum qui vere est negantes, alium sibi ipsi fingunt.

⁴⁸ Psal. ciii, 24.

(72) Anglic. et Felc. 4, ἐν τοῖς θείοις λογίοις. Gobler. et Felc. 1, ἐν τοῖς λόγοις. Reg. et Basili., ἐν θείοις λόγοις. Alii et editi, ἐν τοῖς λογίοις. Mox Seguer. Goblerian. et Felc. 1, παρ' αὐτὸν τὸν Γίδην. Editi et alii, παρὰ τοῦτον τὸν Γίδην.

(73) Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ὀμολογεῖται. Editi et alii, ὠμολόγηται. Mox Reg. et Felc. 5, ἀγενήτως. Cæteri cum editione Cominel., ἀγενήτως.

(74) Seguer. Reg. et Felc. 5, ίδια αὐτῷ. Alii et editi, ίδια αὐτῷ.

(75) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. At cæteri et editio Cominel., ὀμολογεῖν, male.

(76) Seguer., εἰς μὲν Θεός. Ibidem Reg. et Felc. 5, πολλὰ δὲ τὰ λόγια. Item ibid. Seguer., καὶ μία μὲν ἡ τῆς Σοφίας. Felc. 4, ibid., οὐσία καὶ φύσις.

(77) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1. At editio Cominel.. Et γάρ ἐθ λόγους. Paulo post Felc. 2 et alii, Οὐδὲ γάρ δυνατόν. Alii mss. Οὐ γάρ δυνατόν.

(78) Seguer. et Reg., ἐπινέμειν. Editi et alii, ἐπινέμουν, mendose.

A 40. Οὐκοῦν εἰ μήτε ἐν τοῖς θείοις λογίοις (72) εὑρίσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν Γίδην, μήτε παρὰ τῶν πατέρων τὸν σταύρον τοῦτον ὁμολόγηται (73) δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων ἀγενήτως ἡ Σοφία συνυπάρχουσα τῷ Πατρὶ, ίδια αὐτοῦ οὖσα (74), καὶ κόδισμον δημιουργός αὐτὸς ἀν εἰη ὁ Γίδης ὁ καὶ κατ' αὐτοὺς ἀδίλιας συνυπάρχων τῷ Πατρὶ. Αὐτὸς γάρ ἔστι καὶ δημιουργός, ὡς γέγραπται. Πάρτα ἐτροφίᾳ ἐποίησας. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸς Ἀστέριος, ὡσπερ ἐπιλαθόμενος ὃν πρότερον ἔγραψεν, ὅπερον κατὰ τὸν Καΐάφαν ἀκοντίζει καὶ αὐτὸς πρὸς Ἑλληνας ἐνιστάμενος, οὐκέτι μὲν πολλάς σοφίας, οὐδὲ τὴν κάμπτην ὄνομάζει, μιλῶν δὲ λοιπὸν δομολογεῖ (75), γράψαν οὕτως· « Εἰς μὲν ὁ Θεὸς (76) Λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά· καὶ μία μὲν τῆς Σοφίας οὐσία τε καὶ φύσις, Β πολλὰ δὲ τὰ σοφά καὶ καλά. » Καὶ μετ' ὅλιγα πάλιν λέγει· « Τίνες δὲ εἰεν οὓς παιδεῖς Θεού προσαγορεύειν ἀξιόστιν; Οὐ γάρ ὅτι λόγους (77) τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν, οὐδὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐροῦσιν. Οὐ γάρ δυνατόν, ἐνδις δυτος τοῦ Λόγου, καὶ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς Σοφίας, τῷ πλήθει τῶν παιδῶν τοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν ἐπινέμειν (78), καὶ τῆς Σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν. » Θαυμαστὸν τοίνυν οὐδὲν, εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἱ Ἀρειανοὶ μάχονται, διποὺ γε καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντες (79) ἀλλήλοις συμπίπτουσι, ποτὲ μὲν λέγοντες πολλάς εἶναι σοφίας, ποτὲ δὲ μίαν ἡ κάμπτη συνάπτουσι (80) τὴν σοφίαν, ποτὲ δὲ συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ καὶ ίδιαν αὐτοῦ λέγουσι· καὶ ἀλλοτε μὲν ἀγένητον μόνον τὸν Πατέρα· ἀλλοτε δὲ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀγένητον (81). Καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν δεῖ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἀγενήτως (82) συνυπάρχειν τῷ Θεῷ τὴν Σοφίαν, ἐπιλαθόμενοι τὸν ιδίων. Οὕτω πρὸς πάντα σκοτοδινώσι, τὴν μὲν ἀληθινὴν Σοφίαν ἀρνούμενοι, καὶ τὴν μὴ οὖσαν ἔξευρισκοντες, ὡς οἱ (83) Μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἔτερον, καὶ τὸν δυτα Θεὸν ἀρνούμενοι.

C (79) Felc. 5, προκόπτοντες. Μοx Felc. 4, πολλὰ μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι.

D (80) Seguer. et Felc. 4 et 5, συγχρίνουσι. Alii et editi, συνάπτουσι. Mox Seguer. Reg. Felc. 4 et 5, καὶ ἀλλοτε. In aliis et editis deest καὶ. Ibidem Reg. et Felc. 5, ἀγένητον. Alii et editi, ἀγένητον. Item ibid. Seguer. Felc. 1 et 5 omittunt καὶ ante μόνον, iudeumque ei Gobl. ac Felc. 1 habent μόνον τὸν Πατέρα. Cæteri et editi, καὶ μόνον Πατέρα. MSS. omnes ibid., ἀλλοτε δὲ καὶ, etc. Editio Cominel., ἀλλοτε καὶ.

(81) Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, δύναμιν ἀγένητον. Reg. Felc. 4 et 5, δύναμιν ἀγένητον. Alii et editio Cominel., δύναμιν αὐτοῦ γενητήν. Ibid. Felc. 4, Καὶ μάχονται ἡμῖν. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Reg., εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον. Editi et alii, εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον.

(82) Anglic. ἀγενήτως. Reg. et Felc. 5, ἀγενήτως. Alii et editi, ἀγενήτως.

(83) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. et Felc. 1, 4 et 5. At οἱ abest ab aliis et editione Cominel.

41. Άλλ άκουετωσαν μὲν αἱ δόλαι αἰρέσεις καὶ Α Μανιχαῖοι, δτι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ μὲν Χριστοῦ (84) Πα-
τήρ, τῆς δὲ κτίσεως δεσπότης καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ
ἰδίου Λόγου· ἀκουετωσαν δὲ ίδιᾳ καὶ Ἀρειομανῆται,
δτι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δὸ μόνος θεὸς καὶ γνή-
σιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὁν Υἱός, καὶ ἀχώριστον
ἔχων πόρος τὸν Πατέρα (85) ἔστιν τὴν ἐνότητα τῆς
θεότητος, ὡς πολλάκις εἴπομεν, μαθόντες παρ' αὐ-
τοῦ τοῦ Σωτῆρος. Ἐπει τι εἰ μὴ οὐτῶς ἔχει, διὰ τοῦ δι'
αὐτοῦ κτίσεις ὁ Πατήρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται
οἰς ἐδν θέλη, καὶ φωτίζει τούτους; "Ἡ διὰ τοῦ καὶ
ἐν (86) τῇ τελείωσι τοῦ βαπτίσματος συγχατονομά-
ζεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός; Εἰ μὲν γάρ αὐτάρχης οὐχ
ἔστιν ὁ Πατήρ, ἀσεβῆς ἡ φωνή· εἰ δὲ αὐτάρχης,
τοῦτο γάρ θεμιτός εἰπεῖν, τίς ἡ χρεῖα τοῦ Υἱοῦ ἢ εἰς
τὴν δημιουργίαν ἢ εἰς τὸ ἄγιον λουτρόν; Ποιά γάρ
B κοινωνία τῷ κτίσματι πρός τὸν κτίστην (87); "Ἡ διὰ
τοῦ Πατέρα, πεποιημένον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς
τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; "Ἡ διὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἢ
πίστις εἰς ἔνα κτίστην (88) καὶ εἰς ἐν κτίσμα παρα-
δόσαται; Εἰ μὲν γάρ ἵνα συναρθῶμεν τῇ θεότητι, τίς
χρεῖα τοῦ κτίσματος; εἰ δὲ ἵνα ἐνωθῶμεν τῷ Υἱῷ
κτίσματι δντι, περιττή καθ' ὑμᾶς ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι
τοῦ Υἱοῦ ὄνομασία. 'Ο γάρ αὐτὸν υιοποιήσας Θεὸς
Ικανός ἔστι καὶ ἡμᾶς υιοποιῆσαι." Αἱλωτας τε εἰς κτίσμα
ἔστιν ὁ Υἱός, μιᾶς οὐσίας τῆς φύσεως (89) τῶν λογι-
κῶν κτίσμάτων, οὐδεμία παρὰ κτίσματος κτίσμασι
θοιθεία γενησεται, διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τῆς παρὰ τοῦ
Θεοῦ (90) χάριτος. 'Ολιγα μὲνούν προλαβόντες εἴπομεν
ἄς ἀκολουθός δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα· ἐπειδὴ δὲ καὶ
τοῦ ἄγιου βαπτίσματος ἡ ἀκολουθία (91) πεποιηκεν
ἡμᾶς μηγμονεῦσαι, ἀναγκαῖον, ὡς γε νοῦ καὶ πε-
πίστευκα, λέγειν, οὐχ ὡς μὴ αὐτάρχους δντος τοῦ
Πατέρος, συνονομάζεται καὶ ὁ Υἱός, οὐδὲ ἀπόνος καὶ
ῶς ἐτυχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ Λόγος ἔστι τοῦ Θεοῦ καὶ ίδια
σφρά, ἀπαύγασμά τε ὁν αὐτοῦ (92), δεὶ ἔστι μετὰ
τοῦ Πατέρος, διὰ τοῦτο ἀδύνατον, παρέχοντος τοῦ
Πατέρος, μὴ ἐν τῷ Υἱῷ δίδοσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ
Πατρὶ γάρ ἔστιν ὁ Υἱός, ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί.
Οὐ γάρ ὡς ἐνδεῆς ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὡς Πατήρ (93) τῇ
ἔστιν τοῦ σφρά τεθεμελίωκε τὴν γῆν, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ
Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε, τό τε ἄγιον λουτρόν ἐν τῷ
Υἱῷ βεβαῖοτ. Ἐνθα γάρ ὁ Πατήρ, ἔκει καὶ ὁ Υἱός
ἔστιν· ὡς ἐνθα τὸ φῶς, ἔκει καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ

⁸⁰ Prov. iii. 19.

(84) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Fclc. 1, 4 et 5. Alii vero et editio Commel. δτι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δὸ μόνος, etc., intermediai omissis.

(85) Seguer. ἔχων πόρος τὸν Πατέρα. Cæteri et editi, ἔχων τὴν πόρος τὸν Πατέρα.

(86) Sic Seguer. Reg. et Fclc. 4. In aliis et editis δὲ deest. Ibid. Fclc. 4 et 5, τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Υἱός.

(87) Sic Seguer. Reg. Gobler. Fclc. 1 et 4. At editi et alii, πρός κτίστην. Ibidem Seguer. Basili. Reg. et Fclc. 4, δὲ διὰ τοῦ. At δη abest ab aliis et editione Commel. Mox Seguer. Gobler. et Fclc. 1, εἰς τὸν πάντων.

(88) Fclc. 2 et editi, εἰς κτίστην. Cæteri mss. εἰς ἔνα κτίστην. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. Fclc. 1 et 4, καὶ εἰς ἐν κτίσμα. Editi, καὶ ἐν κτίσμα. Mox Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Fclc. 1 et 5, συναρθῶμεν. Cæteri et editio Commel. συναρθῶμεν. Ibi

41. Verum audiant cum Manichæi tum alii hære-
tici unum esse Christi Patrem, qui rerum crea-
rum Dominus est et effector per proprium Verbum.
Audiant vero specialiter Ariani unum esse Dei Ver-
bum, ipsumque solum, proprium et genuinum ex
ejusdem natura ortum Filium esse, atque indivi-
duam divinitatis cum suo Patre unitatem habere,
uti sœpe diximus, idque ab ipso didicimus Sal-
vatore. Alioquin si non ita sit, quare per ipsum creat
Pater, seque in ipso quibus voluerit patescat, illos-
que illuminat? Vel quare in baptismo una cum Pa-
tre nominatur Filius? Nam si respondeant Patrem
minime sufficere, impia est responsio. Si vero
sufficere dicatur, quod utique fas est dicere, quid,
quæso, opus est Filio sive in rerum creatione sive
in sancto lavacro? Ecqua enim rei creatæ cum
Creatore communitas? Aut quare id quod factum
est, cum ipso effectore conjungitur in omniū initiatione? Vel cur tandem fides secundum vos
in nomine unius Creatoris uniusque rei creatæ
traditur? Si enim id ita sit, ut cum divini-
tate conjungamur: quid re creatæ opus est? Si vero,
ut cum Filio qui res est creatæ in eam societatem:
inutiliter secundum vos Filii nomen adhibetur in
baptismo; siquidem Deus qui Filium illum effecit,
nos quoque similiter filios potest efficere. Quan-
quam si Filius res creatæ est, cum rerum creatarum,
quæ ratione sunt prædictæ, una sit natura, nullum
auxilium rebus creatis ferre poterit res creatæ,
quippe cum omnes gratia Dei indigent. Paucis
C quidem antea explicavimus quam congruenter omnia
per ipsum facta fuerint: quando vero nostra ora-
tione incidimus in baptismi mentionem, necesse
est respondere, ut ego quidem sentio et credo, non
idcirco Filium cum Patre nominari, quasi ipse non
sufficeret Pater; neque id temere et fortuito fieri:
sed quia Dei Verbum est propriaque ejus sapientia,
semperque est cum Patre, tanquam ejus splendor;
hinc fieri nequit ut, Patre præbente, non detur in
Filio gratia. Namque in Patre est Filius, ut splen-
dor in luce. Nec enim Deus quasi indigens, sed ut
Pater, sua ipsius sapientia terram fundavit⁸⁰, et
omnia Verbo, quod ex se est, fecit, sanctumque la-

dem, Seguer. et Fclc. 4, τίς χρεῖα. Allii et editi, τίς
ἡ χρεῖα.

(89) Seguer. οὐσίας τῆς φύσεως. Gobler. et Fclc.
1 et 4, οὐσίας τῆς κτίσεως. Editi et alii, οὐσίας φύ-
σεως. Mox Seguerianus, Gobler. Fclc. 1 et 5, γνέ-
ται. Anglic. γένηται. Cæteri et editi, γενησεται.

(90) Seguer. Gobler. Fclc. 1 et 5, παρὰ τοῦ Θεοῦ.
Allii et editi, παρὰ Θεοῦ.

(91) Fclc. 2 et editi, ἡ ἀλήθεια. Cæteri omnes
mss., ἡ ἀκολουθία. Mox Fclc. 2 et editio Commel.,
ῶς γε νοῦν, mendose. Allii et editi, ὡς γε νοῦ.

(92) Gobler. et Fclc. 1, ἐν ἐξ αὐτοῦ. Basili. ibid.
δεὶ ἔστι μετὰ τοῦ Πατέρος, φαμὲν ἐν Υἱῷ δίδοσθαι.
Ibidem Seguerianus, Gobler. et Fclc. 1, ἐν τῷ Υἱῷ.
Allii et editi, ἐν Υἱῷ.

(93) Fclc. 4, ἀλλ' ὡσπερ ὁ Πατήρ. Paulo post
mss., ἐν τῷ Υἱῷ βεβαῖο. Editio Commel. ἐν
omittit.

vacrum in Filio confirmat. Ubi enim Pater est, illuc est et Filius, quemadmodum ubi lux est, ibi quoque est splendor. Ac sicut ea quae Pater efficit, per Filium efficit, quod quidem ipse Dominus his verbis testatur : Quae video Patrem facientem, haec et ego facio⁹⁰; ita cum confertur baptismus, quem Pater **403** baptizat, hunc Filius baptizat; et quem Filius baptizat, idem in Spiritu sancto iniciatur. Præterea, quemadmodum lucente sole recte dici potest splendor illuminare; cum una et eadem sit lux quae nec dividi nec discindi possit : ita ubi Pater est vel nominatur, ibi omnius est item Filius. Quocirca Filium necesse est nominari.

42. Eapropter cum ipse bona sanctis promitteret, sic ait : *Venimus ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus*⁹¹. Et rursus : *Ut sicut ego et tu unus sumus, sic et illi unum sint in nobis*⁹². Una similiter est gratia, quae a Patre in Filio datur, ut in omnibus Epistolis scribit Paulus : *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo*⁹³. Necessum enim est lucem una cum splendore esse, et splendorem cum propria luce videri. Qua de causa Judæi qui Filium cum istis negant, nec ipsi etiam Patrem habent. Nam cum fontem sapientiae, ut illis exprobrat Baruch⁹⁴, dereliquerint, sapientiam quoque ex fonte ipso promanantem, quae est Dominus noster Jesus Christus, a se tunc procreaverunt, cum dixerunt : *Non habemus regem nisi Cæsarum*⁹⁵. *Christus enim*, inquit Apostolus, *Dei virtus et Dei sapientia est*⁹⁶. Judei itaque dignas impie negationis persolvunt penas : rationem enim una cum urbe sua amiserunt. Isti autem in periculum veniunt amittendæ mysterii (de baptismismo loquor) integratis (94). Nam si in Patris et Filii nomine initiamur, illi autem verum non pronuntiant Patrem, utpote qui id, quod ex ipso est, ejusque na-

A ὥσπερ δός Πατήρ ἐργάζεται, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται, καὶ λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος: "Ἄθλητα τὸν Πατέρα ποιῶντα, ταῦτα κάγω ποιῶ· οὕτω καὶ (94) τοῦ βαπτίσματος διδομένου, δν βαπτίζει δ Πατήρ, τοῦτον καὶ δν δ Υἱὸς βαπτίζει, δ Υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν Πνεύματι ἀγίῳ τελεοῦται. Πάλιντε ὥσπερ τοῦ ἡλίου φαίνοντος, λέγοι (95) ἐν τις καὶ τὸ ἀπάυγασμα φωτίζειν· ἐν γάρ ἐστι τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἐστι διελεῖν, οὐδὲ ἀποσχίσαι· οὕτως ἔνθα πάλιν δ Πατήρ ἐστιν ἢ δονομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ δ Υἱὸς ὑπάρχει· δονομάζεται δὲ ἐν τῷ βαπτίσματι δ Πατήρ, ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν συγχατονομάζεσθαι.

B 42. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἀγίοις ἐπαγγελόμενος, οὕτως θεογένει· Ἐλευσόμεθα ἐγώ καὶ δ Πατήρ, καὶ μορὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· καὶ πάλιν· "Ιν" ὡς ἐγώ καὶ σὺ ἐν ἐσμεν (96), κακεῖτοι ἐν ὄνται ἐν ἡμῖν. Καὶ η διδομένη δὲ χάρις μία ἐστὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ διδομένη, ὡς δ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς (97) γράφει· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ. Δεῖ γάρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς, καὶ τὸ ἀπάυγασμα συνορᾶσθαι (98) μετὰ τοῦ ἰδίου φωτός. "Οὐθενὶ Ιουδαῖος: μετὰ τούτων ἀρνούμενοι τὸν Υἱὸν, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν Πατέρα· καταλείψαντες γάρ τὴν (99) πηγὴν τῆς σοφίας, ὡς ὀνειδίζων αὐτοὺς εἰπεν δ Βαρούχ, ἀπέβαλον ἀρ' ἐαυτῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστόν· Χριστὸς γάρ, φησιν δ Απόστολος, Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· λέγοντες· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. Ιουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως τὰ ἐπίχειρα τῆς ἐπιτιμίας· ἀπώλεσαν γάρ σὺν τῇ πόλει καὶ τὸν λογισμόν. Οὔτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπόν καὶ περὶ αὐτὸς τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου· φημι δὲ τὸ βάπτισμα. Εἰ γάρ εἰς δνομα (1) Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δίδοται· ή τελείωσις, οὐ λέγουσι δὲ Πατέρα ἀληθινὸν, διὰ τὸ

⁹⁰ Joan. v. 19. ⁹¹ Joan. xiv. 25. ⁹² Joan. xvii. 22. ⁹³ Rom. i. 7; I Cor. i. 3; Ephes. i. 2. ⁹⁴ Baruch iii. 12. ⁹⁵ Joan. xix. 16. ⁹⁶ I Cor. i. 24.

(94) Ex hoc loco contendunt nonnulli suisce sancti Athanasii sententiam, baptismata hæreticorum plane irritum esse, iterumque esse baptizandos qui ex hæreticis ad Ecclesiam catholicam convertuntur. Verum id clare non probant sancti doctoris verba, qui forte ea tantum ratione vacuum et inutile esse docet hæreticorum baptismata, quatenus nihil proficit ad pietatem sive verum Dei cultum, qui in sola catholica exhibetur Ecclesia. Nec vero inepte ait eos, quæ hæreticorum asperguntur aqua, fædori potius impietate, quam redimi; quippe cum illi, baptismata ab hæreticis accipiendo, in eorum ascribantur numerum, flantque et ipsi hoc pacto hæretici, ac proinde veram extra religionem et salutis viam. Similia passim habet Augustinus ipse contra Donatistas. Exempli gratia lib. *De unicō baptismō contra Petilianum*, n. 8, ait baptismum non solum nihil prodesse hæreticis ad salutem, sed etiam obesse ad damnationem. Verba sancti Augustini sunt : *Sicut nihil eis proderat ad salutem qui Verbum Deum ignorantes, eum tamen colebant, imo et obserat ad perniciem, quod falsos deos simul colentes, eidem vero Deo sacrilegam injuriam faciebant : sic nihil prodest hæreticis ad salutem quod extra Ecclesiam verum baptismum per ignorantiam et tradunt*

D et tenent; imo et obserat ad damnationem, quod in sacrilega iniuritate erroris humani, etiam divini sacramenti non per quam mundentur, sed per quam severius judicentur, detinent veritatem. Hæc ille. Vide Præfationem generalem.

(94⁴) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At in aliis et editis deest καὶ.

(95) Seguer. λέγοντεν.

(96) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ποιησόμεθα, καὶ πάλιν· "Ιν δύος ἐγώ καὶ σὺ ἐσμεν, καὶ ἢ διδομένη χάρις. Ibid. Seguer. παρὰ Πατρὸς ἐν Υἱῷ. Gobler. et Felck. 1, παρὰ τοῦ Πατρὸς Υἱῷ. Basil. Anglic. Reg. Felck. 4 et 5, ίνα ὥσπερ ἐγώ, etc. Editi et alii, ίνως ἐγώ, etc.

(97) Διὰ πάσης ἐπιστολῆς abest a Goblerian. et Felck. 1.

(98) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, δράσθατ. Ibid. Seguer. μετὰ τοῦ ἀτίου φωτός. Gobler. Felck. 4 et 5, Ibid. δθεν οἱ Ιουδαῖοι.

(99) Seguer. et Felck. 5, καταλείψαντες τε τὴν. Gobler. et Felck. 1, καταλείψαντες γάρ τὴν. Cæteri et editio Commiel. καταλείψαντες δὲ τὴν.

(1) Seguer. et Reg. et Felck. 4, Εἰ γάρ εἰς δνομα. Alii et editio Commiel. Εἰς γάρ δνομα.

ἀρνεῖσθαι τὸ ἔξ αὐτοῦ καὶ δύοιον (2) τῆς οὐσίας, ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν Γίδον, καὶ δίλον ἐαυτοὺς ἔξ οὐκ δυτῶν κτίστον διαπλάττοντες ὄνομάζουσι, πῶς οὐ παντελῶς κενὸν καὶ ἀλυσιτελές τὸ παρ' αὐτῶν διόδιμον ἔστι, προσποίησιν μὲν ἔχον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲν ἔχον πρὸς εὔσεβειαν βοήθημα (3); Οὐ γὰρ εἰς Πατέρα καὶ Γίδον διδάσκοι οἱ Ἀρειανοί, ἀλλ' εἰς κτίστην καὶ κτίσμα, καὶ εἰς ποιητὴν καὶ ποιῆμα. “Οὐσπέρ δὲ δίλον ἔστι κτίσμα παρὰ τὸν Γίδον, οὗτος δίλον ἀν εἰη (4) τῆς ἀληθείας τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον δίδοσθαι, καὶ τὸ δυνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γίδου, διὰ τὸ γεγραμμένον, δυομάζειν προσποιῶνται. Οὐ γὰρ ὁ λέγων ἀπλῶς, Κύριε, οὗτος καὶ διδώστιν (5)· ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ δύναματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθήγ. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Σωτὴρ οὐχ ἀπλῶς ἐνετείλατο βαπτίζειν, ἀλλὰ πρῶτον φησι, Μαθητεύσατε εἰθ' οὗτῳ· Βαπτίζετε εἰς ὄντα (6-7) Πατρὸς, καὶ Γίδου, καὶ ἀγίου Πνεύματος· ἵνα ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθή γένηται, καὶ μετὰ πίστεως ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις (8) προστεθῇ.

43. Πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι: αἱρέσεις, λέγουσαι τὰ δύναματα μόνον, μὴ φρονοῦσαι δὲ ὀρθῶς, ὡς εἴρηται, μηδὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνουσαν ἔχουσαι, ἀλυσιτελές ἔχουσι: καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διόδιμον ὕδωρ, λειπόμενον εὐσέβειᾳ· ὥστε καὶ (9) τὸν φανταζόμενον παρ' αὐτῶν ρύπαντες μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ ἢ λυτροῦσθαι. Οὗτω καὶ Ἐλληνες, καίτοι Θεὸν διὰ χειλέων λέγοντες, ἀλεύτερος ἔχουσιν ἔγκλημα, διτε τὸν δυτῶν καὶ ἀληθινὸν Θεὸν οὐ γινώσκουσι, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτω Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ οἱ τοῦ Σαμωνατέως μαθηταὶ, τὰ δύναματα λέγοντες, οὐδὲν ἤττον εἰσιν αἱρέτικοι· οὕτω καθεξῆς (10) λοιπὸν καὶ οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, καὶν ἀναγνώσκωσι τὰ γεγραμμένα, καὶ λέγωσι τὰ δύναματα, καὶ εἰτοὶ παίζουσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν, πλέον τῶν δίλων αἱρέσεων (11) ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες, καὶ κατ' διάγον (12) ὑπερχείμενοι ταύτας, καὶ δικαιοῦντες αὐτάς ἐκ τῆς ἐαυτῶν ἀθυρογλωττίας. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ πλέον τι τῆς ἀληθείας καταψεύδονται, καὶ ἢ περὶ τὸ σῶμα σφάλμα ἔχουσι (13), λέγοντες μὴ ἔχει Μαρίας ἐσχιχέναι σάρκα τὸν Κύριον, ἢ οὐ: ὅλως οὐ γέγονε θάνατος, οὐδὲ δῶλος δινθρωπος γέγονεν, ἀλλὰ μόνον ἐφάνη, καὶ οὐκ ἡν ἀληθῶς, καὶ ἰδούκεις τῶμα ἔχειν, μὴ ἔχων, καὶ ἐδόκει: δινθρωπος

A turæ est simile, negent : cum item verum iidem negant Filium, aliumque nominant, quem ex nihilo creatum esse comminiscuntur, qui fieri potest ut prorsus vacuus ac inutilis non sit baptismus, qui ab illis datur, in quo quidem insit religionis simulatio, sed revera nihil ad pietatem queat conferre? Nec enim Ariani in Patris et Filii nomine dant baptismum, sed in nomine creatoris et rei creatæ, effectoris et rei factæ. Unde quemadmodum res creata alia est a Filio, ita baptismus, quem illi dare putantur, a vero baptismio alias est, etiamsi nomen Patris et Filii, ut præcipit Scriptura, preferre assimulent. Non enim qui dicit, Domine [¶], ille etiam dat, sed is tantum, qui cum nomine rectam quoque habet fidem. Ea de causa Salvator non solum baptizare jussit, sed primi ait: Docete, et deinde, baptizate in nomine **404** Patris et Filii et Spiritus sancti [¶], ut ex doctrina oriretur recta fides, et cum fide baptismo initiaremur.

B 43. Itaque multæ quoque aliæ hæreses nomina tantum pronuntiant: verum cum recte nou sentiant, ut dictum est, nec sanam habeant fidem, inutilis est aqua quam donant, q̄uippè cui desit pietas; ita ut quemcunque illi asperserint, impieitate foedetur potius, quam redimatur. Sic et ipsi gentiles, tametsi Deum in ore habent, Deum tamen convincunt non colere, quia illum, qui verus et vere est Deus, Patrem scilicet Domini nostri Jesu Christi non agnoscunt. Sic Manichæi, Phryges, et Samosatensis discipuli, quamvis proferunt nomina, nihilominus sunt hæretici. Sic etiam deinde hi qui cum Ario sentiunt, licet quæ scripta sunt recitent, et nomina pronuntient, eos tamen, qui ab illis accipiunt baptismum, decipiunt et eludunt, cum longe major sit ipsorum impietas quam cæterorum hæreticorum, quos sensim prætergrediuntur, ut etiam sua præ loquacitate, culpa liberi illi videantur. Enimvero alii hæretici quiddam præter veritatem sunt commenti, ita ut vel eorum error circa Domini corpus versetur, eumque ex Maria Virgine carnem negent habuisse, vel contendant mortem non subiisse, nec factum ullo modo esse hominem, sed solū in apparuisse, non autem revera fuisse:

[¶] Matth. vii, 21. [¶] Matth. xxviii, 19.

(2) Seguer. τὸ ἔξ αὐτοῦ καὶ δύοιον, ut et videtur D Nannius legisse, qui nempe vertit, eo quod negent aliquid ex ipso existere, ei simile esse illius substantię. Reg. τὸ ἔξ αὐτοῦ δύοιων τῆς οὐσίας. Alii et editi, τὸ ἔξ αὐτοῦ δύοιον τῆς οὐσίας.

(3) Sic Seguer. Gobler Felck. 1 et 4. At alii et editio Commel. πρὸς βοήθειαν εὐσέβημα.

(4) Seguer. Reg. et Felck. 5, οὗτος δίλον ἀν εἰη. Alii et editio Commel. οὗτος δίλον εἰη. Mox Seguer. καὶ τὸ δυνομα Πατρὸς καὶ Γίδου.

(5) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, οὗτος καὶ δίδωσιν. Reg. οὗτος καὶ δίδωσιν. Alii et editi, οὗτος δίδωσιν. Mox Seguer. Διὰ τοῦτο γοῦν ὁ Σωτὴρ.

(6-7) Felck. 5, εἰς τὸ δυνομα. Cæteri et editio Commel. εἰς δυνομα. Ibidem Felck. 4 et 5, τοῦ Πατρὸς, τοῦ Γίδου, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.

(8) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. et Felck. 1. Alii et editio Commel. ἡ πίστις ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις.

(9) Seguer. καὶ omittit. Ibidem Felck. 5, μᾶλλον ἀσεβείᾳ.

(10) Seguer. Anglic. et Felck. 4, οὗτω καθεξῆς. Alii et editio Commel. οὗτω καὶ καθεξῆς.

(11) Seguer. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, et Reg. αἱρέσεων. Editi et alii, αἱρέτικων.

(12) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felck. 1 et 4. At alii et editio Commel. κατὰ τὸ λογικόν. Ibid. Felck. 5, ὑπερχείμενοι αὐτούς. Cæteri et editio Commel. ὑπερχείμενοι ταύτας.

(13) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, σφάλμα ἔχουσι. Alii et editi, σφάλλονται. Mox σάρκα abest a Basil. Ibid. Felck. 5, σάρκα τὸν Χριστόν.

corpus similiter specie, non vere habuisse; denique hominem visum duntaxat suis, eo modo quo visà somnian iibus occurrunt. Ariani autem aperte in ipsum Patrem impii sunt, cuius divinitatem, quam in Filio tanquam in imagine Scripturis testam audint, blasphemis audent impugnare, eam creatam esse affirmantes, et quocunque se contulerint, voculam hanc, *non erat*, veluti cœnum in pera secum circumferunt, sieque, ut serpens virus, evomunt. Deinde vero quando illorum sententia nauseam parit omnibus, continuo humanum presidium auctoritatemque, labantis hæresis fulcieundæ causa, substituunt et supponunt, ut ejus aspectu aut metu, quam noxia sit impia ipsorum doctrina non intelligent incertiores. An non igitur miseratione digni sunt qui ita decipiuntur? An non eos æquum est deflere, qui præsenti mendacique voluptatum specie victi, suum produnt commodum, et futura spe cadunt? Qui enim in nomine ejus, qui nullus est, baptismum videntur accipere, nihil certe accipient, sed rei creatæ conjuncti, nullum ab ea consequentur auxilium. Cum item in re natura a Patre alienam et dissimilem iidem credant, nullam quoque cum eo conjunctionem sunt habituri, quippe qui proprium et natura ex Patre genitum non habeant Filium, qui et ipse in Patre est, et in quo est similiter Pater, ut idem testatur Filius¹⁹; sed infelices, illorum circumventi improbitate, nudi plane et destituti Divinitate permanent. Nec enim ipsos morientes sequentur fallacia terræ bona, nec cum Dominum, quem negaverunt, iu throno Patris²⁰ sui sedentem viderint, vivosque ac mortuos judicantem, aliquem illorum, a quibus circumventi sunt, in sui auxilium licebit eis advocare.

44. Hæc porro, loci Proverbiorum explicandi gratia, hactenus præmisimus, absuldisque illorum refellendis commentis institutus; ut perspectum habentes, Filium Dei dici creatum non debere, recte legere discant illum Proverbiorum locum, cuius sana utique est sententia. Itaque scriptum quidem est: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*²¹; verum quia proverbia illa sunt, idque instar proverbii est dictum; hæc ideo verba non, ut nude jacent, sunt explicanda, sed attendendum est ad personam, itaque congruenter

¹⁹ Joan. xiv, 10. ²⁰ Prov. viii, 22.

(14) Felck. 4, ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυροῦσι, λέγοντες αὐτὴν κτίσμα, καὶ βλασphemοῦσι, καὶ πανταχοῦ, etc.

(15) Reg. et Felck. 5, ὡς ὅφεις. Idem et Felck. 4, τούτου προβάλλονται.

(16) Felck. 2 et editio Commel. εὐθὺς ἔρεισμα. Carteri mss. εὐθὺς ὕστερον ἔρεισμα.

(17) Seguer. et Felck. 1, κατανοεῖ.

(18) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, δἰ τὰς ἑδονὰς. Editi et alii, δἰ τῆς ἑδονῆς. Mox Anglic. Oi γάρ τὸν οὐκ δύτα, ut et legit Nannius. Alii vero mss. omnes et editio Commel. Eliz γάρ τὸν οὐκ δύτα, etc.

(19) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5, δύτα ἐν τῷ Πατρὶ. Alii et editio Commel. δύτα τῷ Πατρὶ.

A φαίνεσθαι, ὡς ἐν ὁνειρῳ φαντασίᾳ· οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φανερως ἀσεβοῦσι. Τὴν γάρ θεότητα αὐτοῦ εἰς τὸν Υἱὸν ὡς ἐν εἰκόνι μαρτυρούμενην ἀκούοντες ἀπὸ τῶν Γραφῶν, βλασphemοῦσι, λέγοντες αὐτὴν εἶναι κτίσμα καὶ πανταχοῦ¹⁴ περὶ αὐτῆς τὸ, οὐκ ἦν, ὡς ἐν πήρῃ βόρεον, τὸ λεξιέδιον τοῦτο περιφέρουσι, καὶ ὡς ὅφεις¹⁵ τὸν ίδν, τοῦτο προβάλλονται. Εἴτα, ἐπειδὴ ναυσηρὸν παρὰ τὰς τὸ παρ' αὐτοῖς ἐστὶ δόγμα, εὐθὺς ὕστερον ἔρεισμα¹⁶ τῷ πτώματι τῆς αἱρέσεως, τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν ὑποτίθεσι, ἵνα ταῦτην βλέπων ἀπολύτερος, η καὶ δεδιώκει, μὴ κατανοῇ¹⁷ τὸ βλασφεμὸν τῆς κακοφροσύνης αὐτῶν. Πῶς οὖν οὐκ ἔξιον εἰκετερειν τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπατωμένους; Η πῶς οὐκ ἐπὶ τούτοις δακρύσαι καλὸν, διὶ τῇ παραυτίκα διὰ τὰς τὴν ἀποδίδασι τὸ ἑαυτοῖς συμφέρον, καὶ ἐκπίπουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος; Εἰς γάρ τὸν οὐκ δύτα δοκοῦντες λαμβάνειν, οὐδὲν εἰληφότες ἔσονται· κτίσματι τε συνταστόμενοι, οὐδεμίαν παρὰ τῆς κτίσεως ἔχουσι βοήθειαν. Καὶ εἰς ἀνόμοιον δὲ καὶ ἀλλότριον κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς πιστεύοντες, οὐ συναρθήσονται· τῷ Πατρὶ, μὴ ἔχοντες τὸν ίδιον καὶ ἐξ αὐτοῦ φύσει Υἱὸν, τὸν δύτα ἐν τῷ Πατρὶ¹⁸, ἐν ᾧ καὶ ὁ Πατήρ ἐστιν, ὡς αὐτὸς εἰρηκεν· ἀλλὰ πλανηθέντες παρὰ τούτων, ἔρημοι καὶ γυμνοὶ λοιπὸν ἀπομένουσι τῆς θεότητος ο! ἄθλιοι.. Οὐδὲ γάρ ἀκολούθησε²⁰ τούτοις· ἀποθνήσκουσιν ἡ τῶν ἐπὶ τῇς φαντασίᾳ· οὐδὲ σταν ἰδωσιν, διὸ τὴν οὐσίαν, Κύριον καθῆμεν· ἐπὶ τὸν θρόνον²¹ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ κρίνονται ζῶντας καὶ νεκροὺς, δυνησεται τις εἰς βοήθειαν επικαλέσασθαι²² τινα τῶν ιùν ἀπατησάντων. Κρινομένους γάρ καὶ αὐτοὺς δύονται καὶ μεταμελομένους ἐφ' οἷς τῇδηκαν καὶ τισένταν.

C Nam illοις quoque judicari, et omniū, quæ ini-

44. Ταῦτα πρὸ τοῦ ῥητοῦ τῶν Παροιμιῶν τέως διελάδομεν, ἐνιστάμενοι πρὸς τὰς ἀλόγους ἐκ καρδίας αὐτῶν μυθοπλαστίας· ἵνα γινόντες, ὡς οὐκ ἀρμέζει λέγειν κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μάθωσι καλῶς ἀναγινώσκειν καὶ αὐτοῦ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥῆτον, δρθῆν ἔχον καὶ αὐτὸς τὴν διάνοιαν. Γέγραπται μὲν γάρ· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὀδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμιαι εἰσι, καὶ παροιμιῶδες ἐλέχθη, οὐ δεῖ τὴν πρόχειρον λέξιν ἀπλῶς οὐτως ἐκλαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον²³ ζητεῖν, καὶ οὕτω μετ' εὐτεχείας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῶν.

Mox Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5, παρὰ τού· των. Editi et alii, ἀπὸ τούτων. Ibidem Basil. λοιπὸν ἀπομένων.

(20) Seguer. οὐδὲ γάρ οὐδὲ ἀκολούθησει. Ibidem Felck. 5, τούτους.

(21) Reg. et Felck. 5, ἐπὶ τοῦ θρόνου. Seguer ibid. Πατρὸς ἐκατοῦ. Felck. 4, αὐτούς. Alii et editi, αὐτούς.

(22) Seguer. et Felck. 4, ἐπικαλέσασθαι. Ibidem Seguer. et Regius, τῶν νῦν ἀπατησάντων. Basil. Anglican. Gobler. Felck. 1 et 5, τῶν ἀπατησάντων. Editi, ἐπικαλεῖσθαι τινα· κρινομένους τάρ, etc. Ibid. Gobler. Felck. 1 et 4, κρινομένους γάρ αὐτούς.

(23) Gobler. et Felck. 1, ἀλλὰ πρύσωπον.

Τὰ γάρ ἐν παροιμίαις λεγόμενα, οὐκ ἔχ φανεροῦ λέγεται, ἀλλὰ κεχρυμμένως ἀπαγγέλλεται, ώς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν (24) ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλῳ λέγων· *Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάθηκα ὑμῖν,* ἀλλὰ ἔρχεται ὥρα, δε τούτει ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρῆσται. Οὐκοῦ ἀποκαλύπτειν χρὴ τῶν νοῶν τοῦ ἥτου, ὡς κεχρυμμένον τε τοῦτον ζητεῖν, καὶ μὴ ὡς ἐν παρθησίᾳ εἰρημένον ἀπλῶς ἐλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρεξηγούμενος πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Εἰ μὲν οὖν περὶ ἀγγέλου ἢ ἐπέρου τινὸς τῶν γενητῶν (25) ἔστι τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἑνὸς ἡμῶν τῶν ποιημάτων, ἔστω λεγόμενον τόδι, ἔκτισθε με· εἰ δὲ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἐν ᾧ πάντα τὰ γενητὰ δεδημιούργηται, ἡ περὶ ἑαυτῆς (26) λέγουσα· τί δειλοῖς ἡ διτὶ τὸ δικτισθεῖσα, φάσκουσα, οὐκ ἐναντίον τῷ, ἐγένετος, λέγει; οὐδὲ ὡς ἐπιλαθομένη, ἔστι κτίζουσα ἔστι καὶ δημιουργός, ἡ ἀγνοοῦσα τὴν διαφορὰν τοῦ κτίζοντος, καὶ τῶν κτισμάτων, ἐν τοῖς κτίσμασιν ἑαυτὴν συναριθμεῖ· ἀλλὰ ττινα νοῦν, ὡς ἐν παροιμίαις, οὐ παρθησίᾳ, κεχρυμμένον δὲ σημανεῖ· διὸ τοὺς μὲν ἄγιοις ἐνέπνευσ προφητεύειν, αὐτὴ δὲ (27) μετ' ὅλῃ ἐκ παραλλήλου τόδι, ἔκτισται, ἐν ἐπέραις λέξεσι σημανουσά φησιν· *Ἡ Σοφία φύκοδημησεν ἑαυτῇ οἶκον.* Δῆλον δὲ ἔστιν οἶκον εἶναι τῆς σοφίας· τὸ διμέτερον σώμα, διπερ ἀναλαβὼν γέγονεν ἀνθρώπος· καὶ εἰκότως, παρὰ μὲν Ἰωάννου λέγεται· *Οἱ Λόγοι σὰρξ ἐγένετο·* διὰ δὲ Σολομῶνος (28) περὶ ἑαυτῆς ἡ Σοφία μετὰ παταρηθεσῶς φησιν, οὐχ διτὶ Κτίσμα εἰμι, ἀλλὰ μόνον διτὶ Κύριος ἔκτισθε με ἀρχήν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα μάτων, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναι με ἔκτισεν, οὐδὲ διτὶ κτισμάτος ἀρχήν καὶ γένεσιν ἔχω.

45. Καὶ ἐνταῦθα γάρ οὐ τὴν οὔσιαν τῆς θεότητος αἵτου (29), οὐδὲ τὴν ἐκ Πατρὸς ἀδίσιον ἑαυτοῦ καὶ τηντίσιαν γέννησιν διὸ δύο οὐσίαν, διὰ Σολομῶνος (30) εἰρηκεν, ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οικονομίαν αὐτοῦ. Διὸ καὶ, καθὼς (31) προσπον, οὐκ εἴπε, Κτίσμα εἰμι, ή, Κτίσμα ἐγενόμην, ἀλλὰ μόνον, ἔκτισθε. Τὰ μὲν γάρ κτίσματα, κτιστὴν ἔχοντα τὴν οὔσιαν, τῶν γενητῶν ἔστι (32), καὶ λέγεται κτίζεσθαι, καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτίζεται· ἡ δὲ τοῦ, ἔκτισθε, μόνη λέξις λεγομένη οὐ πάντως τὴν οὔσιαν ἡ τὴν γέννησιν σημανεῖ, ἀλλὰ τι ἐπέρον δῆλοι γίνεσθαι περὶ ἑκείνου (33) περὶ οὐ λέγει· καὶ οὐ πάντως τὸ

A pietati ea par est intelligere. Nam quæ proverbiorum instar dicuntur, non clare et aperte, sed obscure enuntiantur, ut ipse Dominus in Evangelio secundum Joannem his verbis docet: *Hæc in proverbii locutus sum vobis. Sed venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis, sed palam*³. Itaque opus est ut dicti illius evolvamus sensum, et tanquam abditum investigemus: nec verba illa quasi perspicue enuntiata, uti jacent, debemus excipere, ne a veritate, falsa interpretatione, aberremus. Igitur si de angelo vel de aliqua alia re facta, uti nos sumus, scripta sunt: hæc dictio creavit, per me licet, proprie usurpetur. Sed si Sapientia Dei, in qua res factæ omnes productæ sunt, hic de se ipsa loquitur: quid cogitare convenit quam eam, B cum verbo, creavit, usa est, nihil contrarium vocabulo, genuit, dicere, neque oblitam se creatricem et effectricem esse, aut ignoram quid inter creantem et creata intersit, seipsam inter res creatas annumerasse, sed sensum aliquem non apertum, sed abstrusum, proverbiorum more, significare, secundum quem sanctos ad vaticinandum excitari, ipsaque paulo post eadem significatione vocem, creavit, hisce aliis denotari verbis: *Sapientia aedificavit sibi ipse domum*⁴? Certum est autem Sapientia domum, nostrum esse corpus, quo assumpto factus homo est, unde jure merito a Joanne dicitur: *Verbum caro factum est*⁵; et Sapientia ipsa de se per Salomonem haud inconsulte ait, non, Ego sum creata, sed tantum, *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*, non autem ut essem me creavit, neque quod simile habeam rerum creatarum principium aut originem.

45. Non enim Verbum hoc in loco naturam suam divinitatis vel aeternum germanumque sui ipsius ex Patre ortum, Salomonis verbis significavit: sed solam humanitatem et susceptam nostri gratia dispensationem intellexit. Hinc, ut jam monui, non dixit: Res sum creata, vel, Creatura facta sum, sed tantum, creavit. Siquidem res creatae, quia creatam habent naturam, e numero rerum factarum sunt, et creari dicuntur, omninoque creatura creatur. At sola dictio, creavit, non necessario naturam 406 vel ortum significat, sed aliud aliud circa

² Joan. xvi, 25. ³ Prov. ix, 1. ⁴ Joan. i, 14.

(24) Gobler. et Felc. 1, δ Κύριος ἔφη· Ταῦτα ἐν παροιμίαις. Ibidem Seguer. Εὐαγγελιών λέγων. Editi et alii omittunt, λέγων. Mox Seguer. et Felc. 4, λελάθηκα διότι ἔρχεται.

(25) Felc. 5, γενητῶν. Mox Seguer. Reg. Anglican. Basili. Gobler. Felc. 1 et 4, ἡμῶν τῶν ποιημάτων. Alii et editi, ἡμῶν ποιημάτων. Ibid. in Seguerian. et Reg. deest με post ἔκτισθε.

(26) Goblerian. Felc. 1 et 4, περὶ αὐτῆς. Paulo post, Seguer. οὐδὲ ἐπιλαθομένη.

(27) Seguerian. Basil. et Anglic., αὐτὴ δέ. Editio Commel. αὐτὴ δέ, mendose. Mox Seguer. ἐν omittit ante ἐπέρατς. Ibidem Felc. 5, φύκοδημησεν αὐτῇ οἶκον.

(28) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Σολομῶνος. Cæteri et editi, Σολομῶντος. Paulo post, Seguer.

D Reg. et Felc. 4, κτίσμα εἰμι. Ibid. Seguer., ἀλλὰ μόνον διτὶ Κύριος. Felckm. 4, ἀλλὰ μόνον διτὶ δ Κύριος. Reg., ἀλλὰ διτὶ Κύριος.

(29) Seguer., ἑαυτοῦ.

(30) Seguer. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, Σολομῶνος. Anglican. et Felc. 4, Σαλομῶνος. Alii et editi, Σολομῶντος. Ibid. Seguer. Ελέγεν προερχεν.

(31) Seguer. et Reg. Διο καθὼς. Alii et editi, Διο καὶ καθὼς.

(32) Felc. 5, γενητῶν. Ibidem Basili. et Reg. λέγεται κτίζεσθαι. Angl. Felc. 4 et 5, λέγεται καὶ κτίζεσθαι. Cæteri et editio Commel. λέγεται καὶ κτίζεται.

(33) Anglican. ἑκείνο. Mox Seguerian. ήδη καὶ τῇ φύσει. Editi, ήδη τῇ φύσει.

rem de qua loquitur, fieri innuit: nec proinde id quod dicitur creari, etiam natura et substantia creatum est. Quod quidem discrimen non ignotum est divinæ Scripturæ, quæ de creatis rebus ait: *Impleta est terra creatura tua*⁸; et: *Ipsa creatura congerit et condolebit*⁹. In Apocalypsi quoque scribitur: *Et mortua est tertia pars creaturarum quæ erant in mari, animas habentium*¹⁰. Ait item Paulus: *Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.*¹¹ Et in libro Sapientiæ legitur: *Et sapientia tua constituit hominem, ut dominaretur creaturis quæ a te factæ sunt*¹². Quod autem res istæ quæ creaturæ sunt, creari dicantur, id rursus a Domino licet discere, cuius nemp̄ hæc sunt verba: *Qui autem ab initio homines creavit, masculum et feminum fecit eos*¹³. Idem quoque confirmat Moyses, qui in Cantico ita loquitur: *Interrogate dies, quæ priores te factæ sunt, a die qua Deus hominem creavit in terra, et ad summum cælum*¹⁴. Et Paulus Epistola ad Colossenses sic scribit: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quoniam in ipso creatæ sunt omnia quæ in cælis sunt et quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnia*¹⁵.

46. Itaque ea, quæ ex natura sua substantiam habent creatam, creaturas dici, et vere creari, satis ex his patet, quæ commonefaciendi gratia attulimus, cum alioquin hujusmodi testimoniis plena sit Scriptura. Quod vero sola dictio, *creavit*, non semper naturam significet vel originem, liquet ex Davide, qui in Psalmis ait: *Scribantur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum*¹⁶; et rursus: *Cor mundum crea in me, Deus*¹⁷. Paulus item Epistola ad Ephesios scribit: *Legem mundatorum in decrevis abrogans, ut duos in semetipso in unum norum hominem crearet*¹⁸; et iterum: *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis*¹⁹. Neque enim David de populo aliquo,

⁸ Psal. ciii, 24. ⁹ Rom. viii, 22. ¹⁰ Apocal. viii, 9. ¹¹ I Tim. iv, 4. ¹² Sap. ix, 2. ¹³ Marc. x, 6. ¹⁴ Deuter. iv, 32. ¹⁵ Coloss. i, 15, 16. ¹⁶ Psal. ci, 19. ¹⁷ Psal. l, 12. ¹⁸ Ephes. ii, 15. ¹⁹ Ephes. iv, 24.

(34) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, περὶ μὲν τῶν. Editi et alii, περὶ τῶν. Paulo post Seguerian. et Reg. συνυδένεται, ut habeat Scriptura. Alii et editi, συνυδύνεται.

(35) Seguerian., καθὼς καὶ ὁ Παῦλος. Alii et editi, καθὼς καὶ Παῦλος.

(36) Seguerian. καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ. Ibid. idem et Felckman. 4 et 5, κατεσκευάσας ἀνθρώπων.

(37) Seguerian. et Felckm. 4, γεγενημένων. Mox Seguerian. et Reg., λέγει καὶ κτίζεσθαι. Editi et alii, καὶ omitunt.

(38) Goblerian. et Felckm. 1, τοῦ Κυρίου. Idem et Seguer. et Fele. 4, Ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας. Editi et alii, Ἀπ' ἀρχῆς γάρ ὁ κτίσας. Sic autem habetur Marci x, 6, Ἄπο δὲ ἀρχῆς κτίσεως. Vulgata, *Ab initio autem creatura*.

(39) Ηρότερας deest in Goblerian. Felckm. 1 et 4.

Α λεγόμενον κτίζεσθαι, ήδη καὶ τῇ φύσει καὶ τῷ οὐσίᾳ κτίσμα ἔστι. Καὶ ταῦτη τὴν διαφορὰν οἶδεν ἡ Θεῖα Γραφή περὶ μὲν τῶν (34) κτισμάτων λέγουσα· Ἐπικηρώθη ἡ τῆς κτίσεως σου· καὶ· Αὐτὴ ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνυδίεται· ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει φησί· Καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, τὰ ἔχοντα ψυχάς· καθὼς καὶ ὁ Παῦλος (35) λέγει· Πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλύπτεται, καὶ οὐδὲν ἀπέβλητο μετὰ εὐχαριστίας λαμπαρόμερον· ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ (36) γέγραπται· Καὶ τῇ οσφύᾳ σου κατεσκευάσας τὸν ἀνθρώπων, ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπὸ σου γερομέρων (37) κτισμάτων. Καὶ διὰ ταῦτα κτίσματα δύναται λέγει κτίζεσθαι, οὕτω πάλιν ἔστιν ἀκούσαι τοῦ μὲν Κυρίου (38) λέγοντος· Ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας, ἀρχετος καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Μωυσέως δὲ ἐν τῇ Ὁδῷ γράφοντος· Ἐπερωτήσατε ἡμέρας τὰς γερομέρας προτέρας (39) σου ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἣς ἐκπίστευεν ὁ Θεὸς ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ αἰθροῦ· ὁ δὲ Παῦλος (40) ἐν τῇ πρὸς Κολασσαῖς φησιν· "Ος ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου, κρατέοντος πάσης κτίσεως· διὰ τὸ ἀντώνησθαι τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς (41), τὰ δρατὰ καὶ τὰ ἀδρατα, εἰτε θρόνου, εἰτε κυριότητος, εἰτε ἀρχαί, εἰτε ἔξονται· τὰ πάντα διὰ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκπίστευται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.

46. Οτι μὲν οὖν τὰ φύσει τὴν οὐσίαν ἔχοντα κτίστην κτίσματα λέγεται καὶ κτίζεται (42), ἀρχετος ταῦτα πρὸς ὑπόμνημαν εἰρήσθαι, πλήρους οὖστις τῆς Γραφῆς· διὰ δὲ ἡ τοῦ, ἐκπίστευε, μόνη λέξις λεγομένη οὐ πάντως τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν σημαίνει, διὰ Δαυΐδος φάλλει· Γραφήτω αὐτὴ (43) εἰς τερεάρεις ἐτέρα, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰρέσθαι τὸν Κύριον· καὶ πάλιν· Κυρδιανὸς καθαρὰ κτίσοντες ἐν ἐμοὶ, ὁ Θεός· ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους (44) φησί· Τὸν νόμον τῶν ἐτεολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσης ἐν ἀντῷ εἰς ἓντα κατέρρει ἀνθρώπων· καὶ πάλιν· Ἐνδύσασθε τὸν κυνῆρον ἀνθρώπων, τὸν κατά Θεόν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ δοσιότητι τῆς ἀληθείας. Οὗτος γάρ διὰ Δαυΐδος λαόν τινα κατ' οὐσίαν κτίζεινεν.

D At Reg., προτέρας τὰς γενομένας προτέρας σου.

(40) Goblerian. et Felckman. 1, καὶ ὁ Παῦλος. Idem mox et Seguerian. Basili. Anglican. et Felckman. 4, τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου. Editi, τοῦ Θεοῦ ἀδράτου.

(41) Seguerian., τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς.

(42) Seguerian. et Felckman. 4, καὶ κτίζεσθαι. Mox Seguerian. et Felc. 5, πλήρης οὖστις, πεινοδοσε.

(43) Seguerian., αὐτὴ.

(44) Goblerian. et Felc. 1, καὶ πρὸς Ἐφεσίους.

Παῦλός φησιν. Mox idem et Seguerian. ac Reg., εἰς ἕνα καὶνόν ἀνθρώπων. Editi et alii, εἰς ἕνα καὶ κατόν τον ἀνθρώπων. Ibid. hanc verba, καὶ πάλιν· Ἐνδύσασθε τὸν κατίνδον ἀνθρώπων, desunt in Basil. Goblerian. et Felckman. 1.

οὗτε καρδίαν ἐπέραν ηγέτο λαβεῖν, παρ' ἣν εἶχεν· ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀνανέωσιν καὶ ἀνακαίνισιν (46) ζητήσαινεν. Οὐτε δὲ ὁ Παῦλος κατ' οὓσιαν κτιζόμενους ἐν τῷ Κυρίῳ δύο τινάς ἐδήλου, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἄλλον τινά ἐνδύσασθαι ἡμᾶς ἀνθρώπον συνεβούλευεν (47)· ἀλλὰ τὸν μὲν κατὰ Θεὸν ἀνθρώπον, τὸν κατ' ἀρέτην βίον ἔλεγε, τοὺς δὲ κτιζόμενους ἐν Χριστῷ τοὺς ἀνακαίνιζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐστήμανεν. Τοιούτον ἔστι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· Ἔκτιος Κύριος σωτῆρας καιρήτης εἰς καταρύτευσιν, ἐν τῇ σωτηρίᾳ περιελέυσονται ἀνθρώποι (48)· τοῦτο δὲ λέγων οὐκ οὔσιαν τινὰ κτίσματος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνακαίνιζομένην σωτηρίαν προφητεύει, τὴν γενομένην ἐν Χριστῷ πρὸς ἡμᾶς. Τοιαύτης δὴ (49) οὖσης καὶ τῆς διαφορᾶς, περὶ τε τῶν κτίσμάτων καὶ τοῦ λεγομένου μόνον ἐκτισεν, εἰ μὲν εὑρητέ (50) που τὸν Κύριον λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ κτίσμα, δεξαῖτε καὶ μάχεσθε· εἰ δὲ μὴ γέγραπται που κτίσμα εἴναι αὐτὸν, λέγει δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν Παρομίαις· Κύριος (51) ἐκτισέ με, ἐντράπητε ὑπὸ τῆς προειρημένης διαφορᾶς, καὶ τῶν παροιμιῶν εἰρημένων· καὶ λατπόν τὸ, ἐκτισε, μὴ (52) κτίσμα ἀκούεται, ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γενόμενον ἀνθρώπινον· τούτου γάρ ίδιον ἔστι καὶ τὸ κτίζεσθαι. Ἐπει τῶς οὐκ ἀδικεῖτε, διτο παρὰ μὲν τοῦ Δαυΐδ καὶ τοῦ Παύλου ἀκούοντες τὸ, ἐκτισεν, οὐ τὴν οὔσιαν καὶ τὴν γένεστι νοεῖτε, ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν· παρὰ δὲ τοῦ Κυρίου ἀκούοντες τὸ, ἐκτισε, τὴν οὔσιαν αὐτοῦ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτε; πάλιν τε ἀκούοντες, Ἡ Σογδαία φωδόδημοσερ ἐστή ὅλον, καὶ ὑπῆρεισε στύλους ἐπεά, ὃν μὲν οἱ ξον· ἀλληγορεῖτε (53), τὸ δὲ, ἐκτισεν, οὐτω λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸν εἰς κτίσμα· καὶ οὔτε τὸ εἴναι αὐτὸν δημιουργὸν ἐδιαφῆσεν ὅμας, οὔτε τὸ εἴναι αὐτὸν μόνον ίδιον γέννημα (54) τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθητε· ἀλλὰ ἀπλῶς, ὡς πρὸς αὐτὸν ἀπογράψαμενοι, μάχεσθε, ἐλάττονά τε πεσοι αὐτοῦ μᾶλλον ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε.

accipitis, atque ad significationem creaturæ transferre valeret quod ille creator sit et opifex; nihilque formidinis vobis injicit quod idem solus proprius sit Patriis fetus: sed temere, veluti nomine contra illum dato, pugnatis, viliusque de eo quam de hominibus sentitis.

47. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸν τὸ φῆτον δείκνυσιν ὅμιλον (55) μόνον εὑρῆμα εἴναι τὸ λέγειν κτίσμα τὸν Κύριον. Τὴν γὰρ οὔσιαν ἑαυτοῦ γινώσκων δὲ Κύριος μονογενῆ σοφίαν καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀλλην οὔσιαν (56) παρὰ τὰ γενητὰ καὶ τὰ φύσει κτίσματα, φιλανθρώπως νῦν λέγει· Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν σῶν

D 47. Namque hoc ex ipso loco convincitur meum vestrum commentum esse, quod Dominum creatum esse affirmatis. Quippe Dominus sciens suam naturam esse unigenitam Sapientiam, Patrisque fenum, et aliam a factis et ex natura creatis rebus, nunc perhumaniter dicit: Dominus creavit me ini-

¹¹ Jerem. xxxi, 22. ¹² Prov. ix, 1.

(45) Eadem vide t. I, in Athanasii *Expositione fidei*, num. 3 init.

(46) Seguerian., ἀνακαίνωσιν.

(47) Sic Seguerian. Reg. et Felc. 4. Editi, συνεδρύεσσεν.

(48) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, περιελεύσονται ἀνθρώποι, ut et legitur apud Jeremiam. Ceteri et editi, περιελεύσεται ἀνθρώπος.

(49) Reg. et Felc. 4, Τοιαύτης δέ. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὖσης δὲ τῆς. Editi et alii, οὕτης τῆς.

(50) Seguer. et Felc. 4, εὑρατε.

(51) Seguer. Οὐτοι Κύριος.

(52) Felc. 4 ἐκτισε με.

(53) Sic Seguer. Reg. Anglie. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, τὸ μὲν ἀλληγορεῖτε. Μοx Basil. οὔτω ἀναλαμβάνοντες.

(54) Seguer. εἴναι μόνον ίδιον γέννημα, ut et legitur Nannius. Felc. 4, εἴναι αὐτὸν μόνον ίδιον γέννημα. Editi et alii, εἴναι αὐτὸν μόνον ίδιον Λόγον. Ibidem Seguer. ἀλλ' ἀπλῶς ὡς πρὸς αὐτόν. Ibidem Felc. 4, μάχεσθαι. Item ibidem Seguer. ἐλάττονα περὶ αὐτοῦ.

(55) Seguer. οὐμῖν.

(56) Seguer. Reg. Basil. et Felc. 4, ἀλλην οὕτων. Alii et editi, ἀλλην οὔσιαν. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felc. 4 et 5, φιλανθρώπως νῦν λέγει. In alii et editis deest νῦν.

tiū viarū suarū, quasi scilicet diceret: Pater A corpus mihi perfecit¹⁹: et me ad homines pro hominum salute creavit. Quemadmodum enim cum a Joanne audimus, *Verbum caro factum est*²⁰, non totum Verbum carnem esse, sed carnem tantummodo induisse factumque esse hominem intelligimus: cum item audimus, *Christus pro nobis factus est maledictum*²¹; et, *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*²²; non etiam totonc ipsum intelligimus maledictum et peccatum factum esse, sed nostram maledictionem duntaxat suscepisse, ut Apostolus his verbis docet, *Redemit nos de maledictione*²³, nostraque portasse peccata, ut ait Isaías²⁴, atque ea, ut scribit Petrus²⁵, corpore in lignum sustulisse. Similiter ergo si vocem *creavit* in Proverbii audierimus, non totum Verbum creaturam esse, sed creatum induisse corpus intelligentium est, Deumque pro nobis ipsum creasse, et illi creatum corpus, nostri causa, uti scriptum est, perfecisse²⁶, ut in ipso renovari diique effici possemus. Quid igitur vos, o iusani, adeo fessellit, ut Creatorem creaturam diceretis? Aut unde novum hoc commentum vobis ipsis comparasti, in eoque triumphatis? 408 Proverbia quidem dictionem, *creavit*, habent: at Filiū non creatum sed genitum esse aiunt, et juxta vocis, *creavit* et *creatūrā* differentiam, quam paulo antea ex Scripturis explicavimus, illum agnoscunt Sapientiam esse unigenitam et rerum creatarum opificem, quod quidem naturae Filii proprium est. Cum autem vocem, *creavit*, usurpant, non de ejus loquuntur natura, sed eum multarum viarum principium fieri significant, ita ut vox *creavit*, voci, fetus, opponatur: quod autem principium viarum dicitur, ipsi Verbo opponitur quatenus est unigenitum.

48. Nam si genitus est, quare iūum creatum dicitis? Nemo enim quae creat gignere dicit, nec proprios fetus vocat creaturas. Rursus, si unigenitus est, quomodo sit ipse viarum principium? Nam si principium omnium ipse est creatus, necesse est non jam amplius unum esse, quippe qui alias post se habeat. Siquidem Ruben qui principium fuit

¹⁹ Hebr. x, 5. ²⁰ Joan. i, 14. ²¹ Galat. v, 18.
²² I Petr. ii, 24. ²³ Hebr. x, 5.

(57) Sic Seguer. Reg. Felck. 2 et 4. At Gobler. et Felck. 4, κατηρήσατο. Editi et alii, κατειργάσατο.

(58) Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὐκ αύτό.

(59) Seguer. ἀκούοντες δὲ, δι τοῦ Χριστός. Editi et alii, ἀκούοντές τε, Χριστός. Mox Anglican. τὸν μὴ δύναται ἀμαρτία.

(60) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1. At alii et editi, τῇ καθ' ἡμῶν. Mox Gobler. et Felck. 1, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος.

(61) Seguer. et Reg. ἔξαγοράσας.

(62) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἐδάσταξεν. Editi et alii, ἐδάστασεν. Ibidem Seguer, ὁ Πέτρος ἔγραψεν. Felck. 4, ὁ Πέτρος ἔγραψεν. Gobler. Felck. 1 et 5, ὁ Πέτρος φησίν. Editi et alii, ὁ Πέτρος εἰπεν.

(63) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At alii et editi, ἀκούσωμεν. Gobler. et Felck. 1, ibid. et ἀκού-

αύτον· Εσον τῷ εἰπεν· Ὁ Πατήρ σῶμά μοι κατηρίσατο (57). καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Καὶ γὰρ ὥσπερ Ἰωάννου ἀκούοντες, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, οὐκ αὐτὸν (58) διον σάρκα νοοῦμεν τὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον, καὶ γενόμενον ἀνθρωπὸν ἀκούοντές τε, Χριστός (59) γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ, Τὸν μὴ γνότα ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτιῶν ἐποιησεν, οὐκ αὐτὸν τοῦτο διον κατάραν καὶ ἀμαρτίαν αὐτὸν νοοῦμεν γεγενῆσθαι, ἀλλ' δι τὴν μὲν καθ' ἡμῶν (60) κατάραν ἀνεδέξατο, ὡς εἴπεν ὁ Ἀπόστολος, Ἐξηγόρασεν (61) ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας· τὰς δὲ ἀμαρτίας ἡμῶν, ὡς μὲν ὁ Ἡσαΐας εἶπεν, ἐδάστασεν (62), ὡς δὲ ὁ Πέτρος ἔγραψεν, ἀνήγειρεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον. Οὕτως ἐὰν ἀκούωμεν (63) ἐν ταῖς Παροιμίαις τὸ, ἔκτισεν, οὐ δεῖ κτίσμα τῇ φύσει διον νοεῖν τὸν Λόγον, ἀλλ' δι τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο σώμα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεός, εἰς ἡμᾶς τὸ κτιστὸν αὐτῷ (64) καταρτίσας, ὡς γέγραπται, σώμα, ἵν' ἐν αὐτῷ ἀνακαίνισθηναι καὶ θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν. Τι τοίνυν ὅμδες ἡ πάτησεν, ὡς ἀνόρτοι, εἴπεν τὸν κτιστὴν κτίσμα; Ἡ πόθεν (65) ἡγοράσατε ἐαυτοῖς τὸ καινὸν φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε; Αἱ γὰρ Παροιμίαι λέγουσι τὸ, ἔκτισεν (66)· ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ γέννημα, καὶ κατὰ τὴν προειρημένην δὲ ἐκ τῶν Γραφῶν διαστολὴν (67). λέγω τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ κτίσματος, τὸ μὲν διον φύσει τοῦ Υἱοῦ μονογενῆ Σοφίαν αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τῶν κτισμάτων γινώσκουσι· τὸ δὲ, ἔκτισε, λέγουσαι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν διῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι σημαίνουσιν (68). ὡς εἶναι ἐναντίον τὸ μὲν ἔκτισε τῷ γεννήματι, τὸ λεγόμενον ἀρχὴν διῶν τῷ εἶναι αὐτὸν μονογενῆ Λόγον.

48. Εἰ γὰρ γέννημά ἐστι, πῶς κτίσμα λέγετε αὐτὸν; Οὐδεὶς γὰρ, ἀπερ κτίζει, λέγει γεννᾶν, οὐδὲ τὰ ἰδια γεννήματα καλεῖ κτίσματα. Πάλιν τε εἰ μονογενῆς ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν διῶν αὐτὸς γίνεται (69); Ἀνάρχη γὰρ, αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κτισθέντα, μηκέτι μόνον εἶναι, ἔχοντα τοὺς μετ' αὐτὸν γενομένους. Καὶ γὰρ καὶ Ρουθῆμ, ἀρχὴ τῶν τέχνων

²⁴ II Cor. v, 21. ²⁵ Galat. iii, 13. ²⁶ Isa. liii, 4.

μεν. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, οὐ δεῖ κτίσμα τῇ φύσει διον νοεῖν. Alii et editio Commel. οὐδεὶς κτίσμα τῇ φύσει διον νοεῖ.

(64) Sic Seguer. ut ei Nannius legit. At alii et editi, ὁ Θεός εἰς ἡμᾶς, τὸ κτιστὸν αὐτῷ, virgula post τ. μδες.

(65) Seguer. Ἡ πότε. Gobler. et Felck. 1. Εἰ πότε. Reg. Kal πόθεν. Mox Seguer. καινόν, ut legit quoque Nannius. Alii et editio Commel. κενόν.

(66) Seguer. λέγουσι μὲν ἔκτισεν. Editi et alii, λέγουσι τὸ ἔκτισεν.

(67) Sic Seguer. Basil. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5. At editi et alii, τὴν διαστολὴν.

(68) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. In alia et editis deest, σημαίνουσιν.

(69) Seguer. αὐτοῦ. Mox idem et Reg. αὐτὸν πρῶτον τῶν πάντων.

γνόμενος, οὐκ ἦν μονογενής, ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ πρώτος, τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενεῖτα εἰς ὅν τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύχανεν. Οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ Λόγος ἀρχὴ τῶν ὄδων ἐστι, καὶ αὐτὸς ἀν εἰη οἵας καὶ αἱ ὄδοι, αἱ τε ὄδοι τοιαῦται (70) ἀν εἰεν οἵδες ἐστι καὶ ὁ Λόγος, καὶ πρώτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζεται. Καὶ γάρ καὶ πόλεως (71) ἡ ἀρχὴ τοιαύτη ἐστιν, οἷα καὶ τὰ δῆλα μέρη τῆς πόλεως ἐστι, αὐτά τε τὰ μέρη. συναπτόμενα τῇ ἀρχῇ, δόλκηρον καὶ μίαν τὴν πόλιν ἀποτελεῖ, ὡς ἐνὸς σύμπατος (72) πολλὰ μέλη· καὶ οὐ τὸ μὲν αὐτῆς τῶν ποιούντων ἐστι, τὸ δὲ τῶν γινομένων, καὶ ὑπόκειται τῷ ἔτερῳ μέρει, ἀλλὰ πέπσα παρὰ τοῦ πεποικότος ἐπιστῆς ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν καὶ συνέστηκεν. Εἰ τοινυν καὶ ὁ Κύριος οὗτος ἀρχὴ τῶν πάντων (73) κτίζεται, ἀνάγκη μετὰ πάντων αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν, καὶ μήτε (74) διαφέρειν τῶν δῆλων, καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων γένηται, μήτε κύριον εἶναι τῶν δῆλων μερῶν τῆς κτίσεως, καὶ τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος ὡν τυγχάνῃ· μετὰ πάντων γάρ καὶ αὐτὸς ἔνα τὸν τῆς δημιουργίας ἔχει λόγον καὶ δεσπότην. Πῶς δὲ δλως, εἰ κτίσμα (75) καθ' ὑμᾶς ἐστι, δύναται μόνος καὶ πρώτος κτίζεσθαι, ὥστε καὶ ἀρχὴν εἶναι πάντων, δῆλου δηνος ἐκ τῶν προστημένων, δι τοὺς κτίσμασιν οὐδέν ἐστιν ἐμμονῶν καθ' ἐκατό (76) καὶ πρώτον γενούμενον, ἀλλὰ μετὰ πάντων ὅμα τὴν γένεσιν ἔχει, καὶ τῇ δῆλῃ διαφέρει τῶν δῆλων; Οὐ γάρ ἔκαστος τῶν ἀστέρων, οὐδὲ τῶν μεγάλων φωτῶν ὁ μὲν πρώτος, ὁ δὲ δεύτερος ἐφάνη, ἀλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι: οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι. Οὕτω καὶ τῶν τετραπόδων καὶ πετεινῶν, καὶ νηκτῶν, καὶ κτηνῶν (77), καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη· οὕτω καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος γέγονε τῶν ἀνθρώπων· εἰ γάρ καὶ ὁ Ἄδημ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἤσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ γένους.

49. Ἀπὸ δὲ τῆς φαινομένης κτίσεως τοῦ κόσμου τὰ ἀδρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορύμεν, δι τοὺς κάκειν οὐ καθ' ἔνα ἐκαστὸν δρῶμεν (78). οὐδὲ τὸ μὲν πρώτον, τὸ δὲ δεύτερον, ἀλλὰ ὅμοι πάντα κατὰ γένος συνέστη. Οὐ γάρ ἔκαστον τριθμησεν ὁ Ἀπόστολος, ὥστε εἰπεῖν, εἴτε ἀγγελος, εἴτε θρόνος, εἴτε κυριότης, καὶ ἔξουσια· ἀλλ' ὅμοι πάντα κατὰ τὴν τάξιν λέγει (79). Εἴτε ἄγγελοι, εἴτε ἀρχάγγελοι, εἴτε ἀρχαὶ· τῶν γάρ κτισμάτων τοιαύτη ἡ γένεσις (80). Εἰπερ οὖν, καθὰ προείπον,

A filiorum, non unigenitus erat, sed aetate quidem erat primus, natura autem et cognitione unus ilorum erat, qui post ipsum nati fuere. Igitur si Verbum principium est viarum, tale profecto est quales sunt viæ: et vicissim tales sunt viæ quale ipsum est Verbum, licet tempore primum illarum creetur. Namque tale est aliquis urbis principium, quales sunt aliæ urbis partes, quæ partes cum ipso principio conjunctæ integrum et unam urbem perficiunt, non secus eum unius corporis membra: nec vero una ejus pars inter res condentes est, alia inter conditas, alterique parti subjiciuntur, sed omnes simul æquale architecti cura reguntur et consistunt. Si ergo hoc etiam modo Dominus principium omnium creatur, necesse est ipsum simul cum omnibus unam persicere creatam naturam, neque ab aliis differre, etiam omnium sit principium, neque aliarum naturæ creatæ partium esse dominum, licet sit tempore antiquior: quippe cum ipse quoque cum aliis omnibus unam creationis rationem et dominum habeat. Porro si secundum vos creatus est, qui fieri potest ut solus et primus creetur, omniumque sit principium, cum ex his quæ dicta sunt, constet nihil per se stabile esse et primum factum, sed unamquamque rem una cum omnibus ortum habuisse, quamvis aliæ aliis præsent. Nec enim singula astra, nec majorum luminarium aliud primum, aliud secundum apparuit: sed cuncta uno die eodemque imperio vocata sunt ut essent⁷⁷. Talis etiam quadrupedum, avium, et piscium, et plantarum origo fuit, ut et generis hominum qui ad imaginem Dei facti sunt. Nam tametsi Adam solus e terra est formatus: tamen in ipso inerant propagationis humani generis rationes et semina.

D 49. Cæterum ex his mundi rebus quas videmus, perspicimus quoque ejus invisibilia, operibus intellecta⁷⁸, nec singula seorsum existere. Non enim aliud primum aut aliud secundum, sed simul omnia secundum suum genus existere. Nam non singulos recensuit Apostolus, ita ut diceret, sive angelus 409 sive thronus, sive dominatio, et potestas, sed simul omnes ex ordine enumerat hujusmodi verbis: Sive angelii, sive archangeli, sive principatus⁷⁹. Propria scilicet ea est rerum creatorum origo.

⁷⁷ Rom. iv, 17. ⁷⁸ Rom. i, 20. ⁷⁹ Coloss. i, 16.

(70) Seguer., αἱ τε δλαι τοιαῦται. Alii mss. αἱ τε οὐδοὶ τοιαῦται. Editi omittunt, αἱ τε δδοὶ. Ibid. Basil. Λόγος δὲ πρώτος αὐτῶν.

(71) Seguer. Reg. Gobler. et Felck. 1, Καὶ γάρ καὶ πόλεως. Idem et Felck. 4, præter Regium, ἡ ἀρχή. Editi et alii, Καὶ γάρ πόλεως ἀρχή. Paulo post, Seguer. Gobler. et Felck. 1, αὐτὰ τε τὰ μέρη. Reg. Basil. et Anglic. ταῦτα τὰ μέρη. Editi et alii, αὐτά τα μέρη.

(72) Felck. 2 et editi, ὡς ἀνθρωπος ἐνὸς σώματος, etc. In aliis vero mss. omnibus deest ἀνθρωπός.

(73) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 4, ἀρχὴ πάντων. Editi aliquac, ἀρχὴ τῶν πάντων. Ibid. Se-

guer. κτίζεται.

(74) Seguer. Gobler. Anglie. Felck. 1 et 4, μήτε. Editi et alii, μή. Paulo post, Seguer. γίνηται.

(75) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felck. 4 et 5. At alii et editio Commel. Πῶς δὲ δλως εἰς κτίσμα, etc., mendose. Mox Basil. πρώτος γίνεσθαι.

(76) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editio Commel. οὐδέ ἐστιν ἐν μόνον καθ' ἐκατό, etc.

(77) Seguer. omittit καὶ κτηνῶν.

(78) Ὁριῶμεν abest a Seguer.

(79) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. In aliis et editi deest λέγει.

(80) Seguer. τοιαύτη γένεσις,

Igitur si, ut dixi, Verbum creatum esset, non prius sed una cum aliis virtutibus factum fuisset, quantumvis iisdem gloria antecellat. Ita enim se res habet in ceteris, quæ nempe simul factæ fuerunt, nullaque inter illas prima est vel secunda, licet gloria inter se differant, ita ut aliæ quidem a destris, aliæ circum, aliæ a sinistris, sed tamen omnes simul Deum laudent, et Domino ministrent. Quocirca si Verbum creatum est, nec primum nec principium aliorum esse potest. Si vero ante res omnes est, uti revera est, ipsumque solum primum est et Filius est: non igitur secundum naturam omnium est principium. Nam inter omnia etiam omnium principium numeratur. Quod si principium non est; nec etiam creatum est, sed patet ipsum substantia et natura a rebus quidem creatis differre, aliudque ab illis esse, solius autem et veri Dei similitudinem esse et imaginem, solum denique et ipsum existere. Hinc ipsum inter res creatas non collocant Scripturæ. Imo David eos, qui id vel agere cogitant, his verbis arguit: *Quis similis tui in diis, Domine?*²⁰ et: *Quis similis erit Domino in filiis Dei?*²¹ Et Baruch: *Hic est Deus noster, non estimabitur alius adversus eum.*²² Enimvero hic creat, illa autem creatur. Proprium ille est naturæ Patris Verbum et Sapientia: res vero factæ, cum antea non essent, per ipsum Verbum fuerunt productæ.

50. Hæc igitur quæ tam crebro jactitatis verba, Filius res est creata, vera nullo modo sunt, sed inerum vestrae mentis commentum est, vosque Salomon ipse increpat quod sæpe illius auctoritate false abusi fueritis. Neque enim docuit Filium rem creatam esse, sed fetum et sapientiam Dei, ut ex his ejus verbis clarum est: *Deus sapientia fundavit terram;*²³ et: *Sapientia aedificavit sibi ipsi dominum.*²⁴ Quin etiam locus, quem hic expendimus, vestram plane consutat impietatem. Nam scriptum est: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua.*²⁵ Igitur si ipse est ante omnia, dicit autem, *creavit me, non ut opera faciam, sed in opera:* vel id, quod ista voce, *creavit, significatur, ipso est posterius, vel ipse operibus posterior videbitur, quippe qui illa, cuni creator ipse, jam ante se existentia reperiat, et quorum causa idem ipse creetur. Quæ si vera sunt, qui potest fieri, ut ipse*

²⁰ Psal. lxxxii, 2; lxxxv, 8. ²¹ Psal. lxxxviii, 7. ²² Baruch iii, 36. ²³ Prov. iii, 19. ²⁴ Prov. ix, 21. ²⁵ Prov. viii, 22.

(81) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5. At alii et editi, μετ' ἄλλων. Paulo post, editi, ἐπὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων. In Seguer. recte deest vox κτισμάτων, nec eam videtur leguisse Nannius: *vertit enim: Ita enim se rem habere etiam in aliis inveneris.* Porro τῶν ἄλλων referendum esse ad vocem δυνάμεων, patet ex his quæ ibidem sequuntur. Nec obstat quod masculinum genus ibi usurpetur: nam nōnūtum est sæpe Athanasium rationem generis non habere, sed rerum duntaxat.

(82) Gobler. et Felck. 1, καὶ Υἱός ἐστιν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι, etc., male, omissis intermediiis.

(83) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. Alii et

A κτίσμα ἦν δὲ Λόγος, Εδει μὴ πρῶτον αὐτῶν, ἀλλὰ μετά τῶν ἄλλων (81) δυνάμεων ἄμα γίνεσθαι, καὶ τῇ δέξῃ πλέον τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· οὕτω γάρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὑρεῖν ἔστιν, ὅτι ἄμα μὲν γεγόνασι, καὶ οὐκ ἔστι πρῶτος ἢ δεύτερος, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δέξῃ, καὶ οἱ μὲν ἐν δεξιᾷ, οἱ δὲ κύκλῳ, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν, καὶ πάντες ὑμνοῦσιν ἄμα, καὶ παρεστήκασι λειτουργοῦντες τῷ Κυρίῳ. Οὐκοῦν εἰ κτίσμα ἔστιν ὁ Λόγος, οὐ πρῶτος ἢ εἶη, οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων· εἰ πρῶτον ἔστιν, ὁσπερ οὖν καὶ ἔστι, καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ Υἱός ἔστιν, οὐκ ἀρχαὶ ἀρχὴ τῶν πάντων (82) τῇ οὐσίᾳ ἔστιν· ἐν γάρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται. Εἰ δὲ μὴ ἀρχὴ ἔστιν, οὐδὲ κτίσμα ἔστιν, ἀλλ' εἰδῆλον ἢ εἶη, ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκε, καὶ ἄλλος ἔστιν αὐτῶν· τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθεῖοῦ Θεοῦ δμοιώσις καὶ εἰκὼν ἔστι, μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τοῖς κτισμάσιν αὐτὸν συντάτουσιν αἱ Γραφαὶ· ἀλλ' δὲ τὸ Δαυΐδ (83) ἐπιπλήττει τοῖς τοιούτον αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τολμῶσι, λέγων· *Tiς δμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε;* καὶ· *Tiς δμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν νιοῖς Θεού;* Οἱ δὲ Βαρούχ· Οὗτος δὲ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἐπερος πρὸς αὐτόν. Οἱ μὲν γὰρ κτίζει, τὰ δὲ κτίζεται· καὶ δὲ μὲν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἰδίας ἔστι Λόγος καὶ Σοφία· τὰ δὲ γενέμενα, οὐκ ὅντα πρότερον (84), δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου πεποίηται.

50. Τὸ δέ πολυθρύλλητον παρ' ὑμῶν εἰρημένον, C Κτίσμα ἔστιν δὲ Υἱός, οὐκ ἔστιν ἀληθὲς, ἀλλ' ὑμῶν φαντασία μόνη, καὶ κατηγορεῖσθε παρὰ τοῦ (85) Σολομῶνος, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ κατέχεταισθε. Οὐ γάρ εἰρηκεν αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γένημα καὶ σοφίαν Θεοῦ, λέγων· *Ο Θεὸς τῇ σοψίᾳ ἔθεμελιώσε τὴν γῆν· καὶ Ἡ Σοφία φύοδόμησεν ἑαυτῇ οἰκον.* Καὶ αὐτὸς δὲ τὸ βῆτὸν (86) ἔξεταζόμενον ἐλέγχει τὴν δυσσέβειαν ὑμῶν· γέγραπται γάρ Κύριος ἐκτισθεὶς με ἀρχὴν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰ πρὸ πάντων ἔστιν αὐτὸς, λέγει δὲ, ἐκτισθεὶς με, οὐχ ἵνα τοιησα τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα· ή δεύτερον ἔστιν αὐτοῦ τὸ ἐκτισθεῖς, ή φανήσεται δεύτερος αὐτὸς τῶν ἔργων, εὑρίσκων αὐτὰ κτιζόμενος ἡδη πρὸ αὐτοῦ ὑφεστῶτα (87), ἐφ' ἀλλὰ καὶ γίνεται. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔτι πρὸ πάντων ἔστιν αὐτός; Πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν τὰ ἔργα, εἰς ἀ-

editi, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Δαυΐδ. Μοξ Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ· Τις δμοιωθήσεται, ut et Psalmista habet. Item Felck. 5, anonyμ. δμοιωθήσεται. Editi et alii, ή τις δμοιός.

(84) Reg. et Felck. 5, πρῶτον. Μοξ Seguer. Gobler. Felck. 1 et 5, πολυθρύλλητον.

(85) Τοῦ δεεστοῦ in Gobler. et Felck. 1. Iidem et Seguerian. Reg. Felck. 4 et 5, Σολομῶνος. Alii et editio Commel. Σαλομῶνος.

(86) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5. At alii et editio Commel. αὐτὸς δὲ βῆτόν.

(87) Reg. Gobler. Felck. 1 et 4, συνεστῶτα.

χτίζεται καὶ ἀποστέλλεται. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὗτο· μὴ γένοιτο! Ψευδῆς ἔστιν τῶν αἱρετικῶν (88) ἡ διάνεια. Οὐ γάρ κτίσμα ἔστιν, ἀλλὰ κτίστης μὲν ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· τότε δὲ λέγει παροιμιῶδῶς, ἔκτισέ με, διτε τὴν κτίστην ἐνεδύσατο σάρκα. Καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἔστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἥρωῦ διανοεῖσθαι. Γίνεται γάρ ὃν καὶ Ηατέρα τὸν Θεὸν ἔχειν, αὐτοῦ γάρ ίδιον ἔστι γένημα, δημικός Κύριον νῦν (89) δυναμάζει τὸν Πατέρα· οὐχ διτε δοῦλος ἦν, ἀλλ' διτε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν (90) ἀνέλαβεν. Ἔπειτε γάρ αὐτὸν, ὀστερόν δυτα Λόγον ἐκ τοῦ Πατρὸς, Πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν· τοῦτο γάρ ίδιον (91) νιοῦ πρὸς πατέρα· οὐτως ἐλθόντα τελεώσατο τὸ ἔργον, καὶ δούλου λαβόντα μορφὴν, Κύριον δυναμάζειν τὸν Πατέρα. Καὶ ταῦτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διασταλῆς, λέγων ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Ἐξομολογοῦνται σοι, Πάτερ· εἶτα· Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· Ἐαντοῦ μὲν γάρ εἶναι Πατέρα τὸν Θεὸν λέγει, τῶν δὲ κτισμάτων αὐτὸν Κύριον δυναμάζει· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι λευκῶς, διτε, ἡνίκα τὸ κτιστὸν (92) ἐνεδύσατο, τότε τὸν Πατέρα καλεῖ Κύριον. Καὶ γάρ καὶ ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Δαυΐδ τὴν αὐτὴν διαφορὰν σημαίνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διὰ τῶν Ψαλμῶν λέγον· Δός τὸ κράτος σου τῷ παιδὶ σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου. Ἀλλος γάρ εστιν δό φύσει καὶ ἀληθινὸς παῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τῆς παιδίσκης τέκνα, ητίς ἔστι τῶν γενητῶν ἡ φύσις (93). Διὸ καὶ ὁ μὲν, ὡς Γίδες, έγει τὸ πατρικὸν κράτος, τὰ δὲ, σωτηρίας ἔστι δεόμενα.

rum factarum natura. Hinc ille tanquam Filius, paterno gaudet imperio: hæ autem, salute opus habent.

51. Εἰ δὲ διτε παῖς ἐκλήθη, φυλαροῦσι, γινωσκέτω-
σαν, διτε καὶ Ἰσαὰκ παῖς ὀνομάσθη τοῦ Ἀβραὰμ,
καὶ ὁ υἱὸς τῆς Σουμανίτιδος (94) παιδάριον ἐκλήθη.
Εἰκότως ἀρα, δούλων ἡμῶν δυτῶν, διτε γέγονεν ὡς
ἡρετές (95), Κύριοι τὸν Πατέρα καλεῖ καὶ αὐτὸς, ὡς
ἡμεῖς· καὶ τοῦτο δὲ φιλανθρωπευόμενος οὕτω πε-
ποίηκεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς, δούλοι κατὰ φύσιν δυτες, καὶ
δεξάμενοι τὸ πνεῦμα τοῦ Γίδου, θαρρήσωμεν τὸν φύ-
σει Κύριον ἑαυτῶν, τοῦτον τῇ χάρει Πατέρα καλεῖν.
Ἀλλ' ὀστερόν ἡμεῖς τὸν Κύριον Πατέρα καλοῦντες,
οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν· αὐτοῦ γάρ
ἔσμεν ἔργα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς·
οὐτως διτε δὲ Γίδες τὴν τοῦ δούλου (96) μορφὴν λαμ-
βάνων λέγη, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχήν σδῶν αὐτοῦ,
μὴ ἀρνεῖσθωσαν τὴν ἀδιάβητην τῆς τούτου θεότητος,

⁹⁴ Joan. i, 3. ⁹⁷ Coloss. i, 17. ⁹⁸ Matth. xii, 25.
iv, 18. ⁹⁹ Psal. xcix, 3.

(88) Editi et Felck. 2, τῶν γάρ αἱρετικῶν. Alii
mss. τῶν αἱρετικῶν.

(89) Sic Seguer. Anglic. et Felck. 4. At νῦν abest
ab aliis et editis.

(90) Seguer. τὴν δούλου μορφὴν. Editi et alii,
τὴν τοῦ δούλου.

(91) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. Editi ve-
ro et alii, τοῦτο γάρ καὶ ίδιον. Ibid. Felck. 2, et edi-
tio Commel. ίδιον Γίδου μορφὴν λαβόντα, Κύριον δυ-
ναμάζειν, etc. Cæteri mss. ut in textu habetur.

(92) Anglic. et Reg. τὸν κτιστόν. Mox Seguer. et
Reg. Καὶ γάρ καὶ ἐν τῇ. Editi et alii, Καὶ γάρ ἐν τῇ.
Ibid. Seguer. Reg. Felck. 4 et 5, τῇ τοῦ διαφο-

sit ante omnia? Quomodo porro omnia per ipsum
facta sunt ¹⁰ et in ipso constituta ¹¹? Namque se-
cundum vos ante eum exsisterunt opera, quorum
causa ipse est creatus, et ad quæ missus fuit. Ve-
run non ita se res habet: absit. Falsa hæc est hæ-
reticorum sententia. Nec enim Dei Verbum res est
creata, sed creator ipse est: tunc autem proverbii
instar ait, Dominus creavit me, cum creatam induit
carne, ut etiam ex hoc ipso loco potest intelligi.
Tamen enim Filius est, et Deum habet Patrem,
cum proprius ejus sit fetus: tamen Patrem hoc in
loco Dominum appellavit, non quia servus esset,
sed quia **410** servi formam accepit. Quippe quem-
admodum, quatenus Verbum est ex Patre, Deum
convenienter Patrem appellat: namque id proprium
B filii est erga patrem: ita cum opus venit absolutus,
et servi formam accepit, Patrem Dominum
dicere eum omnino decuit. Hujusmodi porro discri-
men suos ipse discipulos distinete admodum hisce
Evangelii verbis docuit: Confiteor tibi, Pater;
deinde: Domine cœli et terræ ¹². Namque et Deum
sui ipsius Patrem esse testatur, et eumdem rerum
creatarum Dominum appellat: ita ut ex hoc loco
perspicuum sit eum, cum naturam creatam accepit,
tunc Patrem appellasse Dominum. Quin etiam idem
discrimen in Davidis oratione sanctus declarat
Spiritus, sic in Psalmis loquens: Du imperium
tuum puer tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ ¹³.
Siquidem alias est naturalis et verus Dei Filius,
et alii sunt ancillæ liberi, qualis est videlicet re-
rum factarum natura. Hinc ille tanquam Filius, paterno gaudet imperio: hæ autem, salute opus
habent.

51. Quod si idcirco quod puer sit vocatus, nu-
gari velint et rixari, discant Isaac puerum quoque
Abrahæ appellatum esse ¹⁴, et filium Sunamitidis
puerulum fuisse dictum ¹⁵. Merito itaque cum nos
servi simus, ille nostri factus similis, Patrem quo-
que Dominum, sicuti nos, vocat: quod profecto
sumimæsuæerga nos benignitatis argumentum voluit
esse, ut scilicet nos, qui natura servi sumus, spiritu
Filiæ accepto, illum qui natura noster est Dominus,
gratia Patrem appellare auderemus. Verum quenad-
modum nos cum Dominum Patrem appellamus, non
tamen inficiamur servos nos natura esse; ejus si-
quidem opera sumus, ipse fecit nos et non ipsi
nos ¹⁶: ita cum Filius forma servi accepta ait, Do-
minus creavit me initium viarum suarum, non idcirco

¹⁰ Psal. LXXXV, 16. ¹¹ Genes. xxi, 8. ¹² IV Reg.

πάν. Cæteri et editi, αὐτὴν τὴν διαφοράν.

(93) Seguer. γενητῶν φύσις. Ibid. idem, Reg.
Gobler. et Felck. 1, Διὸ καὶ ὁ μὲν, ὡς Γίδες. Alii et
editio Commel. Διὸ καὶ ὁ μὲν Γίδος.

(94) MSS. omnes, Σουμανίτιδος. Editi Σουμανίτι-
δος. Apud Scripturam legitur Reg. 4, Σουμανίτις.
Vulgata habet, Sunamitis, juxta Hebræum textum.

(95) Gobler. et Felck. 1, ὡς ἡμεῖς καὶ τοῦτο, omiss.
intermediis. Ibidem Seguer. Anglic. et Felck. 4, καὶ
τοῦτο δὲ φιλανθρωπευόμενος. In aliis et editis δὲ
debet.

(96) Seguer. διτε Γίδες τὴν δούλου. Mox idem,
Gobler. Felck. 1 et 5, ἔκτισέ με, μὴ ἀρνεῖσθωσαν.

ejus divinitatis æternitatem negare debent, vel in principio Verbum suisse, omniaque per ipsum esse facta, et in ipso creata omnia esse. Hac autem Proverbiorum sententia, non Verbi natura, uti jam dixi, sed humanitas significatur. Nam si in opera se creatum esse dicit, manifestum est eum hisce verbis nolle suam indicare naturam, sed suam tantummodo in opera administrationem, quod quidem posterius est quam esse. Res enim creatæ primo ac præcipue ea de causa sunt factæ ut sint et existant, secundo vero habent ut agant quæcunque imperaverit Verbum, ut in omnibus licet perspicere. Siquidem Adam creatus est, non ut ageret, sed ut primum esset homo; nam postea agendi præceptum accepit. Noe similiter non propter arcam creatus est, sed ut primum esset et fieret homo: nam postea arcam jussus est fabricari: idemque in aliis singulis quisque potest animadvertere. Etenim magnus ille Moyses primum factus homo est, deinde populi imperium illi est concreditum. Idem ergo hic pariter licet intelligere. Vides enim Filium non creari ut sit: **¶ 11** sed in principio quidem *erat* Verbum, postea vero in opera eorumque administrationem mittitur. Etenim antequam facta essent opera, semper erat Filius, necdum tamen necesse erat eum creari. Postquam autem creatæ sunt opera, ac deinde administratione ad illa restauranda opus fuit: tunc etiam seipsum obtulit Verbum, eoque sese demisit, ut operum simile fieret: quod utique per vocem, *creavit*, nobis voluit significare. Simile item aliquid per Isaian prophetam his verbis docet: *Et nunc hæc dicit Dominus, qui me ex uero servum sibi formavit, ut Jacob et Israel ad ipsum congregarem, congregabor et glorificabor coram Domino*⁴¹.

52. Ecce etiam hic non ut esset formatur, sed ut tribus congregaret, quæ antequam ipse formaretur exsistebant. Nam ut illic scriptum est, *creavit*, ita hic, *formavit*, dicitur; et ut illic additur, *in opera*, ita hic sequitur, *ut congregarem*. Quocirca clarissi-

⁴¹ Isa. XLIX, 3.

(97) Seguer. et Reg. auctoū. Mox iidem et Felck. 5, eiς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Editi et alii τὰ εἰς τὸν αὐτοῦ ομιλοῦνται.

(98) Seguer. καὶ ὑπάρχειν. Ibid. mss. καὶ δεύτερον. In editis et aliis καὶ δεῖσται. Mox Seguer. et Reg. περὶ ὧν ἀντὶ τῶν αὐτοῖς ὁ Λόγος προστάτη. Cæteri mss. περὶ ὧν ὁ Λόγος αὐτῶν προστάτη. Editio Commel. περὶ ὧν ὁ Λόγος αὐτῶν προστάτη.

(99) Sic Seguer. Reg. Felck. 4 et 5, sed Seguer. ὑπάρχοι. At editi, ὑπάρχη καὶ ἄνθρωπος γένηται. Mox Seguer. Νῦν τε.

(100) Gobler. et Felck. 1, ἐντολὴν τοῦ ἔργαζεσθαι καὶ κατασκευάσαι. Ibidem iidem, καὶ ἐφ' ἔκαστου ζητῶν, τοῦτο εἴροι τις ἄν. Kal γάρ, etc. Felck. 4, ζητῶν τοῦτο ἀν εἴροι τις ἄν. καὶ γάρ, etc.

(101) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἄνθρωπος γέγονε. Alii et editi, ἄνθρωπος γεγένηται. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 4, ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ, ut et Nannius legit. Editi et alii, ἡγεμονίαν τοῦ Λόγου.

A καὶ ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη. Τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις φῆτον, καθὼς προείπον, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Λόγου σημαίνει· εἰ γάρ εἰς ἕργα φησὶν ἐκτίσθαι, φαίνεται μή τὴν οὐσίαν ἔστω τοῦ (97) σημάδαι θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἔργα αὐτοῦ οἰκονομίαν γενομένην, ὅπερ δεύτερόν ἐστι τοῦ εἶναι. Τὰ γάρ γινόμενα καὶ κτιζόμενα προηγουμένως ἔνεκα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὑπάρχειν (98) πεποιηται, καὶ δεύτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν, περὶ ὧν ἀντὶ τοῖς ὁ Λόγος προστάτη, ὡς ἐπὶ πάντων ἐστιν ίδειν τὸ τοιούτον. Ἄδεικ γάρ ἐκτίσθη, οὐχ ἵνα ἔργαζηται, ἀλλ' ἵνα πρῶτον ὑπάρχῃ (99) ἄνθρωπος· μετὰ ταῦτα γάρ ἔλαβεν ἐντολὴν κατασκευάσαι (1) τὴν κιβωτὸν· καὶ ἐφ' ἔκαστου δὲ ζητῶν ταῦτα εἴροι τις. Καὶ γάρ καὶ Μωϋσῆς ὁ μέγας πρῶτον ἄνθρωπος γέγονε (2), καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεπίστευται. Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα τοῦτο νοεῖν ἔξεστιν· ὥρᾳ γάρ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτιζεται, ἀλλ' ἀνάρχῃ μὲν ἦρ ὁ Λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἔργα πέμπεται, καὶ τὴν τούτων οἰκονομίαν· καὶ γάρ πρὶν γενέσθαι τὰ ἔργα (3), ἦν μὲν δεῖ ὁ Σίδης, οὐπω δὲ χρεία ἦν αὐτὸν καὶ κτιζῆναι. “Οτε δὲ ἐκτίσθη τὰ ἔργα, καὶ χρεία μετὰ ταῦτα (4) γέγονε τῆς εἰς διόρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας· τότε δὴ καὶ ὁ Λόγος δέδωκεν ἔστων εἰς τὸ συγκαταβῆναι· καὶ δύοισι θηγανοῖς τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ μὲν τῆς ζετισε, λέξας, ήμιν δεδήλωκε (5), διὰ δὲ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ δύοισι σημάδαι θέλων, πάλιν λέγει· Καὶ τοῦ οὗτος λέγει Κύριος, δι πλάσας με ἐκ κοιλίας δούλοις ἔστω τὸν συναγαγεῖν τὸν Ιακὼβ πρὸς αὐτὸν, καὶ Ἰσραὴλ συναγαγεῖν τὸν δοξασθήσομαι ἐραττοὺς Κυρίου.

52. Ίδον καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάτεται, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ συναγαγεῖν τὰς φυλὰς, τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τοῦτον ὑπαρχούσας. Ήστερ (7) γάρ ἐκεὶ τὸ, ἐκτίσειν, οὕτως ὥδε τὸ, ἐπλάσε· καὶ ὡς ἐκεὶ, εἰς τὰ ἔργα, οὕτως ὥδε, εἰς τὸ συναγαγεῖν· ὥστε

D Ibidem mss. τοῦτο νοεῖν. Editio Commel. τοῦτο νοεῖν.

(3) Sic Seguer. Reg. Goblerian. et Felc. 1, et mox, οὕτως δὲ χρεία. Cæteri et editi, καὶ γάρ καὶ πρὶν γενέσθαι.... οὕτως δὲ χρεία. In Felc. 4, δεῖσται τὰ ἔργα.

(4) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4 ut et legendum esse monet Anglie. in margine. Alii et editi, τὰ πάντα.

(5) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, δέδωκε, mendose. Paulo post Seguerian. et Felc. 4, πάλιν λέγει.

(6) Basil. ἔστω τοῦ. Mox Seguer. ut et Scriptura. πρὸς αὐτὸν, καὶ Ἰσραὴλ. Reg. vero et editio Commel. πρὸς Ἰσραὴλ. Ibid. Seguerian. Felc. 4, ἐναντίον Κυρίου. Editi et alii, ἔναντι Κυρίου. Item ibid. Felc. 2 et editio Commel. Ίδον ἐνταῦθα.

(7) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 5, ὥστερ. Idemque et Reg. ac Felc. 4, οὕτως ὥδε Editi et alii, ὡς γάρ ἐκεὶ τὸ ἐκτίσειν, ὥδε, etc.

πανταχόθεν φαίνεσθαι τοῦ εἶναι τὸν Λόγον δεύτερον ἀλλέγοσθαι τὸ, ἔκτισθ, καὶ τὸ, ἐπίλασθ (8). Καὶ γάρ ὁσπερ πρό τῇς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ φυλαὶ δὶς καὶ ἐπιλάσθη ὡντως ὑπάρχειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεται, εἰς ἃ καὶ ἔκτισθη. Καὶ δὲ μὲν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ὥσπερ ἦν τὰ ἔργα, καθὼς προείπον· ὅτε δὲ τὰ ἔργα γέγονε, καὶ τὴ χρεῖα ἀπήγησε, τότε τὸ, ἔκτισθ, εἴρηται. Καὶ ὁσπερ ἂν εἰ τις (9) νιδίς, παραπολομένων κτημάτων καὶ παρὰ πολεμίοις δυτῶν, ἐξ ἀμελείας αὐτῶν, χρείας τε (10) καταλαβούσης εἰ πέμποιτο παρὰ τοῦ πατρὸς συλλαβέσθαι καὶ συναγαγεῖν αὐτά· καὶ ὡντος ἀπερχόμενος, ἐπενδιδύσκοιτο τὴν ὄμοιαν ἔκεινων ἐσθῆτα, καὶ σχῆματίζοι ἐστὸν, ὡς ἔκεινοι, ἵνα μή ὡς δεσπότην αὐτὸν ἐπιγνόντες (11) εἰ κτίχοντες φύγωσι, καὶ κωλυθῇ κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ὅπλα γῆν χρυπτομένους παρ' ἔκεινων· εἴτα εἰ τις πυνθάνοιτο τούτου (12). Διέ τοι ὡντως; διοικοῦτος εἰπεν δὲν (13). Ο πατὴρ ὡντα με ἐπλασε καὶ κατήρτισεν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ· λέγων τε ὡντως, οὔτε δοῦλον ἐστὸν οὔτε ἔνα τῶν ἔργων εἶναι (14) σημαίνειν· οὔτε δὲ τὴν ὀρχὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ τὴν ὑπερέργον αὐτῷ δοθείσαν εἰς τὰ ἔργα φροντίδα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Κύριος, ἐπενδύσαμενος (15) τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, εἰ ἐρωτήθει παρὰ τῶν ὡντως αὐτὸν ὡράτων καὶ θαυμαζόντων, εἰποι ἄν (16). Κύριος ἔκτισθε με ἀρχὴν ὅδωρ αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ· Ἐπίλασέ με τοῦ συνταγματεῖν τὸν Ἰσραὴλ. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ Πνεῦμα προσημαίνον τὸν Ψαλμοῖς Ἐλεγε· Κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τὸν χειρῶν σου· διπερ καὶ περὶ ἐαυτοῦ σημαίνων αὐτὸς (17) ὁ Κύριος φησιν· Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ· ὕστερ δὲ, διε τὴν ἐπέλαμψην σωματικῶν τῇ Σιών, οὐκ ἀρχὴν εἶχεν (18) εἶναι οὐδὲ τὸν βασιλεύειν· ἀλλὰ ὡντὸν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδίοις βασιλεὺς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλέμψαι τὴν βασιλείαν ἐαυτοῦ (19) καὶ ἐν τῇ Σιών, ἵνα, ἀπὸ τῆς βασιλεούσης ἐν αὐτοῖς ἀμαρτίας λυτρωσάμενος αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς, ποιήσῃ ὅπλο τὴν πατρικὴν βασιλείαν ἐαυτοῦ· ὡντα καθιστάμενος εἰς τὰ ἔργα, οὐκ εἰς τὰ μηδέπω δυτα, ἀλλ' εἰς τὰ ἡδη ἔντα καὶ δεύμενα διορθώσεως καθίσταται.

53. Τὸ ἄρα, ἔκτισθ, καὶ τὸ, ἐπίλασθ, καὶ τὸ, κατ-

¹⁴ Philipp. II, 8. ¹⁵ Psal. VIII, 7. ¹⁶ Psal. II, 6.

(8) Seguerian. Goblerian. Feli. 1, πεπλάσθαι. Alii et editi, ἐπλασε.

(9) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Feli. 1 et 4. At editi et alii, ὁσπερ ἂν τις. Ibid. Seguer. Gobler. Feli. 1 et 5, παραπολομένων. Feli. 4, παραπολυμένων.

(10) Seguer. et Feli. 4, χρείας δέ. Editi et alii, χρείας τε. Ibid. mss. omnes, εἰ πέμποιτο. Editio Commel. omittit ετ.

(11) Seguerian. αὐτὸν ἐπιγνόντες. Cæteri et editi, ἐαυτῶν ἐπιγνώσκοντες. Mox Seguer. Goblerian. et Feli. 1, ὥπλο γῆν. Editi et alii, ἐπὶ γῆν.

(12) Seguerian. ἐπυνθάνετο. Ibid. idem et Reg. διὰ τι ὡντως, δι τοιεύτος, etc. In editis vero nulla interponitur distinctio. Edit. Commel. mendose præterea habet, διὰ τὸ ὡντως.

(13) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Feli. 1 et 4.

D Editi, εἰποιεν. Ibid. Seguerian. Goblerian. et Feli. 1, κατήρτησεν. Feli. 4, κατήγαγεν.

(14) Elvai, deest in Seguer. qui mox, τῆς γενέσεως ἐαυτοῦ.

(15) Seguerian. Goblerian. Feli. 1 et 4, ἐπενδύσαμενος.

(16) Seguer. et Feli. 4, εἰποιεν ἄν. Editi et alii, εἰποι ἄν.

(17) Αὐτὸν abest a Seguerian.

(18) Sic Seguerian. Goblerian. Feli. 1, 4 et 5, qui ultimus, ὥπλο ὁ Λόγος. Alii et editio Commel. οὐκ ἀρχὴν εἶχεν, ἀλλὰ ὡντὸν ὁ Λόγος.

(19) Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, ἐαυτοῦ. Cæteri et editi, αὐτοῦ. Ibid. Seguer. καὶ ἐν τῇ Σιών. Gobler. Feli. 1 et 4, καὶ ἐν γῇ Σιών. Editi vero et alii, αὐτοῦ καὶ τῇ Σιών.

A inum undeliberet est nonnisi posterius quam fuerit Verbum, hæc verba, creavit, et formavit de illo enuntiari. Nam quemadmodum antequam Filius formaretur, tribus exsistebant, propter quas formatus ipse est: sic etiam opera, quorum causa creatus est, prius patet exstisset. Præterea cum in principio esset Verbum, nondiu, ut dixi, erant opera: cum autem facta sunt opera, et exigit necessitas, tunc dicum est, creavit. Ac quemadmodum si aliquis filius, servis perditis et apud hostes ipsorum negligenter detentis, cogente necessitate a patre mittetur, ut illos adjuvaret et reduceret, illeque in itinere similem illorum indueret vestem, eodemque ac illi se appellaret nomine, ne forte hi, qui servos retinerent, ipso ut domino agnito, fugerent,

B ipseque hoc pacto prohiberetur ad servos subter terram ab illis occultatos accedere: si quis deinde ab eo sciscitaretur, quare ita egisset, recte responderet: Sic me formavit et comparavit pater in opera sua: quibus quidem verbis neque se servum aut unum ex operibus esse significaret; nec etiam sibi ortus indicaret principium, sed tantum commissam sibi postea operum curam. Simili ratione si Dominus, nostra induita carne ¹⁴, et figura inventus ut homo, ab his interrogaretur qui ipsum eo in s:atu suspiciunt et admirantur, responderet:

C Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua, et: Formavit me ut congregarem Israel. Idem autem ipse quoque Spiritus in Psalmis prænuntians aiebat: Constituisti eum super opera manus tuarum ¹⁵: quod et Dominus de seipso his confirmat verbis: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus ¹⁶. Porro quemadmodum cum monti Sion corpore illuxit, tunc non incœpit esse aut regnare: sed cum esset ipse Verbum et rex sempiternus, humaniter voluit suum regnum illucere quoque in Sion, ut scilicet et nos et illos a peccato, quod in eis regnabat, **412** redimeret, et in paternum sui imperium redigeret: qua utique ratione in opera est constitutus, non quæ nondum essent, sed quæ jam exsisterent, et emendatione indigerent

53. Igitur hæ dictiones, creavit, formavit, et

*constituit, eamdem habent significationem, nec ullo modo probant, vel eum incœpisse esse, vel creatam ejus esse naturam, sed intelligendæ sunt de renovatione, qua nos singulari beneficio refecit. Itaque licet hæc ejus sint verba, ipse nihilominus se ante res illas docuit exsistere cum ait: Ante ipsam Abraham fieret, ego sum⁴⁷; et: Cum cælos præparabat, aderam illi⁴⁸; et: Apud illum eram res apte componens⁴⁹. Quemadmodum vero ipse erat, antequam fieret Abraham, Israel autem post Abraham factus est, certumque est ipsum cum prius exsisteret, postea formatum esse, idque non ejus existendi principium, sed humanam ab eo naturam assumptam significare, in qua videlicet tribus Israhel congregat: ita cum ipse semper sit cum Patre, rerum creatarum est quoque opifex, palamque est opera ipso esse posteriora, et voce, *creavit*, non ostendi eum esse cœpisse, sed operum administrationem, quam in carne gessit, suscepisse. Quippe decuit ipsum, qui alias ab operibus, imo qui creator illorum erat, eorum quoque in se suscipere renovationem: ut ipse nostri causa creatus, omnia in seipso recrearet ac resiceret. Hinc ubi dixit, *creavit*, statim causam, nempe, *opera*, addidit, ut scilicet his verbis, *in opera creari*, significaret illum hominem fieri ad ipsa opera instauranda. Namque ea est consuetudo Scripturæ divinæ, quæ quoties de Verbi ortu secundum carnem loquitur, causam subjungit propter quam homo factus est. Cum autem vel ipse vel ejus famuli de ejus divinitate verba faciunt; omnia simplici dictione absolutaque sententia, et nulla implicita causa proferuntur. Nempe Patris est splendor; ut autem Pater non est ob aliquam causam, ita nec ejus splendoris causa est inquirenda. Itaque scriptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*⁵⁰: cuius quidem rei nulla afflertur causa. Cum autem *Verbum caro factum est*⁵¹, tunc causa propter quam factum est, his verbis indicatur, et *habitavit in nobis*⁵². Si similiter Apostolus cum ait: *Qui cum in forma Dei esset*⁵³, causam non protulit nisi post*

⁴⁷ Joan. VIII, 58. ⁴⁸ Prov. VIII, 27. ⁴⁹ ibid. 30.

A ἑστησε (20), τὴν αὐτὴν ἔχοντα διάνοιαν, οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κτιστὴν δείκνυσιν (21), ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καὶ εὐεργεσίαν γενομένην ἀνανέωσιν. Ταῦτα γοῦν λέγων, ἐθίσασκεν σῆμας (22) καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχειν ἔστην, ὅτε ἐλεγε. Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἦτορ εἷμι· καὶ· Ἡρίκα τὸν οὐρανὸν ἡτοιμάσε, σιγμαρίμηρ αὐτῷ· καὶ· Ἡμηρ παρ' αὐτῷ (23) ἀρμόζουσα. Οὐσπερ δὲ ἦν αὐτὸς πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, δὲ Ισραὴλ μετὰ τὸν Ἀβραὰμ γέγονε, καὶ δῆλον ἔστιν, ὅτι προϋπάρχων ὑστερὸν πλάττεται, καὶ ἡ πλάσις οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν σημανεῖ, ἐν δὲ καὶ ἐπισυνάγει τὰς φυλὰς τοῦ Ισραὴλ· οὕτως δρα ἀεὶ συνῶν τῷ Πατρὶ, αὐτὸς (24) τῆς κτίσεως δημιουργός ἔστιν, καὶ δῆλον ἔστιν ὅτι δεύτερά ἔστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ τὸ δικτιστεῖν, οὐχ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα γενομένην οἰκονομίαν, ἦν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε, γνωρίζεται. Ἐπρεπε γάρ, διλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων, καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτῶν ὄντα αὐτὸν, καὶ τὴν τούτων ἀνανέωσιν εἰς ἔστιν ἀναδέξασθαι, ἵνα, αὐτοῦ κτίζομένου εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς ἔστιν (25) ἀνακτήσηται. Καὶ γάρ λέγων, δικτιστεῖν, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε, λέγων, τὰ ἔργα, ἵνα τὸ δικτιστεῖν τὸ γίνεσθαι, δικτιστεῖν τὸ γίνεσθαι τούτων ἀνανέωσιν. Καὶ τούτῳ έθος ἔστι τῇ Οἰκὶ Γραφῇ· ὅταν μὲν γάρ σημαίνῃ τὴν κατὰ σάρκα γένεσιν τοῦ Λόγου, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, δι’ ἣν γέγονεν ἀνθρωπὸς· ὅταν δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ αὐτὸς τε λέγῃ (26), καὶ οἱ τούτου θεράποντες ἐπαγγέλλωσι, πάντα ἀπλῆ τῇ λέξει, ἀπολελυμένῃ τε τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐδὲν μετὰ συμπεπλεγμένης αἰτίας λέγεται. Τοῦ γάρ Πατρός ἔστιν ἀπάντασμα· ὕσπερ δὲ δὲ οἱ Πατήρ οὐ διά τινα αἰτίαν ἔστιν, οὕτως οὐδὲ τὸν ἀπαυγάσματος τούτου χρὴ ζητεῖν τὴν αἰτίαν (27). Εν ἀρχῇ οὖν ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ οὐδὲν ἦν ὁ Λόγος, γέγραπται· καὶ οὐκ ἔχει (28) τὸ διά τι· δὲ δὲ, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι’ ἣν γέγονε, λέγων· Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Πάλιν τε ὁ Ἀπόστολος λέγων, Οὗτος, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἔθηκε (29) τὴν αἰτίαν εἰ μὴ, ὅτε Τίτην

⁵⁰ Joan. I, 1. ⁵¹ ibid. 14. ⁵² ibid. ⁵³ Philip. II, 6.

(20) Seguerian. et Reg. καὶ τὸ κατέστησε. Editi et alii, καὶ κατέστησον. Ibid. Seguer. τὴν αὐτὴν ἔχοντα. Cæteri et editi τὴν αὐτὴν ἔχοντα.

(21) Seguer. et Reg. δείκνυσιν. Alii et editi, δείκνυσιν.

(22) Feliç. 4, διπλῶς. Ibid. Anglic. πρὸ τούτου. Idemque cum Seguer. Gobler. et Feliç. 1 et 4, ὑπάρχειν ἔστων. Editi et alii, ὑπάρχειν αὐτῶν.

(23) Sic Seguer. Feliç. 4, et Scriptura. Alii et editi, τὸν αὐτὸν. Paulo post Seguer. Gobler. Feliç. 1 et 4, μετὰ τὸν Ἀβραὰμ. Alii et editi τὸν omittunt.

(24) Basil. δρα σὺν τῷ Πατρὶ συνῶν, αὐτὸς. Reg. δρα ἀεὶ σὺν τῷ Πατρὶ αὐτὸς. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Feliç. 1 et 5, addunt, καὶ δῆλον ἔστιν, quæ absunt ab aliis et editione Commel.

(25) Seguer. εἰς αὐτὸν. Ibid. Gobler. et Feliç. 4, ἀνακτήσηται. Καὶ γάρ καὶ λέγων. Mox Anglic. λέγων τὸ εἰς ἔργα.

(26) Seguer. Gobler. et Feliç. 1, αὐτὸς τε λέγηται. In aliis et editis deest τε. Mox Seguer. et Reg. ἀπαγγέλλουσι. Gobl. et Feliç. 1, ἐπαγγέλλουσι. Alii, ἐπαγγέλλωσι. Ibid. Seguer. Gobler. Feliç. 1 et 4, ἀπλῆ τῇ λέξει. Alii et editi, ἀπλῆ λέξει. Item ibid. Seguer. ἀπολελυμένῃ τε τῇ διανοίᾳ.

(27) Sic Seguer. Reg. Basil. Gobler. Feliç. 1 et 4, Cæteri autem et editi, τούτου χρήσει τὴν αἰτίαν. Ibid. Seg. Gobl. Feliç. 1 et 4, Ἐν ἀρχῇ γοῦν, φησι, ἦν ὁ Λόγος. Basil. et Reg. Ἐν ἀρχῇ οὖν ἦν ὁ Λόγος. Cæteri et editi, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

(28) Feliç. 2 et editio Commel. Ξοι, et paulo post, δι’ ἡς γέγονε. Cæteri vero, ξειτε εἰ δι’ ἣν γέγονε.

(29) Basil. καὶ οὐκ ἔθηκεν. Ibidem τὴν deest in Seguer. Gobler. Feliç. 1 et 4.

μορφὴν ἐλασ τοῦ δούλου· τότε (30) γὰρ ἐπιφέρει οἱ λέγων· Ἐτακειρώσει ἁντὸν μέχρι θαρτού, θαράτον δὲ σταυροῦ· διὰ ταῦτα γὰρ καὶ σάρξ γέγονε καὶ μορφὴν ἐλασ δούλου.

54. Αὐτός τε ὁ Κύριος (31) πολλὰ μὲν ἐν παρομίαις λελάληκε, περὶ δὲ αὐτοῦ σημαίνων, ἀπολευμάτων εἰρηκεν· Ἐγὼ ἐτῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐτῷ ἐμοὶ· καὶ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐτῷ ἐσμεν· καὶ, Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα· καὶ· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· οὐ τιθεὶς ἐφ' ἐκάστου τὴν αἰτίαν, οὐδὲ τὸ διάτιον, ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων εἶναι φαίνηται, ὃν γάριν καὶ γέγονεν. Ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν αἰτίαν τούτου, ἵνα δινεῖ οὐκ ἀν διεγόνεται. Παύλος γοῦν ἀφωρισμένος ἀπόστολος εἰς Εὐαγγέλιον, διὰ προεπιγγείλατο ὁ Κύριος διὰ τῶν περοφητῶν, εἰχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐ καὶ γέγονε διάκονος· καὶ ὁ Ἰωάννης μὲν (32), προχειρισθεὶς εἰς τὸ προδεῦσαι τοῦ Κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ εἰχε τὸν Κύριον· ὁ δὲ Κύριος οὐκ ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ (33) αἰτίαν τοῦ εἶναι Λόγος, ή μόνον διετοῦ πατρός ἐστι γέννημα καὶ σοφία μονογενῆς, διαν δινθρωπος (34) γίνεται, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τιθησι, δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν. Προηγεῖται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν δινθρωπον ἡ τῶν ἀνθρώπων χρεῖα, ἵνα δικεῖ οὐκ ἀν ἐνεδύσατο σάρκα. Τίς δὲ ἡ χρεῖα, δι' ἣν γέγονε δινθρωπος, αὐτὸς μὲν ὁ Κύριος σημαίνων ταύτην ἐλεγε· Κατασέρηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ Ἰησοῦς (35) τὸ θεῖον οἷον τὸ ἐμόρ, ἀλλὰ τὸ θεῖον οἷον τὸν πέμψατός με. Τοῦτο δὲ ἐστι τὸ θεῖον οἷον τὸν πέμψατός με, Ἰησοῦς, διάδοκος μοι, μὴ διπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀραστήσω αὐτὸν (36) ἐτῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· τούτο τάρ ἐστι τὸ θεῖον οἷον τὸν Πατρός μοι, Ἰησοῦς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ἡώην αἰώνιον, καὶ ἐτῷ ἀραστήσω αὐτὸν ἐτῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, Ἰησοῦς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐτῇ σκοτίᾳ μὴ μείηῃ. Καὶ πάλιν (37) φησιν· Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγένημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, Ἰησοῦς παρυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἔγραψεν τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

55. Διὰ τὸ παρτυρῆσαι ἄρα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν αναδέξασθαι (39) θάνατον, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ λύσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ

³⁰ Joan. xiv. 10. ³¹ Joan. x. 50. ³² Joan. xiv. 9.

³³ Joan. vi, 38, 40. ³⁴ Joan. xii, 46. ³⁵ Joan. xviii, 57. ³⁶ I Joan. iii, 8.

(30) Editio Commel. τόδε. MSS. τότε.

(31) Seguer. et Reg. Αὐτός τε ὁ Κύριος. Alii et editi, Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος. Mox Seguer. et Felck. 5, το παρομίαις ἐλάλησεν.

(32) Seguer. καὶ Ἰωάννης δέ. Ibidem Felck. 2, et edit. Commel. προχειρισθεὶς, οὐ καὶ γέγονεν, εἰς τό, εἰς. In cæteris omittitur οὐ καὶ γέγονεν.

(33) MSS. omnes, πρὸ ἑαυτοῦ. Editi, πρὸς ἑαυτοῦ. Ibid. Seg. Reg. Gobl. Felck. 1 et 5, τοῦ εἶναι Λόγος, ut et Nannius videtur legisse, qui nempe vertit, non habuit causam ut esset Verbum. Cæteri et editi, τοῦ εἶναι αὐτὸν.

(34) Seguer. Gobl. Felck. 1 et 4, διαν δὲ ἀνθρωπος. Alii et editio Commel. διαν δινθρωπος. Ibidem Seguer. γίνεται. Alii et editi, γένηται.

A hæc verba, formam servi accepit: tunc enim subiectum: Humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Hæc enim causa est cur Verbum caro factum est et servi accepit formam.

54. Ipse etiam Dominus multa quidem in proverbii elocutus est, sed cum de seipso loquitur, absolute dicit: Ego in Patre et Pater in me est³⁷; et: Ego et Pater unum sumus³⁸; et: Qui vidit me, vidit Patrem³⁹; et: Ego sum lux mundi⁴⁰; et: Ego sum veritas⁴¹: quibus in locis nulla certosa recensetur, nec assertur ratio cur ita sit, ne illis esse videretur posterior, quorum causa factus est. Siquidem necesse est causam illo priorem esse sine qua nec etiam ipse factus fuisset. Paulus quidem segregatus apostolus in Evangelium,

B 413 quod ante promiserat Dominus per prophetas⁴², Evangelium cujus administer factus est, prius se habuit. Joannes autem cui Domino præeundi munus fuerat commissum, prioren quoque se habuit Dominum. At Dominus qui nullam causam currit Verbum agnoscit, nisi tantum quod Patris et fetus et sapientia est unigenita; cum fit homo tunc causam indicat, propter quam carnem gestare debeat. Illi enim facto homini antecedit hominum necessitas, sine qua carnem minime induisset. Quæ autem illa sit necessitas, propter quam factus homo est, ipse Dominus his verbis exponit: Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Hæc est enim voluntas Patris mei, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die⁴³. Et rursus: Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat⁴⁴. Et, Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati⁴⁵. Scribit quoque Joannes: In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli⁴⁶.

C (38) Eiς τοῦτο ἐφαρερώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Ἰησοῦς⁴⁷ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

55. Itaque idcirco venit Salvator ut testimonium perhiberet, et mortem pro nobis susciperet, hominemque ad vitam revocaret, ac diaboli opera dissol-

(35) Seguer. ποιῶ.

(36) Seguer. Reg. et Felck. 4, αὐτό. Editi et alii, αὐτόν. Ibid. Seguer. αὐτό τῇ ἐσχάτῃ. Ibid. Seguer. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θεῖον οἷον τὸν Πατρός μοι, Ἰησοῦς ὁ θεωρῶν. . . καὶ ἐγὼ ἀναστήσω, etc. Hunc item versum habent Reg. Basil. Anglic. Felck. 4 et 5. Sed in Reg. deest ἐστι τὸ θεῖον: in aliis deest, tantum ἐστι et δ. Versum autem integrum omittunt cæteri et editio Commel.

(37) Sic Seguer. At Gobl. Felck. 1 et 4, Καὶ πάλιν· Ἐγὼ εἰς. Alii et editi, Καὶ πάλιν ἐτῷ κατὰ Ἰωάννην φησίν. Ἐγὼ εἰς. Ibidem Seguer. et Felck. 5, γεγένημαι. Cæteri et editi, γεγένημαι.

(38) Gobl. et Felck. 1, φησίν.

(39) Basil. δέξασθαι.

veret: *Hæc causa est cur carne assumpta ad nos ad venerit. Nec enim esse potuissest resurrectio, nisi mors antecessisset. Quomodo vero mors antecessisset, nisi mortale habuisset corpus?* Id sane ab eo didicerat Paulus, cuius nempe hæc sunt verba: *Quia ergo pueri sanguinis et carnis participes facili sunt, ipse quoque similiter eorumdem particeps fuit, ut per mortem, diabolum qui mortis imperium habet, destrueret, et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti*⁴⁰, et: *Quoniam enim per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum*⁴¹; et iterum: *Nam quod impossibile erat legi, in quo per carnem infirma erat, Deus sui ipsius missus Filio sub specie carnis peccati, etiam de peccato condemnavit peccatum in carne, ut legis justitia in nobis impleretur qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulamus*⁴². Joannes vero scribit: *Nec enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet mundum, sed ut mundus per ipsum salvetur*⁴³. Rursum quoque per seipsum ita locutus est Salvator: *Ego in judicium in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant*⁴⁴. Non ergo propter seipsum venit, sed propter nostram salutem, necnon ut mortem **414** destrueret, peccatum condemnaret, cæci viderent, omnesque e mortuis excitarentur. Quod si non propter seipsum sed propter nos venit: non igitur sui sed nostri causa creatur; non ergo ipse est creatus, sed nostra assumpta carne hæc ille ait. Quod autem is sit Scripturarum sensus licet ab Apostolo discere, qui Epistola ad Ephesios ita scribit: *Qui medium septi parietem diruit, cum inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in decretis abrogavit, ut duos crearet in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem*⁴⁵. Quod si duo in illo creantur, qui et sint in ipsius corpore: non im- merito igitur, duos in se ferens, ipse quoque quasi creatus est. Namque creatos in seipso coniuxit, et ipse in illis erat, veluti illi. Sic porro duobus in illo creatis dicere maxime ei convenit: *Dominus creavit*

⁴⁰ Hebr. ii, 14, 45. ⁴¹ I Cor. xv, 21. ⁴² Rom. viii, 3, 4. ⁴³ Joan. iii, 17. ⁴⁴ Joan. ix, 39. ⁴⁵ Ephes. ii, 14, 15.

(40) Sic Seguer. et Reg. At alii et editi, ἐγέγονεν, inendose. Ibid. Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, πῶς ἀν ἐγέγόνει. In aliis et editis ἄν omittuntur.

(41) Seguer. καὶ ὁ Παῦλος. Felck. 4, ὁ καὶ ὁ Παῦλος. Gobler. et Felck. 1, καὶ Παῦλος. Editi et alii, καὶ ὁ Ἀπόστολος. Ibidem οὖν abest a Seguer. Gobl. Felck. 1 et 4, qui iidem mox omittunt δὲ αὐτός.

(42) Seguer. Reg. Gobler. et Felck. 1, φέρω θάνατου. Editi et alii, φόδην τοῦ θανάτου. Mox δὲ deest in Felck. 4 et 5. Ibid. Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, Ἐπειδὴ γάρ. Alii et editi γάρ omittunt. Item ibid. Seguer. et Felck. 4, ὁ θάνατος. In aliis et editis δὲ deest. Mox Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἀνάστασις νεκρῶν. At alii et editi νεκρῶν omittunt.

(43) Τοῦ νόμου deest in Seguer.

(44) Seguer. δὲ ὁ Ἰωάννης δὲ φησιν. Gobler. et Felck. 1, Δὲ Ἰωάννης. Οὐ γάρ. Editi et alii, καὶ Ἰωάννης φησιν. Οὐ γάρ, etc.

(45) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At Basil. δὲ Σωτὴρ δὲ αὐτοῦ ἐλεγεν. Alii et editi, δὲ Σωτὴρ ἐλεγεν. Mox Seguer. et Felck. 4 addunt τοῦτο post

A Σωτὴρ, καὶ αὕτη ἔστιν ἡ αἰτία τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ. Ἀλλως γάρ ἀνάστασις οὐκ ἀν ἐγένετο, εἰ μὴ θάνατος ἐγέγόνει (40). Θάνατος δὲ πῶς ἀν ἐγέγόνει, εἰ μὴ τὸ ἀποθνήσκον ἐσχήκει σῶμα; Τούτο παρ' αὐτοῦ μαθὼν καὶ ὁ Ἀπόστολος (41) λέγεν· Ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώησεν αἷματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῷρ αὐτῷ, ἵρα διὰ τοῦ θαράτου καταρρήσῃ τῷρ τὸ χράτος ἔχοντα τοῦ θαράτου, τῷρ διδύλοιο, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, δοσὶ φόδη θαράτου (42) διὰ πατέρος τοῦ ἥπτροι ήστατος δούλειας καὶ· Ἐπειδὴ γάρ δὲ ἀρθρώπον ὁ θάρατος, καὶ δὲ ἀρθρώπον ἀράστασις τεχνῶν· καὶ πάλιν· Τό γάρ διδύλοιο τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθέτει διὰ τῆς σαρκὸς, δ Θεός τῷρ ἑαυτοῦ Υἱὸρ πέμψας ἐν δμωάματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴρ ἀμαρτίας ἐν τῇ σαρκὶ· ἵρα τὸ δικαιώματα τοῦ νόμου (43) πληρωθῆ ἐν τῷρ, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Καὶ δὲ Ἰωάννης φησιν (44). Οὐ γάρ μαστεύεισθε δ Θεός τῷρ Υἱὸρ αὐτοῦ εἰς τῷρ κόσμον, ἵρα χρήσῃ τῷρ κόσμον, ἀλλ' ἵρα σωθῆ δ κόσμος δὲ αὐτοῦ. Πάλιν δὲ καὶ δ Σωτὴρ δὲ ἑαυτοῦ ἐλεγεν (45). Εἰς χρῆμα ἔτην ἐλήλυθα εἰς τῷρ κόσμον τοῦτο, ἵρα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γέρωνται. Οὐ δὲ ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν (46), καὶ διὰ τὸ καταρρηθῆναι τὸν θάνατον, καὶ διὰ τὸ κατακριθῆναι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ διὰ τὸ ἀναβλέψαι τυφλὸν, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆναι πάντας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν. Εἰ δὲ μὴ δὲ ἑαυτὸν ἐλήλυθεν, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμᾶς, οὐ δὲ ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμᾶς κτίζεται (47). Εἰ δὲ οὐ δὲ ἑαυτὸν κτίζεται, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς κτίσμα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν ἐνδυσάμενος σάρκα, ταῦτα λέγει. Καὶ οἵτι ταῦτην τὴν διάνοιαν ἔχουσιν αἱ Γραφαὶ, ἔχον παρὰ τοῦ Ἀποστόλου μαθεῖν· φησιν γάρ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους (48). Τό μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τῷρ νόμορ τῷρ ἐρτολῶν ἐν δόμμασι καταρρητίας, ἵρα τοὺς δύο κτίσης ἐν ἑαυτῷ (49) εἰς ἕτερα καιρὸν ἀρθρωπον, ποιῶν εἰρήνην. Εἰ δὲ ἐν αὐτῷ

κόσμον, alii et editi omittunt.

(46) Felck. 4, οὐ δὲ αὐτὸν ἄρα, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ibidem Seguer. τὸν θάνατον καὶ διὰ τὸ κατακριθῆναι τὴν ἀμαρτίαν. Sic etiam Gobler. et Felck. 1, sed διὰ τὸ omittunt. Cæteri et editi, διὰ τὸ καταρρηθῆναι τὴν ἀμαρτίαν, omisssis intermediis. Felck. 4, ibid. καταρρητία. Item ibidem Gobler. et Felck. 1, καὶ ἀναβλέψαι. Seguer. ibid. ἀναβλέψαι τυφλὸν, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆναι, etc. Editi et alii, ἀναβλέψαι τυφλὸν, καὶ ἀναστῆναι.

(47) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felck. 5. In Seguer. tamen omittitur κτίζεται ante El δὲ οὐ δὲ ἑαυτὸν κτίζεται. Reg. sic item initio habet, Κτίζεται ἄρα οὐ δὲ ἑαυτὸν, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμᾶς. Cæteri et editi, ἐλήλυθεν· εἰ δὲ μὴ δὲ ἑαυτὸν κτίζεται, ἀλλὰ δὲ τὴν ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα.

(48) Gobler. et Felck. primus anonymous omittunt ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους.

(49) Seguer. ἐν αὐτῷ. Idem mox et Anglic. Gobler. Felck. 1 et 4 addunt ποιῶν εἰρήνην, quod in aliis et editione Commel. deest.

κτιζονται οι δύο, καὶ οὗτοι εἰσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ,
εἰκότας ἄρα φορῶν (5θ) τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, ὡς αὐτός
ἔστι κτισθεῖς· τοὺς γάρ κτισθέντας ἐν ἑαυτῷ θήνωσε,
καὶ θήν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς, ὡς ἔκεινοι. Οὕτω δὲ τῶν δύο
κτισθέντων (51) ἐν αὐτῷ, ἀρμοζόντως ἂν λέγοι· Κύ-
ριος ἔκτισε με. Μόσπερ γάρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας δε-
χόμενος, λέγεται αὐτὸς ἀσθενεῖν, καίτοι μὴ ἀσθεγῶν
αὐτὸς, δύναμις γάρ ἔστι τοῦ Θεοῦ, ἀμαρτία τε ὑπὲρ
αλλ᾽ ἔτι τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν ἔβαστα
ὅτι καὶ ἔκτισε με εἰς δργα, καίτοι κτίσμα μηδὲν α-

56. Έπει τοι είτε κατέχετενες, ως κτιστής ούσης τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου, λέγει, Κύριος ἐκτισθεὶς με, κτίσμα δῶν· οὐδὲ δι' ἡμᾶς ἐκτισθη. Διτές δὲ μὴ κτισθέντος αὐτοῦ, οὐκ ἐκτισθημεν ἐν αὐτῷ· μὴ κτισθέντες δὲ ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰχομεν αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἔξωθεν εἰχομεν, εἰ δρα παρ' αὐτοῦ (53) τὴν μάθησιν ως περὶ διδασκάλου ἐδεξάμεθα. Οὕτω δὲ ἡμῶν ἡντων, οἵδεν ἥττον πάλιν ἡ ἀμαρτία τῆς σαρκὸς ἀναστηλευεν ἐμένουσα (54), κατὰ μὴ ἐκβληθείσα ἐξ αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲ Ἀπόστολος ἐναντιοῦται τούτοις πρὸ διλίγων τούτων φάσκων· Αὗτοῦ γάρ δύσμενος ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν. Εἰ δὲ τὸ Χριστόν (55) ἡμεῖς ἐκτισθημεν, οὐκ ἔστιν δρα αὐτὸς δικτιζόμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἔσμεν ἐν αὐτῷ κτιζόμενοι (56)· καὶ δι' ἡμᾶς ἔστιν ἡ τοῦ, ἐκτισθε, φωνή. Διτές γάρ τὴν ἡμῶν χρείαν, κατοικεῖσθε ὡν δὲ Λόγος, ὑπέμεινε, κατὰ τὴν τῶν κτιζομένων φωνὴν (57)· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, δι' Λόγος ἔστιν, ίδια ἡ φωνή· ἀλλ' ἡμῶν τῶν ἐν αὐτῷ κτιζομένων ἔστι τό, ἐκκισσε. Καὶ ὑσπερὶ Πατρὸς δυνος ἀει, ἀει ἔστι κατὰ διούτου Λόγος, καὶ ὃν ἀει, λέγει· Ἐγώ ήμηρ, η̄ προσέχωμε· καθ' ήμεραν δὲ εὐθραιστόμηρ ἐτρ προσώπῳ αὐτοῦ· καὶ, Ἐγώ ἐτρ τῷ Πατρὶ, καὶ στὸ Πατήρ ἐτρ ἐμοι· οὐτας; διτές δὲ τὴν ἡμῶν χρείαν γέγονεν δινθρώπος, ἀκαλούθως τὰ ἡμῶν, ως ἡμεῖς, αὐτὸς λέγει (58)· Κύριος ἐκτισθεὶς με. Ἰνα, αὐτοῦ ἐνοικήσαντος ἐν τῇ σαρκὶ, τελείως ἡ ἀμαρτία ἐκώσθη τῆς σαρκὸς, καὶ ἡμεῖς ἐλεύθερον ἔχωμεν τὸ φρόνημα. Τι δὲ ἔδει γενόμενον αὐτὸν δινθρώπον εἰπεῖν; Ἐν ἀρχῇ ήμην δινθρώπος; ἀλλ' οὔτε γε ἡρμοζεν (59) αὐτῷ τούτῳ, οὔτε διληθὲς ἦν. Μόσπερ δὲ τούτο οὐκ ἐπρεπεν εἰπεῖν, οὐτας οἰκείον καὶ ίδιον ἐπ' ἀνθρώπου ἔστι λέγειν τὸ (60), δικισθε, καὶ, ἐποίησεν αὐτόρ. Διτές τούτῳ γοῦν καὶ ἡ αἰτία τοῦ,

A me^o. Ut enim nostris infirmitatibus susceptis, ipse infirmus esse dicitur, quamvis infirmus non sit, quippe qui sit Dei virtus: ut item peccatum et maleficium pro nobis factus est, licet ipse non peccaverit, sed quia ipse peccata nostra et maledictiones portavit: ita nos in seipso creans, recte dixerit: *Creavit me in opera^m*, licet ipse creatus non sit.

B ήμῶν γέγονε καὶ κατάρα, κατέστη μή ἀμαρτίσεις αὐτὸς, εν (52) αὐτὸς, οὗτως ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κτίζων, λεγέτω οὕτως.

C 56. Nam si, ut illi sentiunt, quasi natura Verbi creata esset, dicit, *Dominus creavit me*, utpote qui sit creatus: sane non propter nos creatus erit dicendus. Si vero ille propter nos non est creatus: in ipso non creati sumus: quod si in illo creati non sumus, eum igitur non in nobis sed extra nos habemus, ut si nimis doctrinam ab eo tanquam a magistro accepissemus. Quod si ita de nobis series habet, proculdubio carnis peccatum, nibilominus quam antea, regnare perseverat, nec ex illa expulsum est. Verum his adversatur Apostolus, qui paulo ante ita ait: *Ipsius enim opus sumus creati in Christo Iesu*⁷¹. Si ergo nos in Christo creati sumus, non igitur ille est qui creatur, sed nos ipsi sumus qui in illo creamur, nostrique causa vox illa, *creavit*, scripta est. Nam nostram ob necessitatem Verbum, etiamsi sit creator, vocem tamen rerum creatarum non renuit, nec ista vox ejus propria est, quatenus est Verbum, sed nostrum est istud vocabulum, *creavit*, qui nempe in eo creamur. Ac quemadmodum ut Pater est semper, ita etiam ejus Verbum semper est, et quatenus est semper dicit: *Ego eram qua deletabatur: ego vero per singulos dies ante faciem ejus letabar*⁷²; et: *Ego in Patre et Pater in me est*⁷³: sic cum nostrae necessitatis causa factus est homo, convenienter admodum, ut nos, quæ nostra sunt usurpat ipse, nempe, *Dominus creavit me*, ut eo in carne habitante, peccatum ex carne penitus exterminaretur, et nos liberum seusum haberemus. Ecquid vero illum hominem factum loqui decebat? In principio eram homo? At minime hoc ei congruebat, nec **415** verum erat. Ut autem cum ita loqui dede-

⁷⁰ Prov. viii, 22. ⁷¹ ibid. ⁷² Ephes. ii, 10. ⁷³ Prov. viii, 50. ⁷⁴ Joan. xiv, 10.

(50) Sic Seguer. Reg. Gohler. Felck. 1 et 5. At Basil. et Anglic., ἄρα λέγεται φορῶν. Omnes mss. ibidem ὡς αὐτὸς ἔστι. Editi, ἄρα λέγεται ὡς φορῶν τοὺς δύο την αὐτῷ, αὐτός ἔστι κτισθεῖς. Anglic. et Reg. ibid., ἐγ γεντῶν.

(51) Sic Seguer. et Reg. At Felck. 2, et editio Commell. Οὐτω δύο κτισθέντων. Cæteri, οὐτω τῶν δύο, etc. Mox Seguer. Reg. Felck. 1 et 4, λέγοντο Κύριος.

(52) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felck. 1 et 4, ἑδάτατεν. Cæteri et editi, ἑδάτωσεν. Ibidem Seguer., τὸ θαυμό. Item ibidem Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, λέγεται. Reg., λέγεται. Editi et alii, λέγεται. *Ott* ibidem deest in Reg. et Felck. 5. Seguer. item ibidem sic *λέγεται*.

(53) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1, 4, 5, et Reg. Sed Reg. et Felck. 5, ει ἄρα αὐτοῦ. Editio Commel., εἰχομένη ἄρα αὐτῷ τὴν μάθησιν ὡς παρὰ διδασκάλου. Οὕτω δὴ τιμῶν. Seguer. et Felck. 2 habent item

D Οὔτω δὴ ἡμῶν. Cæteri mss., Οὔτω δὲ ἡμῶν.
(54) Seguer., ἐπαύλευς μένουσα. Ibidem idem et

Gobler. Felck. 1 et 4, ἀπ' αὐτῆς.
(55) Seguer., ἐν τῷ Χριστῷ.

(56) Seguer. Goblet. Felck.

Vol.

(57) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii editi, ἔτιν φωνήν. Quæ sequuntur ibidem, exstant in Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At in aliis et editis sic legitur, ἔτιν φωνήν, τὸ ἔκτισεν. Πατέρδς δντος δει, έστι δὲ τούτου Λόγος ὁν δει, καὶ ὁν δει, λέγει. Seguer. ibidem habet Λόγος καὶ ὁν

(58) Basil., αὐτὰ λέγει. Ibidem Anglic. omittit
Κύριος ἔχειτε μα.

(59). Seguer., οὗτε ἡρμοζεν.
(60) Sic Seguerianus et Felck. 4. In aliis et editis
dicitur.

cebat, sic proprium est et, conveniens de homine A dici, *creavit*, et *fecit ipsum*. Hinc etiam causa cur hujusmodi dictio, *creavit*, adhibeatur, adjuncta est, quæ uenpe operum est necessitas. Ubi porro adjecta causa est, ea lectionis difficultatem penitus tollit. Namque hic causam, *cur vox, creavit*, sit adhibita, *opera assignat*. At cum de ejus ex Patre generatione sermo aperte habetur, mox subditur: *Ante omnes colles gignit me*⁷⁴. Causa utique hic non additur, ut in voce, *creavit*, ubi subjungitur, *in opera*: sed absolute dicitur, *gignit me*, ut et illud, *In principio erat Verbum*⁷⁵. Nam etiamsi nulla fuissent creatæ opera, nihilominus Verbum Dei erat, et Deus erat Verbum. Ipsum autem Verbum nequaquam homo factus esset, nisi causa suisset hominum necessitas. Itaque Filius res creata non est: nam si res creata esset, non dixisset, *Gignit me*: cum res creatæ externa sint effectoris opera, res autem genitæ non sint quid externum, ut opus, sed sunt ex patre, cuius naturæ sunt quid proprium. Hinc illæ res sunt creatæ; hic vero Verbum Dei et Filius Unigenitus est.

57. Sane Moyses de rebus creatis non dixit, *In principio genuit, neque, In principio erat, sed, In principio Deus fecit cælum et terram*⁷⁶. Nec item David canebat, *Manus tuæ genuerunt me, sed, fecerunt me et formaverunt me*⁷⁷, qui idem ubique de rebus creatis loquens, verbo *fecit* utitur, non autem, ubi de Filio illi est sermo. Nec enim dixit *fecit*, sed *genni*⁷⁸, et *gignit me*, et *Erectavit cor meum Verbum bonum*⁷⁹. Igitur de rebus creatis dicitur, *In principio fecit*⁸⁰, de Filio autem, *In principio erat Verbum*⁸¹. Id porro est discriminis, quod res creatæ sub principio sunt factæ, habentque existendi principium temporis distinctum intervallis, ita ut hæc verba, *In principio fecit*, idem valeant ac si dicerebantur *A principio fecit*, quemadmodum Dominus, qui quod fecerat, recte ipse moverat, docuit, cum Phariseos his confutavit verbis, *Qui illos a principio creavit, masculum et seminam fecit eos*⁸². Res enim factæ ab aliquo principio, cum aliquando non essent, et conditæ sunt et creatæ, quod ipse Spiritus sanctus ita in psalmis declaravit, *Et tu secundum principia, Domine, terram fundasti*⁸³; et iterum:

⁷⁴ Prov. viii, 25. ⁷⁵ Joan. i, 1. ⁷⁶ Genes. i, 1. ⁷⁷ Psal. cxviii, 73. ⁷⁸ Psal. ii, 7; cix, 3. ⁷⁹ Psal. xliv, 2. ⁸⁰ Genes. i, 1. ⁸¹ Joan. i, 1. ⁸² Matth. xix, 4. ⁸³ Psal. ci, 26.

(61) Seguerianus, Regius, Felc. 4 et 5, τῷ ἔκτισε. Gobler. et Felck. 1, τῷ ἔκτισε. Editi et alii, τῷ κτίσαται. Mox Seguerian. et Reg., ἐκ Πατρός.

(62) Sic Seguerianus, Regius, Anglic. Felc. 4 et 5, ut et Scriptura. Cæteri et editi, πάντων τῶν βουνῶν. Mox Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, εἰς Ἐργα. Editi et alii, εἰς τὰ Ἐργα.

(63) Felc. 2, et editio Commel., γεννᾷ με. ὥσπερ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἀνθρώπον.

(64) Seguerian. Reg. Anglic. Goblerian. Felck. 1, 4 et 5, ὁ δὲ Λόγος. Basil., τὸ δὲ Λόγος. Cæteri et editi, τὰ δὲ Λόγος. Mox Seguerian. et Felc. 4, οὐκ εἴτε Μωσῆς. Ibidem Goblerian. et Felc. 1, omittunt, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν.

(65) Seguerian., οὐδὲ Δαβὶδ δὲ ἐψαλλεν. Ibidem idem et Goblerian. Felc. 1 et 4 addunt, καὶ ἐπλασάν με, quæ in aliis et editi desunt. Item ibidem

ἔκτισε, πρόσκειται, ήτις ἐστὶ τῶν Ἑργῶν ἡ χρεῖα. "Ἐνθα δὲ ἡ αἰτία πρόσκειται, αὐτὴ ἡ αἰτία πάντως διαιλύει τὸ ἀνάγνωσμα καλῶς. Καὶ γάρ καὶ ἐνταῦθα ἐν μὲν τῷ, ἔκτισε (61), τίνι αἰτίαιν τίθησι τὰ Ἐργα· τὴν δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων, εὐθὺς ἐπήγαγε· Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν (62) γεννᾷ με· οὐ διὰ τί, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ, ἔκτισέ με, προσέθηκε λέγων, εἰς Ἐργα, ἀλλὰ ἀπολελυμένως, γεννᾷ με, ὥσπερ τὸ, Ἐρ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (63)· καὶ γάρ καὶ εἰ μή τὰ Ἐργα ἔκτιστο, ἀλλ' ἡν δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἡν δὲ Λόγος. Τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἀνθρώπον οὐκ ἀν ἐγένετο, εἰ μή τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεῖα γέγονεν αἰτία. Οὐκέτις ἄρα κτίσμα δὲ Υἱός· εἰ γάρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἀν εἶπε, Γεννᾷ με· διτὶ τὰ μὲν κτίσματα ἔξωθεν ἐστιν Ἐργα τοῦ ποιοῦντος, τὸ δὲ γέννημα οὐκ ἔξωθεν, ὡς Β Ἐργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρός ἐστιν ίδιον τῆς οὐσίας. Διόπερ τὰ μὲν κτίσματα, ὁ δὲ Λόγος (64) τοῦ Θεοῦ Υἱὸς μονογενῆς.

Patre, cuius naturæ sunt quid proprium. Hinc illæ res sunt creatæ; hic vero Verbum Dei et Filius Unigenitus est.

57. Ἀμελεῖ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως οὐκ εἰρήκε Μωσῆς· Ἐν ἀρχῇ ἐγένησεν, οὐδὲ, Ἐν ἀρχῇ ἦν· ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ δὲ Δαβὶδ ἐψαλλεν (65). Αἱ χεῖρες σου ἐγένησάν με, ἀλλ', ἐποίησάν με καὶ ἐπλασάν με, πανταχοῦ τὸ, ἐποίησεν, ἐπὶ τῶν κτίσμάτων λέγων· ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐμπαλιν· οὐ γάρ εἰρηκεν, ἐποίησα (66), ἀλλ', ἐπέντησα, καὶ, γεννᾷ με, καὶ, Ἐξηρεύεται η καρδία μου Λόγον ἀμαθότο· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Διαφέρει δὲ τοῦτο, διτὶ τὰ μὲν κτίσματα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν πεποίηται, καὶ διαστηματικὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει (67)· διόπερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ίσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν τὸ, Ἄπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ὥσπερ δὲ Κύριος, εἰδὼς διπερ ἐποίησεν, ἐδίδαξεν, διτε τοὺς Φαρισαίους ἐνέτρεπε λέγων· Ἄπ' ἀρχῆς δὲ δὲ κτίσας (68) αὐτοὺς, ἀρσεν καὶ θῆται ἐποίησεν αὐτούς· Ἀπὸ γάρ ἀρχῆς τίνος τοῦ μὴ εἶναι ποτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ γεννητά (69). Τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐσήμαινεν ἐν φαλμοῖς λέγον· Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ὅθεμελλωσας· καὶ πάλιν (70)· Μητήσθητε τῆς συναρωγῆς

D Seguerian. et Reg., ἐποίησεν ἐπὶ τῶν, etc. Alii et editi, ἐποίησε μετὶ τῶν.

(66) Sic Seguerian. Gobleri. Felck. 1 et 4. At Reg., ὅτι ἐποίησα. Editi et alii, ὅτι καὶ ἐποίησα.

(67) Seguerian. et Basil., τοῦ εἶναι ἔχει τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν. ίσον γάρ ἐστι τῷ εἰπεῖν. Goblerian. et Felc. 1, τοῦ εἶναι ἔχει τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ίσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν. Ibid. Felc. 4, τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτοῖς. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ὥσπερ δὲ Κύριος. Editio Commel., διπερ.

(68) Seguerian., ἀπ' ἀρχῆς δὲ κτίσας.

(69) Felc. 5, γεννητά. Ibid. Seguerian., τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐσήμαινεν. Goblerian. et Felc. 1, Πνεῦμα διὰ τοῦ Δαβὶδ ἐψη, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς. Editi, Πνεῦμα ἐσήμαινεν, etc.

(70) Goblerian. et Felc. 1, πάλιν ομιλιούντι. Idem ibidem, Anglican. et Felc. 4, ἡς ἐκτίσω.

σου, ἡς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς. Δῆλον δέ ἐστιν ὅτι τὸ Α σητὸν ἀρχὰς γινόμενον ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίσεος, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν ἀπὸ τονος ἀρχῆς ἐκτήσατο (71) ὁ Θεός. Ὅτι δὲ τὸ, Ἐρ ἀρχῇ ἐποιησεῖ, ἐκ τοῦ λέγειν, ἐποιησεῖ, τὸ ἡρξατο ποιεῖν ἐστιν, αὐτὸς Μωσῆς τοῦτο δηλοὶ μετὰ τὴν (72) τῶν πάντων τελεσιουργίαν λέγων· Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεός τὴν ἡμέραν τὴν ἐδδύμην, καὶ ἡγιασεν αὐτὴν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν δρյων αὐτὸν, ὃν ἡρξατο ὁ Θεός κοινῆσαι. Οὐκοῦν τὰ μὲν κτίσματα ἡρξατο (73) τινεσθαι· ὃ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἡρξατο τοῦ εἶναι, οὐδὲ ἡρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν ἄτομος. Καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει, καὶ προάγει τῶν γινομένων ἡ ἀρχὴ· ὃ δὲ Λόγος, οὐκ ὁν τῶν γινομένων, μᾶλλον τῶν ἀρχὴν (74) ἔχοντων αὐτὸς δημιουργὸς γίνεται. Καὶ τῶν μὲν γενητῶν τὸ εἶναι ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἀπὸ τονος ἀρχῆς ἀρχεται ταῦτα διὰ τοῦ Λόγου (75) ποιεῖν ὁ Θεός, ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι, πρὶν γενεσθαι, ταῦτα γινώσκηται· ὃ δὲ Λόγος τὸ εἶναι οὐκ ἐν ἀλλῃ ἀρχῇ ἔχει, ἀλλ' ἐν τῷ Πατρὶ, τῷ καὶ κατ' ἐκείνους (76) ἀνάρχῳ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνάρχως ὑπάρχῃ ἐν τῷ Πατρὶ, γέννημα καὶ οὐ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ.

58. Οὐτως δρε τὴ θεία Γραφὴ τὴν διαφορὰν τοῦ γεννήματος οἰδε καὶ τῶν ποιημάτων, καὶ τὸ μὲν γέννημα Γίδην, οὐκ ἀπὸ τονος ἀρχῆς ἀρχάμενον, ἀλλ' ἀπὸν δείκνυστι· τὸ δὲ ποίημα, ὡς ἔξιθεν ἔργον τοῦ πεποιητός τυγχάνον, ἀρχάμενον τοῦ γίνεσθαι σημαίνει (77). Οὐτως γάρ καὶ ὁ Ἰωάννης, περὶ τοῦ Γίδου θεολογῶν, καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφορὰν, οὐκ εἰπεν· Ἐν ἀρχῇ γέγονεν, ἡ πεποιηται, ἀλλ', Ἐρ ἀρχῇ ἡρ ὁ Λόγος· ἵνα τὸ γέννημα τῷ, ἥτις (78), συνεχακούηται, καὶ μὴ ἐν διατάσσει τις λογίσηται· ἀλλ' ἀει καὶ ἀδιλως ὑπάρχοντα τὸν Γίδην πιστεύῃ. Τούτων δὲ οὖτων δεικνύμενων, πῶς, ὡς Ἀρειανοί (79), μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ δευτερονομίῳ ρήτα καὶ ἐν τούτῳ πάλιν ἀσεβεῖν εἰς τὸν Κύριον ἐτολμήσατε (80) λέγοντες, ποίημα, ἡ κτίσμα, ήτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; Ταύτην γάρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν φάσκετε· καὶ ἐντεῦθεν γάρ οὐδὲν ήτον ἀπαίδευτοι καὶ ἀσεβεῖς γνωσθῆσεσθε. Τὸ μὲν γάρ πρῶτον ρήτον ἐστι τοῦτο· Οὐκ αὐτὸς οὐτός σου Πατήρ ἐκτήσατο (81) σε, καὶ ἐποιησέ σε, καὶ ἐκτισέ σε; καὶ μετ' ὀλίγα ἐν τῇ αὐτῇ Ὁδῷ φρασί· Θεὸν τὸν τερρήκαστρό σε δρκατέλετες, καὶ ἐπελάθον (82)

^α Psal. LXXIII, 2. ^β Genes. II, 3. ^γ Deut. XXXII, 6.

(71) Anglican. Gobler. Feli. 1 et 5, ἐκτίσατο.

(72) Sic Seguerian. In alius et editis τῶν deest.

(73) Seguer. et Reg., ἡρξατο. Editi et alii, ἡρξατο. Paulo post Seguer. ἡρξατο εἶναι. Feli. 4, ἡρξατο οὐδὲ, etc.

(74) Seguer. Gobler. et Feli. 1, τῶν ἀρχῆν. Editi et alii, τῶν τὴν ἀρχὴν.

(75) Feli. 2, editio Comitel. omittunt διὰ τοῦ Λόγου. Ibid. Seguer., ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι. In alius et editis deest καί.

(76) Seguer., τῷ καὶ κατ' ἐκείνους. Editi et alii, τῷ κατ' ἐκείνους. Ibidem Seguer. et Regius, αὐτὸς ἀνάρχως. Cæteri et editi, αὐτὸς ἀνάρχως.

(77) Gobler. et Feli. 1, γίνεσθαι τυγχάνειν σημαίνει. Ibid. Seguer., Οὐτως γάρ καὶ. Alii et editi,

A Memor esto congregationis tuæ quam possedisti a principio ^α. Manifestum autem est id quod sit secundum principia, principium habere ex quo creatur, et Deum congregationem ab aliquo possedisse principio. Jam quod hæc verba, In principio fecit, ex eo quod dicitur, fecit, idem sit ac cœpit facere, ipse docet Moses, qui post absolutam rerum omnium creationem sic loquitur: Et benedixit Deus diei septimo, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omnibus operibus suis quæ cœpit Deus facere ^β. Itaque res creatæ 416 fieri cœperunt. At Dei Verbum cum principium, ex quo sit, nullum habeat, merito nec esse nec fieri cœpit, sed semper fuit. Opera igitur principium, cum flunt, habent, quod quidem principium rebus, quæ sunt, prius est: Verbum autem cum non sit ex numero rerum quæ sunt, ipse potius rerum principium habentium effectorem est. Deinde, ipsum esse sive natura rerum factarum, in eo ipso quod sunt, modum et mensuram habet, easque Deus ab aliquo principio per Verbum facere incepit, ut nempe esset perspicuum illas non fuisse priusquam fierent: At Verbum non in alio principio habet ut sit quam solo in Patre, qui, ut illi etiam consentiunt, principii est expers, ut ipse quoque Filius sine principio existat in Patre, a quo genitus est, non autem creatus.

C 58. Id igitur inter eum qui genitus est et res factas discrimen novit divina Scriptura, quæ et eum qui genitus est, Filium esse nec ab aliquo cœpisse principio, sed æternum esse declarat; rem autem factam, tanquam opus extra effectorem existens, fieri incepisse docet. Hinc enim Joannes de Filio disserens nec horum vocabulorum ignorans differentiam, non dixit: In principio factus aut formatus est, sed, In principio erat Verbum, ut per hanc vocem, erat, genitus esse agnosceretur, nullusque temporum fingeret intervalla, sed semper et ab æternitate Filium extitisse crederemus. Quæ cum ita esse probatum sit, qui fit, o Ariani, ut his, quæ in Deuteronomio habentur, non intellectis, rursus impii in Dominum esse audeatis, cum dicitis illum factum vel creatum sive genitum esse? Contenditis enim rem genitam et rem factam idem significare? At nihil secius ex hoc ipso loco, imperitis et impietatis convincemini. Itaque hic est primus, de quo agitur, locus: Nunquid non hic ipse Pater tuus posset te, et fecit te, et creavit te ^γ? Et paulo post in

D οὐτως καὶ.

(78) Sic Seguer. et Feli. 4. At editi et alii, ἵνα τῷ γεννήματι τὸ, Ἡ.

(79) Sic Seguer. At alii et editi ὡς omittunt. Mox Seguer., ρήτα. Cæteri et editi, ρήματα.

(80) Reg. et Feli. 5, ἐτολμησαν. Ibid. Seguer. et Feli. 4, λέγοντες ποίημα. Alii et editi, λέγοντες τὸ ποίημα. Item ibidem Seguer. et Feli. 4, ήτοι γέννημα, quaenamcum iudicem cum aliis mox habent. Taūtēν γάρ τὸ γέννημα.

(81) Regius et Felckman. 5, ἐκτίσατο, quod item vertit Nannius.

(82) Sic Seguer. Reg. Gobler. Feli. 1, 4 et 5. At alii et editi, ἀπελάθου. Mox Seguer., τυγχάνουσα ἐστι.

odem Canticum: *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Dei te nutrientis*⁸⁷? Quorum quidem verborum sententia admirabilis plane est. Nec enim primum dixit: *genuit*, ne id vocabulum idem posset significare ac *fecit*, indeque ansam illi habent ita loquendi: Moyses quidem narravit Deum a principio dixisse, *Faciamus hominem*⁸⁸: idem autem post hanc dixit: *Deum qui te genuit dereliquisti*⁸⁹, utpote cum haec voces utruinque promiscue significant: siquidem idem est res genita ac facta. Verum post verba, *possedit*, et, *fecit*, addidit verbum, *genuit*, ut oratio suam secum interpretationem haberet. Nam dictione, *fecit*, vere id quod naturae hominum proprium est significat, eos nempe facta esse opera: at dictione, *genuit*, summam Dei erga homines benignitatem postquam illos creavit indicat, in quam quia se prebuerunt ingratos, eos merito objurgat Moyses. Hinc primo ait: *Haccine Domino rependitis?* Deinde subjungit: *Nunquid non hic ipse Pater tuus possedit te, fecit te, et creavit te*⁹⁰? **417** Postea vero pergit: *Immolarerunt dæmonis et non Deo, diis quos ignorabant. Novi recentesque venerunt quos non coluerunt patres eorum. Deum qui te genuit dereliquisti*⁹¹.

59. Deus enim non tantum hominem creavit, sed etiam filios vocavit, tanquam si illos genuisset. Nam vox, *genuit*, filium indicat, uti per prophetam dicit, *Filius genui et exaltari*⁹². Quocirca quoties Scriptura de Filio loquitur, non vocem, *creavi*, usurpat, sed vocem, *genui*. Id videtur Joannes his verbis significare⁹³: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomen ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo geniti sunt: quia verba e re fuerit observare. Siquidem verbum, fieri, adhibet quia non natura, sed adoptione filii esse dicuntur: dictione autem, geniti sunt, usus postea est, quia illi quoque nomen filii acceperunt. Sed populus, ut ait propheta*⁹⁴, *repulit benefactorem. Hæc est autem Dei benignitas,*

⁸⁷ Deut. xxxii, 13. ⁸⁸ Genes. i, 26. ⁸⁹ Deut. xxxii, 18. ⁹⁰ ibid. 6. ⁹¹ ibid. 17, 18. ⁹² Isa. i, 2. ⁹³ Joan. i, 12, 13. ⁹⁴ Isa. i, 3.

(83) Seguer. Reg. et Feli. 4, ἐγέννησεν. Editi et alii, ἐγέννησα.

(84) Sic Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4. At editi et alii, καὶ λέγωσι. Μωσῆς μὲν ἔξ αρχῆς οὐτῶς εἶπεν εἰρηκέναι. Mox Seguer. Reg. Gobler. Feli. 1, 4 et 5, αὐτὸς δὲ μετὰ ταῦτα. Editi et alii, αὐτὸς καὶ μετὰ ταῦτα. Seguer. ibid., πάλιν ἐφησε.

(85) Seguer. tὸ γέννημα. Gobler. Feli. 1, et 4, τὸ γέννημα. In aliis et editione Commel., deest τὸ. Mox pro. ἐκτίσατο, ut habent editio Commel. et mss. aliquot: Seguer. Anglic. Gobler. Feli. 1 et 5, habent ἐκτίσατο. Ibid. Reg., τοτερον ἐπάγει.

(86) Feli. 4, καὶ λοιπὸν ἐπειδή.

(87) Regius, Basili. et Anglic., ταῦτα τῷ Κυρίῳ. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. et Feli. 1 et 4, εἴτα ἐπάγει. Οὐκ αὐτός, etc. At alii et editio Commel. omittunt, εἴτα ἐπάγει. Item ibid. Gobler. Feli. 1 et 4, ἐκτίσατο σ. Ibidem Seguer. Feli. 4, καὶ ἐποίησε σ. καὶ δεύτερον, etc. Feli. 5, ἐποίησε σ: καὶ ἐπλάσε σ. Καὶ μετ' ὅλη τῇ αὐτῇ θρῆ φησιν, "Εθνον. Gobler. et Feli. 1, ἐποίησε σ. Καὶ πάλιν" "Εθνον. Seguer. ibid. et Scriptura, Εθνασαν. Alii et editi,

A Θεοῦ τὸν τρέφοντό σε. Ήδὲ διάνοια πάνυ θαυμαστὴ τυγχάνει οὖσα. Οὐ γάρ εἰρηκε πρῶτον τὸ, ἐγέννησεν (83), ἵνα μὴ ἀδιάφορος ἡ λέξις ἢ πρὸς τὸ, ἐτολησε, καὶ πρόφασιν εὑρώσων οὗτοι λέγειν (84). Μωσῆς ἔξ αρχῆς μὲν εἰπεν εἰρηκέναι τὸν Θεόν· Ποιήσωμεν ἀνθρώπον· αὐτὸς δὲ μετὰ ταῦτα ἐφῆσε· Θεὸν τὸν γεννήσαστα σε ἐγκατέλιπες· ὡς ἀδιάφρων τῶν λέξεων οὐσῶν· ταῦτον γάρ τὸ γέννημα (85) καὶ ποίημα ἔστιν. Ἀλλὰ μετὰ τὸ, ἐκτήσατο, καὶ, ἐποίησε, λοιπὸν οὐτερον τὸ, ἐγέννησεν, ἐπῆγαγε, ἵνα καὶ ἐρμηνείαν ὁ Λόγος ἔχων φανῇ. Ἐν μὲν γάρ τῷ, ἐποίησεν, ἀληθῶς σημαίνει τῶν ἀνθρώπων τὸ κατὰ φύσιν, ὅτι ἔργα τέ ἔστι καὶ ποιήματα· ἐν δὲ τῷ, ἐγέννησε, δηλοῖ τὴν τοῦ Θεοῦ γενομένην εἰς ἀνθρώπους μετὰ τὸ κτίσαι αὐτοὺς φιλανθρωπίαν· καὶ ἐπειδὴ (86) ἀγάριστοι γεγόνασιν ἐπὶ ταύτῃ, λοιπὸν Μωσῆς ὀνειδίζων αὐτοὺς πρῶτον μὲν φησι· Ταῦτα Κυρίῳ (87) ἀπαροδίστε; εἴτα ἐπάγει· Οὐκ αὐτὸς οὐτός σου Πατέρος ἐκτήσατο σε, καὶ ἐποίησε σε, καὶ ἐκτίσε σε; Καὶ δεύτερον πάλιν λέγει· "Εθνοσαρ δαιμονοίς καὶ οὐ Θεῷ, θεοῖς οἷς οὐκ ἔδεισαν. Κατοἱ χρόνοις τῆς ηκαστιν, οὓς οὐκ ἔδεισαν (88) οἱ πατέρες αὐτῶν· Θεὸν τὸν γεννήσαστα σε ἐγκατέλιπες.

B 59. Οὐ μὲν γάρ Θεὸς οὐ μόνον ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ ιοὺς ἐκάλεσεν, ὡς γεννήσας αὐτούς. Τοῦ γάρ, οὐδὲς (89), καὶ ὡδε σημαντικόν ἔστι τὸ, ἐγέννησεν· ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησιν· Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὄντωσα· καὶ δλως ὅτε ἡ Γραφὴ οὐδὲν σημάναι βούλεται, οὐ διὰ τῆς, ἐκτίσα, ἀλλὰ πάντως διὰ τῆς, ἐγέννησα, λέξεως σημαίνει. Καὶ τούτο πάλιν Ιωάννης φαίνεται λέγων (90). "Ἐδωκεν αὐτοῖς ἔξουσιαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύοντις εἰς τὸ δρόμα αὐτοῦ, οἱ οὐκ ἔξ αιμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνθρόδης, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγέννηθησαν· πάντα καλῶς ἔχουσις καὶ (91) ἐνταῦθα τῆς παρατηρήσεως. Τὸ μὲν γάρ, γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φύσει, ἀλλὰ θέσει αὐτούς (92) λέγεσθαι ιοὺς φησι· τὸ δὲ, ἐγέννηθησαν, διὰ τὸ

C Εθνον.

(88) Sic Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4. Anglic. et Reg. quorum tres ultimi habent καὶ οὐδὲν, et, οὐδὲ οὐκ ἔδεισαν, alii vero, κενοὶ, et οἵτις οὐκ ἔδεισαν. Sed alii et editi sic hunc locum habent, θεοῖς οἷς οὐκ ἔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, aliis omissis. Ibidem Feli. 4, post ἐγκατέλιπες, addit καὶ ἐπελάθου τοῦ τρέφοντός σε.

(89) Reg. Gobler. et Feli. 1, Τὸ γάρ Υἱός.

(90) Sic Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4. Alii vero et editi, οὐδὲν Ιωάννης λέγων. Mox Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, addunt, τοῖς πιστεύοντις εἰς τὸ δρόμα αὐτοῦ, πιστεύοντις in aliis et editione Commel. desunt. Solus Seguer. ibidem habet, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός.

(91) Sic Seguer. Reg. Basili. Anglic. Feli. quartus et quintus. At in aliis et editis deest καὶ. Mox Seguer. et Feli. 4, Τὸ μὲν γάρ γενέσθαι. Editio Commel. et alii mss., Τὸ μὲν γενέσθαι.

(92) Sic Seguer. Reg. Basili. et Feli. 4. At alii et editio Commel., αὐτοῦ.

λώς δνομεια υιοῦ καὶ αὐτοὺς ειληφέναι, εἰρήκεν. Ἐλλός δὲ λαδὸς. ὃς δὲ προφῆτης φησίν, ήθέτησαν τὸν εὐεργέτην. Αὗτη δὲ (93) τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἐστίν, διὰ τῶν ἔστι ποιητῆς, τούτων καὶ πατήρ κατὰ χάριν ὑπερον γίνεται· γίνεται δὲ, δταν οἱ κτισθέντες ἀνθρώποι, ὃς εἶπεν δὲ Ἀπόστολος, λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας ἑαυτῶν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ κράξον (94), Ἀσδᾶ, σὲ Πατήρ. Ήντοι δὲ εἰσιν δοῖ, δεξάμενοι τὸν Λόγον, ἐλαδον ἔχουσιραν παρ' αὐτοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι· ἀλλας γάρ οὐκ ἀν (95) γένοντο υἱοί, δητες φύσεις κτίσματα, εἰ μὴ τοῦ δυτος φύσει καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ὑποδέξονται. Διδ, ἵνα τοῦτο γένηται, δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἵνα τὸν ἀνθρώπον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ (96). Ταύτην τὴν διάνοιαν καὶ περὶ Μαλαχίου τοῦ προφήτου μαθεῖν ἔξεστι λέγοντος· Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἕκτισεν ὑμᾶς; Οὐχὶ πάντων ὑμῶν εἰς κατήρ; Καὶ ἐνταῦθα γάρ πάλιν πρῶτον τὸ, ἕκτισθ, καὶ δεύτερον τὸ, πατήρ, Ιθηκεν, ἵνα δεῖξῃ καὶ αὐτὸς (97), δτι ἐξ ἀρχῆς μὲν κατὰ φύσιν ἐσμὲν κτίσματα, καὶ κτίστης ἡμῶν ἐστιν δὲ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου. ὑπερον δὲ υιοποιούμεθα, καὶ λοιπὸν δικτίστης Θεὸς γίνεται καὶ πατήρ ἡμῶν. Οὐκοῦν τὸ, Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστιν ίδιον (98), καὶ οὐ τὸ κτίσμα ἀλλὰ τὸ, Υἱὸς, τοῦ Πατρός ἐστιν ίδιον. “Ωστε καὶ ἐκ τούτου δεκτυνοθαί μὴ εἴναι ἡμᾶς φύσεις υἱοῖς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν Υἱόν· καὶ μὴ εἴναι πάλιν ἡμῶν (99) φύσει πατέρα τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν Λόγου, ἐνῷ καὶ δὲ δὲν κράζομεν, Ἀσδᾶ, σὲ Πατήρ. “Ωσπερ δὲ τοῦτο, οὕτως δὲ Πατήρ ἐν οἷς ἐὰν βλέπῃ τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, τούτους καὶ αὐτὸς υἱοὺς καλεῖ, καὶ λέγει, ἁγένησο· ἐπελθῆπερ τὸ μὲν, γεννᾶν, σημαντικὸν ἐστιν Υἱόν (1), τὸ δὲ, κοινεῖν, δηλωτικὸν ἐστι τῶν Ἐργων. Διὰ τοῦτα γένιν ἡμεῖς οὐ πρῶτον γεννῶμεθα, ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γάρ· Ποιόσωμεν ἀνθρώποιν· ὑπερον δὲ, δεξάμενοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, λεγόμεθα τὸ τε λοιπὸν καὶ γεννᾶσθαι. Ἀμέλει καὶ ἐν τῇ Φρεζί Μωσῆς δὲ μέγας μετὰ διανοίας καλῆς πρῶτον τὸ, ἔκτη τοῦ μή, ἀκούσαντας τὸ, ἁγένησον, ἐπιλαθέσθαις αὐτοῖν, δτι ἐξ ἀρχῆς μὲν εἰσι κτίσματα, δταν δὲ κατὰ τὸν εἰσο πάλιν οἱ μνθρώποι ποιήματα κατὰ φύσιν.

60. "Οτι δε ου ταύτων εστι κτίσμα καὶ γέννημα,
ἀλλὰ διεστήκασιν ἀλλήλων τῇ τε φύσει καὶ τῇ ἐπι τῶν
λέξεων σημασίᾳ, αὐτὸς δὲ Κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς Παρ-

(95) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5. Editio
vero et alii, auct^o d^e. Mox Seguer. Gobler. et Felc.
1, omittunt, xat Πατρό.

(94) Sic Seguer. et Felc. 4. At Basili. Anglic. et Reg., τοῦ Ιησοῦ χριστοῦ. Alii et editi, τοῦ Θεοῦ χριστοῦ.

(95) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero et alii, διλως δε οὐκ ἀν.

(96) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Editi vero et alii. ταῦτα ἀνθρώπινον δεκτικῶν θεότητος ποιησίαν καὶ οὐδὲν καλέσῃ. Ibidem omnes mss., ταῦτην τὴν δύναμιν. Editi, ταῦτην διάνοιαν. Item ibidem Gobler. et Felck. 1, καὶ Μαλαχίας διδάσκει· Οὐχι. Idem ibidem et Seguer. Reg. Basil. et Anglic., εἰς post Θεός addunt : alii et editi omittunt. Ibidem Seguerian. Itasit. Anglic. et Felc. 4, ὑμᾶς. Editi et alii, ἡμᾶς. Gobler. et Felc. 1, ibid., ἡμῶν. Cæteri et

A quod quorum effector est, horum etiam pater gratia postea fiat, quod tunc contingit cum creati homines, ut ait Apostolus ¹¹, Spiritum Filii ejus clamantem, *Abba, Pater*, in suis cordibus suscipiunt. Hi porro sunt qui, suscepto Verbo, potestatem ab eo accepere filios Dei fieri. Nec enim alio modo filii possunt fieri cum ex natura sua sint creati, nisi Spiritum ejus qui naturalis et verus est Filius acceperint. Quod ut fieret, Verbum caro factum est ¹², ut hominem ad divinitatem recipiendam idoneum redderet. Eamdem hanc sententiam licet discere ex Malachia propheta ita loquente : *Nunquid non unus Deus creavit vos? Nunquid non pater unus omnium restram?* ¹³ hic enim primum posuit, *creavit*, deinde, *pater*, ut nempe ostenderet nos a principio natura creatos esse, Deumque creatorem nostrum esse per Verbum, postea vero nos filios adoptione effici, cumque Deum creatorem, nostrum etiam fieri patrem. Itaque Pater proprius est Filii, nec aliquid creatum, sed Filius est quoque Patris proprius. Quocirca inde perspicuum etiam est nos non natura filios esse, sed Filium qui in nobis est; nec vicissim Deum, patrem nostrum natura esse, sed Verbi quod in nobis est, in quo et per quod clamamus, *Abba, Pater*. Similiter Pater illos in quibus suum Filium viderit, filios vocat, et dicit, *genui*, quandoquidem Verbum *gignere* Filium significat, ut verbum *sacere* ad opera referatur. Hinc nos non primum gignimur, sed sumus, unde scriptum est : *Faciamus hominem* ¹⁴. Postea vero gratia Spiritus accepta, gigni dicimur. Certe magnus Moyses in Cantico optime priore in loco dixit *poteredit*, deinde *genuit*, ne, audientes *genuit*, nostrae naturae qualis ab initio fuit oblivisceremur, sed ut disceremus nos ab initio creatos **418** esse, atque cum gigni gratia dicimur, nihilominus nos ex natura homines factos esse.

60. Quod autem non idem sit res *creata* et *genita*, sed inter se et *natura* et *verborum* significatione differant, ipse Dominus in iisdem Proverbis decla-

Dediti, ὑμῶν. Mox πάλιν deest in Seguer. et Felc. 4.
(97) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felc. 4 et 5.
At alii et editio Commel., χαὶ αὐτὰ.

(98) Basil., ἀττικῶν. Ibidem Seguer. Anglican. et Felc. 4, addunt, καὶ οὐ τὸ κτίσμα, ἀλλὰ τὸ Υἱὸν τοῦ Πατρός ἐστιν Ιησοῦν, quem in aliis et editis desiderantur.

(99) Reg., ἡμᾶς, mendose. Editio Commet., ὑμῶν.
Cæteri omnes, ἡμῶν.

(1) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Fele. 4 et 5, εστιν Υἱοῦ. Editi et alii, ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ. Seguer. ibid. omittunt, δηλωτικὸν ἔστι.

rat. Nam postquam dixit: *Dominus creavit me initium viarum suarum*³, subdidit: *Ante omnes colles gignit me*⁴. Quod si Verbum natura et substantia creatum esset, nihilque rem genitam inter et creatam differret, non subjunxit *gignit me*, sed satis habuisse dictionem *creavit usurpare*, quippe quae idem ac, *genuit*, significaret. Verum ubi dixit: *Creavit me initium viarum suarum in opera sua*, non simpliciter addidit *genuit me*, sed cum *conjunctione vero*, ut hoc modo dictionem *creavit* confirmaret, cum dicit: *Ante omnes vero colles gignit me*. Nam verbum *creavit*, cum vocabulo *gignit me* conjunctum, unam perficit sententiam, indicatque aliquam ob causam dictum esse, *creavit*, ut et, *gignit me*, esse ante *creavit*. Quemadmodum enim si rursus dixisset, *Dominus gignit me*, deindeque addidisset *ante omnes vero colles creavit me*, profecto, *creavit*, prius esset quam *genuit*: ita quandoquidem primum dixit, *creavit*, deinde subjunxit, *ante omnes vero gignit me*⁵, necessario ostendit *genuit* prius esse quam *creavit*. Namque dicendo, *ante omnes vero gignit me*, se alium ab omnibus esse declarat, cum ex supra dictis constet, nullam e rebus creatis prius altera factam esse, sed res omnes factas uno eodemque mandato simul exstitisse. Hinc nec eadem adjuncta sunt dictionibus *creavit*, et *gignit me*: sed post, *creavit*, additur, *principium viarum*: at non dixit *principium gignit me*, sed, *ante omnes gignit me*. Atqui is qui ante omnes est, non est omnium principium, sed aliud est ab omnibus. Quod si aliud est ab omnibus, inter quae ipsum quoque principium omnium comprehendantur: haud dubium est quin aliud sit ab rebus creatis. Et proinde cum Verbum aliud sit ab omnibus, atque ante omnia existat, evidens est ipsum postea, humana assumpta natura, creari principium viarum in opera, ut, quemadmodum ait Apostolus⁶, ille qui principium et primogenitus est ex mortuis, idem ipse in omnibus primatum teneat.

61. Quapropter cum id discriminis intercedat inter, *creavit*, et, *gignit me*, atque, *principium viarum*, et, *ante omnes*, concludendum est Deum qui hominem creator est, per suum Verbum, quod in illis habitat, eorumdem Patrem postea fieri. De Verbo autem contraria omnino est ratio. Siquidem Deus,

³ Prov. VIII, 22. ⁴ ibid. 25. ⁵ Coloss. I, 18.

(3) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. In aliis D et editis τὸ δεεστ. Mox Seguerian. Reg. et Felc. 5, πάντων βουνῶν. Alii et editi, πάντων τῶν βουνῶν.

(4) Seguerian., ἀλλώς, γεννᾷ με.

(5) Seguerian. Reg. et Felc. 5, πάντων βουνῶν. Editi et alii, πάντων τῶν βουνῶν. Ibid. Seguerian., Τῷ γὰρ γεννᾷ με τὸ ἔκτισε. Felckman. 2, et editio Cominel, βουνῶν γεννᾷ με, τὸ ἔκτισε συμπεπλεγμένως.

(6) Seguerian., πάντων ἔκτισέ με. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 4, πάντων βουνῶν ἔκτισέ με. Alii et editi, πάντων τῶν βουνῶν ἔκτισέ με. Ibid. Seguer., τὸ ἔκτισε τοῦ ἐγέννησεν. Editi, τὸ τοῦ ἐγέννησε, etc. Cæteri mss. ut in textu.

(7) Seguerian., τὸ ἐγέννησε Editi et alii, τὸ γένηται.

A οιμαῖς δείκνυσιν. Εἰρηκὼς γάρ τὸ (3), *Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ, ἐπήγαγε*. Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. Εἰ μὲν οὖν ἦν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ὁ Λόγος, καὶ διαφορὰ ἦν τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα, οὐχ ἐν ἐπήγαγε τὸ, γεννᾷ με, ἀλλ' ἡρκεῖ τῷ, ἔκτισε, ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης τὸ, ἐγέννησε· νῦν δὲ εἰρηκώς, *Ἐκτισέ με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς δρα αὐτοῦ, ἐπήγαγεν οὐδὲ ἀπλῶς τῷ, γεννᾷ με* (4), ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ, δὲ, συνδέσμου, ὡς ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ τῇ τοῦ, ἔκτισε, λέξιν, λέγων· Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν (5) γεννᾷ με. Τὸ γάρ, γεννᾷ με, τῷ, ἔκτισε, συμπεπλεγμένων ἐπιφερόμενον μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν καὶ δείκνυσιν, ὅτι τὸ μὲν, ἔκτισε, διὰ τι εἰρηται· τὸ δὲ γεννᾷ με, πρὸ τοῦ, ἔκτισε, ἐστίν. *Μετέπερ* γάρ εἰ ἔμπαλιν εἰρήκει, *Κύριος γεννᾷ με*, καὶ ἐπέφερε· Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν ἔκτισέ με (6), πάντως προηγεῖτο τοῦ, ἐγέννησε, τὸ, ἔκτισε· οὕτως εἰρηκώς πρῶτον, ἔκτισε, εἴτα ἐπαγαπῶν, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξ ἀνάγκης δείκνυσι προηγεῖθαι τὸ, ἐγέννησε (7), τοῦ, ἔκτισε. Καὶ γάρ καὶ λέγων, πρὸ πάντων γεννᾷ με, ἀλλον ἑαυτὸν εἶναι τῶν πάντων σημαίνει, δεῖξάσης ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας, ὅτι περὶ (8) τῶν κτίσμάτων οὐδὲν ἔτερον τοῦ ἔτέρου προγέγονεν, ἀλλ' ἀθρόως ἀμα πάντα τὰ γενητὰ (9) ἔνι καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ, ἔκτισε, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ, γεννᾷ με, κείται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ, ἔκτισε, κείται, ἀρχὴν ὅδῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ, γεννᾷ με, οὐκ εἰπεν, ἀρχὴν γεννᾷ με, ἀλλὰ, πρὸ πάντων γεννᾷ με. Ο δὲ (10) πρὸ πάντων ὧν οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων ἀλλ' ἄλλος ἔστι τῶν πάντων. Εἰ δὲ ἄλλος ἔστι τῶν πάντων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται, δῆλον ὅτι ἄλλος ἔστι τῶν κτίσμάτων· καὶ συνίσταται φανερῶς, ὅτι (11) ἄλλος ὡν ὁ Λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάντων ὧν, ὑστερον κτίζεται ἀρχὴ τῶν ὅδῶν εἰς Ἑργα διὰ (12) τὴν ἐνανθρώπησιν, ἵνα, ὡς εἰπεν δὲ Ἀπόστολος, δις ἔστιν ἀρχὴ πρωτότοχος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτέδες πρωτεύων (13).

61. Τοιάδε τοίνυν οὕτως τῆς διαφορᾶς τοῦ, ἔκτισε, καὶ τοῦ, γεννᾷ με, καὶ, τῆς ἀρχῆς ὅδῶν, καὶ τοῦ, πρὸ πάντων· τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίστησι ὡν δὲ θεός, οὕτως (14), ὑστερον εἰρηται, γίνεται καὶ ὑστερον Πατήρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντα Λόγον αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου τὸ ἔμπαλιν· Πατήρ γάρ (15) ὧν αὐτοῦ

(8) Seguerian., ὅτι τῶν.

(9) Seguerianus, Reg. et Felc. 5, τὰ γενητά. Cæteri et editi, τὰ γένη.

(10) Seguer. omittit δὲ. Mox idem et Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, addunt, El δὲ ἄλλος ἔστι τῶν πάντων, quaes in aliis et editis desiderantur. Goblerian. et Felc. 1, ἀλλώς.

(11) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4. At ali et editi, δηλούστι.

(12) Seguerianus et Felc. 1, εἰς Ἑργα. Cæteri et editi, εἰς τὰ Ἑργα.

(13) Goblerian. et Felc. 1, γένηται πᾶσιν πρωτεύων. Mox Seguerian. et Reg., οὕτως διαφορᾶς.

(14) Sic mss. At editi, οὗτος.

(15) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, γάρ omittunt.

φύσεις δὲ Θεός, γίνεται μετὰ ταῦτα καὶ κτίστης αὐτοῦ καὶ ποιητής, διαν τὴν κτίσθεῖσαν καὶ ποιηθεῖσαν ἐνδύστηται. σάρκα δὲ Λόγος, καὶ γένηται ἀνθρώπος. Οὐπερ γάρ οἱ ἀνθρώποι λαμβάνοντες τὸ Ήνεῦμα τοῦ Γεού, γίνονται τέχνα δι' αὐτοῦ· οὗτος δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ, διετε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο τῶν ἀνθρώπων τὴν σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτίζεσθαι καὶ πεποιῆσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν υἱοί, δῆλον δὲ κάκελος κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα· εἰ δὲ ἡμεῖς θεοί καὶ κατὰ χάριν γενόμεθα υἱοί, δῆλον δὲ (16) καὶ δὲ Λόγος διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς χάριν γενόμενος ἀνθρώπος εἰρηκε· Κύριος ὄκτοισις με. Εἴτα ἐπειδὴ τὸ κτίστὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν δομοῖς κατὰ τὸ σῶμα, ἂλλ τοῦτο εἰκότως (17) καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ πρωτότοκος ἐκλήθη. Εἰ γάρ καὶ μεθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς (18) γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ σώματος δομοίσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πρωτότοκος (19) λέγεται καὶ ἔστιν ἡμῶν, ἐπειδὴ, πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ, πρώτη τῶν δλλῶν ἐσώθη καὶ τλευθερώθη ἡ ἐκείνου σάρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα γενομένη, καὶ λοιπὸν ἡμεῖς, ὡς σύσωμοι τυγχάνοντες, κατ' ἐκείνο ὀνόματος. Ἐν ἐκείνῳ γάρ ἡμῶν καὶ ὀδηγὸς δὲ Κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πρὸς τὸν ἐαυτοῦ Πατέρα γίνεται, λέγων· Ἐγώ εἰμι ἡ δόξα καὶ ἡ θύρα, καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ πάντας εἰσελθεῖν. Οὐθὲν καὶ πρωτότοκος λέγεται πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐχ δὲ πρώτος ἡμῶν ἀπέθανε· προετηνήκει μεν γάρ ἡμεῖς· ἀλλ' διετὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξόμενος θάνατον, καὶ τούτον καταργήσας, ἀνέστη πρῶτος (20), ὡς ἀνθρώπος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστήσας τὸ ἐαυτοῦ σῶμα. Λοιπὸν γάρ ἀναστάντος ἐκείνου, καθεξῆς καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἐκείνου καὶ δι' ἐκείνον ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμεθα.

62. Εἰ δὲ καὶ (21) πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξισούμενος τοῖς κτίσμασι, καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον, πρωτότοκος λέγεται· (πῶς γάρ, διποὺ γε Μονογενῆς ἔστιν αὐτός;) ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ Λόγου, καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφός. Ο γάρ τοι μονογενῆς, οὐχ δυτικῶν δλλῶν ἀδελφῶν, μονογενῆς ἔστιν· δὲ πρωτότοκος διὰ τοὺς δλλούς (22) ἀδελφούς πρωτότοκος λέγεται. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδαμοῦ τῶν Γραφῶν εἰρηται, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ, κτίσμα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ, Μορογενῆς, καὶ τὸ, Υἱός, καὶ, δὲ Λόγος, καὶ, η Σοφία, εἰς τὸν Πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὴν ιδιότητα (23). Ἐθεασμέθα γάρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μορογενοῦς παρὰ Πατρός· καὶ, Ἀπέστειλεν ο Θεός τὸν Υἱόν αὐτοῦ τὸν Μορογενῆ· καὶ, Εἰς τὸν αἰώνα, Κύριος, δὲ Λόγος.

³ Joan. xiv, 6; x, 7, 1. ⁴ Coloss. 1, 15. ⁵ Joan. 1, 14. ⁶ I Joan. iv, 9. ⁷ Psal. cxviii, 89. ⁸ Joan. 1, 1.

(16) Seguerian., φανερὸν δτι.

(17) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. Alli vero et editi, σῶμα τοῦτο, εἰκότως.

(18) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. At alii et editi omittunt δι' ἡμᾶς.

(19) Seguerian. Reg. et Felc. 4, πρωτότοκος. Cæteri et editi, πρῶτος.

A qui Verbi Pater natura est, ejus post bæc creator et effector factus est, cum scilicet Verbum creatum et factam carnem induit, et homo factus est. Nam sicut homines, Spiritu Filii accepto, filii per ipsum efficiuntur: ita Dei Verbum cum humanam carnem induit, tunc et creari et factum esse dicitur. Itaque si nos natura filii sumus, fatendum quoque est Verbum natura et creatum et factum esse. Sed si nos adoptione tantum et gratia filii efficimur, clarum pariter est Verbum propter gratiam nobis donandam factum hominem dixisse, Dominus creavit me. Deinde quandoquidem creato corpore assumpto, nostri secundum corpus **419** similis factus est, ideo non immerito et frater noster et primogenitus appellatus est. Nam tametsi post nos homo propter nos factus est, ac proinde frater noster, ob corporis similitudinem: verum ea ratione dicitur et est noster primogenitus, quatenus omnibus hominibus Adae peccato perditis, ejus caro, utpote Verbi corpus facta, prima omnium servata est et liberata, indeque nos, ut qui cum Verbo corpore sumus conjuncti, per idem ejus corpus salvi efficimur. In illo siquidem nobis Dominus ad regnum cœlorum et ad suum Patrem se ducem præbuit, cum ait: Ego sum via et janua, ac per me omnes introire oportet⁹. Quapropter primogenitus ex mortuis dicitur, non quod primus nostrum mortuus est, nos enim prius mortui fueramus: sed quia morte pro nobis suscepita et destruta, primus, ut homo, revixit, cum suum corpus pro nobis ex mortuis excitavit. Hinc enim postquam revixit ille, iam nos deinceps et ab illo et propter illum revocamur quoque ad vitam.

62. Quod si primogenitus creaturæ dicitur¹⁰: non veluti rerum creatarum æqualis, aut iisdem prior tempore, hoc appellatur nomine (qui enim id fieri posset, cum ipse sit Unigenitus?): sed ob singularem Verbi erga res creatas benignitatem, qua etiam multorum factus est frater. Siquidem is unigenitus dicitur, cui nulli alii sunt fratres: is autem dicitur primogenitus, cui alii sunt fratres. Hinc nullo in loco Scripturarum legitur primogenitus Dei, aut creatura Dei: sed ista, Unigenitus, Filius, Verbum, et, Sapientia, ad Patrem referuntur, ad quem tanquam quid-proprium pertinent. Vidi enim gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre¹¹; Et, Misit Deus Filium suum Unigenitum¹². Et: In sæculum, Domine, Verbum tuum permanet¹³. Et: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum¹⁴. Et: Christus Dei

(20) Seguerian., πρῶτον. Alii et editi, πρῶτος.

(21) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5. In aliis et editis καὶ deest.

(22) Seguerian., πολλούς. Paulo post idem, τῶν γραφῶν λέγεται. Mox idem, κτίσμα Θεοῦ.

(23) Basiliensis, διδιότητα.

*virtus et Dei sapientia*⁹. Et : *Hic est Filius meus dicitur lectus*¹⁰. Et : *Tu es Christus Filius Dei viventis*¹¹. *Primogenitus autem appellatur ex summa sua erga creatam naturam humanitate : ejus quippe dictus etiam est primogenitus. Dictione autem, creavit*¹², significatur gratia quam in opera contulit : namque in illa creatur. Si ergo Unigenitus est uti revera est, vox ista, *primogenitus*, est sane explicanda. Sed si primogenitus est, Unigenitus dici non debet. Idem enim non potest Unigenitus et primogenitus esse, nisi ad diversa respiciat, ita ut Unigenitus quidem dicatur, quatenus ex Patre genitus est, quemadmodum dictum est : *primogenitus vero, quatenus singulari erga creatam naturam benignitate usus est, multosque sibi fratres reddidit. Certe, cum duo illa nomina inter se sint contraria, haud immerito possit affirmari nomen Unigeniti proprie magis Verbo convenire quandoquidem nullum aliud est Verbum, nulla alia sapientia, sed solus ipse verus est Patris Filius. Etenim, ut supra observavimus, nulla adjuncta causa, sed absolute de illo dictum est, Unigenitus Filius qui est in sinu Patris*¹³. At cum *primogenitus* dicitur, causa annexitur, creata non per natura, ut Paulus ipse his indicat verbis, *Quia in ipso creata sunt 420 omnia*¹⁴. Si porro universæ res creatæ, in illo sunt creatæ, alius certe est a rebus creatis, nec ipse res est creatæ, sed rerum creatarum creator.

63. Non ergo primogenitus vocatus est, quia ex Patre est genitus, sed quia in illo factæ sunt res creatæ. Quocirca quemadmodum ante res creatas ipse erat Filius per quem res creatæ factæ sunt : ita antequam primogenitus omnium rerum creatarum dictus est, nihilominus ipsum Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Verum ea impii eum non intelligent, hæc dictiando circumcursant : *Si omnium rerum creatarum primogenitus est, profectio ipse quoque una est e rebus creatis. Stulti ! nam contra, si omnium plane rerum creatarum primogenitus est, ergo alius est a rebus omnibus eratis. Nec enim dixit, primogenitus aliarum rerum creatarum, ne tanquam una e rebus creatis esse putaretur : sed scriptum est, omnium rerum creatarum, ut alius ab illis esse ostenderetur. Hinc*

⁹ I Cor. i, 24. ¹⁰ Matth. iiii, 17; xvii, 5. ¹¹ Matth. xvi, 16. ¹² Prov. viii, 92. ¹³ Joan. i, 18. ¹⁴ Celoss. i, 16.

(24) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, omittunt καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, nec ea legit Nannius.

(25) Felc. 2 et editi, κατάβασιν. Alii miss., συγκατάβασιν.

(26) Sic Seguerian. Reg. Anglic. et Felc. 4. Sed Anglic. τὸ omitit ante πρωτότοκος. Felc. 2, Μονογενῆς ἔστιν, ἐμρηνευέσθια πρωτότοκος. Alii et editio Commel., εἰ μὲν οὖν Μονογενῆς ἔστιν, μὴ ἔστω πρωτότοκος.

(27) Seguerian. Reg. Goblerian. et Felc. 1, 4 et 5, addunt, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν, quae in aliis et in editione Commel. desunt.

(28) Sic Seguerian. Basili. et Felc. 4. In aliis et editis μὲν deest. Ibid. Seguerian. et Felc. 4, τὸ Μονογενῆς.

σον διαιμέτει· καὶ, Ἐρ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (24), καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· καὶ, θύτος ἔστιν ὁ Υἱὸς μον ἀμαρτητός· καὶ, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζωτος. Τὸ δὲ, πρωτότοκος, εἰς τὴν κτίσιν ἔχει τὴν συγκατάβασιν (25)· αὐτῆς γὰρ καὶ πρωτότοκος ἐλέχθη. Καὶ τὸ, ἔκτισης, δὲ εἰς τὰ ἔργα τὴν χάριν ἔχει· εἰς αὐτὰ γὰρ καὶ κτίζεται. Εἰ μὲν οὖν Μονογενῆς ἔστιν (26), ὡσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἐμρηνευέσθια τὸ, πρωτότοκος· εἰ δὲ πρωτότοκος ἔστι, μὴ ἔστω Μονογενῆς. Οὐ δύναται γὰρ ὁ αὐτὸς Μονογενῆς τε καὶ πρωτότοκος εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς δόλο καὶ δόλο· ίνα Μονογενῆς μὲν διὰ τὴν Πατρὸς γέννησιν, ὡσπερ εἰρηται, πρωτότοκος δὲ διὰ τὴν εἰς τὴν κτίσιν συγκατάβασιν, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν (27). Ἀμέλει, τῶν δύο τούτων ἥρητῶν ἀντικειμένων ἀλλήλοις, κρατεῖν διὰ τοὺς εἴποις δικαιώς ἐπὶ τοῦ Λόγου τὸ τοῦ Μονογενοῦς μᾶλλον ιδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἔπειρον Λόγον, ἢ ἀλλην σοφίαν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Πατρός. Καὶ γὰρ, ὡσπερ ἐμπροσθεν εἰρηται, οὐ μετά τίνος συμπεπλεγμένης αἰτίας, ἀλλὰ ἀπολελυμένως μὲν (28) εἰρηται ἐπ' αὐτοῦ τὸ, Ὁ Μορογενῆς Υἱὸς δ ὁ ἦρ εἰς τὸν κατέποντον Πατρός· τὸ δὲ, πρωτότοκος, συμπεπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κτίσεως αἰτίαν, ἥν ἐπήγαγεν δ Ιησοῦς λέγων· Οὐτὶ δὲ αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. Εἰ δὲ πάντα τὰ κτίσματα (29) ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἀλλος ἔστι τῶν κτίσμάτων, καὶ κτίσμα μὲν οὐκ ἔστι, κτίστης δὲ τῶν κτίσμάτων (30).

63. Οὐ διὰ τὸ ἐξ Πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐκλήθη, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν. Καὶ ὡσπερ πρὸ τῆς κτίσεως ἥν αὐτὸς ὁ Υἱὸς, δι' οὐ γέγονεν ἡ κτίσις· οὕτω καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι (31) πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ἥν οὐδὲν ἥττον αὐτὸς ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἥν ὁ Λόγος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, περιέρχονται λέγοντες· Εἰ πρωτότοκος ἔστι πάσης κτίσεως, ὅηλον ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς ἔστι τῆς κτίσεως. Ἀφρονες! εἰ δὲ πάσης τῆς κτίσεως (32) πρωτότοκός ἔστιν, ἄρα πάσης τῆς κτίσεως ἀλλος ἔστιν. Οὐ γὰρ εἰρηκε, πρωτότοκός ἔστι τῶν ἀλλων (33) κτίσμάτων, ίνα μὴ ὡς εἰς τῶν κτίσμάτων εἰναι νομισθῇ· ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως γέγραπται, ίνα διλος τῆς κτίσεως εἰναι δειχθῇ. Ὁ γοῦν Ρουσθήν (34) οὐκ εἰρηται πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ, ἀλλα αὐτοῦ τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν ἀδελ-

(29) Anglican., κτίστα.

(30) Seguerian. et Reg.. τῶν πάντων. Editi et alii, τῶν κτίσμάτων.

(31) Seguerian. Felckman. 2 et 4, πρὸ τοῦ κληθῆ. Ibid. Seguerian. Goblerianus. Felckmanni 1 et 4, πάσης τῆς κτίσεως. Editi et alii, πάσης κτίσεως.

(32) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 4, ὅλος; πάσης τῆς κτίσεως. Basiliens. item, πάσης τῆς κτίσεως. Editi et alii, εἰ δὲ πάσης κτίσεως.

(33) Goblerian. Felc. 1, πάντων τῶν ἀλλων. Ibid. Seguerian.. μὴ ὡς εἰς τῶν κτίσμάτων εἰναι νομισθῇ. Editi, μὴ εἰς τῶν κτίσμάτων νομισθῇ.

(34) Regius, Basil. et Felc. 1, Ρουσθίν.

φῶν, ἵνα μὴ δόλος παρὰ τὰ τέκνα (35) τοῦ Ἰακὼβ εἰναι· Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ Ἀπόστολος οὐκ εἶρηκεν, Ἱνα γένηται πρωτότοκος πάντων, ἵνα μὴ δόλο (36) παρὰ τὸ ήμαν σῶμα φορεῖν νομισθῇ, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς διὰ τὴν δύοισι τῆς σαρκός. Εἰ τοίνυν καὶ δόλος εἰς ἣν τῶν κτισμάτων, εἴπεν ἀνὴρ ἡ Γραφὴ καὶ περὶ αὐτοῦ, διτο πρωτότοκος τῶν δόλων κτισμάτων ἐστι· νῦν δὲ, λεγόντων τῶν ἀγίων, διτο πρωτότοκος ἐστι πάσης τῆς κτίσεως; (37). ἁντικρὺς δείχνυται ἔλλος ὁν πάσης τῆς κτίσεως, καὶ μὴ κτίσμα δ τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι. Εἰ γάρ κτίσμα ἐστιν, ἐσται καὶ αὐτὸς (38) ἑαυτοῦ πρωτότοκος. Πώς οὖν δύναται, ὁ Ἀρειανός, καὶ πρώτος ἑαυτοῦ καὶ δεύτερος εἶναι; Ἐπειτα εἰ κτίσμα ἐστι, καὶ πάσα ἡ κτίσις διτο αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε, πᾶς δύναται καὶ κτίζειν τὴν κτίσιν, καὶ εἰς (39) εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ συνεστηκότων; Ἀπότου δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐπινοίας φαινομένης, ἐλέγχονται παρὰ τῆς ἀληθείας, διτο πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη διὰ τὴν τῆς σαρκός συγγένειαν· πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Πατρός, διτο ἡν τῷ δόλῳ αὐτοῦ οὐ μόνον τὰ πάντα συνέστηκεν (40), ἀλλ' διτο καὶ αὐτῇ ἡ κτίσις, περὶ ἣς εἴπεν δὲ Ἀπόστολος· Ἀπεκδεχεμένη τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν (41) τοῦ Θεοῦ, ἐλευθερωθήσεται ποτε ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φύσεως εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οὕτω δὲ αὐτῆς ἐλευθερωθείσῃ, ἐσται καὶ αὐτῆς μετὰ καὶ πάντων (42) τῶν τεκνοποιθέντων πρωτότοκος δὲ Κύριος, ἵνα, ἐν τῷ λέγεσθαι πρώτον (43) αὐτὸν, τὰ μετ' αὐτὸν διαμείνῃ, ὥστε περ ἐκ τίνος ἀρχῆς τοῦ Δόγου συνημένα.

καὶ post ipsum sunt perseverent, ut ipole quæ e Verbo tanquam ex aliquo principio pendeant.

64. Ἕγοῦμαι δὲ καὶ τοὺς διεθεῖτες αὐτοὺς ἐντραπήσεσθαι ἐκ τῆς ταιαύτης διανοίας· εἰ γάρ μὴ οὐτας ἔχοι, ὥστε περ εἴπομεν (44), ἀλλ' ὁς τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐν κτίσμασι πρωτότοκον αὐτὸν θελήσουσιν εἶναι πάσης τῆς κτίσεως, σκοπείτωσαν, διτο καὶ τῶν ἀλ-

A Ruben non dictus est primogenitus omnium liberorum Jacob, sed ipsius Jacob et fratribus¹⁴, ne alius a liberis Jacob esse existimaretur. Quia etiam de ipso Domino non dixit Apostolus, Ut sit primogenitus omnium, ne aliud corpus a nostro habere crederetur, sed, in multis fratribus¹⁴, ob suæ carnis cum nostra similitudinem. Igitur si etiam Verbum una esset e rebus creatis, sane Scriptura dixisset ipsum esse aliarum rerum creatarum primogenitum. Verum cum sancti dicant primogenitum illum esse rerum omnium creatarum, evidens profecto est Filium Dei alium esse ab omnibus creatis rebus, non autem creatum esse. Alioquin si creatus esset, ipse sui ipsius esset primogenitus. Qui ergo fieri potest, Ariani, ut idem ipse seipso prior et posterior sit?

B Insuper, si creatus est, resque universæ creatæ per ipsum factæ sunt, et in ipso consistunt, quomodo et res creatas creare et una ex rebus quæ in ipso consistunt potest esse? Quæ illorum commenta cum absurdâ esse luculenter pateat, certe a veritate ipsa convincuntur, quæ quidem nos docet, illum primogenitum in multis fratribus ob carnis cognationem vocatum fuisse, primogenitum vero ex mortuis, quia ex ipso et post ipsum mortuorum est resurrectio; denique primogenitum omnis creaturæ, propter Patris in homines benignitatem, per quam non solum omnia in ipsius Verbo constituta sunt, verum ipsa etiam creatura, quæ, ut ait Apostolus, revelationem filiorum Dei *exspectans, liberabitur a servitute corruptionis in libertatem glorias filiorum Dei*¹⁷. Cujus hoc pacto liberatæ nec noui omnium, qui filii facti fuerint, Dominus primogenitus futurus est, ut cum ipse primus dicitur, ea quæ post ipsum sunt perseverent, ut ipole quæ e

42 64. Sane nec ego dubitem quin ipsos etiam impios pudeat suæ hujusmodi sententiae. Nisi enim ita se res habeat, ut supra diximus, sed eum, natura creatum, inter res creatas velint esse rerum omnium creatarum primogenitum, animadverstant

¹⁴ Genes. xxxv, 23. ¹⁶ Rom. viii, 29. ¹⁷ ibid.

19, 21.

(55) Felck. 2, παρὰ τὰ τέκνα. Goblerian. et Felc. 1, παρὰ τὰ τέκνα νομισθῇ. Seguerian., παρὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἰακὼβ νομισθῇ.

(36) Regius et Felc. 5, δόλος. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, σῶμα φορεῖν νομισθῇ. Reg. Basil. Anglican. et Felc. 5, σῶμα εἶναι νομισθῇ. Editio Commel., σῶμα εἶναι νομισθεῖν. Paulo post Seguerian., Εἰ τοίνυν καὶ δόλος εἰς, εἰ μοξ, Γραφὴ καὶ περὶ αὐτοῦ. Editi et alii, Εἰ τοίνυν εἰς, εἰ, Γραφὴ περὶ αὐτοῦ.

(37) Seguerian. Gobler. et Felc. 1, πάσης τῆς κτίσεως. In ceteris et editis deest τῆς. Ibid. Seguerian. Gobler. Reg. Anglic. Felc. 1, 4 et 5, adiunt ἁντικρὺς δείχνυται ἀλλος ὁν πάσης τῆς κτίσεως, quæ in aliis et editione Commeliniana de-sunt. Anglicanus ibidem πάσης κτίσεως.

(38) Sic Seguerianus, Goblerianus, et Felckmanni 1. In aliis et editis deest αὐτὸς. Mox Goblerianus et Felc. 1, Πώς οὖν δύναται, ὁ οὗτος.

(39) Ei abest a Felc. 2 et 4. Ibid. Seguerian., οὖν ἐν αὐτῷ. Alii et editi, τῶν ἐν αὐτῇ.

(40) Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 4, συ-

έστησεν.

D (41) Seguerian. et Felckman. 4, τῶν υἱῶν, ut et habet Scriptura. Editi et alii, τῶν τέκνων. Ibid., ποτὲ abest a Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4.

(42) Gobler. et Felc. 1, Ἐσται αὐτῆς μετὰ τὰ πάντα. Felc. 5, ἐσται καὶ αὐτῆς μετὰ δὲ πάντων.

(43) Felckman. 5, πρωτότοκον. Ibid. Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, τὰ μετ' αὐτὸν διαμείνῃ, ὥστε περ ἐκ τίνος ἀρχῆς τοῦ Δόγου συνημένα. Felckman. 5, τὰ μετ' αὐτὸν συνημένα ὥστε περ ἐκ τίνος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Δόγου διαμείνῃ. Regius, πρώτων αὐτὸν, συνημένα ὥστε περ ἐκ τίνος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Δόγου διαμείνῃ. Alii et editi, τὰ μετὰ ταῦτα διαμείνῃ, ὥστε περ ἐκ τίνος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Δόγου συνημένα.

(44) Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 5, ὁς προσπομεν. Citeri et editi, ὥστε περ εἴπομεν. Paulo post Felc. 4, θέλουσιν, idemque et Seguerian. ac Felc. 5, πάσης τῆς κτίσεως. Editi et alii, πάσης κτίσεως.

se eo progressuros ut illum brutarum animalium rerumque inanimatarum fratrem et similem esse opinentur. Siquidem haec quoque partes sunt rerum omnium creatarum. Necesse est autem primogenitum solo tempore primum esse, genere vero et similitudine eundem esse ac omnes quorum est primogenitus. An non porro, cum haec dicunt, omnem prætergrediuntur impietatem? Quis vero haec illos dicentes ferat? aut potius quis vel talia cogitantes odio non prosequetur? Palam enim omnibus est neque eum propter se, tanquam si creatus esset, neque ob aliquam cognationem quam secundum naturam cum omnibus rebus creatis habeat, earum esset primogenitum appellatum: sed quatenus Verbum, cum res creatas initio effecit, se ad eas benigne accommodavit, ut fieri possent. Nec enim ejus naturam, quae purus et paternus est splendor, ferre potuissent, nisi se ad illas paterna benignitate accommodasset, iisdemque naturam ut essent dedisset. Alia autem ratio est, quod ejusdem Verbi benignitate, res creatæ filiorum dignitatem per ipsum consequuntur, ut illarum, sicuti diximus, modis omnibus primogenitus fieret, tum cum eas creat, tum cum ipse in orbem terrarum, omnium causa, introducitur. Namque ita scriptum est, *Cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei*¹⁴. Audiant Christi inimici, seque ipsi discordant, quod nimirum ejus in orbem terrarum ingressus, causa est cur omnium primogenitus sit appellatus. Quocirca Patris quidem Unigenitus est Filius, quoniam solus ipse ex illo est: est autem rerum creatarum primogenitus, quia omnes adoptione filii efficiuntur. Ut porro inter fratres primogenitus est, idemque ex mortuis, primitæ eorum qui dormierunt¹⁵, revixit: ita quia eum in omnibus primum locum decebat obtinere, ideo etiam principium viarum creatur, ut per illud incedentes, et per Filium qui ait: *Ego sum via et janua*¹⁶, ingressi, factique cognitionis Patris participes, nos etiam audiamus: *Beati immaculati in via, qui ambieroniam ipsi Deum videbunt*¹⁷.

¹⁸ Hebr. i, 6. ¹⁹ I Cor. xv, 20. ²⁰ Joan. xiv, 6; x, 7. ²¹ Psal. cxviii, 1. ²² Matth. v, 8.

(45) Felc. 2, et editi, ἀψύχων αὐτῶν. Cæteri miss.,
ἀψύχων αὐτόν. Ibid. Seguerian. Reg. Basil. Anglic.
Felc. 4 et 5, ὑπονοήσουσιν. Editi et alii, ὑπονοοῦσιν.

(46) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, τοιάυτα.

(47) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, où δ' èautov. Reg. et Felc. 5, où δ' èautov. Basil. et Anglic., où δ' autov. Cæteri et editi, où δ' èautov.

(48) Seguerian., et Reg., αὐτῆς. Alii et editi,
αὐτός.

(49) Seguerian. Σεγεριαν.

(50) Seguerianus, Goblerian. Felc. 4 et 4, ετι καὶ συχαταδόντος. In aliis et editis καὶ deest. Ibid. Reg., υποστείται ἡ κτίσις ἵνα καὶ, etc. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 4, καθάρηται εἰρηται. Felc. 4, καθάρηται. Editi et alii, καθάρηται εἰρηται. Ibidem, Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 4 et 4, κατὰ πάντα τένηται. Alii et editi, κατὰ πάντα γεγένηται.

(51) Felckm. 2, et editi, etc. τῆν, etc. Caxteri

Α γων καὶ τῶν ἀψύχων αὐτὸν (45) ἀδελφὸν καὶ διμοιν
ὑπονοήσουσιν εἶναι. Πάσης γὰρ τῆς κτίσεως καὶ
ταῦτα μέρη τυγχάνει δύντα· ἀνάκηξη δὲ τὸν πρωτό-
τον μόνῳ μὲν τῷ χρόνῳ πρώτων εἶναι, τῷ δὲ γένει
καὶ τῇ διμοιδήτῃ τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάντας. Πῶς
οὖν, καὶ τούτῳ λέγοντες, οὐ πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερ-
βάλλουσιν; "Η τίς ἀνέξεται τούτων ταῦτα (46) λε-
γόντων; ή πῶς καὶ μόνον αὐτοὺς ἐνθυμουμένους τοι-
αῦτα οὐ μισθεῖεν ἀν τις; Πᾶσι γάρ ἐστι δῆλον ὅτι
οὗτε δι' ἐαυτὸν (47), ὡς κτίσμα ὅν, οὐτε διὰ τὸ συγ-
γένειάν τινα κατ' οὐσίαν πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν
ἔχειν, πρωτότοκος αὐτῆς (48) ἐκλήθη· ἀλλ' ὅτι καὶ
κατ' ἀρχὴν μὲν δημιουργῶν δ' Λόγος τὰ κτίσματα,
συγκαταβένθη τοις γεννητοῖς, ἵνα γενέθω ταῦτα
δυνηθῇ. Οὐκ ἀν γάρ ἤνεγκεν (49) αὐτοῦ τὴν φύσιν
δικρατὸν καὶ πατρικὴν οὖσαν λαμπρότητα, εἰ μὴ φι-
λανθρωπίᾳ πατρικῇ συγκαταβάς ἀντελάβετο, καὶ
κρατήσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ἤνεγκε. Καὶ δεύτερον δὲ
πάλιν, ὅτι καὶ συγκαταβάντος (50) τοῦ Λόγου, υἱο-
ποιεῖται καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ· ἵνα καὶ αὐτῆς,
καθάπερ εἰρηται, πρωτότοκος κατὰ πάντα γένηται,
Ἐν τε τῷ κτίζειν, καὶ ἐν τῷ εἰσάγεσθαι ὑπὲρ πάντων
εἰς αὐτὴν (51) τὴν οἰκουμένην. Οὕτω γάρ γέγρα-
ππαι· "Οταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς
τὴν οἰκουμένην, λέρει· Καὶ προσκυνησάτωσαρ
αὐτῷ πάρτες ἀγρελοὶ Θεοῦ. Ἀκουέτωσαν (52) οἱ
χριστομάχοι, καὶ σπαραττέτωσαν ἁυτούς, ὅτι τὰ
εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐποίησε καὶ πρω-
τότοκον πάντων κληθῆναι· ὥστε τοῦ μὲν Πατρὸς εἶναι
Μονογενῆ τὸν Γίδην, διὰ τὸ ἔξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸν (53).
εἴναι, τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκον διὰ τὴν τῶν πάν-
των υἱοτοίσιν. Ός δὲ ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος, καὶ ἐκ
νεκρῶν ἀπαρχῇ τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη· οὕτως,
ἐπειδή περ ἐπρεπεν ἐπάντες τὸν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ
τοῦτο καὶ ἀρχὴ δόῶν κτίζεται· ἵνα, ταύτης (54) ἐπιβάν-
τες καὶ εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ λέγοντος, Ἐγὼ εἰμι ἡ
ὅδος καὶ ἡ θύρα, μεταλαβόντες τε τῆς περὶ τοῦ
Πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς· Μακάριοι
οἱ ἀμωμοι ἐν δόῳ (55), καὶ, Μακάριοι οἱ καθαροὶ
τῇ καρδίᾳ, διὰ αὐτοῦ τὸν Θεόν διηρεῖται.

Dmiss., εἰς αὐτὴν τὴν, etc. Ibid. Felc. 5, οὗτω γέ· γραπται. Item ibid. Seguerian. Gobtierian. Felc. 4 et 4. ὅταν εἰσαγάγῃ.

(52) Seguerian, ἀκουσάτωσαν. Alii et editi, ἀκουέτωσαν.
 (53) Αὕτων abest a Felck. 4. Ibidem, Felckman. 2 et editi, τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοχος. Cæteri mss. habent πυριπότερον.

(54) Basil. et Felc. 5, ταύτη. Mox Felc. 2, et editio Commel., Ἐγώ εἰμι ὁ Λόγος, pro Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός, ut habent alii mss. Ibid. Seguer., μεταλα-
βόντες τῆς τοῦ Πατρός, etc. Gobler. Felc. 1 et 4,
μεταλαβόντες τῆς περὶ τοῦ Πατρός, etc. Edit. et
alii, μεταλαβόντες τε τῆς περὶ τοῦ Πατρός, etc. Item
ibid. Seguer., ἀκούωμεν. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀκού-
ομεν. Ibidem Reg., ποτὲ καὶ ἡμεῖς. Felc. 5, ποτὲ
ἡμεῖς.

(55) Felckm. 5, addit, of πορευόμενοι ἐν νόμῳ
Κυρίῳ, quæ desunt in aliis et editione Commiss.
Ibidem, Goblerian. et Felckm. 1 omittunt ὅτι αὐ-

65: Τῆς ἀληθείας τούνυν δειξάστης μή εἶναι κατὰ A πρύσιν κτίσμα τὸν Λόγον, ἀκόλουθον λοιπὸν εἰπεῖν, πᾶς καὶ ἀρχὴ τῶν ὅδων εἴρηται. Ἐπειδὴ γάρ ἡ πρώτη ἡ διὰ τοῦ Ἀδὰμ ὅδος ἀπώλετο, καὶ ἀντὶ τοῦ παραδέσου ἔξεκλιναμεν εἰς τὸν θάνατον, τὸν σαμέν τε, Ἡγ̄ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτο ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγος βουλήσει τοῦ Πατρὸς ἐνδιδύσκεται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἦν ἐνέχρωσεν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ αἰματὶ τοῦ ἴδιου σώματος ἡσωποῦσῃ, καὶ ἐγκατέληγεν ἡμῖν ὅδος πρόσφατος καὶ ἔωσαρ, ὡς εἰρηκεν ὁ Ἀπόστολος (56), διὰ τοῦ καταπεπλευτοῦ, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Ὄπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησίν· Ὅστε εἰ τις ἐτοῦ Χριστῷ καὶ τῇ κτίσις, τὰ (57) ἀρχαῖα παρηλθεῖ, ιδού γέροντε τὰ πάντα καιρά. Εἰ δὲ καινὴ κτίσις γέγονεν, ἔδει ταύτης τῆς κτίσεως πρῶτην τινὰ εἶναι· ἀνθρώπος μὲν οὖν φίλος καὶ μόνον χοικὸς, οἷος γεγόναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβάσεως, οὐκ ἡδύνατο εἶναι. Καὶ γάρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει ἀπιστοὶ γεγόνασιν οἱ ἀνθρώποι, καὶ δι’ αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη· χρεία δὲ ἦν ἐλλού τοῦ ἀνανεούντος καὶ τὴν πρώτην, καὶ τὴν καινὴν γενομένην διατηροῦντος. Οὐχοῦν φιλανθρώπως (58) οὐχ ἑτερός τις, ἀλλ’ ὁ Κύριος, ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίσεται ὁδὸς, καὶ εἰκότως λέγει· Κύριος ἐκτισθεὶ με ἀρχήν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ (59), ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ὁ ἀνθρώπος πολιτεύηται, ἀλλ’ ὡς ἀρχῆς οὐσίας καινῆς κτίσεως, καὶ τὸν Χριστὸν ἔχοντες (60) ταύτης ἀρχῆς ὅδῶν, τούτῳ λοιπὸν ἀκολουθῶμεν λέγοντι· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός. Τοῦτο γάρ διδάσκων καὶ ὁ μαχάριος (61) Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κελοσσαῖς, Ἐλεγεν· Αὐτὸς ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἔκκλησίας, ὃς ἐστιν ἀρχὴ πρωτοκος ἐκ τῶν τεκνῶν, ἡ τοῦ γένηται ἐτοῦ πάσιν αὐτὸς πρωτεύων.

66. Εἰ γάρ, καθάπερ εἰρηται, διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν (62) λέγεται καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχὴ, τότε δὲ γέγονεν ἀνάστασις, ὅτε τὴν ἡμετέραν σάρκα τερπὸν δέδωκεν ἐκαπτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ· φανερὸν ἂν εἴη, ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, Ἐκτισθεὶ με ἀρχήν ὅδῶν (63), οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐνσωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι. Τοῦ γάρ σώματος ίδιον (64) ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ

¹⁹ Genes. iii, 19. ²⁰ Hebr. x, 20. ²¹ II Cor. v, 17. ²² Prov. viii, 22. ²³ Joan. xiv, 6. ²⁴ Coloss. i, 18.

τοὶ τὸν Θεὸν δικονται. In Felckm. 4, deest tantum τὸν Θεὸν.

(56) Goblerianus et Feleckman. 4, omittunt ὡς εἰρηκεν ὁ Ἀπόστολος. Μοx idem, et Seguerian. habent τουτέστι τῆς σαρκὸς.

(57) Sic mss. At editi, καὶ τά, etc. Μοx τὰ πάντα deest in Seguer. Ibid. Feleckman. 5, εἰ δὲ καὶ καινά.

(58) Sic Seguerianus, Goblerian. Feleckman. 1 et 4. At editi et alii, Οὐκοῦν ὁ φιλάνθρωπος.

(59) Seguerian. Goblerian. Feleckm. 1 et 4, adiunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, φασιν in aliis et editione Commel. desiderantur. Μοx Seguerian. Goblerian. Feleckm. 1 et 4, ἀνθρώπος πολιτεύεται. In aliis et editis δὲ deest.

A 65. Cum igitur ipsa declarat veritas Verbum natura non esse creatum, consequens est ut jam explicemus, quare principium viarum appellatum fuerit. Nempe quoniam perierat prima per Adamum via, nec amplius in paradisum tendebamus, sed ad mortem deflexeramus audieramusque, Terra es, et in terram revertaris ²⁵, idcirco clementissimum Dei Verbum, volente Patre, creatam carnem induit, ut quam primus homo, violata lege, morte afficerat, eidem, ²⁶ sui corporis sanguine, vitam redderet, nobisque viam novam et viventem per velamen, ut ait Apostolus ²⁷, id est, per carnem suam innovaret. Quod idem alibi his verbis significat, Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce omnia nova facta sunt ²⁸. Si porro nova creatura facta est, sane inter novas has res creatas primum aliquem esse oportuit: atqui merus homo et tantummodo terrestris, quales nos post violatam legem facti sumus, is esse non poterat. Namque in prima creatione infideles facti sunt homines, ac per eos prima illa perit creatura, et proinde opus alio erat qui et primam renovaret, et novam factam conservaret. Itaque non aliquis alias, sed Dominus mira benignitate principium novæ creaturæ creaturæ via, unde jure merito ait, Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua ²⁹, ut non jam secundum priorem illam vivat homo, sed ut exsistente jam principio novæ creaturæ, Christumque ejus viarum principium habentes, ipsum deinceps sequamur dicentem: Ego sum via ³⁰. Id ipse beatus Apostolus Epistola ad Colossenses his verbis docet: Ipse est caput corporis Ecclesia, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens ³¹.

C 66. Namque si, uti dictum est, ob resurrectiōnem ex mortuis ipse principium appellatur: tunc autem facta est resurrectio, cum nostra induitus carne se ipse pro nobis morti tradidit: planus utique fuerit his ejus verbis, Dominus creavit me initium viarum, non ipsius naturam sed corporum adventum significari. Mors enim ejus fuit D propria corporis, ac proinde quemadmodum mors

(60) Seguer. et Reg., ξόντες. Editi mendose, ξόντος.

(61) Seguerian. et Felckman. 4, διδάσκων ὁ μαχάριος. Goblerian. et Felc. 1, διδάσκων ὁ Ἀπόστολος. Alii vero et editi, διδάσκων καὶ ὁ μαχάριος.

(62) Basiliensis, ἀνάστασιν, ὅτε τὴν ἡμετέραν, omisis intermedii. Μοx mss., φανερὸν ὅτι καὶ. Editio Commel., φανερὸν καὶ ὅτι.

(63) Sic Seguerianus, Regius, Basiliensis, Goblerianus, Felckmanni 1, 4 et 5. Alii autem et editi, δόδων αὐτοῦ. Μοx αὐτοῦ abest a Felckman.

(64) Seguerian., ίδιος. Editi, ίδιον. In Basiliensi hæc desiderantur verba, ίδιος ἦν ὁ θάνατος, καὶ ὥσπερ τὸν σώματος.

est corporis propria, ita corporeæ præsentia pro- A prius sunt illa verba, *Dominus creavit me initium viurum suarum*. Cum enim Salvator hac ratione secundum carnem creatus sit, eorumque qui re-creantur factus fuerit principium, ac nostrum habeat primicias, humanam scilicet carnem quam assumpsit; convenienter post ipsum futurus creatur populus, de quo ait David: *Scribantur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum*¹⁹: et rursus psalmo vicesimo primo, *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt justitiam ejus populo qui nasceretur, quem fecit Dominus*²⁰. Nec enim amplius audituri sumus, *Quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini*²¹: sed, *ubi sum ego, et vos eritis*²²: adeo ut jam dicere liceat: *Ipsi enim factura sumus B creati in operibus bonis*²³. Præterea postquam opus D·i, id est homo, perfectus creatus, prævaricatione inops effectus est, et peccato mortuus; cum item dedecret Dei opus imperfectum remanere, unde sit ut omnes sancti psalmo centesimo trigesimo septimo Deuni hac de re ita precentur, *Domine, retribues pro me: Domine, opera 423 manuum tuarum ne despicias*²⁴: idcirco perfectum Dei Verbum, corpus imperfectum induit; atque in opera creari dicitur, ut pro nobis debito soluto, ea quæ homini deerant, per seipsum expletret atque perficeret. Deerant autem homini immortalitas et via ad paradisum. Hoc ipsum Salvator his verbis indicat: *Ego te glorificavi in terra: opus perfeci quod faciendum mihi dedisti*²⁵. Et iterum: *Opera quæ Pater mihi perficienda dedit: ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me*²⁶. Opera porro quæ sibi Patrem perficienda dedisse declarat, ipsa illa sunt in quæ creatur, ut in Proverbiis ait: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua*²⁷. Nam idem est dicere, *dedit mihi Pater opera, et, creavit me Dominus in opera*.

τὸν γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν (76), *"Ἐδωκέ μοι δὲ Πατὴρ τὰ ἔργα, καὶ, Ἐκτισέ με Κύριος* (77) εἰς ἔργα.

¹⁹ Psal. ci, 19. ²⁰ Psal. xxi, 32. ²¹ Genes. ii, 17. ²² Joan. xiv, 3. ²³ Ephes. ii, 10. ²⁴ Psal. cxxxvii, 8. ²⁵ Joan. xvii, 4. ²⁶ Joan. v, 36. ²⁷ Prov. viii, 22.

(65) Seguerian., παρουσίας. Editi et alii, οὐσίας. Mox Κύριος deest in Seguerian. et Felc. i.

(66) Seguerian. et Reg., γενομένου. Editi, γινομένου.

(67) Seguerian., αὐτή.

(68) Goblerian. et Felc. i, καὶ πάλιν, ἀναγγελήσεται.

(69) Sic Seguerian. et Basil. ut et habetur Genes. 2, 17. Reg., φάγησθε. Felc. 4, φάγηται, mendose. Editi et alii, φάγεσθε.

(70) Sic Seguerian. At alii et editi, χτισθέντες ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ ἔργοις. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, Πάλιν τε. Cæteri et editi, πάλιν δέ. Paulo post Goblerian. et Felc. 1, παραβάσεως, γέγονε.

(71) Sic Seguerian. Reg. et Anglican. At Goblerian. et Felc. 1, λέγοντος Δασίδ. Editi λέγοντες Δασίδ. Ibidein mss., cum edita Commel. et Parisiensi habent, ἐβδόμῳ. Editio autem Coloniensis, δύδῳ, nulla auctoritate, quod et passim aliis in Psalmorum locis commisit, secuta videlicet distin-

τιōnem Psalmorum quæ hodie in Græcis Scripturæ codicibus habent. At Athanasius Psalmos solet numerare, prout in Vulgata notantur. Item ibid. Seguer. Goblerian. et Felc. 1, Κύριε, ἀνταποδώσεις. Alii et editi, Κύριος ἀνταποδώσει.

(72) Seguer. δὲ τοι τούτο. Alii et editi, διὰ τούτο.

(73) Seguer., Gobler. Felc. 1 et 4, ἀποδίδούς, et paulopost, Ελειπε. Cæteri et editi, ἀποδούς, et Ελιπε.

(74) Πάλιν deest in Gobler. et Felc. 1.

(75) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτὰ τὰ ἔργα. Basil. Reg. et Anglic. ταῦτα τὰ ἔργα. Editi, ταῦτα ἔργα. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, δεδωκένται αὐτῷ. In alii et editis deest αὐτῷ.

(76) Seguer. Basil. et Felc. 4, τῷ εἰπεῖν. At in Seg. τὸ supra τῷ ascriptum est. Anglic. Gobler. et Felc. 1, τῷ εἰπεῖν. Fel. 5, εἰπεῖν tantum. Editi vero et alii, εἰ εἰπεῖν. Ibid. Basil., τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, καὶ ἔκτισέ με.

(77) Felc. 5, omittit Κύριος.

87. Πότε οὖν Ελασθέ τὰ ἔργα εἰς τὸ τελεῖωσαι, ὡς θεο-
μάχοι; Ἐκ γάρ τουτου καὶ τὸ, ἐκτιστε, γνωσθῆσται.
Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν, διεῖ ἐκ τοῦ μηδὲντος εἰς τὸ
εἶναι αὐτὰ ἐποίει (78), ἐκ τοῦ εἰπόντος, φεύγοδες ἐστιν·
οὐπω γάρ ἦν γενόμενα· φαίνεται δὲ λέγων, ὡς τὰς ἥδη
ἦντα λαμβάνων. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν πρὸ τοῦ γένηται οἱ Λό-
γοι σάρξ χρόνον εἰπεῖν εὐαγγές, ἵνα μὴ περιττή λοι-
πὸν αὐτοῦ ἡ ἐπιδημία φανῇ· τούτων γάρ χάριν καὶ
ἡ ἐπιδημία ἐγένετο (79). Οὐκοῦν λείπει λοιπὸν εἰπεῖν,
ὅτι, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος, τότε ἐλασθέ τὰ ἔργα· τότε
γάρ αὐτὰ καὶ ἐτελεώσεν, λασάμενος τὰ τραύματα
ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν (80) τὴν ἐκ νεκρῶν ἀν-
στασιν. Εἰ δὲ ὅτε γέγονεν ὁ Λόγος σάρξ, τότε ἐδόθη ἀυ-
τῷ τὰ ἔργα, δῆλον, ὅτι (81), ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος, τότε
καὶ εἰς τὰ ἔργα κτίζεται. Οὐκ ἀρά τῆς οὐσίας αὐτοῦ
οηματικόν ἐστι τὸ, ἐκτισεγ, ὡσπερ πολλάκις εἰρη-
ται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ γενέσεως. Τότε γάρ
διεῖ τὸ γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἀτελῆ καὶ
χωλὰ τὰ ἔργα, λέγεται σωματικῶς, ὅτι κτίζεται, ἵνα,
τελειώσας αὐτὰ καὶ ὀλόχληρα ποιήσας, παραστήσῃ
τῷ Πατρὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς εἰπεν δὲ Ἀπόστολος·
Μή ξουσαρ σπίλοιο ηρυτίδα, ή τι τών τοιούτων,
ἀλλ' ἵτα γί ἀρία καὶ ἀμωμος. Τετελεώτας οὖν ἐν
αὐτῷ καὶ ἀποκατεστάθη, ὡσπερ ἦν καὶ κατὰ τὴν ἀρ-
χὴν τεγονός (82), τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μεῖζον
μᾶλλον χάριτι· ἀναστάντες γάρ ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι
φεούμεθα θάνατον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ βασιλεύσομεν δεῖ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲ
τοῦ Θεοῦ Λόγος ίδιος καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὃν ἐνεδύσετο
τὴν σάρκα, καὶ γέγονεν ἀνθρωπος. Εἰ γάρ κτίσμα
ῶν ἐγεγένετο ἀνθρωπος, ἔμενεν οὐδὲν ἡττον δὲ ἀνθρω-
πος (83), ὡσπερ καὶ ἦν, οὐ συναφθεὶς τῷ Θεῷ. Πῶς
γάρ διὸ ποιῆμα ὄν, διὰ ποιήματος συνήγετο τῷ κτί-
στῃ (84); Ή ποιὰ βοήθεια παρὰ τῶν δμοίων τοῖς δμοίοις
γένοιτο δὲ, δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς βοήθειας;
Πῶς δέ, εἰπερ κτίσμα ἦν δὲ Λόγος (85), τὴν ἀπόφα-
σιν τοῦ Θεοῦ λῦσαι δυνατὸς ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὴν ἀμαρ-
τίαν, τεγραμμένου (86) παρὰ τοῖς προφήταις, διε-
τοῦτο Θεοῦ ἐστι; Τίς γάρ Θεὸς ὁπερ σὺν ἑξαλόρω
δμαρτίας, καὶ ὑπερβαλλων ἀροματας; 'Ο μὲν γάρ
Θεὸς εἰπε· Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· οἱ δὲ ἀν-
θρώποι γεγόνασι θνητοι. Πῶς τοινυ (87) οἶόν τε ἦν
παρὰ τῶν γενητῶν λυθῆναι τὴν ἀμαρτίαν; ἀλλ' ἐλυσέ
γε αὐτὸς δὲ Κύριος ὡς εἰπεν αὐτὸς, Εάν μη δὲ Υἱὸς
ὑμᾶς (88) ἐλευθερώσῃ· καὶ ἐδειξεν ἀληθῶς δὲ Υἱὸς
δὲ λευθερώσας, ὡς οὐκ ἐστι κτίσμα, οὐδὲ τῶν γενη-

A 67. Quondam igitur opera perficienda suscepit, o
Dei hostes? Hinc enim quid dictio *creavit* signifi-
cat, facile intelligetur. Si respondetis principio sus-
cepisse opera perficienda, cum illa e nihilo fecit
ut essent: falsum id utique est; neandum enim facta
erant. Atqui de his tanquam quæ jam essent appa-
ret eum loqui. Neque etiam fas est istud de tem-
pore intelligere quod prius fuit quam Verbum caro
ficeret, ne inutilis ejus videatur adventus, cum hu-
jusce rei causa advenerit. Itaque jam restat ut fa-
teamur tunc accepisse opera cum homo factus est.
Siquidem tunc illa perfecit, cum nostra sanavit
vulnera, nobisque ex mortuis resurgere concessit.
Quod si cum Verbum caro factum est, tunc ei data
sunt opera, lique ipsum, cum homo factus est,
B tunc quoque in opera esse creatum. Non ergo hoc
verbo, *creavit*, ejus natura significatur, ut saepius
dictum est, sed ortus ipsius corporeus. Tunc enim,
quod opera imperfecta et mutila peccato facta fue-
rant, creari secundum corpus dicitur, ut illis per-
fectis atque in integrum statum restitutis, Eccle-
siam Patri exhiberet non habentem maculam, ut ait
Apostolus, *aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut*
*sit sancta et immaculata*¹⁸. In illo ergo perfectum
est hominum genus, qualeque initio factum fuerat,
vel potius ampliore cum gratia restitutum atque
reparatum est. Siquidem ex mortuis excitati, mor-
tali non amplius pertimescimus, sed in Christo
semper in cœlis sumus regnaturi. Quod ideo conse-
quimur, quod ipsum Dei Verbum proprium atque
C ex Patre genitum carnem induit factusque homo
est. Nam si creatam cum haberet naturam, factus
postea fuisse homo: idem profecto quod antea
mansisset hominum genus, neque cum Deo conjun-
ctum fuisse. Qui enim res facta per rem factam
cum Creatore conjungi posset? Aut quid auxiliū
similibus posset dari a similibus, cum ipsa eodem
auxilio indigeant? Qui vero, si Verbum res creata
esset, posset Dei sententiam abrogare, peccatum
que dimittere, cum hoc Dei proprium esse scripse-
rint prophetæ? Nam, *Quis, Deus, similis tui, qui*
*auseris peccata, et transcendis iniquitates*¹⁹? Siquidem
Deus dixit: *Terra es, et in terram reverteris*²⁰,
eaque causa est cur homines facti mortales fuerint.
Quomodo igitur peccatum possent **424** res factæ
D solvere? Verum ipse solvit Dominus, ut idem ipse

²⁰ Ephes. v, 27. ²¹ Mich. viii, 18. ²² Genes. iii, 19.

(78) Reg. et Felc. 5, ἐποίησεν.

(79) Seguer., Εγίνετο.
(80) Seguerian. Sublat.

(80) Seguerian. Gohlerian. Felckman. 1 et 4, t.^{iv}. Editi et alii, πάστον.
(81) Sic Seguerian. Reg. Anglic. et Felc. 4. At
editio Campanella, Edicione, 1600, sive 1601.

(82) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felc. 2, 4 et 5,
γεγονός. Gobler. et Felc. 1, γεγονώς. Editi, γέγονε.

(83) Seguer., Εμενεν ἀν οὐδεν τῆτον ἀνθρωπος, ει ποχ, συναφθεις θεῷ.
(84) Seguer. Gabler. Eolo. I et II. εῶ κατέπη Αρ-

(84) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τῷ κτίστῃ. Anglican., τῷ κτίσματι, mendose. Alii et editi, τῷ κτίσαντι. Paulo post Seguer.. Gobler.. Anglican. et

D Feli. 1, δεόμενα καὶ αὐτὰ τῆς αὐτῆς. Editi et alii,
δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς.

(85) *Felicitan.* 2, et editio Commel., ἦν Λόγος.
Alii miss., ἦν δὲ Λόγος.

(86) Seguer. et Reg., γεγραμμένον.

(87) Seguer. et Reg., Πῶς τολνῦν. Editi, Πῶς
τράπ.

(88) Seguer. et Felc. 4, ἡμᾶς. Ibidem Seguerian., Regius, Goblerian., Felc. 1, 4 et 5, ἀληθῶς δὲ Υἱός δὲ ἐλευθερώσας, ὃς οὐκ ἔστι κτίσμα. Alii et editi, ἀληθῶς ὁ Υἱός δὲ ἐλευθερώσας, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα. Ibid, Felc. 5, γεγνητῶν.

ait, *Nisi Filius vos liberaverit⁴¹*, vereque ostendit Filius liberator se nec creatum nec factum esse, sed naturæ Patris, qui sententiam illam initio tulera, solusque peccata condonat, proprium esse Verbum et imaginem. Cum enim in Verbo dictum fuerit, *Terra es, et in terram reverteris*, valde congruenter per idem ipsum Verbum atque in ipso libertas et solutio damnationis facta est.

68. Atqui, inquietunt, etiamsi Salvator creatus esset, poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem. At simil modo ipsis ita occurri possit: Etiam sine ullo ejus adventu poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem. Verum attendere oportet quid sit hominibus utile, non autem quid in omnibus possit Deus. Namque etiam ante Noe arcam, homines qui peccaverant poterat interimere: tamen id non nisi post arcum fecit. Poterat quoque absque Moyse, solummodo dicere, populumque educere ex Ægypto: at id per Moysem fieri conveniebat. Poterat item Deus populum sine judicibus conservare: verum e re populi erat judices pro tempore habere. Quin etiam ipse Salvator poterat ab initio advenire; vel postquam advenit, poterat non tradi Pilato: attamen in fine saeculorum advenit, et quæsitus dixit, *Ego sum⁴²*. Quod enim ille facit, id hominibus expedit, nec aliter fieri decuit: quod autem et expedit et decet, id ipse curat et providet. Venit itaque non ut illi ministraretur, sed ut ipse ministraret⁴³, et nobis restitueret salutem. Certe tametsi legem e celo poterat enuntiare, viderit tamen hominibus conducere eam e monte Sina proferri: quod quidem fecit ut et Moyses posset ascendere, et illi, verba propius audiendo, facilius crederent. Verum tamen quanta cum ratione id factum fuerit, ex his perspicere licet. Si Deus pro sua potentia dixisset, solutaque esset maledictio: apparuisset quidem jubentis protestas, talisque factus fuisset homo qualis fuit Adam ante peccatum, qui nimirum gratiam extrinsecus acciperet, nec eam corpori connexam haberet. Enimvero cum istiusmodi esset Adam, in paradyso est collocatus: imo vero forte pejor factus est, quippe qui peccare didicerit. Quod si, eum talis fuisset, contigisset quoque ut a serpente decipereatur, Deum iterum jubere et maledictionem solvere opus fuisset, eoque modo nullum finem consecuta

τῶν, ἀλλὰ ίδιος Λόγος, καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποφηναμένου καὶ ἀφιέντος μόνου τὰς ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ γάρ εἰρηται ἐν τῷ Λόγῳ, *Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύσην, ἀκολούθως δι'* αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ λύσις (89) τῆς καταχρίσεως γεγένηται.

68. 'Αλλ' ἥδυνατο, φασί, καὶ κτισματος δυτος τοῦ Σωτῆρος, μόνον εἰπεν δ Θεὸς καὶ λῦσις τὴν κατάραν. Τὸ αὐτὸ δ ἀκούσασιεν καὶ αὐτὸ παρ' ἔτέρου λέγοντος: 'Ηδύνατο καὶ μηδ' ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεν δ Θεὸς καὶ λῦσις: τὴν κατάραν. 'Αλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελοῦν καὶ μὴ ἐν πάσι τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι· ἐπει (90) τὸ δύνατον καὶ πρὸ τῆς Νῷ κιβωτοῦ τοὺς τότε παραβάντας ἀνθρώπους ἀπολέσαι· ἀλλὰ μετὰ τὴν κιβωτὸν πεποίηκεν. 'Ηδύνατο καὶ χωρὶς Μωσέως καὶ μόνον εἰπεν, καὶ ἔξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ Αιγύπτου· ἀλλὰ συνέφερε διὰ Μωσέως. 'Ηδύνατο καὶ χωρὶς τῶν κριτῶν σώζειν τὸν λαὸν δ Θεός· ἀλλὰ συνέφερε τοῖς λαοῖς (91) κατὰ καιρὸν ἐγέρεσθαι κριτὴν αὐτοῖς. 'Ηδύνατο καὶ ἐξ ἀρχῆς δ Σωτῆρ ἐπιδημῆσαι, ή ἐλθὼν μὴ παραδοθῆναι Πιλάτῳ· ἀλλὰ καὶ ἐπι (92) συντελεῖται τῶν αἰώνων ἡλθε, καὶ ζητούμενος εἶπεν· 'Ἐγώ εἰμι· δ γάρ ποιεῖ, τούτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀλλως οὐκ ἐπρεπε γενέσθαι· καὶ διπερ δὲ συμφέρει καὶ πρέπει, τούτου καὶ πρόνοιαν ποιεῖται. 'Ηλθε γοῦν, οὐχ ἵνα ἐιακονηθῇ, ἀλλ' ἵνα διακονηθῇ, καὶ τὴν ἡμῶν ἐργάσηται σωτηρίαν. 'Αμέλει δυνάμενος (93) ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, εἶδεν, ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ Σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ Μωσῆς ἀναβῆναι δυνηθῇ, κάκείνοις (94) τὸν λόγον ἐγγύθεν ἀκούοντες, μᾶλλον πιστεῦσαι δυνηθῶσι. Πλὴν καὶ τὸ εὐλογὸν τοῦ γενομένου θεωρεῖν ἔχεστιν ἐντεῦθεν· Εἰ διὰ τὸ δυνατὸν εἰρήκει, καὶ ἐλέλυτο (95) ἡ κατάρα· τού μὲν κελεύσαντος ἡ δύναμις ἐπεδείκνυτο, ὁ μέντοι ἀνθρώπος: τοιοῦτος ἐγίνετο, οὗς ἦν καὶ δ Ἀδάμ (96) πρὸ τῆς παραβάσεως, ἔκωθεν λαδῶν τὴν χάριν, καὶ μὴ συνηρμοσμένην ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι· τοιοῦτος γάρ ἄν καὶ τότε τέθειτο ἐν τῷ παραδείσῳ· τάχα δὲ καὶ χείρων ἐγίνετο, οὗς (97) καὶ παραβαίνειν μεμάθηκεν. 'Ων τοίνους τοιοῦτος, εἰ καὶ παραπέπειστο ὑπὸ τοῦ δφεως, ἐγίνετο πάλιν χρεῖα προστάται τὸν Θεὸν καὶ λῦσις τὴν κατάραν· καὶ οὕτως εἰς ἀπειρον ἐγίνετο ἡ χρεία, καὶ οὐδὲν διττον οἱ ἀν-

⁴¹ Joan. viii, 36. ⁴² Joan. xviii, 5. ⁴³ Matth. xx, 28.

(89) Seguerianus et Felckm. 4, λύσις. Alii et editi, λύτρωσις.

(90) Seguer., ἐπιστ., et ibidem, πρὸ τῆς Νῷ κιβωτοῦ. Alii et editi, ἐπειδή, et, πρὸ τῆς κιβωτοῦ.

(91) Seguer., Basil., Gobler., Felc. 1 et 4, τοῖς λαοῖς. Alii et editi, τοῖς ἄλλοις.

(92) Seguer., Reg. et Felc. 4, ἀλλὰ καὶ ἐπι. Editi et alii, ἀλλὰ ἐπι.

(93) Felckman. 2, et editio Commel., ἀμέλει καὶ δυνάμενος. Alii mss., ἀμέλει δυνάμενος. Mox Seguerian., Reg., Anglican., Goblerian., Felckman. 1, 4 et 5, εἰδεῖ. Ceteri et editi, εἰδεῖ.

(94) Sic mss. At editio Commel., κάκείνοιν.

(95) Seguer., Gobler. et Felckman. 1, et 9, ἐλέλυτο. Alii et editi, λέλυτο. Mox Seguer., Reg., Anglic. et Felc. 2, ἐδείκνυτο. Ceteri et editi, ἐπεδείκνυτο. Seguer. paulo post, τοιοῦτος ἐγίνετο.

(96) Seguer., Gobler., Felc. 1 et 4, οὗς ἦν καὶ δ Ἀδάμ. Reg., Basil., Anglic. et Felc. 5, οὗς ἦν δ Ἀδάμ. Editio Commel., οὗς ἦν δ Ἀδάμ. Mox Seguerian. et Reg., καὶ μὴ συνηρμοσμένη. Alii et editi, καὶ μὴ συγχωρουμένην.

(97) Seguer., οὗς, alii et editi, οὗς. Mox Seguer., Anglican., Gobler. Felc. 1 et 4, εἰ καὶ παραπέπειστο. In aliis et editis deest xxi.

θρωποι ξμενον ὑπεύθυνοι· δουλεύοντες τῇ ἀμαρτίᾳ· δεὶς ἀμαρτάνοντες, δεὶς ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος· καὶ οὐδέποτε τὴν θεραπείαν τῷ θεῷ, σάρκες δύτες καὶ ταυτούς, καὶ δεὶς ἡττώμενοι· τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθετικαν τῆς σαρκός.

69. Ήδειν τε εἰ κτίσμα ἦν δὲ Υἱὸς, ξμενον δὲ θυρωπος οὐδὲν ἤτοι θνητός, μή συναπτόμενος τῷ θεῷ⁽⁹⁸⁾· οὐδὲ γάρ κτίσμα συνήπτε τὰ κτίσματα τῷ θεῷ, ζητοῦν καὶ αὐτὸν τὸν συνάπτοντα· οὐδὲ τὸ μέρος τῆς κτίσεως σωτηρία τῆς κτίσεως διν εἴη, δεδμενον καὶ αὐτὸν σωτηρίας. Ἰνα οὖν μηδὲ τοῦτο γένηται⁽¹⁾, πέμπει τὸν ἁυτοῦ Υἱὸν, καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, τὴν κτισθήν σάρκα λαβών· ἵν, ἐπειδὴ πάντες εἰσιν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ, ἄλλος δὲ τῶν πάντων, αὐτὸς ὑπὲρ πάντων τὸ θίσιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσενέγκῃ, καὶ λοιπὸν, ὡς πάντων δι' αὐτοῦ ἀποθανόντων, δὲ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῆ⁽²⁾ (πάντας γάρ ἀπέθανον ἐν Χριστῷ)⁽²⁾· πάντες δὲ δι' αὐτοῦ γένωνται λοιπὸν ἐλεύθεροι μὲν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς δι' αὐτῆς κατάρας, ἀληθῶς δὲ διαμείνωσιν⁽³⁾ εἰσαιτε ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρτίαν ἔνδυσάμενοι. Τοῦ γάρ Λόγου ἐνδυσαμένου τὴν σάρκα, καθὼς πολλάκις δέδειχται, πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ δφεως δι' διον κατεσθέννυτο ἀπὸ αὐτῆς· εἰ τι ἐκ τῶν σαρκικῶν κινημάτων ἀνεψύετο κακόν, ἔξεχόπτετο, καὶ συνανηρεῖται⁽⁴⁾ τούτοις δὲ τῆς ἀμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος, ὡς αὐτὸς δὲ Κύριός φησιν· Ἐρχεται δὲ ἀρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐδὲν εὐρόσκει⁽⁵⁾ ἐν ἑμοι· καὶ, Εἰς τοῦτο γάρ ἐφαρερώθη, ὡς ἔγραψεν δὲ Ἰωάννης, Ἰνα λύσῃ τὰ δρόγα τοῦ διαδόλου. Τεύτων δὲ⁽⁶⁾ λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκός, πάντες οὕτω κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκός τὴν θεραπεύθημεν, καὶ λοιπὸν συνήθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ λόγῳ. Συναφθέντες δὲ τῷ θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ τῆς ἀπομένομεν⁽⁷⁾, ἀλλὰ ὡς αὐτὸς εἰπεν, διου αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα· καὶ λοιπὸν οὔτε τὸν δρόν έτι φοβηθησόμεθα· κατηγήθη γάρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀκούσας· Ὑπαγε δύσω μου, Σατανᾶ· καὶ οὐτως ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· οὔτε δὲ⁽⁸⁾ γυναῖκα παραπεθουσαν φυλακήμεθα· Ἐρ γάρ τῇ ἀναστάσει οὔτε ταμοῦσιν, οὔτε ταμίζονται, ἀλλὰ εἰσὶν ὡς δῆγμειοι⁽⁹⁾· καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶνή κτίσις έσται· καὶ οὔτε ἄρεν, οὔτε θῆλυ, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν

⁽⁴⁴⁾ Joan. xiv, 30. ⁽⁴⁵⁾ I Joan. iii, 8. ⁽⁴⁶⁾ Joan. xiv, 3. ⁽⁴⁷⁾ Matth. ix, 10. ⁽⁴⁸⁾ Matth. xxii, 30. ⁽⁴⁹⁾ Galat. vi, 15. ⁽⁵⁰⁾ Galat. iii, 28.; I Cor. xv, 28.

(98) Seguer., ἐλευθεροῦντος ἀρχεσθέντες. Gobler., Feli. 1, 4 et 5, τὴν θεραπείαν δέδειχται. Cæteri et editi, τὴν θεραπείαν, σάρκες δύτες. Ibid. καὶ deest in Gobler. et Feli. 1.

(99) Seguer. et Feli. 4, συναπτόμενος θεῷ.

(1) Seguer. Ἰνα οὖν τοῦτο μή γένηται. Gobler. Feli. 1 et 4. Ινα οὖν μή τοῦτο, etc. Editi et alii, "Ινα οὖν μηδὲ τοῦτο, etc."

(2) Seguer., ἀπέθανον Χριστῷ. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. Feli. 1 et 5, δι' αὐτοῦ γέννωνται. Anglic. et Feli. 4, δι' αὐτοῦ γέννωνται. Alii et editio Commel., πάντες δὲ γέννωνται.

(3) Seguer., διαμένωσιν.

A esset necessitas, hominesque nihilominus rei man-sissent, ac peccato serviissent. Ita autem semper peccando, semper condonante opus habuissent, ac proinde nunquam fuissent liberati, cum ex se toti sint carnei, atque ob carnis infirmitatem legi semper succumbant.

69. Præterea si Filius res creata esset, homo nihilominus mortalis remaneret, utpote minime cum Deo copulatus. Nec enim res aliqua creata res alias creatas cum Deo potest conjungere, cum ipsa con-jungentem aliquem quærat. Neque pars aliqua creatæ naturæ salutem illi posset afferre ⁴²⁵ cum ipsa salute quoque indigeat. Quod ne fieret, Deus sui ipsius Filium misit, qui creata carnē assumpta factus est filius hominis, ut quoniam omnes rei essent mortis, ille qui aliis est ab omnibus, proprium corpus pro omnibus morti offerret, atque ita omnibus veluti per ipsum mortuis, et sententia ad-versum nos lata completeretur (omnes enim in Christo mortui sunt), et omnes deinceps a peccato et maledictione, quæ ex eo secuta est, per ipsum fierent liberi, vereque in perpetuum permanerent, immortalitate et incorruptione, postquam resurrexi-ssent, induiti. Namque postquam Verbum carnem induit, ut sæpe dictum est, ab ea extincius penitus est serpentis morsus, et quidquid mali exoriebatur ex carnis motibus, præcismū omnino est, ac denique ipsa mors peccati comes fuit simul interempta, ut ipse Dominus hujusmodi verbis declarat: *Venit princeps hujus mundi, et nihil in me invenit*⁴⁴. Et: *In hoc enim apparuit, uti scripsit Joannes, ut dissolvat opera diaboli*⁴⁵. His autem carne dissolutis, omnes propter carnis cognitionem liberati sumus, jamque nos etiam cum Verbo copulati fuimus. Porro cum Deo conjuncti, non amplius in terra remanebimus, sed, ut ipse dixit⁴⁶, ubi ille erit, nos quoque erimus, nec serpentem amplius sumus formidaturi. Profligatus enim ille est a Salvatore eum in sua carne persequente ac dicente, *Vade post me, Sata-na*⁴⁷: atque ita extra paradisum in ignem æternum est dejectus. Nec etiam ullæ muliebres illecebræ cavendæ nobis erunt: *In resurrectione enim nec nubent nec nubentur, sed sunt sicut angeli*⁴⁸. Et in Christo Jesu nova creatura erit⁴⁹, neque masculus aut femina, sed omnia et in omnibus erit Christus⁵⁰.

(4) Seguer., Gobler., Feli. 1 et 4, συνανηρεῖτο. Basili., Anglie., Reg., Feli. 2 et 5, συνανηρητο. Editi et alii, συναρθρητο.

(5) Gobler., Feli. 1 et 4, εὐρήσει. Ibid. Gobler. et Feli. 1, ἐν ἑρο. Εἰς τοῦτο γάρ, etc.

(6) Seguer., Gobler., Feli. 1 et 4, τούτων οὖν. Alii et editi, τούτων οὖν.

(7) Gobler. et Feli. 1, ἀπομένωμεν. Paulo post, Seguer., Gobler., Feli. 1 et 4, καὶ λοιπόν. Ibid. Se-guer., οὐδὲ. Editi et alii καὶ omittunt.

(8) Sic Seguer., Gobler., Feli. 1 et 4. At in aliis et editis δέ deest.

(9) Felckman. 5, ὡς οἱ δῆγμειοι.

Ubi autem Christus adest, quis timor vel quid periculi possit accidere?

70. Id autem factum minime suisset, si quid creatum esset Verbum. Nam diabolus, qui et ipse creature est, perpetuum cum creatura gessisset bellum, et homo quicunque suisset intermedius, morti semper subjectus suisset, quippe qui nihil haberet in quo et per quod cum Deo conjunctus liber fieret ab omni meta. Quocirca ipsa Veritas ostendit Verbum non esse e factis rebus, sed illarum potius esse auctorem. Ita enim corpus factum et humanum assumpsit, ut illud tanquam opifex reficeret, et divinum in seipso redderet, atque hoc pacto nos omnes ad illius similitudinem in cœlum introduceret. Atqui homo cum re creata conjunctus non potuissest divinus effici, nisi Filius verus Deus esset, neque homo se Patri sistere ausus esset, nisi is qui corpus induit, naturale et verum ejus esset Verbum. Ac quemadmodum nunquam a peccato et a maledictione liberati suissemus, nisi caro, quam induit Verbum, natura humana esset; ita nunquam homo divinus effectus suisset, nisi is qui caro factus est, natura esset verum et proprium Patris Verbum. Namque idcirco hujusmodi **426** copulatio facta est, ut eum, qui natura homo est, cum illo, qui natura Deus est, conjungeret, hocque pacto stabilis et firma esset ejus salus et, ut ita loquar, deificationis. Qui ergo Filium natura esse ex Patre aut ejus substantia propria esse insificantur, negent quoque eum veram humanam carnem ex Maria semper virgine accepisse. Nihil enim nobis hominibus profuisset, si nec Verbum verus et naturalis Dei Filius esset, nec vera esset caro quam assumpsit. Sed profecto veram accepit carnem, quantumvis fuerat Valentinus. Erat item et natura et verum Dei Verbum, insanient licet Ariani: atque in ea carne nostrum novæ creationis fuit principium, homo pro nobis creatus, qui et nobis viam illam, ut dictum est, renovavit.

(10) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, addunt **ἴστας**, quod in aliis et editis deest.

(11) Sic mss. At editio Commel., Πρὸς γάρ κτίσμα ἦν καὶ διάδολος.

(12) Anglic., γενήσεται.

(13) Seguer. Basil. Reg. Anglican. Gobler. Felc. 1 et 4, αὐτοῦ Λόγος. Cæteri et editi, αὐτοῦ δὲ Λόγος.

(14) Theodoretus Dialogo 2, qui ἀσύγχυτος, id est, inconfusus, inscribitur, hunc locum afferit cum hoc titulo, τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλέξανδρείας, ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγου δευτέρου. Exstat quoque in concilio Chalcedonensi parte III, cap. 1, pag. 829 postremæ editionis, ubi generatiū inscribitur, τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κατὰ αἱρέσων λόγου.

(15) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4, et Theodoretus. At concil. Chalced. omittit, τῆς κατάρας. Alii et editi habent, καὶ ἀπὸ τῆς κατάρας.

(16) Felc. 5, ἀτοῖς. Ibid. Seguer. Theodoret. et concil. Chalcedon., αὐτοῦ ἦν δὲ Λόγος. Editi et alii, ἦν αὐτοῦ Λόγος.

(17) Seguer. Felc. 4. Theodoret. et concil. Chalcedon., τῷ κατὰ φύσιν. Alii et editi, τῷ κατὰ φύσιν. Sic autem hunc locum vertit interpres concilii Chal-

cedonensis: *Idcirco namque talis est facta conexio, ut ei, qui juxta naturam divinitatis est, illum hominem, qui est humanæ naturæ, conjungeret. Ibi que desinit hic locus.*

70. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀντιτείνει, εἰ κτίσμα ἦν δὲ Λόγος. Πρὸς γάρ κτίσμα, κτίσμα ὡν καὶ διάδολος (11), εἶχεν δὲ τὴν μάχην· καὶ μέσος ὡν δὲ θνητῶν, ὑποπτος ἦν δὲ τῷ θανάτῳ, μὴ ἔχων ἐν φυλῇ δι’ οὐ συναφθεῖς τῷ Θεῷ ἐλεύθερος παντὸς φόβου γένηται (12). “Οθεν τῇ ἀλήθειᾳ δείχνυσται μὴ εἶναι τῶν γενητῶν τὸν Λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τούτων αὐτὸν δημιουργόν· οὕτω γάρ καὶ προσελάβετο τὸ γενητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, ἵνα, τοῦτο ὡς δημιουργὸς ἀνακαίνισας, ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ οὕτως εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ πάντας τὴν καθ’ ὅμοιότητα ἐκείνου. Οὐκ ἀν δὲ πάλιν θεοποιήθη κτίσματι συναφθεῖς δὲ θνητῶπος, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ἀληθινὸς δὲ Γένος· καὶ οὐκ ἀν παρέστη τῷ Πατρὶ δὲ θνητῶπος, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ Λόγος (13) δὲ ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα (14). Καὶ ὥσπερ οὐκ ἀν τὴν θεοπεράθημεν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς κατάρας (15), εἰ μὴ φύσει σάρκη ἦν ἀνθρωπίνη, ἢν ἐνεύσαπτο δὲ Λόγος· οὐδὲν γάρ κοινὸν ἦν τὴν πρὸς τὸ ἀλλότριον· οὕτως οὐκ ἀν θεοποιήθη δὲ θνητῶπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἰδιος (16) αὐτοῦ ἦν δὲ Λόγος, δὲ γενόμενος σάρκη. Διὰ τοῦτο γάρ τοιαύτη γέγονεν τῇ συναφῇ, ἵνα τῷ κατὰ φύσιν (17) τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἀνθρωπὸν, καὶ βεβαῖα γένηται τῇ σωτηρίᾳ (18) καὶ τῇ θεοποιήσις αὐτοῦ. Οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰναι φύσει καὶ ἰδιοι αὐτοῦ τῆς οὐσίας (19) τὸν Γίὸν ἀρνεῖσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου (20). Οὐδὲν γάρ πλέον τὴν κέρδος τοῖς ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀληθινὸς καὶ φύσει ἦν Γίὸς (21) τοῦ Θεοῦ δὲ Λόγος, μήτε ἀληθινὴ σάρκη ἦν, ἢν προσελάβετο. Ἄλλος γε ἀληθινὴ σάρκα, καὶ μαίνηται Οὐαλεντίνος· ἢν γάρ καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸς Θεὸς δὲ Λόγος, καὶ μαίνωται οἱ Ἀρειομάνται· καὶ ἐκείνη γέγονεν ἡμῶν τῇ ἀρχῇ (22) τῆς καινῆς κτίσεως, κτισθεῖς δὲ θνητῶπος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν δόδι τὴν ἡμῖν ἐκείνην ἔγκαινισας (23), ὥσπερ εἰρηται.

cedonensis: *Idcirco namque talis est facta conexio, ut ei, qui juxta naturam divinitatis est, illum hominem, qui est humanæ naturæ, conjungeret. Ibi que desinit hic locus.*

(18) Seguer. Reg. et Theodor. γένηται τῇ σωτηρίᾳ. Alii et editi, γένηται σωτηρίᾳ. Mox Seguer., Gobler. et Felc. 1, οὐκοῦν ἀρνούμενοι. Idem ibidem et Theodoretus, ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς. Alii et editi, ἀρνούμενοι μὴ τῇ τοῦ Πατρὸς.

(19) Sic Seguer. Reg. Theodoret. Gobler. Felc. 1 et 5. At aliis et editi, τῆς ιδίας οὐσίας. Ibidem Felckm. 4, αὐτοῦ Γίόν. Rursus ibid. Gobler. Felckm. 4, et Theodor., ἀρνησάσθωσαν. Item Theodoret. ibid., ἀρνησάσθωσαν ἀληθινὴν σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην. Editio Commel. et alii mss., ἀρνεῖσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην.

(20) Theodoret., Παρθένου. Ibiique locus desinit. Ibid. κέρδος abest a Felc. 2, et editione Commel.

(21) Seguer., ἀληθινὸς ἦν καὶ φύσει ἦν Γίός, etc.

(22) Sic Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1 et 4. At cæteri et editi, ἡμῶν ἀρχῆ.

(23) Seguerianus, Goblerianus, Felckmanni 1 et 4, ac Regius, ἔγκαινισας. Editi et alii, ἀνακαινίσας. Sed Felckm. 5, sic habet ὑπὲρ ἡμῶν ὥσπερ εἰρηται, omissis intermediis. Idem ibidem, οὗτε κτίσμα.

71. Οὗτοι οὖν κτίσμα ἔστιν ὁ Λόγος, οὗτοι Ἐργον· Α ταῦτα γάρ ἔστι κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ Ἐργον· καὶ εἰπερ κτίσμα καὶ ποίημα ἡν, ἥνδιν καὶ Ἐργον. Διὰ τοῦτο γῶν οὐδὲ εἰρηκεν· "Ἐκτισέ με Ἐργον· οὐδὲ, Σὺν τοῖς Ἐργοῖς ἐποίησεν, ἵνα μή τῇ φύσει (24) καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα εἶναι δόξῃ· οὔτε δι, Διὰ τὸ ποιῆσαι με Ἐργα, ἐκτισεν, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν κακόνοιαν τῶν ἀσεβῶν ὡς δργανον δι' ἡμᾶς γενόμενος νομισθῇ· ἀλλ' οὐδὲ δι, Πρὸ τῶν Ἐργων ἐκτισέ με, ἀνήγγειλεν, ἵνα μή, ὃσπερ ἔστι γέννημα δῶν πρὸ πάντων, οὕτω καὶ κτίζομενος πρὸ τῶν Ἐργων, ταῦτα ποιήσῃ (25) νομίζεσθαι τὸ, γέννημα, καὶ τὸ, ἐκτισεν· ἀλλὰ μετὰ παρατρήσεως ἀκριδοῦς, εἰς Ἐργα, εἰρηκεν· Ισον τῷ εἰτεῖν, Εἰς σάρκα με (26) πεποίηκεν ὁ Πατὴρ γενέσθαι δινθρωπον· ὅστε καὶ ἐκ τούτου πάλιν δείκνυσθαι, μὴ εἶναι Ἐργον αὐτὸν, ἀλλὰ γέννημα. 'Οις γάρ ὁ εἰσερχόμενος (27) εἰς οἰκίαν οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλὰ δόλος ἔστι παρὰ τὴν οἰκίαν· οὕτως δὲ εἰς τὰ Ἐργα κτίζομενος δόλος; ἀν εἴη τὴν φύσιν παρὰ τὰ Ἐργα· ἐπειδὲ εἰ καθ' ὑμᾶς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος Ἐργον ἔστιν, ὡς Ἀρειανοί, ἐν (28) ποιά δρα χειρὶ καὶ σοφίᾳ γέγονε καὶ αὐτός; Πάντα γάρ τὰ γενόμενα, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ γέγονε, λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· Ἡ χειρ μου ἐποίησε ταῦτα πάρτα (29)· τοῦ δὲ Δασιδ ψάλλοντος· Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν τῆν ἐθεμελίωσας, καὶ τὰ δργα τῶν χειρῶν σου εἰστὸν οἱ οὐρανοὶ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐκαστοτῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ φαλμῷ· Ἐμνήσθητη ημερῶν ἀρχαλων, καὶ (30) ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς Ἐργοῖς σου, ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων. Οὐκοῦν εἰ ἐν χειρὶ τοῦ Θεοῦ (31) τὰ ποιηματα εἰργάσθη, γέγραπται δὲ, δι, Πάρτα διὰ τοῦ Λόρου ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν· καὶ πάλιν, Εἰς Κύριος Ἰησοῦς, δι' οὐ τὰ πάρτα, καὶ δι· Ἔν αὐτῷ τὰ πάρτα συνεστηκεν· εἰδόλον, ὡς οὐκ ἀν εἴη δὲ Υἱὸς Ἐργον, ἀλλ' αὐτός ἔστιν ἡ χειρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σοφία. Τοῦτο γινώσκοντες καὶ οἱ (32) ἐν Βασιλῶν γενόμενοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ, ἐλέγχουσι τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν. Εἰπόντες γάρ (33)· Εὐλογεῖτε

71. Itaque Verbum nec res est creata, nec opus. Nam idem est res creata et facta, atque opus: unde si res creata et facta esset, esset quoque opus. Hinc non dixit: Creavit me opus, neque, Cum operibus fecit, ne natura et substantia res creata esse videretur: neque, Creavit me ad opera facienda, ne rursus eum tanquam organum nostri causa factum esse arbitraremur, quae prava est impiorum sententia: neque etiam dixit: Ante opera creavit me, ne quemadmodum est ante omnia genitus, ita quoque, si ante opera creatus diceretur, inde colligeretur idem significari vocabulis, genitus, et, creavit: verum cautissime addit, in opera, quod idem est ac si diceret: In carnem me fecit Pater, ut homo fierem. Unde ex hoc etiam loco evidens sit illius non opus, sed genitum esse. Nam ut qui domum ingreditur, non est pars domus, sed alius est ab domo: ita qui in opera creatur, alius sane est ab operibus. Alioquin si, ut putatis, o Ariani, Dei Verbum opus est, quanam, amabo, in manu et sapientia factum est? Nam omnia quae facta sunt, in manu et sapientia Dei facta sunt, ut Deus ipse ait: Manus mea fecit haec omnia³¹; et David: Et tu initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli³²; et rursus psalmo centesimo quadragesimo secundo: Memor sui dierum antiquorum, et meditatus sum in omnibus operibus tuis; in factis manuum tuarum meditabar³³. Itaque si in manu Dei facta sunt opera, scriptum autem est: Omnia per Verbum facta sunt, et sine ipso factum est nihil³⁴; et rursus: Unus Dominus Jesus, per quem omnia³⁵; et: In ipso omnia constituta sunt³⁶: clarum utique est Filium non esse opus, sed Dei manum et sapientiam. Quod cum non 427 ignorarent Babylonis martyres Ananias, Azarias et Misael, Ariaman, et ipsi impietatem redarguunt. Namque postquam dixissent, Benedicite, omnia opera Domini, Domino³⁷, ea quidem quae cum in cœli tum in terra existunt, atque universas res creatas tanquam opera recensuerunt: at

³¹ Isa. LXVI, 22. ³² Psal. CI, 26. ³³ Psal. CXLII, 5. ³⁴ Joan. I, 3. ³⁵ I Cor. VIII, 6. ³⁶ Coloss. I, 17. ³⁷ Dan. III, 57.

(24) Seguer. Gobler. Felckman. 1 et 4, μὴ τῇ φύσει. Alii et editi, μὴ φύσει. Paulo post Reg. Basili. Anglic. et Felc. 5, ποιῆσαι με Ἐργα. Seg. Gobler. Felc. 1 et 4, ποιῆσαι με τὰ Ἐργα, mendose scilicet pro, ποιῆσαι μετὰ Ἐργα. Alii vero et editi, ποιῆσαι μὲν Ἐργα.

(25) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, ποιῆσαι.

(26) Seguer. εἰς σάρκα με. In aliis et editis με deest. Editio Commel. ibi mendose, εἰς σάρκα. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὅστε καὶ τὰ τούτου. Alii et editi, ὅστε καὶ τὰ τούτου.

(27) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὁ εἰσερχόμενος. Basil. ὁ ἐργαζόμενος. Alii et editi, ὁ ἐργάζομενος. Paulo post, Felc. 4, ἀλλὰ δόλο.

(28) Sic Seguer., Felc. 2 et editi. At in cæteris mss. ἐν deest. Mox Felc. 2 et editi, γέγονε αὐτός. Alii mss. γέγονε καὶ αὐτός. Ibidem Seguerian. et Basiliens. Πάντα γάρ τὰ γενόμενα, ἐν τῇ χειρὶ καὶ τῷ σοφίᾳ. Anglican. Πάντα δὲ γέγονε, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Reg. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5, Πάντα γάρ τὰ γενόμενα Ἐργα ἐν χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Alii et

editi, Πάντα γάρ Ἐργα δὲ γέγονε, τῇ χειρὶ καὶ σοφίᾳ.

(29) Gohler. et Felc. 1, τὰ πάντα. Paulo post Seguer. καὶ Ἐργα τῶν χειρῶν. Ibidem Gohler. et Felckman. 1, καὶ αὐτός· Ἐμνήσθητη ημερῶν. Vox φαλμῷ D ibidem deest in Seguer. et Felc. 4.

(30) Καὶ abest a Seguer. Gobler. Felc. 4 et 4.

(31) Seguer. χειρὶ Θεοῦ. Mox idem et Gobler., Felc. 1 et 4, γέγραπται δὲ, ὅτι Πάρτα διὰ τοῦ Λόρου ἐγένετο. Alii et editi, γέγραπται γάρ, ὅτι Πάρτα διὰ τοῦ Λόρου γέγονε.

(32) Seguerian. et Reg. καὶ οἱ. In aliis et editis. deest καὶ ι�. Goblerian. et Felckman. 4, γενόμενοι πάντες ἐλέγχουσι.

(33) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editio Commel. γάρ οὐκιττυντι. Ibidem Seguerian. Reg. et Felckman. 4, τὰ Ἐργα Κύριον τὸν Κύριον. Alii vero et editi, τὰ Ἐργα τὸν Κύριον. Item ibidem, Seguer. et Felc. 4, τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ. At μὲν abest ab aliis et editione Commel. Ibidem Seguerian. Basiliens. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ ἐν τῇ γῇ.

Filiū prætermiserunt. Nec enim dixere: Benedic Verbum, et lauda, sapientia: nempe ut ostenderent res alias omnes et laudantes et opera esse, Verbum autem nec opus nec e laudantium esse numero, sed una cum Patre laudari, adorari, et Deum agnoscere, atque ejus quidem Verbum et sapientiam esse, operum vero creatorem. Id etiam Spiritus in Psalmis diuīcide admodum distinxit his verbis: *Rectum est Verbum Domini et omnia opera ejus in fide³⁸*; et alibi: *Quam magnifica sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti³⁹*.

πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐρ πιστεῖ· καθάπερ καὶ ἐν ἑπτέφω φησίν· Ως ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε·

πάντα ἐρ σοφίᾳ ἐποιήσας.

72. Atqui si Verbum opus esset, absque dubio in sapientia quoque suisset factum, nec ipsum Scriptura ab operibus discriminasset, neque illa quidem opera; hoc autem, Verbum et propriam Dei sapientiam appellasset. Cum autem Scriptura ipsum ab operibus secernat, docet profectio sapientiam esse operum effectricem, non vero opus. Eadem distinctione usus est Paulus Epistola ad Hebreos, ubi hæc scribit: *Vivum enim est Verbum Dei et efficax et acutius omni gladio ancipiēti, et perlingit usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum, et iudex cogitationum et meditationum cordis, nec ulla est creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quod nobis est sermo⁴⁰*. Ecce res quidem factas, creaturam, appellat: Filiū vero Verbum Dei esse novit, utpote qui alias sit a rebus creatis. Cum item addit: *Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quod nobis est sermo*, aliud certe eum ab omnibus esse significat. Hinc ille quidem judicat: singulæ vero res creatæ ei rationem referre tenentur. Ex eo etiam loco, ubi universa creatura nobiscum una dicitur congemere ut liberetur a servitute corruptionis⁴¹, Filiū alium a rebus creatis esse ostenditur. Enimvero si creatus esset, unus et ipse esset gementium, qui alio pariter opus haberet, a quo simul ipse cum omnibus filius efficeretur et liberaretur. Si porro res omnis creata congregemit ut liberetur a corruptione servitutis, ipse autem Filius non unus est gementium, nec indigentium liberate, sed ipse est qui omnes et filios efficit et liberos reddit, ut olim

³⁸ Psal. xxxii, 4. ³⁹ Psal. ciii, 24. ⁴⁰ Hebr. iv, 12, 13. ⁴¹ Rom. viii, 21, 22.

(34) Seguer. Anglican. et Felc. 4. οὐ γὰρ εἰρήκασιν. Goblerian. et Felc. 1, οὐ γὰρ εἰπασιν. Alii et editio utrumque omittunt.

(35) Καὶ προσχυνούμενος deest in Basil. Gobler. et Felckman. 1.

(36) Seguer. Reg. et Felc. 4 addunt, ἐν Ψαλμοῖς, quod in aliis et editis deest. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, μετὰ καλῆς τῆς. Basil. ibid. ὁ Λόγος φ τοῦ Κυρίου.

(37) Felc. 5 ἀν omittit. Mox Felc. 4, καὶ οὐχ ἀν διέστελλεν.

(38) Seguer. et Felc. 4, μέχρι. Basil. ibid. μελῶν. Paulo post, Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, omittunt καὶ ἐννοῶν καρδίας.

(39) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τὰ γενητὰ

Α πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὡς ἔργα κατέλεξαν· τὸν δὲ Γίδην οὐκ ὀνόμασαν· οὐ γὰρ εἰρήκασιν (34). Εὐλόγει, Λόγε, καὶ ὅμνει, σοφίᾳ ἣν δεῖξαν, διτὶ τὰ μὲν δόλλα πάντα υμνοῦντά ἔστι, καὶ ἔργα ἔστι· ὁ δὲ Λόγος οὐκ ἔστιν ἔργον οὐδὲ τῶν υμνούντων, ἀλλὰ σὺν τῷ Πατρὶ υμνούμενος, Λόγος μὲν αὐτοῦ καὶ σοφία ὡν, τῶν δὲ ἔργων δημιουργός. Τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν Ψαλμοῖς (36) μετὰ καλλίστης διαστολῆς εἰρηκεν, διτὶ Εὐθύνης ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ

72. Εἰ δὲ ἔργον ἦν ὁ Λόγος, πάντως ἄν (37) καὶ αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγεγόνει, καὶ οὐτε' ἀν διέστελλεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ Γραφὴ, οὔτε τὰ μὲν ἔργα ὀνόμαζε, τὸν δὲ Λόγον καὶ σοφίαν ίδιαν τοῦ Θεοῦ εὐηγγελίζετο. Νῦν δὲ, διαστέλλουσα τῶν ἔργων αὐτὸν ἡ Γραφὴ, δείκνυσιν, διτὶ τῶν ἔργων δημιουργός ἔστιν ἡ σοφία, καὶ οὐκ ἔργον. Ταύτη τῇ διαστολῇ καὶ ὁ Παιᾶς κέχρητας γράψων Ἐβραϊούς. Ζών γάρ ὁ Λόρος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάσαν μάχαιραν διστομού, καὶ δικτρούμενος ἄχρι (38) μερισμοῦ γυνῆς καὶ πτεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐρροῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφαρής ἐρώταιραντοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς δρθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λέγος. Ἰδού γάρ τὰ μὲν γενητὰ κτίσιν ὀνόματε (39). τὸν δὲ Γίδην Λόγον οἶδεν διτὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς δόλλου διτὰς αὐτοῦ παρὰ τὰ κτίσματα. Πάλιν δὲ λέγων· Πάντα δὲ (40) γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς δρθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόρος· ἀλλον αὐτὸν εἴναι σημαίνει τῶν πάντων. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ὁ μὲν κρίνει, τῶν δὲ γενητῶν πάντων ἔκαστος ὑπεύθυνός ἔστιν αὐτῷ διδόναι λόγον. Οὕτως δρα καὶ τῆς κτίσεως πάσης συστεναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, δόλος τῶν κτίσμάτων δείκνυται εἴναι (41) ὁ Γίδης. Εἰ γάρ ἡ κτίσμα, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς τῶν στεναζόντων, καὶ δεύμενος τοῦ νιοποιούντος καὶ ἐλευθεροῦντος καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων. Εἰ δὲ πᾶσα μὲν ἡ κτίσις συστενάζει ἐλευθερίας χάριν τῆς ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς δουλείας, δὲ Γίδης οὐκ ἔστι τῶν στεναζόντων, οὐδὲ τῶν δεομένων ἐλευθερίας, ἀλλὰ αὐτὸς ἔστιν ὁ νιοποιῶν (42) καὶ ἐλευθερῶν τὰ πάντα, λέγων τοῖς τότε Ιουδαίοις· Ὁ δὲ

D κτίσιν δυομάζει. Paulo post, Felc. 2 et editio Commel. διτες τοῦ παρά. Cæteri mss. διτος αὐτοῦ παρά.

(40) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1, 2 et 4, Πάντα δέ. Editi, Πάντα καὶ. Basil. omittit δέ et καὶ. Ibidem Felc. 2 et editio Commel. τῷ δρθαλμῷ. Alii mss. τοῖς δρθαλμοῖς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, αὐτὸν εἴναι σημαίνει. In aliis et editis deest εἴναι.

(41) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1. Ατ editi et alii εἴναι omittunt.

(42) Seguer. ἔστιν ὁ νιοποιῶν. Cæteri et editi, ἔστιν νιοποιῶν. Basil. ibid. δόλον, ὡς αὐτὸς ἔστιν νιοποιῶν. Mox Seguerian. ὁ δόλος.

δοῦλος οὐ μέρει ἐν τῇ οἰκῇ εἰς τὸν αἰώνα· ὁ δὲ νίδις μέρει εἰς τὸν αἰώνα· ἔταν οὖν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δητῶς ἀλεύθεροι διεσεσθε λευχότερον φωτὸς ἀποδείξεται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' Υἱὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος τοῦ Πατρός. Περὶ μὲν οὖν τοῦ, Κύριος ἐκτισθεὶς με ἀρχὴν δόδω, εἰ καὶ δι' ὀλίγων, ἀλλ' ικανά ἔστιν, ὡς γε νομίζω, πρόφρασιν περισσεῖν ταῦτα τοὺς λογιωτέρους πλείονα κατασκευάζειν εἰς ἀναίρεσιν τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως· ἐπειδὴ δὲ καὶ (43) τὸν ἔξις στέχον ἀναγνώσκοντες οἱ αἱρετικοί, κακῶς καὶ περὶ τούτου ἐνθυμούμενοι νομίζουσιν, ἐπειδὴ γέγραπται, Πρὸ τοῦ αἰώνος ἀθεμελίωσέ με, εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ μὴ εἰς τὴν ἐνστροφάν αὐτοῦ παρουσίαν εἴρησθαι καὶ ταῦτα (44), ἀναγκαῖον, καὶ τούτον τὸν στέχον διαλύσσεται, δεῖξε τὴν πλάνην ἔκεινων.

73. Γέργαρπται· Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἀθεμελίωσε τὴν γῆν· εἰ τούτην τῇ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελίωται (45), πῶς δὲ θεμελίῶν θεμελίοιται; Ἀλλὰ παροιμιῶν ἔστιν εἰρημένον καὶ τοῦτο· καὶ δεῖ καὶ τούτου τὸν νοῦν (46) ζητεῖν, ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι τῇ μὲν σοφίᾳ δὲ Πατήρ δημιουργεῖ, καὶ θεμελιοῖς τὴν γῆν εἰς τὸ εἶναι ἐδραῖαν καὶ διαμένειν αὐτήν· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία ἔθεμελιοῦτο (47) εἰς τὴν ζῆσ, ἵνα ἀρχὴ καὶ θεμέλιος τῆς καινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνακαίνισεως γένηται. Οὐκ εἰρήκε γοῦν οὐδὲ ἐν τούτοις (48), Πρὸ τοῦ αἰώνος Λόγου ἡ Υἱόν με πεποίησεν, ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔχῃ τοῦ ποιεισθαι· τούτῳ γάρ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ Υἱός ἔστι, καὶ περὶ τούτου τὰς Γραφὰς προηγουμένως ἐρευνῶν. Τοῦτο γάρ (49) καὶ τῶν ἀποστόλων ἐρωτθεῖντων δὲ Πέτρος ἀπεχρήνατο λέγων· Σὺ εἶ δὲ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ζωτοῦς (50)· τοῦτο γάρ καὶ δὲ πατήρ τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως ἐν πρώτοις ἡρώτησεν, Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ. Ἡδει γάρ, ὅτι τούτο ἔστιν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν· καὶ δεῖ, ἐὰν μὲν αὐτὸς ἡ δὲ Υἱός (51), τέλος ἔξι τὸ διαβολικὴ τυραννίς· ἐὰν δὲ κτίσμα ἡ, εἰς λοιπὸν καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ τοῦ Ἀδάμ τοῦ ἀπατηθέντος παρ' αὐτοῦ (51'), καὶ οὐδὲμιλα φροντὶς ἡν αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τότε Ιουδαῖοι ἡγανάκτουν, ὅτι δὲ Κύριος Ηὐδὼν Θεόν ἔσωτὸν καὶ Πατέρα Ιδίων ἐλεγεν ἔσωτον (52) εἶναι τὸν Θεόν. Εἰ γάρ ἡν ἔσωτὸν ἔνα τῶν κτισμάτων εἰρήκως, ἢ διτι Ηοήματα εἰμι, οὐκ ἔξενίζοντο ἀκούοντες, οὐδὲ βλασphemίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ρήματα, εἰδότες καὶ ἀγγέλων ἐπίδημιαν γενομένην πρὸς τὸν πατέρας· ἀλλ' ἐπειδὴ Υἱὸν ἔσωτὸν ἐλεγεν (53), ἐθεώ-

A Judæis aiebat ipse : *Servus non manet in domo in æternum : filius autem manet in æternum.* Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis⁴⁴: ex his profecto Iudeo ipsa clarius est Dei Verbum non creatum esse, sed verum et natura proprium Patris Filium. Hæc quæ de loco illo Proverbiorum, *Dominus creavit me initium viarum*⁴⁵, licet paucis dissenserimus, tamen, ut e. quidem reor, ampliorem doctioribus dicendi copiam adversus Arianam hæresim queunt suppeditare. Quando vero hæretici etiam sequentem hunc versum **428** male interpretantur, *Ante ævum fundavit me*⁴⁶, quæ scilicet verba de divinitate, non de ejus adventu corporeo dicta esse autuniant: necesse omnino est ut hunc etiam versum explicemus, illorumque errorrem patesciamus.

B

73. Scriptum est : *Dominus sapientia fundavit terram*⁴⁷. Si igitur sapientia terram fundavit, qui fieri potest ut is qui fundat, fundetur? Verum id etiam proverbi instar dictum est, ejusque nobis quærenda significatio est, ut cognoscamus Patrem sapientia creare et fundare terram, ut firma et stabilis permaneat : ipsam vero sapientiam nostri causa esse fundatam, ut videlicet nostræ novæ creationis et renovationis principium fieret et fundamentum. Hinc nec eo in loco ait: *Ante ævum Verbum vel Filiū me fecit, ne quasi initium, quo fieri coepisset, habere crederetur.* Namque id ante omnia quærendum est, si nempe Filius ipse est, eaque de re Scripturæ sunt præcipue scrutandæ. Id C enim cum interrogarentur et ipsi apostoli, Petrus ita respondit: *Tu es Christus, Filius Dei viventis*⁴⁸. Idem vero et ipse pater Arianæ hæresis in primis percunctatus est, *Si Filius Dei es*⁴⁹. Hoc enim veritatem et præcipuum nostræ fidei fundamentum esse non ignorabat, et, si ipse esset Filius, finem habituram esse diabolicam tyrannidem: sin autem creatus esset, unum quoque eum esse ex Adæ posteris quem olim decepit, proindeque nihil hoc curandum esse. Ea similiter de causa Judæi indignabantur, quod Dominus se Filium Dei, et Deum sui proprium Patrem diceret. Nam si se unam et creatis rebus vel factum esse dixisset, nihil illos perturbasset hujusmodi verba, nec impia esse iudicassent, utpote quibus non latebat angelos olim ad

⁴³ Joan. viii, 55. ⁴⁴ Prov. viii, 22. ⁴⁵ ibid. 23.

⁴⁶ Prov. iii, 19. ⁴⁷ Matth. xvi, 16. ⁴⁸ Matth. iv, 6.

(43) Anglican. ἐπειδὴ καὶ. Ibid. mss. οἱ αἱρετοῦ. Editi vero omitunt articulum οἱ. Item Ibid. Seguerian. Goblerian. Feli. 1 et 4, περὶ τούτου ἐνθυμούμενοι. Alii et editi, περὶ τούτου διανοούμενοι.

(44) Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, καὶ ταῦτα. Editi, καὶ ταῦτην. Ibidem Feli. 4, ἀναγκαῖον τούτον.

(45) Seguer. τὴν γῆν τεθεμελίωσε.

(46) Sic mss. At editio Commel. τοῦτον τὸν νοῦν.

(47) Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, ἀθεμελιοῦτο. Alii et editi, θεμελιοῦται. Paulo post Seguer. Reg. Basil. Goblerian. Feli. 1 et 4, ἀνακαίνισεως. Editi et alii, ἀνακαίνισεως.

D (48) Feli. 2 et editio Commel. omittunt ἐν τούτοις. At in aliis legitur. Mox Seguer. Υἱόν με πεποίησεν. In aliis et editi deest με.

(49) Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, Τοῦτο γάρ. Alii et editi, Τοῦτο δεῖ.

(50) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Feli. 1 et 4. Alii vero et editi, Θεού ζῶντος.

(51) Regius et Feli. quintus, ἐὰν μὲν οὗτος ἡ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Mox Seguer. διαβολικὴ τυραννία· ἂν δὲ κτίσμα ἡ, εἰς ἔστι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Ἀδάμ.

(51') Gobler. et Feli. 1, ὑπ' αὐτοῦ.

(52) Feli. 4, ἔσωτον.

(53) Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4, ἀλλ' ἐπειδὴ Υἱὸν ἔσωτὸν ἐλεγεν. Alii et editio Commel. Ἐπειδὴ οὗτον Υἱὸν Θεοῦ ἔσωτὸν ἐλεγεν.

suos patres accessisse. Verum quia se Filium dicebat, id non rei creatæ sed divinitatis ac paternæ naturæ notam esse perspiciebant.

74. Par itaque erat Arianos saltem suum imitari patrem diabolum, quidque rei esset inquirere, ita ut, si dixisset quidem, Verbum vel Filium me fundavit, idem sentirent atque nunc sentiunt: at si non haec ejus essent verba, ea quoque quæ non essent non comminiscerentur. Nec enim dixit, Ante ævum Verbum vel Filium me fundavit, sed tantum, fundavit me, ut nimis indicaret, quemadmodum jam observavi, non propter se, sed propter illos qui super ipsum ædificantur, haec, proverbii instar, locutum esse. Id optime intelligebat Apostolus cum ita scripsit: *Fundamentum aliud nemo potest posse, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus. Unusquisque autem videat quomodo superædificet* ⁴⁸. Porro necesse est ut tale sit fundamentum qualia sunt quæ super ipsum ædificantur, ut inter se possint apte congruere. Atqui ut Verbum, tales, qualis **429** et ipse est, qui secum convenienter habere non potest, quippe, cum sit unigenitus. At factus homo similes habet, quorum videlicet similem carnem assumpsit. Itaque secundum naturam humanam fundatur, ut et nos tanquam lapides pretiosi super ipsum ædificari possimus, et templum efficiamur sancti Spiritus in nobis habitantis. Cæterum ut ipse fundamentum est, nos autem sumus qui super ipsum ædificamur: ita etiam idem ipse vitis est, nos autem veluti palmites coherentes, non quidem secundum divinitatis naturam, nam hoc fieri nequit, sed secundum naturam humanam (necessus enim est vitis similes esse palmites), quia nos scilicet secundum carnem similes illius sumus. Quoniam vero hæretici nihil nisi humanum sapiunt, haud abs re fuerit eorum humanis exemplis eodem ex loco depromptis confutare. Itaque non dixit, Fundamentum me fecit, ne inde eum rem factam esse atque ortus principium habuisse suspicati hæretici, impietatis stabiliendæ

⁴⁹ I Cor. iii, 11, 10.

(54) Seguer. ἀλλὰ θεότητος. Alii vero et editi, ἀλλὰ καὶ θεότητος. Ibidem in codice Basiliensi haec exstat nota, ὅτι τὴν φύσιν τοῦ Υἱοῦ ἡτοι τὴν οὐσίαν οὐ λέγει ὄντικήν, ἀλλὰ πατρικήν καὶ ὡδὲ καὶ πρὸ τούτου ἐκάλεσεν αὐτὴν πατρικήν, ἵνα μὴ τρεῖς ζύστεις ἢ οὐδιάς τις τῇ ἀγίᾳ καὶ ὁμοούσιον Τριάδα νομίσῃ εἶναι τῇ τρεῖς θεότητας ὅλως: id est: *Filiū naturam sive essentiam non dicit filialem sed paternam: ipsamque hic et antea paternam appellavit, ne quis tres naturas rel. essentias sanctam et consubstantialem Trinitatem esse vel tres omnino divinitates existimet.*

(55) Sic Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4. At alii et editi, εἰρηκεν ὁ Λόγος, Υἱόν με, etc.

(56) MSS. ἑαυτοῖς, præter Feli. 2, qui, ut et editi, αὐτοῖς.

(57) Sic Seguerian. et Reg. Editi et alii, ἐποικοδομημένους.

(58) Seguer. γράφει λέγων. Gobler. et Feli. 1, εγενν. Editi et alii, γράφει, tantum. Ibidem Seguer. Gobler. et Felckman. 1, Θεμέλιον δὲ λογον. Alii et editi, Θεμέλιον γάρ δὲ λογον.

(59) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἐποικοδομεῖ,

Α ρουν μὴ κτίσματος εἶναι: τὸ τοιοῦτον γνωρίζει, ἀλλὰ θεότητος (54) καὶ φύσεως πατρικῆς.

74. Εδει τοίνυν τοὺς Ἀρειανοὺς, καὶ τὸν πατέρο ἐκατῶν τὸν διάβολον μιμουμένους, περιεργάζεσθαι· καὶ εἰ μὲν εἰργητε, ἀλλογον ἢ Υἱόν με (55) ἐθεμελίωσε, φρονεῖν, ὡς φρονοῦσιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως εἰργητε, μὴ ἐπινοεῖν ἑαυτοῖς (56) τὰ μὴ δύτα. Οὐ γάρ εἰργητε, Πρὸ τοῦ αἰώνος Λόγον ἢ Υἱόν με ἐθεμελίωσεν· ἀλλ' ἀπλῶς, ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δεξιῇ πάλιν, καθάπερ εἴπον, ὅτι οὐ δι' ἐκατῶν, διὰ δὲ τοὺς ἐποικοδομουμένους (57) ἐπ' αὐτὸν παροιμιῶδες καὶ τοῦτο λέγει. Τοῦτο γάρ εἰδὼς καὶ δι' Ἀπόστολος γράφει (58) · Θεμέλιον γάρ δὲ λογον οὐδεὶς δύναται θεῖται παρὰ τὸν κελμερον, διὸ ἔστι τὸ Ιησοῦς Χριστός. Ἔκαστος δὲ βλεπέτω, πῶς ἐποικοδομεῖ (59). Ἄναγκη δὲ τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οὐα καὶ τὰ ἐποικοδομούμενά ἔστιν, ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δυνηθῇ. Λόγος μὲν οὖν ὃν. ἢ Λόγος ἔστιν, οὐκ ἔχει τοιούτους, οἵδις ἔστι καὶ αὐτὸς (60), τοὺς συναρμολογουμένους αὐτῷ· μονογενῆς γάρ ἔστιν· ἀνθρωπος δὲ τενδρέμενος ἔχει τοὺς δμοίους, ὃν καὶ τὴν δμοίαν ἐνεδύσατο (61) σάρκα. Οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμελιοῦται, ἵνα καὶ τῆμεῖς ἐπ' αὐτὸν ὃς λίθοι τίμιοι ἐποικοδομεῖσθαι δυνηθῶμεν, καὶ γενώμεθα ναὸς τοῦ ἐν τῷ ήμεν (62) οἰκοῦντος ἀγίου Πνεύματος. Οὐστέρ δὲ θεμέλιος αὐτὸς, τῆμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτόν· οὕτως αὐτὸς πάλιν ἀμπελός ἔστιν, τῆμεῖς δὲ ὡς κλήματα (63) συνημμένα, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος· ἀδύνατον γάρ τοῦτό γε· ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· δμοια γάρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπελῷ· ἐπειτα καὶ τῆμεῖς δμοιοις κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν δντες αὐτοῦ (64). "Αλλαγετε ἀνθρώπινα φρονοῦντας τοὺς αἰρετικοὺς, ἀνθρωπίνοις παραδείγματι διελέγχειν προστήξει διὰ τῶν αὐτῶν λόγων. Οὐκ εἰργητε γοῦν, ὅτι Θεμέλιον (65) με πεποίηκεν, ἵνα μή, ὡς ποιήματος καὶ ἀρχῆν ἔχοντος αὐτοῦ τοῦ γίνεσθαι, καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὑρωσιν ἀνατίχυντον πρὸς ἀσέβειαν· ἀλλ' ὅτι Ἐθεμελίωσέ με. Τὸ δὲ θεμέλιούμενον θεμελιοῦται μὲν διὰ τοὺς ἐπιβαλλομένους ἐπ' αὐτὸν (66) λίθους· γίνεται δὲ οὐχ ἀπλῶς,

ut et habeat Scriptura. Alii et editi, οἰκοδομεῖ.

(60) Basiliensis, οὗτος ἔστι καὶ αὐτός. Ήτος αὐτεν verba desunt in Seguer. Gobler. Feli. 1 et 4. In editis et aliis καὶ deest. Ibid. Seguer., συναρμοζομένους. Alii et editi, συναρμολογουμένους.

(61) Seguerian. ἀνεδέκατο. Editi et alii, ἐνεδύσατο.

(62) Seguerian. ἐνοικοῦντος ἐν τῷ ήμεν.

(63) Seguerian. ὡς κλήματα. In aliis et editis deest ὡς.

(64) Sic Seguerian. Goblerian. Feli. 1 et 4. At Basil. τυγχάνομεν αὐτῷ. Alii et editi, τυγχάνομεν αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Goblerian. Feli. 1 et 4, ἀνθρώπινα. Alii et editi, ἀνθρωπίνως. Mox Goblerian. et Feli. 1, ἐλέγχειν.

(65) Sic Seguerian. Goblerian. Feli. 1 et 4. At Reg. Οὐκ εἰργητε, Θεμέλιον. Editi et alii, Οὐκ εἰργητε γοῦν, Θεμέλιον.

(66) Seguerianus, Goblerianus, Feli. 1 et 5, ἐπ' αὐτῷ. Reg. Basiliens. Anglican. Feli. 2 et 4, ἐπ' αὐτῷ. Alii et editi, ἐπ' αὐτόν.

ἀλλ' ὅταν ἐξ ὄρους μετενεχθῇ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ γῆς κατατεθῇ. Καὶ ἔως μὲν ἐν τῷ δρει λίθος ἔστιν, οὕτω τεθεμελίωται· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρεῖα ἀπαιτῇ, καὶ μετενεχθῇ (67), καὶ περιβάληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε λοιπὸν, εἰ λάβοι φωνὴν δὲ λίθος, εἶποι δέν· Νῦν θεμελίωσε με, (68) ὁ ἐξ ὄρους ὕδης μεταθεῖται. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Κύριος καὶ ὅτε τεθεμελίωται, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι (ἥν γάρ καὶ πρὸ τούτου Λόγος)· ἀλλ' ὅτε τὸ ήμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα, διπέρ ἐκ Μαρίας τμήθεν Ἐλασσ., τότε φηστν. (69) Ἐθεμελίωσε με· Ισον τῷ εἰπεῖν· Λόγον ἔντα με περιέβαλε γῆνιψ σώματι. Οὕτω γάρ δι τῆς θεμελιοῦται, τὰ ήμῶν ἀναδεχόμενος, ἵνα ἡμεῖς, ὡς σώσσωμοι συναρμαλογούμενοι καὶ συνθεθέντες ἐν αὐτῷ (70) διὰ τῆς δόμοιών της σαρκὸς, εἰς ἄνθρα τέλειον κατανήσαντες, ἀθάνατοι καὶ ἀφθαρτοὶ διαμείνωμεν. enim ille, qui nostra suscipit, nostri causa fundatur, ut nos, qui simile habemus corpus, carnis similitudine in illo aptati et colligati, in virum perfectum occurramus ¹⁰, immortalesque et incorrupti maneamus.

73. Τὸ δὲ, Πρὸ τοῦ αἰώνος, καὶ, Πρὸ τοῦ εἰρη γῆρας ποιῆσαι, καὶ, Πρὸ τοῦ δρη ἑδρασθῆται, μηδένα ταραττέτω (71)· πάνυ γάρ καὶ τοῦτο καλῶς συνῆψε τῷ, ἐθεμελίωσε, καὶ τῷ, ἔκτισε· τοῦτο γάρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἄπτεται. Ἡ γάρ περά τοῦ Σωτῆρος εἰς τῆς ήμᾶς γενομένη χάρες, δρτὶ μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἴπεν ὁ Ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ προητοίμαστο δὲ αὕτη καὶ πρὶν γενέσθαι τῆς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ (72) τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρηστὴ καὶ θαυμαστὴ πώς ἔστιν. Οὐχ ἐπρεπε τὸν Θεὸν ὑπερεργόν περὶ ήμῶν βουλεύεσθαι, ἵνα μὴ ὡς ἀγνῶν τὰ καδ' ήμᾶς φαίνηται. Κτίζων τοινύν ήμᾶς διὰ τοῦ ιδίου Λόγου δὲ τῶν δλων Θεός, καὶ εἰδὼς τὰ ήμῶν ὑπὲρ ήμᾶς, προγινώσκων τε, διετοί, καλοὶ γενόμενοι, ὑπερεργόν παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσδέμεθα, καὶ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβληθησόμεθα διὰ τὴν παρακοήν (73), φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὁν, προετοιμάζει ἐν (74) τῷ ὁδῷ Λόγῳ, δ' οὐ καὶ ἔκτισεν τῆς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ήμῶν οἰκονομίαν, ἵνα, κανὸν ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ δφεως ἐκπέσωμεν, μὴ τέλεον ἀπομείνωμεν νεκροί, ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ Λόγῳ τὴν προητοίμασμένην ήμῖν λύτρωσιν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι διαμείνωμεν, ὅταν αὐτὸς ὑπὲρ ήμῶν ἀρχὴ τῶν δδῶν κτισθῇ, καὶ δὲ πρωτότοκος τῆς κτίσεως γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀναστῇ. Τούτο Παῦλος δὲ μακάριος ἀπόστολος (75) γράφων διδάσκει· τὸ

¹⁰ Ephes. iv, 13. ¹¹ Prov. viii, 23-25. ¹² Tit. ii,

(67) Seguerian. omittit καὶ μετενεχθῇ.

(68) Sic Seguerian. Gobl. Felc. 1 et 4. In editis vero et aliis δεεστ. Ibidem Seguerianus, Gobl. et Felc. 1, Οὐχ οὐν καὶ ὁ Κύριος οὐχ ὅτε τεθεμελίωται. Felc. 4, οὐχοῦν ὁ Κύριος οὐχ ὅτε τεθεμελίωται. Cæteri et editi, Οὐχοῦν οὔτε ὁ Κύριος ὅτε θεμελιώταται.

(69) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglican. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5, et mox περιέβαλε. Alii vero et editi, τότε λοιπὸν θεμελίωσέ με, et, περιέβαλε.

(70) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 4, ἐν αὐτῷ. In aliis et editis ἐν δεεστ.

(71) Anglicanus, μηδένα μηδὲν ταραττέτω. Paulus post, Seguerian. et Felc. 4, καὶ τῷ ἔκτισε. Alii et editi, καὶ ἔκτισε.

A occasionem impudenter arriperent; sed dixit: *Fundarit me.* Porro quod fundatur, lapidibus super ipsum projectis fundatur, quod quidem non quovis modo perficitur, sed cum lapis e monte translatus, in imis terris collocatur. Nam quandiu lapis est in monte, nondum positus est in fundamentum. Cum vero exigente causa, translatus fuerit, et terra profundo coopertus, tunc si vox lapidi daretur, hæc utique posset dicere: *Qui me huc transtulit, nunc fundavit me.* Igitur ipse quoque Dominus, non tunc esse cœpit, cuin fundatus est (siquidem antea erat Verbum), sed postquam nostrum induit corpus, quod ex Maria desectum accepit, tunc dixit, *Fundavit me:* quod idem est ac si diceret: *Me, qui sum Verbum: terreno corpore cooperuit.* Sic enim illi, qui nostra suscipit, nostri causa fundatur, ut nos, qui simile habemus corpus, carnis similitudine in illo aptati et colligati, in virum perfectum occurramus ¹⁰, immortalesque et incorrupti maneamus.

B 75. Nemo vero his etiam loquendi modis conturbetur: *Ante ævum, et, Priusquam terram faceret, et, Antequam montes collocarentur* ¹⁰. Recte enim ista conjunxit cum verbis, *fundavit*, et *creavit*. Namque hæc ejus secundum carnem dispensationem spectant. Etenim gratia quæ nobis a Salvatore donata est, modo quidem apparuit, ut ait Apostolus ¹¹, exhortaque est postquam ipse advenit: verum antequam nos nasceremur, vel potius ante mundi constitutionem præparata fuit, cujus hæc causa et recta est et admiranda. Deum de nobis posterius deliberare minime decebat, ne res nostras ignorare videretur. Quocirca cum nos rerum universarum Deus per proprium Verbum crearet, et ea, quæ ad nos pertinent, supra nos prospiceret, prænosceretque nos postquam boni facti suissemus, legem violaturos, atque idcirco e paradiso expellendos: ille qui perhumanus et benignus est, in proprio Verbo, per quod nos creavit, **430** nostræ salutis dispensationem præparavit, ut videlicet, etiamsi continget ut a dæmonie circumventi eadremus, ne mortui penitus remaneremus, sed ut redemptionem et salutem in Verbo nobis præparata habentes, revivisceremus et immortales essemus, postquam ipse pro nobis principium viarum est creatus, et qui creaturæ primogenitus est, fratrum factus fuit primogenitus, et ipse, mortuorum

11.

D (72) Reg.. μᾶλλον δὲ πρό, etc. Editio Commel. μᾶλλον καὶ πρό, etc. Cæteri mss. μᾶλλον δὲ καὶ πρό, etc. Ibid. Seguerianus, Goblerianus, Felckm. 1 et 4, πρὸ καταβολῆς. Editi et alii, πρὸ τῆς καταβολῆς.

(73) Sic Seguerianus, Goblerianus, Felc. 1 et 4. At alii et editio Commel. διὰ τῆς παρακοῆς.

(74) Felc. 5 ἐν omittit. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4, ήμᾶς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ήμῶν οἰκονομίαν. Alii et editi, ήμᾶς περὶ τῆς σωτηρίωδους ήμῶν οἰκονομίας. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felckm. 1 et 4, ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ δφεως. Editi et alii, ἀπατηθέντες ἐκ τοῦ δφεως.

(75) Goblerian. et Felc. 4 omittunt δὲ μακάριος ἀπόστολος. Iudeo mox, διερμηνεύων φησι Τιμοθέῳ. Reg. φησι πρὸς τὸν Τιμόθεον.

primitiæ, revixit. Hæc ipsa est beati apostoli Pauli doctrina, qui illa Proverbiorum verba, *ante ævum*, et, *antequam terra fieret*, ita Epistola ad Timotheum interpretatur⁷³: *Collabora Evangelio secundum Dei virtutem, qui salvos nos fecit et vocavit vocazione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum proprium propositum et gratiam, quæ nobis data est in Christo Jesu ante æterna tempora, et nunc apparuit per adventum Salvatoris nostri Jesu Christi, qui mortem quidem destruxit, vitam autem illuminavit.* Et ad Ephesios: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo Jesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, qui prædestinavit nos in adoptionem per Jesum Christum in ipsum*⁷⁴.

76. Quomodo ergo nos elegit *antequam essemus*, nisi, ut ipse dixit, in ipso suissemus præsignati? Qui vero fieri potuit, ut nos, priusquam homines crearentur, in adoptionem prædestinaverit, nisi ipse Filius ante ævum fundatus esset, suscepta, nostri gratia, dispensatione? Vcl quomodo, ut subjicit Apostolus, *sorte sumus prædestinati*⁷⁵, nisi ipse Dominus ante ævum fundatus suisset, ita ut ipsi propositum fuerit omnem judicii adversum nos lati sortem carne suscipere, quo nos deinceps filii in ipso efficeremur? Quomodo item nos, qui nondum eramus, sed tempore existimus, ante æterna tempora accepimus, nisi gratia, quæ ad nos pervenit, in Domino suisset reposita? Hinc ille in judicio, cum uisu quisque pro suis factis mercedem est accepturus, dicit: *Venite, benedicti Patris mei: possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*⁷⁶. Quomodo igitur, vel in quo, *antequam essemus*, paratum est, nisi in Domino, qui ante ævum eam ob causam fundatus est, ut nos super ipsum tanquam ædificati, vitæ et gratiæ quæ ab illo oritur, velut apti lapides, participes essemus? Id autem eo factum est, quantum pie potest cogitari, ut, quemadmodum dixi, a morte temporaria excitati, perpetuo vivere possimus, quod nobis nequaquam licuisset qui terreni sumus

⁷³ II Tim. 1, 8-10. ⁷⁴ Ephes. 1, 3-5. ⁷⁵ ibid. 11.

A γάρ ἐν ταῖς Παροιμίαις, Πρὸ τοῦ αἰώνος, καὶ, Πρὸ τοῦ τὴν γῆν τερέσθαι, διερμήνεων, οὐτω φησὶ πρὸς μὲν Τιμόθεον· Συγκακοπάθησο τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσατος ἡμᾶς καὶ καλέσατος κατήσει ἀγῶνα· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν (76), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἴδιαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸς χρόνων αἰώνων, φανερωθεῖσαν δὲ τοῦ διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταρρήσατος μὲν τὸν θάρατον, φωτίσαντος δὲ τὴν (77) ζωὴν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους· Εὐλογητὸς δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ λογίσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (78)· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸς καταβολῆς κόσμου εἰραι Β ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατ' ἐπώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς νιοθεσταρ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν (79).

76. Πῶς οὖν ἐξελέξατο, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς ἐργάζειν, ἐν αὐτῷ ἡμεν προτετυπωμένοι; Πῶς δὲ δλῶς, πρὶν ἀνθρώπους κτισθῆναι, ἡμᾶς προώρισεν εἰς νιοθεσταν (80), εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Υἱὸς πρὸ τοῦ αἰώνος τεθεμελίωτο, ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; Ή πῶς, ὡς ἐπιφέρει λέγων δὲ Ἀπόστολος, ἀληηρώθημεν προορισθέντες, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Κύριος, πρὸ τοῦ αἰώνος ἡν θεμελιώθεις, ὡστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν πάντα τὸν καθ' ἡμῶν κλῆρον τοῦ κρίματος (81) ἀναδέξασθαι διὰ τῆς σαρκὸς, καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ νιοποιηθῆναι; Πῶς δὲ καὶ πρὸς χρόνων αἰώνων ἐλαμβάνομεν, μήπω γεγονότες, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες (82), εἰ μὴ ἐν τῷ Χριστῷ (83) ἡ ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις; διὸ καὶ ἐν τῇ κρίσει, ὅταν ἔχαστος κατὰ τὴν πρᾶξιν (84) ἀπολαμβάνῃ, φησὶ· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου· καὶ ηροομήσατε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ μητροπολίτην πρὸ καταβολῆς κόσμου. Πῶς οὖν ἡ ἐν τίνι, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ πρὸ αἰώνος εἰς τοῦτο θεμελιώθεντι, ἵνα ἡμεῖς, ὡς ἐπ' αὐτὸν ἐποικοδομούμενοι; (85), μεταλάβωμεν, ὡς λίθοι εύάρμοστοι, τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς τε καὶ χάριτος. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ὡς γε μετρίως (86) ἐπέρχεται τινὶ νοεῖν εὔσεβως, ἵνα, καθὰ προείπον, ἀναστάντες ἀπὸ τοῦ πρὸς διλήγον θανάτου, αἰώνιας ζῆσαι (87) δυνηθῶμεν· οὐχ ἀν δυνηθέντες ἀνθρώποι τυγχάνοντες ἀπὸ

⁷⁷ Matth. xxv, 34.

(76) Regius et Felc. 5 omittunt, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλά. Ibidem, pro ἴδιαν, Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, habent οἰκεῖαν. Seguerian. præterea τὴν omittit.

(77) In Seguerian. τὴν deest, et in Graeco Scripturae textu.

(78) Ἰησοῦ abest a Seguerian. et Scriptura. Mox Seguerianus. Goblerian. Felc. 1 et 4, cum Scriptura, ἐν αὐτῷ. Editi et alii, έαυτῷ.

(79) Seguerian. Basil. Goblerian. et Felc. 1, cum Scriptura, αὐτόν. Alii et editi, έαυτόν.

(80) Felc. 2, et editio Commel. omittunt εἰς νιοθεσταν, quod habent alii mss. Paulo post, Goblerian. et Felc. 1, Η τῶς, ὡς φησιν Ἀπόστολος.

(81) Goblerianus et Felckm. 1, Πνεύματος. Mox

D iidem et Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, ἐν αὐτῷ νιοποιηθῆναι. Cæteri et editi, τὸν αὐτῷ ζωοποιηθῆναι.

(82) Hæc verba, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, desunt in Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4.

(83) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, Κυρίῳ. Editi et alii, Χριστῷ.

(84) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, τάξιν. Basil. κρίσιν. Alii et editi, πρᾶξιν.

(85) Seguerianus et Reg. ἐποικοδομούμενοι. Alii et editi, οἰκοδομούμενοι.

(86) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ὡς γε μετρίως. In aliis et editis, γε deest. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ἐπέρχεσθαι.

(87) Sic mss. At editi, ζῶσσα:, mendose.

τῆς, εἰ μὴ πρὸ τοῦ αἰώνος ἡνὶ προετοιμασθεῖσα ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἡ τῆς ζωῆς καὶ (88) σωτηρίας ἐπὶ τοῖς. Οὐκοῦν εἰκότιως ἐπιβαίνων δὲ Λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν εάρκα, καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος ἀρχὴ δόδυν εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεμελιοῦται οὖτας, ὥσπερ ἡνὶ ἐν αὐτῷ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς, καθάπερ εἰρηται (89), πρὸ τοῦ αἰώνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν· τίνα καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ δρη, καὶ τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρέλθη ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ ἐνεστῶτος (90) αἰώνος, μὴ κατ' αὐτὰ παλαιωθῆνεν καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ δυνηθῶμεν καὶ μετὰ ταῦτα ζῆν, ἔχοντες τὴν πρὸ τούτων ἐτοιμασθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ, κατ' ἐκλογὴν, ζωὴν τε καὶ εὐλογίαν πνευματικὴν. Οὕτω γάρ δυνηθόμεθα μὴ πρόσκαρον ἔχειν ζωὴν (91), ἀλλὰ μετὰ ταῦτα διαμεινᾶς ζῶντες ἐν Χριστῷ· ἐπειδὴ καὶ πρὸ τούτων, ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐτεθεμελίωτο καὶ τρομέστο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (92).

77. Οὐδέ γάρ οὐδὲ ἐν ἀλλῷ θεμελιωθῆναι τὴν ζωὴν τοῦν ἔπειτεν ἡ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ πρὸ αἰώνων δυτι, δι' οὗ καὶ οἱ αἰώνες γεγόνασιν, ἵν' ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς οὐσίας, δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομῆσαι ζωὴν. Ἀγαθὸς γάρ δὲ Θεός· ἀγαθὸς δὲ ὁν δέ, τοῦτο (93) βεβούληται, γινώσκων τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ φύσιν χρήσουσαν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε καὶ σωτηρίας. Καὶ ὥσπερ δὲν εἰ τις ἀρχιτέκτων σοφὸς, προθέμενος οἰκίαν οἰκοδομεῖν, βουλεύεται ἄμα, ἵνα, ἐάν ποτε καὶ φθαρῇ μετὰ τὸ γενέσθαι ταῦτα, (94), πάλιν ἀνανεώσηται, τούτῳ δὲ βουλευόμενος προετοιμάζει, καὶ δίδωσι τῷ ἔργασταμένῳ τὴν εἰς ἀνανέωσιν (95) παρασκευήν, καὶ γίνεται πρὸ τῆς οἰκίας ἡ τῆς ἀνανεώσεως προπαρασκευή· τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ ἡμῶν ἡ τῆς ἡμετέρας (96) σωτηρίας ἀνανέωσις θεμελιοῦται ἐν τῷ Χριστῷ, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακτισθῆναι (97) δυνηθῶμεν. Καὶ η μὲν βουλὴ καὶ ἡ πρόθεσις πρὸ τοῦ αἰώνος ἡτοιμάσθη· τὸ δὲ ἔργον γέγονεν, ὅτε ἡ χρεὰ ἀπῆτησε, καὶ ἐπεδήμησεν ὁ Σωτὴρ· αὐτὸς γάρ δὲ Κύριος ἀντὶ πάντων ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, προσλαμβάνων (98) ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἡρκεὶ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ καὶ δρθῆν εἶναι τὴν τοῦ βρητοῦ διάνοιαν. Ἐπειδὴ δὲ διερευνόμενον τὸ βῆτόν (99), δρθὸν ἔχει πανταχόθεν

⁷⁶ Prov. viii, 23-25. ⁷⁷ Hebr. 1, 2.

(88) Seguerian. Goblerian. Felck. 1 et 4, omittunt ζωῆς κατ'. Ibidem Seguerian. εἰ οὐτῶς.

(89) Seguerian. Goblerian. et Felck. 1, καθάπερ προερχοται. Alii et editi, καθάπερ είρηται.

(90) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1, 4 et 5. At Reg. ἐνδικτὸς ἐστῶτος. Alii et editio Commel. συντελεῖται τοῦ αἰώνος. Seguer. ibidem, κατὰ ταῦτα.

(91) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At alii et editi. Εἴχει τὴν ζωὴν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἀλλὰ μετά, etc. Alii et editi, ἀλλὰ καὶ μετά, etc.

(92) Seguer. et Felck. 4, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. In aliis et editis deest Ἰησοῦ. Ibidem Gobler. et Felck. 4, οὐδὲ γάρ ἐν ἀλλῳ. Mox üdem et Seguer. ac Felck. 4, οὐτὶς τῷ Κυρίῳ. Alii et editi, εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ.

(93) Gobler. et Felck. 1, Ἀγαθὸς γάρ δὲ Θεός ὁν δέ, τοῦτο.

(94) Felck. 4, τοιαύτην. Mox idem et Seguer. Gobler. ac Felck. 1, τοῦτο δὲ βουλέμενος. Editi et

A homines, nisi ante ævum nobis spes vitae et salutis in Christo esset præparata. Itaque jure merito Verbum in nostram veniens carnem, in eaque principium viarum in opera sua creatum, hac ratione, ut erat in ipso Patris voluntas, fundatur, sicuti commemoratum est, ante ævum, et antequam terra fieret, et montes collocarentur, fontesque scaturirent⁷⁸, ne scilicet, cum terra, montes, 431 rerumque apparentium figuræ in fine præsentis ævi præterierint, nos, similiter, ut illa, vetustate conficeremur; sed potius ut etiam postea vivere valeremus, utpote qui nobis ante res illas præparatam in ipso Verbo habeamus secundum electionem vitam et benedictionem spiritualem. Sic enim vitam minime fluxam licebit consequi, constanterque in Christo vivemus, quoniam ante illa omnia vita nostra in Christo Jesu fundata et parata fuerit.

B 77. Nec enim in alio quam in Domino qui est ante sæcula, et per quem facta sunt sæcula⁷⁹, vitam nostram fundari par erat, ut, cum illa in ipso veluti esset nos etiam æternæ vitae hæredes esse possemus. Bonus enim est Deus: proindecum sit semper bonus, id profecto voluit, quippe qui infirmam nostram naturam ejus auxilio et salute opus habere cognosceret. Ac quemadmodum si quis sapiens architectus domum statueret ædificare, simulque in animo haberet eamdem, si forte postea destruatur, reficere: ille utique prius præpararet dareque artifici ea quaæ ad instaurationem essent necessaria, itaque fieret ante domum ipsam ejus instauracionis præparatio: haud aliter nostræ salutis renovatio in Christo ante nos fundata est, ut in ipso quoque refici possemus. Quapropter consilium et propositum ante ævum est paratum: tunc autem effectum opus est, cum exegit necessitas et Salvator advenit. Namque ipse Dominus instar omnium nobis in cœlis erit, cum nos in æternam vitam admittet. Haec profecto sufficere possint ad ostendendum Dei Verbum creatum non esse, rectamque Scripturæ esse sententiam. Verum quandoquidem accurate expensa illa verba rectum quaqua ex parte sensum includere comperiuntur,

B alii, τοῦτο δὲ βουλευόμενος.

(95) Seguer. Anglic. Gobler. Felck. 1 et 4, τὴν εἰς ἀνανέωσιν. In aliis et editis εἰς deest. Ibidem Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, παρασκευή. Alii autem et editi, προπαρασκευή. Mox Seguer. ἀνανεώσεως προπαρασκευή. Gobler. Felck. 1 et 4, ἀνακαίνισεως παρασκευή. Basil. Reg. et Felck. 5, habent item ἀνακαίνισεως. Editi et alii, ἀνακαίνισεως προπαρασκευή.

(96) Seguer. τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Mox idem et Gobler. Felck. 1 et 4, ἐν τῷ Χριστῷ. Editi et alii, ἐν Χριστῷ.

(97) Felck. 4, ἀνακαίνισθηται. Seguer. Gobler. Felck. 1, ἀναχρηστῆται.

(98) Seguer. προλαμβάνων, et paulo post, μήτε εἶναι κτίσμα.

(99) Seguer. τὸ βῆτόν. Alii et editi, τὸ βῆμα. Paulo post, Felck. 5, λίσως.

e re esse videtur nec istum reticere : forte accidet ut multis afferendis pudore afficiantur insanii. His autem quæ jam tractata sunt opus nobis est : hic enim de eodem proverbio de eademque sapientia agitur. Non dixit Verbum se natura esse creatum, sed in Proverbiis dixit, *Dominus creavit me*⁷⁸. Manifestum est autem hic sensum aliquem non obvium sed latenter significari, quem quidem consequemur, si proverbiis velum detrahamus. Ecquis enim opificem Sapientiam dicentem audiens, *Dominus creavit me principium viarum suarum*⁷⁹, non continuo sensum exquirat, secumque cogite quomodo creatrix creari possit ? Quis unigenitum Dei Filium se viarum principium creari aientem audiens, non qua ratione id dixerit investiget, admireturque, qui fieri queat ut unigenitus Filius multorum aliorum sit principium ? Enigma sane illud est. Verum vir intelligens, inquit Scriptura, *intelliget parabolam et obscurum sermonem, verba et enigmata sapientum*⁸⁰.

78. Unigenita igitur ipsaque Dei sapientia, omnium creatrix est et effectrix. *Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti*⁸¹, et : **432** *Impleta est terra creatione tua*⁸². Ut autem res factæ non tantum exsistenterent, sed etiam bene exsisterent, placuit Deo ut sua Sapientia se ad res creatas accommodaret, ut formam speciemque aliquam ipsius imaginis cum in omnibus simul tum in singulis imprimeret, quo nimis perspicuum fieret et sapientia ornatas esse res factas, et digna Deo esse opera. Ut enim nostrum verbum, Verbi, qui Dei est Filius, est imago : ita sapientia in nobis facta ejusdem Verbi, quæ ipsa est Sapientia, imago quoque est, in qua cum vim sciendi et intelligendi habeamus, idcnei efficiamur qui creatricem Sapientiam recipiamus, ejusdemque Patrem per ipsam possumus cognoscere. Nam qui *habet Filium*, inquit, *habet et Patrem*⁸³, et, *Qui me recipit, recipit eum qui misit me*⁸⁴. Quoniam ergo hujusmodi Sapientiae forma creata in nobis et in omnibus est, non immerito vera et opifex Sapientia ea quæ suæ formæ propria sunt sibi ipsi asciscens ait, *Dominus creavit me in opera sua*. Quippe ea quæ sapientia, quæ in nobis est, loquitur, hæc ipse Dominus tanquam propria usurpat. Quocirca non ille creator qui creator est, sed propter suam imaginem in ipsis

D ⁷⁸ *Prov. viii, 22.* ⁷⁹ *ibid.* ⁸⁰ *Prov. i, 5, 6.* ⁸¹ *Psal. ciii, 24.* ⁸² *ibid.* ⁸³ *I Joan. ii, 23.* ⁸⁴ *Matt. x, 40.*

(1) Felck. 4, τὸ, Kύριος. Ibidem idem et Seguer. Extitit με εἰς ἔργα αὐτοῦ. Alii et editio Commel. Extitit με ἀρχὴν δῶν αὐτοῦ. Ibid. Seguer. et Felck. 4, omittunt φασκούσης. Item mss. et editio Commel. ibidem habent οὐκ εὐθὺς. Editio Parisiensis, παρευθὺς οὐ ζητεῖ. Mox Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, ή κτίζουσα. In aliis et editis ή derest.

(2) Seguer. et Reg. μονογενῆς ως ἀλλων. Felck. 5, ibid. ἀλλως. Mox Seguer. Ο γάρ νοήμων.

(3) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5. Editio vero et alii καὶ omittunt. Paulo post Seguer. Basil. Gobler. Felck. 1 et 4, τὰ γενόμενα. In aliis

A τὸν νοῦν, ἀκόλουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν. Ισως ἐκ πολλῶν ἐντραπῶσιν οἱ ἀνόητοι. Χρέα δὲ πάλιν τὸν προειρημένων· περὶ γάρ τῆς αὐτῆς παροιμίας καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας ἐστὶ τὸ προχείμενον. Οὐκ εἰρητούσειν εἴναι τῇ φύσει κτίσμα ὁ Λόγος, ἀλλ᾽ ἐν Παροιμίαις εἰρηκε τὸ, Κύριος ἐκτισέ με· καὶ δῆλον ἐστιν ὅτι νοῦν τινα οὐ παρήσθι, ἀλλὰ τοῦτον κεχρυμμένον σημαίνει, δοτίνα καὶ ήμας δυνατὸν εὑρεῖν, εἰ Περιέλοιμεν τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας. Τίς γάρ ἀκούων τῆς δημιουργοῦ σοφίας, Κύριος (1) ἐκτισέ με ἀρχὴν ὄδων αὐτοῦ, φασκούσης, οὐκ εὐθὺς ζητεῖ τὴν διάνοιαν, λογιζόμενος πῶς δύναται ἡ κτίζουσα κτίζεσθαι; Τίς, ἀκούσας τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ἀρχὴν δῶν ἐστὸν κτίζεσθαι, οὐκ ἐρευνᾷ τὸν νοῦν, θαυμάζων, πῶς δύναται ὁ μονογενῆς Υἱὸς ἀλλων (2) πολλῶν ἀρχὴ γίνεσθαι; Αἰνιγμα μὲν ἐστιν. Ο δὲ νοήμων, φησι, νοήσει παραβελήρ καὶ σκοτεινὸρ λόγος, φήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνιγμάτων.

C 78. Η μὲν οὖν μονογενῆς καὶ αὐτοσοφία τοῦ Θεοῦ κτίζουσα καὶ δημιουργός ἐστι τῶν πάντων. Πάντα γάρ, φησιν, ἐτ σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ (3), Ἐπιληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Ινα δὲ μὴ μόνον ὑπάρχῃ τὰ γενόμενα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχῃ, τὸ δόκησεν ὁ Θεός συγκαταβῆναι τὴν ἐστοῦν Σοφίαν τοῖς κτίσμασιν. Ωστε τύπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκόνος αὐτῆς (4) ἐν πᾶσι τε κοινῇ καὶ ἑκάστῳ ἐνθείναι, ίνα καὶ σοφά τὰ γενόμενα, καὶ δῆξι τοῦ Θεοῦ Ἐργα δείξυται. Ω; γάρ Λόγου δυνος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰκών ἐστιν ὁ τιμέτερος λόγος, οὗτως δυνος αὐτοῦ Σοφίας (5) εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν τιμήν γενομένη σοφία· ἐν ἣ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γινόμεθα τῆς δημιουργοῦ Σοφίας, καὶ δι' αὐτῆς γενώσκειν δυνάμεθα τὸν αὐτῆς Πατέρα. Ο γάρ δύων, φησι, τὸν Υἱόν, ἔχει καὶ τὸν Πατέρα· καὶ, Ο δεκάρμενός με (6), δέχεται τὸν ἀποστειλαντά με. Τοιούτου τοινυν τύπου τῆς Σοφίας κτίσθεντος ἐν ήμιν τε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς Ἐργοῖς δυνος, εἰκότως ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργός Σοφία, τὰ τοῦ τύπου ἐστῆς εἰς ἐκυτὴν ἀναλαμβάνοντα, φησι τὸ, Κύριος ἐκτισέ με εἰς δργα αὐτοῦ. Α γάρ τὴν ήμιν σοφία εἰπε, ταῦτα αὐτὸς δοκύος ὁ ιδια λέγει (7)· καὶ οὐκ ἐστι μὲν αὐτὸς δικτίσμενος κτίστης ἀν, διὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς Ἐργοῖς εἰς κόνα κτίσθεισαν αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὸς ως περὶ ἐστοῦν λέγει. Καὶ ὑσπερ αὐτὸς δοκύος εἰρηκεν· Ο δεκάρμενός

et editis τὰ deest.

(4) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, αὐτός. Cæteri et editi, αὐτῆς. Ibid. Seguer. ἐν πάσῃ.

(5) Seguer. δυνος αὐτοῦ Σοφίας. Editi et alii, δυτος τῆς Σοφίας αὐτοῦ. Paulo post Seguer. καὶ τὸ φρονεῖν. Editi et alii, καὶ φρονεῖν. Ibidem Gobler. et Felck. 1, δεκτικοὶ γενόμεθα.

(6) Seguer. δεκάρμενος ἐμέ. Paulo post, idem, Τοιούτου τοινυν τῆς Σοφίας, omisso τύπῳ.

(7) Felck. 2 et editio Commel. Κύριος ιδια λέγει. Cæteri mss. Κύριος ως ιδια λέγει. Mox Seguer. διὰ δὲ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἐργοῖς.

μηνος θμᾶς δικέςται, διὰ τὸ τὸν τύπον (8) αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εἰναι· οὕτως, καίτοι μή ὁν τῶν κτιζομένων, δῆμος διὰ τὸ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτίζεσθαι, ὡς αὐτὸς ὁν (9), λέγει· Κύριος ἔκτισε μὲν ἀρχὴν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Οὕτω δὲ γέγονε ὃ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος, οὐα, καθά προεπον, δὲ κόσμος ἐν αὐτῇ γενώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν Λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα. Καὶ τοῦτο ἔστιν δελεγεν (10) δὲ Παῦλος· Διότι τὸ τρωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι ἐν αὐτοῖς· δὲ γάρ θεὸς αὐτοῖς δικαρέωσε. Τὰ γάρ ἀδρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς κοινημασι τοούμενα καθορίται. Μότε οὐκ ἔστι (11) κτίσμα τῇ οὐσίᾳ δὲ Λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν οὐσίῃς καὶ λεγομένης σοφίας, ἔστι τὸ ἐν ταῖς Παρομίαις ρήτον.

ταῦτα, sed ille Proverbiorum locus de sapientia, quæ in nobis et vere est et esse dicitur, est intelligendus.

79. Εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀπιστοῦσι, λεγέτωσαν ἡμῖν αὐτοῖς, εἰ ἔστι τις σοφία ἐν τοῖς κτίσμασι, ή οὐκ ἔστιν; Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι, πῶς δὲ Ἀπόστολος αἰτιάται, λέγων· Ἐπειδὴ γάρ (12) ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ δύνω δὲ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν; Ή πῶς, εἰ μή ἔστι σοφία, πλῆθος σοφῶν ἐν τῇ Γραφῇ εὑρίσκεται; Καὶ, Σοφὸς γάρ (13) φοβηθεὶς ἔξεκλινε ἀπὸ κακοῦ· καὶ, Μετὰ σοφίας οἰκοδομεῖται οἶκος. Ό δὲ Ἐκκλησιαστὴς λέγει (14)· Σοφία ἀνθρώπου φωτιεὶ πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ μέμφεται τοῖς πρωτευομένοις, λέγων· Μή εἰπῆς Τί ἐτέρετο, διὶ αἱ ημέραι αἱ πρότεροι ήσαν (15) ἀριθμὸς ὑπὲρ ταῦτα; Οὐτὶ οὐκ ἐν σοφίᾳ ἥρωτησας περὶ τούτου. Εἰ δέ ἔστιν, ὥσπερ οὖν καὶ δὲ τοῦ Σιράχ φησιν· Ἐξέχει αὐτὴν ἐπὶ κάρτα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ πάσης σαρκὸς κατὰ τὴν δύσιν αὐτοῦ, καὶ ἔχορήγησεν αὐτὴν τοῖς ἀγαπώσιν αὐτὸν. Ἡ δὲ τοιαύτη (16) ἔχουσις οὐ τῆς οὐσίας τῆς Αὐτοσοφίας καὶ μονογενοῦς ἔστι γνώρισμα, ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἔξεικονισθεῖσης· τί διπλοῖον εἰ αὐτῇ δὲ δημιουργὸς καὶ ἀληθινὴ Σοφία, ἡς τύπος ἔστιν ἡν δέσμῳ ἔχουσισα σοφία καὶ ἐπιστήμη, ὡς περὶ ἐκτῆς (17) ἔστι, καθά προεπον, λέγουσα· Κύριος ἔκτισε μὲν εἰς ἔργα αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἡ ἐν κόσμῳ σοφία κτίζουσα ἔστιν, ἀλλ' ἡ (18) ἔγκτιζομένη τοῖς ἔργοις, καθ' ἣν οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, πολησιοὶ δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀραγγέλλει τὸ στερεόμα. Οἱ δὲ ἀνθρώποι, εἰ ταῦτην ἐν ἑαυτοῖς φέρουσιν, ἐπιγνώσονται τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν.

⁸⁸ Matth. 10, 40. ⁸⁸ Prov. viii, 22. ⁸⁷ Rom. 1, 19, 20. ⁸⁸ I Cor. 1, 21. ⁸⁹ Sap. vi, 26. ⁹⁰ Prov. xiv, 16. ⁹¹ Prov. xxiv, 3. ⁹² Eccl. viii, 1. ⁹³ Eccl. vii, 11. ⁹⁴ Eccl. 1, 10. ⁹⁵ Psal. xviii, 2.

(8) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, διὰ τὸ τὸν τύπον. Basil. διὰ τὸ τύπον. Cæteri et editili, διὰ τὸν τύπον.

(9) Gobler. et Felck. 1, ὡσαύτως ὁν. Cæteri mss. et editio Commel. ὡς αὐτὸς ὁν. Mox mss. addunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, quæ ab editis absunt.

(10) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felck. 4 et 5. Al. Gobler. et Felck. 1. δέ λέγει, qui iudicet ibidem, διὰ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερὸν ἔστι τοῖς ἀνθρώποις.

(11) Gobler. et Felck. 1, οὐκ ἔστι. Mox iudicet περὶ omittunt.

(12) Seguer. et Felck. 4, Ἐπειδὴ γάρ, ut et habet

A operibus creatam, ista velut de se ipse ait. Hinc quemadmodum ipse Dominus dixit, Qui vos recipit me recipit ⁹⁶, eo quod ejus forma in nobis est: sic etiam si inter res creatas non annumeretur, tamen quia ejus forma et imago in operibus creatur, quasi ipse esset, ait: Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua ⁹⁷. Porro idcirco sapientia forma in operibus facta est, ut, quemadmodum supra memini, mundus in ipsa Verbum, suum opificem, et Patrem per Verbum agnoscere. Enimvero hoc ipsum est quod Paulus docet: Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestum fecit. Invisibilia enim ipsius ex creatione mundi operibus intellecta conspicuntur ⁹⁸. Quapropter Verbum natura nequaquam est creatum, sed ille Proverbiorum locus de sapientia, quæ in nobis et vere est et esse dicitur, est intellegendus.

79. Verumtamen si his fidem habere noluerint, ipsi nobis respondeant, utrum in rebus creatis aliqua sit sapientia, vel non? Si nulla sit, quare Apostolus his verbis conqueritur: Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum ⁹⁹? Vel si nulla est sapientia, cur multitudo sapientum in Scriptura memoratur ¹⁰⁰? Namque, Sapiens perterritus declinat a malo ¹⁰¹, et, Cum sapientia adificatur domus ¹⁰². Ecclesiastes quoque dicit: Sapientia hominis illuminabit vultum ejus ¹⁰³: idemque temerarios his verbis increpat: Ne dixeris: Quid factum est, quod priora tempora his praesentibus meliora fuerunt? Nec enim in sapientia istud sciscitatus es ¹⁰⁴. Quod si in rebus creatis est sapientia, ut hisce verbis testatur filius Sirachi: Effudit illam in omnia opera sua cum omni carne secundum donationem suam, et præbuit illam diligentibus se ¹⁰⁵; quæ quidem effusio minime significat naturam Sapientie quæ per se ipsa est atque unigenita, sed illius quæ expressa in mundo est: quid ergo incredibile videtur, si ipsa opifex et vera Sapientia, cuius forma seu figura est sapientia ac scientia quæ in mundum effusa est, tanquam de seipso dicat, Dominus 433 creavit me in operasua? Nec enim sapientia quæ in mundo est, creatrix est, sed in operibus est creata, secundum quam cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum ¹⁰⁶. Eam si homines in seipsis habuerint, veram Dei Sapientiam

D Scriptura. Alii et editi, Ἐπειδὴ περ.

(13) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Καὶ σοφὸς γάρ. In aliis et editis deest γάρ.

(14) Λέγει abest a Gobler. et Felck. 1. Mox iudicet et Seguer. et Felck. 1, φωτιεὶ πρόσωπον. Alii et editi, φωτιεὶ τὸ πρόσωπον.

(15) Seguer. πρότερον οὐχ ήσαν. Paulo post, Gobler. et Felck. 1, El δέ ἔστιν, ὡς καὶ Σιράχ φησι.

(16) Gobler. Felck. 1 et 4, εἰ δὲ ἡ τοιαύτη. Iudicet paulo post, ἐν κόσμῳ.

(17) Seguer. Peg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, περὶ ἐκτῆς. Alii et editi, περὶ αὐτῆς.

(18) Η deest in Seguer.

agnoscent, patebitque illos ad imaginem Dei factos esse. Quemadmodum enim si quis imperatoris filius, patre urbem aliquam ædificare cupiente, suum nomen singulis ædificiis securitatis causa inscriberet, ut nempe ædificia, sui ob nominis speciem singulis impressi, possent persistere, eoque ex nomine cum sui ipsius tum patris meminisse : si is, inquam, urbe ædificata interrogaretur, quonam modo facta esset, recte responderet : Tute est ædificata ; mea quippe imago, sicut voluit pater, in singulis expressa est ædificiis ; meuni enim nomen creatum in illis est. His autem ille verbis non suam sane naturam, sed suam duntaxat figuram suo nomine creatam esse significaret. Eodem plane modo juxta id exempli, his qui sapientiam, quæ in rebus creatis existit, admirantur, respondet vera Sapientia : *Dominus creavit me in opera.* Mea enim figura in illis est, et ego sic me ad res efficiendas accommodavi.

80. Nec vero mirum videatur, si Filius de sua quæ in nobis est figura, tanquam de seipso loquatur, cum (idem enim repetere nihil est reformandum) Saulo Ecclesiam, iu quo ejus figura et imago erat, persequente, quasi ipse esset quem ille persequeretur, dixerit, *Saule, quid me persequeris?*⁹⁶ Ut ergo nemini mirum videretur, ut diximus, si sapientiae forma, quæ in operibus est, diceret, *Dominus creavit me in opera;* ita si ipsa vera et creatrix Sapientia, quod et unigenitum Dei est Verbum, ea quæ suæ propria sunt imaginis usurpaverit, ac velut de se ipsa dixerit, *Creavit me in opera,* nemo dimissa sapientia, quæ in mundo et operibus creata est, arbitretur verbum istud, *creavit,* de natura Sapientiae quæ per se ipsa est dictum esse, ne vinum cum aqua miscens,⁹⁷ veritatem subripere videatur. Namque illa creatrix et opifex est sapientia : ejus autem forma in operibus creatur tanquam imaginis similitudo. Hujusmodi porro sapientia principium viarum esse dicitur, quia quoddam est principium et elementum cognitionis Dei. Eam enim quis primam veluti viam ingressus, et timore Dei custodiens, ut dixit Salomon, *principium sapientiae timor Domini*⁹⁸, deindeque mente progrediens, et creatricis Sapientiae, quæ in rebus creatis appareat, cognitionem assecutus, in ipsa ejus quoque Patrem haud dubie contemplatur.

⁹⁶ Act. ix, 4. ⁹⁷ Isa. 1, 22. ⁹⁸ Prov. 1, 7.

(19) Sic Basil. Reg. et Felc. 5. In editis autem deest διντας. Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ γνωσθσονται ἀληθῶς, διτι διντας τέκνα Θεοῦ γεγόνασι.

(20) Seguerian. γνομένων ἐν γραφῇ τὸ αὐτοῦ δινομα.

(21) Seguer. τελεώσας τε. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ut et legit Nannius, πῶς γέγονεν. Alii et editio Commel. si γέγονεν. Ibid. Felc. 4, ἀσφαλῶς γεγονένατ.

(22) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 4. At alii et editi, ἔξειχονται.

(23) Seguer. τὸ αὐτὸν γάρ λέγειν. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, τὸ γάρ αὐτὸν λέγειν. At in aliis et

A καὶ γνωσθσονται, διτι διντας (19) καὶ εἰκόνα Θεοῦ γεγόνασι. Καὶ ὡσπερ ἀν εἰ τις βασιλέως υἱὸς, θέλοντος πατρὸς οἰκοδομῆσαι πόλιν, καὶ ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν γνομένων ἔργων ἐγγραφῆναι τὸ ἑαυτοῦ δινομα (20), ἀσφαλείας τε χάριν τοῦ διαιμένειν τὸ ἔργον διὰ τὴν ἐν ἑκάστῳ τοῦ δινόματος αὐτοῦ φαντασίαν. καὶ τὸν ἐκ τοῦ δινόματος αὐτοῦ δύνανται τελεώσας δὲ (21) εἰ ἐρωτηθεῖη περὶ τῆς πόλεως, πῶς γέγονεν, εἴποι ἀν. Ἀσφαλῶς γέγονεν· κατὰ γάρ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς, ἐν ἑκάστῳ ἔργῳ ἔξειχονται (22). τὸ γάρ ἐμδὸν δινομα ἐν τοῖς ἔργοις ἐνεκτίσθη. Τούτο δὲ λέγων, οὐ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν κτισθεῖσαν σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ τύπον διὰ τοῦ δινόματος· τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ὥμοιότητα τοῦ παραδείγματος τοῖς θαυμάζουσι τὴν ἐν τοῖς κτισμασι σοφίαν ἀποκρίνεται ἡ ἀληθινὴ Σοφία· Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα· ἐμοῦ γάρ τύπος ἐστιν δὲ ἐν αὐτοῖς· κάγὼ οὖτε συγκατέβην τῇ δημιουργίᾳ.

C 80. Οὐ δεῖ δὲ πάλιν ἔνιζεσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον διντας ἀς περὶ ἑαυτοῦ ἐστι λέγων δὲ Υἱὸς, διποι γε (τὸ αὐτὸν γάρ λέγειν (23) οὐκ ὀκνητόν)· καὶ Σαύλου τότε διώκοντος τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν δὲ τύπος δην αὐτοῦ καὶ εἰκόνων, ὡς αὐτὸς διωκόμενος ἔλεγε· Σαύλε, τί με διώκεις; Οὐκοῦν ὡσπερ εἰρητα, εἰ ἔλεγεν αὐτὸς δὲ τύπος τῆς σοφίας δὲ ὃν ἐν τοῖς ἔργοις τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, οὐκ ἀν τις ἔξεινται· οὐτως ἐδὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς Σοφία, δη μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου (24), λέγη τὰ τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, μηδεὶς, ἀφεὶς τὴν ἐν κόστῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἔγκτισθεῖσαν, νομίζετω περὶ τῆς οὐσίας τῆς Αὐτοσοφίας εἰρῆσθαι τὸ, ἔκτιστον, ἵνα μή, τὸν οἶνον διδει μίζγων, κλέπτειν δοκῇ τὴν ἀλήθειαν. Αὕτη (25) μὲν γάρ κτιζουσα καὶ δημιουργός ἐστιν· δὲ ταύτης τύπος ἔγκτισται τοῖς ἔργοις, ὡσπερ καὶ τῆς εἰκόνος τὸ κατ’ εἰκόνα. Ἀρχὴν δὲ ὁδῷ λέγει, ἐπειδὴ τὶς τοιαύτη σοφία, ἀρχὴ τὶς καὶ ὡσπερ στοιχείωσις τῆς ἐπὶ Θεὸν γνώσεως γίνεται· ταύτη γάρ πρώτῃ ὡσπερ ἐπιβάς (26) τις τῇ ὁδῷ, καὶ ταύτην φυλάττων τῷ φόνῳ τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰπεν ὁ Σολομών, Ἀρχὴ σοφίας φόνος Κυρίου, εἴτα ἐπαναστάν τῇ διανοίᾳ, καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν Σοφίαν, νοήσει ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς Πατέρα (27), ὡς αὐτὸς δὲ Κύριος εἰρήκεν· Οὐκέτι ἐώρακτος, ἐώρακτος τὸν Πατέρα. Καὶ ὡς δε

editis deest γάρ.

(24) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ Σοφία δη μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος. Mox Seguer. Reg. Felc. 4 et 5, ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τὸ, ἔκτιστο με. At Gobler. et Felc. 1, αὐτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τὸ, etc. Alii et editi, εἰκόνας ἑαυτοῦ τὸ, etc.

(25) Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, αὕτη. Alii autem et editi, αὐτή.

(26) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At aliι et editi, πρώτων ὡσπερ καὶ ἐπιβάς. Ibid. Seguerian. τις ὁδός.

(27) Anglic. ἐν ἀρχῇ. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τὸν ταύτης Πατέρα. Alii autem et editi, τὸν αὐτῆς Πατέρα.

Ιωάννης (28) γράφει· Ὁ διοικῶν τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει. Πρὸ τοῦ αἰώνος δὲ, φησίν, ἐθεμελίωσέ με, ἐπειδὴ ἐν τῷ αὐτῆς τύπῳ (29) ἐδραῖα καὶ ἀετοῖς τῆς οὐτως ἐν τοῖς ἔργοις κτισθείσης σοφίας, νομίση τῇ ἀληθινῇ Σοφίᾳ τὸν Θεού Υἱὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα, ἀναγκαῖς ἐπήγαγε· Πρὸ τοῦ δρη, καὶ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν, καὶ, πρὸ τῶν ὑδάτων, καὶ, πρὸ κάντων βουνῶν (31) γεννᾶ με· Ἰναὶ ἐν μὲν τῷ λέγειν πρὸ πάσης κτίσεως (τὴν γὰρ πάσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε·) δεξῆη, ὅτι μὴ κατ' οὐσίαν συνεκτίσθῃ τοῖς ἔργοις. Εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκτίσθη, πρὸ δὲ τῶν ἔργων ἐστι, δῆλον, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἐκτίσθαι (32) ἐστίν. Οὐχ ἄρα τῇ φύσει καὶ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστιν, ἀλλ', ὡς αὐτὸς ἐπήγαγε, γέννημά ἐστι. Τί δὲ διαφέρει ἢ πᾶς διέστηκε τὴν φύσιν (33) κτίσμα γεννήμα- τος, δέδεικται ἐν τοῖς ἐμπροσθεν.

81. Ἐπειδὴ δὲ ἐπάγει λέγουσα, ἡγίκα ιτοίμαζε τὸν οὐρανόν, συμπαρημητηρίαν, εἰδέναι χρῆ, ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἐτομάζοντος τὸν οὐρανὸν (34) τοῦ Πατρὸς, ή τὰ ἄνω νέφη, ταῦτα φησίν· οὐ γὰρ ἀμφισβολον, ὅτι πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐκτίσθη, καὶ χωρὶς αὐτῆς (35) ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἀλλὰ τοῦτο ἐστιν δὲ λέγει· Πάντα μὲν ἐν ἐμοὶ καὶ δι' ἐμοῦ γέγονε· χρεῖας δὲ οὐσίας ἐγκτίζεσθαι (36) σοφίαν τοῖς ἔργοις, τὴν μὲν οὐσίαν ἡμην σὺν τῷ Πατρὶ, τῇ δὲ πρὸς τὰ γενητὰ συγκαταβάσει, ἡμην ἀρμόζουσα τὸν παρ' ἐμοὶ τόπον τοῖς ἔργοις, ὡστε καὶ ὡς ἐν σώματι (37) πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάζειν, ἀλλ' ὁμονοεῖ πρὸς ἐαυτὸν. "Οσοι μὲν οὖν ὅρθῃ τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν ἐκατοντὶς δοθεῖσαν (38) σοφίαν θεωροῦ τῶν κτισμάτων γίνονται, δύνανται λέγειν καὶ αὐτοῖς· Τῇ διατάξει σου διαμένει τὰ πάντα· οἱ δὲ τούτου κατολιγωρήσαντες ἀκούσονται· Φάσκοντες (39) εἰραι σοφοί, ἐμωράνθησαν· τὸ γὰρ γνωστόν τοῦ Θεοῦ γαρερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφαρέρωσε· τὰ γὰρ (40) ἀδράτα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιημασι τροούμενα καθορᾶται, η τε ἀλλοιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεστης, εἰς τὸ εἰραι αὐτοὺς ἀταπολογήτους, διετι, γνότες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεόν ἐδόξασιν, ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσατα

" Joan. xiv, 9. ¹ I Joan. ii, 23. ² Prov. viii, 22. ³ ibid. 25, 26. ⁴ ibid. 27. ⁵ Psal. cxviii, 91. ⁶ Rom. i, 22.

(28) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 4 et 4. At Felc. 5, καὶ δι' Ἰωάννης. Alii et editi, καὶ ὡς Ἰωάννης.

(29) Seguerian. ἐν τῷ οὐτω τύπῳ.

(30) Seguerian. Εἴτα ἵνα οὐτως ἀκούων, Gobler. et Felc. 4. Εἴτα οὐτως ἀκούων περὶ τῆς οὐτω τοῖς ἔργοις. Iidem ibidem et Seguerian. ἐγκτίσθείσης, Alii et editi, κτισθείσης. Seguerian. item ibidem, ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίᾳ τὸν Υἱόν.

(31) Seguerian. Goblerian. et Felc. 4, πρὸ τῶν βουνῶν. Paulo post, Seguerian. πρὸ πάσης τῆς κτίσεως.

(32) Seguer. et Felc. 4, ἐκτίσθαι. Cæteri et editi, ἐκτίσθη. Seguerian. mox καὶ τῇ οὐσίᾳ.

(33) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ τῇ διέστηκε τῇ φύσει. Alii et editi, η πᾶς διέστηκε τὴν φύσιν. Mox Gobler. Felc. 1 et 5, ἐπειδὴ ἐπάγει.

(34) Seguerian. χρῆ, ὡς μὴ δι' οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἐδράζοντος τοῦ Πατρὸς τὸν οὐρανὸν. Editi et alii, γρή, ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἐτομάζοντος τὴν

D οὐρανὸν τοῦ Πατρὸς. Ibidem Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 4, η τὰ ἄνω νέφη. Reg. et Felckm. 5, η τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ νέφη. Alii et editi, η τὰ ἐν οὐρανῷ νέφη.

(35) Seguer. ἐκτίσθεσθαι καὶ χωρὶς αὐτοῦ.

(36) Seguerianus, Gobler. Felckm. 1 et 4, ἐγκτίζεσθαι. Alii et editi, ἐκτίσθαι. Mox Seguerian. τὴν μὲν οὐσίαν ἡμην σὺν τῷ Πατρὶ. Editi et alii, τῇ μὲν οὐσίᾳ ἡμην ἐν τῷ Πατρὶ. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felc. 4, πρὸς τὰ γενητά. Felckm. 4, πρὸς τὰ γεννητά. Alii et editi, πρὸς τὰ γενόμενα.

(37) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, τύπον τοῖς ἔργοις, ὡστε καὶ ὡς ἐν σώματι. Alii et editi, τύπον ἐν τοῖς ἔργοις, ὡστε καὶ ἐν σώματι.

(38) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἐν αὐτοῖς δεδομένην. Cæteri et editi, ἐκατοῖς δοθεῖσαν.

(39) Felckman. 4, καὶ φάσκοντες.

(40) Felckman. 2 et editio Commel. γάρ omittunt, quod cæteri habent.

*tori, qui est beneactus in secula. Amen.*¹. Pudore quoque certe afflentur, hæc audientes: *Nam quia in sapientia Dei, prout explicavimus, mundus Deum per sapientiam non cognovit, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes*². Nec enim jam amplius, ut superioribus temporibus, Deus per imaginem et umbram sapientiæ quæ in rebus creatis est, cognosci voluit, sed placuit ipsi ut ipsa vera Sapientia carnem assumeret, homo fieret, et crucis mortem pateretur, ut per fidem quæ in ea consistit omnes deinceps credentes salvi esse possent. Ipsa ergo Sapientia Dei est, quæ antea per suam imaginem in rebus creatis impressam (quam ob causam creari dicitur), et seipsam, et per se suum Patrem notum reddebat. Postea vero eadem ipsa, quæ et Verbum est, caro facta est, ut ait Joannes³, *destructaque morte, ac nostro genere liberato, et se et per se Patrem clarius patefecit: unde hæc ejus verba: Da eis ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum*⁴.

γων (45) Ἀδει αὐτοῖς, οὐ γνώσκωτοι τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ τὸν μόνον τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Itaque universa terra cognitione ejus repleta est. Siquidem una est Patris per Filium, et Filii **435** ex Patre cognitionis: ipso gaudet Pater, eodemque gaudio Filius in Patre delectatur dicens: *Ego eram quo delectabatur, per singulos dies in conspectu ejus delectabar*⁵. Hæc procul dubio rursus probant Filium non alienum, sed proprium naturæ Patris esse. Ecce enim non propter nos, ut impii dictitant, factus est, neque omnino ex nihilo est, neque Deus sibi auctorem gaudii comparavit extrinsecus; sed illæ voces aliquid, quod proprium sit et simile significant. Quando ergo contigit ut Pater non gauderet? Quod si semper gavisus est, semper fuerit necesse est in quo gaudebat. In quo porro gaudet et lætitatur Pater, quam cum se ipse cernit in propria imagine, quæ Verbum suum est? Quod si etiam post perfectum mundum filiis hominum delectabatur, ut ibidem scriptum est, nec id utique alio modo intelligendum est. Ita enim delectabatur, non quasi gaudium ipsi accidisset, sed quatenus opera ad suam imaginem facta intuebatur. Illa proinde Dei oblectatio suam imaginem causam habet. Et ipse vero Filius an alio oblectatur modo, quam cum se ipse in Patre contemplatur? Idem enim hisce ejus verbis declaratur: *Qui vidit me, vidit Patrem*⁶: et, *Ego D*

¹ Rom. i, 19. 21. 25. ² Cor. i, 21. ³ Joan. i, 14.
⁽⁴⁴⁾ Felck. 5, omittit τὰ πάντα. Mox Seguerian. καὶ ἐντραπήσονται γε ἀκούοντες. Gobler. et Felck. 1, καὶ ἐντραπήσονται οἱ ἀκούοντες. Felck. 4, καὶ ἐντραπήσονται γε οἱ ἀκούοντες. Cæteri et editi, καὶ ἐντραπήσονται καὶ γε οἱ ἀκούοντες. Ibidem Seguerian. Reg. Anglic. Gobl. Felck. 1, 4 et 5, Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῇ In aliis et editis deest γάρ.

⁽⁴⁵⁾ Sic Seguerianus, Reg. Goblerian. Felck. 1, 4 et 5. At aliis et editi, ἀλλ' ηὔδοκησεν.

⁽⁴⁶⁾ Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, αὐτῆς. Alii et editi, ἐκαντῆς.

⁽⁴⁷⁾ Goblerian. et Felek. 1, ὡς φησιν Ἰωάννης. Ibidem Seguerian. μετὰ τοῦ καταργῆσαι. Mox idem, et Gobler. Felck. 1 et 4, πλέον. Reg. Basil. et Anglic. πλεῖον. Editi et alii, πλεῖονα. Seguer. ibidem, αὐτὸν

A τὰ πάντα (41), δις ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας, ἀμήν. Καὶ ἐντραπήσονται γε ἀκούοντες· Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον, οὐκ ἔγρα ό κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ηὔδοκησεν (42) ὁ Θεὸς διὰ τῆς μαρίας τοῦ κηρυγμάτος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. Οὐκέτι γάρ, ὡς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις, δι’ εἰκόνος καὶ σκιᾶς τῆς σοφίας, τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν οὖσης, τὴθέλησε γινώσκεσθαι ὁ Θεός· ἀλλ’ αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν ἐποίησε σάρκα λαβεῖν, καὶ γενέσθαι ἀνθρώπον, θάνατὸν τε ὑπομεῖναι σταυροῦ, ἵνα διὰ τῆς ἐν τούτῳ πιστεως πάντες λοιπὸν οἱ πιστεύοντες σώζεσθαι δύνωνται. Ἡ αὐτὴ μέντοι Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἥτις πρότερον μὲν διὰ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν εἰκόνος ἐκαντῆς (43), δι’ ἣν καὶ λέγεται κτίζεσθαι, B ἐφανέρου ἐκαντὴν, καὶ δι’ ἐκαντῆς τὸν ἐκαντῆς Πατέρα· οὔτερον δὲ αὐτὴ, οὐσα Λόγος, γέγονε σάρκη, ὡς εἰπεν ὁ Ἰωάννης (44), καὶ μετὰ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον καὶ σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν ἔτι καὶ πλέον ἀπεκάλυψεν ἐκαντὸν τε καὶ δι’ ἐκαντοῦ τὸν ἐκαντοῦ Πατέρα, λέγων (45) Ἀδει αὐτοῖς, οὐ γνώσκωτοι τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.

82. Ἐπιληρώθη γοῦν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία γάρ γνῶσις Πατρὸς δι’ Υἱοῦ ἐστι, καὶ Υἱοῦ παρὰ Πατρὸς, καὶ χαρεῖ τούτῳ ὁ Πατήρ· καὶ τῇ χαρῇ ταῦτη εἰφραίνεται ἐν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός, λέγων· Ἐγὼ ἡμῖν, ἥ προσέχαίρε· καθ’ ημέραν δὲ ηὐφραιρόμητος ἐπροσώπω αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ δεῖξεν εἰς πάλιν μή εἶναι τὸν Υἱὸν ἀλλότριον, ἀλλ’ ίδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Ιδού γάρ οὐδὲ τί ήματς, ὡς οἱ ἀστεῖοι λέγουσι, γέγονεν, οὐδὲ δῆλος ἐξ οὐκεντων ἐστιν· οὐδὲ γάρ ἔξωθεν ἐκαντῷ ὁ Θεὸς περιεποιήσατο χαρᾶς ποιητικόν· ἀλλ’ ίδιον καὶ δόμοιον γνώρισμά ἐστι τὸ λεγόμενον. Πότε οὖν ἦν δὲ οὐκ ἔχαιρεν ὁ Πατήρ; Εἰ δὲ ἀεὶ ἔχαιρεν, δεῖ ἦν ἐν φῶ ἔχαιρεν (46). Ἐν τίνι δὲ ὁ Πατήρ χαρεῖ, ἥ βλέπων ἐκαντὸν ἐν τῇ ίδιᾳ εἰκόνi, ἥτις ἐστίν ὁ Λόγος αὐτοῦ; Εἰ δὲ καὶ ἐν νιοῖς ἀνθρώπων ἡφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας, ὡς ἐν αὐταῖς ταῖς (47) Παροιμίαις γέγραπται, ἀλλὰ καὶ τούτῳ τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. Ηὑφραίνετο (48) γάρ καὶ οὕτως, οὐκ ἐπιγενομένης αὐτῷ χαρᾶς, ἀλλὰ πάλιν βλέπων κατὰ τὴν ἐκαντοῦ εἰκόνα γενόμενα τὰ ἔργα, ὧστε καὶ τὸ οὕτως χαρεῖν τὸν Θεὸν τῆς εἰκόνος (49) αὐτοῦ τὴν πρόφρασιν εἶναι. Πῶς δὲ καὶ ὁ Υἱός εὐφραίνεται, ἥ βλέπων ἐκαντὸν ἐν τῷ Πατρὶ; “Ισον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ λέγειν· Ὁ ἐμὲ ἀστρακάς, ἄκρας τὸν Πατέρα, καὶ, Ἐγώ (50) ἐτῷ

C ¹⁰ Joan. xvii, 3. ¹¹ Prov. viii, 30. ¹² Joan. xiv, 9.

τε καὶ δι’ ἐκαντοῦ τὸν Πατέρα.

⁽⁴⁵⁾ Sic Seguerian. Reg. Gohler. Felc. 1, 4 et 5. In aliis vero et editione Commel. deest λέγων.

⁽⁴⁶⁾ Seguerian. ἐν φῶ ἔχαιρεν. Alii et editi, ἐν φῶ καὶ ἔχαιρεν.

⁽⁴⁷⁾ Seguer. et Felc. 4, ἐν αὐταῖς ταῖς. Alii et editi, ἐν ταῖς.

⁽⁴⁸⁾ Seguer. et Felc. 4, ἡφραίνετο. Editi et alii, εὐφραίνεται. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γενόμενα τὰ ἔργα, ὧστε καὶ τὸ οὕτως. Reg. item ha-γενόμενα ἔργα, ὧστε καὶ οὕτως. Cæteri et editio Commel. γινόμενα ἔργα, ὧστε καὶ οὕτως.

⁽⁴⁹⁾ Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5. At aliis et editi, Θεὸν ἐν τῷ τῆς εἰκόνος.

⁽⁵⁰⁾ Seguerian. et Felc. 4, κάγω.

Πατρί. καὶ ὁ Πατήρ ἐτὸν εἶμοι. Κενὸν ὑμῶν ἄρα τὸ καύχημα πανταχθέν δέδεικται, ὡς χριστομάχοι (51), καὶ μάτην ἐνεπομπεύσατε καὶ τεθρυλήκατε πανταχοῦ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν σὸν αὐτοῦ, παρεῖχησθε μενοὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ μᾶλλον τὴν ἐπίνοιαν, ἵνα τὸν νοῦν τοῦ Σολομῶνος (52) ἀπιγγέλλοντες. Ήδον γάρ τὸ μὲν ὑμῶν φρόνημα δέδεικται μόνον φαντασίᾳ· τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις ἥττων, καὶ πάντα τὰ προειρημένα δείχνουσι μῆτινται τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα τὸν Γάδων, ἀλλ' ἕδιον γέννημα τοῦ Πατρὸς (53), σοφίαν καὶ Λόγον ἀληθινόν, δοῦ οὖν τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ξενός.

A *in Patre, et Pater in me est*¹². Probatum itaque omni ex parte est vanum et futile esse quod tantopere jactatis, o Christi hostes. Frustra illa undique circumfertis et per vulgatis verba, *Dominus creavit me principium viarum suarum*¹³, quae nimur perverse interpretamini, vestraque vos ipsi potius commenta quam Salomonis mentem proponitis. Jam enim ostendimus sicutum totum esse quod ipsi quidem sentitis: at ille Proverbiorum locus, et quæcunque supra disputata sunt, probant profecto Filium non esse natura et substantia creatum, sed proprie ex Patre genitum, ejusque esse sapientiani et Verbum verum, per quod omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil¹⁴.

(54) ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

EJUSDEM CONTRA ARIANOS ORATIO TERTIA.

1. Οἱ Ἀρειομανίται, ὡς ξοικε, κρίναντες ἡπαξ ἀποστάται γενέσθαι καὶ παραβάται τῆς ἀληθείας, φιλονεικοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἐλκῦσαι τὸ γεγραμμένον· Ὄταν ἐλθῃ ἀσεβῆς εἰς βάθος κακῶν, καταψροσε· οὔτε γάρ ἐλεγχόμενοι παύονται, οὔτε ἀποροῦντες ἐντέρπονται· ἀλλ' ὡς πόρνης (55) δψις, ἀπηναστούνθησαν πρὸς πάντας ἐν ταῖς ἀσεβείαις. Καὶ γάρ ὃν προεφασίζοντο ἥττων, τοῦ, Κύριος ἔκτισέ με, καὶ τοῦ (56), Κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, καὶ τοῦ, Πρωτότοκος, καὶ τοῦ, Πιστὸν ὅτα τῷ ποιῆσαι τοῖς αἰτοῦσι, ὅρθην ἔχοντων τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνύντων (57) τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οὐκ οἴδηπος πάλιν αὐτοὶ ὡς περιχθέντες τὸν τοῦ δόφεως ἕδον, καὶ μῆτινται δεῖ βλέπειν, μηδὲ νοοῦντες ἀναγινώσκουσιν, ὥσπερ ἐκ βάθους τῆς ἀσεβοῦς αὐτῶν καρδίας (58) ἐρευγόμενοι, ἤρξαντο λοιπὸν καὶ διασύρειν τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγόμενον, Ἐγὼ ἐτὸν Πατέρ, καὶ ὁ Πατήρ ἐτὸν εἶμοι· λέγοντες· Πῶς δύναται οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κάκείνος ἐν τούτῳ χωρεῖν; Ηπότε οὐδὲς δύναται ὁ Πατήρ, μελέων ὣν, ἐν τῷ Υἱῷ ἐλάττονει δυνατοῖς χωρεῖν; Ητί τοι θαυμαστὸν (59), εἰ δοῦλος ἐν

B 4. Quandoquidem semel Ariani, ut videtur, animum induxerunt a veritate desciscere, in seipso attrahere contendunt hæc Scripturæ verba: *Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit*¹⁵. Neque enim convicti quiescunt, nec hærentes erubescunt: sed veluti frontem gerentes meretricis¹⁶, omnem pudorem exuerunt ut suam adversus omnes defendant impietatem. Postquam enim probatum a nobis est illorum Scripturæ locorum, nempe, *Dominus creavit me*¹⁷, et, *Tanto præstantior factus angelis*¹⁸, et, *Primogenitus*¹⁹, et, *Qui fidelis est ei qui fecit eum*²⁰, rectam esse significationem, iisdemque veram in Christum pietatem edoceri: nescio quoniam pacto illi tanquam serpentis veneno perfusi, nec videntes quæ videnda sunt, nec ea quæ legunt intelligentes, sed tanquam ex impii sui cordis 436 profundo ructantes, jam hæc Domini verba, *Ego in Patre et Pater in me est*²¹, exagitare cœperunt. Quomodo, inquiunt, iste in illo et ille in isto contineri potest? Vel qua prorsus ratione Pater, qui major est, in Filio qui minor est, potest

C 16. *Prov. xviii, 3.* 17. *Jerem. iii, 3.* 18. *Prov. viii, 22.* *Hebr. iii, 2.* 21. *Joan. xiv, 10.*

(51) *Felc. 5*, ὡς Ἀρειανὸν καὶ χριστομάχοι. *Ibid. Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5*, ἐνεπομπεύσατε. *Alii et editi, ἐπομπεύσατε. Seguerian. et Felc. 4, ibid. τεθρυλήκατε πανταχοῦ. Alii et editi, τεθρυλήκατε ἀπανταχοῦ.*

(52) *Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, Σολομῶντος. Reg. et Felc. 5, Σαλομῶνος. Alii et editi, Σολομῶνος. Μοξ Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, μόνον φαντασία. Reg. πάσῃ φαντασίᾳ. Cæteri et editi, μάλη φαντασία.*

(53) *Felc. 5, τοῦ ἀράτου Πατρός.*

(54) *Sic Regius codex, cuius hactenus memini- mus in his adversus Arianos Orationibus. In alio item codice Regio optimæ notæ, ubi hæc et sequens Oratio contra Arianos existat, inscribitur similiter λόγος τρίτος, in indice codicis. Nam ante ipsum Orationem nullus præfixus est titulus: sed initio tamum paginæ hæc legitur inscriptio, Βιβλίον δογματικὸν τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρός; τῇ μῶν Ἀθανασίου τοῦ*

μεγάλου κατὰ Ἀρειανῶν, id est: *Liber dogmaticus sancti Patris nostri magni Athanasii contra Arianos*. Hunc codicem, quia præstantior est. Reg. 1 appellabimus: alterum vero, Reg. 2. In Basiliensi quoque codice hæc Oratio inscribitur, λόγος τρίτος: in aliis vero, λόγος τέταρτος. Editi consuetum præferunt titulum, τοῦ ἐν ἀγίοις, etc., λόγος τέταρτος.

(55) *Goblerianus et Felc. 1, δψιν. Μοξ Reg. 1 et Seguer. προεφασίζοντο. Editi et alii, ἐπροεφασίζοντο.*

(56) *Reg. 1 et Seguerian. καὶ τοσούτῳ. Μοξ Seguerian. καὶ τὸ, πρωτότοκος, καὶ τὸ, Πιστόν.*

(57) *Regius primus et Seguer. δεικνύόντων. Ibid. Seguer. τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν. Μοξ Reg 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, πάλιν αὐτοῖς. Alii et ed. πάλιν οὗτοι.*

(58) *Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, καρδίας. Alii et editi, κακίας. Ibidem Reg. 1 et Seguerian. λοιπὸν καὶ διασύρειν. In aliis et editis deest καὶ*

(59) *Regius primus et Seguerian. Ητί τοι θαυμαστόν. At alii et editi, καίτοι τῇ θαυμαστόν.*

comprehendi? Aut quid mirum est Filium in Patre esse, quandoquidem etiam de nobis scriptum est, *In ipso enim vivimus, et movemur et sumus*¹³? Sane hoc illis merito pro sua perversitate accidit, ut Deum corpus esse existiment, nec intelligent quid sint verus Pater et verus Filius, quid lux invisibilis et æterna, ejusque invisibilis splendor, quid invisibilis item substantia, quid figura et imago non corporea¹⁴? Namque si cognoscerent, non profecto tam impie Dominum gloriae deriderent, neque res, quæ corporeæ non sunt, tanquam corporeas cogitantes, ea quæ recte dicta sunt ipsi prave interpretarentur. Par erat utique illos his vel solum auditis, utpote Christi verbis, credere, cum simplex fides curiosa eloquentia sit præstantior. Verum quoniam hoc quoque Scripturæ loco ad suam confirmandam hæresim profana temeritate abuti conantur; necessarium duximus et illorum convincere improbitatem, et quæ vera sit hujus loci interpretatio, ad fidelium securitatem patescere. Non enim, ut illi opinantur, his verbis, *Ego in Patre et Pater in me est*, significatur eos in se invicem immitti, seseque, veluti vacua quedam vasa, invicem implere, ita ut Pater Filii, et Filius Patris vacuitatem replete, neuterque illorum plenus et perfectus sit. Siquidem id proprium est corporum, nec absque summa impietate vel etiam dici queat. Plenus enim et perfectus est Pater, et ipse Filius plenitudo est Patris. Nec vero eodem modo quo Deus est in sanctis ut eos corroboret, ita est et in Filio. Ipse enim virtus est sive robur et sapientia Patris: ejusque communione, res factæ in Spiritu sanctificantur: ipse autem Filius non alicuius communione filius est, sed proprius est Patris fetus. Nec item Filius est in Patre eadem ratione quam indicant hæc verba, *In ipso vivimus, et movemur, et sumus*. Nam ipse ex Patre existit tanquam ex fonte vita, in qua omnia cum vitam accipiunt tum consistunt. Non enim vita in vita vivit, alioquin vita non esset: sed potius vitam

2. Jam vero argutias quoque Asterii sophistæ, hæresis patroni, si placet, dispiciamus. Hic enim Judæos æmulatus, ea quæ sequuntur scripsit. *Perspicuum enim est, inquit, illum idcirco di-*

¹³ Act. xvii, 28. ¹⁴ Hebr. 1, 5.

(60) Sic Regius primus, Seguerian. Gobl. et Felc. 1. At Basiliensis et Anglican. μήτε τις ἔστιν. Alii vero et editi, καὶ μὴ νοοῦντες τις ἔστιν, etc. Ibid. Regius primus et Seguerian. μήτε τις ἔστι φῶς. Cæteri et editi, μήτε τις ἔστι φῶς. Mox Regius primus, Seguerian. Anglican. Gobler. et Felc. 1, ἀδίον καὶ ἀπαύγασμα. Editio Commel. Ιδιον ἀπαύγασμα.

(61) Sic Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ut et legit Nannius. At ali et editio Commel. ἀσώματος. Mox Reg. 1 et Seguerian. εἰκὼν ἀσώματος. Et γάρ, etc. Editi, εἰκὼν αὐτῆς. Et γάρ, etc. Goblerian. vero et Felc. 1, χαρακτήρ ἀσώματος. Et γάρ.

(62) Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, δέξις μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν, οὖτε. Editi atque, δέξις οὐτω μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν, οὖτε.

(63) Reg. 1 et Seguerian. ἀκούοντας. Goblerian.

A τῷ Πατρὶ, ὅπουγε καὶ περὶ ἡμῶν γέγραπται· Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν; Πάσχοντας δὲ τοῦτο ἀκολούθως τῇ κακονόᾳ ἑαυτῶν, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν Θεὸν, καὶ μὴ νοοῦντες μήτε τις ἔστιν (60) ἀληθινὸς Πατήρ, καὶ ἀληθινὸς Γίδης, μήτε τις ἔστι φῶς ἀόρατον, καὶ ἀδίον, καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἀόρατον, μήτε τις ἔστιν ἀόρατος (61) ὑπόστασις, καὶ χαρακτήρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν ἀσώματος. Εἰ γάρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν, οὔτε (62) τὰ ἀσώματα σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες, τὰ καλῶς λεγόμενα παρεξηγοῦντο. Ἡρκεὶ μὲν οὖν καὶ μόνον ἀκούοντας (63) ταῦτα, λέγοντος τοῦ Κυρίου, πιστεύειν· ἐπειὶ καὶ τῇ τῆς ἀπλότητος πίστις βελτίων ἔστι τῆς ἐκ περιεργίας πιθανολογίας· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο βεβηλοῦν ἐπεχειροῦσαν πρὸς τὴν ἴδιαν αἰρεσιν, ἀναγκαῖον τὴν μὲν ἐκείνων κακόνιαν διελέγειν, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας διάνοιαν δεῖξαι ἔνεκα γε τῆς τῶν πιστῶν ἀσφαλείας. Οὐ γάρ, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀντεμβιβαζόμενοι εἰς ἀλλήλους εἰσὶν, ἐν τῷ λέγεσθαι, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοι, ὥσπερ ἐν ἀγγείοις κενοῖς εἰς ἀλλήλων πληρούμενοι (64). ὥστε τὸν μὲν Γίδην πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ Πατρὸς, τὸν δὲ Πατέρα πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ Γίδου, καὶ ἐκάπερον αὐτῶν μὴ εἶναι πλήρη καὶ τέλειον ἀσώματων μὲν Γίδων τοῦτο γε· διδ καὶ τὸ μόνον εἰπεν τοῦτο πλέον ἔστιν ἀσθετέας· πλήρης γάρ καὶ τέλειος ἔστιν ὁ Πατήρ, καὶ πλήρωμα θεότητός ἔστιν ὁ Γίδης. Οὐδὲ αὐτὸν πάλιν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγίοις γινόμενος θ Θεὸς, ἐνδυναμοὶ (65) αὐτοὺς, οὕτως ἔστι καὶ ἐν τῷ Γίδῳ αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ τοῦ Πατρὸς δύναμις καὶ σοφία· καὶ τὰ μὲν γενητὰ μετοχῆ τούτου ἐν Πνεύματι ἀγάπαται· αὐτὸς δὲ ὁ Γίδης οὐ μετουσίᾳ υἱὸς ἔστιν, ἀλλὰ γένημα τοῦ Πατρὸς ἴδιον ἔστιν. Οὐκ ἔστι δὲ πάλιν οὗτως ὁ Γίδης ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ, Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν· αὐτὸς γάρ ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ Πατρὸς ἔστιν ἡ ζωὴ, ἐν τῇ τὰ πάντα ζωγονεῖται τε καὶ συνέστηκεν (66). οὐ γάρ ἡ ζωὴ ἐν ζωῇ ζῇ· ἐπειὶ οὐκ ἀν εἰη ζωὴ ἀλλὰ αὐτὸς μᾶλλον ζωγονεῖ τὰ πάντα.

ipse omnibus impertit.

2. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὰ τοῦ συνηγόρου τῆς αἱρέσεως Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ· γέγραψε γάρ καὶ αὐτὸς, εἰς τοῦτο ζηλώσας· τοὺς Ἰουδαίους, ταῦτα· «Εὐδηλον γάρ, ὅτι διὰ τοῦτο εἰρήκεν ἑαυτὸν μὲν (67) ἐν τῷ

D et Felc. 1, ἀκούοντες. Cæteri et editi, ἀκούοντας. Paulo post, Reg. 1 et Seguer. ἐξ περιεργίας. Alii et editi, ἐξ περιεργασίας.

(64) Sic Reg. 1 et Seguerian. At editi et alii, πληρούμενοις. Mox Reg. 1 et Seguerian. τὸ κενὸν τοῦ Πατρὸς . . . τὸ κενὸν τοῦ Γίδου. Reg. 2, τὸ κενὸν τοῦ Πατρὸς . . . τὸ κοῖλον τοῦ Γίδου. Editi vero, τὸ κοῖλον τοῦ Πατρὸς . . . τὸ κοῖλον τοῦ Γίδου.

(65) Sic Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Alii autem et editio Commel. ἐνδυνάμου.

(66) Sic Reg. 1 et Seguerian. At alii et editi, εἴτε ζωὴ ἐν τῷ πάντα ζωγονεῖται καὶ συνέστηκεν. Reg. 2 tamen habet ζωγονεῖται τε καὶ συνέστηκεν.

(67) Sic Regius primus et Seguerian. At alii et editi, διὰ τοῦτο εἰρήκε μὲν ἑαυτόν. Basiliens. mox πάλιν omittit. Ibidem Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, μήτε τὸν λόγον. Alii et editi, μηδὲ τὸν

Πατρὶ, ἐν ἑαυτῷ δὲ πάλιν τὸν Πατέρα, ἐπει μήτε τὸν λόγον, δὸν διεξῆρχετο, ἑαυτοῦ φησιν εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς, μήτε οἰκεῖα τὰ ἔργα, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς δεδωκότος τὴν δύναμιν. » Τοῦτο δὲ εἰ καὶ παιδίριον ἦν (68) ἀπλῶς εἰρηκδε, συγγνώμην εἶχεν ἐκ τῆς ἡλικίας· ἐπειδὴ δὲ δὲ καλούμενος σοφιστής, καὶ πάντα γιώσκειν ἐπιχειρούμενος, ἐστιν δὲ γράψας, τόσης ἕξιος καταγνώσεως ὁ τοιοῦτος; Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀλλιότεριον ἑαυτὸν τοῦ Ἀποστόλου δείκνυσιν, ἐπαιρούμενος ἐν πειθεῖσι σοφίας λόγοις (69) καὶ νομίζων ἐν τούτοις ἐξαπατᾶν δύνασθαι, μή νοῶν αὐτὸς & λέγει, μήτε περὶ τίνων (70) διαθεναιοῦται. « Α γάρ ὁ Υἱὸς θνατικὸς καὶ ἀρμόζοντα μόνῳ Υἱῷ, Λόγῳ καὶ Σοφίᾳ ὄντι, καὶ εἰχόντι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἰρηκε, ταῦτα οὐτοὶ εἰς πάντα τὰ κτίσματα καταφέρει, καὶ κοινὰ τῷ τε Υἱῷ καὶ τούτοις; ταῦτα ποιεῖ τὴν δὲ δύναμιν (71) τοῦ Πατρὸς λέγει λαμβάνειν δύναμιν δὲ παράνομος, ἵνα ἀκολουθῇσῃ τῇ δυσσεβεῖς αὐτοῦ εἰπεῖν ὅτι καὶ δὲ Υἱὸς ἐν Υἱῷ (72) υἱοποιήθη, καὶ δὲ Λόγος ἔλαβε Λόγου ἔκουσιαν καὶ οὐκ ἔτι μὲν αὐτὸν, ὡς Υἱὸν, θέλει εἰρηκέναι ταῦτα, ὡς δὲ μαθόντα καὶ αὐτὸν ὅμοιως συντάσσει πᾶσι τοῖς ποιήμασιν. Εἰ γάρ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰ φήματα τοῦ Υἱοῦ, & διεξῆρχετο, ἀλλ' ὅτι τοῦ Πατρὸς ἦν, καὶ τὰ ἔργα, Ελεγεν (73). «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ· καὶ δὲ μὲν Δαῦιδ λέγει· Ἀκούσομαι τὸ λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος δὲ Θεός (74); δὲ δὲ Σολομῶν· Οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρηγγαται τὸ Θεοῦ· καὶ δὲ μὲν Μωσῆς τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ δηκάνει λόγους, ἔχαστος δὲ (75) τῶν προφητῶν οὐ τὰ θεῖα, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεγε, Τάδε λέγει Κύριος· καὶ τὰ ἔργα, & ἐποίουν οἱ ἄγιοι, οὐκ θεῖα, ἀλλὰ τὸν δεδωκότος τὴν δύναμιν Θεοῦ (76) Ελεγον εἶνατο ὡς δὲ μὲν Ἡλίας καὶ Ἐλείσσαλος ἐπικαλούμενοι τὸν Θεόν, ἵνα τοὺς νεκροὺς αὐτὸς ἐγείρῃ· ὅτε καὶ τῷ Ναεμάνῳ λέγει ὁ Ἐλείσσαλος, καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς λέπρας· Ἰτα γῆρας, ὅτι ἀστεὶ Θεός ἐν Ισραὴλ· δὲ Σαμουὴλ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις θερισμοῦ ἡνχετο τὸν Θεόν δοῦνα· ὑετόν· οἴ τε ἀπόστολοι ἔλεγον, οὐκ λίζις δυνάμει· ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῇ τοῦ Κυρτοῦ χάριτι· δῆλον, ὅτι κατ' αὐτὸν κοινὴ ἀνὴ πάντων καὶ τὴν τοιαύτη φωνὴ, ὡστε καὶ ἔχαστον λέγειν δύνασθαι· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ· καὶ λοιπὸν μηχεῖται ἔνα εἶναι τοῦτον Υἱὸν Θεοῦ καὶ

A xisse seipsum in Patre et Patrem in seipso esse, quod nec ipsum quidem sermonem quem proferebat sui esse diceret, sed Patris, nec propria item sui esse opera, sed Patris, a quo videlicet agendi virtutem accepérat. » Profecto si puerulus ista loqueretur, veniam ex aetate posset consequi. Cum autem hæc ille scribat qui sophista vocatur, et omnia se profluet cognoscere; qua, quæso, damnatione dignus esse censendus est? Annou etiam seipsum ab Apostolo alienum probat, quippe qui persuasilibus 437 sapientia sermonibus gloriatur ¹⁵, quibus et alios se decipere posse confidit, cum tamen nec ipse ea quæ dicit, nec de quibus contendit, intelligat ¹⁶. Ea enim quæ Filius soli Filio, qui Verbum et Sapientia, ac Patris naturæ B imago est, convenire et propria esse docuit, iste rebus omnibus creatis attribuit, illisque cum Filio pugnat esse communia: quin etiam virtutem virtuti Patris importiri impius asseverat, ut ex impia ejus doctrina efficiatur, Filium in Filio factum esse Filium, et Verbum potentiam Verbi accepisse. Nec item eum ut Filium ista vult dixisse, sed ipsum, ut qui ea quoque didicerit, una cum aliis operibus collocat. Si enim propterea quod verba quæ proferebat Filius, non ejus essent sed Patris, ut et opera, idcirco dicebat, Ego in Patre, et Pater in me est: cum ipse quoque David dicat: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus ¹⁷: et Salomon: Sermones mei a Deo dicti sunt ¹⁸: cum similiter Moyses sermonum Dei administer fuerit, singulique prophetæ non propria, sed Dei verba annuntiaverint, unde aiebant, Hæc dicit Dominus: cum item opera ipsa quæ sancti effecere, non sua esse, sed Dei virtutem suppeditantis affirmarint, ut ex Elia et Eliseo patet qui Deum invocavere ut mortuos ipse excitaret: unde idem Eliseus postquam Naamani lepram sanasset, ei dixit: Ut scias esse Deum in Israel: Samuel quoque messis tempore Deum ut pluviam daret oravit: apostoli denique se non propria virtute sed Dei gratia signa et prodigia facere fatebantur: ex his, inquam, dilucide secundum illum sequitur vocem hujusmodi omnium quoque esse communem singulosque posse dicere,

¹⁵ I Cor. ii, 4. ¹⁶ I Timoth. i, 7. ¹⁷ Psal. LXXXIV, 9. ¹⁸ III Reg. viii, 59; x, 24.

λόγον. Item ibidem Reg. 1 et Seguerian. φησιν D εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς, μήτε. At alii et editi, φησιν, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι, μηδὲ.

(68) Felic. 2 et editi, ἥ. Cæteri mss. ἥν.

(69) Reg. 1, ἐν πειθοῖσι σοφίας λόγοις, ut et habet Scriptura. Felic. 5, ἐν πειθοῖσι σοφίας λόγου. Editi, ἐν πειθοῖσι σοφίας λόγοις.

(70) Reg. 1 et Seguerian. τίνων, ιδεμψυς ποχ θεῖα. Alii et editi, τίνος, et οἰκεῖα.

(71) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felic. 1. At alii et editio Commel. τὴν τε δύναμιν.

(72) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐν τῷ Υἱῷ. Mox Reg. 1 et Seguer. ἔλαβε Λόγου ἔκουσιαν. Editio Commel. et aliquot mss. λόγον ἔκουσιαν.

(73) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felic. 1. At Reg. 2, Basil. Anglic. et Felic. 5, ἥν τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἔργα, πῶς Ελεγεν. Alii et editi, ἥν τὰ ἔργα, πῶς Ελεγεν....

(74) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. et Felic. 1. At alii et editi, δὲ Κύριος Θεός. Ibid. Reg. 1, Seguer. Basil. Gobler. et Felic. 1, Σολομῶν. Alii et editi, Σολομῶν.

(75) Reg. 1, ἔχαστος τε Mox idem et Regius 2, Seguerian. Gobler. Felic. 1, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. In alii et editione Commel. τὰ deest.

(76) Sic Reg. 1 et Seguer. Gobler. Felic. 1 et 5. At cæteri et editi, δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Paulo post, Reg. 1 et Seguer. αὐτὸς ἐγείρῃ· δὲ δὲ τῷ Ναεμάνῳ λέγει. Alii et editi, αὐτοῖς ἐγείρῃ· δὲ δὲ τῷ Ναεμάνῳ ἔλεγεν. Porro quæ sequuntur Elisæi verba ad Naaman, non habentur in Scriptura: sed ipse Naaman sanatus et ad Elisæum reversus ait: Ίδού Ἑγνωκα, ὅτι οὐκ ἔστι Θεός ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὅτι ἀλλ' ἡ ἐν τῷ Ισραὴλ. Vere scio quod non sit aliud Deus in universa terra, nisi tantum in Israel (IV Reg. v, 15).

*Ego in Patre, et Pater in me est, nec proinde jam A Λόγον (77) καὶ Σοφίαν, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ενα καὶ τοῦ-
unum hunc esse Dei Filium et Verbum ac Sapien-
tiam, sed eum unum quoque ex multis esse.*

3. Atqui si hæc esset verborum Domini senten-
tia, non ita eum loqui oportuisset, *Ego in Patre,
et Pater in me est, sed potius : Ego etiam sum in
Patre, et Pater in me etiam est ; ut videlicet nihil
se proprium et singulare apud Patrem, tanquam
Filium, habere, sed communis cum omnibus gratia
gaudere significaret. Verum non ita se res habet,
ut opinantur illi, qui cum eum verum ex Patre
Filium esse non sentiant, falsa de vero fingunt,
cui soli dicere convenit, *Ego in Patre, et Pater in
me est. Filius enim in Patre est, quantum licet in-
telligere, quia totum quod est Filius, hoc naturæ
Patris proprium est, eo modo quo ex luce splen-
dor, et ex fonte fluvius exoritur, adeo ut qui Fi-
lium videt, id quod proprium est Patris videat, in-
telligatque Filium idcirco in Patre esse quia ex
Patre habet ut sit; et vicissim Patrem in Filio
esse, quia Filius est id quod proprium est ex Pa-
tre, sicuti sol est in splendore, mens in verbo, et
fons in fluvio. Ita enim qui Filium contemplatur,
id quod naturæ Patris proprium est simul contem-
platur, Patremque in Filio **438** esse intelligit. Nam
cum forma et divinitas Patris hoc ipsum sit quod
est Filius, omnino sequitur ut Filius sit in Patre,
et Pater in Filio. Quocirca cum antea dixisset,
*Ego et Pater unum sumus*¹⁰, hic recte ait, *Ego in
Patre et Pater in me est*¹⁰, ut scilicet eamdem am-
borum divinitatem unamque naturam esse doceret.**

4. Unum enim illi sunt, non quod unum in duas
partes sit divisum, que nihil sint præter unum;
neque quod unum bis nominetur, ita ut idem ali-
quando Pater, aliquando sui Filius fiat; que cum
sentiret Sabellius, hæreticus est judicatus. Verum
duo quidem sunt, quia Pater, Pater est, nec ipse
est Filius; et vicissim Filius est Filius, nec ipse
Pater est. Una vero illorum natura est : nec euina
genitoris genitus est dissimilis, cum imago ejus sit,
et omnia que Patris sunt, sint quoque Filii. Hiuc
Filius alius non est Deus, quia non extrinsecus
effictus est : alioquin complures dii inducerentur,
si extranea excogitaretur divinitas præter Patris
divinitatem. Tametsi enim (88) aliud est Filius, ut

"Joan. x, 30. "Joan. xiv, 10.

(77) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Edi-
ti autem et alii, elvau τὸν τοῦ Πατρὸς Υἱὸν καὶ Λό-
γον. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἀλλ' ἐπειπέρ. Editi et alii, ἀλλ' ἐπειπέρ.

(78) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἡν-ού-
τος δὲ Κύριος, ἔδει, etc.

(79) Felck. 2 et editi, δὲ ἐν ἑμοι. Cæteri mss. δὲ
καὶ ἐν ἑμοι. Mox Reg. 1 et 2, et Seguer. πρὸς τὸν
Πατέρα ὡς Υἱός. At alii et editi, πρὸς τὸν Πατέρα δὲ
Υἱός.

(80) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐκ πη-
γῆς. Alii et editio Commel. ὡς πηγῆς.

(81) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὐτως.
Cæteri et editi, οὐτως.

(82) Reg. 1 et Seguer. δὲ Υἱός. In aliis et editis, δὲ
θεος. Ibid. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ

3. 'Αλλ' εἰπερ ἦν οὕτως δὲ Κύριος εἰρηκώς,
ἔδει (78) μὴ εἰπεῖν αὐτὸν. 'Εγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ
δὲ Πατήρ ἐν ἑμοι· ἀλλὰ μᾶλλον· Κάτῳ ἐν τῷ Πατρὶ,
καὶ δὲ Πατήρ δὲ καὶ ἐν ἑμοι (79) ἐστιν, ἵνα μηδὲ
ἴδιον καὶ ἔξαιρετον ἔχῃ πρὸς τὸν Πατέρα ὡς Υἱὸς,
κοινὴν δὲ μετὰ πάντων ἔχῃ τὴν αὐτὴν χάριν. 'Αλλ'
οὐκ ἐστιν, ὡς νομίζουσιν ἐκεῖνοι· μὴ φρονοῦντες γάρ
Υἱὸν εἶναι γνήσιον ἐκ Πατρὸς, καταψεύδονται τοῦ
γνησίου, φύσιν ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς (80) ποτα-
μὸς, ὥστε τὸν ὄρῶντα τὸν Υἱὸν ἕραν τὸ τοῦ Πατρὸς
ἴδιον, καὶ νοεῖν, ὅτι τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι, ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς δν, οὐσίας (81) ἐν τῷ Πατρὶ ἐστιν. 'Εστι δὲ καὶ
δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, ἐπειδὴ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ίδιον,
τοῦτο δὲ Υἱὸς τυγχάνει ὅν, ὡς ἐν τῷ ἀπαύγασματι δὲ
Υἱος (82), καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποταμῷ
ἡ πηγὴ· οὗτος γάρ δὲ θεωρῶν τὸν Υἱὸν, θεωρεῖ τῆς τοῦ
Πατρὸς οὐσίας τὸ ίδιον, καὶ νοεῖ, ὅτι δὲ Πατήρ ἐν
τῷ Υἱῷ ἐστι. Τοῦ γάρ εἰδούς (83) καὶ τῆς θεότητος
τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἀκολούθως δὲ Υἱὸς
ἐν τῷ Πατρὶ ἐστι, καὶ δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Διὸ τοῦτο
γάρ καὶ εἰκότως (84) εἰρηκώς πρότερον. 'Εγὼ καὶ
δὲ Πατήρ ἐν ἑμοι· ἐπήγαγε τό· 'Εγὼ ἐν τῷ Πα-
τρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἑμοι· ἵνα τὴν μὲν ταύτητα
τῆς θεότητος, τὴν δὲ ἐνότητα (85) τῆς οὐσίας δεῖξῃ.

4. 'Ἐν γάρ εἰσιν, οὐχ ὡς ἐνδεικνύεται
διαιρεθέντος, καὶ μηδὲν διτων πλήν ἐνδεικνύεται·
οὐδὲ ὡς τοῦ ἐνδεικνύεται· τοῦτο γάρ
Σαβέλλιος φρονήσας, αἱρετικὸς ἐκριθη. 'Αλλὰ δύο μὲν εἰσιν, ὅτι δὲ Πατήρ Πατήρ ἐστι, καὶ
οὐχ δὲ άυτὸς Υἱός ἐστι· καὶ δὲ Υἱὸς Υἱός ἐστι, καὶ οὐχ
δὲ άυτὸς Πατήρ ἐστι. Μία δὲ τῇ φύσις οὐ γάρ ἀν-
δριον τὸ γένημα τοῦ γεννήσαντος· εἰκὼν γάρ ἐστιν
αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστι. Διὸ οὐδὲ
ἄλλος Θεὸς δὲ Υἱός (87)· οὐ γάρ. Ξένων ἐπενοήθη·
ἐπειδὴ πάντως καὶ πολλοὶ, ξένης παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς
ἐπινοούμενης θεότητος· εἰ γάρ καὶ ἐπερόν ἐστιν ὡς
γένημα δὲ Υἱός, ἀλλὰ ταύτην ἐστιν ὡς Θεός· καὶ διὸ

D τῷ Λόγῳ. Alii et editi, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ.

(83) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἰδούς. In Anglic. quoque margine notatur, γρ. εἰδούς. Cæ-
teri et editio Commel. ίδιου.

(84) Reg. 1, Seguer. γάρ εἰκότως. Alii et editi,
γάρ καὶ εἰκότως.

(85) Seguer. τὴν ἐνότητα.

(86) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At
alii et editi, οὐδὲ οὐτε. Paulo post, Felck. 5, Σαβέλλιος.

(87) Reg. 1 et 2, Seguer. Basili. Anglic. Gobler.
Felck. 1 et 5, Θεὸς δὲ Υἱός. Editi et alii, Θεὸς Υἱός.

(88) Ita verius, textum Græcum secuti, licet
vulgo doceant theologi Filium non *aliud*, sed *alium*
esse a Patre. Verum ista dictione, *aliud*, idem hic
significat sanctus Athanasius, quod theologi dictio-
ne, *alius*, ut patet.

εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ τῇ διότητι καὶ οἰκειότητι. Αἱ γένουται : αὐτὰν idem est, ut Deus : atque ad eum ipse et Pater unum sunt cum naturae proprietate, tum eadem et una divinitate, quemadmodum dictum est. *Enimvero ipse quoque splendor lux est, nec sole posterior, neque alia lux, neque quatenus ejus fit particeps, sed totus proprius ejus est fetus.* *Huiusmodi.* porro fetus necessario lux una est, nec dici potest duas illas esse luces, sed duo quidem esse solem et splendorem, unam vero ex sole ortam lucem esse, quae in splendore orbem illuminat universum. Ita similiter Filii divinitas, est quoque ipsa Patris, quam quidem ob causam individua est, atque hoc pacto unus est Deus, nec aliis est præter illum. *Quia ergo unum illi sunt, unaque ipsa est divinitas, idecirco eadem de Filio quæ de Patre dicuntur, Patris excepto nomine. Sic ergo Filius dicitur Deus: Et Deus erat Verbum²¹; item Omnipotens, *Hæc dicit qui erat, et qui est, et qui venturus est Omnipotens²²*; similiter Dominus, *Unus Dominus Jesus Christus²³*; lux quoque esse dicitur, *Ego sum lux²⁴*; nec non peccata delere : *Ut autem sciatis, inquit, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata²⁵*; et quæcumque alia similia inveniatis. Nam omnia, inquit ipse Filius, *quæcumque habet Pater, mea sunt²⁶*; et rursus, *mea tua sunt²⁷*.*

5. Οἱ δὲ ἀκούων τὰ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα ἐφ' Υἱοῦ διέπενται καὶ οὕτω τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ. Θεωρήσεις δὲ καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, ὅταν τὰ λεγόμενα ἐφ' Υἱοῦ ταῦτα λέγηται καὶ ἐπὶ Πατρὸς (96). Διὰ τί δὲ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐφ' Υἱοῦ λέγηται, ή ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέννημά ἔστιν ὁ Υἱός; Διὰ τί (97) δὲ καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ ἰδιά ἔστι τοῦ Πατρὸς, η ὅτι πάλιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἰδιών ἔστι (98) γέννημα ὁ Υἱός; Τῆς δὲ οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἰδιῶν ὡν γέννημα ὁ Υἱός, εἰκότως καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι· διέπενται πρεπόντως καὶ ἀκολούθως τῷ μὲν λέγειν, Ἐγώ καὶ ὁ Πατὴρ ἐμί εἰσμεν, ἐπήγαγεν· *Ιτά τῶντες, εἰς ἄγρῳ ἐτῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐμπούτῳ* δὲ πάλιν προσείρχεν· (99). Οἱ ἀκρανώς ἐμὲ δέραντε τὸν Πατέρα· καὶ ἔστιν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νοῦς

²¹ Joan. i, 1. ²² Apocal. i, 8. ²³ I Cor. viii, 6. ²⁴ Luc. v, 24. ²⁵ Joan. xvi, 22. ²⁶ Joan. xvii, 10. ²⁷ Joan. x, 30. ²⁸ Joan. x, 38. ²⁹ Joan. xiv, 9.

(89) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felick. 1, καὶ γάρ οὐδὲ Alii et editi, καὶ γάρ καὶ τὸ Paulo post Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felick. 1, ἀλλ' ὅλον ίδιον. Editi et alii, ἀλλ' δι' ίδιον.

(90) Sic Regius primus et Seguerianus. In editis vero et aliis, ἐν deest.

(91) Regius primus et Seguerianus, μιᾶς αὐτῆς οὐσίας. Alii et editi, μιᾶς οὐσίας.

(92) Seguer. Reg. 2, Gobler. et Felicm. 4, οἶον Θεός· καὶ Θεός, etc. Sic etiam in Reg. 1, prima manus; sed altera manus scribitur, οἶον τῷ Θεῷ· καὶ Θεός, etc. Cæteri autem et editi, οἶον Θεός· τῷ, Καὶ Θεός, etc.

(93) Sic Reg. 1 et 2, et Seguer. In Reg. 2, τὰ μέν halieutur, τῷ Κύριος εἰς· εἰς Κύριος. At alii et editi, δὲ ἐργάζοντο τῷ Κύριος εἰς· εἰς Κύριος. Ibidem Χριστὸς alieit a Reg. 1 et Seguer.

(94) Sic Regius primus et secundus, Seguerianus et Scriptura. Alii et editi, τὰς ἀμαρτίας.

(95) Sic Regius primus et Seguerianus. At Reg. 2 et editio Commeliniana, ἐμὲ ἔστιν· δὲ ἀκούων, omisssis intermediiis. Ibidem Regius primus et Se-

B genitus : attamen idem est, ut Deus : atque ad eum ipse et Pater unum sunt cum naturae proprietate, tum eadem et una divinitate, quemadmodum dictum est. *Enimvero ipse quoque splendor lux est, nec sole posterior, neque alia lux, neque quatenus ejus fit particeps, sed totus proprius ejus est fetus.* *Huiusmodi.* porro fetus necessario lux una est, nec dici potest duas illas esse luces, sed duo quidem esse solem et splendorem, unam vero ex sole ortam lucem esse, quae in splendore orbem illuminat universum. Ita similiter Filii divinitas, est quoque ipsa Patris, quam quidem ob causam individua est, atque hoc pacto unus est Deus, nec aliis est præter illum. *Quia ergo unum illi sunt, unaque ipsa est divinitas, idecirco eadem de Filio quæ de Patre dicuntur, Patris excepto nomine. Sic ergo Filius dicitur Deus: Et Deus erat Verbum²¹; item Omnipotens, *Hæc dicit qui erat, et qui est, et qui venturus est Omnipotens²²*; similiter Dominus, *Unus Dominus Jesus Christus²³*; lux quoque esse dicitur, *Ego sum lux²⁴*; nec non peccata delere : *Ut autem sciatis, inquit, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata²⁵*; et quæcumque alia similia inveniatis. Nam omnia, inquit ipse Filius, *quæcumque habet Pater, mea sunt²⁶*; et rursus, *mea tua sunt²⁷*.*

5. Porro is qui ca quæ Patris sunt Filio attribui audierit, hac ratione Patrem in Filio videbit, Filiumque similiter intuebitur in Patre, cum illa quæ de Filio dicuntur, eadem quoque de Patre dicantur. Cur vero ea quæ Patrissunt, Filio attribuuntur, nisi quia Filius ex illo genitus est? Cur item quæ Filii sunt eadem propria sunt Patris, nisi quia Filius ejus naturæ proprius est fetus? Quare cum Filius proprius sit naturæ Patris fetus, jure merito ea, quæ Patris sunt, cui esse **439** asseverat. Quapropter bene ac congruenter post hæc verba, *Ego et Pater unus sumus²⁸*, subiecit, *Ut cognoscatis quia Pater in me est, et ego in Patre²⁹*; post quæ rursus addidit: *Qui videt me, videt Patrem³⁰*, quorum utique trium locorum

²¹ Joan. viii, 12. ²² Luc. v, 24. ²³ Joan. xvi, 26. ²⁴ Joan. xiv, 9.

guerianus, τὰ τοῦ Πατρὸς Υἱοῦ λεγόμενα ἐπόψεται οὕτω τὸν Πατέρα.

D (96) Regius primus et Seguerianus, λέγη ταῦτα καὶ ἐπὶ Πατρὸς. Goblerianus et Felckmanni primus, λέγηται καὶ ἐπὶ Πατρὸς. Alii et editio Commeliniana, λέγηται ἐπὶ Πατρὸς.

(97) Regius primus et Seguerianus, ἔστι γέννημα· διὰ τοῦ ιδειμ ibidem et Reg. 2, Basil. Gobler. Felckm. 4 et 5, τὰ τοῦ Υἱοῦ, etc. In aliis vero et editione Commeliniana τὰ deest. Item ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, η ὅτι πάλιν. Alii et editio Commeliniana η omittunt.

(98) Ἐστι deest in Segueriano et Regio primo qui ultimus habet, γέννημα ὁ Υἱός, εἰκότως, omisssis intermediiis. Seguer. ibidem et Gobler. Felckm. 1 ac Joannes Damascenus qui hunc locum citat, ratione tertia de imaginibus, ίδον ὡν γέννημα. Editi et aliis, διόν δι γέννημα.

(99) Reg. 1 et Seguer. τούτῳ δὲ πάλιν προσείρχεν. Editi et aliis, τούτῳ δὲ πάλιν προσείρχεν. Mox Reg. 1 et Seguer. εἰς δὲ ὁ αὐτὸς νοῦς. At alii et editi, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νοῦς.

una eademque est sententia. Qui enim ita scit unum esse Filium et Patrem, novit certe eum in Patre, et Patrem in Filio esse. Divinitas enim Filii, Patris quoque ipsa est, eademque est in Filio: quod qui comprehenderit, is persuasum facile habebit, eum qui Filium vidit Patrem vidiisse: quippe cum Patris divinitas in Filio conspiciatur. Ill autem facilius, imaginis imperatoris exemplo, poterit intelligi. Nempe in imagine species quidem et forma imperatoris est, in imperatore autem eadem species est quæ in imagine videtur. Perfecta enim similitudo est in imperatoris imagine, ita ut et is qui imaginem videbit, in ipsa imperatorem intueatur, et vicissim qui imperatorem viderit, agnoscat illum ipsum esse qui in imagine conspicitur. Ex eo autem quod nulla discrepant dissimilitudine, si quis post imaginem, vellet imperatorem videre, recte illi imago diceret: Ego et imperator unum sumus; ego enim in illo sum, et ille in me: quodque in me vides, idem in illo aspicis, et quod in illo vidiisti, idem in me cernis. Itaque qui imaginem adorat, in ea quoque imperatorem adorat: imago siquidem ejus species et forma est. Cum igitur Filius imago quoque sit Patris; intelligere necesse est divinitatem et proprietatem Patris, hoc ipsum esse quod est Filius. Hoc autem est quod his verbis significatur, *Qui in forma Dei existens*¹¹; et, *Pater in me*¹².

6. Cæterum non ex parte tantum divinitatis forma est, sed hoc quod est Filius, plenitudo est divinitatis Patris, ita ut Filius totus sit Deus. Hinc cum aquilis Deo esset, non rapinam arbitratus est Deo aquilem esse¹³. Similiter, quia Filii divinitas et species seu forma nullius alius quam Patris est, hoc ipsum est quod dixit, *Ego in Patre*¹⁴. Sic *Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi*¹⁵. Namque naturæ Patris proprius est Filius, in quo natura creata cum Deo reconciliatur. Sic ea quæ Filius agebat opera Patris erant, quia Filius species seu forma erat Patris divinitatis, quæ ipsa opera efficiebat. Sic qui videt Filium, Patrem simul videt, quia in paterna divinitate et est et cernitur Filius; paternaque species quæ in illo est, Patrem in eodem exhibet, atque hoc modo Pater est in Filio. Proprietas autem et divinitas, quæ ex Patre in Filio existit, Filium in Patre communistrat, eumdemque ab eo dividi nunquam posse ostenduntur.

¹¹ Philip. ii, 6. ¹² Joan. xiv, 10. ¹³ Philip. ii, 6.

(1) Reg. et Seguer. aucth. Cæteri et editi, aucth. Mox Reg. i et Seguer. pœnitentia. Damasc. επιστετατ. Cæteri et editi, πεπίστευκεν.

(2) Sic mss. Damasc. et concilium secundum Nicænum, act. 4, ubi hic locus assertur. Editio vero Commel. τοῦτο καὶ.

(3) Concil. Nicæn. ἐνορῶντα τὴν εἰκόνα. Damasc., δρῶντα τὴν εἰκόνα. Mox Gobl. r. Felck. 1 et concil. Nicæn., καὶ πάλιν τὸν δρῶντα.

(4) Damasc. εἴποι ἀν τούτῳ τὴν εἰκόναν, ἐγὼ καὶ βασιλεὺς ἔν τι ἔσμεν.

(5) Damasc. Ο γάρ προσκυνῶν. Mox Reg. i et Seguer. προσκυνεῖ καὶ τὸν. In aliis et editis, deest καὶ.

(6) Damasc. τὸ εἶδος αὐτοῦ ἔστιν, etc.

A ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ḥρητοῖς. Ο γάρ οὐτως ἐγκωκώς, ὅτι ἔν εἰσιν δὲ Υἱὸς καὶ δὲ Πατήρ, οἶδεν, ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι, καὶ δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἡ γὰρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρός ἔστι, καὶ αὐτὴ (1) ἐν τῷ Υἱῷ ἔστι· καὶ δὲ τοῦτο δὲ καταλαβόν πέπεισται, ὅτι δὲ ἐωρακώς τὸν Υἱὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα· ἐν γάρ τῇ Υἱῷ ἡ τοῦ Πατρὸς θεότης θεωρεῖται. Τοῦτο δὲ καὶ (2) ἀπὸ τοῦ παραδίγματος τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως προσεχέστερόν τις κατανοεῖν δυνήσεται. Ἐν γάρ τῇ εἰκόνι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ τοῦ βασιλέως ἔστι, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δὲ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἔστιν. Ἀπαράλλακτος γάρ ἔστιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως δομοισθῆ· ὥστε τὸν ἐνορῶντα τῇ εἰκόνι (3) ὅρῃς ἐν αὐτῇ τὸν βασιλέα, καὶ τὸν πάλιν δρῶντα τὸν βασιλέα ἐπιγινώσκειν, ὅτι οὗτός ἔστιν ὁ ἐν τῇ εἰκόνι. Ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλαττείν τὴν δομοισθητα, τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρῆσαι τὸν βασιλέα εἴποι ἀν τὴν εἰκών. Ἔγὼ καὶ δὲ βασιλεὺς ἔν ἔσμεν (4). ἐγὼ γάρ ἐν ἐκείνῳ εἰμι, κάκεινος ἐν ἐμοῖς· καὶ δὲ ὅρῃς ἐν ἐμοῖς, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις· καὶ δὲ ἐωρακας ἐν ἐκείνῳ, τοῦτο βλέπεις ἐν ἐμοῖς. Ο γοῦν προσκυνῶν (5) τὴν ἑκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ καὶ τὸν βασιλέα· ἡ γὰρ ἐκείνου μορφὴ καὶ τὸ εἶδός ἔστιν (6) ἡ εἰκών. Ἐπει τοίνυν καὶ δὲ Υἱὸς εἰκών ἔστι τοῦ Πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης ἔστι νοεῖν, ὅτι ἡ θεότης καὶ ἡ ιδιότης τοῦ Πατρὸς τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἔστι. Καὶ τοῦτο ἔστιν, “Ος (7) ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, καὶ, Ο Πατήρ ἐν ἐμοῖς.

6. Οὐκ ἐκ μέρους δὲ ἡ τῆς θεότητος μορφὴ, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἔστι τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ δοῦς (8) θεός ἔστιν δὲ Υἱός. Διὰ τοῦτο καὶ Ιса Θεῷ ὁν, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ισα Θεῷ· καὶ πάλιν ἐπειδὴ τοῦ Υἱοῦ δὲ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδενὸς ἄλλου, δὲ τοῦ Πατρὸς ἔστι, τοῦτο ἔστιν, διπερ εἶπε τὸ (9), Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ· Οὐτως θεός ηγέρι ἐν Χριστῷ κύριον ἐναντῷ καταλιλούσων· τὸ γάρ ίδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔστιν δὲ Υἱός, ἐν τῷ Η τίς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἔστιν δὲ Υἱός, ητὶς εἰργάζετο τὰ ἔργα· οὐτως δὲ δὲ βλέπων τὸν Υἱὸν δρᾷ τὸν Πατέρα· ἐν γάρ τῇ πατρῷ θεότητι ἔστι καὶ θεωρεῖται δὲ Υἱός· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος δείκνυσιν ἐν αὐτῷ (11) τὸν Πατέρα· καὶ οὐτως ἔστιν δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς δὲ ἐν Υἱῷ ιδιότης καὶ θεότης δείκνυσι τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ δεῖ (12).

¹⁴ Joan. xiv, 10. ¹⁵ II Cor. v, 19.

D (7) Sic Reg. i, Seguer. et Anglic., ut et habet Scriptura. Alii autem et editi, δ.

(8) Anglic. δῶλως Reg. 2, καὶ δὲ Λόγος θεός ἔστιν δὲ Υἱός. Felck. 5, καὶ δὲ Λόγος ἔστιν δὲ Υἱός.

(9) Reg. i, Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἰπομέν. Alii et editi, εἰπε. Ibid. post Πατρὶ, Felck. 5, audīt, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοῖς.

(10) Reg. i, et Seguer. εἰργάζετο, et paulo post ητὶς εἰργάζετο. Cæteri et editi, ἐργάζεται et δοτὶς εἰργάζεται.

(11) Sic Reg. i et Seguer. At alii et editi, δεῖκνυσιν ἐκατόν.

(12) Basil. et Anglic., καὶ τὸ δεῖ, etc. Alii et editio Commel., καὶ δεῖ. Ibidem in codice Seguer. abscissum est folium integrum.

ἀδιαβρετον αὐτοῦ· καὶ δὲ ἀκούσων δὲ καὶ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ κατὰ χάριν ἡ μετοχὴ ἐπιγενόμενα (13) τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὅτι αὐτὸς τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ θεον τῆς πατρικῆς οὐσίας ἔστι γένημα, νοήσει καλῶς τὸ εἰρημένον, καθὼς προείπον, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ· καὶ Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν. Ἐτις γάρ δὲ Υἱός, οὗτος δὲ Πατήρ, τῷ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν· διὸ καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς σημαντεῖται. Πατέρα γάρ οὐκ ἀν τις εἴποι, μή ὑπάρχοντος Υἱοῦ. Οἱ μέντοι ποιητὴν λέγων τὸν Θεὸν, οὐ πάντως καὶ τὰ γενόμενα (14) δηλοῖ· ἔστι γάρ καὶ πρὸ τῶν ποιημάτων ποιητὴς· δὲ δὲ Πατέρα λέγων εὐθὺς μετὰ τοῦ Πατρὸς (15) σημαίνει καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ὑπαρξίν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει· εἰς γάρ τὸ Ιδίον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πιστεύει (16)· καὶ οὖτα μία ἔστιν ἡ πίστις εἰς ἕνα Θεόν· καὶ δὲ προσκυνῶν δὲ καὶ τιμῶν τὸν Υἱὸν ἐν Υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Μία γάρ ἔστιν ἡ Θεότης· καὶ διὰ τοῦτο μία τιμὴ καὶ μία ἔστιν προσκύνησις ἡ ἐν Υἱῷ (17) καὶ δὲ αὐτοῦ γινομένη τῷ Πατρὶ· καὶ δὲ οὕτω προσκυνῶν ἔνα Θεὸν προσκυνεῖ· εἰς γάρ Θεός ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. Ὄτε γοῦν μόνος λέγεται δὲ Πατήρ Θεός· καὶ δὲ εἰς Θεός ἔστι, καὶ τὸ, Ἐγώ εἰμι, καὶ Πλήρης ἐμοῦ (18) οὐκ ἔστι Θεός· καὶ τὸ, Ἐγώ πρωτος, καὶ ἐγώ μετὰ ταῦτα, καλῶς λέγεται· εἰς γάρ Θεός καὶ μόνος καὶ πρώτος ἔστιν. Οὐκ εἰς ἀναίρεσιν δὲ τοῦ Υἱοῦ λέγεται. Μή γένοιτο· ἔστι γάρ καὶ τύτος ἐν τῷ ἑνὶ, καὶ πρώτῳ, καὶ μόνῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου καὶ πρώτου καὶ μόνος Λόγος (19), καὶ σοφία, καὶ ἀπαύγασμα ὄν. Ἐστι δὲ καὶ πρώτος (20) καὶ αὐτὸς, πλήρωμα τῆς τοῦ πρώτου καὶ μόνου θεότητος, οὗτος καὶ πλήρης ὁν Θεός. Οὐκοῦν οὐδὲ αὐτὸν εἰρηται, ἀλλ᾽ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μή εἶναι ἔτερον, οἵος ἔστιν δὲ Πατήρ, καὶ δὲ τούτου Λόγος· καὶ ἔστι μὲν αὐτὸς δὲ νοῦς (21) τοῦ προφήτου φανερὸς καὶ πᾶσι πρόδηλος.

7. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ταῦτα φέροντες δυσφημοῦσι· μὲν τὸν Κύριον, ὀνειδίζουσι δὲ ἡμῖν λέγοντες· Ἰδοὺ εἰς, καὶ μόνος, καὶ πρώτος λέγεται δὲ Θεός, πῶς ὑμεῖς λέγετε τὸν Υἱὸν εἶναι Θεόν (22); Εἰ γάρ ἡν Θεός, οὐκ ἀν Ελεγον, Ἐγώ μόνος, οὐδὲ δὲ εἰς ἔστιν δὲ Θεός· ἀναγκαῖον τὸν νοῦν καὶ τούτων (23)

¹⁰ Joan. xiv, 10. ¹¹ Joan. x, 30. ¹² Exod. iii, xxiii, 39. ¹³ Deut. vi, 4.

(13) Reg. 1, ἐπιγενόμενα. Editi, ἐπιγενόμενα. Mox mss., αὐτὸς τὸ εἶναι. Editio vero Commel., αὐτὸς εἶναι.

(14) Regius primus, τὰ λεγόμενα, ut et Nannius legit. Alii et editi, τὰ γενόμενα.

(15) Reg. 1, μετὰ τοῦ Πατρὸς. Editi, μετὰ Πατρὸς.

(16) Ηας verba, εἰς γάρ τὸ Ιδίον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πιστεύει, desunt in Gobler. et Felck. 1.

(17) Reg. 1, ἡ ἐν Υἱῷ. Editi ἡ omittunt. Paulo post Reg. 1, Ὅτε γοῦν μόνος λέγεται. Editi, οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεός. Item Reg. 1, ibid., καὶ ἐγώ μετὰ ταῦτα. Editi, καὶ τὸ, ἐγώ μετὰ ταῦτα.

(18) Reg. 1, Goblerian., Felck. 1, καὶ πλήρης ἐμοῦ. Editi, καὶ τὸ, πλὴν ἐμοῦ. Ibidem Reg. 1, οὐκ ἔστι Θεός. Editi, οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεός. Item Reg. 1, ibid., καὶ ἐγώ μετὰ ταῦτα. Editi, καὶ τὸ, ἐγώ μετὰ ταῦτα.

(19) Sic Reg. 1. At Reg. 2, λέγει ταῦτα· μή γέ-

A dit. Quocirca qui audit et videt ea, quae de Patre dicuntur, de Filio quoque dici, non quod hæc per gratiam ejus accident naturæ, aut quatenus sit horum particeps, sed quia hoc ipso quod est Filius, proprius est naturæ Patris fetus: ille, procul dubio optime, ut jam dixi, hæc verba intelliget, *Ego in Patre et Pater in me est*¹⁴; et, *Ego et Pater unum sumus*¹⁵. Talis siquidem est Filius qualis Pater, eo quod **440** omnia habent quæ Patris sunt: quo fit ut et ipse una cum Patre significetur. Nemo enim Patrem appellaverit, nisi existat Filius. Nec vero qui Deum effectorem dicit, idcirco res effectas necessario significat; siquidem opifex etiam est ante opera. Sed qui Patrem dicit omnino cum Patre Filium quoque existere significat. Unde qui credit in B Filium, in Patrem credit, quippe qui in eum credit, qui proprius est naturæ Patris: atque hoc pacto una est fides in unum Deum: et ille vero qui Filium adorat et honorat, in Filio adorat et honorat Patrem, quia una est amborum divinitas. Qua de causa unus est honor, unaque adoratio, qua Pater in Filio et per Filium colitur, et qui ita adorat, unum Deum adorat, quia unus est Deus, nec aliis est præter eum. Cum ergo solus Pater dicitur Deus: cum item dicitur unus esse Deus, et, *Ego sum*¹⁶; et, *Præter me non est Deus*¹⁷; et, *Ego primus, et ego post haec*¹⁸: hæc, inquam, omnia recte dicuntur, quia unus et solus et primus est Deus. Nec vero hujusmodi verbis excluditur Filius. Absit. Ipse enim est in uno, primo et solo, tanquam unius, solius et primi solūm item Verbum, sapientia et splendor. Ipse item primus est, quippe qui divinitatis primi et solius plenitudo sit, totusque et plenus Deus. Itaque non ejus causa illa dicta sunt, sed ad declarandum non esse alium qualis est Pater ejusque Verbum: eamque prophetæ mentem esse clarum manifestumque est ab omnibus.

7. Verum quandoquidem impii hæc circumserentes, impie de Domino loquuntur, nobisque hujusmodi verbis obtrectant: Ecce unus et solus et primus dicitur Deus, quare ergo vos Filium Deum quoque esse contenditis? si enim esset Deus, non diceret, *Ego solus*¹⁹, neque quod, *unus est Deus*²⁰:

14. ¹⁰ Deut. xxxii, 39. ¹¹ Isa. xl, 6. ¹² Deut.

D voito! ἔστι δὲ καὶ τύτος ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου καὶ πρώτου μόνος Λόγος, etc. Editi, λέγει ταῦτα· μή γένοιτο! ἔστι δὲ καὶ πρώτος αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ πρώτου καὶ μόνου μόνος Λόγος.

(20) Felck. 2 et editi, ἔστι καὶ πρώτος. Cæteri mss., ἔστι δὲ καὶ πρώτος. Paulo post Anglic., Gobler. et Felck. 1, δὲν καὶ πλήρης. Sic etiam in Reg. 1, prima manu scriptum erat, sed altera emendatum est.

(21) Sic Reg. 1, Goblerian. et Felck. 1. At alii et editi, οὐτος ὁ νοῦς.

(22) Reg. 1, τὸν Χριστόν.

(23) Reg. 1, τὸν νοῦν καὶ τούτων. Goblerian. et Felck. 1, τὸν νοῦν καὶ τούτων. Editi, τούτων καὶ τούτων. Ibidem Reg. 1, ὡς δυνατὸν, εἰπεῖν.

eam ob rem opera: pretium est, etiam de hujusmodi dictis pro nostra facultate disserere, ut inde omnibus pateat vere Arianos Dei hostes esse. Si igitur Filio contentio esset cum Patre, non immerito hujusmodi ille audiret voces; et si quemadmodum David de Adonia et Absalone audivit, ita Pater Filium videret, recte item haec verba sibi ipsi diceret et proferret, ne forte Filius, seipsum Deum dicendo, aliquos a Patre abduceret. Sed si contra se res habet, illeque qui Filium cognoscit, Patrem melius cognoscit, quem nempe illi Filius ipse patescit: si, inquam, melius quoque in Verbo, ut dictum est, videt Patrem: si item postquam advenit Filius, non seipsum sed Patrem honoravit, unde cuidam ad se accedenti ait, *Quid me dicas bonus? Nemo bonus, nisi solus Deus*²³; et interroganti quodnam majus mandatum esset in lege, respondit, *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est*²⁴: turbis similiter ait: *Ego de cælo descendì, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem Patris qui misit me*²⁵: sic quoque docebat discipulos, *Pater meus major me est*²⁶; et, *Qui me honorat, honorat eum qui misit me*²⁷. Quod si Filius talem se erga Patrem præbet, quid illic est contrarium, ut quis illa Scripturæ loca hoc modo velit intelligere? In primis vero, si Verbum Filius est Patris, quis præter Dei hostes adeo demens sit, ut suspicetur Deum hæc locutum esse, quo suum Verbum calumniaret et tolleret. Non est hæc Christianorum sententia: absit! Nec enim propter Filium ista scripta sunt, sed ad falsorum deorum, qui ab hominibus ficti sunt, eversionem: idque haud absque recta ratione.

8. Quia enim qui falsis diis sunt addicti, a vero Deo recidunt: ideo Deus qui bonus est curamque hominum habet, cum errantes revocat, ait: *Ego Deus solus*²⁸; et, *Ego sum*²⁹; et, *Præter me non est Deus*³⁰, aliaque id genus, cum ut ea quæ nulla sunt exploderet, tum ut omnes ad seipsum converteret. Ac quemadmodum si quis per diem et sole lucente lignum temere pingeret, in quo ne species quidem esset luminis, diceretque hanc imaginem causam esse lucis: quod sol animadvertis si diceret, Ego

²³ Luc. xviii, 49. ²⁴ Marc. xii, 29, 30. ²⁵ Joan. vi, 38. ²⁶ Joan. xiv, 28. ²⁷ Joan. v, 23. ²⁸ Deut. xxxii, 39. ²⁹ Exod. iii, 15. ³⁰ Deut. vi, 4.

(24) Reg. 1, ἀκουέτω φωνάς· καὶ εἰ ὁσπερ ὁ Δασίδ, etc. Editi, ἀκουέτων φωνάς· καὶ εἰ ὡς Δασίδ, etc. Ibidem Reg. 1, Goblerian. et Felck. 1, Ἀβεσσαλώμ. Reg. 2, Basil. et Anglican., Ἀβεσσαλώμ. Editi, Ἀβεσσαλώμ. Item ibidem Reg. 1, Gobler. et Felck. 1, οὗτος καὶ ὁ Πατὴρ βλέπει. Editio Commel., καὶ ὁ Πατὴρ οὗτος βλέπει. Reg. 1, ibidem πρὸς ἐκυρῶν λεγέτω. Editi, πρὸς αὐτὸν λεγέτω.

(25) Sic Reg. 1, Gobler. et Felck. 1. Editi vero, μᾶλλον καὶ τόν.

(26) Reg. 1, ἀποχρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι, ποίᾳ, etc. Editi, ἀποχρινάμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι: αὐτὸν, ποίᾳ.

(27) Sic Reg. 1 et Anglic. At Gobler. et Felck. 1, λέγων, δὲ: Ἐγώ ἐκ τοῦ. Editi, λέγων, ἐκ τοῦ.

(28) Sic Reg. 1 et 2, Gobler., Felck. 1 et 4. At in

τῶν ῥητῶν, ὡς δυνατὸν ἔστιν, εἰπεῖν, ἵνα πάντες γνῶσι καὶ ἔκ τούτων, διὰ δυνάς εἰσὶν οἱ Ἀριανοὶ θεομάχοι. Εἰ μὲν οὖν ἀμιλλα τῷ Υἱῷ ἔστι πρὸς τὸν Πατέρα, τοιαῦτας ἀκουέτω φωνάς· καὶ εἰ ὁσπερ Δασίδ (24) ἤκουεις περὶ τοῦ Ἀδανίου καὶ τοῦ Ἀβεσσαλώμ, οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ βλέπει τὸν Υἱόν· πρὸς ἐκυρῶν λεγέτω καὶ προφερέτω τοιαῦτα ῥῆματα, μήποτε ὁ Υἱὸς, λέγων ἐκυρῶν Θεὸν, ἀποστήσῃ τινὰς; ἀπὸ τοῦ Πατρός· εἰ δὲ δικιάσκων τὸν Υἱὸν γινώσκει μᾶλλον τὸν (25) Πατέρα, ἀποκαλύπτοντος τούτον αὐτῷ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ δικεῖται μᾶλλον τὸν Πατέρα, καθάπερ εἰρηται· ἐλθὼν δὲ ὁ Υἱὸς; οὐχ ἐκυρῶν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα ἐδόξασε, λέγων μὲν τῷ προσερχομένῳ· *Tί με λέγεις ἀγαθόν;* Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· ἀποκρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι, ποίᾳ (26) ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ μείζων, διὰ, *"Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἔστι· καὶ τοῖς μὲν δόχοις λέγων· Ἐγώ ἐκ τοῦ* (27) *οὐρανοῦ κατιεβένθηκα οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψατος με Πατρός* (28)· τοὺς δὲ μαθητὰς διδάσκων, διὰ, *"Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστι· καὶ, Ο ἐμὲ τιμῶν τιμῇ τὸν πέμψαντά με.* Καὶ εἰ τοιοῦτος ἔστιν δὲ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, ποίᾳ ἐναντίοτης, ἵνα καὶ τοιαῦτην τις ὑπόνοιαν λάβῃ (29) περὶ τῶν τοιούτων ῥητῶν; *"Ἄλλος τε εἰ Λόγος ἐστι τοῦ Πατρὸς; ὁ Υἱὸς, τις οὐτως ἔστιν διφρων, πάλιν τῶν χριστομάχων, ὡς νομίζειν διὰ, τὸν ἐκυρῶν Δόγμαν διαβάλλων καὶ ἀναιρόν, τὰ τοιαῦτα λελάληκεν ὁ Θεός;* Οὐχ ἔστιν οὗτος δὲ νοῦς Χριστιανῶν· μὴ γένοιτο! Οὐ γάρ διὰ (30) τὸν Υἱὸν ταῦτα γέγραπται, ἀλλ' εἰς ἀνάρεσιν τῶν πλαστέντων παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψευδωνύμων θεῶν· καὶ ἡ διάνοια τῶν τοιούτων ῥητῶν ἔχει τὴν αἰτίαν εὐλογον.

8. Ἐπειδὴ γάρ οἱ προσκείμενοι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀφίστανται τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἀγαθός ὁν καὶ κηδόμενος (31) τῶν ἀνθρώπων δὲ Θεός, ἀνακαλούμενος τοὺς πλανηθέντας, φῆσιν· *Ἐγώ Θεός μόνος·* καὶ, *Ἐγώ εἰμι·* καὶ (32), *Πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός·* καὶ ὅτα τοιαῦτά ἔστι δρῆτά· ἵνα τὰ μὲν μὴ διταῖ διαβάλῃ, ἐπιστρέψῃ δὲ πάντας εἰς ἐκυρῶν. Καὶ ὁσπερ δὲν εἰ τις ἡμέρας οὐσης καὶ τῇλοι φαννούτος ζωγραφοῖ ξύλον ἀπλῶς, οὐδὲ καὶ φαντασίαν ἔχον φωτός, καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταῦτην αἰτίαν εἶναι

D editione Commel. deest Πατρός.

(29) Reg. 1, Seguer. et Basil., λάβῃ. Ibidem Reg. 1 et Seguer., ῥητῶν. Alii et editi, λάβοι, et ῥητῶν.

(30) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, οὐδὲ διά.

(31) Sic Reg. 1 et Seguer. Cæteri autem et editi, ὡς κηδόμενος.

(32) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. Anglican. et Felck. 5. In aliis vero et editi καὶ deest. Μον Reg. 1, et Seguer. διαβάλῃ: alii et editi. διαβάλλῃ. Ibidem Reg. 1 et 2, Seguer., πάντας εἰς ἐκυρῶν. Editi, πάντας εἰς ἐκυρῶν. Item ibidem Reg. 1 et Seguer. Ωσπερ δὲν εἰ τις ἡμέρας. Alii et editi, Ωσπερ δὲν εἰς ἡμέρας.

τοῦ φωτός (33)· ὁ δὲ ἡλιος τοῦτο βλέπων εἰ λέγοι· Ἐγώ μόνος εἰμι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο φῶς τῆς ἡμέρας πλήν ἐμοῦ· οὐ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα βλέπων ταῦτα λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὴν πλάνην διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔχου καὶ ἀνομοιότητα τῆς ματαίας φαντασίας· οὕτως ἔστι καὶ τὸ, Ἐγώ εἰμι, καὶ, Ἐγώ μόνος (34) Θεός, καὶ, Οὐκέτι δέλλος πλήρης· οὐκέτι τῶν ψευδωνύμων ἀποστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάθωσιν αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἀμέλεις ταῦτα λέγων ὁ Θεός διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ ἐλέγειν· εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦτο προσθῶσιν οἱ νῦν Ιουδαῖοι, διὸ μὴ διὰ τοῦ Λόγου ταῦτα λελάληκεν· ἀλλ' οὕτως εἰρηται, καὶ μάλινωνται οἱ διαβολικοί. Ἐγένετο γάρ Λόγος (35) Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, καὶ ταῦτα ἤκουετο. Εἰ δὲ αὐτοῦ ἦν δὲ Λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ ταῦτα ἐλέγετο· καὶ οὐκ ἔστι τι διάλεγει καὶ ποιεῖ δὲ Θεός, διὰ μὴ ἐν τῷ Λόγῳ λέγει (36) καὶ ποιεῖ οὐκέτι δι' αὐτὸν εἰρηται, διὰ θεομάρχου, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀλλοτρια καὶ μὴ διὰ παρ' αὐτοῦ. Καὶ γάρ καὶ κατὰ (37) τὴν εἰρημένην εἰκόνα, καὶ ὁ ἥλιος εἰ τὰς φωνάς ἐλεγεν ἐκείνας, οὐκ ἐκτὸς ἔχων ὑπέκυτον ἀπαύγασμα, ἀλλ' ἐν τῷ ἀπαύγασματι δεικνύει τὸ φῶς ἡλεγχει τὴν πλάνην (38), καὶ εἶπεν δὲν τοιαῦτα. Οὐκοῦν οὐκ εἰς ἀνάρτεσιν τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲ δι' αὐτὸν ἔστι τὰ τοιαῦτα ῥῆτα, ἀλλ' εἰς ἀθέτησιν τοῦ ψεύδους. Ἐξ ἀρχῆς γοῦν ὁ Θεός οὐκ εἶπε τῷ Ἀδάμ τὰς τοιαῦτας φωνάς, καίτοι δικτος τοῦ Λόγου σὺν αὐτῷ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· οὐ γάρ ἦν χρεία, μήπω γενομένων εἰδώλων. "Οτε δὲ ἀντῆριν ἀνθρώποι κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ ὠνόμασιν ἑαυτοῖς οὓς θεέλον θεούς, τότε δὴ καὶ τοιούτων χρεία γέγονε ῥημάτων εἰς ἀνάρτεσιν τῶν μη δικτον θεῶν. Ἐγώ δὲ ἀν εἴποιμι προσθεῖται, διτι καὶ πρὸς τὴν τῶν χριστομάρχων ἀφροσύνην προειρηται τὰ τοιαῦτα ῥῆτα (39), ἵνα γνῶσιν, διτι δὲν διέκωθεν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐπινοήσωσι Θεόν, οὐτος οὐκ ἔστιν ἀληθινός, οὐδὲ τοῦ μόνου (40) καὶ πρώτου εἰκὼν καὶ οὐδές.

9. Ἐὰν τοιν καὶ μόνος ἀληθινός Θεός ὁ Πατήρ λέγηται, οὐκ εἰς ἀθέτησιν τοῦ λέγοντος, Ἐγώ εἰμι η ἀλήθεια, εἰρηται, ἀλλ' εἰς ἀνάρτεσιν πάλιν (41) τῶν μη πεφυκότων εἰναι ἀληθινῶν, οἵτις ἔστιν δὲ Πατήρ καὶ δὲ τούτου Λόγος. Οὕτω γάρ καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος εὐθὺς συνήψε, Καὶ δι' ἀπεστειλας Ἰησοῦν-

A solus sum lux diei, nec est alia lux præter me; nemo profecto hæc a sole dicta esse arbitraretur, ut suum excluderet splendorem, sed tantum illius erroris tollendi causa, qui in lignea imagine inanisque figuræ dissimilitudine objiceretur: ita similiter dixit Deus, Ego sum; et, Ego solus Deus; et, Non est alius præter me, ut homines a falsis diis averteret, indeque disserent verum eum esse Deum. Cæterum cum hæc Deus diceret, ea sine dubio per suum Verbum ipso dicebat, nisi forte hodierni Iudei addunt ista Deum minime per suum Verbum locutum fuisse. Verum ita illa dicta sunt, quantumvis furant diabolici viri. Nam Verbum Domini factum est ad prophetam, hæcque audita sunt. Quod si ejus erat Verbum, ac per ipsum hæc dicebantur, nihilque est quod dicat B vel faciat Deus, nisi in Verbo: non igitur propter ipsum dicta ista sunt, o Dei hostes, sed propter aliena et quæ ab ipso non sunt. Etenim, ut in eodem insitamus exemplo, si sol illa verba protulisset, non his unique dictis indicasset se splendorem suum extra se habere, sed potius lumen suum in splendore esse ostendens, errorem illum refellisset. Nec ergo pariter dicta illa sunt ad excludendum Filium, neque propter illum, sed ad confutandum mendacium. Hinc Deus initio mundi nusquam illis est usus vocibus, cum Adamo loqueretur, quamvis Verbum, per quod omnia facta sunt, cum illo esset. Nec enim tum his opus erat, cum nondum idola fuerant inventa. Postea autem quam homines a veritate defecerunt, sibiique deos ad arbitrium confinxerunt, tunc ad falsos deos exterminandos verba hujuscemodi fuere necessaria. Mihi vero licet etiam addere, illa ante hereticorum insaniam dicta esse, ut inde exploratum haberent, eum quem extra Patris naturam Deum singunt, non esse verum Deum, neque solius primique imaginem et Filium.

C 9. Quocirca etsi Pater solus verus Deus dicitur, non profecto dicitur ad repudiandum eum qui dicit, Ego **442** sum veritas⁴¹, sed ad illos rejiciendos qui natura veri non sunt, qualis ipse est Pater ejusque Verbum. Sic enim Dominus ipse statim conjunxit, Et quem misisti Iesum Christum⁴². Qui si res esset

⁴¹ Joan. xiv, 6. ⁴² Joan. xvii, 3.

(33) Hæc verba, καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταῦτην αἰτῶν εἶναι τοῦ φωτός, desunt in Basil. Ibidem Reg. 1, et Seguer., βλέπων εἰ λέγοι. Alii et editi, βλέπων λέγοι. Paulo post Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. Felck. 1 et 5, ἀλλο φῶς, et post pauca, τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα. Alii et editi, ἀλλο τὸ φῶς, et, τὸ αὐτοῦ ἀπαύγασμα.

(34) Reg. 1, et Seguer., καὶ, Ἐγώ μόνος. Gobler. et Felckm. 1, καὶ μόνος. Editi et alii, καὶ τὸ, Ἐγώ μόνος.

(35) Reg. 1, ἐγένετο Λόγος. Seguer. Goblerian. et Felck. 1, Ἐγένετο γάρ Λόγος. Editi, Ἐγένετο γάρ δὲ Λόγος.

(36) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, qui paulo post, Λόγω λέγει. Alii et editi, διτι τοῦ Λόγου, ει. Λόγω καὶ λέγει.

(37) Reg. 1 et Seguer., Καὶ γάρ καὶ κατά. Alii et

D editi. Καὶ γάρ κατά. Mox Seguer., εἰς τὰς φωνάς, mendose. Ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐλέγειν ἐκείνας. Editi et alii, εἰκόνας. Gobler. et Felck. 1, ibidem pro ἔχων, habent, ἔχον.

(38) Gobler. et Felckm. 1, Ἐλέγει καὶ τὴν πλάνην. Ibidem ibidem et Reg. 1, ac Seguer. ἀν τοιαῦτα. Alii et editio Comnelii, ἀν τὰ τοιαῦτα.

(39) Reg. 1 et Seguer., ῥῆτα. Editi et alii, ῥῆτα.

(40) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, οὔτε δὲ τοῦ μόνου. Mox Reg. 1 et Seguer., ἀληθινός Θεός δὲ Πατήρ. In aliis et editis deest θέσις.

(41) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi πάλιν omittunt Paulo post Reg. 1, et Seguerianus. Οὕτω γάρ αὐτός. Alii et editi, Οὕτω γάρ καὶ αὐτός.

creata, non certe coniunctisset, nec se cum suo Crea-
tore numerasset. Quae enim societas vero cum
non vero? Cum igitur se cum Patre coniunxerit,
utique hoc facto declaravit se naturæ Patris esse,
nosque docuit vere se ex vero Patre esse genitum.
Idem docuit Joannes, ut et ipse quoque didicerat,
sic in Epistola scribens: *Et sumus in vero, in Filio
eius Iesu Christo; ipse est verus Deus et vita aeterna*⁴².
Cum item propheta de creatione dicit: *Qui solus
extendit caelos*⁴³; cumque Deus ipse ait: *Ego solus cæ-
los extendi*⁴⁴; perspicuum sane omnibus est in solo
solius quoque Verbum, in quo omnia facta sunt et
sine quo factum est nihil, significari. Igitur si per
Verbum facti sunt cœli, dicit tamen Deus, *Ego so-
lus*, sed cum solo intelligitur Filius, per quem faci-
sunt cœli: similiter ergo etiam dicatur, *Unus
Deus, et, Ego solus, et, Ego primus, in uno, solo et
primo simul esse Verbum, ut in luce splendorem,*
baud dubie est intelligendum: quod quidem de nullo
allo præterquam de Verbo intelligi potest. Namque
res cæteræ omnes per Filium e nihilo sunt factæ,
multumque ab illo natura differunt: ipse autem
Filius vere et naturaliter est ex Patre genitus. Hæc
proinde verba, *Ego primus*⁴⁵, quæ stultis adhibere vi-
sum est suæ hæresis propugnandæ causa, ipsorum
impietatem magis redarguunt. *Ego*, inquit Deus,
primus et ego postea. Quod si igitur velint eum, in-
ter res se posteriores numerari, earumque primum
dici, ut et illæ ipso sint posteriores, inde certe effi-
cietur ut ipse opera solo tempore antecedat: quod
quidem unum omnem superat impietatem. Si autem
hæc verba, *Ego primus*, protulit, ut se non esse
ex aliquo, nec aliquem ante se suisce, sed se omnium
esse principium et causam ostenderet, aique ut gen-
dilium exploderet fabulas; perspicuum quoque est
Filium primogenitum appellari, non quod inter res
creatæ numeretur, sed ad indicandum omnium
creationem et adoptionem per Filium esse effectam.
Siquidem quemadmodum Pater primus est, ita et
ipse primus est, quatenus nimirum imago primi
est, et in eo est primus, ipseque ex Patre est geni-
tus, in quo item omnis natura creatæ cum creatur-
tum adoptatur.

⁴² Joan. v. 20. ⁴³ Job ix, 8. ⁴⁴ Isa. xliv, 24. ⁴⁵ Isa. xliv, 6.

(42) Reg. 1, Seguer. Gohlerian. et Felckm. 1, Et *xt̄osma*. Editi et alii, et δὲ *xt̄osma*.

(43) Regius primus et Seguerianus, δέδωκεν ἡμῖν. Reg. 2, Basiliensis et Anglic., ἔδωκεν ἡμῖν. At alii cum editione Commel. ἡμῖν omittunt. Ibidem Reg. 1 et Seguer., ὅτι ἀληθινού. Editi et alii, ὅτι τοῦ ἀλη-
θινοῦ. Mox Regius primus et Seguerianus, τοῦτο καὶ Ἰωάννης μαθὼν ἐδίδαξε. Gohlerian. et Felck. 1, Τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξεν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ. Alii et editio Commel., τοῦτο μαθὼν Ἰωάννης.

(44) Reg. 2, et Felckm. 5, ἀληθινὸς Χριστός, ut et in Basiliensi prima manu scriptum fuerat. Ibid. Reg. 1 et Seguerian., καὶ ζωὴ τὸντος. Editi et alii, καὶ ἡ ζωὴ τὸντος. Mox Reg. 1 et 2 et Seguerian., περὶ τῆς κτίσεως. Alii et editi, περὶ τῆς κτήσεως, mendose.

A *Χριστός*. Εἰ δὲ κτίσμα (42) ἦν, οὐκ ἀν συνῆψε, καὶ συνηρθίθμησεν ἑαυτὸν τῷ κτίσαντι αὐτὸν. Ποιὰ γάρ κοινωνία τῷ ἀληθινῷ καὶ τῷ μὴ ἀληθινῷ; Νῦν δὲ, συν-
άψας ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ, ἐδεῖξεν, ὅτι τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἐστι, καὶ ἐδώκεν ἡμῖν (43) γνῶσκειν, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ Πατρὸς ἀληθινὸν ἐστι γέννημα. Τοῦτο καὶ Ἰωάννης μαθὼν ἐδίδαξε γράφων ἐν τῇ Ἐπιστολῇ·
Καὶ ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰη-
σοῦ Χριστῷ. Οὐνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός (44), καὶ
ζωὴ αἰώνιος. Καὶ τοῦ μὲν προφήτου περὶ τῆς κτίσεως
λέγοντος, Ὁ ταῖς τὰς οὐρανὸς μόρος· τοῦ δὲ
Θεοῦ, Ἐγὼ μόρος τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα· παντὶ^B
δῆλον γέγονεν, ὅτι ἐν τῷ μόνῳ καὶ ὃ τοῦ μόνου σημα-
νεται Λόγος, ἐν φὶ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ
ἐγένετο οὐδὲ ἔν. Οὐκοῦν εἰ διὰ τοῦ Λόγου γέγονε,
φησὶ δὲ, Ἐγὼ μόρος, νοεῖται δὲ σὺν τῷ μόνῳ καὶ
ὁ Υἱὸς, δι’ οὐ γέγονεν ὁ οὐρανός (45)· οὕτως δρα καὶ
ἔλαν λέγηται, Εἰς Θεός, καὶ, Ἐγὼ μόρος, καὶ, Ἐγὼ
πρῶτος, ἐν τῷ (46) ἐνι καὶ μόνῳ καὶ πρῶτῳ συνών
νοεῖται· δὲ Λόγος, ὡσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα.
Τοῦτο δὲ οὐκ ἀν δὲ οὐδὲν (47) νοηθείη, εἰ μὴ ἐπὶ^C
μόνου τοῦ Λόγου. Τὰ μὲν γὰρ διὰ πάντα ἐκ τοῦ μῆ-
ντος ὑπέστη διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ πολλὴν ἔχει τῇ φύσει
τὴν διάστασιν· αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστι
φύσεις καὶ ἀληθινὸν γέννημα· διὸ καὶ δ προφέτειν ἔδο-
ξαν οἱ ἀνόητοι ῥητὸν, τὸ, Ἐγὼ πρῶτος, εἰς ἀπολο-
γίαν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐ-
τῶν τὴν κακόνοιαν. Φησὶν δὲ Θεός· Ἐγὼ πρῶτος,
καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. Εἰ μὲν οὖν ὡς συναριθμούμενος
τοῖς μετ’ αὐτὸν λέγεται τούτων πρῶτος, ἵνα κάκεῖνα
δεύτερα τούτου (48) ἦν, ἔσται καθ’ ὑμᾶς τῶν ποιημά-
των καὶ αὐτὸς μόνη τῷ χρόνῳ προάγων· διὰλα τοῦτο
μόνον πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλει. Εἰ δὲ εἰς ἀπόδει-
ξιν τοῦ μῆνιν εἶναι αὐτὸν ἐκ τίνος, μηδὲ πρὸ αὐτοῦ τίνα,
ἀλλ’ αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀρχὴν καὶ αἴτιον, καὶ
εἰς ἀναίρεσιν τῶν παρ’ Ἑλλησι μύθων εἰρηκεν, Ἐγὼ
πρῶτος· δῆλον, ὅτι (49) καὶ τὸ λέγεσθαι τὸν Υἱὸν
πρωτότοκον, οὐ διὰ τὸ συναριθμεῖσθαι αὐτὸν τῇ κτί-
σει, λέγεται πρωτότοκος, ἀλλ’ εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν
πάντων διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργίας καὶ νιοποιήσεως.
Καὶ γάρ ὡσπερ δὲ Πατήρ πρῶτος ἐστιν, οὕτω καὶ
αὐτὸς πρῶτος μὲν ἐστιν, ὡς εἰκὸν τοῦ πρώτου, καὶ
ἐν αὐτῷ διάτος τοῦ πρώτου, γέννημα δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς·
καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ κτίσις κτίζεται καὶ νιοποιεῖται.

D (45) Reg. 1, Seguer. Gohler. et Felckm. 1, νοεῖ-
ται δὲ σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ Υἱὸς, δι’ οὐ γέγονεν ὁ οὐ-
ρανός. Αλι et editi, νοεῖται σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ Υἱὸς,
οὐ οὐ γέγονεν καὶ οὐρανός.

(46) Reg. 1 et Seguer., καὶ ἐν τῷ. In aliis et edi-
tis deest καὶ.

(47) Seguerian., ἐπ’ ἄλλον, forte pro ἐπ’ ἄλλων.

(48) Reg. 1, τούτων. Seguer. Gohler. et Felck. 1,
τούτων. Ibidem Reg. 1, et Seguer. Εἰστι καὶ ὑμᾶς.
Mox Reg. 1 et Seguerian., μόνον τῷ Χριστῷ. Ibidem
ibidem, ἀλλὰ τοῦτο πᾶσαν.

(49) Reg. 1 et 2, et Felckm. 5, δῆλον, διὰ. Alii et
editi, δηλοντι, Seguer., ibidem λέγεσθαι καὶ τόν. In
aliis et editis, deest καὶ. Mox Reg. 1, et Seguerian.
συναριθμεῖσθαι. Editi et alii, συναριθμῆσαι.

10. Ἀλλὰ καὶ πρὸς (50) ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι φιλονείκειν ταῖς λόγαις μυθοπλασταῖς, λέγοντες μὴ σύτως εἶναι τὸν Γίδην καὶ τὸν Πατέρα ἐν, μηδὲ δύμοιον, ὡς ἡ Ἐκκλησία (51) κηρύσσει, ἀλλ' ὡς αὐτὸς θέλουσι. Φασὶ γάρ· Ἐπεὶ & θέλει ὁ Πατήρ, ταῦτα θέλει καὶ ὁ Γίδης, καὶ οὗτε τοῖς νοήμασιν οὔτε τοῖς χρήμασιν ἀντίκειται, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἔστι σύμφωνος αὐτῷ, τὴν ταῦτην τὰν δογμάτων καὶ τὸν ἀκόλουθον καὶ συνηρημένον (52) τῇ τοῦ Πατρὸς διδασκαλίᾳ ἀποδίδοντας λόγον· διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰσι. Ταῦτα γάρ οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τινὲς ἐξ αὐτῶν τετολμήκασι. Τούτου δὲ τὸ ἄν τις ἀτοπώτερον ἢ ἀλογώτερον εἴποι; Εἰ γάρ διὰ ταῦτα ἐν εἰσιν ὁ Γίδης καὶ ὁ Πατήρ, καὶ εἰ οὕτως δύμοις ἔστιν ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ (53) ὥρα καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὰ ἀλλατικῶν τὰ ὑπερκείμενα, ἀρχάς τε καὶ ἔχουσας, καὶ θρόνους καὶ κυριότητας, καὶ τὰ φαινόμενα, ἥλιον τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρες εἰναι καὶ αὐτοὺς, ὡς τὸν Γίδην (54), υἱούς· λέγεσθαι δὲ καὶ περὶ τούτων, ὅτι αὐτοὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰσι· καὶ ἔχαστος εἰκὼν καὶ Λόγος ἔστιν τοῦ Θεοῦ (55). Ἄ γάρ θέλει ὁ Θεὸς, ταῦτα θέλουσι καὶ αὐτοὶ· καὶ οὗτε τοῖς χρήμασιν οὔτε τοῖς δόγμασι διαφωνοῦσιν (56), ἀλλ' ἐν πᾶσιν εἰσιν ὑπῆκοι τῷ πεποιηκότι. Οὐκ ἀν γάρ ἔμειναν ἐν τῇ λόγῳ δόξῃ, εἰ μή, ἀπερ ἥθελεν ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ αὐτοὶ ἤθουλοντο. Ὁ γοῦν μὴ μείνας (57), ἀλλὰ παραφρονήσας ἤκουε· Πῶς ἔξπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλωρ; πῶς οὖν, τούτων οὐτως δητῶν, μόνος οὗτος Γίδης (58) μονογενῆς καὶ Λόγος καὶ Σοφία ἔστιν; ἢ πῶς, τοσούτων δητῶν δύμοιων τῷ Πατρὶ, μόνος οὗτος εἰκὼν ἔστι; Καὶ γάρ καὶ ἐν ἀνθρώποις εὑρεθήσονται πολλοὶ δύμοι τῷ Πατρὶ, πλεῖστοι μὲν μάρτυρες (59) γενόμενοι, καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ ἀπόστολοι καὶ προφῆται, καὶ πάλιν πρὸ τούτων οἱ πατριάρχαι· πολλοὶ τε καὶ νῦν ἐφύλαξιν (60) τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν, γενόμενοι οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Ηατήρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τηρήσαντες τὸ, Γίνεσθε οὐρανῆται τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα (61) ἀρατητά· καὶ περικατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν τὴν ήμᾶς. Μεμηται δὲ γεγόνασι καὶ τοῦ Παύλου πολλοὶ, ὡς κάκεινος τοῦ Χριστοῦ· καὶ δύμας οὐδεὶς τούτων οὔτε Λόγος (62), οὔτε Σοφία, οὔτε μονογενῆς Γίδης,

A 10. Verum ista illi propriis commentis conantur dissolvere. Aliunt itaque Filium et Patrem non ita unum et quid simile esse, ut Ecclesia prædicat, sed ut ipsi docent. Quia enim, inquiunt, quæ vult Pater, eadem etiam vult Filius, ejusque cogitationibus et judiciis non adversatur, sed in omnibus plane cum illo consensit, eaque sermonibus suis docet quæ Patris dogmatis et doctrinæ sunt admodum consentientia: idcirco ipse et Pater unum sunt. Hæc illa sunt quæ nonnulli eorum non tantum dicere, sed etiam scribere ausi sunt, quibus quid, quæso, absurdius et ineptius dici queat? Namque si propterea Pater et Filius unum **443** sunt, hocque modo Patris simile est Verbum, sequitur profecto ut etiam angeli, aliqui nobis superiores spiritus, Principatus, Potestates, Throni, Dominationes, res item aspectabiles, sol, lunaque et stellæ sint filii uti Filius, ac de iisdem dicatur illos et Patrem unum esse, singulosque Dei esse Verbum. Quæ enim vult Deus, eadem et illi volunt, nec ab ejus sententia et judicio dissentiant, sed in omnibus Creatori obediunt. Siquidem in propria gloria non permansissent, nisi quæ Pater voluit, illi quoque voluissent. Hinc ille qui non permansit, sed mente depravatus est, hæc audivit: *Quomodo cecidit e cælo Lucifer, ille qui mane oriebatur*⁶⁷? Cum igitur tales sint, quare solus iste, Filius unigenitus, Verbum et Sapientia est? Vel cur si tot sunt Patris similes, solus iste imago est? Namque inter ipsos etiam homines multi reperientur qui Patris sint similes, plurimi scilicet martyres et, ante martyres, apostoli et prophetæ, atque ante istos patriarchæ. Quinetiam complures quoque hodie Salvatoris mandatum servant, sicutque misericordes ut Pater cœlestis⁶⁸, atque hisce monitis obsequuntur, *Estate itaque imitatores Dei sicut Filius dilecti: et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos*⁶⁹: multi etiam Pauli imitatores effecti sunt ut et ille Christi. Atqui nemo tamē illorum vel Verbum aut Sapientia, vel unigenitus Filius, vel imago est, nec ausus est dicere, *Ego et Pater unum sumus*⁷⁰, vel, *Ego in Patre et Pater in me est*⁷¹: sed hominum qui dem nomine dictum est, *Quis similis tui in diis, Do-*

⁶⁷ Isa. xiv, 12. ⁶⁸ Luc. vi, 36. ⁶⁹ Ephes. v, 1, 2. ⁷⁰ Joan. x, 30. ⁷¹ Joan. xiv, 10.

(50) Reg. 1 et Seguer., ἀλλὰ καὶ πρός. Alii et D editi, ἀλλὰ πρός.

(51) Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. et Felckm. 5, ὡς ἡ Ἐκκλησία. Alii et editi, ὡς Ἐκκλησία.

(52) Goblerian. et Felckm. 1, συνηρητισμένων.

(53) Sic Reg. 1, et Seguerian. At editi, ἐν εἰσιν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Γίδης, καὶ οὗτως δύμοις ἔστιν ὁ Γίδης τῷ

(54) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τοῦ Θεοῦ. Alii et editi, τοῦ Πατρός.

(55) Gobler. Felc. 1, et Reg. 2, διαφέρουσιν. Felc. 5, διαφθοροῦσιν. Alii et editio Commel., διαφωνοῦσιν. Paulo post uterque Reg. Seguer. Anglic. et Felc. 5, ξεμεναν. Editio Commel., ξεμενεν, male.

(56) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἔσονται. Οὐκούν μὴ μείνας.

(57) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἔσονται. Οὐκούν μὴ μείνας.

(58) Sic Reg. 1, et Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1, ut et Scriptura. Alii vero et editio Comm., μιηταὶ μον ὡς τέκνα. Mox uterque Reg. Seguer. Basil. Anglic. et Scriptura, ἡγάπησεν ἡμᾶς. Alii et editio, ἡγάπησεν ὑμᾶς.

(59) Sic miss. At editio Commel. omittit οὐτε Λόγος. Paulo post Gobler. et Felc. 1, ἐπεπλ. μησεν.

*mine*⁷²; et, *Quis similis erit Domino in filiis Dei?*⁷³ **A** ille autem solus vera et naturalis imago Patris esse dicitur. Nam tametsi ad imaginem quoque Dei facti sumus, Deique iinago et gloria appellamur⁷⁴, at non nostri causa hujusmodi nomen sumus consecuti, sed propter inhabitantem in nobis imaginem veramque Dei gloriam, quae ejus Verbum est, quod propter nos caro postea est factum.

λιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν (64) εἰκόνα καὶ ἀληθῆ διάτοπα τὸν θεόν ἔχομενος σάρξ, ταῦτην τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν.

B 11. Cum igitur ex his dilucidum sit adeo ineptam et absurdam esse illorum sententiam, certe similitudo illa et unitas ad Filii naturam est necessario referenda. Nisi enim ita intelligatur, nihil ille supra res factas habiturus est, uti diximus, neque Patris futurus est similis, sed Patris dogmatum duntaxat: imo ab ipso Pater differet, quandoquidem Pater est Pater, dogmata autem et doctrina, Patris sunt. Si igitur Filius secundum dogmata et doctrinam Patri est similis; profecto ex illorum sententia Pater solo nomine Pater futurus est, nec Filius simillima ejus imago erit: imo nullam plane proprietatem, nullam Patris similitudinem **75** habere videbitur. Quae enim similitudo vel quae proprietas Patris in illo esse potest, qui diversus est a Patre? Namque Paulus ipse qui doctrinæ Salvatoris consimilia decebat, similis eidem natura non sive. Errant igitur qui ita sentiunt: vereque unum sunt Filius et Pater, quemadmodum supra dictum est: atque ita Filius, Patris est similis et ex ipso Pater C genitus, qualem videlicet intelligimus et cernimus alium se habere erga patrem et splendorem erga solem. Quia enim hoc modo se habet Filius, idcirco cum agit Filius, Pater similiter agit, et cum Filius ad sanctos accedit, Pater quoque ad illos in Filio accedit, ut ipse hisce pollicitus est verbis, *Ego et Pater venimus et mansio mea apud eum faciemus*⁷⁶. Siquidem Pater in imagine cernitur et in luce splendor existit. Hinc, ut paulo ante diximus, cum Pater dat gratiam et pacem, eamdem pariter dat Filius,

Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐσμεν, οὐ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Ἀλλὰ περὶ μὲν πάντων (63) εἰρηται. Τίς δύοις σοι ἐν θεοῖς, Κύριος; καὶ, Τίς δύοις θεοῖς τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ; περὶ δὲ αὐτοῦ, δτι μόνος εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ φύσει τοῦ Πατρός εστιν. Εἰ γάρ καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν, καὶ εἰκὼν καὶ δύος θεούς ἔχρηματίσαμεν, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτούς πάντας θεόν ἔχομεν τὴν χάριν.

D 11. Ἀπρεπούς δή οὖν καὶ ἀλόγου καὶ τῆς τοιαύτης φρονήσεως ἐκείνων φαινομένης, ἀνάγκη τὴν δύοις θεοῖς εστιν διαφέρει δτι δ μὲν (66) Πατὴρ πατὴρ ἐστι, τὰ δὲ δύομάτα καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Πατρός ἐστιν. Εἰ τοίνυν κατὰ τὰ δύομάτα καὶ τὴν διδασκαλίαν δύοις ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ (67), δ μὲν Πατὴρ κατ' αὐτοὺς ὄντας μόνον Πατὴρ ἐστι· δὲ Υἱὸς οὐκ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, μᾶλλον οὐδὲ ὅλως ιδίωτης ἢ δύοις θεοῖς τινα τοῦ Πατρὸς ἔχων φανήσεται. Ποία γάρ δύοις θεοῖς καὶ ιδίωτης τῷ παρεξηλαγμένῳ παρὰ τὸν Πατέρα (68); Καὶ γάρ καὶ ὁ Παῦλος δύοις τῷ Σωτῆρι διδάσκων, οὐκ ἦν κατ' οὐσίαν δύοις αὐτῷ. Ἐκεῖνος μὲν οὖν, τοιύτῳ φρονοῦντες, φεύδονται· δέ γε Υἱὸς (69) καὶ ὁ Πατὴρ οὗτως εἰσὶν ἐν, καθάπερ εἰρηται· καὶ οὗτοις ἐστιν δὲ Υἱὸς δύοις καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐστιν ιδεῖν καὶ νοεῖν οὐδὲν πρὸς πατέρα, καὶ ὡς ἐστιν ιδεῖν τὸ ἀπαύγασμα (70) πρὸς τὸν ήλιον. Διὰ γάρ τὸ οὗτως εἶναι (71) τὸν Υἱὸν, ἐργαζόμενον τοῦ Υἱοῦ, δ Πατὴρ ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἐρχομένον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγίους, ὁ Πατὴρ ἐστιν ὁ ἐρχόμενος ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς αὐτὸς ἐπιγγείλατο λέγων. Ἐλευσόμεθα ἐτῶ καὶ δ Πατὴρ, καὶ μοιὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν (72). Ἐν γάρ τῇ εἰκόνι θεωρεῖται δ Πατὴρ, καὶ ἐν τῷ ἀπαύγασματι ἐστι τὸ φῶς. Διὰ τοῦτο, καθάπερ μικρῷ πρόσθεν εἴπομεν, καὶ διδόντος (73) τοῦ Πατρὸς χάριν

⁷² Psal. LXXXV, 8. ⁷³ Psal. LXXXVIII, 7. ⁷⁴ 1 Cor. xi, 7. ⁷⁵ Joan. xii, 23.

(63) Reg. 1, et Seguer., παρὰ μὲν πάντων. Alii et editi, περὶ μὲν πάντων. Mox Reg. 1 et Seguer., Καὶ τίς δύοις θεοῖς εστιν τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς; Cæteri et editi, Ἡ τίς δύοις θεοῖς θεοῖς εστιν ἐν υἱοῖς;

(64) Reg. 1, et Seguer., ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν. Reg. 2, item. ἐν ἡμῖν. Alii et editi, διὰ δὲ τὴν ἐνοικήσασαν ἡμῖν. Mox Reg. 1, et Seguer., Λόγος αὐτοῦ. Alii et editi, Λόγος τοῦ θεοῦ. Ibid. mss., δι' ἡμᾶς. Editio Commel., δι' ἡμῶν.

(65) Sic Reg. 1, et Seguer. At cæteri et editi, οὕτω τις λέγοι. Ibidem Felc. 1, πλέον τι τῶν γενητῶν.

(66) Reg. 1, et Seguer., ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρός. Λιαφέρει δὲ τι, δτι δέ μέν, etc. Sic item Gobler. et Felc. 1, sed omittunt τι προς δέ. Felc. 2 omittit ibidem, ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρός δύοις εστιν.

(67) Sic Reg. 1, et Seguer. At aliis et editi, τοῦ Πατρός. Mox Regius primus et Seguer., ὄντας μόνον Πατὴρ εστι. Gobler. et Felc. 1, δύοις εστιν μόνον Πατὴρ εστι. Alii et editio Commel., δύοις εστι:

Πατὴρ εστι. Ibidem Reg. 1, et Seguer., ἀπαρχλάχτων εἰκὼν, μᾶλλον δὲ ὅλως οὐδὲ ιδίωτης.

(68) Sic Regius primus et Seguerian. Editi vero, παρὰ τοῦ Πατρός. Felc. 2, et editio Commel. men-
dose habent παρεξαλαγμένῳ. Ibid. Reg. 1, et Seguer., Καὶ γάρ καὶ δ Παῦλος. Alii et editi, Καὶ γάρ καὶ δ Παῦλος.

(69) Sic Reg. 1, et Seguer. At aliis et editi, δὲ Υἱός.

(70) Sic uterque Regius et Seguer. Gohler. Felc. 1 et 5. Cæteri autem et editi, καὶ ἀπαύγασμα.

(71) Gohler. et Felc. 1, Διὰ γάρ τοῦτο εἶναι. Mox Reg. 1, et Seguer., ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος. Editi et alii, ἐστιν ἐργαζόμενος.

(72) Reg. 1, Seguer. et Scriptura, ποιήσομεν. Alii et editi, ποιησόμεθα.

(73) Reg. 1, et Seguer., καὶ διδόντος, ει ποι., αὐτὴν καὶ δ Υἱός. Alii et editi, διδόντος, ταῦτην δ Υἱός. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ἐπισημανεται δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς γράφων.

καὶ εἰρήνην, αὐτὴν καὶ ὁ Υἱὸς δίδωσιν, ὡς ὁ Παῦλος Αἴτιον μαίνεται διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφων· Χάρις διῶρ καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστοῦ. Μία γάρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἐστὶν παρὰ Πατρὸς ἐν Υἱῷ, ὡς ἔστιν ἐν τῷ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος (74), καὶ τὸ φωτίζειν ὅντος ἡλίου διὰ τοῦ ἀπαυγάσματος γίνεται. Οὕτω γοῦν πάλιν ἐπευχόμενος Θεσσαλονικεῦς· καὶ λέγων· Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς (75) κατευθύνει τὴν σὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐψύλαξεν· οὐ γάρ εἶπε, κατευθύνοιεν, ὡς παρὰ δύο διδομένης, παρὰ τούτου καὶ τούτου, διπλῆς χάριτος. ἄλλα, κατευθύνει, Ινα δεξῆ, δι’ ὁ Πατὴρ δι’ Υἱοῦ δίδωσι ταῦτην ἐξ ὧν καὶ ἐρυθρῆν οἱ ἀσεβεῖς δυγάμενοι, οὐδὲ βούλονται (76).

12. Εἰ γάρ μή δῆν ἐνότης καὶ ιδίου τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα ὁ Λόγος, ὡς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς, ἀλλὰ διεισθήκει τῇ φύσει διῆς τοῦ Πατρὸς (77). ἤρκει τὸν Πατέρα δουναὶ μόνον, οὐδὲνδε τῶν γενητῶν ἐπικοινωνοῦντος πρὸς τὸν πεποιηκότα ἐν τοῖς διδομένοις· νῦν δὲ ἡ τοιαύτη (78) δόσις δείχνει τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Οὐκ ἂν γοῦν εὗναιτο τις λαβεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ (79) καὶ τῶν ἀγγέλων, ή παρά τινος τῶν διλων κτισμάτων, οὐδὲ ἀν εἰποι τις, λόγη σοι ὁ Θεὸς καὶ ὁ διγέλος (80), ἀλλὰ παρὰ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἐνοεῖδη δόσιν. Διὰ γάρ τοῦ Υἱοῦ δίδοται τὰ διδόμενα· οὐδὲν δὲ ἔστιν, δημήτης δῆλος διαφέρει ὁ Πατὴρ· οὕτω γάρ καὶ διαδώντας τὴν χάριν ἔχει. Εἰ δὲ ὁ πατριάρχης Ἰακὼν, εὐλογῶν τοὺς ἐγγόνους· Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆ ἐλεγεν· Ὁ Θεὸς ὁ τρέψων με ἐκ νεύτητος ιου ἔως τῆς ἡμέρας ταῦτης· ὁ ἀγγελος ὁ ψυμερός με (81) ἐκ πάτωτων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ καιδία ταῦτα· οὐ τῶν κτισθέντων καὶ τὴν φύσιν ἀγγέλων δυτῶν ἔνα συνηπτε (82) τῷ κτίσαντι αὐτοὺς Θεῷ· οὐδὲ ἀφεῖς τὸν τρέφοντα αὐτὸν Θεὸν, παρ’ ἀγγέλου τὴν εὐλογίαν ἔτει τοῖς ἐγγόνοις, ἀλλ’ εἰρηκώς, Ὁ ψυμερός με ἐκ κάντωτων τῶν κακῶν, ἐδειξε μὴ τῶν κτισθέντων τινὰ ἀγγέλων. ἄλλα τὸν Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ, δην τῷ Πατρὶ συνάπτων τῆσθε, δι’ οὐ καὶ οὓς ἐκν Θελη, βύεται δὲ Θεός. Τοῦτον γάρ καὶ μεγάλης βουλῆς Ἀγγελον τοῦ Πατρὸς εἰδώς καλούμενον, οὐκ

ut Paulus in omnibus suis Epistolis significat, dum ita scribit: *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo*⁷⁹. Una enim eademque est gratia quae a Patre in Filio datur, quemadmodum una est lux solis et splendoris, et sol non nisi per suam lucem illuminat. Sic item Thessalonicensibus precatur: *Ipse autem Dens et Pater noster et Dominus Jesus Christus dirigat viam nostram ad eos*⁸⁰, quibus verbis Patris et Filii unitatem servavit. Nam non dixit, *dirigant*, quasi duplex gratia a duobus, nempe ab illo et illo daretur, sed *dirigat*, ut illam a Patre per Filium dari significaret: quæ quidem impios cogerent saltem erubescere, nisi erubescere nollent.

B

12. Namque si non esset unitas, nec Verbum naturæ Patris proprius esset fetus, ut lucis splendor, sed Filius a Patre natura differret, satis certe esset si solus Pater daret, cum nullam rem creatam in dandis gratiis sociam habeat Creator. Quapropter hic dandi modus signum est unitatis Patris et Filii. (80) Nemo igitur quid a Deo et ab angelis aut aliqua alia re creata precatus fuerit, nemoque cuiquam dixerit, *Det tibi Deus et angelus*: sed quæ precamur, a Patre et Filio precamur, ob eorum unitatem unicamque donationem. Quæ enim dantur, per Filium dantur, nihilque omnino est quod non per Filium official Pater: hincque certa et secura est gratia quam accipimus. Quod si patriarcha Jacob suis nepotibus Ephraim et Manasse benedicens dixit, *Deus qui pascit me a juventute mea usque in presentem diem: Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis*⁸¹: nequaquam ex hisce verbis aliquem ex creatis et qui natura sunt angeli, cum Deo, a quo creati sunt, conjunxisse existimandus est, neque Deo altore suo dimisso benedictionem pro nepotibus ab angelo poposcisse, sed his dictis, *Qui eruit me de cunctis malis*, ostendit non aliquem ex creatis angelis, sed Dei esse Verbum, quod cum Patre in oratione consociavit, quia per ipsum **445** Deus quos voluerit liberat. Nam cum nescitus nou

⁷⁸ Rom. 1, 7; I Cor. 1, 3; Ephes. 1, 2, etc. ⁷⁹ I Thess. iii, 11. ⁸⁰ Genes. xlvi, 13, 16.

(74) Sic Reg. 1, Seguer. Angl. Gobler. et Felc. 1. At editi, ἐν τοῖς φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος γίνεται οὕτω. Ibidem Anglic., Οὕτω δὲ πάλιν.

(75) Reg. 1, et Seguer., διθέος καὶ Πατὴρ ἡμῶν καὶ δικύριος Ἰησοῦς Χριστός. Alii et editi, διθέος ἡμῶν καὶ δικύριος Ἰησοῦς Χριστός.

(76) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1; sed dico ultimi pro καὶ, habent καὶ. Anglic., καὶ ἐρυθρῆν οἱ κατὰ Σαββάτουν καὶ Ἀρειον ἀσεβεῖς ὀψεῖλουσι, καὶ δυνάμενοι οὐ βούλονται. Sic item alii et editi. sed omisssis his verbis, κατὰ Σαββάτουν καὶ Ἀρειον. Ibidem Reg. 1, et Seguer., El γάρ μή δῆν. Editi. El γάρ καὶ μή δῆν.

(77) Reg. 1, Seguer., ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. In aliis et editis deest ἀπὸ.

D (78) Reg. 1, et Seguer., ἡ αὐτὴ. Editi et alii, ἡ τοιαύτη.

(79) Reg. 1, et Seguer., τοῦ Θεοῦ. Editi et alii, τοῦ Πατρός.

(80) Nemo hæc S. Athanasii verba putet officere sanctorum invocationi. Namque cuim angelos aut sanctos invocamus, non ab illis, sed a Deo honorum omnium auctore quæ petimus, ipsis intercedentibus, obtenturos speramus.

(81) Uterque Regius et Seguer., καὶ διγέλος. Ceteri et editi, καὶ διγέλος. Mox Regius 1, et Seguer., καὶ ἐνοεῖδη. Editi et alii, καὶ τὴν ἐνοεῖδη.

(82) Reg. 1, Seg. et Graecus Scriptura textus,

διρύμενός με. Editi et alii, διρύμενός με.

(83) Sic uterque Regius et Seguer. At alii et editi, συνηπται, mendose.

eset illum magni consilii Angelum Patris vocari⁷⁹, non alium preter ipsum esse significavit, qui et benediceret et de malis erueret. Nec enim arbitrandum est cum voluisse, ut sibi quidem Deus, nepotibus vero angelus benediceret: sed quem ipse ita rogabat, *Non te dimittam, nisi mihi benedixeris*⁸⁰ (is porro Deus erat, ut idem testatur, *Vidi Deum facie ad faciem*), eundem precabatur ut filiis Joseph benediceret. Proprium quidem angeli est Deo imperanti ministrare: hincque multoties scribitur praevisse ut Amorrhæum expelleret, missusque fuisse ut populum in itinere tueretur⁸¹. Verum nec ista ejus sunt opera, sed Dei imperantis et mittentis, cuius est liberare quos volnerit: qua de causa non aliis quam ipse Dominus Deus illi apparuit et ait: *Ecce, ego tecum ero, ad te custodiendum quocunque ieris*⁸². Nec item aliis quam ipse Deus apparuit Laban, eiusque cohibuit insidias, cui et jussit ut ne verbis asperis cum Jacob ageret. Ipse autem Jacob non alium sane quam Deum his verbis invocabat, *Ere me de manu fratris mei Esau, quia eum timeo*⁸³. Haec etiam ad uxores dixit: *Deus non permisit Laban ut mihi noceret*⁸⁴.

13. Non aliud quoque praeter Deum precabatur David ut se liberaret: *Ad te, Domine, cum affligerer, clamavi, et exaudiisti me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa*⁸⁵. Eadem rursus gratias agens, haec psalmi decimi septimi verba cecinit, die qua Dominus eum de manu omnium inimicorum eruit: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum et refugium meum et liberator meus*⁸⁶. Paulus etiam multis passus vexationes non aliis quam Deo gratias hoc modo agebat, *Ex omnibus eripuit me Dominus, et erexitur in quem speravimus. Nec item aliis quam Deus Abraham atque Isaac benedixit. Ipse autem Isaac Deum his verbis pro Jacob orabat, Deus autem meus benedictal tibi, et crescere te facial atque multiplicet, ut sis in turbas populorum, et det tibi benedictionem Abrahæ patris mei*⁸⁷. Si porro nullius

⁷⁹ Isa. ix, 6, sec. LXX. ⁸⁰ Genes. xxxii, 26. ⁸¹ Ibid. 50. ⁸² Numer. xxii, 24; Denter. ii, 26; Amos ii, 9. ⁸³ Gen. xxviii, 15. ⁸⁴ Gen. xxxii, 41. ⁸⁵ Gen. xxxi, 44. ⁸⁶ Psal. cix, 1, 2. ⁸⁷ Psal. xvii, 23. ⁸⁸ II Cor. i, 10. ⁸⁹ Gen. xxviii, 13, 4.

(84) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Fele. 1. At D mendose. alii et editi, ἄλλον ἀλλὰ ἡ αὐτόν. Paulo post Reg. 1, et Seguer., παρὰ Θεοῦ τέσσου εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐκγόνους. Cateri et editi, τέσσου παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐγγόνους.

(85) Regius 1, et Seguer., τοῦ Ἰωσῆφ. Editi τοῦ omittunt. Ibid. utorque Regius, Seguer. Gobler. et Fele. 1 et 5, Ἀγγέλου μὲν οὗν. In aliis et editiis οὗν deest. Reg. 1, et Seguer. ibid., τὸ διαχονεῖν. Ab aliis τὸ abest.

(86) Reg. 1, et Seguer., ἐκβάλλειν. Alii et editi, ἐκβαλεῖν.

(87) Reg. 1, et Seguer., οὓς δὲ αὐτὸς Θελήσῃ βύεσθαι. Gobler. item et Fele. 1, βύεσθαι. Editi et alii, οὓς δὲ θέλῃ βύεσθαι. Mox ut et infra Reg. 1, et Seguerian., δὲ Θεός δὲ ὄφεις. Editi et alii, δὲ Θεός δὲ ὄφεις.

(88) Sc̄e mss. At editio Commel., ἐξελοῦ μου,

A δόλον ἡ αὐτὸν (84) εἶναι τὸν εὐλογοῦντα, καὶ ρύμενον ἐκ τῶν κακῶν ἔλεγεν. Οὐ γάρ αὐτὸς μὲν παρὰ Θεοῦ τέσσου εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐκγόνους θίειε παρ' ἀγγέλου ἀλλὰ δὲ αὐτὸς παρεκάλει λέγων, Οὐ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς (Θεός δὲ ἦν οὗτος, ὡς αὐτὸς φησιν. *Εἰδος Θεόν πρόσωπον πρόσωπον*), τοῦτον εὐλογῆσαι καὶ τοὺς υἱούς τοῦ Ἰωσῆφ (85) τὴν θέλησην. Ἀγγέλου μὲν οὗν έδιον τὸ διαχονεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ προστάξει: πολλάκις δὲ καὶ προπορεύεται: ἐκβάλλειν (86) τὸν Ἀμορραῖον, καὶ πέμπεται φυλάξαι τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁδῷ ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, τοῦ δὲ προστάξαντος καὶ ἀποστείλαντος αὐτὸν Θεοῦ, οὐδὲ καὶ τὸ βύεσθαι ἔστιν, οὓς δὲ αὐτὸς Θελήσῃ βύεσθαι (87): διὸ τοῦτο οὐκ δόλος ἡ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεός δὲ ὄφεις εἴπεν αὐτῷ. Καὶ ίδον ἐτὸν B μετὰ σοῦ, διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ, οὐδὲ πορευθῆς· καὶ οὐκ δόλος, ἀλλὰ πάλιν δὲ Θεός δὲ ὄφεις ἐπέσχε τοῦ Λάδαν τὴν ἐπιδουλήν, κελεύσας αὐτῷ μὴ λαῆσαι πονηρὰ τῷ Ἰακώῳ· καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ δόλος ἡ τὸν Θεὸν παρεκάλει λέγων. Ἐξελοῦ με (88) ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἡσαῦ, διτι φοβοῦμαι αὐτόν· καὶ γὰρ καὶ ταῖς γυναιξὶν δυμιλῶν ἔλεγεν, διτι (89) Οὐκ ἔδωκερ δὲ Θεός τῷ Λάδαν κακοποιῆσαι με.

13. Διὰ τοῦτο καὶ δὲ Δαβὶδ οὐκ δόλον ἡ αὐτὸν τὸν Θεὸν παρεκάλει περὶ τοῦ βύεσθαι· Πρόδε σὲ, Κύριε, ἐν τῷ θλίβεσθαι με, ἐκέντραξα, καὶ ἐπήκοντας μου· Κύριε, βύσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων, καὶ ἀπὸ γλώσσης δολαράς· τούτῳ καὶ τὴν χάριν ἀνατιθεὶς ἐλάλησε (90) καὶ τοὺς λόγους τῆς ψῆφης ἐν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐρήμουσατο αὐτὸν δὲ Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς Σαούλ, καὶ εἴπεν· Ἀγαπήσω σε, Κύριε, η ἵσχυς μου, Κύριος στερεωμά μου καὶ καταψυγή μου, καὶ (91) φύστης μιν. Ό δὲ Παῦλος, πολλοὺς διωγμοὺς ὑπομείνας, οὐκ δίλω ἡ τῷ Θεῷ τύχαριστει λέγων· Ἐκ πάρτων (92) με ἐφρύσατο δὲ Κύριος, καὶ βύσεται, εἰς δὲ θλίπηματα· καὶ οὐκ δόλος δὲ ἡ δὲ Θεός ηὔδηγησε τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰσαάκ· καὶ δὲ Ἰσαάκ δὲ ἐπευχόμενος τῷ Ἰακώῳ (93), ἔλεγεν· Ο Θεός μου εὐλογήσαι σε,

(89) "Oti deest in Reg. 1, et Seguerian." (90) Gobler. et Fele. 1, δολαράς· καὶ πάλιν· Ἀγαπήσω σε, εἰς, etc., omisiss intermediis. Ibid. Regius 1, et Seguer., ἐλάλησε καὶ τοὺς λόγους τῆς ψῆφης ἐν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐρήμουσατο αὐτὸν Κύριος. Cateri autem, ἐλάλησε τοὺς λόγους τῆς ψῆφης ἐν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ ἐν ἡμέρᾳ δὲ ἐρήμουσατο αὐτὸν δὲ Κύριος.

(91) Sic mss. At editio Commel. καὶ omittit.

(92) Reg. 1, et Seguer., λέγων· ἐκ πάντων. Alii et editi, λέγων· ἀλλὰ ἐκ πάντων. Mox Reg. 1, et Seguer., θλίπηματα· καὶ οὐκ δόλος δὲ δὲ Θεός. Editi et alii, ἡλπίσα· καὶ οὐκ δόλος δὲ δὲ Θεός.

(93) Regius primus, Seguer. Gobler. et Fele. 1, omittunt καὶ τὸν Ἰακώῳ, quare alii et editi habent ante καὶ δὲ Ἰσαάκ δὲ, etc. Mox Regius primus et Seguer., ut et Scripturæ Græcæ textus, Ο δὲ Θεός,

καὶ αἱξήσαι σε καὶ πληθυνεῖ σε, καὶ ἔσῃ εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν πατρός μου. Εἰ δὲ οὐκ ἄλλοι τινὲς εἰσὶ τὸν εὐλογεῖν καὶ τὸν ρύσθαι (94), ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἄλλος τις ἡνὶ διδύμονος τὸν ἵκανθι ἢ αὐτὸς διὰ Κύριος, τὸν δὲ διδύμονον αὐτὸν διὰ πατριάρχης ἐπεκάλεστο ἐπὶ τοὺς ἑκατόντας (95). δηλόν ἔστιν, ὡς οὐκ ἄλλον ἐν τῇ εὐχῇ συνῆπτε τῷ Θεῷ ἢ τὸν τούτου Λόγον, δην διὰ τοῦτο καὶ ἀγγελὸν ἐκάλεσεν, διτὶ μόνος οὐτός ἔστιν διὰ ποκαλύπτων τὸν Πατέρα. "Οπέρ καὶ διὰ Ἀπόστολος ἐποιεῖ λέγων· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ὑμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτω γάρ καὶ ἀσφαλῆς (96) ἦν ἡ εὐλογία διὰ τὸ ἀδιαιρέτον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ διτὶ μία καὶ ἢ αὐτῇ ἔστιν ἡ διδύμενή χάρις. Κανὸν γάρ διὰ Πατρὸς δώρη, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔστι τὸ διδύμενον (97)· κανὸν δὲ Υἱὸς λέγηται χαρίζεσθαι, διὰ Πατέρης ἔστιν διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ παρέχων. Εὐχαριστῶ γάρ, φησίν διὰ Ἀπόστολος γράψων Κορινθίοις, τῷ Θεῷ μονάρτοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ (98) τὴν δοθείσην ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ φωτὸς καὶ ἀπαυγάσματος διν τις ίδοι· καὶ γάρ διεπρ φωτίζει τὸ φῶς, τοῦτο τὸ ἀπαυγάσμα καταυγάσει· διπερ δὲ καταυγάσει τὸ ἀπαυγάσμα, ἐκ τοῦ φωτὸς ἔστιν δι φωτισμός. Οὕτω καὶ βλέπομένον τοῦ Υἱοῦ, βλέπεται διὰ Πατέρη· τοῦ γάρ Πατρὸς ἔστι τὸ ἀπαυγάσμα· καὶ οὕτως διὰ Πατέρη καὶ διὰ Υἱὸς ἔν εἰσι.

14. Τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων (99) οὐκ ἀν τις εἶποι. Οὔτε γάρ, ἐργαζομένου τοῦ Πατρὸς, ἐργάζεται τις αὐτὰ τῶν ἀγγέλων, ἢ ἄλλος τις τῶν κτισμάτων· οὐδὲν γάρ τούτων ποιητικὸν αἴτιον ἔστιν, ἀλλὰ τῶν γινομένων εἰσὶν ἄλλως τε καὶ κεχωρισμένοι, καὶ διεστήκοτες (1) τοῦ μόνου, καὶ ἄλλο τὴν φύσιν δικτες, καὶ ἐργα τυγχάνοντες, οὔτε ἀπέρ ἐργάζεται διὰ Θεός, δύνανται ἐργάζεσθαι, οὔτε, καθὰ προεῖπον, χαριζομένου τοῦ Θεοῦ, συγχαρίζεσθαι· οὔτε βλέπομένον ἀγγέλου, εἴποι ἀν τις ἐώρακέναι τὸν Πατέρα. "Ἄγγελοι μὲν γάρ, ὡς γέγραπται, λειτουργικὰ πνεύματα εἰσὶν εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι (2), καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου διδύμενας ἀπαγγέλλοντες εἰσὶ τοῖς λαμβάνουσι. Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ ἀγγέλος, διρύμενος, διμολογεῖ ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ δεσπότου, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου διὰ Γαβριήλ, καὶ ἐπὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας διὰ τόντος (3) ἀμολόγησε. Καὶ διὰ διέποντας δὲ ἀγγέλων ὀπτασίαν οἰδεν, διτὶ τὸν ἀγγελὸν εἶδε, καὶ οὐ τὸν Θεόν. Εἶδε γάρ Ζαχαρίας ἀγγέλον· εἶδε καὶ

Alius quam Dei est benedicere et liberare, si nullus præter ipsum Dominum, Jacob liberavit, quem liberatorem ipse patriarcha pro nepotibus invocabat: perspicuum inde est eum nullum alium cum Deo in sua oratione conjunxisse præter Verbum quod idcirco Angelum appellavit, quod solum ipsum Patris impertiat cognitionem. Simile item est quod scribit Apostolus, *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo*⁹⁹. Ita enim tuta erat benedictio cum ob individuam Filii et Patris naturam, tum quia una et eaem erat data gratia. Nam licet dederit Pater, quod tamen datur, per Filium datur. Similiter licet Filius dare dicatur, Pater est qui per Filium et in Filio dat. Hinc Apostolus ad Corinthios scribit, *Gratias ago Deo meo semper pro vobis pro B 446 Dei gratia, quae robis in Christo Iesu est data*¹⁰⁰. Quin etiam idem istud in luce et splendore animadvertere est. Nam quod lux illuminat, idem quoque splendor illuminat, et vicissim quod splendor illuminat, hoc lux quoque illuminat. Sic Pater videtur, cum videtur Filius, quia ipse Patris est splendor, atque hoc pacto Pater et Filius unum sunt.

14. Idem autem de factis et creatis rebus nequit dici. Neque enim Patre aliiquid efficiente, id etiam angelus aliquis aut alia res creata efficit, cum nihil horum causa sit efficiens, sed omnes omnino sint res factæ ab eo qui solus est, separatae et disjunctæ, quæ etiam ab ipso naturam habent, et opera sunt, neque ea quæ Deus efficit, possunt efficiere, neque ut supra dixi, Deo gratiam impertiente, eam cum illo impertire queunt: nec quis, si angelum videret, se Patrem vidisse recte posset dicere. Nam angelii, ut scriptum est¹⁰¹, ministratores sunt spiritus ad ministrandum missi, qui dona, quæ ab ipso per Verbum dantur, his annuntiant qui ea accipiunt. Hinc ipse apparet angelus, se a Domino missum esse fatetur, uti Gabriel Zachariæ et Deiparae Mariæ confessus est. Hinc etiam qui angelum vidit, se angelum non Deum vidisse novit. Videlicet enim angelum Zacharias, videntem vero Isaías Dominum; angelum vidi Manue pater Samsonis, Deum autem Moyses intui-

⁹⁹ Rom. 1, 7. ¹⁰⁰ 1 Cor. 1, 4. ¹⁰¹ Hebr. 1, 14.

μου. Editi et alii, 'Ο Θεός μου. Ibidem post αὐτής ταις εσ, Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, addunt καὶ πληθυνεῖται εσ, quæ in aliis et editis desunt.

(94) Regius 1, et Seguer., ἔστιν εὐλογεῖν καὶ ρύσθαι.

(95) Regius primus et Seguer., ἑκατόντας. Alii autem et editi, ἑγγόνους.

(96) Gobler. et Felc. 1, γάρ ἀσφαλῆς. Paulo post eterque Regius et Seguer., μία καὶ ἢ αὐτῇ. Alii et editi, μία καὶ αὐτῇ.

(97) Regius eterque, Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, ἔστι τὸ διδύμενον. In aliis et editis desest τὸ Mox Reg. 1, et Seguer., λέγηται χαρίζεσθαι. Cæteri et editi, λέγηται χαρίζεσθαι. Paulo post Reg. 1, et Seg., εἰ τῷ Υἱῷ. Cæteri et editi, εἰν Υἱῷ.

(98) Sic miss. præter Felc. 2, qui, ut et editio

Commel., omittit τοῦ Θεοῦ.

(99) Felc. 5, γενητῶν κτισμάτων.

(100) Seguer., διεστῶτες. Ibid. Reg. 1 et 2. Basil. Anglie. et Felc. 5, τοῦ μόνου, καὶ ἄλλο. Editi, τοῦ μόνου, ἄλλο. Mox Gobler. et Felc. 1, οὔτε ἐργάζεται. Reg. 1, οὔτε ὀπτερ ἐργάζεται. Ibid. post δύνανται ἐργάζεσθαι, addunt editi et plerique miss., ἐπειδὴ καὶ αὐτοὺς ἐργάζεσθαι δύξωσιν. Seguerian. et Reg. 2, δέξουσιν. Sed hinc desunt in Reg. 1, et vindicentur propter inutilia.

(2) Regius primus et Seguer., ἀποστελλόμενοι. Alii et editi, ἀποστελλόμενα.

(3) Haec verba, Μαρίας διατάξ, desunt in Gobler. et Felc. 1. Paulo post Reg. 1, et Seg., ubique habet, εἰδεν, idemque habet, οὐ τὸν Θεόν. Editi, οὐ Θεόν.

tus est; Gedeon angelum aspexit, at Abraham Deus A ipse apparuit: atque adeo nec qui Deum videbat, is cernebat angelum: nec qui videbat angelum is se Deum videre existimabat. Multum siquidem, imo se totis a Deo creatore res factae natura differunt. Quod si aliquando apparente angelo, is qui spectator erat Dei audit voce, ut in rubo evenit: namque Angelus Domini et rubo apparuit instar flammæ ignis, et vocavit Dominus Moysem de rubo dicens: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob¹². Atqui non erat angelus, Deus Abraham: sed Deus erat qui in angelo loquebatur: unde quod quidem apparebat, angelus erat, Deus autem in illo loquebatur. Ut enim in tabernaculo Moysi loquebatur in columna nubis, ita etiam Deus in angelis loquens apparet: qua quidem ratione cum Iesu filio Nave per angelum loquebatur¹³. Quæ porro loquitur Deus, manifestum est ea illum, per Verbum non vero per alium aliquem loqui. Verbum autem, quod a Patre nec separatum est, nec Patris naturæ dissimile est aut alienum, quidquid efficit, ea ipsa sunt Patris opera, ita ut idem et unum opus efficiat, et quæ dat Filius, Patris sint quoque munera. Qui item videt Filium, novit se, cum illum vidit, non angelum, neque aliquem angelis majorem, neque prorsus rem aliquam creatam vidisse, sed Patrem. Similiter qui Verbum audit, se Patrem audire novit, non secus ac ille qui splendore illuminatus, a sole se illuminari non ignorat.

447 15. Idcirco enim divina Scriptura nobis hujusmodi exempla suppeditavit, ut rem ita intelligerimus, sicut supra docuimus. Ex quibus certe cum proditiones Judeos consulare, tum gentilium calumnias facile est refellere, qui, quoniam Trinitatem colimus, multos a nobis deos agnoscit aiunt et arbitrantur. Nec enim, ut etiam ex allato exemplo constat, tria principia vel tres patres inducimus, uti Marcionistæ et Manichæi: quandoquidem nec tres soles in exemplum proposuerimus, sed solem et

¹² Exod. III, 2, 6. ¹³ Josue I, 2, 9.

(4) Regius 1, et Seguer., τοῦ Σαμψών ἄγγελον. Θεωρήσε καὶ Μωσῆς. Felc. 1, et Gobler., Μανὼḥ ἄγγελον· εἶδε δὲ καὶ Μωσῆς, οὐδὲν μηκέτε ποστ θεωρήσθη, οὐδὲν δὲ καὶ.

(5) Reg. 1, et Seg., ὄρῶν. Editi et alii, θεωρῶν.

(6) Sic uterque Regius, Basil. Gobler. et Felc. 1. At in aliis et editis δέ deest.

(7) Regius 1, et Seguer., κτίσαντα Θεόν. Εἰ δὲ καὶ ποτε. Alii vero et editi, κτίσαντα αὐτὰ Θεόν. Εἰ δέ ποτε. Mox Regius 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἤκουε. Editi et alii, ἤκουε. Reg. 1, et Seguer. ibid., ὡς ἐπι. Editi, aliquis, ὥσπερ ἐπι. Regius 1, hic et mox habet, τοῦ βάτου.

(8) Regius 1, et Seguer., τοῦ πατρός σου Ἀβραὰμ, καὶ δὲ Θεός. Gobler. et Felckm. 1, τοῦ πατρός σου Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἄγγελος Θεός αὐτῶν.

(9) Sic miss. At editio Commel., οὐτω δὲ ἐν ἀγγελοῖς. Paulo post Reg. 1, et Seguer., δὲ ἄγγελου λαλεῖ.

Ἔστιν τὸν Κύριον εἶδε Μανὼḥ ὁ πατὴρ τοῦ Σαμψών μηδὲν διγγελον· θεωρήσε δὲ καὶ Μωσῆς (4) τὸν Θεόν· εἶδε Γεδεὼν ἄγγελον· ὑφθη δὲ καὶ τῷ Ἀβραὰμ διθέσ· καὶ οὔτε δὲ τὸν Θεόν ὄρῶν (5), διγγελον ἔβλεπεν, οὔτε δὲ (6) τὸν διγγελον ὄρῶν ἐνδυμάζει τὸν Θεόν δρᾶν· πολὺ γάρ, μᾶλλον δὲ τὸ δίλον διέστηκε τῇ φύσει τὰ γενητὰ πρὸς τὸν κτίσαντα Θεόν. Εἰ δὲ καὶ ποτε (7) ἐψήντος ἀγγέλου, δὲ ὄρῶν φωνῆς ἤκουε Θεοῦ, ὡς ἐπὶ τῆς βάτου γέγονεν· Θεωρήσθη δὲ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βάτου καὶ ἐκάλεσε Κύριος Μωνσῆν ἐκ τῆς βάτου λέγων· Ἐγώ εἰμι δὲ Θεὸς τοῦ πατρός σου, δὲ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ δὲ Θεὸς (8) Ἰσαὰκ, καὶ δὲ Θεὸς Ἰακὼβ. Ἄλλ' οὐκ ἦν διγγελος, δὲ Θεὸς Ἀβραὰμ, ἐν δὲ ἀγγέλῳ λαλῶν ἦν δὲ Θεός. Καὶ δὲ μὲν φαινόμενος ἦν ἄγγελος· δὲ δὲ Θεός ἐν αὐτῷ ἐλάλει. Ότις γάρ ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει τῷ Μωνσῆ ἐν τῇ σκηνῇ, οὕτω καὶ ἐν ἀγγέλοις (9) φαίνεται λαλῶν δὲ Θεός· οὕτω καὶ τῷ τοῦ Ναυῆ δὲ ἀγγέλου ἐλάλει. Αἱ δὲ λαλεῖ δὲ Θεός, προδηλον, οἵτις διὰ τοῦ Λόγου λαλεῖ, καὶ οὐδὲ δὲλλος. Οἱ δὲ Λόγος οὐ κεχωρισμένος τοῦ Πατρὸς (10), οὐδὲ ἀνόμοιος καὶ ἔνος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τυγχάνων, δὲ ἐργάζεται, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἔστιν ἔργα, καὶ μίαν ποιεῖ τὴν δημιουργίαν (11)· καὶ δὲ δίδωσιν δὲ Υἱὸς, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἔστιν ἡ δόσις. Καὶ δὲ ἐωρακώς τὸν Υἱὸν, οἴδεν, οἵτις, τούτον ἐωρακώς, οὐκ ἄγγελον, οὐδὲ μείζονά τινα τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ δλως τινὰ τῶν (12) κτισμάτων, ἀλλ' αὐτὸν ἐώραχε τὸν Πατέρα· καὶ δὲ τοῦ Λόγου ἀκούων, οἴδεν, οἵτις τοῦ Πατρὸς ἀκούει· ὥσπερ καὶ δὲ τῷ ἀπαυγάσματι (13) οἴδεν, οἵτις καὶ ὑπὸ τοῦ φωτίζεται.

15. Οὕτω γάρ τιμᾶς βουλομένη νοεῖν τὴν θεῖα Γραφήν τοικύτα τὰ παραδείγματα δέδωκεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς προτέροις (14) εἰρήκαμεν, ἐξ ὧν καὶ τοὺς προδότας Πουδάλιος δυσωπεῖν δυνάμεθα, καὶ τὴν Ἑλλήνων διαλύειν κατηγορίαν, φασκόντων καὶ νομιζόντων διὰ τὴν Τριάδα λέγειν καὶ τιμᾶς πολλοὺς θεούς. Οὐδὲ γάρ, ὥσπερ καὶ τὸ παραδείγμα δείκνυσι, τρεῖς ἀρχαὶ η̄ τρεῖς πατέρες εἰσάγομεν, ὡς οἱ περὶ Μαρκίωνα καὶ Μανιχαῖον ἐπει μηδὲ τριῶν (15) τὴλιν ὑπεδέμεθα τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, καὶ ἐν τῷ

(10) Τοῦ Πατρὸς abest a Gobler. et Felc. 1, qui mox iudicavit τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. In Reg. 1, autem et Seguer. deest tantum, τοῦ Πατρὸς.

(11) Gobler. et Felc. 1, καὶ μισθῇ τῇ δημιουργίᾳ. Ibid. Reg. 1, et Seguer., καὶ δίδωσιν δὲ Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς ἔστιν ἡ δόσις. Ibidem editio Commel., καὶ ἐωρακώς. MSS. vero. καὶ δὲ ἐωρακώς.

(12) Regius primus et Seguer., δλως τινὰ τῶν. Alii et editi τινὰ οὐδὲν.

(13) Sic Reg. 1, Gobler. et Felc. 1. At ceteri et editi, ὡς καὶ τὸ ἀπαυγάσματι δὲ καταυγαζόμενος. Gobler. et Felc. 1, ibidem, οἴδεν, οἵτις ὑπό.

(14) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii et editi, τοιαῦτα παραδείγματα ἐδωκεν· ὡς καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων. Regius secundus mendose, παρὰ τούτων των.

(15) Anglican. et Felckm. 5, ἐπειδὴ οὐδὲ τριῶν. Paulo post Goblerian. et Felckm. 1, ἐξ τὴλιν ἀπαυγάσματι φῶς.

ἴει ἡλίου ἐν τῷ ἀπαυγάσματι φῶς· οὕτω μίαν ἀρχὴν οὐδὲνεν τὸν τε δημιουργὸν Λόγον (16) φάσκομεν οὐχ ἔτερὸν τινα τρόπον ἔχειν θεότητος· ἢ τὴν τοῦ μόνου Θεοῦ, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι. Μᾶλλον μὲν οὖν εἰς Ἀριειομανῆται δικαῖως ἀν σχοῖν (17) τὸ ἔγκλημα τῆς πολυθεότητος ἢ καὶ ἀθεότητος, ὅτι ἔξωθεν τὸν Γίον κτίσμα, καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ μὴ δυνος βατολογούσιν. Ἡ γάρ (18) οὐκ εἶναι Θεὸν τὸν Λόγον φήσουσιν· ἢ λέγοντες Θεὸν μὲν διὰ τὸ γεγραμμένον, μὴ θύμον δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, πολλοὺς ἀν εἰσάγοντες διὰ τὸ ἔτερονδιές αὐτῶν· εἰ μὴ δῆτα κατὰ μετοχὴν, ὥσπερ καὶ τὰ πάντα, Θεὸν λέγεταις καὶ αὐτὸν λέγειν τολμήσουσιν (19). Ἄλλα καὶ τοῦτο νομίζοντες δύοις διεσθοῦσιν, ἔνα τῶν πάντων λέγοντες εἶναι τὸν Λόγον. Ἡμῶν δὲ τοῦτο μηδὲ εἰς τὸν νοῦν (20) ποτε εἰσέλθοι! Ἐν γάρ εἶδος θεότητος, ἐπερ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ Λόγῳ· καὶ εἰς Θεὸς δὲ Πατήρ, ἐφ' ἑαυτῷ ὧν (21) κατὰ τὸ ἐπὶ πάντων εἶναι· καὶ ἐν τῷ Ήλίῳ δὲ φαινόμενος κατὰ τὸ διὰ πάντων δῆκειν, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι δὲ κατὰ τὸ ἐν ἀπασι (22) διὰ τοῦ Λόγου ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν. Οὕτω γάρ καὶ ἔνα διὰ τῆς Τριάδος δύοις διεργοῦμεν εἶναι τὸν Θεόν, καὶ πολὺ μᾶλλον εὐτελέστερον λέγομεν (23) τῆς πολυειδούς καὶ πολυεργούς τῶν αἱρετικῶν θεότητος, ὅτι τὴν μίαν ἐν τριάδι θεότητα φρονοῦμεν.

(16) Regius 1 et Seguer., δημιουργὸν Λόγον. In aliis et editi deest Λόγον.
 (17) Regius primus et Seguerianus σχοῖν. Cæteri et editi, ἔχοντες. Mox Reg. 1 et Seguer., ἢ καὶ ἀθεότητος. Cæteri et editi ἢ omittunt, et præterea Anglican. καὶ ἀθεότητος.
 (18) Regius primus et Seguerianus, Ἡ γάρ. Editi et alii, Et γάρ.
 (19) Regius primus omittit λέγειν. Mox idem et Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, δύοις διεσθοῦσιν. Alii et editi, μειόνως διεσθοῦσιν. Ibidem Regius primus, pro ἔνα τῶν πάντων, habet ἐκ τῶν πάντων.
 (20) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, μη εἰς τὸν νοῦν. Ibidem Reg. 1, et Seguer. Ελθον. Cæteri et editi, εἰσέλθοι.
 (21) Regius primus et Seguerianus ἐν ἄξυνδον ὄν. Cæteri et editi, ἐφ' ἑαυτῷ ὧν.
 (22) Regius primus et Seguerianus addunt, ἐν

A splendorem, unamque lucem ex sole in splendorē existentem. Ita unum agnoscimus principium: nec opifici Verbo diversum aliquem divinitatis modum. sed ip̄cām solius Dei divinitatem attribuimus, eo quod ex ipso natum sit. Verum multo æquius Ariani accusari possent multos vel etiam nullos deos admittere, quippe qui inepte contendant et Filium extēnum creatumque esse, et Spiritum sanctum e nihilo esse. Vel enim Verbum non esse Deum fasteantur necesse est: vel si Deum esse, quia id scriptum est, iniciari non audeant, ipsumque velint naturæ Patris esse alienum: planum est multos deos propter diversam illorum naturam ab illis induci, nisi forte Deum illum non nisi communicatione esse, uti res alias omnes, dicere non vereantur. B Verum si haec illorum est sententia, non minus impi sunt habendi, qui nempto Verbum inter res cæteras collocent; quod absit ut nobis unquam in mentem veniat. Siquidem una est divinitatis forma quæ eadem est quoque in Verbo. Unus, inquam, est Deus Pater, in seipso existens, cum in omnibus est: in Filio autem apparet, cum per res omnes pervadit: itemque in Spiritu, cum in omnibus per Verbum in ipso Spiritu agit. Sic enim unus per Trinitatem Deum esse constemur: quæ quidem nostra sententia longe melius cum pietate congruit, quam multiformis multiplexque hæreticorum divisitas, cum unam in Trinitate divinitatem propugneamus.

C 16. Namque si non ita se res habet, sed Verbum e nihilo factum et creatum est: vel ergo non est Deus verus, cum sit una e rebus creatis; vel si Scripturis refragari non audentes, Deum illum appellant, igitur necesse est ut duos deos admittant, unum creatorem, creatum alium, ac duobus proinde dominis serviant, uni nonfacto, alii facto et creato, hocque pacto duas habeant filias, unam in verum Deum, aliam in factum ab ipsisque factum et dictum Deum. Necesse est autem eos adeo obsecratos a facto recedere, eum nonfactum adorant, et vicissim se a creatore avertere, cum ad creatum accedunt. Nec enim hic in illo videri potest, quippe cum alienæ et diverse sint amborum cum naturæ lum effectus. Si igitur haec illorum est sententia. D complures profecto deos agnoscunt: hoc enim de-

(16) Regius 1 et Seguer., δημιουργὸν Λόγον. In aliis et editi deest Λόγον.

(17) Regius primus et Seguerianus σχοῖν. Cæteri et editi, ἔχοντες. Mox Reg. 1 et Seguer., ἢ καὶ ἀθεότητος. Cæteri et editi ἢ omittunt, et præterea Anglican. καὶ ἀθεότητος.

(18) Regius primus et Seguerianus, Ἡ γάρ. Editi et alii, Et γάρ.

(19) Regius primus omittit λέγειν. Mox idem et Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, δύοις διεσθοῦσιν. Alii et editi, μειόνως διεσθοῦσιν. Ibidem Regius primus, pro ἔνα τῶν πάντων, habet ἐκ τῶν πάντων.

(20) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, μη εἰς τὸν νοῦν. Ibidem Reg. 1, et Seguer. Ελθον. Cæteri et editi, εἰσέλθοι.

(21) Regius primus et Seguerianus ἐν ἄξυνδον ὄν. Cæteri et editi, ἐφ' ἑαυτῷ ὧν.

(22) Regius primus et Seguerianus addunt, ἐν

ἀπασι, quod in aliis et editi deest. Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, Οὕτω γάρ καὶ ἔνα. Editi et alii, οὕτω καὶ ἔνα.

(23) Seguerianus λεγόμενον. Sic item in Regio primo, scriptum erat, sed ov deletum est.

(24) Reg. 1, Seguer. Anglie. Gobler. Felckm. 1 et 5. ἀγενήτῳ. Cæteri et editi, ἀγενήτῳ. Mox Goblerian. et Felckm. 1, γενητῷ καὶ κτιστῷ. Reg. 2, ibidem γενητῷ.

(25) Basiliensis, παρ' αὐτοῦ.

(26) Reg. 1, Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. primus, ἀγενήτῳ. Editi et alii, ἀγενήτῳ. Ibidem Reg. 1, Seguer. et Anglie. κατανωτίζεσθαι τὸν γενητόν. Felckm. 5, κατανωτίζεσθαι τὸ γενητόν. Alii et editio Commel., κατανωτίζεσθαι τὸ γενητόν.

(27) Sic Regius prius et Seguerianus. In aliis et editis deest αὐτῶν.

venit eorum impietas qui ab uno Deo descindunt. A Cur ergo Ariani ita sentientes **448** seipso cum gentilibus non annumerant, cum ipsi perinde ac gentiles rei creatae potius serviant quam Deo omnium creatori? Verum ut credulos et simplices possint circumvenire, nomen quidem gentilis fngiunt, sed tamen similem occulte tuentur sententiam. Si quidem acutum illud dictum quod usurpare solent, Non constemur duo nonsfacta, nonnisi ad simplicium animos in errorem induendos excoxitavere. Nam eum dicunt, Non constemur duo nonsfacta, duos utique constentur deos, qui diversas habeant naturas, hic factam, ille nonsfactam. Quod si gentiles uni nonsfacto et multis factis serviunt, illi autem nonsfacto et uni facto: non eos idcirco a gentilibus credendum est dissidere. Enimvero hic quem factum dicunt, unus est ex multis: et multi quos gentiles venerantur, eamdem, scilicet iste unus, habent naturam, cum et iste et illi similiiter sint creati. Miseri sane illi eoque magis quod tam perverse de Christo sentiendo non leve sibi ipsi damnum intulerint, utpote qui a veritate desciverint, et Christum negantes, ipsam Iudaeorum proditionem suam superarint impietate, ita ut Deo invisi jam cum gentilibus voluntentur, rei creatae diisque diversis servientes. Unus enim est Deus, non multi; unum item ejus est Verbum, non multa; nam Deus est Verbum^{**}, quod et solum paternam speciem habet. Ilincum talis esset Salvator, Iudeos his verbis coarguebat: Qui misit me Pater, ille testimonium perhibuit de me: neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, et Verbum ejus non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis^{**}. Bene ille Verbum cuius specie conjunxit, ut ostenderet Dei Verbum, imaginem, figuram et speciem sui Patris esse, Iudeosque Verbum ipsum, quod Dei species est, non recepisse, cum eum qui illis loquebatur recipere noluerunt. Hunc ipsum cum vidisset Jacob patriarcha, benedictus est, et pro Jacob, Israel ab eo est appellatus, quemadmodum divina Scriptura his

^{**} Joan. i, 4. ^{**} Joan. v, 37, 38.

(28) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, *Αρτανον*. Editi et alii, *Αρειομανται*: sed Basil. et Reg. 2, ac non penultimum, ut etiam solent aliis in locis D Regius primus et Seguerianus. Ibidem Goblerian. et Felckm. 1, λογιζόμενοι καὶ φρονουντες.

(29) Regius primus et Seguerianus, ὥσπερ καὶ οὗτοι. Alii et editi, ὥσπερ οὗτοι.

(30) Reg. 2, et Felckm. 5, ἀγένητα. Mox Reg. 1, Seguer. Anglie. Gobler. Felckm. 1 et 5, ἀγένητα. Alii et editio Cominel., ἀγένητα.

(31) Regius primus et Seguerianus, ἔχοντας τὰς φύσεις, τὸν μὲν γενητὴν, τὸν δὲ ἀγένητον. Alii et editi, ἔχοντας φύσεις, τὸν μὲν γενητὸν, τὸν δὲ ἀγένητον. Reg. 2, ἀγένητον.

(32) Sic Regius primus et Seguerianus. At cæteri mss., ἐν γενητῷ καὶ ἐν ἀγένητῳ. Editi, ἐν γενητῷ καὶ ἀγένητῳ. Mox Seguer., O τε γάρ δὲ παρ αὐτῶν. Ibidem idem et Regius primus, λεγόμενος γενητὸς εἰς τὸ πολλῶν. Basiliensis et Felckmianus primus omittunt εἰς. Alii et editi, λεγόμενος εἰς γενητὸς, ἐκ πολλῶν. Item ibidem Gobler. Felckm. 1, et Reg. 2,

συνάψουσι θεούς: τοῦτο γάρ τῶν ἐκπεπόντων ἀπὸ τοῦ ἐνδέ Θεοῦ τὸ ἐπιχείρημα. Διὰ τέ οὖν οἱ Ἀρειανοὶ (28), τοιαῦτα λογιζόμενοι καὶ νοοῦντες, οὐ συναριθμοῦσιν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν Ἑλλήνων; καὶ γάρ κάκεῖνοι, ὥσπερ καὶ οὗτοι (29), τῇ κτίσει λατρεύουσι παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν. Ἄλλα τὸ μὲν δνομα τὸ Ἑλληνικὸν φεύγουσι διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀπάτην, τὴν δὲ ὄμοιαν ἔκεινοις διάνοιαν ὑποκρίνονται. Καὶ γάρ καὶ τὸ σφόδρα αὐτῶν, ὥσπερ εἰώθασι λέγειν, οὐ λέγομεν δύω ἀγένητα (30), φάνινται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων λέγοντες: φάσκοντες γάρ. Οὐ λέγομεν δύο ἀγένητα, λέγουσι δύο θεοὺς, καὶ τούτους διαφόρους ἔχοντας τὰς φύσεις, τὸν μὲν γενητὴν, τὸν δὲ ἀγένητον (31). Εἰ δὲ οἱ μὲν Ἑλλῆνες ἐνὶ ἀγενήτῳ καὶ πολλοὶ γενητοὶς λατρεύουσιν, οὗτοι δὲ ἐνὶ ἀγενήτῳ καὶ ἐνὶ γενητῷ (32): οὐδέ οὕτω διαφέρουσιν Ἑλλήνων. "Ο τε γάρ παρ αὐτῶν λεγόμενος γενητὸς εἰς ἐκ πολλῶν ἔστι: καὶ οἱ πολλοὶ δὲ πάλιν τῶν Ἑλλήνων τὴν αὐτὴν τῷ ἐνὶ τούτῳ φύσιν ἔχουσι: καὶ οὗτος (33) γάρ κάκεῖνοι κτίσματα εἰσιν. Ἀθλιοι, καὶ πλειονῶν ἔβλαβησαν κατὰ Χριστοῦ φρονήσαντες. Ἐξέπεσαν γάρ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων προδοσίαν ὑπερέβασαν ἀρνούμενοι τὸν Χριστὸν, τοῖς δὲ Ἑλλήσι συγκυλίονται, κτίσματι (34) καὶ διαφόροις θεοῖς λατρεύοντες οἱ θεοτυγεῖς. Εἰς γάρ θεός ἔστι, καὶ οὐ πολλοί, καὶ εἰς δὲ τούτου Λόγος, καὶ οὐ πολλοί: θεός γάρ ἔστιν δὲ Λόγος, καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει τὸ πατρικὸν εἶδος. ὥσπερ ὁν αὐτὸς δὲ Σωτὴρ, ἐδυσώπει τοὺς Ἰουδαίους λέγων: 'Ο πέμψας με Πατήρ, ἐκεῖνος με μαρτύρηκε περ ἐμοῦ' οὗτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηράτε, οὗτε εἶδος αὐτοῦ (35) ἀωράκατε καὶ τὸν Λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐπὶ ὑμῖν μέροντα δι τὸν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Τὸν δὲ Λόγον συνῆψε τῷ εἶδει καλῶς, ένα δεῖξῃ, δι τὸν θεού Λόγος, αὐτὸς καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτήρ καὶ εἶδος ἔστι (36) τοῦ Πατρὸς ἑαυτοῦ: καὶ δι τοὺς λαλοῦντα μὴ δεξάμενοι Ἰουδαῖοι: οὐκ ἐδεῖσαντο τὸν Λόγον, ὅπερ (37) ἔστι τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ. Τοῦτο καὶ δὲ πατριάρχης Ἰακὼν ἐωρακώς ηὔλογήθη, καὶ ἀντὶ Ἰακὼν Ἱερατὴ ἐκλήθη παρ αὐτοῦ, ὡς ἡ

καὶ οἱ πολλοὶ πάλιν

(35) Uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, οὗτος. At alii et editi, οὐτως. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πλειον. Alii editique, πλειον. Ibidem Regius primus et Seguerianus, φρονήσαντες. Cæteri et editi, φρονοῦντες.

(34) Regius primus et Seguerianus, κτίσματα. Alii et editi, κτίσματος. Mox Regius primus et Seguerianus, Εἰς γάρ θεός ἔστι, ιδεμενος ibidem et Anglie. Gobler. Felckm. 1 et 5, καὶ εἰς δὲ τούτου Λόγος. Alii vero et editio Cominel., Εἰς γάρ ἔστι, καὶ οὐ πολλοί, καὶ θεός ἔστιν δὲ Λόγος: μόνος γάρ οὗτος ἔχει. At Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, θεός γάρ ἔστιν δὲ Λόγος, καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει.

(35) Αὐτοῦ deest in Regio primo et Segueriano.

(36) Regius primus et Seguerianus omittunt καὶ εἶδος ἔστι, ιδεμενος et Reg. 2, Gobler. Felckm. 1, τοῦ Πατρὸς ἑαυτοῦ. Editi et alii, τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

(37) Regius uteque et Seguerianus, ὥσπερ. Editi et alii, διπερ. Mox Regius primus et Seguerianus, τοῦτο καὶ, etc. Editi aliique, τοῦτον καὶ, etc.

Θεία Γραφή μαρτυρεῖ λέγουσα: Ἀνέτειλε δὲ ὁ ἥδιος αὐτῷ, ἡρίκα παρῆλθε τὸ εἰδός τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν δὲ λέγων· Ὁ ἐμὲ ἐωρακώς δύνακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστι (38). καχώ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν· οὕτω γάρ εἰς ἔστιν ὁ Θεός, καὶ μία ἡ εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις. Καὶ γάρ τοῦ Λόγου ὄντος Θεοῦ, πάλιν Κύριος δὲ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἰς ἔστι (39). Τοῦ γάρ ἐνδέ Ιεροῦς καὶ ἀδιαλείπτος ἔστιν ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν ιδιότητα καὶ οἰκειότητα τῆς οὐσίας.

17. Ἄλλ’ οὖς οὕτως ἐντραπέντες οἱ Ἀρειανοὶ φασιν· Οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλ’ ὡς ἡμεῖς θέλομεν· ἀνατρεπόντων γάρ (40) ὑμῶν τὰς προτέρας ὑμῶν ἐπινοίας, ἐφεύρομεν καινοτέραν καὶ λέγομεν· Οὕτως ἔστιν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν, καὶ οὕτως ἔστιν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γενοίμεθα (41). τοῦτο γάρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπται, διπερ ἡμῶν δὲ Χριστὸς ἦσαν λέγων· Πάτερ ἅγις, τίμησον αὐτοὺς ἐν τῷ δρόμῳ σου, φ δέδωκάς (42) μοι, Ἰραῶσιν ἐρ, καθὼς καὶ ἡμεῖς καὶ πάλιν μετ’ ὀλίγα· Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστεύοντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμόν· Ἰρα κάρτες ἐρ ὀσι (43), καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ, καχώ ἐρ σοι, Ἰρα καὶ αὐτοί ἐν ἡμῖν ἐρ ὀσι· Ἰρα δὲ κόσμος πιστεύσῃ, διτὶ σὺ με ἀπέστειλας· καχώ τὴν δόξαν (44), φ δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, Ἰρα ὀσι ἐρ, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἐν ἐσμεν, ἐτὸν ἐρ αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐρ ἐμοί· Ἰρα ὀσι τετελειωμένοι εἰς ἐρ, καὶ Ἰρα γινώσκῃ δὲ κόσμος (45), διτὶ σὺ με ἀπέστειλας. » Εἶτα ὡςπερ ὑρόντες πρόφασιν, ἐπιλέγουσιν οἱ δόλιοι ταῦτα· « Εἰ ὡςπερ ἡμεῖς ἐν τῷ Πατρὶ γινόμεθα ἐν, οὕτω καὶ αὐτός καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔστι, καὶ οὕτως ἐν τῷ Πατρὶ (46) ἔστι καὶ αὐτός· πῶς ὑμεῖς ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὸν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, καὶ, Ἐγὼ ἐν

⁴⁰ Genes. xxxii, 21. ⁴¹ Joan. xiv, 9. ⁴² Joan. xiv, 10. ⁴³ Deuter. vi, 4. ⁴⁴ Joan. xviii, 11. ⁴⁵ Joan. xvii, 20-23. ⁴⁶ Joan. iv, 30. ⁴⁷ Joan. xiv, 10.

(38) Regius primus et Seguerianus, ἐμοὶ ἔστι. In aliis et editiis ἔστι deest. Mox Reg. 1, Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, εἰς ἔστιν ὁ Θεός. Editi et alii, εἰς Θεός ἔστι. Ibidem Regius primus et Seguerianus, καὶ εἰς Υἱὸν πίστις.

(39) Reg. 1, et Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Κύριος εἰς ἔστι. Cæteri et editi, Κύριος ἔστι.

(40) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At in aliis et editiis deest γάρ. Mox Seguerian. ἐφεύρομεν καινότερον. Regius primus, καινότεραν. Editi et alii, καινότερα.

(41) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, γενομένα. Regius secundus, γενόμεθα. Cæteri et editi, γενόμεθα. Paulo post Regius primus et Seguerianus, ὡςπερ περὶ τὸν Χριστὸν. Editi, δὲ περὶ ήμῶν δὲ Κύριος.

(42) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Anglic. Goblerian. Felckm. 1 et 2, ut te in Oxoniensi editione Novi Testamenti habent multi mss., ubi ms. Cantabrig. et versio Gothica δι habent. Editio vero et alii, οὓς δέδωκας, etc. Ibidem Reg. 1, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, καθὼς καὶ ἡμεῖς. Alii et editio Commel. καθὼς ἡμεῖς. Post ἡμεῖς editi et aliquot mss. addunt ὅν. At abest a Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, nec legit Nannius, nec exstat in Joannis Evangelio. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, καὶ πάλιν μετ’ ὀλίγα. In aliis et editiis deest πάλιν.

A verbis memorat, Sol autem ipsi exortus est, quando transivit (47) speciem Dei ⁴⁷. Hæc porro ille erat qui dicebat, Qui vidit me, vidit Patrem ⁴⁸; et, Ego in Patre et Pater in me est ⁴⁹; et, Ego et Pater unum sumus ⁵⁰. Ita enim Deus unus est ⁵¹, unaque est fides in Patrem et Filium. Quocirca cum Verbum sit Deus, rursus sequitur ut Dominus Deus noster, Dominus unus sit, quippe qui secundum naturæ proprietatem proprius et individuus sit unius Filius.

17. Verum nec his frangitur Arianorum impudenteria, sed sic illi respondent: « Non uti vos dicitis, sed ut nos volumus. Nam etsi ea quæ a nobis primo fuerant excogitata evertistis: attamen recentius aliquid invenimus, quod hujusmodi est. Ita scilicet Pater et Filius unum sunt, et ita Pater est in Filio, et Filius **449** in Patre, quemadmodum nos quoque in illo existimus. Hoc enim in Joannis Evangelio scriptum est, ubi Christus hæc pro nobis postulare non est gravatus: Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos ⁵². Et rursus paulo post: Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint sicut tu, Pater, in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut mundus credat quia tu me misisti, et ego gloriam quam dedisti mihi, dedit eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus, ego in eis et tu in me, ut sint perfecti in unum et ut cognoscat mundus, quia tu me misisti ». Quibus illi innixi verbis, sic subdole assununt: « Si quemadmodum nos in Patre unum efficimur, ita et ille et Pater unum sunt; hocque modo ipse est in Patre; cur vos ex his ejus verbis, Ego et Pater unum sumus ⁵³, et, Ego in Patre et Pater in me est ⁵⁴, eum proprium et similem naturæ Patris esse concluditis? Siquidem necessesse est vel nos etiam naturæ Patris proprios esse,

(43) Regius primus, ἐν ὄστιν, Ἰνα δέ κόσμος, omis- sis intermedii. Seguer. item Gobler. Felckm. 1, necnon Scriptura, Ἰνα δέ κόσμος. Cæteri et editi, Ἰνα καὶ δέ κόσμος. Item ibidem Anglicanus post ἡμῖν, omittit ἐν, quoī etiam abest a ms. Cantabrig.

(44) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καχώ τὴν δόξαν. At alii et editio Commel. καὶ τὴν δόξαν. Sed hæc verba et sequentia usque ad ἀπέστειλας, desunt in Basiliensi. Paulo post Regius uterque. Seguer. Anglican. Gobler. Felckm. 1 et 5, καθὼς καὶ ἡμεῖς. Cæteri et editio Commel. καθὼς ἡμεῖς. Ibidem Reg. 1 et 2, Anglic. Gobler. et Felck. 1, post ἐν omittunt ἐσμεν, quod in aliis et editiis habetur.

(45) Καὶ deest in utroque Regio, Seguerianus et ms. Canabrig. Paulo post Gobler. et Felckm. 1, Ἰνα ὡςπερ εὑρόντες. Ibidem Regius primus et Seguer. ἐπιλέγουσιν οἱ δόλιοι, ut et legit Nannius. Cæteri et editi, ἐπιλέγουσιν οἱ δόλιοι.

(46) Regius primus et Seguerianus, καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἔστιν ἐν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Πατρὶ, atque ita legit Nannius. Alii et editi, καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐν ἔστι, καὶ οὕτως ἐν τῷ Πατρὶ.

(47) Sic verius, non vero, Species Dei. Nam nomen loci est quem pertransivit Jacob oriente sole. In Vulgata legitur, Phanuel, et in Hebreo, Φανεύ, et versu 30, Φανεύ, id est facies sive species Dei.

vel illum alienum esse, sicuti nos alieni sumus. » A En qua illi effulserunt. Ego vero nihil aliud in tanta illorum perversitate perspicio, præter inconsideratissimam temeritatem diabolicanique dementiam. Videntur enim perinde ac diabolus dicere, In cœlum ascendemus, similes Altissimo erimus⁴⁸: quippe qui ea, quæ gratis donantur hominibus, donantis divinitati velint esse æqualia. Quia enim homines filios appellari audierunt, se etiam vero et naturali filio æquales esse arbitrati sunt: qui iidem his Salvatoris verbis auditis, ut sint unum sicut et nos, se iterum decipiunt, sicque se ipsos futuros esse arroganter existimant, ut Filius in Patre et Pater in Filio est: nec attendunt huiusmodi cogitationem causam casus et ruinæ sui patris diaboli fuisse. τῷ Πατὴρι, καὶ διὰ Πατὴρος ἐν ἑώραις, οὐδὲν ἔχεινον ληροῦντες φιλαροῦσιν· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἔτερον ἐν τῇ τοιαύτῃ (48) αὐτῶν κακονοὶ βλέπω ή̄ ἀλόγιστον τὸλμαν καὶ διαβολικὴν ἀπόνοιαν, λεγόντων καὶ αὐτῶν κατ’ ἔκεινον, Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆσθε, ἐσόμεθα δομοὶ τῷ Ὑψίστῳ· τὸ γάρ κατὰ χάριν διδόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα θέλουσιν ἵστησαι τῆς τοῦ διδόντος εἶναι θεότητος. Ἀκούοντες γοῦν υἱοὺς χρηματίζοντας (49) τοὺς ἀνθρώπους, ἐνδιμισαν καὶ ἔχωτοὺς ισους εἶναι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ φύσει Υἱοῦ· καὶ νῦν πάλιν ἀκούοντες τὸν Σωτῆρος, Ἰησοῦς ἐν, καθὼς καὶ ἡμεῖς, πλανῶσιν ἔαυτοὺς, καὶ θραυσούμενοι νομίζουσιν οὕτως ἐσεσθαι ἔαυτοὺς (50), ὡς ἔστιν δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ διοικεῖται τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου πατέρα.

18. Itaque, ut saepe diximus, si Dei Verbum idem B ac nos est, nihilque a nobis differt nisi solo tempore: per me licet, esto nostri similis, eundemque locum apud Patrem occupet quem nos obtinemus: nec unigenitus, nec solum Verbum vel Patris Sapientia appellatur, sed idem quoque nobis omnibus, utpote similibus, concedatur nomine. Par enim est horum commune esse nomen, quorum una est natura, etiam si etate inter se differant. Hinc homo est Adam, homo similiter Paulus, homo item qui modo gignitur: nec intervallis temporum immutari potest natura generis. Quocirca si etiam solo tempore a nobis differt Verbum, necesse omnino est nos similes ejus esse. Verum neque nos Verbum aut Sapientia sumus, neque Verbum creatum est aut factum. Alioquin si omnes 450 ex uno facti sumus, quare ipsum solum est Verbum? Sed si talia eos loqui deceat, nos certe illorum impietas vel solum cogitare dedecet. Etsi vero nihil opus est verba illa curiosius expendere, cum tam aperte nihil nisi prius significant, rectaque sit nostra fides: ut tamen inde etiam impios illos esse appareat, age, ex hoc ipso loco breviter, ut a Patribus edocti sumus, eorum haeresim refutare ne graveniur. Mos est divinæ Scri-

* Isa. xiv, 13.

(48) Sic uterque Regius et Seguerianus. At alii D et editi, ἐν τοιαύτῃ. Mox Reg. 1 et 2, Goblerian. et Felckm. 1, ή̄ ἀλόγιστον τὸλμαν. Cæteri et editio Commel. ή̄ ἀλλήλων διαφέροντα. Ibidem Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, λεγόντων καὶ αὐτῶν. Alii et editi, λεγόντων αὐτῶν. Item ibidem Regius primus et Seguerianus omittunt εἰς τὸν οὐρανὸν.

(49) Reg. 1, Seguer., Gobler. et Felckm. 1, χρηματίζοντας. Editi, χρηματίζειν.

(50) Regius primus et Seguerianus, ἔαυτούς. Alii et editi, αὐτούς.

(51) Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, ή̄ χρόνοι. Cæteri et editi, ή̄ μόνῳ χρόνῳ.

(52) Felckm. 5, μήτε Σορτα.

(53) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἔστι φύσις. Editi et alii, ἔστιν ή̄ φύσις. Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ τοῖς χρόνοις, iudeumque et Gobler. et Felckm. 1, ἀλλήλων διαφέροντα. Alii et editis. et καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρουσιν.

C 18. Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴπομεν, δὲ αὐτῆς ἔστιν ἡμῖν διοικεῖται τὸν Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐδὲν τημῶν διαφέρει: ή̄ χρόνῳ (51). Ἐστω ἡμῖν δομοὶ, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχεται χώραν παρὰ τῷ Πατρὶ, ἢν καὶ ἡμεῖς ἔγομεν· καὶ μήτε μονογενῆς, μήτε μόνος Λόγος, ή̄ Σορτα (52) τὸν Πατρὸς: λεγόντων ἀλλὰ κοινὸν ἔστω κατὰ πάντων τημῶν διοικεῖται τὸν δομομά. Δίκαιον γάρ, ὃν ἔστι φύσις (53) μία, τούτων εἶναι καὶ σὸν δοματον, καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρωσιν. Ἀνθρώπος γάρ δὲ Αδάμ, ἀνθρώπος δὲ καὶ δομοῦ (54), ἀνθρώπος δὲ καὶ δομοῦ γενέμενος· καὶ εὐχὴ δομοῖς ἀλλοιοῖ τὴν φύσιν τοῦ γένους. Εἰ τούτων καὶ δομος χρόνῳ μόνον τημῶν διαφέρει, ἔδει καὶ ἡμᾶς ὡς ἔκεινον εἶναι. Ἀλλ’ οὐτε τημεῖς Λόγος ή̄ Σορτα, οὐτε ἔκεινος κτίσμα ή̄ ποίημα (55) τυγχάνει ὅν· ἐπειδὴ διὰ τοὺς πάντας ἐκ τοῦ ἑνὸς γεγόναμεν, καὶ μάνος ἔστιν αὐτῆς Λόγος; Ἀλλὰ γάρ, εἰ καὶ ἔκεινος λέγειν (56) τοιαῦτα πρέπει, ἀλλ’ ἡμῖν ἐνθυμεῖσθαι τὰς ἔκεινον βιλασφημίας. Καὶ εἰ δὲ οὐδὲ (57) περιεργάζεσθαι τι τῶν ἥρητῶν ἔχρην πρὸς τὴν οὐτω φανεράν καὶ εὔσεβη διάνοιαν, καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ὁρθὴν πίστιν· δημαρχὸς ἔντεῦθεν δειχθῶσιν ἀτεθεῖς, φέρε συντρόμας, ὡς παρὰ τῶν Πατέρων μεμυθήκαμεν, ἐκ τοῦ ἥρητοῦ τὴν ἐτεροδοξίαν ἔκεινον ἐλέγχωμεν. Ἐθος τῇ θείᾳ (58)

(54) Δέ hic et mox post ἀνθρωπος deest in Gobler. et Felckm. 1.

(55) Regius primus et Seguerianus, κτίσμα ή̄ ποίημα. Editi et alii, κτίσμα καὶ ποίημα. Ibidem uterque Regius et Seguerianus, ἐπειδὴ διὰ τοὺς πάντας. Felck. 2 et editio Commel., ἐπειδὴ διὰ τοὺς πάντας. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, ἐκ τοῦ ἑνὸς. Alii et editi, διὰ τοῦ ἑνὸς.

(56) Uterque Regius et Felckm. 5, ἀκούειν. Alii et editi, λέγειν.

(57) Sic Regius primus et Seguerianus. At Regius secundus. Καὶ εἰ οὐδὲ. Alii et editi, βιλασφημίας. Οὐδὲ περιεργάζεσθαι, etc.

(58) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 2. At alii et editi, omittunt θείᾳ. Mox ante εἰσόδας, in editio Commel. εἰς deest. Eadem editio cum mss. Regio secundo, Gobler. et Felckm. 1 et 2, λαμδάνει. Reg. 1 vero, Seguer. Basil. Anglic. et Felck. 5, λαμδάνει.

Γραφῇ τὰ κατὰ φύσιν θντα πράγματα, ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις εἰς εἰκόνας καὶ παραδείγματα λαμβάνειν· τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἔκεινων τὰ ἐκ προαιρέσεως φαίνηται τῶν ἀνθρώπων κινήματα· καὶ οὐτας ἡ φαῦλος ἢ δίκαιος ἢ τούτων δείκνυται τρόπος· Ἐπὶ μὲν οὖν (59) τῶν φαύλων, ὡς ἐὰν παραγγέλῃ· Μὴ γίνεσθε ὡς Ἰησος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις· ἢ καὶ δταν, μεμφόμενος τοὺς οὐτας γενομένους, λέγῃ· Ἀνθρωπος ἐν τιμῇ ὁν οὐ συνῆκε· παρασυνεδιήθη τοῖς κτίστοις τοῖς ἄνοικοις, καὶ ὥμοιώθη αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Ἰησος θηλυμαρεῖς ἐγεγήθησαν. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ, τὸν μὲν (60) Ἡρώδην δείκνυς ὅποις ἔστιν, ἔλεγεν· Εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ· τοῖς δὲ μαθηταῖς παρήγγελεν· Ἰδού ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόσβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν ωρόμυμοι ὡς οἱ δρεῖς, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί· Ἐλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα τῇ φύσει γενώμεθα κτήνη, ἡ γενώμεθα δψεις (61) καὶ περιστεραί· οὐ γάρ οὐτας ἡμᾶς αὐτὸς πεποίκης· διὸ οὐδὲ τοῦτο οἶδεν ἡ φύσις· ἀλλ' ἵνα τῇ μείζης τῶν μὲν τὰς ἀλόγους ὄρμᾶς φεύγωμεν, τοῦ δὲ τὸ φρόνιμον ἵνα γινώσκοντες (62), μὴ ἀπατώμεθα πάρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρόδον ἀναλάβωμεν.

19. Ἐπὶ δὲ τῶν θείων πάλιν εἰκόνας τοῖς ἀνθρώποις (63) λαμβάνων, φησὶν ὁ Σωτὴρ· Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οἰκτίρμων ἐστι· καὶ, Ἐσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἐν οὐρανοῖς τέλειος ἐστιν. Ἐλεγε δὲ καὶ τοῦτο, οὐχ ἵνα γενώμεθα πάλιν ὡς ὁ Πατὴρ· γενέσθαι γάρ τὴν ἡμᾶς· ὡς ὁ Πατὴρ ἀδύνατον, κτίσμα δντας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ δντος εἰς τὸ εἶναι (64) γενομένους· ἀλλ' ὡς περ οὐχ ἵνα μὴ γενώμεθα κτήνη, παρήγγειλε, Ηὴ γίνεσθε ὡς Ἰησος, ἵνα δὲ μὴ τὸ ἀλογον ἔκεινων γιμτσώμεθα· οὐτας οὐχ ἵνα γενώμεθα ὡς ὁ Θεός, ἔλεγε, Γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ἵνα πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἔκεινου βλέποντες, ἀποιῶμεν καλά, μὴ δι' ἀνθρώπους, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποιῶμεν (65). Ὅτε παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ παρ' ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν· Ως γάρ ἐνδὲ δντος Υἱοῦ φύσει, καὶ ἀληθινοῦ, καὶ μονογενοῦς, γενώμεθα καὶ τῇμεις ντο, οὐχ ὡς ἐκεῖνος φύσει καὶ ἀληθεῖα, ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ καλέσαντος· καὶ ἀνθρώποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, θεοὶ χρη-

A pturæ res naturales hominibus in similitudinem et exemplum proponere, ut nimis ex illis motus hominum, qui ex voluntate oriuntur, fiant manifesti, atque hoc pacto eorum mores vel malos vel bonos esse ostendatur. Hinc malos mores perstringit cum ait, *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*⁸: vel cum eos qui tales jam sunt effecti, his objurgat verbis: *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est cum jumentis intellectu destitutis, et similis factus est illis*⁹; et rursus, *Equi sataces facti sunt*¹⁰. Salvator quoque, qualis esset Herodes hisce verbis indicavit, *Dicite vulpi illi*¹¹. Hæc item ad discipulos aiebat, *Ecce mitto vos sicut serpentes, et simplices sicut columbae*¹²: quibus utique verbis non nos hortahatur ut pecora, serpentes, vel columbae natura efficeremur, cum ipse nos tales non fecerit, ac proinde id natura fieri non queat; sed ut ferinos illorum devitaremus impetus, et cognita serpenti prudentia, nos ab ipso non sineremus decipi, ac denique ut columbae mansuetudinem amplectemur.

19. Ex rebus similiter divinis exempla hominibus proponit Salvator. *Estote, inquit, misericordes, sicut Pater vester celestis misericors est*¹³: et, *Eritis vos perfecti, sicut Pater vester celestis perfectus est*¹⁴. Hæc autem dieebat, non ut nos tales efficeremur qualis est Pater: nam id fieri nequit, cum et creati et ex nihilo facti simus. Verum quemadmodum cum ait, *Nolite fieri sicut equus, non nos cavere jussit ne jumenta efficeremur, sed ne eorum imitaremur feritatem: ita non ut Dei similes efficeremur, dixit: Estote misericordes sicut Pater, sed ut ad ejus beneficia attendentes, quæ agimus bona, non propter homines sed propter ipsum agamus, atque ita ab ipso non ab hominibus mercedem consequamur. Ut enim tametsi unus ipse est natura Filius, verus, et unigenitus, nos tamen filii quoque efficiemur, non ut ille quidem re et natura, sed vocantis duntaxat gratia: ut item quamvis homines terreni simus, dii nibilominus appellamur, non quidem sicut verus*

⁸ Psal. xxi, 9. ⁹ Psal. xlvi, 13. ¹⁰ Jerem. v, 8. ¹¹ Luc. xiii, 32. ¹² Matth. x, 16. ¹³ Luc. vi, 36. ¹⁴ Matth. v, 48.

(59) Sic Regius primus et Seguerianus. In aliis autem et editis deest οὖν.

(60) Goblerianus et Felckmanni primus μέν omittunt. Mox Regius primus et Seguerianus, τοῖς δὲ μαθηταῖς παρήγγελεν. Goblerianus et Felckmanni primus, τοῖς δὲ μαθηταῖς ἔλεγεν.

(61) Sic Regius primus et Seguerianus. At Goblerianus et Felckmanni primus, γενώμεθα κτήνη η δρεῖς. Sic item Anglicanus, sed recte habet γενώμεθα. Alii et editi, γενώμεθα δψεις καὶ περιστεραί.

(62) Seguerianus, τοῦ δὲ τὸ φρόνιμον ἀναγινώσκοντες.

(63) Reg. 1 et Felckm. 5, τοὺς ἀνθρώπους. Paulo post Regius primus et Seguerianus, Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρανοῖς οἰκτίρμων. Gobler. et Felckm. 1, ibidem, οἰκτίρμων ἐστιν. Ἐλεγε δὲ τοῦτο, omisis intermedii. Iidem ibidem et uterque Regius et Seguerian.

D οὐχ ἵνα γενώμεθα. Editi, γενώμεθα.

(64) Regius primus et Seguerianus omittunt, εἰς τὸ εἶναι. Iidem ibidem et Goblerianus et Felckmanni primus, ἀλλ' ἵνα περιστερ. Alii et editi, ἀλλ' ὡς περιστερ. Mox Segnerianus et Regius secundus, μὴ γίνεσθαι. Ibidem Reg. 2, Gobler. et Felckm. 1, ἵνα μὴ τό. Anglicanus, ἀλλ' ἵνα μὴ τό. Cæteri et editi, ἵνα δὲ μὴ τό. Paulo post Regius primus et Seguerianus, γενώμεθα ὡς ὁ Θεός. Editi et alii, γενώμεθα ὡς ὁ Θεός.

(65) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δι' αὐτῶν ἔκεινον. In aliis et editis deest, ἔκεινον. Ibidem Seguerianus, ποιούμεν. Paulo post Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δντος Υἱοῦ. Alii et editi, δντως τοῦ Υἱοῦ. Mox editio Commel., γενώμεθα καὶ τῇμεις. MSS. vero, γενώμεθα, etc.

Deus ejusque Verbum, sed ut Deo id donanti visum est : ita etiam, sicut Deus, misericordes efficiemur, non quidem ipsi Deo exaequati, vel natura et revera beneficis facti, cum non nostrum sed Dei sit benefacere ; sed ut ea, quae Deus gratis nobis tribuit, aliis absque delectu ⁴⁵¹ impertiamur, in omnesque prorsus beneficentiam extendamus. Siquidem ea tantum ratione, non alia, possumus ejus esse quodammodo imitatores, cum ipsius dona nobis invicem subministramus. Ut igitur ista hoc modo recte et bene intelliguntur, sic locus ex Joanne allatus aliud nihil significat. Nec enim ait, ut Filius est in Patre, ita nos in illo esse. Qui enim id fieri queat, cum ille sit Verbum et sapientia Dei, nos autem ex terra formati sumus : cum, inquam, ille natura et substantia sit Verbum et Deus verus, uti scribit Joannes, *Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum; et sumus in vero, in Filio ejus Iesu Christo: hic est verus Deus et aeterna vita*¹⁸ : nos autem non nisi adoptione et gratia ejusdem Spiritus facti participes, filii per ipsum efficiamur ? Quotquot enim, inquit, *recepérunt eum, dedit illis potestutem filios Dei fieri, his qui eridunt in nomen ejus*¹⁹. Hinc ille quidem est veritas, ut testatur ipse : *Ego sum veritas*²⁰, qui idem Patrem alloquens ait : *Pater, sanctifica eos in veritate: Verbum tuum veritas est*²¹; nos vero sola tantum imitatione cum praediti virtute, tum filii efficiemur.

γεν· Ἀγλασορ αὐτοὺς δι τῇ ἀληθείᾳ σου· δ Αδροι γινόμεθα ἐνάρπετοι καὶ υἱοι.

20. Non ergo ut sui similes efficeremur, ait, *Ut unum sint, sicut et nos*²², sed ut quemadmodum ille, tanquam Verbum, est in proprio Patre, ita et nos secundum aliquam similitudinem, in ipsumque intuentes, unum inter nos animorum concordia et consensu efficiamur, nec dissideamus ab invicem, ut Corinthii, sed idem omnino sentiamus, ut in Actibus de quinque illis millibus legitur, qui omnes veluti unus erant ²³. Hinc dicitur, ut filii, non ut Filius; et dii, non ut ipse : misericordes ut Pater, non vero ut Pater. Verum ita unum, quemadmodum

¹⁸ I Joan. v, 20. ¹⁹ Joan. i, 12. ²⁰ Joan. xiv, iv, 52.

(66) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. D 1. In aliis autem et editis deest Θεός.

(67) Regius primus et Seguerianus, γινόμεθα. Felckm. 5, γινόμεθα. Cæteri et editi, γινόμεθα. Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, εὑρεμα τὸ εὐεργετεῖν, etc., ut in contextu habetur. At aliis et editio Commel., εὑρημα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τὸν Θεού εἰς ἡμᾶς κατὰ χάριν γενόμενον· ἵνα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τὸν Θεοῦ ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδῶμεν, etc. Ibidem Regius primus et Seguerianus habent γινόμενα, et καὶ εἰς ἔτέρους : aliis et editi, γενόμενα, qui et καὶ omitunt.

(68) Regius primus et Seguerianus, γινόμεθα. Editi et aliis, γενέσθαι.

(69) Goblerianus et Felckmanni primus, οὕτω καὶ ἡμεῖς γενόμεθα φρσ. Ibidem iidem et Regius primus ac Seguerianus, ὅπου γε ὁ μὲν Λόγος. Regius secundus, ὅπου ὁ μὲν Λόγος. Cæteri et editi, ὅπου ὁ μὲν Λόγος.

A ματίζομεν, οὐκ ὡς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς (66), ἢ ὁ τούτου Λόγος, ἀλλ' ὡς τὴν ἀληθινὴν ὁ τοῦτο χαρισμένος Θεός· οὕτω καὶ ὡς ὁ Θεὸς οἰκτήρμονες γινόμεθα (67), οὐκ εἴτε οὐκέτενοι τῷ Θεῷ, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθινοὶ εὐεργέται γινόμενοι· οὐ γάρ ἡμῶν εὑρεμα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τὸν Θεοῦ· ἵνα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τὸν Θεοῦ κατὰ χάριν εἰς ἡμᾶς γενόμενα, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδῶμεν εἰς ἔτέρους, μὴ διακρινόμενοι, ἀπλῶς δὲ εἰς πάντας ἔκτεινοντες τὴν εὐποίησιν· κατὰ τοῦτο γάρ μόνον δυνάμεθα πως αὐτοῦ μιμηταὶ γενέσθαι (68), καὶ οὐκ ἄλλως, διτι τὰ παρ' αὐτοῦ διακονούμενον ἀλλήλοις. Οὐτεπερ δὲ ταῦτα καλῶς καὶ ὅρθως διανοούμεθα, οὕτω καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀνάγνωσμα τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. Οὐ γάρ ὡς ἔστιν ὁ Γιός ἐν τῷ Πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς γενόμεθα φρσ (69)· πόθεν, διόπου γε ὁ μὲν Λόγος καὶ σφίζα τὸν Θεοῦ ἔστιν, ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς ἐπιλάσθημεν, καὶ ὁ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ἔστιν οὕτω γάρ καὶ ὁ Ἰωάννης (70) φρσιν· Οἰδαμερ, διτι δὲ Γιός τὸν Θεοῦ ἦκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάροιαρ, Ἰρα γινώσκωμερ τὸν ἀληθινὸν Θεόρ· καὶ ἐσμερ δὲ τῷ ἀληθινῷ, ἐτῷ Γιῷ αὐτοῦ, Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτος ἔστιν δὲ ἀληθινὸς Θεός, καὶ η ἡση ἡ αἰώνιος· ἡμεῖς δὲ θέσει καὶ χάριτι υιοποιούμεθα δι' αὐτοῦ, μετέχοντες τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ; "Οσοι γάρ, φησιν, Ελαβορ αὐτόρ, δέδωκερ αὐτοῖς ἔξουσιαρ τέκτα Θεοῦ γερέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ δρομα αὐτοῦ. Διὸ καὶ αὐτὸς μὲν ἔστιν ἡ ἀληθεία, λέγων· Ἐγὼ είμι ἡ ἀληθεία (71)· διτι καὶ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ προσομιλῶν Ελεγ· ὁ σὸς ἀληθείᾳ ἔστιν· ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν

C

20. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα ὡς αὐτὸς γινόμεθα (72), Ελεγ· γεν· Ἰρα ὥστιν ἐτ, καθὼς καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ἵνα ὥσπερ ἔκεινος Λόγος ὁν ἔστιν ἐν τῷ ιδίῳ Πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς, τύπον τυγλαβόντες, καὶ εἰς ἔκεινον βλέποντες, γενόμεθα ἐν πρδες ἀλλήλους τῇ δόμοψυχᾳ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἐνότητι, μὴ διαφωνῶμεν (73) τε, ὡς οι Κορίνθιοι, τὸ αὐτὸν δὲ φρονῶμεν, ὡς οι ἐν ταῖς Πράξεις πεντακισχιλοι, οἰτινες ὡς εἰς ἐτύγχανον θντες. Ός γάρ υἱοι, οὐχ ὡς ὁ Γιός (74)· καὶ θεοι, οὐχ ὡς αὐτός· καὶ οἰκτήρμονες ὡς ὁ Πατήρ, οὐχ ὡς ὁ Πατήρ. Ἀλλ' ὥσπερ εἰρηται, οὕτω γενόμενοι ἔν, καθη- 6. ¹⁸ Joan. xvii, 17. ¹⁹ ibid. 21. ²⁰ Art.

(70) Regius primus et Seguerianus, οὕτω γάρ δ Ἰωάννης. Αλι et editi, οὕτω γάρ καὶ δ Ἰωάννης. Paulo post Regius secundus, Basiliensis et Anglicanus, καὶ δέδωκεν ἡμῖν. Ibidem in Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, post ἀληθινόν, deest Θεόν, ut et qua mox sequuntur verba, οὗτος ἔστιν δ ἀληθινὸς Θεός καὶ η ἡση ἡ αἰώνιος.

(71) Sic uterque Regius et Seguerianus. In aliis et editis η deest. Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. primus, προσομιλῶν. Alii et editi, συνοικι- λῶν.

(72) Regius primus et Seguerianus, γινόμεθα, et mox, καθὼς καὶ ἡμεῖς. At aliis et editi, γενόμεθα, et, καθὼς ἡμεῖς.

(73) Anglic. Felckm. 2 et 5, διαφωνῶμεν, iide- que ibidem et Regius primus et Seguerianus, ως Κορίνθιοι.

(74) Reg. 2, Gobler. et Felckm. 1, οὐχ ὡς Γιός. Ibidem Gobler. et Felckm. 1, οὐχ ὡς ὁ αὐτός.

Ἄς δὲ Πατήρ καὶ δὲ Γίδες, οὐχ οὕτως ἐσόμεθα, ὡς ἔστι: ἀλλ' ᾧς ἔχομεν φύσεως, καὶ δυνατὸν ἡμῖν ἔστιν ἑκεῖθεν τυπωθῆναι καὶ μαθεῖν, πῶς διφείλομεν ἐν γενέσιαι (75), ὥστερ καὶ τὸ οἰκτεῖρεν ἐμάθομεν. Τὰ γὰρ δημοια πρὸς τὰ δημοια πέφυκε τὴν ἔνωσιν ἔχειν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα σάρξ κατὰ γένος συνάγεται. Ἡμῶν μὲν οὖν ἀνθροϊδές ἔστιν δὲ Λόγος, τοῦ δὲ Πατρὸς δημοιος· διὰ τοῦτο ἑκεῖνος μὲν ἔστι φύσις (76) καὶ ἀληθεῖρ ἐν μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ Πατρός· ἡμεῖς δὲ ἀλλήλων δυτες δημογενεῖς (ἐκ γὰρ ἐνδεις οἱ πάντες γεγόναμεν, καὶ μία πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις [77]), ἐν πρὸς ἀλλήλους τῇ διαθέσει γινόμεθα, ἔχοντες ὑπογραμμὸν τὴν τοῦ Ιησοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φυσικὴν ἔνστητα· καθάπερ γὰρ τὴν πραθῆτα ἐξ ἑαυτοῦ (78) ἐδίδασκε λέγων. Μάθετε δέπ τοι δημοῦ, διτε πρᾶδες εἰμι καὶ ταπεινός τῷ καρδίᾳ· οὐχὶ ἵνα ἐξισωθῶμεν αὐτῷ· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἵνα βλέποντες εἰς ἑκεῖνον διαμεινωμένην (79) πρᾶδος διὰ παντός· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θέλων ἡμᾶς ἀληθῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον τὴν διάθεσιν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξ ἑαυτοῦ λαμβάνει τὸ παράδειγμα, καὶ φησιν· Ἰησοῦς ὁ ὄντος ἐστι, καθὼς καὶ ἡμεῖς· ἀδιάρετος δὲ ἔστιν (80) ἡ ἡμῖν ἔνστητης· οὕτως ἵνα καὶ αὐτὸς μαθήσεται ἐξ ἡμῶν τὴν ἀδιαίρετην φύσιν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν διαφυλάσσωσιν· ἀσφαλεστέρα δέ τι μίμησις ἐκ τῶν κατὰ φύσιν λαμβάνεται τοῖς ἀνθρώποις, ὥστερ εἰρηται (81). Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μὲν μένει, καὶ οὐποτε μεταβάλλεται, δὲ τῶν ἀνθρώπων τρόπος εὐμετάβλητος τυγχάνει· δύναται, πρὸς τὸ ἀμετάβλητον τῇ φύσει (82) βλέπων, τὰ μὲν φαῦλα φεύγειν, ἐν δὲ τοῖς βελτίστοις ἑαυτὸν ἀνατυπῶν. Καὶ γὰρ οὕτω (83) καὶ τὸ λεγόμενον, Ἰησοῦς καὶ αὐτὸς ἐστιν ἡμεῖς ὁ ὄντος, δρθήν πάλιν ἔχει τὴν διάνοιαν.

21. Εἰ γοῦν δυνατὸν ἦν γενέσθαι ἡμᾶς ὡς δὲ Γίδες ἐν τῷ Πατρὶ, ἔστι λέγειν, Ἰησοῦς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ· νῦν δὲ τούτῳ (84) μὲν οὐκ εἰρηκε· λέγων δὲ τὸ, ὅτι ἡμεῖς, ἔστι τὴν διάστασιν καὶ τὴν διαφορὰν· διτε αὐτὸς μὲν μόνος ἐν μόνῳ τῷ Πατρὶ ἔστιν, ὡς μόνος Λόγος καὶ Σορτία, ἡμεῖς δὲ ἐν Γίδῃ, καὶ δὲ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ.

²¹ Matth. xi, 29.

(75) Felckm. 2, et editi, έσεσθαι. Cæteri mss., D et editi, οὕτω καὶ τῇν, etc. Seguerianus ibidem, διαφανέσθαι.

(76) Regius primus et Seguerianus, καὶ ἑκεῖνος μὲν ίστοι φύσει. Goblerianus et Felckmanni primus, κάκεῖνος μὲν ἔστι φύσει. At alii et editio Commel. ut in contextu.

(77) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πάντων λογικῶν ἡ φύσις Basiliensis, πάντων ἡ φύσις. Cæteri et editi, πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις.

(78) Reg. 1, Seguer. Basil. et Anglic., ἐξ ἑαυτοῦ. Alii et editi, εἰς αὐτοῦ. Mox Reg. 2, Basil. et Anglic., διτε πρᾶδες εἰμι, iidemque et Felckm. 5, infra, πρᾶεις δὲ παντός.

(79) Regius primus et Seguerianus, διαμεινωμέν, iidemque mox, ἡμᾶς ἀληθῆ. Alii et editi, διαμένομεν, ει, ἡμᾶς καὶ ἀληθῆ.

(80) Έστιν deest in Gobler. et Felckm. 1. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἡ ἐν ἡμῖν ἡ ἔνστητη. Paulo post iidem, οὕτω τὴν πρὸς ἀλλήλους. Cæteri

A dictum est, sicut Pater et Filius effecti, non eo modo erimus quo Pater est natura in Filio, et Filius in Patre, sed quantum per naturam et vires nobis licet aliquam inde exprimere similitudinem, discereque quanam ratione unum esse debeamus, quemadmodum misericordes esse didicimus. Res enim similes cum similibus unitate quadam copulantur. Hinc universa caro genere conjungitur. At Verbum nostri est dissimile, Patris vero simile, proindeque natura et revera unum est cum suo Patre. Nos autem, qui ejusdem sumus generis, cum ex uno omnes facti fuerimus, unaque sit omnium hominum natura, unum inter nos charitate efficiuntur, qua in re Filii et Patris unitas nobis est exemplar. Ut enim cum mansuetudinem doceret, se ipsum in exemplum his verbis proposuit, *Discite a me, quia misericordia sum et humilis corde* ²¹, non quidem ut ei exæquaremur, cum id fieri nequeat, sed ut in illum intuentes semper mansueti permaneremus; ita quoque, cum hic vellet veram, firmam et indissolubilem charitatem inter nos esse, se ipse in exemplum proponit, et ait, *Ut unum sint sicut et nos, utque in nobis individua est unitas, 452* sic et illi individuum naturam ex nobis ediscentes, concordiam inter se servent. Talius autem est illarum rerum initatio quæ ad ipsam naturam pertinent, ut dictum est. Nam cum illæ perseverent et nunquam mutentur, mores autem hominum facile sint mutabiles: sane possumus ad rem natura immutabilem contuentes, perversa sugere, atque in bonis sectandis nos ipsos optimè conformare. Sic enim horum verborum, *Ut et ipsi in nobis unum sint, recta omnino est sententia*

21. Si igitur fieri posset, ut nos eo modo in Patre essemus quo ipse est Filius, dicendum fuisset: Ut et illi in te unum sint, quemadmodum Filius est in Patre. Atqui hoc nequaquam dixit, sed cum ait, in nobis, discrimen et differentiam rei indicavit, ipsum nempe in solo Patre ut solum Verbum et Sapientiam esse, nos vero in Filio, et per ipsum in Patre esse.

(81) Reg. 1, Seguer. Gobler. Felckm. 1, οὕτως εἰρηται. Ατ alii et editi, καθάπερ εἰρηται. Ibidem Regius 1 et Seguerianus, ταῦτα μὲν μένει καὶ Goblerianus et Felckmanni primus, ταῦτα μένει μὲν καὶ In aliis et editis μὲν deest. Mox mss., τρόπος εὐμετάβλητος. Editio autem Commel., τρόπος ἀμετάβλητος.

(82) Regius primus et Seguerianus, τῇ φύσει. Cæteri et editi, τῆς φύσεως.

(83) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Καὶ γάρ οὕτως. Alii et editi, Καὶ γὰρ καὶ οὕτως. Mox uterque Regius et Seguerianus, αὐτὸς ἐν ἡμῖν ἐν διάστηται. Cæteri et editi, αὐτὸς ἐν ἡμῖν διάστηται.

(84) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1, et ita legit Nannius. At alii et editio Commel., γενέσθαι ἡμᾶς ὡς δὲ Γίδες ἐν τῷ Πατρὶ· νῦν δὲ τούτῳ, etc., omisssis quæ interposita sunt.

Quibus utique dictis nihil aliud voluit significare quam hujusmodi sententiam: Ita illi nostra unitate unum sint inter se, ut nos natura et revera unum sumus: non possunt autem usum inter se esse, nisi in nobis discant unitatem. Hanc porro nostram expositionem Paulus his verbis confirmat: *Hæc autem transfigurari in me et Apollo, ut in nobis discatis non supra quod scriptum est inflari*²³. Illa ergo dictione, *in nobis*, minime significatur nos esse in Patre, quemadmodum in ipso est Filius, sed exemplum et specimen proponitur, idemque est ac si diceretur: Ex nobis discant. Ut enim Paulus Corinthiis, sic Patris et Filii unitas norma est omnibus et regula, juxta quam, naturalem Patris et Filii unitatem contemplantes, possunt discere, quonam et ipsi modo unum inter se esse animorum consensu debeant. Quod si etiam aliter hunc Scripturæ locum defendere oporteat, hæc voces, *in nobis*, idem valent ac si diceretur, virtute Patris et Filii ut unum sint, id ipsum dicentes²⁴. Id enim sine Deo fieri nullo modo potest. Hanc autem interpretationem possumus aliis Scripturæ locis comprobare, istis, exempli causa, *In Deo faciemus virtutem*²⁵; et, *In Deo transgrediar murum*²⁶; et, *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*²⁷. Clarum est igitur nos in nomine Patris et Filii unum effectos, firmum charitatis vinculum habere posse. Hinc Dominus, eamdem dilatans sententiam, ait: *Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus*²⁸. Apposite hic quoque non dixit, Ut sint in te sicut ego sum, sed, *sicut nos sumus*; qua quidem particula, *sicut*, aperte ostendit, non identitatem, ut ita loquar, significari, sed imaginem et exemplar proponi.

22. Itaque Verbum quidem vere eamdem naturam habet ac Pater: nobis autem id duntaxat licet imitari, sicuti dictum est: unde continuo subjunxit, *Ego in eis, et tu in me, ut sint perfecti in unum*²⁹. Quibus verbis majus et perfectius aliquid pro nobis poscit. Constat enim Verbum in nobis factum 453 esse, quippe cum nostrum inducerit corpus. *Et tu in me, Pater: siquidem tuum ego sum Verbum, et pro-*

²³ I Cor. iv, 6. ²⁴ I Cor. i, 10. ²⁵ Psal. lxx, 14.
22. ²⁶ ibid. 23.

A Τοῦτο δὲ λέγων, οδὸν ἔτερον ἐσῆμανεν (85), τῇ δὲ τῇ ἡμῶν ἐνότητι γένοιντο καὶ αὐτοὶ ἐν πρὸς ἀλλήλους οὐτας, ὡς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἀλλας δὲ οὐκ ἀν γένοιντο ἐν, εἰ μὴ ἐν ἡμῖν μάθωσι τὴν ἐνότητα· καὶ διτὶ τὸ, ἐν ἡμῖν, ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν, ἀκούσας Παύλου λέγοντος ἐστι· Ταῦτα δὲ μετεγχημάτισυ εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλώ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθηται τὸ μὴ ὑπὲρ ἀγέρατται φυσιοῦσθαι. Τὸ δέρα, ἐν ἡμῖν, οὐκ ἐστιν ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς ἐστιν δὲ Υἱὸς ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ παράδειγμα καὶ εἰκὼν, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Ἐξ ἡμῶν μαθέτωσαν. Ως γάρ δὲ Παύλος τοῖς Κορινθίοις, οὐτας ἡ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐνότητης, τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμὸς καὶ μάθησις ἐστι, καθ' ἣν δύνανται μανθάνειν (86), βέλποντες εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, πῶς καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἐν πρὸς ἀλλήλους γίνεσθαι τῷ φρονήματι. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἐπέρως ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ φῆτοῦ, δύνανται πάλιν τὸ, ἐν ἡμῖν, Ἰσον εἶναι τῷ λέγειν, τῇ δυνάμει τοῦ Πατρὸς; (87) καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα ἐν γένονται, τὸ αὐτὸν λέγοντες· ἀνευ γάρ Θεοῦ τοῦτο γενέσθαι δύνατον (88)· καὶ τοῦτο πάλιν ἐστιν εὑρεῖν ἐν τοῖς θεοῖς λόγοις, ὡς τὸ, Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ, Ἐν σοι τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κεραυνοῦμεν. Οὐκοῦν δῆλον, δτι ἐν δύναμας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δυνάμεθα, τὸ ἐν γενόμενοι, βέβαιον ἔχειν τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμον. Πάλιν γάρ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν (89) ἐπεκτείνων, φησὶν δὲ Κύριος· Κἀγώ τὴν δόξαν, ἦν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα δῶσῃ ἐν, καθὼς ἡμεῖς (90) ἐν. Καλῶς καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἰπεῖν, ἵνα δῶσιν ἐν σοι, ὡς κάγει εἰμι· ἀλλὰ, καθὼς ἡμεῖς, εἰπεῖν· δὲ λέγων, καθὼς, οὐ ταύτητα δείχνυσιν, ἀλλ' εἰκόνα καὶ παράδειγμα τοῦ λεγομένου.

C 22. Ο μὲν οὖν Δόγος τὴν δυτικὰς καὶ ἀληθῶς ταυτότητα τῆς φύσεως τῷ Πατρὶ ἔχει· ἡμῖν δὲ δέρα (91) τὸ μιμεῖσθαι πρόσεστιν, ὥστε εἰρηται· καὶ γάρ εὐθὺς ἐπήγαγε, λέγων· Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα δῶσῃ τετελεωμένοι εἰς ἐν. Ἐνταῦθα λοιπὸν (92) μειζόν τι καὶ τελειότερον περὶ ἡμῶν δὲ Κύριος αἰτεῖ, δῆλον γάρ, ὡς ἐν ἡμῖν γέγονεν δὲ λόγος· τὸ γάρ ἡμέτερον ἐνεδύσαστο σῶμα. Καὶ (93) σὺ δὲ

²⁵ Psal. xvii, 50. ²⁶ Psal. xlvi, 6. ²⁷ Joan. xvii,

(85) Uterque Regius, τοῦτο δὲ οὐδὲν ἔτερον λέγων ἐσῆμανεν. Seguerianus, ἐσῆμανεν, Regius primus et Seguerianus ibidem, γίνοντο καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους. Deest item ἐν in Gobler. et Felckm. 1, ut et mox post ἡμεῖς, itemque post γένοντο. Regius primus et Seguerianus omittunt quidem ἐν post γένοντο et ἡμεῖς, sed habent post ἀληθεῖα.

(86) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, μανθάνειν, iudeisque paulo post, γίνεσθαι. Cæteri et editi, μαθεῖν et γενέσθαι.

(87) Regius primus et Seguerianus, δύνανται τὸ, ἐν ἡμῖν, πάλιν Ισον εἶναι τῇ δυνάμει τῷ λεγεῖν τοῦ Πατρὸς, etc.

(88) Regius primus et Seguerianus, οὐ δύνανται. Gobler. et Felckm. 1, οὐ δύνατον· καὶ τοῦτο πάλιν ξεῖν ιδεῖν ἐν τοῖς. Ibidem Regius primus et Seguerianus, λόγοις. Cæteri et editi, λόγοις. Item ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. ὡς τὸ, ἐν τῷ,

D etc. Alii et editi τὸ omittunt. Anglicanus ibidem, ποιήσωμεν. Basil. et Felckm. 5, ποιήσωμεν. MSS. ibidem, καὶ ἐν τῷ Θεῷ. In editis καὶ deest.

(89) Goblerianus et Felckmanni primus, τὴν αἱ τὴν αἰτίαν. Ibidem Regius primus et Seguerianus ἐπεκτείνων. Cæteri et editi, ἐκτείνων.

(90) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καθὼς ἡμεῖς. Cæteri et editi, καθὼς καὶ ἡμεῖς.

(91) Uterque Reg. Seguer. Gobler. Felck. 1 et 5, et δέρα.

(92) Λοιπὸν abest a Felckm. 5. Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ θειότερον pro τελειότερον, ιδεμέτης et Goblerianus et Felckm. 1 addunt περὶ ἡμῶν, quod in aliis et editione Cominel. deest.

(93) Καὶ deest in Gobler. et Felc. 1. Ibidem Reg. 1, ἐν ἐμοί· περὶ σοῦ γάρ εἰμι λόγος. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ διὰ σέ, etc. Alii et editi καὶ omittunt.

ειρέμοι, Πάτερ· σοῦ γάρ εἰμι Λόγος, καὶ ἐπειδὴ σὺ μὲν ἐν ἐμοί, ὅτι σοῦ Λόγος εἰμί, ἐγὼ δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ σὲ τετελεῖσθαι ἐν ἐμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, ἐρωτῶ Ἰνα καὶ αὐτοὶ γένωνται ἐν, κατὰ τὸ ἐν ἐμοὶ σῶμα, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ τελείωσιν· Ἰνα καὶ αὐτοὶ (94) γένωνται τέλειοι, ἔχοντες πρὸς τοῦτο τὴν ἐνύτητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐν γενόμενον· Ἰνα, ὡς ἀν πάντες φορεσθέντες παρ' ἐμοῦ, πάντες ὕστιν ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καὶ εἰς ἀνδρας τέλειον καταντήσασιν. Οἱ γάρ πάντες, ἐκ τοῦ αὐτοῦ μεταλαμβάνοντες, ἐν (95) γινόμεθα σῶμα, τὸν ἑνα Κύριον. ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς. Ταῦτην ἔχοντος τοῦ φύτου τὴν διάνοιαν, μᾶλλον ἐλέγχεται ἡ ἀλλοδοξία τῶν χριστομάχων· πάλιν γάρ ἐπαναλαμβάνων φημι· Εἰ μὲν ἀπλῶς καὶ ἀπολελυμένων εἰρήκεν, Ἰνα ὕστιν ἐν σοὶ Ἰν, ἦ, Ἰνα (96) αὐτοὶ κάγὼ ἐν σοὶ ἐν ὅμεν, εἶχον καὶ ἀνατίχυντον πρόφασιν οἱ θεομάχοι· νῦν δὲ οὐχ ἀπλῶς εἰπεν, ἀλλὰ, Καθὼς σὺν, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κατέρω ἐν σοὶ, Ἰνα πάτερες ἐν ὕστι. Λέγων δὲ πάλιν, καθὼς, πόρῳθεν δείχνυσι τοὺς γινομένους, ὡς αὐτοὶ; ἐστιν ἐν τῷ Πατρὶ, πόρῳθεν δὲ ἐστιν (97), οὐ τόπῳ, ἀλλὰ τῇ φύσει οὐδὲν γάρ τόπῳ μακράν τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ μόνη τῇ φύσει πάντα μακράν ἐστιν αὐτοῦ· καὶ, καθὼς προείπον, οὐ ταυτότητα, οὐδὲ ισότητα δείχνυσιν δὲ λέγων τὸ, καθὼς, ἐπίρρημα, ἀλλὰ παράδειγμα τοῦ λεγομένου κατά τι (98) θεωρούμενον.

23. Καὶ τοῦτο πάλιν παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐστι μαθεῖν λέγοντος· Καθὼς γάρ ἦρ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλᾳ τοῦ κήπου τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, σύντοις ἐσται καὶ διὰ τὸ γινόμενον τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδιᾷ τῆς γῆς. Οὗτος δὲ Ἰωνᾶς ἦν ὑσπερ ὁ Σωτὴρ, οὐτε Ἰωνᾶς εἰς τὸν ἄδην κατῆλθεν· οὗτος τὸ κήπος ἦν δὲ ἀδης· ἀλλ' οὐδὲ καταποθεὶς διὰ τοῦτο, ἀνήγαγε τοὺς προκαταποθέντας (99) ὑπὸ τοῦ κήπους, ἀλλὰ μόνος προσταχθέντος τοῦ κήπους ἐξῆλθεν. Οὐκοῦν οὐδεμία ταυτότης οὐδὲ ισότητα ἐν τῇ, καθὼς, λέξει σημαντεῖται, ἀλλὰ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο· δριμούτητα δέ πως (1).

²⁰ Ephes. iv, 4, 13. ²⁰ Matth. xii, 40..

(94) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, Ἰνα καὶ αὐτοὶ. Alii et editi, Ἰνα αὐτοὶ. Mox Reg. 1, et Seg., εἰς αὐτό. Cæteri et editi, εἰς αὐτόν. Ibidem Reg. 1, et Seguerian., ὡς ἀν πάντες φορεσθέντες παρ' ἐμοῦ. Editi, ὡς πάντες φορεσθέντες παρ' ἐμοὶ. Gobler. et Felc. t habent item ἀν εἰ παρ' ἐμοῦ.

(95) Reg. 1, Seguerianus. Goblerianus et Felc. 1. μεταλαμβάνοντες, ἐν, etc. Alii vero et editi, λαζαδάνομεν καὶ ἐν, etc.

(96) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐν ἦ Ἰνα. Cæteri et editio Commel. ἦ omittunt. Mox Gobler. et Felc. 1, εἶχον ἀν. Cæteri et editio Commel., εἶχον, κάν. Porro quod sequitur, ἀνατίχυντον πρόφασιν, significat causam quae sit pudoris expers, sive quae absque pudore possit proferri, non autem quae sit impudens.

(97) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi omittunt ἐστιν. Mox uterque Reg. Anglican. Basil. Gobler. et Felc. 1, μακράν τοῦ Θεοῦ. Cæteri et editi μακράν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

(98) Regius primus et Seguerianus, καθότι.

(99) Regius primus et Seguerianus, τοὺς προκαταποθέντας. Cæteri et editi, τοὺς καταποθέντας. Mox μεταρρυτικός Regius et Seguerianus. προσταχθέντος τοῦ

A inde cum tu in me sis, quia tuū sum Verbum: cum item sim in illis, propter corpus, cumque propter te in me hominum salus perfecta fuerit, rogo ut et ipsi unum siant, corporis scilicet quod in me est ejusque perfectionis communione, quo et ipsi unitatem cum eo habentes, unumque in ipso effecti, perfecti reddantur, ut omnes a me veluti gestati unum sint corpus et unus spiritus, occurrante in virum perfectum ²⁰: Omnes enim ipsius facti participes unum efficiunt corpus, qui nempe unum Dominum in nobis ipsis habemus. Cum igitur ea sit vera hujus loci Scripturæ interpretatio, magis profecto inde redarguitur hæretica Christi hostium sententia. Nam, ut quæ fuse a nobis sunt dicta, breviter repetam, si simpliciter et absolute dixisset, Ut sint in te unum, vel, Ut ipsi et ego in te unum simus, aliquam saltem ex hujusmodi verbis causam habuissem, quam et absque pudore potuissent proferre. Verum non ita locutus est, sed haec sunt ejus verba, Sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut omnes unum sint. Qua particula, sicut, procul illos abesse significat a modo quo ipse est in Patre; procul, inquit, non loco, sed natura. Siquidem nihil loco procul est a Deo: sed sola natura procul ab ipso sunt res universæ. Quocirca, ut supra docui, particula, sicut, non identitatem vel æqualitatem significat, sed nota est alicuius similitudinis cum re de qua agitur.

23. Quin etiam idem discere possumus ex his Salvatoris verbis, Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terræ ²⁰: Neque enim Jonas fuit qualis Salvator: neque Jonas in infernum descendit, neque cetus fuit infernus: præterea neque absorptus Jonas eos quos cetus absorpsit reduxit, sed solus ex ceto, Deo jubente, egressus est. Non ergo identitatem aut æqualitatem, sed aliud et aliud particula, sicut, significat, similitudinemque duntur aliquam ob illud triduum denotat. Nec igitur:

κήπους. In aliis et editis τοῦ deest.

(1) Sic Regius 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. At alii et editi, πῶς omittunt. Paulo post Reg. 1 et Seguerian., οὗτε ὡς διὰ τὸ γινόμενον τῷ Πατρὶ. In editis et aliis δὲ τῷ deunt. Ibidem in Basiliens. et Anglican. post καθὼς haec addita sunt: Ἡ ἀγία καὶ ὁμούσιος Τριάς. Ήμεῖς δὲ, εἰ καὶ ὁμούσιοι ἐστεν· κατὰ πάντα, ἀλλὰ διαιρούμεθα καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἐνεργειᾳ καὶ βωλήσι καὶ τοῖς ἀλλοῖς πάσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων. Id est, Sancta et consubstantialis Trinitas. Nas vero tametsi sumus in omnibus consubstantiales, altamen dividimur loco, tempore, efficientia, voluntate, omnibusque aliis. Idem etiam de angelis dicendum. Sed haec ex margine in textum irreppisse perspicuum est. Hinc in margine Felc. 2 et 5, alique etiam Basil. haec ibide existat integrorum observatio: "Οτι φυσική ἐνωσις τέλειος ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος μόνη ἐστιν. Οὐ μόνον γάρ μία φύσις ἡ τοιαύτη οὐσία τῇ ἀγίᾳ Τριάᾳ, ἀλλὰ καὶ μία βούλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ θέλημα· διὰ τοῦτο καὶ εἰς θεὸς κυρίως ἀγία (Felc. 5, κύριος καὶ ἀγία) καὶ ὁμούσιος Τριάς. Ήμεῖς δὲ, εἰ καὶ ὁμούσιοι ἐσμεν, ἀλλὰ κατὰ πάντα τὰ ἄλλα διαρρούμεθα καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ οὐνάμει: καὶ ἐνερ-

ex hac Domini voce, *sicut*, intelligendum est nos ita esse posse, ut est Filius in Patre et Pater in Filio. Nos enim, *sicut* Pater et Filius, unum efficimur sententiarum et animorum concordia: Salvator vero *sicut* Jonas erit in terra. Sed ut Jonas Salvator non fuit, sic nec Salvator, quemadmodum absorptus est Jonas, ita ad inferos descendit: sed res omnium diversa est. Sic etiam 454 tametsi nos unum efficimur *sicut* Filius est in Patre, tamen non tales futuri sumus qualis est Filius, neque pares illi erimus: aliud quippe et aliud sumus. Quocirca particula, *sicut*, hic ubi de nobis sermo habetur, usus est, quia res natura diversae cum ad aliquid aliud referuntur, sunt *sicut* illud. Quamobrem ipse quidem Filius absolute, nullaque addita conjunctione, in Patre esse dicitur, quia hoc illi ex natura est: nos autem qui id ex natura non habemus, imagine et exemplo indigemus ut de nobis dicat: *Sicut tu in me, et ego in te*¹¹. Cum autem, inquit, illi ita perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus quia tu me misisti. Nisi enim venissem et eorum corpus gestassem, nullus sane illorum perfectus fuisset: sed omnes corrupti permanissent. Operare ergo in illis, Pater, et *sicut* mihi hoc corpus gestandum dedisti, tuum illis impertire Spiritum, ut in illo unum flant, et in me perfecti evadant. Nam illorum perfectio argumento est Verbum tuum advenisse: ita ut mundus eos perfectos Deoque plenos videns, omnino crediturus sit me a te missum esse et advenisse. Unde enim illis perfectio accedere posset, nisi ego tuum Verbum, ipsorum corpore assumpto, homo essem factus, et opus quod mihi dedisti, Pater, perfectissimum? Opus autem perfectum est, quia homines a peccato redempti, jam amplius mortui non manent, sed divini effecti, in nos intuentes, vinculum mutuæ inter se charitatis in nobis habent.

¹¹ Joan. xvii, 21.

γεία καὶ βουλήσει καὶ τοῖς ἀλλοῖς πᾶσι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ ἄγγέλων. Id est, *Naturalis unio perfecta sola est in sancta Trinitate*. Nec enim tantum una natura est ejusmodi substantia sancta Trinitas, sed etiam una est voluntas, virtus, efficientia, et arbitrium, unde unus Deus proprius est sancta et consubstantialis Trinitas. Nos autem tametsi sumus consubstantiales, altamen in aliis omnibus dividimur loco, tempore, virtute, efficientia, voluntate, aliisque omnibus: quod idem de angelis dicendum.

(2) Sic Seguerianus, Goblerianus et Felc. primus. At in codice Regio primo hæc desunt verba, Ὡμεῖς γάρ, καθὼς ὁ Πατὴρ καὶ Γίδες, οὗτω γινόμεθα. Casteri et editi μέν tantum omittunt. Ibidem codex Regius secundus, ἐν τῷ φρονήματι, recte. Alii et editi, ἐν τῷ φρονήματι.

(3) Sic Regius primus, Seguerianus, Goblerianus et Felckm. 1. Editi vero et alii, ἐγένετο ἐν τῇ γῇ. ὡς δὲ οὐχ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ Σωτὴρ. Goblerianus et Felc. 1 habent ibidem, ὁ Ἰωνᾶς. Mox Reg. 1 et 2, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, οὗτως ὁ Κύριος. Alii et editi, οὗτω καὶ ὁ Κύριος.

(4) Sic Regius primus et Seguerianus. At Reg. 2, Goblerian. et Felck. 1, οὗτω καὶ ἡμεῖς, έαν. Alii et editio Commel., οὗτως ἡμεῖς, έαν. Mox Reg. 2 et Basil., ὥσπερ Γίδες.

(5) Regius 1 et Seguer, ἐπει μὴ κατὰ φύσιν. Et

A δεῖχνυσι τοῦ Ἰωνᾶ διὰ τὸ τριήμερον. Οὗτως δέκα καὶ ἡμεῖς, λέγοντος τοῦ Κυρίου, καθὼς, οὗτε ὡς ὁ Γίδες γινόμεθα ἐν τῷ Πατρὶ, οὗτε ὡς ὁ Πατὴρ ἐστιν ἐν τῷ Γίδη, οὗτω γινόμεθα. Ἡμεῖς μὲν γάρ, καθὼς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Γίδες, οὗτω γινόμεθα (2) ἐν τῷ φρονήματι καὶ τῇ τοῦ πνεύματος συμφωνίᾳ· δὲ δὲ Σωτὴρ, καθὼς Ἰωνᾶς, ἔσται ἐν τῇ γῇ· ὥσπερ δὲ οὐκ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ Σωτὴρ (3), οὐδὲ ὡς ἐκεῖνος κατεπόθη, οὗτω καὶ ὁ Κύριος κατῆλθεν εἰς τὸν φόνον· ἀλλὰ ἀλλο καὶ διλο ἐστιν. Οὗτως ἐδὲ (4) καὶ ἡμεῖς γενώμεθα ἐν, καθὼς ὁ Γίδες ἐν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐσδιέθα ώσπερ ὁ Γίδες, οὐδὲ οἱ αὐτῷ· διλο γάρ καὶ διλο ἐσμέν· διὰ τοῦτο γάρ ἐφ' ἡμῶν τὸ, καθὼς, πρόκειται, ἐπὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν (5) διτα πρὸς ἀλλο τι βλέποντα γίνεται ώσπερ ἐκεῖνα. "Οθεν αὐτὸς μὲν ὁ Γίδες, διπλῶς καὶ χωρὶς B συμπλοκῆς τινός ἔστιν (6) ἐν τῷ Πατρὶ· φύσει γάρ ὑπάρχει τοῦτο· αὐτῷ· ἡμεῖς δὲ, οὐκ ἔχοντες τὸ κατὰ φύσιν, δεδιέθα εἰκόνος καὶ παραδείγματος (7), ἵνα περὶ ἡμῶν εἴπῃ· Καθὼς σὺ ἐν ἐμοι, κατὶ ἐν σοι. "Οταν δὲ, φησιν, οὗτοι (8) τελειωθῶσιν οὗτω, τότε γινώσκει δὲ κόσμος, διτι σύ με ἀπέστειλας· εἰ γάρ μὴ ἡμην ἐλθῶν καὶ φορέσας τὸ τούτων σῶμα, οὐδεὶς δὲ αὐτῶν ἐτελειώθη, ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί. Ἐνέργησον τοίνυν ἐν αὐτοῖς, Πάτερ· καὶ ώσπερ δέδωκάς μοι τοῦτο φορέσαι, διτι αὐτοῖς (9) τὸ Πνεῦμά σου, ἵνα καὶ οὗτοι ἐν τούτῳ ἐν γένωνται, καὶ τελειωθῶσιν ἐν ἐμοι. Ἡ γάρ τούτων τελείωσις δεῖχνυσιν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι τοῦ σοῦ Λόγου· καὶ δὲ κόσμος δὲ, βλέπων τούτους τελείους καὶ θεοφορούμενους (10), πιστεύει πάντως, διτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἐπεδήμησα. Πόθεν γάρ τούτοις ἡ τελείωσις, εἰ μὴ ἐγὼ διὸς Λόγος, τὸ σῶμα τούτων λαβών, ἐγενόμην ἀνθρώπος, καὶ ἐτελείωσα τὸ ἔργον δ δέδωκάς μοι, Πάτερ; Τετελείωται δὲ τὸ ἔργον (11), διτι, λυτρωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας οἱ ἀνθρώποι, οὐκέτι μένουσι νεκροί (12)· ἀλλὰ καὶ θεοποιηθέντες ἔχουσιν, ἐν ἡμῖν βλέποντες, ἐν ἀλλήλοις τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης.

paulo post, ώσπερ ἐκεῖνο. Alii et editi, ἐπει τὰ μὴ κατὰ φύσιν, εἰ, ώσπερ ἐκεῖνα.

(6) Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, ἔστιν. Editio Commel., ἔσται. Mox Felc. 2 et editio Commel., τοῦτο αὐτοῖς. Casteri mss., τοῦτο αὐτῷ. Regius 1 et Seguerianus, τοῦτο αὐτῷ.

(7) Reg. 2, Basil. et Felc. 5, παραδείγματων.

(8) Uterque Regius et Seguer. addunt οὗτοι, quod in aliis et editis deest. Ibidem Regius primus et Seguer., γινώσκει δὲ κόσμος. Alii et editi, γινώσκει καὶ δέ κόσμος.

(9) Reg. 1 et Seguer., διτι αὐτοῖς. Alii, διτι καὶ αὐτοῖς. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὗτοι ἐν τούτῳ. Alii et editi, αὐτοὶ ἐν τούτῳ.

(10) Regius primus et Seguer., θεοφορούμενους, ut et legit Nannius. Editi aliquie, διαφορούμενους.

(11) Sic uterque Regius, Gobler. Felck. 1 et 5. At alii et editio Commel., Πατὴρ. Ibidem hæc verba, τετελείωται δὲ τὸ ἔργον, desunt in Gobler. et Felc. 1. Editi cum Regio 2 mendose habent, τετελείωται. Paulo post uterque Regius, Gobler. et Felc. 1, οἱ ἀνθρώποι. In aliis et editis, of deest.

(12) Νεκροὶ abest ab Anglic. Ibid. Reg. 1 et Seguerian., θεοποιηθέντες ἔχουσιν ἐν ἡμῖν βλέποντες ἐν ἀλλήλοις. Casteri et editi, θεοποιηθέντες, ἐν ἡδιν ἐν βλέποντες ποὺς ἀλλήλους.

24. Ἡμεῖς μὲν οὖν, δοτον αὐτάς τὰς λέξεις τοῦ ὥρητοῦ δυνατῶν ἦν ἀπλούστερον θεωρῆσαι, ταῦτα διὰ πολλῶν εἰρήκαμεν δὲ μακάριος Ἰωάννης (13) ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς ἐν διλόγοις καὶ τελειώτερον μᾶλλον ἡμῶν δεῖξει τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν, καὶ διδέξει μὲν τὴν τῶν ἀσεβῶν διάνοιαν, διδάξει δὲ πῶς τε ἡμεῖς (14) ἐν τῷ Θεῷ γινόμεθα, καὶ οὐ Θεὸς ἐν ἡμῖν· καὶ πῶς πάλιν ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ γινόμεθα ἐν, πόσον δὲ διέστηκε τὴν φύσιν (15) δὲ Υἱὸς ἀφ' ἡμῶν· καὶ παύσει λοιπὸν τοὺς Ἀρειανοὺς μηχεῖτι νομίζειν ἑαυτοὺς ἔσεσθαι ὡς τὸν Υἱὸν, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκούσωσι. Σὺ δὲ εἰ ἀνθρώπος καὶ οὐ Θεός· καὶ, Μή συμπαρεκτείνου πάνης ὡς πλονούσι. Γράψει τοινυν ὁ Ἰωάννης οὕτω λέγων (16). Ἐρ τούτῳ γινώσκομεν, διτι εἰ αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς εἰ τιμῆται, διτι εἰ τὸν Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν τιμῆται. Οὐκούν διὰ τὴν δεδομένην ἡμῖν τοῦ Πνεύματος χάριν ἡμεῖς τε ἐν αὐτῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν· καὶ ἐπειδὴ τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τούτου γινομένου ἐν ἡμῖν εἰκότως καὶ ἡμεῖς, ἔχοντες τὸ Πνεύμα, ἡμιζήμεθα ἐν τῷ Θεῷ γενέσθαι (17)· καὶ οὕτως ἔστιν δὲ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Οὐκ ἄρα ὡς ἔστιν δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ (18)· οὐ γάρ καὶ ὁ Υἱὸς μετέχων ἔστι τοῦ Πνεύματος, ἵνα διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Πατρὶ γένηται· οὐδὲ λαμβάνων ἔστι τὸ (19) Πνεύμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τούτῳ χορηγεῖ· καὶ οὐ τὸ Πνεύμα τὸν Λόγον συνάπτει τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ Πνεύμα παρὰ τοῦ Λόγου λαμβάνει. Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν, ὡς Λόγος ἴδιος καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ χωρὶς μὲν τοῦ Πνεύματος ἔνοι καὶ μακράν ἔσμεν τοῦ Θεοῦ· τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ συναπτόμεθα τῇ θεότητι· ὅστε τὸ εἰναι ἡμᾶς ἐν τῷ Πατρὶ μὴ ἡμίτερον εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν δύνος καὶ ἐν ἡμῖν μένοντος, ἐξ αὐτὸς τῇ δύμολογίᾳ φυλακτοφεν ἐν ἡμῖν, λέγοντος πάλιν (20) τοῦ Ἰωάννου· Ὅς δὲ διμολογήσῃ, διτι Ἰησοῦς ἔστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δὲ Θεὸς εἰ αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς εἰ τῷ Θεῷ. Ποιά τοινυν (21) δύμοιστης καὶ ποιὰ ισότης ἡμῶν πρὸς τὸν Υἱόν; Ἡ πῶς οὐδὲ ἐλέγχονται πανταχθέν τοις Ἀρειανοῖς, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἰωάννου, διτι ἀλλακά μὲν δὲ Υἱὸς ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ, ἀλλως δὲ ἡμεῖς δὲν αὐτῷ γινόμεθα· καὶ οὕτω ἡμεῖς ὡς ἔκεινος ἔσδυμεθά ποτε, οὕτω δὲ Λόγος ὡς ἡμεῖς τυγχάνει ὧν, εἰ μή ἄρα τολμήσουσιν, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ νῦν εἰπεῖν (22),

24. Nos itaque, quatenus allata Scripturæ verba, licuit simplicius perpendere, hæc suse disseruimus. Beatus autem Joannes breviter et longe nobis accuratus quæ sit illius loci sententia, ex Epistola sua declaraturus est, qua et prayam impiorum interpretationem refutabit, et simili docebit, quomodo nos in Deo esse possumus, et Deus in nobis: quo item pacto nos unum in ipso efficiuntur, et quantum Filius natura a nobis differat; tandemque Arianos coercebit, quominus amplius sperent se ut Filium futuros aliquando esse, ne ipsos quoque hæc verba respiciant: *Tu autem homo es et non Deus*²¹; et, *Ne tu, qui pauper es, te diviti æquaveris*²². Hæc sunt ergo quæ scribit Joannes: *In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis: quoniam de Spiritu suo dedit nobis*²³. Itaque propter Spiritus gratiam, quæ nobis data est, et nos in illo sumus, et ille est in nobis: ac proinde cum Dei ille Spiritus sit, idcirco quando ille in nobis adest, nos, qui eumdem Spiritum habemus, jure merito in Deo esse existimamur: eaque ratione Deus est in nobis. Non igitur ut est Filius in Patre, ita et nos in Patre sumus. Namque Filius non fit Spiritus, particeps ut sit in Patre, neque ipse Spiritum accipit, sed eum potius omnibus impertit. Nec item Spiritus Verbum cum Patre conjungit, sed potius Spiritus hoc a Verbo accipit. Denique Filius in Patre **455** est tanquam proprium ejus Verbum et splendor: nos autem, siquidem absit Spiritus, alieni et procul a Deo sumus; sed Spiritus particeps effecti, cum ipsa conjungimur divinitate, ac proinde non nostrum est nos esse in Patre, sed Spiritus qui in nobis est et in nobis manet, quandiu scilicet eum in nobis confessione servabimus, ut idem Joannes his verbis docet: *Quisquis confessus fuerit Iesum esse Filium Dni, Deus in eo manet, et ipse in Deo*²⁴. Quæ ergo nobis similitudo vel æqualitas est cum Filio? Vel potius, annon undique maximeque a Joanne convincuntur Ariani, aliter Filium in Patre esse, et aliter nos in eodem esse, neque nos unquam sicut illum futuros, neque Verbum sicut nos esse, nisi forte, ut mos illis est, hic quoque temere contendant etiam Filium ipsum, nonnisi Spiritus participem effectum et recte factis meruisse ut in Patre esset, quod certe vel solum cogitari absque sumnia impietate non potest.

²¹ Ezech. xxviii, 2. ²² Prov. xxiii, 4. ²³ I Joan. iv, 13. ²⁴ ibid. 15.

(13) Gobler. et Felc. 1, δὲ ἀπόστολος Ἰωάννης.
(14) Sic uterque Regius et Seguerian. At Basil. Gobl. Felc. 1 et 5, διδάξει δὲ πῶς ἡμεῖς. Cæteri et editio Commel., διδάξει τε πῶς ἡμεῖς. Mox Reg. 1 et Seguer, ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ. In aliis et editis μέν δεῖ.

(15) Basil., κατὰ φύσιν. Anglic., τῇ φύσει.

(16) Gobler. et Felc. 1, τοινυν Ἰωάννης λέγων.

(17) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γεγονθεῖται.

(18) Sic Reg. 1, Seguerian. Anglican. Gobler. et Felc. 1, atque ita legit Nannius. At in aliis et editione Commel., hæc desunt verba, οὕτω καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ Πατρὶ.

(19) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At aliis et editi τὸ ομίλιον. Ibid. hæc quæ sequuntur verba, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τούτῳ χορηγεῖ· καὶ οὐ τὸ Πνεύμα συνάπτει τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, δεσunt in Gobler. et Felc. 1. Ibidem Reg. 2, Felc. 5, et Anglic., παρὰ τοῦ Λόγου τούτῳ λαμβάνει. In aliis et editis deest τοῦτο.

(20) Regius primus et Seguer., λέγοντος πάλιν. Cæteri et editi, λέγοντος δὲ πάλιν.

(21) Sic Reg. 1 et Seguer. In aliis et editis deest τοῦτο. Mox Reg. 1 et Seguer., ἐλέγχονται πάντοθεν.

(22) Sic Reg. 1 et Seguer. At Gobler. et Felc. 1 τολμῶσι ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰπεῖν. Cæteri et editio Commel., τολμῶσιν ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰς τὸ εἰπεῖν.

Nunquam, ut dictum est, ipse dat Spiritui, et quae- A ὅτι καὶ δὲ Υἱὸς μετοχὴ τοῦ Πνεύματος καὶ βελτιώσει πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν ὑπερβλαντὸν ἔστιν ἀσεβὲς καὶ ὅλως εἰς ἐνθύμησιν λαβεῖν. Αὔτος γάρ, ὡσπερ εἰρήται, τῷ Πνεύματι: (24) δίδωσι, καὶ ὅσα ἔχει τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Λόγου ἔχει.

25. Cum igitur de nobis dixit Salvator, *Sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint*²⁶, non nos eosdem ac seipsum fore significavit, ut ex Iona exemplo probavimus; sed est postulatio qua Patrem precatur, ut scribit Joannes, ut Spiritum per se impetrat credentibus, per quem videmur et in Deo esse, et per eundem in ipso coniungi. Quia enim Verbum est in Patre, et Spiritus ex Verbo datur, nos ideo Spiritum cupit accipere, ut cum eum acceperimus, tunc Spiritum Verbi in Patre existentis habentes, etiam nos ipsi per Spiritum, unum in Verbo et per Verbum in Patre effecti esse videamur. Id autem quod ait, *ut nos, nihil aliud indicat quam, ut hujusmodi Spiritus gratia in discipulos infusa, stabilis et irrevocabilis reddatur*. Nempe, ut supra explicavi, id quod Verbo in Patre natura inest, hoc nobis per Spiritum ita vult dari ut sit irrevocabile. Quod cum non ignoraret Apostolus, ait: *Quis nos separabit a charitate Christi?*²⁷ Nam Dei dona et gratia vocationis (23) irrevocabilia sunt²⁸. Itaque Spiritus est qui in Deo existit, non autem nos secundum nos. Unde quemadmodum filii et dii efficiuntur ob Verbum quod in nobis habemus: ita in Filio et in Patre erimus, uniusque in iisdem effecti esse existimabimus, propterea quod in nobis sit Spiritus qui in Verbo est, quod ipsum Verbum est in Patre. Quocirca cum aliquis vitio aliquo a Spiritu deficerit, illa quidem gratia apud eos qui voluerint irrevocabilis permanet, si modo ipsos, postquam ceciderint, peniteat: verumtamen ille qui cecidit, non amplius in Deo est, eo quod sanctus et paracletus Spiritus, qui in Deo est, ab ipso recesserit; sed hujusmodi peccator in illo erit cui sese ipse subjicit, quod utique Sauli evenit, a quo nimis discessit Dei Spiritus, quemque malus spiritus vexavit²⁹. Profecto his auditibus erubescere deberent Dei hostes, nec se amplius Deo æquales singere. Verum nec intelligunt; nam, *Impius, 456 inquit, scientiam non intelligunt;*

²⁶ Joan. xvii, 21. ²⁷ Rom. viii, 35. ²⁸ Rom. xi, 23. ²⁹ I Reg. xvi, 14.

(23) Ita commode vertimus. Vulgata habet, *Sine penitentia enim sunt dona et vocatio Dei*, id est, Eiusmodi sunt, ut Deum non peniteat illa dedisse, nec ea revocet, quod idem omnino est.

(24) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῷ Πνεύματi. Alii et editi, τῷ Πνεύματi.

(25) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Alii et editio Commel., οὐ τὴν ταυτότητα ἡμᾶς μένοντας (mss. μέλλοντας) ἐν αὐτῷ ἔχειν σημαντει. Mox Reg. 1 et Seguer., ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ιωάννην. Alii et editi τὸν ὀμιλοῦντι.

(26) Gobler. et Felc. 1, φησίν.

(27) Felc. 5, διὰ τοῦ Λόγου. Cæteri et editi, ἐκ τοῦ Λόγου.

(28) Regius primus et Seguer., γεγενῆσθαι. Iidem

25. Οὐκοῦν δὲ Σωτὴρ λέγων περὶ ἡμῶν τὸ, *Καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐν σοὶ, ίτα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὄντι*, οὐ τὴν ταυτότητα ἡμᾶς αὐτῷ μέλλοντας (25) ἔχειν σημαντεῖ: ἐδείχθη γάρ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωάννην παραδείγματος καὶ τοῦτο ἀλλὰ ἀξιωτές ἔστι πρὸς τὸν Πατέρα, ὃς ὁ Ἰωάννης ἐγράψεν (26), ἵνα τὸ Πνεῦμα χαρίσται δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσι, δι' οὗ καὶ δοκοῦμεν ἐν τῷ Θεῷ γίνεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο συνάπτεσθαι ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ γάρ ὁ Λόγος ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Λόγου (27) δίδοται, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα, ἵνα, ὅταν ἔκεινο λάθωμεν, τότε ἔχοντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Λόγου τοῦ δυτοῦ ἐν τῷ Πατρὶ, δόξαμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ Πνεῦμα ἐν γίνεσθαι (28) ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ, ὡς ημεῖς, ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἔτερον πάλιν ἔστιν, ή ἵνα ἡ γενομένη τοιαύτη τοῦ Πνεύματος χάρις εἰς τοὺς μαθητὰς ἀδιάπτωτος καὶ ἀμεταμέλητος (29) γένηται. Τὸ γάρ κατὰ φύσιν, ὡς προείπον, ὑπάρχον τῷ Λόγῳ ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο ἡμῖν ἀμεταμέλητος διὰ τοῦ Πνεύματος δοθῆναι βούλεται: διπερ ὁ Ἀπόστολος: γιγνώσκων, Ελεγε: Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀμάρτησης τοῦ Χριστοῦ; Ἀμεταμέλητα γάρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ η̄ χάρις τῆς αλήσεως. Τὸ δρα Πνεῦμά ἔστι (30) τὸ ἐν τῷ Θεῷ τυγχάνον, καὶ οὐχ ἡμεῖς καθ' ἔαυτούς καὶ ὡσπερ ιδοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸν ἐν ἡμῖν Λόγον, οὐτως ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ἐσόμεθα, καὶ νομισθήσομεν ἐν Υἱῷ καὶ ἐν Πατρὶ (31) ή γεγενῆσθαι: διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι Πνεῦμα, διπερ ἔστιν ἐκείνος ὁ πεσῶν, διὰ τὸ ἀποστῆναι ἀπὸ αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ Θεῷ ἄγιον καὶ παράκλητον Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν ἔκεινοι (33) ἔσται φέαυτὸν ὑπέταξεν ὁ ἀμαρτάνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Σαοὶ γέγονεν ἀπέστη γάρ ἀπὸ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐθλιβεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρὸν. Ταῦτα ἀκούοντας τοὺς θεομαχους ἔδει λοιπὸν ἐντρέπεσθαι, καὶ μηχάτι ἔαυτοὺς ἀναπλάπτειν

D paulo post et alter Regius, ή ἵνα ἡ γενομένη. In aliis et editis deest ή. Ibidem Basil. et Felc. 5, γενομένη.

(29) Basiliensis hic et mox, ἀμεταμέλητος.

(30) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii et editio Commel., Τὸ γάρ Πνεῦμά ἔστι.

(31) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ut et legit Nannius. In aliis et editis desunt hæc verba, ἐν Υἱῷ καὶ ἐν Πατρὶ. Μοx Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἶναι Πνεῦμα. Basil. Anglic. Reg. 2 et Felc. 5, εἶναι τὸ Πνεῦμα. Cæteri et editi, εἶναι καὶ Πνεῦμα.

(32) Reg. 1 et Seguer., διαμένει. Alii et editi, μένει.

(33) Reg. 1 et Seguer., ἀλλ' ἔκεινοι.

Ιας Θεῷ. Οὗτος δὲ νοοῦσιν· Ὁ γάρ μασθῆς, φησιν, οὐ τοις (34) γνῶσιν· οὗτος λόγων εὐεσθῶν ἀνέχονται· βρέπεις γάρ αὐτοῖς εἰσὶ καὶ λεγόμενοι.

26. Ιδοὺ γάρ, ὡσπερ οὐκ ἀποκαλύπνοντες ἐν ταῖς δυσσεβείαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαραὼ σκληρυνόμενοι, τὰ ἀνθρώπινα πάλιν τοῦ Σωτῆρος ἀκούοντες; καὶ βλέποντες ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἐπελάθοντο τέλεον κατὰ τὸν Σαμωσατέα ήτος πτερυχῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, καὶ τολμηρῷ τῇ γλώσσῃ θρασυνόμενοι, λέγουσι· Ὡ πῶς δύναται ὁ Υἱὸς (35) ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει καὶ δύοις αὐτῷ καὶ οὐσίᾳν, ὁ λέγων· Ἐδόθη μοι πᾶσα (36) ἔξουσια· καὶ, Ὁ Πατὴρ οὐδέποτε κρίνει, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· καὶ, Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐτῷ χειρὶ αὐτοῦ· Ὁ πιστεύων (37) εἰς τὸν Υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ πάλιν· Πάντα μοι παραδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ οὐδεὶς ἐπιτιράσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ φέρει θέλημα (38) ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν· Πᾶν δὲ δέδωκε μοι ὁ Πατὴρ, πρόδε ἐμὲ ἤξει. Εἴτα ἀπιλέγουσιν· Εἰ δέ, ὡς λέγετε, Υἱὸς (39) κατὰ φύσιν, οὐ χρείαν εἰχε λαβεῖν, ἀλλ' εἰχε κατὰ φύσιν ὡς οὐδείς. Ἡ πῶς δύναται δύναμις εἶναι φύσει καὶ ἀληθινῇ τοῦ Πατρὸς, ὁ παρὰ τὸν καιρὸν (40) τοῦ πάθους λέγων· Νῦν ηγεγή μου τετάρακται· καὶ τι εἰπω; Πάτερ, σῶσό με ἐπὶ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. Πάτερ, δέδεσσόν σου τὸ δρομα (40'). Ἡλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· Καὶ ἐδέξασα, καὶ πάλιν δοξάσω. Πάλιν τε τὸ δύοιν έλεγε· Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τούτο· καὶ, Ταῦτα εἰπών ὁ (41) Ἰησοῦς ἐπαράχθη τῷ Πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἰπεν· Ἀμήν, ἀμήν λέτω ὑμῖν, εἰς ἐξ ὑμῶν παραδόσει με. Καὶ (42) ἐπὶ τούτοις δέ φασιν οἱ κακόφρονες· Εἰ δύναμις δέν, οὐκ ἂν ἐδειλίασεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ (43) τεέροις τὸ δύνασθαι παρείχεν. Εἴτα φασιν· Εἰ σοφία δέν φύσει ἡ ἀληθινή καὶ ίδια τοῦ Πατρὸς, πῶς γέραπται· Καὶ Ἰησοῦς (44) προέκοπτε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· καὶ ἐλθὼν εἰς μὲν τὰ μέρη (45) Καισαρείας τῆς Φιλίππων·

⁴⁰ Prov. xxix, 7. ⁴¹ Matth. xxviii, 18. ⁴² Joan. vi, 57. ⁴³ Joan. xii, 27, 28. ⁴⁴ Matth. xxvi, 30. ⁴⁵ Joan. xiii, 21. ⁴⁶ Luc. x, 22. ⁴⁷ Joan. v, 22. ⁴⁸ Luc. ii, 52. ⁴⁹ Matth. xvi, 13.

(34) Reg. 1, Seguer. et Scriptura, voet. Cæteri et editi, νόησεν. Paulo post Regius 1 et Seguerian., ὡσπερ οὐκ ἀποκαλύπνοντες. Alii et editi, ὡσπερ οὐκ ἀποκαλύπνοντες.

(35) Reg. 1, Seguer., δύναται Υἱός.

(36) Uterque Regius et Seguer. omittunt πᾶσα.

(37) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Feli. 1. At alii et editi, καὶ ὁ πιστεύων. Mox πάλιν abest a Gobler. et Feli. 1.

(38) Goblerian. et Feli. 1, βουληθῇ. Paulo post R. g. 1 et Seguer., ut et Graecis Scripturæ textus, πρόδε ἐμὲ ἤξει. Editi et alii, πρόδε μὲ ἤξει.

(39) Reg. 1 et Seguer., ὁ Υἱός. Iudem ibidem et Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Feli. 1 omitunt κατὰ φύσιν. Item ibid. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Feli. 1, οὐ χρείαν εἰχε λαβεῖν, ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν ὡς Υἱός. Anglic., οὐ χρείαν εἰχε λαβεῖν, ἀλλ' εἶχεν ὡς κατὰ φύσιν· οὐ χρείαν εἰχεν ὡς Υἱός. Cæteri et editio Comm., οὐ χρείαν εἶχεν ὡς Υἱός. Ἡ πῶς, etc.

(40) Gobler. et Feli. 1, ὁ ἐπὶ τὸν καιρὸν.

(40') Regius 1, Seguer. Gobler. et Feli. 1, τὸ

A git⁴⁰ : nec pios illi perferunt sermones, sed vel solo auditu ipsis sunt graves.

26. Ecce enim illi veluti impietatis nusquam defessi, sed non secus ac Pharao indurati, humana Salvatoris acta in Evangelii cernentes et audiētes, Samosatensem imitati, paternæ Filii divinitatis penitus obliti sunt, temerariaque lingua ἀ- dentes, hæc rursus objiciunt: « Qui fieri potest, inquiunt, ut Filius sit natura ex Patre, vel Patri secundum naturam similis, cum ipse dicat, *Data est mihi omnis potestas*⁴¹; et, *Pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit Filio*⁴²; et, *Pater diligit Filium et omnia tradidit in manu ejus*. Qui credit in Filium, habet vitam aeternam⁴³. Et iterum: *B Omnia mihi tradita sunt a Patre meo: et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*⁴⁴. Et rursus, *Omne quod dedit mihi Pater, ad me veniet*⁴⁵. Tum ita ratiocinantur: Si talis natura esset Filius, qualem vos affirmatis, nequaquam illi opus fuissest ista accipere, sed ea natura ut filius habuisset. Qui item naturalis et vera Patris virtus esse potest is qui, ubi patiendi tempus advenit, ait, *Nunc anima mea turbata est: et quid dicam? Pater, serva me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater, glorifica nomen tuum*. Venit ergo vox de caelo, *Et glorificavi, et iterum glorificabo*⁴⁶. Similia rursus alibi profert: *Pater, si fieri potest, transeat calix iste*⁴⁷; et, *Cum haec dixisset Jesus turbatus est spiritu, et contestatus est, et dixit, Amen, amen dico vobis, unus ex vobis me traditurus est*⁴⁸. Ex quibus ita perversi concludunt: Si virtus ille sive potentia fuissest, non profecto timuisset, sed ipse potius aliis vim et potentiam praebuissest. Addunt item: Si natura vera et propria Patris sapientia erat, cur igitur scriptum est, *Et Jesus proficiebat sapientia, et aetate, et gratia apud Deum et homines*⁴⁹: idemque cum venisset in partes Cæsareæ Philippi, interrogavit discipulos, quem se esse dicerent homines⁵⁰: cum item in Bethaniam

D θνομα. Cæteri et editi, τὸν Υἱόν, ut et habet versio Coptica Novi Testamenti. Paulo post hæc verba, Πάλιν τε τὸ δύοιν έλεγε, absunt a Goblerian. et Feli. 1.

(41) Sic uterque Regius et Seguer., ut et habet Scriptura. Cæteri et editi, ὁ Υἱός. Mox Regius 1 et Seguer. semel tantum habent, Ἀμήν.

(42) Καὶ abest in Gobler. et Feli. 1, iidemque ibidem et Reg. 1, Seguer. et Anglic. habent, ἐπὶ τούτοις. Reg. 2, ἐπὶ τούτῳ. Alii et editi, ἐπὶ τούτῳ. Pro δὲ ibidem Gobler. et Feli. 1 habent οὐν.

(43) Καὶ deest in Gobler. et Feli. 1. Paulo post Regius 1 et Seguer., φύσει ἡ ἀληθινή. In aliis et editis ἡ deest.

(44) Reg. 1 et Seguer., καὶ Ἰησοῦς, ut et Scriptura. Alii et editi, Ὁ δὲ Ἰησοῦς.

(45) Reg. 1 et Seguer., εἰς μὲν τὰ μέρη. Cæteri et editi μὲν omittunt. Mox Reg. 1, Seguer., ἐπιτύθαντο τῶν μαθητῶν. Alii et editi, ἐπιτυθάντο παρὰ τῶν, etc.

advenisset, sciscitatus est ubinam jaceret Lazarus⁴¹: præterea discipulis ait: *Quot panes habetis?*⁴² Qui igitur, inquiunt, fieri potest, ut ille sit sapientia, qui in sapientia proscicit, et ea nescit quæ ab aliis optat discere? Id etiam iidem dicunt: Qui potest ille proprium Patris Verbum esse, sine quo non sicut aliquando Pater, et per quod omnia efficit, ut vestra est sententia, qui in cruce clamabat: *Deus meus, quare dereliquisti me?*⁴³ Sic etiam precatus erat, *Glorifica nomen tuum!*⁴⁴: et, *Glorifica me, Pater,* **457** *gloria quam habui apud te, priusquam mundus fieret!*⁴⁵. Precatus item est in solitudine: discipulosque est hortatus ad orandum, ne intrarent in tentationem. Et, *Spiritus quidem, aiebat, promptus est, curio autem infirma!*⁴⁶. Et, *De die et hora illa nemo novit, neque angeli, neque Filius!*⁴⁷. Ex quibus locis ita improbi argumentantur: Si, ut vos putatis, semper Filius apud Patrem existisset, diem illum minime ignoraret, sed tanquam Verbum cognosceret: nec item a Patre derelinqueretur, qui una cum ipso exsisteret, nec gloriam postulareret, quam in Patre haberet, nec denique prorsus precatetur, quippe qui, ut Verbum, nulla omnino re indigeret. Verum quia et creatus erat et una e rebus factis, hinc ita loquebatur, hisque indigebat quæ non ipse habebat. Siquidem rerum creatarum proprium est his indigere quæ non habent. »

27. Hæc igitur sunt quæ impii insaniendo proferunt. Qui quidem, cum res hujusmodi cogitent, possent etiam audacius interrogare, Quare omnino Verbum caro factum sit; tumque subjungere: Quomodo enim ille qui Deus erat, homo potuit fieri? Vel quomodo ille qui corporis expers est, corpus potuit gestare? Imò quin Judæos potius imitantur et cum Caipha clament, Cur Christus, qui

⁴¹ Joan. xi, 18. ⁴² Marc. vi, 38. ⁴³ Matth. xxvii, 46. ⁴⁴ Joan. xii, 28. ⁴⁵ Joan. xvii, 5. ⁴⁶ Matth. xxvi, 41. ⁴⁷ Marc. xiii, 32.

(46) Sic Reg. 4 et Seguer. At alii et editi, ἔρωτα. Mox Reg. 4, Seguer. et Anglic., Εἰλεγε δὲ μετὰ τοὺς μαθητάς. Gobler. et Felc. 1, Εἰλεγε δὲ τοὺς μαθητάς, λοιπόν, πρὸς τοὺς μαθητάς. Cæteri et editi, Εἰλεγε δὲ ταῦτα τοὺς μαθητάς.

(47) Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, δὲ ἐν σοφίᾳ. In aliis et editis δὲ δεεστ. Mox Seguer., & παρ' ἑτέρου. Idemque et Regius primus, μαθεῖν.

(48) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1 δύναται δὲ Λόγος. Cæteri et editi, δύναται Λόγος. Mox Reg. 1 et Seguer., ἦν δὲ Πατήρ ποτε. Alii et editi, ἦν ποτε Πατήρ.

(49) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ποιεῖ. Editi aliquique, ἐποίει. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ὡς ὑμεῖς φατε, δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ φάσκων. At μέν ibidem abest a Reg. 1 et Seguer., qui item habent ἔγκατέλιπας; πρὸ δὲ τούτου.

(50) Σύ abest a Regius 1 et Seguer., qui iidem paulo post habent, ηὔχετο τε, εἰ, παρηγγέλλε, εἰ, προσεύχεσθαι. Cæteri et editi, ηὔχετο δέ, εἰ, παρηγγέλλε. Reg. 2, εὔχεσθαι. Gobler. et Felc. 1, προσεύχεσθαι. Alii et editi, εὔχεσθαι.

(51) Sic Reg. 1 et Seguer. Cæteri vero et editi, καὶ τῆς ώρας οὐδεὶς οἴδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε. Paulo post Reg. 1, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et

του, ἐπινθάνετο τῶν μαθητῶν, τίνα λέγουσιν οἱ ἀνθρώποι αὐτὸν εἶναι· εἰς δὲ τὴν Βηθανίαν παραγενόμενος ἤρων (46) ποὺ Λάζαρος κείται· Εἰλεγε δὲ μετὰ ταῦτα τοὺς μαθητάς· Πόσους ἀργοὺς ἔχετε; Πῶς οὖν, φασίν, οὔτος σοφίᾳ, δὲ ἐν σοφίᾳ (47) προκόπτων, καὶ ἀγνοῶν δὲ παρ' ἑτέρων μανθάνειν τὴν; "Εστι δὲ καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν λεγόμενον. Πῶς δύναται δὲ Λόγος (48) ιδίος εἶναι τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν οὐκ ἦν δὲ Πατήρ ποτε, δι' οὐ τὰ πάντα ποιεῖ (49), ὡς οὐμεῖς φρονεῖτε, δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ λέγων. Θεέ μου, Θεέ μου, Ιτα τι με ἔγκατέλιπες; πρὸ δὲ τούτων εὐχόμενος· Αδέξασθε σου τὸ δρομα· καὶ, Αδέξασθε με σὺν (50), Πάτερ, τῇ δόξῃ, η̄ εἰλογ πρὸ τοῦ τὸν κύρσιον εἰπει ταρά παρὰ σολ. Ηὔχετο δὲ ἐν ταῖς ἔρημοις, καὶ παρηγγέλλε τοῖς μαθηταῖς προσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν· καὶ, Τὸ Πτεῦμα πρόθυμον, Εἰλεγεν, η̄ δὲ σάρξ ασθετῆς· καὶ, Περὶ τῆς ἡμέρας ἡ τῆς ώρας ἐκείνης οὐδεὶς οἴδεν, οὐδὲν οἱ ἄγγελοι, οὐδὲν δὲ Υἱός (51). Είτα πάλιν φασίν ἐπὶ τούτοις οἱ δεῖλαιοι. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν διδίως ὑπάρχων δὲ Υἱός πρὸς τὸν Θεόν, οὔτε δὲν ἡγούσας περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὡς Λόγος, οὔτε δὲν ἔγκατελείπετο δὲ συνυπάρχων. Editi, διάνοιαν ὑπάρχων πρὸς τὸν Θεόν, οὔτε δὲν ἡγούσας περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὡς Λόγος, οὔτε δὲν ἔγκατελείπετο δὲ συνυπάρχων. Reg. 2 habet, δὲ Υἱός πρὸς διάνοιαν, idemque et Gobl. et Felc. 1 habent, ἐγίνωσκεν ὡς Λόγος. Felc. 5, ἐγίνωσκεν ὡς Λόγος.

(52) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γάρ. Λόγος δὲν. Editi et alii, γάρ. ὡς Λόγος δὲν. Ibidem Regius primus et Seguer., ἐπειδή. Alii et editi, επειτα.

(53) Reg. 1 et Seguer., διαλογιζομένους. Cæteri et editi, λογιζομένους. Ibid. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰπεῖν καὶ. Alii et editi, εἰπεῖν αὐτοὺς καὶ. (54) Sic Reg. 1, et Seguer. At alii et editi δὲ omitunt.

(55) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii autem et editio Commel., ποιεῖ. Paulo post uteisque Regius, Anglic. et Felc. 5, μὲν Ιουδαῖος. Alii et editi, μὲν οἱ Ιουδαῖοι.

παραπλήσια τότε μὲν Ἰουδαῖοι βλέποντες ἐγγύγους, οὐν δὲ ἀναγινώσκοντες οἱ Ἀρειομάνται ἀπιστοῦσι, καὶ εἰς βλασφημίας ἐκπεπτώκασιν. Εἰ τις (56) οὖν ἐκ παραλήπτου τὰ τούτων κάκείνων ἔξετάζοι βῆματα, εὑρήσει πάντως εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς συναντῶντας ἀπιστίαν, καὶ ἵστην αὐτῶν (57) τὴν τῆς ἀσεβείας τὸλμαν, καὶ κοινὴν αὐτῶν οὖσαν τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην. Ἰουδαῖοι μὲν γάρ ἐλέγοντες Πάπας, ἀνθρωπος ὁν, δύναται Θεός εἶναι; Ἀρειανὸς δέ. Εἰ θεός ἦν (58) ἀληθινὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἡδύνατο ἀνθρωπος γενέσθαι; Καὶ Ἰουδαῖοι μὲν ἐσκανδαλίζοντο, καὶ ἐχλεύσον λέγοντες· Οὐκχάνοντος, εἰ ήταν τοῦ Θεοῦ, ὑπέμεινε σταυρόν· Ἀρειανὸς δὲ εἰς τὸ κατ' ἀντικρὺ στήκοντες αὐτῶν, φάσκουσιν ἡμῖν· Πῶς τολμάτε λέγειν (59) Λόγον θνοντος εἶναι τῆς τοῦ Πατέρα οὐσίας τὸν ἔχοντα σῶμα, ὥστε τοῦτο ὑπομείναι; Εἴτα τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν Κύριον. διτοι Πατέρα ίδιον ἐλεγε τὸν θεόν (60), καὶ ίσον ἐκείνον ἐποίει, ἐργάζομενος δὲ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ἔμαθον οἱ Ἀρειανὸς λέγειν καὶ αὐτοί, διτοι οὗτοι ίσοις τῷ θεῷ ἔστιν (61), οὗτοι Πατήρ ίδιος ἔστι καὶ φύσει τοῦ Λόγου ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ τοὺς ταῦτα φρονοῦντας ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι. Πάλιν τε τῶν Ἰουδαίων λεγόντων· Οὐκ όντός ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ Ιωσήφ (62), οὐδὲμις οἰδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· Πῶς οὐν λέγει· Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἦτών εἰμι, καὶ ἐπ τοῦ οὐρανοῦ καταβέθηκα; οἱ Ἀρειανὸς καὶ αὐτοὶ (63) ἐπακούουσσεν ἐξ ίσου λέγοντες· Πῶς δύναται Λόγος εἶναι ἡ θεός ὁ κοιμάμενος ὡς ἀνθρωπος, καὶ κλαίων, καὶ πυνθανόμενος; Ἀμφότεροι γάρ (64) ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων, ὃν ὑπέμεινεν ὁ Σωτὴρ δι' ἣν εἶχε σάρκα, ἀρνοῦνται τὴν ἀιδιότητα καὶ θεότητα τοῦ Λόγου.

quam induit, conditione se subjicit Salvator, Verbi proprietatem et divinitatem rejiciunt.

28. Ιουδαῖκης τοινυν οὐσίας, καὶ Ιουδαῖκης τῆς ἐκ τοῦ (65) προδότου Ἰούδα τῆς τοιαύτης παρανοίας, ἡ ἐκ φυνεροῦ πάλιν ὀμολογείτωσαν ἐκείνους τοῦ Καΐάφα καὶ Ἡρώδου μαθητὰς εἶναι, μή σκέποντες τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῷ τοῦ Χριστιανισμῷ ὄντας, καὶ ἀργείσθωσαν τέλεον, καθά καὶ ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν (66), τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν τούτο

⁶⁰ Joan. x, 35. ⁶¹ Joan. vi, 42; viii, 58.

(56) Reg. 1 et Seguer., διν τις. Gobler. Felc. 1, διά τις οὖν ἐκ παραλήπτου τούτων καὶ τὰ κάκείνων ἔξετάζει. Reg. 2, εἰ τις οὖν ἐκ παραλήπτων τὰ τούτων τε κάκείνων, εtc. Ibid. mss., εὑρήσει πάντας, ubi editio Commel., πάντας, ut et videtur leguisse Nannius, qui in editione Commel. vertit, omnes.

(57) Sic primus codex Regius et Seguerianus. In aliis et editis τὴν deest.

(58) Reg. 1 et Seguer. ἡν omittunt, iudeisque mox post Ἰουδαῖοι addunt μέν, quod in aliis et editis deest. Paulo post uterque Reg. Seguer. Basil. Anglic. et Felc. 5, sic habent, οὐκ ἀν οὗτος εἰ ἡν ὁ γίδες τοῦ Θεοῦ, ὑπέμεινε, etc. Gobler. et Felc. 1, Εἰ γίδες τοῦ Θεοῦ ἡν οὗτος, οὐκ ἀν ὑπέμεινε. Cæteri et editio Commel., οὐκ ἀν οὗτος ἡν γίδες Θεοῦ, ὑπέμεινε, mendose.

(59) Λέγειν abest a Reg. 1 et Seguer.

(60) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, Πατέρα τὸν θεόν ἐλέγειν ίδιον εἶναι.

(61) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ίσα Alii et editi, ίσος. Mox Reg. 1 et Seguer., καὶ τοὺς ταῦτα.

A homo est, seipsum Deum fecit ⁶²? his enim et similibus sermonibus Judæi olim obstrepebant, cum hæc viderent, quæ nunc Ariani legentes, nolunt credere, sed ad blasphemias delapsi sunt. Si quis igitur Judæorum et Arianoī verba inter se velit conferre, is facile perspicet illos in eandem omnino infidelitatem incurtere, paremque eorum impietatem et audaciam, ac communem illis contra nos esse pugnam. Nam Judæi quidem aiebant: Qui fieri potest ut ille qui homo est, Deus sit? Ariani vero: Si Deus verus est ex Deo, quo pacto potuit fieri homo? Judæi præterea scandalum patiebantur, hujusmodique cavillabantur verbis: Si Filius Dei esset iste, crucem non tolerasset. Ex adversa autem parte Ariani hæc nos interrogant: Quare asseverare audetis illum proprium naturæ Patris Verbum esse, qui corpus quod pati possit habet? Judæi item Dominum necandum quærebant, quod Deum, siūm esse Patrem diceret, eique se parem facheret, cum se ea agere quæ ille agit testaretur. Eadem quoque est Arianoī doctrina, illum nempe neque parem esse Deo, neque Deum proprium ac naturalem Verbi Patrem esse: quinetiam illos, qui ita sentiunt, ad necem perquirunt. Insuper is erat etiam Judæorum sermo: Nonne hic est Filius Joseph, cuius nos patrem et matrem novimus? Quomodo igitur dicit, Priusquam Abraham fieret, ego sum, et de cælo descendī ⁶³. Judæis consentiunt Ariani, atque ista pariter decantant: Qui fieri potest ut ille sit Verbum vel Deus, qui dormit, ut homo, qui flet et interrogat? **458** Scilicet utriusque humanas propter affectiones, quibus pro carnis, proprietatem et divinitatem rejiciunt.

28. Cum igitur stulta ejusmodi doctrina tota sit Judaica, atque ex proditore Juda exorta: vel ergo palam illi fateantur se Caiphæ et Herodis discipulos esse, nec Judaismum Christianityi titulo occultent, sed corporeum Salvatoris adventum peuitus, ut supra diximus, negent: ea enim est propria illorum hæresis sententia: vel si, tum ut Constan-

Cæteri et editi, καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα.

(62) Sic Reg. 1, Seguer., Gobler. Felc. 1. At Basili. Anglic. Felc. 5 et Reg. 2, ἔστιν ἡγιοῦς ὁ υἱὸς Ιωσήφ. Alii et editi, ἔστιν ὁ υἱὸς Ιωσήφ. Paulo post Reg. 1 et Seguer., πῶς οὐν λέγει. Cæteri et editi, πῶς οὗτοι λέγεται.

(63) Καὶ αὐτοὶ abest a Basil. Ibid. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐπακούουσιν. Alii et editi, ἐπακούουσιν.

(64) Sic Regius primus et Seguerian. In aliis autem et editis deest γάρ. Paulo post Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felckmanni 1, τὴν ίδιότητα καὶ θεότητα. Alii et editi, τὴν ἀιδιότητα καὶ θεότητα.

(65) Reg. 2 et Felckm. 2, cum editis, Ιουδαῖκης ἐκ τοῦ. Cæteri mss., Ιουδαῖκης τῆς ἐκ τοῦ. Ibid. Reg. 1 et Seguer., τοιαύτης παρανοίας, ubi Gobler. et Felckm. 1. παροιαῖς, alii et editi, παρανοίας.

(66) Sic Reg. 1 et Seguerian. At alii et editi, καθάπερ καὶ Ἐμπροσθεν εἰπομένων.

tio non dispiceant, tum illorum gratia quos deceperunt, Judæorum ritus palam amplecti et circumcidere non audent, desinat ergo eadem ac Judæi loqui. Convenit enim eos ab illorum mente descendere, quorum nomen refugiunt. Enimvero nos Christiani sumus, o Ariani, nos, inquam, Christiani sumus, propriumque nostrum est Evangelia de Salvatore recte intelligere, non autem eum cum Judæis lapidibus percutere, si ipsum de sua divinitate et aeternitate loquentem audiamus, neque scandalum vobiscum pati, ob humilia verba quibus ut homo utitur. Quapropter si vos Christiani quoque esse optatis, Arii insaniam deponite, vestrasque aures impiis maledictis sordidatæ, piis abluite sermonibus, exploratumque sit vobis, statim atque Ariani esse destiteritis, Judæorum quoque perversitatem dimissuros, foreque ut tenebris dissipatis lux veritatis vobis continuo assulgeat, nec nos iam amplius calumniaturi sitis, quasi duo aeterna agnoscamus: vos quippe ipsi intelligetis Dominum verum et naturalem Dei Filium esse, nec tantummodo aeternum esse agnosci, sed etiam simul cum aeternitate Patris existere. Alia siquidem sunt quæ aeterna quoque dicuntur, quoru[m] tamen ipse effector est: nam psalmo vicesimo tertio scriptum est, *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ aeternæ*⁶⁰. Verum est autem haec ab illo facta esse: quapropter si ille rerum aeternarum opifex est, quis nostrum jam in dubium vocaverit ipsum esse ante res hujusmodi aeternas? At vero non tam ob aeternitatem cognoscitur Dominus, quam quod Dei Filius est. Quia enim est Filius, hinc a Patre separabilis non est, neque fuit unquam cum non esset, sed semper fuit, cumque sit imago et splendor Patris, aeternitatem quoque Patris possidet. Itaque qua quidem ratione convicti fuerint male illa Scripturæ loca intelligere quæ obtinebant, ex his quæ supra paucis disputata sunt disci potest: quod autem etiam ea, quæ nunc et Evangelii opponunt, futile admodum ac levia sint, facile perspicere est, si in primis quis sit

⁶⁰ Psal. xxiii, 7.

(67) Goblerian. et Felc. 1, ἀσέβειαν, male. Ibid. in margine Felc. 2, hæc habetur nota: Σχόπει πῶς ἀδεῖς τοῦ Κωνσταντίου μέμνηται ὁ Πατὴρ. Vide quam secure Constantii meminit Pater.

(68) Sic Reg. 2 et Seguerian. At alii et editi γάρ omittunt. Paulo post Reg. 1 et Seguer., καὶ μήτε μετά, etc. Cæteri et editi, καὶ μή μετά, etc.

(69) Sic uterque Reg. et Seguer. At alii et editi ἄν omittunt.

(70) Sic mss., atque ita legit Nann. Editio Commel., ἀσέβειας, mendose. Paulo post Reg. 1 et Seguerian., τῶν νῦν Ιουδαίων χακοφροσύνης. Cæteri et editi, τῶν Ιουδαίων τῶν νῦν χακοφροσύνης.

(71) Reg. 1 et Seguerian. ἐπιγράψεσθε τε. Goblerian. et Felc. 1, ἐπιγράψεσθε τε.

(72) Gobler. et Felc. 1, ιδιότητι. Cæteri et editio Commel., ιδιότητι. Paulo post Reg. 1 et Seguerian., αὐτὸς δημιουργός ἔστιν· ἐν γάρ τῷ χρ' ψαλμῷ γέγραπται. Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς ὡς δημιουργός Κύριος ἔστι. Καὶ διὰ τοῦ φησιν. Alii et editi, αὐτὸς ὡς δημιουργός Κύριος ἔστιν· ἐν γάρ Φαλμοῖς γέγραπται.

Α γάρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν οἰκεῖον τὸ φρόνημα· ἥ εἰ δεδοκάσιν Ἰουδαῖοι ἐκ φανεροῦ, καὶ περιτέμνεσθαι, διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντίον ἀρέσκειαν (67) καὶ τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν, μηδὲ λεγέτωσαν τὰ τῶν Ιουδαίων· δίκαιοι γάρ ὅν τὰ ὄνδρα παραιτοῦνται, τούτων ἀποτρέφεσθαι καὶ τὸ φρόνημα. Χριστιανοὶ γάρ (68) ἐσμεν, ὡς Ἀρειανοί, Χριστιανοὶ ἐσμεν ἡμεῖς· ἡμῶν τε δῖοιν καλῶς τὰ Εὐαγγέλια νοεῖν περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ μήτε μετὰ Ιουδαίων λιθάζειν αὐτὸν, ἐὰν περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀιδιότητος ἀκούωμεν αὐτοῦ, μήτε μεθ' ὑμῶν σκανδαλίζεσθαι, ἐφ' οἷς ἄν (69), ὡς ἀνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινοῖς φιέγοντο ρήματιν. Εἰ θέλετε γοῦν καὶ ὑμεῖς γενέσθαι Χριστιανοί, ἀπόθεσθε τὴν Ἀρείου μανίαν, τὴν τε ἀκοήν ὑμῶν τὴν ρυπωθεῖσαν ἀπὸ τῶν βλασφήμων ῥημάτων ἀπονίκασθε τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγοις (70). Γινώσκοντες, ὡς παυδμενοὶ τοῦ εἶναι Ἀρειανοί, παύσεσθε καὶ τῆς τῶν νῦν Ιουδαίων χακοφροσύνης, εἴθις τε ὡς ἀπὸ σκότους ἡ ἀλήθεια ὑμῖν λάμψει· καὶ οὐκέτι μὲν ἡμῖν ὀνειδίστε, ὡς δύο ἀδίαι λέγουσιν, ἐπιγράψεσθε δὲ (71) καὶ ὑμεῖς, διτὶ τε ἀληθινὸς καὶ φύσει Υἱός ἔστι τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀΐδιος, ἀλλὰ τῇ τοῦ Πατρὸς ἀΐδιότητι (72) συνῶν γινώσκεται. "Εστι γάρ λεγόμενα ἀΐδια, ὃν αὐτὸς δημιουργός ἔστιν· ἐν γάρ τῷ χρ' ψαλμῷ γέγραπτα: "Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι. Δῆλον δέ ἔστιν (73), διτὶ δι' αὐτοῦ καὶ ταῦτα γέγονεν· εἰ δὲ καὶ τῶν αἰώνιων αὐτός ἔστι δημιουργός, τις ἡμῶν ἔτι λοιπὸν διμφιδάλειν δυνήσται, διτὶ καὶ τούτων τῶν ἀΐδιων ἀνώτερός ἔστι· Καὶ οὐ τοσούτον ἐκ τοῦ ἀΐδιου γνωρίζεται Κύριος (74). Ωστὸν διτὶ Υἱός ἔστι τοῦ Θεοῦ· Υἱός γάρ ὅν, ἀχώριστός ἔστι τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἔτε οὐκ ἡν, διλ' ἀλλ' ἡν· καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα ὃν τοῦ Πατρὸς, ἔχει καὶ τὴν ἀΐδιότητα τοῦ Πατρός (75). "Οπως μὲν οὖν ἡλέγχθησαν κακῶς νοοῦντες & προεφασίζοντο ρήτα, δυνατόν πως ἐκ τῶν ἐμπιστούν δι' ὀλίγων εἰρημένων καταμαθεῖν· διτὶ δὲ καὶ ἐν οἷς πάλιν προφασίζονται νῦν ἐκ τῶν Εὐαγγελίων (76), γνωρίζονται σαθρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, ράδιον ἔστι συνιδεῖν, ἐὰν μάλιστα-

(73) Reg. 1 et Seguerian., Δῆλον δέ ἔστιν. In aliis et editis deest δέ. Paulo post Reg. 1 et Seguerian., τις ἡμῶν ἔτι λοιπόν, etc. Goblerian. et Felc. 1, τις ὑμῶν ἔτι λοιπόν, etc. Alii et editio Commel., τις ὑμῶν ἔτι ἀμφιδάλειν.

(74) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, οὐ τοσούτον ἀπλῶς ἐκ τοῦ ἀΐδιου γνωρίζεται οὐκ Κύριος. Anglic. Ibid., ἐκ τῶν ἀΐδιων. Item ibid. Reg. et Seguer., διτὶ οὐάς ἔστι. Cæteri et editi, διτὶ δι Υἱός ἔστι.

(75) Ηᾱc verba, ἔχει καὶ τὴν ἀΐδιότητα τοῦ Πατρός, absunt a Goblerian. et Felc. 1, nec vertit interpres in editione Commel. Ibidem Regius primus, Seguerian. Anglican. Goblerian. et Felc. 1, διπλῶς μὲν οὖν. In aliis et editione Commel., οὖν deest. Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felc. 1, προεφασίζοντο. Alii et editio Commel., ἐπροφασίζοντο.

(76) Reg. 1 et Seg., προφασίζονται, ἐκ τῶν Εὐαγγελίων δείχνυνται. Alii et editi προφασίζονται νῦν, ἐκ τῶν Εὐαγγελίων γνωρίζονται. Mox Reg. 1 et Seguerian. post ὁρδιον, omittunt ἔστι.

καὶ νῦν τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ πίστεως λάδωμεν, καὶ τούτῳ ὥσπερ κανόνι χρησάμενοι, προσέχωμεν, ὃς εἶπεν δὲ Ἀπόστολος, τῇ ἀναγνώσει τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Οἰ γάρ χριστομάχοι, τοῦτον ἀγνοήσαντες, ἐπλανήθησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας, καὶ προσέκοψαν (77) τῷ λιθῷ τοῦ προστόματος, φρονοῦντες παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

29. Σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτὴρ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὃς πολλάκις εἴπομεν, διπλῆν εἶναι τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν (78) ἐν αὐτῇ· διτὶ τε ἀεὶ Θεὸς ἦν καὶ Υἱὸς ἔστι, Λόγος ὁν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ Πατρός· καὶ διτὶ ὑπέρερον, διτὶ ἡμῶν ὄπρκα λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτόκου (79) Μαρίας, ἀνθρώπος γέγονε. Καὶ ἔστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς σημαινόμενον, ὃς αὐτὸς ὁ Κύριος εἰρήκεν· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, διτὶ αὐτοὶ εἰσοι (80) αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἑμοῦ· Ινα δὲ μή, πάντα τὰ ἡρτὰ συνάγων (81), πολὺς ἐν τῷ γράφειν γένωμαι, ἀρκεσθῶμεν ὡς πάντων μνημονεύσαι, τοῦ μὲν Ἱωάννου λέγοντος· Ἐρ ἀρχῇ ἦρ δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος ἦρ πρόδη τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦρ δὲ Λόγος· οὐδὲς ἦρ δὲ ἀρχῇ πρόδη τὸν Θεόν. Πάρτα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕτερον. Εἴτα (82)· Καὶ δὲ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήτωσεν ἐρ ἡμῖν, καὶ διεσασμέθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μορογενοῦς παρὰ Πατρός· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· Ὁς, ἐρ μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀραιμόδη ηγήσατο τὸ εἰριανὸν Ισα Θεόν· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαῖς, δὲ δομούματι ἀνθρώπων γενόμενος (83), καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος. Ἐπανείρωσεν ἐαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θαράτου, θαράτου δὲ σταυροῦ· Ἀπὸ τούτων γάρ, τῇ αὐτῇ διανοίᾳ διερχόμενος τις πᾶσαν τὴν Γραφὴν, διέται πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπε τούτῳ δὲ Πατήρ· Γερηθήτω φῶς,

⁶¹ II Tim. iii, 16. ⁶² Rom. ix, 33. ⁶³ Joan. v,

(77) Seguerian., προσέγοντες Μοχ., Σκοπὸς τοινοῦν, etc., ad ἀνθρώπος γέγονε, habentur in Conciliis. tom. III, p. 22, in concil. Ephesino, epistola Cyrilli Alexandrini ad monachos Αἴγυπτοι, num. 4, itemque apud Cassianum lib. vii De incarnatione, cap. 29. Ηαὶ sunt Cyrilli notanda verba: 'Ο τῆς ἀοιδίμου μνήμης Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος τῆς Ἀλεξανδρεῶν Ἑκκλησίας καταχωσμῆσας τὸν θρόνον ἐφ' ὅλοις ἔτει τεσσαράκοντα καὶ ἔξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ταῖς τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν εὐρεσιλογίαις ἀμαχόν τινα καὶ ἀποστολικὴν ἀντιτάπτων σύνεσι, καὶ οὖν εὔσομπτάτη τινι μύρῳ τοῖς ἰδίοις συγγράμμασι κατευφραΐνων τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ ἐπ' ὀρθότητι καὶ εὐεσεῖξ δογμάτων παρὰ πάντων μαρτυρούμενος, τὸ περὶ τῆς ἀγίας ἡμῖν καὶ δύοσιστου Τριάδος συντείχεις θιβίλον, ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ, ἀνω τε καὶ κάτω θεοπνεύστου ἀποκαλεῖ τὴν ἀγίαν Πατέρον. Ili est, Percelebris memoriae Pater noster Athanasius, qui totos sex et quadragesinta annos Ecclesiae Alexandrinæ sedem ornauit, quique ineptis impiorum hereticorum commentis invictam planeque apostolicam oposuit sapientiam, ac suis libris, veluti unguento flagrantissimo, totum orbem recreavit, cuius tum rectam doctrinam, tum in dogmatis pietatem testantur omnes, de sancta et consubstantiali Trinitate librum nobis composuit, in cuius tertia oratione supra infraque Deiparam appellat sanctum Virginem. Hac ille, qui deinde Athanasii refert verba. Ibid. Reg. 1, Seguer. et Cyrius, τῆς ἀγίας Γραφῆς, ut et legit Cassianus. In aliis et

A Christianæ fidei scopus perceperimus, eoque tanquam regula utentes, lectioni Scripturæ divinitus inspiratae, ut ⁶⁴ 459 monet Apostolus, attenderimus⁶⁵. Hunc enim cum ignorarent Dei hostes, a via veritatis aberravere, et in lapidem offenditionis offendere⁶⁶, ea sapientes quæ sapere non oportet.

29. Hic igitur scopus et character est sanctæ Scripturæ, ut sæpe diximus, nempe ut duo de Salvatore demonstraret, illum scilicet Deum semper suisse, et Filium esse, quippe cum sit Patris Verbum splendorque et sapientia, ipsumque postea propter nos, carne ex Virgine Deipara Maria assumpta, hominem factum esse. Atque hunc quidem scopum per universam divinitus inspiratam Scripturam inculcari deprehendere est, quemadmodum testatur ipse Dominus his verbis: Scrutamini Scripturam, quia illæ sunt quæ testimonium perhibent de me⁶⁷. Verum ne, omnia loca adducendo, multis hac in re probanda videar, ea, quæ sequuntur, vice omnium afferre satis fuerit. Hæc igitur sunt Joannis verba: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁶⁸. Deinde: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre⁶⁹. Paulus autem ita scribit: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aqualem Deo, sed semel ipsum extinxit, forma servi accepta, in similitudinem hominum factus, et figura inventus u: homo. Humiliavit semel ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁷⁰. Ex his porro, si quis eadem ratione universam Scripturam perlustrare voluerit,clare percipiet quare ini-

C 39. ⁶¹ Joan. i, 1-3. ⁶² ibid. 14. ⁶³ Philip. ii, 6-8. editio ἀγίας deest.

(78) Regius primus, Seguer. et Cyrius, ἐπαγγελία. Cæteri et editio, ἀπαγγελία. Cassianus vero sic habet, Duplēcēt esse in eodem Salvatore significationem. Ibid. Reg. 1 et Seguer., καὶ Υἱός ἔστι Λόγος ὁν καὶ, etc. Alii et editio ac Cyrius, καὶ ἔστι δὲ Υἱός Λόγος ὁν καὶ, etc. Cassianus, Et est Filius, Verbum et lumen et sapientia Patris.

(79) Gobler. et Felc. 1 omittunt τῆς θεοπνεύστου, nec vertit Nannius in editione Commel. At legitur in omnibus alius mss. et editis, eamque tantum ob vocem hic locus adducitur a Cyriolo et Cassiano. Mox Reg. 1, τοῦτο, secunda manu v deletio. Ibidem in Reg. 1 et Seguer. deest, τῆς θεοπνεύστου.

(80) Anglic. Gobler. et Felc. 1 et 5, αὐταὶ εἰσιν. Graecus Scripturam textus, ἔκειναι εἰσιν.

(81) Reg. 1 et Seguer., τὰ δητὰ συνάγων, iidemque mox, ἀρκεσθῶμεν ὡς πάντων. At alii et editio, τὰ δημata συναγαγῶν, et, ἀρχεῖ νῦν ὡς πάντων.

(82) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, addunt δὲ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ut et legit Nannius. Anglican. et Felc. 5, δὲ γέγονεν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, hæc habent, καὶ διεσασμέθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μορογενοῦς παρὰ Πατρός, quæ in aliis et et. Commel. desunt. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ἀπὸ τοῦ Πατρός δὲ οὐ Παύλος: 'Ος ἐν, etc.

(83) Hæc verba, ἐν δομούματι ἀνθρώπων γενόμενος, absunt a Reg. 1 et Seguer.

tio Pater illi dixit : *Fiat lux*⁶⁷, et, *Fiat firmamen*⁶⁸ : cur item eum in fine sacerdorum in mundum miserit, non ut mundum judicaret, sed ut mundus per ipsum salvus fieret⁶⁹ : similiter cur scriptum sit : *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*⁷⁰.

30. Qui igitur divinam Scripturam legerit, discat quidem verba ex Veteri Testamento, sed ex Evangelio attendat Dominum hominem factum esse. Nam, *Verbum, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis*⁷¹. Homo, inquam, factus est, non autem in hominem venit. Id enim scire etiam necesse est, ne forte in hujusmodi sententiam deflectentes impii, aliquos decipient, illique existiment, quemadmodum olim Verbum in unumquemque sanctorum descendit, ita etiam in hominem venisse, ut eum sanctum redderet, et in ipso appareret, ut in aliis contigit. Si enim ita se res haberet, et in homine tantummodo apparuisset : nihil sane esset quod admirationen posset movere, nec qui eum **460** videbant, obstupesci dixissent : *Undenam iste est?*⁷² et, *Cur tu homo cum sis, te ipsum facis Deum?*⁷³ Audire siquidem illi consueverant : Factum est Verbum Domini ad singulos prophetas. Nunc autem postquam Dei Verbum, per quod omnia facta sunt, etiam filius hominis fieri non renuit, seque ipsum humiliavit, servi forma accepta : idcirco crux Christi Iudei est scandalum, nobis autem Christus Dei virtus et Dei sapientia est⁷⁴. Nam Verbum, ut ait Joannes, *caro factum est*⁷⁵. Siquidem mos est Scripturæ sacræ hominem carnem appellare. Hinc apud Ioseph prophetam dicitur : *Effundam de Spiritu meo in omnem carnem*⁷⁶. Item Daniel Astyagi dixit : *Ego idola manufacta non colo, sed Deum viventem, qui cælum et terram creavit, et in omnem carnem dominatum habeo*⁷⁷. Hic enim, ut et Joel, hominum genus carnis nomine significat.

31. Olim igitur ad singulos sanctos factum est Verbum, eosque, qui ipsum digne suscepserunt, effecit sanctos : nec tamen cum illi nascerentur, dictum est ipsum hominem factum esse, nec cum paterentur, passum esse. Cum autem in fine sacerdorum ad destruendum peccatum ex Maria prodiit (ita enim Patri visum est suum mittere Filium factum

⁶⁷ Gen. 1, 3. ⁶⁸ ibid. 6. ⁶⁹ ibid. 26. ⁷⁰ Joan. iii, 17. ⁷¹ Matth. 1, 23. ⁷² Joan. 1, 44.
⁷³ Joan. xix, 9. ⁷⁴ Joan. i, 33. ⁷⁵ I Cor. 1, 24. ⁷⁶ Joan. 1, 14. ⁷⁷ Joel ii, 28. ⁷⁸ Dan. xiv, 4.

(84) Gobler. et Felc. 1, εἰς τὸν κόσμον, ἵνα σωθῆ. (85) Reg. 1 et Seguer., τὰ ρῆτα καταμανθανέτω. Cæteri et editi, τὰ ρῆματα μανθανέτω.

(86) Reg. 1 et Seguer., νομίσουσιν.

(87) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At in aliis et editis ἦν deest.

(88) οἷς abest a Gobler. et Felc. 1. Ibid. uterque Reg. et Seguer., Ἀστυάγη. Alii et editi, Ἀστυάγη. Porro non ad Astyagem, qui jam decesserat, sed ad Cyrum eius successorem h̄e: a Daniele dicta esse memorat Scriptura. Item ibid. Felc. 2 et editi, οὐ σέβομεν. At cæteri mss. et Scriptura, οὐ σέβομεν.

A καὶ, Γερηθήτω στερέωμα, καὶ, Ποιήσωμεν ἀνθρώπον· ἐπὶ δὲ συντελεῖ τῶν αἰώνων ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ (84) ὁ κόσμος δὲ αὐτοῦ· καὶ γέγραπται· Ἰδού η Παρθένος ἐν ταστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ δρόμα αὐτὸν Ἐμμαρονῆ, δέστι μεθερμηνεύμενορ, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

30. Ο τοίνυν ἐντυγχάνων τῇ θείᾳ Γραφῇ, ἀπὸ μὲν τῶν Παλαιῶν τὰ ρῆτα καταμανθανέτω (85), ἀπὸ δὲ τῶν Εὐαγγελίων θεωρείτω τὸν Κύριον γενόμενον ἀνθρώπον· Ο Λόργος γάρ, φησι, σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἀνθρώπος δὲ γέγονε, καὶ οὐκ εἰς ἀνθρώπον ἤλθε· καὶ τοῦτο γάρ ἀναγκαῖον εἰδέναι· μήποτε καὶ, εἰς τοῦτο πεσόντες οἱ ἀσεβεῖς, ἀπατήσωσι τινας, κάκεινοι νομίσωσιν (86), ὅτι, ὅστερ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις εἰς ἔκαστον τῶν ἀγίων ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν εἰς ἀνθρώπον ἐπεδήμησεν δὲ Λόργος ἀγίαζων καὶ τοῦτον, καὶ φανερούμενος ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἀλλοις. Εἰ γάρ οὕτως ἦν, καὶ μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεῖς ἦν, οὐδὲν ἦν παράδοξον (87), οὔτε οἱ δρῶντες ἔξεντον λέγοντες· Ποταπὸς ἀρα ἔτειν ὄντος; καὶ, Διὰ τὸ σὲ, ἀνθρώπος ὁν, ποιεῖ σεαυτὸν Θεόν; Εἶχον γάρ τὴν συνήθειαν ἀκούοντες· Καὶ ἐγένετο Λόργος Κυρίου πρὸς ἔκαστον τῶν προφήτων. Νῦν δὲ, ἐπειδὴ δ τοῦ Θεοῦ Λόργος, δι' οὗ γέγονε τὰ πάντα, ὑπέμεινε καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου γενέθαι, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, λαβὼν δούλου μορφὴν· διὰ τοῦτο Ἰουδαῖοις μὲν σκάνδαλον ἔστιν δ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, ἥμιν δὲ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· Ο Λόργος γάρ, ὡς εἰπεν δ Ἰωάννης, σάρξ ἐγένετο· τῆς Γραφῆς ἔθος ἔχούστης λέγειν σάρκα τὸν ἀνθρώπον, ὡς διὰ Ἰωῆλ τοῦ προφήτου φησίν· Ἐκχεω ἀπὸ τοῦ Πτεύματός μου ἐπὶ πάστα σάρκα· καὶ ὡς (88) Δανιήλ εἱρηκε τῷ Ἀστυάγῃ· Οὐ σέβομαι εἰδωλα χειροποίητα, ἀλλὰ τὸν ἄντα Θεόν, τὸν κτισαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἔχοται κάρος σαρκὸς κυρεῖαν· σάρκα γάρ καὶ οὗτος καὶ Ἰωῆλ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσιν.

31. Πάλαι μὲν οὖν πρὸς ἔκαστον (89) τῶν ἀγίων ἐγίνετο, καὶ ἤγιαζε μὲν τοὺς γηνησίως δεχομένους αὐτὸν· οὔτε δὲ, γεννωμένους ἔκειναν, εἱρηται, διὰ αὐτὸς γεγένηται ἀνθρώπος, οὔτε, πασχόντων ἔκειναν, εἰρηται· Πέπονθεν αὐτὸς. “Οτε δὲ ἐκ Μαρίας ἐπεδήμησεν παταξ (90) ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἀμαρτίας (οὕτω γάρ εὑδοκήσας δ Πατήρ,

(89) Regius primus et Seguer., μὲν οὖν πρὸς ἔκαστον. Gobler., Felc. 1, μὲν οὖν εἰς ἔκαστον. Alii et editio Commel., μὲν εἰς ἔκαστον. Paulo post mss., γεννωμένους ἔκειναν. Editio autem Commel., γεννωμένους ἔκειναν. Ibid. uterque Reg. et Seguer., γεγένηται. Alii mss., γεγένηται. Editio Commel., γεγένηται.

(90) Basil. et Anglic., δι. Ibid. Reg. 1 et Seguer., ἐπεδήμησεν παταξ. Alii et editi, ἐπεδήμησεν ἀνθρώπος παταξ. Nannius non legit quoque ἀνθρώπος. Mox Reg. 1 et Seguer., ἀθέτησιν ἀμαρτίας. Alii et editi, ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας.

Ἐπειμὲν τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν γενόμενον (91) ἐκ γυναικεῖς, προσλαβῶν γεγένηται ἀνθρωπος, καὶ ἐν ταύτῃ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς εἶπεν δὲ Πέτρος· Χριστοῦ σὺν παθότος ὑπὲρ ἡμῶν (92) σαρκί· ἵνα δειχθῇ, καὶ πάντες πιστεύσωμεν, ὅτι, ἀεὶ δὲν Θεός, καὶ ἀγιάζων, πρὸς οὓς ἐγένετο, διαχοσμῶν τε κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς τὰ πάντα, ὑστερον καὶ (93) δι' ἡμᾶς γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ σωματικῶς, ὡς φησιν δὲ Ἀπόστολος, κατώκησεν τῇ θεότητι ἐν τῇ σαρκὶ· Ἱσον τῷ φάνται, Θεός δὲν, ίδιον ἔσχε σῶμα, καὶ τούτῳ χρώμενος ὄργανῳ, γέγονεν ἀνθρωπος δὲν ἡμᾶς (94). Καὶ διὰ τούτο τὰ μὲν ἴδια ταύτης αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἦν, οὐλά ἔστι τὸ πεινῆν, τὸ διψῆν, τὸ πάσχειν, τὸ κοπιᾶν, καὶ τὰ δύοια, δὲν ἔστιν ἡ σάρξ δεκτική· τὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἴδια ἔργα, οὐλά ἔστι, τὸ ἐγείρειν νεκροὺς, καὶ τυφλοὺς ποιεῖν ἀναβλέπειν, καὶ τὴν αἷμορθούσαν λέσθαι αὐτὸν (95), διὰ τοῦ ἴδιου σώματος αὐτὸς ἐποίει· καὶ δὲ μὲν Λόγος τὰς τῆς σαρκὸς ἐθάστατεν ἀσθενείας, ὡς ἴδιας· αὐτοῦ γάρ ἦν ἡ σάρξ (96)· καὶ ἡ σάρξ δὲν ὑπούργει τοῖς τῆς θεότητος ἔργοις, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐγένετο (97)· Θεοῦ γάρ ἦν σῶμα. Εὖ δὲ δὲ προφῆτης εἰρηκεν, ἐθάσταξ· καὶ οὐκ εἰρήκε, Τὰς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτὸς ἐθεράπευσεν, Ήτα μὴ, ὡς ἐκτὸς δὲν τοῦ σώματος, καὶ μόνον αὐτῷ (98) λασάμενος, ὡς δεῖ πεποιήκεν, ὑπευθύνους πᾶντιν τοῦ θανάτου τοὺς ἀνθρώπους καταλείψῃ. Τὰς δὲ ἀσθενείας ἡμῶν βαστάζει (99), καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς φέρει, ἵνα δειχθῇ ὅτι τε ἀνθρωπος δὲν ἡμᾶς γέγονε, καὶ σῶμα τὸ ἐν αὐτῷ φέρον αὐτάς (1) αὐτοῦ ἴδιον ἔστι· καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐβλάπτετο ἀναφέρων τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐπὶ τὸ βύλον τῷ σώματι αὐτοῦ, ὡς εἶπεν δὲ Πέτρος· ἡμεῖς δὲ οἱ ἀνθρώποι, ἀπὸ μὲν τῶν ἴδιων παθῶν ἐλυτρούμεθα, τῆς δὲ τοῦ Λόγου δικαιοσύνης ἐπληρούμεθα (2).

32. Οθεν τῆς σαρκὸς πασχούστης, οὐκ ἦν ἐκτὸς ταύτης δὲ Λόγος· διὰ τούτο γάρ αὐτοῦ λέγεται καὶ τὸ πάθος· καὶ θείκως δὲ ποιοῦντος αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἦν ἔσθιθεν αὐτοῦ ἡ σάρξ· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν δὲ Κύριος ἐποίει· διὰ τούτο

⁹⁰ Galat. iv, 4. ⁹¹ I Petr. iv, 1. ⁹² Coloss. ii, 9. ⁹³ Isa. lxx, 4; Matth. viii, 17. ⁹⁴ I Petr. ii, 24

(91) Regius primus, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, γεννώμενον.

(92) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt ὑπὲρ ἡμῶν. Ibid. Reg. 1 et Seguer., πιστεύσομεν. Μόx uterque Regius cum Seguer., πρὸς οὓς ἐγένετο, διαχοσμῶν τε κατὰ τὸ βούλημα. Reg. 2, κατὰ βούλημα, ut alii et editi, qui item habent πρὸς οὓς ἐγένετο.

(93) Kai deest in Gobler. et Felc. 1. Hic locus exstat in concilio Lateranensi sub Martino I. t. VI Concilior., p. 501, diciturque esse ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγου γ', ex oratione tertia contra Arianos: pro ὑπερον καὶ, ibi habetur, ὑπερον γάρ.

(94) Reg. 1 et Seguer. et Lateran. concil. omittunt δι' ἡμᾶς.

(95) Regius 1 et Seguer., λέσθαι. Alii et editi, λάσθαι. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς ἐποίει. Concil. Lateran. omittit αὐτὸς, habetque item ἐποίει, ubi desinit locus. Alii et editi, ποιεῖ. Paulo post Anglic., ἐθάσταξεν.

B ex muliere, factum sub lege⁹⁰), tunc dictum est ipsum carne assumpta hominem factum esse, atque pro nobis in ea esse passum, ut ait Petrus: *Christo igitur pro nobis passo in carne*⁹¹, ut scilicet planum fieret, omnesque crederemus eum ipsum, qui semper Deus fuit, et eos, ad quos accessit, sanctos effecit, omniaque juxta Patris voluntatem administrat, propter nos hominem postea factum fuisse atque, ut loquitur Apostolus, divinitatem corporaliter in carne habitasse⁹², quod idem est ac si diceret, Cum Deus esset, proprium habuit corpus, quo ut instrumento utens, homo propter nos factus est. Hinc, quæ carnis sunt propria, illi attribuuntur, quia nempe in ea existebat: sic ergo dicitur esurire, sitiare, pati, laborare, et similia quæ ad carnem pertinent. At quæ propria Verbi erant opera, ut mortuos ad vitam revocare, cæcis visum restituere, haemorrhissam sanare, per proprium præstabat corpus. Proinde Verbum proprias carnis infirmitates portabat, quia caro sua erat: et vicissim caro divinitatis operibus faciendis inserviebat, quia in illa erat, quippe quæ Dei corpus esset. Apte autem propheta voce, *portavit*⁹³, usus est, nec dixit, Infirmitates nostras sanavit, ne extra corpus esse, illudque duntaxat sanare, uti semper fecit, videretur, atque iterum homines morti obnoxios relinqueret. Verum nostras infirmitates nostraque peccata ipse portat, ut omnibus evidens sit, et hominem propter nos eum esse factum, et corpus, quod in illo nostra peccata portabat, proprium ipsius esse. Nihil autem ei nocuit peccata nostra suo corpore in lignum tulisse, ut ait Petrus⁹⁴: *at nos homines 461 propriis affectionibus liberati sumus, et Verbi justitia repleti.*

32. Hinc cum caro pateretur, extra eam non erat Verbum, quæ causa est cur ejus esse passio dicatur. Cum item ipse Patris opera divine efficeret, extra ipsum non erat caro, sed in ipso corpore hæc efficiebat Dominus. Idcirco enim factus homo aie-

(96) Gobler. et Felc. 1, ἡ σάρξ· ἡ δὲ σάρξ, etc.

(97) Regius primus et Seguer., ἐγένετο. Iidem mox et Reg. 2, Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐθάσταξ. Scriptura, ἐθάστασεν. Cæteri et editi, ἐθάσταξ.

(98) Regius 1, Seguer. et Anglic. addunt αὐτός, quod in aliis et editiis deest. Paulo post Basil., πάλιν τῷ θανάτῳ. Alii et editio Commel., πάλιν τοῦ θανάτου.

(99) Regius 1 et Seguer., αὐτὸς βαστάζει. Mox Felc. 2 et editi, ὅτι καὶ ἀνθρωπος. Cæteri mss., ὅτι τε ἀνθρωπος.

(100) Felc. 2 et editio Commel., αὐτός. Alii mss., αὐτάς.

(101) Hæc verba, τῆς δὲ τοῦ Λόγου δικαιοσύνης ἐπληρούμεθα, absunt a Goblerian. et Felc. 1, nec verit Nannius in editione Commel. At habentur iu utroque Regio, Seguerian. Basil. Anglic. Felc. 2, etc, et in editis.

hat: *Si Patris mei opera non facio, mihi credere nolite: si autem facio, si mihi credere nolitis, operibus saltem credite, ut cognoscatis Patrem in me esse, et me in illo*³³. Certe cum opus fuit socrum Petri febri laborantem curare³⁴, humano quidem more manum extendit, sed morbum divinitus repressit. Similiter cum cæcum natum sanavit, humanum sputum e carne emisit, sed per lutum oculos ejus divine aperuit. In Lazaro quoque a mortuis excitando humanam quidem vocem, ut homo, edidit: sed divine, ut Deus, Lazarum ad vitam revocavit. Hæc autem idcirco ita palam fiebat, quod non specie sed revera corpus haberet. Nempe decebat Dominum, humanam carnem induentem, totam eam cum propriis affectionibus induere, ut quemadmodum proprium ejus esse corpus dicimus, ita etiam corporis affectiones, ejusdem solum propriæ esse dicerentur, tametsi ejus non attingebant divinitatem. Itaque si alterius esset corpus, illius etiam esse affectiones dicerentur: sed si Verbi caro est (*Verbum enim caro factum est*³⁵), necesse est carnis affectiones illius dici cuius ipsa caro est. Cujus porro dicuntur affectiones, quales in primis sunt, condemnari, flagellis cædi, sitiare, cruci affigi, moriri, q̄iæque corporis infirmitates, ejusdem quoque sunt tum præclare gesta tum gratia. Eam igitur ob rem congruenter et convenienter hujusmodi affectiones non alterius, sed Domini esse dicuntur, ut et gratia ab illo sit, et nullius alius, sed vere Dei cultores essemus, quippe qui nullam e rebus factis nec vulgarem aliquem hominem, sed verum et natura ex Deo genitum Filium invocemus, qui idem tametsi factus est homo, nihilominus et Dominus et Deus et Salvator est.

³³ Joan. x, 37, 38. ³⁴ Matth. VIII, 14. ³⁵ Joan. I, 44.

(3) Sic Regius primus et Seguerian. Gobler. et Felc. I, habent item, ἵνα γινώσκητε. Cæteri et editi, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε καὶ γινώσκετε. At in Anglican. desunt hæc verba, εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε. Mox Seguer. Gobler. et Felc. I, ὅτε omittunt post Ἀμέλει, et secunda manu est in Reg. I. Ibid. Reg. I et Seg., πενθερὸν Πέτρου.

(4) Goblerian. et Felc. I, ἐκ γενητῆς. Felc. 5, ἐκ γεννητῆς. Mox Reg. I et Seguer., ἥψει πτύσμα.

(5) Regius utherque et Seguer., ἐγένετο. Cæteri et editi, ἐγένετο. Quæ sequuntur ibidem, citat Cyrillus in defensione xi et xii anathematismi contra Orientales episcopos, concilii Ephesini pag. 887 et 879, atque verba esse Athanasii ἐν τῷ Περὶ τῆς Τριάδος λόγῳ. Hinc in codicibus Basil. Felc. 2 et 5, hæc ad hunc locum extat observatio: Ταῦτα προσήγαγεν ὁ μακάριος Κύριλλος κατὰ Ἀνδρέου ὑπὲρ τοῦ ιβ' κεφαλατοῦ. Ἀριμόζει δὲ κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχέως καὶ Ἰουλιανοῦ καὶ Δοκητῶν. Id est, *Hæc adduxit B. Cyrillus contra Andream pro defensione 12 capit. Optime autem convenient contra Nestorium, Eutychem, Julianum et Docitas. Ubi recte monet Felckmannus, Julianum Halicarnassæum hic indicari, cuius meminit Liberatus in Breviariorum cap. 49. Ibid. Reg. I et Cyrillus, ἀλλὰ ἀληθῶς, Seguer. ἀλλὰ ἀληθῶς. Alii et editi, ἀλλὰ ἀληθεῖα.*

(6) Cyrillus in defensione anathemat. XII, παθῶν

Ἀγάρ καὶ ἀνθρωπὸς γενόμενος ἐλέγεν· Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γινώσκητε (3), διτὶ ἐτὸν διὸν δὲ Πατὴρ, καὶ ὧν ἐτῷ αὐτῷ. Ἀμέλει δὲ χρεῖα γέγονε τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου πυρέσσουσαν ἐγέραι, ἀνθρωπίνως μὲν ἔξτεινε τὴν χεῖρα, θεῖκῶς δὲ ἦν παύων τὴν νόσον. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ γενετῆς (4) τυφλοῦ ἀνθρωπίνον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἥψει τὸ πτύσμα, θεῖκῶς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤνοιγε διὰ τοῦ πηλοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ Λάζαρου φωνὴν μὲν, ὡς ἀνθρωπὸς, ἀνθρωπίνην ἥψει· θεῖκῶς δὲ, ὡς Θεός, τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ταῦτα δὲ οὕτως ἐγίνετο (5), καὶ ἐδείκνυτο, διτὶ μὴ φαντασίᾳ ἀλλὰ ἀληθῶς ἦν ἔχων σῶμα· ἐπρεπε δὲ τὸν Κύριον, ἐνδιδούσκομενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταῦτην μετὰ τῶν ἰδίων παθῶν αὐτῆς ὅλην (6) ἐνδυσασθαι, ἵνα, ὡς περὶ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἴναι· τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνον αὐτοῦ λέγηται, εἰ καὶ μὴ ἥππετο (7) κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ἐτέρου ἦν τὸ σῶμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ τοῦ Λόγου ἡ σάρξ (σὺντος Λόγος σάρξ ἐγένετο), ἀνάγκη (8) καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ, οὐ καὶ ἡ σάρξ ἔστιν. Οὐ δὲ λέγεται τὰ πάθη, οὐλά ἔστι μάλιστα (9) τὸ κατακριθῆναι, τὸ μαστιγωθῆναι, τὸ διψάν, καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ ὁ θάνατος, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένεια, τούτου καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἔστι. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀκολούθως καὶ πρεπόντως οὐκ ἀλλου, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου λέγεται τὰ τοιαῦτα πάθη· ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ ἦν καὶ μὴ ἄλλου λάτραι γινώμεθα (10), ἀλλὰ ἀληθῶς θεοσεβεῖς, διτὶ μηδένα τῶν γενητῶν, μηδὲ κοινόν τινα ἀνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν Γίόν (11) τοῦτον καὶ γενόμενον ἀνθρωπὸν, οὐδὲν ἡτον Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἐπικαλούμεθα.

ὅλην αυτήν. At altero in loco habet ut editi et mss. Ibidem utherque Regius, Seguer. Gobler. Felc. I et Cyrillus, ίδιον αὐτοῦ. Cæteri et editi, ίδιον αὐτῷ.

(7) Felc. 2 et editio Commel., εἰ καὶ ἥππετο. Ibidem post αὐτοῦ desinit hic locus in defens. anathemat. XI. Ibidem omnes mss. et Cyrillus in defens. anathemat. XII, αὐτοῦ. Et μέν, ut et interpres legit. Editi vero αὐτοῦ. Οὐχ εἰ μέν, etc. Item ibid. ἦν, post ἐτέρου, deest in Reg. I, Seguer. et Cyrillo.

(8) Sic Reg. I, Seguer. Anglic. Gobler. Felc. I, et Cyrillus, ut et interpres legit. Alii autem et editi, τοῦ Λόγου ἡ σάρξ ἐγένετο, ἀνάγκη.

(9) Reg. I, Seguer. Gobler. Felc. I et Cyrillus addunt μάλιστα, quod in aliis et editis deest. Ibidem Gobler. et Felc. I, τὸ διψάν, ὁ σταυρὸς, ὁ θάνατος.

(10) Sic utherque Regius et Seguer. Cyrillus vero, παρ' αὐτοῦ εἴη, καὶ μὴ εἰδωλολάτραι γινώμεθα, ubi Felc. legit γενώμεθα. Alii et editi, παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ ἄλλου λάτραι γενώμεθα. Ibidem Gobler. et Felc. primus, διτὶ δὲ μηδένα. In aliis et editione Commel. δεest.

(11) Uterque Regius, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. primus et quintus, ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ibidem ibidem cum Cyrillo, καὶ ἀληθινὸν Γίόν. Alii et editi, ἐκ Θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν Θεὸν Γίόν. Mox post ἐπικαλούμεθα, desinit hic locus apud Cyrillū.

33. Τούτο δὲ τίς οὐκ ἀνθαυμάσειν; ή τίς οὐκ ἀνθυθετοῦ θείον ἀληθῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα; Εἰ γὰρ τὰ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, οὐκ ἀνθεοποιήθη ἀνθρωπός· καὶ πάλιν, εἰ τὰ ἄδια τῆς σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ Λόγου, οὐκ ἀντιλευθερώθη παντελῶς ἀπὸ τούτων ὁ (12) ἀνθρωπός· ἀλλ᾽ εἰ ἄρα πρὸς ὅλην μὲν ἀνεπάνετο, ὡς προεῖπον, πάλιν δὲ ἔμενεν (13) ἡ ἀμαρτία ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φθορά, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ τοῦτο δείχνυται. Πολλοὶ γοῦν ἄγιοι γεγόνασι καὶ καθαροὶ πάστης ἀμαρτίας (14). Ἱερεμίας δὲ καὶ ἐκ κοιλίας ἡγιασθή· καὶ Ἰωάννης ἔτι (15) κυνοφορούμενος ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς θεοτόκου Μαρίας· καὶ δύμας Ἐβαστλενσερ σ θάρατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτίσατας, ἐπὶ τῷ ὅμιλῳ ματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· καὶ οὕτως ἔμενον οὐδὲν ἦττον οἱ ἀνθρωποι θνητοὶ καὶ φθαρτοί, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν. Νῦν δὲ τοῦ Λόγου γενομένου (16) ἀνθρώπου, καὶ ἴδιοποιούμενου τὰ τῆς σαρκὸς, οὐκέτι ταῦτα τοῦ σώματος διπέτεται διὰ τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον Λόγον· ἀλλ᾽ ὑπὲρ αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται (17), λοιπὸν δὲ οἱ ἀνθρωποι οὐκέτι κατὰ τὰ ἴδια πάθη μένουσιν ἀμαρτωλοὶ καὶ νεκροὶ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Λόγου δύναμιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι καὶ ἀφθαρτοὶ δεὶς διαμένουσιν. Οὐθενὶ καὶ γεννωμένῃς (18) τῆς σαρκὸς ἐξ τῆς θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγεννήθηαι, ὁ τοῖς ἀλλοῖς γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων· ἵνα τὴν τομῶν εἰς ἑαυτὸν μεταθῆ γένεσιν (19), καὶ μηκέτι ὡς γῆ μόνη ἔντες εἰς γῆν ἀπέλθωμεν, ἀλλ᾽ ὡς τῷ ἐξ οὐρανῶν ἀγέων συναρθέντες, εἰς οὐρανοὺς (20-21) ἀνυψωθῶμεν παρ' αὐτοῦ. Οὐκοῦν οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος οὐκ ἀπεικότως εἰς ἑαυτὸν μετέθηκεν· ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρωποί, ἀλλ᾽ ὡς ἴδιοι τοῦ Λόγου, τῆς αἰώνιου ζωῆς μετάσχωμεν. Οὐκέτι γάρ κατὰ τὴν προτέρην γένεσιν ἐν τῷ Ἀδάμ ἀποθνήσκομεν· ἀλλὰ λοιπὸν τῆς γενέσεως τομῶν καὶ πάσης τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας μετατεθέντων εἰς τὸν Λόγον, ἐγειρόμεθα

33. Cui porro id admirabile non videbitur, vel quis rem vere divinam esse non consenserit? Nisi enim divinitatis Verbi opera per corpus essent facta, nunquam homo divinus effectus fuisset: et vi- ciessim nisi quae carnis propria sunt, Verbi esse di- carentur, ab his homo non penitus fuisset liberatus. Verum si aliquod tempus, ut supra dixi, cessas- sent, rursus tamen in homine peccatum et corruptio-

462 remansisset, uti antea contigit hominibus: neque id probatu est difficile. Multi nempe sancti et ab omni peccato puri exstitere: quinetiam Jere- mias ab utero sanctus est effectus²⁶, et Joannes cum in matris utero adhuc gestaretur, ad Deiparæ Mariæ vocem letitia exsultavit²⁷. Verumtamen Re- gnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in

B eis, qui non peccaverunt, in similitudinem prævarica- tionis Adæ²⁸, atque ita homines nihilominus mor- tales et corrupti propriisque naturæ affectionibus subiecti permanescere. Jam vero postquam Verbum homo factus est, et quae carnis sunt, propria sibi esse voluit, hæc non amplius corpus attingunt, ob Verbum quod in ipso factum est, sed consumpta ab illo sunt, nec jam homines suas propter affectio- nes peccatores et mortui manent, sed Verbi virtute reviviscentes, immortales atque incorrupti perpe- tuo durant. Quocirca cum caro ex Deipara Maria nascitur, ipse tamē natus esse dicitur, quo do- nante alii nascuntur ut sint, ut scilicet nostrum ipse ortum in se transferat, hincque nos noui jam,

C ut terra sola, in terram revertamur, sed tanquam cum coelesti Verbo conjuncti, in cœlos ab ipso perducamur. Similiter igitur haud absque ratione alias corporis affectiones in seipsum transtulit, ut videlicet, non jam ut homines, sed ut proprie ad ipsum Verbum pertinentes, æternæ vitæ participes redderemur. Nec enim deinceps, ut in priori origi- ne, in Adam morimur, sed nostra origine omnibus- que carnis infirmitatibus in Verbum ipsum trans-

²⁶ Jerem. 1, 5. ²⁷ Luc. 1, 44. ²⁸ Rom. v, 14.

(12) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In aliis autem et editis δεεστ.
 (13) Felck. 5, Ξμενεν. Cæteri et editi, Ξμενεν.
 (14) Hic locus citatur a Cyrillo Epistola ad mo- nachos Ægypti, concilii Ephesini pag. 24, itemque a Cassiano lib. vii De incarnatione, cap. 29, apud quem, ut et apud Cyrillum desinit post ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς θεοτόκου Μαρίας. Iabetur item Actione 1, con- cilii Ephesini pag. 507, cum hoc titulo, Ἀθανασίου τοῦ ἀγωτάτου γενομένου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ κατὰ Αρειανῶν βολίου, Athanasii sanctissimi episcopi Alexandriæ ex libro contra Arianos, eademque omnino Latine habentur in Actione 1, concilii Chalcedonensis pag. 286. Ad hunc item locum hec existat nota in codicibus Basiliensi et Felc. 2. Ταῦτα ἡ ἀγία σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ πρώτη προσῆγαντες κατὰ Νεστορίου καὶ τῶν αὐτοῦ, ἀποδεικνύουσα, ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ θεοτόκος ἡ ἀγία Μαρία τεκούσα αὐτὸν κατὰ σάρκα. Id est: Sancta prima Ephesina synodus ista adduxit contra Nestorium ejusque asse- clas, ostendens et Deum esse Christum; et Deipara- ram, sanctam Mariam quæ ipsum secundum carnem peperit. Ibidem, καὶ ante καθαροὶ deest in utroque

Regio et Seguerian. Sed in aliis et in editis habe- tur ut et in concilio Ephesino, et Chalcedonensi, atque etiam apud Cyrillum et Cassianum.

D (15) Reg. 1, et Seguerian., καὶ Ἰωάννης δὲ ἔτι.

(16) Regius primus et Seguerianus, γενομένου. Ibidem Basiliensis, Ιδιοποιησμένου.

(17) Sic Regius primus, Seguerianus et concil. Ephesinum. At Anglicanus, ἀπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται. Cæteri et editi, ἀλλὰ ὑπὲρ αὐτοῦ μὲν ἀνήλωτο.

(18) Hac item exstant apud Cyrillum in defen- sione Anathematis. 1, in concilio Ephesino pag. 855. Mox Regius primus et concil. Ephes., γεγεννήθαι. Cæteri et editi, γεγεννήσαται.

(19) Cyrillus et concil. Ephesin., γένησιν, ibique apud Cyrillum desinit locus. Mox Regius primus, Seguerianus, Gobler, Felck. 1, et concil. Ephesin., γῆ μόνη. Alii et editi, γῆ μόνη. Paulo post Regius primus, Seguer. concil. Ephes., τῷ ἐξ οὐρανῶν Λόγῳ. Cæteri edititiae, τῷ ἐξ οὐρανῶν Λόγῳ.

(20-21) Regius primus et Seguerianus, εἰς οὐρα- νούς. Alii et editi, εἰς οὐρανόν. Ibid. concil. Ephesi- num, ἀναγνῶμεν δι' αὐτοῦ.

tatis, e terra excitamur, soluta peccati maledictione, ejus merito, qui in nobis, nostri gratia, maledictio factus est, idque admodum convenienter. Nam quemadmodum nos omnes, ut qui ex terra sumus, in Adam morimur: ita ex aqua et spiritu sursum regenerati, omnes in Christo vita douamur, quasi caro non jam terrestris, sed Verbum et ipsa effecta esset ob ipsum Dei Verbum, quod nostri causa caro factum est.

34. Ut autem accuratius cognosci possit naturam Verbi pati nihil posse, carnisque infirmitates propter carnem ipsi attribui, haud absre erit beatum Petrum audire: dignus siquidem testis est cui de Salvatore dicenti fides habeatur. Sic ergo in Epistola sribit: *Christo igitur pro nobis carne passo*⁹⁹. Proinde cum esurire dicitur et sitire, laborare, ignorare, dormire, flere, postulare, fugere, nasci, calicem deprecari, ac denique quæcunque carnis propria sunt, de singulis recte dici possit: Christo igitur, carne pro nobis, esuriente et sitiente, seque ignorare dicente, colaphis cæso, et laborante pro nobis carne: exaltato item, nascente, crescente, carne; timente et latente, carne; ac dicentesimiliter, *Si fieri potest, 463 transeat a me calix iste*¹⁰⁰, vapulante et accipiente pro nobis carne: in cæteris demum similibus rite addiqueat, *pro nobis carne*. Idcirco enim et ipse Apostolus dicit, *Christo igitur passo, non divinitate, sed pro nobis carne, ut illæ affectiones non propriæ Verbi naturæ, sed carnis natura propriæ esse agnoscentur*. Nenini igitur hæc humana sint scandalum, sed omnes potius agnoscamus Verbum quidem pro naturæ suæ conditione nihil pati posse, sed propter carnem quam induit ista illi attribui, quia nempe hæc carnis propria sunt ipsumque corpus Salvatoris est proprium. Quocire ille quidem, nullis ex natura sua obnoxios affectionibus, sicuti est permanet, nec ab his læditur, sed eas potius delet et exterminat: homines autem, ipsis affectionibus in illum, qui earum expers est, veluti translatis et deletis, iis et ipsi liberi pariter in perpetuum fiunt, quemadmodum his verbis Joannes docet: *Et scitis quod ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, et pec-*

⁹⁹ I Petr. iv, 1. ¹⁰⁰ Matth. xxvi, 39.

(22) Sic Regius primus, Seguerian. et concilium Ephesinum. Alii vero cum editis, δι' ἀμαρτίας. Mox post γενόμενον κατάραν desinit locus in concilio Ephesino et Chalcedonensi.

(23) Reg. 2, et Basil., διὰ τὸν Θεὸν Λόγον.

(24) Regius primus, Seguerianus, Goblerianus et Felckman. 1, γνώση τις ἀκριβέστερον ἔχειν.

(25) Gobler. et Felc. 1, περὶ τοῦ Σωτῆρος γράφων οὕτως: Χριστοῦ, etc.

(26) Καὶ καθεύδειν deest in Goblerian. et Felc. 1, iidemque ibid. et Reg. 1, ac Seguer. omittunt καὶ αὐτοῖς.

(27) Hæc verba, μὴ εἰδέναι λέγοντος, et mox, ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, absent a Goblerian. et Felck. 1. Mox Regius primus, Seguer. et Anglican., αὐξάνοντος σαρκί. At σαρκί deest in aliis et editis. Gobler. et Felc. 1, omittunt item σαρκί post χρυπτομένου.

(28) Ἀπ' ἐμοῦ deest in Reg. 1 et Seguer. iidemque ibidem et Gobler. ac Felckm. 1 omitunt, τοῦ-

A διὸ γῆς, λυθείσης τῆς δι' ἀμαρτίαν (22) κατάρας διὰ τὸν ἐν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον κατάραν· καὶ εἰκότως γε. Πατέρες γάρ ἐκ γῆς ὅντες πάντες ἐν τῷ Ἀδάμ ἀποθνήσκομεν, οὐτως δινωθεν ἐξ ὄντας καὶ πνεύματος ἀναγεννθέντες, ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωποιούμεθα, οὐκέτι ὡς γῆνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τῆς σαρκὸς διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (23), δις δι' ἡμᾶς ἐγένετο σάρξ.

34. Τια δὲ καὶ τὸ ἀπαθές τῆς τοῦ Λόγου φύσεως, καὶ τὰς διὰ τὴν σάρκα λεγομένας ἀσθενείας αὐτοῦ γιγνώσκεται τις ἀκριβέστερον ἔχη (24), καλὸν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου Πέτρου· ἀξιόπιστος γάρ οὗτος γένοτε· διὸ μάρτυς περὶ τοῦ Σωτῆρος· γράφει τοῖνυν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ λέγον· Χριστοῦ (25) οὐντ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. Οὐκοῦν καὶ ὅταν λέγηται πεινᾶν, καὶ διψᾶν, καὶ κάμνειν, καὶ μὴ εἰδέναι, καὶ καθεύδειν (26), καὶ κλαίειν, καὶ αἰτεῖν, καὶ φεύγειν, καὶ γεννᾶσθαι, καὶ παραιτεῖσθαι τὸ ποτήριον, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ τῆς σαρκὸς, λεχθεῖη ἀν ἀκολούθως ἐψ' ἔκάστου· Χριστοῦ οὖν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ μὴ εἰδέναι λέγοντος (27) καὶ ραπτιζόμενου, καὶ κάμνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ διψουμένου πάλιν, καὶ γεννωμένου, καὶ αὐξάνοντος σαρκί· καὶ φοβουμένου, καὶ χρυπτομένου σαρκί· καὶ λέγοντος, *Εἰ δυνατόν, παρελθέτω αὐτὸς ἐμοὶ* (28) τὸ ποτήριον τούτο, καὶ τυπτομένου, καὶ λαμβάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ δῆλως πάντα τὰ τοιαῦτα (29) ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦτο εἰρηκε, Χριστοῦ οὐντ παθόντος οὐ θεότητι, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, ἵνα μὴ αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἔδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἔδια φύσει τὰ πάθη ἐπιγνωσθῆ. Μή τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τις σκανδαλιζέσθω, ἀλλὰ μᾶλλον γινωσκέτω, ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ Λόγος ἀπαθής ἐστι, καὶ δῆμας (30) δι' ἣν ἐνεδύσατο σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα, ἐπειδὴ τῆς μὲν σαρκὸς ἔδια ταῦτα, τοῦ δὲ Σωτῆρος ἔδιον αὐτὸς τὸ σῶμα. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαθής τὴν φύσιν, ὡς ἐστι (31), διαμένει, μὴ βλαπτόμενος ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαφανίζων καὶ ἀπολύτων αὐτά· οἱ δὲ ἀνθρωποι, ὡς (32) εἰς τὸν ἀπαθῆ μεταβάντων αὐτῶν τῶν παθῶν καὶ

D το, καὶ τυπτομένου.

(29) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 2 omittunt καὶ δῆλως πάντα τὰ τοιαῦτα. At in utroque Regio, Basiliens. Anglic. et Felckm. 5, præter illa verba addiuit ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, quod in aliis et editis deest. Mox Regius primus et Seguerianus, διὰ τοῦτο εἰρηκε· Χριστοῦ οὖν παθόντος οὐ θεότητι. Goblerianus et Felckmanni primus, διὰ τοῦτο εἰρηκε· Χριστοῦ παθόντος οὐ θεότητι. Alii et editio Commel. διὰ τούτο οὐχ εἰρηκε· Χριστοῦ παθόντος θεότητι.

(30) Reg. 2, et editio Commel. καὶ δῆλως. Mox Basil. post περὶ αὐτοῦ ονιττιτ ταῦτα.

(31) Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1 omitunt ως εἰτι.

(32) Sic Regius primus et Seguerianus. At in aliis et editis deest ως. Mox Anglicanus, καὶ ἀπολειμμένων, mendose. At Regius primus, Seguerianus et editio Commeliniana, καὶ ἀπτλειμμένων.

ἀπολειμμένων, ἀπαθεῖς καὶ ἐλεύθεροι τούτων λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς αἰώνας γίγνονται, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Ἰωάννης λέγων· Καὶ οἴδατε, διτὶ ἑκεῖνος ἐγραφεύθη, ἡρὰ τὰς ἀμαρτίας (33) ἡμῶν ἅρῃ· καὶ ἀμαρτία ἐν αὐτῷ σὺν δσει. Τούτου δὲ οὖτος δντος, οὐκ ἔγκαλεστος τις αἱρετικός, Διὰ τί ἀνίσταται; ή σάρξ φύσει θνητή τυγχάνουσα (34); Εἰ δὲ καὶ ἀνίσταται, διὰ τοῦ μὴ πάλιν πεινᾶ καὶ διψᾶ, καὶ πάσχει, καὶ μένει θνητή; Ἐκ γάρ τῆς τῆς γέγονε, καὶ τὸ κατὰ φύσιν πῶς ἀν ἀπ' αὐτῆς παύσιτο; Δυναμένης τότε τῆς σαρκὸς ἀποχρέωσθαι (35) πρὸς τὸν οὖτων φιλόνεικον αἱρετικόν· Εἰμι μὲν ἐκ τῆς κατὰ φύσιν θνητῆς, ἀλλ' ὑστερὸν τοῦ Λόγου γέγονα σάρξ, καὶ αὐτὸς ἔβασταξέ (36) μου τὰ πάθη, καίτοι ἀπαθῆς ὁν· ἔγώ δὲ γέγονα τούτων ἐλευθέρα, οὐκ ἀφιεμένη δουλεύειν ἐτι τούτοις διὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με Κύριον ἀπὸ τούτων. Εἰ γάρ ἔγκαλεῖς, διτὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀπτλάγην φθορᾶς, δρα (37) μὴ ἔγκαλέσης, διτὶ δοῦ Θεοῦ Λόγος τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας ἐλαβε μορφήν (38). Ὡς γάρ Κύριος, ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα, γέγονεν ἀνθρωπός, οὗτος ἡμεῖς οἱ ἀνθρώποι παρὰ τοῦ Λόγου τε θεοποιούμεθα (39) προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν ζωὴν αἰώνιον κληρονομοῦμεν.

35. (40) Ταῦτα ἀναγκαῖς προεξητάσαμεν, ἵνα, ἐάν ίδωμεν αὐτὸν δὲ ὄργανον τοῦ ίδεον σώματος θεῖκῶς πράττοντά τι; ή λέγοντα, γινώσκωμεν, διτὶ Θεὸς ὁν, ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν, ἐάν ίδωμεν αὐτὸν ἀνθρωπίνας λαλοῦντα, ή πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν, διτὶ σάρκα φορῶν γέγονεν ἀνθρωπός, καὶ οὗτα ταῦτα ποιεῖ καὶ λαλεῖ. Ἐκάστου γάρ τὸ ίδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἐνδεικτῶν πράττοντες καὶ νοοῦντες, ὅρῶν πιστεύομεν, καὶ οὐκ ἀν ποτε (41) πλανηθῆσθαι. Ἐάν δὲ τις, θεῖκῶς τὰ παρὰ τοῦ Λόγου γινόμενα βλέπων, ἀρνήσηται τὸ σῶμα, ή καὶ τὰ τοῦ σώματος ίδια βλέπων, ἀρνήσηται τὴν τοῦ Λόγου (42) ἐνταρκον παρουσίαν, ή ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ περὶ τοῦ Λόγου φρονήσῃ (43), διτοιοῦτος, ὡς μὲν Ἰουδαϊκὸς κάπτης μίσγων τὸν οἶνον οὔδατι, σκάνδαλον νομίσει (44) τὸν σταυρὸν, ὡς δὲ Ἐλλῆν,

³³ I Joan. iii, 5. ³⁴ Isa. i, 22.

(33) Felc. 2 et editio Commeliniana, τῆς ἀμαρτίας, mendose.

(34) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Alii autem et editi, ὑπάρχουσα.

(35) Sic primus codex Regius et Seguerianus. At ceteri et editi, ἀποχρίνασθαι.

(36) Sic primus codex Regius, Seguerianus, Goblerianus et Felckmanni primus. At Felck. 5 et Regius secundus, οὗτος ἔβασταξε. Ceteri et editi, οὗτος ἔβασταξε.

(37) Felckm. 2 et editio Commeliniana, ὥρα. Ceteri mss., ὥρα, ut et legit Naunius. Ibidem uteisque Regius et Seguerianus, διτὶ δοῦ Θεοῦ. In aliis et editis δὲ deest.

(38) Hic locus citatur in synodo vi, oecumenica, actione 15, in epistola Agathonis papae, p. 655, ubi in Latino textu ita habetur: *Sanctus vero Athanasius adaeque Christi confessor in libro tertio adversus Arianos, etc. In Graeco autem, ὁ ἀγιος δὲ Ἀθανάσιος ὅμοιος δὲ διδολογητῆς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ τετάρτῳ λόγῳ κατὰ Ἀρειανῶν, etc.*

(39) Sic Regius primus et Seguerianus. At Regius secundus, synodus vi, τεθεοποιήμεθα. Alii et editi, θεοποιούμεθα.

(40) Hæc citat Cyrillus in Defensione anathema-

A catum in eo non est³¹. Quæ cum ita sint, nullus certe locus hæretico relinquitur hoc modo obtrectandi: Quare caro quæ natura mortalis est reviviscit? Quod si reviviscit, cur non iterum esurit et sitit, et patitur, mortalisque manet cum ex terra sit facta? Quomodo vero quod illi naturale est ab ea discessit? Tunc enim caro ad hujusmodi nugacem hæreticum posset respondere: Ego quidem ex terra sum secundum naturam mortalis, sed postea Verbi caro facta sum, quod meas affectiones, tametsi earum expers, portavit, bisque ipsa libera effecta sum, nec jam deinceps illis servio ob Dominum qui me ab iisdem liberavit. Nam si me reprehendis quod a naturali corruptione fuerim liberata: vide ne etiam reprehendas, quod Dei Verbum meam servitutis formam acceperit. Ut enim Dominus, induito corpore, homo est factus; ita nos homines per Verbi carnem assumpti, divini ab eo efficiuntur, æternæque vite hæredes in posterum sumus.

B B τοῦτον τὸν ἐλευθερώσαντά με Κύριον ἀπὸ τούτων. Εἰ γάρ ἔγκαλεῖς, διτὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀπτλάγην φθορᾶς, δρα (37) μὴ ἔγκαλέσης, διτὶ δοῦ Θεοῦ Λόγος τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας ἐλαβε μορφήν (38). Ὡς γάρ Κύριος, ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα, γέγονεν ἀνθρωπός, οὗτος ἡμεῖς οἱ ἀνθρώποι παρὰ τοῦ Λόγου τε θεοποιούμεθα (39) προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν ζωὴν αἰώνιον κληρονομοῦμεν.

C C 35. Hæc primum expendere necesse fuit, ut si Dominum viderimus, sui corporis instrumento, aliquid divine agentem aut dicentem, meminerimus eum cum Deus sit, ista efficere. Si vero rursus eundem viderimus humano more loqui et pati, non ignoremus illum, carne induita, factum esse hominem, sicut illa et agere et loqui. Si enim quod utriusque proprium est perceperimus, et utraque ab uno agi consideraverimus et intellexerimus, recta profecto erit fides nostra, nec unquam futurum est ut erremus. At si quis, his quæ a Verbo divine sunt conspectis, ejus corpus negaverit: vel si ea quæ corporis propria sunt intuitus,

464 corporeum Verbi adventum ausus fuerit iniiciari, aut ex humanis gestis abjecte de Verbo senserit, isti non secus ac Judaico cauponii, vinum cum aqua miscenti³², crux scandalum erit, idemque gen-

tismi xi, in concilio Ephesino, p. 879, habenturque Latine in concilio Latranensi sub Martino I, p. 301. Ibidem uteque Regius et Seguerianus, προεξητάσαμεν, ut et legit interpres apud concilium Lateranens.; nam sic habet: *Huc ante necessario exanimavimus. Alii autem et editio Commeliniana, προεξητάσαμεν. Item ibidem Cyrillus, ὡς δὲ ὄργανον... πράττοντά ή λέγοντα. Concil. Lateran. legit quoque ὡς: habet enim, eum tanquam per organum proprium corpus, etc. Mox post ἐργάζεται, desinit hic locus apud Cyrillum.*

(41) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At ali et editi, καὶ οὗτος. Ibidem post πλανηθῆσθαι, desinit hic locus in synodo vi, et in concilio Lateranensi. Mox Regius primus et Seguerianus, γινόμενα βλέπων. Ceteri et editi, γενόμενα βλέπων. (42) Regius primus et Seguerianus, ή τὴν τοῦ Λόγου. In aliis et editis deest ή. Mox Reg. 1 Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ή ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων. Alii et editi, ή καὶ ἐκ τῶν, etc.

(43) Regius primus codex et Seguerianus, φρονήσει. Alii et editi, φρονήσῃ. Ceteri et editi, νομίσει. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ὡς δὲ Ἐλλῆν μωρόν. Alii et editi, ὡς δὲ

tibi similis, prædicationem stultitiam esse censemus⁴³; quod jam Dei hostibus Arianis accidit, qui nimis ob humanos Salvatoris actus, creatum eum esse arbitrati sunt. Quidni igitur etiam ob divina illius opera, ejus corporis procreationem negaverint seque deinceps Manichæis adjunixerint? Verum vel saltem sero illi quidem discant Verbum carnem esse factum: nos autem fidei scopum retinentes, agnoscamus eorum, quæ male illi intelligunt, rectam esse significationem. Nam hæc dicta, *Pater diligit Filium et omnia dedit in manu ejus*⁴⁴; et, *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*⁴⁵; et, *Non possum ego a meipso facere quidquam, sed sicut audio, judico*⁴⁶, aliaque id genus nequaquam demonstrant Filium aliquando ista non habuisse⁴⁷. Qui enim sieri possit, ut ea quæ Pater habet, ille non semper habuerit, qui solus natura Verbum et Sapientia Patris est: cujus item hæc sunt verba: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*⁴⁸; et, *quæ mea sunt, Patris etiam sunt*⁴⁹? Si enim quæ Patris sunt, sunt quoque Filii, hæcque semper Pater habet, perspicuum sane est, ea quæ Filius habet, cum eadem sint Patris, semper in illo esse. Non igitur ista commemorabat, quasi ea aliquando non habuerit: sed quod Filius, qui ea quæ habet, semper habet, ipsa a Patre habet.

36. Ne quis enim Filium omnia quæ habet Pater, habere intelligens, ex summa illa similitudine, quæ absque ulla est differentia, et ex identitate, ut hoc verbo utar, eorum quæ habet, eo impietatis cum Sabellio errans deveniret, ut ipsum esse Patrem arbitretur: idcirco his est usus vocibus, *Data est mihi*⁵⁰, *acepsi*⁵¹, *tradita sunt mihi*⁵², ut id solum ostenderet, se videlicet Patrem non esse, sed Patris Verbum æternumque esse Filium, qui ob suam quidem cum Patre similitudinem semper habet quæ ab eo habet; quia vero Filius idem ipse est, idcirco ex Patre habet quæ semper habet. Quod enim hæc verba, *data est*, *tradita sunt*, aliaque similia, Filii divinitatem non minuant, sed potius eum vere Filium esse argumento sint, ex iisdem illis vocabulis licet discere. Nam si omnia illi tradita sunt, primum

⁴³ I Cor. i, 23. ⁴⁴ Joan. iii, 35. ⁴⁵ Matth. xi, 27. ⁴⁶ Joan. v, 30. ⁴⁷ Joan. xvi, 15. ⁴⁸ Joan. xvii, 10. ⁴⁹ Matth. xxviii, 18. ⁵⁰ Joan. x, 18. ⁵¹ Matth. xi, 27.

*Ελλην ὁ μωρίαν. *Mox Regius primus et Seguerianus, Αρειομάνται πεπόνθασι.*

(45) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi omittunt τὸν Λόγον. *Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ λοιπὸν καὶ Μανιχαῖος.* Cæteri et editi, καὶ λοιπὸν Μανιχαῖος.

(46) Regius primus et Seguerianus, ἐκεῖνοι καὶ δὲ ποτε. Alii et editi, ἐκεῖνοι μὲν καὶ δὲ ποτε.

(47) Seguer. Basil. Gobler. et Felckm. 1, ἐπιγνώσκομεν. Cæteri et editi, ἐπιγνώσκωμεν. *Mox Basil. Gobler. et Felckm. 1, ὅρθην ἔχοντες.*

(48) Sic Regius primus, Seguerianus et Græcus Scriptoræ textus. Alii vero et editi, οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποτεν οὐδέν. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, ταῦτα δείχνουσι. Cæteri et editi, ταῦτα δείχνουσι.

(49) Vide supra, p. 82.

μωρίαν τὴν τήγησεται: τὸ κήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάρχοι Ἀρειανοὶ πεπόνθασι. Τὰ γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ Σωτῆρος ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα. Οὐκοῦν ἔσει καὶ τὸ θεῖκα βλέποντας αὐτοὺς Ἑργα τοῦ Λόγου (45), ἀρνήσασθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν, καὶ λοιπὸν καὶ Μανιχαῖοις ἐκεῖνοις συγκαταριθμεῖν. Άλλοι ἐκεῖνοι μὲν καὶ δὲ ποτε (46) μανθανέτωσαν, οἵτι οἱ Λόγοι σάρξ ἐγένετο: ήμεῖς δὲ, τὸν σκοπὸν τῆς πίστεως ἔχοντες. ἐπιγνώσκωμεν (47) ἀδιανοοῦνται οὗτοι κακῶς, ὅρθην ἔχοντα τὴν διάνοιαν. Τὸ γὰρ, *Ο Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ, πάρτα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ τῷ, Πάρτα μητὶ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μον' καὶ τῷ, Οὐ δύναμαι ἐτρώ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέπερ* (48). ἀλλὰ καθὼς ἀκούων, χρίων καὶ οἷς τοιαῦτα ἔστι ρήτα, οὐ τὸ μή ἐσχηκέναι ποτὲ τὸν Γίδην ταῦτα δείχνουσι. Πῶς γάρ δὲ ἔχει οἱ Πατήρ, οὐκ εἰχεν ἀδίως οἱ μόνοι κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρός Λόγος καὶ Σοφία, οἱ (50) καὶ λέγων· *Πάρτα οἷς ἔχει οἱ Πατήρ, ἐμὰ δέστι· καὶ, τὰ ἐμὰ τοῦ Πατρός οὖστιν;* Εἰ γὰρ τὰ τοῦ Πατρός τοῦ Γίδου οὖστιν, δὲ δὲ ταῦτα ἔχει οἱ Πατήρ, δῆλον (51) οἵτι δὲ ἔχει οἱ Γίδης, ταῦτα δηντα τοῦ Πατρός, άτι οὖστιν ἐν αὐτῷ. Οὐ διὰ τὸ μή ἐσχηκέναι οὖν ποτὲ ταῦτα ἐλεγεν· ἀλλ' οἱ ἔχων ἀδίως οἱ Γίδης δὲ ἔχει (52), παρὰ τοῦ Πατρός ἔχει.

36. Ινα γὰρ μή τις, βλέπων τὸν Γίδην ἔχοντα πάντα οἷς ἔχει οἱ Πατήρ, ἐκ τῆς ἀπαραλλάκτου δμοιότητος καὶ ταυτότητος (53) ὃν ἔχει, πλανηθεῖς κατὰ Σαβέλλιον ἀτεβήσῃ, νομίσας αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο τὸ, ἐδόθη, μοι, καὶ τὸ, ἔλασον, καὶ τὸ, παρεδόθη (54) μοι, εἰρηκεν ὑπὲρ τοῦ μόνου δεῖξαι οἵτι οὐκ οὖστιν αὐτὸς οἱ Πατήρ, ἀλλὰ τοῦ Πατρός οἱ Λόγος, καὶ οἱ ἀδίως Γίδης οὖστι, διὰ μὲν τὴν δμοιότητα τοῦ Πατρός ἔχων ἀδίως ἄπερ ἔχει παρ' αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ εἶναι αὐτὸν Γίδην (55), ἐκ τοῦ Πατρός ἔχει ἄπερ ἀδίως ἔχει. "Οτι γὰρ τὸ, ἐδόθη, καὶ τὸ, παρεδόθη, καὶ τὰ δμοις τούτοις, οὐκ ἐλαττοῖ τὴν θεότητα τοῦ Γίδου, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείχνουσιν αὐτὸν ἀληθῶς Γίδην, ἔξεστι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ρήτων (56) καταταμαθεῖν. Εἰ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη· πρώτον μὲν ἀλλοὶ οὖστι τῶν πάντων, ὃν παρέλασεν· ἐπειτα, πάν-

(50) Sic Reg. 1 Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In aliis autem et editis deest δ.

(51) S e Basil. Reg. 2, Gobler. Felckm. 1 et 5. At alii et editio Commenliniana, δῆλονότι.

(52) Goblerianus et Felckmanni primus mendo- se, οἵτι ἔχων ἀδίως οἱ Θεοὶ, ητούν οἱ Γίδης δὲ ἔχει, ut forte etiam legit Naunius, cuius hanc est versio, *seit quæ possidet ut Deus, et postulat ut Filius.* Ibidem Reg. 1 Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ινα γὰρ μή τις. Cæteri et editi, Ινα οὖν μή τις.

(53) Regius primus et Seguerianus omittunt καὶ ταυτότητος.

(54) S e primus codex Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ παρεδόθη.

(55) Sic Regius primus et Seguerianus. Cæteri vero et editi, εἶναι τὸν Γίδην. *Mox Regius uterque. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἀπερ ἀδίως ἔχει.* Ati et editio Commenliniana, ἀπερ ἀδίως ἔχει.

(56) Basiliensis, τῶν ρημάτων.

των ὀν κληρονόμος, μόνος ὁ Γιός ἐστι καὶ (57) τὸς εἰς τοῦ Πατρός. Εἰ γάρ εἰς ἣν τῶν πάντων, οὐ πάντων ἡν αὐτὸς κληρονόμος· ἀλλὰ καὶ ἔκειτος ἐλέξιμον, ὡς ἤθελε καὶ ἐδίδου ὁ Πατήρ. Νῦν δὲ, πάντα λαμβάνων αὐτὸς, ἀλλος ἐστὶ τῶν πάντων καὶ μόνος τὸς τοῦ Πατρός. "Οτι δὲ πάλιν τὸ, ἐδόθη, καὶ, παρεδόθη (58), οὐ τὸ ποτε μὴ ἔχειν αὐτὸν δεῖκνυσι, δυνατὸν ἐκ τοῦ ὅμοιού φησοῦ καὶ περὶ πάντων συνιδεῖν τὸ τοιοῦτον. Φησὶ γάρ αὐτὸς ὁ Σωτήρ· Ὅσπερ δὲ Πατήρ ζωὴν ἔχει ἐτέλετῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐτέλετῷ (59). Ἐκ μὲν γάρ τοῦ λέγειν, δέδωκε, σημανεῖς ἔκειτον μὴ εἰναι τὸν Πατέρα· ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὕτως, δεῖκνυσι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ φυσικὴν ὀμοιότητα καὶ ιδίωτητα. Εἰ μὲν δὲν ἡν ποτε ὅτε οὐκ εἶχεν ὁ Πατήρ, δῆλον, διτι καὶ ὁ Υἱὸς ἡν ὅτε οὐκ εἶχεν. Ό; (60) γάρ ὁ Πατήρ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει. Εἰ δὲ ἀτεθέεις μὲν τοῦτο λέγειν, εὔσεβες δὲ μᾶλλον ἐστιν εἰπεῖν, διτι δεῖ ἔχεις ὁ Πατήρ· πῶς οὐκ ἀτοπον τοῦ Υἱοῦ λέγοντος, διτι, ὡς ὁ Πατήρ ἔχει, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει, τούτους λέγειν μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ἀλλως ἔχειν; Μᾶλλον οὖν ὁ Λόγος πιστός ἐστι, καὶ πάντα, ἀλλέγει εἰληφέναι, δεῖ ἔχων, αὐτὸς ἔχει (61) παρὰ τοῦ Πατρός καὶ ὁ μὲν Πατήρ οὐ παρὰ τίνος, δὲ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει. Ό; γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπανύγασματος, εἰ αὐτὸν τὸ ἀπανύγασμα λέγοις· Πάντα τόπον δέδωκε μοι τὸ φῶς φωτίζειν καὶ οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ φωτίζω, ἀλλ' ὡς τὸ φῶς βούλεται τοῦτο δὲ λέγον (62), οὐ τὸ ποτε μὴ ἔχειν ἔκειτο δεῖκνυσιν, ἀλλ' διτι τοῦ φωτὸς θεῖον εἴμι, καὶ τὰ ἔκεινου πάντα ἡμάτιον ἐστιν. Οὕτως καὶ πλέον (63) ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν ἔχεστι. Καὶ γάρ πάντα δεῖδωκάς δὲ Πατήρ τῷ Υἱῷ, πάντα πάλιν δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ ἔχει· καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν δὲ Πατήρ αὐτὸς ἔχει (64). Ή γάρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς θεότης ἐστι· καὶ οὕτως δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ τῶν πάντων τὴν πρόνοιαν ποιεῖται.

Filio habet. Filio item habente, eadem quoque Pater ait ita Pater in Filio res omnes providentia gerit et administrat.

37. Τῶν μὲν οὖν τοιούτων φήτων τοιούτος δὲ νοῦς· περὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων λεγομένων περὶ τοῦ (65) Σωτῆρος, καὶ ταῦτα πάλιν εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει. Διτι τοῦτο γάρ καὶ (66) προεξητάσαμεν τὰ τοιαῦτα, Ινα, ἐδὲ ἀκούσωμεν ἐπερωτῶντος αὐτοῦ, ποῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ διτι εἰς τὰ μέρη Καισαρείας ἐλθὼν

³ Joan. v, 26. ⁴ Joan. xi, 54.

(57) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I. At alii et editi, κληρονόμος αὐτὸς ὁ Υἱὸς, ἐστι καὶ, etc.

(58) Basiliensis omittit καὶ παρεδόθη.

(59) Hæc verba, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἔκειτῷ, desunt in Reg. I et Seguer. Ibidem Basiliensis, ἐκ μὲν τοῦ λέγειν. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, σημανεῖς ἔκειτον. Alii et editi, σημανεῖς αὐτὸν.

(60) Basiliensis, Ωσπερ. Cæteri et editio Commeiliana, δέ. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀτεθέεις τοῦτο λέγειν, omiso μέν. Ibidem Regius primus, ἀτεθέεις δὲ μᾶλλον ἐστιν εἰπεῖν, διτι μὴ δεῖ ἔχει, sed μὴ habeat secunda manu.

(61) Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I, αὐτὸς ἔχει. Alii et editi, ταῦτα ἔχει.

A sequitur eum aliud esse ab omnibus quæ accepit. Deinde, cum omnium sit hæres, certe solus ipse quoque, Filius et proprius est Patris secundum naturam. Si enim e numero omnium esset, non omnium profecto esset hæres: sed quilibet etiam accepisset, uti voluisse ac dedisset Pater. Quapropter cum omnia ipse accipiat, alias utique est ab omnibus, solusque est proprius Patris. Quod vero his verbis data est, et, tradita sunt, non significetur eum his aliquando caruisse, ex simili loco perspicere ceteraque inde licet intelligere. 465 Ait nempe Salvator ipse: Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso². Nam cum dicit, dedit, se non esse Patrem declarat: particula autem, sic, utitur, ut naturalem Filii cum Patre similitudinem et proprietatem significet. Si igitur sicut aliquando cum Pater non haberet ea quæ habet: nullum dubium est quin etiam fuerit aliquando Filius, cum illa non haberet. Nam ut Pater habet, ita et Filius. Verum si id impium dictu est, e contrario autem pium est affirmare, semper Patrem habuisse, an non per absurdum est, Filio assenerante quemadmodum Pater habet ita et Filium habere, illos nihilominus contendere non ita sed aliter habere? Utique Verbum magis fide dignum est, proindeque omnia quæ se a Patre accepisse testatur, ea semper habens, a Patre habet. Porro Pater illa a nomine habet, sed Filius habet a Patre. Nam ut splendor exempli utar, si ipse splendor ita loqueretur: Omnen locum mihi lux ad illuminandum dedit, neque ex meipso illumino, sed ut luci placet: sane hisce verbis non indicaret se aliquando non habuisse, sed potius ea esset sententia: Ego lucis sum proprius, ejusque omnia mea sunt. Idem similiter et multo magis de Filio intelligendum est. Omnia enim Pater Filio dedit, et rursus idem Pater omnia in habet. Siquidem Filii divinitas, Patris est divinitas, D

37. Hæc igitur est illorum verborum sententia. Quæ pariter de Salvatore humano more dicuntur, eorum quoque pia est significatio. Idcirco enim illa prius examinare visum est, ut, si Dominum interrogantem audierimus, ubi Lazarus jaceat³: et cum, ubi in partes Cæsareæ venit percunctatur, Quem me

(62) Regius primus, λέγων. Cæteri et editi, λέγων. Ibidem Seguer. Reg. I, prima manu, μὴ ἔχειν ἔκειτο δεῖκνυσι. Regius secundus, μὴ ἔχειν ἔκειτο δεῖκνυσι. Alii et editi, μὴ ἔχειν ἔκειτο δεῖκνυσι.

(63) Καὶ πλέον deest in Basiliensi. Mox Regius primus et Seguerianus, πάντα δέδωκάν. Alii et editi, πάντα δέδωκάν.

(64) Sic Reg. I et Seguer. Gobler. et Felckm. I. At in editione Commel. et in Felckm. 2 desunt hæc verba, καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν δὲ Πατήρ αὐτὸς ἔχει.

(65) Felckm. 3. παρὰ τοῦ, etc. Ibidem καὶ abest a Gobleriano et Felckman. primo.

(66) Καὶ deest in Gobleriano et Felckman. primo. Ibidem Regius primus et Seguerianus, προεξητάσαμεν. Cæteri et editi, προεξητήσαμεν.

nomines esse dicunt? et, *Quot panes habetis?* et
Quid rultis ut faciam vobis? ex his quæ explicavimus, ista etiam recte possimus intelligere, minimeque, ut Dei hostes Ariani, scandalum patiamur. Itaque primum ab impiis sentientibus requirendum est, unde nam eum ignorare arbitrentur? Nec eom eum, qui interrogat, necesse est ignorare de quibus interrogat: verum licet etiam scientem de his quæ cognoscit sciscitari. Certe ipse Joannes Christum interrogantem, *Quot panes habetis*, non nescientem sed scientem agnoscit, hinc enim ait: *Hoc autem dicebat tentans Philippum: ipse enim sciebat quid esset facturus*. Quod si noverat quid saceret, non igitur nesciens sed sciens interrogabat. Hoc autem ex loco alia possumus intelligere. Nec enim ignorans Dominus interrogabat, ubinam jaceret Lazarus, neque, quem ipsum homines dicerent, sed hoc ipsum quod interrogabat cognoscens, sciensque quid esset facturus: atque ita facilime **466** acutum illorum sophisma diluitur. Quod si in eo, quod interrogare dicitur, velint insistere, audiant nullam in divinitate ignorantiam esse, sed proprium esse carnis ignorare, uti dictum est. Quod quidem verum esse compieres, si observes quo pacto Dominus qui interrogavit ubi jaceret Lazarus, ipse non praesens sed procul absens dixerit Lazarum mortuum esse, quove in loco mortuus esset. Et vero ille ipse, quem ignorantum esse existimant, is est qui cogitationes prae-noscit discipulorum, et quæ in singulorum corde geruntur, quidque sit in homine accurate novit: et quod majus est, solus ipse Patrem cognoscit et dicit: *Ego in Patre, et Pater in me est*.

38. Itaque omnibus perspicuum est ignorationem ad carnem pertinere, ipsum autem Verbum, quatenus Verbum est, omnia prius etiani quam orientur cognoscere. Nec enim eo quod homo factus sit, Deus esse desiit : neque quia Deus est, id quod humanum est fugit : absit ; sed potius Deus cum esset, carnem assumens, et cum esset in carne, carne in ipsam

⁸ Matth. xvi, 13. ⁹ Marc. vi, 58. ¹⁰ Matth. xx,

(67) Sic uteque Regius et Seguerianus. At Goblerianus et Felckmanni primus, ἐρωτῶντος αὐτούς, πῶν Λάζαρος κείται, καὶ πυνθανομένου. Alii et editi, καὶ πυνθανομένου διαν εἰς τὰ μέρη Καισαρεῖας ἐθήπ. Ibidem uteque Reg. Seguer. Anglic. et Basil., τίνα με λέγουσιν. Gobler. et Felckm. I., τίνα αὐτὸν λέγουσιν. Cæteri et editio Cominelliana, τίνα λέγουσιν.

(68) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1.
In aliis autem et editione Commel. oꝫ deest.

(69) Regius primus et Seguerianus, ἐπερωτᾶν.
Alii et editi, ἐρωτῶν. Ibidem Regius primus et Seguerianus. Αὐτέλει καὶ ὁ Ἰωάννης. Basiliensis, ἀμέλει ὁ Ἰωάννης. Goblerianus et Felckmanni primus, ἀμέλει καὶ Ἰωάννης. Alii et editi, Αὐτέλει Ἰωάννης. Ibidem Regius primus, ἐπερωτῶν τὸν Κύριον.

(70) Regius primus et Seguerianus, ἐπερώτα. Illeidem Goblerianus et Felckmanni primus, ἀπὸ δῆ τούτου.

(76) Regius primus et Seguerianus, ἐρωτά Κύριος. Μοξ ίδιμ λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι. ίδιμ
ιδιμ et Goblerianus et Felckmanni primus, ἐπιφύτα. Αλιοι et editi, ἐπερωτά. ίδιμ hæc verba,

πυνθάνεται (67), Τίτα με λέγοντος οι ἄνθρωποι εἶται· καὶ, Πόσους ἔχετε ἀρτους· καὶ, Τι θέλετε ίτα ποιήσω ώμην· γινώσκωμεν ἐκ τῶν προειρημένων τὴν δρῆσιν τῶν φητῶν διάνοιαν, καὶ μή σκανδαλιζώμεθα κατὰ τοὺς χριστομάχους Ἀρειανούς. Πρῶτον μὲν οὖν (68) τοῖς ἀσεβοῦσι τοῦτο φητέον, πόδεν νομίζουσιν ἀγνοεῖν αὐτὸν; Οὐ γάρ ὁ ἐπερωτῶν πάντως καὶ ἀγνοῶν ἐπερωτᾷ· ἀλλὰ ἔξεστι τὸν εἰδότα καὶ ἔρωτῶν (69), περὶ ὧν ἐπίσταται. Ἀμέλει καὶ δὲ Ἰωάννης ἐπερωτῶντα τὸν Χριστὸν, Πόσους ἀρτοὺς ἔχετε, οἵδε μὴ ἀγνοοῦντα, ἀλλὰ γινώσκοντα· φησι γάρ, Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράων τὸν Φιλίππον· αὐτὸς γάρ ήδει, τὸ δεῖμελλε ποιεῖν. Εἰ δὲ ήδει ὅπερ ἐποίει, οὐκ ἄρα ἀγνοῶν, ἀλλὰ γινώσκων ἐπερωτᾷ (70). Ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ δομοια νοεῖν ἔξεστιν, ὅτι, δταν ἐρωτᾷ δέ **Κύριος** (71), οὐκ ἀγνοῶν, ποῦ Λάζαρος κεῖται, οὐδὲ τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἰναι οἱ ἄνθρωποι, ἐπερωτᾷ, ἀλλὰ γινώσκων ὅπερ ἡρώτα αὐτὸς, εἰδὼς τι μέλλει ποιεῖν· καὶ ταχέως μὲν αὐτῶν οὕτω τὸ σοφὸν ἐκβάλλεται. Ἄν δὲ φιλονεικῶσιν (72) ἔτι διὰ τὸ ἐπερωτᾶν, ἀκούετωσαν, ὅτι ἐν μὲν τῇ θεότητι οὐκ ἔστιν ἀγνοια, τῆς δὲ σαρκὸς ἰδίουν ἔστι τὸ ἀγνοεῖν, καθάπερ εἰργται. Καὶ δτι τοῦτο ἀληθές ἔστιν, ὅρα πῶς ὁ **Κύριος** (73) δὲ πυνθανόμενος, ποῦ Λάζαρος κεῖται, αὐτὸς εἶπε μὴ παρών, ἀλλὰ καὶ μαρχρὸν ὧν, Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ποῦ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ κατ' αὐτὸὺς νομιζόμενος ἀγνοεῖν, αὐτὸς ἔστιν δὲ τοὺς διαιλογισμοὺς τῶν μαθητῶν προγινώσκων, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, καὶ τὸ ἔστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ τό γε μεῖζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν Πατέρα, καὶ λέγει· Ἐγώ ἐν τῷ Πατέρι, καὶ δὲ Πατήρ (74) ἐν ἐμοί.

38. Ούκοῦν παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν, διὰ τῆς μὲν σαρκός ἐστι τὸ ἀγνωστόν, αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος, οὐδὲ Λόγος ἐστι, τὰ πάντα καὶ πρὶν γενέσεως γινώσκει. Οὐδὲ γάρ (75), ἐπειδὴ γέγονεν ἀνθρώπος, πέπαυται τοῦ εἰναι Θεός οὐδὲ, ἐπειδὴ Θεός ἐστι, φαύγει τὸ ἀνθρώπινον· μή γένοιτο! ἀλλὰ μᾶλλον Θεός ὁν, προσελάμβανες (76) τὴν σάρκα, καὶ ἐν σαρκὶ ὅν ἐθεοποίει τὴν

ἀλλὰ γινόσκων ὅπερ τράπα αὐτός, habent Reg. 1,
Seguer. Gobler. et Felckm. 1 et 5, Basil. Anglican.
eaque legit Nannius. At in aliis et editione Commel.
desiderantur. Goblerianus et Felckmannii primus
omittunt ibidem ἄποτα.

(72) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii autem et editi. Αὐτὸς καὶ φιλονεκῶσιν.

(73) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In aliis et editis δε οὐδεῖται. Ibidem Goblerianus et Felckmanni primus, Λάζαρος καλεῖται, μαρχρὸν ὄντης. Regius primus et Seguerianus ibidem, ἀλλὰ καὶ μαρχρὸν ὄν. Alii et editi, ἀλλὰ μαρχρὸν ἀπόν. Mox, Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ὁ δὲ κατὰ αὐτούς. Cæteri et editio Commeliniana, Ὁ δὲ κατὰ τοὺς

(74) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Gobler. et
Felicm. f. Alii et editio Commeliniana, καὶ πατρῷον.
Illidem Regius primus et Seguerianus, πάντες τῷ δῆ-
λῳ ἔστιν. Cæteri et editi, παντες τοῦτο δῆλον ἔστιν.

(75) Regius primus et Seguerianus, Οὐ γάρ.
(76) Regius primus et Seguerianus, προσλαμβάνεται. Ibidem Felicem, 2 et editio Commenlianiana omittunt καὶ ἐν σαρκὶ ὡς ἑθεοπολεῖ τὴν σάρκα.

σάρκα. Καὶ γάρ ὥσπερ ἐν αὐτῇ ἐπυνθάνετο, οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τὸν νεκρὸν ἤγειρε· καὶ πᾶσιν ἔδειξεν, δὲς ὁ νεκρὸς (77) ζωοποιῶν καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακαλούμενος, πολλῷ μᾶλλον τὰ χρυπτὰ πάντων ἐπιγνώσκει, καὶ ἐγίνωσκε ποῦ κεῖται Λάζαρος· ἀλλ' ἐπυνθάνετο· ἐποιεῖς γάρ (78) καὶ τοῦτο ὁ πανάγιος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομείνας, ἵνα καὶ οὕτω τὴν ἀγνοιαν ἡμῶν βαστάξῃς, χαρίσῃς τις γνώσκειν τὸν μόνον ἑαυτοῦ ἀληθινὸν Πατέρα, καὶ ταῦτα τὸν δι' ἡμᾶς (79) ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀποστάλεντα, ἃς μείζων οὐκ ἀν γένετο χάρις. "Οταν τοῖνυν καὶ περὶ ὧν προφασίζονται βρήτων λέγη ὁ Σωτῆρ, Ἐδόθη μοι ἐξουσία, καὶ, Δόξασθός σου τὸν Ιησού, λέγη τε ὁ Πέτρος, Ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, τῇ αὐτῇ διανοὶ ταῦτα πάντα γινώσκομεν (80), δὲς ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σῶμα ταῦτα πάντα λέγει. Οὐ γάρ χρείαν ἔχων, δικαὶς αὐτὸς ὡς εἰληφών λέγεται (81) ἀπερ ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνως: ἵνα πάλιν, ὡς τοῦ Κυρίου λαβόντος, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν ἀναπαυομένης τῆς δόσεως, βεβαία τὸ χάρις διαμείνῃ (82). "Ανθρωπὸς μὲν γάρ μόνος λαμβάνων δυνατὸν ἔχει· καὶ τὸ ἀφαιρεθῆναι· καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἐδείχθη· λαβὼν γάρ ἀπώλεσεν. "Ινα δὲ ἀναγαρέτος τὸ χάρις γένηται, καὶ βεβαία φυλαχθῆ τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο αὐτὸς ιδοτοίται τὴν δόσιν, καὶ λέγει ἐξουσίαν εἰληφέναι, ὡς ἀνθρωπὸς, ἢν δεῖ ἔχει ὡς Θεός· καὶ λέγει, Δόξασθός με, δὲς δλλοὺς δοξάζων, ἵνα δεῖξῃ, δὲς σάρκα χρῆσονταν ἔχει τούτων (83). Διὸ κάκενης λαβούσης, ἐπειδὴ τὸ λαδοῦσα ἐν αὐτῷ ἔστι, καὶ προσλαβῶν αὐτὴν ἀνθρωπὸς γέγονεν, ὡς αὐτὸς εἰληφὼς λέγεται.

39. Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἰρηται, οὐ γέγονεν ἀνθρωπὸς ὁ Λόγος, ἐστω τοῦ Λόγου καθ' ὑμᾶς (84) τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ χρῆσεν δόξης, καὶ τὸ ἀγνοεῖν (85). εἰ δὲ γέγονεν ἀνθρωπὸς γέγονες γάρ· ἀνθρώπου δὲ ἔστι τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ χρῆσεν, καὶ τὸ ἀγνοεῖν· διὰ τὸ τὸν διδόντα ὡς λαμβάνοντα νομίζομεν, καὶ τὸν δλλοὺς χορηγοῦντα χρείαν ἔχειν ὑπονοοῦμεν, καὶ τὸν μὲν Λόγον διαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ Πατέρος, ὡς ἀτελῆ καὶ χρείαν ἔχοντα, τὴν δὲ ἀνθρωπότητα τῆς χάριτος ἐρημοῦμεν; Εἰ γάρ αὐτὸς ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἔστι, διὸ ἔστιν τὸ λαδῶν καὶ δοξασθεῖς, καὶ εἰ ἔκεινος (86) κατὰ τὴν θεότητά ἔστιν ὁ ἀγιασθεῖς καὶ ἀναστὰς, ποιὰ τοῖς ἀνθρώποις ἔστιν ἐπίς; Μένουσι γάρ, D

¹⁰ Matth. xxviii, 18. ¹¹ Joan. xvii, 1.

(77) Seguerianus, ὁ νεκρός, mendose. Mox idem et Seguer. Gobler. et Felckm. I, πάντων γινώσκει. Alii et editi, πάντων ἐπιγνώσκει.

(78) Uterque Regius et Segueriadus, ἐποιεῖς γάρ. Alii et editi, ἐποιεῖ δέ.

(79) Sic Regius primus et Seguerianus. Cæteri vero et editi, ἀληθινὸν αὐτοῦ Πατέρα, καὶ αὐτὸν δι' ἡμᾶς. Mox editio Commeliniana, πάντων ἀποσταλέντων, mendose. Ibidem Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I, ἃς μείζων. Alii et editi, ἃς τις μείζων.

(80) Regius primus et Seguerianus, γινώσκωμεν. Idem mox, διὰ τὸ σῶμα πάντα λαλεῖ. Goblerianus et Felckmanni primus habent item λαλεῖ.

(81) Sic uterque Reg. Basil. Anglie. Gobler. et Felckm. I. At editio Commeliniana, λέγηται. Mox

A divinam reddidit. Nam quemadmodum in ipsa interrogabat: ita in eadem mortuum excitavit, omnibusque aperte indicavit eum qui mortuis vitam et animam restituit, multo magis res omnes occultas optimie nosse. Sciebat igitur ubi jacret Lazarus, sed tamen sciscitus est. Id autem fecit sanctissimum Dei Verbum, quod omnia nostri causa sustinuit, cum ut hoc modo nostram ignorantiam portans, nobis solius veri sui Patris cognitionem impertiret, tum ut nos doceret seipsum propter nos ad omnium salutem missum esse, qua gratia nulla certe major possit esse. Illa igitur Salvatoris verba quae Ariani objiciunt, *Data est mihi potestas*¹⁰, et *Glorifica Filium tuum*¹¹, ut et hunc Petri locum, *Data est illi potestas*, eadem prorsus ratione explicari. Dicimus nempe ista omnia propter corpus eum humano more loqui. Nam licet nulla re indigere, accepisse tamen dicitur quæ ut homo accepit, ut nimirum tanquam Domino accipiente, et dono in ipso considerante, stabilis gratia permaneret. Purus enim homo his quæ accipit spoliari potest, ut ex Adamo clarum est, qui scilicet quæ acceperat perdidit. Quocirca ut gratia auferri non posset eamque constanter homines conservarent, proprium ille sibi vult esse collatum in nos beneficium; seque, ut hominem potestatem accepisse testatur, quam semper habet ut Deus, et ait, *Glorifica me*, qui alios glorificat, ut nimirum carnem his rebus egente se habere significaret. Unde illa accipiente, quandoquidem ipsa accipiens in eo est, qua assunpta factus est homo, idcirco quasi ipse esset qui acciperet, dicitur accipere.

39. Si igitur, ut sæpius dictum est, Verbum homo non factum est: esto secundum vos proprium Verbi accipere, gloria egere, et ignorare. Sed si Verbum 467 factum est homo, uti revera est, propriumque sit hominis accipere, egere et ignorare, cur dantem quasi accipientem cogitamus? cur illum, qui aliis necessaria suppeditat, indigere suspicamur? cur deinde Verbum a Patre ut imperfectum et egens dividimus, humanumque genus gratia privare audeamus? Enimvero si ipsum Verbum quatenus Verbum est, per se ipsum accepisset et glorificatum fuisset: si item secundum divinitatem, sanctitatem esset adeptum, ac revixisset; quæ spes, quæso, hominibus

Goblerianus et Felckmanni primus, λαβόντος, ὡς εἰς αὐτὸν.

(82) Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I, διαμείνῃ. Ibidem idem et Seguerianus, ἀνθρωπὸς μὲν γάρ μόνος, ubi alii et editio Commeliniana, μόνον.

(83) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I. At alii et editi, διὰ τοῦτο.

(84) Basiliensis, καθ' ἡμᾶς, mendose.

(85) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I. Alii vero et editio Commeliniana, καὶ τὸ ἀγνοεῖν διὰ τὸ τὸν διδόντα, etc., omissis intermediis.

(86) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii et editi, ἔστι λαμβάνων, καὶ δοξασθεῖς ἐκεῖνος, etc. At Goblerianus et Felckmanni primus omittunt, ἐκεῖνος, κατὰ τὴν θεότητά ἔστιν ὁ ἀγιασθεῖς.

posset esse? Nudi enim prosectorum, timidique et mortui, quales erant, remanerent, nullamque eorum quae Filio data sunt haberent communionem. Quid porro Verbum advenit et caro factum est? Si ut haec acciperet quae accepisse dicit: vacuum igitur his ante ea erat, omninoque futurum est ut potius ipsi corpori maximas habeat gratias, quo videlicet assumptio, ista a Patre acceperit, quae antequam in carnem advenisset, non habuit; ac proinde Verbum videbitur melius propter corpus effectum esse, quam corpus propter ipsum. Verum tota Judaica est ejusmodi sententia. At si Verbum venit ut hominum genus redimeret, atque ut sanctos illos et divinos redderet caro factum est (hujus enim gratia caro factum est): cui nondum exploratum est ea quae cum caro factum est, se accepisse testatur, non propter seipsum, sed propter carnem se accepisse significare? Siquidem gratiae per ipsum a Patre datæ ad illam pertinebant carnem, in qua ille ipse erat qui ista loquebatur. Videamus autem quænam petebat, et quæ tandem illa sunt quae se accepisse dixit, ut saltem ita illi erubescant. Gloriam igitur petebat¹³, aiebatque, *Omnia mihi tradita sunt*¹⁴: post suam item resurrectionem scilicet omnem accepisse protestatem affirmat¹⁵. Atqui antequam sibi sit, *Omnia mihi tradita sunt*, omnium erat dominus: quippe cum omnia per ipsum facta sint¹⁶, et unus esset dominus, per quem omnia¹⁷. Similiter cum gloriam postularet, dominus utique gloria et erat et est, uti Paulus testatur: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent*¹⁸. Habet sicutidem quam hujusmodi poscebat verbis: *Gloria quam habui, priusquam mundus esset, aude te*¹⁹.

40. Potestatem pariter, quam post resurrectionem accepisse dicit, habuit etiam priusquam eam acciperet, suamque ante resurrectionem. Etenim ipse per se ipsum Satanam sic increpabat, *Recede a me, Satana*²⁰; suis item discipulis potestatem adversus illum dedit²¹, cum illis reversis ait, *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem*²². Verum iterum ostenditur illud quod accepisse dicit, etiam habuisse priusquam acciperet. Siquidem demones abigebat, et quæ ligaverat Satanus, ipse solvebat, ut patet in illa Abrahæ filia²³. Peccata idem condonavit, cum paralytico et mulieri quæ ipsius unxit pedes, dixit:

¹³ Joan. xvii, 4. ¹⁴ Luc. x, 22. ¹⁵ Matth. xxviii, 18. ¹⁶ Joan. i, 3. ¹⁷ I Cor. viii, 6. ¹⁸ I Cor. ii, 8.
¹⁹ Joan. xvii, 5. ²⁰ Matth. iv, 10. ²¹ Luc. x, 19.

(87) Regius primus et Seguerianus, ἐγίνετο. Cæteri et editi, ἐγίνετο. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀπέρ λέγει εἰληφέναι· κενὸς ἦν, etc. Goblerianus item et Felekinanni primus, εἰληφέναι· κενὸς ἦν, etc. Alii et editi & λέγει εἰληφέναι· καὶ κενὸς ἦν.

(88) Regius primus et Seguerianus, τὸ φρόνημα. Ei δὲ ἵνα λυτρώσηται. Goblerianus et Felckmanni primus ibidem, λυτρώσηται τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Alii et editi, ἔστι φρόνημα. Ei δὲ ἵνα λυτρώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

(89) Sic Regius primus et Seguerianus. In aliis et editis deest γάρ. Mox Goblerianus et Felckmanni primus, ταῦτα, ἀπέρ καὶ γέγονεν, εἰληφέναι λέγει.

A ὥσπερ ἡσαν, γυμνοί, καὶ δεῖται, καὶ νεκροί, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τὰ δοθέντα τῷ Υἱῷ. Τι δὲ καὶ ἐπεδήμει, καὶ ἐγίνετο (87) σάρξ ὁ Λόγος; Εἰ μὲν ἵνα λάβῃ ταῦτα, ἀπέρ λέγει εἰληφέναι· κενὸς ἦν τούτων πρὸ τούτου, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ χάριν ὅμολογήσει μᾶλλον αὐτὸς τῷ σώματι, διτι, διτε γέγονεν εἰς αὐτὸν, τότε λαμβάνει ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρός, & μὴ εἶχε πρὸ τῆς εἰς τὴν σάρκα καθόδου. Καὶ γάρ ἐκ τούτου βελτιωθεῖς φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς διὰ τὸ σώμα. Η τὸ σώμα βελτιωθὲν δι' αὐτόν. Ἀλλὰ τοῦτο Ἰουδαϊκὸν ἔστι τὸ φρόνημα. Εἰ δὲ ἵνα λυτρώσηται (88) τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐπεδήμησεν ὁ Λόγος, καὶ ἵνα αὐτοὺς ἀγίασῃ καὶ θεοποιήσῃ, γέγονεν ὁ Λόγος αἵρετος (τούτου γάρ (89) χάριν καὶ γέγονε) τίνι λοιπὸν οὐκ ἔστι φανερὸν, διτι ταῦθι ἀπέρ εἰληφέναι λέγει, B ὅτε γέγονε σάρξ οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν σάρκα λέγει; ἐν δὲ γάρ ἦν λέγων, ταῦτης ἦν καὶ τὰ διδούμενα χαρίσματα δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Πατρός. Τίνα δὲ ἦν ἢ ἡτείτο, ιδωμεν, καὶ τίνα ἦν ὅλως (90), & Ἐλεγεν εἰληφέναι, ἵνα καὶ οὕτως αἰσθέσθαι δυνηθῶσιν ἔκεινοι. Δόξαν τοτινού ἡτείτο, καὶ Ἐλεγε· Πάντα μοι παρεδόθη· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔξουσίαν πάσαν φτισιν εἰληφέναι. Ἀλλὰ καὶ πρὶν εἰπη, Πάντα μοι παρεδόθη, πάντων ἦν Κύριος· πάντα γάρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ εἰς Κύριος ἦν, δι' οὐ τὰ πάντα· καὶ δόξαν μὲν αἰτῶν, Κύριος τῆς δόξης ἦν καὶ ἔστιν, ὡς Παῦλός φησιν (91). Εἰ τὰρ ἐγρωσαρ, οὐκ ἀρ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαρ. Εἴλε γάρ ἢ ἡτείτο λέγων. Τῇ δόξῃ δὲ εἰλορ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἰρα παρὰ σοι.

C 40. Καὶ τὴν ἔξουσίαν δὲ ἦν Ἐλεγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐλληφέναι, ταῦτην εἶχε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως. Αὐτὸς μὲν γάρ ἐπετίμα δι' ἑαυτοῦ τῷ Σατανᾷ (92) λέγων, "Υπαγε δπίσω μον, Σατανά· τοις δὲ μαθηταῖς ἐδίδου κατ' αὐτοῦ τὴν ἔξουσίαν, δὲς καὶ, ὑποστρεψάντων αὐτῶν, Ἐλεγεν· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς δστρυπήν, πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν (93), διπέρ εἰληφέναι, τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν ἔχων δεκινυται· τούς τε γάρ δαίμονας ἀπῆλαυνε· καὶ ἀπέρ εἴδησεν (94) δ. Σατανᾶς, ἔλευν αὐτὸς, ὡς ἐπὶ τῆς Ἀδραμαίας θυγατρὸς ἐποίησε· καὶ ἀμαρτίας ἤφει, λέγων τῷ πα-

D (90) Regius primus et Seguerianus, Τίνα δὲ ιδωμεν ἢ ἡτείτο, δὲ τίνα ἦν, etc. Ibidem Goblerianus et Felckmanni primus, "Η τίν' ἦν ὅλως Ἐλεγεν.
(91) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, καὶ ὡς δὲ Παῦλός φησιν.
(92) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editio Commeliniana omittunt τῷ Σατανᾷ.
(93) Goblerianus et Felckmanni primus, ἀλλὰ πάλιν.

(94) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. διπέρ εἴδησεν. Alii vero et editi, ἀπέρ ἦν διτες. Ibidem uterque Regius et Seg., ἔλευν. Cæteri et oīlii, Ελεγεν.

ραλυτικῷ, καὶ τῇ τοὺς πόδας ἀλεύσῃ γυναικί· Ἀζέωνται σου (95) αἱ δημαρτίαι. Καὶ νεκρὸς μὲν ἥγειρε, τοῦ δὲ τυφλοῦ τὴν γένεσιν ἀποκαθίστα, χαριζόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν. Καὶ ταῦτα ἐποίει, οὐ μηλῶν (96), ἔως λάθη, ἀλλ' ἔξουσιας τῆς ὣς ἐκ τούτων δῆλον εἶναι, διὰ ἐίχε Λόγος ὅν, ταῦτα καὶ γνόμενος δινθρωπος, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀνθρωπίνως εἰληφέναι λέγει (97), ἵνα δὲ αὐτὸν οἱ ἀνθρωποι, ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ὡς κοινωνοὶ γενόμενοι θεῖς φύσεως, λοιπὸν ἔξουσίαν (98) ἔχωσι κατὰ δαιμόνων, ἐν δὲ τοῖς φρανοῖς, ὡς ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς φθορᾶς, αἰωνίως βασιλεύσωσι. Καθόλου γάρ τοῦτο χρή γενώσκειν, διὰ οὐδὲν ὅν λέγει εἰληφέναι, ὡς μὴ ἔχων ἐλαθεν· εἴχε γάρ αὐτὰ ἀεὶ Θεὸς ὅν ὁ Λόγος. Λέγεται δὲ νῦν ἀνθρωπίνως, διὰ ἐλαθεν, ἵνα, τῆς ταρκὸς ἐν αὐτῷ λαμβανούσης, λοιπὸν ἐξ ἑκείνης καὶ εἰς τὴν τιμὴν (99) διαμεινῇ βεβαίως. Καὶ γάρ καὶ τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον· διὰ Λαζάρου παρὰ Θεοῦ τιμὴν καὶ δόξαν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων, τοιούτον ἔχει τὸν νοῦν. Ὡς ἐπινθάνετο ἀνθρωπίνως (1), ἥγειρε δὲ θεῖκῶς τὸν λάζαρον· οὕτω τὸ μὲν, ἐλασθεν, ἀνθρωπίνως εἰργάται· ή δὲ τῶν ἀγγέλων ὑποταγή τὴν θεότητα τοῦ Λόγου δείχνυσιν.

41. Πάντασθε τοιχροῦν (2), ὡς θεοστυγεῖς, καὶ μὴ ταπεινοῦτε τὸν Λόγον· μηδὲ παρατρεῖσθε τὴν Θεότητα αὐτοῦ, ηὔτις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ὡς δεομένου, ή ἀγνοούμενος· ἵνα μὴ τὰ ἔσωτῶν ἐπιρρίπτητε τῷ Χριστῷ (3), ὡς οἱ τότε λιθάζοντες αὐτὸν ἐποίουν ιουδαίοις. Οὐ γάρ τοῦ Λόγου, ή Λόγος ἐστὶ, ταῦτα τυγχάνει διπά, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων ἔστιν ἴδια ταῦτα. Καὶ ὥστε πτύσαντος αὐτοῦ, καὶ ἐκτείναντος τὴν (4) χείρα, καὶ φωνήσαντος Λάζαρον, οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰκαὶ διὰ τοῦ σώματος ἔγινετο, ἀλλὰ Θεοῦ (5). οὕτως ἐὸν τὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῶν λεγομένων ἐνορῶντες, καὶ ὡς ἀλλότρια ταῦτα Θεοῦ τυγχάνει διπά, μὴ τῇ (6) θεότητι τοῦ Λόγου ταῦτα λογιζώμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ. Εἰ γάρ καὶ ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῇ ταρκὸς ἴδια τὰ πάθη· καὶ εἰ ἡ σάρξ θεοφορεῖται ἐν

⁽²⁾ Matth. ix, 5; Luc. vii, 48. ⁽³⁾ II Petr. i, 17; I Petr. iii, 22.

(95) Goblerianus et Felckmanni primus, ἀλεύσασθε. Γυνή, ἀφέωνται ὑμῖν. Ibidem Regius primus, Seguerianus, σου αἱ δημαρτίαι. Alii et editi, σοι αἱ, etc. Mox Goblerianus et Felckmanni primus, τυφλοῦ τὴν δραστιν. Ibidem Reg. 2, Basil. et Felckm. 5, ἀποκαθίστα.

(96) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, οὐ μηλῶν. Κατερι et editi, οὐ μέγαν. Mox. Regius primus et Seguerianus, ὡς ἐκ τούτου. Alii editique, ὡς εἰς τούτων.

(97) Regius primus et Seguerianus, λέγει. Κατερι et editi, λέγεται.

(98) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, ἔξουσίας. Ibidem Regius primus et Seguerianus, κατὰ δαιμόνων, et mox, βασιλεύσωσι. Κατερι et editi, κατὰ τῶν δαιμόνων, et, βασιλεύσωσι.

(99) Regius primus et Seguerianus, εἰς τὴν ήματα. Alii et editi, ἐφ τὴν ήματα. Ibidem uterque Reg. Seguer. Basil. et Felckm. 5, διαμεινῇ. Alii et editi, διαμένῃ. Ibidem Regius et Seguerianus, Καὶ γάρ καὶ τό, etc. Alii et editi, Καὶ γάρ τό, etc. Mox, Reg. 1, Seguer.

A Remittuntur tibi peccata ⁽¹⁾. Mortuis præterea vitam reddidit, visumque cæco nato restituit: quæ quidem omnia effecit non præstolatus donec ea agendi acciperet potestatem, sed ut hujusmodi potestate 468 jam præditus. Ex quibus dilucidum est quæ, ut Verbum habuit, eadem et factum hominem et postquam revixit se accepisse dicere: nempe ut homines in terris quidem, tanquam divinæ naturæ participes per ipsum effetti, potestatem adversus dæmones conquererentur, in cœlis vero, tanquam corruptione liberati, perpetuo regnare possint. Id enim generationem sciendum est, nihil eorum quæ accepisse dicit, quasi ea non haberet accepisse: nam Verbum ut pote Deus, illa semper habuit. Verum secundum humanam naturam accepisse nunc dicitur, ut, carne in ipso accipiente, inde in nobis quæ data sunt constanter permanerent. Nam et illud quod a Petro dictum est, Qui accepit a Deo gloriam et honorem, subiectis ipsis angelis ⁽²⁾, eodem modo est interpretandum. Quemadmodum enim, ut homo, sciscitabatur, et Lazarum, ut Deus, a mortuis excitabat: ita hæc vox, accepit, de humana natura dicta est: angelorum autem subjectio, Verbi divinitatem demonstrat.

41. Tandem ergo quiescite, o Deo invisi, Verbumque deprimere desinite, neve ejus divinitatem quæ eadem est Patris, adimere velitis, utpote quem indigentem esse et ignorantem existimatis, ne vestra commenta, ut olim Judæi lapides, in Christum jaciantis. Nec enim ista ad Verbum, quatenus Verbum est pertinent, sed hominum propria sunt. Enīvero quemadmodum illo conspuente, manum extendente, et Lazarum vocante, ipsa miracula, tametsi per corpus fierent, non hominis, sed Dei esse dicimus: ita cum humana in Evangelio de Salvatore narrantur, debemus ad naturam eorum quæ referuntur attendere, perspicereque hæc Dei verba aliena esse, nec proinde ejus divinitati sed humanitati esse attribuenda. Nam etsi Verbum caro factum est, propriæ nihilominus sunt carnis affectiones: et vicissim quamvis caro in Verbo divine ge-

C D

Gobler. et Felckm. 1, διὰ λαζάρου. Regius primus et Seguerianus, παρὰ Θεοῦ. Alii et editi, διὰ λαζάρου παρὰ τοῦ Θεοῦ. In Basiliensi deletum item est δ. Editio Commeliniana ibidem, ὑποταγέντων ἀγγέλων. At miss., ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων.

(1) Sic Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1. Alii et editio Commeliniana, Ήσπερ γάρ πυνθανόμενος. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἥγειρε δὲ. Alii et editi, καὶ ἥγειρε.

(2) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi, Πάντασθε οὖν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, μηδὲ παρατρεῖσθε. Alii et editi, καὶ μὴ παρατρεῖσθε.

(3) Regius primus et Seguerianus, τῷ Χριστῷ. Κατερι et editi, τῷ Κυρίῳ.

(4) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At in aliis et editis deest τῇ.

(5) Ἀλλὰ Θεοῦ deleta sunt in Basiliensi.

(6) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, δρῶντες, καὶ ὡς ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντα μὴ τῇ. Ibidem Goblerianus et Felckmanni primus, λογιζόμεθα.

statur, gratia tamen et virtus Verbi est. Itaque Patris opera per carnem efficiebat, sed nihilominus carnis affectiones in illo exhibebantur, ut cum sciscitatus est, et Lazarum ad vitam revocavit: cum item matrem hisce verbis inerepavit, *Nondum venit hora*¹⁸, et tamen continuo aquam in vinum convertit. Si quidem verus Deus in carne, et vera caro erat in Verbo. Idcirco ex operibus quidem se Filium Dei, suumque ostendebat Patrem: sed ex carnis affectiōnibus se verum corpus habere, illudque proprium sui esse probabat.

42. Quæcum ita sint, jam, si placet, hunc locum expendamus, *De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli neque Filius*¹⁹. Illi enim hisce in verbis, quanquam hic ignari admodum et cæci, certissimum suæ hæresis argumentum consistere arbitrantur. Ego vero cum hæreticos hæc obtendere, iisdemque sese instruere conspicio, gigantes mihi videre video qui **469** rursum bellum Deo inserre audeant. Nempe cœli et terra Dominus, per quem omnia facta sunt, ab illis de die et hora illa judicatur: et Verbum cui omnia facta sunt, tempora, tempestates, nox, dies, res omnes creatæ: et tamen opifex, opus dicitur ignorare? Certe ipsa lectionis series horam et dieni illam a Filio Dei cognosci docet, quantumvis Arianos præcipites agat sua inscritia. Siquidem ille qui dixit, *neque Filius*, idem ipse discipulis quæ diem illum antecedere debeant enarravit eiusmodi verbis²⁰: *Hæc et hæc futura sunt, deinde sequetur finis. Atqui ille qui ea quæ diei illi præcurrunt novit, diem quoque ipsum, qui prædicta est secuturus, sine dubio cognitum habet.* Namque si horam illam non nosset, neque ea quæ ipsam antecedunt posset significare, utpote ignarus quandomam futura illa hora esset. Enimvero quemadmodum si quis domum vel urbem aliquam ignorantibus indicare volens, ea quæ ante domum vel

¹⁸ Joan. II, 4. ¹⁹ Marc. XIII, 32. ²⁰ Matth. XXIV.

(7) Sic Regius primus et Seguerianus, ut et habetur in textu Graeco Scripturæ. Alii et editi, ἥλθεν. Mox uteisque Reg. Seguer. Gobler. et Felck. I, ἀληθής, ἦν τῷ Λόγῳ. Cæteri et editi, ἀληθής ἦν τὰ σάρξ ἐν τῷ.

(8) Regius primus, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(9) Sic primus codex Regius et Seguerianus, ut et Nannius legit. Alii editi, Περὶ δὲ τῆς ὥρας οὐδεῖς. Mox Regius primus et Seguerianus, Τοῦτο μὲν γάρ μεγάλως μᾶλιστα. Alii et editi, Τοῦτο γάρ μᾶλιστα μεγάλως.

(10) Regius primus et Seguerianus, Ἐγώ δὲ καὶ τοῦτο προφατιζούμενος τοὺς αἱρετικοὺς, omisis intermediiis. Anglicanus autem, Ἐγώ δὲ καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζούμενος, omisis item intermediiis. Cæteri et editi, Ἐγώ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προφατιζούμενος, etc.

(11) Sic uteisque Regius et Seguerianus. Alii vero et editi, καὶ δὲ πάντα.

(12) Sic uteisque Regius et Seguerianus. At in Segueriano post εἶποι, additur τούτων, quod in Re-

τῷ Λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἔστι τοῦ Λόγου. Τὰ γοῦν Ἑργα τοῦ Πατρὸς διὰ τῆς σαρκὸς ἐποίει· καὶ οὐδὲν ἡττον πάλιν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἐδείχνυτο ἐν αὐτῷ· οἶον ἐπυνθάνετο καὶ ἡγειρε Λάζαρον, ἐπέπληττε τῇ μητρὶ, λέγων Οὕτω ἥκει (7) ἡ ὥρα μου, καὶ εὐθὺς τὸῦ θάρω οἴνον ἐποίει. Ἀληθινὸς γάρ Θεός ἦν ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ἀληθῆς σάρξ ἦν ἐν τῷ Λόγῳ. Διὰ τοῦτο ἐκ μὲν τῶν Ἑργῶν ἐγνώριζεν ἑαυτὸν Υἱόν τε τοῦ Θεοῦ (8), καὶ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· ἐκ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἐδείχνειν, διὶς ἀληθὲς ἐφόρει τῶμα, καὶ ίδιον ἦν αὐτοῦ τοῦτο.

42. Τούτων οὔτως δητῶν, φέρε καὶ τὸ, Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐδεῖς (9) οἰδεις, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ δὲ Υἱός, διερευνήσωμεν. Τοῦτο μὲν γάρ μεγάλως μᾶλιστα ἀγνοήσαντες, καὶ ἐν τούτῳ ποστοδινῶντες, μεγάλην νομίζουσιν ἔχειν ἐν τούτῳ πρόφασιν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν. Ἐγώ δὲ καὶ τοῦτο προφατιζούμενος αὐτοὺς (10), καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζούμενος τοὺς αἱρετικοὺς, ὡς τοὺς γίγαντας, πάλιν θεομαχοῦντας αὐτοὺς δρῶ. Οὐ γάρ οὐρανοῦ καὶ ἡγῆς Κύριος, δι’ οὗ τὰ πάντα γέγονε, χρίνεται παρ’ αὐτοῖς περὶ τὴν ἡμέρας καὶ ὥρας· καὶ δὲ τὰ πάντα (11) γινώσκων Λόγος κατηγορεῖται παρ’ αὐτῶν, ὡς ἀγνῶν περὶ τὴν ἡμέρας· καὶ δὲ γινώσκων Υἱὸς τὸν Πατέρα λέγεται ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν ὥραν· ὃν τι ἀν τις ἀφρονέστερον εἶποι (12), ἡ ποίαν τις τούτοις ἔκτισσοι μανίαν; Διὰ τοῦ Λόγου γέγονε τὰ πάντα, καὶ χρόνοι, καὶ καιροί, καὶ νῦν, καὶ ἡμέρα, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἀγνοεῖν δημιουργός τὸ πόλημα λέγεται· καὶ αὐτὸς μὲν οὖν δὲ εἰρμὸς τοῦ ἀναγνώσματος δείχνυσιν εἰδεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὴν ὥραν, καὶ τὴν ἡμέραν, καὶ οἱ Ἄρειανοὶ τῇ ἀγνοίᾳ καταπίπτωσιν. Εἰρηκὼς γάρ, οὐδὲ δὲ Υἱός, διηγείται τοῖς μαθηταῖς τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας, λέγων· Τάδε ἔσται καὶ τάδε, εἴτε τὸ τέλος. Οὐ δὲ τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας λέγων οἴδε πάντως καὶ τὴν ἡμέραν, ήτις μετὰ τὰ προειρημένα φανήσεται. Εἰ δὲ μή ἔδει τὴν ὥραν, οὐκ ἀν τὰ (13) πρὸ αὐτῆς ἐσήμανεν, οὐκ εἰδὼς πότε ἔσται ἡ ὥρα. Καὶ ὥσπερ ἀν τις οἰκίαν ἡ πόλιν τοῖς ἀγνοοῦσι σημάνει θέλων, τὰ μὲν πρὸ τῆς οἰκίας ἡ τῆς πόλεως (14) διεῖσι· ἐπειδὰν δὲ πάντα σημάνεις

gio primo deletum est, et in altero deest. Ibidem Regius primus et Seguerianus, η πολεων τις τούτοις ἔκτισσοι μανίαν. Anglicanus, οἵτι ἀν τις ἀφρονέστερον εἶποι τούτων; Πολεων τις τούτοις ἔκτισσοι μανίαν. Goblerianus et Felckmanni primus, ὃν τι ἀν τις τούτοις ἔκτισσοι μανίαν. Alii et editi, διὰ τις τις μαθηταῖς τοῦτο τὸν θεομαχοῦντας, οὐδὲ τά, etc. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἐσήμανεν. Cæteri et editi, ἐσήμανεν.

(14) Regius primus et Seguerianus, η τῆς πόλεως, iideinde ibidem et Goblerianus ac Felckmanni primus, διεῖσι. Alii et editi, καὶ τῆς πόλεως διεῖσι. Mox Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I, λέγοι, εἴτε εὐθὺς η πόλις η οἰκία. Regius primus, η η οἰκία. Reg. 2, Basil. Anglic. et Felckm. 3, εὐθὺς η πόλις καὶ η οἰκία. At editio Commeliniana sic hunc locum habet, ἐπειδὰν δὲ πάντα σημάνεις, καὶ ὅπως ἐγγὺς η πόλις καὶ η οἰκία.

λέγοι, Εἰτε εὐθὺς ἡ πόλις ή τὴν οἰκίαν οἶδε πάντως ὁ σημαίνων, ποῦ τε (15) ἡ οἰκία ή τὴν πόλις ἔστιν οὐχ ἀν γάρ εἰ μή ἐγίνωσκεν, ἐσῆμαν τὰ πρὸ ἑκενών μή ποτε δι' ἀγνοιαν ἢ μαχρᾶν ἀποστῆσῃ τοὺς ἀκούοντας, ἢ αὐτὸς λέγων, λάθη καὶ ὑπερβῇ τὸ σημανόμενον· οὕτω λέγων ὁ Κύριος τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οἵδες ἀχρεῖως, καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, πότε ἡ ὥρα καὶ τὴν ἡμέραν ἐνίσταται (16).

præcurrent, edicit, satendum sane est accurate illum hora diesve immineat.

43. Τίνος οὖν ἔνεκεν γινώσκων, οὐκ εἴπε φανερῶς τότε τοῖς μαθηταῖς, οὐδὲν δέ εστι περιεργάσασθαι, διασυντηκεν αὐτός. Τίς γάρ ἔγρα τοῦ Κυρίου; Η τίς σύμβολος αὐτοῦ ἐγέρετο; Τίνος δὲ χάριν γινώσκων ἔλεγεν, οἵτι οὐδὲ στὸν Υἱὸν οἶδε, οὐδένα τῶν πιστῶν (17) ἀγνοεῖν οἴμαι, οἵτι καὶ τοῦτο οὐδὲν ἔττον διὰ τὴν τάρκα ὡς ἀνθρώπως ἔλεγεν. Οὐδὲν γάρ οὐδὲ τοῦτο ἐλάττωμα τοῦ Λόγου ἔστιν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡς ἔστιν ίδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν (18). Καὶ τοῦτο πάλιν ἀν τις ίδοι καλῶς, ἐὰν καὶ τὸν καιρὸν ἔξετάζῃ (19) μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, πότε καὶ τίσιν ἔλεγε ταῦτα δὲ Σωτῆρ. Οὐ τοινύν ὅτε δὲ οὐρανὸς δι' αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ τῷ Πατρὶ Λόγος ἀρμόδιων τὰ πάντα, οὐδὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπως (20) ἔλεγε ταῦτα ἀλλ' ὅτε δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο. Διὰ τοῦτο καὶ πάντα, δισὶ μετὰ τὸ γενέσθαι ἀνθρωπίος, ἀνθρωπίνως λέγει (21), ταῦτα τῇ ἀνθρωπίτῃ δίκαιον ἀνατιθέναι. Τοῦ μὲν γάρ Λόγου ίδιον ἔστιν εἰδέναι τὰ πεποιημένα, καὶ τούτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος μή ἀγνοεῖν· αὐτοῦ γάρ ἔστιν ἔργα καὶ οἵδεν ὄποσα, καὶ ἔως τίνος τὴν σύστασιν αὐτῶν εἰργάσατο. Εἰδὼς δὲ τὴν ἀρχὴν ἔκάστου καὶ τὸ τέλος, οἶδε πάντως καὶ τὸ καθόλου καὶ κοινὸν (22) πάντων τέλος. Ἀμέλει λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, Πάτερ, ἐλέη μυθεῖ η ὥρα, δόξα σόν τὸν Υἱόν, δῆλος ἔστιν, οἵτι καὶ τὴν περὶ τοῦ πάντων (23) τέλους ὥραν, ὡς μὲν Λόγος, γινώσκει, ὡς δὲ ἀνθρώπος, ἀγνοεῖ ἀνθρώπου γάρ

²⁰ Rom. xi, 34. ²¹ Prov. viii, 30. ²² Joan. xvii, 1.

(15) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Est item, ποῦ τε in Regio secundo. Cæteri et editi, διου τε τὴν πόλις καὶ τὴν οἰκίαν. Paulo post uteρος Regius et Seguerianus, μαχρᾶν ἀποστῆσῃ. Alii et editi, μαχρᾶν ἀποστῆσαι.

(16) Sic primus codex Regius. Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. I. At alii et editio Commeliniana omittunt, καὶ τὴν ἡμέραν ἐνίσταται. Ibid. Reg. I, Seguer. Goblerian. et Felckm. I, Tίνος οὖν. Alii et editi. Tίνος μὲν οὖν.

(17) Seguerianus, ἀπίστων, mendose.

(18) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi, οὐδὲ γάρ τοῦτο ἐλάττωμα ἔστι τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἔστιν φύσεως ίδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν. In Basil. καὶ deest.

(19) Regius primus, ἔξετάζοι. Seguerianus, ἔξαγοράζοι. Goblerianus et Felckmanni primus, ἔξαγοράζει. Alii et editi, ἔξετάζῃ. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, ταῦτα δὲ Σωτῆρ. In aliis et editi deest δὲ Σωτῆρ. Mox Reg. I, Seguer. Anglican. Gobler. et Felckm. I, ἐγένετο, οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ τῷ Πατρὶ δὲ Λόγος ἀρμόδιων. Cæteri et editio Commeliniana, ἐγένετο, οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ ἀρμόδιων.

(20) Regius primus et Seguerianus, οὐδὲ πρὸ τοῦ

A urbem occurrunt referret, omnibusque enarratis diceret: Deinde statim urbs vel domus occurret; haud dubie nosset ille ubinam domus vel urbs existaret. Nisi enim cognosceret, nec illa, quæ ante ipsas occurrunt auderet indicare, ne videlicet locorum ignoratione audientibus procul divertendi causa foret, vel ipse in re significanda insciens erraret. Ita quandoquidem Dominus ea quæ diei illi et horæ præcurrent, edicit, satendum sane est accurate illum hora diesve immineat.

43. Cur autem quod probe sciebat, tunc non aperte dixerit discipulis, curiosius inquirere nemo debet, cum ille tacuerit. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ²⁰? Cur vero, cum sciret, dixit nihilominus, Neque Filius novit, neminem filium arbitror ignorare, eum propter carnem ut hominem ita esse locutum. Nec enim hujusmodi defectus ad Verbum pertinet, sed ad humanam naturam cuius ignorantia propria est. Quod quidem facile intelligi poterit, si quis sincero animo, quandonam quibusve hæc dixerit Salvator, velit perpendere. Non scilicet ista dixit, quando cœli per ipsum facti sunt, non quando Verbum apud ipsum Patrem omnia componebat ²¹, neque priusquam homo fieret, sed cum Verbum caro factum est. Quapropter opinia quæ ipse postquam factus est homo, humano more loquitur, ea humanæ naturæ æquum est ascribere. Nimirum Verbi proprium est res factas C cognoscere, earumque tum principium tum finem non ignorare, quippe cum ejus sint opera. Novit **470** proinde quot quamque diurna cuncta efficerit, cumque singulorum principium et linem noscat, novit omnino generalem et communem omnium finem. Certe cum in Evangelio de se ut homine ita loquitur, Pater, venit hora, glorifica Filium tuum ²², clare demonstrat se ipsam quoque horam, qua omnium rerum finis est futurus, ut Verbum, cognoscere, sed (24) ut hominem ignorare. Hominis enim pro-

γενέσθαι ἀνθρώπον. Goblerianus et Felckmanni primus habent item ἀνθρώπον. Alii et editi, οὐδὲ γάρ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπον.

(21) Sic Goblerianus et Felckmanni primus. At primus codex Regius et Seguerianus, ἀνθρωπίνως λέγεται. Alii et editio Commeliniana, ἀνθρωπός. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, τούτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. Alii et editi, τούτων ἀρχὴν καὶ τέλος.

(22) Regius primus et Seguerianus, κοινόν. Alii et editi, κοινῇ. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, αὐτοῦ φησι. Πάτερ. In aliis et editis deest φησι.

(23) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I, ibidemque Regius primus et Seguerianus, τὴν περὶ τοῦ πάντων. Goblerianus et Felckmanni primus, τὴν τοῦ πάντων. Cæteri autem et editi, δῆλον ἔστιν, οἵτι καὶ τὴν τοῦ πάντων τέλος, etc.

(24) Multa in hac rem possent disseri, sed satius duximus hic et tantum adducere, quæ habet Eulogius patriarcha Alexandrinus contra Agnoetas, quæque magnopere laudat Gregorius Magnus, epistola ad ipsum scripta. Sic igitur ille apud Photium codice 240, de his scriptoribus, qui Christo, ut homini, ignorantiam tribuerunt, non indecte disputat.

prium est ignorare, maximeque res hujusmodi. Verum hoc ipsum singularis Salvatoris benevolentiae et benignitatis est effectus. Quoniam enim homo factus est, idcirco propter carnem ignorantem dicere non erubescit, *Nescio*, ut scilicet ostendat se ut Deum scire, at secundum carnem ignorare. Itaque non dixit, *Neque Filius Dei novit*, ne divinitas ignorare videretur; sed tantummodo, *neque Filius*, ut nimirum ignoratio, Filii ex hominibus nati esse intelligeretur.

44. Hinc etiam cum de angelis asseveraret, non ultra progressus dixit, *neque Spiritus sanctus*: sed id reticuit. Quo quidem facto duo significavit, primum si *Spiritus novit*, multo magis *Verbum*, quatenus *Verbum* est, nosse, utpote a quo *Spiritus ipse accipit*: alterum, se, de *Spiritu tacendo*, aperte ostendisse de humana sua administratione se dixisse, *neque Filius*. Cujus quidem rei argumentum est, quod cum secundum humanam naturam dixisset, *neque Filius*, se tamen secundum divinam naturam omnia cognoscere ostenderit. Namque ab hoc ipso *Filio*, cui diem illam ignotam esse ait, *Patrem cognoscit nisi Filius*³⁰. Atqui nemo est praeter Arianos, qui non fateatur eum qui *Patrem cognoscit*, multo magis quidquid res creatas spectat, quod et earum finem comprehendit, compertum habere. Quod si

³⁰ *Matth. xi. 27.*

"*Ενοι δέ φασιν αὐτὸν (Χριστὸν) ἀγνοεῖν φάναι τὴν ἐχάτην ἡμέραν, τὸ δίνιον πρὸς τὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γνώρισμα δεικνύοντά τε καὶ ἐμφανίζοντα· οὐχί ὡς σύντοῦ ἀγνοοῦντος.*" *Απαγε! (οὗτε γάρ κατὰ τὴν θεότητα, οὔτε κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν δυνονταν λέγειν ἐπί αὐτοῦ, θράσους ἐπιτυχαλοῦς ἥλευθέρωτας·)* ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς δι μακάριος Κύριλλος φησιν, ἐν ἰσχαιρίᾳ διατρουντες ἐννοιάς ήτοι νοῦ φαντασίας, τῷ τρόπῳ τῆς θεωρίας, ἐκατέρας φύσεως δρῶμεν ίδια καὶ καθ' εαυτὰ γνωρίσματα· ἡ καὶ, ὡς δι θεολόγους Ἡρογόρους, ἡνίκα αἱ φύσεις διστονται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ ὄνδρατα. *Ιδίον δὲ γνώρισμα φίλης ἀνθρωπότητος ἡ ἀγνοία·* κατὰ τούτο ἥρθεται ἀν ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητος ὡς ἀπλῶς ἀνθρωπότητος θεωρίσθαι τὴν ἀγνοιαν. *Καὶ τούτῳ καὶ δι θεολόγους ἐτράνωσεν εἰπὼν·* *Γινώσκει ὡς Θεός. ἀγνοεῖ δὲ ὡς ἀνθρώπος,* ἀν τις τὸ φανερωμένον χωρίσῃ τοῦ νοούμενου. *Ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει·* *"Οὓς εἰ καὶ τινες τῶν Πατέρων τὴν δυνονταν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα παρεδέχαντες ἀνθρωπότητος, οὐχί δόγμα τούτο προτίνεγκαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν των Ἀρειανῶν μανίαν ἀντιφέρειν, οἱ καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ἐπὶ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς μετέφερον, ὡς ἀν κτίσμα τὸν δικτιστὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ πιραστήσαν· οἰκονομικώτερον ἐδοκίμασαν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ταῦτα ϕέρειν, ἡ παραχωρεῖν ἐκείνους μεθέλκειν ταῦτα κατὰ τὴν θεότητος.* *Illi est, Nonnuli vero ipsum Christum aiunt dicere se diem ultimam ignorare, ut propriam naturae humanae notam ostenderet et indicaret, non autem quasi ipse ignoraret; absit: (nec enim absque periculosa temeritate ascribi illi ignorantia potest, sive secundum divinitatem, sive secundum humanitatem) sed quod, ut ait beatus Cyrillus, mera cogitatione mentisque perceptione, quodcum contemplandi modo, utriusque naturae propria et singularia consideremus indicia; vel quod, ut docet theologus Gregorius, cum naturae cogitatione discernuntur, distinguuntur et nomina. Primum autem pars humanitatis indicium est ignorantia. Hac, inquam, ratione potest ignorantia humanitati Christi attribui, ut est mera humanitas. Et certe*

A ίδιον τὸ ἀγνοεῖν, καὶ μάλιστα ταῦτα. Ἄλλα καὶ τοῦτο τῆς φιλανθρωπίας ίδιον τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ γάρ γέγονεν ἀνθρωπος, οὐκ ἐπαισχύνεται (25) διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν εἰπεῖν, Οὐκ οἶδα, ίνα δεῖξῃ, δοι, εἰδὼς ὡς Θεός, ἀγνοεῖ σαρκικῶς. Οὐκ εἰρήκε γοῦν (26). Οὐδὲ δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οἶδεν, ίνα μή τι θεότης ἀγνοοῦσα φαίνηται· ἀλλ' ἀπλῶς, Οὐδὲ δι Υἱός· ίνα τοῦ ἔξ ἀνθρώπων γενομένου (27) Υἱοῦ τι γνοια ἦ.

44. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἀγγέλων λέγων, οὐκ εἰρηκεν ἐπαναδιάνων, δι τοῦδε τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον· ἀλλ' ἐσώπησε, δεικνὺς κατὰ δύο ταῦτα (28), δοι, εἰ τὸ Πνεῦμα οἶδεν, πολλῷ μᾶλλον δι Λόγος, ή Λόγος ἐστιν, οἶδε, παρ' οὐ καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνει· καὶ δοι, περὶ τοῦ B Πνεύματος σωπήσας, φανερὸν πεποίηκεν, δοι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λειτουργίας ἔλεγεν, οὐδὲ δι Υἱός. Καὶ τούτου (29) τεκμήριον, δοι, ἀνθρωπίνως εἰρηκίως, οὐδὲ δι Υἱὸς οἶδε, δεικνυστιν δμως θεϊκῶς ἔσωτὸν τὰ πάντα εἰδότα. "Ον γάρ λέγει (30) Υἱὸν τὴν ἡμέραν μή εἰδέναι, τούτον εἰδέναι λέγει τὸν Πατέρα. Οὐδεῖς γάρ, φησι, γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μή δι Υἱός. Πᾶς δὲ πλὴν τῶν Ἀρειανῶν συνομολογήσειν (31) ὡς ἐ τὸν Πατέρα γινώσκων πολλῷ μᾶλλον οἶδε τῆς κτισεως τὸ δόλον· ἐν δὲ τῷ δόλῳ καὶ τὸ τέλος ἐστι ταῦτης (32). Καὶ εἰ ήδη δὲ ὡρισται τι ἡμέρα καὶ τὴν ὥρα παρὰ τοῦ Πατρὸς, δῆλον ἐστιν, δοι διὰ τοῦ

C id dilucide declaravit Theologus ipse cum ait: *Novit ut Deus, ignorat vero ut homo, si quis videbit et id quod apparet ab eo quod intelligitur discriminat.* His dictis Eulogius subdit: *Quod si aliqui e Patribus ignorantiam in Salvatore ex parte humanitatis admiserunt, non id ut dogma protulerunt, sed ut Arianiorum insaniam repellenter, qui nimirum humana omnia in divinitatem transferebant, ut increatum Dei Verbum probarent esse creatum: cautius tempore existimaverunt illi hoc humanitati ascribere, quam sinere illos eu in ipsam divinitatem pertrahere. Hac ille, ut existant apud Photium. Addere fortassis licet hujusmodi sententiam in nomine videri damnata olim fuisse, nisi cum alio errore conjunctam.*

(25) Reg. 1, Seguer, Gobler. et Felckm. 1, ἐπαισχύνεται. Cæteri et editi, ἐπηγχύνετο.

(26) Goblerianus et Felckmanni primus, Οὐκ εἴρηκε δι οὐν. Ibidem Reg. 1, Segner. et Anglican. δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οἶδεν, ίνα. Goblerianus et Felckmanni primus, δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οἶδε τοῦτο, ίνα. Cæteri et editi, δι Υἱό, τοῦ Θεοῦ, ίνα.

(27) Regius primus, γινομένου. Mox Regius primus et Seguerianus post ἀγγέλων, addunt λέγων, quod ab aliis et editis abest.

(28) Uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, κατὰ δύο ταῦτα. Alii et editi, τὰ δύο ταῦτα. Paulo post, haec verba, ή Λόγος ἐστιν, desunt in Anglican.

(29) Regius primus et Seguerianus, τούτου. Alii et editi, τοῦτο. Mox Regius primus, εἰρηκίως· δι Υἱὸς οὐκ οἶδε.

(30) Regius primus et Seguerianus, λέγει. Cæteri et editi, λέγουσιν.

(31) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. In Felckm. 5 legitur quoque συνομολογήσειν. Alii editique, συνομολογήσει, ως τὸν Πατέρα. Mox οἶδε abest a Basil.

(32) Regius primus, τέλος ἐστι ταῦτης. Seguerianus, τέλος ἐστι ταῦτης. Ibidem iudicem, et Anglic. Gobler. et Felckm. 1. Καὶ εἰ ήδη δὲ ὡρισται. Alii et editi, καὶ τὸ τέλος ταῦτης· εἰ δὲ ήδη ὡρισται.

Γιοῦ ὡρισται, καὶ οἵδεν αὐτὸς τὸ δὲ ἀπού οὐρισθέν. Οὐδὲν γάρ ἔστιν, δημιουργὸς ὁν τοῦ παντὸς, οἵδεν ὁποῖον καὶ ὅπσσον, καὶ ἥως τίνος αὐτὸς γενέσθαι βεβούληται ὁ Πατήρ· ἐν δὲ τῷ πόσῳ καὶ μέχρι τίνος ἔστιν ἡ τούτων ἀλλαγὴ (33). Πάλιν τε εἰ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Γιοῦ ἔστιν τοῦτο γάρ αὐτὸς εἰρηκε· τοῦ δὲ Πατρός ἔστιν τὸ εἰδένας τὴν ἡμέραν, δῆλον δὲ (34) καὶ ὁ Γιὸς οἴδεν, ίδιον ἔχων καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν, εἰ δὲ Γιὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Γιῷ, οἵδε δὲ ὁ Πατήρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν φανερὸν, δὲτι καὶ ὁ Γιὸς ἐν τῷ Πατρὶ ὃν καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ Πατρὶ, οἵδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. Εἰ δὲ καὶ εἰκάν ἔστιν ἀληθινὴ τοῦ Πατρὸς ὁ Γιὸς, οἵδε δὲ ὁ Πατήρ τὴν ἡμέραν (35) καὶ τὴν ὥραν, δῆλον, δὲτι καὶ τοῦ εἰδένας (36) ταῦτα τὴν δυοιστέτητα τοῦ Πατρὸς ὁ Γιὸς ἔχει. Καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἐν ᾧ συνέστηκε τὰ δλα, οἵδε αὐτὸς τὰ γενόμενα, καὶ πότε τούτων ἔκάστου καὶ κοινῇ τὸ τέλος· ἀλλ' δὲτι καὶ αὕτη (37) ἡ προπέτεια, πρέπουσα τῇ μανίᾳ τῶν Ἀρειομαντῶν οὔσα, εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν τράγυκασεν ἐλθεῖν. Συνκαριθμοῦντες γάρ τοῖς γενητοῖς τὸν Γιὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἄδιον Λόγον, κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα ἐλάττονα τῆς κτίσεως μελετῶν λέγειν (38). Εἰ γάρ δὲ τὸν Πατέρα γινώσκων οὐκ οἵδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, φοβοῦμαι μὴ μεῖζων ἔσται, ὡς ἂν ἔκεινοι μανέντες εἴποιεν, ἡ περὶ τῆς κτίσεως, μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τοῦ ἐλάττονος μέρους τῆς κτίσεως γνῶσις, τῆς περὶ τοῦ Πατρὸς γνῶσεως.

reor ne (quod insani illi dixerint), rerum creatarum, imo minime rerum creataruū partis cognitione, major sit ipsa Patris cognitione.

45. Ἀλλ' ἔκεινοι μὲν, οὕτως εἰς τὸ Πνεῦμα βλασ- C φημοῦντες, προσδοκάτωσαν (39) μὴ λαμδάνειν ποτὲ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἀφεσιν, ὡς ὁ Κύρος; εἰρηκεν οἱ δὲ φιλόχριστοι καὶ χριστοφόροι γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἀγνοῶν ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἔστιν, Ἐλεγεν (40), Οὐκ οἶδα· οἵδε γάρ ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον δεικνύει, δὲτι τῶν ἀνθρώπων ίδιόν ἔστιν τὸ ἀγνοεῖν, καὶ δὲτι σάρκα (41) ἀγνοῦσσαν ἐνεδύσατο, ἐν ἢ ὧν, σαρκικῶς Ἐλεγεν. Οὐκ οἶδα. Τότε γαννεὶς τορχώς, δὲτι Οὐδὲ (42) ὁ Γιὸς οἴδε, καὶ τῶν κατὰ Νῦν ἀνθρώπων τὴν ἀγνοιαν παραθεῖς, εὐθὺς ἐπήγαγε· Γρηγορεῖτε οὖρ, δὲτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὑμεῖς, ποιὰ ὥρᾳ (43) ὁ Κύ-

45. Verum illi quidem qui adeo impia in Spiritum proferunt, tantæ impietatis veniam exspectent nullam, uti præmonuit Dominus ⁴¹: nos autem qui Christum et amamus et in nobis gerimus, agnoscamus Verbum non quasi ignorans, quatenus est Verbum, dixisse, Nescio, neverat quippe; sed id quod humanum est exhibens; quia scilicet et hominum proprium est ignorare, et ipse ignorantem induerat carnem, in qua cum esset, secundum eam dicebat, Nescio. Itaque postquam dixerat, Neque Filius novit, adduxeratque in exemplum ignorantiam hominum, qui Noe æstate degebant, continuo addidit: Vigilate

⁴¹ Joan. xvi, 15. ⁴² Joan. 1, 3. ⁴³ Coloss. 1, 17.

(33) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii autem et editi, πόσον καὶ ἥως τίνος οὕτως αὐτὸς γενέσθαι: βούληται ὁ Πατήρ· ἐν δὲ τῷ πόσῳ ἔστι καὶ μέχρι τίνος ἡ τούτων ἀλλαγή.

(34) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. et Felckm.

5. At ali et editi, δηλοντί.

(35) Sic uterque Regius et Seguerianus. Alii autem et editi, καὶ τὴν ἡμέραν.

(36) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. Alii autem et editi, καὶ εἰδένεται. Μοx. pro δι' οὐ, Goblerianus et Felckmanni primus, δι' Υἱοῦ.

(37) Sic omnes mss. præter Felckm. 2, qui, ut et editi habet, αὐτῇ. Ibidem Regius secundus et editi, ἡ προπέτεια πρέπουσα τῇ μανίᾳ. Alii mss., ἡ προπέτεια ἀπρεπεστάτη μανίᾳ. Μοx Regius primus et Seguerianus, εἰς τοιαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν. Regius

D secundus et editi habent εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν. Alii mss., εἰς τοσαύτην ἡμᾶς μανίαν.

(38) Basiliensis, τῆς κτίσεως οὕτωσι λέγειν. Μοx Regius primus et Seguerianus, οὐδὲ τὴν ὥραν. Alii et editi, καὶ τὴν ὥραν.

(39) Goblerianus et Felckmanni primus, προσδοκάθωσαν.

(40) Sic Regius primus et Seguerianus. At ali et editi, γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἀγνοῶν, ἢ Λόγος ἔστιν, Ελεγεν.

(41) Regius primus et Seguerianus, καὶ δὲτι σάρκα. Cæteri et editi omittunt δὲτι.

(42) Regius primus et Seguerianus, δὲτι οὐδέ. In aliis et editis deest δὲτι.

(43) Regius primus et Seguerianus, ποιὰ ἡμέρᾳ. Iđem ibidem omittunt sequentia verba, καὶ πάλιν ἡ οὐ δοκεῖται ὥρᾳ ὁ Γιὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεται.

itaque, quia vos nescitis qua die Dominus vester venturus sit²⁸; et rursus: Qua non putatis hora, Filius hominis venturus est²⁹. Ego enim similis vobis propter vos effectus, dixi: Neque Filius. Atqui si secundum divinam naturam ignorasset, dicendum illi erat: Vigilate itaque, quia nescio; et, qua non puto hora: quod cum non dixerit, sed, vos nescitis, et, qua non putatis, profecto demonstravit hominum esse ignorare, propter quos, simili ipse carne assumpta, et factus homo, dicebat, neque Filius novit. Nec enim carne noverat, licet, ut Verbum, cognoscere. Exemplum porro Noe Christi hostium impudentiam penitus confringit. Nec enim illic dixit, Non cognovi, sed, Non cognoverunt donec venit diluvium³⁰. **Enim** vero homines quidem non cognoverunt: at ille qui diluvium induxit, qui et ipse Salvator erat, diem et horam noverat, qua cœli catarractas aperuit disruptque abyssos et Noe dixit: Ingradere tu et filii tui in arcam³¹. Quod si **472** ignorasset, non antea Noe his verbis denuntiasset: Post septem dies ego adducam diluvium in terram³². Quocirca si in die illo significando, Noe exemplo utitur, ipseque diluvii noverat diem; certe sui quoque adventus non ignorat diem.

46. Quinetiam in fine parabolæ virginum apertius declaravit, quinam sint qui diem et horam illum ignorant, cum dixit, Vigilate itaque quia nescitis diem neque horam³³. Is nempe qui paulo ante dixerat, nemo novit neque Filius³⁴, nunc non ait: Ego nescio, sed, Vos nescitis. Similiter igitur discipulis de fine sciscitantibus, recte tunc secundum carnem propter corpus dixit, Neque Filius, ut nempe doceret se, ut hominem, non nosse. Hominum quippe proprium est ignorare. Et vero si Verbum ille est, si idem ipse venturus est, si judex et sponsus est, novit utique quando et qua hora venturus et dicturus est, Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illucescat tibi Christus³⁵. Nam quemadmodum factus homo, cum hominibus esurit, siti et patitur:

²⁸ Matth. xxiv, 42. ²⁹ ibid. 44. ³⁰ ibid. 59. ³¹ Gen. vii, 1. ³² ibid. 4. ³³ Matth. xxv, 36; Marc. xiii, 32. ³⁴ Eph-s. v, 14.

(44) *"Oīt abest a Regio primo et Segueriano.*

(45) Sic Reg. 1, Seguer. Felckm. 2 et editi. In aliis mss. deest αὐτῶν. Editio Commeliniana pro αὐτός, mendose habet, αὐτούς.

(46) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Cæteri et editi, ἐπάγων.

(47) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Cæteri et editi, ἐν ή κατ τούς.

(48) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii autem et editio Commeliniana. El γάρ ήν. Mox Regius primus et Seguerianus, *"Ετι γάρ ήμερων ἐπτά, ἔγω ἐπάγω τὸν κατακλυσμόν.* Editio vero Commeliniana, *"Ἐπι γάρ ήμερῶν ἐπτὰ ἔγω ἐπάγω νέτον.*

(49) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. At editio Commeliniana, κατά Νώε σημαίνει, διετή τὴν ήμέραν κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα.

(50) Αἱ abest a Basil. Mox Regius primus et Seguer. omittunt πάλιν.

(51) Sic Regius primus et Seguerianus. At An-

Aριος ὑμῶν ἔρχεται: καὶ πάλιν, η οὐ δοκεῖτε ὅρη, δ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται δι' ὑμᾶς γάρ κάρω γενόμενος ὡς ὑμεῖς, εἰπον· Οὐδὲ δ Υἱός. "Εδει δὲ, εἴπερ ήν ἀγνοῶν θεοτάτως, εἰπεῖν· Γρηγορεῖτε οὖν, διεισθεὶς οὐδαές ημέρας, καὶ, η οὐ δοκεῖτε, ἔδειξεν, διεισθεῖς τῶν ἀνθρώπων ἐστι τὸ ἀγνοεῖν· δι' οὓς καὶ αὐτὸς, τὴν δύσιαν αὐτῶν (45) ἔχων σάρκα, καὶ ἀνθρώπος γενόμενος, ἐλεγεν, οὐδὲ δ Υἱὸς οἰδεις· οὐκ οἶδε γάρ σαρκί, καίπερ ὡς Λόγος γενώσκων. Καὶ τὸ κατά Νώε δὲ παράδειγμα πάλιν ἐλέγχει τὴν ἀναλεῖταιν τῶν χριστομάχων· καὶ γάρ κάκει οὐκ εἰπεν· Οὐκέ τινων, ἀλλά, Οὐκέ ἔγρασαν, θως ηλιθειρ ὁ κατακλυσμός. Οἱ μὲν γάρ ἀνθρώποι οὐκ ἔγίνωσκον· δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπαγαγών (46) (αὐτὸς δὲ ήν δ Σωτῆρ) ἔγινωσκε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, ἐν ή τοὺς (47) καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ ήνοιγε, καὶ τὰς ἀδύσσους ἐβρήγυνε, καὶ τῷ Νώε εἰρηκεν· Εἰσελθε σὺ καὶ οἱ γιοί σου εἰς τὴν κι-θωτόν. Εἰ δὲ (48) ήν ἀγνοῶν, οὐκ ἀν προελεγε τῷ Νώε· Ετι γάρ ήμερῶν ἐπτὰ, ἔτρω ἐπάγω τὸν κα-τακλυσμὸν ἐπι τὴν γῆν. Εἰ δὲ ἐκ τῆς εἰκόνος τῆς κατὰ τὸν Νώε σημαίνει τὴν ἡμέραν (49), Ἐγνω ὡς τὴν ἡμέραν τοῦ κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἐαυτοῦ παρουσίας.

46. Καὶ τὴν κατὰ τὰς παρθένους δὲ (50) δομοῖστιν εἰρηκώς, φανερώτερον πάλιν ἔδειξε, τίνες εἰσὶν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, λέγων, Γρη-γορεῖτε οὖν, διεισθεὶς τὴν ἡμέραν η τὴν ὥραν, δ πρὸ διλύρου λέγων (51), Οὐδεὶς οἰδεις, οὐδὲ δ Υἱός, νῦν οὐκ εἰπεν, διεισθεὶς τὴν ἡμέραν, άλλ' διεισθεὶς οὐδαές οὐδαές. Οὔτως; ἄρα πυνθανομένων τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ τέλους, καλῶς εἰπε τότε καὶ τὸ, Οὐδὲ δ Υἱός (52), σαρκικῶς διετὸ σῶμα, ἵνα δείξῃ, διεισθεὶς οὐδαές, οὐδὲ οἶδεν ἀνθρώπων γάρ έδιον τὸ ἀγνοεῖν. Εἰ μέντοι Λόγος ἐστι, καὶ αὐτὸς ἐστιν δ ἐρ-χόμενος, καὶ αὐτὸς κριτής, καὶ αὐτὸς δ νυμφίος (53). οἶδε πότε καὶ ποιᾳ ὥρᾳ ἔρχεται, καὶ πότε μέλλει λέγειν· Εγειρει (54), σ καθεύδωρ, καὶ ἀράστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι δ Χριστός.

D glic. Gobler. et Felckm. 1, καὶ τὴν ὥραν δ πρὸ δι-γίων εἰπεν. Μox Regius primus et Seguerianus, ἀλλ' διεισθεὶς οὐδαές. Goblerianus, Felckmanni pri-mus et Anglicanus omittunt διεισθεὶς. Cæteri autem et editio Commelini sic lotum hunc locum habent: Γρη-γορεῖτε οὖν, διεισθεὶς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. Οὔτως; ἄρα πυνθανομένων, ομίσσις intermedii. Ibi-dem mss., περὶ τοῦ τέλους. Editi, περὶ τέλους.

(52) Regius primus et Seguerianus, τότε καὶ τὸ, οὐδὲ Υἱός, ιδιομένη ibidem et Regius secundus, Ba-siliens. Anglican. Gobler. et Felckm. 1, σαρκικῶς διετὸ σῶμα. Cæteri et editi, τότε, οὐδὲ Υἱός, διετὸ σῶμα.

(53) Regius primus et Seguerianus, αὐτὸς δ νυμ-φίος. Alii et editi, αὐτὸς νυμφίος.

(54) Seguerianus, Εγειρε, mendose. Mox idem et Regius primus omittunt hæc verba, καὶ ἐπιφαύσει σοι δ Χριστός.

Ὥστερ γάρ, ἀνθρώπος γενόμενος, μετὰ ἀνθρώπων πεινᾷ καὶ διψᾷ καὶ πάσχει, οὕτω μετὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων (55), ὡς ἀνθρώπος, οὐκ οἶδε· θεῖκῶς δὲ, τὸν τῷ Πατρὶ ὃν Λόγος καὶ Σοφία, οἶδε, καὶ οὐδέν ἔστιν, διάγνοιε. Οὗτος καὶ περὶ Λαζάρου πάλιν ἀνθρωπίνως πυνθάνεται, δὲ (56) ἀπελθὼν ἐγέρει αὐτὸν, καὶ εἰδὼς πόθεν ἀνακαλέσηται τὴν Λαζάρου ψυχήν μεῖζον δὲ τὸ εἰδέναι, ποῦ ἦν ἡ ψυχὴ (57), τοῦ εἰδέναι, ποῦ ἔκειτο τὸ σῶμα· ἀλλὰ ἀνθρωπίνως ἐπηρώτα (58), ἵνα θεῖκῶς ἀνεγέρῃ. Οὗτος καὶ τῶν μαθητῶν πυνθάνεται ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας, καὶ περ εἰδὼς καὶ πρὸν ἀποκρίνασθαι τὸν Πέτρον. Εἰ γάρ δὲ Πατὴρ ἀποκάλυψε τῷ (59) Πέτρῳ περὶ ὃν δὲ Κύριος ἐπυνθάνετο, δῆλον ἔστιν, διὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ γέγονεν ἡ ἀποκάλυψις· Οὐδεὶς γάρ οἶδε τὸν Υἱόν, φησιν, εἰ μὴ δὲ Πατὴρ, καὶ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δὲ Υἱός, καὶ φῶς ἐὰνθρη δὲ Υἱός ἀποκαλύψαι (60). Εἰ δὲ δὲ δὲ Υἱοῦ ἡ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ γνώσις ἀποκαλύπτεται, οὐκ ἀμφίβολον ὃς αὐτὸς δὲ πυνθανόμενος Κύριος, πρότερον ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ παρὰ τοῦ (61) Πατρὸς, ὑστερὸν ἀνθρωπίνως ἐπυνθάνετο· ἵνα καὶ τοῦτο δεῖξῃ, διὰ σαρκικῶς πυνθανόμενος, ήδε θεῖκῶς δὲ ἔμελλε λέγειν δὲ Πέτρος· οἶδεν ἄρα δὲ Υἱός, γινώσκων τὰ πάντα, καὶ γιγάντων τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα (62), ἡς γνώσεως οὗτε μεῖζον οὗτε τελειότερον διὰ τι γένοιτο.

47. Ἱκανά μὲν οὖν ταῦτα πρὸς Ἐλεγχον αὐτῶν· ἔθνουλμην δὲ ἐρωτῆσαι (62*), ἵνα καὶ οὕτως ἔχθροι μᾶλλον τῆς ἀληθείας δεικνύωνται καὶ χριστομάχοι. Ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ γράφων φησιν· Οἴδα ἀνθρώποις ἐν Χριστῷ (63) πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων εἰτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἰτε ἐπετὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· δὲ θεὸς οἶδε. Τί τοινυν φατέ; οἶδεν δὲ Ἀπόστολος δὲ πέπονθεν ἐν τῇ ὀπτασίᾳ, καὶ λέγει, οὐκ οἶδα, ηδὲ οὐκ οἶδεν; Εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδε, σκοπεῖτε, μή, μαθόντες πίπτειν, πέσητε καὶ εἰς τὴν τῶν Φρυγῶν (64) παρανοίαν τῶν λεγόντων μὴ εἰδέναι τοὺς προφήτας, μήτε τοὺς ἔλλους τοὺς διακονήσαντας τὸν Λόγον, μήτε ποιοῦσι, μήτε περὶ τίνων ἀπαγγέλλουσιν· εἰ δὲ οἶδε λέγων, οὐκ οἶδε· εἶχε γάρ τὸν Χριστὸν

A ita pariter cum hominibus, ut homo, non novit; at cum sit in Patre Verbum et Sapientia, secundum divinitatem novit, nihilque prorsus est quod ne- sciat. Sic de Lazaro, ut homo interrogat, cum ta- men ipse, ut eum a mortuis excitaret, progredere- tur, sciretque undenam animam ejus revocaret: alqui majus aliquid est cognoscere ubinam sit anima quam ubi corpus jaceat. Verum, quatenus homo, percunctabatur, ut vitam Lazaro tanquam Deus red- deret. Sic item, cum iu partes Cæsareae venisset, interrogavit discipulos, tametsi id de quo interro- gabat, ante Petri responsum sciret. Etenim si Pater Petro ea quæ quærebantur Filius patescet, non dubium est quin per Filium fuerint patescata. Nemo enim, inquit, novit Filium nisi Pater, et Patrem nisi Fi- lius, et cui Filius voluerit revelare ⁴⁴. Proinde, si Patris et Filii cognitio per Filium habetur, nullus dubitandi locus est, quin ipse Dominus qui interro- gabat, id prius Petro ex Patre revelaverit, deindeque ut homo interrogaverit, quo demonstraret ea, de quibus secundum carnem sciscitabatur, et quæ Petrus erat dicturus, se secundum divinitatem co- gnita habere. Fatendum ergo est illa cognovisse Filium, qui nempe omnia et suum Patrem novit, qua Patris cognitione nihil sane majus aut perfe- ciens esse potest.

47. Et hæc quidem sufficiunt ad illos plene refel- lendos. Liberet tamen hæc ab illis requirere, quo evidentius sit eos et veritatis et Christi nefarios hostes esse: scilicet Apostolus secunda ad Corin- thios Epistola ita scribit: *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore, nescio sive extra corpus, nescio, Deus scit*⁴⁵ Quid ergo hic di- citis? Novit Apostolus quid sibi in visione contige- rit, licet dicat, nescio, vel non novit? Si non novisse C 473 respondetis, videte ne erroribus assueti, in Phrygum quoque impietatem incidatis (65), quorum nempe sententia est prophetas et alias Verbi admi- nistratos ignorare tum ea quæ agunt, tum quæ an- nuntiant. Quod si nosset cum dixit, nescio, quippe qui Christum in seipso sibi omnia patefacientem

⁴⁴ Luc. x, 22. ⁴⁵ II Cor. xii, 2.

(55) Regius primus et Seguerianus, τῶν ἀνθρώ- πων. In aliis et editis deest τῶν. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, θεῖκῶς δὲ, ἐν τῷ Πατρὶ ὃν Λόγος. Alii et editi, θεῖκῶς δὲ, ὃν ἐν τῷ Πατρὶ ὁ Λόγος.

(56) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1 omissi- tunt δὲ. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀνακα- λέσται. Alii et editi, ἀνακαλέσται.

(57) Felckmanni secundus et editio Commel., ποῦ ἡ ψυχὴ. Mox Regius primus et Seguerianus, ἔκειτο τὸ σῶμα. At aliis et editi, ἔκειτο σῶμα.

(58) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At aliis et editi, ἐπερωτᾶ. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἵνα καὶ θεῖκῶς. Mox Goblerianus et Felckmanni primus, παρὰ τῶν μαθητῶν.

(59) Sic ulterius Regius et Seguerianus. At aliis et editi τῷ omittunt.

(60) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, φῶν ὃ

D Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Editi, φῶν θέλη δὲ Υἱὸς ἀποκαλύψαι.

(61) Sic primus codex Regius et Seguerianus. At aliis et editi, τὰ παρὰ τοῦ.

(62) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At aliis et editio Commeliniana οἶδεν ἄρα δὲ Υἱὸς γινώ- σκων τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα.

(62*) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Editi autem et Felckm. 2, δὲ αὖ ἐρωτῆσαι. Alii miss. δὲ αὐτοὺς ἐρωτῆσαι. Mox primus codex Regius, Se- guer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, δεικνύωνται. Felckmanni secundus, δεικνύσσωνται. Felckm. 5, δειγνήτωσαν. Alii et editi, δειχθήσονται.

(63) Regius primus et Seguerianus omissunt, ἐν Χριστῷ.

(64) Reg. 1 et Seguer., μαθόντες πίπτειν πεσεῖτε καὶ εἰς τὴν τῶν Φρυγῶν. Cæteri et editi, μανθάνον- τες πίπτειν, πέσητε καὶ εἰς τὴν Φρυγῶν.

(65) Vide Epiph., heres. 48.

heberet : annon revera perversus et damnatione A per se dignissimus est Dei hostium animus, qui apostolum dicentem, *nescio, scire aiunt, et Dominum similiter dicentem, nescio*, nescire contendunt? Nam si eo quod Christus in illo esset, scivit Paulus ea quae se nescire ait : annon multo magis scit Christus, licet se nescire dicat? Itaque Christo patet faciente, neverat Apostolus quid sibi evenisset : siquidem idcirco ipse ait, *Scio hominem in Christo*⁴⁴. Nam qui hominem neverat non sane ignorabat quoniam modo raptus fuisse ille homo. Elisaeus item qui Eliam in cœlum rapi vidi, neverat sane quoniam assumptus esset : attamen quamvis id non ignoraret. filiis prophetarum arbitrantibus Eliam in aliquem montium a Spiritu projectum fuisse, ille, inquam, qui initio neverat quod viderat, eaque de re illos fecerat certiores, iisdem importune urgentibus et cogentibus, conticuit, et abire sivit⁴⁵. Num ergo quia conticuit, nescivit? Certe scivit : sed eos quasi rem ipse nesciret, dimisit ut tandem persuasi non amplius de Eliæ assumptione ambigerent. Multo igitur magis Paulus, ipse raptus, neverat etiam quoniam modo raptus fuisse. Namque id ipsi Eliæ minime latuit, ita ut si quis eum hac de re interrogasset, potuisset utique narrare, quoniam modo fuisse assumptus. Sed tamen Paulus se nescire testatur, duas, ut ego quidem reor, ob causas. Primo, ut ipse dixit, ne quis visionum excellentia, maiorem eam putaret esse quam quod videret. Deinde, quandoquidem Salvator se nescire dixerat, idem illum decebat dicere, ne servus supra dominum et discipulus supra magistrum esse existimatetur.

48. Qui igitur Paulo dederat ut sciret, ipse multo magis sciebat. Qui enim ea quæ illi diei præcurrunt enunciavit, novit certe, quemadmodum dixi, quandam illa dies et hora ventura sit : et tamen, licet cognosceret, dicit, *neque Filius novit*. Cujus ergo gratia tunc dixit, *Nescio, quæ ipse, ut Dominus, neverat?* Sane si conjectura uti licet, nostræ utilitatis causa, ut reor, id fecit. Fauxit autem ipse ut hoc quod opinor verum sit! Utrobius Salvator ad no-

⁴⁴ II Cor. xii, 2. ⁴⁵ IV Reg. ii, 12, 15-18.

(65') Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, ἐν αὐτῷ τὸν Χριστὸν τὸν ἀποκαλύπτοντα. Paulo post. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, θεομάχων. Cæteri et editi, χριστομάχων.

(66) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, φάσκουσαν. Alii et editi, λέγουσαν.

(67) Regius primus et Seguer., ἐπειδὴ, et mox, ἀπέρ λέγετ. Alii et editi, ἐπει, et, ὑπὲρ λέγετ. Paulo post, Reg. 1 et Seguer., αὐτὸς ὁ Χριστός. Alii et editi, αὐτὸς ὁ Χριστός.

(68) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τοῦ Κυρίου. Cæteri et editi, τοῦ Υἱοῦ. Mox Reg. 1 et Seguer., γάρ καὶ φησιν. Alii et editi, γάρ φησιν.

(69) Regius primus et Seguer., οἶδε πῶς.

(70) Mέν abest a Basil.

(71) Basil. Anglic. et Felc. 5, διστάσωσι. Paulo post uteisque Regius, Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1 et 5, ὃν ὁ ἀρπαγεῖς. In aliis et editis ὄ deest.

(72) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,

A ἀποκαλύπτοντα (65') αὐτῷ τὰ πάντα· πῶς οὐκ ἀληθῶς ἔξεστραμμένη τῶν θεομάχων καὶ αὐτοκατάκριτός ἐστιν αὐτῶν ἡ καρδία; τὸν μὲν ἀπόστολον λέγοντα, οὐκ οἴδα, λέγουσι μή εἰδέναι; Εἰ γάρ, ἐπειδὴ (67) Χριστὸς ἦν ἀντός, οἶδεν ὁ Παῦλος ἀπέρ λέγει, οὐκ οἶδα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Χριστὸς οἶδε, καὶ λέγῃ, οὐκ οἶδα; Ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ τοῦ Κυρίου (68) οἶδεν δὲ πεπονθεῖς διὰ τοῦτο γάρ καὶ φησιν, Οἴδα ἀνθρωπον ἐτελείωσεν Χριστῷ· εἰδὼς δὲ τὸν ἀνθρωπον, οἶδε καὶ πῶς (69) δὲ ἀνθρωπος ἡρπάγη· Ὁ γοῦν Ἐλισσαῖος, βλέπων τὸν Ἡλίαν, οἶδε καὶ πῶς ἀνελήφθη· ἀλλὰ καὶ περ γινώσκων, δῆμως τῶν οἰών τῶν προφητῶν νομιζόντων τὸν Ἡλίαν εἰς ἐν τῶν ὀρέων ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐβρίσθαι, αὐτὸς τὴν μὲν ἀνθρωπον (70) ἀρχὴν γινώσκων δὲ ἐώρακεν, ἐπιεισ τοὺς δηνδρας· βιαζομένων δὲ ἐκείνων, σεσιώπηκε καὶ συνεχώρησεν ἀπελθεῖν. Ἄρ' οὖν, ἐπειδὴ σεσιώπηκεν, οὐκ ἐγίνωσκεν; Ἐγίνωσκε μὲν οὖν ἀλλ' ὡς οὐκ εἰδὼς συνεχώρησεν, ἵνα ἐκείνοι, πεισθέντες, μηκέτι διστάσωσι (71) περὶ τῆς ἀναλήψεως Ἡλίου. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Παῦλος, αὐτὸς ὃν δὲ ἀρπαγεῖς, οἶδε καὶ πῶς ἡρπάγη. Καὶ γάρ Ἡλίας (72) ἐγίνωσκε καὶ εἰ ἐπινθάνετο τις, εἰπεν ἀν πῶς ἀνελήφθη. Λέγει δὲ δῆμως ὁ Παῦλος, Οὐκ οἶδα, δύο τούτων χάριν, ᾧς γε νομίζω, ἐνὸς μὲν, ᾧς αὐτὸς εἰπεν, ἵνα μή διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀποκαλύψεων ἔτερον τις αὐτὸν λογίσηται, ὑπὲρ δὲ (73) βλέπει· ἐτέρου δὲ, διτι, τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος, Οὐκ οἶδα, ἐπρεπε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν, Οὐκ οἶδα, ἵνα μή φανηται δοῦλος ὃν ὑπὲρ τὸν Κύριον αὐτοῦ, καὶ μαθητής ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

48. Οὐκοῦν δὲ τῷ Παύλῳ δεδωκός εἰδέναι: πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οἶδε. Καὶ γάρ καὶ λέγων (74) τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας, οἶδε, καὶ μάλιστα πρεπονητικά καὶ πότε ἡ ὥρα· καὶ δῆμως εἰδὼς, λέγει, οὐδὲδος οἶδε. Τίνος μὲν οὖν χάριν τότε εἰπεν, οὐκ οἶδα, αὐτὸς (75), ᾧς Δεσπότης, οἶδεν; Ως διερευνῶντας στοχάζεσθαι χρή, τῆς ἡμῶν ἔνεκα λυσιτελεῖας, ᾧς γε νομίζω, τούτῳ πεποίηκε· παράσχοι (76) δὲ αὐτὸς τῇ προθέσει τὸν νοῦν τῆς ἀληθείας! Ἐν ἀμφοτέροις

καὶ γάρ καὶ Ἡλίας. Paulo post, hæc verba, ἀν πῶς ἀνελήφθη. Λέγει δὲ δῆμως ὁ Παῦλος, desunt in Basil.

(75) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ὑπὲρ δν. Ibidem Reg. 1 et Seguer., βλέπῃ.

(76) Anglic. Gobler. et Felc. 1, Καὶ γάρ λέγων. Ibid. Anglic., τὰ περ τῆς ἡμέρας. Paulo post, uteisque Regius et Seguer. a.dumit καὶ πότε ἡ ὥρα, quæ absunt ab aliis et editis. Mox item uteisque Regius et Seguer. Tίνος μὲν οὖν. Alii et editi οὐν omittunt.

(75) Sic Regius primus et Seguer., Gobler. et Felc. 1; sed duo ultimi omittunt αὐτός, et, pro διερευνῶντα, habent διερευνῶντας. Cæteri vero et εἰλι, οὐκ οἶδα; αὐτὸς ᾧς Δεσπότης οἶκεν· ᾧς δὲ διερευνῶντας.

(76) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, παράσχοι, ut et Anglicanus in margine. Cæteri et eusti, παρέχει. Paulo post, Regius primus, Seguer. Gobl. et Felc. 1, Ἐν ςμφοτέροις ἡμῖν. Alii et editi, Ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡμῖν.

ἡμῖν τὸ χρήσιμον ἐφύλαξεν ὁ Σωτὴρ εἰ γάρ τὰ μὲν Α τρόπον τοῦ τέλους ἀπαντῶντα δεδήλωκεν, ἵνα μή, ὡς εἶπεν αὐτὸς, ξενισθῶμεν, μηδὲ θρογθῶμεν (77-78), γινομένων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων τὸ μετά ταῦτα τέλος προσδοκῶμεν περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐχ τὸλμήσει θεῖκῶς εἰπεῖν, διτὶ Οἴδα (79) ἀλλὰ σαρκικῶς διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοούσαν, καθὰ προεπον, εἶπεν, διτὶ Οὐχ οἶδα· ἵνα μηκέτι ἐπερωτήσωσιν αὐτὸν, καὶ λοιπὸν ἢ μὴ εἰρηκώς (80) λυπήσῃ τότε τοὺς μαθητὰς, ἢ εἰρηκώς, παρὰ τὸ συμφέρον αὐτοὺς καὶ πάσιν ἡμῖν ποιῆσῃ. "Ο γάρ ἀν τοιῇ (81), τοῦτο πάντων ὑπὲρ ἡμῶν ἔστιν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο. Δι' ἡμᾶς τοίνυν εἶπε καὶ τὸ, Οὐδὲ δὲ διὸς οἶδε· καὶ οὗτος ἐκεύσατο (82) τοῦτο εἰρηκώς (ἀνθρωπίνως γάρ εἶπεν, ὡς ἀνθρωπός, Οὐχ οἶδα), οὗτος διῆτη τοὺς μαθητὰς αὐτὸν βιάσασθαι εἰπεῖν (83) εἰρηκώς γάρ, Οὐχ οἶδα, Ἐστήσεις κάκεινων τὴν ἐρώτησιν. Ἐν γοῦν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἔστι γεγραμμένον, ἡνίκα ἐπέδη τοῖς ἀγγέλοις, ἀναβαίνων ὡς ἀνθρωπός, καὶ ἀναφέρων εἰς τὸν οὐρανὸν ἦν ἐφόρει σάρκα· διτὶ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦτο βλέποντες, πάλιν τριάνταν, Πότε τὸ τέλος ἔσται, καὶ, Πότε σὺ παραγίνῃ, εἶπεν (84) αὐτοῖς φανερότερον. Οὐχ ὑμῶν ἔστι γρῶμα χρόνους ἢ καιρούς, οὐδὲ δὲ Πατὴρ θεστὸς ἐτὸν τῇ ίδιᾳ ἐξουσίᾳ. Καὶ οὐχ εἶπε (85) τότε, Οὐδὲ δὲ διὸς, ὡσπερ εἶπεν πρὸ τούτου ἀνθρωπίνως, ἀλλ', Ὅμων οὐκ ἔστι γρῶμα. Λοιπὸν γάρ ἦν ἡ σάρξ ἀναστάσα, καὶ ἀποθεμένη τὴν νέκρωσιν καὶ θεοποιηθεῖσα· καὶ οὐκέτι ἐπρεπε σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκρίνασθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ λοιπὸν θεῖκῶς διδάξαι, διτὶ Οὐχ ὑμῶν ἔστι γρῶμα χρόνους ἢ καιρούς (86), οὐδὲ δὲ Πατὴρ θεστὸς ἐτὸν τῇ ίδιᾳ ἐξουσίᾳ· ἀλλὰ ληγέσθε δύναμις (87). Τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ Πατέρος ἢ δὲ Υἱός; Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ Σοφία.

49. Οἶδεν δρα δὲ διὸς Λόγος ὅντος γάρ (88) λέγων ἐσήμανεν, διτὶ Ἔγώ οἶδα, ἀλλὰ οὐχ ἔστιν ὑμῶν γνῶναι· δι' ὑμᾶς γάρ καὶ ἐν τῷ δρει καθήμενος σαρκικῶς εἶπον, Οὐδὲ δὲ διὸς οἶδε, διὰ τὸ ὑμῶν καὶ πάντων συμφέρον συμφέρει γάρ ὑμῖν καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ (89) οἵτις ἀκοῦσαι, διὰ τοὺς ἐσομένους μετὰ ταῦτα πλάνους, ἵνα, καὶ ὡς ἀγγέλοις μετασχηματίσωται (90) δαίμονες, καὶ περὶ τῆς συντελείας ἐπιχειρήσωσι λέγειν, μὴ πατεύσῃτε, ὡς ἀγνοούντων αὐτῶν. "Αν δὲ καὶ δὲ Ἀντίχρι-

⁴⁷ Act. 1, 7. ⁴⁸ ibid. 7, 8. ⁴⁹ I Cor. 1, 24.

(77-78) Sic Reg. 1, Segner. Gobler. et Felc. 1. At alii et editio Commel. omittunt μηδὲ θρογθῶμεν.

(79) Basil. et Felc. 5, θεῖκῶς εἰπεῖν, διτὶ Οὐχ οἶδα.

(80) Reg. 1 et Seguer., μὴ κατερωτήσωσιν αὐτὸν καὶ λοιπὸν μὴ εἰρηκώς. Ήσαὶ αὐτὲς ημεῖς sequuntur verba, λυπήσῃ τότε τοὺς μαθητὰς, ἢ εἰρηκώς, absunt a Basil.

(81) Primus codex Regius et Seguer., ποιῆσῃ. Regius secundus, ποτε. Editi, ποιῇ, quod verbum, ut et δὲ γάρ ἀν, deest in Gobler. et Felc. 1.

(82) Regius primus et Seguer., οὐχ.

(83) Primus codex Regius et Seguer. addunt εἰπεῖν, quod in aliis et editis deest.

(84) Reg. 1, Seguer. et Felc. 5, καὶ εἶπεν, quod in aliis et editis legitur.

strum attendit commodum. Nam quae ante finem occurserunt indicavit, ne, ut dixit ipse, stupore perculsi his accidentibus turbaremur, sed potius ex his securum finem præstolaremur. Noluit porro de illa die et hora secundum divinitatem dicere, Novi: sed, ut jam exposui, secundum carnem, quae nempe id ignorabat, ait, Non novi; ne rursus eum discipuli interrogarent, eosque ille, si reticeret, dolore **474** afficeret, vel si diceret, præter illorum et nostrum commodum ageret. Quidquid enim facit, id totum nostri gratia est, quandoquidem et ipsum Verbum propter nos caro factum est. Propter nos igitur dixit: *Neque Filius novit.* Nec vero hoc mendacium fuit: siquidem pro humana conditione, ut homo, dixit, Nescio, nec permisit ut discipuli se di- C cere cogerent, quippe cum hujusmodi verbo, *Nescio*, illorum represserit percontationes. Præterea scriptum est in Actibus apostolorum, cum angelis in-vehernetur, ut homo ascendens, et carnem, quam gestabat, in cœlum efferas, idque videntes discipuli hæc iterum ab eo quærerent, quandonam finis futurus esset, et, *Quando tu venturus es, ipsum apertius ita illis respondisse: Non est vestrum nosse tempora et momenta quae Pater posuit in sua potestate* ⁴⁷. Non tunc, ut antea, tanquam homo dixit, *Neque Filius*, sed, *Vestrum non est scire.* Jam siquidem revixerat caro, deposueratque mortalitatem et divina effecta erat, ac proinde eum in cœlos ascendentem jam non decebat secundum carnem respondere, sed ut Deum docere et dicere: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem* ⁴⁸. Quæ autem virtus Patris præter Filium? *Christus enim Dei virtus et Dei Sapientia* ⁴⁹.

49. Noverat itaque Filius, utpote qui Verbum erat; unde mihi videtur illorum verborum is esse sensus: Ego quidem novi, sed vestrum non est nosse. Idcirco enim cum in monte sederem, secundum carnem dixi, *Neque Filius novit*, quia id vobis atque omnibus utile erat. Hæc siquidem et de angelis et de Filio audire vobis conducit propter futuros impostaores, ut, si ipsi dæmones, angeli specie simulata, de fine mundi disseruerint, eis non credatis, quippe qui illum ignorent. Si item Antichristus, se

(85) Hæc verba, καὶ οὐχ, etc., usque ad τὴν ίδιαν ἐξουσίαν inclusive, desunt in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Mox uterque Regius, Basil. et Anglic., εἶπε πρὸ τούτου. Alii et editi, πρὸ τούτων.

(86) Anglic., οὐχ ὑμῶν ἐπιγνῶνται χρόνους καὶ καιρούς.

(87) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. Felc. 1, ut et legit Nannius. At alii et editio Commel. omittunt ἀλλὰ ληγέσθε δύναμιν. Mox Reg. 1 et Seguer., ἢ δὲ Υἱός. Editi et alii, ἢ δὲ Χριστός.

(88) Γάρ abest a Reg. 2 et Felc. 5. Ibid. Reg. 1 et Seguer., δεσμανεῖ.

(89) Regius 1 et Seguer., περὶ ἀγγέλων καὶ περὶ Υἱοῦ.

(90) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. et Felc. 1. At alii et editi, μετασχηματίσωται.

ipse ementitus, dicat, *Ego sum Christus, atque de die illo et fine loqui aggreditur, ut audientes decipiatis, vos meæ hujuscemodi vocis, Neque Filius, memores fidem illi denegetis.* Præterea valde hominibus utile est finem et diem finis ignorare, ne, si eum cognoscerent, intermedium negligenter tempus, diesque fini proximos exspectarent, ut tunc solum sibi vacarent et vigilarent. Quocirca tempus mortis singulorum reticuit, ne hujusmodi cognitione inflati homines, maximam temporis partem negligenter agerent. Utrumque ergo et omnium rerum et singulorum finem nos celavit Verbum (nam singulorum finis, omnium quoque finis est, cum omnium finis in singulorum fine contineatur) : ut, quandoquidem incertus ille est et semper a nobis exspectatur; quotidie velut vocati proficiamus, ad ea quæ sunt priora nosmetipsos extendentes et quæ retro sunt obliviscientes⁹⁰. Quis enim die ex...emi finis cognito non intermedium differret tempus? E contrario autem quis, illo ignorato, non se quotidie debeat parare? Hinc subdidit Salvator: *Vigilate ergo, quia neque vos nostis qua hora 475 Dominus vester venturus sit⁹¹*; et, *Qua non putatis hora Filius hominis veniet⁹²*. Itaque ob utilitatem, quæ ex hac oritur ignorantia, ita est locutus. His enim verbis nos hortatur ut semper parati simus. Vos enim, inquit, nescitis: ego vero Dominus novi, quando venturus sum, quamvis Ariani me, qui Patris sum Verbum, non exspectent.

Τοιμεῖς γάρ, φησίν, οὐκ ὀλότες· ἐγώ δὲ ὁ Κύριος προσδοχῶστι Λόγον δύτα τοῦ Πατρός.

50. Sic ergo Dominus, qui quid nobis expediret, melius quam nos neverat, suos discipulos firmavit ac munivit, illique hujusmodi instructi admonitione, emendaverunt Thessalonicenses⁹³, ea in re alioquin erraturos. Quando vero neque his cedunt Christi hostes, tametsi non me fugit durius illis cor esse quam Pharaoni, placet tamen illos iterum ea de re interrogare. Deus in paradiso percontatur, *Adam, ubi es⁹⁴?* Cainum quoque ipse interrogat: *Ubi est Abel frater tuus⁹⁵?* Quid hic itaque respondetis? Nam si eum nescire existimatis, et idcirco sciscitari: cum Manichæis profecto conseuntis, qui vide-

⁹⁰ Philipp. iii, 13. ⁹¹ Matth. xxiv, 42. ⁹² Luc. xii, 40. ⁹³ II Thessal. II, 2. ⁹⁴ Gen. III, 9. ⁹⁵ Gen. IV, 9.

(91) Uterque Regius, Seguer, Basil. et Anglic. D tautón. Cæteri et editi, aútón. Mox Regius primus, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς συντελείας. Seguer., περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς συντελείας. Cæteri et editi, περὶ τῆς συντελείας.

(92) Seguer., προφασίζονται. Mox idem et uterque Regius, τὸ ἑκάστου τέλος. Editi, τὸ ἑκάστου τέλους, mendose.

(93) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii autem et editio Commel., τὸ ἑκάστου ἀπέκρυψεν. Mox Reg. 1 et Seguer., καὶ γάρ καὶ ἐν τῷ. Alii et editi, καὶ γάρ ἐν τῷ.

(94) Regius primus prima manu et Seguer., τοῦ δυτοῦ. Sed Regius 1, secunda manu, τούτου δυτοῦ.

(95) Sic Regius primus et Seguer. alique ita legit Nannius. Alii et editi, ποτα ἡμέρα.

(96) Reg. et Seguer. τὸ omittunt. Mox iidem, et Gobler. et Felc. 1. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο. Cæteri et edi-

A στος μεταποιήσας ἔκυπον (91) λέγῃ. Τέγω εἰμι δοκιμαστής, καὶ πειράσῃ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς ἡμέρας καὶ συντελείας λέγειν, πρὸς τὸ πλαγῆσαι τοὺς ἀκούοντας· ἔχοντες ὑμεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν φωνὴν, στὶς Οὐδέδει Υἱός, μηδὲ ἐκεῖνῳ πιστεύσητε. "Αλλως τε οὐδὲ εἰδέναι πάλιν πότε τὸ τέλος, ή πότε τοῦ τέλους τῇ ἡμέρᾳ, συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μή, γνῶντες, καταφρονήται τοῦ μεταξὺ χρόνου γένωνται, πειριμένοντες τὰς ἐγγὺς τοῦ τέλους ἡμέρας τότε γάρ μόνον ἔκυπων ἐπιμελεῖσθαι προφασίσονται (92). Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑκάστου τέλος τοῦ θανάτου σειώπτηκεν, ἵνα μή, προφάσει τῆς γνῶσεως φυσικῶντες οἱ ἀνθρώποι, ἀμελεῖν ἔκυπων τὸ πλείστον δρᾶνται τοῦ χρόνου. Ἀμφότερα δὴ οὖν καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ τὸ ἑκάστου πέρας ἔκρυψεν (93) ἀφ' ἡμῶν δὲ Λόγος (καὶ γάρ καὶ ἐν καθόλου τὸ ἑκάστου τέλος ἐστι), καὶ ἐν τῷ ἑκάστου τέλει τὸ καθόλου συνάγεται, ἵνα, ἀδήλου αὐτοῦ δυτοῦ (94) καὶ δεῖ προσδοκῶμενον, καθ' ἡμέραν ὡς καλούμενοι προκόπτωμεν, τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τῶν δὲ δρισθενεῖς ἐπιλανθανόμενοι. Τίς γάρ, γινώσκων μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, οὐχ ὑπερτίθεται τὸν μεταξὺ χρόνον· ἀγνοῶν δὲ, οὐ καθ' ἡμέραν ἔτοιμος γίνεται; Διὰ τοῦτο γάρ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερεν δὲ Σωτὴρ, λέγων: Γρηγορεῖτε οὖν, στὶς οὐδέτεροι οὐδέτεροι ποτα ὄφα (95) δὲ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ, Ἡ οὐ δοκεῖτε ὄφα, δὲ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· διὰ τὸ συμφέρον ὄφα τὸ (96) ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦτο εἰρηκε. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο λέγων, βούλεται διὰ παντὸς ἡμᾶς ἔτοιμους γενέσθαι (97)· οἶδα πότε ἔρχομαι, καὶ οἱ Ἀσειανοὶ με μὴ (98)

C 50. Ο μὲν οὖν Κύριος, τὸ ἡμῶν συμφέρον ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσκων, οὗτος ἡταντοῦ τοὺς μαθητάς· καὶ αὐτοὶ ταῦτα (99) μαθόντες, διωρθώσαντο μέλλοντας ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ Θεσσαλονίκης (1). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χριστομάχοι οὐδὲ οὔτω καταδύονται, βούλομαι, καίπερ εἰδῶς σκληροτέραν ἔχοντας αὐτοὺς τοῦ Φαραὼ (2) τὴν καρδίαν, ἐρωτῆσαι πάλιν καὶ περὶ τούτου. Ἐν τῷ παραδείσῳ πυνθάνεται δὲ Θεὸς λέγων: Ἄδαμ, ποῦ εἶ; Ἐξετάζει δὲ καὶ τὸν Κάλυ· Ποῦ (3) Ἄδαμ ὁ ἀδελφός σου; Τί τοινυν καὶ περὶ τούτου φατέ; Εἰ γάρ ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διὰ τοῦτο πυνθάνεσθαι (4) Μανιχαῖος μὲν

D iο Commel., Καὶ γάρ τοῦτο.

(97) Regius 1 et Seguerian., διὰ παντὸς ἔτοιμους γίνεσθαι.

(98) Reg. 1 et Seguer., Ἀρειομανίται. Gobler. et Felc. 1, Ἀρειομανίται. Cæteri et editi, Ἀρειανοί.

(99) Sic primus codex Regius et Seguerianus. In cæteris et editis deest ταῦτα.

(1) Sic uterque Regius et Seguerianus. At alii et editi, ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

(2) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. Anglic. et Felc. 5. At alii et editi, Φαρāw, circumflexa ultima. Mox uterque Regius et Seguer., ἐν τῷ παραδείσῳ. Cæteri et editi, ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ. Ibid. Regius primus et Seguer., πυνθάνεται δὲ Θεὸς λέγων. Alii et editi, πυνθάνεται δὲ Θεὸς τοῦ Ἄδαμ λέγων.

(3) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. At alii et editi, λέγων· Ποῦ, etc.

(4) Seguer. et Reg. 2, πυνθάνεσθε, mendose.

Ἔδη προστέθητε αὐτῶν γάρ τὸ τοιοῦτον τόλμημα· εἰ δὲ, φοβούμενοι φανερῶς ὀνομασθῆναι Μανιχαῖοι· (5), βιάζεσθε ἐκαυτοὺς εἰπεῖν, ὅτι γινώσκων τυνθάνεται· τί ἀποπονήσῃ τὶς ἔνον δρῶντες, οὕτω πεπτώκατε, εἰ δὲ Γίδες, ἐνῷ τότε ἐπυνθάνετο δὲ Θεός, δὲ αὐτὸς Γίδες καὶ νῦν σάρκα περιβελλημένος (6) πυνθάνεται τῶν μαθητῶν ὡς ἀνθρώπος; εἰ μὴ δρα Μανιχαῖοι γενόμενοι μέμφεσθαι θελήσητε (7) καὶ τὴν τότε γενομένην πρὸς τὸν Ἀδάμ ἐρώτησιν, ἵνα μόνον καὶ ὑμεῖς νεανιεύσθε ἐν ταῖς κακονοίξις. Καὶ γάρ ἐν πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, τονθορύζετε (8) πάλιν διὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Λουκᾶ, δὲ καλῶς μὲν εἴρηται, κακῶς δὲ ὑμεῖς διανοεῖσθε. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν, ἀναγκαῖον παραθέσθαι, ἵνα καὶ οὕτως αὐτῶν ἡ διεφθαρμένη διάνοια δειχθῇ.

51. Φησὶ τοίνυν δὲ Λουκᾶς· Καὶ Ἰησοῦς ἀρέσκετε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Τὸ μὲν οὖν ῥήτορὸς ἔστι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προσκόπουσιν, ἀναγκαῖον πάλιν αὐτῶν ὡς τοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς Σαδδουκαίους (9) ἐρωτῆσαι, περὶ οὐν φησιν δὲ Λουκᾶς· Ἐστι δὲ οὕτως· Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνθρώπος ἔστιν, ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι, οὐδὲ Θεός ἔστιν σάρκα φορῶν; Εἰ μὲν οὖν κοινὸς ἀνθρώπος κατὰ τοὺς ἀλλούς ἀνθρώπους καὶ αὐτός ἔστιν, ἔστω πάλιν ὡς ἀνθρώπος προκόπων. Τοῦτο μέντοι τοῦ Σαμοσατέως (10) ἔστι τὸ φρόνιμα, δὲ τῇ μὲν δυνάμει καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε, τῷ δὲ δύναματι μόνον δρονεῖσθε διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ Θεός ἔστι σάρκα φορῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἔστιν ἀληθῶς, καὶ δὲ Λόγος ἡ σάρξ ἐγένετο, καὶ Θεός ὁν ἐπειδὴ γῆς κατῆλθε· Καὶ τοιλαν εἶχε (11) προκόπην δὲ Ισαὰ Θεῷ ὑπάρχων; οὐ ποῦ εἶχεν αὐξάνειν δὲ Γίδες δεῖ δὲν ὃν (12) ἐν τῷ Πατρὶ; Εἰ γάρ δὲ δεῖ δὲν ἐν τῷ Πατρὶ προκόπτει, τί δρα ἔστιν ἐπέκεινα τοῦ Πατρὸς, διὸ ἀπὸ τούτου καὶ προκόψῃ (13); Ἐπειτα ὡς ἐπὶ τοῦ λαβεῖν καὶ δοξασθῆναι τὰ αὐτὰ καλῶν εἰπεῖν· Εἰ ἀνθρώπος γενόμενος προέκοπτε, δηλῶν ἔστιν, ὡς, πρὸ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος, ἀτελῆς ήν· καὶ μᾶλλον η σάρξ αἰτία τῆς τελείωσεως αὐτοῦ γέγονεν, οὐδὲ τῆς σαρκός. Πάλιν τε εἰ Λόγος ὁν προκόπτει, τί μεῖζον ἔχει (15) γενέσθαι Λόγου καὶ Σοφίας, καὶ Υἱοῦ, καὶ Θεοῦ δυνάμεως; ταῦτα γάρ ἔστιν δὲ Λόγος, δὲν εἰ τις ὡς ἀκτίνα μετασχέτω πᾶς δύναται (16), δὲ τοιοῦτος παντέλειος ἐν ἀνθρώποις,

⁽⁵⁾ Gen. iii. 9. ⁽⁷⁾ Luc. ii. 52.

⁽⁶⁾ Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I. Υουδαῖοι. ⁽⁸⁾ Sic Regius primus et Seguer. Alii autem et editi, περιβαλλόμενος. Ibidem Basil. et Felc. 5, πρῶτων μαθητῶν, habent αὐτῶν.

⁽⁷⁾ Sic Regius primus, ut et emendatum est in Seguer. At alii et editi, θελήσετε.

⁽⁸⁾ Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At Reg. I, τονθορύζετε. Anglic., ὑποτονθορύζετε. Reg. 2, θρυστέτε. Alii et editio Commel., θρυσθίζετε. Ibidem, πάλιν deest in Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Item ibid. Reg. 1, παρὰ τῷ Λουκῷ. Felc. 5 ibid., δὲτ δὲ καλῶς.

⁽⁹⁾ Sic primus codex Regius et Seguer. Legitur item Σαδδουκαῖος in Reg. 2, Gobler. et Felc. 1. Alii et editio Commel., τοὺς Σαδδουκαῖους καὶ Φαρισαίους. Mox Reg. 1 et Seguer., Ἰησοῦς δὲ Χριστός.

⁽¹⁰⁾ Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Τοῦ μέντοι Σαμοσατέως.

A licet ista audent docere. Sin autem veritatem ne Μανιχαῖοι palam audiatis, vel inviti conceditis eum scientem interrogare; quid, quæso, absurdum aut quid mirum vobis videtur, si Filius in quo tunc Deus interrogabat, idem, inquam, ipse Filius carne circumdatus discipulos tanquam homo interroget? nisi forte Μανιχαῖοι jam facti, illum Scripturæ locum ubi Deus Adamum interrogat¹⁶, velitis reprehendere, idque eo tantum animo, ut nova improbe excogitis et audeatis. Hinc enim in omnibus convicti, Lucæ verba jam insusurratis, quæ quidem recte sunt dicta, sed a vobis perverse intelliguntur. Quænam autem illa sint afferre necesse est, ut hac etiam ratione pateat quam corruptam illi habeant mentem.

B 51. Hæc igitur sunt Lucæ verba: Et Jesus proficiebat sapientia, et aestate, et gratia apud Deum et homines¹⁷. Hic, inquam, ille locus est, ad quem quoniam offendunt, ab illis non secus ac a Sadduceis et Phariseis sciscitandum est, quo de loquatur Lucas. Sic autem illos aggrediamur: Jesus Christus homone est ut alii omnes homines, an vero Deus est carnem gestans? Si purus homo est ut ceteri homines; utique ut homo proficiat: quæ quidem est Samosatensis sententia, quam toto vos animo amplectimini, sed nomine tenus præ metu hominum negatis. Si vero Deus est carnem gestans, uti revera est, et Verbum caro factum est, isque qui Deus erat, in terram descendit: quos progressus queat ille habere qui æqualis Deo existit, aut quo modo crescere possit Filius qui semper est in Patre? Nam si is qui est in Patre, proficer potest, quid, quæso, est, ultra Patrem, ut inde possit proficer? Deinde e re fuerit eadem hic dicere quæ supra disserimus¹⁸ cum explicaremus quoniam sensu aliquid accepisse et gloriam adeptus esse diceretur. Nimirum, si homo factus proficit, ergo antequam fieret homo, perfectus non erat, ac proinde ejus perfectionis causa fuit potius caro, quam ipse carnis. Insuper **476** si ille qui Verbum est proficit, quid maius potest fieri quam Verbum, Sapientia, Filius, et Dei virtus? hæc siquidem sunt ipsum Verbum, quorum si quis veluti radium posset accipere, is sane

⁽¹¹⁾ Sic Reg. I et Seguer. At alii et editi, ἔχει.

⁽¹²⁾ Sic Reg. I et Seguer. At Reg. 2, Anglic.

Basil. et Felc. 5, δὲ Γίδες δὲ δεῖ δὲν, etc. Præterea Reg. 2, Anglic. Gobler. et Felc. 1, habent item, Εἰ γάρ δὲ δεῖ δὲν ὃν ἐν τῷ Πατρὶ προκόπτει. Ceteri et editi, δὲ Γίδες δὲ δεῖ τῷ Πατρὶ· Αὐτὸν δὲ δὲν ἐν τῷ Πατρὶ οὐ προκόπτει. Ibidem Basil., Τί γάρ ἔστιν.

⁽¹³⁾ Sic Regius primus, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. In aliis et editis καὶ deest.

⁽¹⁴⁾ Vide supra, num. 35.

⁽¹⁵⁾ Seguer. Regius 1, Gobler. et Felc. 1, εἶχε.

Felc. 5, ἔχειν. Alii et editi, ἔχει. Mox Regius 1 et

Seguer., καὶ Θεοῦ δυνάμεως. Alii et editi omittunt Θεοῦ.

⁽¹⁶⁾ Reg. 1 et Seguer., δων εἰ τις ὡς ἀκτίνα μετασχέτω πᾶς δύναται.

Alii et editi, οὐ εἰ τις ὡς ἀκτίνα μετασχέτω πᾶς δύναται.

Aliqui, πᾶς δύναται.

summe perfectus inter homines esset, angelisque fieret æqualis. Etenim angeli ipsi atque archangeli, dominationes virtutesque omnes et throni, Verbi participes effecti, faciem Patris ejus perpetuo vident. Qui ergo fieri potest ut ille qui aliis impertit perfectionem, ipse post illos proficiat? Angeli namque humanam ejus administraverunt nativitatem, et Lucae verba post hujusmodi angelorum administrationem prolata sunt. Qui igitur possit id vel in mentem hominis prorsus venire? Quomodo, inquam, Sapientia in sapientia proficit? Quomodo qui aliis dat gratiam (uti Paulus suis in omnibus Epistolis, hisce verbis agnoscit, *Gratia Domini nostri Jesus Christi sit cum omnibus vobis*¹⁷), ipse in gratia proficit? Vel enim Apostolum mentiri contendant, vel Filium non esse sapientiam audeant affirmare. Vel si est Sapientia, ut dixit Salomon, et Paulus scripsit, *Christus Dei virtus et Dei sapientia*¹⁸: quem, quæso, progressum accepit Sapientia?

52. Homines quidem, utpote creati, in virtute progreedi et proficere possunt. Hinc Enoch translatus est, Moysesque crescendo proficiebatur, et Isaac proficiendo magnus est effectus; Apostolus item ad ea quæ priora sunt se testatur in dies extendere¹⁹. Singuli scilicet ulteriorem ante se gradum quo progrederentur habuere. At Dei Filius, qui quidem solus ipse est, quoniam se potest extendere? Omnia siquidem, in eum contuendo, proficiunt: ipse vero, cum solus sit, in solo est Patre, a quo non ultra progrereditur, sed semper in eo manet. Itaque hominum est proficere: at Dei Filius, quia nihil quo progrederetur haberet, cum in Patre sit perfectus, scipsum pro nobis humiliavit, ut nos in ejus humilitate magis crescere possemus. Aliud autem nihil est incrementum nostrum quam ut a rebus quæ sensus movent recedamus, et ad ipsum accedamus Verbum: quandoquidem et ejus humilitas nihil aliud est quam quod carnem nostram accepit. Non ergo Verbum, ut Verbum, proficit, cum perfectum sit ex perfecto Patre, nullaque omnino re egeat, sed potius aliis proficiendi sit causa. Verum hic etiam humano more dictus est proficere, quoniam hominum sit proficere. Hinc caute-

¹⁷ II Thessal. iii, 18, et alibi. ¹⁸ I Cor. 1, 24.

(17) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At in Reg. 2 deest καὶ ἀρχάγγελοι. Cæteri item et editi καὶ omittunt. Mox uterque Regius, Seguer. Basil. Gobler. Felc. 1 et 5, πᾶσαι αἱ δυνάμεις. Alii et editi, πᾶσαι δυνάμεις.

(18) Regius primus et Seguer., παρασχών. Alii et editi, παρέχων. Mox Reg. 1 et Seguer., τὴν ἀνθρωπίνην αὐτὸν γένεσιν. Editi et alii, τῇ ἀνθρωπίνῃ γένεσι αὐτῷ. Ibid. Reg. 1, Seguer. Basil. et Felc. 5, παρὰ τοῦ Λουκᾶ. Alii et editi, παρὰ τῷ Λουκᾷ.

(19) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero et editi, οἱ ἄλλοις τῇ χάριν δῖοντος· δὲ γάρ Παῦλος, etc.

(20) Sic Regius primus et Seguerian. At δὲ in editis deest. Ibidem Gobler. et Felc. 1, καὶ Παῦλος γράφει.

(21) Sic Regius primus, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ut et Nannius legit. Alii et editio

A καὶ ισος ἀγγέλοις γίνεται. Καὶ γάρ καὶ ἀγγελοις, καὶ ἀρχάγγελοι (17), καὶ κυριότητες, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις, καὶ θρόνοι, τοῦ Λόγου μετέχοντες, βλέπουσι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Πῶς οὖν οἱ ἄλλοις τὴν τελείστητα παρασχών (18), αὐτὸς μετ' ἑκένυος προκόπτει; "Ἄγγελοι γάρ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ γένεσιν διηκόνησαν· καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Λουκᾶ μετὰ τὴν διακονίαν τῶν ἀγγέλων εἰρηται. Πῶς οὖν ὅλως καν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν ἀνθρώπου δύναται; "Η πῶς ἡ Σοφία ἐν σοφίᾳ προέκοπτεν; "Η πῶς οἱ ἄλλοις χάριν διδοὺς (καθὼς οἱ Παῦλος) (19), διὰ πάστης ἐπιστολῆς δι' αὐτοῦ διδοσθαι τὴν χάριν γενώσκων, φησίν· "Η χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν, αὐτὸς ἐν χάριτι προέκοπτεν; "Η γάρ φεύδεται τὸν Ἀπόστολον λεγέτωσαν, ἡ μηδὲ Σοφίαν εἶναι τὸν Υἱὸν λέγειν τολμάτωσαν. "Η εἰ Σοφία ἐστίν, ὡς εἴπεν ὁ Σολομών, καὶ οἱ Παῦλος ἔγραψε (20), Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· ποιαν ἡ Σοφία (21) προκοπήν ἐπεδέχετο;

52. "Ανθρωποι μὲν γάρ, κτίσματα τυγχάνοντες, ἐπεκτείνεσθαι πῶς καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύνανται· Ἐνών γοῦν οὕτω μετετέθη· καὶ Μωσῆς αὐξάνων ἐτελειούτο· Ἰσαὰκ δὲ προκόπτων ἐγίνετο μέγας (22)· καὶ οἱ Ἀπόστολος ἐπεκτείνεσθαι καθ' ἡμέραν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλεγεν· εἰχε γάρ ἔκαστος ποῦ προκέψει (23), βλέπων εἰς τὸν ἐμπροσθεν αὐτοῦ βαθμὸν· δὲ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, οἱ μόνος ὁν, ποῦ εἴχεν ἐπεκτενεσθαι; Πάντα γάρ εἰς αὐτὸν βλέποντα προκόπτει· αὐτὸς δὲ μόνος ὁν, ἐν τῷ μόνῳ Πατρὶ ἐστιν, ἀφ' οὗ οὐδὲ ἐπεκτείνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένων ἐστὶν ἀεί. "Αγθρώπων μὲν οὖν ἐστι τὸ προκόπτειν· δὲ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἐπει προκόπτειν οὐκ εἴχε, τέλειος (24) ὁν ἐν τῷ Πατρὶ, ἐταπείνωσεν ἐαυτὸν ὑπὲρ τὴν μῶν, ἵνα ἐν τῷ ἐκείνου ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξῆσαι δυνηθῶμεν. "Η δὲ αὐξῆσις τὴν μῶν οὐκ ἀλλη τίς ἐστιν ἡ τὸ ἀφίστασθαι· μὲν τῶν αἰσθήτων, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον γενέσθαι· ἐπει καὶ τὸ ἐκείνου ταπεινὸν οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν ἡ τὸ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν σάρκα. Οὐκ ἀρα δὲ Λόγος ἡν (25), ή Λόγος ἐστιν, δὲ προκόπτων, δὲ τέλειος ἐκ τελείου ὁν τοῦ Πατρὸς, δὲ μηδενὸς δισδέμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς προκοπήν ἀνάγων. "Αλλὰ ἀνθρωπίνως εἰρηται καὶ ἐνταῦθα τὸ (26) προ-

D Philipp. III, 13.

(22) Sic uterque Regius, Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, Ἰσαὰκ τε. Ibidem Felc. 5, ἐγίνετο.

(23) Basiliensis, προκόψειν. Regius primus prima manu, προκόψῃ, sed secunda, προκόψει, ut cæteri et editi. Mox Regius primus et Seguer., ἐαυτὸν βαθμὸν. Reg. 2, αὐτῶν βαθμὸν. Editi et alii, αὐτοῦ βαθμόν.

(24) Sic Regius primus. Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, οὐκ εἴχεν, ἐπει τέλειος. Ibid. Reg. 2, Basil. et Felc. 5, ἡν ἐν τῷ Πατρὶ. Editi αὐτεις αἱ τοῦ Πατρὸς.

(25) Ἡν δεletum est in Reg. 1.

(26) Sic Regius primus et Seguer. In aliis et editis τὸ δεest. Mox Reg. 1 et Seguer., Καὶ γάρ δὲ εὐαγγελιστῆς.

κύπτειν ἐπει καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔστι πάλιν ἡ προκοπή. Καὶ γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτος μετὰ ἀκριδοῦς τῆς παρατηρήσεως λέγων, τῇ προκοπῇ συνῆψε τὴν ἡλικίαν· Λόγος δὲ καὶ Θεὸς ἡλικίᾳ οὐ μετρεῖται (27), ἀλλὰ τῶν σωμάτων εἰσὶν αἱ ἡλικίαι. Τοῦ σώματος δρά ἔστιν ἡ προκοπή· αὐτοῦ γὰρ προκόπτοντος, προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος τοὺς δρῶσιν· δοσὶ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, τοσούτῳ πλειόν τὴν χάριν ηὔξανεν ὡς ἀνθρώπου (28) παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις. Παιδίον μὲν γὰρ ἐβαστάζετο παῖς δὲ γενόμενος, ἀπέμενεν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τοὺς ἱερέας ἀνέκρινε περὶ τοῦ νόμου· κατ' δίλητον δὲ τοῦ σώματος αὐξάνοντος, καὶ τοῦ Λόγου φανεροῦντος ἐκυρώντος ἐν αὐτῷ (29), δόμολογεῖται λοιπὸν παρὰ μὲν Πέτρου πρῶτον, εἴτα καὶ παρὰ πάντων, δτι ἀλλιῶς Υἱὸς Θεοῦ ἔστιν οὗτος· εἰ καὶ Ιουδαῖοι οἵτε παλαιοὶ καὶ οἱ νέοι οὗτοι (30) θελούτες καρμαμύσουσι τοὺς ὄφθαλμούς, ἵνα μὴ βλέπωσιν, δτι τὸ, ἐν σοφίᾳ προκόπτειν, οὐχ ἔστι τὴν Σοφίαν αὐτὴν προκόπτειν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐν αὐτῇ προκόπτειν (31). Καὶ Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτε σοφίαν καὶ χάριτα· εἰ χρή δὲ καὶ πιθανῶς μετὰ τοῦ ἀληθοῦς φροδόμησεν ἐκυρώσῃ οἶκον (32), καὶ ἐν ἐκατῇ τὸν οἶκον προκόπτειν ἐποιεῖ.

53. Τίς δέ ἔστιν ἡ λεγομένη προκοπή ἡ, καθά προείπον, ἡ (33) παρὰ τῆς Σοφίας μεταδιδομένη τοῖς ἀνθρώποις θεοποίησις καὶ χάρις, ἔξαφανιζομένης ἐν αὐτοῖς τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς φθορᾶς κατὰ τὴν ἀμοιβήτητα καὶ συγγένειαν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου; Οὕτω γὰρ αὐξάνοντος ἐν ἡλικίᾳ τοῦ σώματος, συνεπεδίδοτο ἐν αὐτῷ καὶ ἡ τῆς (34) θεότητος φανέρωσις, καὶ ἐδείχνυτο παρὰ πᾶσιν, δτι ναὸς Θεοῦ ἔστι, καὶ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι. Ἐὰν δὲ φιλονεικῶσιν, δτι Ἰησοῦς ἐκλήθη ὁ Λόγος τεργόμενος σάρξ, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρουσι (35) τὸ λεγόμενον, προέκοπτεν· ἀκουεῖτωσαν, δτι οὐδὲ τοῦτο μὲν ἐλατοτὸν τὸ πατρικὸν φῶς· τοῦτο γάρ ἔστιν ὁ Υἱός· δείκνυσι δὲ πάλιν, δτι (36) γέγονεν ἀνθρωπὸς ὁ Λόγος, καὶ ἀληθινὴν ἐφόρεσε σάρκα. Καὶ ὡς περ εἴπομεν, δτι σαρκὶ πέπονθε, καὶ (37) σαρκὶ ἐπείνα, καὶ σαρκὶ ἐκοπίσαν· οὗτος καὶ εἰκότως ἀν λέγοιτο, δτι σαρκὶ προέκοπτεν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἔκεινοντος τοῦ Λόγου ἐγίνετο ἡ προκοπή, οὐαὶ ἔστιν,

³¹ Luc. II, 52. ³² Prov. IX, 1. ³³ Joan. I, 14.

(27) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. I, D μετρεῖται. Editi aliique, μεμέτρηται.

(28) Sic uterque Regius, Seguer. Gobler. Felc. I et 5. At alii et editio Commel., ἀνθρώπῳ.

(29) Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I, ἐκυρώντος τὸν Σοφίαν αὐτὴν προκόπτειν. In aliis et Seguer. et Felc. I, τὴν Σοφίαν αὐτὴν προκόπτειν.

(30) Reg. I, et Seguer., καὶ οἱ νέοι οὗτοι. Gobler. et Felc. I, καὶ νέοι οὗτοι. Alii et editi, καὶ νέοι οὗτοι. Paulo post Reg. I, δτι ἐν σοφίᾳ προκόπτειν. Mox idem et Seguer., τὴν Σοφίαν αὐτὴν προκόπτειν. In aliis et editis deest, αὐτῆν.

(31) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. I, προκόπτειν. Alii et editi, προκόπτειν. Ibid. Reg. I, Seguerian. Gobler. et Felc. I, Καὶ Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτε σοφίαν. Editi, Καὶ γὰρ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ.

(32) Goblerian. et Felc. I, ἐν αὐτῇ. Ibidem ibidem et Reg. ac Seguerian., καὶ ἐν ἐκατῇ. Alii et editi, καὶ ἐν αὐτῇ.

A admodum evangelista ætatem cum progressione conjunxit: siquidem nulla est Verbi et Dei ætas, sed ætales ad corpora pertinent. Ad corpus igitur spectat hujusmodi progressus: eo enim proficiente, in ipso pariter cernentium oculis proficiebat patesatio divinitatis. Quanto porro manifestius divinitas se explicabat, tanto magis apud omnes homines gratia ejus tanquam hominis crescebat. Nam infans quidem gestabatur; puer autem factus remansit in templo, ipsosque sacerdotes de lege interrogavit. Sensim autem 477 crescente corpore, et Verbo se ipsum in eo patescente, primo Petrus, deindeque alii eum vere Filium Dei esse constituerunt, quantumvis Judæi cum veteres tum novi isti ultro claudant oculos, ne videant quod hic, in sapientia proficere, non significet ipsam Sapientiam proficere, sed humanam tantum naturam in ea proficere. Si quidem Jesus proficiebat sapientia et gratia ³¹; vel potius, ut apposite simul et vere loquamus, ipse in seipso proficiebat. Nam Sapientia ædificavit sibi domum ³², fecitque ut domus in seipsa proficeret. εἰπεῖν, αὐτὸς ἐν ἐκατῇ προέκοπτε. Η Σοφία γὰρ προκόπησεν ἐκυρώσῃ οἶκον (33), καὶ ἐν ἐκατῇ τὸν οἶκον προκόπτειν ἐποιεῖ.

53. Ceterum quænam illa est progressio, quam, ut supra dixi, gratia et divinitas hominibus a Sapientia impertita, destructo in illis peccato et corruptione, propter ipsorum cum carne Verbi similitudinem et cognationem? Ita enim corpore ætate crescente, in illo quoque crescebat major divinitatis explicatio, omnibusque ostendebatur templum Dei ipsum esse, et Deum esse in corpore. Quod si rixari velint in eo quod Verbum caro factum ³³. Jesus sit appellatus, ad eumque illud dictum, proficiebat, referant: audiant neque ea re imminui paternam lucem, quæ Filius ipse est. Verum id rursus ostendit Verbum hominem esse factum, veramque carnem habuisse. Unde, quemadmodum diximus eum carne passum esse, carne esuriisse, carne defatigatum esse: ita, et merito quidem, affirmare licet eum carne profecisse. Neque enim illa, qualemcumque diximus, progressio liebat, qua-

(33) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I. At alii et editio Commel., προκοπή, καθὰ προείπον, ἡ.

(34) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I. At alii et editio Commel., συνεπιδίδοται ἐν αὐτῷ ἡ τῆς.

(35) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. I, ut et legit Nannius. Casteri vero et editi. Ιησοῦς ἐκλήθη σάρξ γενόμενος, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρωσιν. Basiliensis habet, δτι ὁ Ἰησοῦς.

(36) Sic mss. In editione autem Commel. deest. δτι. Mox Reg. I, Seguerian. Gobler. et Felc. I, ἐφέρεται σάρκα. Alii et editio Commel., ἐφόρει σάρκα.

(37) Uterque Regius, Seguerian. Gobler. et Felc. I, addunt, καὶ, quod in aliis et editis deest. Ibidem Reg. I, et Seguerian., ἐπείνασ, et ἐκοπίσα. Item iūdem et Goblerian. ac Felc. I, καὶ τοῦτο εἰκότω; ἢ λέγοτο, σαρκὶ προέκοπτεν. Ibidem uterque Regius, Seguer. et Basil., οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἔκωθεν. Gobler. Felc. I et 5, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἔκωθεν. Editio Commel., οὐ γὰρ οὐδὲ ἔκωθεν.

ni Verbum extrinsecus exsisteret : sed in illo erat et ejus dicitur caro prosciens, ut scilicet hominum progressus, propter ipsorum cum Verbo societatem, stabilis posset perseverare. Nec ergo Verbum prosciens, nec caro erat Sapientia, sed caro facta est Sapientiae corpus. Quocirca, uti docuimus, non Sapientia, quatenus est Sapientia, ipsa per seipsam prosciens; sed sola humanitas in Sapientia prosciens, humanam paulatim transcendens naturam, divina reddit, ipsiusque Sapientiae facta et omnibus apparet instrumentum, quo ad agendum et elucendum ipsa uteretur Divinitas. Hinc nequaquam dixit, Verbum prosciens, sed, Jesus, quod quidem nomen Dominus factus homo accepit; ita ut ad humanam naturam progressus ille pertineat, eo quo supra explicavimus modo.

54. Itaque quemadmodum, carne prosciente, ipse prosciencere dicitur ob suam cum corpore conjunctionem : ita quae illi tempore mortis accidisse legimus, ut turbari, fliere, eadem ratione interpretari oportet. Eumvero illi in omnes sese vertunt partes, suamque haeresim ex his veluti commendantes ac confirmantes, hisce nos verbis adorantur. Ecce, inquit, flevit et dixit : *Nunc anima mea turbata est*⁴⁴ : rogavit item ut calix transiret⁴⁵ : qui ergo fieri potest ut is, qui haec **478** dixit, Deus sit et Verbum Patris ? Ita sane, o Dei hostes, scriptum est eum flesisse, et dixisse, Turbatus sum, illa quoque verba in cruce pronuntiassae, *Eloī, Eloī, lamma sabacthani*, id est, *Deus meus, Deus meus*, quare dereliquisti me⁴⁶ ? Rogavit etiam ut transiret calix : namque haec fatemur scripta esse. Verum vos similiter velim vicissim respondere : necessere enim est idem ad singula quae objicitis retorquere. Si purus homo est qui loquitur, lacrymetur utique et mortem reformidet, ut homo. Sed si Verbum est in carne (nam eadem semper dicere, grave esse minime debet), quem ille qui Deus est timere potuit ? Vel quare ille, qui vita est et alios ex morte eripit, mortem ipse pertimesceret ? Vel qui fieri potuit ut is qui aiebat, *Nolite timere eum qui occidit corpus*⁴⁷, timore ipse corriperetur ?

⁴⁴ Joan. xii, 27. ⁴⁵ Matth. xxvi, 39. ⁴⁶ Marc. xv, 34. ⁴⁷ Matth. x, 28; Luc. xii, 4.

(38) Regius primus et Seguerian., At τοῦθ' ὡς προεπιν. Διὰ τοῦτο γάρ ήν ή σάρξ ή προκόπιουσα καὶ αὐτοῦ λέγεται· καὶ τοῦτο ἵνα πάλιν ή τῶν ἀνθρώπων προκοπή ἀπτωτος διὰ τὸν συνόντα Αδρίανον διαμείνῃ. Οὗτος οὖν τοῦ Λόγου ή προκοπή, οὗτε ή σάρξ ήν ή Σοφία, ἀλλὰ τῆς Σοφίας σῶμα γέγονεν ή σάρξ. Διὰ τοῦτο, ὡς προεπομεν (38), οὐχ ή Σοφία, ή Σοφία ἐστιν, αὐτὴ καθ' εαυτὴν προέκοπτεν· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ Σοφίᾳ προέκοπτεν, ὑπεραναβαλλον κατ' ὅλην τὴν (39) ἀνθρώπινην φύσιν, καὶ θεοποιούμενον, καὶ δραγανον αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς Θεότητος καὶ τὴν ἔκλαμψιν αὐτῆς γινόμενον καὶ φαινόμενον πάσι. Διὸ οὐδὲ εἰπεν, 'Ο Λόγος προέκοπτεν, ἀλλ', 'Ο Ἰησοῦς (40), διπερ δνομα γενόμενος ἀνθρώπος δ Κύριος ἐκλήθη· ὡς εἶναι, τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τὴν προκοπὴν οὗτως ὡς (41) ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴπομεν.

54. Οὐκοῦν ὁσπερ, προκοπούσης τῆς σαρκὸς, λέγεται αὐτὸς προκόπτειν διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἴδια τητα: οὗτος καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου λέγομενα, τὸ ταραχθῆναι, τὸ κλαύσαι, χρὴ λαμβάνειν τῇ αὐτῇ διανοίᾳ. "Ανώ γάρ καὶ κάτω περιμόντες, καὶ ὁσπερ ἐκ τούτων τὴν αἵρεσιν πάλιν συνιστάντες (42), φάσκουσιν· Ἰδού ἔκλαυσε καὶ εἶπε· Νῦν η γυνὴ μου τετάρακται· καὶ παρεχάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον· πῶς οὖν, εἰ ταῦτα εἴρηκε, Θεός ἐστι· καὶ Λόγος τοῦ Πατρός; Ναὶ γέγραπται (43), διτι ἔκλαυσεν, ὁ Θεομάχοι, καὶ ὅτι εἰπεν, 'Ἐταράχθην, καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἴπεν, 'Εἰλώ, Ἔιλώ λιμασαβαχθνή, δὲστι, Θεός μου, Θεός μου, Ἱτα τι με ἐγκατέλιπες; C

Καὶ παρεχάλεσε δὲ τοῦ παρελθείν (44) τὸ ποτήριον· γέγραπται γάρ ταῦτα. 'Αλλ' ἡδουλήμην πάλιν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι· τὸ αὐτὸν (45) γάρ ἐφ' ἐκάστου τῶν πατρῶν ὑμῶν προτεινομένων ἀντικρούειν ἀνάγκη. Εἰ μὲν ἀνθρώπως φιλός ἐστιν ὁ λαλῶν, κλαιέτω καὶ φοβεῖσθω τὸν θάνατον, ὡς ἀνθρώπος· εἰ δὲ Λόγος ἐστιν τὸν σαρκὶ (τὰ αὐτὰ γάρ λέγειν ἀεὶ οὐκ ὁκνήτον), τίνα Θεὸς ὃν εἴχε (46) φοβεῖσθαι; 'Η διὰ τὸν θάνατον ἐφοβεῖτο ζωὴ ὃν αὐτὸς, καὶ ἀλλους ἐκ τοῦ θανάτου φύσειν; 'Η πῶς λέγων, Μή φοβεῖσθε (47) τὸν ἀποκτείνοντα τὸ σῶμα, αὐτὸς ἐφοβεῖτο; Πῶς δὲ δὲ τῷ Ἀβραὰμ λέγων, Μή φοβοῦ, διτι (48) μετὰ σου εἰμι· καὶ τὸν Μωσῆν παραθαρόνυν κατὰ τοῦ Φα-

D guer., καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. λειμὰ σαβαχθαντι. Iidem ibidem et Regius secundus, Basil. et Anglic., ἔχατέλιπες. Cæteri et editi, κατέλιπες.

(44) Regius primus et Seguer. τοῦ omittunt. At Gobler. et Felc. primus, sic habent, καὶ παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο· γέγραπται.

(45) Regius primus et Seguer., τὸ αὐτό. Alii et editi, τοῦτο.

(46) Regius primus et Seguer., Θεός ὃν εἴχε. In aliis et editis δὲ deest.

(47) Uterque Regius et Seguer., μὴ φοβεῖσθαι. Mox primus codex Regius et Seguer., Πῶς δὲ δὲ τῷ Ἀβραὰμ. Alii et editi, δὲ omittunt.

(48) Seguer. addit δὲ, quod in aliis et editis deest. Genes. xxvi, 24, habetur, Μή φοβοῦ· μετὰ σου γάρ εἰμι. Ibidem Regius primus et Seguer., καὶ τὸν Μωσῆν δὲ. In Reg. tamen τε deletum est, et δὲ relicturn.

(40) Sic primus codex Regius, Gobler. et Felc. 4. At cæteri et editi, ἀλλὰ Ἰησοῦς.

(41) Regius primus et Seguerian., ὁσπερ καὶ ἐν. Gobler. et Felc. 4, ὁσπερ εὐ. Alii et editi, ως ἐν.

(42) Regius primus, συνιστάντες.

(43) Gobler. et Felc. 4, val omittunt. Regius se- cundus et Basil. habent, καὶ γέγραπται. Mox Gobler. et Felc. 4, καὶ ὅτι ἔταράχθη, καὶ, Θεός μου, etc. omisssis intermediis. Ibidem, Regius primus et Se-

ραώ, καὶ τῷ τοῦ Ναυῆ (49) λέγων, *"Ιτυχεις καὶ ἀ-* δρίζουν, αὐτὸς ἐδειλίᾳ τὸν Ἡράδην καὶ τὸν Πιλάτον (50); Εἴτα, ἀλλοις γινόμενος βοηθός εἰς τὸ μὴ φοβεῖσθαι (Κύριος γὰρ, φησίν, ἐμοὶ βοηθός· οὐ φοβηθήσομαι (51). τί ποιήσει μοι ἀνθρώπος), αὐτὸς (52) ἀλιθὺν κατὰ τοῦ θανάτου, ἐδειλίᾳ τὸν θάνατον; Πῶς δὲ οὐκ ἀποποντεῖς, λέγειν τούτον δειλιζόν τὸν θανάτον ἥ (53) τὸν ἄδην, διὸ οἱ πυλωροὶ τοῦ ἔδου βλέποντες ἐπειχαν; Εἰ δὲ καὶ ὑμᾶς ἐδειλίᾳ δὲ λόγος, διὰ τοῦ πρὸ πολλοῦ λέγων περὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν Ιουδαίων οὐκ ἔφευγεν (54), ἀλλὰ καὶ ζητούμενος ἐλεγεν· Ἐγώ εἰμι; Καὶ γάρ τὸν ναόν μη ἀποθανεῖν, ὡς ἐλεγεν· Ἐξουσίας ἐχω θεῖται τὴν ψυχήν μου· καὶ ἔξουσιας ἐχω πάλιν (55) λαβεῖν αὐτήν· καὶ, Οὐδεὶς αἴρει αὐτήν ἀπ' ἁμοῦ.

55. Ἄλλ' οὐχ ἡνὶ ιδια φύσει τοῦ Λόγου ταῦτα, ἢ λόγος ἡν· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ παραχούσῃ (56) σαρχὶ ἡνὸς Λόγος, ὁ Χριστομάχοις καὶ ἀχάριστοι Ιουδαῖοι. Καὶ γάρ οὐκ εἰρηται ταῦτα πρὸ τῆς σαρκός· ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σάρκη ἐγένετο, καὶ γέγονεν. (57) ἀνθρωπός, τὸ ηγιακῶτα καὶ ἀνθρωπίνους εἰρήσθαι γέγραπται ταῦτα. Ἀμέλει, περὶ οὐ γέγραπται ταῦτα, αὐτὸς ἤγειρε τὸν Λάζαρον (58) ἐκ νεκρῶν, καὶ τὸ ὄντων ἀντίον πεποίηκε, καὶ τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ ἐχαρίστει τὸ βλέπειν, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐγένεμεν. Εἴπερ οὖν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προφασίζονται ταπεινά νοεῖν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· μᾶλλον δὲ ἀνθρώποις αὐτὸν δόλοι ἐκ γῆς, καὶ οὐκ ἐξ οὐρανοῦ (59) νομίζουσι· δέ τι μὴ καὶ (60) ἐκ τῶν θεῖκῶν Ἐργῶν ἐπιγινώσκουσι τὸν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν ιδίαν ἀσθείαν; Ἐξεστο γάρ αὐτοὺς (61) ὄρφν, πῶς δὲ τὰ ἔργα ποιῶν δὲ αὐτός ἐστιν οὐ καὶ τὸ σῶμα παθήτον δεικνύει ἐν τῷ ἀφίεναι κλασθεῖν καὶ πεινᾶν αὐτὸν (62), καὶ τὰ ιδια τοῦ σώματος ἐν αὐτῷ φαίνεθαι. Ἐκ μὲν γάρ τῶν τοιούτων ἐγνώριζεν, ὅτι,

A Quoniam pacto ille qui Abraham dicebat, *Noli time-* re, quia ego tecum sum⁷⁰: ille qui Moysen adver-*sus Pharaonem corroborabat: qui filio Nave aie-* hat, *Fortiter et viriliter age*⁷¹: quomodo, inquam, ipse Herodem et Pilatum potuit metuere? Præterea, illene qui alias ad non timendum adjuvat (nam, *Dominus, inquit, mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*⁷²), ipse praesides mortales homines metuebat? illene qui contra mortem venit, mortem timuit? Annon absurdum et impium est contendere, eum mortem et inferos extimuisse, quo conspecie inferorum janitores tremuerunt? Enimvero si secundum vos Verbum timuit, cur cum longe ante Judæorum prædixisset insidias, non ausugit, sed quæsitus dixit, *Ego sum*⁷³? Siquidem poterat B non mori, uti his verbis docet: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum summendi eam*⁷⁴: et, *Nemo tollit eam a. me*⁷⁵.

55. Verum hæc non naturæ Verbi, quatenus Verbum est, propria erant: sed Verbum, o Christi hostes et ingratii Judæi, in carne hæc patiente exsistebat. Hinc ista non ante carnem assumptam dicta sunt: sed postquam Verbum caro et homo est factum, hæc de humana natura dicta esse scriptum est. Certe ille, de quo ista scripta sunt, Lazarum a mortuis excitavit, aquam convertit in vinum, cæco nato visum restituit, et dixit: *Ego et Pater unum sumus*⁷⁶. Quocirca si ex humanis ejus gestis occasionem captant humiliiter et abjecte de Dei Filio sentiendi; imo vero hominem eum totum e terra non autem e celo esse arbitrantur: cur non etiam ex divinis factis Verbuin in Patre exsistens agnoscunt, propriamque deponunt impietatem? Illis enim licet perspicere eumdem omnino esse qui illorum operum auctor est, et qui patibile corpus se habere ostendit, cum illud flere, 479 esurire, et quæ corporis propria sunt, in eo apparere permisit. Hujusmodi quippe corporis affectionibus demon-

⁷⁰ Genes. xxvi, 24. ⁷¹ Josue i, 6. ⁷² Psal. cxvii, 6. ⁷³ Joan. xviii, 5. ⁷⁴ Joan. x, 18. ⁷⁵ ibid.

⁷⁶ ibid. 30.

(49) Editio Commel., τῷ Ἰησοῦ Ναυῆ. MSS., τῷ τοῦ Ναυῆ.

(50) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, Ημέτον. Alii et editi, Ηόντιον.

(51) Sic Reg. 1 prima manu, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At Basiliensis, οὐ μὴ φοβηθήσομαι. Editi et alii, καὶ οὐ φοβηθήσομαι. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς ἡγεμόνας. Cæteri editique, οὐτος ἡγεμόνας.

(52) Regius primus et Seguer., ἀλλ' αὐτός.

(53) Gobler. et Felc. 1 addunt τὸν θάνατον ἥ, quæ item legit Nannius: alii et editio Commel. omittunt.

(54) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, Ιησοῦς. Cæteri et editi, Εψυχεν. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ἀλλὰ ζητούμενος. Mox primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἡδύνατο μη ἀποθανεῖν. Alii et editi, ἡδύνατο καὶ μη ἀποθανεῖν. Ibidem, Reg. 1, et Seguer., ὡς ἐλεγεν, pro quo alii habent tantum λέγων.

(55) Πάλιν deest in Reg. 1, et Seguerian.

(56) Sic Gobler. Felc. 1, et uterque Regius. Seguer. autem, τοιαύτῃ παραχούσῃ. Editio Commel.,

τοιαύτῃ παραχούσῃ. Paulo post Basil., Καὶ γάρ οὐκ εἰρηται.

(57) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, καὶ δέ γέγονεν. Mox Reg. 1 Seguer., εἰρῆσθαι γέγραπται ταῦτα εἰρῆσθαι. Gobler. et Felckm. 1, γέγραπται ταῦτα εἰρῆσθαι.

(58) Regius primus et Seguer., ἤγειρε καὶ Λάζαρον. Idem mox et Anglican. Basil. ac Felc. 5, ἐχαρίστα. Editio Commel., ἐχαρίστα.

(59) Uterque Regius, καὶ οὐκ ἐξ οὐρανοῦ. At alii et editi οὐκ omittunt.

(60) Uterque Regius et Seguer., μὴ καὶ ἐξ. In aliis et editis καὶ deest.

(61) Sic uterque Regius et Seguer. At editi et alii, αὐτός. Utrumque autem abest a Felc. 5. Quæ ibidem sequuntur, sic existant in Felc. 2, et in editis. In aliis autem mss. ita legitur, πῶς δὲ αὐτός ἐστιν οὐ καὶ τὸ σῶμα.

(62) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτός. Sic item prima manu in Reg. 1, at secunda manu, αὐτός, ut in aliis et editis. Ibidem Felc. 2, cum. editis, καὶ ίδια. Cæteri mss., καὶ τὰ ίδια.

strabat se, cum Deus esset impassibilis, passibilem assumpsisse carnem : at ex operibus palam faciebat se, cum Dei Verbum esset, hominem postea factum esse, unde alebat : *Si mihi, utpote quem humano corpore amictum cernitis, credere non vultis, saltem operibus credite, ut cognoscatis me in Patre et Patrem in me esse*⁷⁵. Plane impudentes et impii admodum esse mihi videntur Christi adversarii, qui nimis ubi audierint, *Ego et Pater unum sumus*⁷⁶, sensum verborum adulterare, et Patris ac Filii unitatem dividere totis conantur viribus : cum autem flevisse, sudasse, passum esse audiunt, non corpus aspectant, sed ex his inter res creatas eum, per quem factae illae sunt, audent annumerare. Quid ergo adhuc illos inter et Judæos interest ? Ut enim illi Dei opera impie Beelzebuli ascribent; ita isti, quia Dominum operum illorum auctorem inter res creatas collocant, easdem ac illi pœnas pendent in expiabiles.

56. Atqui æquum fuisset illos ex his verbis, *Ego et Pater unum sumus*, unam divinitatem et naturæ Patris proprietatem percipere ; ex hac autem voce, *lacrymatus est*, et similibus, ea corporis propria esse agnoscere, maxime cum utrobique consentaneæ rationes illis suppetant, quippe cum illa quidem de eo ut de Deo, hæc autem propter humanum ejusdem corpus scripta sint. Nec enim in eo, qui corporis expers esset, corporis proprietates fuissent, nisi corpus corruptioni obnoxium ac mortale assumpsisset. Mortalis siquidem fuit sancta Maria ex qua ejus productum corpus est ; ac proinde, quoniam in corpore paciente, lacrymante, et laborante esset, necesse fuit ut isthac, quæ carnis propria sunt, de eo una cum corpore dicerentur. Sive igitur flevit et perturbatus est, non Verbum, ut Verbum, flevat et perturbabatur, sed id pertinebat ad carnem : sive oravit ut transiret calix, non ipsa divinitas reformidabat, sed illa affectio erat humanitatis propria, ut et voces istæ : *Utrum dereliqueris me*⁷⁷? quæ ejus esse eodem, quo supra explicavimus, modo sunt intelligenda. Nam tametsi nihil patiebatur, cum Verbum patibilem non habeat naturam, perinde tamen ac si vere pateretur, hæc ab evange-

⁷⁵ Joan. x, 38. ⁷⁶ ibid. 30. ⁷⁷ Marc. xv, 34.

(63) Seguer. Gobler. et Felc. 1, διτι τε Θεός. Mox Reg. 1 et Seguer, ἐδείχνυεν αὐτόν.

(64) Primus codex Regius et Seguer., καὶ ἐμοὶ, φλέποντες ἀνθρώπινον, περιβελημένῳ σῶμα μὴ πιστεύητε· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις πιστεύετε.

(65) Reg. 1 et Seguer., ἀποιωνται.

(66) Regius primus et Seguer., καὶ τὸ βίον. Cæteri et editi, κατὰ τὸ βίον.

(67) Primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. primus, τὸ μὲν, et mox primus codex Regius et Seguer., τὸ δὲ διὰ τὸ, etc. Idem ibidem, αὐτοῦ σῶμα γέγραπται. Οὐ γάρ ἐν.

(68) Primus codex Regius, Seguerian. Goblerian. et Felc. 4, ἦν τὴ Μαρία. Regius secundus, Basilensis et Anglicanus, ἦν τὴ ἀγία Μαρία. Ibidem Regius primus et Seguer., Διὸ καὶ ἀνάγκη. In aliis et editis doest καὶ.

A Θεὸς (63) ὁν ἀπαθής, σάρκα παθητὴν θλαβεῖ· ἐκ δὲ τῶν ἔργων ἐδείχνυεν ἕαυτὸν Ἀργὸν ὅντα τὸν Θεοῦ, καὶ ὑστερον γενόμενον ἀνθρωπον, λέγων· Κἀντι ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, φλέποντες ἀνθρώπινὸν με περιβελημένον σῶμα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις πιστεύσατε (64), Ιτα γνῶτε, διτι ἔργῳ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι τὸν Πατήρα ἐν διπολι. Πάνω δὲ μοι δοκοῦσιν ἀναισχυντίαν ἐσχηκέναι καὶ βλασφημίαν οἱ Χριστομάχοι. Ἀκούοντες μὲν γάρ, Ἐγὼ καὶ δι τὸν Πατήρα ἐν σμερ, βιάζονται τὴν διάνοιαν παρεξῆγεισθαι, καὶ διαιρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀκούοντες, δὲ, διτι ἔκλαυσεν, θύρωσε, πέπονθεν, οὐκ ἐνορῶσι τῷ σώματι, ἀλλ’ ἐκ τούτων τῇ κτίσει συναριθμοῦσι τὸν δι’ οὐ γέγονεν τῇ κτίσει. Τί οὖν ἔτι λοιπὸν καὶ οὗτοι τῶν ἰουδαίων διαφέρουσιν; Ήτος γάρ ἐκείνοις τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα τῷ Βεβελεζεούλ ἐλογίζεντο βλασφημοῦντες· οὗτα καὶ οὗτοι, τὸν ταῦτα ἐργασάμενον Κύριον τοὺς κτίσμασι συναριθμοῦντες, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀσύγχωστον ὑποίσονται (65) καταδίκην.

B 56. Ἐδει δὲ ἀκούοντας μὲν αὐτοὺς, Ἐγὼ καὶ δι τὸν Πατήρα ἐν σμερ, μίαν δράψι τὴν θεότητα καὶ τὸ βίον (66) τῆς οὐσίας τοῦ Πατέρας· ἀκούοντας δὲ τὸ, ἔκλαυσε, καὶ τὸ δομοια, ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν, μάλιστα διτι ἐν ἔκατέρῳ τούτων ἔχουσι τὴν ἀφορμήν εν λογον, διτι τὰ μὲν (67) ὡς περὶ Θεοῦ γέγραπται, τὰ δὲ διεκ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. Οὐδὲ γάρ ἐν ἀσώματῳ τὰ τοῦ σώματος ἀν ἐγεγόνει, εἰ μή σῶμα λαβῶν ἦν φιλαρτὸν καὶ θνητὸν· θνητὴ γάρ ἦν τὴ ἀγία (68) Μαρία, ἐξ ἣς ἦν καὶ τὸ σῶμα. Διὸ καὶ ἀνάγκη τὸν πάσχοντι σώματι, καὶ κλαίοντι, καὶ κάμνοντι γενομένου αὐτοῦ, αὐτοῦ λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἀπεκ ἐστιν ἴδια τῆς σαρκός. Εἴ τε τοινον (69) ἔκλαυσε, καὶ ἐταράχθη, οὐκ ἦν δὲ Λόγος, ἦν Λόγος ἐστιν, δὲ κλαίων καὶ ταρασσόμενος, ἀλλὰ τῆς σαρκός ἴδιον ἦν τοῦτο· εἰ δὲ καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτηρίον, οὐκ ἦν τὴ θεότης τὴ (70) δειλῶσα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἦν ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος, καὶ τὸ λέγειν· Ιτα τι με ἔκτατέλλεταις; ὡς αὐτοῦ μέντοι πάλιν, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένα, κατοι τοιηδὲν πάσχοντος, ἀπαθής γάρ ἦν δι τὸν Λόγος (71), εἰρήκασιν διμος οἱ εὐαγγελισταὶ ταῦτα· ἐπει καὶ ἀνθρωπος γέγονεν δι Κύριος (72), καὶ ὡς παρὰ ἀνθρώπου γίνεται καὶ λέγεται ταῦτα, Ινα καὶ, ταῦτα τὰ

D (69) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Ατι alii et editi, Ετ τοινον.

(70) Sic Regius primus et Seguer. Alii autem et editi η omittunt. Mox Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἦν διον. In cæteris et editis ην deest. Goblerian. et Felcim. 1 omittunt ibidem καὶ τοῦτο.

(71) Regius primus et Seguer., ἀπαθής γάρ δι τὸν Λόγος. Idenque ibidem et Gobler., ac Felc. 1, εἰρήκασιν διμος.

(72) Regius primus et Seguer., γέγονεν δι Κύριος. In aliis et editis deest δι Κύριος. Ibidem pro γίνεται, Basil. habet γέγονεν. Mox Regius secundus et Basil., κουφίσας αὐτοῖς. Felc. 5, κουφίσας αὐτῆς. Ibidem Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰερθερίαν αὐτὴν τούτων κατασκευάσῃ.

παθήματα τῆς σαρκὸς κουφίσας αὐτὸς, ἐλευθέραν αὐτῶν ταύτην κατασκευάσῃ. "Οθεν οὐδὲ ἄγκαταλείπεσθαι δύναται παρὰ τοῦ Πατρὸς δὲ Κύριος δὲ ἐν αὐτῷ ὁν ἀεὶ (73), καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν, καὶ διε ταύτην τηφίει τὴν φωνὴν. 'Ἄλλ' οὐδὲ θέμις πάλιν εἰπεῖν δειλιὰν τὸν Κύριον, διὸ οἱ πυλωροὶ τοῦ ἔδου πτήξαντες ἔχαρχαν τὸν ἔδον· καὶ τὰ μὲν μνήματα ἀνέψης, πολλὰ δὲ (74) σώματα τῶν ἀγίων ἀνέστησαν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς ἰδοῖς. Φιμούσθω τοινύν πᾶς αἱρετικός, καὶ φοβεῖσθω λέγειν δειλιὰν τὸν Κύριον, διὸ δὲ θάνατος, ὡς δράκων, φεύγει, διὸ τρέμουσι δαιμονες, καὶ φοβεῖται θάλασσα· διὸ διὸ οἱ οὐρανοὶ σχίζονται, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις σαλεύονται (75). Ιδοὺ γάρ λέγοντος αὐτοῦ, Ἰτα τοι με ἔχατέλιπες; ἔδεικνυεν δὲ Πατήρ, ὡς ἀεὶ καὶ τότε ἦν ἐν αὐτῷ. 'Η γάρ τῇ γινώσκουσα τὸν λαλοῦντα Δεσπότην, εὐθὺς ἔτρεμε, καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίζετο, δὲ ἡλίος τε (76) ἐκρύπτετο, καὶ αἱ πέτραι διερήγηντο, καὶ τὰ μὲν μνήμεα, ὡς προεῖπον, τηνόγετο, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ ἡγείροντο· καὶ τὸ γε θαυμαστὸν, οἱ τότε παρόντες (77) καὶ ἀρνούμενοι πρότερον αὐτὸν, ὑπέρεργα ταῦτα βλέποντες, διμολογοῦσιν ἀληθῶς τούτον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Γίόν(78). et quod in primis mirum est, qui tum aderant vere eum Filium Dei esse sunt confessi.

57. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν, Εἴ δυρατὸν, παρειθέτω τὸ ποτήριον, μάθετε πῶς ταῦτα εἰρηκώς ἐπετίμα τῷ Πέτρῳ, λέγων· Οὐ γρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, διλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων (79). "Ηθελε γάρ δὲ παρηγεῖτο, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθὼν· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἦν τὸ θέλειν· ἐπὶ τοῦτο γάρ ἥλθε· τῆς δὲ σαρκὸς ἦν τὸ δειλιάν· διὸ καὶ ὡς ἀνθρώπος ἐλεγε τὴν τοιαύτην φωνὴν. Καὶ ἀμφότερα πάλιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐλέγετο (80), ἵνα δεῖξῃ, ὅτι Θεὸς ἦν θέλων μὲν αὐτὸς, γεννόμενος δὲ ἀνθρώπος εἶχε δειλιῶσαν τὴν σάρκα, διὸ ἦν συνεκέρασε τὸ ἔχοντα θέλημα τῇ ἀνθρωπίᾳ ἀσθενέᾳ, ἵνα καὶ τούτο πάλιν ἀφανίσας, θαρράλεον τὸν ἀνθρώπον πάλιν (81) πρὸς τὸν θάνατον κατασκευάσῃ. Ιδοὺ γοῦν πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· διὸ ὡς κατὰ δειλίαν λαλεῖν (82) νομίζουσιν οἱ Χριστομάχοι, οἵτος τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ θαρράλεους καὶ ἀφόδους τοὺς ἀνθρώπους κατασκευάζειν (83). Οἱ γοῦν μα-

A listis scripta sunt, quia scilicet Dominus factus homo est, ac proinde ista tanquam ab homine et sunt et dicuntur, ut videlicet ipse levatis huiusmodi carnis affectionibus, eam his redderet liberam. Quapropter nec a Patre derelinqui potuit Dominus, utpote qui in illo semper extiterit, tum antequam haec diceret, tum cum has emitteret voces. Neque etiam fas est dicere Dominum timore perculsum fuisse, cuius metu perterriti inferorum janitores, captivos dimisere; hincque monumenta aperta sunt, et multa sanctorum corpora revixere, suisque apparuere⁷⁸. Taceant igitur omnes hæretici, nec affirmare audeant Dominum timuisse, quem mors ipsa, ut draco, fugit, quem dæmones metiunt, quem mare 480 veretur, cujus causa scinduntur cœli, omnesque concutiuntur potestates. Ecce enim illo dicente, Ut quid dereliquisti me? demonstravit Pater se et semper, et tunc in eo fuisse. Terra enim Dominum loquentem agnoscens, statim tremuit, velum scissum est, sese sol abscondit, diruptæ petræ sunt, monumenta, ut jam dixi, sunt aperta, quique in illis jacebant mortui revixerunt: enī prius negaverant, postea his conspectis

57. Quod autem ad id spectat quod dixit, Si fieri potest, transeat calix⁷⁹, discite quomodo Petrum eadem dicentem his increpaverit verbis: Non sapis quae Dei sunt, sed quae hominum⁸⁰. Siquidem hoc ipsum volebat ille quod deprecabatur et refugiebat, quippe eam ob rem venisset: verum ejus quidem erat id velle, ad quod scilicet ipse venerat, sed carnis erat pavere. Unde ut homo has voces protulit, ipseque utrumque dixit, ut se ostenderet et Deum esse qui vellet, et factum hominem carnem paventem habuisse, cuius gratia suam ipse voluntatem humanae miscuit infirmitati, ut ea absumpta fidem et audacem hominem adversus mortem reddiret. En igitur rem plane admirabilem: ille nimurum quem Christi hostes præ timiditate loqui arbitrantur, hujusmodi ipse timiditate homines intrepidos et fortis reddidit. Hinc beati apostoli hisce post eum

⁷⁸ Matth. xxvii, 53. ⁷⁹ Matth. xxvi, 39. ⁸⁰ Marc. viii, 33.

(73) Regius primus et Seguer., δὲ Κύριος δὲ ἐν αὐτῷ. At alii et editi, δὲ Κύριος ἐν αὐτῷ.

(74) Regius prious et Seguer., πολλὰ τε. Iidem ibidem et Gobler. ac Felc. 1, ἀνέστη, καὶ ἐφανίσθησαν τοῖς ἰδοῖς. Alii, ἀνέστησαν καὶ ἐφανίσθησαν τοῖς ἀνθρώποις.

(75) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At cæteri et editi, πᾶσα δύναμις σαλεύεται.

(76) Seguer., καὶ δὲ ἥλιος δέ. Reg. habet item δέ. Alii autem et editi, δὲ ἥλιος τε. Mox Gobler. et Felc. 1, διερήγηντο, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ, omisis intermediiis. Reg. 1, ibid. et Seguer. pro ἡγείρετο, habent ἡγείροντο.

(77) Regius primus et Seguer., καίτοι, iidemque mox, ὑπέρεργα ταῦτα λέγοντες. Basiliensis ibidem addit δέ post ὑπέρεργον.

(78) Primus codex Regius et Seguer. τοῦ Θεοῦ τὸν Γίόν, et mox, μάθετε πῶς. Cæteri et editi,

D εἰναι Θεοῦ Γίόν, et, μαθέτωσαν πῶς.

(79) Primus codex Regius et Seguer. addunt, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, quæ in aliis et editis desunt. Quæ mox sequuntur, ita exstant in Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ubi Reg. 1, secunda manu, τὸ τούτῳ, non male. At in aliis et editione Commel. sic legitur, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθὼν, ἀλλ' αὐτοῦ μὲν ἦν τὸ δειλιάν· διὸ καὶ ὡς ἀνθρώπος, etc.

(80) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri autem et editi, ἐλέγοντο.

(81) Πάλιν, abest a Regio primo et Seguer., qui iidem paulo post habent, Ιδοὺ γοῦν πρᾶγμα, ubi alii et editi, Ιδοὺ γάρ πρᾶγμα.

(82) Primus codex Regius et Seguer., λαλεῖν. Atī editio, λαλοῦντα.

(83) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, κατασκευάζειν. Alii et editi, κατασκευάζει. Paulo post Reg. 1 et Seguer., ἐκ τῶν φωνῶν τούτων.

animati vocibus, mortem contempnere, ut etiam nihil de judicibus curarent suis, sed audacter dicebant : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*⁸¹. Alii item sancti martyres tanta, fuere fidentia et fortitudine, ut se potius in vitam migrare quam mortem pati existimarent. Nonne igitur perquam absurdum est servorum Verbi constantiam admirari, ipsi autem Verbo ascribere timiditatem, per quod mortem illi despicerunt? Proinde ex invicta sanctorum martyrum animi magnitudine clarum est non divinitatem ipsam timuisse, sed nostram timiditatem fuisse a Salvatore sublatam. Ut enim morte mortem, et humanis factis humana omnia delevit : ita illa sua timiditate nostram prostravit timiditatem, sicutque ut homines mortem non amplius reformidarent. Itaque omnia illa simul et aiebat et efficiebat. Humanæ enim naturæ erant hujusmodi voces : *Transeat calix, et, Utquid me dereliquisti?* sed ipse divine efficiebat ut sol desiceret et mortui reviviscerent. Si item ut homo aiebat, *Nunc anima mea turbata est*⁸²; dixit pariter, ut Deus : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*⁸³. Perturbari enim carnis proprium est : sed potestatem habere animam suo arbitrio ponendi et sumendi, id utique non hominum, sed potentiae Verbi proprium est. Nec enim homo sua potestate, sed naturæ necessitate invitusque moritur (84). At Dominus, qui ipse quidem immortalis est, sed mortalem assumpserat **481** carnem, potestatem habuit, ut Deus, discedendi a corpore, illudque iterum assumendi, cum voluerit. Qua de re ita cecinit David : *Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis Sanctum tuum videre corruptionem*⁸⁴. Siquidem decebat carnem, quæ corruptioni erat obnoxia, non amplius pro natura sua mortalem manere, sed propter Verbum, quod illam induerat, corruptionis expertum esse. Nam ut ipse, nostro accepto corpore, nostra est imitatus : ita nos, suscepto Verbo, immortalitatis ejusdem participes efficimur.

58. Frustra ergo scandalum pati simulant, et via de Verbo sentiunt Ariani, quod ipsum perturbatum fuisse et flevisse scriptum sit. Hinc enim ne humanum quidem sensum habere videntur, quippe qui hominum ignorant naturam et proprietates, ob quas certe eo magis admirationi esse debuit, quod

⁸¹ Act. v, 29. ⁸² Joan. xii, 27. ⁸³ Joan. x, 18.

(84) Vide admonitionem in orationem *contra gentes*.

(84^a) Reg. 1 et Seguer., oī te ἄλλοι. Alii et editi, oī δὲ ἄλλοι. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 4, νομίζειν αὐτούς. Alii et editi, νομίζειν ξανθούς.

(85) Gobler. et Felc. 1 omitiunt τοῦ θανάτου.

(86) Reg. 1 et Seguerianus, οὐτως τῇ. Cæteri et editi, οὐτω καὶ τῇ.

(87) Sic Reg. 1 et Seguer. In aliis et editis καὶ deest.

(88) Hv abest a Reg. 1 et Seguer.

(89) Sic Reg. 1 et Seguer., ut et videtur legiſſe Nannius, qui nempe habet, *Dominus contra ipse*

A κάριοι ἀπόστολοι μετ' αὐτὸν οὗτως ἐκ τῶν τοιούτων φωνῶν κατεφρόνουν τοῦ θανάτου, ὡς μηδὲ φροντίζειν τῶν ἀναχρινότων αὐτούς, ἀλλὰ λέγειν. Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις· οἱ τε ἄλλοι (84^a) ἀγιοι μάρτυρες οὗτως ἐθάρφουν, ὡς μᾶλλον νομίζειν αὐτούς εἰς ζωὴν μεταβαλνειν, ἢ θανάτον υπομένειν. Πώς οὖν οὐκ διτοπον τῶν μὲν θεραπόντων τοῦ Λόγου θαυμάζειν τὴν ἀνδρείαν, αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον λέγειν δειλιάν, δι' ὃν κάκενοι τῷ θανάτῳ (85) κατεφρόνησαν; Ἐκ δὲ τῆς τῶν ἀγίων μαρτύρων καρτερικωτάτης προθέσεως καὶ ἀνδρείας δείκνυται, ὡς οὐκ ἤν τὴ θεότης δειλιώσα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφαιρούμενος ὁ Σωτήρ. Ότις γάρ τὸν θάνατον θανάτωπ κατηργήγησε, καὶ ἀνθρωπίνως πάντα τὰ ἀνθρώπινα, οὗτως τῇ (86) νομίζομένη δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφρεστο, καὶ πεποίηκε μηκέτι φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον. Ἐλεγεν οὖν ταῦτα καὶ ἅμα ἐποιει. Ἀνθρώπινα μὲν γάρ ἤν τὸ λέγειν. Πυρελθέτω τὸ ποτήριον, καὶ, *Ira τί με ἐγκατέλιπες;* θεῖκῶς δὲ ὁ αὐτὸς ἐποιει τὸν ἥλιον ἐκλείπειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγέιρεσθαι. Πάλιν τε λέγων ἀνθρωπίνως, *Nῦν η γυνὴ μου τετράκται.* Ἐλεγε καὶ (87) θεῖκῶς. Ἐξουσιαρ ἔχω θεῖραι τὴν γυνὴν μου, καὶ ἔξουσιαρ ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Τὸ μὲν γάρ ταράττεσθαι τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν (88), τὸ δὲ ἔξουσιαρ ἔχειν θεῖναι καὶ λαβεῖν, ὅτε βούλεται, τὴν ψυχὴν, οὐκέτι τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως ἔστιν. Ἀνθρωπος γάρ οὐ κατ' ἴδιαν ἔξουσιαν, ἀλλ' ἀνάγκη τύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποθνήσκει· δὲ δὲ Κύριος, ἀθάνατος αὐτὸς ὁν (89), σάρκα δὲ θυητὴν ἔχων, ἐπ' ἔξουσιας εἶχεν, ὡς Θεὸς, ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισθῆναι, καὶ τούτο πάλιν ἀναλαβεῖν, ὅτε βούλεται. Περὶ τούτου καὶ Δαβὶδ φύλλει· Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν γυνὴν μου εἰς ἄδην (90), οὐδὲ δάντεις τὸν θυσίαν σου θεῖειν διαφθοράν. Ἐπερπε γάρ, φθαρτὴν οὔσαν τὴν σάρκα, μηκέτι κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μένειν θνητὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν Λόγον ἀφθαρτὸν διαμένειν. Ότις γάρ αὐτὸς, γενόμενος ἐν τῷ ἡμῶν σώματι (91), τὰ ἡμῶν ἐμιμῆσατο, οὕτως ἡμεῖς, δεξάμενοι αὐτὸν, τῆς παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθανασίας.

58. Μάτηη τοίνυν σκανδαλίζεσθαι προσποιοῦνται, καὶ μικρὰ νοοῦσιν οἱ Ἀρειομανῆται περὶ τοῦ Λόγου, εἰ γέγραπται, ἐταράχθη, καὶ ἔκλαυσεν. Εοίκασι γάρ μηδὲ ἀνθρωπίνην αἰσθήσιν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ τούτων ἴδια· δι' ἀ μᾶλλον (92) έδει θαυμάζειν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ πασχούσῃ

⁸⁴ Psal. xv, 10.

quidem immortalis. Alii autem et editi, δὲ Κύριος αθάνατος ὁν.

(90) Reg. 1 et Seguerian., εἰς τὸν ἄδην. Cæteri et editi, εἰς ἄδην.

(91) Regius primus et Seguer., ἐν τῷ αὐτῷ σώματι. Iidem mox et Reg. 2, Anglican. Goblerian. Felc. 1 et 5, δεξάμενοι τοῦτον. Alii editique, δεξάμενοι αὐτὸν.

(92) Primus codex Regius et Seguer., δι' ἀ μᾶλλον. Cæteri et editi, διὸ καὶ μᾶλλον. Paulo post, Regius primus et Seguer., οὔτε ἐκώλυτος. Alii et editi, οὔτε ἐκώλυτος.

εαρκὶ ἡν δὲ Λόγος, καὶ οὗται ἐκάλυψε τοὺς ἐπιβουλεύοντας, οὗται ἔκειναι κατὰ τῶν ἀναιρούντων, καί περ δυνάμενος, δὲ ἄλλους καλύπτεις ἀποθανεῖν, καὶ ἀποθανόντας ἔγειρας ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἡγένετο πάσχειν τὸ θίσιον σώμα. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ (93) ἐλήλυθεν, ὡς προεῖπον, ήντα σαρκὶ πάθη, καὶ λοιπὸν καὶ ἀπαθῆς καὶ ἀθάνατος ἡ σάρξ κατασκευασθῆ· καὶ ἴνα, καθὼς πολλάκις εἰπομέν, ὡς εἰς αὐτὸν τῆς θεραίς (94) καὶ τῶν γινομένων φθανόντων, μηκέτι τῶν ἀνθρώπων ἀπητηταὶ ταῦτα, ἀλλ' ἔκαφανισθῇ παντελῶς παρ' αὐτοῦ· καὶ λοιπὸν δι' αἰώνος ἀφθαρτοί (95), ὡς ναὸς τοῦ Λόγου, διαμεινῶσι. Ταῦτα εἰ οὕτως καὶ οἱ Χριστομάχοι διενοοῦντο, τόν τε (96) σκοπὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὡς δικυραν τῆς πίστεως ἐπεγίνωσκον, οὐτ' ἀν ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν, οὔτε (97) τοσούτον τὴν θναισχύντουν, ὡς ἀνθίστασθαι καὶ τοῖς βουλομένοις πεπιτωκότας αὐτοὺς ἔγειραι, καὶ μᾶλλον ἔχθροὺς ἡγείσθαι τοὺς νουθετούντας αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν. Ἀλλ' ὡς ξοκεῖ, πονηρὸν (98) δὲ αἰρετικὸς ἀληθῶς, καὶ πανταχόθεν ἐστὶν ἔχων διεφθαρμένην τὴν καρδίαν εἰς ἀσέβειαν. Ἰδού γάρ ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, καὶ δεικνύμενοι πάστοις συνέσεως (99) Ἑρημοι, οὐχ αἰσχύνονται· ἀλλ' ὥσπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς Ἐλλήνων μύθοις θύρα τὸ θηρίον, ἀναιρούμενων τῶν προτέρων δρεων, ὕδνεν ἐπέρους θυεις, φιλονεικοῦσα πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τῇ τῶν ἐτέρων προβολῇ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ Θεομάχοι (1) καὶ οἱ Θεοστυγεῖς, ὥσπερ θύρας, τὴν ψυχὴν πίπτοντες ἐφ' οὓς προσβάλλονται, ἀλλας ἐφευρίσκουσιν ἰουδαϊκὰς καὶ μωρὰς ἑαυτοῖς ἐκζητήσεις· καὶ ὥσπερ ἔχθραν (2) τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, ἐπινοοῦσι καινότερα, δπας μᾶλλον Χριστομάχους ἑαυτοὺς διὰ πάντων ἐπιδείξωσιν.

59. Μετὰ γάρ τοὺς τοσούτους κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ἐφ' οὓς καὶ διάδολος (3) αὐτὸς δὲ τούτων πατήρ ἐντραπεῖς δὲν ἀπῆλθεν δπίσω, πάλιν ὡς ἀπὸ στρεβλῆς τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπινοοῦντες γογγύζουσι, καὶ τοῖς μὲν φιθυρίζουσι, τοῖς δὲ, ὡς κώνωπες, περιβομβοῦσι λέγοντες· Ἐστω, ταῦτα οὕτως ἐμρηνεύετε, καὶ νικάτε τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς ἀποδείξεις· ἀλλὰ δεῖ λέγειν βουλήσεις καὶ θελήσεις γεγενῆσθαι (4) τὸν Γίδην ὑπὸ τοῦ Πατρός. Καὶ ἐν τούτῳ γάρ πολλοὺς ἀπατῶσι προσβάλλόμενοι τὸ βούλημα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ εἰ μὲν τις τῶν ὀρθῶς πιστεύοντων ἀπλού-

⁽¹⁾ I Tim. 1, 19.

(93) Regius primus et Seguer., Διὰ τοῦτο γάρ καὶ in aliis et editis γάρ deest. Paulo post, Regius primus et Seguer., καὶ λοιπὸν καὶ ἀπαθῆς. Alii et editi, καὶ λοιπὸν ἀπαθῆς.

(94) Regius primus et Seguerian., εἰς αὐτὸν τῇ; θεραίς. Cæteri et editi, εἰς αὐτὸν καὶ τῇ.

(95) "Αφθαρτοὶ abest a Basil. Reg. 2 et Felc. 5. Ibid. Reg. 1 et Seguer., ὡς ναὸς τοῦ Λόγου. Alii et editi, ναὸς τοῦ Θεοῦ. Mox Basil., οὕτως οἱ Χριστομάχοι.

(96) Uterque Regius et Seguerian., τόν τε. Alii et editi, τὸν δὲ. Mox Reg. 1 et Seguer., ἐπεγίνωσκον. Alii et editi, ἐγίνωσκον.

(97) Reg. 1 et Seguerian., οὕτε. Cæteri et editi, οὐδέ.

(98) Seguer., πονηράν.

A Verbū in hujusmodi carne fuerit, nec prohibuerit insidiatores, nec interfectorē ultum sit, quamvis id facile ille potuisse, qui ab aliis mortem prohibet, et mortuos ad vitam revocat. Verum corpus suum pati permisit, quandoquidem, ut supra dixi, idcirco venerat ut carne pateretur, eoque pacto caro in posterum impassibilis redderetur et immortalis, atque, quemadmodum sacerdix diximus, ut injurias ceteraque velut illo paciente, ea ad homines jam non amplius auderent accedere, sed ab ipso penitus delerentur, illique deinceps perpetuq incorrupti, tanquam templum Verbi, permanerent. Si hæc secum Christi hostes cogitassent, ecclesiasticum scopum tanquam fidei anchoram agnivissent, neutiquam circa fidem fecissent naufragium ⁽²⁾, neque adeo essent impudentes, ut his resisterent qui se lapsos conantur erigere; nec illos sibi infensos haberent, qui se ad veram pietatem amplectendam cohortantur. Sed enim, ut videtur, mala profecto res est haereticus, penitusque corruptum et ad impietatem proclive cor habet. Enamque tametsi illos quavis ex parte refellimus, ostendimusque omni prorsus intelligentia vacuos esse; tamen nullo modo erubescunt: sed quemadmodum hydra, Græcorum fabulis celebrata fera, novos dicunt serpentes, occisis prioribus, peperisse, aliisque que semper producentis cum interfectorē contendisse: ita illi Deo infensi et invisi, non secus ac hydræ, anima emorientes in his quæ prætendent argumentis, Judaicas alias stultasque sibi effingunt quæstiones, ac veluti inimicam ipsam habentes veritatem, nova semper excogitant, ut eo magis se Christi hostes esse nullis non declarent modis.

59. Post tot enim contra ipsos allata argumenta, quæ vel ipsum diabolum eorum patrem cogerent erubescere et retro recedere, ecce nova iterum alia commenta tortuoso ex corde suo eructant, aliisque illi obstrepunt, aliis hujusmodi verba, instar culicum, insusurrant. Per nos licet, inquiunt, ita hæc se habeant, uti vos interpretamini; rationibus et argumentis vincite: sed tamen fatendum est Filium a Patre, voluntate et arbitrio, factum esse. Sic 432 illi, voluntatis et arbitrii nomine objecto, multos seducunt: quæ quidem si quis e recte cre-

D (99) Reg. 1 et Seguer., συνειδήσεως. I idem paulo post, παρὰ τοῖς Ἐλλήνων μύθοις, et Reg. 2, παρὰ τοῖς Ἐλλήσιν θύρα. Alii et editi, παρὰ τοῖς Ἐλλήσιν ἐν μύθοις, etc.

(1) Reg. 1 et Seguer. omittunt καὶ οἱ Θεομάχοι. Idem paulo post habent, εὑρίσκουσιν ἰουδαϊκάς, etc.

(2) Uterque Regius et Seguerian., ὥσπερ ἔχθραν. Cæteri et editi, ὡς πρὸς ἔχθραν. Mox Regius 1 et Seguer., ὅπως μᾶλλον, etc., ut et Nannius legit. Editi et alii, ὅπως μόνον. Ibidem, διὰ πάντων abest a Gobler. et Felc. 1.

(3) Reg. 1 et Seguer., καὶ διάδολος. Idem mox addunt, πάλιν ὡς δπό, quæ in aliis et editis desunt.

(4) Anglicanus et Regius secundus, γεγενῆσθαι, ut et videtur Nannius legisse; nam vertit, genitum esse. Alii et editi, γεγενῆσθαι.

dentibus paulo simplicius diceret, nullus esset suspicione locus, sed recta mente corrigerentur verba simplicius prolata. Quando vero hæc vox hæretorum est, quorum verba merito suspecta sunt, et, ut scriptum est, *Impii vero dolos administrant*⁶⁶, et, *Sermones eorum dolosi*⁶⁷, etiamsi aliquid tantum innuerint, quippe cum corruptum cor habeant: age, istud quoque quod aiunt dispiciamus, ne forte omni ex parte convicti, vocabulum aliud recentius, velut hydræ, comminiscantur, ut subtili hujusmodi dicendi artificio et dolo suam alia iterum ratione disseminent impietatem. Siquidem ille idem omnino significat qui ait, Voluntate factus est Filius, ac qui dicit, Fuit aliquando cum non esset, et, Ex nihilo factus est Filius, et res creata est. Verum quia hæc dixisse illos jam pudet, aliis idem verbis significare subdole et versute conantur, nobisque voluntatis vocabulum, non secus ac sepiè atramentum, objiciunt, ut et simplicium animis offundant tenebras, et ne ipsos suæ hæresis capiat oblivio. Nobis enim velim patescant, unde tandem illa voluntatis et arbitrii eruerint vocabula, vel quoniam ex Scripturæ loco ea expromperint impietatis inventores, quorum utique verba suspecta non absque causa habemus. Sane Pater nobis Verbum suum e cœlo hujusmodi vocibus revelavit, *Hic est Filius meus dilectus*⁶⁸. Sic item per Davidem loquitur, *Eructavit cor meum Verbum bonum*⁶⁹. Joanni quoque dicere præcepit, *In principio erat Verbum*⁷⁰. Ita etiam psallit David, *Apud te est fons viæ, et in lumine tuo videbimus lumen*⁷¹. Denique Apostolus scribit, *Qui cum sit splendor gloriae*⁷²: et rursus, *Qui cum in forma Dei esset*⁷³: et, *Qui est imago Dei invisibilis*⁷⁴.

60. Ubique omnes quid sit Verbum docent, nemque prorsus ipsum vel ex voluntate esse, vel omnino factum esse ait. Illi vero ubinam, quæso, repererunt voluntatem et arbitrium Verbo Dei antecedere; nisi forte missis Scripturis, Valentini impietatem amplexi, simulatione utantur? Nam Pto-

⁶⁶ Prov. xii, 5. ⁶⁷ ibid. ⁶⁸ Matth. iii, 17. ⁶⁹ Psal. xliiv, 2. ⁷⁰ Joan. i, 1. ⁷¹ Psal. xxxv, 10. ⁷² Hebr. 1, 3. ⁷³ Philip. ii, 6. ⁷⁴ Colose. i, 15.

(5-6) Basiliensis, τῆς ὁρῆς διανοίας.

(7) Regius primus et Seguerianus, κυνηρῶστιν ἀσθεῖς. Idem ibidem et Goblerian. Feickman. 1, λόγοι τῶν ἀσθεῶν. Cæteri et editi, λόγοι αὐτῶν. Item Reg. 1 et Seguerianus, νεύσωστι. Goblerianus et Feickman. 1, νεύσωστι. Alii et editi, νεύσωστι. Reg. 1, et Seguer. rursus ibidem, διεφθαρμένην γὰρ ἔχουσι τὴν διάνοιαν. Alii editique, διεφθαρμένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν.

(8) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felckm. 1 τοῦτο ἐξετάσωμεν. At Reg. 2 et Felck. 5, τοῦτο τὸ λεγόμενον, etc. Cæteri et editi, τοῦτο λεγόμενον.

(9) Sic uterque Regius, Seguerian. Goblerian. Felck. 1 et 5. At in aliis et in editis deest ἴνα. Mox Regius primus, Seguerian. Anglican. Goblerian. et Felck. 4, πάλιν δὲ λόγως. At editio Commel., omissis πάλιν, habet ἄλλοις. Idem Regius primus, Seguerianus, Goblerianus et Felckman. 1. Ταῦτα γὰρ σημαντεῖν δέ λέγων. Alii autem et editi post σημαντεῖν adidunt πάλιν.

(10) Reg. 1 et Seguerian., γέγονε, καὶ κτίσμα.

A στερον ἔλεγεν, οὐδὲν δέν ὑποπτεῦσαι περὶ τοῦ λεγομένου, νικώσης τῆς ὁρθοδόξου διανοίας (5-6) τὴν ἀπλουστέραν τῶν φημάτων προφοράν· ἐπειδὴ δὲ παρ' αἰτητικῶν ἐστιν ἡ φωνὴ, ὑποπτα, Κυνηρῶσι δὲ ἀσεβεῖς (7) ἐδίλους, καὶ, ὡς γέγραπται, Οἱ λόγοι αὐτῶν εἰσι θόλοι, καὶ μόνον νεύσωσι, διεφθαρμένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν· φέρε, καὶ τοῦτο τὸ λεγόμενον ἐξετάσωμεν (8), μήπως, ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχθέντες, λοιπὸν, ὡς θύραι, καινότερον ἐπενόησαν λεξεῖδιον, Ἰνα(9). διὰ τῆς τοιαύτης χορμολογίας καὶ πιθανῆς ὑφαρπαγῆς τὴν ἐαυτῶν ἀσθεῖαν πάλιν δὲλως ἐπισπείρωσι. Ταῦτα γὰρ σημαίνειν δέ λέγων, Βουλήσει γέγονεν δὲ Υἱός, καὶ δέ λέγων, Ἡν ποτε δὲ οὐκ ἦν, καὶ, Ἐξ οὐκ δυτῶν γέγονεν δὲ Υἱός, καὶ κτίσμα (10) ἐστίν. Ἀλλ' ἐπει ταῦτα λέγοντες ἡσχύνθησαν, ἐτέρως αὐτὰ πάλιν σημαίνειν ἐπενέρησαν οἱ δόλοι (11), βούλησιν προβαλλόμενοι, ὡς τὸ μέλαν αἱ σηπταὶ, ἵν' ἐν τούτῳ τοὺς μὲν ἀκεραίους σκοτίζωσιν, αὐτοὶ δὲ τῆς Ιδίᾳς αἰρέσεως μὴ ἐπιλάθωνται. Πόθεν γὰρ τὸ βουλήσει καὶ θελήσει, ἢ ἐκ ποιας (12) Γραφῆς τὰ τοιαῦτα πάλιν προφέρουσιν, εἰπάτωσαν οἱ τοῖς φήμασιν ὑποπτοι, καὶ τῆς ἀσθείας ἐφευρεταί. Ὁ μὲν γὰρ Πατήρ ἀποκαλύπτων ἀπ' οὐρανοῦ τὸν ἐαυτοῦ Λόγον, ἐδείχνυεν, ὅτι Οὕτρες ἐστιν δὲ Υἱός μου δὲ ἀραχητός· καὶ διὰ μὲν τοῦ Δασιδί Ελεγεν· Ἐξηρεύετο δέ καὶ καρδία μου Λόγοις ἀραβότρ· τῷ δὲ Ἰωάννῃ εἰπεῖν ἐνετείλατο· Ἐρ ἀρχῇ δέρ δὲ Λόγος· καὶ δὲ Δασιδί δὲ φάλλων φησίν (13), ὅτι Παρὰ σοι πηγὴ ζωῆς, καὶ ἐν τῷ φωτεί σου ὀψύμεθα φῶς· δὲ τε Ἀπόστολος γράφει· Ος δὲ ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ πάλιν· Ος ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχω· καὶ, Ὅς δεστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου.

C 60. Πανταχοῦ τὸ εἶναι τοῦ Λόγου πάντες καὶ οὐδαμοῦ ἐκ βουλήσεως αὐτῶν οὐδὲ δὲλως πεποιῆσθαι λέγουσιν· αὐτοὶ δὲ ποῦ δέρα βούλησιν ἢ θέλησιν προηγουμένην εὑρον τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ δέρα, τὰς Γραφὰς ἀφέντες, ὑποχρέονται καὶ τὴν Οὐαλεντίνου κακόνιαν; Πτολεμαῖος γὰρ δὲ (14) Οὐαλεντίνου ἐψη

D (11) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, οἱ δελταῖοι.

(12) Sic Reg. 1 et Seguerian. In Goblerian. et Felc. 1 legitur quoque καὶ θελήσι. Cæteri et editi, ἐπιλαθάνωνται. Πόθεν γὰρ τὸ βουλήσει ἢ θελήσει ἐκ ποιας.

(13) Goblerian. et Felck. 1, διὰ δὲ Ἰωάννου· Ἐν ἀρχῇ δέρ δὲ Λόγος· καὶ πάλιν Δασιδί, ὅτι παρὰ σοι, εἰ. Ibidem Reg. 1 et Seguerian. καὶ Δασιδί δέ. Alii et editi, καὶ δὲ Δασιδί δέ. Mox Reg. 1, Seguer. Felc. 2 et editio Commel. πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτεί. Ibidem, uterque Regius, Seguer. et Felc. 5, δὲ τε Ἀπόστολος. Goblerian. et Felc. 1, καὶ Παύλος· Οἱ ὡν ἀπαύγασμα. Alii et editi, ὅτι δὲ Ἀπόστολος, εἰ. Mox Gobler. et Felc. primus, καὶ, Ὅς ἐν μορφῇ.

(14) Reg. 1 δὲ omittit. Ibidem pro ζυγούς. Cottelerius, in notis ad Patres primi sæculi pag. 314, suspicatur legendum τυγάνγους, ut habeat Epiphanius hæresi 33. Verum integra stat sententia cum voce ζυγούς, ideoque retinenda, cum ita legatur in msz. omnibus. Item ibid. Reg. 1, Anglic. et Felc. 5, τιν

δύο ζυγοὺς ἔχειν τὸν ἀγένητον, Ἐννοιαν καὶ θέλησιν· καὶ πρῶτον ἐνενόησεν, εἴτα τὴν θέλησην· καὶ ἀπέρ τὸν εὐνέας, οὐκ τὸν τὸν τὸν προβάλλειν (15), εἰ μή δε τοῦ τοῦ θελήματος δύναμις ἐπεγένετο. Ἔνθεν οἱ Ἀρετανοὶ μαθόντες, θέλημα καὶ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλουσι τοῦ Λόγου. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὰ Οὐαλεντίνου ζηλούτωσαν· ήμεις δὲ, ἐντυχόντες (16) τοῖς θεοῖς λογοῖς, ἐπὶ μὲν τοῦ Υἱοῦ τῷ, ήτο, εὐρομεν· καὶ αὐτὸν μόνον τὴν ταμεν δυτα ἐν τῷ (17) ἐκατοσῷ δεκάτῳ τρίτῳ φαλμῷ οὗτως· Ὁ δὲ Θεὸς ημῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ πάντα (18), δσα ηθέλησεν, ἐποίησεν· ἐν δὲ τῷ ἐκατοσῷ δεκάτῳ Μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου, ἐξ εἰητημέτρα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐκατοσῷ τριακοσῷ τετάρτῳ. Πάρτα, δσα ηθέλησεν δικύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ πάντα (19) ἐν ταῖς θαλασσαῖς καὶ ἐν πάσαις ταῖς θαλασσοῖς. Εἰ μὲν οὖν ἔργον καὶ ποίημα, καὶ εἰς τῶν πάντων ἐστι, λεγέσθω καὶ αὐτὸς βουλήσει γενόμενος (20)· οὐτω γάρ ἔδειξεν ἡ Γραφὴ τὰ ποιήματα γίγνεσθαι. Καὶ Ἀστέριος δὲ συνήγορος τῆς αἰρέσεως, τούτῳ συντιθέμενος, οὐτως γράφει· «Ἐλέτε γάρ ἀνάξιον τοῦ Δημιουργοῦ τὸ θέλοντα ποιεῖν, ἐπὶ πάντων ὅμοιων ἀνηρήσθω τὸ θέλειν, ἵνα ἀκέραιον (21) αὐτῷ σώζηται τὸ ἀξιωματο· εἴτε προσήκον τῷ Θεῷ τὸ βούλεσθαι, καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου γεννήματος ὑπαρχέτω τὸ κρέπτον. Οὐ γάρ δή δυνατὸν ἐνι τε καὶ τῷ αὐτῷ θεῷ τὸ θέλειν ἐπὶ τῶν ποιουμένων (22) ἀρμότετεν, καὶ τὸ μή βούλεσθαι προσήκειν. » Πλείστην δσην ἀσέβειαν ἐν τοῖς ρήμασιν ἐστοῦ συνθεὶς δ σοφιστής, δει τε τὸ γένημα καὶ τὸ ποίημα ταῦτον ἐστι, καὶ εἰς ἐκ πάντων τῶν δυτων (23) γεννήματων ἐστιν δ Υἱός, εἰς τοῦτο συνέχεισεν, δτι τὰ ποιήματα βουλήματα καὶ θελήματα προσήκει λέγειν.

¹⁵ Psal. cxiii, 11. ¹⁶ Psal. cx, 2. ¹⁷ Psal. cxxxiv, 6.

ἀγένητον. Alii et editio Commel., τὸν ἀγένητον. Ibidem rursus Reg. 1 sic habet, Ἐννοιαν καὶ θέλησιν νοει, οὐκ τὸν τὸν.

(15) Regius primus et Seguer., προβάλλειν. Gobl. Felc. 1 et Anglican., προβάλλειν, ut et emendatum est in Basil. Sic item habet Epiphanius hæresi 33. Irenæus lib. 1 *Contra hæreses* cap. 6, verbum, εμιττεῖ, hic usurpat. Felc. 2 et editio Commel., παραβαλεῖν, ut et prima manu legebatur in Basiliensi. Reg. 2 et Felc. 5, παραγαγεῖν. Mox Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobl. et Felc. 1, δύναμις ἐπεγένετο, ut et habet Epiphanius. Hæc sunt item Irenæi verba, cum autem voluntatis virtus advenit. Editio aliique, δύναμις ἐγίνετο. Ibidem Regius primus et Seguer., Ἔνθεν οἱ Ἀρετανοὶ. Gobl. et Felc. 1, Ἔνθεν καὶ οἱ. Cæteri et editi, "Οθεν καὶ οἱ.

(16) Regius primus et Seguer., ἐντυχόντες. Alii et editi, ἐντυχάνοντες. Ibidem Regius primus, τοῖς θεοῖς λογοῖς. Mox post τὴν ταμεν, Felc. 2 et editio Commel. omittunt δυτα, quod in aliis mss. legitur.

(17) Sic primus codex Regius et Seguer. At alii et editi, τοῦ μὲν Δασιδ φάλλοντος ἐν τῷ. Ibidem Regius secundus, Basiliensis et Felc. 5, δεκάτῳ τρίτῳ. Regius primus et Seguer. p. 7. Editio Commel. et Parisiensis, τρισκαιδεκάτῳ. Edit. autem Coloniensis

A lemæus Valentini discipulus docuit (24) non facto duo esse paria, cogitationem scilicet et voluntatem, primumque cogitasse, deinde voluisse, nec que cogitaverit potuisse proferre, nisi cum voluntatis virtus accessisset. Hinc certe suam doctrinam mutuati, Ariani, voluntatem et arbitrium Verbo volunt antecedere. Verum illi quidcm Valentini propugnant errores : nos autem qui divina evolvimus oracula, dictionem, erat, de Filio scriptam invenimus, **483** audivimusque solum eum in Patre esse et Patris imaginem esse. Didicimus vero solis rebus factis voluntatem et arbitrium antecedere, quippe cum illæ natura aliquando non essent. Hæc nos docet David psalmo centesimo decimo tertio, ubi ita canit : *Deus autem noster in cælo, et in terra omnia quæcunque voluit fecit* ¹⁸ : et centesimo decimo psalmo : *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus* ¹⁹ : et psalmo centesimo tricesimo quarto : *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis* ²⁰. Itaque si opus ille est et res facta atque unus ex omnibus, ipse quoque voluntate factus dicatur : ita enim opera fieri docet Scriptura. Ipse etiam Asterius, hæresis patronus, huic sententiæ assentitur sic scribens : « Nam si Creatore indignum est eum volentem agere, ejus ergo voluntas ab omnibus similiter amoveatur, ut integra illi servetur dignitas. Sin vero Deo velle convenit, sit igitur etiam in primogenito id quod præstantius est. Nec enim potest fieri ut uni eidemque Deo conveniat velle et nolle in rerum procreatione. » Quibus sophista verbis summam complexus impietatem, cum nempe rem factam et genitam confundit, Filiumque unam esse ex omnibus rebus genitis asseverat, postea concludit congruenter dici opera voluntate et arbitrio facta esse.

C

nulla, ut solet, auctoritate, habet, παντεκαιδεκάτῳ. Ibidem pro φάλλοντος, Goblerian. et Felc. 1 habent λέγοντος, iidemque οὗτως omittunt. Regius primus et Seguer. ibidein, 'Ο δὲ Θεός. In aliis et editis δεest.

(18) Sic uterque Regius, Seguer. Gobler. et Felc. D primus. At alii et editi omittunt πάντα. Mox πάλιν abest a Gobler. et Felc. 1.

(19) Καὶ abest a Reg. 1 et Seguer. qui iidem ibid. et Reg. 2 habent καὶ ἐν πάσαις ταῖς. Alii et editi, καὶ ἐν ταῖς.

(20) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γενόμενος. Alii et editi, γιγνόμενος. Mox Gobler. et Felc. 1 καὶ omittunt ante Ἀστέριος.

(21) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἵνα καὶ φέον.

(22) Felc. 2 et editi, πραττομένων. Cæteri autem mss., ποιουμένων. Paulo post Reg. 1, et Seguer., ρήμασιν ἐστοῦ. Alii editique, ρήμασιν αὐτοῦ.

(23) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In aliis autem et editis deest δυτων. Angl. ibid., γεννήματων. Ibidem Reg. 4 et Seguer., εἰς τοῦτο. Alii mss., εἰς τοσοῦτον. Mox Reg. 1 et Seguer., βουλήσει καὶ θελήματα.

(24) Vide Irenæum libro 1, *Contra hæreses*, cap. 6, et Epiphanius hæresi xxxii.

61. Itaque si Filius alias est a rebus omnibus, A uti antea probatum est, potiusque opera per eum facta sunt; absit ut voluntate dicatur exstisisse, ne ipse eodem modo fiat, quo ea, quae per ipsum facta sunt, prodierunt. Namque Paulus per voluntatem Dei apostolus postea factus est²⁸, cum id antea non esset. Vocatio item nostra, cum aliquando non fuerit, nunc autem facta sit, antecedentem habet Dei voluntatem, et, ut idem Paulus loquitur²⁹, secundum propositum ejus voluntatis facta est. Præterea, quod per Moysem dicitur, *Fiat lux*³⁰, et, *Producat terra*³¹, et, *Faciamus hominem*³², signa reor esse, quemadmodum supra dictum est, voluntatis Creatoris. Nam ea quidem, quae aliquando non erant, sed extrinsecus postea sunt, facere Creator deliberat: cum autem Verbum suum ex seipso natura gignit, præviam nullam adhibet deliberationem. Siquidem in eo Pater alia, quæcunque producere statuit, facit et creat: uti nos etiam Jacobus apostolus his verbis docet, *Volens genuit nos Verbo veritatis*³³. Itaque Dei voluntas, quae sive illos qui regenerantur, sive ea quae semel sunt spectat, in Verbo est, in quo res, prout sibi placuerit, facit et regenerat, ut Apostolus ad Thessalonicenses his verbis scribit, *Hec est enim voluntas Dei in Christo Iesu erga vos*³⁴. Porro si is, in quo res Deus facit, idem est in quo ejus voluntas est; si item in Christo voluntas Patris est: qui fieri potest ut ipse voluntate et **484** arbitrio factus sit? Nam si ipse secundum vos voluntate factus est, necesse est ut voluntas eum creandi in alio quodam verbo, per quod et ipse fiat, constituatur. Siquidem ostendimus Dei voluntatem non in rebus quae sunt, sed in illo esse per quem et in quo res sunt. Præterea quandoquidem idem est dicere voluntate aliquem factum esse, et suisse aliquando cum non esset; satis illis sit affirmare suisse aliquando cum non esset, ut pudore suffisi, quod hujusmodi Verbis tempora significantur, intelligent se, cum Filium voluntate factum esse dicunt, tempora similiter ante Filium exstisso significare. His enim, quæ aliquando non fuerunt, ut omnibus rebus creatis, omnino antecedit deliberatio. Si vero Verbum rerum creatorum est opifex, atque una cum Patre existit: qui illi, qui ab æternitate existit, quasi ipse antea non

²⁸ I Cor. 1, 4. ²⁹ Ephes. 1, 5. ³⁰ Gen. 1, 3. ³¹ ibid. 11. ³² ibid. 26. ³³ Jac. 1, 18. ³⁴ I Thess. v. 17.

(24) Sic Reg. II et Seguer. At alii et editi, ὡσπερ εὐ τοῖς. Infra, post ὡσπερ, deest καὶ in Reg. I et Seguer.

(25) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I. At in aliis et editi deest τὗτον.

(25') Regius primus et Seguer., Tο δέ.

(26) Gobler. et Felc. I, ἡγουμένῳ.

(27) Sic primus codex Regius et Seguer. hic et paulo post, iidemque mox γεννώμενον. Alii autem et editi, βούλεται et γεννών.

(28) Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I, τῶν ἀναγ. Alii et editio Commel., τῶν τε ἀναγ.

(29) Regius primus et Seguerian. Καὶ τοῦτο γάρ πάλιν. In aliis et editis deest γάρ.

(30) Reg. 2, εἰς τὴν. Cæteri mss. et editio Com-

61. Οὐκοῦν εἰ δόλος ἐστὶ τῶν πάντων ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς (24') πρὸ τούτων ἐδέχθη, καὶ μᾶλλον τὰ ἔργα δὲ αὐτοῦ γέγονε, μή λεγέσθω βουλήσει, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς οὕτως γίνηται, ὥστερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα συνέστη. Καὶ γάρ δὲ μὲν Παῦλος, οὐκ ἀν πρότερον, ὑστερον ὅμως διὰ θελήματος Θεοῦ ἀπόστολος γέγονεν· ἡ δὲ κλῆσις τὴν μῶν, ὡς ποτε καὶ αὐτὴ μὴ οὖσα, νῦν δὲ ἐπιγενόμενη, προηγουμένην ἔχει τὴν βούλησιν (25), καὶ ὡς αὐτὸς πάλιν δὲ Παῦλός φησι. κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ γέγονε. Τὸ τε (25') διὰ Μωάσω λεγόμενον, Γενηθήτω φῶς, καὶ, Ἐξαγαγέτω ἡ τῆ, καὶ, Ποιήσωμεν ἀνθρώπον, ἡγοῦμα (26), καθά καὶ ἐν τοῖς Ἑμπροσθεν εἴρηται, τῆς βούλησεως τοῦ ποιοῦντος εἰναι τοῦτο σημαντικόν. Τὰ μὲν γάρ μὴ θυτα ποτὲ, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπιγινόμενα, δὲ Δημιουργὸς βουλεύεται ποιῆσαι (27). τὸν δὲ ἕδιον Λόγον ἔξ αὐτοῦ φύσει γεννώμενον οὐ προδουλεύεται· ἐν τούτῳ γάρ δὲ Πατήρ τὰ δόλα, δοσα βουλεύεται, ποιεῖ, καὶ δημιουργεῖ ἐν τούτῳ· καθὼς καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπόστολος διδάσκων ἔλεγε· Βουληθεὶς ἀπεκύνησεν τὴν μᾶς Λόγῳ ἀληθείᾳ. Οὐκοῦν ἡ περὶ πάντων τῶν τε ἀναγεννώμενων (28) καὶ τῶν ἀπαξ γενομένων τοῦ Θεοῦ βούλησις ἐν τῷ Λόγῳ ἐστιν, ἐν τῷ δὲ αὐτὸς δοξαντα ποιεῖ καὶ ἀναγεννᾷ. Καὶ τοῦτο γάρ πάλιν (29) δὲ Ἀπόστολος σημαίνει, γράφων εἰς Θεσσαλονίκην· Τοῦτο γάρ θελήμα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν εἰς ὑμᾶς (30). Εἰ δὲ, ἐν τῷ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ καὶ τῇ βούλησί τοις ἐστι, καὶ ἐν Χριστῷ ἐστι τὸ θελήμα τοῦ Πατρός· πῶς δύναται καὶ αὐτὸς ἐν βούλησι (31) καὶ θελήματι γίνεσθαι; Εἰ γάρ καὶ αὐτὸς ἐν βούλησι καθ' ὑμᾶς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ βούλησιν ἐν ἑτέρῳ τινι τῷ γάρ γεννώσασθαι, δι' οὐ καὶ αὐτὸς γίνεται· δεδεικται γάρ τη τοῦ Θεοῦ βούλησις οὐκ ἐν τοῖς γενομένοις οὖσα, ἀλλ' ἐν τῷ δι' οὐ καὶ ἐν τῷ γίνεται τὰ ποιήματα πάντων (32). Ἐπειτα ἐπειδὴ ταῦτα ἐστιν εἰπεῖν βούλησις, καὶ, Ἡ ποτε δὲ οὐκ ἦν, ἀρκεισθωσαν τῷ λέγειν, Ἡ ποτε δὲ οὐκ ἦν· ἵνα, αἰτιούμενοι διὰ τὸ ἐκ τούτου χρόνους (33) σημαίνεσθαι, γνῶσιν, διτι καὶ βούλησις λέγοντες χρόνους πρὸ Υἱοῦ σημαίνουσι· τῶν γάρ ποτε μὴ θυτα προηγεῖται τὸ βουλεύεσθαι (34), ὡς ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων. Εἰ δὲ οὐρανοὶ τῶν μὲν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργὸς, αὐτὸς δὲ συνυπάρχει τῷ Πατρὶ· πῶς δύναται τοῦ ἀδίως δυτος, ὡς μὴ θυτος, προηγεῖσθαι τὸ βουλεύεσθαι; Εἰ γάρ προηγεῖται βούλη, πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα;

D mel. εἰς ὑμᾶς. Ibid. Felc. 5. Εἰ οὖν ἐν τῷ ποιεῖ. (31) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I. In Reg. 2, Basil. et Felc. 5, habetur quoque γίνεσθαι. Alii et editi, ἐν θελήσι καὶ βούληματι γενέσθαι. Ibidem Reg. I et Seguer., ἐν βούλησι. Editi alioique, ἐν βούληματι.

(32) Πάντα abest a Reg. I et Seguer. et Epiteta a Gobler. et Felc. 4.

(33) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. I. At Felc. 5, ἐκ τοῦ χρόνους. Cæteri et editi, ἐκ τοῦ χρόνου. Ibidem Reg. I, Seguer. Gobler. et Felc. I, διτι καὶ βούλησι. In aliis et editis καὶ deest.

(34) Regius primus et Seguer. hic et paulo post, βουλεύεσθαι. Alii et editi, βουλεύσθαι.

Μάλλον γάρ εἰς τῶν πάντων (35) ἔστι βουλήσει καὶ αὐτὸς ἀποκυνηθεῖς Υἱός, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς Λόγῳ ἀληθείᾳς γεγόναμεν οἱον· καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγκῃ ζητεῖν, ὡσπερ εἰρηται, ἀλλον Λόγον, δι' οὗ καὶ σύντος γέγονε, καὶ ἀπεκυνθῇ μετὰ πάντων, ὃν ἡθέλησεν ὁ Θεός.

aliud quæramus Verbum, per quod istud quoque sit luit, procreatum.

62. Εἰ μὲν οὖν ἔστιν ἔτερος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔστω καὶ οὗτος Λόγῳ γεγονὼς· εἰ δὲ μὴ ἔστιν ἄλλος (οὐκ ἔστι γάρ), ἀλλὰ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἀπερ ὁ Πατὴρ βεβούληται: (36) πῶς οὐ διίκυνται τούτων πολυκέφαλος πανουργία; "Οτι καταισχυνθέντες ἐπὶ τῷ λέγειν ποιῆμα καὶ κτίσμα, καὶ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλώς πάλιν κτίσμα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι, βούλησιν προβαλλόμενοι καὶ λέγοντες· Εἰ μὴ βουλήσει γέγονεν, οὐκοῦν ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων ἔσχεν ὁ Θεὸς Υἱόν. Κατίς δὲ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλάν αὐτῷ, πονηρότατοι, καὶ (37) πάντα πρὸς τὴν αἵρεσιν διατῶν ἔλλοντες; Τὸ μὲν γάρ ἀντικείμενον τῇ βουλήσει ἑωράκασι· τὸ δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκείμενον οὐκ ἔθεωρησαν. "Ωσπερ γάρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προτργεῖται τοῦ βουλεύεσθαι (38) τὸ κατὰ φύσιν. Οιχλαν μὲν οὖν τις βουλευόμενος κατασκευάζει, νιδὸν δὲ γεννᾷ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ μὲν βουλήσει κατασκευάζομενον ἡρξατο γίνεσθαι, καὶ ἔξωθεν ἔστι τοῦ ποιοῦντος· δὲ νίδες ίδιαι ἔστι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἔξωθεν αὐτοῦ (39). διδούντες βουλεύεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἑαυτοῦ δοκῇ βουλεύεσθαι. "Οσψ οὖν τοῦ κτίσματος δὲ υἱὸς ὑπέρκειται, τοσούτῳ καὶ τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν· καὶ ἔδει αὐτοὺς, ἀκούοντας, οὐ βουλήσει λογιζεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. Οἱ δὲ ἐπιλαθόμενοι (40), διτι περὶ Υἱοῦ Θεοῦ ἀκούονται, ταλμῶσιν ἀνθρωπίνας ἀντιθέσεις λέγειν ἐπὶ Θεοῦ, ἀνάγκην (41) καὶ παρὰ γνώμην, ἵνα τὸ εἶναι Υἱὸν ἀληθεύνον ἀρνήσωνται τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ εἰπάτωσαν ἡμῖν αὐτοῖς· Τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ οἰκτίρμονα τὸν Θεὸν ἐκ βουλήσεως πρόσεστεν αὐτῷ, ἢ οὐ βουλήσει (42); Εἰ μὲν οὖν ἐκ βουλήσεως, σκοπεῖν δεῖ, διτι ἡρξατο μὲν εἶναι ἀγαθός, καὶ τὸ μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀγαθὸν (43) ἐνδεχόμενόν ἔστι. Τὸ γάρ βουλεύεσθαι καὶ προαιρεσθαι εἰς ἔκατερ τὴν φοῖπνην ἔχει, καὶ λογικῆς φύσεως ἔστι τοῦτο πάθος (44). Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τούτων ἀποτον οὐκ ἐκ βουλήσεως ἀγαθός καὶ οἰκτίρμων ἔστιν, ἀκού-

A suisset, queat deliberatio antecedere? Si enim antecedit deliberatio, quomodo per ipsum omnia facta sunt? Quin potius ipse quoque Filius inter res omnes numerandus erit, utpote voluntate procreat, quemadmodum et nos Verbo veritatis facti sumus filii; ac proinde necesse est, uti dictum est, factum, et cum omnibus, quæ Deus producere voluit, procreatum.

62. Si igitur est aliud Dei Verbum: concedo Verbum Verbo esse factum. At si aliud nullum est, uti se res habet, sed omnia per ipsum facta sunt, quæ Pater fieri voluit: annon inde liquet multiformem esse illorum versutiam? Namque veriti Verbum Dei factum et creatum dicere, vel non fuisse priusquam genitum est, ipsum alia ratione creatum esse conantur ostendere, cum voluntatis nomen prætendunt, et hæc dicitant: Si voluntate non factum est, ergo necessitate et nolens Deus Filium habuit. Ecquis igitur necessitatē illi potest imponere, o sceleratissimi, qui omnia ad vestram hæresim attrahitis? Scilicet viderunt quidem quod voluntati opponitur: at quod majus et superius est, minime intellexerunt. Ut enim voluntati opponitur id quod est præter mentem: sic deliberationi antecellit et præsit id quod ex natura est. Itaque domum quisque deliberans adficat, sed filium ex natura gignit: unde id quidem quod voluntate adificatur, fieri incipit, atque aliunde quam ab architecto est; at filius proprius est naturæ patris fetus, neque aliunde quam ab ipso est: quapropter nec de illo deliberat, ne etiam de se ipse deliberare videatur. Quanto igitur filius re creata superior est, tanto etiam id, quod ex natura est, rei illi præstat quæ est ex voluntate. Certe æquum erat eos his auditis id quod ex natura est voluntati non ascribere. Illi vero obliiti sermonem hic esse de Filiō Dei, humanas oppositiones, necessitatē scilicet et quod præter mentem est, iſi Deum inducunt, ut videlicet verum Dei Filium esse insitentur. Cæteroquin nobis ipsi respondeant: Deum bonum et misericordem esse, num ipsi ex voluntate est vel non ex voluntate? Si ex voluntate; ergo cœpit bonus esse, fierique potest ut bonus non sit. Siquidem deliberandi et eligendi facultas utramque D in partem propendendi vim habet, estque rationalis

(35) Reg. I Seguer., τῶν πάντων, et mox, ἀποκυνθεῖς Υἱός. Alii et editi, τῶν ἀπάντων, et, ἀποκυνθεῖς· δὲ Υἱός.

(36) Gobler. et Felc. I, βούληται.

(37) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. I, καὶ omittant. Paulo post, Reg. I et Seguerian., οὐκ ἔθεωρησαν. Alii et editi, οὐ τεθεωρήκασιν.

(38) Regius primus et Seguerianus, βουλεύεσθαι. Cæteri et editi, βούλεσθαι. Ibidem Reg. I et Seguer., Οιχλαν μὲν οὖν τις βουλευόμενος. Gobler. et Felc. I Οιχλαν μὲν βουλεύμενος οὗτος. Alii et editi, Οιχλαν τοῦτο τις βουλεύμενος.

(39) Gobler. et Felc. I, ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ. Mox iſdem et Reg. I ac Seguer., ἵνα μὴ καὶ περὶ ἑαυτοῦ. Alii autem et editio Commel., ἵνα μηδὲ περὶ ἑαυτοῦ.

(40) Sic Reg. I et Seguer. At alii et editi, ἀπλανθανόμενοι. Ibid. mss., περὶ Υἱοῦ Θεοῦ. In editione Commel. deest Θεοῦ.

(41) Sic Reg. I et Seguerianus. At alii et editi, ἀνάγκῃ.

(42) Sic uterque Regius, Seguer. Anglic. Gobler. Felc. I et 5. In aliis et editis deest βούλησει.

(43) Αὐτόν abest a Reg. I et Seguerian. Mox iſdem et Reg. 2, Τὸ γάρ βουλεύεσθαι. Cæteri et editi, Τὸ γάρ βούλεσθαι.

(44) Sic primus codex Regius et Seguerian. Alii autem et editi, τὸ πάθος τούτο. Paulo post Reg. I et Seguerian., ἀκουέτωσαν. Cæteri et editi, ἀκουέτωσαν.

485 naturæ affectio. Quod si, quia id absurdum sit, dici non potest Deus ex voluntate misericors et bonus esse, audiant quid ex ipsorum verbis sequatur: ergo necessitate et nolens bonus est. Quis igitur necessitatem Deo imposuit? Quod si perabsurdum est necessitatem Deo attribuere, prouindeque dicendus est natura esse bonus: multo magis et Filii esse.

63. Id præterea nobis velim edisserant (nam ad illorum contundendam impudentiam, eos rursus placet interrogare, audacius quidem, sed tamen tuendæ piaz fidei gratia; tu autem, Domine, mihi sis, queso, propitius): Num Pater prius deliberavit, deinde postea quam voluit, ita existit, vel num antequam deliberaret? Par est enim eos qui talia de Filio non dubitant dicere, eadem de Patre audiire, ut intelligent se sua hac temeritate ipsum quoque Patrem impetrere. Quod si hanc suam de voluntate sententiam propugnare ipsi deliberantes et stultentes, Patrem ex voluntate extitisse responderint: quid igitur erat antequam deliberaret, vel quid amplius habuit, uti vos dicitis, postquam deliberavit? Quod si absurda et valde futile est hujusmodi quæstio (nec ista fas est omnino dicere, cum satis sit vel solum nomen Dei audire ut sciamus et intelligamus eum esse qui est), annon pariter absurdum est talia de Dei Verbo cogitare, voluntatemque et arbitrium nobis objectare? Siquidem satis est vel solum Verbi nomen audire, ad sciendum et percipiendum Deum, qui non ex voluntate existit, nec item voluntate sed natura proprium habere Verbum. Annon porro omnem insaniam is superat qui vel cogitet Deum deliberare, consultare, eligere, seque ipsum ad volendum adhortari, ut non sine Verbo et Sapientia sit, sed ut Verbum et Sapientiam habeat? Namque de seipso consultare videtur, qui de eo quod suæ naturæ proprium est deliberat. Cum igitur valde impia sit hujusmodi sententia, congruenter pietati dicendum est res quidem factas, Dei proposito et voluntate esse procreat, Filium vero non voluntatis opus esse, ut res creatas, sed natura proprium esse substantiæ fetum. Cum enim

σάτωσαν ἐπειρήκασιν αὐτοῖς οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ μὴ θέλων ἔστιν ἀγαθός. Καὶ τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ; Εἰ δὲ ἄποτόν (45) ἔστι λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ἀνάγκην, καὶ διὰ τοῦτο φύσει ἀγαθός ἔστιν· εἴη δὲ πολλῶν μᾶλλον καὶ ἀληθέστερον τοῦ Υἱοῦ φύσει καὶ οὐκ ἐκ βουλήσεως Πατήρ.

verius satendum est natura non voluntate Patrem

63. Εἰπάτωσαν δὲ πάλιν ἡμῖν καὶ τοῦτο (πρὸς γάρ τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν ἐρώτησιν αὐτοῖς ἐπαγαγγεῖν ἔτι βούλομαι (46), τολμηροτέραν μὲν, βλέπουσαν δὲ δῆμας εἰς εὔσεβειαν· Ἰλάσθητι, Δέσποτα). Οὐ Πατήρ αὐτὸς, βουλευσάμενος πρότερον, εἴτα θελήσας, οὗτως ὑπάρχει (47), η καὶ πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι; Χρή γάρ, καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοιαῦτα τολμῶντας αὐτοὺς, τοιαῦτα καὶ ἀκούειν, ἵνα γνῶσιν, ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτῶν προπέτεια καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φύσαντες. Έάν μὲν οὖν εἴπωσιν, ἀπαξ βουλευσάμενοι περὶ βουλήσεως, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως· τί οὖν ἦν πρὸ τοῦ (48) βουλεύσασθαι, η τούτον ἔσχεν, ὃς δημεῖς λέγετε, μετὰ τὸ βουλεύσασθαι; Εἰ δὲ ἄποτος καὶ ἀσύστατος ἔστιν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ οὐ θεμιτὸς δώλας τοιαῦτα λέγειν (ἀρκεῖ γάρ καὶ μόνον ἀκούοντας ἡμᾶς περὶ Θεοῦ εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ ὄν), πῶς οὐκ ἀλογον (49) ἀν εἴη περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ἐνθυμεῖσθαι, καὶ βουλήσιν καὶ θέλησιν προσβάλλεσθαι; Ἀρκεῖ γάρ καὶ μόνον ἀκούοντας ἡμᾶς καὶ περὶ τοῦ Λόγου εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι δὲ μὴ ἐξ (50) βουλήσεως ὑπάρχων Θεὸς οὐ βουλήσει, ἀλλὰ φύσει τὸν ίδιον ἔχει Λόγον. Πῶς δὲ οὐχ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν, τὸ καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι αὐτὸς δὲ Θεὸς βουλεύεται (51) καὶ σκέπτεται, καὶ προαιρεῖται, καὶ θέλειν ἔστων προτρέπεται, ἵνα μὴ ἀλογος καὶ ἀσφος ἦ, ἀλλὰ Λόγον καὶ Σοφίαν ἔχῃ (52); Περὶ ἔστων γάρ δοκεῖ σκέπτεσθαι δὲ περὶ τοῦ ίδιου τῆς οὐσίας ἔστων βουλεύσαμενος. Πολλῆς τοίνυν δυσφημίας οὐσίας ἐν τῇ τοιαύτῃ φρονήσει, εὐσεβῶς ἀν λεχθείη, ὅτι οὐδὲ μὲν γενητὰ εύδοκια καὶ βουλήσει γέγονεν, δὲ Γίδες οὐ θελήματός ἔστι δημιούργημα (53) ἐπιγεγονώς, καθάπερ ἡ κτίσις, ἀλλὰ φύσει τῆς οὐσίας ίδιον γέννημα. Καὶ γάρ ίδιος ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς (54), οὐκ ἐξ πρὸ ἔστων λογίσασθαι τινα βού-

(45) Reg. 1 et Seguerian., ἄποτον. Alii et editi, δῆμοι.

D περὶ τοῦ. Alii et editi, πῶς οὐκ ἀλογον ἀν εἴη καὶ περὶ τοῦ.

(46) Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς ἐπάγειν βούλομαι.

Reg. 1, et Seguerian. ibid., ἐπαγαγεῖν. Alii et editi, ἐπάγειν.

(47) Sic mss. omnes. Editi vero, ὑπάρχειν. Ibid. 1 Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, πρὸ τοῦ βουλεύσαται. Reg. 1 et Seguer. item ibid., Χρή γάρ περὶ τοῦ. Item Goblerian. et Felc. 1, ibid., τολμῶν αὐτούς.

(48) Sic Regius primus et Seguerianus. At Reg. 2, Basil. Goblerian. Felc. 1 et 5, τι οὖν πρὸ τοῦ. Alii et editi, τι ἦν πρὸ τοῦ. Ibidem Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, βουλεύσαται.

(49) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὐκ ἀλογον. Ibid. Reg. 1 et Seguer., ἀν εἴναι

(50) Regius primus, Seguer., δημιούργημα.

(51) Uterque Regius et Seguerianus, βουλεύεται. Alii et editi, βούλεται.

(52) Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, οὐκ ἀλογον. Alii et editi, σοφή. Mss. ibid., περὶ ἔστων. Editio Compl., περὶ αὐτοῦ. Μοχ uterque Regius et Seguer., οὐσίας αὐτοῦ. Ibidem Basil., βουλευσάμενος.

(53) Uterque Regius, Seguer. Basil. et Felc. 5, δημιούργημα. Ibidem uterque Reg. et Seguer., ἐπιγεγονώς. Cæteri et editi, ἔστι τὸ δημιούργημα ἐπιγεγονός.

(54) Regius primus, Seguer. Basil., ὁ Λόγος. Alii et editi, ὁ Λόγος. Μοχ Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, περὶ ἔστων. Cæteri et editi, πρὸ αὐτοῦ.

λησιν, αὐτὸς ὁν βουλὴ ζῶσα τοῦ Πατρὸς, καὶ (55) δύ-
ναμις, καὶ δημιουργὸς τῶν δοκούντων τῷ Πατρὶ. Καὶ
ταῦτα αὐτὸς ἐν ταῖς Παροιμίαις περὶ ἑαυτοῦ φησιν·
Ἐμὴ βουλὴ καὶ δοσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ
ἰσχύς. Ής γάρ αὐτὸς ὁν ἡ φρόνησις, ἐν ἥ τοὺς οὐ-
ρανοὺς θήσιμας (56), καὶ αὐτὸς ὁν Ισχὺς καὶ δύνα-
μις. Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· νῦν
παρακλήνων εἴπεν, Ἐμὴ φρόνησις, καὶ ἐμὴ Ισχύς·
οὗτοι λέγων, Ἐμὴ βουλὴ, αὐτὸς ἀν εἰτοῦ Πατρὸς
ἡ ζῶσα βουλὴ, καθὼς καὶ παρὰ τοῦ προφήτου μεμα-
θήκαμεν, δι τοῦ αὐτὸς τῆς μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος γη-
νεται, καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτὸς ἐκλήθη. Χρή
γάρ οὕτω διελέγχειν αὐτὸν (57), ἀνθρώπινα περὶ
τοῦ Θεοῦ διανοούμενους.

tum esse. Scilicet illa eos aquam est refellere qui humana de Deo cogitant.

64. Οὐκοῦν εἰ τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὑδοκίᾳ
ὑπέστη, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα θελήματι γέγονεν (58)· δι
τε Παῦλος διὰ θελήματος Θεοῦ ἀπόστολος ἐκλήθη,
καὶ ἡ κλῆσις ἡμῶν εὑδοκίᾳ καὶ θελήματι γέγονε,
πάντα δὲ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν· ἔκτος ἐστιν οὗτος
τῶν βουλήσεις γεγονότων, καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἐστιν ἡ
ζῶσα βουλὴ τοῦ Πατρὸς, ἐν ἥ ταῦτα πάντα γέγονεν·
ἐν ἥ καὶ ὁ ἄγιος Δαβὶδ εὐχαριστῶν ἐλεγεν ἐν τῷ
ἱεδομηκοστῷ δευτέρῳ ϕαλμῷ· Ἐκράτησας (59) τῆς
χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου· καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὀδή-
γησέ με. Πῶς οὖν δύναται βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ
Πατρὸς ὑπάρχων ὁ Λόγος γίνεσθαι καὶ αὐτὸς θελή-
ματι καὶ βουλήσει, ὡς (60) ἔκαστος, εἰ μή, καθὼς
προεῖπον, μανέντες πάλιν εἰπώσιν αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ
γεγονέναι, ἢ δι' ἑτέρου τινός; Τίς οὖν ἐστι, δι' οὐ γέ-
γονε; Πλαστόθωσαν ἔτερον Λόγον, καὶ τὰ Οὐαλεντίνου
ζηλώσαντες, Χριστὸν ἔτερον ὄνομασάτωσαν· οὐ γάρ
γέγραπται. Ἄλλα καὶ πλάσωνται, πάντας κάκενος
διὰ τίνος γίνεται· καὶ λοιπὸν οὕτως ἐπιλογικούμενων
ἡμῶν, καὶ ἀνακρινόντων τὴν ἀκολουθίαν (61), εὐρί-
σκεται τῶν ἀδέων ἡ πολυχέφαλος αἰρεσις εἰς πολυ-
θεῖτα πίπτουσα καὶ ἀμετρον μανίαν, ἐν ἥ κτίσμα
καὶ ἐξ οὐκ ὄντων θέλοντες εἶναι τὸν Γίλον, ἑτέρων τὰ
αὐτὰ (62) σημαίνουσι, βουλήσιν καὶ θέλησιν προβαλ-
λόμενοι, εἰ μάλιστα ἐπὶ τῶν γενητῶν (63) καὶ κτιστῶν
ταῦτα εὐληγάς ἀν λέγοιτο. Πῶς οὖν οὐκ ἀσεδές τὰ
τῶν γενητῶν ἐπὶ τὸν Δημιουργὸν ἀναφέρειν (64); Τοῦ
πᾶς οὐδὲ βλάσφημον λέγειν βουλήσιν πρὸ τοῦ Λόγου

⁶ Prov. viii, 14. ⁷ Prov. iii, 19. ⁸ I Cor. i, 24.
¹¹ Psal. lxxii, 24.

(55) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In
aliis et editione Commel. καὶ deest.

(56) Sic primus codex Regius, Seguerian. Gobler.
et Felc. 1. At alii et editi, ἐποίησε. Mox. Reg. 1 et
Seguer. omittunt καὶ Θεοῦ σοφία.

(57) Sic primus codex Regius et Seguerian. At
alii et editi, αὐτὸς ὁ τῆς μεγάλης Paulo post Reg. 1
et Seguerian., διελέγχειν τοὺς ἀνθρώπινα.

(58) Sic Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobl. et Felc. 1,
ut et Nannius legit. Cæteri autem et editio Com-
mel., γέγονε· πάντα δὲ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν, omis-
sis intermedii.

(59) Gohl. et Felc. 1, ὡς Δαβὶδ εὐχαριστῶν φησι·
Ἐκράτησα.

(60) Sic Reg. primus et Seguer. Habetur item in
Gobler. et Felc. 1, ὡς ἔκαστος, εἰ μή. Editi, Πῶς οὖν

A sit proprium Patris Verbum, non sinit aliquam an-
tiose cogitari voluntatem, utpote cum ipse sit vivens
Patris consilium et virtus, eorumque effector quæ
Patri placent, quemadmodum de se ipse in Pro-
verbiis ait, *Meum est consilium et securitas, mea est
prudentia, mea est fortitudo* ⁹. Ut enim quatenus
est prudentia in qua cœlos præparavit ⁷, et ut item
quatenus est fortitudo et virtus (nam *Christus Dei
virtus et Dei sapientia*), nunc paulum variato lo-
quendi modo dixit, *Mea est prudentia, et mea est
fortitudo*: ita cum dixit, *Meum est consilium, se
Patris vivens esse consilium significat, quemadmo-
dum etiam a propheta didicimus, eum magni consilii
angelum sieri* ¹⁰, et **486** voluntatem Patris appella-

B 64. Itaque si res factæ voluntate ac proposito
conditæ sunt: si universa creata natura voluntate
facta est: si item Paulus per Dei voluntatem voca-
tus est Apostolus ¹¹: si denique nostra vocatio
proposito et voluntate est facta ¹²; omnia autem per
Verbum facta sunt: haud dubie ipsum Verbum ex-
tra eorum numerum est quæ voluntate facta sunt,
vel potius vivens est Patris consilium, in quo
omnia illa facta sunt; in quo et sanctus David
psalmo septuagesimo secundo gratias his verbis
agebat, *Tenuisti manum dexteram meam, et in con-
silio tuo deduxisti me* ¹³. Qui igitur fieri potest ut
Verbum, quod consilium et voluntas Patris est,
ipsum quoque voluntate et arbitrio sit productum,
uti res aliæ singulæ? nisi forte, ut jam dixi, rursus
insanientes contendant ipsum per seipsum vel per
aliquid aliud esse factum. Quidnam ergo tandem illud
est per quod factum est? Aliud illi confingant Verbum,
et Valentini commenta amplexati (65), Christum
alium nominent. Nihil enim ejusmodi habent Scri-
pturæ. Verum si alium ipsi excogitaverint, certe
ille quoque per aliquem fieri dicendus erit: atque
adeo nobis ita ratiocinantibus, quidque ex illorum
sententia sequatur excutientibus, multiformis esse
deprehenditur impiorum hæresis, quæ et deorum
inducit multitudinem, et in sumum incidit insa-
niam, qua Filiū et creatūm et ex nihilo esse pu-
gnantes, hanc suam impietatem aliis verbis con-

C D ¹⁴ Isa. ix, 6. ¹⁰ I Timoth. i, 4. ¹¹ Ephes. i, 5.
βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων ὁ Λόγος δι-
ναται γίγνεσθαι καὶ αὐτὸς βουλήσει καὶ θελήσει;
ἔκτος εἰ μή.

(64) Regius primus et Seguerianus, τὴν ἀκολου-
θίαν. Alii et editi, τὴν ἀλήθειαν.

(62) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
ταῦτα.

(63) Felckni. 5, hic et paulo post, γεννητῶν. Mox
Reg. 1, λέγοιτο. Seguerian., λέγοιτο. Alii et editi
γένοτο.

(64) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
ἀναφέρειν. Cæteri et editi, μεταφέρειν. Paulo post
uterque Regius, Seguer. Basil. et Anglic., εἰναι τῷ
τῷ Πατρὶ. Alii et editi, εἰναι ἐν Θεῷ Πατρὶ.

(65) Vide Irenæum lib. i Adversus hæreses, cap. 1,
et Epiphanius hæresi xxxi.

tegunt, cum voluntatis et arbitrii prætendunt nomina, quæ quidem, cum de factis et creatis rebus sermo est, recte adhibentur. Annon ergo impium est ea, quæ rerum factorum propria sunt, ipsi ascribere Creatori? Annon nefas dictu est voluntatem ante Verbum in Patre esse? Si enim voluntas in Patre præcedit, non ergo verum dicit Filius cum ait, *Ego in Patre*¹³; aut si ipse quoque in Patre est, certe secundus in illo esse existimabitur, nec eum convenit dicere, *Ego in Patre*, cum voluntas in qua omnia facta sunt, et in qua ipse secundum vos fuit productus, prior ipso sit. Nam etiam si gloria differat, nihilominus unus est ex his quæ voluntate efficiuntur. Porro, ut ante diximus, si ita se res habet, quare igitur ille Dominus est, res autem aliæ in servorum numero habentur? Nimirum Dominus ille est, quia Patris dominationi est unitus: res autem creatæ in servorum sunt numero, quia aliquando non essent.

65. Certe cum Filium volunt voluntate factum esse, quidni etiam prudentia factum esse asseverent? Nam idem esse arbitror voluntatem et prudentiam. De quo enim quis consultat, hoc idem prudentia perpendit: vicissimque, quod quis prudentia perpendit, de hoc eodem consultat et deliberat. Hinc illa Salvator mutua inter se ratione veluti germana simul his verbis copulavit: *Meum est consilium et securitas, mea est prudentia, mea est fortitudo*¹⁴. Nam ut fortitudo et securitas idem est, cum eadem sit virtus et potentia: ita idem est prudentia et consilium, quæ ipse **487** Dominus est. At nolunt impii Filium Verbum et vivens consilium esse: sed prudentiam, consilium et sapientiam velut habitum quemdam Deo, humano more, modo adesse, modo abesse fingunt, omnemque lapidem movent, ac Valentini prætendunt cogitationem et voluntatem, ea tantum mente ut Filium separant a Patre, nec proprium illum Patris Verbum sed rem creatam esse fateantur. Hæc itaque illos audire convenient similia his, quæ olim ad Simonem Magum dicta sunt¹⁵: Impietas Valentini vobiscum sit in interitum! Quisque autem Salomoni potius credit Verbum sapientiam et prudentiam esse dicenti, cuius hæc nimirum sunt verba: *Dominus sapientia fundavit terram, et cœlos in prudentia paravit*¹⁶. Ut vero hic cœlos in prudentia, ita in Psalmis: *Verbo*

¹³ Joan. xiv, 10. ¹⁴ Prov. viii, 14. ¹⁵ Act. viii, 20. ¹⁶ Prov. iii, 19.

(66) Felc. 2. et editi, ἢ εἰ μὴ αὐτός. Alii mss., ἢ εἰ καὶ αὐτός. Mox Reg. 1, Seg., λογισθήσεται. Cæteri et editi, νομισθήσεται.

(67) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐν τῷ πάντα. Paulo post Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felc. 1 τῶν ἐκ βουλῆσεως γνομένων, ubi alii et editi, γενομένων.

(68) Sic primus codex Regius et Seguer. In Anglic. habetur item πάντων, ut et Nannius legerat. Goblarian. et Felc. 1, τὰ δὲ δούλα τυγχάνει; οὗτος, δὲ. Cæteri autem et editi sic habent: τὰ δὲ δούλα τυγχάνει; Πάντως δὲ Κύριος οὗτος, etc.

(69) Reg. 1, Seguer., γέγονεν. Editi et alii, ἐπιγέγονεν.

(70) Regius primus, Seguer. Gobl. et Felc. 1, φρόνησα. Idem mox, τοῦτο πάντως καὶ φρονεῖ. Alii

εἰναι ἐν τῷ Πατρὶ; Εἰ γάρ προηγεῖται βούλησις ἐν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἀληθεύει λέγων δὲ Υἱός, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ· ἢ εἰ καὶ αὐτὸς (66) ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν, ἀλλὰ δεύτερος λογισθήσεται, καὶ οὐκ ἐπρεπε λέγειν αὐτὸν, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, οὖσης βουλήσεως πρὸ αὐτοῦ, ἢ τὰ πάντα γέγονε (67), καὶ αὐτὸς ὑπέστη καθ' ὑμᾶς. Κανὸν γάρ τῇ δόξῃ διαφέρει, ἀλλ' οὐδὲν ἡττον εἰς ἔστι τῶν ἐκ βουλῆσεως γνομένων. Ός δὲ ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, εἰ οὕτως ἔστι, πῶς δὲ μὲν Κύριος, τὰ δὲ δούλα; Πάντων (68) δὲ Κύριος τυγχάνει οὗτος, διτὶ τῇ τοῦ Πατρὸς κυριότητι: ήνωται· καὶ πάντως ἡ κτίσις δούλη, ἐπειὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ Πατρὸς ἐνότητος ἔστι, καὶ οὐκ οὔσα ποτε γέγονε (69).

B 65. Τέσσερες βουλήσεις τὸν Υἱὸν, εἰπεῖν, διτὶ καὶ φρονήσεις γέγονε· ταῦτὸν γάρ ἡγοῦμαι φρόνησιν (70) καὶ βούλησιν εἰναι. "Ο οὐρανού σε πάντας καὶ φρονεῖ· καὶ δι φρονεῖ, τοῦτο καὶ βουλεύεται. Αὐτὸς γοῦν (71) δὲ Σωτὴρ ὁς ἀδελφὸς ταῦτα τῇ ἀναλογίᾳ συνήψειν ἄμα λέγων· Ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχὺς. Ός γάρ Ισχὺς καὶ ἀσφάλεια ταῦτα ἔστιν, ἡ αὐτὴ γάρ δύναμις ἔστιν· οὕτω ταῦτα ἔστον εἰπεῖν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν βουλὴν (72) εἴναι, ἀπερ ἔστον δὲ Κύριος. Ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι μὲν Λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱόν· περὶ δὲ τὸν Θεὸν φρόνησιν καὶ βουλὴν καὶ σοφίαν ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν ἀνθρώπινας γίνεσθαι μυθολογοῦσι, καὶ πάντα κινοῦσι, καὶ τὴν Οὐαλεντίνου ἔννοιαν καὶ θέλησιν προβάλλονται, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ εἴπωσιν ίδειν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς εἶναι Λόγον, ἀλλὰ κτίσμα. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀκούετωσαν, ὡς Σίμων δὲ Μάγος ἤκουσεν· Ἡ ἀσεβεία Οὐαλεντίνου σὺν ὑμῖν εἴη εἰς ἀπώλειαν! ἔκαστος δὲ Σολομῶνι (73) μᾶλλον πειθέσθω λέγοντις αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν τὸν Λόγον. Φησὶ γάρ· Ό Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν (74)· ἡ τοιμασία δὲ οὐρανοῖς ἐν φρονήσεις (75)· ὡς δὲ ὅδε ἐν φρονήσεις, οὕτως ἐν Ψαλμοῖς· Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Ός δὲ τῷ Λόγῳ οἱ οὐρανοὶ, οὕτω πάντα, δια (76) θέλησεν, ἐποίησε· καὶ ὡς δὲ Ἀπό-

C 65. Τέσσερες αὐτοὺς, λέγοντας βουλήσεις τὸν Υἱὸν εἰπεῖν, διτὶ καὶ φρονήσεις γέγονε· ταῦτα ταῦτα τῇ ἀναλογίᾳ συνήψειν. Καὶ εἰπεῖν, οὐν, εἰ, ταῦτα συνηγένειν. Καὶ ασφάλεια, οὐδὲν θέλειν τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ οἴστεις οὐδὲν θέλουσι μὲν Λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱόν· περὶ δὲ τὸν Θεὸν φρόνησιν καὶ βουλὴν καὶ σοφίαν ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν ἀνθρώπινας γίνεσθαι μυθολογοῦσι, καὶ πάντα κινοῦσι, καὶ τὴν Οὐαλεντίνου ἔννοιαν καὶ θέλησιν προβάλλονται, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ εἴπωσιν ίδειν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς εἶναι Λόγον, ἀλλὰ κτίσμα. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀκούετωσαν, ὡς Σίμων δὲ Μάγος ἤκουσεν· Ἡ ἀσεβεία Οὐαλεντίνου σὺν ὑμῖν εἴη εἰς ἀπώλειαν! ἔκαστος δὲ Σολομῶνι (73) μᾶλλον πειθέσθω λέγοντις αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν τὸν Λόγον. Φησὶ γάρ· Ό Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν (74)· ἡ τοιμασία δὲ οὐρανοῖς ἐν φρονήσεις (75)· ὡς δὲ ὅδε ἐν φρονήσεις, οὕτως ἐν Ψαλμοῖς· Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Ός δὲ τῷ Λόγῳ οἱ οὐρανοὶ, οὕτω πάντα, δια (76) θέλησεν, ἐποίησε· καὶ ὡς δὲ Ἀπό-

D ετ editi, τοῦτο καὶ φρονεῖ.

(71) Regius primus, Seguer. Gobl. et Felc. 1, γοῦν, ετ μοχ, ταῦτα τῇ ἀναλογίᾳ συνήψειν. Καὶ ετ editi, οὖν, ετ, ταῦτα συνηγένειν.

(72) Regius primus et Seguer. hic et paulo post, βούλησιν. Cæteri et editi, βούλησιν.

(73) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. Gobl. et Felc. 1. At alii et editio Commeliniana, Σαλομῶνι.

(74) Goblarianus et Felckmanni primus, τῇ σοφίᾳ φωδοδημσεν, ήγουν ἐθεμελίωσε τὴν γῆν.

(75) Sic Reg. 1, Seguer. Anglic. atque ita legit Nannius. Goblarianus et Felckmanni primus, φρονήσει. Καὶ Δασδι, Τῷ Λόγῳ. Καὶ ετ editio Commeliniana, φρονήσει, οὕτως ἐν Ψαλμοῖς, Τῷ Λόγῳ.

(76) Sic primus codex Reg. Seguer. Gobl. et Felckm. 1. At cæteri et editi, ἐστερεώθησαν. οὕτω

στολος γράφει Θεσσαλονικεῦσι· *Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ* δὲ *Χριστῷ Υἱοῦ ἔστειτον*. Ὁ δρα τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, αὐτὸς ἐστιν δὲ Λόγος καὶ ἡ σοφία, αὐτὸς δὲ φρόνησις καὶ ἡ ζῶσα βουλὴ· καὶ ἐν αὐτῷ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός ἐστιν· αὐτὸς ἀλήθεια, καὶ φῶς, καὶ δύναμις τοῦ Πατρός ἐστιν. Εἰ δὲ ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ἐστιν· καὶ ἡ φρόνησις, δὲ Υἱὸς ἐστιν ἡ σοφία· δὲ δρα λέγων (77) βουλήσει τὸν Υἱὸν ἵσον λέγει τῷ τὴν Σοφίαν ἐν Σκηνᾷ γεγονέναι, καὶ τὸν Υἱὸν ἐν Υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ Λόγου τὸν Λόγον ἐκτίσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ Θεῷ μάχεται, καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ (78) Γραφαῖς ἐναντιοῦται· καὶ γάρ καὶ δὲ Απόστολος οὐ βουλήσεως, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς πατρικῆς (79) οὐσίας ίδιον ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα τὸν Υἱὸν κηρύσσει, λέγων· *Οὓς ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρος τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*. Εἰ δὲ, ὡς προειρήκαμεν (80), ἐκ βουλήσεως οὐκ ἐστιν ἡ πατρικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, εἶδοτε, ὡς οὔτε τὸ ίδιον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἐκ βουλήσεως ἀν εἴη. Ὁποίᾳ γάρ ἦ καὶ ὡς ἐδὲ ἡ μαχαρία (81) ἐκείνην ὑπόστασις, τοιούτον καὶ οὕτως εἶναι καὶ τὸ ίδιον ἐξ αὐτῆς γέννημα δεῖ. Καὶ αὐτὸς γοῦν δὲ Πατήτης οὐκ εἰπεν· Οὗτος ἐστιν δὲ βουλήσει μου γεγονὼς Υἱὸς, οὐδὲ, *Οὐ κατ' εὐδοκίαν ἔσχον Υἱόν ἀλλ' ἀπλῶς*, Οὐ Υἱός μου (82), καὶ μᾶλλον, *Ἐν φηδόνησσα· δεικνύεις ἐκ τούτων, διτι, Φύσει μὲν οὐτός ἐστιν Υἱὸς, ἐν αὐτῷ δὲ τῶν ἄλλων βουλούντων ἡ βούλησις ἀπόκειται*. quidem verborum significatio ejusmodi est: *Hic est voluntas reposita est*.

66. *Ἄρτι οὖν ἐπειδὴ φύσει καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἐστιν δὲ Υἱὸς, δῆμος καὶ ἀδέλητός ἐστι τῷ Πατρὶ, καὶ μὴ βουλούμενου τοῦ Πατρός ἐστιν δὲ Υἱὸς; Οὐ μενοῦν ἀλλὰ καὶ θελόμενός ἐστιν (83) δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρός, καὶ, ὡς αὐτὸς φησιν, *Ο Πατήτης φιλεῖ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνύειντον αὐτῷ*. Μηδέ γάρ τὸ εἶναι (84) ἀγαθὸς οὐκ ἐκ βουλήσεως μὲν ἡρξατο, οὐ μὴν ἀδευλήτως καὶ ἀδέλητως ἐστιν ἀγαθός· δέ γάρ ἐστι, τούτῳ καὶ θελητὸν ἐστιν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν, εἰ καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἡρξατο, ἀλλὰ οὐκ ἀδευλητόν, οὐδὲ παρὰ γνώμην ἐστιν αὐτῷ. Πατέρερος γάρ τῆς ίδιας ὑποστάσεως ἐστι θελητής, οὕτω καὶ δὲ Υἱὸς, ίδιος ὡς αὐτοῦ τῆς οὐσίας, οὐκ ἀδέλητός ἐστιν αὐτῷ. Θελέσθω καὶ φιλείσθω τούτον δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρός· καὶ οὕτω τὸ θέλειν καὶ*

¹⁷ Psal. xxxii, 6. ¹⁸ Psal. cxxxiv, 6. ¹⁹ I Thessal. v, 18. ²⁰ Hebr. i, 3. ²¹ Matth. iii, 17. ²² Joan. iii, 25. ²³ 2 o

πάντα δισα. Ibidem post ἡθέλτσην, Regius primus et Seguerianus omittunt δὲ Κύριος, quod in aliis et in editis legitur.

(77) Sic primus codex Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Alii et editio Commeliniana, δρα μὴ δὲ λέγων.

(78) Reg. 1, Seguer. Basil. et Anglic., παρ' αὐτῷ. Cæteri et editi, παρ' αὐτῷ. Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ γάρ καὶ δὲ Απόστολος. Alii et editi, καὶ posterior omittunt.

(79) Sic Regius primus et Seguerianus. At aliis et editi, τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς. Mox Regius primus et Seguerianus, τὸν Υἱὸν κηρύσσει. Cæteri et editi, τὸν Κύριον κηρύσσει.

(80) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At aliis et editi, ὡς προειπον. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἐκ βουλήσεως οὐκ ἐστιν. Basil. Gobler. Felckm. 1 et Reg. 2, οὐκ ἐκ βουλήσεως ἐστιν

A *Domini firmatos esse*¹⁷ dicitur. Ut porro Verbo oculi firmati sunt, sic quaecunque voluit fecit¹⁸, et ut Apostolus ad Thessalonenses scribit, *Voluntas Dei in Christo Iesu est*¹⁹. Igitur Dei Filius est Verbum et sapientia, ipse prudentia et vivens est consilium, atque in eo voluntas Patris est. Ipse veritas, lux et virtus est Patris. Quod si voluntas Dei est sapientia et prudentia, si item Filius ipsa sit sapientia: igitur qui contendit Filium voluntate factum esse, idem omnino est ac si diceret Sapientiam in Sapientia factam esse, et Filium in Filio esse effectum, ac Verbum per Verbum creatum esse; quae utique Deo divinisque ejus Scripturis maxime repugnant. Enimvero Apostolus Filium non voluntatis, sed proprium paternæ naturæ splendor B rem et figuram esse his verbis prædicat: *Qui cum sit splendor gloria et figura substantiæ ejus*²⁰. Si ergo, ut supra diximus, paterna natura et substantia ex voluntate non est, lique neque id, quod paternæ substantiæ proprium est, ex voluntate esse posse. Siquidem qualis cujusvemodi fuerit beata illa natura, talem et ejusmodi necesse est esse proprium ex ipsa ortum futum. Hinc Pater non dixit: *Hic est voluntate mea factus Filius, neque, Quem meo arbitrio habui Filium, sed simpliciter, Filius meus, et potius, In quo mihi complacui*²¹; quorū natura Filius, in quo omnium quæ mihi placent voluntas reposita est.

66. Num ergo, quia ex natura non autem ex voluntate sit Filius, præter voluntatem Patris et non lente Patre est Filius? Minime vero. Sed potius Pater vult Filium, atque, ut ipse loquitur, *Pater diligat Filium, et omnia ostendit illi*²². Ut enim non ex voluntate bonus esse cœpit, nec tamen contra mentem et sententiam est bonus; namque hoc ipse vult quod est: ita licet Filius ex voluntate esse non incepit, non tamen præter voluntatem et mentem Patris est. Nam quemadmodum suam vult ipse substantiam, sic cum Filius proprius sit ejus naturæ, non præter voluntatem ejus est. Filius ergo velit et diligit Pater, eaque ratione pie quis cogitet Deum non nolle, sed velle. Etenim Filius ea-

D Alii et editi, οὐ βουλήσεως ἐστι. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὡς οὔτε. Reg. 2, Basil. Anglic. Felckm. 1 et 5, ὡς οὐδέ. Cæteri et editi, ὅτι οὐδέ.

(81) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Anglican. Felckm. 2 et 5. At Goblerianus et Felckm. 1, *Οὐοί γάρ ἀν δὲ η μαχαρία*. Cæteri et editi, *Οὐοί γάρ η καὶ έν δὲ η μαχαρία*. Mox Felckmanni secundus et editio Commeliniana omittunt καὶ post οὕτως εἰναι.

(82) Regius primus et Seguerianus μου omittunt.

(83) Uterque Regius et Seguerianus, θελόμενος ἐστιν. Alii et editi, στελλόμενος ἐστιν, ut et legit Nannius.

(84) Regius primus et Seguerianus, τὸ εἶναι. Iudei ibidem et Regius secundus, οὐκ ἐκ βουλήσεως, ut item legit Nannius. Alii et editi, τοῦ εἶναι ἀγαθὸς ἐκ βουλήσεως μὲν ἡρξατο.

dem voluntate, **483** qua eum vult Pater, Patrem ipse amat, vult et honorat, unaque est voluntas quæ ex Patre in Filio existit, ita ut inde Filius in Patre et Pater in Filio conspicatur. Nemo igitur ex Valentini sententia antecedentem inducat voluntatem, nulliusque deliberationis obtenu seipsum medium inter solum Patrem solumque Filium audeat intrudere. Siquidem insanus ille fuerit qui voluntatem et deliberationem inter Patrem et Filium collocaverit. Enimvero aliud est si dicas, Voluntate factus est, et aliud si dixeris, Eum Pater diligit et vult, utpote qui natura proprius sui sit Filius. Nam qui dixit, Ex voluntate factus est, primo illum aliquando non fuisse significat. Deinde voluntas in utramque partem propendendi vim habet, ut supra dictum est, ac proinde cogitare liceret, Patrem potuisse nolle Filium. Atqui dicere, Filium potuisse non esse, summa certe impietas et audacia est, quæ ipsam Patris naturam lassessat, si nimis id quod proprium ejus est potuerit non esse. Idem enim est ac si diceretur Patrem potuisse non esse bonum. Verum quemadmodum et semper et natura bonus est Pater, ita semper natura est generans. Illic autem loquendi modus, Pater vult Filium, et, Verbum vult Patrem, non antecedentem denotat voluntatem, sed naturæ germanitatem, essentiæque proprietatem ac similitudinem designat. Ut enim de splendore et luce dici potest: Splendor non habet voluntatem in luce antecedentem, sed est naturalis ejus fetus, quem vult lux a qua gignitur, non voluntatis deliberatione, sed natura et veritate; ita de Patre et Filio recte dici possit: Pater amat et vult Filium, et, Filius amat et vult Patrem.

67. Ne igitur voluntatis opus appelletur Filius, nec Valentini error in Ecclesiam inducatur; sed vivens ille consilium verusque et naturalis Patris fetus esse dicatur, ut lucis splendor. Sic enim Pater ipse est locutus, *Eructavit cor meum Verbum bonum*²³: cui Filius his verbis concinit, *Ego in Patre, et Pater in me est*²⁴. Itaque si Verbum est in corde, ubi est voluntas? Similiter si Filius est in Patre, ubi est arbitrium? Deinde, si ipse est vo-

²³ Psal. XLIV, 2. ²⁴ Joan. XIV, 10.

(85) Seguer. Gobler. et Felckm. I, θελεῖται. Regius primus, τέλυται.

(86) Basil. τὴν πρὸ τις ἔχει. Mox post μέσον, Regius primus et Seguerianus addunt τις, quod in aliis et editis deest.

(87) Uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. I, βουλεύεσθαι. Cæteri et editio Commeliniana, βούλεσθαι.

(88) Sic Reg. I, Seguer. Gobler. et Felckm. I. Sed Goblerianus et Felckmanni primus habent ως εἰ λέγειν, iidemque et Regius primus, ἐδύνατο. At ali et editi sic hunc locum habent, εἴχε τὸ διὸν αὐτῆς λέγοιτο, ἡδύνατο μὴ εἶναι ἀγαθός, etc. Paulo post Regius primus et Seguerianus, ut et legit Nanlius, οὗτως δὲ γεννητικὸς τῇ φύσει ὁ Πατήρ. Regius secundus, οὗτως καὶ δὲ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ Πατήρ. Alii autem et editi, ἀγαθὸς δὲ καὶ τῇ

A τῷ μὴ ἀδύνατον τοῦ Θεοῦ τις εὔσεδῶς λογίζεσθω. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τῇ θελήσει ἢ θέλεται (85) παρὰ τοῦ Πατρὸς, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ θέλει, καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα· καὶ ἐν ἑστὶ θέλημα τὸ ἐκ Πατρὸς ἐν Υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖται τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ. Μή μέντοι κατὰ Οὐαλεντίνον προηγουμένην τις (86) βούλησιν ἐπεισαγέτω· μηδὲ μέσον τις ἔκαντὸν ὀθείτω τοῦ μόνου Πατρὸς πρὸς τὸν μόνον Λόγον, προφάσει τοῦ βουλεύεσθαι: (87). Μανούτο γάρ ἄν τις μεταξὺ τιθεὶς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ βούλησιν καὶ σκέψιν. Καὶ γὰρ ἔτερόν ἐστι λέγειν, Βούλησι γέγονεν, ἔτερον δὲ, διτις: Ἡδύν οὐτα φύσει τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾶ καὶ θέλει αὐτόν. Τὸ μὲν γάρ λέγειν, Ἐκ βούλησεως γέγονε, πρῶτον μὲν τὸ μὴ εἶναι ποτε τοῦτον σημαίνει· ἐπειτα δὲ, καὶ τὴν ἐπὶ ἀμφὶ βούλησην ἔχει, καθάπερ εἰρηται· ὥστε δύνασθαι τινα νοεῖν, διτις τὸν Υἱόν τοῦ θελεῖται τὸν Υἱόν. Ἐπι τοῦ Υἱοῦ δὲ λέγειν, Ἡδύνατο καὶ μὴ εἶναι, δυστεσθές ἐστι καὶ φάνον εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τὸ τολμημα· εἴχε τὸ Υἱὸν αὐτῆς ἡδύνατο (88) μὴ εἶναι. Οὐ μόνον γάρ ως εἰ ἐλέγετο, Ἡδύνατο καὶ μὴ εἶναι ἀγαθὸς ὁ Πατήρ. Ἀλλ ὡσπερ ἀγαθὸς δὲ καὶ τῇ φύσει, οὕτως δὲ γεννητικὸς τῇ φύσει ὁ Πατήρ· τὸ δὲ λέγειν, Ο Πατήρ θέλει τὸν Υἱὸν, καὶ, Ο Λόγος θέλει τὸν Πατέρα, οὐ βούλησιν προηγουμένην δείκνυσιν, ἀλλὰ φύσεως γνησιότητα, καὶ οὕτως ιδιότητα καὶ θροίνωσιν γνωρίζει. Ός γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ (89) ἀπαύγασμας ἄν τις εἴποι καὶ τοῦ φωτὸς, διτις τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἔχει μὲν βούλησιν προηγουμένην ἐν τῷ φωτὶ· ἐστι δὲ φύσει αὐτοῦ γένημα θελόμενον παρὰ τοῦ φωτὸς του καὶ γεννήσαντος (90) αὐτὸν, οὐκ ἐν σκέψει βούλησεως, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὅρθως ἄν τις εἴποι, διτις ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν Υἱὸν, καὶ ὁ Υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν Πατέρα.

67. Οὐκοῦν μὴ λεγέσθω θελήματος δημιούργημα ὁ Υἱὸς, μηδὲ τὰ (91) Οὐαλεντίνου ἐπεισαγέσθω τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ βούληζεσθαι, καὶ ἀληθῶς φύσει γέννημα, ως τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα. Οὕτω γάρ καὶ δὲ μὲν Πατήρ εἰρηκεν, Ἐξηρούντετο η καρδία μου Λόγος ἀγαθός· δὲ Υἱὸς ἀκολούθως, Ἐγώ ἐτ τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐτ ἔμοι. Εἰ δὲ δ (92) Λόγος ἐν καρδίᾳ, ποῦ τῇ βούλησις; Καὶ εἰ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ποῦ τῇ βούλησις; Καὶ εἰ δὲ βούλησις αὐτὸς, πῶς ἐν βούλησεις

D φύσει γεννητικὸς ὁ Πατήρ. Ibidem Regius primus, Seguer. Goblerian. et Felckm. I, τὸ δὲ λέγειν. At in cæteris et editis deest λέγειν.

(89) Regius primus et Seguerianus, Ός γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ. Alii et editi, Πατέρερ ἐπὶ τοῦ.

(90) Regius primus et Seguerianus, τοῦ καὶ γεννήσαντος. Alii et editi καὶ omittunt. Paulo post ute Regius et Seguerianus, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Cæteri et editi, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ibidem Regius primus, Seguer. Goblerian. et Felckm. primus, εἴποι, διτις. Alii et editi, εἴποι τοῦτο, διτις.

(91) Regius primus et Seguerianus, τά. Alii et editi, τό. Mox Basil., ἀλλὰ καὶ βούλητ.

(92) Sic primus codex Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. I. At in aliis et editis δὲ deest.

ἡ βουλῇ; Ἀτοπον γάρ· ἵνα μὴ καὶ ἐν Λόγῳ δὲ Λόγος, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν Σορίᾳ ἐν Σορίᾳ γίνηται (93), κακάπερ ποιλάκις εἰρηται. Πάντα γάρ ἔστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Πατέρος· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ Πατρὶ πρὸ τοῦ Λόγου· ἀλλ' ἐν τῷ Λόγῳ καὶ ἡ βουλήσις· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ τοῦ βουλήματος εἰς Ἔργον τελεῖοτα, ὡς ἔδειξαν (94) αἱ θεῖαι Γραφαῖ. Ἐβουλόδημην δὲ τοὺς ἀσεβεῖς οὐτως εἰς ἀλογίαν πεπιπόκτας, καὶ περὶ βουλήσεως σκεπτομένους, νῦν ἐρωτῆσαι μηκέτι τὰς τικτούσας αὐτῶν γυναικας, ἀς οὐτοις (95) πρότερον τρώτων λέγοντες, Εἰ εἶχες υἱὸν, πρὶν γεννήσῃς; ἀλλὰ τοὺς πατέρας, καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς· Πρότερον βουλευόμενοι γίνεσθε πατέρες, ή κατὰ φύσιν καὶ τῆς ὑμῶν βουλήσεως; Ἡ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας ὑμῶν ἔστιν ὅμοια τὰ τέκνα; ἵνα καν παρὰ τῶν γονέων ἐντραπῶσι, παρ' ὧν τὸ λῆμμα τῆς γενέσεως ἀπῆτησαν, καὶ παρ' ὧν ἡλπίσαν ἔχειν τὴν γνῶσιν. Ἀποκριθήσονται γάρ αὐτοῖς, διτοῖς (96) Ἄ γεννῶμεν, οὐ τοῦ θελήματος, ἀλλ' ἡμῶν ἔστεν ὅμοια· οὐδὲ προδούσευσάμενοι γινόμεθα γονεῖς, ἀλλὰ τῆς φύσεως ιδίον ἔστι τὸ γεννᾶν· ἐπειὶ καὶ ἡμεῖς τῶν τεκόντων (97) ἐστὸν εἰκόνες. Ἡ τοινύν καταγινωσκέτωσαν ἑαυτῶν, καὶ παιέσθωσαν πυνθανόμενοι γυναικῶν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ή μανθανέτωσαν παρ' αὐτῶν (98), διτοῖς οὐ βουλήσει γεννᾶται δὲ Υἱός, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ. Πρέπων δὲ καὶ ἀρμόζων τούτοις δὲξ ἀνθρώπων Ἑλεγχος, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινα περὶ τῆς θεότητος διαλογίζονται οἱ κακόφρονες. Τί τοινυν ἔτι (99) μαίνονται οἱ Χριστομάχοι; Καὶ τούτο γάρ αὐτῶν ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα προβλήματα δέδειχται καὶ ἡλέγχθη φαντασία καὶ μυθοπλαστία (1) μόνον ἔται· καὶ διὰ τοῦτο ὀφελούσι, καν δέ ποτε θεωρήσαντες εἰς δοσὸν ἀφροσύνης πεπτώκαστι κρημνὸν, ἀναθύναι καὶ φύγειν (2) ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, νουθετούμενοι παρ' ἡμῶν. Φιλάνθρωπος γάρ ή ἀλήθεια κράζουσα διαπαντός· Εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε (3) διὰ τὴν τοῦ οὐματος περιβολὴν, καν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· Ιτα γνῶτε, διτοῖς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐτοῖς· καὶ, Ἐγὼ (4) καὶ δὲ Πατήρ ἐτοῖς· καὶ, Οἱ ἑωρακώς ἐμὲ, δύρακτοι τὸν Πατέρα. Ἀλλ' δὲ μὲν Κύριος συνήθως φιλανθρωπεύεται, καὶ θελει πάντας ἀνορθωσθεῖ τοὺς κατέβραγμένους, ὡς ἡ αἰνεῖσις λέγει τοῦ Δαβὶδ (5)· οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐ θέλοντες ἀκούειν Κυριακῆς φωνῆς, οὐδὲ φέροντες ὄρφων τὸν

(26) Joan. x, 38. (27) ibid. 30. (28) Joan. xiv, 9.

(93) Sic Regius primus et Seguerianus. At editio, γένηται.

(94) Sic primus codex Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Cæteri autem et editi, ἀδιάδαξαν. Ibidem Regius primus et Seguerianus, Ἐβουλόδημην δὲ τοὺς. Regius secundus, Ἐβουλόδημην οὖν τοὺς. Alii et editi, Ἐβουλόδημην τοὺς.

(95) Primus codex Regius et Seguerianus, ἑαυτῶν γυναικας ἀς αὐτοι. Ibidem πότερον abest a Gobleriano et Felckm. primo, pro quo Anglic., πρότερον. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, βουλευόμενοι, et mox, καὶ τῆς ὑμῶν. Alii editique, βουλόδημοι, iideisque καὶ omittunt.

(96) Reg. 4 et Seguer. addunt δὲ, quod in aliis et editis deest. Ibid. Felc. 2. et editio Commel., οὐ θελήματος ἡμῶν ἔστιν ὅμοια.

(97) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et

A luntas, quomodo consilium sive voluntas in voluntate est? Valde enim hoc absurdum est: ne scilicet Verbū in Verbo, Filiū in Filio, et Sapientia in Sapientia fieri existimetur, ut sæpius dictum est. Namque Filius omnia ipse est quæ Patris sunt, nihilque ante Verbum est in Patre: sed in Verbo etiam est voluntas, et per ipsum ea, quæ voluntatis sunt, opere perficiuntur, ut ex divina Scriptura dicimus. Vellem vero ut impii qui eo devenerunt amentia, et de voluntate disputant, vellem, inquam, ut non jam interrogarent mulieres, quas ita prius percontabantur, Habuistine filium priusquam genuisses? verum patres potius hoc modo interrogent: An deliberando patres efficiunt, an vero secundum naturam vestram et substantiam? An liberi similes sunt vestram naturam et substantiam? Hæc igitur inquirant a parentibus, ut ab his ipsis constentur, 489 a quibus quæ elicienda esset ex sua de nascendi modo quæstione conclusio tam impense flagitarunt, speraruntque rem ex ipsis plane cognituros. Hæc scilicet illi sunt responsuri: Ea quæ gignimus, non voluntatis sunt, sed nostri sunt similia: neque prius deliberando patres efficiunt, sed gignere proprium est naturam, quandoquidem nos quoque ipsi parentum sumus imagines. Vel ergo seipso condement, et mulieres de Filio Dei desinant interrogare: vel certe ab ipsis discant non voluntate, sed natura et revera filium gigni. Eequum enim est eos argumentis ex hominum natura petitis refelli, qui humana de divinitate improbe cogitant. Quid igitur adhuc insaniunt Christi hostes? Nam hanc illorum rationem ut et alias omnes ostendimus ac convicimus. nihil nisi fabulas et mera commenta esse. Sero igitur saltem animadvertis in quantam insipientiæ voraginem sese præcipitaverint, ac nostris monitionibus excitati, tandem inde festinent emergere, seque ex diaboli laqueis expedire. Si quidem benigna est veritas quæ assidue clamat: Si mihi ob corporis amictum non creditis, operibus saltem credite, ut cognoscatis, quia ego in Patre, et Pater in me est²⁶, et, Ego et Pater unum sumus²⁷, et, Qui vidit me, vidit Patrem²⁸. Verum Dominus quidem pro more suo clementer

Felc. 1. At alii et editio Commel., τέχνων. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, παυέσθωσαν. Alii et editi, παυσάσθωσαν.

(98) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, καὶ παρ' αὐτῶν.

(99) Ετι et mox καὶ absunt a Reg. 1 et Seguer.

(1) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, μυθοπλαστία.

(2) Regius 1, Seguerian., φυγεῖν. Cæteri et editi, φεύγειν.

(3) Regius primus, Seguerian. Ei ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, et mox, καν τοῖς ἔργοις. Gobler. et Felc. 1, item πιστεύετε. Alii et editi, Εάν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, et omittunt καν.

(4) Regius primus et Seguer., κάγω.

(5) Gobler. et Felc. 1, ὡς αἰνεὶ Δαβὶδ.

agit, et omnes elisos erigit, ut ait David ²⁸: at im-
pii Dominicam vocem nolentes audire, nec seren-
tes Dominum, Deum et Dei Filium palam ab omni-
bus agnoscere, veluti scarabæci, cum suo patre dia-
bolo miseri circumeunt, ut nova impietatis confir-
mandæ reperiant argumenta. Quid igitur ultra vel
unde invenire possint, nisi a Judæis et Caipha im-
pia mutuentur maledicta, et cum gentilibus verum
Deum negent? Siquidem clausæ illis sunt divinæ
Scripturæ, ex quibus videlicet et stulti et Christi hostes esse omni ex parte sunt convicti!

Α Κύριον (6) ὑπὸ πάντων ὄμολογούμενον Θεὸν, καὶ Θεοῦ
Γίδην, περιέρχονται οἱ ἄθλιοι, ὡς (7) οἱ κάνθαροι,
μετὰ τοῦ πατρὸς ἐκυρών τοῦ διαβόλου προφάσεις εἰς
ἀσέβειαν ζητοῦντες. Ποίας οὖν ἄρα μετὰ ταῦτα πά-
λιν (8), ή πόθεν εὐρεῖν δυνήσονται, εἰ μὴ ἄρα παρὰ
μὲν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Κατάφα (9) δανείσωνται τὰς
δυσφῆμιας, παρ' Ἐλλήνων δὲ λάθωσι τὴν ἀθεστητα; εἰ
γάρ θεῖας Γραφαὶ τούτοις ἐκλείσθησαν, καὶ πανταχ-
θεοὶ ἔξ αὐτῶν τὸ λέγχθεντα ἄφρονες καὶ Χριστομάχοι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ⁽¹⁰⁾.

EJUSDEM ORATIO QUARTA.

1. Ex Deo Deus est Verbum : namque *Deus erat Verbum* ²⁹; et rursus : *Quorum patres, et ex quibus Christus qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen* ³⁰. Quia porro ex Deo Deus est, et Dei Verbum, Sapientia, Filius et Virtus est Christus; idcirco unus Deus in divinis Scripturis annuntiatur. Cum enim Verbum unius Dei sit Filius, ad illum cuius est refertur, ita ut duo quidem sint Pater et Filius, unitas vero divinitatis individua sit nulloque modo separabilis : ac proinde dicendum est unum esse divinitatis principium, non duo principia : unde proprie et monarchia est. Ex ipso autem principio Verbum Filius natura existit, non ut aliud principium per seipsum subsistens, neque aliunde quam ex ipso uno principio natus, ne dyarchiam et polyarchiam, id est duo vel plurima principia diversitas inducat, sed unius principii proprius est Filius, propria sapientia, propriumque Verbum ex eo **490** existens. Nam, ut docet Joannes, in isto principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum ³¹. Deus enim principium est. Unde quia ex hoc principio est, idcirco etiam *Deus erat Verbum* ³². Porro quemadmodum unum est principium, et proinde unus Deus : ita quæ verissime est essentia et substantia, una est quæ dicit : *Ego sum qui sum* ³³, non autem duæ, ne scilicet duo sint principia. Ex una autem illa substantia existit natura et vere Filius, Verbum, sapientia, propriaque ejus virtus, nec ab ea separabilis. Ut vero non alia est essentia seu substantia, ne duo sint principia : sic Verbum quod ex una existit, nihil fluxum, nec D

B 1. *Ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστιν ὁ Λογὸς· καὶ Θεὸς γάρ ἦν ὁ Λόγος· καὶ πάλιν· Ὡτε οἱ πατέρες, καὶ ἔξ ὅντος Χριστὸς, δῶρον πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.* Καὶ (11) ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἐστιν, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, Σοφία, Υἱὸς, καὶ δύναμις ἐστιν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο εἰς Θεὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς χαταγγέλλεται. Τοῦ ἑνὸς γάρ Θεοῦ Υἱὸς ὁντὸς αἰών, οὐ καὶ ἔστιν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν, μονάδα δὲ θεότητος ἀδιαιρετον καὶ ἀσχιστον. Λεχθείη δὲ ἀντὶ καὶ (12) οὐτων μία ἀρχὴ θεότητος, καὶ οὐ δύο ἀρχαί· διθεοὶ χυρίως καὶ μοναρχίᾳ ἐστίν. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστι φύσει Υἱὸς ὁ Λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἐπέρα καθούσα ἐκυρώντας ταύτης γεγονώς, ἵνα μὴ τῇ ἐπερότητι διαφέρει τοιαῦτα καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς ίδιος Υἱὸς, ίδια σοφία (13), ίδιος Λόγος, ἔξ αὐτῆς ὑπάρχων. Κατὰ γάρ τὸν Ιωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ήρ οἱ Λόγος, καὶ οἱ Λόγος ήρ πρὸς τὸν Θεόν· Θεὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀρχὴ· καὶ ἐπειδὴ ἔξ αὐτῆς ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ήρ οἱ Λόγος. "Ωσπερ δὲ μία ἀρχὴ· καὶ κατὰ τοῦτο εἰς Θεός οὐτως ἡ τῷ δικαιούσῃ καὶ ἀληθῶς καὶ δικαιούσῃ οὐσία καὶ ὑπόστασις μία ἐστιν ἡ λέγουσα, Ἐγώ εἰμι ὁ θεός, καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί· Ἐγώ δὲ τῆς μιᾶς φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, οἱ Λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις ίδια ὑπάρχουσα αὐτῆς, καὶ ἔξ αὐτῆς ἀχώριστος. "Ωσπερ δὲ οὐκ ἀλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί, οὐτως δὲ ἐκ τῆς μιᾶς Λόγος οὐ διαλειμένος (14), ἡ ἀπλῶς φωνὴ σημαντικὴ, ἀλλὰ οὐσιώδης Λόγος καὶ οὐσιώδης σοφία, ήτις ἐστιν ὁ Υἱὸς ἀληθῶς. Εἰ γάρ δη μὴ οὐσιώδης εἴη, ἐστι δὲ Θεὸς λαλῶν εἰς ἄφενα, καὶ οὐμά οὐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. "Ἐπειδὴ δὲ

²⁸ Psal. cxlv, 8. ²⁹ Joan. i, 1. ³⁰ Rom. ix, 5.

³¹ Joan. i, 1. ³² Ibid. ³³ Exod. iii, 14.

(6) Reg. 1 et Seg., Κύριον. Alii et ed., Χριστόν.

(7) Sic Reg. 1 et Seguer. At in Gobler. et Felc. 1, deest ὡς, in aliis autem et editis oī. Ibid. Reg. 1 et Seguer., πατρὸς ἐκυρών. Cαὶ et ed., πατρὸς σύτων.

(8) Πάλιν abest a Reg. 1 et Seguer.

(9) Sic Gobler. et Felc. 1. At Regius primus, παρὰ μὲν Ἰουδαίων τοῦ Κατάφα. Seguer., παρὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων τῶν τοῦ. Alii et editio Commel., παρὰ Ἰουδαίων καὶ τοῦ. Ibidem Seguer., δανείσωνται. Alii et editi, δανείσονται.

(10) Seguerianus hunc habet titulum Τοῦ αὐτοῦ Λόγος ε'. Regius quem primum Oratione superiore

appellabamus, τοῦ αὐτοῦ, tantum, sed idem in Indice addit λόγος τέταρτος. Ήσε autem Oratio in altero Regio deest. Gobler. et Felc. 1, κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ε'. Basilissensi, κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ἔκτος. Vide Admonitionem p. 318, num. 2. Anglic., κατὰ Ἀρειανῶν λόγος, nullo addito numero.

(11) Gobler. et Felc. 1, καὶ omittunt.

(12) Καὶ abest ab Anglic.

(13) Sic mss. At editio Commel., Υἱὸς Βασίλειος, ίδια, etc.

(14) Sic Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, διαλειμένων.

οὐκ ἔστιν ἀνθρωπος· οὐκ ἀν εἴη οὐδὲ ὁ Λόγος αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. Πατέρε (15) γάρ μία οὐσία ἡ ἀρχή, οὕτως εἰς οὐσιώδης καὶ ὑφεστῶς ὁ ταύτης Λόγος καὶ ἡ σοφία. Ός γάρ ἐκ Θεοῦ Θεός ἔστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ Λόγος, καὶ ἐκ Πατρὸς Γίος· οὕτως ἐξ ὑποστάσεως ὑποστατος (16), καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνούσιος, καὶ ἐξ δυνός ὅν. ita unum est essentiale et subsistens ejus Verbum et ex sapientia, ex rationali mente Ratio seu Verbum, et ex essentia essentialis, ac denique vere est ut qui

A vox tantum significans est, sed essentiale Verbum et essentialis est sapientia, quæ vere Filius est. Nam nisi essentiale Verbum esset, sequeretur Deum verba sua per aerem effundere, corpusque, ut homines, habere. Quoniam vero homo non est, nec item ejus Verbum quidquam hominum infirmitati simile habet. Ut enim principium una est essentia, et sapientia. Nam ut ex Deo Deus est, ex sapiente ex Patre Filius: ita ex substantia substantialis est, sit ab eo qui est.

2. Έπει εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνούσιος Λόγος, καὶ ὁν Γίος, ἀλλὰ ἀπλῶς σοφία, καὶ Λόγος, καὶ Γίος ἐν τῷ Πατρὶ· εἰη ἀν αὐτὸς ὁ Πατὴρ σύνθετος ἐκ σοφίας καὶ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀκολουθήσει τὰ προειρημένα ἀποτα· ἔσται δὲ καὶ αὐτὸς ἐαυτοῦ Πατὴρ, καὶ ὁ Γίος αὐτὸς ἐαυτὸν γεννῶν, καὶ γεννώμενος ὑφ' ἐαυτοῦ· ἢ δινομα μόνον ἔστι Λόγος, καὶ Σοφία, καὶ Γίος, οὐχ ὑφέστηκε δὲ, καθ' οὐ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δὲ ὅς ἔστι ταῦτα. Εἰ οὖν οὐχ ὑφέστηκεν, ἀργά ἀν εἴη καὶ κενά τὰ ὄντα, ἐκτὸς εἰ μὴ διὰ τις εἰποι αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ Αὐτολόγον τὸν Θεόν. 'Αλλ' εἰ τοῦτο, εἴη ἀν αὐτὸς ἐαυτοῦ Πατὴρ καὶ Γίος· Πατὴρ μὲν, ὅτε σοφός, Γίος δὲ, ὅτε σοφία (17). 'Αλλὰ μὴ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ· διπαγε! ἀπρεπὲς τοῦτο· ἀνθεβήσεται γάρ σύνθετος ὁ Θεός ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. Πᾶσα γάρ ποιότηταν οὐσίᾳ ἔστι. Κατὰ τοῦτο δὲ ἡ θεία μονάς, ἀδιαιρετος οὖσα, σύνθετος φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβενηκός. Πευστέον οὖν τῶν προπετῶν· Ὁ Γίος σοφία καὶ Λόγος ἐκηρύχθη τοῦ Θεοῦ· πῶς τοινυν ἔστιν; Εἰ μὲν ὡς ποιότης, ἐδείχθη τὸ ἀποτοπόν· εἰ δὲ αὐτοσοφία ὁ Θεός, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἀποτοπὸν εἰρηται παρὰ Σαβελλίῳ. Οὐκοῦν ὡς γέννημα κυρίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὸ τοῦ φωτὸς παράδειγμα. Ός γάρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ Θεοῦ Λόγος, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς Γίος (18). Ταῦτη γάρ καὶ ἡ μονάς ἀδιαιρετος καὶ δόλκηλος μένει, καὶ ὁ ταύτης Γίος Λόγος οὐκ ἀνούσιος, οὐδὲ οὐχ ὑφεστῶς, ἀλλ' οὐσιώδης ἀληθῶς. Έπει εἰ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἴη ἀν πάντα, καὶ λέγεται, κατ' ἐπίνοιαν καὶ ἀπλῶς λεγόμενα. Εἰ δὲ φευκτέον τὸ ἐκ τῆς ἐπινοίας ἀποτοπόν, ἀφαί ἀληθῆς Λόγος οὐσιώδης ἔστιν. Πατέρε γάρ ἀληθῶς Πατὴρ, οὕτως ἀληθῶς Σοφία. Κατὰ τοῦτο οὖν δύο μὲν, ὅτι μὴ κατὰ Σαβελλίον ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Γίος, ἀλλὰ ὁ Πατὴρ Πατὴρ, καὶ ὁ Γίος Γίος· ἐν δὲ, ὅτι Γίος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἔστι φύσει, ίδιος ὑπάρχων Λόγος αὐτοῦ. Τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγεν, Ἐγώ καὶ ὁ Πατὴρ ἐγένεμεν. Οὔτε γάρ ὁ Λόγος κεχώρισται τοῦ Πατρὸς, οὔτε ὁ Πατὴρ ἀλογος πάντοτε ἦν ἡ ἔστι. Καὶ ὁ Λόγος οὖν Θεός, καὶ ὁ Πατὴρ οὐκ ἀλογος· διὰ τοῦτο, Ἐγώ δὲ τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐγένεμος, εἰρηκεν.

sunt, quia Filius essentia Patris natura Filius est, ipse aiebat: *Ego et Pater unus sumus*²². Nec enim Verbum separatum a Patre est, nec unquam Pater sine Ratione **491** sive Verbo fuit vel est. Verbum igitur Deus est, nec Pater sine Verbo est: unde dixit: *Ego in Patre, et Pater in me est*²³.

²² Joan. x, 30. ²³ Joan. xiv, 10.

(15) Anglicanus, Εἰπερ.

(16) Reg. et Seguer., ὑποστατος, ultima gravi.

(17) Regius, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et

B 2. Alioquin nisi essentiale esset sapientia Verbumque essentiale, et Filius qui vere sit, sed simpliciter sapientia, Verbum, et Filius in Patre, sane ipse Pater ex sapientia et Verbo esset compositus. Quod quidem si verum est, supra allata absurdula sequentur necessario: ipse autem suimet Pater et Filius futurus est, ipse seipsum est genitus, et a seipso gignetur: vel certe merum nomen erit Verbum, Sapientia et Filius; ille autem, de quo haec dicuntur, vel potius qui haec omnia est, nihil erit subsistens. Si itaque nihil est subsistens, vana igitur et inutilia sunt illa nomina, nisi forte quis dicat ipsum Deum sapientiam ipsam et Verbum ipsum esse. Quod si concedatur: vere ipse suimet Pater et Filius erit; Pater videlicet cum sapiens dicitur: Filius, cum sapientia. Atqui ea in Deo non sunt ut qualitas. Apage igitur id indignum Deo. Ex his enim efficitur Deum ex essentia et qualitate compositum esse. Siquidem omnis qualitas in essentia est: ac proinde divina unitas, quæ individua est, composita videbitur, utpote in essentiam et accidentis divisa. Sic itaque temerarios hosce homines interrogemus: Filius sapientia et Verbum Dei esse prædicatus est: quoniam igitur modo id ipse est? Si ut qualitas; id absurdum esse jam ostendimus. Si vero ipse Deus sapientia ipsa est: certe quod inde absurdum sequitur, dictum a Sabellio est. Quamobrem satendum est eum tanquam fetum proprium ex ipso Patre esse, juxta lucis exemplum. Ut enim ab igne lux oritur: ita Verbum ex Deo est, sapientia ex sapiente, et ex Patre Filius. Hac enim ratione unitas individua et integra manet, ejusque Filius Verbum non aliquid est essentia vacuum vel non subsistens, sed vere essentiale est. Alioquin nisi haec ita esse concedatur, sane quidquid ipse dicitur, cogitatione et verbo tenus existet: quæ sententia si est repudianda, igitur verum Verbum essentiale est. Namque ut vere Pater est, ita vere est Sapientia. Unde efficitur ut duo sint Pater et Filius, non vero idem, ut contendit Sabellius: sed Pater, Pater est; et Filius, Filius. Unum autem propriumque ejus Verbum existit. Id Dominus

Felic. I, ὅτε σοφός, Γίος δὲ, ὅτε σοφία. Alii et editi, δτι σοφός. Γίος δὲ, δτι σοφία.

(18) Sic mss. Al Coim., καὶ Σοφία ἐκ Πατρὸς Γίος.

3. Præterea Christus Verbum Dei est : num ergo ex seipso exstitit, deindeque existens cum Patre est copulatus? An vero Deus ipsum fecit, et sui ipsius Verbum appellavit? Si primum concedatur, id est, si seipso exstitit et est Deus, duo igitur erunt principia, nec ille Patris proprius erit, et merito quidem, utpote qui non ipsius Patris, sed sui ipsius sit. Quod si extrinsecus factus est, res creata certe erit. Restat itaque ut eum ex ipso Deo esse dicamus : quod si verum est, aliud (19) sane fuerit id quod est ex aliquo, et aliud id ex quo est : ac proinde fatendum est duo esse. Nam si duo non fuerint, sed hæc de eodem dicantur : idem igitur sui causa et effectus erit, idem quod gignitur et gignit; quod quidem absurdum ex Sabellii errore manare ostensum est. Quod si ex ipso quidem est, nec tamen aliud ab eo : sequitur ut idem sit et gignens et non gignens ; gignens, quia ex se illud profert; non gignens, quia aliud ab eo non est. Quod postremum si admittatur, colligitur eumdem cogitatione tantum, Patrem et Filium dici. Sed si id absurdum est, igitur duo erunt Pater et Filius. Unum item idem erunt, quia Filius non extrinsecus, sed ex Deo genitus est. Si quis autem Verbum, fetum sive genitum dicere reformat, ipsumque cum Deo existere putat tantummodo dicendum : caveat ille ne nomine Scripturæ usitato uti refugiens, in absurdam incidat opinionem, qua Deum duplicitis naturæ inducat. Si enim non concedit Verbum ex unitate esse, sed tantum cum Patre fuisse copulatum, duas certe admituit essentias, quarum neutra alterius parent est. Idem etiam de virtute sive potentia dicendum est. Id autem facilius poterit intelligi, si in Patre spectetur. Unus enim est Pater, non duo, sed ex uno est Filius. Ut ergo non sunt duo Patres, et ex uno essentialis existit Filius. Rursus vero tores attinet, illi ex Filii notitia refellendi sunt :

4. Sic igitur disserendum est : Vel Deus est sapiens, nec sine Verbo sive Ratione ; vel contra, sine sapientia est et Verbo seu Ratione. Si secundum admittitur, id per se absurdum esse liquet : si primum conceditur, rursus sciscitandum est, quonam modo sit sapiens, nec sine Verbo seu Ratione : extrinsecusne sapientiam et Verbum , an vero ex seipso habeat? Si extrinsecus habet : aliquis igitur prius illi dedit, ipseque, antequam acciperet, sine sapientia et Verbo sive Ratione erat. Quod si ex seipso habet Verbum, palam igitur est ipsum ex nihilo non esse, neque fuisse aliquando cum non esset. Siquidem semper fuit, quippe cum ille, cuius imago est, semper exsistat. At si responderint Deum sapientem quidem esse nec sine Verbo sive Ratione,

(19) Sic hic et mox, Græcum seuti, reddimus. non, *alias*, ut solent loqui in scholis Theologi. Vide supra, pag. 438, num. 4.

(20) Regius et Seguer., ὥνδμαχεν.

(21) Regius, Gobler. et Felck. 1, ὑπέστη. Seguer, Basil. et Anglic., ὑφέστη. Editi, ὑφέστηγε. Paulus post Regius, Basil. et Anglic., μὴ αὐτος τοῦ Πα-

Α 3. Καὶ πάλιν δὲ Χριστὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστι. Πότερον οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστάς προσκεκόληται τῷ Πατρὶ; ή δὲ Θεὸς αὐτὸν πεποίηκε καὶ ὡνόμασεν (20) ἑαυτοῦ Λόγον; Εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τὸ ἑαυτῷ ὑπέστη (21) καὶ Θεὸς ἐστι, δύο ἀν εἰεν ἄρχαι, οὐκ ἐσται δὲ εικότως οὐδὲ τοῦ Πατρὸς ἰδιος, διὰ τὸ μὴ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἰναι· εἰ δὲ ἔξωθεν πεποίηται, εἴη δὲν κτίσμα. Λείπεται δὴ ἔξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτὸν· εἰ δὲ τοῦτο, ἀλλο δὲν εἴη τὸ ἔκ τινος, καὶ ἀλλο τὸ ἔξ οὐκ ἐστι· κατὰ τοῦτο δρα δύο. Εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο, ἐσται τὸ αὐτὸν αἴτιον (22) καὶ αἰτιατὸν, καὶ γεννώμενον καὶ γεννῶν, σπερ ἀποπον ἐπὶ Σαβελλίου δέδεικται. Εἰ δὲ ἔξ αὐτοῦ μὲν ἐστιν, οὐκ ἀλλο δέ· ἐσται καὶ γεννῶν, καὶ μὴ γεννῶν· γεννῶν μὲν, διτι ἔξ αὐτοῦ προφέρει, μὴ γεννῶν δὲ, διτι μὴ ἀλλο αὐτοῦ ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο, εἴη δὲν κατ' ἐπίνοιαν λεγόμενος δ αὐτὸς Πατήρ καὶ Γίός. Εἰ δὲ ἀπρεπὲς οὐτως, εἴη δὲν δύο, Πατήρ καὶ Γίός· ἐν δὲ, διτι δὲ Γίός οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται (23). Εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λέγειν γέννημα, μόνον δὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν Λόγον σὺν τῷ Θεῷ· φοβηθῆτω δ τοιούτος μῆ, φεύγων τὸ ὑπὸ τῆς Γραφῆς λεγόμενον, ἐμπέσῃ εἰς ἀποτίαν, διψυη τινα εισάγων τὸν Θεόν· μὴ διδοὺς γάρ ἐκ τῆς μονάδος εἶναι· τὸν Λόγον, ἀλλ' ἀπλῶς κεκολλῆσθαι τῷ Πατρὶ Λόγον, διάδα οὐσίας εισάγει, μηδετέραν τῆς ἑτέρας Πατέρα τυγχάνουσαν. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ περὶ δυνάμεως. Φανερώτερον δὲν τις ἔδοι τοῦτο, εἰ ἐπὶ Πατρὸς λάδοι· εἰς γάρ Πατήρ, καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐνδος δὲ Γίός. Οὐσπερ οὖν οὐ δύο Πατέρες, ἀλλ' εἰς, οὐτως οὐ δύο ἄρχαι, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης δὲ Γίός. Πρός Ἀρειανοὺς δὲ ἀνάπαλιν ἐρωτητέον· τοὺς μὲν γάρ Σαβελλίζοντας ἀπὸ τῆς περὶ Γίοι ἐννοίας ἐλεγκτέον, τοὺς δὲ Ἀρειανοὺς ἀπὸ τῆς περὶ Πατρός.

4. Λεκτέον οὖν· 'Ο Θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἀλογός
ἐστιν, ή τούναντίον ἀσοφὸς καὶ ἀλογός. Εἰ μὲν οὖν τὸ
δεύτερον, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἀπόπιλαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον,
ἔρωτηρέον, πῶς ἐστι σοφὸς, καὶ οὐκ ἀλογός· πότερον
ἔξιθεν ἐσχηκώς τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ή ἐξ ἑαυ-
τοῦ; Εἰ μὲν οὖν ἔξιθεν, ἔσται τις ὁ προδεδωκώς (24)
αὐτῷ, καὶ πρὶν λαβεῖν ἀσοφὸς καὶ ἀλογός· εἰ δὲ ἔξ
αὐτοῦ, δῆλον ὅτι (25) οὐκ ἔξ οὐκ ὄντων, οὐδὲ τὴν ποτε
ὅτε οὐκ ἦν· ἀεὶ γάρ ἦν· ἐπειὶ καὶ οὐ ἐστιν εἰκάνων, ἀεὶ^D ὑπάρχει. Έάν δὲ λέγωσιν, ὅτι σοφὸς μὲν ἐστι καὶ
οὐκ ἀλογός, ίδιαν δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν καὶ ίδιον
Λόγον, οὐ τὸν Χριστὸν δὲ, ἀλλ' ἐν φυσικῷ καὶ τὸν Χριστὸν
ἐποίησε· λεκτέον, ὅτι, εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ Λόγῳ
γέγονε, δῆλον ὅτι καὶ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἂν εἴη,
περὶ οὗ λέγει· Ἰωάννης, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·

τοδε. In aliis et editione Commeliniana, τοῦ deest.

(22) Regius primus et Seguerian., τὸ αὐτὸν αὐτο-
αἵτιον.

(2.3) Basiliensis, γεγένηται

(24) Regius, προσδεδωκώς

(25) Regius et Seguer., δηλονότι.

καὶ ὁ Φαλμψδὸς δὲ, *Πάντα* (26) ἐτο σοφιὰ ἐποίησας. Εὐρεθῆσται δὲ ὁ Χριστὸς φευδόμενος, Ἐγὼ ἐτο τῷ Πατρὶ, δηνος ἑτέρου ἐν τῷ Πατρὶ. Καὶ, Ὁ Λόρος δὲ σάρξ ἐγένετο, οὐκ ἀληθὲς κατ' αὐτούς· εἰ γάρ, ἐν τῷ πάντα ἐγένετο, αὐτὸς ἐγένετο σάρξ, δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγος, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο· δρα ὁ Χριστὸς (27) οὐ γέγονε σάρξ, ἀλλὰ τῶν ἀνομάσθη Λόγος ὁ Χριστὸς. Καὶ εἰ τοῦτο, πρώτον μὲν ἄλλος ἀν εἴη παρὰ τὸ δονομα· ἐπειτα οὐ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλὰ ἐν ἐκείνῳ, ἐν τῷ καὶ ὁ Χριστὸς. Εἰ δὲ φήσαιεν, ὡς ποιήτηα εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ τὴν σοφίαν, ή αὐτοσοφίαν εἶναι· ἀκολουθήσει τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀποτατα εἰρημένα. Ἐσται γάρ σύνθετος, καὶ αὐτὸς ἔστων Υἱὸς καὶ Πατὴρ γινόμενος (28). ΙΔήν ἐλεγχτέον καὶ δυσωπητέον αὐτοὺς, διτι δὲ ἐν τῷ Θεῷ Λόγος, οὐκ ἀν εἴη κτίσμα, οὐδὲ ἐκ τοῦ μὴ δυνατοῦ· δηνος δὲ ἀπαξ ἐν Θεῷ Λόγου, αὐτὸς ἀν εἴη δὲ Χριστὸς ὁ λέγων, Ἐγὼ ἐτο τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐτο ἐμοι· δὲ τοῦτο καὶ μονογενῆς ὡν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος τις ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη. Εἰς οὗτος Υἱὸς (29), δις ἔστι Λόγος, σοφία, δύναμις· οὐ γάρ σύνθετος ἐκ τούτων ὁ Θεός, ἀλλὰ γεννητικός. Ὡσπερ γάρ τὰ κτίσματα Λόγῳ δημιουργεῖ, οὕτω κατὰ φύσιν τῆς ίδιας οὐσίας ἔχει γέννημα τὸν Λόγον, δι' οὐ καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ οικονομεῖ τὰ πάντα. Τῷ γάρ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ Υἱοῦ· εἰ λόγονος, καὶ ἀνενέγγητος ὁ Θεός· γέννημα γάρ αὐτοῦ ὁ Υἱὸς (30) δι' οὐ ἐργάζεται. Εἰ δὲ μή, αἱ αὐταὶ ἐρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἀποτα τοῖς ἀναισχυντοῦσιν ἀκολουθήσει.

Deus, sed horum est genitor. Namque quemadmodum res creatas Verbo producit, ita secundum propriæ essentiæ naturam Verbum gignit, per quod omnia facta sunt, ejusque imperio universa perseverant²⁶. Idem autem de Filio dicendum: nimirum si nihil gignit Deus, nihil item agit sive efficit: nam ejus fetus est Filius per quem agit. Sin minus: ad easdem interrogationes eademque absurdæ impudentes hi homines revolventur.

5. Ἐκ τοῦ Δευτερονομίου· Υμεῖς δὲ οἱ προσκελ-
μεγοι Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, ζῆτε (31) πάντες ἐτο τῇ σήμερον. Ἐκ τούτου δυνατὸν εἰδέναι τὴν διαφορὰν, καὶ γνῶναι, διτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οἱ μὲν (32) γάρ Υἱὸς λέγει, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐτο ἐσμεν· καὶ, Ἐγὼ ἐτο τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐτο ἐμοι· τὰ δὲ γενητὰ, διτι ἀν προκόπτῃ, πρόσκειται τῷ Κυρίῳ. Οἱ μὲν γάρ Λόγος, ὡς ίδιος, ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι· τὰ δὲ γενητὰ, ἔξωθεν δηντα, πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει πρόσκειμενα.

²⁶ Joan. i, 3. ²⁷ Psal. ciii, 24. ²⁸ Joan. i, 14. ²⁹ Joan. xiv, 10. ³⁰ Psal. cxviii, 91. ³¹ Deut. iv, 4. ³² Joan. x, 30.

(26) Sic Regius, Seguer, Basil. et Anglic. At alii et editi, καὶ Δαβὶδ· πάντα, etc.

(27) Sic Reg. Seguer, Basil. Anglic. At Gobler, ἀρ δ Χριστός.

(28) Gohler. et Felck. I, γενόμενος.

(29) Regius, Seguer, Basil. et Anglic., οὗτος Υἱός. Alii et editi, οὗτος δ Υἱός.

(30) Gobler. et Felck. I, δ Θεός. Mox Regius et Seguer, αὐταὶ αἱ ἐρωτήσεις.

(31) Sic Seguer. Basil. Anglic., ut et habetur Deuter. iv, 4. At alii et editi, ἡμῶν. Ibidem miss. omnes, ζῆτε. Editi, ζῆτε, male. Totum autem

A sed propriam in seipso¹ habere sapientiam, prouiumque Verbum, non auten Christum, sed in quo ipsum etiam Christum fecerit: dicendum quod, si Christus in illo Verbo factus sit, sine dubio omnia quoque in eodem facta sunt, ipsumque illud est Verbum de quo Joannes dicit: *Omnia per ipsum facta sunt*²; et Psalmista, *Omnia in sapientia fecisti*³. Quin et ipse Christus mentitus esse reperiatur cum ait, *Ego in Patre*, quandoquidem alias est in Patre. Falsum item ex illorum sententia erit quod dicitur, *Verbum caro factum est*⁴. Namque si illud Verbum caro factum **492** est in quo omnia facta sunt, nec Christus est in Patre Verbum per quod omnia facta sunt: igitur Christus non factus est caro, sed forte Christus Verbum appellatus est. Quod quidem si verum est, primo, alias erit quam qui nomine significatur: deinde, non per eum omnia facta erunt, sed in illo, in quo Christus quoque ipse factus est. Sin autem dixerint sapientiam in Patre instar qualitatis esse, vel eum sapientiam ipsam esse; quæ supra recensuimus absurdæ, necessario consequentur, videlicet eum compositum esse, suique ipsius esse Patrem et Filium. Verum coarguendi illi sunt et confutandi. Siquidem Verbum, quod in Deo est, nec creatum, nec ex nihilo potest esse. Si item Verbum in Deo est; ipse certe Christus fuerit, qui ait, *Ego in Patre, et Pater in me est*⁵; qui idem idcirco unigenitus est, quia nullus alias ex eo sit genitus. Unus hic est Filius, qui et Verbum⁶, sapientia et virtus

C sive potentia est. Nec enim ex his est compositus D Ex Deuteronomio: *Vos autem, qui adhæretis Domino Deo vestro, vivitis universi hodierna die*⁷. Ex his verbis discrimin Filii et rerum creatarum licet perspicere, intelligereque Filium Dei creatum minime esse. Enimvero Filius dicit, *Ego et Pater unum sumus*⁸, et, *Ego in Patre, et Pater in me est*: res autem factæ cum prosciunt, Domino adhærent. Nempe Verbum, tanquam proprium, est in Patre: at res factæ, utpote quæ extrinsecus existunt, adhærent: nimirum natura alienæ sunt, voluntate

hunc locum perperam intellexit Nannius, cuius hæc est versio in editione Commel.: *Quod si illud non admittes, eadem controversia similèisque importunitates impudentibus illis occurrit. Nos autem qui Deo appositi addictique sumus, queramus eum in hoc ipso die. In aliis item editionibus non minus male emendatum est hoc modo: Quod si illud, etc., impudentibus istis occurrit, ex illo Deuteronomii: Vos autem qui Deo appositi addictique estis, quærite eum in hoc ipso die.*

(32) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi, μὲν omittunt.

autem adhærent. Etenim filius qui natura est, unum est cū genitore: qui vero extrinsecus adoptatur, generi adjungitur sive adhæret. Hinc statim subdit: *Quæ natio magna, cui Deus appropinquat*⁴¹? Et alibi: *Deus appropinquans ego*⁴². Nam rebus factis appropinquat, quippe cum illæ sint ipsi externæ: at Filio, utpote proprio, non appropinquat, sed in eo est: nec adhæret Filius, sed una cum Patre est. Unde rursus Moyses in eodem Deuteronomio sic loquitur: *Vocem ejus audietis, et ipsi vos adjungemini*⁴³. Quod autem adjungitur, extrinsecus adjungitur.

6. Jam quod pertinet ad levem et humanam Ariannorum opinacionem, qua nempe Dominum egenum fuisse ex his ipsius verbis suspicantur, *Data est mihi*⁴⁴, accepi, ut et ex his Pauli locis, *Idcirco exaltavit illum*⁴⁵, et, *Sedit a dextris*⁴⁶, aliisque similibus; respondendum est Dominum nostrum, qui idem Verbum et Filius Dei est, corpus gestasse, et Filium quoque hominis factum **493** fuisse, ut medius Deum inter et homines effectus, quæ Dei sunt, nobis subministraret: quæ nostri, Deo offerret. Quocirca cum esurire, flere, desfatigari et clamare Eloi, Eloi, dicitur, quæ quidem humanæ nostræ sunt affectiones et miseriae, eas a nobis accipit ac Patri offert, et pro nobis intercedit, ut in ipso penitus deleanor. His autem verbis, *Data est mihi potestas*⁴⁷, et, *accepi*⁴⁸, et, *Idcirco exaltavit eum Deus*⁴⁹, munera in nos a Deo per illum collata significantur. Nec enim indigens erat Verbum vel unquam factum est: nec rursus homines idonei erant qui ista sibi compararent: sed per Verbum nobis donata sunt; unde illa tanquam ipsi donata, nobis impertiuntur. Siquidem eam ob rem homo factus est, ut illa velut sibi data, in nos transferrentur. Nec enim purus homo dignus unquam fuisset qui hæc acciperet; nec item purum Verbum his posset indigere: conjunctum igitur nobis est Verbum, tuncque nos potestatis participes reddidit et exaltavit. Verbum siquidem in homine existente, hominem exaltavit: et Verbo item in homine existente accipit homo. Quia ergo Verbo in carne existente, exaltatus homo est, potestatemque accepit, idcirco ista ad Verbum referuntur, quandoquidem propter ipsum data sunt. Hæc enim dona propter Verbum in homine existens concessa sunt. Unde quemadmodum

⁴¹ Deut. iv, 7. ⁴² Jer. xxiii, 23. ⁴³ Deut. xiii, 1. ⁴⁴ Matth. xxviii, 18. ⁴⁵ Joan. x, 48.

(33) Regius, Kal γάρ Υἱός. Seguer. Kal γάρ καὶ Υἱός. Cæteri et editi, Kal γάρ καὶ ὁ Υἱός. Mox Felick. 2 et editio Commel., δὲ ἔξωθεν, mendose.

(34) Sic manuscripti codices. At editi, ποιῶν, perperam. Nannius item vertit, *Qui fecit gentem magnam, cui appropinquat Deus.*

(35) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, οἰχεῖσθαι.

(36) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At Gobler. et Felick. primus, καὶ φησιν ἐν Δευτερονομίᾳ. Editio Commel., τὰ ἑταῖρα ἐν Δευτερονομίᾳ.

(37) Gobler. et Felick. 1, ἐνδεή. Mox διὰ τοῦτο abest a Gobler. et Felick. 1.

A Kal γάρ καὶ υἱὸς (33) μὲν δ φύσει, ἐν ἐστι μετὰ τοῦ γεννῶντος· δὲ δὲ ἔξωθεν υἱοποιούμενος προσκείσεται τῷ γένει. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, ὅτι *Ποίοις* (34) θεοῖς μέγα, φὲ ἐστιν αὐτῷ θεοῖς ἐγγίζων; καὶ ἀλλαχοῦ· θεοῖς ἐγγίζων ἐτρώ· τοῖς γάρ γενητοῖς ἐγγίζει, ὡς ἔνοις αὐτοῦ οὖσι· τῷ δὲ Υἱῷ, ὡς ἰδεῖ (35), οὐκ ἐγγίζει, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ ἐστι· καὶ δὲ Υἱὸς οὐ πρόσκειται, ἀλλὰ σύνεστι τῷ Πατρὶ. Οθεν καὶ πάλιν λέγει Μωσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονομίᾳ (36)· Τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσεσθε, καὶ αὐτῷ προστεθήσεσθε. Τὸ δὲ ποοστιθεμένον ἔξωθεν προστίθεται.

B 6. Πρὸς δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διὰ τὸ ὑπονοεῖν τὸν Κύριον ἐνδεῖ (37), δταν λέγῃ, Ἐδόθη μοι, καὶ, ἔλαβοι· καὶ ἐάν λέγῃ δὲ ὁ Παῦλος, Διὰ τοῦτο ὑπερψύσσεται αὐτὸς, καὶ, Ἐκάθιστε ἐτεξί, καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον, δτι δὲ Κύριος ἡμῶν, Λόγος ὃν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐφόρεσε σώμα, καὶ γέγονε καὶ (38) Υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα, μεστῆς γενόμενος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὰ μὲν θεῷ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ θεῷ διακονῇ. Οταν οὖν λέγηται πεινᾶν, καὶ δακρύειν, καὶ κοπιᾶν, καὶ Ἐλώι, Ἐλώι, ἀνθρώπιγα δτα, καὶ ἡμέτερα πάθη (39), δέχεται παρ' ἡμῶν, καὶ τῷ Πατρὶ ἀναφέρει, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἔξαφανισθῇ· δταν δὲ, δτι. Ἐδόθη μοι δέξουσιν, καὶ, ἔλαβοι, καὶ, Διὰ τοῦτο ὑπερψύσσεται αὐτὸς (40) δὲ θεός, τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ εἰς τὴν δέξιαν χαρίσματα δὲ αὐτοῦ διδόμενα. Οὐ γάρ δὲ Λόγος ἐνδεῆς ἦν ἢ γέγονε πώποτε· οὐδὲ πάλιν οἱ ἀνθρώποι ἔκανον ἵσσαν ἑαυτοῖς διακονῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ Λόγου διδοται ἡμῖν· διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ διδόμενα, ἡμῖν μεταδιδοται (41)· διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐνηγρώπησεν, ἵνα, ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς τὴν διδόμενην. Ανθρώπος γάρ φιλὸς οὐκ ἀν τὴν ἕκαστην τούτων· Λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἀν διδέθη τούτων. Συνήψθη οὖν ἡμῖν δὲ Λόγος, καὶ τότε ἔξουσίαν ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερψύκωσεν. Ἐν ἀνθρώπῳ γάρ ὃν δὲ Λόγος (42) ὑπερψύκωσε τὸν ἀνθρώπον· καὶ ἐν ἀνθρώπῳ δντος τοῦ Λόγου, ἔλαβεν δὲ ἀνθρώπος. Ἐπει οὖν τοῦ Λόγου δντος ἐν σαρκὶ, ὑψώθη δὲ ἀνθρώπος, καὶ ἔλαβεν ἔξουσίαν· διὰ τοῦτο εἰς τὸν Λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν διδόθη· διὰ γάρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Λόγον διδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα. Καὶ ὡσπερ δὲ Λόγος σάρκη ἐγένετο, οὐτω καὶ δὲ ἀνθρώπος τὰ διὰ τοῦ Λόγου εἶληφε. Πάντα γάρ δσα δὲ ἀνθρώπος εἶληφεν, δὲ Λόγος (43) λέγεται εἰληφέναι· ἵνα δειχθῇ, δτι οὐκ ἔξις

4. ⁴² Matth. xxviii, 18. ⁴³ Philipp. ii, 9. ⁴⁴ Coloss. iii, 1. ⁴⁵ Matth. ii, 9.

(38) Sic Regius, Seguer. Basil. In aliis et editis καὶ deest.

(39) Sic Regius codex et Seguer. At aliis et editi, τὰ πάθη.

(40) Sic Regius, Seguer. et Basil. Cæteri autem et editi, ἑαυτοί.

(41) Sic mss. omnes. Editi vero, διδοται. Ibidem Reg. et Seguer., καὶ ἐνηγρώπησεν. In aliis et editis καὶ deest.

(42) Sic Reg. et Seguer. At Basil., τότε ἔξουσίας. Alii et editi, τότε ἡ τῆς ἔξουσίας, mendose.

(43) Sic Regius et Seguer. Editi vero, εἶληφεν δσα γάρ δὲ ἀνθρώπος εἶληφε, πάντα δὲ Λόγος, etc.

ῶν δὲ ἄνθρωπος λαβεῖν, ὅσον ἔχειν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα Λόγου εἰληφεν. Ὁθεν ἔαν τι λέγηται δίδοσθαι τῷ Κυρίῳ, η τι τοιοῦτον, νοεῖν δεῖ μή αὐτῷ ὡς χρῆσοντι δίδοσθαι (44), ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ γάρ πάς πρεσβεύων ὑπὲρ δλλού, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, οὐ χρήσιν, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὐ πρεσβεύει.

dicitur, intelligendum est non ei tanquam indigenti suisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Etenim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cuius causa intercedit.

7. Ωστέρ γάρ τὰς ἀσθενείας (45) ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενῶν, καὶ πεινᾶ οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἔξαλειφθῆναι· οὖτας τὰς ἀντὶ τῶν ἀσθενειῶν (46) παρὰ Θεοῦ δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέγεται, ἵνα συναψθεῖς ἄνθρωπος μεταλαβεῖν δυνηθῇ. Λέγει γοῦν δὲ Κύριος· Πάρτα δσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς· καὶ πάλιν, Ὑπέρ αὐτῶν ἐρωτῶ. Ήρώτα γάρ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ ἐδίδου δὲ ἐλάμβανεν. Ἔπειδὴ οὖν, συναψθέντος τοῦ Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸν Λόγον ἀποβλέπων ἔχαριζετο δὲ Πατήρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν πᾶσαν ἔξουσίαν, καὶ δσα τοιαῦτα διὰ τοῦτο αὐτῷ τῷ Λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ διδόμενά ἔστιν, ἢ δὲ αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. Ός γάρ δὲ ἡμᾶς ἐνηγθρώπησεν αὐτὸς, οὗτας ἡμεῖς δι' αὐτὸν ὑπούμεθα. Οὐδὲν οὖν ἀποτοπον, εἰ, ὕστερ δὲ ἡμᾶς ἐταπείνωσεν ἔστιν, καὶ δὲ ἡμᾶς (47) λέγεται ὑπεραψθεῖν. Ἐχαρίσατο οὖν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ἡμῖν δὲ αὐτὸν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ τοῦ, ἡμᾶς ἐν αὐτῷ. Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Λόγος, ἡμῶν ὑψουμένων, καὶ λαμβανόντων, καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψουμένος, καὶ λαμβάνων, καὶ βοηθούμενος, εὐχαριστεῖ τῷ Πατρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἔστιν ἀναφέρων καὶ λέγων· Πάρτα δσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς.

8. Οἱ περὶ Εὐσέδιον οἱ (48) Ἀρειομανίται, ἀρχήν τοῦ εἶναι τῷ Υἱῷ διδόντες, προσποιοῦνται μή βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας. Ἔστι δὲ γελοῖον. Ό γάρ ἀρχήν τοῦ εἶναι διδοὺς τῷ Υἱῷ, πρόδηλον, ὅτι καὶ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν διδωσιν αὐτῷ. Ὅστε διμολογοῦντες δὲ ἀρνοῦνται, τιφλώπτουσι. Καὶ πάλιν οἱ λέγοντες μόνον διομα εἶναι Υἱοῦ, ἀνούσιον δὲ καὶ ἀνυπότατον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς, προσποιοῦνται (49) ἀγανακτεῖν κατὰ τῶν λεγόντων, Ἡν ποτε, δτε οὐκ ἔν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον. Οἱ γάρ διώς τὸ εἶναι αὐτῷ μή διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν κανὸν χρόνῳ διδόντων. Καὶ οὗτοι οὖν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμῆσι τοῖς δλλοῖς, διμολογοῦσι. Πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέδιον, Υἱὸν διμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσιν Λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Λόγον λέγεσθαι τὸν Υἱὸν βούλονται· οἱ δὲ ἔτεροι, Λόγον διμολογοῦντες,

⁴⁸ Joan. xviii, 7. ⁴⁹ ibid. 9. ⁵⁰ ibid. 7.

(44) Sic Regius, Seguer. et editio Commel. At alii. δεδόσθαι.

(45) Anglicanus. τὴν ἀσθένειαν.

(46) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi, ἀσθενῶν.

(47) In Reg. et Seguer. desunt hæc verba, ἐταπεινωτεν ἔχουτὴν οὕτω καὶ δὲ ἡμᾶς.

A Verbum caro factum est : ita et homo quæ accepit, per Verbum accepit. Omnia enim quæ homo accepit, Verbum accepisse dicitur : ut videlicet ostenderetur, quoniam homo pro suæ naturæ conditione dignus non esset, qui illa acciperet, per Verbum carnem factum, ea illum accepisse. Quocirca si quid Doinino datum esse, vel aliquid hujuscemodi dicitur, intelligendum est non ei tanquam indigenti suisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Etenim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cuius causa intercedit.

B 7. Nimis quemadmodum nostras infirmitates ipse non infirmus suscepit, et esurivit quamvis non esuriens, ut nostra Patri offerens deleret : ita pro infirmitatibus, dona a Deo ipse accipit, ut homo ipsi conjunctus horum particeps esse queat. Hinc ipse ait : *Omnia quæcumque dedisti mihi, dedi eis⁵⁰* : et iterum, *Pro eis rogo⁵¹*. Pro nobis nempe rogarbat, his quæ nostra sunt susceptis, et dabat quæ ipse accipiebat. Quoniam igitur Verbo conjuncto cum homine, Pater propter ipsum Verbum homini dabit ut exaltaretur, omnemque potestatem haberet, et alia hujusmodi : idcirco omnia ascribuntur ipsi Verbo, cui et veluti dantur quæcumque nos per ipsum accipimus. Ut enim propter nos homo factus est : ita nos propter eum exaltamur. Nihil igitur absurdum est si, quemadmodum seipsum propter nos humiliavit, ita et propter nos exaltari dicatur. Itaque *donavit illi*, id est, nobis propter ipsum, et *exaltavit*, id est, nos in ipso. Verbum porro, cum nos exaltamur, accipimus, et adjuvamur, quasi ipsum exaltaretur, acciperet et adjuvaretur, gratias agit Patri, nostraque in seipsum transfert, et ait : *Omnia quæcumque dedisti mihi, dedi eis⁵²*.

8. Ariani, Eusebii gregales, cum Filio principium existendi tribuunt, simulant se nolle eum regni principium habere. Atqui istud **494** ridiculum fuerit. Siquidem qui Filio dat existendi principium, manifeste principium quoque regnandi illi dat ; ac proinde satendo quod negant, se cæcos ipsi esse produnt. Qui item aiunt mērum nomen Filii esse, Filium autem Dei, id est, Verbum Patris, essentia et substantia vacuum esse, singunt se adversus illos indignari qui dicunt, Fuit aliquando cum non esset. Atqui id etiam ridiculum est. Nam qui illum ne esse quidem volunt, illis succent, qui eum saltem in tempore esse concedunt. Itaque hi etiam consententur quod negant, cum alias reprehendunt. Præterea, Eusebiani qui Filium consententur, eum natura Verbum esse negant, solaque cogitatione Verbi nomen Filio volunt concedi : alii vero qui Verbum

(48) Sic Reg. et Seguer. At in aliis et editis of deest. Ibid. Reg. Seguer. Basil. Anglic., ἀρχὴν τοῦ εἶναι. Alii et editi, ἀρχὴν εἶναι. Paulo post Seguer., μή βούλευσθαι ἀρχὴν, etc.

(49) Sic Reg. et Seguerian. At alii et editi, προποιοῦνται.

confitentur, negant ipsum esse Filium, solaque cogitatione nomen Filii Verbo tribui volunt: vano utrique conatu.

9. *Ego et Pater unus sumus*⁵¹. Vel duo vos unum esse dicitis, vel unum dupli nomine ornatum esse, vel unum in duo esse divisum. Si unum in duo divisum est, necesse est corpus esse id quod divisum est, neutrumque esse perfectum, quippe cum utrumque pars sit, non vero totum. Sed si unum est dupli ornatum nomine: hæc Sabellii sententia est, qui Patrem et Filium eundem esse docet, et utrumque tollit, Patrem quidem, cum Filius est; Filium vero, cum est Pater. Quod si duo unum sint, necesse est illos duos quidem esse, unum vero secundum divinitatem, et quatenus Filius Patri est consubstantialis, et ex ipso Patre Verbum est: ita ut duo quidem sint, quia Pater est et Filius, quod est Verbum; unum autem, quia Deus unus est. Nam nisi ita sit, dicendum certe illi erat: Ego sum Pater, vel Ego et Pater sum. Nunc vero ista voce, *Ego, Filium significat*; genitorem autem, cum subdit, et *Pater*: denique dictione, *unum*, unam divinitatem suamque designat consubstantialitatem. Nec enim, ut gentiles putant, idem est sapiens et sapientia, vel idem Pater et Verbum; absurdum enim est eundem sui ipsius patrem esse: verum divina doctrina Patrem et Filium novit, sapientem et sapientiam, Deum et Verbum: maxime autem cavit ne quid dividuum, dissolubile vel separabile omnino in Deo admittat.

10. Cæterum si quis duos esse Patrem et Filium audiens, nos calumnietur quasi qui duos deos inducamus (nonnulli enim id sibi fingunt, statimque nos his verbis irrident, *Vos duos deos asseritis*), hujusmodi hominibus sic respondendum est: Si is, qui Patrem et Filium agnoscit, duos deos dicit: necesse est igitur ut Filio repudiato, a Sabellio stet qui unum esse credit. Namque si is, qui duos dicit, gentilis est: igitur ille, qui unum dicit, Sabellianus est. Verum non ita se res habet; absit! sed quemadmodum is, qui Patrem et Filium duos esse agnoscit, unum Deum esse constitetur: ita ille qui Deum unum credit, Patrem et Filium duos credit esse, sed unum divinitate, et quatenus ex Patre natum Verbum, ab ipso Patre nec separari nec dividiri nec sejungi potest. Humano, si placet, ut am exemplio. Ignis et splendor ex eo ortus, duo quidem sunt quatenus existunt et cernuntur: unum vero sunt, quatenus splendor ab igne est, nec ab eo dividiri potest.

⁵¹ Joan. x, 30.

(50) Hic in Basil. et Anglic. interseritur hujusmodi titulus, et quidem miniatis litteris in Basil., Touς Σαβελλίζοντας καὶ τοὺς ἔλλοντς Ἑλλήνας δητας ἐρέσθαι οὐτως, id est, *Sabellizantes et alios, qui Gentiles sunt, sic interrogare*. Quæ item habentur ad marginem in Regio, Seguer. Gobler. et Felck. I. Mox Reg. et Seguer., ἢ πάλιν τὸ ἔν, etc. Cæteri et editi, et πάλιν, etc.

(51) Basil. et Anglic., καὶ μὴ ἑτερον τέλειον.

(52) Regius δὲ omisit.

(53) Regius, ὅτι ὁ Πατήρ.

(54) Sic Regius, Seguer. et Anglican. At alii et

Ἄρνοῦνται αὐτὸν εἶναι: Υἱὸν, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸν λέγεσθαι τὸν Λόγον βούλονται, ἐξ ίσου χενοβατοῦντες.

9. (50) Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἔτεσμεν. Τὰ δύο ἐν εἶναι φατε, ἢ τὸ ἐν διώνυμον, ἢ πάλιν τὸ ἐν εἰς δύο διηρῆσθαι. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἐν εἰς δύο διηρηται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διατρεθὲν, καὶ μηδέτερον τέλειον (51), μέρος γάρ ἐκάτερον καὶ οὐχ δλον· εἰ δὲ τὸ ἐν διώνυμον, Σαβελλίου τὸ ἐπιτήδευμα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Πατέρα λέγοντος, καὶ ἐκάτερον ἀναιροῦντος, δτε μὲν Υἱὸς, τὸν Πατέρα, δτε δὲ Πατήρ, τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὰ δύο ἐν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἐν δὲ (52) κατὰ τὴν θεότητα, καὶ κατὰ τὸ δμούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Λόγον· ὡστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι Πατήρ (53) ἐστι καὶ Υἱός, δὲ ἐστι Λόγος, ἐν δὲ, ὅτι εἰς θεός. Εἰ γάρ μὴ οὐτως ἐστιν, ἐδει εἰπεῖν, Ἐγώ εἰμι ὁ Πατήρ, ἢ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἰμι. Νῦν δὲ ἐν τῷ, Ἐγὼ (54), τὸν Υἱὸν σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ Πατήρ, τὸν γεννήσαντα· ἐν δὲ τῷ, δην, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ δμούσιον αὐτοῦ. Οὐ γάρ καθ' Ἑλληνας ὁ αὐτὸς σοφός καὶ σοφία ἐστιν, ἢ ὁ αὐτὸς Πατήρ καὶ Λόγος ἐστιν· ἀπρεπὲς γάρ αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι· ἢ δὲ θεῖα διδασκαλία οἰδε Πατέρα καὶ Υἱὸν, καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν, καὶ θεόν καὶ Λόγον· καθόλου μέντοι φυλάττει: (55) ἀδιαίρετον, καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα.

10. Ἐὰν δὲ, ὅτι δύο ἐστιν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἀκούντας τις διαβάλλοι, ὡς δύο θεῶν καταγγείλομένων (τοιαῦτα γάρ τινες ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι Δύο θεοὺς λέγετε)· λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους· Εἰ ὁ Πατέρα καὶ Υἱὸν γινώσκων δύο θεοὺς λέγει (56), ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἔνα, ἀναρεῖν τὸν Υἱὸν, καὶ Σαβελλίζειν. Εἰ γάρ ὁ λέγων δύο, Ἑλληνίζει, οὐκοῦν δὲ λέγων ἐν (57) Σαβελλίζει. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐστι· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὥσπερ δὲ λέγων Πατέρα καὶ Υἱὸν δύο ἔνα θεόν λέγει, οὐτως δὲ λέγων ἔνα θεόν δύο φρονεῖτων (58) Πατέρα καὶ Υἱὸν, ἐν δυτας τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρός. "Ἐστω δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ (59) καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ.

D

editi, νῦν δὲ τὸ ἔγω.

(55) Basil. et Anglic., φυλάττειν. Ibidem Regius, Seguer. Gobler. et Felck. I., καὶ ἀδιάσπαστον. Alii et editi, καὶ ἀδιάσπαστον.

(56) Regius et Seguer., λέγων. Sed in Seguer. emendatum est, λέγει, ut et alii et editi habent.

(57) Anglicanus, ἔνα.

(58) Sic Reg. et Seguer. At Gobl. et Felck. I., φρονεῖ, τὸν Πατέρα. Alii et editio Commel., φρονεῖ τῷ Πατέρᾳ. Mox Reg. Gobler. et Felck. I., τὸ ἐξ αὐτοῦ. Cæteri et editio Commel., τῷ ἐξ αὐτοῦ.

(59) Regius et Seguer., τὸ ἐξ αὐτοῦ. Mox ante,

11. Εἰς τὴν αὐτὴν μὲν ἀνοιαν τοῖς Ἀρειανοῖς πί-
τουσι· κάκεινοι γάρ φασι δὶς ἡμᾶς αὐτὸν ἐκτι-
σθαι (60), ἵνα ἡμᾶς κτίσῃ, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ περιμέ-
νοντος τὴν ἡμετέραν κτίσιν, ἵνα δὲ προβάληται κατ'
ἔκεινους, δημιουργούς τούς. Ἀρειανοὶ μὲν οὖν
πλέον ἡμῖν δὲ τῷ Λίψῳ χαρίζονται· οὐ γάρ ἡμεῖς δι'
ἔκεινον, φασίν (61), ἀλλὰ ἔκεινος δὲ ἡμᾶς γέγονεν.
εἴγε διὰ τοῦτο ἐκτισθῇ καὶ ὑπέστη, ἵνα ἡμᾶς δὲ αὐ-
τοῦ κτίσῃ ὁ Θεός. Οὕτω δὲ, ἐξ ίσου δὲ καὶ μειζόνως
ἀσεβοῦντες, θλαττον τῷ Θεῷ δημιουργούντες, λαλοῦντα δὲ ισχύειν αὐτὸν βούλονται· εἰγε σιω-
πῶν μὲν οὐκ ἡδύνατο ποιεῖν, λαλῶν δὲ κτίσειν ἡράστο.
Ἐρέσθαι (63) γάρ αὐτοὺς δίκαιον, εἰ δὲ Λόγος, ἐν τῷ
Θεῷ ὁν, τέλειος δην, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι. Εἰ
μὲν οὖν (64) ἀτελής δην, ἐν Θεῷ ὁν, γεννηθεὶς δὲ
τέλειος γέγονεν· ἡμεῖς αἵτιοι τῆς τελειώτητος αὐ-
τοῦ, εἰγε δὲς ἡμᾶς γεγέννηται. δὲς ἡμᾶς γάρ καὶ (65)
τὸ δύνασθαι ποιεῖν προσειληφεν· εἰ δὲ τέλειος δην ἐν
Θεῷ, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι, περιττὴ δη γέννησις
αὐτοῦ· ἡδύνατο γάρ, καὶ ἐν Πατρὶ ὁν, δημιουργεῖν·
ἥστε δη οὐ γεγέννηται, δη γεγέννηται οὐ δὲς ἡμᾶς,
ἀλλὰ δὲς δὲ τὸν Πατρὸς ἐστιν. Ἡ γάρ γέννησις
αὐτοῦ οὐ τὴν ἡμῶν κτίσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ἐν Θεῷ
εἶναι· δη γάρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν.
semp̄er est ex Patre. Eius enim ortus non nostri creationem, sed ipsum ex Deo esse significat: erat
siquidem etiam aequaliter crearemus.

12. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τολμῶντες φα-
νήσονται. Εἰ γάρ σιωπῶν οὐκ ἡδύνατο ποιεῖν, ἀνάγκη
προσειληφέναι αὐτὸν δύναμιν γεννήσαντα, δη ἐστι,
λειτήσαντα. Καὶ πόθεν προσειληφε; καὶ διὰ τοῦ; Εἰ
δὲ δύνατο, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Λόγον, ποιεῖν, περιτ-
τῶν γεννῆσι, δυνάμενος καὶ σιωπῶν ποιεῖν. Ἔπειτα,
εἰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι (66), ἐν τῷ Θεῷ δην δηλόγος, δη
γεννηθεὶς ἐκτὸς καὶ ἔξω τοῦ Θεοῦ ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο,
πῶς νῦν λέγει· Ἐγὼ δὲ τῷ Πατρὶ, καὶ δη Πατὴρ
ἐμοὶ; Εἰ δὲ νῦν ἐν τῷ Πατρὶ ἐστιν, δη δεῖ (67)
δη ἐν τῷ Πατρὶ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐστι, καὶ περιττὸν
τὸ λέγειν, Δη ἡμᾶς γεγέννηται, καὶ μεθ δη ἡμᾶς ἀν-
τρέχει, ἵνα δη ὥσπερ δη. Οὐ γάρ δη δηπερ οὐκ ἐστι
νῦν, οὐδὲ ἐστιν δηπερ οὐκ δη· ἀλλὰ ἐστιν. (68) ὥσπερ
δη δεῖ, καὶ ὥσπερτας καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχων· ἐπει-
ἀτελής καὶ τρεπτὸς φανήσεται. Εἰ γάρ, δηπερ δη,

A 495 11. Sane illi in eamdem dementiam inci-
dunt ac Ariani. Nam et ipsi Verbum aiunt propter
nos creatum esse, ut nos videlicet crearet, quasi
Deus nostram exspectasset creationem, ut vel se-
cundum illos ipsum emitteret, vel secundum istos
crearet. Plus igitur nobis tribuunt Ariani quam Fi-
lio. Nec enim nos propter illum, inquiunt, sed ille
propter nos factus est: si nempe idcirco creatus
est et exsistit, ut nos Deus per eum crearet. Hi au-
tem pari vel etiam majori impietate minus Deo
quam nobis concedunt. Nos enim saxe vel silentes
et solum cogitantes agimus, ita ut ea quæ cogita-
mus, etiam imaginibus et simulacris exprimantur;
hi vero Deum silentem nihil agere, sed tantum lo-
quentem vim habere volunt, si utique silens nihil
potuerit efficere, sed loquens creare incepit.
Enimvero æquum est nos ab illis querere, num
Verbum, cum esset in Deo, perfectum fuerit, ita ut
posset agere? Si imperfectum erat, cum in Deo es-
set, tuncque perfectum est, cum est genitum; nos
ergo ejus perfectionis causa sumus, si nempe pro-
pter nos genitum fuerit. Ila enim propter nos agendi
potestatem acceperit. Si vero perfectum erat, cum
in Patre esset, ita ut etiam potuerit agere, frustra
certe genitum est, siquidem creare poterat, cum
adhuc in Patre esset: ac proinde, vel non genitum
est; vel non propter nos genitum est, sed quia
siquidem etiam aequaliter crearemus.

C 12. Quin etiam idem profecto audebunt de Patre
ipso dicere. Namque si silens agere non potuit, ne-
cessesse est ut gignendo, id est, loquendo, virtutem
acceperit. At unde et per quid accepit? Quod si
Verbum in se habens, potuit agere, inutiliter ergo
gigint, cum silens possit agere. Deinde, si Verbum
priusquam genitum est, in Deo erat; igitur geni-
tum foris et extra Deum est. Quod si verum est,
quare ergo nunc dicit: *Ego in Patre, et Pater in
me est*⁶². Si porro nunc est in Patre, ergo semper
fuit in Patre, uti nunc quoque est, futileque dictu
est ipsum propter nos genitum suisse, ac post nos
recurrere, ut sit quemadmodum erat. Nec enim
erat quod nunc non est; nec nunc est quod non
erat: sed est quemadmodum erat semper, idemque
D ac eodem modo semper est. Alioquin imperfectum

" Joan. xiv, 10.

εἰς τὴν αὐτὴν, etc. Basil. et Anglic. hæc verba, in-
scilat tituli, interserunt: Πρὸς τοὺς λέγοντας, δη δη
δη Λόγος ἐν τῷ Θεῷ σιωπῶμενος· ὅτερον δὲ προβέ-
βληται δη ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς κτίσθωμεν. Id est, Ad-
versus eos qui dicunt Verbum in Deo fuisse tacite
sive silentio, posteautem propter nos, ut scilicet
crearemur, emissum seu prolatum fuisse. Quæ item
exstant ad marginem Regii, Seguerian. Gobler. et
Felck. 1.

(60) Anglicanus, κτίζεσθαι. Paulo post Regius et
Seguerianus, προβάλλεται. Alii et editi, προβάλλεται.

(61) Regius, φασίν. Paulo post Anglicanus, ἔξ
ισου καὶ μειζόνως.

(62) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et edi-
tis deest καὶ.

(63) Regius et Seguerianus, ἐρέσθαι, acuta penul-
tima. Alii et editi, ἐρεσθαι.

(64) Οὖν abest a Basil. et Anglicano.

(65) Regius et Seguerianus, Δη ἡμᾶς γάρ καὶ.
Alii et editi, Δη ἡμᾶς δὲ καὶ. Paulo post Basil. et
Anglic., δη ἐν τῷ Θεῷ.

(66) Regius et Seguerianus, γεννηθεῖ.

(67) Regius et Seguerianus, δη δη, mendose, pro
δη δεῖ.

(68) Sic mss. At editio Commeliana omittit
ἐστιν.

et mutabile esse videretur. Si enim quod erat, id postea erit, quasi nunc non id ipsum esset; igitur nunc non est quod erat et erit. Rem clarius expono. Si in Deo antea erat, et postea rursus erit: perspicuum est Verbum nunc in Deo non esse. Verum revincuntur hac Domini voce: *Ego in Patre, et Pater in me est.* Sic enim nunc est, uti fuit semper. Si porro nunc est uti fuit semper: non igitur aliquando gignebatur, et aliquando non gignebatur; nec item aliquando in Deo silentium] et quies fuit, aliquando autem idem locutus est: sed semper est Pater, et Filius ejus Verbum, qui Filius non solo nomine Verbum est, nec Verbum cogitatione est Filius, sed Patri consubstantialis existit: nec ille propter nos est genitus, sed nos propter illum facti sumus. Ceteroqui si propter nos genitus est, et B nos tunc, cum est genitus, creati sumus, ejusque ortu constituta sunt res creatae, ac deinde recurrunt ipse ut sit quod prius erat; primum 496 inde efficitur ut genitus, rursus non generetur. Nam si eum procedere, ipsum est gigni: igitur cum revertitur, gigni desinit. Postquam enim ad Deum revertitur, Deus rursus silebit. Atqui si silebit, erit quod eo silente erat, nempe quies, non autem rerum creatio, quæ proinde finem habebit. Nam ut procedente Verbo, factæ sunt et existiterunt res creatæ: ita recurrente Verbo, jam non amplius existent res creatæ. Quid igitur eas fieri opus fuit, si esse desinunt? Vel, quare locutus est Deus, ut post hæc siceret? Cur vero protulit quem deinde revocat? Cur eum gignit, cuius generationem finem voluit habere? Incertum autem est quid iterum erit. Vel enim semper tacitus est, vel rursus est geniturus, aliasque res creandas cogitatus; nec enim easdem satius fuisset: sed alias producturus est, quas delebit similiter, aliasque iterum cogitabit, iisque infinite.

13. Forte autem hujusmodi opinio ex Stoicorum schola emanavit (69), qui nempe Deum putant contrahi rursusque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quiescere. Quod enim dilatatur, contractum dilatatur; et quod extenditur, contractum extenditur: atque idem quidem est, nihil autem aliud praeter affectionem quamdam patitur. Itaque si Unitas dilatata, facta est Trinitas; si item Unitas est Pater, Trinitas vero est Pater, Filius, et Spiritus san-

(69) Stoicorum sententiam sic explicat Diogenes Laertius in *Zenone*, prout legit Justus Lipsius *Physiologiae Stoicorum lib. xi, dissertat. 6:* Λέγουσι δὲ κύριον τριώς· αὐτὸν τε τὸν Θεόν τὸν τῆς ἀπάσης οὐσίας λιοτοιόν, ὃς δὴ ἀφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὁν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιάς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπάσαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. Id est, *Mundum vero tripliciter dicunt: primo ipsum Deum, universæ essentiae proprium effectorem, qui sane corruptionis expers est et ingenitus, ordinis et dispositionis rerum opifex, per certas temporum periodos universum in seipsum absumentis essentialium, iterumque ex seipso gignens.* Suidas habet, Θεόν, καὶ τὸν ἀπάσης, etc. In editione Henrici Stephani ann. 1570, mendoso habetur, τὸν ἐκ τῆς ἀπάσης οὐσίας ποιόν, vel ut in notis emendatur, ιδίως ποιόν.

A τοῦτο ἔσται μετὰ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ἔνν. δῆλον, ὅτι (70) οὐκ ἔστι νῦν, διπερ ἦν καὶ ἔσται. Λέγω δὲ. Εἰ ἐν Θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἔσται. δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι νῦν ἐν τῷ Θεῷ ὁ Λόγος. Ἀλλ' ἐλέγχει τούτους ὁ Κύριος λέγων. Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοι· οὕτω γάρ ἔστι νῦν, ὥσπερ ἦν ἄει. Εἰ δὲ οὕτω νῦν ἔστιν, ὥσπερ ἦν ἄει· δῆλον, ὅτι οὐ ποτὲ μὲν ἐγεννᾶτο, ποτὲ δὲ οὐδὲ ποτέ μὲν ἐν Θεῷ τησχίᾳ ἦν, ποτὲ δὲ ἐλάλει· ἀλλ' ἔστιν ἄει Πατὴρ, καὶ Υἱὸς ὁ τούτου Λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον Λόγος, οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸς ὁ Λόγος (71), ἀλλ' ὑπάρχων ὄμοιόσις τῷ Πατρὶ· οὐ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς· ἡμεῖς γάρ δι' ἔκεινον γεγόναμεν. Ἐπει εἰ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγεννηθεῖσιν αὐτὸν ἐκτίσθημεν (72), καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστηκεν ἡ κτίσις, ἀνατρέχει δὲ ἵνα ἢ διπερ πρότερον ἦν· πρῶτον μὲν ἔσται πάλιν μὴ γεννωμένος ὁ γεννηθεῖς. Εἰ γάρ ἡ πρόδοσις αὐτοῦ γέννησίς ἔστιν, ἡ ἀναδρομὴ πάλιν πάντα τῆς γεννήσεως· γενομένου γάρ αὐτοῦ ἐν τῷ Θεῷ, σιωπήσει πάλιν ὁ Θεός. Εἰ δὲ σιωπήσει, ἔσται διπερ ἦν, σιωπῶντος αὐτοῦ, τησχία, καὶ οὐ κτίσις· πάντεσται ἀραι ἡ κτίσις. Ήσπερ γάρ προελθόντος τοῦ Λόγου, γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπῆρχεν οὕτω παλινδρομοῦντος τοῦ Λόγου, οὐδὲ ὑπάρχει ἡ κτίσις (73). Τίς οὖν χρεῖα τοῦ γενέσθαι, εἰ πάντεσται; "Η τι καὶ ἐλάλει ὁ Θεός, ἵνα μετὰ ταῦτα σιωπήσῃ; Τί δὲ προεβάλλετο, διὸ μακαλεῖται; Τί δὲ καὶ ἐγέννα, οὐ τὴν γέννησιν πάντεσιν ἡθελε; Τί δὲ πάλιν ἔσται, δῆλον. "Η γάρ σιωπήσει ἄει, η πάλιν γεννήσει, καὶ ἐτέραν κτίσειν ἐπινοήσει· οὐ γάρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· ἡ γάρ διὸ διέμεινεν ἡ γενομένη (74)· ἀλλ' ἐτέραν· ἀκολουθῶς δὲ καὶ ταῦτην πάντεσι, καὶ ἐτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον.

C 13. Τοῦτο δὲ ἔσως ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν ὑπέλαθε, διαβεβαιουμένων συστέλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεόν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπέρως παύεσθαι. Τὸ γάρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται· καὶ τὸ ἐκτεινόμενον συνεσταλμένον ἐκτείνεται· καὶ αὐτὴ μὲν ἔστι, πλέον δὲ οὐδὲν ἡ πάθος ὑπομένει. Εἰ τοινυν ἡ Μονάς, πλατυνθεῖσα, γέγονε Τριάς· ἡ δὲ Μονάς ἔστιν ὁ Πατὴρ, Τριάς δὲ Πατὴρ, Υἱός, ἄγιον (75) Πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ,

D (70) Goblerianus et Felckmanni primus hic et infra, δῆλονότι.

(71) Regius et Seguerianus addunt ὁ Λόγος, quod in aliis et editis deest.

(72) Sic mss. et editio Commel.

- (73) Goblerianus et Felckmanni primus, ὑπῆρχεν. Ibidem Reg. Basil. Anglic., Τίς οὖν ἡ χρεῖα. Alii et editio Commeliniana, Τίς οὖν χρεῖα. Item ibidem Gobler. et Felckm. 1, τοῦτο γενέσθαι.

(74) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At cæteri et editi, καὶ γάρ, etc. Mox ad marginem Reg. Seg. Basil. Gobl. et Felck. ἡ ἡστὶ leguntur. τὰ περὶ σαβδάτων καὶ περιτομῆς (Basil. τομῆς) ὕδε ἔχειντο. Id est, *Tractatus de sabbatis et circumcisione hic existabat.* De eo agemus suo loco.

(75) Sic Regius et Seguerian. At alii et editi, καὶ ἄγιον.

Μονάς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέρονεν διπερ οὐκ ἥν· ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ οὖσα πλατεῖα· ἐπειτα εἰ αὐτὴ ἡ Μονάς ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, Τριάδα δὲ ἐστι Πατήρ καὶ Υἱὸς (76) καὶ ἄγιον Πνεῦμα· ὁ αὐτὸς δρά Πατήρ γέγονε καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα κατὰ Σαβέλλον· ἐκτὸς εἰ μὴ τὴ λεγομένη παρ' αὐτῷ Μονάς (77) ἀλλοι τοι ἐστι παρὰ τὸν Πατέρα. Οὐκ ἔτι οὖν πλατύνεσθαι ἔσει λέγειν (78), ἀλλ' ἡ Μονάς τρῶν ποιητικὴ, ὥστε εἶναι Μονάδα, είτα καὶ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα. Εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὐτῇ, καὶ ἔξεταινεν ἐσυτήν, αὐτῇ ἀν εἰη, διπερ ἐξετάθη. Καὶ Τριάς μὲν πλατύνθεισα οὐκ ἔτι Μονάς ἔστι· Μονάς δὲ οὖσα οὕτω ἥν Τριάς. Καὶ δοκεῖ Πατήρ δρά ὧν οὕτω ήν Υἱὸς καὶ Πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα, οὐκ ἔτι Πατήρ μόνον ἔστι. Ταῦτα δὲ καταψεύδομενος ἀν τις εἶποι, τοῦ Θεοῦ σώμα καὶ παθῆτὸν αὐτὸν εἰσάγων· τι γάρ ἔστι πλατύνεσθαι; ή πάθος τοῦ πλατυνόμενου; Ἡ τί ἔστι τὸ πλατυνόμενον (79), ή τὸ πρότερον μὴ τοιούτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον; ταῦτὸν γάρ ἔστι χρόνῳ μόνον διαφέρον ἐστοῦ (80), ταῦτη quam passio seu affectio rei dilatata? Vel quid est dilatari quam passio seu affectio rei dilatata? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Τούτο καὶ ὁ θεῖος γινώσκει Ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων· Μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ζημίᾳ· πλατύνθητε δὲ καὶ υμεῖς, Κορινθίοις· Τοὺς γάρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει. Ωστερ δὲ εἰ (81) ἐπλατύνθησαν πάλιν Κορινθίοις καὶ στενοχωρούμενοι, οὐκ ἀλλοι ἐτύγχανον, ἀλλὰ πάλιν ἡσαν Κορινθίοις· οὕτως εἰ ὁ Πατήρ ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, ή Τριάς πάλιν ἔστιν ὁ Πατήρ μόνος. Τὸ αὐτὸν δὲ πάλιν φησί, Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται (82)· καὶ δὲ Νῦσ λέγει, Πλατύνει δὲ Θεός τῷ Ἱάρεθ· ή αὐτὴ γάρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς Ἱάρεθ ἔστιν ἐν τῷ πλατυσμῷ. Εἰ μὲν οὖν ἡ Μονάς ἐπλάτυνεν, ἀλλοις ἀν ἐπλάτυνεν· εἰ δὲ αὐτῇ (83) ἐπλάτυνεν (84), αὐτὴ ἀν εἰη, διπερ ἐπλατύνθη. Τι δέ ἔστιν ἡ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἄγιον; Ἐρέσθαι δὲ (85) αὐτὸν τοιοῦτα λέγοντα, καλόν· Τις ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιούτου πλατυσμοῦ; ή, ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθεῖας, διὰ τοῦ διώσεως ἐπλατύνθη; Τὸ γάρ μὴ μένον

⁸⁰ II Cor. vi, 12. ⁸¹ ibid. 11. ⁸² Gen. ix, 27.

(76) Regius et Seguerianus, καὶ Υἱός. In aliis et editiis deest καὶ. Ibidem Reg. Seg. Gobler. ὁ αὐτὸς δρά. Cæteri et editi ὁ omittunt.

(77) Regius et Seguerianus, παρ' αὐτῷ. Cæteri et editi, παρ' αὐτῷ. Nannius videtur leguisse, παρ' αὐτῷ nam vertit, apud Deum, sed male: hic enim Sabellius indicatur.

(78) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λόγον, mendose. Paulo post Basil. et Anglic., καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα.

(79) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et editi deest τό. Ibidem, ante πρότερον, Basil. et Anglic. τό omittunt.

(80) Reg. Seguer. Basil. Anglican. addunt μόνον, Goblerianus, μόνῳ, utrumque autem abest ab aliis et editis. Ibidem Regius et Seguerianus, ἐστοῦ. Goblerianus, αὐτῷ. Cæteri et editi, αὐτοῦ. Quæ ibidem sequuntur, ita existant in Reg. Seg. Basil. Anglic. et Felckm. 1, ubi Seg., στενοχωρῆσθε. Cæteri vero et editi sic habent, Τούτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔφη. Goblerianus, φησί.

(81) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, εἰ omittunt.

A ctus: primo sequitur ut dilatata Unitas aliquam passa sit affectionem, factaque sit quod non erat: siquidem dilatata est quæ lata non erat. Deinde, si ipsa Unitas in Trinitatem dilatata est, Trinitasque Pater est et Filius et Spiritus sanctus: ipse ergo Pater factus est et Filius et Spiritus, ut sentit Sabellius; nisi forte Unitas quam ille propugnat, aliquid sit aliud præter Patrem. Igitur non jam Unitas dilatari dicenda erat, sed trium potius esse effectrix, ita ut primo sit Unitas, deinde et Pater, et Filius et Spiritus. Nam si ipsa dilatata est, seque ipsam extendit, ipsa sane fuerit id quod extensum est. Dilatata proinde Trinitas, non amplius est Unitas, quæ cum esset Unitas, nondum Trinitas erat: igitur cum item Pater esset, nondum erat Filius et Spiritus, qui Pater postquam ista factus est, non jam tantum Pater est. Verum nemo hæc dixerit, nisi qui corpus Deo false affingat, eumque patibilem naturam habere arbitretur. Quid enim est dilatata res dilatata, quæ quæ antea non hujusmodi, sed contracta erat? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Id non ignorabat divinus Apostolus qui ijs ad Corinthios scribit: Non coangustamini in nobis: dilatamini vero, et vos Corinthii ⁸³. Illos scilicet horribat ut ab angustia in latitudinem se transferrent. Ut autem si coangustati Corinthii, dilatati postea essent, non alii ⁸⁴ sed Corinthii semper fuissent: ita si Pater in Trinitatem dilatatus est, certe Trinitas solus rursus est Pater. Idem iterum ait, Cor nostrum dilatatum est ⁸⁵. Noe item dicit, Δι- latet Deus Japhet ⁸⁶. Siquidem idem cor, idemque est Japhet in dilatatione. Si ergo Unitas dilatavit, ea sane fuerit id ipsum quod dilatatum est. Quid vero illud est præter Filium et Spiritum sanctum? Non abs re autem erit eum qui ita sentit interrogare, quinam sit hujusmodi dilatationis effectus, vel potius (ipsa veluti coram veritate), cur omnino dilatata Unitas sit? Quod enim non idem manet, sed postea dilatatur, causam habeat necesse est per

(82) Sic mss. et editio Commeliniana ut Scripturæ textus. Editio autem Paris. et Colon., ὥστην ἐπλατύνθη. Mox Regius et Seguerianus, τῷ Ἱάρεθ, D ut et habet Versio Septuaginta Interpret. juxta Hebreum textum, τῷ Ἱάρεθ τῷ. Cæteri vero mss. et editi, τῷ Ἱάρεθ. Verum cum idem mox habeant, ἀλλοις ἀν ἐπλάτυνεν, non, ἀλλοις legendum idcirco τῷ Ἱάρεθ. Recte tamen per accusativum redditur: hunc enim casum regit verbum πλατύνω, et, dilato. Ibidem Regius et Seguerianus, ή αὐτὴ γάρ καρδία. Alii et editi, ή αὐτὸν γάρ καρδία.

(83) Lege αὐτοῦ.

(84) Basiliensis et Anglicanus, εἰ δὲ τὴν. Cæteri mss. et editio Commeliniana habent αὐτὴν. Sed αὐτῇ legendum, ut antea legitur τῷ Ἱάρεθ, ει, ἀλλοις. Ibidem Basil. et Anglicanus, αὐτῇ ἀν εἰη. Forte alter hunc locum legit Nannius, cuius hæc est versio post ἐν τῷ πλατυσμῷ: Ergo si Unitas se dilatarit, eadem fuerit jam dilatata, quæ ante dilatationem fuit.

(85) Sic Reg. et Seg. At alii et editi, εἰεσθαι. Infra Regius, ἀνάγκη δεῖ.

quam dilatetur. Si ut Verbum et Spiritus cum illo esset, præposterum est dicere Unitatem; deinde, dilatatum esse. Nec enim posterius est Verbum et Spiritus, sed semper, ne videlicet Deus sine Verbo seu ratione esse putetur, uti sentiunt Ariani. Quocirca, si semper fuit Verbum et Spiritus, semper quoque dilatata fuit, non autem primum fuit Unitas. Quod si posterius dilatata est, posterius igitur est Verbum. Si vero propter humanæ naturæ assumptionem dilatata est, tuncque facta est Trinitas: igitur ante naturam humanam assumptam nondum erat Trinitas. Inde item sequetur ut Pater caro factus sit, si nempe ipse, qui Unitas erat, hominem assumendo dilatatus est: qui et idem fortassis Unitas postea erit, et caro, et, quod tertium est, Spiritus, si nempe ipse est qui dilatatus est: ac proinde solo nomine Trinitas futura est. Quod si ad creandum dilatata dicatur, id quoque absurdum est. Fieri enim poterat ut ipsa manens Unitas, omnia efficeret. Nec enim dilatatione indigebat Unitas, nec infirma erat priusquam dilataretur. Nam absurdum et impium est id de Deo sentire et dicere. Aliud insuper absurdum inde consequetur. Si enim rerum creatarum gratia dilatata est; si quandiu erat Unitas, nullæ erant res creatæ: cum post absolutam creationem, rursus e dilatata fieri debeat enim creandi causa dilatata est; ita cum dilatata esse

15. Hæc itaque absurdum ex illa orientur opinione, qua Unitas in Trinitatem dilatari dicitur. Quando vero qui ita sentiunt, Verbum et Filium dividere audent, contenduntque aliud esse Verbum, et alium Filium, prius Verbum esse, deinde Filium: age, ista quoque, si placet, perpendamus. Varia autem illorum est temeritas. Alii enim hominem, quem Salvator assumpsit, Filium esse volunt: alii utrumque, nempe hominem et Verbum, tunc Filium factum suisse putant, cum inter se copulati sunt. Alii autem arbitrantur ipsum Verbum tunc Filium factum esse, cum homo factus est: Siquidem ex Verbo, inquiunt, factus est Filius, qui antea non Filius, sed duntaxat Verbum erat. Porro uterque error Stoicorum est, quo et Deus dilatari dicitur, et Filius **498** negatur. Valde autem illud ineptum est quod, cum Verbum agnoscant et nominent, ipsum Filium esse iniungantur. Enimvero si Verbum ex Deo non esset, haud immerito ipsum Filium esse negarent. At si ex Deo est, cur non perspiciunt id, quod ex aliquo existit, filium ejus esse ex quo est? Deinde, si Verbi Deus Pater est, quidni Ver-

A τὸ αὐτὸν, ἀλλ' ὑστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη. Εἰ μὲν οὖν ἵνα Λόγος καὶ Πνεῦμα συνῇ αὐτῷ, περιττὸν τὸ λέγειν, Μονάς (86) εἴται, ἐπλατύνθη. Οὐ γάρ ὑστερον Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀεὶ, ἵνα μὴ ἀλογος ὁ Θεὸς κατὰ τοὺς Ἀρειανούς. "Ωστε, εἰ ἀεὶ ἦν Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀεὶ πλατεῖα, καὶ οὐ πρῶτον Μονάς. Εἰ δὲ ὑστερον ἐπλατύνθη, ὑστερον καὶ Λόγος. Εἰ δὲ διὰ τὴν ἑνανθρώπησιν ἐπλατύνθη, καὶ γέγονε τότε Τριάς· ἀρα πρὸ τῆς ἑνανθρώπησεως οὐπω ἦν Τριάς. Φανήσεται δὲ ὁ Πατὴρ (87) καὶ γεγονώς σάρξ, εἴγε αὐτὸς, Μονάς ὡν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη· καὶ τάχα λοιπὸν Μονάς ἔσται καὶ σάρξ, καὶ, τὸ τρίτον, Πνεῦμα· εἴγε αὐτὸς ἐπλατύνθη· ἔσται δὲ καὶ δύναμις μόνον Τριάς. Εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, ἄποτον. Δυνατὸν γάρ **B** ὅτι, καὶ Μονάδα μένουσαν αὐτήν (88), πάντα ποιεῖν· οὐ γάρ ἐνδέης ἦν πλατυσμοῦ ἡ Μονάς, οὐδὲ ἀσθενής ἦν πρὸ (89) τοῦ πλατυνόμενος. "Αποτον γάρ καὶ ἀσθενές τοῦτο γε ἐπὶ Θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν. Ἀκολουθήσει δὲ καὶ ἀλλο ἄποτον. Εἰ γάρ (90) διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἔως δὲ Μονάς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις πάλιν δὲ (91) ἔσται μετὰ τὴν συντέλειαν Μονάς ἀπὸ πλατυσμοῦ· ἀναιρεθήσεται καὶ ἡ κτίσις. "Ωστερ γάρ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, οὐτω· πανομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις.

Unitas; utique delebuntur quoque res creatæ. Ut desinet, exsistere similiter desinent res creatæ.

15. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἔτοπα ἐκ τοῦ πλατυνεσθαι λέγειν εἰς Τριάδα τὴν Μονάδα ἀπαντήσει. Ἐπειδὴ δὲ οἱ (92) τοῦτο λέγοντες τολμῶσι διαιρεῖν Λόγον καὶ Υἱὸν, καὶ λέγειν ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, ἔτερον δὲ τὸν Υἱὸν, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, εἴται τὸν Υἱόν (93) φέρε, καὶ περὶ τούτων ἰδωμεν. "Ἔστι δὲ τούτων διάφορος ἡ τόλμα. Οἱ μὲν γάρ τὸν ἀνθρώπον, διὰ ἀνέλαβεν δὲ Σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ συναμφότερον, τὸν τε ἀνθρώπον καὶ τὸν Λόγον, Υἱὸν τότε γεγενῆσθαι, διε συνήρθησαν. "Ἄλλοι δέ εἰσιν οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν Λόγον τέτοιο Υἱὸν γεγενῆσθαι, διε ἐνηνθρώπησεν. "Απὸ γάρ Λόγου, φασι, γέγονεν Υἱὸς, οὐκ ὡν πρότερον Υἱὸς, ἀλλὰ Λόγος μόνον. Στωχᾶ μὲν οὖν ἀμφότερα, τό τε πλατυνεσθαι λέγειν τὸν Θεὸν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν Υἱόν. Κατὰ περιττὸν δὲ ἀνόστον, διε, ὀνομάζοντες Λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν Υἱὸν εἶναι. Εἰ μὲν γάρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ Λόγος, εἰκότως ἀν αὐτὸν ἀρνοῦντο εἶναι Υἱόν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τοῦ μὴ συνορῶσιν, διὰ τοῦ ἔκ τινος ὑπάρχον υἱός ἔστιν ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἔστιν; Εἴται εἰ τοῦ Λόγου Πατὴρ ἔστιν δὲ Θεός, διὰ τοῦ μὴ καὶ δὲ Λόγος Υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ Πατρός; Πατὴρ γάρ

οὕσαν.

(86) Regius et Seguerianus, Μονάς· εἴται, etc., puncto inter Μονάς et εἴται interposito. Alii et editi, Μονάς εἴται, etc., conjunctim. Paulo post Reg. Seg. et Gobl., ἀλογος δὲ Θεός. Alii et editi δὲ omittunt. Ibid. Reg. Seg. Gobl. Basil. et Anglican., ἦν Λόγος. Cæteri et editi, ἦν δὲ Λόγος.

(87) Sic Regius codex et Seguerianus. At alii cum editi, καὶ δὲ δὲ Πατὴρ.

(88) Sic Basiliensis et Anglicanus atque ita emanatum in Regio. At alii et editio Commeliniana, μὲν

Sic mss. In editione autem Commel. πρό deest.

(89) Γάρ abest a Basil. et Anglicano; qui Anglic. mox habet, καὶ ως δὲ Μονάς ἦν.

(90) Sic Regius et Seguerianus aliisque mss. præter Felckm. primum. In aliis et editis deest δὲ.

(91) Reg. Seg. et Anglican., Ἐπειδὴ δὲ οἱ. Cæteri et editi, Ἐπειδὴ δὲ οἱ.

(92) Basiliensis et Anglicanus, εἴται δὲ τὸν Υἱόν.

(93) Basiliensis et Anglicanus, εἴται δὲ τὸν Υἱόν.

τές ἔστι καὶ λέγεται, οὐ ἔστιν δὲ νιός· καὶ οὐδέ τις ἔστι καὶ λέγεται ἐκείνου, οὐ ἔστιν ὁ πατήρ. Εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι πατήρ, οὐδὲ δὲ ὁ Λόγος Γίδης ἀν εἴη· εἰ δὲ πατήρ δὲ Θεός (94), εἰκότως ἀν εἴη καὶ δὲ Λόγος Γίδης. Εἰ δὲ ὑπερον μὲν πατήρ καὶ πρώτον Θεός, Ἀρειανῶν μὲν (95) τὸ φρόνημα· ἐπειτα διποτον μεταβάλλεσθαι τὸν Θεόν· σωματικὸν γάρ· εἰ δὲ ὑπερ εἴη τῆς κτίσεως ὑπερον ποιητῆς, λοτέον, δι τῶν γινομένων (96) ὑπερόν ἔστιν ἡ μεταβολὴ, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

creatarum factus est opifex, scire operæ pretium est pertinere.

16. Εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ δὲ Γίδης (97), καλῶς ἀν ὑπερον πατήρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐ ποίημα δὲ Γίδης, δεῖ ἄρα δὲ πατήρ, δεῖ καὶ δὲ Γίδης. Εἰ δὲ δεῖ δὲ Γίδης (98), αὐτὸς ἀν εἴη δὲ Λόγος. Εἰ γάρ μη Γίδης εἴη δὲ Λόγος, καὶ τοῦτο τις ἀποτολμῶν εἶποι· ἡ τὸν Λόγον πατέρα λέγει, ἡ τὸν Γίδην κρείττονα τοῦ Λόγου. Τοῦ γάρ Γίδην ἐν κόλποις δυτος τοῦ Πατρός, ἀνάγκη δὲ μη εἶναι πρὸ Γίδην τὸν (99) Λόγον· οὐδὲν γάρ ἔστι πρὸ τοῦ δυτος ἐν τῷ πατρὶ· ἡ εἰ δὲ Λόγος δὲλλος ἔστι παρὰ τὸν Γίδην, δὲ Λόγος ἀν εἴη δὲ πατήρ, ἐν φύσει τὸν δὲ Γίδην. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν δὲ Λόγος Πατήρ, δὲλλος Λόγος, ἀντὸς ἀν εἴη δὲ Λόγος τοῦ Πατρός, δυτος τοῦ Γίδην ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός. Οὐ γάρ ἀμφότερα, δὲ τὸν Λόγον καὶ δὲ Γίδης, ἐν τοῖς κόλποις, ἀλλ' ἐνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτο τὸν Γίδην, δὲ ἔστι μονογενῆς. Καὶ πάλιν, εἰ δὲλλος ἔστιν δὲ Λόγος (1), καὶ δὲλλος δὲ Γίδης, κρείττων εὑρεθῆσται δὲ Γίδης τοῦ Λόγου· οὐδὲις γάρ γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μη δὲ Γίδης, οὐχ δὲ Λόγος. Ἡ τοίνυν οὐκ οἶδεν δὲ Λόγος, ή εἰ οἶδε φεῦδος τὸ, οὐδεὶς γινώσκει. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑωρακε τὸν Πατέρα, καὶ, Ἔγὼ καὶ δὲ πατήρ ἐν ἐσμεν· Γίδην γάρ εἰσι φωτι, καὶ οὐ Λόγου καὶ αὐτούς· δηλον δὲ ἀπὸ τῶν Εὐχαριστιῶν. Κατὰ γάρ τὸν Ἰωάννην (2), λέγοντος τοῦ Κυρίου, Ἔγὼ καὶ δὲ πατήρ ἐν ἐσμεν, ἐβάστασιν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς δὲ Ἰησοῦς· Πολλὰ ἔργα καὶ λίθεια ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πιπτρός· διὰ ποτον αὐτῶν (3) ἔργον ἐμὲ λιθάστε· Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάσομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασphemias, καὶ (4) διτι σὺν, ἀνθρωπος δι, ποιεῖς σαυτὸν Θεόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς δὲ Ἰησοῦς· Οὐκ ἔστι γερραμένορ ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, δει δέγω εἰπα, Θεοι ἔστε; Εἰ ἔκειτον εἰπε θεοὺς, πρὸς οὓς δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔτείστο, καὶ οὐ δύναται λιθίσαι· ή Γραψή· δι τὸ πατήρ ηγίσει καὶ ἀπέστειλεν εἰς

⁽⁹⁴⁾ Joan. i, 18. ⁽⁹⁵⁾ Matth. xi, 27. ⁽⁹⁶⁾ Joan. xiv, 9.

A bum, sui Patris Filius fuerit? siquidem pater ille est et dicitur ejus, qui suus est filius: et similiter filius ille est et dicitur ejus, qui suus est pater. Quapropter si Deus non est Christi Pater, nec Verbum Filius esse potest. Sed si Pater est Deus, vere et Verbum Filius est. Quod si postea Pater esse dicatur, cum primum Deus esset; hæc ipsa est Arianorum doctrina. Sed præterea absurdum est Deum mutari: nam id corporeum est. Si vero respondeant Patrem Filii factum esse, ut postea rerum mutationem non ad Deum, sed ad ea, quæ postea

16. Quapropter si Filius esset opus; recte quoque Pater ejus postea efficeretur. Sed si Filius non est opus, semper ergo Pater, semper et Filius est.

B Si porro semper est Filius, ipsum sane fuerit Verbum. Nisi enim Verbum Filius fuerit: qui id audiens negare, fateri eum necesse est vel Verbum Patrem esse; vel Filium Verbo esse præstantiorem. Nam cum Filius sit in sinu Patris ⁽⁹⁷⁾, necesse est vel Verbum ante Filium non esse; nihil enim est ante eum qui in Patre est: vel si Verbum aliud est præter Filium, sequitur ut Verbum sit ipse Pater in quo est Filius. Quod si Verbum non est Pater, sed Verbum: igitur Verbum est extra Patrem, quippe cum Filius in sinu Patris sit. Nec enim ambo, nempe Verbum et Filius in sinu Patris sunt, sed unum esse oportet, eumque Filium, qui est Unigenitus. Rursus, si aliud est Verbum et alias Filius, Filius Verbo præstantior erit. Nemo enim Patrem cognoscit nisi Filius ⁽⁹⁸⁾, non autem Verbum. Vel igitur Patrem non novit Verbum; vel si novit, false dicitur, Nemo novit. Quod idem urgendum est de hisce verbis, Qui vidit me, vidit Patrem ⁽⁹⁹⁾, et, Ego et Pater unum sumus ⁽¹⁰⁰⁾. Namque hæc voces Filii sunt, non Verbi, ut putant illi, idque ex Evangelio dilucidum est. Nam Domino, ut narrat Joannes, dicente, Ego et Pater unum sumus, sustulerunt lapides Iudei, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa opera bona ostendi vobis ex Patre, propter quod bonum opus me lapidatis? Responderunt ei Judei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit deos ad quos Verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in

⁽⁹⁷⁾ Joan. x, 30.

τὸν Ἰωάννην, quæ absunt ab aliis et editis. Mox Reg. Seg. Basil. Anglic. ἐβάστασαν λίθους. Cæteri et editi, ἐβάστασαν γάρ λίθους.

(3) Sic Regius codex, Seg. Basil. et Anglic. In aliis et editis deest αὐτῶν.

(4) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ omittunt. Quæ ibidem sequuntur, ita extant in Reg. Seg. Basil. et Anglic. sed in Anglic. et Basil. abest διτι αὐτο εἴπα. Cæteri et editi sic habent, διτι σὺν, ἀνθρωπος δι, ποιεῖς σαυτὸν Θεόν. Καὶ δὲ Ἰησοῦς λέγει: Ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, Ἔγὼ εἴπα.

⁽⁹⁸⁾ Regius, εἰ δὲ δὲ πατήρ δὲ Θεός. ⁽⁹⁹⁾ Basiliensis et Anglicanus, Ἀρειανῶν μὲν, etc.

⁽¹⁰⁰⁾ Reg. Seg. Basil. et Anglic. γινομένων. Alii vero et editi, γενομένων.

⁽¹⁰¹⁾ Sic Reg. Seg. et Gobler. In aliis et editis δὲ est.

⁽¹⁰²⁾ Regius et Seguerianus, δεῖ Γίδης. Cæteri et editi, δεῖ δὲ Γίδης.

⁽¹⁰³⁾ Basiliensis et Anglicanus, πρὸ τοῦ Γίδην.

⁽¹⁰⁴⁾ Regius et Seguerianus ἔστιν omittunt. Idem ibidem Basil. et Anglic. καὶ δὲλλος Γίδης.

⁽¹⁰⁵⁾ Reg. Seg. Basil. Anglican. addunt Κατὰ γὰρ

mundum, vos dicitis quia Blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris, nolite credere mihi. Sin autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut sciatis et cognoscatis quia Pater in me est, et ego in Patre ¹¹. Atqui, prout sonant ipsa verba, non dixit, Deus sum, vel, Filius Dei sum, sed, *Ego et Pater unum sumus.*

499 17. Judæi quidem hac dictione, *unum, eum* se esse Patrem dixisse arbitrabantur, quemadmodum sentit Sabellius: at Salvator noster peccatum illorum coaguit hujusmodi ratiocinio: *Etiamsi me Deum dixisse, vos tamen scriptum meminisse oportebat: Ego dixi, Dii estis. Deinde haec verba, Ego et Pater unum sumus, explanans, mutuam Filii et Patris unitatem eisdem indicari docet, cum ait, Quia dixi, Filius Dei sum. Nam tametsi verbis id non expressit, tamen quod his vocibus, *unum sumus*, significatur, ad ipsum retulit Filium. Nihil unum est cum Patre, nisi quod ex ipso Patre est. Quid porro ex ipso Patre fuerit praeter Filium? Itaque concludit, Ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est. Nec enim quid *unum* istud esset explicans, dixit in eo esse quod idem illud sit quocum unum est: sed in eo quod ipse sit in Patre, et Pater in Filio, qua videlicet ratione inter se sunt conjuncti, nec a se separari queunt. Namque ipsum quoque Sabellii hoc in loco evertit errorem, quippe qui non dixerit, *Ego sum Pater, sed, Filius Dei sum. Arium pariter profligat* cum ait, *Unum sumus. Quocirca si aliud est Filius, et aliud est Verbum, non Verbum unum est cum Patre, sed Filius: neque qui Verbum vidit, vidit Patrem, sed qui Filium vidit. Præterea, vel Filius major est Verbo, vel Verbum nihil amplius habet quam Filius. Ecquid enim majus vel perfectius esse possit, quam quod significatur hisce dictionibus, *Unum* ¹², *Ego in Patre, et Pater in me est: Qui vidit me, vidit Patrem* ¹³? Hæ enim voces Filii sunt. Ait ergo idem Joannes: *Qui vidit me, vidit eum qui misit me* ¹⁴. Et, *Qui me recipit, recipit eum qui misit me* ¹⁵. Et, *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et, Si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non judico eum. Non enim veni ut judicem mundum, sed ut saluum faciam mundum: sed sermo quem audit, ille D* *judicabit eum in novissimo die: quia ego ad Patrem vado* ¹⁶. Eum, qui mandatum non servaverit, prædicatione judicandum esse declarat. Nisi enim, in-**

¹¹ Joan. x., 30-38. ¹² ibid. 30. ¹³ Joan. xiv, 9, 10. ¹⁴ Joan. xiii, 43. ¹⁵ Matth. x., 40.

¹⁶ Joan. xii, 46-48; xiv, 12.

(5) Basiliensis et Anglicanus, τοῦ Πατρός μου. Ibidem Regius et Seguerianus hic et mox μῇ πιστεύετε, εἰ γνῶσκετε. Alii et editi, μὴ πιστεύητε, εἰ γνῶσκητε.

(6) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, διτὶ Ἐγώ εἰπα, Θεό! ἔστε καὶ υἱοί, εἴται, εtc.

(7) Reg. Seguerian. Basil. et Anglican. τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ. Ibidem Regius, Εἰ γάρ καὶ τῇ.

(8) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At alii et editi, ἀποδέωντε τῷ Θεῷ ἥτοι τῷ Γίῳ.

A τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, διτὶ Βλασφημᾶς, διτὶ εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, μὴ (5) πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ τὸν μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, Ἰησοῦς καὶ γινώσκητε, διτὶ ἐτὸν δὲ Πατήρ, καὶ τὸν τῷ Πατρὶ. Κατοι, δοὺς ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὕτω διτὶ Θεός εἰμι, οὐδὲ διτὶ Υἱὸς Θεοῦ εἰμι, εἴπεν, ἀλλ᾽, Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐτὸν ἐσμεν.

17. Οι μὲν οὖν ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκοῦσαι, ἐν, ἐνδιμιζον κατὰ Σαβέλλιον αὐτὸν εἰργέναι εἶναι τὸν Πατέρα· δὲ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν συλλογίζεται μὲν αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν διτὶ· Εἰ καὶ Θεὸν εἶπον, ἔδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, Ἐγώ εἰπα (6). Θεοί ἔστε· εἴται τὸ, Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐτὸν ἐσμεν, σαφηνίζων, ἐν τῷ Γίῳ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐντητὰ ἀποδέδωκε λέγων, Ὅτι B εἶπον· Υἱὸς εἰμι τοῦ Θεοῦ (7). Εἰ γάρ τῇ λέξει οὐκ εἴπεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τοῦ, ἐτὸν ἐσμεν, ἀποδέωντε τῷ Γίῳ (8). Οὐδὲν γάρ ἐν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ. Τι δὲ ἀντὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ή δὲ Υἱός; Ἐπιφέρει γοῦν, Ἰησοῦς γινώσκητε, διτὶ ἐτὼν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐτὸν ἐμοι. Τὸ γάρ ἐν ἐπεξηγούμενος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι (9) ἐκεῖνο πρὸς δὲ ἐστιν εἴπεν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ αὐτὸν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Γίᾳ, τὴν συνάρτειν, καὶ τὸ ἀχριστον. Καὶ γάρ καὶ Σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀνατρέπεται, ἐν τῷ εἰπεῖν οὐχ, Ὁ Πατήρ εἰμι, ἀλλὰ, Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἀρειον ἐν τῷ εἰπεῖν, Ἐγώ ἐσμεν. Εἰ τοίνυν δὲ Υἱὸς ἄλλο, καὶ δὲ Λόγος ἄλλο, οὐχ δὲ Λόγος ἐν ἐστι πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὲ Υἱός· οὐδὲ δὲ τὸν Λόγον ἐωρακώς ἐώρακε τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὲ τὸν Γίόν. Τούτων δὲ δεικνυμένων, η μελίζων δὲ Υἱὸς τοῦ Λόγου, η πλεῖον οὐδὲν δὲ Λόγος τοῦ Υἱοῦ ἔχει. Τι γάρ μελίζον η τελειότερον τοῦ, Ἐγώ (10), καὶ τοῦ, Ἐγώ ἐτὼν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐτὸν ἐμοι, καὶ τοῦ, Ὁ ἐωρακώς ἐμός, ἐώρακε τὸν Πατέρα; Καὶ γάρ καὶ (11) αὗται αἱ φωναὶ τοῦ Υἱοῦ εἰσι. Φησὶ γοῦν δὲ αὐτὸς Ἰωάννης· Ὁ ἐωρακώς ἐμός, ἐώρακε τὸν πέμψατά με· καὶ, Ὁ ἐμός δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστελλατά με· καὶ, Ἐγώ γάρ εἰς τὸν κόσμον ἐλικυθα, Ἰησοῦς δὲ πιστεύων εἰς ἐμός ἐτὸν σκοτίᾳ μὴ μελίζῃ· καὶ, Ἐάρ τις μον ἀκούσῃ τὸν Λόγον, καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐτὼν οὐ κρίνω αὐτὸν· οὐ γάρ ηλθορ Ἰησοῦς τὸν κόσμον, ἀλλὰ Ἰησοῦς τὸν κόσμον. Ὁ Λόγος δὲ δὲ ἀκούει (12), ἐκεῖνος κρίνει αὐτὸν ἐτὸν ἐσχάρη ἡμέρᾳ· διτὶ ἐτὼν πρὸς τὸν Πατέρα περιένομαι. Τὸ κήρυγμα δέ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν. Εἰ γάρ φησι, μὴ ηλθορ, καὶ ἀλλίσησα αὐτοῖς, ἀμαρτλαρ οὐκ εἴχορ· τὸν δὲ πρόφαστον οὐχ ἔχουσιν, φησι, ἀκηκούτες μου τῶν

(9) Regius et Seguerianus, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. Κατερι et editi, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι.

(10) Sic mss. et editio Commeliniana. At editio Paris. et Colon. ἐν ἐσμεν.

(11) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis καὶ deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. Φησὶ γοῦν δὲ αὐτὸς Ἰωάννης, pro quo aliis et editi habent καὶ πάλιν. Ibidem post ἐώρακε, editi adiunt τὸν Πατέρα, quod abest a Regio et Seguerian.

(12) Basil. et Anglic. ἀκούεις.

ρημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσσοντες.

¹³ cum verba mea audierint, quibus salutem percipiunt qui ea custodiunt.

18. Ἰως μὲν οὖν ἀντειπειν ἀναιδῶς, μὴ Υἱοῦ, ἀλλὰ Λόγου εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσι δῆλον ἐγένετο (13), διὶ Υἱὸς ἔστιν ὁ λέγων. Ὁ γάρ λέγων ἐνταῦθα, Οὐκ ἡλθορ κρίται τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, δεῖχνυται οὐκ ἄλλος εἶναι ἢ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Φησὶ (14) γάρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὁ αὐτὸς (15) Ἰωάννης· Οὕτω γάρ ἡγάπησεν οἱ Θεοὶ τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μορογενῆ ἐδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπὶ αὐτῷ μὴ ἀποληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γάρ ἀπέστειλεν οἱ Θεοὶ τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίτῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἡδη κέκριται, διὶ μὴ πεπλοτευκεὶς τὸ δρομα τοῦ μορογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, διὶ τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡγάπησαν οἱ ἀνθρώποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· γάρ γάρ αὐτῶν ποτηρὰ τὰ ἕρα. Εἰ δέ λέγων, Οὐ γάρ (16) ἡλθορ, ἵνα κρίτω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω αὐτὸν, αὐτὸς ἔστιν ὁ λέγων, Ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· ὁ δὲ ἐλθὼν (17) σῶσαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρίναι αὐτὸν, ὁ μονογενὴς ἔστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· δῆλον διὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς ἔστιν ὁ λέγων, Ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. Καὶ γάρ ὁ λέγων, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καὶ, Εάρ τις μου ἀκούσῃ (18) τὸν ἀγγελιῶντα, ἐπὼν οὐ κρίτω αὐτὸν, αὐτὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς, περὶ οὗ ταῦτα φησιν (19), Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἡδη κέκριται, διὶ μὴ πεπλοτευκεὶς εἰς τὸ δρομα τοῦ μορογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, Καὶ αὐτὴ (20) ἐστιν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν Υἱὸν, διὶ τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἐπιστευσαν αὐτῷ, δῆλον διὶ τῷ Υἱῷ (21). Αὕτης γάρ ἀν εἴη τὸ φῶς τὸ φωτείλον πάρτη ἀνθρώπων τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ οὖν χρόνον ἐπὶ γῆς (22) ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς ἔφη αὐτὸς· Ἔως τὸ φῶς ἔχεται, πιστεύεται εἰς τὸ φῶς, ἵνα νιοὶ φωτέος γένησθε. Ἔτώ γάρ φῶς, φησὶν (23), εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε.

19. Καὶ τούτου τοίνυν δειχθέντος, δῆλον διὶ Υἱὸς ἔστεν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἔστι τὸ φῶς τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθες, ἀναγιτέρητας διὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ κόσμος

¹⁰ Joan. xv, 22. ¹¹ Joan. iii, 16-19. ¹² ibid. 19.

(13) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γενήσεται. Cæteri et editi, ἐγένετο.

(14) Sic Regius et Seguerianus. Alii vero et editi, ἔρη.

(15) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus addunt διὰ αὐτὸς, quod abest ab aliis et editis.

(16) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et editis deest γάρ.

(17) Hæc verba, δὲ ἐλθόν, etc., ad πέμψαντά με inclusive, desunt in Gobl. et Felekm. I. Ibid. pro διονογενῆς ἔστιν, Basil. Anglican. et editio Commeliniana habent, διογενῆς ἔστιν. Mox Seguerianus, δηλοντει.

(18) Reg. Seg. Basil. et Anglic. ἀκούσῃ. Cæteri et editi, ἀκούσεται.

(19) Reg. Seg. Basil. et Anglican. ταῦτα φησιν.

D 19. Quibus ita probatis perspicuum sane est Filiūm esse ipsum Verbum. Porro si Filius lux est, quæ venit in mundum; sine ulla controversia se-

¹³ Joan. i, 9. ¹⁴ Joan. xii, 36, 46.

Alii et editi, ταῦτα ἔφη.

(20) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. In aliis et editis καὶ deest. Ibid. Basil. αἰτή.

(21) Reg. Seg. Basil. et Anglic. διὰ Υἱοῦ. Ibidem Basil. et Anglic. δῆλον, διὶ. Mox Regius et Seguerianus, τὸν ἐρχόμενον. In aliis et editis τὸν deest.

(22) Basiliensis et Anglicanus, ἐπὶ τῆς γῆς. Mox iidem et Regius ac Seguerianus, ὡς τρισιν. Ibidem Regius et Seguerianus, ὡς τὸ φῶς ἔχεται. Item ibidem iidem Reg. Seg. Basil. et Anglic. πιστεύετε εἰς τὸ φῶς. Editi et alii, πιστεύετε εἰς αὐτό.

(23) Regius et Seguerianus φησὶν addunt: alii et editi omittunt. Paulo post Seguerianus, Basil. δειχθέντος, διὶ Υἱὸς ἔστιν ὁ λέγων. Anglicanus omittit quoque δῆλον.

quitur ut per Filium factus fuerit mundus. Sic enim evangelista initio Evangelii ita de Joanne Baptista loquitur : *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine*⁷³. Nempe, ut antea diximus, ipse Christus *lux* vera est, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum⁷⁴. Namque si in mundo ipse erat, et mundus per eum factus est : necesse igitur est ipsum Dei Verbum esse, per quod omnia facta fuisse idem testatur. Vel enim duos mundos admittere cogentur, ut unus per Filium, et aliis per Verbum factus sit : vel si unus est mundus, et una creata natura, sequitur et unum et eundem Filium ac Verbum ante omnem creatam naturam exstitisse, quippe quæ per ipsum facta fuerit. Quocirca, si quemadmodum per Verbum, ita et per Filium omnia facta sunt, nihil contrarium esse apparebit, sed potius idem omnino erit dicere, *In principio erat Verbum*, et, *In principio erat Filius*. Sed si, eo quod non dixerit Joannes, *In principio erat Filius*, negant Filio convenire quæ Verbi propria sunt, similiter igitur Verbo non conveniunt quæ propria sunt Filii. Atqui demonstratum est ad Filium hæc pertinere verba, *Ego et Pater unum sumus*⁷⁵, ipsumque esse, qui est in sinu Patris⁷⁶; has similiter voces ejus esse, qui videt me, videteum qui misit me⁷⁷: Verbo item et Filio commune esse quod dicitur, mundum nempe per ipsum factum esse : ex quibus evidens sit Filium ante mundum exstitisse, siquidem necesse est opificem ante opera esse. Deinde ex illorum sententia sequitur id quod ad Philippum dictum est, non ad Verbum, sed ad Filium pertinere. Nam, ut narrat evangelista, dixit Jesus : *Tanto tempore vobiscum sum, nec cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt Patrem. Et quomodo tu dicas, Ostende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor: Pater autem qui in me manet, 501 ipse facit opera. Credite mihi quod ego in Patre sum, et Pater in me. Alioquin propter opera ipsa credite mihi. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora his faciet, quia ego ad Patrem vado. Et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio*⁷⁸. Itaque si Pater in Filio glorificatur, Filius sine dubio fuerit qui ait : *Ego in Patre, et Pater in me est. et. Qui me videt.*

⁷³ Joan. i. 8. ⁷⁴ ibid. 9. ⁷⁵ Joan. x. 50. ⁷⁶ Joan. i. 18. ⁷⁷ Joan. xv. 45. ⁷⁸ Joan. xiv. 9-13.

(24) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglican.; sed duo ultimi Ἰωάννης pro Ἰωάννῳ habent. At cæteri et editi, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔφη περὶ Βαπτιστοῦ· Οὐκ ἦν, etc.

(25) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis
τόν deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican.
κόσμου. Ἐν γάρ τῷ κόσμῳ, etc. Sic item Golb. sed
γάρ omisso.

(26) Gobl. et Felckm. 1 xal omittunt.

(27) 'Qs abest ab Anglicano.

(28) Tō abest ab Anglicano. Mox Reg. Seg. et Basil. addunt ὑπάρχειν αὐτόν, quae alii et editi omittunt.

εγένετο. Έν γάρ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐάγγελιου περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ λέγων Ἰωάννου (24) ὁ Εὐαγγελιστής φησιν· Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶτα, ἀλλ᾽ ἡταν μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἡν γάρ, ὡς προέφημεν, τὸ φῶτα αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸ ἀληθινότερον, τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώπον τὸν ἀρχόμενον εἰς τὸν κόσμον (25). Εἰ γάρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενήσθαι· Ἐφησον. Ἡν γάρ δύο κόσμους ἀναγκασθήσονται λέγειν, ἵνα ὁ μὲν δι' Υἱοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ Λόγου εἴη γεγονὼς· ἢ, εἰ εἰς ἑστεῖν ὁ κόσμος καὶ μία ἡ κτίσις, ἀκόλουθον καὶ (26) ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Λόγον πρὸ πάσης κτίσεως· δι' αὐτοῦ γάρ γέγονεν. Οὐκοῦν εἰ ὡς (27) διὰ τοῦ Λόγου, οὗτω καὶ διὰ Υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, B ἀλλὰ καὶ ταύτην εἴη ἀν εἰπεῖν, ὡς, Ἐρ ἀρχῇ ἦν στὸ Λόγος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ, διτι μὴ εἰπεν στὸ Ιωάννης, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, οὐχ ἀρμόδειν φήσουστε τῷ Υἱῷ τὰ τοῦ Λόγου, ὥρα καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ μὴ ἀρμόδειν τῷ Λόγῳ. Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐδείχθη τὸ, Ἐγὼ καὶ στὸ Πατήρ ἐν ἐσμεν, καὶ τὸ (28), στὸ ὄν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός, ὑπάρχειν αὐτὸν· καὶ τὸ, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψατε με· κοινῶν μέντοι πρός τε τὸν Λόγον καὶ τὸν Υἱὸν τὸ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὡς ἐκ τούτου δείχνυσθαι· πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν Υἱόν. Ἀνάγκη γάρ τὸν δημιουργὸν πρὸ τῶν γινομένων (29) εἶναι. Καὶ τὸ πρὸς Φιλιππῶν δὲ λεγόμενον οὐ τοῦ Λόγου κατ' αὐτοὺς διν εἰη ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἶπε γάρ, φησὶν, στὸ Ιησοῦς (30)· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγρακάς με, Φιλιππε; Ὁ ἔγρακὼς ἐμὲ, ἔγρακε τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς σὺ λέγεις, Δεῖξον ημῖν τὸν Πατέρα (31); Οὐ πιστεύεις, διτι ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ στὸ Πατήρ ἐν διοι ἐστι; Τὰ ρήματα, δὲ τὸν λαλῶ ὑμῖν, ἀτέματον οὐ λαλῶ· διδέ Πατήρ, δὲν ἐμοὶ μέτωρ, αὐτὸς (32) ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, διτι ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ στὸ Πατήρ ἐν διοι. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι. Ἀμήτη, ἀμήτη λέπτω υμῖν, στὸ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, δὲ τὸ ποιῶ, κακεῖτος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, διτι ἐγώ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Καὶ διτι ἀτέησητε ἐν τῷ ὀντότατοι μοι, τοῦτο ποιήσω, ήτα δοξάσθη στὸ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Οὐκοῦν εἰ στὸ Πατήρ δοξάζεται ἐν τῷ Υἱῷ, δι τὸν εἴη στὸ λέγων· Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ στὸ Πατήρ ἐν διοι· αὐτὸς καὶ τὸ, Ὁ ἐμὲ δέντρων, δέντρων τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γάρ δι τοῦτα λέγων

(29) Reg. Seg. et Gobl. γινομένων. Cæteri et editi, γενομένων.

(30) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic.; sed duo ultimi, pro Ἰησοῦς, habent Ἰωάννης. Cæteri et editi, Τοσοῦτον γέροντα, Εὐπ., γρόνον.

(31) *Editio Commenliniana et aliquot mss. τῶν Πατέρων, καὶ τὰ ἔξης.* Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπων, εἰτ., omissis intermediiis, quæ in Reg. Seg. Basil. et Angl. existant. Sed in Seg. post τὰ δοξασθῆ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, desunt quæ sequuntur ante Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπων.

(32) Basil. et Anglic. δ et αὐτός, omittunt, ut et αὐτά infra post τὰ ἐργα.

Τίλον έκαντὸν δείκνυσιν ἐπάγων, Ιτα δοξασθῆ στὸν Πα-
τήρ ἐν τῷ Υἱῷ.

20. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπον, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Λό-
γος, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μο-
νογενῆ, καὶ μὴ τὸν Λόγον Υἱόν ὃ ἀνθρώπος ἀν εἴη
ἀκαλούθως ὃ ἐν τῷ Πατέρι, ἐνῷ καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐ-
τῷ⁽³³⁾· καὶ ὃ ἀνθρώπος ἀν εἴη, ὃ ἐν ὅν αὐτὸς καὶ ὁ
Πατήρ, καὶ ὃ ἐν τοῖς καθλοις τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ
φῶς τοῦ ἀληθινόν. Ἀναγκασθήσονται δὲ καὶ δι' αὐτοῦ
τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, καὶ
τὸν ἀνθρώπον εἶναι τὸν ἐλθόντα μὴ κρίναι τὸν κό-
σμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτὸν αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν
Ἀβραὰμ γενέσθαι. Ἰησοῦς γάρ, φησὶν⁽³⁴⁾, εἶπεν
αὐτοῖς· Ἄμητος ἀμήτος ὑμῶν, πρὶν Ἀβραὰμ γε-
νέσθαι, ἔτρει εἰμι. Καὶ πῶς οὐκ ἀποτον κατ' αὐτοὺς
τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ μετὰ δύο καὶ τεσσάρα-
κοντα γενέας γενόμενον⁽³⁵⁾ λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ
γενέσθαι, ὑπάρχειν; Πῶς δὲ οὐκ ἀποτον, εἰ ἡ⁽³⁶⁾
οὐκέτι, ἦν ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὐτὴν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, λέγειν
τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα ταύτην εἶναι, δι' ἣς ὁ κόσμος
ἐγένετο; Πῶς δὲ φήσουσται καὶ τὸ, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν;
Τὸ γάρ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσωσα τοῦ Υἱοῦ ση-
μαίνων ὃ εὐαγγελιστής, ἐπήγαγε λέγων, Ἐν τῷ κό-
σμῳ ἦν. Πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ Λόγος Υἱός ἐστιν, ἀλλ' ὁ
ἀνθρώπος Υἱός, δύναται τὸν κόσμον σῶσαι, εἰς ὅν
καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; Εἰ δὲ ἀναισχυντοί τοις ἐπὶ τού-
τοις, ποῦ ἔσται ὁ Λόγος, τοῦ ἀνθρώπου δυτος ἐν τῷ
Πατέρι; Πίστος⁽³⁷⁾ δὲ ἔσται ὁ Λόγος πρὸς τὸν Πα-
τέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν δυτων; Εἰ δὲ
ὁ ἀνθρώπος μονογενῆς ἔσται, πόστος ἔσται ὁ Λόγος;
Ἡ γάρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λέξει τις· ἡ εἰ⁽³⁸⁾ ὑπὲρ
τὸ Μονογενές ἔστιν, αὐτὸς ἀν εἴη ὁ Πατήρ. Μόστερ γάρ
εἰς ἔστιν ὁ Πατήρ, οὐτως ἐν καὶ τὸ ἔξ αὐτοῦ Μονο-
γενές. Τί δὲ καὶ πλέον ὁ Λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου,
εἰ γε οὐχ ὁ Λόγος Υἱός ἔστι; Διὰ μὲν γάρ Υἱοῦ καὶ
τοῦ Λόγου δόκιμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοι-
νῶν ἔστι τῷ τε Λόγῳ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ δημιουργεῖν τὸν
κόσμον· τὸ δὲ ὄρφαν τὸν Πατέρα οὐκ ἔτι ἐν τῷ Λόγῳ
γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ τὸ σώζειν τὸν κό-
σμον οὐκέτι διὰ τοῦ Λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μο-
νογενοῦς Υἱοῦ. Εἶπε γάρ, φησὶν, διὰ Ἰησοῦς· Τοσού-
τον χρόνον μεδ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγραψας με,
Φλιττε;
Οἱ ἐωρακὼς ἐμὲ, ἔωρακε τὸν Πατέρα.
Καὶ τὸν Πατέρα δὲ οὐχ ὁ Λόγος γέγραπται γινώσκειν,
ἀλλ' ὁ Υἱός· ὄρφαν⁽³⁹⁾ δὲ τὸν Πατέρα οὐχ ὁ Λόγος
εἰρηται, ἀλλ' δομογενῆς Υἱός ὁ ὅν εἰς τὸν κόλπον
τοῦ Πατρός.

21. Τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Λόγος συμ-
βάλλεται μᾶλλον τοῦ Υἱοῦ, εἰ γε κατ' αὐτοὺς ἄλλος
ἔστιν ὁ Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος; Πιστεύειν γάρ τημας
οὐκ εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱὸν πρέσταξες ἔστι.

⁽³³⁾ Joan. viii, 58. ⁽³⁴⁾ Joan. i, 10. ⁽³⁵⁾ Joan. xii, 9.

(36) Sic mss. omnes. Editio Commeliniana, ὃ ἐν
τῷ Πατέρι, καὶ ὃ Πατήρ ἐν αὐτῷ.

(37) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et
editi, Ἄμητος γάρ, ἐψη, ὃ Ἰησοῦς, λέγω, εtc.

(38) Basiliensis et Anglicanus, γενόμενον. Regius
et Seguerianus, λεγόμενον. Alii editique utrumque
omittunt.

A vidit Patrem. Qui enim hæc loquitur, seipsum Filium
esse probat, cum addit, ut glorificetur Pater in Filio.

20. Si igitur contendunt hominem, quem gesta-
vit Verbum, Filium Dei unigenitum esse, non au-
tem Verbum : sequitur ut homo sit ille qui in Pa-
tre est, et in quo Pater est : homo item ille fuerit
qui unum ipse et Pater est, quique in sinu est Pa-
tris, et lux vera est. Hinc fateri cogentur mundum
per hominem factum esse, et hominem eum esse
qui venit non ut judicaret, sed ut mundum salvum
faceret : ipsum denique esse prius quam Abram
ficeret. Jesus enim, inquit, dixit illis: Amen, amen
dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum⁷⁰.
An non vero per absurdum dictu est eum existere,
antequam fieret Abraham, quem ex semine Abrahæ
post quadraginta duas ætates natum esse volunt?
Si item caro, quam Verbum gestavit, Filius est :
an non vehementer repugnat contendere hanc ipsam
carnem, quam ex Maria accepit, esse per quam
mundus factus est? Quid vero de his verbis dicturi
sunt, In mundo erat? Namque evangelista, ut signi-
ficaret exstilisse Filium, priusquam secundum car-
nem nasceretur, hæc subjecit verba, In mundo erat⁷¹.
Porro si non Verbum est Filius, sed homo est Fi-
lius, quomodo mundum possit servare, cum ipse
quoque sit ex mundo? Quod si nec his rationibus,
eorum comprimetur impudentia, respondeant ubi-
nam futurum sit Verbum, si homo est in Patre?
Quotum autem Verbum erit cum Patre, cum homo
et Pater unum sint? Quod si homo unigenitus est;
quotum, queso, erit Verbum? Vel enim secundum
esse respondebit aliquis: vel si supra Unigenitum
est, ipse certe Pater fuerit. Quemadmodum enim
unus est Pater, ita Unigenitus ex eo natus, unus
est. Quid præterea Verbum homine amplius habet,
si Verbum Filius non sit? Mundum quidem per Fi-
lium et Verbum factum esse scriptum est, com-
muneque est Verbo et Filio mundum creare: at
Patrem non a Verbo sed a Filio videri declarat
Scriptura; nec item mundus per Verbum, sed per
unigenitum Filium salvis fieri dicitur. Namque,
inquit, Dixit Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et
non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me, vidit Pa-
trem⁷². Nec etiam a Verbo, sed a Filio Patrem co-
gnosci legimus: uti nec Verbum videre Patrem
dicitur, sed Unigenitus Filius qui est in sinu
Patris.

21. Ecquid porro Verbum ad nostram salutem
amplius possit conferre quam Filius, si nempe, ut
arbitrantur, alius est Filius, et aliud Verbum? Nos
enim non in Verbum, sed in Filium credere jube-

(36) Sic Regius et Seguerianus, ut et Nannius le-
git. Alii et editi, εἴη, mendose.

(37) Goblerianus hic et mox, πόσος.

(38) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At in aliis et
editis deest ει.

(39) Basiliensis et Anglicanus, καὶ ὄρφαν.

mur, ut Joannes his verbis declarat : *Qui credit in **A** Φησὶ γάρ δὲ Ἰωάννης (40)· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν δικαιεῖται ζωὴν αἰώνιον· δὲ διπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκέται ζωὴν.* Καὶ τὸ ἄγιον δὲ βάπτισμα, ἐν ᾧ πάσης πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὅρμει, οὐκ εἰς Λόγον, ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα δίδοται. Εἰπερ οὖν κατ' αὐτοὺς ἔλλος ἐστιν δὲ Λόγος, καὶ ἔλλος δὲ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἐστιν Υἱὸς δὲ Λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον τὸ βάπτισμα. Πῶς οὖν σύνεστιν δὲ Λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, οὐ συνὰν αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ βαπτισμάτος δόσει; Ἀλλ' ίσως δὲν εἰποιειν. Ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ὄντος δικαιούματι περιέχεται καὶ δὲ Λόγος. Αἰδή τι (41) οὖν οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα; Ἡ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα; Καὶ ἀνθρώπος μὲν, εἰπερ οὐκ ἐστιν Υἱὸς δὲ Λόγος, μετὰ τὸν Πατέρα διομάζεται, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἔτι δὲ οὐδὲ εἰς τριάδα κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς πλατύνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, Πατέρα, καὶ Λόγον (42), καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἄγιον. Ἐν τούτοις δὴ αἰσχυνόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασὶ μὴ τὸν ἀνθρώπον καθ' ἑαυτὸν, δὲν ἐξόρεσεν δὲ Κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμφίτερον, τὸν τε Λόγον καὶ τὸν ἀνθρώπον, εἶναι Υἱὸν· συνημμένα γάρ ἀμφότερα Υἱὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, διομάζεται. Τε τοινύν τίνος αἰτίου, καὶ πότερος πότερον Υἱὸν κατεσκεύασεν; Ἡ, ἵνα λευκότερον εἴποιμι, δῆρα (43) διὰ τὴν σάρκα δὲ Λόγος Υἱός; ἢ διὰ τὸν Λόγον ἡ σάρκη Υἱὸς λέγεται; Ἡ οὐδὲ διόπτερον τούτων, ἀλλ' ἡ (44) ἀμφοῖν σύνοδος; Εἰ μὲν οὖν δὲ Λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι Υἱὸν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἀποτα, ὅσα προείρηται ἐκ τοῦ λέγεντος ἀνθρώπου Υἱόν: εἰ δὲ διὰ τὸν Λόγον ἡ σάρκη Υἱὸς λέγεται, καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως δὲ Λόγος ἂν Υἱὸς ἦν. Πῶς γάρ οὖν τε υἱοποιεῖν τιγανέτερους, μὴ δυταὶ αὐτὸν υἱὸν, δυτοὶ μάλιστα πατέρος; Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ, Πατήρ αὐτὸς δὲν εἴη· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν (45), δι' οὗ καὶ οἱ ἔλλοι υἱοποιοῦνται.

C 22. Εἰτὲ εἰ, μὴ δυτοὶ αὐτοῦ Υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοὶ ἐσμεν, ἡμῶν δὲν εἴη δὲ Θεὸς Πατήρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ιδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, Ὁ Πατήρ μου, καὶ, Ἔγω ἐκ τοῦ Πατρὸς; Εἰ τὰς κοινὰς πάντων Πατήρ, οὐ μόνοι αὐτοῦ Πατήρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Λέγει δέ ποτε καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι Πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεχοινωνηκέναι τῇ ήμετέρᾳ σαρκὶ. Διὰ τούτο γάρ γέγονεν δὲ Λόγος σάρκη, ἵνα, ἐπειδὴ δὲ Λόγος ἐστιν Υἱὸς, διὰ τὸν ἑνοικοῦντα ἐν ἡμῖν Υἱὸν λέγηται: (46) καὶ ἡμῶν Πατήρ. Ἀπέστειλε γάρ, φησι, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐ-

⁴⁰ Joan. iii, 36. ⁴¹ Joan. v, 17. ⁴² Joan. xvi, 28.

(40) Sic Reg. Seg. et Basil. Alii autem et editio δ omittunt.

(41) Sic Reg. Seg. Basil. Anglic. et Gobl. At editio Commeliniana, Διότι.

(42) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus recte adduunt καὶ Λόγον, quod alii et editi omitunt.

(43) Basiliensis et Goblerianus, ἔρα. Cæteri et

editio Commeliniana, δοσ.

(44) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis δ deest.

(45) Regius et Seguerianus addunt, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν, quae cæteri et editi omittunt.

(46) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λέγεται.

τοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, Ἀβδᾶ, σ Πα-
τήρ. Οὐκοῦν δὲν ἡμῖν Υἱός, τὸν θεον Πατέρα ἐπι-
καλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ποιεῖ Πατέρα λέγεσθαι.
Ἄμελει ὡν οὐκέ έστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ Υἱός, τού-
των οὐδὲ Πατήρ ὁ Θεός δὲν λεχθείη. Εἴπερ οὖν διὰ
τὸν Λόγον δὲνθρωπος λέγεται Υἱός, ἀνάγκη πᾶσα,
λεγομένων καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν
ιών, εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν Λόγον Υἱόν.
Πλούς γάρ, φησιν (47), ἀγέρνησα· καὶ ἐπὶ Νω-
ΐδητες οἱ οὐλοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐν τῇ Ὡρῇ· Οὐκ αὐ-
τὸς οὐτός σου Πατήρ; Οὐκοῦν ἦν καὶ ὁ ἀληθῶς
Υἱός, δι’ ὃν κάκεινοι οὐλοί. Εἰ δὲ κατ’ ἔκεινους πάλιν
οὐδὲ διπότερον τούτων Υἱός, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν
σύνοδον, ἀνάγκη μηδὲ διπότερον εἶναι Υἱόν· φημι δὴ,
μήτε τὸν Λόγον, μήτε τὸν ἀνθρωπον, ἀλλὰ τινα
αλτίαν, δι’ ἣν καὶ συνήρθησαν· καὶ οὕτω δὲ (48)
προηγήσεται ἡ αλτία τῆς συνάψεως, ἥτις Υἱὸν ποιεῖ.
Οὐκοῦν καὶ κατὰ (49) τοῦτο πρὸ τῆς σαρκὸς προῆγη
ὁ Υἱός. Τούτων δὴ λεγομένων, εἰς ἑτερον καταφεύ-
ξονται, λέγοντες μὴ τὸν ἀνθρωπον εἶναι Υἱόν, μηδὲ τὸ
συναμφότερον, ἀλλὰ τὸν Λόγον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι
Λόγον ἀπλῶς· δτε δὲν ἐνανθρώπησε, τότε ὀνομάσθαι
Υἱόν· πρὸ γάρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι Υἱόν, ἀλλὰ
Λόγον μόνον· καὶ ὥσπερ ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, οὐκέ
ῶν πρότερον Υἱός. Ταῦτα μὲν ἔκεινων τὰ φυλαρή-
ματα· ἔχει δὲ τὸν Ἐλεγχον ἐναργῆ (50).

Verbum: ac proinde ut **Verbum caro factum est**, cum antea caro non esset, ita **Verbum Filius factum est**, cum prius **Filius non esset**. Η̄ illorum sunt ineptiae, quas refutare haud est difficile.

23. Εἰ γάρ δλως ἐνανθρωπήσας γέγονεν Υἱός, ἡ C
ἐνανθρώπησις αλτία. Καὶ εἰ δὲν ἀνθρωπος αλτίος τοῦ
εἶναι αὐτὸν Υἱόν, ἡ τὸ συναμφότερον, καὶ (51) τὰ
αὐτὰ διπότα ἀπαντήσει. Ἔπειτα, εἰ πρῶτον Λόγος,
καὶ ὑστερον Υἱός, φανήσεται ὑστερον ἐγνωκώς τὸν
Πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. Οὐ γάρ ἡ (52) Λόγος γι-
νώσκει, ἀλλ’ ἡ Υἱός. Οὐδεὶς γάρ τινώσκει τὸν
Πατέρα, εἰ μὴ δὲν Υἱός. Ἀπαντήσει δὲ καὶ τοῦτο,
δτε: ὑστερον ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς γέγονε, καὶ ὑστε-
ρον αὐτὸς καὶ δὲν Πατήρ ἐν γεγόνασι, καὶ ὑστερον τὸ,
Οὐκωρακώς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ταῦτα γάρ
πάντα ἐπὶ Υἱοῦ ἐλέχθη. Ἐκ δὴ τούτων ἀνάγκασθή-
σονται εἰπεῖν· Οὐδὲν ἦν δὲν Λόγος, ἀλλ’ ὅνομα μόνον.
Οὔτε γάρ ἐν ἡμῖν μετὰ τοῦ Πατρὸς, οὔτε δὲ (53) τὸν
Λόγον ἐώρακώς ἐσλεπε τὸν Πατέρα, οὔτε δλως τινὶ
ἴγνωσθη δὲν Πατήρ: διὰ γάρ Υἱοῦ γινώσκεται δὲν Πα-
τήρ: οὕτω γάρ καὶ γέγραπται, Καὶ φῶν δὲν Υἱός
ἀποκαλύψῃ. Μήπω δὲ δυντος τὸν Λόγον Υἱόν, οὐ-
δέπω τις ἔγινωσκε τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν Μωσεῖ, πῶς
τοῖς πατράσιν ὥρθη; Αὐτὸς γάρ ἐν ταῖς Βασιλείαις
φησιν· Ἀποκαλυψθεὶς ἀπεκαλύψθητο κρός πάντας
τοὺς πατέρας ὑμῶν. Εἰ δὲ ἀπεκαλύψθη Θεός, δῆ-

" Galat. iv, 6. " Isa. i, 2. " Gen. vi, 2. " Deuter. xxxii, 6. " Matth. xi, 27. " Joan. xiv, 9.
" Matth. xi, 27.

(47) Φησιν abest a codice Regio et Segueriano, Basiliensi et Anglicano.

(48) Regius et Seguerianus δὲ addunt, quod alii et editi omittunt.

(49) Regius et Seguerianus, καὶ κατά. In aliis et editis καὶ deest.

(50) Anglicanus, τὸν ἀρχῆ.

A ritum Filii sui in corda nostra clamantem, **Abba**,
Pater ⁴⁶. Itaque Filius, qui in nobis est, proprium
suum Patrem invocans, nostrum etiam Patrem a
nobis appellari concedit. Verumtamen in quorum
cordibus Filius non est, nec etiam Deus eorum
Pater dici potest. Igitur, si homo propter Verbum
Filius dicitur, cum veteres, antequam Verbum hu-
manam assumpsisset naturam, filii sint appellati,
omnino necesse est Verbum etiam ante suum ad-
ventum Filium fuisse. Hinc illa Scriptura verba,
Filius genitū ⁴⁷; et in historia Noe: **Videntes filii**
Dei ⁴⁸; et in Cantico: **Nunquid non ipse est Pater**
tunc ⁴⁹? Erat ergo et verus Filius, propter quem illi
filii dicuntur. Quod si secundum illos neutrum
B horum est Filius, sed amborum congressu consti-
tuitur, necesse omnino est neutrum esse Filium;
id est, nec Verbum nec hominem Filium esse, sed
quamdam causam propter quam copulati sunt: ac
proinde causa illa quae Filium efficit, copulatione
prior erit. Ergo ex hoc item responso sequitur Fi-
lium ante **503** carnem exstisisse. Verum his ita
demonstratis, aliud querunt effugium: nempe
aiunt non hominem Filium esse, neque utrumque
simil, sed Verbum, quod quidem in principio fuit
duntaxat Verbum; cum autem homo factus est,
tunc Filius est nominatus. Nam antequam adven-
nisset, inquiunt, non erat Filius, sed tantummodo
ματα· Εχει δὲ τὸν Ἐλεγχον ἐναργῆ (50).

23. Nam si Verbum, humana accepta natura,
Filius est factus: igitur naturae humanae assumptio
causa ejus rei est. Quapropter si homo causa est
cur Verbum sit Filius, vel utrumque (54): eadem
certe absurdia occurrent. Deinde, si prius Verbum
est, et posterius Filius, sequitur ut Patrem poste-
rius, non prius cognoverit. Nec enim eum novit
quatenus Verbum est, sed quatenus Filius. **Nemo**
enim novit Patrem, nisi Filius ⁵⁰. Sequitur item non-
nisi posterius contigisse ut in sinu Patris fuerit,
ipseque et Pater unum facti sint, eveneritque id
quod dixit: **Qui vidit me, vidit Patrem** ⁵¹. Nam hæc
omnia de Filio dicta sunt. Insuper ex his cogentur
sæteri Verbum nihil fuisse præter merum nomen.
Neque enim in nobis cum Patre erat, nec qui Ver-
bum videbat, Patrem videbat, nec cuiquam omnino
notus erat Pater: quippe qui per Filium cognosca-
tur: sic enim scriptum est, **Et cui Filius revelaverit** ⁵². Unde cum Verbum nondum esset Filius,
nondum quoque Pater cognoscebatur. Quomodo
igitur Moysi et patribus apparuit? Ipse enim in li-
bris Regnorum ita loquitur: **Revelatus sum omnibus**.

(51) Basiliensis et Anglicanus καὶ omittunt.

(52) Regius et Seguer. hic et mox, ἡ pro ἡ.

(53) Sic Reg. Seguer. Basil. et Gobler. At alii et editi δὲ omittunt.

(54) Id est, vel si Verbum et homo, sive con-
junctio Verbi cum homine, causa est cur Verbum
sit Filius.

et mutabile esse videretur. Si enim quod erat, id postea erit, quasi nunc non id ipsum esset; igitur nunc non est quod erat et erit. Rem clarius expono. Si in Deo antea erat, et postea rursus erit: perspicuum est Verbum nunc in Deo non esse. Verum revincuntur hac Domini voce: *Ego in Patre, et Pater in me est.* Sic enim nunc est, uti fuit semper. Si porro nunc est uti fuit semper: non igitur aliquando gignebatur, et aliquando non gignebatur; nec item aliquando in Deo silentium] et quies fuit, aliquando autem idem locutus est: sed semper est Pater, et Filius ejus Verbum, qui Filius non solo nomine Verbum est, nec Verbum cogitatione est Filius, sed Patri consubstantialis existit: nec ille propter nos est genitus, sed nos propter illum facti sumus. Cæteroqui si propter nos genitus est, et B nos tunc, cum est genitus, creati sumus, ejusque ortu constitutæ sunt res creatæ, ac deinde recurrerit ipse ut sit quod prius erat; primum 496 inde efficitur ut genitus, rursus non generetur. Nam si eum procedere, ipsum est gigni: igitur cum revertitur, gigni desinit. Postquam enim ad Deum reverterit, Deus rursus silebit. Atqui si silebit, erit quod eo silente erat, nempe quies, non autem rerum creatio, quæ proinde finem habebit. Nam ut procedente Verbo, factæ sunt et extiterunt res creatæ: ita recurrente Verbo, jam non amplius existent res creatæ. Quid igitur eas fieri opus fuit, si esse desinunt? Vel, quare locutus est Deus, ut post hæc sileret? Cur vero protulit quem deinde revocat? Cur eum gignit, cuius generationem linem voluit habere? Incertum autem est quid iterum erit. Vel enim semper tacitus est, vel rursus est genitus, aliasque res creandas cogitatur; nec enim easdem satius fuisset: sed alias producturus est, quas delebit similiter, aliasque iterum cogitabit, idque infinite.

13. Forte autem hujusmodi opinio ex Stoicorum schola emanavit (69), qui nempe Deum putant contrahi rursusque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quiescere. Quod enim dilatatur, contractum dilatatur; et quod extenditur, contractum extenditur: atque idem quidem est, nihil autem aliud præter affectionem quamdam patitur. Itaque si Unitas dilatata, facta est Trinitas; si item Unitas est Pater, Trinitas vero est Pater, Filius, et Spiritus san-

(69) Stoicorum sententiam sic explicat Diogenes Laertius in *Zenone*, prout legit Justus Lipsius *Physiologiae Stoicorum* lib. xi, dissertat. 6: Λέγουσι δὲ κόσμον τριχῶς· αὐτὸν τε τὸν Θεὸν τὸν τῆς ἀπάστος οὐσίας ἰδιοποιὸν, δε δὴ ἀφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὃν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιάς περιόδους ἀναλόχων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἄπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ αὐτοῦ γεννῶν. Id est, Mundum vero tripliciter dicunt: primo ipsum Deum, universæ essentiae proprium effectorem, qui sane corruptionis expertus est et ingenitus, ordinis et dispositionis rerum opifex, per certas temporum periodos universam in seipsum absumens essentiam, iterumque ex seipso gignens. Suidas habet, Θεὸν, καὶ τὸν ἀπάστος, etc. In editione Henrici Stephani ann. 1570, mendose habetur, τὸν ἐκ τῆς ἀπάστος οὐσίας ποιόν, vel ut in notis emendatur, ἴδιας ποιόν.

A τοῦτο ἔσται μετὰ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ὅν· δῆλον, δτι (70) οὐκ ἔστι νῦν, δπερ ἦν καὶ ἔσται. Λέγω δε· Εἰ ἐν Θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἔσται· δῆλον, δτι οὐκ ἔστι νῦν ἐν τῷ Θεῷ ὁ Λόγος. Ἀλλ' ἐλέγχει τούτους δι Κύριος λέγων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι Πατήρ ἐμοὶ· οὗτα γάρ ἔστι νῦν, ὡσπερ ἦν ἀεί. Εἰ δὲ οὗτα νῦν ἔστιν, ὡσπερ ἦν ἀεί· δῆλον, δτι οὐ ποτὲ μὲν ἐγεννᾶτο, ποτὲ δὲ οὐ· οὐδὲ ποτέ μὲν ἐν Θεῷ ἤσυχα ἦν, ποτὲ δὲ ἐλάλει· ἀλλ' ἔστιν ἀεί Πατήρ, καὶ Υἱὸς ὁ τούτου Λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον Λόγος, οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸς ὁ Λόγος (71), ἀλλ' ὑπάρχων διοούσιος τῷ Πατρὶ· οὐ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς· ἡμεῖς γάρ δι' ἐκείνον γεγόναμεν. Ἐπει εἰ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγενῆσθαι αὐτὸν ἐκτίσθημεν (72), καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστηκεν ἡ κτίσις, ἀνατρέχει δὲ ἵνα δι' ὑπερ πρότερον τὸν μὲν ἔσται πάλιν μὴ γεννωμένος ὁ γεννηθεῖς. Εἰ γάρ ἡ πρόδοσις αὐτοῦ γέννησίς ἔστιν, ἡ ἀναδρομὴ πάλιν παῦλα τῆς γεννήσεως· γενομένου γάρ αὐτοῦ ἐν τῷ Θεῷ, σιωπήσει πάλιν δι Θεός. Εἰ δὲ σιωπήσει, ἔσται διπερ ἦν, σιωπῶντος αὐτοῦ, ἤσυχα, καὶ οὐ κτίσις· παύσεται δρα ἡ κτίσις. Ήσπερ γάρ προελθόντος τοῦ Λόγου, γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπῆρξεν οὕτω παλινδρομοῦντος τοῦ Λόγου, οὐχ ὑπάρξει ἡ κτίσις (73). Τίς οὖν χρεῖα τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; Ἡ τι καὶ ἐλάλει δι Θεός, ἵνα μετὰ ταῦτα σιωπήσῃ; Τί δὲ προσβάλλετο, διν ἀνακαλεῖται; Τί δὲ καὶ ἐγέννα, οὐ τὴν γέννησιν παύσειν θελει; Τί δὲ πάλιν ἔσται, δῆλον. Η γάρ σιωπήσει ἀεί, δημ πάλιν γεννήσει, καὶ ἐτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· οὐ γάρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· δημ γάρ δι διέμεινεν ἡ γενομένη (74)· ἀλλ' ἐτέραν ἀκολούθως δὲ καὶ ταύτην παύσει, καὶ ἐτέραν ἐπινοήσει, καὶ τούτο εἰς ἀπειρον.

C 13. Τοῦτο δὲ ισως ἀπὸ τῶν Στωικῶν ὑπέλαβε, διαβεβαιουμένων συστέλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπείρως παύεσθαι. Τὸ γάρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται· καὶ τὸ ἐκτείνομενον συνεσταλμένον ἐκτείνεται· καὶ αὐτὸς μὲν ἔστι, πλέον δὲ οὐδὲν δημ πάθος ὑπομένει. Εἰ τοινύν ἡ Μονάς, πλατυνθεῖσα, γέγονε Τριάς· δη δὲ Μονάς ἔστιν δι Πατήρ, Τριάς δὲ Πατήρ, Υἱός, ἄγιον (75) Πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα δη.

D (70) Goblerianus et Felckmanni primus hic et infra, δῆλονότι.

(71) Regius et Seguerianus addunt δι Λόγος, quod in aliis et editis deest.

(72) Sic mss. et editio Commel.

(73) Goblerianus et Felckmanni primus, ὑπῆρξεν. Ibidem Reg. Basil. Anglic., Τίς οὖν δημ χρεῖα. Alii et editio Commeliniana, Τίς οὖν χρεῖα. Item ibidem Gobler. et Felckm. 1, τούτου γενέσθαι.

(74) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At cæteri et editi, καὶ γάρ, etc. Mox ad marginem Reg. Seg. Basil. Gobl. et Felck. 1 ἡ ἀεί leguntur. τὰ περὶ σαββάτων καὶ περιτομῆς (Basil. τομῆς) ὕδε ἔκειντο. Id est, *Tractatus de sabbatis et circumcisione hic existabat*. De eo agemus suo loco.

(75) Sic Regius et Seguerian. At alii et editi, καὶ ἄγιον.

Μονάς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέγονεν διπερ οὐκ ἡν· ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ οὔσα πλατεῖα· ἔπειτα εἰ αὐτὴ ἡ Μονάς ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, Τριάς δὲ ἐστιν Πατήρ καὶ Υἱὸς (76) καὶ ἄγιον Πνεῦμα· ὁ αὐτὸς δρός Πατήρ γέγονε καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα κατὰ Σαβέλλιον· ἔκτος εἰ μὴ τῇ λεγομένῃ παρ' αὐτῷ Μονάς (77) ἀλλοί τι ἐστιν παρὰ τὸν Πατέρα. Οὐκ ἐτί οὖν πλατύνεσθαι ἔσεται λέγειν (78), ἀλλ' ἡ Μονάς τριῶν ποιητικῆς, ὅστε εἶναι Μονάδα, εἴτα καὶ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα. Εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὐτῇ, καὶ ἔξεταινεν ἐαυτήν, αὐτή ἀν εἰη, διπερ ἔξετάθη. Καὶ Τριάς μὲν πλατύνθεισα οὐκ ἐτί Μονάς ἐστι· Μονάς δὲ οὕσα οὐπω ἡν Τριάς. Καὶ Πατήρ ἄρα ὧν οὐπω ἡν Υἱὸς καὶ Πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα, οὐκ ἐτί Πατήρ μόνον ἐστι. Ταῦτα δὲ καταψεύδομενος ἀν τις εἶποι, τοῦ Θεοῦ σῶμα καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσάγων· τί γάρ ἐστι πλατύνεσθαι ἡ πάθος τοῦ πλατυνόμενου; Ἡ τι ἐστι τὸ πλατυνόμενον (79), ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον; ταῦτὸν γάρ ἐστι χρόνῳ μόνον διαφέρον ἐαυτοῦ (80), ταῖς quam passio seu affectio rei dilatata? Vel quid est res dilatata, quam quæ ante non hujusmodi, sed contracta erat? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς γινώσκει· Ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων· Μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμίν· πλατύνθητε δὲ καὶ ύμεῖς, Κορίνθιοι. Τοὺς γάρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει. Ὁσπερ δὲ εἰ (81) ἐπλατύνθησαν πάλιν Κορίνθιοι καὶ στενοχωρούμενοι, οὐκ ἄλλοι ἐτύγχανον, ἀλλὰ πάλιν ἡσαν Κορίνθιοι· οὕτως εἰ ὁ Πατήρ ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, ἡ Τριάς πάλιν ἐστιν ὁ Πατήρ μόνος. Τὸ αὐτὸν δὲ πάλιν φησιν, Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάνυται (82)· καὶ ὁ Νῦν λέγει, Πλατύταυ τὸ θεὸς τῷ Ιάρεθ· ἡ αὐτὴ γάρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς Ιάρεθ ἐστιν ἐν τῷ πλατυσμῷ. Εἰ μὲν οὖν ἡ Μονάς ἐπλάτυνεν, ἄλλοις ἀν ἐπλάτυνεν· εἰ δὲ αὐτῇ (83) ἐπλάτυνεν (84), αὐτὴ ἀν εἰη, διπερ ἐπλατύνθη. Τι δέ ἐστιν ἡ δὲ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἄγιον; Ἐρέθηται δὲ (85) αὐτὸν τοιαῦτα λέγοντα, καλόν· Τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιούτου πλατυσμοῦ; ἢ, ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διὰ τὶ ὀλως ἐπλατύνθη; Τὸ γάρ μὴ μένον

⁸⁰ II Cor. vi, 12. ⁸¹ ibid. 44. ⁸² Gen. ix, 27.

(76) Regius et Seguerianus, καὶ Υἱός. In aliis et editis deest καὶ. Ibidem Reg. Seg. Gobler. ὁ αὐτὸς δρός. Cæteri et editi ὁ omittunt.

(77) Regius et Seguerianus, παρ' αὐτῷ. Cæteri et editi, παρ' αὐτῶν. Nannius videtur legisse, παρ' αὐτῷ· nam vertit, apud Deum, sed male: hic enim Sabellius indicatur.

(78) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λόγον, mendose. Paulo post Basil. et Anglic., καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα.

(79) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et editis deest τό. Ibidem, ante πρότερον, Basil. et Anglic. τό omittunt.

(80) Reg. Seguer. Basil. Anglican. addunt μόνον, Goblerianus, μόνῳ, utrumque autem abest ab aliis et editis. Ibidem Regius et Seguerianus, ἐντοῦ. Goblerianus, αὐτῷ. Cæteri et editi, αὐτοῦ. Quæ ibidem sequuntur, ita existant in Reg. Seg. Basil. Anglic. et Felckm. 1, ubi Seg., στενοχωρούσθε. Cæteri vero et editi sic habent, Τοῦτο καὶ ὁ Απόστολος Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔφη. Goblerianus, φησί.

(81) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, εἰ omittunt.

Actus: primo sequitur ut dilatata Unitas aliquam passa sit affectionem, factaque sit quod non erat: siquidem dilatata est quæ lata non erat. Deinde, si ipsa Unitas in Trinitatem dilatata est, Trinitasque Pater est et Filius et Spiritus sanctus: ipse ergo Pater factus est et Filius et Spiritus, ut sentit Sabellius; nisi forte Unitas quam ille propugnat, aliquid sit aliud præter Patrem. Igitur non jam Unitas dilatari dicenda erat, sed trium potius esse effectrix, ita ut primo sit Unitas, deinde et Pater, et Filius et Spiritus. Nam si ipsa dilatata est, seque ipsam extendit, ipsa sane fuerit id quod extensum est. Dilatata proinde Trinitas, non amplius est Unitas, quæ cum esset Unitas, nondum Trinitas erat: igitur cum item Pater esset, nondum erat Filius et Spiritus, qui Pater postquam ista factus est, non jam tantum Pater est. Verum nemo hæc dixerit, nisi qui corpus Deo false assingat, eumque patibilem naturam habere arbitretur. Quid enim est dilatata, quam quæ antea non hujusmodi, sed contracta erat?

B 14. Id non ignorabat divinus Apostolus qui ipsa ad Corinthios scribit: Non coangustamini in nobis: dilatamini vero, et vos Corinthii⁸⁶. Illos scilicet hor tabatur ut ab angustia in latitudinem se transferrent. Ut autem si coangustati Corinthii, dilatati postea essent, non alii ⁴⁹⁷ sed Corinthii semper fuissent: ita si Pater in Trinitatem dilatatus est, certe Trinitas solus rursus est Pater. Idem iterum ait, Cor nostrum dilatatum est⁸⁸. Noe item dicit, Dilatet Deus Japhet⁸⁹. Siquidem idem cor, idemque est Japhet in dilatatione. Si ergo Unitas dilatavit, ea sane fuerit id ipsum quod dilatatum est. Quid vero illud est præter Filium et Spiritum sanctum? Non abs re autem erit eum qui ita sentit interrogare, quinam sit hujusmodi dilatationis effectus, vel potius (ipsa veluti coram veritate), cur omnino dilatata Unitas sit? Quod enim non idem manet, sed postea dilatatur, causam habeat necesse est per

(82) Sic mss. et editio Commeliniana ut Scripturæ textus. Editio autem Paris. et Colon., ὡμῶν ἐπλατύνθη. Mox Regius et Seguerianus, τῷ Ιάρεθ, D ut et habet Versio Septuaginta Interpret. juxta Hebreum textum, τῷ Ιάρεθ τῷ. Cæteri vero mss. et editi, τῷ Ιάρεθ. Verum cum iidem mox habeant, ἄλλοις ἀν ἐπλάτυνεν, non, ἄλλους: legendum idcirco τῷ Ιάρεθ. Recte tamen per accusativum redditur: hunc enim easum regit verbum πλατύνω, et, dilato. Ibidem Regius et Seguerianus, ἡ αὐτὴ γάρ καρδία. Alii et editi, ἡ αὐτοῦ γάρ καρδία.

(83) Lege αὐτοῦ.

(84) Basiliensis et Anglicanus, εἰ δὲ τὴν. Cæteri mss. et editio Commeliniana habent αὐτὴν. Sed αὐτῇ legendum, ut ante legitur τῷ Ιάρεθ, et, ἄλλοις. Ibidem Basil. et Anglicanus, αὐτῇ ἀν εἰη. Forte alter hunc locum legit Nannius, cuius hæc est versio post ἐν τῷ πλατυσμῷ: Ergo si Unitas se dilatarit, eadem fuerit jam dilatata, quæ ante dilatationem fuit.

(85) Sic Reg. et Seg. At alii et editi, ξεσθαι. Infra Regius, ἀνάγκη δεῖ.

quam dilatetur. Si ut Verbum et Spiritus cum illo esset, præposterum est dicere Unitatem; deinde, dilatatum esse. Nec enim posterius est Verbum et Spiritus, sed semper, ne videlicet Deus sine Verbo seu ratione esse putetur, ut sentiunt Ariani. Quocirca, si semper fuit Verbum et Spiritus, semper quoque dilatata fuit, non autem primum fuit Unitas. Quod si posterius dilatata est, posterius igitur est Verbum. Si vero propter humanæ naturæ assumptionem dilatata est, tuncque facta est Trinitas: igitur ante naturam humanam assumptam nondum erat Trinitas. Inde item sequetur ut Pater caro factus sit, si nempe ipse, qui Unitas erat, hominem assumendo dilatatus est: qui et idem fortassis Unitas postea erit, et caro, et, quod tertium est, Spiritus, si nempe ipse est qui dilatatus est: ac proinde solo nomine Trinitas futura est. Quod si ad creandum dilatata dicatur, id quoque absurdum est. Fieri enim poterat ut ipsa manens Unitas, omnia efficeret. Nec enim dilatatione indigebat Unitas, nec infirma erat priusquam dilataretur. Nam absurdum et impium est id de Deo sentire et dicere. Aliud insuper absurdum inde consequetur. Si enim rerum creatarum gratia dilatata est; si quandiu erat Unitas, nullæ erant res creatæ: cum post absolutam creationem, rursus e dilatata fieri debeat enim creandi causa dilatata est; ita cum dilatata esse

15. Hæc itaque absurdæ ex illa orientur opinione, qua Unitas in Trinitatem dilatari dicitur. Quando vero qui ita sentiunt, Verbum et Filium dividere audent, contenduntque aliud esse Verbum, et alium Filium, prius Verbum esse, deinde Filium: age, ista quoque, si placet, perpendamus. Varia autem illorum est temeritas. Alii enim hominem, quem Salvator assumpsit, Filium esse volunt: alii utrumque, nempe hominem et Verbum, tunc Filium factum fuisse putant, cum inter se copulati sunt. Alii autem arbitrantur ipsum Verbum tunc Filium factum esse, cum homo factus est: Siquidem ex Verbo, inquiunt, factus est Filius, qui antea non Filius, sed duntaxat Verbum erat. Porro uterque error Stoicorum est, quo et Deus dilatari dicitur, et Filius **498** negatur. Valde autem illud ineptum est quod, cum Verbum agnoscant et nominent, ipsum Filium esse insistantur. Enimvero si Verbum ex Deo non esset, haud immerito ipsum Filium esse negarent. At si ex Deo est, cur non perspiciant id, quod ex aliquo exsistit, filium ejus esse ex quo est? Deinde, si Verbi Deus Pater est, quidni Ver-

(86) Regius et Seguerianus, Monac. είτα, etc., punctio inter Monac. et είτα interposito. Alii et editi, Monac. είτα, etc., conjunctum. Paulo post Reg. Seg. et Gobl. ἀλογος δ Θεός. Alii et editi δ omitunt. Ibid. Reg. Seg. Gobl. Basil. et Anglican., ἦν Λόγος. Cæteri et editi, ἦν δ Λόγος.

(87) Sic Regius codex et Seguerianus. At alii cum editis, καὶ δ Πατήρ.

(88) Sic Basiliensis et Anglicanus atque ita emendatum in Regio. At alii et editio Commeliniana, μὲν

A τὸ αὐτὸν, ἀλλ' ὑστερὸν πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη. Εἰ μὲν οὖν ἵνα Λόγος καὶ Πνεῦμα συνῇ αὐτῷ, περιττὸν τὸ λέγειν, Μονάς (86) είτα, ἐπλατύνθη. Οὐ γάρ ὑστερὸν Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀεὶ, ἵνα μὴ ἀλογος δ Θεός κατὰ τοὺς Ἀρειανούς. "Ωστε, εἰ ἀεὶ ἦν Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀεὶ πλατεῖα, καὶ οὐ πρώτον Μονάς. Εἰ δὲ ὑστερὸν ἐπλατύνθη, ὑστερὸν καὶ Λόγος. Εἰ δὲ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐπλατύνθη, καὶ γέγονε τότε Τριάς· ἀρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὕπω ἦν Τριάς. Φαντασταὶ δὲ δ Πατήρ (87) καὶ γεγονώς σάρξ, εἴγε αὐτός, Μονάς ὡν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη· καὶ τάχα λοιπὸν Μονάς ἔσται καὶ σάρξ, καὶ, τὸ τρίτον, Πνεῦμα· εἴγε αὐτός ἐπλατύνθη· ἔσται δὲ καὶ δύναμις μόνον Τριάς. Εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, ἀποτον. Δυνατὸν γάρ B ἦν, καὶ Μονάδα μένουσαν αὐτήν (88), πάντα ποιεῖν· οὐ γάρ ἐνδέχεται ἦν πλατυσμοῦ δ Μονάς, οὐδὲ ἀσθενῆς ἦν πρὸ (89) τοῦ πλατυσθῆναι. "Αποτον γάρ καὶ ἀσθενῆς τοῦτο γε ἐπὶ Θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν. Ἀχολουθήσει δὲ καὶ ἀλλο ἀποτον. Εἰ γάρ (90) διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἔως δὲ Μονάς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν δὲ (91) ἔσται μετὰ τὴν συντέλειαν Μονάς ἀπὸ πλατυσμοῦ· ἀναιρεθήσεται καὶ ἡ κτίσις. "Ωσπερ γάρ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, οὐτω· παυομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις.

Unitas; utique debebuntur quoque res creatæ. Ut desinet, exsistere similiter desinent res creatæ.

15. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἀποτὰ ἐκ τοῦ πλατύνεσθαι λέγειν εἰς Τριάδα τὴν Μονάδα ἀπαντήσει. Ἐπειδὴ δὲ οἱ (92) τοῦτο λέγοντες τολμῶσι διαιρεῖν Λόγον καὶ C Γίδην, καὶ λέγειν ὅλον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, ἔπειρον δὲ τὸν Γίδην, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, εἶτα τὸν Γίδην (93) φέρει, καὶ περὶ τούτων ἰδωμεν. Ἐστι δὲ τούτων διάφορος δ τόλμα. Οἱ μὲν γάρ τὸν ἀνθρώπον, διὰ ἀνέλαβεν δ Σωτήρ, αὐτὸν εἶναι τὸν Γίδην λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ συναμφότερον, τὸν τε ἀνθρωπον καὶ τὸ Λόγον, Γίδην τότε γεγενῆσθαι,. δτε συνήθησαν. "Ἄλλοι δὲ εἰσιν οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν Λόγον τότε Γίδην γεγενῆσθαι, δτε ἐνηγρώπησεν. "Απὸ γάρ Λόγου, φασι, γέγονεν Γίδης, οὐκ ὧν πρότερον Γίδης, ἀλλὰ Λόγος μόνον. Στωικά μὲν οὖν ἀμφότερα, τὸ τε πλατύνεσθαι λέγειν τὸν Θεὸν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν Γίδην. Κατὰ περιττὸν δὲ ἀνόητον, δτι, δνομάζοντες Λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν Γίδην εἶναι. Εἰ μὲν γάρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ δ Λόγος, εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῦντο εἶναι Γίδην· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τοῦ μὴ συνορῶσιν, δτι τὸ ἐκ τίνος ὑπάρχον υἱός ἔστιν ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἔστιν; Είται εἰ τοῦ Λόγου Πατήρ ἔστιν δ Θεός, διὰ τοῦ μὴ καὶ δ Λόγος Γίδης ἀν εἰη τοῦ ἑαυτοῦ Πατρός; Πατήρ γάρ

οὗσαν.

(89) Sic mss. In editione autem Commiel. πρό deest.

(90) Γάρ abest a Basil. et Anglicano; qui Anglic. mox habet, καὶ ως δε Μονάς ἦν.

(91) Sic Regius et Seguerianus aliisque mss. præter Felckm. primum. In aliis et editis deest δ.

(92) Reg. Seg. et Anglic., Ἐπειδὴ δε οι. Cæteri et editi, Ἐπειδὴ δε οι.

(93) Basiliensis et Anglicanus, είτα δε τὸν Γίδην.

τις ἔστι καὶ λέγεται, οὐ ἔστιν δὲ νιός· καὶ οὗτος τις ἔστι καὶ λέγεται ἑκείνου, οὐ ἔστιν δὲ πατήρ. Εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι Πατήρ δὲ Θεός, οὐδὲ δὲ Λόγος Γίδες ἀντὶ εἰς· εἰ δὲ Πατήρ δὲ Θεός (94), εἰκότως ἀντὶ εἰς καὶ δὲ Λόγος Γίδες. Εἰ δὲ ὑστερον μὲν Πατήρ καὶ πρῶτον Θεός, Ἀρειανῶν μὲν (95) τὸ φρόνημα· ἐπειτα δεύτερον μεταβάλλεσθαι τὸν Θεόν· σωματικὸν γάρ· εἰ δὲ ὑστερεῖ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὑστερον ποιητὴς, λαζόν, διὰ τῶν γινομένων (96) ὑστερόν ἔστιν δὲ μεταβολὴ, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

creatarum factus est opifex, scire operæ pretium est mutationem non ad Deum, sed ad ea, quæ postea fiunt, pertinere.

16. Εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ δὲ Γίδες (97), καλῶς ἀντὶ τοῦ Πατήρ καὶ ἐπὶ αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐ ποίημα δὲ Γίδες, δεῖται δὲ Πατήρ, δεῖται καὶ δὲ Γίδες. Εἰ δὲ ἀεὶ δὲ Γίδες (98), αὐτὸς ἀντὶ εἰς ἡ δὲ Λόγος. Εἰ γάρ μη δὲ Γίδες εἰς δὲ Λόγος, καὶ τοῦτο τις ἀποτολμῶν εἴποι· ή τὸν Λόγον Πατέρα λέγει, ή τὸν Γίδην κρείττονα τοῦ Λόγου. Τοῦ γάρ διοῦ ἐν κόλποις δυτος τοῦ Πατρός, ἀνάγκη η μη εἶναι πρὸ διοῦ τὸν (99) Λόγον· οὐδὲν γάρ ἔστι πρὸ τοῦ δυτος ἐν τῷ Πατρὶ· ή εἰ δὲ Λόγος δὲλλος ἔστι παρὰ τὸν Γίδην, δὲ Λόγος ἀντὶ εἰς δὲ Πατήρ, ἐν φῶ ἔστιν δὲ Γίδες. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν δὲ Λόγος Πατήρ, δὲλλος δὲ Λόγος, ἔκτος ἀντὶ εἰς δὲ Λόγος τοῦ Πατρός, δυτος τοῦ διοῦ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός. Οὐ γάρ ἀμφότερα, δὲ τοῦ Λόγου καὶ δὲ Γίδες, ἐν τοῖς κόλποις, ἀλλ' ἔνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν Γίδην, δις ἔστι μονογενής. Καὶ πάλιν, εἰ δὲλλος ἔστιν δὲ Λόγος (1), καὶ δὲλλος δὲ Γίδες, κρείττων εὐρεθήσεται δὲ Γίδες τοῦ Λόγου· οὐδεὶς γάρ γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μη δὲ Γίδες, οὐχ δὲ Λόγος. Ἡ τοίνυν οὐκ οἶδεν δὲ Λόγος, ή εἰ οἶδε φεῦδος τὸ, οὐδεὶς γινώσκει. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, 'Ο ἑώρακὼν ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα, καὶ, Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐσμεν· διοῦ γάρ εἰσι φωταὶ, καὶ οὐ Λόγου κατ' αὐτούς· δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων. Κατὰ γάρ τὸν Ἰωάννην (2), λέγοντος τοῦ Κυρίου, Ἐγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐσμεν, ἑβάστασιν θεοῦ οἱ Ιουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς δὲ Ἰησοῦς· Πολλὰ ἔργα καὶ λαζανῆ ἔδειξαντί τὸν Πατέρα· διὰ ποτὸν αὐτῶν (3) ἔργον ἐμὲ λιθάζετε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ιουδαῖοι· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, δὲλλα περὶ βλασφημίας, καὶ (4) δτι σὺ, ἀνθρωπος ὁν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς δὲ Ἰησοῦς· Οὐκ ἔστι γεραμένορ ἐτῷ νόμῳ ὑμῶν, δτι ἐγώ εἰπα, Θεολ ἔστε; Εἰ ἐκελευσούσης εἴπεις θεόν, πρὸς οὓς δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐτέστη, καὶ οὐ δύναται λιθάζειν τὸ Γραψή· διὸ δὲ Πατήρ ηγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς

A būm, sui Patris Filius fuerit? siquidem pater ille est et dicitur ejus, qui suus est filius: et similiter filius ille est et dicitur ejus, qui suus est pater. Quapropter si Deus non est Christi Pater, nec Verbum Filius esse potest. Sed si Pater est Deus, vere et Verbum Filius est. Quod si postea Pater esse dicatur, cum primum Deus esset; haec ipsa est Arianorum doctrina. Sed præterea absurdum est Deum mutari: nam id corporeum est. Si vero respondeant Patrem Filii factum esse, ut postea rerum

B 16. Quapropter si Filius esset opus; recte quoque Pater ejus postea efficeretur. Sed si Filius non est opus, semper ergo Pater, semper et Filius est. Si porro semper est Filius, ipsum sane fuerit Verbum. Nisi enim Verbum Filius fuerit: qui id audibil negare, fateri cum necesse est vel Verbum Patrem esse; vel Filium Verbo esse præstantiorem. Nam cum Filius sit in sinu Patris ¹⁸, necesse est vel Verbum ante Filium non esse; nihil enim est ante eum qui in Patre est: vel si Verbum aliud est præter Filium, sequitur ut Verbum sit ipse Pater in quo est Filius. Quod si Verbum non est Pater, sed Verbum: igitur Verbum est extra Patrem, quippe cum Filius in sinu Patris sit. Nec enim ambo, nempe Verbum et Filius in sinu Patris sunt, sed unum esse oportet, eumque Filius, qui est Unigenitus. Rursus, si aliud est Verbum et alias Filius, Filius Verbo præstantior erit. Nemo enim C Patrem cognoscit nisi Filius ¹⁹, non autem Verbum. Vel igitur Patrem non novit Verbum; vel si novit, false dicitur, Nemo novit. Quod idem urgendum est de hisce verbis, Qui vidit me, vidit Patrem ²⁰, et, Ego et Pater unus sumus ²¹. Namque hæc voces Filii sunt, non Verbi, ut putant illi, idque ex Evangelio dilucidum est. Nam Dominus, ut narrat Joannes, dicente, Ego et Pater unus sumus, sustulerunt lapides Iudei, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa opera bona ostendi vobis ex Patre, propter quod bonum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit D deos ad quos Verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in

¹⁸ Joan. i, 18. ¹⁹ Matth. xi, 27. ²⁰ Joan. xiv, 9.

²¹ Joan. x, 30.

(94) Regius, εἰ δὲ Πατήρ δὲ Θεός.
(95) Basiliensis et Anglicanus, Ἀρειανὸν μὲν, etc.
(96) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γινομένων. Alii vero et editi, γενομένων.
(97) Sic Reg. Seg. et Gobler. In aliis et editis δεεστ.

(98) Regius et Seguerianus, δεῖται Γίδες. Cæteri et editi, δεῖται δὲ Γίδες.

(99) Basiliensis et Anglicanus, πρὸ τοῦ διοῦ.

(100) Regius et Seguerianus ἔστιν omittunt. Idem Basilius et Anglic. καὶ δὲλλος Γίδες.

(2) Reg. Seg. Basil. Anglican. addunt Κατὰ γάρ

τὸν Ἰωάννην, quæ absunt ab aliis et editis. Mox Reg. Seg. Basil. Anglic. ἑβάστασαν λίθους. Cæteri et editi, ἑβάστασαν γάρ λίθους.

(3) Sic Regius codex, Seg. Basil. et Anglic. In aliis et editis deest αὐτῶν.

(4) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ omittunt. Quæ ibidem sequuntur, ita existant in Reg. Seg. Basil. et Anglic. sed in Anglic. et Basil. abest δτι ante ἐγώ εἶπα. Cæteri et editi sic habent, δτι σὺ, ἀνθρωπος ὁν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. Καὶ δὲ Ἰησοῦς λέγει· Ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, Ἐγώ εἶπα.

mundum, vos dicitis quia Blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris, nolite credere mihi. Sin autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut sciatis et cognoscatis quia Pater in me est, et ego in Patre⁴⁹. Atqui, prout sonant ipsa verba, non dixit, Deus sum, vel, Filius Dei sum, sed, Ego et Pater unum sumus.

499 17. Judæi quidem hac dictione, unum, eum se esse Patrem dixisse arbitrabantur, quemadmodum sentit Sabellius: at Salvator noster peccatum illorum coarguit hujusmodi ratiocinio: Etiam si me Deum dixisset, vos tamen scriptum meminisse oportebat: Ego dixi, Dii estis. Deinde haec verba, Ego et Pater unum sumus, explanans, mutuam Filii et Patris unitatem eisdem indicari docet, cum ait, Quia dixi, Filius Dei sum. Nam tametsi verbis id non expressit, tamen quod his vocibus, unum sumus, significatur, ad ipsum retulit Filium. Nihil unum est cum Patre, nisi quod ex ipso Patre est. Quid porro ex ipso Patre fuerit praeter Filium? Itaque concludit, Ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est. Nec enim quid unum istud esset explicans, dixit in eo esse quod idem illud sit quocum unum est: sed in eo quod ipse sit in Patre, et Pater in Filio, qua videlicet ratione inter se sunt conjuncti, nec a se separari queunt. Namque ipsum quoque Sabellii hoc in loco evertit errorem, quippe qui non dixerit, Ego sum Pater, sed, Filius Dei sum. Arium pariter profligat cum ait, Unum sumus. Quocirca si aliud est Filius, et aliud est Verbum, non Verbum unum est cum Patre, sed Filius: neque qui Verbum vidiit, vidi Patrem, sed qui Filium vidiit. Præterea, vel Filius major est Verbo, vel Verbum nihil amplius habet quam Filius. Ecquid enim majus vel perfectius esse possit, quam quod significatur hisce dictionibus, Unum⁵⁰, Ego in Patre, et Pater in me est: Qui credit me, vidi Patrem⁵¹? Haec enim voces Filii sunt. Ait ergo idem Joannes: Qui vidiit me, vidi eum qui misit me⁵². Et, Qui me recipit, recipit eum qui misit me⁵³. Et, Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneatur. Et, Si quis auferret verba mea, et non custodierit, ego non judico eum. Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvi faciam mundum: sed sermo quem audit, ille D judicabit eum in novissimo die: quia ego ad Patrem vado⁵⁴. Eum, qui mandatum non servaverit, prædicatione judicandum esse declarat. Nisi enim, in-

⁴⁹ Joan. x., 30-38.

⁵⁰ ibid. 30.

⁵¹ Joan. xiv., 9, 10.

⁵² Joan. xiii., 46-48; xiv., 12.

⁵³ ibid. 30.

⁵⁴ Matt. x., 40.

(5) Basiliensis et Anglicanus, τοῦ Πατρός μου. Ibidem Regius et Seguerianus hic et mox μὴ πιστεύετε, et γινώσκετε. Alii et editi, μὴ πιστεύητε, et γινώσκητε.

(6) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, δτ: Ἐγώ εἰπα, Θεοί ἔστε καὶ υἱοί, εἰτα, etc.

(7) Reg. Seguerian. Basil. et Anglican. τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ. Ibidem Regius, Εἰ γάρ καὶ τῇ.

(8) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At alii et editi, ἀποδέδωκε τῷ Θεῷ ήτοι τῷ Γιώ.

Α τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, δτι Βλασφημᾶτε, δτι εἶτο, Γιὼς τοῦ Θεοῦ είμι; Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, μὴ (5) πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γράψετε καὶ γινώσκητε, δτι ἐν ἐμοὶ δ Πατήρ, καὶ γάρ ἐν τῷ Πατρὶ. Κατοι, δσον ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὐδότι Θεός είμι, οὐδέ δτι Γιὸς Θεοῦ είμι, εἴπεν, ἀλλά, Ἐγώ καὶ δ Πατήρ ἐν ἐσμεν.

17. Οι μὲν οὖν Ἰουδαιοὶ ἐν τῷ ἀκοῦσαι, ἔχοντες τὰ Σαβέλλιον αὐτὸν εἰρηκενται εἶναι τὸν Πατέρα· δ δέ γε Σωτῆρι ἡμῶν συλλογίζεται μὲν αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν δτι· Εἰ καὶ Θεὸν εἶπον, έδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, Ἐγώ εἰπα (6). Θεοί ἔστε· εἴτα τὸ, Ἐγώ καὶ δ Πατήρ ἐν ἐσμεν, σαφηνίων, ἐν τῷ Γιώ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνθήτητα ἀποδέδωκε λέγων, Ὅτι εἰπορ Υἱὸς είμι τοῦ Θεοῦ (7). Εἰ γάρ τῇ λέξει οὐκ εἴπεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τοῦ, ἐν ἐσμεν, ἀποδέδωκε τῷ Γιώ (8). Οὐδὲν γάρ ἐν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ λέξιν αὐτοῦ. Τί δ' ἀν εἰτὴ τὸ λέξιν αὐτοῦ ή δ Γιός; Ἐπιφέρει γοῦν, Ἐνα γινώσκητε, δτι ἐρώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δ Πατήρ ἐν ἐμοί. Τὸ γάρ ἐν ἐπεξηγούμενος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι (9) ἐκείνῳ πρὸς δ ἐν ἐστιν εἴπεν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Γιώ, τὴν συνάρτειαν, καὶ τὸ ἀχώριστον. Καὶ γάρ καὶ Σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀνατρέπεται, ἐν τῷ εἰπεῖν οὐχ, Ὁ Πατήρ είμι, ἀλλά, Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἀρετον τὸ εἰπεῖν, Ἐν ἐσμεν. Εἰ τοίνυν δ Γιός ἄλλοι, καὶ δ Λόγος ἄλλο, οὐχ δ Λόγος ἐν ἐστι πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' δ Γιός· οὐδὲ δ τὸν Λόγον ἐωρακώς ἐνώραχε τὸν Πατέρα, ἀλλ' δ τὸν Γιόν. Τούτων δὲ δεικνυμένων, ή μελέζων δ Γιός τοῦ Λόγου, ή πλεῖον οὐδὲν δ Λόγος τοῦ Γιοῦ ἔχει. Τί γάρ μετέζον ή τελειότερον τοῦ, Ἐν (10), καὶ τοῦ, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δ Πατήρ ἐν ἐμοί, καὶ τοῦ, Ὁ ἐωρακώς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα; Καὶ γάρ καὶ (11) αὗται αἱ φωναὶ τοῦ Γιοῦ εἰσι. Φησὶ γοῦν δ αὐτὸς Ἰωάννης· Ὁ ἐωρακώς ἐμέ, ἐώρακε τὸν πέμψατά με· καὶ, Ὁ ἐμὲ δεσχμερος, δέχεται τὸν ἀδοστειλατά με· καὶ, Ἐγώ φῶς εἰς τὸν κόσμον διηγεύθα, ἵνα πᾶς δ πιστεύων εἰς ἐμὲ τῇ σκοτίᾳ μὴ μετρήῃ· καὶ, Ἐδρ τοῖς μον ἀκούσῃ τὸν ἀδρων, καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγώ οὐ κρίω αὐτόν· οὐ γάρ ηθορ ἵνα κρίω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σῶσω τὸν κόσμον. Ὁ λόγος δὲ δρ ἀκούει (12), ἐκεῖνος κρίσι αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ημέρᾳ· δτι ἐρώ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Τὸ κήρυγμα δὲ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν. Εἰ γάρ φησι, μὴ ηθορ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, διαρτλαρ οὐκ εἰχο· τὸν δὲ πρόφασιν οὐχ ἔχουσιν, φησι, ἀκηκούτες μου τῶν

(9) Regius et Seguerianus, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. Σεβερι et editi, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι.

(10) Sic mss. et editio Commeliniana. At editio Paris. et Colon. ἐν ἐσμεν.

(11) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis καὶ deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. Φησὶ γοῦν δ αὐτὸς Ἰωάννης, pro quo alii et editi habent καὶ πάλιν. Ibidem post ἐώραχε, editi addunt τὸν Πατέρα, quod abest a Regio et Seguerian.

(12) Basil. et Anglic. ἀκούεις.

ρημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσ- A quit, venissem et locutus fuisset eis, peccatum non
haberent. Nunc autem excusationem nullam habe-
bunt¹⁸, cum verba mea audierint, quibus salutem percipiunt qui ea custodiunt.

18. Ιως μὲν οὖν ἐν εἰποειν ἀναδῶς, μὴ Υἱοῦ, ἀλλὰ Λόγου εἰναι τὴν φωνὴν ταύτην. Ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεὶς δῆλον ἔγένετο (13), διτὶ Υἱός ἐστιν δὲ λέγων. Οὐ γὰρ λέγων ἐνταῦθα, Οὐκ ἡλθον κρίται τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, δείχνυται οὐκ ἄλλος εἶναι ἢ ὁ μονογενής Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Φησὶ (14) γὰρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δὲ αὐτὸς (15) Ἰωάννης· Οὕτω γὰρ ἡγά-
πησσαν δὲ Θεός τὸν κόσμον, ὡστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μορογενῆ ἔδωκε, ἵνα πᾶς ὁ κιστεύων ἐπὶ αὐ-
τῷ μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γὰρ
ἀπέστειλεν δὲ Θεός τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα
κρίτῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Οὐ λέγων,
Οὐ γὰρ (16) ἡλθον, ἵνα κρίτω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽
ἵνα σώσω αὐτὸν, αὐτὸς ἐστιν δὲ λέγων, Ὁ θεωρῶν
ἔμε, θεωρεῖ τὸν πέμψατά με· δὲ ἐλθὼν (17)
σῶσαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρίναι αὐτὸν, δὲ μονογενῆς
ἐστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· δῆλον δὲ δὲ αὐτὸς Υἱός ἐστιν δὲ
λέγων, Ὁ θεωρῶν ἔμε, θεωρεῖ τὸν πέμψατά με.
Καὶ γὰρ δὲ λέγων, Ὁ κιστεύων εἰς ἔμε, καὶ, Εάρ τις
μου ἀκούσῃ (18) τὸν ἑμιάτωρ, ἐπὼν οὐ κρίτω αὐ-
τὸν, αὐτὸς ἐστιν δὲ Υἱός, περὶ οὐ ταῦτα φησιν (19).
Οὐ κιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίτεται· δὲ δὲ μὴ κι-
στεύων ηδὲ κέκριται, διτὶ μὴ πειλοτευκεῖται εἰς τὸ
δρομα τοῦ μορογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν,
Καὶ αὐτὴ (20) ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ κιστεύοντος
εἰς τὸν Υἱόν, διτὶ τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον,
καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, δηλοντεῖς τῷ Υἱῷ (21).
Αὐτὸς γὰρ δὲν εἰπε τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάρτα ἀνθρω-
πον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ οὗτον χρό-
νον ἐπὶ γῆς (22) ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς Ἐφραὶμ τοῦ κόσμου ἦν, ὡς Ἐφραὶμ τοῦ κόσμου ἦν. Τότε τὸ φῶς, φησιν (23), εἰς τὸν κόσμον ἐλή-
λυθεν.

19. Καὶ τούτου τοίνυν δειχθέντος, δῆλον διτὶ Υἱός D
ἐστιν δὲ λόγος. Εἰ δὲ δὲ Υἱός ἐστι τὸ φῶς τὸ εἰς τὸν
κόσμον ἐλήλυθεν, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ κόσμος

19. Quibus ita probatis perspicuum sane est Fi-
lium esse ipsum Verbum. Porro si Filius lux est,
quae venit in mundum; sine ulla controversia se-

¹⁸ Joan. xv, 22. ¹⁹ Joan. iii, 16-19. ²⁰ ibid. 19.

²¹ Joan. i, 9. ²² Joan. xii, 36, 46.

(13) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γενήσεται. Cæ-
teri et editi, ἔγένετο.

(14) Sic Regius et Seguerianus. Alii vero et editi,
ū. ἔγν.

(15) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglican-
nus addunt δὲ αὐτὸς, quod abest ab aliis et editis.

(16) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et edi-
tis deest γάρ.

(17) Hæc verba, δὲ ἐλθών, etc., ad πέμψατά με
inclusive, desunt in Gobl. et Felckm. I. Ibid. pro δὲ
μονογενῆς ἐστιν, Basil. Anglican. et editio Comme-
niana habent, δμογενῆς ἐστιν. Mox Seguerianus,
δηλοντεῖ.

(18) Reg. Seg. Basil. et Anglic., ἀκούσηται. Cæ-
teri et editi, ἀκούσηται.

(19) Reg. Seg. Basil. et Anglican. ταῦτα φησιν.

Alii et editi, ταῦτα ἔφη.

(20) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. In aliis et
editis καὶ deest. Ibid. Basil. αὐτῇ.

(21) Reg. Seg. Basil. et Anglic. δὲ Υἱός. Ibidem
Basil. et Anglic. δῆλον, διτὶ. Mox Regius et Segue-
rianus, τὸν ἐρχόμενον. In aliis et editis τὸν deest.

(22) Basiliensis et Anglicanus, ἐπὶ τῆς γῆς. Mox
iidem et Regius ac Seguerianus, ὡς φησιν. Ibidem
Regius et Seguerianus, ὡς τὸ φῶς ἔχεται. Item ibi-
dem iidem Reg. Seg. Basil. et Anglic. πιστεύετε
εἰς τὸ φῶς. Editi et alii, πιστεύετε εἰς αὐτό.

(23) Regius et Seguerianus φησιν addunt : alii et
editi omittunt. Paulo post Seguerianus, Basil. δει-
χθέντος, διτὶ Υἱός ἐστιν δὲ λέγων. Anglicanus omittit
quoque δῆλον.

quitur ut per Filium factus fuerit mundus. Sic enim evangelista initio Evangelii ita de Joanne Baptista loquitur : *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine*⁷³. Nempe, ut antea diximus, ipse Christus *lux vera est, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum*⁷⁴. Namque si in mundo ipse erat, et mundus per eum factus est : necesse igitur est ipsum Dei Verbum esse, per quod omnia facta fuisse idem testatur. Vel enim duos mundos admittere cogentur, ut unus per Filium, et aliis per Verbum factus sit : vel si unus est mundus, et una creata natura, sequitur et unum et eundem Filium ac Verbum ante omnem creatam naturam exstisset, quippe quæ per ipsum facta fuerit. Quocirca, si quemadmodum per Verbum, ita et per Filium omnia facta sunt, nihil contrarium esse apparebit, sed potius idem omnino erit dicere, *In principio erat Verbum, et, In principio erat Filius. Sed si, eo quod non dixerit Joannes, In principio erat Filius, negant Filio convenire quæ Verbi propria sunt, similiter igitur Verbo non conveniunt quæ propria sunt Filii.* Atqui demonstratum est ad Filium hæc pertinere verba, *Ego et Pater unus sumus*⁷⁵, ipsumque esse, qui est in sinu Patris⁷⁶; has similiter voces ejus esse, qui videt me, videteum qui misit me⁷⁷: Verbo item et Filio commune esse quod dicitur, mundum nempe per ipsum factum esse : ex quibus evidens sit Filium ante mundum exstisset, siquidem necesse est opificem ante opera esse. Deinde ex illorum sententia sequitur id quod ad Philippum dictum est, non ad Verbum, sed ad Filium pertinere. Nam, ut narrat evangelista, dixit Jesus : *Tanto tempore vobiscum sum, nec cognovisti me, Philippe? Qui videt me, vidi Patrem. Et quomodo tu dicas, Ostende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor: Pater autem qui in me manet, 50 ipse facit opera. Credite mihi quod ego in Patre sum, et Pater in me. Alioquin propter opera ipsa credite mihi. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora his faciet, quia ego ad Patrem vado. Et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio*⁷⁸. Itaque si Pater in Filio glorificatur, Filius sine dubio fuerit qui ait : *Ego in Patre, et Pater in me est, et, Qui me vidit,*

⁷³ Joan. i, 8. ⁷⁴ ibid. 9. ⁷⁵ Joan. x, 30. ⁷⁶ Joan. i, 18. ⁷⁷ Joan. xii, 45. ⁷⁸ Joan. xiv, 9-13.

(24) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglican.; sed duo ultimi Iωάννης pro Iωάννου habent. At cæteri et editi, ὡς ὁ Ιωάννης ἐφε περὶ Βαπτιστοῦ. Οὐκ ἦν, etc.

(25) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis τὸν deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. κόσμον. Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ, etc. Sic item Gobl. sed γάρ omissio.

(26) Gobl. et Felckm. Ι καὶ omittunt.

(27) Ως abest ab Anglicano.

(28) Τό abest ab Anglicano. Mox Reg. Seg. et Basil. addunt ὑπάρχειν αὐτόν, quæ alii et editi omittunt.

A ἐγένετο. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐάγγελίου περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ λέγων Ιωάννου (24) ὁ Εὐάγγελιστὴς φησιν. Οὐκ ἦν ἐκεῖος τὸ φῶς, ἀλλ' ἡτα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἡν γὰρ, ὡς προέφημεν, τὸ φῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώπον τὸν ἀρχόμενον εἰς τὸν κόσμον (25). Εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἔφησεν. Ἡ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκασθήσονται λέγειν, τὸν δὲ μὲν δι' Υἱοῦ, δὲ διὰ τοῦ Λόγου εἴη γεγονός· ἦ, εἰ εἰς ἐστιν δικόσμος καὶ μία ἡ κτίσις, ἀκόλουθον καὶ (26) ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Λόγον πρὸ πάσης κτίσεως· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν. Οὐκοῦν εἰς ὡς (27) διὰ τοῦ Λόγου, οὕτω καὶ διὰ Υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταύτην εἴη ἀν εἰπεῖν, ὡς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, Ἐν ἀρχῇ ἦν δὲ Υἱός. Εἰ δὲ, διτι μὴ εἴπεν δι Ιωάννης, Ἐν ἀρχῇ ἦν δὲ Υἱός, οὐχ ἀρμόζει φησιούς τῷ Υἱῷ τὰ τοῦ Λόγου, ὅπως καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ μὴ ἀρμόζειν τῷ Λόγῳ. Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐδείχθη τὸ, Ἐγὼ καὶ δι Πατήρ ἐν ἐσμεν, καὶ τὸ (28), δὲ ὡς ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός, ὑπάρχειν αὐτόν· καὶ τὸ, Ὁ θεωρῶ ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψατά με· κοινῶν μέντοι πρός τε τὸν Λόγον καὶ τὸν Υἱὸν τὸ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὡς ἐκ τούτου δείχνεται πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν Υἱόν. Ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουργὸν πρὸ τῶν γενομένων (29) εἶναι. Καὶ τὸ πρὸς Φιλιππον δὲ λεγόμενον οὐ τοῦ Λόγου κατ' αὐτοὺς ἀν εἴη ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἶπε γὰρ, φησὶν, δι Ιησοῦς (30)· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγρακάς με, Φιλιππε; Ο διωρακὼς ἐμὲ, ἔγρακε τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς σὺ λέγεις, Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα (31); Οὐ πιστεύεις, διτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστι; Τὰ δικαία, δι ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, δικαίων οὐ λαλῶ· δὲ δι Πατήρ, δὲν ἐμοὶ μέρων, αὐτὸς (32) ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, διτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι Πατήρ ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι. Αμὴν, αμὴν λέγω ὑμῖν, δι πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, δι ἐγὼ ποιῶ, κακεῖτος ποιήσει, καὶ μείζων τούτων ποιήσει, διτι ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Καὶ δι τι ἀτίτηστε ἐν τῷ ὄντοματι μοι, τοῦτο ποιήσω, ἡτα δοξασθῆ δι Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Οὐκοῦν εἰ δι Πατήρ δοξάζεται ἐν τῷ Υἱῷ, δι Υἱὸς ἀν εἴη διέγων. Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ δι Πατήρ ἐν ἐμοὶ· αὐτὸς καὶ τὸ, Ὁ ἐμὲ διώρακὼς, ἔγρακε τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γὰρ ὡς ταῦτα λέγων

(29) Reg. Seg. et Gobl. γενομένων. Cæteri et editi, γενομένων.

(30) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic.; sed duo ultimi, pro Ιησοῦς, habent Ιωάννης. Cæteri et editi, Τοσοῦτον γάρ, ἐφη, χρόνον.

(31) Editio Complutiana et aliquot mss. τὸν Πατέρα, καὶ τὰ ἔχης. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπον, etc., omissons intermediis, quæ in Reg. Seg. Basil. et Anglic. exstant. Sed in Seg. post ἡτα μεταστή δι Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, desunt quæ sequuntur ante. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπον.

(32) Basil. et Anglic. διτι αὐτός, omittunt, ut et αὐτὰ infra post τὰ ἔργα.

Τίλον ἐαυτὸν δείκνυσιν ἐπάγων, Ιτα δοξασθῇ ὁ Πα-
τὴρ ἐν τῷ Υἱῷ.

20. Εἰ μὲν οὖν τὸν δινθρωπὸν, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Λό-
γος, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μο-
νογενῆ, καὶ μή τὸν Λόγον Υἱόν ὃ δινθρωπὸς ἀν εἰη
ἀκολούθως ὃ ἐν τῷ Πατρὶ, ἐνῷ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐ-
τῷ (33)· καὶ ὃ δινθρωπὸς ἀν εἰη, ὃ ἐν ὅν αὐτὸς καὶ ὁ
Πατὴρ, καὶ ὃ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ
φῶς τὸ ἀληθινόν. Ἀναγκασθήσονται δὲ καὶ δι' αὐτοῦ
τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, καὶ
τὸν δινθρωπὸν εἶναι τὸν ἐλθόντα μή κρίναι τὸν κό-
σμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτὸν αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν
Ἀβραὰμ γενέσθαι. Ἰησοῦς γάρ, φησὶν (34), εἰπεν
αὐτοῖς· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γε-
ρέσθαι, ἦγὼ εἰμι. Καὶ πῶς οὐκ ἄποπον κατ' αὐτοὺς
τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ μετὰ δύο καὶ τεσσαρά-
κοντα γενέας γενόμενον (35) λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ
γενέσθαι, ὑπάρχειν; Πῶς δὲ οὐκ ἄποπον, εἰ ἡ (36)
στρέξῃ, ἢν ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὐτὴν ἔστιν ὁ Υἱὸς, λέγειν
τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα ταύτην εἶναι, δι' ἣς ὁ κόσμος
ἐγένετο; Πῶς δὲ φήσουσι καὶ τὸ, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν;
Τὸ γάρ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσωσι τοῦ Υἱοῦ ση-
μαῖνων ὃ εὐαγγελιστής, ἐπήγαγε λέγων, Ἐν τῷ κό-
σμῳ ἦν. Πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ Λόγος Υἱός ἔστιν, ἀλλ' ὁ
δινθρωπὸς Υἱὸς, δύναται τὸν κόσμον σῶσαι, εἰς ὃν
καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; Εἰ δὲ ἀναισχυντοῖεν ἐπὶ τού-
τοις, ποῦ ἔσται ὁ Λόγος, τοῦ ἀνθρώπου δυτος ἐν τῷ
Πατρὶ; Πέστος (37) δὲ ἔσται ὁ Λόγος πρὸς τὸν Πα-
τέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν δυτιών; Εἰ δὲ
ὁ δινθρωπὸς μονογενῆς ἔστι, πόστος ἔσται ὁ Λόγος;
Ἡ γάρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λέξει τις· ἢ εἰ (38) ὑπὲρ
τὸ Μονογενές ἔστιν, αὐτὸς ἀν εἰη ὁ Πατὴρ. Ωσπερ γάρ
εἰς ἔστιν ὁ Πατὴρ, οὕτως ἐν καὶ τὸ ἔξ αὐτοῦ Μονο-
γενές. Τί δὲ καὶ πλέον ὁ Λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου,
εἰ γε οὐχ ὁ Λόγος Υἱός ἔστι; Διὰ μὲν γάρ Υἱοῦ καὶ
τοῦ Λόγου ὁ κόσμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοι-
νῶν ἔστι τῷ τε Λόγῳ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ δημιουργεῖν τὸν
κόσμον τὸ δὲ ὅρףν τὸν Πατέρα οὐκ ἔτι ἐν τῷ Λόγῳ
γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ τὸ σώζειν τὸν κό-
σμον οὐκέτι διὰ τοῦ Λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μο-
νογενοῦς Υἱοῦ. Εἴπε γάρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· Τοσοῦ-
τον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγρωκάς με,
Φλιτιππε; Οἱ ἐωρακώς ἐμὲ, ἐώρακας τὸν Πατέρα.
Καὶ τὸν Πατέρα δὲ οὐχ ὁ Λόγος γέγραπται γινώσκειν,
ἀλλ' ὁ Υἱός ὄρφν (39) δὲ τὸν Πατέρα οὐχ ὁ Λόγος
εἰρηται, ἀλλ' ὁ μονογενῆς Υἱὸς ὃ ὅν εἰς τὸν κόλπον
τοῦ Πατρός.

21. Τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Λόγος συμ-
βάλλεται μᾶλλον τοῦ Υἱοῦ, εἰ γε κατ' αὐτοὺς δῆλος
ἔστιν ὁ Υἱὸς, καὶ δῆλος ὁ Λόγος; Πιστεύειν γάρ ἡμᾶς
οὐκ εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱὸν πρόσταξίς ἔστι.

³³ Joan. viii, 58. ³⁴ Joan. i, 10. ³⁵ Joan. xiv, 9.

(33) Sic mss. omnes. Editio Comeliniana, ὃ ἐν
τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ.

(34) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et
editi, Ἀμὴν γάρ, ἐφη ὁ Ἰησοῦς, λέγω, εtc.

(35) Basiliensis et Anglicanus, γενόμενον. Regius
et Seguerianus, λεγόμενον. Alii editio utrumque
omittunt.

A vidit Patrem. Qui enim hæc loquitur, seipsum Filium
esse probat, cum addit, ut glorificetur Pater in Filiō.

20. Si igitur contendunt hominem, quem gesta-
vit Verbum, Filium Dei unigenitum esse, non au-
tem Verbum : sequitur ut homo sit ille qui in Pa-
tre est, et in quo Pater est : homo item ille fuerit
qui unum ipse et Pater est, quicquid in sinu est Pa-
tris, et lux vera est. Hinc fateri cogentur mundum
per hominem factum esse, et hominem eum esse
qui venit non ut judicaret, sed ut mundum saluum
faceret : ipsum denique esse prius quam Abraham
ficeret. Jesus enim, inquit, dixit illis: Amen, amen
dico vobis, antequam Abraham ficeret, ego sum¹⁰.
An non vero per absurdum dictu est eum exsistere,
antequam ficeret Abraham, quem ex semine Abraham
post quadraginta duas aëtates natum esse voluit?

B Si item caro, quam Verbum gestavit, Filius est :
an non vehementer repugnat contendere hanc ipsam
carnem, quam ex Maria accepit, esse per quam
mundus factus est? Quid vero de his verbis dicturi
sunt, In mundo erat? Namque evangelista, ut signi-
ficaret exsistisse Filium, priusquam secundum car-
nem nasceretur, hæc subiecti verba, In mundo erat¹¹.

Porro si non Verbum est Filius, sed homo est Fi-
lius, quomodo mundum possit servare, cum ipse
quoque sit ex mundo? Quod si nec his rationibus,
eorum comprimentur impudentia, respondeant ubi-
nam futurum sit Verbum, si homo est in Patre?

Quotum autem Verbum erit cum Patre, cum homo
et Pater unum sint? Quod si homo unigenitus est;

quotum, quæso, erit Verbum? Vel enim secundum
esse respondebit aliquis: vel si supra Unigenitum
est, ipse certe Pater ficerit. Quemadmodum enim
unus est Pater, ita Unigenitus ex eo natus, unus
est. Quid præterea Verbum homine amplius habet,

si Verbum Filius non sit? Mundum quidem per Fi-
lium et Verbum factum esse scriptum est, com-
muneque est Verbo et Filio mundum creare: at
Patrem non a Verbo sed a Filio videri declarat

Scriptura; nec item mundus per Verbum, sed per
unigenitum Filium salvus fieri dicitur. Namque,
inquit, Dicit Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et
non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me, vidit Pa-
trem¹².

Nec etiam a Verbo, sed a Filio Patrem co-
gnosci legimus: uti nec Verbum videre Patrem
dicitur, sed Unigenitus Filius qui est in sinu
Patris.

21. Ecquid porro Verbum ad nostram salutem
amplius possit conferre quam Filius, si nempe, ut
arbitrantur, alius est Filius, et aliud Verbum? Nos
enim non in Verbum, sed in Filium credere jube-

(36) Sic Regius et Seguerianus, ut et Nannius le-
git. Alii et editi, εἰη, mendose.

(37) Goblerianus hic et mox, πόσος.

(38) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At in aliis et
editis deest ετ.

(39) Basiliensis et Anglicanus, καὶ ὄρφν.

mur, ut Joannes his verbis declarat : *Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem Filio non credit, non videbit vitam*^{æ.} Insuper sanctum baptisma, in quo totius nostræ fidei posita est constitutio, non in Verbum, sed in Patrem et Filium et sanctum Spiritum datur. Quapropter **502** si secundum illos aliud est Verbum, et alias Filius, nec Verbum est Filius : nihil sane ad Verbum baptismus pertinet. Quomodo igitur Verbum secundum illos una est cum Patre, cum in baptismi donatione una cum eo non sit ? At forte responsuri sunt Verbum in Patris nomine contineri. Quidni ergo et Spiritus ? An vero extra Patrem exsistit Spiritus ? Deinde, si Verbum non est Filius, homo igitur post Patrem nominandus erit, et Spiritus post hominem : nec jam unitas ex illorum sententia in trinitatem dilatabitur, sed in quaternitatem, nempe in Patrem, Verbum, Filium, et Spiritum sanctum. Verum hic eos pudor in aliud cogit confugere deverticulum. Aliunt igitur non hominem seorsum, quem gestavat Dominus, sed utrumque, Verbum scilicet et hominem, esse Filium : ambo enim simul conjuncti, ut inquiunt, Filius appellantur. Quis igitur amborum, causa alterius est ? Uter utrum effecit Filium ? Vel, ut planius loquar, num Verbum Filius est propter carnem ? an vero caro propter Verbum Filius dicitur ? Anne potius neutrum alteri causa est cur Filius appelletur, sed solus amborum congressus ? Quod si Verbum propter carnem, Filium esse responderint, certe carnem Filium esse necesse est : quo ex responso omnia illa absurdâ consequentur, quæ ex illorum superius dictum est oriri sententia, qui hominem Filium esse affirmant. Si vero propter Verbum caro Filius dicitur, igitur Verbum etiam ante carnem Filius erat. Nam qui fieri potest ut alios ille filios reddat, qui ipse Filius non est, præsertim patre existente ? Profecto, si sibi ipso quoque Filius, vel potius ipse verus sit Filius efficiuntur.

22. Cæteroquin, si ille non sit Filius, et nos filii sumus, utriusque non illius sed nostri Pater erit Deus. Qui ergo id sibi tanquam proprium his verbis vindicat, *Pater meus*⁸³, et *Ego ex Patre*⁸⁴? Si enim communis omnium Pater est, non ejus solius est Pater, neque solus ille ex Patre exivit. Interdum autem nostrum etiam Patrem dici docet, ob suam scilicet cum nostra carne communionem. Ideo enim Verbum caro factum est, ut, quoniam Verbum est Filius, propter Filium in nobis habitantem noster quoque Pater appellaretur. Nam, inquit, misit Spi-

⁸² Joan. iii, 36. ⁸³ Joan. v, 17. ⁸⁴ Joan. xvi, 28.

(40) Sic Reg. Seg. et Basil. Alii autem et editi δ
omittunt.

(41) Sic Reg. Seg. Basil. Anglic. et Gobl. At editio Commeliniana, Διότι.

(42) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus recte addunt $\chi\alpha\tau\Lambda\delta\gamma\omega\gamma$, quod alii et editi omitunt.

(43) Basiliensis et Goblerianus, & pa. Cæteri et

Φησά γάρ δὲ ἡ Ιωάννης (40). Ὁ κιστεύων εἰς τὸν
Ὕδωρ ἔχει ζωήρον αἰώνιον· δὸς ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ
δύνεται ζωήρ. Καὶ τὸ ἄγιον δὲ βάπτισμα, ἐν τῷ
πάσῃ πίστεως ἡμῶν ἡ σύντασις ὅρμει, οὐκ εἰς Λό-
γον, ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα
δίδοται. Εἴπερ οὖν κατ' αὐτοὺς ἄλλος ἔστιν δὲ Λόγος,
καὶ ἄλλος δὲ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἔστιν Υἱὸς δὲ Λόγος, οὐδὲν
πρὸς τὸν Λόγον τὸ βάπτισμα. Πῶς οὖν σύνεστιν δὲ
Λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, οὐ συνών αὐτῷ ἐν τῇ
τοῦ βαπτισμάτος δύσει; Ἀλλ' ἵστως ἀν εἰποιεν. Ἐν
τῷ τοῦ Πατρὸς ὄντος περιέχεται καὶ δὲ Λόγος. Διὰ
τί (41) οὖν οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα; Ἡ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς
τὸ Πνεῦμα; Καὶ ἀνθρώπος μὲν, εἴπερ οὐκ ἔστιν Υἱὸς
δὲ Λόγος, μετὰ τὸν Πατέρα ὄνομάζεται, τὸ δὲ Πνεῦμα
μετὰ τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἔτι δὲ οὐδὲ εἰς τριάδα κατ'
αὐτοὺς ἡ μονάς πλατύνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, Πα-
τέρα, καὶ Λόγον (42), καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἄγιον.
Ἐν τούτοις δὴ αἰσχυνόμενοι, εἰς ἔτερον καταφεύ-
γουσι, καὶ φασὶ μὴ τὸν ἀνθρώπον καθ' ἑαυτὸν, διὸ
ἐξόρεσεν δὲ Κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, τὸν τε
Λόγον καὶ τὸν ἀνθρώπον, εἶναι Υἱὸν· συημμένα γάρ
ἀμφότερα Υἱὸς, ὡς αὐτὸι λέγουσιν, ὄνομάζεται. Τί
τοίνυν τίνος αἴτιον, καὶ πότερος πότερον Υἱὸν κατ-
εσκεύασεν; Ἡ, ἵνα λευκότερον εἴποιμι, δρα (43)
διὰ τὴν σάρκα δὲ Λόγος Υἱός; ἢ διὰ τὸν Λόγον ἡ
σάρκη Υἱὸς λέγεται; Ἡ οὐδὲ δόπτερον τούτων, ἀλλ'
ἡ (44) ἀμφοῖν σύνοδος; Εἰ μὲν οὖν δὲ Λόγος διὰ τὴν
σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι Υἱὸν, καὶ ἀκολουθεῖ
τὰ ἀποτα, ὅσα προείρηται ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἀνθρώ-
πον Υἱόν· εἰ δὲ διὰ τὸν Λόγον ἡ σάρκη Υἱὸς λέγεται,
καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως δὲ Λόγος ὁν Υἱὸς ἦν.
Πῶς γάρ οὖν τε υἱοποιεῖν τινα ἐτέρους, μηδ ὅντα αὐ-
τὸν οὐδὲ, δητος μάλιστα πατρός; Εἰ μὲν οὖν ἔστω
υἱοποιεῖ, Πατήρ αὐτὸς ἀν εἴη· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ,
ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν
Υἱὸν (45), διὸ οὐ καὶ οἱ δῆλοι υἱοποιοῦνται.

D 22. Ἐπει τοι ει, μη δντος αὐτοῦ Υἱοῦ, ήμεις υἱοί
εσμεν, ήμων δν εἶη δ Θεός Πατήρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ.
Πῶς οὖν ίδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, Ὁ Πατήρ μου,
καὶ, Ἐγώ ἐκ τοῦ Πατρός; Εἰ γάρ κοινὸς πάντων
Πατήρ, οὐ μόνοι αὐτοῦ Πατήρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς
ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρός. Λέγει δέ ποτε καὶ ήμων αὐ-
τὸν λέγεσθαι Πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι
τῇ ήμετέρᾳ σαρκί. Διὰ τοῦτο γάρ γέγονεν δ Λόγος
σάρξ, ἵν, ἐπειδὴ δ Λόγος ἐστιν Υἱὸς, διὰ τὸν ἐνοι-
κοῦντα ἐν ήμειν Υἱὸν λέγηται (46) καὶ ήμων Πατήρ.
Απέστειλε γάρ, φησι, τὸ Πνεύμα τοῦ Υἱοῦ αὐ-

editio Commeliniana, &c.

(44) Sic Regius et Séguerianus. In aliis et editis
deest.

(45) Regius et Seguerianus addunt, μᾶλλον δὲ αὐτῶν εἴναι τὸν Υἱόν, quæ cæteri et editi omittunt.

(46) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii ex editi, λέγεται.

τοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, Ἀσθά, οἱ Πα-
τέρων. Οὐκοῦν δὲν ἡμῖν Υἱὸς, τὸν θεον Πατέρα ἐπι-
καλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ποιεὶ Πατέρα λέγεσθαι.
Ἄμελεις ὡν οὐκ ἔστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ Υἱὸς, τού-
των οὐδὲ Πατήρ δὲ Θεός ἀν λεχθεῖη. Εἰπερ οὖν διὰ
τὸν Λόγον δὲν θρωπος λέγεται Υἱὸς, ἀνάγκη πᾶσα,
λεγομένων καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν
υἰών, εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν Λόγον Υἱόν.
Υἱοὺς γάρ, φησιν (47), ἀγέργησα· καὶ ἐπὶ Νω-
ΐδητες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐν τῇ Ὁρῇ· Οὐκ αὐ-
τὸς οὐτός σου Πατήρ; Οὐκοῦν ἦν καὶ δὲληθῶς
Υἱὸς, δι' ὃν κάκενοι υἱοί. Εἰ δὲ κατ' ἔκεινους πάλιν
οὐδὲ πρότερον τούτων Υἱὸς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν
σύνοδον, ἀνάγκη μηδὲ πρότερον εἶναι Υἱόν· φημι δῆ,
μήτε τὸν Λόγον, μήτε τὸν ἀνθρωπον, ἀλλὰ τινα
αἰτίαν, δι' ἣν καὶ συνήρθησαν· καὶ οὕτω δὲ (48)
προηγήσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, διτις Υἱὸν ποιεῖ.
Οὐκοῦν καὶ κατὰ (49) τοῦτο πρὸ τῆς σαρκὸς προῆγ
ὁ Υἱός. Τούτων δὴ λεγομένων, εἰς ἔτερον καταφεύ-
ξονται, λέγοντες μὴ τὸν ἀνθρωπον εἶναι Υἱὸν, μηδὲ τὸ
συναμφότερον, ἀλλὰ τὸν Λόγον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι:
Λόγον ἀπλῶς· θεῖς δὲ ἐνανθρώπησε, τότε ὄντοςθαναι
Υἱὸν· πρὸ γάρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι Υἱὸν, ἀλλὰ
Λόγον μόνον· καὶ ὑσπερ δὲ Λόγος σάρκη ἐγένετο, οὐκ
ἄν πρότερον σάρκη, οὕτως δὲ Λόγος Υἱὸς γέγονεν, οὐκ
ἄν πρότερον Υἱός. Ταῦτα μὲν ἔκεινων τὰ φυλαρή-
ματα· ἔχει δὲ τὸν Ἐλεγχον ἐναργῆ (50).

Verbum: ac proinde ut **Verbum caro factum est**, cum antea caro non esset. Hæc illorum sunt ineptiæ, quas refutare haud est difficile.

23. Εἰ γάρ δῶς ἐνανθρωπήσας γέγονεν Υἱὸς, ἡ **C**αταφανήσεις αἰτία. Καὶ εἰ δὲ ἀνθρωπος αἴτιος τοῦ
εἶναι αὐτὸν Υἱὸν, ἡ τὸ συναμφότερον, καὶ (51) τὰ
αὐτὰ ἀποτὰ ἀπαντήσει. Ἐπειτα, εἰ πρῶτον Λόγος,
καὶ ὑστερὸν Υἱὸς, φανήσεται ὑστερὸν ἐγνωκός τὸν
Πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. Οὐ γάρ ἡ (52) Λόγος γι-
νώσκει, ἀλλ᾽ ἡ Υἱός. Οὐδεὶς γάρ γινώσκει τὸν
Πατέρα, εἰ μὴ δὲ Υἱός. Ἀπαντήσει δὲ καὶ τοῦτο,
ὅτι ὑστερὸν ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς γέγονε, καὶ ὑστε-
ρον αὐτὸς καὶ δὲ Πατήρ ἐν γεγόνασι, καὶ ὑστερὸν τὸ,
‘Ο ἐωρακὼς ἐμὲ, ἐώραξε τὸν Πατέρα. Ταῦτα γάρ
πάντα ἐπὶ Υἱοῦ ἐλέχθη. Ἐκ δὴ τούτων ἀνάγκασθή-
σονται εἰπεῖν· Οὐδὲν ἦν δὲ Λόγος, ἀλλ᾽ ὄνομα μόνον.
Οὗτος γάρ ἐν ἡμῖν μετὰ τοῦ Πατρὸς, οὔτε δὲ (53) τὸν
Λόγον ἐωρακώς ἐβλεπε τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν Μωσεῖ, πῶς
τοῖς πατράσιν ὄφθη; Αὐτὸς γάρ ἐν ταῖς Βασιλείαις
φησιν· Ἀποκαλυψθεὶς ἀπεκαλύψθητο πρὸς πάντας
τοὺς πατέρας ὑμῶν. Εἰ δὲ ἀπεκαλύψθη Θεός, δῆ-

⁴⁷ Galat. iv, 6. ⁴⁸ Isa. i, 2. ⁴⁹ Gen. vi, 2. ⁵⁰ Deuter. xxxii, 6. ⁵¹ Matth. xi, 27. ⁵² Joan. xiv, 9.

⁵¹ Matth. xi, 27.

(47) Φησιν abest a codice Regio et Segueriano, Basiliensi et Anglicano.

(48) Regius et Seguerianus δέ addunt, quod alii et editi omittunt.

(49) Regius et Seguerianus, καὶ κατά. In aliis et editis καὶ deest.

(50) Anglicanus, τὸν ἀρχῇ.

A ritum Filii sui in corda nostra clamantem, **Abba,**
Pater⁴⁸. Itaque Filius, qui in nobis est, proprium
suum Patrem invocans, nostrum etiam Patrem a
nobis appellari concedit. Verumtamen in quorum
cordibus Filius non est, nec etiam Deus eorum
Pater dici potest. Igitur, si homo propter Verbum
Filius dicitur, cum veteres, antequam Verbum hu-
manam assumpsisset naturam, filii sint appellati,
omnino necesse est Verbum etiam ante suum ad-
ventum Filium fuisse. Hinc illa Scripturæ verba,
Filius genitus⁴⁹; et in historia Noe: **Videntes filii**
Dei⁵⁰; et in Cantico: **Nunquid non ipse est Pater**
tuis⁵¹? Erat ergo et verus Filius, propter quem illi
filii dicuntur. Quod si secundum illos neutrum
horum est Filius, sed amborum congressu consti-
tuitur, necesse omnino est neutrum esse Filium;
id est, nec Verbum nec hominem Filium esse, sed
quamdam causam propter quam copulati sunt: ac
proinde causa illa quæ Filium efficit, copulatione
prior erit. Ergo ex hoc item responso sequitur Fi-
lium ante **503** carnem exstisisse. Verum his ita
demonstratis, aliud querunt effugium: nempe
aiunt non hominem Filium esse, neque utrumque
simil, sed Verbum, quod quidem in principio fuit
duntaxat Verbum; cum autem homo factus est,
tunc Filius est nominatus. Nam antequam adve-
nisset, inquit, non erat Filius, sed tantummodo

23. Nam si Verbum, humana accepta natura,
Filius est factus: igitur naturæ humanae assumptio
causa ejus rei est. Quapropter si homo causa est
cur Verbum sit Filius, vel utrumque (54): eadem
certe absurdia occurrent. Deinde, si prius Verbum
est, et posterius Filius, sequitur ut Patrem poste-
rius, non prius cognoverit. Nec enim eum novit
quatenus Verbum est, sed quatenus Filius. **Nemo**
enim **novit Patrem, nisi Filius**⁵⁵. Sequitur item non-
nisi posterius contigisse ut in sinu Patris fuerit,
ipseque et Patre unum facti sint, eveneritque id
quod dixit: **Qui vidit me, vidit Patrem**⁵⁶. Nam hæc
omnia de Filio dicta sunt. Insuper ex his cogentur
sæteri Verbum nihil fuisse præter merum nomen.
Neque enim in nobis cum Patre erat, nec qui Ver-
bum videbat, Patrem videbat, nec cuiquam omnino
notus erat Patre: quippe qui per Filium cognosca-
tur: sic enim scriptum est, **Et cui Filius revela-
rit**⁵⁷. Unde cum Verbum nondum esset Filius,
nondum quoque Patre cognoscebat. Quomodo
igitur Moysi et patribus apparuit? Ipse enim in li-
bris Regnorū ita loquitur: **Revelatus sum omnibus**

(51) Basiliensis et Anglicanus καὶ omittunt.

(52) Regius et Seguer. hic et mox, ἡ pro ἡ.

(53) Sic Reg. Seguer. Basil. et Gobler. At alii et
editi δὲ omittunt.

(54) Id est, vel si Verbum et homo, sive con-
junctio Verbi cum homine, causa est cur Verbum
sit Filius.

*patribus vestris*⁵¹. Proinde si revelatus est Deus, certe Filius revelavit, ut ipse testatur, *Et cui Filius revelaverit*. Itaque impium et stultum dictu est, aliud esse Verbum et alium esse Filium. Nec vero abs re erit inquirere undernam hujusmodi hauserint opinionem. Aiunt igitur, cum in Veteri Testamento nulla Filii sed solius Verbi fiat mentio, idcirco se opinari Filium Verbo juniores esse, quippe cum nihil de ipso dictum sit in Veteri Testamento, sed tantum in Novo. Hæc sunt quæ illi proferunt, sed impie. Nam primo Testamenta dividere, ita ut unum cum alio non cohæreat, Manichæorum atque Judæorum est, quorum nimis alii Veteri, alii Novo Testamento adversantur. Deinde si, ut putant, ea quæ in Veteri exstant Testamento, tempore antecedunt, ea autem, quæ in Novo Testamento continentur, recentiora sunt, velintque ex divinis Litteris tempora aestimari, necesse sane est ista esse recentiora, nempe, *Ego et Pater unus sumus*⁵², *Unigenitus*⁵³, *Qui vidit me, vidit Patrem*⁵⁴. Non enim ex Veteri Testamento, sed ex Novo hæc testimonia proferuntur.

24. Atqui non ita est, sed etiam revera in Veteri Testamento multa de Filio occurrunt, ut in psalmo secundo : *Filius meus es tu, ego hodie genui te*⁵⁵; et in nono inscriptio, *In finem pro occultis Filii, psalmus David*⁵⁶ : et in quadragesimo quarto, *In finem pro iis qui commutabuntur, filii Core, ad intellectum, canticum pro Dilecto*⁵⁷ : et apud Isaiam, *Cantabo dilecto canticum Dilecti vineæ meæ*. **504** *Vinea facta est Dilecto*⁵⁸. Quis autem Dilectus est præter Filium unigenitum ? ut in psalmo centesimo nono habetur, *Ex utero ante luciferum genui te*⁵⁹, de quo postea dicendi locus erit ; et in Proverbiis, *Ante omnes colles gignit me*⁶⁰ : et apud Danielem, *Et species quarti, similis Filio Dei*⁶¹, pluraque alia. Si ergo ex Veteri Testamento petitur antiquitas, fatendum utique est antiquum Filium esse, cum multis in locis Veteris Testamenti commemoretur. Ita est, inquit, sed ista prophetice dicta sunt : ergo et illa pariter de Verbo prophetice memorata sunt. Nec enim unum prophetice est dictum, aliud vero non prophetice. Nam si hæc verba, *Filius meus es tu*, futurum aliquid significant ; idem etiam de illis verbis dicendum est, *Verbo Domini cœli firmati*

⁵¹ I Reg. viii, 27. ⁵² Joan. x, 50. ⁵³ Joan. i, 18. ⁵⁴ Joan. xiv, 9. ⁵⁵ Psal. ii, 7. ⁵⁶ Psal. ix, 1. ⁵⁷ Psal. xliv, 4. ⁵⁸ Isa. v, 1. ⁵⁹ Psal. cix, 3. ⁶⁰ Prov. viii, 25. ⁶¹ Dan. iii, 92.

(55) Goblerian., δηλονότε. Mox Anglican. φ ἀν δ Τιδές.

(56) Reg. et Seguer. addunt εἰναί, quod abest ab aliis et editis. Mox Reg. et Seguer. ἐρέσθαι. Cæteri et editi, ἐρέσθαι.

(57) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. In aliis et editis deest xxi.

(58) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi omittunt περὶ αὐτοῦ. Mox Gobler. ἔχεινοι οἱ ἀσεβεῖς. Anglic. ibidem, διαιρεῖν τὴν Διαθήκην.

(59) Sic in Regio emendatum est. Alii et editi. δέχεσθαι, ut et prius exstabat in Regio.

(60) Sic Reg. Seguer. Gobler. et Felck. At alii et editi, ἀλλὰ φληρωμένοι εἰναι τὸν θεόν.

A λον διτι (55) ἦν δ ἀποκαλύπτων Υἱός, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ φέλειρ ὁ Υἱός ἀποκαλύψῃ. Ἀσεβεῖς μὲν οὖν καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν δὲλλον εἴναι τὸν Λόγον, καὶ δὲλλον εἴναι (56) τὸν Υἱόν. Πόθεν δὲ ἄρα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἐσχήκασιν, ἐρέσθαι καλόν. Φασὶ δῆ, διὰ τὸ μὴ εἰρῆσθαι ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ Υἱοῦ, ἀλλὰ περὶ Λόγου, καὶ (57) διὰ τοῦτο νεώτερον ὑπονοεῖν τοῦ Λόγου τὸν Υἱὸν διαβεβαιοῦνται, διτι μὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν τῇ Καινῇ μόνῃ περὶ αὐτοῦ (58) ἐλέχθη. Ταῦτ' ἔκεινοι ἀσεβῶς φθείργονται. Πρῶτον μὲν γάρ διαιρεῖν τὰς Διαθήκας, καὶ μὴ τὴν ἐτέραν τῆς ἐτέρας ἔχεσθαι (59), Μανιχαῖων καὶ Ιουδαίων τὸ ἐπιτήδευμα, τῶν μὲν τῇ Παλαιᾷ, τῶν δὲ τῇ Νέᾳ ἀντιλεγόντων ἐπειτα κατ' αὐτοὺς, εἰ τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ κείμενα προάγει τῷ χρόνῳ, τὰ δὲ ἐν τῇ Νέᾳ νεώτερά ἔστι, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται: ἀνάγκη πάλιν νεώτερα εἶναι τὸ, Ἐγώ καὶ δ Πατήρ ἐμί ἐσμεν· τὸ τε, Μορογενῆς καὶ τὸ, Ὁ ἐωρακώς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα: οὐ γάρ ἐκ τῆς Παλαιᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς Καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται.

B 24. Οὐ μήδε, ἀλλὰ ἀληθῶς καὶ ἐν τῇ (60) Παλαιᾷ περὶ Υἱοῦ πολλὰ λέγεται· οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τῷ, Υἱός μου εἰ σὺ (61), ἐγὼ σήμερον γεγέννηκα σε· καὶ ἐν τῷ ἐννάτῳ ἡ ἐπιγραφή, Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυψίων τοῦ Υἱοῦ, γαλμὸς τῷ Δαυΐδ· καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ, Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλιοιαθησομέρων, τοῖς υἱοῖς Κορδ., εἰς σύνεστιν, φὸδὴ ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ. Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημέρῳ δύσμα τοῦ Ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνι μου. Ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημέρῳ. Τὸ δὲ Ἀγαπητὸς τίς ἀν εἴη τῇ Υἱῷ μονογενῆς; ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκατοτῷ ἐννάτῳ, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε, περὶ οὐ ζεστερον λεχθῆσται· καὶ ἐν Παροιμίᾳς δὲ (62), Πρὸ δὲ πάντων τῶν βούνων γεννά με· καὶ ἐν τῷ Δανιήλ, Καὶ (63) ἡ ἥρασις τοῦ τετάρτου ὅμοια Υἱῷ Θεοῦ, καὶ διὰ πλείστα. Εἰ τοινυν ἐκ τῆς Παλαιᾶς ἡ ἀρχαιότης, ἀρχαῖος ἀν εἴη καὶ δ Υἱός, δὲν ἐν τῇ Παλαιᾷ (64) ἐν πολλοῖς σαρηνιζόμενος. Ἀλλὰ να, φασι, κεῖται· μὲν, προφητικῶς δὲ έστω· οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ Λόγου προφητικῶς εἰρῆσθαι λεχθείη ἄν. Οὐ γάρ τὸ μὲν, τὸ δέ (65). Εἰ γάρ τὸ, Υἱός μου εἰ σὺ, ἐπὶ μέλλοντος, δῆλον διτι καὶ τὸ, Τῷ Λόγῳ Κυ-

(61) Reg. et Seguer. τὸ, Υἱός μου. In aliis et editis deest τὸ. Mox Reg. Seguer. Basil. et Anglic. καὶ ἐν τῷ ἐννάτῳ ἡ ἐπιγραφή. Cæteri et editi, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐννάτου ψαλμοῦ.

(62) Reg. Seguer. Basil. et Anglic. addunt καὶ, quod ab aliis et editis abest. Ibid. Reg. et Seguer. δὲ ομιττοῦν, habentque, πάντων βουνῶν.

(63) Sic Regius et Seguer. In aliis et editis deest καὶ.

(64) Regius et Seguer. δ Υἱός, ἐν τῇ.

(65) Οὐ post τὸ δε subintelligendum. Id est : Nec enim istud prophetice est dictum; illud autem non prophetice. Num si, etc.

ρίου οι ούπαροι ἐστερεώθησαν. Οὐ γάρ εἶπεν, Αἱ sunt⁴. Νεκ enim dixit, facti sunt, vel fecit. Quod δέ τόδε, ἐστερέωσεν, εἴτε μέλλοντος, φησὶν Ὁ Κύριος ἐβασιλεύεσσεν εἰτα· Καὶ τὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθῆσται. Καὶ εἰ τὸ (66) ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ, Ὑπέρ τοῦ Ἀγαπητοῦ, ἐπὶ μέλλοντος, δῆλον ἔτι καὶ τὸ ἐπιφερόμενον τὸ, Ἐξηρεύετο η̄ καρδία μου Λόγος ἀγαθός. Καὶ εἰ τὸ, Ἐκ γαστρὸς, ἐπὶ ἀνθρώπου, δρα καὶ τὸ, ἐκ καρδίας. Εἰ γάρ η̄ γαστήρ ἀνθρώπινον, καὶ η̄ καρδία (67) σωματικόν. Εἰ· δὲ τὸ ἐκ καρδίας, δίδιον, καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς, δίδιον· καὶ εἰ ὁ Μονογενῆς ἐν κόλποις, καὶ ὁ Ἀγαπητός ἐν κόλποις. Ταῦτα γάρ ἔστι τό τε Μονογενὲς καὶ τὸ Ἀγαπητόν, ὡς τὸ, Οὐτός ἔστιν ὁ Υἱός μου σ ἀγαπητός. Οὐ γάρ δῆ τὴν εἰς αὐτὸν (68) ἀγάπην σημάνει θέλων, εἴπε τὸ, Ἀγαπητός, ίνα μὴ τοὺς ἀλλούς μισεῖν δόξῃ· ἀλλὰ τὸ Μονογενὲς ἐδήλου, ίνα τὸ μάνον ἐξ αὐτοῦ εἴναι αὐτὸν δεῖξῃ. Καὶ τῷ Ἀθραδύ γούν (69) σημάνει θέλων ὁ Λόγος τὸ μονογενὲς, φησι· Προσέρεγε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν. Παντὶ δὲ δῆλον, ἐκ τῆς Σάρρας μόνον εἴναι τὸν Ἰσαάχ. Εστίν δρα ὁ Λόγος Υἱός, οὐκ ἄπει γεγονὼς η̄ ὄνομασθεὶς Υἱός, ἀλλ̄ ἀεὶ Υἱός. Εἰ γάρ μὴ Υἱός, οὐδὲ Λόγος· καὶ εἰ μὴ Λόγος, οὐδὲ Υἱός. Τὸ γάρ ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱός ἔστι. Τὶ δέ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰ μὴ Λόγος (70), ὁ ἐκ καρδίας προελῶν, καὶ ἐκ γαστρὸς γεννηθεῖς; Οὐ γάρ ὁ Πατήρ Λόγος ἔστιν οὐδὲ ὁ Λόγος Πατήρ ἔστιν ἀλλ̄ ὁ μὲν Πατήρ, δὲ Υἱός· καὶ ὁ μὲν γεννᾷ, δὲ γεννᾶται.

porro est ex Patre, nisi Verbum, quod ex corde progressum est, et ex utero genitum? Nec enim Pater Verbum est, aut Verbum Pater est: sed ille, Pater; hic, Filius est: ille gignit, hic gignitur.

25. Μανεται μὲν οὖν Ἀρειος ἐξ οὐκέτων εἴναι τὸν Υἱὸν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Μανεται δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων τὸν Πατέρα εἴναι Υἱὸν, καὶ ἐμπαλιν τὸν Υἱὸν εἴναι Πατέρα, ὑποστάσει μὲν ἐν, δύναματι δὲ δύο· μανεται δὲ καὶ (71) παραδείγματι χρώμενος τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι· φησὶ γάρ (72), Ὅπερ διαμέρεσις χαρισμάτων εἰστι, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα· οὕτω καὶ ὁ Πατήρ δὲ αὐτὸς μὲν ἔστι, πλατύνεται δὲ εἰς Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Εστι δὲ τοῦτο μετὸν ἀποκλίσ. Εἰ γάρ ὡς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ (73) ἔστιν· ἔσται δὲ Πατήρ Λόγος καὶ Πνεῦμα ἄγιον, φὲ μὲν γινόμενος (74) Πατήρ, φὲ δὲ Λόγος, φὲ δὲ Πνεῦμα πρὸς τὴν χρείαν ἐκάστου ἀρμόδυμενος· καὶ δύναματι μὲν Υἱὸς καὶ Πνεῦμα, τῷ δὲ δύντι Πατήρ μόνον· ἀρχὴν μὲν ἔχων τὸ γένεσθαι Υἱός, παύσμενος δὲ τοῦ λέγεσθαι Πατήρ· καὶ (75) ἐναγθρώπησας μὲν δύναματι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπιδημήσας·

⁴ Psal. xxxii, 6. ⁵ Psal. xcii, 1. ⁶ Psal. xliv, 1. ⁷ ibid. 2. ⁸ Psal. cix, 3. ⁹ Matth. iii, 17.
¹⁰ Gen. xiii, 2. ¹¹ I Cor. xii, 4.

(66) Regius, εἰ ἐν τῷ. Mox idem et Seguer. Basil. et Anglican. τὸ ἐπιφερόμενον τὸ, Ἐξηρεύετο. Alii et editi, τὸ ἐπιφερόμενον, Ἐξηρεύετο.

(67) Reg. Seguer. Gobler. Basil. et Anglic. καὶ η̄ καρδία. Cæteri et editi, καὶ καρδία. Ibid. Gobler. σωματική.

(68) Reg. Seguer. Basil. Anglic. et Gobler. τὴν εἰς αὐτὸν. Alii et editi, τῷ εἰς αὐτὸν.

(69) Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Basil. φησὶ, et mox, Σάρρας. Cæteri et editi, Εψη, et Σάρρας.

A sunt⁴. Nec enim vocabulum, firmavit, de futuro intelligendum sit, conjicere licet ex his verbis: Dominus regnavit; deinde, Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur⁵. Si item ea, quae in psalmo quadragesimo quarto pro Dilecto⁶ narrantur, ad futurum tempus pertinent; idem quoque erit dicendum de his quae sequuntur, Eructavit cor meum Verbum bonum⁷. Similiter, si haec verba, Ex utero⁸, hominem denotant; ergo et quod ex corde eructari dicuntur. Namque si uterus humanum quid est, cor etiam corporea res est. Sed si quod ex corde profunditur, æternum est, illud etiam quod ex utero nascitur, æternum esse intelligendum est. Similiter si Unigenitus est in sinu, Dilectus quoque in sinu est. Idem enim est Unigenitus et Dilectus, ut ex his liquet verbis, Hic est Filius meus dilectus⁹. Nec enim ut suam in eum charitatem significaret, Dilectum ipsum appellavit, ne alios odio habere videatur: sed Unigenitum indicabat esse, ut solum eum ex seipso esse doceret. Hinc Verbum ipsum, cum unigenitum Abrahæ filium vellet designare, ait: Offer filium tuum dilectum¹⁰. Nemini autem dubium est solum Isaac ex Sara genitum hic intelligi. Itaque Verbum est Filius, non recens factus vel nominatus Filius, sed semper Filius. Nam si Filius non est, nec Verbum esse potest. Et vicissim, si Verbum non est, nec Filius potest esse. Siquidem quod ex Patre est, Filius utique est. Quid porro est ex Patre, nisi Verbum, quod ex corde progressum est, et ex utero genitum? Nec enim

25. Quocirca insanit profecto Arius, cum ait Verbum ex nihilo esse, suisque aliquando cum non esset. Insanit pariter Sabellius, cum Patrem Filium esse, et Filium Patrem esse docet, unum quidem hypostasi, sed nomine duos; cum, ut suum confirmet errorem, dementer et perperam exemplo gratiae Spiritus utitur. Ait enim: Quemadmodum divisiones sunt gratiarum, idem autem Spiritus¹¹: ita et Pater idem quidem est, sed in Filium et Spiritum dilatatur. Sane id perabsurdum est. Si enim eadem est ratio Dei et Spiritus: sequitur ut Pater, Verbum sit et Spiritus sanctus; ita ut sese ad cuiusque necessitatē accommodans, modo sit Pater, modo Verbum, modo Spiritus: atque adeo nomine tenus Filius erit et Spiritus, re autem vera tantummodo Pater, qui, quatenus est Filius, principium habeat, ac Pater appellari desinat: **505** qui solo

(70) Reg. Seguer. Basil. et Anglic. εἰ μὴ Λόγος. Cæteri et editi, εἰ μὴ ὁ Λόγος.

(71) Regius et Seguerianus addunt καὶ, quod in aliis et editis deest.

(72) Reg. Seguer. Basil. Anglic. Gobler. φησὶ τάρ, etc. Alii et editi, ἐφη γάρ.

(73) Regius et Seguer. εἰπε Θεοῦ.

(74) Anglicanus, γενόμενος.

(75) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At aliis et editi καὶ omittunt.

nomine homo factus sit, vere autem ne advenerit A quidem : qui denique false dixerit, *Ego et Pater*, cum revera ipse sit Pater ; ceteraque absurdia quæ Sabellii errorem subsequuntur. Necessario item evanescet Filii et Spiritus nomen, ejus expleto usu : ac proinde nihil nisi ludus erit quæ acta sunt, cum non vere sed nomine tenus extiterint. Deleto autem, ex illorum sententia, Filii nomine, evanescet quoque baptismi gratia, quippe qui in Filiū datus sit. Quid vero inde sequetur, nisi rerum creatarum Interitus ? Nam si ut nos crearemur, Verbum producit, eoque prodeunte, existimus : certe ipso in Patrem, uti aiunt, redeunte, existere desinemus. Sic enim ille erit, ut antea erat : sic item nos nihil jam erimus, quemadmodum nihil prius eramus. Eo quippe non amplius prodeunte, nulla futura est res creata.

26. Verum hæc quidem absurdissima sunt. Qund autem Filius principium existendi nullum habuerit, sed semper et ante humanam naturam assumptam apud Patrem extiterit, patet ex his verbis primæ Joannis Epistolæ : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ, et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, que erat apud Patrem, et apparuit nobis*¹¹. Hic cum dicat Joannes vitam non factam esse sed fuisse apud Patrem, idem in fine ejus Epistolæ Filiū vitam ipsam esse his declarat verbis : *Et sumus in vero, in Filiō ejus Iesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna*¹². Itaque si Filius est vita, quæ sit apud Patrem, cum idem Joannes dicat, *Et Verbum erat apud Deum*¹³ ; sequitur ut Filius revera sit Verbum quod semper apud Patrem est. Ut autem Filius, Verbum est : ita Deus, ipse est Pater. Cæterum Filius secundum Joannem non solum Deus, sed Deus verus est. Nam ut idem Joannes ait, *Et Deus erat Verbum*¹⁴ : *Filius item dicit, Ego sum vita*¹⁵. Itaque Filius Verbum et vita est apud Patrem existens. Præterea quod apud eumdem Joannem legitur, *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris*¹⁶, argumento est Filiū semper fuisse. Quem enim Joannes Filiū appellat, eumdem David manum vocat his psalmi verbis : *Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo*¹⁷? Quamobrem, si manus sit in sinu, et

¹¹ I Joan. i, 1, 2. ¹² I Joan. v, 20. ¹³ Joan. i, 1. LXXXI, 42.

(76) Reg. et Seguer. tῷ λέγειν. Cæteri et editi, τῷ λέγειν. Paulo post, Reg. et Seguer. ὃν δὲ Πατήρ, καὶ δοσ. In aliis et editis δὲ deest.

(77) Basiliensis, ἀπάντα. Cæteri, ἀπάντα.

(78) Reg. Seguer. et Gobler. δηλονότι.

(79) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felc. i. At Anglic. οὐκ omittit. Cæteri et editi, οὐκ οὖν ἤμεν.

(80) Regius, Seguer. δηλοις ὡν Ιωάννης. At δὲ absent at aliis et editis. Mox Regius, Seguer. Basil. et Anglic. οὐτως δὲ. Alii et editi οὐτως omittunt.

(81) Sic Regius et Seguer. At aliis et editi, ισην.

(82) Regius et Seguer. καὶ κατά. Cæteri et editi καὶ omittunt. Mox Anglic. οὐκ ἀπλῶς, διληθινός. Ibid. Reg. et Seguer. Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατά αὐ-

ταὶ φευδόμενος μὲν τῷ λέγειν (76), 'Εγὼ καὶ δὲ Πατήρ, τῷ δὲ δντις αὐτὸς ὃν δὲ Πατήρ καὶ δοσ ἀλλὰ ἐπὶ Σαβελλίου διοπα ἀπαντᾶ (77). 'Ανάγκη δὲ καὶ παυθήσεσθαι τὸ δνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς χρείας πληρωθείστης καὶ ἔσται λοιπὸν ἄχρι παιδιάς τὰ γινόμενα, διτι μὴ ἀληθεῖς ἀλλὰ δνόματι ἐπεδειχθῇ. Πανομένου δὲ τοῦ δνόματος τοῦ Υἱοῦ κατά αὐτοὺς, παύσεται καὶ τοῦ βαπτίσματος ή χάρις εἰς τὰς γὰρ Υἱὸν ἐδόθη. Καὶ τι ἀκολουθήσει ή ἀφανισμὸς τῆς κτίσεως; Εἰ γάρ, ίνα ἡμεῖς κτισθῶμεν προβλέψειν, δὲ Λόγος, καὶ προελθόντος αὐτοῦ ἐσμεν δηλοις (78) διτι, ἀναχωροῦντος αὐτοῦ εἰς τὸν Πατέρα, ὡς φασιν, οὐκ ἐτί εἰσόμεθα. Οὕτω γάρ ἔσται, ὥσπερ δὲ οὐτως οὐκ ἐτί εἰσόμεθα, ὥσπερ οὖν οὐκ ἡμεν (79). Οὐκ ἐτί γάρ προελθόντος, οὐκ ἐτί ή κτίσις ἔσται.

26. "Ατοπα μὲν οὖν ταῦτα. "Οτι δὲ δὲ Υἱὸς οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς ἑνανθρωπήσεως παρὰ τῷ Πατέρι ἐστι, δηλοις δὲ Ιωάννης (80) ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ λέγων οὕτως· "Ο ήτος ἀπὸ μητρὸς, δὲ ἀκηκόαμεν, δὲ ἀράκαμεν τοῖς ὅρθιαλμοῖς ημῶν, δὲ θεοσάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ημῶν ἐγκληροποιαὶ περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς" καὶ ή ζωὴ ἐγραντεύθη, καὶ ἀράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ητὶς ήτος πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη μητρί. Ἐνταῦθα λέγων, διτι ή ζωὴ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ήν πρὸς τὸν Πατέρα, ἐν τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς τὸν Υἱὸν εἶναν φησι (81) τὴν ζωὴν γράπει δὲ οὖν. Καὶ ἐσμεν ἐτῷ ἀληθινῷ, ἐτῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτος ἐστιν δὲ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος. Εἰ δὲ δὲ Υἱὸς ἐστιν ή ζωὴ, καὶ αὐτῇ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ εἰ δὲ Υἱὸς ήν πρὸς τὸν Πατέρα, λέγει δὲ δὲ αὐτὸς, Καὶ δὲ Λόγος ήτος πρὸς τὸν Θεόν· δὲ Υἱὸς δὲν εἴη δὲ Λόγος δὲν δινεται πρὸς τὸν Πατέρα. Ωσπερ δὲ δὲ Υἱὸς Λόγος ἐστιν, οὕτως δὲ Θεός, δὲ αὐτὸς δὲν εἴη δὲ Πατήρ. Ο μέντοι Υἱὸς κατὰ (82) τὸν Ιωάννην Θεός οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἀληθινὸς Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον, Καὶ Θεός ήτος δὲ Λόγος· ἐλεγε τε δὲ Υἱὸς, "Ἐγώ εἰμι ή ζωὴ. Οὐκοῦν δὲ Υἱὸς Λόγος ἐστι (83) καὶ ζωὴ ή οὖσα παρὰ τῷ Πατέρι. Πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ιωάννη εἰρημένον, 'Ο μορογενὴς Υἱός, δὲ ὁ οὐ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, δείκνυσι τὸν Υἱὸν δὲν εἶναι. "Ον γάρ λέγει δὲ Ιωάννης (84) Υἱὸν, τοῦτον χείρα διασιδ φάλλει λέγων. "Ιτά τι ἀποστρέψεις

"ibid. ¹⁵ Joan. xiv, 6. ¹⁶ Joan. i, 18. ¹⁷ Psal.

τὸν τοῦτον. Basil. Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν τοῦτον. Anglic. Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν. Alii et editi, Εστι κατὰ τὸν αὐτὸν.

(83) Anglic. ή ζωὴ. Καὶ γὰρ κατά αὐτὸν τοῦτον δὲ Υἱὸς Λόγος ἐστι, etc. Ibid. Reg. et Seguer. καὶ ζωὴ ή οὖσα. In aliis autem et editis ή deest. Item ibid. Reg. et Seguer. Πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ιωάννη εἰρημένον. Sic etiam Basil. et Anglic., sed omisso πάλιν. Alii et editi, καὶ δὲ αὐτὸς Ιωάννης πάλιν.

(84) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. Alii vero et editi, λέγει Ιωάννης. Ibid. Reg. et Seguer. φάλλει λέγων. Cæteri editique, λέγει.

τὴρ χεῖρά σου καὶ τὴρ δεξιῶν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου; Οὐχοῦ εἰ τὴ χεῖρ ἡν τῷ κόλπῳ, καὶ δὲ Γίδες ἐν κόλπῳ, δὲ Γίδες ἀντὶ εἴη τὴ χεῖρ, καὶ δὲ χεῖρ ἀντὶ εἵδες, διὸ οὐκ ἐποίησε τὰ πάντα δὲ Πατήρ. Ἡ χεῖρ σου γάρ, φησιν, ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ, τὴν χειρὶ δέκηται (85) τὸν λαόν οὐχοῦ διὰ τοῦ Γίδου. Εἰ δὲ καὶ αὕτη τὴ (86) ἀλλοιωσίς τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑγίστου καὶ πάλιν, εἰς τὸ τέλος, ὑπέρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, φάσῃ ὑπέρ τοῦ Ἀγαπητοῦ δὲ Ἀγαπητός δρά ἐστιν τὴ χεῖρ ἀλλοιωθεῖσα, περὶ οὐ καὶ λέγει τὴ θελα φωνῇ. Οὔτος ἐστιν δὲ Γίδες μου δὲ ἀγαπητός. Ἰσον δρά ἐστιν τὴ χεῖρ μου, τῷ οὔτος (87) δὲ Γίδες μου.

27. Ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν ἀπαιδεύτων, ἀναρροῦντες σὲ εἶναι Γίδην, εὐτελήσουσι τὸν, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἀνθρώπου δέρένησά σε, ὡς ἀντὶ τῆς Μαρίας ἀρμόζοντος τούτου, φάσκοντες πρὸ τοῦ ἀνθινοῦ ἀστέρος γεγεννῆσθαι (88) αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας· μὴ γάρ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ ἀρμόζειν γαστέρα λέγειν ὅλιγα εἰπεῖν ἀνάγκη. Εἰ μὲν οὖν, ὅτι τὴ γαστήρ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο ἀλλοτριον Θεοῦ· δῆλον ὅτι (89) καὶ τὴ καρδία ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαντινόν. Ἀκολουθεῖ γάρ τὸν καρδίαν ἔχοντα (90) ἔχειν καὶ γαστέρα. Ἀμφοτέρων δὴ ἀνθρωπίνων δυτικῶν, η̄ ἀνατελέν ἐκάπερον ἀνάγκη, η̄ ἀμφοτέρων τὴν διάνοιαν ζητεῖν χρή. Ής γάρ ἐκ καρδίας Λόγος, οὗτος ἐκ γαστρὸς γέννημα. Καὶ ὥσπερ, καρδίας Θεοῦ λεγομένης, οὐκ ἀνθρωπίνην νοοῦμεν αὐτήν· οὐτως ἐάν, δὲ γαστρὸς τὴ Γραφὴ λέγη (91), οὐ σωματικὴν δεῖ ταύτην ἐκδέχεσθαι. Ἐθος γάρ τῇ θειᾳ Γραφῇ ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἀνθρωπον λαλεῖν καὶ σημαίνειν. Ἀμέλει περὶ τῆς κτίσεως διηγούμενός φησιν· Αἱ χεῖρες σου ἐποίησά με, καὶ ἐκλασάμε· καὶ, Ἡ χεῖρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα· καὶ, Αἴτιος ἐτετέλατο, καὶ ἐκτισθησαρ. Ἀρμόζοντας δρά περὶ ἐκάστου σημαίνειν, τοῦ μὲν Γίδου τὸ ίδιον καὶ τὸ γνήσιον, τῆς δὲ κτίσεως τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰναι. Τὰ μὲν γάρ ποιεῖ καὶ κτίζει, τὸν δὲ γεννᾷς ἐξ εαυτοῦ Λόγον, σοφίαν. Γαστήρ γάρ καὶ καρδία τὸ ίδιον καὶ γνήσιον δηλοῦσι. Καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς τὸ μὲν γνήσιον ἐκ γαστρὸς ἔχομεν, τὰ δὲ ἐργα διὰ χειρὸς ποιοῦμεν.

28. Τί οὖν, φασι, καὶ τὸ, πρὸ (92) τοῦ ἀωσφόρου; Ἐγὼ δὲ ἀντὶ εἰποιμι, εἰ τὸ πρὸ τοῦ ἀωσφόρου τούτου θαυμαστὴν δείκνυσι τὴν ἐκ Μαρίας γέννησιν, πολλοὶ καὶ ἄλλοι πρὸ τῆς (93) τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγεννήθησαν. Τί οὖν θαυμαστὸν ἐπὶ τούτου εἰρηταί, ὅτι ὡς ἔξαιρέτου τινὸς αὐτοῦ μνημονεύει, κοινοῦ δυτος καὶ ἐπὶ πολλῶν; Ἐπειτα διαφέρει τὸ γεννῆσαι τοῦ ἔξαγαγειν. Τὸ μὲν γάρ γεννᾶσαι ἀρχὴν ἔχει καταβολῆς τὸ δὲ ἔξαγαγειν οὐδὲν ἔτερον ἐστιν τὴ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. Εἰ τοινυν ἐπὶ τοῦ σώματος

¹⁰ Isa. LVI, 2. ¹⁰ Deut. VII, 8. ¹⁰ Psal. LXXVI, 14. ¹¹ Psal. XLIV, 1. ¹¹ Matth. III, 17. ¹¹ Psal. CXVIII, 73. ¹⁴ Isa. LXVI, 2. ¹⁵ Psal. CXLVIII, 5.

(85) Sic Regius et Seguer. At alii et editi, ἐξῆγαγες.

(86) Ἡ ανεστι αβ Anglican.

(87) Regius, τὸ, οὔτος.

(88) Basil. et Anglic. γεννηθσαι, mendosc. Alii et editio Commel. γεγεννησθαι.

(89) Reg. Seguer. et Gohler. δηλονότι.

A Filius similiter sit in sinu; ipse igitur Filius est manus, et manus vicissim est Filius, per quem Pater omnia fecit. Nam manus tua, inquit, fecit haec omnia¹⁰, et, manu eduxit populum¹¹, nempe per Filium. Rursus si haec mutatio dexteræ Excelsi¹², et, in finem pro iis qui commutabuntur, canticum pro Dilecto¹³: vere ergo ipse Dilectus, manus est quæ mutata est, de quo divina quoque vox ait: Hic est Filius meus dilectus¹⁴. Idem igitur est, manus mea, et, Hic est Filius meus. Ισον δρά ἐστιν τὴ χεῖρ μου, τῷ οὔτος (87) δὲ Γίδες μου.

27. Porro quia nonnulli imperiti Filium esse negligentes, parviperdunt ista verba, Ex utero ante luciferum genui te, quæ nimirum de Maria volunt **508** intelligi, aiuntque eum ex Maria ante matutinum sidus esse genitum, nec Deo attribui posse uterum; pauca de his dicere visum est necessarium. Itaque si, eo quod uterus humanum quiddam est, Dei alienum esse volunt: haud dubie cor item aliquid humanum significat. Qui enim cor habet, uterum quoque sive ventrem habeat necesse est. Quæ duo utique hominum membra sunt: ac proinde vel utrumque est tollendum, vel quinam sit utriusque sensus investigandum est. Ut enim ex corde prodit Verbum, ita ex utero fetus oritur. Quapropter quemadmodum cum cor Deo attribuitur, nihil humanum cogitamus; ita si Scriptura hac dictione, ex utero, utitur, nihil hic corporeum intelligendum est. Nempe mos est divinæ Scripturæ ea, quæ supra hominem sunt, humano more efferre et significare. Hinc de creatione sic loquitur: Manus tua fecerunt me et formaverunt me¹⁵; et, Manus mea fecit haec omnia¹⁶; et, Ipse mandavit, et creata sunt¹⁷. Scilicet aptissime singula denotat, cum et id quod Filii proprium et germanum est exprimit, et res creatas indicat esse incipisse. Nam has quidem facit et creat; Filium autem ex seipso Verbum et sapientiam gignit. Utterus enim et cor proprium et verum fetus significant. Siquidem nos verum fetus producimus ex utero: opera autem manu efficiimus.

D 28. Quid velint igitur, inquiunt, hujusmodi verba, ante luciferum? Quibus ego quidem responderim, si hisce verbis, ante luciferum, ejus mirabilem ex Maria ortum significari potent, complures alios ante sideris ortum suisse genitos. Quid igitur hic admiratione dignum occurrit, ubi tamen veluti singularis et insignis alicuius rei sit mentio, cum id plurimis sit commune? Deinde, aliud est gignere, aliud educere. Nam gignere incipere est aliquid procreare: educere autem nihil aliud est quam

(90) Reg. et Seguer. τὸν καρδίαν ἔχοντα. Alii et editi, τὴν καρδίαν ἔχοντα.

(91) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. Cæteri autem et editi, λέγει.

(92) Πρὸ αβεστι α Reg. Seguer. Basil. et Anglic.

(93) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi, περὶ τῆς θαυμαστὸν.

quod jam existit producere. Quocirca si hæc dictio ad corpus referatur, sciendum est eum non tunc gigni incœpisse, cum nocte pastoribus annuntiatus est, sed cum angelus ad Virginem est locutus. Tunc autem temporis nox non erat, cum id non dictum sit: at nox erat, cum ex utero prodiit. Id discrimen ipsa observat Scriptura, quæ primum quidem significat, cum eum ante luciferum genitum dicit; alterum vero indicat, cum exitum ex utero nominat, uti psalmo vicesimo primo habetur: *Tu es qui extraxisti me ex utero*⁴⁶. Præterea observandum est dictum non esse, ante ortum luciferi, sed tantum, *ante luciferum*. Unde si de corpore locus hic intelligendus est, necesse est corpus ante Adamum fuisse, cum ante Adamum sidera extiterint: vel certe quidnam hæc significet dictio indagandum nobis est. Id sane possumus a Joanne discere, ita in Apocalysi loquente: *Ego sum alpha et omega, et primus ac novissimus, et principium ac finis. Beati qui dilatant vestes suas, ut sit potestas eorum in ligno vita, et per portas intrent in civitatem. Foris canes, et benefici, scortatores et homicidae, et idololatriæ, et omnis qui facit et amat mendacium. Ego Jesus misi angelum meum, ut hæc vobis in Ecclesiis testificaretur. Ego sum radix et genus David, stella splendida et matutina. Et Spiritus et sponsa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat, 507 Veni; et qui silit, veniat: qui vult, accipiat aquam vitæ gratis*⁴⁷. Itaque si genus David est stella illa splendida et matutina, liquet profecto Salvatorem ipsum, quatenus caro est, luciferum appellari, ante quem scilicet extiterit, quatenus ex Deo est genitus; ut is psalmi sit sensus: *Ex meipso te genui antequam in carne appareres. Siquidem hæc verba, ante luciferum idem valent ac ista, ante Verbi incarnationem.*

29. Aperte igitur Vetus quoque Testamentum Filii meminit. Verum de his contendere supervacuum omnino est. Namque si ea, quæ in Veteri Testamento non habentur, recentiora velint esse, respondeant illi adeo pertinaces homines, quoniam in loco Veteris Testamenti facta fuerit mentio de Paracleto Spiritu? Meminit quidem Spiritus sancti: *at nusquam Paracleti. Num ergo alius est Spiritus sanctus, et alias Paracletus, isque junior, quando-*

⁴⁶ Psal. xi, 10. ⁴⁷ Apoc. xii, 13-18.

(94) Anglicanus, ὄταν.

(95) Reg. Seguer. et Gobler. γεγενηθατι. Cæteri et editi, γεγενηθαται.

(96) Sic Reg. et Seguer. In aliis autem et editis deest πρό. Paulo post, Basil. et Anglic. ἀνάγκη ἡ πρὸ τοῦ, etc. Cæteri et editi, ἀνάγκη ἦν πρὸ τοῦ.

(97) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At aliis et editi, οἱ ἀστέρες.

(98) Regius et Seguer. hic et ante ἡ ἀρχή, addunt καὶ, quod ali et editi omittunt. Mox mss. omnes cum editione Commel. οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, qui lavant stolas suas. Sic etiam habet ms. codex Alexandrinus Novi Testamenti, qui et addit, ut Vulgata, ἐν τῷ αἴματι τοῦ Ἀργίου,

A ἀρμόδει ἡ φωνὴ, ιστέον, διτε οὐ τότε ἀρχὴν γενέσεως εἰληφεν, διτε τοῖς ποιμέσιν εὐηγγελίσθη νυκτὸς, ἀλλ' διτε διγγελος ἐλάλησε πρὸς τὴν Παρθένον. Οὐκ ἦν δὲ τότε νῦξ· οὐ γάρ εἰρηται· νῦξ δὲ ἦν, διτε (94) ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γαστρός. Ταύτην τὴν διαφορὰν τίθησιν ἡ Γραψή, καὶ τὸ μὲν γεγενηθαται (95) πρὸ ἑωσφόρου φησί· τὸ δὲ ἐκ γαστρὸς πρόδον δύομάζει, ὡς ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· Σὺ εἶ δὲ ἐκπατάσας με ἐκ γαστρός. "Αλλως τε οὐκεί εἶπε, πρὸ ἀνατολῆς ἑωσφόρου, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸ ἑωσφόρου (96). Εἰ τοινυν ἐπὶ τοῦ σώματος ληπτέον τὸ φρέδν, ἀνάγκη ἡ πρὸ τοῦ Ἀδάμ εἶναι τὸ σῶμα· πρὸ τοῦ Ἀδάμ γάρ τὰ διστρα (97)· ἡ ζητεῖν τὸν νοῦν τοῦ γράμματος, διπάρα Ἰώαννου ἐκλαβεῖν δυνατόν· ἐν γάρ τῇ Ἀποκαλύψει φησίν· Ἐγὼ τὸ Α, καὶ τὸ Ω, καὶ δι πρῶτος καὶ δι σχατος, καὶ ἡ ἀρχὴ (98) καὶ τὸ τέλος. Μυρδιοι οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, Ιτα δισται ἡ ἔξοντα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου (99) τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλώσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πύλην. "Εξω οἱ κύρες, καὶ οἱ φαρμακοι, καὶ οἱ πόροι, καὶ οἱ φορεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ποιῶν καὶ φιλῶν φεύδος. "Ἐγὼ Ἰησοῦς ἐπεμψύ τὸν ἀγγελόν μον, μαρτυρῆσαι ὑμᾶς ταῦτα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἐγὼ εἰμι ἡ βίζα καὶ τὸ γέρος Δαΐδ, διάστηρ δι λαμπρὸς, δι πρωτός. Καὶ τὸ Πρείμα καὶ ἡ νύμφη λέγοντοι, "Ἐρχου· καὶ δι ἀκούων εἰπάτω, "Ἐρχου· καὶ δι γῆράν ἐρχόσθω· δι θέλων λαβέτω ὑδωρ ζωῆς δωρεάν. Εἰ τοινυν τὸ γένος Δαΐδ ἔστιν δι ἀστήρ, δι λαμπρὸς, δι πρωτός, δῆλον ἔστι τὸ κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἑωσφόρον εἰρηθαι, οὐ προῦπηρχε τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα· ὡς εἶναι τοιούτον τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἐξ ἐμαντοῦ σε γεγένηκα πρὸ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιφανείας. Τὸ γάρ, πρὸ ἑωσφόρου ἴσον ἔστι τῷ, πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου.

C 29. "Εστιν ἄρα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ φανερῷ περὶ Υἱοῦ κείμενα (1), εἰ καὶ περιπτόν ἔστι περὶ τούτων ἀμφισθητεῖν. Εἰ γάρ τὰ μὴ κείμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ νεώτερά ἔστι, λεγέτωσαν οἱ οὖτα φιλονεικοῦντες, ποῦ τῆς Παλαιᾶς περὶ τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος (2) εἰρηται; Περὶ Πνεύματος μὲν γάρ άγιον ἐλέχθη, περὶ Παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς. "Ἄρ· οὖν (3) ἔτερόν ἔστι τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον, καὶ ἔτερος δι Παράκλητος, δι καὶ νεώτερος δι Παράκλητος (4), ἐπει μὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ

in sanguine Agni. Alii vero Græci codices Novi Testamenti mss. et editi habent, οἱ ποιούντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, qui faciunt præcepta ejus. Ibidem Regius et Seguer. Ιτα δισται. Alii, ἵνα δισται.

(99) Sic mss. cum editione Commel. At editio Paris. et Colon. ἐπὶ τῷ ξύλῳ.

(1) Sic Regius et Seguer. At aliis et editi. "Εστι δὲ ἄρα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾳ φανερῶς καὶ περὶ Υἱοῦ.

(2) Sic Regius et Seguer. Cæteri vero et editi, τοῦ Πνεύματος. Mox Regius et Seguer. μὲν γάρ ἄγιον. In aliis et editis deest γάρ.

(3) Regius, Seguer. Basil. et Gobler. "Ἄρ· οὖν. Alii et editio Commel. "Ἄρα οὖν.

(4) Regius, Seguer. Basil. et Anglic. addunt δι Παράκλητος, et mox, "Άλλα μὴ γένοιτο ἡ νεώτερον

κεῖται; Ἀλλὰ μὴ γένοιτο η̄ νεώτερον εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα, η̄ διελεῖν καὶ ἔτερον εἰπεῖν τὸ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ ἔτερον τὸν Παράκλητον. Ἐν γάρ καὶ ταύτον ἔστι τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νῦν ἀγιάζον καὶ παρακαλοῦν τοὺς δεκτικοὺς αὐτοῦ· ὡς εἰς καὶ αὐτὸς Λόγος Γίδες εἰς υἱοθεσίαν ἄγων καὶ τότε τοὺς ἀξίους. Ἡσαν γάρ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ υἱοὶ, οὐ δὲ ἄλλου ἀλλ' η̄ διὰ τοῦ Γίδου τεκνοποιούμενοι. Εἰ γάρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τῆς Μαρίας Γίδες ὁ τοῦ Θεοῦ, πῶς πρὸ πάντων ἔστιν, δυντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; Πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος, δεύτερος μετὰ πολλοὺς εὑρισκόμενος; Ἀλλ' οὗτε δεύτερος ὁ Παράκλητος· πρὸ πάντων γάρ ἦν· οὗτε νεώτερος ὁ Γίδος: Ἐν ἀρχῇ γάρ ήτο ὁ Λόγος· καὶ ὡς ταυτὸν τὸ Πνεῦμα καὶ Παράκλητος, οὕτω ταυτὸν ὁ Γίδος καὶ Λόγος· καὶ ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος (5). Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δὲ πέμψεις ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὄντα μονι, ταυτὸν λέγων καὶ οὐ διαιρῶν· οὕτως ὁ Ἰωάννης τὸ δμοιον διηγούμενος λέγει, Καὶ ὁ Λόγος σάρξ ἐτέτετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐπὶ τοῦ μὲν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αἵτοι, δόξαν ὡς Μορογενοῦς παρὰ Πατρός. Καὶ ἐνταῦθα (6) γάρ οὐ διεῖν, ἀλλὰ τὴν ταυτότητα ἀπήγγειλε. Καὶ οὐχ ὡς ἄλλος (7) Παράκλητος, καὶ ἄλλο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλ' ἐν καὶ ταυτόν· οὕτως οὐκ ἄλλος Λόγος· καὶ ἄλλος Γίδος, ἀλλ' ὁ Λόγος Μονογενῆς ἔστι. Δόξαν γάρ οὐκ αὐτῆς εἶπε τῆς σαρκὸς, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου (8). Ὁ τολνυν τολμῶν διαιρεῖν Λόγον καὶ Γίδην διαιρείτων καὶ Πνεῦμα καὶ Παράκλητον. Εἰ δὲ ἀδιαιρετὸν τὸ Πνεῦμα, ἀδιαιρετος καὶ ὁ Λόγος, δὲ αὐτὸς ὁν Γίδος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. Τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ Ἐλλήνες ἴσταιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, οἵτινοι ἔστι τῷ εἰπεῖν Μονογενῆς. Φησὶ γάρ Ὁμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου, τοῦ ὑιοῦ (9) Ὁδυσσεώς μονογενοῦς δυτος, ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ὀδύσσειας

Τίκτε δέ τοι, φίλε τέκνον (10), ἐνί φρεσὶ τοῦτο

^[τόνημα]
Ἐπιλεπο; πῆ δὲ θέλεις λέραι πολλὴν ἐπὶ γαῖαν,
Μούρος ἐών ἀγαπητός; Ὁ δὲ λίστος τηλέθι πάτρης
Διοτενῆς Ὁδυσσεύς (11), ἀλλογνώτων ἐπὶ δῆμῳ.

Οἱ δρά μόνος ὁν τῷ πατρὶ ἀγαπητὸς λέγεται.

30. Τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ Σαμοσατέως, διαιροῦντες τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Γίδου, φάσκουσι τὸν μὲν Γίδην εἶναι τὸν Χριστὸν, τὸν δὲ Λόγον ἄλλον εἶναι· καὶ τούτου πρόφασιν λαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν Πράξεων, δὲ κα-

* Joan. 1, 1. ** Joan. xiv, 26. *** Joan. 1, 14.

εῖπεῖν τὸ Πνεῦμα, φυσε absunt ab aliis et editis. Ibi-
dem Regius, Seguer. Basil. et Anglic. εἰπεῖν τὸ
ἄγιον, etc. Cæteri et editi, εἰπεῖν δεῖ τὸ ἄγιον, etc.

(5) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alli et editi δὲ omittunt. Ibidem Regius, Seguer. Basil. et Anglic. καὶ Λόγος· καὶ ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος. Gobler. habet item φησιν. Cæteri et editi, τὸ εἰπεῖν, καὶ Λόγος· ὡς ἐρη ὁ Σωτὴρ· Ὁ δέ, etc. Item ibidem, Reg. Seguer. Basil. et Anglic. τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ut et habet Scriptura. Alii vero cum editis, τὸ Πνεῦμα ἀλλοθείσα.

(6) Regius, Seguer. Basil. et Anglic. Καὶ ἐν-
ταῦθα. In aliis et editis καὶ deest.

A quidem nihil de illo exstet in Veteri Testamento? Verum absit ut vel Spiritus junior dicatur, vel dividatur, ita ut alius sit Spiritus sanctus, et alius Paracletus. Unus enim idemque est Spiritus, qui ut tunc sic et nunc eos, qui ipsum recipiunt, sanctificat et consolatur; quemadmodum unus et idem Verbum Filius etiam tunc eos qui digni erant, ad filiorum provehebat conditionem. Nam erant quoque filii in Veteri Testamento, qui quidem non per alium quam per Filium dignitatem hujusmodi conseqebantur. Si enim Dei Filius ante Mariam non existit, quomodo, queso, ante omnes est, cum ante eum sint filii? Quomodo item primogenitus est, cum multis posterior reperiatur? Verum neque Paracletus posterior est, quippe qui ante omnes B sit: neque junior est Filius; nam *In principio erat Verbum*¹⁸: atque ut Spiritus et Paracletus idem est, ita idem est Filius et Verbum. Præterea ut Salvator de Spiritu hæc ait, *Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo*¹⁹, quibus quidem verbis eumdem illum esse declarat, nec ipsum dividit: sic Joannes pariter dicit, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidi- mus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*²⁰. Nec enim Joannes hic ipsum divisit, sed eundem esse est testatus. Atque ut non aliud est Paracletus, et alius Spiritus sanctus, sed unus idemque: sic nec aliud est Verbum et alius Filius, sed Verbum est Unigenitus. Nec enim carnis sed Verbi gloriam dixit. Quapropter qui Verbum et Filium audet separare, Spiritum quoque et Paracletum separat. Sin autem individuus est Spiritus, individuum pariter Verbum esse fatendum est, qui idem Filius est et sapientia et virtus. Cæterum norunt ipsi gentiles litterarum periti dilectum idem esse ac unigenitum. Nam Homerus de Telemacho Ulyssis filio uni- genito ita secunda *Odyssaea* loquitur:

Quid tu, care, tuo volvis sub pectore, fili?
Quid multas terræ partes peragrare peroptas,
Qui solus dilectus es? at divinus Ulysses
Ignatas inter gentes, patriisque remotus
Sedibus, interiit.

Igitur qui solus est patri, is dilectus appellatur.

D 508 30. Quidam ex Samosatensis sectatoribus Verbum a Filio separant, aiuntque Filium esse Christum, aliud autem esse Verbum. His autem errandi occasio fuere illa Actuum verba, quæ qui-

(7) Sic mss. et editio Commel. At editio Paris. et Colon., ἄλλο.

(8) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, ἀλλὰ τοῦ Λόγου.

(9) Regius et Seguer., τῷ εἰπεῖν, εἰ, Φησὶ γάρ Ὁμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου τοῦ υιοῦ. Cæteri et editi, τὸ εἰπεῖν, εἰ, Φησὶ γοῦν ὁ Ὁμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου υιοῦ. Mox Regius, ταῦτα ἐν τῇ. Seguer., ταῦτα μὲν τῇ. Alii editique, ταῦτα μὲν ἐν τῇ.

(10) Regius et Gobler., φίλον τέκνον. Seguer., φίλον τέκνον.

(11) Basil., Anglic. et Gobler. Ὁδυσσεύς. Ibid in Homeri editis legitur ἀλλογνώτω.

dem recte protulit Petrus, sed perverse ipsi inter-
pretantur; sunt autem hujusmodi: *Verbum misit Deus filius Israel, annuntians pacem per Jesum Christum. Hic est omnium Dominus*³¹. Nempe aiunt Verbum ita per Christum locutum esse, ac per prophetas aientes, *Hæc dicit Dominus: alium enim fuisse prophetam, et alium Dominum. Verum ad id possumus reponere hæc verba primæ Epistolæ ad Corinthios: Exspectantes revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die Domini nostri Jesu Christi*³². Ut enim non alias Christus alterius Christi diem confirmat, sed ipse in sui ipsius die exspectantes confirmat: ita Pater misit Verbum carnem factum, ut homo factus per seipsum prædicaret. *Hinc recte subdit, Hic est omnium Dominus: atqui omnium Dominus Verbum est.*

31. *Et dixit Moyses ad Aaron: Accede ad altare, et fac sacrificium pro peccato tuo, et offer holocaustum tuum, et deprecare pro te et pro domo tua, et fac dona populi, et deprecare pro illis, sicut præcepit Dominus Moysi*³³. Ecce hic quamvis unus sit Moyses, tamen ipse Moyses velut de alio Moyse dicit, *Sicut præcepit Dominus Moysi*. Sic ergo etiam si beatus Petrus divinum Verbum filii Israel per Jesum Christum missum esse dicat, non idcirco existimandum est aliud esse Verbum et alium esse Christum, sed unum eundemque esse, propter suam nempe cum humana natura, quam divina plane benignitate et clementia assumpsit conjunctionem: qui si etiam dupliciter intelligatur, non ita tamen ut Verbum separatum concipiatur, sicuti docet divinus Joannes cum ait, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*³⁴. Itaque quandoquidem id, quod præclare ac recte a beato Petro dictum est, male ac perverse intelligunt Samosatensis discipuli, patet illos in veritate non stare³⁵. Namque Christus in Scriptura sacra ultrumque esse significatur, ut cum dicitur, *Christus Dei virtus et Dei sapientia*³⁶. Quocirca cum Petrus ait Verbum per Jesum Christum missum esse ad filios Israel, hoc indicare intelligatur, nempe Verbum carnem factum filii Israel apparuisse, ut Joanni consonet dicenti, *Et Verbum caro factum est*³⁷. Si vero dictum illud aliter exponant, Verbumque divinum esse, uti

³¹ Act. x, 36. ³² I Cor. i, 7, 8. ³³ Levit. ix, 7. ³⁴ Joan. i, 14. ³⁵ Joan. viii, 44. ³⁶ I Cor. i, 24. ³⁷ Joan. i, 14.

(32) Sic mss. At editi, ἀντιθεναι, mendose.

(33) Ita Regius, Seguer. et Scriptura. Alii autem et editi, ἀπεκδεχόμενοι.

(34) Regius, Seguer. Basil. et Anglic. autēs. Cæteri et editi, αὐτούς. Ibidem Regius et Seguer. ἐν τῇ ταυτῷ. Alii cum editis, ἐν τῇ αὐτοῦ.

(35) Sic Regius codex, Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, οὖν.

(36) Hic ad marginem Regii, Seguer. Gohler. et Felck. i, hæc leguntur, ἀπόδειξις ἀπὸ τοῦ Λευϊτικοῦ περὶ τῆς ἐφ' ἑνὶ πράγματι διαφόρου ἔνομαστας. Id

λῶς μὲν δὲ Πέτρος εἰπεν, αὐτοὶ δὲ κακῶς ἐκδέχονται. Τέστι δὲ τοῦτο. Τὸν Λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτος ἐστι πάτερ Κύριος. Φασὶ γάρ, ὡς τοῦ Λόγου διὰ Χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφήτων, Τάδε λέγει Κύριος· ἄλλος μὲν δὲν διαπρῆτης, ἄλλος δὲ δὲ Κύριος. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο δημοίον ἐστιν ἀντιτιθέναι (12) τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους· Ἀπεκδεχομένους (13) τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· διὸ καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ὅτι τέλους ἀρετῆστον ἐν τῇ ημέρᾳ τοῦ Κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ως γάρ οὐκ ἄλλος Χριστὸς ἐτέρου Χριστοῦ τὴν ημέραν βεβαιοῖ, ἀλλ' αὐτὸς (14) ἐν τῇ ἑαυτοῦ ημέρᾳ βεβαιοῖ τοὺς ἀπεκδεχομένους· οὕτω τὸν Λόγον ἀπέστειλεν δὲ Πατὴρ σάρκα γενόμενον, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἀνθρώπος γενόμενος κηρύξῃ. Εὐθέως γοῦν (15) ἐπάγει· Οὗτος ἐστι πάτερ Κύριος· Κύριος δὲ πάντων δὲ Λόγος ἐστι.

32. Καὶ εἶπε Μωϋῆς πρὸς Ἀραών· Πρόσελθο πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ποιησον τὸ περὶ τῆς διαπρτίας σου, καὶ τὸ ὀλοκαύτωμα σου, καὶ ἐξιλασσοι (16) περὶ σεαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ ποιησον τὰ δώρα τοῦ λαοῦ, καὶ ἐξιλασσοι (17) περὶ αὐτῶν, καθάπερ ἐντείλατο Κύριος τῷ Μωϋεῖ. Ἰδοὺ τοινυν ἐνταῦθα, κατέπερ ἐνδεικνύετο τοῦ Μωϋέως, ὃς περὶ ἑτέρου Μωϋέως αὐτὸς Μωϋῆς λέγειν ἐστι, Καθάπερ ἐντείλατο Κύριος τῷ Μωϋεῖ. Οὕτω τοινυν καὶ περὶ τοῦ θείου Λόγου, ἐὰν λέγῃ δὲ παχάριος (18) Πέτρος, ἀποσταλέντος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ωχρὴ ἑτερον μὲν τὸν Λόγον, ἐπερον δὲ Χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν Ἑνωσίν τὴν πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπον συγκατάβασιν τε καὶ ἐνανθρώπησιν. Εἰ δὲ καὶ νοοῖτο διχῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ Λόγου κεχωρισμένου, κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἱωάννην, Καὶ δὲ Λόγος οὐ πάρεξ ἐγένετο, εἰρηκότα, καὶ δικήρωσεν ἐν ημῖν. Τὸ δράμα καλῶς καὶ δρθῶς εἰρημένον πρὸς τοῦ παχαρίου Πέτρου, κακῶς καὶ στρεβλῶς νοοῦντες οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἰστανται. Χριστὸς γάρ τὸ συναμφότερον νοεῖται παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ (19), ὡς σταν λέγηι, Χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. Εἰ τοινυν λέγει δὲ Πέτρος (20) τὸν Λόγον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλλει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, τοῦτο σημαίνων νοεῖσθαι, τὸν Λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ πεφανερώθει, ἵνα συνάρθων τῷ, Καὶ δὲ Λόγος οὐ πάρεξ ἐγένετο. Εἰ δὲ ἑτέρως

est, *Probatur ex Levitico rem eamdem diverse appellari: quæ verba in Basil. et Anglic. ante καὶ εἰπε, in ipso contextu habentur.*

(17) Beigiuss codex et Seguer. hic et mox, ἐξιλασσοι, ut exstat Levit. ix, 7.

(18) Gobler. et Felck. i omittunt δὲ παχάριος.

(19) Regius et Seguerianus addunt παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, quod abest ab aliis et editis.

(20) Regius et Seguerianus, δὲ Πέτρος. In aliis et editis δὲ deest.

ἐκεῖνο νοοῦσι, καὶ τὸν Λόγον μὲν, καθὼς καὶ ἔστι, ὁ καὶ τὴν ὥσθαι πιστεύεται, ἀνθρώπον ἀπ' αὐτοῦ χωρίουσι, λέγοντες, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτὸν (21) ἀπεστάλθαι, οἵτοις ἐναντία φεγγόμενοι οὐ νοοῦσιν. Οἱ γάρ (22) ἐνταῦθα χωρίουσι τῆς θείας σαρκώσεως θείον νοοῦσι, συμιχρύνουσιν ἅρπαχούντες αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι, καὶ τὰ Ἑλλήνων φρονοῦσιν, ὅπερ οὖν καὶ φρονοῦσι, τροπήν τοῦ Λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θείαν ὑπολαμβάνοντες.

32. 'Ἄλλο' οὐκ ἔστι τοῦτο, μή γένοιτο! 'Ον τρόπον γάρ ἐνταῦθα τὴν ἀνέκφραστον ἐνωσιν δὲ Ἰωάννης (23) κηρύσσει, καταποθέντος τοῦ θνητοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοῖς ζωῆς δυτοῖς, καθὰ πρὸς τὴν Μάρθαν δὲ Κύριος ἔφη, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή (24). οὕτω καὶ διαν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος τὸ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι τὸν Λόγον, τὴν θείαν ἐνωσιν σημαντεῖ. Ής γάρ ἀκούων τις τὸ, 'Ο Λόγος σάρξ ἔτερον, οὐδὲ μὲν νομίσοι (25) μηρέτε οὖν εἶναι Λόγον, ὅπερ ἀποτοπον, ὡς προείρηται· οὕτω καὶ Λόγον ἀκούων τὸν συναφθέντα τῇ σαρκὶ, τὸ θεῖον ἐν καὶ ἀπλοῦν τοεῖται (26) μυστήριον. Σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισθῆτητον παντὸς λογισμοῦ τὸ πρὸς αὐτὴν τὴν Θεοτόκον (27) πρὸς τοῦ ἀρχαγγέλου ρήθεν τὴν ἐνώτητα τοῦ θείου Λόγου καὶ ἀνθρώπου δεῖξει. Φησὶ (28) γάρ· Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὸν, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ τετράμενον (29) ἄγιον αἰλιθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Ἀφρόνως οὖν οἱ τοῦ Σαμοσατέως τὸν Λόγον χωρίουσι, εαφῶς ἀποδειχθέντα ἡγῶσθαι τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ. Οὐκ ἅρπα ἀπεστάλη δι' αὐτοῦ· ἀπέστελλε (30) δὲ τὸν αὐτῷ, λέγων· Πορευθέτες μιθητεύσατε πάρτα τὰ ἔθνη.

33. 'Ἐθος' δὲ τοῦτο τῇ Γραφῇ ἀπεριέργως καὶ ἀπώς τὰς λέξεις ἐκφράζειν. Οὕτω γάρ καὶ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς τις εὐρήσει· Εἶπε γάρ, φησι, Μωσῆς τῷ Ραγουὴλ τῷ Μαδιαρτῇ, γαμβρῷ Μωσῆ (31). Οὐ γάρ ἄλλος Μωσῆς δὲ λέγων, καὶ ἄλλος οὐ δῆν γαμβρὸς δὲ Ραγουὴλ, ἀλλὰ εἰς δῆν δὲ Μωσῆς (32). Εἰ γάρ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία δύοις χρηματίζει καὶ δύναμις, καὶ δεξιά, καὶ βραχίων, καὶ δύσι τοιαῦτα· ἤκωται (33) δὲ φιλανθρώπως δῆμον, τὴν ἀπαρχὴν δῆμῶν περιθέμενος, καὶ ταύτη ἀνακραθεῖς· ἅρπα αὐτὸς δὲ Λόγος καὶ τὰ λοιπὰ εἰκότως εἰληχεν δύματα. Τὸ γάρ εἰρηκέναι τὸν Ἰωάννην (34) ἐν ἀρχῇ μὲν

²⁸ Joan. xi, 25. ²⁹ Luc. i, 35. ³⁰ Matth. xxviii, 19. ³¹ Num. x, 29.

(21) Sic Regius et Seguer. At alii et editi omitunt αὐτὸν. Mox Regius et Seguer., φεγγόμενοι οὐ νοοῦσιν. Οἱ γάρ, etc. Alii et editi οὐ omittunt ante νοοῦσιν. Gobler. autem et Felck. I habent ibidem, Οἱ γάρ, etc. Basil. et Anglic., 'Ον γάρ, etc. Cæteri et editi, Οἱ γάρ, etc.

(22) Forte οἱ γάρ.

(23) Sic Regius et Seguer. At alii et editi, τὴν ἀνέκφραστον γένησιν ἐνταῦθα Ἰωάννης.

(24) Regius et Seguer., πρὸς τὴν Μάρθαν αὐτὸς· Βγώ εἰμι ἡ ζωή, λέγων.

(25) Gobler. νομίσῃ. Mox Seguer. ὅπερ ἀποτοπον.

(26) Reg. et Seguer. νοεῖσθω.

(27) Regius codex et Seguerian. Θεοτόκον. Editi, Θεοτόκου, meundose.

A revera est, consentes, assumptum ab ipso hominem, cui conjunctum esse creditur, ab eo velint separare, ipsum aientes per Jesum Christum missum esse, sane se pugnantia loqui non attendunt. Qui enim hoc in loco divinum Verbum a divina incarnatione se jungunt, idem ipsum imminentum putant cum audiunt carnem factum esse; proindeque idem omnino sentiunt ac gentiles, uti sane sentiunt, cum divinam incarnationem mutationem Verbi esse suspicantur.

32. Verum non ita est: absit! Quemadmodum enim inexplicabilem unionem hic prædicat Joannes, absorpto videlicet mortali a vita ⁵⁰⁹ et ab eo qui ipsa per se est vita, ut ipse ad Martham ait, *Ego sum vita*²⁸: ita cum beatus Petrus Verbum per Jesum Christum missum esse dixit, divinam ejus significavit unionem. Nam ut is qui audit, *Verbum caro factum est*, non idcirco arbitratur Verbum amplius non esse, quod certe per absurdum est, ut diximus: ita qui Verbum cum carne conjunctum esse audit, divinum unum simplexque intelligat mysterium. Verum luculentius certiusque quovis ratiocinio ea, quæ ab archangelo ad ipsam Deiparam dicta sunt, divini Verbi et hominis unitatem demonstraverint: ejus hæc sunt verba: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*²⁹. Stulte igitur Samosatenses Verbum dividunt, cum his ex verbis clarum sit ipsum unitum suisse homini ex Maria assumptio. Non ergo Verbum per Christum est missum, sed potius in Christo misit, cum ait, *Ite, docete omnes gentes*³⁰.

33. Scilicet is est mos Scripturæ simpliciter et sine exornatione verba efferre. Sic exempli gratia in libro Numerorum hæc legimus: *Dixit Moyses Ragueli Midianitæ genero Moysis*³¹. Nec enim alius erat Moyses qui loquebatur, et alius, cuius gener erat Raguel: sed unus erat Moyses. Quapropter si pariter Verbum Dei, sapientia, virtus, dextera, brachium, similiaque appellatur; si item sese nobis clementer conjunxit, nostrasque induit primitias, quibuscum sese commiscuit: ergo etiam idem Verbum cætera nomina jure merito sortitum est. Hæc enim Joannis verba quibus Verbum in principio

(28) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alii cum editis, ἔφη.

(29) Regius γενόμενον.

(30) Reg. Seguer. Basiliens. Anglican. et Gobler. ἀπέστελλε. Alii et editi, ἀπέστειλε.

(31) Seg. Μωσῆ. Alii et editi, Μωσῆ. Scriptura, Μωσῆς.

(32) Regius codex, Seguer. et Basiliens. addunt δὲ Μωσῆς, quod omittunt alii editique. Mox Regius et Seguerian., χρηματίζοι. Cæteri et editi, χρηματίζει.

(33) Basiliensis et Anglic. ἡγωτε.

(34) Sic Regius et Seguer. At alii et editi omittunt τὸν Ἰωάννην. Ibidem Basil. et Anglic. μὲν εἰναι.

fuisse, et apud Deum ac Deum fuisse, omniaque per ipsum facta esse, nihilque sine ipso esse factum dicitur ⁴⁴, aperte profecto ostendunt ipsum quoque hominem Dei Verbi opus esse. Itaque si eum, postquam corruptus est, in se suscepit, ut ipsum stabiliter et firma sui renovatione perpetuo permansurum resiceret, quam quidem ob causam eidem se coniunxit, ut illum in sortem conditionem divinorum proveheret : qui fieri potest ut Verbum per hominem qui ex Maria assumptus sit, missum esset dicatur, ipseque apostolorum Dominus inter ceteros apostolos, nempe prophetas, ab eodem missos numeretur ? An vero purus homo possit vocari Christus ? Minime certe : at Verbo conjunctus, jure merito Christus et Filius Dei potest appellari, teste propheta qui jam olim paternam substantiam manifeste illi attribuit, cum ait, *Et mittam Filium meum Christum.* Apud Jordanem audita item haec vox est, *Hic est Filius meus dilectus* ⁴⁵. Siquidem impletis promissis, recte his verbis indicavit illum esse quem se misisse dixerat.

34. Utrumque ergo Christum esse intelligamus, Verbum scilicet divinum, homini ex Maria assumpto in Maria conjunctum. Verbum enim sibi ipsi domum in ejus utero fabricavit, quemadmodum olim Adamum ex terra formaverat, imo diviniore certo modo, quo de Salomon, qui Verbum optime noverat sapientiam appellari, sic loquitur, *Sapientia ædificavit sibi domum*⁴⁴: quanuinterpretans Apostolus ait, *cujus nos domus 510 sumus*⁴⁵, alibique *templum*⁴⁶ appellat: quatenus nempe Deo decet in templo habitare; cuius figuram antiquis patribus per Salomonem jusserset ex lapidibus ædificandam: unde exorta veritate, figura evanuit. Namque cum persidi Iudei figuram vellent veritatem ipsam esse, verumque everttere ædificium, quod nos Verbi cum natura humana conjunctionem esse fidenter credimus, nihil illis minatus est Dominus: sed cum probe sciret illorum temeritatem in ipsis recidere, hæc ad eos dixit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*⁴⁷. Quibus verbis clare ostendit Salvator sponte et ex se dissolvi hominum opera. Nisi enim Dominus ædificaverit domum, et custodierit civitatem, frustra laborant ædificantes, et vigilant custodientes⁴⁸. Itaque quæ quidem Iudeorum erant, penitus sunt dissoluta, quippe cum non nisi umbra essent: firmata autem est Ecclesia, ut pote quæ in petra fundata est; neque portæ inferi

⁴² Joan. i, 4-3. ⁴³ Matth. iii, 17. ⁴⁴ Prov. ix, 4.
⁴⁵ Psal. cxxvi, 1.

(35) Regius, Seguerian. Basil. Anglic. et Gobler.
γεγενηθατ. ,Cæteri cum editione Commel. γεγε-
νηθατ.

(36) Ita Regius, Seguer, Basil. et Anglic. In aliis
et editis xat deest. Mox mss. omnes, τοῦτον σαθρω-
θέντα. Editi, τοῦτο σαρκωθέντα mendose.

(37) Anglican. ἀνάγοι.

(38) Anglic. δέ.

(39) Sic Regius et Seguer. In aliis et editis deest
xat.

(40) Tou abest a Reg. et Seguer.

Α είναι τὸν Λόγον, καὶ τοῦτον πρᾶς τὸν Θεὸν, καὶ αὐτὸν Θεὸν, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι (35) μηδὲν, πλάσμα τοῦ Θεοῦ Λόγου σαφῶς καὶ τὸν ἀνθρώπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. Εἰ τοίνυν, τοῦτον σοθρωθέντα (36) εἰς ἐαυτὸν λαβόμενος, πάλιν ἀνακαίνει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ ἀνανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀτελεύτητον, καὶ διὰ τοῦτο ἐνοῦται εἰς θεοτέραν ἀνάγμα (37) αὐτὸν λῆξιν· πῶς οἶδν τε λέγειν διὰ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου τὸν Λόγον ἀπεστάλθαι, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγω δὴ (38) προφήταις, ἀποσταλεῖσι παρ' αὐτοῦ συναριθμεῖν τὸν τῶν ἀποστόλων Κύριον; Πῶς δὲ καὶ (39) κληθείη Χριστὸς φιλὸς ἀνθρώπους; Ἡνωμένος δὲ τῷ Λόγῳ, εἰκότως χρηματίζοι Χριστὸς, καὶ Γίδης Θεοῦ, ἀναθεν τοῦ (40) προφήτου σαφῶς ἐκδιήσαντος τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν
Β περὶ αὐτοῦ, καὶ εἰπόντος· Καὶ ἀποστελὼ τὸν Γίόρ μου τὸν Χριστόν· καὶ ἐν τῷ Ἱορδάνῃ· Οὐτός ἐστιν ὁ Γίός μου ὁ ἀγαπητός. Ἐκπληρώσας γάρ τὴν ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν, ὡς οὗτος ἐστιν, δην εἰπεν (41) ἀποστελλει.

34. Τὸ τοίνυν συναμφότερον νοῶμεν Χριστὸν, Λόγον τὸν θεῖον ἡνωμένον τῷ ἐκ Μαρίας ἐν τῇ Μαρίᾳ. Ἐν γὰρ τῇ τάυτῃς νηδού δὲ Λόγος ἔσωπ τὸν οἶκον διεπλάσατο, δὲν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὲμ ἐκ τῆς γῆς· μᾶλλον δὲ θειοτέρως, περὶ οὐ καὶ Σολομών φησι (42), τὸν Λόγον εἰδὼς καὶ σοφίαν χρηματίζουσαν φανερώς· Ἡ Σοφία φωδόμησερ ἐμνήτη οἰκον· δὲν καὶ δὲ Ἀπόστολος ἐρμηνεύων λέγει, οὖ (43) εἰκός ἐσμεν ημεῖς· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ταῦτη προσαγορεύει, καθίστι πρέπον Θεῷ ἐν ναῷ κατοικεῖν, οὐ καὶ εἰκόνα τὴν ἐκ λίθων τοῖς παλαιοῖς κτίζειν διὰ Σολομῶντος προσ-έταξεν (44). ὅθεν τῆς ἀληθείας φανείστης, πέπαυται ἡ εἰκόνων. Βουληθεῖσι γὰρ τοῖς ἀγρύνωσι τὴν εἰκόνα δεῖ-
ξαι ἀληθείαν, τὴν δὲ ἀληθῆ οἰκήσιν, ἥν καὶ ἔνωσιν σαφῶς πιστεύομεν, καθελεῖν, οὐκ τὸ πείλησεν· ἀλλ' εἰδὼς, ὡς αὐτὸς καὶ ἔσωταν τολμῶσι, φησὶν αὐ-
τοῖς (45)· Δύσατε τὸν ρωτούστορ, καὶ ἐν τριστῃ
ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· σαφῶς δεικνύς δὲ ἡμέτερος Σωτῆρ, ὡς τὰ πρός ἀνθρώπων σπουδαζόμενα, αὐ-
τόθιν ἔχει τὴν διάλισιν. Ἐάν γὰρ μὴ Κύριος οἰκο-
δομῆσῃ οἶκον, καὶ φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἐκοπία-
σαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ τὴν γρύπην σαν οἱ φυλάσσον-
τες. Τὰ τοίνυν τῶν (46) Ιουδαίων λέντατε· σκίτα γὰρ
ἥν· τὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἕδρασται· τεθεμελίωται
γὰρ ἐπὶ τὴν πέριφραν, καὶ πύλαι ἔδου οὐ κατισχύσου-
σιν αὐτῆς. Ἐκείνων ἦν τὸ λέγειν, Πῶς σὺ, ἀνθρω-
πος ὁρ, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; τούτων μαθητής δ

⁴⁵ Hebr. iii, 6. ⁴⁶ I Cor. iii, 16. ⁴⁷ Joan. ii, 19.

(41) Regius et Seguer. δν εἰπόν.
(42) Ita Regius, Seguer, Basil. et Anglican. Άλι
autem cum editis, ἐφη. Ibid. Anglican. omittit και
post εἰπόν.

(43) Basil. et Anglican. δς. Paulo post idem Anglic. χαθάπτειο πρέπουν.

(44) Regius ei Seguer. προσέταττεν.

{45} Reg. et Seguer. φηστιν αὐτοῖς. Alii et edisti, ἐφη αὐτοῖς.

(46) Sic Regius et Seguer. In aliis et editis tunc
deest.

Σαμοσατεῖς ὑπάρχει· ἔθεν εἰκότως τὰ παρ' αὐτοῦ τοῖς αὐτοῦ ἀπαγγέλλει. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐμάθουμεν τὸν Χριστὸν, εἴχε αὐτὸν ἡκούσαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ διστήτη τῆς ἀληθείας (47). Χριστὸς τοιγαροῦν τὸ συναμφότερον εὔσεβῶς νοεῖσθω.

justitia et sanctitate veritatis ¹¹. Christus igitur

35. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ πολλαχοῦ τὴν Γραψὴν Χριστὸν, ὡς δταν λέγη δ μακάριος Πέτρος πρὸς Κορνηλίου (48), διδάσκων Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, δτρ̄ δχριστὸν Θεὸν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πάλιν πρὸς Ἰουδαίους, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδειγμένορ εἰς ὑμᾶς· καὶ πάλιν δ μακάριος (49) Παῦλος πρὸς Ἀθηναίους; Τετράδροι, φῶτισε, πλοτίτη παρασχὼν τάσιν, ἀρατήσας αὐτὸν ἐκ τεκρῶν· ταῦτον δὲ τῇ χριστῷ πολλαχόστε τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν ἀποστολὴν (50) εὐρίσκομεν· ἐξ ὧν μανθάνειν ἔχεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς οὐδὲ διαφωνία τις ἐν τοῖς φήμασι τῶν ἀγίων, ἀλλὰ διαφόρων; τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ (51) Λόγου ἐνωσιν γενομένην ὁνομάζουσι· ποτὲ μὲν χρίσιν, ποτὲ δὲ ἀποστολὴν, ἄλλοτε δὲ (52) ἀνάδειξιν. Τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου δρόθον (53), καὶ εἰλικρινῆ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς κηρύσσει, οὐ τὴν ὑπάστασιν χωρίζον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου· μή γενοίτο! Πώς γάρ δ ἀκούσας πολλαχῶς τὸ, Ἐγώ καὶ δ Πατήρ ἐν ἐσμεν, καὶ, Ὁ ἑωρακὼς ἐμός, ἑώραξε τὸν Πατέρα; Δι' οὖν καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὸ αὐτὸν, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, εἰσερχόμενον πρὸς πᾶσαν τῶν ἀποστόλων τὴν ἐνωρίδα, καὶ εἰ τι (54) παρῆν ἐκ τούτου δυσπειθές, διαλύσαντα τῷ εἰπεῖν, Τηλαγήσατε με, καὶ βλέπετε, δτι πτενῦμα σάρκα καὶ δοτέα (55) οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ οὐκ εἰπε, Τόνδε, ή, τὸν ἀνθρώπον μου, δν ἀνείληφα, ἀλλ' ἐμέ. "Οὐθεν οὐδεμίαν συγγνώμην ἴψειν δυνήσεται δ Σαμοσατεὺς, ἐκ τοσούτων τὴν ἐνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου διελεγχθεῖς· καὶ ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀρτι μὲν πρὸς πάντας τὴν πεύσιν προσάγοντος, καὶ πληροφορῶν ἀπὸ τε τοῦ φαγεῖν καὶ τὴν φηλάφτησιν ἐπιτρέψαι, ή δὴ καὶ γεγένηται. Πάντως γάρ διδούς τὴν τροφήν, ή οἱ διδόντες ἥψαντο τῶν χειρῶν. Έκέδωκαν γάρ, φησιν, αὐτῷ ἰχθύος δπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσοῦ κηρύσιον (56) καὶ φαγὼν ἐτώπιον αὐτῶν, λαβὼν τὰ

¹⁰ Matth. xvi, 18. ¹⁰ Joan. x, 33. ¹¹ Ephes. iv, 20-24. ¹² Act. x, 58. ¹³ Act. ii, 22. ¹⁴ Act. xvii, 31. ¹⁵ Joan. x, 30. ¹⁶ Joan. xiv, 9. ¹⁷ Luc. xxiv, 39.

(47) Regius, Seguer. et Scriptura, τῆς ἀληθείας. Alii et editio τῆς oimittunt.

(48) Ita Regius codex, Seguer. Basil. et Anglic. Al. Gobler., Πέτρος Κορνηλίου. Alii et editio Commen., Ηλέτρος Κορνηλίου.

(49) Gobler. et Felc. I omittunt πάλιν δ μακάριος. Ibid. Reg. et Seguerian., πρὸς Ἀθηναίους. Cæteri et editio, Ἀθηναίου. Item ibid. post τὸν ἀγρό, deficit Anglic. codex.

(50) Regius et Seguerian., ἀποστολὴν. Alii et editio ἀποστόλων, mendose.

PATROL. GR. XXVI.

A adversus eam prævalebunt ¹⁸. Illorum erat dicere: Quare, homo tu cum sis, facis te ipsum Deum ¹⁹? horum discipulus est Samosatensis, unde non immetrito sua suos docet: nos autem non ista de Christo didicimus, si tamen eum audivimus et ab ipso edoceti sumus, ut vetere homine, qui corruptitur secundum desideria erroris, deposito, induamus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in utrumque esse pie intelligatur.

35. Cæterum si sæpe Scriptura Christum appellat ipsius corpus, ut cum beatus Petrus ad Cornelium ait, Jesum a Nazareth quem unxit Deus Spiritu sancto ²⁰; et ad Judæos, Jesum Nazarenū, virum approbatum a Deo in vobis ²¹; beatus item Paulus hæc ad Athenienses loquitur, In vīro, quem destinarat, fide omniis impertitū, eo a mortuis excitato ²²: ita sæpe quoque ostensionem et missio-

B nem idem esse ac unctionem reperimus. Ex quibus cuivis licet discere nihil in verbis sanctorum esse dissōnum: sed variis tantum nominibus conjunctiōnem Dei Verbi cum homine ex Maria assumpto illos designare, cum eam modo unctionem appellant, modo missionem, modo ostensionem. Rectum est igitur quod ait beatus Petrus, qui veram Unigeniti prædicat divinitatem, nec Dei Verbi hypostasim disjungit ab homine ex Maria assumpto: quod omnino absit! Qui enim id ille auderet, qui frequenter audiit, Ego et Pater unus sumus ²³, et, Qui vidit me, vidit Patrem ²⁴? Hinc etiam post resurrectionem idem corpus, januis clausis, ad universum apostolorum cœtum ingressum est; quod ne cui incredibile videretur, ipse difficultatem removit, cum ait, Contrectate me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videlicet habere ²⁵.

C ubi advertendum est eum non dixisse: Hunc, vel, hominem meum, quem assumpsi, contrectate, sed, contrectate me. Nulla proinde venia Samosatensi spe-randa est, quippe qui, tot convictus argumentis, negare non possit Verbi Dei conjunctionem: quam nimirum ipsum Dei Verbum asseruit, cum, ut modo vidimus, omnes est allocutum, quibus et se resurrexisse confirmavit, tum **511** comedendo, tum se ipsum contrectandum permittendo, uti factum est. Nam sive cum ipse illis cibum impertiret, sive cum illi, ipsi, omnino manus ejus contrectaverunt. Siquidem Illi, inquit, obtulerunt partem pectoris assi et farum mellis: et cum manducasset co-

(51) Sic Reg. et Seguer. In aliis et ed. Θεοῦ derest.

(52) Ita Regius et Seguerian. At aliis et editio δι omitunt.

(53) Reg., δρόθον, recte. Cæteri et editio, δρόθην.

(54) Reg. Seguer. et Gobler., τὴν ἐνωρίδα, καὶ εἰ τι. Gobler. babet item καὶ εἰ τι. In aliis et editis deest τινὶ καὶ καὶ.

(55) Reg. et Seguer., δστα.

(56) Regius et Seguer., κηρόν. Idem ibid. et Basi-siliens. addunt, καὶ φαγὸν ἐνώπιον αὐτῶν, λαβὼν τὰ ἐπιλοιπα ἀπέδωκεν αὐτοῖς, quæ alii et editio om.

17.

*ram eis, acceptas reliquias dedit eis*⁵⁸. En igitur, si non ut se erga Thomam gessit, certe alia ratione fecit eos de sui resurrectione certiores, cum se illis contrectandum præbuit. Quod si ipsas etiam cicatrices cupis cernere, disce a Thoma, cui videlicet ait Dominus, *Inser manum tuam, et mitte in latus meum, et inser digitum tuum, et vide manus meas*⁵⁹. Suum latus suasque manus Deus Verbum appellat, seque totum hominem simul et Deum esse ostendit: quod quidem ipso etiam sensu, ut intelligere est, voluit Verbum sanctos experiri, cum suum corpus, jannuis clavis, ingressum est in cubiculum⁶⁰, ac repente astans cum corpore, eos de rei veritate persuasos reddidit. Hæc autem fidelibus quidem ad confirmationem, infidelibus vero ad emendationem, satis dicta sint.

36. *Suum itaque errorem etiam corrigat Paulus Samosatensis, divina Salvatoris voce audita dicentis, Corpus meum*⁶¹, non autem, Christum qui alias est a me qui sum Verbum, sed qui idem mecum est, et ego cum eo. Ego enim Verbum, sum unguentum: quod autem a me unctum est, homo est; quapropter Unctus sive Christus sine me minime dicatur, sed qui mecum est, et in quo ego sum. Itaque missio illa Verbi significata ejus indicat conjunctionem cum Jesu ex Maria assumpto, qui Salvator dicitur, non alias sane ob rationem quam quod cum Deo Verbo sit conjunctus. Idem proinde locus ille significat atque hæc verba, *Qui misit me Pater*⁶², et, *A me ipso non veni, sed Pater me misit*⁶³. Scilicet suam cum homine conjunctionem, quo cum invisibilis natura per visibilem nota hominibus esse poterat, missionem appellavit. Nec enim loca mutavit Deus (uti nos qui locis abscondimur) cum nostræ parvitatibus accepta figura in carne exstitit et apparuit. Quomodo enim id illi posset accidere qui cœlum et terram implet? Verum justi propter ejus in carne præsentiam, missionis vocem usurpavere. Ipse igitur est Deus Verbum: igitur Christus est Deus homo ex Maria natus. Non alias, inquam, aliquis est Christus, sed unus et idem est, qui ante sæcula ex Patre, et in ultimis diebus ex Virgine exortus est: qui idem antea ipsis etiam sanctis virtutibus in cœlis erat invisibilis, nunc autem ob suam cum visibili homine conjunctionem visibilis est effectus; visibilis, inquam, non invisi-

⁵⁸ Luc. xxiv, 42, 43. ⁵⁹ Joan. xx, 27. ⁶⁰ ibid. 19.

(57) Regius, Seguerianus et Basiliensis Thælosiæ. Cæteri et editi, ñélosiæ.

(58) Sic Regius codex, Seguer. et Basiliens.; sed Basiliensis habet bléptε εἰς χεῖράς μου. Alii editique, καὶ τὸν δάκτυλὸν σου βάλε εἰς τὰς χεῖράς μου. Mox Regius et Seguer., ὁ Θεὸς Λόγος. Cæteri, cum editis, ὁ Θεὸς λέγεται.

(59) Sic Reg. et Seg. In aliis et editis deest τε.

(60) Regius et Seguer. addunt καὶ Παῦλος, quod alii et editi omittunt.

(61) Ita Regius codex et Seguer. In aliis vero et editis deest ἔτερον.

(62) Regius, Seguer. Goblerian. et Basil., κληθείη ἄν. At alii et editi ἄν omittunt. Ibidem Reg. Seg.

A ἐπίλοιπα, ἀπέδωκεν αὐτοῖς. Ιδού τοὺν, εἰ καὶ οὐχ ὡς ὁ Θωμᾶς, ἀλλ’ ὅμως δι’ ἑτέρας μεθόδου τὴν πληροφορίαν αὐτοῖς παρέσχε ψῆλαφηθεῖς. Εἰ δὲ καὶ τοὺς μώλωπας ίδειν θέλοις (57), παρὰ Θωμᾶν μάλε· Φέρε γάρ σου, φησι, τὴν χεῖρα καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν σου, καὶ βλέπε τὰς χεῖράς μου (58). Πλευρὰν ίδιαν καὶ χεῖρας δνομάζων ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἀνθρωπὸν τε (59) καὶ Θεὸν ὅμοιον, ἄρτι μὲν τοῦ Λόγου καὶ τὴν αἰσθησιν τοὺς ἄγιοις διὰ σώματος, ὡς ἔστι νοεῖν, παρέχοντος τῷ εἰσελθεῖν, τῶν θυρῶν κεκλεισμένουν· παρευθὺν δὲ σὺν τῷ σώματι παρεστώς, καὶ τὴν πληροφορίαν παρέχων. Ταῦτα τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν, καὶ τοῖς ἀπίστοις εἰς διδρθωσιν εἰρήσθω συμμέτρως.

B

36. Διορθούσθω τοιγαροῦν καὶ Παῦλος (60) Σαμοσατεὺς, τῆς θείας κατήκοος γεγενημένος φωνῆς, Τὸ σῶμά μου, λέγοντος, καὶ οὐχὶ τὸν Χριστὸν ἔτερον (61) παρ’ ἐμὲ τὸν Λόγον, ἀλλὰ σὺν ἐμῷ αὐτὸν, καὶ ἐμὲ σὺν αὐτῷ. Τὸ γάρ χρίσμα ἐγὼ δὲ Λόγος, τὸ δὲ χρισθὲν ὑπὲρ ἐμοῦ δὲ ἀνθρωπὸς· οὐ χωρὶς οὖν ἐμοῦ Χριστὸς κληθεὶ ἀν (62), ἀλλὰ σὺν ἐμῷ ἀν καὶ ἐμοῦ ἐν αὐτῷ. Τὸ τούντιν ἀποστολὴν τοῦ Λόγου σημαντεῖσθαι ἔνωσιν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦν, ὃς ἐρμηνεύεται Σωτὴρ, οὐ δι’ ἔτερον τι, ἀλλ’ ἢ διὰ τὸ τῷ (63) Θεῷ Λόγῳ ἥνωσθαι. Ταῦτα σημαντεῖται τὸ ρήτορὸν τοῦτο τῷ, Ο πέμψας με Πατήρ, καὶ, Ἄπ’ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ’ ὁ Πατήρ με ἀπέστει λε. Τὴν γάρ πρὸς τὸν ἀνθρωπὸν ἔνωσιν, σὺν φωνωρισθῆναι ἀνθρώποις ἡν δυνατὸν τὴν ἀδρατὸν φύσιν διὰ τῆς ὀρωμένης, ἀποστολὴν ὡνδμασεν. Οὐ γάρ δὴ Θεὸς τόπους ἀμείβει (64), καὶ τῆς τούς ἐν τοῖς χρυστομένους, τῷ τῆς μικρότητος ἡμῶν σχῆματι τῆς ὑπάρχειν τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδεικνύμενος (65)· πῶς γάρ δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν; Ἀλλὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἔνεκα τὴν ἀποστολὴν οἱ δίκαιοι ὡνδμασαν. Εἴτα οὖν (66) καὶ αὐτὸς δὲ Θεὸς Λόγος. Χριστὸς οὖν δὲ ἐκ Μαρίας Θεὸς ἀνθρωπὸς· οὐχ ἔτερός τις Χριστὸς, ἀλλ’ εἰς καὶ δὲ αὐτός· οὗτος πρὸς αἰώνων ἐκ Πατρὸς, οὗτος ἐπ’ ἐσχάτων ἐκ τῆς Παρθένου· ἀδρατος; τὸ (67) πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ δυνάμεσιν ἀγίαις, ὀρατὸς νυνὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὀρατὸν ἀνθρωπὸν ἔνωσιν· ὀρατὸν δὲ, φημι, οὐ τῇ ἀδρατῷ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῇ τῇ θεότητος ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου (68) σώματος καὶ ὅλου

⁶¹ Matth. xxvi, 26. ⁶² Joan. viii, 10. ⁶³ ibid. 42. et Gobler., καὶ ἐμοῦ. In aliis et editis καὶ deest.

(63) Tῷ abest a codice Regio et Segueriano. Idem ibidem ταῦτα σημαντεῖσθαι. Item ibidem Goblerianus et Felckmanni 1, τὸ ρήτορὸν τοῦτο τό.

(64) Regius et Seguerian., ἀμείβει. Alii et editi, ἀμοίβει.

(65) Goblerian., ἐπιδεικνύμενος.

(66) Regius codex, Seguer. et Basiliens., εἰς οὖν. Alii cum editis, εἴτα οὖν.

(67) Tῷ abest a Goblerian. et Felckm. 1.

(68) Regius codex, Seguerianus et Basiliensis, ἀνθρωπεῖου. Cæteri et editi, ἀνθρωπίνου. Ibidem Goblerian. et Felckm. 1 omittunt καὶ ὅλου ἀνθρώπου.

ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκάίνισε τῇ οἰκειώσει τῇ πρός ἑαυτόν. **A**bili divinitate, sed ipsa divinitate per humanum
Ἀντῷ τὸ σέβας καὶ τὴ προστύνησις, δὲ ἦν (69) πρώην, **c**orpus totumque hominem agente, quem totum ho-
καὶ νῦν, καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.
minem ejusdem secum conjunctione renovavit. Ipsi
honor et adoratio qui anteā, et nunc et semper est in sēcula. Amen.

(69) Basiliens., ὡς ἦν. Ibidem Seguer., πρὸ ἦν. Regius, προῆν. In fine Regius et Seguerian. addunt
Ἀμήν, quod abest ab aliis et editis.

MONITUM

IN SEQUENTES SANCTI ATHANASHI AD SERAPIONEM EPISTOLAS.

512-515. I. Quæ sequuntur S. Athanasii ad Serapionem Thmuitanum episcopum epistolæ, invitante ei flagitante ipso Serapione, a sancto Doctore in eremo conscriptæ sunt, ut ex prima patet epistola, num. 1 et 33, et quidem post Orationes contra Arianos, ut conjicere est ex his primæ epistolæ verbis, num. 2: Τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν οὐκ ἀλλότριον καὶ τοῦτο ἐνθύμημα. Ἀπαξ γὰρ ἀρνούμενοι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἰκότως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δυσφημοῦσι. Διὸ καὶ οὐ χρὴ πλέον τι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν· ἀρχεὶ γάρ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα κατ’ αὐτῶν. Itaque Arianorum quidem nequam aliena est hujusmodi sententia. Postquam enim semel Dei Verbum negare ausi sunt, merito eadem quoque de ejus Spiritu impie mentiuntur. Quocirca nec plura adversus illos necesse est dicere: nam satis esse debent quæ antea contra ipsos dicta sunt. In his itaque epistolis contra quosdam disputat S. Athanasius, qui ab Arianis quidem discesserant, fatebanturque Filium vere Deum esse, sed iidem de Spiritu sancto impie sentiebant, quem nimis rem creatam esse vellent, et unum ex administris spiritibus, soloque gradu ab angelis differre, ut numero 1 primæ epistolæ habetur. Unde optime ait Athanasius fictam istorum esse cum Arianis pugnam, at revera eos piæ fidei adversari. Utrumque enim errorem propugnabant Arianī, et Filium videlicet et Spiritum rem creatam esse, ut modo vidimus, passimque alibi declarat S. Doctor, verbi gratia, Oratione III contra Arianos, pag. 447, num. 15. Inde autem effectum est ut illi et ab Arianis odio habiti sint, quod Filium nollent rem creatam esse, quemadmodum num. 32 ejusdem proximæ epistolæ narratur, nec ab orthodoxis fuerint admissi, quod Spiritum sanctum negarent Deum vere esse, Tropici porro dicti iidem sunt, uti sœpe eos vocalit S. Athanasius, ut numeris 10 et 32 primæ epistolæ, quod nempe sacræ Scripturæ loca, quibus in vindicanda sancti Spiritus divinitate utebantur orthodoxi, metaphoris et tropis vellent esse interpretanda. Cæterum hi non iidem videntur esse qui Macedoniani. Illos enim recte de Filio sentire numero 1 et alibi indicatur: at Macedoniani nolebant Filium Patri esse consubstantialem, sed similem duntaxat, ut refert Theodoreetus Hæreticarum fabularum lib. IV, numero 5, et Historiæ ecclesiasticæ lib. II, c. 6.

II. Perturbato admodum et præpōstero ordine exstant illæ epistolæ in editis antea operibus S. Athanasii. Nam quæ prima esse debet, secunda est; quæ contra secunda debet esse, primum occupat locum. Imo pars secundæ epistolæ posterior in secundo exestat tomo, cum pars ejusdem prior sit in primo tomo. Similiter pars ultimæ epistolæ posterior in primo collocata est tomo, pars autem prior in secundo. Sed codicum manuscriptorum ope singulas in proprium restituimus ordinem, prout sequitur. Prima nempe ea est quæ incipit, Τὰ γράμματα τῆς σῆς, etc., quam cum nonnulli fratrum cuperent in epitomen redigi, petiit ab Athanasio Serapion, ut id efficere non gravaretur. Hæcque causa fuit sancto Doctori secundam ad eundem scribendi epistolam, cuius initium, Ἔγώ μὲν ἐνόμιζον, etc. Hujus in priori parte breviter contra Arianos Verbi divinitatem tuetur: in altera autem parte, quam his verbis exorditur, Ἰωάννης θαυμάσσεις, etc., primam contrahit epistolam. Videtur enim omnino non diversas esse epistolæ, sed duas duntaxat ejusdem epistolæ partes, quas postmodum distinctas veluti epistolæ divisere amanuenses. Nec enim posteriorem partem quasi alium epistolam exorditur: sed se excusat quod, rogatus ut primam de Spiritu sancto epistolam contraheret, prius de Filii divinitate disseruerit. Præterea secundæ epistolæ initio se in ea præstitisse scribit quod postularat Serapion, ut scilicet primam, quæ paulo fusior videbatur, verbis paucioribus velle comprehendere: quod cum nonnisi in hac, quam dicimus, secunda parte præstiterit, clarum est ipsam non novam esse epistolam, sed partem tantum secundæ epistolæ posteriorem. Hinc etiam in plerisque et præstantioribus manuscriptis codicibus, secundæ epistolæ initio eam primæ esse epitomen adnotatur, quod sane veri esset alienum, si pars ejus altera distincta esset epistola.

III. Nec vero soli secundæ accidit evistolæ ut in duas disjungeretur, sed idem quoque in ultima contigit, quæ

videlicet in codicibus Gobleriano et Felckmanni primo in duas pariter distracta est epistolæ. Verum etiam si exploratum nobis videatur ita se rem habere, tamen cum in omnibus, quos vidimus, manuscriptis codicibus secunda epistola in duas veluti epistolæ distincta sit, non ausi sumus simul conjungere, sed eam prout in ipsis manuscriptis habetur, divisimus.

IV. Felckmannus secundam epistolam, sive primam ejus partem, quæ de Filio disserit (70), synopsis esse Orationum contra Arianos est arbitratus. At huic opinioni refragantur cum manuscripti codices, qui eam epitomen esse præcepit ad Serapionem epistolæ observant, tum vero ipsum ejusdem exordium, ubi præcepit tantum meminit S. Athanasius, quam se ait in secunda ista, rogatu Serapionis, nullisque optantibus fratribus, contraxisse. Non diffitemur tamen præcipua quæ in Orationibus contra Arianos fusius exponuntur argumenta, strictim hic presque tractari: at contendimus illud opus, quod secundæ epistolæ principio, ait se in epito- men redigisse, aliud nullum esse quam epistolam primam ad Serapionem.

V. Ultima denique epistola ita orditur, Ἐνέτιχον καὶ τῇ, etc. Hujus autem pars postrema, sive veluti appendix est tractatus in Matthæi verba, Quicunque dixerit [“], etc., qui male in hactenus editis ab illa est divulsus. Siquidem non solum in omnibus manuscriptis codicibus hanc statim subsequitur epistolam, sed etiam in optimæ notæ Regio et Segueriano recte cum ipsa absque ullo titulo conjungitur, tantumque in margine verba ipsa Matthæi afferuntur, ut sit et aliis in locis. In Gobleriano autem et Felckmanni primo hæc novæ quasi epistolæ præponitur in scriptio, Πρὸς τὸν ἀντὸν Σεραπίωνα. Nempe cum in prima epistola, 516 num. 3, et in fine partis posterioris secundæ hæc Evangelii verba contra adversarios adduxisset S. Athanasius, ipsum rogavit Serapion, ut locum illum interpretaretur, explicaretque cur qui in Spiritum sanctum peccaverit, gravius puniendus sit quam qui in Filium; cui postulationi, multum licet, ut scribit, reluctans, in fine ultimæ hujus epistolæ satisfecit.

VI. Non multum immorabimur in refellendo præcipiti et iniquo admodum Erasmi de prima ad Serapionem epistola judicio. Salvo, inquit ille, et integro doctorum judicio, ego censeo hoc opus esse hominis otiosi, nulloque ingenio prædicti, qui voluerit imitari divi Athanasii libellos ad Serapionem. Hic mira congeries locorum et rationum confusio, molestissimaque semel dictorum iteratio. Eadem sententiae temere subscribunt Scultetus et Rivetus, nullis aliis adducitis argumentis, nisi quod addat Rivetus citari ea epistola locum Michææ, qui nusquam reperitur, nimirum, Domus Jacob exacerbavit Spiritum Domini. Verum valde ille hallucinatur; nam is est versus septimus capituli secundi Michææ juxta Græcam versionem.

VII. Quam vana et temeraria sit hujusmodi illorum opinatio, ex omnibus omnino manuscriptis codicibus convincitur, in quibus videlicet, magno consensu, S. Athanasio attribuitur. Præterea qui in lectione S. Athanasii vel paulum versatus fuerit, ea in epistola methodum, dictiones, verbaque ipsa S. Doctoris facile agnoscat. Nec enim aliter hic disserit quam alii in operibus, verbi gratia, in Orationibus contra Arianos, in quibus Scripturaræ testimonia undique accumulat, ut Filii divinitatem tueatur. Cum enim et Ariani et Tropici easdem admitterent Scripturas ac orthodoxy, undenam, quæso, validiora posset proferre arguenda quam ex divinis his libris? Nec etiam crebrius hic eadem repetit quam alibi, quod quidem molestum nemini esse debere ipse solet præmonere. Denique cum iidem illi secundæ epistolæ partem posteriorem, quæ primæ est epistole, Athanasii esse consentiant, permirum sane est quod hanc audeant repudiare. Sed de his satis superque. Ita enim perspicuum est vere Athanasii esse primam hanc epistolam, ut nemini rem serio examinanti ulla possit oboriri suspicio id in dubium revocandi.

VIII. Cardinalis Perronus lib. II De Eucharistia, aliquæ nonnulli postremam quoque partem sive appendicem epistolæ ultimæ, nempe Tractatum in verba Matthæi, Quicunque dixerit, etc., negarunt verum esse S. Athanasii opus. At germanum ejus fetum esse, ea quæ paulo ante, num. III et V, dicta sunt, apertissime ostendunt. Adde in Concilio Lateranensi sub Martino I, pag. 304, tres locos ex hoc tractatu; tanquam ex vero S. Athanasii opere, adduci.

[“] Matth. xviii, 32.

(70) Vide item pag. 267, n. 3

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΩΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΘΜΟΥΕΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ (71)

Κατὰ τῶν βλασφημούντων καὶ λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

ΕΠΙΣΤΟΛΑ AD SERAPIONEM THMUITANUM EPISCOPUM

Contra illos qui blasphemant et dicunt Spiritum sanctum rem creatam esse.

1. Τὰ γράμματα τῆς σῆς λερᾶς διαθέσεως απεδόθη Α
μοι (72) ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ εἰ καὶ πικρός τις
ἐν δὲ καθ' ἡμῶν διωγμὸς ἐπικείμενος, καὶ πολλὴ
ἐρευνα τῶν ζητούντων ἡμᾶς ἀνέλειν· ἀλλ᾽ « ὁ Πα-
τὴρ τῶν οἰκτυρμῶν καὶ θεὸς πάστης παραχλήσεως, »
πικρεκάλεσεν ἡμᾶς καὶ ἐν τοῖς γράμμασί σου. Ἀνα-
μιμνησκόμενος γάρ τῆς σῆς διαθέσεως καὶ πάντων
τῶν γηγενῶν, ἐδοξα τούτους σὺν ἐμῷ τότε παρεῖναι.
Ἐπιπολὸν μὲν οὖν ἔχαιρον κατέχων τὰ γράμματά
ώς ὃς τούτοις ἐνέτυχον, τρέζάμην πάλιν ἀθυμεῖν διὰ
τοὺς ἀπαξιαὶς μελετήσαντας μάχεσθαι πρὸς τὴν ἀλή-
θιαν. Ἔγραφες γάρ, ἀγαπητὲς καὶ ἀληθῶς ποθεινό-
τατε, λυπούμενος καὶ αὐτὸς, ὡς ἔξελθόντων μὲν τι-
κῶν ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν (73) διὰ τὴν κατὰ τοῦ Γεω-

517 1. Litteras sacrae tuæ charitatis in eremo accepisti. Nam tametsi acerba adversum nos persecutio instabat, et multa perquisitio eorum qui necem nobis moliebantur: tamen « Pater misericordiarum et Deus totius consolationis »⁴⁵, tuis nos litteris est consolatus. Tuæ enim et omnium sincere amicorum benevolentiae recordatus, illos tunc mecum præsentes videre mibi videbar. Itaque acceptis tuis litteris valde gavisus sum: sed vixdum illas perlegoram, cum rursus vehementer dolere incepi, eorum pervicacia motus, qui contra veritatem pugnare semel in animum induxerunt. Siquidem tute ipse, dilecte vereque optatissime, non sine dolore mihi significasti, quosdam impiam Arianaorū in-

“ II Cor. 1, 3.

B

(71) Sic primus codex Regius, Seguerianus, Go-
blerianus et Felckmanni primus; sed duo postremi
habent Σεραπίωνα. In Regio secundo, in quo hæc
una ad Serapionem exstat epistola, is est titulus, Τοῦ
ἀντοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα
ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. In codice ma-
nuscripto eminentissimi D. cardinalis Ottoboni, ac
in Basil. Anglic. et Felckm. secundo, ἐπιστολὴ πρὸς
Σεραπίωνα ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.
Sed in Felckm. 2 deest ἐπίσκοπον. In titulum Com-
melinianæ editionis, quo Parisina item editio utitur,
sic habentem. ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκο-
πον, κατὰ τῶν λέγοντων ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον
κτίσμα ἐστίν, hæc nota Felckm.: Titulus porro in G.
et I. ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα ἐπίσκοπον Θμούεως
κατὰ τῶν βλασφημούντων καὶ λεγόντων κτίσμα εἶναι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Unde Interpres reddidit: Epi-
stola ad Serapionem episcopum Thmucos, contra
eos qui dicunt Sp. S., etc. Verum cum ineptus ne-
scio quis emendator in codice II, quem operæ secu-

ται sunt, νοετον modo inveniret, quæ etiam in Basiliensi et Anglicano totidem verbis habentur: « Επι-
στολὴ πρὸς Σεραπίωνα περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος,
ipse satis audacter eum qui nunc præfixus legitur ex
suo cerebro titulum excudit et præposuit. »

(72) Eminent. cardin. Ottoboni codex, ἀπεδόθη
σάν μοι. Ibidem uteρος Regius καὶ εἰ καὶ Cæteri, et
editi καὶ εἰ tantum. Ibidem Ottobon., ὃ καθ' ἡμᾶς
διωγμός. Paulo post, manuscripti omnes nostri, ἀλλ' ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτυρμῶν, etc. Manuscripti vero Felck-
manni, ἀλλ' ὁ Πατὴρ τῆς παραχλήσεως, omissis inter-
mediis. Μοχ καὶ ante ἐν τοῖς deest in Gobl: et
Felckm. 1.

(73) Anglicanus, ἐκ τῶν Ἀρειανῶν. Macedonia-
nos et Pneumatomachos ab Ariani ortum duxisse
vulgaris et trita omnium sententia est, Macedonia-
nos que esse Pneumatomachorum antesignanum. Quam-
obrem miretur fortasse quispiam nullam in hisce
disputationibus Macedonii mentionem occurrere.
Verum ut quid hac de re sentiam paucis efferaim;

Dei Filium hæresin detestantes, ab illis quidem discessisse, **518** sed eosdem de Spiritu sancto prave sentire, contendereque illum non tantum rem creatam, sed etiam unum ex administris spiritibus esse "", soloque gradu ab angelis differre. Et hæc simulata quidem pugna cum Arianis, sed vera est cum pia fide certatio. Nam ut illi Filium negantes, negant et Patrem : ita et isti, indigna de Spiritu sancto loquentes, indigna quoque de Filio loquantur necesse est. Ita ambae illæ sectæ bellum veritati indictum divisere, ut illi contra Filium, et isti contra Spiritum sanctum perversa sentientes, ejusdem in sanctam Trinitatem blasphemia simul rei sint. Cum igitur hæc perspicerem multaque mecum cogitarem, in gravem vincidi luctum, quod iterum diabolus ludificandi ansam apud illos nactus esset, qui ejus insaniam et furorem imitari nihil verentur. Hinc ego hoc temporis sitere decreveram. Verumtamen, cum ut tuæ sanctitatis cohortationi cederem, tum ut pravam illorum opinionem et satanicam audaciam propulsarem, vix tandem paucis hanc potui scribere epistolam, ut tu, occasione inde accepta, pro tua qua polles prudentia, ea quæ desunt supplexas, atque adeo plene refellatur impia hæresis.

2. Itaque Arianorum quidem nequaquam aliena est hujusmodi sententia. Postquam enim semel Dei Verbum negare ausi sunt, merito eadem de ejus Spiritu impie mentiuntur. Quocirca nec plura adversus illos dicere necesse est, sed satis esse debent quæ antea contra ipsos dicta sunt. Quod autem ad illos spectat, qui falsa de Spiritu sancto errantes opinantur, ipsis quodam modo sive (74) tropo, ut iudeum loquuntur, convenient respondere. Mira enim profecto videatur ipsorum amentia, quod scilicet ii qui Filium Dei rem creatam esse nolunt, (qua

" Hebr. 1, 14.

non videtur de Macedonio hic agi. Etenim ille inter Arianorum primipilares annumerabatur, atque, ut videtur, Filium semper pro re creata habuit. Contra vero isti, quos oppugnat Athanasius, Arianos quidem impugnabit; verum sanam de Filio doctrinam vindicantes, in Spiritum sanctum dehacabantur, unde conjectandum relinquitur hanc Pneumatoma-chorum familiam disparem a Macedoniana esse, quod tamen augurando dicitur; nam lucifugarum bujusmodi initia obscuriora sunt, quam ut possit de iis certa et indubitate ferri sententia. Et alioquin mirum quanta varietas sententiarum in hæresim initii suboritur, aliis aliud apprehendentibus atque ex iisdem principiis diversa colligentibus. Nimirum solenne hæreticus est ut, amissio semel veritatis tramite, hac illac oberrant ac ne secum quidem ipsi consistere possint, scilicet

Πάντη μαυρόμενος καὶ μυῆχαρος ἀμφαλαληγαί.

Ibidem Regii ambo codices manuscripti, Seguerianus et Basiliensis, xata τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Cæteri autem cum editis, xata τοῦ Θεοῦ solum : prior lectio præstal, ut ex consequentibus propalam est. Ibidem Regius primus et Seguerianus, δυσφημίαι alii, cum editis, βλασphemīai.

(74) Tropis nimis illi et metaphoris depravabant ea sacræ Scripturæ loca, quibus orthodoxi Spiritum sanctum uocabant Deum esse : hiuncque

Α τοῦ Θεοῦ βλασphemīai, φρονούντων δὲ κατὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, καὶ λεγόντων αὐτὸ δῆ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λειτουργιῶν (75) πνευμάτων ἐν αὐτῷ εἶναι, καὶ βαθμῷ μόνον αὐτῷ διαφέρειν τῶν ἀγγέλων. Τοῦτο δὲ ἔστι πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανὸς προσποιητὸς μάχη ἀληθῆς δὲ ἀντιλογία πρὸς τὴν εὔσεβῆ πόστιν. " Ποτέρε γάρ ἔκεινοι, ἀρνούμενοι τὸν Γίλον, ἀρνοῦνται καὶ τὸν Πατέρα· οὕτω καὶ οὗτοι, δυσφημοῦντες (76) εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δυσφημοῦσι καὶ εἰς τὸν Γίλον. Καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη διείλοντο τὴν πρὸς τὴν ἀληθειὰν ἀντίστασιν, ἵν' οἱ μὲν κατὰ τοῦ Λόγου, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Πνεύματος φρονοῦντες, τὴν αὐτὴν ἔχωσιν εἰς τὴν ἄγιαν Τριάδα βλασphemīai. Ταῦτ' οὖν συνορῶν καὶ πολλὰ λογιζόμενος, ἐν ἀθυμίᾳ γέγονα, ὅτι πάλιν εὑρε παῖς εἰς διάβολος ἐν τοῖς ὑποκρινομένοις τὴν παντανέκτην αὐτοῦ· καὶ κρίνας μὲν ἡμην σιωπὴν (77) ἐν τοιούτῳ καιρῷ· διὸ δὲ τὴν προτροπὴν τῆς σῆς διστήτηος, ἔνεκά τε τῆς ἔκεινων ἀλλοδοξίας καὶ σατανικῆς προπετείας, δι' δύλιγων ἕγραψα τὴν ἐπιστολὴν, μόγις καὶ ταῦτα δυνηθεῖς, ίνα μόνον καὶ σὺ, πρόφασιν ἐκ τούτων λαδών, κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι σύνεταιν τὰ λεπόντα (78) προσθῆς, καὶ πλήρης δὲ κατὰ τῆς δυσεσθοῦς αἰρέσεως ἐλεγχος γένηται.

2. Τῶν μὲν οὐν Ἀρειανῶν οὐκ ἀλλότριον καὶ τούτῳ ἐνθύμημα. " Απαξ γάρ ἀρνούμενοι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἰκότως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δυσφημοῦσι. Διὸ καὶ οὐ χρή πλέον τι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν ἀρκεῖ γάρ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα κατὰ τούτων. Πρὸδ; δὲ τοὺς περὶ τοῦ Πνεύματος ἀπατηθέντας, τρόπῳ τινὶ, ὡς ἀν αὐτοὶ φαίνεν, προσήκει διερευνῶντας εἰπεῖν (79). Τούτων γάρ καὶ θαυμάσειν ἀν τις τὴν δνοιαν, ὅτι τὸν Γίλον τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντες κτίσμα εἶναι, καὶ καλῶς γε κατὰ τῷτο φρονοῦντες (80), πῶς τὸ Πνεῦμα τοῦ Γίλον κτίσμα καὶ ἀκού-

Tropici dicti sunt. Vide infra num. 10.

(75) Ita Regii ambo manuscripti, Seguerianus item, Basil. Gobl. et Felckm. secundus, atque eodem modo legitur in Epistola divi Pauli ad Hebrews 1, 14. Alii et editi, λειτουργῶν. Βαθμῷ μόνῳ. Paulo post, Anglicanus codex solus, προσποιητὸς ἡ μάχη.

(76) Hic et infra post δυσφημοῦσι particula καὶ in manuscripto Regio primo et Segueriano omnium optimis codicibus legitur, in aliis omittitur, idem mox, διείλαντο. Editi, διείλαντο. Ibidem Basiliensis codex manuscriptus solus, πρὸς τῆς ἀληθείας.

(77) In editis et in quibusdam manuscriptis hiç perperam legebatur σωτῶν. Verum Regii ambo codices, Anglicanus item et Basiliensis, σωτῶν recte habent. Mox aliqui codices cum editis habent διστήτης, ἔνεκά τε. Regius autem primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus habent γνησιότητος ἔνεκά τε. Nannius quoque γνησιότητος legit : nam veritatis sinceritas : tantilli momenti res est.

(78) Regius primus et Seguerianus, λειπόμενα.

(79) Regius et Seguerianus, δύλιγα προσήκει διερευνῶντας αὐτοὺς εἰπεῖν. Ibidem mox εὐθύς post ἀν τις addunt.

(80) Sic Reg. 1, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1. Cæteri vero et editi κατὰ omittunt. Mox Ottoboni, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

σαι ἡνέχοντο; Καὶ γάρ εἰ διὸ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου ἐνότητα, οὐ θέλουσιν εἶναι τῶν γενητῶν αὐτὸν τὸν Γίδην, ἀλλ', ὅπερ ἔστιν ἀληθῶς, δημιουρὸν αὐτὸν εἶναι (81) τῶν ποιημάτων φρονοῦσι: διὰ τὸ τὸ Πνεῦμα τὸ δύγιον τὸ τὴν αὐτὴν ἔχον ἐνότητα πρὸς τὸν Γίδην, ἃν αὐτὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, κτίσμα λέγουσι, καὶ τὴνόρηταν, διτε, ὥστε μὴ διαιροῦντες τὸν Γίδην ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, σώζουσι τὸ (82) ἑνα Θεὸν εἶναι, οὐτω, διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα, οὐκέτι μίαν τὴν ἐν Τριάδι θεότητα σώζουσι, σχίζοντες αὐτὴν καὶ ἐπιμίσγοντες αὐτῇ ἀλλοτρίαν καὶ ἐπεροεῖθη φύσιν, καὶ τοὺς κτίσμασι συνεξισοῦντες αὐτὴν; Τοῦτο δὲ πάλιν οὐκέτι ἐν εἶναι δείχνυσι τὴν Τριάδα, ἀλλὰ ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγχειμένην αὐτὴν, διὰ τὸ ἐπερούσιον τοῦ Πνεύματος, ὡς αὐτὸς ἔκυτος διεπλάσαντο (83). Ποιε ὅντα αὕτη θεολογία ἐκ δημιουργοῦ καὶ κτίσματος συγχειμένη; Ή γάρ οὐ Τριάς ἔστιν, ἀλλὰ δύσις, καὶ λοιπὸν ἡ κτίσις, ἢ, εἰ (84) Τριάς ἔστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, πῶς τοὺς μετὰ τὴν Τριάδα κτίσμασι συντάττουσι τὸ τῆς Τριάδος Πνεῦμα; Τοῦτο τάρτα ἔστι πάλιν διαιρεῖν καὶ διαιρέειν τὴν Τριάδα. Οὐκοῦν, κακῶς φρονοῦντες περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ δύγιου (85), οὐδὲ περὶ τοῦ Γίδου καλῶς φρονοῦσιν (86). Εἰ γάρ ἐφρόνουν ὅρθως περὶ τοῦ Λόγου, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, δι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ Γίδου ἰδοιν δυ, παρ' αὐτοῦ (87) δίδοται τοῖς μαθηταῖς καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν. Οὐτω δὲ πλανώμενοι, οὐδὲ περὶ τοῦ Πατρὸς ὑγιῆ τὴν πίστεν ἔχουσιν. Οἱ γάρ ἀντικείμενοι τῷ Πνεύματι, ὡς εἴπεν ὁ μέγας μάρτυς Στέφανος, οὗτοι καὶ τὸν Γίδην ἀρνοῦνται. Τὸν δὲ Γίδην ἀρνούμενοι, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχουσι.

Filium negant. Filium autem negantes, neque Patrem

A quidem in re recte sentiunt,) Spiritum Filii rem creatam esse vel etiam audire patientur. Si enim propter Verbi cum Patre unitatem nolunt Filium esse e rebus factis: sed, quod quidem verum est, ipsum rerum factarum opificem esse sentiunt; quare Spiritum sanctum, qui eamdem habet cum Filio unitatem quam Filius cum Patre, rem creatam esse audent dicere? Cur ignorant quod quemadmodum Filium a Patre non dividendo, Dei unitatem servant, ita dividendo Spiritum a Verbo, non amplius unam in Trinitate servant divinitatem, quam nempe dissindunt, et cui alienam ac diversam naturam admiscent, quam denique inter res creatas collocant? Id sane probat non jam rem unam esse Trinitatem, sed ipsam ex duabus ac diversis naturis constare, ob diversam videlicet Spiritus substantiam, quam illi sibi ipsis commenti sunt. Quænam ergo ista tandem est theologia ex creatore et re creata confusa? Vel enim non est Trinitas sed dualitas, ac deinde res creata: vel si Trinitas est, uti vere est, quomodo cum rebus creatis quæ post Trinitatem existunt, Trinitatis Spiritum audent collocare? Id enim rursus est dividere ac dissolvere Trinitatem. Itaque si male de Spiritu sancto sentiant, bene de 519 Filio sentire non queunt. Nam si recte de Verbo sentirent, recte quoque de Spiritu sancto qui a Patre procedit sentirent, qui cum Filiis sit proprius, ab illo discipulis omnibusque in eum creditibus datur. Quinetiam qui in hujusmodi errore versantur, neque in Patrem sanam fidem habere possint. Nam qui Spiritui resistunt, uti insignis martyr Stephanus dixit [¶], si dem et profecto habuerint [¶].

B

C

[¶] Act. vii, 51. [¶] I Joan. ii, 23.

(81) Regius secundus, αὐτὸν εἶναι. Cæteri et editi ei εἶναι omitunt. Ibidem Reg. 1, Seg. Anglican., φρονοῦσι. Alii vero et editi, φρονοῦντες.

(82) Sic Reg. 1, Seg., Basil. Alii vero et editi, τόδι.

(83) Sic Reg. 1, Seg. et mox δημιουργοῦ. Cæteri et editi, ἐπλάσαντο et δημιουργοῦ.

(84) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. 1. In Reg. 2 lamen et deest. Alii et editi, ἡ κτίσις, εἰς Τριάδα ἔστιν, ὅπερ οὐκ ἔστι, καὶ πῶς, etc.

(85) Hæc verba usque ad καλῶς inclusive desunt in Reg. 2.

(86) Ne pigrat annotare, in hæc verba: Εἰ γάρ ἐφρόνουν ὅρθως περὶ τοῦ Λόγου, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, hæc observari a Felckm.: Est in Bibliotheca Archipalatina codex manuscriptus Graecus, in quo præter illos V Dialogos Athanasii, quos supra tom. II habes (jam vero infra tom. II) tum Maximi illius magni Monotheletarum adversarii, tum D. Augustini Solitoquia et Damasceni quedam: tum denique nescio cuius alterius monachi complura opuscula, qui circa annum Domini 1170 vixit. Siquidem sol. 214, col. 3, exstat ejus quoddam apuscūlum ad Manuelem Comnenum imperatorem de astrologia, ubi sol. 2, col. 2, Judæos refutans inquit: Λέγει λοιπὸν, ὃ Ιουδæος, τίς ἡ αἰτία δι τὴν γῆν ἐν αἰχμαλωσίᾳ διατρίβεις τοσούτον κατρόπιν; Ἰδού γάρ ὡσεὶ χλιδαὶ πρὸς τοῖς ἔκατον ἔτη διτέλεσαν, καὶ ὁ νῦντος ὥμην κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ πρόρρησιν ἔτι συγχάμπτεται. Hoc est: Dic igitur, o Judæe, quæ causa est quod nunc in

captivitate verseris et quidem a tam diurna tempore? Enimvero ab annis circiter centum supra mille qui præterierunt, dorsum vestrum, juxta Davidis prophetiam, adhuc incurvatur. Hic ergo quisquis est in opusculo, Quod Spiritus sanctus a solo Patre procedat, ad Maximum Smeniotam scribens, et sol. 179, col. 3, præsentem hunc locum citans, sic prefatur: Αὐτίκα γάρ ὁ μέγας Ἀθωνάτος, οὗτος τε τὴν ὑπαρξιν κέχτηται, καὶ τίνα τρόπον ἐκλάμψει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ δύως τοῖς ἀξίας (sic mss., forte ἀξίοις) αὐτοῦ διαδίδοται, ἐν τῇ πρὸς Σαραπίωνα ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ σαρώς οὗτω διελθεφεν. Εἰ καλῶς ἐφρόνουν περὶ τοῦ Λόγου, ὑγιῶς ἀν ἐφρόνουν, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος δι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Hoc est: Enimvero magnius ille Athanasius opportune in Epistola ad Serapionem episcopum, ac disertis verbis edisserit, unde nam Spiritus sanctus existentiam mutuetur, et qua ratione illucescat, necnon quō pacto detur iis qui digni sunt, his verbis: Si recte de Verbo sentirent, sanam quoque doctrinam tenerent de Spiritu sancto qui ex Patre procedit. Hæc Felckm.

(87) Sic Reg. 1, Seg. Gobl. Felckm. 1, Ottobon. et incertus auctor qui hunc locum citat epistola ad Maximum Smeniotam ex mss. Græc. biblioth. Archipal., ut testatur Felckm. Alii et editi, δι παρ' αὐτοῦ. Mox Regius 2, πιστεύουσιν εἰς τὸ δνομα αὐτοῦ. Mox item omnes mss. περὶ τοῦ Πατρὸς habent: editi male, περὶ τοῦ Ηγεύματος.

3. Undenam ergo tantæ vobis temeritatis causa, A ut nec illud a Salvatore dictum vereamini: « Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem neque in hoc sæculo neque in futuro⁶⁰? Ariani quidem, etsi corpoream Verbi præsentiam, et quæ ejus causa dicta sunt, non intelligerent, ex his tamen occasionem suæ comminiscendæ hæresis improbissime nacti, Dei hostes esse et vere de terra ⁷⁰ inania loqui convicti sunt. Vos vero undenam, quæso, in errorem inducti estis? Quis vos ita docuit, vel quis tandem modus vestri erroris? Legimus, inquit, in propheta Amos hæc Dei verba: « Quia ecce ego firmans tonitru, et creans spiritum, et annuntians ad homines Christum ejus, faciens diluculum et nebulam, et gradiens super excelsa terræ: Dominus Deus omnipotens, nomen ipsi⁷¹. » Inde adducti fuimus ut Arianis, qui Spiritum sanctum rem creatam esse docent, assentiremur. An ergo quod apud Amos exstat legistik: quod autem in Proverbii dicitur: « Dominus crevit me initium viarum suarum in opera sua⁷², » an legistik necne? Ergone istud Proverbiorum ex veritate interpretamini, ne videlicet Verbum rem creatam dicatis: illud autem prophetæ nulla interpretatione explicatis, sed voce « spiritus » tantummodo audita, Spiritum sanctum rem creatam dici existimatis? Atqui in Proverbii Sapientia aperte dicit: « Creavit me. » Verumtamen recte vos dictum illud ita excipitis, ut non creatricem Sapientiam rebus creatis annumeretis. Sic igitur vox illa prophetæ non Spiritum sanctum denotat, sed tantum de spiritu dicitur. Cum ergo multa sit in Scripturis spirituum differentia, rectumque sensum habere possit iste Scripturæ locus, cur vos velut litigiosi aut serpentis Ariani morsu ulcerati, de Spiritu sancto prophetam **520** Amos loqui arbitramini, ne scilicet credere desistatis Spiritum sanctum rem creatam esse?

4. Dicite, amabo, an in aliquo divinæ Scripturæ loco Spiritum sanctum simpliciter spiritum dici reperiatis, sine addita voce vel Dei, vel Patris, vel

⁶⁰ Matth. xii, 32. Marc. iii, 29. ⁷⁰ Joan. iii, 31.

(88) Sic Reg. 1, Seg. Anglic. Gohl. Felckm. 4. Cæteri autem et editi, toisautης. Regius primus et Seguerianus mox pro Kyrō, habent Σωτῆρος.

(89) Regius secundus, ev τῷ νῦν αἰώνι. Ibidem Gohl. et Felckm. primus pro μέλλοντι, habent ἐρχομένῳ. Mox Regius primus, Seg. Gohl. et Felckm. primus, Ἀρειανὸν, καίτοι. Cæteri et editi καίτοι omittunt. Mox item Regius primus, Seguer., ὅμως τὸν αὐτὸν, et paulo post, καὶ οὕτως ἡλέγχθησαν. Alii et editi, et καὶ ὅμως, οὕτως omittunt.

(90) Sic Regius primus et Seguerianus. At Gohlerianus et Felckmanni primus, κενοφωνοῦντες. Cæteri et editi, κανονολογοῦντες. Mox Reg. 1, Seg. Gohl. et Felckm. 1 sic habent: ἡκατήθητε παρ' αὐτῶν; Τί ἀκούσαντες, ή τίς ὁ τρόπος τῆς τοιάτης ὑμῶν πλανῆς; Ἀλλ' ὡς γραφεῖσαν αὐτὴν φασιν ἐν τῷ, etc. Regius et Seguerianus αὐτὴν omittunt. Ibidem iidem habent διότι εγω.

3. Πάθεν τοίνυν ὑμῖν, ωστοι, τῆς (88) τοσαύτης τόλμης ἡ πρόφασις, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὸ ὄπε τεῦ Κυρίου εἰρημένον: « Ός δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐκ ἔχει ἀφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰώνι (89) τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; » Οἱ μὲν γὰρ Ἀρειανοί, καίτοι τὴν ἐνσαρκὸν παρουσίαν τοῦ Λόγου καὶ τὰ τοιάτην εἰρημένα μὴ νοήσαντες, ὅμως ἔξ αὐτῶν πρόφασιν λαβόντες εἰς τὴν ἑαυτῶν αἰρεσιν, καὶ οὕτως ἡλέγχθησαν θεομάχοι καὶ ὡς ἀληθῶς ἀπὸ γῆς κενολογοῦντες (90). Τμεῖς δὲ πάθεν ἡ πατήθητε; παρὰ τίνων ἀκούσαντες, ή τίς ὁ τρόπος τῆς τοιάτης ὑμῶν πλάνης; « Ανέγνωμεν, φασιν, ἐν τῷ προφήτῃ Ἀμώς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ, « Οὐτὶ Ίδού ἐγώ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν δρθρον καὶ διμήλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς (91) γῆς, Κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὑνομα αὐτῷ. » Καὶ ἐνθεν ἐπεισθημέν τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Εἴτα τὸ μὲν παρὰ τῷ Ἀμώῃ (92) ἀνέγνωτε· τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον, « Κύριος ἔκτισε με ἀρχὴν δῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, » οὐκ ἀνέγνωτε, ή ἀνέγνωτε; Καὶ τοῦτο μὲν (93), ὡς ἔχει ἀληθείας, ἐρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἰπητε κτίσμα τὸν Λόγον· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ οὐχ ἐρμηνεύετε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀκούοντες « πνεῦμα, » ἐνομίσατε λεγεσθαι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Καίτοι ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις φανερῶς (94) ή Σοφίᾳ λέγουσά εστι: τὸ, « ἔκτισε με», καὶ ὅμως καλῶς γε ποιοῦντες, ἐρμηνεύετε τὸ δρῆσν, ἵνα μὴ τὴν δημιουργὸν Σοφίαν εἰν (95) τοῖς κτίσμασι συναριθμήσετε. Τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ δρῆσν οὐκ ἔχει γνώρισμα περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ἀλλ᾽ ἀπλῶς εἰρηται περὶ πνεύματος. Πῶς οὖν, καίτοι πλείστης οὖσης διαφορᾶς ἐν ταῖς Γραφαῖς περὶ πνευμάτων (96), καὶ δυναμένου τοῦ δρῆσν τὴν ιδίαν διάνοιαν ἔχειν δρθῆν, οὐμεῖς, ὡς φιλονεικοῦντες ή ὡς ὑπὸ δῆγματος τοῦ Ἀρειανοῦ δρεως βλαβέντες, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ Ἀμώς νομίζετε, ἵνα μάνον τοῦ φρονεῖν κτίσμα μὴ ἐπιλαθθοθεῖ;

4. Εἴπατε γοῦν εἰ που τῆς θείας Γραφῆς εὑρίσκετε (97) τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπλῶς εἰρημένον πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι ή τοῦ Θεοῦ, ή τοῦ

⁷¹ Amos iv, 13. ⁷² Prov. viii, 22.

(91) Reg. 1, Seg. Gobl. Felckm. 1, τὰ ὑψη. Ωρα sequuntur καὶ ἐνθεν usque ad τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, usunt in ms. Basil.

(92) Regius secundus, παρὰ τοῦ Ἀμώς. Mox Seg., δι Κύριος ἔκτισε, etc.

(93) Sic primus codex Regius. Cæteri vero et editi, Τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον, τοῦτο μὲν. Item mox primus codex Reg. Anglican. Gobl. et Felckm. 1, ὡς ἔχει ἀληθείας. Alii et editi, ὡς ἔχει ή ἀληθεία.

(94) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. et Oitobon. Cæteri et editi, φανερόν. Mox Reg. 2, ἔκτισε με. Alii et editi με omittunt.

(95) Εν abest a Gobl. et Felckm. 1.

(96) Sic Regius primus. Cæteri et editi, Πνεύματος.

(97) Sic Reg. 1, Seg. Gobl. Alii et editi, εὑρίσκεται.

Πατρὸς, ή δτι ἐμοῦ, ή αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ (98) καὶ τοῦ Υἱοῦ, ή παρ' ἐμοῦ, ὅ ἐστι παρὰ τοῦ Θεοῦ, η μετά τοῦ ἄρθρου, ἵνα μὴ ἀπλῶς λέγηται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα (99). ή αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, η Παράκλητον, η ἀληθεῖας, δὲ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λέγοντος (1). «Ἐγώ εἰμι η ἀλήθεια» ἵνα, ἀκούσαντες ἀπλῶς «πνεῦμα», ὁ υπονοήστε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Ἐξηρήσθωταν δὲ τοῦ Λόγου νῦν οἵτινες ἡδη λαβόντες, πάλιν δονομάζονται, καὶ δυοι, προμαθόντες περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ὑστερον ὡς ἐν ἐπαναλήψει (2) καὶ ὑπομνήσει, καὶ μόνον λεγομένου «τοῦ πνεύματος», οὐχ ἀγνοοῦσι περὶ τίνος ἀκούσουσι· καὶ μάλιστα, δτι καὶ οὕτω μετά τοῦ ἄρθρου λέγεται. Καὶ δλως ἄνευ τοῦ ἄρθρου, η τῆς προειρημένης προσθήκης, οὐκ ἀν εἴη σηματινόμενον (3) τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οἰδα ἐστον & γράψει Παῦλος τοῖς Γαλαταῖς: «Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, η ἐργῶν νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, η ἐξ ἀκοῆς πίστεως;» Ποιον δὲ ἡστον λαβόντες η τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ διδόμενον τοῖς πιστεύουσι καὶ ἀναγεννώμενοις διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας; Καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ γράφων (4): «Τὸ Πνεῦμα μή σδέννυτε» εἰδότος καὶ αὐτοῖς ὅπερ ἔλαβον ἔλεγεν, ἵνα μὴ σδέσωσιν ἐξ ἀμελείας τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναφθεῖταιν τοῦ Πνεύματος χάριν. Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως διὰ τὴν σάρκα η προσέλαβεν, ἐὰν λέγωσιν οι εὐαγγελισταί (5), «Ἴησοῦς δὲ, πλήρης (6) Πνεύματος ὧν, ὑπέστρεψεν ἡπὸ τοῦ Ἱεράνου» καὶ τὸ, «Τότε ὁ Ἴησοῦς ἀνήχθη δὲ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον» τὸν αὐτὸν ἔχει νῦν. Προείρητο γάρ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ: «Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἀπανταῖτον λαὸν, καὶ Ἴησοῦς βαπτισθῆνος, καὶ προσευχομένου, ἀνεῳθῆναι (6') τὸν οὐρανὸν, καὶ καταδηναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σωματικῷ εἰδεῖ, ὃντος (7) περιστεράν, ἐπ' αὐτόν.» Καὶ δῆλον ἦν, δτι, λεγομένου τοῦ Πνεύματος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἦν σηματινόμενον. Οὕτω μὲν οὖν παρ' οῖς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ μόνον τὸ Πνεῦμα λέγηται χωρὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ προσθήκης (8), οὐκ ἀμφίβολον, δτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σημαντεῖται, ἔχον μάλιστα τὸ ἄρθρον.

5. Ύμεις δὲ εἴπατε τὸ προταθὲν ὑμῖν (9), εἰ εὐρίκατε που τῆς θείας Γραφῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον

⁷² Joan. xiv, 6. ⁷³ Galat. iii, 2. ⁷⁴ I Thess. v, 19. ⁷⁵ Luc. iv, 1. ⁷⁶ Matth. iv, 1. ⁷⁷ Luc. iii, 21, 22.

(98) Reg. 1, Seg., η τοῦ Χριστοῦ, etc.

(99) Regius secundus omittit, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα. Ibidem τὸ bis mox seq. deest in Reg. 1 et Seg.

(1) Regii et Seg., τοῦ λέγοντος. Cæteri et editi τοῦ omittunt. Mox Ottobon., υπονοήτε τὸ Πνεῦμα.

(2) Sic Reg. 1 et Seguerian. Cæteri et editi, ἀναληφετ.

(3) Sic Regii et Seg. Cæteri vero et editi, σηματινον. Mox Regius secundus et Seguerian., ο Παῦλος. Ibid. τοῖς abest a Gobl. et Felckm. 1.

(4) Sic Regii et Seguer. Cæteri et editi καὶ omittunt. Ibid. Goblerian. et Felckm. 1, δὲ πάλιν γράφων.

(5) Gobler. et Felckm. 1, προσέλαβεν, λέγουσιν εὐαγγελισταῖ.

(6) Luc. iv, 1, ex omnibus etiam mss. edit. Oxon., ann. 1675, legitur, Ἴησοῦς δὲ Πνεύματος ἄγιου πλήρης. At vocem ἄγιου non legisse Athanasiū ex hoc loco patet. Mox ibid. Reg. et Seg. ha-

A mei, vel ipsius Christi et Filii, vel a me, quod est a Deo, vel nisi cum articulo, ita ut non spiritus solum dicatur, sed vel ille Spiritus, vel Spiritus sanctus, vel Paracletus, vel veritatis, id est Filii dicentis scilicet: «Ego sum veritas⁷²;» ut vos, nuda voce «spiritus» audita, sanctum Spiritum esse suspicaremini? Ex hac tamen regula eos velim excipi, qui cum Spiritum sanctum jam accepissent, de iisdem sit postea iterum mentio, vel qui cum prius quid de Spiritu sancto credendum sit didicerint, deinde repetitionis et commonitionis ergo mera voce «spiritus» prolati, quis ille intelligendus sit non ignorant, maxime quia sic etiam cum articulo exprimatur. Denique sine articulo vel prædicto additamento nunquam Spiritum sanctum significari inveneritis. Illujusmodi sunt ea quæ Paulus ad Galatas scribit: «Hoc solum a vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei⁷³?» Quem vero alium acceperant, quam Spiritum sanctum qui creditibus et per regenerationis lavacrum renascentibus datur? Ad Thessalonicenses autem scribit: «Spiritum noctile extingueret⁷⁴.» Nempe eos, qui utique noverant quem acceperant Spiritum, admonebat, ne accensam in ipsis Spiritus gratiam ex negligentia extinguerent. Quod si evangelistæ in Evangelii de Salvatore humano more, propter carnem ab eo assumptam hæc habent: «Jesus autem plenus Spiritu regressus a Jordane⁷⁵;» et: «Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu⁷⁶;» idem quoque sensus hic observandus est. Siquidem prius a Luca dictum fuerat: «Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato et orante, apertum est cœlum: et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum⁷⁷.» Quocirca patet ipsum Spiritum sanctum, Spiritus vocabulo illuc significari. Similiter apud quos est Spiritus sanctus, licet sine additamento Spiritus tantum dicatur, non dubitandum tamen est quin Spiritus sanctus denotetur, præsertim si adsit articulus.

5. Vos autem ostendite quod vobis proposuimus, si nempe alicubi in Scriptura divina Spiritum san-

D bent τὸ τότε. Gobl. et Felckm. 1, καὶ δὲ Ἴησοῦς. Alii et editi, καὶ τὸ τε. Mox item Reg. et Seg. habent προείρητο, ut et Anglican. et Felckm. 1, et Ottobon. Alii vero, προείρηται. Item ibid. Reg. 1, Seg., δτι ἐγένετο δὲ, etc.

(6') Forte leg. ἀνεῳθῆναι. EDIT. PATROL.

(7) Reg. 1, Seg., ὡς. Ibid. quæ sequuntur verba, καὶ δῆλον usque ad σηματινόμενον, absunt a Reg. 2, Gobl. et Felckm. 1, Anglic., ἦν item deest in Reg. 1.

(8) Sic primus codex Regius, Seg. Goblerian. et Felckm. 1. Cæteri et editi, καὶ δταν. Mox Reg. 1, Seg., τῆς ἐν αὐτῷ προσθήκης. Paulo post Anglican. Basil., ἔχον. Cæteri et editi, ἔχων.

(9) Seg., προταθέν. Reg. 1, προσταθέν. Reg. 2, προτεθέν. Alii et editi, προστεθέν. Mox Reg. 1, Seg., ηρετε. Reg. 2, γάρ ηρετε, item Anglican. Basil., sed sine particuli. γάρ. Paulo post, ἐπ' deest in Regio 2, πλήν a Gobl. et Felckm. 1, et γε a Reg. 1, Seg.

etum invenistis tantummodo Spiritum appellari sine praedicto additamento et observatione cuius meminimus. Id certe nunquam praestare potueritis; siquidem nunquam ita scriptum vobis occurret. Sed contra in Genesi scriptum est: « Et Spiritus Dei ferebatur super aquas ⁷⁹. » Et paulo post: « Non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia carnes sunt ⁸⁰. » Et in Numeris dicit Moyses ad filium Nave: « Ne mihi æmuleris. Quis tribuerit populum Domini esse prophetas, cum dederit Dominus Spiritum suum **521** super eos ⁸¹? » Et in Iudicium libris de Othoniel dicitur: « Et factus est super eum Spiritus Domini, et judicavit Israel ⁸². » Et iterum: « Et factus est super Jephthe Spiritus Domini ⁸³. » Et de Samsone: « Crevit, inquit, puer, et benedixit ei Dominus, cœpitque Spiritus Domini ire cum illo ⁸⁴. » Et, « Irruit in eum Spiritus Domini ⁸⁵. » David item psallit: « Spiritum sanctum tuum ne auferas a me ⁸⁶. » Et rursus in Psalmo centesimo quadragesimo secundo: « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam; propter nomen tuum, Domine, vivificabis me ⁸⁷. » In Isaia quoque scriptum legimus: « Spiritus Domini super me, propterea unxit me ⁸⁸. » Ante quæ verba dictum erat: « Væ, filii desertores. Hæc dicit Dominus: Fecistis consilium non per me: et pacta, sed non per Spiritum meum, ad peccata peccatis addenda ⁸⁹. » Et iterum: « Audite hæc: Non a principio in abscondito locutus sum. Cum fleret, illuc eram: et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus ⁹⁰. » Deinde paucis interjectis addit: « Hoc fœdus meum cum ipsis, dixit Dominus; Spiritus meus, qui est in te ⁹¹. » Et in his quæ sequuntur rursus ait: « Non legatus, nec angelus, sed ipse Dominus servavit eos, quia illos diligebat et ipsis parcebat, ipse redemit eos et assumpsit eos, et elevavit eos cunctis diebus sæculi. Ipsi vero repugnaverunt et ad ira-

⁷⁹ Gen. i, 2. ⁸⁰ Gen. vi, 5. ⁸¹ Num. xi, 29. ⁸² Judic. iii, 10. ⁸³ Judic. xv, 14. ⁸⁴ Psal. l, 13. ⁸⁵ Psal. cklv, 10. ⁸⁶ Isa. Lix, 21.

(10) Τούτοις omittit Reg.

(11) Tō deest in Reg. 1, Seg. Gobl. et Felckm. 1. Ibid. Seg., tū με. Item ibid. Gobl. et Felckm. 1. Mή ζηλοῦ. Mox ἀν̄ abest a Reg. 1, Seg., nec legitur num. 41, 29. Ibid. et Gobl. et Felckm. 1, δῶν̄ Seg. Gobl. et Felckm. 1, ibid., τῷ λαῷ. Artic. τόν, quem Regii habent, ab aliis et editis abest. Ibidem mox, cùtō Reg. 2 omittit.

(12) Goblerian. et Felck. 1, Kal. èn tois Kritaiç. Εγένετο Πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ Γοθονῆ, καὶ ἔκρινε, etc. Ibid. pro ἐπὶ αὐτὸν, Reg. 2 habet ἐπὶ Γοθονῆ. In Seguerian. et Regiis deest ἐπὶ αὐτόν, et καὶ ante ἔγένετο in Seguer. et Regio 1, ut et mox seq. καὶ πάλιν. Ibid. mox Gobler. et Felck. 1, Ἰέφθ.

(13) Seguer. Gobl. et Felc. 1, ἐπί. Et paulo post, iidem et Regius 1, ηὐλόγησεν αὐτόν, ut legitur quoque Jud. xiii, 24. Alii et editi, αὐτόν. Ibid. Gobler. et Felc. 1, συμπορεύεσθαι.

(14) Gobl. et Felc. 1, καὶ Δασδί. Tō Πνεῦμα, etc., et mox, καὶ πάλιν. Tō Πνεῦμα σου, etc. Vox φαλμῷ deest in Reg. 2. Editi post vocem φαλμῷ, addunt, λέγετ, καὶ quod a Regiis mss. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, abest. Ibid. omnes mss., γῇ εὐθεῖᾳ, ubi editi, τῇ εὐθεῖᾳ, ut apud LXX legitur. Sequentia

A λεγόμενον ἀπλῶς Πνεῦμα, χωρὶς τῆς προειρημένης ἐπ’ αὐτῷ προσθήκης; καὶ πλὴν τῆς παρατηρήσεως ής γε ἐμνημονεύσαμεν. 'Αλλ' οὐκ ἀν εἴποις· οὐ γάρ εὐρήσετε γεγραμμένον. 'Αλλ' èν μὲν τῇ Γενέσει γέγραπται, « Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ θνατοῦ; » καὶ μετ' ὀλίγα· « Οὐ μὴ καταμενῃ τὸ Πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις (10), διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας», ἐν δὲ τοῖς Ἀριθμοῖς λέγει Μωϋσῆς πρὸς τὸν τοῦ Ναοῦ (11), « Μή ζηλοῖς σὺ ἐμέ· καὶ τίς δὲ δῶ τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, ὅταν δῆ Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ’ αὐτούς, » Καὶ ἐν ταῖς Κριταῖς ἐπὶ μὲν Γοθονῆ· « Καὶ ἐγένετο ἐπ’ αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου, καὶ ἔκρινε (12) τὸν Ἰσραὴλ. » Καὶ πάλιν· « Καὶ ἐγένετο ἐπὶ Ιεφθαέ Πνεῦμα Κυρίου. » Περὶ δὲ Σαμψών· « Ἡδρύνθη, φησι, τὸ παιδίον B καὶ ηὐλόγησεν (13) αὐτὸν Κύριος· » Καὶ, « Ἡράπτο Πνεῦμα Κυρίου συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ· » Καὶ, « Ἡλατο ἐπ’ αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου. » Καὶ δὲ μὲν Δασδί φάλλει· « Τὸ Πνεῦμα (14) σου τὸ ἀγαθὸν μὴ ἀντανέλῃς ἀπ’ ἐμοῦ· » Καὶ πάλιν εἰς ἑκατοστῷ τετταρακοστῷ δευτέρῳ φαλμῷ· « Τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἀγαθὸν δοῦλησει με ἐν γῇ εὐθεῖᾳ, ἔνεκεν τοῦ δύναματός σου, Κύριε, ζήσεις με. » Ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται (15)· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἐμὲ, οὐ εἰνεκεν ἔχρισε με. » Ἐλέγετο δὲ πρὸ τούτου· « Οὐαὶ, τέκνα ἀποστάται. Τάδε λέγει Κύριος. » Ἐποιήσατε βουλὴν οὐ δι’ ἐμοῦ, καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ Πνεύματός μου, προσθεῖναι ἀμαρτίας (16) ἐφ’ ἀμαρτίας· » καὶ πάλιν· « Ἀκούσατε ταῦτα. Οὐκ ἀπ’ ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα· ἡγίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ζημην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλε με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ (17). » Μετ’ ὀλίγα δὲ οὖτα φησι· « Καὶ αὐτὴ αὐτοῖς ἡ παρ’ ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε Κύριος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμὸν, ὃ ἐστιν ἐπὶ σοι· » καὶ αὐτοῖς ἐν τοῖς ἔγγις ἐπιφέρει λέγων· « Οὐ πρέσσους, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ’ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς, καὶ φειδεσθαι αὐτῶν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς, καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς (18), καὶ ὑψώσεις αὐτοὺς πάσας τὰς

C Judic. iii, 10. ⁸² Judic. xi, 29. ⁸³ Judic. xiii, 24, 25. ⁸⁴ Isa. Lxi, 1. ⁸⁵ Isa. xxx, 1. ⁸⁶ Isa. xlvi, 16.

verba usque ad ζήσεις με desunt in Gobl. et Felc. 1. Ηαζ ultima, ζήσεις με, existant tantum in Reg. 1, Seguer.

D (15) Γέγραπται deest in Gobl. et Felc. 1; iidem omittunt, « Ελέγετο δὲ πρὸ τούτου, cujus loco part. καὶ habent. Mox καὶ ante οὐ δι’ ἐμοῦ, et διὰ Πνεύματός μου, addunt Anglic. Basil. Felc. 2, et editi. Ibid. Reg. 2, δι’ ἐμέ.

(16) Sic Reg. 1, Seguer. et Græcus Scripturæ textus. Editi, ἀμαρτίαν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobl. Felc. 1, Ottob. et textus Scripturæ Græcus, ἀκούσατε ταῦτα. Cæteri et editi, ἀκούσατε πάντα ταῦτα. Mox item ὑμῖν post λελάληκα addunt editi, sed alii est a mss. Regiis et Seguer, ut et a Greco Scripturæ textu, in quo item mox et in Reg. 1, Seguer. legitur ἀπέστειλε. In aliis vero et editis, ἀπέσταλε.

(17) Reg. 2, καὶ hic addit. Idem mox habet αὐτὴ ἐστιν ἡ παρ’ ἐμοῦ, etc. Paulo post Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, et Græcus Scripturæ textus, τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμὸν, ὃ ἐστιν ἐπὶ σοι, etc. Cæteri et editi δὲ omittunt. Ibid. Goblerianus, καὶ πάλιν. Οὐ πρέσσους, etc.

(18) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. Felc. 1, et Græcus Script. textus. Alii et editi omittunt καὶ ἀγέλα-

Ἀμέρας τοῦ αἰώνος· αὐτοὶ δὲ ἡπειθησαν, καὶ παράγουναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αὐτοῦ, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. » Ἱεζεχὴλ (19) δὲ οὖτα λέγει· « Καὶ ἀνέλαβε με Πνεῦμα, καὶ ἤγαγε με εἰς τὴν Χαλδαίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐν δράσει, ἐν Ηνεύματι Θεοῦ. » Ἐν δὲ τῷ Δανιήλ· « Ἐξῆγειρεν ὁ Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον παιδαρίου νεωτέρου, ὃ δνομα Δανιήλ, καὶ ἀνέβησε φωνῇ μεγάλῃ· Καθαρὸς ἐγώ ἀπὸ τοῦ αἰματος τεύτης (20). » Καὶ δὲ μὲν Μιχαήλ φησίν· « Οἶκος Ιακὼβ παρώξυνε Πνεῦμα Κυρίου. » Καὶ διὰ τοῦ Ἰωτὴλ δὲ θεός φησι· « Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, καὶ ἔχειν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πέδαν σάρκα, » Καὶ διὰ τοῦ Ζαχαρίου δὲ πάλιν (21), Θεοῦ φωνῇ ἔστι λέγοντος· « Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅταν ἔτώ ἐντελομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου, τοῖς προφήταις. » Ὁτε καὶ αἰτιῶμενος ὁ προφῆτης τὸν λαὸν, μετ' ὀλίγῳ ἔλεγε· « Καὶ τὴν χαρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μη εἰσαχούειν τοῦ νόμου μου, καὶ τοὺς λόγους οὓς (22) ἔξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ ἐν χεροῖ τῶν προφήτων τῶν ἐμπροσθεν. » Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν Παλαιῶν ἀναλέξαντες, εἰρήκαμεν ὀλίγα.

6. Ἐρωτήσατε δὲ καὶ ὑμεῖς περὶ τῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ ὡν Ἕγραψαν οἱ ἀπόστολοι (23), καὶ ἀκούσασθε πᾶς κάκει, πλείστης οὐστῆς διαφορᾶς πνευμάτων, καὶ τὸν ἔξαρτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐχ ἀπλῶς Πνεῦμα, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, ἡς εἰπομεν, δνομάζεται. Ὁ μὲν οὖν Κύριος ἦνικα, καθὰ προείπον, ἀνθρωπίνως ἔβαπτίζετο, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· τούτο διδοὺς μὲν (24) τοῖς μαθηταῖς, ἔλεγε· « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » ἐδίδασκε δὲ αὐτούς· « Ο Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δέ πεμψει δὲ Πατήρ ἐν τῷ ὄνόματι μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα. » Καὶ μετ' ὀλίγῳ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔλεγεν· « Οταφὲν Ἐλθῇ ὁ Παράκλητος (25), δην ἔτώ πέμψω ὑμὶν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἔμου· » καὶ πάλιν· « Οὐ γάρ ὑμεῖς (26) ἔστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦ-

²² Isa. lxxviii, 9,10. ²³ Ezech. xi, 24. ²⁴ Dan. xiii. ²⁵ Joel ii, 28. ²⁶ Zachar. i, 6.

²² Zachar. viii, 12. ²³ Joan. i, 32. ²⁴ Joan. xx, 22. ²⁵ Joan. xiv, 26. ²⁶ Matth. x, 20.

σεν αὐτούς. Paulo post iidem, τὸ ἄγιον αὐτοῦ. Ab aliis et editis νοετο αὐτοῦ abest. Ibid. Reg. 2, ἀνεστράφη.

(19) Sic Reg. 1, Seguer. In Gobler. autem et Felckm. 1, Καὶ Ἱεζεχὴλ, καὶ ἀνέλαβε, etc. Alii et editi, Καὶ δὲ Ἱεζεχὴλ οὖτα λέγει, etc. Mox Gobler. et Felck. 1, ἀνήγαγε. Mox item Regii mss. et Seg. edit. Commel. nec non Græcus Script. textus, τὴν Χαλδαίων. Alii τὴν πρὸ γῆν. Idem Regii, Seguer. et Græcus Script. textus, εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, quæ omittunt Reg. 2, Ottob. et edit. Commel. Ab aliis solus art. τὴν abest.

(20) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. et Græcus Script. textus : cæteri et editi, αὐτῆς. Mox Reg. 1, μὲν omittunt : Gobler. et Felckm. 1, δὲ μέν. Ibid. Græc. Script. textus, παρώργισε. Paulo post, Reg. 1, Seguer. Gobl. Felc. 1, Græcus Scripturæ textus, καὶ ἔχειν. Alii et editi καὶ omittunt.

(21) Sic Reg. 1, Seguer. At Gobler. et Felc. 1 δὲ omittunt, et Reg. 2, τοῦ. Alii autem et editi, Διὰ δὲ τοῦ Ζαχαρίου πάλιν. Paulo post has voces ἐν Πνεύματι μου habent Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1, et Græcus Scripturæ textus : alii et editi omittunt.

A cundiam provocaverunt Spiritum sanctum ejus, et conversum est eis in inimicitiam ²⁷. » Hæc sunt etiam Ezechielis verba : « Et levavit me Spiritus adduxitque in terram Chaldaeorum, in captivitatem, in visione, in Spiritu Dei ²⁸. » Et apud Danielem : « Suscitavit Deus Spiritum sanctum pueri junioris, cuius nomen Daniel ; et exclamavit voce magna : Mundus ego sum a sanguine hujus ²⁹. » Michæas item dicit : « Domus Jacob irritavit Spiritum Domini ³⁰. » Et per Joelem Deus dicit : « Et erit post ea : effundam de Spiritu meo super omnem carnem ³¹. » Per Zacharium similiter ita loquitur Deus : « Verumtamen verba mea et legitima mea suscipite, quæcumque ego præcipio in Spiritu meo servis meis prophetis ³². » Cum item propheta populum increpare, paulo post ait : « Et cor suum obstinatum constituerunt, ne audirent legem meam, et verba quæ misit Dominus omnipotens in Spiritu suo per manum prophetarum priorum ³³. » Hæc pauca ex Veteri Testamento collegimus.

6. Jam vos Evangelia et quæ apostoli conscripserunt, si libet, consulite, atque illic etiam audituri estis, cum plurima sit spirituum differentia, speciatim tamen Spiritum sanctum non simpliciter Spiritum, sed cum memorato additamento nominari. Itaque cum **522** Dominus, ut supra dixi, humanus baptizaretur, propter assumptam carnem, dicitur super eum descendisse Spiritus sanctus ³⁴ : quem ipse cum discipulis daret dicebat : « Accipite Spiritum sanctum ³⁵. » Eos item docebat : « Paracletus Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia ³⁶. » Et post pauca de eodem subjicit : « Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me ³⁷. » Et iterum : « Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ³⁸. »

²⁷ Ibid. δτε εν μοχ μετ' ὀλίγᾳ desunt in Goblerian. et Felckm. 1.

²⁸ (22) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. Felckm. 1. D Græcus Scripturæ textus. Cæteri et editi, οὐ.

²⁹ (23) Sic Reg. 1, Seg. Gobl., Felc. 1. At Reg. 2, καὶ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ὡν, etc. Ottob., ἐκ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ὡν. Alii et editi, περὶ τῶν Εὐαγγελίων, ὡν, etc.

³⁰ (24) Mέν abest a Gobler. et Felckm. 1, qui iidem paulo post, ἐδίδασκε δὲ λέγων Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἔχειν, etc.

³¹ (25) Sic Reg. 1, Seguer. Alii et editi ἔλεγεν omitunt, Ibid. pro μετ' ὀλίγᾳ, Gobl. et Felck. 1, habent πάλιν. Item haec verba ὅταν Ἐλθῇ, etc., usque ad παρὰ τοῦ Πατρὸς, habent Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1, Anglic., omitunt vero alii et ed. Commel. Ibid. Anglic. addit καὶ ante τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

³² (26) Reg. 1, Seg., οὐχ ὑμεῖς. Hæc autem verba, καὶ πάλιν. Οὐ γάρ ὑμεῖς, etc., usque ad sequentia τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, in mss. Reg. 1, Seguer. Gobl. Felc. 1, existant post ista quæ infra sequuntur, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.

Et paulo post : « Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, igitur pervenit in vos regnum Dei ». Universam item theologiam nostrique initiationem, in qua scilicet nos sibi ipsi et per seipsum Patri conjunxit, in eodem complens, discipulis haec præcipiebat : « Eentes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». Præterea cum se illis eum missurum promisit, « præcepit ab Jerosolymis ne discederent », ac paucis diebus interjectis, « Cum compleretur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco : et factus est repente de cœlo sonus tanquam adveniens spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes : et apparuerunt illis dispergitæ linguae tanquam ignis. sederuntque supra singulos eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cooperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis ». Hinc postea impositione manuum apostolorum Spiritus sanctus renascentibus dabatur. Quidam insuper Agabus in eodem vaticinatus est, aiens : « Haec dicit Spiritus sanctus ¹⁰ ». Et Paulus : « In quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit proprio sanguine ¹¹ ». Et eunicho baptizato : « Spiritus Domini rapuit Philippum ¹² ». Scripsit quoque Petrus : « Reportantes finem fidei salutem animarum. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaretur in eis Spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones et posteriores glorias ¹³ ». Joannes item scribit : « In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis : quoniam de Spiritu suo dedit nobis ¹⁴ ». Paulus similiter hæc ad Romanos scribit : « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vita est propter justitiam. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Christum Jesum a mortuis, habitat in vobis : qui suscitavit Jesum Christum a mortuis,

¹⁰ Luc. xi, 20. ¹¹ Matth. xxviii, 19. ¹² Act. i, 4.
¹¹ Act. ix, 28. ¹³ Act. viii, 39. ¹⁴ I Petr. i, 9-11.

(27) Sic Regii, Seguer. Ottob. Editi autem et alii, D. ¹⁵ μᾶς.

(28) Regii et Seguerian., μαθηταῖς τά· Πορευθέντες, etc.

(29) Reg. 1, Seguer. τοῖς μαθηταῖς. Hæc autem verba ἐπαγγειλάμενος usque ad μεθ' ἡμέρας δλίγας omittunt Gobler. et Felckm. 1, quorum loco solam partic. καὶ hoc modo habent : καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι, etc.

(30) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, δικούσθαι.

(31) Reg. 1, Seguer. ἐκάθισεν, qui iidem mox, πάντες.

(32) Reg. 1, Seguerianus; « Εὐθεν λοιπὸν μὲν διὰ τῆς, etc.

(33) Εὐ φύμας omittunt Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1,

A μα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· καὶ μεθ' δλίγα· « Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγώ ἐκβάλλω τὰ δαμόνια, δρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς (27) ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τὴν μὲν πᾶσαν θεολογίαν καὶ τὴν ἡμῶν τελείωσιν, ἐν ᾧ συνῆπτεν ἡμᾶς ἐστῶτε καὶ δι' ἐστοῦ τῷ Πατρὶ, ἐν τούτῳ συμπληρῶν, παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς· « Πορευθέντες (28), μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος » ἐπαγγειλάμενος δὲ αὐτοῖς αὐτὸδ πέμψειν (29), « παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μή χωρίζεσθαι· » καὶ μεθ' ἡμέρας δλίγας, « Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἡσαν πάντες δικοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό (30). καὶ ἐγένετο ἀρνῶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἥχος, ὡσπερ φερόμενης πνοῆς βιάζας, καὶ ἐπλήρωσεν δόλον τὸν οἰκον. Β οὐ ἡσαν καθήμενοι· καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαις ὥστε πυρὸς, καὶ ἐκάθισαν (31) ἐφ' ἔνα ἔκαστον αὐτῶν· καὶ ἐπλήσθησαν ἀπαντες Πνεύματος ἥχου, καὶ ἤριζαντο λαλεῖν ἐτέραις γλῶσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου ἀποφέγγεσθαι αὐτοῖς. » « Εὐθεν οὖν καὶ διὰ μὲν τῆς (32) ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐδίδοτο τοῖς ἀναγεννωμένοις τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον. » « Αγαδός δέ τις προφήτευσεν ἐν τούτῳ λέγων· « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον· » δὲ Παῦλος· « Εν φύμας (33) τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον θετοῦ ἐπισκόπους, ποιμάνειν τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Θεοῦ (34), τὴν περιεποήσατο διὰ τοῦ ἴδιου αἰματος· » τοῦ τε εὐνούχου βαπτισθέντος, « Ήρπασε Πνεῦμα Κυρίου (35) τὸν Φιλίππον. » Καὶ Πέτρος ἔγραψε· « Κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως, σωτηρίαν ψυχῶν· περὶ ἡς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς (36) χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποιὸν καὶ ρόν ἐδηλοῦτο ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ (37), προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. » Καὶ δὲ μὲν Ιωάννης ἐπέστειλεν· « Εν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἐδωκεν ἡμῖν· » δὲ Παῦλος γράψει Τρωματοῖς μέν· « Τιμεῖς δὲ οὐκ ἔστε ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἰπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν (38). Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, αὐτὸς οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν

¹⁵ Act. ii, 1-5. ¹⁶ Act. viii, 17. ¹⁷ Act. xxi, 11.
¹⁸ I Joan. iv, 13.

(34) Reg. 1, Kyprou. At Seguer. Gobl. et Felc. 1, Χριστοῦ.

(35) Kyprou abest a Reg. 2. Mox idem et Reg. 1, Seg., ἔγραψε.

(36) Regii et Seguer., ἡμᾶς.

(37) Sic omnes miss. præter Felc. 2 et Reg. 2, qui, ut Græcus Scripturæ textus, ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς. Mox Regii, Seguer. Gobl. et Felck. 1, προμαρτυρούμενον. Ibid. Gobl. et Felc. 1, παθήματα. Καὶ Ιωάννης· « Εν τούτῳ, etc. Item ibidem Basili., ἐπέστειλεν.

(38) Basiliensis, Anglic.. ἐγνωκεῖ. Quæ ibidem sequuntur usque ad Χριστὸς ἐν ὑμῖν habent Regii, Seguer. Anglic. Gobl. et Felc. 1, et verit. Naninius: cæteri et editi omittunt. Ibid. mox Regii et Seguer. nec non Græcus Scripturæ textus, εἰ διεπειπταν. Alii et editi, διὰ τὴν ἀμαρτίαν.

δι' ἀμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Εἰ A vivificabit et mortalia corpora propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis ¹⁵. » Et ad Corinthios : « Spiritus enim omnia scrutatur, etiam 523 profunda Dei. Quis enim scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita et quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis ¹⁶. » Et post pauca : « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ¹⁷? » Et : « Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri ¹⁸. » Et rursus : « Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens proprie singulis, prout vult ¹⁹. » B Et, « Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ²⁰. » Vide etiam quomodo ad Galatas his verbis scribat : « Ut benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem ²¹. » Et iterum : « Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem : Abba, Pater. Itaque jam non es servus, sed filius. Quod si filius, et hæres Dei per Christum ²². » Hæc quoque ejus sunt ad Ephesios verba : « Et nolite contrastare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis ²³. » Et rursus : « Solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis ²⁴. » Ad Philipenses vero hæc confidentissime scribit : « Quid enim? dum omni modo sive per occasionem, sive C per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem et subministracionem Spiritus Jesu Christi, secundum exspectationem et spem meam, quia in nullo confundar ²⁵. » Et, « Nos enim sumus circumcisio, qui Spiritui Dei servimus et gloriamur in Christo Jesus ²⁶. » Et ad Thessalonicenses : « Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed Deum qui dat Spi-

¹⁵ Rom. viii, 9-11. ¹⁶ I Cor. ii, 10-12. ¹⁷ I Cor. iii, 16. ¹⁸ I Cor. vi, 11. ¹⁹ I Cor. xii, 11. ²⁰ II Cor. iii, 17. ²¹ Galat. iii, 14. ²² Galat. iv, 6, 7. ²³ Ephes. iv, 30. ²⁴ ibid. 3. ²⁵ Philipp. i, 18-20. ²⁶ Philipp. iii, 3.

(39) Sic Regii, Seguer. Basiliensis, Anglic. nec non Graecus Scripturæ textus: alii et edit. Commel., ἐγείροντος Ibid. Basil., ἐνοχεῖ. Mox Ἰησοῦν abest a leg. 1, Seguer.

(40) Reg. 1, Seguer. Tίς γάρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ, etc. Hæc autem usque ad ἐν αὐτῷ absunt a Gobler. et Felck. 1.

(41) Tὸ ἔχει deest in Reg. 1, Seguer.

(42) Hæc quæ sequuntur Οὐκ οἶδατε usque ad οὗν ημῶν, καὶ πάλιν, omitunt Regius 2, Ottob. Felck. 2, Basil. et editio Commel.; sed ea habent Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Leguntur quoque in Anglic. usque ad olxet ἐν ὑμῖν.

(43) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ὀνόματι, ut etiam habet Regius 1, sed emendatum est, Πνεῦματι.

(44) Regius 1, μετ' ὀλίγα.

(45) Καὶ πάλιν, etc., usque ad ὥρα δὲ πῶς, absunt a Gobler. et Felck. 1, qui ibid. habent καὶ Γαλάταις πάλιν. Ἰνα, etc. Ibid. pro his verbis, οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, Regius 2 habet οὐ δὲ Κύριος. Item ibid. Regius 1 et Seguer. ἐκεῖ omittunt. Mox iudeum,

« ὥρα δὲ πῶς. Alii et editi, « ὥρατε πῶς.

(46) Καὶ πάλιν abest a Regio 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Ibid. Regius 2, ἔστε νήπιοι.

(47) Regius 2, ημῶν. Ibid. Gobler. et Felck. 1, δὶ Πατέρ. Καὶ πάλιν Ἐφεσίοις. Μή λυπήστε, etc. Ibid. εἰ abest a Anglic. Mox Regius 2, Anglic., δὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Paulo post Seguer. Gobler. et Felck. 1, λυπήστε.

(48) Gobl. et Felck. 1, Καὶ Φιλιππησίοις τι, etc. Ibidem iidem et Regius 1, Seguer. Τί γάρ; πλὴ δὲ, ut et Graecus Scripturæ textus. Ottob., Τί γάρ δὲ. Alii et editi, τι δὲ δὲ, etc. Mox Goblerianus et Felck. 1, Seguer., ἀληθεῖται Χριστὸς γάρ καταγγέλλεται.

(49) Sic Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, Anglic. At Regius 2, Basil. Felck. 2, καραδοχίαν. Editi, παραδοχάν. Mox hæc verba, δὲ ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι, desunt in Gobler. et Felck. 1, qui iidem infra habent: Καὶ Θεσσαλονικεῦστι. Οὐ δὲ ἀθεῶν, etc. Ottob. mox, οὐ ἐν Πνεῦματι Θεοῦ. Ibid., δὲ ante διαμαρτυρεῖται, et post τοιγαρούν abest a Regio 1, Seguer.

ritum sanctum suum in vobis ²⁷. » Hæc item ad Hebræos scribit: « Hoc significante Spiritu sancto nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum ²⁸. » Et rursus: « Quanto, putatis, deteriori afficietur suppicio, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit ²⁹? » Et iterum: « Si enim sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sempiternum, semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ³⁰? » Et ad Thessalonicenses: « Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet adventu præsentia sua ³¹. »

Baroſei τὴν συνελθησιν ἡμῶν (51) ἀπὸ νεκρῶν ἔργων; καὶ ὁ δύνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι ὁ δύνομος, δν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι τὸν ἄγιον μῆπω πεφανερώθηται τὴν τῶν ἀγίων ὅδον, ἐτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἔχουσης στάσιν; καὶ πάλιν. « Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθῆσται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς Διαθῆκης κοινὸν ἡγιαζόμενος, ἐν φέρεται τῇ ηγιασθη, καὶ τὸ Πνεύμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας; » Καὶ πάλιν. « Εἰ γάρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σπόδος δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρίτητα πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, διὸ Πνεύματος αἰώνιου ἐαυτὸν προσθήνεγκεν ἀμωμον τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς Θεοσαλονικεῖς δέ. » Καὶ τότε ἀποκαλυφθῆσται τὸν στόματος αὐτοῦ (52), καὶ καταργήσει τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. »

524 7. Ecce quo pacto Spiritus sanctus per omnes divinas Scripturæ paginas indicatur. Quid ergo vos his simile in propheta animadvertisistis? Nec enim vel etiam articulum adjunctum habet spiritus de quo ille loquitur, ut saltem aliqua vobis ratio subasset. Vos vero perperam vobis ipsis tropos fingere audetis, nec veremini asserere, spiritum, qui creari dicitur, ipsum esse Spiritum sanctum, quamvis a peritis viris spirituum differentiam vobis discere licet. Nam et ipsius quoque hominis spiritus dicitur, ut canit David: « Nocte cum corde meo meditabar, et tristis erat spiritus meus ³². » Baruch item his verbis precatur: « Anima in angustiis et spiritus anxius clamat ad te ³³. » Et in hymno trium puerorum: « Benedicite, spiritus, et animæ justorum, Domino ³⁴. » Ita etiam scribit Apostolus: « Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et haeredes ³⁵. » Et rursus

²⁷ 1 Thess. iv. 8. ²⁸ Hebr. ix. 8. ²⁹ Hebr. x. 29. ³⁰ LXXVI. 7. ³¹ Baruch iii. 1. ³² Dan. iii. 86. ³³ Rom. viii. 16, 17.

(50) Regius 1, Seguer., τοῦτο. Paulo post pro Eti, Reg. 2 et Basil., ἐπι. Item paulo post Regius 1, Seguer., ἀξιωθῆσθαι.

(51) Regius 1, Seguer., καθαρίσει τὴν συνελθησιν ὑμῶν.

(52) Sic Regii mss. et Ottob. Seguer. Gobler. et Felck. 1. Ita etiam legitur in cod. ms. Alexandr. Novi Testamenti ex edit. Oxon. 1675. Alii et editi, ἀποκτενεῖ. Cæteri autem mss. Novi Testamenti edit. Oxon., ἀναλώσει, qui et vocem Ἰησοῦς omittunt. Basil., Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκτενεῖ, ad quem locum Δοξαπατρῆς hæc nota: Σημ. « Οὐτοὶ τὸ ῥῆτον οὐ κείται νῦν οὐτως ἐν τῷ Ἀποστολῷ, ἀλλ᾽ Ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἔσκε δὲ ὑπὸ τινῶν τὸ, Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκβεβλήσθαι, οὐκ εἰσὶ ὅ τι βουλομένων. Τοῦ δὲ οὐτως ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γεγράφθαι σημεῖον ἔστι ἐναργῆς τὰ τε ἐνταῦθα παρὰ τοῦ ἀγίου τούτου Πατρὸς εἰρημένα, καὶ τὸ δόμοις προσενεγκεῖν τὸ ῥῆτον τοῦτο τὸν τε θεον Χριστόστομον ἐν τῇ πρὸς Θεοσαλονικεῖς ἐπιστολῇ, καὶ τὸν μέγαν Βαστλειὸν ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τῶν Ἀσκητικῶν. Ἄλλα καὶ παρὰ Ρωμαϊοὺς οὖτα κείται τὸ ῥῆτον ἐν τῷ ὅφει τῆς θείας Γραφῆς. Ὁρα δὲ, ὅτι

Αισχυνθήσομαι·» καὶ πάλιν. « Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν τῇ περιομή, οἱ Πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχῶμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Καὶ Θεοσαλονικεῖς δὲ διαμαρτυρεῖται: « Τοιγαροῦν δὲ ἀθετῶν οὐκ ἀνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν διδόντα τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον αὐτοῦ εἰς ὑμᾶς» καὶ πρὸς Ἐβραίους δὲ οὗτω (50). « Δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου μῆπω πεφανερώθωσι τὴν τῶν ἀγίων ὅδον, ἐτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἔχουσης στάσιν» καὶ πάλιν. « Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθῆσται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς Διαθῆκης κοινὸν ἡγιαζόμενος, ἐν φέρεται τῇ ηγιασθη, καὶ τὸ Πνεύμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας; » Καὶ πάλιν. « Εἰ γάρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σπόδος δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρίτητα πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, διὸ Πνεύματος αἰώνιου ἐαυτὸν προσθήνεγκεν ἀμωμον τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς Θεοσαλονικεῖς δέ. » Καὶ τότε ἀποκαλυφθῆσται τὸν στόματος αὐτοῦ (52), καὶ καταργήσει τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. »

B πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, διὸ Πνεύματος αἰώνιου ἐαυτὸν προσθήνεγκεν ἀμωμον τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς Θεοσαλονικεῖς δέ. » Καὶ τότε ἀποκαλυφθῆσται τὸν στόματος αὐτοῦ (52), καὶ καταργήσει τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. »

7. Ιδοὺ πῶς τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ Γραφῇ γνωρίζεται. Τί τοινυν ὑμεῖς τοιούτον ἐν τῷ προφήτῃ θεωρήσατε; Οὐδὲ γάρ οὐδὲ καν τὸ ἀρθρον ἔχει τὸ παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν (53). « πνεῦμα, » ἵνα καν πρόφασιν ἔχητε. « Άλλ’ ἀπλῶς ἐτολμήσατε τρόπους ἔχουσις ἐπινοεῖν, καὶ εἰπεῖν τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι πνεῦμα, αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον, καίτοι δυνάμενοι μαθεῖν καὶ παρὰ φιλόβγων ἀνδρῶν περὶ διαφορᾶς πνευμάτων. Λέγεται γάρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα, ὡς φάλλει Δασίδ. « Νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου τὸ δόλεσχον, καὶ ἱσχαλλεῖ τὸ πνεῦμά μου. » Ο δὲ Βαροὺχ ἐπευχόμενός φησι. « Ψυχὴ ἐν στενοῖς καὶ πνεῦμα ἀχειδῶν κέρχαγε πρὸς σέ. » Καὶ ἐν μὲν τῇ φύσῃ τῶν τριῶν παιδῶν (54). « Εὔλογετε, πνεύματα, καὶ « ψυχὴ δικαίων, τὸν Κύριον. » Ο δὲ Ἀπόστολος γράφει. « Αὐτὸς τὸ Πνεύμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. » καὶ πάλιν. « Οὐδεὶς οἴδε τὰ τοῦ

³² Hebr. ix. 13, 14. ³³ II Thess. ii. 8. ³⁴ Psal. viii. 16, 17.

καὶ ἐφ’ αὐτοῦ τοῦ ἄγιου Πνεύματος τὸ φῆτὸν δ μέγας Ἀθανάσιος ἐδέξατο, ἀλλ’ οὐχ ἐπὶ τίνος τῶν ἄλλων πνευμάτων. Nota hunc locum ita nunc non existare apud Apostolum, sed, *Dominus interficiet Spiritu oris sui*. Videtur vero hæc *voces*, *Jesus Christus*, nescio qua ratione, ab aliquibus rejectas esse. Quod autem ita ab initio scripserit Apostolus, argumento sunt tum quæ hic a sancto Patre sunt dicta, tum quod hunc locum similiter proferant divus Chrysostomus in Epist. ad Thessalonicenses, et magnus Basilius libro primo Asceticorum. Verum etiam apud Latinos sic exstat hic locus in contextu divinæ Scripturæ. Attende porro magnum Athanasium hunc locum intellexisse de ipso sancto Spiritu, non autem de aliquo aliorum spirituum.

(53) Sic Regii et Ottobon. Seguer. Ibid. Gobler. et Felck. 1, hæc verba, παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν, omitunt. Alii et editi, οὐκ ἀλλὰ τὸ ἀρθρον γέγραψαν.

(54) Primus codex Regius, ἐν τῷ Δανιήλ γέγραπται. Gobler. et Felck. 1, καὶ Δανιήλ. Ibidem mox. « Ο δὲ Ἀπόστολος » αὐτῷ, etc. Ibidem Regii et Seg. Gobler. et Felck. 1, αὐτῷ τὸ Πνεῦμα. Cæteri et editi τὸ omissunt.

ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. » Ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ ἐπευχόμενος λέγει: « Ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ψυχή, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν (55) Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη. » Λέγεται δὲ καὶ ἀνέμων πνεύματα οὐτως ἐν μὲν τῇ γενέσει· « Καὶ ἐπῆγαγεν ὁ Θεὸς πνεῦμα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐκόπασε τὸ ὄδωρόν τοῦ δὲ τοῦ Ἰωνᾶ· « Καὶ Κύρος ἐξήγειρε πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε τοῦ συντριβῆναι (56). » Καὶ ἐν μὲν τῷ ἐκαποστῷ ἔκτῳ φαλμῷ γέγραπται· « Εἶπε, καὶ ἐστι πνεῦμα καταιγίδος, καὶ ὑψώθη τὰ κύματα αὐτῆς. » Ἐν δὲ τῷ ἐκαποστῷ τεσσαρακοστῷ ὅγδῳ φαλμῷ· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι δύνασσοι, πῦρ, χάλαζα, χιῶν, χρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ ποιητὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· » καὶ ἐν τῷ Ἱεζεχίῃ ἐπὶ τοῦ θρήνου Σδρ (57). « Ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, ἐν ὕδατι πολλῷ ἤγρον σε οἱ κωπηλάται σου· τὸ πνεῦμα τοῦ νότου συνέτριψε. »

8. Ἐντυγχάνοντες δὲ καὶ ὑμεῖς ταῖς ἀγίαις (58) Γραφαῖς, εὐρήσετε λεγόμενον πνεῦμα καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τοῖς θείοις λόγοις νοῦν, γράφοντος τοῦ Παύλου· « Οὐς (59) καὶ ξανθωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. Τὸ γάρ γράμμα ἀποκτεῖνε, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. » Τὸ μὲν γάρ ῥητὸν γράμματι κεχάρακται· δὲ νοῦς ὁ ἐν αὐτῷ πνεῦμα λέγεται. Οὕτως καὶ « ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, » ἵν' ᾧ πάλιν εἰρήνη (60), μὴ δουλεύωμεν ἐν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος. Καὶ αὐτὸς μὲν εὐχαριστῶν ἔλεγεν· « Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοὶ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἀμαρτίας· οὐδὲν νῦν ἄρα (61) κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν. Ο γάρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν τὴν θελεύθερωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας· » δὲ Φλίππος, τὸν εὐνοῦχον ἀπὸ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα θέλων ἐπιστρέψειν, έλεγεν· « Ἅρα γέ γιγνώσκεις ἢ ἀναγινώσκεις; » τοιούτον ἐσχηκώς μαρτυρεῖται καὶ δὲ Χάλεβ (62) ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς, τοῦ Θεοῦ λέγοντος· « Ό δὲ παῖς μου Χάλεβ, δτε ἐγενήθη ἔτερον πνεῦμα ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπικολούθησε μοι· εἰσάκου αὐτὸν εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν εἰσῆλθεν ἐκεῖ (63). » Ἀλλῇ γάρ διανοίᾳ παρὰ τὴν ἐκείνων αὐτὸς λαλήσας, εὐάρεστος τῷ Θεῷ γέγονε. Τοιαύτην ἔχειν προέτρεψεν δὲ Θεὸς τὸν λαὸν καρδίαν διὰ Ἱεζε-

⁵⁵ I Cor. ii, 11. ⁵⁶ I Thess. v, 23. ⁵⁷ Gen. viii, 1. ⁵⁸ Jon. i, 4. ⁵⁹ Psal. cxi, 25. ⁶⁰ Psal. cxlviii, 7, 8. ⁶¹ Ezech. xxvii, 25. ⁶² I Cor. iii, 6. ⁶³ Rom. vii, 14. ⁶⁴ ibid. 6. ⁶⁵ ibid. 25; viii, 1, 2. ⁶⁶ Act. viii, 30. ⁶⁷ Num. xiv, 24. ⁶⁸ Ezech. xviii, 31.

(55) Sic primus codex Regius, Seguer. et Graecus Scripturæ textus in omnibus mss. edit. Oxon. Alii et editi, ὑμῶν. Ibidem Seguer. omittit Ἰησοῦ Χριστοῦ. Mox idem Seguer., pro πνεύματα, habet πνεῦμα. Paulo post Regius 2, τὸ Πνεῦμα.

(56) Τοῦ deest in mss. Regius et Seguer. Ibidem Reg. 1, ἐκτινθετε. Paulo post Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Graecus Scripturæ textus, ἐστη. Cæteri et editi, ἥλθε.

(57) Sic Regius 1, Seguer. At alii et editi, male, θρόνον σου. Ibid. Reg. 1, καρδίας θαλασσῶν.

(58) Sic Regius 1, Seguer. Cæteri vero et editi, θείας. Mox Regius 2, πνεύμα καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς.

(59) Οὐς abest a Gobler. Felck. 1. Paulo post Re-

A « Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est ⁶⁹. » Et Epistola ad Thessalonenses hæc precatur: « Integer spiritus vester et anima et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur ⁷⁰. » Dicitur etiam ventorum spiritus sicuti in Genesi scriptum est: « Et adduxit Deus spiritum super terram, et imminutæ sunt aquæ ⁷¹. » De Jona item: « Et excitavit Dominus spiritum in mare, et facta est tempestas magna in mari, et navis periclitabatur conteri ⁷². » Et in centesimo sexto psalmo: « Dixit et venit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus ⁷³. » Et in centesimo quadragesimo octavo psalmo: « Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus ⁷⁴. » Et apud Ezechielem, in lamento Tyri: « In corde mari, in aquis multis adduxerunt te remiges tui: spiritus austri contrivit te ⁷⁵. »

8. Quin etiam si vobis sanctas litteras legere lubeat, ipsum divinorum verborum sensum, spiritum quoque appellari reperietis. Sic enim Paulus scribit: « Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litteræ, sed spiritus. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat ⁷⁶. » Siquidem dictum, littera exaratum est: sensus vero quem continet, spiritus dicitur. Ita et « lex spiritualis est ⁷⁷, ut, quemadmodum idem dixit, non serviamus in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus. Idem quoque gratias agens dicebat ⁷⁸: « Igitur ego ipse mente seruo legi Dei: carne autem, legi peccati. Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu. Lex enim spiritus vita in Christo Jesu liberavit me a lege peccati ⁷⁹. » Philippus etiam eunuchum a littera ad spiritum convertere volens aiebat: « Intelligis quæ legis ⁸⁰? Talem quoque spiritum Caleb habuisse ex Numeris constat, Deo dicente: « Servus meus Caleb, quia factus est alias spiritus in eo, et secutus est me, inducam ipsum in terram in quam illic ingressus est ⁸¹. » Nempe quia ille alia ab illis mente locutus sit, Deo fuit acceptus. Tale item cor populum habere jussit Deus per Ezechielem: « Facite **525** vobis cor novum et spiritum novum ⁸². » Quæ cum ita sint, et tanta sit, ut

D gius 1, Seguer., ἀποκτεῖνε, forte pro ἀποκτεῖνε, ut habet Regius 2. Ibidem γάρ deest in Gobleriano et Felck. 4.

(60) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii vero et editi ᾧ solum habent. Mox iidem ἐν παλαιότητι habent: cæteri et editi ἐν omissunt.

(61) Seguer., pro νῦν δρα, οὖν habet. Paulo post Regius 2, τῆς ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ.

(62) Sic Regius 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 1. Editi, « Ό δὲ παῖς Χάλεβ, δτε, etc., aliis omissis.

(63) Sic Regius 1, Seguerian. et LXX. Cæteri et editi, ἔκλιθη.

ostendimus, spirituum differentia, aequius profecto ageretis, si, ubi de creato spiritu mentio facta fuerit, id de aliquo prædictorum spirituum intelligeretis. Hujusmodi ille est de quo apud Isaiam legitur: « Consensit Aram cum Ephraim, et obstupuit anima ejus, et anima populi ejus, quemadmodum in silva arbor a spiritu concutitur⁵⁰. » Idem item his verbis indicatur: « Excitavit Dominus spiritum in mare⁵¹, propter Jonam. Tonitru siquidem sequuntur spiritus ventorum, ut contigit in pluvia quæ contra Achab cecidit, quemadmodum scriptum est: « Et factus est usque huc et usque huc, et cœli obscurati sunt nubibus et spiritu⁵². » καὶ οὐρανὸς συνεσκότασε νεφέλαις καὶ οὐρανὸς συνεσκότασε νεφέλαις καὶ

9. Verum quia Christi, inquiunt, meminit Scriptura, hinc sit ut spiritus de quo hic est quæstio, nullus aliis intelligendus sit præter Spiritum sanctum. Itane ergo Spiritum sanctum una quidem cum Christo nominari attendistis? at ubinam illum natura a Filio dividi et separari intellectistis, qui Christum quidem rem creatam non esse, sed Spiritum sanctum rem creatam esse audetis dicere? Absurdum sane fuerit ea quæ natura dissimilia sunt simul nominare eademque gloria celebrare. Quæ enim communio vel quæ similitudo rei creatæ cum Creatore? Profecto si ita est, nihil aliud superest quam ut Filio res quas ipse creavit annumeretis et conjungatis. Itaque satis quidem esse videbatur quod apud prophetam scriptum est de spiritu ventorum, ut jam dictum est, intelligere. Verum quandoquidem factam ibidem de Christo mentionem objicitis, accurate res est nobis explicanda, si forte quid melius de isto spiritu, qui creari dicitur, ostendere possimus. Quid est igitur annuntiare inter homines Christum ejus⁵³, quam ipsum hominem fieri, idemque esse ac illud: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel⁵⁴, » et alia quæ de ejus adventu scripta sunt? Cum igitur eo loci Verbi in carnem adventus annuntietur, qualem creatum spiritum intelligere debemus, præter hominum spiritum qui efficitur et renovatur, quemadmodum Deus

⁵⁰ Isa. vii, 2. ⁵¹ Jon. i, 4. ⁵² III Reg. xviii, 45.

(64) Sic Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, εἴητε. Paulo post iidem, οἶον ἦν, περὶ οὗ ἐν Ἡσαΐᾳ. Cæteri et editi, οἶον ἦν διπέρ ἀν τῷ Ἡσαΐᾳ.

(65) Primus codex Regius, Seguer. hic addunt ὅταν. Mox Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Tοιούτον δὲ ἦν καὶ δι, etc. Alii et editi, Τοιούτῳ δὲ ἦν καὶ τό, etc.

(66) Sic Regius 1, Seguer. Cæteri et editi τοῦ omittunt. Mox iidem, Gobler. et Felck. 1, nec nou Graecus Scripturæ textus habent, οὐδὲ ὡδε καὶ οὐδεῖς ὡδε. Alii et editi semel tantum οὐδεῖς ὡδε. Ibidem primus codex Regius, Seguer. et Graecus Scripturæ textus, συνεσκότασε νεφέλαις. Alii et editi, συνεσκότασε ἐν νεφέλαις.

(67) Regius 1, Seguer., ἐπεὶ περὶ φαστι, etc.

(68) Quæ sequuntur χρή νοεῖν, etc., usque ad τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, habent primus codex Regius, Se-

χιτὴ λέγων. « Ποιήσατε ἑαυτοὺς καρδίαν καὶ πνεῦμα καὶ καίνον. » Τούτων τοίνυν οὕτως δύντων, καὶ τὸ σταύτης διαφορᾶς περὶ τῶν πνευμάτων δεικνυμένης, βελτίους διητές (64), εἰ, περὶ κτιζομένου πνεύματος ἀκούοντες; περὶ ἐνδος τῶν προειρημένων ἐφρονεῖτε, οἷον ἦν περὶ οὗ ἐν Ἡσαΐᾳ γέγραπται: « Συνεψώντες Ἀράβι μπρὸς τὸν Ἐφραΐμ, καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, διὰ τρόπου (65) ἐν δρυμῷ ἔχοντος ὑπὸ πνεύματος σαλευθῆ. » Τοιούτον δὲ ἦν καὶ, « Οἱ ἐξήγειρε Κύριος πνεῦμα ἐπὶ τῇ θάλασσῃ, οὐδὲ τὸν Ἰωνάν. Ἀκολουθεὶ γάρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα, ὡς ἐπὶ τοῦ ὑετοῦ τοῦ (66) κατέ τὸν Ἀχαλδ, ὡς γέγραπται. « Καὶ ἐγένετο ὡδε, πνεῦματι. »

B 9. 'Αλλ᾽ ἐπεὶ περὶ Χριστοῦ, φησι (67), μνημονεύει τὸ Λόγιον, ἀκολούθως καὶ τὸ λεγόμενον πνεῦμα οὐδὲν ἔτερον ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον χρή νοεῖν (68). Εἴτα τὸ μὲν (69) συνονομάζεσθαι τὸν Χριστὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐθεωρήσατε· τὸ δὲ διαιρεῖν αὐτὸν τῇ φύσει, καὶ ἀποχειρίζειν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ποῦ κατενοήσατε, διτὶ τὸν μὲν Χριστὸν λέγετε μή εἶναι κτίσμα, τὸ δὲ ἄγιον (70) Πνεῦμα κτίσμα λέγετε; Καὶ ἀποτόν δέστι τὰ ἀνδριαιά τῇ φύσει συνονομάζειν, καὶ συνδοξάζειν. Ποιὰ γάρ κοινωνία, ἢ ποτὲ ὅμιλότης τῷ κτίσματι πρὸς τὸν κτίστην; Ἐπεὶ ὡρα ὑμᾶς καὶ τῷ Υἱῷ συναριθμεῖν κοινωνάπτειν τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα κτίσματα. « Ἡρκί μὲν οὖν (71) περὶ πνεύματος ἀνέμων νοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὕσπερ εἰρηται· ἐπειδὴ δὲ προφασίζεσθε τὴν ἐν τῷ βρήτῳ περὶ τοῦ Χριστοῦ μνήμην, ἀναγκαῖον ιδεῖν ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον, μή ἀρα καὶ περὶ τοῦ λεγόμενου κτίσθαι πνεύματος οἰκειοτέρων εὑρωμεν τὴν διάνοιαν. Τί τοινυν ἔστι τὸ ἀπαγγέλλειν εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἢ τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἀνθρώπον, καὶ Ισον εἶναι τοῦτο τῷ (72) φάναι· « Ἰδού δὲ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ δυνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ·» καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ γέγραπται; τῆς δὲ ἐνσάρκου παρουσίας ἀπαγγελομένης περὶ τοῦ Λόγου, ποιὸν χρή πνεῦμα κτιζόμενον νοεῖν, εἰ μή τὸ (73) ἁνακτιζόμενον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνακαίνιζόμενον πνεῦμα; Τοῦτο γάρ καὶ διά τε λεξική ἐπεγγείλατο διθεὸς λέγων. « Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καὶ νήστην, καὶ

⁵³ Amos iv, 13. ⁵⁴ Isa. viii, 14.

D guer. Gobler. et Felck. 1; desunt vero in aliis et editis.

(69) Αὐτό ποιεῖται ἀποκενίζειν abjiciunt Regii et Seguer. Basil. Anglic. at alii et editi habent. Μετ primus Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὐ κατενοήσατε, διτ., etc.

(70) Ἄγιον et mox λέγετε desunt in Regio 1, Seguer. Paulo post iidem, Gobler. et Felck. 1. Anglic. Reg. 2, συνδοξάζειν addunt. Alii et editio Commel. abjiciunt.

(71) Posit οὖν, Reg. 1 et Seguer. καὶ addunt.

(72) Sic Reg. 1, Seguer. At Gobler. et Felck. 1, τούτῳ τὸ (forte pro τῷ) φάναι· « Ἰδού, etc. Anglic., τούτῳ φάναι τῷ, Ἰδού, etc. Edit. Commel. et Reg. 2, τούτῳ φάναι· « Ἰδού, etc. Paulo post pro ἐπιδημίᾳ, Felck. 2 et editio Commel., δημιουργίας.

(73) Primus codex Regius, Seguer., ἢ τό, etc.

πνεῦμα καὶ ὅν δύσω ὑμῖν· καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· καὶ δύσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην· καὶ τὸ Πνεῦμα μου δύσω ἐν ὑμῖν. » Πότε δὴ τοῦτο (74) πεπλήρωται, εἰ μὴ ὅτε παραχειμενός; Κύριος ἀνεκαλεῖ τὰ πάντα τῇ χάριτι; Ἰδού γάρ καὶ ἐν τῷ φρεῷ τούτῳ ἡ διαφορὰ τῶν πνευμάτων δεῖχνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἡμῶν ἀνακατινέζομέν ἐστι· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐχ ἀπλῶς πνεῦμα, ἀλλ’ ἐκπού (75) φησιν αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός, ἐν φρεῷ τὰ ἡμῶν ἀνακατινέεται· ὡς καὶ ὁ ψάλλων ἐν τῷ ἔκστοτῷ καὶ τρίτῳ φαλμῷ λέγει· « Ἀντανέλεις τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακατειλεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Εἰ δὲ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἀνακατινέζομέθ· οὐχ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐστι τὸ νῦν λεγόμενον πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον. Καὶ εἴπερ, διὰ τὸ πάντα γενέσθαι (76) διὰ τοῦ Λόγου, φρονεῖτε καλῶς μή εἰσιν κτίσμα τὸν Γάιον· πῶς οὐ βλάσφημόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἐνῷ τὰ πάντα ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου τελεῖον καὶ ἀνακατινέει; Καὶ εἰ, διὰ τὸ γεγράφθαι ἀπλῶς πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀνεπλάσαντο ἑαυτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· πεισθῆναι λοιπὸν ὄφειλουσιν, (77) ὅτι μή τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐστι τὸ κτίζομενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ἐστι τὸ ἐν αὐτῷ ἀνακατινέζομενον· περὶ οὗ καὶ ὁ (78) Δαῦιδ ηὔχεται ϕάλλων· « Καρδίαν καθιεράν κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ Θεός (79), καὶ πνεῦμα εὐθὺς ἐγκαταίσον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. » Όδε μὲν γάρ λέγεται κτίζειν· πρότερον δὲ ἐπλασεν, ὁ Ζαχαρίας φησίν· « Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν, καὶ θεμελιών τὴν γῆν, καὶ πλάσαν πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ· » ὃ γάρ πρότερον ἐπλασε, τοῦτο πεπτωκός ἀνέκτισε (80), γενόμενος αὐτὸς ἐν τῷ κτίσματι, διτε ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, « ἴνα, » ὡς ὁ Ἀπόστολος εἶπε, « τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα κατὸν δινθρώπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὑστερήτι τῆς ἀληθείας. » Οὐ γάρ ὡς ἐτέρου δημιουργηθέντος παρὰ τὸν ἑξ ἀρχῆς κατ’ εἰκόνα γενόμενον δινθρώπον ἐλέγεν (81)· ἀλλὰ τὸν ἐν Χριστῷ κτισθέντα καὶ ἀνακατινέθέντα νοῦν συνεδούλευεν ἀναλαθεῖν· ὅπερ καὶ διὰ τοῦ Ιεζεκιὴλ πάλιν δηλοῦται, λέγοντος αὐτοῦ· « Ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν κατηνήν καὶ πνεῦμα κανόν· καὶ ἴνα τι ἀποθνήσκετε, οἵκος Τσαρὴλ; Διτέοις οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. »

10. Οὐκοῦν τοῦ κτίζομένου πνεύματος τοιαύτην

⁷⁴ Ezech. xxvii, 26. ⁷⁵ Psal. ciii, 29, 30. ⁷⁶ Psal. L, 12. ⁷⁷ Zechar. xii, 1. ⁷⁸ Ephes. ii, 15; iv, 24.
⁷⁹ Ezech. xviii, 31, 32.

(74) Anglic. Πότε δὲ τοῦτο. Paulo post Regius 1 et 2, Seguer. Basil. Gobler. Felck. 1, ὁ Κύριος... ἡ διαφορά. Alii et editi omittunt ὁ, itidemque cum Basil., ἡ. Ibid., αὐτὸς ἐν τῷ φρεῷ, καὶ abest a Basil.

(75) Sic Regius 1 et 2, Seguer. Gobler. Felck. 1. Alii, αὐτοῦ. Ibid. Reg. 1 et 2, Seguer., αὐτὸς εἶναι. Cæteri et editi αὐτὸς omittunt.

(76) Primus codex Regius, Seguer., γεγενῆσθαι.

(77) Sic Regius 1, Anglic. At alii et editio Commel., γνώτωσαν, διτε, etc. Ibidem quae sequuntur, ita exstant in Regio 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At cæteri et editi, τὸ ἄγιον Πνεῦμα οὐκ ἐστι κτίζομενον.

A per Ezechielem pollicitus est, dicens: « Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis: et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et Spiritum meum dabo in vobis»⁷⁴. Quando ergo id inspletum est, nisi cum advenit Dominus, et suag gratia omnia renovavit? Porro hoc etiam in loco spirituum differentia ostenditur. Nam spiritus noster, is est qui renovatur: sed Spiritum sanctum, non simpliciter spiritum, sed suum esse Spiritum Deus declarat, in quo scilicet spiritus noster renovatur, uti Psalmista psalmo centesimo tertio luculenter docet: « Auseres spiritum eorum et desicient, et in pulvrem suum revertentur. Emisses Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ»⁷⁵. Quod si in Spiritu Dei renovamur: non ergo Spiritus sanctus is est qui creari dicitur, sed noster spiritus. Si **526** item quia omnia per Verbum facta sunt, recte sentitis Filium non esse rem creatam: an non itidem impium est vos Spiritum sanctum, in quo Pater per Verbum omnia perficit et renovat, contendere rem esse creatam? Si igitur quod simpliciter scriptum sit spiritum creari, illum idecirco Spiritum sanctum esse sibi ipsis finxere: jam persuasum illis esse debet, non Spiritum sanctum illum esse qui creatur, sed nostrum esse qui in eo renovatur; qua de re et ipse David hoc modo precabatur: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis»⁷⁶. Etenim hoc in loco spiritum creare dicitur, quem antea finxerat, ut a: Zacharias: « Extendens cœlum, et fundans terram, et singens spiritum hominis in ipso»⁷⁷. Quem enim antea finxerat, eumdem postea lapsum denuo creavit, factus ipse in re creata, nempe cum Verbum caro factum est, « ut, » quemadmodum Apostolus ait, « duos condat in unum novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis»⁷⁸. Id enim non dixit tanquam creatus sit aliis ab illo homine qui initio ad imaginem factus fuit, sed ad creatam et renovatam in Christo mentem suscipiendam fidèles hortabatur; quod idem his verbis præstat Ezechiel: « Facite vobis cor novum et spiritum novum: et quare morimini, domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Adonai Dominus»⁷⁹.

D 10. Cum igitur ita sentiendum sit de illo spiritu

(78) Gobler. et Felck. primus, Regius primus, Seguer. ὁ omittunt. Gobler. et Felck. primus, ibidem ηὔχεται λέγων.

(79) Regius 1 et 2, Seguer. addunt ὁ Θεός: alii et editi omittunt.

(80) Primus codex Regius, Seguer., ἀνέστησε.

(81) Sic Regius 1, Seguer. Cæteri et editi omittunt ἐλέγεν. Ibidem quae sequuntur, ita jacent in Regio 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii autem et editio Commel. omittunt, καὶ ἀνακατινέθέντα νοῦν. Vox συνεδούλευεν abest a Gobler. et Felck. 1. At Ottob. habet συνεδούλευτεν.

qui creature, congruenter quoque intelligi potest tonitru, quod firmari ibidem dicitur, fidelis sermo et immobilis lex spiritus : cuius cum Jacobum et Joannem ministros esse vellet Dominus, illos Boanerges nominavit, quod est, filii tonitru⁶¹. Hinc Joannes vere e cœlis clamat : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁶². » Lex quippe prius umbram futurorum bonorum habuit. Cum autem Christus hominibus annuntiatus est; et ipse adfuit dicens : « Ipse qui loquor adsum⁶³; tunc, » ut dixit Paulus, « ejus vox terram concussit, cum id prius pollicitus esset : Adhuc semel ego movebo non solum terram, sed et cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, ut maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam servimus placentes Deo⁶⁴. » Quod autem hic immobile regnum dicit, idem firmatum canit David : « Dominus regnavit, decorum induit, induit Dominus fortitudinem et ea præcinxit se. Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur⁶⁵. » Itaque quod a propheta dictum est, Salvatoris adventum significat, in quo et nos renovati sumus, et lex spiritus immobilis perseverat. Sed illi vere tropici seu versatiles federa cum Arianis initio, ac inter se impietate adversus Divinitatem divisa, ut videlicet illi Filium, ipsi Spiritum rem creatam esse pugnent; tropos, ut iidem loquuntur, effingere, atque illud etiam quod recte ad Timotheum scripsit Apostolus, male interpretari ausi sunt : « Testor, » inquit Paulus, « coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc 527 custodias sine præjudicio, nihil faciens ex invitatione⁶⁶. » Ex quibus illi concludunt, quod cum Deum et Christum nominaverit, deindeque angelos, necesse est spiritum inter angelos annumerari, eumque ex illorum esse ordine, atque angelum aliis majorum esse. Primo, hoc impii Valentini inventum est, neque latet ipsos eadem ac illum loqui. Ille siquidem dixit, quod missio Paraclete, una cum illo coœvi ejus angeli missi fuerint. Deinde, dum Spiritum ad

⁶¹ Marc. iii, 17. ⁶² Joan. i, 1. ⁶³ Joan. iv, 26. ⁶⁴ I Timoth. v, 21.

A ἔχοντος τὴν διάνοιαν, πρεπόντως δν νοηθεῖ καὶ ἡ στερεουμένη βροντὴ δ πιστὸς λόγος, καὶ ἀσάλευτος τοῦ πνεύματος δ νόμος. Τούτου γὰρ ὑπηρέτας εἶναι θέλων τὸν Ἱακὼν καὶ τὸν Ἰωάννην, ἐκάλεσεν δ Κύριος Βοαγεργές, δ ἐστιν, υἱοὶ βροντῆς δ σῆρις οὖν Ἰωάννης ἀληθῶς ἀπ' οὐρανοῦ βοῖ. « Ἐν ἀρχῇ ἦν δ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν δ Λόγος. » Πρότερον μὲν γὰρ σκιὰν εἶχεν δ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· δτε δὲ δ Χριστὸς ἀπηγγέλη τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρεγένετο λέγων· « Αὐτὸς δ λαλῶν πάρειμι· τίτε, » ως εἶπεν δ Παῦλος, « ή τούτου φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσεν, ἐπαγγειλαμένου πρότερον. » Ετι ἄπαξ ἐγὼ σείσω (82) οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ ἄπαξ δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ἵνα μείνῃ τὰ μῆτρα σαλευόμενα. Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν, δι· οὓς λατρεύομεν εὐαρέστως (83) τῷ Θεῷ. « Ἡν δὲ λέγεις βασιλείαν οὗτος ἀσάλευτον, ταῦτην στερεωθεῖσαν φύλλει: Δαβὶδ· « Ο Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ξτις οὐ σαλευθήσεται. » Τὸ ἄρα παρὰ τῷ προφήτῃ ῥητὸν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος σημαίνει, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς ἀνεκαίνισθημεν, καὶ δνόμος τοῦ πνεύματος (84) ἀσάλευτος διαμένει. 'Αλλ' οἱ τῷ δυτὶ τροπικοὶ (85), συνθέμενοι τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ μερισάμενοι μετ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν θεότητα βλασphemίαν, ἵνα ἐκεῖνοι μὲν τὸν Υἱὸν, οὗτοι δὲ τὸ Πνεῦμα κτίσμα λέγωσιν· ἐτόλμησαν, ως αὐτοὶ φασι, τρόπους πάλιν ἐστοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεκτηγείσθαι: καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥῆτὸν, δ καλῶς μὲν αὐτὸς (86) ἔγραψε Τιμοθέῳ λέγων· « Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ (87) καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προσκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν (88). » Ἐκεῖνοι δὲ φάσκουσιν, ἐπειδὴ τὸν Θεόν καὶ τὸν Χριστὸν ὡνόμασεν, εἴτα τοὺς ἀγγέλους, ἀνάγκῃ τοῖς ἀγγέλοις συναριθμεῖσθαι τὸ Πνεῦμα, τῆς τε αὐτῶν εἶναι συστοιχίας καὶ αὐτὸς (89), καὶ διγγελον εἶναι μείζονα τῶν ἀλλων. Πρῶτον μὲν οὖν τῆς ἀσεβείας ἐστὶν θύλακον τοῦτο τὸ εὑρημα· καὶ οὐκ ἔλαθον οὗτοι τὰ ἐκείνου (90) φθεγγόμενοι. 'Ἐκείνος γὰρ ἐφη-

⁶⁵ Agg. ii, 7; Hebr. xi, 26-28. ⁶⁶ Psal. xcii, 1.

(82) Primus codex Regius, Seguer., σειώ.

(83) Regius 2, εὐαρεστοῦντες. Mox Regius primus, Seguer. Basil., ἀσάλευτον, et Regius 1, Seguer., οὗτος. Alii et editi, αὐτὸς ἀσάλευτητον. Ibidem Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, στερεωθεῖσαν. Cæteri et editi, ἀτέροις οὖσαν.

(84) Sic Regii et Seguer., ut et legit Nannius. At alii et editi, Πατρός.

(85) Ad hanc vocem, τροπικοῖ. in cod. ms. Basil. Δοξαπατρῆς hæc non inepie nota: Σημείωσα, δτι, διὸ τὸ λεγεῖν ἐστοῦς τρόπους ἐφευρισκειν παρεκτηγήσεων, ἐκλήθησαν οἱ Πνευματομέροι τροπικοὶ ἐν ἀρχῇ. Νοτερον δὲ ἀπὸ Μαχεδονίου Μαχεδονιανον. Id est: Nota S. Spiritus hostes, quia varios tropos in pravis suis interpretationibus se excogitare dicereant, initio vocatos suisse tropicos: postea vero a Macedonio, Macedonianos. Vide p. 516.

(86) Sic Regius 1, Seguer. Anglican. Gobler. et

D Felck. 1. Cæteri vero et editi αὐτὸς omittunt, et habent ἔγραψε. Reg. 2 tamen ἔγραψε quoque habet.

(87) Sic Regius 1 et Seguer. In Gobl. et Felck. 1 ita legitur, τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ. In Anglic., τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Editio Commel. et Regius 2, τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ.

(88) Sic omnes mss. et edit. Commel., ut etiam habent 4 mss. codices Novi Testamenti edit. Oxon. 1675. At alii πρόσκλησιν, quemadmodum quoque legit interpres Latinus, in alteram partem declinando. Ibid. Regii et Ottobon. Seg. Basil. Angli., φάσκουσιν. Alii et editi, φάσκωσιν.

(89) Sic Regii et Seg. Ottobon. Basil. Anglican. Goblerian. et Felckm. 1. Editi vero et alii καὶ ante αὐτὸς omittunt.

(90) Gobl. et Felckm. primus, Seg. Ottobon., τὰ ἐκείνων. Paulo post Reg. 1 et 2, Basil. Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐφητεν. Alii et editi, φασιν.

εσν, δέτι, πισμόθέντος τοῦ Παρακλήτου, συντάπτετάλη· σαν αὐτῷ εἰ τίλικιῶται αὐτοῦ ἄγγελοι· ἐπειτα δὲ τὸ Πνεῦμα κατάγοντες (91) εἰς τοὺς ἄγγέλους εἰς τὴν Τριάδα συντάσσοντες. Εἰ γάρ μετὰ Πατέρα καὶ Γίδην κατ’ αὐτοὺς οἱ ἄγγελοι, δηλονότι τὴν Τριάδος εἰσὺν οἱ (92) ἄγγελοι, καὶ οὐκ ἔτι· εἰ λειτουργικά πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστέλλομενοι, οὐδὲ ἀγιαζόμενοι, ἀλλ

11. Τι οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; Ποῦ τῶν Γραφῶν πάλιν εὑρον ἄγγελον (93) τὸ Πνεῦμα λεγόμενον; Τὰ αὐτὰ δέ μοι τοῖς προειρημένοις εἰπεῖν ἀνάγκη. Παράκλητος ἐλέχθη καὶ πνεῦμα νιοθεσίας, καὶ πνεῦμα ἀγιασμοῦ, καὶ πνεῦμα Θεοῦ, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ ἐλέχθη· οὐδαμοῦ δὲ ἄγγελος, οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ πνεῦμα διακονίας; οἵοι (94) εἰσὶν οἱ ἄγγελοι· ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῷ Γίδῃ καὶ αὐτὸν διακονεῖται παρὰ τοῦ Γαβριὴλ λέγοντος τῇ Μαρίᾳ· Τὸ Πνεῦμα ἄγιον ἐπελέυσεται ἐπὶ σέ· καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκάσει σοι. Τῶν δὲ Γραφῶν μή λεγουσῶν ἄγγελον τὸ Πνεῦμα, ποιὰ τούτοις ἀπολογία γένονται ἀν τῆς τοσαύτης ἀλογίστου τόλμης; δικού γε καὶ δὴ τοιαύτην αὐτοῖς κακονόιαν ἐπισπείρας Οὐαλεντῖνος τὸ μὲν Παράκλητον (95), τοὺς δὲ ἄγγέλους ὄντας μεν· εἰ καὶ ἐν τῷ ἴσω χρόνῳ, τίλικιῶται τοῖς ἄγγέλοις συντάσσει· καὶ αὐτὸς τὸ Πνεῦμα δὲ ἀφρονέστατος. Ἀλλ’ ίδοι, φασιν, ἐν τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ (96) γέργαπται· εἰ Τάδε λέγει ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἑμοι. » Καὶ δῆλον ἔστιν, διτὶ ἄγγελον εἶναι τὸ Πνεῦμα σημαντεῖ τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα. Τούτο δὲ οὐκ ἀν εἴπον, εἰ τῇ ἀναγνώσει προσέχοντες ήσαν. Αὐτὸς γάρ ὁ Ζαχαρίας, τηνίκα τὴν ὀπτασίαν περὶ τῆς λυχνίας ἐώραξε, φησι· « Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος δὲ λαλῶν ἐν ἑμοι, καὶ εἰπεν· Οὐ γινώσκεις τί ἔστι ταῦτα; Καὶ εἶπον (97) · Οὐχὶ Κύριε. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς μὲν λέγων· Οὔτος δὲ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐχ ἐν δυνάμεις μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύῃ, ἀλλ’ ἐν (98) Ηνεύματι μοι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εὔδηλον (99) οὖν, ὡς δὲ λαλῶν ἄγγελος τῷ προφήτῃ οὐκ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλ’ αὐτὸς μὲν ἄγγελος, τὸ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἔστι τοῦ παντοκράτορος (1)· καὶ διεκονεῖται μὲν παρ’ ἄγγέλου, ἀδιαίρετον δὲ τῆς θεότητος ἔστι, καὶ διοιν τοῦ λόγου (2). Ἐπει τοῦ δὲ ἀποσταλικὸν προφασίζονται ἥπτον, διὰ τὸ εἰρῆσθαι μετὰ

A angelorum naturam deducunt, non advertunt se angelos in Trinitate collocare. Nam si secundum illos post Patrem et Filium sequuntur angeli: certe et Trinitate sunt angeli, nec jam sunt et administratores spiritus in ministerium missi⁸⁷, et nec ipsi sancti efficiuntur, sed potius alios sanctos efficiunt. autem, μᾶλλον ἀγιάζοντες ἄλλους ἀντὶ εἰσιν.

11. Quænam tandem hæc tam absurdâ illoruim dementia est? Quo in loco rursus Scripturæ sacræ invenerunt Spiritum angelum dici? Eadem enim quæ jam dixi, mihi repetere necesse est. Paracletus dictus est et spiritus adoptionis, spiritus sanctimoniarum, et Christi spiritus. At nunquam vel angelus aut archangelus, aut spiritus ministerii quales sunt angeli, appellatus est. Quin imo eidem et Filio ministrat Gabriel cum Mariæ ait: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi⁸⁸. » Cum igitur Scripturæ Spiritum angelum non appellant, quid excusationis habere possint in tanta tamque absurdâ temeritate, maxime cum ipse Valentinus, qui impiam hanc mentem illis inseruit, illum quidem, Paracletum, hōs vero, angelos nominaverit, licet idem stultissimus Spiritum angelis coætaneum eodemque duntaxat tempore ac illos exstitisse senserit. Sed ecce, inquietum, apud prophetam Zachariam scriptum est: « Hæc dicit angelus qui loquitur in me⁸⁹. » Atqui perspicuum est hic spiritus nomine angelum in ipso loquentem significari. Verum id minime dicerent, si quod legunt vellent attendere. Nam Zacharias in candelabri visione ait: « Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit: Nunquid nescis quid sunt hæc? Et dixi: Non, Domine. Et respondit, et ait ad me, dicens: Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens: Non in virtute magna, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens⁹⁰. » Ex quibus liquet angelum qui prophetæ loquebatur, non suisse Spiritum sanctum, sed illum quidem esse angelum, hunc autem esse Spiritum Dei omnipotentis, cui et angelus ministrat, quique a divinitate dividi nequit, ac verbi proprius est. Quod si Apostoli verba nobis opposuerint, qui scilicet post

⁸⁷ Hebr. 1, 14. ⁸⁸ Lue. 1, 35. ⁸⁹ Zach. iv, 5.

⁹⁰ ibid. 5, 6.

(91) Sic Regii et Seguerian. Editi et alii, καταγάγοντες.

(92) Regius secundus omittit, qui idem infra habet ἀποστελλόμενα, ut et Ottobon., ac ἀγιαζόμενα.

(93) Sic primus codex Regius, Seg. Basil. Anglican. Gobl. et Felckm. 1, sed Anglican. ἄγγελος habet. Alii et editi, τῶν τῶν Γραφῶν ηὗρον λεγόμενον κτίσμα τὸ Πνεῦμα.

(94) Sic omnes mss. Edili vero, oī.

(95) Regius primus, Seg. Basil. Anglican., τὸ μὲν, Παράκλητον. Alii et editi, τὸν μὲν, etc. Mox Regius primus, Seg., εἰ καὶ, etc. Cæteri autem et editi εἰ omittunt. Paulo post Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, συντάσσει καὶ αὐτός, etc. At alii et editi καὶ αὐτός non habent.

(96) Gobl. et Felckm. primus, φασιν, παρὰ τῷ

D Ζαχαρίᾳ. Idem mox et Regius primus, Seg., δῆλον ἔστιν, διτὶ Anglican. Regius 2, δῆλον διτὶ. Cæteri εἰδονότι.

(97) Primus codex Regius, Seg., εἰπα.

(98) Regius primus, Seg. Gobl. Felckm. 4, ἀλλὴ έν, etc.

(99) Sic mss. omnes. Editio Commel. male, δῆλον. Ibid. Regius primus, Seg., οὐκ omittunt.

(1) Sic Regius primus, Seg. Gobl. Anglic. Felck primus. Attamen Gobl. Felckm. primus τοῦ omittunt. Alii et editi, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστι τὸ Πνεῦμα τοῦ παντοκράτορος.

(2) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri vero et editi, τοῦ λόγου τοῦ εἰρῆσθαι, εἰ τό, etc. Gobl. et Felckm. primus, 'Επειδὴ, εἰ τό, etc. Alii et editi, 'Επειδὴ δὲ τό, etc.

Christum electos angelos nominavit; dicant quinam ex illis omnibus Trinitati adjungendus sit? Nec enim omnes unus sunt numero. Aut quis illorum in columbae specie in Jordanem descendit? Nam millia millium et decies millies dena millia ministrant ei⁷¹. Vel quare cœlis apertis non dictum est, Et descendit aliquis ex electis angelis, sed, Spiritus sanctus? Vel quare ipse Dominus de fine temporum cum discipulis disserens, 528 distincte ait: « Mitter Filius hominis angelos suos⁷²? Item et ante dictum fuerat: « Angeli ministrabant ei⁷³. » Iterum quoque dixit: « Exibunt angeli⁷⁴. » Cum vero discipulis sanctum Spiritum daret, ait: « Accipite Spiritum sanctum⁷⁵. » Rursus et cum eosdem ad prædicandum misit: « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti⁷⁶. » Nec enim angelum cum divinitate copulavit, neque nos sibi ipsi et Patri in re creata conjunxit, sed in Spiritu sancto, quem cum promitteret, non ait se angelum mittere, sed « Spiritum veritatis qui a Patre procedit,⁷⁷ qui idem ex ipso accipit et datur.

12. Moyses quoque qui angelos quidem res creatas esse, Spiritum autem sanctum Filio et Patri conjunctum noverat, Deo ipsi dicente: « Vade, ascende de loco isto tu et populus tuus quem eduxisti de terra Egypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac et Jacob, dicens: Semini vestro dabo eam: et mittam ante faciem tuam angelum meum, et ejicet Chananæum⁷⁸; » id recusavit, ita respondens: « Nisi ipse profiscicaris nobiscum, ne me ex isto loco educas⁷⁹. » Nolebat nempe populum a re creata duci, ne rei creatæ potius quam Deo omnium Creatori servire discerent. Certe idea ille qui angelum ducem habere renuerat, Deum ipsum ut sui dux esset rogavit. Quod cum Deus pollicitus ipsi responderit: « Et istud verbum tuum, quod locutus es, faciam: invenisti enim gratiam coram me, et novi te præ omnibus⁸⁰; » cum item inde in Isaia scriptum legamus: « Qui e terra eduxit pastorem ovium: ubi est qui posuit in

A τὸν Χριστὸν τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους, εἰπάτωσαν τίς ἔκ πάντων τούτων ἐστιν δὲ τῇ (3) Τριάδι συντασσόμενος; Οὐ γάρ δὴ πάντες εἰς εἰσι τῷ ἀριθμῷ· ἢ τὶς αὐτῶν ἐστιν δὲ κατελθὼν εἰς τὸν Ἱορδάνην ἐν εἰδει περιστερᾶς; Χλιδαι γάρ χιλιάδες εἰσι καὶ μύριαι μυριάδες οἱ λειτουργοῦντες. « Η διὰ τί, ἀνοιχομένων τῶν οὐρανῶν, οὐκ εἰρηται, Καὶ κατῆλθεν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; » Η διὰ τί αὐτὸς δὲ Κύριος περὶ μὲν τῆς συντελείας διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, διαστέλλων μὲν ἐλεγεν· « Ἀποστέλει δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; » Καὶ πρὸ τούτων εἰρητο· « Οἱ ἀγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. » Καὶ πάλιν αὐτὸς λέγει· « Ἐξελεύσονται οἱ ἀγγελοι..» Τοῖς δὲ μαθηταῖς διδοὺς ἐλεγε « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » ἀποστέλλων τε αὐτοὺς ἐλεγε· « Πορευθέντες μαθητεύσατε (4) πάντα τὰ ἅγιη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ θνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιον Πνεύματος. » Οὐ γάρ ἀγγελον συνέταστε τῇ θεότητι, οὐδὲ ἐν κτίσματι συνήπτεν τῷμας ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, ἀλλ᾽ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ, διπερ αὐτὸς ἐπαγγελλόμενος (5) οὐκ εἰρηκεν ἀγγελον ἀποστέλλειν, ἀλλὰ « τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δι παρ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, » καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει καὶ δίδοται.

12. Καὶ Μωσῆς γ' οὖν, γινώσκων τοὺς μὲν ἀγγέλους κτίσματα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἡναμένον τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ, λέγοντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ· « Πορεύου, ἀνάβιθε ἐντεῦθεν σὺ (6) καὶ δὲ λαὸς σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αιγύπτου εἰς τὴν γῆν, ἣν διμεσσα τῷ Ἀδραὰμ, καὶ τῷ Ισαὰκ, καὶ τῷ Ἰακὼβ λέγων· Τῷ σπέρματι ὑμῶν δώσω αὐτὴν· καὶ συναποστελῶ πρὸ προσώπου σου τὸν ἀγγελόν μου, καὶ ἐκβαλεῖ τὸν Χαναναῖον· » παρατείται (7) λέγων· « Εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ μεθ' ἡμῶν, μή με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν. » Οὐκ ἐδούλετο γάρ κτίσμα (8) προηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ, ἵνα μὴ μάθωσι λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν. Ἀμέλει, τὸν ἀγγελον παρατηράμενος, παρεκάλει αὐτὸν τὸν Θεὸν καθηγεῖσθαι αὐτῶν. Τοῦ δὲ Θεοῦ ἐπαγγειλαμένου καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτόν (9)· « Καὶ τοῦτον σου τὸν λόγον, δι εἰρηκας, ποιήσω· εὑρηκας γάρ χάριν ἐκύπτον μου, καὶ οἴδας σε παρὰ πάντας· » γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ· « Ὁ ἀναβίδασσας ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων· ποῦ

⁷¹ Dan. vii, 10. ⁷² Matth. xiii, 41. ⁷³ Matth. iv, 11. ⁷⁴ Matth. xiii, 49. ⁷⁵ Joan. xx, 22. ⁷⁶ Matth. xxviii, 19. ⁷⁷ Joan. xv, 26; xvi, 14. ⁷⁸ Exod. xxxiii, 1, 2. ⁷⁹ ibid. 15. ⁸⁰ ibid. 47, 18.

(3) Sic Regii 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri autem et editi, ἐν τῇ, etc.

(4) Gobl. et Felckm. primus. Πνεῦμα ἄγιον, καὶ, πορευθέντες μαθητεύσατε, etc.

(5) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Alii et editi, ἐπαγγειλάμενος. Ibid. Regii 1 et 2, Seg. Gobl. Felckm. primus, Anglic. Basil. Ottob., οὐκ εἰρηκεν ἀγγελον ἀποστέλλειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα, etc., ubi tamen Basil., ἐπιστέλλειν. Cæteri et editi, mendose, οὐκ εἰρηκε Πνεῦμα ἀποστέλειν. Mox ibid. Gobl. et Felckm. primus, Regius primus, Seg., ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, etc. in Gob. et Felckm. primo καὶ deest post διδοται. Anglicanus, ἐκπορεύεται. Καὶ Μωσῆς γ' οὖν γινώσκων. Cæteri et editi, ἐκπορεύεται. Καὶ γινώσκων,

etc. Ibid. Regii 1 et 2, Seg., κτίσματα. Alii et editi, κτίσμα.

(6) Seg., ἐνταῦθα σύ, etc. Mox Ottobon., ἐκ τῆς Αιγύπτου.

(7) Primus codex Regius, Seg., παρατείται. Gobl. et Felckm. primus, Ottobon., παρατείτο. Editi et alii, παρητήσατο. Mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, συμπορεύῃ ut et LXX. Alii et editi, συμπορεύσῃ.

(8) Sic Regii 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. Gobl. Felckm. primus, Ottobon. Cæteri et editi, κτίσματα.

(9) Regius 2 et Felckm. 2, cum editis, πρὸς αὐτούς.

ἴστιν δὲ θεῖς ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δὲ ἀναγαγόν (10); τῇ δεξιᾷ Μωσῆν; καὶ μετ' ὅλῃ φρσι· « Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου καὶ ἀδήγησεν αὐτούς. Οὕτως ἤγαγες τὸν λαόν σου ποιήσας (11) σεαυτῷ δινομα δόξης· τίς ἔχει τούτων οὐ συνορεῖ τὴν ἀλήθειαν; Τοῦ γάρ Θεοῦ ἐπαγγειλαχμένου καθηγεῖσθαι, ιδού οὐκ ἔτι ἄγγελον ἐπαγγέλλεται πέμπειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, δὲ ἔστιν ὑπὲρ τοὺς ἄγγελους, καὶ αὐτὸν καθηγούμενόν ἔστι τοῦ λαοῦ. Καὶ δείχνυται, διτού οὐ τῶν κτισμάτων, οὐδὲ ἄγγελος ἔστι τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ἄνω τῆς κτίσεως ἔστιν (12), ἡγωμένον τῇ θεότητι τοῦ Πατρός. Αὐτὸς γάρ δὲ θεὸς διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ. Ζητεῖ καὶ διὰ πάσης τῆς Γραφῆς φησιν· « Ἐγὼ ἀνήγαγον (13) ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· μάρτυρες ὑμεῖς ἔτετε, εἰ θεὸς ἦν ἀλλά τειρος, ἐν ὑμῖν πλήρης ἐμοῦ. » Καὶ οἱ ἄγιοι δὲ προσφωνοῦσι τῷ Θεῷ· « Ωδῆγησας ὡς πρόδετα τὸν λαόν σου· καὶ, « Ωδῆγησεν αὐτούς, Κύριος ἐπ' ἐλπίδι (14), καὶ οὐκ ἐδειλίασαν. » Τούτῳ καὶ τὸν ὄμνον ἀνατίθεσαν λέγοντες· « Τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἑρήμω, διτού εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. » Ό δὲ μέγας Μωσῆς συνεχῶς διηγεῖται (15)· « Κύριος δὲ θεὸς δὲ προπορεύμενος πρὸ προτώπου ὑμῶν. » Τὸ δράμα τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα οὐκ ἀν εἰν ἄγγελος, οὐδὲ κτίσμα, ἀλλὰ ίδιον τῆς θεότητος αὐτοῦ. Τοῦ γάρ Πνεύματος δυντος ἐν τῷ λαῷ, δὲ θεὸς δὲ! Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἦν αὐτοῖς.

13. Ἀλλ' ἔστω ταῦτα, φασὶ καὶ αὐτοὶ· διὰ τί οὖν δὲ Ἀπόστολος μετὰ τὸν Χριστὸν οὐκ ὠνόμασε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἄγγελους; Τὸ αὐτὸδὲ δὲ ἄν τις αὐτούς ἐρωτήσει· Διὰ τί μὴ ἀρχαγγέλους, μηδὲ (16) χερουβίμ, μηδὲ σεραφίμ, μηδὲ κυριστητας, μηδὲ θρόνους, μηδὲ ἔτερόν τι, ἀλλὰ ἐκλεκτοὺς μόνους ἄγγελους ὠνόμασεν δὲ Παῦλος; « Άρ' οὖν, ἐπειδὴ μηδὲ οὐτως ὠνόμασεν, οἱ ἄγγελοι ἀρχάγγελοι εἰσιν, η μόνοι ἄγγελοι εἰσι, καὶ οὐτε σεραφίμ, η χερουβίμ, οὐκέτι ἄρχαγγελοι, οὐδὲ κυριστητες, οὐ θρόνοι, οὐκέτι ἄρχαλοι, οὐκέτι ἔτερόν τι ἔστιν; Ἀλλὰ τοῦτο ἔστιν ἀνάγκην μὲν ἐπιβάλλειν τῷ Ἀποστόλῳ, διὰ τὸ μὴ οὐτως, ἀλλὰ οὐτως ἔγραψεν, ἀγνοεῖν δὲ τὰς θείας Γραφάς, καὶ διὰ τοῦτο πλανάσθαι περὶ (17) τὴν ἀλήθειαν. Ἰδού γάρ παρὰ μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται· « Προσαγάγετε πρὸς μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται· « Προσαγάγετε πρὸς μὲν καὶ ἀκούσατε ταῦτα. Οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν χρυσῇ

A ipsis Spiritum sanctum, qui Moysen dextera deduxit ¹¹, et paulo post: « Descendit Spiritus a Domino et duxit illorum fuit. Sic duxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriae ¹²: quis ex his veritatem non perspicit? Nam cum Deus se dum populi fore esset pollicitus, ecce non jam angelum, sed suum Spiritum, qui angelis superior est, ductorem populi se missurum promittit. Quare patet Spiritum non ex rebus creatis neque angelum esse, sed rebus omnibus creatis superiore et Patris divinitati conjunctum esse. Namque ipse Deus per Verbum in Spiritu populum ducebatur; unde per totam Scripturam testatur: « Ego eduxi vos de terra Αἴγυπτοι: testes vos estis, si Deus alienus erat in vobis præter me ¹³. » Sancti quoque ita Deo loquuntur: « Deduxisti sicut oves populum tuum ¹⁴. » Et: « Deduxit eos Dominus in spe, et non timuerunt ¹⁵. » Illic eidem hymnum offerunt qui aiunt: « Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in sæculum misericordia ejus ¹⁶. » Magnus vero Moyses identidem repetit: « Dominus Deus qui præxit ante faciem vestram ¹⁷. » Itaque Dei Spiritus non est angelus neque res creata, sed ejus divinitatis est proprius. Nam cum Spiritus in populo esset, Deus per Filium in Spiritu in iisdem erat.

13. Verum hæc ita sint, inquiunt illi: cur igitur Apostolus post Christum, non Spiritum **529** sanctum, sed electos angelos nominavit? Atqui idem ab illis merito quis sciscitur: Quare non archangelos, neque cherubim, neque seraphim, neque dominaciones, neque thronos, neque quid aliud, sed solos electos angelos Paulus nominavit? Num ergo, quia non ita nominavit, angelii sunt archangeli, aut soli angelii existunt, nullique sunt seraphim aut cherubim, nulli archangeli et dominationes, nulli throni et principatus, nihil denique aliud existit? Verum id inquirere nihil aliud est, quam Apostolo necessitatem hoc vel illo modo scribendi imponere, nec non divinas Scripturas ignorare, ac proinde a veritate aberrare. Ecce enim apud Isaiai scriptum legimus: « Accedite ad me et audite hæc: Non ab

¹¹ Isa. LXXXI, 11, 12. ¹² ibid. 14. ¹³ Levit. XI, 45; Deut. XXXII, 39; Isa. XLV, 21; Ose. XIII, 4. ¹⁴ Psal. LXXVI, 21. ¹⁵ Psal. LXXVII, 55. ¹⁶ Psal. CXXXV, 16. ¹⁷ Deut. I, 50, 33.

(10) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. I, ἄγιον.

(11) Regius primus, Seg., ποιησαί. Ibid. iidem et Gobl. et Felckm. primus, σεαυτῷ. Alii et editi, έσαυτῷ.

(12) Sic Regii 1 et 2, Seg. Cæteri et editi ἔστιν omittunt.

(13) Gobl. Felckm. primus, δθεν καὶ φησιν. « Εγὼ ἀνήγαγον, etc. Ibid. iidem et Regius primus, Seg. Basil. ὑμᾶς addunt, quæ vox ab aliis et editis abs.

(14) Sic Regius primus, Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. primus. Alii autem et editi vocem Κύριος omittunt, habentque τὸν ἐλπίδι. Paulo post pro λέγοντες, Regius primus, Seg. habent, ψάλλοντες. Ottobon., λέγοντα.

(15) Συνεχῶς διηγεῖται omittunt Gobl. et Felckm. primus. Mox ibid. iidem et Regii 1 et 2, Seg., ὑμῶν. Alii et editi, ημῶν. Item paulo post, Regius primus, Seg. habent, ἀλλ' ίδιον τῆς θεότητος, etc. At cæteri et editi, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς θεότητος.

(16) Pro μηδέ et in sequentib. Gobl. et Felckm. primus δι habent. Ibid. Regius primus, Seg., ἐκλεκτοὺς μόνους ἄγγελους. Editi vero et alii vocem μένους omittunt. Mox vox Παῦλος deest in Gobl. et Felckm. I, qui iidem paulo post, ἄγγελοι εἰσι, καὶ οὗτοι αἱ προστρημέναι δυνάμεις εἰσιν. Ἀλλὰ τοῦτο ἔστι, etc.

(17) Sic Regius primus, Seg. Alii autem et editi, παρά. Paulo post iidem Reg. et Seguer., προσάγαγε.

initio in abscondito locutus sum; cum siceret, ibi eram: et nunc Dominus misit me et Spiritus eius⁸⁸. » Et apud Aggeum: « Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Iesu fili Josedec, sacerdos magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, et facite, quoniam ego vobis secum sum, dicit Dominus omnipotens. Et Spiritus meus stetit in medio vestri⁸⁹. » Hic apud utrumque prophetam, solius Domini et Spiritus sit mentio: quid igitur ad id dicturi sunt? Nam si eo quod Paulus Christi mentionem faciens, de Spiritu tacuerit, et electorum angelorum meminerit; si, inquam, eam ob causam Spiritum inter angelos collocare nihil verentur: restat ut ex his propheticis verbis, iidem de illo qui ibi silentio omittitur audacius disputent. Nam si dicant Dominum esse, idem esse ac Filium esse: quid de Patre dicturi sunt? Si vero illud de Patre intelligent, quid dicturi sunt de Filio? Procul autem absit vel a sola cogitatione, ea quæ ex illorum sententia consequitur impietas. Nempe illos respondere necesse est, vel nullum illum esse, vel, quod silentio prætermisssus sit, eum inter res creatas annumerare.

14. Quid item dicturi sunt, si ipsum etiam Dominum dicentem audierint: « Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur »⁶. Nunquid quia post Deum hominem nominavit, ille homo est Filius quem injustus judex non reveretur? An forte quia post Deum, hominem subdiderit, tertius est Filius post hominem, et quartus Spiritus sanctus? Quid, si Apostolum eadem Epistola rursus dicentem audiunt « Præcipio tibi coram Deo, qui vivis facit omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile »⁷? Num quia hic de angelis et Spiritu siluit, de Spiritu et de angelis utrum sint dubitant? Ita sane dubitaverint, quandiu hæc adeo impia contra Spiritum meditabuntur. Si præterea ad hæc libri Exodi verba attendant, « Timuit autem populus Dominum, et crediderunt Deo et Moysi servo ejus »⁸, an Moy-

⁸⁸ Isa. XLVIII, 16. ⁸⁹ Agg. II, 5, 6. ⁹⁰ Luc. XVIII,

(18) *Gobl.* et *Felckm.* *primus*, *xai Ἀγγαῖος*: *xai*
vūv, etc. *Mox xai seq.* *habent Regii 1 et 2*, Seg.
Editi et alii omittunt. Item abest a Reg. 1, Seg., λέ-
γει *Kύρος*.

(19) *Regius primus*, Seg., περὶ τούτων.

(20) Sic Regii 1 et 2, Seg. Alii et editi mendose, ἐντυγχάνοντες. Paulo post Regius primus, Seg., habent, τὸν Κύριον εἶναι φῆσουσιν εἶναι τὸν Υἱόν. Alii et editi, τὸν Κύριον φῆσωσιν εἶναι τὸν Υἱόν. Regius 2, Gobl. et Felckm. primus habent ταῖmen φῆσουσιν. Quæ mox sequuntur τὶ ἀνέποιεν usque ad περὶ τὸν Υἱόν desunt in Seg. Ibid. mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, κατὰ ἔκεινους et λογίσασθαι. Alii et editi, κατὰ ἔκεινους et λογίσασθαι.

(21) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, ubi tamen Seg., ἀκούσωσι. Cæteri et editi, τι δ' αὐτοὶ εἰποτεν οἱ κατ' ἐξελυόντας. Κριθή τις ἡνίκαντι πολέμη.

Α λελάττηκα· ήνίκα ἐγένετο, ἐκεὶ ήμην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκε με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· » παρὰ δὲ τῷ Ἀγγαίῳ « Καὶ νῦν (18) κατίσχει Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος, καὶ κατίσχει Ἰησοῦ δι τοῦ Ἱωσεδέκ, διερεὺς δι μέγας, λέγει Κύριος. Καὶ κατίσχετω πᾶς δι λαδὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος· καὶ ποιεῖτε, διότι μεθ' ὑμῶν ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος παντοχράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Καὶ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς προφήταις περὶ μόνου τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Πνεύματος μνήμη γέγονε. Τί τοινυν καὶ περὶ τούτου (19) φήσουσιν; Εἰ γάρ, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ μνημονεύσις δι Παῦλος περὶ μὲν τοῦ Πνεύματος ἐσιώπησε, τοῦ δὲ ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διὰ τοῦτο ἐν ἀγγέλοις τὸ Πνεῦμα συντάττουσιν· ὥρα, καὶ τοῖς προφητικοῖς τούτοις ἐντυγχάνοντας (20), τολμηρό

Β τερον αὐτούς διαλογίζεσθαι καὶ περὶ τοῦ σεσιωπημένου. «Αν τε γάρ τὸν Κύριον εἶναι, φήσουσιν εἶναι τὸν Γίδην, τί ἀν εἴποιεν περὶ τοῦ Πατρός; δι τε τὸν Πατέρα εἴπωσι, τί ἀν εἴποιεν περὶ τοῦ Γίδην; Τὴν γάρ ἀκολουθοῦσαν κατ' ἐξείνους δυσφημίαν μηδὲ λογίσασθαι τίνα γένοιτο· ἀνάγκη γάρ αὐτοὺς εἰπεῖν, ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν, ἢ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖν τὸ σεσιωπημένον.

14. Τί δ' ἀν εἰποιεν (21), ἐὰν ἀκούσουσι καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Κριτής τις ἦν Ἐν τινι χώρᾳ, τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἀνθρωπὸν μὴ ἐντρεπόμενος. » Ἀρα, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὄντας εἰναὶ ἀνθρωπὸν, διείστην οὐτος διανθρωπος, διν οὐκ ἐνετράπη διδίκος χριτής; «Ἡ ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὄντας τὸν ἀνθρωπὸν, τρίτος ἐστίν διείστην μετὰ τὸν ἀνθρωπὸν, καὶ τέταρτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Τί δὲ ἄρα, ἐὰν καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν λέγοντος ἀκούσωσι: «Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαι σε τὴν ἐντολὴν ἀσπιλον, ἀνεπίληπτον»; «Ἀρα οὖν, ἐπειδὴ σεσκύπτηκε νῦν περὶ ἀγγέλων καὶ Πνεύματος, ἀμφιβάλλουσι περὶ Πνεύματος, εἰ ἔστι (23), καὶ περὶ ἀγγέλων, εἰ εἰτι; Ναὶ ἀμφιβάλλουσιν ἕως τοιεῦτα δυσφῆμεν περὶ τοῦ Πνεύματος μεμελετήκασιν. Ἐάν δὲ ἀκούσωσι τῆς Γραφῆς λεγούσης ἐν (24) τῇ Ἐξδῷ, «Ἐφοδήθη

⁹¹ I Tim. vi, 13. ⁹² Exod. xiv, 31.

D (22) Verbum ὠνόμασεν habent Regii 1 et 2, Seg. Gobl. Felekm. primus, Ottobon.; omittunt vero alii et editi. Mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felekm. primus addunt καὶ τέταρτον τὸ Ηνέζηα τὸ ἔγιον, quae in aliis et editis deficiunt. Paulo post iudicem post πάλιν addunt λέγοντος, quam vocem alii et editi omittunt.

(23) Sic primus codex Reg. Seg. Cæteri et editi omittunt εἰ έστι. Mox iidem et Gobl., Felckmanni primus, post ἀμφιβάλλουσιν, habent ut hic sequitur. Anglicanus vero est Ottobon., Τοιαῦτα γάρ δυσφημένη περὶ τοῦ Πνεύματος μεμελετήκασιν. Alii et editi, Τοιαῦτα γάρ μεμελετήκασιν. Gobl. et Felckman. primus pr̄ vñi habent καί.

(24) Primus codex Regius, λεγούσης κατ. Gobl. et Felicm. primus. Ήν δὲ ἀκόνιστων τὸν Εὐαγγέλιον, εἰτ. Paulοῦ post iudicem Gobl. et Felicm. primus. Τί δὲ, ἐκτὸς ἀκόνιστων; τοῦ Ιακώβου, εἰτ.

Ἄλλος δὲ λαὸς τὸν Κύριον, καὶ ἐπιστευσαν τῷ Θεῷ, καὶ Μωσῆν, τῷ θεραπόντι αὐτοῦ, ἀρά συναριθμήσουσι τῷ Θεῷ τὸν Μωσῆν, καὶ μετὰ τὸν Θεὸν οὐ νοήσουσι τὸν Γίλον, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωσῆν; Τί δὲ, ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ εὐλογοῦντος τὸν Ἰωάννην καὶ λέγοντος· « Ὁ Θεὸς δὲ τρέφων με ἐκ νεότητος μου ἔως τῆς ἡμέρας ταύτης· δὲ ἀγγελος ὁ φύμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν εὐλογήσαις (25) τὰ παιδία ταῦτα»; Ἀρά, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὠνμασεν ἄγγελον, πρώτος ἐστιν (26) δὲ ἀγγελος τοῦ Γίλού, ἢ ἀγγέλοις συναριθμεῖται: δὲ Γίλος; Ναὶ, πάλιν οὕτω νοήσουσι, διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν. Ἀλλ' οὐχ ἡ ἀποστολικὴ πίστις ἐστὶ τοιαύτη, οὐδὲ δλῶς Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο ἀν τούτων. Η γάρ ἀγία καὶ μακαρία Τριάς, ἀδιάβρετος καὶ ἡνωμένη πρὸς ἑαυτὴν ἐστι· καὶ λεγομένου τοῦ Πατρὸς, πρόσεστοι (27) καὶ δὲ τούτου Λόγους καὶ τὸ ἐν τῷ Γίλῷ Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ καὶ δὲ Γίλος ὄνομάζηται, ἐν τῷ Γίλῷ ἐστιν δὲ Πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐστιν ἐκτὸς τοῦ Λόγου. Μία γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς χάρις δὲ Γίλού ἐν Πνεύματι ἀγίῳ πληρουμένη· καὶ μία θεότης ἐστὶ, καὶ εἰς θεός ἐστιν (28) δὲ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. Οὐτω γάρ καὶ δὲ Παῦλος, εἰρηκώς, « Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, » ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐ διηρείτο τοῦ Γίλού τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ ἦν καὶ αὐτὸς, ὥσπερ δὲ Γίλος ἐν τῷ Πατρὶ· τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους συνεπήγαγεν εἰκότως, Ινα, ἐπειδὴ διαμαρτυρίᾳ ἦν τῷ μαθητῇ λεγομένῃ, γινώσκων, ὡς (29) τὰ μὲν λεγόμενα παρὰ θεού διὰ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι λελάηται, οἱ δὲ ἀγγέλοι διακονοῦσι τὰ παρ' ἡμῶν, ἐπισκοποῦντες τὰς ἐκάστου πράξεις, φυλάξῃ τὰς τοῦ διδασκάλου παραίνεσις (30), ὡς ἔχων τοὺς ἐφορῶντας τῶν λεγομένων μάρτυρας. Η τάχα καὶ διὰ τοὺς διὰ παντὸς θεωροῦντας τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διαμαρτύρεται νῦν (31) ἀγγέλους, ἔνεκά γε τῶν ἐν τῇ πηδεμόνας τῶν λαῶν, μή ἀμελήσῃ τῶν παραίνεσιν.

15. Τῶν μὲν οὖν θείων λογίων τοιοῦτος δὲ νῦν ἐμοὶ φαίνεται, διελέγχων τὴν τῶν ἀλέργων κατὰ τοῦ Πνεύματος δυσφημίαν· αὐτὸς δὲ τὴν φιλονεικίαν ἐμμονον ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς γράφεις, οὐκέτι μὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν (οὐχ εὐρίσκουσι γάρ), ἀπὸ δὲ τοῦ περιεσσύματος τῆς καρδίας τῆς ιδίας ἐρευγόμενοι, πάλιν φάσκουσιν. Εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ, μηδὲ τῶν ἀγγέλων εἰς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται·

⁽²⁵⁾ Gen. XLVIII, 15. ⁽²⁶⁾ II Timoth. IV, 1.

D
et alii, εὐλογήσει. Porro supra oratione tertia contra Arianos, pag. 444, num. 12, hoc in Scripturæ loco, angelii nomine, Verbum Dei indicari docet. At cum ea observatio nihil hic ad rem pertineat, ad sola attendit Scripturæ verba.

(26) Primus codex Regius, Seg., ἐστὶν addunt: alii et editi omittunt. Mox Gobl. et Felckm. I, συναριθμεῖται δὲ Θεὸς καὶ Γίλος. Ibid. pro γαί Regius primus et Seguerian. habent καὶ, et Regius primus præterea νοήσωσι, et paulo post διάνοιαν pro καρδίᾳ.

(27) Seg., συνέστη. Regius primus, Anglicanus. σύνεστι.

A
sem Deo annumeratur sunt, neque post Deum, Filium sed solum Moysem sunt intellecturi? Quid si etiam patriarcham Jacob Josepho 530 his verbis benedicere meminerint « Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem; angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis³³? Num quia post Deum angelum nominavit, prior est angelus Filio, aut Filius inter angelos annumeratur? Ita profecto senserint, quippe quibus cor corruptum sit. Verum non hæc est apostolica fides, neque ea ferre licet Christiano. Nam sancta et beata Trinitas individua atque ipsa secum unita est, ita ut ubi Patris mentio fiat, ejusdem statim Verbum, ac in Filio Spiritus debeat intelligi. Quod si Filius nominetur, similiter in B
Filio est Pater, nec extra Verbum est Spiritus sanctus. Siquidem una est Patris gratia quæ per Filium in Spiritu sancto completur. Una pariter divinitas et unus Deus est qui est super omnia, et per omnia, atque in omnibus. Namque ipse etiam Paulus cujus hæc sunt verba, « Testificor coram Deo et Jesu Christo³⁴, » Spiritum a Filio neutiquam dividi, sed ipsum in Christo esse, quemadmodum Filius in Patre est, optime noverat. Convenienter tamen electos angelos una adjunxit, ut, quoniam hæc ad discipulum scribebat, ille cui minime lafetabat ea quæ a Deo dicta sunt per Christum in Spiritu dicta esse, et angelos res nostras administrare, singulorumque actus speculari, magistri exhortationes custodiret, ut cui persuasum esset omnia quæ diceret ipsos angelos speculatores testes habere. An forte angelos qui semper vident faciem Patris, qui in coelis est, propter Ecclesiæ pusillos, testes appellat, ut discipulus, cognitis populorum curitoribus, Apostoli admonitiones non negligret.

C
'Εστιν δεest in Reglo primo et Seg.

(28) Felckm. 2 et editi, γινώσκοντι, ὅτι. Reg. 2 et Ottobon. habent γινώσκων, ὅτι. Alii ut hic existat.

(29) Basil., παρατηρήσας. Paulo post διά post τάχα καὶ omittunt Reg. 1 et 2, et Seg. Ibid., pro θεωροῦντας, Basil., ἐφορῶντας.

(30) Basil., παρατηρήσας. Paulo post διά post τάχα καὶ omittunt Reg. 1 et 2, et Seg. Ibid., pro θεωροῦντας, Basil., ἐφορῶντας.

(31) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri et editi νῦν omittunt, habentque art. τούς. Ibid. Regius primus, Seg., ἔνεκά γε. Particul. γε in aliis et editis deest. Paulo post Regius primus, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. primus, κηρυξμάνους.

est, proindeque duo sunt fratres, ipse scilicet et Verbum. Quod si frater est, qui fieri potest ut unigenitum sit Verbum, vel ut aequales non sint, sed hic post Patrem, ille post Filium nominetur? Si item ex Patre est, cur non et ipse genitus, aut Filius esse, sed simpliciter Spiritus sanctus dicitur? Denique, si Filii dicatur esse Spiritus: Pater ergo avus est Spiritus sancti. Haec turpissimi homines cavillando effutiunt, qui curiosius profunda Dei scrutari conantur, quae nemo novit nisi Spiritus Dei, de quo illi tam impie sentiunt, quibus nihil amplius respondere aequum sane esset; sed secundum Apostoli præceptum ¹¹, post prædictam admonitionem, tanquam haeretici vitandi essent: vel certe ut nos interrogant, sic eos a nobis interrogari operæ pretium fuerit, idemque nos ab illis responsum efflagitare, quod illi a nobis exigunt. Respondeant igitur, utrum Pater ex patre sit, et num alias cum illo **531** genitus fuerit, sintque ex uno fratres, qualeque nomen illis sit? Quis item eorum pater et avus, qui proavi? Atqui nullos esse respondebunt. Quare ergo Pater ab illis dicitur, qui idem ex Patre non sit ortus? Vel qui Filium habere potuit, qui ipse prius Filius non fuit genitus? Evidem non me fugit ista inquirere nefas omnino esse. Verum haud ab re fuerit ita illudentibus vicissim illudere, ut saltem ex hujusmodi absurdâ et impia interrogatione propriam insipientiam percipere valeant. Nec enim illa ullo modo sunt: absit! neque hec de divinitate sciscitari decet. Siquidem non est Deus similis hominum, ut ista humana de illo percontari quis audeat.

16. Itaque, ut jam monui, silentium in his questionibus servare, et hujusmodi illorum argutias dissimulare satius certe fuerit. Verumtamen ne nostrum silentium majoris ipsis fiat impudentiæ occasio, haec illis reponere non gravabor. Nempe quemadmodum Patris patrem dicere non possumus, ita nec Filii fratrem. Namque Patris, ut antea dictum est, alius Deus nullus fuit: nec ullus similiter alius est filius: unigenitus enim est. Proinde et solus et unus Pater, solius et unius Filii est Pater, atque adeo in sola divinitate semper et est et fuit Pater ac Filius. Nam tametsi inter homines D

A οὐκοῦν Υἱός ἐστι καὶ αὐτὸ (32), καὶ δύο ἀδελφοῖ εἰσιν αὐτό τε καὶ ὁ Λόγος. Καὶ εἰ ἀδελφὸς ἐστι, πῶς μονογενῆς ὁ Λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἐστι, ἀλλ' ὁ μὲν μετὰ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ μετὰ τὸν Υἱὸν ὄνομά ἔσται (33); Πῶς δὲ, εἰ ἔχει τοῦ Πατρὸς ἐστιν, οὐ λέγεται καὶ αὐτὸ γεγενηθεῖς; ἢ ὅτι Υἱός ἐστιν, ἀλλ' ἀπώλως Πνεῦμα ἄγιον; Εἰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐστι τὸ Πνεῦμα (34), οὐκοῦν πάππος ἐστίν ὁ Πατὴρ τοῦ Πνεύματος. Τοιαῦτα παλζουσιν οἱ ἀτιμοί, περιεργαζόμενοι καὶ θέλοντες ἐρευνᾶν τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ἢ μηδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δυσφημούμενον ὑπὲρ αὐτῶν (35). Τέλει μὲν οὖν μηδέπει τούτοις ἀποκρίνασθαι, κατὰ δὲ τὴν ἀποστολικὴν περαγγελίαν, μετὰ τὴν ἐκ τῶν προειρημένων νουθεσίαν ὡς αἰρετικοὺς αὐτοὺς παραιτήσθαι, ἢ δξια ὡς ἐρωτῶσιν ἐρωτᾶν αὐτοὺς, καὶ B ἀπατεῖν παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν, οἷαν (36) αὐτοὶ παρ' ἡμῶν ἀπατοῦσιν. Εἰπάτωσαν τοίνυν· εἰ ὁ Πατὴρ ἐκ πατρός ἐστι, καὶ εἰ ἀλλος σὺν αὐτῷ γεγένηται, καὶ εἰσιν ἀδελφοί οἱ ἐνδέ, καὶ τί δυνομα αὐτοῖς (37), καὶ τίς δ καὶ τούτων Πατὴρ καὶ πάππος, κάκειναν οἱ πρόγονοι; Ἀλλ' οὐκ εἰναι φήσουσι. Πῶς οὖν Πατὴρ, λεγέτωσαν, αὐτὸς μὴ γενόμενος (38) ἐκ Πατρὸς; Ή πῶς τὸν γένηθε Υἱὸν ἔχειν, μὴ πρότερον αὐτὸς Υἱὸς γεννηθεῖς; Οὐδέ, ὅτι ἀσέβης ἡ ἐρωτησίς ἀλλὰ τοιαῦτα παλζούσας αὐτοὺς παῖσιν δίκαιοιν, ἵνα καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποτίας καὶ ἀσεβοῦς ἐρωτήσεως αἰσθάνεταις τῆς ιδίας ἀφροσύνης δύνωνται. Οὐκ ἔστι γάρ ταῦτα μὴ γένοιτο! οὐδὲ οὐτως ἐρωτᾶν περὶ τῆς θεότητος πρέπει. Οὐκ ἔστι γάρ ὡς δινθρωπος ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἀνθρώπινα περὶ αὐτοῦ τις τοιμήσῃ ἐρωτᾶν.

C

16. Σιωπὴν μὲν οὖν, ὡς προεῖπον, ἐπὶ τούτοις, καὶ μὴ προσποεῖσθαι τοὺς τοιούτους ἔστι· ἵνα δὲ μὴ ἡ ἡμῶν σιωπὴ πρόφασιν ἀναισχυντιας αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀκούετωσαν· Ματέρ οὐκ ἔστιν. ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἰπεῖν πατέρα, οὐτως οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ εἰπεῖν ἀδελφόν. Τοῦ μὲν γάρ Πατρὸς, ὡς γέγραπται ἐμπροσθεν, ἀλλος Θεός οὐ γέγονεν. Υἱὸς δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλος· μονογενῆς γάρ ἐστι· διὸ καὶ μόνος καὶ εἰς δὲ Πατὴρ (39), μόνου καὶ ἐνδέ Υἱοῦ Πατὴρ ἔστι· καὶ ἐπὶ μόνης τῆς θεότητος τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς ἔστηκεν δὲ καὶ ἔστι. Τῶν μὲν γάρ ἀνθρώπων εἰ πατὴρ λέγεται τις, ἀλλ' ἐτέρου γέγονεν οὐδέ-

¹¹ Tit. iii. 10.

(32) Sic Regius primus, Gobl. et Felckm. primus. Mox iudicem et Seg. αὐτὸ similiter habent. Editi et alii in utroque loco et Seg. in priori, αὐτός.

(33) Sic Regius primus, Seg. At Anglic. ἀλλ' δὲ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγένηται, ut et verit Nannius. Alii vero et editi, ἀλλ' δὲ μὲν μετὰ τὸν Πατέρα γεγένηται.

(34) Regius primus, Seg., τὸ Πνεῦμα. Articulum τοῦ αλι et editi omittunt.

(35) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. Felck. primus. Editi et alii, ὑπὸ τούτων. Reg. 2 ibid., omissionis & μηδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, habet τὸ δυσφημούμενον ὑπὸ τούτων οἶδεν αὐτά.

(36) Sic Regius primus, Seg. Basil. Anglicanus. Edili et alii, ὡς ἄν. Gobl. vero et Felckm. primus

haec usque ad ἀπατοῦσιν omittunt. Mox Regius primus, Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. primus, ἐκ Πατρὸς ἔστι. Cæteri et editi, ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐνόσ verbo ἔστι. Ibid. Ottobon., καὶ ἀλλος ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰσι.

(37) Regius primus, Seg. Basil. Anglican., τούτοις et mox τούτου. Editi et alii, αὐτοῖς et τούτων.

(38) Regius primus, Seg., γεννώμενος. Mox iudicem et Basil. Anglic. Ottobon., πρότερον. Alii et editi, πρότερος. Paulo post Regius primus et Seg. τοιαῦτα habent: aliī et editi, τοσαῦτα.

(39) Sic Regius primus, Seg., et paulo post, μόνης τῆς θεότητος. Cæteri et editi articul. δὲ εἰ τῆς abjecti. Mox Anglicanus, ἔστηκεν δὲ καὶ ἔστι: δε. Tις seq. abest a Regio primo et Seg.

καὶ εἰ νίδις λέγεται, ἀλλ' ἐπέρου γέγονε (40) πα-
τήρ· ὥστε ἐπ' ἀνθρώπων μὴ σώζεσθαι κυρίως τὸ
πατρὸς καὶ νιοῦ δνομα. Ἀβραὰμ γοῦν, νίδις ὡν
τοῦ Θάρρου, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰσαάκ· καὶ Ἰσαάκ,
νίδις ὡν τοῦ Ἀβραὰμ, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰακὼβ·
καὶ τούτον τὸν τρόπον ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἔχει·
μέρη γάρ εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἔκαστος γεννώμενος
ἔχει τοῦ πατρὸς μέρος, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπέρου γένη-
ται πατήρ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὔτε.
Οὐ γάρ ὡς ἀνθρώπως ὁ Θεός, οὐδὲ μεριζομένην ἔχει
φύσιν· διὸ (41) οὐδὲ γεννᾷ Υἱὸν μεριζόμενος, ἵνα
καὶ αὐτὸς γένηται. Πατήρ ἐπέρου, ἐπεὶ μηδ' αὐτὸς
ἔστιν ἐκ Πατρός· οὔτε ὁ Υἱὸς δὲ μέρος ἔστι τοῦ Πα-
τρός· διὸ καὶ (42) οὐδὲ γεννᾷ. Ὡσπερ γεγέννηται
αὐτὸς, ἀλλὰ ἔλος ἔστιν ὃλου εἰκόνων καὶ ἀπαύγασμα·
καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης ὁ Πατήρ κυρίως ἔστι
Πατήρ· καὶ ὁ Υἱὸς, κυρίως Υἱός ἔστιν· καὶ ἐπὶ τού-
των ἔστηκε τὸ Πατήρ ἀεὶ Πατήρ, καὶ τὸ Υἱός (43)
ἀεὶ Υἱός. Καὶ Ὡσπερ οὐκ ἄν εἴη ποτε ὁ Πατήρ Υἱός,
οὔτε τοις ἀν ποτε γένοιτο ὁ Υἱός Πατήρ. Καὶ Ὡσπερ
οὐ παύσεται ποτε ὁ Πατήρ μόνος ὡν Πατήρ, οὔτε τοις
οὐ παύσεται ποτε ὁ Υἱός μόνος ὡν Υἱός. Μανία δρα
κάν οὐλῶς ἐνθυμεῖσθαι καὶ λέγειν ἐπὶ μὲν Υἱοῦ ἀδελ-
φὸν, ἐπὶ δὲ Πατρὸς τὸ πάππου (44) δνομα. Οὐδὲ γάρ
ώνομάσθη ἐν ταῖς Γραψαῖς νίδις τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ
ἀδελφὸς νωμισθῇ· οὐδὲ νίδις τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ πάπ-
πος νωμισθῇ (45) ὁ Πατήρ· ἀλλ' ὁ Υἱός, τοῦ Πατρὸς
νίδις, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς πνεῦμα είρηται·
καὶ οὐτως τῆς ἀγίας Τριάδος μία ἡ θεότης καὶ πι-
στις ἔστιν.

17. Οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο μανία τὸ λέγειν αὐτῆς
κτίσμα. Εἰ γάρ κτίσμα ἦν, οὐ συνετάσσετο τῇ Τριάδι.
“Ολη γάρ εἰς Θεός ἔστι. Καὶ ἀρκεῖ γινώσκειν, διτι
μὴ κτίσμα ἔστι τὸ Πνεῦμα, μηδὲ τοῖς ποιήμασι συν-
αριθμεῖται· οὐ γάρ ἀλλότριον ἐπιμίγνυται τῇ Τριάδι, ἀλλ' ἀδιαιρέτος ἔστι καὶ δμοία (46) ἑαυτῇ.
Ἀρκεῖ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἐν ἀνθρώ-
ποις ἡ γνῶσις φθάνει· ἔνως τούτων τὰ χερουσίμι κα-
λύπτει ταῖς πτέρυξιν. Ό δὲ πειριτά τούτων ζητῶν
καὶ θέλων ἐρευνῆν παρακούει τοῦ λέγοντος· « Μή
σοφίζου πειρισά (47), ἵνα μὴ ἐκπλαγῆς. » Τὰ γάρ
πιστει παραδοθέντα, ταῦτα οὐκ ἐν ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ,
ἀλλ' ἐν ἀκοῇ πίστεως διαγοεῖσθαι πρέπει. Ποιὸς γάρ

A pater aliquis dicitur, tamen idem alterius filius fuit.
Tamen si similiter filius quis dicitur, tamen idem al-
terius est pater. Unde non proprie in hominibus
patris et filii nomen servatur. Sic Abraham qui fuit
filius Tharæ, idem fuit pater Isaac. Similiter Isaac
qui filius erat Abraham, fuit pater Jacob, eaque est
humanae naturæ conditio. Nam sibi invicem sunt
partes, et quisquis gignitur, patris partem habet,
ut et ipse alterius fiat pater. At non ita se res habet
in divinitate. Nec enim hominum similis est Deus,
nec divisam habet naturam. Quapropter neque sui
divisione filium generat, ut et ipse alterius pater
fiat, cum neque ipse sit ex patre, neque Filius pars
sit Patris. Itaque Filius non generat, ut ipse geni-
tus est, sed totus est totius imago et splendor: at-
B que in sola divinitate Pater proprie est Pater, et
Filius proprie est Filius: qui Pater semper fuit
Pater, et Filius pariter semper fuit Filius. Quemad-
modum item nunquam Pater futurus est Filius, sic
nunquam Filius futurus est Pater. Et ut nunquam
Pater desinet solus esse Pater: ita Filius nunquam
desinet esse solus Filius. Nemo igitur nisi mente
captus dixerit vel cogitaverit fratrem esse Filio, et
nomen avi Patri convenire. Hinc enim nusquam in
Scripturis sacris Spiritus filius dictus est, ne fra-
ter esse existimaretur: uti nec filius Filii, ne Pa-
ter avus crederetur. Sed Filius, Patris est filius;
et Spiritus, Patris spiritus dictus est, atque ita una
Trinitatis divinitas et fides est.

C 17. Quocirca eam quoque ob rationem insanias
sine dubio fuerit contendere rem creatam illum
esse. Nam si res creata esset, Trinitati non adjun-
geretur. Nam tota unus Deus est. Satis ergo fuerit
cognoscere Spiritum reīm creatam non esse, nec
rebus creatis anumerari. Siquidem nihil alienum
Trinitati admiscetur, sed 532 individua et sibi
ipsi similis est. Haec, inquam, fidelibus satis esse
debent: hoc usque humana cognitio pervenire po-
test: hic cherubim alis faciem velant. Qui autem
bis plura querit et investigare cupit, refragatur
dicenti: « Ne plus sapias quam necesse est, ne ob-
stupescas ». Quæ enim fide tradita sunt, hæc

⁴⁶ Eccl. vii, 17.

(40) Regius primus, Seg., γέγονε. Editi et alii, D λέγεται. Quæ sequuntur, ὥστε, etc., ad νιοῦ δνομα,
desunt in Ottobon. Reg. 2 et Felckm. 2. Ibid. Re-
gius primus, Seg., habent νιοῦ δνομα. Editi et alii,
Κυρίου δνομα. Mox ibid. Anglie., τοῦ Θάρρα. Gobl.
et Felckm. 4, Reg. 1, τοῦ Ναχώρ.

(41) Hæc verba, οὐδὲ μεριζομένην ἔχει φύσιν,
διδ., desunt in editione Commeliniana.

(42) Καὶ abest a Regio primo, Seg. Bas. Ibidem
Gobl. et Felckm. primus, δλως. Ottobon., δ Λόγος.
Paulo post Reg. 1, Seg. Bas. Gobl. et Felckm. 1, τῆς
θεότητος μόνης. Cæteri et editi μόνης omitunt.
Ibid. Reg. 2. Θείας φύσεως πιο θεότητος.

(43) Sic Regius 1, Seg. Bas. Gobl. et Felckm. 1,
At alii et editi, ξετηκεν ὁ Πατήρ ἀεὶ πατήρ, καὶ
ὁ Υἱός, etc. Mox Regius primus, Seg., post εἴη, et
παύσεται, ποτε addunt: alii et editi omittunt.

(44) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et
Felckm. primus. Cæteri et editi, πάππος.

(45) Νοοῦτο abest a Regio primo, Seg. Bas. Gobl.
et Felckm. primus. Ibid. Regius primus, Seg., ἀλλ'
ὁ Υἱός, τοῦ Πατρὸς νίδις. Gobl. et Felckm. primus
articul. δ omittunt. Editi et alii, ἀλλ' νίδις τοῦ Πα-
τρὸς δ Υἱός. Et mox Regius primus, Seg. Gobl. et
Felckm. primus, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς πνεῦ-
μα είρηται. Cæteri et editi, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πα-
τρὸς, τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα είρηται. Ibid. Regius primus,
Seg., μία post οὐτως habent, et vocem ἀγίας ομι-
ττunt.

(46) Regius primus, δμοουσία. Mox Regius pri-
mus, Seg., ἀπίστοις. Alii et editi., πιστοῖς. Mox Gobl.
et Felckm. primus omittunt ἐν ἀνθρώποις.

(47) Sic Regius primus et Græcus Scripturæ tex-
tus. Cæteri et editi, πολλά.

non humana sapientia expendere, sed fidei auditu excipere convenit. Quæ enim oratio ea quæ creaturam naturam transcendunt digne possit explicare? Vel quænam, quæso, aures capere possint quæ hominibus nec audire nec loqui licet? Sic enim Paulus de his quæ ipse audivit testatus est; de Deo autem hæc dicit: « Quam investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? » Hinc Abraham nihil curiose inquisivit, nec loquentis verba discussit, sed « credidit Deo et reputatum est ei ad justitiam ». Sic Moyses fidelis famulus appellatus est⁹⁷. Quod si Ariani, quia in malevolam ipsorum animam non ingredietur sapientia, individuam et sanctam Trinitatem nec intelligere nec credere queunt: ne idcirco veritatem adulterent, nec quæ ipsi percipere non possunt, hæc non posse esse contendant. Per absurdum enim res est, quod, cum concipere non valeant, qui fieri possit ut individua sit sancta Trinitas, Ariani idcirco Filium, et tropici Spiritum sanctum inter res creatas numerent. Nempe æquum erat vel ista non intelligentes, prorsus silere, nec illos Filium, nec istos Spiritum sanctum inter res creatas collocare: vel certe quod scriptum est agnoscere, Filiumque cum Patre conjungere, nec Spiritum a Filio dividere, ut scilicet individua ac ejusdem vere particeps naturæ permaneret sancta Trinitas. Quibus utique cognitis non eo audaciæ prorumpere debebant, ut dubitantes inquirerent quonam pacto hæc se habeant, ne si interrogatus in respondendo hæreret, ipsi pravos sibi ipsis sensus comminiscerentur. Hæc enim est rerum omnium factarum in primisque hominum conditio, ut de rebus quæ verbis exprimi non queant, digne loqui non possimus. Major autem sane temeritas fuerit, si ad hæc eadem explicanda, nova vocabula aliaque a Scripturis excogitemus. Imo vero insanus admodum ille censendus sit, qui hisce de rebus interroganti vel tantum cogitet respondere: quandoquidem nec is mentis compos esse estimabitur, qui hæc

18. Nam vel tandem illi qui de re nulla dubitant, respondere audeant, quomodo et ex qua materia cœli constituti sint, vel quænam illorum sit admisio, quove modo sol et singula astra composita fuerint? Verum quid mirum, si ex superioribus sive cœlestibus rebus, illorum amentiam convincamus, cum neque ipsis pateat quænam sit rerum inferio-

⁹⁷ Rom. xi, 33. ⁹⁸ Rom. iv, 3. ⁹⁹ Hebr. iii, 5.

(48) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, sive inveniat.

(49) Sic Regius primus. Alii vero et editi, oī δὲ τά, etc., omissa particul. et. Idem Regius primus paulo post ut et Seg. Bas. Gobl. et Felckm. 1, σοφία, οὐδὲν νοεῖν οὐδὲ πιστεύειν περὶ τῆς, etc. Editi vero et alii, σοφία, οὐδὲ πιστεύουσιν περὶ τῆς, etc.

(50) Reg. 2, ἀληθινὴν δόδον. Ibid. Regius primus, Seg. Basil., μηδέ. Alii et editi, μήτε. Mox post λε-

λόγος ἐπαξιώς διερμηνεῖσαι δυνήσεται τὰ ὑπὲρ τὴν γενητὴν δυτικά φύσιν; « Η πολὺ τις δῶλως ἀκοῇ συνιέναι (48) δύναται, & μή ἔχεστιν ἀνθρώποις μήτε ἀκούειν, μήτε λαλεῖν; Περὶ μὲν οὖν ὧν ἤκουσεν δοῦλος, οὐτως εἰρήκε· περὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· « Ως ἀνεξιχνίαστοι αἱ δόδοι αὐτοῦ! Τίς γάρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; « Η τις σύμβουλος αὐτοῦ ἔγένετο; » Ο γοῦν Ἀθραδίμος οὐτε περιεργάσατο, οὐδὲ ἀνέκρινε τὸν λαλοῦντα, ἀλλ᾽ « ἐπίστευε, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. » οὕτω Μωσῆς πιστὸς ἐκλήθη θεράπων. Εἰ δὲ οἱ τὰ (49) Ἀρείου φρονοῦντες, ἐπειδὴ εἰς τὴν κακότεχνον αὐτῶν ψυχὴν οὐκεὶ εἰσελεύσεται σοφία, οὐ δύνανται νοεῖν οὐδὲ πιστεύειν περὶ τῆς ἀδιαίρετου καὶ ἀγίας Τριάδος, μή διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀλήθειαν (50) παρεξηγείσθωσαν, μηδὲ ἀπέρ παντοὶ μή δύνανται νοεῖν, ταῦτα λεγέτωσαν μηδὲ εἶναι δύνασθαι. Πρᾶγμα γάρ πάσχουσιν ἀποκόπτατον· οἵτις, μή δυνάμενος νοεῖν, πῶς ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ ἀγία Τριάς, ποιούσιν οἱ μὲν Ἀρείουν ἐν (51) τὸν Υἱὸν μετὰ τῆς κτίσεως· οἱ δὲ τροπικοὶ τὸ Πνεῦμα καὶ αὐτοὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσιν. « Εδεις δὲ αὐτοὺς ἡ καθόλου μή νοοῦντας σιωπᾶν, καὶ μή συντάσσειν, μήτε ἐκείνους τὸν Υἱὸν, μήτε τούτους τὸ Πνεῦμα τοῖς κτίσμασιν· ἡ τὸ γεγραμμένον ἐπιγινώσκειν, καὶ τῷ Πατρὶ συνάπτειν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα μή διαιρεῖν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα τὸ ἀδιαίρετον καὶ διμοφήνες ἀληθῶς τῆς ἀγίας Τριάδος διαμείνῃ. Ταῦτα μαθόντας αὐτοὺς ἔδει μή τολμᾶν, μηδὲ ἀμφιβάλλοντας ἐρωτᾶν, πῶς ταῦτα γένοιτο, ἵνα, καὶν ὁ ἐρωτώμενος ἀπορῇ λέγειν, μή ἐπινῶσιν αὐτοὶ κακονοίας ἑαυτοῖς. Εστι μὲν γάρ πᾶσι τοῖς γενητοῖς, μάλιστα δὲ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον ἐπαξιώς εἰπεῖν περὶ τῶν ἀπορήτων (52). Τολμηρότερον δὲ πάλιν, μή δυναμένους λέγειν, ἐπινοεῖν ἐπὶ τούτων καινοτέρας λέξεις παρὰ τὰς τῶν Γραφῶν. « Άλλως τε καὶ μανιώδης ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις τοῦ τε ἐρωτῶντος καὶ τοῦ κανὸνος (53) ἐνθυμουμένου ἀποκρινασθαι. Οὐδὲ γάρ οὐδὲ περὶ τῶν γενητῶν οὕτω τις ἐρωτῶν νομισθείη νοῦν ἔχειν δρθόν.

eadem de rebus factis fuerit percontatus.

18. Η τολμηράτωσαν ἀποκρινασθαι οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, πῶς δὲ οὐρανὸς συνέστη, καὶ ἐκ πολας ὅλης, καὶ (54) τις ἡ τούτου μίξις, ἡ πῶς δὲ ἡλιος, καὶ ἔκαστος τῶν διτέρων; Τί δὲ θαυμαστὸν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων, αὐτῶν ἐλέγχειν τὴν ἀφροτύνην, διποὺ γε οὐδὲ πῶς τῶν ὃδε κάτω ἔξιλων ἡ φύσις, καὶ τῶν ὑδάτων τὰ συστήματα, πῶς τε τῶν ζώων ἡ πλάσις

γέτωσαν, Regius primus, Seg. Gobl. et Felckmanni primus. μηδέ, ubi alii et editi, μή.

(51) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckmanni primus. Editi et alii, ἔνα. Paulo post Gobl. et Felckmanni primus, μετὰ τοῖς κτίσμασι.

(52) Sic Regius primus, Seg. Gobl. Felckmanni primus et Basil.; sed Basil. habet ἀρρήτων. Alii et editi habent ἀρρήτων et τολμηρὸν.

(53) Reg. 2 et Felckm. priñius, τοῦ τε δῶλως, etc.

(54) Regius primus, Seg., ή.

καὶ ἣ σύστασις, γινώσκεται, 'Αλλ' οὐχ ἀν (55) εἰ-
ποιεν, δικού γε καὶ! Σολομών, ὁ περισσότερον πάντων
σοφίας μετασχών, ὅρῶν ἀδύνατον ἀνθρώποις περὶ
τούτων εὑρεῖν, ἔλεγε· « Καὶ γε σύμπαντα τὸν αἰῶνα
ἴδωκεν ἐν χαρδίᾳ αὐτῶν, διπάς μὴ εἴη ἀνθρώπος
τὸ ποίημα, δὲ ποιήσεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι
τέλους. » Ἀρ' οὖν, ἐπεὶ μὴ δύνανται εὑρεῖν (56),
οὐδὲ εἶναι αὐτὰ δύολογοῦσις; Ναὶ δύολογήσουσιν
ἔφθαρμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν. Οὔχοιν εἰκότως
διὸ τις αὐτοὶ εἰποι· « Ω ἀνόητοι καὶ πάντα τολμηροί,
διὰ τὸ μὴ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος παύεσθε
περιεργάζομενοι, καὶ μόνον πιστεύετε (57), διὸ ἔστιν·
ἔχοντες εἰς τοῦτο διδάσκαλον τὸν Ἀπόστολον λέγοντα·
« Πιστεῦσαι γάρ δεῖ πρῶτον Θεῷ, διὸ ἔστι, καὶ τοῖς
ἐκκητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδῆτης γίνεται; » Όν γάρ,
πῶς ἔστιν, εἰρηκεν, ἀλλὰ μόνον, « διὸ ἔστιν. » Εἰ δὲ
μηδὲ οὕτω καταδύονται, εἰπάτωσαν πῶς ἔστιν δὲ Πα-
τὴρ, ἵν' οὕτω μάθωσι, πῶς ἔστι καὶ δὲ τούτου Λό-
γος. 'Αλλ' ἀπόκον, φάσουσι, περὶ τοῦ Πατρὸς οὕτως
ἔρωτάν. 'Απόκον οὖν (58) ἀκουέτωσαν καὶ περὶ τοῦ
Λόγου αὐτοῦ οὕτως ᔾρωτάν.

do sit Pater, ut hoc pacio discant quomodo quoque ejus de Patre inquirere. Audiant igitur absurdum quoque

19. Περιττῆς τοιγαροῦν καὶ πλέον μανίας οὐσῆς
τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, μηκέτι τοιαῦτά τις ᔾρω-
τάτω, ἢ μόνον τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς μανθανέτω. Αὐτ-
άρκη γάρ καὶ ίκανά τὰ ἐν ταύταις (59) κείμενα
περὶ τούτου παραδείγματα. Πηγὴ τοίνυν καὶ φῶς
λέγεται δὲ Πατήρ· « Ἐμὲ » γάρ, φησὶν, « ἐγκατέλι-
πον πηγῆν ὑδατος ζῶντος. » Καὶ πάλιν ἐν τῷ Βα-
ρούχ· « Τί ἔστιν, Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῇ γῇ τῶν ἔχθρῶν
εἰ (60); « ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας » καὶ
κατὰ τὸν Ἰωάννην· « Ο Θεὸς ἡμῶν φῶς ἔστι. » Λέ-
γεται δὲ καὶ δὲ γίδες ὡς μὲν πρὸς τὴν πηγὴν ποτα-
μός· « Ο ποταμός » γάρ « τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδά-
των » πρὸς δὲ τὸ φῶς ἀπαύγασμα, λέγοντος τοῦ
Παύλου· « Ος ὁν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρα-
κτήρ τῆς ὑποτάσσεως αὐτοῦ. » Τοῦ τοίνυν Πατρὸς
φωτὸς δύντος (61), τοῦ δὲ γίδες ἀπαύγασμάτος αὐτοῦ
(τὰ αὐτὰ γάρ περὶ τούτων μάλιστα οὐκ ὀχνητέον
λέγειν πολλάκις), ἔξεστιν ὅρψιν καὶ ἐν τῷ γίδῃ τὸ
Πνεῦμα, ἐν φωτιζόμεθα· « Ἰνα· γάρ, φησὶ, « δῶν
ὑμὲν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώ-
σει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὄφθαλμοὺς τῆς χαρ-
δίας. » Τῷ δὲ Πνεύματι (62) φωτιζόμενων ἡμῶν, δὲ
Χριστός ἔστιν δὲ ἐν αὐτῷ φωτίζων· « Ήν » γάρ,
φησὶ, « τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, δ φωτίζει πάντα ἀν-
θρωπον ἔρχομενον εἰκὲ τὸν κόσμον. » Πάλιν τε τοῦ
Πατρὸς δύντος πηγῆς, τοῦ δὲ γίδες ποταμοῦ λεγομέ-
νου, πίνειν λεγόμεθα τὸ Πνεῦμα· γέγραπται γάρ,

¹ Eccle. iii, 11. ² Hebr. xi, 6. ³ Jerem. ii, 13. ⁴

⁵ Hebr. i, 3. ⁶ Ephes. i, 17. ⁷ Joan. i, 9.

(55) 'Αλλ' οὐχ ἀν deest in Reg. 2, Felckm. 2 et editione Commel.

(56) Regius primus et Anglicanus, λέγεται.

(57) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri, πιστεύοντες.

(58) Οὖν abest a Regio primo, Seg. Gobl. et Felckm. primo, Basil.

(59) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckman.

A rum, verbi causa, lignoruin natura, quomodo con-
sistunt aquæ, quænam sit animalium conformatio-
ne compositio? Hæc enim profecto nunquam illi
explicaverint, quando ipse Salomon, qui sapientia
cumulatius fuit particeps quam alii omnes, ista ab
homine inveniri non posse perspiciens ait: « Et
quidem universum sæculum dedit in corde eorum,
ut non inveniat homo opus quod fecit Deus ab
initio et usque in finem». An ergo quia hæc omnia
nosse nequeunt, idcirco contendunt 533 non
existere? Nullus utique dubito quin id contende-
rint, quippe qui mentem penitus corruptam ha-
beant. Jure igitur merito eos ita alloqui liceat: O
stulti atque ad omnia audaces et præcipites, quare
non potius sanctam Trinitatem curiosè scrutari
desinitis, eamque esse duntaxat creditis, magistrum
Apostolum hac in re imitati, cujus hæc sunt verba
« Credere enim oportet primum Deo, quia est, et
inquirentibus se remunerat sit »? Nec enim
dixit, quomodo est, sed tantum, « quia est. » Quod
si nec sic quidem erubescunt, dicant ergo quomo-
do sit Verbum. Sed absurdum est, inquiet, hæc
esse idem de ejus Verbo sciscitari.

19. Itaque cum inutilis et stultus sit hujusmodi
conatus, nemo jam amplius de his percontari au-
deat, sed ea tantum quæ Scripturis continentur,
discere satis habeant. Siquidem omnino sufficiunt
quæ in hanc rem profert exempla. Nempe fons et
lux Pater dicitur: « Me » enim, inquit, « dereliquer-
unt fontem aquæ viventis ». Et iterum apud Ba-
rucil: « Quid est, Israel, quod in terra inimicorum
es? dereliquisti fontem sapientiae ». Et secundum
Joannem, « Deus noster lux est ». Filius vero,
cum resurgent ad fontem, dicitur fluvius: namque
« flumen Dei repletum est aquis ». Cum autem
idem ad lucem resurgent, splendor appellatur, dicen-
te Paulo: « Qui cum sit splendor gloriae et figura
substantiae ejus ». Cum ergo Pater sit lux, et Fi-
lius ejus sit splendor (nam eadem sæpe, præsertim
de hujusmodi rebus, dicere nemini grave videri
debet), licet quoque in Filio perspicere Spiritum
sanctum, in quo nempe illuminamur. Illic enī
Apostolus: « Ut det vobis, » inquit, « Spiritum sa-
pienciae et revelationis, in agnitione ejus, illuminan-
tos oculos cordis ». Porro cum Spiritu illuminamur,
Christus ipse est qui nos in illo illuminat, ut hæc
verba testantur: « Erat lux vera quæ illuminat
omnem hominem venientem in mundum ». Similiter
ut Pater est fons, et Filius fluvius appellatur, ita Spi-
ritum bibere dicimur. Nam scriptum est: « Omnes
Baruch iii, 10.42. ¹ Joan. i, 5. ² Psal. lxiv, 10.

primus. Alii autem et editi, αὐταῖς. Ibid. Regius
primus, περὶ τούτου τοῦ παραδείγματος.

(60) Sic Anglicanus et Græcus Scripturæ textus.
Editi et cæteri εἰ omittunt. Reg. 2 vero habet, el-
vat; εἰ ἐγκατέλιπες, etc.

(61) "Οὗτος deest in Anglicano et edit. Commel.

(62) Regius primus, Πατρι.

unum Spiritum bibimus¹⁰. » Rursus cum Spiritum A bibimus, Christum una bibimus. Namque « bibebant de spirituali consequente petra. Petra autem erat Christus¹¹. » Præterea ut Christus verus est Filius, ita nos Spiritum accipientes, filii efficimur. « Non enim, » inquit, « accepistis spiritum servitutis iterum in timore: sed accepistis Spiritum adoptionis¹². » Cum autem Spiritu filii Dei efficimur, manifestum est nos in Christo filios Dei appellari. Nam « Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri¹³. » Deinde quemadmodum Pater, uti docet Paulus, solus est sapiens, sic ejus Filius est sapientia: « Christus, enim « Dei virtus et Dei sapientia¹⁴. » Ut item Filius est sapientia, ita nos Spiritu sapientiae accepto, Filium habemus, et in eodem sapientes efficimur. Sic enim scriptum est in psalmo centesimo quadragesimo quinto: « Dominus solvit compeditos, Dominus ex eos sapientes efficit¹⁵. » Cum insuper Spiritus nobis datur (« Accipite enim « Spiritum sanctum, » inquit Salvator¹⁶), Deus ita in nobis est: sic enim scripsit Joannes: « Si diligamus invicem, Deus in nobis manet. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis¹⁷. » Cumque Deus in nobis est, Filius certe itidem in nobis est, ipso Filio dicente: « Ego et Pater veniemus et mansionem apud eum faciemus¹⁸. » **534** Similiter ut Filius est vita eodenq; testante, « Ego sum vita¹⁹; » sic etiam in Spiritu vivificari dicimus, quemadmodum Paulus ait: « Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis²⁰. » Nobis porro in Spiritu vitam accipientibus, ipse Christus in nobis vivere dicitur, ut ex his verbis patet: « Christo confixus sum cruci. Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus²¹. » Et rursus, quemadmodum Filius quæ faciebat opera, Patrem suum facere ita testabatur: « Pater in me manens, ipse facit opera. Credite mihi, quia ego in Patre et Pater in me est. Alioquin propter opera ipsa credite mihi²²: » sic quæ in virtute Spiritus Paulus efficiebat, Christi opera esse docebat: « Non enim audebo, » inquit, « aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et opere, in virtute signorum et prodigiiorum, in virtute Spiritus sancti²³. »

20. Cum igitur ea sit in sancta Trinitate conjunctio et unitas: quis jam vel Filium a Patre, vel

¹⁰ I Cor. xii, 13. ¹¹ I Cor. x, 4. ¹² Rom. viii, 15. ¹³ Joan. xx, 22. ¹⁴ I Joan. iv, 12, 13. ¹⁵ Joan. xi, 19, 20. ¹⁶ Joan. xiv, 10, 14. ¹⁷ Rom. xv, 18, 19.

(63) Sic Regius primus, Seg. Anglicanus. Alii et editi, δηλονότε.

(64) Sic Regius primus, Seg. Cæteri et editi hic vocem Θεοῦ addunt. Mox Seg. omittit δύναμις καὶ Θεοῦ.

(65) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. Editi et alii καὶ abiciunt. Ibid. sic habent Gobl. et Felic. primus, οὗτω γάρ φησι Δαβίδ· Κύριος, etc.

(66) Δεκτοὶ habent Regius primus, Seg. Alii et

δὲ: « Ήμεῖς πάντες ἐν Πνεύμα ἐποιήθημεν. » Τὸ δὲ Πνεύμα ποτιζόμενοι, τὸν Χριστὸν πίνομεν. « Επινοιο, γάρ « ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούστης πέτρας. » ή δὲ πέτρα ἡν δ Χριστός. » Καὶ πάλιν τοῦ Χριστοῦ δύτος ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ἡμεῖς τὸ Πνεύμα λαμβάνοντες, υἱοποιούμεθα. « Οὐ γάρ ἐλάνετε, » φησι, « Πνεύμα δουλείας πάλιν εἰς φόδρον ἀλλ' ἐλάνετε Πνεύμα νιεθείας. » Υἱοποιούμενοι δὲ τῷ Πνεύματι, δηλον, δτι (63) ἐν τῷ Χριστῷ χρηματίζομεν τέκνα Θεοῦ. « Οσοι γάρ « ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. » Εἴτα τοῦ Πατρὸς, ὡς δ Παῦλος εἶπε, μόνου σοφοῦ δυτος, δ Υἱός (64) ἐστιν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. « Χριστὸς » γάρ « Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » Τοῦ δὲ Υἱοῦ δυτος τῆς σοφίας, ἡμεῖς Πνεύμα σοφίας λαμβάνοντες, τὸν Υἱὸν ἔχομεν, καὶ B δὲν αὐτῷ σοφοὶ γινόμεθα. Οὕτω γάρ καὶ (65) γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ φαλμῷ. « Κύριος λύει πεπεδημένους. Κύριος σοφοὶ τυφλούς. » Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ (66) διδομένου εἰς ἡμᾶς (« Λάβετε γάρ Πνεύμα ἄγιον, » ἐλεγεν δ Σωτὴρ), δ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστιν. οὔτω γάρ δ Ιωάννης ἔγραψεν. « Ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, δ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, δτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, δτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. » Τοῦ δὲ Θεοῦ δυτος ἐν ἡμῖν, δτι καὶ δ Υἱὸς ἐν ἡμῖν, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. « Ἐλευσόμεθα ἐγώ καὶ δ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Επειτα ζωῆς οὐσῆς τοῦ Υἱοῦ, « Ἔγώ » γάρ, φησιν, « εἰμι δ ζωὴ, » ζωοποιεῖσθαι λεγόμεθα ἐν τῷ Πνεύματι. « Ο », γάρ « ἐγείρας, » φησι, « Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θυητὰ σώματα ἡμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Ζωοποιούμενον δὲ ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι, ζῆν αὐτὸς δ Χριστὸς ἐν ἡμῖν λέγεται. « Χριστῷ » γάρ, φησι, « συνεσταύρωμαι» (67). Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ. ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Καὶ πάλιν ὠσπερ δ Υἱός, ἀπερ ἐποίει ἔργα, ἐλεγε τὸν Πατέρα ἔργάζεσθαι. « Ό Πατήρ » γάρ, φησιν, « δ μένων ἐν ἐμοὶ, αὐτὸς ποιει τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, δτι ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δ Πατήρ ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ (68) πιστεύετε μοι. » Οὕτως, ἀπερ ἐν δυνάμει Πνεύματος εἰργάζετο δ Παῦλος, ἐλεγε τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὰ ἔργα. « Οὐ γάρ τολμήσω τι λαλεῖν, ὃν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν θενῶν D δὲν (69) λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἀγίου. »

20. Τοιαύτης δὲ συστοιχίας καὶ ἐνότητος τῆς ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι (70) οὐσῆς, τις ἀν διέλοι τῇ τὸν Υἱὸν

¹⁰ ¹¹ Joan. i, 12. ¹² I Cor. i, 24. ¹³ Psal. cxlv, 7. ¹⁴ xiv, 25. ¹⁵ ibid. 6. ¹⁶ Rom. viii, 11. ¹⁷ Galat. 19.

editi omissunt. Paulo post Gobl. et Felckm. 1, οὗτω γάρ καὶ Ιωάννης γράφει. « Εὖ γάρ ἀγαπῶμεν, etc.

(67) Reg. 2, συνταύρωμα.

(68) Sic Reg. 2 et Græcus Scripturæ textus. Regius primus, Seguerian. et editi, αὐτοῦ. Ibid. Regius primus Seg., paulo ante, post ἔργα, addunt item αὐτοῦ.

(69) Εὐ abest a Regio priuino, Segueriano. ¹⁰ Regius primus, Seg., habent ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριά-

ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἣ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Γεού, ἢ αὐτὸν τοῦ Πατρὸς; ἢ τις οὕτω τολμηρός, ὡς εἰπεῖν ἀδύοισιν καὶ ἐπεροφυῆ τὴν Τριάδα πρὸς ἑαυτήν, ἢ ἀλλοτριεύοισιν τοῦ Πατρὸς τὸν Γέλον, ἢ ξένον τὸ Πνεῦμα τοῦ Γεού; Πῶς δὲ ταῦτα ἔστιν; ἐν τις πάλιν ἐρωτήσεις ζητῶν· πῶς τοῦ Πνεύματος ὄντος ἐν τοῖς, λέγεται ὁ Γέλος εἶναι ἐν ἡμῖν, τοῦ τε Γεοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, λέγεται ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἡμῖν; ἢ πῶς ὅλως (71) Τριάδος οὔστης, ἐν ἐνὶ σημαίνεται ἡ Τριάς; ἢ, πῶς τοῦ ἐνὸς ὄντος ἐν ἡμῖν, ἡ Τριάς; ἐν ἡμῖν λέγεται; διελέτω πρῶτον αὐτὸς τὸ ἀπαγγελματικόν φωτὸς (72), ἢ τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ· ἢ εἰπάτω, πῶς ἔστι ταῦτα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο δύναται, πολλῷ πλέον περὶ θεοῦ τοιαῦτα ζητεῖν μανιομένων ἔστι τὸ τόλμημα· ἢ γὰρ θεότης οὐκ ἐν ἀποδείξει λόγων, ὥσπερ εἴρηται, παραδίδεται, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ μετ' εὐλαβείας. Εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ τοῦ σωτηριώδους σταυροῦ, « οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, » ἐκήρυττεν ὁ Παῦλος, « καὶ ἀρδήτων δὲ ἥρημάτων (73) ἤκουοντεν » ἐν τῷ παραδείσῳ, « ἀ μὴ ἔδν ανθρώπῳ λαλήσαι· » περὶ αὐτῆς τῆς ἀγίας Τριάδος τις ἔξειπεν δύναται; « Οὐμας δὲ οὖν τὴν τοιαύτην ἀπορίαν δυνάσται τις θεραπεύειν προηγουμένως μὲν τῇ πίστει, ἐπειτα δὲ καὶ ἐκ τῶν προειρημένων, φημὶ δὴ (74), τῆς εἰκόνος καὶ τοῦ ἀπαγγάγματος, καὶ πηγῆς, καὶ ποταμοῦ, καὶ ὑποστάτως, καὶ χαρακτῆρος. « Ήσπερ γὰρ ἐν Ιδίᾳ εἰκόνεις ἔστιν ὁ Γέλος ἐν τῷ Πνεύματι (75), οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Γεῷ. Καὶ γὰρ τὸ ἀδύνατον τῆς διὰ λόγων ἐρμηγείας, καὶ τοῦ καταλαβεῖν τὰ τοιαῦτα παραχωθούμενή ἡ θεῖα Γραφὴ, τοιαῦτα καὶ τὰ παραδείγματα δέδωκεν (76) τοῖς, ἵνα οὕτω διὰ τὴν ἀπίστειαν τῶν τολμηρῶν λέγειν ἀπλούστερον, καὶ λέγειν ἀκινδύνως, καὶ μετὰ συγγνώμης νοεῖν ἔξῃ (77), καὶ πιστεύειν ἔνα εἶναι τὸν ἀγίασμὸν, τὸν ἐκ Πατρὸς δι' Γεού ἐν Πνεύματι ἀγίῳ γινόμενον. Καὶ γὰρ ὥσπερ μονογενῆς ὁ Γέλος ἔστιν· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρά

A Spiritum a Filio aut ab ipso Patre separare audeat? vel quis eo temeritatis deveniet, ut dissimilis et diversæ naturæ Trinitatem esse, aliamque a Patre substantiam Filium habere, ac denique Spiritum Filio externum esse contendat? Si quis vero rursus sciscitur quonam modo hæc esse possint, ut sci-licet cum Spiritus in nobis est, Filius in nobis esse dicatur; et similiiter cum Filius in nobis est, Pater in nobis esse itidem dicatur; vel quomodo, cum sit Trinitas, in uno tamen significetur Trinitas; quo-modo item cum unus in nobis est, Trinitas in nobis esse dici queat: quisquis, inquam, ita interrogaverit, vel prius ipse splendorem a luce et sapientiam a sapiente dividat, vel quomodo hæc sint edisseat. Quod si præstare non valeat, multo magis hæc de Deo inquirere summæ temeritatis et insaniae esse fatendum est. Siquidem divinitas, ut dictum est, non argumentis traditur, sed fide necnon ratione cum pietate conjuncta. Nam si quæ ad salutarem crucem pertinent, « non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus et virtutis, » prædicavit Paulus⁴⁴, « et audivit arcana verba, » in paradiso, « quæ non licet homini loqui⁴⁵; » quis de sancta Trinitate disserere poterit? Verunitamēn hujusmodi læsatio-nis cum præsertim fide sanari poterit, tum etiam prædictis exemplis imaginis, splendoris, fontis, flu-vii, substantiæ, et figuræ. Quemadmodum enim Filius in Spiritu tanquam in propria imagine est: ita et Pater in Filio. Scilicet divina Scriptura, ut no-stram infirmitatem levaret, per quam nobis res tantas haud licet comprehendere et sermone expli-care, nobis ista exempla subministravit, ut hoc modo propter petulantium hominum infidelitatem simplicius et extra periculum de his loqui posse-mus, liceretque sine culpa res ita arduas intelligere, 535 ac denique credere unam esse sanctificationem ex Patre per Filiū in Spiritu sancto pro-

B inquirere summae temeritatis et insaniae esse fatendum est. Siquidem divinitas, ut dictum est, non argumentis traditur, sed fide necnon ratione cum pietate conjuncta. Nam si quæ ad salutarem crucem pertinent, « non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus et virtutis, » prædicavit Paulus⁴⁴, « et audivit arcana verba, » in paradiso, « quæ non licet homini loqui⁴⁵; » quis de sancta Trinitate disserere poterit? Verunitamēn hujusmodi læsatio-nis cum præsertim fide sanari poterit, tum etiam prædictis exemplis imaginis, splendoris, fontis, flu-vii, substantiæ, et figuræ. Quemadmodum enim Filius in Spiritu tanquam in propria imagine est: ita et Pater in Filio. Scilicet divina Scriptura, ut no-stram infirmitatem levaret, per quam nobis res tantas haud licet comprehendere et sermone expli-care, nobis ista exempla subministravit, ut hoc modo propter petulantium hominum infidelitatem simplicius et extra periculum de his loqui posse-mus, liceretque sine culpa res ita arduas intelligere, 535 ac denique credere unam esse sanctificationem ex Patre per Filiū in Spiritu sancto pro-

C inquirere summae temeritatis et insaniae esse fatendum est. Siquidem divinitas, ut dictum est, non argumentis traditur, sed fide necnon ratione cum pietate conjuncta. Nam si quæ ad salutarem crucem pertinent, « non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus et virtutis, » prædicavit Paulus⁴⁴, « et audivit arcana verba, » in paradiso, « quæ non licet homini loqui⁴⁵; » quis de sancta Trinitate disserere poterit? Verunitamēn hujusmodi læsatio-nis cum præsertim fide sanari poterit, tum etiam prædictis exemplis imaginis, splendoris, fontis, flu-vii, substantiæ, et figuræ. Quemadmodum enim Filius in Spiritu tanquam in propria imagine est: ita et Pater in Filio. Scilicet divina Scriptura, ut no-stram infirmitatem levaret, per quam nobis res tantas haud licet comprehendere et sermone expli-care, nobis ista exempla subministravit, ut hoc modo propter petulantium hominum infidelitatem simplicius et extra periculum de his loqui posse-mus, liceretque sine culpa res ita arduas intelligere, 535 ac denique credere unam esse sanctificationem ex Patre per Filiū in Spiritu sancto pro-

⁴⁴ I Cor. i, 17; ii, 4. ⁴⁵ II Cor. xii, 4.

δι. Alii et editi vocem ἀγίας omittunt. Mox ibid. Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus habent ut hic exstat. Basil., Τίς ἀν δειλοτή λοιπὸν τὸν Γεόν, etc. Anglicanus, Τίς ἀν διελ, cum spatio vacuo, ή τὸν Γεόν, etc. Alii et editi, Τίς ἀν εἴη λοιπὸν τὸν Γεόν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ή τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Γεού, ή αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς χωρίζων; Gobl. et Felckm. primus ibid., ή ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

(71) Sic Regius primus, Seg. Basil. Editi et alii, οὕτως. Sed utrumque abest a Reg. 2.

(72) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, Basil., qui et infra habent εἰπάτω, et δύναται. Editi vero et alii sic habent: « ἡ Τριάς λέγεται; ή διελέτωσαν πρῶτον αὐτὸν τοῦ ἀπαγγάγματος τὸ φῶς, et infra, εἰπάτωσαν et δύναται. Tamen Basil. Gobl. et Felckm. primus, pro αὐτός, habent αὐτόν, et Seg., pro τοῦτο ante δύναται, habet ταῦτα.

(73) Anglicanus, δρόητα δὲ φήματα. Hic item Gobl. et Felckm. primus δὲ omittunt. Paulo post Regius primus, Seg., habent ἐκ Πατρὸς δι' Γεού. Editi et alii, ἐκ Πατρὸς καὶ Γεού. Item ίδειν et Basil. ibid. γινόμενον. Alii et editi, γενόμενον. Mox item Seg. Gobl. et Felckm. primus habent μονογενῆς ὁ Γέλος. Alii et editi, γέννημα μονογενῆς ὁ Γέλος.

Gobl. et Felckm. primus, δυνάσται. Angliec. autem cum Regio primo, Seg. Basil., δύναται. Mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, θεραπεύειν. Alii et editi, θεραπεύσαι.

D (74) Regius primus, Seg., φημὶ δέ, etc.

(75) Sic Reg. primus, Seg. Alii vero et editi, Πατρὶ, sed mendose, ut evidens est. Nec enim Pater sed Spiritus sanctus imago est Filii, ut ipse Filius imago est Patris, idque passim docet sanctus Athanasius.

(76) Sic Regius primus, Seg. Anglicanus. Idem Regius primus, Seg., ibid., δέδωκεν. Item iidem et Basil. mox, τὸ οὕτως. Alii et editi ἀριτού, τὰ et τὸ οὐδὲντες, habentque δέδωκεν.

(77) Sic Regius primus, Anglicanus. At Basil. et Felckm. 2, ἐξ ἡς. Utrumque abest a Gobl. et Felc. primus. Editi vero et alii, ἔξῃς. Paulo post Regius primus, Seg., habent ἐκ Πατρὸς δι' Γεού. Editi et alii, ἐκ Πατρὸς καὶ Γεού. Item ίδειν et Basil. ibid. γινόμενον. Alii et editi, γενόμενον. Mox item Seg. Gobl. et Felckm. primus habent μονογενῆς ὁ Γέλος. Alii et editi, γέννημα μονογενῆς ὁ Γέλος.

ductam. Nam quemadmodum unigenitus est Filius: **A** sic et Spiritus, qui a Filio datur et mittitur, unus item est, non multi, neque ex multis unus, sed solus ipse Spiritus est. Quia enim unus est Filius qui et vivens est Verbum: unam quoque esse necesse est perfectam et plenam, sanctificantem et illuminantem, viventem ejus efficaciam et donum quod ex Patre procedere dicitur, quia ex Verbo, quod ex Patre esse conceditur, effulget, et ab eodemmittitur, ac datur. Filium quidem a Patre mitti verissimum est, ut ipse his Verbis testatur: « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum mitteret ²⁶. » Sic etiam Filius Spiritum mittit. « Si, enim, inquit, « ego abiiero, mittam Paracletum ²⁷. » Filius similiter Patrem honorat, ut ipse ait: « Ego te clarificavi ²⁸. » Spiritus item Filium honorat, ut idem Filius dixit: « Ille me clarificabit ²⁹. » Filius præterea dicit: « Quæ audivi a Patre, hæc loquor in mundo ³⁰. » Spiritus autem ex Filio quoque accipit. « De meo, » inquit, « accipiet et annuntiabit vobis ³¹. » Rursus, Filius in nomine Patris venit. Ita etiam « Spiritus sanctus, » inquit Filius, « quem mittit Pater in nomine meo ³². »

21. Cum igitur eundem ordinem eamdemque naturam habeat Spiritus erga Filium, qualem Filius erga Patrem, qua, quæso, ratione is qui Spiritum sanctum rem creatam esse contendit, non idem necessario de Filio sentiet? Nam si Filii Spiritus res est creatam, consequens est ut et Verbum Patris rem creatam esse fateantur. Hæc nempe opinati Ariani in Caiphæ Judaismum delapsi sunt. Si porro hi qui de Spiritu hæc audent dicere, Arii sententiam tueri nolint, ejus ergo verba quoque fugiant, nec impii sint in Spiritum sanctum. Nam ut Filius, qui in Patre est, in quo etiam est Pater, non est res creatam, sed Patris substantia proprius est, quod et vos asseveratis: ita et Spiritum sanctum, qui in Filio est, et in quo Filius est, inter res creatas collocare, aut a Verbo dividere, atque ita imperfectam Trinitatem reddere nefas omnino fuerit. Sed satis sit hactenus Tropicorum impietatem ex ignorantia ortam coarquisse, quo videlicet propheta et Apostoli verba explicaremus, quorum illi sensum adulterantes, seipso in errorem induxerunt. Jam vero seorsim inspicia-

B τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, καὶ αὐτὸς ἐστι (78) καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἔκ πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸς Πνεῦμα. Ἐνδέ γάρ δυτος τοῦ Υἱοῦ (79), τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζῶσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεὰν, ητίς ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Λόγου τοῦ ἐκ Πατρὸς ὑμολογούμενου ἐκλάμπει, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ διδοται. Ἀμέλεις δὲ μὲν Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστέλλεται: « Οὕτω, γάρ, φησίν, « ὁ Θεὸς ἡγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέστειλεν (80). » Ό δέ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει: « Ἐχν, γάρ, φησίν, « ἐγώ ἀπέλθω, ἀποστελῶ τὸν Παράκλητον. » Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς τὸν Πατέρα δοξάζει, λέγων: « Πάτερ, ἐγώ σε ἐδόξασα, » τὸ δέ Πνεῦμα δοξάζει τὸν Υἱόν: « Ἐκείνος, γάρ, φησίν, « ἐμὲ δοξάσει. » Καὶ δὲ μὲν Υἱός φησίν: « Αἱ ήκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα καὶ λαλῶ εἰς τὸν κόσμον, » τὸ δέ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει: « Ξε τοῦ ἐμοῦ, » γάρ « λήψεται (81) καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, » φησί. Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ ὄνδρι ματι τοῦ Πατρὸς ἡλθε. « Τὸ δέ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, » φησίν δὲ Υἱὸς (82), « δέ πέμψει δὲ Πατήρ ἐν τῷ ὄνδρι ματι. »

21. Τοιαύτην δὲ τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν (83), οἷαν δὲ Υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ὁ τοῦτο κτίσμα λέγων οὐ τὸ αὐτὸν καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; Εἰ γάρ ἐστι τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ κτίσμα, ἀκόλουθον ἀν εἴη (84) λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς εἶναι κτίσμα. C Τοιαῦτα γάρ οἱ Ἀρειανοὶ φαντασθέντες, εἰς τὸν κατὰ Καΐσφαν ἰουδαϊσμὸν πεπτώκασιν. Εἰ δὲ τὰ Ἀρειοῦ μὴ προσποιοῦνται φρονεῖν (85) οἱ περὶ τὸ Πνεύματος τοιαῦτα λέγοντες, φευγέτωσαν καὶ τὰ ἐκείνου βίματα, καὶ μὴ ἀσεβείτωσαν εἰς τὸ Πνεῦμα. Ωσπερ γάρ δὲ Υἱὸς, δὲ (86) ἐν τῷ Πατρὶ ὅν, ἐνῷ καὶ δὲ Πατήρ ἐστιν, οὐκ ἐστι κτίσμα, ἀλλὰ ἴδιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας (τοῦτο γάρ κακύμετις προσποιεῖσθε λέγειν). οὐτος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν τῷ Υἱῷ, ἐνῷ καὶ δὲ Υἱός ἐστιν, οὐ θέμις τοῖς κτίσμασι συντάσσειν, οὐδὲ διαιρεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Λόγου, καὶ ἀτελή τὴν Τριάδα κατασκευάζειν. Τῶν μὲν οὖν βρητῶν τοῦ τε προφητεῖκού καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ χάριν, ὃν τὴν διάνοιαν παραποιοῦντες, ἡπάτησαν ἑαυτοὺς, ἀρκεῖ διὰ τούτων διελέγχει τὴν ἐκ τῆς ἀμαθίας τῶν τροπικῶν δυσφῆ-

²⁶ Joan. iii, 16. ²⁷ Joan. xvi, 7. ²⁸ Joan. xvii, 4. ²⁹ Joan. xvi, 14. ³⁰ Joan. xiv, 26.

³¹ Joan. vii, 14. ³² Joan. viii, 26. ³³ Joan. viii, 26.

(78) Verbum ἐστι restituimus ex Regio primo, Seg. Ibid. iudem et Reg. 2, Basil., αὐτὸς Πνεῦμα. Alii et editi, αὐτὸς τὸ Πνεῦμα.

(79) Τοῦ Υἱοῦ, deest in Regio primo, Seg. Paulo post iudem et Basil. Gobl. et Felckm. primus habent, ζῶσαν. Editi et alii, ζωὴν, οὐσαν. Γε item particul. post ητις ab aliis et editis addita, ab iisdem abest.

(80) Sic Regius primus, Segner. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Editi et alii, ξδωκεν.

(81) Regius primus, Seg. omittunt ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, qui iudem ibidem, Αναγγελεῖ γάρ, φησίν, ὑμῖν.

(82) Sic Regius primus, Seguer. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri et editi δὲ Υἱός omittunt.

(83) Regius secundus, Πατρός, et mox πρὸς τὸ Πνεῦμα.

(84) Regius primus, Seg. Basil. Anglicanus εἰη habent: alii et editi omittunt.

(85) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, qui tamen Gobl. et Felckm. primus φωνεῖν pro φρονεῖν habent. Alii vero et editi sic habent: Οἱ μὲν τὰ Ἀρειοῦ μὲν προσποιούμενοι μὴ φρονεῖν, περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς τὰ αὐτὰ λέγοντες, etc. Regius 2, pro Πατρός, bene habet, Πνεύματος. Anglican. item et Regius 2, pro τὰ αὐτά, habent τοιαῦτα. Ibid. Regius primus, Seg., et infra, ρημάτα.

(86) Sic Regius primus, Seg. In aliis autem et editis articul. δεεστ.

μίαν (87). Ἐθωμεν δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου λεγόμενα, καὶ ως δόκιμοι τραπεζῆται διαχρίνωμεν, εἰ διόν τι πρὸς τὰ κτίσματα ἔχει τὸ Πνεῦμα, η̄ διόν τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἵνα ἡ κτίσμα αὐτὸν εἴπωμεν, η̄ δὲλλο μὲν τῶν κτίσμάτων, διόν δὲ καὶ ἐν (88) τῆς ἐν Τριάδι θεότητος. Τάχα καὶ οὕτως ἐντραπῶσι, μαθόντες, διὸν ἀπέδει τῶν θείων λογιών τὰ ἐφευρεθέντα παρ' αὐτῶν τῆς βλασφημίας ρήματα.

22. Τὰ κτίσματα τοίνυν ἔχοντας οὐκέτινα γέγονεν, ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γάρ ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐκ δὲ τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον· « Οὐδεὶς » γάρ, φησιν, « οὐδὲ τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. » Ήμεῖς δὲ οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, δὲλλα τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ (89) Θεοῦ. » Ποίᾳ τοίνυν ἔχοντας προειρημένων συγγένεια τῷ Πνεύματi πρᾶς; τὰ κτίσματα; Τὰ μὲν γάρ κτίσματα οὐκέτινα δὲ Θεὸς ὡν ἐστιν, ἔξ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκέτινα εἰληπτούς καὶ δὲ (90) ἔξ οὗ ἐστι τὸ Πνεῦμα, κτίσμα εἶναι νομισθῆ. Τίς οὖν τῶν τοιούτων ἀρχόνων ἀνέξεται, λεγόντων καὶ αὐτῶν ἐν καρδίᾳ μή εἶναι Θεόν; Καὶ γάρ εἰ (91) ἀσπερ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μή τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ, οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰ μή τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα· πῶς οὐ δύσφημον ἀν εἴη λέγειν κτίσμα τὸ ἐν τῷ Θεῷ Πνεῦμα, τὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ ἐρειψών; Μαθήσεται γάρ ἐκ τούτων εἰπεῖν δὲ τοιούτος τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἔξωθεν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, τὸν δὲ ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον (92) εἶναι κτίσμα. Πάλιν τε Πνεῦμα ἀγιωσύνης καὶ ἀνακαίνωσεώς (93) ἐστί τε καὶ λέγεται τὸ Πνεῦμα· γράφει γάρ ὁ Παῦλος· « Τοῦ δρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἀγιωσύνης ἔξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Καὶ πάλιν φησιν· « Ἀλλά ἡγιάσθητε, ἀλλά ἐδικαίωθητε ἐν τῷ δικόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματi τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » ὅτε καὶ πρᾶς Τίτον

A mus quænam in divinis Scripturis de Spiritu sancto dicta fuerint, ac velut prohi mensarii discernamus, num proprium aliquid habeat Spiritus cum rebus creatis, vel an proprius sit Dei, ut eum vel rem creatam, vel aliud a rebus creatis, propriumque divinitatis Trinitatis et unum ex ea esse dicamus. Forsan enim hoc pacto erubescet illi, ubi didicerint, quantum impietatis verba quæ commenti sunt, a divinis oraculis discrepant.

22. Itaque res creatæ ex nulla re factæ sunt, habentque existendi principium. Siquidem in principio fecit Deus cœlum et terram et omnia quæ in eis sunt ²¹. At Spiritus sanctus ex Deo esse dicitur. « Nemo enim, inquit, scit quæ sunt hominis, nisi spiritus **536** hominis, qui in ipso est : ita et quæ B Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est ²². » Quænam igitur cognatio Spiritus cum rebus creatis ex his esse videtur? Etenim res creatæ non erant : at Deus is est qui est, ex quo et ipse Spiritus est. Quod autem ex Deo est, non potest esse ex nihilo, neque res creata, ne secundum eos ille quoque ex quo Spiritus sanctus est, res creata esse putetur. Quis ergo hujusmodi insipientes ferre possit, qui et ipsi in corde suo dicunt non esse Deum ²³? Nam si quemadmodum nemo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est, ita et quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus qui in ipso est : an non summae impietatis fuerit dicere rem creatam esse Spiritum qui in Deo est, et qui profunda Dei scrutatur? Nam qui ea mente est, satteri utique cogetur spiritum hominis extra hominem esse, et Verbum quod est in Patre, rem item creatam esse. Præterea, Spiritus et est et dicitur Spiritus sanctitatis et renovationis. Scribit siquidem Paulus : « Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctitatis ex resurrectione mortuorum ²⁴ (94) Jesus Christus Dominus noster. » Et iterum dicit : « Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi et

²¹ Gen. 1, 1.

²² I Cor. 11, 11, 12.

²³ Psal. xiii, 1.

²⁴ Rom. 1, 4.

(87) Regius primus, τροπικὴν δυσφημίαν. Μοx Regius primus, Seg. Basil., αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς, etc. Anglicanus, Regius 2 et Ottobon., τὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ, etc. Edili et cæteri, αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς. Paulo post Gobl. et Felckm. primus, διαχρινόμενοι: pro διαχρινώμενοι.

(88) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felc. 1, ἔν item legitur in Basil. Cæteri vero et editi, διόν καὶ ἐν τῇ ἀγενήτῳ (Regius 2, ἀγενήτῳ) Τριάδi: τῆς Θεότητος.

(89) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. primus, sed Gobl. et Felckm. primus articul. τοῦ ομιλοῦ. In aliis et editione Commel. non habetur ἐκ τοῦ. Ibid. Regius primus, Seg. Gobl. et Felckmanni primus, Ποίᾳ νῦν. Paulo post Regius 2 sic habet, δὲ Θεὸς ὡν ἐστιν, ἔξ οὐκέτων τὰ πάντα παραγάγων. Ων ἐστι, φημι, ἔξ οὐ καὶ, etc.

(90) Ο abest a Regio primo et Seg.

(91) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri: et editi ei abjiciunt. Mox iidem et

D Reg. 2, Basil., habent ut hic exstat. Alii et editi omitunt οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μή τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα. Ibid. Regius primus, Seg. Basil. Anglican. particulain οὐν abjiciunt, quam alii et editi post vocem πῶς addunt. Item ibid., pro οὐ δύσφημον, Regius primus, οὐκ ἔνουν. Abest quoque ab Anglican. ἀν εἴη.

(92) Sic Regius primus, Seg. Alii autem et editi hic post Λόγον addunt καὶ τὸ Πνεῦμα. Ibid. Regius primus, Seg. et Reg. 2 mox, κτίσμα. Alii autem et editi, κτίσματα.

(93) Gobl. et Felckm. 1, Seg., hic et infra, ἀνακαίνωσεώς.

(94) In Vulgata habetur, *Jesu Christi Domini nostri*: quæ quo referenda sint, varia est auctorum sententia. Plerique tamen hæc verba Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc., ad illa referri volunt v. 3, περὶ τοῦ Υἱοῦ. Sed hic non posse communide referri nisi ad hæc verba, τοῦ ὀρθαγέντος Υἱοῦ, cuivis perspicuum est.

in Spiritu Dei nostri ³⁷. » Haec quoque ad Titum scribit: « Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ ³⁸. » At quod res creatas spectat, ipsæ sanctæ efficiuntur et renovantur: « Emissæ enim « Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ ³⁹. » Et Paulus: « Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis et participes facti sunt Spiritus sancti ⁴⁰. »

23. Itaque qui non ab alio sanctus efficitur, neque sanctimoniaz sit particeps, sed ipse alios participes reddit, in quo et res universæ creatæ, sanctæ efficiuntur; qui, inquam, fieri potest ut is locum inter res omnes habeat, vel proprius illorum sit qui ipsius sint participes? Nam qui hæc ita esse pugnaverint, eos etiam concedere necesse sit Filium per quem res omnes factæ sunt, unam tamen illarum esse. Spiritus item vivificus dicitur: « Qui suscitavit, » inquit, « Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis ⁴¹. » Et Dominus quidem ipsa est vita et « auctor vita, » ut ait Petrus ⁴². Idem tamen Dominus ait: « Aqua quam ego dabo ei, sicut in eo sons aquæ salientis in vitam æternam ⁴³. » Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum ⁴⁴. Res autem creatæ, ut dictum est, vitam per ipsum accipiunt. Qui **537** igitur vitæ non sit particeps, sed ipse alios participes facit, et vitam rebus creatis impertit, qualem, quæso, cognationem cum rebus factis habere potest? Aut qua tandem ratione inter res creatas censendus sit, cum ipsæ in illo vitam a Verbo accipient? Unctio quoque Spiritus dicitur, et est item sigillum; unde Joannes scribit: « Et vos unctionem quam accepistis ab eo manet in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus, » nempe ejus Spiritus, « docet vos de omnibus ⁴⁵. » Et apud Isaiam prophetam legitur: « Spiritus Domini super me, cuius causa unxit me ⁴⁶. » Paulus etiam ait: « In quo et

³⁷ I Cor. vi, 11. ³⁸ Tit. iii, 4. ³⁹ Psal. ciii, 30.
⁴⁰ Joan. iv, 44. ⁴¹ Joan. vii, 39. ⁴² I Joan. ii, 27.

(95) Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὡν, etc. Anglicanus, ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃς ὡν, etc. Editi vero et cæteri, ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἢ ἐποίησεν.

(96) Vox κληρονόμοι: abest a Regio primo, Seg. Ibid. Seg., γεννηθώμεν. Item mox Regius primus, τὰ ἀγιαζόμενα. Cæteri et editi τὰ οικιστοῦν. Mox item hæc verba, καὶ ἀγακαντεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, desunt in Reg. 2, Felckm. 2 et editione Comelleniana.

(97) Sic Regius primus et Anglicanus. At Gobl. et Felckm. ὄριμος, μετέχων. Alii vero et editi, μέτ-

Α γράφων ἔλεγεν: « Οτε δὲ ἡ χριστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὡν (95) ἐποίησαμεν ἡμεῖς. ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου, οὐ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλούσιως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. ἵνα, δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου κάριτι, κληρονομοῦ (96) κατὸ πλήρα γεννηθῶμεν ζωῆς αἰώνιου. » Τὰ δὲ κτίσματα ἀγιαζόμενα εἰσὶ καὶ ἀνακαινιζόμενα. « Ἐξαποστελεῖς, » γάρ « τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Καὶ δὲ Παῦλος δέ φησιν: « Ἀδύνατον γάρ τους ἀπαξιωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἀγίου. »

B 23. Τὸ τοίνυν μὴ ἀγιαζόμενον παρ' ἑτέρου, μηδὲ μετέχον (97) ἀγιασμοῦ, ἀλλὰ αὐτὸ μεθεκτὸν δν, ἐν ᾧ καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἀγιάζεται, πῶς ἂν εἴη ἐν τῶν πάντων, ἕδιον τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; « Ανάγκη γάρ τοις τούτῳ λέγουσιν εἰπεῖν καὶ τὸν Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἵνα τῶν πάντων εἶναι. Πνεῦμα ζωοποίουν (98) λέγεται: « Ὁ ἐγείρας » γάρ, φησίν, « Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θυντὰ ύμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ύμῖν. » Καὶ δὲ μὲν Κύριός ἐστιν ἡ αὐτοζωὴ, καὶ « ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, » ὡς εἴπεν δὲ Πέτρος: Ἐλεγε δὲ αὐτὸς (99) δὲ Κύριος: « Τὸ θνάτῳ, δὲ γάρ δύσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ θνάτους ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Τοῦτο δὲ ἐλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἔμελον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Τὰ δὲ κτίσματα, ὡς (1) εἴρηται, ζωοποιούμενά ἐστι δὲ αὐτοῦ. Τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλὰ αὐτὸ μετεγκατέθηκεν καὶ ζωοποιοῦν τὰ κτίσματα, πολὺν ἔχει συγγένειαν πρὸς τὰ γενητά. « Η πός δὲος ἀν εἴη τῶν κτίσμάτων, ἀπερένεκενω πάρα τοῦ Λόγου ζωηποιεῖται; Χρίσμα λέγεται τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐστι σφραγίς. « Ο μὲν γάρ ιωάννης γράφει: « Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα δὲλάβετε περὶ αὐτοῦ, μένετε ἐν ύμῖν. Καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ύμᾶς: ἀλλὰ ὡς τὸ αὐτοῦ χρήσμα, » τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, « διδάσκει ύμᾶς περὶ πάντων (2). » Εν δὲ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ γέγραπται: « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἰνεκεν ἔχριστε με. » Ο δὲ Παῦλος φησιν: « Ἐν φῷ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς τὴν ἡμέραν ἀπολυτρίσεως. » Τὰ δὲ κτίσματα (3) τούτῳ σφραγίζεται καὶ χρίσται, καὶ

⁴¹ Hebr. vi, 4. ⁴² Rom. viii, 11. ⁴³ Act. iii, 15.

⁴⁴ Isa. lxi, 1.

οὐκον. Regius primus, Seg., mox, ἀγιάζονται.

(98) Reg. 2, Felckm. 2 et editi, ζωοποίουν. Mox Regius primus, Seg., vocem Ἰησοῦν ομιλοῦν.

(99) Sic Regius primus, Seg. Basil. Alii et editi, αὐτοῖς.

(1) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, ὄπερ. Item Regius primus, Seg., post εἰρηταῖ, addunt καὶ.

(2) Sic Regius primus, Seg. Basil. Anglicanus. In aliis autem et editis hæc ἀλλὰ ὡς usque ad περὶ πάντων desunt. Basiliens. Ibid. habet δὲ τοῦ αὐτοῦ, etc.

(3) Sic Regius primus, Seguer. Basil. Cobl. et

περὶ πάντων διδάσκεται. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα χρίσμα καὶ σφραγῖς ἐστιν, ἐνῷ χρεὶ καὶ σφραγίζει πάντα ὁ Λόγος· πολὰ διαιρέτης ἡ ιδιότης τοῦ χρίσματος καὶ τῆς σφραγίδος πρὸς τὰ χρισμένα καὶ σφραγιζόμενα; Οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἀν εἶη τῶν πάντων αὐτό (4). Οὐ γάρ ἀν εἶη ἡ σφραγὶς ἐκ τῶν σφραγιζόμενων, οὐδὲ τὸ χρίσμα ἐκ τῶν χρισμένων ἀλλὰ ίδιόν ἐστι τοῦτο τοῦ χρίσματος καὶ σφραγίζοντος Λόγου. Τὸ μὲν γάρ χρίσμα τὴν εὐδίαν καὶ πνοήν τοῦ χρίσματος ἔχει, καὶ οἱ χρισμένοι τούτου μεταλαμβάνοντες λέγουσι· « Χριστοῦ εὐδία ἐσμέν », ἡ δὲ σφραγὶς τὴν μορφὴν (5) Χριστοῦ τοῦ σφραγίζοντος ἔχει, καὶ ταύτης οἱ σφραγιζόμενοι μετέχουσι, μορφώμενοι κατ' αὐτήν, λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου· « Τεχνίᾳ μου, οὓς πάλιν ἀδίνω (6), ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Οὕτω δὲ σφραγιζόμενοι, εἰκότες καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα, ὡς εἰπεν δὲ Πέτρος, καὶ οὕτω μετέχει πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι.

24. Καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λεγόμεθα πάντες μέτεπον τοῦ Θεοῦ· « Όνκισθε, γάρ φησιν, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ; Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεὶ τοῦτον ὁ Θεός. » Οὐ γάρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἀγίος ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς. » Εἰ κτίσμα δὲ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον, οὐκ ἂν τις ἐν αὐτῷ μετουσία τοῦ Θεοῦ γένοιτο ἡμῖν (7). ἀλλὰ ἡ ἄρα κτίσματι μὲν συνηπόδεμθα, ἀλλότροι δὲ τῆς θείας φύσεως ἐγινόμεθα, ὡς κατὰ μηδὲν αὐτῆς (8) μετέχοντες. Νῦν δὲ, ὅτε λεγόμεθα μέτοχοι Χριστοῦ καὶ μέτοχοι Θεοῦ, δείχνυται τὸ ἐν ἡμῖν χρίσμα καὶ ἡ σφραγὶς μή οὖσα τῆς τῶν γενητῶν φύσεως, ἀλλὰ τῆς (9) τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος συνάπτοντος ἡμᾶς τῷ Πατρὶ. Τοῦτο γάρ δὲ Ιωάννης, ὡς ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν εἰρηται, διδάσκων ἔγραψεν· « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ αὐτὸς ἐδωκεν ἡμῖν. » Εἰ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ γινόμεθα κοινωνοὶ θείας φύσεως, μαίνοιτον τις λέγων τὸ Πνεῦμα τῆς κτίστης φύσεως, καὶ μή

⁴⁷ Ephes. 1, 13. ⁴⁸ II Cor. 11, 15. ⁴⁹ Galat. 4, 19. ⁵⁰ II Petr. 1, 4. ⁵¹ I Cor. 16, 17. ⁵² I Joan. 4, 15.

Felckm. primus. Cæteri et editi, Et δὲ τὰ μὲν κτίσματα, etc. Paulo post Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, Ottobon. Et δὲ τὸ Πνεῦμα χρίσμα καὶ, etc. Alii et editi, Tὸ δὲ Πνεῦμα καὶ χρίσμα καὶ, etc. Regius 2 tamen et Anglicanus καὶ ante χρίσμα omittunt. Mox Regius primus, Seg. πάντα ὁ Λόγος. Editi et alii, ὁ Λόγος τὰ πάντα.

(4) Regius 2, Felckm. 2 et editi, αὐτός. Mox Regius primus, Seg., ἡ σφραγὶς, etc., ut hic exstat. In aliis ἡ αὐτεῖστη σφραγὶς, et ἐπι post χρίσμα deesis; præterea Regius 2 et Felckm. 2, Ottobon. et editio Commeliniana omittunt, οὐδὲ τὸ χρίσμα ἐκ τῶν χρισμάτων.

(5) Felckm. 2 vocem μορφὴν omittit, et pro ἔχει habet ἔστι.

(6) Regius 2, ὀδινον. Ibid. Regius primus, Seg. Basil., μέχρις οὗ.

(7) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. 1, μετουσία του Υἱοῦ ἐγίνετο ἐν ὑμῖν. Gobl. et Felckm.

A credentes signati estis in diem redēptionis⁴⁷. At res creatæ illo signantur et unguntur, ac de omnibus docentur. Si igitur Spiritus unctio sive unguentum et sigillum est, in quo omnia ungit et signat Verbum: quænam similitudo aut convenientia unguenti et sigilli esse potest cum his rebus quæ unguntur et signantur? Nequit proinde fieri ut ipse inter res omnes numeretur. Nec enim aliquis ex his qui signantur, sigillum ipse dicendus sit: nec similiter aliquis ex his qui unguntur, unguentum idem erit. Sed id proprium est ungantis et signantis Verbi. Unguentum quidem ungantis suavitatem et odorem retinet, cuius participes facti qui unguntur, dicunt: « Christi bonus odor sumus⁴⁸. » Sigillum vero signantis Christi effigiem servat, cuius qui signantur B participes effecti, ad eam conformantur, ut ait Apostolus: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis⁴⁹. » Hoc autem modo signati, convenienter divinæ naturæ consortes reddimur, ut docet Petrus⁵⁰: atque ita universæ res creatæ Verbi in Spiritu sunt participes.

24. Omnes similiter per Spiritum Dei participes dicimur. « Nescitis, inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos⁵¹. » Sed si Spiritus sanctus res creata esset, nulla sane Dei communicatio nobis in ipso esset; sed rei creatæ conjungeremur, et divinæ naturæ alieni essemus, utpote nulla in parte ejus facti participes. Nunc vero cum Christi et Dei participes dicamur, utique constat unguentum et sigillum, quod in nobis est, non ad rerum factarum, sed ad Filii naturam pertinere, qui nos per Spiritum, qui in ipso est, Patri conjungit. Id ipsum nos Joannes, ut supra dictum est, his verbis docet: « In hoc cognoscimus quia in Deo manemus, et ipse in nobis; quoniam de Spiritu suo dedit nobis⁵². » Si porro Spiritus communicatione divinæ naturæ consortes efficiemur, nemo certe nisi insanus dixerit Spiritum non Dei, sed creatæ esse naturæ. Nec enim alia de causa hī in quibus ille est, dī efficiuntur. Quod si

D primus, ἡμῖν. Mox μέν seq. deest in Seg. Ibidem Anglicanus, ἀλλὰ ἡ ἄρα, etc. Alii et editi, ἀλλὰ et δρά.

(8) Regius primus, Seg., αὐτοῦ. Mox Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, ὅτε. Cæteri et editi, δρά.

(9) Sic Regius primus, Seg. Bas. Anglican. Alii et editi articul. τῆς omittunt. Ibid. Regius primus, Seg. Basil., pro ἐν αὐτῷ, habent ἐν αὐτῷ. Item Regius primus, Seg. vocein Πνεῦματος abjiciunt. Mox idem et Regius 2, Basil. Anglicanus, ἡμᾶς τῷ Πατρὶ. Ottobon., τῷ Πνεύματi. Alii et editi, ἡμᾶς Πατρὶ. Idem, Anglican. exceptio, articul. ὁ αὐτεῖστης Ιωάννης habent. Regius primus, Seg. εἰρηται omittunt, et habent ἔγραψε. Gobl. et Felckm. primus sic habent: Ιωάννης γράψει· « Ἐν τούτῳ, etc. Paulo post Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. 1, αὐτὸς ἐν ἡμῖν. Editi et alii, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. »

deos efficit, dubium non est, quin ejus natura Dei sit. Quod item centesimo tertio psalmo habetur, clarius adhuc argumentum ad hancce hæresim revertendam nobis suppeditat, ut jam monuimus: « Aures spiritum eorum, **538** et deficent, et in pulverem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ ». Et Paulus hæc Tito scribit: « Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum ». Si igitur Pater omnia per Verbum in Spiritu creat et renovat: quæ similitudo aut cognatio creatis cum rebus creatis? Vel qui omnino fieri queat ut ille res sit creata in quo omnia creatur? Sane cum impia hac sententia illa cohæret quæ Filii divinitatem impugnat, ita ut qui Spiritum rem creatam esse contenderint, eosdem fateri necesse sit Verbum, per quod omnia creantur, rem quoque creatam esse. Addam Spiritum imaginem Filii et dici et esse. Nam, « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui ». Itaque cum ipsi fateantur Filium rem creatam non esse, nec etiam ejus imago res creata censenda est. Qualis enim fuerit imago, talem necesse est eum esse cuius imago fuerit. Unde quemadmodum jure merito ac convenienter Verbum res creata esse negatur, quia est *image Patris*: ita qui Spiritum inter res creates collocare non dubitaverit, non potest quin Filium cum iisdem annumeret: ac proinde ad ipsum Patrem refertur quidquid impie de hujus imagine senserit dixerit.

25. Itaque manifestum est Spiritum alium omnino esse a rebus creatis, eumque ostendimus proprium Filii esse, non autem a Deo alienum. Namque quod ad hancce acutam illorum interrogationem spectat: Si Spiritus ex Deo est, quare non ipse quoque Filius dicitur? Hanc, inquam, quæstionculam audacem et temerariam esse supra jam ostensum est; sed idem nihilominus rursus ostendere non gravabitur. Tametsi enim Spiritus in Scripturis Filius non dicitur, sed Spiritus Dei, tamen in ipso Deo, et ex ipso Deo esse dictus est, uti scripsit Aposto-

¹⁰ Psal. cui, 29, 30. ¹¹ Tit. iii, 5. ¹² Rom. viii, 29.

(10) Ita Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Sic autem Anglicanus habet: καὶ ἐν ἀνθρώποις γίνεται, καὶ ἐν οἷς γίνεται, οὐτοὶ θεοποιοῦνται. Cæteri et editio Commel., καὶ ἐν ἀνθρώποις γίνεται, καὶ δὲ αὐτοῦ θεοποιοῦνται.

(11) Δέ deest in Reg. 2, Felckman. 2 et edit. Commel. Mox Gobl. et Felckm. primus, ἐν τῷ φαλμῷ ἔδεται. Ἀνατελεῖς, etc.

(12) Regius primus, Seg.. Ἑγράφε. Gobl. et Felc. primus, καὶ Παῦλος Τίτῳ. Mox Seg. Gobl. et Felc. primus, ἀνακαινίζεται. Paulo post, πλουσίως abest a Gobler. et Felckm. primo.

(13) Regius primus, Seg., ἄγιω omittunt.

(14) Sic Regius primus, Seg. Alii et editi ἡ tolunt. Regius secundus, ἡ τοιχήτη δυσφηματική εἰς τὸν Υἱόν.

(15) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobler. et Felckm. primus. Cæteri et editio Commeliniana. Ἐγνω.

A τῆς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐν οἷς γίνεται, οὗτοι θεοποιοῦνται: (10): εἰ δὲ θεοποιεῖ, οὐκ ἀμφίβολον, διτι τούτου φύσις Θεοῦ ἐστι. Καὶ ἐτὶ δὲ (11) φανερώτερον εἰς ἀνατίτροιν τῆς αἰρέσεως ταύτης ἐν τῷ ἔκατοντῷ τρίτῳ φαλμῷ ἔδεται, ως ἐμπροσθεν εἴπομεν. « Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἔκλεψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ». Οὐ δὲ Παῦλος γράφει Τίτῳ (12): « Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινίσεως πνεύματος ἀγίου, οὐκ ἔξεχεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ ». Εἰ δὲ διὰ Πατήρα διὰ τοῦ Λόγου ἐν πνεύματι ἄγιῳ (13) κτίζει τὰ πάντα, καὶ ἀνακαινίζει ποια δύοιστης ἡ συγγένεια τῷ κτίζοντι πρὸς τὰ κτίσματα; « Ηδῶς πῶς ἀνεῖη, ἐν τῷ κτίζεται τὰ πάντα, κτίσμα; Ἀχολουθεῖ γάρ τῇ τοιαύτῃ δυσφημίᾳ καὶ ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία (14). ὅποτε τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα κτίσμα εἰπεῖν, διτι καὶ διὰ Λόγος, δι' οὐ τὰ πάντα κτίζεται, κτίσμα ἐστίν. Εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ λέγεται καὶ ἐστι τὸ πνεῦμα ». Οὓς, γάρ « προέγνω καὶ πρωρίσει συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ (15). Οὐκοῦν τοῦ Υἱοῦ καὶ κατ' ἑκάποντας δύολογουμένου μὴ εἶναι κτίσματος, οὐκ ἀν εἰη οὐδὲ ἡ τούτου εἰκὼν κτίσμα. Ὁποῖς γάρ ἀν εἴη ἡ εἰκὼν, τοιούτον ἀνάγκη καὶ τὸν, οὐ ἐστιν ἡ εἰκὼν, εἶναι. Οὐθὲν εἰκότως καὶ πρεπόντως διάλογος δύολογεῖται μηδ ὃν κτίσμα, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὑπαρχεῖν ὁ ἄρα τοῖς κτίσμασι συναριθμῶν τὸ πνεῦμα (16) πάντως που καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τούτοις συναριθμήσει, δυσφημῶν ἐν τούτῳ καὶ τὸν Πατέρα διὰ τὴν εἰκόνα τούτου (17) δυσφημίαν.

25. « Ἀλλο ἄρα τῶν κτίσμάτων ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ δέδεικται μᾶλλον ίδιον εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐκ ἔινον τοῦ Θεοῦ. Καὶ γάρ κάκινο τὸ σορὸν αὐτῶν ἐρώτημα. Εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, διὰ τοῦ μὴ λέγεται καὶ αὐτὴ Υἱός (18); Δέδεικται μὲν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἡδη προτετές καὶ τολμηρόν, δεῖκνυται δὲ καὶ νῦν οὐδὲν ἡττον. Εἰ γάρ καὶ μὴ Υἱὸς ἐλέχθη ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλὰ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (19), ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρηται, ως δι' Ἀπόστολος ἔγραψεν. Εἰ δὲ διὰ Υἱὸς, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστιν, ίδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν (20), ἀνάγκη καὶ

D Paulo post καὶ ante κατ' ἑκατόντας habent Regius primus, Seg., omittunt vero alii et editi.

(16) Οὐ post κτίσμασι habent Regius 2, Felckm. primus et editio Commel.

(17) Regius primus, Seg. Basil., τούτου. Alii vero et editi, αὐτοῦ. Mox Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, « Άλλο δέ τῶν κτίσμάτων. Cæteri et editi, »Αρι οὐν οὐ τῶν κτίσμάτων.

(18) Sic Regius primus, Seguer. Alii et editi, αὐτοῖς.

(19) Sic Regius primus, Seg. In aliis et editis τοῦ deest.

(20) Sic Regius primus, Seg. Gobl. Felckm. primus et Basil. At Anglicanus, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρας ἐστιν. Ottobon. Οὐ δὲ Υἱὸς ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν. Cæteri et editio Commeliniana, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν.

τὸν Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ἰδίον εἶναι καὶ τὸν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ. Ἀμέλεις τοῦ Κυρίου δύνος Υἱοῦ, αὐτὸς τὸ (21) Πνεῦμα εἰρηται Πνεῦμα υἱοθεσίας. Καὶ πάλιν τοῦ Υἱοῦ δύνος σορίας καὶ ἀληθείας, γέγραπται τὸ Πνεῦμα εἶναι Πνεῦμα σορίας καὶ ἀληθείας. Πάλιν τε δὲ μὲν Υἱός ἐστι δύναμις Θεοῦ, καὶ Κύριος τῆς δόξης· τὸ δὲ Πνεῦμα λέγεται Πνεῦμα δυνάμεως (22), καὶ Πνεῦμα τῆς δόξης, οὕτως ἐφ' ἑκάστου τῆς Γραφῆς λεγούσης τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος Κορινθίοις· «Ἐι τὸν ἄγνωστον, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ξεταύρωσαν·» καὶ ἐν ἑτέροις· «Οὐ γάρ ἐλάβετε τονέματα δούλειας πάλιν εἰς φόδναν· ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας·» καὶ αὐτοῖς· «Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν (23), κράζον· Ἄσσα, ὁ Πατήρ.» Οὐ δὲ Πέτρος ἔγραψεν· «Εἰ διειδίζεσθε ἐν δύναματι Χριστοῦ, μακάριοι· διτὶ τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀνατέπαυται.» Οὐ δὲ Κύριος εἰρήκε Πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ Παράκλητον εἶναι τὸ Πνεῦμα· ἐξ οὗ δείχνυται τελείαν εἶναι ἐν τούτῳ τὴν Τριάδα (24). «Ἐν τούτῳ γάρ οὖν δὲ Λόγος τὴν κτίσιν δοξάζει, θεοποιῶν δὲ καὶ υἱοποιῶν προσάγει τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ συνάπτον τῷ Λόγῳ τὴν κτίσιν οὐκ ἀν εἶη αὐτὸν τῶν κτισμάτων· καὶ τὸ υἱοποιῶν δὲ τὴν κτίσιν, οὐκ ἀν εἶη ξένον τοῦ Υἱοῦ· ἐπειδὴ τοις ἑτερον ἀνάγκη Πνεῦμα, ἵνα καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ συναρθῇ τῷ Λόγῳ (25). Ἀλλ' ἀποπον τοῦτο. Οὐκ ἄρα τῶν γενητῶν ἐστι τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἰδίον τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος, ἐν τῷ καὶ γενητῷ δὲ Λόγῳ θεοποιεῖ. Ἐν τῷ δὲ θεοποιεῖται ἡ κτίσις, οὐκ ἀν εἶη ἐκτὸς αὐτὸς τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος.

esse, in quo et ipsum Verbum res factas divinæ consorte reddit. Atqui is in quo natura creata divinitatis fili particeps, extra Patris divinitatem ipse esse non potest.

26. «Οτι δὲ δινω τῆς κτίσεως ἐστι τὸ Πνεῦμα, καὶ διλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ἰδίον δὲ τῆς θεότητος, ἔξεστι καὶ ἐκ τούτου (26) πάλιν συνιδεῖν. Ατρεπτὸν καὶ ἀναλλοίωτὸν ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ δηγον· «Ἄγιον, γάρ φησι, Πνεῦμα πατεῖσας φεύξεται δόλον, καὶ ἀπιναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων.» Καὶ δὲ μὲν Πέτρος φησίν· «Ἐν τῷ διφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου (27) Πνεύματος·» καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοφίᾳ· «Τὸ γάρ διφθάρτον σου Πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι·» καὶ

²⁶ 1 Cor. ii, 12. ²⁷ Isa. xi, 2. ²⁸ Joan. xv, 26. viii, 15. ²⁹ Galat. iv, 6. ³⁰ 1 Petr. iv, 14. ³¹ Sap. xii, 1.

(21) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri et editi τὸ abjiciunt.

(22) In editione Commel. et Felckm. 2, pro δυνάμεως, legitur θεοῦ.

(23) Regii mss. et Seg., ἡμῶν. Paulo post Regius primus, Seg. Basil. habent διειδίζεσθε ut et in Graeco Scripturæ textu legitur. Editi et alii, διειδίζεσθα. Ibid. post δυνάμεως, Regius primus, Seg. addunt καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, quia verba ab aliis et editi absunt. item iidem ibid. habent ὑμᾶς· aliis et editi, ἡμᾶς.

(24) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Anglic. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Editi vero et alii omittunt τὸ τούτῳ. Mox Reg. 2, δοξάζων. Idem et Seg. δέ seq. omittunt. Basil. Anglic. Gobl. et Felckm. primus sic habent: δοξάζει θεοποιῶν· καὶ υἱοποιῶν δέ, etc. Ibid. pro συνάπτον, in Anglic. Reg. 1 et Felckm. 2, O-

A lus ³². Porro si Filius quia est ex Patre, proprius idecirco ejusdem substantiæ est; necesse est similiter Spiritum qui ex Deo esse dicitur, proprium quoque Filii esse secundum substantiam. Certe quemadmodum Dominus est Filius, ita ipse Spiritus spiritus adoptionis dictus est. Ut item Filius est sapientia et veritas; sic etiam scriptum est Spiritum esse spiritum sapientiae ³³ et veritatis ³⁴. Filius est etiam virtus Dei ³⁵ et Dominus gloriae ³⁶. Similiter Spiritus dicitur Spiritus virtutis et Spiritus gloriae, de quibus singulis sic loquitur Scriptura, nempe ubi Paulus ad Corinthios scribit: «Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent ³⁷;» et alibi: «Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis ³⁸;» et B iterum: «Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clauantem: Abba, Pater ³⁹.» Petrus item scribit: «Si exprobramisi in nomine Christi, beati, quoniam gloriae et virtutis et Dei Spiritus super vos requievit ⁴⁰.» Ipse autem Dominus Spiritum veritatis Spiritum et Paracletum esse aperte testatur ⁴¹. Ex quibus patet perfectam in illo esse Trinitatem. 539 In illo itaque Verbum res factas glorificat, hominesque deos et filios efficiens Patri adducit. Atqui is qui res factas cum Verbo conjungit, ipse certe res facta esse non potest. Qui item res factas filios efficit, non potest a Filio alienus esse. Alioquin alium Spiritum querere necesse esset, ut iste in illo cum Verbo conjungi posset. Verum id perabsurdum est. Quapropter fatendum est non ex rebus

C factis esse Spiritum, sed divinitatis Patris proprium esse, in quo et ipsum Verbum res factas divinæ consorte reddit. Atqui is in quo natura creata divinitatis fili particeps, extra Patris divinitatem ipse esse non potest.

26. Cæterum ex his quoque percipere licet Spiritum rebus creatis superiori aliumque a rebus factis esse. Nempe immutabilis et varietatis expers est Spiritus sanctus: «Spiritus sanctus, inquit, disciplinæ fugiet dolum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu ⁴².» Et Petrus ait: «In incorruptibilitate quieti et in modesti Spiritus ⁴³.» Et iterum in Sapientia legitur: «Tuus enim incorruptus Spiritus est in omnibus ⁴⁴.» Item si «nemo

³² I Cor. i, 24. ³³ I Cor. ii, 8. ³⁴ ibid. ³⁵ Rom. Joan. xiv, 16. ³⁶ Sap. i, 5. ³⁷ 1 Petr. iii, 4.

(25) Regius 2, Ottobon., ἐν Χριστῷ συνάψῃ τῷ Θεῷ. Mox ante τῶν γενητῶν, Augliec. Felckm. 2 et editi ἐν addunt: Regius 2 post γενητῶν. Paulo post hæc sequentia desunt in Reg. 2, Felckm. 2 et editi, ἐν τῷ καὶ τὰ γενητὰ δὲ Λόγος θεοποιεῖ.

(26) Sic Regius primus, Seg. Basiliens. Gobl. et Felckm. primus. Alii vero et editi, ἐν τούτων. Paulo post iidem mss. Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, ut et Graecæ Scripturæ textus, habent, πατεῖσας. Alii et editi, σοφίας.

(27) Anglic. Basil. Reg. 2, Felckm. 2, et editi hic addunt καὶ ἡσυχία, quod ab aliis et Seg. ad Scripturæ textu abest; seq. πάλιν deest in Gobl. et Felckm. primo.

cognovit quae sunt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est in ipso⁶⁹; non est autem apud Deum, ut docet Jacobus, « transmutatio nec vicissitudinis obumbratio⁷⁰: jure ac merito Spiritus sanctus, qui in Deo est, immutabilis et incorruptus omnisque vicissitudinis expers esse censendus est. At rerum factarum et creatarum natura mutabilis est, utpote quae sit extra Dei substantiam, et e nihilo exstiterit. Siquidem « omnis homo, inquit, mendax⁷¹. » Et, « omnes peccaverunt et egent gloria Dei⁷². » Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit⁷³. » Et apud Job : « Si sanctis angelis suis non fudit, sed contra angelos pravum quid cogitavit⁷⁴; stellæ vero non sunt inundæ in conspectu ejus⁷⁵. » Paulus autem scribit : « Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sacerularia⁷⁶? Quin etiam audivimus diabolum, qui in medio cherubim stabat, et signaculum similitudinis erat, e cœlo quasi fulgur cecidisse⁷⁷. Si porro ea est rerum creatarum natura, et hæc de angelis scripta sunt; si contra Spiritus idem semper et omnis mutationis expers est, qui et Filii immutabilitatis particeps, cum ipso semper immutabilis manet: quænam, amabo, similitudo immutabilis cum mutabilibus? Hinc enim perspicuum est, neque rem creatam esse, neque ad angelorum, utpote qui mutabiles sint, naturam pertinere, sed Verbi imaginem et Patris proprium esse. Præterea Spiritus Domini universum orbem replevit. Ita enim David cecinit : « Quo ibo a Spiritu tuo⁷⁸? » Et in Sapientia scriptum est : « Tuus enim incorruptus Spiritus est in omnibus⁷⁹. » Atqui universæ res factæ in divisis locis existunt, verbi gratia, sol, luna et astra, in firmamento, et nubes in aere. In hominibus quoque nationum terminos constituit⁸⁰. Angeli similiiter in ministeria initiantur: « Et venerunt angeli Dei ut assisterent coram Domino, » uti in Job legimus⁸¹. Et, « somnuiavit Jacob patriarcha. Et ecce scala innixa in terra, cuius cacumen **540** ad cœlum perveniebat: et angeli Dei ascendebant et descendebant per ipsam⁸². » Si igitur Spiritus omnia implet, et in Verbo præsens est in medio omnium; si contra angeli hac in re illi cedunt, atque illic tantum

⁶⁹ I Cor. ii, 11. ⁷⁰ Jac. i, 17. ⁷¹ Psal. cxv, 14. ⁷² Rom. iii, 23. ⁷³ Jud. 6, 18. ⁷⁴ Job xxv, 5. ⁷⁵ I Cor. vi, 3. ⁷⁶ Ezech. xxviii, 12. ⁷⁷ Genes. xxviii, 12. ⁷⁸ Act. xvii, 26. ⁷⁹ Job i, 6. ⁸⁰ Genes. xxviii, 12.

(28) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Alii vero et editi ei omittunt. Paulo post pro tristis, Seg. habet τροπικῶς, Ottobon., πρτροπῆς. Mox Regius primus, Seg. post ἐν τῷ Θεῷ omittunt τοῦν quod in aliis et editis legitur.

(29) Felckm. 2 et edit. Commel. mendoce, οὐδὲ δὴ ξεωθεν.

(30) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. Alii vero et editi, ἀγγέλους τε. Mox pro ἑσυτῶν, Felckm. 2, et editi habent λόιχα.

(31) Regius 2, ἀγγέλων omittit. Basil. post πτερεύει habet. Felckm. 2 et editio Commel. sic habet: εἰ κατὰ ἀγῶναν αὐτοῦ οὐ πιστεύει, δστρα δέ, etc., intermedio missis.

(32) Sic Regius primus, Seg. et Basil. At Gobl.

A εἰ « οὐδὲς οἶδε τὸ τοῦ Θεοῦ (28), εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ» οὐκ ἔσται δὲ παρὰ τῷ Θεῷ, ὃς εἰπεν διάλογος, « παραλλαγὴ ή τροπῆς ἀποσκίασμα, ἐν τῷ Θεῷ δη, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, εἰκότως ἀν εἴη διτρεπτον καὶ ἀπαράλλακτον καὶ ἀγθαρτον. Ἡ δὲ τῶν γενητῶν καὶ τῶν κτίστων φύσις ἔστι τρεπτή, ἀτε δὴ ἔξωθεν (29) οὐτα τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, καὶ ἐξ οὐκ δυτῶν ὑποστάσα· πᾶς μὲν γάρ « ἀνθρώπος, φησι, « φύσιτης. » Καὶ, « πάντες ήμαρτον, καὶ υπεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἀγγέλους δὲ (30) τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑσυτῶν ἀρχὴν, ἀλλ᾽ ἀπολιπόντας τὸ Ιδίου οἰκητήριον, εἰς χρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀδίστοις ὑπὸ ζόφου τετήροχεν. » Ἐν δὲ τῷ Ἰώδ. « Εἰ κατὰ ἀγίων ἀγγέλων (31) αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενήσεν· δστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· δὲ Παῦλος γράζει: « Οὐκ οἰδατε, ὅτι ἀγγέλους χρινοῦμεν, μήτις βιωτικά; » Άλλα γάρ καὶ ἡκούσαμεν, ὅτι δὲ διάβολος (32), ἐν μέσῳ τῶν χερουθιμῶν, καὶ ἀποσφράγισμα δομοιώσεως γενήμενος, ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραπή. Εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τοιαύτην ἔχει φύσιν (33), καὶ γέγραπτα: περὶ ἀγγέλων τοιαύτα· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτό ἔστι: καὶ ἀναλοίωτον, καὶ τῆς τοῦ Ἰώδ. ἀτρεψίας ἔστι, μένον δεῖ σὺν αὐτῷ διτρεπτον πολα δομοιθῆς τῷ διτρέπτῳ πρὸς τὰ τρεπόμενα; Δῆλον γάρ ἀν εἴη, ὃς οὗτος κτίσμα ἔστιν, οὗτε δὲλως τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας ἔστι, διὸ τὸ ἑκάτιον εἶναι τρεπτούς· ἀλλ' εἰκὼν τοῦ Λόγου, καὶ τοῦ Πατρὸς ιδίων ἔστι. Πάλιν τε τὸ μὲν Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. Οὕτω γάρ καὶ δὲ δαδιὸν φάλλει· « Ποὺ πορευθὼ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; » Καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοζίᾳ γέγραπται: « Τὸ γάρ ἀγθαρτόν σου Πνεῦμά ἔστιν ἐν πᾶσι. » Τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν μεμερισμένοις τόποις εἰσὶν, ἥλιος μὲν, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες ἐν τῷ στερεώματι, νεφέλαι δὲ ἐν τῷ ἀέρι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔστησην δρια ἐθνῶν οἱ τε ἀγγελοις ἀποστέλλονται εἰς διακονίας· « Καὶ ἥλιον οἱ ἀγγελοις παραστῆναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, » ὡς ἐν τῷ Ἰώδ. γέγραπται· καὶ, « ἐνυπνιάσθη δὲ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης· καὶ, ίδοὺ ἀλίμασις ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἥς τι κεφαλὴ ἀφικνεῦτο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ οἱ ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπὶ αὐτῆς. » Εἰ δὲ τὸ μὲν Πνεῦμα πάντα πληροῖ, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ πάρεστιν ἐν μέσῳ πάντων (34), οἱ δὲ ἀγγελοι ἐλαττοῦνται

14. ⁷² Rom. iii, 23. ⁷³ Jud. 6. ⁷⁴ Job iv, 18. ⁷⁵ Psal. cxviii, 7. ⁷⁶ Sap. xii, 1. ⁷⁷ Act.

D et Felckm. primus, ἀλλὰ καὶ διάβολος Anglicanus et Regius 2. Άλλα γάρ καὶ διάβολος. Alii et editi, Άλλα γάρ διάβολος. Paulo post iidem, Regius primus, Seg. et Basil. habent ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Κατερι et editi, ἐκ τῶν οὐρανῶν.

(33) Regius primus et Seg., τρεπτὴν ἔχει τὴν φύσιν. Mox iidem et Basil. ac Anglicanus, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτὸν ἔστι καὶ, etc. Gobl. et Felckm. primus, anonymous, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αὐτὸν ἔστι καὶ, etc. Alii et editi, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐν ἔστι καὶ, etc.

(34) Sic Regius primus, Seg. Basil. Goblerian. et Felckm. primus. Κατερι et editi, ἔστιν. Mox iidem inss. habent ἐλαττοῦνται τούτῳ. Κατερι et editi, ἐλάττους ὄντες ἐν τόπῳ εἰσι. Iidem item manuscripti codices particulam οὖν, quam alii et editi habent

τούτῳ, καὶ ένθα ἀποστέλλονται, ἐκεῖ πάρειστιν οὐκ ἀμφίβολον οὖν, ὅτι οὗτε τῶν γενητῶν, οὔτε δὲ οὐδὲ ἄγγελός ἔστιν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δὴν τῶν ἀγγέλων φύσεώς ἔστιν.

27. Πάλιν γάρ καὶ ἐκ τούτων δὴν τις ἴδοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὡς μεθεκτὸν ἔστι καὶ οὐ μετέχον (τὰ αὐτὰ γάρ λέγειν οὐκ ὀχηνητέον). «Ἄδυνατον γάρ, » φησι; (35), « τοὺς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους Πνεύματος ἄγιου γενομένους» (36), καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥήμα, « καὶ τὰ ἔτῆς. Οἱ δὲ ἄγγελοι, καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετέχοντά ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος· διὸ τοῦτο γάρ ταῦτα μὲν καὶ ἐκπίπτειν οὐ μετέσχον δύναται» (37)· τὸ δὲ Πνεῦμα δὲ τὸ αὐτό ἔστιν· οὐ γάρ (38) τῶν μετεχόντων ἔστιν, ἀλλὰ αὐτοῦ τὰ πάντα μετέχει. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν δεῖ τὸ νῦντὸν ἔστι καὶ μεθεκτὸν, τὰ δὲ κτίσματα μετέχοντά ἔστιν αὐτοῦ· οὐκ ἀν εἶη τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὔτε ἄγγελος, οὔτε δὲ οὐδεὶς κτίσμα, ἀλλὰ ἴδιον τοῦ Λόγου, παρ' οὐδὲ διδόμενον μετέχεται παρὰ τῶν κτίσμάτων· ἐπειδὴ ὡρα λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν Γενικόν κτίσμα, οὐ πάντες ἐν τῷ Πνεύματι μέτοχοι γεγόναμεν. Καὶ πάλιν ἐν ἔσται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· τὰ δὲ κτίσματα πολλά. «Ἄγγελοι μὲν γάρ χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες· φωστῆρες δὲ πολλοί, καὶ θρόνοι (39), καὶ κυριότητες, καὶ οὐρανοί, καὶ χερουβίμ, καὶ σεραφίμ, καὶ ἀρχάγγελοι πολλοί· καὶ ἀπλῶς οὐκ ἔστι τὰ κτίσματα ἐν, ἀλλὰ πάντα πολλὰ καὶ διάφορα. Εἰ δὲ τὸ μὲν Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐν ἔστι, τὰ δὲ κτίσματα πολλά, καὶ ἄγγελοι πολλοί· ποια δύοιστης τῷ Πνεύματι πρὸς τὰ γενητά· Καὶ οὐδὲ δῦλον, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' ἐν δὲν (40), μᾶλλον δὲ τοῦ Λόγου ἐνδές δύντος ἴδιον, καὶ τοῦ Θεοῦ ἐνδές δύντος ἴδιον καὶ δύοισι σύν ἔστι. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ μόνα καθ' ἔατὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος δείκνυσιν αὐτὸν μηδὲν κοινὸν μηδὲ δύοιον ἔχειν τι· τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ πρὸς τὰ κτίσματα, ἀλλὰ μὲν εἶναι τῶν γενητῶν, δύοιον δὲ καὶ οὐ ἔχειν τῆς τοῦ Γενοῦ οὐσίας καὶ θεότητος, δι' ἣν καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος δύν, καταισχύνει τὴν ἐκείνων ἀνασθησίαν.

cum rebus creatis habere: sed vere alium eum esse substantiae et divinitatis esse, propter quam cum sit

28. Ἰδωμεν δὲ δύως καὶ πρὸς τούτοις (41) καὶ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀρχῆς παράδοσιν καὶ διδάσκαλιαν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς Ἑκκλησίας, ἣν δὲ μὲν Κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες

³³ Hebr. vi, 4.

post ἀμφίβολον omittunt: iidemque post οὗτε sequens addunt δὲ οὐδὲν, quæ vox ab aliis et editis abest.

(35) Sic Regius primus et Seg. In Gobl. et Felck. primo dresi particula γάρ. Alii et editi pro φησι, habent ἔστι. Regius 2 et ἔστι et φησι omittit.

(36) Sic omnes manuscripti codices præter Regium 2 et Felckm. 2, qui habent γενηθέντας. Mox Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felck. primus habent οἱ δὲ ἄγγελοι. Alii vero et editi, et δὲ οἱ ἄγγελοι.

(37) Sic omnes manuscripti, quorum tamen tres, nempe Regius 2, S. g. et Felckm. 2 anonymous, οὐ sic mendose scribunt. Editi sic habent ταῦτα μὲν ἐκπίπτειν μετέχοντα δύναται. Regius quoque secun-

A adsunt quo mittuntur: dubium utique non est, quin Spiritus nec res facta nec angelus sit, uti contendere audetis, sed angelorum natura superior certe censendus est.

27. Enimvero rursus ex his quæ subjicimus Scripturæ verbis evidens fuerit Spiritum sanctum alios sui participes facere, non vero participem aliorum fieri (nam eadem repeteret ne sit molestum). Nempe, «Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaveruntque bonum Dei verbum³³, et cætera. At angeli et cæteræ res creatæ ipsius Spiritus sunt participes. Hæc enim ipsa est ratio cur ab eo cujus sunt participes possint excidere. Spiritus vero idem profecto semper est, quippe qui non ex illis rebus sit quæ participes redduntur, sed potiū ex ejus res omnes sunt participes. Jam vero si Spiritus idem semper est, aliosque sui participes facit: si contra res creatæ ejus sunt participes, sancit Spiritus sanctus, neque angelus, neque alia res creatæ, sed proprius Verbi esse existimandus est, cuius ab ipso Verbo dati res creatæ sunt participes. Cæteroquin Filium quoque rem creatam dicere iisdem necessere esset, cuius nempe omnes in Spiritu participes facti sumus. Insuper, unus est Spiritus sanctus, multæ autem sunt res creatæ. Nam millia millionum et decies dena millia sunt angelorum: multa pariter sunt luminaria, multi throni, multæ dominationes, multi cœli, multi cherubim, seraphim et archangeli, ac denique res creatæ non sunt quid unum, sed omnes multæ et diversæ sunt. Quod si igitur Spiritus sanctus unus est, si contra res creatæ multæ, et multi sunt angeli; quænam similitudo Spiritus cum rebus factis? Constat proinde Spiritum non esse ex multis, neque etiam angelum, sed unum esse, vel potius Verbi quod unum est, et Dei qui item unus est proprium et consubstantiale esse. Hæc certe vel sola, quæ de Spiritu sancto dicimus, si seorsim etiam considerentur, palam faciunt nihil illum commune aut proprium natura et substantia a rebus factis, propriumque nec alienum Filii substantiam Trinitatis, illos vel invitatos pudore suffundit.

28. Verumtamen haud abs re fuerit veterem in D super traditionem, doctrinamque ac fidem catholicæ Ecclesie investigare, quam scilicet Dominus tradidit, apostoli prædicavere, et patres servavere. h̄i ea

dus μετέχοντα habet.

(38) Sic Regius primus, Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. primus, quæ etiam vertit Nannius. Alii et editio Commel. omittunt οὐ γάρ, etc., usque ad τὸ αὐτὸν ἔστι.

(39) Particul. καὶ hic et in sequent. deest in Gobl. et Felckm. primo, anonymo, ἀπλῶς ibid. abest a Regio 2 et Felck. 2, anonymo.

(40) Sic Regius, Seg. Bas. Gobl. et Felckm. primus. Iudeum mox et Anglicanus habent ut hic exstat. Alii et editi δὲ omittunt, et, τοῦ Θεοῦ ἐνδές δύοιον καὶ.

(41) Καὶ πρὸς τούτοις desunt in Regio secundo, καὶ in Regio primo et Seg.

enim Ecclesia fundata est, a qua si quis exciderit, A is nec esse nec amplius dici Christianus ulla ratione poterit. Itaque Trinitas sancta et perfecta est, quæ in Patre et Filio et Spiritu sancto agnoscitur, nihilque alienum vel extrinsecus admistum habet, neque ex creatore et re creata constat, sed tota **541** creandi et efficiendi vi prædicta est : sibi quoque similis et individua est natura, unaque ejus est efficacia et actio. Nam Pater per Verbum in Spiritu sancto omnia facit, eoque modo sanctæ Trinitatis unitas servatur. Ita unus Deus in Ecclesia prædicatur, qui est « super omnia, et per omnia, et in omnibus ».⁴¹ « Super omnia » quidem ut Pater, ut principium et fons : « per omnia » vero, nempe per Verbum : « in omnibus » denique, in Spiritu sancto. Porro Trinitas non nomine tenuis et sola verborum specie est Trinitas, sed vere et recipsa existit Trinitas. Nam sicuti vere est Pater, ita et vere est ejus Verbum quod et ipsum super omnia est Deus. Nec item Spiritus sanctus non existit, sed utique vere est et existit. Nec his minus aliquid sentit catholica Ecclesia, ne hodiernos Judæos Caiaphæ haud absimiles et Sabellium sequatur ; nec his item plus aliquid communiscitur, ne in multititudinem deorum gentilium devolvatur. Sed ut hanc esse fidem Ecclesiæ intelligent, eos discere operæ preium est, quonam modo Dominus mittens apostolos, iisdem præceperit ut istud fundamentum in Ecclesia jacerent : « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ».⁴² Profecti vero apostoli, ita sine dubio docuerunt, atque hæc ipsa prædictum in universam Ecclesiam quæ sub celo est, permanavit.

29. Cum igitur istud fidei fundamentum habeat Ecclesia, nobis iterum illi respondere ne graventur : Trinitas est, an dualitas ? Si dualitas est : per me licet, Spiritum rebus creatis adjungite. At si ita est, fides vestra jam non est in Deum unum, qui sit « super omnia, per omnia et in omnibus. » Nec enim « in omnibus » habebitis, si Spiritum a divinitate separatis et ab eo alienum faciatis. Vestra item initatio, quam peragere arbitramini, si ita sentitis, non tota et integra siet in divinitatis nomen : quippe cum rem creatam ipsis admisceatis, et veluti Ariani

⁴¹ Ephes. iv, 6. ⁴² Matth. xxviii, 19.

(42) Sic Regius primus et Seg. Cæteri et editi Et omittunt.

(43) Regius secundus et Ottobon., èpiusnigmævov.

(44) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Gobl. et Felck. primus, Basil. tamen et Seg. habent μόνον. Alii et editi habent et μόνον et φαντασία.

(45) Sic Regius primus et Seg. qui ibid. δ ante δν omittunt. Ab aliis et editis καὶ abest.

(46) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Alii cum editis καὶ omittunt. Ibid. Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. 1 habent τοῦτον. Ottobonus, τούτου. Alii vero et editi habent τι.

(47) Sic Regius primus, Seg. Basil. Goblerian. et

A ἐξιλαξαν. 'Ἐν ταύτῃ γάρ ή Ἐκκλησία τεθεμελώται, καὶ δ ταύτης ἐκπίπτων οὐτ' ἀν εἰη, οὐτ' (42) ἀν Ετι λέγοιτο Χριστιανός. Τριάς τοιν ἄγια καὶ τελεία ἔστιν, ἐν Πατρὶ καὶ Γάγον καὶ ἀγίῳ Πνεύματι θεολογουμένη, οὐδὲν ἀλλοτριον ή ἔξωθεν ἐπιμιγνύμενον (43) ἔχουσα, οὐδὲ ἐκ δημιουργοῦ καὶ γενητοῦ συνισταμένη, ἀλλ' ὅλη τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν οὖσα· δύοια δὲ ἑαυτῇ καὶ ἀδιαιρέτος ἔστι τῇ φύσει, καὶ μία ταύτης ή ἐνέργεια. 'Ο γάρ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι ἄγιον τὸ πάντα ποιεῖ· καὶ οὗτως ή ἐνότης τῆς δύοις Τριάδος σώζεται· καὶ οὗτως εἰς Θεός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρύγγεται, « δὲ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. » 'Ἐπὶ πάντων μὲν ὡς Πατήρ, ως ἀρχὴ, καὶ πηγὴ· « διὰ πάντων », δὲ διὰ τοῦ Λόγου· « ἐν πᾶσι », δὲ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ. Τριάς δὲ ἔστιν οὐχ ἔως ὀνόματος μόνον (44) καὶ φαντασίας λέξεως, ἀλλὰ ἀληθείᾳ καὶ ὑπάρχει Τριάς. 'Ποτερ γάρ δὲ ἔστιν δ Πατήρ, οὗτως δὲ ὅντις (45) καὶ ἐπὶ πάντων Θεός δ τούτου Λόγος. Καὶ τὸ Πνεύμα τῷ ἄγιον οὐκ ἀνύπαρκτον ἔστιν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὑφέστηκεν ἀληθῶς. Καὶ (46) οὗτε ἐλεγτον τούτων φρονεῖ ή καθολικὴ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ εἰς τοὺς νῦν κατὰ Κατάφαν Ίουδαίους καὶ εἰς Σαβέλλιους ἐμπέσῃ (47) οὗτε πλείον ἐπινοεῖ, ἵνα μὴ εἰς τὴν Ἑλλήνων πολυθεότητα κυλισθῇ. Καὶ ὅτι αὕτη ή πίστις τῆς Ἐκκλησίας ἔστι, μαθέτωσαν πῶς δὲ μὲν Κύριος ἀποστέλλων τοὺς ἀποστόλους παρήγγειλε τούτον θεμέλιον τιθέναι τῇ Ἐκκλησίᾳ λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ έθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ (48) δυνόμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γάιου καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. » Οἱ δὲ ἀπόστολοι, πορευθέντες, οὗτως ἐδίδαξαν καὶ τοῦτο ἔστιν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν Ἐκκλησίαν τὸ κήρυγμα.

29. Οὐκοῦν τοῦτον ἔχούστε τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως, εἰπάτωσαν πάλιν ἥμεν ἔκεινοι καὶ ἀποκρινάσθωσαν. Τριάς ἔστιν, ή δυάς; Εἰ μὲν οὖν δυάς ἔστι, συναριθμέσθω παρ' ὑμῶν (49) τοὺς κτίσματα τὸ Πνεῦμα. Οὐκ ἔστι μὲν τὸ τοιοῦτον ὑμῶν φρόνημα εἰς ἔνα Θεόν, τὸν « ἐπὶ πάντων, » καὶ « διὰ πάντων, » καὶ « ἐν πᾶσι. » Τὸ γάρ, « ἐν πᾶσιν, » οὐκ ἔχετε, διαιροῦντες καὶ ἀποκενοῦντες (50) ἀπὸ τῆς θεότητος τὸ Πνεύμα· καὶ ή τελείωσις δὲ ὑμῶν, ἦν νομίζετε ποιεῖν, οὗτως φρονοῦντες, οὐκ ἔστιν δλόκληρος εἰς θεότητα γινομένη. 'Επιμιγνυται γάρ ταῦ-

D

Felckm. primus, qui iidem infra habent κυλισθή. Editi et alii, περιπέσῃ, et infra, καταχωλισθαῖ. Ibid. Regius primus et Seg. πλέον habent : alii et editi, πλείον. Regius secundus pro πολυθεότητα, habet πολυθεταν.

(48) Articulos τό et τοῦ ter sequentes omittunt Regius et Seg.

(49) Basil., παρ' ὑμῖν. Mox idem et Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus habent τὸ τοιοῦτον ὑμῶν, etc. Alii autem et editi, τοι οὗτω τὸ ὑμῶν, etc. Regius 2, ὑμέτερον pro ὑμῶν.

(50) Sic Regius primus, Seg. Basil. Coblerian. et Felckm. primus. At alii et editi, ἀποκενίζοντες. Ραυλο post iidem δλόκληρος habent : alii et editi, δλόκληρος.

τη (51) κτίσμα· καὶ θεολογεῖτε καὶ ὑμεῖς, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Ἑλληνες, τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν Θεοῦ διὰ τοῦ ιδίου Λόγου. Οὕτω δὲ διακείμενοι, ποίας ἐλπίδος ἔστε; "Ἡ τίς ὑμᾶς συνάψει τῷ Θεῷ (52), μή ἔχοντας τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τῆς κτίσεως; Ποία δὲ ὑμῶν τόλμα καὶ ἀπροσέξια, διὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν τούτου Λόγου εἰς τὰ κτίσματα κατάγετε (53), καὶ πάλιν τὸ κτίσμα συνεξιστοῦτε τῷ Θεῷ; Τούτῳ γάρ ποιεῖτε φανταζόμενοι περὶ τοῦ Πνεύματος ὡς κτίσματος, καὶ συντάσσοντες αὐτὸν εἰς Τριάδα. Τί δὲ καὶ τὸ μανιάδες ὑμῶν, ὅπερ φρονεῖν ἀδικίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, διεὶς μὴ πάντες ἀγγελοι, ή πάντα τὰ κτίσματα, ἀλλ' εἰς τούτων συναριθμεῖται τῷ Θεῷ καὶ τῷ Λόγῳ αὐτοῦ; "Ἐδει γάρ καθ' ὑμᾶς, διπαξ ἀγγέλου καὶ κτίσματος δυντος τοῦ Πνεύματος, καὶ συντασσόμενου εἰς Τριάδα, μὴ ἔνα, ἀλλὰ καὶ (54) πάντας τοὺς κτίσθεντας ἀγγέλους συντάσσονται ταύτῃ· καὶ μηκέτι Τριάδα, ἀλλὰ πληθύν τινα θεότητος ἀναρθρίμητον εἶναι· ἵνα καὶ ἡ ἐν τούτω πάλιν δοκοῦσα τελείωσις ὑμῶν γίνεσθαι, διαιρουμένη ἄνε κάκεισ, ἀδέβαιος τῇ ποικιλίᾳ γένηται. Τοιαῦτα γάρ τὰ τέλη ὑμῶν τε (55) καὶ τῶν Ἀρειανῶν λογιζομένων κατὰ τῆς θεότητος, καὶ τῇ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν.

30. Τοιαῦτα μὲν οὖν ὑμῖν (56) ἀποτὰ ἐκ τοῦ δυάδα λέγειν ἀπαντᾷ. Εἰ δὲ Τριάς ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ Εστι, δέδεικται δὲ ἀδιαίρετος οὐσία καὶ οὐν ἀνόμοιος· ἀνάγκη μίαν ταύτης εἶναι τὴν ἀγιότητα, καὶ μίαν ταύτης τὴν ἀδιότητα, καὶ τὴν τῆς ἀτρεψίας φύσιν. "Ωσπερ γάρ ἡ ὡς αὐτὴν (57) παραδεδομένη πίστις μία ἐστι, καὶ αὐτῇ συνάπτει τῷ Θεῷ, δὲ ὑπεξαιρούμενός τι τῆς Τριάδος, καὶ ἐν μόνῳ τῷ τοῦ Πατρὸς ὄνδρις φαπτίζομενος, ή ἐν μόνῳ τῷ ὄνδρι τοῦ Υἱοῦ, ή χωρὶς γε τοῦ Πνεύματος ἐν Πατέρᾳ καὶ Υἱῷ, οὐδὲν (58) λαμβάνει, ἀλλὰ κενὸς καὶ ἀτελῆς αὐτὸς τε καὶ δοκῶν διδόνει διαμένει ἐν τῇ Τριάδι γάρ ἡ τελείωσις ἐστιν· οὕτως ὁ διαιρῶν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ή τὸ Πνεῦμα κατάγων εἰς τὰ κτίσματα, οὔτε τὸν Υἱὸν ἔχει οὔτε τὸν Πατέρα, ἀλλ' Εστιν ἀθεος καὶ ἀπίστου χείρων, καὶ πάντα μᾶλλον ἡ Χριστιανός· καὶ δικαίως γε (59). Καθάπερ γάρ ἐν ἐστι τὸ βάπτισμα ἐν Πατέρᾳ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι διδόμενον, καὶ μία πίστις ἐστιν εἰς αὐτὴν, ὡς εἴπεν ὁ Ἀπόστολος·

A ac gentiles, rem creatam una cum Deo, qui eam per proprium Verbum creavit, conjungatis. Quae autem vobis ita sentientibus spes esse possit? Vel quis vos cum Deo conjunget, qui non ipsius Dei, sed rei creatæ spiritum habet? Quae tandem vestra est temeritas et inconsiderantia, qui Patrem et ejus Verbum ad res usque creatas deprimitis, rursusque rem creatam Deo exæquatis? Id siquidem agitis, cum de Spiritu non secus ac de re creatis cogitatis, et illum nibilominus in Trinitate collocare non veremini. Quis tantus ille vester furor, ut tam iniqua de Deo sentiat, qui scilicet non omnes res creatas vel omnes angelos, sed unum duntaxat ex illis, Deo ejusque Verbo annumeretis? Postquam enim semel Spiritum rem creatam esse censuistis, eique locum in Trinitate assignastis, non unum certe sed omnes creatos angelos in illa quoque collocare oportuit, nec amplius Trinitatem esse, sed innumerabilem quamdam divinitatis multitudinem: ut et vestra initatio quæ in ea fieri videtur, huc et illuc distracta, instabilis 542 tanta diversitate redderetur. Namque ejusmodi sunt vestra et Arianorum mysteria, qui tam impia adversus divinitatem comminiscimini, et rebus creatis potius quam Deo omnium creatori servitis.

B 30. En ergo quæ vobis absurdia ex dualitate occurunt. Quod si Trinitas sit, uti reipsa est, quæ quidem, ut ostendimus, individua nec dissimilis est, necesse est unam ejus esse sanctitatem, unam aeternitatem, immutabilemque naturam. Ut enim fides quam ejus nomine accepimus una est, et nos cum Deo conjungit: ut item qui aliquid de Trinitate detrahit, et in solo Patre vel Filio nomine baptizatur, aut sine Spiritu, in Patre et Filio, nihil accipit, sed vacuus nec initiatus ipse et is qui dare videtur, manet; siquidem initiatio non nisi in Trinitate sita est: ita qui Filium a Patre dividit, vel Spiritum ad res usque creatas deprimit, nec Filium nec Patrem habet, sed est impius et infidelis deterior, quidvisque potius quam Christianus merito ac jure putandus est. Quemadmodum enim unum est baptismus quod in Patre et Filio et Spiritu sancto datur: ut una similiter fides est in eamdem Trinitatem, quemadmodum docet Apostolus 8: ita sancta Trinitas, quæ ea-

⁴⁴ Ephes. iv, 5.

(51) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Alii autem et editi, αὐτῇ.

(52) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Editi vero et alii articul. τῷ οὐτιστικῷ, qui et iudeo mox habent αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. At Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus habent ut hic exstat.

(53) Sic Regius primus, Seg. Basil. Goblerian. et Felckm. primus. Cæteri vero cum editi, κατηγάγετε. Mox Reg. 2, συνεξισούται.

(54) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, anonymous, particulam καὶ hic addunt et pau- lo post ταύτη habent: alii vero et editi partic. καὶ οὐτιστικῷ, et pro ταύτῃ habent τῇ θεότητι.

(55) Sic Regius primus et Seg. Editi vero et alii

particul. τε οὐτιστικῷ.

(56) In Seg. Gobl. et Felckm. primo, vox ὑμῖν abest. Idem et Regius primus post ταύτη parti- culam μέν addunt, quæ ab aliis et editi abest.

(57) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἡ εἰς ταύτην (Gobl. et Felckm. primus, αὐτῇ) παραδιδομένη πίστις συνάπτει τῷ Θεῷ. Ibid. Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primo, anonymous, habent ὑπεξαιρούμενος. Alii vero et editi, οὐτιστικῷ.

(58) Gobl. et Felckm. primus οὐδὲν οὐτιστικῷ.

(59) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. 1, εἰ- κάστως. Paulo post pro διδόμενον, Basil. habet δι- δόμενον, et Regius 2, ταύτισιμον.

dem in seipsa est, et secum ipsa conjuncta est, nihil in se rerum factarum habet; haecque Trinitatis unitas individua est, unaque in eamdem fides est. Quod si uti vos, Tropici, commenti estis, non ita se res habet, sed, ut somniastis, Spiritus sanctus res creata a vobis dicitur: jam non una est fides vestra, non unum baptismum, sed duo: unum scilicet in Patrem et Filium, aliud in angelum qui res creata est; nihilque jam vobis firmum, nihil verum supersuerit. Quæ enim communio inter rem factam et ejus effectorem? Vel quæ societas inter res inferiores creatas et Verbum a quo productæ sunt? Certe beatus Paulus, qui ista minime ignorabat, non ut vos, Trinitatem dividit, sed ejus unitatem luculententer docet cum de spiritualibus rebus ad Corinthios scribit et omnia ad unum Deum Patrem tanquam ad caput hoc pacto reducit: «Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operacionum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus»⁶⁷. »Quæ enim Spiritus singulis distribuit, ea a Patre per Verbum dantur. Nam omnia quæ Patris sunt, sunt item Filii: unde ea quæ a Filio in Spiritu dantur, vera sunt Patris munera. Similiter cum Spiritus in nobis est, Verbum, a quo illum accipimus, in nobis etiam est, et in Verbo est quoque Pater, atque ita fit istud: «Venimus ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus»⁶⁸, uti jam dictum est. Ubi enim lux est, illic et splendor quoque est: ubi item splendor est, ibi similiter et ejus efficientia et splendida est gratia. Quod idem Paulus in secunda Epistola ad Corinthios his verbis docet: «Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis»⁶⁹. »**Gratia 543** enim et donum quod in Trinitate datur, datur a Patre per Filium in Spiritu sancto. Nam quemadmodum ex Patre per Filium datur gratia, ita in nobis fieri non potest doni communicatio nisi in Spiritu sancto. Hujus siquidem participes effici, Patris charitatem, Filii gratiam et ipsius Spiritus communicationem habemus.

31. Ex his igitur una Trinitatis efficientia esse ostenditur. Nec enim diversa et divisa dari a singulis significat Apostolus, sed ea quæ dantur, in Tri-

⁶⁷ I Cor. xii, 4-6. ⁶⁸ Joan. xiv, 25. ⁶⁹ II Cor. xiii, 15.

(60) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri vero et editi, ἡ ἀγία Τριάς ἐν αὐτῇ οὖσα, κατ. etc.

(61) Gobl. et Felckm. primus, ἔνωσις. Mox Regius primus et Seg., ταῦτην. Alii et editi, αὐτήν.

(62) Ex mss. Reg. 1 et 2, necnon Seg. vocem κτίσμα in aliis et editis omissam restituimus.

(63) Reg. 1, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, καὶ δικτός Κύριος.

(64) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Editi autem et alii, Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ δυτος ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τούτῳ σὺνῷ ἐστιν ὁ Πατὴρ, omisssis quæ intermedia sunt. Ibid. art. δ ante πλα-

A οὗτος ἡ ἀγία Τριάς, ἡ αὐτή ούσα ἑαυτῇ (60), καὶ ἡνωμένη πρὸς ἑαυτὴν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γενητῶν· καὶ αὕτη τῆς Τριάδος ἡ ἀδιαιρέτος ἐνότης (61), καὶ μία ἡ εἰς ταῦτην πίστις ἐστιν. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ὑμῶν τῶν Τροπικῶν ἐπεξεύρεσιν οὐχ οὔτως ἐστιν, ἀλλ᾽ ἐνυπνιάσθητε κτίσμα (62) λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον: οὐκέτι μία πίστις ἐστιν ὑμῶν, οὐδὲ ἐν βάπτισμα, ἀλλὰ δύο· ἐν μὲν εἰς Πατέρα καὶ Γένον· ἔτερον δὲ εἰς ἀγγελον κτίσμα δυτα· καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὑμῶν ἀσφαλές οὐδὲ ἀληθές. Ποίᾳ γάρ κοινωνίᾳ γενητῷ καὶ δημιουργῷ; «Ἡ ποίᾳ ἐνότης τοῖς κάτω κτίσματι καὶ τῷ ταῦτα δημιουργήσαντι Λόγῳ; Τοῦτο εἰδὼς δικαρίοις Παῦλος, οὐ διαιρεῖ τὴν Τριάδα, ὥσπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ τὴν ἐνότητα ταύτης διδάσκων ἔγραψε Κορινθίοις· περὶ τῶν πνευματικῶν, B καὶ τὰ πάντα εἰς ἔνα Θεὸν τὸν Πατέρα ἀνακεφαλαιοῖ λέγων· «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, δὲ αὐτὸς Κύριος (63)· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.» Α γάρ τὸ Πνεῦμα ἐκάστῳ διαιρεῖ, ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Λόγου χορηγεῖται. Πάντα γάρ τὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Γενοῦ ἐστι· διὸ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Γενοῦ ἐν Πνεύματι διδόμενα τοῦ Πατρὸς ἔστι χαρισματα. Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ δυτος ἐν ἡμῖν, καὶ δὲ Λόγος ὁ τοῦτο διδόντις ἐστιν ἐν ἡμῖν (64), καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐστιν δὲ Πατήρ· καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, «Ἐλευσόμεθα ἐγώ καὶ δ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ’ αὐτῷ ποιήσομεν», καθάπερ εἴρηται. «Ἐνθα γάρ τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ (65) τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ἐνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια καὶ αὐγοειδῆς χάρις. Καὶ τοῦτο πάλιν διδάσκων δ Παῦλος ἔγραφεν αὐθις (66) Κορινθίοις καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἔπιστολῇ λέγων· «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν.» Η γάρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι διδοται παρὰ τοῦ Πατρὸς δι· Γενοῦ ἐν Πνεύματι ἀγίων. Μεταπέρ γάρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστι δι· Γενοῦ (67) ἡ διδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἀν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ. Τούτου γάρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ τοῦ Γενοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν κοινωνίαν.

31. Μία δέρα καὶ ἐκ τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέργεια δείχνυται. Οὐ γάρ ᾧ παρ’ ἐκάστου διάφορα καὶ D διηγημένα τὰ διδόμενα σημαίνει δ ‘Απόστολος· ἀλλ’

τῆρ Basil. ms. et editi omittunt.

(65) Sic Reg. et Seg. Editi vero et alii καὶ omittunt.

(66) Sic Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Attamen hi duo ultimi omittunt, πάλιν, αὐθις τε καὶ Alii et editi, ‘Απόστολος διδάσκων ἔγραψεν. Regius 2, ἔγραφεν. Ibid. Basil. Felckm. 2 et editio Commel. vocem ἡμῶν omittunt. Gobl. et Felckm. primus, anonymus, post Θεοῦ addunt, καὶ Πατὴρ, et post Πνεύματος, εἴη.

(67) Sic Regius primus et secundus, Basil. Gobl. et Felc. primus anonymous. Alii autem et editi ἐπὶ δὲ Γενοῦ.

δι τὰ διδόμενα (68) ἐν Τριάδι δίδοται, καὶ τὰ πάντα τὸν θεόν εἶνας Θεοῦ ἔστι. Τὸ τοινυν μὴ δν κτίσμα, ἀλλ' ἡνωμένον τῷ Υἱῷ, ὃς δὲ Υἱὸς ἡγεται τῷ Πατρὶ, τὸ συνδεξαόμενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ θεολογούμενον μετὰ τοῦ Λόγου, ἐνεργοῦν τε ἄπειρον δὲ Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται, πῶς δὲ λέγων κτίσμα οὐκέτι τιχρού εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν ἀσεβεῖ; Οὐδὲν γάρ ἔστιν δὲ μῆδια τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι γίνεται καὶ ἐνεργεῖται. Τούτο καὶ ἐν Ψαλμοῖς δέδεται· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν» καὶ ἐν τῷ ἔκατον τῷ τεσσαρακοστῷ ἑδόμψι φαλμῷ· « Ἀποστελεῖ (69) τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ τῇσι αὐτά· πνεύσει τὸ Πνεύμα αὐτοῦ, καὶ βίνησται ὑδατα. » Καὶ ἐδικαιώθημεν δέ, ὡς εἴπεν ὁ Ἀπόστολος, « ἐν τῷ δύναματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. » Ἀδιάίρετον γάρ ἔστι τοῦ Λόγου τὸ Πνεύμα. Ἀμέλει λέγοντος τοῦ Κυρίου (70), « Ἐλευσόμεθα ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ, » συνεισέρχεται τὸ Πνεύμα οὐκ ἀλλως ή ὡς δὲ Υἱὸς (71) ἐν τῷ μείν οἰκήσων, γράφοντος Ἐφεσίοις τοῦ Παύλου· « Ἰνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει χραταιώθηναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἀνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστόν. » Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν τῷ μείν δυνος, ἔτι καὶ ὁ Πατήρ, λέγοντος τοῦ Υἱοῦ· « Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί. » Διὸ καὶ, γινομένου τοῦ Λόγου ἐν τοῖς προφηταῖς, ἐν αὐτῷ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ προφητεύουσι. Τῆς γοῦν Γραφῆς λεγούσης, « Καὶ (72) ἐγένετο Λόγος Κυρίου, » πρὸς τόνδε τὸν προφήτην, δεῖκνυται προφητεύων ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ. Ἐν μὲν γάρ (73) τῷ Ζαχαρίᾳ γέγραπται· « Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, δοσα ἐγώ ἐντέλομα: ἐν Πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφηταῖς» δέ τε καὶ μετ' ὅλιγα αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἐλεγε· « Καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐταξαν ἀπειθῆ, τοῦ μὴ εἰσαχούσιν τοὺς νόμους (74) μου καὶ τοὺς λόγους. οὓς ἔξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ τῶν (75) ἐμπροσθεν· » δὲ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσιν ἐλεγεν· « Ἀνδρες ἀδελφοί, δέδει πληρωθῆναι τὴν Γραφήν, ἣν προείπε τὸ Πνεύμα τὸ ἀγίον. » Καὶ κοινῇ δὲ οἱ ἀπόστολοι ἔδιναν οὕτως· « Ἅστοτα, δὲ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, δὲ τοῦ πατρὸς τῷ μῶν διὰ Πνεύματος ἀγίου στό-

πιτate dari, omniaque ex uno Deo esse. Ille igitur qui res creata non est, sed cum Filio non secus conjunctus est, ac ipse Filius cum Patre: qui item cum Patre et Filio honoratur, et cum Verbo Deus agnoscitur, neconon ea ipsa agit quæ per Verbum Pater efficit; qui res creata dici possit, nisi ab eo plane qui in Filium ipsum impius fuerit? Siquidem nihil prorsus est, quod non per Verbum fiat et agatur in Spiritu: quemadmodum etiam in Psalmis canitur: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum⁶⁰; » et in centesimo quadragesimo septimo psalmo: « Emissit Verbum suum, et liquefaciet ea; flabit Spiritus ejus, et fluent aquæ⁶¹. » Et, ut ait Apostolus, « justificati sumus in nomine Domini nostri Iesu Christi et in Spiritu Dei nostri⁶². » Namque Spiritus a Verbo nequit dividi. Profecto cum Christus ait, « Venieinus ego et Pater⁶³, » una quoque intrat Spiritus non alio modo quam Filius in nobis habitatur, ut Paulus ad Ephesios scribit: « Ut de te vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorum hominem, Christum habitare⁶⁴. » Porro cum Filius in nobis est, Pater quoque simul est, ut Filius ipse ita testatur: « Ego in Patre, et Pater in me⁶⁵. » Hinc cum Verbum in prophetis adest, illi in ipso Spiritu sancto vaticinatur. Unde cum Scriptura dicit, « Et factum est Verbum⁶⁶, » ad tales prophetam, illum in Spiritu sancto vaticinari significat. Nam in Zacharia scriptum est: « Verumtamen verba mea et legitima mea suscipite, quæ ego mando in Spiritu meo servis meis prophetis⁶⁷. » Paulo post etiam populum his verbis objurgat: « Et cor suum obstinatum statuerunt, ne audirent legem meam, et verba quæ misit Dominus omnipotens in Spiritu suo in manibus prophetarum ejus priorum⁶⁸. » Petrus item in Actis ita loquitur: « Viri fratres, oportebat impleri Scripturam quam prædictis Spiritus sanctus⁶⁹. » Similiter vero sic clamabant apostoli: « Domine, qui fecisti cœlum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, qui Spiritu sancto per os patris nostri David, pueri **544** tui, dixisti⁷⁰. » Paulus quoque cum Romæ versaretur, Judeis ad se venientibus fidenter aiebat: « Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam

⁶⁰ Psal. xxxii, 6. ⁶¹ Psal. cxlvii, 18. ⁶² I Cor. vi, 11. ⁶³ Joan. xiv, 23. ⁶⁴ Ephes. v, 16. ⁶⁵ Joan. xiv, 10. ⁶⁶ Zach. i, 6. ⁶⁷ Zach. vii, 12. ⁶⁸ Act. i, 16. ⁶⁹ Act. iv, 24, 25.

(68) Regius primus, Seguer. et Anglic. τὸ διδόμενον. Mox Regius primus, et Seguer. habent Θεοῦ ἔστι. Alii et editi, Θεοῦ εἰσι.

(69) Gobler. et Felc. 1, καὶ αὖθις. Ἀποστελεῖ τὸν Λόγον αὐτοῦ, etc. Regius item primus et secundus, Seguer. Basiliensis et Anglic. habent ἀποστελεῖ. Ceteri et editi, ἔξαποτελεῖ. Mox Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, βίνησται, ubi alii et ed. διηγορτα. Mox item Regius 2 et edit. Commel. οικτιντον Τριῶν Χριστοῦ.

(70) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, τοῦ Χριστοῦ.

(71) Art. δ ante Υἱός; deest in Seguer. Ibidem, Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, neconon catena ms. in Lucani, cuius meminit Felc. habent, οἰκήσας. Videtur tamen legendum, οἰκήσων, ut in

D aliis et editis exstat. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, et catena ms. habent, δῷ. Reg. 2, δώσῃ. Editi vero et alii, δόη, ut et legitur in Graeco Scripturæ textu. Ibid. Anglic. et Basil. habent κατὰ τὸ πλοῦτον, ut et legitur in ms. Alexandrino Novi Testamenti. Editi Oxon. 1675. Basil. præterea πρῆς δόξης, habet, τῆς χάριτος.

(72) Καὶ abest a Gobler. et Felc. 1.

(73) Regius primus, et Seguer. γάρ hic addunt: alii et editi omitunt. Idem Regius 1, et Seguer. paulo post omittunt, τοῖς δούλοις μου.

(74) Regius primus, et Seguer. ut et Graecus Scripturæ textus, τοῦ νόμου.

(75) Αὐτὸν τῶν doest in Regio secundo, Basil. et Felc. 2, anon. Mox ἀνδρες ὅδελφοι omittunt Gobler. et Felc. 1, anon.

ad patres vestros^{1.} » Et ad Timotheum hæc scribit: « Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a sana fide, at-tendentes spiritibus erroris^{2.} » Quocirca cum Spiritus dicitur in aliquo esse, Verbum in ipso dans Spiritum intelligitur. Hinc cum impleretur propheta, quæ dicit: « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem^{3.} » Paulus ait, « Secundum sub-ministrationem Spiritus Jesu Christi in me^{4.} » Et ad Corinthios idem scribit: « An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus^{5?} » Si porro Christus erat qui in eo loquebatur, manifestum est Christi fuisse Spiritum qui in illo loquebatur. Etenim cum Christus in Actis in ipso loqueretur, rursus ille dicebat: « Et nunc ecce alligatus ego Spiritu, vado in Jerusalem, quæ in ea ventura sunt mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per civitates protestatur mihi dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent^{6.} » Unde cum sancti dicunt, *Hæc dicit Dominus*, non aliter sane quam in Spiritu sancto loquuntur; et in Spiritu loquentes, in Christo hæc eadem loquuntur. Quod si Agabus in Actis dicat, « Hæc dicit Spiritus sanctus^{7.} », non aliter item intelligendus est quam quod, cum ad ipsum factum fuisse Verbum, Spiritus suggerebat quæ in eo loqueretur, ut et quæ Paulo Jerosolymis ventura erant denuntiaret. Profecto cum Spiritus Paulo iterum protestaretur, ipse Christus in eo loquebatur; ita ut Spiritus testimonium sit quoque Verbi testimonium. Sic etiam cum Verbum in sanctam Virginem Mariam advenit, simul quoque affuit Spiritus, et Verbum in Spiritu sibi ipsi

¹ Act. xxviii, 25. ² 1 Tim. iv, 1. ³ Joel ii, 28.
⁴ Act. xxi, 11.

(76) Sic Reg. 4, Seguer. Basil. Gobler. Felc. 4, quibus consonant mss. codices Novi Testamenti Alexandrinus et Oxoniensis unus. Videtur tamen corruptus esse locus, transpositaque verba, ac omissa præpositio διά, forteque possit ita restituī: ὁ διὰ Πνεύματος ἀγίου διὰ στόματος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δασίδ, etc. Mira autem hoc in loco est varietas mss. codicum Novi Testamenti, ut patet ex editione Oxoniensi 1675. Alii enim sic habent: ὁ Πνεύματι ἀγίῳ διὰ πατρὸς ἡμῶν Δασίδ, etc. Alii δὲ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ διὰ στόματος Δασίδ τοῦ παιδὸς σου, etc. Alii post παιδὸς σου habent, ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Cantabrigiensis, διὰ Πνεύματος ἀγίου διὰ τοῦ στόματος λαζαρίας Δασίδ τοῦ παιδὸς σου. Vulgata versio habet ut hic veritum. Ottobon. sic habet ἐν αὐτοῖς, ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἀγίου στόματος Δασίδ παιδὸς σου. Cæterum alii mss. et editi hunc S. Athanasi locum sic exhibent: διὰ στόματος Δασίδ παιδὸς σου εἰπόν. Aliam autem lectionem, licet paulum corrupta videatur, selegimus, cum quia plures et melioris notæ mss. codices eam habent; tum quia constat S. Athanasium nomen S. Spiritus hic non omisisse, cum hunc ipsum locum afferat ad probandum Deum in prophetis per Spiritum S. locutum fuisse. Reg. 4, Seguerian. et Basil. ante παιδός, art. τοῦ omitiunt.

(77) Primus codex Regius et Seguerianus, mén post ἐν habent: alii et editi minus bene post δ. Ibid. Goblerian. et Felc. 4, anon. προσελθοῦσι ἰουδαῖοις λέγων

(78) Sic primus codex Regius, Seguerianus, Goblerianus, et Felc. 4. Alii vero et editi, γράφουν.

A ματος (76) Δασίδ τοῦ παιδὸς σου εἰπών. » Καὶ δὲ Παῦλος, ἐν μὲν (77) τῇ Πώμῃ γένομενος, ἐπαρδησά-ζετο τοῖς ἑλθοῦσι πρὸς αὐτὸν ἰουδαῖοις. « Καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν. » Τιμοθέψ δὲ ἔγραψε (78). « Τὸ δὲ Πνεῦμα φῆτως λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστῆσονται τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, προσ-έχοντες πνεύμασι πλάνης (79). » Διὸ καὶ ὅταν λέγηται ἐν τισ τὸ Πνεῦμα γενέσθαι, νοεῖται δὲ Λόγος ἐν αὐτῷ διδούς τὸ Πνεῦμα. Τῆς γοῦν προφητείας πληρουμένης, « Ἐγχεὼ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, » δὲ Παῦλος ἔλεγε (80). « Καὶ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἐμέ. » καὶ πρὸς Κορινθίους δὲ ἔγραψεν. « Ή δοκιμήν τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Εἰ δὲ Χριστὸς ἦν ἡ λαλών ἐν αὐτῷ, δῆλον, ὅτι (81) Χριστοῦ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ· καὶ γάρ τοῦ Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἔλεγε πάλιν. « Καὶ νῦν ἵδον δεδεμένος ἐγώ (82) τῷ Πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι (83) μή εἰδώς· πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κατὰ πόλιν δια-μαρτύρεται μοι λέγον, ὅτι δεσμά καὶ θλίψεις μέ-νουσι με. » Οὐθεν, ἐὰν οἱ ἀγιοι λέγωσι. Τάδε λέγει Κύριος, οὐκ ἄλλως ἢ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ λα-λοῦσι· καὶ ἐν τῷ Πνεύματι λαλοῦντες, ἐν Χριστῷ ταῦτα (84) λέγουσιν· ἐὰν δὲ καὶ δὲ Αγαθος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγῃ· « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. » οὐκ ἄλλως ἢ τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτὸν, τὸ Πνεῦμα ἐχορηγεῖ λαλεῖν ἐν αὐτῷ (85) καὶ διαμαρτύ-ρασθαι τὰ μένοντα τὸν Παῦλον εἰς Ἱερουσαλήμ. Αμέλει, τοῦ Πνεύματος πάλιν διαμαρτυρουμένου τῷ Παύλῳ, δὲ αὐτὸς Χριστὸς ἐλάλει ἐν αὐτῷ (86), ὡς

C ⁴ Philipp. i, 19. ⁵ II Cor. xiii, 3. ⁶ Act. xx, 22, 23.

Ibidem Reg. 2, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

(79) Regius primus et Seguerianus, πλάνοις.

(80) Sic Regius primus, Seguerianus, Anglican. Goblerian. et Felc. 4, et quidem recte. Alii autem et editi, καὶ δὲ Παῦλος ἔλεγε Κορινθίοις. Ibid. Reg. 2, οὐχ ηγέρηται. Μοx iidem illi sex mss. sic habent: καὶ πρὸς Κορινθίους δὲ ἔγραψεν. Editi vero et alii, καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς δὲ αὐτὸς ἔγραψεν. Ibidem Regius primus et Seguerianus habent δὲ δοκιμήν, ut et legi-σσει videatur Vulgata Novi Testamenti versionis auctori. Alii et editi, εἰ δοκιμήν. Græcus vero Novi Testamenti textus, ἐπειδὸν δοκιμήν, sine ulla mss. edit. D Οχου, discrepantia.

(81) Sic Regius secundus, Seguerianus et Anglicanus. Cæteri et editi, δηλονότι.

(82) Sic Regius primus, Seguerian. Anglic, et Felc. 4. At Reg. 2 et Basiliens., ἐγώ omittunt. Alii et editi habent, δεδεμένος ἐν τῷ Πνεύματi.

(83) Regius primus, et Seguerian., συμβοσθμενά μοι. Mox Reg. 2, ὅτι omittit. Paulo post Regius primus, et Seguer., διαμαρτύρατο μοι, ut et legitim in ms. codice Alexand. Novi Testamenti editionis Oxoniensis. Mox iidem Regius primus, et Seguer., εἴτε habent: alii et editi ἐν.

(84) Reg. 4, Goblerian. et Felc. 4, τὰ αὐτοῦ.

(85) Sic Seguerianus, Anglicanus, Goblerianus et Felck. 4. At Regius primus, ἐχορηγεῖ λαλεῖν αὐτῷ. Regius secundus, ἐπιχορηγεῖ καὶ λαλεῖ αὐτῷ. Basil., ἀποχορηγεῖ καὶ λαλεῖ ἐν αὐτῷ. Alii et editi, ἀποχο-ρηγεῖ καὶ λαλεῖ ἐν αὐτῷ. Paulo post Reg. 1 et Seguer., διαμαρτυρομένου τῷ Παύλῳ.

(86) Sic Reg. 1, et Seguer. qui et infra habent,

είναι τοῦ Λόγου τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος γινομένην διαμαρτυρίαν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν ἀγίαν Παρθένον Μαρίαν ἐπιδημούντος τοῦ Λόγου, συνεισήρχετο τὸ Πνεῦμα, καὶ Λόγος ἐν τῷ Πνεύματι ἔπλαττε καὶ οἱ μαζεῖν ἑαυτῷ τὸ σῶμα, συνάψαι θέλων καὶ προσενεγκείν δὲ ἑαυτοῦ τὴν κτίσιν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀποκαταλάξει τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

32. Συμφώνως δρα ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν δειχνύται μὴ εἶναι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον, ἀλλὰ τὸν τοῦ Λόγου καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος^{*} οὕτω γάρ τῶν μὲν ἀγίων ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα συνάγεται, καὶ μία πίστις αὗτη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστί (87)· τῶν δὲ Τροπικῶν τῇ ἀληγίστος μυθιστάστια διαφωνεῖ μὲν πρὸς τὰς Γραφάς, συμφωνεῖ δὲ τῇ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἀλογίζει· καὶ εἰκῆς αὐτοὺς (88) οὕτως ὑποχρένασθαι ἀπάτης ἔνεκεν τῶν ἀκεραίων. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὅτι, ὡς γράφεις, οὐκέτι ξεποντεῖς ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς προσποιήσω μάτιον[†]· καὶ γάρ καὶ πάρ’ ἐκείνων ἐμισθήσαν (89), ὅτι μόνον τὸ Πνεῦμα καὶ οὐχὶ καὶ τὸν Λόγον κτίσμα λέγουσι· καὶ παρὰ πάντων δὲ κατεγνώσθησαν, ὡς τῷ δυτὶ πνευματομαχοῦντες, καὶ μετ’ ὀλίγον γινόμενοι (90) νεκροί, Ἕρημοι καὶ κενοὶ τοῦ Πνεύματος δυτεῖς. Κατὰ γάρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, φυχικοὶ ἀνθρώποι δυτεῖς οὐκ τὸν θήμηταν δέξασθαι τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, διὰ πνευματικῶν ἀνεκρίνοντο· οἱ δὲ τὰ τῆς ἀληγίας ψρούοῦντες ἀνακρίνονται, ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν Κύριον ἀποκαλύπτοντα αὐτοῖς ἐν τῷ Πνεύματι ἑαυτὸν τε καὶ δὲ ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα.

33. Ἐγὼ μὲν οὖν καίπερ ἐν ἐρήμῳ διάγων, διὰ γοῦν τὴν ἀναβίειν τῶν ἐκτραπέντων ἀπὸ τῆς ἀληγίας, οὐ φροντίσας τῶν γελάην ἐθελόντων διὰ τὸ ἀσθενεῖς καὶ ταπεινὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως, δι’ ὀλίγων γράμμας, ἀπέστειλα τῇ σῇ (91) εὐλαβεῖται, πολλὰ παραχαλῶν, ἵνα, ἐντυγχάνων τούτοις, τὰ μὲν διορθώσῃ, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀσθενῶς εἰρημένοις συγγράσῃς. Κατὰ γάρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῶν Πατέρων ἀποστολοῦτον πίστιν παρέδωκα, μηδὲν ἔξωθεν ἐπινοήσας (92), ἀλλ’ ὅπερ ἔμαθον ἐνεχάραξα συμφώνως ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς. Σύμφωνον γάρ καὶ τοῦτο τοῖς προαποκρισμένοις πρὸς βεβαίωσιν ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν. Καὶ οὐκ, ἔξωθεν ἐπινενόηται, ἢλλ’ αὐτὸς δὲ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι’ αὐτοῦ ἐδιδάσκει τὴν Σαμαρείτιν, καὶ δι’ αὐτῆς ἡμᾶς, τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος τελειότητα, ἀδιαίρετον ὑπάρχουσαν καὶ μίαν θεότητα (93). Αὐτῇ δὲ ἀληθείᾳ μαρτυρεῖ, ὡς φησι τῇ Σαμαρείτιδι· «Πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι Ἐρ-

A corpus formavit et aptavit, res creatas per seipsum Patri conjungere et offere, omniaque in illo reconciliare cupiens, et pacificans sive quae in cœlis sive quae in terris sunt[‡]. »

32. Itaque ex divinarum Scripturarum consensu evidens est Spiritum sanctum rem creatam non esse, sed proprium esse Verbi et Patris divinitatis. Sie enim sanctorum doctrina ad sanctam et individuam Trinitatem astrensum conspirat, eaque una est catholicæ Ecclesiae fides. At absurdæ Tropicorum fabulæ a Scripturis valde dissentunt, consentiuntque omnino cum Arianorum hæresi: unde verisimile sit illos non alia de causa ita dissimulare, nisi quo facilius simplices deciperent. Sed gratiæ Domino habendæ, quod, ut scribis, fictam suam cum Arianis contentionem obtegere non potuerint. Siquidem et illorum odium in se ipsos concitaverunt, ut qui solum Spiritum non autem Verbum rem creatam esse dicant: et ab aliis omnibus reprobantur, quod liqueat vere eos bellum contra sanctum Spiritum gerere, ac proinde brevi fore mortuos, utpote Spiritu vacuos et destitutos. Nempe quia sunt animales homines, non potuerunt, 545 ut docet beatus Apostolus[§], percipere quae sunt Spiritus Dei, utpote qui spiritualiter dijudicarentur. At qui ea quae sunt veritatis sapient, omnia quidem dijudicant, ipsi vero a nemine dijudicantur, quandoquidem Dominum in seipsum habent, qui illis et seipsum et per seipsum Patrem in Spiritu patescit.

33. Ego itaque, tametsi in solitudine degens, tamen propter eorum impudentiam qui a veritate deflexerunt, nihil omnino de illis curans, quibus forte meæ ratiocinationes infirmæ et humiles atque adeo irridendæ videbuntur, hæc pauca quæ scripsi, ad tuam pietatem placuit mittere, teque vehementer rogo, ut in his legendis, alia quidem emendas, alia vero quæ infirma occurrent, mihi condones. Siquidem nihil ipse tradidi nisi secundum apostolicam fidem, prout ea nobis a Patribus tradita est, nihilque externum sum commentus, sed quod didici, juxta mentem sanctorum Scripturarum his litteris exaravi. Id enim optime cum his congruit, quæ ad veritatis confirmationem ex sanctis Scripturis adduximus. Non ergo extrinsecus accersita est hæc nostra doctrina: sed ipse Dominus Jesus Christus per seipsum quidem Samaritanam ac nos per illam deinde docuit, quam perfecta et absoluta sit sancta

* Coloss. i, 20. † Cor. ii, 14.

συνεισήρχετο. Alii et editi, λαλεῖ, et infra, συνήρχετο.

(87) Reg. 1, et Seguer., ἐστὶ addunt: alii cum editis omittunt. Mox idem Reg. 1, et Seguerian. neconon Gobler. et Felic. 1, habent ἀληγίστος. Cæteri vero et editi, ἀλοπιστος.

(88) Sic Reg. 1, et Seguerian. Alii vero et editi, εἰσέποντος.

(89) Hunc locum ita restituimus ex mss. Reg. 1

Seguerian. Goblerian. et Felic. 1. In aliis et editis desunt δι τον, usque ad κατεγνώσθησαν.

(90) Seguerian. Basil. et Angie., γενόμενοι.

(91) Sic Regius primus, et Ottob. Seguerian. nec non Regius 2, qui tamen τῇ σου habet. Cæteri et editi, τῇ σῇ et τῇ σου et πολλὰ omittunt.

(92) Regius 1, et Seguerian., ἐπινοῶν, et mox ἀπερ.

(93) Regius secundus, τῇ μιχθετη.

Trinitas, eamque individuam ac unam Divinitatem existere. Id, inquam, ipsa testatur veritas, ubi Samaritanæ ait : « Crede mihi, mulier, quia venit hora, et nunc est, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærunt qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare ». Inde enim perspicuum est veritatem ipsum esse Filium, ut ipse ait, « Ego sum veritas », quem et propheta David his verbis invocabat : « Emitte lucem tuam et veritatem tuam ». Veri igitur adoratores Patrem quidem adorabunt, sed in Spiritu et veritate, Filium videlicet et in Filio Spiritum confitendo. Nam a Filio separari non potest Spiritus, ut nec a Patre Filius, quemadmodum ipsa Veritas his verbis docet : « Mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, quem mundus non potest accipere », hoc est, qui eum ex Patre in Filio esse negant. Qui igitur volunt veros imitari adoratores, eos veritatem confiteri et amplecti necesse omnino est. Quocirca illi, quos hic refellendos suscepi, si nec post hæc velint quod verum est discere, nec intelligere possint; saltem impia proferre desinant, nec Trinitatem audeant separare, ne ipsi a vita separantur; nec Spiritum sanctum inter res creatas numerent, ne quemadmodum sancti Spiritus opera Pharisæi olim Beelzebuli attribuebant, sic et illi paris audacia rei, hic et in futura vita æterno supplicio sine ulla spe venie cum illis affiantur.

546 EJUSDEM ADEUMDEM EPISCOPUM SERAPIONEM ADVERSUS EOS QUI FILIUM REM CREATAM ESSE CONTENDUNT.

1. Ego quidem pauca me ita scripsisse existimabam: atque adeo me ipse maximæ imbecillitatis accusabam, qui nec tantum scribere potuisse, quantum adversus eos qui in Spiritum sanctum impii sunt licet hominibus dicere. Quando vero, ut scribis, quidam ex fratribus postulaverunt ut hæc in compendium redigerentur, quo paratiores ac promptiores esse possint cum ad breviter respon-

* Joan. iv, 21, 22.

* Joan. xiv, 6.

* Psal. xlvi,

3.

* Joan. xv, 26; xiv, 17.

(94) Reg. 2 et Felc. 2 addunt ὅτι. At hæc verba ὅτι Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, desunt in Anglic. Basiliensi et edit. Cominel.

(95) Gobler. et Felckm. 1, περὶ οὗ καὶ ὁ Δαῦδις λέγων, etc. Mox post Οἱ ἀληθινοὶ, particula τοίνυν additur a Regio 1, Seguer. Goblerian. et Felc. 1, sed ab aliis et editis omittitur. Ibidem Regius 1, Gobl. et Felc. 1, προσκυνήσουσι.

(96) Verbum μαρτυρεῖ abest a Regio primo, Gobleriano, et Felc. 1, anonymo.

(97) Sic Regius primus, Seguer. Anglican. Gobl. et Felc. 1. At Ottob. δὲ τοτε. Alii vero et edit. Cominel. ὃς ἔστιν, sed mendose. Ib. Reg. 1, et Seguer., αὐτὸν habent: alii et editi, αὐτὸν. Item pro ἐν τῷ Υἱῷ, ut legitur in Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1; alii cum editis habent, ἐν τῷ Χριστῷ.

(98) Seguer. αἰρεθῶσιν. Goblerian. et Felckm. 1, διαπροσθῶσαν. Paulo post Reg. 1 et Seguerian. habent, οἱ τότε. Editi et alii οἱ πότε.

(99) Editi et Felc. 2 omittunt μετ' ἔκτινων.

(1) Sic Otlobon. In Basil. et Anglican. inserbitur ita, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Σεραπίωνα κατὰ

Αχεται ὡρα, καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖᾳ· καὶ γάρ ὁ Πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν. Πνεῦμα ὁ Θεὸς (94), καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Δέδειχται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ ἀληθεῖα μὲν αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἔστιν, ὡς αὐτὸς φησιν· « Ἔγώ εἰμι ἡ ἀληθεῖα· περὶ οὗ καὶ ὁ προφῆτης Δαῦδις ἐπεκαλεῖτο λέγων (95)· « Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀληθείαν σου. » Οἱ ἀληθινοὶ τοίνυν προσκυνηταὶ, προσκυνοῦσι μὲν τῷ Πατρὶ, ἀλλ᾽ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖᾳ, ὅμολογοῦντες Υἱὸν καὶ ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα. Ἀγώριστον γάρ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὡς ἀχώριστος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός. Αὐτὴ ἡ ἀληθεῖα μαρτυρεῖ (96) ἡ λέγουσα· « Πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διαπορεύεται, διὸ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, τουτέστιν (97) οἱ ἀρνούμενοι αὐτὸν ἐκ τοῦ Πατρός ἐν τῷ Υἱῷ. Χρή τοίνυν κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν ὅμολογῶν καὶ προσδραμεῖν τῇ ἀληθεῖᾳ. Ἄν δὲ ἄρα καὶ μετὰ ταῦτα μήτε μαθεῖν θέλωσι, μήτε νοεῖν δύνωνται· καὶ τῶν δυσφημιῶν πανέσθωσαν, καὶ μὴ διαιρεῖτωσαν τὴν Τριάδα, ἵνα μὴ διαιρεῖσθων (98) ἀπὸ τῆς ζωῆς· μηδὲ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτωσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἵνα μὴ, ὡς οἱ τότε Φαρισαῖοι τῷ Βεελζεδούλ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀνετίθεσαν, οὕτω καὶ οὗτοι, τὰ τοῦ τολμῶντες, ἀσύγνωστον καὶ ὕδε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τιμωρίαν μετ' ἔκτινων (99) ὑπομείνωσιν.

ΣΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΣΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ ΚΤΙΣΜΑ ΤΟΝ ΥΙΟΝ (1).

1. Ἔγὼ μὲν ἐνδύμιζον καὶ (2) σῦτως ὅλῃ γεγραφέναι· καὶ κατηγόρουν ἐμαυτοῦ πολλῆς ἀσθενείας, ὡς μὴ δυνηθέντος τοσούτον γράψαι, δεσον ἀνθρώποις ἔξεστι λέγειν κατὰ τῶν ἀσεβοῦντων εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἐπειδὴ δὲ, ὡς γράψεις, τινὲς τῶν ἀδελφῶν τῆσσαν καὶ ταῦτα ἐπιτεμεῖν, ἵνα ἔχωσιν ἐξ ἑτοίμου καὶ δι’ ὅλιγων ἀπολογεῖσθαι μὲν τοῖς ἐρωτῶσι περὶ τῆς ἐν τοῖς πίστεως, διελέγχειν δὲ τοὺς ἀσεβοῦντας·

τῶν λεγόντων κτίσμα τὸν Υἱόν, et ad marginem, Ἐπιστολὴ δευτέρᾳ. Regius autem, Seguer. Gobler. et Felc. 1, pro titulo hæc habent verba, Τάῦτα ἐκ τῶν προειρημένων κατ’ ἐπιτομὴν ἐγράψεν κατὰ αὐτῶν πάλιν τῶν λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Id est, *Hæc ex predictis compendio scripta sunt contra eosdem qui dicunt Spiritum sanctum rem creatam esse.* Quæ item existant in margine codicis Basiliensis. In omnibus porro mss. etiam in Felckm. 2, est numero secunda sive sequitur præcedentem. In editis autem primo loco sive ante præcedentem ponitur, cum huicmodi titulo, Τοῦ ἐν ἄγιοις, x. t. λ. Ἐπιστολὴ τρίτη Σεραπίωνα τῶν ἐπισκόπων κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ Υἱὸς κτίσμα ἔστιν. Sancti patris, etc. Epistola ad Serapionem episcopum, contra eos qui dicunt Filium esse rem creatam. Vide admonitionem pag. 516, num. 2.

(2) Felckm. 2 καὶ omittit. Mox Basil. Anglican. et Felckm. 2, et editi, γεγραφτεῖσαν. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, ἐκατηγόρουν. Item ibid. Anglicanus, πολλὴν ἀσθενείαν. Paulo post Reg. et Seguerianus, γράψαι. Alii et editi, γράψειν.

ἐποίησα καὶ τοῦτο θαρρῶν, ὅτι συνελόδησιν ἔχων ἀγαθήν, εἰ τι καὶ ἐν τούτοις παραλέεται, ἀναπληρώσεται. Οἱ Ἀρειανοὶ, εἰς ἑαυτοὺς στραφέντες, καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἔξωθεν ἑαυτῶν νοοῦντες κατὰ τοὺς Σαδῶνυκαλους, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἔξεδέξαντο (3) τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Ἀκούοντες γοῦν σοφίαν, καὶ ἀποχρυσμα, καὶ Λόγον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Γίδην, εἰώθασιν ἐπιλέγειν· Πᾶς δύναται τοῦτο εἶναι (4); ὥσπερ οὐ δυναμένου εἶναι, δημάνται αὐτοὶ νοεῖν. Ὡρα γάρ αὐτοὺς καὶ περὶ τοῦ παντὸς τοιαῦτα διανοίζεις· Πᾶς δύναται η κτίσις, μὴ οὔσα ποτε, γενέσθαι; η πῶς δύναται χοῦς γῆς πλαστῆναι λογικός εἰρωπος; η πῶς τὸ φθαρτὸν ἄφθαρτον γενέσθαι; η πῶς η γῆ ἐπὶ θαλασσῶν τεθεμελίωται, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοιμασεν αὐτὴν ὁ Θεός; Καὶ λοιπὸν ἐπιλέγειν πάντοις ἑαυτοῖς· «Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐτριον γάρ ἀποθνήσκομεν (5)»· ἵνα δηλονότι, φθειρομένων αὐτῶν, συμφθαρῇ καὶ η τῆς αἰρέσεως αὐτῶν μανίᾳ, quam ut ipsi sibi dicant, «Manducemus et bibamus; cras enim moriemur (6), ut videlicet corrupcis illis, simul corrumpatur insana eorum heres.

2. Τῶν μὲν οὐν Ἀρειανῶν θνητῶν καὶ φθαρτῶν τὸ τοιούτον φρενημα· δὲ τῆς ἀληθείας λόγος, δύπερ ἐπρεπε καὶ αὐτοὺς διανοεῖσθαι, τοιοῦτος ἐστιν· Εἰ πηγὴ, καὶ φῶς, καὶ Πατήρ ἐστιν ὁ Θεός, οὐ θέμις εἰπεῖν οὔτε τὴν πηγὴν ἔτραν, οὔτε τὸ φῶς χωρὶς αὐγῆς, οὔτε τὸν Θεὸν χωρὶς Λόγου, ἵνα μὴ ἀσφορος, καὶ διλογος, καὶ ἀφεγγῆς (6) ἢ ὁ Θεός. Ἀΐδιον τοιγαρούν δυτος τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη καὶ τὸν Γίδην δίδιον εἶναι· δὲ γάρ ἀν ἐν τῷ Πατρὶ νοήσωμεν, ταῦτα καὶ ἐν τῷ Γίδῃ εἶναι οὐκ ἀμφίδολον, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· «Πάντα, σα ξει· ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι,» καὶ τὰ ἐμὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐστιν (7). Αἰώνιος γοῦν ἐστιν ὁ Πατήρ· αἰώνις ἐστι· καὶ ὁ Γίδης· δὲ αὐτοῦ γάρ οἱ αἰώνες γεγόνασιν. «Ων ἐστιν ὁ Πατήρ (8)· ἀνάγκη (9) καὶ ὁ Γίδης, «δῶν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν, »ώς εἴπεν ὁ Παῦλος. Οὐ θέμις εἰπεῖν ἐπὶ Πατρός, «Ην ποτε, οἵτε οὐκ ἦν· ἀνάγκην εἰπεῖν ἐπὶ Γίδου, «Ην ποτε, οἵτε οὐκ ἦν. Παντοκράτωρ ἐστιν ὁ Πατήρ· παντοκράτωρ ἐστι καὶ (10) ὁ Γίδης, λέγοντος τοῦ Ἰωάννου· «Οῶν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.» Φῶς ἐστιν ὁ Πατήρ, ἀπαγάπησμα ὁ Γίδης καὶ φῶς ἀληθινόν. Ἀληθινός Θεός ὁ

A dendum his qui ipsos de fide nostra interrogant, tum ad impios refutandos: id ego eo majore fiducia suscepit, quod, cum recta sis prædictus conscientia, si quid omissum fuerit, tu ipse non ægre supplebis. Ariani tali ad seipso conversi, nihilque aliud neque quod extra ipsos positum est, more Sauiducorum, cogitantes, divinam Scripturam humanis ratiociniis expendunt. Cum igitur Filium, Patris sapientiam, splendorem, et Verbum esse audiunt, percontari solent, qui istud possit esse: Quasi id esse non possit quod ipsi intelligere non queunt. Certe idem peræque possumus de universo mundo inquirere: Quemodo res quæ aliquando non erat, potuit fieri? Quomodo pulvis terræ potuit effici homo ratione prædictus? Quomodo quod corruptioni B subiectum est, incorruptum fieri potest? Quomodo terra super maria fundata est, et super flumina præparavit eam Deus (1)? Denique nihil aliud superstet quam ut ipsi sibi dicant, «Manducemus et bibamus; cras enim moriemur (2), ut videlicet corrup-

2. Nihil igitur nisi mortale et corruptum est in hac Arianorum sententia. At veritatis sermo, quem utique illos meditari decebat, hujusmodi est: Si fons, si lux, si Pater est Deus, nefas certe dictu est, vel fontem aridum, vel lucem sine splendore, vel Deum sine Verbo sive ratione esse; ne videlicet sapientiae, rationis et splendoris expers credatur Deus. Itaque quia æternus est Pater, necesse est Filium esse quoque æternum. Quæcunque enim in Patre esse intellexerimus, non est dubitandum quin hæc eadem sint in Filio, cum ipse Dominus dicat: «Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt (3), et mea omnia Patris sunt. Itaque æternus est Pater: æternus item est Filius; siquidem per illum facta sunt sæcula (4). Vere est Pater: vere quoque necessario est Filius, «qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen,» ut ait Paulus (5). Non licet de Patre dicere, Fuit aliquando cum non esset: nefas similiter est de Filio dicere, Fuit aliquando cum non esset. Omnipotens est Pater: omnipotens etiam est Filius, 547 Joanne dicente: «Qui est, qui erat et qui venturus est, omnipo-

⁽¹⁾ Psal. xxiii, 2. ⁽²⁾ 1 Cor. xv, 32. ⁽³⁾ Joan. xvi, 15. ⁽⁴⁾ Hebr. 1, 2. ⁽⁵⁾ Rom. ix, 5.

(3) Sic Regius et Seguerian. At alii et editi, διεξάγοντο.

(4) Gobler. et Felckm. 1, λέγειν. Mox hæc verba, οὐταρ οὐ δυναμένου εἶναι, absunt ab Anglican. et Ottob.

(5) Regius ἀποθνήσκωμεν. Item ibidem Regius, Seguer. Goblerian. et Felckmanni 1, δηλονότι. Cæteri et editi, δηλον ἀν εἴη, δτι. Mox Regius συμφθαρῇ. Alii editique, συμφθαρήσταται.

(6) Basiliens. Felckm. 2 et editio Commel. ἀφεγγῆς omittunt. Ibidem η abest Reg. et Seguer.

(7) Hæc verba, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐστι, quæ habent Reg. Seguerian. Anglican. Gobler. et Felc. 1, ac legit Nannius, desunt in aliis et editis. P. ulo post καὶ abest a Reg. et Seguerian.

(8) Hæc verba, ὁ Πατήρ ἀνάγκη καὶ ὁ Γίδης, δῶν, desunt in Regio, et Seguer. Ibidem in Regio, Segueriano, ac editis scribitur, ὡν ἐστι: sed mendum

D eit, ut videtur, scribendumque, ὡν ἐστιν ὁ Πατήρ, ut exigit sensus. Mox Regius, Seguerian, Goblerianus et Felckmanni primus habent, ὡς εἴπεν ὁ Παῦλος. Alii et editi, ὡς εἴπεν ὁ Ἀπόστολος. Ibidem post θέμις, Regius, Seguerian. Gobler. et Felckm. primus, οὐκ omittunt: at alii et editi addunt. Mox item Regius, Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, omittunt hæc verba, οὐδὲ ἐπὶ Γίδου, quæ in aliis et editis habentur post, ἐπὶ Πατρός. Quæ sequuntur ibidem, ἀπέμιτον εἰπεῖν ἐπὶ Γίδου, «Ην ποτε, οἵτε οὐκ ἦν ex ms. Regio restituimus.

(9) Forte ἀνάγκη.

(10) Kαὶ deest in Reg. Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Ibidem Goblerianus, et Felckmanni primus, λέγοντος τοῦ Ἰωάννου, «Οῶν, etc. Alii mss., λέγοντος τοῦ Ἰωάννου, τάδε λέγει, «Οῶν, etc. Ed. ti λέγοντος τοῦ Ἰωάννου, τόδε λέγει, «Οῶν, etc.

tens¹⁷. » Lux est Pater : splendor et lux vera est Filius. Deus verus est Pater : Deus verus est quoque Filius. Ita enim scripsit Joannes : « Sumus in verbo, in Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita eterna¹⁸. » Denique nihil habet Pater, quod non sit Filii. Idcirco enim Filius in Patre et Pater in Filio est, quia quae sunt Patris, hæc in Filio sunt, et rursus eadem in Patre intelliguntur. Ita sane istud intelligi debet : « Ego et Pater unus sumus¹⁹ », quia non alia sunt in Patre et alia in Filio, sed quae in Patre sunt, eadem sunt in Filio. Unde quia quae in Patre vides, vides quoque in Filio, recte illud intelligitur, « Qui videt me, videt Patrem²⁰. »

3. His ergo ita confirmatis, impius sine dubio ille habendus est qui Filium rem creatam esse contendit. Hinc enim fateri cogetur rem creatam ipsum quoque esse fontem, unde emanat creata sapientia et Verbum in quo omnia, quae Patris sunt, existunt. Praterea vel ex his comprehendendi potest quam utilis sit Arianorum heres. Nempe quorum sumus similes, eamdem quoque quam illi naturam habemus, atque adeo consubstantiales sumus. Quia igitur homines similes sumus et eadem nobis est natura : sumus idcirco invicem consubstantiales. Eadem enim omnibus est mortalitas, corruptio, mutabilitas, et origo ex nihilo. Angeli pariter inter se aliaque omnia naturæ similitudine secundum convenient. Scrutentur ergo homines plus æquo curiosi, si inter Filium et res creatas intersit aliqua similitudo, vel si ea, quae in Filio sunt, in rebus factis reperire possint, quo illis liceat Verbum Dei rem creatam appellare. Verum id nunquam invenient viri per quam temerari atque a vera pietate aberrantes. Nam in rebus creatis nihil est omnipotens, nullaque in alterius sed solius Dei est potestate. Siquidem « cœli enarrant gloriam Dei²¹ ; et, « Domini est terra et plenitudo ejus²². Mare vidit et fugit²³. » Omnia denique creatori famulantur, faciuntque verbum ejus²⁴, et ejus mandato obediunt. At Filius omnipotens est, ut Pater, quod utique et scriptum et ostensum est. Item nihil inter res creatas natura immutabile est. Siquidem quidam ex angelis ordinem suum non servaverunt²⁵, et, « stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus²⁶ : » diabolus e cœlis cecidit, Adam prævaricatus est : postremo cunctæ res mutantur. Filius vero immutabilis est

A Πατήρ, ἀληθινὸς Θεὸς δὲ Υἱός· οὗτος γάρ δὲ Ἰωάννης ἔγραψεν· « Ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐτέδηστεν δὲ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ ἡ (11) αἰώνιος. » Καὶ δὲ οὐδέν ἐστιν, ὃν ἔχει δὲ Πατήρ, δὲ μή τοῦ Υἱοῦ ἐστι. Διὰ τοῦτο γάρ δὲ Υἱός ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα ἐν τῷ Υἱῷ ἐστι, καὶ πάλιν ταῦτα ἐν τῷ Πατρὶ νοεῖται. Οὕτω νοεῖται καὶ τὸ (12), « Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν»· ἐπειδὴ οὐκ ἄλλα ἐν τούτῳ, καὶ ἄλλα ἐν τῷ Υἱῷ· ἄλλα τὰ ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα ἐν τῷ Υἱῷ ἐστι. Καὶ ἡ βλέπεις δὲ ἐν τῷ Υἱῷ, νοεῖται καλῶς τὸ, « Ὁ ἐκὲν ἑωρακὼς ἐώρακε τὸν Πατέρα. »

3. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, ἀσεβῆς ἐστιν δὲ λέγων κτίσμα εἶναι (14) τὸν Υἱόν. Ἀναγκασθήσεται γάρ εἰπεῖν κτίσμα καὶ τὴν πηγὴν βρύουσαν, κτίσμα τὴν σοφίαν, τὸν Λόγον, ἐνῷ ἐστι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς. « Άλλως τε καὶ ἀπὸ τούτων ἀντὶ τις ἰδοι τὸ (15) σαθρὸν τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν. Ὁν ἐσμεν δμοιοι, καὶ τὴν ταυτότητα ἔχομεν τούτων, καὶ δμοούσιοι ἐσμεν· δινθρωποι γοῦν δμοιοι καὶ ταυτότητα (16) ἔχοντες, δμοούσιοι ἐσμεν ἀλλήλων. Τὸ αὐτὸν γάρ πάσι, τὸ θνητὸν, τὸ φθαρτὸν, τὸ τρεπτὸν, τὸ ἐκ μη δυντων. Καὶ διγγελοι (17) δὲ πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὡσαύτως δμοφυῆ ἐστιν ἀλλήλων. Οὐκοῦν ἐρευνάτωσαν οἱ περιέργοι, εἰ ἐστι τις δμοιότης πρὸς τὸν Υἱὸν τοὺς κτίσμασιν· ἡ τὰ ἐν τῷ Υἱῷ δύνανται εὑρεῖν ἐν τοῖς γενητοῖς, ἵνα καὶ κτίσμα τολμήσωσι εἰπεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (18). Ἄλλος οὐκ ἀν εὐροειν οἱ πάντα προπετεῖ· καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν εὐσέβειαν. Ἐν μὲν γάρ τοις κτίσμασιν οὐδέν ἐστι παντοχράτωρ, καὶ οὐδέν παρὰ τοῦ ἀτέρου κρατεῖται. « Εκαστον γάρ αὐτοῦ (19) ἐστι τοῦ Θεοῦ. « Οἱ μὲν γάρ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· ἡ δὲ γῆ τοῦ Κυρίου ἐστι καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἐψυγε. » Καὶ τὰ πάντα δοῦλα τοῦ πεποικότος ἐστοντα ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ υπακούοντα τῷ προστάγματι αὐτοῦ. « Ο δὲ Υἱὸς παντοχράτωρ ἐστιν, ὃς δὲ Πατήρ καὶ τοῦτο γέροντας, καὶ δέδεικται. Πάλιν τε (20) ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδέν ἐστιν ἀτρεπτὸν τῇ φύσει. Τῶν γάρ ἀγγέλων τινὲς οὐκ ἐτήρησαν τὴν ἴδιαν τάξιν· καὶ « ἄστρα οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ»· καὶ δὲ μὲν διάβολος ἐπεσεν ἀπ' οὐρανοῦ· δὲ δὲ Ἀδέμ παρένη· καὶ πάντα ἀλλοιούμενά ἐστιν. Ο δὲ Υἱὸς ἀτρεπτὸς ἐστι καὶ ἀναλοίωτος, ὃς δὲ Πατήρ. Καὶ τοῦτο δὲ Παῦλος ὑπέμνησεν ἐκ τοῦ ἐκαστοῦ καὶ πρώτου φαλμοῦ

¹⁷ Apocal. 1, 8. ¹⁸ 1 Joan. v, 20. ¹⁹ Joan. x, 30. ²⁰ Joan. xiv, 9. ²¹ Psal. xviii, 2. ²² Psal. xxiii, 1.

²³ Psal. cxiii, 3. ²⁴ Psal. cii, 20. ²⁵ Jud. 6. ²⁶ Job xxv, 5.

(11) 'H deest in Regio, Seguer. Gobler. et Felckmanni primo.

(12) Basil. Felckm. secundus anonymous, et editio Commeliniana, καὶ omittunt.

(13) Sic Regius et Seguer. At alii et editi δὲ et ἐπειδὴ omittunt. Ibidem καὶ ante νοεῖται deest in Reg. Seguer. Gobler. et Felc. 1.

(14) Elvai abest a Reg. Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Mox post εἰπεῖν, Reg. et Seguer. omittunt κτίσμα.

(15) Sic Regius et Seguer. At Ottobon., ἀπὸ τούτων δοι τις. Cæteri et editi, ἀπὸ τούτων μάλιστα

τῶν Ἀρειανῶν.

(16) Felckm. 2, et editi, τὴν ταυτότητα. Μοξ τὸ φθαρτὸν abest a Gobler. Felc. 1, Reg. et Seguer.

(17) Ita Regius, Seguer. Gobl. et Felc. 1. At alii et editi, ἀγγέλοις. Ibid. Reg. et Seguer., τὰ ἄλλα πάντα. Cæteri et editi, τὰ ἄλλα δὲ πάντα.

(18) Regius et Seguer., Θεοῦ Υἱόν.

(19) Reg. Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1, ξεντοῦ. Ibidem (præter Anglic.) omittunt τοῦ Θεοῦ.

(20) Sic Reg. et Seguer. In aliis vero et editiis deest τε.

λέγον (21). « Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἔθεμελώσας· καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτὸς ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς· καὶ πάντες ὡς ἴματιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥστε περιβόλαιον ἀλλάξεις εὔτους, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ δὲδός αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. » Καὶ πάλιν λέγει (22). « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον· δὲδός καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. »

4. Καὶ πάλιν τὰ γενητὰ πάντα οὐκ ἦν, καὶ γέγονε. Τὴν γὰρ γῆν, ὡς οὐδὲν, ἐποίησε· καὶ, « δὲ καλῶν τὰ μὴ δυτὰ ὡς δυτὰ· » καὶ (23) ποιήματα δέ ἔστι· καὶ κτίσματα· διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γενέθλαι. « Ἐν ἀρχῇ γάρ· ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ πάλιν (24). « Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. » Οὐ δὲ Υἱὸς ὁν ἔστι· καὶ ἐπὶ πάντων Θεὸς, ὡς ὁ Πατὴρ· καὶ Βατούτῳ (25) οὗτω δέδειχται· καὶ οὐ ποιούμενος ἔστιν, ἀλλὰ ποιῶν· καὶ οὐ κτιζόμενος, ἀλλὰ κτίζων καὶ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς. Δι' αὐτοῦ γάρ οἱ αἰώνες γεγόνασι· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν· ὡς δὲ Ἀπόστολος ἐδίδαξε τὸ ἐν τῷ φαλμῷ (26), αὐτὸς κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἔθεμελώσει, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Καὶ πάλιν τῶν κτισμάτων οὐδέν ἔστι τῇ φύσει Θεός· ἀλλ' ἔκαστον τῶν γενομένων δὲ καὶ γέγονε (27), τοῦτο καὶ ἐκλήθη· τὸ μὲν οὐρανὸς, ἀλλο δὲ γῆ (28). καὶ οἱ μὲν φωστῆρες, τὰ δὲ δστρα· καὶ ἄλλα θάλασσα, καὶ ἀδυσσοι, καὶ τετράποδα· καὶ λοιπὸν, ἄνθρωπος· καὶ πρὸ τούτων ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι (29), χερουβίμ, σεραφίμ, καὶ δυνάμεις, ἀρχαὶ, ἔξουσιαι, κυριότητες, παράδεισος· καὶ οὕτως ἔκαστον διαμένει. Εἰ δὲ καὶ θεοὶ τινὲς ἐκλήθησαν (30), ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ μετουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ. Οὕτω γάρ καὶ αὐτὸς εἶπεν· « Εἰ ἐκείνους εἶπεν θεοὺς, πρὸς οὓς δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο (31). » Διὸ, μή δυτες τῇ φύσει θεοί, ἔστιν ὅτε τινὲς τρέπονται, ἀκούοντες· « Ἔγὼ εἶπα· Θεοί τοτε καὶ νιοὶ τοῦ Υἱοῦ σου πάντες· Υμεῖς δὲ, ὡς ἄνθρωποι, ἀποδημήσετε. » Τοιοῦτος δὲν δὲ ἀκούσας· « Σὺ δὲ εἰς ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός. » Οὐ δὲ Υἱὸς Θεός ἀληθινός ἔστιν, ὡς ὁ Πατὴρ. « Ἐν αὐτῷ γάρ ἔστιν, καὶ δ-

²⁷ Hebr. 1, 10-12. ²⁸ Hebr. XIII, 8. ²⁹ Rom. IV, 17. ³⁰ Genes. I, 4. ³¹ Isa. LXVI, 2. ³² Hebr. I, 2.

³³ Joan. I, 3. ³⁴ Hebr. I, 10; Psal. CI, 26. ³⁵ Joan. X, 35. ³⁶ Psal. LXXXI, 6.

(21) Gobler. et Felc. 1, ἐκ τοῦ Δασιδ λαβόν τὴν χρῆσιν. Paulo post Reg. et Seguer., διαμενεῖς, et infra, ἀλλάξεις, ubi alii et editi, διαμένεις, et ἐλίξεις.

(22) Reg. Seguer. Gobler. et Felck. 1, omitunt καὶ πάλιν λέγει. Mox pro καὶ πάλιν, Reg. et Seg. habent Πάλιν τε.

(23) Sic Reg. et Seguer. In Anglic. καὶ deest: alii et editi δὲ omitunt. Mox ibid. Reg. et Seguer., τοῦ γένεσιν.

(24) Πάλιν deest in Gobleriano et Felckmanni primo. Ibidem Basil., ἐποίησε τὰ πάντα. Mox Reg. et Seguer., ὥν ἔστιν ἐπὶ πάντων Θεός, ὡς Πατὴρ.

(25) Sic Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. In aliis et editis deest τοῦτο. Ibid. Reg. et Seguer., καὶ οὐ ποιούμενος: alii et editi, ὡς οὐ, etc.

(26) Ita Reg. et Seguer. At Gobler. et Felck. 1, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδειξε. Αὐτὸς κατ' ἀρχὰς, Κύριε. Alii et editi pro δέ, habent καὶ, et τὰ pro τῷ, et Κύριε posse αὐτός, iudeumque cum Goblerian. et Felc. 1, habent ἔθεμελώσας et χειρῶν σου.

(27) Regius, Seguerianus, Goblerianus, et Felck-

A ut Pater, idque Paulus ex centesimo primo psalmo hiis verbis docet ²⁷: « Et tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli : ipsi peribunt, tu autem permanebis : et omnes ut vestimentum veterascent, et velut amictum mutabis eus, et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficiunt ; » et iterum ²⁸: « Jesus Christus heri et hodie : ipse et in sæcula. »

4. Præterea quidquid est factum, factum est cum antea nihil esset. Nam terram, quæ antea nihil erat, fecit. Et qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt ²⁹. Atque res factæ, sunt item creatæ. Idcirco enim initium **548** existendi habent. Nam et in principio fecit Deus cœlum et terram ³⁰, necnon omnia quæ in eis sunt. Et iterum : « Manus mea fecit haec omnia ³¹. » Filius autem, ut Pater, Deus est super omnia, quod quidem probatum est; nec est res quæ sit, sed ipse res facit: nec denique creatur, sed ipse Patris opera creat et facit. Nam per ipsum et sæcula ³² et omnia facta sunt ³³, et sine ipso factum est nihil: atque, ut Apostolus ex psalmo ostendit, ipse initio terram fundavit, et opera manuum ejus sunt cœli ³⁴. Insuper, nulla res creata natura Deus est, sed singulæ quod factæ sunt, idipsum appellatæ sunt: hinc alia, cœlum, alia terra dicta est: aliae, luminaria; aliae, astra; aliae, maria, abyssi et quadrupedes, aliaque, homo: ut et ante res illas angeli, archangeli, cherubim, seraphim, virtutes, principatus, potestates, dominationes, paradisus: atque ita res illæ singulæ perseverant. Quod si nonnulli dii appellati sunt: certe nou ex natura, sed quod Filii participes facti sint, id nomen sunt consecuti. Sic enim ipse ait: « Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est ³⁵. » Unde quia natura non sunt dii, fit aliquando ut quidam mutentur, haecque audiant: « Ego dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes. Vos autem, sicut homines, morimini ³⁶. » Talis ille erat cui dictum est: « Tu vero homo es, et non Deus. » At Filius, Deus verus est, non secus ac Pater. In ipso siquidem est,

²⁷ Hebr. 1, 10-12. ²⁸ Hebr. XIII, 8. ²⁹ Rom. IV, 17. ³⁰ Genes. I, 4. ³¹ Isa. LXVI, 2. ³² Hebr. I, 2.

³³ Joan. X, 35. ³⁴ Psal. LXXXI, 6.

manni primus, καὶ omittunt.

D (28) Sic Reg. et Seguer. Alii vero et editi, τὸ δὲ γῆ, οἱ δὲ φωστῆρες. Mox Reg. et Seguerian., θάλασσαι καὶ ἀδυσσοι. Gobler. et Felckm. 1, δστρα καὶ θάλασσαι.

(29) Regius et Seguer. omittunt, καὶ et σεραφίμ καὶ. In Outob. autem deest, ἀρχάγγελοι et σεραφίμ.

(30) Sic Reg. Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ut et legit Nannius. Alii vero et editi, Καὶ θεοὶ δὲ τινὲς τρέπονται ἀκούοντες. Gobl. vero et Felck. 1, έστιν δὲ τινὲς τρέποντες ἀκούοντες. Sic item Seguerianus, sed δὲ additum est secunda manu pro δὲ, quod aberat. Editi, έστιν δὲ τρέπονται ἀκούοντες.

(31) Ita Regius et Seguerianus, ut et legitur Joan. x, 35. Cæteri et editi, τοῦ omittunt. Mox post Διό, Regius et Seguerian., καὶ addunt. Ibidem paulo post sic habent Basiliensis, Anglicanus, Regius et Ottobon., έστιν δὲ τινὲς τρέπονται ἀκούοντες. Gobl. vero et Felck. 1, έστιν δὲ τινὲς τρέποντες ἀκούοντες. Sic item Seguerianus, sed δὲ additum est secunda manu pro δὲ, quod aberat. Editi, έστιν δὲ τρέπονται ἀκούοντες.

et Pater in Filio, quemadmodum Joannes scripsit, uti ostensum est. David autem psallit: « Sedes tua, Deus, in seculum saeculi. Virga aequitatis, virga regni tui ».²⁷ Et propheta Isaías clamat: « Laboravit Aegyptus, et negotiatio Aethiopiarum, et Sabaei viri excelsi ad te transibunt, et te sequentur vincti manicis, et adorabunt te, quia in te Deus est. Tu enim es Deus Israel, et nesciebamus ».²⁸ Quis vero Deus est, in quo est Deus, nisi Filius qui dicit: « Ego in Patre et Pater in me est »?²⁹

5. Quæ cu[m] ita se habeant ac conscripta sint, quis non videt Filium Patri esse consubstantialem, quandoquidem nihil simile habet cum rebus creatis, sed quæcunque sunt Patris, sunt etiam Filii? Quemadmodum enim si quam cum rebus creatis similitudinem et cognationem haberet, illis consubstantialis esset: ita quia ab iisdem secundum substantiam aliis est, propriumque Patris est Verbum, nec aliis ab illo est: cum item omnia quæ Patris sunt, ejusdem propria sint; verum sane est cum Patri consubstantialem esse. Hæc siquidem sicut mens et sententia Patrum, cum in Nicæna synodo Filium consubstantialem et ex substantia Patris esse confessi sunt. Recte enim perspexerunt nullam creatam substantiam posse unquam dicere: « Omnia quæcunque habet Pater, mea **549** sunt ».³⁰ Nam cum existendi initium habeat, eam et proprie esse et semper fuisse dici nequit. Ac proinde quia hæc Filio convenient, et omnia, quæ Patris esse dictum est, Filii quoque sunt; necesse est Filii substantiam non esse creatam, sed Patri consubstantialem. Unde cum alias ob causas tum certe idecirco creatam dici non potest substantia, quod proprietatum Dei capax sit. Proprietates autem ejus appello, ex quibus Deus cognoscitur, ut quod sit omnipotens, quod proprie sit, quod sit immutabilis, aliaque superius dicta, ne videlicet ipse Deus rebus creatis, uti volunt insipientes, consubstantialis esse videretur, ea nempe habens quæ illæ habere possent.

6. Sic autem etiam refutari potest eorum impie-
tas qui Dei Filium rem creatam esse pugnant. D

²⁷ Psal. XLIV, 7. ²⁸ Isa. XLV, 14, 15. ²⁹ Joan. xiv, 10. ³⁰ Joan. xvi, 15.

(32) Sic Regius, Seguer, Goblerian. et Felc. 1. At alii et editi, γάρ ἔστιν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Πατήρ, etc.

(33) Ita Regius et Seguer, et Graecus Scripturaræ textus. Cæteri et editi, τὸν αἰῶνα τοῦ αἰώνος.

(34) Goblerian. et Felck. 1, καὶ ὁ Ἡσαῖας Ἐξοπίστευ. Ibid. Basiliens. et Anglican. ἐμπορία. Mox Gobler. et Felckm. 1, Σαβαεῖμ, ut et habet Graecus Scripturaræ textus. Reg. et Seguer. Σαβαεῖν. Alii et editi, Σαβαῖν. Item mox Reg. et Seguer., ἀκολουθήσουσι τοι πάτερων.

(35) Εὐτροφ deest in Reg. et Seguer.

(36) Regius Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, ὅτι ἐπι μὲν τῷ, etc.

(37) Ita Regius et Seguerian. At alii et editi, οὐκ ὀμιλοῦσι. Ibidem Gobler. Felc. 1, Anglic. Regius et Seguer., οὗτος ἔκεινος. Cæteri et editi, οὗτος ἔκεινος. Mox Regius et Seguerianus, πάντα τὰ τοῦ Πατρός. Alii et editi, τὰ ὀμιλοῦσι.

(38) Sic Reg. et Seguer. At in aliis et editis, ἐπι

Α Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ (32) · καὶ δὲ μὲν Ἰωάννης ἔγραψεν, ὡς δίδεικται · δὲ Δαῦδις ψάλλει · « Οὐ θρόνος σου, δὲ Θεός, εἰς αἰῶνα αἰώνος (33) · βάσις δέ εὐθύτερος τῇ βάσιδος; τῆς βασιλείας σου · » καὶ δὲ προφήτης δὲ Ἡσαῖας βοᾷ (34) · « Ἐκοπλασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων · καὶ οἱ Σαβαεῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ ἀκολουθήσουσιν εἰς ὅπερα σου δεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσι σοι, ὅτι ἐν σοὶ δὲ Θεός. Σὺ γάρ εἶ δὲ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἔδειμεν. » Τίς δὴ ἔστιν δὲ Θεός, ἐν ᾧ δὲ Θεός, εἰ μή δὲ Υἱὸς δὲ λέγων · « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἔστιν (35); »

B 5. Τίς, τούτων διητῶν καὶ γεγραμμένων, οὐ συνορᾶ, ἐπει (36) τῶν μὲν κτισμάτων οὐδὲν ὅμοιον δὲ Υἱὸς ἔχει, πάντα δὲ τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, ὅτι δὲ οὐδούσιος ἀν εἴη δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ; « Ήσπερ γάρ, εἰ τῶν κτισμάτων τινὰ εἰχεν δμοιότερα καὶ πρὸς αὐτά τινα εἴχε συγγένειαν, δμοιόσιος ἀν αὐτοῖς ἦν· οὐτως ἀλλότριος μὲν δὲν κατέ εἴσιαν τῶν γενητῶν, ίδιος δὲ τοῦ Πατρὸς Λόγος, οὐκ (37) ἄλλος δὲν οὐνος ἔκεινον · ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ ἔστιν ίδια πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, δμοιόσιος εἰκότως; ἀν εἴη τῷ Πατρὶ. Οὐτω γάρ καὶ οἱ Πατέρες τοιςαντες, ωμολόγησαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνδόμῳ δμοιόσιον καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν. Συνείδον γάρ καλώς, ὅτι κτιστή τούτη οὐσία ὡς δύναται ἀν ποτε εἰπεῖν (38) · « Πάντα, δέρε ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἔστιν. » Ἀρχὴν γάρ ἔχουσα τοῦ γίνεσθαι, οὐκ ἔχει τὸ δὲν, καὶ τὸ ἦν ἀδίδικος. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ (39) ταῦτα ἔχει δὲ Υἱὸς, καὶ πάντα δὲ τὰ προεργαμένα τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, ἀνάγκη μή (40) C κτιστήν είναι τῇ οὐσίᾳ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ᾽ δμοιόσιον τῷ Πατρὶ. « Άλλως τε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἀν εἴη κτιστή οὐσία, δεκτική τῶν ίδιων τοῦ Θεοῦ. » Ιδία δὲ αὐτοῦ ἔστιν, ἐξ ὧν γινώσκεται δὲ (41) Θεός, οἷον τὸ παντοχράτωρ, τὸ δὲν, τὸ ἀναλοικωτον, καὶ τὰ ἔτερα τὰ προεργαμένα, ἵνα μή δμοιόσιος τῶν κτισμάτων (42) αὐτὸς δὲ Θεός φαίνηται κατὰ τοὺς ἀφρονας, ἔχων ἀπερ καὶ τὰ κτισμάτα ἔχειν δύναται.

6. Καὶ οὐτω δὲ (43) ἐν τις διελέγετε τὴν ἀσέβειαν τῶν λεγόντων κτίσμα είναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Η

deest. Paulo post Reg. Seguer. Gobler. Felck. 1 et Anglican. habent τοῦ γίνεσθαι. Cæteri et editi, τοῦ γίνεσθαι.

(39) Ita Regius, Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. primus anonymous. At alii et editio Commel., ἀδίδικος· δὲ Υἱὸς διὰ τοῦτο ἀδίδικος. Επειδὴ, etc. Mox Gobler. et Felck. primus anonymous, et Anglic. δὲ omittunt post πάντα. Ibidem Regius et Seguer., προειρημένα τοῦ Πατρὸς. Alii et editi, προειρημένα περὶ τοῦ Πατρός.

(40) Sic Regius, Seguer. Gobler. Felck. primus anonymous et Anglic. At alii, οὖν μή. Paulo post Anglic. « Άλλως τε δὲ καὶ, etc.

(41) Ita Reg. et Seguer. In aliis et editis δὲ deest.

(42) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, αὐτῶν τῶν κτισμάτων.

(43) Ita Reg. et Seguer. At alii et editi δὲ omit-
tunt. Mox Basil., τὸν τοῦτον Λόγον.

πίστις ἡμῶν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἀγίου Πνεύμα^α A πέποντος (44), λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῖς ἀποστόλοις· «Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔβολη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.» Εἶπε δὲ οὖτας, ἵνα ἐξ ὧν οἰδαμεν, ἀπὸ τούτων νοῶμεν καὶ περὶ τῶν προετριμένων (45). Οὐστέρον οὐκ ἀν εἰπομένων τοὺς πατέρας ποιητὰς, ἀλλὰ γεννήτορας, καὶ αὐτοὺς δὲ ἡμᾶς οὐκ ἀν εἰποι τις κτίσμα πατέρων, ἀλλὰ ιδίους φύσει, καὶ δμοσιούσιον τῶν πατέρων· οὖτας, εἰ Πατήρ ὁ Θεός, πάντως Υἱοῦ φύσει καὶ δμοσιούσιον ἐστὶ Πατήρ. Ἀδραζόμ γοῦν οὐκ ἔκτισε τὸν Ἰσαάκ (46), ἀλλὰ ἐγένητε· Βεσελεήλ δὲ καὶ Ἐλιάβ οὐκ ἐγέννησαν, ἀλλὰ ἐποίησαν πάντα τὰ ἔργα τὰ ἐν τῇ σκηνῇ. Καὶ ναυπηγὸς δὲ καὶ οἰκοδόμος οὐ γεννώσιν ἀπὸ ιούσιν, ἀλλὰ ἔκαστος ἐργάζεται, ὃ μὲν τὸ σκάφος, δὲ τὴν οἰκίαν. Οἱ μέντοι Ἰσαάκ οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ γεννᾷ φύσει καὶ δμοσιούσιον τὸν Ἰακώβ (47)· καὶ ὁ Ἰακὼβ δὲ οὖτας τὸν Υἱούν καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ. Οὐστέρον οὖν μαίνονται δὲ τις λέγων τὴν οἰκίαν δμοσιούσιον τοῦ οἰκοδόμου, καὶ τὸ σκάφος τοῦ ναυπηγοῦ, οὔτε πρεπόντως ἀν τις εἴποι πάντα Υἱὸν δμοσιούσιον εἶναι τοῦ ξανθοῦ Πατρός. Εἰ τοίνυν Πατήρ ἐστι καὶ Υἱός, ἀνάγκη τὸν Υἱὸν φύσει καὶ ἀληθείᾳ εἶναι Υἱόν (48). Τοῦτο δὲ ἐστι τὸ δμοσιούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ, ὡς ἐκ πολλῶν ἐδειχθῆ. Ἀμέλει περὶ μὲν τῶν ποιημάτων· «Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.» Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· «Ἐξῆρεύξατο ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν.» Οἱ δὲ Δανιήλ οἶδεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οἵδε καὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸν μὲν Υἱὸν εἶδε δροσίζοντα (49) τὴν κάμινον· περὶ δὲ τῶν ἔργων εἰρηκώς, «Εὐλογείτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον,» ἔκαστον μὲν τῶν κτισμάτων κατέλεξε· τὸν δὲ Υἱὸν οὐ συντρίθησε τούτοις, εἰδὼς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον (50), ἀλλὰ δι' αὐτοῦ γέγονε μὲν τὸ ἔργον, ἐν Πατρὶ δὲ δμοσιόνεστος καὶ οὐπερβούμενος ἐστιν. Οὐστέρος (51) οὖν δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς τοῖς γινώσκουσιν, οἵτις δι' αὐτοῦ ἡ εὐλογία, καὶ ὁ ὄμνος, καὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος δμολογεῖται τῷ Πατρὶ δι' αὐτοῦ καὶ (52) ἐν αὐτῷ, ἵνα καὶ εὐπρόσδεκτος ἡ τοιαύτη δμολογία γένηται, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Ἐκ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων δέδεικται καὶ δείχνυται (53) ἀσθῆτις ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον.

οὐν εἶναι quicunque Dei Verbum rem creatam esse contendit.

“Matth. xxviii, 19. “Exod. xxxvi, 1. “Psal.

(44) Sic Regius et Seguer. Cæteri vero et editi omittunt τοτι. Mox bæc verba, τοῖς ἀποστόλοις, πορευθέντες, habentur in Regio, Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. primo, et legit Nannius, sed desunt in aliis et editis. Ibidem Regius et Seguer., εἰς δνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιου, εἰς.

(45) Regius et Seguer., εἰρημένων, iidemque mox et Gobler. ac Felck. primus anonymous, εἰπομένων, ubi alii et editi; εἰπωμένων. Ibidem post πατέρας, Regius et Seguer. addunt ξανθῶν. Ibidem Gobler. et Felck. primus, οὐκ ἀν εἴποι κτίσμα.

(46) Ita Regius, et Seguer. Gobler. et Felck. primus, ut et legit Nannius; at alii et editi, Υἱόν. Mox Regius et Seguer., καὶ Βεσελεήλ δὲ, etc.

(47) Sic Regius, Seguer. et Anglic. At Ottobon., φύσει τὸν Ἰακὼβ οἰδόν. Cæteri et editio Commel., καὶ τὸν Ἰακὼβ. Mox ibid. Gobler. et Felck. I, δὲ

XLVIII, 5. “Psal. XLIV, 2. “Dan. III, 57.

D τὸν Υἱόν. Οὐστέρον οὖν, etc. Regius habet quoque τὸν Υἱόν.

(48) Sic Regius, Seguer Gobler. Felck. I, et Anglic. sed a tribus postremis abest ἐστι. Cæteri εἰδίτι, Υἱόν, τοιαύτην δμοσιότηταν.

(49) Ita Regius, Seguer. Gobler. Felck. II et Ottobon. Cæteri autem cum editione Commel., δροσίζοντα. Ibid. Regius et Seguer., εἰδεῖ. Alii et editi. οἶδε.

(50) Felck. 2 et editi, οὐκ ἔστι μὲν, et mox, γέγονε μὲν πάντα τὰ ἔργα.

(51) Felck. 2 et editio Commel., “Οὐστέρον γάρ. (52) Editio Commel. et Felck. 2 καὶ omittunt. Mox Seguer., Ιακὼβ εὐπρόσδεκτος.

(53) Ita Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi omittunt καὶ δείχνυται.

7. Verum cum maxime bis Proverbiorum verbis A niti videantur, « Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua »⁴⁶, atque ad hunc modum concludant: Ecce igitur creavit, ac proinde res est creata; et re sane fuerit ex hoc etiam loco ostendere quantum illi hallucinentur, et a scopo divinæ Scripturaræ aberrent. Enimvero si Filius est, res creata ne dicatur: sed si res est creata, Filius non appelletur. Namque supra probatum est, quantum esset rei creatæ et filii discrimen. Deinde, cum initiatio sive baptismus non in nomine creatoris et rei creatæ, sed in nomine Patris et Filii persicetur, necesse est Dominum non rem creatam sed Filium vocari. At, inquit, an non id scriptum est? Ita sane scriptum est et necessario dictum: sed hæretici quod bene dictum est, male profecto intelligunt. Si enim Christianismi formam et characterem intelligenter cognoscerent, Dominum gloriae rem creatam esse nequaquam dicerent, neque quod recte scriptum est, illis instar scopuli esset. Hi igitur cœnscierunt neque intellexerunt⁴⁷, quam ob rem, uti scriptum est, « in tenebris ambulant »⁴⁸. Verumtamen rem explicare necesse est, cum ut illi etiam hoc in loco desipere convincantur, tum ne nos ipsi refutationem illorum impietatis prætermissemus videamus, ac denique fortasse ut idem ipsi quoque resipiscant. Is est itaque Christianæ fidei character, Filium Dei, qui Verbum Deus est (nam, « in principio erat Verbum et Deus erat Verbum »⁴⁹), qui sapientia et virtus Patris est (Christus enim Dei virtus et Dei sapientia⁵⁰), in fine sæculorum hominem propter nostram salutem sacram esse. Joannes enim qui dixit, « In principio erat Verbum: » mox subiecit, « Et Verbum caro factum est »⁵¹, quod idem est ac si diceret, homo factus est. Quin etiam ipse Dominus de seipso aiebat: « Quid me queritis interflicere, hominem qui veritatem vobis locutus sum »⁵²? Paulus vero ab eodem doctus scribit: « Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus »⁵³: homo, inquam, factus, qui, rebus humanis optime ac destructa, jam ad dextram Patris sedet, in quo

8. Hæc ergo vera est Christianæ fidei forma ex apostolis per Patres derivata. Cæterum qui Scripturæ lectioni vacat, perpendere et discernere debet, quandonam de divinitate Verbi loquatur, quando

⁴⁶ Prov. viii, 22. ⁴⁷ Psal. lxxxv, 5. ⁴⁸ Joan. xii, 35. ⁴⁹ Joan. i, 1. ⁵⁰ I Cor. i, 24. ⁵¹ Joan. i, 44.

⁵² Joan. vii, 19; viii, 40. ⁵³ I Tim. ii, 5.

(54) Sic Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 1. Cæteri vero et editio Commel., ἐπειδέντος τοῦ Μοξ Reg. et Seguer., ἔκτισε. Alii et editio Commel., ἔκτισθη. Editio autem Paris. et Colon., κτίστης. Ibidem post ἀναγκαῖον Regius et Seguer. omittunt ἔστι.

(55) Ita Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At Ottobon., ἔκτισθη καὶ, etc. Alii et editio Commel., κτίσει καὶ κτίσμα, male.

(56) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii et editio Commel., γενέσθαι. Mox post σωτηρία Reg. et Seguer. omittunt ἔδηστεν, quæ vox ibi

7. Ἀλλὰ ἐπειδὴ προφασίζονται τὸ ἐν ταῖς Παρομίαις γεγραμμένον τὸ, « Κύριος ἔκτισε μὲ ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, » καὶ ἐπιλέγουσιν (54) ἔστι τοις ἔκτισε, καὶ κτίσμα ἔστιν ἀναγκαῖον ἔστι καὶ ἐκ τούτου δεῖξαι ὅσον πλανῶνται, μή εἰδθεῖς τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς. Εἰ μὲν οὖν Υἱός ἔστι, μή λεγέσθω κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, μή λεγέσθω Υἱός. Δέδεικται γάρ ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν, δημιουροφόρα ἔστι κτίσματος καὶ Υἱοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τελείωσις οὐκ εἰς κτίστην καὶ κτίσμα (55), ἀλλ᾽ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν χραῖται, ἀνάγκη μὴ λεγέσθαι κτίσμα, ἀλλ᾽ Υἱὸν τὸν Κύριον. Οὐ γέγραπται οὖν; φησί. Ναὶ γέγραπται, καὶ ἀναγκαῖως εἰρηται· ἀλλὰ κακῶς νοοῦσι τὸ καλῶς εἰρημένον οἱ αἱρετικοί. Εἰ γάρ ἐνδουν καὶ ἐγίνωσκον τὸν χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐλεγον κτίσμα εἶναι, οὐδὲ προσέκοπτον τῷ γεγραμμένῳ καλῶς. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν « οὐκ ἐγίνωσκαν, οὐδὲ συνῆχαν· » διὰ τοῦτο, ὡς γέγραπται, « ἐν σκότῳ διαπορεύονται· » ἡμᾶς δὲ ὅμως ἀναγκαῖον εἰτεῖν, οὐκ ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσιν ἀφρονες, ἡμεῖς δὲ μὴ παραλίπωμεν τὸν κατὰ τῆς ἀστεβέας αὐτῶν Ελεγχον, ἵσως καὶ αὐτοὶ μεταγνῶσιν. Οὐ χαρακτήρ τοινυν τῆς ἐν Χριστῷ πίστεώς ἔστιν οὗτος, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, Λόγον διντα Θεόν (« Ἐν ἀρχῇ γάρ ὁ Λόγος, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος », σοφίαν διντα καὶ δύναμιν τοῦ Πατρός (Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία), τοῦτον ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων ἀνθρώπων γεγενήσθαι (56) διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Αὐτὸς γάρ ὁ Ἰωάννης, εἰρηχώς, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » μετ' ὅλη γεπέντε· « καὶ ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο· » ἵσων τῷ εἰπεῖν, ἀνθρώπος γέγονε. Καὶ οὐ μὲν (57) Κύριος περὶ ἑαυτοῦ ἐλεγει· « Τί μι ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἀνθρώπων δι τὴν ἀλήθειαν ὑμὶν λελάτηκα; » οὐ δὲ Παῦλος, παρ' αὐτοῦ μαθὼν, ἐλεγεν· « Εἰς Θεός (58), εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς· » ἀνθρώπος δὲ γενόμενος καὶ οἰκονομήσας τὰ ἀνθρώπινα, τροπώσας τε καὶ καταργήσας τὸν καθηματον (59) θάνατον, κάθηται νῦν τὸν δεῖξι τοῦ Πατρός, ἐν αὐτῷ ὅν, καὶ τοῦ Πατρός οὗτος ἐν αὐτῷ, ὡς περ γάρ, καὶ ἔστι διαπαντός.

administratis, et morte, cuius rei eramus, fugata et ipse est, et Pater in ipso sicuti fuit et est semper.

8. Οὐ μὲν χαρακτήρ οὗτος ἐκ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν Πατέρων δεῖ δὲ λοιπὸν, ἐντυγχάνοντα τῇ Γραφῇ, δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, πότε μὲν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου λέγει, πότε δὲ περὶ τῶν ἀνθρώπινων αὐτοῦ·

D in aliis et editis habetur. Ibidem idem Reg. et Seguer., Αὐτὸς γάρ ὁ Ἰωάννης εἰρηχώς, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, μετ' ὅλης, etc. Gobler. et Felck. 1, Ἰωάννης γάρ φησι..... καὶ μετ' ὅλης. Alii et editi, Οὐτως γάρ Ἰωάννης εἰρηκεν..... καὶ μετ' ὅλης.

(57) Reg. Seguer. Gobler. et Felck. 1 μέν omitunt. Mox in Seguer. τὴν δεεστ ante ἀλήθειαν.

(58) Gobler. et Felck. 1, δὲ Παῦλος φησιν. Εἰς Θεός, etc. Ibid. καὶ abest ab editione Commel.

(59) Ottobon., τὸν καθηματον (59) θάνατον. Ibid. Reg. et Seguer., κάθηται νῦν, etc. Alii et editio Commel. νῦν omittunt.

ίνα μή ἐτερα ἀνθ' ἐτέρων νοοῦντες παραπτώμεν (60). Ήσαΐα πεπόνθασιν οἱ Ἀρειανοί. « Ποτερ τοῖνυν, Λόγον ἀντὸν εἰδότες, οἴδαμεν, διτι « δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἔγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἔγένετο οὐδὲ έν· » καὶ, « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ ούρανοι ἐτερεύθησαν· » καὶ, « Ἀποστέλλεις (61) τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ λαταὶ τὰ πάντα· » καὶ σοφίαν δὲ αὐτὸν εἰδότες, οἴδαμεν, διτι ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἔθεμελισε τὴν γῆν, καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ Πατήρ· καὶ θεὸν δὲ (62) αὐτὸν εἰδότες, πεπιστεύκαμεν, διτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· « Οὐ θρόνος σου· γάρ, » ὁ Θεὸς, « φέδει Δαυΐδ, » εἰς αἰώνα αἰώνος· βάσιδος εὐθύτητος· τῇ βασιλείᾳ σου. « Ἡγάπησας δικαιούσην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διτι τοῦτο ἔχρισε σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Καὶ ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ αὐτὸς περὶ ἀντοῦ λέγει· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἶνεκεν ἔχριστ με. » Οὐ δὲ Πέτρος ὡμολόγησεν, διτι « Σὺ εἰ ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἔντος· » οὕτως εἰδότες αὐτὸν ἀνθρώπον γενόμενον, οὐκ ἀρνούμεθα τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνθρώπινῶς λεγόμενα, οἵτις ἐστι τὸ πεινᾶν, τὸ διψᾶν, τὸ ράπτισθηναι, τὸ δαχρύσαι, τὸ κοιτηθῆναι, καὶ τέλος τῷ σταυρῷ ἀναδέξασθαι (63) τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον· ταῦτα γάρ πάντα περὶ αὐτοῦ γέγραπται. Οὕτως καὶ τὸ, « ἔκτισεν, » ἀνθρώποις ἀρμόδον οὐκ ἀπέκρυψεν τὴν Γραφήν, διτι ἐφρήκεν. « ἔκτισθημεν γάρ καὶ πεποιήμεθα οἱ ἀνθρώποι. Ἄλλ' ὕστερ ἀκούοντες, ἐπείνασεν, ἔκοιμηθη, ἐρήπτισθη, οὐκ ἀρνούμεθα (64) αὐτοῦ τὴν θετητα· οὕτως ἀκούοντας τὸ, « ἔκτισεν, » ἀκόλουθον δὲ εἰη μνήμονειν, διτι, θεὸς ὁν, ἔκτισθη ἀνθρώπος. « Ἀνθρώπων γάρ έδιον τὸ κτίζεσθαι, » ὕστερ καὶ τὰ προειρημένα, τὸ πεινᾶν, καὶ τὰ δημοια.

9. Καὶ γάρ κακείνο πάλιν τὸ καλῶς μὲν (65) εἰρημένον, κακῶς δὲ νοούμενον παρ' αὐτοῖς· φημι δὴ τὸ, « Περὶ τῆς ἡμέρας ἡ τῆς ὥρας ἔκεινής οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ δῆγελοι, οὐδὲ ὁ Υἱός, » καλὸν ἔχει (66) τὸν νοῦν. « ἔκεινοι μὲν γάρ νομίζουσιν ἐκ τοῦ λέγειν, « οὐδὲ ὁ Υἱός, » διτι ἀγνοῶν δηλοῖ, διτι κτίσμα ἐστιν. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· μή γένοιτο! καὶ γάρ ἀσπερ λέγων (67), « Ἔκτισε

A vero de humanis ejus actis: ne alia pro aliis intelligendo hallucinemur, quod utique Arianis accidit. Quemadmodum igitur nos qui Verbum agnoscimus, novimus quoque quod « omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil »; et, « Verbo Domini cœli firmati sunt »; et, « Mittit Verbum suum et sanat omnia ». Similiter illum sapientiam esse agnoscentes, Deum sapientia fundasse terram, et Patrem omnia in sapientia fecisse certum habemus. Ipsum itidem Deum contentes, Christum 551 esse credimus. Nam « Sedes tua, Deus, » canit David, « in sæculum sæculi. Virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiae præ consortibus tuis ». Ipse B vero in Isaia de seipso dicit: « Spiritus Domini super me, cuius causa unxit me ». Petrus autem confessus est, quia « Tu es Christus Filius Dei viventis ». Ita, cum hominem factum esse scientes, non negamus quae de illo humanitas sunt dicta, qualia sunt esurire, sitire, alapis percuti, lacrymari, dormire, ac demum mortem pro nobis in cruce suscipere. Hæc enim omnia de illo scripta sunt. Illud quoque verbum, « creavit, » quod quidem hominibus convenit, non reticuit Scriptura, sed expressit. Nos enim homines creati et facti sumus. Sed quemadmodum cum audimus, esurivit, dormivit, alapis percussus est, ejus divinitatem non negamus: sic cum hanc vocem, « creavit, » audimus, meminisse æquum est eum qui Deus erat, hominem creatum esse. Siquidem hominum proprium est creari, ut et cætera supra allata, esurire et similia.

9. Istud quoque recte dictum est, quod male ab illis intelligitur, nempe, « De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli, neque Filius ». Hæc, inquam, rectam continent sententiam. At illi ex his verbis, « neque Filius, » putant cum ille se ignorare asseverat, rem creatam se esse significare. Verum non ita est: absit! etenim quemadmodum cum

⁶⁰ Joan. 1, 3. ⁶¹ Psal. xxxii, 6. ⁶² Psal. cvi, 20. ⁶³ 7, 8. ⁶⁴ Isa. lxi, 1. ⁶⁵ Matth. xvi, 16. ⁶⁶ Marc. xiii, 32.

⁶⁷ Prov. iii, 19. ⁶⁸ Psal. ciii, 25. ⁶⁹ Psal. xliv,

(60) Ita Regius et Seguer. Cæteri autem et editi, παραπτώμεν. Ibidem Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Ἀρειανοί. Alii et editi, αἱρετικοί.

(61) Regius et Seguer. ἀποστέλλει, idemque mox cum Gobler. et Felck. primo, λαταὶ, et σοφίαν δὲ αὐτὸν. Alii et editi, ἀποστέλλει, λαταὶ, et σοφίαν αὐτὴν. Ibidem Gobler. et Felck. 1, διτι omissio, habent ὁ Θεὸς γάρ, etc.

(62) Goblerian. et Felck. primus δὲ οmittunt, idemque paulo post habent, « Οὐ γάρ θρόνος σου, φησι Δαυΐδ, εἰς αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ τὰ ἔπη. » Καὶ Ησαΐας· Πνεῦμα Κύρου ἐπ' ἐμέ. Ibidem σου δεεστ in Seguer., idemque et Regius φάλει habet pro φέδει. Regius addit quoque φησι post γάρ. Item ibidein Regius et Seguer. βασιλεῖας αὐτοῦ... καὶ ἐμπορίας ἀνομίας.

(63) Gobler. et Felck. primus, τὸν σταυρὸν ἀναδέξασθαι καὶ τὸν, etc. Paulo post Regius et Seguer., ἔκρυψεν, et ἔκτισθεντα.

(64) Ita Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus. In aliis et editis deest οἱ. Mox Gobler. et

Felck. primus, ἐπείνασε καὶ τὰ λοιπὰ οὐκ ἀρνούμεθα. Paulo post Regius, Seguer. Gobler. Felck. primus et Anglic. οὕτως ἀκούοντας. Alii cum editis, οὕτως διακούοντας.

(65) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus. At alii et editi μὲν omittunt. Ibidem Gobler. et Felck. primus, εἰρηται. Item ibidein Regius et Seguer. ἔκτισθηται habent post ἡμέρας, non post ὥρας.

(66) Ita Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editis Commel.. ἔχειν. Ibidem post μὲν Regius et Seguer. γάρ addunt: alii et editi omitunt. Mox pro δηλοῖ, διτι Reg. Seguer. Gobler. Felck. 1 et Anglic. habent δηλονότι.

(67) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus. At alii et editi, ὡς. Mox hæc verba, οὕτως λέγων, οὐδὲ Υἱός, ἀνθρωπίνων εἰρηκε, desunt in Basil. Felck. 2, et editione Commel.. ut ea quæ paulo post sequuntur, οὐ γάρ γινώσκουσιν, ἐπει μὴ ἀκούονται: καὶ μάθωσι. Vox autem, ἀκούσωσι, absent a Gobler. Felck. primo et Anglic. Hæc item verba, ὡς

dixit, « Creavit me, » humanam naturam designabat : ita cum ait, « neque Filius, » eamdem humnam naturam denotabat. Et quidem causa cur ita locutus sit, valde consentanea est. Quia enim homo factus est, uti scriptum est, et hominum proprium sit ignorare, ut et esurire ceteraque id genus (namque nihil homines cognoscunt nisi audierint et didicerint), idcirco hominum ignorantiam, quatenus homo factus, prae se ferre voluit : primum quidem ut ostenderet se vere corpus humanum habere ; deinde ut hominum ignorantiam in corpore gerens, naturam humanam ab omnibus liberaret et purgaret, perfectamque ac sanctam Patri exhiberet. Quid igitur Arianis superest quod possint opponere? Quid novi ad obgannendum excogitabunt? Siquidem dilucide ostendimus eos has voces non intelligere, « Dominus creavit me in opera sua : » et, « De die autem illo nemo scit neque angeli, neque Filius. » Etenim ut hoc verbo, « creavit, » humanam naturam significat, quia vere homo factus et creatus est : ut item cum ait, « Ego et Pater unus sumus »⁶³, et, « Qui videt me, videt et Patrem »⁶⁴, et, « Ego in Patre et Pater in me »⁶⁵, suam aeternitatem et consubstantialitatem cum Patre denotat ; ita haec verba : « Nemo scit neque Filius, » tanquam homo usurpat, quia nempe proprium hominum sit ignorare. Enimvero ille qui dicit, « Nemo novit Patrem nisi Filius, **552** neque Filium nisi Pater »⁶⁶, multo magis res creatas idem noverit. Hinc discipuli apud Joannem Domino aiebant : « Nunc sciimus quia scis omnia »⁶⁷. Itaque manifestum est nihil plane esse quod Christus ignoret, cum ipse sit verbum per quod omnia facta sunt. Quocirca quia dies illa aliquid est ex omnibus, non dubium est quia per ipsum ipsa quoque futura sit, etiam si

A με, ἀνθρωπίνως εἰρηκεν· οὐτως λέγων, « οὐδὲ δὲ Υἱός, ἀνθρωπίνως εἰρήκε. Καὶ τὸ αἴτιον τοῦ οὐτως εἰρηκέναι ἔχει τὸ εὐλογον. Ἐπειδὴ γάρ ἀνθρωπός γέγονεν, ὡς γέγραπται, ἀνθρώπων δὲ ίδιον τὸ ἀγνοεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ πεινᾶν, καὶ τὸ ἄλλα (οὐ γάρ γινώσκουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσι καὶ μάθωσι), διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀγνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀνθρωπός γεγονὼς, ἐπιδείχνυται· πρῶτον μὲν, ἵνα δεῖξῃ, διὰ ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σώμα· ἐπειτα δὲ, ἵνα καὶ, τὴν ἀγνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ σώματι ἔχων, ἀπὸ πάντων λυτρωσάμενος καὶ καθαρίσας, τελεῖαν καὶ ἀγίαν παραστήσῃ τῷ Πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα (68). Ποιεῖται πρόφασιν εὐρήσουσιν οἱ Ἀρειανοί; Τί λοιπὸν ἐπινοήσαντες γογγύσουσι; Κατεγγώσθησαν μὴ εἰδότες τὸ, « Κύριος ἔκτισε με εἰς ἔργα αὐτοῦ (69).» Καὶ ἐδέχθησαν μὴ νοοῦντες τὸ, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἑκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοι, οὐδὲ δὲ Υἱός. » Καὶ γάρ ὥσπερ λέγων μὲν τὸ, « ἔκτισε, » τὸ ἀνθρώπινον σημαίνει, διὰ ἀνθρωπός γέγονε καὶ ἔκτισθη· λέγων δὲ, « Ἔγώ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν, » καὶ, « Οὐ ἐωρακώς ἐμὲ ἐώραχε τὸν Πατέρα, » καὶ, « Ἔγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοι, » τὴν ἀιδιότητα καὶ τὸ πρός τὸν Πατέρα δύοσύστον σημαίνει· οὐτως λέγων, « Οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ δὲ Υἱός, » ὡς ἀνθρωπός πάλιν λέγει· ἀνθρώπων γάρ ίδιον τὸ ἀγνοεῖν. Λέγων δὲ, « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ δὲ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱόν εἰ μὴ δὲ Πατήρ, » οἶδε πολλῷ πλέον τὰ γενητά (70). Οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Ελεγον τῷ Κυρίῳ· « Νῦν οἶδαμεν, διὰ πάντα οἴδας. » Εὐδηλον (71) οὖν, διὰ οὐδέντων δὲ ἀγνοεῖ, Λόγος ὁν, δὲ οὐ τὰ πάντα ἐγένετο. Τῶν δὲ πάντων οὖσα καὶ ἡ ἡμέρα ἑκείνη, πάντως δὲ αὐτοῦ γενήσεται, καὶ διαρράγωσι μυριάκις τῇ (72) ἐσυτῶν ἀγνοίᾳ οἱ Ἀρειανοί.

C Ariani prae sua ignorantia sexcenties dirumpantur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΩΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (73).

1. Admirabere forsitan, quare cum jussus sim epistolam de sancto Spiritu in compendium redi-

⁶³ Joan. x, 30. ⁶⁴ Joan. xiv, 9. ⁶⁵ ibid. 10. ⁶⁶ Matth. xi, 27. ⁶⁷ Joan. xvi, 30.

ἀνθρωπός γεγονὼς ἐπιδείχνυται, etc., usque ad τὸν τῷ σώματι ἔχων exclusive, desunt in Gobler. et Felck. primo. Mox Regius et Seguer., καθαρίσας. Cæteri et editi, καθάρας.

(68) Sie Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editio Commel., τέλειον καὶ ἄγιον παραστήσῃ τῷ Πατρὶ τὸν ἀνθρώπον.

(69) Regius et Seguer. omittunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, nec ea vertit Nannius. Mox iudicem Regius et Seguer., Περὶ δὲ τῆς. In aliis et editis δὲ deest. Ibidem Basil. et Anglic., τῆς ἡμέρας ἑκείνης καὶ τῆς ὥρας. Gobler. et Felck. primus ibidem, οὐδὲ δὲ Υἱός οἶδε. Item ibidem, Regius, Seguer. Anglic. Basil. Gobler. Felck. primus et Ottobon., ὥσπερ. Cæteri et editi, δὲ. Rursus ibidem Seguer., λέγων μὲν, Regius, λέγομεν, male pro λέγων μέν, ut habent Gobler. Felck. primus, qui iudicem, ut et Anglic. et Basil. habent quoque, ἔκτισε με. Alii et editi, λέ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΩΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (73).

1. Ισως θαυμάσεις, πῶς ἐντειλάμενον τὴν περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος γραφεῖσαν ἐπιστολὴν ἐπιτε-

γων τὸ, ἔκτισε, τό, etc.

(70) Basil., γεννητά. Ibidem Anglic., τὸ τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, όπου omnia desunt in Gobler. et Felck. 1.

(71) Sic manuscripsi omnes. Editio Commel., male, δῦνολον. Ibidem οὖν deest in Regio et Seguer. Mox Ottobon., Λόγος γάρ έστι, δὲ οὐ, etc.

(72) Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus, τὸ τῇ. Cæteri et editi ἐν omittunt. Ibidem Regius et Seguer., αὐτῶν.

(73) Hanc epistolam, ut monuimus supra, verisimile est esse præcedentis partem, esseque ambas unam ab amanuensibus divisam. Titulus in Regio et Seguer.: 'Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Σαραπίωνα, περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Basiliensis et Gobler. item, Σαραπίωνα. Vox Σάραπις, unde deductum nomen, scribitur etiam Σάραπις apud Clement. Strom. 1, p. 322, item apud Origen. contra

μείν (74), καὶ δι' ὀλίγων δηλώσαι, δρᾶς ὥσπερ ἀφέντα με τὸν περὶ τούτου λόγον, καὶ γράφοντα κατὰ τῶν ἀπεβούντων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λεγόντων αὐτὸν κτίσμα· ἀλλ᾽ οὐ μέμψῃ εὖ οἰδ᾽ ὅτι, εἰ μάθοις (75) τὸ αἴτιον, ἀλλὰ καὶ ἀποδέξεται σου ἡ εὐλάβεια, δρῶσα τὸ εὐλογον. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν· « Οὐ λαλήσει παρ' ἑκατοῦ ὁ Παράκλητος· ἀλλ᾽ ὅταν ἀκούσει, λαλήσει· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· » καὶ ἐμφυσήσας (76) δέδωκεν ἐξ αὐτοῦ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς, καὶ οὗτως ἐξέχειν αὐτὸν ὁ Πατὴρ ἐπὶ πάτερν σάρκα κατὰ τὸ γεγραμμένον· διὰ τοις τοῦτο εἰκότως (77) περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρῶτον εἰρήται τε καὶ γέγραπται· ἵνα ἐκ τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ γνώσεως ἔχειν καὶ τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος γνώσιν καλῶς δυνηθῶμεν· οἷαν γάρ ἔγνωμεν ἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ταύτην δὲν εἰς τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱὸν εὑρήσομεν. Καὶ ὥσπερ ὁ Υἱὸς λέγει, « Πάντα σα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμά ἐστιν, » οὗτως ταῦτα πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ εὑρήσομεν δυτα καὶ ἐν τῷ Πνεύματi. Καὶ ὡς ὁ Πατὴρ ἐδειξε τὸν Υἱὸν λέγων, « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ τὸ δόξισα, » οὗτως τοῦ Υἱοῦ ἐστι τὸ Πνεῦμα· « Ἐξαπέστειλε γάρ, » φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐπὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν χράζον· Ἄσσα, ὁ Πατὴρ. » Καὶ τὸ παράδοξον, ὥσπερ ὁ Υἱὸς λέγει (78), Τὰ ἐμὰ τοῦ Πατρός ἐστιν, οὗτως τοῦ Πατρός ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διὰ τοῦ Υἱοῦ εὐρήται. Αὕτος μὲν γάρ ὁ Υἱὸς λέγει· « Όταν Ελθῇ ὁ Παράκλητος, διν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τὸν Πατρός, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ παρὰ τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· » δὲ δὲ Παῦλος γράφει (79)· « Οὐδεὶς οὐδεὶς τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ· οὗτον καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οὐδεὶς εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάσσομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ (80) Θεοῦ, ἵνα εἰδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καρισθέντα ἡμῖν. » Καὶ ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ Γραφῇ εὐρήσεις, οὗτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λεγόμενον τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο λέγεται τοῦ Θεοῦ εἶναι· καὶ τοῦτο (81) ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐγράψαμεν. Οὐκοῦν εἰ ὁ Υἱὸς διὰ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἰδιότητα, καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τῆς οὐσίας θεού γένηται,

[“] Joan. xvi, 13. [“] Joan. xx, 22. [”] Joel II, 29.
[”] Joan. xv, 26. [”] I Cor. II, 11, 12.

Celsus lib. v. p. 254, et alibi passim apud scriptores: in Gobler. et Felck. primo, ut et in Regio et Seguer., ἐπίσκοπον deest. Ad marginem Regii hic versus legitur, non quidem prima manu scriptus, sed paulo recentiore, Τὴν πίστιν ἡμῶν ἀκριβῶς ὡδ’ (sic) ἀν μάθοις. Fidem nostram hic accurate didiceres.

(74) Sic editio Commeliniana, et omnes manuscripti. Editio Parisiensis, ἐπιτομεῖν.

(75) Gobler. et Felck. 1, μάθης. Paulo post iudicem, Ἐτελ γάρ ὡς ὁ Κύριος. Ibidem Regius et Seguer., εἰπεν. Cæteri et editi, ἐφη.

(76) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1, Basil., ἐμφυσήσας. Editi, εὐφυσήσας.

(77) Editio Paris., εἰκότος, male. Τε post εἰρηται deest in Gobler. et Felck. 1. Mox Regius et Seguer., ἵνα ἐκ τῆς. Ibidem, τοῦ απει θεοῦ deest in Gobler. et Felck. 1.

(78) Regius et Seguer., ἐλεγε. Paulo post, διπερ,

A gere, remque paucis explicare, me videoas tamen eam pertractare supersedentem adversus eos scribere qui de Filio Dei impie sentiunt, dicuntque rem creatam illum esse. At perspectum est mihi te nequaquam reprehensurum, ubi causam didiceris; imo potius rem probatam fore pietati tuę, cum viderit quam consentanea ratione ductus sim. Enimvero quia, ut ait ipse Dominus: « Paracletus non loquetur a semetipso: sed quæcumque audiet loquetur, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis ⁸⁸; » quia item cum insufflasset, ex seipso dedit illum discipulis ⁸⁹: eoque pacto illum Pater effudit super omnem carnem, sicut scriptum est⁹⁰: idcirco jure ac merito ante a me de Filio Dei actum scriptumque est; ut ex cognitione Filii, valeamus et Spiritus sancti rectam assequi notitiam. Qualem enim scimus proprietatem esse Filii ad Patrem, eamdem ad Filium habere Spiritum sanctum compierimus. Et quemadmodum Filius dicit: « Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt ⁹¹, » ita hæc omnia per Filium, in Spiritu essa deprehendemus. Ac sicut Pater Filium his verbis indicat: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui ⁹²; » ita quoque Filii est Spiritus: « Misit enim, ait Apostolus, Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba, Pater ⁹³. » Et quod mirabile est, quemadmodum Filius dicit: Quæ mea sunt, Patris sunt; sic Patris est Spiritus sanctus, qui dictus est esse Filii. Siquidem ipse Filius ait: « Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me ⁹⁴. » Paulus autem scribit: « Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei, qui est in ipso. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis ⁹⁵. » Quin et in tota divina Scriptura reperies, Spiritum sanctum qui dicitur Filii, eumdem dici esse Dei: quod in superioribus scriptum a nobis est. Proinde 553 si Filius, propter suam proprietatem ad Patrem, et quod sit ejus substantiæ proprius fetus, non est ⁹⁶ Joan. xvi, 15. ⁹⁷ Math. III, 17. ⁹⁸ Galat. IV, 6.

D sic omnes editi et mss. Erasmus legit ὥσπερ.

(79) Ήσ, ὁ δὲ Παῦλος γράψει, absunt a Gobler. et Felck. primo, post que verba particula καὶ legebatur in editis et quibusdam mss., sed cum desit in Regio, Seguer. et Basiliensi, omissa est. Mox Gobler. et Felck. primus, τὸ Πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ. Editi, τὸ πνεῦμα (τοῦ ἀνθρώπου) τὸ (κατοικοῦν) ἐν αὐτῷ. Reg. vero Seguer. et Basil., quos sequimur, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατοικοῦν.

(80) Τοῦ deest in Seguer. Gobler. et Felck. primo. Mox Regius et Seguer., ἵνα εἰδωμεν. Paulo post, καὶ ante τὸ πάσῃ deerat in editis et in quibusdam mss., sed legitur in Regio et Seguer.

(81) Sic Regius, Seguer. Basil. In quo tamen postremo deest, τὸ τοῖς. Editi, εἰπεν· διπερ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Mox Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus, Οὐκοῦν εἰ ὁ Υἱός. Editi, Οὐκ οὐν ὥσπερ ὁ Υἱός.

creature, sed Patri consubstantialis, sic nec Spiritus sanctus fuerit creature: quin etiam qui hoc dicit impius est, ob proprietatem scilicet ejus ad Filium; et quia ex ipso datur omnibus, et quae habet ille Fili sunt.

2. Sat quidem haec fuissent ad persuadendum vel cuivis contentioso, ne post haec diceret creaturam esse Dei, eum qui est in Deo, quique profunda Dei scrutatur, et ex Patre per Filium datur: ne hinc adigeretur ut Filium quoque diceret creaturam, qui est Verbum, sapientia, figura, splendor: quem qui videt, videt et Patrem; ac ne deinceps audiret: « Qui negat Filium, neque Patrem habet »⁷⁰. Ejusmodi quippe homo paulatim progrediens dicturus est ut ille insipiens: « Non est Deus »⁷¹. Attamen ut pluribus argumentis impii convincantur, operæ pretium fuerit, ex quibus Filius demonstratur non esse creatura res, ex iisdem probare nec Spiritum sanctum esse rem creatam. Ex non existentibus sunt res creatæ, et initium habent existendi: nam, « In principio fecit Deus cœlum et terram »⁷², et quæ in illis sunt. At Spiritus sanctus ex Deo est diciturque, ut ait Apostolus. Quod si Filius quia non est ex non existentibus, sed ex Deo, non potest esse creature: ergo nec Spiritus sanctus est creature: quandoquidem in confessu est eum ex Deo esse. Nam creature sunt ex non existentibus.

3. Rursum unctionio et signaculum dicitur et est Spiritus sanctus. Scribit enim Joannes: « Et vos unctionem quam accepistis ab eo manet in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctionis ejus, spiritus ejus docet vos de omnibus »⁷³. In Isaia vero propheta scriptum est: « Spiritus Domini super me, eo quod unxit me »⁷⁴; Paulus autem sic scribit: « In quo et credentes signati estis »⁷⁵; et iterum: « Nolite contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis, in diem redemptionis »⁷⁶. Creatæ autem res in hoc unguntur et signantur: quod si creatæ res in hoc unguntur et signantur, nequaquam creature fuerit Spiritus: neque enim simile est quod ungit iis quæ unguntur. Etemum haec unctionis fatus est Filii; ut qui habet Spiritum dicat: « Christi bonus odor su-

⁷⁰ I Joan. ii, 23. ⁷¹ Psal. xiii, 1. ⁷² Gen. i, 1.
⁷³ Ephes. iv, 30.

A οὐκ εἰστι κτίσμα, ἀλλ' ὅμοιοσίος τοῦ Πατρός· οὕτως οὐκ ἄν εἴη οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ ἀσεβῆς ὁ λέγων τοῦτο, διὰ τὴν πρὸς τὸν Γίδην ιδίστητα αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ δίδοται πᾶσι, καὶ δέχεται τοῦ Γίδην ἑστιν.

2. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πεῖσαι καὶ πάντα ὄντεινον (82) φιλόνεικον, μηκέτι λέγειν κτίσμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ τὰ βάθη ἐρευνῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ διδόμενον. Ἰνα μή ἐκ τούτων ἀναγκασθῆ καὶ τὸν Γίδην εἰπεῖν κτίσμα, τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὸν χαρακτῆρα, τὸ ἀπαύγασμα, ὃν δρῶν τις δρῷ τὸν Πατέρα, καὶ λοιπὸν ἀκούσῃ (83). « Ό ἀρνούμενος τὸν Γίδην, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. » Λέξει γάρ καὶ ὀλίγον ὁ τοιοῦτος, ὡς ὁ ἀφρων. « Οὐκ ἔστι Θεός. » Όμως δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐκ πλειόνων δειγθῆται τὸν κατὰ τῶν ἀσεβῶν Ἐλεγχον καλὸν, ἐξ ὧν δὲ Γίδης δείκνυται μή ὣν κτίσμα, ἐκ τούτων δεῖξαι καὶ τὸ Πνεῦμα μή εἶναι κτίσμα. « Εἴ οὐκ δυνται ἑστοῦντα, καὶ (84) ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. » « Ἐν ἀρχῇ γάρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστι, καὶ λέγεται, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ δὲ Γίδης, ἐπειδὴ (85) ἐξ οὐκ δυντων οὐκ ἑστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, εἰκότως οὐκ ἄν εἴη κτίσμα, ἀνάγκη μηδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι κτίσμα. ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὡμολόγηται. Τὰ γάρ κτίσματα ἐξ οὐκ δυντων ἑστιν.

3. Καὶ πάλιν χρίσμα καὶ σφραγίς λέγεται καὶ ἔστι τὸ Πνεῦμα· ὃ μὲν (86) γάρ Ιωάννης γράφει. « Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα δὲ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ μέντοι ἐν ὑμῖν· καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς (87), ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. » ἐν δὲ τῷ προφήτῃ (88) Ἡσαΐᾳ γέγραπται· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, σὺ εἰνέκεν ἔχρισθε· » καὶ ὁ Παῦλος δὲ γράφει· « Ἐνῷ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε· » καὶ πάλιν· « Μή λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐνῷ καὶ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. » Τὰ δὲ κτίσματα (89) ἐν τούτῳ χρέοται καὶ σφραγίζεται· εἰ δὲ τὰ κτίσματα ἐν τούτῳ χρίσται καὶ σφραγίζεται, οὐκ ἄν εἴη κτίσμα τὸ Πνεῦμα· οὐ γάρ δημοιον τὸ χρίσμα τῶν χρισμένων (90). Καὶ γάρ τὸ χρίσμα τοῦτο πνιγή ἔστι τοῦ Γίδην· ὅπερ τὸν ἔχοντα τὸ Πνεῦμα λένειν· « Χριστοῦ εὐαδία ἐσμέν. »

⁷⁴ I Joan. ii, 27. ⁷⁵ Isa. lxii, 1. ⁷⁶ Ephes. i, 15.

(82) Seguerianus, δυτικαοῦν. Regius, mendose, δὲ οὐν. Mox post κτίσμα legebatur in editis τὸ Πνεῦμα, quod cum desit in Regio, Seguer. Gobler. et Felck. primo, et alioqui supervacaneum sit, omissum est. Ibidem editi, καὶ τὰ μὲν βάθη, sed in Reg. Seguer. et Basil., μὲν deest. Mox Regius, διὰ Γίδη.

(83) Seguer. et Basil., ἀκούσει.

(84) Γάρ deest in Reg. Seguer. et Basil. Mox editi post εἶναι habent, Γέγραπται· γάρ ἐν ἀρχῇ. Regius, Seguer. et Basil.. Ἐν ἀρχῇ γάρ, omissa γέγραπται.

(85) Gobler. et Felck. 1, ἐπει. Ibidem paulo post δὲ pro μηδε.

(86) Mēν deest in Gobler. et Felck. 1. Paulo post

D δὲ αὐτοὶ ἐλάβετε deest in Basil.

(87) Sic Regius et Seguer. Editi, διδάσκει. Ibidem editi, διδάσκει ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα. Reg. et Seguer., τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει ὑμᾶς.

(88) In Gobleriano et Felckm. primo, deest vox προφήτη. Mox Regius et Seguerianus, οὐ εἰνέκεν. Editi, οὐ ἔνεκεν. Ibidem post ὁ Παῦλος, desunt δέ, δὲ γράφει, in editis et in quibusdam mss., sed habentur in Regio et Segueriano. Ibidem καὶ αὐτοὶ πιστεύσαντες deest in Gobler. et Felck. 1. Paulo post Seguer., λυπήτε.

(89) Basil., χρίσματα, et sic mox.

(90) Sic Regius, Seguer. Basiliensis. Editi vero et ceteri, τὸ χρισμένου.

Kai (91) ἡ σφραγὶς δὲ τὸν Υἱὸν ἔκτυποι, ὡς τὸν σφραγίζομεν ἔχειν τὴν τοῦ Χριστοῦ μορφὴν, λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου· « Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω (92), μέχρις οὐ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα εὐώδια καὶ μορφὴ τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, ενδηλον, ὡς οὐκ ἀν εἶναι τὸ Πνεῦμα κτίσμα· ἐπειδὴ καὶ δὲ Υἱὸς, ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων, οὐκ ἔστι κτίσμα. Καὶ γάρ ὁσπερ δὲ ἐωρακών τὸν Υἱὸν ὅρῃ τὸν Πατέρα, οὐτως δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ δύγιον ἔχων ἔχει τὸν Υἱὸν, καὶ ἔχων αὐτὸν (93), ναὸς τοῦ Θεοῦ ἔστιν, γράφοντος τοῦ μὲν Παύλου· « Οὐκ οἰδατε, διτι ναὸν τοῦ Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· » δὲ Ἰωάννης (94) φησίν· « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, διτι ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Ημῖν, διτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. » Εἰ δὲ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ὄν, ἐν φόρῳ καὶ δὲ Πατήρ, ὡμολογήθη μὴ εἴναι κτίσμα, ἀνάγκη πάσα μῆδε τὸ Πνεῦμα είναι κτίσμα· ἐν αὐτῷ γάρ ἔστιν δὲ Υἱὸς, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Υἱῷ. Αὐτὸς καὶ δὲ τὸ Πνεῦμα λαμβάνων νοὸς τοῦ Θεοῦ χρηματίζει. Πάλιν δὲ κάκι τούτου (95) συνιδεῖν καλῶν, εἰ ἔστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς Πατήρ εἰς ἔστιν. « Εἰς γάρ Θεός, ἐξ οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· » διὸ καὶ μονογενῆς Υἱὸς εἰρηται καὶ γέγραπται· τὰ δὲ κτίσματα πολλὰ καὶ διάφορα, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, χερουβίμ, ἀρχαὶ, ἔξουσιαι, καὶ τὰ δόλλα, ὁσπερ εἰρηται. Εἰ δὲ, διτι οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν δὲ Υἱὸς, δόλλος εἰς ἔστιν, ὡς Πατήρ εἰς ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι (96) κτίσμα, πάντως καὶ τὸ Πνεῦμα (χρή γάρ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν καὶ τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος γνῶσιν), οὐκ ἀν εἶναι κτίσμα. Οὐ γάρ τῶν πολλῶν ἔστιν, δόλλος ἔν εστι καὶ αὐτός.

4. Καὶ τοῦτο οἰδεν δὲ Ἀπόστολος λέγων· « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν δέδικτον καθὼς βούλεται· » καὶ μετ' ὅληγα· « Ἐν ἐνι (97) Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, καὶ πάντες ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν· » καὶ πάλιν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δεῖ λαμβάνειν τὴν περὶ τοῦ Πνεύματος γνῶσιν, πρέπον ἀγειν εἰς αὐτοῦ καὶ τὰς ἀποδεξίες προφέρειν. Πανταχοῦ τοινύν ἔστιν δὲ Υἱὸς, ἐν Πατρὶ γάρ ὄν, καὶ τοῦ Πατρὸς δυνος ἐν αὐτῷ. Πάντα γάρ κρατεῖ καὶ συνέχει, καὶ γέγραπται (98), διτι « Ἐν αὐτῷ συνέστηκε τὰ πάντα » εἰτε δράτα εἰτε δόρατα, καὶ αὐτὸς ἔστι πρὸ πάντων. « Τὰ δὲ κτίσματα ἐν μεμερισμένοις τόποις ἔστιν (99)· ἡλιος μὲν καὶ σελήνη καὶ οἱ δόλλοι φωτῆρες ἐν τῷ στερεώ- ματι, ἐν οὐρανῷ δὲ ἄγγελοι, καὶ ἀνθρώποι ἐπὶ τῆς

93 II Cor. ii, 15. 94 Galat. iv, 19. 95 I Cor. iii, 16. 96 ibid. 13. 97 Coloss. i, 17.

(91) Kai deest in Gobler. et Felck. 1. Mox editio Paris., mendose, σφράγη, at editio Commel. et omnes mss. σφραγίς.

(92) Basiliensis, διώγμα.

(93) Sic Regius, Seguerianus, Basiliensis. At editio et alii, καὶ δὲ ἔχων, cum aliquo sententiae discrimine. Mox μέν ante Παύλον legitur in Regio et Segueriano, in ceteris et editis desideratur.

(94) Gobler. et Felckm. 1, δὲ Κύριος.

(95) Regius et Seguerian. καὶ ἐν τούτῳ. Ibidem, Εἰ ἔστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς Πατήρ, εἰς ἔστιν. Sic Reg. Seguer. et alii. Editi vero Λόγου habent mendose. Hunc locum probe intellexit Erasmus, qui hoc modo vertit: Si Filius es! Dei Verbum, unus

A mus⁹³. Porro signaculum Filium exprimit, ita ut quod signatur Christi formam habeat, dicente Apostolo: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis⁹⁴. » Quod si Spiritus bonus odor et forma Filii est, palam est Spiritum non esse creaturam, quandoquidem nec Filius, cum in forma Patris sit, est creatura. Sicut enim qui videt Filium videt Patrem; sic qui habet Spiritum sanctum, habet et Filium, et si habet illum, templum est Dei, ut Paulus scribit: « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis⁹⁵. » Joannes autem ait: « In hoc cognoscimur, quoniam in Deo manemus, et ipse in nobis: quoniam de Spiritu suo dedit nobis⁹⁶. » Quod si Filiū quia in Patre est, et Pater in ipso, confitemur non esse creaturam; prorsus necesse est; nec Spiritum 554 esse creaturam: in ipso namque Filius est, et ipse in Filio. Quapropter qui Spiritum accipit, templum Dei est. Rursum hinc rem animadverte licet, si Filius Dei Verbum est, unus est sicuti Pater. « Unus enim Deus ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus⁹⁷: » ideoque unigenitus Filius dictus scriptusque est: creaturæ autem multæ ac variae sunt: angeli, archangeli, cherubim, principatus, et cælera, ut dictum est. Quod si quia Filius non est multorum, sed unus est, sicuti Pater est unus, non est creatura; ergo nec Spiritus sanctus (oportet enim ex Filio Spiritus sancti assequi notitiam) creatura fuerit. Non enim multorum est, sed unus est et ipse.

4. Et hoc probe norat Apostolus qui ait: « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult⁹⁸: » et paulo post: « In uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus: et omnes uno Spiritu potati sumus⁹⁹. » Ac rursum, quoniam ex Filio Spiritus cognitio accipienda est, convenit etiam ex ipso demonstraciones proferre. Igitur ubique Filius est cum in Patre sit, et Pater in ipso. Nam omnia tenet et complectitur: scriptumque est: « In ipso omnia constant, » cum visibilia tum invisibilia, « et ipse est ante omnes¹⁰⁰. » Creaturæ autem in divisis sunt locis: sol quidem et luna cæteraque luminaria in firmamento, in cœlo angeli, et homines in terra. Quod si Filius cum non in divisis locis, sed in Patre sit

96 I Joan. iv, 13. 97 I Cor. viii, 6. 98 I Cor. xi, 24. 99 I Cor. xii, 13.

est sicuti Pater. Felckm. vero putavit legendum esse. Et εἰς ἔστιν δὲ Υἱός. Sed locus bene habet, atque prout liquet ex serie, ut superiorius vertendus est infra Reg., χερουβίμ. Ibid. διε, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, χερουβίμ, ἀρχαὶ, ἔξουσιαι, καὶ τὰ δόλλα, ὁσπερ εἰρηται, desunt in Gobler. et Felck. 1.

(96) Sic Reg. et Seguer. Editi perperam, οὐκ εἰ.

(97) Seguerianus, πν. τι, mendose. Mox διε, καὶ πάντες ἐν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν, desunt in Regie solo. Paulo post Reg. et Seguer., λαμβάνεται.

(98) Sic omnes mss. et editio Commel.; editio vero Paris., ὡς καὶ γέγραπται.

(99) Sic Regius et Seguer. Editi vero, εἰσίν.

ubique est, et cum extra omnia sit, non est creatura, consequenter nec Spiritus sanctus creature fuerit, cum non sit in divisionis locis, sed omnia impleteat, ac extra omnia sit. Ita enim scriptum est: « Spiritus Domini replevit orbem terrarum⁹¹; » Davidque canit: « Quo ibo a Spiritu tuo⁹², » quasi non sit ipse in loco, sed extra omnia, atque in Filiō sit, sicut Filius est in Patre: ideo enim nec ipse creature est, ut demonstratum fuit. Ad hanc omnia, hinc validius consutabatur Ariana heres, ac rursum ex Filio perspicua fuit Spiritus sancti cognitio. Creator itaque est Filius sicuti Pater: « Quae enim, inquit, video Patrem facientem, haec et ego facio⁹³. Omnia, » igitur, « per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁹⁴. » Si vero Filius creator cum sit quemadmodum Pater, non est creature: et si, quia omnia per ipsum creantur, non est ipse ex rebus creatis: ergo nee Spiritus sanctus creature est. Quandoquidem de illo scriptum est psalmo centesimo tertio: « Ausores spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur. Emisses Spiritum suum et creabuntur, et renovabis faciem terrae⁹⁵. » τοτῷ τρίτῳ φαλμῷ: « Antuvaleteς τὸ πνεῦμα αὐτῶν. ἔξαποστελεῖς τὸ πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακατινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. »

5. Cum hoc igitur ita scriptum sit, manifestum est Spiritum non esse creaturam, sed in creando adesse. Pater enim per Verbum in Spiritu creat omnia, quandoquidem ubi Verbum, illic et Spiritus: et quae per Verbum creantur, habent ex Spiritu per Filium vim existendi. Ita enim scriptum est tricesimo secundo psalmo: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum⁹⁶. » Nimurum ita Spiritus indivisus est a Filio, ut ex 555 supra dictis nullus supersit dubitandi locus. Quando namque Verbum factum est ad prophetam, quae a Verbo prodibant, in Spiritu loquebatur propheta. Sic enim scriptum est, in Actibus Petro dicente: « Viri fratres, oportebat impleri Scripturam, quam prædictit Spiritus sanctus⁹⁷: » apud Zachariam vero cum Verbum ad illum factum esset, scriptum est: « Verumtamen verba mea, et legitima mea suscipite, quæcunque ego præcipio in Spiritu meo prophetis⁹⁸. » Et paulo post populum coarguendo haec ait: « Cor suum posuerunt inobsequens, ne audirent legem meam, et verba quæ-

⁹¹ Sap. 1, 7. ⁹² Psal. cxxxviii, 7. ⁹³ Joan. v, 19. ⁹⁴ Psal. ciii, 29, 30. ⁹⁵ Psal. xxxii, 6. ⁹⁶ Act. 1, 16. ⁹⁷ Zach. 1, 6.

(1) Tōn deest in Gobler. et Felck. 1. Mox haec verba absunt ab iisdem, ἀκολούθως οὐκ ἀν εἰη τὸ πνεῦμα κτίσμα. Eodem loco in iisdem et in Seguer. ἐν desideratur. In ipsis item Gobleriano et Felckm. primo, mox, τῶν ante πάντων, particula καὶ ante γέγραπται, et paulo post vox ψάλλει deest, incurria amanuensium omissa.

(2) Sic Regius et Seguer. Editi vero, οὐχέτι. Paulo post Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus, ἐπειδὴ καὶ. Editi, ἐπει καὶ. Mox Gobler. et Felckm. primus, non habent haec, ἐν τῷ ἔχαστοτῷ τρίτῳ φαλμῷ. Mox Regius, Seguerian. Goblerian. et Felckm. primus, τὸ πνεῦμα αὐτῶν.

(3) Gobler. et Felckm. 1, παρὰ τοῦ Πατρός, μήτης recte. Mox Reg. Seguer. Basil., Οὗτω καὶ γέ-

γῆς. Εἰ δὲ δὲ Υἱὸς, οὐκ ἀν ἐν μεμερισμένοις τόποις, ἀλλ' ἐν Πατρὶ ὧν, πανταχοῦ ἔστι, καὶ ἔξω τῶν (1) πάντων ὧν, οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀκολούθως οὐκ ἀν εἰη οὐδὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα, μή διν ἐν μεμερισμένοις τόποις, ἀλλὰ πάντα πληροῦν καὶ ἔξω τῶν πάντων δι. Οὗτω γάρ καὶ γέγραπται: « Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. » Καὶ Δασδί ψάλλει: « Ποῦ πορευθώ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, » ὡς μὴ δυντος αὐτοῦ ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἔξω μὲν τῶν πάντων, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ δυντος, ὡς ἔστι καὶ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί. Διὰ τούτο γάρ οὐδὲ αὐτὸν κτίσμα ἔστιν, ὅσπερ δέδειται. Πρὸς πᾶσι δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον ἐκ τούτου καταγνωσθήσεται μὲν ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις, ἐπιγνωσθήσεται δὲ πάλιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος γνῶσις. Κτίστης τοινυν ἔστιν δὲ Υἱὸς ὡς δὲ Πατήρ. « Αὐτὸς βλέπω, » φησι, « τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κάγω ποιῶ. Πάντα γοῦν « δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ έν. » Εἴ δὲ, κτίστης ὧν, ὡς δὲ Πατήρ, δὲ Υἱὸς, οὐκ ἔστι (2) κτίσμα καὶ εἰ, διτὶ δὲ αὐτοῦ κτίζεται τὰ πάντα, οὐκ ἔστι τῶν κτιζομένων δηλούντι οὐδὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα ἔστιν. ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ γέγραπται ἐν τῷ ἔκαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακατινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. »

5. Τούτου δὲ οὕτως γεγραμμένου, δῆλον ἔστιν, ὡς οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῷ κτίσειν ἔστιν. δὲ γάρ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι κτίζει τὰ πάντα, ἐπει λόγος δὲ Λόγος, ἐκεῖ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ διὰ τοῦ Λόγου κτιζόμενα ἔχει ἐκ τοῦ Πνεύματος (3) παρὰ τοῦ Λόγου τὴν τοῦ εἶναι ισχύν. Οὗτω γάρ γέγραπται ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ φαλμῷ: « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεωθῆσαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ἀμέλει οὕτως ἔστι τὸ πνεῦμα ἀδιαιρετον πρὸς τὸν Υἱὸν, ὡς μὴ ἀμφιβάλλειν ἐκ τοῦ λεγομένου. « Οτε (4) γάρ δὲ Λόγος ἐγίγνετο πρὸς τὸν προφήτην, τὰ παρὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι ἐλάλει δὲ προφήτης. Οὗτω καὶ γέγραπται ἐν μὲν ταῖς Πράξεσι τοῦ Πέτρου λέγοντος: « Ανδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν Γραψὴν, ἣν προείπε τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον. » ἐν δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ, τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτὸν (5), γέγραπται: « Πλήν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, δος ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς προφήταις (6). » Καὶ μετ' ὅλης, αἰτιώμενος τὸν λαὸν,

19. ⁹⁶ Joan. 1, 3. ⁹⁷ Psal. ciii, 29, 30. ⁹⁸ Psal.

γραπται. Editi et ceteri, Οὗτω γάρ γέγραπται. Mox haec, ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ φαλμῷ, absunt a Gobler. et Felckm. 1.

(4) Sic editio Commel. et omnes mss.; edit. vero Paris., δτ. Mox Regius quem sequi visum est, ἐγίγνετο. Alii et editi, ἐγένετο. Paulo post, καὶ γέγραπται abest a Gobler. et Felck. 1, et mox ab iisdem, μέν.

(5) Ηας, τοῦ Λόγου γενορένου πρὸς αὐτόν, desunt in Gobler. et Felck. 1. Ibidem, γέγραπται, deest in editis, sed habetur in Reg. et Seguer.

(6) Gobler. et Felck. 2, τοῖς προφήταις καὶ τὴν καρδίαν, omissionis intermedii. Ibid. Reg. et Seguer., δτε καὶ μετ' ὅλη. Paulo post Reg. et Seguer., τοῦ νόμου. Ceteri et editi, τοὺς νόμους.

λέγει· « Τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοὺς νόμους μου, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐξαπέστειλε Κύριος παντοχράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χεροῖς τῶν προφητῶν τῶν ἐμπρωσθεν». » Καὶ τοῦ Χριστοῦ (7) δὲ λαλοῦντος ἐν τῷ Παύλῳ, ὡς αὐτὸς εἶπεν· « Εἰ δοκιμήν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » οὐδὲν ἔττον τὸ Πνεῦμα εἶχεν ἐπιχρηστοῦν αὐτῷ τὸ λαλεῖν. Οὐτων γὰρ αὐτὸς γράψει· « Κατὰ τὴν ἐπιχρηστὸν τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἐμέ. » Πάλιν τε τοῦ Χριστοῦ (8) ἐν αὐτῷ λαλοῦντος, ἔλεγε· « Πλὴν δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κατὰ πόλιν διαμαρτυρεῖται, μοι, λέγον (9), δὲ δεσμὰ καὶ θλίψεις μὲνουσιν. » Οὐ γάρ ἐκτὸς ἐστι τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ, ἐν τῷ Λόγῳ δν, ἐν τῷ Θεῷ δὲ αὐτοῦ ἐστιν· ὥστε τὰ χριστόματα ἐν τῇ Τριάδι δίδοσθαι. Έν γάρ τῇ τούτων διαιρέσει, ὡς Κορινθίοις γράφει, τὸ αὐτὸ Πνεῦμά ἐστι καὶ (10) ὁ αὐτὸς Κύριος, καὶ 3 αὐτὸς Θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι ἐνεργεῖ καὶ δίδωσι τὰ πάντα (11).

6. Ἀμέλει, ἐπευχόμενος Κορινθίοις, ἐν τῇ Τριάδι ὅνχετο λέγων· « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἄγιου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. » Τοῦ γάρ Πνεύματος μετέχοντες, ἔχομεν τὴν τοῦ Λόγου χάριν, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγάπην. Ός δὲ μία τῆς Τριάδος ἡ χάρις, οὗτως ἀδιαιρέτος ἡ Τριάς. Τοῦτο δὲ τις ίδοι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἄγιας Μαρίας (12). Ο γάρ ἄγγελος Γαβριήλ, ἀποσταλεὶς ἀπαγγείλας τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐσομένην τοῦ Λόγου κάθιδον, « Πνεῦμα ἄγιον, » εἴρηκεν, « ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, » εἰδὼς, ὅτι ἐντῷ Λόγῳ ἦν τὸ Πνεῦμα· εὐθὺς γοῦν συνήψε. « Καὶ δύναμις Τύπου τοῦ Πατέρα σου. Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » Τοῦ δὲ Πνεύματος δόντος ἐν τῷ Λόγῳ, δῆλον ἀν εἰη, ὡς καὶ ἐν τῷ Θεῷ ἦν διὰ τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα. Οὐτων δὲ καὶ τοῦ Πνεύματος γενομένου ἐν ἡμῖν, ἐλεύσεται δὲ Υἱός, καὶ δὲ Πατὴρ, καὶ μονὴν ποιήσουσιν ἐν ἡμῖν (13). Ἀδιαιρέτος γάρ ἡ Τριάς, καὶ μία ταῦτης ἡ θεότης· καὶ εἰς Θεός ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. Αὕτη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις· ἐν Τριάδι γάρ αὐτὴν ἐθεμελίωσε καὶ ἐρήζωσεν ὁ Κύριος, εἰρηκώς τοῖς μαθηταῖς· « Πορευέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔννη (14), βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ θνομα τοῦ Πατρὸς (15), καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. » Κτίσμα δὲ εἰ ἦν τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἀν συνέταξεν αὐτὸ τῷ Πατρὶ· ἵνα μὴ ἡ

¹⁰ Zach. vii, 12. ¹¹ II Cor. XIII, 3. ¹² Philipp. I, 19. ¹³ Act. xx, 25. ¹⁴ I Cor. XII, 4-6. ¹⁵ II Cor. XIII, 13. ¹⁶ Luc. I, 35. ¹⁷ I Cor. I, 24. ¹⁸ Joan. XIV, 23. ¹⁹ Matth. xxviii, 19.

(7) Gobler. et Felck. I, sic, καὶ Παῦλος· Εἰ δοκίμην, intermedii omisss. Ibidem δὲ post Χριστοῦ deerat in editis: sed legitur in Reg. et Seguer.

(8) Gobler. et Felck. I, εἰς ἐμέ. Καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα, omisssis interpositis.

(9) Ita Reg. et Seguer., recte. Editi, λέγων.

(10) Sic Regius, Seguer. Basiliensis. Editi vero, ἐστον μὲν καὶ At in Gobler. et Felck. I ἐστι deest. Basil. ibidem, καὶ δὲ αὐτὸς Θεός.

(11) Gobler. et Felck. I, τὰ πάντα. Καὶ πάλιν Κορινθίοις, γράφει ἡ χάρις, etc., multis de more omisssis. Ibid. post Κυρίου editi ἡμῶν, et post τοῦ Θεοῦ, hæc, καὶ Πατρὸς, habent: at desunt ea in Reg. Seguer. Gobler. et Felck. I: statim post μετὰ

A misit Dominus omnipotens, in Spiritu suo, per manus prophetarum priorum¹⁰. » Item Christo loquente in Paulo, ut ipse ait: « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christi¹¹? Nihilominus Spiritum sanctum habebat ille, qui sibi verba suppeditaret: sic enim ipse scribit: « Secundum subministrationem Spiritus Jesu Christi in me¹². » Rursumque Christo in se loquente ait: « Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent¹³. » Non enim extra Verbum est Spiritus: sed cum sit in Verbo, per ipsum in Deo est; ita ut dona in Trinitate tribuantur. Nam in horum divisione, ut ad Corinthios scribit, idem Spiritus est, et idem Dominus, idemque Deus qui operatur omnia in omnibus¹⁴. Ipse namque Pater per Filium in Spiritu operatur et dat omnia.

6. Sane cum Corinthiis bene precaretur, in Trinitate precabatur, his verbis: « Gratia Domini Iesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis¹⁵. » Nam cum participes simus Spiritus, Verbi gratiam habemus, et in ipso, Patris charitatem. Porro ut una est Trinitatis gratia, sic indivisa est Trinitas: quod etiam videre est in ipsa sancta Maria. Angelus enim Gabriel missus ut annuntiaret illi Verbi descensum in illam fore: « Spiritus sanctus, » ait, « superveniet in te: » sciens in Verbo esse Spiritum, proinde que statim addidit: « Et virtus Altissimi obumbrabit tibi¹⁶. Christus enim Dei virtus et Dei sapientia est¹⁷. » Cum autem Spiritus sit in Verbo, palam est, etiam in Deo per Verbum esse Spiritum. Et ita Spiritu ad nos veniente, venient Filius et Pater, et mansionem apud nos facient¹⁸. Indivisa namque est Trinitas, et una ejus divinitas: et unus Deus super omnia, per omnia et in omnibus. Hæc est catholicæ Ecclesiæ fides. In Trinitate enim ipsam fundavit et radicavit Dominus, qui ait discipulis: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti¹⁹. » Quod si Spiritus creatura esset, non eum cum Patre copulasset: ne Trinitas sibi ipsi dissimilis esset, si D extraneum quidpiam et alienum ipsi adjungeretur.

πάντων, editi habent, ἡμῶν, sed Regius et Seguer., ὑμῶν, rectius.

(12) Ita Regius, Seguerianus, Basiliensis, et ita legit Erasmus, quorum tamē primus habet ἀρχάγγελος (ut legit Erasmus). Γαβριήλ· postremus vero, ἐπὶ τῆς ἄγιας Μαρίας. Etili sic. πάρα τοῦ Γαβριήλ τῇ Θεοτόκῳ λέγοντος· Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται, etc. Mox Reg. et Seguer., γοῦν. Editi, οὖν, quæ particula penitus abesi a Gobler. et Felck. I.

(13) Sic Reg. et Seguer. Editi et alii, παρ' ἡμῖν.

(14) Hæc, Πορευέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔννη, desunt in Gobler. et Felck. I.

(15) Reg. et Seguer., εἰς θνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιου Πνεύματος.

Quid enim Deo deerat, ut quidquam diversæ substantiæ assumeret, et cum illo glorificaretur? Absit! Non ita se res habet. « Plenus sum¹⁰, » ait ipse. *H*iccirco ipse Dominus cum nomine Patris sui illum **556** copulavit; ut ostendere, non ex diversis, id est ex creatore et creatura, sanctam Trinitatem constare; sed unam ejus divinitatem esse. Hoc cum didicisset Paulus, docebat unam esse, quæ in ipsa (Trinitate) daretur, gratiam, dicens: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma¹¹. » Ut autem unum baptismum, sic et una fides. Qui enim credit in Patrem, novit in Patre Filium, et Spiritum non extra Filium: et ideo credit et in Filium et in Spiritum sanctum; quandoquidem una est Trinitatis divinitas, quæ ex uno Patre cognoscitur.

T7. *H*æc est catholicæ fidei forma. Qui autem blasphemant in Spiritum, et dicunt ipsum esse creaturam, si ex iis quæ dicta sunt non resipiscunt, vel ex iis quæ dicenda sunt pudore afficiantur. Si Trinitas est et in Trinitate sita est fides, dicant num semper Trinitas fuerit, vel an fuerit cum non esset Trinitas. Si itaque semperitera est Trinitas, non ergo creata res est Spiritus, qui semper Verbo coexistit in ipsoque est. Nam erat cum creaturæ non essent. Quod si creatura est, cum creaturæ sint ex non existentibus, palam est suisce cum non esset Trinitas, sed dualitas: quo quid magis impium quis dixerit? Ex mutatione et profectu dicunt constare Trinitatem, ac dualitatem quidem esse, sed exspectare creaturæ productionem, ut cum Patre et Filio copuletur et fiat Trinitas. Absit ut quid hujusmodi vel in mentem unquam Christianorum cadat. Quenamadmodum enim Filius cum semper sit, non est creatura; sic quoniam semper est Trinitas, in ea nulla est creatura, atque adeo non est creatura Spiritus. Sicut enim semper fuit, ita et nunc est: et sicut nunc est, ita semper fuit, estque Trinitas, et in ipsa Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Et unus est Deus Pater, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus; qui est benedictus in æcula. Amen. Ego quidem, ut significasti, hæc paucis conscripta ad te misi. Tu vero prudens cum sis, si quid in his deerit, id, quæso, supplex. et domesticis fidei legas: eos autem, qui per contentionem blasphemant, redarguito. Fortasse vel sero tandem resipescentes, ante insitum errorem abstergent ab anima sua. E re enim fuerit eorum, ut scriptum est, resilire, nec comperendinare: ne si permaneant,

¹⁰ Isa. i, 11. ¹¹ Ephes. iv, 5.

(16) Reg. et Seguer., ἔλειπε. Editi, ἔλειπε.

(17) Ita Reg. Seguer. et Basil., recte. Editi vero, autou. Paulus post editi cum quibusdam mss. habent τοῦ αὐτοῦ κατατίτου, sed articulus deest in Regio, Segueriano et Basiliensi. Ibid. καὶ deest in Gobleriano et Felckm. priuino.

(18) Sic Reg. et Seguer. In editis et aliis καὶ deest. Mox Regius et Seguer., ἐπειδὴ. Editi et alii, ἐπει.

(19) Οὗτον deest in Basiliensi, et mox articulus δὲ in

A ἀνόμοιος ἔστι τῇ Τριάδι, ξένου τινὸς καὶ ἀλλοτρίου συντασσομένου αὐτῆς. Τι γάρ ἔλειπε (16) τῷ Θεῷ, ίνα ἀλλοτριούσιον προσλάβηται, καὶ σὺν αὐτῷ δοξάζηται; Μή γένοιτο! Οὐχ ἔστιν οὕτως. « Πλήρης, » αὐτὸς εἶπεν, « εἰμι. » Διὰ τοῦτο αὐτὸς δὲ Κύριος τῷ ὄντι μάτι τοῦ Πατρὸς (17) αὐτὸς συνέταξεν· ίνα δεῖξῃ, διὰ οὐκ ἔκ διαφόρων, τουτέστιν ἐκ κτίστου καὶ κτίσματος, συνέστηκεν ἡ ἀγία Τριάς· ἀλλὰ μία ταύτης τῇ θεότητις ἔστι. Τοῦτο μαθὼν δὲ Παῦλος, ἐδίδασκε μίλα εἶναι τὴν ἐν αὐτῇ διδομένην χάριν, λέγων· « Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » « Μόσπερ δὲ ἐν βάπτισμα, οὕτως καὶ μία πίστις· δὲ γάρ πιστεύων εἰς τὸν Πατέρα οἴδεν τὸν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἔκτος τοῦ Υἱοῦ· καὶ διὰ τοῦτο πιστεύει καὶ (18) εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἐπειδὴ καὶ μία τῆς Τριάδος τῇ θεότητις, ἐξ ἑνὸς τοῦ Πατρὸς γινωσκομένη.

T7. Τῆς μὲν οὖν (19) καθολικῆς πίστεως δὲ χαρακτήρα οὐτος. Οἱ δὲ διαφημοῦντες εἰς τὸ Πνεῦμα, καὶ λέγοντες αὐτὸν κτίσμα, εἰ μὴ ἐκ τῶν εἰρημένων μεταγνώσκουσι, κανὸν ἐκ τῶν λεχθησομένων αἰσχυνόμενος καταδυτῶσαν. Εἰ Τριάς ἔστι, καὶ ἐν Τριάδι ἔστιν τῇ πίστις, εἰπάτωσαν, εἰ δὲ Τριάς ἔστιν, ή διν, ὅτε οὐκ ἔστι Τριάς. Εἰ μὲν οὖν ἀδίδιστος ἔστιν τῇ Τριάδι, οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ Πνεῦμα, διδίως συνὴν τῷ Λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ διν. Τὰ γάρ κτίσματα διν, ὅτε οὐκ διν. Εἰ δὲ κτίσμα ἔστι, τὰ δὲ κτίσματα ἐξ οὐκ διτων ἔστι, δῆλον, διτι διν, ὅτε οὐκ διν Τριάς (20), ἀλλὰ διάτοις. Καὶ τὶ τούτου διαδεδούτερον ἀν τις εἰποι; Ἐκ μεταδοῆς καὶ προκοπῆς λέγουσι συνιστασθαι τὴν Τριάδα, καὶ διάτοις μὲν εἶναι, ἐκδέχεσθαι δὲ κτίσματος γένεσιν, ίνα μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συνταχθῇ καὶ γένηται τῇ Τριάδι. Μή γένοιτο κανὸς εἰς νοῦν ποτε ἐλθεῖν Χριστιανῶν τὸ τοιοῦτον! Μόσπερ γάρ δὲ ὁ Υἱὸς οὐκ ἔστι κτίσμα, εἰτας δὲ οὐσίας τῆς Τριάδος, οὐδέν ἔστιν ἐν αὐτῇ κτίσμα· διὸ οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ Πνεῦμα. Ός γάρ δὲ διν, οὕτως ἔστι καὶ νῦν· καὶ ὡς νῦν ἔστιν, οὕτως δὲ διν, καὶ ἔστιν τῇ Τριάδι, καὶ ἐν αὐτῇ Πατήρ, καὶ Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα ἄγιον. Καὶ εἰς Θεός (21) δὲ Πατήρ δὲ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, δις ἔστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν. Έγὼ μὲν οὖν, ὡς ἐδήλωσας, δι' ὀλίγων καὶ ταῦτα καταγράψας (22) ἀπέτειλα· σὺ δὲ ὡς συνετός, εἰ τι καὶ ἐν τούτοις λέπει, θέλησον πληρῶσαι· καὶ τοις μὲν οἰκείοις τῆς πίστεως ἀνάγνωθι, τοὺς δὲ φιλονεικοῦντας διαφημεῖν Εἰλεγχε· τάχα κανὸς δύεται ποτε μεταγνώτες, ἀπονίψωσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἔστιν τὸν (23) προτενομένην ἐν αὐτοῖς κακόνοιαν. Καλὸν γάρ αὐτοὺς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποπτῆσαι καὶ μὴ ἐγχρονίσαι· ίνα μὴ ἐπιμένοντες ἀκούσωσι τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυονίου.

Regio

(20) In editis art. τῇ ante Τριάδι legitur. Sed deest in Regio.

(21) Sic Gobler. et Felck. 1. In editis et ceteris mss., εἰς δὲ Θεός. Μόx δὲ ante ἐπειδὴ πάντων desideratur in editis, sed habetur in Reg. et Seguer.

(22) Gobler. et Felck. 1. γράψας.

(23) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero, αὐτῶν.

« Ος διν εἰπῆ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, οὐκ Αudiant quod dictum est a Domino : « Quicumque ἀφεθήσεται αὐτῷ οὗτε ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ (24), οὗτε dixerit verbum contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc sēculo, neque in futuro (25). »

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΟΜΟΙΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (25).

Ἐνέτυχον καὶ τῇ νῦν γραφεῖσῃ παρὰ τῆς σῆς εὐλα-
βείας ἐπιστολῇ, καὶ πάνυ θαυμάσας τὴν ἀναίδειαν τῶν
αἱρετικῶν, συνεῖδον, ὡς οὐδὲν οὕτως ἀρμόζει περὶ αὐ-
τῶν εἰπεῖν ἢ τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα : Αἱρε-
τικὸν ἀγνθρώπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοοθεσίαν παρ-
αιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι ἔξαστρα πατταὶ δ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρ-
τίνει ὃν αὐτοκατάκριτος. ▶ Διεστραμμένην γάρ (26)
ἔχων τὴν διάνοιαν, οὐχ ἵν' ἀκούσας πεισθῇ, οὐδὲ ἵνα
μεθύων μεταγνὺψ, πυνθάνεται, ἀλλ' ἔνεκα γε τῶν ἀπα-
τηθέντων παρ' αὐτοῦ, μὴ ἄρα σιωπήσας καταγνωσθῇ
καὶ παρ' αὐτῶν. « Ήρκει οὖν τὰ προειρημένα · ἥρκει,
τοσαύτας ἀποδείξεις λαβόντας αὐτούς, παύσασθαι τῆς
κατὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δυσφῆμίας. 'Ἄλλ' οὐχ ἥρκε-
σθησαν (27)· πάλιν δὲ ἀναίδευονται, ἵνα δεξιῶσιν, διε-
λογομαχεῖν μελετήσαντες, καὶ λοιπὸν Πνεύματομα-
χούντες, ἔσονται μετ' ὅλιγον νεκροὶ τῇ ἀλογίᾳ. 'Αμέ-
λει καὶ ἀποχρίνηται τις καὶ πρὸς τὰς νῦν αὐτῶν ἐρω-
τήσεις, οὐδὲν ἡττον ἐφευρεταὶ κακῶν ἔσονται · μόνον
ἵνα ζητούντες μὴ εὑρωσιν, ή ἀκούσαντες (28) μὴ νοή-
σαντιν. Οἴτις δὲ αὐτῶν αἱ σοφαὶ ἐρωτήσεις ; Εἰ οὐχ
ἔστι κτίσμα τὸ ἀγίον Πνεῦμα, οὐκοῦν, φασιν, Υἱός
ἔστι, καὶ ἀδελφὸς δύο δ Λόγους καὶ αὐτός (29). Εἶτα
ἐπιλέγουσιν, ὡς γράφεις. Εἰ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λήψεται τὸ
Πνεῦμα, καὶ παρ' αὐτοῦ δίδοται (οὕτως γάρ γέγρα-
πται), εὐθὺς ἐπάγουσιν. Οὐκοῦν πάπκος δ Πατήρ,
καὶ ἔχοντος (30) ἔστιν αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα.

ritus sanctus a Filio accipiet, et ab ipso datur
ergo avus est Pater, et nepos est Spiritus.

2. Τίς, τούτων ἀκούων, ἔτι Χριστιανοὺς, καὶ οὐ
μᾶλλον Ἐλληνας αὐτούς νομίσει; Τοιαῦτα γάρ Ἐλλη-
νες καθ' ἡμῶν διμιούσιν ἔαυτοις. Τίς ἀποχρίνεσθαι
θελήσει πρὸς τὴν τοιαύτην ἀφροσύνην αὐτῶν; Ἔγὼ
γοῦν, πολλὰ λογισάμενος, καὶ ζητῶν ἀρμόδουσαν πρὸς
αὐτούς ἀποχριστιν, οὐδεμίαν εἴρον ἢ τὴν πρὸς τοὺς
Φαρισαῖους τότε γενομένην. Ός γάρ ἔκεινους, κακο-
ήθως ἐρωτήσαντες, ἀντηρώτησεν δ Σωτήρ, ἵνα αἰσθων-
ται τῆς ἴδιας κακονοίας, οὕτως, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι (31)
τοιαῦτα ἐρωτῶσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ
ἀποχρινάσθωσαν ἐρωτώμενοι ὡς ἐρωτῶσιν (32). 'Ἐπει-
δὴ γάρ, λέγοντες, τὰς παρ' αὐτῶν ἐφευρέσεις οὐ νοοῦσι
τάχα, καὶ τούτων ἀκούοντες, ἐπιγνῶσι τὴν ἔαυτῶν ἀφροσύ-

¹² Matth. xii, 32. ¹³ Tit. iii, 10.

(24) Τούτῳ deest in Basil.

(25) In titulo Regio et Seguer., Sarapionia. Ibidem διοίως abest a Basil.

(26) Sic Reg. et Basil., sed in editis γάρ deest.

(27) Ita Reg. Seguer. Basil. et Gobler. Editi vero, mendose, ἥρχεθησαν.

(28) Basil., ἀκούοντες. Paulo post Reg. et Seg., τὸ ἀγίον Πνεῦμα. Editi, τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον.

(29) Regius, Seguerian. Basili., καὶ αὐτός. Editi

**EJUSDEM AD EUMDEM SERAPIONEM EPI-
STOLA ITEM DE SANCTO SPIRITU.**

1. Legi epistolam a tua pietate modo scriptam,
vehementerque admiratus hæreticorum impuden-
tiam, animadverti nihil չque illis convenire ac
Apostoli præceptum : « Hæreticum hominem, post
unam et secundam correctionem, devita ; sciens
quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit,
cum sit proprio iudicio condemnatus ¹⁴. » Perver-
sam enim mentem cum habeat, non ideo sciscitur
ut cum audierit obtemperet, neque ut cum di-
dicerit, resipiscat ; sed eorum causa quos ipse de-
cepit, ne scilicet, si laceat, ab ipsis quoque damne-
tur. Erant sane quæ prius dicta sunt satis : suffi-
ciebant illa tot tantaque argumenta sibi opposita,
ut finem facerent blasphemandi in Spiritum san-
ctum. Verum non sat illis fuit, sed rursum impu-
denter sese gerunt, ut hinc palam faciant se exer-
citatos ad pugnandum **557** cum verbo, tandemque
Spiritum sanctum oppugnantes, brevi fore insi-
pientia sua mortuos. Profecto etiam si quis ad hu-
jusmodi eorum interrogaciones respondeat, nihilo ut
minus malis excogitandis incumbent, eo solum ut
quærentes non inveniant, vel audientes non intelli-
gant. Cujusmodo porro sunt callidæ ipsorum in-
terrogationes? Si Spiritus sanctus non sit creatura,
ergo, aiunt, Filius est, et fratres duo sunt Verbum
atque ipse. Postea subsunt, ut scribis : Si Spi-
(ita enim scriptum est), et protinus inferunt :

2. Quis hæc audiens, Christianos, et non potius
paganos illos existimabit? Nam talia pagani ad-
versum nos inter se colloquuntur. Quis volet ad
ejusmodi illorum insaniam respondere? Mibi sane
multa mecum reputant, ac quærenti congruentem
illis responsionem, nulla occurrit præter illam quæ
tunc Pharisæi data est. Quemadmodum enim eos
malo animo sciscitatos, vicissim Servator interro-
gavit, ut mentis suæ perversitatem ipsi sentirent,
sic quoniam et isti talia percontantur, dicant nolis
ipsi, vel potius respondeant interrogati, quemadmo-
dum ipsi interrogant. Quandoquidem enim, dum lo-
quuntur, inventa non intelligunt sua, fortasse vel au-

vero, καὶ τὸ Πνεῦμα.

(30) Ita Regius et editi. Seguer., Ἑγγονος, Gobler.
, et Felc. I., Ἑγγονος.

(31) Οὗτοι deest in Gobler. et Felc. I. Mox ante
αὐτοῖς in editis οἱ legebatur, sed deest in Reg. Seg.
Gobler. et Felc. I.

(32) Sic Regius et Seguer. In editis vero et car-
teris hæc, ὡς ἐρωτῶσιν, desiderantur. Mox Regius.
Seguerianus, Basiliensis, τὰς παρ' αὐτῶν. Editi, τὰς

dientes, insaniam suam agnoscent. Si Spiritus sanctus non est creatura, ut in superioribus demonstratum est, sed in Deo est, et ex Deo datur: ergo filius est ipse, et duo sunt fratres ipse et Filius: et si Filius est Spiritus, atque a Filio omnia accipit Spiritus, ut ait ipse, et : « Cum insuflasset dedit illum discipulis¹⁴: » nam et vos fatemini: ergo avus est Pater et nepos ejus est Spiritus. Quae enim sciscitantes a nobis quereritis, de iisdem vos, et ex iisdem interrogari aequum est. Quod si quae scripta sunt negatis, non ultra Christiani dicendi estis, et par est ut nos, utpote Christianos, interrogetis. Sin eadem quae nos legitis, necesse est vos quoque de iisdem sic a nobis interrogari. Dicite igitur et ne cunctemini, an Filius est Spiritus, et avus Pater? Quod si ratiocinantes, ut Pharisæi illi, dixeritis apud vosmetipsos: Si dicamus, Filius est, autem: Ubinam id scriptum est? Sin dixerimus, Non est Filius, timemus ne dicant nobis: Cur ergo scriptum est « Nos non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est¹⁵? » Sin autem apud vos ipsos decertantes, vos quoque dicatis: Nescimus; consentaneum est et eum quem de resjusmodi interrogastis, silere, obtemperantem ei qui dicit: « Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis: sed responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur¹⁶. » Responsio autem quae vobis maxime convenit, est silentium; ut vestram ignorantiam deprehendatis.

3. Rursum igitur aequum est ex iis quae vos afferitis, vos sic interrogare. Quandoquidem prophetæ in Spiritu Dei loquuntur, et in Isaia Spiritus sanctus prophetat, ut in superioribus demonstratum est: ergo Spiritus est Verbum Dei, duoque Verba sunt, Spiritus videlicet et Filius. Etenim prophetæ tunc prophetabant, quando Verbum Dei ad illos siebat. Ad hæc, quandoquidem omnia per Verbum facta sunt, et sine **558** ipso factum est nihil¹⁷, et: « Deus sapientia fundavit terram¹⁸, » et omnia in sapientia fecit¹⁹: scriptumque est (ut in superioribus declaratum est): « Emitte Spiritum tuum et creabuntur²⁰: » ergo aut Spiritus Verbum est aut in duabus fecit Deus omnia, in Sapientia et in Spiritu; et cur, quæso, Paulus ait: « Unus Deus ex quo omnia, et unus Dominus per quem omnia²¹ », literumque: « Cum Filius sit imago Patris invisi-

¹⁴ Joan. xx, 22. ¹⁵ I Cor. ii, 12. ¹⁶ Prov. xxvi, 4.
¹⁷ ibid. 30. ²¹ I Cor. viii, 6.

τινῶν. Infra Seguerianus quem sequimur οὐχοῦν. Editi vero et alii sic, οὐκ οὖν, et ita inferius aliquoties.

(33) Hæc confer cum superioribus Epist. 4, n. 45.

(34) Autó abest a Gobler. et Felic. 1. Mox Reg. et Seguer., ὑμεῖς, recte. Editi, ἡμεῖς. Paulo post Seguer. Basil. Gobler. et Felic. 1, Ἑγγονον. Ibidem a Seguer. Goblerian. et Felic. 1 ēστι abest.

(35) Mén deest in Gobler. et Felic. 1.

(36) Eíπate πρὸς αὐτούς· Εἴδετε. Sic Gobler.

A νην (33). Εἰ μή κτίσμα ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὡς ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν δέδειχται, ἀλλὰ ἐν τῷ Θεῷ ἔστι, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ δίδοται· οὐκοῦν υἱός ἔστι καὶ αὐτὸς, καὶ δύο ἀδελφοὶ, αὐτὸς τε καὶ ὁ Υἱός· καὶ εἰ τοῦ Υἱοῦ ἔστι τὸ Πνεῦμα, καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα δέχεται τὸ Πνεῦμα, ὡς αὐτὸς εἰρήκε, καὶ εἰ μητριστας δέδωκεν αὐτὸς (34) τοῖς μαθηταῖς, (ὅμολογεῖτε γάρ ταῦτα καὶ ὑμεῖς), οὐκοῦν πάππος ἔστιν ὁ Πατήρ, καὶ ἔχονον αὐτοῦ ἔστι τὸ Πνεῦμα. « Άπερ γάρ ἐρωτῶντες ἀπαιτεῖτε παρ' ἡμῶν, τὰ αὐτὰ καὶ ὑμᾶς ἐκ τῶν αὐτῶν ἐρωτᾶσθαι δίκαιοιν. Εἰ μὲν οὖν ἀρνεῖσθε τὰ γεγραμένα, οὐκ ἔτι μὲν (35) ὑμεῖς Χριστιανοὶ λεχθεῖτε ἀν· δίκαιοιν δὲ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς ἐρωτᾶσθαι παρ' ὑμῶν· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ ἡμῖν ἀναγινώσκετε, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς περὶ τῶν αὐτῶν οὕτως ἐρωτᾶσθαι παρ' ἡμῶν. B Εἴπατε (36) τοίνυν, καὶ μή μέλετε, εἰ Υἱός ἔστι τὸ Πνεῦμα, καὶ πάππος ὁ Πατήρ. « Αν δὲ διαλογίζομενοι, ὡς οἱ τότε Φαρισαῖοι πεποίκασιν, εἴπητε καὶ ὑμεῖς πρὸς ξαυτούς· « Εἴδετε εἰπωμεν, δητε Υἱός ἔστιν, ἀκουσθεθα· Ποῦ γέγραπται; ἐδὲ εἰπωμεν· Οὐκέτιντιν Υἱὸς, φοβούμεθα μή εἰπωσιν ἡμῖν· Πῶς οὖν γέγραπται· « Ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάδομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα (37) τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ; Τοιαῦτα δὲ διαμαχόμενοι πρὸς ξαυτούς, ἐδὲ εἴπητε καὶ ὑμεῖς. Οὐκ οἰδαμεν, ἀνάγκη καὶ τὸν ἐρωτώμενον τοιαῦτα παρ' ὑμῶν σιωπᾶν, πειθόμενον τῷ λέγοντι· « Μή ἀποκρίνου διφρονὶ πρὸς τὴν ἐκείνου ἀφροσύνην, ἵνα μή δυοιος γένηται²² (38)· ἀλλ' ἀποκρίνου διφρονὶ κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, ἵνα μή φαίνηται σοφὸς περ' ξαυτῷ. » Απόκρισις δὲ ὑμῖν (39) ἀρμάζουσα μάλιστα ἡ σωπή· C ξανά τὴν ἀστῶν ἀγνοιαν ἐπιγνῶτε.

3. Πάλιν οὖν ἐκ τῶν ὑμῶν δίκαιοιν ὑμᾶς οὕτως ἐρωτᾶσθαι. Έπειδὴ οἱ προφῆται ἐν τῷ Πνεῦματι τοῦ Θεοῦ λαλοῦσι, καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προφητεύει, ὡς ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν δέδειχται, οὐκοῦν καὶ τὸ Πνεῦμα Λόγος ἔστι τοῦ Θεοῦ (40), καὶ δύο εἰσὶ Λόγοι, τό τε Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός. Καὶ γάρ οἱ προφῆται τότε ἐπροφήτευον, ὅτε ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτούς. Καὶ έτι πρὸς τούτους, ἐπειδὴ (41) πάντα διὰ τοῦ Λόγου ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν, καὶ εἰ δι Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε (γέγραπται δὲ, ὡς ἐν τοῖς Ἐμπροσθεν δέδειχται· « Εἴκαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται», οὐκοῦν δὲ τὸ Πνεῦμα ὁ Λόγος ἔστιν, δὲ ἐν δύοις πεποίκην δι Θεὸς τὰ πάντα, ἐν τῃ Σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεῦματι. Καὶ πῶς ὁ Παῦλος φησιν « Εἰς θεός, ἐξ οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, δι' οὐ τὰ πάντα»; Καὶ πάλιν· « Επειδὴ δὲ Υἱὸς εἰκάνων ἔστι τοῦ Πατρὸς τοῦ

et Felckm. 1, omissis intermediis. Mox in Regio δι θεός deest. Ibid. Seguerian., δι Υἱός ἔστιν.

(37) Τὸ Πνεῦμα deest in Gobler. et Felic. 1.

(38) Sic Reg. et Seguer. Editi vero, αὐτοῦ. Ibid. Goblerian. et Felic. 1, ἀλλ' ἀποκρίνου πρὸς τὴν.

(39) Regius et Seguerian., ὑμῖν, recte. Editi vero, ὑμῶν.

(40) Τοῦ Θεοῦ abest Gobler. et Felic. 1.

(41) Gobler. et Felic. 1, ἐπει.

δοράτου, » ἔστι δὲ τὸ Πνεῦμα εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ (γέγραπται γάρ) « Οὓς προέγραπται προώριτε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ », οὐκοῦν κατὰ τοῦτο πάππος ὁ Πατήρ. Καὶ ἐπειδὴ δὲ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ ὄνδρατι τοῦ Πατρὸς ἡλθε· « Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, » φησὶν δὲ Υἱὸς, « δὲ πέμψεις ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὄνδρατι μου » οὐκοῦν καὶ οὗτος (42) πάππος ὁ Πατήρ. Τί πρὸς ταῦτα, κατίτοι πάντα λέγοντες εὐχερῶς; Τί διαλογίζεσθε πρὸς ἑαυτούς; « Ή δρῶντες ἑαυτοὺς ἀποροῦντας, μέμφεσθε (43) τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις; Ἀλλὰ πρότερον ἑαυτῶν κατάγνωτος (ὑμεῖς γάρ τοιαῦτα ἐρωτᾶν εἰώθατε), καὶ πειθεσθε ταῖς Γραφαῖς, καὶ ἀποροῦντες εἰπεῖν, μάθετε λοιπόν. Υἱὸς μὲν ἐν ταῖς Γραφαῖς τὸ Πνεῦμα οὐκ ὀνομάσθη, ἀλλὰ Πνεῦμα ἄγιον καὶ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. « Ωσπερ δὲ οὐκ ὀνομάσθη Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, οὐτας οὐδὲ περὶ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται, διτι αὐτὸς ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. » Άρι οὖν, ἐπειδὴ (44) οὐκ ὀνομάσθη Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, οὐδὲ διτις Υἱὸς ἔστι τὸ Πνεῦμα, διαφωνεῖ τῇς ἀληθείας ἡ πίστις; Μή γένοιτο! Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἑκαστον τῶν σημανομένων ἔχει τὴν ίδιαν γνῶσιν. Καὶ γάρ δὲ Υἱὸς ίδιον τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἔστι γένηνμα, καὶ τοῦτο ἔχει τὸ σημανόμενον. Καὶ (45) τὸ Πνεῦμα δὲ λεγόμενον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ δι, οὐ ξένον ἔστι τῆς τοῦ Υἱοῦ φύσεως, οὐτε τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος. Διὰ τοῦτο γάρ ἐν Τριάδι, ἐν Πατρὶ, καὶ ἐν (45*) Υἱῷ, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πνεύματι, μία θεότης ἔστι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τριάδι ἐν ἔστι τὸ βάπτισμα, καὶ μία ἡ πίστις. Ἀμέλει τοῦ Πατρὸς πέμποντος τὸ Πνεῦμα, δὲ Υἱὸς ἐμφυσῶν διδωσιν αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς· ἐπειδὴ πάντα δοσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι. » Καὶ (46) τοῦ Λόγου γνωμένου ἐν τοῖς προφήταις, αὐτὸι τῷ Πνεύματι ἐπροφήτευον, ὡς γέγραπται καὶ δέδειχται· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. »

4. Οὐτως οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ίδιον τῆς τοῦ Λόγου οὐσίας, ίδιον καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀέρεται εἶναι. Πάλιν γάρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ὀκνήτον. Εἰ καὶ Υἱὸς οὐκ ὀνομάσθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλὰ οὐκ ἔστιν ἐκτὸς τοῦ Υἱοῦ· Πνεῦμα γάρ υἱοθεσίας εἰργται· καὶ ἐπειδὴ « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, » ἀκολούθως εἰργται περὶ τοῦ Πνεύματος· « Πνεῦμα σοφίας, καὶ Πνεῦμα δυνάμεως ἔστι. » Τοῦ γάρ Πνεύματος μετέχοντες, ἔχομεν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν Υἱὸν ἔχοντες, ἔχομεν τὸ Πνεῦμα, κράζοντες ταῖς καρδίαις ἡμῶν, « Αβδὲς ὁ Πατήρ, » ὡς δὲ Παῦλος (47) εἰργκεν. Εἰ δὲ διτι τὸ Πνεῦμα ἔστι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι γέγραπται· « Τὰ τοῦ Θεοῦ γάρ οὐδεὶς ὅλον εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ· » καὶ δὲ Υἱὸς δὲ εἰργκεν· « Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ τον ἐμον· » διὰ τὸ αὐτὸν δομα οὐκ ἔστι τούτῳ (48)

⁴² Coloss. i, 15. ⁴³ Rom. viii, 29. ⁴⁴ Joan. xiv, 26. ⁴⁵ Psal. xxxii, 6.

⁴⁶ I Cor. i, 24. ⁴⁷ Isa. xi, 2. ⁴⁸ Galat. iv, 6.

(42) Ita Reg. et Seguer. Editi vero, οὐτως.

(43) Goblerian. et Felic. i, μὴ μέμφεσθε.

(44) Goblerian. et Felic. i, ἐπει.

(45) In Goblerian. et Felic. i, καὶ dersi.

(45*) En deest in Gobleriano et Felckmanni 1, et inferius, τὸ αὐτόν.

(46) Kal deest in edit. Paris., sed habetur in edit.

A bilis ⁴⁶, » est autem Spiritus imago Filii, scriptum est enim: « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui ⁴⁷: » igitur hac ratione avus est Pater. Et quoniam Filius quidem in nomine Patris venit: « Spiritus autem sanctus, » ait Filius, « quem mitet Pater in nomine meo ⁴⁸: » ergo et hoc quoque modo avus est Pater. Quid ad hæc responsuri estis, licet omnia temere dicatis? Quid ratiocinamini apud vosmetipsos? An cum advertatis vos hæsitare, ejusmodi questiones reprehenditis? Sed prius vos ipsos coarguite (nam talia quærere consuevistis) Scripturisque obtemperate, et cum non suppetant quæ respondeatis, discite posthac, Spiritum in Scripturis nunquam vocatum esse Filium, sed Spiritum sanctum, et Spiritum Dei. Quemadmodum autem Spiritus non vocatus est Filius; sic neque de Filio scriptum est: Ipse est Spiritus sanctus. Num igitur quia Spiritus non vocatus est Filius, et Filius non est Spiritus, ideo dissentit a veritate fides? Absit! Quin potius unumquodque eorum quæ indicantur, habet propriam significationem. Etenim Filius substantiæ ac naturæ Patris propria est proles, et hoc revera significat: item, Spiritus qui Dei dicitur, et in ipso est, non alienus est a Filii natura, nec a Patris divinitate. Ideo enim in Trinitate, scilicet in Patre et in Filio et in ipso Spiritu sancto una est divinitas, et in ipsa Trinitate unum est baptismata, et una fides. Nimirum Patre mittente Spiritum, Filius insufflans dat illum discipulis ⁴⁹; quoniam « Omnia quæcumque habet Pater, Filii sunt ⁵⁰. » Et cum Verbum in prophetis fieret, ipsi in Spiritu prophetabant, ut scriptum ac demonstratum est: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum ⁵¹. »

4. Itaque non creata res est Spiritus: sed Verbi substantiæ proprius, Dei item proprius, et in ipso esse dicitur. Rursum eadem ipsa dicere non pigrat. Tametsi Spiritus sanctus non vocatus est Filius, non tamen est extra Filium; Spiritus namque adoptionis dictus est; et quia « Christus Dei virtus et Dei sapientia est ⁵², » congruenter de Spiritu sancto dictum est, « Spiritus sapientiæ et Spiritus virtutis est ⁵³. » Cum enim participes sumus Spiritus, Filium habemus, et Filium habentes, habemus et Spiritum clamantem in cordibus nostris, « Abba Pater ⁵⁴, » ut loquitur Paulus. Quod si quia Spiritus est Dei, et in ipso esse scriptum est: nam « Quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei, qui in ipso est ⁵⁵. » Filius item dixit: « Ego in Patre et Pater in me ⁵⁶: » quare non huic atque illi

26. ⁴⁶ Joan. xx, 22. ⁴⁷ Joan. xvi, 15. ⁴⁸ Psal.

Commel. et in omnibus codicibus. Infra καὶ ante τῷ Λόγῳ deest in Goblerian. et Felic. i.

(47) Ήσε, ὡς δὲ Παῦλος εἰργκεν, desunt in Gobler. et Felic. primo.

(48) Sic Regius, Seguerianus, Basil., et ita legerat Naunius. Editi vero, οὐκ ἔστιν ἀμφοτέροις.

idem nomen est, sed hic quidem Filius, ille Spiritus dicitur? Si quis hoc modo sciscitetur is profecto insanierit, cum inscrutabilia scrutetur, et Apostolo non obtemperet, qui ait: « Quis enim novit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? » Alioqui quibus Deus nomen indidit, quis nomen mutare audebit? alias rebus ille quoque creatis vocabula attribuat. Dicant, quandoquidem creatura eodem nutu facta est, **559** cur hic, sol; illud, cœlum; illud, terra, mare et aer? Sin insanis illis hoc impossibile videatur, singula enim manent ut facta sunt; multo magis quæ sunt supra creatas res, æternam habent perseverantiam: nec aliter sunt, quam ut Pater est Pater, et non avus: et Filius est Dei Filius, et non Pater Spiritus: et Spiritus sanctus est Spiritus sanctus, et non Patris nepos, nec Filii frater.

5. His ita commonestratis, is sane insanierit qui interrogat, num Spiritus quoque sit Filius. Ne tamen quia ita scriptum non est, ideo'quis eum ex Dei natura et proprietate eximat; sed uti scriptum est, credat et ne dicat: Quare sic et non sic? ne talia cogitans incipiat meditari ac dicere: Ubinam est ergo Deus, et quomodo est? ac postea audiat: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus». Nam quæ sive traduntur, cognitionem habent non curiose perscrutandam. Certe cum discipuli audissent, « baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti», non curiose inquirebant, cur secundo Filius, et tertio Spiritus, aut cur omnino Trinitas: sed prout audierant, crediderunt. Neque sciscitabantur sicuti vos: Ergone Spiritus est Filius? Neque cum Dominus post Filium nominaret Spiritum, interrogabant: Ergo avus est Pater? Non enim audierant, in nomine avi, sed in nomine Patris; hancque fidem probe ratiocinati prædicaverunt ubique. Non enim aliter loquendum fuit, quam dixerat Salvator: se quidem Filium, illum vero Spiritum sanctum. Neque immutandi erant, secus quam ordine juncti fuerant, ut neque Pater. Quemadmodum enim non licet aliter de illo loqui, quam quod Pater sit; ita impium fuerit interrogare, an Filius sit Spiritus, aut Spiritus Filius. Hac de causa Sabellius alienus ab Ecclesia judicatus est, ausus tribuere Patri nomen Filii, ac Filio nomen Patris. An itaque post hæc ausit quispiam audiens Filium et Spiritum dicere: Avus ergo est Pater, aut Filius est Spiritus? Imo audebunt Eunomii, Eudoxii et Eusebii. Cum

³³ Rom. xi, 34. ³⁴ Psal. xiii, 1. ³⁵ Matth. xxviii, 19.

(49) Γάρ δεεστ in Goblerian. et Felc. 1.

(50) Gobler. et Felck. primus, δὲ οὐρανός, γῆ, Θάλασσα, ἀήρ. Mox Reg. et Seguer., τοῖς ἀφροσιν. Editi, Εὐρροστιν. Paulo post, ἀλογον deest in Gobler. et Felckmanni primo.

(51) Seguerian. Gobler. et Felc. 1, Εγγρονον: alii, Σηγονον.

(52) Mῇ deest in Basil.

(53) Sic Reg. et Seguer. Editi, Et γοῦν, male.

(54) Sic Regius, Seguerian. Basil. Editi vero, τοῦ Πατρός.

(55) Ita Regius et Seguer. Editi autem, οὐδὲν ἀλ-

A καὶ τούτῳ, ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα; « Αν τις οὖτας ἐρωτᾷ, μαίνοιτο ἀν δὲ τοιοῦτος, ἐρευνῶν τὰ ἀνερεύνητα, καὶ παραχούντων τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος: « Τίς γάρ (49) ἔγνω νοῦν Κυρίου; ή τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; » « Άλλως τε δὲ ὁ Θεὸς ὡνόμασε, τίς μετονομάσαι τολμήσει; ἐπει εἰς τὰ τῆς κτίσεως ἐπιχορηγεῖται. Εἰπάτωσαν, ἐπειδὴ ἡ κτίσις τῷ αὐτῷ νεύματι γέγονε, διὰ τὸ μὲν ἥλιος, ὁ δὲ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἀήρ (50); Εἰ δὲ ἀδύνατον τοῦτο γε τοῖς ἀφροσι (μένει γάρ ἔκαστον, ὡς γέγονε), πολλῷ μᾶλλον τὰ δικαία κτίσεως ἀλιδίον ἔχει τὴν διαμονὴν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως, ή ὡς ἔστιν ὁ Πατήρ Πατήρ, καὶ οὐ πάππος, καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός ἔστι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ Πατήρ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἄγιον, καὶ οὐκ ἔχγονον (51) τοῦ Πατρός, οὐδὲ διδεῖται τοῦ Υἱοῦ.

5. Τούτων οὕτω δεικνυμένων, μαίνοιτε ἀν τις ἐρωτῶν, Υἱὸς οὖν ἔστι καὶ τὸ Πνεῦμα; Μηδὲ, ἐπειδὴ μή γέγραπται οὕτω, διὰ τοῦτο ἐξαιρετώ τις αὐτὸν τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως καὶ ιδιότητος· ἀλλ' ὡς γέγραπται, πιστεύετω καὶ μή (52) λεγέτω· Διὰ τὸ οὕτως καὶ μή οὕτως; Ιντι τοιαῦτα διαλογιζόμενος, ἀρκῆται μελετῶν καὶ λέγειν· Ποῦ οὖν ἔστιν ὁ Θεός, καὶ πῶς ἔστι; καὶ λοιπὸν ἀκούσεις· « Εἰπεν ἀφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. » Τὰ γάρ τῇ πίστει παραδίδεμενα ἀπεριέργαστον ἔχει τὴν γνῶσιν. Οἱ γοῦν (53) μαθηταὶ, ἀκούσαντες, « βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος,» οὐ πειριγάσαντο, διὰ τὸ δεύτερον δὲ Υἱὸς, καὶ τρίτον τὸ Πνεῦμα, ή διὰ τὸ δῶλας Τριάς· ἀλλ' ὡς ἡκουσαν, ἐπιστευσαν· καὶ οὐχ ὡσπερ ὑμεῖς τρώτησαν· Υἱὸς οὖν ἔστι τὸ Πνεῦμα; Οὐδὲ, εἰπόντος τοῦ Κυρίου μετὰ τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, τρώτησαν· Πάππος οὖν δὲ Πατήρ; Οὐ γάρ ἡκουσαν εἰπεῖν, ή ὡς εἰρηκεν δὲ Σωτήρ ἐσαύτου μὲν Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα ἄγιον· οὐδὲ ἐναλλάξαι (55) θέμις ή ὡς συντέτακται, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρός· Ός γάρ οὐκ ἔξεστιν ἀλλως εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, ή διὰ Πατήρ, οὕτως ἀσεβὲς ἐρωτᾶν, εἰ Υἱός (56) ἔστι τὸ Πνεῦμα, ή τὸ Πνεῦμα Υἱός. Διὰ τοῦτο Σαβέλλιος (57) ἀλλότριος τῆς Ἐκκλησίας ἐκριθη, τολμήσας εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Πατρός τὸ Υἱὸς, καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ τοῦ Πατρός (58) δνομα. Ἀρ' οὖν ἔτι μετὰ ταῦτα τολμήσεις τις ἀκούσων Υἱὸν καὶ Πνεῦμα εἰπεῖν· Πάππος οὖν δὲ Πατήρ, ή Υἱὸς οὖν (59) τὸ Πνεῦμα; Ναὶ τολμήσουσιν

λόγοι. Paulo post Regius et Seguerian., οὐκ ἔξεστιν. Editi, οὐκ ἔστιν.

(56) Sic Reg. Seguerian. et Basiliens. Editi vero, ή Υἱός.

(57) Reg. et Seguer. ad marg., περὶ Σαβέλλιον.

(58) Regius et Seguerian., Πατρός. Editi, Πνεῦματος. Mox ἔτι deest in Goblerian. et Felckm. 1.

(59) Οὐδὲν deest in Seguer. solo. Ibidem Regius et Seguerian., Ναὶ τολμήσουσιν, recte. Editi, καὶ τολμήσουσιν. Mox καὶ ante Εὐδάξιον deest in Goblerian. et Felckm. 1. Intra Reg. et Seguer.. παύσουσι. Editi, παύσωσι. Ibidem Reg. et Seguer., γάλλτεν.

Εύνομίοις, καὶ Εὐδόξιοι, καὶ Εὐσέβιοι (60). Ἀπαξ γάρ τὸ πεντηκοντάριον τὴν Ἀριανήν αἱρεσίν, οὐ μή παύσουσι τὴν ἐκυρώσαν ἀπὸ ἀσεβείας. Τίς γάρ αὐτοῖς παρέδωκε ταῦτα; Τίς δὲ διδάξας; Ἐλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἐκ δὲ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτῶν ἐξῆλθεν ἡ τοιαύτη παραφροσύνη.

6. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ μὴ κτίσμα ἔστι τὸ Πνεῦμα (τοῦτο γάρ ἐδεῖχθη), ἐρωτᾶτε, Υἱὸς οὖν ἔστι τὸ Πνεῦμα; ὦρα, μαθόντας ὅμδες, ὅτι μὴ κτίσμα ἔστιν δὲ Υἱὸς (ἢ τὸ πούτου (61) γάρ τὰ γενητὰ ἐκτίσθη), ἐρωτᾷν, Πατήρ οὖν ἔστιν δὲ Υἱός; Ή καὶ οὕτως; Τὸ Πνεῦμα οὖν ἔστιν δὲ Υἱὸς, καὶ δὲ Υἱὸς αὐτός ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Τοιαῦτα δὲ λογιζόμενοι, ἔξω μὲν τῆς ἀγίας Τριάδος ἔσονται, ἀθεοὶ δὲ κριθήσονται (62), ἀλλάσσοντες τὸ δινομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος· μεταφέροντες τε αὐτὸν, ὡς θέλουσιν, ἐν ὅμοιώματι γενέσεως ἀνθρωπίνης, ἔχγονα (63) καὶ πάπικους ὄνομαζόντες, καὶ τὴν Ἐλλήνων θεογονίαν ἑαυτοῖς ἀναπλάσσομενοι. Οὐκ ἔστι δὲ αὐτῇ τῇς Ἐκκλησίας τῇ πίστεις, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν δὲ Σωτὴρ, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα· Πατέρα μέντοι, οὐ δυνάμενον λέγεσθαι πάππον, καὶ Υἱὸν οὐ δυνάμενον λέγεσθαι Πατέρα, καὶ Πνεῦμα ἄγιον οὐκ ἀλλως η̄ οὔτως ὄνομαζόμενον. Ἐπὶ ταύτης τῆς πίστεως οὐδὲ ἔστιν ἐναλλήλῃ εἰπεῖν ἀλλ' ἀεὶ δὲ Πατήρ Πατήρ ἔστι, καὶ δὲ (64) Υἱὸς ἀεὶ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀεὶ Πνεῦμα διγίον ἔστι καὶ λέγεται. Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν ἀνθρωπίνων, οὐκ ἔστιν οὔτως, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ τοιαῦτα φαντάζωνται (65). Ός γάρ γέγραπται, «Οὐκ ὡς ἀνθρωπὸς δὲ Θεός, οὐ οὔτως δὲ τις εἴτοι, οὐκ ὡς Θεός οἱ ἀνθρώποι». Ἐπὶ γάρ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔστιν δὲ πατήρ ἀεὶ πατήρ, οὐδὲ δὲ οὐδὲς ἀεὶ οὐδές. Ὁ γάρ αὐτὸς πατήρ μὲν οὐδοῦ γίνεται, αὐτὸς δὲ ἐπέρου γέγονεν οὐδὲς, καὶ δὲ οὐδὲς πατέρος ὁν οὐδὲς, ἀλλοῦ (ιεζ) γίνεται πατήρ. Ἀβραὰμ γοῦν οὐδὲς δὲν τοῦ Ναχώρ (67), πατήρ γέγονε τοῦ Ἰσαάκ· καὶ Ἰσαάκ δὲ οὐδὲς δὲν τοῦ Ἀβραὰμ, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰακώβ. Ἔκαστος γάρ, μέρος δὲν τοῦ γονέως, γεννᾶται μὲν οὐδὲς, γίνεται δὲ καὶ αὐτὸς ἐπέρου πατήρ. Ἐπὶ δὲ τῇς θεότητος οὐχ οὔτως, ἐπειδὴ μή ὡς ἀνθρωπὸς δὲ Θεός. Ὁ γοῦν Πατήρ οὐκ ἐκ Πατρός ἔστι: διὸ οὐδὲ δὲν γεννᾶται τὸν γεννόμενον ἐπέρου Πατέρα· οὐδὲ δὲ Υἱὸς μέρος ἔστι τοῦ Πατρὸς, διὸ οὐδὲ δὲν γέννημά ἔστιν εἰς τὸ γεννήντα Υἱόν. Οὐθὲν δὲ τῇς θεότητος μόνης δὲ Πατήρ κυρίως (68) καὶ μόνος Πατήρ ὁν, ἔστι καὶ ἡν καὶ ἀεὶ ἔστι. Καὶ δὲ Υἱὸς κυρίως, καὶ μόνος Υἱός ἔστι. Καὶ ἐπὶ τούτων ἔστηκε τὸ, δὲ Πατήρ ἀεὶ Πατήρ, καὶ τὸ, Υἱὸς ἀεὶ Υἱὸς, εἶναι τε καὶ λέγεσθαι· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἄγιον ἀεὶ Πνεῦμα διγίον ἔστι· καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ εἶναι, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς δὲ Υἱοῦ διδοσθαι πεπιστεύκαμεν.

⁶⁰ Num. xxiii, 19.

(60) Idem, περὶ Εὐνομίου, Εὐδόξιου, καὶ Εὐσέβιου.

(61) Seguerianus, διὰ τοῦτο. Μόx idem et Reg., τὰ γονητά. Editi, τὰ γονητά.

(62) Gobler. et Felc. 1, χριθοῖσεν.

(63) Regius, Seguerian. Goblerian. et Felck. 1, ἔγγονα. Editi, ἔχγονα.

(64) Ο abest a Goblerian. et Felck. 1.

A enim semel Arianæ hæresis bistriones effecti sint, nunquam cohibebunt linguam suam ab impietate. Quis enim hæc ipsis tradidit? Quis docuit? Nemo sane ex divinis Scripturis. Sed ex abundantia cordis eorum hujusmodi stultitia prodiit.

6. Si enim, quoniam creatura non est Filius (illud enim commonstratum est), interrogatis, Ergone Filius est Spiritus? Restat vos qui didicistis Filium non esse creaturam (per eum namque creaturæ conditæ sunt) interrogare, Pater ergo est Filius? Aut sic: Spiritus ergo est Filius, et Filius ipse est Spiritus sanctus?

C Cum autem talia cogitent et extra sanctam Trinitatem erunt, et athei judicabuntur, quod immutent nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, transferantque illud suo arbitratu in similitudinem generationis humanæ: quod nepotes avosque nominent,

B ac deorum generationem, quemadmodum gentiles, effingant. Non est autem hæc Ecclesia fides, sed ut sit Salvator, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum:

Patrem scilicet qui non possit avus vocari, Filium qui non possit dici Pater, et Spiritum sanctum non alio quam hoc nomine appellatum. De hac

side 560 non licet varie loqui: sed semper Pater Pater est, et Filius semper Filius, et Spiritus sanctus semper est diciturque Spiritus sanctus.

In rebus enim humanis non ita se res habet, quamvis Ariani talia communiscantur. Nam quemadmodum scriptum est, «Non ut homo, Deus¹⁶», ita dixerit aliquis, non ut Deus homines. Apud homines enim pater non semper pater est, neque filius semper filius.

Nam ipse quidem filii pater efficitur, sed alterius ipse filius existit. Et filius cum sit patris filius alterius pater efficitur. Abraham igitur filius cum esset Nachoris, pater factus est Isaac; et Isaac cum esset filius Abrahæ, pater fuit Jacob. Unusquisque enim cum sit pars parentis, nascitur quidem filius, efficitur autem et ipse alterius pater.

In divinitate vero non sic, quoniam non sicut homo Deus. Pater itaque non ex Patre est: ideoque non gignit eum qui futurus sit alterius Pater; neque Filius pars est Patris, quapropter non est fetus ad generandum filium. Unde in deitate sola, Pater proprie, solusque Pater cum sit, est et fuit et semper erit.

D Et Filius proprius et solus Filius est. In his enim constat illud, Patrem semper Patrem et Filium semper Filium esse ac dici; Spiritum sanctum semper Spiritum sanctum esse; et hunc Dei esse, et a Patre per Filium dari credimus. Sic enim sancta Trinitas invariabilis permanet, in una deitate cognita. Itaque qui interrogat: Ergone Filius est Spi-

(65) Sic Regius, Seguer. et Basiliens. Editi, φαντάζονται.

(66) Sic Regius et Seguerian. Editi vero. ἀλλ' οὐ, male. Mox Regius et Seguerianus, γοῦν. Editi, οὖν. Paulo post δὲ post Ἰσαάκ deest in editis, sed legitur in Reg. et Seguer.

(67) Memoriaz lapsu ponitur pro Thare Nachor.

(68) Κυρίως deest in Gobler. et Felckm. 1.

ritus? ita ille communiscitur quasi nomen mutari possit, atque sua sponte insanit. Et qui interrogat: Ergone avus est Pater? nomen Patri exigitans, errat corde. Cæterum posthac ad hæreticorum impudentiam respondere non est tutum: id enim est pugnare adversus apostolicam admonitionem⁶⁹; sed potius, ut præcipit ipse, consulere par est. τικῶν οὐχ ἀσφαλές μάχεσθαι γάρ ἐστι: (69) τῇ ἀποστολικῇ παρανέστει συμβουλεύειν δὲ μᾶλλον, ὡς περήγειτεν αὐτὸς, καλόν.

7. Hæc sint ad vestram confutandam stultiloquiam satis. Ne amplius illuditis deitati. Illudentibus enim mos est ea sciscitari quæ scripta non sunt, ac dicere: Ergone filius est Spiritus, et avus est Pater? Ita irrident episcopi Cæsareae et Scythopolis. Sufficit vos credere Spiritum non esse creaturam, sed Spiritum esse Dei, et in ipso Trinitatem Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Neque Patri nomine Filius vocandus est: neque licet dicere Spiritum sanctum esse ipsum Filium; neque Filium esse ipsum Spiritum sanctum. Sed ita se res habet quemadmodum dictum est, et una est in hac Trinitate divinitas et una fides, et unum baptismus est quod in illa datur, et initiatio una in Christo Iesu Domino nostro per quem et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu in omnia sæcula sacerdorum. Amen.

8. De quo autem scripsisti mihi evangelico dicto, Ceniam habe, dilecte, probo affectus animo. Vereor enim id vel ulla tenus aggredi; ne, si in dictum illud mentem quasi deniersero, scrutarique cœpero, non valeam profundum ejus intellectum exhaurire. Tace 561 igitur de illo omnino statueram, his prioribus contentus scriptis. At veritus ne iterum hac de re scribere contendas, vim mihi ipse intuli, ut vel mediocrem quam de illo didici sententiam prescriberem; quod sperem, si scopum attingamus, docentis gratia, rem tibi probatam fore; sin aberemus, non reprehensurum te, cui cum affectus no-

⁶⁹ Tit. iii, 40.

(69) Έστι deest in Gobler. et Felc. I. Infra post ἀρχετ., in editis γάρ legitur, sed cum desit in Reg. Seguer. Basil., optimis scilicet mss., omissum est.

(70) Reg. et Seguer., περὶ Εὐστέβου καὶ Πατροφίου, male de Eusebio qui jamdiu obierat.

(71) Sic Regius et Seguerian. recte. Editi, δὲ Υἱός. Infra iidem cum Basil., αὐτὸς είναι τὸν Υἱόν. Editi, αὐτόν, etc.

(72) Hæc, δι' οὗ, etc., ad finem usque absunt a Gobler. et Felc. I. Paulo post Regius, εἰς τοὺς αἰώνας, omisso σύμπαντας.

(73) Hæc, Περὶ δὲ, etc., consequenter annexi debent, ut et codices Regius et Seguerianus habent, et particula adversativa δὲ suadetur. In editis primo tomo quasi peculiaris tractatus posita erant sub hoc titulo: Τοῦ ἐν ἀγιοῖς Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχεπιστότου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ ἥρτον τοῦ Εὐαγγελίου. «Ος δὲ εἰπή λόγον κατὰ τὸν Υἱόν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθῆσται αὐτῷ· δεὶς δὲ δὲ εἰπη κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, οὐχ ἀφεθῆσται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μελλοντι, » qui titulus iisdem verbis habetur in Basiliensi et Anglicano. Go-

A Ούτω γάρ τι ἄγια Τριάς ἀναλοιπώτος διαμένει, ἐν μιᾷ θεότητι γινωσκομένη. Οὐκοῦν δὲ ἐρωτῶν, Γίδες οὖν ἐστι τὸ Πνεῦμα; ὡς δυναμένου τοῦ ὄντος ἀλλάσσεσθαι, φαντάζεται, καὶ μανίαν ἔστω περιποιεῖται. Καὶ δὲ ἐρωτῶν δὲ, πάππος οὖν ἐστιν δὲ Πατήρ, ἐπινοῶν δυομά τῷ Πατρὶ, πλανᾶται τῇ καρδίᾳ. Ἀποκρίνασθαι μὲν οὖν ἐτι πρὸς τὴν ἀναλοιπαν τῶν αἱρετικῶν οὐχ ἀσφαλές μάχεσθαι γάρ ἐστι: (69) τῇ ἀποστολικῇ παρανέστει συμβουλεύειν δὲ μᾶλλον, ὡς περήγειτεν αὐτὸς, καλόν.

B 7. Ἀρχετ. ταῦτα πρὸς Ἐλεγχον τῆς μωρολογίας ὑμῶν. Μηχεῖτε παίζετε εἰς τὴν θεότητα. Παιζόντων γάρ ιδίον ἐρωτᾶν τὰ μὴ γεγραμμένα καὶ λέγειν Οὐκοῦν Γίδες ἐστι τὸ Πνεῦμα καὶ πάππος δὲ Πατήρ; Ούτω γελῶσιν δὲ ἐν Καισαρείᾳ καὶ δὲ ἐν τῇ Σκυθοπόλει (70). Ἀρχετ. πιστεύειν ὑμᾶς, διτι οὐκ ἐστί τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ δὲ ἐν αὐτῷ Τριάς, Πατήρ, καὶ Γίδες (71), καὶ Πνεῦμα ἄγιον. Καὶ οὕτε τὸ Πατήρ δυομά ἐπὶ Γίδου ὄντος ἀγίου χρή, οὕτε τὸ Πνεῦμα λέγειν ἔξεστιν αὐτὸς εἶναι τὸν Γίδον, οὕτε τὸν Γίδον αὐτὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀλλ’ οὕτως ἐστὶν, ὡς εἰρηται, καὶ μία τῇ δὲ ταύτῃ τῇ Τριάδι: θεότης ἐστι, καὶ μία πίστις, καὶ δὲ βάπτισμα ἐστιν, ἐν αὐτῇ διδόμενον, καὶ τῇ τελείωσις μία, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι’ οὗ καὶ (72) μεθ’ οὐ τῷ Πατρὶ τῇ δόξῃ καὶ τῷ κράτος σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς σύμπαντας αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8. Περὶ δὲ (73) οὐ γράφων ἐδήλωσας εὐαγγελικοῦ ἥρτοῦ, συγγίνωσκε, ἀγαπητὲ, συνειδήστην ἔχων ἀγαθήν. Δέδια γάρ καὶ διλας προσελθεῖν αὐτῷ (74) μὴ καὶ δύνας εἰς αὐτὸν τῷ λογισμῷ, καὶ ἀρέξαμενος ἐρευνᾷν, ἀτονήσω τὴν ἐν αὐτῷ βαθεῖαν διάνοιαν ἐλκύσαι. Σιωπήσαις γοῦν περὶ τούτου τέλεον ἐθουλόμην, καὶ μόνον ἀρκεσθῆναι τούτοις τοῖς (75) ἐμπροσθεν γράμμασι. Στοχαζόμενος δὲ μὴ ἅρα καὶ δεύτερον περὶ τούτου γράψαι φιλονεικήσῃς, ἐνιασάμην ἐμαυτὸν, ἦν ἔχω μαθὼν (76), περὶ αὐτοῦ μετρίαν διάνοιαν γράψαι. Θαρρῶν, ὡς, τυχόντας μὲν ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, ἀποδέξῃ διὰ τὸν διδάξαντα· μὴ τυχόντας δὲ, οὐ

D blerianus et Felc. primus sic ad modum tituli habent Πρὸς τὸν αὐτὸν Σεραπίωνα. In Felc. secundo, nihil pro titulo habetur. Regius autem ad margine habet Περὶ εὐαγγελικοῦ ἥρτοῦ. Seguerianus ad marginem item, Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἥρτοῦ, ἦτο τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον βλασφημίας. Porro hæc subtextit Athanasius, ut Serapioni morem gereret, qui postularat ut dictum illud evangelicum, quo clauserat epistolam tertiam ad se scriptam, explanaret sibi.

(74) Sic edit. Commel. Regius, Seguer. Basiliens. Anglic. et Felckm. secundus. Edit. vero Paris. Gobler. et Felc. I. Λέδοια. Paulo post, edit. Commel.. μὴ καὶ, ἐνδύνας. Edit. Paris., μὴ ἐνδύνας, Regius et Seguerian., μὴ καὶ δύνας. Gobler. et Felc. I., μὴ δύνας. Ibidem Reg. et Seguer. soli, εἰς αὐτά. Ibidem Gobler. et Felck. I., τῷ λογισμῷ. Mox Reg. et Seguerian., τὴν δὲ εἰπη διάνοιαν ἀνελκύσαι. Gobler. et Felc. I., τὴν ἔστω διάνοιαν ἀνελκύσαι.

(75) Regius et Seguer., τούτοις τοῖς. Goblerian., τούτους τοῖς. In editis τοῖς solum.

(76) In Reg. et Seguer. μαθὼν deest.

μέμψῃ, γινώσκων τὴν ἡμετέραν προθυμίαν (77) τε καὶ αὐθέντειαν. Τὸ μὲν οὖν φῆτόν εἰσιν, διτε, Τοσούτων σημείων γινομένων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι Ἐλεγον· « Οὗτος οὐκ ἔκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μή ἐν Βεελζεβού τῷ ἀρχοντὶ τῶν δαιμονίων ὁ δὲ Κύριος, εἰδὼς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Πᾶσα βασιλείᾳ μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται. » Καὶ εἰρηκάς· « Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἔκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἀρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ·» λοιπὸν ἐπιφέρει· « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν (78), Πᾶσα ἀμαρτίᾳ καὶ βλασφημίᾳ ἀφεθήσεται ὑμῖν τὰς ἀνθρώπιοις· ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα (79) βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται· καὶ διὸ ἀν εἰπη λόγον κατὰ τοῦ Γιοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· διὸ δὲ ἀν εἰπη κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. » Σὺ δὲ ἔχετεις, τι δήποτε ἡ μὲν εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία ἀφείται, ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐκ ἔχει ἀφεσιν οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι (80);

9. Παλαιὸν μὲν οὖν ἀνδρες, Ὀριγένης δὲ πολυμαθῆς καὶ φιλόπονος, καὶ Θεόγνωτος δὲ θαυμασίος καὶ σπουδαῖος (τούτων γάρ τοις περὶ τούτων συνταγμάτοις ἐνέτυχον (81), διτε τὴν ἐπιστολὴν ἔγραψας), ἀμφότεροι γάρ περὶ τούτου γράφουσι, ταῦτην εἴναι τὴν εἰς τὸ ἄγιον (82) Πνεῦμα βλασφημίαν λέγοντες, ὅταν οἱ καταξιωθέντες ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς δωρεᾶς (83) τοῦ ἄγιου Πνεύματος παλιγδρομήσωσιν εἰς τὸ ἀμπτάνειν. Διὰ τοῦτο γάρ μηδὲ ἀφεσιν αὐτοὺς λήψεσθαι φασι· καθὰ καὶ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Εβραίους λέγει· « Ἄδυνατον γάρ τοὺς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ (84) μετόχους γενηθέντας Πνεύματος ἄγιου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ρήμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰώνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακατηζεῖν εἰς μετάνοιαν. » Ταῦτα δὲ κοινῇ μὲν λέγουσι (85), καὶ ίδιαν δὲ ἔχαστος προστίθησι διάνοιαν.

10. Οἱ μὲν γάρ Ὀριγένης καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κατὰ τῶν τοιούτων χρίσεως οὕτω λέγει· « Οἱ μὲν Θεοὶ καὶ Πατήρ εἰς πάντα δίχει (86) καὶ πάντα συνέχει, δύναχά τε καὶ ἐμψυχα, λογικά τε καὶ ἀλογα· τοῦ δὲ Γιοῦ ἡ δύναμις εἰς τὰ λογικά μόνα διατείνει, ἐν οἷς εἰσι κατηχούμενοι καὶ Ἑλληνες, οἱ μηδέπω πιστεύσαντες τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰς μόνους ἔστι τοὺς

⁷⁷ Math. XII, 24-32. ⁷⁸ Hebr. vi, 4-6.

(77) Sic Regius et Seguerianus. Editi vero minus recte, ράθυμίαν.

(78) Gobler. et Felc. I, 6 δὲ Κύριος εἶπεν· Πᾶσα βασιλείᾳ μερισθεῖσα, καὶ τὰ ἔξι. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, omisis intermediis.

(79) Ita Regius, Seguerian. Gobler. et Felc. I. Editi vero, ἡ δῆ τοῦ Πνεύματος. Gobler. et Felc. I, ibidem, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, etc., omisis intermediis.

(80) Οὐκ ἔχει ἀφεσιν. Παλαιὸν μὲν. Sic Gobler. et Felc. I, mutis omisis. Ibid. Felc. 3, Ὀριγένης cum denso spiritu. Mox Regius, Seguer. Gobler. Felc. I, Θεόγνωτος. Editi et alii, Θεόγνωτος.

(81) Sic Reg. Seguer. Basil. Alii vero codices MSS., περὶ τούτων συγγράμματιν. Editi, περὶ τούτων συγγράμματιν.

A ster, tum nostra infirmitas non ignota est. Dictum igitur ejusmodi est: Cum post tot signa in Evangelio narrata, haec Pharisæi loquerentur: « Hic non ejicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: Dominus sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se desolabitur. » Et cum dixisset: « Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, igitur pervenit in vos regnum Dei; » deinde inserit: « Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, blasphemia autem in Spiritum non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro ²². » Tu autem percontabarī, cur blasphemia in Filium dimittitur, blasphemia autem in Spiritum sanctum veniam non obtinet neque in præsenti sæculo, neque in futuro?

C 9. Prisci certe viri, Origenes, eruditissimus et labiosus scriptor, et Theognostus, admirandus ille et studiosus homo (horum enim opera legebam cum epistolam accepi tuam), ambo quippe eam rem tractant, aiunt illam esse in Spiritum sanctum blasphemiam, cum ii quibus in baptismate donum Spiritus sancti tribuitur, ad peccata recidunt. Ideoque illos remissionem non consecuturos, aiunt: quemadmodum et Paulus in Epistola ad Hebreos ait:

C « Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes facti sunt Spiritus sancti, et gustaverunt bonum Dei Verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt rursus renovari ad pœnitentiam ²³. » Et idipsum quidem ambo dicunt, sed suam singuli sententiam adjiciunt.

10. Nam Origenes quidem causam judicii contra ejusmodi homines lati sic explicat: « Deus et Pater in omnia penetrat, et omnia continet, animata et inanimata, rationalia et irrationalia: Filii autem potestas ad sola rationalia sese extendit; in quibus continentur catechumeni et ethnici, qui nondum crediderunt. Spiritus vero sanctus in iis solis est

(82) Sic Regius, Seguer. Basil. Gobl. et Felc. I. Editi vero, τοιαύτην εἴναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

(83) Reg. Seguer. Gobler. et Felc. I, τῆς θεᾶς δωρεᾶς. In aliis θεᾶς deest. Mox Reg. et Seguer., παλιγδρομήσωσιν una voce, rectius quam editi πάλιν δρομήσωσιν.

(84) Sic Regius et Seguerianus; καὶ deerat in editis.

(85) Ita Reg. Seguer. et Anglic. At Goblerian. et Felc. I, ταῦτα μὲν κοινῇ λέγουσι. In Basiliens. hæc desunt usque ad vocem διάνοιαν. Infra Regius et Felc. 2, Ὀριγένης cum denso spiritu. Paulo post in Basil., τοιούτων deest.

(86) Regius, Seguer. Gobler. et Felc. I, δίχει. Editi, ήκει.

qui sui participes effecti sunt in baptismatis collatione. Cum igitur catechumi et ethnici peccant, in Filium peccant, quoniam is est in illis, ut dictum est: possunt tamen veniam consequi, ubi acceperint donum regenerationis. Cum autem baptizati peccant, hanc iniquitatem in Spiritum sanctum recurrere ait, quia tum peccavit homo cum in illo esset Spiritus. Ideoque remitti non posse supplicium ipsi debitum.

11. Theognostus autem haec adjicit: « Qui 562 primum et secundum terminum transgressus est, minori suppicio dignus videri possit qui autem tertium contempserit non ulterius veniam consequetur. Primum autem terminum et secundum terminum ait, doctrinam de Patre et Filio acceptam: tertium vero, Verbum in initiatione et in participatione Spiritus traditum: quod confirmare volens, adducit illud discipulis a Salvatore dictum: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus sanctus docebit vos »⁴⁰. Deinde ait: « Sicut eos qui perfecta nondum capere possunt alloquitur Salvator, ad illorum sese parvitatem demittens: cum perfectis autem Spiritus sanctus versatur; neque tamei quis ideo dixerit, Spiritus sancti doctrinam, Filii doctrinam superare; sed quod Filius quidem sese demittat ad imperfectos, Spiritus vero sanctus sigillum sit perfectorum; sic non propter excellentiam Spiritus sancti praे Filio, inexpabilis et citra veniam est blasphemia in Spiritum: sed quia imperfectis datur venia; iis vero qui donum cœlestis gustaverunt, et initiati sunt, nulla venia relinquitur excusatio vel deprecatio. » Hæc itaque illi.

12. Ego autem ex iis quæ didici, arbitror utriusque sententiam, mediocri quadam inquisitione et observatione indigere: ne forte profundior quedam in ipsis illorum dictis mens lateat. Manifestum enim est Filium cum sit in Patre, in illis etiam esse, in quibus est Pater, nec abesse Spiritum. Indivisa namque est sancta, perfecta et beata Trinitas. Insuper, si omnia per Filium facta sunt, et in ipso omnia consistunt, quomodo extra illa ipse fuerit quæ per ipsum facta sunt? Sin autem illa ab ipso non longe fuerint, in omnibus igitur et ipse fuerit, ut necessario qui in Filium peccat et blasphemat, in Patrem quoque et in Spiritum sanctum peccet. Quod si

⁴⁰ Joan. xvi, 12, 13.

(87) Reg. et Seg., metatalabdonontas. Alii et editi, metatalabdnontas.

(88) Hæc, ὅταν κατακιωθῶσι δωρεᾶς τῆς παλιγγενεῖας, desunt in Goblerian. et Felckmou. 1. Infra iidem, ἀμαρτάνουσιν.

(89) Sic Regius et Seguer. Basiliensis vero, τυγχάνη. Editi, τύχοι.

(90) Reg. et Seguer., περὶ τοῦ Πατρός.

(91) Tōv deest in Regio et Seguer. Mox Regius, Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. 1, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος. Editi, εἰ τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ Πνεύματος.

A metatalabdonontas (87) αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει. « Οταν τοίνυν κατηχούμενοι καὶ Ἐλλήνες ἀμαρτάνωσιν, εἰς μὲν τὸν Υἱὸν ἀμαρτάνουσιν, ἐπει ἐν αὐτοῖς ἔστιν, ὡσπερ εἰρηται· δύνανται δὲ δύοις λαμβάνειν ἄφεσιν, ὅταν κατακιωθῶσι δωρεᾶς τῆς παλιγγενεῖας (88). » Οταν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἀμαρτάνωσι, τὴν τοιαύτην παρανομίαν εἰς τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον φθάνειν φησίν· ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ γενόμενος ἤμαρτε· καὶ διὰ τοῦτο ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν κατ’ αὐτοῦ τιμωρίαν. »

11. Ό δὲ θεόγνωστος καὶ αὐτὸς προστιθεὶς φησι ταῦτα: « Ό πρώτον παραβενχώς δρον καὶ δεύτερον ἀλάττονης ἀν ἀξιοῦ τιμωρίας· δὲ καὶ τὸν τρίτον ὑπεριδῶν οὐκέτι ἀν συγγνώμης τυγχάνοι (89). Πρῶτον δὲ δρον καὶ δεύτερον φησι τὴν περὶ Πατρός (90) B καὶ Υἱοῦ κατήχησιν· τὸν δὲ τρίτον τὸν (91) ἐπὶ τῇ τελειώσει καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ παραδιδόμενον Λόγον· καὶ τοῦτο βεβαιώσαι θέλων, ἐπάγει τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς: « Εἴ τοι (92) « πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ’ οὐπα δύνασθε χωρεῖν. « Οταν δὲ ἔθη τὸ ἄγιον Πνεῦμα, διδάξει ὑμᾶς. » Εἰτά φησιν: « Ωσπερ τοῖς μηδέπω χωρεῖν δυναμένοις τὰ τέλεια διαλέγεται ὁ Σωτὴρ, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ σμικρότητι· τοῖς δὲ τελειουμένοις συγγίνεται (93) τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον, καὶ οὐ δήπου τις ἐκ τούτων ἀν φαίη τὴν τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν ὑπερβάλλειν τῆς τοῦ Υἱοῦ διδαχῆς· ἀλλ’ ὅτι δὲ μὲν Υἱὸς συγκαταβαίνει τοῖς ἀτελέσι, τὸ δὲ Πνεύμα σφραγίς ἐστι τῶν τελειουμένων· οὕτως οὐ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν διφυκτός ἐστι καὶ διαύγνωστος ἡ εἰς τὸ Πνεύμα βλασφημία· ἀλλ’ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς ἀτελέσιν ἐστὶ συγγνώμη· ἐπὶ δὲ τοῖς γευσαμένοις τῆς οὐρανίου (94) δωρεᾶς καὶ τελεωθεῖσιν οὐδεμίᾳ περιλείπεται συγγνώμης ἀπολογία καὶ παραίτησις. » Έκείνοι μὲν οὖν ταῦτα.

12. Έγὼ δὲ ἀφ’ ὧν ἔμαθον, νομίζω τὴν ἐκατέρου διάνοιαν μετρίας τινὸς δοκιμασίας ἐπιδείσθαι καὶ κατανοήσεως· μὴ δρα κεχρυμμένος (95) ἐστὶ τις ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν εἰρημένοις βαθύτερος νοῦς. Δῆλον γάρ, ὡς, δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ὁν, ἐν τούτοις ἐστιν, ἐν οἷς καὶ δὲ Πατήρ ἐστι, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐπεστιν. Ἀδιάτετος γάρ ἐστιν ἡ ἀγία καὶ μακαρία, καὶ τελεία Τριάς. Εἴ τοι δὲ οὐν (96) εἰ πάντα διὰ Υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, πῶς ἀν D ἐκτὸς εἴη τῶν δι’ αὐτοῦ γενομένων; Μή δητῶν δὲ ἐκείνων αὐτοῦ μακράν, ἐν πᾶσιν ἀν καὶ αὐτὸς εἰκότως εἴη· ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸν εἰς τὸν Υἱὸν ἀμαρτάνοντα καὶ βλασφημοῦντα ἀμαρτάνειν καὶ εἰς τὸν Πατέρα

(92) Regius et Seguerian., Ἐπει. Paulo post in iisdem δὲ deest post ὅταν. Ibidem Regius, Seguer. Gobler. et Felc. primus, τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Editi, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Hic autem Scripturæ locus, quoad sententiam tantum, non ad verbum ab Athanasio assertur.

(93) Regius et Seguerian., συγγίνεται.

(94) Regius et Seguerian., ἐπουρανίου.

(95) Regius et Seguerian., καὶ κεχρυμμένος.

(96) Sic Reg. et Seguer. Editi vero, Εἴ τοι δὲ οὐν.

καὶ εἰς τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Καὶ τὸ ἄγιον δὲ λουτρὸν εἰ μὲν εἰς τὸ ἄγιον (97) Πνεῦμα μόνον ἐδίδοτο, εἰχότως δὲ ἐλέγετο τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ Πνεῦμα μόνον ἀμαρτάνειν· ἐπειδὴ δὲ εἰς Πατέρα (98), καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα δίδοται, καὶ οὕτω τελειοῦται τῶν βαπτιζομένων ἔχαστος, ἀνάγκη πάλιν (99) τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα παραβαίνοντας εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα τὴν βλασφημίαν ποιεῖσθαι. Καὶ τοῦτο δὲ δίκαιον ἂν εἴη λογίζεσθαι καὶ νοεῖν. Εἰ μὲν πρὸς λαβόντας τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, τοὺς Φαρισαίους λέγω, (1), καὶ μετασχόντας αὐτοὺς ἡδη τῆς δωρᾶς τοῦ ἄγιου Πνεύματος, διελέγετο ὁ Κύριος, πιθανή τις ἡ τοιαύτη διάνοια, ὡς παλινδρομῆσαντας, καὶ πλημμελήσαντας εἰς τὸ ἄγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ μήτε τὸ λουτρὸν εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου (2) βάπτισμα ἔξυθενήσαντες ἡσαν, πῶς ἥτιετο τούτους ὡς βλασφημήσαντας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐ μηδέπω μέτοχοι γεγόνεισαν (3); Καὶ γάρ οὐ διδάσκων ἀπλῶς ὁ Κύριος ἐλάλει ταῦτα, οὐδὲ ἐπὶ μέλλουστο τὴν τιμωρίαν ἥπελει· ἀλλ' εὐθὺς αἰτιώμενος ἀλληθῶς τοὺς Φαρισαίους, ὡς ἡδη γενομένους ὑπευθύνους τῆς τηλικαύτης βλασφημίας, εἰρήκε τοῦτο τὸ φῆτὸν ὁ Κύριος. Τῶν δὲ Φαρισαίων οὕτω κατηγορουμένων, καὶ πρὸν λαβεῖν αὐτοὺς τὸ βάπτισμα, οὐκ ἂν εἴη τοῦτο φῆτὸν ἐπὶ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν παραβαίνοντας· καὶ μάλιστα δι τούχῳ ἀπλῶς ἐπὶ ἀμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ βλασφημίᾳ αὐτοὺς ἥτιέτο. Διαφέρει δὲ, διτις ὁ μὲν ἀμαρτάνων παραβαίνει νόμον ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα. Ἐπὶ πολλαῖς δὲ οὖν πρότερον πλημμελεῖταις αἰτιώμενος αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ, διτις (4) τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τῶν γονέων διὰ ἀργύριον παρέβανον, καὶ τὰ τῶν προφητῶν παρεχρούντο, καὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐποιούν οἵκον ἐμπορίου, δῆμος; παρήνει καὶ μετανοεῖν αὐτοῖς (5). Ἐπὶ δὲ τῷ λέγειν αὐτοὺς, Ἐν Βεελζεύσοντι ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, οὐκ ἔτι ταύτην ἀμαρτίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ βλασφημίαν εἰρήκεν εἶναι τηλικαύτην, ὡς τοιαῦτα τολμῶσιν.

13. Ἀλλως τε, εἰ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτανόντων χάριν εἰρηται τοῦτο τὸ φῆτὸν, καὶ τούτοις ἀσύγχρωτος ἐστιν ἡ (6) τῶν πλημμελημάτων δίκη· πῶς τριὶς μὲν ἐν Κορίνθῳ μετανοοῦντι χυροὶ τὴν αὐτὴν διγάπην ὁ Ἀπόστολος, τοὺς δὲ Γαλάτας παλινδρομήσαντας ὀδηγεῖ, ἀχρις οὐ πάλιν μορφωθῆ ἔχοντες (7). Ἐπὶ δὲ τῷ λέγειν, πάλιν, δείχνυσιν αὐτῶν καὶ τὴν προτέραν ἐν τῷ Πνεύματι τελειώτητα. Τί δὲ καὶ Νουάτῳ (7) μεμφόμεθα ἀναιροῦντες μετάνοιαν, καὶ

⁽¹⁾ II Cor. ii, 8. ⁽²⁾ Galat. iv, 19.

(97) Regius, Seguer. Goblerian. et Felckm. i, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

(98) Sic Regius, Seguer. Anglican. Goblerian. et Felc. i. In editis, δὲ καὶ εἰς Πατέρα.

(99) Regius et Seguer., ἐξ ἀνάγκης πάλιν.

(1) Seguer., Φαρισαίους, et infra sic idem. Paulo post Reg. et Seguerian., ὡς προσπάλινδρομήσαντας καὶ πλημμελήσαντας. Anglic. ὡς παλινδρομήσαντας καὶ πλήρη. Editi, ὡς παλινδρομήσαντας αὐτοὺς καὶ πλήρη.

(2) Regius, τὸ Ἰωάννου.

(3) Ita Regius et Seguer. rectius quam editi, γε-

A sanctum lavacrum in nomine Spiritus sancti tantum daretur, jure diceretur baptizatos, in Spiritum sanctum dunataxat peccare. Cum autem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti detur: sive singuli qui baptizantur, initientur, consentaneum prorsus est ut qui post baptismū p̄varicantur, in sanctam et indivisimam Trinitatem blasphement. Et hoc aequum est ita cogitare et intelligere. Certe si ii quos ille alloquebatur, Pharisaei nempe, lavacrum regenerationis accepissent, et doni sancti Spiritus jam participes fuissent, verisimilis esset ejusmodi interpretatione, illi quippe a justitia descivissent, et in Spiritum sanctum deliquerint, sed cum lavacrum non acceperint, sed etiam baptismū Joannis vilipendierint, cur illos accusabat ut qui blasphemassent in B Spiritum sanctum, cuius nondum participes effecti fuerant? Non enim simpliciter docendo Dominus haec loquebatur, neque iis qui futuri erant supplicium interminabatur; sed in praesentia vere Pharisaeos incusans utpote tantæ blasphemiae jam reos, illud dicebat Dominus. Pharisaeis igitur ita accusatis prius quam baptismū perceperint, hoc certe dictum ens minime spectat qui post lavacrum p̄varicantur; et praesertim quia eos non de quibuslibet peccatis, sed de blasphemia accusabat. Ilæc autem inter se differunt, quod qui peccat, legem transgredietur, qui vero blasphemat, in ipsam deitatem impie agat. Cum autem illos de multis **563** criminibus prius accusaret Salvator, quod scilicet legem de parentibus latam propter pecuniam transgredierentur, et prophetarum dicta respuerent, ac donum Dei domum facerent negotiationis; attamen hortabatur eos ut penitentiam agerent. Verum ubi ipsum dicentes in Beelzebulem ejicere dæmonia; non hoc ultra, peccatum simpliciter, sed blasphemiam dixit esse tantam, ut qui talia proferre ausi essent, nec peccatum effugere, nec veniam obtinere possent.

13. Alioqui si eorum causa qui post lavacrum peccant id dictum fuisset, et illi veniam peccatorum obtinere non possent, cur hominem apud Corinthios penitentem, in charitate confirmat Paulus ⁽¹⁾, Galatas vero retrorsum abeunt parturit donec formetur iterum in eis Christus ⁽²⁾? Cum autem dicit, iterum, pristinam eorum in Spiritu perfectionem declarat. Cur vero Novatum culpamus penitentiam tollentem, ac dicentem nullam superesse iis veniam

γόνατι. Infra Seguer., τιμωρίαν ἐλάλει.

(4) Reg. et Seguer. et edit. Comme¹., δτε. Editi vero Paris. et Basil., δτι. Infra iidem, δι' ἀργυρίου.

(5) Regius et Seguer., αὐτούς. Mox Reg. Seguer. Gobler. Felck. i, ἐκβάλλει. Editi, ἐκβάλλειν. Paulo post editi habent καὶ ante βλασφημίαν, quia particula deest in Reg. Seguer. Gobl. et Felc. i.

(6) H deest in Basil. Paulo post αὐτὴν abest a Basil.

(7) Regius, Seguer. Anglic. Goblerian. et Felc. i, Νουάτῳ. Editi et alii, Νουάτῳ. Basil. ad marginem habet Νουάτῳ. Regius et Seguer. hæc ad margi-

qui post lavacrum peccaverint, si hæc verba de illis qui post lavacrum peccaverint dicta fuere? Etenim quod in Epistola ad Hebræos dictum est, non excludit a pœnitentia peccatores; sed ostendit unicum et non duplex esse Ecclesiæ catholicæ baptismum. Hebræis enim hæc scripsit: et ne illi pœnitentiæ obtentu existimarent, juxta legis consuetudinem, multa esse et quotidie baptismata; ideo eos ad pœnitentiam hortatur: unamque esse per baptismum renovationem, nec secundam superesse affirmat, ut in alia scribit Epistola: « Una fides, unum baptismus ».⁴³ Neque enim, ait, impossibile est pœnitentia; sed impossibile est obtentu pœnitentiæ nos renovare. Est autem ingens inter hæc dicta discrimen. Is enim quem pœnitet, peccare quidem desinit, retinet tamen vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, veterem exuit hominem, et renovatur, superne genitus Spiritus gratia.

14. Hæc igitur cogitanti mihi, major in hoc dicto occurrit sententiæ profunditas. Quapropter multis antea Dominum precatus, qui supra puteum sedit, et super mare deambulavit, ad dispensationem redeo in illo pro nobis exhibitam, fortassis ex illa lectionis assequar intellectum. Omnis itaque divina Scriptura hanc annuntiat et prædicat, maximeque Joannes qui ait: « Verbum caro factum est et habitavit in nobis »;⁴⁴ et Paulus his verbis: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ». Ideo enim Deus cum esset, atque homo factus esset, ut Deus excubabat mortuos, verbo sanabat universos, mutavit etiam aquam in vinum. Non enim hominis hæc erant 564 opera; prout autem gestabat corpus, sitiebat, laborabat et patiebatur: non enim hæc erant deitati propria. Et ut Deus quidem aiebat: « Ego in Patre et Pater in me »;⁴⁵ ut autem corpus gestabat, Iudeos arguebat: « Quid me queritis interficere, ho-

⁴³ Ephes. iv, 5. ⁴⁴ Joan. i, 14. ⁴⁵ Philipp. ii, 6-8. ⁴⁶ Joan. xii, 11.

nem habent, περὶ Ναυάτου πρεσβυτέρου, Κορηνῆλου τοῦ Ῥώμης ἐπιτικόπου. Similis habetur locus in *Testimonii Scripturaræ sacrae* et in *Quest. ad Antiochum* infra edendis. Mox editi ante metátonay, articulum habent τὴν, qui deest in *Regio*, *Seguerian.* *Gobler.* *Anglican.* et *Felc.* 1 et 2. Paulo post *Reg.* et *Seguer.*, συγγνώμην εἶναι τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτάνουσι (*Reg.*, ἀμαρτάνοντας) εἰρήται τὸ βῆτόν. *Gobler.* et *Felckm.* 1, συγγνώμην εἶναι τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτάνουσι. Kal γάρ τό, omisssis mediis. *Editi* et alii recte habent, ut in contextu.

(8) *Begius* et *Seguer.* soli post γάρ habent κατ. Mox editi, βῆτὸν εἰρημένον. Sed βῆτὸν cum desit in *Reg.* *Seguer.* *Gobler.* et *Felckm.* 1, et alioqui superflua, expunctum est. Paulo post τὴν ante μετάτονα desunt in *Gobler.* et *Felc.* 1 et 2.

(9) *Reg.* et *Seguerian.*, πολλὰ καὶ καθ' ἡμέραν. *Gobler.* et *Felckm.* 4, πολλὰ μεθ' ἡμέραν. *Editi* et alii, πολλὰ καθ' ἡμέραν.

⁴⁶ Ita *Reg.* et *Seguerian.* *Editi*, οὐ δυνατόν. Mox

Α φάσκοντι μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτάνοντας, εἰ διὰ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτάνοντας εἰρηται τὸ βῆτόν; Καὶ γάρ (8) τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἐβραίους εἰρημένον οὐκ ἔκκλείζειν ἐστι τῶν ἀμαρτάνοντων τὴν μετάνοιαν, ἀλλὰ δειχνύον ἐν εἰναις τὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας βάπτισμα καὶ μὴ δεύτερον. Ἐβραῖοις γάρ ἔγραψε καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι, κατὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ συνήθειαν, προφάσει μετανοίας εἶναι πολλὰ καὶ καθ' ἡμέραν (9) βαπτίσματα, διὰ τοῦτο μετανοεῖν μὲν παραινεῖ, μιᾶν δὲ εἰναι τὴν ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μὴ δευτέραν ἀποφανεῖται, ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ Ἐπιστολῇ φησι: « Μία πλοτίσις, ἐν βάπτισμα. » Οὐδὲ γάρ, εἴπεν, ἀδύνατο μετανοεῖν ἀλλὰ ἀδύνατον (10) προφάσει μετανοίας ἀνακαίνισειν ἡμᾶς. Ἐχει δὲ πολλὴν τὴν διαφράγματος ὁ μὲν γάρ μετανοῶν παύεται μὲν τοῦ ἀμαρτάνοντος, ἔχει δὲ τῶν τραυμάτων τὰς οὐλάς· δὲ δὲ βαπτιζόμενος τὸν μὲν παλαιὸν (11) ἀπεκδιύσκεται, ἀνακαίνισεται δὲ, δινθεν γεννηθεῖς τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι.

14. Τοιαῦτα δὴ οὖν μοι λογιζομένῳ, μετένομαν ἀπαντᾷ τὸ βάθος τῆς ἐν τῷ βῆτῷ (12) διανοίας· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ πρότερον παρακαλέσας τὸν ἐπὶ τὸ φρέαρ καθεισθέντα, καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατήσαντα Κύριον, ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν λοιπὸν τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέρχομαι, τάχα πως ἐξ αὐτῆς τὸν ἐν τῷ ἀναγνώσματι νοῦν λαβεῖν δυνηθῶ. Πᾶσα τοίνυν ἡ Θεία Γραφὴ ταῦτην εὐαγγελίζεται καὶ κηρύσσεται, μάλιστα δὲ ὁ μὲν Ἰωάννης λέγων: « Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν » δὲ Παῦλος γράφων: « Οὓς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἰναι Ἰησοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐσαυτὸν ἔκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν (13), καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος. Ἐταπείνωσεν ἐσαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Διὰ τοῦτο (14) γάρ Θεὸς ὁν καὶ ἀνθρώπος γενόμενος, ὡς μὲν Θεὸς ἡγείρει νεκροὺς, καὶ λόγῳ πάντας θεταπεύων, μετέβαλε καὶ τὸ ὅντωρ εἰς οἶνον· οὐ γάρ ἡν ἀνθρώπου ταῦτα ἔργα (15)· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἐδίψα καὶ ἐκοπία, καὶ ἐπασχεν· οὐ γάρ ἡν τοῖα ταῦτα τῆς θεότητος. Καὶ ὡς μὲν Θεὸς Ελεγεν· « Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ· » ὡς δὲ σῶμα φορῶν,

D post ἡμᾶς, in editis legebatur τινας, quæ vox cum desit in *Reg.* *Seguer.* *Gobler.* et *Felckm.* 1, exprimita est.

(11) *Reg.* et *Seguerian.* soli, τὸ μὲν παλαιόν, non male. *Paulo* post editi, ὡς δινθεν. *Sed in Regio,* *Seguer.* *Goblerian.* et *Felc.* 1, ὡς deest.

(12) *Sic Basil.* *Anglic.* et editi. *Reg.* vero, *Seguer.* *Gobler.* et *Felc.* 1, μετένομα πάντα τῆς ἐν τῷ βῆτῷ. Mox *Goblerian.* et *Felckm.* 1, παρακαλέσας τὸν Κύριον, ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν. *Ibidem Anglican.*, καθεισθέντα.

(13) *Gobler.* et *Felckm.* 1, λαβὼν ὑπήκοος γεν., omisssis intermedii.

(14) Διὰ τοῦτο, etc., hæc leguntur in conc. Lateran. tom. VI Conciliorum, pag. 304. *Ibidem legitur* in Lateran.: « Ἀνθρώπος γεγονὼς, ὡς μὲν Θεὸς ὁν τὸ ὅντωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, ὡς δὲ σῶμα φορῶν ἐδίψα, καὶ ἐκοπία, καὶ ἐπασχεν· οὐ γάρ οὖν τοῖα ταῦτα τῆς θεότητος. Mox *Regius* et *Seguer.*, πάντα θεραπεύων.

(15) *Anglic.* *Gobler.* et *Felck.* 1, ταῦτα τὰ ἔργα.

ἥλεγχο τούς ιουδαιούς· « Τί μις ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἀνθρωπον, δις τὴν ἀλήθειαν ὅμην λελάηκα, ἦν ἡχουσα παρὰ τοῦ Πατέρος; » Ἐγίνετο δὲ ταῦτα (16) οὐ διηρημένως κατὰ τὴν τῶν γινομένων ποιότητα, ὥστε τὰ μὲν τοῦ σώματος χωρὶς τῆς θεότητος, τὰ δὲ τῆς θεότητος χωρὶς τοῦ σώματος δείκνυσθαι· συνημμένως δὲ πάντα ἐγίνετο, καὶ εἰς ἣν ὁ ταῦτα ποιῶν Κύριος παραδόξως τῇ ἑαυτοῦ χάριτι. Ἐπειτας γάρ ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ πτύσμα ἣν ἔνθεον ἐν αὐτῷ γάρ ἐποίει τοὺς ὄφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς (17) τυφλοῦ ἀναβλέπειν. Καὶ δεικνύναι δὲ θέλων ἑαυτὸν Θεὸν, ἀνθρωπίνη γλώττῃ τοῦτο σημαίνων ἐλεγεν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν· καὶ μόνον δὲ θέλων ἐθεράπευε (18). Τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ἐκτείνων χείρα, ἤγειρε τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν, καὶ τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα ἥδη τελευτήσασαν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνήγειρεν.

15. Αἱρετικοὶ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπαιδευσίαν ἐμάνησαν· καὶ οἱ μὲν τὰ σωματικὰ βλέποντες τοῦ Σωτῆρος ἡρήσαντο τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος·» οἱ δὲ τὰ τῆς θεότητος θεωροῦντες τὴν θεότηταν τὸ, « Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο.» Οἱ δὲ πιστὸς καὶ ἀποστολικὸς ἀνὴρ, εἰδὼς τὴν τοῦ Κυρίου φιλανθρωπίαν, βλέπων μὲν τὰ τῆς θεότητος σημεῖα, θαυμάζει τὸν ἐν τῷ σώματι Κύριον. Θεωρῶν δὲ πάλιν καὶ τὰ (19) τοῦ σώματος ἔδια, ὑπερεκπλήσσεται, κατανοῶν τὴν ἐν αὐτοῖς τῆς θεότητος ἐνέργειαν. Τοιαῦτης δὲ οὖσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ὅταν τινὲς εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες, ἰδωσι τὸν Κύριον διψῶντα (20), η̄ κοπιῶντα, η̄ πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσωσιν ὡς κατὰ ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος, ἀμαρτάνουσι μὲν μεγάλως, δύνανται δὲ δημως, ταχέως μεταγινώσκοντες, λαμβάνειν συγγνώμην, ἔχοντες πρόφασιν τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν (ἔχουσι (21) γάρ καὶ τὸν Ἀπόστολον συγγνώμην αὐτοῖς νέμοντα, καὶ οἰοντες χείρα αὐτοῖς ἐν τῷ λέγειν ἐκτείνοντα, οἵτι· « Καὶ δομολογουμένως μέγια ἔστι τὸ τῆς εὔσεβειας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ »). Ὅταν δὲ πάλιν τὰ τῆς θεότητος ἔργα θεωροῦντες τινες, διστάζωσι (22) περὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως, καὶ αὐτὸι μὲν ἀμαρτάνουσι τὰ μέγιστα, οἵτι, καίτοι βλέποντες ἐσθίοντα καὶ πάσχοντα, φαντάζονται φαντασίαν συγγινώσκειν δὲ δημως καὶ τούτοις ταχέως μεταγινώσκουσιν ὁ Χριστὸς δύναται, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἔχειν πρόφασιν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ὑπὲρ ἀνθρωπον μεγαλείστητα. Ἐπειδόν

D

C

B

A

⁴⁷ Joan. viii, 40. ⁴⁸ Joan. x, 30. ⁴⁹ Joan. i, 1.

(16) Reg. et Seguer., παρὰ τοῦ Πατέρος μον. Ibid. hec: « Εγίνετο δὲ ταῦτα, etc., usque ad ποιῶν Κύριος inclusive, habentur in concil. Lateran. eodem loco.

(17) Reg. Seguer. Anglic. et Felckm. 2, γεννητῆς. Editi et alii, γενετῆς.

(18) Reg. et Seguer., ἐθεράπευε. Mox δέ deest in Goblerian. et Felckm. 1. Idem mox, πυρέσσουσαν, αἱρετικοὶ μὲν, omisssis intermediis. Hæc autem: αἱρετικοὶ μὲν, cum sequentibus bene multis habentur in concilio Lateranensi, loco supra citato. Mox Lateran., κατὰ τὴν οἰκεῖαν ἀπαιδευστα. Regius et Seguer., κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπαιδευστα. Editi et cæteri minus recte, κατὰ τὴν ἰδίαν πατέντασιν. Ibid. edit. Commel. et Felckm. 2, ἐμάνεσσαν, mendose.

(19) Tὰ deest in Seguer.

(20) Gohler. et Felckm. 1, ίδωσι τὸν Κύριον τὰ σώματος πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσουσιν ὡς, etc.

(21) Hæc quæ uncinis includuntur, usque ad ἐν σαρκὶ, in nullis codicibus leguntur, præterquam in Felckm. 2, ubi ad marginem sunt scripta: unde videntur potius glossema ejusdem alius esse, quam Athanasii verba. Placuit tamen ea retinere, cum explorator omnino non sit, sintne adjectitia, an, cum in aliis codicibus vitio scribarum omissa fuissent, ad hujus codicis marginem restituta sint: quod nō semel vidimus. In omnibus editis hæc eadem habentur.

(22) Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, διστάζωσι. Anglic. et Felckm. 2, διστάζωσι. Basil. et edit. Paris., διστάζωσι. Edit. Commel., διστάζουσι.

videntur habere legis scientiam (quales tum erant A Pharisæi), in insaniam versi fuerint, et quod in corpore est Verbum, omnino negaverint, aut divinitatis opera diabolo ejusque dæmonibus attribuerint, merito pro tali impietate indeprecabili sunt supplicio obnoxii. Nam et diabolum pro Deo habuerunt: eumque qui vere et reipsa Deus est, existimarent nihilo plus in operibus posse quam dæmones. γίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ δυτικὸν δύναται Θεὸν, οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο.

565 16. In ejusmodi igitur impietatem prolapsi erant illius temporis Judæi et inter Judæos Pharisæi. Salvatore enim exhibente opera Patris (nam mortuos excitabat, cæcis visum donabat, claudos ambulare faciebat, surdis auditum aperiebat, mutis loquela præstabat, declarabatque sibi subditam creaturam esse, imperans ventis, in ipso mari deambulans), turbæ quidem obstupescabant et glorilicabant Deum: at contra admirandi illi Pharisæi, siebant Beelzebulis esse ejusmodi opera: nec erubescabant insipientes illi Dei potestatem in diabolum transferre. Unde jure merito Salvator declaravit blasphemiam proferre homines, quæ nec veniam nec remissionem haberet. Nam dum humana respicientes, claudicarent animo, dicentes: « Nonne hic est ille fabri filius »? et: « Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit »? et: « Quod tu facis signum de teipso »? et: « Descendat nunc de cruce, et credemus ei »; patienter tulit homines, ut pote qui in Filium hominis peccarent, dolensque super illorum cæcitate dicebat: « Si cognovissetis et vos quæ ad pacem ». Etenim et magno Petro, quod ut de homine loquenti ostiariæ, eodem ille modo respondisset, ploranti ignoravit Domininus. Verum ubi illi jam antea lapsi, iterum prolapsi sunt, et ad majorem insaniam devenerunt, ita ut Dei opera Beelzebulis esse dicerent, non ulterius illos tulit: in suum enim Spiritum blasphemabant dicentes eum qui hæc faceret non esse Deum sed Beelzebulem. Quapropter eos, utpote non ferenda ausos, æternis addixit suppliciis. Perinde enim erat D

Δὲ τὴν ἀμφοτέραν τούτων ἀγνοιαν καὶ πήρωσιν υπερβάντες οἱ δοκοῦντες ἔχειν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν (οἵοις ἡσαν (23) οἱ τότε Φαρισαῖοι) εἰς μανλαν τραπῶσι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι δυτικὸν (24) Λόγον τέλεον ἀρνήσανται, ή καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς τούτου διάμοσιν ἀναφέρωσιν· εἰκότως ἀσύγγνωστον ἔχουσι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθετικὴν ἐπιτιμίαν. Τόν τε γάρ διάβολον εἰς Θεὸν ἐλογίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ δυτικὸν δύναται Θεὸν, οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο.

16. Εἰς τοιαύτην τοίνυν ἀσθετικὴν πεπτωκότες ἡσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ Φαρισαῖοι. Τοῦ γάρ Σωτῆρος δεικνύοντος (25) τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, (νεκροὺς γάρ ἡγειρε, τυφλοὺς ἐχαρίζετο τὸ βλέπειν, χωλοὺς ἐποίει περιπατεῖν, κωφῶν ἤνοιγε τὴν ἀκοήν, ἀλάλους ἐποίει λαλεῖν, καὶ τὴν κτίσιν ὑποτεταγμένην ἐδεικνύειν, ἐπιτάσσων τοῖς ἀνέμοις, καὶ περιπατῶν ἐπ’ αὐτῆς τῆς θαλάσσης [26]), οἱ μὲν δύοις ἐξεπλήσσοντο καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν· οἱ δὲ θαυμαστοὶ Φαρισαῖοι ἐλέγοντο τοῦ Βεελζεδούλου εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα· καὶ οὐκ ἡτούντο οἱ διφόροντες τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἐπὶ τὸν διάβολον μεταφέροντες. « Οὐεν ἀχολούθως δ Σωτὴρ ἀσύγγνωστα καὶ διφυκτα βλασφημεῖν αὐτοὺς ἀπεφήνατο. Ἔως μὲν γάρ εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες ἔχώλευον τῇ διανοίᾳ, λέγοντες· « Οὐχ οὔτε ἐστιν ὁ τοῦ (27) τέκτονος υἱός; » καὶ, « Πῶς οὔτος οἴδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς; » καὶ, « Τί σὺ ποιεῖς περὶ σεαυτοῦ σημεῖον; » καὶ, « Καταβήτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ· » ἐφερεν αὐτοὺς, καὶ, ὡς εἰς Υἱὸν ἀνθρώπου ἀμαρτανόντων αὐτῶν, λυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἐλεγεν· « Εἰ ἔγνωτε καὶ ὑμεῖς τὰ τὰ εἰρήνην. » Καὶ γάρ καὶ τῷ μεγάλῳ (28) Πέτρῳ ὡς περὶ ἀνθρώπου λαλησάστης τῆς θυρωροῦ, καὶ οὔτες ἀποκρινομένω, συνέγνων κλαύσαντι δ Κύριος. « Ότε δὲ πεσόντες ἐπιπεπτώκαστι, καὶ πλέον ἐμάνησαν, ὡστε τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα λέγειν εἶναι τοῦ (29) Βεελζεδούλου, οὐκέτι λοιπὸν αὐτοὺς ἡνεγκεν· εἰς γάρ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐβλασφήμουν, λέγοντες τὸν ταῦτα ποιούντα μὴ εἶναι Θεὸν, ἀλλὰ Βεελζεδούλον. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἀφόρητα τολμῶντας, αἰωνίως ἐτιμωρήσατο. Ισον γάρ ἦν αὐτοὺς τολμᾶν καὶ (30) εἰπεῖν,

⁽²³⁾ Matth. xiii, 55. ⁽²⁴⁾ Joan. vii, 45. ⁽²⁵⁾ Joan. vi, 30. ⁽²⁶⁾ Matth. xxvii, 42. ⁽²⁷⁾ Luc. xix, 42.

Seguerian., οἵοις ἡσαν recte. Regius, οἱ ἡσαν. Editi, οἱον ἡσαν. Mox Φαρισαῖοι deest in Felc. 2; in Seguer. scribitur Φαρισαῖοι, et vulgo alias. Post eam vocem hæc sequebantur in editiis, καὶ οἱ νῦν Ἀρεταῖοι, quæ cum desint in Reg. Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, et alioqui superflua videantur, omissa sunt.

(24) "Οὐτα δεest in Regio, Seguerian. Gobler. et Felckman. 1, sed legitur in cæteris et editiis. Mox Reg. Seguer. et Basil., ἀρνήσωνται recte, editi, ἀρνήσονται. Infra item Reg. et Seguer., ἀναφέρωσιν, rectius, quam editi, ἀναφέρουσιν. Mox edit. Comm. cum quibusdam codicibus, τὴν ἐπὶ τῆς τοιαύτης. Edit. Paris. et Reg. Gobler. et Felckm. 1, τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης.

(25) Seg., δεικνύοντος. Ibid. Gobl. Felckm. 1, τοῦ Πατρὸς ἔργα τὰ θαύματα, οἱ μὲν δύοις ἐξεπλήσσονται, δημισσις mutuis. Ibid. Regius et Seg., ἐχαρίσατο. Editi, ἐχαρίζετο.

Seg., θαλάσσης. Mox Regius, ἐξεπλήσσοντο. Paulo post θαυμαστοῖς deest in Goblerian. et Felckm. primo.

(27) Τοῦ deest in editis. Sed legitur in Regio et Seguer., et habetur in Evangelio. Mox τοῦ legitur in Felckm. 2 et in editis, habeturque in Evangelio: sed deest in cæteris omnibus manuscriptis. Paulo post Regius et Seg., ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, recte. Editi, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

(28) Μεγάλῳ abest a Gobl. et Felckm. primo. Mox Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, λαλησάσῃ τῇ θυρωρῷ. Editi et alii, λαλησάστης τῆς θυρωροῦ. Goblerian. Anglic. et Felckm. primus mox habent ἀποκριναμένων.

(29) Regius τὸν, male. Mox Seg. et alii quidam codices cum editis habent τὸ κατὰ Πνεῦμα. Sed κατὰ deest in Anglicano, et in Regio deletum est.

(30) Kai deest in Felckm. 2.

δρόντας τὴν τοῦ κόσμου τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πρόνοιαν, διὶς καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ Βεελζεβούλ γέγονε· καὶ δὲ δῆλος ὑπακούων τῷ διαδόχῳ ἀνατέλλει, καὶ διὶς αὐτὸν περιπολεῖ τὰ ἅστρα ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ γάρ ὁ σπερματικὸς ταῦτα τοῦ Θεοῦ, οὕτω κάκεινα τοῦ Πατρὸς ἦν ἔργα· καὶ εἰ ἔκεινα τοῦ (31) Βεελζεβούλ, ἐξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβούλ. Καὶ ποὺ λοιπὸν αὐτοῖς τό· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·» Ἀλλὰ οὐδὲν ἔνον τῆς τοιαύτης αὐτῶν μναίας ἔπειτα καὶ οἱ τῆς τοιαύτης αὐτῶν γνώμης πατέρες, ἐν τῇ ἔρημῷ πρὸ δύλιγου ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς Αἴγυπτου, μόσχον πλάσαντες, αὐτῷ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας παρὰ Θεοῦ (32) τενομένας ἀνατιθέντες, Ἐλεγον· «Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἱερατὴλ, οἱ ἀναγγιζόντες σε ἐκ τῆς Αἴγυπτου.» Διὰ γοῦν ταύτην τὴν βλασφημίαν καὶ τότε τῶν τοιαῦτα τολμησάντων τὴν μὲν ἀρχὴν οὐκ δύλιγοι, πολλοὶ δὲ ἀνηρέθησαν· ἐπηγγείλατο δὲ ὁ Θεὸς λέγων· «Ἡ δὲ ἡμέρᾳ ἐπιστέψωμαι (33), ἐπάξια ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν.» Καὶ γάρ ἔως μὲν κάκεινοι διὶς ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐγγύγυζον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς οὕτως (34) ἔφερεν, ὡς εἰ τις τροφὸς τροφοφορήσεις τὸν ἑαυτῆς υἱόν· διτεῖ δὲ πλέον ἐμάνησαν, καὶ ὡς φάλλει κατ' αὐτῶν τὸ Πνεῦμα· «Ἡλλάξαντο τὴν δόξαν αὐτῶν ἐν δομοιώματι μόσχου ἐσθίοντος γόρτον·» τὸ (35) τηνικαῦτα λοιπὸν ἀσύγγνωστα τολμήσαντες, ἐπατάχθησαν, ὡς φησιν ἡ Γραφὴ, περὶ τῆς ποιήσιας τοῦ μόσχου, οὐκ ἐποίησεν Ἄαρών.

17. Τοιαῦτα καὶ νῦν τολμῶντες οἱ Φαρισαῖοι, τοιαύτην ἐσχήκασι παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὴν (36) ἀπόφασιν, οἵαν καὶ δὲ παρὰ αὐτῶν ὑπονομθεὶς Βεελζεβούλ ἔσχεν ἡδη καὶ ἔχει· ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ ἔκειναί αἰωνίως συγκατεσθίεσθαι μετ' αὐτοῦ. Οὐ γάρ δὴ σύγκρισιν τίνα ποιούμενος τῆς εἰς ἑσυάδον (37) καὶ τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λεγομένης βλασφημίας (38), καὶ ὡς μεῖζονος δυτος τοῦ Πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο μεῖζονα τὴν αἰτίαν ἔχοντος τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα γινομένης, ταῦτ' εἰρηκε· μὴ γένοιτο! Φθάσας γάρ ἐδίδαξεν, διτεῖ πάντα δσα ἔχει δὲ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λήψεται, καὶ σύτο δοξάσει τὸν Υἱόν. Καὶ οὐχὶ τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν διδωστιν, ἀλλὰ δὲ Υἱὸς παρέχει τὸ Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς, καὶ διὶς αὐτῶν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. Οὐχ οὕτως οὖν εἰρηκεν δὲ Σωτήρ· ἀλλὰ ὡς εἰς αὐτὸν ἐπ' ἀμφοτέροις γινομένης τῆς βλασφημίας, καὶ τῆς

³⁷ Genes. 1, 1. ³⁸ Exod. xxxii, 4. ³⁹ ibid. 34.

(31) Τοῦ αντε Βεελζεβούλ deest in editis, sed habetur in Regio, Seg. Gobl. et Felckm. primo. Mox in iisdem hæc desunt, εξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβούλ propter δμοτοτέλευτον. In iisdem mox τὸ deest.

(32) Regius et Seg., παρὰ τοῦ Θεοῦ.

(33) Goblerianus et Felckm. primus, ἐπιστέψομαι.

(34) Sic Regius et Seg. recte. Editi, οὕτως. Mox Gobl. et Felckm. primus, τροφοφορήσεις, mendose. Paulo post edit. Commel. et Felckm. 2 male, ἐμάνησαν. Infra Regius, Seg. et Græcius Scripturæ textus, δόξαν αὐτῶν. Editi, δόξαν αὐτού. Gobl. et Fele. primus, δόξαν τοῦ Θεοῦ.

(35) Τὸ deest in Gobleriano et Felck. primo. Mox πρὸ ἐπατάχθησαν, Anglicanus, ἐμαστίχθησαν. Felc.

A illud ac si, dum cernerent mundi ordinem, et providentiam hæc gubernantem, ausi essent dicere, rerum naturam a Beelzebule fuisse conditam: aut sollem, ut diabolo obsqueretur, oriri: et ejus causa astra in cœlo circumagi. Nam quemadmodum hæc Dei sunt, ita et illa Patris erant opera: et si illa Beelzebulis, necessario et ista Beelzebulis fuerint: et quorsum postea hæc referent, «In principio fecit Deus cœlum et terram»? Verum non insolens est isthæc eorum insania. Siquidem horum Patres, eadem mente prædiū, in eremo cum nuper ex Aegypto egressi essent, vitulo a se conslato Dei erga se beneficia referentes, dicebant: «Hi sunt diti Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti»⁴⁰. Ob hanc itaque blasphemiam, protinus ex iis qui talia B ausi fuerant, initio non pauci sed plurimi occisi sunt: denuntiavit quoque Deus dicens: «Qua die visitabo, inducam super eos peccatum eorum»⁴¹. Nam quandiu illi ob panis et aquæ penuriam obmurmurabant, homines tolerabat, haud secus quam nutrita aluminum suum: ubi autem ad majorem insaniam progressi, ut psallit contra eos Spiritus: «Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum»⁴²; jam cum rem indepræcabilem ausi essent, percussi sunt, ut ait Scriptura⁴³, ob fabricatum vitulum, quem fecerat Aaron.

17. Eadem et nunc ausi Pharisæi, talem **506** a Domino retulerunt damnationem, qualēm Beelzebul quem illi eorum auctiorem suspicati sunt, jam tum habuit et habet; ita ut ipsi quoque in igne ab æternitate illi præparato cum ipso absumendi sint. Non enim hæc ideo locutus est, ut blasphemiam in se prolatam cum blasphemia in Spiritum sanctum conserret; quasi Spiritus sanctus se major esset, ideoque majus crimen esset blasphemia in Spiritum sanctum: absit! Nam ante docuerat omnia quæ Pater habet, Filii esse, et ex Filio Spiritum esse accepturum, ipsumque Spiritum glorificaturum esse Filium. Neque Spiritus Filium dat; sed Filius Spiritum præbet discipulis, ac per illos iis qui in se credunt. Non eo itaque animo locutus est Salvator: sed quasi blasphemia in utrumque prolatā in se D ipsum recurreret, et illa minor, alia major esset, hæc

⁴⁰ Psal. cv, 22. ⁴¹ Exod. xxxii, 35.

vero secundus, ἐπεστάχθησαν. Editio Commel., ἐπεστάχθησαν.

(36) Sic Regius et Seg. In editis τὴν deest. Mox Regius et Seg., οἵαν, recte. Editi, οἴα. Infra post πῦρ in Felckm. 2 et in editis, ἔκεινα. In aliis omnibus, ἔκεινον. Utraque lectio quadrare potest, sed præstare videtur prior. Mox post μετ' αὐτοῦ. Regius et Seg., ὑπὸ αὐτοῦ.

(37) Sic Reg. Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi, εἰς ἔκαντον.

(38) Sic Regius, Seg. Anglic. Gobl. Felckm. priimus et edit. Paris., in qua tamen deest βλασφημίας post γινομένης, edit. Commel., λεγομένης βλασφημίας ταῦτ' εἰρηκεν, omissis intermediiis propter repletam βλασφημίας vocem. Ibidem Basil., τοιαῦτα εἰρηκεν.

locutus est Dominus. Etenim utramque proferebant Pharisæi : cum enim hominem cernerent, ipsi convitiabantur : « Unde huic sapientia isthacē⁴¹? » et : « Quinquaginta annos nondum habes et Abraham vidisti⁴²? » Et Patris opera cum consicerent, non solum ejus divinitatem negaverunt; verum etiam contra illam locuti, aiebant in ipso Domino esse Beelzebulem, et Beelzebulis esse ejusmodi opera. Quapropter quasi utraque blasphemia in se diceretur, et alia quidem minor esset, quod humanitatem, alia major, quod divinitatem spectaret, de majore dixit ejus vindictam indeprecabim illis esse. Certe cum discipulis suis firmitatem fiduciamque præberet his verbis : « Si patremfamilias Beelzebulem vocaverunt⁴³, » se patremfamilias esse declaravit, qui sic a Judæis maledictis incesceretur.

18. Quod si Judæi dum dicenter, « in Beelzebulem⁴⁴, » nulli nisi Domino convitiabantur, perspicuum sane est, illud, « Blasphemia vero in Spiritum⁴⁵, » de ipso Domino dictum esse, totamque sententiam ad seipsum Salvatorem retulisse. Ipse namque universi paterfamilias est : id ipsum quippe confirmationis causa jam repetere subterfugiendum non est. Sitire, laborare, dormire, colaphis cædi, comedere, hominum propria sunt : opera autem quæ faciebat Dominus, non hominum, sed Dei erant. Cum igitur quidam, ut superius dixi, his conspectis, Domino ut homini convitiarentur, minus supplicium merebantur, quam ii qui Dei opera diabolo ascriberent. Hi enim non solum sancta canibus projiciunt; sed et Deum diabolo comparant, et lucem tenebras esse dicunt. Hanc certe esse Pharisæorum nunquam remittendam blasphemiam Marcus observavit, his verbis : « Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem, sed reus est aeterni delicti, quoniam dicebant : Spiritum imundum habet⁴⁶. » Et is qui a nativitate cæcus fuerat, visu receptio, testificabatur : « A saeculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam⁴⁷. » Turbae autem admirantes super iis quæ a Domino facta fuerant, 567 aiebant : « Ille verba non sunt dæmonium habentis : nunquid dæ-

⁴¹ Matth. xiii, 54. ⁴² Joan. viii, 57. ⁴³ Matth. x, 29, 30. ⁴⁴ Joan. ix, 32, 33.

(39) In Regio et Seg. deest καὶ secundum. Paulo post Seg. Gobl. et Felckm. primus, ἀμφότεροι. Alii et editi, ἀμφότερα.

(40) Sic omnes mss. præter Felckm. 2, qui cum editis habet τρηνσαντο.

(41) Regius et Seg., τῆς μὲν ἀνθρώπινης βλασφημίας male. Paulo post hanc, τῆς δὲ μεῖζονος διὰ τὴν θεότητα, desunt in Felckm. 2. Editio Commen., διὰ τῆς θεότητος.

(42) « Οὐκ deest in Gobl. et Felckm. primo; καὶ sequens deest in iisdem, et ibidem τῶν deest in iisdem et in Basil.

(43) Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, Οὐδὲ Ιουδαῖοι, omisso εἰ. Infra in iisdem deest τολγαν. Editi et alii nt in contextu.

(44) Regius et Seg., διψήν. Gobl. et Felckm. primus, διψέν, mendose.

Α μὲν ἐλάττονος, τῆς δὲ ὑπερβαλλούσης ταῦτα λελάπηκεν δέ Κύριος. Καὶ γὰρ καὶ (39) αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι ἀμφότερα ἡσαν λέγοντες· καὶ ἀνθρωπὸν βλέποντες, αὐτὸν ἐλοιδόρουν· « Πόλειν τούτῳ ἡ σοφία αἴνηται; » καὶ, « Πεντήκοντα ἔτη οὕπιοι ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας; » Καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς Ἐργα θεωροῦντες, οὐ μόνον ἡρωῦντο (40) τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ταῦτης Ἐλεγον ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν Βεελζεβούλ, καὶ αὐτοῦ εἶναι τὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο, ως εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρων λεγομένων, καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος βλασφημίας (41) οὕστης διὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ μεῖζονος διὰ τὴν θεότητα, ἐπὶ τῇ μεῖζον κατ' αὐτῶν τὸ ἄξιον τῆς τιμωρίας Ἐλεγεν. Ἀμέλει τοὺς μαθητὰς παραθαρούσων καὶ λέγων, διτὶ (42) « Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην τὸν Βεελζεβούλ ἐπεκάλεσαν, » ἐαυτὸν εἶναι τὸν οἰκοδεσπότην Ἐλεγε, τὸν καὶ ὑπὸ τῶν Ιουδαίων οὕτω βλασφημούμενον.

18. Εἰ δὲ οἱ Ιουδαῖοι (43) λέγοντες. « ἐν Βεελζεβούλ, » οὐδένα ἔτερον ἡ τὸν Κύριον ἐλοιδόρουν, δῆλον τοίνυν ἔστιν, ὡς τὸ λεγόμενον, « Ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία, » εἰς αὐτὸν ἔστι τὸν Κύριον λεγομένη, καὶ τὸ δέρθον δὲν περὶ ἐργοῦ σημαίνων Ἐλεγεν δὲ Σωτῆρο. Αὐτὸς γάρ ἔστιν δὲ τοῦ παντὸς οἰκοδεσπότης· πάλιν γὰρ ἀσφαλεῖς ἔνεκα τὸ αὐτὸν εἰπεῖν οὐκ ὀκνητέον. Τὸ διψῆν (44), τὸ κοπιᾶν, τὸ κοιμάσθαι, τὸ φαπίζεσθαι, τὸ ἔσθιειν, ἀνθρώπων ἔστιν τὸια· τὰ δὲ Ἐργα δὲ ποιεῖ δέ Κύριος, οὐκ ἔτι ἀνθρώπων (45), ἀλλὰ Θεοῦ ἡντα ποιεῖν. « Οταν οὖν τινες, καθὰ πρότερον εἶπον, ταῦτα βλέποντες ως ἀνθρώπων λοιδερῶνται τῷ Κυρίῳ, ἐλάττονος δὲν (46) ἀξιοίστο τιμωρίας τῶν τὸν Θεοῦ Ἐργα μεταφερόντων εἰς τὸν διάβολον. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐ (47) μόνον τὰ ἄγια τοῖς κυνοῖς διπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν τῷ διαβόλῳ συγχρίνουσι, καὶ τὸ φῶς λέγουσιν εἶναι σκότος. Ταῦτη γοῦν (48) εἶναι τῶν Φαρισαίων τὴν ἀσύγινωστον βλασφημίαν δέ Μάρκος παρετηρήσατο λέγων· « Ος δὲν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐκ ἔχει ἀφεσιν, ἀλλ᾽ ἐνοχός ἔστιν αἰωνίου ἀμαρτίας· διτὶ Ἐλεγον, Πνεῦμα ἀνδράρτον ἔχει. » Καὶ δὲ μὲν ἐκ γενετῆς (49) τυφλὸς ἀναβλέψας ἐμαρτύρει· « Ξε τοῦ αἰώνος οὐκ ἤκουσθη, διτὶ ήνοιξέ τις ὁ διθαλαμούς τυφλοῦ γεγενητόν. Εἰ μὴ ἡντα παρὰ Θεοῦ, οὐκ διδύνατο ποιεῖν οὐδέν· » οἵ τε δῆλοι, θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις (50) ὑπὸ τοῦ Κυρίου, Ελεγον· « Ταῦτα τὰ δῆ-

D 25. ⁴³ Matth. xi, 24. ⁴⁴ ibid. 31. ⁴⁵ Marc. iii,

(45) Regius, οὐκ ἔτι ἀνθρώπου. Seguer. Gobl. et Felckm. primus, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου. Editi et alii, οὐκέτι ἀνθρώπων. Mox hæc, καθὰ πρότερον εἶπον, desunt in Gobl. et Felckm. primo.

(46) Αὐτὸν deest in Regio et Seg.

(47) Οὐκ deest in Regio.

(48) Gobl. et Felckm. primus, οὐν. Mox Seguer. Φαρισαῖοι. Ibid. Gobl. et Felckm. primus, ἀσύγινωστοι τιμωρίαι καὶ βλασφημίαι. Paulo post παρετηρήσατο, sic edit. Paris. Reg. Seg. Gobl. et Angl. At Basil. Felckm. 1 et 2, παρητήσατο. Editio Commen., παρετηρήσατο, mendose.

(49) Gobl. et Felckm. primus, γενητῆς. Infra Regius, Seg. Basil. et Anglican., γεγενημένου. Editi, γεγενημένου. Paulo post Gobl. et Felckm. primus, οἵ δὲ δῆλοι.

(50) Seg. Gobl. et Felckm. primus, γενομένοις.

κατα ούκ ἔστι δαιμονιζομένου· μή δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν; » οἱ δὲ νομιζόμενοι ἀδρὸι τοῦ νόμου, οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τὰ κράτερα πλατύνοντες, καὶ κομπάζοντες ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων γινώσκοντες, οὐδὲ οὕτως ἥσχύνοντο· κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον, ἔθυον οἱ τάλανες δαιμονίῳ καὶ οὐ Θεῷ, λέγοντες δαιμόνιον ἔχειν τὸν Κύριον, καὶ δαιμόνων εἶναι τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα. «Ἐπασχον δὲ τοῦτο δι’ οὐδὲν ἐπερον, ἢ ἵνα μόνον ἀρνήσανται τὸν ταῦτα ποιεῦντα Θεὸν εἶναι, καὶ τοῦ Θεοῦ γίνοντα. Εἰ γάρ τὸ ἑσθίειν καὶ τοῦ σώματος ἡ δύσις ἐδείκνυεν αὐτὸν καὶ ἀνθρώπον, διὸ τὸ μὴ ἔκ τῶν ἔργων ἐθεώρουν αὐτὸν εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ; Ἀλλ’ οὐκ ἤθελον· μᾶλλον δὲ αὐτὸι τὸν Βεελζεβούλιον εἶχον ἐν ἑαυτοῖς (51) φιλεγγόρμενον, ὡς ἔχ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπον αὐτὸν μόνον ὄνομάζειν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἢ ἵνα θεοῦ, μηκέτι Θεὸν αὐτὸν ὄμολογεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς Βεελζεβούλιον ἀντ’ ἔχεινον θεοποιεῖν, ἵνα σὺν αὐτῷ λοιπὸν αἰωνίως (52) ἐν τῷ πυρὶ κολαζῶνται.

19. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ ἀναγνώσματος παρατήρησις τοιαύτην ἔμφασίν τινα (53) παρέχειν μοι δοκεῖ, καὶ δεικνύειν εἰς αὐτὸν φθάνειν ἀμφοτέρας τὰς βλασφημίας, καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκέναι τὸ, «Γίδες ἀνθρώπου, » καὶ τὸ, «Πνεῦμα·» ἢν ἔκ τούτου μὲν τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ δείξῃ, ἐκ δὲ τοῦ πνεύματος τὴν πνευματικὴν ἑαυτοῦ καὶ νοητὴν καὶ ἀληθεστάτην (54) θεότητα δηλώσῃ. Καὶ γάρ τὸ μὲν λαβεῖν δυνάμενον συγγράμμην ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου συνέταξεν, ἵνα τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ σημάνῃ· τὴν δὲ ἀσύγγνωστον βλασφημίαν εἰς τὸ Πνεῦμα φθάνειν δεδήλωκεν· ἵνα, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σωματικοῦ τοῦτο (55) λέγων, τὴν ἑαυτοῦ θεότητα δείξῃ. Τούτον δὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἱωάννην Εὐαγγελιῳ ἔωρακα· ὅτηνίκα, περὶ τῆς τοῦ σώματος βρύσεως διαλεγόμενος, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς ἐωρακών τοὺς σκανδαλισθέντας, ἣντος ὁ Κύριος· «Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἐάν οὖν θεωρήτης (56) τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἤν τὸ πρότερον; Τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σάρξ οὐκ ὡφελεῖ οὐδέν. Τὰ φῆματα δὲ ἔγω λελάληκα ύμιν, πνεῦμά ἔστι καὶ ζωὴ. » Καὶ ἐνταῦθα γάρ ἀμφότερα περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκε, σάρκα καὶ πνεῦμα (57)· καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ κατὰ σάρκα διέστειλεν, ἵνα μὴ μόνον τὸ φυιόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀστρατὸν αὐτοῦ πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ (58) λέγει οὐκ ἔστι σαρκικά, ἀλλὰ πνευματικά. Πόσοις γάρ ήρκει τὸ σώμα πρὸς βρῶσιν, ἵνα καὶ τοῦ κόσμου παντὸς τοῦτο τροφῇ γένηται; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο τῆς εἰς

A monium potest cæcorum oculos aperire ⁶⁹? » Pharisæi autem qui legis peritissimi putabantur, qui simbrias dilatabant, et gloriabantur, quasi plus aliquid cæteris scirent, ne ita quidem erubuerent, sed ut scriptum est, immolabunt miseri dæmonio et non Deo ⁷⁰, dicentes Dominum habere dæmonium, et Dei opera dæmonum esse. Et hoc nulla alia de causa, quam ut negarent Deum esse, et Dei Filium qui hæc ageret. Si enim comedio speciesque corporis, eum etiam hominem esse declarabat, quare non ex operibus perspiciebant, ipsum in Patre esse, et Patrem in ipso? Atqui id nolebant illi, imo potius ipsum Beelzebulem habebant in se loquentem, ut ex humanis eum hominem duntaxat vocarent; ex operibus autem, quæ Dei propria erant, non itidem illum esse Deum confiterentur, sed pro eo Beelzebulem in scipsis habitantem Deum sacerdarent, ut cum illo tandem æternum igne cruciarentur.

B 19. Quin et ipsa lectionis observatio videtur mihi tamquam sententiam exhibere, et indicare utramque blasphemiam ad ipsum pertingere, et de seipso illum dixisse, «Filius hominis, » et, «Spiritus:» ut ex illo, quæ corpus suum spectarent; ex spiritu vero spiritualem suam et intelligibilem verissimamque divinitatem declararet. Si quidem id, de quo venia obtineri potest, ad Filiū hominis retulit, ut corporea sua significaret: blasphemiam autem non remittendam, ad Spiritum pertingere declaravit: ut, dum ad differentiam sui corporis hæc diceret, suam divinitatem monstraret. Hanc autem loquendi formam etiam in Evangelio secundum Joannem animadvertis: ubi de corporis esu disserens, ac propterea multos scandalizatos videns, ait Dominus: «Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filiū hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt ⁷¹.» Nam hic etiam utrumque de se dixit, carnem et spiritum: et spiritum a carne distinxit, ut non solum quod appetet, sed etiam quod invisibile ejus est credentes, discerent, ea quæ ipse loqueretur non esse carnalia, sed spiritualia. 568 Quot enim hominibus corpus satis esset ad esum, ut illud totius mundi fieret alimento? Sed idoo meminit ascensionis Filii hominis in cælum, ut a corporali cogitatione ipsos retraheret,

⁶⁹ Joan. x, 21. ⁷⁰ Deut. xxxii, 17. ⁷¹ Joan. vi, 62-64.

Ibid. Regius et Gobl., παρὰ τοῦ Κυρίου.

(51) Sic Regius quem sequimur. Seg., ἑαυτοῖς, omisso τὸ. Editi et alii, ἐν αὐτοῖς. Ibid. Regius, Seguer. Basīl., ὡς. Editi et cæteri, ὡς. Infra Regius et Seguerianus, Ιδια θεοῦ. Editi et alii, Ιδια τοῦ Θεοῦ.

(52) Basil., αἰωνίων πυρί. Anglican., αἰωνίως τῷ πυρί.

(53) In Gobl. et Felckm. primo tīva deest. Ibidem ποικιλότεράς ἑαυτὸν φθάνειν, omisso εἰς. Mox Regius et Seg., περὶ αὐτοῦ. Ibid. iidem cum Gobl. et Felckm. primo, τὸ οὐδὲ ἀνθρώπου, recte. In Go-

bleriano et Felckm. primo, τοῦ legitur ante ἀνθρώπου.

(54) Regius, Seg. et Felckm. primus, ἀληθῆ.

(55) Sic Regius et Seg. Editi, τούτου.

(56) Sic Regius et Seg.; Gobl. autem et Felckm. primus, θεωρήτε. Mox ἀναβαίνοντα deest in Regio, Seg. Gobl. et Felckm. primo.

(57) Ibidem, σάρξ καὶ πνεῦμα.

(58) Regius et Seg., μάθωμεν. Ibid. καὶ deest in Gobl. et Felckm. primo. Hoc loco abutuntur heterodoxi, qui ex Athanasii verbis consici pugnant, corpus et sanguinem Christi, non reipsa, sed spiri-

atque hinc ediscerent, carnem de qua locutus fuerat, A cibum e supernis coelestem et spiritualem alimoniam ab ipso dari. Nam « quæ locutus sum vobis, inquit, spiritus et vita sunt »⁷¹. Quod perinde est ac si diceret: quod ostenditur et datur pro mundi salute, caro est quam ego gesto: sed haec vobis cum ejus sanguine a me spiritualiter esca dabitur; ita ut haec spiritualiter unicuique tribuatur, et fiat singulis tutamen in resurrectionem vitæ æternæ. Sic et Samaritanam Dominus abstrahens a sensilibus, Deum dixit esse Spiritum, ut deinceps illa non corporaliter, sed spiritualiter de Deo cogitaret. Sic itidem propheta cum Deum carnem factum contemplaretur, ait: « Spiritus faciei nostræ Christus Dominus »⁷²: ne quis ex eo quod apparebat, Dominum esse merum hominem existimaret: sed dum Spiritum audiret, Deum agnosceret esse eum qui in corpore esset.

B Χριστὸς Κύριος: ἵνα μὴ ἐκ τοῦ φαινομένου νομίσῃ Πνεῦμα ἀκούων, γινώσκῃ Θεόν εἶναι τὸν ἐν σώματι δυτα.

20. Planum itaque utrumque fuerit, eum qui Dominum videt de se disserentem, si tantum corporalia ejus spectet, et non credens dicat, « Unde huic ista sapientia »⁷³? peccare quidem, et tanquam in Filium hominis blasphemare: si quis vero ejus

⁷¹ Joan. vi, 64. ⁷² Thren. iv, 20. ⁷³ Matth. xiii,

tualiter tantum in sacramento haberi. Sed si expendantur Athanasii verba, hic ejus esse scopus reprehendetur, ut ex Joannis loco supra citato, probet Christum humanitatem juxta ac divinitatem suam Iudeis indicasse, et magnum inter utramque posuisse disserim. Unde post allatum Joannis locum, subsumit sanctus doctor: *Nam hic etiam utrumque de se dixit, carnem et spiritum* (id est, ut supra explicat ipse, divinitatem), *et spiritum a carne distinxit: ut non solum quod apparent, sed etiam quod invisi*ble *eius est credentes, disserit ea quæ ipse loquuntur non esse carnalia, sed spiritualia.* Ubi advertas velim, hic Athanasium de eucharistia loquentem, agnoscere corpus Christi cum divinitate in eucharistia esse: atque id quod invisibilis est (divinitatem nempe) æque credendum esse, atque illud quod apparet, id est, quod ex sua natura apparel, nempe corpus: licet ex divina virtute in sacramento invisibile sit.

Quod autem subjungit, verba Christi de eucharistia loquentis non esse carnalia sed spiritualia, et inferius, carnem Christi esse cibum e supernis coelestem et spiritualem, atque spiritualiter dari, verissima sane sunt, eo nempe quo Athanasius indicat modo: duo enim, hisce verbis, intelligit: 1º non alimenti carnali more dividi carnem Christi, ut hominibus detur: *Quot enim, ait, hominibus corpus satis esset ad esum, ut totius mundi fieret alimentum?* Quibus verbis planum est, non excludi præsentiam, ut vocant, realem, sed divisionem partium. 2º Vult S. doctor carnem Christi in eucharistia non esse corporalem alimoniam, sed spiritualem, quæ datur, ut fiat, inquit, tutamen in resurrectionem vitæ æternæ. Quod utique nemo eat inilicias. Neque enim in hisce omnibus verbis Athanasii usquam dicitur, corpus Christi non esse, vel spiritualiter tantum esse in eucharistia: quæ tamen est vera Catholicos inter et Calvinianos quæstio. Possemus plurima afferre Cyrilli Alexandrini, et Isidori Pelusiota loca, quibus dilucide monstratur vera existentia corporis Christi in eucharistia. Enimvero cum 70 circiter post defunctum Athanasium annos scripserint, suam pariter et Athanasii sententiam explicarunt. Neque enim a tempore Athanasii ad suum ævum Aegyptia-

oúρανοὺς (59) ἀναδάσεως ἐμημόνευσε τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, Ινα τῆς σωματικῆς ἐννοίας αὐτοὺς ἀφελούσῃ, καὶ λοιπὸν τὴν εἰρημένην σάρκα βρῶσιν ἀνωθεν οὐράνιον, καὶ πνευματικὴν τροφὴν παρ' αὐτοῦ διδομένην μάθωσιν. « Α γάρ λελάτηκα, φησίν, ύμιν, πνεῦμά ἔστι καὶ ζωή ». Εσον τῷ εἰστεν. Τὸ μὲν δειχνύμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἔστιν ἡ σάρξ ἣν ἐγώ φορῶ· ἀλλ' αὕτη ύμιν καὶ τὸ τάυτης αἵμα παρ' ἐμοῦ πνευματικῶς (60) δοθῆσεται τροφή (61). ὡστε πνευματικῶς ἐν ἔκαστῳ ταύτην ἀναδίδοσθαι, καὶ γίνεσθαι πᾶσι φυλακτηρίον εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου. Οὕτω καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ἀφέλκων (62) ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, Πνεῦμα εἰρήκε τὸν Θεόν, ὑπὲρ τοῦ μηκέτι σωματικῶς αὐτὴν, ἀλλὰ πνευματικῶς διανοεῖσθαι περὶ τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ δι προφήτης θεωρῶν τὸν Λόγον τὸν (63) γενόμενον σάρκα εἰρήκε· « Πνεῦμα προσώπου ἡμῶν τις ἄνθρωπον ψύλων εἶναι τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ

20. Ἐκάτερον οὖν δῆλον δν εἰη λοιπὸν (64), δτι δ τὸν Κύριον ὅρων τὰ περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον, ἐὰν μὲν τὰ σωματικὰ αὐτοῦ μόνον βλέπων, καὶ μὴ πιστεύων λέγοι· « Πόθεν τούτη ἡ σοφία αὕτη; » ἀμαρτάνει μὲν, καὶ ὡς εἰς Υἱὸν ἀνθρώπου βλασφημεῖ· ἀλλ' δ 54.

C e Ecclesiæ immutata fides est. Verum cum id notarum harumcō brevitas non ferat, et aliqui saepissime res agitata fuerit, unum alterumve sufficiat ex Isidoro apponere. Primum ex lib. i, epist. 109, καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς μυστικῆς τὸν δέρτον τὸν κοινὸν σώμα ιδεῖν τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ἀπορεῖν. Et in mystica mensa communem panem proprium incarnationis corpus reddat (Spiritus sanctus). Et lib. i, epist. 123, Ήμεῖς, ἐπὶ αὐδόνος τὸν δέρτον τῆς προσέσεως ἀγιάζοντες, σῶμα Χριστοῦ διδιτάκτως εὐρίσκομεν. Nos propositionis panem in sindone sanctificantes, Christi corpus sine dubitatione reperimus. Quibus quid apertius?

Porro minus recte card. Perronus hunc Tractatum Athanasio abjudicavit: ex his enim quæ in Motu diximus, constat ejus esse germanum fetum. Quia de re eruditus nemo jam ambigit.

In hoc autem opere Spiritus nomine divinitatem Christi saepè intelligit sanctus doctor. Quod ab Hilario itemque a multis Patribus antiquioribus admissum referunt nostri, in Praefatione ad Hilarii novam editionem, num. 57 et sequentibus.

(59) Regius et Seg., εἰς οὐρανόν.

D (60) Gobl. et Felckm. primus, πνευματικῶς. Regius et Seg., πνευματικὸν, minus recte, ni fallor. Ibid. Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, ὡστε. Editi et cæteri, ὡς.

(61) Sic Regius, Seguerianus Gobl. et Felck. 1, Editi vero, ὑπὲρ τοῦ κόσμου δοθῆσεται τροφή, omisis multis.

(62) Gobl. et Felckm. primus, ἀφέλκων.

(63) Sic Regius et Seg., τὸν deest in editis et aliis. Paulo post Regius et Seg., Πνεῦμα πρὸ προσώπου. Felckm. 2, Πνεῦμα προσώπων. Editi et alii, Πνεῦμα προσώπων et sic Græcus Hieremias textūs.

(64) Sic editi et quidam cod. recte, Regius vero Seg. Gobl. et Felckm. primus, « Ex δη τούτου δῆλον δν εἰη λοιπὸν (λοιπὸν deest in Gobl. et Felckm. primo) τοῖς πᾶσι τὸ εὐαγγελικὸν ὅρτον · δτι τὸν Κύριον ὅρων ἦ καὶ περὶ (Gobl. et Felckm. primus, ἦ τὰ περὶ) ἑαυτοῦ διαλεγόμενος. Mox Regius et Seg., εἰς τὰ σωματικά. Ibid. Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, μόνον ἀποδέπων, καὶ μὴ (μὴ deest in Regio et Seg.) προπετευόμενος λαλῆσῃ. Πόθεν.

δρῶν αὐτοῦ (65) τὰ ἔργα τὰ Πνεύματι ἀγίῳ γινόμενα, καὶ λέγων τὸν τοιαῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι Θεὸν καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, ἀλλὰ τῷ Βεελζεβούλ αὐτὰ ἐπιγράφων, φανερῶς βλασφημεῖ, ἀρνούμενος αὐτοῦ τὴν θεότητα. Καὶ γάρ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελικῷ ρήτῳ, καθὼ (66) πολλάκις εἰρήται, λέγων, « Υἱὸν ἀνθρώπου, » τὸ κατὰ σάρκα καὶ ἀνθρώπινον αὐτοῦ δείχνυσιν· ἵνα, « τὸ Πνεῦμα, » λέγων, δηλώσῃ αὐτοῦ εἰναι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ἐνῷ τὰ πάντα εἰργάζετο. « Οὐθεν τὰ μὲν ἔργα ποιῶν ἐλεγεν· « Εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, καὶ τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γνῶτε, διτε ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοι. » Μέλλων δὲ ἐσυντὸν (67) σωματικῶς προσφέρειν ὑπὲρ τὸν ὄμοιον, ὀπηνήκα διτε αὐτὸν ἀνέθη εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· « Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε· ίδοι γάρ ἡγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν· » τὰ μὲν γάρ ἔργα Θεὸν ἀληθινὸν αὐτὸν ἐποίει πιστεύεσθαι· ὃ δὲ θάνατος ἐδείχνυεν αὐτὸν ἀληθῶς ἔχοντα σώμα. Διὸ εἰκότως Υἱὸν ἀνθρώπου ἐλεγε τὸν παραδίδομενον· ὁ Λόγος γάρ, ἀθανάτος καὶ ἄγαυστός εστι, καὶ αὐτοζωὴ τυγχάνει ὅν (68). Ἀλλ' οὐτε τούτοις ἐπιστευον οἱ Φαρισαῖοι, οὐτε ἀποίσουν τούτων οι οὐτοί, βλέπειν ἐδούλοντο· ὅθεν ἡρέμα πάλιν αὐτοὺς ὁ Κύριος ἐλέγχει λέγων· « Εἰ ἐν Βεελζεβούλ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ νιοὶ ὄμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; Διτε τούτο αὐτοῦ ὄμῶν κριταὶ ἔσονται· εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὄμῆδες ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Καὶ (69) ὡδὲ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ, ἐλεγεν, οὐχ ᾧς ἐλάττων ὅν τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ ἡνὸς τοῦ Πνεύματος αὐτὰ ἐνεργοῦντος (70) ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα πάλιν δηλώσῃ, διτε αὐτὸς, Λόγος ὁν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργει τὰ πάντα, καὶ διδάξῃ (71) τοὺς διεσύντας, διτε ὅση τὰ τοῦ Πνεύματος ἔργα τῷ Βεελζεβούλ ἀνατιθέασι, τοσούτῳ τὸν χορηγοῦντα τὸ Πνεῦμα δυστῷμοῦσι (72)· καὶ γάρ καὶ τοῦτο λέγων, δείκνυτιν, διτε μὴ ἀγνοοῦντες, ἀλλ' ἐκνίτιες εἰς τὴν τοιαύτην ἀναπόδραστον βλασφημίαν ἐαυτοὺς περιπτερούσι. Καὶ οὐκ αἰσχύνονται (73)· καίτοι γινώσκοντες τὰ τοιαῦτα ἔργα δυτα (74) τοῦ Θεοῦ, διτε τῷ Βεελζεβούλ ἀνατιθέασιν αὐτὰ οἱ παράφρονες, καὶ ἐξ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐλεγον γίνεσθαι ταῦτα.

⁶⁵ Joan. x, 38. ⁶⁶ Matth. xxvi, 45. ⁶⁷ Luc. xi, 19,20.

(65) Βλασφημεῖ, ἀρνούμενος αὐτοῦ. Sic Gobl. et Felckm. ¹ omisssis multis oib repellitam vocem βλασφημεῖ. Ibid. Regius et Seg., ἀν δὲ δρῶν. Basil., ἀλλ' δρῶν, alii et editi, ἀλλ' ὁ δρῶν. Mox et Regius et Seg., γινόμενα λέγη τὸν ταῦτα, et paulo post iidem, καὶ Υἱὸν Θεοῦ. Mox ii ipsi, ἐπιγράφει.

(66) Regius et Seg. soli, καθὼς. Mox in iidem post ἀνθρωπου deest εἶναι, quæ vox in editis legebatur. Paulo post Basil., ἐαυτοῦ δείχνυσι. Ibid. in editis legitur τὸ δέ, sed particula δέ deest in Regio et Seg., et superflua est. Infra Regius et Seg., quos sequimur, εἰργάζετο. Editi et alii, εἰργάσατο. Paulo post Regius, πιστεύητε. Ibid. μου post ἔργοις deerrat in editis, sed habetur in Regio et Seg. Ibid. Seg., πιστεύητε.

(67) Anglicanus, αὐτοῦ. Idem mox post ἐπηνίκα habet καὶ. Paulo post Regius, Seg. Gobl. et Felc. primus. Ελεγε κατιδίλιαν τοῖς μαθηταῖς, omisso αὐτοῦ. Ibid. Regius, Seg. Editio Commel. et alii qui dain codices καθεύδετε, et ita legitur in Graeco Evangelii textu. Edit. Paris. Gobl. et Felck. I, καθ-

A opera videat in Spiritu sancto facta, dicatque eum, qui talia edidit, nec Deum esse nec Dei Filium, sed ea Beelzebuli ascribat, manifesto blasphemare, negando ejus divinitatem. Etenim in evangelico dicto, uti sæpe dictum est, cum dicit, « Filium hominis, » carnalem et humanam suam naturam indicat; ut, cum « Spiritum » dicit, declarat suum esse sanctum Spiritum, in quo omnia operabatur. Unde cum opera ederet, aiebat: « Si mihi non creditis, saltem operibus meis credite, ut cognoscatis quia ego in Patre et Pater in me ⁷⁵. » Cum autem seipse pro nobis corporaliter oblatus esset, quando ea de causa ascendit Jerosolymam, discipulis suis aiebat: « Dormite jam et requiescite: ecce enim appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum ⁷⁶. » Nam opera quidem effecere, ut verus Deus crederetur: inors autem ejus palam fecit eum revera corpus habere: ideoque jure Filium hominis dicebat: eum esse qui tradebatur. Verbum enim immortale et intactile, et ipsissima vita est. Verum nec iis Pharisæi credebant, neque volebant ipsa filiorum suorum opera videre: quapropter eos rursum leniter coarguit Dominus his verbis: « Si ego in Beeizebulem ejicio daemonia, Filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in Spiritu Dei ejicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei ⁷⁷. » Illic autem dixit « In Spiritu Dei, » non quod minor esset ipse Spiritu, nec quasi Spiritus ea in se operaretur: sed ut rursum declararet se, cum Dei Verbum esset, per Spiritum omnia operari, auditoresque doceret se, **569** cum Spiritus opera Beelzebuli ascriberent, in ea operantem Spiritum blasphemare. Etenim huc cum dicit, ostendit eos non ex ignorantia, sed sponte sua se in hanc evidentissimam blasphemiam implicasse, nec erubuisse, quod ea opera, quæ vel ipsi Dei esse compertum habent, amentes Beelzebuli ascripsissent, atque ab impuro spiritu facta asseverassent.

C ἀνατιθέασιν αὐτὰ οἱ παράφρονες, καὶ ἐξ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐλεγον γίνεσθαι ταῦτα. Cū deest in Regio, Seg. et Basil. In aliis et in editis legitur.

(68) Sic Regius et Seg. In aliis et editis ἀν δεest. Mox edit. Paris. Reg. Seg. et Anglican., οἱ Φαρισαῖοι (sed Seg. de more Φαρισαῖοι), et ita legit Nanius. Editio Commel., οἱ Ιουδαῖοι. Mox Regius et Seg. quos sequi visum est, οἱ νιοι. Alii et editi, οἱ λαοι.

(69) Καὶ deest in Regio et Seg. In aliis et editis legitur.

(70) Regius et Seg. soli, αὐτῷ ἐνεργοῦντος, omisso ἐν αὐτῷ.

(71) Anglicanus, διδάξει.

(72) Ήατε, τοσούτῳ τὸν χορηγοῦντα δυστῷμοῦσι, desunt in Basil. Mox Regius et Seg., καὶ γάρ καὶ τοῦτο. In editis et reliquis καὶ postremum deest.

(73) Regius, αἰσχύνοντο περιπατησι.

(74) Οὐτα deest in Regio, Seg. Gobl. et Felckm. primo. In editis et aliis legitur. Mox Regius, αὐτοθίσας αὐτά, Seg., αὐτοθίσας αὐτῶ. Editi et reliqui, αὐτοθίσασιν αὐτά.

21. Quo pacto igitur qui talia audent, possunt A adhuc gentiles incusare, quod idola a se conflata deos nuncupent? Paria sunt enim horum gesta illorum insaniae, imo forte graviora sunt horum facinora: qui licet de hoc legem acceperint, per legis transgressionem Deum affecerunt contumelia. Quid autem qui talia blasphemant acturi sunt, cum Isajam prophetam legerint, et audierint Christi adventus signa haec esse, ut cæcis visus, claudis gressus, mutis loquela, mortuis resurrectio, leprosis curatio tribuatur, surdis aures aperiantur? Quemnam horum auctorem esse volent? Si enim Deum dicant, sese impietatis in Dominum coarguent: nam quæ futura prospiciens propheta dixit, haec ipsa præsens ipse Dominus operatus est: sin petulantia præoccupati dicere ausint, ipsa quoque in Beelzebule facta esse; metuo ne paulatim in impietatem progressi, ubi legerint: « Quis dedit os homini? Et quis fabricatus est mutum et surdum, videntem et cæcum⁷⁸? » et his similia, insanentes rursum dicant, has quoque voces Beelzebulis esse. Nam cui gratiam restituti visus tribuunt, huic et non videnti causam ascribant oportet: utrumque enim ab eodem factum esse declaratum est. Qui si profecto haec dicere ausint, tandem censemunt, humanæ naturæ conditorem esse Beelzebulem. Conditoris quippe est, ut res conditas habeat in sua potestate. Ut enim Moyses dixit: « In principio fecit Deus cælum et terram⁷⁹, » et, « ad imaginem Dei fecit Deus hominem⁸⁰: » ita quoque Daniel libere Darium assatus est: « Non veneror idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cælum et terram, et habet potestatem omnis carnis⁸¹: » nisi rursus mutata sententia dixerint, cæcitatem, claudicationem ac cætera corporis vitia, a conditoris correptione proficisci, at horum curationem, et erga hos qui affliguntur beneficentiam a Beelzebule præstari. Verum haec vel disquirere, valde insanum est: furentium enim et plus quam mente captorum est impiissima ejusmodi stultiloquentia. In ea siquidem comparatione, potiora non Deo, sed Beelzebuli ascribunt insani. Nihil enim curant divinarum Scripturarum dogmata labefactare, modo negant Christi adventum.

σύγκρισιν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τῷ Βεελζεβοὺλ διδόσασι οἱ τῶν θείων Γραφῶν τὰ δόγματα, οὐ μόνον ἀρνήσωνται τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν.

⁷⁸ Exod. iv. 11. ⁷⁹ Gen. i. 1. ⁸⁰ ibid. 27. ⁸¹ Daniel. xiv. 4.

(75) Reginus, Seg. Basil. et Felckm. 2, τοιαῦτα. Alii et editi, ταῦτα. Mox Regius et Seg., πλάττοντες. Sed in postremo correctum est πλάττοντας. Paulo post Seg., ὄνομάζοντες, sed correctum ὄνομάζοντας.

(76) Gobl. et Felckm. primus, ἀνάστασιν, καὶ τὰ λοιπά; Ἀρά γάρ καὶ. Ibidem post θεραπεῖαν decessit καὶ in Regio et Seg.

(77) Reginus et Seg. soli, βλέπων. Mox Reg. Seg. et Felckman. 1 et 2 post πεποίησαν habent ἀντί πάντα.

(78) Reginus et Seg., λέγεσθαι. Gobl. et Felckm.

21. Πῶς οὖν, ταῦτα (75) τολμῶντες, ἔτι δύνανται τοὺς Ἑλληνας αἰτιᾶσθαι, πλάττοντας εἶδωλα, καὶ θεοὺς ὄνομάζοντας αὐτά; « Όμοια γάρ καὶ τὰ αὐτῶν τῆς ἐκείνων μναῖας. » Ἡ τάχα καὶ μείζονα τὰ τούτων τολμήματα τυγχάνει δύντα. ὅτι, καίπερ νόμον περὶ τούτου λαβόντες, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν τήτιμασαν. Τί δὲ τοιαῦτα βλασφημοῦντες ποιήσουσιν, ὅταν ἀναγινώσκωσι τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, καὶ ἀκούσωσι, τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἶναι ταφλῶν ἀνάθλεψιν, χωλῶν περίπατον, ἀλάλων λαλίαν, νεκρῶν ἀνάστασιν, λεπρῶν θεραπείαν, καὶ κωφῶν ἀκοῆς ἀνοιξιν; Ἄρα γάρ καὶ (76) τούτων τίνα θελήσουσιν εἶναι τὸν ποιητήν; Τὸν μὲν γάρ Θεὸν λέγοντες, ἑαυτοὺς διελέγησον ἀσεβῆσαντας εἰς τὸν Κύριον. Ἡ γάρ δὲ προφήτης προσβλέπων (77) εἰρήκει, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ὁ Κύριος πεποίηκεν. ἐὰν δὲ, ὡς προπετεῖᾳ προληπτέοντες, τολμήσωσιν εἰπεῖν κἀκεῖνα ἐν τῷ Βεελζεβούλ γίνεσθαι (78), φοβοῦμαι μή, καὶ ὅλιγον ἐν ἀσεβεῖς προκόπτοντες, καὶ ἀναγινώσκοντες. « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; Καὶ τίς ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφὸν, βλέποντα (79) καὶ τυφλὸν; » καὶ τὰ δύοια τούτοις, μανύντες πάλιν εἰπωσι τοῦ Βεελζεβούλ εἶναι καὶ ταῦτα τὰς φωνάς. « Οὐ γάρ τὴν τοῦ ἀναβλέπειν χάριν διδόσας, τούτῳ καὶ τὴν τοῦ μη βλέπειν αἰσιαν αὐτοὺς ἀνάγκη διδόναι. » ἀμφότερα γάρ τὸν αὐτὸν ποιεῖν εἰρήκειν ὁ Λόγος. Πάντως δὲ τοῦτο λέγοντες, φρονήσουσι ποτε καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν Βεελζεβούλ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ γάρ (80) ποιούντος ἐστιν ἔχειν καὶ τὴν τῶν γινομένων ἔξουσιαν. Τοῦ γάρ Μωϋσέως εἰρήκοτος: « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν ἀνθρωπὸν. » καὶ Δανιὴλ παρθητάσεται τῷ Δαρείῳ λέγων (81). « Οὐ σέδομα εἰδῶλα ϕειροποίητα, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἔχοντα πάτης σαρκὸς κυρεῖαν (82). » εἰ μή δρα πάλιν μεταβαλλόμενοι λέγοιεν τὸ μὲν μη βλέπειν καὶ χαλεύειν, καὶ τὰ δόλλα πάθῃ ἐξ ἐπιτιμίας τοῦ δημιουργοῦ γίνεσθαι. τὴν δὲ λύσιν τούτων καὶ τὴν εἰς τοὺς πάσχοντας εὑεργεσίαν τὸν Βεελζεβούλ ἐργάζεσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἔξετάζειν, λίαν εὐηθές ἐστι (83). Μαινομένων γάρ καὶ πλέον παρεξεστήκων ἐστιν ἡ τοιαύτη μετὰ ἀσεβείας μωρολογία: διτι μηδὲ τὰ κρείττονα κατὰ παράφρονες. Καὶ γάρ οὐ μέλει τούτοις λυμαίνεσθαι τῶν θείων Γραφῶν τὰ δόγματα, οὐ μόνον ἀρνήσωνται τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν.

D primus, γίνεσθαι: λέγεσθαι. Editi et alii rectius γίνεσθαι tantum.

(79) Καὶ βλέποντα Reg. et Seg.

(80) Seg. Gobl. et Felck. primus, τοῦτο γάρ, μηνος recte. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felck. 1, γενομένων. Editi et ceteri, γινομένων.

(81) Goblerian. et Felckm. primus, φησίν pro λέγων.

(82) Reginus et Seg., κυρία. Paulo post Seg. non habet μέν.

(83) Gobl. et Felckm. primus sic habent hunc locum: εὐηθές ἐστιν. Η τοιαύτη γάρ μετὰ ἀσεβείας:

22. Ἐδεις δὲ τους πονηρους ή μηδὲ ἐκ τῶν σωματικῶν ἔξουθενεν (84) αὐτοὺς ὡς ἀνθρωπον τὸν Κύριον, ή δηλονότι καὶ ἐκ τῶν ἔργων Θεὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν ἀληθινόν. Άλλὰ πάντα διεστραμμένως ἐπραττον· ἀνθρωπον μὲν βλέποντες, ὡς ἀνθρώπῳ ἐλοιδούντο· ἔργα δὲ θεῖκά θεωροῦντες, ἡρνοῦντο τὴν θεότητα, καὶ προσέτρεχον τῷ διαβόλῳ, οἰόμενοι, ὅτι, ταῦτα τολμῶντες, διαδράνται δυνήσονται, ὥστε μὴ χριθῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριζομένου παρ' αὐτῶν Λόγου. Οἱ μὲν οὖν ἐπασιδοί, καὶ μάγοι, καὶ φαρμακοὶ τοῦ Φαραὼ, καίτοι τελείστα ἐπιχειρήσαντες, δύμας βλέποντες τὰ διὰ Πιλαέως (85) σημεῖα, καθυπήκαν, καὶ νῶτα δεδώκασι, λέγοντες δάκτυλον εἶναι θεοῦ τὸν ταῦτα ποιοῦντα· οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, δῆλην τὴν χείρα τοῦ θεοῦ βλέποντες ἐργάζομένην, καὶ πλεόνα καὶ μείζονα θεωροῦντες ἐκείνων τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος (86) γινόμενα, τὸν Βεελζεβούλ ἐλεγον ταῦτα ποιεῖν, δην καὶ οἱ μάγοι, καίτοι ίδιον αὐτῶν ἦντα, δύμας ὡμολόγους μὴ δύνασθαι μηδὲ τὰ τούτων ἐλάττονα ποιεῖν (87). Τίς οὖν ὑπερβολὴ τῆς τούτων μανίας εἰπεῖν; ή τίς, ὡς εἰρηκεν δι προφήτης, δύμοιςα τι ταῖς τούτων ἀσεβείαις δυνήσεται; Ἐδίκαιωσαν γάρ ἐξ ἑαυτῶν (88) καὶ Σοδομίτας· καὶ νενικήκασι μὲν τὴν Ἑλλήνων ἀγωνίαν, ὑπερβάλλουσι δὲ καὶ τῶν μάγων τοῦ Φαραὼ τὴν ἀλογίαν, καὶ πρὸς μόνους (89) τοὺς Ἀρειομάντας ἔχουσαν τὴν σύγκρισιν, ἀλλήλοις εἰς τὴν αὐτὴν ἀσεβείαν συμπίπτοντες. Ιουδαῖοι μὲν γάρ βλέποντες διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, τῷ Βεελζεβούλ ἀνατίθεασιν (90) αὐτά· Ἀρειανοὶ δὲ, καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ βλέποντες ἔργα, τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσι τὸν ταῦτα ποιοῦντα Κύριον, φάσκοντες ἐξ οὐκ δυτῶν αὐτὸν εἶναι· καὶ, οὐκ ἦν, πρὶν γένηται· Καὶ οἱ μὲν Φαρισαῖοι θεωροῦντες τὸν Κύριον ἐν σώματι διεγύγησον λέγοντες· «Διὰ τί σὺ, ἀνθρωπὸς ὁν, ποιεῖς σεαυτὸν (91) Θεόν;» οἱ δὲ Χριστομάχοι, βλέποντες αὐτὸν πάσχοντα καὶ κοιμώμενον, βλασφημοῦσι λέγοντες· «Ο ταῦτα ὑπομένων οὐ δύναται θεὸς ἀληθινὸς (92) καὶ δύμοισις εἶναι τοῦ Πατρός. Καὶ δῶλας δὲν τις ἔξετάζειν ἐκ παραλλήλου βούλοιτο τὰς ἀμφοτέρων κακονίας, εὔρήσει, καθὰ προείπον, εἰς τὴν κοιλάδα τῆς ἀλυκῆς παροινίας (93) συμπίπτοντας αὐτοὺς ἀλλήλοις.

⁸⁸ Exod. viii, 19. ⁸⁹ Joan. x, 53. ⁹⁰ Gen. xiv, 8.

μαρολογία μακρομένων καὶ παρεξεστηκότων ἐστὶν, ὅτι μηδὲ τὰ, multis omissis. Post παρεξεστηκότων edit. Paris. habet ἔτι pro ἐστὶν.

(84) Sic edit. Paris. Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus. Edit. vero Commel., mendose, ἔξασθενεν. Paulo post Regius, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. primus, δηλονότι. Edili vero, δῆλον ὅτι. Mox αὐτὸν abest ab Anglicano solo.

(85) Editio Commel., Mawucéaw.

(86) Editi, αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος. Sed Χριστοῦ deest in omnibus manuscripti, excepto Basil. Mox τὸν deest in Regio.

(87) Sic Regius, Seg. et Basil. Editi vero, μηδὲ τὰ τούτων ἐλάττονα δύνασθαι ποιεῖν. Infra Regius et Seguer., ἕτις. Mox in hisdem τι deest post δύμοισαι.

(88) Regius, Seg. Goblerian. et Felckm. pri-

ma. 22. Verum par erat, improbos illos aut Dominum ex corporalibus non vilipendere, quasi hominem, aut ex operibus verum Deum illum confiteri. Sed omnia præpostere faciebant. Cum enim hominem cernerent, ipsi ut homini convitabantur: ac vicissim opera divina **570** spectantes, negabant divinitatem, et ad diabolum consufiebant, rati se, si hæc auderent, effugere posse, ne ab ipso Verbo quod contumelia afficerant, judicarentur. At incantatores, magi et venefici Pharaonis, licet plurima tentassent, tamen a Moyse edita signa cum cernerent, cessere tandem, tergaque dedere dicentes, digitum Dei esse qui hæc ederet ⁹¹. Pharisæi autem et Scribae, cum integrum Dei manum viderent operantem, cernerentque ea quæ per Christum Salvatorem agebantur, sane illis prioribus plura majoraque; horum auctorem aiebant Beelzebulem, quem ipsi magi, licet suum, ne quidem his minor posse confitebantur. Quidnam de tam ingenti stultitia dici possit? aut, ut ait propheta, quis quid cum illis impietibus comparare poterit? Justiores enim se Sodomitæ exhibuerunt: vicerunt gentium ignorantiam, magorunque Pharaonis stultitiam superant, atque cum solis Ariomanitis conferri possunt, quod in eamdem impietatem sint collapsi. Judæi enim Patris opera per Filium videntes, Beelzebuli ea ascripsere: Ariani vero hæc ipsa cum cernunt opera, Dominum ea edentem creatis rebus annumerant, aiuntque, ex non existantibus ipsum esse, et non suis antequam fieret. Ac Pharisæi quidem cum viderent Dominum in corpore, obmurmurantes aiebant: «Quare tu homo cum sis, facis te ipsum Deum?» Hi autem Christi hostes, cum vident illum patientem ac dormientem, blasphemant his verbis: Qui hæc patitur, non potest Deus verus esse, nec consubstantialis esse Patri. Demum si quis velit, utrorumque errores inter se collatos expendere, compariet, ut supra dixi, ipsos in vallem amaræ stultitiae ⁹² consertim collapsos esse.

C

D deest in Gobl. et Felckm. primo.

(89) Regius et Seg., μοναχούς, perperam. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus, εἰς τὴν αὐτήν, rectius quam editi, εἰς τὴν τοιαύτην.

(90) Regius et Seg., ἀνετίθεσαν. Reliqui et editi, ἀνετίθεσαν. Mox Reg. Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, αὐτοὶ τοιαῦτα βλέποντες. Editi et alii, αὐτοὶ τὰ αὐτὰ βλέποντες. Paulo post Reg. et Seg. soli, τὸν τοιαῦτα ποιοῦντα.

(91) Sic Regius, Seg. Gobl. Felckm. priimus et editi. Paris. Editio Commel. et alii, ἑαυτόν.

(92) Sic Seg. solus, quem tamen sequi visum est.

Alii omnes et editi, Υἱὸς ἀληθινὸς. Mox editi, καὶ Υἱὸς δύμοισις. Sed vox Υἱὸς deest in Regio, Seg. Anglic. Gobl. Felck. 1 et 2. Mox Reg. et Seg., δύμας pro δῶλος minus recte.

(93) Regius et Seg. soli, παρανοίας.

23. Quapropter tam illis quam istis, nullam fore A supplicii huic flagitio debiti remissionem, Dominus declaravit, his verbis : « Qui vero dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro » . Et merito quidem ; qui enim negat Filium, quem rogans obtinere poterit propitiationem? aut quæ vita, vel requies ei exspectanda, qui repulit eum qui dicit : « Ego sum vita » , et : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos » ? Cum igitur isti hoc modo pœnas luant; perspicuum fuerit eos qui pii sunt erga Christum, et qui tam secundum carnem, quam secundum spiritum eum adorant, nec eum Filiuni Dei ignorant esse, nec Filium hominis factum esse negant; verum etiam credunt, illud, « In principio erat Verbum, » et « Verbum caro factum est » , regnatores æternum in cœlis esse, secundum sanctas ipsius Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi pollicitationes, qui ait : « Ibunt quidem illi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam » . Haec paucis tibi, ex iis quæ diceram, scripsi. Tu vero non ut perfectam doctrinam, sed tantum ut occasionem a me tibi datam accipe. Restat tibi **571** ut accuratiorem sententiam ex evangelico dicto et ex psalmis decerpens, veritatis manipulos alliges : ut tibi quoque illa serenti dicatur : « Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos » , in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri, et una Spiritui sancto, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ἡ δέξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τὸν αἰῶνας τῶν αἰώνων.

23. Διὰ τοῦτο γὰρ κάκείνοις καὶ τούτοις (94) ἀσύγγνωστον ἔσεσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τιμωρίαιν δό Κύριος ἀπεφήνατο λέγων . « Οὓς δὲ ἀνεπη κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου, οὓς ἀφεθήσεται αὐτῷ οὗτε ἐν τῷ αἰώνι (95) τούτῳ, οὗτε ἐν τῷ μέλλοντι . » Καὶ εἰκότως γε . δό γὰρ ἀρνούμενος τὸν Γίδην, τίνα παραχαλῶν, ἵλασμὸν δυνήσεται ἔχειν; ή πολὺν ζωὴν, ή ἀνάπausιν προσδοκήσει, δό ἀπωτάμενος τὸν λέγοντα . « Ἐγὼ εἰμι ή ζωὴ; » καὶ , « Δεῦτε πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κάγὼ ἀναπαύσω υμᾶς ; » Τούτων δὲ οὕτω διδόντων δικαίας, δῆλον ἀνεπη εἴη, ὡς οἱ εὐσεβοῦντες (96) εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ κατὰ σάρκα καὶ τὸ κατὰ Πνεῦμα προσκυνοῦντες αὐτοῦ, καὶ μήτε Γίδην Θεού αὐτὸν ἀγνοοῦντες, μήτε δὲτι καὶ Γίδης (97) ἀνθρώπου γέγονεν ἀρνούμενοι . ἀλλὰ καὶ πιστεύοντες, δὲτι « Ἐν ἀρχῇ ήν δό Λόγος, » καὶ , « δό Λόγος σάρκα ἐγένετο, » βασιλεύουσιν αἰώνων ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατὰ τὰς ἀγίας ἐπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (98) λέγοντος . « Ἀπελεύσονται μὲν ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Ταῦτά σοι συντόμως, ἐξ ὧν ἔμαθον, ἔγραψα. Σὺ δὲ μὴ ὡς τελείαν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνην ἀφορμήν ταῦτα παρ' ἐμοῦ λάμβανε . καὶ λοιπὸν σαυτῷ τὴν ἀκριβεστέραν (99) διάνοιαν ἐκ τε τοῦ εὐαγγελικοῦ ἥρητον καὶ τῶν Ψαλμῶν ἀναλαμβάνων, δέσμευε τὰ τῆς ἀληθείας δράγματα . Ήνα καὶ, σοῦ ταῦτα φέροντος, εἴπωσιν οἱ λέγοντες . « Ἐρχόμενοι δὲ ἡζουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἴροντες τὰ δράγματα αὐτῶν, » ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὐ C καὶ (99') μεθ' οὖ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ ἄγιῳ Πνεύματι Ἀμήν.

⁸⁵ Matth. xii, 32. ⁸⁶ Joan. xiv, 6. ⁸⁷ Matth. xi, 28. ⁸⁸ Joan. i, 4, 14. ⁸⁹ Matth. xxv, 46.
⁹⁰ Psal. cxlv, 6.

(94) Gobl. et Felckm. primus, mendose, κάκεῖνοις, καὶ τούτοις.

(95) Gobl. et Felckm. primus, ἐν τῷ νῦν αἰώνι. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus, δό γὰρ ἀρνούμενος. In editis γάρ deest.

(96) Anglic. Gobl. et Felckm. primus, οἱ ἀσεβοῦντες, male. Mox Reg. et Seg., καὶ Πνεῦμα, omisso τὸ κατά.

(97) Sic Reg. Seg. Basil. et Angl. Editi vero, δό Γίδης, minus recte. Mox καὶ post ἀλλά deest in Angl. Paulo post Regius et Seg., βασιλεύουσιν. Editi et

alii, βασιλεύουσιν. Ibid. Regius et Seguerian. καὶ, ante κατά, male. Ibidem Seguerianus solus, ἀπαγγελίας.

(98) Haec, Ἰησοῦ Χριστοῦ, non sunt in editis et in quibusdam mss., sed habentur in Regio et Seguer. Ibid. Gobl. et Felckm. primus, ἐπαγγελίας του Σωτῆρος, omisis aliis.

(99) Reg. Seg. Gobler. et Felckm. primus, ἀκριβεστέραν. Editi et alii, ἀκριβεστάτην.

(99') Sic Reg. et Seg. In editis et aliis deest δι' οὐ καὶ. Mox pro ἄμα Regius et Seg. σύν habent.

IN EPISTOLAM DE SYNODIS MONITUM.

I. *Epistolam de synodis Ariminensi et Seleuciana sub finem anni 359, quo celebrata illæ sunt, conscriptam fuisse, ex plurimis ejusdem locis conficitur: in ipso quippe initio, narraturum se Athanasium ait, res in ea gestas synodo, quæ tunc in omnium ore versabatur: liquidius autem testatur, num. 4, professionem Sirmianam consulatum ejus, quo ipse scribebat, anni præserre, ἀπὸ τῆς υῦ ὑπατεῖας. Consules nempe iidem tunc erant, qui Sirmensi fidei formula ascripti fuerant, Eusebius et Hypatius, qui ad annum pertinent 359. Et vero liquet ex appendice quam ad calcem hujusce operis attexuit sanctus Doctor, nondum allatas sibi fuisse res omnes Arimi gestas, quando hoc opusculum aggressus est. Quamobrem nihil de Patrum Ariminensium lapsu, nihil de legis Arianorum astutia Nice circumcurrentis, hic habetur, quæ tamen eo iuso contigere anno.*

II. *Quare, ut jam olim advertere viri cum primis eruditæ, quæ num. 30 leguntur, Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, etc., αἱ ἡδε usque verba, num. 32, Τέως μὲν οὖν ἄχρι τούτου φθάσαντες, ubi Athanasius fidei formulam Constantinopolitanam affert, Antiochenam memorial, de Constantii obitu agit, quæ omnia post annum haud dubie 359 contigere; ἡδε, inquam, epistolæ jam pridem a se scriptæ Athanasium inseruisse, nullus superest ambigendi locus. Ita ut prædicta verba Τέως μὲν οὖν μέχρι τούτου φθάσαντες, etc., statim post fidei professionem Isauricam, num. 29, allatam, cui aptissime cohærent, primo sequentur; dehinc interpositis ab Athanasio iis quæ supra diximus, isthac suere a præcedentibus divulsa.*

III. *Non satis autem firmo arguento nituntur qui arbitrantur ad solitarios missam fuisse hanc epistolam cum nec in manuscriptis codicibus uspiam monachorum seu solitariorum nomen præferatur, neque apud So-cratem vel Sozomenum ad monachos nuncupetur; sed apud priorem Πρᾶς τοὺς γνωρίμους, apud posteriorēm vero Πρᾶς τοὺς ἐπιτηδεῖους inscripta sit. Quare ad monachosne hanc miserit epistolam nec repugnat, nec conjectari potest. Qua vero fuerit ad eam perscribendam causa permotus, haud obscure indicat Athanasius ipso operis exordio, ubi se ait ea scripto exarasse cum ut amicorum desiderium descendique studium expleret, tum ut ne illi multis varie synodi gesta narrantibus animi penderent, unde nonnulli eam ad monachos missam colligunt, levissimo sane, ut nemo non videt, ducti arguento.*

IV. *Porro licet hic unus videatur Athanasii fuisse scopus res Arimi et Seleucior actas enarrare, post absolutam tamen eam rem ad alia progreditur, utque fluctuantem Arianorum in fide sua animum perspicue commonstret, varias variis locis temporibusque ab illis editas fidei formulas recenset, atque ad verbū resert: quæ tam ingenii numero suere, ut eas haud injuria labyrinthum vocet Socrates, lib. II, cap. 52. Iis absolutis, τοῦ δμοοὐσιοῦ vocem cum argumentis validissimis, tum exemplo veterum Patrum ab Arianorum calumniis objectionibusque vindicat. Tres itaque sunt hujus epistolæ partes. In prima agit de synodis Ariminensi et Seleuciana. In secunda de Arianorum blasphemias, eorumque variis fidei professionibus. In tertia, de consubstantialitate admittenda (1). De singulis quædam pertractanda.*

V. *In prima parte antequam rerum Arimi gestarum narrationem ordiatur, agit de formula fidei Sirmi anno 359, consulibus Eusebio et Hypatio, edita. Præcipuoque eorum auctores Ursacium, Valentem, Gaium ei Germinium vehementer exagit, quod suæ fidei Constantium imperatorem consulatusque annum præfixerint, quasi tunc primum credere cœpissent. Eam vero fidei formulam ait Patribus Arimi coactis propositam, ab iisque repudiata fuisse. Hinc resert epistolam Ariminensium Patrum ad Constantium imperatorem, ubi res in Seleuciana synodo gestæ, prædictorumque Arianorum præsulum depositio narratur. Deinde paucis recenset res in Seleuciana synodo gestas et in Acacium Cæsariensem acriter invehitur; atque ita clauditur prima hujus epistolæ pars.*

VI. *In secunda parte progreditur ad varias Arianorum blasphemias fideique formulas recensendas, orsuae ab Arii Thalia, ejus non modicum affert fragmentum impietatis resertum. Hinc sequitur fidei confessio quam sub Arianæ hæreseos initium Arius ipse cum sectatoribus suis Alexandro archiepiscopo Alexandrinu obtulit anno circiter 319. Exinde resert ingentes blasphemias a quibusdam Arianorum antesignanis prolatas, quibus subdit epistolam synodi Hierosolymitanæ anni 353, ubi Arius cum suis ad communionem Ecclesie ab episcopis Eusebianis admittitur. Unde cum in Arianismi suspicionem jure illi venissent, ejus removendæ causa, fidei formulam edidere in synodo anno 341, Antiochiae habita, occasione basilicæ Aureæ dedicandæ: ad quam celebritatem magnum episcoporum numerum acciverat Constantius. Eam integrum resert Athana-*

(1) Vide item apud Hilarium lib. II ad Constantium, n. 4.

sius, atque secundam tertiamque subjungit eodem loco atque anno editas ab Arianis, cum se præcedentum fidei professionum pœniteret.

VII. Quartam post hæc affert Arianorum fidei formulam, quam paucis interjectis mensibus, eodem anno 341, ut putamus, de integrō composuere, missisque in Gallias legalis, Constanti obtulere Augusto. Elapsis hinc tribus annis, et quintam conscripsere fidei professionem cæteris omnibus 572 prolixiorē, legatosque miserunt qui eam in Italiam deferrent. Quæ hanc excipit sexta numero, in secunda Sirmensi adversus Photinum synodo, edita fuit anno 351, cui subjunguntur 27 anathematiſi. Huic septimam subjicit Athanasius Sirmii item editam anno 357, cui subscriptis Hosiū, vi tormentorum ab Arianis compulsus. Postea illam memorat quæ octava numero est, quæque imperatoris præfixo nomine, atque ejusdem anni consulatu, sub initio hujus epistolæ primo loco posita fuit.

VIII. Nona subsequitur, eodem anno 369, Seleucia edita, ubi ὁμοοὐσιον pariter et ὁμοοὐσιον rejiciunt, ἀδύομον vero anathemate damnatur. Decima, in Constantinopolitana synodo anni 360, admissa, integra isthīc legitur. Undecima denique, Antiochiae anno 361 conscripta, non ad verbum legitur, sed quædam ejus sententiæ afferuntur. Porro quid quæque fidei confessio complectatur, in quoque quælibet ab aliis discrepet, lectori advertendum relinquimus.

IX. In tertia epistolæ parte voces substantiæ et consubstantialis pluribus defendit adversus Arianos. Monet tamen se non pro inimicis eos homines habiturum, qui cum solam τοῦ ὁμοοὐσιον vocem non admitterent, reliqua omnia Nicæna synodi scripta reciperent, atque solo nomine in controversiam adducto, re ipsa cum Catholicis consentirent: cuiusmodi esse ait Basilium Ancyranum. Hinc pugnat adversus eos qui ὁμοοὐσιον repudiatum peroptabant, quique aiebant in synodo Antiochena adversus Paulum Samosatensem damnatam eam vocem fuisse: affirmatque haud sentire synodum illam cum Nicæna, sed ambas synodos vocem ὁμοοὐσιον vario accepisse modo, afferaque Dionysii Alexandrini locum, qui se testatur vocem admittere consubstantialis. Probat insuper exemplo Ignatii alteriusque Patris anonymi, licere divinis de rebus loquenti, voces usurpare quæ nusquam Scripturarum reperiantur, dum sanæ fidei nihil repugnant. Atque aliis permultis ad consubstantialitatem asserendam allatis argumentis, demum epistolam claudit, atque appendicis modo subdit epistolam Constantii ad Ariminensem synodum, synodique ad eam responsum.

X. Socrates, lib. 1, c. 13, citat Athanasii librum Synodicon inscriptum: cuius nonnulla excerpta ex Nicæna subscriptionibus quæ non existant in hac epistola; unde diversum omnino opus fuisse censendum est. Non enim ad præsens Athanasii institutum perlinet catholicas synodos recensere; ipseque Socrates cum alio nomine hunc librum alias laudaverit. cutis innuit diversum hoc opus a Synodico esse.

SYNOPSIS EPISTOLÆ DE SYNODIS.

- Num. 1. Cur hanc epistolam scripserit Athanasius.
2. Synodus Nicænae indicta dividitur, Occidentalibus Ariminum, Orientalibus Seleuciam concedentibus.
- 3-4. Ursacius, Valens et Germinius contra Ecclesiæ usum consulatum sue fidei præfixere.
- 5-6. Qua de causa coacta fuit Nicæna synodus.
7. Quo animo synodos dividendas curarint Arianī.
8. Historia Ariminensis synodi anno 359 celebratæ.
9. Arianorum vaſfrities deprehendit.
10. Exemplum epistole Ariminensis concilii ad Constantium imp.
11. Decretum synodi.
- 12-13. Res in synodo Seleuciana gestæ anno 359.
14. Varias Arianī edunt fidei professiones.
15. Blasphemiae Arii.
16. Arianorum epistola ad Alexandrum papam.
17. Præcipiūrū Arianorum impia dicta.
- 18-20. Asteri sophistæ scripta et impietas.
21. Eusebianorum epistola ad omnes episcopos, presbyteros et diaconos.
22. Arianorum prima fidei formula.
23. Secunda.
24. Tertia.
25. Quarta.
26. Quinta.
27. Sexta.
28. Septima.
29. Octava, quæ habetur supra num. 8. Nona formula.
30. Decima.
31. Undecima.
32. Cur Arianī tot fidei formulas ediderint.
33. Defenduntur contra Arianos voces της οὐσίας ὁμοοὐσιος.
- 34-35. Soli Arianī eas voces improbant.
36. Cur Nicæna synodus vocem ex substantia usurparit. Arius et Arianī vocibus in Scriptura non repertis sunt usi.
37. Georgii Alexandrini pseudo-episcopi ignorantia.
- 38-40. Adversus Anomœos, si filius Patri sit dissimilis, nunquam ejus imago fuerit.
- 41-44. Non respuit Athanasius eos qui, rejecta sola τοῦ ὁμοοὐσιον voce, catholicam tamen Nicenamque sententiam retinebant.
- 45-47. Quo sensu Antiocheni Patres vocem ὁμοοὐσιον respuerint. Nicæni Patres Filium jure merito consubstantiale dixerunt.
- 48-52. Probatur Filium vere dici consubstantiale.
- 53-54. Vocis ὁμοοὐσιον explanatio.
55. Epistola Constantii ad episcopos Arimini congregatos. Rescriptum episcoporum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Περὶ τῶν γερομέτων ὃν τῇ Ἀριμήνῳ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συνόδων (2)

S. P. N. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ EPISTOLA

De synodis Arimini in Italia, et Seleuciæ in Isauria, celebratis.

(Scripta anno 339.)

¶ Εἴθισε μὲν ἡσας καὶ παρ' ὅμδαις ἡ ἀκοὴ περὶ τῆς καὶ νῦν θρυλουμένης (3) συνόδου· καὶ γὰρ βασιλέως τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησε πανταχῇ γράμματα καὶ λοῦντα τοὺς εἰς ταύτην συνερχομένους· ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλομαθεῖς ὅντες ζητείτε γνῶναι τὰ πεπραγμένα, ἀκόλουθον εἶναι νενόμικα, ἀπερ ἐώραχα καὶ ἔγνων ἀκριβῶς, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶσαι· ἵνα μή, παρ' ἑτέρων ἀκούοντες, ἀμφιβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν· μάλιστα δὲ τινὲς εἰώθασιν ἑτέρως ἀπαγγέλλειν τὰ πρατόμενα, η ὡς γέγονεν. Ἐν μὲν οὖν (4) τῇ Νικαίᾳ, ὥσπερ ἦν δρισθὲν, οὐκέτι γέγονε τὸ συνέδριον. ἀλλὰ δεύτερον πρόσταγμα πεφοίτηκεν· ὥστε τοὺς μὲν ἐν τοῖς δυτικοῖς μέρεσιν ἐπισκόπους ἐν Ἀριμήνῳ τῆς Ἰταλίας συνελθεῖν, τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσιν ἐν τῇ λεγομένῃ Τραχείᾳ Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συγχροτηθῆναι. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς τοιαύτης συνελέσεως θερυλλεῖτο (5) περὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Οἱ δὲ ταύτην παρασχόντες εἰσὶν ἀπὸ μὲν τῆς Παννονίας Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης, καὶ Γερμίνιος τις· ἀπὸ δὲ τῆς Συρίας Ἀκάχιος, Εὐδόξιος, καὶ Πατρόφιλος (6) δὲ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου τῶν Σκυθῶν πέλεως τυγχάνων.

A 1. Fortasse et ad vos fama perverit ejus synodi quae nunc in omnium ore versatur: missæ quippe undique sunt imperatoris ac præfectorum litteræ quæ viros illuc conventuros accenserent. Sed quia discendi cupidi, res gestas scire peroptatis, quæ vidi, quæque diligenter exploravi, vobis indicanda duxi: ne aliis narrantibus animi pendeatis, cum maxime nonnulli soleant res secus enarrare quam gestæ sint. Concilium itaque, nequaquam Nicææ, ut statutum fuerat, celebratum est: sed secunda prodiit jussio, ut Occidentales episcopi Ariminum in Italia convenient, Orientales vero Seleuciæ, quæ Aspera dicitur, in Isauria, convocarentur. Obtentus autem hujusmodi conuentus erat, ut de fide in Dominum nostrum Iesum Christum (ut jactitabant) ageretur. Curarant scilicet eam spargere famam, ex Pannonia quidem, Ursacius, Valens et Germinius quidam; ex Syria vero, Acacius, Eudoxius et Patrophilus, urbis quæ ex Scythis nomen sortita est episcopus. Hi enim Arianarum semper partium cum fuerint, nec intelligent quid credant, quidve affirment, singulos sensim decipientes, inserentesque hæreseos sementem,

B 2. At Felckm. 3, 'Εν μὲν οὖν δρισθέν, perperam. Ibid. Regius, οὐ φοίτηκεν τοστε, intermediis omissis. Paulo post Regius et Felckm. 3, Ἀριμήνῳ.

(2) Omnes manuscripti, τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ, περὶ, εtc. Socrates, lib. ii, cap. 37, p. 134, hujus locum afferens, ait, Ἀθανάσιος δι' ὧν πρὸς τοὺς ἐστοῦν γνωρίμως ἐπιστέλλων. Athanasius in his quæ ad familiares scribit; Sozomenus vero: Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους γράψων. Athanasius ad familiares scribens. De quo vide quæ supra in Monito. Ibid. Reg. et Felck. 3, Ἀριμήνῳ.

(3) Regius et editio Commeliniana, θρυλουμένης. Felckm. 3, θρυλουμένης cum edit. Paris. Paulo

post Reg., πανταχῇ, sic.

(4) Οὐν deest in Ottobon. 2. At Felckm. 3, 'Εν μὲν οὖν δρισθέν, perperam. Ibid. Regius, οὐ φοίτηκεν τοστε, intermediis omissis. Paulo post Regius et Felckm. 3, Ἀριμήνῳ.

(5) Θερυλλεῖτο, Felckm. 3.

(6) Ottobon. 1 et Felckm. 3, Πρόφιλος, et ad marginem primi notatum Profilius, pro Πατρόφιλος. Huiusmodi errores haud semel superius adnotavimus, et occurrent nonnulli postea.

nonnullos qui alicujus pretii videbantur, ipsumque imperatorem Constantium haereticum subornarunt; **573** ita ut synodum, sub ementita asserendæ fidei specie impetrarint: rati se Nicænam posse synodum obruere, atque ita omnes a sententia dimovere, ut impietas veritatis loco obtineat ubique.

νοι περὶ πίστεως, ὡστε ποιῆσαι γενέσθαι σύνοδον (8)· νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ τοὺς πάντας μεταπειθεῖν, ὡστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχοῦ.

2. Et primum quidem id valde miror (quod prudentem arbitror, quemlibet animadversorum) nimurum cum universalis synodus indicta esset, illamque omnes exspectarent, eam derepente suisse divisam; adeo ut hi hoc convenienter loco, alii alio sese convocarent: quod fortasse divinae providentiae fuit opus, ut in altera synodo hominum sincera puraque fides palam fieret, in altera vero suspecta virorum dubiaque animi sententia deprehenderetur. Id quoque mibi, germanisque fratribus hic mecum versantibus, in mentem subiit, atque ejusmodi concursus absurditatem cernentes cogitabamus, quæres tantopere urgebat, ut orbis terrarum turbaretur, et qui tum temporis pro clericis habebantur, ultra citroque discurrerent, sciscitantes quomodo in Dominum nostrum Jesum Christum crederent? Si enim credidissent, nequaquam perinde sciscitati essent, quasi quid crederent non haberent. Hoc autem catechumenis haud levis offensionis ansam, ethnici vero non modicam sed effusam risus materiam præbuit, quod Christiani, veluti e somno nunc excitati, quererant qua ratione in Christum credere oporteat; qui autem inter illos clerici vocantur, tametsi auctoritatem apud populos, quasi magistri, sibi vindicant, jam se tamen infideles declaraverint, cum id quererant scilicet quod non habent. Nec advertunt Ursacius et socii, qui horum auctores fuere, quantum sibi iræ thesaurum recondant, Domino per sanctos suos dicente: « Væ illis per quos nomen meum blasphematur in gentibus! »; suo autem ipso ore in Evangelii ait: « Qui ergo scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus et demergatur in profundum maris, quam, » ut addidit Lucas, « ut scandalizet unum de pusillis istis! ».

3. Quid enim doctrinæ ad piam religionem defuit Ecclesiæ catholicae, ut nunc de fide perquirant, utque suis de fide expositionibus præsentis temporis consulatum præfigant? Ursacius enim, Valens et Germinius cum sociis id fecere, quod nunquam apud

A Οὗτοι γάρ, δεὶ τῆς Ἀρείου μερίδος δυτες, καὶ μὴ νοσῦντες μήτε πῶς πιστεύουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, ἀπατῶντες δὲ ἔκαστον τρέμα, καὶ σπέρματα τῆς αἱρέσεως ἔκαπτων (7) ἐπιστείροντες, ὑφῆρπισάν τινας τῶν δοκούντων εἶναι τι, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνστάντιον αἰρετικὸν δύτα, σχηματισάμενοι· τοις δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον

B 2. Πρώτον μὲν οὖν ἔγωγε θαυμάζω (ἥγομαι: δὲ καὶ πάντα δυτικαῦν φρόνμον τούτο συνορᾶν), διτι, καθολικῆς ὁρισθείσης συνόδου, καὶ ταύτην πάντων προσδοκώντων, ἔξαρψης διηρέθη· καὶ οἱ μὲν ἔκει συνῆθον, οἱ δὲ ἄδει συνεχρότεσσαν ἔκαπτον. Ἡν δὲ δρα τοῦτο τῆς Προνοίας Ἐργον, ἵνα ἐν ἔκάστῃ, τῶν μὲν τὸ ἀδόλον καὶ καθαρὸν τῆς πίστεως δειγμῇ φρόνμη, τῶν δὲ τὸ ὑποπτὸν καὶ ἀμφίσολον ἥθος ἐλεγχθῆ. « Επειτα κάκενο διενοούμην (9) μετὰ τῶν ἐνταῦθα γηγείων ἀδελφῶν, καὶ καθ' ἔκαπτον τούτων ἡσχάλλομεν, θεωροῦντες τὸ ἀπρεπὲς τῆς τοσαύτης συνδρομῆς. Τί γάρ τοσοῦτον ἥπειξεν, ὡστε τὴν οἰκουμένην διαταραχθῆναι, καὶ τοὺς λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικοὺς διατρέχειν ἀνω καὶ κάτω (10), καὶ ζηταῖν, πῶς ἄρα μάθως πιστεύειν εἰς τὸν Κύριον τὸ μῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Εἰ γάρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν ὡς μὴ ἔχοντες ἔξητουν. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν κατηχουμένοις οὐκ ὅλιγον σκάνδαλον· τοῖς δὲ « Ἑλλησιν οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πλατάνῳ (11) γέλωτα παρέσχεν, εἰ Χριστιανοί, ὡς περ ἐξ ὑπονοῦ νῦν ἐγερθέντες, ζητοῦσι, πῶς δεῖ περ Χριστοῦ πιστεύειν (12). Οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοὶ τούτων, καίτοι τὰ πρεσβεῖα παρὰ τῶν λαῶν ἐκδικοῦντες, ὡς διδάσκαλοι, νῦν ἡλεγξαν ἔκαπτον διπέτους, ζητοῦντες διπερ οὐκ ἔχουσι. Καὶ ἡγνόησαν οἱ περ Οὐρσάκιον, τούτων αἵτιοι γενέμενοι, διτην ἔκαπτοι ἔθηγαρίσαν δργῆν, λέγοντος τοῦ Κύριου διτι μὲν τῶν ἀγίων· « Ούά, δι' οὓς τὸ δυνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι· » διὰ δὲ ἔκαπτον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Ος οὖν ἐὰν σκανδαλίσῃ ἐν τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ ἵνα μῦλος δικῆς κρεμασθῇ εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης· ἢ ἵνα, » ὡς δὲ Λουκᾶς προσθήκει, « σκανδαλίσῃ τῶν μικρῶν τούτων ἵνα. »

D 3. Τί γάρ Ελειπει διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ (13), ἵνα νῦν περ πίστεως ζητῶσι, καὶ τὴν ὑπατεῖαν τῶν παρόντων χρόνων προτάσσωσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτιθεμένων ρήμάτων δηθεν περὶ πίστεως; Οὐρσάκιος γάρ καὶ Οὐάλτης, καὶ

¹¹ Isa. LIII, 5; Rom. II, 24. ¹⁰ Matth. XVIII, 6; Luc. XVII, 2.

(7) Sic Regius. Editi vero, auctōn.

(8) Ottobon. 1 et 2 et Felckm. 3, γενέσθαι σύνοδον, καὶ τοὺς πάντας μεταπειθεῖν, ὡστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχοῦ (Felc. 3, πάντων) νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον. Πρώτον μὲν οὖν, eadem scilicet sententia, sed inversis phrasibus.

(9) Felckm. 3, διενοούμεν. Alii omnes cum editis, διενοούμην. Ultraque lectio quadrat. Mox Basil. 7 Felckm. 3, ἡσχάλλομεν.

(10) Sic Regius et Ottobon. 1, 2. In aliis et editis deest καὶ κάτω.

(11) Ottobon. 1 et Felck. 3, πλατάν. Mox Felck. 3, οἱ Χριστιανοί, male.

(12) Sic Regius et Ottobon. 2. Editi et alii νῦν αὐτοὺς πιστεύειν. Paulo post Ottobon. 1, 2, et Felc. 5, παρὰ τῷ λαῷ.

(13) Hæc habentur apud Socratem, lib. II Hist. eccles., c. 37. Regius, Εἰπε. Ibid. Socratis editiones veteres, εἰς διδασκαλίας εὐσέβειαν.

Γερμανίος (14), καὶ οἱ εὖν αὐτοῖς πεποιήκασιν, διμήτε γέγονε, μήτε ἡκουόθη πώποτε παρὰ Χριστιανοῖς. Γράφαντες γάρ, ὡς ξιθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προέταξαν τὴν ὑπατείαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου· ἵνα δεῖξωσι πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ἐτοι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσταντίου ἀρχὴν ἔχει τούτων ἡ πίστις. Πάντα γάρ πρὸς τὴν ιδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραψαν. Πρὸς τούτοις, περὶ τοῦ Κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἀλλον δεσπότην δυνομάζουσιν ἑαυτοῖς (15) Κωνσταντίον· αὐτὸς γάρ ἦν δὲ τὴν δυναστείαν τῆς ἀσέβειας αὐτοῖς παρέκαν· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν Γίδην ἀδίδιον ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν Χριστομάχοι. Ἀλλ' ίσως αὐτοῖς ἔστι περόφασις τῆς ὑπατείας ἡ τῶν ἄγίων προφητῶν χρονογραφία. Ἀλλὰ κανὸν τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ τὴν ἀμαθίαν (16) ἔκαπτων ἔξαγγελλουσιν· αἱ μὲν γάρ τῶν ἄγίων προφητεῖαι χρόνων ἔχουσι μνήμην. Καὶ Ἡσαΐας μὲν καὶ Ὄσηη ἐν τῷ μέραις Ὁζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκίηλος γεγόνασιν. Ἱερεμίας δὲ ἐν τῷ μέραις Ἰωσίου, Ἱεζεκίῃ (17) δὲ καὶ Δανιήλ ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου, καὶ ἀλλοι ἐν ἀλλοις χρόνοις προεφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἦν γάρ καὶ πρὸς αὐτῶν, καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ πρὸς καταβολῆς κόσμου ταύτην ἡμῖν δὲ Θεοῖς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν· οὐδὲ τῆς αὐτῶν δὴ πίστεως τοὺς χρόνους ἔσθμαιαν· ἥσαν μὲν καὶ πρὸς τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δὲ αὐτῶν ἀπαγγελίας ἥσαν οἱ χρόνοι. Ἡν (18) δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγουμένη μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσωμένων τῷ Ἱερατῇ καὶ τοῖς ἔθνεσι. Καὶ ἥσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι: οὐκ ἀρχῆς πίστεως, καθὼς προείπον, ἀλλὰ αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' οὓς οὗτοι (19) γενόμενοι, τοιαῦτα προεφήτευσον. Οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοί, οὓς ἴστορίας ἔτηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράφαντες, «Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολική,» εὐθὺς προσέθηκαν καὶ τὴν ὑπατείαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν· ἵνα, ὡσπερ οἱ ἄγιοι τῶν ἴστοριῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραψον, οὕτως οὗτοι τῆς ἑαυτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημάνωσι. Καὶ εἴθε περὶ τῆς ἑαυτῶν ἔγραψον νῦν γάρ ξρεστο (20), καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπειχείρουν οὐ γάρ ἔγραψαν, Οὕτω πιστεύομεν, ἀλλ' ὅτι «Ἐξετέθη ἡ καθολική πίστις.»

4. Τὸ μὲν οὖν τολμηρὸν τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν (21). τὸ δὲ καινὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς Ἰουν ἐστὶ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως. Οὗτον γάρ γράψαντες ἔδιξαν, πότε μὲν ἡρξαντο πιστεύειν αὐτὸν.

A Christianos vel factum vel auditum fuerat. Cum enim scripsissent quam ipsi vellent fidei formulam, consulatum initio posuerunt, mensem item, atque illius anni diem, ut prudentibus omnibus palam facerent, non antea, sed nunc demum sub Constantio eorum cœpisse fidem. In his quippe omnibus scriptis suis unam hæresis suæ curam habuere. Ad hæc cum se de Domino scribere simalent, alium sibi dominum vocant Constantium. Is enim erat qui impietati eorum potestatem tribuebat, eumque illi æternum imperatorem appellarunt, qui Filium semperiternum esse negant: adeo aperte pro impietate sua Christum oppugnant. Sed fortasse sanctorum prophetarum chronographia, consulatus indicandi causa illis suit. At si id effutire ausi fuerint, suam hinc incitiam liquidius commonstrant. Sanctorum enim prophetæ temporum habent memoriam. Isaïas quippe et Osee in diebus Osiæ et Joatham et Achaz et Ezechia vixerunt, **574** Jeremias in diebus Josiæ, Ezechiel et Daniel sub Cyro et Dario, alii item aliis prophetavere temporibus. Non quidem quod tum religionis primordia constituerent; nam ea ante ipsos exstitit et semper fuerat, atque ante mundi constitutionem hanc ipsam nobis Deus in Christo præparavit; neque illi fidei suæ tempora significabant, cum ante illa fideles fuerint, sed suæ annuntiationis tempora indicabant. Quæ annuntiatio primo ac præcipue Salvatoris spectabat adventum; secundo, quæ Judæis gentibusque obventura erant. Tempus autem indicabatur, non incepitæ fidei, ut supra dixi, sed ipsorum prophetarum, quo scilicet ipsi hæc prophetarent. Hi autem hujus temporis sapientes, non in historiæ narratione, nec in futurorum prædictione, sed postquam hæc scripsissent, « Edita est fides catholica, » mox addidere et consulatum: et mensem et diem, ut quemadmodum sancti illi historiarum suique ministerii tempora scripserant, sic isti suæ fidei tempus significantur. Atque utinam de sua tantum fide scriberent, nunc enim vere incepit illa, nec quasi de catholica loqui ausi fuissent. Non enim scripsere: Ita credimus, sed, « Edita est catholica fides. »

D 4. Propositi igitur audacia eorum ignorantiam prodit. Nova autem illa scribendi ratio Arianæ heresi consentanea est. Ejusmodi enim scriptis suis indicarunt quandonam ipsi incepert credere : at-

(14) Regius et Socratis, Γερμάνιος. Felckm. 3, Γερμήνιος. Mox Θυοβ. 2 et Felckm. 3, πώποτε πα-ρὰ Χριστιανῶν. Socr., ποτὲ παρὰ Χριστιανός. Mox ετιθι, προστάξεν, male. Basil. Felckm. 3, προσέ-ταξ. Regius et Socratis, quos sequimus, προστάξαν: ita legitur infra num. 8, γάρ προστάξαν ὑπατελαν.

Mox Socratis editiones veteres, τοῦ παντὸς χρόνου.
(15) Socrat., ἑαυτῶν. Hæc conser cum his quæ
enpud Sezomenum leguntur lib. ix. c. 17

(16) ha Regius et Socrat. Editi vero, ἀμάθειαν.
(17) Sic edit. Commel. Socrat. et omnes ms. Ed

(17) Sic edit. Columel. Socrat. et omnes ins. Ed.

verò Paris. nullius codicis auctoritate, Ἐγειρήθα. Infra Regius et Socrat., ἐπροφήτευσαν.

(18) Seg., ἐπαγγελίας ἦσαν οἱ χρόνοι. Ἡ δὲ ἐπαγγελία προηγουμένως μὲν.

(19) Socrat., autol.
(20) Sic editio Com.

(20) Sic editio Commel. Reg. Basili. Ottoboni. 1.
Edit. Paris., vnu γάρ ἡρξαντο. Socrat. et Felck. 5,
vnu γάρ ἡρξαντο.

(21) Sic Regius. Editi, ἀμάθειαν. Socr. et Felc. 3, τὴν ἀθεταν. Ibid. Felcianan. 3, τὸ δὲ καὶ νῦν ἐπιν, Ibid. Socrat., Πον. Mox Socrat., ἐδίδαξαν, πότε μέν.

que a præsenti tempore suam fidem annuntiai volunt. Ac quemadmodum *juxta Lucam evangelistam* « *datum est edictum* »²², de descriptione, illudque edictum non prius exsiterat, sed a diebus illis, a Scriptore scilicet indicatis, initium duxit; sic et isti his verbis, « *Nunc fides edita est,* » palam fecerunt heresibus sua sententiam recentiorem esse, nec antea exstisset. Ubi autem adligerunt, « *catholicæ*, » non adverterunt se in Cata-Phrygum amenitatem esse collapses, adeo ut isti perinde atque illi dicant: *Nobis primo revelatum est, et a nobis Christianorum fides incipit.* Atque ut illi Maximillam et Montanum, sic et isti Constantium vice Christi dominum conscribunt. Quod si ex illorum sententia a præsenti consulatu fides habet initium, quid ac turi Patres sunt et beati martyres? immo quid illi ipsi facient erga eos qui, a se in Christiana religione instituti, ante hunc consulatum obdormierunt? Quomodo illos excitabunt, ut quod illos docuere in illis deleant, et inventa sua quæ jam scripsere illis inserant? Ita nempe imperiti sunt, unaque est illorum scientia, causas consingere, easque absurdas, incredibiles, et quæ nullo negotio refutentur.

C 5. Siquidem Nicæna synodus non temere, sed ex urgente necessitate et ex legitima causa, coacta est; nam Syriæ, Ciliciæ et Mesopotamiæ populi, circa festi celebrationem claudicantes, cum Judæis Pascha celebrabant. Ariana quoque hæresis adversus catholicam Ecclesiam insurrexerat, patronosque habebat qui sui sollicitudinem gererent, et piis insidiarentur hominibus, Eusebianos. Quæ causa sicut ecumenicae congregandæ synodi, ut ubique una festi **575** dies celebraretur, et hæresis, quæ pullularat, anathemate damnaretur: quod et factum est. Syri enim obtinperarunt: Ariana vero hæresis Antichristi prodromus declarata est, eaque refutata, rectam fidei expositionem ediderunt. Attamen cum tot tantique essent qui scriberent, ejusmodi nihil ausi sunt, quale tres aut quatuor isti homines. Non enim consulatum vel mensem vel diem præposuere, sed de Paschale quidem ita scripsere: « *Decreta sunt quæ sequuntur,* » tunc enim decretum est ut omnes morum gererent; de fide vero nequaquam dixerent, Decretum est, sed: « *Sic credit catholica Ecclesia,* » statimque confessi sunt quidnam crederent, ut declararent non recentiorem sed apostolicam esse suam sententiam. Quæque illi scripto tradidere non ab illis inventa, sed ea ipsa sunt quæ docuerunt apostoli.

²² *Luc. II, 1.*

(22) *Socrat.*, ἡρέστο εἶναι, καὶ ἐτέθη.

(23) *Socrat.*, παρανομίαν.

(24) *Socrat.*, Μαξιμίλλαν.

(25) Sic onnes miss. et Socrat. Editi vero præsumtis, cum viderent enim editores, πρες scripsit in mss., præsumtis legendum existimarent, quod erroris genus ἀπε animadvertisimus.

(26) Regius, ἔγειρωσιν. Paulo post Reg. Ottob. 2 et Socrat., ως ἐκευρόντες. In editis ως deest.

A τοι· ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. Καὶ ὥσπερ, κατὰ τὸν εὐχαγγελιστὴν Λουκᾶν, « ἐτέθη δόγμα », περὶ τῆς ἀπογραφῆς, καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἡρέστο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη (22) παρὰ τοῦ γράψαντος οὐτω καὶ οὗτοι γράψαντες, « Ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις, » ἐδεῖξαν, ὅτι νεώτερόν ἐστι τὸ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον. Εἰ δὲ προστιθέσαι, « τῆς καθολικῆς, » ἐλαθον ἐσυτόὺς πεσόντες εἰς τὴν παράνοιαν (23) τῶν ἀπὸ Φρυγίας· ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ’ ἐκείνους εἰπεῖν· Ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀφ’ ἡμῶν ἡ πίστις ἀρχεται τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι Μαξιμίλλαν (24) καὶ Μοντανὸν, οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ Κωνσταντίου δεσπότην ἐπιγράφονται. Εἰ δὲ κατ’ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας ἀρχήν ἡ πίστις ἔχει, τι ποιήσουσιν οἱ Πατέρες (25) καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τι δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ’ αὐτῶν κατηγορέντας, καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας; Πῶς αὐτοὺς ἐγέιρουσιν (26), ίνα & μὲν ἔδοξαν δεδιδοχέαν τούτους, ἀπαλεῖψωσιν, & δὲ νῦν ὡς ἐφεύροντες ἔγραψαν, ἐπισπέρασιν αὐτοῖς; Οὕτως εἰσὶν ἀμάθεις, μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις, καὶ ταῦτας ἀπρεπεῖς καὶ ἀπιθάνους, ἔχοντας ἔγγυς τὸν ἔλεγχον.

D 5. Ἡ μὲν γάρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, οὐχ ἀπλῶς γέγονε, ἀλλ’ εἶχε τὴν χρείαν κατεπέγουσαν (27), καὶ τὴν αἰτίαν εὔλογον. Οἱ μὲν γάρ ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ Κιλικίας, καὶ Μεσοποταμίας ἐκώλευον περὶ τὴν ἐορτήν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπόλιν τὸ Πάσχα (28). Η τε Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ προστάτας εἶχεν εἰς τε τὴν ὑπὲρ ἑαυτῆς (29) σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐεσδούντων ἐπιδουλήην τοὺς περὶ Εὐσέβιον· καὶ αὕτη αἵτια γέγονεν οἰκουμενικὴν συναγθῆναι σύνοδον, ίνα πανταχοῦ μία τῆς ἐορτῆς ἡμέρα ἐπιτελῆται (30), καὶ τῇ παραφεύεσσα αἵρεσις ἀναθεματισθῇ· γέγονε γοῦν· καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπείσθησαν· τὴν δὲ Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπεφήναντο πρόδρομον τοῦ (31) Ἀντιχρίστου, καὶ κατ’ αὐτῆς γράψαντες ἐκδεδώκασι καλῶς. Καὶ δῆμος γράψαντες καὶ τοσοῦτοι δύτες, οὐδὲν τοιοῦτον τετολμήσαν, οἷον οἱ τρεῖς ἡ τέσσαρες οὗτοι. Οὐ γάρ προέταξαν ὑπατείαν, καὶ μῆνα, καὶ ἡμέραν· ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ Πάσχα· « Ἐδοξε τὰ ὑποτεταγμένα· » τότε γάρ ἐδοξε πάντας πεθεῖσθαι· περὶ δὲ τῆς πίστεως ἔγραψαν οὐκ Ἐδοξεν, ἀλλ’, « Οὕτως πιστεύει ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία· » καὶ εὐθὺς ὡμολόγησαν, πῶς πιστεύουσιν, ίνα δεῖξωσιν, ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλὰ ἀποστολικὸν ἔστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ ἐγράψαν, οὐκ ἐξ αὐτῶν εὑρέθη, ἀλλὰ ταῦτ’ ἔστιν, ἀπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι.

(27) Felckin. 3, κατεπάγουσαν

(28) Sic Reg. Ottobon. 2, Basil. et Felckman. 5. Editi, ἐποιοῦντο Πάσχα. Ibid. Ottobon. 1 et 2, et Felckm. 3, ἡ τε Ἀρείου αἵρεσις.

(29) Ita Regius. Editi et alii. ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

(30) Regius, ἐπιτελεῖται. Mox Ottobon. 1 et 2, et Felckm. 3, παραφύσα.

(31) Ottobon. 1 et 2, et Felckman. 3, πρόδρομον εἶναι τοῦ. Mox Felckm. 3. κατ’ αὐτῆς γράψαντες

6. Αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι ποιαν ἔχουσιν εἰλογένες αἰτίαν; Εἰ μὲν γάρ καινοτέρα τις δᾶλη γέγονεν αἱρεσίς μετὰ τὴν Ἀρειανήν, εἰπάτωσαν τὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ρήματα, καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσὶ· γράψοντές τε ἀναθεματιζέτωσαν τὰς πρὸ τῆς συνόδου ταύτης αἱρέσεις, ἐν αἷς ἔστι καὶ ἡ Ἀρειανή, ὥσπερ οἱ ἐν Νικαίᾳ πεποιήκασιν, ἵνα δίδωσι καὶ αὐτοῖς (32) πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχειν τοῦ καινοτέρα λέγειν· εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον γέγονε, μηδὲ δύνανται διξῖαι, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον, ἔχοντες τὴν ἀσέβειαν Ἀρείου, ταῦτα φύεγγονται, καὶ καθημέραν ἀλεγχόμενοι μεταβάλλονται· εἰς ἡ χρεία τῶν συνόδων, ἀρκούσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γενομένης πρός τε τὴν Ἀρειανήν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἃς κατέχειν πάσας (33) διὰ τῆς διγαιονότητος πίστωσαν· Καὶ γάρ καὶ δοθρυλούμενος Ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς Ἀθεος, οὐκ ίδιαν ἐφευρών μανίαν θρασύνεται, ἀλλ' εἰς τὴν Ἀρειανήν ἐπεροδοξίαν χειμαζόμενος ἐναυάγητος καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπατηθέντων παρ' αὐτῷ. Μάτην γοῦν περιτρέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἡξιώκενται γενέσθαι τὰς συνόδους· Ἐστι μὲν γάρ ἱκανωτέρα πάντων τῇ θείᾳ Γραφῇ εἰ δὲ καὶ συνόδου χρεία περὶ τούτου, Ἐστι τὰ τῶν Πατέρων καὶ τούτου γάρ οὐκ ἡμέλησαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες· ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν οὖτα καλῶς, ὅτε τοὺς γηρασίων ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι δύνασθαι παρ' αὐτῶν ὑπομιμήσκεσθαι τὴν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καταγγελλομένην εἰς Χριστὸν εὔσεβειαν.

7. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ (34) μηδὲν εἰλογόν ἔστι παρ' αὐτοῖς, ἀποροῦσι δὲ πανταχόθεν, καίτοι καὶ προφάσεις πλάττοντες, τοῦτο λοιπὸν αὐτοῖς περιλείπεται (35) λέγειν· Ἡμεῖς ἀντιλέγοντες τοῖς πρὸ τῆς ἡμῶν, καὶ παραβανοντες τὰς τῶν Πατέρων παραδόσεις, ἡξιώσαμεν σύνοδον γενέσθαι· ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες, μὴ πάλιν εἰς ἐν συνελθόντων μάταιος ἡμίν τὴν σπουδὴ γένηται (36), τηξιώσαμεν εἰς δύο διαιρεθῆναι τὴν σύνοδον· ἵνα, ἐν μέρει γενόμενοι, δειξάντες ἀπερ ἔγραψαμεν (37), ὑφαρπάσαι διυνηθώμεν τὸ πλέον, ἀπειλοῦντες τὸν προϊστάμενον τῆς ἀσεβείας Κωνστάντιον, καὶ οὖτα τὰ μὲν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντα σχολάσαι ποιήσωμεν, σχηματισάμενοι τὴν ἀπόλητη τῶν γραφέντων (38) παρ' ἡμῶν. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ μὴ τοῖς ρήμασιν αὐτοῖς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ δισονίᾳ ταύτη πάντη πεποιήκασι τε καὶ διετάραξαν. Ἀμέλει πολλὰ πολλάκις εἰρηκότες καὶ γράψαντες ἐν διαφόρεις συνόδους, οὐδεπάποτε περὶ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ὡς (39) φαύλης ἐμνημόνευσαν· ἀλλ' εἰ καὶ ποτε παρόντες τινὲς τὰς αἱρέσεις διέβαλον, αὐτοὶ τὴν Ἀρειανήν ἔξεδικον, ἢν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνιθεμάτιστε· καὶ μᾶλλον οὗτοι τοὺς

A 6. Quam vero legitimam causam habent synodi ab illis coactae? Si qua enim alia recentior post Arianam exorta est hæresis, ejus nobis commenta proferant, dicantque quinam ejus sint auctores: scriptisque suis ante hanc synodum exortas hæreses, inter quas est Ariana, anathemate damnant, quemadmodum a Nicænis Patribus factum est, ut et ipsi videantur verosimilem causam habere nova dicendi. Quod si nihil accedit ejusmodi, neque id illi probare valent, imo potius hæc effutiunt quod Arii impietatis sectatores sint, unde obvenit illis ut quotidie confutati sententiam mutent? quis, quæso, synodorum usus, cum Nicæna sufficiat, quæ contra Arianam et alias hæreses coacta, eas omnes persanam suam fidem condemnavit? Etenim ille vulgo B jactatus Aetius, cognomine atheistus, non eo serocit quod novam repererit insaniam, sed in Arianam hæresin quasi procellis agitatus, ipse cum subornatis a se hominibus naufragium fecit. Frustra igitur circumcursantes obtendunt se fidei causa synodos postulasse. Est quippe Scriptura sacra præ cæteris omnibus satis. Quod si hac de causa synodo opus sit, exstant Patrum Acta: neque enim qui Nicæna convenere, hanc rem neglexerunt, sed tam probe scripserunt, ut qui sincero animo eorum scripta elevant, ex iis reminisci valeant pietatis erga Christum quæ in divinis prædicatur Scripturis.

7. Quia igitur nihil apud illos rationi consonum reperitur, et quanquam commentis utuntur, hærent tamen ubique; hoc demum restat illis dicendum: Nos majoribus nostris contradicentes, transgredientesque Patrum traditiones, synodum cogi postulavimus: metuentes autem ne episopis unum in locum congregatis, vana fuerit nostra sollicitudo, rogavimus synodum in duas dividi partes, ut separatis illis, quæ scripsimus exhibentes, majorem eorum numerum, minis Constantii impietatis patrōni nomine intentatis, subornare possimus, siveque acta Nicæna irrita facere, dum scriptorum nostrorum simulata simplicitatem obtendemus. Hæc licet iisdem minime verbis sint effati, hoc certe animo omnia fecere, omnia conturbavere. Et sane cum multa multoties in diversis synodis dixerint scripsirentque, nunquam tameu de Ariana hæresi, ut prava, mentionem fecerunt: imo si qui forte ex presentibus hæreses deferrent, illi Arianam, quam Nicæna synodus anathemate damnarat, propugnabit. Quin polius eos qui Ariana proferrent, per-

καὶ τοσοῦτοι δυτες, omissis mediis. Ibid. καλῶς deest in Ottobon. 1.

(32) Sic Regius et Ottobon. 2. In reliquis, καὶ αὐτοὶ deest. Paulo post Regius, εἰ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον. Infra Felckm. 3, καθ' ἡμέραν.

(33) In Felckm. 3, τίχος deest. Mox Reg. Ottobon. 1 et Felckm. 3, καὶ γάρ καὶ δοθρυλούμενος.

(34) Regius, ἐπει.

(35) Sic Reg. Basil. et Felck. 3. Editi vero, ἐπι-

λεπτεται. Mox Ottobon. 2, πρὸς ἡμῶν, male.

(36) Ita Regius. Editi, γενήσεται. Ottobon. 2, γενέσθαι.

(37) Ita Regius et Ottobon. 2. Editi, ἔγραψαν.

(38) Sic Reg. Ottobon. 2 et Felckm. 3. At Ottobon. 1, qui in hæc verba desinit, γραφθέντων. Editi, πραχθέντων.

(39) Ος deest in Felckm. 3 et in Ottobon. 2. Ibid. Felckm. 3, καὶ ποτέ. Item mox, διέβαλον. Paulo post Regius, ἢν ἐν Νικαίᾳ, omissis articulo.

Nunquam tamen amplectebantur. Magnum hoc igitur argumentum, 576 eos non veritatis asserendae causa, sed ut Nicæna acta abrogarent, de convocandis nunc synodis cogitasse. Quæ autem in his synodis cum a se, tum a sibi similibus acta sunt, rem non alio modo se habere palam faciunt. Quapropter e re fuit ut singula, prout gesta sunt, enarreremus.

8. Cum exspectarent omnes ut in unum convenirent quos imperatoris litteræ accercebant, utque unicæ synodus celebraretur; posteaquam divisi suis sent, et alii Seleuciam, cognomento Asperam, convenissent, alii Ariminum, ubi plures quadringentis episcopi reperti sunt, eo se contulerunt etiam Germinius, Auxentius, Valens, Ursacius, Demophilus, et Gaius. Sed cum omnes episcopi ex divinis Scripturis dissererent, charta illi producta, ubi consulatum legissent, postulabant ut hæc toti anteferrentur synodo, et nihil ultra ab hereticis quereretur, nec eorum exploraretur sententia: sed hæc eorum scripta sufficerent, quæ ad hunc modum se habent:

Edita est catholica fides, praesente domino nostro piissimo et victoriis eximio imperatore Constantio Augusto, aeterno, venerando, sub consulatu Flaviorum Eusebii et Hypatii clarissimorum, Sirmii undecimo calendas Junias (44).

Credimus in unum solum ac verum Deum Patrem omnipotentem, creatorem et opificem omnium; et in unum unigenitum Filium Dei, ante omnia saecula, ante omne principium et ante omne tempus, quod excogitari potest, et ante omnem comprehendibilem substantiam, impossibiliter ex Deo genitum, per quem saecula condita et omnia facta

(40) Regius et Felckm. 3, γέγνεσθαι.

(41) In hæc verba τούτοις μόνοις desinat Ottob. 2. Pariterque in codice Felckm. 3, post hæc, παρ' αὐτῶν ταῦτα, desunt multæ pagine.

(42) Hæc fidei confessio exstat apud Socratem lib. ii, c. 37, ejus pars apud Nicephorun lib. ix, c. 39. De hac fuse disputavit Nicolaus Faber Praefat. ad Hilarii Fragmenta. Socrat., ἔξετέθη πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίου ἐν ὑπατεῖᾳ Φλαυστοῦ, etc. Porro Latine illum primo editam, Græce deinde suis versam aint Socrates lib. ii, c. 30, et Sozom. lib. iv, c. 17. Quos tamen hallucinari putant viri complures eruditissimi, quod a Marco Arethuso Græco homine ab aliis episcopis electo concinnata fuerit, ut Germinius oculatus testis enarrat in epistola sua ad Rullanum, apud Hilarium fragmento 14, sub finem. Quod itidem confirmatur ex subscriptionibus, quas assert Epiphanius Hær. LXXXIII, num. 22, ubi Marcus Arethuso prior subscribit, maximaque subscriptionem pars Græci episcopi sunt. Et ne dicatur aliam esse illam fidei formulam a Germino Epiphaniisque laudatam, clausulam assert Germinius hic iisdem prossus verbis expressam. Epiphanius vero verba assert Valentis qui ait se subscriptionem dedisse ea nocte, quæ diem Pentecostem præcessit, quæ ipsissima dies est quæ in fronte huiusc fidei formula designatur, videlicet undecimo kalendas Junias. Innuit item Epiphanius, Valentis consilium suisse illam fidei formulam Ariminum deferre, quod huic rectissime convenit. Aliam profert V. Cl. Valesius rationem, ut probet easm Græce suis

A τὰ Ἀρείου λέγοντας γνησίας ἐδέχοντο. Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο τεχμήριον, δι τι μὴ δι' ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων ἡ ἐπίνοια τῶν νῦν συνδόνων ἦν· οὐδὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνδόνες παρ' αὐτῶν καὶ τῶν ὅμοιών πέπραχται, δείχνυσιν οὐδὲν ἄττον εἶναι ταῦτα ἀλήθη. Λοιπὸν γάρ ἀναγκαῖον ὡς ἔκστα τέ γέγονε δηλῶσαι.

8. Πάντων προσδοκωντων εἰς ἐν συνέρχεσθαι, οὓς ἐκάλει τὰ περὶ βασιλέως γράμματα, καὶ μίαν γνεσθαι (40) τὴν σύνοδον, ἐπειδὴ δημεύθησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς Σελεύκειαν τὴν λεγομένην Τραχεῖλαν κατῆλθον, οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀριμινῷ συνῆλθον· ήσαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπισκοποῖς υἱοὶ καὶ πλέον· εἰς ταύτην ἀνῆλθον καὶ Γερμίνιος, καὶ Λύξεντιος, καὶ Οὐάλης, καὶ Οὐρσάκιος. Αἳ μόριλδες τε καὶ Γέλιος. Άλλα, τὸν ἐπισκόπων πάντων διαλεγομένων ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, οὗτοι χάρτην ἐπεδείκνυον· καὶ τὴν ὑπατεῖαν ἀναγνώσκοντες, ἤξιουν ταῦτα προχρίνεσθαι πάσης συνδόνου, καὶ τούτων μηδὲν πλέον ἔτετον παρὰ τῶν αἱρετικῶν, μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων διάνοιαν· ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τούτοις (41) μένοις. Καὶ έστι τὰ γραψέντα παρ' αὐτῶν ταῦτα.

(42) Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλιρέκον βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγούστου, τοῦ αἰωρλού, σεβαστοῦ, ὑπατεῖα Φλαυστοῦ (45) Εὐσεβίου καὶ Υπατίου τῶν λαμπροτάτων ἐτ Σιρμίῳ τῇ πρὸ ια' καὶ λαρδῷ Ιευρίῳ (44)

Πιστεύομεν εἰς ἐν τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην (45) καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς ἐνα μονογενῆ Ήλίον τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ πάντὸς ἐπινοούμενου χρόνου, καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς οὐσίας γεγεννημένου ἀπαθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὐ οἱ τε αἰώνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγέ-

ditam, quia nempe Athanasius, ubi monumenta assert ex Latino Græce versa, de ea re admonere perpetuo solet. At non adeo firmum est hoc argumentum; in *Apologia* quippe ad *Constantium imperatorem*, p. 215, epistolam assert S. doctor ex Latino Græce versam, quin illud indicet. Uno verbo certum videtur hanc ipsam esse fidei formulam quæ a Marco Arethuso dictata est, cuiusque subscriptiones habentur apud Epiphanius Hær. LXXXIII, num. 22. Græcæ autem in Latine primo fuerit edita, ambiguum.

Titulum vero quod spectat, ex Athanasio forte colligatur, Ursacio, Valente et Gaius auctoribus, præmissum illum suis. Certe id non obscurè innuit sanctus Pater, num. 3, ubi ait, eos cum sociis post editam fidei professionem, ei consulatum, diem atque imperatoris nomen præpessuisse. Et liquidius, num. 3, ait Nicenos Patres nequaquam ansos esse consulatum, diem, vel mensem formula fidei præponere, quod tamen tres aut quatuor isti designarunt. Quod eo illi forte animo fecere, ut imperatoris consulumque nomen formula sua auctoritatē daret, atque Ariminensibus Patribus terrorem inueteret.

(43) Sic omnes mss. et editio Comellini rectissime. Editores vero Parisienses imperite Φλαυστοῦ posuerunt, Socratem videlicet secuti. At erant Eusebius et Hypatius fratres, atque adeo Flavii appellabantur ambo, quorum soror erat Eusebia Constantia conjux. Ibid. Niceph. πρὸς ἔνδεκα.

(44) Maij 22, anno 359.

(45) Editi, καὶ κτίστην. In *Regio et Socrat.* xxii deest. Infra Socrat., πρὸ πάτης καταληπτῆς ἐπινο-

νετο (46) · γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, δύοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν Πατρὶ, κατὰ τὰς Γραφάς· οὐ τὴν γένεσιν οὐδεὶς ἐπίσταται, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ. Τοῦτον λαμβανεῖν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ Υἱὸν, νεύματι πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν ἀμαρτίας, καὶ γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησην, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα (47), καὶ τὰ ἑκεῖσες οἰκονομήσαντα, διν πυλωροὶ δόμου ιδόντες ἔφριξαν, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα, καὶ τεσσαράκοντα (48) ἡμερῶν πληρουμένων ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεῖδόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλευσόμενον ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ, ἀποδιδόντα ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἕργα αὐτῶν· καὶ εἰς τὸ διγιον Πνεύμα, διάτοξός μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπηγγείλατο (49) πάμφυτε τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν Παράκλητον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Ἄπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήγεται, καὶ διδάξει, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα.» Τὸ δὲ δυνοματικὸς διά τὸ ἀπλούστερον ὑπὸ (50) τῶν Πατέρων τεθεῖσθαι, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαϊν σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε τὰς Γραφὰς τούτο περιέχειν, ἢρεσε τούτο περιαρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μηδὲ μην οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ· διὰ τὸ τὰς θείας Γραφὰς μηδαμοῦ (51) περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. «Ομοιον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ πατέρι καὶ διδάσκουσιν (52-53).

9. Τούτων ἀναγνωσθέντων, οὐ μακρὸν ἐγνώσθη τῶν γραφάντων ἡ πανούργια. Τῶν γάρ ἐπισκόπων πρότεινάντων ἀναθεματισθῆναι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν μετὰ καὶ τῶν ἀλλων αἵρεσεων, πάντων τε (53) ἐπὶ τούτῳ συνθεμένων, Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλτης, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀνένευσον· καὶ λοιπὸν κατεγνώσθησαν, ὡς οὐ γνησίως, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἀναρέσει τῶν ἐν Νικαίᾳ πραγθέντων γράψαντες ταῦτα, ἵνα τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν ἀντιστάσωσι. Θαυμάσαντες γοῦν ἐπὶ τοῖς δολοῖς αὐτῶν ἥρμασι καὶ πανούργῳ προσαιρέσει, Ἐλεγον· «Ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν (ἔχομεν γάρ ἐν ἐκυροῖς ὅγιασθεντα τὴν πίστιν), ἀλλ᾽ ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας τὴν ἀληθείαν καὶ κατινοτομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐγτρέψωμεν. Εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἀρχόμενοι πιστεύειν

• Joan. xiv, 16, 17.

(46) Ita Regius. Editi, ἐγένοντο. Ibid. editio Paris. sola, γεγεννημένων, male. Paulo post editi, ἐκ μόνου ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Sed vocem ὑπὸ, cum desit in Regio, expunctionis.

(47) In veteribus Socratis editiis, σταυρωθέντα καὶ παθόντα καὶ ἀποθανόντα.

(48) Sic Socrat. et edit. Paris. ex Socrate, ut videtur. Nam in edit. Commel. et in omnibus codicibus, πεντήκοντα legitur, male. Mox Regius, τοὺς οὐρανούς, in editis τοὺς deest. Mox hæc, τῆς ἀν-

A sunt: natum unigenitum, solum ex solo Patre, Deum deo, similem Patri suo qui ipsum genuit, secundum Scripturas: cuius generationem nemo novit, nisi solus qui ipsum genuit, Pater. Hunc scimus Dei unigenitum Filium, nutu paterno de cœlis advenisse, ad destruendum peccatum: et natum ex Maria Virgine, versatum cum discipulis, qui omnem dispensationem implevit secundum paternam voluntatem, crucifixum et mortuum: qui ad inferos descendit, et quæ illic ageunda ordinavit: quem conspicati inferorum ostiarii exhorruerunt: qui tertia die resurrexit a mortuis; qui cum discipulis versatus, ubi omnem **577** dispensationem implesset, peractis quadriginta diebus, assumptus est in celos, sed letque ad dexteram Patris: qui venturus est ultima die B resurrectionis cum gloria paterna, redditurus singulare opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei Jesus Christus promisit se missurum generi hominum, Paracletum, id est Consolatorem, ut scriptum est: «Vado ad Patrem meum, et rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis. Spiritum veritatis ille de meo accipiet, et docet vos ac suggestet vobis omnia⁵⁴. Nomen autem substantiae quod simplicius a Patribus positum a populisque minime intellectum, offenseonis causa sit, quod etiam in Scripturis non continetur, de medio tolli, et nullam omnino substantię mentionem in Deo deinceps facienda esse placuit; quod diuinæ Scripturæ nusquam de Patris et Filii substantia meminerint. Patri autem Filium secundam omnia similem dicimus, quemadmodum Scripturæ dicunt atque docent.

C Πατέρι κατὰ πάντα· ὡς καὶ αἱ ἄγιαι Γραφαὶ λέγουσι τε καὶ διδάσκουσιν (52-53).

9. His perfectis, non diu postea eorum qui scriperant vaſſities deprehensa est. Episcopis enim proponentibus ut Ariana cum aliis heresibus anathemate damnaretur, acquiescentibusque omnibus, abnuerunt Ursacius et Valens cum sociis, atque demum compertum est illos non sincero ea scripsiſſe animo; sed ut ea quæ Nicæa acta fuerant abrogarent, eoruinque loco nefariam inducerent haeresim. Hominum itaque dolosa verba et vaſrum D consilium mirati episcopi aiebant: «Nos nou ideo hoc convenimus quod fide egeremus, in nobis enim ipsis sanam habemus fidem; sed ut eos qui veritati repugnant, et nova moliuntur, pudore afficeremus. Quod si vos, quasi qui nunc credere incipiatis, ista

στάσεως desunt in Socrate, bene.

(49) Ita Regius et Socrat. Editi, μονογενῆς ἐπηγγείλατο, omisſis mediis.

(50) Ita Regius et Socrat. Editi, παρά.

(51) Sic Regius et Socrat. Editi vero. μηδαμῶς. Ibid. veteres Socratis editi, περὶ Πνεύματος καὶ Υἱοῦ οὐσίας. male.

(52-53) Post διδάσκουσι in edit. Paris. legitur ταῦτα αἱρετικοῦ. Sed desunt in edit. Commel. et in omnibus miss.

scripsistis, nondum clerici estis, quippe qui jam primum fide instituamini: si vero qua mente nos convenimus, eadem et vos accessistis, sit omnium concordia, et haereses anathemate damnemus. Patrumque nostrorum servemus traditiones, ne posthac synodorum cogendarum causae passim occurrant, cum seintel illi qui Nicææ convenerunt omnia præoccupant, et nihil non pro catholica Ecclesia egerint. Sed cum episcopi una omnes consentirent, abnuere tamen supradicti. Quapropter cum exploratum ipsis esset, ignaros, vafros, vel potius haereticos esse homines, omnes Nicæanum synodum suis suffragiis approbarunt, sufficereque illam omnibus visum est; prædictos autem, Ursacium scilicet, Valentem, Germinium, Auxentium, Gaium et Demophilum haereticos declararunt, et cum illos deposuerint, utpote qui non vere Christiani, sed Ariani essent, haec Latine scripsere, quæ ad sensum (55) Græce sic translata sunt:

10. Exemplum epistole Ariminensis concilii ad Constantium imperatorem, ubi episcopi prævaricati sunt a fide vera (57).

I. Jubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus suisse dispositum ut ad Ariminensium locum ex diversis provinciis occidentalium episcopi 578 veniremus, ut fides claresceret omnibus Ecclesiis catholicis, et haeretici noscerentur. Dum enim omnes qui recte sapimus contractaremus, placuit quidem ut fidem ab antiquitate perseverantem, quam per prophetas, evangelia et apostolos, per ipsum Deum et Dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem imperii tui et largitorem salutis tuæ, quam semper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duxiimus sanctorum aliquid mutilare, et eorum qui in Nicæno tractatu conserderant una cum gloriose memorie Constantino patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifestatus est, et insinuatus mentibus populorum, et contra haeresim Arianam tunc positus invenitur, ut haereses inde sint expugnatae: a quo si aliquid demptum fuerit, venenis haereticorum aditus panditur. Æt̄h̄l̄th̄ te καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε Ἀριεὺς αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' οὓς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθηρέθησαν· ἐν οὖν ταῖς κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάπτοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. Ἀτοπὸν γάρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὅρθως καὶ δικαιῶς ὠρισμένων τι (62) μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Nicæa κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδιδοσάτου Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων, ὃν η διδασκαλία (63) καὶ τὸ φρόνημα καὶ διανοίας, ητὶς ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλετήρ τῆς Ἀριεὺς αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' οὓς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθηρέθησαν· ἐν οὖν ταῖς κατασχόντες φυλάξωμεν ὑπάρχει· ὡς, εἰπερ τι θάτερον γένοιτο (65). Εσται τοῖς ἔχθροις δόεια τοῦ ποιεῖν ἀπερ βούλονται.

(54) Sic Regius. In editis πάλιν deest.

(55) Sunt qui vertendum putant, pro viribus.

(56) Hæc Epistola Latine primum data fuit, ut est apud Hilarium fragmento 8, col. 1344, quam hoc transcribere visum est. Existat ea Græca apud Socratem lib. II, c. 37; Sozomenum lib. IV, c. 18; Theodoretum lib. II, c. 19; Nicephorūm lib. IX, cap. 40. Prout scilicet apud Athanasium ex Græco versa habetur magis ad sententiam, quam ad verbum.

Tiulus in Socrate: Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον· in Theodoroto: Ἐπιστολὴ συνοδικὴ παρὰ τῶν αὐτόθι συνελθετῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν βασιλέα γραψεῖσα Κωνστάντιον.

(57) Ex Hilarii fragmento 8, p. 1544.

(58) Sozom., τὰ τε ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως. Mox Regius, εὐσεβεῖς, et ita quoque Socrat. Soz.

ἐγράψατε ταῦτα, οὐπω ἐστὲ κληρικοί, ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ κατηγορίσθαι· εἰ δὲ τῇ γνώμῃ ή συνήθομεν ἡμεῖς, ταύτην καὶ ὑμεῖς ἔχοντες ἀπηγνήσατε, ἐστα πάντων ὅμοφροσύνη, καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις ἀναθέματι ἀναθεματίσωμεν, τὰ δὲ τῶν Πατέρων φυλάξωμεν, ὑπὲρ τοῦ μηκέτι διατρέχειν προφάσεις συνδῶν, ἀπαξ προλαβόντων τῶν ἐν Nicæa συνελθόντων, καὶ πάντα πραξάντων ὑπὲρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐ' Αλλὰ καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων πάλιν (54) πάντων συνθεμένων, ἀνένευσαν οἱ προειρημένοι· καὶ λοιπὸν καταγνύντες αὐτῶν, ὡς ἀμαθῶν δολίων τε καὶ μᾶλλον αἱρετικῶν, τῇ μὲν ἐν Nicæa γενομένῃ συνδῷ συνεψήφισαντο πάντες, καὶ ταῦτη πάντες ἔχριναν ἀρκεῖσθαι· τοὺς δὲ προειρημένους Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, Γερμίνιον, Αὐξέντιον, Γάϊον, Δημόφιλον, αἱρετικοὺς ἀπέφηναν, καὶ καθελόντες αὐτοὺς, ὡς μὴ δυταὶ ἀλπίδως Χριστιανούς, ἀλλ' Ἀριανούς, ἔγραψαν κατ' αὐτῶν Ὦμαῖστι μὲν, ἔρμηνευθέντα δὲ Ἐλληνιστὶ κατὰ δύναμιν, ταῦτα.

10. (56) Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς παρὰ τῆς συνδου πρὸς τὸν Αὐγουστον Κωνστάντιον (57).

"Ἐκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως (58) καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προστάγματος τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. Εἰς γάρ Αριμίνον (59) ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸν πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήθομεν, ἵνα καὶ η πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τάνατοι φρονούντες ἐκδηλοὶ γένωνται. Ός γάρ ἐπὶ πλείστον διετκοποῦντες εὐρήκημεν, ἀρεστὸν (60) ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἥν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ Εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ (61), καὶ τῆς σῆς ρώσεως προστάτου· ἵνα ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάπτοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. Ἀτοπὸν γάρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὅρθως καὶ δικαιῶς ὠρισμένων τι (62) μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Nicæa κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδιδοσάτου Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων, ὃν η διδασκαλία (63) καὶ τὸ φρόνημα καὶ διανοίας, ητὶς ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλετήρ τῆς ስαρανδρίας αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' οὓς οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθηρέθησαν· ἐν οὖν ταῖς κατασχόντες φυλάξωμεν ὑπάρχει· ὡς, εἰπερ τι θάτερον γένοιτο (65)."

D et Theodor. Editi vero, εὐλαβεῖς. Ibid., τὰ πάλαι deest in Sozom. Idem ibi, γενέσθαι.

(59) Regius, Sozom., Αριμίνον. Mox Socrat., ἀπὸ ταῦτο.

(60) Theodor., Δριστον. Mox Socrat. et Theodor., τὴν ἐκπαταλα.

(61) Sozom., ἐφόρου. Paulo post Theodor., κατέχοντες.

(62) Ti deest in editis, sed habetur in Regio. Socrat. Sozom. Theodor., qui postremus habet μεταλλάξαι.

(63) Socrat., τε post διδασκαλία.

(64) Hæc, ἐν οὖν ταῖς κατασχόντες φυλάξωμεν, non exprimuntur in Latino. Mox Reg., ἀσχαλέσθαι, male. Theodor. omissit τι.

(65) Sozom., γένηται, in quo mox deest τοῦ αὐτοῦ ποιεῖν. Socrat., θούλοιτο.

*Ούθεν Ούρσακιδς τε καὶ Ούάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι (66) μέτοχοι τε καὶ σύμφωνοι τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος ἡ-
σαν καθεστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χω-
ρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἡς ἵνα μετάσχωσιν ἐφ' οἵς
ἔκποτοι; συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες, μετανοίας
τε καὶ συγγνώμης ἡξίουν τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἕγγρα φα-
τὰ ὑπὲρ ἔκεινων γεγενηταί, καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώ-
μη. Ἡν δὲ ὁ καιρὸς, καθ' ὅν ταῦτα ἐπράττετο, δεῖ
ἐν Μεδ.ολάνψ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεχοτεῖτο,
συμπαρόντων δὲ (67) καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν
Ρωμαίων Ἐκκλησίας· ἐγνωκότες δὲ ἄμα καὶ τὸν
μετὰ τελευτὴν ἄξιον μνήμης Κωνσταντίνον, μετὰ πά-
σης ἀκριβείας καὶ ἔξετάσεως τὴν συγγραφείσαν πί-
στιν ἐκτεθείσκατα (68). Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἐξ ἀνθρώπων
ἐγένετο βαπτισθεῖς, καὶ πρὸς τὴν δοφειλομένην εἰρήνην
ἀνεχώρησεν, ἀπόπον εἶναι μετ' ἔκεινο (69) τι καινο-
τομεῖν, καὶ τοσούτους ἀγίους δομολογητάς, μάρτυρας,
τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγματος συγγραφεῖς τε καὶ εὐρε-
τὰς ὑπεριδεῖν· οἵτινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς Ἐκκλη-
σίας θεομδόν ἄπαντα φρονοῦντες διαμεμενήκασιν·
ἄν δ' θεός τὴν πίστιν, καὶ εἰς τοὺς σούς χρόνους τῆς
βασιλείας μετέδωκε διὰ τοῦ (70) Δεσπότου τὴν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, δι' οὐσίαν καὶ τὸ βασιλεύειν οὐτως ὑπῆρ-
ξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. Πάλιν
γανὸν οἱ ἐλεεῖνοι καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτῳ
τολμήματι (71) τῆς δυσσεδούς φρονήσεως κήρυκας
ἔκποτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν
ἀληθείας σύνταγμα. Ός γάρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα
τὸ (72) συνέδριον τῆς συνόδου συνεχοτεῖτο, κάκεινοι
τῆς ἴδιας ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν. Ἐπειρῶντο
γάρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι και-
νοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑταρίας (73) συναλισκομένους
εὑρόντες Γερμανίον, Αὔδεντιον καὶ Γάιον, τοὺς τὴν
Ἐριν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὃν ἡ διδασκαλία,
μία μὲν οὖσα (74), πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέ-
θηκεν. Ός δὲ συνεῖδον, οὐχὶ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως (75) δυτας, οὗτε ὀμογνωμονοῦντας, ἐφ' οἵς κακῶς
ἔφρονον, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγαν ἔκποτοὺς, ὡς δοκεῖν ἔτερον τι γράφειν· ἥν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς
διὰ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. Ἰνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀσὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιπλεπτῇ, γατὶ ταραχῇ,
καὶ θύρυσος καλινδούμενος ἄπαντα συγχέῃ (76), βέβαιων ἐφάνη τὰ πάλαι ὠρισμένα (77) ἔννομα καὶ
ἀμετακίνητα διαφυλάττειν· τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχυρίσθαι· δι' ἣν αἰτίαν τοὺς
ἀναδιάδειντας (78) πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιεικειαν ἀπεστάλκαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνέδριου διὰ
τῆς ἐπιστολῆς μηγνύσοντας· τοῖς δὲ πρέσβεσι πρό γε πάντων τούτῳ παρεκελευσάμεθα, τὸ τὴν ἀλήθειαν

(66) Ἐκπαλαι deest in Thedor. Sozom. vero le-
git πάλαι. Mox Socrat. et Theodor., Ἀρειανικοῦ.
Paulo post Theodor., καθεστῶτες τῆς ἡμετέρας.

(67) Theodor., δῆ.

(68) Regius mendose, ἐκτεθηκότες.

(69) Regius, μετ' ἔκεινον. Paulo post omnes ma-
nuscript. cum Socrat. Sozom. Theodor., τοσούτους
ἀγίους. Editi, τούτους ἀγίους. Ibid. Socrat. Sozom.
Theodor., καὶ μάρτυρας. Paulo post Theodor., παρ-
ιδεῖν πρὸ ὑπεριδεῖν.

(70) Theodor., καὶ διὰ τοῦ.

(71) Regius, φρονήματι, ἀθεμίτῳ φρονήματι.

(72) Sic Regius. Socrat., Sozom. In editis τὸ de-
εῖ. Mox editi, συνεχότητο. Regius, συγκεχρότητο.
Socrat. Sozom. Theodor. συνεχότητο.

(73) Socrat., ἐτερίας. Sozom., ἐτερέτας. Ibidem
Regius, τοὺς συναλισκομένους. Mox Socrat. et Theo-
dor.. Γερμανίος. Ibidem Auxentium Hilarius omit-
ti. Theodor., τοὺς τὴν αἴρεσιν καὶ διχοστασίαν.

A II. Ideo Ursacius et Valens in suspicionem ejus-
dem hæreseos Arianae venerunt aliquando et suspensi
erant a communione: et rogaverunt veniam, sicut
eorum continent scripta, quam meruerant tunc tem-
poris a concilio Mediolanensi, assistantibus etiam
legatis Romanæ Ecclesiæ. Constantino præsente in
hoc, cum magno examine suisset conscriptum, quod
tenens baptizatus ad quietem Dei conmigravit; ne-
fas putamus inde aliquid mutilare, et tot sanctos
et confessores et successores martyrum ipsius tra-
clatus conscriptores in aliquo removere, cum et
ipsi præteritorum Catholicorum secundum Scriptu-
ras cunctas (79) servaverunt, mansisseque in hæc
tempora, quibus pietas tua a Deo Patre per Deum et
Dominum nostrum Jesum Christum regendi orbis
aceperit. Tunc etiam conabantur convellere, quod
fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ
litteræ jusserunt tractari de fide, offerebatur nobis
a supradictis turbatoribus Ecclesiarum, associato
Germinio (Auxentio) et Gaio, novum nescio quid
considerandum, quod multa perversæ doctrinæ con-
tinebat. Adeo cum videretur displicere quod offere-
bant 579 publice in concilio, putaverunt alter
esse conscribendum. Evidem hæc brevi tempore
a ære mutasse manifestum est. Et ne Ecclesiæ fre-
quenter perturbentur, placuit instituta vetera ra-
tionabilia servari. Ad instruendam igitur tuam cle-
mentiam (80) (legalis misimus qui tibi sententiam
synodi per epistolam indicent), quibus hoc ipsum so-
lum miandamus ut non aliter legationem perferrent,
quam statuta vetera permanerent firmissima, ut et
sapiencia tua cognosceret, non hoc quod promis-
serant supradicti Valens et Ursacius, Germinius et
Gaius, si sublatum fuisset, pacem posse compliri.
Magis enim turbatio cunctis regionibus et Ecclesiæ
Romanæ inimissa est.

B C (75) Socrat. et Theodor., τῆς αὐτῆς προαιρέσεως.
Sozom., τῆς αὐτῆς αἱρέσεως.
(76) Sozom., θύρυσος καλινδούμενος ἄπαντας συ-
νέχῃ.

(77) Ita Reg. Socrat. Theod. At Soz. cum Atha-
nasii editis, δωρισμένα. Mox Sozom., φυλάττειν.
Porro hujusmodi decretum vides apud Hilar.
fragm. 7, col. 1541. Mox in Latino desunt que-
dam.

(78) Sic Reg. Sozom. et Theodor. At editi cum
Socrate, ἀναδιάδειντας. Vide Hilarium ibid. Reg.
Socrat. Sozom. Theodor., μηγνύσοντας. Editi, μη-
γνύσαντας. Ibid. Socrat., τοῖς γε πρεσβεύουσα.

(79) Forte, cuncta. Locus vitiosus.

(80) Hilarii textus bio desicit.

πιετώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ δικαίων δομαμένους (81)· οἱ καὶ τὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα, διτὶ οὐχ, ὡσπερ ἔργα των Οὐρανίων τε καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαιῶν ἀνατραπεῖν. Ήδης γάρ εἰρήνην οἶδόν τε ἄγειν τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γάρ εἰρίξει καὶ ταραχὴν ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ τῶν Ἀρματῶν Ἐκκλησίᾳ γενήσεται.

III. Oh quam rem tuam rogamus clementiam, ut A placidis auribus et sereno vultu universos legalos nostros et respicias et audias: neve aliquid permittat clementia tua injuria veterum convelli; sed manere ea, quæ a majoribus nostris accepimus, quos fuisse et prudentes, et sine Spiritu sancto Dei non egisse confidimus, quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam ut præcipias tot episcopos, qui Arimino delinquentur, inter quos plurimi sunt qui ætate et paupertate defecti sunt, ad suam provinciam remeare, ne destituti suis episcopis laborent populi Ecclesiæ. Hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innoveretur, nihil ministratur; sed maneant incorrupta quæ patris sanctæ pietatis tuæ temporibus et tuis B religiosis sæculis permanserunt. Nec jam nos satigari aut convelli a sedibus nostris tua sancta prudencia permittat, sed quieti vacent semper postulationibus, quas habent semper et pro salute tua, et pro regno tuo, et pro pace quam tibi Divinitas pro meritis tuis profundam et perpetuam largiatur. Legati autem nostri et subscriptiones et nomina episcoporum vel legatorum perferent, sicut idem alia scriptura instruit tuam sanctam religiosamque prudentiam.

φὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προστηγορίας κομίζουσιν, οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων Γραφῶν (90), τὴν σὺν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα.

DECRETUM SYNODI.

11. Quantum decuit, fratres charissimi, catholica synodus patientiam habuit, et piam Ecclesiam toutes exhibuit juxta Ursacium et Valentem, Germinium, Gaium (et Auxentium); qui toutes mutando quod crediderant, omnes Ecclesias turbaverunt, et nunc conantur hæreticum animum suum inserere animis Christianis. Subvertere enim volunt tractatum habitum apud Nicæam, **580** qui positus est contra Arianam hæresim et cæteras. Attulerunt nobis præterea conscriptam a se sūdem, quam recipere nos non licet. Jam quidem hæretici antehac nobis pronuntiali sunt, et multis diebus est com-

Διὸ δὴ ἵκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς καὶ γαληνῶις βλέμματι τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις ἀθροίσεις, μήτε (82) πρὸς ὑδρίους τῶν τετελευτηκότων καινὸν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας· ἀλλ’ ἔσσης ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων δρισθεῖσι τε καὶ νεομοδιτημένοις· οὓς ἀπαντὰ μετὰ ἀγχινολάς τε καὶ φρονήσεως καὶ Πνεύματος ἀγίου πεποιηκέναι φῆσαιμεν δὲν. Τὰ γάρ νῦν περὶ ἐκείνουν καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύσασιν ἀπιστάνταν ἐμποιεῖ (83), τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὡμότητα. Ἰκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς ἐπισκόπους τοὺς ἐν (84) ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατριβοτας, οὓς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεξεῖς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακοινίδην ῥᾳδίαν ποιήσασθαι· ἵνα μὴ ἕρημοι, τῶν ἐπισκόπων ἀφωρισμένων (85), αἱ Ἐκκλησίαι διαμένωσιν. “Ετι δὲ πρὸς ἄπασι καὶ τοῦτο δεδμέθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τὴν προῦπαρξάντων, μήτε πλεονάξοι· ἀλλὰ πάντα ἀρρήκτα διαμείνῃ (86). ἐκ τῆς τοῦ σοῦ πατρὸς εὐεσθίας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον (87) διαφυλαττόμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψειας γίνεσθαι (88)· ἀλλ’ ἵνα οἱ ἐπισκόποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ’ εἰρήνης εἰς εὐχάς τε καὶ λατρείας σχολὴν ἀγοιεν; ἴκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, καὶ σωτηρίας; καὶ εἰρήνης, ἢν τὴ Θειότης (89) σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαριεῖται. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τάς τε ὑπογρα-

C ΑΙΓΑΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ (91).

11. Ἔως προσήκον ἦν καὶ δυνατὸν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ἡ ἀγία Ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἤνεγκεν οὐκ ἀγενῶς Οὐρανίους, καὶ Οὐάλην, καὶ Γάϊον, καὶ Γερμηνίουν, καὶ Αὔξεντιον (92)· οὕτινες ἀλλοτε ἀλλὰ φρονοῦντες πάσας τὰς Ἐκκλησίας συνετάραξαν, οἱ καὶ νῦν ἐπιχειρήσας τετολμήκαστο τὸν αἰρετικὸν λογισμὸν τῇ τῶν ὅρθοδόξων τ.ίστει συνάψαι, καὶ διαλῦσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ήτις ἀντίμαχος ὑπάρχει τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσει· ἔξωθεν ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτριωτάτην τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας συγγραφεῖσαν πίστιν προσφέροντες· ἥντινα ἡμᾶς δίξασθαι ἀθέμιτον τρηματεῖα.

D Ιδίων παροικήσεων. Theodor., ἀλλοτρίους ἐπιτρέψειας γενέσθαι. Editi, ἐπιτρέψεις. Sed Regius melius, ἐπιτρέψειας. Mox Reg. Basil. Socrat. Soz. Theod., οἱ ἐπισκόποι. In editis οἱ deest. Mox Theod., σὺν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ’ εἰρήνης εὐχαῖς τε καὶ λατρείαις; σχολὴν ἄγοιεν Paulο post idem, βασιλείας τε καὶ (83) Theodor., τὴ Θεότης.

(90) Sozom., γραμμάτων, εἰς mox idem, θεότητα.

(91) Apud Hilar. fragm. 7, col. 1342, unde contextus Latinus desumptus est, legitur Grecianum a Calle decreum illud protulisse: quod cum Latine primum editum fuerit, ut ibidem jacet, Græce versum est.

(92) Auxentium omitti Hilarius de more.

(81) Sozom., ἀρχαίων δικαίων ὀρισμένων. Mox Reg. Socrat. Sozom. Theodor., οἱ. Editi, οἱ. Ibid. Reg., ἀθέστητα, sed secunda manu superioris scriptum est διστότητα. Mox τε post Οὐρανίος abest a Sozom.

(82) Sozom., μηδὲ. Paulo post Sozom. Theodor., λέσσεις.

(83) Sozom., ἐνεποτεῖ.

(84) Ταῖς deest apud Sozom.

(85) Theodor., ἀφρομένων.

(86) Sozom., διαμένῃ, εἰ in eodem καὶ sequens deest.

(87) Theodor., εἰς τὸν νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς χρόνον.

(88) Socrat.. καὶ ἐκτὸς τῶν ἰδίων παροικῶν ἐπιτρέψειας γενέσθαι. Sozom. εἰ Theodor., καὶ τῶν

ἴκταλις γάρ οὗτοι αἱρετικοὶ δύτες καὶ τάνατία φρο- νοῦντες καὶ νῦν ἀπεδείχθησαν· οὓς πρὸς τὴν ἡμετέ- ραν κοινωνίαν συνελθεῖν οὐκ ἐπιτρέπομεν, τῇ ἤδη φωνῇ παρόντας αὐτοὺς κατακρίναντες, καὶ καθαι- ροῦντες. Νῦν τοῖνυν, ὅπερ δοκεῖ, ἀποφήνασθε· ἵνα ἐντὸς ἑκάστου ἡ γνῶσις ἐκ τῆς ὑπογραφῆς εἴη βέ- βαῖος. Ὁμοθυμαδὸν οἱ ἐπίσκοποι φάσκομεν· Οἱ προει- ρημένοι ἔχθροι καθαιρεῖσθαι, ἵνα ἡ καθολικὴ πίστις ἐν εἰρήνῃ διαμείνῃ. Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀριμήνῳ (93) πραχθέντα ταχεῖαν καὶ τοιαύτην ἕσχε τὴν διάλυσιν. Οὐδέτες γάρ ἔχει διεφώνησεν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως ὡς ἔγραψαν τὰ δόξαντα, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς καθ- ἥρησαν (94).

12. Τὰ δὲ ἐν Σελευκείᾳ τῇ Τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἔστι. Μήν μὲν ἦν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Θώθ, καὶ κατὰ Μακεδόνας Γορπιαῖος, καὶ ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατ' Αι- γυπτίους ἔκκαιδεκάτη, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν· ἥσαν δὲ κάκελη που ρᾶ· πολλῶν. Δὲ δύτεων τῶν ἐν αὐτοῖς κατηγορούμενῶν, καὶ τῶν κατηγορούντων βοώντων κατ' αὐτῶν, Ἀκάκιος καὶ Πατρόφιλος, καὶ Οὐράνιος ὁ ἀπὸ Τύρου, καὶ Εὐδόξιος ὁ ἐπεισπρῆδης τῇ Ἀντιοχέων Ἐκκλησίᾳ, Λεοντίδης τε καὶ Θεόδοτος, καὶ Εὐάγριος, καὶ Θεόδουλος, καὶ Γεώργιος ὁ δωριθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, πράττουσι τι πανοῦργον (95). Φοβηθέντες γάρ τοὺς κατ' αὐτῶν περὶ τῶν κατηγόρων ἐλέγχους, προσελάθοντο τοὺς δίλλους τῆς Ἀρείου μερίδος, τοὺς εἰς αὐτὸν τοῦτο μι- οθωτοὺς εἰς ἀσεβείαν γινομένους, καὶ κατασταθέντας περὶ Σεκούνδου τοῦ καθαιρέθεντος παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου· ἀπὸ μὲν τῆς Λιδίης Στέφανον καὶ Σε- ρᾶν (96), καὶ Πολυδεύκην, κατηγορούμενος ἐπὶ δια- φρόνιος ἔγκλημασι· καὶ λοιπὸν Παγκράτιον, καὶ Πτο- λεμαῖον, Μελιτειανὸν τίνα, καὶ σχηματισάμενος δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδικτές· καὶ τὴν αἰρεσίν ἔξεδίκουν, καὶ λοιπὸν ἐσχ- θησαν· καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον ἥσαν ὑποπτοί, καὶ διάγιτοι· (97) παντελῶ· οἱ δὲ διλοι· τὸ πλῆθος ἥσαν οὖτοι· τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοιουσίου λέξιν, ὡς ἐκ τῆς ἀσαφείας ὑποπτον, ἐπροφασῆστο. Ἐγχρονικόντων τοῖνυν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τῶν μὲν κατ- τηγόρων ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορούμενῶν φευ- γόντων, καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐξ ἀσεβείας (98) ἔξαρ- μένων, καὶ βιλασφημούντων εἰς τὸν Κύριον, ἤγανά- κτησε τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκόπων, καὶ καθῆρησαν μὲν Ἀκάκιον, Πατρόφιλον, Οὐράνιον, Εὐδόξιον, καὶ τὸν ἀπὸ ὑποδεκτῶν Γεώργιον, καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς Ἀστας,

(93) Regius. et Basil., Ἀριμήνῳ. Infra in editis post συμφώνως legitur ᾧς, sed deest in Regio.

(94) Post hanc sequebatur in edit. Paris. hujusmodi titulus: Τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου πρόσταξις, ἐπίσκοποι. καὶ τὰλλα πραχθέντα, quae, cum desint in edit. Commel. et in omnibus manuscript., omissa sunt. Porro de synodo Seleuciensi vide Socrat. lib. II, cap. 39; Sozom. lib. IV, cap. 22; Theodor. lib. II, cap. 26.

A probatum: quos et ad nostram communionem non admisimus, voce nostra damnantes eos præsentes. Nunc iterum quid vobis placet, iterum dicite, ut singulorum subscriptione firmetur. Universi episcopi dixerunt: Placet ut hæretici SS. (99) damnentur, quo posuit Ecclesia sive inconcessa, quæ vere ca- tholica est, in pace perpetua permanere. Rerum quidem Arimini gestarum celerrimus ejusmodi fuit exitus. Nulla enim ibi fuit sententiarum disrepan- tia: sed omnes una mente quæ decreta fuerant conscriperunt, Arianosque deposuerunt.

12. Seleuciæ vero Asperæ hæc acta sunt. Mensis erat a Romanis September, ab Aegyptiis Thoth, a Macedonibus Gorpiæus nominatus; decimaque sexta mensis secundum Aegyptios: qua qui vocati fuerant convenero. Erantque ibi episcopi circiter centum sexaginta. Cum autem ex illis multi accusarentur, clamarentque accusatores adversus illos, Acacius, Patrophilus, Uranius Tyri, Eudoxius qui Antiochenam invasit Ecclesiam, Leontius, Theodotus, Evagrius, Theodulus, et Georgius ille ex toto terrarum orbe pulsus, callidam rem aggrediuntur. Veriti quippe accusatorum suorum probationes, alias secum Arianae factionis assumpsere, qui pariter ad impietatem mercenarii, et a Secundo, per magnam synodus deposito, ordinati fuerant: ex Libya Stephanum, Seram, et Pollucem, de variis criminibus accusatos, ac deinde Pancratium et Ptolemaeum quemdam Meletianum, et cum se de sive inquirere velle simularent, haudquaquam latuit eos reformidare accusatores suos; cumque hæresim vindicarent, disjuncti sunt episcopi, et alii quidem, Acacio juncti, paucissimi numero, suspecti erant, alii autem multitudo erant. Acaciani igitur amentias suæ audacia usi, quæ Nicæa scripta fuerant plane abnegarunt, ipsamque synodum criminabantur. Alii autem multo majore numero, reliquis omnibus synodi admissis verbis, solam consubstantialis vocem, eo scilicet obtentu quod pre obscuritate suspecta esset, improbabant. Cum igitur illie diutius immorarentur, instantibus accusatoribus, accusatis autem refugientibus, et ea de causa vehe- D mentius impietate sua concitatis, in Dominumque blasphemantibus, episcoporum multitudo rem indi- gniissime ferens, Acacium quidem, Patrophilum, Uranium, Eudoxium, Georgiumque olim exactorem et alios ex Asia, Leontium, Theodosium, Evagrium, et Theodulum deposuere. A communione autem sua segregarunt Asterium, Eusebium, Augarum, Basi-

(95) Ita Regius. Editi vero, κακοῦργον.

(96) Sic Regius et Basil. et ita legitur apud Epi- phanius Hæresi LXXXIII, num. 26, Σέρας ἐπίσκοπος ἐκ Παρατονού.

(97) Ita Regius. Editi vero, διάγοι.

(98) Regius, ἐν ἀσεβείᾳ. Infra, Γεώργιον τὸν ἀπὸ ὑποδεκτῶν, de quo vide quæ diximus supra p. 307.

(99) Id est, εὐπρασίη

licum, Phœbum, Fideliūm, Eutychium, Eustathium, A et Magnum: eo quod in jus vocati, ut a multis al- latas adversum se criminationes repellent, non comparuissent: decreveruntque ut ita manerent, donec sese purgantes, ab ejusmodi criminibus se innocentes comprobarent. Cumque ad singulas diœ- ceses judicium contra eos latum scripsissent, im- piissimum Augustum Constantium adierunt, ut illi acta sua renuntiarent, ita enim jussum illis fuerat. Talisque fuit Seleucianæ synodi exitus.

Θον παρὰ τὸν ἀσεβέστατον (2) Αὐγουστον Κωνστάντιον, ἀπιγγελούντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα· ταῦτην γὰρ εἶχον πρήταξιν. Καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου.

13. Quis igitur non laudaverit episcoporum in B Ariminensi synodo congregatorum pietatem? qui 581 tanto itineris labore, tot maris periculis perfuncti sunt, ut eos qui cum Ario sentirent depone- rent, Patrumque definitiones integras servarent, re- bus sancte et canonice constitutis. Unicuique enim eorum perguasum erat, si majorum suorum decreta abrogarent, se posteris occasionem daturos, ut res a se constitutas irritas ficerent. Quis contra non improbarit temeritatem Eudoxii et Acacii, qui Pa- trum suorum honorem, Ariomanitarum studio et gratiæ propinan? Quzenam fides eorum actis, si majorum solvantur acta? aut cur Patres vocant eos quibus illi successere, quorum tamen sententiam criminantur? Præsertim Acacius quidnam de magi- stro suo Eusebio dixerit, qui non modo Nicæna synodo subscripsit, sed per epistolam plebi suæ signiscauit (1), hanc esse veram fidem, quæ in Ni- cæna synodo declarata esset? Etenim licet arbitrio suo sese per epistolam excusarit, verba tamen non negavit, imo reprehendit Arianos, quo. l cum dice- rent, Filius non erat antequam gigneretur, ne ante Mariam quidem eum esse vellent. Quid porro popu- los docebunt ab illis institutos? an errasse Patres? qui dictis eorum fidem habebunt discipuli, quibus suadent illi ut magistris non obtemparent? Quibus oculis intuebuntur monumenta Patrum, quos nunc vocant haereticos? Cur Valentianos, Cataphrygas et Manichæos inseccantur, quos autem illis similia loqui arbitrantur, sanctos appellant? Quove jure episcopi erunt ipsi, si ab iis quos ut haereticos cri- minantur ordinati sunt? Quod si male senserunt illi, et scriptis suis orbem terrarum in errorem deduxerunt, ccesset penitus eorum memoria; et si scripta eorum abjiciantur, ite vos ipsi et eorum reliquias ex cœmeteriis abjecite, ut omnes intelligent, illios seductores, vos parricidas esse.

τῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε (8) ὑμεῖς ἀπελθόντες ἀπὸ τῶν παρακούντων μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους.

14. Certe beatus Apostolus Corinthios laudat his verbis: Quod per omnia mei memores estis: et

(1) Eam epistolam habes supra post tractatum De Nicæna synodo.

(2) Sic Regius et sic legendum patet, nam ἀσε- βέστατον item infra Constantium nuncupat. Editi, εὐσεβέστατον. Quam facilis lapsu εὑ pro & scribatur in codicibus, notatum sc̄pe superius est.

(3) Basil., Ἀριμ.

λεόντιον καὶ Θεοδόσιον, Εὐάγριον καὶ Θεόδολον· ἀκοινωνήτους δὲ πεποικασιν Ἀστέριον, Εύσέβιον, Αἴγαρον, καὶ Βασιλικὸν, καὶ Φοῖδον, καὶ Φιδήλιον, καὶ Εὐτύχιον, καὶ Εὐστάθιον, καὶ Μάγνον. Τοῦτο δὲ πεποικασιν, ἐπειδὴ, κληθέντες ἀπολογήσασθαι ἐφ' οἵς αὐτῶν πλειστοὶ κατηγόρουν, οὐκ ἀπήντησαν· καὶ ὅρισαν σύτῳ μένειν αὐτοὺς, ἔως ἂν, ἀπολογησάμενοι, δεῖξωτιν ἔκποντος καθαρούς ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων αὐτοῖς ἐγκλημάτων. Γράψαντές τε εἰς τὴν ἐκάστου παροικίαν τὴν κατ' αὐτῶν γενομένην κρίσιν, ἀνῆλ-

13. Τίς τοινυν οὐχ ἀν ἀποδέξαιτο μὲν τὴν εὐλάβειαν τῶν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ (3) συνόδῳ συνελθόντων ἐπισκόπων; οἱ τοσοῦτον κάματον ὁδοῦ, καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπ-έμειναν, ἵνα τὸν μὲν φρονοῦντας τὸν Ἀρέου καθέλωσι. τοὺς δὲ τῶν Πατέρων ὅρους ἀκεραίους φυλάξωσιν, δοιάς καὶ κανονικῶς τοῦτο βαυλευσάμενοι. Ἡγέτη γάρ ἔκποντος αὐτῶν, εἰ λύσαντες τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, πρόφεισιν διδόναι τοῖς μετὰ ταῦτα. ὥστε λῦσαι τὰ παρ' αὐτῶν νῦν γιγνόμενα (4). Τίς δὲ οὐχ ἀν καταγονή τῆς εὐ- χερείας τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀχάριον, οἱ τὴν τῶν ἐκατῶν Πατέρων τιμήν προπίνουσι τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ χάριτι; Ποία γάρ πίστις τοῖς παρ' αὐτῶν γενομένοις, εἰ τὰ τῶν προτέρων κα- ταλύεται; Η πᾶς Πατέρας ὀνομάζουσιν, οὓς διεδέ- καντο, ὃν αὐτὸν τῆς γνώμης κατήγοροι γίνονται: C Μάλιστα δὲ Ἀχάριος τί ἀν εἴποι πρὸς Εὐτέριον τὸν ἐκατῶν διδάσκαλον, δος οὐ μόνον ὑπέγραψεν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνθήψι, ἀλλὰ γάρ (5) καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐδήλωσε τοῖς ὑπ' αὐτῶν λαοῖς ταῦτην εἶναι πίστιν ἀληθῆ, τὴν ὀμολογηθεῖσαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν φυ- σιδῷ; εἰ γάρ καὶ ὡς τὴν ἀθλητὴν ἀπελογήσατο διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ γε τὰς λέξεις οὐκ ἡρυγγαστο, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τῶν Ἀρειανῶν, διτι λέγοντες, Οὐκ ην πρὶν γεννηθῆ ὁ Γίδης. οὐδὲ πρὸ Μαρίας αὐτῶν ἡθελον- είναι. Τί δρα καὶ διδάξουσι (6) τοὺς λαοὺς, τοὺς παρ' ἔκποντας ὁδοῖς ἀποδεχόντας; διτι ἐσφάλησαν οἱ Πατέρες; καὶ πᾶς αὐτὸν πιστευθῆσονται παρ' αὐτοῖς, οὓς διδάσκουσι παρακούντων διδάσκαλον; Ποίοις δὲ δημαστὶ ἐμ- βλήσσονται καὶ τοῖς μνήμασι τῶν Πατέρων, οὓς ὀνο- μάζουσι νῦν αἰρετικούς; Τί δὲ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντί- νου (7), καὶ Φρυγίας, καὶ Μανιχαίους διασύρουσι, τοὺς δὲ τὰ δομοις φεγγαμένους, ὡς ὑπονοοῦσιν αὐτοί, ἀγίους ὀνομάζουσιν; Η πᾶς ἔτι δύνανται αὐτοὺς εἶναι ἐπισκόποι, εἰ παρ' αἰρετικῶν, ὡς αὐτοὶ διαβάλλουσι, κατεστάθησαν; Εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν, καὶ γρά- ψαντες ἐπλάνησαν τὴν οἰκουμένην, παυθήτω τέλεον καὶ ἡ περὶ τούτων μνήμῃ· καὶ εἰ τὰ γράμματα αύ- πακντες ἐκστήνουσι μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους.

14. Ο μὲν οὖν μακάριος Ἀπόστολος ἀποδέχεται τοὺς Κορινθίους λέγων· εἰ Οὐτι πάντα μου μέμνησθε,

(5) Sic Regius. In editis vero γάρ deest. Hæc au- tem confer cum iis quæ supra habentur, de senten- tia Nicænae synodi, p. 466.

(6) Regius, διδάξωσι.

(7) Regius, mendose, Ἀλευτίνου.

(8) Regius, ἐκβάλλετε.

καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν (8) τὰς παραδόσεις, οὐτω τοιαῦτα περὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐνθυμούμενοι, τάνατία πάντως τοῖς λαοῖς καὶ εἰπεῖν τολμήσουσιν· Οὐκέτι παίαινομεν ὑμᾶς μνημονεύοντας τῶν Πατέρων, ἀλλ' ἀποδεχόμεθα μᾶλλον ὑμᾶς, σταύτας παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχετε· καὶ λοιπὸν διαβαλλέτωσαν τὴν ἔστων δυσγένειαν, καὶ λεγέτωσαν· Ἡμεῖς οὐκ εἰσεδῶν, ἀλλ' ἐξ αἱρετικῶν γεγόναμεν. Τοιαῦτα γάρ ἀρμόδει λέγειν τοῖς, ὡς προείπον, προπίνουσι τὴν τῶν Πατέρων τιμὴν, καὶ τὴν ἔστων σωτηρίαν τῇ Ἀρειανῷ (9) αἰρέσει, καὶ μὴ φοδουμένοις ἀκοῦσαι τὸ ἐν τῇ θείᾳ Παροιμίᾳ γεγραμμένον, «Ἐκχονον κακὸν πιτέρα καταράται, » καὶ τὴν τῷ νόμῳ κατὰ τῶν τοιωτῶν κιτιμένην ἀπειλήν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως σπουδὴν τοιωτὸν φιλόνεικον ἐσχήκασι καὶ τὸ φρόνημα· οὐμεῖς δὲ μὴ διὰ τεῦτο ταραχθῆτε, μηδὲ τὴν ἐκείνων τόλμαν ἀλτησθεῖν τὴν σησθεῖν (10). Καὶ γάρ καὶ πρὸς ἔστων ἀνθίστανται, καὶ τῶν Πατέρων ἀποστάντες, μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην, ἀλλὰ ποικίλις· καὶ διαφόροις νήχονται μετασολαῖς· καὶ πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ἐρίζοντες, πολλὰς μὲν συνδόσις πεποιήκασι καὶ αὐτοῖς, καὶ θκάστην δὲ πίστιν ἔκτιθέμενοι, ἐν οὐδὲμιδι μεμενήκασιν· ἀλλὰ καὶ οὐ πάυσονται γε ἀεὶ τούτῳ ποιοῦντες, διτε, κακῶς ζητοῦντες, οὐκέτι σύρχουσιν τὴν ἐμίσθησαν σοφίαν. Ἐπέταξα τοῖν τάνατον ἀναγκαῖος ἀπὸ μέρους τά τε παρὰ Ἀρείου γραψέντα, καὶ ὅσα συναγαγεῖν τὸν ιησοῦθην, ὃν ἐν διαφόροις οὐτοῖς συνδόσις ἔξειθεντο· ἵνα γνῶτε καὶ θαυμάσητε, τίνος ἐνεκα, πρὸς οικουμενικήν σύνοδον, καὶ πρὸς τοὺς ἔστων Πατέρας φιλονεικοῦντες, ως καταδύονται. Ἀρειος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες, καὶ λέγοντες, «Ἐξ οὐκ δυτῶν πεποίηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς, καὶ κέχληκεν ἔστω τὸν Υἱόν· ἐν τῶν κτισμάτων (11) ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, » καὶ, «Ἡν ποτε, διτε οὐκ τὴν τρεπτὸς δὲ ἐστι, δύναμενος, διτε βούλεται, τραπήναι, » ἐξεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου.

15. Ἀλλ' ἐκδηλήθεις καὶ ἐπιτριβεῖς Ἀρειος παρὰ τῶν περὶ Εὐσέδιον, συνέθηκεν ἔαντοῦ τὴν αἱρεσιν ἐν χάρτῃ, καὶ ὡς ἐν Θαλίᾳ ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην ἐν τῷ ἥθει καὶ τῇ ἐκλύσει τοῦ (12) μέλους, γράψει μὲν πολλὰ, ἀπὸ μέρους δὲ ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα·

ΒΛΑΣΦΗΜΙΑΙ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ (13).

Δύτες γοῦν ὁ Θεὸς καθό ἐστιν, ἀρρήτος ἀπασιν D οὐ πάρχει. Ισον, οὐδὲ δόμοιον, οὐχ ὄμδοδον ἔχει μόνος οὐτος Ἀγέννητον δὲ αὐτὸν φαμεν διὰ τὸν τὴν φύσιν γεννητὸν τούτον ἀναρχον ἀνύμνομεν διὰ τὸν ἐν χρόνῳ (14) γεγαότα. Ἀρχὴν τὸν Υἱὸν ἐθήκε τῶν γενητῶν δ ἀναρχος, καὶ ἡνεγκεν εἰς Υἱὸν ἔαντῷ τόνδε τεκνοποιήσας. Ἰδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπό-

A sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis⁽⁸⁾. Iste autem cum talia de majoribus suis cogitent, iis plane contraria populis dicere audebunt: Non vos laudamus quod Patrum memores sitis; sed potius eo vos probamus, quod eorum traditiones non retineatis: ac demum infastum suum genus culpent, dicantque, Nos non ex piis viris, sed ex hereticis originem duximus. Decet quippe ita loqui homines, qui ut supra dixi, et Patrum honorem, et salutem suam Arianæ heresi propinant, qui non quod in divino Proverbio scriptum est, «Mala proles patrem exsecatur⁽⁹⁾, » audire metuunt, non minas adversum ejusmodi homines in lege positas. Ob suum itaque pro heresi studium, ita pertinacō sunt animo. At vos ne ideo turbemini, neve audiāciam eorum pro veritate habeatis. Etenim ipsi inter se mutuo dissident, et cum a Patribus defecerint, nequaquam una eademque sunt mente; sed variis diversisque sententiis fluctuant: disceptantes quo adversus Nicenam synodum, multas et ipsi synodos celebrarunt, in quarum singulis cum fidem expouserint, nulli tamen stetere professioni, nec alio unquam modo acturi sunt, male quippe querendo, quam oderunt sapientiam nunquam invenient. Non ab re igitur aliquam Arii scriptorum partem subjunxi, item quascunque colligere potui fidei expositiones in variis synodis editas ab illis, ut cognoscatis, et quidem non sine admiratione, qua de causa, nullo afficiantur 582 pudore, dum adversus ecumenicam synodum et adversus Patres suos disceptant. Arii et sectatores ejus cum hæc sentirent atque proferrent, «Ex non entibus Deus Filiū fecit, et vocavit eum sibi Filiū, Dei Verbum est una ex creaturis, » et, «Erat, aliquando cum non esset, mutabilis autem est, potestque, cum voluerit, mutari, » a beatæ memoriae Alexandro ab Ecclesia ejectedi sunt.

15. Ejectus autem Arius dum apud Eusebium versaretur, suam heresim in charta disposita, et quasi in Thalia, neminem prudentium, sed Ägyptium Sotadem, moribus et dissolutione numerorum imitatus, multa scripsit, quorum pars hæc est:

BLASPHEMIÆ ARII (15).

Ipse igitur Deus secundum illud quod est, ineffabilis omnibus est. Hic solus nullum sibi vel æqualem vel similem vel æqualis gloriae habet. Ingenitum autem illum dicimus, propter eum qui natura genitus est: hunc sine principio celebramus, propter eum qui initium habet. Äternum ipsum veneramur, propter eum qui in tempore natus est. Qui sine

⁽⁸⁾ I Cor. xi, 2. ⁽⁹⁾ Prov. xxx, 11.

(8) Sic Regius. Editi, ὑμᾶς.

(9) Regius, Ἀρειανῇ. Mox idem, φοδουμένους, Mal.

(10) Regius, ἡγήσθε. Editi vero, ἡγήσασθε.

(11) Basil., καὶ ἐν τῶν κτισμάτων. Infra editio Commel. et omnes mss., διτε βούλεται. Edit. Paris., δη βούλεται.

(12) Sic Regius. In editis τοῦ deest. Hic Sosates vocatur Sotades supra.

(13) Ante Ἀρείου, τοῦ deest in editis, in Regio habetur. Ibid. Regius, βλασφημία.

(14) Regius, χρόνοις. Paulo post τόνδε deest in editis. In Regio legitur.

(15) Hæc paulo post annum 320 edita videntur.

initio est, Filium posuit initium creaturarum, hunc que tulit ac sibi in Filium adoptavit, qui nihil Deo proprium habet secundum propriam substantiam, non est enim æqualis aut consubstantialis illi. Sapiens vero est Deus, quia sapientiae magister ipse est. Evidens quoque res est, Deum invisibilem esse omnibus quæ per Filium sunt, ipsique Filio invisiblem esse. Diserte autem dicam quo modo a Filio videatur qui est invisibilis: Qua vi Deus videre potest, eadem propriis modis in Filium cadit Patrem videre, quatenus fas est. Nimirum Trinitas est non simili gloria. substantiae enim eorum inter se permistæ non sunt, altera altera gloriosior est in immensum. Extraneus a Filio secundum essentiam Pater est, quia sine principio est. Intellige unitatem fuisse, dualitatem vero non fuisse priusquam existeter. Igitur Filio nondum existente, Pater Deus est. Dehinc cum Filius aliquando non exstiterit (voluntate autem paterna exstitit), unigenitus Deus est, et ab utroque alienus. Sapientia, Dei sapientis voluntate sapientia exstitit. Sexcentis igitur rationibus hic intelligitur, Spiritus, virtus, sapientia, Dei gloria, veritas, imago, et Verbum. Intellige illud etiam, splendorem et lucem concipi. Äqualem Filio gignere potest Deus: at præstantiorem, vel meliorem, vel majorem, nequaquam. Dei voluntate Filius quantus quantus est, ex quo tempore a Deo exstitit, Deus fortis cum sit, se præstantiorem ex parte celebrat. Ut paucis dicam, Filio Deus est ineffabilis, est enim sibi quod est, hoc est inenarrabilis; ita ut nihil eorum quæ secundum comprehensionem dicuntur, intelligere, aut esari valeat Filius. Impossibile quippe est illi Patrem investigare, qualis in se est. Nam ipse Filius ne suam quidem substantiam novit: Filius enim cum sit, paterna ex voluntate revera exstitit. Qua ratione cognoscere atque comprehendere possit? Palam quippe est id quod habet initium, non posse id quod non habet initium, ut est cogitare vel comprehendere.

16. Quæ vero Ariani per epistolam suam beatæ memoriae viro Alexandro episcopo scripta tradidere, hæc sunt:

583 BEATO PAPÆ ET EPISCOPO NOSTRO ALEXANDRO PRESBYTERI ET DIACONI IN DOMINO SALUTEM.

Nostra a majoribus fides, quam et a te didicimus, beate papa, hæc est. Agnoscimus unum Deum, solum ingenitum, solum æternum, solum principio carentem, solum verum, solum immortalitate præditum, solum sapientem, solum bonum,

(16) Regius, αὐτοῦ.

(17) Sic habet interpunctio in Basiliensi codice, ita ut οὐχι ad superiora referatur, et hæc sit sententia, Äqualem Filio potest gignere Deus, at præstantiorem, nequaquam. In editis vero οὐχι subsequentibus jungebatur male. Paulo infra Regius τὸ χρεῖττον.

(18) Ita Regius in editis γάρ deest. Mox Regius, δις ἐστιν, et infra idem, οὐχι τε.

(19) Ilabetur hæc fidei formula apud Epiphanius hæresi LXIX, num. 7; apud Hilarium bis, libro sci-

A στασιν ίδιαντος· οὐδὲ γάρ ἐστιν ίσος, ἀλλ οὐδὲ διοσύνης αὐτῷ (16). Σοφίς δέ ἐστιν ὁ Θεός, ὅτι τῆς σοφίας διδάσκαλος αὐτός. Ἰκανή δὲ ἀπόδεξις, ὅτι ὁ Θεός ἀδράτος ἄπασι, τοῖς τε διὰ Υἱοῦ καὶ αὐτῷ τῷ Υἱῷ ἀδράτος ὁ αὐτός. Ρητῶς δὲ λέξω, πῶς τῷ Υἱῷ δρᾶται ὁ ἀδράτος· Τῇ δυνάμει δὲ δύναται ὁ Θεός ίδειν ίδοις τε μέτροις ὑπομένει ὁ Υἱὸς ίδειν τὸν Πατέρα. ὡς θέμις ἐστιν. "Ὕγουν Τριάς ἐστι δέξιας οὐχ ὅμοιας· ἀνεπίμικτος ἔσταις εἰσιν αἱ ὑποστάτεις αὐτῶν· μία τῆς μιᾶς ἐνδοξότερα δέξιας ἐπ' ἀπειρον. Εένος τοῦ Υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ Πατήρ, ὅτι διαρχος ὑπάρχει. Σύνες, ὅτι ἡ μονάς ἦν· ἡ δυάς δὲ οὐκ ἦν, πρὶν ὑπάρχῃ. Αὐτίκα γοῦν, Υἱοῦ μὴ δυτος, ὁ Πατήρ Θεός ἐστι. Λοιπὸν ὁ Υἱὸς οὐκ ὄν (ὑπῆρξε δὲ θελήσει πατρῷα), μονογενῆς Θεός ἐστι, καὶ ἐκατέρων ἀλλότριος οὐτος. B Ή Σοφία σοφία ὑπῆρξε σοφοῦ Θεοῦ θελήσει. Ἐπινοεῖται γοῦν μυρίαις δσαις ἐπινοίαις Πνεύμα, δύναμις, σοφία, δέξια Θεοῦ, ἀλήθεια τε καὶ εἰκὼν, καὶ Λόγος, οὐτος. Σύνες, ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς ἐπινοεῖται. "Ισον μὲν τοῦ Υἱοῦ γεννᾶν δυνατός ἐστιν ὁ χρείττων· διαφορώτερον δὲ, ἡ χρείττονα, ἡ μείζονα, οὐχι (17). Θεοῦ θελήσει ὁ Υἱὸς ἡλίκος καὶ δος ἐστιν, ἐξ ὅτε καὶ ἀρ' οὐ, καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὑπέστη, Ισχυρὸς Θεὸς ὄν, τὸν χρείττονα ἐκ μέρους ὑμνεῖ. Συνελόντι εἰπεῖν, τῷ Υἱῷ ὁ Θεός ἀρθρός ὑπάρχει· ἐστι γάρ ἔαυτῷ δὲ ἐστι, τοῦτο δὲ ἐστιν ὀλεκτος· ὃντε οὐδὲν τῶν λεγομένων κατά τε κατάληψιν συνίει ἐξειπεῖν ὁ Υἱὸς. Αδύνατα γάρ αὐτῷ τὸν Πατέρα τε ἐξιχνιάσαι, δις ἐστιν ἡφ' ἔαυτοῦ. Αὐτὸς γάρ δὲ Υἱὸς τὴν ἔαυτον οὐσίαν οὐδὲν· Υἱὸς γάρ ὄν θελήσει Πατρὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς. Τις γοῦν λόγος συγχωρεῖ τὸν ἐκ Πατρὸς δόντα αὐτὸν τὸν γεννήσαντα γνῶναι ἐν καταλήψει; δόλον γάρ (18), δις τὸ ἀρχήν ἔχον, τὸν διαρχον, ὡς ἐστιν, ἐμπερινοῆσαι, ἡ ἐμπεριδράσασθαι, οὐχ οἶστον τέ ἐστιν.

C fieri queat, ut qui est ex Patre, ipsum genitorem cognoscere atque comprehendere possit? Palam quippe est id quod habet initium, non posse id quod non habet initium, ut est cogitare vel comprehendere.

16. "Α δὲ καὶ δι' ἐπιστολῆς Ἐγραψαν πρὸς τὸν μαρτίην Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἐστι ταῦτα."

(19) ΜΑΚΑΡΙΩ ΠΑΠΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟ ΗΜΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΟΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΚΟΝΟΙ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

D "Η πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἐστιν αὐτη. Οἴδαμεν Ίνα Θεὸν, μόνον ἀγένητον, μόνον ἀδιον, μόνον διαρχον, μόνον ἀληθινὸν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφὸν, μόνον ἀγαθὸν, μόνον δυνάστην, πάντων χρ-

licet quarto de Trinitate, col. 833; libro item vi *De Trinit.*, col. 881. Apud Ambrosium, tom. II, pag. 786, in Gestis synodi Aquileiensis, hujus epistolæ seu fidei formulæ passim fit mentio, ejusque varia expenduntur loca, ab initio petita: atque ut ibi testantur Patres in epistola ad imperatores numero decima, ea in synodo recitata fuit, atque isti ad imperatores epistolæ subjuncta, unde tamen excidit. Vocaturque ibi *Epistola Arii*, præcipui scilicet, at non solius ejus auctoris. — Regius et Epiph., καὶ ἐπισκόπῳ. In editis καὶ deest.

τὴν (20), διοικητὴν, οἰκονόμον, ἀπερπότον, καὶ ἀνάλ-
δοιστον, δίκαιον καὶ ἀγαθὸν, νόμου καὶ προφητῶν
καὶ Καὶνῆς Διαθήκης τοῦτον Θεόν· γεννήσαντα Γίδην
μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰώνιων, δι’ οὐ καὶ τοὺς αἰώ-
νας καὶ τὰ ὅλα πεποίηκε (21)· γεννήσαντα δὲ οὐ δο-
κήσει, ἀλλὰ ἀληθεῖ· ὑποστήσαντα ἴδιῳ θελήματι
ἀπερπότον καὶ ἀναλλοιώτον κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον,
ἀλλ’ οὐχ ᾧς ἐν τῶν κτισμάτων· γένημα, ἀλλ’ οὐχ
ῶς ἐν τῶν γεγενημένων (22), οὐδὲ ᾧς Οὐαλεντίνος
προσοβολὴν τὸ γένημα τοῦ Πατρὸς ἐδογμάτισεν· οὐδὲ
ῶς ὁ Μανιχαῖος μέρος ὅμοιού τον τοῦ Πατρὸς τὸ γέν-
νημα εἰστηγήσατο· οὐδὲ ᾧς Σεβέλλος τὴν μονάδα (23)
διαιρέων, υἱοπάτορα εἶπεν· οὐδὲ ᾧς Ἱέρακας λύχνον
ἀπὸ λύχνου, ή ᾧς λαμπάδα εἰς δύο· οὐδὲ τὸν διτα
πρότερον, ὑπερτερὸν γεννηθέντα, ή ἐπικτισθέντα εἰς
Γίδην· ᾧς καὶ τὸν αὐτὸς, μακάριε πάπα, κατὰ μέσην
τὴν Ἑκκλησίαν καὶ ἐν συνεδρίᾳ πλειστάκις τοὺς
ταῦτα εἰσηγησαμένους ἀπηγόρευστας, ἀλλ’, ᾧς φαρεν,
θελήματι τοῦ Θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτι-
σθέντα, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι περὶ τοῦ Πατρὸς εἰλη-
φότα, καὶ τὰς δόξας συνυποστήσαντος αὐτῷ τοῦ Η-
τρός. Οὐ γάρ ὁ Πατήρ, δοὺς αὐτῷ πάντων τὴν κληρο-
νομίαν, ἐστέρησεν ἔσυτὸν, ὃν ἀγεννήτως ἔχει (24)
ἐν ἔσυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων. “Ὄστε τρεῖς εἰσιν
ὑποστάσεις. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς, αἴτιος τῶν πάντων τυγ-
χάνων, ἔστιν ἀναρχὸς μονάτατος (25). ‘Ο δὲ Γίδης,
ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ αἰώνων
κτισθεὶς καὶ θεμελιώθεις, οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆ-
ντος (26), ἀλλ’ ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς, μόνος
ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὑπέστη. Οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄδιος, ή
συναδῖος, ή συναγένητος (27) τῷ Πατρὶ· οὐδὲ ἄμα
τῷ Πατρὶ τὸ εἶναι ἔχει, ᾧς τινες λέγουσι τὰ πρός τι,
δύο ἀγεννήτους (28) ἀρχὰς εἰσηγούμενοι· ἀλλ’ ᾧς
μονάς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὗτος ὁ Θεὸς πρὸ πάντων
ἐστι. Διὸ καὶ πρὸ τοῦ Γίδην (29) ἔστιν· ᾧς καὶ παρὰ
σοῦ μεμαθήκαμεν κατὰ μέσην τὴν Ἑκκλησίαν κηρύ-
ζαντος. Καθὸ οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ
τὰς δόξας καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρ-
εδθη (30), κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεός.
“Ἄρχει γάρ αὐτοῦ, ᾧς Θεὸς αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὃν.
Εἰ δὲ τὸ (31), « ἐξ αὐτοῦ, » καὶ τὸ, « ἐκ γαστρός, »
καὶ τὸ, « ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἡώ, » ᾧς μέρος
αὐτοῦ ὅμοιού τον, καὶ ᾧς προσοβολὴ ὑπὸ τινων νοεῖται,

²⁷⁻²⁸ Rom. xi, 36. ²⁹ Psal. cix, 3. ¹ Joan. x

(20) Epiph., μόνον κριτὴν πάντων. Hilar. vero, *omnium crearem*; legit scilicet πάντων κτίστην, quae quidem lectio videtur ad ea quae subsequuntur accommodatiōnē, licet in locis Aquileiensis synodi legatur ut apud Athanasium: *Omnium judicem*. Infra apud Athanasium et Epiphanius, hæc: τοῦτον Θεόν cum superioribus connectuntur, apud vero Hilariūm cum subsequentibus, hoc modo: *hunc Deum aenuisse Filium*, sed minus recte.

(21) Sic Regius et ita legit Hilarius, qui habet, *omnia fecit*. Eriti Athanasi, καὶ τὰ ἀλλα. Epiphanius, καὶ τὰ λοιπά.

(22) Epiphanius, γεννημάτων.

(23) Epiphanius, ὁ τὴν μονάδα, etc.

(24) Regius, τῶν. Epiphanius, τὸ ἀγεννήτως ἔχειν. Ibi Regius, ἀγενήτως. Et ita legit Hilarius. Editi, ἀγενήτως ειμι Epiphanius post

A solum potentem, omnium judicem, administratorem, dispensatorem, immutabilem et inalterabilem, justum et bonum, legis, prophetarum et Novi Testamenti Deum: qui Filium unigenitum ante tempora æterna genuit, per quem et sæcula et universa condidit: genuit autem non sola specie tenuis, sed revera propria voluntate subsistere fecit, eumque immutabilem, inalterabilem: creaturam Dei perfectam, sed non ut aliquod ex creaturis: genitum, sed non ut aliquod ex genitis: neque ut Valentinus docuit Patris prolem esse emissionem: neque ut Manichæus, partem Patri consubstantiam: neque ut Sabellius unitatem dividens, eumdem dixit Filium et Patrem: neque ut Hieracas lucernam ex lucerna, aut ut lampadem in duas partes distinctam (32). Neque vero ejusmodi est, ut is qui prius erat, postea genitus sit aut in Filium conditus: quemadmodum tu ipse, beate papa, in media Ecclesia et in consessu plures qui hæc affirmarent confutasti; sed ut dicens, voluntate Dei ante tempora et ante sæcula creatum, qui ut viveret et esset a Patre accepit, adeo ut ei Pater suam gloriam in creatione contulerit. Neque enim Pater, cum omnium possessionem ipsi tradidit, iis se ipsum privavit, quæ ingenito modo in se continet: fons enim est omnium, quapropter tres sunt substantiae (33). Et Deus quidem cum omnium sit causa, omnino solus absque principio est: Filius vero sine tempore a Patre genitus. et ante sæcula creatus et fundatus, non erat priusquam gigneretur; sed sine tempore, ante omnia genitus, solus a Patre existit, nou enim est æternus, coæternus, aut una cum Patre ingenitus: neque simul cum Patre habet esse, ut quidam dicunt de iis quæ ad aliud referuntur, duo ingenita principia inducentes: sed Deus, ut est unitas et principium omnium, sic ante omnia est. Quapropter et ante Filium est, ut a te in media Ecclesia prædicante didicimus. Quatenus igitur a Deo habet essentialiam, gloriam, vitam, et omnia ei tradita sunt; eatenus Deus ejus principium est. Dominatur enim illi, utpote Deus ejus, et ante illum existens. Quod si illud, « ex ipso ²⁷⁻²⁸, » et « ex utero ²⁹, » et, « ex Patre exivi, et venio ¹, » quasi

28.

D ὑποστάσεις, habet Πατήρ, Γίδης καὶ ἄγιον Πνεῦμα. El sic Hilarius legit.

(25) Regius, μονάτατος.

(26) Sic edit. et Epiph. Reg. autem et Basil., γεννηθή. Ibid. Regius, ἀλλά.

(27) Epiphanius, συναγένητος. Hilarius, simul non factus.

(28) Regius solus, ἀγενήτους.

(29) Epiphanius, πρὸ τοῦ Χριστοῦ, male.

(30) Epiphanius, παρασχόντα. Ibid. Regius et Epiphanius, κατὰ τοῦτο, recte. Editi, κατὰ τὸ.

(31) Epiphanius, πρὸ αὐτοῦ εἶναι διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ.

(32) De Hieraca Epiph. Haeres. Lxi, ubi hæc non leguntur.

(33) Sic Hilarius.

pars ipsius consubstantialis, vel quasi emissio, a quibusdam intelligatur, Pater compositus erit, et divisibilis et mutabilis, item corpus secundum illos, et quantum in ipsis erit, incorporeus Deus, quæ corpori sunt propria, patietur. Pars quædam hæc sunt eorum quæ ex haeretico corde suo Ariani evomuerunt.

Α σύνθετος ἔσται δὲ Πατήρ καὶ διαιρετὸς, καὶ τρεπτός, καὶ σῶμα κατ' αὐτοὺς, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων, ὁ ἀσύμματος Θεός. Ταῦτα ἀπὸ μέρους ὧν ἡμεσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἱρετοῦσις χαρ-
δίας οἱ περὶ Ἀρετὸν, ἔστιν (34).

584 17. Antequam vero Nicæna synodus celebaretur, eorum similia scripserant Eusebius, Narcissus, Patrophilus, Maris, Paulinus, Theodotus et Athanasius Nazarbororum : quorum Eusebius Nicomediensis eo progressus est, ut hæc Ario scripserit : « Cum recte sentias, precare ut omnes ita sentiant : manifestum enim omnibus est, illud quod factum est, non fuisse antequam fieret. Quod autem factum est, incipit esse. » Eusebius vero Cæsareæ Palæstinæ ad Euphrationem scribens [Balaneæ] episcopum, non timuit aperte dicere, Christum non esse verum Deum. Sed Athanasius Nazarbororum apertius hæresim detexit, cum ait Filium Dei unam ex centum oibus esse. In suis enim ad Alexandrum episcopum litteris, ausus est hæc proferre : « Cur Arianos arguis quod dicant, ex non existentibus Filium Dei creatum factumque, atque ex omnibus unum esse? cum enim in centum oibus opificia omnia per parabolam indicentur, una ex illis est ipse Filius. Si igitur centum illæ non sunt creatæ res et opificia, aut si præter illas centum aliud quidpiam exsistat : nec Filius utique creatura est, aut unus ex omnibus. Quod si centum illæ omnes creatæ res sint, nihilque sit extra illas centum præter solum Deum, quid absurdii dicunt Ariani, si in illis centum, Christum complectentes et annumerantes, unum ex omnibus illum affirment? » Georgius autem qui nunc Laodiceæ episcopus est, tumque Alexandriae presbyter erat, èt Antiochiæ commorabatur, ad Alexandrum episcopum hæc scripsit : « Ne Arianos reprehendas, quod dicant: Erat tempus cum non esset Filius Dei : etenim Isaïas filius fuit Amos, ipseque Amos erat antequam Isaïas exsisteret : Isaïas vero non erat ante, sed postea exstitit. » Ad Arianos vero scripsit his verbis : « Quid Alexandrum papam arguitis quod dixerit ex Patre Filium esse? etenim nec vos metuere debetis Filium dicere ex Deo esse. Nam si Apostolus scripsit, *Omnia autem ex Deo* *, propalamque est, ex non existentibus omnia facta fuisse, estque etiam Filius creatus, atque una ex rebus

17. Πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι τὴν ἐν Νικαὶᾳ σύνουδον,
Ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον, Νάρκισσόν τε καὶ
Πατρόφιλον, καὶ Μάριν, Παυλίνον τε, καὶ Θεόδοτον,
καὶ Ἀθανάσιον τὸν (35) ἀπὸ Ναζαρῶν τὰ ὅμικα
αὐτοῖς. Καὶ δὲ μὲν ἀπὸ τῆς Νίκομηδείας Εὐσέβιος
κατὰ περιτὸν ἔγραψεν Ἀρείῳ, ὅτι· «Καλῶς φρονῶν,
εὗχοι πάντας οὐτῶς φρονεῖν· παντὶ γάρ δῆλον ἐστιν,
ὅτι τὸ πεποιημένον οὐκ ἔν τοι γενέσθαι. Τὸ γενόμενον
B δὲ ἀρχῆν ἔχει τοῦ εἶναι. » Ό δὲ ἀπὸ Καισαρείας τῆς
Παλαιστίνης Εὐσέβιος, γράψων πρὸς Εὐφρατίωνα τὸν
ἐπίσκοπον, οὐκ ἐφοδιῇθε φανερῶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ Χρι-
στὸς οὐκ ἐστιν ἀληθινὸς Θεός. Καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ
ἀπὸ Ναζαρῶν ἐτί γυμνοτέρον ἀπεκάλυπτε τὴν αἵρε-
σιν, ἵνα τῶν ἑκατὸν προβάτων λέγων εἶναι τὸν Γίδων
τοῦ Θεοῦ. Γράψων γάρ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκο-
πον, ἀπτόλμησεν οὕτως εἰπεῖν· « Τί μέμφῃ τοῖς
περὶ Ἀρείου, εἰ λέγουσιν· Ἐξ οὐκ δυντων κτίσμα πε-
ποιήται ὁ Γίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῶν πάντων ἐστίν;
ἐν ἑκατὸν γάρ προβάτοις παραβαλλομένων πάντων
τῶν πεποιημένων, εἰς ἐστὶ καὶ ὁ Γίδος ἐξ αὐτῶν. Εἰ
μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἐστὶ κτίσματα καὶ γενητά, ἢ
ἔνι πλέον τι τῶν ἑκατὸν, δηλοντί μηδὲ ὁ Γίδος ἐστω
κτίσμα, καὶ εἰς τῶν πάντων. Εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα
C γενητά, καὶ οὐδέν ἐστιν ἑκτὸς τῶν ρ' πλήν μόνου τοῦ
Θεοῦ, τί διτοπον λέγουσιν οἱ περὶ Ἀρείου, εἰ, ἐν
ἐν (36) τοῖς ἑκατὸν περιλαβόντες καὶ ἀριθμούντες
τὸν Χριστὸν, ἔνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήκασι; »
Γεώργιος δὲ ὁ νῦν ἐν Λαζοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὃν
τότε τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβων,
πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραψεν, ὅτι·
« Μή μέμφου τοῖς περὶ Ἀρείου, εἰ λέγουσιν· Ἡν ποτε,
ἔτε οὐκ ἔν τοῦ Θεοῦ· καὶ γάρ δὲ (37) Ἡσαΐας
υἱὸς γέγονεν Ἀμώς, καὶ ὅμως δὲ μὲν Ἀμώς ἦν πρὸ^τ
τοῦ γενέσθαι τὸν Ἡσαΐαν· δὲ δὲ Ἡσαΐας οὐκ ἦν πρό-
τερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε. » Πρὸς δὲ τοὺς Ἀρεία-
νούς ἔγραψε· « Τί μέμφεσθε Ἀλεξανδρῷ τῷ πάπᾳ
λέγοντι ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Γίδον; καὶ γάρ καὶ ύμεις
D μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Γίδον. Εἰ γάρ
δὲ Ἀπόστολος ἔγραψε· Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ,
καὶ ἐστὶ δῆλον ἐξ οὐκ δυντων πεποιησθαι τὰ πάντα,
ἔστι δὲ καὶ ὁ Γίδος κτίσμα, καὶ τῶν πεποιημένων εἰς·

² I Cor. xi, 12.

(34) Quod hic ait Athanas. haec partem esse eorum quæ Ariani impie protulere, nequaquam indicat partem tantum epistole hic allatam fuisse; sed significat sanctus doctor, alias existare in scriptis Arianorum impias voces, seu alias alibi prolatas ab illis fuisse. Integrum enim esse hanc epistolam patet ex Epiphanio, ubi statim post haec verba, δάσματος Θεός, sequitur, Ἐρήμωσθαι σε ἐν Κυρίῳ εἴ-γουματι, μακάριε πάπα· Ἀρειος, Ἐθόλης, Ἀχιλλεύς, Καρπώνης, Σαρματίς, Ἀρειος, πρεσβύτεροι· θέάτρο-

νοι, Ελένωις, Αούκιος, Ιούλιος, Μηνᾶς, Ἐλλάδιοις,
Γάιοις ἐπίσκοποι, Σεκουνδός Ηενταπόλεως, Θεωνᾶς
Λίθις, Πιστός, δν κατέστησαν εἰς Ἀλεξανδρειαν οἱ
Ἀρειανοί. Quia *Pistum hunc spectant, exp. induuntur*
in Vita Athanassii ad annum 319, ubi vidēsis. Alii
auctem omnes hic recensuti in Epistola enycelica
Alexandri eodem serme ordine ieruntur.

(35) Sic Regius. In editis vero τὸν deest.

(36) **Ita Regius.** In editis & deest.

(37) Regius non habet δ.

λεγθείη ἀν καὶ δὲ Τιὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐτως ὥσπερ καὶ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐξ ἑκίνου γοῦν ἔμαθον οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες ὑποχρίνεσθαι τὴν λέξιν, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγειν μὲν τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν δὲ καλῶς. Αὔτεδὲ δὲ δὲ Γεώργιος καθηρέθη ὑπὸ Ἀλεξανδρου δι' ἄλλα (38) μὲν, διὶ δὲ καὶ ἀσεβῆς ἐφάνη· πρεσβύτερος γάρ ἦν αὐτὸς, καθὰ προεργατας: (39).

18. Καὶ ὅλως ἔγραφον οὗτοι τοιαῦτα, ὡς ἔκαστον ἐργεῖν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, τις πλέον αὐξήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς αἰρέσεως, καὶ μᾶλλον αὐτὴν δεῖξει (40) γυμνότερον. Καὶ τὰς μὲν ἐπιστολὰς αὐτῶν οὐχ ἔσχον ἐν ἑτοίμῳ, ὥστε καὶ ἀποστεῖλαι· εἰ δὲ οὖν, καὶ (41) ἀντίγραφα καὶ αὐτῶν ὑμῖν ἐπεμψά διν· τοῦ δὲ Κυρίου θύλοντος, ἐὰν εὐπορήσω καὶ τοῦτο ποιήσω. Καὶ Ἀστέριος; δέ τις ἀπὸ Καπαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστής, εἰς ὧν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ κατὰ τὴν πάππον Κωνσταντίου, οὐχ τρύνατο πάρ' αὐτῶν εἰς κλήρον προσαχθῆναι, ποιεῖ μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συνταγμάτων, ὅποιον μὲν ἥθελον αὐτοῖς· ἵσον δὲ τῷ τῇς θυσίας αὐτοῦ τολμήματι· ἐν γάρ τούτῳ τὴν ἄκρῳ δὲ καὶ τὴν κάμπτην τῷ Χριστῷ συγκρίνας, μᾶλλον δὲ προτιμήσας αὐτοῦ, καὶ λέγων ἐλλην ἐναντίον· παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Θεῷ σοφίαν, τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργικήν, περιήρχετο τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, κατὰ σύστασιν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἵνα ἀπαξία ἀρνεῖσθαι μελετήσας, οὐτως καὶ νῦν θρασύνηται κατὰ τῆς ἀληθείας. Ἐπέδαινεν οὖν εἰς τοὺς μὴ ἔξδον αὐτῷ τόπους δὲ πάντα τολμηρός, καὶ εἰς τὸν τῶν κληρικῶν ἔθοντα καθεξόδενος, ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συνταγμάτιον, καίτοι τῶν ἀλλων δυσσαναχετούντων ἐπ' αὐτῷ. Καὶ τὸ μὲν συνταγμάτιον διὰ πολλῶν ἐστι γεγραμμένον. Μέροι δὲ αὐτοῦ ἐστι ταῦτα· « Οὐ γάρ εἰπεν δὲ μακάριος Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν ἴδιαν αὐτοῦ δύναμιν, ἢ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν ἀλλην μὲν εἶναι τὴν ἴδιαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως (42), κηρύσσων γεννητικήν μὲν οὕτων, δηλονότι· τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικήν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου· περὶ ἣς ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῇ διδάσκων ἔλεγε· « Τὰς γάρ ἀράτα αὐτοῦ ἀπὸ τοῖς εἰσερχομένοις τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, εἰς τε ἀτέλειος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. » Ήστερ γάρ τὴν εἰρημένην ἐνταυθοὶ θεότητα οὐχ ἄν τις φαῖται Χριστὸν εἰναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν Πατέρα· οὐτως, οἵματι, καὶ ἡ (43) ἀτέλειος αὐτοῦ δύναμις οὐχ δικαιογένης Θεός, ἀλλ' ὁ γεννήτας ὑπάρχει Πατήρ. « Άλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ, τὴν διὰ τοῦ

^a Rom. 1, 20.

(38) Regius et Basil., καὶ δι' ἄλλα.

(39) In edit. Paris. majusc. litteris scriptum erat: Τάντα τῆς Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι, quiq; desunt in edit. Commel. et in omnibus mss. Latina vero: *Hoc presbyteri Alexandrini*, a Commel. perperam adjecta sunt, cum in prioribus Latinis editis non essarent. Graeca a Parisiensibus addita sunt.

(40) Regius, δεῖξῃ.

PATROL. GR. XXVI.

A factis; ergo et Filius ex Deo dici poterit, sicut omnia ex Deo dicuntur. » Ab illo igitur Arii sectatores didicere vocem, ex Deo, simulate proferre et verba quidem dicere, nec tamen recte sentire. Ipse vero Georgius ab Alexandro, cum aliis de causis, tum quod sese impium exhiberet depositus est; presbyter enim erat, ut supra dictum est.

18. Uno verbo ita illi scripsere, quasi singuli certarent atque contenderent, quisnam hæreseos impietatem plus augeret, et apertius eam detegret. Porro epistolas illorum penes me non habeo, aliquin earum exemplaria vobis misissem, missurus sane si Deo volente nactus fuero. Item quidam Asterius ex Cappadocia, multiceps sophista, unus ex Eusebianis, cum in priore persecutione sub Constantii avo diis sacrificasset, nec posset ab illis in clericum cooptari; ex sententia Eusebianorum opusculum edidit, eorum arbitrio conscriptum, quod sacrificii ejus scelus æquaret: in illo enim cum locustam et erucam Christo contulisset, imo prætulisset, ac diceret aliam esse in Deo sapientiam præter Christum, quæ et Christi et mundi creatrix esset, Syriæ Ecclesias aliasque, Eusebianorum commendatione 585 fretus, circuibat: ut quia semel Christum abnegare aggressus fuerat, ita nunc quoque adversus veritatem audacius insurgeret. Homo ille sane audacissimus in quæ loca sibi ingredi non liceret sese immisit, et in clericorum loco sedens opusculum publice legebat, cæteris tamen rem indigne ferentibus. Multa certe complectitur opusculum illud: cujus hæc pars est: « Non enim ait beatus Paulus se Christum prædicare, propriam virtutem, aut sapientiam ejus, scilicet Dei, sed sine additamento, Dei virtutem, et Dei sapientiam: docens aliam quidem esse propriam ipsius Dei virtutem, ipsi innatam, non factam et cum ipso existentem quæ genitrix est, Christi scilicet, creatrix vero totius mundi: de qua in Epistola ad Romanos: « Invisibilia enim ipsius, inquit, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspicuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas ». Sicut enim memoratam hic divinitatem nemo dixerit Christum esse, sed ipsum esse Patrem; sic puto, sempiternam ejus virtutem, non unigenitum Deum, sed eum qui genuit Patrem esse. Aliam vero Dei virtutem et sapientiam docet, quæ scilicet per Christum exhibetur, et per ipsa ministeria ejus opera cognoscitur. » Et rursum: « Etsi sempiterna ejus virtus et sapientia, quam sine principio et generatione esse, veritatis ratiocinia de-

(41) In Regio καὶ deletum est. Sed καὶ sequens potius delendum videtur. De Astero autem et ejus scriptis vide supra in epistola De decretis Nicæniis, p. 169.

(42) Sic Reg. et Basil. Editi vero ἀγενήτως.

(43) Ita Reg. et Basil. In editis δεεστ. Mox Reg. et Basil., οὐχ δικαιογένης Θεός. Editi, οὐχ δικαιογένης Θεός.

clarant, una eademque haud dubie sit : multæ tam
singu latim ab eo creatæ sunt, quarum primogenitus,
unigenitus est Christus, quæ quidem omnes a possessore pendent, et omnes ipsius Cœatoris
qui illis utitur, virtutes jure appellantur. Ejusmodi
est quod propheta locutus in pœnam humanorum
scelerum divinitus immissam, non Dei virtutem so-
lum, sed magnam virtutem ab ipso Deo vocari di-
cit⁴. Beatus autem David in plerisque psalmorum,
non angelos solum sed et virtutes Deum laudare
jubet, et omnes ad hymnum concinendum hortat-
ur : quarum multitudinem declarat, easque mini-
stros Dei vocare non renuit, ac illius voluntatem
facere docet.⁵

λοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν αἰνεῖν παραχειλέεται καὶ τὸ πλήθος παρίστησι, καὶ λειτουργούς Θεοῦ καὶ δάσκει.»

19. Hæc contra Salvatorem ausus, non hic tam
sceleris stetit, sed magis magisque blasphemias
adauxit suas dicens : « Unus ex omnibus est
Filius. Opificiorum enim primum est, et una ex
intelligentibus naturis. Et quemadmodum sol in re-
bus quæ sub oculis cadunt, unus est ex iis quæ
conspiciuntur : cum tamen universo mundo, juxta
factoris sui mandatum, luceat ; eodem prorsus modo
Filius, cum una sit ex intelligentibus naturis, om-
nibus qui in intellectuali mundo sunt, lucet ac
splendet. » Iterumque ait : « Erat aliquando cum
non esset, » atque ita scribit : « Et quidem ante Fi-
lli generationem, præexistentem generandi scien-
tiam habuit Pater ; inerat quippe medico, ante-
quam quos sanaret adessent, melendi scientia. »
Et rursum : « Benefico, inquit, studio creatus est
Filius, et virtutis copia Pater illum condidit. » Et
iterum : « Si Dei voluntas per omnia deinde op-
ficia pertransiit, liquet Filium opificium cum sit,
voluntate exstisset, et factum fuisse. » Hæc Aste-
rius solus scripsit ; Eusebiani vero hæc ipsa una
cum illo sentiebant.

20. Hac sunt quorum causa decertant, et cum antiqua synodo pugnant, quia scilicet qui in ea convenere Patres suis similia non scripserunt, immo Arianam haeresim, quam hi stabilire studebant, percusserunt anathemate. Quocirca Asterium qui idolis sacrificarat, sophistam hominem impietatis suae **586** advocatum designarunt; ne abstineret aut a verbis contra Dominum, aut a callidis argumentis ad simpliciores circumveniendos compositis. Verum ignorabant insci illi, id sese in suam agere perniciem. Fetor enim sacrificii ab advocate suo idolis oblati, haeresim magis magisque Christo inimicam coarguebat. Idecirco etiamnum omnia mo-

• Joel 11, 25.

(44) Sic Reg. et ita legit Nannius qui vertit, ingenitam. Editi, ἀγένητον.

(45) At deest in Reg.

(46) Ρεγ., πρὸ τῶν θεραπευομένων εἶχε.

(47) Reg. et Basil., Ἑγραφε. Quæ sequuntur por-
to, ut δὲ περὶ Εὐσέβιον, etc., a præcedentibus se-

Α Χριστού δεικνυμένην δηλοντί, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τῆς διακονίας αὐτοῦ γνωριζόμενην.» Καὶ πάλιν· «Καίτοι γε τὴ μὲν δίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, τὴν διαρρογήν τε καὶ ἀγέννητον (44) οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία ἀν εἴη δῆποτεν καὶ ή αὐτῇ πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἔκαστον ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὡν πρωτότοκος καὶ μονογενῆς ὁ Χριστός· πᾶσαι γε μήνι δομοίως, εἰς τὸν κεκτημένον ἀντρητηνται, καὶ πᾶσαι αἱ (45) δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτισαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως· οἷον δὲ μὲν προφήτης τὴν ἀκρίδα δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων θετήσατο γινομένην οὐ δύναμιν μόνον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησίν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθας τοῦ Θεοῦ· δέ γε μακάριος Δαβὶδ ἐν πλείσι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλ

3 19. Τοιαύτα τοι λυμήσας κατά τοῦ Σωτῆρος οὐκ ἡρ-
κέσθη, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας
αὐτοῦ, λέγων, ὅτι εἰς τῶν πάντων ἔστιν ὁ Γίδης·
· Πρώτον γάρ ἔστι τῶν γενητῶν, καὶ εἰς τῶν νοη-
τῶν φύσεών ἔστι· καὶ ὥσπερ ἡλιος· τοῖς βλεπομέ-
νοις εἰς μὲν ἔστι τῶν φαινομένων, λάμπει δὲ παντὶ^{τῷ}
τῷ κόσμῳ κατά πρόσταξιν τοῦ πεποιηκότος· οὕτως δὲ
Γίδης, εἰς ὧν τῶν νοητῶν φύσεων, φωτίζει καὶ λάμπει·
καὶ αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ. · Πάλιν τέ
φησιν· « Ἡν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, » οὗτῳ γράφων· « Καὶ
πρὸν τῆς γενέσεως τοῦ Γίου δὲ Πατήρ προϋπάρχουσαν
εἶχε τὴν τοῦ γενναντὸν ἐπιστήμην· ἐπεὶ καὶ ιατρὸς,
πρὸ τοῦ ιατρεύειν εἶχε (46) τὴν τοῦ ιατρεύειν ἐπι-
στήμην. · Καὶ πάλιν φησιν· « Εὔεργετικῇ φιλοτιμίᾳ
ἐκτίσθη ὁ Γίδης, καὶ περιουσίᾳ δυνάμεως ἐποίησεν
αὐτὸν δὲ Πατήρ· » καὶ πάλιν, « Εἰ τὸ θέλειν τοῦ Θεοῦ
διὰ πάντων ἐφεξῆς τῶν ποιημάτων διελήλυθε, δη-
λονδτι, καὶ δὲ Γίδης, ποίημα ὧν, βουλήσει γέγονε καὶ
πεποίηται. » Ταῦτα δὲ Ἀστέριος ἔγραψε (47) μό-
νος· οἱ δὲ περὶ Εὐαγγελίου ἐφρόνουν αὐτὰ κοινῇ μετ'
αὐτοῦ.

20. Ταῦτά ἔστιν, ὅπερ ᾧ ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα
μάχονται πρὸς τὴν ἀρχαὶαν σύνοδον· ὅτι μὴ τὰ δμοις
αὐτῶν Ἑγραφαν οἱ συνελθόντες ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μᾶλλον
ἀνεθεμάτισαν τὴν Ἀρειανὴν αἰρεσιν, ἣν ἔσπουδάζουν
οὗτοι συστῆσαι. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀστέριον τὸν θύσαντα
σοφιστὴν ἥντα, συνήγορον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν (48),
προύσθαλλοντο, ἵνα μὴ φειδόταις μῆτε κατὰ τοῦ Κυ-
ρίου φθεγγεσθαι, μῆτε τοὺς ἀκεραίους τῇ πιθανολο-
γίᾳ πλανᾶν. Καὶ ἡγνώσάν γε οἱ ἀμαθεῖς, ὅτι καθ'
ἐστιν εἰργάζοντο τοῦτο. Ή γάρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ
εἰδῶλα θυσίας τοῦ συνηγόρου ἔτι πλέον τὴν αἰρεσιν
χριστομάχον ἐδείκνυε. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν πάντα κι-
νοῦσι καὶ θορυβοῦσι, νομίζοντες, ὅτι κανὸν πλείονας

jungenda non sunt, ut in edit. Paris. Nam in edit. Comm. et in mss. consequenter ponuntur; quo item modo Nannius posuit.

(48) Reg., έκαντων. Editi, αύτῶν. Mox idem Reg., μὴ φείδητα:, recte. Editi, μὴ φείδητε.

ποκτείνωσι, καὶ συνδους κατὰ μῆνα συγχροτῇ οὐσαι (49), πάντεσται ποτε ἡ κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως ἀπόφασις. Εἰσκαστι δὲ πάλιν ἀγνοεῖν, ἢ εἰδέναι μὲν, ἀποπροσποιεῖσθαι δὲ, διὰ τοῦτο πρὸ τῆς Νικαίας ἡ αἱρεσίς ἦν βδελυκτή, διὰ ταύτην Ἀρτεμᾶς κατεβάλλετο, καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸ τοῦ Καΐάφα, καὶ τὸν τότε Φαρισαίων συνέδριον. Καὶ δεῖ δὲ τὸ χριστομάχιον ἐργαστήριον βδελυκτόν ἔστι, καὶ οὐ πάντεσται τοῦ εἶναι μισητὸν, ἐρασμὸν δυντος τοῦ Κυριακοῦ ὄνδρατος, καὶ καμπιτούστης πάστης τῆς κτίσεως τὰ γραντα, καὶ ἔξομολογουμένης, « διὰ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. »

21. Πλὴν δὲ τις συνδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰκουμενικῆς ποιῶντες οὐδέποτε κεκμήκασι. Μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον κατηρέθησαν ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἐπιβάντες (51) ἀναισχύντως ταῖς Ἐκκλησίαις ἥρξαντο τοῖς μὲν ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπιθυμούλευεν, ἀντὶ δὲ τούτων τοὺς τῆς αἱρέσεως αὐτῶν (52) καθιστάνεινεις τὰς Ἐκκλησίας· ἵνα δὲ βούλονται ποιήσωσι τὰς συνδους, ἔχοντες τοὺς συντέρχοντας αὐτοῖς, οὓς ἐπίτηδες εἰς αὐτὸν τοῦτο προεχειρίσαντο. Συνέρχονται τοίνυν ἐν Ἱερουσαλήμ (53), καὶ γράφουσι ταῦτα.

Ἡ ἀγλα σύνοδος, ἡ ἐπὶ Ἱεροσολύμοις Θεοῦ χάριτι συναγθείσα, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐπὶ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τοῖς (54) κατὰ πάσας τὴν Αἴγυπτον, καὶ Θηβαΐδα, καὶ Λιβύην, καὶ Περσίδαν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, ἐπὶ Κυρίῳ χάριειν.

Πᾶσι μὲν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸν συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχῶν διαφόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἢν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτῆρος Μαρτυρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου (56), τῷ πάντων βασιλεὶ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπετελέσαμεν, πλεόνα θυμηδίαν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις (57) παρέσχεν, ἢν ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκεῖων, τούθ' ὅπερ ἔχρην παρορμήσας· πάντα μὲν ἔξορίσας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ φθόνον, καὶ πᾶσαν μαρτρὸν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἡς τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διεισθήκει· ἥπλωμένη δὲ καὶ εἰρηναῖς ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἀρειον, οὓς πρὸς τινα καιρὸν δι μαύραλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσατο. Ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν δι θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς πίστεως ὅρθοτομίαν, ἢν παρ' αὐτῶν πυθόμενος, αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο, τιμὴν τε φανερῶν κατεστήσατο, ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ

(49) Reg., συγχροτίσουσι.

(50) Artemas seu Artemon, Christum merum hominem putabat. Vide Euseb. Histor. eccles. lib. vi, pag. 195.

(51) Ita Reg. et Basil. Editi male ἐπίσαντες.

(52) Reg., ἑαυτῶν. Editi, αὐτῶν.

(53) Reg., ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. Epistola vero sequens habetur !item in Apologia contra Arianos, p. 157

(54) Reg., καὶ ταῖς non male. Editi et alii, καὶ τοῖς. Et ita habet ipse Reg. supra Apologia contra

A vent et turbant, rati, si quamplurimos occidant, et singulis mensibus synodos convocent, vel sero tandem latam contra Arianos sententiam oblitterandam esse. Videntur etiam nescire, aut scire quidem, sed simulare quasi nesciant, etiam ante Nicenam synodum hæresim istam abominabilem fuisse; quo tempore Artemas ejus fundamenta jaceret (50); et ante illum, Caiphæ et Pharisæorum illius temporis consessus. Imo semper Christi hostium officina execrabilis est, nec unquam cessabit esse odiosa, quod Dominicum nomen sit amabilissimum et omnis creatura genua flectat, et confiteatur, « quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. »

B 21. Cæterum illi frequentes synodos adversus universale illud concilium celebrantes nunquam fatuscunt. Nam tametsi post Nicenam synodum Eusebiani depositi sunt, postea tamen impudenter Ecclesiæ invadentes, cœperunt episcopis sibi repugnantibus insidiari, horumque vice hæresis suæ homines in Ecclesiæ constituere, ut arbitratu suo synodos cogant, quia scilicet episcopos habent qui secum concurrent: quos de industria, ea de causa, prius ordinabant. Coeunt igitur Jerosolymis atque hujusmodi litteras dedere.

C Sancta synodus, Hierosolymis per Dei gratiam congregata, Ecclesiæ Dei que est Alexandria, et iis quæ sunt per totum Aegyptum, Thebaidem, Libyam et Pentapolim. Item episcopis, presbyteris et diaconis per totum orbem, in Domino salutem (55).

D Nobis omnibus unum in locum ex diversis provinciis, ad magnam solemnitatem congregatis, quam celebavimus in Dedicatione Martyrii Salvatoris, a religiosissimo imperatore Constantino, in honorem omnium imperatoris Dei et Christi ejus excitati, ingentem animi voluptatem Christi gratia attulit, quam nobis ipse quoque religiosissimus imperator per proprias dedit litteras, nos ad officium hortatus: cum omnem invidiam ab Ecclesia Dei ejecisset, et omne odium procul abegisset, quo Christi membra jam pridem dissidebant; ut simplici et pacifico animo Arium cum suis recipemus; quos ad aliquod temporis spatium omni infesta bono invidia extra Ecclesiam detinuit. Imo ipse religiosissimus imperator per epistolam suam hujusmodi virorum rectam esse fidem testatus est: quam ipse ab illis sciscitus, viva voce loquentes cum audisset, a se approbatam nobis indicavit, litterisque suis sanam virorum fidei formulam sub

Arianos. Infra Reg. et Basil., οἰκουμένην. Editi male οἰκουμενικήν.

(55) Ila Regius probe. Editi, Κωνσταντίου perpetram. In Basil. vero ita abbreviatum est ut nescias, Κωνσταντίου an Κωνσταντίου sit legendum. Infra Regius, κατασκευασθέντος recte. Editi, κατασκευασθέντες.

(56) Supra p. 157, legitur ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐνεποίησεν, αὐτός τε, sed hic lucidior est pleniorque sententia, ut nemo non videt.

(57) Scripta anno 335.

Junxit, quam nos omnes rectam et ecclesiasticam esse agnoscimus. Et jure quidem hortabatur viros suscipi et Ecclesiæ Dei conjungi, ut vobis ex ejusdem epistolæ exemplari, quam nos ad pietatem vestram misimus, notum erit. Credimus vobis ipsis, utpote propria vestri corporis membra recuperantibus, magnum fore gaudium lætitiamque : dum vestra viscera, vestros fratres et patres agnoscitis **587** et recipitis ; quippe non solum presbyteri Arii sequaces, sed omnis populus et multitudo universa vobis restituitur, quæ supra dictorum virorum occasione jamdui a vobis dissidebat. Et revera decet vos, iis compertis quæ hic acta sunt, nempe viros illos nobiscum communicasse, et a tanta sacra synodo recepios fuisse, conjunctionem et pacem cum propriis membris libertissime amplecti : cum potissimum fides ab illis exposita, apostolicam traditionem atque doctrinam ab omnibus approbatam, absque contentione conservet.

πίστεως ἀναμφήριστον σώζει τὴν παρὰ τοῖς πάσιν ὄμοιογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσιν ταῦτα.

22. Hoc illis fuit synodorum exordium, ubi cito consilium suum palam fecere, nec occultare potuerunt. Cum enim dicerent eliminatam omnem inuidiam fuisse, et, postquam Athanasius Alexandriæ episcopus in exsilium missus esset, scriberent oportere Arium cum suis suscipi; plane ostenderunt se, ea de causa, Athanasio et aliis omnibus episcopis ribi repugnantibus insidias struxisse, ut Arium cum sociis reciperent, hæresimque introducerent in Ecclesiam, et quanquam omnes pravas Arii sententias in illa synodo laudassent, et ad communionem eos admitti statuissent, quod jam ab ipsis factum fuerat; attamen rati aliquid adhuc ad suum propositum desiderari, Antiochiae synodum obtenuit Encæniorum, ut vocant, coegerunt. Et quia semper ab omnibus de hæresi accusabantur, alia aliis diversisque modis scripta ediderunt. In aliqua autem epistolarum euarum hæc conscripsere :

« Nos neque Arii sectatores fuimus, quomodo enim episcopi presbyterum sequeremur? neque aliam fidem, præter eam quæ ab initio tradita est, recepimus. Quinimo nos ejus fidei examinata, explorataque, cum potius admisiimus, quam secuti sumus:

(58) Τὸν ἀρδπῶν ὁρθοδοξιῶν. In hæc verba desinit Athanasius supra pag. 157, ubi non est integra epistola.

(59) Sic. Reg. et Basil. Editi vero τῆς Ισοτύπης.

(60) Reg., καὶ ἡμῖν καὶ αὐτοῖς. Mox Regius quem sequiuntur ἀπολαμβάνουσι. Editi, ἀπολαμβάνωσι.

(61) Reg., διστήσει.

(62) Post hæc in edit. Paris. sequitur ταῦτα σύνοδος, quæ verba desunt in edit. Commel. et in omnibus manuscriptis. Mox ἡ ante ἀρχὴ deest in Reg.

(63) Reg., ἐξηλάσθαι.

(64) Ita Reg. in editis τῷ deest.

(65) Reg. secunda manu καὶ εἰς πάσας.

A γράμμασιν Ἕγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὁρθοδοξίαν (58), ἦν ἐπέγνωμεν οἱ πάντες ὑγῆ τε οὖσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν. Καὶ εἰκότως παρεκάλει τοὺς ἀνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἐνωθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν Ισοτύπων (59) εἰσεσθε τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἣς πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν διεπεμψάμεθα. Πιστεύομεν, ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς (60) ὡς ἀν τὰ οἰκεῖα μέλη τοῦ ὑμετέρου σώματος ἀπολαμβάνουσι, μεγάλη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται, τὰ ἔαυτῶν σπλάγχνα καὶ τοὺς ἔαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνωρίζουσι ταῦτα ἀπολαμβάνουσιν οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν περὶ Ἀρειον ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πληθύος ἀπάστης, ἢ προφάσει τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ παρ' ὑμῖν διεισθήκει (61). Καὶ πρέπει γε ἀλλιθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα, καὶ ὡς ἔκοινώνησαν οἱ ἀνδρες, παρεδέχθησάν τε ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἀγίας συνόδου, προθυμότατα καὶ αὐτοῖς ἀσπάσασθαι τὴν πρᾶς τὰ οἰκεῖα μέλη συνάρτειάν τε καὶ εἰρήνην ὅτι μάλιστα τὰ τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν πιστεύομεν.

22. Αὕτη τῶν συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν, ἐν τῇ προαἱρεσιν ἔαυτῶν ταχέως ἐξήγγειλαν, καὶ οὐκ τὸ δυνηθεσαν χρύψαι. Εἰρηκότες γάρ ἐξηλάσθαι (63) πάντα φθόνον, καὶ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, γράφοντες δεῖν δεχθῆναι "Ἀρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἔδειξαν, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτῷ τε τῷ (64) Ἀθανασίῳ ἐπεβούλευον, καὶ τοῖς δλοῖς πᾶσιν ἐπισκόπους τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπεβούλευσαν, ὑπὲρ τοῦ τοὺς περὶ Ἀρειον δέξασθαι, καὶ τὴν αἱρεσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν καὶ εἰ καὶ πᾶσιν (65) τὴν Ἀρείου κακοφροσύνην ἐπήνεσαν ἐν ταύτῃ, καὶ εἰς κοινωνίαν προσέταξαν αὐτοὺς δεχθῆναι, αὐτοὶ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες· δῆμος ἡγούμενοι λείπειν αὐτοῖς ἔτι, πρὸς δὲ βούλονται, συγκροτοῦσιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον προφάσει τῶν λεγομένων Ἐγκατινῶν καὶ ἐπειδὴ ἀεὶ ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο περὶ τῆς αἱρέσεως, γράφουσι διαφόρως, τὰ μὲν οὖτας, τὰ δὲ ἐκείνως. Καὶ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἔστι ταῦτα·

(66) « Ἡμεῖς (67) οὐτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόναμεν πῶς γάρ ἐπίσκοποι δυτες ἀκόλουθοῦμεν πρεσβυτέρων; οὐτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν (68) ἐδεξάμεθα. Ἄλλα καὶ αὐτοὶ ἐξετασταὶ καὶ δοκιμασταὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ γενόμενοι,

(66) Prima fidei formula scripta anno 341.

(67) In edit. Paris. habetur hic titulus, τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐπιστολὴν, ab editoribus qui titulis omnia intercicerie additus; in nullis enim codicibus legitur, neque in edit. Comm. Hec porro fidei professio existat apud Socratem lib. II, cap. 10; Niceph. lib. x, cap. 5, et quadam sententiā tantum apud Theodor. lib. III, cap. 5. Infra Socrat. et Niceph. ἀκόλουθομεν. Decreveramus hic de synodo Antiochenā an. 341 agere. Sed cum notarum harumce brevitas rem tantam capere nequeat, ad vitam Athanasii, ubi res necessarie pertractatur, remittimus.

(68) Socr. et Niceph., ἐκτεθείσαν. Mox Socr. Ἄλλα ἡμεῖς, Niceph. Ἄλλα καὶ ἡμεῖς.

μᾶλλον αὐτὸν προστηκάμεθα, ἵπερ τοκολουθήσαμεν· οὐτε τῶν λεγομένων. Μεμαθήκαμεν γάρ εἶς ἀρχῆς, εἰς Ἑνα Θεὸν τὸν τῶν δῶν Θεὸν πιστεύειν (69), τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργὸν τε καὶ προνοητὴν· καὶ εἰς Ἑνα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεγενηκότι αὐτὸν (70) Πατρὶ, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, τὸν καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν κατ' εὑδοκίαν τοῦ Πατρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου (71) ἀνειληφότα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βούλησιν συνεκπεληρωκότα, πεπονθένται, καὶ ἐγγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελησθένται, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεῖσθαι, καὶ πάλιν (72) ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ διαμένοντα βασιλέα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰώνας. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰ, τὸ ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰώνου.¹

23. "Α δὲ καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ δεύτερον ἐν τοῖς αὐτοῖς Ἑγκαίνιοις ἐκτίθενται, μεταγνῶντες μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἐπινοήσαντες δὲ καινότερά τινα καὶ πλείονα, ἔστι ταῦτα·

« Πιστεύομεν (73-74) ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει εἰς Ἑνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν δῶν δημιουργὸν τε καὶ ποιητὴν καὶ προνοητὴν (75), ἐξ οὐ τὰ πάντα· καὶ εἰς Ἑνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ Θεὸν, δι' οὐ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων (76) ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, δλον ἐξ δλού, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, Κύριον ἀπὸ Κυρίου (77), Λόγον ζῶντα, οφίαν ζῶσαν, φῶς ἀλτηιόν, δόδον, ἀλήθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, Θύραν, διτερότον τε καὶ ἀναλλοιώτον τῆς θεότητος (78), οὐσίας τε καὶ βούλῆς καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάστης κτίσεως (79), τὸν δύτα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, Λόγον Θεὸν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελιῳ· « Καὶ Θεὸς ἡν ὁ Λόγος· » δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν φῷ τὰ πάντα συνέστηκε τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἀνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ Παρθένου κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ διθραπον γενόμενον (80)· μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολὸν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ᾖς φησιν, ὅτι « Καταβένηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ

* Joan. i. 1. * Joan. vi. 38.

(69) Socr., εἰς Ἑνα τὸν τῶν δῶν Θεὸν πιστεύειν. D. Niceph., εἰς Ἑνα τὸν τῶν δῶν Θεὸν πιστεύειν.

(70) Nicophorus αὐτοῦ. Ibidem Regius, Socrates, Nicophor., δι' οὐ καὶ τά. In editis καὶ deest. Mox Regius, Socrat., Niceph., τῶν καὶ ἐπ'. In editis τὸν καὶ ἐπ'.

(71) Socrat. et Niceph., ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου. Paulo post Socrat. et Niceph., τὴν αὐτοῦ βούλην.

(72) Πάλιν deest in Socr. et Niceph. In iisdem infra post πιστεύομεν, δέ deest.

(73-74) Secunda fidei formula scripta anno 341. Exstat apud Socr. lib. ii, cap. 10, et apud Hilarium. De synodis pag. 1168, quam teste Sozomeno lib. iii, cap. 6, siebant Ariani se reperisse scriptam manu ipsius Luciani martyris.

A quod ex verbis nostris cognitum est. Ab initio namque didicimus, in unum et universorum Deum credere, omnium intelligibilium et sensibilium omnipotenciam et provisorem. Et in unum Filium Dei unigenitum, qui ante omnia aeternum existit, et una existat cum eo qui se genuit Patre; per quem etiam omnia facta sunt, visibilia et invisibilia; qui novissimis diebus, secundum Patris voluntatem, descendit, et carnem ex Virgine assumpsit; qui postquam paternam ejus voluntatem adimplevisset, passus est, et resurrexit, in caelos ascendit, et in dextera Patris sedet; et rursum venturus est judicare vivos et mortuos, et permanet rex et Deus in aeternum. Credimus quoque in Spiritum sanctum. Et si hoc addere oporteat: credimus carnis resurrectionem. B et vitam aeternam. »

23. Iterumque in alia epistola eorumdem Encanionorum tempore, cum priorum p̄oeneret, ac nova quædam et plura excogitassen, hæc edidere :

« Credimus juxta evangelicam et apostolicam traditionem in unum Deum Patrem omnipotentem: omnium rerum conditorem et opificem et provisorem; per quem omnia. Et in unum Dominum Iesum Christum Filium ejus, unigenitum Deum, per quem omnia; genitum 588 ex Patre ante aeternum, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, Verbum vivens, sapientiam viventem, veram lucem, viam, veritatem, resurrectionem, pastorem, portam, nec mutationi nec conversioni obnoxium, paternæ divinitatis, substantiæ, consilii, potestatis et gloriæ in nullo dissimilem imaginem, primogenitum omnis creaturæ; qui erat in principio apud Deum; Deum Verbum, ut scriptum est in Evangelio: « Et Deus erat Verbum; » per quem omnia facta sunt, et in quo omnia consistunt; qui novissimis diebus descendit desuper, natus est ex Virgine secundum Scripturas, et homo factus est: mediator Dei et hominum, apostolus fidei nostræ, et auctor vitae, ut ipse ait: « Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me: » qui passus est pro nobis, et

(75) Ita Reg. et Basil., et sic legit Nannius qui vertit et Procuratorem, et similiter Hilarius qui habet, et Provisorum. In editis hoc deerat. Ibidem haec, εἶ δι' οὐ τὰ πάντα absunt a Socrate. Infra post δι' οὐ τὰ πάντα, habet Socrates, ἐγένετο.

(76) Hæc πρὸ τῶν αἰώνων noui exprimuntur apud Hilarium.

(77) Sic Reg. et Socr. Editi, ἐκ Κυρίου. Mox ζῶντα, non exprimitur apud Hilarium. Socr. οφίαν, ζωήν, et Hilari. sapientiam, vitam. Paulo post Socr. ὁδὸν ἀληθείας. Hilarius ritam veram.

(78) Socr., τὴν τῆς θεότητος.

(79) Ita Reg. et Socr. Editi vero, τῆς κτίσεως.

(80) Sic habet Hilarius: Et agnus factus est, mediator Dei et hominum prædestinatus fidei nostræ.

resurrexit tertia die : et ascendit in cœlum , sedetque ad dexteram Patris : et iterum venturus est cum gloria et potestate , judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum , qui ad consolationem , et sanctificationem , et ad initiationem creditibus datur , sicut et Dominus noster Jesus Christus præcepit discipulis dicens : « Euntes docete omnes gentes , baptizantes eos , in nomine Patris , et Filii , et Spiritus sancti ». » Patris , scilicet vere Patris ; et Filii vere Filii ; et Spiritus sancti vere Spiritus sancti ; nominibus non temere aut inutiliter positis , sed accurate propriam singulorum qui nominantur hypostasim , ordinem et gloriam significantibus ; adeo ut hypostasi quidem tria sint ; concordia autem , unum. Hanc igitur tenentes fidem , eamque ab initio ad finem usque in conspectu Dei et Christi servantes , pravam omnem hæreticam doctrinam abathemate damnamus. Et si quis præter sanam rectamque Scripturarum fidem docuerit , dicens , aut tempus , aut ævum , aut sæculum , esse , vel existisse , priusquam Filius gigneretur , anathema esto. Et si quis dixerit Filium creaturam , ut unam ex creaturis , aut genitum , ut unum ex genitis , aut opificium , ut unum ex opificiis , neque singula ut divinæ Scripturæ tradiderunt , prout ordine dicta sunt , profiteatur ; aut si aliquid docuerit , aut evangelizaverit , præter id quod accepimus , anathema esto. Nos enim omnia quæ sacris in Scripturis traduntur , cum a prophetis tum ab apostolis , vere ac religiose credimus sectamurque . »

φῶν πορεδεδομένοις ὑπό τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀκολουθοῦμεν . »

24. Theophronius porro quidam episcopus Tyaneus , hanc fidei formulam a se compositam coram omnibus proposuit , cui , honinis approbata fide , subscripserunt omnes :

« Novit Deus , quem testem in animam meam advoce , me ita credere , seilicet , in unum Deum Patrem omnipotentem , universorum creatorem et factorem , ex quo omnia. Et in Filium ejus unigenitum , Deum , Verbum , potentiam , sapientiam , Dominum nostrum Jesum Christum , per quem omnia , ex Patre natum ante sæcula , Deum perfectum ex Deo perfecto ; qui est apud Deum in hypostasi ; qui in novissimis diebus descendit , et natus est ex Virgine , secundum Scripturas , **589** homo factus est , passus est , resurrexit a mortuis , et ascendit in cœlos , sedetque ad dexteram Patris sui. Et iterum venturus est cum gloria et potestate , judicare vivos et mortuos , manetque in sæcula. Et in Spir-

⁷ Matth. xxviii. 19.

(81) Socr. post ἀναστάντα , repetit , ὑπὲρ ἡμῶν. Hilar. vero : *Qui passus est et resurrexit pro nobis. tertia die.*

(82) Socrates his ἀληθινῶς habet , tertio ἀληθῶς , ut in Regio habetur , quod postremum in editiis deest. *Infra Regius et Socrates , ἔκαστου. Editi , ἔκαστω.*

(83) Hæc habentur apud Niceph. lib. x. cap. 5 , pag. 680. Ibidem Socr. , ἔχοντες τὴν πίστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ , omisis intermediis

(84) Η γρόνον deest in Socrate. Mox idem , πρὸ

πέμψαντός με . τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν , καὶ ἀναστάντα (81) τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς , καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως , κρίναις ζῶντας καὶ νεκρούς καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον , τὸ εἰς παράκλησιν , καὶ ἀγιασμὸν , καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι: διδόμενον , καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων . « Πορευθέντες , μαθητεύσατε πάντα τὰ Εθνη , βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δονομα τοῦ Πατρὸς , καὶ τοῦ Υἱοῦ , καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος » δηλονότι Πατρὸς , ἀληθῶς (82) Πατρὸς δύτος , Υἱοῦ δὲ ἀληθῶς Υἱοῦ δύτος , τοῦ δὲ ἄγιου Πνεύματος ἀληθῶς ἄγιου Πνεύματος δύτος , τῶν δονομάτων οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀργῶς κειμένων , ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν οἰκείαν ἐκάστου τῶν δονομάτων οὐδὲ πάσας τοῦ δονομάτου τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν· ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία , τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἐν. Ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν , καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (83) καὶ τοῦ Χριστοῦ , πάσαν αἱρετικὴν κακοδοξίαν ἀναθεματίζομεν. Καὶ εἰ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν Γραφῶν ὅρθην πίστιν διδάσκει , λέγων ή̄ χρόνον (84) , ή̄ καὶ ρόν , ή̄ αἰώνα , ή̄ εἶναι , ή̄ γεγονέναι , πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Υἱὸν , ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἰ τις λέγει τὸν Υἱὸν κτίσμα , ὡς ἐν τῶν κτισμάτων , ή̄ γέννημα ὡς ἐν τῶν γεννημάτων (85) , ή̄ ποίημα , ὡς ἐν τῶν ποιημάτων , καὶ μή ὡς αἱ θεῖαι Γραφαὶ παραδέδωκαν , τῶν προειρημένων ἔκαστον ἀρ̄ ἔκάστου· ή̄ εἰ τι δόλο διδάσκει , ή̄ εὐαγγελίζεται , παρ̄ δ παρελάδομεν , ἀνάθεμα ἔστω. Ήμεῖς γάρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφέδως (86) καὶ πιστεύομεν καὶ

24. Καὶ Θεοφρόνιος δέ τις ἐπίσκοπος Τυάνων (87) συνθεὶς καὶ αὐτὸς ἔξθετο τὴν πίστιν ταύτην ἐμπροσθεν τῶν πάντων , ή̄ καὶ πάντες ὑπέγραψαν , ἀποδεῖξαντο τὴν τοῦ ἀνθρώπου πίστιν .

(88) Οὐδεὶς δὲ οὐδὲποτε καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμήν ψυχὴν , διτὶ οὕτως πιστεύω εἰς θεὸν Πατέρα παντοκράτορα , τὸν τῶν ὅλων κτίστην καὶ ποιητὴν , ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ , θεὸν (89) , Λόγον , δύναμιν καὶ σοφίαν , τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν , δι' οὐ τὰ πάντα , τὸν γεννηθέντα ἐξ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων , θεὸν τέλειον ἐξ θεοῦ τελείου , καὶ δύτα πρὸς τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει· ἐπ̄ ἔσχάτων ἐτῶν ἡμερῶν κατελθόντα , καὶ γεννηθέντα ἐξ τῆς Παρθένου κατὰ τὰς Γραφάς , ἐνανθρωπήσαντα , παθόντα , καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν , καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς , καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως κοιναὶ ζῶντας

τοῦ τὸν Υἱόν , ομίσσο γεννηθῆναι.

(89) Ila Reg. cui consentit Hilar. Editi , τῶν κτισμάτων , καὶ μή ὡς αἱ , omisis interpositis. Socrat. hæc omisiit , ή̄ ποίημα , ὡς ἐν τῶν ποιημάτων. Μοx Socrat. , παραδέδωκει τῶν προειρημένων ἔκαστα· ή̄ εἰ τις δόλο , et illa legit Hilarius.

(86) Socr. , ἐμφάνως. Mox Reg. ἀκολουθῶμεν.

(87) Reg. Τυάνων.

(88) Tertia illeī formula scripta anno 342.

(89) Reg. Θεὸν Λόγον , absque virgula.

καὶ νεκροὺς, καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰώνας· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα ἄγιον, τὸν Παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· δὲ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγειλατο ὁ Θεὸς ἐκχέειν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγειλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, δὲ καὶ ἐπεμψεῖν, ὡς αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. Εἰ δὲ τις παρὰ ταύτην τὴν πίστιν διδάσκει, ή ἔχει ἐν ἑκατῷ, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, ή Σαντελλοῦ, ή Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς, καὶ πάντες οἱ καινωνοῦντες αὐτῷ (90).¹

(91) Ἡσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς Ἑγκαίνοις ἐπίσκοποι ἐνεγήκοντα, ὑπατείᾳ Μαρκέλλινον καὶ Ηροδίνον, ἴνδικτιώνος ὥστε, ἐκεῖ ὑντος Κωνσταντίου τοῦ ἀσεβεστάτου. Ταῦτα πράξαντες ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς Ἑγκαίνοις, νομίσαντες δὲ μὴ τελείως γεγραφέναι, φεμοδομένην δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, αὐθίς πάλιν συντιθέασιν ἄλλο γράμμα δῆθεν περὶ πίστεως μετὰ μῆνας δλίγους, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς Γαλλίας Νάρκισσον, Μάριν, Θεόδωρον καὶ Μάρκον. Κάκενοι ὡς ἀπὸ συνόδου πεμφθέντες ἐπιδεδώκασι τῷ τῆς μακαρίας μνήμῃς Κώνσταντι τῷ Αὔγουστῳ, καὶ τοῖς ἐκεῖ πᾶσι, ταῦτα.

(92) Πιστεύομεν εἰς ἔνα Θεὸν (93), Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὐ πάσος πατριά ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς δονομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· δ' οὐ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν ταῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς (94), τὰ δρατὰ καὶ τὰ ἀδρατα· Λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀλτηιόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δὲ τημᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ τημέρᾳ, καὶ ἀγαλτρόθεντα εἰς οὐρανὸν (95), καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος χρήναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὐ δὲ βασιλείᾳ ἀκατάλυτος (96) οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπειρούς αἰώνας· Ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ ἀγίον Πνεῦμα, τούτεστι, τὸν Παράκλητον (97). διπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἀνοδὸν ἀπέστειλε, διδάσκαιον αὐτοὺς καὶ ὑπομνήσαι πάντα· δι' οὐ καὶ ἀγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρι-

A tum sanctum, consolatorem, Spiritum veritatis, quem per prophetam promisit Deus se effusurum super servos suos⁸, et Dominus promisit se missurum suis discipulis⁹, quem etiam misit, ut testantur apostolorum Acta¹⁰. Si quis autem quidpiam præter hanc fidem docet, aut intra se sentit, anathema esto. Et qui cum Marcello Ancyra, aut Sabellio, vel Paulo Samosatensi sentit, anathema is quoque sit, et quicunque cum eo communicant.¹¹

B 25. Porro qui ad Encœnia convenerant episcopi, nonaginta numero erant, coss. Marcellino et Prohino, inductione 14, cum ibi esset impiissimus Constantius. Hæc cum Antiochiae Encœniorum tempore gessissent, rati se nondum perfecte fidem suam scripsisse, utpote fluctuanti mente prædicti; aliud denuo edunt de fide rescriptum paucis interjectis mensibus: atque Narcissum, Marin, Theodorum, et Marcum in Gallias mittunt: qui quasi a synodo legati, hæc beatæ memorie Constanti Augusto, et cæteris qui aderant, tradiderunt:

C Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, conditorem et factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia sæcula ex Patre natum; Deum ex Deo, lumen ex lumine; per quem omnia facta sunt in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia; qui est Verbum, sapientia, potentia, vita et lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus, et natus est ex sancta Virgine, crucifixus etiam, mortuus et sepultus est; et surrexit ex mortuis tertia die, et assumptus est in cœlum, sedeturque ad dexteram Patris. Et venturus est in consummatione sæculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua; cuius regnum interminatum permanet in infinita sæcula. Sedebit enim ad dexteram Patris, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, id est, Paracletum; quem apostolis pollicitus, post suum ad cœlos ascensum misit, ut doceret illos et suggereret omnia; per quem etiam sanctificabuntur animæ illorum qui sincere in ipsum crediderint. Illos autem qui dicunt, ex non existentibus Filium, aut ex alia sub-

¹ Joel ii, 28. ² Juan. xv, 26. ³ Act. ii.

(90) Post haec addiderunt Parisienses de more, ταῦτα Θεοφόροις, quæ non habentur in mss. nec nisi Latine, in edit. Comm.

(91) De his vide Socrat. lib. ii, c. 18, Sozom. lib. iii, c. 5, et quæ diximus in Monito.

(92) Quarta lidei formula scripta anno 341.

(93) In edit. Parisiens. præpositus fuit hic titulus, ἑτέρα πίστεως ὄμολογία, qui non exstat in mss. nec nisi Latine in edit. Comm. Hæc lidei confessio habetur apud Socr. lib. ii, c. 18. Et apud Niceph. lib. ix, c. 10. Socr. in edit. Christophors., πιστεύω, in Valesiana, πιστεύομεν. Intra Reg. Socr. et Ni-

ceph., ποιητὴν τῶν πάντων. Editi, ποιητὴν τῶν δυτῶν.

(94) Sic Reg. Socr. Niceph. et edit. Paris. Edit. Comm. male, καὶ τῆς γῆς.

(95) Socr. et Niceph., καὶ ἀνελημμένα εἰς τοὺς οὐρανούς. Mox iudicem et Reg., καθεσθέντα. Editi; καθεζόμενον. Paulo post Socrat. et Nicephor., τῶν αἰώνων.

(96) Socrat. et Nicephor., ἀκατάπαυστος.

(97) Socrat. et Nicephor., καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα ἦδη γιγιον, τούτεστι, τὸν Παράκλητον.

stantia, et non ex Deo esse : et, sicut aliquando tempus, quo non erat, alienos agnoscit Ecclesia catholica. »

26. Sed, quasi se horum pœniteret, rursus post tres annos concilium suum coegerunt, miseruntque Eudoxium, Martyrium, et Macedonium, in Cilicia episcopum, cum iisque alios quosdam, in Italiam, qui fidei formulam plurimis conscriptam deferrent, multisque additamentis auctiorem quam superiores ; nam quasi recentiora quædam excogitassent, hæc secum attulere.

I. « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur. Et in unicuius ejus Filium Dominum nostrum Iesum Christum, **590** ante omnia saecula ex Patre natum : Deum ex Deo, lumen ex lumine, per quem omnia facta sunt, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia ; qui est Verbum, sapientia, potentia, vita et lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, et natus est ex sancta Virgine, crucifixus, mortuus et sepultus ; et resurrexit ex mortuis tertia die, et assumptus est in cœlum, sedetque ad dexteram Patris ; qui venturus est in consummatione saeculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua ; cuius regnum interminatum permanet in infinita saecula. Sedet enim ad dexteram Patris non solum in hoc saeculo, verum etiam in futuro. Credimus etiam in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem apostolis pollicitus post suum in cœlos ascensum misit, ut doceret illos et suggereret omnia, per quem etiam sanctificabuntur animæ eorum qui sincere in illum crediderint.

II. « Illos autem qui dicunt Filiū ex non existentibus, aut ex alia substantia, non autem ex Deo esse ; aut tempus aliquando vel saeculum fuisse cum non esset, alienos agnoscit catholica Ecclesia. Similiter eos qui dicunt tres Deos esse, aut Christum non esse Deum : aut eum ante saecula neque Christum esse, neque Filiū Dei : aut eumdem esse Patrem atque Filiū vel Spiritum san-

A νῦν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαῖ. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ, Ἡν ποτε χρόνος, δὲ οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησία (98).»

26. Ἐπὶ τούτοις ὡσπερ μεταγνώντες, συλλέγουσε πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετὰ ἑτη τρία, καὶ ἀποστέλλουσεν Εὐδόξιον, Μαρτύριον, καὶ Μαχεδόνιον τὸν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινάς εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν, προσθήκας τε ἔχουσαν πλείστας παρὰ τὰς προτέρας· ὡς γὰρ καινότερά τινα ἐπινοήσαντες, ἀπεδήμησαν ἔχοντες ταῦτα.

(99) I. « Πιστεύομεν εἰς Ἑνα Θεόν, Πατέρα παντοχράτορα (1), κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὐ πᾶσα πατρὶα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς δονομάζεται· B καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν (2) αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεόν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, διὸ οὐ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν οὐρανοῖς (3) καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δρατὰ καὶ τὰ ἀδρατα· Λόγον δντα καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπὶ ἐσχάτων (4) τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπίσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα (5), καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεοθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελεῖται τοῦ αἰώνος (6) κρίναι· ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἔκάστων κατὰ τὴν ἔργα αὐτοῦ· οὐ διὰ βασιλείαν ἀκατάπαυστος οὐσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰώνας. Καθέξεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πιστεύομεν (7) καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τουτέστι, τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδον, ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνήσαι πάντα, διὸ οὐ καὶ ἀγιασθήσονται (8) αἱ τῶν εἰλικρινῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαῖ.

H. « Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν (9), ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ποτὲ, ἢ αἰών, ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησία (10) καὶ ἀγία τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεούς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεόν, ἢ πρὸ τῶν αἰώνων μήτε Χριστὸν μήτε Υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεόν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν, ἢ ἄγιον Πνεῦμα (11)· ἢ ἀγέννητον Υἱὸν, ἢ ὅτι

(98) Quæ sequebantur hic, τέλος ταῦτης τῆς ὅμοιογέτας, addita a Parisiensibus editoribus, ex-punctata sunt. Non enim habentur in mss., nec nisi Latine in edit. Commel. Infra, αὐτός post διδάξαι abest a Socrat. et Nicephor.

(99) Quinta fidei formula scripta anno 344 vel 345. Hec item fidei professio exstat apud Socrat. lib. iii, cap. 19, et apud Nicephor. lib. ix, cap. 11.

(1) Titulus Latine primum in edit. Commel. et Græce postea in edit. Parisiens. præfixus sic, ἑτέρα τῆς πτερεως ὅμοιογέτα, in nullis habetur mss. ex-punctusque a nobis est.

(2) Τῶν deest in Reg., hæc τῶν αἰώνων desunt in Nicephor.

(3) Socrat., ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Mox τὰ deest in Reg.

(4) Socrat., ἐπ' ἐσχάτου.

(5) Ita Reg., Socr. et Niceph. In editis hæc καὶ

ταφέντα desunt. Infra τὸν ante οὐρανὸν deest in Reg. Socr. Niceph. In editis habetur.

(6) Socr. et Niceph., τῶν αἰώνων. Paulo post Reg. Socr. Niceph., κατὰ τὰ ἔργα. In editis τὰ deest. Mox τούς ante ἀπέρους deest in Socr. et Niceph.

(7) Post πιστεύομεν Socr. et Niceph. habent δε. Mox iidem, εἰς τὸν Παράκλητον.

(8) Socr. et Niceph., ἀγίαζονται, et mox iidem, πιστεύοντων.

(9) Socr. et Niceph., τὸν Υἱόν, rectius, ut videtur, quam editi et mss. qui habent Θεόν.

(10) Socr. et Niceph., ἢ ἀγία καθολικῆ.

(11) Socr. et Niceph., καὶ ἄγιον Πνεῦμα. Infra edit. Paris. Socr. et Niceph., ἢ ἀγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία. Edit. vero Commel. et Reg., ἢ ἀγία καθολικὴ Ἐκκλησία.

οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησε δὸς Πατὴρ τὸν Υἱὸν, ἀναθεματίζει τῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

III. «Οὗτε γάρ εἶ οὐκ δυτῶν τὸν Υἱὸν λέγειν ἀπφαλές, ἐπειδὴ μηδέμου τοῦτο τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν φέρεται (12) περὶ αὐτοῦ, οὗτε μήτε εἶ ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν Πατέρα προύποκειμένης· ἀλλ' εἰ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διορίζομεθα (13). "Ἐν γάρ τῷ ἀγέννητον καὶ ἀναρχὸν τὸν Χριστοῦ Πατέρα δὸς θεῖος διδάσκει λόγος. 'Ἄλλ' οὐδὲ τὸ, ἢ ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, εἴς ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας (14), χρονικὸν τι διάστημα προενθυμέτεον αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννήκτα θεόν· καὶ χρόνοι γάρ καὶ αἰώνες γεγόνατι δι' αὐτοῦ. Οὗτε μήτε συνάναρχον καὶ συναγέννητον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰναι νομιστέον· συνανάρχουν γάρ καὶ συναγεννήτου οὐδεὶς κυρίως πατὴρ τῇ οὐδὲ λεχθήσεται. Ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα μόνον ἀναρχὸν δυτα καὶ ἀγέννητον (15) γεγεννήκειν ἀνεφίκτως, καὶ πᾶσιν ἀκατέληπτως οἰδαμεν· τὸν δὲ Υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ αἰώνων, καὶ μηκέτι δύσις τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα Πατέρα· κεφαλὴ γάρ Χριστοῦ δὸς θεός.

IV. «Οὗτε μήτε τρία διμολογοῦντες πράγματα γατῶν πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος κατὰ τὰς Γραφὰς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς Θεοὺς ποιοῦμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον ἀναρχὸν τέ καὶ ἀδρατὸν Θεὸν ἔνα μόνον οἴδαμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν εἴς ἔχοντα τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ (16) τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀρθρῶν τοῦτο χαριζόμενον. Οὗτος μήτε, ἔνα Θεὸν μόνον λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατέρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι πρὸ αἰώνων (17)· ὅποιοι εἰσαν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατεῖας, ὅπερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπωσιν ἐκ προκατῆς τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἀνθρώπων γεγονέναι. Οἴδαμεν γάρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ (18), ἀλλ' δύσις πρὸ αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μήτε εἴς ἀνθρώπων μετὰ τὰῦτα Θεὸν, ἀλλ' εἴς θεόν (19) ἔνανθρωπῆσας δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι· (19).

V. «Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς Λόγους μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνύπαρχτον ἐπιπλάστως καλοῦντας, ἐν ἐτέρῳ τῷ εἶναι ἔχοντα (20), νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπὸ τινῶν, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Χριστὸν

¹¹ I Cor. xi, 3.

(12) Socr. et Niceph., ἐμφέρεται.

(13) Socr. et Niceph., διδασκόμεθα. Μοξ. Niceph., ἔνα γάρ τὸν ἀγέννητον.

(14) Niceph., ταῖς εἴς ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγουσιν, ὡς χρονικόν.

(15) Socr. et Niceph., καὶ ἀνεφίκτον. Infra Reg. edit. Comm. Socr. et Niceph., γεγεννῆσθαι. Edit. Paris., γεγενῆσθαι.

(16) Ita Reg. Socr. et Niceph. In editis δι' deest

A clum : aut ingenitum esse Filium : vel Patrem non arbitrio suo aut voluntate genuisse Filium ; anathemate ferit sancta et catholica Ecclesia.

B III. «Neque enim tutum est dicere Filium ex non existentibus esse, cum nusquam divinarum Scripturarum hoc de ipso feratur : vel ex alia prius existente substantia qua Patris non esset ; sed ex solo Deo eum vere genitum esse desinimus ; unum enim ingenitum et sine principio Christi Patrem esse divinus sermo docet. Sed neque eos qui citra Scripturæ auctoritatem temere dicunt : Erat tempus cum non esset, aliquod temporis spatium antecedens cogitare oportet ; sed solum Deum qui sine tempore illum genuit. Tempora enim et saecula per illum facta sunt. Neque item existimandum est B Filium una cum Patre non genitum et principio expertem ; quippe simul non geniti et principio parentis, nemo propriè pater aut filius dici poterit. Sed Patrem qui solus principio parentis et ingenitus est, modo ineffabili et omnibus incomprehensibili genuisse novimus. Filium autem ante saecula genitum fuisse, nec proinde velut Patrem ipsum quoque ingenitum esse ; sed principium habere, Patrem nempe qui se genuit : caput enim Christi Deus ».

C IV. «Nec tamen quā tres res et tres personas Patris, et Filii, et Spiritus sancti secundum Scripturas confitemur, ideo tres deos facimus. Unum enim solum ex seipso perfectum, ingenitum, principio carentem, et invisibilē Deum novimus, Deum et Patrem Unigeniti, qui solus ex seipso habet esse, solus copiose illud aliis largitur. Porro tametsi unum Deum solum dicimus Patrem Domini nostri Iesu Christi, solum ingenitum, non ideo negamus Christum quoque Deum esse ante saecula : ut faciunt **591** Pauli Samotensis discipuli, affirmantes eum post incarnationem, ex profectu Deum factum esse, postquam natura simplex homo factus fuisse. Scimus enim eum, quamvis Patri et Deo subjectus sit, ante saecula tamen a Deo genitum, Deum secundum naturam perfectum et verum esse, neque ex homine postea Deum, sed ex Deo hominem propter nos factum esse, neque unquam esse desivisse.

D V. «Exsecramur præterea et anathemate damnamus eos, qui illum solum ac simplex Dei Verbum non subsistens, quod in alio suam existentiam habeat, falso appellant, quodque modo velut prolatum a quibusdam dicitur, modo internum nomi-

Mox Socr., ἀφθόνως τὸ εἶναι περεχόμενον. Niceph., ἀφθόνως χαριζόμενον τὸ εἶναι.

(17) Socr. et Niceph., προσωπίον.

(18) Tῷ deleto in Reg. deest apud Nic. Mox, πρὸ αἰώνων deest apud Socr. et Niceph.

(19) Socr. et Nic., καὶ μηδεπώποτε ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι Θεόν.

(20) Sic Reg. Socr. et Niceph. Edili vero, ἔχοντες

natur. Christum autem ipsum et Filium Dei, mediatores, et imaginem Dei, non fuisse ante saecula contendunt; sed eo tempore Christum ipsum et Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit, non integris abhinc quadragesim annis. Ex eo enim tempore initium regni habuisse Christum contendunt: et hoc regnum, post consummationem et judicium, finem habiturum.

VI. « Hujusmodi sunt sectatores Marcelli, et Scotini Ancyrogalatarum, qui Christi ante saecula existentiam et divinitatem, ejusque perpetuum regnum cum Iudeis inficiantur, ut monarchiam constituere videantur. Scimus enim eum, non esse duntaxat prolatum, et internum Dei Verbum, sed vivum Deum Verbum per se subsistens, Deique Filium et Christum, eumque ante omnia saecula non per solam praeventionem simul eum Patre existisse, et cum illo versatum fuisse, ipsique ad creationem omnium visibilium sive invisibilium ministrasse. Hic enim est cui Pater dixit: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram »¹¹. Qui patriarchis facie ad faciem visus est, qui legem dedit, et locutus est per prophetas, qui tandem homo factus est, et Patrem suum omnibus hominibus manifestavit: qui regnat in infinita saecula. Nullam enim novam dignitatem accepit Christus: sed eum antea perfectum Patrisque per omnia similem esse credimus.

VII. « Illos vero qui dicunt Patrem et Filium et Spiritum sanctum eundem esse; tria haec nomina de una eademque re ac persona impie accipientes, merito ab Ecclesia proscribimus: eo quod Patrem qui nec comprehendendi, nec pati potest, comprehensioni et passioni per incarnationem subjiciant; cujusmodi sunt qui apud Latinos Patropassiani, apud nos Sabelliani vocantur. Nos enim scimus Patrem qui misit, in propria immutabilis divinitatis conditione permansisse. Christum autem qui missus est, incarnationis implevisse dispensationem.

VIII. « Itemque illos qui summa impietate dicunt non arbitrio neque voluntate Filium genitum fuisse: involuntariam et invitam quamdam necessitatem Deo attribuentes; ita ut nolens generet Filium, impiissimos et ab Ecclesia alienos censemus; quod praeter communes deo sententias, imo contra mentem Scripturæ divinitus inspiratae, ejusmodi de

¹¹ Genes. 1, 26

(21) Niceph., μὲν εἶναι male.

(22) Eusebium vide in Marcellum.

(23) Apud Socr. et Nic., οὐκ̄ deest, minus recte.

(24) Ita Reg. Socrat. et Nic. Editi, αὐτὸν minus recte.

(25) Sic edit. Comm. et omnes manuscripti codd. Edit. vero Parisiensis ex Socrate sic emendavit, Φοτενοῦ quasi mendum esset. At Σχολετεύον vocatum existimamus per antiphrasin.

(26) Τὴν μυστρίαν Socr. et Nic.

A δε αὐτὸν, καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰχόνα τοῦ Θεοῦ μή εἶναι (21). πρὸ αἰώνων θέλοντας ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ (22), ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα ἀνέβησε, πρὸ τετρακοσίων οὐχ (23) δύων ἔτῶν. Ἐκ τότε γάρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι ἐθέλουσι· καὶ τέλος ξέπιν αὐτὴν (24) μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ τὴν κρίσιν.

VI. « Τοιοῦτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Σκοτίου (25) τῶν Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν πρεσβιώνιον ὑπαρκείν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν δόμοις Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ἐπὶ προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τῇ μοναρχίᾳ (26). Τίσμεν γάρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἀπλῶς λόγον προφορικὸν, η̄ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα θεὸν λόγον καθ' ἐαυτὸν ὑπάρχοντα, καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ οὐ προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἐαυτῷ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ὄρατῶν εἴτε τῶν ἀοράτων (27). Οὗτος γάρ ἐστι, πρὸς ὃν εἴπεν ὁ Πατήρ, διτεῖ, « Ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα τημέτεραν καὶ καθ' δόμοιων»¹², δ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὄφθεις (28), δεδωκός τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἐαυτὸν Πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰώνας. Οὐδὲν γάρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσελήφθει ἀξίωμα, ἀλλ' ἀναθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα δόμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν.

C VII. « Καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα, καθ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὄντα διασέως ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι τὸν ἀγώρητον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα χωρὶ τὸν δόμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται· τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ Πατροπατεῖανοι μὲν παρὰ Ρωμαίοις, Σαβελλιανοὶ δὲ καλούμενοι παρ' ἡμῖν. Οἴδαμεν γάρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστελλαντα Πατέρα ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλογίας θεότητος θεῖοι μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωμέναι.

D VIII. « Όμως δὲ καὶ τοὺς οὐ βούλησει οὐδὲ θελήσει γεγενησθαί (29) τὸν Υἱὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς, ἀνάγκην δὲ δηλοντὸς ἀδούλητον καὶ ἀπροαίρετον πειρατεύεικότας τῷ Θεῷ, ὡντα δικῶν γεννήση τὸν Υἱὸν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔγονους ἐπιγινώσκομεν (30)· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας, καὶ δῆ καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπνεύστου

(27) Socr. et Nic., τῶν ἀοράτων, ἀλλ' ἐνυπόστατον λόγον ἔντα τοῦ Πατρός, καὶ θεὸν ἐκ Θεοῦ. Οὗτος γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἴπεν, etc.

(28) Socr. et Nic., δὲ . . . ὥφθη.

(29) Sic edit. Comm. et omnes mss. Edit. vero Paris., γεγενησθαι.

(30) Sic Reg. Socr. et Nic. Editi, γιγώσκομεν. Mox Reg., κατινάς, male. Ibidem editi, τοῦ περὶ Θεοῦ male, τοῦ deest in Reg. Socr. et Nic.

Γραφῆς, τοιαῦτα τετελμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσα- Α ούδε τὸν Υἱὸν καθέλοντὴν τὸν Θεὸν καὶ (31) Κύριον αὐτὸν ἐαυτοῦ εἰδότες, ἔχουσίως αὐτὸν καὶ ἐθελούντην τὸν Υἱὸν γεγενηκέναι εὐτεῖνας ὑπειλήφαμεν. Πιστεύοντες δὲ ἐμφόδιος (32) καὶ τῷ περὶ ἐαυτοῦ λέγοντι· «Κύριος ἐκτισέ μαρτυρήσῃ δῶν αὐτοῦ εἰς Ἑργα αὐτοῦ, » οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ή ποιήμασι γεγενήθαι νοοῦμεν. Ἀσεβεῖς γάρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλοτριον τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ κεκτισμένοις (33) δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς δόλοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γάρ καὶ μόνως τὸν μονογενὴν Υἱὸν γεγενηθεῖς (34) γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι Γραφαὶ.

IX. «Ἄλλος οὐδὲ τὸν Υἱὸν καθ' ἐαυτὸν εἶναι, ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, τόπους (35) καὶ διαστήματα τινὰ μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες. Πεπιστεύκαμεν γάρ ἀμεσετεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἀλλήλοις (36) ἐπισυνῆφθαι, καὶ ἀχωρίστους ὑπάρχειν ἐαυτῶν· δλου μὲν τοῦ Πατρὸς ἐνστερνισμένου τὸν Υἱὸν, δλου δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐξηρτημένου καὶ προσπεψυκότος τῷ Πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρώιοις κόλποις ἀναπαυομένου διηγεκῶς (37). Πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τουτέστιν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ Θεὸν μὲν τὸν Πατέρα λέγοντες, Θεὸν δὲ καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τούτους Θεούς, ἀλλ' ἐν διολογοῦμεν τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μιαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν (38)· πανταρχούντος μὲν καθόλου πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, μόνου τοῦ Πατρὸς· τοῦ δὲ Υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ Πατρὶ· ἔκτος δὲ αὐτοῦ πάντων μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἄγιου Πνεύματος χάριν ἀφθόνως τοῖς ἀγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι. Οὕτω γάρ τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.

X. «Ταῦτα τηναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐπιτομῇ προεκτείσαν πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πάσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀνακαθάρωμεν ὑποψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι, καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν πάντες, δμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἐτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, δμοῦ δὲ τῶν

¹¹ Prov. VIII, 22.

(31) Καὶ deest in Socr. Infra idem et Nic., καὶ θέλοντα.

(32) Sic Reg. Socr. Nic. Edit. vero Comm., ἐμφόδως. Edit. Parisiens., ἐμφόδιος. Ibid. Socrat. et Niceph., τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. Ibid. Reg. post λέγοντες habet ὅτι.

(33) Sic omnes mss. et editi. Socr. et Nicephor., ἐκτισμένοις. Paulo post Socr., τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον. Μοx Reg., καὶ αὐτὸν. Particula καὶ in editis deest.

(34) Ila Reg. et Basil. bene. Editi cum Socr. et Niceph., γεγενήσθαι. Mox Reg. Socr. et Nicephor., ἡμᾶς. Editi, ὑμᾶς perperam.

(35) Sic Reg. Socr. et Niceph. In editis vero. οὐ

illo ausi sint definiere. Nos enim Deum sibi ipsi imperantem, ac sui Dominum agnoscentes, eum sponte ac libere Filium genuisse pie censemus. Porro licet cum timore credamus illi de se dicenti : «Dominus creavit me principium 592 viarum suarum ad opera sua »; non tamen quo modo creaturæ et opificia ab illo facta sunt, eodem et illum factum esse intelligimus. Impium enim est, et ab ecclesiastica fide alienum, creatorem cum rebus quas creavit conferre, et eodem generationis modo atque alias creaturas illum editum esse arbitrari. Quippe unigenitum Filium, unum et unice genitum suis, germane ac vere docent nos divinæ Scripturæ.

B IX. «Sed neque tametsi dicimus Filium per se ipsum esse, vivere ac subsistere, perinde atque Patrem, illum idcirco a Patre separamus, spatia quædam et intervalla quibus disjuncti sunt corporali modo intelligentes. Credimus enim, eos absque ullo medio et interstitio conjunctos esse, nec a se invicem posse ulla tenus separari : ita ut totus Pater Filium in sinu suo complectatur, et totus Filius a Patre pendeat, illi adhæreat, solusque in Patris sinu perpetuo conquiescat. Credentes igitur in undique perfectam et sanctissimam Trinitatem, id est in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum : eum Deum Patrem, Deum item Filium dicimus, non hos, duos Deos, sed unam constitutum divinitatis dignitatem, et unam absolutam regni concordiam ; ita ut solus Pater omnibus omnino, et ipsi quoque Filio dominetur ; Filius vero Patri subjiciatur, et illo excepto omnibus post illum dominetur quæ ab ipso facta sunt ; et Spiritus sancti gratiam Patris voluntate, sanctis affatim largiatur. Sic enim ejus quæ in Christo est monarchia rationem constare, sacra nobis eloquia tradiderunt.

C D X. «Hæc coacti sumus, post fidem compendio antehac editam, fusius explicare, non superflua ambitione impulsi, sed ut alienam omnem de fide nostra suspicionem levaremus, eorum maxime qui rerum nostrarum imperiti sunt, utque Occidentales omnes cum adversariorum sycophantiæ impudentiam, tum Orientalium ecclesiasticam in Domino senten-

τόπους. Ibid. Nicephor., τόπους δὲ καὶ. Infra Reg. Socr. et Nicephor., σωματικῶς. Editi, σωματικῶν perperam.

(36) Regius codex, διαστάτως ἀλλήλοις : deest ilud in Socr. et Nicephor. Mox iidem δλον.

(37) Ila Reg. Editi, ἐπαναπαυομένου. Totum hunc locum sic habent Socr. et Niceph., καὶ μόνον τοῖς πατρώιοις κόλποις ἀναπαυόμενον. Paulo post iidem, ἀγιωτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεὸν, καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τούτους Θεούς, ἀλλ' ἐν διολογοῦμεν, μετὰ (Nic., κατὰ) τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα.

(38) Socr. et Nic., συνάψειαν. Mox μόνου deest in Socrate et Nicephoro

tiam, exploratam habeant, sinceroque divinitus inspiratarum Scripturarum testimonio confirmatam, apud eos qui mente minime perversa sunt.,

27. Sed neque his steterunt: iterum namque Sirmii aduersus Photinum coacti, aliam fidei formulam ediderunt, non ita prolixam, neque tot verbis conscriptam: sed plurimis detractis, alia addiderunt, veluti ea quibusdam sibi suggesteribus accipissent.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem omnium: ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium, Dominum nostrum Jesum Christum, ex Patre natum ante omnia saecula: Deum ex Deo, lumen ex lumine, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlis et quæ in terra, visibilia et invisibilia. Qui Verbum est et sapientia, lux vera, et vita; qui in novissimis diebus propter nos homo factus est; natusque ex sancta Virgine, crucifixus, mortuus et sepultus; qui surrexit ex mortuis tertia die, et assumptus est in cœlum, sedetque ad dexteram Patris. Et venturus **593** est in consummatione saeculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua, cuius regnum perpetuum permanet in infinita saecula. Erit enim sedens ad dexteram Patris, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est, Paracletum, quem apostolis pollicitus, se, post ascensum suum in cœlos, missurum, misit, ut doceret eos et suggesteret eis omnia; per quem omnes animæ, quæ in eum sincere credunt, sancti- flificantur.

autoū ἀνοδον ἀποστεῖλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα, ἐπεμψε. δι' οὐ καὶ ἀγίαζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶν εἰς αὐτὸν πεπιστεύκτων ψυχαὶ.

I. « Eos porro qui dicunt, Filium ex non existentibus, aut ex alia substantia, et non ex Deo esse: aut tempus vel saeculum suisce cum exsisteret, alienos a se agnoscit sancta et catholica Ecclesia.

II. « Iterum ergo dicimus: Si quis Patrem et Filium duos Deos dicit, anathema esto.

III. « Et si quis, cum dicat Deum Christum, et ante saecula Dei Filium esse, eumdem non coniunctetur ad creationem universorum Patri ministrasse, anathema esto.

IV. « Si quis ingenitum illum, aut partem ejus ex Maria natum dicere ausit, anathema esto.

V. « Si quis secundum præscientiam ante Ma-

(39) Ἐν Κυρίῳ deest apud Niceph. Socr. habet ἐν Χριστῷ.

(40) Socr. et Nic., παρ' αὐτοῖς ἀδιαστρόφως. Quæ sequentur, τέλος ταῦτης τῆς ὁμολογίας, a Parisiensibus de more addita, expunximus, quod in nullis legantur codicibus.

(41) Sexta fidei formula scripta anno 551. — In edit. Paris., ἐπέρα τῆς πίστεως ὁμολογία, quæ cum desunt in edit. Comm. et in omnibus manuscriptis, omissa sunt. Haec fidei confessio exstat apud Socratem libro II, cap. 30, apud Nicephorūm lib. IX, cap. 31, et apud Hilariūm *De synodis*, col. 1174

A ἀνατολικῶν τὸ ἔκκλησιαστικὸν ἐν Κυριῳ (39) φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀδιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, παρὰ τοῖς ἀδιαστρόφοις (40). »

27. Ἄλλοι οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν· πάλιν γάρ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες κατὰ Φωτεινοῦ, τότε συνέθηκαν αὐθίς πίστιν, οὐκέτι μὲν οὖτα σχολιστενῆς, οὐδὲ τοσαύτην τοῖς ῥήμασιν· ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα καὶ προσθέντες ἄλλα, ὡσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρά τινων ἀκούσαντες, ἔγραψαν ταῦτα.

(41) « Πιστεύσιμεν εἰς ἓν Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ (42) καὶ ἐπὶ τῆς ὁνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάγων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὐ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ τε (43) ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δρακτὰ καὶ τὰ ἀδρατὰ· Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ ζωὴν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμέρων δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα· καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα· καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεοθέντα (44) ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ σωτελεῖᾳ τοῦ αἰώνος χρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἕργα αὐτοῦ· οὐ ή βασιλεία, ἀκατάπαυτος οὖσα, διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰώνας· ἔσται γάρ καθεξόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ

C ἄγιον, τούτεστι τὸν Παράκλητον, διπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς αὐτοῦ ἀνοδον ἀποστεῖλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα, ἐπεμψε. δι' οὐ καὶ ἀγίαζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶν εἰς αὐτὸν πεπιστεύκτων ψυχαὶ.

I. « Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ή ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ διτής ή χρόνος ή αἰών, στε οὐκ ἡν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἀγία καὶ (45) καθολικὴ Ἐκκλησία.

II. « Πάλιν οὖν ἐροῦμεν· Εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν δύο λέγει Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω.

III. « Καὶ εἰ τις, λέγων Θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων (46) Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὑπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν δῶλων δημιουργίαν μηδ ὁμολογοίη, ἀνάθεμα ἔστω.

IV. « Εἴ τις τὸν ἀγένητον (47), ή μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι: (48) τολμᾶτο, ἀνάθεμα ἔστω.

V. « Εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας λέγει τὸν

(42) Socr. et Nic., ἐν οὐρανοῖς.

(43) Τε deest in Socr. et Niceph. Infra καὶ σοφίαν deest apud Nicephorum.

(44) Socr. et Niceph., καθίσαντα.

(45) In Regio καὶ deest.

(46) Niceph., προστάντιον.

(47) Regius et Basil. ἀγένητον minus recte.

(48) Sic mss. et editi omnes. Socr. et Niceph., γε γεννῆσθαι, et ita legendum videtur. Mox Socrat. et Niceph., εἰ τις κατὰ πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας, εἰ ita legit Hilarius.

Τίδν εἰναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενημένον πρὸ τὸν Θεὸν εἰναι, καὶ δι' αὐτοῦ γεγενηθεῖς τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

VI. «Εἰ τις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι, ή συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω.

VII. «Εἰ τις πλατυνομένη τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν Τίδν λέγοι ποιεῖν, ή τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ Τίδν ὄνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω.

VIII. (49) «Εἰ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγει τὸν Τίδν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

IX. «Εἰ τις ἀνθρωπὸν μόνον λέγει τὸν ἐκ Μαρίας Τίδν, ἀνάθεμα ἔστω.

X. «Εἰ τις Θεὸν καὶ ἀνθρωπὸν τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον οὐτι νοεῖ (50), ἀνάθεμα ἔστω.

XI. «Εἰ τις τὸν, «Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἑμοῦ οὐκέτι Θεός,» ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ δυντῶν θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Μονογενοῦς πρὸ αἰώνων Θεοῦ Ιουδαῖκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XII. «Εἰ τις τὸν, «Οὐ Λόγος σάρξ ἐγένετο,» ἀκούων, τὸν Λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλήσθαι νομίζοι, ή τροπήν ὑπομεμενχότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι (51), ἀνάθεμα ἔστω.

XIII. «Εἰ τις, τὸν μονογενῆ Τίδν τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, τὴν θεότητα αὐτοῦ (52) φθορὰν, ή πάθος, ή τροπήν, ή μειωσιν, ή ἀναίρεσιν ὑπομεμνηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω.

XIV. «Εἰ τις τὸν, «Ποιήσωμεν ἀνθρωπὸν,» μὴ τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Τίδν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω.

XV. (53) «Εἰ τις μὴ τὸν Τίδν λέγοι τὸν Ἀδράδμ εἴωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ή μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XVI. «Εἰ τις τῷ Ἱακώῳ μὴ τὸν Τίδν ὡς ἀνθρωπὸν πεπαλαιώναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ή μέρος αὐτοῦ λέγοι τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω.

XVII. «Εἰ τις τῷ Ἐδρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κύριον,» μὴ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Τίδου ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ λέγει βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐδρεξε γάρ Κύριος ὁ Τίδος παρὰ Κυρίου τοῦ Πατρός.

XVIII. «Εἰ τις, ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Τίδον Κύριον, καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Τίδον, ἐπεὶ Κύριος ἐκ Κυρίου (54), δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γάρ συντάσσομεν Τίδον τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ Πατρὶ. Οὔτε γάρ κατῆλθεν ἐπὶ Σόδομα (55) ἀνευ βουλῆς τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἐδρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου, αὐθεντοῦντος δηλαδή

⁴⁹ Isa. xliv, 6. ⁵⁰ Joan. 1, 14. ⁵¹ Gen. 1, 26.

(49) Ita Regius. Totus hic anathematismus in editis deest. Socrat. vero et Niceph., προφορικὸν Λόγον λέγοι τὸν Τίδον, et ita legit Hilarius, quam lectionem sequi visum est. In Regio Λόγον deest.

(50) Socrat. et Niceph., αὐτόν. Sed Hilarius cum Athanasio legit. Sequens anathematismus apud Hilarium est xxxii.

(51) Λέγοι deest in Socrat. et Niceph., sed lectum fuit ab Hilario.

(52) Socrat. non habet τὴν θεότητα αὐτοῦ. Ni-

riam Filium esse dicit, et non ante sacerdota ex Patre genitum apud Deum esse, ac per eum non omnia suisse facta, anathema sit.

VII. «Si quis Dei substantiam dilatari, aut contrahiri dixerit, anathema sit.

VIII. «Si quis dilatatam Dei substantiam Filium facere dixerit, aut dilatationem substantiae ejus Filium nominet, anathema esto.

VIII. «Si quis internum aut prolatitium, esse Dei Filium dixerit, anathema sit.

IX. «Si quis Filium ex Maria natum, hominem tantum esse dicat, anathema sit.

X. «Si quis Deum et hominem ex Maria natum, Deum ingenuitum ipsum intelligat, anathema sit.

XI. «Si quis illud, «Ego Deus primus, et ego postea et præter me non est Deus¹⁴,» quod ad idolorum, falsorumque deorum subversionem dictum est, subversionem Unigeniti, ante sacerdota Dei, Iudaico more accipiat, anathema sit.

XII. «Si quis illud, «Verbum caro factum est¹⁵,» audiens, Verbum in carnem mutatum esse existimet, aut mutationem quamdam, in assumendo carnem, passum esse dicat, anathema sit.

XIII. «Si quis unigenitum Filium Dei crucifixum audiens, divinitatem ejus corruptionem, passionem, mutationem, diminutionem aut destructionem subiisse dicat, anathema sit.

XIV. «Si quis illud, «Faciamus hominem¹⁶,» non Patrem Filio, sed sibi ipsi Deum dixisse affirmeravit, anathema sit.

XV. «Si quis dixerit Abraham non vidisse Filium, sed ingenitum Deum aut partem ejus, anathema sit.

XVI. «Si quis cum Jacobo non Filium ut hominem collectatum esse dicat, sed ingenitum Deum aut partem ejus, anathema sit.

XVII. «Si quis illud, «Pluit Dominus a Domino¹⁷,» non de Patre ac Filio accipiat, sed ipsum a seipso pluisse dicat, anathema sit : pluit enim Filius Dominus, a Domino Patre.

XVIII. «Si quis audiens Dominum Patrem et Dominum Filium, aut Dominum Patrem et Filium, ⁵⁹⁴quod Dominus ex Domino sit, duos dicat Deos, anathema esto. Non enim Filium exæquamus Patri, sed subditum illi esse intelligimus. Neque enim sine voluntate Patris descendit Sodomam, neque pluit a semetipso, sed a Domino, id est per auto-

¹⁴ Gen. xix, 24.

cephi., κατὰ τὴν θεότητα.

(53) Totus hic anathematismus deest apud Ni-

cephe.

(54) Socrat. et Niceph., καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Τίδον εἶποι, καὶ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων, δύο λέγοι Θεούς.

(55) Socrat. et Nicephor. minus recte οὐτε γάρ κατῆλθεν εἰς σώμα, nobiscum legit Hilarius : Neque enim descendit in Sodomam.

ritatem Patris; neque sedet ad dexteram Patris a semetipso, sed audit Patrem dicentem: « Sede a dextris meis »¹⁰.

XIX. « Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam personam dicat, anathema sit.

XX. « Si quis Spiritum sanctum Paracletum dicens, ingenitum Deum dixerit, anathema sit.

XXI. « Si quis, ut nos docuit Dominus, non aliud Paracletum dicat præter Filium, dixit enim: « Et aliud Paracletum mittet vobis Pater, quem ego rogabo »¹¹, anathema sit.

XXII. « Si quis Spiritum sanctum partem Patris aut Filii dixerit, anathema sit.

XXIII. « Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres Deos dixerit, anathema sit.

XXIV. « Si quis voluntate Dei, ut unam ex rebus factis Filium Dei factum esse dixerit, anathema sit.

XXV. « Si quis Filium non volente Patre genitum esse dicat, anathema sit. Non enim coactus Pater, vel naturali necessitate ductus, cum nollet genuit Filium: sed simul ac voluit, sine tempore, et sine passione ex se genitum illum edidit.

XXVI. « Si quis ingenitum et principio carentem dixerit Filium, ita ut duo principio carentia, et duo ingenita dicat, duosque Deos faciat, anathema sit. Caput enim quod est principium omnium Filius est; caput vero quod est principium Christi, Deus est; ita enim ad unum, qui est sine principio omnium principium, omnia per Filium pie referimus.

XXVII. « Et iterum Christianismi sententiam accurate exponentes dicimus: Si quis negaverit Christum Deum, Filium Dei esse ante sæcula, et Patri ad universorum creationem ministrasse; sed ex quo tempore ex Maria genitus est, Christum ac Filium appellatum suisse, et tunc incepisse Deum esse, anathema sit. »

28. His omnibus rejectis, quasi præstantiora excogitassen, fidei doctrinam formulamque statuunt, et hæc Sirmii Latine scribunt, quæ Græce translata sunt:

« Cum nonnulla putaretur esse de fide discepta-

¹⁰ Psal. cix, 1. ¹¹ Joan. xiv, 16

(56) In editis Athanasii et in mss. male hic legatur ἀνάθεμα ἔστω, quod cum desit in Niceph. et Hilario, expunctum est.

(57) Socrat. et Niceph., λέγοι.

(58) Regius λέγει solus. Infra δὲ Κύριος deest apud Socratem, cuius loco apud Niceph. legitur ἡ Γραφή.

(59) Regius solus, λέγει. Mox Socrat. et Niceph., ως ἐν τῶν κτισμάτων.

(60) Ita Reg. Socrat. et Niceph. Editi vero, γεγενῆσθαι. Mox Socrat., φυσικῆς αὐθίς. Niceph. totum hunc locum invertit.

(61) Reg. Socrat. et Niceph., ως οὐκ ήθελεν. Editi, ως οὐκ ήθελησεν.

A τοῦ Πατρός· οὗτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ Πατρός· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου »⁵⁶.

XIX. « Εἰ τις τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἐν πρόσωπον λέγει »⁵⁷, ἀνάθεμα ἔστω.

XX. « Εἰ τις, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον Παράκλητον λέγειν, τὸν ἀγέννητον λέγοι Θεὸν »⁵⁸, ἀνάθεμα ἔστω.

XXI. « Εἰ τις, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, μὴ ἀλλον λέγοι τὸν Παράκλητον παρὰ τὸν Υἱόν· εἰρηκε γάρ· « Καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ Πατήρ, ὃν ἐρωτήσω ἑγώ », ἀνάθεμα ἔστω.

XXII. « Εἰ τις τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον μέρος λέγοι τοῦ Πατρός, ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXIII. « Εἰ τις τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα τρεῖς λέγοι »⁵⁹ Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω.

XXIV. « Εἰ τις βουλήσει τοῦ Θεοῦ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων γεγονέναι λέγοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXV. « Εἰ τις μὴ θελήσαντος τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι »⁶⁰ λέγοι τὸν Υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γάρ βιασθεῖται δὲ Πατήρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀγθείται, ὡς οὐκ ήθελεν »⁶¹, ἐγένησε τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ὅμα τε ἡδουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν »⁶².

XXVI. « Εἰ τις ἀγέννητον καὶ ἀναρχὸν λέγοι τὸν Υἱὸν, ὡς δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Κεφαλὴ γάρ, δὲ ἐστιν ἀρχὴ πάντων, δὲ Υἱός· κεφαλὴ δὲ, δὲ ἐστιν ἀρχὴ τοῦ Χριστοῦ, δὲ Θεός »⁶³, οὐτω γάρ εἰς μίαν διαρχὸν τῶν δύων ἀρχὴν διέσπαστος: Υἱοῦ εὑσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν.

XXVII. « Καὶ πάλιν συνδιακριδοῦντες »⁶⁴ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν, διτι, Εἰ τις Χριστὸν Θεὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ προαιώνιον δυτα, καὶ ὑπουργήκτα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν δλων δημιουργίαν μὴ λέγοι· ἀλλ' ἐξ οὐ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ Υἱὸν κεκλήσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω »⁶⁵.

28. Ταῦτα πάντα παρωσάμενοι· καὶ ὥσπερ βελτίσσα ἐπινοήσαντες, δογματίζουσιν ἀλλην πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν Σιρμιᾳ Ῥωμαϊστὶ μὲν, ἐμρινεύοντα δὲ Ἑλληνιστὶ:

(60) « Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξε τινα διάσκεψιν

(62) Socrat., ἀπέδειξεν. Post hanc vocem editi et codices Athanasii, itemque editi Socr. addunt, ἀνάθεμα ἔστω. Sed hæc cum absint a Niceph. et Hilar. maleque posita sint, expunximus.

(63) Socrat. et Niceph., Κεφαλὴ γάρ ἐστι καὶ ἀρχὴ πάντων δὲ Υἱός. Niceph., Ο Θεός· Κεφαλὴ δέ ἐστι τοῦ Χριστοῦ δὲ Θεός.

(64) Socrat. et Niceph., οὖν διακριδοῦντες. Paulo post Socrat. et Niceph., ὅτι εἰ τις Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰώνων δυτα.

(65) Socrat. et Niceph. post ἀνάθεμα ἔστω addunt, ως δὲ Σωματοτεύς.

(66) Septima fidei confessio anno 357. Hæc fidei formula Latine primum scripta fuit, ut habetur apud

γενέσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐξηγήθη καὶ δηρευνήθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος, καὶ Οὐρσαχίου, καὶ Γερμινίου, καὶ τῶν λοιπῶν. Συνέστηκεν ἵνα Θεὸν εἴναι Πατέρα παντοκράτορα (67), καθὼς καὶ ἐπάση τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται· καὶ ἔνα μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα. Δύο Θεοὺς (68) μὴ χρῆναι λέγειν· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰρήκε· «Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.» Διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν· «Ἡ Ιουδαίων μόνων ὁ Θεός, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; Ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπειπερ εἰς ὁ Θεός, δεῖς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως (69)», καὶ ἴτα μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. Ἐπειδὴ δὲ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης Ἀρματίστη μὲν σουσταντίας (70), Ἐλληνιστὴ δὲ λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν, ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ, τὸ δόμοιούσιον, ἢ τὸ λεγόμενον δύμοιούσιον (71). οὐ χρή τινας τούτων παντελῶς μνήμην γίνεσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμὸν, διὰ τὸν ταῖς θελαῖς Γραφαῖς οὐ γέραπται περὶ τούτων· καὶ διὰ ταῦτα ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστι· καὶ διὰ οὐδεὶς δύναται τὴν γενέαν τοῦ Υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται· «Τὴν γενέαν (72) αὐτοῦ τίς διηγήσεται;» Μόνον γάρ εἰδέναι τὸν Πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν Υἱὸν ἐγένησε, καὶ πάλιν τὸν Υἱὸν, πῶς αὐτὸς γέγνηνται παρὰ τοῦ Πατρός (73). Οὐδὲν δὲ ἀμφιβολὸν ἐστι, μεῖζονα εἶναι τὸν Πατέρα· οὐδὲ γάρ διστάσειν ἀν τις τὸν Πατέρα (74), τιμῇ, καὶ ἀξίᾳ, καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ ὄντι μετατρέπειν τῷ πατρικῷ μεῖζονα εἶναι, διαμαρτυρουμένου αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· «Οὐ ἐμὲ τὸν πάτερα μεῖζωνα μού ἐστι.» Καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, δύο πρόσωπα εἶναι, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· καὶ τὸν μὲν Πατέρα μεῖζονα, τὸν δὲ Υἱὸν ὑποτεταγμένον τῷ Πατρὶ (75) μετὰ πάντων, ὃν αὐτῷ ὁ Πατήρ ὑπέταξε. Τὸν δὲ Πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι (76), καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν δὲ Υἱὸν γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Πατρός, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός. Καὶ τούτου τὴν γένεσιν, καθὼς προείρηται, μηδένα γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν Πατέρα. Αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν καὶ Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν σάρκα ἦτοι σῶμα, τουτέστιν ἀνθρωπὸν,

Atio, diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt et discussa, præsentibus Valente, Ursacio, Germilio et cæteris. Unum constat Deum esse et Patrem omnipotentem, ut sic per universum orbem creditur. Et unicum Filium ejus Jesum Christum Dominum Salvatorem nostrum, ex ipso ante sæcula genitum. Duos autem Deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse Dominus dixit: «Ibo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, ad Deum meum et ad Deum vestrum²⁰.» Ideo omnium Deus unus est, sicut Apostolus docuit: «An Iudæorum Deus tantum? nonne et gentium? Imo et gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisioνem ex fide, et præputium per fidem²¹; sed et cætera convenerunt nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod vero quosdam aut multos movebat, **595** de substantia, quæ Græce usia appellatur, id est (ut expressius intelligatur) homousion, aut quod dicitur homœusion: nullam omnino fieri oportere mentionem nec quemquam prædicare, ea de causa et ratione, quod nec in divinis Scripturis contineatur; et quod super hominis scientiam sit, nec quisquam possit nativitatem Filii enarrare, de quo scriptum est: «Generationem ejus quis enarrabit²²?» Scire autem manifestum est solum Patrem quomodo genuerit Filium suum; et Filium quomodo genitus sit a Patre. Nulla ambiguitas est majorem esse Patrem. Nulli potest dubium esse Patrem, honore, dignitate, claritate, majestate et ipso nomine Patris majorem esse, Filio ipso testante: «Qui me misit Pater, maior me est²³.» Et hoc catholicum esse, nemo ignorat, duas personas esse Patris et Filii. Majorem Patrem, Filium subjectum, cum omnibus his quæ ipsi Pater subjecit. Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impossibilem esse: Filium autem natum esse ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Cujus Filii generationem, ut ante dictum est, neminem scire, nisi Patrem suum. Ipsum autem Filium Dei, Dominum et Deum nostrum, sicuti legitur, carnem vel corpus, id est hominem suscepisse ex utero Virginis Mariæ, sicut angelus prædicavit. Ut autem Scripturæ omnes docent, et præcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem D suscepisse de Maria Virgine, per quem compassus

²⁰ Joan. x, 17. ²¹ Rom. iii, 29, 50. ²² Is. liii, 8. ²³ Joan. xiv, 28.

Hilarius *De synodis*, col. 1156, unde illam transcripsimus. Legitur ea item apud Socratem lib. II, c. 30, et apud Niceph. lib. ix, c. 31.

Titulus apud Hilarium: *Exemplum blasphemiarum apud Sirmium per Osium et Potarium conscriptarum*. At nou putatur Osium illam conscripsisse, sed cum eidein subscrississet, fraude fortasse Arianorum obtinuit, ut ea Osii confessio vocaretur. Vide quæ ea de re dicuntur in Hilariana postrema editione, et in vita Athanasii nostra ad annum 357.

(67) Sic Reg. Socrat. et Niceph. In editis Πατέρα deest. Infra Socrat. et Niceph., Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν.

(68) Socrat. et Niceph., δύο δὲ Θεούς.

(69) Hæc καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως desunt in

Socrat. et Niceph.

(70) Socrat., σουσταντίας. Niceph., σουσταντίας.

(71) Sic Regius. Editi vero, δύμοιούσιον.

(72) Ila Reg. et Nic. Editi vero cum Socrat., Tὴν δὲ γενέαν.

(73) Socrat. et Niceph., Απὸ τοῦ Πατρός.

(74) Hæc, Οὐδὲ γάρ διστάσειν ἀν τις τὸν Πατέρα, absunt a Socrat. et Niceph. Mox Regius, θεότητι. Paulo post Regius secunda manu, διαμαρτυρόμενον.

(75) Τῷ Πατρὶ deest in Socrat. et Niceph.

(76) Sic Regius, Socrat. et Niceph. εἶναι deest in editis hic tantum. Mox edit. Paris., γεγενῆσθαι mendose. Alii omnes, γεγενῆσθαι.

est. Illa autem clausula est totius fidei, et illa confirmatio quod Trinitas semper servanda est, sicut legimus in Evangelio : «*Cle et baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*»²⁴. Integer, perfectus numerus Trinitatis est, Paracletus autem Spiritus per Filium est ; qui missus venit juxta promissum, ut apostolos et omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret. »

«*Ζετε πάντα τὰ ξένη εἰς τὸ δυναμα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.* »²⁵ Αὐτός δὲ καὶ τέλειος ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος (80). «*Οὐ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δι' Υἱοῦ ἀποσταλέν, ἦλε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν,* *ἴνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀναδιδάξῃ καὶ ἀγάπῃ*»²⁶ (81).

29. Hæc cum scripsissent, consilio iterum mutato, eam edidere fidei formulam, quam se cum consulatu edidisse postea erubuere. De more autem, quasi hanc item improbarent, curarunt ut per Martinianum notarium exempla ab iis qui haberent auferrentur. Et cum Constantio imperatori auctores suissent ut adversus eam edictum promulgaret, aliam rursus tradidere; additisque, uti solent, quibusdam verbis, hæc in Isauria conscripserunt :

596 «*Non subterfugimus authenticam fidem in Eucæniis Antiochiæ expositam in medium proferre, et si Patres nostri tunc temporis ad propositam quæstionem concurrerint. At, cum hæc voces δμούσιον, et δμούσιον præteritis temporibus atque etiam nunc multos conturbarint : imo a quibusdam ἀνδροῖσιν (sive dissimilem Patri Filium) jam innovari dicatur, δμούσιον, et δμούσιον, utpote voces a Scripturis alienas rejicimus : ἀνδροῖσιν au-*

²⁴ Matth. xxviii, 19.

(77) Sic Regius, Socrat. et Nic. Editiū vero, ἀνεψιφέναι. Mox hæc, ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου desunt in Socrat. et Nic. Paulo post Socrat. et Nic., εὐηγγελίσαστο. Ibid. Nic., καθὼ δὲ κατ.

(78) Ita Regius, Socrat. et Niceph. In editis, δὲ διάτακλος deest.

(79) Sic Regius, Socrat. et Nic. Editiū vero, ἀνάγνωμεν male. Ibid. Socrat. et Niceph., Πορευθέντες, μαθητεύοντες πάντα τὰ ξένη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δυναμα τοῦ Πατρός, etc.

(80) Sic Regius, Socrat. et Niceph., et ita legit Hilar. In edit., τῆς ἀγίας Τριάδος.

(81) Socrat., ἀγίαση καὶ ἀναδιδέξῃ. Quæ mox sequentur in editis, Tautz ol περὶ Εὐσέβιον, a Parisiensibus editoribus addita, expunximus ; quippe cum nullis in codicibus legitantur. Latina vero, *Hæc Eusebiani*, non sunt Nannianæ versionis, sed a Commealinius adjecta, Græce a Parisiensibus versa sunt, quod actum sæpe fuit in superioribus,

(82) Octava fidei formula, edita anno 359 quæ habetur supra num. 8.

(83) Ita Regius quem sequimur. Editiū vero, Μαρτινιον. Infra Regius, διάταγμα. Editi, διατάγματα.

Quod autem ait hic Athanasius, exempla confessionis tertiae Sirmiensis, cui ascripti cōsules erant, a Martiniano ablata fuisse, ad secundam Sirmensem superius editam num. 28 nequicquam, Socratis testimonio nisi, referre conati sunt eruditæ viri, qui hoc loco lapsum Athanasium immerito arbitrantur.

Nam quod objiciunt vix potuisse Formulam in synodo 400 episcoporum Arimini lectam obliterari, infirmum plane censebitur, si advertatur, eam præ manibus fuisse Ursacii solum et sociorum ejus, qui ea perfecta, ubi adverterunt Patres indigne ferre præpositum consulatum esse fidei professioni, in

A εἰληφέναι (77) ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, καθάπερ καὶ δ ἅγγελος προευηγγελίσαστο· καθὼ δὲ πέσαντες αἱ Γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς δ Ἀπόστολος διδάσκαλος (78) τῶν ξενῶν, δινθρωπον ἀνέλαβεν δι Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, δι' οὗ πέπονθε. Τὸ δὲ χεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως, καὶ ἡ βεβαιότης ἔστιν, ἵνα Τρίας ἀεὶ φυλάττηταις, καθὼς ἀνέγνωμεν (79) ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· «*Πορευθέντες, βαπτίζοντες πάντα τὰ ξένη εἰς τὸ δυναμα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.* »²⁷ Αὐτέραιος δὲ καὶ τέλειος ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος (80). «*Οὐ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δι' Υἱοῦ ἀποσταλέν, ἦλε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν,* *ἴνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀναδιδάξῃ καὶ ἀγάπῃ*»²⁸ (81).

29. Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγνωντες, συνέθηκαν μὲν ἐκείνην, ἣν μετὰ τῆς ὑπατείας ἐπιδείξαντες ἡροθίσασαν (82). Συνήθως δὲ, ὥσπερ καταγνωντες καὶ ταῦτης, ἐποίησαν μὲν αὐτὴν ἀρπασθῆναι ἀπὸ τῶν ἔχοντων ἀντίγραφα διὰ Μερινιανοῦ (83) νοταρίου. Καὶ ποιήσαντες τὸν βασιλέα Κωνστάντιον κατ' αὐτῆς προθεῖναι διάταγμα, δογματίζουσι πάλιν ἀλλην, καὶ προσδέντες, ὡς εἰώθαστι, λέξεις τινάς, γράψουσι ταῦτα ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ:

(84) «*Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἑγκαίνοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν, προκομιζόντες αὐτὴν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκείνον καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον.* »²⁹ Επειδὴ δὲ πολλοὺς (85) ἐθιρύνθησε τὸ δμούσιον καὶ τὸ δμούσιον ἐν τοῖς παρεληλυθέσις χρόνοις καὶ μέχρι νῦν ἀλλὰ καὶ ἀρτίως (86) λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπὸ τινῶν τὸ ἀνδροῖσιν Υἱοῦ πρὸς Πατέρα· τούτου χάριν τὸ μὲν δμούσιον καὶ τὸ δμούσιο-

C promptu sane fuit illis eam occultare, curareque ut nemini traderetur ejus exemplum. Qui tamen quantumlibet sua sollicitudine assequi non potuere ut ne ea in manus veniret Athanasii, qui semper secretiora eorum acta ignotis nactus est modis. Nec plus valet quod aiunt, tertiam Sirmiensem Formulam, medum sublata de medio fuerit, laudatam in synodi Seleucianæ professione, atque paucis immutatis, ablativo titulo, Nice in Thracia propositam denuo fuisse, cui episcopi Occidentales fere omnes subscripsero. Ob solum namque titulum et appositum consulatum, ut ait Athanasius, non doctrinæ causa eam obliterare curarunt Ariani. Quare nil mirum, si suppresso titulo, eam postea memorarint, atque nonnullis mutatis iterum proposuerint. Contra vero credi vix potest secundæ Sirmensis Formulæ exempla omnia de medio tolli potuisse, quæ ubi primum edita fuit, in Galliam missa, ac sancti Phœbadii scriptis exigitata est : quæ item in Africam, alias regiones transmeavit? Qui, quæso, Martinianus notarius, ubique terrarum fere dispersa exemplaria colligere atque auferre potuit? Hinc videoas quam periculoso sit Athanasium arguere in iis maxime quæ suo tempore suaque causa gesta sunt.

(85) Nova formula scripta anno 359, Octobris 29, habetur apud Epiphanius hæresi lxxiii, cap. 25; Socrat. lib. ii, c. 40; Niceph. lib. ix, c. 45. Ubi multa prænuntiantur, quæ videoas. Mox ἐκτεθεῖσα deest in Epiphano, similiter vox αὐτῆς proxime sequens. Idem, ol καὶ αὐτὸς μάλιστα.

(86) Epiphanius, Επειδὴ πολλούς. Socrat. et Nic., Επειδὴ δὲ πολλούς. Mox Reg. Epiph. Socrat. et Nic., δμούσιον. Editi περπεραὶ δμούσιον de more et sic iterum infra. Ibid. Epiph. et Socrat., tv τοῖς παρελθοῦσι. Niceph. et Socrat., tv τοῖς παροῦσι.

(86) Epiph., έως ἀρτί. Niceph. παροῦσι solum.

σιον (87) ἐκհάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν Γραφῶν· τὸ δὲ ἀνύμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ πάντας, δοῖς τοιοῦτοις τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δὲ δημοιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σαφῶς ὅμολογούμεν κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸν λέγοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ· «Οὗς ἔστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀδράτου.» Ὁμολογούμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς Ἑνα Θεὸν Πατέρα (88) παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων καὶ ἀδράτων. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ (89), τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῆς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ (90) Μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο; τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὄρατα, εἴτε ἀόρατα. Τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι (91) ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου καὶ ἐνανθρωπισαντα· πανθόντα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφέντα εἰς οὐρανοὺς, καθέξεθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· πάλιν (92) ἐρχόμενον ἐν δεξιᾷ, χρῆναι ζώντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἄγιον Πνεύμα, δ καὶ Παράκλητον ὄντος σεν δωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν (93) αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, δ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὐ καὶ ἀγίας τούς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὄνδρατι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Τοὺς δὲ (94) παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἀλλο τι κηρύκτοντας ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. «Οὐδὲ ταῦτη τῇ πίστει Ισδύναμει καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώτην ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυχόντες (95).»

30. Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διαπέρα μεταγνόντες, ἡλαξάν συνήθως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξιδιά τινα· ὅπετε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος, διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ τηνάγκαζον καὶ τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ὑπογράφειν· τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας αὐτοῖς ἐποίουν ἐξορίζεσθαι παρὰ Κωνσταντίου. «Ἐστιν οὖν ταῦτα·

(96) «Πιστεύομεν εἰς Ἑνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὐ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ πρὸ πάστης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ

²⁸ Coloss. 1, 15.

(87) Ηας καὶ τὸ δημοιούσιον desunt apud Epiphanius.

(88) Πατέρα deest in editis, sed habetur in Reg. Epiph. Socrat. et Niceph.

(89) Epiph., τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(90) Socrat. et Niceph., Θεὸν Λόγον ἐκ Θεοῦ. In iisdem paulo post δύναμιν deest.

(91) Socrat., εἰληφέναι. Μοx Epiph. Socrat. et Niceph., Παρθένου Μαρτίας.

(92) Sic Reg. Epiph. Editi vero cum Socrat. et Nic., καὶ πάλιν. Paulo post Epiph., Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἐν ἀγίον Πνεύμα.

(93) Epiph., ἀνελθεῖν. Mox τοῦτο derst in editis. Sed habetur in Reg. Epiph. Socrat. et Nic.

(94) Epiph., τοῦτο δέ, mendose. Mox Socrat. et

A tem anathemate damnamus: et omnes quotquot hujus sententiae fuerint, ab Ecclesia alienos sentimus. Similem vero Patris Filium plane constemur, juxta Apostolum qui de Filio dicit: «Qui est imago Dei invisibilis²⁹.» Constemur autem et credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Credimus item in Dominum nostrum Iesum Christum, Filium ejus, sine passione ab eo genitum ante omnia sacerula, Deum Verbum, Deum ex Deo Unigenitum, lumen, vitam, veritatem, sapientiam, potentiam; per quem omnia facta sunt, quæ in cœlis et quæ in terra, sive visibilia, sive invisibilia. Hunc credimus in consummatione sæculorum, ad abolendum peccatum carnem suscepisse ex sancta Virgine, et hominem factum esse: passum esse pro peccatis nostris, resurrexisse, assumptum fuisse in cœlos, ac sedere ad dextram Patris: et iterum venturum esse in gloria judicare vivos et mortuos. Credimus et in Spiritum sanctum quem Paracletum quoque nuncupavit Salvator et Dominus noster; quem se post discessum suum discipulis missurum pollicitus est, et revera misit; per quem cunctos in Ecclesia fidèles sanctificat, qui baptizantur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Eos porro qui præter hanc fidem aliud prædicant, alienos agnoscit catholica Ecclesia. Quod autem fides Sirmii nuper edita coram pietate imperatoris nostri, huic paria contineat, non runt omnes qui legerint. »

C 50. His in Isauria scriptis, Constantinopolim profecti, quasi se scriptorum pœniteret, ea de more mutaverunt, additis tamen quibusdam voculis; ita ut neque hypostasin in Patre et Filio et Spiritu sancto dicenter; eademque ipsa iis transmisere qui Ariminum convenerant, coactis omnibus harum regionum episcopis ut iis subscriberent. Et si qui repugnabant, eos a Constantio in exsilium pellicarunt. Sic autem se habent illa:

«Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo omnia; et in Unigenitum Filium Dei, ante omnia sacerula, et ante omne principium ex Deo genitum: per quem omnia facta sunt visibilia

Nic., ἀλλοτρίους εἶναι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

(95) Addit Epiph., τῇ πίστει. Quæ mox sequuntur in edit. Paris., Taῦθ' οἱ περὶ Εὐστριον, additis de more, expunximus, quia in nullo habentur cod. nec in editi. Commel. Quæ sequuntur porro usque ad num. 32 aliquot post datam epistolam annis hoc adjecta fuisse diximus in Monito.

(96) Decima formula scripta anno 560. Qui titulus in edit. Paris. legitur, Ετέρα τῆς πίστεως ὅμολογα, a Parisiensibus de more additus absque ulla auctoritate, omisso a nobis est. Theodoreus hanc affert lib. ii, cap. 21; Socrat., lib. ii, cap. 51; Nic., lib. ix, c. 44.

Theodor., εἰς Ἑνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν. Socr. et Nic., εἰς Ἑνα μόνον Θεὸν.

et invisibilis, eumque Unigenitum, solum ex solo Patre, Deum ex Deo, similem Patris qui se genuit, secundum Scripturas; cuius generationem nemo novit nisi solus Pater qui genuit eum. Hunc scimus Unigenitum Dei Filium mittente Patre ex cœlis advenisse, sicut scriptum est, ad destructionem peccati et mortis; et **597** ex Spiritu sancto natum de Maria Virgine secundum carnem, ut scriptum est: cum discipulis conversatum, et universa dispensatione secundum voluntatem Patris impleta, crucifixum, mortuum ac sepultum esse, et ad inferos descendisse, quem ipse infernus exhorruit: qui etiam tertia die resurrexit a mortuis, et cum discipulis versatus est: et impletis quadraginta diebus assumptus est in cœlos, et sedet ad dexteram Patris, venturus ultimo resurrectionis die in paterna gloria, ut reddat unicuique secundum opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse Unigenitus Dei Filius, Christus, Dominus et Deus noster, promisit se missurum generi humano Paracletum, sicut scriptum est¹⁶: Spiritum veritatis, quem ipsis misit, postquam ascendisset in cœlum. Nomen autem substantiæ, quod simplicius a Patribus positum est, et ignotum populis, offensioni fuit, quoniam in Scripturis non continetur, placuit amoveri, nec ullam omnino deinceps ejus fieri mentionem; quandoquidem divinæ Scripturæ nusquam substantiæ Patris ac Filii meminere. Imo nec hypostasis de Patre et Filio et Spiritu sancto nominari debet. Similem autem dicimus Patri Filium, ut loquuntur et docent divinæ Scripturæ. Omnes porro hærceses, sive olim damnatae sive recens ortæ, quæ huic a nobis editæ scripturæ adversantur, anathema sunt.

καὶ διάσκουσι. Πλέον δὲ αἱ αἰρέσεις, αἱ τε ἡδη πρότι
ἐναντίαι τυγχάνουσαι τῆς ἐκτεθεῖσας ταύτης γραφῆς,

31. Sed ne his quidem stetere, nam Constanti-
nopolii Antiochiam prosecti, mutata sententia qua,
juxta sacras Litteras, similem esse Patri Filium
scripto tradiderant, concinnatisque iis quæ exco-
gitarant, rursus ad priorem reversi sententiam,
dixerunt Patris omnino dissimilem, et nullo modo
similem esse Patris Filium, et tantopere a pristina
mente deducti sunt, ut iis qui apertius Ariana lo-

" Joan. xvi, 43.

(97) Theodor., γεγεννηθε.

(98) Theodor. Sočr. Nic., γέννησιν. Ibid. Theod., οὐδεὶς οἶδεν.

(99) Socrat. et Nic., παραγενέσθαι, post quam vocem sequitur in editis αὐτῶν, secus in Regio, Socrat. Theod. et Nic. Mox Theodor., εἰς καθάπτεσσν διαρτίας κατ θανάτου.

(1) Socrat. Niceph. Theodor., $\chi\lambda$ Μαρίας. Paulo post Theod., $\chi\lambda$ συναντραφέντα. Hic et in sequentibus multum variat Theodoreetus, verbis solum, non sententia, ut cuique volenter vide est.

(2) Regius, κατεληγούσθεναι. Paulo post Regius, Socrat. Niceph.. ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Editi, ἐκ τῶν νεκρῶν.

(3) Sic Regius, Soerat. et Nicephor. Editi vero,
ἐλευσάμενος. Infra Socrat. et Niceph., ἀπόδωτ.

δρατ καὶ τὰ ἀδράτα, γεννηθέντα (97) δὲ Μονογενή, μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ Θεοῦ, δύοισι τῷ γεννήσαντι αὐτὸν Πατρὶ κατὰ τὰς Γραφάς· οὐ τὴν γένεσιν (98) οὐδὲς γινώσκει εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ. Τοῦτον οἰδαμεν μονογενῆ Θεοῦ Υἱὸν, πέμποντος τοῦ Πατρὸς, παραγεγνήσθαι (99) ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἄγιου, ἐκ Μαρίας (1) τῆς Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης πληρωθεῖστης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατεληγκυθότα (2). ὅτινα καὶ αὐτὸς ὁ ἔδης Ἐπτηξέν· ὅστις καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθεῖσῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐλευσμένος (3) ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδῷ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς (4) ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον, καθάπερ γέγραπται· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἐπεμψεν, ὅτε ἀνῆλθεν (5) εἰς τοὺς οὐρανούς. Τὸ δὲ δυνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἀπλούστερον ὑπὸ τῶν (6) Πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς, σκάνδαλον ἔφερε, διότι μηδὲ αἱ Γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἢ περι περιαριθμηταί, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι· ἐπιστήθει περὶ καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ οὐδαμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ οὐδὲ (7) ὑφελεῖται ὑπέστασις περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ὄνομάζεσθαι. "Ομοιον δὲ λέγομεν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ οὐν κατεκρίθησαν, καὶ αἴτινες ἔαν καινότεραι γένενται, οὐνάθεμα ἕστωσαν (8).»

31. (9) Ἀλλ οὐδὲ τούτοις ἐνέμειναν· κατελθόντες γάρ ἀπὸ Κωνσταντίου πόλεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, μετέγνωσαν, διτὶ ὅλως ἔγραψαν ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Γίδον, ὡς λέγουσιν αἱ Γραφαὶ· καὶ συνθέντες ἀπειρ ἐπενόσαν, ἤρξαντο πάλιν ἀνατρέχειν εἰς τὰ πρώτα ἑαυτῶν, καὶ λέγειν, διτὶ παντελῶς ἀνδριώτος ἔστιν δὲ Γίδος τῷ Πατρὶ, καὶ κατ' οὐδένα τόπον ὅμοιός ἔστιν δὲ Γίδος τῷ Πατρὶ, τοτοῦτον μετεβάλοντο (10), ὡς καὶ

(4) Υἱὸς deest in Soerat. et εἰ Χριστός in Niceph.

(5) Ἀνελήσθη, Socrat. et Niceph.

(6) Sic Regius, Socrat. et Theodor. Editi, ἀπὸ

(7) Socrat. et Niceph., οὐκ. Hic multum variat Theodor., Μήτε μηδὲ δεῖν ἐπὶ προσώπου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιον Ιησούματος μιαν ὑπόστασιν ἐνομάζεσθαι. Οὐσίον δὲ λέγοντες.

(8) In edit. Paris. de more additum fuit Ταῦθ' οἱ περὶ Ἔστετον, nulla quidem auctoritate : ideoque omissum est. Mox Regius et Basil., τούτοις. Editi male, τούτοις. Quæ sequuntur conferenda cum Epistola decretis Nicenæ synodi.

(9) Undecima sidei formula anno 361.

(10) Sic omnes manuscripti et edit. Commelian.
Edit. vero Paris.. μετεβάλλοντο.

τοὺς τὰ Ἀρείου γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι, ήνα ἐπ' ἀδείας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέρωας (11). Διὸ γοῦ τὴν πολλήν ἀνάδειν τῆς βλασφημίας αὐτῶν Ἀνόμοιοι παρὰ πᾶσι ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὴν ἑουκόντιον ἐπωνυμίαν, καὶ τὸν αἰρετικὸν Κωνστάντιον προστάτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν· δις, μέχρι τέλους διαιμένας ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ λοιπὸν ἀποθνήσκων, ἐδοξεῖ βαπτίζεσθαι, οὐ παρὰ εὐσεβῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ ὑπὸ (12) Εὐζωοῦ τοῦ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ (13) πολλάκις καθαιρεθέντος, καὶ ὅτε διάκονος ἦν, καὶ ὅτε Ἀντιοχείᾳ ἐκαθέσθη.

32. Τέως μὲν οὖν διχρι τούτου φθάσαντες, ἔστησαν καὶ καθηρέθησαν οἱ προειρημένοι. Ἄλλὰ οὐδὲ οὕτως, εὗ οἴδα ὅτι στήσονται δοῖ καὶ νῦν ὑπεκρίναντο, δεῖ δὲ συστάσεις ποιήσουσι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἵνα δὲ εἰς ἔκπτωσις ἐλθύντες εἰπώσι καὶ οὗτοι· Ἀναστάντες πορευθῶμεθα (14) πρὸς τοὺς Πατέρας ἔκπτων, καὶ ἐρούμεν αὐτοῖς· Ἀγαθεματίζομεν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον· πρὸς ταύτην γάρ ἔχουσι τὴν Ἐριν. Τίς οὖν ἔτι, καὶ διλίγην αἰσθησιν ἔχων, ἀνέξεται τούτων; Τίς βλέπων καθ' ἔκάστην σύνοδον τὰ μὲν ἀφαιρούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα, οὐ συνορφάτούτοις ὅποιτον καὶ ὑπουλον ἔχοντας (15) κατὰ Χριστοῦ τὴν διάγοναν; Τίς, δρῶν αὐτοὺς διὰ μακρῶν ἔκτείνοντας ἔκπτων τὴν τε τῆς πίστεως σύνθεσιν καὶ τὴν ἀπολογίαν, περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται, οὐχ ὅρῃ τούτους καταγινώσκοντας ἔκπτων, καὶ πολλὰ γράφοντας ἐπίτηδες, ἵνα δᾶξωσι διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας, καὶ τῆς τοσαῦτης πολυλογίας, ὑφρράξαίν τοὺς ἀκεραίους, καὶ λανθάνειν οἶοι τὴν αἵρεσιν τυγχάνουσιν δυτες; Ἄλλ' ὥσπερ οἱ ἐθνικοί, ὡς εἶπεν δούλος Κύριος, βαττολογοῦντες ἐν ταῖς εὐχαῖς οὐδὲν ὠφελοῦσιν, οὐτως οὐτοι τοσαῦτα καταντλήσαντες, οὐχ ἡδυνήθησαν σθέσαι τὴν κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως χρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεγχθέντες καθηρέθησαν, καὶ εἰκότως γε· ποιῶν γάρ αὐτῶν ὁ ἀκούων ἀποδέξεται (16) συγγραφήν; Η ποιὰ θαρρήσαντες αὐτοῖς κατηγήσουσι τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; Εἰ μὲν γάρ αἱ πᾶσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσι συμφωνίαν, τίς τῇ χρείᾳ τῶν πολλῶν; Εἰ δὲ τοσοῦτων χρείᾳ γέγονε, δηλὸν ἔστιν ἔκάστην ἐνδεῆ καὶ μή πλήρη τυγχάνειν· καὶ τούτῳ μᾶλλον ἡμῶν αὐτοὶ διελέγχουσιν ἐν τῷ πάσας ἐναλλάττειν καὶ μεταποιεῖν. Τὸ δὲ πλήθος τῶν συνόδων, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γραφομένων δείκνυσι τοὺς ἐν αὐταῖς συνελθόντας, μαχομένους μὲν πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀσθενοῦντας δὲ πρὸς τὴν ἀληθειαν.

33. Ἐπειδὴ (17) δὲ οὕτως αὐτοὶ πρὸς τε ἔκπτωτοις, καὶ πρὸς τοὺς πρὸς ἔκπτωτα διετέθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς, ἔξετάσαντες, μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ποιῶν ἀποτοπον θεωρήσαντες, η τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν ἐγγε-

¹⁷ Matth. vi, 7.

(11) Regius secunda manu, προφέρωσι.

(12) Regius, ἀλλ' ὑπό.

(13) Ita Regius; in editis vero καὶ deest.

(14) Regius, πορευθῶμεθα. Ibid. Regius, πρὸς τοὺς πατέρας. Μέν sequens deest in Regio.

(15) Ita Regius. Editi, ἔχοντες.

A querentur admissis, Ecclesias etiam ipsis tradarent, ut hinc illi fidentius blasphemias proferrent, ac proinde ob ingentem blasphemiarum impudentiam Anomoi ab omnibus vocati sunt, ἑξουσόντιον quoque cognomen habentes, ac hæreticum Constantium impietatis suæ nacti patronum; qui cum ad usque finem in impietate perseverasset, demum instantे morte baptizari voluit, non a piis utique viris, sed ab Euzoio qui Arianæ hæreseos causa, non semel sed multoties, et diaconus cum esset, et cum Antiochiae sederet, depositus fuerat.

32. Huc usque igitur progressi supra dicti viri, substitere tandem, ac demum depositi sunt. Sed bene novi eos ne ita quidem gradum repressuros, quotquot jam hac usi sunt simulatione, sed conflatuos semper conspirationes contra veritatem, donec ad se reversi dicant et ipsi: Surgamus, properemusque ad Patres nostros, et dicamus illis: Arianam hæresim anathemate damnamus, Nicænam vero synodum agnoscimus: cum ea enim illis est contentio. Quis igitur, vel modico sensu præditus, hos ultra ferat? Quis homines videns in singulis synodis alia detrahere, alia addere, eorum suspectam ac subdolam erga Christum mentem non animadvertiscat? Quis eos conspicatus fidei suæ formulam ac criminationum depulsionem multis concinnare verbis, **598** non advertat homines sese prodere, et multa de industria scribere, ut per intempestivam ostentationem, et tantam loquacitatem simpliciores seducant, ac suam possint hæresin occultare? At sicut ethnicis, ait Dominus, nihil prodest multa in orationibus verba fundere ¹⁷, sic et isti tot tantaque effutientes, judicium contra Arianam hæresim latum abolere nequam potuerunt; imo magis magisque convicti, depositi sunt, et jure quidem; quod enim eorum rescriptum quivis audiens recipiat? Aut qua fiducia accedentes ad se ad fidem instituent? Nam, si rescripta illa omnia unam eamdemque sententiam ferant, quid multorum opus? Sin tam multorum opus fuit, manifestum est singula deficere plenaque non esse, quod illi ipsi plusquam nos palam faciunt: ea quippe omnia immutant atque alio edunt sermone. Porro multitudo synodorum, scriptorumque discepientia arguit sane eos qui convenerunt, adversus Nicænam synodum concertare; sed tamen se imbecilliores esse quam ut oppugnent veritatem.

33. Cæterum, quando ipsi erga se mutuo et erga majores suos sic affecti sunt, age, jam sciscitemur illos, ut ediscamus quam in scriptis illis absurditatem aut quam viliostam sententiam conspicati,

(16) Ita Regius et Basiliens. Editi quoque, ἀποδέξεται.

(17) Ante Ἐπειδὴ, hunc titulum, 'Ex τῆς ἐπιστολῆς περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀριεινῇ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας, præmittit Felckmann. terius.

Patribus inobsequentes sunt, et adversus ecumenicam synodum decertant? Hæc voces, aiunt, « ex substantia, » et, « consubstantiale, » nobis minimè placent, quibusdam enim offendiculo fuere, plurimos conturbarunt. Illi igitur scriptis suis ita sunt locuti. Verum sic quispiam illis occurrat: Si ergo hæc verba per se illis offensionis causa fuere, non solum quosdam offenditi, ac plurimos turbari oportuit, sed et nos aliasque universos eodem affectos esse modo par fuit. Quod si universi has voces amplectuntur: si qui illa scripsere, non vulgares homines, sed ex toto orbe coacti sunt; si qui jam Ariminum convenere episcopi plus quadringentis ea testimonio suo comprobant; nonne qui adversus synodum hæc effuttiunt hinc arguuntur, non verba quidem culpanda esse, sed eorum qui hæc prave interpretantur malitiam? Quam multi sunt, qui divinis Scripturis maligne lectis ac prave intellectis, sanctos hinc insimulant! cuiusmodi fuere olim Judæi, qui Dominum non receperunt, et jam Manichæi qui in legem blasphemant; cuius sane rei, non Scripturæ, sed ipsorum perversitas causa fuit. Si itaque verborum pravitatem ostendere potestis, agite, demonstrandi ratio ineatur; nec objiciatis nobis hæc nonnullis offensioni esse, ne idem vobis, quod tunc Pharisæis, accidat. Etenim cum illi sese simularent de doctrina Domini offenditi, ait Dominus illis: « Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur¹⁸. » His autem verbis ostendit, non Patris verba a se « plantata, » sed pravam suam recte dictorum interpretationem, offendiculo illis fuisse. Nam ii qui olim Apostoli epistolas culpabant, non Pauli, sed ipsorum ignorantiam, et perversum animum palam fecere. Εἰντούς. Ἐπει τοι οι αἰτιώμενοι τότε τὰς ἐπιστολάς καὶ στρεβλῆς διανοίας κατηγόρουν.

54. Sed jam respondete (operæ pretium enim fuerit hoc ab illis querere) quinam sunt, quos de illis offendit atque turbari causamini? Certe nemo eorum qui pie de Christo sentiunt, quippe qui ea defendant asserantque. Quod si Ariani sunt qui hæc indigne ferunt, quid mirum si irascuntur iis qui eorum hæresin de medio tollunt? Non enim ea verba illis scandalum sunt, sed dolori, quod quasi in cippo insculpta suam hæresin traducant. Desinite igitur adversus Patres nostros **599** hac de causa obmurmurare: alioqui restat, ut crucem quoque Dominicam vituperetis, quod ea Judæis sit scandulum, gentibus autem stultitia, ut dixit Apostolus. Verum quemadmodum crux mala non est, nobis

¹⁸ Math. xv, 13.

(18) Editio Commel., διαμάχοντα male.

(19) Ita Regius. In editis vero ἡμῖν deest.

(20) Sic Regius, Basil. et Felckm. 3. Editi vero, τυγχάνοντα.

(21) Editio Comm. sola, ὑμᾶς.

(22) Ita Regius. In editis vero, πῶς deest.

(23) Θελας deest in Basil. et Felckm. 3.

(24) Felckm. 3, τοῦτο ποιεῖτε, καὶ μὴ προφασι-

A γραμμένων, ἀπειθεῖς μὲν γονεῦσι γεγόνασι, διαμάχονται (18) δὲ πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον; Τὸ δὲ τῆς οὐσίας, » φησι, καὶ τὸ « ὁμούσιον » οὐκ ἡρεσεν ἡμῖν (19). Ταῦτα γάρ τινας ἐτκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὗτω γράφοντες ειρήκασιν · ἀπαντήσεις δὲ ἀντὶ τις αὐτοῖς εὑλόγως οὗτως· Εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ δῆματα καθ' ἐαυτὰ τυγχάνει (20) διτα αἴτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μὴ τινας σκανδαλίζεσθαι, μηδὲ πολλοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς (21) καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταυτὸν ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ δῆματα, οἱ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσῃς τῆς οἰκουμένης συνελθόντες εἰσι, καὶ τούτοις ἐπιμερτυροῦσιν οἱ νῦν ἐν τῇ Ἀριμήνῳ συνελθόντες ἐπίστοποι υ' καὶ πλεῖους· πῶς (22) οὐκ Β τικρὺς ἐλέγχει τοῦτο τοὺς κατὰ τῆς συνόδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ δῆματα ἐστιν αἴτια, ἀλλ' ἡ κακόνοις τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; Πόσοι, κακῶς ἐντυγχάνοντες ταὶς θείαις (23) Γραφαῖς καὶ παρανοούντες ταύτας, κατηγοροῦσι τῶν ἀγίων! οἵοις γεγόνασιν οἱ μὲν τότε Ιουδαῖοι, μηδὲξέμενοι τὸν Κύριον, οἱ δὲ νῦν Μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον· καὶ οὐχ αἱ Γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἴτιαι, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακοφροσύνη. Εἰ μὲν οὖν ἀποδεῖξαι δύνασθε τὰ δῆματα φαῦλα, τοῦτο ποιεῖτε (24), καὶ λόγος ἡγείσθω τῆς ἀποδεῖξεως· καὶ μὴ προφασίζεσθε τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταυτὸν πάθητε τοῖς τότε Φαρισαῖοις. Καὶ γάρ κάκενων προφασιζομένων σκανδαλίζεται ἐπὶ ταῖς τοῦ Κυρίου διδαχαῖς, ἐλέγεν αὐτοῖς ὃ Κύριος· « Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν δι Πατήρ μου δι οὐρανίος, ἐκριώθησεται. » Τοῦτο δὲ λέγων ἐδεικνύειν, ὡς οὐ τὰ τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ « φυτεύσμενα » δῆματα σκάνδαλον ἥσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα ἐσκανδάλιζον τοῦ Ἀποστόλου, οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς έστων

C 54. Ἐπει (καλὸν γάρ αὐτοὺς ἐρέσθαι τοῦτο,) εἴπατε, τίνες εἰστεν, οὓς προφασίζεσθε σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι: ἐπὶ τούτοις; Τῶν μὲν γάρ εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδεὶς, αὐτὰ (25) γάρ πρεσβεύοντας καὶ ἐκδικοῦσιν. Εἰ δὲ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν οἱ τοῦτο πάσχοντες, τι θαυμαστὸν, εἰ ἐπὶ τοῖς ἀναιροῦσιν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν δύχονται; Οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ δῆματα· ἀλλὰ λύπη (26), D ὅτι στηλογραφία κατὰ τῆς ἀσεβεῖας αὐτῶν ἐστιν. Οὐκοῦν παύσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν Πατέρων, καὶ τοιαῦτα προφασιζόμενοι· ἐπει ὥρα ὑμᾶς: καταμέμφεσθαι καὶ τῷ κυριακῷ σταυρῷ (27), ὅτι Ιουδαῖοις μὲν σκάνδαλον ἐστιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ὡς εἶπεν δι Απόστολος. Ἄλλ' ὕστερον οὐ φαῦλος δι σταυρός· ἡμῖν

ζεσθε.

(25) Regius, αὐτῷ. Editi vero, αὐτά. Paulo posse Regius, οἱ τοῦτο. Editi, οἱ ταῦτα. Mox Regius, τῷ θαυμαστόν, mendose.

(26) Regius, λυπή, male.

(27) Τὸν κυριακὸν σταυρόν, Felckm. 3. Ibid. Regius, στε.

γάρ τοῖς πιστεύουσίν ἐστιν « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, » καὶ ιουδαιοὶ μαλέγνωται· οὗτως οὐ φαῦλα τὰ τῶν Πατέρων ρήματα, ἀλλ᾽ ὥρελιμα τοῖς γηγενίσκοτες ἔντυχάνουσι, χριστιανοὶ ἀναιρετικὰ πάσης ἀσθετικῆς ἐστοῦν, καὶ οἱ Ἀρετιανοὶ πολλάκις διαρρηγνύονται, καταχρινόμενοι· παρ' αὐτῶν. « Ότε τοίνυν ἡ περὶ τῶν σκανδαλῶν μένων ἀπίθανος δέδειχται πρόφασις (28), εἰκάστη λοιπὸν ὑμεῖς, πῶς οὐκ ἀρέσκεσθε τῷ, « ἐκ τῆς οὐσίας, » δύναμις; Τοῦτο γάρ πρῶτον ἀναγκαῖον ἀγαρέσκειν· καὶ τότε καὶ ὑμεῖς ἔγράψατε ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι (29) τὸν Γεόναν; Εἰ μὲν οὖν τὸν Πατέρα ὄνομάζοντες, ἢ τὸ, « Θεός, » ὅνομα λέγοντες, οὐκ οὐσίαν σημαίνετε, οὐδὲ αὐτὸν τὸν δύνατον ἐπερ ἐστοῦν καὶ οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ᾽ ἔτερόν τι περὶ αὐτὸν, ἢ τὸ γοῦν χειρόν, ἵνα μὴ παρ' ἐμοῦ λέγηται, διὰ τούτων επιμανέτε (30), Εδεινοὶ μὴ γράψειν ὑμᾶς ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Γεόναν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ· ἵνα φέγγοντες λέγειν ἀληθῶς Πατέρα τὸν Θεόν, σύνθετον δὲ τὸν ἀπλοῦν, καὶ σωματικῶς αὐτὸν ἐπινοοῦντες, καὶ οὐτέρας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γένησθε. Οὕτω δὲ νοοῦντες, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν Λόγον, καὶ τὸ Γεόνα, οὐκ οὐσίαν (30*) ἀλλ᾽ ὄνομα μόνον νομίζετε, καὶ λοιπὸν δῆμος ὄνομάτων ἔχετε τὴν ἑαυτῶν φαντασίαν· καὶ ἡ λέγετε, οὐκ εἶναι πιστεύετε, ἀλλὰ μὴ εἶναι φρονεῖτε.

35. Τοῦτο δὲ Σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' Ἑλλησι λεχθέντων ἀθέων (31) ἐστοῦν τὸ τόλμημα. Αἰδοῦσὶ δὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ δύντος Θεοῦ δημιουργημα εἶναι φήσετε· εἰ γε τὸ Πατήρ καὶ τὸ Θεός οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ δύντος οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ᾽ ἔτερόν τι, διότερον δὲ πάντας καὶ λίαν ἀπερεπές ἐστοῦν καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι. Εἰ δὲ ὅταν ἀκούομεν (32) « Ἔγώ εἰμι ὁ ὄν· » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἦποιήσεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· » καὶ, « Ἀκούε, Ἰσραὴλ (33), Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἐστοῦν· » καὶ, « Τάδε λέγει Κύριος παντοχράτωρ· » οὐχ ἔτερόν τι ἀλλ᾽ αὐτὴν τὴν ἀπλῆν καὶ μακαρίεν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ δύντος οὐσίαν νοοῦμεν· καὶ γάρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν, διὰ τι ποτέ ἐστοῦν, ἀλλ᾽ ἀκούοντες τὸ Πατήρ, καὶ τὸ, Θεός, καὶ τὸ, Παντοχράτωρ, οὐχ ἔτερόν τι, ἀλλ᾽ αὐτὴν τὴν τοῦ δύντος οὐσίαν σηματινομένην νοοῦμεν. Εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Γεόναν, δηλοντείς ἐκ (34) τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸ ὑμῶν λέγουσιν αἱ Γραφαὶ τὸν Κύριον Γεόναν τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ αὐτῶν, αὐτὸς ὁ Πατήρ εἰρήκειν· « Οὗτός ἐστοῦν ὁ Γεόνας μου ὁ ἀγαπητός· » Γιδὴς δὲ οὐδὲν ἔτερόν ἐστοῦν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα· πῶς οὐ φαίνονται κα-

²⁹ I Cor. i, 24. ³⁰ Exod. iii, 14. ³¹ Gen. i, 1.

(28) Ita Regius codex et Felck. 3. Editi, δείχνυται ἀπόφασις. Mox Reg. Basil. et editio Paris., ἀρέσκεσθε. Edit. vero Commel., ἀρέσκεσθαι.

(29) Ita edit. Commel. et omnes mss. Edit. vero Paris., γεγενῆσθαι.

(30) Regius codex, σημαίνεται.

(30*) Felckm. 3, καὶ Γεόνα οὐκ οὐσίαν. Mox edit. Commel. sola, νομίζεται. Et infra eadem, πιστεύεται, μενοσεῖ.

A enim qui cedimus, « Christus est Dei virtus et Dei sapientia »³⁰, etiam si Iudei insaniant; ita quoque Patrum verba non perversa, sed utilia sunt iis qui æquo animo ea legunt, ipsaque omnem omnino destruant impietatem: quamvis Ariani multoties disrumpantur, quod sese ab illis damnatos videant. Demonstratum itaque est illam scandalum quam afferunt rationem nullius esse probabilitatis. Ceterum respondete nobis, cur vobis hoc dictum, « ex substantia, » minime placet? Id enim primo inquirendum est: atqui vos ipsi scripsistis ex Patre genitum Filium esse? Si igitur cum Patrem nominatis, aut hanc vocem, « Deus », pronuntiatatis, non substantiam significatis, neque ipsum qui existit, ut est secundum substantiam intelligitis; sed aliud B circa ipsum, aut aliquid pejus, quod a me dictum nolim, per haec indicatis: vobis ergo scribendum non fuit, ex Patre Filium esse; sed ex iis quæ circa ipsum vel in ipso sunt: ut hinc vitantes Deum vere Patrem dicere, eumque qui vere simplex est, compositum corporeumque intelligentes, recentioris blasphemiae inventores essetis. Cum porro sic intelligatis, necesse est ut Verbum et Filium, non substantiam sed merum nomen existimetis, ac demum nomine tenus, vestram retineatis opinionem: ac quæ dicitis nullo modo esse et nusquam extare sentiatis.

35. Hæc Sadducæorum, imo potius eorum qui a Græcis athei vocantur, scelestæ est opinio. Atque hinc reliquum est ut creaturas Dei veri opificium esse inicias eatis, siquidem haec vocabula, Pater, et, Deus, non ipsam existentis substantiam significant, sed aliud quidpiam quod commenti vos estis. Sed hoc vel solum cogitare, impium prorsus atque turpissimum est. Siu autem cum audimus: « Ego sum qui sum »³¹; et, « In principio fecit Deus cœlum et terram »³²; et, « Audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est »³³; et, « Hæc dicit Dominus omnipotens »³⁴; non aliud nisi ipsam simplicem, beatam, incomprehensibilem ejus, qui est, substantiam intelligimus; quamvis enim quidnam ille sit comprehendere nequeamus, altamen cum has voces audimus, Pater, Deus, Omnipotens, nihil aliud sit quam ejus, qui est, substantiam indicari concipiimus. Dixistis vos etiam ex Deo Filium esse, ac consequenter ex Patris substantia ipsum esse: cum ergo et ante vos Scripturæ dicant Dominum esse Patris Filium, et autem Scripturas Pater dixerit, « Hic est Filius meus dilectus »³⁵; Filius autem nihil aliud sit quam Patris fetus; qua, queso, ra-

²⁹ Deut. vi, 4. ³⁰ Gen. xvii, 4. ³¹ Matth. iii, 17.

(31) Regius codex, παρ' Ἑλλησιν ἀθέων. Felckm. terius, παρ' Ἑλλησι θεῶν, omissa uterque, λεχθέντων.

(32) Regius codex et Felckm. 3, ἀκούωμεν. Editi, ἀκούομεν.

(33) Editio Commel., Ἰσραὴλ.

(34) Felckm. 3, νοοῦμεν, εἰρηκότες δὲ καὶ ἡμεῖς (sic) ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Γεόναν, δηλον δι τοῦ ἑκατονταετοῦ.

tione Patres non recte locuti videbuntur, ubi dixerint Filium esse ex substantia Patris, rati scilicet idem esse sincera mente dicere, ex Deo, ac dicere, ex substantia? Nam creaturæ omnes, quamvis ex Deo exstisset dicantur, sed non quemadmodum Filius, ex Deo sunt illæ, non enim res genitæ, sed factæ, natura sua sunt. «In principio» igitur «Deus», non genuit, sed «fecit cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt»³⁸, ut scriptum est. Nec vero dicitur, qui gignit, sed «qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis»³⁹. Quod si Apostolus dixit, «Unus Deus per quem omnia»⁴⁰, non eo sane illud dixit, quod Filium reliquis omnibus annumeraret: sed quoniam multi ex Græcis existimant fortuito, et ex atomorum **600** complicatione, ac ex similaribus partibus sponte rerum naturam coaluisse, neque auctorem habere. Alii autem ab aliqua causa nec tamen per Verbū eam conditam arbitrantur. Quisque autem ex hereticis arbitratu suo res comminiscitur et de rerum natura fabulatur. Quapropter ex necessitate Apostolus dixit, «ex Deo»⁴¹, ut factorem notum ficeret, et omnium creationem ex ejus voluntate factam declararet. Statim ergo infert: «Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia»⁴², ut ex omnibus Filium exciperet; quæ enim Dei esse dicuntur, omnia per Filium facta sunt: nec fieri potest creatas res eamdeum, quam creatorem, habere generationem; et ut doceret illud, «ex Deo», quod hic dicitur, alia ratione de opifice, alia de Filio intelligi. Nam hic proles, illæ vero, opificia sunt. Ideoque Filius est proprius substantiæ fetus, illa autem, voluntatis creature.

36. Hæc cum ipsa synodus animadverteret, ac perspectum haberet ejusdem vocabuli diversas esse significaciones; ne quidam suspicarentur Filium Dei ex Deo dici perinde atque creaturas, clarissim scriptere, Filium ex substantia Dei esse: hinc namque vere germanum Patris esse Filium indicatur. Ex eo autem quod simpliciter dicitur, «ex Deo», voluntas creatoris in creando significatur. Si ergo ipsi eadem mente scripserunt ex Patre esse Verbum, ne synodus criminentur: sin ut de creaturis scriptum est, ita de Filio eam intelligunt vocem, «ex Deo», oportuit eos id de creaturis accipientes, Filium non nominare, ne videantur cum pietate blasphemiam admiscere, parque fuit, aut Dominum creaturis non annumerare, aut non indigna et minime

³⁸ Gen. i, 1. ³⁹ Psal. cii, 4. ⁴⁰ 1 Cor. viii, 6.

(35) Regius prima manu, τῷ εἰπεῖν, et sic item mox, secunda vero τῷ εἰπεῖν utrinque. Ibid. Felckm. 3, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός. Τὰ μὲν γάρ κτίσματα πάντα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγεται (Regius solus, λέγηται) γεγενῆσθαι. Μοχ idem, δὲ Υἱὸς ἔστιν ἐκ.

(36) Felckm. 3, ὡς εἰρηται.

(37) Ita Regius codex et Felckm. 3. Editi, εξ αὐτομάτων. Μοχ δύμιομερῶς abest a Felckm. 3. Μοχ idem, εξ αὐτομάτου. Editio Commel., ἐκ ταυτομάτου. Regius, Basiliens, et edit. Paris., ἐκ ταυτομάτου.

A λῶς εἰργάζοτες οἱ Πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, λογισάμενοι ταυτὸν εἶναι τὸ εἰπεῖν (35) δρῦῶς, ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ εἰπεῖν, ἐκ τῆς οὐσίας; Τὰ μὲν γάρ κτίσματα πάντα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγηται γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡς δὲ Υἱὸς εἰσὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὐ γάρ γεννήματα, ἀλλὰ ποιήματα εἰσὶ τὴν φύσιν. «Ἐν ἀρχῇ γοῦν δὲ Θεὸς οὐκέτι γέννησεν, ἀλλ' εποιήσει τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἀνάτολας,» εἰρηται (36). Καὶ οὐχ δὲ γεννῶν, ἀλλ' εἰ διπλῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φύλαγα. Εἰ δὲ δὲ Απόστολος εἰρηκεν, «Εἰς Θεὸς, εὖ οὐ τὰ πάντα,» ἀλλ' οὐ τὸν Υἱὸν συναριθμῶν τοὺς πᾶσι, τούτῳ φησιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι κατὰ τύχην καὶ ἐξ ἀτόμων (37) συμπλοκῆς, καὶ δύμιομερῶς ἐκ ταυτομάτου συνεστάναι: τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἰτιον· οἱ δὲ ἐξ αἰτίου μὲν αὐτὴν γεγονέναι, οὐ μὴν καὶ διὰ τοῦ Λόγου· τῶν δὲ αἱρετικῶν ἔκαστος, ὡς ἡβέλησεν ἀπεπλάσατο, καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ· τούτου χάριν δὲ Απόστολος ἀναγκαῖως συνείρηκε τὸ, «ἐκ τοῦ Θεοῦ·» ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδείξῃ· εὐθὺς γοῦν ἐπιφέρει, «Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὐ τὰ πάντα,» ἵνα τῶν πάντων ἔξαρῃ τὸν Υἱόν· τὰ γάρ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα, πάντα ταῦτα δὲ: Υἱοῦ γέγονε· καὶ οὐχ οἶν τε μίαν (38) ἔχειν τὰ δημιουργούμενα τῷ δημιουργοῦντι τὴν γένεσιν· καὶ ἵνα τὸ, «ἐκ τοῦ Θεοῦ», λεγόμενον ὅδε, δλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτὸν (39) σημαίνεσθαι διδάξῃ, ἢ ὡς ἐπὶ Υἱοῦ λεγόμενον νοεῖται. Οὐ μὲν γάρ γεννημα, τὰ δὲ ποιήματα ἔστι. Διὸ καὶ δὲ μὲν Υἱὸς θεον τῆς οὐσίας γέννημα, τὰ δὲ βουλήματος (40) δημιουργήματα.

D 36. Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα, καὶ εἰδίται τὴν ἐκ τῆς δύμινυμίας διαφορὰν (41), ὑπὲρ τοῦ μὴ τινας ὑπονοεῖν κατὰ τὴν κτίσιν οὕτω λέγεσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, λευκότερον ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τὸν Υἱόν. Ξε μὲν γάρ τούτου τὸ γνήσιον ἀληθῶς Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα γνωρίζεται· ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἀπλῶς «ἐκ τοῦ Θεοῦ», τὸ βούλημα τῆς δημιουργίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται (42). Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ τοιαύτην ἔχοντες διάνοιαν, ἔγραψαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον, μὴ μεμφέσθωσαν τὴν σύνοδον· εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεώς ἔστι γεγραμμένον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ φρονοῦσι· τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔστι, τὰ ἐπὶ τῆς κτίσεως λαμβάνοντας αὐτοὺς, μὴ λέγειν Υἱὸν, ἵνα μὴ δοκῶσι φύρειν βλασφημίαν τῇ εὑσεβείᾳ, οἷς τὸν Κύριον μὴ συναριθμεῖν τοὺς κτίσματιν (43), ἢ μὴ

⁴¹ ibid. ⁴² ibid.

(38) Regius codex, δημιαν. Editi, μίαν.

(39) Regius, αὐτός. Μοχ ediii, ἐπὶ Υἱοῦ Θεοῦ. Sed Θεοῦ in Regio deest, et deletum in Basil., nec lectum a Nannio.

(40) Regius, τοῦ βουλήματος. In editis τοῦ deest.

(41) Felckm. 3, διαφορὰν. Infra Regius prima manu, κατὰ τὴν κτίσιν, secunda, καὶ τὴν κτίσιν.

(42) Τοῦ κτίσαντος σημαίνεται, ἀλλ' οὐ γέγραπται, Felckm. 3, omisssis multis.

(43) Regius codex, ποιήμασιν.

ἀνάξια καὶ μὴ ἀρμόνοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ γράψαιν. Εἰ γὰρ Υἱὸς ἐστιν, οὐκ ἐστὶ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα ἐστιν, οὐκ ἐστιν Υἱός. Τοιαῦτα δὲ διανοούμενοι, ἀρνήσονται που καὶ τὸ ἄγιον λουτρὸν, διτε εἰς Πατέρα καὶ εἰς Υἱὸν, καὶ οὐκ εἰς Κτίστην καὶ κτίσμα διδοται, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν. Ἀλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα, φασίν (44), καὶ ὡς ἀγράφους τὰς φωνὰς ἐκβάλλομεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν πρόφασίς ἐστιν αὐτοῖς ἀνατριχυντος. Εἰ γὰρ ἐκβλητέα νομίζουσι τὰ μὴ γεγραμμένα, διὰ τοῦ περὶ 'Αρειον ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάτων τοσοῦτον ῥῆματίων συρρετῶν, τὸ δὲ οὐκ δινεῖν, καὶ τὸ, οὐκ ἤν διέτειν πρὸς γεννηθῆ· καὶ, ἢν ποτε, ὅτε οὐκ ἤν· καὶ, τρεπότος ἐστι· καὶ, ἀρρήτος (45) καὶ ἀδέρχοτος ἐ Πατήρῳ τῷ Υἱῷ· καὶ, δὲ Υἱὸς οὐκ οἰδεν οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν· καὶ οὐσα ἐν τῇ γελοιῷ καὶ ἀσεβεῖ (46) Θαλίᾳ ἐκυτοῦ φρονῶν. ἐξήμεσεν 'Αρειος οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνίζονται, καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τοὺς (47) Πατέρας ἐπαυτῶν διαμάχονται. Ἐξ ποιῶν δὲ Γραφῆς καὶ αὐτοὶ εὑρόντες τὸ ἀγένητον (48), καὶ τὸ οὐσίας δνομα, καὶ, τρεις εἰσιν ὑποστάσεις, καὶ, οὐκ ἐστιν ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Χριστός, καὶ, εἰς ἐστι τῶν ἔκαπτων προβάτων, καὶ, ἡ μὲν σοφία τοῦ Θεοῦ ἀγέννητος καὶ ἀναρχός ἐστι, πολλαὶ δὲ εἰσιν αἱ κτισίεις· δυνάμεις, ὡν μία ἐστιν ὁ Χριστός; Ἡ πᾶς ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκατίλοις, ἀγράφοις χρησάμενοι λέξεισιν οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὔσεβιον, καὶ εἰπόντες οὐσίας τε καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς, καὶ δέῃς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως, γογγύζουσι κατὰ τῶν Πατέρων, ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευσάντων (49) λέξειν, καὶ οὐσίας μνημονευσάντων; Ἔδει· γὰρ αὐτοὺς δὲ καθ' ἐκαυτῶν γογγύζειν, ἢ μηδὲν τοὺς Ηατέρας αἰτιώσθαι.

37. Εἰ μὲν (50) οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπροφασίζοντο τὰς τῆς συνόδου λέξεις, τὴν δύναντό πως δὲ ἀγνοίας δὲ εὐλαβείας ὑπόνοιαν ἔχειν· καὶ περὶ μὲν Γεωργίου τοῦ Καππαδόκος τοῦ ἐκβληθέντος (51) ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας λόγος οὐδεὶς· ἀνθρώπου μήτε ἐκ προάγοντος μέσου τὴν μαρτυρίαν ἔχοντος, μήτε ὅλως Χριστιανοῦ τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνον ὑποκριναμένου διὰ τὸν κατρόν (52) τὸ δνομα, καὶ πορισμὸν ἡγησαμένου τὴν εὐεσθειαν· διὸ οὐδὲ μέμψατο ἂν τις αὐτὸν εἰκότως, πταίοντα περὶ τὴν πίστιν, ἀνθρώπον μήτε εἰδότα περὶ ὡν λέγει, μήτε περὶ ὡν διαχειδιῶται, ἀλλὰ πᾶσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς κέπφον (53) ἐπακόλουθοῦντα· Ἀκάκιος δὲ καὶ Εὔσεβιος, καὶ Πατρόφιλος, τεῦτα λέγοντες, πῶς οὐκ ἀξιοι πάστης εἰσὶ καταγνῶ-

⁴⁴ Prov. vii, 22.

(44) Felckm. 3, φησι.

(45) Καὶ ἀρρήτος αὗται a Felckm. 3.

(46) Sic Reg. codex et Felckm. 3. Editi vero, καὶ ἀσεβεῖ αὐτοῦ εαυτοῦ, inepit. Mox Felckm. 3, οὐκ ἀντιρρήκεισαν.

(47) Editi, καὶ πρὸς τοὺς, sed καὶ deest in Regio. Mox Felckm. 3, διαμάχονται. Ἡ πᾶς ἐν τοῖς λεγομένοις ἐγγενίοις (sic) ἀγράφοις χρησάμενος, οmissis de more multis.

(48) Sic edit. Cominel. et omnes mss. Editi vero Paris., ἀγέννητον.

A congruentia Filio ascribere. Nam si Filius est, non est creatura; sin creatura est, non est Filius. Hac cum mente sint; sacram etiam baptismata forte negabunt, quia in Patre et Filio, et non in Creatore et creature datur, prout ipsi sentiunt. Sed, aiunt, haec scripta non sunt, vocesque illas, quod in Scripturis non habeantur, rejiciunt. Sed hanc illi cavillationem impudentissime proferunt. Si enim verba non scripta putant rejicienda, quare Ario non obsistunt, qui tot sententiarum quae in Scripturis non habentur colluviem excoxitavit: quales sunt, ex non existentibus; et, non erat Filius antequam gigneretur; et, erat tempus quo non erat; et, mutabilis est; et, ineffabilis et invisibilis est Pater Filio; et, Filius non novit suam substantiam, et quaslibet B. alias ejus sententias, quas in ridicula et impia Thalia sua evomuit, imo potius eas illi propugnant, quae causa illis est ut cum Patribus etiam suis decentent. In quibus autem Scripturis haec ipsi inventore, non factum, et nomen substantiae; et, tres sunt hypostases; et, Christus non est verus Deus; et, is una est ex centum oibis: et, Sapientia quidem Dei ingenita et sine principio est, multæ autem sunt virtutes creatæ, quarum una est Christus? Aut cur, cum in Encæniis, ut vocant, verbis ex Scriptura non desumptis usi Acacius et Eusebius, dixerint primogenitum creaturæ esse sine dissimilitudine imaginem substantię, potentię, consilii et gloriæ, adversus Patres jam obmurmurant, quod verborum quae in Scriptura non existant mentionem fecerint, et substantię **601** vocem usurparint? Par suit enim eos aut contra se ipsos obmurmurare, aut nihil Patres criminari.

37. Si igitur quidam alii ex synodi verbis occasionem arriperent, suspicio esset eos vel ignorantia vel religione id facere; neque vero hic sermo habetur de Georgio Cappadoce, qui Alexandria exactus est, viro qui nec ex præterita vita ratione commendatur, nec ullo modo Christianus est: sed propter opportunitatem, Christiani nomen simulata sumpsit, et pietatem questus loco habuit. Quapropter nemo eum jure arguerit, quod circa fidem labatur, hominem, qui neque novit quae dicit, nec de quibus affirmat, sed omnes, uti scriptum est⁴⁴, veluti larus insequitur. Cum autem Acacius, Eudoxius et Patrophilus haec dicant, quomodo non omni damnatione digni sunt? Nam, cum ipsi quoque ca-

(49) Felckm. 3, μνημονευθέντων.

(50) Felc. 3, Εἴπερ οὖν.

(51) Regius codex, τοῦ Καππαδόκος καὶ ἐκβ. Felck. 3, τοῦ Καππαδόκου τοῦ ἐκβ. Reliqui ut in textu.

(52) Sic Regius codex, Basiliensis et Felckm. 3. Editi, ἀπὸ τὸν κατέρ.

(53) Felckm. 3, κέπφος. Hic autem locus ita legitur Proverb. vii, 22: δὲ ἐπηκολούθησεν αὐτῇ κεπφωθεῖς.

scripserint quæ in Scripturis non habentur, et sæpe substantiæ nomen ut sanum, maxime propter Eusebii epistolam, receperint, maiores suos nunc criminantur, quod hujusmodi sint usi verbis. Imo cum ipsi quoque dixerint Filium esse Deum ex Deo, ac Verbum vivens, substantiæ Patris imaginem per omnia similem, jam Nicænos Patres criminantur, quod dixerint, ex substantia, ac consubstantiale esse genitori genitum. Quid mirum autem si cum majoribus, et cum patribus suis pugnant, ubi ipsi secum concertant in seque ipsos impingunt? Cum enim Antiochiae in Encæniis, ut vocant, declarasset Filium esse substantiæ Patris sine ulla dissimilitudine imaginem, jurassentque se ita sentire, ac eos qui aliter sentiret anathemate damnassent, imo in Isauria scripsissent: Non refugimus authenticam fidem in Encæniis Antiochiae editam (illic autem substantiæ nomen scriptum est), veluti eorum immemores, paulo post in ipsa Isauria iis adversantia conscripsere, scilicet, ὅμοιούσιον et ὁμοιούσιον, hoc est, consubstantiale et substantia simile, utpote a Scripturis aliena, rejicimus, et substantia nomen de medio tollimus, quippe cum in Scripturis non reperiatur

38. Quis igitur viros hujusmodi ulterius Christianos existimabit? Aut quæ fides, apud quos nec verba, nec scripta firma sunt, sed omnia pro temporis ratione mutantur et invertuntur? Si enim, o Acaci et Eudoxi, non refugitis expositam in Encæniis fidem, in eaque scriptum est, Filium esse substantiæ Patris sine discrepantia imaginem, cur in Isauria scribitis, rejicimus ὅμοιούσιον? Si namque Filius secundum substantiam Patri similis non est, qui substantiæ imago erit sine discrepantia? Quod si vos poenituit scripsisse, eum esse sine discrepantia substantiæ imaginem, cur anathemate damnatis eos qui dicunt Filium esse Patri dissimilem? Si enim similis non est secundum substantiam, plane dissimilis est. Quod autem dissimile est, nunquam imago fuerit. Sin, uti vos dicitis, ita se res habet, verum ergo non est qui vidit Filium, Patrem vidiisse, cum multa inter utrumque sit discrepantia, imo potius hic sit illi omnino dissimilis. Quod autem dissimile est, simile nunquam dicatur. Quo pacto igitur dissimile dicitis simile, et simile dissimile existimatis, ac simulatione usi dicitis, Filium esse Patris imaginem? Si enim Filius non est secundum substantiam Patris similis, aliquid sane imagini deficit, neque est plena imago, non perfectus splendor. Cur itaque hoc legitis: « In ipso inhabitat omnis **602** plenitudo divinitatis corporali-

A σεως; Γράφοντες (54) γάρ ἀγραφα καὶ αὐτοί, καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας δνομα, μάλιστα καὶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν Εὔσεβου, αἰτιῶνται γένη τοὺς πρὸ αὐτῶν, ὡς τοιαύταις χρησαμένους λέξεις. Ἀλλὰ καὶ εἰπόντες αὐτοὶ θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ Λόγον ζῶντα, τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλαχτον (55) εἰκόνα τὸν Γίδον, κατηγοροῦσι τῶν ἐν Νικαιᾳ εἰπόντων (56), ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὅμοιούσιον τὸν γεννηθέντα τῷ γεγεννηκότι. Τί δὲ θαυμαστὸν εἰ τοῖς πρὸ αὐτῶν καὶ τοῖς ίδιοις πατράσι διαμάχονται, διποὺς γε καὶ αὐτοὶ ἔαντοις ἔναντιούμενοι, τοῖς ἔαντοις πρασκόπουσιν; Ἐκθέμενοι γάρ ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκαινίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλαχτον εἰκόνα εἶναι τὸν Γίδον, ὅμοσαντες τε (57) οὗτῳ φρονεῖν, καὶ ἀναθεματίζοντες τοὺς ἄλλους φρονοῦντας, ἀλλὰ γάρ καὶ ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράψαντες· Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθείσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ Ἀντιοχείαν (ἐν αὐτοῖς δὲ (58) ἐγράψη τὸ τῆς οὐσίας δνομα), ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τούτων, μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αὐτῇ Ἰσαυρίᾳ τάνατοις ἐγράψαν, λέγοντες· Τὸ δόμοιον καὶ τὸ δόμοιούσιον (59) ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν Γραφῶν· καὶ τὸ τῆς οὐσίας δνομα περιαρούμεν, ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς Γραφαῖς.

38. Τίς οὖν ἔτι τοὺς τοιούτους Χριστιανοὺς ἡγήσεται; «Η ποια πίστις παρὰ τούτοις, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καὶ ρὸν ἀλλάσσεται καὶ μεταβάλλεται (60); Εἰ γάρ, ὡς Ἀκάκιος καὶ Εὐδόξιος, οὐ φεύγετε τὴν ἐκτεθείσαν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις πίστιν, ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται, Οὐσία; ἀπαράλλαχτος εἰκὼν δὲ Γίδος· πῶς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράψετε, Ἐκβάλλομεν τὸ δόμοιούσιον (61); Εἰ γάρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν δόμοιος δὲ Γίδος τῷ Πατρὶ, πῶς ἀπαράλλαχτος τῆς οὐσίας εἰκὼν ἔστιν; Εἰ δὲ μετέγνωτε, γράψαντες τὸ, τῆς οὐσίας ἀπαράλλαχτος εἰκὼν· πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς ἀνόμοιον εἶναι λέγοντας (62) τὸν Γίδον; Εἰ γάρ οὐχ δόμοιος κατ' οὐσίαν, πάντως ἀνόμοιος ἔστι. Τὸ δὲ ἀνόμοιον οὐκ ἀν εἰλή εἰκών. Εἰ δὲ οὕτω καθ' ὑμᾶς ἔστιν, οὐκ ἀρα δ τὸν Γίδον ἐωρακώς ἐώρακε τὸν Πατέρα, πλείστης δισῆς οὐσίης διαφορᾶς· μᾶλλον δὲ τὸ δλον δντος τούτου πρὸς ἐκείνον (63) ἀνόμοιον. Τὸ δὲ ἀνόμοιον μηχανῆ τὸ ἀνόμοιον δμοιον λέγετε, καὶ τὸ δμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε, καὶ ὑποχρίνεσθε λέγοντες εἰκόνα εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Γίδον; Εἰ γάρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν δόμοιος δὲ Γίδος τοῦ Πατρὸς, λείπεται τῇ εἰκόνῃ, καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκὼν, οὐδὲ τέλειον ἀπαύγασμα. Πῶς οὖν ἀναγινώσκετε τὸ, «Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος οωματικῶν»; καὶ, «Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάδομεν»; Πῶς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον ὡς αἱρετικὸν ἐκ-

(54) Felc. 3, γράψαντες.

(55) Felc. 3, Θεὸν ἐκ Θεοῦ ἀπαράλλαχτον, quibusdam omissiones.

(56) Felckmanni, καὶ εἴτων.

(57) Sic Reg. In editis τε deest. Mox Felckm. 3, τοὺς ἄλλους. Mox Reg. et Felc. 3, ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ. In editis τῇ deest.

(58) Felckm. 3, ἐν αὐτῇ δέ.

(59) Sic Reg. Editi vero, δόμοιούσιον. Mox Felc. 3, ἀλλότρια.

(60) Sic Reg. et Felc. 3. In editis, καὶ μεταβάλλεται deest. Infra idem, εἰκὼν ἔστιν δὲ Γίδος.

(61) Forte δόμοιούσιον.

(62) Edit. Commel., λέγοντες, mendose.

(63) Sic. Felc. 3 et Reg. prima manu. Idem secunda manu, ἐκεῖνο, cuni editis.

βάλλετε, καίτοι τὰ αὐτὰ ἔκεινων λέγοντες; Καὶ γάρ Α τε⁴⁴, εἰ, « ex plenitudine ejus nos omnes acceptimus »? Cur Arianum Aetium ut hæreticum ejicitis, licet ea ipsa quæ ille loquaruntur? Tibi enim, Acaci, amicus est, Eudoxioque hujus magister impietatis fuit, in cuius gratiam eum Leontius episcopus diaconum ordinavit; ut, quasi ovis vestimento diaconatus nomine usus, blasphemie verba libere posset evomere.

39. Τί οὖν ὑμᾶς δρα τοιούτον ἔπεισεν, ὥστε καὶ ἐκαυτοῖς εἰς τὸ ἔναντιον περιπεσεῖν, καὶ τοσαύτην αἰσχύνην ἀπενέγκασθαι; ἀλλὰ οὐδὲν εὐλόγον ἀνέποιτε· τοῦτο δὲ μόνον περιλεπται νοεῖν, ὅτι πάντα νῦν ὑποκρίνεσθε, καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττετε διὰ τὴν παρὰ Κωνσταντίου (66) προστασίαν, καὶ τὸ παρὰ τοῦ τοιούτου κέρδος. Καὶ κατηγορεῖτε μὲν εὐχερῶς τῶν Πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἀπλῶς τὰς λέξεις, ὡς ἀγράφους· καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, « διετείνατε τὰ σκέλη παντὶ παρόδῳ »· ὥστε τοσαυτάκις ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι, ὅσάκις ἀν ὑμᾶς οἱ μισθούμενοι καὶ χορηγοῦντες ὑμῖν βούλονται (67). Καίτοι καν ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφέρει, ἔως εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει. 'Ο δὲ αἱρετικὸς ἄντηρ, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν χρήσται λέξεις, οὐδὲν ἡττον ὅποτες ἀν, καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένος, ἀκούσεται παρὰ τοῦ Πνεύματος· « Ινα τί σὺ διηγῇ» (68) τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; Οὐτῶς δὲ μὲν διάβολος, καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, πεφίμωται παρὰ τοῦ Σωτῆρος· δὲ μακάριος Παῦλος, καν ἐκ τῶν ἔξιθεν λαλῇ· « Κρῆτες δει ψεῦσται » καὶ, « Τοῦ γάρ (69) καὶ γένος ἐσμέν· » καὶ, « Φθείρουσιν ἡμήρα χρηστά δημιλαὶ κακαὶ· » ἀλλὰ δμως, ἀγιος ἀν, ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ· καὶ τοῦ Χριστοῦ νοῦν ἔχων, διδάσκαλός ἐστιν ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ· καὶ ἀ λαλεῖ, μετ' εὐσεβείας φθέγγεται. Πολλα τοινυν ἐν τοῖς Ἀρειανοῖς (70) φῆματοις καν πιθανότης ἐστιν, ἐν οἷς προτιμᾶται τοῦ Σωτῆρος ἡ κάμπη καὶ ἡ ἀκρίς, καὶ λοιδορεῖται παρ' αὐτῶν. Οὐκ δέ τις ποτε, καὶ ἔκτισθαι, ξένος τε κατ' οὔσιαν τοῦ Θεοῦ τυγχάνει· καὶ δῶς οὐδὲν δισφημίας ἐν αὐτοῖς παραλέειπται (71); Τί δὲ πρὸς εὐφημίαν παρῆκαν οἱ Πατέρες; Καὶ οὐ μᾶλλον ὑψηλὴ διάνοια, καὶ φιλόχριτος εὐάδεσια παρ' αὐτοῖς ἐστι; Καὶ δμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν, ὅτι Ἐκβάλλομεν· ἔκεινων δὲ τῶν κατὰ τοῦ Κυρίου λοιδοριῶν ἀνέχονται, καὶ φανεροὺς ἔσαντος πᾶς καθιστῶσιν (72), ὅτι δὲ οὐδὲν ἔτερον μάχονται πρὸς τὴν σύνοδον ἔκεινων τὴν μεγάλην, ή διτις τὴν Ἀρειανὴν αἴρεσιν κατέχεινε. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τὴν τοῦ ὅμοιουσιον λέξιν διαβάλλουσι, κακῶς αὐτὸν φρονοῦντες καὶ περὶ αὐτῆς. Εἰ γάρ ἐπί-

⁴⁴ Coloss. ii, 9. ⁴⁵ Joan. i, 16. ⁴⁶ Ezech. xvi, 25.
⁴⁷ I Cor. xv, 33.

(64) Ita Regius codex et Felck. 3. Editi, Ἀκάκι. Felck. 3, μόx, εὐσέβειαν.

(65) Regius, ἐν ἔνδυματι. Infra Felckm. 3, δυνήστεται.

(66) Sic Regius. Editi vero, τὴν Κωνσταντίου

(67) Felck. 3, βούλωνται. Ibid. Felckm. 3, καν ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν χρήσται λέξειν, οὐδ. Ibid. Regius, λαλεῖ λέξεις, et mox Regius, ἔχῃ.

(68) Sic Reg. et Felekm. 3, καθιστᾶσι. Editi, καθιστῶσι.

B ter⁴⁸, εἰ, « ex plenitudine ejus nos omnes acceptimus »? Cur Arianum Aetium ut hæreticum ejicitis, licet ea ipsa quæ ille loquaruntur? Tibi enim, Acaci, amicus est, Eudoxioque hujus magister impietatis fuit, in cuius gratiam eum Leontius episcopus diaconum ordinavit; ut, quasi ovis vestimento diaconatus nomine usus, blasphemie verba libere posset evomere.

C 39. Quid igitur vobis suasit, ut vobis ipsis adversemī, tantumque dedecoris referatis? Certe nihil rationi consentaneum vobis dicendum suppetit: hocque solum intelligendum relinquitur, vos nulla non simulatione, nullo non commento uti propter Constantii patrocinium, lucrumque quod hinc vobis eveniūt. Atque in promptu vobis est Patres incusare; B temereque objicitis, non haberi ea verba in Scripturis sacris: et ut scriptum est, « crura divaricatis omni transeunti »; ita ut tōties sententiam commutetis, quoties velint ii qui vos mercede et præmio conducunt. Quanquam nihil interest, si quis non scriptas voces proferat, dum piam servet sententiam. Hæreticus autem vir, licet verbis e Scriptura depromptis utatur, nibilo tamen minus, suspectus ac mente corruptius cum sit, a Spiritu sancto audiet: « Quare tu enarras justias meas, et assumis testamentum meum per os tuum »? Quare diabolo licet ex Scripturis loquenti os a Salvatore obturatum est. Beatus autem Paulus, quamvis ex profanis loquatur: « Cretenses semper mendas »; et: « Ipsi enim genus sumus »; et: « Corrumpunt mores bonos colloquia prava »; altamēn sanctus cum sit, piam retinet sententiam: et cum Christi mentem habeat, gentibus magister esti fideli et veritatis, et cum pietate semper loquitur. Ecquidnam fide dignum inest Arianicis voculis, quibus eruca et locusta Salvatori anteponitur, ipsique haec convicia dicuntur: Aliquando non eras, et creatus es, alienusque es a Deo secundum substantiam: nullamque demum non proferunt blasphemiam? Contra, quid quod Christi commendationi laudive conserat a Patribus omissum est? Nonne sanctis potius inest viris sublimis de Christo sententia, pietasque erga illum eximia? Et tamen isti haec ausi sunt scribere: Illa rejicimus; dumque ejusmodi in Christum maledicta tolerant, propalam certe faciunt, se nulla alia de causa cum magna synodo pugnare, quam quod Arianam damnaverit hæresim. Ea etiam illis causa est consubstantialis vocem criminandi de qua ipsi prave sentiunt. Si D

εποιηγη. Mox Regius, ἀναλαμβάνης.

(69) Felckman. 3, Τούτου γάρ. Mox edit. Commel., χριστά, male.

(70) Felckman. 3, Ἀρειανῶν.

(71) In Felck. 3, quæ inter voces παραλέειπται, et infra φανερούς intercedunt, omissa sunt. Regius mox, ὑψηλοτ.

(72) Regius et Felekm. 3, καθιστᾶσι. Editi, καθιστῶσι.

namque recte crederent, Patrem vere Patrem conseruentur: Filium vero genuinum Filium, et natura verum crederent Verbum, et Sapientiam Patris. Quod autem dicitur ex Deo Filium esse, si non ut de creaturis dicitur, ita de illo affirmarent; sed illum substantiae Patris propriam esse prolem intelligent, quemadmodum splendor a luce ortum habet, nequaquam singuli eorum Patres incusant, ac potius fidenter dixissent bene synodus scripsisse, et eam esse rectam de Domino nostro Iesu Christo fidem.

40. Sed, aiunt, obscura nobis est horum verborum sententia. Ea enim sicut futilis hominum excusatio: cum non possimus verborum interpretationem assequi, illa rejicimus. At si sincero loquerentur animo, non dictum oportuit, illa rejicimus;
603 sed sciscitatur erant ut a peritis ediscerent: alioqui rejiciant quidquid in Scripturis divinis non intelligunt, eosque qui illa scripsere criminentur. Sed haereticorum potius quam nostrum Christianorum fuerit audacia ejusmodi. Quae enim in sacris eloquiis non intelligimus, non ideo rejicimus, sed ab iis querimus, ab iis ediscere postulamus, quibus Dominus revelavit. Verum, quia eam verborum obscuritatem praetexunt, fateantur ergo quae statim inferuntur, et anathemate damnent eos qui sentiunt, ex non existantibus esse Filium, et non faciunt antequam gigneretur, et creaturam opificiumque esse Dei Verbum: natura mutabile esse, et ex alia substantia; demumque Arianam damnent haeresim quae hujusmodi impietatem excogitavit. Ne dicant deinceps, Ea verba rejicimus; sed, Nondum illa intelligimus; ut sic verisimilem ea recusandi causam afferant. Probe scio autem ac exploratum habeo, quod ipsi quoque non ignorant, eos si ista confiteantur et Arianam haeresin anathemate damnent, synodi verba non negaturos. Idcirco enim Patres cum dixissent ex substantia Patris genitum Filium esse Patri consubstantiale, statim intulerunt: Eos autem qui predicta illa Arianæ haereseos verba dicunt, anathemate damnamus; ut ostendant haec a se quasi eamdem ipsam vim habentia dicta esse, et ultraque verba idem significare: ac quicunque illa confessus fuerit, eum haec etiam esse cogitaturum; qui vero illa non sunt sententia, imo ea verba improbat, ii sane Christo inimici esse omni ex parte coarguntur.

41. Cæterum ad eorum confutationem qui totam synodus repudiant haec pauca sufficient. Viros au-

(73) Ita Regius, Basiliensis et Felc. 3. Edili semel Πατέρα habent.

(74) Felckm. 3, ἔκαστον, mendose. Mox Regius, κατηγόρη.

(75) Regius, φησίν.

(76) Felc. 3, ἀξίουν.

(77) Felc. 3, τῶν γράψαντων.

(78) Felc. 3 solus, οἵς ἀπεκάλυψεν.

(79) Felc. 3, τρεπτώς ἐστι.

(80) Felc. 3, εὐτέλειαν. Quam τοῦ, α, ιν εν ιμ-

στευοὶ δρῶσι, καὶ τὸν μὲν Πατέρα (73) Πατέρα ἀληθῶς ὡμολόγουν, τὸν δὲ Γίλον γνήσιον Γίλον καὶ φύσει ἀληθινὸν Λόγον, καὶ Σοφίαν ἐπίστευον εἰναι τοῦ Πατρός· τό τε ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν τὸν Γίλον, εἰ μὴ, ὥσπερ λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων, οὗτως ἐλεγον καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς θίσιον ἐνόσουν εἰναι γέννημα, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός· οὐκ ἀν ἔκαστος (74) αὐτῶν κατηγόρει τῶν Πατέρων· ἀλλ' ἔθαβρουν, ὅτι καλῶς ἔγραψεν τὴ σύνοδος· καὶ οὗτως ἐστὶν ἡ ὄρθη περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστις.

40. Ἀλλ' ἀσαφῆς, φασὶν, (75) ἐστιν ἡμῖν τῶν τοιούτων λέξεων ἡ διάνοια. Καὶ τοῦτα γάρ προεφασίσαντο, λέγοντες, ὅτι, μὴ δυνάμενοι καταλαβεῖν τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, ἐκβάλλομεν ταῦτας τὰς λέξεις.

B Τοῦτο δὲ εἰ ἀληθῶς ἐλεγον, οὐκ ἔστι λέγειν αὐτοὺς.

'Ἐκβάλλομεν ταῦτας· ἀλλ' ἔξιουν (76) μαθεῖν παρὰ τῶν ἐπισταμένων, ἐπει διφείλουσί γε, καὶ ἀπερ ἀν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μὴ νοήσωτιν ἐκβάλλειν, καὶ κατηγοροῦν τοὺς γράψαντας (77) αὐτά. Ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἰρετικῶν, καὶ οὐχ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὸ τόλμημα. "Α γάρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λογίοις, οὐκ ἐκβάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν οὓς ἀπεκάλυψεν (78) ὁ Κύριος, καὶ παρ' αὐτῶν μανθάνειν ἀξιοῦμεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτα προφασίζονται τὴν ἀσφέιαν τῶν τοιούτων λέξεων, διμολογείτωσαν γοῦν τὰ εὐθὺς ἐπικερόμενα, καὶ ἀναθεματίζέτωσαν τοὺς φρωνοῦντας, ἐξ οὐκ δυτῶν εἰναι τὸν Γίλον, καὶ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ, καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν δ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ, Τρεπτός ἐστι (79) τῇ φύσει· καὶ, Τέξτερας ὑποστάσεως· καὶ δλως ἀναθεματίζέτωσαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τὴν ἐφευροῦσαν τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν. (80).

Καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν, Ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις, ἀλλ' ὅτι Οὐπώ νοοῦμεν αὐτάς· ἵνα οὕτω πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχωσι τοῦ παραπειθασαι ταῦτας. Εὖ δὲ οἴδα καὶ πέπεισμαι, καὶ αὐτὸν δὲ τοῦτο γινώσκουσιν, ὅτι ταῦτα ἐὰν ὀμολογήσωσι, καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὐκ ἀρνήσονται κάκεινας τὰς τῆς συνόδου λέξεις. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες ἐκ τῆς οὐσίας γεννητὸν τὸν Γίλον διμούσιον τῷ Πατρὶ, εὐθὺς ἐπήγαγον τοὺς δὲ λέγοντας τὰ προερημένα, ἀπερ ἐστὶ τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως, ἀναθεματίζομεν (81). ἵνα δεῖξωσιν, ὅτι ὡς ἐκ παραλλήλου λέλεκται παρ' αὐτῶν, καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι ταῦτα

D σηματίνουσιν· καὶ δις ἀν ἐκείνας διμολογήσῃ, πάντως, καὶ ταῦτα διανοήθεσται· οἱ δὲ μήτε ταῦτα φρονοῦντες, ἀλλὰ κάκεινα διαβάλλοντες (82), οἱ τοιούτοις πανταχόθεν ἐλέγχονται χριστομάχοι.

41. Καὶ περὶ τῶν ἐξ ὅλου τὴν σύνοδον ἀρνουμένων ἀρχεῖ πρὸς ἐλεγχον τὰ δλίγα ταῦτα· πρὸς δὲ

confutationem alias non semel notavimus. Paulo post Reg. et Felc. 3, Οὐπώ νοοῦμεν αὐτάς. Alii codices, Οὐτώ νοοῦμεν αὐτάς. Edili, οὗτω νοοῦμεν αὐτός.

(81) Sic Regius, Felckm. 3 et edit. Paris. Edit. Comml., ἀναθεματίσομεν. In Felc. 3, ibidem post istam vocem, λαχον ponuntur πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχόμενους, his præmissis verbis, ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, omissis internediis.

(82) Regius, διαβάλλωσιν.

τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν ἐν Νικαιᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ διοικούσιον ἀμφιβάλλοντας, χρή (83) μὴ ὡς πρὸς ἔχθρούς διακείσθαι· καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομαντας, οὐδὲ ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς Πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ’ ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαιλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ δνομα μόνον διστάζοντας. Καὶ γάρ διολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἰναι, καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν Γίδην, κτίσμα τε μὴ εἶναι, μηδὲ ποίημα αὐτὸν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα ἀτίδιος τε (84) αὐτὸν συνείναι τῷ Πατρὶ Λόγῳ διάνοιαν καὶ Σοφίαν, οὐ μικράν εἰσιν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ (85) διοικούσιου λέξιν. Ταῦτος δέ ἐστι Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας, γράψας περὶ πίστεως. Τὸ μὲν γάρ δημοιὸν μόνον λέγειν κατ’ οὐσίαν οὐ πάντως σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, ἐξ οὐ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτοὶ εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ Γίδην πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ γάρ κατάτερος διοικός (86) ἐστι μόνον τῷ ἀργύρῳ, καὶ λύκος τῷ κυνὶ, καὶ χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὗτε δὲ κατάτερος ἐκ τοῦ ἀργύρου τυγχάνει, οὗτε λύκος ὡς νιδὸς τοῦ κυνὸς ἀν νομισθεῖται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ διοικούσιον (87) αὐτὸν εἰρήκασι, τι ἔτερον σημαίνουσιν ἐκ τούτων ή τὸ διοικούσιον; Καὶ γάρ ὥσπερ διάγων μόνον διοικούσιον οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει, οὗτος διάγων διοικούσιον ἀνθρωπέρων, τοῦ τε διοικούσιου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας (88), σημαίνει τὴν διάνοιαν. Καὶ αὐτοὶ γοῦν ἐνιστάμενοι πάλιν πρὸς τοὺς κτίσμα λέγοντας εἴναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνήσιον Γίδην εἶναι, ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων νιοῦ καὶ πατρὸς εἰλήφασι τὰς κατ’ αὐτῶν ἀποδεξίες, ἐξαιρουμένου τούτου (89), διτι μὴ ὡς ἀνθρώπως ἐστιν δὲ Θεός, μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνη γοῦν, οἵτις ἐστιν δὲ τοῦ Γίδην γέννημας, ἀλλ’ ὡς ή Θεῷ πρέπουσα, καὶ ἡμᾶς ἀρμόδουσα νοεῖν. Καὶ γάρ καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν Πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ Γίδην ἀπαγγασμα φωτὸς ἀτίδιον, καὶ αὐτὸν εἴναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννημα λέγοντα. «Ἐγώ εἰμι (90) ή ζωὴ, » καὶ, «Ἐγὼ ή Σοφία κατασκήνωσα βουλήν. » Τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαγγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα, καὶ ἐκ Πατρὸς Γίδην, πῶς διεις ἀρμόδοντας διομάσειεν ή διοικούσιον; «Ἄρ’ οὖν μή, ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα διοικούσια ἐστιν, εὐλαβεῖσθαι δεῖ μὴ καὶ δὲ Γίδης, λεγόμενος διοικούσιος, νομισθεῖται καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρωπίνον γέννημα; Διτι μὴ γένοιτο! οὐκέτι οὔτε τούτο. Ἀλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει τὴν λύσιν τοῦτο. Λόγος γάρ ἐστι καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς δὲ Γίδης· ἐξ ὧν τὸ ἀπαθέτος καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται. Λόγος γάρ οὐδὲ

⁸⁸ Joan. xiv, 6. ⁸⁹ Prov. viii, 12.

(83) Sic Felckman. 3, quem sequimur. In cæteris et editis, χρή desideratur.

(84) Τε deest in Felc. 3.

(85) Sic Reg. et Felc. 3. In editis vero τοῦ deest. Existimaretur nonnulli, quæ leguntur infra, Tὸ μὲν γάρ διοικὸν μόνον λέγεται, etc., esse Basilii Ancyranī verba; sed ex consequentibus liquet esse Athanasii.

(86) Felc. 3, διοικ., male. Mox idem, μόνον, recte, atque ita legit Nannius. Cæteri et editi, μόνος.

(87) Edit. Paris., διοικού..ον. Edit. Colon., διοικού-

A tem qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est. Neque enim velut Ariomanitas, aut Patrum adversarios, homines aggredimur; sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Cum enim confiteantur ex substantia Patris et non ex alia substantia esse Filium, nec creaturam vel opificium illum esse: sed genuinam naturalemque problem, ei ab æterno una cum Patre Verbum et Sapientiam existere, non longe absunt a recipienda consubstantialis voce. Talis est Basilii Ancyra qui de fide scripsit. Nam, si similis tantum dicatur secundum substantiam, id non idem prorsus significat atque illud: ex substantia; quic verbo magis, ut ipsi dixere, Patris germanum Filium ipsum esse significatur. Nam stannum est argento simile, canis lupo, aurichalcum vero auro, nec tamen stannum ex argento est, nec lupus canis filius haberi potest. Quandoquidem autem et ex substantia, et substantiæ similem eum esse dixerunt, quid aliud his significant quam cum esse consubstantiale? Etenim, sicut qui dicit tantum, substantiæ similem, non prorsus indicat eum ex substantia esse; sic qui dicit, consubstantiale, utriusque dicti sententiam complectitur, et, substantiæ similis, et, ex substantia. Iterumque illos aggressi qui dicunt Verbum esse creaturam, et negant genitum esse Filium, ex humanis exemplis filii ac patris sua adversum illos argumenta mutuati sunt, hac tamen exceptione, quod Deus non sit ut homo, neque humani **604** partus similis sit Filii generatio, sed talis sit qualis Deo convenit, et a nobis intelligi debet. Nam et Patrem fontem sapientiæ dixere atque vitæ, Filium vero splendorem æternæ lucis, ipsumque esse fontis partum, qui ait: «Ego sum vita», et, «Ego Sapientia habito in consilio». Porro lucis splendorem, fontis partum, Patris Filium, quomodo apte nominaveris, nisi, consubstantiale? Ergone, cum hominum proles ejusdem sit substantiæ, cavere oportet, ne is qui Filius dicitur, consubstantialis et ipse nominetur, ut hominum proles: absit! nequaquam se ita res habet. Sed hoc facile solvitur; Filius quippe Verbum et Sapientia est Patris, quibus Patris generationem impassibilem et indivisam esse significatur. Nam ne hominum quidem verbum pars eorum est, neque cum quadam passione ab illis procedit; nedum Dei Ver-

cioν. At edit. Commel. et mss. omnes, διοικούσιον, et sic paulo infra bis terve.

(88) Regius, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, male.

(89) Felc. 3, τοῦ. Mox idem cum Reg., ζτον δ Θεός. Editi, ζτον δ Γίδης.

(90) Editio Commeliniana, et μή, mendose; εἰμι sequens, quod in editis ante ή σοφία legebatur, delectum est im Reg., et recte quidem. Ibidem, κατασκήνωσα βουλήν deest in Felc. 3.

bum, quod Filium esse suum Pater declaravit. Ne autem quispiam audiens duntaxat, Verbum, existimat ejusmodi illud esse quale est humanum, neimpe sine substantia; sed quem audit, Filium, agnoscat esse Verbum vivens, et Sapientiam substantia præditam.

42. Deinde, quemadmodum ubi eum prolem dicimus, hoc non humano more intelligimus; et cum Patrem esse Deum agnoscimus, non corporalia de illo cogitamus: sed dum illa audimus exempla hujusmodique verba, ea tamen congruenti modo de Deo intelligimus, non enim Deus ut homo; sic cum consubstantiale audimus, omnem sensum transcendere debemus, et juxta Proverbium⁹⁰, spiritu-liter intelligere quæ apponuntur nobis; ut cognoscamus, non voluntate, sed revera eum Filium ex Patre germanum esse, quasi ex fonte vitam, et ex luce splendorem. Alioqui cur illas voces, proles, filius, non corporaliter, consubstantiale autem quasi de corporibus, intelligimus: cum potissimum non de alio atque alio hæc dicantur, sed de quo, proles, de eodem, consubstantiale, dictum sit? Parque est eamdem sententiam utriusque dicti circa Salvatorem retinere, neque vocem illam, proles, recte; illam autem, consubstantialis, aliter interpretari; consequens enim est vos, cum ea mente dicitis Filium Patris Verbum et Sapientiam esse, diversam de his habere sententiam, et alio modo Verbum, alio Sapientiam intelligere. At sicut absurdum illud est: namque Filius est Verbum et Sapientia Patris, unusque est ex Patre fetus, et ejus substantia proprius; ita una eademque significatio est prolis et consubstantialis: et qui censem Filium esse fetus, is recte sentit eum esse consubstantialem.

43. Et satis quidem hæc sunt ad comprehendendum dilectorum sententiam non alienam, neque longe esse a consubstantiali. Quoniam autem, ut ipsi dicunt (nam epistola penes me non fuit), qui Samosatensem damnarunt episcopi scriptio tradidere Filium Dei non esse Patri consubstantiale, ac deum ipsi, pietatis honorisque causa erga viros qui hæc dixerunt, sic pro ea voce sunt affecti, operæ pretium fuerit pie cum ipsis ea de re disserere. Non decet quippe illos cum his committere: omnes enim Patres sunt; neque sanctum esset definire hos prohe, illos male locutos esse: omnes quippe in Christo obdormierunt. Disceptandum porro non est, neque numerus conferendus virorum qui coacti sunt, ne videantur trecenti illi pauciores obscurare, neque tempora

⁹⁰ Prov. xxiii., 1

(91) 'Ο deest in Felc. 3. Idem μοχ, μέρος αὐτῶν εστιν.

(92) Regius codex, γινώσκει.

(93) Felc. 3, τὴν θείαν παροιμίαν.

(94) Felc. 3, ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος διδάσκειν, καὶ μὴ τὸ γέννημα.

(95) Ila Felckm. 3, recte Reg. et edit., εἰς εστιν Υἱός.

A δ (91) τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστιν, οὐδὲ κατὰ πάθος ἔξ αὐτῶν προέρχεται, μήτι γε ὁ τοῦ Θεοῦ, διὸ Υἱὸν εἶναι ἑαυτοῦ ὁ Πατὴρ ἐδήλωσεν· ἵνα μὴ πάλιν τις, ἀκούων μόνον, Λόγον, νομίσῃ τοιούτον εἶναι, οὐδὲ ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων, ἀνυπόστατος· ἀλλ' ἀκούων, οἵτι Υἱός ἐστι, γινώσκῃ (92) τοῦτον εἶναι ζῶντα Λόγον, καὶ ἐνούσιον Σοφίαν.

42. Ἐπειτα, ὡσπερ τὸ γέννημα λέγοντες, οὐχ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν, καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδότες, οὐ σωματικὴν τινα περὶ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἔννοιαν· ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις ἀκούομεν, ἀρμοζόντως δὲ περὶ Θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπὸς ὁ Θεός· οὕτως ἄρα καὶ τὸ δόμούσιον ἀκούοντες, ὑπερβαίνειν ὀφελούμενον πᾶσαν αἰσθησιν, καὶ κατὰ τὴν Παροιμίαν (93), νοητῶς νοεῖν τὰ παρατίθεμενα ἡμῖν· ὡστε μέντοι γινώσκειν, οἵτι μὴ θελήσει, ἀλλὰ ἀληθῶς Υἱός ἐστιν ἐκ Πατρὸς γνήσιος, ὡς ἐκ πηγῆς ζωῆς, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα. "Ἡ διὰ τὸ μὲν, γέννημα, καὶ τὸ, Υἱός, οὐ σωματικῶς, τὸ δὲ δόμούσιον, ὡς ἐπὶ σωμάτων διανοούμεθα, καὶ μάλιστα, οἵτι οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ περὶ οὐ τὸ γέννημα, περὶ τούτου καὶ τὸ δόμούσιον ἐλέχθη; Καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος διασώζειν, καὶ μὴ τὸ μὲν γέννημα (94) καλῶς ἐξηγείσθαι, τὸ δὲ δόμούσιον ἄλλως· ἐπεὶ ἀκόλουθον ἐστιν, οὕτω διάκειμένους ὑμᾶς καὶ λέγοντας Λόγον καὶ Σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, διάφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ ἄλλως μὲν τὸν Λόγον νοεῖν, ἐτέρως δὲ τὴν Σοφίαν. 'Αλλ' ὡσπερ ἄποπον τοῦτο· Λόγος γάρ καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ ἐν ἐστι τὸ ἐκ Πατρὸς γέννημα, καὶ ἕδον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτως εἰς ἐστιν δὲ νοῦς (95) τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ δόμούσιου· καὶ ὁ φρονῶν γέννημα τὸν Υἱὸν φρονεῖ τοῦτον ὀφελῶς καὶ δόμούσιον.

43. Αὐτάρκη μὲν οὖν ταῦτα δεῖξαι, τῶν ἀγαπητῶν τὴν διάνοιαν μὴ ἀλλοτρίαν, μηδὲ μαχράν οὔσαν τοῦ δόμούσιου. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς αὐτοὶ φασι (τὴν γάρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔσχον ἐγώ), οἱ τὸν Σαμοσατέα καταχρίναντες ἐπίσκοποι γράφοντες εἰρήκασι μὴ εἶναι δόμούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ (96), καὶ λοιπὸν αὐτοῖς, διότι τὴν πρός τοὺς εἰρηκότας εὐλάβειάν τε καὶ τιμὴν, οὕτω περὶ τὴν λέξιν διάκειται· καλὸν μετ' αὐτῶν μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. Συγχρόοντες μὲν γάρ τούτους (97) πρὸς ἐκείνους ἀπρεπές· πάντες γάρ εἰσι Πατέρες· διαχρίνειν δὲ πάλιν, ὡς οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τεύναντες εἰρήκασιν, οὐχ διστον· οἱ πάντες γάρ ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. Οὐ χρή δὲ φύλονεικεῖν, οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν ἀριθμὸν συμβάλλειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ τριακόσιοι (98)

(96) Sic Felckm. 3. In editis et ceteris mss., τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῷ Πατρὶ. Ηακ. autem videsis quoque apud Hilarium *De synodis*, col. 4196; Euseb. item *Eccles. Hist.* lib. vii, cap. 29.

(97) Felc. 3, μὲν γάρ τούτους. Editi et alii, μὲν τούτους.

(98) Felckm. 3, οἱ πλείους. Paulo post Regius et Felckm. 3, οὐδὲ αὐτὸν. Editi, οὐδὲ ἄν πάλιν.

τοὺς ἐλάττονας ἐπιχρύπτειν· οὐδὲ ἀν πάλιν τὸν χρόνον ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ προλαβόντες ἀφεντεῖν τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους. Οἱ πάντες γάρ, καθὰ προείρηται, Πατέρες εἰσὶ· καὶ δῆμως οὐδὲ οἱ τοῦ νεώτερον τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἔκυτοις καταθόρτισαντες, ἀγράφων πρέστησαν λέξεων· ἀλλὰ ἐκ Πατέρων ὅρμωμενοι καὶ αὐτοὶ, τοῖς ἑκείνων ἔχρησαντο ρήματι. Διονύσιοι γάρ δύο γεγόνταν ἐμπροσθεν πολὺ τῶν ἐδόμηκοντα (1) τῶν καθελόντων τὸν Σαμοσατέα· τούτων δὲ μὲν τῆς Ῥώμης, δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν ἐπίσκοπος. Ἀλλὰ τινῶν αἰτιασμένων παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, ὡς λέγοντα ποιημα, καὶ μὴ ὅμοιότειν τὸν Γίδην τῷ Πατέρῳ, ἢ μὲν κατὰ Ῥώμην σύνοδος ἤγαντησεν· δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὴν πάντων γνώμην γράψει πρὸς τὸν ὅρμωμαν ἔκυτον (2). Κάκενος λοιπὸν, ἀπολογούμενος, τὸ δὲ μὲν βιβλίον ἐπιγράψει Ἐλέγχου καὶ Ἀπολογίας. Γράψει δὲ ταῦτα πρὸς ἑκεῖνον·

(3) «Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἥλεγχα καὶ δὲ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ, ψεύδος δὲν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὅμοιότειν εἶναι τῷ Θεῷ. Εἰ γάρ καὶ τὸ δυνομα τοῦτο φημι μὴ εὑρηκέναι, μηδὲ ἀνεγνωκέναι που τοὺς ἀγίους Γραφῶν, ἀλλὰ γε τὰ ἐπιχειρήματα μου τὰ ἔξτης, η̄ σεσωπήκαστα, τῆς διανοίας ταύτης οὐχ ἀπάδει. Καὶ γάρ (4) ἀνθρωπείαν γονήν παρεθέμην, δῆλον ὡς οὖσαν ὅμοιον· φῆσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον (5) ἐτέρους εἶναι τῶν τέκνων, διτι μὴ αὐτοὶ εἰεν τὰ τέκνα· ή μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι, μήτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς προείπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· εἰ δὲ οὖν, αὐτά (6) σοι τὰ τότε ρήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάστης ἀνέπεμψα τὸ δυτίγραφον· διπερ ἐὰν εὐπορήσω, ποιήσω. Οὐδέτα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεῖται τῶν συγγενῶν ὅμοιωμάτα (7). Καὶ γάρ καὶ φυτὸν εἶπον, ἀπὸ σπέρματος ή ἀπὸ φύτης ἀνελθόν, ἔτερον εἶναι τοῦ διθενὸς ἐλάττονες, καὶ πάντως ἔκειναι καθέστηκεν ὁμοφυεῖς· καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς βέοντα, ἔτερον καὶ σχῆμα καὶ δυνομα μετειληφέναι μήτε γάρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπέρχειν· καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἰονεὶ Πατέρα εἶναι, τὸν δὲ

A 605 metienda sunt, ne qui præcessere subsequentes exaucitorare putentur. Omnes enim, ut supra dictum est, Patres sunt; neque tamen trecenti illi aliquam novam scripsere sententiam; neque, sibi ipsis confisi, verbis non antea scriptis patrocinati sunt; sed exemplo Patrum incitati, eorum verba usurparunt. Diu namque ante illos septuaginta qui Samosatensem deposuerunt, duo Dionysii existitere, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ episcopus erat. Cum autem quidam ad Romanum episcopum, Alexandrinum deluisserint, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialem affirmaret, synodus Romæ coacta rem indigne tulit; Romanus autem episcopus omnium sententiam rescripsit ad gentilem suum. At ille sui purgandi causa librum edit hoc titulo, *Elenchus et Apologia*, et his verbis ad Romanum scripsit episcopum:

B 44. «In alia item epistola ea scripsi, quibus criminacionem adversariorum repuli, mendacemque ostendi qua aiebant me Christum negare esse Deo consubstantialem. Tametsi enim fateor me hoc vocabulum nusquam Scripturarum sacrarum vel inventisse vel leguisse, attamen argumenta mea qua subsequuntur, quæque isti tacuerunt, ab hac sententia non discrepant. Etenim humanam prolem in exemplum attuli, quam patet ejusdem esse generis ac genitorem. Dixique revera in hoc solum parentes differre a filiis, quod ipsi non sint filii: alioqui necesse fore neque parentes existere, neque filios. Epistolam autem, ut ante dixi, ob præsentem rerum conditionem penes me non habeo. Alioquin ipsa tibi quæ tunc scripsi verba, imo totius epistolæ exemplar misissem, mittamque si quando mibi ejus copia fuerit. Scio autem atque memini me plurimas ex rebus inter se cognatis similitudines conglobasse. Etenim plantam, sive ex semine, sive ex radice succrescentem, aliam esse dixi ab eo unde pullulavit, tametsi ejusdem prorsus est naturæ: fluviumque a fonte fluentem, aliam formam et nomen accipere: neque enim aut fontem fluvium, aut fluvium fontem

(99) Sic Regius et Basiliensis. Felc. vero 3 item, οἱ τριακόσιοι. Editi mendose, οἱ τό. Mox Felckm. 3, θαρρήσαντες.

(1) Ἐδόμηκοντα. Hilarius octoginta memorat, et fortassis absque ulla dissensione: numero enim pleno, septuaginta, et octoginta dici possunt, qui septuagenarium aliquot numeris excedunt. At Basilius diaconus, alioquin monachi, in libello quem ad synodum Ephesinam obtulere centum octoginta numerant tomo III Concil., pag. 425; sed Athanasii et Hilarii testimonio haud dubie standum. Nam quod nonnulli prope innumerabiles, aut pene infinitos εἰναι convenisse ab Euseblio narrari putant lib. vii, cap. 29, decepti videntur Valesii versione, qua illud, πλείστων δσων ἐπισκόπων, episcoporum numero prope innumerabilem, vertitur, ubi vertendum erat, quamplurimorum episcoporum.

(2) Felckman. 3, ἔκυτω.

(3) In edit. Paris. sola præmissus hic titulus erat: 'Η πρὸς Διονύσιον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπου Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. In edit. vero Comm. Latine sic titulus positus fuit: *Dionysii Alexandriae episcopi ad Dionysium pontificem Romanum epistola*, quem Parisienses Græce expresserunt. Hoc autem epistola Dionysii Alexandri fragmumentum legitur item supra in Epistola *De Nicenii decreto*, et in epistola *De sententia Dionysii*, pag. 201, cum aliis multis. In Regio προφέρουσι legitur hic et supra pag. 201. Editi, προσφέρουσιν.

(4) Sic Regius hic et supra cum aliis mss. Editi, καὶ γάρ καὶ.

(5) Sic Regius, Basiliensis et Felck. 3. In editis, ἀναγκαῖον μόνον. Ibidem, μόνους habet Felc. 3.

(6) Felc. 3, οὐκ ἔχω προκομίζειν. Η γάρ δὲν αὐτά.

(7) Felc. 3, ὅμοιωματι.

dici, sed utrumque exsistere : ac fontem quidem quasi patrem esse, fluvium vero, aquam ex fonte manentem. » Hactenus episcopus ille.

45. Si quis igitur eos qui Nicææ convenerunt arguit, quod præter majorum decreta quædam protulerint, is jure septuaginta episcopos reprehendat, quod majorum suorum decreta non servarint. Prius quippe erant ambo Dionysii, atque ii qui tunc temporis Romæ convenerant episcopi. Sed neutros fas est culpare : omnes quippe res Christi curabant, omnes studia sua convertebant adversus hæreticos, et alii Samosatensem, alii Arianam damnarunt hæresin. Recte autem ac probe utrique scripsere, atque congruenter ad propositum argumentum. Et enim quemadmodum beatus Apostolus ad Romanos his verbis scripsit : « Lex spiritualis est⁵¹; » et, « Lex sancta et mandatum sanctum, et justum et bonum⁵²; » et paulo post, « Nam quod impossibile erat legi in quo insinuabatur⁵³; » ad Hebreos autem, « Nullum perfecit **606** lex⁵⁴; » ad Galatas, « In legé nemo justificabitur⁵⁵; » ad Timotheum autem, « Bona est lex, si quis ea legitime utatur⁵⁶; » neque tamen quis sanctum virum criminatus fuerit quasi contraria et pugnantia scribat; sed potius admiratus fuerit, quod, ut singulis consentaneum erat, scribebat, ut Romani et alii ex littera ediscerent sese ad Spiritum convertere ; Hebrei vero et Galatae docebantur, non in legem, sed in Dominum qui legem dedit, spem habere : ita quoque etsi ambarum synodorum Patres diverse de consubstantiali mentionem fecerint, nullatenus tamen ab illis dissidere debemus, sed illorum perscrutari sententiam, et tunc ambas inter se synodos consentire deprehendemus. Qui enim Samosatensem deposituere, vocem consubstantialis corporali accepere modo, cum Paulus argutari vellet ac dicere : Si Christus non ex homine Deus factus est, ergo non consubstantialis est Patri atque hinc necesse est tres esse substantias : unam priorem, duas vero ex illa procedentes. Ideoque illud Pauli sophisma jure carentes, dixere Christum non esse consubstantialem : neque enim Filius ita se habet respectu Patris qualiter illæ cogitabat. Qui autem Arianam hæresin anathemate damnarunt, cum Pauli calliditatem animadvertisserint, et cogitarent non ita de incorporeis, et maxime de Deo, consubstantialitatem accipiendam esse, agnoscentesque Verbum non creaturam, sed prolem ex substantia esse ; item Patris substantiam, Filii principium, radicem et fontem esse, ac eundem ex se veram esse genitoris similitudinem, nec eum quasi natura extraneum, uti nos sumus, a Patre separa-

⁵¹ Rom. vii, 14. ⁵² ibid. 12. ⁵³ Rom. viii, 5.

(8) Supra pag. 204, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι ἐκ τῆς πηγῆς οὐδωρό.

(9) Sic omnes mss. et edit. Felc. 3 tamen habet οὐτως ante εἰρήκεν.

(10) Sic Regius et Felckm. 3. Editi minus recte, πάντα τὰ δόξαντα.

(11) Felc. 3, τῷ ἄγιον, mendose.

ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γεννώμενον (8). » Eirēkēn (9) δὲ ἐπίσκοπος.

45. Εἴπερ οὖν μέμφεται τις τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν, ὡς εἰρήκοι παρὰ τὰ δόξαντα (10) τοῖς πρὸ αὐτῶν, δὲ αὐτὸς μέμψαιτ' ἀν εἰκότως καὶ τοῖς ἔδουμήκοντα, οἵτι μὴ τὰ τὸν πρὸ αὐτῶν ἐφύλαξαν πρὸ αὐτῶν δὲ ἤσαν οἱ Διονύσιοι, καὶ οἱ ἐν Ρώμῃ τὸ τηνικαῦτα συγελόντες ἐπίσκοποι. Ἀλλ᾽ οὐτε τούτους, οὗτε ἐκείνους δοσιον αἰτιάσασθαι πάντες γάρ ἐπρέσβευον τὰ Χριστοῦ, καὶ πάντες σπουδὴν ἐσχήκασι κατὰ τῶν αἱρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἱρεσιν κατέκριναν. Ὁρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κάκενοι, καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασι. Καὶ ὥσπερ δὲ μακάριος Ἀπόστολος, « Ρωμαῖοις μὲν ἐπιστέλλων, ἔλεγεν » Ο νόμος πνευματικός ἐστι· » καὶ, « Οὐ νόμος ἄγιος, » καὶ, « Ἡ ἐντολὴ ἄγια, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή· » καὶ μετ' ὀλίγον· « Τὸ γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένεις· » Ἐθραῖοι δὲ ἔγραψεν· « Οὐ νόμος οὐδένα τετελείωκε· » καὶ Γαλάταις μὲν, « Ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦνται· » Τιμοθέῳ δὲ, δοτι· « Καλὸς δὲ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται· » καὶ οὐκ ἀν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἄγιον (11) ὡς ἐναντία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμάστειν ἀρμοζόντως πρὸς ἐκάστους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἀλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέψειν εἰς τὸ Πνεῦμα· οἱ δὲ Ἐθραῖοι καὶ Γαλάται παιδεύθωσι, μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ᾽ εἰς τὸν Κύριον τὸν δεδωκότα τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας· σύτως εἰ ἀμφοτέρων τῶν συνόδων οἱ Πατέρες διαφέρως ἐμημόνευσαν περὶ τοῦ ὅμοούσιον, οὐ χρή πάντως ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾷν, καὶ πάντως εὐρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν συνόδων τὴν δόμονοιαν. Οἱ μὲν γάρ τὸν Σαμοσατέα καθελόντες (12), σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ ὅμοούσιον, τοῦ Παύλου σοφίζεσθαι τε θελόντος καὶ λέγοντος, Εἰ μὴ ἔξι ἀνθρώπου γέγονεν δὲ Χριστός; Θεός, οὐκοῦν δόμοούσιός ἐστι τῷ Ιητῷ, καὶ ἀνάγκη τρεις οὐσίας εἶναι, μὲν προηγουμένην, τὰς δὲ δύο ἔξι ἐκείνης· διὰ τοῦτο εἰκότως εὐλαβηθέντες τὸ τοιοῦτον σύμισμα τοῦ Σαμοσατέως, εἰρήκασι μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν δόμοούσιον οὐκ ἔστι γάρ οὕτως δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἱρεσιν ἀναθεματίσαντες, δεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ Παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν δισωμάτων, καὶ μάλιστα ἐπὶ Θεοῦ τὸ δόμοούσιον σημαίνεσθαι, γινώσκοντες τε μὴ κτίσμα, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας γέννημα εἶναι τὸν Λόγον, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Παύλου ἀρχὴν, καὶ φύσιν, καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ (13), καὶ αὐτοαληθής δόμοιοτης ἦν τὸν γεννήσαντος, οὐχ ὡς ἐτεροψυχῆς.

⁵⁴ Hebr. vii, 19. ⁵⁵ Galat. iii, 1. ⁵⁶ I Tim. i, 8.

(12) Felckmanni 3, καθελόντες εἰρήκασι μὴ εἶναι τὸν Χριστόν, ετε., omisssis multis.

(13) Felckmanni 3, εἶναι τοῦ Υἱοῦ, ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν, plurimis omisssis. Ibidem, edit. Parisiensis, αὐτὸς ἀλτηῆς. Edit. vero Comiel. et omnes manuscripsi, αὐτοαληθῆς, rectius.

ῶστερο ἡμεῖς ἔσμεν, χωριζόμενός ἐστι τοῦ Πατρός· ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ γίδη, ἀδιαιρέτος ὑπάρχει, ὡς ἐστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς· ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν περὶ Διονύσιον πχραδείγματα, τὴν πηγὴν καὶ τὴν περὶ τοῦ δμοούσιου ἀπολογίαν, πρὸ δὲ τούτων τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνοειδῆ φωνὴν· «Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἔσμεν» καὶ, «Οἱ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα»· τούτου ἔνεκεν εἰκότως εἰρήκασι καὶ αὐτὸς δμοούσιον τὸν γίδην. Καὶ ὡσπερ, καθὼς προείπον, οὐκ ἐν τις αἰτίᾳ σαιτο τὸν Ἀπόστολον, εἰ περὶ τοῦ νόμου Ῥωμαῖοις μὲν οὖτε, Ἐβραῖοις δὲ οὖτε ἔγραψε· τὸν αὐτὸν τρόπον οὗτε οἱ νῦν τοῖς προτέροις ἔγκαλεσαιεν, βλέποντες αὐτῶν τὴν ἐρμηνείαν· οὗτε οἱ πρότεροι τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμψαντ' ἀν., δρῶντες τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, καὶ τὴν χρείαν δέ· ἦν οὖτες ἔγραψαν περὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ γάρ καὶ τὴν αἰτίαν ἐκάστη σύνοδος (14) εὐλογον ἔχει, δέ· ἦν οἱ μὲν οὖτες, οἱ δὲ οὖτες εἰρήκασιν. Ἐπειδὴ γάρ ὁ Σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸ Μαρίας τὸν γίδην, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχῆν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι, τούτου ἔνεκεν οἱ τότε συνελόντες, καθεῖλον μὲν αὐτὸν καὶ αἰρετικὸν ἀπέφηναν· περὶ δὲ τῆς τοῦ γίδην θεότητος ἀπλούστερον γράφοντες, οὐ κατεγένοντο περὶ τὴν τοῦ δμοούσιου ἀκριβείαν (15), ἀλλ' οὖτες ὡς ἔξειλήφασι περὶ τοῦ δμοούσιου εἰρήκασι. Τὴν φροντίδα γάρ είχον πᾶσαν, ἐπειρ ἐπενόησσεν δὲ Σαμοσατεὺς, ἀναλεῖν, καὶ δεῖξαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν γίδην, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέγονε Θεός, ἀλλὰ Θεός ἡν, ἐνεδύσατο δούλου μορφὴν, καὶ λόγος ὢν, γέγονε σάρκη, ὡς εἴπεν δὲ Ἰωάννης· καὶ οὖτοι μὲν κατὰ τῆς (16) βλασφημίας Παύλου πέπρωχται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ ἕντειν καὶ Ἀρειον πρὸ χρόνων μὲν εἶναι τὸν γίδην ἐλεγον, πεποῆσθαι μέντοι, καὶ ἔνα τῶν κτισμάτων αὐτὸν ἐδίδασκον, καὶ τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὡς γίδην ἐκ Πατρὸς γνήσιον, ἐπίστευον· ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα· οὖτα (17) καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι διεθεαῖοντο· τὴν τε τῆς δμοιώσεως ἐνότητα τοῦ γίδην (18) πρὸς τὸν Πατέρα ὅμικον κατὰ τὴν οὔσιαν, οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν οὐδὲς δμοιος Πατέροι, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας· ἀλλὰ γάρ καὶ ἀπεσχολίνησον καὶ ἀπεξενοῦντο (19) πάντελῶς τὴν οὔσιαν τοῦ γίδην ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἐτέραν ἀρχὴν αὐτῷ τοῦ εἶναι παρὰ τὸν πατέρα ἐπινοοῦντες (20), καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτόν· τούτου χάριν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελόντες, θεωρήσαντες τὴν πανευργίαν τῶν οὖτων φρονούντων, καὶ (21) συναγάγόντες ἐκ τῶν Γραφῶν τὴν διάνοιαν, λευκότερον γράφοντες, εἰρήκασι τὸ δμοούσιον· ἵνα καὶ τὸ γνήσιον ἀληθίως ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ γίδην, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχῃ πρὸς τούτων τὰ γενητά (22). Ἡ γάρ τῆς λέξεως τεκύτης ἀκρίβεια τὴν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν, ἐὰν λέγωσι

⁽¹⁷⁾ Ιωαν. Χ, 50. ⁽¹⁸⁾ Ιωαν. ΧΙV, 9.

(14) Ita Felckmanni 3, optime. Editi et alii, ἐκάστης συνέδου.

(15) Felck. 3, ἀκριβείαν. Τὴν φροντίδα γάρ, etc.

(16) Felck. 3, καὶ οὖτοι μὲν τὰ κατὰ τῆς βλ. Ibid. post Παύλου deleitum aliquid in Regio.

(17) Felck. 3, ἐκ Πατρὸς ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῶν κτισμάτων, οὖτω.

(18) Felck. 3, τοῦ Θεοῦ. Μοις idem, δὲ γίδης δμοιος

A tum esse, sed, cum ex ipso sit, Filium esse individuum, uti se habet splendor erga lucem; cum item sibi faverent Dionysii exempla, fontis scilicet vox, et consubstantialis defensio, et ante ista vox Salvatoris index unitatis, «Ego et Pater unum sumus»¹⁷, et, «Qui vidit me vidit et Patrem»¹⁸; ea, inquam, de causa, jure et ipsi Filium consubstantialem dixerunt. Et sicut, ut supra dixi, nemo Apostolum culpaverit quod de lege Romanis hoc modo, Hebrewis alio scripserit, sic nec praesentis temporis homines priscos illo criminati fuerint, si eorum considerent interpretationem; neque prisci posteros reprehenderint si advertant qua sententia et quo usu ita de Domino scripserunt. Etenim utraque synodus ex legitima causa hoc modo alia, alio alia locuta est. Cum enim Samosatensis Filium sentiret non esse ante Mariam, sed ab illa initium existendi accepisse, idcirco episcopi tunc congregati illum deposuerunt, et haereticum declararunt: de Filii auctem divinitate cum simplicius scriberent, ad accuratam consubstantialis interpretationem non devenerunt, sed, ut conceperant, de consubstantiali locuti sunt. Tota enim eorum cura in eo posita erat, ut quod Samosatensis commentus fuerat everterent, et ante omnia Filium esse declararent, eumque nequaquam ex homine Deum factum esse, sed Deus cum esset, formam servi induisse, et cum Verbum esset, factum carnem, ut ait Joannes, atque ita adversus Pauli Liasphemiam actum est. Cum autem Eusebiani et Ariani, ante tempora quidem Filium suisse dicerent, factum tamen suisse, ac unam e creaturis eum esse docerent, et illud, ex Deo, non Filium ex Patre genuinum esse crederent; sed scitum creaturas, ita eum affirmarent ex Deo esse: unitatem autem similitudinis Filii cum Patre dicerent non esse secundum **607** substantiam, nec secundum naturam, quemadmodum filius est patri similis, sed ob solum dogmatum doctrinæque consensum: in omnium substantiam Filii a Patre omnino separarent et alienarent, diversum a Patre initium ipsum habere commenti, ad creaturasque eum deprimentes: ideo qui Nicææ congregati erant, eorum qui ita sentirent vafritem conspicati, Scripturarumque mente collecta, liquidius scripsere consubstantialem eum esse; ut hinc vera et genuina Filii natura explorata esset, palamque foret opisicia nihil cum eo commune habere. Accurata enim hujus vocis ratio, eorum coarguit simulationem qua hanc proficerunt vocem, ex Deo, omnesque eorum ad simpliciores seducendos argutias refellit. Certe cum omnia possint pro libidine sophismatibus eludere ac

τῷ Πατρὶ.

(19) Felckmann. 3, ἀπεξένουν.

(20) Sic Reg. et Felc. 3. In edit., τοῦ εἶναι ἐπινούντες, omisssis cæteris.

(21) Sic Reg. In editis vero καὶ deest.

(22) Felckmann. 3, γεννητά. Infra idem ἐκ Θεοῦ, omisso articulo. Reg. mox, διελέγχῃ. Ibidem Regius et Basiliensis, τὰς πιθανότητας, artic. deest in editis.

deterquere, hanc solam vocem, utpote quae suam A hæresin confutet, reformidant; quam Patres, quasi propugnaculum adversus iupiam omnem eorum cogitationem; conscripsere.

διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, δεδίξασιν· ἣν οἱ Πατέρες ὡσπερ ἐπιτείχισμα κατὰ πάστης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν ἔγραψαν (23).

46. Cesset ergo omnis contentio, nec ultra in nos mutuo impingamus, disceptemusque num variis modis synodi consubstantialis vocein acceperint Ad defensionem enim legitimas causas pro iis afferendas habemus, cum supra dictas, tum etiam istam: nempe, licet hanc vocem, ingenitum, ex Scripturis non didicerimus, nusquam enim Scripturæ Deum ingenitum dixere; attamen cum multi præclarí viri de illo nomine mentionem fecerint, B accurate de illo sciscitati, agnovimus hoc nomine diversa significare: alii enim aiunt ingenitum esse id quod existit, nec tamen genitum est, neque omnino causam habet: alii vero, id quod creatum non est. Si quis igitur haruni significationum priorem respiciens, qua intelligitur ingenitum esse quod nullum habet causam, diceret Filium non esse ingenitum; non ideo si quem conspicatus qui, juxta sententiam quæ ait ipsum nec opificium nec creaturam, sed æternam prolem esse, eum ingenitum diceret, illum propterea criminaretur. Uterque enim juxta proprium scopum probe locutus esset; ita quoque si ex Patribus alii alio modo de consubstantiali locuti sunt, ne contemnamus: sed pie eorum dicta excipiamus, dum maxime toto studio C pietatis operam dederunt.

47. Ignatius certe, qui post apostolos Antiochiae episcopus constitutus est, ipseque martyr Christi fuit, de Domino scribens, dixit (30): « Unus medicus est carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine Deus, in morte vita vera, et ex Maria et ex Deo. » Quidam autem post Ignatium et ipsi ex magistris nostris scribunt: « Unum non factum est, scilicet Pater: et unus ex ipso Filius germanus, proles vera, Verbum et Sapientia Patris. » Si itaque illis etiam adversamur, sit nobis adversum synodos quoque certamen. Quod si gnari eorum in Christo fidei, persuasum habemus beatum etiam Ignatium

(23) Sic Felckmān. 5, recte. Editi et alii, ταῦτην ἔγραψαν.

(24) Sic Felc. 3. In cæteris et editis γάρ deest.

(25) Sic Reg. et Felc. 3. Editi vero, ἀγένητον. Paulo post edit. Cominel., ἀγένητον. Edit. vero Paris. cum Reg. et Felc. 3, ἀγένητον. Vide quæ de hac voce dicta sunt Epist. *De decretis Nicæniis* in Monito et n. 28. Ἀγένητον et ἀγένητον confundit Athanasius.

(26) Sic Felc. 3. In editis et cæteris mss. hæc, oī δὲ τὸ δικτιστόν, desiderantur: germana tamen sunt, respondentque priori περικοπῆς parti, oī μέν, etc. Reg. ibid., ἀγένητον prima inanu, secunda vero, ἀγένητον.

(27) Sic Felc. 5, et Reg. (in quo tamen unum v supra positum es), et edit. Paris. Edit. vero Commel. ἀγένητον.

(28) Felc. 3, Ιδιον. Mox idem cum edit. Commel. et Paris. ἀγένητον. Et ita Reg. etiam, in quo ta-

τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, φησί, διελέγχει, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς πιθανοτήτας, ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους, ἐκβάλλει. Πάντα γοῦν δυνάμενοι σοφίζεσθαι καὶ μεταποιεῖν, ὡς θέλουσι, ταύτην μόνην τὴν λέξιν, ὡς αὐτῶν ἔγραψαν (23).

46. Πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία, καὶ μηκέτι προσκόπτωμεν ἡμεῖς, εἰ διαφόρως ἔξειλήρασιν αἱ σύνοδοι τὴν τοῦ δμοσυσίου λέξιν. Ἐχομεν γάρ (24) εἰς ἀπολογίαν εὐλόγους περὶ αὐτῶν αἰτίας, τὰς προειρημένας μὲν, καὶ ταύτην δέ τὸ ἀγένητον (25), εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν, οὐδαμοῦ γάρ ἀγένητον τὸν Θεὸν εἰρήκασιν αἱ Γραφαὶ, δῆμος ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ δνόματος, φιλοπευστήσαντες ἔγωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ δνομα διάφορα ἔχει τὰ σημαίνομενα καὶ οἱ μὲν τὸ δν μὲν, μῆτε δὲ γεννηθὲν, μῆτε δὲ διὰ τὸν αἴτιον, λέγουσιν ἀγένητον (26): οἱ δὲ τὸ δικτιστόν. Ωσπερ οὖν τούτων οὕτω σημαίνομένων, εἰ δὲ μέν τις ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαίνομενον, τὸ, μὴ ἔχον τὸν αἴτιον, ἔλεγε μὴ εἶναι ἀγένητον (27) τὸν Γίδων, οὐκ ἀν κατηγόρει βλέπων ἕτερον βλέποντα εἰς τὸ μὴ εἶναι ποίημα μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' ἀτίον (28) γέννημα, καὶ λέγοντα ἀγένητον τὸν Γίδων. Ἀμφότεροι γάρ πρὸς τὸν Γίδων σκοπὸν δρῶντες, καλῶς εἰρήκασιν οὕτως εἰ καὶ τῶν Πατέρων οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασι περὶ τοῦ δμοσυσίου, μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὔσεβῶς τὰ παρ' αὐτῶν δεχόμεθα, ἔως μάλιστα τὴν σπουδὴν εἶχον εἰς εὐσέβειαν.

47. Ἰγνάτιος οὖν (29), δι μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου, εἰρηκεν: « Εἰς Ιατρός ἐστι, σαρκικὸς καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ ἀγένητος (31), ἐν ἀνθρώπῳ Θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινὴ, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ. » Τινὲς δὲ καὶ τῶν μετὰ Ἰγνάτιον διδάσκαλοι καὶ αὐτοὶ γράψουσιν: « Ἐν τῷ ἀγένητον (32) οἱ Πατήρ, καὶ εἰς δὲ ἐξ αὐτοῦ Γίδων γνήσιος, γέννημα ἀληθινόν, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός. » Εἰ μὲν οὖν καὶ πρὸς τούτους ἐναντίως διακείμεθα, ἐστω καὶ πρὸς τὰς συνόδους ἥμιν ἡ μάχη. Εἰ δὲ, τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν

D μεν unum v abrasum fuit. Paulo post in Reg. post εἰρήκασιν ponitur interprætatio, quæ in edit. post οὕτως habetur. Insra ante μὴ φιλονεικῶμεν, legitur καὶ in edit., sed deest in Reg. et Felc. 3. In hoc postremo mox δεχόμενα, et in eodem, εἰς ante εὔσέβειαν deest.

(29) Regius codex, γοῦν.

(30) Hunc locum vide epist. Ignatii ad Ephes., cap. 7.

(31) Felc. 3, γενητὸς καὶ ἀγένητος, et ita legitur in Ignatii epistola ad Ephesios, cap. 7. Editi et alii, γενητὸς καὶ ἀγένητος, atque vera hæc est Athanasii lectio ut ex inferioribus liquet. Mox in editis Ignatii legitur, ἐν ἀθνατῷ ζωῇ ἀληθινῇ. Sed præstat Athanasii lectio: nam opposita sunt hæc omnia. Ibidem Felc. 3. Καὶ γάρ ἐκ Μαρίας.

(32) Felc. 3, ἀγένητον. et ita Reg. secunda manu. Cæteri et editi, ἀγένητον. Mox δὲ ante εἰς αὐτοῦ deest in Felckm. 3.

γιώσκοντες, πεπείσμεθα, ὅτι καὶ δικαίωρος Ἰηνά-
τιος δρθῶς ἔγραψε, γενητὸν αὐτὸν λέγων διὰ τὴν
σάρκα (ό γάρ Χριστός σάρξ ἐγένετο) ἀγένητον δὲ,
ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἔστιν, ἀλλ' Ὅιδες
ἐκ Πατρός. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ, ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες
ἐν τῷ ἀγένητον (33) τὸν Πατέρα λέγοντες, οὐχ ὡς γε-
νητοῦ καὶ ποιήματος δύντος τοῦ Λόγου οὗτως ἔγρα-
ψαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει (34) τὸν αἰτιον· καὶ μᾶλλον
αὐτὸς Πατήρ μὲν ἔστι τῆς Σοφίας, τὰ δὲ γενητὰ
πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε· διὰ τοῦ μὴ καὶ τοὺς (35)
Πατέρας, τοὺς τε τὸν Σαμοσατέα καθελόντας, καὶ
τὴν Ἀρειανὴν αἰρεσίν στηλεύσαντας, εἰς εὔστειαν
συνάγομεν, ἀλλὰ διαστέλλομεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ
οὐ μᾶλλον δρθῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; ὅτι κά-
κελνοι, καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σύρισμα τοῦ Σαμο-
σατέως, καὶ τὴν ἔρμηνεαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν
ἔχοντες, ἔγραψαν, Οὐκ ἔστιν δμούσιος· καὶ οὗτοι δὲ,
καλῶς νοήσαντες, εἰρήκασιν δμούσιον εἶναι τὸν Ὅιδον.
Καὶ γάρ κάγὼ τοιαῦτα μὲν νοῶν (36) περὶ τῶν εὐ-
σεβοῦντων εἰς τὸν Χριστὸν δι' ὀλίγων ἔγραψα· εἰ δὲ
δυνατὸν ἦν εὐπορῆσαι καὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἦν λέγουσιν
ἐκείνους (37) τεγραφέναι, ἥγουμας πλείους εὑρεθῆ-
σσθαι τὰς προφάσεις, δι' ᾧς ἡ ναγκάσθησαν οὕτω
γράψαις οἱ μακάριοι ἔκεινοι. Δεῖ γάρ τιμᾶς καὶ πρέ-
πει τοιαῦτα φρονεῖν, τοιαῦτην τε ὥστε ἀγαθὴν συν-
είδησιν πρός τοὺς Πατέρας, εἴγε μὴ νόσοι τυχάνο-
μεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις, καὶ παρ'
αὐτῶν τὴν τῆς εὐτεθείας διδασκαλίαν.

48. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν Πατέρων λεγέ-
θεῖν καὶ πιστεύεσθαι. Φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν
ἔξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πράως, καὶ μετὰ συνειδή-
σσεως ἀγαθῆς, μνημονεύσαντες (38) καὶ τῶν προεργά-
μένων εἰ μὴ τῷ δύντι δείκνυνται καλῶς φρονήσαντες
οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι. Εἰ μὲν
ποιήματα ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ ἀλλότριος τῆς τοῦ Πα-
τέρος οὐσίας, ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Πα-
τέρος τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἀν εἴη δμούσιος
τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον δμογενῆς (39) τῇ φύσει τοῖς
ποιήμασι, καὶ ὑπερβάλλῃ τῇ χάριτι· εἰ δὲ δμολογοῦ-
μεν μὴ εἶναι αὐτὸν ποιήμα, ἀλλὰ γῆγισον ἐκ τῆς
οὐσίας τοῦ Πατέρος γέννημα, ἀκδούσθων ἀν εἴη καὶ
ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατέρος, δμοφυὴ δύντα διὰ
τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι. Τοιοῦτος δὲ ὡν, εἰκότες
καὶ δμούσιος ἀν λέγοιτο. Ἐπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίας
ἔστιν ὁ Ήιδος, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ἐστι καὶ Σοφία
τῷ Πατέρος, ἡ δὲ οὐσία αὕτη τῆς οὐσίας τῆς πατρ-
ῆτος γέννημα καὶ δμοιότης αὐτῆς, ὥστερ καὶ τὸ
ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ Ήιδος, «Ἐγὼ καὶ ὁ
Πατήρ ἐν ἐσμέν», καὶ, «Οὐ ἐμὲ ἐκρακίς» (40) ἐώ-
ραξε τὸν Πατέρα· πῶς δεῖ νοεῖν ταύτας τὰς φωνάς;
ἢ πῶς αὐτάς ἐκλαμβάνοντες, τώτομεν τὸ ἐν εἶναι

³³ Joan. x. 30. ³⁴ Joan. xiv. 9.

(33) Regius et Felc. 3, ἀγένητον. Editi vero et alii, ἀγένητον.

(34) Regius codex, Εχτ.

(35) Ita Felckman. 3. In editis et aliis, τούς deest.

(36) Ita editio Commeliniana et omnes manuscri-
pti. Editio Parisiensis, νοούν, male.

(37) Editi, ἐκείνον. Regius et Felckman. 3, recte,
ἐκείνους habent. Nam loquitur hic de Patribus An-

A recte scripsisse, cum illum carnis causa factum di-
xit (Christus enim caro factus est), et non-factum,
quia non ex opificiis et rebus factis est, sed Filius
ex Patre: nec ignoramus eos qui unum non-factum,
608 scilicet Patrem dixerunt, non quasi Verbum sit
res facta aut opifictum ita scripsisse; sed quia nul-
lam Pater habeat causam; imo potius, quia ipse
quidem Pater sit Sapientia, opificia autem omnia
in sapientia fecerit; cur non etiam Patres, cum eos
qui Samosatensem depositure, tum eos qui Arianam
heresim infamia notarunt, in unum pietatis tuen-
dæ studium coniungimus, imo segregamus, et quare
non potius de illis recte sentimus: quandoquidem,
uti jam dixi, priores illi solum Samosateñsis so-
phisma, et ejus interpretationem spectantes, scri-
peere non esse Christum consubstantialem: hi vero
verba sane intelligentes, dixerunt Filium esse con-
substantialem? Evidem cum tali de piis illis erga
Christum viris sim sententia, hæc paucis conscripsi.
Quod si epistolæ, quam illos scripsisse dicunt, mihi
copia fuisse, existimo plures deprehensurum me
fuisse causas, cur beati illi ita scribere coacti sint.
Par est enim decetque nos ita sentire, probumque
erga Patres animum servare, si tamen spurii non
sumus, et si ab illis traditiones pietatisque doctri-
nam tenemus.

C 48. Talem igitur Patrum suisse mentem dicamus,
credamusque. Age vero rursum cum illis rem pla-
cide et bono animo inquiramus, deque supra dictis
mentionem faciamus: annon revera demonstrari
possit episcopos Nicææ congregatos recte sensisse?
Si Verbum est res facta, et alienum a Patris sub-
stantia, ita ut a Patre segregetur, imo ea separatione
quaæ a diversitate naturæ profliscatur, Patri certe
consubstantiale nequaquam fuerit; sed potius ejus-
dem naturæ, cuius res factæ, etsi illis gratia ante-
cellat. Quod si consteatur eum non esse opificium,
sed genuinam ex Patris substantia prolem, conse-
quentem sane fuerit eum inseparabilem esse a Patre,
cum sit ejusdem naturæ, utpote ab illo genitus.
Talis autem cum sit, jure consubstantialis dicatur.
Deinde si non ex participatione Filius est, sed sub-
stantia ipsa Verbum est et Sapientia Patris: hæc
autem substantia, paternæ substantiae fetus est et
ejus similitudo, veluti splendor est similitudo lucis,
Filiusque dicit: «Ego et Pater unus sumus»³⁵; et
et: «Qui vidit me, vidit et Patrem»³⁶; quonodo
hæc voces intelligendæ sunt? aut qua mente eas acci-
pientes, Patrem et Filium unum esse tuebimur? Nam

tiochenis, a quibus ait verisimile non esse vocem
δμούσιον absolute et absque ulla exceptione pro-
scriptam fuisse.

(38) Felc. 3, μνημονεύσαντες. Editi et alii, μνημο-
νεύσαντες. Mox Felckman. 3, δείκνυται.

(39) Regius codex, ὁ μονογενῆς. Felc. 3, μονο-
γενῆς tantum. Mox Regius codex. ὑπερβάλλει.

(40) Editio Commel. mendosc ἐκρακίς.

si ob dogmatum consensum, et quod Pater a Filio non dissentiat, ut dicunt Ariani, prava sane est haec intelligendi ratio. Etenim sancti, et multo magis angeli et archangeli, hujusmodi habent cum Deo consensum, nec ulla apud ipsos est dissensio; nam qui discors fuit diabolus, e cælo cadere visus est, ut ait Dominus. Si ergo ob consensum Pater et Filius unum sunt, etiam opificia quæ ita cum Deo consentient, unum cum eo fuerint, quorum quodque dicere possit: « Ego et Pater unus sumus. » Quod si absurdum hoc sit, ut revera est, necesse demum fuerit Filii et Patris unitatem secundum substantiam intelligere. Res factæ enim quantumvis cum opifice suo consensum habeant: motu tantum, participatione, et mente eum habent, quem cum ille non servasset, ejectus ex cœlo est. Filius autem B sit ex substantia fetus, substantia quoque ipse et, qui genuit eum, Pater unus sunt.

49. Quamobrem vocibus unitatem indicantibus æqualitatem cum Patre habere dicitur, et hinc fit ut quæ **609** de Patre dicuntur, eadem de Filio Scripturæ asserant: ea tamen exceptione quod ille Pater dicatur. Ipse enim Filius ait: « Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt⁴¹; » Patrique dixit: « Omnia mea, tua sunt, et tua mea⁴². » Hujusmodi est illud, Deus: nam, « Deus erat Verbum⁴³; » et illud, Omnipotens: « Haec dicit qui est, et qui erat, et qui venturus est Omnipotens⁴⁴; » et quod sit lux: « Ego sum, » inquit, « lux⁴⁵; » quod sit creatrix causa, nam, « Omnia per ipsum facta sunt⁴⁶, » et, « Quæ video Patrem facientem, haec et ego facio⁴⁷; » quod sit æternus: « Sempiterna, » enim « quoque ejus virtus et divinitas⁴⁸, » et, « In principio erat Verbum⁴⁹; » et, « Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum⁵⁰; » quod sit Dominus: « Pluit enim Dominus ignem et sulphur a Domino⁵¹; » et Pater quidem ait: « Ego Dominus⁵², » et, « Haec dicit Dominus Deus omnipotens⁵³; » de Filio autem inquit Paulus: « Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia⁵⁴. » Patri ministrant angeli, Filiis autem ab ipsis adoratur: « Et adorent eum omnes angeli Dei⁵⁵. » Dicitur etiam esse Dominus angelorum, nam, « Angeli ministrabant ei⁵⁶; » et, « Mittet Filius hominis angelos suos⁵⁷; » quod honoretur sicut Pater: « Ut, » inquit, « honoriscent Filium, sicut honorificant Patrem⁵⁸. » Quod sit æqualis Deo: « Non

⁴¹ Joan. xvi, 15. ⁴² Joan. xvii, 10. ⁴³ Joan. i, 1. 3. ⁴⁴ Joan. v, 19. ⁴⁵ Rom. i, 20. ⁴⁶ Joan. i, 1. 6. ⁴⁷ Gen. xvn, 1. ⁴⁸ 1 Cor. viii, 6. ⁴⁹ Hebr. i, 6. v, 23.

(41) Felc. 3, καὶ γάρ οἱ ἄγγελοι, male.

(42) Sic Felc. 3, recte. Editi et cæteri, ὥσπερ.

(43) Sic Felc. 3. In editis vero, καὶ ἐν ἑστὶ. Ibid. Felckm. 3, ἐν ἑστὶ γεννήσαντα αὐτὸν Πατέρα ταῖς ἔνοεις, omissis quibusdam.

(44) Sic Felckm. 3. At editi et cæteri habent μόνου.

(45) Regius codex, Καὶ Θεός γάρ. Μεχ Felck. 3, τὸ διατοκράτωρ. Paulo post διεστ in Regio ante

A τὸν Πατέρα καὶ τὸν Γίδην; Εἰ μὲν οὖν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσι, φαῦλος δι τοιούτος νοῦς. Καὶ γάρ καὶ οἱ ὄγιοι (41), καὶ μᾶλλον τοιούτοις γάγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν Θεόν συμφωνίαν, καὶ οὐδεμίᾳ παρ' αὐτοῖς ἐστι διαφωνία. Οἱ γάρ διαφωνήσας διάβολος ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς εἶπεν δι Κύριος. Οὐκοῦν εἰ διὰ τὴν συμφωνίαν ἐν ἑστίν δι Πατήρα καὶ δι Γίδης, εἴλη ἀν καὶ τῶν γενητῶν τὰ συμφωνοῦντα οὐταν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἴποι ἀν ἔκαστος: « Ἐγὼ καὶ δι Πατήρα ἐν ἐσμεν. » Εἰ δὲ τοῦτο ἀποτοπον ἀποτοπον γάρ ἐστιν ἀληθῶς ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν Γίδην καὶ Πατρὸς ἐνότητα. Τὰ μὲν γάρ γε νητὰ καὶ συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποιηκότα, ἀλλ' ἐν κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῷ ταύτην ἔχει, ἣν περ (42) δι μὴ φυλάξας ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν. Οἱ δὲ Γίδης ἐκ τῆς οὐσίας ἡν γέννημα, οὐσίᾳ ἐν ἑστίν (43) αὐτὸς καὶ δι γεννήσας αὐτὸν Πατήρ.

49. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τὸ Ισάκον ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ταῖς ἔνοειδέσι φωναῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα, ταῦτα καὶ ἐπὶ Γίδου λέγουσιν αἱ Γραφαὶ, χωρὶς μόνον (44) τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν Πατέρα. Αὐτὸς γάρ εἶπεν δι Γίδου: « Πάντα, ὅσα ἔχει δι Πατήρα, ἐμά ἐστι· » τῷ τε Πατρὶ ἐλεγε: « Πάντα τὰ ἐμά σά ἐστι, καὶ τὰ σά ἐμά· » οἷον τὸ δι Θεός. « Θεός (45) ἐν δι Λόγος· » τὸ δι Παντοκράτωρ. « Τάδε λέγει δι ὁν, καὶ δι ἀληθίνου, δ φωτίζει πάντα δι θερώπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· » τὸ εἶναι φῶς· « Ἐγώ εἰμι, » φησι, « τὸ φῶς· » τὸ δημιουργικὸν αἴτιον. « Πάντα γάρ δι αὐτοῦ ἐγένετο· » καὶ, « Α βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κάγὼ ποιῶ· » τὸ εἶναι δίδιον. « Ή τε· » γάρ « δίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης (46), » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ δι Λόγος, » καὶ, « Ήν τὸ φῶς τὸ ἀληθίνον, δ φωτίζει πάντα δι θερώπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· » τὸ εἶναι Κύριος· « Εβρεῖς γάρ Κύριος θεῖον καὶ τύρ παρὰ Κυρίου· » καὶ δι μὲν Πατήρ φησιν. « Εγώ Κύριος, » καὶ, « Τάδε λέγει Κύριος δι Θεός (47) δι παντοκράτωρ· » περὶ δὲ τοῦ Γίδου δι Παῦλος φησιν. « Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι οὐ τὰ πάντα. » Καὶ τῷ μὲν Πατρὶ λειτουργοῦσιν ἄγγελοι· δι δὲ Γίδης προσκυνεῖται περ' αὐτῶν· « Καὶ προσκυνήσατον αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Λέγεται δὲ εἶναι (48) καὶ Κύριος ἀγγέλων· « Διηκόνους· » γάρ « αὐτῷ οἱ ἄγγελοι· » καὶ, « Αποστελεῖ δι Γίδης τοῦ διθέρωπου τοὺς ἄγγελους αὐτοῦ· » τὸ τιμάσθαι ὡς τὸν Πατέρα· « Τίνα· » γάρ, φησι, « τιμῶσι τὸν Γίδην, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα· » τὸ εἶναι Ισα Θεῷ· « Οὐχ (49) ἀρπαγμὸν τῇσι γέσατο τὸ εἶναι Ισα

⁴⁶ Apoc. i, 8. ⁴⁷ Joan. viii, 12. ⁴⁸ Joan. i, 1. ⁴⁹ Ibid. 9. ⁵⁰ Gen. xix, 24. ⁵¹ Malach. iii, 6. ⁵² Matth. iv, 11. ⁵³ Matth. xxiv, 31. ⁵⁴ Joan.

ἐρχόμενος.

(46) Ita legitur in Regio et in Graeco Scriptura textu. Editi, καὶ τῇ θεότης. Felckman. 3, καὶ τῇ θεότης.

(47) Ο Θεός διεστ in Felckm. 3.

(48) Sic Felckm. 3 Regius, Λέγεται εἶναι. Edit., Λέγεται γάρ εἶναι.

(49) Regius codex, Ισα Θεῷ· τὸ εἶναι εἶ, omissis mediis.

Θεῷ· τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινοῦ ἀληθείαν, καὶ ἐκ ζῶντος. Τοῦτον τὸν Πατρὸς, τὸ ζωοποιεῖν τὸν Γίδην καὶ ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς ὥσπερ ὁ Πατὴρ· οὗτον γάρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς γέγραπται· « Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἑστή· » καὶ, « Θεός θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν· » πάλιν τε (51) περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ φησιν ὁ Ἡσαΐας· « Τίς Θεός, ψωπερ σὺ, ἔξαιρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας; » ὃ δὲ Γίδης ἔλεγεν οἷς ἡδεῖν· « Ἀφέωνταί σου αἱ ἀμαρτίαι (52)· » διτε καὶ τῶν Ἰουδαίων γογγυζόντων, ἔργῳ τὴν ἀφεσιν ἐδείκνυε, λέγων τῷ παραλυτικῷ· « Ἔγειραι, ἄρον τὸν κράβατόν σου, καὶ ὑπαγεῖ εἰς τὸν οἰκόν σου. » Καὶ περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἔλεγεν (53) ὁ Παῦλος· « Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων· » περὶ δὲ τοῦ Γίδηος μὲν Δαΐδῃ ἔψαλλεν· « Ἀρατε πύλας, εἰ ἀρχοντες, ὑμῶν (54), καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· » δὲ Δανιήλ ἔχουσεν· « Ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, » καὶ, « Ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφαρῇσται. » Καὶ διὰ τὸν εὑροις περὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα ἀν εὑροις καὶ περὶ τοῦ Γίδηος λεγόμενα, χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν Πατέρα, καθάπερ εἴρηται.

50. Εἰ μὲν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ἐνθυμεῖται τις, καὶ ἄλλον Πατέρα διὰ τὸ Ισάζον τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Γίδην, πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτῆρι τοῦ Γίδηος ἔστι, λογισώμεθα (55) εὐμενῶς, εἰ διένη οὐσία τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἔστε· καὶ εἰ διοιῶτος ἐτεροφυῆς καὶ ἀλλοτριούσιός (56) ἔστι, καὶ οὐχ ὅμοούσιος τῷ Πατρὶ. Εὐλαβητέον γάρ μη τὰ τοῦ Πατρὸς ίδια μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιούσιον αὐτῷ, καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριούσιῷ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ Πατρὸς (57) θεότητα, ξένην μὲν ἄλλην εἰσάκμενον οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ίδιωμάτων, ἐντεραπόμενη δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· « Τὴν δόξαν μου ἐτέρψῃ οὐ δώσω· » καὶ εὐρεθῶμεν προσκυνοῦντες τῷ ἀλλοτριῷ, καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιούτοι, οἵτινες εἰς τὸν Ἰουδαῖον λέγοντες· « Διὰ τὸ σὺ, ἀνθρωπος ἀν, ποιεῖς σαυτὸν (58) Θεόν· » διτε καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος μεταφέροντες, ἐθλασφήμουν λέγοντες, διτε· « Ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπὲς, δῆλον, διτε (59) οὐχ ἀνομοιούσιος ἀν.

⁵⁰ Philipp. ii, 6. ⁵⁰ Deut. vi, 4. ⁵¹ Psal. xl ix, 1. ⁵² Psal. cxvii, 27. ⁵³ Psal. lxxxiii, 8. ⁵⁴ Isa. xliii, 25. ⁵⁴ Matth. ix, 5. ⁵⁵ Marc. ii, 11. ⁵⁵ Dan. vii, 14. ⁵⁵ Isa. xlii, 8. ⁵⁶ Joan. x, 33. ⁵⁶ Luc. xi, 15.

(50) Sic editio Comm. Basil. et Regius secunda manus, nam prima δυτο; habet. Felckm. 3, ὡς πηγῆς δυτος, non male.

(51) Sic Reg. codex et Felckm. 3. Editi vero, καὶ πάλιν τε. Mox Felckm. 3, μὲν τοῦ Γίδηος. Editi ei cæteri, μὲν τοῦ Θεοῦ.

(52) Felckmanni 3, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἀμαρτίαι σου.

(53) Sic Regius et Felckmanni 3. Editi, ἔγραψεν.

(54) Ita Regius, Basil. et edit. Paris. Edit. vero

A rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo⁵⁰: quod sit ex vero veritas, ex vivente vita, ut qui revera ex Patris fonte emanaverit: quod Filius vivificet et suscitet mortuos sicut Pater, ita enim legitur in Evangelio. Et de Patre quidem scriptum est: « Dominus Deus tuus, unus Dominus est⁵¹; » et: « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram⁵²; » de Filio autem, « Deus Dominus et luxuit nobis⁵³. » et, « Videbitur Deus deorum in Sion⁵⁴. » Et rursum de Deo quidem ait Isaias: « Quis Deus, ut tu, tollens iniquitates, et superans injusticias⁵⁵? Filius vero dicebat, quibus placuit ipsi: « Dimittuntur tibi peccata tua⁵⁶; » quo tempore Iudeis murmurantibus, opere illam remissionem comprobavit, dicens paralytico: « Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam⁵⁷. » De Deo quoque dixit Paulus: « Regi sæculorum⁵⁸; » de Filio autem David cecinit: « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriae⁵⁹; » Daniel vero hæc audivit: « Regnum ejus, regnum sempiternum⁶⁰, » et, « Regnum ejus non corrumpetur⁶¹. » Demum quæcumque de Patre dicta repereris, tot tantaque de Filio dicta deprehendes, ea solum exceptione, quod ipse non sit Pater, ut dictum superius est.

50. Si quis igitur allud principium et alium Patrem excogitet, eo quod æqualia sint quæ dicuntur, insanum certe illud commentum. Si autem quia Filius ex Patre est, omnia quæ Patris sunt (ut in imagine et charactere) Filii sunt: æquo animo cogitemus, num substantia aliena a Patris substantia, istiusmodi rerum capax sit: et si, qui talis est, diversæ naturæ, et alienæ substantiae sit, et non potius Patri consubstantialis. Cavendum enim, ne quæ Patris propria sunt transferentes ad illud, quod ei substantia dissimile est, et ne in eo qui dissimilis natura, et alienus substantia est, Patris divinitatem designantes, extraneam aliam inducamus substantiam, primæ substantiæ proprietatum capacem: pudoreque affliciamur ab ipso Deo dicente, « Gloriam meam alteri non dabo⁶², » et deprehendamus alienum adorare, talesque habeamur, quales olim fuere Iudei, qui aiebant: **610** « Quare tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum⁶³? » cum illi ea quæ Spiritus erant alio transferentes, blasphemarent his verbis: « In Beelzebulem ejicit dæmonia⁶⁴. »

Comm., ὥμων.

(55) Regius codex, λογισόμεθα.

(56) Ita Regius atque sic scribendum, similiter que infra ἀνομοιούσιον, et ἀλλοτριούσιῳ. Edit., ἀλλοτριούσιον, ἀνομοιούσιον, ἀλλοτριούσιῳ, mendose.

(57) Sic omnes manuscripti. Editi vero, Πατέρος.

(58) Felckm. 3, ἐκεῖτον. Ibid. omnes manuscripti, διτε. Edit. vero Paris., διτε.

(59) Sic Reg. et Felckm. 3. Edit. vero, δηλονότει. Ibid. Reg., ἀνομοιούσιος. Editi, ἀνομοιούσιος.

Quod si illud indecorum est, certe non dissimilis A substantiæ fuerit Filius, sed consubstantialis Patri. Etenim si quæ Patris sunt, naturaliter Filii sunt, ipseque Filius ex Patre est, et propter hujusmodi unitatem divinitatis et naturæ, ipse et Pater unum sunt, et qui vidit Filium vidit et Patrem, merito a Patribus dictus est consubstantialis : neque enim qui alterius esset substantiæ, talia habere posset.

51. Rursum si, prout supra diximus, non ex participatione sit Filius : sed opifia quidem omnia ex participatione Dei gratiam habeant, ipse vero Patris sapientia et Verbum sit, quicum communia habet omnia : certe cum sit ipse id quo Pater deificat et illuminat, in quo scilicet omnia deificantur et vivificantur, non alienæ a Patre substantiæ est sed consubstantialis. Hujus enim participatione Patris participes efficiuntur, eo quod ipse proprium Patris sit Verbum. Unde si ipse quoque ex participatione esset, et non ex se substantialis divinitas et imago Patris, non deificaret alios, cum et ipse deificatus esset. Non enim fieri potest eum qui ex participatione habet, id cuius particeps est aliis impetrare : quod enim ille habet, suum non est, sed ejus qui dedit, et quod accepit, vix sibi sufficientem gratiam accepit. Causam tamen cur quidam, ut fertur, consubstantiale respuant, sincere examinamus, an non magis ex illa ipsa Filius Patri consubstantialis ostendatur. Aiunt igitur, ut vos scripsistis, Filium Patri consubstantiale dici minime debere, quia qui dicit consubstantiale, tria dicit, substantialiam aliquam, quæ prius subjaceat, et eos qui ex illa geniti sunt esse consubstantiales : atque hinc concludunt : Si ergo Filius sit Patri consubstantialis, necesse est prius subjacere eorum substantialiam ex qua geniti sint, et non esse illum Patrem, hunc Filium, sed ambos fratres. Hæc tametsi ethniconum sunt explications, nosque nihil eorum egemus ratiociniis : nihilominus videamus utrum illa consubstantialia, quæ cum ex prius intellecta substantia sint, fratres dicuntur, sibi mutuo, an substantiæ ex qua orta sunt, sint consubstantialia. Si enim sibi mutuo ; diversæ ergo substantiæ, ac dissimilia erunt substantiæ a qua ortum duxerunt : opponitur enim consubstantiali, quod est ex diversa substantia. Quod si utrumque consubstantiale sit substantiæ a qua ortum duxit, nam id certe quod ex alio nascitur ei qui se genuit est consubstantiali ; non ultra sunt quærendæ tres substantiæ : sed id solum investigandum, num hoc vere ex illo sit. Nam etsi contingat nou esse duos fratres, sed unicum ex illa substantia ortum esse : eo quod alter non sit, nequaquam qui natus est, diversæ sub-

(60) Sic Regius. Editi, δηλονότι. Ibid. Felckm. 3, αύτοῦ.

(61) Sic Regius. Editi vero, ἀλλοτριούσιος.

(62) Felckman. 3, καὶ αὐτός. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ δύμως, multis prætermisssis.

(63) Felckman. 3, γενομένους. Paulo post, Regius

εἰ δὲ Υἱός, ἀλλὰ δμούσιος τῷ Πατρὶ καὶ γάρ εἰ τὸ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς τοῦ Υἱοῦ ἐστιν, αὐτὸς τε δὲ Υἱός ἐκ τοῦ Πατρός ἐστι, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐνότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ δὲ Πατήρ ἔν εἰσι, καὶ δὲ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα, εἰκότως ἐλέχθη παρὰ τῶν Πατέρων δμούσιος· οὐ γάρ ἀτερουσίου τὰ τοιαύτα ἔχειν ἐστι.

51. Πάλιν τε εἰ, καθά προείπομεν, οὐκ ἐκ μετουσίας ἐστὸν δὲ Υἱός· ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα ἐκ μετουσίας ἔχει τὴν παρὰ Θεοῦ χάριν, αὐτὸς δὲ τοῦ Πατρὸς σφιλα καὶ Λόγος ἐστιν, οὐ μετέχει τὰ πάντα δῆλον, διτὶ (60) αὐτὸς δὲν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τοῦ Πατρὸς, ἐν δὲ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται, οὐκ δὲ λοτριούσιος (61) ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' δμούσιος. Τούτου γάρ μεταλαμβάνοντες, τοῦ Πατρὸς μετέχομεν, διὰ τὸ τοῦ Πατρὸς εἶναι ίδιον τὸν Λόγον. "Οὐδεν εἰ δην ἐκ μετουσίας καὶ αὐτὸς, καὶ μὴ (62) ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀν ἐθεοποίησε θεοποιούμενος καὶ αὐτὸς. Οὐ γάρ οὖν τε τὸν ἐκ μετουσίας ἔχοντα μεταδιδόντας τῆς μεταλήψεως ἐτέροις, διτὶ μὴ αὐτοῦ ἐστιν δὲ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος, καὶ δὲ Ελασθε, μόγις τὴν δρυχουσαν αὐτῷ χάριν Ελασθε. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ δύμως, διτὶ δην τινες, ὡς λέγεται, παραπούνται τὸ δμούσιον, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς, μὴ δρα μᾶλλον ἐκ ταύτης δμούσιος δείκνυται δὲ Υἱός τῷ Πατρὶ. Φασι τοινύν, ὡς ύμεις ἐγράψατε, μὴ χρῆσαι λέγειν δμούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, διτὶ δὲ λέγων δμούσιον τρια λέγει, οὐσιαν τινὰ προϋποκειμένην, καὶ τοὺς ἐκ ταύτης γεννωμένους (63) δμούσιους εἶναι· καὶ ἐπιλέγουσιν. Ἐδν οὖν δὲ Υἱός δμούσιος ἐστὶ τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη προποκείσθαι αὐτῶν οὐσιαν, ἐξ δης καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀδελφούς. Ταῦτα εἰ καὶ Ἑλλήνων εἰσὶν ἐρμηνεῖσαι, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα τιμῆν τὰ παρ' ἐκείνων ἀλλ' ίδωμεν τὰ εἰρημένα τὰ δμούσια, τὰ ἐκ τῆς προνομένης (64) οὐσιας ἀδελφά, πότερον ἀντιτίνειν εἰσὶν δμούσια, δη τῆς οὐσιας ἐξ δης καὶ ἐγεννήθησαν· εἰ μὲν γάρ ἀντιτίνειν, ἐτερούσια καὶ ἀνόμια εἴσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ οὐσιαν· ἀντίκειται γάρ τῷ δμούσιῳ τὸ ἐτερούσιον· εἰ δὲ τῆς γεννησάσης αὐτὴ οὐσιας ἐστὶν ἔχαστον δμούσιον, δῆλον, διτὶ (65) τὸ ἔτινος γεννώμενον δμούσιον ἐστι τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐκέτι χρή ζητεῖν τρεῖς οὐσιας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τόδε ἀληθὲς ἐκ τοῦδε ἐστι. Καν γάρ συμβῇ μὴ εἶναι δύο ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἔνα ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσιας γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐτερον, ἀλλοτριούσιος (66) δὲν λεχθείη δὲ γεννηθεῖς· ἀλλὰ καὶ μόνος δὲν, εἰη δὲν καὶ αὐτὸς δμούσιος τῷ γεννήσαντι. Ἐπει τι δὲν εἰποιμεν περὶ τῆς (67) θυγατρὸς τοῦ Ιεφθαές, διτὶ μονογενῆς δην· Καὶ οὐκ δην, εἰ φησιν, εἰ ἀλλο-

et Felckman. 3, Ἐδν οὖν δὲ Υἱός. In editis οὖν deest.

(64) Felckm. 3, προεπινομένης.

(65) Sic Regius et Felckm. 3. Editi, δηλονότι.

(66) Sic Regius. Editi, ἀλλοτριούσιος.

(67) Ita Regius codex. In edit. vero, τῆς, et mox τοῦ deest : in Felckm. 3, τῆς tantum.

τέκνων αὐτῷ, καὶ περὶ τοῦ οὐρῶν δὲ τῆς χήρας, δὸν ἡγείρειν ἐκ νεκρῶν δὲ Κύριος, διτὶ καὶ αὐτός οὐκ εἶχεν ἀδελφὸν, ἀλλὰ μονογενῆς ἦν· δρα (68) οὐκ ἦν δύοούσιος ἕκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μὴν ἡσαν· τέκνα γάρ ἡσαν· καὶ τοῦτο τέκνων ίδιον ἔστι πρὸς γονέας. Οὗτω καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες (69) οἱ Πατέρες, εἰκόνας καὶ δύοούσιον εἰρήκασι· ταῦτην γάρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα δύναμιν πρὸς τὸ φῶς. Ἔπειται δὲ τούτοις μηδὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ δυτος γεγονέναι. Οἱ γάρ κατὰ πάθος γεννήσατες ἀνθρώπους, αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὅλην ἐργάζονται, καὶ ἀλλώς οὐκ ἂν δύναιτο ποιεῖν· εἰ δὲ τὸ κτίσειν οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τὸ γεννῆν ἀνθρωπίνως πρέπει νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ, οὐδὲ τὸ δύοούσιον σωματικῶς ἐκλαμβάνειν, ἀλλ' ἀναγκωρεῖν δεῖ ἀπὸ (70) τῶν γεννητῶν, καὶ ἀποτίθενταις κάτω που τὰς ἀνθρωπίνας εἰκόνας καὶ πάσις ἀπώλως τὰς αἰσθήσεις, ἀνιέναι ἐπὶ τὸν Πατέρα, μὴ λάθωμεν ἀφαιροῦντες τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ προστιθέντες τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι.

est a rebus factis, ac depositis humanis imaginibus ascendet, ne in se Filium a Patre auferamus, ad Patrem

52. Καὶ ἀλλὼς δὲ, εἰ μὲν Πατέρα καὶ Υἱὸν δύοούσιες, δύο τινάς ἀρχάς, ή δύο Θεοὺς, καθάπερ Μαρκίων καὶ Ζιναλεντίνος, λέγομεν, ή ἔτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν Υἱὸν, καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεψυχέναι· ἔστω ἀνδρόμοιος· ξέναι γάρ εἰσι παντάπασιν ἀλλήλων αἱ τοιαύταις οὐσίαις· εἰ δὲ μίαν οὐδαμένην καὶ μόνην θεότητα τὴν τοῦ Πατρὸς, τούτου τε Λόγου καὶ Σοφίαν εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ οὕτω πιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο Θεοὺς, τὴν τε ἑνότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα οὐχ δύοισι διδασκαλίαις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀληθείᾳ (71) φρονοῦμεν· ὥστε διὰ τοῦτο μὴ λέγειν δύο Θεοὺς, ἀλλ' ἕνα Θεόν, ἐνδὲ δύντος εἶδους θεότητος, ὡς ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο γάρ ὁφθῇ τῷ πατριάρχῃ Ἰακώβῳ, καὶ φησιν ἡ Γραφὴ· Ἄνετειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἡλιος, ἤνικα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ· καὶ (72) τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἄγιοι προφῆται καὶ νοοῦντες, τίνος ἔστιν Υἱὸς καὶ εἰκὼν, Ἐλεγον· Ἐγένετο Λόγος Κυρίου πρὸς μέ.» Γινώσκοντες (73) τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυπτόμενον Πατέρα, ἐθάρρουν εἰπεῖν· «Οφθῇ μοι δὲ θεός τῶν πατέρων ἡμῶν, δὲ θεός Ἀβραὰμ, καὶ (74) Ἰσαάκ καὶ Ἰακὼβ.» Τούτου δὲ οὐτις δύντος, διὰ τὸν Ἑνα δύντα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ φωνέμενον, ὡς ἔστιν δὲ Πατήρ (75), κατὰ τὴν δύοισι τηταντα καὶ μίαν θεότητα, εὐλαβούμεθα εἰπεῖν δύοούσιαν· Εἴ μὲν γάρ, ὡσπερ εἰρηται πολλάκις, οὐκ ἔχει τὴν ιδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὐδὲ τὴν ἐμφέρειαν ὡς Υἱὸς, καλώς εὐλαβούμεθα· εἰ δὲ τοῦτό

⁶⁸ Jud. xi, 34. ⁶⁹ Luc. vii, 12. ⁷⁰ Gen. xxxii, 3. ⁷¹ Exod. iii, 16.

Astantiae dicatur; sed, licet solus sit, erit tamen et ipse ei qui se genuit consubstantialis. Alioqui quid dixerimus de filia Jephthe, quae unigenita erat: «Et non habebat,» ait, «alios liberos⁷²;» et de filio viduæ quem Dominus ex mortuis suscitavit, qui et ipse fratrem non habebat, sed unigenitus erat⁷³: an uteque ei qui se generat consubstantialis non erat? Erant plane, nam liberi erant: idque proprium liberis est erga parentes suos. Sic cum Patres Dei Filium **61** ex ejus substantia dixerint, merito et consubstantiale dixerunt: hanc enim vim et proprietatem habet quoque splendor ad lucem. Hinc autem sequitur, neque creates res ex non existente factas esse. Homines enim ipsi qui cum passione aliqua gigunt, in subjacente materia operantur, nec aliter quidquam facere potuerint. Quod si creandi modum in Deo non humano more intelligimus, multo minus gignendi in ipso intelligere humano more debemus, neque corporeo modo consubstantiale accipere. Sed recessendum nobis omnibusque omnino sensibus, ad Patrem eumque rebus a se creatis adjungamus.

52. Rursum si Patrem et Filium consistentes, duo principia, aut duos Deos dicimus, quemadmodum Marcion et Valentinus; aut Filium, quemadmodum aliud divinitatis modum habere, et non esse imaginem et figuram Patris, quod ex ipso genitus sit: esto dissimilis; nam alienæ inter se prorsus sunt istiusmodi substantiae. Quod si unam agnoscimus et solam Patris divinitatem, hujusque Verbum et Sapientiam Filium esse, et hoc credentes, duos tamen Deos minime dicimus, unitatemque Filii cum Patre non doctrinæ similitudine, sed secundum substantiam, et revera consistere sentimus, ita ut propterea non duos Deos, sed unum dicamus, cum una sit species divinitatis, ut est lux et splendor; illa enim patriarchæ Jacob visa est, atque Scriptura: «Ortus est autem illi sol, postquam transivit species Dei⁷⁴.» Hoc cum viderent sancti prophetæ, ac intelligerent cuiusnam sit ille Filius et imago, aiebant: «Factum est Verbum Domini ad me⁷⁵⁻⁷⁶,» cumque Patrem in eo visum revelatumque cognoscerent, fidenter dicebant: «Visus est mibi Deus patrum nostrorum, Deus Abraam, et Isaac et Jacob⁷⁷.» D Cum igitur ita se res habeat, cur eum qui unus est cum Patre, et talis appareat qualis est Pater, secundum similitudinem atque unam divinitatem, veremur dicere consubstantiale? Si enim, quemadmodum sæpius dictum est, nullam habet ut Filius proprietatem similitudinem cum paterna substantia, ea voce uli recte veremur. Sin autem ille est

34. ⁷⁵⁻⁷⁶ Isa. xxviii, 4; Jer. 1, 2, 4, 11, etc.

(71) Felckm. 3, ἀληθείαν.

(72) Ita Regius. In editis vero καὶ deest.

(73) Felckm. 5 habet καὶ ante γινώσκοντες.

(74) Ita Regius et Felckm. 3. In edit. καὶ deest ante Ἰσαάκ.

(75) Sic Felckm. 3 et edit. Paris. At Regius et edit. Comm. ὡς ἔστι, Πατέρα.

Patris propria vis illuminatrix et creatrix, sine qua nec creat, nec cognoscitur (omnia enim per ipsum et in ipso consistunt), cur rem intelligentes, recusamus vocem id significantem proferre? Quid enim est ejusdem naturae esse cuius Pater, nisi esse illi consubstantiale? Non enim alienum Deus veluti minister egens Filium assumpsit; neque opifia Creatori sunt dignitate paria, ut perinde illa atque ipse honorentur, aut, ut putandum sit, ea et Patrem unum esse. Alioquin ausit quis haec dividere, ac dicere solem et splendorem duo esse lumina, aut diversam aliquam substantiam, aut splendorem solis accidens esse, et non simplicem ac purum solis partum; ita ut duo quidem sint sol et splendor, una tamen lux, eo quod ille a sole oriatur. Cum hujusmodi sit, imo magis inseparabilis natura Filii a Patre, et cum divinitas Filio non acciderit, sed paterna divinitas in Filio sit; ita ut qui videt Filium, in ipso Patrem videat, cur qui hujusmodi est, non dicatur consubstantialis?

53. Sat quidem haec sunt, quae vobis suadeant, ut non accusetis eos qui dixerint Filium esse Patri consubstantiale. Attamen ipsam consubstantialis vocem secundum se explanemus, ut comprehendamus utrum haec **612** vox, consubstantialis, usurpanda sit, et si propria sit dictio, atque congruenter de Filio dicatur. Nam ipsi scitis, et nemo dubitaverit, simile non de substantiis, sed de figuris et qualitatibus dici. De substantiis enim, non similitudo, sed identitas dici debet. Homo igitur hominis similis dicitur, non secundum substantiam, sed secundum habitum et figuram: quod ad substantiam enim ejusdem naturae sunt. Rursum homo cani nequam dissimilis dicitur, sed diversae naturae: ergo quod ejusdem naturae est, etiam consubstantiale est; et quod diversae naturae, diversae etiam substantiae. Quapropter qui dicit similem secundum substantiam, ex participatione similem dicit: similitudo enim est qualitas, quae substantiae accidere potest. Hoc autem opificis proprium fuerit; ea enim ex participatione Deo similia efficiuntur. Nam «cum», ait, «apparuerit ille, similes ei erimus»¹, similes scilicet non substantia, sed filiorum adoptione, quam per eum participamus. Si igitur eum ex participatione Filium dicitis, dicatur a vobis substantia similis: sed si ita appelletur, nec veritas, nec lumen ullatenus, nec natura Deus erit. Nam quae ex participatione sunt, non vere, sed similitudine veritatis similia dicuntur; ita ut quod participatur, a participantibus decidere et tolli possit: hoc autem creatis rebus atque opificis pra-

A ἐστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ιδιαιτερὸν τοῦ Πατρὸς, οὐ δινεὶ οὐτε δημιουργεῖ, οὔτε γινώσκεται: (πάντα γάρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε). Διὰ τοῦτο πρᾶγμα νοοῦντες, παραιτούμεθα τὴν τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; Τί γάρ ἐστι τὸ οὗτος διμοφύς τῷ Πατρὶ ἢ διμούσιον αὐτοῦ; Οὐ γάρ ἀλλατριον ὡς ὑπουργοῦ δεδύμενος προσελάβετο ὁ Θεός τὸν Γίδην, οὐδὲ τὰ ποιήματα ισάξια τοῦ κτίσαντος, ὥστε τιμᾶσθαι ταῦτα ὡς ἔκεινον, ἢ νομίζειν, ὅτι ταῦτα καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἰσιν. Ἡ τολμησάτω τις διελεῖν, καὶ εἰπεῖν, διὸ φῶτα εἶναι τὸν θηλὸν καὶ τὸ ἀπαύγασμα, ἢ ἐτέραν τινὰ εἶναι οὐσίαν, ἢ ὅτι ἐπισυμβέβηκε τὸ ἀπαύγασμα, καὶ μή ἀπλοῦν εἶναι καὶ καθαρὸν γένη ηματία ἐκ τοῦ θηλοῦ τοῦτο: ὥστε διὸ μὲν εἶναι θηλὸν καὶ ἀπαύγασμα, ἐν δὲ τῷ φῶτῃ, διὰ τὸ ἐκ τοῦ θηλοῦ εἶναι τοῦτο γένη ηματία. Τοιαῦτης δὲ οὐσίας καὶ καλλονῆς ἀδιαιρέτου τῆς φύσεως τοῦ Γίδην (76) πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ἐπισυμβάστης τῆς θεότητος τῷ Γίδην, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὐσίας ἐν τῷ Γίδην, ὥστε τὸν ἔωρακότα τὸν Γίδην δρῆν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦτος μή ἀν λέγοιτο διμούσιος;

B 53. «Ἐστι μὲν (77) οὖν ίκανά καὶ ταῦτα πεῖσαι ὑμᾶς, μή κατηγορεῖν τῶν εἰρηκότων, διμούσιον εἶναι τὸν Γίδην τῷ Πατρὶ: καὶ αὐτὴν δὲ δημως τὴν τοῦ διμούσιου λέξιν καθ' ἐαυτὴν ἐξετάσωμεν. Ήνα γνῶμεν, εἰ χρή λέγειν δηλως διμούσιον, καὶ εἰ κυρίᾳ λέξις ἐστιν, καὶ ἀρμοδιότως ἐστιν αὐτῇ ἐπὶ Γίδην λεγομένη. Οἰδατε γάρ καὶ οὐμεῖς, καὶ οὐδὲ ἀν τις ἀμφιβόλοις (78), ὅτι τὸ διμούσιον οὐκ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιητῶν λέγεται διμούσιον» ἐπὶ γάρ τῶν οὐσιῶν οὐχ διμούσιος, ἀλλὰ ταυτότητος ἀν λεχθεῖν. «Ανθρωπος γρῦν ἀνθρώπῳ διμοίος λέγεται, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν (79) χαρακτῆρα τῇ γάρ οὐσίᾳ διμοφεῖς εἰσι. Καὶ πάλιν ἀνθρωπος κυνικός οὐκ ἀνδροίος (80) λέγεται, ἀλλ' ἐπερφυής οὐκοῦν τὸ μὲν διμοφύς καὶ διμούσιον, τὸ δὲ ἐπερφοῦς καὶ ἐπερούσιον. Διὸ καὶ διάλογοι οὐσίαν ἐκ μετουσίας τοῦτο λέγει διμοίον. Τὸ γάρ διμούσιον ποιητῆς ἐστιν, ήτις τῇ οὐσίᾳ προσγένοιται. Τοῦτο δὲ τῶν ποιημάτων ίδιον διν εἴη ταῦτα γάρ ἐκ μετοχῆς διμοιούσια τῷ Θεῷ. «Οταν» γάρ, φησί, «φανερωθῆται διμοίοις αὐτῷ ἐξέμεθα» διμοίοις δηλονότι: οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ οὐσίτητι, ἡς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν Γίδην ἐκ μετουσίας λέγετε, λέγοσθω μὲν παρ' οὐμῶν διμοιούσιος (81). Οὐκ ἐστι μέντοι λεγόμενος οὐτως ἀληθεῖα, οὐδὲ δηλως φῶτης, οὐδὲ φύσει Θεός. Τὰ γάρ ἐκ μετουσίας οὐκ ἀληθεῖα, ἀλλ' δημωσίες τῆς ἀληθείας λέγεται διμοία, ὥστε καὶ μεταπίπτειν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετεχόντων τὴν μεταλήψιν. Τοῦτο δὲ πάλιν ίδιον τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων ἐστιν. Οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἄποταν, οὐκ ἀν εἴη ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ φύσει καὶ

¹ I Joan. III, 2.

(76) Τοῦ Γίδην deest in Felckm. 3.

(77) Felckman. 3, «Ἐσται μὲν οὖν. Mox Regius, ἡμέρα.

(78) Regius codex, ἀμφιβόλοις.

(79) Tόν deest in Regio.

(80) Ita Felckm. 3 et Regius, qui tamen prima

manu habuit, ἀν διμοίος, ut legitur in editis. Ibid. Regius, λέγεται, recte. Edit., λέγηται. Mox Felck. 3, οὐκ οὖν τὸ μέν, recte. In Regio et editis μέν deest.

(81) Sic Regius. Editi, διμοιούσιος. Mox Felck. 3, οὐτως ἀληθεῖα, ἀλλ' δημωσίες, omissis nonnullis.

ἀλήθειᾳ Υἱὸς, φῶς, σοφία, Θεός. Φύσεις δὲ ὡν καὶ οὐ μετοχῇ, οὐκέ τὸν κυρίων λεχθεῖται ὅμοιούσιος (82), ἀλλ' ὁμοούσιος. Ὁ δὲ μηδὲ ἐπ' ἄλλων δὲν τις εἰποι· ἐδείχθη γάρ τὸ δόμοιον μὴ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν λεγόμενον πᾶς οὐκ ἀνόητον μὲν, ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο προφέρειν ἐπὶ Υἱοῦ, καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον;

monstratum est enim, simile de substantiis non fortasse etiam gravissimum id de Filio proferre, et non potius eum consubstantialem appellare?

54. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καὶ λώς ἔγραψεν, ὅπερ ἐπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον. Ταῦτα (83) καὶ ἡμεῖς μαθόντες, μὴ σκιαμαχῶμεν, καὶ μάλιστα γινώσκοντες, διὶ οἴ καὶ ταῦτα γράψαντες, οὐχ ὡς παρεξηγούμενοι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκδικοῦντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν Ἀρειομανιῶν βλασφημίας, οὐτως ὀμολόγησαν τὴν πίστιν. Σκεπτέον γάρ καὶ κατανοητέον ἀκριβῶς, διὶ λέγοντες μὲν ἀνομοιούσιον (84) καὶ ἐπερούσιον, οὐ σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἐν τι τῶν ποιημάτων καὶ τὸν εἰσποιητὸν καὶ θέσει Υἱὸν (85), ὅπερ τοὺς αἱρετικοὺς δοκεῖ λέγοντες δὲ μὴ ἐριστικῶν τὸ ὁμοούσιον, Υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ Πατρὸς πεφυκότα, καὶ ἐν τούτῳ διαῤῥηγήσαντα πολλάκις οἱ Χριστομάχοι. Ταῦτα μὲν, ἀπερ ἔγιναν ἐγώ, καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων, διὶ ὀλίγων γέγραφα· διμεῖς δὲ, μενοντες ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Πατέρων (86) κατέχοντες, εὐχεσθε ἵνα ἥδη ποτὲ παύσηται πᾶσα λοιπὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱ μωραὶ ζητησεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία· καὶ ἡ μὲν δυσώνυμος καὶ ἀνθρωποτόνος τῶν Ἀρειανῶν αἱρεσίς ἐξαφανισθεῖη, ἀναλάμψεις δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὥστε πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸν λέγειν, καὶ (87) τὸ αὐτὸν φρονεῖν· μηδεμιᾶς δὲ ἐτί περιλειπομένης Ἀρειανῆς δυσφημίας, λέγηται καὶ ὀμολογήται κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησιαν· ἐξ Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὐ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα (88) καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

55. Μετὰ τὸ γράψαι μετὰ (89) περὶ τῶν συνδῶν, ἔγνων γράψαντα τὸν ἀσεβέστατον Κωνστάντιον πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμήνῳ μελναντας ἐπισκόπους· καὶ σπουδὴν ἔσχον λαβεῖν τὰ ἀντίγραφα παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ ἀποστεῖλαι ὑμῖν, καὶ (90) τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀντίγραφέντα· ἵνα γνῶτε τοῦ μὲν βασιλέως τὴν ἀσεβὴ πανουργίαν, τῶν δὲ ἐπισκόπων τὸ ἔδρατον καὶ ἀκλίνεις τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

* Ephes. iv, 5.

(82) Sic Regius. Editi autem, ὁμοιούσιος.

(83) Regius codex, αὐτά.

(84) Ita Regius. Editi vero, ἀνομοιούσιον.

(85) Felckman. 3, καὶ τῶν εἰσποιητῶν καὶ θέσει Υἱόν.

(86) Ita Regius. Editi vero et cæteri mss. τῶν ἀποστόλων.

(87) Καὶ deest in Felckman. 3. Paulo post, idem, βλασφημίας λέγηται καὶ ὀμολογήται. Editi, δυσφη-

A prius est. Itaque si absurdum illud est, nequaquam erit ex participatione, sed ex natura et veritate, Filius, lumen, sapientia, Deus : cum autem natura talis sit et non participatione, nimirum propriæ substantia similis dici potuerit, sed consubstantialis. Quod autem de aliis nemo dixerit (de prædicari), qui, quæso, non stultum fuerit, et non potius eum consubstantiale appellare?

54. Idcirco probe Nicæna synodus id scripsit quod consentaneum erat, Filium nempe ex substantia Patris genitum, esse consubstantiale. Hæc eadem nos cum didicerimus, ne cum umbris pugnemus: gnari maxime eos, qui hæc scripserunt, non studio prave explicandi veritatem, sed eam una cum pietate in Christum asserendi, et Arianitarum blasphemias damnandi, sic fidem promulgasse suam. Considerandum enim est, et accurate animadvertisendum, cum eum dicimus substantia dissimilem, et diversæ substantiæ, nos haudquaque verum Filium significare, sed unum ex opificiis, et ascitum adoptioneque Filium, quod hæretici sentiunt: quem si dicamus sine contentione consubstantiale, verum significamus Filium ex Patre natum: etiamsi hac de causa pluries disrumpantur Christi hostes. Hæc quidem, quæ nota mihi, et ex prudentium disputationibus explorata erant, paucis scripsi. Vos autem manentes super fundamentum apostolorum, Patrumque traditiones retinentes, orate ut jam cesseret omnis contentio et zelus, hæreticorumque insanæ quæstiones et una omnis verborum contentio damnentur, utque nefaria et sanguinaria Arianorum hæresis aboleatur, in omnium vero cordibus veritas elucceat; ita ut omnes ubique idem dicant, idem sentiant: ac nulla deinceps relicta Ariana blasphemia, per universam Ecclesiam dicatur, atque in confessio habeatur illud, « Unus Dominus, una fides, unum baptismum », 613 in Christo Jesu Domino nostro, per quem Patri gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

55. Postquam de synodis scripsisse, comperi impiissimum Constantium ad episcopos Arimini versantes scripsisse; operamque dedi ut exempla a germanis fratribus acciperem, ad vosque mitterem, et simul ea quæ episcopi reseripserunt: Dūt sciat cum imperatoris impiam versatiam, tum episcoporum firmam immotamque in veritate sententiam.

μίας λέγηται ὀμολογήται. Regius, δυσφημίας λέγηται ὀμολογεῖται.

(88) Felckm. 3, φὶ δόξα, etc. In hæc autem verba, desinebat Nannii versio. Hæc autem, μετὰ τὸ γράψαι, cum duabus epistolis sequentibus, ex codice Basiliensi adjecta fuere in edit. Comm. habentur in Regio codice.

(89) Ita Regius. Editi vero, μὲν, male.

(90) Sic Regius. In editis vero καὶ deest.

Interpretatio epistolæ.

Constantius Victor et Triumphantor Augustus, omnibus episcopis qui Ariminum convenerunt.

Præcipuum nos semper curam gerere divinæ et adorandæ legis, ne vestra quidem mansuetudo ignorat: altamen viginti episcopos a vestra prudenter missos, qui legationem vestram obeundam suscepérunt, nondum videre potuimus; urgebat enim nos necessaria adversus barbaros expeditio: et, quemadmodum nostis, animo ab omni sollicitudine vacuo divinæ legis negotia tractanda sunt. Quamobrem episcopis mandavimus ut Adrianopoli redditum nostrum exspectarent, ut, postquam ea quæ ad rem publicam pertinent recte fuerint constituta, tunc demum quæ illi suggesterint, audire atque expendere valeamus. Vestrae igitur constantiæ ne molestum sit eorum redditum exspectare, ut, cum reversi fuerint, nostra ad vos responsa ferentes, ea quæ utilitatem Ecclesiæ catholicæ spectant, ad existim perducere possitis. Hæc episcopi acceperunt, tribus referentibus.

Exemplum epistolæ episcoporum.

Tuæ clementiæ litteras acceperimus, domine imperator religiosissime, quibus significas, te, ob publicorum negotiorum necessitatem, nondum potuisse legatos nostros ad conspectum admittere tuum: nosque jubes eorum redditum exspectare, donec pietas tua per illos norit quæ suæ a nobis juxta majorum nostrorum traditionem decreta. Nos vero etiam nunc his litteris proponemus, et affirmamus, nullatenus nos a proposito nostro discessuros: id enim legatis quoque nostris jussimus. Rogamus itaque, ut placido vultu, tum hæc mediocritatis nostræ scripta jubeas perlegi, tum ea quæ per legatos nostros mandavimus, perhumaniter accipias. Porro tua benignitas nobiscum intelligit, quantus maior et tristitia nunc sit, quod tuis felicissimis temporibus, tot Ecclesiæ episcopis destitute sint, et idcirco clementiam tuam etiam atque etiam rogamus, domine Deo charissime imperator, ut ante liemis asperitatem, si quidem id tuæ pietati placuerit, nos ad nostras Ecclesias redire jubes: quo possimus omnipotenti Deo, et Domino ac Salvatori nostro Christo, **614** Filio ejus uniu-

A

'Eρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς (91).

(92) Κωνστάντιος Νικητής καὶ Θριαμβευτής Αնγουστος, πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ συνέλθουσιν.

ΑἜτ μὲν (93) προηγουμένην ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ νόμου, οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ· ἀλλὰ νῦν τοὺς παρὰ τῆς συνέσεως (94) ὑμῶν ἀποσταλέντας εἰκοσιν ἐπισκόπους, ἀναδεξαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβειαν, τέως οὐκ τὴν θυνήθημεν (95) αὐτοὺς ἴδειν. Ἀναγκαῖα γάρ τις ἡμᾶς ἤπειρεν ἡ πρὸς τοὺς βαρδάρους ὁδὸς· καὶ, ὡς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν, καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσῃς φροντίδος, τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου διαγυμνάζειν. Τοιγαροῦν τοὺς ἐπισκόπους ἐκελεύσαμεν (96) ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵνα, ἐπειδὴν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἀπερ ἀν υποδάλωσιν (97), ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. Τῇ μέντοι στερβότητει ὑμῶν μή βαρὺ φαινέσθω, ὅπτες ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵνα ἐπειδὴν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυστέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ταῦτα ἐδέξαντο οἱ ἐπισκόποι, ἐπαγομένων τεριῶν (98).

Ἀντιγραφοὶ τῶν ἐπισκόπων.

Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν δημοσίων ἀνάγκην τέως μή δεδυνηθαῖ σε (99) τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι· ἡμᾶς τε κελεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἐως ἀπὸ ταπεινούς ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῷ παρ' αὐτῶν ἡ στὴ εὐσέβεια. Ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων δύολογούμεν, καὶ διαβεβαιούμεθα, μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως: τοῦτο γάρ (1) καὶ τοῖς πρεσβεῦσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα. Ἀξιούμεν τοίνυν δπως γαληναΐς τῇ προσάρψει τὰ τε νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσης ἀναγνωσθῆναι. Ἀλλὰ γάρ κάκεῖνα, διὰ τῶν πρεσβέων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα, τὴν δέως ὑποδέξῃ. Ἐκεῖνο μέντοι συνορᾶτε μεθ' ἡμῶν καὶ τὴν δημόσιην, δηση νῦν ἐστι λύπη καὶ κατήφεια, διτι ἐν τοῖς σοῖς (2) μακαριωτάτοις καιροῖς τοσαῦτα· Ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰστι· καὶ διὰ τοῦτο πάλιν τὴν στὴν φιλανθρωπίαν ἀξιούμεν, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, δπως πρὸ τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, εἰπερ ἀρέσεις τῇ σῇ εὐσέβειᾳ, κελεύσῃς ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δύνχοθαι ἡμᾶς τῷ παν-

σκοποῖ, αὐθίς τοιαῦτα ἀντέγραψαν. Sequens porro epistola habetur ibidem apud Socrat. lib. II, c. 34, et apud Theodor. lib. II, cap. 20; sed stylo multum diversa. Nam Latine primum data aliam apud Athanasium et Socratem, aliam apud Theodoretum interpretationem habet.

(99) Regius codex, δὲ δυνηθῶι, mendose. Μολ Socrat., ἡμᾶς δέ. Infra idem, τὴν εὐλάβεια.

(1) Γάρ deest in Socrate. Infra Regius, γαλτινιώ.

(2) Sic Regius codex et Socrates. In editis, τὸν τοῖς deest. Infra Regius καὶ habet ante πάλιν.

(91) In Regio hæc, Ερμηνεία τῆς ἐπιστολῆς, miniatis litteris scripta sunt.

(92) Hæc epistola habetur apud Socratem lib. II, c. p. 37.

(93) Mén deest in Socrate.

(94) Socrat., ἀπὸ τῆς του.

(95) Regius, τε ὡς οὐκ ἐδυνηθῆμεν. In Socrat. αὐτούς deest. Μολ Socrat., ἀναγκαῖα γάρ την ἡ πρὸς τοὺς βαρδάρους ὁδός.

(96) Sic Regius et Socrat. Editi vero, διεκελεύσαμεν.

(97) Socrat., ἀπερ υποδάλλουσιν.

(98) Socrat., ταῦτα δεξάμενο: τὰ γράμματα οἱ ἐπι-

τοιχράτορι Θεῷ, καὶ τῷ Δεσπότῃ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν genito, pro imperio tuo consuetas una cum populis christi etiam (3), τῷ Γεννητοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς lis preces effundere : sicut ante semper fecimus, et σῆς βασιλείας, τὰς ἔθιμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν nunc orantes facere non desistimus. ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπετέλεσαμεν, καὶ νῦν ποιοῦμεν εὐχόμενοι.

(3) Socrat., Ἰησοῦ Χριστῷ.

IN TOMUM AD ANTIOCHENOS

MONITUM.

I. In prioribus editis *[Græcis epistolæ] nomen obtinet hoc opusculum, editorum sane vitio, nam Tōmos sūncupatur in omnibus pene codicib[us], et Tomus in veteribus editis Latinis. Et vero non insolentem esse titulum ejusmodi, cum aliis permultis exemplis, tum maxime hoc luculento Gregorii Nazianzeni testimonio comprobatur. Is enim epistola 1, ad Cledonium, sic habet loquens de Apollinaristis : Δεῖξοντι δὲ πάντως, η διὰ τόμου συνδικοῦ, η δι’ ἐπιστολῶν κοινωνικῶν. Οὗτος γάρ τῶν συνδῶν ὁ νόμος. Omnino autem ostendit (se scilicet ad communionem admissos esse) vel per tomum synodalem, vel per epistolas communionis indices. Nam hic synodorum mos est, Tōmos autem vocatur, ut Philotheus patr. lib. II, adversus Niceph. Gregoram, quod in eo res συντετμημένως, id est paucis, enarrantur.*

II. Putat Felckmannus hanc epistolam seu tomum, esse fragmentum alicunde divulgatum. Hæc illius sunt verba : In codice Gobleriano notatur ad hanc epistolam, Ζήτει τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοῦ λόγου (præcessit enim Liberii ἀκέφαλος) : quo innui videtur hanc similiter esse fragmentum alicujus libri. Cujus rei etiam hoc indicium est, quod infra sub finem scribuntur quædam quæ in Antiochena synodo acta sunt, ad quam tamen habendam demum scriptam esse ex contextu appareat, et auctor est Socrates. Putarim ego epistolam hanc cum appendice, alicujus libri synodici fragmentum esse, aut certe illa sub finem aliunde ad epistolam assuta. Porro ad marginem Segueriani item scribitur; Ζήτει ἀρχὴν, perinde atque in Gobleriano, cuius notam non intellexit Felckmannus, nec intellecturus est quisquis ordinem manuscriptorum Athanasii non adverterit. In omnibus itaque codicibus quos, vel quorum catalogum dispicere licuit, hic tomus bis descriptus est, et primo quidem integer atque absolutus, duodecimus numero habetur, atque iterum in iisdem septuagesimus nonus ordine locatur, non quidem ex integro descriptus, sed ab initio ejus pars haud exigua ibi exaratur. Ad marginem igitur duodecimi scribunt librarii, Ζήτει ἀρχὴν, Quære initium, quia scilicet ejusdem initium septuagesimo nono loco iterum ponitur, cum hac nota in Regio codice, Προεγράψῃ εἰς τὸ λόγον τὸῦ θεοῦ, Descriptus est supra integer duodecimo tractatu. Liqueat autem hunc tomum omnibus numeris et partibus suis absolutum esse, ut ne vel minima suspicio sit esse fragmentum. Paulini vero formula fidei quæ ad calcem assuta est, Antiochiae quidem edita fuit, sed congruenter huic tomo Alexandrinæ synodi attexitur, subscribit enim ille rebus Alexandriæ decretis.

III. Quid Athanasium cæterosque Patres compulerit ad eam celebrandam synodus, ex hoc ipso tomo compere licet. Actum enim ibi primo fuit de rebus Antiochenæ Ecclesiæ componendis. Nam tres in partes distracta tunc civitas erat. Prima numero maxima erat Arianorum, qui, pulso Meletio, Euzoium suæ sectæ boninem episcopum sibi constituerant; 2a Meletianorum, ut vocabant a Meletio episcopo, quem Ariani ordinabant episcopum, rati suæ favere sententiæ. At ubi primum agnoverunt eum consubstantialitis strenuum defensorem esse, in exsilium ablegari curarunt, cum vix triginta sedisset dies. Redux ille cum aliis, Juliano in eunte imperium, a suis ingenti gaudio exceptus fuerat; 3a Eustathianorum, a sancto Eustathio Antiochia olim episcopo : sed Arianorum, quibus infenissimus erat, insidiis in exsilium pulso, atque illic defuncto. Hi a reliquis omnibus segregati Paulini presbyteri conventibus intererant, atque cum Athanasio communicabant. Quos ad pacem cohortatur Athanasius, suadetque ut cum iis communicent qui in Veteri conventus aqunt, scilicet cum Meletianis; qua in re nequaquam Athanasio synodoque Alexandrinæ obtemperatum est. diuturnum enim postea fuit dissidium.

IV. Quod autem ait Baronius, Paulinum, antequam Alexandrina cogeretur synodus, a Lucifero episcopum ordinatum fuisse, vel ex hoc tomo, cui tamen soli ipse innilitur, elevari videtur. Nam si episcopus antea fuit ordinatus, cur episcopi nomen ei nusquam hoc tomo tribuitur, maximeque num. 9, ubi cum agitur de legatis Luciferi, Paulini et Apollinarii, primus et postremus episcopi dicuntur, Paulinus minime? An credibile est si jam episcopus Paulinus fuissest, non hortaturos fuisse synodi Patres, ut omnes Catholicæ

præsuli suo adjungerentur? Sed instat Baronius, episcopum suis qui legatos miserit ad synodum. At certum est sede vacante licuisse presbytero legatos ad synodum mittere. Vacabat porro tunc Antiochenus sedes, vel saltem vacare putabatur: Euzoius enim Arianus ab Arianis ordinatus fuerat. Meletius item ab Arianis constitutus, licet catholicus esset, plurimis tamen Catholicorum suspectus, nondum omnino Arianicæ promotionis maculam diluerat. His adde Baronio refragari omnes ecclesiastice historiae scriptores, qui aiunt eo tempore ordinatum suis Paulinum, quo Patres Alexandrini de rebus Ecclesiæ agerent.

V. Actum præterea est in hac synodo de tabella Sardicensi, quam rejiciendam censuerunt Patres. De tribus etiam hypostasibus, quas nonnulli repudiatis volebant, admittebant alii; sed expensa utrorumque sententia, solius nominis quæstio visa est. Actum item de aliis Christi Incarnationem spectantibus, maxime de Apolinarii hæresi tum pullulant, qui per legatos suos virus suæ hæreseos ad tempus occultavit, ut infra dicitur. Editus autem est hic tomus initio imperii Juliani Apostata, cum ejus decreto episcopi remigrarent ab exilio, anno 362, ipsaque manu Athanasii scriptum suis conjectamus ex quibusdam ad calcem positis, ubi videsis.

615 TOMUS ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI AD ANTIOCHENOS.

Charissimis et optatissimis comministris Eusebio, Lucifero, Asterio, Cymatio et Anatolio, Athanasius, cæterique episcopi, ex Italia, Arabia, Ægypto et Libya, qui Alexandriæ affuere, Eusebius, Asterius, Gaius, Agathus, Ammonius, Agathodæmon, Dracontius, Adelphius, Hermaeon, Marcus, Theodorus, Andreas, Paphnutius, alias Marcus, Zoilus, Menas, Georgius, Lucius, Macarius, et reliqui, in Christo salutem plurimam.

1. Persuasum quidem habemus, vos cum sitis ministri Dei ac boni dispensatores, ad omnia Ecclesiæ negotia temperanda idoneos esse. Verum quia ad nos allatum est, plurimos, qui pridem a nobis per contentionem desciverant, pacem jam cuperem: plerosque item ab Ariomanitarum hæresi deficientes communionem nostram exoptare; necessarium duximus, ea, quæ nos et dilecti nostri Eusebius et Asterius scripsimus, vestra quoque mansuetudini scribere (qui et ipsi estis dilecti ac vere optatissimi comministrati), de hoc quidem fausto nuntio læti, optantesque ut si quis adhuc procul nobis relinquitur, et si quis Arianorum cœtibus etiam nunc jungi videtur, is ab illorum

(4) Ο ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

Τοις ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις συλλειτουργοῖς Εὐσέβῳ (5), Λουκίφερῃ, Ἀστερίῳ, Κυματίῳ καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοποι ἀπὸ τε (6) τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας. Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, Εὐσέβιος, Ἀστέριος, Γάιος, Ἀγαθὸς, Ἄμμωνις, Ἀγαθοδάιμων, Δραχόντιος, Ἀδέλφιος, Ἐρμαλών, Μάρχος (7), Θεόδωρος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, ὅλος Μάρχος, Ζώνιος, Μηνᾶς, Γεώργιος, Λούκιος, Μαχάριος, καὶ οἱ λοιποὶ, ἐν Χριστῷ πλείστα χαίρειν.

1. Πεπεισμέθα μὲν, διτι, λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ οἰκονόμοι καὶ τυγχάνοντες, ικανοὶ ἔστε πρὸς ἄπαντα τὰ τῆς Ἑκκλησίας ἀρμόδεσθαι· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἤλθεν, διτι πλείστοι πρότερον διὰ φιλονεικίαν διαιρεθέντες ἀφ' ἡμῶν (8), νῦν εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ δὲ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σχέσεως ἀποστάντες, ἀντιποιοῦνται τῆς πρὸς ἡμᾶς (9) κοινωνίας· ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦθι ἀπερ ἐγράψαμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν Εὐσέβιος τε καὶ Ἀστέριος, γράψαι τῇ ὑμῶν (10) χρηστότητι, καὶ αὐτοὶ ἀγαπητοὶ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατοι συλλειτουργοὶ, χαίροντες μὲν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ, εὐχόμενοι (11) δὲ ἵνα καὶ εἴ τις ἔτι περιλείπεται μαχράν ἀφ' ἡμῶν, καὶ εἴ τις ἔτι τοῖς Ἀρειανοῖς συνερχόμενος φαίνεται,

(4) Sic legitur titulus in omnibus codicibus, excepto Felckm. 1. In quo tomus solum deest. In edit. Comm. et Paris., πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς ἐπιστολὴ Ἀθανασίου, etc. Sed vox ἐπιστολὴ in nullo habetur codice. Latinæ editiones omnes, in quibus scilicet sola Nannii versio cusa est, habent pro titulo, *Ad Antiochenses tomus duodecimus*, errore hinc orto (ut notat Felckmannus), quod interpres codicem Gobelianum secutus omiserit vocem, λάγος ἢ, ubi λάγος ἢ, tractatus 12, ordinem duntaxat significat, quo in manuscriptis describitur, ut supra monimus; neque vero intelligendum est duodecim tomos Antiochiam vel alio missos suisse. In Regio et Seg. τούς deest.

(5) Existimat Bárónius, Eusebii et Asterii nomina mendose hoc irreppisse. Non potuisse enim ait, ad Eusebium et Asterium mitti epistolam, cui iudicem episcopi subscriberint. Sed reclamant verba ad calcem hujus epistola posita, ubi dicitur Eusebium et Asterium epistolæ seu tomo subscripsisse, et ad eosdem eam suisse directam. Eniinvero syno-

dali Alexandrino tomo subscrissere, quia synodo affuerant; atque ad ipsos epistola dirigenda fuit, quia Antiocheno conventui, cui illa mittebatur, interfuturi erant. Mox Regius solus, ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ.

(6) Sic Reg. Seg. Basil. In editis τε deest.

(7) Sic Regius et Basiliensis, atque ita legendum ut patet ex mox sequentibus, ὅλος Μάρχος, et ex subscriptionib. infra. Seg. et editi hic, Μάρχος. Paulo post in editis, ὅλος ante Μάρχος deest. Mox Μηνᾶς deest in edit. Comm., sed habetur in Regio, Seg. Basil. Gobl. et in edit. Paris. ubi legitur Μηνᾶς. Mox Regius, Μαχάριος. Editi et alii, Μάχαρις.

(8) Basil. ὑμῶν. Ibid. νῦν deest in editis, sed legitur in Regio et Seg.

(9) Basil. πρὸς ὑμᾶς, mendose.

(10) Editio Comm. ἡμῶν, mendose.

(11) Ita Regius et Seg. melius quam cæteri et editi, qui habent εὐχόμεθα.

ούτες (12) ἀποπηδήσῃ τῆς ἑκείνων μανίας· ώστε πάντας πανταχοῦ λοιπὸν λέγειν· « Εἰς Κύριος, μία πλοτίς. » Τί γάρ οὕτω (καλὸν, ὡς δὲ Υμῶνδος εἶπεν (13), ἢ τι « τερπτὸν » ἀλλ᾽ ή « τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τῷ αὐτῷ; » Οἶκος δὲ ήμῶν ἡ Ἐκκλησία· καὶ φρόνημα εἶναι πρέπει τὸ αὐτό· οὕτω γάρ πιστεύομεν καὶ τὸν Κύριον μεθ᾽ ήμῶν κατοικήσειν λέγοντα· « Ἔνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμεριπατήσω, » καὶ, « Ωδε κατοικήσω, διτι ἥρετισάμην (14) αὐτὴν. » Ωδε δὲ ποῦ, η Ἐνθα μία πλοτίς καὶ ἐνέργεια κηρύσσεται;

2. Ἐδουλόμεθα μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἀμά τοις ἄγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐσεβίῳ καὶ Ἀστερίῳ (15) διὰ πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ τούτου χάριν ἐλθεῖν, ἐν¹ ἀμά την ὑμετέραν περιπτυξώμεθα διάθεσιν, καὶ κοινῇ τῆς τοιαύτης ἀπολαύσωμεν εἰρήνης τε καὶ δόμονοίς· ἐπειδὴ δὲ, καθὼς καὶ (16) ἐν ταῖς ἀλλαῖς ἐπιστολαῖς ἐθηλώσαμεν, καὶ δύνασθε μαθεῖν παρὰ τῶν αὐτῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι κατέχουσιν (17) ἡμᾶς· ἐλυπήθημεν μὲν, δῆμος δὲ ἡξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Εὐσέβιον καὶ Ἀστερίον ἐλθεῖν ἀνθ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς· καὶ χάρις αὐτῶν τῇ θεοσέβειᾳ, διτι, καὶ περαύτοις δυνάμενοι (18) σπεύδειν εἰς τὰς παροικίας ἔσωτῶν, προέκριναν πάντων τὴν πρὸς ὑμᾶς ὅδον ἐνεκα (19) τῆς κατεπειγούσης ἐκκλησιαστικῆς χρείας. Συνθεμένων οὖν αὐτῶν, παρεμβοθάμεθα ἔσωτούς, διτι, αὐτῶν τε καὶ ὑμῶν ἔκει τυγχανόντων, πάντες ἔσωτούς ἡγούμεθα συνείναι ὑμῖν.

3. Πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ (20) συναγομένους, καὶ τοὺς ἀποτρέχοντας δὲ (21) ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προσκαλέσασθε παρ' ἔσωτοῖς, καὶ ὡς μὲν πατέρες υἱοὺς προσλάβεσθε, ὡς δὲ διδάσκαλοι καὶ κηδεμόνες ἀποδέξασθε (22), καὶ συνάφαντες αὐτοὺς τοῖς ἄγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς περὶ Παύλινον, μηδὲν πλέον (23) διπατήστε παρ' αὐτῶν η ἀνθεματίζειν μὲν τὴν

¹ Ephes. iv, 5. ² Psal. cxxxii, 1. ³ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16. ⁴ Psal. cxxxii, 14.

(12) Sic Reg. solus, sed prob. Editi et cæteri, εὐτῶς. Ibid. Regius, ἀποτελθεῖ, male.

(13) Ita Regius, Sc. et Basil. Editi, ἔφη. Paulo post, editi et manuscripti Fel., ἀδελφοὺς ἐπὶ τῷ αὐτῷ; οὕτω γάρ, etc., omessa (quod phrases simili voce caderent) clausula integra, quam restituimus ex Regio et Sc.

(14) Ita Regius codex et Seg. Editi et alii, ἥρητσάμην. Idem, κηρύσσεται. Editi, κηρύσσεται.

(15) Editio Parisiensis sola, Ἀστερίω, male. Paulo post omnes manuscripti, ὑμετέραν. Editi, ἡμετέραν, male.

(16) Ita Regius codex solus. In aliis καὶ deest. Paulo post, Regius et Seg. παρὰ τῶν αὐτῶν. Editi, περὶ τῶν αὐτῶν, minus recte.

(17) Sic Regius codex solus, atque ita legit Nannius, qui ut nos verit, detinetur, estque germana hæc lectio. Editi et alii, κατεπειγούσιν.

(18) Regius codex, καίτοι δυνάμενοι. Editi et cæteri, καὶ περ αὐτοῖς δυνάμενοι.

(19) Regius codex solus. Ενεκά γε. Mox idem, συνθεμένων γοῦν, παραμυθάμεθα ἔσωτούς. Paulo post, Seguerianus codex et editio Commeliniana habent ἡμῶν. Alii omnes et editi et manuscripti, ὑμῶν.

(20) Ita Regius codex solus. In editis et aliis καὶ deest. Ibidem, τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ. Libanius in Antiochico, ait Antiochiam in duas urbes suisse di- vi-

A insania resiliat : ita ut omnes deinceps ubique dicant : « Unus Dominus, una fides ». Quid enim tam « bonum », ut ait Psalmista, et tam « jucundum », quam « habitare fratres in unum »? Domus autem nostra est Ecclesia ; quocirca par est eamdem nobis esse sententiam : sic enim et Dominum nobiscum habitaturum credimus, qui dixit : « Inhabitabo in illis et inambulabo », et : « Hic habitabo, quoniam elegi eam ». Hic autem ubinam, nisi ubi una fides et religio prædicatur?

2. Vellemus quidem nos *Ægyptii*, una cum dilectis fratribus nostris Euzebio et Asterio multis de causis ad vos proscilsi, sed ideo maxime, ut vestrām charitatem amplecteremur, et simul hujusmodi pace et concordia frueremur. Verum quia, ut

B in aliis quoque epistolis indicavimus, et ab ipsis comministris nostris discere potestis, ecclesiasticis necessitatibus delinemur : hac de causa sane dolemus ; sed tamen eosdem comministros nostros Asterium et Euzebium roga-vimus, ut nostrum vice ad vos accedant : gratiasque illorum pietati agimus, quod tametsi licebat ipsiis ad suas diœses properare, omnibus tamen posthabitis, **616** ob urgentem Ecclesie necessitatē ad vos iter instituere maluerunt. Illis igitur nostro desiderio acquiescentibus, nosmetipsos consolati sumus ; quia ejusmodi viris vobiscum istuc convenientibus, eos quoque omnes adesse arbitramur.

3. Quotquot igitur nobiscum pacem habere cūpiunt, maxime autem qui in Veteri conventus C agunt, et qui ab Arianorum partibus resiliunt, ad vos convocate, eosque, quemadmodum patres filios suos, excipite, ac velut magistri et tutores amplexamini : dilectisque nostris Paulino et sequacibus eius adjungite, nihilque amplius ab illis exigatis, quam ut Arianam hæresim anathemate damment,

12; II Cor. vi, 16. ² Psal. cxxxii, 14.

sam, alteram, παλαιάν seu ἀρχαίαν, hoc est anti-quam, quæ secundum Orontis fluvii oram longum terræ occupabat spatium : alteram novam in ejusdem fluvii insula sitam, forma rotunda, quæ quinque pontibus antiquæ jungebatur. In antiqua existabat vetus ecclesia ab apostolis fundata, quam ideo Apostolicam vocat Theodoretus, *Chronicon vero Alexandrinum*, Παλαιάν appellat, unde ambigi possit, veteremne urbem, an veterem ecclesiam hic Athanasius memoret. Cæterum quidquid sit, certum est Meletium in vetere urbe conventus egisse, in ecclesia, quam Theodoretus Apostolicam, *Chronicon Alexandrinum* Veterem appellat. Paulinus vero unam tantum ecclesiam admodum parvam in nova urbe occupabat, quam Euzoius tunc Arianorum episcopus reverentia viri cominotus Paulino suaque concesserat, ut ait Socrates, libro tertio, c. 9.

(21) Ita Regius. In editis vero et cæteris, ἀποτρέχοντας δὲ deest. Mox Regius, παρ' ἔσωτοῖς. Editi, παρ' αὐτοῖς. ³ Ita Regius et Seg. Editi, ἀποδεξαθεῖ. Mox Regius, Seguerian. Basil. αὐτούς, Editi vero, ἔσωτούς.

(22) Ita Regius et Basil. Cæteri et editi, πλεον. Paulo post Reg. Seg. Basil. et Goblerian. παρὰ τῶν ἀγίων, recte. Editi, παρ' αὐτοῖς ἀγίων : erroris causa vide in Prologo ad Antonii Vitam.

fidemque a sanctis Patribus Nicææ promulgata A prositeantur. Condemnent item eos qui Spiritum sanctum affirmant creaturam esse et a Christi substantia divisum. Illud enim vere est resilire a detestanda Arianorum hæresi, sanctam Trinitatem non dividere, nec dicere aliquid quod ad eam pertineat creaturam esse. Nam qui simulant quidem se Nicænam fidem profiteri, atque interea contra Spiritum sanctum blasphemare non dubitant, nihil aliud præstant, quam quod Arianam hæresin verbis quidem negant, animo autem et sententia retinent. Anathemate quoque ab omnibus damnetur Sabellii et Pauli Samosatensis impietas, Valentini item et Basilidis insania et Manichæorum amentia: quod si ita fiat, futurum est ut omnis mala suspicio levetur ubique, et sola catholicæ Ecclesiæ fides pura commonstetur.

4. Quod autem hanc teneamus fidem cum nos, tum omnes qui nobiscum semper communione juncti fuere, nemini vestrum neque alii cuiquam latere arbitramur. Cæterum quia congratulamur iis qui nobiscum conjungi exoptant, omnibus quidem, sed iis potissimum qui in Veteri convenient, jamque magnam Domino gloriam retulimus, cum de aliis omnibus, tum de bono horum proposito; hortiamur vos ut his conditionibus concordia ineatitur; et, ut supra diximus, nihil plus his, ab iis qui in Veteri convenient, exigatis: neque plura quam quæ Nicææ decreta sunt, Paulini sequaces C proponant.

5. Quam igitur nonnulli jactant tabellam, quasi in Sardicensi synodo de fide compositam, ne legi quidem omnino aut proferri sinatis: nihil quippe ejusmodi definiuit synodus. Quamvis enim nonnulli postularint ut quædam de fide scriberentur, quasi aliquid Nicææ synodo deesset, atque id obtinere temere conati fuerint; synodus tamen Sardicæ coacta rem indigne tulit, sancivitque ut nullum ultra de fide ederetur rescriptum, sed sufficeret fides a Patribus Nicææ promulgata, **617** quippe quæ in nullo desiceret, sed plena pietatis esset: statuitque ne altera ederetur fidei professio, ne quæ Nicææ conscripta fuerat, imperfecta reputaretur, neve occasio iis daretur, qui sæpenerimo de fide scribere ac definire volunt. Unde si quis illud aliudve proponat, compescite homines,

(24) Ita Regius et cæteri. Editi vero, tò ἀποτηρηθάν.

(25) Regius, δυσφημεῖν.

(26) Seguer. Basiliōn. Ibid. articul. η deest in Basil.

(27) Sic Regius, Seg. et Basil. Editi vero, οὗτοι δύμαται.

(28) Regius codex, καὶ ἡδη τόν. Mox omnes manuscripti et editio Comm. προθέσει. Edit. Paris. προτίθεσται. Paulo post, Seg. et editio Comm. γίγνεσθαι. De his vide Rufinum, *Hist. eccles.*, c. 28, et Athanasium epist. ad Rufinianum infra.

(29) Ita Regius. Editi vero et alii, μηδε. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felckm. priuus, θρυληθέν. Edi-

‘Αρειανὴν αἱρεσίν, διμολογεῖν δὲ τὴν παρὰ τῶν ἀγίων Πατέρων διμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ διηρημένον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο γάρ ἔστιν ἀληθῶς ἀποτηρηθάν (24) ἀπὸ τῆς μυστᾶς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ διαιρεῖν τὴν ἀγίαν Τριάδα, καὶ λέγειν τι ταύτης εἶναι κτίσμα. Οἱ γάρ προσποιούμενοι μὲν ὀνομάζειν τὴν διμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, τολμῶντες δὲ κατὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος βλασφημεῖν (25), οὐδὲν πλέον ποιοῦσιν, ή τὴν Ἀρειανὴν αἱρεσίν τοῖς μὲν ἥμαστιν ἀρνούνται, τῷ δὲ φρονήματι ταύτην κατέχουσιν. Ἀναθεματίζεσθαι δὲ παρὰ πάντων ἡ Σαβελλίου καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἀσέβεια, καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Βασιλείδου (26) ἡ μανία, καὶ τῶν Μανιχαίων ἡ παραφροσύνη· τούτων γάρ οὕτω γινομένων, πᾶσα παρὰ πάντων ὑποψίᾳ φαῦλη περιαρθήσεται, καὶ μόνη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ δειχθήσεται.

4. “Οτι μὲν οὖν ταύτην ἔχομεν τὴν πίστιν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀεὶ μεθ’ ἡμῶν τὴν κοινωνίαν ἐσχηκότες, οὐδένα οὔτε ὑμῶν (27) οὐθ’ ἔτερόν τινα ἀγνοεῖν ἡγούμεθα. Ἐπειδὴ δὲ οὐγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι, πᾶσι μὲν, ἔξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένοις, καὶ μάλιστα τῶν (28) Κύριον ἐδοξάσαμεν, ὡς ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ προθέσαι τούτων παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐπὶ τούτοις γίνεσθαι τούτων τὴν ὁμονοίαν, καὶ μηδὲν τούτων πλέον, καθὰ προείπομεν, μήτε τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ’ ὑμῶν, μήτε τοὺς περὶ Παυλίνον ἔτερόν τι μήτε (29) πλέον τῶν ἐν Νικαίᾳ προβάλλεσθαι.

5. Καὶ τὸ θρυληθὲν γοῦν παρὰ τινων πιττάχον, ὃς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνέδρῳ συνταχθὲν περὶ πίστεως, καλύπτει καὶ δύναται ἀναγινώσκεσθαι ἡ προφέρεσθαι· οὐδένα γάρ τοιούτον ὄμρισεν ἡ σύνοδος. Ἡξιώσαν μὲν γάρ τινες, ὡς ἐνδεοῦς οὖστις (30) τῆς κατὰ Νικαίαν συνόδου, γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχειρησάν γε προπετῶς· ἡ δὲ ἀγία σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα ἡγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν ἐτι περὶ πίστεως γράψεσθαι, ἀλλ’ ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν (31) Πατέρων ὁμολογηθεῖσῃ πίστιν, διὰ τὸ μηδὲν ἀντῆλεταιν, ἀλλὰ πλήρη εὐσεβείας εἶναι, καὶ ὅτι μὴ διεν δευτέραν ἐκτίθεσθαι πίστιν, ἵνα μὴ ἡ ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσα ὡς ἀτελῆς οὖσα νομισθῇ, καὶ πρόδηστις δοθῇ τοῖς ἑθέλουσι πολλάκις γράψειν καὶ δρᾶστειν περὶ πίστεως. “Οὐθεν καν τοῦτό τις, ἡ ἔτερον προβάλληται, παύετε τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον εἰ-

τι, θρυληθέν. Ibid. ^o omnes manuscripti, πιττάχιον. Editio Comm. πιπτάχιον; Paris. πινάκιον. Ea autem tabella de fide, seu fidei confessio, habetur apud Theodoreum lib. II, c. 8, subjungiturque epistolæ encyclicæ synodi Sardicensis: atque hoc pacto incipit: ἀποκτηρύτομεν δὲ ἐκεῖνους, etc. Ibi videsis p. 80. Mox editio Comm., συνόδον, male.

(30) Ita Regius quem sequimur. Editi et alii, ὡς ἐνδεοῦς ἔχουστις.

(31) Sic Reg. Seg. Basil. et Gobl. Editi, παρ’ αὐτῶν, male. Infra Regius et Gobl. πλήρης. Mox omnes manuscripti et editi, μη δεῖν. In Regio iamnen v abrasa suit. Paulo post, articul. η deest in editione Comm.

ρηγεύειν αὐτοὺς πείθετε· καὶ γάρ οὐδὲν πλέον συνεῖ-
δομεν ἐν τούτοις ἡ φιλονεκτία μόνην. Οὓς γάρ εἰμέ-
φοντό τινες ὡς τρεῖς λέγοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ
ἀγράφους καὶ ὑπόπτους αὐτόθιν εἶναι τὰς λέξεις (32),
ἡξιώσαμεν μὲν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν πλὴν τῆς κατὰ
Νίκαιαν ὅμολογίας· ἀνεκρίναμεν δὲ δύμας τούτους διὰ
τὴν φιλονεκτίαν, μή δέρ' ὡς οἱ (33) Ἀρειομανίται
λέγουσιν ἀπηλλοτριωμένας καὶ ἀπεξενωμένας, ἀλλο-
τριουσίους (34) ταῦλας, καὶ ἔκαστην καθ' ἕαυτὴν
ὑπόστασιν διηρημένην, ὡς ἔστι τὰς δέλλα κτίσματα,
καὶ οἱ ἔξι ἀνθρώπων γεννώμενοι· ἡ ὥσπερ διαφόρους
οὐσίας, ὥσπερ ἔστι χρυσός, ἡ ἀργυρός, ἡ χαλκός, οὐτω
καὶ αὐτοὶ λέγωσιν (35)· ἡ ὧς δὲλλοι αἰρετικοὶ τρεῖς ἀρ-
χάς καὶ τρεῖς θεοὺς λέγουσιν, οὐτω καὶ οὗτοι φρονούν-
τες, τρεῖς ὑποστάσεις λέγωσι (36); Διεβεβαίωσαντο
μήτε λέγειν, μήτε πεφρονηκέναι ποτὲ οὐτως· Ἐρωτώ-
των δὲ τὴμῶν αὐτούς· Πᾶς οὖν ταῦτα λέγετε; ή διὰ τί δὲ
δύλως τοιαύταις χρῆσθαι; (37) λέγεσιν; ἀπεκρίναντο, διὰ
τὸ εἰς ἄγιαν Τριάδα πιστεύειν, οὐκ ὄντας ματι· Τριάδα
μόνον, ἀλλ' ἀληθῶς οὔσαν καὶ ὑφεστῶσαν, Πατέρα τε
ἀληθῶς δύτα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ Υἱὸν (38) ἀληθῶς ἐνού-
σιον δύτα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ Πνεῦμα ἄγιον ὑφεστῶς
καὶ ὑπάρχον οὐδαμεν, μήτε δὲ εἰρηκέναι τρεῖς θεοὺς
ἢ (39) τρεῖς ἀρχάς, μήθ' διώς ἀνέχοσθαι τῶν τοῦτο
λεγόντων, ἡ φρονούντων· ἀλλ' εἰδέναι ἄγιαν μὲν
Τριάδα, μίαν δὲ θεότητα, καὶ (40) μίαν ἀρχήν, καὶ
Υἱὸν μὲν δύοσίουν τῷ Πατρὶ, ὡς εἴπον οἱ Πατέρες,
τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ἔνον, ἀλλ' ίδιον
καὶ ἀδιαιρετον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός.
καὶ πρῶτον principium, ac Filium quidem Patri consubstantiale, non creaturam, neque alienum, sed proprium, et a substantia Filii et Patris indivisum.

6. Ἀποδέξαμεν δὲ τούτων τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέ-
ξιν, καὶ τὴν ἀπολογίαν, ἀνεκρίναμεν (41) τοὺς αι-
τιαθέντας παρὰ τούτων, ὡς λέγοντας μίαν ὑπόστασιν,
μή δέρα ὡς Σαβέλλιος φρονεῖ, οὐτω καὶ οὗτοι λέγου-
σιν ἐπὶ ἀναιρέσοι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἄγιον Πνεύματος,
ἢ ὡς ἀνουστού δύτος τοῦ Υἱοῦ, ἢ ἀνυποστάτου τοῦ
ἄγιον Πνεύματος; Οἱ δέ καὶ αὐτοὶ διεβεβαίωσαντο
μήτε τοῦτο λέγειν, μήτε οὐτω πεφρονηκέναι πώποτε·
ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγομεν, ἥγουμενοι ταῦτα εἶναι
εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν· μίαν δὲ φρονοῦμεν,
διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ
διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως· μίαν γάρ θεότητα,
καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύομεν, καὶ οὐκ
δῆλην μὲν τὴν τοῦ Πατρός, ἔνην δὲ τούτου τὴν τοῦ
Υἱοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἄγιον Πνεύματος. Ἀμέλει κάκει οἱ
αἰτιαθέντες ὡς εἰρηκότες τρεῖς ὑπόστασεις συνετί-
θεντο (42) τούτοις· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν
οὐσίαν τὰ ἔκεινων ὥσπερ ἡμήνευσαν καὶ ὡμολόγουν,

(32) Regium hic sequimur. Editi et alii sic ha-
bent, Ἐντέθεν εἶναι τὰς λέξεις, ἡξιούμεν μηδὲν
πλέον ἀπιζητεῖν τῆς κατὰ Νίκαιαν ὅμολογίας, ἀνα-
χρίνειν δὲ δύμας.

(33) Sic Regius codex. In editis et cæteris, οἱ de-
est. Mox Regius, Seg. Gobl. et Felckm. 3, λέγου-
σι recte. Editi vero, λέγωσι. In sequentem autem
voce, ἀπηλλοτριωμένας Regius desinit.

(34) Sic Seguer. Editi vero et cæteri, ἀλλοτριου-
σιοι.

(35) Seg. λέγουσιν.

A atque ad studium pacis potius hortamini: nihil enim in istis agnoscimus quam solum contendendi studium. Nam quos quidam incusabant, quod tres hypostases dicerent, quia haec voces cum in Scriptura non habeantur, hinc suspectæ esse possunt; rogavimus ut nihil præter Nicænam confessionem inquirant. Illos tamen contentionis occasione interrogavimus, anne ut Ariomanitæ dicunt hypostases illas alienas peregrinasque, ac diversæ a se invicem substantiæ, et unamquamque hypostasin secundum se ab altera divisam, ut sunt aliae creaturæ, nec non qui ex hominibus nascuntur; vel quasi diversas substantias, quale est aurum, argen-
tum et æs: sic et ipsi dicerent: an sicut alii hæretici, tria principia, et tres Deos esse dicunt, ea-
dem ipsi sententia affirmarent tres esse hyposta-
ses? At illi, se neque haec dicere, nec unquam ita sensisse, affirmabant. Nobis autem percontantibus, qui ergo haec dicitis? aut quare tandem hujuscemodi vocabula usurpati? responderunt illi: Eo quod in sanctam Trinitatem credamus, non nomine tenus Trinitatem, sed quæ vere sit et subsistat: nimirum Patrem vere existentem et subsistentem, Filium item vere substantiale ac subsistentem, Spiritumque sanctum subsistentem et existentem agnoscimus. Nec tamen se dixisse siebant tres Deos aut tria principia, nec omnino eos qui ita dicerent sentirentve, tolerare: sed se sanctam quidem Tri-
nitatem agnoscere, unamque tamen deitatem ac substantiam, ut Patres declararunt, sanctum vero Spiritum, non creaturam, neque alienum, sed proprium, et a substantia Filii et Patris indivisum.

6. Approbata igitur ejusmodi et vocum interpre-
tatione et excusatione, eos quoque examinavimus,
quos isti accusabant, quod unam dicerent hypo-
stasis, num ii in Sabellii sensu ita loquerentur,
quo Filium, Spiritumque sanctum de medio
tollerent: an Filium substantia, Spiritumque
sanctum hypostasi carere existimarent? Qui item
affirmarunt se neque hoc dicere nec unquam
ita sensisse; sed hypostasin, aiebant, dicimus,
existimantes perinde esse dicere hypostasin atque
dicere substantiam: unamque credimus hyposta-
sin eo quod Filius sit ex substantia Patris, et quod
una eademque sit natura. Unam quippe deitatem, et
unam ejus naturam esse credimus: nec aliam qui-
dem Patris, alienam autem ab illo Filii ac Spiritus
sancti substantiam sentimus. Tunc sane qui accu-
sati fuerant, quod tres dixissent hypostases, cum
istis consentiebant: ii autem qui unam esse sub-

(36) Seg. Gobl. et Felckm. 1, λέγουσι, minus recte.

(37) Seg. et Gobl. χρᾶσθε. Editi, χρῆσθε.

(38) Καὶ ante Υἱόν deest in Gobl. et Felckm. 1.

Infra Seg. υφεστηκός pro υφεστώς.

(39) Ἡ deest in edit. Comm. tantum.

(40) Sic Seg. et Basil. καὶ deest in editis.

(41) Sic Seg. Basil. et Gobl. Editi vero, ἀνεκρί-
νομεν, mendose. Infra Gobl., μή δέρ' ὡς.

(42) Sic Seg. Editi, συνετίθοντο.

stantiam dixerant, illorum doctrinam, prout eam interpretati fuerant, profitebantur : et utriusque Arium tanquam Christi hostem, Sabellium item ac Paulum Samosatensem velut impios, Valentiniū et Basilidem ut alienos a veritate, Manichaeū vero ut malorum inventorem, anathemate damnarunt. Omnes denique, Dei gratia, post hujusmodi interpretationes, una confitentur istiusmodi vocabulis præstantiorem accuratioremque **618** esse fidem a Patribus Nicææ promulgatam ; atque demum illius verba sufficere debere, iisque utendum esse.

7. Sed cum etiam de Salvatoris incarnatione nonnulli inter se litigare viderentur, utrosque interrogavimus : tum quod alii confitebantur, in hoc alii quoque consentiebant, nempe non sicut in prophetas « factum est Verbum Domini », eodem modo in sanctum hominem in consummatione sæculorum advenisse : sed ipsum Verbum carnem factum esse, et cum in forma Dei esset, formam servi accepisse, ac ex Maria secundum carnem propter nos hominem esse factum, et sic humanum genus in ipso integre ac perfecte a peccato liberatum in regnum cœlorum introduci. Hoc item profitebantur, non corpus inanimatum aut sensus expers, aut mente carens Salvatorem habuisse. Neque enim, aiebant, possibile erat, Domino pro nobis homine facto, corpus ejus sine mente existere : non enim corporis duntaxat, sed etiam anima in ipso Verbo salus facta est : et cum vere Filius Dei esset, factus est et filius hominis : cumque unigenitus esset Filius Dei, factus est ipse primogenitus in multis fratribus. Quamobrem non aliud erat ante Abraham Filius Dei, aliud post Abraham : neque aliud erat qui Lazarum suscitavit, aliud vero qui de illo interrogavit : sed idem ipse erat qui humane qui-

⁷ Jer. 1, 2, 4, 11, 13.

(43) Seg. Basil. Goblerian. χρῖσθαι. Editi, χρῆσθαι.

(44) Sic omnes mss. et ed. Paris. In edit. Comm. oꝫx εἰς, male. Seguer. habet οὐχ' cum apostropho, quasi ab οὐχὶ eliso et ita semper alias.

(45) Ita Seg. recte. Editi vero et cæteri, γεγένηται.

(46) Edit. Comim. male οὗτοι. Mox editi, αἰσθητού. Sed omnes manuscripti, ἀνατίθητον. Hęc porro verba esse Apollinariorum legatorum, patet ex ipsius Apollinariorum epistola ad episcopos Diocæsareæ congregatos, apud Leontium Byzantium, libro adversus fraudes Apollinaristarum, quam hic referre operæ pretium fuerit, quod ad hęc intelligenda multum conferat.

DOMINIS MEIS HONORATISSIMIS EPISCOPIS DIOCÆSAREÆ
IN DOMINO SALUTEM.

Exspectabamus, litteris nostris ad vos missis, ut similiter a vestra charitate litteras acciperemus, Domini honoratissimi, quales semper a beato episcopo Athanasio accipimus : qui scit nos et in dogmatibus cum ipso consentire, et in omnibus morem ei gerere. Quia vero non rescripsisti, existimavi fortasse prolixitatem epistolæ non declarasse vobis nostram mentem ac sententiam. En clare scribimus consentanea communi magistro nostro ei resto. Dico igitur hęc de divina incarnatione, quandoquidem de his multis tumultus non a nobis, sed ab aliis, quos taceo, excitatus est. Confitemur, non aīl hominem sanctum re-

A καὶ ἀνεθεματίζετο παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν Ἀρείος τε ὡς Χριστομάχος, καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦλος δὲ Σαμοσατεὺς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ Οὐπλεντίνος καὶ Βασιλείδης ὡς ἀλλότριοι τῆς ἀληθείας, Μανιχαῖος δὲ ὡς ἐφευρετής κακῶν· πάντες τε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιούτας ἀρμηνείας ὅμοι συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων βεττίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθείσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρᾶσθαι (43) δῆμασιν.

7. Ἄλλα καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδόκουν φιλονικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, ἀνεχρίναμεν καὶ τούτους κάκενους, καὶ ἄπειρ ὀμολόγους οὗτοι, συνετίθεντο κάκενοι, ὅτι οὐχ (44) ὡς εἰς τοὺς προφήτας « ἐγένετο ὁ Λόγος Κυρίου », οὕτω καὶ εἰς ἄγιον ἀνθρώπον ἐνεδήμησεν ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος σάρκη ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἔλαβε δούλου μορφὴν, ἔκ τε τῆς Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γεγένηται (45) ἀνθρώπος δι' ἡμᾶς (45), καὶ οὕτω τελείως καὶ διολκήρως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλευθερούμενον ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐν αὐτῷ, καὶ ζωοποιούμενον ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰσάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁμολόγουν γάρ καὶ τοῦτο, ὅτι (46) οὐ σῶμα ἀψύχον, οὐδὲ ἀνατίθητον, οὐδὲ ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτὴρ. Οὐδὲ γάρ οἷόν τε ἦν, τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ σωτηρίᾳ γέγονεν· Γίνεται τε ὡς ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ οὐδὲς ἀνθρώπου· καὶ μονογενῆς ὡν Γίδες τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Διὸ οὐθὲ (47) ἔτερος μὲν ἦν δὲ πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ Γίδες τοῦ Θεοῦ, ἔτερος δὲ διαδέσθη Ἀβραὰμ· οὐδὲ ἔτερος μὲν ἦν δὲ τὸν Λάζαρον ἐγένεται, ἔτερος δὲ

nisse Verbum Dei, quod erat in prophetis, sed ipsum Verbum carnem factum esse non assump̄ta mente humana, mente mutabili, quæ, turpibus cogitationibus cap̄iava ducitur, sed divina mente, immutabili, et cœlesti. Quamobrem non corpus inanimatum, neque sensu et intelligentia vacuum habuit Salvator. Nec enim fieri poterat, ut cum Dominus propter nos factus esset homo, corpus ejus esset sine intelligentia. Cum esset vere Filius Dei, factus est Filius hominis : et cum esset unigenitus Filius Dei, factus est ipse primogenitus in multis fratribus. Unde non aliud erat Filius Dei ante Abraham, aliud vero post Abram : sed unus perfectus unigenitus Dei, perfectus autem divina perfectione, et non humana. Cum iis qui sic sentiunt, confitemur nos communionem habere. Cum iis vero qui contra sentiunt et scribunt, communionem non habemus. Ubi cæteri quidem omnia ut hic apud Athanasiū leguntur, sed dum ait Verbum non asumpsisse mentem humanam sed divinam, virus sua hæreses delegit, quod his antea verbis occultarat, οὐ σῶμα ἀψύχον, οὐδὲ ἀνατίθητον, οὐδὲ ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτὴρ, corpus non inanimatum, nec sensus expers, nec mente carens habuit Salvator : vase scilicet ac subdole intelligendo, mentem divinam solidum inesse Christo. Quia de re iterum agetur ad liberos contra Apollinarium.

(47) Seguer., οὕτω. Mox in eodem τοῦ δεεστ αντο Ἀβραὰμ. Mox idem et Basil., ἔτερος μὲν ἦν. In editis μέν δεεστ.

δ πυνθανόμενος περὶ αὐτοῦ ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ἀνθρωπῖνως μὲν λέγων, « Ποῦ Λάζαρος κεῖται; » θεῖκῶς δὲ τοῦτον ἀνεγείρων (48) ὁ αὐτὸς δὲ ἦν σωματικῶς μὲν ὡς ἀνθρώπος πτύων, θεῖκῶς δὲ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνοίτων τοὺς ὄφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· καὶ σαρκὶ μὲν τάσχιν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, θεῖκῶς δὲ ἀνοίγων τὰ μήματα, καὶ ἀνεγείρων τοὺς νεκρούς. Τέξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὕτω νοοῦντες, τὸ αὐτὸν φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου διεβεβαώσαντο.

8. Τούτων τοίνουν οὕτως ὁμολογητῶν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς μὲν οὕτως ὁμολογοῦντας καὶ ἐρμηνεύοντας (49) οὕτω τὰς λέξεις, ἃς λέγουσι, μὴ καταχρίνετε προπετῶς, μηδὲ (50) ἀποδάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηγνεύοντας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνεσθε· τοὺς δὲ μὴ βουλομένους οὕτως ὁμολογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τούτους κωλύετε καὶ ἐντέπετε, ὡς ὑπόπτους τῷ φρονήματι. Τούτων τε μὴ ἀνεχόμενοι συμβουλεύετε κάκείνοις τοῖς ὅρθως ἐρμηνεύουσι τε καὶ φρονοῦσι μηδὲν πλέον ἀλλήλους ἀνακρίνειν μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' οὐδὲν χρήσιμον, μῆτε ταῖς τοιαύταις λέξεις διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν. Οἱ γάρ μὴ οὕτω διανούμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεξιδίοις φιλονεικοῦντες, καὶ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα ζητοῦντες, οὐδὲν ἔτερον ποιοῦσιν, ἢ « ποτίζουσιν ἀντροπήν θολερὸν τὸν πλήσιον, » ὡς φθονοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ ἀγαπῶντες τὰ σχίσματα. 'Αλλ' ὑμεῖς, ὡς ἀγαθοί (51) ἀνθρώποι· καὶ πιστοὶ δούλοι, καὶ οἰκονόμοι τοῦ Κυρίου, τὰ μὲν σκανδαλίζοντα καὶ ξενίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον προχρίνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, οὖσης ὑγιαινούσης πίστεως· ἵσως δὲ Κύριος ἐλεήσει τῇδε, καὶ συνάψει τὰ διηρημένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης, πάλιν πάντες ἔνα έχομεν καθηγεμόνα, τὸν Κύριον ἡμῶν Τῆσοῦν Χριστόν.

9. Ταῦτα ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ μηδὲν πλέον ἔδει ζητεῖν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν ἐκ φιλονεικίας ῥημάτων, ἀλλὰ γε διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ ἔνεκα τοῦ μὴ ἀποδάλλειν (52) τοὺς ὅρθως πιστεύειν ἀθέλοντας, ἀνεκρίναμεν, καὶ ἀπερ ὀμολόγησαν, συντόμως ὑπηγορεύσαμεν, οἱ περιλειψθέντες ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, κοινῇ μετὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀστερίου (53) καὶ Εὐσεβίου· οἱ γάρ πλειστοὶ ἐξ ἡμῶν ἀπειδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἔστων. 'Υμεῖς δὲ πάλιν κοινῇ ἔνθα καὶ εἰώθατε συνάγεσθαι, ἀνάγνωτε εἴηται, κάκει πάντας προσκαλέσασθαι καταξιώσατε. Δίκαιοιον γάρ ἔχει πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι, κάκει τοὺς βουλομένους καὶ ἀντιποιουμένους τῆς

^a Joan. xi. 34. ^b I Petr. iv. 1. ^c Habac. ii. 5.

(48) Basil., ἔγειρων. Infra post πτύων. Editi, πνευματικῶς. Seg. Basil. θεῖκῶς habent. Hæc ipsa vides orat. 3, contra Arianos, p. 461, num. 32. Paulus post Seg. cum editis, ἐκ γενετῆς. Basil., ἐκ γενετῆς cum ε, melius.

(49) Seg. et Basil. διερμηνεύοντας.

(50) In Basil. μηδὲ decet. Seguerianus vero sic habet hunc locum, μὴ καταχρίνεται, μηδὲ προπετῶς ἀποδάλλεται.

(51) Seg. ω ἀγαθοί.

A ðem dicebat: « Ubi positus est Lazarus? » et qui divinjitus illum excitavit: ideam ipse erat qui corporaliter quidem ut homo spuebat, divinitus vero, ut Dei Filius, speriebat oculos cæci nati: et carne quidem patiebatur, ut ait Petrus^b, divinitus autem monumenta aperiebat mortuosque suscitabat. Atque omnia quæ in Evangelio habentur eadem prorsus ratione intelligentes, affirmarunt se idipsum sentire de incarnatione et de assumpta a Verbo humana natura.

B 8. Cum hæc igitur ita confessi sint, hortamur vos ne eos quidem qui sic profitentur, et eo pacto verba quæ proferunt, interpretantur, temere condemnare aut rejicere velitis, sed potius, ipsos paci studentes et sese purgantes recipiat. Eos contra qui hæc profiteri et verba tali modo explicare renuerint, ut suspectæ sententiæ homines arceatis pudoreque afficiatis. Hos igitur ne toleretis; eos autem qui et recte verba interpretantur et probe sentiunt, hortamini ne ulteriore inter se adhibeant disquisitionem, nec verbis inutiliter decertent, neque hujusmodi vocabulis contendant, sed in pietatis sententiam convenient. Nam qui non sic animo affecti sunt, sed de hujusmodi tantum voculis quæstiones agitant, et præter 619 ea quæ Nicæa conscripta sunt, nonnulla requirunt, nihil aliud agunt, quam quod « proximo suo subversionem turbidam propinant^c, » ut pote qui paci invideant et schismata diligent. Sed vos, ut probi homines, fidelesque servi ac dispensatores Domini, quæ offendiculo quidem sunt, et a concordia deterrent, compescite et impedit, omnibusque hujusmodi pacem anteponite, cum sana sit fides: forsitan Dominus nostri misertus, quæ divisa fuere coaptabit, factoque deinceps uno ovili, omnes unum habebimus ducem Dominum nostrum Jesum Christum.

C 9. Hæc nos quidem (tametsi nihil præter Nicænam synodum requirendum erat, neque tolerandæ erant contentionis verba; attamen pacis conciliandæ causa, et ne eos qui recte sentire cupiunt abjiceremus) examinavimus, et quæ ipsi professi sunt paucis dictavimus, nos qui Alexandriae relicti sumus, idque una cum comministris nostris Asterio et Eusebio: plurimi namque nostrum ad suas dioeceses D sunt profecti. Vos itaque in commune ubi conveniunt agere soletis, hæc legitote, illucque omnes convocare dignemini. Aequum enim est ut illic primum epistola legatur, ac ibidem qui pacem optant procurantque, sibi invicem concilientur: ac deinceps

(52) Seg. et Gobl. ἀποδαλεῖν.

(53) Seg. solus sic, Εὐσεβίου καὶ Ἀστερίου. Asterium Orientalium, Eusebium vero Occidentalium causam in hac synodo egisse auctor est Rufinus, Hist. eccl., lib. i, c. 29. Porro hic Asterius is est qui olim Ariano Sardicam properantes in via deseruit una cum Ario Petrarum episcopo, atque Sardicensi synodo subscripsit. Qua de causa iisdem Ariani auctioribus in Superiorum Africam relegatus, in redditu huic interfuit synodo.

cum mutuo conciliati fuerint, ubicunque populo A placuerit, præsente vestra humanitate illic convenitus celebrentur, et Domino una gloria tribuantur ab omnibus. Salutant vos fratres qui mecum sunt. Opto vos bene valere, et memoriam nostri apud Dominum facere, Ego Athanasius: alii pariter episcopi, qui simul convenerunt subscripsere: necnon qui missi sunt a Lucifero quidem Sardiniae insulae episcopo, diaconi duo, Herennius et Agapetus: a Paulino autem Maximus et Calemerus, ipsi quoque diaconi. Aderant et quidam monachi ab Apollinario episcopo in hoc ipsum missi.

10. Episcopi autem prædicti ad quæ scripta est epistola, hi sunt: Eusebius Vercellorum Galliae urbis, Lucifer Sardiniae insulae, Asterius Petrarum Arabie, Cymatius Palti Cœlesyriæ, Anatolius Eu-
bœa.

Qui vero epistolam scripserunt, hi sunt, Athanasius papa et qui cum eo Alexandriæ adiuvare, ipse Eusebius et Asterius: reliqui autem, Gaius Paratonii proxime Libyam, Agathus Phragonis et partis cuiusdam Elearchiaæ Ægypti, Ammonius Pachnemunis, et reliquæ partis Elearchiaæ: Agathodæmon Schediaæ et Menelaiti, Dracontius parva Hermopolis, Adelphius Onuphis quæ est Lychnorum, Hermion Taneos, Marcus Zygorum proxime Libyam, Theodorus Athribis, Andreas Arsenoiti, Paphnutius Sæos, Marcus Philorum, Zoilus Andro, Menas Antiphorum.

His Eusebius quoque Latine subscripsit, quorum hæc est interpretatio:

Ego Eusebius, secundum exactam vestram utriusque partis confessionem, qua in eamdem circa hypostases sententiam convenientis, in eamdem quoque conveni; sed etiam circa 620 incarnationem Salvatoris nostri, nempe Dei Filium hominem factum esse, et omnia præter peccatum assumpsisse, cujusmodi erat antiquus noster homo: idque juxta contextum epistolæ meo suffragio confirmavi. Et quandoquidem exclusa dicitur Sardicensis concilii tabella, ne ultra Nicænam fidem aliquid exponi videatur: ego huic quoque rei consentio, ne per illam Nicæna illæs exclusa videatur, neque proferendam eam esse sentio. Opto in Domino vos bene valere.'

ειρήνης συνάπτεσθαι: καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἐνθα ἀνάρτη πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρούσης τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἔκει τὰς συνάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν Κύριον κοινῇ παρὰ πάντων δοξάζεσθαι. Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἡμῖν ἀδελφοί. Ἐρῆσθαι ὑμᾶς, καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ εὐχομαῖ, Ἔγώ τε Ἀθανάσιος· δόμοις τε οἱ δῆλοι ἐπισκόποιοι οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν· καὶ οἱ ἀποσταλέντες (54) δὲ παρὰ μὲν Λουκίφερος (55) τοῦ ἐπισκόπου Σαρδίας νήσου, διάκονοι δύο, Ἐρέννιος, καὶ Ἀγαπητός· παρὰ δὲ Παυλίνου Μάκιμος καὶ Καλῆμερος, καὶ αὐτοὶ διάκονοι. Παρῆσαν δὲ καὶ τινες Ἀπολλιναρίου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο πεμφθέντες.

10. Ἔστι δὲ (56) ἱκανὸς τῶν προκειμένων ἐπεισόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράψῃ, Εὐσένιος πόλεως Βιργίλιων τῆς Γαλλίας (57), Λουκίφερ τῆς Σαρδίας νήσου, Ἀστέριος Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, Κυμάτιος Παλτοῦ Κοίλης Συρίας, Ἀνατόλιος Εὐβοίας.

Οἱ δὲ ἐπιστελλόντες δ τε πάπας Ἀθανάσιος, καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, αὐτός τε Εὐσένιος καὶ Ἀστέριος· καὶ οἱ λοιποὶ Γάϊος Παρατονίου τῆς Ἑγγιστα (58) Λιδύης, Ἀγαθὸς Φραγώνεως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου· Ἀρμώνιος Παχνεμούνεως καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων Σχεδίας καὶ Μενελαῖτου· Δραζόντιος Ἐρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφιος Ὄνούφεως τῆς Λύχνην, Ἐρμίων Τάνεως, Μάρκος Ζύγρων τῆς Ἑγγιστα Λιδύης, Θεόδωρος Ἀθρίθεως, Ἀνδρέας (59) Ἀρσενοῖτου, Παφνούτιος Σάκτως, Μάρκος Φλίων, Ζώιλος Ἀνδρω, Μῆνας Ἀντιφρων (60).

Τούτοις καὶ Εὐσένιος ὑπέγραψε Ῥωμαῖστι, ὃν ἡ ἐρμηνεία·

Ἐγώ Εὐσένιος ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀκριβειαν ὑμῶν τὴν παρ' ἑκατέρων τῶν μερῶν ὁμολογηθεῖσαν ἀλλήλοις συντιθεμένων περὶ τῶν ὑποστάσεων, καὶ αὐτέδες συγκατεθέμην· οὐ μὴν ἀλλὰ (61) καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, διτὸς τοῦ θεοῦ Υἱὸς, καὶ δινθρωπος γέγονεν, ἀναλογῶν πάντα δινευ διμαρτίας, οἵος δὲ παλαιὸς ἡμῶν δινθρωπος συνέστηκε, κατὰ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ὑφασ ἐπιστωσάμην. Καὶ ἐπειδὴ ἔξιθεν λέγεται τὸ τῆς Σαρδικῆς πιττάκιον ἔνεκεν τοῦ μὴ παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν δικεῖν ἐκτίθεσθαι, καὶ ἐγὼ συγκαταθέματι, ἵνα μὴ τὴν (62) ἐν Νικαίᾳ πίστις διὰ τούτου ἐκκλείσθαι δέῃ, μήτε εἶναι προχομιστέον. Ἐρῆσθαι: ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαῖ.

(54) Seguer. δόμοις τε οἱ δῆλοι. Editi, δόμοις καὶ ol.

(55) Seguer. prima manu, Λουκίφερος, secunda, Λουκίφερος. Unum duntaxat diaconum a Lucifero legatum narrant Rufinus *Hist. eccles.*, lib. i, c. 27, et Sozom. lib. v, c. 42. Aitque idem Rufinus, similiter Theodoretus lib. iii, cap. 5, Luciferum ab Eusebio rogatum ut Alexandriam secum proficisci return, id abnuisse.

(56) Basil. Οὐχ ἔστι δέ, male.

(57) Sic omnes manuscripti et editi. At in *Historia Arianorum ad monachos*, num. 35, restituimus ex mss. Βεργέλλων.

Multi ex his episcopis relegati pro catholica fide recensentur in *Hist. Arianorum ad monachos* supra, num. 72, in *Apologia de fuga*, num. 7, et in *Apologia ad Constantinum*, num. 27. De episcopatibus autem vide supra Tabellam geographicam.

(58) Sic Seguer. et Goblerian. Alii et editi, Εγγιστα.

(59) Editio Comm. Ἀνδρέας. Mox Seguer. Ἀρσενοῖτος.

(60) Editio Comm. Ἀνδρωμῆδς Αντιφρω. Edit. Paris. Seg. Basil. ut in textu.

(61) Editio Comm. sola, οὐ μὲν ἀλλά.

(62) Η deest in edit. Paris. et in Basil. solis.

Ἐγὼ Ἀστέριος συνευδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις, οἵτινες καὶ ἐφράσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι.

11. Καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν τόμον τούτον, οὕτω παρὰ τῶν προειρημένων ὑπογεγραμμένον, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ ὑπέγραψαν·

Ἐγὼ Παυλίνος (63) οὗτος φρονῶ, καθὼς παρέλαβον παρὰ τῶν Πατέρων, ὅτια καὶ ὑφεστῶτα Πατέρα τέλειον καὶ ὑφεστῶτα Γίδην τέλειον, καὶ ὑφεστηκός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τέλειον. Διὸ καὶ ἀποδέχομαι (64) τὴν προγεγραμμένην ἐρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἣ τοις οὐσίαις, καὶ τοὺς φρονοῦντας οὗτως. Εὔσεβες γάρ ἔστι φρονεῖν καὶ ὀμολογεῖν τὴν ἀγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρώπησιος δὲ τῆς δι' ἡμᾶς γενομένης τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς οὕτω φρονῶ, καθὼς γέγραπται, ὅτι, κατὰ τὸν Ἰωάννην, δ. Λόγος σὰρξ ἦγένετο· οὐ κατὰ τοὺς ἀσεβεστάτους τοὺς λέγοντας μεταβολὴν αὐτὸν (65) πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι ἐνθρώπος δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας καὶ ἀγίου Πνεύματος γεννηθείς. Οὔτε γάρ δύσκολον, οὔτε ἀνάσθητον, οὔτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν δὲ Σωτήρ (66)· οὔτε γάρ οἰόν τ' ἦν, τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γενομένου, ἀνόητον εἶναι αὐτῷ τὸ σῶμα. Ὁθεν ἀναθεματίζω τοὺς τὴν ἐν Νίκαιᾳ ὀμολογηθεῖσαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ δμούσιον εἶναι τὸν Γίδην τῷ Πατρὶ. Ἀναθεματίζω δὲ τοὺς λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κτίσμα δι' Γίδην γεγονός. Ἐτί δὲ ἀναθεματίζω Σαβελλίου (67) καὶ Φωτεινοῦ, καὶ πάσαν αἱρεσίν, στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν, καὶ πάσι τοῖς προγεγραμμένοις. Ἐφράσθαι ὑμᾶς εὐχομαι ἐγὼ Καρτέριος (68).

(63) Hoc Paulini subscriptio et fidei professio habetur apud Epiphanium hæresi 77, p. 1015, cum hoc titulo, Ἀντιγραφον χειρὸς Παυλίνου τοῦ ἐπισκόπου, et postea, Ἐγὼ Παυλίνος ὁ ἐπίσκοπος. Mox ibidem, ἀπὸ τῶν Πατέρων. Hanc fidei professionem in synodo Antiochena anni 363, primum editam suis, existimant Baronius et Hermantius, quibus tamē refragari videatur Epiphanius hisce verbis: Μετὰ ἵκετεων ἐγγράφου ἡμᾶς ἐπεισεν, ἡς ἡδη πρότερον ἀπολογίας χάριν πρὸς τὸν μακαρίτην Αθανασίον ἐποιήσατο τὴν συγκατάστασιν. Προστίνεγκες γάρ καὶ ἀπέδωκεν ἡμῖν ταῦτης τὸ ἀντίγραφον μεθ' ὑπογραφῆς, σαφῶς περὶ Τριάδος ἔχον ὅμοιον, καὶ περὶ νοῦ τῆς τοῦ. Χριστοῦ ἐνανθρώπησις, χειρὶ αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου Πατρὸς ἡμῶν Αθανασίου. Id est: *Nos (Paulinus) per scriptam fidei expositionem persuasit, cui jam ante, sui apud beatæ memorie Athanasiū purgandi causa, assensum præbuerat. Hujus enim nobis exemplum a se subscriptum obtulit tradiditque, in quo de Trinitate, et una de mente Christi incarnati, ex ipsius beatæ memoria Patris nostri Athanasiū scripto, diserte agebatur. Quibus non obscure significatur hanc Paulini subscriptionem fidelique professio-*

A Ego Asterius superioribus scriptis astipulor, et opto in Domino vos bene valere.

11. Postquam autem tomus hic Alexandria missus est, a supra dictis ita subscriptus, postea et ipsi quoque (Antiocheni) ita subscripsere:

B Ego Paulinus sic sentio ut a Patribus accepi: Esse et subsistere Patrem perfectum, et subsistere Filium perfectum, et subsistere Spiritum sanctum perfectum. Quapropter approbo supra scriptam de tribus hypostasis et de una hypostasi sive substantia interpretationem, itemque eos qui ita censent. Pium enim est sanctam Trinitatem in una deitate sentire atque confiteri. De incarnatione autem Verbi Patris propter nos facta, ita sentio, ut scriptum est, nempe secundum Joannem, Verbum caro factum esse: non vero, ut impiissimi quidam dicunt, ipsum mutationem esse passum; sed propter nos hominem factum esse, ex quo sancta Virgine Maria, et ex Spiritu sancto esse genitum. Neque enim inanimatum, aut sensus expers, aut mente carens corpus habuit Salvator; nam fieri non potuit, ut cum Dominus pro nobis homo factus sit, corpus ejus mente caruerit. Ideoque anathemata damno eos qui dicunt Spiritum sanctum creaturam esse a Filio factam. Anathematizo quoque Sabellii et Photini et quamcunquem aliam hæresin, incedens secundum Nicænam fidem, et secundum omnia superius scripta. Valere vos opto ego Carterius

C nem tum primum editam fuisse cum tomus ad Antiochenes Antiochiam pervenisset, ut hic etiam innitur, hoc est anno 362, Paulinumque anno sequenti 363, Epiphanio aliisque Antiochenas synodi Patribus, hujus professionis apographum obtulisse.

D (64) Ita Epiphan. Seg. et Basil. Editi male, ἀπειχασμένων. Ibidem Epiphanius, ἐρμηνείαν τριῶν ὑποστάσεων.

(65) Ita Seguerianus et Epiphan. Editi vero, αὐτήν. Infra Seguerianus post Παρθένου habet θεοτόχου solus.

(66) Post εἶχεν δὲ Σωτήρ, omnes Epiphanius editi habent καὶ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Αθανασίου, quibus significatur hæc verba ex opere Athanasiū manu conscripto desumpta esse, ut superius etiam dictum est; sintne autem Paulini, an Epiphanius, vel librarii cujusdam, non liquet.

(67) Seg., καὶ Σαβελλίου.

(68) Seg. Gobl. et Felckm. primus post Καρτέριον, addunt ἐστι δὲ πόλεως Συρίας, quod est cuiusdam glossema. Carterii meminit Athanasius, Autaradi civitatis Syriæ episcopi, Apol. de fuga, sua num. 3.

MONITUM

In sequentia opuscula Joviani imperatoris tempore edita

621 I. *Postquam Julianus Apostata miserrima nece sublatus est, magna Christianorum rebus lux effulsit, cum Jovianus in ejus suit locum inaugurus. Is ut erat, teste Gregorio Nazianzeno, mira pietate animique lenitate præditus, exsulum episcoporum revocatione imperium est auspicatus. Ante omnes autem Athanasium resulsum restituit, qui omnibus virtute præstabat, et pro pietate sine ulla dubitatione oppugnatus fuerat. Autem μὲν, sic Gregorius, τοῖς ἐπισκόποις τὴν ἔξορταν, τοῖς τε ἄλλοις ἀπασι, καὶ πρὸ πάντων τῷ πρὸ πάντων τὴν ἀρετὴν, καὶ προδήλως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πολεμηθέντι. Huic epistolam primo misit imperator ab Epiphanio memoratam, Hær. LXVIII, p. 726, quam suo loco restituentes, priorem hic posuimus, ubi Athanasium patriæ Ecclesiæque remittens, ejus virtutem animique firmitatem quanti faciat testificatur. Porro Joviano litteras εὐχαριστηριῶν rescripsisse Athanasium, licet ad nos minime persenerint, haud dubitandum videtur. Neque tamen putavit Athanasius exspectandam sibi esse redeundi facultatem; Alexandriam enim remigrasse fertur cum primum necem Juliani audivit, ut pluribus in Vita Athanasii narramus.*

II. *Præter hanc epistolam, aliam Athanasio misit Jovianus, qua rogabat, ut fidei veritatem in sexcentas, ut ait ibidem Gregorius, opiniones partesque distractam, ad se transmitteret. Quæ quidem epistola injuria temporum disperit: superestque solum ea quam imperatori rescrispit Athanasius, eximia sane et tanto doctore dignissima: ubi laudato principis erga res cœlestes amore, atque discendi studio, Nicænam commendat fidem, in Arianosque acriter invehitur, quod illius synodi decretis stare renuerint: unde exortæ tantæ turbæ, tanta per Ecclesiam dissidia. Enumerat inde provincias et regiones, quarum Ecclesia Nicæna inhærent fidei, paucis exceptis Arianis, qui hacenus adversus eam concertarent. Hinc refert Nicænum Symbolum, cui nonnulla perspicuitatis causa subjungit, ac liquido Spiritus sancti divinitatem declarat. Acceptam autem Joviano suisse hanc Athanasii epistolam testatur ipse imperator inferius, in tertia scilicet Arianorum petitione, ubi ait se diligenter sciscitatum comperisse, Athanasium recte sentire, atque orthodoxum esse. Hanc item commendat Gregorius Nazianzenus, Oratione 21, atque S. doctorem, trium personarum unam essentiam, atque Spiritus sancti divinitatem palam in ea epistola, licet paucis, confiteri. Exstat hæc ipsa apud Theodoreum, lib. iv, cap. 2, Athanasium episcopos doctrina præstantiores congregasse, ut eorum consilio eam conscriberet, mitteretque ad Jovianum.*

III. *Antiochiae autem ab Athanasio sociisque conscriptam suisse hanc epistolam opinatur Valesius in notis ad cap. 3, lib. iv Theodorei, sed levissimo sane ductus argumento. Nihilquid solo hujus epistolæ titulu qui sic jacet apud Theodoreum: Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ νικητῇ Αύγουστῳ Ἰωβιανῷ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι οἱ ἐλθόντες ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ Θηραΐδος καὶ Λιβύων ἐπισκόπων. Putatque his verbis indicari Athanasium et alios quosdam episcopos, ex persona omnium Αἴγυπτi, Θεbaidis et Libyæ præsulum, Antiochiam venisse, ut Joviano coram se sisterent, atque ibi epistolam scripssisse; sed apparet ex præcedenti Theodorei capite, ubi ait Athanasium congregasse episcopos doctrina præstantiores, ipsum Athanasium non loco movisse, sed Alexandriæ ubi tunc erat stetisse. Nam illud, οἱ ἐλθόντες, non ad Athanasium refertur, sed ad illud οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, qui scilicet Alexandriam acciti se contulerunt. Ecquid, quæso, opus ut episcopi adirent imperatorem, si litteris cum eo acturi erant? Hoc certe in loco Baronii sententiæ, qui datum putat epistolam Alexandriæ, quam Valesii, qui scriptam arbitratur Antiochiae, stare malum.*

IV. *Epistole Athanasi ad Jovianum subjicimus quatuor supplices Lucii Arianorumque petitiones Antiochiae ad Jovianum factas: quæ perperam in editis omnibus Colloquia inscribuntur. Vox enim ἐντυχία, non colloquium hic significat, sed supplicem petitionem, seu voce seu scripto, principi vel magistratui, adversus aliquem oblatam: quæ sententia usu venit item vox, ἐντυχάνειν. Sic I Machab. x, 63, de Jonatha dicitur: Καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶπε τοῖς ἀρχούσιν αὐτοῦ· Ἐξέλθετε μετ' αὐτοῦ εἰς μέσον τῆς πόλεως, καὶ κηρύξατε τοῦ μηδένα ἐντυχάνειν κατ' αὐτοῦ, περὶ μηδενὸς πράγματος. Ubi sic habet Vulgata: Et collocavit eum rex sedere secum. Dixitque principibus suis: Exite cum eo in medium civitatis, et prædicate, ut nemo adversus eum interpellet de ullo negotio. Vox, ἐντυχάνειν, eadem sententia ibi sæpe repetitur. Similem usum vocis, ἐντυχία, observavit vir erud. Valesius in notis ad Theodorei Historiam eccl. p. 5. Ille sunt igitur supplices petitiones Lucii et Arianorum adversus Athanasium qui tum Antiochiae aderat, in cuiusque locum episcopum alium postulauit; Lucium scilicet ordinari peroplabant, quem Georgius pseudoepiscopus Alexandrinus presbyterum constituerat. Palam enim illud est ex iis quæ sub finem tertiae petitionis*

dicuntur. *Ex Joviani autem responsis liquet quantum ille pietate, quantum ingenii acrimonia vateret: Arianorum enim petitiones salse arguteque respuit, Lucium vero ne auditum quidem cum convicio et imprecations repudiavit. Hæc porro opuscula anno haud dubie 363 edita sunt.*

V. In prioribus Athanasii editis post epistolam Joviani, fragmentum subsequitur, cui titulus est, Tōū αὐτοῦ Ἀθανασίου πρὸς τὸν εὐπεπέστατον βασιλέα Ἰωβιανόν, sed falso inscribi certum est; nullam enim præsert epistolæ formam, nec habetur in manuscriptis antiquioribus; imo post ætatem Athanasii scriptum videtur, de quo fuisse infra suo loco.

"Ισος ἐπιστολῆς Ἰωβιαροῦ βασιλέως, πεμψθεὶς οῆς πρὸς Ἀθανάσιον τὸν ἀγώνατον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρεῖας.

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ φίλῳ τοῦ Θεοῦ Ἀθανασίῳ Ἰωβιανός (69).

Τοῦ ἐπιεικεστάτου σου βίου, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τῶν δλων δμοιώσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν τὸν Χριστὸν διαθέσεως τὰ κατορθώματα ὑπερθευμάζοντες, ἀποδεχόμεθά σε, ἐπίσκοπε τιμώτατε· καὶ ὅτι μὲν πάντα πόνον, καὶ τῶν διωκόντων τὸν φόβον οὐ κατέπτηξ (70), καὶ κινδύνους καὶ ζίφους ἀπειλᾶς, ὡς σκύναλα ἡγησάμενος, τῆς φίλης σοι (71) ὁρθοδόξου πίστεως τοὺς οἰκακας κατέχων, ἔως τοῦ νῦν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνίζῃ, ὑπογραμμὸν δὲ τῷ λεῷ παντὶ τῶν πιστῶν, καὶ τύπον σεαυτὸν τῆς ἀρετῆς (72) προσφερόμενος διατελεῖς. Ἄναχτάται σε τοίνυν ἡ ἡμετέρα βασιλεία, καὶ ἐπανελθεὶν βούλεται πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας διδασκαλίαν. Ἐπάνιθι τοίνυν εἰς τὰς ἄγιας Ἐκκλησίας, καὶ ποιμαίνε τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πραστήτος προθύμως εὐχάς ἀναπέμπετε (73) εἰς Θεόν. Οὐδαμεν γάρ, ὅτι τῇ σῇ ἰκεσίᾳ ἡμεῖς τε καὶ οἱ σὺν ἡμῖν τὰ Χριστιανῶν (74) φρονοῦντες μεγάλην ἀντίληψιν σχολίημεν παρὰ τοῦ ὑπερέχοντος Θεοῦ.

(75) **ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΙΩΒΙΑΝΟΝ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ (76).**

1. Πρέπουσα θεοφιλεῖ βασιλεῖ φιλομαθῆς (77) προσάρεις καὶ πόθος τῶν οὐρανίων· οὗτῳ γάρ ἀληθῶς καὶ τὴν καρδίαν ἔξις ἐν χειρὶ Θεοῦ (78). Θελησάστης τοίνυν τῆς σῆς εὐσέβειας μαθεῖν πάρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτοις τῷ Κυρίῳ, ἐδουλευσάμεθα μᾶλλον πάντων τὴν παρὰ τῶν Πατέρων ἐν Νίκαιᾳ δμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνῆσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν. Ταύτην γάρ ἀθετήσαντές τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεδούλευσαν, ὅτι μὴ ἐπιθύμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἱρέ-

¹¹ *Prov. xxi, 1.*

(69) *Scripta anno 363.*

(70) *Ita Regius codex. Editi vero, ἐπτηξας cum Basil., quo solo usi sunt qui hanc epistolam primum ediderunt.*

(71) *Regius, scilicet. Editi vero cum Basil., scilicet.*

(72) *Regius codex, τῷ τῆς ἀρετῆς, omissa linea integrā.*

(73) *Regius codex quem sequimur, ἀναπέμπετε. Editi cum Basil., ἀνάπεμπε.*

(74) *In Regio hæc, τὰ Χριστιανῶν, et mox, μεγάλην, desiderantur.*

(75) *Scripta anno 363.*

(76) *Regius ms., τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωβιανόν, etc. Apud Theodoretum sic inscribitur: Ἐπιστολὴ συνοδικὴ πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωβιανὸν γραφεῖσα περὶ τῆς πίστεως παρὰ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου. Id est, Epistola synodica scripta a sancto Athanasio ad Jovianum*

A 622 Exemplum epistolæ Joviani imperatoris, missæ ad sanctissimum Athanasium archiepiscopum Alexandrinum.

Religiosissimo et Deo dilecto Athanasio, Jovianus.

Cum magnopere miremur honestissimam vitam tuam, similitudinem tuam cum Deo universorum, tuumque erga Christum Salvatorem nostrum affectionem, quæ tuæ sunt præclaræ virtutes; te laudamus, honoratissime episcope, quod nullum laborem, nullum persecutorum furorem extinxisti, pericula gladiorumque minas ne flocci quidem fecisti, atque clavum charæ tibi orthodoxæque fidei retinens, hactenus certasti pro veritate: itemque quod exemplum te typumque virtutis, universo fidelium populo assidue exhibes. Te itaque revocat Majestas nostra, atque ad salutis doctrinam reverti jubet. Remigra igitur ad sanctas Ecclesias, et pasce Dei populum, atque alacri animo una fundite preces ad Deum pro nostra clementia. Novimus quippe tua supplicatione, cum nos, tum eos qui nobiscum Christiane sentiunt magnum a summo Deo auxilium consecuturos.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ AD JOVIANUM, DE FIDE.

1. Religiosum imperatorem decet discendi studium et coelestium rerum amor: ita enim vere cor in manu Dei¹¹ habiturus es. Cum igitur tua pietas fidem catholicæ Ecclesiae a nobis cupiat perdiscere: postquam gratias eam ob rem Domino egimus, nihil nobis melius visum est, quam ut tuam pietatem fidei, quam Patres Nicææ confessi sunt, commonefaceremus. Quidam enim, illa rejecta, et nobis varie insidiati sunt, quod Arianæ hæresi assentiri nolui- mus; et hæresis atque schismatum in Ecclesia ca-

imperatorem, de fide. Deinde sequitur: Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ νικητῇ Αὔγουστῳ Ἰωβιανῷ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι οἱ ἐλύόντες ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἴγυπτου καὶ Θηβαΐδος καὶ Λιβύων ἐπισκόπων. Id est, Religiosissimum et clementissimum victori Augusto Joviano Athanasium et reliqui episcopi qui venerunt ex persona omnium episcoporum Αἴγυπτον, Θεbaidem et Libyaram.

(77) *Φιλομαθῆς deest in Basiliensi et Felckmanni septimo ms., necnon in edit. Comin. Legitur autem in Sog. et apud Theodoretum.*

(78) *Theodor., ἔχοις ἐν χειρὶ Θεοῦ, ac postea addit., καὶ τὴν βασιλείαν μετ' εἰρήνης πολλάτι ἐτῶν περιόδοις ἐπιτελέσαις. Id est, et imperium multis annorum curriculis cum pace gubernaturus sis. Editio Valesii habet ἔχεις et ἐπιτελέσαις.*

tholica auctores fuerunt. Nemini tamen obscura esse potest, vera et pia in Dominum fides, ut quae ex divinis Scripturis haberet et internosci queat. Hac enim initiati sancti, martyres sunt effecti, qui quidem soluti a corpore, nunc sunt in Domino: eaque inviolata mansisset semper, nisi quorundam haereticorum malitia ipsam adulterare tentasset. Si quidem Arius quidam et ejus sectatores idem illam conati sunt corrumpere, impietatemque adversus eam inducere, cum scilicet dicere ausi sunt Filium Dei ex nihilo, remque creatam **623** et factam, ac mutabilem esse. Cujusmodi sermonibus multos utique decepterunt, ut etiam ii qui aliquid esse videbantur, in illorum indueti sint impietatem; quamvis eam sancti Patres nostri in Nicena, ut diximus, synodo congregati, anathemate percusserint, simulque fidem catholice Ecclesiae scripto sint confessi, ut illa ubique promulgata, heresis ab hereticis accensa extingueretur. Ea igitur sincere ac sine dolo per omnem Ecclesiam agnita et pervulgata fuit. Verum cum Ariadnam heresin quidam nunc renovare in animo habentes, fidem hanc, quam Patres Nicenae confessi sunt, ausi sint rejicere, eamque consisteri simulent cum revera negent, quippe qui vocem consubstantialis, prave interpretentur, impiaque proferant in Spiritum sanctum, quem nimis aiunt rem creatam esse et per Filium factam: nos necessario perpendentes damnum, quod populis affert hujusmodi impietas, idem quam Nicenae confessi sunt, tuam religioni tradere absque mora curavimus, ut scilicet non ignoret tua pietas, quae omni cum diligentia scripta sunt, quantumque errant qui alia praeter hancce fidem docent.

πίστιν ἐπουδάσαμεν, ἵνα γνῷ σου τὴν θεοφένειαν καὶ πλανῶνται οἱ παρὰ ταύτην διδάσκοντες.

2. Scito enim, religiosissime Auguste, hæc ab etiā aeo esse prædicata, hancque ipsam fidem fratres, qui Nicenae convenerunt, confessos fuisse, eamque suffragio suo comprobare universas totius orbis Ecclesias, nempe Hispaniæ, Britanniæ, Galliæ, totius Italiæ, Dalmatiæ, Daciæ, Mysiæ, Macedonia, Græciæque et Africæ universæ, nec non Sardinia, Cypri, Cretæ, Pamphiliæ, Lyciæ, Isau-

(79) Γάρ abest apud Theodoretum. Ibidem idein, εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστις. Idem ante, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, addit particulam καὶ.

(80) Theodor., Εμεινε δὲ δεὶ λί πίστις διαπαντὸς ἀδλαθῆς.

(81) Theodor., Πολλοὺς δὲ ἐν τούτοις ἡπάτησαν, δοτε, etc. Ibid. Regius, τούτους, mendose.

(82) Sic Theodor. At manuscripti et edit. Commelin., οὖν ἀπαχθῆναι, errore, ut videtur, librarium, qui o pro s forte scripsérunt. Ibid. Theodor., αὐτῶν τῇ διστριμίᾳ, καὶ φθάσαντες μέν, etc. Regius quoque particulam μέν addit, quam aliis et editi omittunt. Theodor. mox, ως προείπομεν, ἐν τῇ κατὰ Nicenam συνδῷ τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν. Ibid. Regius, ως προείπαμεν.

(83) Nū deest apud Theodor. Paulo post pro ταύτην, Theodor., αὐτὴν, Regius codex, ταύτην. Mox Theodor.. τεσολμήκασιν ἀδετῆσαι... τινὲς δὲ σχηματίζονται διμολογεῖν αὐτὴν. Ibid., αὐτὴν om. Reg.

Α τε· αἴτιος δὲ γεγόνασιν αἱρέσεως καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ή μὲν γάρ (79) ἀληθῆς καὶ εὔσεβης εἰς τὸν Κύριον πίστις φανερὰ πᾶσι καθεστηκεν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη. Ἐν ταύτῃ γάρ καὶ οἱ ἄγιοι τελειώθεντες ἐμπρύροσαν, καὶ νῦν ἀναλύσαντές εἰσιν ἐν Κυριῷ· καὶ ἔμεινεν δὲν τὴν πίστις ἀδλαθῆς διὰ παντὸς (80), εἰ μὴ πονηρὰ τινῶν αἱρετικῶν παραποιήσαι ταύτην ἐτόλμησεν. Ἀρειος γάρ τις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσβεῖσαν κατ' αὐτῆς ἐπεισαγαγεῖν ἐπεχείροσαν, φάσκοντες ἐξ οὐκ δυντῶν καὶ κτίσμα καὶ ποίημα καὶ τρεπτὸν εἶναι τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ. Πολλοὺς δὲ τούτοις ἡπάτησαν τοὺς λόγοις (81), διστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι τις συναπαχθῆναι: (82) αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ· καίτοι φθάσαντες μὲν οἱ ἄγιοι Πατέρες τὴν ἡμῶν συνελθόντες, ως προείπομεν, κατὰ τὴν ἐν Nicenam σύνοδον, ἀνεθεμάτισαν· τὴν δὲ τὴς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὀμολόγησαν ἐγγράφως, ὅστε, ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποσθεσθῆναι τὴν ἀναφθεῖσαν αἵρεσιν παρὰ τῶν αἱρετικῶν. Ἡν μὲν οὖν αὐτὴ πανταχοῦ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀδόλως γινωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν (83), τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνανεώσαι βουλδέμενοι τινες, ταύτην μὲν τὴν ἐν Nicenam παρὰ τῶν Πατέρων ὀμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτόλμησαν ἀθετῆσαι, καὶ σχηματίζονται μὲν διμολογεῖν αὐτὴν, ταῖς δὲ ἀληθεῖαις ἀρνοῦνται, παρερμηνεύοντες τὸ διμούσιον, καὶ αὐτὸς (84) βλασφημοῦντες εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐν τῷ φάσκειν αὐτοὺς κτίσμα εἶναι αὐτὸς (85), καὶ ποίημα διὰ τοῦ Γίδου γεγενῆσθαι· ἀναγκαῖς, θεωρήσαντες τὴν τὴν ἐκ τοιαύτης βλασφημίας βλάβην γινομένην (86) κατὰ τῶν λαῶν, ἐπιδούνται τῇ σῇ εὐλαβεῖται τὴν ἐν Nicenam ὀμολογηθεῖσαν μετὰ πάσης ἀκριβείας (87); γέγραπται, καὶ δον

2. Γίνωσκε γάρ, θεοφιλέστατε Αγιουστε, διτι ταῦτα μὲν ἐξ αἰώνων ἔστι κηρυττόμενα, ταύτην δὲ οἱ ἐν Nicenam συνελθόντες ὀμολόγησαν Πατέρες, καὶ ταύτη (88) σύμψηφοι τυγχάνουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον Ἐκκλησίαι, αἱ τε κατὰ τὴν Σπανίαν (89), καὶ Βρετανίαν, καὶ Γαλλίας, καὶ τῆς Ιταλίας πάσης, καὶ Δαλματίας, Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, καὶ πάσης τῆς Ἐλλάδος, καὶ κατὰ τὴν Ἀφρι-

(84) Theodor., οὗτοι.

(85) Αὐτό abest a Theod., qui mox, διὰ τοῦ Γίδου γεγονός.

(86) Theodor. et Regius, γινομένην. Cæteri et editi, γενομένην. Mox Theodoretus, τῇ σῇ εὔσεβει.

(87) Theodor., μετ' ὅσης ἀκριβείας. Idem mox, οἱ παρ' αὐτὴν διδάσκοντες. Γάρ sequens abest ab επειδὲ qui item mox, διτι αὐτὴν μὲν ἐξ αἰώνος κηρυττομένην.

(88) Sic Reg. et Theod. Cæteri vero et editi, ταύτης. Mox πανταχοῦ deest in Theod

(89) Basil. Felckm. 7, ms. et edit. Commel., ὥστε κατὰ τὴν Σπανίαν. Ibid. Theodor., Βρετανίαν, καὶ Γαλλίας, καὶ αἱ τῆς Ιταλίας πάσης, καὶ Καμπανίας, Δαλματίας τε καὶ Μυσίας... καὶ αἱ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πᾶσαι, οἰκ.

χήν πάσαν, καὶ Σαρδανίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήτην, Παμφυλίαν τε, καὶ Λυκίαν, καὶ Ἰσαυρίαν (90), καὶ αἱ κατὰ Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας καὶ Πόντον καὶ Καππαδοκίαν, καὶ αἱ πλησίον ἡμῶν (91), καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς Ἐκκλησίας, παρὲξ δὲ λίγων τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων. Ἀπάντων γάρ τῶν προειρημένων καὶ περὶ ἐγνώματον τὴν γνώμην, καὶ γράμματα ἔχομεν. Καὶ οὖταις, ὡς θεοφιλέσταται Αἴγυπτος (92), διτοι, καὶ δὲ λίγοις τινὲς ἀντιλέγωσι ταῦτη τῇ πίστει, οὐ δύνανται πρόχριμα ποιεῖν, πάσης τῆς οἰκουμένης τὴν ἀποστολικὴν πίστιν κρατοῦσθε. Ἐκεῖνοι γάρ, πολὺ χρόνῳ βλαβέντες ἀπὸ τῆς Ἀρείων ἀρέσεως, φιλονεικότερον ἀνθίστανται νῦν τῇ εὐσεβείᾳ. Καὶ ὑπὲρ τοῦ γινώσκειν τὴν (93) σήμαντος εὐσέβειαν, καίτοις γινώσκουσαν, δημος ἀποτάσσαμεν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστειν δημολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὑποτάξαι. Ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν Πατέρων δημολογηθεῖσα πίστις ἐν Νικαίᾳ αὕτη·

3. Πιστεύομεν εἰς Ἑνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὄρατῶν τε καὶ ἀօρατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς τὸν (94) Ἑνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, δημούσιον τῷ Πατρὶ, δι’ οὐ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ (95) σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρίναι· ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα (96) τὸ ἄγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἡποτε, δέος οὐκ ἦν, καὶ, Πρὶν γενηθῆναι, οὐκ ἦν, καὶ διτοι· Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστόν, ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλοιωτόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία (97).

4. Ταῦτη τῇ πίστει, Αἴγυπτος, πάντας ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὡς θεῖα καὶ ἀποστολική, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίας καὶ λογομαχίας, διπερ πεποιήκασιν οἱ Ἀρειομαντῖαι (98), ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, καὶ διτοι· ἦν ποτε δέος οὐκ ἦν, καὶ κτιστός, καὶ ποιητός, καὶ τρεπτός ἐστι. Διὰ τοῦτο γάρ, καθά προείπομεν, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησεν. Οὐ γάρ ἀπλῶς δημοιος εἰρήκασι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἕνα μὴ ἀπλῶς δημοιος Θεῷ, ἀλλ’

(90) Regius, Παμφυλία τε καὶ Λυκία καὶ Ἰσαυρία. Ibid. post Ἰσαυρίαν, Theodor., καὶ αἱ κατὰ πάσαν Αἴγυπτον καὶ Λιβύαν.

(91) Theodor., καὶ τὰ πλησίον μέρη. Idem ibid., καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς Ἐκκλησίας. Regius ms., καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησίαν. Cæteri et editi, καὶ τὰς κατὰ ἀνατολὴν Ἐκκλησίας. Mox Theodor., Πάντων γάρ, etc.

(92) Sic manuscr. et edit. Commel.. Theod.. Καὶ οἰδαμεν, θεοφιλέσταται Αἴγυπτος, etc. Mox idem, πρόχριμα ποιεῖν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Πολλῷ γάρ χρόνῳ, intermedii omisssis. Regius ibid. posit πάστης, addit τῆς ab aliis et editis omisssum. Idem Theodor., πρὸς ἀντιλέγωσι, habet ἀντιλέγουσι.

(93) Ex Theodor. εὖν addimus. ut et verit Nani-

A ria, Αἴγυπτι, Λιβύαι, Ποντι, Καππαδοκία, vicinas quoque nobis nec non Orientis Ecclesias, paucis exceptis qui Arii hæresin sequuntur. Quæ enim sit omnium illarum Ecclesiarum sententia, et experientia novimus, et earum habemus litteras. Nec vero te fugit, piissime Auguste, tametsi pauci quidam buic fidei adversantur, præjudicium tamen facere non posse, quippe cum orbis universus apostolicam fidem retineat. Illi enim Ariana hæresi perdiu jam infecti, vera pietati hodie pertinacius adversantur. Quocirca ut ea de re certior possit esse tua pietas, licet ei minime lateat, fidem quam episcopi Nicææ confessi sunt, subjicere nobis studio fuit. Itaque fides quam Patres Nicææ confessi sunt, hæc est.

B 3. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium effectorem : et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei genitum ex Patre unigenitum, id est ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, non factum, consubstantiale Patri, per quem omnia facta sunt, sive quæ in cœlo, sive quæ in terra sunt ; qui propter nos homines et propter 624 nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est, passus est, et resurrexit tertia die, et ascendit in cœlos, ac venturus est ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Illos autem qui dicunt, Fuit aliquando cum non esset, et, Priusquam fieret non erat, et, Ex nihilo factus est, vel qui ex alia hypostasi aut substantia esse, vel creatum esse aut mutari aut converti posse aiunt, Filium Dei, anathemate ferit catholica et apostolica Ecclesia.

C 4. In hac fide, Augste, tanquam divina et apostolica, omnes necessare est permanere, nec ullus eam subtilibus sermonibus et contentionibus immitare debet, uti fecere Ariani, qui Filium Dei ex nihilo esse aiunt, suisque aliquando cum non esset, creatumque et factum ac mutabilem esse. Si quidem idcirco, uti supra commonuimus, Nicæa synodus hujusmodi hæresin anathemate multavit, et fidem veritatis confessata est. Nec enim Filium Patri esse similem tantummodo dixere, ne

D nius, atque ita legendum esse patet ex sequenti voce, γινώσκουσαν, quam habent mss. Reg. ac Basil. cum Theodor. Editio autem Comin. cum Felicim. 7 habet γινώσκουσαν. Attamen, σήμα deest et in miss. et in editis. Paulo post τῶν ante ἐπισκόπων deest in Regio. Theodor. habet ὑπὸ τοιακοῖσι δέκα καὶ ὅκτω ἐπισκόπων.

(94) Τότε abest a Regio et Theodor.

(95) Καὶ deest in Theodor.

(96) Theodor., εἰς τὸ ἄγιον Πνεῦμα.

(97) Theodor., ἢ ἄγια καὶ καθολικὴ καὶ, etc., et mox, θεοφιλέσταται Αἴγυπτος. Deest in eodem πάντας.

(98) Idem, διπερ ἐποίησαν ἐξ ἀρχῆς οἱ, etc.

videlicet similis duntaxat Deo putaretur : sed ut **A** verus ex Deo Deus esse crederetur , scripserunt consubstantialem esse, quod quidem proprio convenit germano et vero Filio veri et naturalis Patris. Neque etiam Spiritum sanctum a Patre et Filio disjunctare, sed illum potius una cum Patre et Filio glorificare, in una sanctae Trinitatis fide, quia nempe una est in saecula Trinitate divinitas.

Petitio ad Jovianum imperatorem Antiochiae facta a Lucio, Berniciano, et aliis quibusdum Arianis contra Athanasium episcopum Alexandriæ.

Prima petitio quam fecerunt, imperatore in campum concedente, in porta Romanensi.

Rogamus potentiam tuam, imperium tuum et pietatem tuam, ut nos audias. Imperator dixit : Quinam estis, et unde? Responderunt Arianii : Christiani, domine. Imperator dixit : Unde et ex qua civitate? Arianii dixerunt : Ex Alexandrina. Imperator dixit : Quid vultis? Arianii dixerunt : Rogamus potentiam tuam et imperium tuum ut des nobis episcopum. Imperator dixit : Jussi priorem quem habuistis Athanasium in throne colloqui. Arianii dixerunt : Rogamus potentiam tuam, jam multis annis exsul et accusatus est. Miles de repente commotus respondit : Obsecro imperium tuum, ut ipse inquiras quinam et unde sint. Hi enim sunt abjectæ reliquiae Cappadociæ, residua improbi illius Georgii, qui civitatem et mundum desertum reddidere. His auditis imperator equum

C èx Θεοῦ θεός ἀληθινὸς πιστεύτας ἀλλ᾽ ὁ μουσίος ἔγραψαν, ὅπερ ἐδιον ἦν γνησίου (99) καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ἀληθινοῦ καὶ φύσει τοῦ Πατρός. 'Ἄλλ' οὐδὲ ἀπτλητορίωσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἀγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι θεότητα.

'Ἐντυχα τερομένην (1) ἐτο Ἀριωκελα Ἰωβιαρῳ βασιλεῖ, παρὰ Δουκιον καὶ Βεροικαιον, καὶ ἐτέρω τινῶν Ἀρειανῶν, κατὰ Ἀθαρασιον ἐπισκόπου Ἀλεξανδρειας.

Πρώτη ἐντυχία, ἣν ἐποιήσαντο, ἀπερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς κάμπον ἐν τῇ Ῥωμανησίᾳ πύλῃ (2).

Δεόμεθά σου τοῦ χράτους, καὶ τοῦ βασιλείου σου, καὶ τῆς εὐσεβείας σου, ἀκουσον ἡμῶν. 'Ο βασιλεὺς εἶπεν· Τίνες ἔστε, καὶ πόθεν; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον (3). Κύριε, Χριστιανοί. 'Ο βασιλεὺς εἶπε· Πόθεν καὶ ἐκ πολας πόλεως; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Ἀλεξανδρειας. 'Ο βασιλεὺς εἶπε· Τι βούλεσθε (4); Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ χράτους καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἐπίσκοπον ἡμῖν δός. 'Ο βασιλεὺς εἶπεν· Ἐξέλευσα τὸν πρότερον, ὅπερ εἰχετε τὸ πρότερον Ἀθανάσιον, καθέζεσθαι ἐν τῷ θρόνῳ. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον (5). Δεόμεθά σου τοῦ χράτους καὶ ἐν ἔξορισμῷ καὶ ἐν κατηγορίᾳ ἔστεν ἑτη πολλά. Στρατώπες ἐξαίφνης ζηλώσας ἀπεχρίνατο. Δέομαλ σου τοῦ βασιλείου, αὐτὸς ἔξετασον, τίνες εἰσί, καὶ πόθεν. Οὗτοι γάρ εἰσι τὰ λείψανα καὶ ἡ παραδολὴ τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀνοσίου ἑκείνου Γεωργίου, οι τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον ἐρημώσαντες. Ἀκούετας διβασιλεὺς ἐπτέρνισε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον.

Δευτέρα ἐντυχία (6) τῶν Ἀρειανῶν.

Κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις ἔχομεν κατὰ Ἀθανασίου, δοτὶς πρὸ δέκα καὶ εἰκοσιν ἑτῶν ἔχωρισθη ἀπὸ τῶν δειμυήστων Κωνσταντίου καὶ Κωνσταντίου, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ (7) φιλοσοφώτατου καὶ μακαριώτατου Ἰουλιανοῦ ἔσχε τὴν ἐξόρισιν. 'Ο βασιλεὺς εἶπεν· Αἱ πρὸ δέκα καὶ κ', καὶ λ' ἑτῶν κατηγορίας ήδη παρῆλθον. Ἐμοὶ μὴ λέγετε περὶ Ἀθανασίου· οἴδα γάρ διὰ τὴν κατηγορήθη, καὶ πῶς ἐξωρίσθη.

Τρίτη ἐντυχία τῶν Ἀρειανῶν.

Καὶ νῦν πάλιν κατηγορίας! ἔχομεν δὲllas τινὰς κατὰ Ἀθανασίου. 'Ο βασιλεὺς εἶπεν· Οὐκ ἐκ τῆς πολυοχλίας καὶ ἐκ τῶν πολυφωνημάτων τὰ δίκαια φανήσεται· ἀλλ' ἡ ἐκλέξασθε δύο ἐξ ἑαυτῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πλήθους ἐτέρους δύο. Οὐ γάρ δύναμαι πρὸς ἕνα ἔκαστον ὑμῶν ἀποφανέσθαι. Οἱ ἐκ τοῦ πλήθους εἶπαν· Οὗτοι εἰσι τὰ λείψανα (8) ἀπὸ τοῦ ἀνοσίου Γεωργίου τοῦ ἐρημώσαντος τὴν ἐπαρχίαν ἡμῶν, καὶ

Secunda petitio Arianorum.

Accusationes et probationes habemus contra Athanasium, qui ante decem et viginti annos ab æternæ memoria Constantino et Constantio in exsilium pulsus est : Et sub deo dilectissimo, philosophiae studiosissimo, et beatissimo Juliano item exsulavit. Imperator dixit : Jam præteriorunt quæ ante decimum, vicesimum et tricesimum annum institutæ sunt accusations. Ne mihi de Athanasio dicatis : scio enim quoniam obrem accusatus et quare proscriptus sit.

625 Tertia petitio Arianorum.

Et nunc iterum quasdam alias accusationes habemus contra Athanasium. Imperator dixit : Non extumultu et loquacitate, quod justum est apparebit : sed elige duos ex vobis, et ex plebe duos alios. Neque enim ad singulos vestrum respondere. Qui ex plebe erant dixerunt : Hi sunt reliquiae improbi Georgii, qui provinciam nostram devastarunt; et in civitatibus nullum permisere consiliarium habitare.

(99) Idem, ἀλλὰ καὶ διοικεῖον ἔγραψαν, ὅπερ ἐδιον τοι γνησίου, etc.

(1) Regius, γνωμένη.

(2) Scripta anno 363.

(3) Regius, εἰπαν.

(4) Regius codex, Εἶπε· Τι βούλεσθε; οἱ Ἀρειανοὶ εἰπαν. Editi, εἰπε· Τι βούλεσθε; Ἀρειανοὶ εἶπον.

(5) Regius, εἰπαν.

(6) Regius prima manu, ἐντυχεία.

(7) Καὶ deest in editis et in Basil., sed legitur in Regio.

(8) Editio Basil. et Regius prima manu, οἱ τὰ λείψανα, sed οἱ in Regio abrasum, a nobis expunctum est.

ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτήν μή (9) ἔσσαντες οἰκῆσαι. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, εἴ τινα δὲν θέλης χωρὶς Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Εἴπον ὑμῖν, δτι τὰ περὶ Ἀθανασίου ἡδη διοίχησιν ἐσχε· καὶ δργισθεὶς εἶπε· Φέρι φέρι (10). Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, ἐὰν πέμψῃς Ἀθανασίον, λυμαίνεται ἡ πόλις ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συνέρχεται. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καίτοι πειρεγασάμενος ἔγνων, δτι καλῶς φρονεῖ, καὶ δρθόδοξός ἐστι, καὶ καλῶς διδάσκει. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον (11)· Τῷ μὲν στόματι καλῶς φθέγγεται, τῇ δὲ ψυχῇ δολίως φρονεῖ. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τοῦτο ἀρκετόν ἐστιν, δτι ὑμεῖς ἐμαρτυρήσατε περὶ αὐτοῦ, δτι καλῶς φθέγγεται καὶ καλῶς διδάσκει. Εἰ δὲ τῇ γλώσσῃ καλῶς διδάσκει καὶ λέγει, τῇ δὲ ψυχῇ κακῶς φρονεῖ, πρὸς τὸν Θεόν ἔχει. Ἀνθρώποι γάρ δύτες τὸν λόγον ἀκούομεν· τὰ δὲ ἔγκαρδια δὲ θεδοὶ οὐδεν. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κέλευσθον ἡμᾶς συνάγεσθαι. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τίς γάρ καλύει ὑμᾶς; Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου, αἱρεσιώτας καὶ δογματιστὰς ἡμᾶς ἀπαγγέλλει. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἔργον αὐτοῦ ἐστι, καὶ τῶν καλῶς διδασκόντων. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· τοῦτον βαστάσαι οὐ δυνάμεθα, καὶ τὰ τεμένη τῶν ἐκκλησιῶν περιήρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν (12)· Οὐκοῦν ἔνεκεν χρημάτων ἥλθετε ὅδε, καὶ οὐχ ἔνεκεν πίστεως; Καὶ πάλιν εἶπεν· Ἀπέλθετε, καὶ εἰρηνεύετε. Ἐτι προσθεὶς εἶπε πρὸς τοὺς Ἀρειανούς· Ἀπέλθετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, αὔριον σύναξις ὑμῖν ἐστι. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, εἰσὶν ὅδε ἐπίσκοποι, καὶ Νεμεσίνος ὄδε ἐστιν· ἔκαστος ὑμῶν, καθὼς πιστεύει, ὑπογράψει. Καὶ Ἀθανάσιος ὄδε ἐστιν· δὲ μὴ εἰδὼς τὸν τῆς πίστεως λόγον, μάθῃ παρὰ Ἀθανασίου. Ἐχετε τὴν ἀριον καὶ τὴν ἐπαύριον. Ἐκβαίνω γάρ ἐγώ εἰς κάμπον.

Καὶ τις σχολαστικὸς τῶν κυνικῶν ἐνέτυχε τῷ βασιλεῖ. Δέομαι τοῦ βασιλείου σου, προφάσει Ἀθανασίου ἐπιτιχόπου δὲ καθολικὸς τὰς οἰκίας μου ἥρεν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Εἰ δὲ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἥρε, τί κοινὸν Ἀθανασίῳ;

Ἐπερός τις σχολαστικὸς Παταλᾶς εἶπε· Κατηγορίαν ἔχω κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καὶ σὺ τί κοινὸν ἔχεις πρὸς Χριστιανούς, Ἐλλην ὁν;

Τινὲς δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀντιοχέων κατέσχον λούκιον, καὶ προσήγγεκαν τῷ βασιλεῖ λέγοντες· Δεόμεθα τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ βασιλείου σου, ὅδε τίνα ἥθελησαν ποιῆσαι ἐπίσκοπον.

Ἐτέρα ἐντυχία (13) πρὸς τῷ πιλῶντι τοῦ καλαττίου γενομένη παρὰ Λουκίου.

Δέομαι σου τοῦ κράτους, ἀκούσον μου. Ὁ βασιλεὺς ἐστάθη καὶ εἶπε· Σοὶ (14) αὐτῷ Λουκίῳ λέγω, πῶς ἥλθες ὄδε, πλοι ἢ πεζῆς (15); Λουκίος εἶπε· Δεόμαι σου, πλοι. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πρὸς σὲ λέγω,

A Ariani dixerunt: Rogamus te, quemcunque volueris, præter Athanasium. Imperator ait: Duxi vobis, quæ Athanasium spectant jam constituta esse: irritusque ait: Feri, feri. Ariani dixerunt: Rogamus te, si mittas Athanasium, perit civitas nostra, nullusque cum eo conventus agit. Imperator dixit: Atqui diligenter sciscitatus novi eum recte sentire, et orthodoxum esse, atque recte docere. Ariani dixerunt: Ore quidem recte loquitur, animo autem dolose sentit. Imperator dixit: Satis hoc est, quod vos de illo testificati estis, eum recte loqui ac docere. Quod si lingua quidem recte docet loquiturque, animo autem prave sentit, res illi cum Deo est: homines enim cum simus, sermonem audimus: quæ vero in corde latent, novit Deus. Ariani dixerunt: Jube nos B conventus agere. Imperator dixit: Quis vos prohibet? Ariani dixerunt: Rogamus te, haereticos et dogmatistas nos declarat. Imperator dixit: Hoc ejus officium est, atque eorum qui recte docent. Ariani dixerunt: Obsecramus imperium tuum, hunc ferre non possumus, et agros Ecclesiarum abstulit. Imperator dixit: Pecuniarum igitur gratia hac accessitatis, et non sivei causa? Rursumque ait: Discedite, et quiescite. Præterea ad Arianos dixit: Ite ad ecclesiam, cras conventus vobis est; et post dimissionem adsunt hic episcopi; Nemesinus item hic est: unusquisque vestrum, secundum id quod credit, subscribet. Athanasius etiam hic est. Qui sivei verbum nescit, discat ab Athanasio. Habetis crastinum et perendinum. Egregior enim in campum.

πίστεως λόγον, μάθῃ παρὰ Ἀθανασίου. Ἐχετε τὴν πίστεως λόγον, μάθῃ παρὰ Ἀθανασίου.

C Quidam etiam scholasticus ex Cynicis imperatorem rogavit. Rogo imperium tuum, Athanasii episcopi causa catholicus mihi ædes eripuit. Imperator dixit: Si catholicus tuas ædes eripuit, quid hoc ad Athanasium?

Alius quidam Patalas scholasticus dixit: Accusationem habeo contra Athanasium. Imperator dixit:

Equivid tibi cum Christianis, cum sis gentilis?

Quidam autem e plebe Antiochenorum Lucium comprehenderunt et imperatori obtulerunt, dicentes: Rogamus potentiam tuam et imperium tuum; vide quem voluerunt episcopum constituere.

Alia petitio ad atrium valatii a Lucio facta.

D Obsecro potentiam tuam, audi me. Imperator substatit et ait: Tibi ipsi Lucio dico: quomodo huc venisti, navi ne an pedes? Lucius dixit: Rogo te, navi. Imperator ait: Deus mundi et comites sol, et

(9) Ita Regius. Editi et Basil., μέν. Ibid., ἔσσαντες, legendum forte, ἔσσαντος.

(10) Regius, φερι, φερι, absque accentu.

(11) Regius codex, εἶπαν, et ita semper ad finem usque. Editi, εἶπον.

(12) Ηασ., Ὁ βασιλεὺς εἶπεν, desunt in Reg. Mox Regius, ἥλθετο. Editio Commel. et Basil., ἥλθατε. Edit. Paris., ἥλθετο, mendose. Mox καὶ ante πάλιν deest in editis, sed habetur in Reg. Ibid, Reg., ἀπέλ-

θατε. Paulo post idem, δός (sic) τοὺς Ἀρειανούς· ἀπέλθατε.

(13) Regius codex, ἐντυχία. Mox Reg. Basil. et editio Commeliniana, παρὰ Λουκίου. Editio vero Paris., παρὰ Λουκίου, male. Illeas confer cum Soz. lib. vi, cap. 5.

(14) Regius codex, σύ περιπεραμ.

(15) Ita Regius. Editio Commel., πεζῆς. Ed. Paris., πεζῆς.

luna iis ipsis succenseat qui tecum navigarunt, quod non te in **626** mare abjecerunt: et navis illa nunquam in posterum secundis fruatur ventis: nec cum jactata fluctibus erit, cum navigantibus ad portum appellat.

Ac per Euseiom postularunt a Probatio et sociis, qui Eusebii et Bardionis successores erant, eunuchis, ut commendationem haberent infideles Ariani. Re cognita, imperator eunuchos tormentis applicans dixit: Hæc patiatur quisquis voluerit Christianos deferre. Et sic dimisit eos imperator.

Λούκιε, δὲ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ κομῆτης (16) ἡλιος καὶ σελήνη, δργισθεὶ ἀντοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐμπλουτίοις ἄμα τοι, δτι οὐκ ἔρριψάν τε εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ τὸ ναῦς δὲ ἐκείνη μὴ ξυγγείς τὸν ἀπαντα χρόνον εὐδρόμους πνοὰς, μῆτε χειμαζομένη μετὰ τῶν ἐμπλεύτων λιμένος (17) τύχοι.

Καὶ δι' Εὐδόκιου τζίλων τὸν περὶ Προβάτιον, τὸν διαδόχους Εὐσέβιου καὶ Βαρδίλωνος, τὸν εὐνούχους, ὃς ἵνα συστάσεως τύχωσιν οἱ ἀπίστοι Ἀρειανοί. Καὶ γνοὺς τοῦτο βασιλεὺς, καὶ τὸν εὐνούχους βασανίσας, εἶπεν· Εἴ τις ἐντυχεῖν βούλεται κατὰ Χριστιανῶν, τοιαῦτα πάθοι. Καὶ οὗτως ἀφῆκεν διβασιλεύς.

(16) Sic Reg. Basil. et editio Comm. Edit. vero Paris. male, κομῆτης. Ibidem Regius, μῆτη. Alii

omnes, σελήνη.

(17) Regius codex, τύχη.

IN ANTONII VITAM MONITUM.

I. Antonii Vitam, eximum Athanasii opus, haud diu post Jovianū tempora editam opinamur, anno circiter 365, quo sedata persecutione, invictus fidei defensor, in pace demum Alexandriae morabatur. Rogantibus autem transmarinis monachis, et, ut vere quidem videtur, Occidentalibus, eam conscripsit, ut testatur ipse sub initium. Neque porro assentimur iis qui, quod, Πρὸς τοὺς ἐν τῇ ξένῃ μοναχούς, nuncupetur, missam putant ad monachos monasterii cuiusdam, cui nomen Xene fuerit, aut regionis ejus nominis circa Scethen: quam quo pacto transmarinam existiment nescimus. Nam eo prorsus modo hic intelligendum videtur ἐν ξένῃ que supra, p. 99, μετὰ τὴν ἐπὶ ξένης, ἀντὶ τῆς οἰκείας, καὶ πορφροτάτῳ διατριβήν. Post vitam, scilicet, relictā patria, in extranea regione (in Gallia) peregre actam. Et p. 136, Καὶ γὰρ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτῷ διατριβῆς ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε. Vos enim illi in extranea regione (in Italia) conmoranți consolationi fuistis. Atque ex his fortasse locis suspicari liceat, nomine ξένης, indicari nonnunquam proprie occidentales regiones, tum quod procul remotae et transmarinæ essent, tum etiam quod diversa ibi lingua obtineret. Certe in Italianam Graecæ transmissam oportuit, cum ibi eam Evagrius Latine translulerit, ut infra dicimus: nec mirum Graecæ scriptam mitti ad Latinos, ubi iis temporibus Graecæ intelligebant plurimi. Certe Occidentales intelligere omnino videtur Athanasius, cum gratulatur de propagatione monasteriorum et monachorum: Καὶ γὰρ καὶ παρ’ ὑμῖν λοιπὸν μοναστήρια, καὶ τὸ τῶν μοναχῶν θυμα πολιτεύεται. Nam apud vos quoque jam demum sunt monasteria, et monachorum nomen celebratur. Quod vix ad Syros, Cilicas, vel alios transmarinos omam Occidentales dictum credatur. Nostram tamen conjecturam prudentis lectoris judicio permittimus.

II. Hæc Graecæ primum vulgata fuit anno 1611, curante Davide Hæschelio, Augustano, qui eam Latine reddidit et notis illustravit, unde eam mutuati sunt Parisienses editores. At cum codices quibus est usus Hæschelius mendis pene infinitis respersi, et nonnunquam multili fuerint, imperfectam omnino edidit: qui si Evagrii versionem consuluisse, multa loca restituere potuisset, multa perpurgare. Licuit certe nobis per manuscriptorum copiam et præstantiam, emaculatam vulgare. Atque Evagrii versionem una cedendam duximus, quæ scilicet utpote Graecis Athanasii ætate suppar, permagni est ad Graecæ restauranda asserendaque momenti. Eum itidem cum manuscriptorum et quidem antiquissimorum, tum veterum editorum ope fidei pristinæ restituere conati sumus. Edita illa fuit sub ipsis typographiis incunabulis a Monbrizio, ac deinde omnibus pene cisis Vitæ sanctorum collectionibus inserta, accuratius demum a Rosweido, et postea a Bollando publicata est.

III. Esse autem germanum Athanasii setum nulla est dubitandi causa, nec esset quod in eo probando diutius immoraremur, nisi novatorum conatibus obstandendum foret, qui id contendunt, id pugnant, ut opus hoc egregium Athanasio abjudicent: imo in ejus auctorem gravia proferunt maledicta, insolsum scilicet hominem vocantes, insignis mendacii, insignis scorti auctorem. Nimurum, facilius multo ipsis est conviciis oppugnare quam argumentis. Futilia prorsus sunt quæ hactenus immisere tela, ac licet jamdiu fracta, jamdiu quassata fuerint, non cessant in dies ipsa contorquere. Quæ denuo depellere non pigebit, cum veterum Patrum testimonia attulerimus.

¶. Atque ut initium ab ipso Athanasio ducatur, ait sanctus doctor infra, ὅτε δὲ ἀπεδημει, καὶ προεπέ-

πομεν αὐτὸν, ὡς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πύλην, διπισθέν τις ἔδρα γυνή· « Μεῖνον, ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐνοχλεῖται· μεῖνον, παρακαλῶ, μή κάγω κινδυνεύσω τρέχουσα. » Εἶτα ἀκούσας ὁ γέρων, καὶ ἀξιωθεὶς παρ' ἡμῶν, θέλων ἔμεινεν, etc. Cum autem discederet (Alexandria) nosque illum honoris causa comitaremur, ubi ad portam pervenimus, retro mulier clamabat : « Maneto, honio Dei, filia mea graviter a dæmone vexatur : maneto, quæso, ne mihi quoque currenti sit periculum. » Tum his senex auditis, nobisque rogantibus libens substituit. *Ubi planum est ipsum Athanasium hujus Vitæ scriptorem de se loqui. Neque vero est quod dicatur, alium esse qui fraude quadam, Athanasii personam præ se ferat. Nam hæc ipsa verba in Evagrii versione reperiuntur, quæ vel ipso Athanasii tempore, vel non multis post ejus obitum annis concinnata fuit. Neque vero puto ausuros novatores, quantalibet cura huic operi vobelaç maculam aspergere conentur, dicere ipsis Athanasii temporibus, vel haud diu post ejus obitum, falsum Athanasium Vitæ Antonii scriptorem exortum esse ; cuius opus, Vitam a vero Athanasio scriptam ita obscurari, ut nemine ob-*

sistente hæc admissa sit ab omnibus, Athanasiana vero neglecta haud diu posteā interierit.

2. *Gregorius Nazianzenus, orat. 21*, haud longe ab initio : Πάντα μέντοι τὰ ἔκεινον (τοῦ Ἀθανασίου) λέγειν τε καὶ θαυμάζειν, μαρτυρότερον ἀν εἴη τυχὸν, ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὅρμην τοῦ λόγου, καὶ ἱστορίας Ἐργον, οὐκ εὐφημίας· καὶ ιδίᾳ παραδοῦναι γραφῇ παλεύμα τε καὶ ἡδυσμα τοῖς εἰς ὕστερον ενχήσεις Ἐργον ἐμὸν ὕστερον ἐκεῖνος Ἀντωνίου τοῦ θεοῦ βίον συνέγραψε, τοῦ μοναδικοῦ βίου νομοθεσίαν ἐν πλάσματι διηγήσεως. Atque totam quidem (Athanasii) vitam sermonē et admiratione prosequi longius fortasse fuerit, quam orationis hujusce institutum ferat; atque historiæ opus fuerit, non encomii: quam **627** etiam, ut postoris documento atque oblectationi futuram, proprio scripto mandare cum primis optarem: quemadmodum ipse dicti Antonii Vitam conscripsit, et vitæ monasticæ leges narrationis specie tradidit. *Vitam igitur Antonii scriptit Athanasius, quæ vitæ monasticæ norma erat: quod huic apprime convenit.*

3. *Hieronymus, De scriptoribus ecclesiasticis, cap. 425*: Evagrius Antiochiae episcopus, acris ac ferventis ingenii, cum adhuc esset presbyter, diversarum hypoteseon tractatus mihi legit, quos necdum edidit. *Vitam quoque beati Antonii de Greco Athanasii in sermonem nostrum transtulit. Hujus Evagrii versio sæpiissime cusa fuit. Habeturque Evagrii nomine in codicibus omnibus. Ipseque Hieronymus prologum ejus, tacito Evagrii nomine, epistolæ ad Pammachium inseruit. Cum autem Evagrius in codicibus editisque presbyter dicatur, necesse est hanc scripserit antequam crearetur episcopus, id est ante annum 368; nam anno 368 in episcopatum Antiochenum promotus fuit. Quod si Innocentius, ad quem prologum suum nuncupat, is ipse sit qui anno circiter 369 obiit, quod vere simile nobis videtur, aliquot ante obitum Athanasii annis hæc interpretatio Latina ab Evagrio edita fuerit. Quamobrem cum vel vivente Athanasio, vel pauculis ab ejus morte annis suam versionem concinnarat Evagrius, ipsa sane luce lucidius fuerit, ut germanam habemus Evagrii versionem ex Greco Athanasii adornatam, ita habere ipsam Athanasii Græcam, quæ huic ita convenit, ut ne interpolatam quidem utramlibet suspicari liceat. Huic argumento qua ratione occurrere possint neotericī, intelligere nequimus: nisi forte dicant Græcum falsificum cum Latino consvirasse, aut saltem eodem animo id facinoris admisisse; ut ille nomine Athanasii in Oriente Vitam Antonii conscriberet, hic in Occidente Evagrii nomine ejus versionem adornaret: quibus ita res ex voto cesserit, ut falsis scriptis vera obruerint, et oblitterarint. Hæc quantumvis absurdā fortassis usurpabunt, qui multo sutiliora objecere.*

4. *Eodem ille libro, cap. 87*: Fertur, ait, Athanasii historia, Antonii monachi Vitam continens. Et cap. 88: Antonius monachus, cuius Vitam Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, insigni volumine prosecutus est.

5. *Sancti Ephremi insignis existat locus, in illud, Attende tibi ipsi: quem longiusculum licet huc referre visum est. Cujusmodi sanctus Antonius exstitit, quemadmodum et sanctus Athanasius episcopus meminit in Vita quam de eo conscripsit. Nam multa exercitatione, eaque incitatiōne ac vehementiore est usus. Jejunabat enim semper, indumentumque gerebat, interius quidem cilicum, exterius autem pelliceum, idque ad mortem usque servavit; ita ut neque corpus sordium causa aquis ablueret, neque penitus suos pedes lavaret, neque illos unquam omnino, vel aqua tingeret, nisi necessitate cogente. Sed neque quicquid eum denudatum unquam conspexit, nec prorsus Antonii corpusculum nudum, præterquam cum post mortem sepeliretur, cuiquam patuit. Rursusque ait: Etsi ista ad illius virtutem parva, ex iis tamen qualis Dei servus fuerit Antonius, considerare et aestimare licet; quippe qui a juventute ad tantam usque ætatem æqualem semper servabat in exercitatione alacritatem: et neque senectute fractus, delicioribus utebatur cibis; neque propter debilitatem corporis immutabat sui indumenti habitum. Aut si forte pedes aqua tingeret, et tamen in omnibus illæsus permanebat: nam etiam oculos illæsos integrosque servabat, recteque cernentes. Et ne singula consectemur; cunctis qui cibis variis, et lavacris diversisque vestimentis utuntur, ipse multo illustrior apparehat, ac clarior et ad fortitudinem glacrior. Hæc S. Ephremi Athanasia æqualis verba eo retulimus ex integrō, quod sicut Vitæ Antonii Athanasianæ, ut jam compareat, veluti compendium; ut nemo sanus non videat suis illas expressa. Quod enim habet Ephrem de victu S. Antonii de corporis neglectu et maceratione; hic omnia habentur, et quæ initio attulimus, iisdem verbis num. 47.*

6. *Chrysostomus, homilia 8 in Matth., sub finem*: Εἰ δέ τις οὐδέποτε ἐπέβη τῶν σκηνῶν ἑκείνων, ἐννοεῖτω τὸν μέχρι νῦν ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν δυτα, δν μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἢ Ἀἴγυπτος ἡνεγχε, τὸν μαχάριον καὶ μέγαν Ἀντώνιον· καὶ λογιζέσθω, δτι καὶ οὗτος ἐν ἑκείνῃ τῇ χώρᾳ γέγονεν, ἐν ᾧ καὶ Φαραὼ ἀλλ' δμας οὐδὲν περιβλάπη, ἀλλὰ καὶ θελας δψεως κατηξιώθη· καὶ τοιούτον ἐπεδείξατο βίον, οἷον οἱ τοῦ Χριστοῦ νόμοι ζητούσιν. Καὶ τοῦτο εἶσεται τις μετὰ ἀκριβείας, ἐντυχών τῷ βιβλίῳ τῷ τῆς ιστορίαν ἔχοντι τῆς ἑκείνου ζωῆς, ἐν ᾧ καὶ πολλὴν δψεται τῇ προφητείᾳ, καὶ γάρ περὶ τῶν τὰ Αρείου νοσούντων. Si quis vero uonandum illa adiit tabernacula, is virum cogite qui hactenus in omnium ore versatur, quem post apostolos tulit Αἴγυπτος, beatum scilicet et magnum Antonium: memineritque in eadem illum qua Pharao regione exstisisse; nihilque tamen hinc accepit detrimenti, imo divina donatus est visione. Atque tale vitæ genus couit qualem postulant Christi leges. Cuique autem id accurate ediscere in promptu est, legendo scilicet librum in quo vitæ illius historia continetur. Multa quippe propheticō vidit spiritu, in quibus ea sunt quæ de Arianis, etc. Quæ fusiū ibi ille prosequitur: aitque nullum unquam exstisisse apud hæreticos hujusmodi virum. Quem autem hic memorat librum, esse Athanasii non est dubium; nam fatentur sectarii, etiam Damasceni tempore exstisisse verum Athanasii De Antonii Vita librum, nec vel ipsos puto dicturos, jam falsificum alium edidisse; qui enim tam modico post Athanasium tempore hoc facinus aggressus ille sit, ita ut opus ejus etiam magnos eruditissimosque viros, ipsumque Chrysostomum in errorem deduceret. Porro visio illa de Arianis quam memorat, hoc in opere narratur, cum aliis quæ de propheticō Antonii spiritu habet Chrysostomus; quæ tamen adversarii in Athanasio opere non admittunt.

7. *Rufinus, l. i Hist. eccl. cap. 8*: De virtutibus Antonii, ait, atque institutis et sobrietate mentis, ut in solitudine vitam degens, usus solummodo sit consortio bestiarum, et de dæmonibus crebros agens triumphos, placuerit Deo supra cunctos mortales, utque institutionis suæ præclaræ usque in hodiernum diem monachis exempla reliquerit, volentem me aliqua exponere, ille libellus exclusit, qui ab Athanasio scriptus, etiam Latino sermone editus est. Quis non videt memorare Rufinum Vitam quam nunc habemus cum Latina Evagrii versione?

8. *Augustinus, Confess. lib. viii, cap. 13, præclaræ habet de Antonio, longiora autem quam 628 ul nic afferantur: pauca excerpamus*: Stupebamus autem, ait, audientes tam recenti memoria, prope nostris temporibus testalissima mirabilia tua in fide recta et catholica Ecclesia. Omnes mirabamur, et nos quia tam magna erant et ille (Pontitianus) quia inaudita nobis erant, etc. Et cap. 19: Surgunt indocti (de Antonio loquens) et cœlum rapiunt, et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi voluntamur in carne et sanguine. Quæ ibi vide lectu sane dignissima. Et cap. 28: Audieram enim de Antonio, quod ex evangelica lectione cui forte supervenerat, admonitus fuerit, tanquam sibi diceretur, quod legebatur: « Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlis, et veni, sequere me, » et tali oraculo confestim ad te esse conversum. Quæ ipsissima sunt quæ narrantur num. 2.

9. *Idem Augustinus in prologo De doctrina Christiana*: Recordentur, ait, se tamen per homines didicisse, vel litteras, nec propterea sibi ab Antonio sancto et perfecto viro Αἴγυπτο monacho insultari debere, qui sine ulla scientia litterarum Scripturas divinas, et memoriter audiendo tenuisse, et prudenter cogitando intellexisse prædicatur. De quo Augustini loco inserius agimus.

10. *Paulinus, prologo ad Vitam sancti Ambosii*: Hortaris, ait, venerabilis Pater Augustine, ut sicut beati viri, Athanasius episcopus et Hieronymus presbyter, stylo prosecuti sunt Vitam sanctorum Pauli et Antonii in eremo positorum.

11. *Palladius in Historia Lausiaca, c. 8, de Ammone*: Τούτου θαῦμα διηγήσατο δ μαχάριος Ἀθανάσιος δ ἐπίσκοπος, γράψας εἰς τὸν περὶ Ἀντώνιον βίον, δτι, παρέρχεσθαι ποτε μέλλων τὸν Λύκον ποταμὸν ἄμα Θεοδώρῳ μαθητῇ αὐτοῦ, εὐλαβεῖτο ἀπὸδύσασθαι, ίνα μη γυμνὸν ἐαυτὸν ἔδη ποτέ· καὶ ἐν τῷ διαπορείν αὐτὸν, εἰς τὸ πέραν εὑρέθη τοῦ ποταμοῦ, ὡς ἐν ἐκστάσει περάσας δέκα πορθμοῦ, ὑπὸ ἀγγέλων μετενεχείτε. Rem miram de illo narravit Athanasius episcopus, Vitam conscribens Antonii, quod cum transiturus esset Lycum fluvium cum Theodoro discipulo suo, verereturque vestimenta exuere, ne sese nudum conspiceret: cum anxius esset, sese trans fluvium reperisse, quasi in extasi absque scapha trajecisset, translatus ab angelis. Quam historiam habes in hoc opere.

12. *Socrates, libro i, cap. 21*: Οποῖος δὲ ἦν ἐπὶ τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ δ μοναχὸς Ἀντώνιος ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇς Αἴγυπτου, ὡς φανερῶς τοῖς δαίμοσιν ἀντεπάλαιεν, ἐφευρίσκων τε ἀπλῶς τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τοὺς δθλους, καὶ δπως πολλὰ ἐποίει τεράστια, περιττὸν λέγειν ἥμας· ἐφθασε γάρ Ἀθανάσιος δ Ἀλεξανδρεῖας ἐπίσκοπος, μονόδιολον εἰς τὸν αὐτοῦ βίον ἐχθέμενος. Qualis in solitudine Αἴγυπτi fuerit iisdem temporibus Antonius monachus, qui cum dæmonibus palam dimicavit, astus eorum atque insidias omnes deprehendens; et ut multa prodigia ac miracula ediderit, superfluum mihi videtur commemorare. Athanasius quippe Alexandriæ episcopus jamdiu librum unum de vita illius conscripsit. Idem de Ammone loquens monacho, ait, Τούτου τοῦ Ἀμμοῦν τῇ πψχῃ μετὰ θάνατον ἀναλαμβανομένην ὑπὸ ἀγγέλων δ κατ' αὐτὸν βιώσας Ἀντώνιος ἐθέάσατο, ὡς φησιν ἐν τῷ Βίῳ αὐτοῦ δ τῆς Ἀλεξανδρεῖας ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Hujus

Ammunis animam post oditum ab angelis efferti, Antonius, qui iisdem vivebat temporibus, vidit; sicut in ejus vita narrat Athanasius Alexandrinus episcopus.

Sozomenus libro I, cap. 43, Vita Antonii compendium adornat ex hoc haud dubie libro excerptum, ubi non modo res, sed etiam integras sententias hinc depromuntur, ut quisque videat: quod autem quaedam ibi enarrantur quae nusquam compareant apud Athanasium, quid mirum, cum testatur, ipse se minimam gestorum Antonii partem narraturum: horteturque monachos ut sciscientur a multis, ac certo sciunt se nunquam omnia illius memoranda gesta audiuros?

14. Auctor Vitæ sancti Pachomii sub initium: Τοῦ γὰρ ἀσκητικωτάτου καὶ ἀληθῶς ἐνχρέτου Πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοιοῦτος ἦν δὲ βλος, ὃς δὲ τοῦ μεγάλου Ἡλίου, καὶ Ἐλεισαίου, καὶ Ἰαώνου τοῦ Βαπτιστοῦ, καθὼς καὶ ἐγγράφως μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευτὴν διάγιάταος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος, καὶ τὴν αὐτὴν διαγωγὴν δύο δηλώσας τοῦ ἀγίου Πατρὸς Ἀμοῦν, ἀρχιμονάχοτος ἐν τῷ δρει τῆς Νιτρίας ἀδελφῶν, καὶ σὺν αὐτῷ Θεόδωρον. Praeclari etenim ascetæ, et vere virtutibus eximii Patris nostri Antonii, talis vita fuit qualis magni Eliæ, Elisæ et Joannis Baptistarum, ut in ejus Vita post mortem ipsius scripta testatur sanctissimus archiepiscopus Athanasius: ubi de vita item Ammunis agit monachorum præfecti in monte Nitriæ, nec non de Theodoro.

15. Joannes Damascenus, orat. I De imaginibus: Quemadmodum, ait, scimus beatum Athanasium sanctorum reliquias non in urnis collocandas, sed humi condendas, eo consilio censuisse, ut absurdum Egyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra condebant, sed in lectulis et scimpodiis collocabant. Et in Historia Barlaami et Josaphati, c. 37: Ac denique ingentem in ipsius animo, quemadmodum quodam loco de magno Antonio proditum est, cogitationum pulverem commovebat. Prior locus legitur sub finem. Alter ipsis verbis num. 5.

IV. Plura proferri possent Patrum loca, sed plusquam satis hæc sunt. Ecquodnam Athanasii opus germanum fuerit, si spurium istud concedatur: cuius auctoritas tot Patrum, et quidem multorum Athanasio equalium testimonio firmatur? Et quod omnem dimovet suspicionem adest Evagrii versio, quam vel superstite, vel haud diu mortuo Athanasio, constat esse scriptam. Adversariorum argumentis plane levissimis jam occurramus.

Aiunt esse commentum insulsi hominis qui insigne mendacium, insigne scortum ediderit: ad quæ et similia Sculteti atque Riveti maledicta hoc unum reponemus. Longe aliter sensisse omnes qui ab Athanasii tempore existitere Patres, atque ea hic legi Christianæ et monasticæ vitæ documenta, quæ prudens Christianus, nedum aspernetur, ut præclara vita instituenda præcepta amplecti debeat.

Non haberi item dicunt monasticæ vitæ leges, quas Nazianzenus scribit Athanasium sub narrationis prætextu voluisse promulgare. Sed Nazianzenus loco superiori a nobis allato id solum innuit, Antonii Vitam ab Athanasio scriptum monasticæ vitæ normam esse, quod sane huic optime convenire nulli non conspicuum est.

Narrant etiam alii, ait Rivetus, Antonium causidicum fuisse et valde doctum. At commentarius **629** auctor iste dicit eum indoctum fuisse et litterarum imperitum. Id quidem verum est Augustini tempore jactatum fuisse. Antonium illum sine ulla scientia litterarum Scripturas divinas et memoriter audiende tenuisse et prudenter cogitando intellexisse. Simile etiam quid prædicatum fuisse de servo barbaro Christiano; sed quantum his narrationibus fidei tribuerit Augustinus, ex eo patet quod subjicit *De doctrina Christiana*, l. I, in prologo: «At si hæc quidem falsa arbitretur, non ago pugnaciter.» Quod sane non dixisset si Athanasium ejus narrationis non habuisset auctorem. Hæc Rivetus, quam bona fide, hinc edisces. Postquam de Antonio quæ supra attulimus et notat hic Rivetus, narravit Augustinus, subdit: Aut ab illo servo barbaro Christiano, de quo a gravissimis fideque dignissimis viris nuper accepimus: qui litteras quoque ipsas nullo docente homine, etc. Et post hanc historiam subjicit: At si hæc quispiam falsa arbitretur, non ago pugnaciter. Cum dicit se hanc postremam historiam a gravissimis fideque dignissimis viris accepisse, totum Riveti evertit ratiocinium; quod cum probe adverterit Rivetus, illa verba callide prætermisit. Nam si, ut perperam pugnat Rivetus, ideo ait Augustinus: At si quisquam falsa arbitretur, non ago pugnaciter, quod parum fidei his narrationibus tribueret, nihil repugnat Athanasianæ historiæ non habuisse fidem, qui item historiæ a gravissimis fideque dignissimis viris traditæ parum fidei tribuerit. Sed revera nec Athanasio nec aliis illis fide dignissimis viris fidem ut derogat Augustinus illa dicit: sed, ut patet, contentionis vitandæ studio. Alioquin cur fide dignissimos vocasset, an ut postea se eorum dictis parum fidei habere testificaretur? At vero non hoc solum in loco id Augustinus ait; sed etiam Confessionum lib. VIII, c. 19, ubi de Antonio loquens ait: Surgunt indocti, etc., quæ vide superiorius.

Quod vero aiunt Hospinianus aliisque Antonium causidicum fuisse et valde doctum: hoc, ut advertit Raveidus, ex Suida expiscatus ille est. Ad ipsum Suidam, brevitalis causa, lectorum remittimus: ibi enim protinus quivis perspiciet quanta sit inter Antonium illum et nostrum discrepancia. Mirum sane postquam Hospinianni commentum detectum fuerat, ab omnibus tamen qui illius fuere sententiæ usurpatum postea fuisse:

cum maxime falsorum deorum cultor feratur in Suida Antonius. Sed, etsi Christianus esset, an liceret quemvis obvium Antonium, istum esse affirmare?

Piget sane tricis hujusmodi tempus terere, utque brevi complectamur dicimus multa levissima a Riveto objici, ut quod ait de responso ad philosophos Antonium irridentes, digno sane magni Antonii; quod, ut ridiculum exhibeat, detruncat Rivetus, ut cuique videre licet.

Aliud assert idem de pallio, quod Antonius in extremis agens Athanasio, a quo accepérat dedit. Nam ut vult Rivetus, cum pallium ab Athanasio sibi datum pro Pauli corpore humano tradiderit, non potuit illud ipsum Athanasio restituere. Quod quam futile sit ut videas, nota Antonium quindecim ante mortem annos Paulo pallium attulisse ab Athanasio sibi datum. Quid autem velat ut post hæc aliud ab Athanasio pallium accepérit?

Ait autem ibidem nihil hic haberi de Paulo quicum Antonius collocutus est: quod nunquam putat ab Athanasio omittendum fuisse. Sed cum Hieronymus, qui hanc narrat historiam, dicat illam se scribere quia omissa fuerit, ab Athanasio certe fuit omissa, cuius haud dubie scripta legerat Hieronymus. Et alioqui Athanasius, ut dictum est, se testatur minimam partem Antonii gestorum narrasse. Quod satius sit ad omnia alia ex omissis petita, depellenda argumenta. Exstant sane permulta alia Antonii vitam spectantia, quæ hic minime leguntur, quæque Bollandus ex variis collecta scriptoribus, ad calcem Vitæ Antonii apposuit.

Quod corporeos faciat dæmones Antonius, ut vult Rivetus, minime constat: ait solum ille dæmones levibus uti corporibus. Eliamsi corporeos faceret, quid hinc colligatur? multi namque Patres ante definitam regia tradidere. Et alioqui an si qua in Patribus de doctrina difficultas occurrat, statim vobela suspicio? Quot exstant talia?

Res non est difficilis remanere in statu innocentiae qua conditi sumus, ut ait Antonius, dum adsit Dei gratia, quam perperam Rivetus vult excludi ab Antonio: cum ne verbum quidem ejusmodi usquam in hoc libro compareat. Quinimo sæpe ac liquidissime innuit Antonius, omnia nobis bona, dæmonum lapsus, victoria de temptationibus reportata e Domino provenire.

Demum ait Rivetus: Verus Athanasius, in Epistola ad solitarios, narrat, Blacii femur proficiscentis ad primam mansionem, equum cui insidebat cervicibus retortis, ita momordisse, atque ex dorso excussum humi affixisse, ut intra triduum proximum perierit. Auctor vero Vitæ Antonii equum quo Nestorius præses vehetatur morsu repente Balacum decussisse in terram, ac sic in eum inhiantem femora ejus lacerasse et corrosisse, ut statim relatus in civitatem post triduum mortuus sit. Hæc varietas verum Athanasium a fictilio evidenter distinguit. Leve illud; nam primo equus qui Balacum male accepit, utrobique Balacii dicitur, scilicet supra pag. 278 et infra in hoc opere. Superius autem legitur, ἐπιστραφὴ ὡς πτος, conversus equus, quin dicatur, fueritne ille equus quo insidebat Balacius, an alias qui item suus esset. Ut detur tamen esse aliquam disreputantiam, quoties fit ut historias quas dudum narravimus, accuratius postea edicamus. Si hoc argumentum aliquanti pretii esset, Epistolam ad monachos potius peteret quam Vitam Antonii. Nam certissimum licet sit priorem Athanasii esse, nequaquam illa tot veterum testimoniis, tot argumentia nititur. Nec defuere viri doctrina conspicui, qui putarint non ab ipso Athanasio, sed ejus jussu ab aliquo scriptam illam fuisse: quia scilicet nunquam putant in prima persona singulari locutum ibi Athanasium, quod tamen minus verum est. Nam aliquoties in persona Athanasii loquitur ibidem. Nec minimum dubii est esse ipsius Athanasii, qui etiam se testatur in Epistola ad Scapionem, ejusmodi litteras ad monachos mississe.

V. Scriptor nuperus, superioribus denuo allatis argumentis, novum hoc proferit, Socratem scilicet et Sozomenum dicere, quod historia feratur de Ammone in cœlum elato, quin memorent eam ab Athanasio narrari, unde sequitur hanc Antonii Vitam in qua narratur hæc historia, eam non esse quæ ab Athanasio scripta est. Hac quam consequenter judicent eruditii, sed oscitanter admodum scriptor iste ait, non dicere Socratem eam ipsam haberi apud Athanasium. Nam post allatam eam historiam ait: Quemadmodum in Vita Antonii S. Athanasius archiepiscopus Alexandrinus, etc.; 630 ante Socratem vero Palladius idipsum ex Athanasio refert. Utriusque locum vide supra.

VI. Restat ut unum levemus quorundam scrupulum, qui ægre tot visis, tot prodigiis, tot dæmonum phantasiis et portentis, quot in hac Vita leguntur, habent fidem. Sed hac in re tria cum primis cogitanda sunt: 1º Quidquid sit de visis illis et dæmonum phantasiis, an vera scilicet sint, necne; ex Chrysostomi, Rufini, Augustini et Socratis testimonis superius allatis, compertum est, res ejusmodi multas in Vita Antonii ab Athanasio scripta fuisse recensitas, quare nullius id momenti est ad eam Athanasio abjudicandam. 2º Liceat non temere cuique visa et dæmonum spectra loquenti credendum sit, cum maxime multi fabulis ejusmodi recessendis gaudeant, temerarium prorsus foret sine delectu omnia explodere, cum potissimum ejusmodi plurima in Evangelio legamus, dæmonum scilicet legiones unicum aliquando hominem, aliquando porcorum bina milia invadentes, diabolumque videamus ad Jesum accedentem formæ (ut putant sere omnes) humana: cum prænuntiarit item Dominus fore ut qui crederent in eum, in nomine ejus dæmonia ejicerent, aliaque prodigia,

etiam majora, quam ipse, ederent : cum apud omnes ferme Patres etiam gravissimos eruditissimosque paria enarrentur. Unde non prudentis esset res ejusmodi, solum quia sunt præter consuetudinem, nulla habita narrantium ratione, inter aniles fabulas computare. 3º Quæ hic de dæmonum phantasiis leguntur, eadem ipsa iisdem fere verbis expressa habentur in Epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ sub initium : ubi bene multa reperies istis adeo similia, ut eamdem facile Athanasii manum agnoscas.

VII. Evagrii versionem quod spectat, usque adeo libera est, ut sæpenumero verborum Athanasii nihil pensi habuisse videatur, imo ab ejus scopo frequentissime aberrat, soletque brevius Athanasiana exprimere, quam in Græcis enarrentur. Quæ causa nobis fuit ut versionem e regione Græci textus quæ ipsi omnino responderet adornaremus, Evagrii versione ad imum paginæ posita. Innocentium porro ad quem nuncupat prologum suum Evagrius, opinamur cum Roseido eum esse, de quo Hieronymus epist. 41 ad Rufinum : Innocentium enim, partem animæ meæ, repentinus febrium ardor abstraxit. Nunc uno ex toto mibi lumine Evagrio nostro fruor; cui ego semper insirmus ad laborem cumulus accessi. Cujus mors cum anno 369 vel 370 contingit, sequitur haud diu post scriptam Græce Antonii Vitam, Latine versam Athanasio superstite fuisse.

VIII. Cum Bollando autem existimamus ejus interpretationem adornasse Evagrium cum in Italia esset : nimurum Italiam Evagrius cum Eusebio Vercellensi petierat circa annum 362, isthinc reversus est cum Hieronymo et Innocentio post Eusebii Vercellensis obitum, anno circiter 369 vel 370. Innocentius vero itineris socius, cui versionem suam nuncupat, in ipso ad Syriam adventu obiit, ut Hieronymus indicat epistola 41 ad Rufinum. Quare non potuit post redditum eam versionem adornare, atque ad Innocentium inscribere. Quod autem suspicatur Bollandus, Evagrium forte Alexandriam cum Eusebio Vercellensi commigrasse, atque illic Antonii Vitam ab Athanasio Græce accepisse ; id sane fieri omnino non potuisse arbitramur. Nam præterquam quod non sat dii Athanasio fuisse tunc videtur ad eam conscribendam, quippe qui nuperrime ab exsilio remigrasset, et gravissimis tunc Ecclesiæ necessitatibus detineretur, ait ipse in prologo ad Vitam Antonii, rogantibus monachis id operis aggressum se urgeri a tabellario, qui Athanasii opusculum (jussu haud dubie monachorum) delaturus erat, quod scilicet ad finem vergeret navigandi tempestas. At cum Eusebius Vercellensis Alexandria sit profectus circa Augustum mensem, nondum Athanasius opus suum conscripsisse, et tunc Evagrio tradidisse potuit. Quare putamus data Ecclesiæ Athanasioque summa pace anno circiter 365 hoc opusculum ab Athanasio editum in Italiam transmissum, atque illic postea ab Evagrio Latine versum fuisse.

IX. Hanc autem versionem ab Hieronymo fuisse adornatam putavit post alios quosdam Baronius ; hinc deceptus quod in epistola 401 ad Pammachium Hieronymus prologum Evagrii referens, tacito Evagrii nomine, hæc dicat : Qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonii Vita describitur, ipsius lectione cognosce : « Ex alia in aliam, » etc., ut infra, sub finem legitur : qui beatum Antonium te petente transposui. Quod de se dixisse Hieronymum male putavit Baronius : cuius lapsus jam nemini non liquet : quare non est quod in his diutius immoremur.

X. Cæterum ordinem temporis sedulo servat hoc in libro Athanasius quod a viris eruditione conspicuit minime animadversum erroris illis causa fuit. Curavimus nos singula gesta suis temporibus ascribere, annis. quam accuratius potuimus ad marginem notatis.

PROLOGUS EVAGRII IN VITAM SANCTI ANTONII.

Presbyter Evagrius Innocentio charissimo filio in Domino salutem (18).

Ex alia in aliam linguam ad verbum expressa translatio sensus operit (19), et veluti læto gramine sata strangulat. Dum enim casibus et figuris servit oratio, quod (20) brevi poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta vix explicat (21). Hoc igitur ego vitans, Vitam beati Antonii, te petente, ita transposui, ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex verbis. Alii syllabas aucupentur et litteras, tu quære sententiam.

(18) Colbertinus, Sancti Germani codex, Gemmæticensis 2, Presbyter Evagrius carino (German. ad-dit charissimo) filio. Nimirum cum esset scriptum in quibusdam codicibus, carmo pro charissimo, ex carino demum carino factum fuit.

(19) Hieronymus ad Pammachium, sensum. Ibid. Colb. solus, aperit. Mox omnes manuscripti et Hieronymus, læto gramine. Editi, lætum gramen.

(20) German., breviter. Mox Gemmæticensis 1 et

2, et Hieronym., indicare, alii omnes, indicari.

(21) Hieronymus : Hoc igitur ego vitans qui beatum Antonium te petente transposui. Et sic etiam Colb. Gemm. 2 et Germ., qui tamen pro qui, habent ita, melius. Gemmet. 1, Igitur ego Vitam beati Antonii, ita te petente, transposui. Editi : Hoc igitur ego vitans, Vitam beati Antonii, te petente, ita transposui. Mox Gemmet. 1 et Colb., syllabis occupentur et litteris. Ibid. Germ. et Gemmet. 2, queris.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΑΛΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΞΕΝΗ ΜΟΝΑΚΟΥΣ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (1).

VITA ET CONVERSATIO

S. P. N. ANTONII

SCRIPTA MISSAQUE AD MONACHOS IN PEREGRINA REGIONE VERSANTES, A SANCTO PATRE NOSTRO
ATHANASIO EPISCOPO ALEXANDRIÆ.

SYNOPSIS.

Proemium.

- 1-2. Nascitur Antonius anno 251.
- 3-4. Monasticae vite nomen dat anno circiter 271.
- 5-6. A dæmonibus vexatur.
7. Ejus vita institutum.
- 8-10. Ad sepulera se confert. Ejus cum dæmonibus pugnæ.
11. Annorum prope 55 eremum adit, anno circiter 285. Discum aureum et argenti massam invenit.
- 12-13. In castellum desertum ingreditur, anno circiter 285. Ejus cum dæmonibus certamina. Signi crucis usus.
- 14-15. Anno circiter 505, cum 55 prope annos natus esset, a castello egreditur. Monasteria in montibus construita eodem circiter tempore.
- 16-43. Oratio Antonii ad monachos ex *Egyptiaca lingua versa*.
44. Monasteriorum Antonii status.
45. Secedit in monasterium suum.
46. Anno 310 Alexandriam petit *martyrii cupidus*.
47. Aspera ejus vita ratio.
48. Puellam a dæmons liberat.
- 49-50. Ad montem interioris solitudinis se confert.
- 51-54. Ejus pugnas adversus dæmones.
- 55, 56. Antonii monita.
57. Fronto palatinus curatur.
58. Virgo quædam sanatur. De Paphnutio monacho et confessore.
59. Frater quidam siti extinguitur.
60. Antonius videt Ammonius monachi animam in cœlum efferrari.
- 61-62. Antonius Polycratiam curat virginem.
63. Adolescentem a morte liberat.
64. Item alium.
65. Visio Antonii.
66. Animæ justorum post mortem in cœlum feruntur.
67. Antonius honorat episcopos et clericos.
68. Hæreticos odio habet.
- 69-70. Alexandriam petit rogatu episcoporum ut Arianos confutet, quod gestum ab anno 326 ad 335.
71. Remigrantem Athanasium connitatur usque ad portam.
- 72-79. Antonii colloquia cum philosophis.
80. Virtute signi crucis Antonius dæmoniacos liberat.
81. Constantinus imp. et filii ejus scribunt ad Antonium.
82. Visio Antonii anno 339 de ecclesiæ direptione ab Arianis postmodum facta anno 341
- 83-84. Non jussu sanat Antonius, sed orando Christumque nominando.
85. Antonii ad quendam ducem lepida responsio.
86. Antonius Balacio mortem prænuntiat quæ ipsi accidit.
- 87-88. Antonii mouita.
- 89-90. Postrema Antonii oratio ad monachos in exteriore monte, cum esset 105 circiter annorum
91. In morbum incidit.
92. Mors Antonii anno 336, 17 Januarii, ut putatur, de qua re etiam in *Vita Athanasi*.

(1) Sic titulus apud Höschelium, in Regio et Jesuit. Edit. vero Paris., Ei τὸν βίον τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου προσώμιον πρόδει τοὺς ἐν ξένῃ μοναχούς. In Colbertin. I et 2, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Πατρὸς

ἡμῶν καὶ καθηγητοῦ τῆς ερήμου Ἀντωνίου, συγγραφεῖς παρὰ Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Vide quæ de illo, τοὺς ἐν τῇ ξένῃ, diximus in *Monoito*.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἄγαθήν ἀμιλλαν ἐνεστήσασθε πρὸς τοὺς ἐν Αἴγυπτῳ μοναχὸς, ἡτοι πατριωθῆναι, ἢ καὶ ὑπερβάλλεσθαι τούτους προελόμενοι τῇ κατ' ἀρετὴν ὑμῶν ἀσκήσει. Καὶ γάρ καὶ παρ' ὑμῖν (2) λοιπὸν μοναστήρια, καὶ τὸ τῶν μοναχῶν διοικεῖ πολιτεύεται. Ταῦτην μὲν οὖν τὴν πρόθεσιν δικαίως ἀν τις ἐπινέσει, καὶ εὐχομένων ὑμῶν (3), διθέσει τελειώσειεν ἐπειδὴ δὲ ἀπηγγέσατε καὶ παρ' ἐμοῦ περὶ τῆς πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, μαθεῖν θέλοντες διποτας τε ἡρέστο τῆς ἀσκήσεως, καὶ τίς ἡν πρὸ ταῦτης, καὶ ὅποιον ἔσχε τοῦ βίου τὸ τέλος, καὶ εἰ (4) ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενά ἔστιν, ἵνα καὶ πρὸς τὸν ἐκείνου ζῆλον ἐντούς ἀγάγῃτε· μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐδεξάμην τὸ παρ' ὑμῶν ἐπίταγμα. Κάμοι γάρ μέγα κέρδος ὥφελείας ἔστι καὶ τὸ μόνον Ἀντωνίου μνημονεύειν. Οἶδα δὲ διτι καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες, μετὰ τοῦ θαυμάσαι τὸν ἀνθρωπὸν, θελήσετε καὶ ζῆλῶσαι τὴν ἐκείνου πρόθεσιν· ἔστι γάρ μοναχοῖς ίκανὸς χαρακτῆρι πρὸς ἀσκήσιν δι' Ἀντωνίου βίος. Οἶς μὲν (5) οὖν τῷούσατε περὶ αὐτοῦ παρὰ τῶν ἀπαγγειλάντων, μή ἀπιστήσατε, ὀλίγα δὲ μᾶλλον ἀκηκοέναι παρ' αὐτῶν νομίζετε· πάντας γάρ κάκεῖνοι μάργις (6) τοσαῦτα διηγήσαντο. Ἐπει τάχις, προτραπεῖς παρ' ὑμῶν, δια ἀν διὰ τῆς ἐπιστολῆς σημανῶ, ὀλίγα τῶν ἐκείνου μνημονεύσας ἐπιστείλω· καὶ ὑμεῖς δὲ μή παύσθετοι τοὺς ἐνθένδε πλέοντας ἐρωτᾶν. Τιως γάρ, ἐκάστου λέγοντος διπερ οἶδε, μάργις ἐπαξίως τὴν ἐκείνου γένηται διηγησίς. Ἐδουλόμην γάρ οὖν, δεξάμενος ὑμῶν τὴν ἐπιστολὴν, μετα-

A

PROCEMIUM.

631 Bonum cum Ägyptis monachis iniistis certamen, cum eos virtutis exercitatione, vel æquare vel eliam superare constituisit. Nam apud vos etiam deum sunt monasteria, jam monachorum nomen celebratur. Hoc itaque propositum jure quis laudaverit, vobisque precantibus, ipsum Deus perfidere velit. Cum autem de vita instituto sancti Antonii me regaveritis, cupientes ediscere quanam ratione hoc exercitationis genus aggressus ille sit, quis antea exstiterit, quis fuerit vita ejus exitus, verane sint quæ de illo dicuntur, ut ad eum imitandum vos conferatis; multa cum alacritate mandatum suscepit vestrum. Magnum quippe mihi lucrum vel ex sola Antonii memoria obvenit. Novi certe futurum esse, B ut vos, postquam his auditis hominem admirati fueritis, ejus propositum imitari peroptetis. Aptæ quippe forma ad exercitationem monachis est Antonii vita. Ne igitur narratibus de Antonio fidem derogate, imo pauca vos audisse existimate: vix enim illi potuere tot tantasque res vobis renuntiare. Etenim ego, **632** rogantibus vobis, quantacunque per epistolam misero, nonnisi pauca vobis ex gestis illius enarrabo; quare ne desinatis homines hinc ad vos navigantes percontari. Fortasse enim singularis quæ nota sibi sunt indicantibus, vix pro merito illius digna fuerit narratio. Litteris itaque vestris acceptis, volebam quosdam monachos accersere, ex ilis maxime qui frequentius illum adibant: ut ab

VERSIO EVACRII.

S. Athanasii episcopi Alexandrini præfatio.

Athanasius episcopus ad peregrinos fratres.

Optimum, fratres, iniistis certamen, aut æquare Ägypti monachos (7), aut superare nitentes virtutis instantia. Etenim apud vos jam plurima (8) sunt monasteria: monachorum quoque nomen est celebre: et hanc voluntatem vestram juste quisque mirabitur: orantibusque vobis optatum Deus tribuet effectum. Quoniam igitur exegistis a me, ut vobis scriberem de conversatione beati Antonii, volentibus discere, quemadmodum cœperit, quive (9) fuerit ante sanctum propositum, qualem etiam habuerit terminum vita, et si vera sint ea, quæ de ipso fama dispersit, ut ad ejus æmulationem atque exemplum vos instituere (10) possitis: magna cum letitia suscipi vestra charitatis imperium. Etenim mihi ingens lucrum est atque utilitas hoc ipsum, quod recordor Antonii: et vos cum admiratione audientes, scio ejus propositum cupere sectari: perfecta siquidem est ad virtutem viam (11). Antonium scire quis fuerit. Ergo ut breviter dicam, et omnibus, quæ de eo referentium sermo jactavit (12), credite, et minima vos existimate (13) audisse de maximis: quia non ambigo, nec eos omnia potuisse cognoscere, cum et ego rogatus a vobis, quanta-

(2) Sic Regius 1 et Jesuit. Editi et alii, γάρ παρ' ὑμῖν, omissο κατ. Mox Regius 2, Colb. 2, ἔνορα, ut legit Evagrius. Alii et editi, σχῆμα.

(3) Colb. 2, ἡμίν. Infra idem cum Regio 2, μαχαρῖον. Editi et alii, ἀγίου. Quod ait Athanasius paulo inferius, se narraturum qualis fuerit vita exercitus Antonii, liquido confutat eos qui aiunt Athanasium, vivente Antonio, ejus conscripsisse vitam. Et sane mortem ejus fuse narrat sub finem.

(4) Regius 1, Colb. 2 et Jesuit., εἰ. Alii et editi, ἦ. Quod ait infra, Κάμοι γάρ μέγα κέρδος ὥφελείας ἔστι καὶ τὸ μόνον Ἀντωνίου μνημονεύειν, iniistus videtur ex Xenophonte lib. iv. Ἀπομνημονεύειν. p. 790, ἐπει καὶ τὸ ἐκείνου (Σωκράτους) μεμνήσθαι μή παρόντος, οὐ μικρὰ ὥφελεί τοὺς εἰωδότας τε αὐτῷ συνεῖναι. Cui haud multum absimile habet Plato in Phædone, p. 58.

(5) Regius 2 et Colb. 3, & μὲν οὖν. Infra Colb. 2, ἀποστῆτε.

(6) Colb. 2 hic et infra, μόλις. Mox idem, ὅσα δ' ἀν.

C (7) Sic omnes manuscripti. Editi, æquari Ägypti monachis.

(8) Germ. 2 et Gemmet. 2, plura. Infra Maximin., orantibusque nobis. Mox Gemmet. 2, tribuit effectum. Mox Colb. et Gemmet. 2, exigitis.

(9) Colbertin. et Germ. 2, Quisve. Infra Colb. et Germ. 2, et si vera sunt.

(10) Nos instruere, Germ. 2. Infra Colb., et mihi enim cum Bollandio.

(11) Colb., Est ratio ad virtutum viam.

(12) Colb. et Gemmet. 1, quæ de eo referuntur, ut (Gemmet. 1, et) sermo jactavit. Gemmet. 2 et Germi. 2, quæ de eo referendum sermo jactavit.

(13) Colb., minora vos aestimate. Germ. 2, minima credite me audisse de maximis. Gemmet. 2, credite et minima audisse. Infra Germ. 2, exhortatus a vobis. Colb. Gemmet. 1 et 2, exhortatus. Mox Germ. 2, per epistolas. Mox Colb., non æqualibus sim meritis ejus. Ibid., ejus deest in Gemmet. 1 et 2.

illis edocutus plura vobis possem transmittere; sed A cum ad finem jam vergeret navigandi tempestas, urgeretque tabellarius; ideo quæcumque novi, (sæpe etenim illum vidi:) et quæ ab eo ediscere potui, qui non modico tempore virum secutus sum, atque lavanti manus aquam effudi; hæc vestræ pietati rescribere festinavi: magnaue mihi ubique fuit veritatis dicendæ cura; ut ne si quis plura audierit, fidem deroget; sin vero pauciora quam par sit edidicerit, virum despiciat.

σας ἀπιστήσῃ, μήτε πάλιν ἐλάττονα (16) τοῦ δέοντος υιού-

4. Antonius genere *Ægyptius*, nobilibus et amplis facultatibus instructis, iisque Christianis paren-

τερον εἰωθότων πρὸς αὐτὸν παραγίνεσθαι. ὡς δὲ τι: (14) πλέον μαθὼν πληρότερον ὑμῖν ἐπιστέλλω. ἐπειδὴ δὲ γάρ καὶ ὁ καιρὸς τῶν πλωτῶν συνέκλειε, καὶ ὁ γραμματοφόρος ἐπειδεῖ διὰ τούτο ἀπέρι αὐτὸς τε γινώσκω (πολλάκις γάρ αὐτὸν ἐνράχα), καὶ δὲ μαθεῖν τὴν θυνθήην παρ' αὐτοῦ, ἀχολουθήσας αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον (15), καὶ ἐπιχέων ὑδωρ κατὰ χεῖρας αὐτοῦ, γράψαι τῇ εὐλαβείᾳ ὑμῶν ἐπούδασα· πανταχοῦ τῆς ἀληθείας φροντίσας, ἵνα μήτε πλέον τι· ἀκού-

(17) Ἀντώνιος γένος μὲν ἦν Αιγύπτιος, εὐγενῶν B δὲ γονέων καὶ περιουσίαν αὐτάρκη κεκτημένων, καὶ

VERSIO EVAGRII.

cunque per Epistolam significavero, non æqualia sim ejus meritis narraturus. Sed et vos, omnes hinc (18) navigantes studiose percontamini, quo singulis quæ norunt referentibus, congrua dignaque tanti nominis relatio compleatur. Disponebam itaque post lectionem litterarum vestrarum aliquos ad me monachos invitare, et maxime eos qui crebro ad eum ene conseruerant: ut plenus aliquid addiscens, munera vobis majora transmitterem. Sed quoniam et navigationis tempora labebantur, et litterarum portitor vehementissime festinabat, ideo ea, quæ et ipse noveram: frequenter (19) enim eum visitavi, et quæ ab eo didici, qui ad præbendam ei aquam non paululum temporis cum eo feci(20), dilectioni vestræ indicare properavi: utrobique curam veritatis habens, ut neque plus aliquis audiens, miraculorum congestione non credat, nec rursum meritis ejus inferiora cognoscens, non puto dignum esse miraculo pro tanti nominis viro.

4. (21) Igitur Antonius nobilibus religiosisque parentibus *Ægypti* oriundus fuit, tanta suorum (22) nutritus ulla, ut nihil aliud præter parentes domumque cognosceret. Et cum jam puer esset, non se litteris erudit, non ineptis se infantium jungi passus est fabulis: sed omni desiderio (23) flagrans, secundum quod scriptum

(14) Colb. 2, τάχα τι. Mox idem, πληρότετον. Infra Regius 1, 2, Colb. 2 et Jesuit., γραμματηφόρος. Editi et alii, γραμματοφόρος.

(15) Colb. 1 et 2, Regius 1 et Vatican. cum editis prioribus, παρὰ τοῦ ἀχολουθήσαντος αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐπιχέαντος, etc., sed in Colb. 2, Regio 2, præterea in manuscript. Vaticano notaio 566 ut monuere fratres nostri, item in manuscript. Anglicano cuius lectionem nobis transmisit vir clarissimus et eruditissimus Jacobus Millius, principalis collegii Sancti Eadmundi Oxoniensis, sic legitur, παρὰ αὐτοῦ ἀχολουθήσας αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐπιχέων ὑδωρ, etc.: quænam esse veram lectionem suadent omnes sere Latini manuscripti, ut infra videre licet, et editi pene omnes ante Rosweidum, qui non aliqua manuscripti Latini auctoritate ductus, sed ut Latina Græcis editis aptaret, fecit pro feci reposuit, eumque secutus est Bollandus. At præter tot Græcorum manuscript. omniumque sere Latinorum auctoritatem, Patres Alexandriae coacti supra p. 102, testes sunt, suis Athanasium, ex asceticis unum, quo nomine hic vocatur særissime Antonius ejusque discipuli, innuuntque, quod hic præclare testamentum habetur, eum in solitudine commoratum esse. Iis vero qui codices Græcos versare solent, exploratum est, facililime ab amanuensibus pro παρὰ αὐτοῦ, scribi παρὰ τοῦ, et vicissim pro παρὰ τοῦ, scribi παρὰ αὐτοῦ. Duo exempla superiorius adnotata bujusce rei sicut faciunt scilicet p. 592 et 616. Legit librarius quispiam, παρὰ τοῦ, et consequenter posuit, ἀχολουθήσαντος et ἐπιχέαντος. Ad hæc, sane perspicet acutus lector, Athanasium si de alio locutus fuisse dicitur fuisse, παρὰ τινος, potius quam παρὰ τοῦ. Ibidem οὐκ ante ὀλίγον deest in Anglicano. In eodem Anglicano ibidem, similiter in Colbertino secundo et in duabus Vaticannis, ut monuere nostri, legitur κατὰ χεῖρας, in editis et ceteris, κατὰ χεῖρος, minus recte. Idipsum dicitur Eliæ IV Reg. iii, ii, δις ἐπέγεεν ὑδωρ ἐπὶ χεῖρας Ἡλίου, quem locum respicit Athanasius.

(16) Regius 2 et Colb. 2, ἐλάττον. Alii et editi, C ἐλάττον.

(17) Sozom. ait lib. 1, c. 13, eum vico Κωμᾶ nomine oriundum esse: Scholiastes et Nicephorus addunt, in Heracleote nome. Infra post Χριστιῶν, legitur δὲ in Colb. 2.

(18) Colb., hic. Mox omnes manuscripti, percipiuntamini. Infra Gemmet. 2, post lectiones.

(19) Colb., Ideoque ut et ipse noveram indico, frequenter. Gemmet. 1 et 2, Ideo quæ (2, que) et ipse noveram.

(20) Sic omnes editi ante Rosweidum et Bollandum, qui nullius, saltem quem indicaverint, codicis Latini auctoritate nixi, sed Græca vitiata secuti, posuerunt fecit pro feci, quæ postrema lectio habetur in omnibus sere editis antiquioribus, et in codicibus, quos videre licuit, exceptis Gemmet. 1, 2, Germ. 3, tamen habet, sūt, et Colb., feceram, eadem ambo sententia. Mox Colb., et ubique curam. Gemmet. 2, ut ubique curam. In eodem plus mox deest. Ibidem omnes manuscripti, congestione. Editi, cogitationem. Infra Colb. Germ. 2 et Gemmet. 2, dignum esse miraculum. Gemmet. 1 cum editis, miraculo.

(21) Sic omnes manuscripti. Editi sic incipiunt, Antonius nobilibus omissis, igitur. Mox editi, parentibus natus, in *Ægypto*. Gemmet. 1, 2 et Germ. 2, parentibus, *Ægypto*. Colb., parentibus *Ægypti*. Gemmet. 3, qui omissis Evagrii et Athanasii prologo hic incipit, parentibus, *Ægypti*.

(22) Colb., suorum et sua.

(23) Sic Germ. 2 et Gemmet. 2 et 3, atque ita legendum patet ex Græco. Editi, sed Dei desiderio. Colb. et Gemmet. 1, Sed Domini desiderio. Paulo post de Jacob deest in editis, et in pluribus manuscriptis, sed legitur in Germ. 2 et in textu Græco. Ibid. Gemmet. 2, 3 et Germ. 2, in domo. Colb. Gemmet. 1 et editi, domi. Maximin. ibid., innocens.

Χριστιανῶν αὐτῶν θυτῶν, Χριστιανικῶν ἀνήγετο καὶ αὐτός. Καὶ πατέλον μὲν ὁν, ἐπρέφετο πάρε τοῖς τονεῖσι, πλέον αὐτῶν καὶ τοῦ οἰκου μηδὲν ἔτερον γινώσκων· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐξῆσας ἐγένετο παῖς, καὶ προέκοπτε τῇ ἡλικίᾳ, γράμματα μὲν μαθείνοντι ἤνεγκε, βιολόμενος ἔκτος εἶναι καὶ τῆς πρὸς τοὺς παΐδας συνηθεία; τὴν δὲ ἐπιθυμίαν πᾶσαν εἶχε, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Ἱακὼβ (24), ὃς ἀπλαστος οἰκεῖ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Συνήγετο μάντοι μετὰ τῶν γονέων ἐν τῷ Κυριακῷ· καὶ οὗτος ὡς παῖς ἐφράζθυμει, οὗτος ὡς τῇ ἡλικίᾳ προκόπτων κατεψφρόνει· ἀλλὰ καὶ τοῖς γονεῦσιν ὑπετάσσετο, καὶ τοῖς ἀναγνώσμασι προσέχων, τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν ἐν (25) ἔχυτῷ διετήρει. Οὖτε δὲ πάλιν ὡς παῖς ἐν μετρίᾳ περιουσίᾳ τυγχάνων ἤνωχλει τοῖς γονεῦσι ποικίλης καὶ πολυτελούς ἔνεκκ τροφῆς, οὗτος τάξις ἐν ταῦτης ἡδονᾶς ἔχειται· μόνοις δὲ οὓς ἡμερισκεν ἡρκεῖτο, καὶ πλέον οὐδὲν ἔχειται.

2. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν γονέων, αὐτὸς μόνος κατελείψθη μετὰ μιᾶς βραχυτάτης ἀδελφῆς· καὶ ἦν ἐτῶν ἑγγύης δέκα καὶ δύτῳ, ή καὶ εἴκοσι γεγονώς, αὐτὸς τε τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀδελφῆς ἐφρόντιζεν. Οὖπω δὲ μῆνες ἔξι παρῆλθον τοῦ θανάτου τῶν γονέων αὐτοῦ (26), καὶ κατὰ τὸ εἰαθύντι προερχόμενος εἰς τὸ Κυριακὸν, καὶ συνάγων ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν, ἐλογίζεται περιπατῶν, πῶς οἱ μὲν ἀπόστολοι πάντα καταλιπόντες ἡκολούθησαν τῷ Σωτῆρι· οἱ δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι πωλοῦντες τὰ ἑαυτῶν ἔφερον καὶ ἐτίθουν πάρα τοὺς πλέας τῶν ἀπόστολῶν, εἰς διάδοσιν τῶν χρείαν ἔχοντων, τις τε καὶ πότη τούτοις ἐλπίς ἐν οὐρανοῖς ἀπόκειται. Ταῦτα δὴ ἐνθυμούμενος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συνέβη τότε τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεσθαι, καὶ ἤκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος τῷ πλουσίῳ· *Ἐ θέλεις τέλειος εἶραι, ὥπαγε, πάλησον πάρτα τὰ ὑπάρχοντά σοι* (27), καὶ δός πτωχοῖς, καὶ δεῖρο ἀκολούθει μοι, καὶ ἔξεις θησαυρὸρ ἐρούγραοῖς. 'Ο δὲ Ἀντώνιος, ὡπερ πεθέντων ἐσχήκως τὴν τῶν ἔγιων μνήμην, καὶ ὡς δι' αὐτῶν γενομένου

VERSIO EVAGRII.

est de Jacob, innocentem habitabat domi: ad ecclesiam quoque cum parentibus sæpe conveniens, nec infantum lascivias, nec puerorum negligentiam (28) sectabatur: sed tantum ea quæ legebantur auscultans, utilitatem præceptorum vitæ institutione servabat; non suis, ut solet illa ætas, pro variis et delicatis cibis unquam tedium fuit; non escæ mollioris blandimenta sectatus est, his solum quæ dabantur contentus, nihil amplius requisivit.

2. Post mortem autem parentum, auctorum circiter decem et octo seu viginti, cum sorore admodum parvula derelictus, et domus et sororis honestam (29) curam gerebat: needum vero sex fluxerant menses, quibus ad ecclesiam, ut solebat accurrens, recordabatur quomodo et apostoli, omnibus spretis, secuti fuissent Salvatorem: et multi, in Actibus apostolorum, facultatibus suis venditis, pretia ad pedes eorum detulissent egentibus partienda, queve aut quanta spes iisdem reposita esset in cœlis. Talia secum volvens, intravit in ecclesiam (30), et accidit ut tunc Evangelium legeretur, in quo Dominus dicit ad divitem: *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia tua quæcumque habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cœlis*. Quo auditio, quasi divinitus bujusmodi ante memoriam concepisset, et veluti propter

²⁸ Gen. xxv, 27. ²⁹ Matth. iv, 20. ³⁰ Act. iv, 35. ³¹ Matth. xix, 21.

(24) Post γεγραμμένον, editi et quidam mss. περὶ τοῦ Ἱακὼβ habent, sed hæc desunt in Regio 2, Colb. 2. Mox Colb. 2, ἑαυτοῦ.

(25) Ἐν deest in Reg. 1 et 2.

(26) In Reg. 2 et Colb. 2 αὐτοῦ dee t. Mox omnes sere manuscripsi, προερχόμενος. Editi, παρερχόμενος. Ibid. Colb. 2, συναγαγών. Mox Regius 2 et Colb. 2, περὶ πάντων προ περιπατῶν.

(27) Regius primus et Vatican., sive. Mox qui-dam mss. cum editis, ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Sed articulus τοῦ; deest in Reg. 1, 2, et Colb. 2, nec legitur in Graeco Scripturæ textu.

tibus oriundus, Christianorum et ipse more educatus est. Ac infans adhuc cum esset, ita apud parentes nutriebatur, ut præter illos et domum nossel nihil. Postea vero quam crescendo puer factus est, atque ætate processit, litteris institui renuit, ut puerorum consortium atque consuetudinem devitaret; totumque 633 desiderium in eo positum habebat, ut scriptum est de Jacobo, ut simplex domi remaneret¹¹. Cum parentibus vero in Dominico conventibus aderat: neque cum puer esset otio diffuebat, neque æta e progressus contemptor erat; immo vero parentibus erat obsequens, et lectionibus attenus, earum in se fructum conservabat. Neque rur sum licet in sat pingui fortuna, puer, parentibus lauti atque varii cibi causa, erat importunus, nec B ullo modo ejusmodi voluptati deditus: sed inventis contentus, nihil ultra requirebat.

2. Post parentum autem obitum, solus cum sola sorore admodum parva relicta, cum decem et octo vel viginti annorum esset, dominus sororisque curauit gessit. Sex autem nendum exactis mensibus a parentum exitu, cum de more ad Dominicum procederet, atque secum avino cogitaret, qua ratione apostoli relictis omnibus secuti sunt Salvatorem¹², et qui in Actibus apostolorum, venditis possessiōnibus, pretia afferbant ad pedes apostolorum, ut egenis distribuerentur¹³: nec non quemadmodum quæ istis spes in ecclis reposita sit; haec secum reprætans, in ecclesiam ingreditur, contigitque ut tum Evangelium legeretur, et audivit Domini diviti illi dixisse: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me: et habebis thesaurum in cœlis*¹⁴. Antonius porro quasi divinitus immissa sibi esset sanctorum memoria, et quasi sui causa lecta illa fuissent, egressus quamprimum ex Dominico, quas a majoribus habuit possessiones (erant autem illi arurae trecent-

(28) Colb., negligentias. Infra Gemm. 2, non sive otio lœta illa ætas. Mox post iædio fuit, Gemm. 3, non vestiti mollioris blandimenta sectatus est.

(29) Colb., satis honestam. Idem mox, effluxerunt. Ibid. Gemm. 1, quibus post mortem parentum ad ecclesiam, etc. Cui accincti Graecus textus. Ibidem Colb., occurrēt. Paulo infra editi, et multi ut legitur in Actis, mss. omnes, multi in Actibus.

(30) Sic Colb. Gemm. 2 et 3. Alii et editi, intravit ecclesiam. Infra omnes mss., thesaurum, in cœlis. Editi, in cœlo.

te, fertiles et perquam amoenae) vicanis dono dedit. Mobilibus vero omnibus venditis, **634** multam hinc collectam pecuniam pauperibus distribuit, paucis solum sororis causa reservatis.

ὅσα ἦν αὐτοῖς κινητά, πάντα πωλήσας, καὶ συναγαγών ἀργύριον ἰκανὸν, δέδωκε τοῖς πτωχοῖς, τηρήσας διὰ τὴν ἀδελφήν.

3. Rursus in Dominicum ingressus, audivit Dominum in Evangelio dicere: *Nolite solliciti esse in crastinum*¹⁴. Nec ultra illic remanere sustinens, egressus, illa quoque tenuioribus largitus est. Sorore vero virginibus notis sibi atque fidelibus commendata, atque ad Parthenonem tradita, ut illic educaretur, ipse ante domum suam ascetice^B vitæ deinceps operam dedit, atque attentus sibi, asperum vitæ genus toleranter agebat. Nondum enim tam frequentia erant in *Ægypto* monasteria, neque ullus norat monachus vastam eremum: sed quisquis sibi ipsi vacare cuperet, is haud procul suo pago sese exercebat solus. Erat itaque tunc temporis in vicino pago senex homo, qui a juventute monasticam egerat vitam: hunc cum videret Antonius, probo ejus imitandi studio iucensus, primum cœpit ipse in locis pago vicinis commorari. Alque hinc si quem audiret alicubi degere ad virtutem strenuum, hunc prudentis apis more perquirebat, neque ante ad sedes suas remigrabat, quam hominem vidisset, atque hinc accepto ceu viatico ad virtutis iter instituendum, revertebatur. Sub initium itaque ibidem coimmoratus, mentem firmabat suam, ut ne ad paterna inde bona reverteretur, neque suorum meminisset cognitorum; sed toto desiderio, tota sollicitudine ad ascetice vitæ perfectionem contem-

A τοῦ ἀναγνώσματος, ἐξελόνων εὐθὺς (31) ἐκ τοῦ Κυριακοῦ, τὰς μὲν κτήσεις ἃς εἶχεν ἐκ προγόνων (ἕρουραι δὲ ἡσαν τριάδοις εἰνφοροι καὶ πάνω καλαί), ταύτας ἔχαρισατο τοῖς ἀπὸ τῆς κώμης, ἵνα εἰς μῆδ' ὅτιον ὄχλησαν (32) αὐτῷ τε καὶ τῇ ἀδελφῇ. Τὰ δὲ δόλα

3. Ός δὲ (33), πάλιν εἰσελθὼν εἰς τὸ Κυριακόν, ἤκουσεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου λέγοντος, Μή μεριμνήσθε περὶ τῆς αὐριού, οὐδὲ ἀνασχόμενος ἐτι μένειν, ἐξελόνων διέδωκε κάκελνα τοῖς μετρίοις. Τὴν δὲ ἀδελφὴν παραθέμενος γνωρίμοις καὶ πισταῖς παρθένοις (34), δούς τε αὐτὴν εἰς Παρθενῶνα ἀνατέρεψε B σθαί, αὐτὸς πρὸ τῆς οἰκίας ἐσχλάζει λοιπὸν τῇ ἀσκήσει, προσέχων ἑαυτῷ καὶ καρτερικῶς ἑαυτὸν δέρων. Οὖπω γὰρ ἦν οὕτως (35) ἐν Αιγύπτῳ συνεχῆ μοναστήρια, οὐδὲ δλως ἥδει μοναχὸς τὴν μαχράν ἔρημον, ἔκαστος δὲ τῶν βουλομένων ἑαυτῷ προσέχειν οὐ μαχράν τῆς ίδίας κώμης καταμένας (36) ἴσχετο. Ἡν τοίνυν ἐν τῇ πλησίον κώμῃ τότε γέρων, ἐκ νεότητος τὸν μονήρη βίον ἀσκήσας τοῦτον ἰδὼν Ἀντώνιος, ἔξηλωσεν ἐν καλῷ καὶ πρῶτον μὲν ἡρέσατο καὶ αὐτὸς μένειν ἐν τοῖς πρὸ τῆς κώμης τόποις. Κάκειθεν εἴ που τινὰ σπουδαῖον ἤκουεν, προερχόμενος ἔζητει τοῦτον ὡς ἡ (37) σοφὴ μέλισσα· καὶ οὐ πρότερον εἰς τὸν ίδιον τόπον ἀνέκαμπτεν, εἰ μὴ τοῦτον ἐωράκει, καὶ ὥπερ ἐφόδιον τι τῆς εἰς ἀρετὴν ὁδοῦ περὶ αὐτοῦ λα-
C θῶν, ἐπανῆσει. Ἐκεῖ τοίνυν τὰς ἀρχὰς διατρίβων, τῇ διάνοιαν ἐστάθμιζεν, σπας πρὸς μὲν τὰ τῶν γονέων μὴ ἐπιστρέφεται, μηδὲ τῶν συγγενῶν μνημονεύῃ· δόλον δὲ τὸν πόθον καὶ πᾶσαν τὴν σπουδὴν ἔχῃ περὶ τὸν τόνον τῆς ἀσκήσεως. Εἰργάζετο γοῦν ταῖς χερσὶν, ἀκούσας· Ὁ δὲ ἀργὸς μηδὲ (38) ἐσθίετω· καὶ τὸ μὲν

VERSIO EVAGRII.

se hæc esset scriptura recitata, ad se Dominicum traxit imperium: statimque egressus (39), possessiones quas habebat vendidit. Arure autem erant ei trecentæ uberes, et valde optimæ, quas viciniis largitus est: ne in aliquo aut sibi, aut sorori molestia gigneretur (40). Cætera vero, quæ in mobilibus possidebat, universa vendidit: et aggregalo non exiguo pretio, indigentibus dedit, paucis tamen ob sororem reservatis, quæ et sexu, et cætae videbatur infirmior.

3. Rursus autem ecclesiam ingressus, cum audisset Dominum in Evangelio dicentem: *Nolite cogitare de crastino*, reliquam (41) quoque portionem pauperibus distribuit; neque se versari passus est domi, sed sorore fidelibus ac notis virginibus commendata, ut ad earum nutritre exemplum, ipse jam omnibus sæculi vinculus liber, asperum alque arduum arripuit institutum. Necdum autem tam crebra erant in *Ægypto* monasteria: neque omnino quisquam aviam solitudinem noverat: sed quicunque in Christi servitio sibimet (42) prodesse cupiebat, haud procul sua villa separatus instituebatur. Erat igitur in agello vicino senex quidam, vitam solitariam a prima sectatus astate: hunc Antonius cum vidiisset, zimulatus est ad bonum. Et primo quidem incipiens etiam ipse, in locis paululum a villa remotioribus manuebat: exinde autem, si quem vigilantem in hoc studio compererat, procedens, quererebat ut apis prudentissima: nec ad habitaculum suum ante remeabat, nisi ejus quem cupiebat frueretur aspectibus: et sic lanquam munere

¹⁴ Matth. vi, 34.

(31) Εὐθὺς deest in Colb. 2. Ibid. in Colb. 2, ἀπὸ τοῦ Κυριακοῦ.

(32) Colb. 2, ἐνοχλῶσιν. Idem post ἀδελφὴν habet αὐτοῦ.

(33) Sequimur Colb. secundum et Evagrium. In aliis vero et editis δὲ legitur post τηρήσας, et non post ὡς.

(34) Colb. 2 solus habet ἀδελφὴν; ante παρθένοις. Mox Regius 2 et Colb. 1, 2, αὐτὴν, recte; editi male; αὐτὴν. Ibid. Colb. 2, εἰς παρθενίαν.

(35) In hæc verba incipit Colb. 3, optimæ notæ. Ibid. οὕτως deest in Regio 2 et Colb. 2.

(36) Reg. 1, 2, Colb. 2, κατὰ μόνας.

(37) Regius primus cum editis, ὡς εἰ. Alii omnes, ὡς η.

(38) Sic Regius 1 et 2. Editi, μὴ solum. Mox

D Regius 2 et Colb. 2, εἰς τὸν ἀρτον, et ita legit Evagrius. Editi et alii, εἰς ἑαυτόν. Mox Colb. 2, τοῖς δεομένοις.

(39) Codices, egressus, præter Gemm. 2, qui cum editis regressus habet. Mox pro Aruræ Gemm. 1, Arula. Colb., Arbores. Germ. 2, Arbores olivarum inepit. Alii omnes cum editis, Aruræ. Hoeschelius legisse se putat, palma.

(40) Gemm. 1, 2, molestiam gignerent. Infra omnes manuscripti, parvis ob sororem. Gemm. 3, parvis tamen ob sororem. Editi, paucos tamen ob sororem.

(41) Germ. 2 et Gemm. 3, relicta. Editi, Colb et Gemm. 1, reliquam. Gemm. 2, relicta quoque portione.

(42) Sic omnes manuscripti. Editi, sibimetipsi.

εἰς τὸν ἀρτον, τὸ δὲ εἰς τοὺς δεσμένους ἀνήλισκε. Προσηύχετο δὲ συνεχῶς, μαθὼν, ὅτι δεῖ καὶ ἑδαν προσεύχεσθαι ἀδιαλείπτως. Καὶ γάρ προσείχεν οὐτως τῇ ἀναγνώσει, ὡς μηδὲν τῶν γεγραμμένων ἀπ' αὐτοῦ πίπτειν χαμαὶ, πάντα δὲ κατέχειν, καὶ λοιπὸν αὐτῷ τὴν μνήμην (43) ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι.

4. Οὗτω μὲν οὖν ἔστιν ἄγων, ἡγαπᾶτο πάρι πάντων δὲ Ἀντώνιος· αὐτὸς δὲ τοὺς σπουδαίους, πρὸς οὓς ἀπήρχετο, γνησίως ὑπετάσσετο, καὶ καθ' ἔστιν ἔκαστου τὸ πλεονέκτημα τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως κατεμάνθανε· καὶ τοῦ μὲν τὸ χαρίεν, τοῦ δὲ τὸ πρός τὰς εὐχάς σύντονον ἐθεώρει· καὶ ἄλλου μὲν τὸ ἀδργητον, ἄλλου δὲ τὸ φιλάνθρωπον κατενόει· καὶ τῷ μὲν ἀγρυπνοῦντι, τῷ δὲ φιλολογοῦντι προσείχει· καὶ τὸν μὲν ἐν καρτερίᾳ (44), τὸν δὲ ἐν νηστείᾳ καὶ καμευνίᾳς ἐθαύμαζε· καὶ τοῦ μὲν τὴν πραότητα, τοῦ δὲ τὴν μακροθυμίαν παρετηρεῖτο (45); πάντων δὲ ὁμοῦ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην ἐστημειοῦτο· καὶ οὕτω πεπληρωμένος, ὑπέστρεψεν εἰς τὸν ἕδιον τοῦ ἀσκητηρίου τόπον· λοιπὸν αὐτὸς (46) τὰ παρ' ἔκαστου συνάγων εἰς ἔστιν, καὶ σπουδάζων ἐν ἔστιν τὰ πάντων δεικνύνται· καὶ γάρ πρὸς τοὺς καθ' ἡλικίαν ἴους οὐκ ἦν φιλόνεικος, ἢ μόνον ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων ἐν τοῖς βελτίοις φαίνηται· καὶ τοῦτο ἐπραττεν ὥστε μηδένα λυπεῖν, ἀλλὰ κάκείνους ἐπ' αὐτῷ χαίρειν. Πάντες μὲν οὖν οἱ ἀπὸ τῆς κώμης καὶ οἱ (47) φιλόχαλοι, πρὸς οὓς εἶχε τὴν συνίθεταν, ἔωςεις αὐτὸν ὄρωντες, ἔκάλουν θεοφιλῆ· καὶ οἱ μὲν ὡς οὐδὲν, οἱ δὲ ὡς ἀδελφὸν ἤσπάζοντο.

5. Οὐδὲ μισχαλος· καὶ φθονερὸς διάβολος οὐχ ἦνεγκεν ὄρων ἐν νεωτέρῳ τοιαύτῃ πρόθεσιν. Ἄλλο οἴτα μειελέτηχε ποιεῖν, ἐπιχειρεῖ καὶ κατὰ τούτου πράτ-

A deret. Laborabat itaque manibus suis: audierat aempe: Qui otiosus fuerit ne manducet¹⁷: atque hinc partim panem sibi emebat, partim egenis largiebatur. Frequens orahat, quod didicisset oportere seorsim sine intermissione orare¹⁸: etenim ita attentus erat lectioni, ut nihil sibi scriptorum excideret, sed retineret omnia; ita ut ipsi deinde memoria librorum loco esset.

635 4. Cum ita vitam suam institueret Antonius, diligebatur ab omnibus: ipse vero sedulis quos adibat fratribus, libenter obsequebatur, addiscebatque in quo quisque eorum virtutis et exercitationis genere excelleret: atque hujus suavitatem contemplabatur, illius orandi assiduitatem: illius lenitatem, illius humanitatem cogitabat: huic vigilias agenti, illi lectionis studioso adhibebat animum: hujus perseverantiam, aliis jejunia et bumi cubationem mirabatur: hujus mansuetudinem observabat, illius longanimitatem: unaque omnium pietatem erga Christum, ac mutuam dilectionem reputabat secum. Atque ita plenus ad asceterii sui locum remeabat, atque singulorum dotes animo colligens, curabat in se ipse omnia exprimere. Etenim nullum ipsi cum æqualibus fuit contentionis studium, præter hoc solum, ut ne virtute secundus ab illis esset. Atque illud ita agbat, nemini ut offensioni, imo potius illis ipsis hoc gaudio esset. Omnes itaque vici incolæ, atque proibit viri, quorum consuetudine utebatur, ejusmodi hominem cernentes, Dei amicum vocabant: et alii ut filium diligebant, alii ut fratrem.

5. At omni bono inimicus atque invidus diabolus, hujusmodi in adolescente propositum cerneret non tulit. Sed quæ jam antehac adversus eum M

VERSUS EVAGRIL.

mellis acceptio, abibat ad sua. Tali ibidem institutus exordio, cum per dies singulos ita animum roboraret, ut nec opum paternarum, nec suorum meminisset affinium, omne etiam desiderium et sollicitudinem erga id quod coeparat exerceret, operabatur manibus suis, sciens scriptum esse: Qui non operatur, non manducet. Mercedem tamen operis sui, pretio panis excepto, egentibus largiebatur. Orabat frequenter, quippe qui didicerat, quod oportaret sine intermissione Dominum rogare (48). Auditioni etiam Scripturarum ita studium commodabat, ut nihil ex ejus animo laberetur; sed universa Domini præcepta custodiens, memoriam pro librīs haberet.

4. Sic suam vitam instituens, ab universis fratribus puro diligebatur affectu: et omnibus, ad quos studio discendi pergebat, obediens, proprias singulorum gratias bauriebat: hujus continentiam, jucunditatem illius sectabatur; istius lenitatem, illius vigilias (49), alterius legendi æmulabatur industriam; istum jejunantem, illum huni quiescentem mirabatur; alterius patientiam, alterius mansuetudinem prædicabat, omnium quoque vicariam erga se retinens charitatem, atque universis virtutum partibus irrigatus, ad sedem propriam regrediebatur: ibi secum universa pertractans, omnium in se bona nitebatur exprimere. Neque vero adversum coævos aliquando movebatur, sed ea tantummodo flamma egregio viro crescebat in pectore, ne secundus cuiquam in predictis operibus inveniretur. Et hoc ita faciebat, ut cum omnes gloria anteiret, omnibus tamēn charus esset. Nam et vicini et monachi, ad quos sœpe veniebat, Antonium videntes, Deicolam nuncupabant: indulisque naturæ vocabulis, quidam ut filium, alii ut fratrem diligebant.

5. Dum hæc gereret Antonius, quibus omnium in se provocaret affectum, inimicus nominis Christiani diabolus, impatienser ferens tantas in adolescentiæ virtutes, veteranis eum aggressus ex fraudibus, ei

¹⁷ II Thess. iii, 10. ¹⁸ Matth. vi, 6; I Thess. v, 17.

Mox omnes manuscripti. *haud procul*. Editi, non D étaçses.
longe. Infra editi post hæc, *hunc Antonius*, addunt cum vidisset, quæ postrema desunt in omnibus manuscriptis, uno excepto Gemm. 1, sed babentur in Græco.

(43) Sic omnes mss. excepto Jes. qui habet γνώμην cum editis. Mox Regius 2 et Colb. 2 soli, ἀντὶ βιβλiorum. Mox Regius 2 et Colbert. 2, ἔστιν... ὑπ-

(44) Regius 2, ἐν ἐγκρατεῖ, Colb. 2, ἐγκρατεῖ.

(45) Reg. 2 et Colb. 2, παρετήρει.

(46) Αὐτός deest in Reg. 2 et Colb. 2.

(47) Sic Reg. 2 et Colb. 2, καὶ οἱ deest in editi et aliis.

(48) Sic omnes manuscripti. Editi vero, orare.

(49) Sic uniuersi manuscripti. Editi, vigilantes.

ditatus fuerat, hæc exequi conatus, illum primo ex ascetica vita deducere tentavit, submissa facultatum memoria, sororis sollicitudine, generis sui consuetudine, decuniarum et gloriæ cupiditate, varii et lauti cibi voluptate, nec non variis remissioris vitæ blandimentis, atque demum asperitate virtutis, quæ tanti laboris esset: subiiciebat item corporis infirmitatem, temporis diurnitatem. Uno verbo ingentem in mente ipsius excitavit cogitationum pulvrem, ut a recto avocaret instituto. Verum se inßriorem conspicatus inimicus, quam ut Antonii propositum everteret; imo vero sese illius constantia devictum, et magna fide subversum, atque cadentem assiduis Antonii precibus; tum confusus iis quæ in umbilico ventris sui sunt¹⁹ armis iisque gloriatus: quæ priores sunt ejus aduersus adolescentes insidiæ, juvenem adoritur,
636 noctu perturbationes excitans, interdu vero ita infestans, ut qui eum cernerent, commissam inter utrumque pugnam adverterent. Ille namque obscenas cogitationes subjiciebat; hic eas precipibus fugabat: titillabat ille, hic ceu erubescens, fide, precipibus, jejuniis corpus muniebat: sustinebat miser diabolus vel mulieris formam noctu induere, seminæque gestus imitari, Antonium ut deciperet; at ille Christum cogitans, ac propter illum nobilitatem spiritualitatemque animæ secum reputans, carbonem illius fallaciæ restinxit. Rursum suggerebat inimicus voluptatis suavitatem; ille iracundo ac moerenti similis, ignis comminationem atque vermis cruciatum cogitabat: quibus ipsi oppositis hæc præteribat illæsus. Quæ omnia pudori erant adversario. Nam qui putabat se Deo similem esse posse, ab adolescente jam deludebatur: et qui aduersus carnem et sanguinem gloria-

A τειν· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπίστραῖν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως καταγαγεῖν, ὑποθάλλων μνήμην τῶν κτημάτων, τῆς ἀδελφῆς τὴν κῆδεμονίαν, τοῦ γένους τὴν οἰκειότητα, φύλαργυρίαν, φύλασσεῖαν, τροφῆς (50) τὴν ποικίλην τὸν δῶνήν, καὶ τὰς ἀλλας ἀνέσεις τοῦ βίου, καὶ τέλος τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὡς πολὺς αὐτῆς ἔστιν ὁ πόνος· τοῦ τε σώματος τὴν ἀσθένειαν ὑπετίθετο, καὶ τοῦ γρόνου τὸ μῆκος. Καὶ ὅλως πολὺν ἥγειρεν αὐτῷ κονιορτεύνοντος λογισμῶν ἐν τῇ διανοίᾳ, θέλων αὐτὸν ἀποσχοντεῖσαι τῆς δροθῆς προαιρέσεως. Ή; δὲ εἰδὼν ἔστοιν ὁ ἔχθρος ἀσθενοῦντα πρὸς τὴν τοῦ Ἀντωνίου πρόθεσιν, καὶ μᾶλλον ἔσυτὸν (51) κατεπαλαίσμενον ὑπὸ τῆς ἔκεινου στερβότητος, καὶ ἀνατρεπόμενον τῇ πολλῇ πίστει, καὶ πίπτοντα ταῖς συνεχεῖσιν Ἀντωνίου προσευχαῖς· τότε δὴ τοῖς ἐπ' ὅμιζαλον γαστρὸς ὄπλοις ἔσυτον θαρρῶν, καὶ καυχώμενος ἐπὶ τούτοις (ταῦτα γάρ ἔστιν αὐτῶν τὰ πρώτα κατὰ τῶν νεωτέρων ἐνεδρά), προσέρχεται κατὰ τοῦ νεωτέρου, νυκτὸς μὲν αὐτὸν θορυβῶν, μεθ' ἡμέραν δὲ οὐτως ἐνοχλῶν, ὡς καὶ τοὺς ὄρῶντας αἰσθέσθαι τὴν γινομένην ἀμφοτέρων πάλην. Οὐ μὲν γάρ ὑπέβαλλε λογισμοὺς βυταροὺς, δὲ δὲ ταῖς εὐχαῖς ἀνέτρεπε τούτους· καὶ ὁ μὲν ἐγαργάλιεν, δὲ δὲ, ὡς ἐρυθρῆν δοκῶν, τῇ πίστει καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ (52) νηστείαις ἐτελίκεις τὸ σώμα· καὶ ὁ μὲν διάβολος ὑπέμενεν δὲ δολος καὶ ὡς γυνὴ σχηματίζεσθαι νυκτὸς, καὶ πάντα τρόπον μιμεῖσθαι, μόνον ἵνα τὸν Ἀντώνιον ἀπατήσῃ· δὲ τὸν Χριστὸν ἐνθυμούμενος. καὶ τὴν δι' αὐτὸν εὐγένειαν, καὶ τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς λογιζόμενος, ἀπεσθέννυε τὸν ἄνθρακα τῆς ἔκσινον πλάνης. Πάλιν τε ὁ μὲν ἔχθρος ὑπέβαλλε τὸ λειον τῆς τὸν δῶνῆς· δὲ δὲ, δργηζομένων καὶ λυπουμένων ἐσικών, τὴν ἀπειλὴν τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σκύληχος τὸν πόνον ἐνεθυμεῖτο· καὶ ἀντιτιθεὶς ταῦτα, διέβανε τούτων ἀδελθῆς. Ἡν δὲ ταῦτα πάντα πρὸς αἰσχύνην γινόμενα τοῦ

VERSIO EVAGRII.

primo quidem tentans, si quo modo posset ab arrepto eum instituto detrahere, immittebat ei memoriam possessionum, sororis defensionem, generis nobilitatem, amorem verum, fluxam sæculi gloriam, escæ variam delectationem, et reliqua vitæ remissioris blandimenta; postremo virtutis arduum finem, et inaximum perverendi laborem, nec non et corporis fragilitatem suggerebat, et ætatis spatia prolixa: prorsus maximam ei cogitationum caliginem suscitabat, volens eum a recto proposito revocare (53). Post quam autem diabolus orationibus ejus ad Deum, per passionis fidem se intellexit elidi, consueta adversum omnes adolescentes arma arripiens, nocturnis eum inquietabat illecebris. (Et primum noctibus infesta multitudine et horribili metu sonitus eum exagitare conabatur.) Per dies etiam tam apertis in eum telis irruerat, ut nullus ambigeret quin Antonius contra diabolum dimicaret: nam et ille cogitationes sordidas conabatur inserere: et hic eas oratu submovebat assiduo: ille titillabat sensus naturali carnis ardore: hic fide, et jejuniis (54) corpus omne vallabat: ille per noctes in pulchrae mulieris vestiebatur ornatum, nulla omitens figura lasciviae: hic ultrices gehennæ flammæ, et dolorem vermium recordans, ingestæ sibi libidini opponebat: ille lubricum adolescentiæ iter, et ad ruinam facile proponebat: hic æterna futuri judicii tormenta considerans, et illesam animæ punitatem per tentamenta servabat. Ista autem omnia ad confusione diaboli habebant: qui enim similem se Deo fieri posse existimat, nunc ab adolescenti ut miserrimus deludebatur: et qui contra carnem et sanguinem magna cum exultatione gloriabatur, ab homine carnem gestante superabatur (55). Adjuvabat enim servum suum Dominus, qui

¹⁹ Job xl, 41.

(50) Ita Reg. 2 et Colb. 2. Editi vero et alii, τροφῆς. Mox manuscripti omnes, ἀνέσεις, editi αἰνίδεις male.

(51) Ita Reg. 2 et Colb. 2. Editi vero et alii non habent ταῦτά.

(52) Hæc, εὐχαῖς καὶ, desunt in Colb. 2, nec lecta sunt ab Evagrio. Habentur autem in omnibus aliis cum editis tum manuscriptis. Mox omnes mss., ὑπέμενεν. Editi, ὑπέμενεν. Ibid. omnes mss., σχηματίζοσθαι. Editi, σχηματίζεται.

(53) Hæc, volens eum a recto proposito revocare,

D desunt in omnibus mss. Paulo post, *diabolus deest* in omnibus mss. Infra quæ clauduntur uncinis de-sunt in omnibus mss.(54) Vigiliis et jejuniis editi. Sed vigiliis deest in omnibus mss. nec habetur in Greco. Infra Gemm. 1 et 2, *vernis* in singulari cuni Greco. Editi, *vernum*. Mox omnes mss., *cogitationi libidinum obje-ciebat*. Editi, *ingestæ sibi libidini opponebat*.

(55) Sic omnes mss. Editi vero, scriebat, ab ho-mine qui carnem portabat elisus est.

έχθροῦ. Ὁ γάρ νομίσας ἐμοῖς τενέσθαι: (56) Θεῷ ὑπὸ νεανίσκου νῦν ἐπαίζετο· καὶ ὁ σαρκὸς καὶ αἰματος κατακαυχώμενος ὑπὸ ἀνθρώπου σάρκα φορούντος ἀνετρέπετο. Συνήργει γάρ ὁ Κύριος αὐτῷ, ὁ σάρκα δι' ἡμᾶς φορέσας, καὶ τῷ σώματι δοὺς τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην· ὥστε τῶν δυτικῶν ἀγωνιζομένων ἡ σὺν ἐμοὶ.

6. Τέλος γοῦν, ὡς οὐκ ἡδυνήθη τὸν Ἀντώνιον σύδεντὸν τούτῳ καταβαλεῖν ὁ δράκων, ἀλλὰ καὶ ἔθλετον ἐκαύτῳ ἔξωθούμενον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ, τρίχων τοὺς ὄδοντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ὅστε πέρ ἔξιτάμενος, οἵσις ἐστὶ τὸν νοῦν, τοιοῦτος ὑπερτερον καὶ τῇ φαντασίᾳ μέλας αὐτῷ φαίνεται πάλις· καὶ ὥστε τὸ ὑποπίπτων, οὐκέτι μὲν λογισμοὶς ἐπέδαινεν (57) (ἐκβεβλητὸς γάρ ὁ δόλος), λοιπὸν δὲ ἀνθρωπίνῃ χρώμενος φωνῇ, ἔλεγε· Πολλοὶς μὲν ἡπάτησα, καὶ πλείστους κατέβαλον· νῦν δὲ, ὡς ἐπὶ πολλοῖς καὶ ἕπτοι σοι καὶ τοῖς σοῖς πόνοις προσβαλόν, ἥσθένησας Εἴτα τοῦ Ἀντώνιου πυθομένου· Τίς εἶ σὺ δ τοιαῦτα λαλῶν παρ' ἐμοὶ; εὐθὺς ἐκεῖνος οἰκτράς τηφεὶς φωνάς· Ἐγὼ τῆς πορνείας εἰμὶ φίλος· ἔγων τὰ εἰς ταύτην ἔνεδρα, καὶ τοὺς ταύτης (58) γαργαλισμοὺς κατὰ τῶν νέων ἀγνεδέξαμην, καὶ πνεῦμα πορνείας κέχλημα. Πόσους θέλοντας σωφρονεῖν ἡπάτησα! Πόσους ἐγκρατευομένους (59) μετέπεισα γαργαλίζων! Ἐγώ εἰμι δι' ὃν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται τοὺς πεσόντας, λέγων· Πτερύματι πορνείας ἐπιλαήθητε· δι' ἐμοῦ γάρ ἡσαν ἐκεῖνοι σκελισθέντες. Ἐγὼ εἰμὶ δὲ πολλάκις σοι ὀχλησας, καὶ τοσαυτάκις ἀνατραπεῖς παρὰ σοῦ. Ὁ δὲ Ἀντώνιος εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ, καὶ καταθαρρήσας (60) αὐτοῦ, φησι πρὸς αὐτὸν· Πολὺ τοιγιν εὐχαταρρόντος τυγχάνεις· καὶ γάρ μέλας εἶ τὸν

A batur, ab homine carnem gestante prostratus est. Aderat enim illi adjutor Dominus qui carnem properiter nos gestavit, et victoriam dedit corpori contra diabolum: ita ut quisquis vere certat, possit dicere: Non ego sed gratia Dei tecum ²⁰. ἔκστον λέγειν· « Οὐκ ἔγω δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ

6. Demum, cum nec hoc modo posset draco Antonium prostrernere, sed sese videret ex corde illius abjectum; stridens, ut scriptum est ²¹, dentibus, et quasi extra se raptus, qualis animo est talis specie ipsi apparuit, niger scilicet puer: non jam cogitationibus illum aggreditur, dejectus quippe fuerat dulosus ille; sed humana deinceps usus voce: Multos, aiebat, decepit, plurimos prostravi: nunc vero ut ad alios, sic ad te laboresque tuos accedens, infirmior fui. Sciscitante Antonio: Quis tu es qui haec mecum loqueris? tum ille lamentabili voce: Ego, inquit, **637** fornicationis sum amicus: ego insidiias titillationesque ad juvenes hac in re expugnandos suscepit, et spiritus fornicationis vocor. Quot temperanter vivere volentes decepi! Quot continentess titillationibus e sententia deduxi! Ego sum cuius causa propheta eos qui lapsi sunt increpat his verbis: Spiritu fornicationis decepi estis ²²: per me etenim supplantati illi fuerant. Ego sum qui saepius tibi molestiam creavi, ac toties a te repulsus sum. Antonius autem gratiis Domino actis, assumptaque adversus hostem confidentia, ait illi: Admodum ergo contemnedus es: nam mente es alra et quasi infirmas puer: nulla mihi postbac ex te sollicitudo: Do-

VERSIO EVAGRII

nostri gratia carnem suscipiens, victoriam corpori contra diabolum largitus est: ut singulis ita certantibus, apostolicum licet proferre sermonem: *Non autem ego, sed gratia Dei quemcum est.*

6. Ad postremum, cum nec hoc argumento destruere posset Antonium draco teterimus, et videret se semper ab eius cogitationibus repelliri, secundum quod scriptum est, stridens dentibus et ejulans, qualis est merito, talis apparebat et vultu: puer horridus atque niger, ad eum se genua provolvens, humana voce deslebat (61), dicens: *Multos seduxi, plurimos decepit: nunc autem ut a ceteris sanctis, ita et tu sum labore superatus. Quem cum interrogaret Antonius quisnam esset qui talia loqueretur, ait: Ego sum fornicationis amicus, ego multimoda adversum adolescentes (62) turpitudinis arma suscepit: hinc et spiritus fornicationis vocor. Quantos pudice vivere disponentes, fefellerunt! quot tenuerint incipientes, ad sordes pristinas redire persuasi!* Ego sum, propter quem propheta lapsos increpat, dicens: *Spiritu fornicationis seducti estis, et revera; per me enim (63) et illi fuerant supplantati. Ego sum qui te ipsum saep tentavi, et semper repulsus sum. Cum hoc Christi miles audisset, gratias agens Deo, et largiore adversus inimicum confortatus audacia, ait: Multum ergo despabilis, multumque contemptus es: nam et obscuritas tua et zetas, infirmarum signa sunt rerum, nulla mihi jam de te cura est. Dominus mihi adjutor (64)*

²⁰ I Cor. xv, 10. ²¹ Act. vii, 15. ²² Ose. iv, 12.

(56) Colb. 1, 2 et Reg. 2, γενέσθαι. Editi vero D 2, ἐπλανήθησαν.
et alii, γίνεσθαι. Ibid. Regius 1, ἐνεπαίζετο. Mox Regius 2 et Colb. 2, σαρκοφοροῦντος.

(57) Regius 2 et Colb. 2, ἐπανέβανεν. Infra mss. pene omnes, κατέβαλον recte. Editi, κατέβαλλον. Mox pro πολλοῖς, Regius 1 et Colb. 2 habent ἄλλοις. Ibid., καὶ ἐπὶ τοι deest in Colb. 2 nec lectum videatur ab Evagrio; προσβαλόν, item deest in Colb. 2 et Regio 2.

(58) Editi, ἔγω τὰ εἰς ταύτης, omissis mediis qua in omnibus leguntur mss. Mox Regius 2 et Colb. 2, νευτέρων.

(59) Sic Regius 2 et Colb. 2, atque ita legit Evagrios. Editi et alii, ὑποχρισμένος. Ibid. omnes manuscripti, μετέπεισα. Editi, κατέπεισα. Infra Colb.

(60) Ita manuscripti omnes. Editi vero, καθάρησας. Infra post Κύριος deest γάρ, in Colb. 2. Mox ἐκεῖνος deest in Regio 2 et Colb. 2. Ibid. omnes mss., καταπτύξας. Editi, καταπτήσας.

(61) Sic omnes mss. Editi vero, flebat.
(62) Sic omnes manuscripti. Editi, omnes adolescentes. Mox pro, pudice, Genn. 1, pie.

(63) Sic codices, in editis enim deest. Infra editi, contemptibilis; manuscripti omnes, contemptus.

(64) Colb., Genn. 2, 3, auxiliator. Infra in hac verba, qui peccatum in carne condemnavit, desinit Genn. 3. Inferius omnes manuscripti, nec diaboli. Editi, nec diabolo.

*minus enim mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos.*²² His ater ille auditus statim ausugit, tales pertimescens voces, atque reformidans vel ad virum accedere.

7. Haec prima fuit Antonii contra diabolum victoria; imo potius in Antonio egregium facinus Salvatoris, qui *damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum*²³. Nec tamen Antonius quasi prostrato dæmone, negligens postea fuit, aut minorem sui curram gessit: neque inimicus, victus licet, insidiarum finem fecit. Circuibat enim rursum quasi leo captans aliquam adversus eum occasionem. At Antonius quod ex Scripturis didicisset, multas esse inimici insidias, asceticæ vitæ cum contentione operam dabant²⁴, ratus, et si non potuisset diabolus voluptate corporis cor decipere, alia sane arte eum insidias paraturum: dæmon quippe peccatis delectatur. Magis igitur magisque corpus macerabat, et in servitutem redigebat, ne forte in aliis vitor, in aliis succumberet. Asperiori igitur vita genere assuescere in animum induxit: quod multis admirationi fuit, ipse tamen ejusmodi labore facile tolerabat: animi enim alacritas, **638** diuturnitate temporis, habitum illi bonum afferebat; ita ut vel minima oblata ab aliis occasione, permagnum ipse hac in re studium exhiberet. Ita vigilabat, ut totam persæpe noctem insomnem duceret: idque non semel, sed sæpiissime observabat, haud sine aliorum admiratione. Cibum semel in die sumebat post solis occasum: nonnunquam post biduum, imo sæpe post quatriuum edebat. Cibus illi pennis

A νοῦν, καὶ ὡς παῖς ἀσθενής οὐδὲ μία μοι λοιπόν ἔστι φροντὶς περὶ σου· Κύριος γάρ ἐμοὶ βοηθός, καὶ τὸ ἐπόχομαι τοὺς ἔχθρους μου. Ταῦτα ἀκούσας δι μέλας ἐκεῖνος, εὐθὺς ἔφυγε καταπτῆξας τὰς φωνάς, καὶ φοβηθεὶς ἦτι καὶ ἐγγίσαι τῷ ἀνδρὶ.

7. Τοῦτο πρῶτον ἄθλον Ἀντωνίου γέγονε κατὰ τοῦ διαβόλου μᾶλλον δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦτο γέγονεν ἐν τῷ Ἀντωνίῳ (65) τὸ κατόρθωμα, τοῦ τὴν ἀμαρτιῶν κατακριτοῦ δὲ τῇ σάρκι, ἵτα τὸ δικαιώμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ημῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πτεῦμα. Ἐλλ' οὐτε Ἀντωνίος, ὡς ὑποπεσόντος τοῦ δαίμονος, ἥμελει λοιπὸν καὶ κατεφρόνει ἐκυτοῦ οὐτε δὲ ἔχθρος, ὡς ἡττηθεὶς, ἐπάνετο τοῦ ἐνέδρευεν. Περιήρχετο γάρ πάλιν ὡς λέων, ζητῶν τινα πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. Ό δὲ Ἀντωνίος, μαθὼν ἐκ τῶν Γραφῶν πολλὰ εἶνα: τὰς μεθοδείας τοῦ ἔχθρου, συντόνως ἐκέχρηστο τῇ ἀσκήσει, λογιζόμενος, ὅτι, εἰ καὶ μὴ ἰσχυστε τὸν καρδίαν ἐν τὸν θόνη σύμματος ἀπαγγεῖσαι, πειράσει πάντας δὲ ἐτέρας ἐνέδρευσαι μεθόδου. Ἔστι γάρ φιλομαρτήμων δαίμων. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλλον ὑπεπίαξε τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγώγει, μῆπως, ἐν ἀλλοις νικήσας, ἐν ἄλλοις ὑποσυρῇ (66). Βουλεύεται τοίνυν εὐληροτέρας ἀγωγαῖς ἐκυτὸν ἐθίζειν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐθαύμαζον, αὐτὸς δὲ φέρον τὸν πόνον ἐφερεν· ἡ γάρ προθυμία τῆς ψυχῆς, πολὺν χρόνον ἐμμενασα, ξεινὸν ἀγαθὸν ἐνειργάζετο ἐν αὐτῷ· ὡστε καὶ μικρὰν πρόφασιν λαμβάνοντα (67) παρ' ἐτέρων, πολλὴν εἰς τοῦτο τὴν σπουδὴν ἐνδείκνυσθαι· ἡγρύπνει γάρ τοσούτον, ὡς πολλάκις καὶ δῆῃ τὴν νύκτα διατελεῖν αὐτὸν δύπνον· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις ποιῶν ἐθαύμαζετο. Ήσθιέ τε ἄπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ δύσιν ἥλιων· ἦν δὲ τοῦτο καὶ διὰ δύο, πολλάκις δὲ (68) καὶ διὰ τεσσάρων μετελάμβανε. Καὶ

VERSIO EVAGRII.

est, et ego exsultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Haec autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: *Qui peccatum in carne condemnavit, ut justificatio legis in nobis completeretur: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires; nam et iste, ut leo rugiens quærebatur aditum per quem posset irrumpere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum labore servabat, considerans, quia possit Satanus in carnis collectatione superatus, novarum adversus se artium machinæ commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne vitor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vitæ constringere, cum omnes infatigabilem adolescentem mirarentur instantiam, sanctum toleranter serebat laborem, quia voluntarie servitutis longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedia autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernoctabat in oratione sæpiissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam hido triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: suinebat vero panem et sal, potuimusque aqua perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperiatur: quieti autem membra concedens, junco contexto atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudiens: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate molita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmor, tunc fortior sum.* Asserhatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

²² Psal. cxviii, 7. ²³ Rom. viii, 3, 4. ²⁴ Ephes. vi, 11.

(65) Sic Colb. 2 cui accinit Evagrius. Reg. 2, τῷ D commovere.

Ἀντωνίῳ. Editi et alii, γέγονεν αὐτῷ.

(66) Regius primus, ὑποσυρῆ.

(67) Sic Regius 2 et Colb. 2. Editi et alii, λαμβάνονται. Μόx omnes ferme manuscripti, ἐνδείκνυσθαι. Editi vero, ἐνδείκνυσθαι.

(68) Δὲ deest in Reg. 2 et Colb. 2.

(69) Sic omnes manuscripti. Editi vero scribi-

(70) Gemm. 4 cum editis, vero. Alii omnes, enim. Infra omnes manuscripti, reticere. Editi, tacere.

(71) Sic omnes manuscripti. Editi, nonnunquam etiam. Infra omnes manuscripti, oportere e contrario. Editi, oportere vero.

(72) Sic Gemm. 4, 2 et German. 2, rectius prō quam editi et Colb. qui habent longitudine laborum

ἢν αὐτῷ διτροφῇ δρπος καὶ δίλαχος καὶ τὸ πωὸν ὑδωρ μόνον. Περὶ γάρ κρέων καὶ οἶνου περιττῶν ἔστι καὶ λέγειν ὅπου γε εὐδὲ (73) περὶ τοὺς ἀλλοις σπουδαῖοις τρύπισκετό τι τοιωῦτον. Εἰς δὲ τὸν ὑπνον ἡρχεῖτο ψαθίων τὸ δὲ πλεῖστον καὶ ἐπὶ γῆς μόνης κατέκειτο. Ἀλειφεσθαις δὲ ἐλαίῳ παρητεῖτο, λέγων μᾶλλον πρέπει τοὺς νεωτέρους ἐκ προθυμίας ἔχειν τὴν δοκησιν, καὶ μὴ ἤγειν τὰ χαυνοῦντα τὸ σῶμα· ἀλλὰ καὶ ἐθίζειν αὐτὸν τοῖς πόνοις, λογιζομένους τὸ τοῦ Ἀποστόλου ρήτορον· *"Οταρ ἀσθεῶ, τότε δυνατός είμι.* Τότε γάρ ἔλεγεν ἰσχύειν τῆς φυσῆς τὸν τόνον, διαν αἱ τοῦ σώματος ἀσθενῶσιν ἥδοναί. Καὶ δὴν αὐτῷ παράδιος ἦντας καὶ οὗτος δὲ λογιτιμός· οὐ γάρ τῆσιν χρόνῳ μετρεῖν τὴν τῆς ἀρετῆς ὄδον, οὐδὲ τὴν δι' αὐτῆν (74) ἀναχώρησιν, ἀλλὰ πόθῳ καὶ τῇ προαιρέσει. Αὕτης γοῦν οὐκ ἐμνημόνευε τοῦ παρελθόντος χρόνου ἀλλὰ καθ' ἡμέραν, ὡς ἀρχὴν ἔχων τῆς ἀσχήσεως, μείζω τὸν πόνον εἶχεν εἰς προκοπὴν, ἐπιλέγων ἔσωτῷ τὸ τοῦ Παύλου (75) ρήτορν συνεχῶς. *Tōtē δισθενέψιλανθαρθρόμερος, τοῖς δὲ ἐμπροσθετερέπεκτεινδιμερος·* μνημονεύων τε καὶ τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου Ἡλίου λέγοντος· *Ζῆ Κύριος, φαρέστηρ ἐρώπιον αὐτοῦ σήμερον.* Παρετηρεῖτο γάρ, διτι, σήμερον λέγων, οὐκ ἐμέτρει τὸν παρελθόντα χρόνον ἀλλ' ὡς ἀρχὴν δεῖ (76) καταβαλλόμενος, καθ' ἡμέραν ἐσπούδαζεν ἔσωτὸν παριστάνειν τοιοῦτον, οἷον χρὴ φαίνεσθαι τῷ Θεῷ, καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἔτοιμον ὑπακούειν τῷ βουλήματι αὐτοῦ, καὶ μηδενὶ δλλῳ. *"Ελεγε δὲ ἐν ἔσωτῷ, δεῖν (77) τὸν ἀσκητὴν ἐκ τῆς ποιείας τοῦ μεγάλου Ἡλίου καταμανθάνειν, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τὸν ἔσωτον βίον δεῖ.*

8. Οὕτω δὴ οὖν συσφίγξας ἔσωτὸν δὲ Ἀντώνιος, ἀπῆρχετο εἰς τὰ μακρὰν (78) τῆς κώμης τυγχάνοντα μνημάτα, καὶ παραγγείλας ἐνὶ τῶν γνωρίμων δι' ἡμερῶν πολλῶν αὐτῷ κομίζειν τὸν δρόν, αὐτὸς εἰσελθῶν εἰς ἐν τῶν μνημάτων, καὶ κλείσαντος ἔκεινον

A cum sale : et aqua sola, potus. Carnium enim et vini meminisse supervacaneum fuerit, cum nec apud alios strenuos ascetas ejusmodi quidpiam reperiretur. Ad somnum vero capiendum sufficiens ei storea, ac ut plurimum humi cubabat. Oleo inungi solebat, aiens praestare juvenes magna alacritate asceticam exercere, nec ea quædere quæ corpus emollient, quin potius laboribus assueficeret, memores apostolici hujus dicti : *Cum infirmor, tunc potens sum.*¹⁶ Tunc enim aiebat animi vigorem roborari, cum corporis voluptates minuerentur. Eratque hæc illius admiranda cogitatio : non oportere virtutis viam, vel secessum ejus causa susceptum, tempore metiri, sed desiderio et proposito. Ipse vero nequaquam recordabatur præteriti temporis; sed ac si quotidie exercitationis initium fecisset, majori ad profectum labore contendebat. Apostoli dictum illud frequenter sibi pronuntians : *Quæ retro sunt oblivisciens, ad ea vero quæ ante sunt extendens me ipsum*¹⁷ : memor quoque illius Eliæ prophetæ dicti : *Vivit Dominus ante cujus conspectum hodie sto.*¹⁸ Observalat quippe illum cum dixit, *hodie, præteritum tempus non mensum esse : sed quotidie, quasi tum prium incœpisset, curasse, ut sese tales exhiberet, qualem ad conspectum accedere Dei par esset ; purum scilicet corde, et ad obsequendum ejus voluntati, et nulli alii, paratum. Dicebat autem apud semetipsum, oportere ascetam ex magni illius Eliæ vita instituto suam ipsius vitam quasi in speculo quotidie ediscere.*

B C 639 8. Sic itaque scese coactans Antonius, ad sepulcra procul vico sita se contulit, et rogato ex familiaribus quadam, ut panem sibi multorum dirum intervallo afferret, ingressus quoddam sepulcrum, et clausa ab illo janua, solus remanebat in-

VERSIO EVAGRII.

amore et famulatu spontaneo semper, tanquam in principiis constitutus, ad profectum divini metus desiderium concitatbat. Novisque cupiens augere præterita, supra memorati doctoris sermonum recordabatur, qui ait : *Præterita obliviscens, et in futurum convalescens.* Meminerat quoque Eliæ prophetæ dicentis : *Vivit Dominus, cui adsto hodie ante ipsum : et disseverat cur, hodie, esset appositum, quia non computabat Elias præteritum tempus : sed, tanquam quotidie in certamine constitutus, tales se præbere cupiebat, qualem sciebat dignum Dei esse conspectibus, purum corde, et paratum obedire voluntati ejus.*

8. Igitur secum (79) reputans oportere Dei famulum ex instituto magni Eliæ exemplum capere, et ad illud speculum vitam suam debere componere : ad sepulcra haud longe a villa constituta secessit, uni e cognitis mandans, ut statutis diebus sibi alimenta deferret. Et cum in una memoria supradictus frater:

¹⁶ II Cor. xii, 10. ¹⁷ Philipp. iii, 14. ¹⁸ III Reg. xviii, 15.

merita. Infra omnes manuscripti, *augere.* Editi, *au-*
geri.

(73) Regius 2 et Colb. 2, ὅποτε οὗτος. Infra iidem, τι τῶν τοιούτων.

(74) Colb. 2, δὲ αὐτῆς. Regius 2, αὐτῆς solum. Mox Regius 1, Αὐτὸς μὲν οὖν.

(75) Sic omnes ferme manuscr. Editi vero, Ἀποστόλου. Mox Regius 2 et Colb. 2, ἐπιλανθανόμενος. Editi, ἐπιλανθανόμενον. ἐκτεινόμενοι.

(76) Sic omnes manuscripti exceptio Jesuit. Editi

D non habent δεῖ. Mox omnes manuscripti, ἔσωτὸν τῷ Θεῷ παριστάνειν, exceptio Jesuit. in quo ut in editis τῷ Θεῷ deest.

(77) Δὲ ἔσωτῷ, δὲ δεῖ. Sic Regius 2 (qui tamen habet ἐν αὐτῷ ἔσωτῷ) et Colb. 2. Editi, δὲ ἐν ἔσωτῷ δεῖν. Hæc alio modo interponunt Evagrius.

(78) Evagrius legit, οὐ μακράν.

(79) Sic manuscr. Editi vero, *Igitur S. Anto-*
ninus secum. Infra, editi, *non longe,* manuscr. *haud longe.*

ius. Quod cum non ferret inimicus; imo metuens ne brevi erenum ille ascesi repleret, accelerens una noctum cum dæmonum turma, tot ei plagas inflxit, ut præ nimiis cruciatis mutus humi jaceret. Affirmabat quippe tantum fuisse dolorem, ut ab hominibus infictæ plagaæ nunquam tantum valeant cruciatum afferre. Dei autem providentia (nunquam enim Dominus in se sperantes negligit), in sequente die, advenit familiaris ille, apertaque janua, ut illum humi jacentem vidit quasi extinctum, sublatum detulit in proximi vici Dominicum, atque humi depositit. Multi autem ex cognatis, et vici incolæ assidebant Antonio quasi demortuo. Circa vero mediam noctem ad se reversus Antonius atque exprefactus, ut vidit dormire omnes, familiarem illum qui solus vigilabat, nutu accivit, rogavitque ut nemine excitato se denuo tolleret, atque ad sepulcra deportaret.

καὶ μόνον τὸν (83) γνώριμον γρηγοροῦντα, νεύσας ἤκειν αὐτὸν καὶ ἀποφέρειν εἰς τὰ μυῆματα, μηδένα ἔξυπνίσαντα.

9. Delatus a viro, clausisque de more foribus, iterum solus erat intus: atque ob plagaæ stare cum non posset, decumbens orabat. Et post orationem edito clamore aiebat: *Hic adsum ego Antonius: non vestras fugio plagaæ, etiamsi plures inflixeritis, nihil me separabit a charitate Christi* ¹⁹. Psallebat deinde: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum* ²⁰. Haec asceta sentiebat, hæc loquebatur. At omni bono adversarius inimicus, Antonium tot acceptis vulneribus redire ausum miratus, accitis canibus suis, et furore quasi dirupit: Cernitis, ait, eum non spiritu fornicationis, **640** non plagiæ deterri a nobis potuisse, imo audacter nos provocat: sed alia ratione ipsum aggrediamur. In promptu enim diabolo

VERSIO EVAGRII.

eum clausisset, solus ibidem morabatur. Metuens ergo diabolus, ne accessu temporis eremum quoque habitari ficeret, ita eum aggregatis satellitibus suis, varia cæde laceravit, ut doloris magnitudo et motum auferret et vocem: nam et ipse postea sæpe referebat, vulnera fuisse tam gravia, ut universa hominum tormenta superarent; sed Dei providentia, quæ nunquam in se sperantibus deest (86), alio die is, quem supra diximus, frater advenit, cibos deferens assuetos: atque eum jacentem in terra semimortuum, fractis foribus, invenit: quem impositum humeris, ad villulæ domicilium reportavit: quo audito, ingens vicinorum atque affliniæ multitudine concurrens, triste in medio positi funeris reddebat officium. Et iam media noctis parte transgressa, gravis pervigiles omnium oculos vicerat sopor: tum Antonius anima paululum redeunte suspirans, elevavit caput: et postquam cæteris alta (87) quiete prostratis, eum, a quo delatum fuerat, vigilare conspergit, nutu advocans, obsecravit, ut nullo penitus excitato, ad pristinum se referret habitaculum.

9. Relatus ergo, juxta consuetudinem solus iterum permanebat: et stare quidem propter recentes plagaæ non poterat, orans vero prostratus, post orationem clara voce dicebat: Ecce hic sum ego Antonius, non fugio vestra certamina: etiamsi majora faciatis, nullus me separabit a charitate Christi, psallebatque dicens: *Si constitierit (88) adversum me castra, non timebit cor meum*. Talis eo dicente,

¹⁹ Rom. viii, 35. ²⁰ Psal. xxvii, 3.

(80) Sic omnes manuscripti præter Colb. 2, qui habet καὶ κλεῖσας τὴν θύραν κατ' αὐτοῦ. Editi, καὶ κλεῖσαντος ἔκεινον, etc.

(81) Colb. 2, πολίτῃ τῆς ἀστήσεως. Infra idem, ἔκοψαν πληγάς.

(82) Αὐτῷ deest in Regio 2 et Colb. 2. Idem mox, ὥστε νεκρόν, statim idem, ἀπέφερεν.

(83) Regius 2 et Colb. 2, μόνον δὲ τὸν. Infra idem soli, quos sequimur, αὐτὸν post πάλιν habent.

(84) Ita Regius 2 et Colb. 2, et sic legit Evagrius.

Editi et alii, διὰ τὰς ἐκ τῶν δαιμόνων πληγάς. Ibid. omnes tere manuscripti, ἀγαχείμενος. Editi, κείμε-

νται κατ' αὐτοῦ (80) τὴν θύραν, έμενε μόνος ἔνδον. Ἐνθα δὴ μὴ φέρων ὁ ἔχθρος, ἀλλὰ μὴν καὶ φοβούμενος, μὴ κατ' ὀλίγον καὶ τὴν ἕρημον ἐμπλήσῃ τῆς ἀστήσεως (81). προσελθὼν ἐν μιᾷ νυκτὶ μετὰ πλήθους δαιμόνων, τοσοῦτον αὐτὸν τὸν βασάνων κείσθαι χαμαὶ διεβεβαιοῦτο γάρ οὕτω σφοδροὺς γεγενῆσθαι τοὺς πόνους, ὡς λέγειν μὴ δύνασθαι τὰς παρὰ ἀνθρώπων πληγάς τοιαύτην ποτὲ βάσανον ἐμποιῆσαι. Θεοῦ δὲ προνοίᾳ (οὐ γάρ παρορῷ Κύριος τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν), τῇ Ἑγγίᾳ παραγίνεται ὁ γνώριμος, κομίζων τοὺς δέρους αὐτῷ (82). ἀνοίξας τε τὴν θύραν, καὶ τούτον ἰδὼν χαμαὶ κείμενον ὡς νεκρὸν, βαστάσας ἔφερεν εἰς τὸ τῆς κώμης Κυριακὸν, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Πόλλοι τε τῶν συγγενῶν, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς κώμης, παρεκαθέζοντο ὡς ἐπὶ νεκρῷ τῷ Ἀντωνίῳ. Περὶ δὲ τὸ μεσονύχτιον εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ Ἀντώνιος, καὶ διεγερθεὶς, ὡς εἶδε πάντας κοιμωμένους, καὶ μόνον τὸν (83) γνώριμον γρηγοροῦντα, νεύσας ἤκειν αὐτὸν πρὸς πάλιν, τῇσι πάλιν αὐτὸν βαστάσαι.

9. Ἀπηγέρθη οὖν παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ συνήθως τῆς θύρας κεκλεισμένης, ἔνδον ἦν πάλιν μόνος. Καὶ στήκειν μὲν οὐκ ἴσχυε διὰ τὰς πληγάς (84). ἀνακλημένος δὲ ηὔχετο. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἔλεγε μετὰ κραυγῆς: Ὅμδε εἰμι ἐγώ Ἀντώνιος· οὐ φεύγω τὰς παρ' ὑμῶν πληγάς. Καὶ γάρ πλείονας ποιήστε, οὐδέν με χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Εἴτα καὶ ἔψαλλεν: Εἳρ παρατέξηται ἐπ' ἐμὶ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται η καρδία μου. Οἱ μὲν οὖν ἀστητῆς ἐφόροι καὶ ἔλεγε ταῦτα· δὲ μισθόκαλος, ἔχθρος (85). Θαυμάσας, δέ: καὶ μετὰ τὰς πληγάς ἐθάρρησεν ἐλθεῖν, συγκαλέσας αὐτὸν τὸν κύνας, καὶ διαρρήγηνόμενος, ἐφη: Ὁράτε οὗτοι οὐ πνεύματι πορνεῖας, οὐ πληγαῖς ἐπαύσαμεν τεῦτον ἀλλὰ καὶ θρασύτερος. Infra Regius 2 et Colb. 2, Καὶ γάρ πλείονας.

Editi et alii, Καὶ γάρ καὶ πλείονας.

(85) Sic Regius 2 et Colb. 2 atque ita legit Evagrius. Editi et alii, μισθόκαλος καὶ φθονερός.

(86) Editi, Sed Dei providentia, quæ nunquam in se sperantibus deest, conservavit eum, et post hæc a linea. Alio die, etc., male ut ex Graeco textu patet, et ex manuscriptis omnibus quos sequimur.

(87) Sic omnes manuscripti. Editi, Ceteris vero altâ. Infra editi, post conspergit, habent eumque, quæ vox deest in manuscript. omnibus.

(88) Sic manuscripti. Editi vero consistant.

Θε τῷ διαδόλῳ τὰ εἰς κακίαν σχῆματα. Τότε δὴ οὖν ἡ (89) τῇ νυκτὶ κτύπον μὲν τοιοῦτον· ποιοῦσιν, ὡς δοκεῖν πάντα τὸν τόπον ἔκεινον σείεσθαι· τοὺς δὲ τοῦ οἰκείου τέσσαρας τοίχους ὥσπερ βῆξαντες οἱ δαίμονες, ἔδοξαν δὶς αὐτῶν ἐπεισέρχεσθαι, μετασχηματιζόντες εἰς θηρίων καὶ ἐρπετῶν φαντασίαν καὶ ἣν δ τόπος εὐθὺς πεπληρωμένος φαντασία; (90) λεόντων, ἄρκτων, λεοπάρδων, ταύρων, καὶ δρεων, ἀσπιδῶν, καὶ σκορπίων, καὶ λύκων. Καὶ ἔκαστον μὲν τούτων ἔκεινε κατὰ τὸ λίσιον σχῆμα. Ὁ λέων (91) ἔδρυχε, θέλων ἐπελθεῖν, ὁ ταῦρος ἔδόκει κεφαλίζειν, ὁ δρός εἰρπων οὐχ ἔφενε, καὶ ὁ λύκος δρῦμῶν ἐπελχεῖτο· καὶ δῶς πάντων δροῦ ἥσαν τῶν φανινομένων οἱ ψόφοι δεινοί, καὶ οἱ θυμοὶ χαλεποί. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, μαστιζόμενος καὶ κεντούμενος πάρ' αὐτῶν, ξύθετο μὲν δεινοτέρου πόνου σωματικοῦ (92). Ἀτρέμας καὶ μᾶλλον τῇ ψυχῇ γρηγορῶν ἀνέκειτο· καὶ ἔτενε μὲν διὰ τὸν τοῦ σώματος πόνον· νήψων δὲ τῇ ἐισαντολῇ καὶ ὑπερ χλευάζων, ἔλεγεν· Εἰ δύναμις τις ἡνὶ ἐν ὑμῖν, ἡρκεῖ (93) καὶ μόνον ἔνα τέξ ὑμῶν ἐλθεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἔξενεύρωσεν υμᾶς δὲ Κύριος, διὰ τοῦτο καν τῷ πλήθει πειράτετε πως ἐκροδεῖν γνώρισμα τῆς ἀσθενείας ὑμῶν τὸ τάξ ἀλόγων ὑμᾶς μιμεῖθαι μορφάς· Θαρρῶν γοῦν πάλιν ἔλεγεν· Εἰ δύνασθε καὶ ἔξουσιαν ἐλάβετε κατ' ἐμοῦ, μὴ μέλλετε, ἀλλ' ἐπειθῆτε· εἰ δὲ δύνασθε, τί μάτην ταράσσεσθε; Συρράγις γάρ (94) ἡμῖν καὶ τείχος εἰς ἀστάλειαν ἡ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πίστις. Πολλὰ τοῖνυν ἐπιχειρήσαντες, ἐτρίζον κατ' αὐτοῦ τοὺς ὁδόντας, διὰ μᾶλλον ἐπαίξον C ἐκπούς, καὶ οὐκ ἔκεινον.

VERSIO EVAGRII.

bonorum hostis diabolus, admiratus quod post tot verbera ausus fuisset reverti, congregatis canibus suis, et proprio se furore dilanians: Videtis, ait, quia nec spiritu fornicationis, nec corporis doloribus superatus, insuper audacter lassessit nos. Omnia arma corripite, acrius a nobis impingandus est: sensit, sentiat, debet scire, quos provocet. Dixit, et ad hortantis vocem audiensem turba consensit, quia innumeritas habet diabolus artes nocendi. Sonitus igitur reperitus increpuit, ita ut loco funditus agitato, et parietibus patescat, multifaria dæmonum exinde turba se effunderet: nam et bestiarum et serpentium formas induentes, omnem protinus locum replevere phantasiis leonum, taurorum, luporum, aspidum, serpentium, scorpionum, necnon et pardorum atque ursorum. Et hæc singula secundum suam fremebat naturam: rugiebat leo, accedere volens (95): taurus mugitu et cornibus minabatur; serpens sibilum personabat: luporum impetus ingerebantur: pardus discolori tergo auctoris sui calliditates varias indicabat: truces omnium vultus, et vocis horridæ dirus auditus. Antonius flagellatus atque confosus, sentiebat quidem asperiores corporis dolores, sed interritus durabat mente pervigili. Et licet genuitum vulnus carnis experirent, sensu tamen idem manens (96), quasi de inimicis luderet, loquebatur: Si virium aliquid haberetis, sufficeret unus ad prælium: sed quoniam Domino vos enervante frangimini, multitudine tentatis inferre terrores, cum hoc ipsum iniuritatis indicium sit, quod irrationalium induitis formas bestiarum. Rursumque confidens, aiebat: Si quid valetis, si vobis in me potestatem Dominus dedit, ecce præsto sum: devorare (97): si vero non potestis, cur frustra nitimini? Signum enim crucis et fides ad Dominum inexpugnabilis nobis murus est. Multa contra eum minantes, fremebant dentibus suis, quod nullus tentamenta sequeretur effectus, sed maxime e contrario gigneretur illusio.

(89) Sic manuscripti; ἐν deest in editis. Infra ma-
nuscripti, δὶς αὐτῶν. Editi vero, δὶς αὐτόν.

(90) Regius 1, 2 et Colb. 2, φαντασία. Editi et aliij, φαντασία. Mox iidem, τόπος ἔκεινος. Infra quidam codices ἄρχων habent, pro ἄρκτων. Regius 1, 2, Colb. 1 et Vatican., λεοπάρδων. Colb. 3, λεοπαρδῶν cum editis; in Colb. 2 turbatis ferarum nominibus, hæc vox deest.

(91) Colb. 2, δὲ μὲν λέων. Infra omnes pene manuscripi, ἐπειχετο. Editi, ἐπειγετο.

(92) Colbert. 2, δεινοτέρους πόνους τοῦ σώματος. Regius 1, δεινοτέρου πόνου τοῦ σώματος. Mox Colb. 2, τὴν ψυχὴν μᾶλλον.

(93) Colb. 2, ἐπήρχεται. Infra, ύμᾶς post ἀλόγων

A est, varias ad malitiam induere formas. Noctu itaque tantum excitavere strepitum, ut totus concuti videretur locus et quasi ruptis quatnor casæ parietibus irrumpere dæmones visi sunt, variis ferarum reptiliumque induti formas: sicutque statim locus spectris repletus, leonum, ursorum, leopardorum, taurorum, serpentum, aspidum, scorpionum, atque luporum. Horum unumquodque forma propria moxebatur. Rugiebat leo quasi invasurus, taurus cornu petere videbatur, serpens reptando non accedebat tamen, lupus irruens retinebatur. Erat demum omnium quæ apparebant ferarum horrendus strepitus, seroxque animus. Antonius vero flagris stimulisque læsus ab illis, sentiebat quidem graviores corporis cruciatus, animo tamen intrepidus vigilansque jacebat, gemens quidem ob corporis dolorem, animo tamen vigil, quasi rideret illos: Si qua vis, ait, inesset vobis, sufficiebat ingredi unum; at cum vos enervaret Dominus, ideo multitudine mettere conamini: argumentum sane illud est imbecillitatis vestræ, brutorum formas imitari. Fidenterque rursum: Si valetis, inquit, si quam accepistis adversum me potestatem, ne cinctemini, sed invadite, sin non potestis, cur frustra turbamini? Sigillum nobis atque ad tutelam murus est fides in Dominum nostrum. Multis igitur tentatis, stridebant dentibus in eum, quod sese polius illuderebant, quæcum illum.

VERSIO EVAGRII.

D deest in edit. ut in quibusdam mss., sed habetur in Regio 1, 2 et Colb. 2.

(94) Sic omnes mss. præter Jesuit. In editis γάρ deest. Infra iidem omnes, ἐτρίζον κατ' αὐτοῦ, recte. E litti, ἐτρίζον κατ' αὐτόν.

(95) Sic omnes pene manuscripti. Editi vero, occidere volens. Infra omnes manuscripti, sibilum. Editi, sibili. Ibid. Germ. 2, luporum impetus inhiabant. Colb., adhibebantur.

(96) Sic omnes manuscripti. Editi, permanens.

(97) Editi post devorare, addunt concessum, quæ vox deest in omnibus manuscript. Infra editi omnes, contra S. Antonium, manuscripti vero, contra eum.

10. Dominus vero neque tunc certaminis Antonii A oblitus, ad opem serendam advenit. **641** Sublatia itaque oculis tectum vidi quasi apertum, ac lucis radium ad se descendere. Daemonesque statim evanere, et protinus remisere corporis dolores, domiciliumque integrum apparuit. Auxilio Antonius animadverso, postquam amplius respirasset, doloribusque levatus, visum quod apparetat his verbis compellavit: *Ubi eras? cur non ab initio apparuisti, ut meos levares dolores? Tum vox illi emissā: Illic eram, ait, Antoni, morabarque tuum spectans certamen. Cum itaque sustinueris, neque superatus fueris, ero semper tibi adjutor, tuumque nomen ubique terrarum celebre reddam. His ille auditis surrexit atque oravit; tandemque roboris accepit, ut plus sibi virium corporis esse sentiret, quam habuisset ante. Eratque tum annorum prope triginta quinque.*

11. In sequente die egressus, serventiore animo erat ad pictatem erga Deum, cumque convenisset senem illum priorem, rogabat ut una eremini incolerent. Abniente illo, cum ob scatatem, tum quod id moris non esset, confestim Antonius ad montem contendit. Verum inimicus, ejus ardens propositum conspicatus, ejusque impediendi cupidus, magni argentei disci speciem in viam projectit. Antonius vero maligni fraude intellecta, stetit, discumque intuitus, diabolum in eo deprehensum his alloquitur: *Unde discus in eremo? Nequaquam trita via hæc est, nullum viatorum vestigium, lapsus latere nequivit permagnus cum sit. Sed qui amissit, ad perquirendum regressus, reperisset haud dubie in deserto loco. Techna diaboli hæc est; propositum animi mei nequaquam cohibebis, o dia-*

10. Ό δέ Κύριος οὐδὲ ἐν ταύτῳ ἐπελάθετο τῆς ἀθλήσεως Ἀντώνου, ἀλλ' εἰς ἀντίτιτψιν αὐτοῦ παρεγόντες. Ἀναβλέψας γοῦν, εἶδε τὴν στέγην ὡς πέρ διανοιγομένην, καὶ ἀκτίνα τινα φωτὸς κατερχομένην πρὸς αὐτὸν. Καὶ οἱ μὲν δαίμονες ἔξαφνης ἀφαντοὶ γεγόνασιν ὃ δὲ πόνος τοῦ σώματος εὐθὺς ἐπέπαιτο, καὶ ὁ οἶκος πάλιν ἦν ὀλόκληρος. Ό δέ Ἀντώνιος, αἰσθόμενος τῆς ἀντίτιτψεως, καὶ πλέον ἀναπνεύσας, κουφισθεὶς τε τῷ πόνῳ, ἐδέστη τῆς φωνεῖσης διπτασίας, λέγων· Ποῦ ής; διὰ τί μη ἐξ ἀρχῆς ἐφάνης. Ήνα μου τὰς ὁδύνας παύσῃς; Καὶ φωνῇ γέγονε πρὸς αὐτὸν· Ἀντώνιε, ὥδε ἤμην, ἀλλὰ περιέμενον ίδειν (99) τὸ σὸν ἀγώνισμα. Ἐπει οὖν ὑπέμεινας, καὶ οὐχ ἡττήθης, ἔσομαί σοι (1) ἀετοθόδος, καὶ ποιήσω σε ὄνομαστὸν πανταχοῦ γενέσθαι. Ταῦτα ἀκούσας, ἀναστὰς ηὔχετο· καὶ τοσοῦτον ἰσχυσεν, ὡς αἰσθέσθαι αὐτὸν, ὅτι πλεόνα δύναμιν ἔσχεν ἐν τῷ σώματι μᾶλλον, ἢς εἶχε τὸ πρότερον (2). Ήν δὲ τότε λοιπὸν ἐγγὺς τριάκοντα καὶ πέντε ἑταῖροι.

11. Τῇ δὲ ἐξῆς προελθὼν, ἔτι μᾶλλον προθυμότερος ἦν εἰς τὴν θεοσέβειαν, καὶ γενόμενος πρὸς τὸν γέροντα τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον, ἤξιον τὴν ἔρημον οἰκῆσαι σὺν αὐτῷ. Τοῦ δὲ παρατησαμένου διὰ τε τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὸ μηδέπω εἶναι τοιαύτην συνήθειαν, εὐθὺς αὐτὸς ὥρμησεν εἰς τὸ δρός. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἔχθρος, βλέπων αὐτοῦ τὴν σπουδὴν καὶ θέλων ἐμποδίσαι ταύτην, ὑπέβαλεν (3) ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀργυροῦ δίσκου μεγάλου φαντασίαν. Ἀντώνιος δὲ, συνεὶς τοῦ μισοκάλου τὴν τέχνην, ἔστη, καὶ τῷ δισκῷ βλέπων, τὸν ἐν αὐτῷ διάδολον ἡλεγχεὶ λέγων· Πάθεν ἐν ἔρημῳ δίσκος; Οὐκ ἔστιν τῇ ὁδῷ αὕτη τετριμένη, οὐδὲ ἔστιν ἔχος ὁδευσάντων ὥδε τινῶν· ἐκπεσὼν οὐκ τὸ δύνατο λαθεῖν μέγιστος ὅν. Ἀλλὰ καὶ δὲ πολέσας, ἀνατρέψας καὶ ζητήσας εὑρεν ὃν διὰ τὸ ἔρημον εἶναι τὸν τόπον. Τούτο τέχνη τοῦ διαβόλου.

VERSIO EVAGRII.

10. Non oblitus Jesus collectationis servi sui, eidem protector factus est; denique cum elevaret oculos, vidi desuper culmen aperiri, et deductis tenebris, radium ad se lucis insluere. Post cujus splendoris (4) adventum nec dæmonum aliquis apparuit, et corporis dolor extemplo deletus est: adiunctionum quoque quod paulo ante dissolutum erat, instauratum est. Illico præsentiam Domini intellexit Antonius, et ex intimo pectoris longa trahens suspiria ad lunam, quod ei apparuerat, loquebatur, dicens: *Ubi eras, bone Jesu, ubi eras? quare non a principio adiustisti, ut sanares vulnera mea? et vox ad eum facta est, dicens: Antoni, hic eram; sed exspectabam videre certamen tuum: nunc autem, quia dimicando viriliter non cessisti, semper auxiliabor tibi, et faciam te in omni orbe nominari. His auditis, exsurgens in tantum roboratus orabat, ut intelligeret se plus recepisse tunc virium, quam ante perdiderat. Erat autem tunc Antonius annos natus triginta quinque.*

11. Exinde cum voluntati promptæ merita religiosa succrescerent, vadens ad supradictum senem precebat, ut in deserto habitarent pariter. Causante illo senile ævum, et rei novitatem, solus contendit ad montem, et eremi adhuc monachis ignotæ, rupto metu, viam conatus est pandere. Sed nec tunc cessavit infatigabilis adversarius: nam impidebat ejus propositum volens, argenteum discum in itinere projectit: quo viso, Antonius callidi artificis agnitus astutum, stansque intrepidus, et discum torvis intuens oculis, doli auctorem in phantasmate objurgatah argenti, talia secum reputans: *Unde hic in deserto discus? avium hoc iter est, nulla sunt vestigia commineantium; lapsus de sarcina præ magnitudine latere non potuit: sed et qui perdiderat reversus, ob solitudinem locorum, invenisset profecto, quod ruerat. Hoc artificium, diabole, tuum est: non impedies voluntatem meam, argentum tuum tecum sit in perditionem.* Hæc illo dicente, discus ut fumus a facie ignis evanuit.

(98) Regius 2 et Colb. 2, γάγονεν. Mox iidem γάρ D Regius secundus et Colbertinus secundus, διηγεῖται. Mox Regius primus, secundus, et Colbert. 1, ἐν ἐρημῳ.

(99) Ιδεῖν deest in Colb. 2. Idem cum Reg. 2, τὸν τὸν ἀγώνισμαν.

(1) Colbertinus secundus, έσομαί σου.

(2) Sic Reg. 2, et Colbert. 2. In editis, τὸ πρότερον deest.

(3) Ita manuscripti. Editi vero, ψηφίζαλλεν. Insra

(4) Codex cl. et erud. viri Francisci Desmaresti, cuius splendoris, qui mutulus initio, in hæc verba incipit. Infra omnes mss., ex imo pectore, editi, ex intimo.

λν γεγονεν. Ούκ ἐμποδίσεις ἐν τούτῳ μου τὴν προ-
θυμίαν, διάδολε. Τοῦτο γέρ σὺν σοὶ εἶη (5) εἰς ἀχ-
άλειαν. Καὶ τοῦτο τοῦ Ἀντωνίου λέγοντος, ἔξειπεν
ἐκεῖνος, ὡσεὶ καπνὸς ἀπὸ προσώπου πυρός.

12. Εἴτα πάλιν οὐκ ἔτι φαντασίαν, ἀλλαθίνον δὲ
χρυσὸν ἑρδιμμένον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἑώρακεν ἀπερχόμε-
νος. Εἴτε δὲ τοῦ ἑχθροῦ διείσαντος, εἴτε τινὸς κρεί-
τινος δυνάμεως γυμναζούσης τὸν ἀθλητὴν, καὶ δει-
κνυούσης τῷ διαβόλῳ, δὲι μῆδε τῶν ἀληθῶν φροντί-
ζει χρημάτων· οὔτε αὐτὸς ἀπήγγειλεν, οὔτε ἡμεῖς
ἴγνωμεν, πλὴν ὅτι χρυσὸς ἦν ὁ φαινόμενος. Ὁ δὲ
Ἀντώνιος τὸ μὲν πλῆθος ἔθαμασεν, ὡς δὲ πῦρ
ὑπερβάς, οὕτως αὐτὸν (6) παρῆλθεν ὡς μῆδε στρα-
φῆναι· ἀλλὰ καὶ δρόμῳ σπουδάσαι τοσοῦτον, ὡστε
χρύψαι καὶ λαθεῖν τὸν τόπον. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλ-
λον ἐπιτείνας τὴν πρόθεσιν, ὥρμησεν εἰς τὸ ὄρος.
Καὶ παρεμβολήν ἔργον, καὶ διὰ τὸν χρόνον μεστὴν
ἑρπετῶν εὑρὼν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ, ἐκεὶ μετ-
έθηκεν ἐνιαυτὸν, καὶ ὠκησεν ἐν αὐτῇ. Τὰ μὲν οὖν
ἑρπετά, ὥστε περ τινὸς διώκοντος, εὐθὺς ἀνεχώρησαν·
αὐτὸς δὲ, τὴν εἰσόδον ἀναφράξας, καὶ ἄρτους εἰς μῆ-
νας· ἔξι ἀποθέμενος (ποιοῦσι δὲ τοῦτο Θηραῖοι, καὶ
πολλάκις μένουσι καὶ διοι ἐνιαυτὸν ἀειλαθεῖς), ἔχων
ἔνδον ὄνδωρ, ὥστε περ ἐν ἀδύτοις ἐγκαταδυόμενος (7)
μόνος ἔμενεν ἔνδον, μῆτε αὐτὸς προσίων, μῆτε τινὰ
τῶν ἑρχομένων βλέπον. Αὐτὸς μὲν οὖν πολὺν χρόνον
εὗτα συνῆψεν ἀσκούμενος· κατ' ἐνιαυτὸν μόνον διω-
θεν ἀπὸ τοῦ δώματος δεύτερον δεχόμενος τοὺς ἀρ-
τους

13. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἑρχόμενοι τῶν γνωρίμων, C
ἐπει μὴ συνεχώρει τούτους εἰσελθεῖν, ἔξω πολλάκις
ἡμέρας καὶ νύκτας ποιῶντες, ἤκουον ὡς ὄχλων ἔν-
δον θορυβούντων, κτυπούντων, φωνὰς ἀφιέντων οἰ-
κτράς, καὶ κραζόντων. Ἀπόστα τῶν ἡμετέρων· τὶ
σοὶ καὶ (8) τῇ ἑρήμῳ; οὐ φέρεις ἡμῶν τὴν ἐπιδου-
λήν. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν εἶναι τινας σὺν αὐτῷ μαχο-
μένους ἀνθρώπους, καὶ τούτους διὰ κλιμάκων εἰσ-
εληυθέναι πρὸς αὐτὸν ἐνόμιζον οἱ ἔξωθεν· ὡς δὲ διά
τινος τρυμαλιδές παρακύψαντες, οὐδένα ἔλεπον, τότε

VERSIO EVAGRII.

12. Dehinc non ut ante phantasiam (9), sed ingentem auri massam jacentem in itinere conspexit. Verum hanc utrum diabolus simulaverit, an ad Antonium comprobandum, quia nec veris opibus inescatur, virtus cœlestis ostenderit, ignoratur: hoc tantum agnoscimus, quia quod visum est, aurum fuit. At ille magnitudinem admirans radiantis metalli, rapido cursu, quasi quoddam vitaret incendium, ad montem usque perrexit, ibique flumine transvadato, invenit castellum desertum plenum (ob tempus et solitudinem) venenatorum animalium, in quo se constitens novus hospes habitavit: statimque (10) ad ejus adventum ingens turba serpentium, quasi persecutorem passa, profugit. At ille obstructo lapidibus introitu, panes mensium sex, ut Thebaeis mos est, secum recondens (nam crebro per annum incorrupti durare solent), nec non et exiguum habens aquæ solitarius perdurabat (11): nusquam inde procedens, nunquam aliquem suscipiens, in tantum ut cum bis in anno per tectum desuper panes acciperet, nullum cum deferentibus haberet alloquium.

13. Multis igitur videndi eum desiderio et studio requirendi, ante ostium ejus pernoctantibus, audie-
bantur ut vulgi voces adversus Antonium, tumultusque dicentium: Quid te nostris ingeris habitaculis?
quid tibi et deserto? abscede a finibus alienis, non potes (12-13) nostras insidias sustinere. Et primo qui-

⁽¹⁾ Act. viii, 20.

(5) Sic Reg. 1, 2, et Colbert. 2, 3. In editis, εἶη D
debet.

(6) Colpert. 2, αὐτό. Infra Reg. 2, et Colbert. 2,
μᾶλλον οὖν. Editi et alii, μᾶλλον μὲν οὖν.

(7) Sic Regius primus et Colbertin. secundus,
aliove ita legendum videtur ex Evagrio. Alii autem
endices cum editis post ἐγκαταδυόμενος habent, τὸ
τῷ μοναστηρίῳ.

(8) Sic mss. Editi vero, καὶ.

A bole. Hoc tecum eat in perditionem ²¹. Hæc Anto-
nio dicente, evanuit discus, quasi sumus a facie
ignis

12. Rursumque cum progrediceretur, non vanam
speciem, sed verum aurum in via projectum con-
spexit: inimicusne autem exhiberet illud, an aliqua
virtus superior, quæ athletam exerceret, 642 dia-
boloque significaret, eum ne veras quidem pecu-
nias curare; id sane nec indicavit ipse, nec nobis
compertum est: constat solummodo verum suis
aurum quod apparuit. Copiam solum miratus An-
tonius, tamen ignem prosiliit, atque sic pertrans-
ivit, ut ne quidem vultum converteret: imo cur-
sum ita concitavit, ut extra conspectum esset late-
retque sibi locus. Magis igitur magisque proposi-
tum firmans sūm, ad montem se contulit, ubi
castellum trans flumen reperit tandiu desertum, ut
esset plenum reptilibus: cumque transmeasset, ibi
habitavit. Reptilia vero, quasi quodam insolu-
ente, subito recesserunt. Ille ohturato ingressu,
panibusque ad sex menses illic repositis (qui mos
est Thebaorum, durantque panes per integrum an-
num incorrupti), aqua vero intus reperta, quasi in
adyta descendens, ibi solus commorabatur, nec
inde egressus unquam, nec adventantium queimpam
videns. Diuturno itaque tempore hoc asce-
ticæ vitæ genus coluit: bis solum quotannis per
supremam dominus partem accepto pane.

13. Familiares autem eo accedentes, cum non
sineret ingredi, extra domum noctes persæpe dies-
que transigere coacti, audiebant quasi turbas tu-
multuari, strepitum edere, voces emittere lamenta-
biles, clamare: E nostris recede sedibus: quid
tibi cum eremo? nostras nunquam feres insidias.
Et initio quidem qui stabant foris, putabant homi-
nes intus esse qui cum illo concertarent, ac per sca-
las intro descendissent; poste aquam vero per fo-
raren introspexerunt, tum viso nemine, intellectore

VERSIO EVAGRII.

(9) Sic omnes mss. Bolland. vero, in phanta-
smate. Paulo post omnes mss., hoc tantum, editi,
hoc tamē.

(10) Sic omnes mss. Editi vero, statim.

(11) Graeca hic variant et fusiora sunt.

(12-13) Sic omnes mss., quorum tamē quidam
habent, non poteris. Editi, non potes hic habitare, non
nostras insidias, etc.

dæmones esse, atque perterriti Antonium compellunt. Ille vero magis hos audiebat quam curabat illos. Et prope januam accedens, hortabatur homines ut secederent, nec reformidarent, nam ejusmodi phantasias dæmones exhibere eorum maxime causa qui perterrentur. Obsignate vos, aiebat, et cum fiducia abscedite: siniteque illos sibi ipsi illudere. Tum abibant illi signo crucis muniti: ille vero remanebat, nihil læsus a dæmonibus, neque ejusmodi certaminibus defatigatus. Accessio quippe cœlestium visionum, et hostium imbecillitas per magnum illi præstabat laborum levamentum, ma joremque **643** addebat alacritatem. Etenim cum frequenter accederent familiares, rati se illum mortuum reperturos, psallentem audiebant: *Exsurget Deus, et dissipentur inimici ejus, et surgiant qui oderunt eum a facie ejus. Sicut deficit sumus deficient: sicut fuit cera a facie ignis, sic pertant peccatores a facie Dei*²¹. Et rursus: *Omnes gentes circuierunt me, et in nomine Domini ultus sum eos*²².

οἱ ἡμαρτωλοὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· *Kυρλον τμωράμηντεν αὐτούς.*

14. Viginti itaque prope annos ita degit, asceticam seorsim agens vitam, neque inde progressus, nec nisi raro visus ab aliquo. Post hæc autem, cipientibus permultis Antonii ascesin imitari, accedentibusque familiaribus: atque vi confractis, ac depulsis foribus, exiit Antonius tanquam ex adylo mystriis initiatus, atque divino afflatus numine. Tuncque primum extra castellum visus est ab adventantiibus. Ut viderunt illi, mirati sunt corporis habitum eumdem ipsum esse qui semper fuerat, nec per quietem obesum pinguedine, neque macie consumptum per jejunia dæmonumque certamina; talis

VERSIO

dem, qui foris erant, existimabant aliquos homines scalis positis (20) introisse, ibique contendere: postquam autem per cavernas introspicentes, nullum viderunt, dæmones intellexerunt contra eum contendere: et nimio metu perterriti, Antonii auxilium flagitabant. At ille ostio propinquans ad consolandostrates, ne timerent, atque ut inde recederent, precabatur: trepidantibusque asserebat cunctis, a dæmonibus incutu metum: *Signate vos, inquiens, et abite securi, ipsosque semetipos sine leuamen addudere. Itaque illis revertentibus, hic remanebat illæsus, nec unquam in certamine lassabatur, accendentium enim (21) augmenta profectum, vel debilitas repugnantum, maximum ejus contentioni levamen addiderant, et ejus animo constantiam suggerebant. Rursusque ad erenum venientibus turbis, quæ jam mortuum eum et existimaverant repertos: ille psallebat intrinsecus: Exsurget Deus, et dissipentur inimici ejus, et surgant qui oderunt eum a facie ejus; ut sumus minutur (22), deficient, ut liquescit cera a facie ignis; ita pertant peccatores a facie Dei, et iterum: Omnes gentes circumdederunt me, et in nomine Domini vindicavi in eis.*

14. Sic annis (23) viginti solitarie transactis, atque ab hominum segregatus aspectibus perduravit. Cum ergo multorum et propositum imitari cipientium, et notorum multiudo ad eum concurreret, nec non et patientium infinita se caterva glomeraret (24), tandem pene jam foribus evulsis, quasi ex aliquo

²¹ Psal. lxvii, 2, 3. ²² Psal. cxvii, 12.

(14) Sic Reg. 1, 2, et Colbert. 2. Editi, ἔχουσεν. Ibidem omnes mss. ut in textu. Editi, ἢ ἔκεινων ἐφόρντιζε, καὶ γὰρ συνεχῶς παρέβαλλον, omissis lineis perinclusis.

(15) Sic omnes mss. Editi, διασκορπισθήσονται.

(16) Sic Colbertinus secundus, cum textu Græco. Alii et editi, ἀπολοῦνται.

(17) Sic Colbertinus primus. Regius vero 2, et Colbertinus 2, καὶ ζῆλωσαι θελόντων τὴν ἀσχησιν Ἀντώνιον. Alii et editi pro αὐτῷ habent αὐτῷ.

(18) Illic καὶ θεοφορούμενος desunt in Colbert. 2, nec videntur lecta ab Evagrio.

(19) Sic Regius secundus et Colbertinus secundus

A δῆδογιτάμενοι δαίμονας εἶναι τούτους, καὶ φοβηθέντες αὐτοῖς, τὸν Ἀντώνιον ἐκάλουν. Οὐ δὲ μᾶλλον τούτων ἔγγὺς τῆς θύρας, παρεκάλει τοὺς ἀνθρώπους ἀναχωρεῖν καὶ μὴ φοβεῖσθαι· οὕτω γάρ ἐλεγε τούς δαίμονας φαντασίας ποιεῖν κατὰ τῶν δειλιώντων. Ὑμεῖς οὖν σφραγίσατε ἑαυτοὺς, καὶ δεῖπτε θαρροῦντες· καὶ τούτους δέρετε παῖςειν ἑαυτοῖς. Θι μὲν οὖν ἀπῆρχοντο τετεχισμένοι τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. Οὐ δὲ ἔμενε, καὶ οὐδὲν ἐβλάπτετο παρ' αὐτῶν· ἀλλ' οὐδὲ ἔκαμψεν ἀγνωζόμενος· ἡ γὰρ προσθήκη τῶν γινομένων αὐτῷ τῶν ἀνωρημάτων, καὶ ἡ τῶν ἔχθρων ἀσθένεια, πολλὴν αὐτῷ τῶν πόνων ἀνάπαυλαν παρείχετο, καὶ εἰς πλείονα προθυμίαν παρεσκεύαζε. Καὶ γάρ συνεχῶς παρέβαλλον οἱ γνώριμοι, νομίζοντες εὐρίσκειν αὐτὸν νεκρὸν, καὶ ἔχουν αὐτοῦ φάλλοντος· Ἀραστήτω, δὲ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαρ (15) οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, καὶ φυρτώσαρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. Ως ἐκλειπει πατρὸς, ἐκλειπτώσαρ· ως τῆκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτως ἀπόλοιτο (16) Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ σύμμα-

B Β ιούντοις τετεχισμένοις, οὗτε προὶνων, οὗτε παρά τινων συνεχῶς βλεπόμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα, πολλῶν ποθούντων καὶ θελόντων αὐτὸν τὴν δισκησιν ζῆλωσαι (17), ἄλλων τε γνωρίμων ἐλθόντων, καὶ βίᾳ τὴν θύραν καταβαλόντων καὶ ἔξεωσάντων προτίθεν δὲ Ἀντώνιος ὅπερ ἔχ τινος ἀδέου μεμυσταγωγήμενος καὶ θεωφορούμενος (18)· καὶ τότε πρῶτον ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς ἐφάνη τοῖς ἐλθοῦσι πρόδεις αὐτῶν. Εκείνοις μὲν οὖν, ως εἶδον, ἔθαύμαζον ὀρῶντες αὐτοῦ τό τε σώμα τὴν αὐτήν ἔξιν ἔχον, καὶ μήτε πιανθέν, ως ἀγύμναστον (19), μήτε ισχυνθὲν ως ἀπὸ νηστειῶν καὶ μά-

C EVAGRII.

14. Εἶχοι τοίνυν ἔγγὺς ἔτη διετέλεσεν, οὕτω καθ' ἑαυτὸν ἀσκούμενος, οὗτε προὶνων, οὗτε παρά τινων συνεχῶς βλεπόμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα, πολλῶν ποθούντων καὶ θελόντων αὐτὸν τὴν δισκησιν ζῆλωσαι (17), ἄλλων τε γνωρίμων ἐλθόντων, καὶ βίᾳ τὴν θύραν καταβαλόντων καὶ ἔξεωσάντων προτίθεν δὲ Ἀντώνιος ὅπερ ἔχ τινος ἀδέου μεμυσταγωγήμενος καὶ θεωφορούμενος (18)· καὶ τότε πρῶτον ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς ἐφάνη τοῖς ἐλθοῦσι πρόδεις αὐτῶν. Εκείνοις μὲν οὖν, ως εἶδον, ἔθαύμαζον ὀρῶντες αὐτοῦ τό τε σώμα τὴν αὐτήν ἔξιν ἔχον, καὶ μήτε πιανθέν, ως ἀγύμναστον (19), μήτε ισχυνθὲν ως ἀπὸ νηστειῶν καὶ μά-

versio

D recte. Editi et alii, ἢ ὡς ἀγύμναστον, positum habent post ἀπὸ νηστειῶν.

(20) Sic omnes manuscripti. Editi vero, *scalis appositis*.

(21) Sic omnes mss. Editi vero, *accendentium autem*.

(22) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, *sicut deficit sumus*.

(23) Ita omnes mss. Editi vero, *sic Antonius annis. Mox mss. aspectibus. Editi, conspectibus*.

(24) Sic mss. Editi vero, *conglomeraret. Bolland. post pene iam, habet, per rim, quæ desunt in omnibus mss.*

χης δαιμόνων τοιούτος γάρ ήν, οἷον καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἥδεισαν αὐτὸν· τῆς δὲ ψυχῆς πάλιν καθύρων τὸ θήρος· οὗτε γάρ οὐκ ὑπὸ ἀνίας συνεσταλμένον (25) ἦν, οὗτε ὑφ' ἥδονῆς διακεχυμένον, οὗτε ὑπὸ γέλωτος ἢ κατηφείας συνεγόμενον· οὗτε γάρ ἐνυρακίς τὸν ὄχλον ἐταράχθη, οὗτε οὐς ὑπὸ τοσούτων κατασπαζόμενος ἐγεγήθει· ἀλλὰ δύος (26) ἦν ἕνας, οὓς ὑπὸ τοῦ λόγου κυβερνώμενος, καὶ ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἔτιώς. Πολλοὺς γοῦν τῶν παρόντων τὰ σώματα πάσχοντας ἐθεράπευσεν ὁ Κύριος δι' αὐτοῦ· καὶ ἀλλούς ἀπὸ δαιμόνων ἐκσάθρισε. Χάριν τε ἐν τῷ λαλεῖν ἐδίδου τῷ Ἀντωνίῳ· καὶ οὕτω πολλοὺς μὲν λυπουμένους παρεμυθείτο, ἀλλούς δὲ μαχομένους διῃλλαττεν εἰς φιλίαν· πάσιν ἐπιλέγων μηδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προκρίνειν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης. Διαλεγόμενος δὲ καὶ παραινῶν μημονεύειν (27) περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, δις οὐκ ἐψεύσατο τοῦ ἴδιου Υἱοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· Ἐπεισο δη πολλοὺς αἱρήσασθαι τὸν μονήρη βίον· καὶ οὕτω λοιπὸν γέγονε καὶ ἐν τοῖς δρεσι μοναστήρια, καὶ ἡ Ἑρμος ἐπολιτισθη ὑπὸ (28) μοναχῶν, ἐξειθόντων ἀπὸ τῶν ἰδίων, καὶ ἀπογραψαμένων τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πολιτείαν.

15. Χρέας δὲ γενομένης διελθεῖν αὐτὸν τὴν τοῦ Ἀρσενοῖτου διώρυγα (χρέα δὲ ήν ἡ τῶν ἀδελφῶν ἐπίσκεψις), πλήρης δὲ ήν τὸ διώρυξ κροκοδείλων. Καὶ μόνον εὑρέμενος, ἐνέδη αὐτὸς τε καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ διῆλθον ἀδιαλεῖταις. Ὑποστρέψας δὲ εἰς τὸ μοναστήριον, τῶν αὐτῶν εἶχετο σεμνῶν καὶ νεανικῶν πάνων. Διαλεγόμενος τε συνεχῶς, τῶν μὲν ἡδη μοναχῶν τὴν προθυμίαν τηνῆσαν, τῶν δὲ ἄλλων τοὺς πλείστους εἰς ἔρωτα τῆς ἀσκήσεως ἐκίνει, καὶ ταχέως, ἐλκοντος τοῦ λόγου, πλείστα γέγονε μοναστήρια, καὶ πάντων αὐτῶν ὡς πτερῆ καθηγεῖτο.

16. Μιδέ γοῦν ἡμέρᾳ προελθὼν, καὶ πάντων τῶν μοναχῶν ἐλθόντων πρὸς αὐτὸν, ἀξιούντων τε περ'

A quippe erat, quem autem antea secessum ejus conspexerant. Animi item puri mores erant; nam nec moerore coactari, nec voluptatibus diffluere, neque vel risum, vel tristitiam praeserre, neque conspecta multitudine turbari, neque tanta salutantium frequentia latari visus est. Sed æquabilis omnino erat, ut pote qui ratione regeretur, et æquum naturæ statum servaret. Multos itaque corpore per eum Dominus sanavit: alios dæmonibus liberavit. Gratiam item Antonio loquenti dederat Dominus; ut modestos plurimos consolaretur: concertantes alios reducere in amicitiam, hortans omnes ut nihil mundanarum rerum anteferrent charitati Christi. Cum autem inter loquendum futura memoraret bona, nec non Dei erga nos amorem, qui proprio **644** B Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum ²⁹; multis persuasit monasticam ut eligerent vitam: atque ita demum in montibus quoque excitata sunt monasteria, eremusque a monachis habitata est, qui relictis suis omnibus, cœlesti instituto nomen dabant.

15. Necesse cum esset ut Arsenoiticum canalem transmearet (ex usu quippe fratrum erat us inviseret illos), canalisque crocodilorum plenus esset, tantum precatus condescendit, atque cum sociis omnibus pertransivit illesus. Reversus ad monasterium pristinos labores strenue fortiterque addidit. Frequentibus autem colloquiis, eorum qui jam monachi erant auxit alacritatem, aliorum vero plurimos ad asceticę vitę amorem inflammat; ita ut ejus suasu brevi plurima fierent monasteria, quibus omnibus quasi pater ipse præserat.

16. Aliqua die progressus, monachis omnibus ad eum accedentibus, rogantibusque, ut eum ser-

VERSIO EVAGRII.

cœlesti aditu consecratus apparuit. Obstupuerunt universi et oris gratiam et corporis dignitatem, quod nec per quietem intumuerat, nec jejuniis dæmoniūmque certamine faciem ejus pallor obsederat; sed e contrario quasi nihil temporis exigisset, antiquus membrorum decor perseverabat. Proh! quanta miracula (29)! quæ in illo anniū puritas fuit? Nunquam hilaritate nimia resolutus in risum est, nunquam recordatione peccati tristitia ora contraxit, non magnis stupentium se clatus est laudibus: nihil in illo indecens solitudo, nihil asperum quotidiana cum hostibus bella contulerant; sed temperata mens æquali ad cuncta cerebatur examine. Plurimos igitur ab immundis spiritibus et infirmitatibus variis Dei gratia per Antonium liberavit. Sermo ejus sale conditus consolabatur modestos, docebat inscios, concordabat iratoz: omnibus suadens nihil amori Christi anteponendum. Proponebatque ante oculos honorum magnitudinem futurorum, et Dei clementiam, et beneficia retexebat indulta, quod proprio Filio suo non pepercérat Deus, sed pro nostra omnium salute eum tradiderit. Nec mora, plura audientium corda ad humanarum rerum conteinplum hæc ejus suscitit oratio: et habitandæ creni istud exordium fuit (30).

15. Quid sane et in Arsenoitarum oppido gestum sit non transibo silentio: nam, cum fratres vellent inviseret, et rivulum Nili (31), qui crocodilis et multis ejus fluminis bestiis plenus erat, transvadare esset necesse, tam cuni comitibus suis transvivit illesus. quam inde redit incolimus. Rursusque in pristinis laboribus perseverans, multos magisterio suo fratres confirmavit, ita ut brevi tempore plurima fierent monasteria, novos antiquosque monachos pro ætate vel tempore, paterno moderabatur affectu.

16. Quadam autem die cum (32) a congregatis fratribus rogaretur, ut eis institutoria largiretur præ-

²⁸ Rom. viii, 32.

(25) Regius secundus et Colbert. 2, συνεσταλμένη διακεχυμένη συνεχομένη.

(26) Regius. 1, et Colbert. 2, ὅλως.

(27) Regius 2, et Colbert. 2, μημονεύων, omisso παρανῶν. Infra iudein, ὡς οὐκ ἐψεύσατο, et ita legit Evag. In editis et aliis, δις οὐκ.

(28) Ὅποιο deest in Regio 2, et Colbert. 2.

(29) Sic omnes mss. Bolland. proh! quanto mi-

D raculo!

(30) Ita omnes mss. Bolland. vero, istud ejus exordium fuit.

(31) Bolland. fluminis Nili, mss. sequimur. Infra Bolland. sœris fluminis., MSS., ejus fluminis.

(32) Sic manuscripti. Bollandus vero, cum S. Antonius.

mocinantem audire liceret : hæc illis Aegyptiaca A αὐτοῦ ἀκοῦσαι λόγον, Εἰεγεν αὐτοῖς τῇ Αἰγυπτιακῇ φωνῇ, ταῦτα· Τὰς μὲν Γραφὰς Ιχανάς είναι πρὸς διδασκαλίαν ἡμᾶς; δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις. Καὶ ὑμεῖς τοίνυν ὡς τέκνα φέρετε τῷ πατρὶ λέγοντες δὲ οἴδας· κάγὼ δὲ ὡς τῇ ἡλικίᾳ πρεσβύτερος ὑμῶν, & οἶδα καὶ ὃν πεπειραμαι μεταδίδωμι. Ἐστα δὲ προηγουμένως κοινὴ πᾶσιν αὐτῇ σπουδὴ, ἀρξαμένους μὴ ὑπενδούνται, μηδὲ ἔχκακεν ἐν τοῖς πόνοις, μηδὲ λέγειν. Ἐχρονίσαμεν ἐν τῇ ἀσκήσει ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀρχόμενοι καθ' ἡμέραν, τὴν πρωθύπαν βίος βραχύτατός ἐστι, μετρούμενος πρὸς τοὺς μᾶλλοντας αἰώνας· ὥστε καὶ πάντα τὸν χρόνον ἡμῶν μῆδεν είναι πρὸς τὴν αἰώνιον ζωήν. Καὶ πᾶν μὲν πρᾶγμα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ ἀξίου πιπράσκεται, καὶ οἵσον λίστα τις ἀντικαταλάσσει· τῇ δὲ ἐπαγγέλτα τῆς αἰώνιου ζωῆς ὄλιγον τινὸς ἀγοράζεται. Γέγραπται γάρ· Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς (34) ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἔδδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, δρδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν, κόπος καὶ πόρος. Ὄταν τοίνυν πάντα τὰ ὄδοικοντα ἔτη, ή καὶ ἔκατὸν διαμείνωμεν ἐν τῇ ἀσκήσει, οὐκέτι τοις ἔκατὸν ἔτεσι βασιλεύσομεν, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἔκατὸν αἰώνας αἰώνιων βασιλεύσομεν· καὶ ἐπὶ γῆς ἀγωνιεζόμενοι, οὐκέτι γῆς κληρονομοῦμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἔχομεν τὰς ἐπαγγελίας πάλιν δὲ φθαρτὸν ἀποθέμενοι τὸ σῶμα, ἀφθαρτὸν ἀπολαμβάνομεν αὐτό.

17. Itaque, filii, ne lassescamus, neque putemus nos diutius morari, aut magnum quid praestare: Non enim sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis³⁶. Ne mandum intuentes existimemus magnis nos rebus renuntiassæ: siquidem totus terrarum orbis minimus est si cum toto conseratur cœlo. Si tota igitur terra potirenamur, totique renuntiaremus, nequamquam dignum illud esset regno cœlorum. Quemadmodum enim si quis æncam drachmam despiceret,

B αὐτοῦ ἀκοῦσαι λόγον, Εἰεγεν αὐτοῖς τῇ Αἰγυπτιακῇ φωνῇ, ταῦτα· Τὰς μὲν Γραφὰς Ιχανάς είναι πρὸς διδασκαλίαν ἡμᾶς; δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις. Καὶ ὑμεῖς τοίνυν ὡς τέκνα φέρετε τῷ πατρὶ λέγοντες δὲ οἴδας· κάγὼ δὲ ὡς τῇ ἡλικίᾳ πρεσβύτερος ὑμῶν, & οἶδα καὶ ὃν πεπειραμαι μεταδίδωμι. Ἐστα δὲ προηγουμένως κοινὴ πᾶσιν αὐτῇ σπουδὴ, ἀρξαμένους μὴ ὑπενδούνται, μηδὲ ἔχκακεν ἐν τοῖς πόνοις, μηδὲ λέγειν. Ἐχρονίσαμεν ἐν τῇ ἀσκήσει ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀρχόμενοι καθ' ἡμέραν, τὴν πρωθύπαν βίος βραχύτατός ἐστι, μετρούμενος πρὸς τοὺς μᾶλλοντας αἰώνας· ὥστε καὶ πάντα τὸν χρόνον ἡμῶν μῆδεν είναι πρὸς τὴν αἰώνιον ζωήν. Καὶ πᾶν μὲν πρᾶγμα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ ἀξίου πιπράσκεται, καὶ οἵσον λίστα τις ἀντικαταλάσσει· τῇ δὲ ἐπαγγέλτα τῆς αἰώνιου ζωῆς ὄλιγον τινὸς ἀγοράζεται. Γέγραπται γάρ· Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς (34) ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἔδδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, δρδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν, κόπος καὶ πόρος. Ὄταν τοίνυν πάντα τὰ ὄδοικοντα ἔτη, ή καὶ ἔκατὸν διαμείνωμεν ἐν τῇ ἀσκήσει, οὐκέτι τοις ἔκατὸν ἔτεσι βασιλεύσομεν, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἔκατὸν αἰώνας αἰώνιων βασιλεύσομεν· καὶ ἐπὶ γῆς ἀγωνιεζόμενοι, οὐκέτι γῆς κληρονομοῦμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἔχομεν τὰς ἐπαγγελίας πάλιν δὲ φθαρτὸν ἀποθέμενοι τὸ σῶμα, ἀφθαρτὸν ἀπολαμβάνομεν αὐτό.

17. Ωστε (35), τέκνα, μὴ ἔχκακωμεν, μηδὲ νομίζωμεν χρονίζειν, ή μέγα τι ποιεῖν. Οὐ γάρ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλοντας ἀποκαλυψθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν. Μηδὲ εἰς τὸν κύριον βλέποντες νομίζωμεν μεγάλους τισθεντάχθαι· καὶ γάρ καὶ αὐτὴ πᾶσα ή γῆ βραχύτατη πρὸς ὅλον τὸν οὐρανόν ἐστιν. Εἰ τοίνυν καὶ πάσης τῆς γῆς κύριοι ἐτυγχάνομεν, καὶ ἀπετασσόμεθα τῇ γῇ πάσῃ, οὐδὲν δέξιον ήν πάλιν πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ως γάρ εἰ τις καταφρονήσεις μῆτις

VERSIO EVAGRII.

cepta, cum prophætica fiducia exaltans vocem aiebat: Ad omnem quidem mandatorum disciplinam Scripturas posse sufficere: sed et hoc optimum fore, si mutuis se invicem fratres sermonibus consolarentur. Et vos ergo, inquit, ut patri referre quæ nostis: et ego quæ per longam ætatem consecutus sum, quasi filii indicabo. Hoc sit autem primum cunctis in communi mandatum, nullum in arrepti propositi vigore facessere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit, præsertim cum humanæ vita spatio, æternitati comparata, brevissima sint (36). Ita exorsus, paululum siluit: et admiratus nimiam Dei largitatem, rursus adjicit, dicens: In præsenti hac vita æqualia sunt pro rerum commutatione commercia, nec majora recipit ab emente qui vendit: promissio autem vita semipernæ vili pretio comparatur, scriptum est enim: Dies vita nostræ septuaginta anni: si autem multum, octoginta; quidquid reliquum est, labor et dolor est; quando ergo octoginta, aut centum, ut multum annos (37) laborantes, in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi sumus in futuro: sed pro annis supradictis, omnium nobis sæculorum regns tribuentur, non tamen hæreditabimus, sed cœlum: corpus quoque corruptum relinquentes, id ipsum cum incorruptione recipiemus.

17. Ergo, filioi, non vos aut tardium delatigel, aut vanæ gloriae delectet ambitio: Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis, ad superuenturam gloriam quæ revelabitur in nobis. Nemo cum despererit mundum, reliquise se arbitretur ingentia, quia omnis terra, ad infinitatem comparata cœlorum, brevis ac parva est. Si ergo nec universo, orbi renuntiantes, dignum aliquid habitaculis possimus compensare

³⁶ Psal. LXXXIX, 10. ³⁷ Rom. viii, 18.

(33) Sic maxima pars mss. Alii cum editis, δῶλως. D sed leguntur apud Evagrium.

(34) Regius primus, τῶν ἑτῶν τῆς ζωῆς. Initia eti post ὄδοικοντα δεειτ in editis et in quibusdam mss., in pluribus tamen habetur. Mox Colbert. secundus solus, πλεῖστον pro πλεῖστον. Paulo post Regius secundus et Colbert. secundus, ή καὶ ἔκατον, quæ desunt in ceteris manuscrips. et in editis,

(35) Colbert. 2, Οὐκοῦν. Μοχ οιννες pene mss., μὴ ἔχκακωμεν. Editi, μὴ ἔχκάμωμεν.

(36) Bollandus post brevissima sint, habet, ac parva; secus manuscripti.

(37) Sic manuscripti. Bollandus, annis.

χαλκῆς δραχμῆς, ἵνα κερδήσῃ χρυσῖς δραχμὰς ἔκα-
εν, οὕτως δὲ πάσης τῆς γῆς κύριος ὁν, καὶ ἀποτα-
σόμενος αὐτῇ, ὅλίγον ἀφίσαι, καὶ ἐκατονταπλασίονα
λαμβάνει. Εἰ δὲ οὐδὲ πᾶσας ἡ γῆ ἀξία τῶν οὐρανῶν
ἔστιν, δὲ δραχμές ὅλιγας ἀρουρας, ὡς οὐδὲν κατα-
λιπάνων, καὶ σικέλιαν ἡ χρυσὸν ἰκανὸν ἀφῇ, οὐκ
δρεῖλει: καυχᾶσθαι ἡ ἀκριδίαν. "Ἄλλως τε οὐ φέμοιμεν
λογίζεσθαι, διτε, καὶ μὴ ἀφῶμεν δι' ἀρετὴν, ἀλλ'
ὑπερεον ἀποθνήσκοντες καταλιμπάνομεν αὐτὰ πωλ-
λάκις καὶ οἵς οὐ θέλομεν, ὡς ἐμνημόνευσεν δὲ Ἐκκλη-
σιαστῆς. Διὰ τὸ οὖν μὴ δι' ἀρετὴν ἡμεῖς καταλιμπά-
νομεν, ἵνα καὶ βασιλεῖαν κληρονομήσωμεν; Διὰ τοῦτο
μηδὲ τοῦ κτισθαι τις; ἡμῶν ἐπιθυμίαν λαμβάνετω. Τί
γάρ κέρδος ταῦτα κτισθαι, δὲ μηδὲ αἴρομεν μεθ' ἔκα-
των; τί οὐ (38) μᾶλλον ἐκεῖνα κτώμεθα, δὲ καὶ μεθ'
ἔκατων δραχμὰς δυνάμεθα, ἀτινά ἔστι φρόνησις, δικαιο-
σύνη, σωφροσύνη, ἀνδρεία, σύνεσις, ἀγάπη, φιλο-
πτωχία, πίστις; ἡ εἰς Χριστὸν, ἀρργησία, φιλοξενία;
Ταῦτα κτώμενοι, εὐρήσομεν αὐτὰ πρὸ διατηνῶν ἐκε-
πισιοντα τὴν ζενίαν ἐν τῇ γῇ τῶν ποιέων.

18. Όστε καὶ ἔκ τοιούτων πειθέτω τις ἔκατων
μὴ διλιγωρεῖν· καὶ μάλιστα, ἐξ λογίσηται, δούλον
ἄκυτθὸν εἶναι τοῦ Κυρίου, καὶ δρεῖλοντα τῷ δεσπότῃ
δουλεύειν. Όστερον οὖν δὲ δούλος οὐκ ἀν τολμήσῃ λέ-
γειν (39). Ἐπειδὴ καὶ εἰργασάμην, οὐκ ἐργάζομαι
σήμερον· οὐδὲ τὸν παρελθόντα χρόνον μετρῶν, πάυ-
σεται τῶν ἑξῆς τὴν μερῶν, ἀλλὰ καθ' τὸν μέραν, ὡς ἐν τῷ
Εὐαγγελίῳ γέγραπται, τὴν αὐτὴν προθυμίαν δείκνυ-
σιν, ἵνα τῷ κυριῷ αὐτοῦ ἀρέσῃ (40), καὶ μὴ κινδυ-
νεύσῃ· οὕτω καὶ τὴν μέραν ἐπιμένωμεν τῇ
ἀσκήσει, εἰδότες, διτε, ἐὰν μίαν τὴν μέραν ἀμελήσωμεν,
οὐ διὰ τὸν παρελθόντα χρόνον τὴν συγχωρήσει, ἀλλὰ
διὰ τὴν ἀμέλειαν ἀγανακτήσει καθ' τὴν μέραν. Οὕτως καὶ
ἐν τῷ Ἱεζεχιὴλ τὰκύταμεν· οὕτως καὶ δὲ Ιούδας διὰ
νύκτα μίαν ἀπώλεσε καὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου τὸν
κῆματον.

A ut centum aureas lucraretur; Ita si quis universas
terræ dominus renuntiaret illi, is parum relin-
queret, ac centuplum recipere. Quod si ne tota
quidem terra digna sit regno cœlorum, qui ergo
aruras paucas relinquit, quasi nihil amittit: vel
etiam si domum, multumque auri dimittat, nequa-
quam gloriari debet, aut remissius agere. Et aliqui cogitandum nobis est, si ea virtutis causa non
relinquamus, morte amissuros tandem nos esse,
ac persæpe quibus minime vellemus, ut ait Eccle-
siastes⁴⁷. Cur ergo ea virtutis causa non relinquam-
us, ut regni accipiamus hæreditatem? Quapropter,
ne quem nostrum invadat possidendi cupido. Quid
lucri ea adipisci quæ nobiscum non auferemus? aut
cur non potius ea acquiramus quæ nobiscum aufer-
B mus, prudentiam scilicet, justitiam, temperantiam,
fortitudinem, intelligentiam, charitatem, pauperum
amorem, fidem in Christum, mansuetudinem, hospi-
tialitatem? Hæc si adipiscamur, illuc reperiemus,
quæ nos in mansuetorum terra hospitio exci-
piant.

18. His itaque argumentis quivis in animum in-
ducat ut non animo concidat, præsentim si cogi-
tet se Domini servum oportere Domino servire.
Quemadmodum itaque servus non ausit hæc di-
cere: **646** Cum heri laborarim, otiabor hodie:
neque præteritum tempus dimensus, diebus sequen-
tibus cessabit; sed quotidie, ut scriptum est in
Evangelio, idem præfert animi studium, ut suo
placeat Domino, et non periclitetur: ita et nos
quotidie in ascetica perseveremus, scientes, si una
die indiligenter agamus, Dominum non veniam
nobis, præteriti temporis gratia, esse-concessurum;
sed successurum nobis propter negligentiam. Ita
et in Ezechiele scriptum⁴⁸: ita et Judas ob unam
noctem, præteriti temporis laborem perdidit.

VERSIO EVAGRII.

cœlestibus, se unusquisque consideret, et statim intelliget, parvis aruris et parietibus, vel modica auri
portione contempta, nec gloriari se debere, quasi magna dimiserit, nec tædere, quasi parva sit receptiu-
rus. Ut enim contemnit aliquis unam æream drachmam ad drachmas centum aureas conquirendas: ita
etiam, qui totius orbis dominium dereliquit, centuplum de melioribus præmiis in sublimi sede recipiet.
Ad summum, illud perspicere debemus, quod etsi nostras velimus retentare divitias, lege mortis ab ipsis
divellamur inviti, ut in libro Ecclesiastæ scriptum est. Cur ergo non facimus de necessitate virtutem?
cur non ad lucranda regna cœlestia ultro relinquimus, quod lucis istius sine perdendum est? Nihil eorum
curæ sit monachis (41), quæ secum auferre non possunt: illud potius debemus expetere, quod nos du-
cat ad cœlum; sapientiam scilicet, castitatem, justitiam, virtutem, sensum pervigilem, pauperum cu-
ram, fidem in Christo robustam, animum iræ victorium, hospitalitatem (42). Hæc sectantes, mansionem
nobis in terra quietorum secundum Evangelium præparabimus.

18. Consideremus Domini esse nos famulos, et servitutem debere ei a quo creati sumus. Ut enim ser-
vus præteriti gratia famulus, presens aut futurum non contemnit imperium, nec audet asserere, quod
ex labore transacto instantis operis habere debeat libertatem, sed jugi studio, ut in Evangelio scriptum
est, eamdem semper exhibet servitutem, ut et domino placere possit, et ne metum lucretur et verba;
sic et nos divinis congruit parere præceptis: scientes quod æquus ille retributor, in quo quemque inven-
erit, in eo sit judicaturus, quod prophetica per Ezechielem voce testatur: nam et infelix Judas propter
unius noctis impietatem, omni præteriti temporis labore privatus est.

⁴⁷ Eccl. iv, 8. ⁴⁸ Ezech. xviii.

(38) Ita mss. quidam. Alii vero, μή. Editi, οὖν, D Colbert. 1, ἐπιμετωμεν. Paulo post Colbertin. 2, ωας pro τὴν μέραν.

(39) Sic mss. Editi vero, λέγων. Infra Colbert. 2, πάντεται τὴν μέρας.

(40) Sic manuscripsi. Editi vero, ἀρέσῃ. Infra

ωας pro τὴν μέραν. Sic maxima pars manuscriptorum. Bollandus vero, Christianis.

(42) Manuscripsi, hospitalitem.

19. Quocirca illi, asceticæ vitæ operam demus, A nec indiligerent agamus. In hoc enim ipsum, Dominum adjutorem habemus, ut scriptum est ¹⁹: Quicunque bonum elegerit, ei Deus cooperatur in bonum. Ut autem non negligenter agamus, Apostoli dictum meditari convenit: *Quotidie morior*²⁰. Si enim vixerimus quasi quotidie inorituri, non peccabimus. Quod ita intelligendum, ut quotidie mane surgentes, non existimemus nos ad vesperam usque esse victuros, et cum decumbimus, ne surreciros arbitremur: cum vita nostra natura incerta sit, et quotidie per Providentiam dimensa. Sic affecti, et si in dies ita vixerimus, neque peccabimus, neque alicuius rei cupiditate tenebimus, nulli succensebimus, nullum recondemus thesaurum in terra: sed quasi quotidie mortem expectantes, nullam rem possidebimus: omnia omnibus delicta condonabimus: nec mulieris concupiscentia, nec obscena ulla voluptate tenebimus, sed ut raducam aversabimus: semper concertantes atque iudicii diem prospicientes. Semper enim gravior formido et cruciatuum periculum, voluptatis suavitatem dissolvit, nutantemque erigit animam.

20. Idecirco jam exorsi, jam ingressi virtutis viam, magis contendamus ut ad futura perveniamus ²¹. Nemo retrorsum convertatur, ut Loti uxori ²², cum potissimum Dominus dixerit: *Nemo militens 647 manum suam ad aratum et respiciens retro, aptus est regno cœlorum* ²³. Retro autem respicere nihil aliud est quam paenitere, ac rursum mundana sapere. Ne timete de virtute audientes, neve de nomine stupeatis. Non enim procul nobis est, neque extra nos consistit: in nobis ipsis res est et per facilis sane, si modo voluerimus. Græci

19. Ἐγώμεθα οὖν, τέκνα, τῆς ἀποκήσεως, καὶ μὴ ἀκηδιῶμεν. Ἐχομεν γάρ ἐν τούτῳ καὶ τὸν Κύρου συνεργὸν, ὃς γέγραπται· Παντὶ τῷ προαιρουμένῳ τὸ ἀγαθὸν συνεργεῖ ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἀγαθόν. Εἰς δὲ τὸ μὴ διλιγωρεῖν ἡμᾶς καλὸν τὸ τοῦ Ἀποστόλου ἡττὴν μελετᾶν, τὸ, Καθ' ἡμέραν ἀποθρῆσκω. "Αν γάρ καὶ ἡμεῖς, ὃς ἀποθνήσκοντες καθ' ἡμέραν, οὐτως ζῶμεν, οὐχ ἀμαρτήσομεν. Έστι δὲ τὸ λεγόμενον τοιούτον, Ινα, ἔγειρόμενοι καθ' ἡμέραν, νομίζωμεν μὴ μένειν ἔως ἐσπέρας, καὶ πάλιν μᾶλλοντες κοιμᾶσθαι, νομίζωμεν μὴ ἔγειρεσθαι· ἀδήλου φύσει καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν οὐσίας, καὶ μετρουμένης καθ' ἡμέραν παρὰ τῆς Προνοίας. Οὕτω δὲ διασκείμενοι, καὶ καθ' ἡμέραν οὗτως ζῶντες, οὔτε ἀμαρτήσομεν, οὔτε τινὸς ἐπιθυμίαν ἔξειμεν, οὔτε μηνιούμεν τινί, οὔτε θηταυρίσομεν, Β ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' ὃς καθ' ἡμέραν προσδοκῶντες ἀποθνήσκοντειν, ἀκτήμονες ἐσόμεθα, καὶ πᾶσι πάντα συγχωρήσομεν· ἐπιθυμίας δὲ γυναικός, ή δὲλτης ρυπαρᾶς τὸν ηγούμενον, οὐδὲ διλως κρατήσομεν, ἀλλ' ὃς παρερχομένην ἀποστραψόμεθα· ἀγωνιῶντες δεῖ καὶ προβολέποντες τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Άλι τὸ μείζων φόβος καὶ ὁ ἄγρων τῶν βασάνων διαλύει τὸ λείον (43) τῆς ήδονῆς, καὶ τὴν φυγὴν καίνουσαν ἀνιστησιν.

20. Οὐκοῦν ἀρξαμενοι καὶ ἐπιθάντες ἡδη τῇ ὅδῷ τῆς ἀρετῆς, ἐπεκτεινώμεθα μᾶλλον ίνα φθάσαντες ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν (44). Καὶ μηδεὶς εἰς τὰ δύσια στρεψέσθω, ὃς ἡ γυνὴ τοῦ Λώτου μάλιστα δι: Κύριε εἴρηκεν Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐξ ὅροπορ, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὅτιστα, εῦθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τὸ δὲ στραφῆναι οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν ή μεταμελθῆναι, καὶ πάλιν κοσμικὴ φρονεῖν. Μή φοβεῖσθε δὲ ἀκούοντες; περὶ ἀρετῆς, μηδὲ ἔννοεσθε περὶ τοῦ δύναματος; οὐ γάρ μαρτινὸν ἀφ' ἡμῶν ἔστιν οὐδὲ ἔξαθεν ἡμῶν συνίσταται, έν

VERSIO EVAGRII.

19. Idecirco tenendus est continuus instituti rigor, habentibus Deum auxiliatorem, sicut scriptum est, quia omni proponenti bonum Deus cooperatur. Ad inertiam autem calcandam Apostoli præcepta replicemus, quibus se mori quotidie testabatur: similiter et nos humanæ conditionis vitam ancipitem retrahentes, non peccabimus: cum enim excitati a somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, et quieti corpora concedentes, de lucis non confidamus adventu, et ubique naturæ ac vitæ incertæ memores, Dei nos intelligamus providentia gubernari; non modo (45) non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur; sed nec irascemur quidem adversus aliquem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus: quin potius metu quotidiani recessus, et sejungendi corporis jugi exspectatione (46), omnia caduta calcabimus. Cessabit mulierum amor, libidinis extinguetur incendium, invicem nobis debita nostra donabimus. ante oculos semper habentes ultimæ retributionis adventum: quia major formido (47) et pœnarium timor horridus, simul et lubricæ carnis incentivæ dissolvit, et ruentem animam quasi ex aliqua rupe sustentat.

20. Ideoque precor ut ad finem propositi omni labore tendamus, nemo post tergum respiciens Lot imitetur uxorem, præsertim cum Dominus dixerit, Nullum ponentem manum super aratum et respiciens retrorsum, dignum esse regno cœlorum: respicere autem retrorsum nihil aliud est, quam in eo paenitere quod cœperis, et mundanis rursus desideriis obligari. Nolite, quæso, virtutis tanquam impossibile nomen pavere, nec peregrinum vobis, aut procul positum videatur hoc studium, quod ex nostro pendet arbitrio: hujus operis homini inserta natura est, et ejusmodi res est quæ nostram tantummodo expectat voluntatem. Græci studia transmarina sectentur, et in alieno orbe constitutos, inaniū litera-

¹⁹ Rom. viii, 28. ²⁰ I Cor. xv, 51. ²¹ Philipp. iii, 14. ²² Genes. xix, 26. ²³ Luc. ix, 62.

(43) Sic Reg. 1 et 2. Alii et editi, πλεῖον, minus D εἰς τὴν θεολεῖαν.
recie.

(44) Ήσε, ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν, desunt in Regio secundo et Colbert. 2. Intra Regius primus et Colber-
tinus secundus, ἐπιβαλὼν, editi vero βαλὼν. Mox
αὐτοῦ legebatur in editis post γένεσα, sed deest in
Regio secundo et Colbertin. 2. Ibidem Colbert. 2,

(45) Sic manuscripti. Bollandus vero, *hoc modo*.

(46) Ila omnes manuscripti. Bollandus, *medita-
tione*, minus recie.

(47) Bollandus, *formido iudicii*, manuscripti ut
in textu.

ἡμῖν δέ ἐστι τὸ ἔργον, καὶ εὐχολόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν μόνον θελήσωμεν. Ἐλλήνες μὲν οὖν ἀποδημοῦσι, καὶ θάλατταν περῶσι, ἵνα γράμματα μάθωσιν· τὰς δὲ οὐ χρέαν ἔχομεν ἀποδημῆσαι· (47) διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὗτος περᾶσαι θάλατταν διὰ τὴν ἀρετὴν. Φθάσας γάρ εἰπεν ὁ Κύριος· Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔτεσδε ὑμῶν ἔστιν· Οὐκοῦν ἡ ἀρετὴ τοῦ θέλειν ἡμῶν μόνου (48) χρέαν ἔχει· ἐπειδήπερ δὲ ἡμῖν ἐστι, καὶ ἔξ οὐρανῶν συνίσταται. Τῆς γάρ ψυχῆς τὸ νοερὸν κατὰ φύσιν ἔκούσης, ἡ ἀρετὴ συνίσταται. Κατὰ φύσιν δὲ ἔχει, διὸ ἡνὶ γέγονε μένει, γέγοντας δὲ καλὴ καὶ εὐθῆς λίαν. Διὰ τοῦτο δὲ μὲν τοῦ Ναυγῆ Ιησοῦς παραγγέλλων ἐλεγε τῷ λαῷ Εὐθύνετε τὴν καρδίαν ὑμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν· Ἰσραὴλ· δὲ Ιωάννην· Εὐθυνίας ποιεῖτε τὰς τρισσους ὑμῶν. Τὸ γάρ εὐθεῖαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τοῦτο δέ ἐστι τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἐκτίσθη. Πάλιν δὲ διὸ ἀν ἐκκλίνη, καὶ ἐν διαστροφῇ τοῦ κατὰ φύσιν γένηται, τότε κακία ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν οὐκ ἐστι δυσχερές τὸ πρᾶγμα· ἐὰν γάρ μεινωμεν ὡς γεγόναμεν, ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμεν· ἐὰν δὲ λογιζόμεθα τὴν φαῦλα, ὡς κακὸν κρινέμεθα. Εἴ μὲν οὖν ἔξωθεν ἡνὶ ποριστέον τὸ πρᾶγμα (49), δυσχερές διτεως ἡνὶ εἰ δὲ ἐν ἡμῖν ἐστι, φυλάξωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ δυπαρῶν λογισμῶν, καὶ ὡς παρακαταθήκην λαβόντες, τηρήσωμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ψυχὴν· ἐν αὐτέσδε ἐπιγνῷ τὸ ποίημα αὐτοῦ, οὐτως οὖσαν (50), ὥσπερ αὐτὴν καὶ πεποιηκεν αὐτήν.

21. "Εστω δὲ ἡμῖν ἄγων, ὅστε μὴ τυραννεῖν ἡμῶν θυμὸν, μηδὲ κρατεῖν ἡμῶν ἐπιθυμίαν. Γέγραπται γάρ, ἔτι· Ὁργὴ ἀνδρὸς δικαιοσύνης θεοῦ οὐ κατεργάζεται· η δὲ ἐπιθυμία, συλλαβεῖσα, τίκτει ἀμαρτίαν· η δὲ ἀμαρτία, ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάρρατον. Οὕτω δὲ πολιτευόμενοι νήφωμεν ἀσφαλῶς· καὶ, ὡς γέγραπται, πάσῃ φυλακῇ τηρῶμεν (51) ἑαυτῶν τὴν καρδίαν. Ἐχθροὺς γάρ ἔχομεν δεινοὺς καὶ πανούργους, τοὺς πονηροὺς διάμονας· καὶ πρὸς τούτους ἐστὸν ἡ πάλη, ὡς εἰπεν ὁ Ἀπόστολος· Οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, καὶ

VERSIO EVAGRII.

rum quererant magistros: nobis vero nulla profligescendi, nulla transfretandi fluctus necessitas imminet, in omni sede terrarum constituta sunt regna cœlorum. Unde et Dominus in Evangelio ait: *Regnum Dei intra vos est*: virtus quæ in nobis est, mentem tantum requirit humanam. Cui enim dubium est, quin naturalis animæ puritas, si nulla fuerit extrinsecus sorde polluta, sors sit et origo omnium virtutum? Bonam eam necesse est creaverit bonus auctor. Quod si forte cunctabimur, andiamus Iesum filium Nave populo dicente: *Rectas facite cor vestrum ad Dominum Deum Israel*. Nec Joannes dissonam tulit de virtute sententiam, prædicans: *Rectas facite semitas vestras* (52). Siquidem hoc est rectam esse animam, cum ejus principalis integritas nulla vitiorum labe maculatur. Si naturam mutaverit, perversa tunc dicitur; si bona conditio servetur, et virtus est. Animam nostram commendavit nobis Deus: servemus depositum, quale accepimus: nemo causari potest extrinsecus situm, quod in se nascitur: facturam suam, qui fecit, agnoscat: opus suum inveniat, ut creavit: sufficit nobis naturalis ornatus: ne deturpes, homo, quod tibi largitio divina concessit: opera Dei immutare vehe, polluere est.

21. Illud etiam sollicite providere dehemus, ut tyrannicam iræ superemus insaniam, quia scriptum est: *Iracundiu viri justitiam Dei non operatur*; et iterum: *Desiderium concipiens parit peccatum, quo perfecto, mors gignitur*. Divinæ vocis præceptum est, ut iugi custodia tueamur animam nostram, et ad pro-

⁴⁷ Luc. xvii, 21. ⁴⁸ Josue xxiv, 23. ⁴⁹ Matth. iii, 4. ⁵⁰ Jac. 1, 20, 15. ⁵¹ Prov. iv, 23.

(47) Colbertinus secundus, οὐδὲ ἀποδημιας.

(48) In Colbertinus 2 μόνου deest. Reg. 2 habet μόνον.

(49) Colbertin. 2, Εξωθεν ἡμῶν ἐστι τὸ πρᾶγμα. Infra Reg. 2 et Colbertin. 2, παραθήκην.

(50) Regius 2 et Colbertin. 2, οὐσαν τὴν ψυχὴν ὥσπερ.

A peregrinantur, et mare trajiciunt, ut litteras ediscant; nobis vero peregrinatione opus non est proper regnum cœlorum, neque ut virtutis causa mare trajiciamus. Jam olim quippe Dominus dixit: *Regnum Dei intra vos est*⁴⁷. Virtus itaque nostra dumtaxat voluntate opus habet, in nobis eum sit, ex nobisque consistat. Siquidem cum anima natura sua vim intelligendi habeat, hinc virtus consistit. Secundum naturam autem se habet anima, cum talis manet qualis est, facta vero est et bona et admodum recta. Quapropter Jesus Nave filius haec populo præcipiebat: *Dirigate cor vestrum ad Dominum Deum Israel*⁴⁸; et Joannes: *Rectas facite semitas vestras*⁴⁹. Nam rectam esse animam, id est, intelligentiam esse prout creata est: contra vero cum declinavit, atque a natura deflexit, id dicitur animi vitium. Nequaquam difficilis ergo res est: nam si prout conditi suimus perseveremus, in virtute sumus; sin malis adhibeamus animum, ut malii judicabimur. Si extra nos perquirienda res esset, difficultas sane foret: quod si in nobis ipsis sit, sordidas caveamus cogitationes, Dominoque animam servemus, tanquam acceptum ab eo depositum; ut opus ipse suum agnoscat, cum talis ipsa fuerit, qualis ab eo condita est.

B 21. Hoc item pugnemus, ne tyrannidem in nos occupet ira, nec dominetur nobis concupiscentia. Scriptum est enim: *Ira viri justitiam Dei non operatur: concupiscentia autem cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem*⁵⁰. Hac instituta vitæ ratione sedulo vigilens, et, ut scriptum est⁵¹, omni custodia **643** servemus cor nostrum. Hostes habemus formidandos et callidos, malignos scilicet dæmones, et adversus illos collectatio nobis est, ut ait Apostolus: *Non adversus carnem et sanguinem; sed adversus principes*.

D (51) Regius secundus et Colbert. 2, τηρήσωμεν. Infra iidem cum Colbertino 3, καὶ πρὸς τούτους. Editi et alii, καὶ πρὸς τούτους. Mox ἐστίν deest in Colbertino secundo.

(52) Sic ferme omnes manuscripti. Bollandus, ejus.

patus et potestates, mundi rectores tenebrarum humorum, adversus spiritualia nequitiae in cœlestibus ⁴⁹. Magna illorum turba in aere nobis proximo est, neque procul nobis sunt, magna quoque inter illos est discrepantia. De quorum natura et differentia multa dici possent, ab aliis, nobis præstantioribus, pertractanda. Quod vero jam necessarie nobis incumbit, est nosse eorum adversum nos calliditas.

22. Primum itaque hoc nosse debemus dæmones appellari dæmones, non quod tales fuerint conditi: nihil enim mali condidit Deus: sed boni etiam ipsi facti sunt; lapsi vero a cœlesti sapientia, post in terra voluntati, gentiles phantasias decepterunt, invidaque in nos Christianos ardentes, nihil non movent, ut cœlorum nobis aditum intercludant, ne eo nos ascendamus unde lapsi illi sunt. Quapropter multa oratione, multa exercitatione opus est, ut accepta quis per spiritum discretionis gratia, quæ illos spectant possit agnoscere: quinam scilicet illorum minus nequam, quinam nequiores sint: quo studio singuli eorum teneantur: qua quisque ratione prosternatur et ejiciatur. Multi sunt enim corum doli, multi ad parandas insidias motus. Beatus certe Apostolus et ejus sectatores hæc probe norant cum dicerent: *Non enim ignoramus cogitationes ejus* ⁵⁰. Nos vero ex iis quas ab illis sumus experti temptationibus, mutuo debemus alii alias emendare. Ego itaque ut aliquam eorum assecutus experientiam, ut filii loquor.

διορθωσθαι. Ἐγὼ γοῦν, ἐκ μέρους πειραν αὐτῶν

23. Si igitur viderint illi Christianos quoslibet,

Α πρὸς τὰς ἔξουσις, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου (53), πρὸς τὰ πτενυματικὰ τῆς πονηρίας, ἢ τοῖς ἐποιηταῖς. Πολὺς μὲν οὖν ἐστιν αὐτῶν δοχλός ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἀέρι, καὶ μακρὸν οὐκ εἰσὶν ἀφ' ἡμῶν πολλή δὲ τις ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἢ διαφορά. Καὶ περὶ μὲν τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ τῆς διαφορᾶς πολὺς ἂν εἴη λόγος, καὶ ἄλλων μειζόνων ἢ καθ' ἡμᾶς ἐστι τὸ τοιοῦτον διήγημα τὸ δὲ νῦν κατεπείγον καὶ ἀναγκαῖν ἡμῖν, γνῶνται ἐστι μάθον τὰς καθ' ἡμῶν αὐτῶν πανουργίας

22. Πρῶτον τοίνυν τοῦτο γινώσκωμεν (54), ὅτι οἱ δαίμονες οὐ καθ' δαίμονες καλοῦνται, οὕτω γεγόνασιν οὐδὲν γάρ κακὸν ἐποίησεν ὁ Θεός· ἀλλὰ καλοὶ μὲν γεγόνασι καὶ αὐτοὶ, ἐκπεσόντες δὲ ἀπὸ τῆς οὐρανίου φρονήσεως, καὶ λοιπὸν περὶ τὴν γῆν καλινδούμενοι, τοὺς μὲν Ἐλληνας ἡπάτησαν ταῖς φαντασίαις, τμὲν δὲ τοῖς Χριστιανοῖς φθονοῦντες, πάντας κινοῦσται, θελούντες ἐμπόδιζειν ἡμᾶς τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνδρούς· ἵνα μὴ θίεν ἐξέπεσον αὐτοὶ ἀνέλθωμεν ἡμεῖς. Δι' ἣ καὶ πολλῆς εὐχῆς, καὶ ἀσκήσεώς ἐστι χρεία· ἵνα τις, λαβὼν διά τοῦ Πνεύματος χάρισμα διαχρίσεως πνευμάτων, γνῶνται δυνηθῇ τὰ κατ' αὐτούς· C καὶ τίνες μὲν αὐτῶν (55) εἰσὶν Ἐλαττον φαῦλοι, τίνες δὲ ἐκείνων φιλότεροι, καὶ περὶ ποιὸν ἐπιτίθενται ἔκαστος αὐτῶν ἔχει τὴν σπουδὴν, καὶ πῶς ἔκαστος αὐτῶν ἀνατρέπεται καὶ ἐκβάλλεται. Πολλὰ γάρ αὐτῶν ἐστι τὰ πανουργεύματα, καὶ τὰ τῆς ἐπιδουλῆς κινήματα. Ως μὲν οὖν μακάριος Ἀπόστολος καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἥδεισαν τὰ τοιαῦτα λέγοντες· Οὐ γάρ αὐτοῦ τὰ τοιματα ἀγροῦσμεν ἡμεῖς δὲ ἀφ' ὧν ἐπειράθημεν παρ' αὐτῶν, διεβλομεν διλήλους ὑπ' αὐτῶν ἔχων, ὡς τέκνοις, (56) λέγω.

23. Οὗτοι μὲν οὖν, ἐὰν ἰδωσι καὶ πάντας μὲν Χρι-

VERSO EVAGRII.

fectum cum omni cautela et industria perducamus (57): quia exercitatos ad supplantandum habemus inimicos, dæmones scilicet contra quos nobis, secundum apostolicam contestationem, pugna sine fædere est, ait etenim: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates hujus mundi, adversus spiritualia nequitiae in cœlestibus*. Ingens eorum turba istum pervolat aerem, non procul a nobis hostium caterva discurrit. Et diversitate in quideam eorum nou est meæ parvitalis expunere, sed hanc majoribus concedo rationem: quod autem in promptu est, et ignorare non expedit, dolos scilicet eorum adversum nos compositos, breviter indicabo.

22. Hoc primum debemus mentibus affligeri, nihil Deum fecisse quod malum est, nec ab ejus constitutione (58) dæmonum cœpisse principium: perversitas ista, non naturæ, sed voluntatis est vitium. Boni etenim, utpote a Deo conditi, ex proprio mentis arbitrio ad terras ruere de cœlis, ibique in cœni sordibus volutati, gentilitatis impias constitutæ culturas: et nunc nostri (59) torquentur invidia, atque universa cominovere non cessant, ne pristinis eorum sedibus succedamus. Diversa autem eorum et partita nequitia est, quidam enim ad summum nocendi verticem pervenere, alii ex comparatione pejoriorum videntur esse leniores (60): atque omnes pro possibiliitate virium, diversa contra singulas causas sumpsere certamina. Idcirco necessarium est donum spirituum discernendorum a Domino petere, ut possimus, tam fraudes eorum quam studia pervidentes, adversus disparem pugnam unum Dominice crucis elevere vexillum. Hoc munere Paulus accepto, docebat dicens: *Non enim ejus ignoramus astutias*. Ad cuius exemplum etiam nos oportet ex his quæ passi sumus, mutuis nos invicem instruere (61) sermonibus.

⁴⁹ Ephes. vi. 12. ⁵⁰ II Cor. ii. 41.

(53) Regius codex, σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου.

(54) Sic Reg. 1, 2, et Colbert. 3. Editi, γινώσκεται.

(55) Ita omnes ferme manuscripti. Editi vero, σχῶν ὡς τέκνοι.

(56) Sic manuscripti. Bollandus, et ad perfectam cum omni cautela et astutia perducamus. Mox manuscripsi omnes, sine fædere. Bollandus, sine inter-

missione.

(58) Sic manuscripti. Bollandus, institutione. Mox manuscripsi, principium. Bollandus, principia.

(59) Sic mss. Bollandus vero, de nobis. Mox Bollandus, universa mala, sed vox, mala, deest in pluribus mss.

(60) Ita quidam manuscripti rectius, ni fallor, quam alii, qui habent leviores. Infra quidam manuscripsi, divisa, contra singulas.

(61) Quidam manuscripti, instituere.

στιανούς, μάλιστα δὲ μοναχούς, φιλοπονοῦντας καὶ προκόπτοντας, πρῶτον μὲν ἐπιχειροῦσι καὶ πειράζουσιν, ἔχόμενα τρίβον τιθέντες σχάνδαλα· σχάνδαλα δὲ αὐτῶν εἰσιν οἱ πονηροὶ λογισμοὶ (62). Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς φοβεῖσθαι τὰς ὑποβολὰς αὐτῶν· εὐχαῖς γάρ καὶ νηστεῖαις καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον πίστει πίπτουσιν εὐθὺς ἔκεινοι. Ἀλλὰ καὶ πεσόντες οὐ παύονται, αὐθις δὲ πάλιν προσέρχονται πανούργως καὶ δολιώς. Ἐπειδὸν γάρ ἐν φανεροῦ καὶ ρυπαρῆς ἡδονῆς (63) μὴ δυνηθῶσιν ἀπατῆσαι τὴν καρδίαν, ἀλλως πάλιν ἐπιβαίνουσι· καὶ λοιπὸν φαντασίας ἀναπλάττοντες ἐκφοβεῖν προσποιοῦνται, μετασχηματίζομενοι, καὶ μιμούμενοι γυναικες, θηρία, ἔρπετά, καὶ μεγέθη σωμάτων, καὶ πλήθης στρατιωτῶν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως δεῖ τὰς τούτων φαντασίας δειλιάν (64). οὐδὲν γάρ εἰσιν, ἀλλὰ καὶ ταχέως ἀφανίζονται· ἐὰν μάλιστα τῇ πίστει καὶ τῷ σημειῷ τοῦ σταυροῦ ἔαυτον τις περιφράτῃ (65). Τολμηροὶ δὲ εἰσι καὶ λίαν ἀναιδεῖς· Εἴναι γάρ καὶ οὕτως ἡττηθῶσιν, ἀλλως τρόπῳ πάλιν ἐπιβαίνουσι. Καὶ προσποιοῦνται μαντεύεσθαι, καὶ προλέγειν τὰ μεθ' ἡμέρας ἐρχόμενα, δεικνύειν τε ἔαυτοὺς ὑψηλοὺς δῆμοι τῆς στέγης φθάνοντας, καὶ πλατεῖς τῷ μεγέθει· ίνα οὖς οὐκ τὴ δύνηθησαν ἀπατῆσαι τοῖς λογισμοῖς, καὶ ταῖς τοιαύταις φαντασίαις ὑφαρπάσωσιν. Εἴναι δὲ καὶ οὕτως εὑρωσαν τὴν ψυχὴν ἡσφαλισμένην τῇ πίστει, καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς διανοίας (66); λοιπὸν ἐπάγονται τὸν ἄρχοντα ἔαυτῶν.

24. Καὶ φαίνεσθαι αὐτούς πολλάκις ἔλεγε τοιούτους, οἷον τὸν διάβολον τῷ Ἰάκωβῳ Κύριος ἀπεκάλυψε, λέγων· Οἱ ὅρθαιμοι αὐτοῦ ὡς εἶδος ἀστροφόρον. Ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύονται λαμπάδες καιόμεναι, καὶ διαφριπτοῦνται ἐσχάραι (67) πυρός· ἐκ μυκτήρων αὐτοῦ ἐκπορεύεται καπνὸς καμύρου καιομένης πυρὶ ἀρθράων. Ηὕτως ἡ αὐτοῦ ἀρθρακες· φλόξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Τοιούτος δὲ φαινόμενος δὲ τῶν δαιμονίων δρῶν, ἐκφοβεῖ, καθάπερ εἰπον, μεγάλα λαλῶν δι πανοῦργος, ὡς πάλιν ἐβήλεγεν αὐτὸν δι Κύριος, τῷ μὲν Ἰάκω

maximeque monachos laborarē atque proficere; **649** primum aggressi tentant, et offendicula ponunt in via: quae scilicet offendicula, sunt male cogitationes. Non est autem quod eorum suggestiōnibus terreamur: nam precibus, jejuniis et fidei in Dominum statim illi labuntur. Sed lapsi minime quiescunt, vase quippe et callide rursum accedunt. Ubi enim palam per obscenas voluptates cor decipere nequeunt, alia aggrediuntur via, vanisque speciebus perterrere nituntur, variis assumptis formis mulierum, ferarum, reptiliū, prægrandiū corporum, militarium turmarum. Sed neque hæc illorum phantasie nobis sunt pertinēscendæ: nihil enim cum sint, subito evanescunt, si maxime fidei et signo crucis se quis munierit. Audace porro sunt admodumque impudentes: nam si hoc modo supererentur, alio aggrediuntur. Vaticinandi enim se peritos simulant, atque ea prædicendi quæ postea futura sunt: affectantque se ita proceros exhibere, ut lectum attingant, magna que sint latitudine; ut quos cogitationibus decipere nequierunt, hujusmodi portentis subornare possint. Quod si hic quoque animam inveniant fidei atque spe firmatam, principem denique suum secum adducunt:

24. Aīchatque tales sāpe videri, qualem Jobo diabolum revelavit Dominus his verbis: *Oculi ejus ut species diluculi. Ex ore ejus procedunt lampades ardentes, et projiciuntur quasi soci ignis. Ex naribus ejus procedit fumus camini ardenti igne carbonum: anima ejus carbones: flamma de ore ejus egreditur*⁸¹. Talis cum appareat dæmoniorum princeps, terrem, uti dixi, veterator ille et magniloquus incutit, ut coaguit eum Dominus, Jobo quidem dicens: *Arbitratur ferrum quasi paleas, et vero quasi lignum putridum, mare reputat quasi vas un-*

VERSIO EVAGRII.

25. Hostile illis contra omnes Christianos, maxime vero contra monachos (68), odium est, eorum mentes impiis atque obscenis cogitationibus nituntur evertere. Sed nihil vobis in hoc terroris inquietant, fidelium enim orationibus atque jejuniis ad Dominum statim corrunt. Nec tamen si paululum cessaverint, prorsus plenam putetis esse victoriam: solent etiam saucit gravius assurgere, et mutata arte pugnandi, cum in cogitatione nihil egerint, pavoribus torrent, assumentes nunc mulierum, nunc bestiarum, nunc serpentium formas, nec non et ingentia quadam corpora, et usque ad tectum domus porrectum caput, infinitas species et militum catervas. Quæ omnia ad primum quodque crucis signum evanescunt. His quoque agnitis fallaciārum modis, incipiunt præsagire, et futurorum dierum eventus velle prædicere, cumque et in his contempti fuerint, ipsum iam nequitæ se principem, ac totius mali summittatem ad subsidium sui certaminis vocant.

24. Crebro denique Antonius talēm a se visum diabolum asserebat, qualem et beatus Job, Domino revelante, cognoverat. *Oculi ejus ac si species luciferi, ex ore ejus procedunt lampades incensæ, erines quoque incendiis sparguntur, et ex naribus ejus fumus egreditur, quasi fornacis cœtuuntis aīdore carbonum:*

⁸¹ Job xli, 9-11.

(62) In Colbertino 2, οἱ πονηροὶ λογισμοὶ δεστ. Reg. 2, οἱ ρυπαρῶς διονηῆς. Μόx editi cum quibusdam manuscriptis, τὰς ἀπειλάς. Reg. 1, Colber-tin. 1, 2, et Vatican., τὰς ἐπιβούλας. Reg. 2, τὰς ὑποβούλας.

(63) Quidam mss., καὶ ρυπαρῶς διονηῆς.

(64) Colbert. 2, διὰ τὰς τούτων φαντασίας δειλιάν διφειλομένη.

(65) Sic Reg. 2 et Colbert. 2. Editi vero, περιφάττεται. Infra Regius 2 et Colbertin. 2, μεθ' ἡμέρας. Editi et alii, μεθ' ἡμέραν.

(66) Sic Regius secundus et Colbertinus secun-

dus. Editi et alii, μετανοίας. Infra πολλάκις deest in Colbertino secundo. Mox in editis post τοιούτους legebatur εἶναι, quæ vox cum desit in Regio secundo et Colbertino secundo, et superflua videantur, expuncta a nobis est.

(67) Sic manuscripti. Editi vero ὡς ante ἐσχάρας habent. Infra hæc, ηψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρακες, desunt in editis et in quibusdam mss. Paulio post Reg. 1, μεινόμενος pro φαινόμενος.

(68) Post, monachos, Bullandus habet, et virgines Christi, quæ desunt in omnibus mss. Infra quidam mss., fidelibus enim.

guentarium, et tartarum abyssi quasi captivum, abyssum aestimavit quasi ambulacrum⁵²; per prophetam autem: *Dixit inimicus: Persequar et comprehendam manu mea quasi nidum, et quasi derelicta ova tollam*⁵³. **650** Talia illi jactant, et se facturos promittunt, ut pios circumveniant. Sed ne has quidem ejus phantasias oportet nos qui fideles sumus reformidare, nec ejus attendere vocibus. Mentitur quippe, nihilque prorsus veri loquitur. Nam licet talia et tam multa audacter locutus sit, quasi draco a Salvatore hamo tractus est, et quasi jumentum, capistrum naribus accepit, ac velut fugitivus nares annulo vinctas habet, et labia armilla perforata. Ligatusque est a Domino tanquam passer, ut illudatur a nobis⁵⁴. Positi autem sunt cum ipse, tum socii dæmones, quasi scorpiones et serpentes, ut conculecentur a nobis Christianis⁵⁵. Cujus rei argumentum illud est, quod nos jam vitæ instituto ipsis adversario utamur. Nam qui minatus fuerat se exsiccatum mare, et orbem terrarum comprehensum, is jam non vallet exercitationem vestram impedire, sed neque me contra se loquentem cohibere. Ne verbis itaque ejus adhibeamus animum, mentitur enim: neve phantasias ejus, vanissimas sane, pertimescamus. Non verum quippe lumen in illis appetit; sed præludia potius et imagines ignis ipsis parati: et in quibus illi exurendi sunt flammis, in iisdem homines perterrere conantur. Apparent revera, sed evanescent illico: nemine quidem læso fidelium, imo ipsis imaginem ferunt ignis a quo demum excipiendi sunt. Quare nec ea illi ratione sunt extimescendi: vana quippe per Christi gratiam sunt omnia eorum molimina.

Α λέγων. Ἡηται μὲρ τὰρ σιδηρος ἄχυρα, χαλκὸν δὲ ὡσπερ ξύλον σαθρότ. Ἡηται δὲ θάλυσσαν ὡσπερ ἔξαλειπτρον, τὸν δὲ τάρταρον τῆς ἀβύσσου ὡσπερ αἰχμάλωτον· ἐλογίσατο ἀδυσσον ὡς περίπατον· διὰ δὲ τοῦ προφήτου· Εἶπεν δὲ ἔχθρος· Διώξας καταληψόμαται τῇ γεννι μον, ὡς νεοσσιάρ, καὶ ὡς καταλειψμέτρα ἀλλ ἀρῶ. Καὶ δῶλας τοιάντα κομπάζειν ἐπιχειροῦσι, καὶ ἐπαγγέλλονται ταῦτα, ὅπως (69) ἀπατήσωσι τοὺς θεοσεβαντας. Ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲ οὐτας πάλιν χρὴ τοὺς πιστοὺς τάς τε φαντασίας αὐτοῦ φιλεῖσθαι, καὶ ταῖς φωναῖς αὐτοῦ προσέχειν. Ψεύδεται γάρ, καὶ οὐδὲν δλως ἀληθεῖς λαλεῖ. Ἀμέλει τοιάντα καὶ τοσάντα λαλῶν καὶ θραυσνόμενος, ὡς μὲν δράκων ειλκύσθη τῷ ἀγκιστρῳ παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ὡς δὲ κτήνος φορβαίαν (70) ἔλαβε περὶ τάς βίνας, ὡς δὲ δραπέτης κρίκη δέδεται τοὺς μυκτῆρας, καὶ φελλίῳ τετρύπηται τὰ χεῖλη. Καὶ δέδεται μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ὡς στρουθίον, εἰς τὸ καταπαίζεσθαι παρ' ἡμῶν· τέθεινται δὲ αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δαίμονες, ὡς σκορπίοι καὶ δρεις, εἰς τὸ καταπατεῖσθαι: παρ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν. Καὶ τούτου γνώρισμα (71), τὸ νῦν ἡμᾶς πολιτεύεσθαι κατ' αὐτοῦ. Ο γάρ τὴν θάλασσαν ἐπαγγελλόμενος ἔξαλεψεν καὶ τὴν οἰκουμένην καταλαμβάνειν, ιδοὺ νῦν οὐ δύναται καλύπται τὴν ἀσχησιν ὑμῶν, ἀλλ οὐδὲ ἐμὲ λαλοῦντα κατ' αὐτοῦ. Μή τοίνυν προσέχωμεν οἵσι ἀν λαλῆ (ψεύδεται γάρ), μηδὲ δειλιῶμεν αὐτοῦ τὰς φαντασίας, ψεύδεις καὶ αὐτὰς τυγχανούσας. Οὐ γάρ φῶς ἔστιν ἀληθεῖς τὸ φαινόμενον ἐν αὐταῖς (72): τοῦ δὲ τοιμασμένου πυρὸς αὐτοῖς μᾶλλον τὰ προοίμια καὶ τὰς εἰκόνας φέρουσι· καὶ ἐν οἷς κατακαλεῖσθαι μέλουσιν, ἐν τούτοις ἐκφοβεῖν τοὺς ἀνθρώπους πειράζουσιν. Ἀμέλει φαίνονται, καὶ παρ' αὐτὰ πάλιν ἀφανίζονται· βλάψαντες μὲν οὐδένα τῶν πιστῶν, φέροντες

VERSIO EVAGRII.

anima ejus ut pruna, flamma vero ex ore ejus glomeratur. Cum hujusmodi terroribus visus est princeps dæmonum, inquit Antonius, et ingentia sæpe, ut dixi, promittens, impietatis suæ desurit lingua magniloqua: de qua Dominus triumphavit, ad Job dicens: *Arbitratur enim ferrum ut paleas, cernementum ut lignum putridum, maria ut erasa (73), tartarum profundi tanquam captivum aestimavit, abyssum ut deambulatorium*: per prophetam quoque increpat, dicens: *Persequeris comprehendam et omnem orbem terrarum manu mea ut nidum obtinebo, et ut ova derelicta auferam*. Sic iniucus funereas evomens voces, hene viventium aliquos frequenter illaqueat, sed nos nec ejus pollicitationibus credere, nec minas formidare debemus: fallit enim semper (74) nihilque verum promittit. Nam si non mendacia cuncta loqueretur, quomodo talia et tam infinita promittens, hamo crucis ut draco aduncatus a Domino est, et capistro ligatus ut jumentum, et quasi manipicium fugitivum vinctus circulo, et armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium devorare permittiatur? Nunc miserabilis, ut passer ad ludum irretitus a Christo est; nunc comites suos quasi scorpiones et serpentes, calcaneo Christianorum substratos gemit: ille qui universa maria a se deleta plaudebat: ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce a vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem (75). Contemnenda est, filioli, penitus cum inanibus verbis superba jactatio (76): fulgor ille, quo lucere se simulat, non veri splendor est luminis; sed quibus arsurus est indicat flaminas: nam dicto citius recedens, suarum secum refert simulacra pœnarum.

⁵² Job xli, 18-21. ⁵³ Exod. xv, 9. ⁵⁴ Isa. x, 14. ⁵⁵ Job xl, 19-24. ⁵⁶ Luc. x, 19.

(69) Regius 2, et Colbert. 2, τάχα πῶς. Infra χρή D bertin. 2, φαινόμενον αὐτοῖς. Reg. 1, φαινόμενον παρ' αὐτοῖς. Editi et alii, φαινόμενον ἐν αὐταῖς.

(70) Sic editi, et Regius secundus, et Græcus Scriptoræ textus. At Colbert. 1, φορβεάν. Reg. 1 et Colbertin. 2, 5, φορβέαν. Infra Colbertin. 2, φελλώ, alii φελλῷ.

(71) Colbertinus secundus, καὶ τοῦτο γνώρισμα, Infra item, ἀσκησιν ἥμων.

(72) Regius secundus, φαινόμενον ἐν αὐτοῖς. Col-

bertin. 2, φαινόμενον αὐτοῖς. Reg. 1, φαινόμενον παρ' αὐτοῖς. Editi et alii, φαινόμενον ἐν αὐταῖς.

(73) Sic quidam mss. Boilandus, ut terra, alii mss., ut aera, quæ postrema non quadrant cum Græcis.

(74) Sic manuscripti. Bollandus vero, frequentier.

(75) Hec multum breviat Evagrius.

(76) Sic omnes manuscripti. Bollandus vero, auverba jactantia.

δὲ μεθ' ἔκυτῶν τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς δέχεσθαι πυρὸς. "Οθεν οὐδὲ οὔτως φοβεῖσθαι τούτους προσήκει· πάντα γάρ αὐτῶν διὰ τὴν Χριστοῦ χάριν εἰς οὐδέν ἐστι τὰ ἐπιτηδεύματα.

25. Δόλιοι δέ εἰσι καὶ ἔτοιμοι πρὸς πάντα μετα- A καὶ μετασχηματίζεσθαι. Πολλάκις γοῦν καὶ ψάλλειν μετ' ὥδης προσποιοῦνται μὴ φαινόμενοι, καὶ μνημονεύουσι τῶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεων. ἐστὶ δὲ στὸ καὶ ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, εὐθὺς ὥσπερ τὴν λέγουσιν αὐτοὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις ἅπερ ἀνέγνωσται (77)· καὶ κοιμωμένους ἡμᾶς διεγείρουσιν εἰς προσευχάς· καὶ τοῦτο συνεχῶς ποιοῦσι, σχεδὸν μὴ ἐπιτρέποντες ἡμῖν μηδὲ κοιμᾶσθαι. "Ἐστι δὲ στὸ καὶ ἀποτυπούντες ἔκυτῶν εἰς σχῆματα μοναχῶν, ὡς εὐλαβεῖς προσποιοῦνται λαλεῖν (78), ἵνα τῷ δόμοισι σχῆματι πλανήσωσι, καὶ λοιπὸν ἐνθα δέλουσιν ἐλέχυσωσι τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν. 'Ἄλλ' οὐ χρὴ προσέχειν αὐτοῖς, καὶ εἰς προσευχὴν διεγείρωσι, καὶ συμβουλεύωσι μήδ' ὅλως ἐσθίειν, καὶ κατηγορεῖν καὶ δινειδίζειν (79) προσποιοῦνται, ἐν οἷς ποτε συν- B ἔγνωσαν ἡμῖν. Οὐ γάρ δὲ εὐλάβεισαν τὴν ἀλήθειαν ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀκεραίους εἰς ἀπόγνωσιν ἐνέγκωσιν, καὶ ἀγωφελῆ τὴν δισκησιν εἴπωσι, ναυτιδεῖσαι τε ποιήσωτι (80) τοὺς ἀνθρώπους, ὡς φορτικοῦ καὶ βαρυτάτου δντος τοῦ μονήρους βίου, καὶ ἐμποδίσωσι τοὺς κατ' αὐτῶν πολιτευομένους.

26. 'Ο μὲν οὖν προφῆτης ἀποσταλεῖς παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐταλάνιζε τοὺς τοιούτους λέγων· Οὐαλ δι ποτίκων τὸν πλησιόντας αὐτοῦ ἀναρροπήν θολεράρ. Τὰ γάρ τοιαύτα ἐπιτηδεύματα καὶ ἐνθυμήματα ἀνατρεπτικὰ τῆς εἰς ἀρετὴν φερούσης ἐστὶν δέως. 'Ο δὲ Κύριος αὐτὸς δι' ἔκυτον, καίτοι τάληθη λέγοντας τοὺς διάλυματας (ἀληθῆ γάρ ἐλεγον· Σὺ εἶ δὲ Υἱὸς Θεοῦ) δημως ἐψήμου, καὶ λαλεῖν ἐκώλυε, μή ποτε μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ἴδιαν κακίαν ἐπισπελάωσι, καὶ ἵνα C καὶ ἡμᾶς συνεθίσῃ, μηδέποτε τοῖς τοιούτοις προσέχειν, καὶ δοκῶσι τάληθη λέγειν· καὶ γάρ ἀπρεπὲς, ἔχοντας ἡμᾶς τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐλευθερίαν, διδάσκεισθαι πάρα τοῦ διαβόλου, τοῦ μη τηρήσαντος τὴν ἴδιαν τάξιν, ἀλλ' ἐπερα ἀνθ' ἐπέρων φρονήσαντος. Διὰ τοῦτο καὶ λαλοῦντα τοῦτον τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις κωλύει λέγων· Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἰπερ δὲ Θεός· "Ιτά τι σὺ ἔκδιηγῃ τὰ

26. Propheta itaque a Domino missus, miseros illos pronuntiat his verbis: *Vae illi qui potum dat proximo suo subversionem turbidam*⁸¹. Ejusmodi enim molimina atque cogitationes, viam serentem ad vitam subvertunt. Dominus vero, quanquam vera dicerent dæmones (vere quippe dicebant: *Tu es Filius Dei*⁸²), os tamen obturabat, ac silentium indicebat illis, nequando veritati malignitatem miserent suam, utque nos assuesceret nunquam illis adhibere animum, etsi vere dicere viderentur. Indecorum quippe esset, cum sanctas habeamus Scripturas, et, qua donati sumus a Salvatore, libertatem, a diabolo doceri, qui proprium non servavit ordinem, et ab alia in aliam sententiam mutatus est. Quare illum Scripturarum dicta loquenter prohibet, dicens: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testa-*

VERSIO EVAGRII.

25. Solent etiam cum modulatione non apparentes (81) psallere: proh nefas! ad hæc et impuro ore sacra Scripturarum eloquia meditantur. Frequenter legentibus nobis, quasi echo ad extrema verba respondent: dormientes quoque excitant ad orandum, ut totius noctis somnum eripiant: plerosque etiam in monachorum nobilium habitu coercent (82), et pristina, quibus consci sunt, peccata imputant. Sed spernendæ sunt eorum increpationes, et admonitiones jejunandi, vigiliarum quoque fraudulentæ suggestio: ob id enim familiares nobis species assumunt, ut affinitate virtutum nocentes, facilius virus interserant et innocentes quosque per speciem honestatis elidant: impossibile postea durumque hoc studium prædicant, ut, dum onerosum esse videtur quod cœptum est, ex desperatione tedium, et ex tedium succedit ignavia.

26. Idecirco propheta missus a Domino, luctuosa denuntians, sublimi voce dicebat: *Vae qui potat proximum suum subversione turbida!* Hujusmodi enim exhortamenta, depravatoria sunt itineris quod ducit ad cœlum. Idecirco cum venisset Dominus ad terras, et vera de eo dæmones invitati prædicarent (vere enim

⁸¹ Habac. II, 15. ⁸² Luc. IV, 41.

(77) Sic Colbert. 2, quem sequimur, quod magis cum Evagrio quadret quam editi qui habent, ταῦτα ἀπερ ἀνέγνωμεν. Πολλάκις δέ. Infra idem solus, ἔγειρονται εἰς προσευχὴν, σχεδὸν μή, mediis omisis.

(78) Regius 1 et Colbert. 2, ψάλλειν.

(79) Sic manuscripti. Editi vero, οὐδὲ ιζεῖν, male.

(80) Ita Regius secundus et Colbertinus secun-

D dus. Editi, ποιήσαντες.

(81) Ita omnes manuscripti, cuia Graeco. Bollandus, nonnunquam apparentes.

(82) Sic manuscripti quidam. Editi vero, plerosque etiam, dum se in monachorum nobilium habitu transferunt, monachos coercent.

mentum meum per os tuum⁸³? Nihil enim non agunt, effutiunt, tumultuantur, turbant, nulla non simulatione utuntur, simpliciores ut decipiant. Streptus edunt, effuse rident, sibilant: si nemo attendat, flent demum atque lamentantur quasi superati.

27. Dominus ergo, utpote Deus, os daemonibus obturabat: nos vero a sanctis eruditos, par est imitari illos, et illorum æmulari fortitudinem. Namque illi hæc cum cernerent, aiebant: *Cum consistaret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis⁸⁴*; et rursum: *Ego autem tanquam surdus non 652 audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens⁸⁵*. Nos itaque illos, utpote nobis alienos, ne audiamus, ne morem geramus illis, quamvis ad orationem excitent, quamvis de jejuniis loquantur; sed potius exercitationis nostræ proposito attendamus, nec ab illis decipiamur dolose omnia agentibus. Neque timendi sunt etiamsi invadere videantur, etiamsi minitentur mortem: imbecilli namque cum sint, comminari solum possunt et nihil praeterea.

28. Hactenus brevi hac de re locutus, fusiū posthac dicere non pīgeat: hæc enim vos monere ad tutelam conferet. Domino hoc adveniente, cecidit inimicus, ejusque vires fractæ sunt. Quare nihil cum possit, velut tyrannus, collapsus licet, nūnquam quiescit, sed verbis saltem interminatur: quod vestrum cuique cogitandum est; et sic poter-

A δικαιωματά μου, καὶ ἀραιλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; Πάντα γάρ ποιοῦσι, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, καὶ ὑποχρίνονται (83), καὶ ταράττουσι πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. Καὶ κτύπους γοῦν ποιοῦσι, καὶ γελῶσιν ἀφρόνως καὶ συρίττουσιν· ἂν δὲ μῆ τις αὐτοῖς προσέχῃ, λοιπὸν κλαίουσι καὶ θρηνοῦσιν ὡς ἡτηθέντες.

27. Οἱ μὲν οὖν Κύριος ὁς Θεός, (84) ἐφίμου τοὺς δαιμονας· τὴν δὲ, μαθόντας ἀπὸ τῶν ἀγίων, πρέπει καὶ ἔκεινος ποιεῖν, καὶ μιμεῖσθαι τὴν ἀνδριαν αὐτῶν. Καὶ γάρ κακένοι ταῦτα βλέποντες ἐλέγον· Ἐρ τῷ συντῆγραι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐρατιλον μου, ἐκαψώθηρ, καὶ ἐπαπειρώθηρ, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀραών· καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ὥστε κωφός οὐκ ἤκουον, καὶ ὥστε ἀλαλος οὐκ ἀροίγω τὸ στόμα αὐτοῦ. B Καὶ ἐγερήθηρ (85) ὥστε ἀνθρωπος οὐκ ἀκούωσ. Οὐκοῦν καὶ τὴν δικαιούμεν αὐτῶν ὡς ἀλλοτρίων διτῶν ήμῶν, μήτε ὑπακούμεν αὐτῶν, καὶ εἰς εὔχην ἐγέρωσι, καὶ λαλῶσι περὶ νηστειῶν· τῇ δὲ προθέσει τῆς ἀσκήσεως ἑαυτῶν μᾶλλον προσέχωμεν, καὶ μὴ παρ' ἔκεινον ἀπατώμεθα πάντα πραττόντων μετὰ δόλου. Οὐ δεῖ δὲ φοβεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐπέρχεσθαι δοκῶσι, καὶ θάνατον ἀπειλῶσιν· ἀσθενεῖς γάρ εἰσι, καὶ οὐδὲν δύνανται, η μόνον ἀπειλεῖν.

28. Ήδη μὲν οὖν περὶ τούτου παρερχόμενος εἰρηκα· καὶ νῦν δὲ πλατύτερον εἰπεῖν τὰ περὶ αὐτῶν οὐκ ὀχνητέον· ἀσφαλῆς γάρ οὐκέτι ἡ ὑπόμνησις ἔσται. Ἐπιδημήσαντος τοῦ Κυρίου, πέπτωκεν δὲ ἔχθρος, καὶ τασθένσας αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γοῦν μηδὲν δυνάμενος διμως ὡς τύραννος (86), καὶ πεισών οὐκ ἡρεμεῖ, ἀλλὰ καὶ λόγοις μόνον ἀπειλεῖ· καὶ τοῦτο ἔκα-

VERSO EVAGRII.

dicebant: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, vociferantium ora clauderat, qui vincetas hominum linguas solvebat, ne cum præconio veri perversitatis venena miscerent, et ut nos ejus exemplo, etiamssi profutura suaderent, in nullo his commendaremus assensum. Quia profecto non congruit nos post libertatem a Domino concessam et Scripturarum præcepta vitalia, a diabolo vivendi capere consilia, qui suum deserens ordinem, sacrum Christi temeravit imperium, propterea etiam Dominus eum de Scripturis loquentem jubebat tacere, quia *peccatori dicit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamēnum meum per os tuum?* Omnia daemons simulant: colloquuntur sāpē cum fratribus, sāpē cum turba (87) inconditos excitant sonitus, manus apprehendunt, sibilant, insipienter cachinnant, ut vel in puncto peccati Christianum pectus introeant, cumque ab universis fuerint repulsi, ad extreum debilitatem suam lamentatione testantur.

27. Et Dominus quidem quasi Deus, et suæ conscius majestatis, obmutescere his imperabat: nos autem vestigii sanctorum inherentes, eamdem gradia in viam, qui memoratas subilius fallacias pervidentes, canebant: *Cum consistaret adversum me peccator, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis;* et iterum: *Ego vero tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum, et factus sum ut homo non audiens.* Christus silentium, ut Dominus, imperavit, nos diabolo nihil credamus, et vincemus: si orare compellunt, si jejunia suadent, non ex eorum nos moritis, sed ex nostra consuetudine dirigamus (88). Denique etiam si irruentes mortem nobis intentare videantur, ridendi potius sunt quam timendi; quia, cum sint debiles, minantur cuncta, nec faciunt.

28. Equidem de istis jam transitorie me dixisse memini, tamen eadem nunc explicanda sunt latius, quia non mediocrem assert, υπετίπιον cautelam. Adveniente Domino destructus est inimicus, et omne perniciem ejus robur elanguit. Propter quod pristinæ virtutis memor, quasi tyrannus iam senescens, cum

⁸³ Psal. xlix, 16. ⁸⁴ Psal. xxxviii, 2. ⁸⁵ Psal. xxxvii, 14.

(85) Colbert. 2 et Reg. 2, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, καὶ ὑποχρίνονται. In editis hæc, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, δεσunt. Infra Regius primus, secundus et Colbertinus secundus, ἀφρόνως, ut legit Evagrius. Editi vero et alii, ἀφθόνως. Evagrius habet, manus apprehendunt, quod non comparet in Graeco.

(86) Sic omnes ferme mss. et Evagrius. Editi, δὲ.

(87) Regius 1, 2, ἐγενόμηγ. Infra Colbert. 2. εἰς

D ψροσευχήν. Paulo post idem, τῆς ἀσκήσεως ήμῶν.

(86) Sic Regius secundus et Colbertinus. 2. Editi, δὲ τύραννος. Infra Regius secundus, ἔχαστος ήμῶν. Mox post λογιζέσθω λεγεταιρ οὕτως in editis et quibusdam mss., sed deest in Regio 1, 2, et in Colbertino secundo.

(87) Manuscripti quidam, sāpē conturbant et.

(88) Sic manuscripti omnes. Boltzodus vero, ia agamus.

στος ὑμῶν λογίζεσθα, καὶ δύναται καταφρονεῖν τῶν δαιμόνων. Εἰ μὲν οὖν τοιούτοις σώμασιν ἡσαν ἐνδεθέντες, ὀπερέ ἐσμὲν ἡμεῖς, δυνατὸν ἦν αὐτοῖς λέγειν, ὅτι Κρυπτομένους μὲν τοὺς ἀνθρώπους οὐχ εὑρίσκομεν, εὑρόντες δὲ βλάπτομεν. Ἡδυνάμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς χρυστόμενοι λανθάνειν αὐτοὺς, κλείοντες κατ' αὐτῶν θύρας. Εἰ δὲ οὐκ εἰσὶν οὕτως, ἀλλὰ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν δύνανται, καὶ ἐν τῷ παντὶ ἀέρι τυγχάνουσιν αὐτοὶ τε καὶ ὁ τούτων πρώτος διάβολος; εἰσὶ δὲ κακοθελεῖς καὶ πρὸς τὸ βλάπτειν ἔτοιμοι, καὶ, ὡς εἰπεν δὲ Σωτὴρ, ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἔστιν δὲ τῆς κακίας πατήρ διάβολος; ζῷαν δὲ νῦν ἡμεῖς καὶ μᾶλλον κατ' αὐτοῦ πολιτευόμεθα· δῆλοι εἰσιν (89) μηδὲν ισχύοντες. Οὔτε γάρ τόπος αὐτοὺς εἰς τὸ ἐπιθυμεύειν καλούει, οὔτε φίλους ἡμές δρῶσιν ἐστῶν, ἵνα φεσσονται, οὔτε φιλάγαθοι εἰστον, ἵνα διορθώσωνται· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εἰσὶ πονηροί· καὶ οὐδέν αὐτοῖς ἔστι περισπούδαστον (90) ὧς τὸ βλάπτειν τοὺς φιλαρέτους καὶ θεοσεβοῦντας. Διὸ δὲ τὸ μηδὲν δύνασθαι ποιεῖν, διὸ τοῦτο οὐδὲν ποιοῦσιν, ἢ μόνον ἀπειλοῦσιν· εἰ γάρ τὸ δύναντο, οὐκ ἀν ἔμελλον, ἀλλ' εὐθὺς ἐνήργουν τὸ κακόν, ἐτοίμην ἔχοντες εἰς τοῦτο τὴν προσάρεσιν, καὶ μάλιστα καθ' ἡμῶν. Ἰδού γοῦν νῦν συνελθόντες κατ' αὐτῶν λαλοῦμεν, καὶ ἴσασιν, ὅτι, προκοπτόντων ἡμῶν, ἀσθενοῦσιν αὐτοῖς. Εἰ τοίνους εἶχον ἔχουσίαν, οὐδένα ἂν τὴν τῶν Χριστιανῶν ἀφήκαν ζῆν· βδέλυγμα γάρ ἀμαρτωλῷ θεοσέβεια. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν δύνανται (91), διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐστῶντὸς τιτρώσκουσιν· ὅτι μηδὲν δύνανται ποιεῖν ὥν ἀπειλοῦσιν. Ἐπειτα κάκεινο λογίζεσθαι χρή, πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τούτους· εἰ τὸ δυνατὸν ὑπῆρχεν αὐτοῖς, οὐκ ἀν ἤρχοντο μετ' ὅλου, οὐδὲ φαντασίας ἐποίουν, οὐδὲ μετασχηματιζόμενοι· ἐμεθόδευον· ἀλλ' ἤρκει καὶ μόνον ἐλθεῖν ένα, καὶ ποιῆσαι τοῦτο ὅπερ δύναται καὶ βούλεται· καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς δὲ τὴν ἔχουσίαν ἔχων οὐ μετὰ φαντασίας ἀναιρεῖ, οὐδὲ τοῖς ὅλοις ἐκφοβεῖ, ἀλλ' εὐθὺς ὡς βούλεται (92) τῇ ἔχουσίᾳ καταχρᾶται. Ἀλλ'

A rit dæmones contemnere. Quod si iisdem illi corporibus illigati essent quibus nos sumus, dicere sane possent: Latentes homines non inveniuntur, quos si inveniremus læderemus utique. Possemus item nos occultantes, occlusis januis latere illis. Sed cum securus se res habeat, nam clausis etiam januis ingredi possunt, in totoque aere versantur tam illi quam princeps eorum diabolus, suntque illi ad malum damnumque inferendum parati, et, ut ait Salvator⁴¹, ab initio homicida est malitia pater diabolus, nosque jam vivimus, imo adversum illos vitam instituimus nostram; palam est illos nihil virium habere. Non enim locus eorum insidiis obstat: neque nos sibi amicos cernunt, ut parcent nobis, nec æqui bonique amantes sunt, ut corriganter; imo potius maligni sunt, nihilque ita curant, ut virtutis pietatisque studiosos lædere. Ideo autem nihil faciunt quod nihil possint nisi communari, nihil cunctatur si possent, sed statim malum inferrent, quod promptam hac in re habent voluntatem, contra nos potissimum. Ecce jam congregati contra ipsos loquimur, noruntque se progressu nostro debilitari. Certe, si potestatem haberent, neminem **653** nostrum Christianorum vivere concederent: nam exsecratio peccatori est pietas erga Deum⁴². Cum nihil possint autem, sese vulnerant, quod nihil minarum suarum exequi valent. Illud præterea cogitandum ut illos minime reformidemus: si potestas sibi esset, non cum tumultu, non cum phantasiis accederent, non mutata forma insidias pararent: sed satis foret accedere unum, qui quod posset atque vellet, conficeret: cum maxime quisquis potestatem habet, non cum vana apparenſis specie occidat, neque tumultu terrefaciat, sed protinus arbitratu suo propria utatur potestate. Sed dæmones nihil cum valeant, quasi in scena ludunt, immutata forma, terrentque pue-

VERSIO EVAGRII.

truisse se videat, in perniciem grassatur humanam, nec tamen potest firmum Deo pectus cogitationum et ceterarum fraudum arte pervertere. Nam luce clarior est quoniām adversarii nostri, cum nec humana carne sint septi, ut causari valeant idcirco nos a se non posse superari, quia clauso ostio introire non valeant: et revera si fuissent hoc fragili corpore colligati, obserato introitu, iisdem negaretur accessus: cum autem, ut diximus, hoc impedimento sint liberi, et obstructa penetrant, atque in omni licenter volent aere; manifestum est ob enerivationem eorum permanente corpus Ecclesiæ illæsum. Denique satellites impii cum principe suo diabolo, quem Salvator in Evangelio homicidam et patrem malitiæ ab initio fuisse firmat, nobis adversum se fortiter dimicantibus, nullo modo cessissent, si potestas eorum non fuisset ablata. Nam, si mentior, cur nobis Satanias parcis, qui ubique discurris? Cur qui nullo clauderis loco, adversum te bene viventem et disputantium non potes labefactare constantiam? Sed fortasse nos diligis, quos quotidie conaris obruere, aut credibile est te esse bonitatis magistrum, et favere magis optimis, quam nocere? Et quid tam charum tibi esse potest, quam lædere, maxime eos, qui tuis sceleribus viriliter repugnant, secundum quod scriptum est: quia abominatio est pietas peccatori? Quis tam secundum ad malitiam possidet pectus? quis tam meditatas implere conatur insidias? scimus te impurissimum cadaver: scimus quia idcirco vivimus Christiani, et contra te nobis est secura congressio, quia insirmatus es a Domino. Ideo de tuis confoderis jaculis, quia minitationem tuam non sequitur effectus: quod si fallimur, cur cum terrore simulato, cur magnitudine corporum nostram aggredieris fidem? Si

⁴⁰ Joan. viii, 44. ⁴¹ Eccli. i, 52.

(89) Regius secundus et Colbert. 2, δεῖλοι εἰσι. In iisdem infra ἐστῶν deest.

(90) Sic Regius primus, secundus, et Colbertinus secundus; in editis περισπούδαστον deest. Infra Colbertinus secundus, οὐκ ἀν ἔμελλον, sed ἀν in aliis deest.

D (91) Sic Regius secundus et Colbertinus secundas. Editi vero et alii, οὐ δύνανται.

(92) Colbertin. secundus, εὐθέως δ βούλεται. Μοζ Reg. 2, quem sequimur, καταχρᾶται. Regius primus, κάχρηται. Colbertin. 2, καταχρῆται.

ros tumultibus atque larvis suis : unde sane quasi imbecilli contemnendi sunt. Verus certe angelus contra Assyrios missus a Domino, non tumultibus, non externo apparatu, non strepitu, non plausu opus habuit; sed quiete potestate usus, centum octoginta quinque millia repente occidit ⁴⁴. Qui autem nullis sunt viribus, ut dæmones isti, vanis salem speciebus perterrere conantur.

λεγεν εὐθὺς ἔκπτων ὄγδοηκοντα πέντε χιλιάδας. Οἱ δὲ

μηδὲν δυνάμενοι, παῖζουσιν ὡς ἐπὶ σκηνῆς, ἀλλάττοντες τὰς μορφὰς, καὶ τοὺς παιδάς ἐκφούντες, τῇ τῶν ἡχών φαντασίᾳ καὶ τοῖς σχηματισμοῖς· εἴς ὅν μᾶλλον καταφρονητέοι ὡς ἀσθενεῖς ὀφελοῦσιν εἶναι. Ὁ γοῦν ἀληθινὸς δῆγελος, ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Κυροῦ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, οὐ χρείαν ἔσχεν ὅχλων, οὐ φαντασίας τῆς ἔξυθεν, οὐ κτύπων, οὐ κρότων· ἀλλ᾽ ἡρέμα τῇ ἔξουσίᾳ ἐκέχρητο, καὶ ἀνει-

φντασίᾳς ἐκφοβεῖν πειράζουσιν (93).

29. Quod si Jobi historiam cogitans quis objec-
rit, Cur diabolus adversus istum egressus, omnia
potuit, facultates ademit, liberos interficit, ulcere
illum pessimo percussit ⁴⁵? agnoscat ille, non eam
fuisse diaboli vim, sed Dei, qui Jobum ipsi tentan-
dum tradidit : nimirum quia nihil poterat, petiit,
et accepta facultate id ipsum egit. Atque hinc maxi-
me contemniendus est inimicus, quod quamquam
vellet, ne adversus unum quidem justum hominem
quidquam virium habuit : si habuisset enim, ne-
quaquam petiisset. Cum autem non semel sed bis
petierit, imbecillus sane et impotens arguitur. Nec
mirum si nihil contra Job potuit, cum ne juventis
quidem ejus, nisi concedente Deo, perniciem in-
ferre potuerit : sed ne adversus porcos quidem ali-
quam vim habet : Rogabant enim, ut in Evangelio
scriptum est, Dominum dicentes : **654** Sine nos in
porcos abire ⁴⁶. Quod si ne adversus porcos quidem
habent potestatem, multo minus in homines ad si-
militudinem Dei factos imperium obtinent.

30. Deum itaque solum timere convenit : hos
vero despicere et nullo modo formidare. Sed quo
magis illi haec agunt, eo ardentius nos asceticae vitæ
operam denus. Magnum quippe contra illos telum

29. Εὖν δέ τις τὰ τοῦ Ἰὼν λογίσηται, καὶ εἶπῃ,
Διὰ τί οὖν ἔξελθων ὁ διάβολος πάντα κατ' αὐτοῦ πε-
ποίηκε ; καὶ τῶν μὲν ὑπαρχόντων αὐτῶν ἐψίλωσε, τὰ
δὲ τέκνα ἀνέτελε, καὶ ἐκείνον ἔπαισεν ἔλκει πονηρῷ ;
γινωσκέτω πάλιν ὁ τοιοῦτος, ὡς οὐκ ἦν ὁ διάβολος
ὁ ἴσχυών, ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς ὁ παραδίδονς (94) αὐτῷ πρὸς
πεῖραν τὸν Ἰὼν· ἀμέλει μηδὲν δυνάμενος ποιῆσαι,
ἵτητε καὶ λαβὼν πεποίηκεν. Ποτε καὶ ἐκ τούτου
μᾶλλον καταγωνιστέος ἐστιν ὁ ἔχθρος, ὅτι, καίτοι θέ-
λων, οὐδὲ καθ' ἐνδε; Ἰσχυσεν ἀνθρώπου δικαῖον : εἰ γάρ
ἴσχυσεν, οὐκ ἀνήτησεν· αἰτήσας δὲ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ
καὶ δεύτερον, φαίνεται ἀσθενής καὶ μηδὲν δυνάμενος.
Καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ κατὰ τοῦ Ἰὼν οὐχ ἴσχυσεν, ὅπου
γε οὐδὲ κατὰ τῶν κτηνῶν αὐτοῦ ἐγίνετο δλεθρος (95),
εἰ μὴ συγχωρήσας ἦν ὁ Θεός· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ χοίρων
ἴσχει τὴν ἔξουσίαν. Παρεκάλοντι γάρ, ὡς ἐν τῷ Εὐαγ-
γελίῳ γέγραπται, τὸν Κύριον, λέγοντες· Ἐπιτρέψο
ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὸν χοίρους. Εἰ δὲ μηδὲ χοί-
ρων (96) ἔχουσιν, πολλῷ μᾶλλον τῶν κατ'
C εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένων ἀνθρώπων οὐκ ἔχουσι.

30. Τὸν Θεὸν ἄρα μόνον φοβεῖσθαι δεῖ· τούτων δὲ
καταφρονεῖν, καὶ μηδὲ ὅλως αὐτοὺς δεῖδεναι. Ἀλλὰ
καὶ μᾶλλον ὅστον ταῦτα ποιοῦσιν, ἐπιτείνωμεν ἡμεῖς
τὴν ἀστητὸν κατ' αὐτῶν (97). Μέγα γάρ δπλον ἐστὶ

VERSIO EVAGRII.

veluntatem sequitur possiblitas, tantum tibi velle sufficiat: is enim potentiae inos est, non extranca fallaciae adjumenta conquerire, sed sua virtute implere quod cupiat. At nunc dum theatrale mutatione formarum, quasi rudem infantiam scenica niteris simulatione deludere, exhaustas vires manifestius probas. Nunquidnam verus ille angelus contra Assyrios missus a Domino, aut populorum eguit societate, aut sonitus quæsivit, aut plausus, et non potius tacitam exercens potestatem, centum octoginta quinque millia hostium, sermone velocius, iuxta jubentis Domini prostravit imperium? vos ergo cum fragiles sitis viribus, perpetuus vos consequitur interitus.

29. At dicet aliquis: Cur diabolus egrediens, beati Job omnem in ruinam impulit domum? cur ejus opibus penitus dissipatis, parietum quoque fundamenta subvertens, unum numerosæ sobolis coacervavit sepulcrum? cur ipsum ad extreum diri vulneris novitate percussit? Qui hoc opponit, audiat et diverso: non diabolum potuisse hoc, sed Dominum, a quo potestas adversum nos dupliciter datur, vel ad gloriam, si probamur, vel ad poenam, si delinquimus; qui potius ex hoc animadvertis, ne contra unum quidem hominem diabolum quidquam potuisse, si non potestatem accepisset a Domino, nullus enim quod suæ ditionis est ab alio deprecatur. Sed quid Job membro, quem nec expeditum potuit vincere? sed nec contra jumenta quidem ejus, nec contra sues (98) in Evangelio, sine concessa Dei proprium robur exercuit, sicut scriptum est: *Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.* Quomodo igitur, qui porcorum expetunt mortes, imaginem Dei hominem, et tam charum con- ditorum animal, suo valebunt jure pervertere?

30. Magna, dilectissimi, adversus dæmones arma sunt, vita sincera et intemerata ad Deum fides.

⁴⁴ IV Reg. xix, 33. ⁴⁵ Job 1, 15-22; II, 1-7. ⁴⁶ Matth. viii, 34.

(93) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. Editi, D κατὰ χοίρων. Infra, post ἀνθρώπων, alii codices ha-
bent, οὐκ ἔχουσι, alii cum editis, οὐ κυριεύσουσι.

(94) Regius secundus et Colbertinus secundus, παραδίδοντες. Infra Regius primus et Colbertinus se-
cundus, καὶ λαβὼν πεποίηκεν. Regius secundus, καὶ
λαβὼν λοιπὸν καὶ πεποίηκεν. Editi, καὶ Ελασσεν.

(95) Ολεθρος deest in Reg. 2 et Colbert. 2.

(96) Sic omnes ferme manuscripti. Editi vero,

D κατὰ χοίρων. Infra, post ἀνθρώπων, alii codices ha-
bent, οὐκ ἔχουσι, alii cum editis, οὐ κυριεύσουσι.

(97) Sic omnes ferme mss. In editis κατ' αὐτῶν deest.

(98) Aliqui codices contra oves suas.

κατ' αὐτῶν βίος ὁρθὸς, καὶ τὴν πρὸς θεὸν πίστιν. Φο-
βοῦνται γοῦν τῶν ἀσκητῶν τὴν νηστείαν, τὴν ἀγρυ-
πνίαν, τὰς εὐχάριστας, τὸ πρᾶον, τὸ ἡσυχον, τὸ ἀφιλάργυ-
ρον, τὸ ἀκενθόδοξον, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸ φιλόπτω-
χον, τὰς ἐλεημοσύνας, τὸ ἀδργητον, καὶ προηγουμέ-
νως τὴν εἰς τὸν Χριστὸν εὐπέβειαν. Διὸ τοῦτο γάρ καὶ
πάντα ποιοῦσιν, ἵνα μὴ ἔχωσι τοὺς καταπατοῦντας (99)
αὐτούς. Ἰσασι γάρ τὴν κατ' αὐτῶν διθεῖσαν χάριν
τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, λέγοντος αὐτοῦ·
Ἴδού δέδωκε ὑμῖν ἔξουσιαν (1) πατεῖν ἐπάρω
βέβαιων καὶ σωρόπτων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὴν δύναμιν
τοῦ ἔχθροῦ.

31. Ἄν τοίνυν καὶ προλέγειν ὑποχρίνωνται, μὴ
προσποιεῖσθω τις. Πολλάκις γάρ πρὸ τῆς μερῶν λέγουσι
τοὺς μεθ' ἡμέρας ἀπαντῶντας ἀδελφούς· καὶ ἔρχονται
μὲν ἔκεινοι. Ποιοῦσι: δὲ τοῦτο οὕτω, οὐ κηδόμενοι τῶν
ἀκουόντων, ἀλλ' ἵνα πιστεύειν αὐτοῖς πείσωσιν αὐτούς,
καὶ τότε λοιπὸν ὑποχειρίους ἔχοντες, ἀπολέσωσιν·
οὗτον οὐ δεῖ προσέχειν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ λέγοντας ἀνα-
τρέπειν χρή; διτὶ μὴ χρείαν ἔχουμεν ἡμεῖς τούτων. Τί
γάρ θαυμαστὸν, εἰ λεπτοτέρους χρώμενοι σώμασι
μᾶλλον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἀρξαμένους διδένειν
ἐωρακότες, προλαμβάνουσι τῷ δρόμῳ καὶ ἀπαγγέλ-
λουσι; τοῦτο καὶ ἱππιφ τις ἐπικαθήμενος προλέγει,
προλαμβάνων τοῦ διδένοντος (2) τοῖς ποσὶν· ὥστε οὐδὲ
ἐν τούτῳ χρήθαυμάζειν αὐτούς. Οὐδὲν γάρ τῶν μὴ
γενομένων προγινώσκουσιν· ἀλλὰ μόνος ὁ Θεός ἔστιν
ὁ πάντα γινώσκων πρὸν γενέσεως αὐτῶν. Οὗτοι δὲ
& βλέπουσιν, ὡς κλέπται, προτρέχοντες ἀπαγγέλλουσι.
Πόσις νῦν τὰ ἡμῶν, καὶ διτὶ συνήθομεν, καὶ διμιού-
μεν κατ' αὐτῶν σημαίνουσι, πρὶν παρ' ἡμῶν τις ἀπελ-
θὼν ἀπαγγέλῃ! Τοῦτο δὲ καὶ παῖς τις (3) ταχυδρό-
μος ποιῆσαι δύναται, προλαβὼν τὸν βραδύναντα. "Ο
δὲ λέγω, τοιοῦτον ἔστιν. "Ἄν τις δρῆσται περιπατεῖν
ἀπὸ τῆς Θηβαΐδος, ἢ ἀπὸ τινὸς ἀλλοῦ χώρας, πρὶν μὲν
δρῆσται περιπατεῖν, οὐκάντας εἰ περιπατήσει· πε-
ριπατοῦντα δὲ τοῦτον ἐωρακότες, προτρέχουσι, καὶ πρὶν
αὐτὸν ἐλθεῖν, ἀπαγγέλλουσι· καὶ οὕτω συμβαίνει τού-

A est proba vita, et fides in Deum. Timent sane illi
ascetarum jejunia, vigilias, orationes, mansuetudinem,
tranquillitatem, pecuniae et inanis gloriae con-
temptum, humilitatem, pauperum amorem, eleemo-
synas, lenitatem, et præ cæteris pietatem erga
Christum. Quare nihil non agunt, ut nemo existat
qui se conculet. Norunt enim gratiam fidelibus
adversum se datam a Salvatore qui ait: Ecce dedi
vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpio-
nes, et super omnem virtutem inimici ⁴⁷.

31. Si itaque se futura prædicere simulent, nemo
attendant. Sæpe enim aliquot ante diebus venturos
fratres prænuntiant, et veniunt illi revera. Hoc au-
tem agunt, non aliqua se audientium ratione habita,
sed quo suadeant illis ut fidem habeant sibi: atque
demum eos suæ quasi potestatis factos perdant:
unde ne attendatur ipsis, imo loquentes abijicantur,
quia nihil illis egemus. Quid mirum enim, si
levioribus quam homines usi corporibus, cum vi-
derint aliquos viam ingressos, cursu antevertant,
atque renuntient? eo quippe modo eques peditem
prævertere possit: quare hac in re non sunt admi-
ratione digni. Nihil enim norunt quod nondum ex-
stet: solusque Deus novit omnia antequam flant ⁴⁸.
Illi vero si qua viderint, quasi fures concitato cursu
referunt. Quam multis jam quæ inter nos geruntur,
quod scilicet convenerimus, et mutuo loquamur
adversum illos, renuntiant, antequam nostrum
quispiam discedens hæc enarrat! Quod sane quivis
pernix puer præstare valet, atque cunctabundum
prævertere. Quod autem dico sic intelligendum. Si
quis ex Thebaide, aut ex quadam alia regione iter
ingreditur, antequam profligatur, **655** profectu-
rusne sit ignorant: ambulantem cum vident præ-
currunt, ejusque adventum prænuntiant: atque
paucis inde diebus adventant illi. Contingit tamen

VERSIO EVAGRII.

Credite experto (4): pertimescit Satanas recte viventium vigilias, orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, et præcipue purum erga Christum amorem (5) novit teterimus coluber, ex præcepto Domini sub justorum se jacere vestigiis, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcare super serpentes et scorpones, et super omnem virtutem inimici.

31. Si autem et divinationem se habere simulantes, venturos fratres nuntiaverint, et adsuerint quos venire predixerant, nec sic fides est commodanda mendacibus: ob id enim præcessere venientes, ut credulitas sibi pararet ex nuntio, et postea aditus ex credulitate fallaciæ. Verum in hoc nullum Christianum dehet esse miraculum, cum non tantum qui levitate naturæ per cuncta discurrunt valeant prævenire gradientes, sed homines quoque equorum velocitate prævecti, nuntiant adsuturos. Non enim ea, quæ nondum fieri coepit sunt referunt, quia Deus solus conscient est futurorum: sed quorum consipiunt in actu initium, eorum sibi tanquam fures apud ignaros vindicant notionem. Nam quantos nunc putatis qui possint velocitate puerili istum cœtum nostrosque contra se sermones, ante relatum alicuius hic positi, longe manentibus indicare? Hoc quod dico vobis perspicuum fieri potest exemplis. Si quis a

⁴⁷ Luc. x, 19. ⁴⁸ Dan. xiiii, 42.

(99) Reg. 2, ἀπαντῶντας. Colbertin. 2, πατοῦντας. D διδένοντος.

(1) Sic Reg. 2 et Colbert. 2. In editis ἔξουσίαν
deest. Infra miss., πρὸ τῆς μερῶν, ubi editi, πρὸ τῶν
habent.

(2) Colbertinus secundus, τούτῳ καὶ ἱππιφ τις
ἐπικαθήμενος προοδεύει τοῦ διδένοντος. Regius se-
cundus, τοῦτο καὶ ἱππιφ τις καθήμενος προλέγει: τοῦ

(3) Sic Regius secundus et Colbertin. 2, atque
ita legisse videtur Evagrius. Editi et alii, τὰς τις.

(4) Sic manuscripti. Bollandus vero, crediti mihi
experto.

(5) Ita omnes pene manuscripti. Bollandus vero,
et præcipue purum cor erga Christi amorem.

plerumque ut profectis pedem referentibus ipsi A τους μεθ' ἡμέρας ἐλθεῖν. Πολλάκις δὲ τῶν περιπατούντων ὑποστρεφόντων, ἐψεύσαντο αὐτοί.

32. Eodem modo de fluvii aquis nonnunquam effluunt: cum viderint enim multas fuisse pluvias in partibus *Æthiopias*, videntesque hinc futuram exundationem fluminis, priusquam aqua perveniat in *Ægyptum*, præcurrentes id annuntiant ⁽⁶⁾. Quod etiam homines narrare possent, si tantum cursu valerent, quantum ipsi. Quod si Davidis speculator in editum concendens locum, venientem hominem facilius vidit, quam qui infra steterat: et ille ipse qui præcœurrerit, ante alias renuntiavit, non quidem ea quæ nondum contigissent, sed gesta quæ jamjam in via erant ut nuntiarentur; eodem prorsus modo illi, hunc ineunt aliis annuntiandi labore, solum ut decipere possint: sed si interea Providentia alia ratione disponat, ut facultas ipsi est, de aquis et de viatoribus, tum mentiti illi, et qui fidem habuere decepti sunt.

33. Ita exorta olim sunt Gentilium oracula, et ita illi olim a dæmonibus decepti sunt: sed fallacia invenit finem. Venit enim Dominus, qui dæmones cum vafricie illa sua de medio sustulit. Nihil quippe illi a seipsis norunt: sed quasi fures, quæ apud alias cernunt, hæc loquuntur: potiusque conjectare dicendi sunt, quam prævidere. Quare, si quando vere dicant, ne tunc quidem quispiam admiretur. Etenim ipsi medici qui morborum periti sunt, cum in diversis eumdem viderint morbum, quadam consuetudine morbos persæpe futuros dicunt. Gubernatores item, atque agricolæ, ex assueto conspi ciendi aeris usu, aut tempestatem aut serenitatem aeris prædicunt: nec quisquam dixerit eos divino quodam afflatu talia præfari, sed experimento et usu. Ne quis ergo miretur si forte dæmones aliquando hæc ipsa conjectura ducti loquantur: neve iis adhibeat animum. Quæ audientibus utilitas si ab

656 illis aliquot ante diebus ediscant futura? aut

VERSIO EVAGRII.

s'hebaide aut alicuius regionis oppido cœperit proficisci et hunc jam dæmones (10) viderint in itinere ambularem, pernicitate meinorata possunt prædicere venientem.

32. Ita et de Nili inundatione solemini, *cum* multas in *Æthiopia* viderint pluvias, e quibus fluvios intumescens, ultra alveum effluere consuevit, præcurrentes ad *Ægyptum*, nuntiant amnis adventum: hoc autem et homines, si illis celeritatis esset tantæ natura, facile nuntiarent: ut enim speculator beati David ad verticem loci celsioris ascendens, prior quam hi qui in terra erant, præsociens venientes, non quædam incerta de futuris, sed de his qui venire cœperant, nuntiabat: sic et aërii dæmones (11) cura pervigili omnia considerantes, rapido cursu sibi invicem nuntiant: sed si forte contigerit, ut Dei nūtu ad finem cœpta non veniant: hoc est si aut viator e media regrediatur via, aut suspensæ nubibus aquæ ad alium cœli cardinem deferantur, tunc recipientium una cùm creditibus error aperitur.

33. Hæc gentilitatis suæ principia, his præsagiorum (12) dolis apud delubra dæmonum quondam credebantur oracula; quæ adventu Domini nostri Jesu Christi indictio sibi silentio, obmutuerunt, suosque perdidere captivos. Quis, rogo, aut medicum ex observatione morborum, cum animæ æstuanti incendia (13) de venarum pulsu levi digitorum scrutatur attactu, divinam arbitratur habere notitiam? quis gubernatorem navigationis suæ viam inter cœli sidera requirentem majestatis honore veneratur? quis agricultoram de aridis æstatis fervoribus, aut de hiemali aquarum largitate vel frigore disputantem, non potius experientia

⁽⁶⁾ II Reg. xviii, 24.

(6) Sic omnes pene mss. Editi, ἐροῦνται. Mox *I* Coib. 2, ἀλλοις. Alii, ἀλλήλοις. Mox quidam manu scripti, ἀπατῶνται. Alli cum editis, ἀπατῶνται.

(7) In editis legebatur *oi* ante *παρά*, sed deest in Reg. 1, 2 et Colbert. 2. Infra idem, Οὐδὲν &ρι.

(8) Regius primus, διαλαλοῦσται.

(9) Sic Regius secundus et Colbertin. 2, recte. Editi vero, προνοῖται.

(10) Sic manuscripti omnes. Bollandus vero, et hunc dæmones.

(11) Ita manuscripti. Bollandus, *sic et dæmones*.

(12) Desmar., *præsagiorum*. Rosweid., *præsagitorum*, alli cum Bolland., *præsagiorum*.

(13) Sic omnes pene manuscripti. Bollandus, *in cœlium*.

μον τοῖς ἀκούουσι: τὸ εἰδέναι παρὰ τούτων πρὸ ἡμερῶν τὰ ἐρχόμενα; ή ποία σπουδὴ τὰ τοιαῦτα γινώσκειν, καὶ ἀληθῶς γινώσκῃ; οὐ γέραρτῆς ἔστι τοῦτο ποιητικὸν, οὐδὲ ἥμους ἀγαθοῦ πάντως ἔστι τοῦτο γινώρισμα. Οὐδὲς γάρ ἡμῶν χρίνεται διὰ τί οὐκ οἶδε, καὶ οὐδὲς μαχαρίζεται, διὸ μεμάθηκε καὶ ἔγνω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἔκαστος ἔχει τὴν χρίσιν, εἰ τὴν πίστιν τετήρηκε, καὶ τὰς ἐντολὰς γινομίνως ἐψύχαξεν.

34. "Οθεν οὐ δεῖ περὶ πολλοῦ ταῦτα ποιεῖσθαι· οὐδὲ διὰ ταῦτα (14) ἀσκεῖσθαι· καὶ πονεῖν, ἵνα προγινώσκωμεν, ἀλλ' ἵνα Θεῷ καλῶς πολιτευόμενοι ἀρέσωμεν. Εὑχεῖσθαι τε χρή, οὐχ ἵνα προγινώσκωμεν, οὐδὲ τοῦτον τῆς ἀσκήσεως ἀπαιτεῖν μισθόν· ἀλλ' ἵνα συνεργὸς ἡμῖν εἰς τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην ὁ Κύριος γένηται. Εἰ δὲ ἀπαξ καὶ τοῦ προγινώσκειν ἡμῖν μέλει, καθαρεύωμεν τῇ διανοίᾳ. Ἐγὼ γάρ πιστεύω, διὸ καθαρεύουσα (15) ψυχὴ πανταχόθεν καὶ κατὰ φύσιν ἔστωσα, δύναται, διωρατικὴ γενομένη, πλεονα καὶ μαρτύρερα βλέπειν τῶν δαιμόνων, ἔχουσα τὸν ἀποκαλύπτοντα Κύριον αὐτῇ· οἷα ἦν τὸν Ἐλισσαλού βλέπουσα τὰ κατὰ (16) τὸν Γιεζῆ, καὶ δρῶσα τὰς παρ' αὐτήν ἔστωσας δυνάμεις.

35. "Οταν τοίνυν νυκτὸς ἔρχωνται πρὸς ὑμᾶς, καὶ θλωστὰ μέλλοντα λαλεῖν, ή λέγωσιν· Ἡμεῖς ἔσμεν οἱ ἄγγελοι· μὴ προσέχετε, φεύδονται γάρ. Ἄν δὲ καὶ ἐπιπλέωσι τὴν ἀσκήσιν ὑμῶν, καὶ μαχαρίζωσιν ὑμᾶς· μήτε ὑπακούετε, μήδ' ὅλως προσποιεῖσθε τούτους (17)· σφραγίζετε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς καὶ τὸν οἰκον, καὶ εὔχεσθε· καὶ δύσθε αὐτοὺς καὶ γινομένους ἀφανεῖς· θελολ γάρ εἰσι, καὶ πάνυ φοβοῦνται τὸ σημεῖον τοῦ Κυριακοῦ σταυροῦ· ἐπειδὴπερ ἐν αὐτῷ τούτους ἀποδύσαμενος, παρεδειγμάτισεν ὁ Σωτὴρ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀναιδέστερον στήκωσιν, ἔξορχούμενοι καὶ ποικιλλόμενοι· ταῖς φαντασίαις· μὴ δειλιάστε, μηδὲ πτήξητε, μηδὲ ὡς καλοὶς αὐτοῖς προσέχητε· καὶ γάρ τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν φαῦλων παρουσίαν εὐχερές καὶ δυ-

A quid curae ea nosse, etiamsi vere sciri queant? nullatenim hinc virtutis accessio, nec omnino probitatis est hoc indicium. Nemo nostrum in judicium vocatur, quod ea non norit; nemo beatus censetur, quod didicerit et noscat: sed hac de re quisque in judicium vocabitur, fidemne servaverit, an praecpta recte impleverit.

34. Quare non sunt hæc multi facienda: neque ideo subeunda ascetica vita, laboresque, ut futura prænoscamus, sed ut probitate vitæ Deo placcamus. Orandum item, non ut futura præsciamus: neque talis asceticæ vitæ postulanda merces est; sed rogandum ut nobis ad referendam de diabolo victoriari adjutor sit Dominus. Quod si omnino nobis futura prospiciendi cura sit aliqua, mente simus pura. Persuasum quippe habeo animam omnino puram, et quæ secundum naturam steterit, perspicacem fore, atque posse plura et remotiora videre quam diabolus, Domino ipsi revelante: qualis erat Elisei mens, quæ res a Giezi gestas conspexit¹⁰, quæque vidit exercitum ex sua parte stantem¹¹.

35. Cum ergo noctu vos adibunt, volentique futura loqui, ac dicent, Sumus angeli, ne fidem habeatis, mentiuntur quippe. Si asceticum vestrum laudent institutum, vosque beatos prædicaverint, ne audialis eos, nec advertere quidem videamini: sed potius obsignate vos domumque, et precamini. videbitisque eos evanescere: timidi quippe sunt, et signum Dominicæ crucis admodum pertimescant, illo quippe ipsos Salvator spoliatos palam traduxit. Sin institerint impudentius, exultantes, atque formas larvasque commutantes, ne timete nec terreamini, neve ipsis tanquam bonis adhibete animum: bonorum enim malorumque præsentiam internoscere in promptu est, divina scilicet ope. Sancto-

VERSIO EVAGRII.

laudat, quam Dei consecrat nomine? Verum, ut concedamus paulisper vera dæmones nuntiare, respondete mihi quis fructus est nosse venientia? nunquid aut sciens hæc aliquando landatus, aut punitus est nesciens? In hoc unusquisque sibi præparat, seu tormenta, seu gloriam, si vel negligat Scripturarum mandata, vel faciat. Nullus ob id nostrum hanc arripuit vitam, ut habeat præscientiam futurorum; sed ut præceptis Domini obediens, amicus esse incipiat de servo.

34. Curandum est ergo non præscrire quæ veniant (18), sed implere quæ justa sunt; nec instituti boni hanc flagitare mercedem, cum magis debeamus victoriam contra diabolum ab auxiliatore Domino postulare; sed si forte aliquis hoc libenter assumit, ut futura cognoscat, habeat purum cor; quia credo animam Deo servientem, si in ea perseveraverit integritate qua nata est, plus scire posse quam dæmones: talis erat anima Elisei, quæ aliis incognitas virtutes videbat.

35. Nunc jam cæteras vobis dæmonum explicabo fallacias: solent, nocte venientes, angelos Dei se singere, laudare studium. mirari perseverantium, futura præmia polliceri: quos cum videritis, tam vos, quæ domos vestras crucis armate signacula, et confessum dissolventur in nihilum: quia metuunt illud tropæum in quo Salvator aereas ex-spolians potestates, eas fecit ostentui: solent etiam variis saltationibus (19) membra torque, et nostris procaciter offerre se visibus, ut mente pavore, corpus horrore concutiant: sed et in hoc fides Deo tuta fugat eos quasi infirma ludibriæ. Non est autem difficilis bonorum spirituum malorumque discretio, quæ sic Deo tribuente panditur. Sanctorum angelorum amabilis et tranquillus aspectus est, quia non contendunt neque clamabunt (20), neque audiet aliquis vocem eorum:

¹⁰ IV Reg. v, 26. ¹¹ IV Reg. vi, 17.

(14) Sic Reg. 2, et Colbert. 2. Hæc, οὐδὲ διὰ ταῦτα, desunt in edit.

(15) Colbert. 1, 2 3, et Reg. 2, καθαρεύσασα.

(16) Sic Regius secundus et Colbert. 2. In editis et alijs τὰ κατὰ deest. Mox iudeum, περὶ αὐτήν, soli.

(17) Sic Regius secundus et Colbertin. secundus. Editi et alii, τούτοις.

(18) Sic mss. sere omnes. Bollandus vero, curan-

D dum est non præscrire quæ reniunt. Paulo post manuscripli, nec instituti boni. Bollandus, nec institutionibus bonis. Infra omnes manuscripli, assumit. Bollandus, assumat.

(19) Ita manuscripli. Bollandus vero, simulacionibus.

(20) Ita omnes manuscripli. Bollandus autem, καὶ contendunt, neque clamant.

rum quippe visio non perturbationem assert. Non contendet enim neque clamabit, neque audiet aliquis vocem ejus⁷²: sed ita placide, ita leniter sit illud, ut gaudium, exsultatio et laetitia hinc animæ exoriatur: cum illis quippe **657** Dominus est, qui nostrum gaudium est, Deique Patris potentia: ejusque cogitationes imperturbatae et tranquillæ remanent; ita ut illuminata ipsa, per seipsam eos qui apparent contempletur. Tum divinorum atque futurorum bonorum desiderium occupat ipsam, velletque prorsus iis adjungi, ut cum illis abiret. Quod si quidam, utpote homines, bonorum visionem extimuerint: hi metum illis dilectione sua statim admunt; ut Zachariæ Gabriel egit⁷³, et mulieribus qui in divino sepulcro apparuit angelus⁷⁴, et qui pastoribus in Evangelio ait: *Ne timeite*⁷⁵. Timor enim eorum non ex animi metu, sed ex præsentis præstantioris naturæ cognitione ortus est. Talis itaque est sanctorum visio.

36. Malorum vero incursus et phantasia, cum tumultu, strepitu, sono et clamore obvenit: qualis exempli causa fuerit illiberalium adolescentium vel latronum tumultus. Unde exoritur animi pavor, turbatio et confusio cogitationum, tristitia, ascetarum odium, incuria, mœror animi, cognitorum recordatio, formido mortis, ac demum concupiscentia malarum rerum, animus ad virtutem remissus, inordinati mores. Cum itaque quibusdam conspectis, timore corripiemini, si statim timor auferatur, et ejus loco mox consequatur ineffabile gaudium, alacritas, fiducia, animi recreatio, cogitationum tranquillitas, et quæcumque alia superiorius dicta sunt, robur animi item et Dei amor, confidite et orate: gaudium enim et ille animæ status præsentis sanctitatem indicat. Sic Abraham Dominum

A νατόν ἐστι διαγνῶναι, τοῦ Θεοῦ διδόντος οὕτως. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἀγίων ὄπτασία οὐκ ἔστι τεταραγμένη. Οὐκ ἔρισει γάρ, οὗτε κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις τῆς φωνῆς αὐτῶν. Ἡσύχως δὲ καὶ πράως γίνεται οὕτως, ὡς εὐθὺς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν καὶ θάρσος ἐγγίνεσθαι τῇ ψυχῇ. ἔστι γάρ μετ' αὐτῶν ὁ Κύριος, δεῖ εἶναι τὴν μὲν χαρὰν, τοῦ δὲ Θεοῦ Πατρὸς ἡ δύναμις: οἱ τε λογισμοὶ αὐτῆς ἀτάραχοι καὶ ἀκύμαντοι διαμένουσιν ὥστε καταγχομένην αὐτήν ὑπ' αὐτῆς (21), τοὺς φαινομένους θεωρεῖν. Καὶ γάρ πόθος τῶν θειῶν καὶ τῶν μειλίνων αὐτῇ ἐπεισέρχεται, καὶ θελεῖσι πάντας συναψθῆναι τούτοις, εἰ ἀπήρχετο μετ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ καὶ ὡς ἀνθρώποι, τινὲς φοβηθῶσι τὴν τῶν καλῶν ὄπτασίαν, ἀφαιροῦσιν οἱ φαινόμενοι τὸν φόβον παρ' αὐτὰ τῇ ἀγάπῃ· ὡς ἐποίησε Γαβριὴλ τῷ Ζαχαρίᾳ, καὶ ὁ φανεὶς ἀγγελος ἐν τῷ θειῷ μνημείῳ ταῖς γυναιξὶ, καὶ ὁ (22) τοῖς ποιμένι λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Μή φοβεῖσθε. Ἔστι γάρ δοξος ἐκείνων οὓς κατὰ δεῖλαν ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπίγνωσιν τῆς τῶν κριτῶν παρουσίας. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ τῶν ἀγίων ὄπτασία.

36. Ἡ δὲ τῶν φαύλων ἐπιδρομή καὶ φαντασία τεταραγμένη, μετὰ κτύπου καὶ ἤχου καὶ κραυγῆς: οἷα ἂν γένοιτο νεωτέρων ἀπαιδεύτων καὶ λητῶν κληνήσις. Ἐξ ὧν εὐθὺς (23) γίνεται δειλία ψυχῆς, τάραχος καὶ ἀταξία λογισμῶν, κατηγεια, μίσος πρὸς τοὺς ἀσκητὰς, ἀχεδία, λύπη, μνήμη τῶν οἰκείων, καὶ φόβος θανάτου· καὶ λοιπὸν ἐπιθυμία κακῶν, δλιγχυρία πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῦ θιους ἀκατατασσία. Οταν τοίνυν θεωρήσαντές τινα (24) φοβηθῆτε, ἐὰν μὲν εὐθὺς δοξος ἀφαιρεθῇ, καὶ ἀντ' ἐκείνου γένηται χαρὰ ἀνεκλάτης, καὶ εὐθυμία, καὶ θάρσος, καὶ ἀνάκτησις, καὶ τῶν λογισμῶν ἀταξία, καὶ τὰ δλλα δοσα προείπον, ἀνδρία τε καὶ ἀγάπη εἰς τὸν Θεὸν, θρασεῖς καὶ εὐγεσθε· ἡ γάρ χαρὰ καὶ ἡ κατάτασσις τῆς ψυχῆς δείχνυσι τοῦ παρόντος τὴν ἀγίότητα. Οὕτως Ἀνδράμ Ιδών τὸν Κύριον ἡγαλλιάσατο.

VERSIOS EVAGRII.

verum tacite leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt: siquidem cum illis est Dominus, qui est fons et origo laetitiae. Tunc mens nostra non turbida, sed lenis et placida, angelorum luce radiatur: tunc anima coelestium præmiorum aviditate flagrans, effracto, si posset, humani corporis domicilio, et membris exonerata mortalibus, cum his quos videt, abiit festinal ad cœlum. Horum tanta benignitas est, ut si quis pro conditione fragilitatis humanae miro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuo ex corde auferant metum. Ita Gabriel cum Zacharia loqueretur in Templo, et angeli cum divinum Virginis partum pastoribus nuntiarent, et qui Dominici corporis agebant excubias, securis videntium se mentibus ostendentes, ne metuerent, imperabant. Metus enī non tantum ex pavore animi, quantum ex magnarum rerum saepē incutitur aspectu.

36. Pessimorum vero vultus truces, sonitus horridi, sordidi cogitatus, plausus motusque indisciplinaturum (25) adolescentium vel latronum: e quibus confessim timor animæ, sensibus torpor incutitur: odium Christianorum, monachorum mœror et tædium, suorum recordatio, metus mortis, cupidio nequitiae, lassitudine virtutis, cordis hebetatio. Si igitur post timorem, horrore concepto (26) successerit gaudium, et ad Deum fiducia atque ineffabilis caritas, venisse sciamus auxilium; quia securitas animæ præsentis Majestatis indicium est. Sic namque et Abraham patriarcha videns Deum, gavisus est: et Joannes

⁷² Isa. XLII, 2. ⁷³ Luc. I, 15. ⁷⁴ Matth. XXVIII, 5. ⁷⁵ Luc. II, 10.

(21) Regius secundus et Colbertin. 2, δι' ἐαυτῆς.

(22) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. In editis δοεστ.

(23) Ita Regius secundus et Colbertin. 2, εὐθὺς deest in editis et in quibusdam miss.

D (24) Ita Reg. 2 et Colbert. 2. Editi vero, τινάς.

(25) Indisciplinaturum deest in omnibus quos vidi dimus mss., sed legitur in editis et in Graeco.

(26) Sic duo manuscr. Alii, *horrore conceptio*. Editi, *horrore conceptum*.

καὶ ὁ Ἰωάννης, γενομένης φωνῆς παρὰ τῇ Θεοτόκῳ (27) Μαρίας, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει. Ἐάν δὲ φανέντων τινῶν ταραχὴ γένηται, καὶ κτύπος ἔξωθεν, καὶ φαντασία κοσμοῦ, καὶ ἀπειλὴ θανάτου, καὶ δύσπροεῖπον· γινώσκετε ὅτι φαύλων ἐστιν ἡ ἐροδος.

37. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο γνώρισμα ὑμῖν ἔστω ὅτι ἀν τοῖνυν (28) ἐπιμένη δειλιώσα ἡ ψυχὴ, παρουσίᾳ τῶν ἔχθρων ἔστιν. Οὐ γάρ ἀφαιροῦνται τὴν δειλιάν τῶν τοιούτων οἱ δαίμονες, ὥσπερ πεποίκην δέ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριήλ τῇ Ναρίζ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ, καὶ ὃ φανεῖ ἐν τῷ μηνησίῳ ταῖς γυναιξίν· ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν ἴδωσι δειλιώντας, αὐξάνουσι τὰς φαντασίας, ἵνα μειζόνως αὐτοὺς καταπτήξωσι· καὶ λοιπὸν ἐπιεάγεταις, προσπατῶσι λέγοντες· Πεσόντες προσκυνήσατε. Τοὺς μὲν οὖν Ἑλλήνας οὐτως ἡ πάτησαν· οὗτως γάρ ἐνομισθησαν παρ' αὐτοῖς (29) ψευδώνυμοι θεοί· τιμᾶς δὲ οὐκ ἀφῆκεν ὁ Κύριος ἀπατηθῆναι παρὰ τοῦ διαβόλου, ὅπηνίκα τὰς τοιαύτας αὐτῷ ποιοῦντι φαντασίας ἐπιτιμῶν εἰρηκεν· Ὦπαρες ὀπίσω μου, Σαταρᾶ· γέρραπται γάρ· Κύριος τὸν θεόρον σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόρφῳ λατρεύεις. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλλον δὲ πανούργος διὰ ταῦτα (30) καταρροείσθω παρ' ἡμῶν· διὰ γάρ εἰρηκεν ὁ Κύριος, τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν πεποίκην· ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν τρέπωνται διὰ τὸν Κύριον, τὸν ἐν ταύταις αὐτοῖς ἐπιτιμήσαται.

38. Οὐ δεῖ δὲ ἐπὶ τῷ δαίμονας ἔκβάλλειν καυχάσθαι, οὐδὲ ἐπὶ ταῖς θεραπείαις ἐπαίρεσθαι· οὐδὲ τὸν μὲν ἔκβάλλοντα δαιμόνια θαυμάζειν μόνον, τὸν δὲ μὴ ἔκβάλλοντα ἔξουθεν· ἔκάστου δὲ τὴν ἀσκησιν καταμνθανέτω τις, καὶ ἡ μιμείσθω καὶ ζηλούτω, ἢ (31) διορθούσθω. Τὸ γάρ ποιεῖν σημεῖα οὐχ ἡμῶν τοῦτο Σωτῆρος (32) ἔργον ἔστι· τοῖς γοῦν μαθηταῖς Ελεγε· Μή χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμίν τὸποτεστεῖται· ἀλλ' ὅτι τὰ δρόματα ὑμῶν γέρραπται τὸ τοῖς οὐρανοῖς. Τὸ μὲν γάρ ἐν οὐρανῷ γεγράφθαι

VERSIO EVAGRII.

cum Mariam supervenisse sentiret, quæ in sacro ventris hospitio universitatis gestabat parentem, exsultavit neendum natus in gaudium.

37. Sin autem (33) incussa formido permanserit, hostis est qui videtur: quoniam nec refovere novit, ut Gabriel paventem Virginem ne timeat, jubet, et sicuti pastores nuntio consolati sunt: quin imo pavorem duplicat, et usque ad profundam impietatis foveam, ut sibi homines prosternantur, impellit. Exinde misera gentilitas, Dominicae interdictionis ignara, falso dæmones deos opinata est. Christianorum autem populos his fallaciis irretiri non passus est Dominus, qui diabolum in Evangelio audacter sibi principatum omnium præsumentem repulit, dicens: *Vade retro, Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*. Horum verborum etiam nobis licentia est tributa; quia idcirco locutus est talia, ut similitudo testamentorum Auctoris nostri frangeretur eloquii.

38. Illud quoque, mei charissimi, admoneo, ut vitæ magis sit vobis, quam signorum sollicitudo: nullus ex vobis hæc faciens, aut ipse superbia intumescat, aut despiciat eos qui facere non possunt, conversationem magis scrutamini singulorum: in hac (34) et imitari vos quæ perfecta sunt convenit et implere quæ desunt. Nam signa facere non est nostræ parvitalis, sed Domini potestatis, qui ad discipulos glo-

⁷⁶ Joan. viii, 56. ⁷⁷ Luc. i, 41. ⁷⁸ Matth. iv, 10; Deut. xiii, 4. ⁷⁹ Luc. x, 20.

(27) Sic omnes manuscripti et editi, præter Col-
berlinum secundum, qui habet, Κυριοτοκου. Mox
idem, post ἐν ἀγαλλίσει, habet τὸ βρέφος, omisit-
τικεῖον Ἰωάννης supra.

(28) Sic Colbertinus secundus solus, quem tamen
sequi visum est. Alii et editi, ὅτι ἄν τινων. Infra
dem, ἀπὸ τῶν τοιούτων.

(29) Sic Regius secundus, Colbertinus secundus
et Vaticanus. In editis et aliis, παρ' αὐτοῖς deest.
Mox editi, ὁ Κύριος οὐ συνεχώρεσεν, manuscripti
omnes ut in textu. Paulo post Colbertinus secundus

A videns exsultavit ⁷⁶: sic Joannes edita a Deipara Maria voce exsultavit gaudens ⁷⁷. Quod si quibusdam apparentibus, tumultus fiat, externus strepitus, mundanus apparatus, metus mortis et quæ superius dixi, scitote malorum esse adventum.

37. Et hoc item vobis indicio sit. Si anima timida perseveret, inimicorum est præsentia: nequaquam enim dæmones metum auferunt, ut præstítit magnus archangelus Gabriel **658** Mariæ et Zachariæ, et qui in monumento apparuit, mulieribus; quin potius si reformidantes cernant, phantasias adaugent, majorem ut incutiant terrorem, atque adorti demum irrideant dicentes: Prostrati adorate. Ita gentiles deceperunt: sic ab illis false dili habitu sunt. Nos B vero Dominus non sivit a diabolo circumveniri, cum similibus phantasias se aggredientem increpavit his verbis: *Vade retro me, Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* ⁷⁸. Quapropter magis magisque versipellis iste despiciatur a nobis. Quod enim illi haec Dominus dixit, id nostri causa factum est, ut has voces a nobis item audientes dæmones everlantur, propter Dominum qui eos ipsis increpavit.

ἀκούοντες οἱ δαίμονες τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀντέπιμψαντα.

38. Neque porro decet ejiciendorum dæmonum virtute gloriari, nequa de morborum curationibus extollī; nec eum qui dæmonia ejicit admirari, cum qui non ejicit despiciat; sed singulorum exercitationem quivis ediscat, et vel imitetur æmuleturque, vel corrigat. Nam signa facere, non nostrum, sed Salvatoris opus est: quare discipulis ait: *Nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur, gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cælis* ⁷⁹. Nam quod nomina nostra in cælis scripta sint, vir-

D solus, ποιοῦντα φαντασίας, ἵνα μειζόνως αὐτὸν καταπτήξῃ, ἐπιτιμῶν αὐτῷ εἰρηκεν.

(30) Sic mss. omnes, præter Regium secundum qui habet διὰ τοῦτο. In editis haec desunt.

(31) Vide supra num. 22.

(32) Sic Colbertinus secundus. Editi et alii, τοῦ δὲ Σωτῆρος.

(33) Sic manuscripti omnes. Editi vero, si autem.

(34) Ita manuscripti omnes. Bollandus, in hac vita et

tutis vitæque nostræ testimonium illud est : ejicere autem dæmonia, Salvatoris donum. Quamobrem iis qui non virtute, sed signis gloriabantur, aiebantque : *Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* respondit : *Amen dico vobis, nescio vos*³⁰. Non enim novit Dominus vias impiorum. Orandumque prorsus est, ut supra dixi, ut accipiamus gratiam discernendorum spirituum; ut, queinadmodum scriptum est³¹ non omni spiritui credamus.

39. Evidem jam silere vellem, nec ulterius verba facere, hactenus dictis contentus; sed ne putetis me temere ista proferre, sed creditis me expertum vera isthac enarrare; ideo, **659** etsi quasi insipiens siam, at cordis puritatem novit Dominus qui hæc audit, meque non mei causa, sed vestræ charitatis et exhortationis gratia, quæ novi dæmonum molimina, hæc rursum narrare. Quoties me beatum illi dixerim, ego vero maledicebam illis in nomine Domini. Quoties prædictum exundaturum fluviam, quibus ego : *Ecquid hoc ad vos?* Accesserunt aliquando cum minis, meque, quasi milites omni armorum genere instructi, cinxere. Alio tempore equis, feris et serpentibus implevere domum, tum ego psallebam : *Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur*³²: quibus illi precibus a Domino prefiglati sunt. Venerunt aliquando in tenebris, quamdam luminis phantasiam præferentes, aiebantque : *Accessimus, Antoni, lucem prælaturi tibi: clausis ego oculis orabam, ac derepente extincta lux impiorum est.* Paucis post mensibus, venere quasi psallentes, ac verba loquentes Scripturarum : *Ego autem tanquam surdus non audiebam*³³. Fuit cum monasterium quassarent : at ego mente immotus manendo precabar. Rorsum post accessere cum

A τὴν δύναματα, μαρτύριόν ἔστι τῆς ἡμῶν ἀρετῆς καὶ τοῦ βίου· τὸ δὲ ἐκδάλλειν διώμονας, τοῦ δεδωκότος Σωτῆρος ἔστιν ἡ χάρις αὐτη. "Οθεν τοῖς μὴ ἐν ἀρετῇ, ἀλλ' ἐν σημείοις καυχωμένοις, καὶ λέγουσι· Κύριε, οὐ τῷ (55) σῷ ὄντματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὄντματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; ἀπεκρίνατο· Ἀμήν λέρω υἱόν, οὐκ οἶδα υἱός. Οὐ γάρ γινώσκει Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀσεβῶν. Καθόλου δὲ εὔχεσθαι δεῖ, καθὰ προείπον, λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων· ἵνα, καθὼς γέγραπται, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύωμεν.

39. Ἐδουλόμην μὲν οὖν σιωπήσαι, καὶ μηδὲν ἐξ ἐμαυτοῦ λέγειν, ἀρκεῖσθαι δὲ μόνοις τούτοις· ἵνα δὲ μὴ νομίσητε ταῦτα με (36) λέγειν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ πειρας καὶ ἀληθείας πιστεύσητε ταῦτα με διηγεῖσθαι· διὰ τοῦτο, καὶ ὡς ἀφρωγά γένωμαι, ἀλλ' οἶδεν ὁ ἀκούων Κύριος τὸ τοῦ συνειδότος καθαρόν, καὶ στὶ οὐδὶ ἐμαυτὴν, τῆς δὲ υἱῶν ἀγάπης χάριν καὶ προτροπῆς. οὐδὲν τῶν δαιμόνων ἐπιτίθεματα, ταῦτα πάλιν λέγω. Ποσάκις ἐμακάριστάν με, καγώ κατηρασάμην αὐτοὺς ἐν ὄνδρας· Κυρίου. Ποσάκις προειρήκασι περὶ τοῦ ποταμίου ὑδατος, καγώ πρὸς ςύτους Ἐλεγον· Καὶ υἱὸν (37) τὸ περὶ τούτου μέλει; "Ηλθόν ποτε ἀπειλοῦντες, καὶ ἐκύκλωσάν με ὡς στρατιῶται μετὰ πανοπλίας. Καὶ ἀλλοτε ἵππων καὶ θηρίων (38) καὶ ἐρπετῶν ἐπλήρωσαν τὸν οἰκον· καγώ ἐψαλλον. Οὗτοι ἐν ἀρμασι, καὶ οὐτοὶ ἐν ἵπποις· ἡμεῖς δὲ ἐν ὄντματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα· καὶ ταῖς εὐχαῖς ἀνετράπτησαν ἐκεῖνοι πάρα τοῦ Κυρίου (39). "Ηλθόν ποτε ἐν σκοτίᾳ, φωτὸς ἔχοντες φαντασταν, καὶ Ἐλεγον· "Ηλθόμεν φάναι σοι, Ἀντώνιε· ἐγώ δὲ, καρμύνω τοὺς ὄφθαλμούς, ηὐχόμην, καὶ εὐθὺς ἐσέσθη τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν. Καὶ μετὰ μῆνας δλίγους ἤλθον ὡς φάλλοντες, καὶ λαλοῦντες ἀπὸ τῶν Γραφῶν· Ἔγώ δὲ ὥστε κωφός οὐκ ἤκουον. "Εσει- C σάν ποτε τὸ μοναστήριον· ἐγώ δὲ ηὐχόμην ἀκίνητος μένων (40) τῷ φρονήματι. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν

VERSIO EVAGRII.

riantes, in Evangelio ait : *Ne gaudeatis quia dæmones vobis subjecti sunt, sed quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Nominum enim in libro vitæ conscriptio testimonium est virtutis et meriti : expulsio autem Satanæ, largitio Salvatoris est; unde his, qui non in vitæ laboribus, sed in prodigiis exultabunt, dicentibus : *Nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Respondebit Dominus : *Amen dico vobis, non novi vos: discedite a me, operarii iniquitatis.* Non enim novit Dominus vias impiorum. Hoc ergo magnopere postulemus, ut donum spirituum discernendorum mereamur accipere, quo, secundum sententiam Scripturarum, omni spiritui non credamus.

39. Volueram quidem iam finire sermonem, et silentio premere quæcumque meæ acciderant parvitali : sed ne putetis me frustra commenorasce quæ evenire non possint, idcirco (licet insipiens siam, tamen Dominus, qui secretæ mentis est inspector, novit non me causa jactantiae, sed vestri gratia profectus hoc facere) pauca replicabo de plurimis. Quoties me nimis laudibus efferre conati sunt, cum a me in nomine Domini maledicta reciperent? Quoties augmenta Nili futura (41) dixerunt, cum a me audirent : *Et hoc ad vestram quid pertinet curam?* Quoties minitantes ut milites armati, scorpionibus, equis, belluis, et variis serpentibus circumdederunt me, et dominum in qua eram repleverunt, cum ego e contra psallerem : *Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Et statim miseri-

³⁰ Matth. vii, 22, 23. ³¹ I Joan. iv, 1. ³² Psal. xix, 8. ³³ Psal. xxxvii, 4.

(35) Sic omnes manuscripti et Græcus Scripturæ textus. Editi vero hic et infra, ἐν τῷ.

(36) Ita Colbertinus secundus. In aliis et editis, μὲν.

(37) Regius secundus et Colbertin. 2, 'Αλλ'

(38) Sic Colb. 2 et Reg. 2. Editi et alii, καὶ ἵππων καὶ ἀλλοτε θηρίων, et ita codex Henrici Savilius

D initio mutulus, cuius varias lectiones ad calcem lib. de Vita Antonii adjectis Höschelius.

(39) Ita Regius 2 et Colbertin. 2. In editis hæc, πάρα τοῦ Κυρίου, desunt.

(40) Sic Colbertinus 2, cui consentit Evagrius. Editi et alii, μένετ.

(41) Sic manuscripti. • Bollandus vero, *Nisi pumilio.*

πλούντες ἐκρότουν, ἐσύριττον, ὠρχῦντο. 'Ος δὲ ήτος χύμην, καὶ ἀνεκέιμην φάλλων κατ' ἐμαυτὸν εὐθὺς ἤρξαντο θρηνεῖν καὶ κλαίειν, ὥσπερ ἔχατον ήσαντες· ἐγὼ δὲ ἐδόξαζον τὸν Κύριον (42), τὸν καθελόντα καὶ παραδειγματίσαντα τὴν τόλμαν καὶ τὴν μανίαν αὐτῶν.

40. Ἐφάνη ποτὲ δαίμων ὑψηλὸς λίαν μετὰ φαντασίας, καὶ τετόλμηκεν εἰπεῖν· Ἐγώ εἰμι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ· καὶ, Ἐγώ εἰμι ἡ πρόνοια· τί σοι θέλεις χαρίσωμαι (43); Ἐγώ δὲ τότε μᾶλλον ἐνεψύσησα γατ' αὐτοῦ, τὸν Χριστὸν δνομάσας, καὶ τύχαι τοῦτον ἐπεχειρήσας· καὶ ἔδοξα τετυφέναι, καὶ εὐθὺς ὁ τηλικούτος σὺν πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ δαίμοσι· ἡφαντίθη ἐν τῷ δνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ἡλθε ποτὲ (44) νηστεύοντός μου, καὶ ὡς μοναχὸς ἀδόλιος, ἔχων δρπτων φαντασίαν· καὶ συνεδούλευε λέγων· Φάγε, καὶ παῦσαι τῶν πολλῶν πόνων· δινθρωπος εἶ καὶ σὺ, καὶ μέλλεις ἀσθενεῖν. Ἐγὼ δὲ, νοήσας αὐτοῦ τὴν μεθοδείαν (45), ἀνέστην εὐξασθαι. Κάκεινος οὖν ἡνεγκεν· ἔξελιπε γάρ, καὶ διὰ τῆς θύρας ὡς καπνὸς ἐξερχόμενος ἐφάνη. Πιοσάκις ἐν τῇ ἐρήμῳ φαντασίαν ἔδειξε χρυσοῦ, ἵνα μόνον ἀψωμαι, καὶ βλέψω! ἐγὼ δὲ κατέβαλλον αὐτοῦ, κάκεινος ἐτήκετο. Πολλάκις ἔκοπτόν με πληγαῖς, καὶ γάλεον· Οὐδέν με χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ· καὶ μᾶλλον αὐτὸν μετὰ ταῦτα κατέκοπτον ἀλλήλους. Οὐχ ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ παύων ἐκείνους καὶ καταργῶν· ἀλλὰ ὁ Κύριος ἡν, ὁ λέγων· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Ἐγὼ δὲ, τέκνα, μνημονεύων τοῦ ἀποστολικοῦ βρτοῦ, μετεσχημάτισα ταῦτα εἰς ἐμαυτὸν, ἵνα μάθητε μὴ ἐκκαεῖν ἐν τῇ ἀσκήσει, μηδὲ φοβεῖσθαι τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ τὰς φαντασίας.

VERSIO EVAGRII.

cordia Christi fugabantur. Quodam autem tempore cum ingenti luce venientes, dixerunt: *Venit Iesus, Antoni, nostrum tibi præbere fulgorem.* Et ego clausis oculis, quia lucein diaboli dignabar aspicere, orabam, et dicto citius impiorum lumen extinguebatur. Post menses autem paucos, cum coram me psallerent, et de Scripturis sibimet sermocinarentur: *ego tanquam surdus non audiebam.* Commoverunt aliquando monasterium meum, et ego mente immobili Dominum deprecabar. Sæpe strepitus, sæpe saltationes, sæpe sibilos, ingesserunt, et me psallente, sonus eorum in voces fluebiles vertebarunt.

40. Creditisne, filioli, quod dicturus sum vobis? vidi aliquando diabolum excelsum corpore, qui se Dei virtutem et providentiam ausus est dicere, et ait ad me: Quid vis ut a me tibi donetur, Antoni? At ego sputaculum maximum (46) in os ejus ingeminans, totum me in eum Christi nomine armatus, ingressi: et statim ille procerus aspectu inter medias manus exsolevit. Jejunanti etiam mihi visus est ut monachus, et panes offerens, his sermonibus suadebat ut vesceret, et huic aliquid indulgerem corporis: Et tu, inquit, homo es, et humana fragilitate circumdaris: labor paululum conquiescat, ne ingrato subrepat. Illico luridam faciem serpentis agnovi, et cum ad consueta Christi munimenta confugere, tanquam per fenestram fumus laberetur, evanuit. Auri quoque decipulam mihi in deserto frequenter tetendit: quod ideo offerebat, ut aut visu irretiret me, aut tactu commacularet. Cum vapularem autem (nam sæpe me a dæmonibus (47) non denego verberatum) canebam: Nullus me separabit a charitate Christi: ad cuius vocis auditum, in se invicem defurentes, non meo, sed Domini fugabantur irroperio, qui ait: *Vidi Satanam quasi fulgur cadentem de cælo.* Hæc ergo, filioli, apostolici menor eloquii, in me transformavi, ut propositum vestrum nec dæmonum terror, nec aliqua lassitudine dissolueret.

⁴² Rom. viii, 35. ⁴³ Luc. x, 18. ⁴⁴ I Cor. iv, 6.

(42) Sic omnes mss. Editi vero, τὸν Θεόν. Infra post ἐφάνη in editis et quibusdam mss. legitur ὅτι, sed deest in Regio secundo et Colbertin. 2.

(43) Omnes manuscripti, χαρτωμένοι. Editi, χειρότωμα. Ibidem manuscripti omnes, ἐνεψύσησα, πρæter Reg. 2, qui habet, ἐψύσησα. Höeschelius item legit, ἐνεψύσησα. Editores Parisienses ἐνέψυσα posuerunt, Höeschelii conjecturam, ut videatur, quam ad marginem ipse notarat, nulla manuscripti auctoritate secuti sunt, quod sæpius aliibi præstiter. Mox Regius secundus et Colbertin. 2, τύχει.

A strepitu, sibili, et saltationibus; ut vero orare me, atque decumbentem apud me ipsum psallere consperherunt, coepere statim lamentari ac flere quasi se vires defecissent: ego vero gloriam Domino retuli, qui audaciam suoremque illorum retunderet, atque traduceret.

40. Aliquando mihi admodum excelsus dæmon cum phantasia visus, dicere ausus est: Ego sum virtus Dei; ego sum providentia: quid tibi vis beneficij conferam? At ego tum magis in illum insufflavi, prolati Christi nomine, atque verberare conatus sum, ac reipsa verberasse visum mihi est: statimque ille tantus, cum omnibus suis dæmonibus, in nomine Christi evanuit. Venit aliquando me jejunante, monachi speciem habens: panesque ut videbatur tenens, suadet dicens: Comede, tantorumque laborum finem facito: nam **660** homo tu quoque es, periculumque ne ægrotes. Intellecta ego illius vafritiæ, surrexi oratus: quod ille non tulit, evanuit enim, ac per januam quasi sumus egredi visus est. Quoties auri speciem in desertio objecit, ut vel solum tangerem atque respicerem: ego vero adversum psallebam, et contabescebat ille. Plurumque me plagis conciderunt, et aiebam: Nil hil me separabit a charitate Christi⁴⁵: tumque illi sese mutuo cædebat. Nec eram ego qui illos compescerem atque arcerem; sed Dominus erat, qui ait: Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem⁴⁶. Ego vero, filioli, memor apostolici dicti⁴⁷, hæc in me transtuli, ut ediscatis non animo deficere in ascetica vita, neque diaboli ejusque demonum phantasias reformidare.

D

Editi vero et alii, τυπῆσαι.

(44) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. In editis et aliis δὲ legitur ante ποτα.

(45) Ita Colbertinus secundus, quem sequi visum est. Alii et editi, μέθοδον. Mox omnes manuscripti et Höeschel., ἐφάνη. Edit. Paris., ἡφαντίθη.

(46) Quidam manuscripti, *sputa tunc maxima*. Alii, *sputa quam maxime*.

(47) Sic manuscripti pene omnes. Bolland. commacularet: *sæpe quoque me a dæmonibus*.

41. Et quia hæc narrando factus sum insipiens, A istud quoque accipite, ut tibi et absque formidine degatis: mihiq[ue] fidem habete, non mentior quippe. Quodam tempore pulsavit aliquis in monasterio januam meam. Tum egressus vidi quemdam procerum ac præaltæ staturæ. Sciscitante me: Quis tu es? Ego sum, inquit, Satanæ. Me rursum interrogante: Qua de causa hoc ades in loco? Respondebit ille: Cur me falso accusant monachi et omnes alii Christiani? Cur me horis singulis execrantur? Cui ego: Cur molestus illis es? Non ego, ait, sed illi ipsi sese conturbant: infirmus enim factus sum. An non legerunt: Inimici defecerunt franeæ in finem, et civitates destruxisti⁸⁷? Nullus mihi superest locus, non telum, non civitas. Ubique locorum Christiani facti sunt, atque deram monachis repleta est solitudo. Observent ipsi sese, nec me immitto execrarentur. Tum ego Domini gratiam admiratus: Quanquam mendax semper es, dixi, et veritatem nunquam dicis, hoc jam tamen licet invitus vere dixisti: Christus enim veniens te intrimum reddidit, atque dejectum denudavit. **661** Audito ille Salvatoris nomine, ardoremque ejusmodi non ferens, evanidus factus est.

42. Si igitur ipse diabolus se fatetur nihil posse, despiciendus sane a nobis est cum ille tum dæmones ejus. Inimicus ergo cum canibus suis, ejusmodi utitur dolis: nos autem gnari eorum infirmitatis, ipsos contemnere valimus. Quamobrem ne labiatur mente, ne timendi causas animo versemus: neque comminiscamur nobis terrores, dicendo: Ne dæmon invadens prosternat me: ne sublatum projectat, vel derepente irruens perterrefaciat. Talia prorsus ne cogitemus, neu morore quasi perituri

41. Kαὶ ἐπειδὴ γέγονα ἄφρων διηγούμενος, δέξασθε καὶ τοῦτο πρὸς (48) ἀσφάλειαν καὶ ἀφοίαν· καὶ πιστεύσατε μοι: οὐ ψεύδομαι φάρ. Ἐκρουσέ ποτε τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ τὴν ἐμήν θύραν· καὶ ἔξειδόνυ, εἰδὼν τινὰ μαχρὸν καὶ ὑψηλὸν φαινόμενον. Εἶτα πυθομένος μου· Σὺ τίς εἶ; Ἐφη (49). Ἔγώ εἰμι ὁ Σατανᾶς. Εἶτα λέγοντός μου· Τί οὖν ἔταῦθι πάρει; Ἐλεγεν ἐκεῖνος· Τί μέμφονται με μάτηοι, καὶ οἱ δόλιοι πάντες Χριστιανοί; Τί μοι καταρῶνται καθ' ὥραν; Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· Τί γάρ αὐτοῖς ἐνοχλεῖες; Ἐφη· Οὐκ εἰμι ἐγώ δὲ ἐνοχλῶν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ ταράττουσιν ἔαυτούς· ἐγώ γάρ ἀσθενής γέγονα. Οὐκ ἀνέγνωσαν, δτι· Τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ φοργαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθεῖλες; οὐκ ἔτι τόπον ἔχω, οὐ βέλος, οὐ πόλιν. Πανταχοῦ Χριστιανοὶ γέγονασι λοιπὸν καὶ τὴν ἐρημήρωται μοναχῶν. Εαυτοὺς τηρεῖτωσαν, καὶ μὴ μάτηον με καταράσθωσαν. Τότε θαυμάσας ἐγώ τοῦ Κυρίου τὴν χάριν, εἶπαν πρὸς αὐτὸν· Ἄει ψεύστης ὅν, καὶ μηδέποτε λέγων ἀλήθειαν, σῆμας τοῦτο νῦν, καὶ μὴ θέλων, εἰρηκε· ἀληθές δὲ γάρ Χριστὸς, ἐθῶν, ἀσθενῆ σε πεποιήκε, καὶ καταβαλὼν ἐγύμνωσεν. Ἐκεῖνος, ἀκούσας τὸ τοῦ Σωτῆρος δνομα, καὶ μὴ φέρων τὴν ἐκ τούτου καύσιν, ἀφανῆς γέγονεν.

42. Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὸς δὲ διάβολος; δύολογεῖ μηδὲν δύνασθαι, δφείλομεν παντελῶς καταφρονεῖν αὐτοῦ τε καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ. Ο μὲν οὖν ἐχθρὸς μηδὲ τῶν ἔαυτοῦ κυνῶν τοσαύτας ἔχει τὰς πανουργίας· τημεὶς δὲ, μαθόντες αὐτῶν τὴν ἀσθενειαν, καταφρονεῖν αὐτῶν δυνάμεθα. Τούτον οὖν τὸν τρόπον μὴ προκαταπίπτωμεν (50) τῇ διανοίᾳ, μηδὲ λογιζόμεθα ἐν τῇ ψυχῇ δειλίας, μηδὲ ἀναπλάττωμεν ἔαυτοῖς φόδους, λέγοντες· Μή δρά δαιμῶν ἐλθῶν ἀνατρέψῃ με· μὴ δρά βαστάξας καταβάῃ, ή ἔξατροντος ἐπιστᾶς

VERSIO EVAGRII

41. Sed quoniam ob vestram utilitatem multa memorando, insipiens factus sum; et hujus rei vobis impetriri cupio notionem, quam veram esse nullus ambigat audientium: pulsavit aliquando dæmon monasterii ostium: egrediens, video hominem enormi sublimitate, porrectum (51): cum ab hoc quinam esset inquirerem, ait: Ego sum Satanæ: et ego: Quid, inquam, hic quaris? respondit: Cur mihi frustra imputant monachi? cur mihi omnes Christiani populi male dicunt? et ego: Juste faciunt: tu enim frequenter molestatur insidiis (52). At ille ait: Nihil ego facio, sed ipsi se invicem turbant: nam ego miserabilis factus sum, rogo, non legistis: Quia defecerunt inimici franeæ in finem, et civitates eorum destruxisti? En nullum jam habeo locum, nullam possideo civitatem, jam mihi nulla sunt arma: per omnes nationes cunctasque provincias Christi personalis nomine: solitudines ipsæ monachorum stipantur choris: ipsi se, quæso, tucant, et me sine causa non lacerent. Tunc ego Domini gratiam (53) cum alacritate miratus, sic ad eum locutus sum: Non tuæ veritati, quæ nulla est, tam novam et tam inauditam ascribo sententiam. Nam cum fallacia caput sis, hoc sine mendacio coactus es confiteri. Vere enim Jesus tuas funditus subruit vires, et honore nudatus angelico, voluntaris in sordibus. Vix dum verba compleveram, et ille sublimis aspectu Salvatoris nominatione dejectus est (54).

42. Quæ ergo jam, o filioli, poterit residere cunctatio? qua trepidatio manebit ulterius? quis nos eorum turbo poterit convellere? securæ sint animæ singulorum: non sibi singulæ cogitatio vanæ discrimina; non aliquis timeat a diabolo sublatum ad præcipitia se posse deferri: pellatur omnis anxietas. Dominus enim, qui nostros prostravit inimicos, manens, ut promisit, in nobis, a vanis nos Satanæ munivit incur-

⁸⁷ Psal. ix, 7.

(48) Sic omnes manuscripti. In editis πρὸς D deest.

(49) Sic pene omnes mss. Editi vero omisso, Εφη, habent Ἔγώ εἰμι, φησί.

(50) Sic tres manuscripti. Editi et alii, Τούτῳ τῷ τρόπῳ μὴ καταπίπτωσεν.

(51) Ita manuscripti omnes. Bolland. vero post porrectum, addit, caput usque ad cælum.

(52) Sic mss. omnes. Bollandus vero, molestantur insidiis. Mox omnes fere miss., non legistis. Bolland. nonne legisti.

(53) Sic omnes manuscripti. Bolland. vero, solitudines quoque stipantur. Infra omnes manuscripti, Domini. Editi autem, Dei. Mox quidam mss., Non tuæ veritati recentem ascribo.

(54) Quidam manuscripti, deletus est.

ἐκτεράξῃ. Μήδ' διως ἐνθυμώμεθα τοιαῦτα, μήδε καὶ χαίρωμεν ἀεὶ, ὡς σωζόμενοι· καὶ λογιζόμεθα τῇ ψυχῇ, διὰ Κύριος μεθ' ἡμῶν ἔστιν, ὁ τροπέσσας (54*) καὶ καταργήσας αὐτούς. Καὶ διανούμεθα δὲ καὶ ἐνθυμώμεθα ἀεὶ, διὰ, ὅντος τοῦ Κυρίου μεθ' ἡμῶν, οὐδὲν ἡμῖν οἱ ἔχθροι ποιήσουσιν. Ἐλθόντες γάρ, ἐποίουσιν ἀνεψιωσιν ἡμᾶς, τοιωτοὶ καὶ αὐτοὶ γίνονται πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς ἡς εὐρίσκουσιν ἐν ἡμῖν ἐννοίας, οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς φαντασίας ἀφομοιοῦσιν. Ἐάν μὲν οὖν δειλιώντας εὑρωσι καὶ ταρατσεμένους, εἰδόντες αὐτοὺς, ὡς λησταῖς, τὸν τόπον ἀφύλακτον εὐρύντες, ἐπιβαίνουσι· καὶ ὑπερ ἀφ' ἐστῶν λογίζόμεθα, τοῦτο μετὰ προσθήκες ποιοῦσιν. Ἐάν (55) γάρ βλέπωσιν ἡμᾶς; φοβουμένους καὶ δειλιώντας, μετέχοντες αὐξάνουσι τὴν δειλίαν ἐν ταῖς φαντασίαις καὶ ταῖς ἀπειλαῖς; καὶ λοιπὸν ἐν τούτοις ἡ ταλαιπωρος κολάζεται ψυχῇ· ἔάν δὲ χαίροντας ἡμᾶς εὐρύσσιν ἐν Κυρίῳ, καὶ λογίζομένους περὶ τῶν μελλόντων δρασθῶν, καὶ ἐνθυμίουμένους τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ διαλογίζομένους (56), διὰ πάντας ἐν χειρὶ Κυρίου ἔστι, καὶ οὐδὲν ἴσχυει δαιμῶν κατὰ Χριστιανοῦ, οὐδὲ διως ἔξουσίαν ἔχει κατά τίνος· βλέποντες (57) ἡσφαλισμένην τὴν ψυχὴν τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς, ἀποστρέφονται κατηγόρημένοι. Οὕτως τὸν μὲν Ἰὼν ἰδὼν διχρός περιτεφραγμένον, ἀνεγκρήσεις ἀπ' αὐτοῦ· τὸν δὲ Ιούδαν γυμνὸν· ἀπὸ τούτων εὐρών, ἥχμαλώτειν. Ποτε, εἰ θέλομεν καταφρονεῖν τοῦ ἔχθροῦ, λογιζόμεθα δεὶ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ χαιρέτω δεὶ ἡ ψυχὴ τῇ ἐπίδει· καὶ ὀφέμεθα ὡς καπνὸν τὰ τῶν δαιμόνων παίγνια, καὶ μᾶλλον φεύγοντας αὐτοὺς ἢ διώκοντας. Εἰστι γάρ λίαν αὐτοὶ, καθά πρόσπον, δειλοὶ, προσδοκῶντες δὲ τὸ ήτοιμασμένον αὐτοὺς πῦρ.

43. Καὶ τοῦτο δὲ (58) πρὸς ἄφοβίαν κατ' ἐκείνων ἔχετε παρ' ἔκυτοῖς τὸ τεκμήριον· Ὄταν τις φαντασία γένηται, μή προκατάπιπτε ἐν δειλίᾳ, ἀλλ' ὅποια ἀνή, θαρρῶν ἐρύται πρώτον· Τίς εἰ σὺ, καὶ πόθεν;

VERSIO EVAGRII:

sibus. En ipse diabolus, qui hujusmodi cum suis satellitibus exercet astutias, nibil se posse contra Christianos fatur. Jam curæ Christianorum et monachorum sit, ne per eorum inertiam vires dæmonibus præbeantur. Nam quales nos et nostras repererint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt, et, si quod in pectoribus malæ nientis et pavoris senecte invenerint, quasi latrones, qui deserta obtinunt loca, cœptos cumulant timores, et crudeliter imminentes, infelicem punitiū animam. Sin autem, alacres (59) fuerimus in Domino; et futurorum bonorum cupidio nos succederent, si semper omnia manibus Dei committamus, nullus dæmonum ad expugnandum valebit accedere: magis enim, cum munera in Christo corda conspicerint, confusi revertentur. Ita et Job firmatum in Domino diabolus refutat, et infelicissimum Iudam expoliatum dilete vinculis captivitatis innexit. Una est ergo ratio vincendi inimicum; latitia spiritualis, et animis Dominum semper cogitantis jugis recordatio: quæ dæmonum ludos quasi sumulū expellens, persecuet adversarios potius quam tinebit. Non est enim nescius Satanas ignium futurorum, et testantis gehennæ copiosa novit incendia.

43. Sed ut mea iam claudatur oratio, illud in fine (60) commemoro: cum aliqua se vobis obtulerit

(54*) Ita Regius secundus et Colbertin. 2. Editi et Savil., τροπαίωσας. Colbertinus primus et tertius, et Regius primus, τροπωάλενος. Μόx hæc, τὰ καὶ ἐνθυμώμεθα, desunt in editis, sed habentur in manuscriptis omnibus.

(55) Ita manuscripti. Editi vero, Ἐάν μὲν οὕν.

(56) Sic mss. pene omnes. Editi vero, καὶ λογίζομένους τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ διαλογίζομένους, omissois mediis.

(57) Sic Hæschelius et omnes manuscripti, præter Savil., qui cum editione Paris. habet, βλέ-

PATROL. GR. XXVI.

A afficiamur; sed fidamus magis et gaudemus, utpote salutem consecuti: atque animo reputemus, nobiscum esse Dominum, qui dæmones profligavit atque compressit. Cogitemus item et mente semper volvamus, dum nobiscum Dominus est, nullo nos ab inimicis malo afficiendō esse. Cum advenient enim, quales nos repererint, tales erga nos futuri sunt, atque phantasias suas cogitationibus quas in nobis deprehenderint accommodant: si perterritos et turbatos reperiant, illico quasi fures, locum absque custodia inventum invadunt: tum quod nos ipsi cogitamus, id eilam cum augmento perpetrant. Nam si viderint nos reformidare, atque terrori, terroris illi accessiōtem præstant phantasias et cōmīnationibus suis, ac demum iis in rebus castigatur misera anima; sin gaudentes in Domino reperiant, et de futuris cogitantes bohisi; ac quæ Domini sunt animo versantes, et nobiscum reputantes omnia in manu Domini esse, nec quidquam valere dæmones in Christianum, nec minimata habent in quempiam potestatem; cum, inquit, animam hujusmodi rebus munītam conspicerint, pudefacti recessunt. Ita Jobū munitum reperiens inimicus, ab illo recessit: Judam vero his nudūtum deprehendens, captivum abduxit. Si igitur inimici despiciere velimus, quæ Domini sunt assidue cogitebus, sicut anima semper spē leta: tum dæmonum ludibria nobis instar sumi videbuntur, atque fugientes illos potius quam persequentes tibi debimus. Sunt namque, ut supra dixi, perquam timidi, quod semper exspectent sibi paratū ignem.

632 43. Flocquē sit vobis ad securitatem inclīcum: Cum quedam aderit visio, ne statim pavore concidas, sed qualisunque illa sit, fidens primum interroga: Quisnam tu es, et unde? Tum si han-

πονες γάρ. Infra Regius secundus et Colbertinus secundus, Ἰὼν εὐρών.

(58) Sic Hæschel: et penē omnes manuscripti. Savil. cum edit: Paris. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο. Savillani quippe codicis lectiones cum bonas tum malas secuti frequenter sunt Parisienses.

(59) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, si autem alacres.

(60) Sic maxima pars manuscriptorum, Bolland., in finem.

ctorum sit visio, certiore te facient, atque terrorem tuum in gaudium vertent; sin diabolica illa sit, statim debilitatur, perspecta animi firmitate: nam imperterriti animi signum est, vel sic interrogare: *Quis tu es, et unde?* Ita sciscitatus filius Nave certior factus est⁴⁸: nec latuit inimicus interroganti Danieli⁴⁹.

44. Hæc loquente Antonio delectabantur omnes: tum in aliis augebatur virtutis amor; aliorum sciencies pellebatur; quorumdam prior cessabat opinio: omnibusque persuasum erat, contemnendas esse dæmonum insidias, mirantibus gratiam Antonio datam a Domino ad discretionem spirituum. Erant igitur in montibus monasteria quasi tabernacula repleta divinis choris psallentium, legationis studiosorum, jejunantium, orantium, exsultantium spe futurorum, laborantium ad eleemosynas erogandas, mutua charitate et concordia junctorum. Ac revera videre erat quasi aliquani segregatam regionem pietatis atque justitiae. Nullus ibi qui injuria vel afficeret, vel afficeretur: nulla exactoris increpatio, sed multiudo ascetarum, quos sum unum omnium erat virtutis studium; ut qui monasteria vidisset tamquam monachorum constitutionem, exclamasset haud dubie: *Quam pulchra domus tua, Jacob, et tabernacula tua, Israel! ut nemora umbrosa, ut paradisus juxta fluvium, ut tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas*⁵⁰.

45. Ipse vero more solito secedens intra monasterium suum, majore vitam asceticam studio adiit, ingemebatque quotidie cœlestium memor mansio-

A Καὶ ἐὰν μὲν ή ἀγίων ὑπάστατα, πληροφοροῦσι σε, καὶ τὸν φόβον του εἰς γαρὰν μεταβάλλουσιν ἐὰν δὲ διαδοκή τις ή, εὐθὺς ἐξασθενεῖ, βλέπουσα ἐρήμωμένην τὴν διάνοιαν· ἀταραξίας γάρ τοι τεχμήριον τὸ ὅλως πυνθάνεσθαι· Τίς εἶ, καὶ πόθεν; Οὐτως δὲ μὲν τοῦ Ναυῆ, ἐρωτήσας, ἔμαθεν· δὲ ἐχθρὸς οὐκ Ἐλαύνε ἐρωτήσαντα τὸν Δανιήλ.

44. Ταῦτα διαλεγομένου τοῦ Ἀντωνίου, πάντες ἔχαρον· καὶ τῶν μὲν ὁ ἔρως τῆς ἀρετῆς τῆς αἵρεσες, τῶν δὲ τῇ διληψίᾳ παρεκβαλέτο (61), καὶ ἄλλων τῇ οἰκίσι ἐπάνευτο· πάντες τε ἐπείθοντο καταφρονεῖν τῆς δαιμονικῆς ἐπιθυμῆς, θαυμάζοντες τὴν δοθεῖσαν παρὰ τῷ Κυρίῳ Ἀντωνίῳ χάριν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πνευμάτων. Ἡν οὖν ἐν τοῖς δρεσι τὰ μοναστήρια ὡς σκηναὶ πεπληρωμέναι θείων χορῶν, φαλλότων, φιλολογούντων, νηστευόντων, εὐχορέμαν, ἀγαλλιαμένων ἐπὶ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι, καὶ ἐργαζομένων εἰς τὸ ποιεῖν ἐλετημοσύνας, ἀγάπτην τε καὶ συμφωνίαν ἔχοντων εἰς ἀλλήλους. Καὶ ἦν ἀληθῶς; Ιδεῖν ὁσπερ χώραν τινὰ καθ' ἐαυτὴν οὔσαν θεοσεῖας καὶ δικαιοσύνης. Οὐκ ἦν γάρ ἐκεῖ δὲ δικαιῶν ηδὲ δικαιούμενος. οὐδὲ μέμψις φορολόγου· ἀλλὰ πλῆθος μὲν ἀσκητῶν, ἐν δὲ τῶν πάντων εἰς ἀρετὴν τὸ φρόνημα· ὥστε ίδοντα τινὰ πάλιν τὰ μοναστήρια, καὶ τὴν τοιαύτην τῶν μοναχῶν τάξιν, ἀναφωνῆσαι καὶ εἰπεῖν· Ός καλοὶ σον οἱ οἰκοι, Ἰακὼβ, αἱ σκηναὶ σου, Τιμᾶ! ὥστε γάται σκιάζουσαι, καὶ ὥστε παράδεισος ἐπὶ ποταμῷ, καὶ ὥστε σκηναὶ, δικηγόρος δὲ Κύριος, καὶ ὥστε κέδροι παραδεῖσιν.

45. Αὕτης μέντοι συνήθεις καθ' ἐαυτὸν ἀναγρῶν ἐν τῷ ἐκτοῦ μοναστηρίῳ, ἐπέτεινε τὴν ἀσκησιν (62), καὶ τὸν τε ἐστέναζεν, ἐνθυμούμενος τὰς

VERSIO EVAGRII.

visio, audacter requirite quis sit ille, et unde venerit: ac sine mora, si sanctorum fuerit revelatio, angelica consolatione timor vertetur in gaudium. Si vero diaboli fuerit oblata tentatio, fidelis animæ percutientibus evanescet: quia maximum est securitatis indicium, interrogare quisnam est et unde: sic et Nave filius auxiliatorem suum interrogando cognovit, nec Danielem percontantem latere potuit inimicus.

44. Postquam Antonius dicendi finem fecit: latantibus cunctis, in aliis virtutis enpido exardescerbat, in aliis infirma resovebatur fides, ex aliorum mentibus falsæ opiniones pellebantur, ex aliorum sensibus inaniū terrorum pellebatur accessio (63): simulque universi, cum jam dæmonum insidias contemnerent, mirabantur in Antonio tantam gratiam spirituum discernendorum, quam Domino tribuente perceperat. Erant igitur in monte monasteria tanquam tabernacula, plena divinis choris psallentium, legentium, orantium: tantumque jejunandi et vigiliarum ardorem cunctorum mentibus sermo ejus afflaverat, ut futuræ spei aviditate, ad charitatem mutuam et misericordias indigentibus exhibendas jugi studio laborarent, qui infinitam regionem quamdam et oppidum a mundana conversatione sejunctum, plenum pietatis et justitiae videbantur incolere. Quis tantum monachorum agmen aspicens, quis virilem illum concordia cœcum cernens, in quo nullus nocens, nulla detractio susurrio, sed multiudo abstinentium et certamen officiorum erat, non in hanc statim erumperet vocem: *Quam bonæ domus tua, Jacob, tabernacula tua, Israel, tanquam nemora obumbrantia, tanquam paradisus super fluvios, tanquam tabernacula quæ fixa sunt a Domino, tanquam cedri circa aquas!*

45. Dum hæc ita gererentur (64), quibus in dies beatæ vitæ studium cresceret, Antonius mansionum in cœlo positarum recordans, et præsentis vita despiciens inanitatem, quasi parva essent quæcunque jam gesserat, separatus a fratribus instituebatur, cumque eum sive cibum sive somnum indulgere corpuseculo, aut alias naturæ necessitates, cogerer humana conditio, miro afflicebatur pudore, quod tantam animæ libertatem modici carnis termini coercent: nam frequenter cum fratribus sedens, a cibo qui

⁴⁸ Jos. v, 13. ⁴⁹ Dan. x, 11, 18, 19. ⁵⁰ Num. xxix, 5, 6.

(61) Sic editio Parisiensis et maxima pars manuscriptorum. Hæschelius cum quibusdam aliis, παρεκάλετο, legendum forte, παρεξεβάλλετο.

(62) Colbertin. 2, ἐνέμενε τῇ ἀσκήσει.

(63) Ita duo manuscripti recte. Bolland. xc, accensio.

(64) Sic mss. Bolland. vero, geruntur.

ἐν οὐρανῷ μονᾶς, τὸν τε πόθον ἔχων εἰς αὐτὰς, καὶ σκοπῶν τὸν ἐφήμερον τῶν ἀνθρώπων βίον. Καὶ γάρ μὲλλων ἐσθίειν καὶ χοιμάσθαι, καὶ ἐπὶ ταῖς ἄλλαις ἀνάγκαις τοῦ σώματος ἔρχεσθαι, ἥσχύνετο, τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενος νοερόν. Πολλάκις γοῦν μετὰ πολλῶν ἄλλων μοναχῶν μέλλων ἐσθίειν, ἀναμνησθεὶς τῆς πνευματικῆς ἁροφῆς, παρηγήσατο, καὶ μαχρὸν ἀπ' αὐτῶν ἀπῆλθε, νομίζων ἑρυθρίζειν, εἰ βλέποιτο παρ' ἑτέρων ἐσθίων· ἡσθίει μέντος καθ' ἕαυτὸν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάγκην· πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν αἰδούμενος μὲν ἐπὶ τούτοις, παρέτισταξίδιμενος δὲ ἐπὶ τοῖς ὅπερ ὥφελείας λόγοις. Καὶ ἐλεγεῖ χρῆναι τὴν πάσσων σχολὴν διδόναι τῇ ψυχῇ μᾶλλον τὴν σώματι, καὶ συγχωρεῖν μὲν διὰ τὴν ἀνάγκην ὀλλήγον καὶ ρὸν τῷ σώματι, τὸ δὲ δόνον σχολάζειν τῇ ψυχῇ μᾶλλον, καὶ τὴν ταῦτης ὥφελειαν ἤτειν· ἵνα μὴ αὕτη καθέλκηται ὑπὸ τῶν ἡδονῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα παρ' αὐτῆς δουλαγωγῆται· τοῦτο γάρ εἶναι τὸ λεγόμενον παρὸ τοῦ Σωτῆρος· Μή μεριμνήσῃς τῇ ψυχῇ ὑμῶν τι φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι τι ἐρδύσοσθε. Καὶ ὑμεῖς μὴ ἤτειτε τι φάγητε ή τι πίητε, καὶ μὴ μετεωρίσθε· ταῦτα γάρ πάντα τὰ ἔθη τοῦ κόσμου ἐπικρέται. Ὅμων θὲ δι Πατήρ oīder, δι τι χρήστε τούτων ἀπάρτων. Πλὴν ἤτειτε πρῶτον τὴν θαυματεῖαν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

46. Μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν Ἐκκλησίαν δι κατὰ Μαξιμίνον τὸ τηνικαῦτα γεννήμενος διωγμός· καὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων ἀγορέμενον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, τυκολούθησε καὶ αὐτὸς, ἀφεὶς τὸ μοναστήριον, ἀγέων· Ἀπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀγωνιζόμεθα καληθέντες (65), ή θεωρήσωμεν τοὺς ἀγωνιζόμενους. Καὶ πόθον μὲν εἶχε μαρτυρῆσαι· παραδοῦναι δὲ μὴ θέλων ἕαυτὸν, ὑπῆρχει τοῖς ὀδιολογηταῖς ἐν τοῖς μετάλλαις καὶ ἐν ταῖς φυλακαῖς. Πολλὴ τε ἡνὶ αὐτῷ σπουδὴ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἀγωνιζόμενους μὲν τοὺς καλούμενους ἐπαλείφειν εἰς προθυμίαν, μαρτυροῦντας δὲ αὐτοὺς ἀπολαμβάνειν καὶ προπέμπειν ἐώς τελειωθῶσιν.

VERSIO EVAGRII.

suerat appositus, memoria esse spiritualis abstrahebatur. Edebat tamen, utpote homo, sāpē solus, sāpē cum fratribus. Et cum hāc mira (ut prædixi) ageret, cum cōfūsione animi (66) adhibendam magnopere diligentiam persuadebat, dicens, nec corpus esse penitus enecandum, nec nimicētate esse satiandum (67), ne operatio contra voluntatem Creatoris dissolvetur: et ob id omne studium animæ conferendum, ne vitiis superata corporeis ad æternas inferni tenebras truderetur; quinimo indultum sibi in carne imperium vindicans, domicilium suum, ut apostolus Paulus, ad tertium coelum sublevaret: asserebatque hoc esse (68) a Salvatore præceptum, in quo ait: *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, aut quid bibatis, nec corpori vestro quid vestiamini, quia hāc gentes queruntur: vester autem Pater novit quod indigetis his omnibus: querile ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hāc omnia apponentur (69) vobis.*

46. His rebus ita transactis, cum persecutio impiissima Maximini furore vesano vastaret Ecclesiam, sanctisque martyribus Alexandriam perduxit, relicto ei ipse monasterio secentus est futuras Christi victimas, dicens: Pergamus ad gloriosos fratrum triumphos, ut aut ipsi congregari, aut spectemus alios præliaentes. Et amore quidem jam martyr erat, sed cum tradere se ultro non vellet et ministraret confessoribus (70) in metallis vel in carceribus constitutis, magna cum libertate et cura ingredientes ad judi-

⁶¹ Luc. xii, 29-31.

(65) Colb. 2, βληθέντες.

(66) Ita plerique omnes manuscripti. Bolland. vero, cum cōfūsione animæ. Mox in multis editis habetur corpori, post magnopere, sed non legitur in miss.

(67) Hāc, nec nimicētate escæ satiandum, in solo habentur Gemmell 1, unde sumpsimus, ut integrā fiat sententia

A num, earumque desiderio captus, ac humanæ vitæ fragilitatem animo versans: cibum quippe aut somnum, aut cæteras corporis necessitates, noumisī 663 cum rubore capiebat, secum reputans animæ vim intelligendū. Sæpe comedens cum aliis monachis, spiritualis cibi recordatus, abnuebat, atque procul illis secedebat, ratus pudori sibi esse si comedens ab aliis videretur: scorsum itaque comedebat ob corporis necessitatē, plerumque etiam eum fratribus: tum quod visus ab illis pudore afficeretur, tum quod fiduciam sumeret, ut illis utili sermonem subministraret. siebatque totam curam animæ potius quam corpori adhibendam: dandum tamen corpori ob necessitatē paululum temporis; sed totum reliquum animæ impendens dum, et ejus quærendam utilitatem, ut ne ipsa traheretur corporis voluptatibus, imo potius ob ea corpus in servitudinem redigeretur: hanc enim ipsam esse Salvatoris sententiam: *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini: et vos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis; et nolite in sublime tolli, hæc enim omnia gentes mundi queruntur. Pater autem vester scit quoniam his omnibus indigetis. Cæterum quærite primum regnum ejus, et hæc omnia udijcentur vobis* ⁶¹.

46. Post hāc Ecclesiam exceptit Maximini persecutio; sanctosque martyres Alexandriam adductos, relicto ille monasterio, secutus est, aiens. C Pergamus et nos, ut vel vocati congregiamur, vel præliaentes spectemur. Et martyrii quidem desiderio flagrabat; sed cum nollet sese tradere, confessoriis in metallis et in carceribus ministrabat. Magna quoque ipsi cura in judicii loco, vocatos concertantesque hortari ad animi alacritatem: martyriumque passuros excipere, atque comitari donec consummarentur. Judex itaque, viso tam illius quam suorum intrepido hac in re animo, jussit ne-

(68) Sic manuscripti. In Bolland. vero, esse, deest. Infra pene omnes manuscripti, nec corpori vestro induamini. Bolland., nec corpori quid vestiamini.

(69) Ita omnes fere manuscripti. Bolland. vero, adjicentur. Mox manuscripti ita post rebus. Bolland. non habet. Mox aliqui legunt Maximiani.

(70) Ita omnes pene manuscripti. Bolland., valeret et s. ciari confessoribus.

minem monachorum in judicii loco interesse, vel in urbe prorsus versari. Tum aliis omnibus visum est illo die sese occultare : **684** Antonio autem tantum jussio curæ fuit, ut loto ependyte, in sequente die in edito loco conspicuus staret, atque praefecto sese nitidus exhiberet. Omnibus rem mirantibus, ipsoque judice id perspiciente, et cum militum suorum turma prætereunte, stetit ille intrepidus, ut nostram Christianorum ostenderet animi alacritatem : nam, uti superius dixi, martyrii desiderio flagrabat. Itaque moerenti similis erat, quod martyrium assequi non posset : Dominus autem virum conservabat ad nostram cæterorumque utilitatem, ut asceticæ vitæ, quam ex Scripturis ipse didicerat, permultis magister foret. Enimvero multi, perspecto ejus vita instituto, imitari illum studuere. Confessoribus itaque rursum de more ministrabat, et quasi vincitus cum illis suisset, assiduum illis officiorum suorum impendebat laborem.

47. Postquam autem cessavit persecutio, beatissime memorie episcopas Petrus martyrio affectus est, profectus est Antonius, atque iterum secessit in monasterium, ubi conscientia sua studio quotidie martyr erat, atque fidei certaminibus dimicabat. Asceticam enim vitam serventius iniit; jejunabat quippe quotidie, vestimento usus intereo quidem cilicino, externo vero pelliceo, quod ad usque mortem servavit : neque corpus ad deponendas sordes aqua lavit, neque pedes unquam abluit, vel solum in aquam nisi postulante necessitate demersit : nec unquam exutum illum conspergit quispiam, vel nudatum corpus Antonii, nisi cum post mortem suam sepultus est.

48. Cum secederet igitur, secumque statuisset aliquandiu nec isthinc egredi, nec apud se quemquam admittere, Martinianus quidam militum praepositus accedens molestiam Antonio creavit, illiam

A 'Ο γοῦν δικαστής, βλέπων αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὸ ἀφρόδον, καὶ τὴν εἰς τοῦτο σπουδὴν, παρῆγεται μηδένα τῶν μοναχῶν ἐν τῷ δικαστηρίῳ φανεῖσθαι, μηδὲ δύος ἐν τῇ πόλει διατίθενται. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἐδόξαν κρύπτεσθαι τὴν ἡμέραν ἔκεινην· ὃ ἐκ 'Αντωνίου τοσοῦτον ἐφρόντισαν, ὡστε καὶ μᾶλλον πλῦνται τὸν ἐπεγνύτην, καὶ τῇ ἔξης ἐμπροσθεν ἐφ' ὑψηλοῦ στῆναι, καὶ φαίνεσθαι τῷ ἡγεμόνι λαμπρὸν. Πάντων οὖν ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων, καὶ τοῦ ἡγεμόνος ὅρῶντος, καὶ μετὰ τῆς τάξεως αὐτοῦ διαβανοντας, αὐτὸς ἀτρέμας εἰσῆκει, δεικνὺς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν προθυμίαν· ὥντος γάρ καὶ αὐτὸς μαρτυρῆσαι, καθὼς προείπον. Αὐτὸς μὲν οὖν λυπουμένως ἐώχει, διτι μὴ μεμαρτύρηκεν· ὃ δὲ Κύριος ἦν αὐτὸν φυλάττων εἰς τὴν ἡμῶν καὶ τὴν ἑτέρων ὥρεις, ίνα καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει, ἦν ἐκ τῶν Γραφῶν αὐτὸς μεμάθηκε, πολλοῖς διδάσκαλος γένηται. Καὶ γάρ καὶ μόνον βλέποντες αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, πολλοὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἐσπουδάζοντο ζηλωταὶ γενέσθαι. Πάλιν οὖν ὑπηρέτει (71) συνήθως τοις διμολογηταῖς, καὶ ὡς συνθεδμένος αὐτοῖς, ἦν κοπιῶν ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις.

B 47. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ὁ διωγμὸς ἐπαύσατο, καὶ μεμαρτύρηκεν δι μακαρίτης ἐπίσκοπος Πέτρος, ἀπεδήμησε, καὶ πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον ἀνεχώρει, καὶ ἦν ἐκεῖ καθ' ἡμέραν μαρτυρῶν τῇ συνειδήσει, καὶ ἀγωνιζόμενος τοῖς τῆς πίστεως δόθεις. Καὶ γάρ καὶ ἀσκήσης πολλή καὶ συντονωτέρη ἐκέχρητο· ἐνήστευε γάρ αὐτόν, τὸ δὲ ἐνδυμα εἶχεν ἐνδόν μὲν τρίχινον (72), ἐπάνω δὲ δερμάτινον, δ καὶ ἔως τελευτῆς τετήρηκε, μήτε σωμα διὰ δύπον ὑδατι λούσας, μήτ' ὅλως τοὺς πόδας ἀπονίψας, ἢ κανὸν ἀπτῶν εἰς ὅλωρ αὐτοὺς χωρὶς ἀνάγκης ἀνασχόμενος ἐμβαλεῖν· ἀλλ' οὐδὲ τυμωθέντα τις αὐτὸν ἐώρακεν, οὐδὲ ὅλως τὸ σῶμά τις εἴδε· Ἀντωνίου γυμνὸν, εἰ μή ὅτε τελευτήσας ἐθάπτετο.

48. Ἀναχωροῦντι τοίνυν αὐτῷ, καὶ προθεμένῳ ποιῆσαι χρόνον, ὡστε μήτε αὐτὸν προσέσται, μήτε τριάδα δέξασθαι, Μαρτινιανός (73) τις ἄρχων στρατιῶτῶν, ἐλθὼν, ἐγίνετο δι' ὅχλου τῷ Ἀντωνίῳ· εἶχε γάρ

VERSIO EVAGRII.

cem exhortabatur, ne terrore impiorum subacti, Dominum negarent. Jamque sententia coronatos (74) exsultans, quasi ipse vicisset, usque ad locum felicie sanguinis prosequebatur. Quamobrem motus iudex Antonii sociorumque ejus constantia (75), præcepit nullum penitus monachorum aut observare judicium, aut in civitate versari. Et cæteris quidem omnibus in illa die placuit abscondi; Antonio autem impavidus, neglecto persecutoris imperio, lavit ependyton suum. Et alia die stans in quadam eminenti loco, candidi præcinctus veste, procedenter judicem suo provocabat aspectu, flagrante cupiditate martyrii: ostendebatque nobis contemptorem puerarum et mortis, in Christianis, animum perseverare debere, in tantum, ut contristaretur, quia volenti pati pro nomine Christi (76), martyrium non dabatur. Sed Dominus qui suo gregi parabat magistrum, servavit Antonium, ut institutum (sicuti factus est) monachorum non solum oratione ejus, sed et conspectibus firmaretur, nunquam tamen a sanctorum confessorum vestigiis separatus est, quin anxia circa eos cura et charitatis vinculis colligatus, magis carcere patiebatur exclusus.

47. Postquam autem persecutionis turbo defluxerat, et B. episcopo Petro jam ob martyrii gloriam coronato, ad pristinum monasterium regressus, quotidianum ὕδει ac conscientia martyrium merebatur, acrioribus se jejunis vigiliisque conficiens, vestimento cilicino intrinsecus, desuper pelliceo etebatur, nunquam corpus lavans, nunquam pedibus sordes abluens, nisi cum per aquam (77) transire necessitas compulisset: nullus denique Antonii corpus nudum, antequam moreretur, nunquam vidit.

(71) Colb. 2, τχολούθει.

(72) Tres manuscripti, τρίχινον recte. Tres alii, τρύχινον. Editi, τρυχίνον.

(73) Regius 2, Μαρτινός. Colb. 2, Μαρτίνος.

(74) Sic manuscripti quidam. Bolland., coronatos.

(75) Ita orones manuscripti. Bolland. [vero, ob Antonii sociorumque ejus constantiam].

(76) Ita manuscripti pene omnes. Bolland. vero, pro Dei nomine.

(77) Sic manuscripti. Bolland. vero, per aquas.

ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλουμένην τὴν θυγατέρα· ὡς δὲ ἐπὶ πολὺν διέμενε κόπτων τὴν θύραν καὶ ἀξιῶν ἐλθεῖν αὐτὸν, καὶ εὗξαθαι τῷ Θεῷ διὰ τὴν παῖδα· ἀνοίκαι μὲν οὐκ ἤνεσχετο, παρακύψας δὲ ἀκοθεν, εἶπεν· "Ἄνθρωπε, τί μου κατακράξεις; ἀνθρωπός εἰμι κάτιον ὕσπερ καὶ σύ. Εἰ δὲ πιστεύεις τῷ Χριστῷ, φύλατρεύω, ὑπάγε, καὶ ὡς πιστεύεις εὔξαι τῷ Θεῷ (78), καὶ γίνεται. Εὐθὺς οὖν ἀκείνος πιστεύσας, καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸν Χριστὸν, ἀπῆλθεν, ἔχων τὴν θυγατέρα καθαρισθεῖσαν ἀπὸ τοῦ δαίμονος. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα δ' αὐτοῦ πεποιήκεν ὁ Κύριος, ὁ λέγων· Άτείτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. Πλειστοί γάρ τῶν πασχόντων, μὴ ἀνοίγοντος αὐτοῦ τὴν θύραν, μόνον ἐκάθευδον (79) ἔξω τοῦ μοναστηρίου, καὶ πιστεύοντες καὶ εὐχόμενοι γνησίως, ἐκαθερίζοντο.

49. Ὡς δὲ εἶδεν ἐαυτὸν ὁχλούμενον ὑπὸ πολλῶν καὶ μὴ ἀφίεμενον κατὰ γνώμην ἀναχωρεῖν, ὡς βούλεται· εὐλαβηθεὶς μὴ ἔξ ὅν ὁ Κύριος ποιεῖ δι' αὐτοῦ, ή αὐτὸς ἐπαρθῇ, ή ἀλλοὶ τις ὑπὲρ ὃ ἔστι λογίσαται περὶ αὐτοῦ, ἐσκέψατο καὶ ὥρμησεν ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτὸν. Καὶ δὴ παρὰ τῶν ἀδελφῶν δεξάμενος δρότους, ἐκάλητο παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ ποταμοῦ, σκοτῶν εἰς ἄρα παρέλθοις πλοῖον, ἵνα ἐμβά; ἀνέλθῃ μετ' αὐτῶν. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ σκεπτομένου, φωνὴ τις ἀνωθεν γέγονε πρὸς αὐτὸν· Ἀντώνιε, ποῦ πορεύῃ, καὶ διὰ τί; Οἱ δὲ μὴ ταραχθεῖς, ἀλλ' ὡς εἰωθώς καλεῖσθαι πολλάκις οὕτως, ἐπακούσας, ἀπεκρίνατο, λέγων· Ἐπειδὴ οὐκ ἐπιτρέπουσι μοι ἡρεμεῖν οἱ ὄχλοι, διὰ τοῦτο βούλομαι ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα, διὰ τὰς πολλὰς τῶν (80) ὁδῶν μοι γινομένας ἐνοχλήσεις, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἀπαιτεῖσθαι με παρ' αὐτῶν τὰ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν Ἔφη (81)· Κάν εἰς τὴν Θηβαΐδα ἀνέλθης, καὶν, ὡς ἐνθυμῇ, κατελθής εἰς τὰ βουκόλια, πλείω καὶ διπλασιόν τὸν κάματον ἔχεις ὑπομένειν. Εἰ δὲ θέλεις δυτικὰς ἴρρεμεν, δινελθε κῦν εἰς τὴν ἐνδο-

A quippe secum habebat a dæmone vexatam: ut autem diu januam pulsando perseverabat, rogabatque ut egredereetur, Deumque rogaret pro filia sua; ille januam quidem non aperuit, prospiciens vero desuper ait: Quid tu ad me clamas? homo sum sicut tu. Quod si Christo credis cui ego servio, vade, et secundum fidem tuam ora Deum, et opatum assequere. Credidit ille 665 statim, et invocato Christi nomine abiit, filiam reducens a dæmone liberatam. Multa item alia ejus opera fecit Dominus qui ait: Petite, et dabitur vobis^{**}. Plurimi namque eorum qui patiebantur, cum non aperiret ipse januam, extra monasterium dormiebant, atque cum sincera fide orantes, mundabantur.

B 49. Ut vidit autem a multis sibi molestiam creari, nec sibi licere pro arbitrio secedere, veritus ne ex signis quæ per se Dominus faciebat, aut ipse extolleretur, aut aliis quispiam de ipso plus quam res ipsa ferret existimaret, re secum deliberata, profectus est ut se conferret in superiorein Thebaidem, ad homines quibus esset ignotus. Acceptisque panibus a fratribus ad oram fluminis sedebat, ut observaret num qua pertransiret navicula, ut ea consensa cum vectoribus ascenderet. Hæc illo cogitante, vox quædam desuper ad illum facta est: Antoni, quo tendis? quave de causa? Ille nihil turbatus, utpote solitus sic saxe compellari, respondit: Quia turbæ non sinunt me quiescere, ideo me in superiorem Thebaidem conferre decrevi, ad visitandas frequentes illas perturbationes, maximeque quod ea a me postulent quæ meam superent virtutem. Tum vox ad illum: Sive in Thebaidem ascendas, sive, ut cogitas, ad arsena boum te conferas; duplo majorem sustinebis laborem. Quod si omnino quiescere desideras, vade nunc in interiorem soli-

VERSIQ. EVAGRII.

48. Quodam autem tempore, cum ab eterni se amovisset oculis, et clauso monasterio neminem omnino susciperet, Martinianus militum præpositus, cuius filia immundi spiritus infestationibus quatieberat, pulsans ostium obsecrabat, ut suo pignori subveniret, et exiens Deum pro filia precaretur. Tum ille aperire quidem minime voluit, prospiciens vero desuper ait: O homo, quid meum poscis auxilium? Mortalis et ego sum, et tuæ socius fragilitatis; si autem credis in Christum, cui deservio, vade, et secundum fidem tuam ora Deum, et sanabitus filia tua. Confestim ille credebat, et invocato Iesu, filiam redixit incolunam. Multa et alia mirabilia per illum Dominus operatus est et merito: qui enim promisit in Evangelio: Petite, et dabitur vobis, invento qui mereretur accipere (82), suam potentiam non negavit: nam pures vexatorum ante monasterium ejus, clauso introitu, dormientes, fidelibus per eum ad Christum precepibus purgabantur.

49. Hæc illi multitudine venientium, desideratam solitudinem auferens, tedium fuit. Metuens itaque ne signorum copiosis concessio aut suos animos extolleret, aut alios plus de se, quam videbant in ipso, cogerebat estimare, ad superiorem Thebaidem pergere cogitavit, ubi nullus eum agnoscerebat. Et a fratribus acceptis panibus, sedebat super fluminis ripam, transitum navis observans. Illo talia cogitante, vox ad eum desuper facta est, dicens: Antoni, quo pergis, et quare? At ille intrepide, quasi consuetam vocem loquentis agnosceret, respondit: Quoniam non sinunt me quiescere populi, idcirco ad superiorem Thebaidem ire optimum duxi, præcipue, quia ea exigor quæ virtutem meæ pusilliæmilitatis excedunt. Et vox ad illum ait: Si ad Thebaidem vadas, et ad pastoralia (ut cogitas) pergas, majorem ac duplificem sustinebis laboreni: si autem vere quiescere cupis, vade nunc ad interius desertum. Cumque Antonius diceret: Quis mihi locum avium poterit ostendere? ignarus eniā sñm lœcorum: confessim ei is qui loquebatur,

^{**} Luc. xi, 9.

(78) Sic manuscripti. Editi vero, Ei δὲ πιστεύεις εὐξας τῷ Θεῷ, multis omisiss.

(79) Sic Reg. 2, Colb. 2, et ita legit Evagrius. Alii et editi, ἐκάθηστο.

(80) Ita omnes manuscripti. In editis τῶν deest.

(81) Sic manuscripti pene omnes. Editi vero, ή φωνή, male.

(82) Sic manuscripti. Bolland. vero, qui ejus gratiā mereretur accipere. Intra manuscripti, purgabantur. Bolland., curabantur.

tudinem. Percontante Antonio : Quis ignotam mihi viam ostensurus est? statim illi Saracenos indicavit, eam ipsam viam ingressuros. Accessit igitur ad illos Antonius, rogavitque ut se in solitudinem una proficisci paterentur. Illi tanquam ex Providentia jussu, libenter virum recepero : consectoque cum illis trium dierum triumque noctium itinere, ad montem pervenit admodum excelsum, ad cuius radicem aqua erat limpidissima, dulcis, valdeque frigida, et planities extra montem, paucæque palmæ inœuctæ.

50. Antonius itaque quasi divinitus permotus, locum illum dilexit; is enim ipse erat quem indicavit qui **666** eum ad oram fluminis allocutus fuerat. Initio igitur acceptis panibus a viæ sociis, solus in monte romanis, nullo admisso sodali : locum enim deinceps illum pro sua agnovit domo. Saraceni autem ipsi conspecta Antonii alacritate, de industria per eam pertransibant viam, et cum gaudio panes ad ipsum deferebant : aliquid item solatii licet modicum dabant istæ palmæ. Post hæc, ubi locum fratres edidicere, velut filii, patris menores, ipsi transmittendum panem curarunt : sed cum videbat Antonius afferendi panis causa gravari quosdam, et laboremi perferre, ut monachos illo levaret, re secum deliberata, quosdam se adeuntes rogavit ut deferrent sibi ligonem atque securem, parumque frumenti. Quibus allatis, peragrata quæ circa montem erat terra, minimum spatii repertum satni aptum, coluit : et cum irrigationi largiter aqua suppetoret, semina jecit. Quod cum quotannis præstaret, habuit inde panem ; laetus, quod nulli ea de causa molestus deinde foret, et quod nemini omnino oneri esset. Sed cum deinceps adverteret quosdam ad se venire, pauca sevit olera, ut, si quis adventaret, tam gravi itinere desfatigatus paululum hinc recreationis perciperet. Ac initio quidem feræ solitudinis, potus causa isthuc accedentes, ejus sa- tuj et culturæ sœpius nocebant; is una placide ap-

taeras (83) ἔρημον. Τοῦ δὲ Ἀντωνίου λέγοντος· Καὶ τις δεῖξει μοι τὴν ὁδὸν; ἀπειρος γάρ εἰμι ταῦτης· εὐθὺς ἐδειξεν αὐτῷ Σαρακηνός μέλλοντας ὁδεύειν τὴν ὁδὸν ἐκεῖνην. Προσελθὼν τοῖνυν, καὶ ἐγγίσας αὐτοῖς δὲ Ἀντωνίος, τξίου σὺν αὐτοῖς εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν. Οἱ δὲ, ὥσπερ ἐξ ἑπιτάγματος τῆς Προνοίας, προθύμως αὐτὸν ἐδέξαντο· καὶ ὁδεύσας τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας μετ' αὐτῶν, ἤλθεν εἰς δρός ὑψηλὸν λίαν· καὶ ὅδωρ μὲν ἦν ὁ πόδης διειδέστατον, γλυκὺν, καὶ μάλα ψυχρόν. Πεδίας δὲ ἔξωθεν, καὶ φονικές ἀμελήθευτες ὀλίγοι.

50. Οὐδὲν Ἀντώνιος, ὥσπερ θεόθεν κινούμενος, ἡγάπτησε τὸν τόπον· οὗτος γάρ ἦν δὲ ἐσήμανεν διλήσας αὐτῷ παρὰ τὰς δύθας τοῦ ποταμοῦ. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν δεξάμενος παρὰ τῶν συνοδευσάντων δρούς, ἔμενεν (84) ἐν τῷ δρει μόνος, οὐδὲνδὲ ἐτέρους συνόντως αὐτῷ· ὡς γάρ ιδίον οἶκον ἐπιγνούς, εἶχε λοιπὸν τὸν τόπον ἐκεῖνον. Αὐτοὶ τε οἱ Σαρακηνοί, θωρισαντες· τὴν Ἀντωνίου προθυμίαν (85), ἐξεπίτηδες ἐκεῖνην τὴν ὁδὸν διήρχοντο, καὶ χαίροντες ἐφερον δρούς αὐτῷ· εἶχε δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν φοινίκων ὀλίγην τινὰ τότε καὶ εὔτελή (86) παραμυθίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα, μαθόντες οἱ ἀδελφοί τὸν τόπον, ὡς τέκνα, πατρὸς μνημονεύοντες, ἐφρόντιζον ἀποστέλλειν αὐτῷ· ἀλλ' ὁρῶν δὲ Ἀντώνιος, οἵτι προφάσει τοῦ δρότου σκυλλονταί τινες ἔκει, καὶ κάματον ὑπομένουσι· φαιδρόνες καὶ ἐν τούτῳ τῶν μοναχῶν, ἐβουλεύσαστο καθ' ἑαυτὸν, καὶ τῶν εἰσερχομένων τινάς πρὸς αὐτὸν τξίως κομέσαι: αὐτῷ δικελλαν, καὶ πέλεκυν, καὶ σίτον ὀλίγον. Ως δὲ ἐκομισθῇ ταῦτα, διοδεύσας τὴν περὶ τὸ δρός γῆν, βραχύτατὸν τινὰ τόπον εύριν ἐπιτήδειον, ἐγεώργησε· καὶ τὸν ἐκ τοῦ ὄντος ποτισμὸν ἀφθόνως ἔχων, ἐσπειρε. Καὶ κατ' ἐνιαυτὸν τοῦτο ποιῶν, εἶχεν ἐκεῖθεν τὸν δρότον· χαίρων, οἵτι μηδὲν διὰ τοῦτο γενήσεται δχληρός, καὶ οἵτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀδαρῆ φυλάττει. Άλλὰ μετὰ ταῦτα βλέπω πάλιν τινάς ἐρχομένους, ἐγεώργησε καὶ ὀλιγοστὰ λάχανα, ἵνα δὲ εἰσερχόμενος ἔχῃ τινὰ παραμυθίαν ὀλίγην τοῦ καμάτου τῆς καλεπῆς ἐκείνης ἄδοῦ. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν τὰ ἐν τῇ ἔρημῷ θερίᾳ

VERSIO EVAGRII.

Saracenos indicavit, qui mercandi gratia ad Aegyptum venire consueverant. His appropinquans Antonius rogavit ut se pariter abducerent in desertum: nullus obpissus est, sed tanquam a Deo missum comitem suscipientes, amplexi sunt ejus societatem. Tribus autem diebus et noctibus itinere consecro, invenit monitem valde excelsum, ad cuius radices fons aquæ dulcis labebatur, et campus haud magnus totum ambiens montem, qui palmis perpaucis, et his neglectis, consitus erat.

50. Hunc Antonius locum, quasi a Deo sibi offerretur, amplectus est. Is enim erat quem sibi ad fluminis ripam sedenti, qui loquebatur ostenderat. Et primo quidem accipiens a comitibus panes, solus remansit in monte, nullo alio cum eo conversante: quasi propriam enim domum agnoscens, habebat locum illum. Saraceni quoque videntes ejus fiduciam, optato per eum transitu, panes eidem cum laetitia deferebant: necon palmarum, licet mediocri, uttamen aliquanto solatio resovebatur. Exinde cum fratres, agnito loco, tanquam ad patrem filii, sollicite alimenta transmitterent, videns Antonius quod ob suum refrigerium multis onerosus labor indiceretur, et parcens etiam in hoc monachis, rogavit unum de advenientibus, ut sarculum sibi bis acutum cum frumento deferret. Quibus allatis, circumiens montem, haud grandem cultura aptum reperit locum, ad quem derivata aqua desuper poterat influere; ibique seminavit, atque exinde annuum sibi panem laborans, gaudebat quod sine eujusquam molestia ex propriis manibus viveret in deserto. Sed cum rursus etiam illuc quidam venire cœpissent, misertus est lassitudini eorum, et olus in parvo terræ cespite coluit, ut post asperum iter aliquo venientes solatio resoverentur. Hoc fratum refrigerium et parvulam messem bestiæ propter aquas illuc convenientes depastæ sunt: e quibus

(83) Manuscripti pene omnes, ἐσωτέρων. Edipi, ἐνδοτέρων.

(84) Quidam manuscripti, ξενιῶν,

(85) Colb. 2 solus, Ἀντωνίου πρόθεστιν τε καὶ προσμίαν.

(86) Colb. 2 et Savil., καὶ ἀσθενῆ.

προφάσσει τοῦ ὑδατοῦ ἐρχόμενα, πολλάκις ἔβλαπτον αὐτοῦ τὸν σπόρον καὶ τὴν γεωργίαν· αὐτὸς δὲ χαρίεντας κρατήσας ἐν τῶν θηρίων, ἐλεγε τοῖς πάσοις· Διὰ τούτου με βλάπτετε, μηδὲν ἐμοῦ (87) βλάπτοντος ὑμές; Ἀπέλθετε, καὶ ἐν τῷ ὄντι τοῦ Κυρίου μηκέτι ἐγγίζετε τοῖς ὕδαις. Καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν, ὅπερ φοβήθεντα τὴν παραγγελίαν, οὐκ ἔτι τῷ τόπῳ ἤγγισαν.

51. Αὐτὸς μὲν οὖν μόνος ἦν εἰς τὸ ξεῖνον δρός, ταῦς εὐχαῖς καὶ τῇ ἀσκήσει σχολάζων· οἱ δὲ ἀδελφοὶ οἱ (88) θιακονοῦντες αὐτῷ, ἡξίωσαν αὐτὸν, ἵνα διὰ μηνῶν εἰσερχόμενοι κομιζώσιν αὐτῷ ἐλαῖας καὶ διποιον καὶ ἔλαιον· γέρων γάρ λοιπὸν ἦν. Ἐκεῖ τοίνυν ἀναστρέψθμενος, διὰς ὑπέμεινε πάλαις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀντικειμένους δαιμόνας, ἐκ τῶν εἰσερχομένων πρὸς αὐτὸν ἔγνωμεν. Καὶ γάρ κάκει θορύβων, καὶ φωνῶν πολλῶν, καὶ κτύπων, ὡς ὅπλων ἥκουν· τὸ τε δρός νυκτὸς πλῆρες θηρίων γενέμενον ἔβλεπον· θεέωρουν δὲ καὶ αὐτὸν ὡς πρὸς βλεπομένους μαχόμενον, καὶ εὔχόμενον κατ' αὐτῶν. Καὶ τοὺς μὲν ἐργομένους πρὸς αὐτὸν παρεθάρρυνεν, αὐτὸς δὲ ἡγανίζετο κάμπτων τὰ γόνατα καὶ προσευχόμενος τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἦν ἀληθῶς θαύματος ἔξιν, διτι, μόνος ἐν τοιαύτῃ ἐρήμῳ ὅν, οὗτος δαιμόνων ἐφισταμένων ἐπιπούτο, οὔτε, τοσούτων δυτῶν ἐκεῖ θηρίων τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν, ἐφοβεῖτο τούτων τὴν ἀγριότητα· ἀλλ' ἀληθῶς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πεποθῶς ἦν ἐπὶ Κύριον ὡς ἡρός Σιών, ἀσάλευτον ἔχων καὶ ἀκύμαντον τὸν νοῦν· ὧστε μᾶλλον τοὺς δαιμόνας φεύγειν, καὶ τὰ θηρία τὰ ἄγρια, ὡς γέγραπται, εἰρηνεύειν πρὸς αὐτόν.

52. Οὐ μὲν οὖν διάδολος, ὡς ψάλτει Δαθίδης, παρετρέπετο τὸν (88') Ἀντώνιον, καὶ ἐτρίζε κατ' αὐτοῦ τοὺς δόδυντας· οὐ δὲ Ἀντώνιος παρεκαλεῖτο παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλαβῆς δαμένων ἀπὸ τῆς ἐκείνου πανουργίας καὶ τῆς ποικίλης μεθοδείας. Ἀγρυπνοῦντι τοίνυν αὐτῷ νυκτὸς ἐπιφῆμος θηρία· καὶ σχεδὸν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐρήμῳ πᾶσαι αἱ ὄνται, ἐξελθοῦσαι τῶν φωλεῶν, περιεκύλωσαν, καὶ μέσος ἦν αὐτός· χαινόστης δὲ, καὶ δάκνειν ἐκάστης ἀπειλούστης, συνεῖται τὴν τοῦ ἐχθροῦ τέχνην, εἰπε πάσαις αὐταῖς· Εἰ μὲν ἔχουσίσιαν ἐλάβετε κατ' ἐμοῦ, ἔτοιμοι εἰμι· βρωθῆναι παρ' ὑμῶν· εἰ δὲ παρὰ δαμάνων ὑπεβολήθητε, μὴ μέλλετε, ἀλλ' ἀναγω-

Aprehensa, omnibus ait: Quid me laeditis, nihil a me lesete? Abite, et in nomine Domini ne unquam huc appropinquare. Et ex eo tempore quasi mandatum veritate, nunquam ad eum locum accessere.

51. Solus itaque ipse in interiore monte degonat; precibus et asceticæ vite dans operam. Fratres vero qui ad eum accedebant, rogabant ut singulis mensibus licet sibi olivas, legumina et oleum ad ipsum deferre: nam senex jam erat. Eo itaque in loco degens, quantas sustinuerit pugnas, ut scriptum est⁸⁸, non adversus carnem et sanguinem, sed contra adversarios dæmones, ex iis qui illum adibant didicimus. Illic enim tumultus audiebant, voces multas, armorumque strepitus: noctuque montem videbant feris plenum: spectabantque ipsum tanquam contra 667 visibles pugnantem, et adversum illos orantem. Seque adeuntibus ipse fiduciā dabat: pugnabat autem flexis genibus et Dominum precabatur. Eratque prorsus mira res, hominem solum in ejusmodi deserto, nec invadentes dæmones reformati, neque tantam ferarum, quadrupedum, reptiliumque, quanta illic aderat, multitudinem seritatemque pertimescere. Sed revera, ut scriptum est⁸⁹, confidebat in Domino sicut mons Sion, tranquillo semper et imperturbato animo, ita ut ipsi dæmones potius aufugerent, immauesque feræ, ut scriptum est⁹⁰, pacem cum illo haberent.

52. Et diabolus quidem, ut canit David, observabat Antoniūm, et stridebat dentibus⁹¹ in eum; Antonius vero a Salvatore consolationem accipiebat, nullo ex calliditate et dolosa vafricie illius accepto detrimento. Ipsi itaque noctu vigilanti immisit diabolus feras, ac prope omnes quæ in illa eremo erant hyænæ, ex latibulis egressæ, medium ipsum circumdedere, singulis hianti ore morsum minitabantibus. Animadversa ille inimici techna, ait illis omnibus: Si accepistis adversum me potestatem, paratus sum vorari a vobis; sin estis a dæmonibus submissæ, no moremini, sed abscedite: Christi enim servus sum.

VERSIO EVAGRII.

unam apprehendens dixit omnibus: Cur me laeditis, nihil a me lesete. Audeite, et in nomine Domini ne huc appropiatetis ulterius. Quis credit, post hanc denuntiationem quasi timentes, nunquam illuc bestias approquinasse?

51. Sic Antonio impenetrabilia, montium et deseritiora captanti, orationibus etiam dedito, introeuntes fratres magnis vix precibus extorserunt ut olivas et legumen et oleum, quod post menses aliquot ministrabant, dignaretur accipere, et senili modicum laxaret æstati. Proh! quantas ibi conversans expertus est luctas! Vere, secundum quod scriptum est, non illi adversus carnem et sanguinem fuisse collectiōnem, sed adversus principatus et potestates, ab his qui ad eum ingrediebantur, agnovimus. Illi enim tumultus et voces populi, armorumque sonitus, prorsus plenum montem dæmonum multitudine se vidisse referebant, ipsum etiam quasi contra inimicos palam resistentem et fortiter collectantem. Qui tamen et advenientes suo resovebat hortatu, et flexis genibus, armis quoque orationum omnem Satanæ prosternebat exercitum. Admiratione plane dignum est, in tam immani solitudine, unum bonum nec dæmonum quotidianas expavisse congressiones, nec tantarum bestiarum, quadrupedum sive serpentium diversæ cessisse

⁸⁸ Ephes. vi, 12. ⁸⁹ Psal. cxxiv, 1. ⁹⁰ Job v, 23. ⁹¹ Psal. xxxiv, 16.

(87) Sic maxima pars manuscriptorum. In editiōni ἔμοις deest

(88) Regius 2 et Colb. 2, ἀδελφοὶ οἱ εἰςεργήσα-

νται τὴν ἡξίωσαν αὐτὸν, καὶ διὰ μηνῶν διακονοῦντες ἐκδι-

μιστοὺς αὐτῷ.

(88') Vulg., παρετηρήσα. Edid.

Hæc Antonio dicente aufugere illæ, quasi verbi fla-

Aρείτε : Χριστοῦ γάρ δοῦλος είμι. Ταῦτα τοῦ Ἀντωνίου, λέγοντος, ἐφυγού ἐκεῖναι, ὡς ὑπὸ μάστιγος τοῦ λόγου, διώχθημεναι.

53. Post paucos hinc dies, dum operaretur (laborandi quippe cura ipsi erat), aliquis janius se sistens, funiculum operis trahebat: sportas enim ille neccebat, quas se adeuntibus daret pro iis quae sibi deferebant. Surgens vero bestiam vidit semorū lēpus forma humana, crura vero pedesque habens asinīs similes. Tum Antonius sese solum signo crucis munivit; aitque : Christi servus sum : si adversum me missus es, ecce adsum. Bestia autem cum dæmonibus suis tam propere fugit, ut præ celeritate caderet et moretur. Bestia autem interitus dæmonum lapsus erat. Nihil certe illi non tentarunt ut ex' eremo illum abducerent, quod efficere nequiventerunt.

54. Rogatus aliquando a monachis ut descenderebat ad ipsos, et aliquantum temporis se suaque loca visitaret, iter cum illis ingressus est, camelō panes et aquam gestante. Nam tota ista solitudine arida est, nullaque isthlic est aqua potuī apta, præterquam in illo monte in quo ejus erat monasterium, unde hauserant illi aquam. Deficiente igitur aqua in itinere, cum calor nimis esset, periculum erat omnibus. Loca enim obeantes, nec inventa aqua, neque prægredi ultra poterant, sed humi jacabant, animamque despondentes, camelum siverunt quoquo vellet abire. Senex videns periclitari omnes, admodum mœstus atque ingemiscens, parumque ab illis digressus, flexis genibus extensisque manibus orabat, statimque effecit Dominus ut

Bείτα μεθ' ἡμέρας δίλγας, ως ειργάζετο (εμελε γάρ αὐτῷ καὶ κοπιῶν), ἐπιστές τις τῇ θύρᾳ, εἰλητὴ τὴν σειρὰν τοῦ ἔργου· σπυρίδας γάρ ἔρραπε, καὶ ταύτας τοῖς εἰσερχομένοις ἀντὶ τῶν κομιζομένων αὐτῷ ἐδίδον. Ἀναστάς δὲ, εἰς τὴν θηρίον, ἀνθρώπῳ μὲν ἐν κόδις ἔως τῶν μηρῶν, τὰ δὲ σκέλη καὶ τοὺς πόδας δύοισις ἔχον δῆψ. Καὶ δὲ μὲν Ἀντώνιος μόνον ἐστένηκεσφράγισε, καὶ εἶπε· Χριστοῦ δοῦλος είμι· εἰ ἀπεπτάλης κατ' ἐμοῦ, ίδού πάρεψι. Τὸ δὲ θηρίον σὺν τοῖς ἐστοῦν δαμαστοῖς οὕτως ἐφυγεν, ὡς ὑπὸ τῆς ὁξύτητος πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν. Οὐ δέ τοι θηρίον θάνατος πτῶμα τῶν δαιμόνων ἦν. Ήάντα γάρ ἐπούδεαν ποιεῖν, ηνα καταγάγωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐρήμου, καὶ οὐκ ἰσανσαν.

54. Ἀξιωθές δέ ποτε παρὰ τῶν μοναχῶν κατελθεῖν πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπισκέψασθαι διὰ χρόνου αὐτούς τα καὶ τοὺς τόπους, ὕδενσε σὺν τοῖς μοναχοῖς τοῖς ἀπαντήσασι· κάμηλος δὲ ἐβάσταζε αὐτοῖς τοὺς ἄρρενας καὶ τὸ ὄντωρ. Ἀνυδρος γάρ ἡ Ἐρημός ἐστιν, ἐκενὴ πάσα, καὶ οὐκ ἐστιν ὄντωρ πότιμον δῶρος, εἰ μή ἐν ἐκεῖνῳ τῷ δρει μόνῳ, διεν καὶ ὄντρεύσαντο, ἐν ᾧ καὶ τὸ μοναστήριον (80) ἐστιν αὐτοῦ. Λειψαντος τούτων τοῦ ὄντος ἐν τῇ δῆψῃ, καὶ καύματος δυτοῖς σφοδροτάτου, πάντες ἐμέλλον κινδυνεύειν. Περιελθόντες γάρ τοὺς τόπους, καὶ μή εὑρόντες ὄντωρ, οὐδὲ περιπατεῖν ἐδύναντο λοιπὸν, ἀλλὰ κατέκειντο χαμαὶ, τὴν τε κέφηλον ἀφῆκαν ἀπελθεῖν, ἀπογνόντες ἐστοῦν. Οὐ δέ γέρων, ὄρων πάντας κινδυνεύοντας, πάνυ λυπηθεῖς καὶ στενάζας, ὀλίγον ἀπ' αὐτῶν ἀπελθόν, καὶ

VERSIO EVAGRII.

feritati. Iuste David cecinit : Qui confidunt (90) in Domino, sicut mons Sion. Immobilem et tranquillam, retinens animi firmatatem, et dæmones fugabat, et seras, sicut scriptum est, secum pacificabat.

52. Sed et diabolus, ut supra dictus Propheta ait, observans eum, frenedebat dentibus suis : et ille Salvatoris auxilio, ab universis ictus perseverabat insidiis. Quadam ergo nocte cum pervaigil Antonius obsecraret Dominum, tantos in monasterium ejus bestiarum greges coacervavit, ut omnes eremii bellus circum se asperceret. Quæ cum rictu oris mortuum corpori minitarentur, intellexit hostias astutias, dixitque : Si a Domino in me vobis est tribula licentia, devorare concessum : si autem dæmonum huc venistis impulsu, quantocius abite, quia Christi famulus sum. Ita factum est, et cum jubentis voce omnis bestiarum, multitudine, quasi majestatis verbere cæderetur, aufugit.

53. Non multi post hæc fluxerunt dies, et alia oritur cum eodem hoste certatio. Operante illo (nam semper, ut venientibus pro his quæ sibi detulerant aliquod munuscum rependeret, laborabat), traxit quidam sportellæ, quam texebat, tricinum (91) sive funiculum, ad cuius motum exsurgens, vidit bestiam, pubē lēpus humanam faciem præferentem, quæ exinde in asinum finiebatur. Post cuius aspectum, vexillum crucis in fronte sua pingens, hoc tantum ait : Christi servus sum, si ad me missa es, non fugio. Nullum in medio spatium, et statim in formē prodigium dicto oculis cum satellitum turbam fugit, et in medio, cursu ruens existinxit. Ista autem explosi mors atque enecatio (92) prodigi, dæmonum erat communis interitus : qui omni studio laborantes, Autoniu[m] a deserto deducere non valuerunt. Mirandis plus miranda succedunt.

54. Non grande post ista tempus excesserat, et tantarum victiorum homo fratrum precibus vincitur ; a monachis enim rogatus ut eos dignaretur invisiere, una cum his prosectoris est, impositis camelō aqua, et panibus : quia nysquam præter monasterii locum ex quo hauserant, potabilis aqua per arentem viam, reperiabantur. Verum in medio itinere bibendi subsidia defecerunt : ardor nimius, astus intolerabilis, mortem cuncta minitarentur. Circumeunt, et querunt saltem collectam ex pluviosis lacunam : nihil prorsus remedii, nihil occurrit pepitus ad salutem. Camelus quasi peritus et ipse dimititur, aestuans peccus exuri-

(80) Regius 2 et Colb, 2, ἀσκητήριον.

(90) A Desin., feritati juxta quod David cecinit : Qui confidunt. Editi et ali, feritati, iuste David cecinit : Qui confidunt. Geminet. vero 1, quem sequitur, feritati, qui confidunt. Quæ lectio Græcis accipit. Mox post, Sion, editi, non commoverebitur in

eternum, quæ desunt in mss.

(91) Alii manuscripti, trichiam, alii, triciam, alii, triceam, habent.

(92) Sic major pars manuscriptorum. Editi cum aliis, executi.

κλίνεις τὰ γόνατα, καὶ τὰς χεῖρας ἔκτείνας, προσηύ-
χετο· καὶ εὐθὺς ἐποίησεν δὲ Κύριος ὑδωρ ἔξιλοτεν (93),
Ἐνθα προσευχόμενος εἰσῆχε· καὶ οὗτως πιώντες οἱ
πάντες, ἀνέπνευσαν· καὶ τοὺς ἀσκούς πλήσαντες,
ἔξιτησαν τὴν κάμηλον, καὶ ενρο· συνέδη γάρ τὸ
σχοινίον εἰς τινα λίθον περιειληθῆναι, καὶ οὕτω κα-
τασχεθῆναι. Ἀγαρόντες τοίνυν καὶ ποτίσαντες, ἐπέθη-
καν ἐπ' αὐτὴν (94) τοὺς ἀσκούς καὶ διώδευσαν ἀβλα-
θῆς. Ω; δὲ ἥλιθεν εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, πάντες ὡς
πατέρα βλέποντες κατησπάζαντο. Καὶ αὐτὸς δὲ, ὡς περ
ἀφθοί φέρουν ἀπὸ τοῦ δρου, ἔξιντεν αὐτοὺς τοὺς λό-
γοις, καὶ μετεθίδων τῆς ὠφελίας. Πάλιν τε ἦν χαρά
ἐν τοῖς δρεσι, καὶ ἤλιος προκοπῆς, καὶ παράκλησις
διὰ τῆς ἀλληλοις πίστεως. Ἐχαίρεν οὖν (95) καὶ
αὐτος, βλέπων τὴν τε τῶν μοναχῶν προσυμένην, καὶ
τὴν ἀδελφὴν γηράτασαν ἐν παρθενίᾳ, καθηγουμένην
τε καὶ αὐτὴν δὲλλων παρθένων.

53. Μεθ' ἡμέρας τοίνυν εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸ δρο-
καὶ τότε λοιπὸν πελλοὶ πρὸς αὐτὸν εἰσῆρχοντο· καὶ
ἄλλοι πάσχοντες ἐτόλμησαν εἰσελθεῖν. Ήρξ μὲν οὖν
πάντας τοὺς εἰσερχομένους πρὸς αὐτὸν μοναχούς,
τούτῳ συνεχῶς εἰχε τὸ παράγγελμα, πιστεύειν εἰς τὸν
Κύριον, καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν, φυλάττειν τε ἁυτοὺς ἀπὸ
ὕπαρχων λογισμῶν καὶ σαρκικῶν ἥδονῶν, καὶ, ὡς ἐν
ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, μὴ ἀπατᾶσθαι χορταζό-
κοιλίας· φεύγειν τε κενοδοξίαν, καὶ εὐχετεῖσαι συν-
εχῶς, ψάλλειν τε πρὸς ὄπουν καὶ μεθ' ὄπουν, καὶ ἀπο-
στηθῆσθαι (96) τὰ ἐν ταῖς Γραψαῖς παραγγέλματα, καὶ
μνημονεύειν τῶν πράξεων τῶν ἀγίων, πρὸς τὸ τῷ ἤ-
λιῳ τούτων ρυθμίζεσθαι τὴν ψυχὴν ὑπομιμησομέ-
γην ἐκ τῶν ἐντολῶν. Μάλιστα δὲ συγεούσεις τὸ τοῦ
Ἀποστόλου ῥῆτον σύνεχῶς μελετᾶν· Ο ἥλιος μὴ
ἐπιμένετω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· καὶ τοῦτο κοι-
νῶς περὶ πάστης ἐντολῆς εἰρήσθαι νομίσειν, ἵνα μὴ

VERSIO EVAGRII,

tur (97), sitis desperatione servescit. Mox senem fratrum secum commune discrimen, et vehementissime
contristatus ingemuit. Dehinc ad solita precuma auxilia confugiens, paululum ab eis secessit: ibique geni-
bus fixis, supplices manus tetendit ad Dominum. Nec mora; et ad primas rogantis lacrymas, in orationis
loco fons ebulliens erupit, ibique existēta sitis, et arentia membra refecta sunt, et plenis utribus inven-
tum potant camelum. Ita enī easū everperat, ut camelus errans per ereum, dum funiculus trahit, in
quo lāpide ejusdem alligatione funiculi teneretur (98). Tandem confecto itinere, ad monachos qui in-
vitaverant pervenit. Tunc vero quasi patri omnes obviam currunt (99), et honorifice salutatu in oscula
ejus et amplexus certatim reunt. Proposito serventi gaudet Antonius, et laetantibus de adventu suo cun-
ctis, quasi xenia de monte portans, spiritualia impartitur alimenta. Laudat veterum studia, hortatur novo-
rum. Sororem quoque jam vetulam virginem videns, et aliarum puellarum magistrām, mira exsultatione
sustulit. Exiit quasi diu abesset ab eremo, rursum festinavit ad montem.

55. Plurimis jam ad illum venientibus, cum etiam vexati a dæmoniis, malo necessitatis coacti, aude-
rent deserta penetrare; quos ille consolans, et monachis in communione præcipiens, aiebat: Credite in Jesum
fideliter: mentem a malis cogitationibus (1), carnem ab inimicitate servate puram, et, juxta eloquia di-
vina, ne seducamini in saturitate ventris: odite vanam gloriam, orate sapissime, psallite vespere et mane
(2): et mandata Scripturarum revolte. Recordamini gestorum quæ sancti quique fecerunt, ut exam-
pli memoria animum incitet ad virtutem, refrenet a vitiis. Suadebat etiam iugis meditatione retinendum
Apostoli sermonem, quo ait: Sol non occidat super iracundiam vestram (3); idque de omnibus
præceptis una dictum arbitrari, nec super iracun-

¹ Prov. xxiv, 15. ² Ephes. iv, 26.

(93) In Regio 2 et Colb. 2 ἔξιλοτεν deest, in iis-
dem inseriūt hæc, oī πάντες, desunt. Mox iidem,
πληρώσαντες. Infra omnes pene manuscripti, πε-
ριειληθῆναι. Editi, περιειληθῆναι.

(94) Sic Regius 2 et Colb. 2. In editis vero et
caeteris ἐπ' αὐτὴν deest.

(95) Regius 2 et Colb. 2, Ἐχαίρε δέ.

(96) Colbertinus secundus, ἀποτριβίζειν.

(97) Sic manuscripti. Editi vero, Εἴτε οὐτων
δινιστήσιται, οὐτωντις πεπτα εκτιναται et sicut, etc.

A quo loco ipse orabat aqua scaturiret. Tum biben-
tes omnes sese recrearunt, impletisque utribus, ca-
melum perquirebant, atque invenere: contigit enim
ut funiculus lapidi circumvolutus eum detineret.
Illo potatum adducto, atque impositis utribus, per-
reverunt incolumes. Ut autem ad exteriora venit
monasteria, quasi patrem suum vidiisse, omnes
amplexati sunt. Ipse vero ceu viaticum ex monte de-
tulisset, verbis suis illos quasi xeniis donabat, ut-
liaque impertiebat. Gaudiumque denuo in montibus
erat, studium proiectus, atque consolatio, ob fidem
quam in se mutuo conspiciebant. Lætabatur ipse
quoque conspecta monachorum alacritate, sororem-
que videns in virginitate consenuisse, aliarumque
virginum esse præpositam

B

55. Elapsis quibusdam diebus, n montem remi-
gravit: ac demum multi ad eum accessere, ausili-
que sunt alii infirmitatibus afflicti illiū adire. Om-
nibus ergo se convenientibus monachis, hoc fre-
quenter mandatum tradebat: ut in Dominum cre-
derent, ipsum diligenter, custodirentque se ab ob-
scenis cogitationibus sordidisque voluptatibus, et
ut in Proverbīis scriptum est²⁷, ventris saturitate
ne deciperentur: inanem fugerent 669 gloriam,
frequentor orarent, psallerent ante et post som-
num, mandata Scripturarum mente revolverent, at-
que memorē essent rerum a sanctis viris gestar-
um, ut anima ex divinis præceptis admonita, ses-
ad illorum zelum conformaret. Suadebat in primis
Apostoli dictum frequenter meditari: Sol non occi-
dat super iracundiam vestram²⁸; idque de omnibus
præceptis una dictum arbitrari, nec super iracun-

VERSIO EVAGRII,

tur (97), sitis desperatione servescit. Mox senem fratrum secum commune discrimen, et vehementissime
contristatus ingemuit. Dehinc ad solita precuma auxilia confugiens, paululum ab eis secessit: ibique geni-
bus fixis, supplices manus tetendit ad Dominum. Nec mora; et ad primas rogantis lacrymas, in orationis
loco fons ebulliens erupit, ibique existēta sitis, et arentia membra refecta sunt, et plenis utribus inven-
tum potant camelum. Ita enī easū everperat, ut camelus errans per ereum, dum funiculus trahit, in
quo lāpide ejusdem alligatione funiculi teneretur (98). Tandem confecto itinere, ad monachos qui in-
vitaverant pervenit. Tunc vero quasi patri omnes obviam currunt (99), et honorifice salutatu in oscula
ejus et amplexus certatim reunt. Proposito serventi gaudet Antonius, et laetantibus de adventu suo cun-
ctis, quasi xenia de monte portans, spiritualia impartitur alimenta. Laudat veterum studia, hortatur novo-
rum. Sororem quoque jam vetulam virginem videns, et aliarum puellarum magistrām, mira exsultatione
sustulit. Exiit quasi diu abesset ab eremo, rursum festinavit ad montem.

(98) Quidam manuscripti, potant camelum: acci-
dit enim ut sine circa lupidem obvoluto teneretur.
Multa brevia.

(99) Ita manuscripti. Editi vero, Obviam occur-
runt. Infra omnes manuscripti, quasi exenti.

(1) Sic manuscripti. Editi vero, mentem a malis
cogitationibus.

(2) Sic manuscripti. Editi post, mane, addunt, et
meridiis.

diam solur, sed nec super aliud quodvis peccatum nostrum sol occidat. Par quippe est et omnino erre nostra, nec solem ob diurnam malitiam, nec lunam ob nocturnum peccatum, vel malam cogitationem, nos condemnare. Ut igitur in tuto sit probitas nostra, operæ prelum fuerit dictum Apostoli auscultare alique custodire; ait enim: *Vos ipsoſ dijudicate, et vos ipſoſ probate*³⁰. Quotidie itaque de diurnis nocturnisque actibus rationem quisque apud se ineat: et si peccaverit, desinat; si non peccaverit, ne glorietur; sed in bono perseveret, nec negligenter agat, neve proximum damnet, vel seipsum justum prædicet, ut ait beatus apostolus Paulus, donec venerit Dominus, qui abscondita scrutatur¹. Sæpe etenim accedit ut nobis lateant quæ agimus, quæ nos quidem ignoramus, sed Dominus novit omnia. Judicio igitur illi permisso, de aliorum malis mutuo doleamus, et alter alterius onera portemus², nosmetipsos dijudicemus; si quid desit, id supplere nitamur. Ad cavenda autem peccata id observetur: Opera quisque nostrum sua, et motus animi, tanquam aliis nuntiaturus, notet conscribatque: alique confidite futurum esse, ut, cum nos pudeat ab aliis cognosci, peccandi prorsus, imo quid pravum cogitandi, solum faciamus. Quis est enim qui, dum peccat, videri velit? aut quis post peccatum admissionem non mentitur latendi causa? Sicut itaque in aliorum conspectu nunquam scortabimur; **670** ita si cogitationes, ut aliis nuntiaturi, perscribamus, nobis potius ab obscenis cogitationibus cavebimus, et revelandi pudorem. Perinde itaque nobis ejusmodi scriptio sit atque ascetarum oculi, ut æque scriptio ac aliorum conspectum erubescentes, prava ne cogitemus quidem. Hæc si nobis forma

A ἐπὶ μόνῳ παροργισμῷ, ἀλλὰ μηδὲ ἐπὶ ἅλλῃ ἀμαρτίᾳ τιμῶν δικαιος ἐπιδύνη· καλὸν γάρ καὶ ἀναγκαῖον, μήτε τὸν ἔχοντα περὶ ἡμερινῆς ἀμαρτίας, ή δλως ἐνθυμήσεως, καταιώσκειν ἡμῶν. Ἰν' οὖν τοῦτο δικαιον περισώζεται, καλὸν ἀκούσαι: (3) τοῦ Ἀποστόλου καὶ φυλάξαι· φησὶ γάρ· Ἐαυτοὺς ἀτακρίτετε, καὶ ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. Καθ' ἡμέραν τούτην τῶν ἡμερινῶν καὶ τῶν νυκτερινῶν πράξεων τὸν λόγον ἔχαστος παρ' ἑαυτῷ λαμβανέτω· καὶ, εἰ μὲν ἄμαρτε, πανέσθω· εἰ δὲ μὴ ἄμαρτε, μὴ καυχάσθω· ἀλλ' ἐπιμενέτω τῷ καλῷ, καὶ μὴ ἀμελεῖτω, μηδὲ καταχρινέτω τὸν πλησίον, μηδὲ δικαιούτω ἑαυτὸν, ὃς εἴπεν δι μακάριος ἀπόστολος Πιπύλος, ἔως ἂν Ἐλόη δι Κύριος, δι τὸν χρυπτὸν ἐρευνῶν. Πολλάκις γάρ καὶ ἑαυτοὺς, ἐν οἷς πράττομεν, λανθάνομεν· καὶ τὴν μὲν οὐκ οδηγούμεν, δὲ δι Κύριος καταλαμβάνει πάντα. Αὐτῷ οὖν τὸ κρίμα διδόντες, ἀλλήλοις συμπάτχωμεν, καὶ ἀλλήλων μὲν τὰ βάρη βαστάζωμεν, ἑαυτοὺς δὲ ἀνακρίνωμεν, καὶ δι οὐτερούμεν, ἀναπληροῦν σπουδάζωμεν.³¹ Εστω δὲ καὶ αὕτη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν παρατήρησις· Ἐκαστος τὰς πράξεις καὶ τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, ὡς μέλλοντες ἀλλήλοις ἀπαγγέλλειν, σημειώμεθα καὶ γράψωμεν· καὶ θαρρεῖτε, διτε, πάντως αἰσχυνόμενοι γνωσθῆναι, πανσύμεθα τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ δλως τοῦ ἐνθυμεῖσθαι τι φαῦλον. Τίς γάρ (4) ἀμαρτάνων θέλει: βλέπεσθαι; ή τίς ἀμαρτήσας, οὐ μᾶλλον ψεύδεται, λανθάνειν θέλων; Ωστερ οὖν βλέποντες ἀλλήλους, οὐκ ἀν πορνεύσαιμεν, οὐτως, ἐδὲ ὡς ἀπαγγέλλοντες ἀλλήλοις τοὺς λογισμοὺς γράψωμεν, μᾶλλον τηρήσομεν ἑαυτοὺς ἀπὸ λογισμῶν ρύπαντων, αἰσχυνόμενοι γνωσθῆναι. Εστω οὖν δικαιον τὸ γράμμα ἀντὶ διθαλαμῶν τῶν συνασκητῶν· ἴνα, ἐρυθριῶντες γράφειν ὡς τὸ βλέπεσθαι, μήθ' δλως ἐνθυμηθῶμεν τὰ φαῦλα· οὐτω

VERSIO EVAGRII.

quam nostrorum aut in nocte luna, aut in die sol testis abscederet (5-6). Illius quoque admonebat præcepti memores esse, quo dicitur: *Dijudicate vosmetipsos, et probate, ut rationem dici noctisque facientes, si in se delictum reprehendissent, peccare desisterent. Sin autem nullus error decepisset, perseverantes instarent potius incœpto, quam arrogantia tumidi aut alios contemnerent, aut sibi justitiam vindicarent, juxta supradicti doctoris eloquium dicentis: Nolite judicare ante tempus; magis debere eos Christi, cui soli occulta patent, reservare judicio. Multas esse, ut scriptum est, vias, quæ videntur hominibus justæ, sed filii eorum ad profundum respicere inferni: sapientia nostra non posse nos intelligere peccata, sæpe falli ignorantie (7) gestorum: aliud esse Dei cuncta cernentis judicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium judicat arcanis; æquum autem esse nos nobis compati, et invicem onera nostra portare: ut concessu examine Salvatori, proprias conscientias nosmetipsos judicantes intueremur. Necnon dicebat magnam esse ad virtutem viam, si singuli vel observarent quid agerent (8), vel universas mentium cogitationes fratribus referent. Non enim posse aliquem peccare, cum relatarus esset ad alium quæcumque peccasset; et subire pudorem in publicum turpia proferendi. Denique nullum peccantem, coram alio audere peccare: etiamsi peccet, tamen testem vitare peccati, mentiri magis et negare, et vetus delictum novo inticiandi augere delicto. Igitur quasi sub oculis, aiebat, nostris et cogitatō confundimur et actu, si omnia referenda faciamus; multo autem magis, si peccata nostra fideliter describentes digeramus in ordinem. Tunc vero annotatio delictorum fratrum videbitur oculi. Si timebimus peccati ceras consicias, ipsi nos arguent apices, et quomodo meretricibus membra miscentes, confunduntur ad præsentiam cæterorum; ita et nos erubescemus ad litteras. Hæc agamus, hac virtutis gradiamur via (9), et corpora mentibus subjugantes, perniciosas diaboli co-terramus insidias.*

³⁰ II Cor. xiii, 5. ¹ I Cor. iv, 5; Rom. ii, 16.

(3) Ita Regius 1, 2, Colb. 2 et Savil. Editi vero et alii, Ἰν' οὖν ἐν τούτῳ δικαιον περισώζεται, καλὸν ἀκούσαι.

(4) Sic omnes manuscripti. Editi, Tt γάρ. Mox Regius 2, Colb. 3 et Savil., βλέπεσθαι, recte. Editi et alii, βλάπτεσθαι.

(5-6) Sic manuscripti omnes. Editi vero, testes abscederent. Mox aliqui manuscripsi, præcepti quo di-

• Galat. vi, 2.

citur. Editi vero, præcepti memores esse, quod dicitur de his.

(7) Sic manuscripti quidam optime. Editi vero, in ratione.

(8) Sic manuscripti. Editi vero, quid gererent.

(9) Ita manuscripti. Editi autem, Si hæc agamus, hanc virtutis gradiamur viam

δὲ τυποῦντες ἑαυτοὺς, δυνησμέθα δουλαγωγεῖν τὸ Α vivendi sit, corpus subigere valebimus, Domino placere, atque insidias inimici calcare.

56. Ταῦτα μὲν τοῖς ἀπαντῶσι παρήγγελλε· τοῖς δὲ πάσχουσι συνέπασχε καὶ συνηγένετο· πολλάκις τε καὶ ἐν πολλοῖς ὁ Κύριος ἐπῆκαν (9°) αὐτοῦ· καὶ οὗτος ἐπακούμενος ἐκαυχᾶτο, οὗτε μὴ ἐπακούμενος ἐγράγησεν· ἀλλ᾽ ἀστὶ μὲν αὐτὸς ἡγάριστει τῷ Κυρίῳ, τοὺς δὲ πάσχοντας παρεχάλει μακροθυμεῖν, καὶ εἰδέναι, οἵτι οὗτοι αὐτοῦ, οὐθὲ δὲ λόγις αὐτοῖς ἀνθρώπων ἔστιν ἡ θεραπεία, ἀλλὰ μόνον τοῦ Θεοῦ τοῦ ποιοῦντος, ὅτε θέλει, καὶ οἵτι βούλεται (10). Οἱ οὖν πάσχοντες ὡς θεραπεῖαν ἐδέχοντο καὶ τοὺς λόγους τοῦ γέροντος, μανθάνοντες καὶ αὐτοῖς μὴ δλιγωρεῖν, μακροθυμεῖν δὲ μᾶλλον· καὶ οἱ θεραπεύμενοι δὲ ἐδιάσκοντο μὴ τῷ Ἀντωνίῳ εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μόνῳ.

57. Εἰς τοὺς Φρόντωναν καλούμενος, ἀπὸ Παλατίου συγχάνων, καὶ πάθος ἔχων δεινὸν, τὴν τε γάρ γλωτταν ἑαυτοῦ κατήσθιε, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐμέλλε βλάπτεσθαι, εἰσελθὼν εἰς τὸ δρός, ἤξει τὸν Ἀντώνιον εἰνέσθα: περὶ αὐτοῦ· Οὐ δὲ εὐέλαμπος, ἐλεγε τῷ Φρόντωνι· Ἀπελθε, καὶ θεραπεύῃ. Τοῦ δὲ βιασαμένου, καὶ μείναντος ἔνδον ἡμέρας, ἐπέμενε λέγων ὁ Ἀντώνιος· Οὐ δυνήσῃ μένων ὥδε θεραπευθῆναι. Ἔξελθε, καὶ φθάσας εἰς τὴν Αἴγυπτον, δψει τὸ γινόμενον εἰς σὲ στμεῖον. Πιστεύσας ἐκεῖνος ἐξῆλθε· καὶ ὡς μόνον εἰλεῖ τὴν Αἴγυπτον, πέπαυτο τοῦ πάθους (11), καὶ γέγονεν ὑγιῆς ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὸν λόγον Ἀντώνιου, ὃν εὐέλαμπος ἔμαθε παρὰ τοῦ Σωτῆρος.

58. Παρθένος δὲ τις ἀπὸ Βουσίρεως τῆς Τριπόλεως πάδος εἶχε δεινὸν καὶ λίαν αἰσχρόν. Τά τε γάρ δάκρυα αὐτῆς, καὶ αἱ μύξαι, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὡτῶν ὑγρὰ πίπτοντα χαμαὶ, σκώληκες εὐθὺς ἐγίνοντο· ἢν δὲ καὶ τὸ σῶμα παραλευμένη, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς φέγγειν οὐ κατὰ φύσιν. Ταῦτας οἱ γονεῖς μαθόντες ἀπερχομένους πρὸς τὸν Ἀντώνιον μοναχούς, πιστεύσαντες τῷ Κυρίῳ τῷ τὴν αἰμορρόσαν (12) θεραπεύσαντι, ἤσθισαν μετὰ τῆς θυγατρὸς συνθεῖσας τού-

56. Hæc se adeuntibus tradidit præcepta. Afflitorumque vicem dolebat et una cum illis precabatur; ac s̄pē in multisque exauditus a Domino. fuit: nec tantum ille ea de causa gloriabatur, nec si non exaudiretur murmurabat, sed semper gratiis Domino actis, afflictis auctor erat ut bono essent animo, nossentque nec sibi nec cuiquam hominum inesse medendi facultatem, sed soli Deo, qui, quo tempore quibusque libet, beneficia impertit. Quæ verba ægris medela loco erant: qui senis erudit sermonibus, ediscebant non animum despondere, sed alacriter potius tolerare, et qui curabantur, non Antonio, sed Deo soli gratias agere.

57. Quidam certe vir nomine Fronto, Palatinus, cum gravi morbo laboraret, linguam quippe suam dentibus laniabat, et oculis periclitabatur, ad montem progressus, rogabat Antonium, ut sui gratia precaretur. Precatus ille, Frontoni dicebat: Abi, sanaberis. Reimitente illo, atque aliquot ibi dies commorante, instat Antonius: Hic si remaneas sanari non poteris. Vade, atque ubi in Ægyptum perveneris, signum in te factum conspicies. Credidit ille, abiitque: et conspecta solum Ægypto, liberatus morbo est, atque sanatus juxta Antonii dictum, quod oranti illi Salvator revelaverat.

58. Virgo item quædam ex Busiride Tripolitana, gravi turpissimoque tenebatur morbo. Lacrymæ quippe ejus, mucus, auriumque humor in terram delapsus 671 in vermes statim vertebantur; erat præter hæc paralytica, oculosque habebat contra quam natura ferret. Ilujus parentes, cum didicissent prolicisci monachos ad Antonium, habentes in Domino fidem, qui sanguinis fluxu afflictam mulierem sanaverat^o, rogarunt ut se una cum filia iti-

VERSIO EVAGRII.

56. Talibus sermonum hortamentis et venientes ad se monachos incitabat ad studium, et patientibus condolebat, pluresque eorum Dominus per Antonium liberavit. Nunquam tamen aut de incolumentate curatorum est inflatus ad gloriam, aut contristatus de ob sessis adhuc corporibus murmuravit: magis autem eodem semper animo et vultu manens, gratias Deo referbat, suadens occupatis ut correpriemant quæ vexabantur, patientius ferrent. Non enim Antonii aut cujusquam hominum omnino hanc esse medicinam, sed Dei solius, qui et quibus vellet et quo vellet tempore daret sanitatem. Ita consolatione sua et vexatos æquanimiter ferre tentationem, et jam liberatos, non sibi sed Deo gratias referre docebat.

57. Fronto autem quidam ex Palatinis (13) qui infestissimo dæmonio vexabatur (nam et linguam ejus laniabat dentibus, et oculorum nitelatur lumen extinguebat), perrexit ad montem, rogabatque beatum sennem ut pro se Dominum rogaret. Oravit Antonius, dixitque ad eum: Vade, et curaberis. Illi incredulo sibi, et violenter ibidem contra præceptum remoranti, eadem geminabat Antonius, dicens: Hic curari non poteris: egressere, et calcata Ægypto statim te misericordia Christi consequeris. Tandem credidit, et profectus est: ac visa Ægypto, secundum promissionem (14) senis, quam ei Dominus oranti revelaverat, infestatio cessavit inimici.

58. Virgo vero quædam, quæ de Busiris Tripolitanæ regionis civitate ibidem erat, inauditis ac flebilibus morbis laborabat. Etenim nariuin purgamenta, oculorum lacrymæ, aurium putridus humor in terram cadens, contestim in vermes vertebantur. Augebat calamitatem corpus paralysi dissolutum, oculos quoque

^a Matth. ix, 20

(9°) Sic Regius 2 et Colb. 2. Editi et alii, ὅπλουσν

(10) Sic Reg. 2, Colb. 2 et Savil. Editi vero, ὅτι βούλεται.

(11) Tres colices, τὸ πάθος.

(12) Sic Regius secundus, Colbertinus secundus et Savil. Editi et alii, αποδέουν.

(13) Sc. manuscripti quidam recte. Editi, ex Pælatinis.

(14) Ita manuscripti. Editi autem, professionem.

neris comites admitterent. Quibus abnuentibus, parentes eum filia extra montem remansere apud Paphnutium confessorem et monachum; monachos vero ad Antonium ingressos, nuntiaturosque de virginie, prævenit ipse narravitque morbum pueræ, et quod una cum illis iter fecisset. Rogantibus dehinc monachis ut illis etiam ingrediendi facultas esset, abnuit ipse; sed, Abite, ait, et invenietis illam, nisi mortua sit, sanatam. Mihi enim non convenit hujusmodi opus, ut me miserum hominem illa adeat; sed Salvatoris est medela, qui iu omni loco misericordiam facit iis qui invocant illum. Ipsi certe precanti annuit Dominus: mihi declaravit pro sua clementia, se puellam, quo loco jam versatur, curaturum. Editum itaque est hoc miraculum, nam egressi illi, laetos offenderunt parentes puellamque sanatam.

59. Cum duo fratres accederent, et aqua in via defecisset, obiit alter, alter vero moriturus erat: cumque non valeret ultra progredi, humi jaceens mortem exspectabat. Antonius in monte sedens compellatis duobus monachis, qui casu tum aderant, urgens ait: Lagenam aquæ sumite, atque cursu viam Ægypti capessite: cum enim duo accederent, alter jamjam extinctus, alter moriturus est, nisi properetis. Oranti quippe mihi hoc nunc revelatum est. Profecti monachi, alterum mortuum reppererunt atque humarunt, alterum aqua recrearunt, ad seminque adduxerunt; unius namque diei erat spatium. Quod si quis querat cur non ante extinctum alium hoc dixerit, is non recte interrogaverit. **672** Namque mortis judicium non Antonii, sed Dei erat, qui de illo ita decrevit, de hoc revelavit. Id solum

A τοις. Τῶν δὲ ἀνασχομένων, οἱ μὲν γονεῖς μετὰ τῆς παιδὸς ἔμειναν ἔξω τοῦ δρου πάρα Παφνούτῳ τῷ δόμολογητῇ (15) καὶ μοναχῷ· οἱ δὲ εἰσῆλθον, καὶ μόνον ὡς ἡθέλησαν ἀπαγγεῖλαι περὶ τῆς παρθένου, ἐφθασεν αὐτοὺς αὐτὸς, καὶ διηγήσατο τὸ τε πάθος τῆς παιδὸς, καὶ πῶς συνώνευσεν αὐτοῖς. Εἴτα τούτων ἀξιούντων ἐπιτραπήναι κάκείνους εἰσελθεῖν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν, εἶπε δέ· Ὑπάγετε, καὶ εὐρήσετε αὐτὴν, εἰ μὴ ἀπέθανε, τεθεραπευμένην. Οὐ γάρ ἐμόν ἔστι τούτο κατόρθωμα, ἵνα καὶ πρὸς ἐμὲ τὸν οἰκτρὸν δινθρωπὸν ἔλθῃ· ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρὸς ἔστιν ἡ θεραπεία, τοῦ ποιεῦντος ἐν παντὶ τόπῳ τὸ ἔλεος αὐτοῦ τοῖς ἀπικαλουμένοις αὐτὸν. Κάκενην τοίνυν ἐπένευσεν ἡ Κύριος εὐχαράστη, καὶ μολις δεδήλωκεν ἡ αὐτοῦ φιλανθρωπία, ὅτι τὸ πάθος ἐκεὶ οὖσης τῆς παιδὸς θεραπεύεται. Γέγονε γοῦν τὸ θαῦμα, καὶ ἐξελθόντες εὑρόντων τοὺς γονεῖς χαίροντας, καὶ τὴν παιδὸν λοιπὸν (15') ὑγιαίνοντας.

59. Εἰσερχομένων δὲ δύο ἀδελφῶν τινων, καὶ λείψαντος ἐντῇ ὁδῷ τοῦ ὄδατος, ὁ μὲν εἰς ἀπέθανεν, ὁ δὲ ἔτερος ἔμελε· μηκέτι γοῦν ισχύων ὀδεύειν, ἔκειτο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς τενήξεσθαι προσδοκῶν. Οὐ δὲ Ἀντώνιος, καθήμενος ἐν τῷ δρει, φωνήσας δύο μοναχούς (συνέβη γάρ ἐκεὶ τούτων εἶναι), ἥπτεις λέγων· Λάβετε κεράμιον ὄδατος, καὶ δράμετε τὴν ἐπ' Αἴγυπτον ὁδὸν· δύο γάρ ἐρχομένων, ὁ μὲν εἰς δρέπι τετελεύτηκεν, ὁ δὲ ἔτερος μέλλει, ἐξ οὗ μὴ σπεύσητε. Τοῦτο γάρ εὐχομένῳ μοι νῦν (16) πεφανέρωται. Ἐλθόντες τοίνυν οἱ μοναχοί, εύρον τὸν μὲν κείμενον νεκρὸν, καὶ θεάσαν, τὸν δὲ ἔτερον ἀνεκτάσαν τὸ ὄδατο, καὶ ἀπήγαγον πρὸς τὸν γέροντα· ἦν γάρ τὸ διάστημα τιμέρας ὁδὸς. Ἐκεὶ δὲ ζητήση τις, διὰ τοῦ μη πρὸ τοῦ τελευτῆσας τὸν δόλον οὐκ εἰργήκεν· οὐκ δρθῶς ζητεῖ τοῦτο λέγων. Οὐ γάρ ἦν Ἀντώνιος τὸ

VERSIO EVAGRII.

perversos contra naturam habens. Hujus parentes (17) cum ad Antonium monachos ire didicissent, credentes in Domino, qui pertinacem sanguinis fluxum in Evangelio tactu simbriæ stare præceperat, rogaverunt ut miserabilem filie conitatum susciperent. Illis renitentibus eam usque ad Antonium perducere, remansere parentes ejus foris montem. (18) cum filia debili apud beatum confessorem et monachum Paphnutium, qui effuso pro Christo oculo sub Maximiano persecutore, tali dehonestamento corporis plurimum gloriabatur. Pervenerunt igitur ad Antonium monachi. Cumque de morbo pueræ referre disponeant, relationem eorum sensi sermo prævenit, et omnem debilitatis etiheris usque ad sanctum Paphnutium causam, quasi ipse interfuisset, exposuit. Rogantibus autem eum monachis ut parentibus cum filia permittetur ingressus, non concessit, sed ait: Ite, et invenietis puellam, si non est mortua, curatam. Et adjecit: Nullus debet ad meam humilitatem venire, quia largitio curationum non est humanæ misericordiæ, sed Jesu Christi misericordiæ, qui ubique in se creditibus prestare consuevit auxilium. Quamobrem et illa, pro qua petitis, suis precibus liberata est, et cum ad Dominum orarem ego, mihi præsentia sanitatis ejus indulta est. Dixit, et verba ejus pueræ incolumitas consecuta est. Nam exuenies foras ad beatum Paphnutium, et filiam sospitem, et parentes laetos reppererunt.

59. Non multos autem post ista dies, cum duobus fratribus euntibus ad Antonium aqua in itinere defecisset, et uno siti mortuo, alter jaceret in terra mortem exspectans, Antonius sedens in monte, celeriter ad se duos monachos vocat, qui forte ibidem sunt reperti, et festinato præcepit, ut lagenam aqua assumentes, invaderent iter quod ducit ad Ægyptum, dixitque: Unus e fratribus hoc advenientibus, modo migravit ad Dominum; alter, si non succurreritis, addetur: hoc enim mihi nunc oranti revelatum est. Sic ait, et juxta præceptum ejus monachi festinantes, extinctum corpus inveniunt, terraque id operientes, alterum refocillatum suo junxerunt comitatu: erat autem spatium itineris unius diei. Fortasse aliquis querit, cur non antequam moreretur, Antonius dixerit; incongruo proorsus Christianis argumenta, quia non Antonii, sed Dei iudicium fuit, qui et de recedente quam voluit, sententiam tuit,

(15) Ita manuscripti omnes. Editi vero, δόμολογητῷ.

(15') Vulg., λεπτὸν. Εἴτι.

(16) Sic manuscripti quidam. In editis νῦν deest. Colbertinus secundus, ἀπεκαλύψθη.

(17) Sic manuscripti; editi vero. *Hanc parentes ejus deferentes,*

(18) Montem deest in editis, sed legitur in manuscriptis, et ex Graecis expressum est. Infra manuscripti, effuso pro Christo oculo, rectius quam editi, qui habent, effossis pro Christo oculis. Hic Evagrius paraphrasten agit potius quam interpretationem. Sed alias sepissime brevius Graece exprimit.

τοῦ θανάτου χρίμα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ περὶ ἑκεῖ-
νου κρίναντος, καὶ περὶ τούτου ἀποκαλύφαντος. Μό-
νον δὲ Ἀντιωνίου τούτῳ θεῦμα ἦν, διὸ ἐν τῷ ὅρει καθ-
ῆμενος, εἶχε τὴν μὲν καρδίαν νήφουσαν, τὸν δὲ Κύ-
ριον δεικνύοντα αὐτῷ τὰ μακράν.

60. Καὶ γάρ ποτε πάλιν, καθῆμενος ἐν τῷ ὅρει καὶ
ἀναβλέψας, εἶδεν ἐν τῷ ἄέρι (19) ἀναγέμνην τὴν χαράν.
Εἴτα θαυμάζων καὶ μακαρίζων τὸν τοιοῦτον χορὸν,
ηὔχετο μαθεῖν, τι ἂν εἴη τοῦτο. Καὶ εὑθὺς ἤλθεν αὐ-
τῷ φωνή, ταύτην εἶναι τοῦ Ἀμοῦν (20) τὴν ψυχὴν, τοῦ ἐν τῇ Νιτρίᾳ μοναχοῦ. Ἡν δὲ οὗτος ἡώς τῆς γῆς
ἀσκητῆς διαμεινάς. Καὶ τὸ διάστημα δὲ τὸ ἀπὸ Νι-
τρίας ἡώς τοῦ δρους, Ἐνθα ἦν δὲ Ἀντιωνίος, ἡμερῶν
ἔστι δεκατριῶν. Οἱ τοῖνυν δύτες μετὰ Ἀντιωνίου,
βλέποντες τὸν γέροντα θαυμάζοντα, ἡξίωσαν μαθεῖν
καὶ ἤκουσαν, διὸ δρτὶ τετελέυτηκεν δὲ Ἀμοῦν. Ἡν
γάρ γνώριμος, διὰ τὸ πυκνότερον αὐτὸν ἐκεῖ παρα-
γίνεσθαι, καὶ πολλὰ καὶ δι' αὐτοῦ σημεῖα γεγενήθασι·
ἐξ ὧν ἐν ἑστὶ τούτῳ· Ποτὲ χρέα; γενομένης παρελ-
θείν αὐτὸν τὸν ποταμὸν τὸν λεγόμενον Λύκον (ἥν δὲ
τότε (21) πλημμύρα τῶν ὑδάτων), ἡξίωσε τὸν σύν-
αυτῷ Θεόδωρον μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι, ἵνα μὴ
ἀλλήλους ἰδωσι γυμνούς, ἐν τῷ διανήσεσθαι τὸ ὄντωρ.
Εἴτα ἀπελθόντος τοῦ Θεόδωρου, ἥσχύνετο πάλιν καὶ
έσυτὸν ἰδεῖν τυμνόν. "Εώς τοῖνυν ἥσχύνετο, καὶ ἐφρό-
νιζεν, ἔξαρνης ἀπηγένθη εἰς τὸ πέραν. Ὁ οὖν Θεό-
δωρος, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ εὐλαβῆς, ἐγγίσας καὶ ἐναρ-
κεώς αὐτὸν προλαβόντα, καὶ μήθ' ὀλως ὑδατὶ βραχέν-
τα, τῇσιν μαθεῖν τὸν τρόπον τοῦ περάματος. Ὡς δὲ
ἔνωρα μὴ θέλοντα εἰπεῖν αὐτὸν, διπτυχυρίζετο, κατ-
έχων αὐτοῦ τοὺς πόδας, μὴ πρότερον ἔξαφεῖναι, πρὶν
ἂν μάθῃ παρ' αὐτοῦ. Βλέπων τοιχαρούν δὲ Ἀμοῦν τὸ
φιλόνεικον τοῦ Θεόδωρου, μάλιστα καὶ διὰ τὴν λόγον,
ὅν εἶπεν, ἀπήγησε καὶ αὐτὸς μηδενὶ λέγειν αὐτὸν
ἔως θανάτου αὐτοῦ· καὶ σύτως ἀπήγγειλε, βεβοσά-
χθαι καὶ τεθείσθαι αὐτὸν εἰς τὸ πέραν· μήτε δὲ περι-
πεπατήσειν εἰς τὸ ὄντωρ, μήθ' ὀλως εἶναι τοῦτο δυ-
νατὸν ἀνθρώποις, εἰ μὴ μόνη τῷ Κυρίῳ, καὶ οἵς ἀγ-

A in Antonio admiratione dignum est, quod sedens in
monte, vigili corde esset, eique Dominus ea quaer-
procul fierent, revelaret.

60. Nam iterum in monte cum sederet, sublati
oculis, vidit in aere quendam efferriri, et magnum
eorum gaudium qui ipsi irent obviam. Admiratus
ille, atque ejusmodi cœlum beatum prædicans, ro-
gabat ut quid illud esset edisceret. Voxque statim
ad illum facta est, esse Amunis in Nitria monachi
animam. Is ad obitum usque in ascetæ statu perse-
verarat. Atque a Nitria distat mons in quo erat An-
tonius tredecim dierum itineris intervallo. Qui cum
Antonio erant, cernentes admirantem senem, roga-
bant quid esset, audiereque: Jam obiit Amun. Erat
quippe notus, quod frequens isti huc se conserret,
multaque per eum ederentur signa: quorū unū
hoc est: Cum trajiciendus sibi esset Lycus fluvius,
quo tempore exundabant aquæ, rogavit Theodorum
socium ut procul secederet, ne sese nudos aspicie-
rent in tranando aquam. Abscedente Theodoro,
etiam tum puduit sese nudatum videre. Dum pud-
dore et sollicitudine agitaretur, illico in ripam trans-
fertur alteram. Theodorus itaque pius et ipse vir,
ut reversus vidit illum antevertisse, neque prorsus
aqua madidum esse, rogabat quo ille modo trans-
measset. Quem abnuentem dicere ut vidit, apprehe-
sis ejus pedibus, affirmabat se non ante dimissurum,
quam edisceret ab illo. Animadversa Amun Theo-
dori contentionem, in eo maxime quod dicebat, vici-
sim postulavit nemini ut rem aperiret ipse usque
ad mortem ejus: et tunc narravit gestatum se atque
trans fluvium positum fuisse, nec vel minimum in
aqua deambulasse: neque prorsus id ab hominibus
nec nisi a Domino fieri posse: 673 et quibus ipse
concederet, ut olim magno apostolo Petro⁴. Theodo-
rus itaque rem ejusmodi narravit post mortem Amu-
nis. Monachi porro quibus mortem Amunis renun-

VERSIO EVAGRII.

et de sidente revelare dignatus est. Hoc tantum in Antonio mirabile est, quod in monte remotissimo sedens,
corde pavigili cuncta procul posita, Domino indicante, cognosceret.

60. Alio rursus in tempore cum sederet in monte, et oculos subito tetendisset in eosum, vidi nescio
quain animam, lætantibus in ejus occursum angelis, ad celum pergere. Cujus spectaculi novitate stupe-
factus, beatum dixit sanctorum chorum, oravique ut sibi rei præsentis agnitione panderetur. Et statim vox
ad eum facta est inquiens istam esse Ammonis (22) monachī animam, qui Nitria morabatur. Erat autem
Ammon vir grandævus, qui perseveranter a pueritia usque ad senectutem in sanctitate vixerat. Itinere
quoque dierum tredecim, a Nitria, locus in quo sedebat Antonius, dividebatur. Videntes autem eum monachi
admirantem, qui venerant, deprecati sunt ut causam hilaritatis ediceret. Quibus ait modo Ammonem
quievisse: quem propter frequentem ejus ad Antonium communatum, et propter celebritatem in dulorum
ei a Domino signorum, optime noverant. De quibus etiam hoc unum dicendum est. Necesse ei fuit aliquando
flumen nomine Lycum subitis aquis inundatum trans vadare, rogavitque Theodorum, qui cum ipso erat,
ut paululum a suo separaretur aspectu, ne nuditatem corporis invicem uterque consiperent. Recessit
Theodorus. Nihilominus ille seipsum cum nudare vellet, erubuit. Cogitantes autem cum in alteram ripam
virtus divina transposuit. Rursusque Theodorus, vir et ipse Deo devotus, transiens ad senem, mirari cœpit
quod tam velociter flumen trans vadasset. Cumque nihil humoris in pedibus, nulla in vestibus ejus aquæ
signa consiperet, rogavit eum, ut tam incredibilem translationem quasi filio pater exponeret. Nolente illo
dicere quæ acciderant, amplexus est pedes ejus, juravitque non se dimissurum priusquam sibi id quod
celabat referret. Videns ergo senex contentiose vincere volentem fratrem, exegit viciuum ab illo, ut nu-

⁴ Matth. xiv, 28, 29.

(19) Ila plurimi mss. Alli et editi, ἐν τῷ ὅρε.

(20) Vide Pallad. Hist. Lausiac. c. 8.

(21) Ila omnes in antiquis scriptis. Editi, τοῦτο, male.

(22) Manuscripti allii Amas, alii Amos habent.

taverat Antonius, observato die, advenientes post dies triginta ex Nitria, fratres interrogarunt atque compererunt ea ipsa die et hora obiisse Amunem, qua ejus animam sursum ferri senex viderat. Ac utrique puritatem animæ Antonii summiopere mirati sunt, qui a triginta dierum itineris intervallo statim rem didicerat, animumque sursum ferri conspexerat.

μάτος την οὐτοῦ. Καὶ πάνυ καὶ οὗτοι κάκεῖνος τὸ καθαρὸν μεράτην δεκάτριῶν γενόμενον περὶ αὐτὰ μεράθηκε, καὶ τὴν ψυχὴν εἰδὲν ἀναφερομένην διασπέρμην.

61. Archelaus etiam comes cum offendisset illum in exteriore monte, rogavit ut solum precaretur Deum pro Polycratia Laodiceæ virgine admiranda, atque Christifera, quæ vehementer stomachi laterisque dolore premebatur ob nimiam exercitationis contentionem, atque toto erat corpore infirma. Oravit Antonius, observavitque comes qua ille orasset die, ac Laodiceam profectus sanam reperit virginem. Sciscitatusque quando et quanam die suisset morbo levata, chartam protulit, in qua orationis tempus conscripserat. Cumque rem comperisset, ostendit statim rem in charta descriptam: miratique sunt omnes, eodem illam tempore doloribus levasse Dominum, quo pro ipsa Antonius oraret, Salvatorisque clementiam ejus gratia obsecraret.

62. Sæpenumero aliquot ante dies, imo nonnquam ante mensem, prædixit quinam adventuri essent, et qua de causa. Et alii quidem ejus solum videndi desiderio accedebant, alii insirmatitis causa, alii quod a dæmonibus vexarentur. Neinoque gravatatur, aut durum testimnabat itineris laborem: percepta quippe utilitate quisque remigrabat. Rogabatque ille ut nemo se pro his dictis factisque miraretur, sed potius Dominum, qui nobis hominibus suæ pro facultate nostra cognitionis gratiam impertiret.

VERSIO EVAGRII.

hoc ante suam mortem indicaret, atque ita confessus est se subito in alteram ripam fuisse transpositum, neque vero omnino uudis impressisse vestigia: Domini corporis hoc tantummodo privilegium asserens, et eorum quibus ipse, ut apostolo Petro, donaverit, ut aquarum levitati humanum corpus insisteret. Hæc autem Theodorus promisso tempore non dixit, post ejus mortem retulit. Monachi vero, quibus dixerat Antonius de morte Ammonis, notaverunt diem: et venientibus de Nitria fratribus post dies triginta, sciscitantes, repererunt illo die, illaque hora dormisse Ammonem, qua animam ejus ferri senex viderat. Utrique igitur puritate mentis in Antonio mirati sunt, quomodo rei tam longe gestæ statim ad eum fuisse perlata cognitione.

61. Archelaus quoque comes, cum eum invenisset in exteriori monte, rogavit ut oraret pro Polycratia, quæ in Laodicea erat, admirabili et Christo dedita virgine. Patiebatur enim pessimos stomachi et lateris dolores, quos jejuniis nimis vigilisque contraxerat, et erat penitus toto debilis corpore. Oravitque Antonius et diem quo oratio fuerat facta annotavit Archelaus. Redit Laodiceam, et invenit virginem incolunam. Percontatus diem sanitatis, reperit tempus medelæ cum annotatione congruere, et omnes admirati sunt, agnoscentes eo tempore illam a Domino fuisse a doloribus liberatam, quo orans Antonius pro ipsa bonitatem Salvatoris invocaverat.

62. Sæpe etiam ad se venientium, ante dies et menses, et causas prædixit et tempora. Nam quosdam vietendi eum tantum desiderium, alios imbecillitas, nonnullos obcessa a dæmonibus corpora pertrahent. Nemo tamen unquam vexationem aut detrimentum laboriosi itineris conquestus est. Regrediebantur omnes spirituali cibo pleni. At ille præcipiebat non suæ laudi hanc admirationem ab eis applicari debere: sed Domini, qui sui notionem hominibus pro capacitate mortalitatis indulserit.

(23) De monte Antonii exteriore et interiori fuse Boilandus in præmissis ad Antonii Vitam.

(24) Colbertinus secundus, πώς τε καὶ πότε, etc.

(25) Ita omnes manuscripti. In editis hæc, θεωρίας desunt. Savil. θεωρίας habet.

A αὐτὸς ἐπιτρέψῃ, ως τῷ μεγάλῳ διποστόλῳ Πέτρῳ πε πολήκεν. Οὐ μὲν οὖν Θεόδωρος μετὰ θάνατον τοῦ Ἀμοῦν διηγήσατο τοῦτο· οἱ δὲ μοναχοὶ, οἵς εἶπεν δ Ἀντώνιος; περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμοῦν, ἐσημεώσαντο τὴν ἡμέραν· καὶ ἀνελθόντων τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τῆς Νιτρίας μετὰ τριάκοντα ἡμέρας, ἐπύθοντο, καὶ ἔγνωσαν ἐν ἑκεῖνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ ὥρᾳ κεχοιμῆσθαι τὸν Ἀμοῦν, ἐν ἣ τὴν ψυχὴν εἰδὲν ἀναφερομένην διασπέρμην.

61. Καὶ μὴν καὶ Ἀρχέλαος ποτε δὲ κόμης, εὑρὼν αὐτὸν ἐν τῷ δρει τῷ ἔξω (23), προσεύξασθαι μόνον τῇσιωσεν αὐτὸν περὶ Πολυκράτειας τῆς ἐν Λαοδίκειᾳ θαυμαστῆς καὶ Χριστοφόρου παρθένου. Ἔπασχε γάρ ἑκεῖνη δεινῶς τὸν στόμαχον καὶ τὸ πλευρὸν ἀπὸ τῆς ἄγαν ἀσκήσεως, καὶ δῆλη ἦν ἀσθενής τῷ σώματι. Οὐ μὲν οὖν Ἀντώνιος ηὔχετο· δὲ δὲ κόμης ἐσημειώσατο τὴν ἡμέραν, ἐν ᾧ γέγονεν ἡ εὐχή· καὶ ἀπελθὼν εἰς τὴν Λαοδίκειαν, εὑρὼν ὑγιῆ τὴν παρθένον. Πυνθανόμενος δὲ, πότε καὶ ποιά ἡμέρα (24) πέπαυται τῆς ἀσθενειας, προτιγνεγέ τὸν χάρτην, ἐν ώ τὸν χρόνον τῆς εὐχῆς ἔγραψε· καὶ μαθὼν, ἐδεξεὶς καὶ αὐτὸς εἰθὺς τὴν ἐν τῷ χάρτῃ γραφήν· καὶ πάντες ἐθαύμασσαν ἐπιγνόντες (25), διτι τότε πέπαυκεν δι Κύριος; αὐτὴν τῶν πόνων, διτι ἦν εὐχόμενος δι Ἀντώνιος καὶ παρακαλῶν τῇ ἀγάθοθητα τοῦ Σωτῆρος περὶ αὐτῆς.

62. Καὶ περὶ τῶν ἀρχομένων δὲ πρὸς αὐτὸν πολλάκις προέλεγε πρὸς ἡμερῶν, ἦν δὲ ὅτε καὶ πρὸ μηνὸς; καὶ τὴν αἰτίαν, διτι ἤρχοντο· οἱ μὲν γάρ ἐνεκα (26) τοῦ μόνον ίδειν αὐτὸν ἤρχοντο, οἱ δὲ διτι ἀσθενειαν, καὶ ἀλλοι πάσχοντες ὑπὸ δαιμόνων. Καὶ πάντες οὐ σκυλὸν οὐδὲ ζημιλαν ἤγουντο τὸν κόπον τῆς ὁδοῦ· ἀνέκαμπτε γάρ ἔκαστος αἰσθόμενος τῆς ὀφελείας. Τοιαῦτα δὲ λέγων καὶ βλέπων, ήξιον μηδένα θαυμάζειν αὐτὸν ἐν τούτῳ· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζειν (27) τὸν Κύριον, διτι ἀνθρώποις ἡμῖν οὖσιν ἐχαρίσατε κατὰ δύναμιν γινώσκειν αὐτὸν

(26) Sic duo manuscripti. Editi vero, οἱ μὲν ἐνεκα.

(27) Colb. 2, ἐν τούτοις ἀλλὰ μᾶλλον διξάσιν. Infra idem, Ἐλθὼν δέ.

63. Κατέλθων δὲ ποτε πάλιν εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, καὶ ἀξιωθεὶς εἰς πλοῖον εἰσελθείν, καὶ εὑρέσθαι μετὰ μοναχῶν, μόνος αὐτὸς ἀντελάβετο δεινῆς δυσωδίας καὶ πάνι πικρᾶς. Τῶν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ λεγόντων, ἵχθυν εἶναι καὶ τάριχον ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τούτων εἶναι τὴν ὄσμήν, αὐτὸς ἀλληγενέτερος εἶναι τὴν δυσωδίαν· Εἴτε δὲ αὐτοῦ λέγοντος, νεώτερός τις ἔχων δαίμονα, δὲς προεισελθῶν ἐκρύπτετο ἐν τῷ πλοίῳ, εὐθὺς ἀνέκραξεν. Ἐπιτιμηθεὶς δὲ ὁ δαίμων ἐν τῷ δόντας τοῦ. Κυρίων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔκῆλθε· καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπος γέγονεν ὑγιῆς· πάντες δὲ ἐγνωσαν, ἕτι τοῦ δαιμονίου ἦν τῇ δυσωδίᾳ.

64. Καὶ ἀλλος δὲ τις τῶν ἐπιφανῶν ἤλθεν ἔχων δαίμονα πρὸς αὐτὸν. Ἡν δὲ ὁ δαίμων ἐκείνος (28) οὕτω δεινὸς, ὡς τὸν ἐνεργούμενον μή γινώσκειν, εἰ πρὸς Ἀντώνιον ἦσε· ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τὰ περὶ ταῦτα κατήσθιεν. Οἱ μὲν οὖν ἀγαγόντες αὐτὸν, παρεκάλουν τὸν Ἀντώνιον εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἀντώνιος συμπαθῶν τῷ νεανίσκῳ, ἥρχετο· καὶ τὴν νύκτα πέσαν συνηγρύπνησεν αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν νεανίσκος, ἔξαιρην ἐπειθῶν τῷ Ἀντώνῳ περὶ τὴν ἔιδωσαν αὐτὸν τῶν δὲ σὺν ἐκείνῳ ἐλθόντων ἀγαπητούντων, ἔφη ὁ Ἀντώνιος· Μήχαλεπιλίνετε τῷ νεανίσκῳ· οὐ γάρ αὐτὸς ἔστιν, ἀλλὰ ὁ ἐν αὐτῷ δαίμων· ἐπιτιμηθεὶς δὲ, καὶ κελευσθεὶς ἐλαῦθηται εἰς ἀνύδρους τόπους, ἐμάνη, καὶ τοῦτο πεπόικης. Δοξάζετε οὖν τὸν Κύριον· τὸ γάρ οὗτος αὐτὸν ὅρμοςει κατ' ἐμοῦ σημεῖον ὑμῖν γέγονε τῆς τοῦ δαίμονος ἔξόδου. Ταῦτα τοῦ Ἀντώνιου εἰπόντος, εὐθὺς ὁ νεανίσκος γέγονεν ὑγιῆς· καὶ λοιπὸν σωφρονήσας, ἔγνω, ὅπου τε ἦν, καὶ κατηγράψει τὸν γέροντα εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ.

65. Πολλὰ τέ ἀλλα τοιαῦτα συμφώνως καὶ δμαλῶς εἰρήκασι περὶ αὐτοῦ πλεῖστοι τῶν μοναχῶν δι’ αὐτοῦ γεγενηθεῖται. Οὐκέτι δὲ ταῦτα θαυμαστὰ τοσοῦτον, δισυντὰ ἀλλα τοιαῦτα παῦλον φαίνεται. Μέλλων γάρ ἐσθίειν ποτὲ, καὶ ἀναστὰς εὐξασθαι περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν, στρέθετο ἐκεῖνον δρπαγέντα τῇ διανοίᾳ· καὶ, τὸ παράδεισον, ἐστὼς ἐθλεπεν ἐκεῖνον ὡς περ ἔξωθεν ἐκεῖνον γενόμενον, καὶ ὡς εἰς τὸν ἀέρα δόηγούμενον ὑπό τινων· εἰτα πικρούς καὶ δεινούς τινας ἐστῶτας· ἐν τῷ

63. Cum iterum descendisset aliquando ad exteriora monasteria, rogatus ut in naviculam consenseret, et oraret cum monachis, molestissimum solus fetorem percipit. Cumque vectores dicerent, piscem esse 674 et salsamentum in navicula, unde fetor talis oriatur, aliud ille esse affirmabat: ipsoque adhuc loquente adolescentem quidam dæmonem habens, qui prævertens alios in navi sese occurrat, derepente exclamat. Incredatus dæmon in nomine Domini Iesu Christi, exiit, sanusque fuit homo. Tum compertum omnibus fuit, ex dæmoni fetore provenisse.

64. Alius item illustris homo a dæmon vexatus ipsum adiit, et tam furiosus erat dæmon ille, ut ignarus esset se ad Antonium adduci, imo sui corporis comedere excrementa. Rogabant itaque qui ipsum adduxerant, Antonium, ut oraret pro illo. Antonius adolescentem miseratus, precabatur, totamque noctem cum eo duxit insomnem. Juvenisque circa auroram tempus derepente in Antonium irruens, impulit eum. Quod cum indigne ferrent comites ejus: Ne succenseatis, ait Antonius, adolescenti: neque enim illud agit ipse, sed qui in ipso est dæmon. Incredatus autem dæmon, atque jussus in loca arida aufugere, id, furore percitus, aggressus est. Domino itaque gloriam reserte. Nam quod ille sic impetum in me fecerit, dæmonis exitus signum vobis fuit. Hæc loquente Antonio, statim sanatus est juvenis, atque ad sanam rediens mentem, agnovit quo esset loco, senemque amplexatus est gratias agens Deo.

65. Alia his similia permulta edidisse Antonium signa, plurimi monachorum summo conseruante narrarunt. Neque tamen tanta sunt admiratione digna, quanta alia nonnulla videntur. Cum aliquando comesturus esset, ubi oraturus surrexisset circa nonam horam, sese mente abripi sensit, quodque prorsus stupendum est, cum staret, sese vidit tanquam extra se positum, et per aerem a quibusdam abductum. Exinde terribiles tetroque nonnullos vidit in aero

VERSIO EVAGRII.

63. Quodam autem tempore cum esset ad exteriora monasteria, et rogatus esset a fratribus ut in navi quadam cum monachis proficiantibus oraret, ascendit, et solus ex omnibus odorem sensit teterimus. Asserebant cuncti piscium sal sorum et tarichorum in navi positorum hunc esse fetorem (29). At ille alterius rei fetorem se sentire affirmavit. Adhuc loquente illo, adolescentes quidam possessus a dæmoni, qui præcedens juxta carinam se navis absconderat, repente exclamavit. Quo statim per Antonium in nomine Domini nostri Iesu Christi curato, intellexere universi diaboli illum fuisse fetorem.

64. Alius quoque ad eum vir, inter suos nobilis, dæmonios adducitur, tanta oppressus insanias, ut non sciret se esse apud Antonium, necnon et corporis sui superflua comedere. Quamobrem rogatus senex ab his qui eum adduxerunt, ut pro illo Dominum oraret, in tantum juvenis misericordie condoluit, ut tota nocte pervaigilans cum eo, adversus patientis insaniam laboraret. Sed cum jam lucesceret, et obsessus, impetus in Antonium facto, vehementer eum impulisset; irasci coepérunt, qui eum adduxerunt, cur seni fecerat injuriam. Quibus Antonius ait: Nolite alienam culpam juveni misero ascribere: furor iste obsidentis est, non obsessi: idcirco autem in hanc proruit dolens hostis audaciam, quia Dominus ad aridam regionem eum jussit, et expulsi Satanæ indicium iste adversum me impetus fuit. Nulla post verba mora, adolescentes receptio sensu, et gratias agens Deo, et locum ubi esset agnovit, et toto Antonium complexans deosculatus est affectu.

65. Ionomera et alia istiusmodi signa sunt, quæ monachorum concordi sæpe relatione cognovimus. Verum non tantum his adhibendus est stupor: quia multo plus, quæ sequuntur, conditionem nostræ fragilitatis excedunt. Hora circiter nona, cum ante cibum orare ceperiset, raptum se sensit in spiritu, et ab

(28) In editis post, ὁ δαίμων, legitur ἔκτηνος. quæ vox deest in quibusdam manuscriptis.

(29) Sic manuscripti. Editi vero, putorem, et sic infra.

stantes, qui transitum ejus intercludere volebant. Obsistentibus iis qui illum adducebant, postulare illi num obnoxius ipisis esset: cumque rationes ab ejus nativitate exposcerent, id Antonii duces prohibuerent, aiebantque: Culpas ejus omnes a nativitate delevit Dominus: ex quo autem tempore monachus effectus est, et sese **675** Deo consecravit, licet rationes ducere. Cum igitur accusarent, nec probare possent, libera illi ac minime interclusa via fuit: statimque seipsum quasi reversum vidit, et intra se stantem atque omnino Antonium ut ante. Tunc cibi sumendi immemor, residuum illius diei atque totam noctem gemendo precandoque transegit. Obstupfatus enim erat, cum videret quot nobis essent adversarii, quantisque laboribus aer iste pertransitur. Recordatusque est id ipsum esse quod ait Apostolus: Secundum principem potestatis aeris⁵. Haec enim est inimici potestas, pugnare scilicet, atque pro virili viam transeuntibus intercludere. Quapropter hortabatur: Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo⁶; ut inimicus nihil habens malum dicere de nobis confundatur⁷. Nos autem qui ista didicimus meinores simus Apostoli hæc loquentis: Sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio; Deus scit⁸. Sed Paulus usque ad tertium cælum raptus est, et cum audisset artana verba, descendit. Antonius vero usque ad aërem sese pervenisse vidit, atque concertasse donec liber evaderet.

66. Illoc item gratiae dono prædictus fuit. Sedens quippe solus in monte, si qua de re unquam apud se dubitaret, id illi in oratione a Providentia revealabatur. Eratque, ut scriptum est a Deo doctus beatus ille. Post hæc igitur, habita cum quibusdam se adeuntibus disputatione de animæ statu atque

A deperi καὶ θελοντας αὐτὸν ἡκαλοῦσαι ὅτε μὴ διαθῆναι. Τόν δὲ δηγούντων ἀντιμαχομένων, ἀπήσουν ἐκεῖνοι λόγον, εἰ μὴ ὑπεύθυνος αὐτοῖς εἴη. Θελόντων τοίνυν συνάρτας λόγον ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἐκώλυον οἱ τὸν Ἀντιόνιον δηγούντες, λέγοντες ἐκεῖνοις· Τὰ μὲν ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὁ Κύριος ἀπήλειψεν· ἐξ οὗ δὲ γέγονε μοναχός, καὶ ἐπηγγειλατο τῷ Θεῷ, ἔξ-
έστω (50) λόγον ποιῆσαι. Τότε κατηγορούντων, καὶ μὴ ἐλεγχούντων, ἐλευθέρα γέγονεν αὐτῷ καὶ ἀκύλωτος ἡ ὁδός· καὶ εὐθὺς εἶδεν ἕαυτὸν ὥσπερ ἐρχόμενον καὶ πρὸς ἕαυτὸν ἔστωτα, καὶ πάλιν ἡνὶ ὅλως Ἀντιόνιος. Τότε τοῦ μὲν φαγεῖν αὐτὸς ἐπιλαβόμενος, ἔμετε τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας καὶ δὲ δλης τῆς νυκτὸς στενάζων καὶ εὐχόμενος· Ἐθαύμαζε γάρ βλέπων πρὸς πόδους ήμιν ἔστιν ἡ πάλη, καὶ διὰ πόδιν πόνων ἔχει τις δια-
θῆναι τὸν ἀέρα· καὶ ἐμημόνευεν; διὶ τοῦτο ἔστιν ὁ Ελεγεν ὁ Ἀπόστολος· Κατὰ τὸν ὄρχοντα τῆς ἔσοι-
στας τοῦ ἀέρος. Ἐν τῷ περάζειν διακαλύπτει τὴν ἔκουσίαν, ἐν τῷ μάχεσθαι καὶ περάζειν διακαλύπτειν τοὺς διερχομένους. Δι' ὃ καὶ μάλιστα καρήνει· Ἀραλά-
βετε τὴν πενοκτιλλα τοῦ Θεοῦ, ἵνα διηγηθῆτε ἀπρι-
στήραρτη τῇ ήμερᾳ τῇ πονηρᾷ· ἵνα μηδὲτ ἔχω⁽⁵¹⁾
λέγειν περὶ ήμῶν φαῦλορ ὁ ἔχθρος κατασχυτῆν· Ἡμεῖς δὲ, τοῦτο μαθόντες, μνημονεύωμεν τοῦ Ἀπο-
στολου λέγοντος· Εἰτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἰτε
ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· δ θεὸς οἶδε. Ἄλλ· δὲν Παῦλος ἔως τρίτου οὐρανοῦ ἡρπάγη, καὶ ἀκεύ-
σας ἀφέτητα φίματα κατῆλθεν· δὲν ἡνὶ Ἀντιόνιος ἔως
τοῦ ἀέρος ἔκυτνεδε φθάσαντα, καὶ ἀγωνισάμενον (52)
ἔνις ἐλεύθερος φανῇ.

66. Εἶχε δὲ καὶ τοῦτο πάλιν χάριτα. Έν γάρ τῷ δρει κατὰ μόνας καθῆμενος, εἰ ποτέ τι πρὸς ἕαυτὸν ζητῶν ἡπόρει, τοῦτο αὐτῷ παρὰ τῆς Προνοίας εὐχ-
μένῳ ἀπεκαλύπτετο. Καὶ ἦν, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
Θεοδίκατος γενόμενος ὁ μαχάριος. Μέτα ταῦτα γοῦν
διαλέξεως αὐτῷ ποτε γενομένης πρὸς τινας εἰσελθόν-

VERSIO EVAGRII.

angelis **la** **stiblum** deferrī; prohibentibus transitum aeris dæmonibus, cœperunt angeli contradicentes requirere quæ esset causa retinendi, nullis existentibus in Antonio criminibus. Iлиis vero ab exordio nativitatis replicare peccata nitentibus, calumniosa angeli ora clauerunt, dicentes, non debere eis a nativitate ejus delicia narrare, quæ jam Christi essent bonitatem sopita: si qua autem scirent ex eo tempore, quo factus esset monachus, et Deo se consecrasset, licere proferre. Accusabant dæmones multa procaciter intentientes: et cum decessent probamenta fallaciebus, liber Antonio consensus aperitur. Et statim rediens in se, in eo loco in quo stare cœperat, hoc se rursum vidit esse quod fuerat. Tunc vero oblitus escæ, ex illa hora noctem genitu ac lamentatione transegit, reputans secum humanorum hostium multitudinem, et collectationem tantam exercitus, et laboriosum per aerem iter ad cælum, et hoc Apostoli dictum, quo ait: Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principem potestatis hujus aeris, qui sciens aereas potestates ob id semper tentare, luctari et contendere, ne nobis liber transitus esset ad cælum, hortabatur monens: Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die mala; ut nihil malum habens quod de nobis (35) dicere possit inimicus, confundatur. Nos autem apostolici sermonis recordemur, dicentis: Sive in corpore, si. e extra corpus, nescio: Deus scit. Et Paulus quidem usque ad tertium cælum raptus est, ibique auditis verbis ineflabilibus, descendit: Antonius autem usque ad aereni subtatu, post collectationem liber apparuit.

66. Habebat etiam istiusmodi donum: si cuius rei sedens in monte ignarus fuisset, et ejus secum inquireret notionem, oranti ei a Domino revelabatur; et erat; secundum quod scriptum est, a Deo doctus. Denique cum a fratribus haberetur iste tractatus, et ab eo sedulo sciscitarentur quemadmodum se post corporis sarcinam anima gereret; quive si locus post exitum concederetur, proxima nocte vox desuper

* Ephes. II, 2. * Ephes. VI, 13. * Tit. II, 8. * II Cor. XII, 2. * Joan. VI, 45.

(30) Reginus 1, et Colbert. 2, ξεστι.

(31) Sic omnes mss. Editi, τοῦ Θεοῦ, ἵνα μηδὲν ἔχων. Infra tres mss., μνημονεύωμεν. Editi et alii, ἐμημονεύομεν.

(32) Sic quidam manuscripti. Editi vero, ἀγωνι-

σάμενος, minus recte. Infra post πρὸς ἕαυτὸν δεετ ζητῶν in editis et in quibusdam mss., sed habetur in aliis.

(33) Sic manuscripti. Editi vero, robis.

τας (34) πρὸς αὐτὸν, περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς ψυχῆς, καὶ ποὺς μετὰ ταῦτα αὐτῇ τόπος ἔσται, τῇ ἐξῆς νυκτὶ καὶ τις αὐτὸν δικαθεν, λέγων· Ἀντώνιε, ἀναστάς ἔξελθε, καὶ βλέπε. Ἐξέλθων τοίνυν, (γέδει γάρ τίσιν ὑπακούειν ὅφελεις·) καὶ ἐθεώρησε τίνα μακρὸν ἀναθέψας (35), ἀειδῆ καὶ φοβερὸν, ἔστωτα καὶ φθάνοντα μέχρι τῶν νεφελῶν, καὶ ἀναβαίνοντάς τινας ὡσπερ ἐπτερωμένους· κάκεινον ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας· καὶ τοὺς μὲν κωλυομένους παρ' αὐτοῦ, τοὺς δὲ ὑπεριπταμένους, καὶ διελθόντας λοιπὸν, ἀμερίμνως ἀνάγεσθαι. Ἐπὶ μὲν (36) οὖν τοῖς τοιούτοις ἐτρίζε τοὺς δόδοντας ὁ μακρὸς ἐκεῖνος· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀποτιπτουσιν, ἔχαιρε. Καὶ εὐθὺς πρὸς Ἀντώνιον ἐγένετο φωνὴ· Νόσε τὸ βλεπόμενον· καὶ διανοιχθεῖσῆς αὐτοῦ τῆς διανοίας, ἐνενέτει τῶν ψυχῶν εἶναι τὴν πάροδον, καὶ τὸν ἔστωτα μακρὸν εἴναι τὸν ἔχθρὸν (37) τὸν φθονοῦντα τοῖς πιστοῖς· καὶ τοὺς μὲν ὑπευθύνους αὐτῷ κρατοῦντα καὶ κωλύοντα διελθεῖν, τοὺς δὲ μὴ πεισθέντας αὐτῷ μή δυνάμενον κρατεῖν ὡς ὑπερβαίνοντας. Τοῦτο πάλιν ἔωρακώς, καὶ ὡσπερ ὑπομηνησκόμενος, μᾶλλον ἡγωνίζετο προκόπτειν τοῖς ἐμπροσθεν καθ' ἡμέραν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἐκὼν ἀπήγγελλεν αὐτός· ἐν δὲ τῷ χρονίζειν ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ καθ' ἐαυτὸν θαυμάζειν, πυνθανομένων τῶν συνόντων καὶ θιερόντων αὐτὸν, ἡγαγκάζετο λέγειν, ὡς πατήρ οὐ δυνάμενος κρύπτειν τοῖς τέκνοις· ἀλλὰ καὶ ἡγούμενος, ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ σύνεδρος ἔστι καθαρὸν, ἐκεῖνος δὲ τὸ διήγημα γίνεται πρὸς ὥφελειαν, μανθάνοντας τῆς ἀστήσεως; εἶναι καρπὸν ἄγαθὸν, τῶν τε πόνων πολλάκις παραμύθιον γίνεσθαι τὰς ὀπτασίας.

67. Πρὸς δὲ (38) καὶ τὸ θῆρος ἀνεξίκακος ἦν, καὶ τὴν ψυχὴν ταπεινόρρων· τοιούτοις γάρ ὁν, τὸν τε κανόνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπερφυῶς ἐτίμα, καὶ πάντα κληρικὸν τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι ήθελεν ἔστωτο. Τοῖς μὲν γάρ ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις οὐκ ἥδεῖτο κλῆναι τὴν κεφαλὴν· διάκονος δὲ εἰ ποτε πρὸς αὐτὸν ὥφελειας χάριν ἀπήντα, τὰ μὲν πρὸς ὥφελειαν διελέγετο· τὰ δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ παρεχώρει, οὐκ αἰδούμενος μανθάνειν καὶ αὐτός. Καὶ γάρ πολλάκις ἐπυνθάνετο, καὶ

A ioco post mortem; insequente nocte compellat quis eum desuper, aiens: Antoni, surge, egredere, atque vide. Egressus igitur (norat quippe quibus obsequendum esset) sublatisque oculis, vidit procerum quemdam deformem ac terribilem, stantem, atque nubes attingentem, et quosdam ceu alatos ascendere, illumque manus extenderet, atque alios quidem impediti ab illo, alios superius volare, et ubi pertransierant, absque cura et periculo sursum ferri. Quorum causa procerus ille dentibus stridebat: de collapsis autem lata tabatur. Statimque Antonius vocem audivit: **676** Intellige quod vidisti. Et aperta ipsi mente, cogitabat animarum id esse transitum, et stantem illum procerum, esse inimicum, qui credentibus invideret, sibique obnoxios B apprehenderet, transituque arceret: eosque, qui non sibi morem gererent, retinere non posset, ut pote supergressos. Hæc cum vidiisset, quasi commones factus, id magis magisque contendebat, ut quotidie ad ea quæ ante se essent progrederetur. Hæc autem invitus ille remuntiavit: sed cum in orationibus dintius immoraretur, et hæc miraretur intra se, sciscitantibus iis qui aderant, atque molestiam ingerentibus, coactus est id declarare, quasi Pater qui filiis id celare non posset: ratus etiam, suam sibi conscientiam puram esse, narrationemque illis perutilem fore, cum disserent, quam honus esset asceticæ vita fructus, laborumque sæpe solarium visiones esse.

C

67. Ad hæc patientissimus erat, atmoque humili: cum talis enim esset, Ecclesiæ canonem supra medium observabat. Omnem clericum honora sibi præire volebat. Non verebatur enim episcopis presbyterisque inclinare caput. Diaconus vero si utilitatis gratia accederet, quæ utilia essent ille loquatur, quæ orationem vero spectant, ipsi cedebat. Neque verebatur ipse ab aliis ediscere: nam plerumque sciscitabatur, præsentesque audire ro-

VERSIO EVAGRII.

nomen ejus inclamatans, ait: Antoni, exsurge, exi et vide. Qui egressus, sciebat (39) enim quibus responderet, et elevatis ad cœlum oculis, vidit quemdam longum atque terribilem, caput usque ad nubes attollentem. Vidi etiam pennatos quosdam se elevare cupientes ad cœlum, atque illum extensis manibus prohibere transgressu: e quibus alios apprehensos elidebat ad terram, alios frustra retinere contendens, dolebat super se ad cœlestia transvolare: et maximum gaudium mistum mœrore victi victoresque tribuerant. Statimque ad eum vox facta est, dicens: Animadverte quod vides. Et tunc cœpit illuminato corde intelligere, animarum esse consensem, et diabolum prohibentem; qui et sibi retineret obnoxios, et in sanctorum. quos decipere non poterat, cruciaretur volatu. His visionum exemplis incitatus, quotidie ad meliora crescebat. Neque vero id, quod sibi revelatum fuerat, causa jactantia fratribus indicabat: sed cum orans jugiter Dei laudaret auxilium, interrogantibus compelebatur edicere: nec spiritualibus filiis pura in Christo anima occultare quidquam volebat, præsertim cum hujusmodi signorum relatio et amore ministrare proposito, et fructum laboris ostenderet.

67. Nunquam ille aut ira subita concitatus patientiam rupit, aut humilitatem crexit in gloriam. Nam omnes clericos usque ad ultimum gradum ante se orare compellens, episcopis quoque atque presbyteris, quasi humiliatis discipulus, ad benedicendum se caput submittebat. Diacones vero (40), qui ad eum utili-

(34) Sic manuscripti. Editi vero, συνελθόντας.

(35) Sic mss. In editis, ἀναθέψας deest. Infra omnes manuscripti, ὑπεριπταμένους, Editi, ὑπεριπτωμένους.

(36) Sic omnes fere mss. In editis μὲν deest. Infra εὐθὺς deest in editis, sed habetur in omnibus mss.

PATROL. GR. XXVI.

(37) Sic mss. cod. Editi vero, τῶν ψυχῶν εἶναι τὸν ἔχθρὸν, omissis plurimis.

(38) Sic Colb. 2. Alii πᾶς δέ.

(39) Sic manuscripti. Editi vero, qui exsurgens egressus est, sciebat.

(40) Manuscripti quidam Diaconi: habent. Alli, Diaconi.

gabat, et si quidquam quis utile proferret, utilitati sibi fuisse fatebatur. Magna mirabilisque vultui ejus inerat gratia. Illudque præterea donum a Salvatore consecutus erat, ut si, dum in monachorum cœtu adesset, aliquis eum sibi antea ignotum videre vellet, statim accedens, prætergressus alios, ad eum accurreret, illius quasi aspectu attractus. Neque tamen statura, aut latitudine aliis prestatbat, sed morum compositione atque animæ puritate: namque cum imperturbatam gereret mentem, tranquillos item habuit extenos sensus; ita ut ex animi lætitia vultus hilaritas proveniret, et ex corporis motibus animæ status sentiretur, juxta Scripturam: *Corde lætante floret vultus: dum autem in mero est, dejicitur*¹⁰. Sic Jacob agnovit Laban insidias parare, aitque uxoribus: *Non est facies patris vestri sicut heri et nudius tertius*¹¹.

677 Sic Davidem agnovit Samuel; pulchros quippe habebat oculos, dentes tanquam lac candidos. Eo ipso modo dignoscebat Antonius: præ mentis enim serenitate nunquam perturbabatur: ac præ animi lætitia, nunquam tristi erat vultu.

Οὐτως καὶ δὲ Ἀγριώντος ἐπιγινώσκετο· οὐδέποτε γάρ ἐταράττετο, χαιρούσης αὐτοῦ τῆς δινολας.

68. Eratque prorsus admirabili fide et pietate. Cum Meletianis quippe schismaticis nunquam communicavit: compertam habens eorum ab initio malitiam atque defectionem. Nec cum Manichæis unquam, aut aliis quibuslibet hæreticis, amice collocutus est, nisi admonendi causa, ut mutata sententia piam sectarentur fidem: ratus, eorum amicitiam et colloquia, animi damnum atque perniciem esse, quod item alios monebat. Sic etiam Arianorum hæresim execrabantur, omnibusque auctor erat, ut ne vel ad eos accederent, vel pravam eorum sectarentur fidem. Adeuntez se aliquando

A τίσιν παρὰ τῶν συνοντων (41) ἀκούειν· καὶ ὡμολγεῖς ὡφελεῖσθαι, εἰ τι χρήσιμόν τις ἔλεγε. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριν εἶχε πολλήν καὶ περάδοξον. Εἶχε δὲ καὶ τοῦτο τὸ χάρισμα παρὰ τοῦ Σωτῆρος· εἰ γάρ μετὰ τοῦ πλήθους τῶν μοναχῶν παρῆι, καὶ τούτον λόειν τις ἐδούλεστο μὴ πρόστερον γινώσκων, προσελθὼν εὐθὺς, τὸν μὲν ἄλλους ὑπερέβανε, πορς αὐτὸν δὲ ἐτρέχειν, ὃς ὑπὸ τῶν δψεων αὐτοῦ ἐλαχίστην. Οὐχί οὐκέτι δὲ, οὐδὲ τῷ πλάτει: διέφερε τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τῇ τῶν τιθῶν καταστάσει, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι. Ἀθορύσου γάρ οὗτης τῆς ψυχῆς, ἀταράχους εἶχε καὶ τὰς ἔξιθεν αἰσθήσεις· ὡς ἀπὸ τῆς χαρᾶς (42) τῆς ψυχῆς ἡλεκτρὸν ἔχειν καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ σῶματος κινημάτων αἰσθέσθαι: καὶ νοεῖν τὴν τῆς ψυχῆς κατάστασιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Καρδίας εὐφραυομένης, θάλλει πρόσωπον· ἐτὸ δὲ λύπαις οὖσης, σκυθρωπάζει.* Οὕτως Ἱακὼβ ἐπέγνω τὸν Λάβαν ἐπιβούλην ἐνθυμούμενον, καὶ φησι πρὸς τὰς γυναικας· Οὐκ ἔστι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός ὑμῶν ὡς χθές καὶ τρίτην ἡμέραν· οὕτως δὲ Σαμουὴλ ἐπέγνω τὸν Δαβὶδ· χαροποιὸν (43) γάρ εἶχε τοὺς ὄφθαλμούς, καὶ τοὺς ὁδόντας ὡς γάλα λευκούς.

B Καὶ τῇ πίστει: δὲ πάνυ θαυμαστὸς ἦν καὶ εὐσεβής. Οὔτε γάρ Μελετιανοὶ τοῖς σχισματικοῖς ποτε κεκοινώηκεν, εἰδὼς αὐτῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς πονηρίαν καὶ ἀποστασίαν· οὔτε Μανιχαῖοις, ή ἄλλοις τιστοῖς αἱρετικοῖς ὡμήλησε φιλικά, ή μόνον ἄχρι νουθεσίας τῆς εἰς εὐεξεῖαν (44) μεταβολῆς· ἥρούμενος καὶ παραγγέλλων τὴν τούτων φιλίαν καὶ ὀμιλίαν ἀλέσθην. Καὶ ἀπώλειαν εἶναι ψυχῆς. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν τῶν Ἀρειανῶν αἱρεσιν ἐδελύσσετο, παρήγγελλε τοις μήτραις ἐγγίζειν αὐτοῖς, μήτραις τὴν κακοποιίαν αὐτῶν ἔχειν. Ἀπελθόντας γοῦν ποτέ τινας πρὸς αὐτὸν τῶν Ἀρειομαντῶν, ἀνακρίνας καὶ μαθὼν ἀσεβούντας,

VERSIO EVAGRII.

tatis causa veniebant, cum pro adjutorio eorum eis præsentibus disputaret, ad orandum Dominum sibi præponebat, non erubescens et ipse discere. Nam et interrogabat frequenter eos cum quibus erat: et si aliquid ab eis necessarium audierat, se fatebatur adjutum. Habebat autem et in vultu magnam gratiam, et admirabile a Salvato: et etiam hoc munus accepérat. Si quis enim ignarus ejus, inter multitudinem monachorum eum videre desiderasset, nullo indicante, cæteris prætermisssis, ad Antonium currebat; et animæ puritatem agnoscebat ex vultu, et per speculum corporis, gratiam sanctæ mentis intuebatur; nam semper hilarem faciem gerens, liquido ostendebat se de cœlestibus cogitare, sicut Scriptura ait: *Corde lætante vultus floret: et in mero constituto tristatur.* Ita et Jacob agnovit Laban sacerorum suum insidias sibi machinantes, dicens ad filias ejus: *Non est facies patris vestri sicut heri et nudius tertius.* Sic Samuel agnovit David: lætitiosus enim habebat oculos, et dentes sicut lac candidos. Similiter agnoscebat Antonius: quia semper eamdem faciem inter prospera et adversa retinens, nec secundis extollebatur, nec frangebatur adversis.

68. Erat autem in lidei pietate mirabilis (45). Nunquam schismaticorum se miscuit communioni, antiquum eorum sciens pravitatem atque transgressionem: nunquam Manichæis aut aliis hæreticis saltuum aincabilia verba largitus est, nisi tantum ea quæ eos possent ab iniuriantis errore revocare: denuntians talium aincitias atque sermones, perditionem esse animæ. Sic etiam Arianos detestabatur, ut omnibus diceret, ne juxta eos quidem esse accendum. Nam cum venissent quidam Ariomanitæ, reperta corum

¹⁰ Prov. xv, 13. ¹¹ Genes. xxxi, 5.

(41) Sic quidam mss. cod. rectius quam alii et editi, qui habent πάντων συνόντων.

(42) Sic omnes mss. In editis, χαρᾶς τῆς δεῖστ.

(43) Mss. Alii, χαροποιός, alii χαροποιόν habent, quæ vox nusquam de Davide reperitur dicta, sed

Gen. xl ix, 12.

(44) Sic quidam manuscripti rectius quam editi, qui habent πρὸς εὐσέβειαν.

(45) Sic μεριμna pars mss. Editi vero, Erat autem ei in vultu umabilis, et in fidei puritate mirabilis.

διώγεν πάπι τοῦ ἡρους, λέγων δῆταν λοῦ χείροντας εἰς ταῖς τοὺς λέγους κάτων.

69. Καὶ ψευσαμένων δέ ποτε τῶν Ἀρειανῶν, ὡς ικείνοις τὰ αὐτὰ φρονοῦντος, ἡγανάκτει καὶ ἐθυμοῦτο κατ' ἔκεινων. Εἴτα παρακλήθεις παρά τι τῶν ἐπιστόπων καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων, κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἡρους· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν, τοὺς Ἀρειανὸς ἀπεκτήρυζεν (46)· αἱρέσιν ἐσχάτην λέγων εἶναι ταῦτην, καὶ πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου (47). Ἐδίδασκε τε τὸν λαὸν μὴ εἶναι κτίσμα τὸν Γῆν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ ἐξ οὐκ δυντῶν γεγενήθειν· ἀλλ' ὅτι: ἀδιόν; εἰτὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας Λόγος καὶ Σοφία. Δι' ὃ καὶ ἀσεβές ἔστι λέγειν· Ἡ δέ οὐκ ἡγεῖται (48)· ἦν γάρ καὶ ὁ Λόγος συνυπάρχων τῷ Πατρὶ· θεν μηδὲ μίαν εχετε κοινωνίαν πόρος τοὺς ἀσεβεστάτους Ἀρειανούς. Οὐδέπειτα γάρ κοινωνία φωτὶ πόρῳ σκότος. Γάμοις μὲν γάρ εὐεσθοῦντες Χριστιανοὶ ἔστε· ἔκεινοι δὲ, κτίσμα λέγοντες τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Γῆν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον, οὐδὲν διαφέρουσιν ἐθνικῶν, λατρεύοντες τῇ κτίσμα παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν. Πιστεύσατε δὲ, διτὶ καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις πᾶσα ἀγανάκτει κατ' αὐτῶν· διτὶ τὸν κτίστην καὶ Κύριον τοῦ παντὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονε, τοῦτον τοῖς γεννητοῖς συναριθμοῦσιν.

70. Οἱ μὲν οὖν λαοὶ πάντες ἔχοντες ἀκούοντες παρὰ τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς ἀναθεματιζομένην τὴν χριστομάχον αἱρέσιν· οἱ δὲ τῆς πόλεως πάντες συνέτρεχον ἰδεῖν τὸν Ἀντώνιον. Ἔλληνές τε καὶ αὐτοὶ οἱ λεγόμενοι αὐτῶν ἵερες, εἰς τὸ Κυριακὸν ἤρχοντο λέγοντες· Ἀξιοῦμεν ἰδεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον· πάντες γάρ αὐτὸν οὕτω ἐκάλουν. Καὶ γάρ κάκει πόλλους δι' αὐτοῦ ἐκαθάρισεν ὁ Κύριος ἀπὸ δαιμόνων, καὶ βλαβέντας τὴν διάνοιαν λάσπα. Πολλοὶ δὲ καὶ· Ἔλληνες ἢσιον καὶ μόνον ἀπτεσθαί τοῦ γέροντος, πιστεύοντες ὥφελεῖσθαι. Ἀμέλεις τοσοῦτος γενέ-

A quosdam Ariomanitarum, explorata et cognita coru[m] impietate, ex monte repulit, aiens serpentum veneno pejores eorum esse sermones.

69. Cum aliquando uenienti Ariani dicerent secum sentire Antonium, rem indigne tulit, graviterque iis succensebat. Hortantibus deinde episcopis et fratribus omnibus, descendit de monte, atque ingressus Alexandriam, Arianos publico sermone condemnavit: aiens postremam omnium esse eam haeresim et Antichristi prodromum. Docebatque populum, Filium Dei non esse creaturam, neque ex non extantibus factum esse; sed aeternum esse Patris substantiam Verbum et Sapientiam. Unde impium est dicere: Erat cum non esset. Erat quippe semper Verbum una cum Patre existens: B quare nullam cum impiissimis Arienis habete communionem: Nulla enim communicatio luci ad tenebras¹¹. Vos quippe pie sentientes Christiani estis: illi autem cum dicant eum qui ex Patre est Filium Dei et Verbum, esse creaturam, nihil differunt ab ethniciis, qui creaturæ serviant potius quam Creatori Deo¹². Credite autem creaturam 678 omnem adversus eos indignari: quod Creatorem Dominumque universi, in quo omnia facta sunt, hunc, inquam, factis rebus annumerent.

70. Lætabatur porro pepulus oannis, audiens a tanto viro anathemate damnatam Christo inimicam haeresim, civesque omnes videndi Antonii desiderio accurrebant. Gentiles ipsi, imo eorum sacerdotes, ut vocant, ad Dominicum accedentes, aiebant: Rogamus ut hominem Dei videre nobis licet: omnes quippe ita eum appellabant. Ea item in urbe multos ejus opera mundavit Dominus a demonibus: alios mente captos liberavit. Multi item ex gentilibus rogabant ut saltem possent senem contingere, id sibi profuturum credentes. Ex illis certe

VERSIO EVAGRII.

post examinationem infidelissima secta, effugavit eos de monte, dicens, multo serpentibus deteriores horum esse sermones.

69. Mentientibus autem Arienis aliquando Antonium ita ut se credere, admiratus eorum audaciam, et justi doloris ira communotus, rogatusque ab episcopis atque universis fratribus, Alexandriam descendit: ibique Ariomanitas publico sermone condemnavit, ultimam hanc esse haeresim et præcursorum Antichristi affirmans, predicavitque in populo Filium Dei, non factoram, non ex nullis extantibus, sed proprium, unius cum Patre substantiam: ne creatura potius, aut adoptio aut appellatio videretur. Impium esse dicens mentem concipere: Erat quando non erat: cum Verbum Dei Deus (49), qui est semper. Patri sit coeternus, quia ex eo natus est Patre, qui semper est. Unde aiebat: Cum Arienis vobis nulla sit conjunctio: Quae enim societas luci ad tenebras? Vos fideliter credentes, Christiani estis: illi Verbum, id est Filium, qui ex Deo Patre est, creaturam dicentes, nullo intervallo a gentibus separantur, qui serviunt creaturam potius quam Creatori, qui est benedictus in saecula. Ipsa, mihi credite, irascuntur elementa, et omnis contra Ariananum furorem, secundum Apostoli dictum, ingemiscit creatura, quod sibi Dominum suum, per quem omnia et in quo omnia facta sunt, videat aggregari.

70. Haec tanti viri prædicatio, exprimi non potest, quantum ad fidem populos roboraverit. Lætabantur quippe hostilem et Christo inimicam haeresim anathematizari ab Ecclesia columna. Nulla tunc ætas, nullus sexus domi remansit. Taceo de Christianis. Pagani quoque, et ipsi idolorum sacerdotes, ad Dominicum convolabant dicens: Precamur ut videamus hominem Dei: quia hoc apud universos erat nomen Antonio. Ambiebant quoque saltem simbriam vestimenta ejus attingere, multum sibi et tactum processere

¹¹ Il Cor. vi, 14. ¹² Rom. i, 25.

(46) Gestum hoc est ab anno 526 ad 535. Vide in Vita Athanasii.

(47) Colbertinus secundus, ἀντικειμένου. Antichristi προδότους haereticos vocant SS. PP. Sic Irenaeus De Gnosticis, lib. 1, p. 68, et sat communis fuit antiquorum Patrum opinio, qui putabant judicii diem imminere. Sic item Cyprianus ad Fortunatum:

Apud Athanasium vero, quoties Antichristi prodromi vocentur Ariani, in Indice generali videre est.

(48) Regius 1, solus, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν.

(49) Multi codices, cum Verbum Deus. Germ. 2, cum Verbum Dei.

tot, paucis istis diebus, Christiani effecti sunt, quot alias per annum visi fuerint. Exinde cum nonnulli rati eum tanta multitudine turbari, ab illo omnes abigerent : nihil ille turbatus ait, nequaquam plures illos esse iis, quibuscum in monte pugnaret dæmonibus.

71. Cum proficisceretur autem, illumque nos honoris causa comitaremur; ut ad portam pervenimus, retro mulier clamabat : Maneto, homo Dei, filia mea graviter a dæmoni vexatur : maneto, quæso, ne mihi quoque currenti sit periculum. Tum his senex auditis, nobisque rogantibus, libens substitit. Ut appropinquavit mulier, puella hunni jactata est : Antonio autem precante, alique Christum nominante, puella, egresso impuro spiritu, sana surrexit. Tum mater Deo benedixit : cunctique gratias egere. Gaudebatque ille, dum in montem, quasi in propriam sibi domum, remigraret.

72. Prudentia erat singulari : quodque mirum, tametsi litteras non didicerat, acri tanien et sagaci erat ingenio. Aliquando ad eum accessere duo Græci philosophi, rati se Antonii posse periculum facere : qui tum erat in exteriore monte. **679** Agnitusque ex vultu viris, illisque occurrentis, per interpretem ait : Quid tantum suscepistis laborem, o philosophi, ut stultum hominem convenirelisi? Respondentibus illis, nequaquam stultum ipsum esse, sed perquam prudentem, dixit : Si stultum adiustis hominem, illud certe inani labore : sin me prudentem arbitramini, miki estote similes, cum quæ bona sunt imitari par sit. Nam si ego vos adiisse, vos imitaturus eram : cum autem ad me vos accesseritis, mei similes efficiamini : Christianus quippe sum. Admirati illi abscessere : nam præter hæc viderant dæmones Antonium reformidare.

Αναστικονός ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ἔκειναις. δοσους ἐν τις εἶδεν ἐνταῦθῃ (50) γενομένους. Είτα, τινῶν νομιζόντων ἐκ τῶν δχλων αὐτὸν ταράττεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀποτρεπόντων ἀπ' αὐτοῦ πάντας, αὐτὸς οὐ ταραττόμενος ἐλεγε, μή πλείους εἶναι τούτους ἔκεινων, μεθ' ᾧ ἐν τῷ δρει παλαίομεν δαιμόνων.

71. "Οτε δὲ ἀπεδήμει, καὶ προεπέμπομεν αὐτὸν, ὡς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πύλην, δπισθέν τις ἑβδός γυνή· Μείνον, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, η θυγάτηρ μου δεικνύει ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλεῖται· μείνον, παρακαλῶ, μή κάγω κινδυνεύεσθαι τρέχουσα. Ἀκούσας ὁ γέρων, καὶ ἀξιωθεὶς παρ' ἡμῶν, θέλων Ἐμεινεν. 'Ως δὲ ἡγγισεν ἡ γυνή, ή μὲν παῖς ἔρδιπτο χαμαλ· τοῦ δὲ Ἀντωνίου προσευχαμένου, καὶ τὸν Χριστὸν ὀνομάσαντος, ἡγέρθη ἡ παῖς ὑγῆς, ἐξελθόντος τοῦ ἀκαθάρτου δαιμονίου." Ή τε μήτηρ εὐλάγει τὸν Θεόν, καὶ πάντες ηγχαρίστουν. Καὶ αὐτὸς δὲ ἔχαιρεν ἀπόδημῶν, ὡς εἰς τὸν ίδιον οἴκον, εἰς τὸ δρός.

72. Καὶ φρόνιμος δὲ ἦν λίεν· καὶ τὸ θαυμαστὸν, διτι, γράμματα μὴ μαθών, ἀγχίνους ἥν καὶ συνετδές ἀνθρωπος. Ποτὲ γοῦν φιλόσοφοι δύο ἡλίθων πρὸς αὐτὸν "Ἐλληνες, νομίζοντες δύνασθαι τὸν Ἀντώνιον πειράσαι· ἦν δὲ ἐν τῷ δρει τῷ ἔκω· ὁ δὲ (51) ἐκ τοῦ προσώπου συνεις τοὺς ἀνθρώπους, ἐξελθὼν πρὸς αὐτοὺς, Ἐφη δι': ἐρημηγέως· Τί τοσοῦτον ἐσκύλητε, ὡς φιλόσοφοι, πρὸς μωρὸν ἀνθρωπὸν; Τῶν δὲ εἰπόντων, μὴ εἶναι μωρὸν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ μάλα φρόνιμον, ἐφη πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν πρὸς μωρὸν ἡλθετε, περιπτοῦ ὑμῶν δὲ κάμπατος· εἰ δὲ νομίζετε με φρόνιμον εἶναι, γίνεσθε ὡς ἔγω· δει γάρ τὰ καλὰ μιμεῖσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἔγω πρὸς ὑμᾶς ἡρχόμην, ἐμιμησάμην ἢν ὑμᾶς· εἰ δὲ ὑμεῖς πρὸς ἐμὲ, γίνεσθε ὡς ἔγω· Χριστιανὸς γάρ εἰμι. Οἱ δὲ θαυμάζοντες ἀνεχώρουν ἐβλεπον γάρ καὶ δαιμόνας φοβουμένους τὸν Ἀντώνιον.

VERSO EVAGRII.

credentes. Quot tunc diabolica obsidione et variis infirmitatibus liberati? Quot simulacris erepta sunt spolia? Quanti etiam ab errore gentilium retracti, nostro juncti sunt gregi? tanti certe, ut paucorum dierum spatio ex idolorum superstitione conversio omnem [per annum creditum] vinceret turbam. Præterea cum irruentem multitudinem comites repellerent, estimantes tedium illi conventum populi fore, ille tranquillo animo dicebat : Nunquid hic coetus dæmonum major est turbis? nunquid obsequentium multitudo collectatorum in monte nostrorum catervis est numerosior?

71. Accidit etiam ut cum eum redeante circa portam prosequeremur, a tergo quædam mulier clamaret, dicens : Exspecta, homo Dei, filia mea atrocissimo vexatur dæmonio : exspecta, obsecro, exspecta, ne et ego currens (52) inteream. Hoc audit, mirabilis senex a nobis admonitus, volens tanien et ipse, paululum substitit. Cuique appropinquante muliere, puella jaceret explosa, oravit tacitus Dominum Iesum : et ad nominationem ejus statim spiritus impurus egressus est : puella incolumis, populis in laudibus Dei, mater in gudio fuit. Ipse autem lætabatur, quis ad desideratam solitudinem remeabat (53).

72. Erat autem valde sapiens, et hoc in se mirabile habebat, quia cum litteras non didicisset, ingeniosissimus et prudentissimus erat. Aliquando etenim philosophi duo gentiles venerunt ad eum, putantes Antonium se posse decipere : erat vero in exteriore monte. Quos cum vidisset, paganos intellexit ex vultu : et procedens ad eos, per interpretem ita cœpit loqui : Quare tam longe ad stultum hominem sapientes se vexare voluerunt? Illis dicentibus non esse illum stultum, sed et nimium sapientem, vigilanter respondit : Si ad stultum venistis, superfluus est labor vester : si autem putatis me sapientem esse, et sapientiam habere bonum est, imitamini (54) quod probatis, quia bona convenient imitari. Si ego ad vos venissem, vos imitarer; sed quia vos ad me quasi ad sapientem venistis, estote, sicut ego sum, Christiani. Abscesserunt philosophi, utrumque mirantes, et acumen ingenii, et dæmonum expulsiones.

(50) Tres mss., ἐν ἐνταῦθῃ.

(51) Sic quidam mss. Editi vero, ὡς δέ.

(52) Ita mss. Editi vero, corruens, minus recte.

(53) Editi cum Germ. 1, solo, repedabat, Germ. met. 1, et Germ. 2, remeabat. Desmar., reverteba-

tur. Colb., rediebat. Paulo post mss. quidam, non didicisset, immobilis homo et mansuetus erat.

(54) Ita multi manuscripti. Editi vero, et savientiam habere, bonum est ut imitemini.

73. Ἀλλων δὲ πάλιν τοιούτων ἀπαντησάντων πρὸς Α αὐτὸν ἐν τῷ δρει τῷ ἔξω, καὶ νομίζοντων χλευάζειν, διει μή μεμάθηκε γράμματα, λέγει πρὸς αὐτοὺς δ 'Αντώνιος· Ὅμεις δὲ τί λέγετε; Τί πρῶτόν ἐστι, νοῦς ἢ γράμματα; καὶ τί τίνος αἴτιον, δ νοῦς τῶν γραμμάτων, ἢ τὰ γράμματα τοῦ νοῦ; Τῶν δὲ επόντων πρῶτον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τῶν γραμμάτων εὑρέτην· ἔφη δ 'Αντώνιος· Ὡς τοινυν δ νοῦς ὑγιαίνει, τούτῳ (55) οὐχ ἀναγκαῖ τὰ γράμματα. Τοῦτο καὶ τοὺς παρόντας καὶ αὐτοὺς ἔξεπληξεν. Ἀπῆλθον ὡν θευμάζοντες, διει τοσαύτην ἔβλεπον ἐν ίδιωτῇ σύνεσιν· καὶ γάρ οὐχ ὡς ἐν δρει τραφεῖς, κάκει γέρων γενόμενος, ἄγριον εἶχε τὸ ἥθος· ἀλλὰ καὶ χαρίεις ἦν καὶ πολιτικός. Τὸν δὲ λόγον εἶχεν ἡρτυμένον τῷ θειῷ ἀλατε· ὡστε μηδένα φθονεῖν, χαίρειν δὲ μᾶλλον ἢ πάντας· τούς ἐρχομένους πρὸς αὐτόν.

74. Ἐμέλει μετὰ ταῦτα (56) πάλιν ἐλθόντων ἐτέρων τινῶν· ἡσαν δὲ οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλησι δοκούντων εἶναι σοφῶν· καὶ ἀπαίτουνταν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ πίστεως· ἐπιχειρούντων δὲ συλλογίζεσθαι περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ σταυροῦ, καὶ βουλομένων χλευάζειν· διέλγον ἐπισχών δ 'Αντώνιος, καὶ πρῶτον οἰκτείρας αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ἀγνωσίᾳ, ἔλεγε δὲ ἐρμηνέως, τοῦ καλῶς τὰ ἔκεινου διερμήνευντος. Τί κάλλιον ἐστι, σταυρὸν δομολογεῖν, ἢ μοιχείας καὶ παιδοφθορίας προσάπτειν τοῖς παρ' ὑμῖν λεγομένοις θεοῖς; Τὸ μὲν γάρ παρ' ἡμῶν λεγόμενον ἀνδρίας ἐστὶ τεκμήριον, καὶ καταφρονήσεως θεατάου γνώρισμα· τὰ δὲ ὑμέτερα ἀσελγείας ἐστὶ πάθη. Ἔπειτα τῇ βέττιον ἐστι, λέγειν, διει δ τοῦ θεοῦ Λόγος οὐκ ἐτράπη· ἀλλὰ διατέλεσαν, ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀνείληψε σῶμα ἀνθρώπων, ἵνα, τῇ ἀνθρωπίνῃ γενέσει κοινωνήσας, ποιήσῃ τοὺς ἀνθρώπους κοινωνῆσαι θείας καὶ νοερᾶς φύσεως· ἢ ἐν ἀλόγοις ἔξομοιούν τὸ θεῖον, καὶ διὰ τοῦτο σέβειν

13. Aliis rursum his similibus se in exteriori monte adeuntibus, illudendi, ut sperabant, causa, quod litterarum esset imperitus, interrogavit eos Antonius: Quid vos dicitis? Quidnam prius est, mens an litteræ, et quid horum alterius causa est, mensne litterarum, an litteræ mentis (57)? Qui cum mente dicerent priorem et litterarum inventricem, ait Antonius: Cui ergo sana mens est, huic non necessaria litteræ. Quo sermone tam qui aderant alii, quam isti, obstupuere. Abscesserunt igitur illi mirati tantam in idiota homine sapientiam: licet enim in monte enutritus, ibi conuenisset, nequaquam agrestis erat moribus, sed comis urbanusque. Divinoque sale conditus sermo illius fuit; ita ut nemo invidereret ipsi, sed lætarentur potius universi qui ad eum accederent.

74. **Enimvero** accendentibus iterum quibusdam ex iis qui apud Græcos sapientes videntur, rationemque reposcentibus de fide nostra in Christum, nitenibusque argute de divinæ crucis prædicatione, rideendi causa, disputare; paululum moratus Antonius, illorumque ignorantiam prius miseratus, per perfidissimum interpretem hæc locutus est. Quid præstabilius est, crucem confiteri, an adulteria, præposteramque libidinem diis (ut vocatis) ascribere? Quod nos loquimur, fortitudinis est argumentum, certumque contemptæ mortis indicium: vestra autem, sunt lasciviae morbi. Deinde quid præstat: **630** Verbum Dei dicere non mutatum esse; sed idem ipsum existens, pro salute et bono hominum corpus assumpsisse humanum, ut humanæ particeps originis, divinæ homines ac spiritualis naturæ particeps redderet; au divinum Numinen brutis animantibus assimilare, ac propterea quadrupedes, serpentes, liominumque imagines co-

VERSIO EVAGRII.

73. Alios quoque similiter mundi sapientes, qui eum irridere cupiebant, quia litteras ignoraret, tali disputatione colligavit, dicens: Respondete mihi, quid prius, sensus an litteræ? et quid cuius exordium? sensus ex litteris, an litteræ oriuntur ex sensu? Illis asserentibus, quia sensus esset auctor atque inventor litterarum, ait: Igitur si cui sensus incolimus est, hic litteras non requirit. Quis præsentium post hanc collectiōnēm non clamaverit, cum obstupuerint et ipsi qui vici sunt, tantam in imperito litterarum sagacitatem animi admirantes? Neque enim, ut in solitudine et montibus versatus, atque omnem ibidem exigens vitam, agrestis et rigidus erat, sed jucundus atque affabilis. Sermonem, secundum Apostoli præceptum, divino conditum sale proferebat, ita ut invidia garret, et amore omnium potiretur.

74. Inter hæc, quasi parum esset bis gentilitatem suisuperatam, et tertio venerunt viri ad eum oranis sæcularis prudentiæ nube cœcati, atque universi philosophia studiis artium, suorum (58) æstimatione doctissimi. Illi cum rationem ab eo exigenter fidei, quam in Christo habemus, et niterentur arguta sophismatum interrogatione de divina cruce eum illudere, in silentium paululum voce coepressa, primum eorum miscratus errorem est: deinde per interpretem, qui ejus verba diligentissime in Græcum solebat exprimere sermonem, ita exorsus est, dicens: Quid pulchrius est, quidve honestius, crucem colere, an adulteria, parricidium, vel incestum his assignare quos colitis: cum in altero sit contemptus mortis, insigne virtutum; in altero turpis religio, obscenitatis magistra? Quid melius est dicere, quod Dei Verbum manens ut erat, ob salutem nostram humanum corpus assumpserit, ut societate mortalitatis nos eveheter ad cœlum, particepsque naturæ cœlestis efficeret: ali, ut ipsi asserunt, divinæ mentis haustum ad terrena veneranda submittere (59), et pecudum atque serpentum formis cœlestis nomen includere? Quo ore Christianorum credulitatem audetis irridere, dicentium Christum Filium Dei sine sui detruimento, et cœpisse esse quod non erat, et mansisse quod fuerat: cum ipsi animam de cœlestibus detrahentes,

(55) Ita mss. In editis τούτῳ δεῖται.

(56) Sic manuscrip. In editis habetur καὶ ante metà ταῦτα. Mox ἐτέρων deest in editis, sed habetur in omnibus mss.

(57) Tertull. De testimonio animæ, cap. 5: Certe

prior anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus.

(58) Sic manuscrip. recte. Editi vero, svarum.

(59) Ita manuscrip. omnes. Editi vero, caput submittere.

lere? Ea enim vestrum sapientum sunt numina. A τετράποδα, καὶ ἔρπετὰ, καὶ ἀνθρώπων εἰκόνας: Ταῦτα γάρ οὐμῶν ἔστι τῶν σοφῶν τὰ σεβάσματα. (60) Πῶς δὲ χλευάζειν τολμάτε ήμας. λέγοντας τὸν Χριστὸν ἀνθρώπον πεφανερώσθαι· ὅπου γε οὐμεῖς, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (61) τὴν ψυχὴν χωρίζοντες, φάσκετε πεπλανῆσθαι αὐτὴν καὶ πεπτωκέναι ἀπὸ τῆς ἀύρης τῶν οὐρανῶν εἰς σῶμα· καὶ εἰθε εἰς ἀνθρώπων μόνον, καὶ μὴ εἰς τετράποδα καὶ ἔρπετὰ μεταβαλνεῖν καὶ μεταπίπτειν. Ἡ μὲν γάρ ἡμετέρᾳ πίστις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν λέγει· Ὁμεῖς δὲ πλαισίοις, ὅτι περὶ ἀγεννήτου ψυχῆς ἔξιγετεθε. Καὶ ὥμεις μὲν τὸ δυνατὸν καὶ φιλάνθρωπον τῆς Προνοίας φρονοῦμεν, ὅτι καὶ τούτο οὐκ ἀδύνατον ἦν τῷ Θεῷ· Ὁμεῖς δὲ, εἰκόνα τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν λέγοντες, πτίματα προσάπτετε αὐτῇ, καὶ τρεπτὴν αὐτὴν μυθολογεῖτε· καὶ λοιπὸν καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν διὰ τὴν ψυχὴν τρεπτὸν εἰσάγετε. Ὅποια γάρ ἦν ἡ εἰκὼν, τοιούτον ἀνάγκη κάκενον εἶναι, οὐ ἔστιν τῇ εἰκὼν. "Οτί" ἀν δὲ περὶ τοῦ νοῦ τοιαῦτα νομίζετε, ἐνθυμεῖσθε, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα τοῦ νοῦ βλασφημεῖτε.

75. Crucem vero quod spectat, quid præstabilius dixeritis, improborum hominum insidiis crucem tolerare, et qualecunque mortis genus non reformidare; an errores Osiridis et Isidis, insidias Typhonis, Saturni fugam, liberorum devorations et parricidia fabulose narrare? Hæc quippe vestra est sapientia. Cur vero in crucem cachiinnantes, **681** resurrectionem non miramini? Qui enim hanc rem, hi ipsi illam conscripsere. Aut cur facta crucis mentione, suscitatos mortuos siletis, necnon cæcos visum consecutos, sanatos paralyticos, mundatos leprosos, incessum supra mare, aliaque signa et

B αὐτὴν μυθολογεῖτε· καὶ λοιπὸν καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν διὰ τὴν ψυχὴν τρεπτὸν εἰσάγετε. Ὅποια γάρ ἦν ἡ εἰκὼν, τοιούτον ἀνάγκη κάκενον εἶναι, οὐ ἔστιν τῇ εἰκὼν. "Οτί" ἀν δὲ περὶ τοῦ νοῦ τοιαῦτα νομίζετε, ἐνθυμεῖσθε, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα τοῦ νοῦ βλασφημεῖτε.

76. Περὶ δὲ τοῦ σταυροῦ τί βέλτιον ἀν εἴποιτε, ἐπιδουλῆς ἐπαγομένης παρὰ πονηρῶν ὑπομένειν σταυρὸν, καὶ μὴ πτήσσειν τὸν ὄπας δέποτε θάνατον ἐπαγόμενον· ἡ πλάνας Ὄσιριδος καὶ Ἰσιδος, καὶ ἐπιδουλάς Τυφῶνος, καὶ Κρόνου φυγὴν, καὶ τέκνων καταπόσεις, καὶ πατροχτονίας μυθολογεῖν; Ταῦτα γάρ οὐμῶν ἔστι τὰ σοφά. Πώς δὲ, χλευάζοντες τὸν σταυρὸν, οὐ θαυμάζετε τὴν ἀνάστασιν; Οἱ γάρ τούτο εἰπόντες κάκενο ἔγραψαν. Ἡ διὰ τί, μνημονεύοντες τοῦ σταυροῦ, σιωπᾶτε περὶ τῶν ἐγερθέντων νεκρῶν, καὶ τῶν ἀναβλεψάντων τυφῶν, καὶ τῶν θεραπεύθέντων παραλυτικῶν, τῶν τε καθαρισθέντων λεποῶν

VERSIO EVAGRII.

non tantum hominum sed et serpentium et pecudum soleatis sepire (62) corporibus? Christiana credulitas pro salute mundi Deum suum venisse testatur: vos vero innatam animam prædicantes, ultra citroque transieris. Christiana fides, quæ omnipotentiam Dei clementiamque veneratur, consequenter incarnationem dieit Deo suisse possibilem, ita tamen, ut non evacauerit dignatio dignitatem: vos qui animam ex splendidissimo Dei lonte inanantem turpiter decidisse jactatis, qui mutabilem et convertibilem eam post sui diminutionem audetis asserere, jam illam quoque naturam, dominam sæculorum, per animæ contumelias impia lingua temeratis: imago enim, quæ secundum vos naturalem similitudinem sui retinet auctoris, cui una est ex quo desuit (63) eademque substantia, humilitates proprias et injurias consequenter ad suam originem remittit. Igitur animadverte, contumelias animorum, ad patrem (ut appellatis) earum, per vestram blasphemiam redundare.

75. Crux Christi Domini Dei nostri hic nobis ingeritur. Rogo, quæ hæc est religionis obscenitas? Nonne potius est crucem aut alicuius generis mortem, ab iniquis hominibus illatam patienter sustinere, quam Isidis plangere post Osirim vagos incertosque discursus? Pudeat, quæ vos, insidiarum Typhonis: pudeat Saturni fugæ et devorations crudelissimæ liberorum. Erubescite parricidium Jovis et incestum: erubescite raptum ejus et coitum inulierum atque puerorum. Ille, sicut vestri singunt poetæ, ad exemplum immunissimæ libidinis furorem, molles dedit in amorem vagitus: ille in Danaes fluxit sinus, ipse amator et premium: ille modulatus ales Ledæos expeditivit amplexus: ille in proprium sæviens sexum, regium puerum ministris avibus polluit. Hæc vos creditis, hæc colitis, hæc sunt vestrorum ornamenta templorum. Quo, deprecor, pro vestra salute, nostra dicta pensate iudicio. Cuncta, an nihil credendum in libris Christianis est? Si nihil, nec crucis quoque, cui detrahitis, nomen agnoscitis. Si universa credenda sunt, cur, cum in hisdem libris cruci resurrectio ropuletur, passionem divinam stolido laceratis

(60) Hæc verba habentur in Oratione Justiniani ad Mennam, tomo quinto Concilior., p. 652, quæ contulimus cum his. Paulo post Colbert. 2. γεγνῶσθαι καὶ πεφανερώσθαι. In editis, πεφανερώσθαι, scilicet, omissis extiteris.

(61) Colbertinus secundus solus, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, quem tamen sequimur, quia consonat cum Evgrio. Editi et alii, ἐκ τοῦ νοῦ. In Gracis codicibus,

ἐκ τοῦ οὐνοῦ scribuntur, unde facile factum est, ἐκ τοῦ νοῦ. Mox omnes editi, δρίζοντες, præter Reg. 1, optimas noīte, qui habet χωρίζοντες, et cum Evgrio consentit.

(62) Sic omnes pene manuscripti. Editi vero, sepelire.

(63) Sic manuscripti. Editi, defluxit.

καὶ τῆς ἐπὶ τὴν θάλασσαν πεζοπορίας, τῶν τε ἀλιών σημείων καὶ τερρατίων, ἀπέρ οὐχὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεὸν δείκνυσι τὸν Χριστόν; Πάντα μοι δοκεῖτε ἀδικεῖν δαυτούς, καὶ μή γνησίως ἐντευχήκεντα ταῖς Γραφαῖς ἡμῶν. Ἀλλ' ἐντυγχάνετε μὲν ὑμᾶς, καὶ βλέπετε, ὅτι ἡ πεποίηκεν ὁ Χριστὸς, θεὸν αὐτὸν ἀποδεικνύουσιν, ἐπιδημήσαντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων.

76. Μέπτετε δὲ καὶ ὑμεῖς ἡμῖν τὰ ὑμετερά. Τί δ' ἂν εἴποιτε περὶ τῶν ἀλόγων, η̄ ἀλογίαν καὶ ἀγριότητα; Ἐάν δὲ, ὡς ἀκούω, θελήστε λέγειν μυθικῶς λέγεσθαι ταῦτα παρ' ὑμῖν· καὶ ἀλληγορεῖτε (64) ἀρπαγὴν Κέρης, εἰς τὴν γῆν, καὶ Ἡφαίστου χαλότητα εἰς τὸ πῦρ, καὶ Ἡραν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ Ἀπόλλωνα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ Ἀρτεμίν μὲν εἰς τὴν σελήνην, τὸν δὲ Ποσειδῶνα εἰς τὴν θάλασσαν· οὐδὲν ἔττον αὐτὸν οὐ Θεὸν σάβεσθε, ἀλλὰ τῇ κτίσει λατρεύετε παρὰ τὸν τὰ πάντα κτίσαντα Θεόν. Εἰ γάρ, ὅτι καλὴ ἡ κτίσις, τοιαῦτα συνεθήκατε· ἀλλ' ἔτσι μάχρι τοῦ θαυμάσαι μόνον ὑμᾶς γενέσθαι, καὶ μὴ θεοποιῆσαι τὰ ποιήματα· ἵνα μὴ τὴν τοῦ Δημητροῦ τιμὴν τοῖς γεννητοῖς παρέχητε. Ἐπει ὡρα ὑμᾶς καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὴν τιμὴν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην οἰκλαν μεταφέρειν, η̄ τὴν τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὸν στρατιώτην. Τί τοινυν πρὸς ταῦτα λέγετε, ἵνα γνῶμεν, εἰ ἀξιόν τι χλεύτης ὁ σταυρὸς ἔχει;

77. Ἐκείνων δὲ διαπορούντων, καὶ στρεψομενῶν ὅδε κάκεσσας, μειδίασας δὲ Ἀντώνιος ἐφη πάλιν δι' ἔρμηνέως (65). Ταῦτα μὲν καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς δύσεως ἔχει τὸν ἐλεγχὸν ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον ὑμεῖς τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἐπερίβεσθε, καὶ ταῦτην ἔχοντες τὴν τέχνην, θούλεσθε καὶ ἡμᾶς μὴ μένει τῆς διὰ τῶν ἀργῶν ἀποδεῖξεως θεοσεβείν· εἰπατε πρῶτον ὑμεῖς, η̄ πράγματα, καὶ μάλιστα ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσις,

A prudigia, quae Christum non hominem tantum, sed Deum demonstrant? Multum videmini mihi vobis ipsis iniqui, nec sincero animo Scripturas legisse nostras. Sed legitote, et adverte quae Christus egit, Deum ipsum pro salute hominum adventitem comprobare.

76. Jam quae ad vos attinet loquimini, Quid de bruis dixeritis, nisi feritatem et immanitatem? Quod si, ut audio, haec fabulose a vobis dicta contenditis, et per Proserpinæ raptum, figurate terram, significatis; per Vulcani claudicationem, ignem; per Junonem, aerem; per Apollinem, solem; per Diana, lunam; per Neptunum, mare; nibil magis. B ipsum Deum colitis; sed creatis rebus servitis potius quam omnium creatori Deo. Quod si haec ob creatorum pulchritudinem commenti estis, satis erat ea mirari, nec opificia pro diis habere, ne Creatoris honorem factis rebus ascriberetis. Alioqui restat ut architecti honorem ad domum ab illo struciam transferatis, aut ducis ad militem. Quid ad haec igitur, ut sciamus num quid risu dignum crux habeat?

77. Hesitantibus illis, atque hoc illueque sess convertentibus, subridens Antonius per interpretationem rursum ait: Haec primo aspectu ita se habere coarguntur. Cæterum quia argumentis potius nitimini, et hac estis instructi arte, neque vos vultis absque probationibus Deum colere; vos primum dicite, Rerum et potissimum Dei cognitio qua ratione accurate percipitur, ratiociniorum demonstratione, an

VERSIO EVAGRII.

cloulio, et non statim jungitis cæcorum visum, surdorum auditum, claudorum gressum (66), leprosimundationem, serviens ambulanti Deo suo mare, dæmonum fugas, resurrectionem mortuorum, et defunctorum ab inferis reditus? Haec omnia Scripturis divinis, quas interpellatis, inserta sunt, et iisdem voluminibus continentur præconia majestatis, et mortis dedecora. Quamobrem odio, quo imbuti estis, abjecti, invenietis illico, et Deum verum esse Jesum, et salutis humanæ gratia fragilem assumpsisse naturam.

76. Vestrām lānam nobis, si non pudet, narrare religioneum. Sed quas error infelix poterit referre culturas de tanta rerum fœditate aīque vecordia? nisi forte (ut audio) fabulas afferatis decorum vestrorum et abscentias et crudelitatem, et vanitates et mortes, tegentes eas allegoricis velaminibus: Liberæ raptum, terram; semiclaudum Vulcanum et debilem, ignem; Junonem, aerem; Apollinem, solem; Dianam, lunam; Neptunum, mariam; et libidinum principem Jovem, ætherem interpretantes. Neo, post hanc excusationis procacitatem, Deum, sed creaturas, contemptio Creatore, suscipitis. Quod si pulchritudo vos elementorum ad suam traxit venerationem, modum fas erat custodire; et oportebat mirari tantum, nec colere; ne facturæ veneratio Creatoris esset injuria. Nam secundum istiusmodi, quam vos sequimini, rationem præposteraam, et architecti honor migrabit ad dominum, et medici scientia ad remedia conferetur, omnium quoque artificium merita vel laudes ad opera transferentur. Quid ad haec dicitis, ut agnoscamus ouæ sit crucis ridiculus vobis ignominiosa confessio?

77. Haec disputatione convertentibus inter se philosophis oculos, simulque mussitantibus, subridens Antonius, rursum per interpretationem ait: Prædorum namque cuncto videtur operi, quoties justo universæ rei tenore calcato, laboris merita factis magis quam factoribus astruuntur. Elements quidem, ut memoravi, ex ipso conspectu suam comprobant servitum. Sed quoniam vos observatione dialectica, necessaria, ut putatis, quæque colligitis, hoc quoque artificio etiam nos nostram religionem compellitis affirmare. Respondete mihi: cognitio Dei quemadmodum manifestius approbatur, per collectionem verborum, an per operationem fidei? et quid antiquius est, operatio fidei, an disputatio per argumenta procedens? Illis re-

(64) Ita omnes mss. Editi vero, καὶ ἀλληγορεῖτε τὴν γῆν, οmissis quibusdam. Infra editi omnes et quidam mss., οὐδὲν ἔττον αὐτὸν τὸν Θεὸν σέβεσθε, contraria omnino sententia. Regius secundus, et Sa-

(65) Ita quidam manuscripti. In editis vero et cæteris, haec, πάλιν δι' ἔρμηνέως, desunt.

(66) Sic inanucripti quidam cum editis. Alii vero, cursum.

fidei operatione? aut quid antiquius, fides quæ per operationem habetur, an argumentis facta demonstratio? **682** Illis reponentibus, antiquiorem esse fidem quæ per operationem habetur, esseque illam accuratam cognitionem, ait Antonius: Recite dixistis: nam fides ex animi affectu oritur; dialectica vero auctorum suorum arte constituta est. Itaque quibus adest operatio illa per fidem, illis minime necessaria, imo forte supervacanea est demonstratio argumentis facta. Siquidem quod nos fide intellegimus, id vos argumentis concludere nitimini: imo sæpe quæ nos intelligimus, ne exprimere quidem potestis. Præstantior itaque et firmior est operatio per fidem sophisticis vestris argumentis.

78. Nos certe Christiani, non in sapientia rationam Græcarum mysterium habemus¹⁴, sed in virtute fidei quæ a Deo nobis per Jesum Christum suppeditatur. Quod autem vera sint quæ loquor, hinc comprobatur, quod nos, licet litterarum ignari, credimus in Deum, ac per ejus opera, ipsis in omnia providentiam novimus. Quod autem efficax sit fides nostra, hinc ostenditur, quod nobis fide in Christum innixis, vobis vero sophisticis disceptationibus, vestra quidem idolorum portenta abolentur; nostra vero fides ubique propagatur. Vos argumentis et sophismatisbus neminem Christianorum ad paganismum traducitis; nos fidem erga Christum docentes, vestram inauimus superstitionem, agnoscuntibus omnibus, Christum Deum esse et Dei Filium. Vos eloquentia vestra Christi doctrinam minime impeditis: nos Christum crucifixum nominantes, omnes fugamus dæmones, quos ut deos timelis. Et ubi signum crucis formatur, magica arg vires amittit, atque veneficia nihil virtutis habent.

79. Dicite ergo, ubinam sunt oracula vestra? ubi Ægyptiorum incantationes? ubi magorum phanta-

A τῶς ἀκριβῶς διαγινόσκεται, δι' ἀποδεξεω, λόγων, ή δι' ἐνεργειας πίστεως; καὶ τί προσδύτερόν εστιν, ή δι' ἐνεργειας πίστεως, ή διὰ λόγων ἀποδεξεως; Τῶς δὲ ἀποκριναμένων, πρεσβυτέραν εἶναι τὴν δι' ἐνεργειας πίστεων, καὶ ταῦτην εἶναι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν· ἔφη δὲ Ἀντώνιος· Καλῶς εἴπατε· η μὲν γάρ πίστες ἀπὸ διαθέσεως ψυχῆς γίνεται· η δὲ διαλεκτική ἀπὸ τέχνης τῶν συντιθέντων εστιν. Οὐκοῦν οἵ πάρεστιν η διὰ πίστεως ἐνέργεια, τούτοις οὐκ ἀναγκαῖ, η τάχις καὶ περιττή η διὰ λόγων ἀποδεξεως. Καὶ γάρ διπέρ ήμεις ἐκ πίστεως νοοῦμεν, τοῦτο οὐμεῖς διὰ λόγων κατασκευάζειν πειράσθε (67)· καὶ πολλάκις οὐκέτι φράσαι δι νοοῦμεν δύνασθε· ὥστε βελτίων καὶ ἔχουσιέρα η διὰ πίστεως ἐνέργεια τῶν σοφιστικῶν οὐμῶν συλλογισμῶν.

B **78.** Ήμεις τοίνυν οἱ Χριστιανοὶ οὐκ εν σοφίᾳ λόγων Ἑλληνῶν ἔχομεν τὸ μυστήριον· ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως ἐπιχορηγουμένης ήμεν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πάρα Θεοῦ. Καὶ οὖτις ἀλλογής εστιν ὁ λόγος, ίδου νῦν, μήτι μαθόντες ήμεις γράμματα, πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν, ἐπιγινώσκοντες διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν. Καὶ οὗτοι ενεργής εστιν η πίστις ήμειν, ίδου νῦν ήμεις ἐπεριόδυθε (68) τῇ πίστει τῇ εἰς τὸν Χριστὸν, οὐμεῖς δὲ σοφιστικαῖς λογομαχίαις. Καὶ τὰ μὲν πάρ' οὐμῶν τῶν εἰδώλων φάσματα καταργεῖται, η δὲ πάρ' ήμεν πίστις ἐπεκτείνεται πανταχοῦ. Καὶ οὐμεῖς μὲν πατεῖσθε ἀπὸ Χριστιανισμοῦ εἰς Ἑλληνισμόν· ήμεις δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν διδάσκοντες, ψιλούμενον οὐμῶν τὴν δεισιδαιμονίαν, ἐπιγινώσκοντων πάντων τὸν Χριστὸν εἶναι Θεόν, καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Καὶ οὐμεῖς μὲν τῇ καλλιεπεῖτε οὐκ ἐμποδίζετε (69) τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν· ήμεις δὲ, δονομάζοντες τὸν ἐσταυρωμένον Χριστὸν, πάντας διώχομεν δαιμονας, οὓς οὐμεῖς φοβεῖσθε ὡς θεούς. Καὶ ένθα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ γίνεται, ἀσθενεῖ μὲν μαγεία, οὐκέτι δὲ φαρμακεία.

79. Εἴστε γοῦν, ποῦ νῦν οὐμῶν τὰ μαντεῖα; ποῦ αἱ τῶν Αἴγυπτῶν ἐπαοιδαί; ποῦ τῶν μάγων αἱ φα-

VERSIO EVAGRII.

spondentibus firmiorem sermonibus operationem esse, et hanc liquidam de Deo cognitionem; bene eos et ipse dixisse consensit; quia operationem, qui ex fide descendit, animi generat affectus; dialectica vero disputatione ex artificio componentium sumpsit oppositionis exordium. Cum ergo, ait, operationem fidei animo sicut quis haberit, superflua erit verborum compositio, per quam conceptam sensu nostro credulitatem tentatis evellere, et tamen sæpe nostras explicare intelligentias non valetis. Ita solidiora sunt mentis opera, quam sophismatum (70) fraudulenta conclusio.

78. Nos Christiani mysterium vitæ nostræ non in sapientia mundi habemus repositum, sed in virtute fidei, quæ nobis a Deo tributa per Christum est. Hanc orationis meæ veritatem, rerum, quæ quotidie geruntur, ordo comprehendat. Nobis imperitis et litterarum vestrarum ignorantis ad Dei cognitionem ejus solum verba sufficiunt. Ecce nos tot gentilitatis gregibus abstracti, in universum orbem quotidie propagamur: vobis vero post adventum Domini, nodosæ sophisticatum defecerunt versutiæ. Ecce nos simplicem Christi fidem docentes, idolatriam debellavimus, et per prædicationem ignominiosas crucis, aurata tempa ceciderunt. Vos, si potestis, ostendite, quibus contextione verborum gentilitatem Christo præponere suaveritis. Per omnes jam terras verus Dei Filius Christus est agnitus: nihil eloquentia sophisticatum, nihil disputatio philosophiarum multitudini potest obesse creditum. Crucifixum nominamus, et universi dæmones, quos vos ut deos colitis, rugiunt, atque ex obsessis corporibus ad primum Dominicæ crucis signum fungantur.

79. Ubi sunt illa fabulosa oracula? ubi Ægyptiorum incantationes? quo magorum præfecere carmina?

“I Cor. i. 17.

(67) Sic omnes manuscripti. Editi, ὄρασθε.

(68) Ita fere omnes manuscripti. Editi, ἀπεριέσθεντα.

(69) Sic manuscripti omnes. Editi vero, καὶ οὐμῶν

ἐμποδίζετε, omissis multis.

(70) Manuscripti quidam, sophistarunt.

ταῖς; πότε ταῦτα πάντα πέπαιται καὶ ἡσθένησεν, εἰ μὴ ὅτε ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς γέγονεν; Ἐρα οὖν ἄξιος οὗτος χλεύης, ἢ μᾶλλον τὰ καταργούμενα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐλεγχόμενα ἀποθενῆ; Καὶ γάρ καὶ τοῦτο θαυμαστὸν ἔστιν· δτεὶ τὰ μὲν ὑμέτερα οὐδέποτε ἐδίψατο· ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώπων κατὰ πόλιν τιμάται· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ διώκονται, καὶ μᾶλλον τὰ παρ' ἡμῖν ὑπὲρ τὰ ὑμέτερα ἀνθεῖ καὶ πληθύνει. Καὶ τὰ μὲν ὑμέτερα εὐφημούμενα καὶ περικλεισμένα (71) διαφθείρεται· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις καὶ ἡ διδασκαλία, χλευζόμενη παρ' ὑμῶν, καὶ διωχθεῖσα παρὰ βισαλέων πολλάκις, πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. Πότε γάρ οὕτω θεογνωσία ἐξέλαμψεν; ή πότε οὕτω σωφροσύνη καὶ ἀρετὴ παρθενίας ἐφάνη; ή πότε οὕτως ὁ θάνατος κατεφρονήθη, εἰ μὴ ὅτε ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ γέγονεν; Τούτῳ δὲ οὔδεις ἀμφιβάλλει βλέπων τοὺς μάρτυρας διὰ τὸν Χριστὸν καταφρονοῦντας τοῦ θανάτου, βλέπων (72) τὰς τῆς Ἐκκλησίας παρθένους διὰ τὸν Χριστὸν καθαρὰ καὶ ἀμίαντα τὰ σώματα φυλαττούσας.

86. Καὶ ἔστι μὲν ικανὰ ταῦτα τεχμήρια δεῖξαι τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μόνην ἀληθῆ εἶναι εἰς θεοερειαν. Ἰδού ἀκμήν ὑμεῖς ἀπίστεῖτε ζητοῦντες τοὺς ἐκ τῶν λόγων συλλογισμούς. Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίᾳς Ἐλληνικῆς ἀδροῖς (73), ὡς εἴπεν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, ἀποδέκνυμεν· τῇ δὲ πίστει πειθούμεν ἐναργῶς προλαμβανούσῃ τὴν ἐκ τῶν λόγων κατασκευήν. Ἰδού πάρεισιν ὥδε ὑπὸ δαιμόνων πάσχοντες· ήσαν δὲ τινες ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχούμενοι, καὶ παραγάγοντες αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον, ἔφη· Ἡ ύμεις τοις συλλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ η̄ ἀν βούλησθε τέχνη η̄ μαγεία, ἐπικαλούμενοι τὰ εἰδῶλα ἐκτῶν, καθαρίσατε αὐτοὺς· η̄, εἰ μὴ δύνασθε, κατάθεσθε τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην, καὶ δικεῖσθε τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπεκαλέσατο τὸν Χριστὸν, ἐσφράγισε τοὺς πάσχοντας τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ διεύτερον καὶ τρίτον. Καὶ εὐθὺς

A siꝝ? quandonam hæc omnia cessavere, viresque amisere, nisi Christi cruce apparente? Num risu dignus ille est, an potius quæ ab ipso abolita et imberillitatis convicta sunt? Etenim hoc quoque est admiratione dignum: nemo unquam vestra persecutus est, imo per urbes ab hominibus illa honorantur: Christiani vero persecutionibus 683 vexantur; et tamen nostra plus quam vestra florent augenturque. Vestra, celebrata et laudata, labefactantur: Christi vero fides et doctrina, quam vos irridetis, ab imperatoribus plerumque passa persecutionem, replevit orbem terrarum. Quandonam Dei cognitio ita resulsi? quando temperantia et virginitatis virtus apparuit? quando mors despectui habita est, nisi cum Christi crux exorta est? Nemo hac de re ambigit, cum martyres cernit propter Christum mortem despicientes, videtque Ecclesiæ virgines propter Christum corpora pura et incorrupta servare.

B 80. Hæc sane argumenta satis sunt ad probandum Christianam fidem solam esse veram religionem. Certe vos jam fidem nullam habetis, dum argumenta perquiritis. Nos quidem non in persuasibilitibus Graecæ sapientiæ verbis¹⁸, ut noster ait doctor, argumenta proferimus; sed fide suademos, quæ verborum antevertit apparatus. Ecce hic quidam adsunt a dæmonibus vexati: accesserant quippe ad eum quidam dæmoniaci, quos in medium adducens ait: Aut vestris argumentis, aut qua volueritis arte, imo si lubet magica, vestra invocantes idola, hos mundate: sin non valetis, nobiscum pugnandi finem facite, videbitisque virtutem crucis Christi. His dictis Christum iuvocavit, et dæmoniacos his terque sigillo crucis signavit. Moxque steterunt homines incolumes, mentisque compotes, gratiasque agentes Dominō. Tuni philosophi (ut vocabantur) admirati,

VERSIO EVAGRII.

Certe tunc vastata sunt omnia cum de sua cruce mundo Christus intonuit. Nihilominus vos prætermisis debilitatorum catervis, gloriosam Jesu mortem irridere conamini. Illud autem quale est, quod nunquam infestatione regali concussa gentilitas, imo sæculo chara et hominum præsidii fulta, jam corruit. Nos famuli Christi quo plus preimur, eo magis assurgimus et floremus. Vestra simulacula ornatis quondam septa parietibus, jam vetustate collapsa sunt: Christi vero doctrina, quæ vobis stultitia videtur et ludus, licet tyranica persequebatur principum tentamenta pertulerit, licet variis sit incurvata terroribus, nullo tamen terrarum orbe concluditur, nullo gentium barbararum fine prohibetur. Quando enim divina scientia tantus splendor illuxit? quando tot simul in se convenere virtutes? continentia in matrimonio, virginitas in Ecclesia flores (74), martyrum pre Domino suo gloria constantia, quorum omnium crux Christi principium est.

80. Cum interim vos inter tantos virtutum choros, syllogismorum retia tenditis, et veram rerum lucem tenebrosis conamini argumentationibus obvolvere, ecce nos, ut dixit doctor noster, non in gentili persuasione, sed in fide aperiissime (75) suademos, que verborum affirmationem prævenire consuevit. Adsunt quippe patientes a dæmonibus vexati, quos cum in medium produxisset, verba repetivit, dicens: Nunc vos collectionibus vestris, et quo vulnus malefico carnime deos vestros, quos putatis, expellite: sin autem non potestis, victimas submittite manus, et ad Christi tropaea confugite, et statim Crucifixi credulitatem majestatis potentia prosequetur. Dixit, et invocato nomine Jesu, cum vitale signum in sacro numero Tri-nitatis pressisset in frontibus, una cum exulsis dæmonibus, vana præsentium philosophorum confutata

¹⁸ I Cor. II, 4.

(71) Σενιλ., περιβλεπόμενα.

(72) Ita manuscripti. Editi, vero, βλέποντες.

(73) Sic quidam mss., qui cum Apostolo consentiunt. Editi, οὐκ οὖν πεπίστεις σοφίας Ἐλληνικῆς λόγως. Intra quidam mss., προλαμβανούσῃ, recte. Editi,

προλαμβανουστε.

(74) Ita Colb. quem sequi visum est, qui tamē habet in Ecclesiæ mendose. Editi, virginitas in Ecclesia floret.

(75) Sic mss. Editi, vero aperiissima.

aque viri prudentia neenon edito signo stupefacti sunt. Antonius vero ait : Cur miramini ? non nos huc agimus, sed Christus per eos qui in se credunt, hoc operatur. Credite itaque vos ipsi, videbitisque nostra non verborum artificium esse, sed fidem quae per dilectionem in Christum operatur : quam si nati fueritis, non ulterius argumenta verborum perquiritis ; **684** sed fidem in Christum sufficere vobis existimabitis. Haec tenus Antonii verba. Illi hoc quoque admirati, senemque amplexati, discessere : sequens ex eu utilitatem episisse fassi sunt.

άρκη τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν ἡγήσεσθε. Ταῦτα τοῦ Ἀντωνίου τὰ ρήματα ἔκεινοι δὲ καὶ ἐν τούτῳ οὐχιμάζοντες, ἀνεχόρουν, κατασπαζόμενοι αὐτὸν, καὶ ὅμολογούντες ὠφελεῖσθαι παρ' αὐτοῦ.

81. Porro Antonii fama ad imperatores usque pervenit. Hæc enim cum didicisset Constantinus Augustus, itemque filii ejus Constantius et Constans Augusti, illi tanquam patri scripsere, litteras mutuo ab illo accipere peroptantes. At ille nequam magni faciebat eas litteras : nec his acceptis epistolis gavisus est : sed talis erat, qualis ante scriptas illas ab imperatoribus. Cum deferrentur autem hujusmodi litteræ, accedit monachis, aiebat : Ne miramini si ad nos scribat imperator, homo cum sit ; sed miramini potius quod legem hominibus scripserit Deus, et per proprium Filium nobiscum locutus sit¹⁶. Et vero nolebat litteras illas accipere, ait, se nescire ejusmodi litteris rescribere. Sed hortantibus monachis, aientibusque Christianos esse imperatores, periculumque fore ne se ita sperni indigne ferrent, concessit ut eis legerentur : atque rescripsit, laudans ipsos quod Christum adorarent ; dabatque monita salutem spectantia : monebat item ne præsentia magni facerent, sed potius diei judicii recordarentur, scirentque Christum solum et æter-

Α ἔστι ταῦτα οἱ ἀνθρώποι διάκλητοι, σωζόμενοι καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ λοιπόν. Καὶ οἱ μὲν λεγόμενοι φιλόσοφοι ἑθαύμαζον, καὶ ἀληθῶς ἔξεπλήττοντο ἐπὶ τῇ συνέσει τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τῷ γενομένῳ σημεῖῳ. οἱ δὲ Ἀντώνιος Ἐφρ., Τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ; οὐκ ἔτι μὲν ἡμεῖς οἱ ποιοῦντες, ἀλλ᾽ ὁ Χριστός ἐστιν, διὰ τῶν εἰς αὐτὸν πιστεύντων ταῦτα ποιῶν. Πιστεύετε οὖν καὶ ὑμεῖς· καὶ ὅψεσθε, οὗτοι τέχνη λόγων τὰ παρ' ἡμῖν ἔστιν, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἐνέργουμένης· ἥντινα ἐὰν σχοίητε καὶ ὑμεῖς, οὐκέτι τὰς διὰ λόγων ἀποδεῖξεις ζητήσετε· ἀλλ' αὐτοὺς ἀντιτίθεσθε τὰς διὰ λόγων ἀποδεῖξεις ζητήσετε· ἀλλ' αὐτοὺς ὁμολογούντες ὠφελεῖσθαι παρ' αὐτοῦ.

81. Ἔφθασε δὲ καὶ μέχρι βασιλέων ἡ περὶ Ἀντώνιου φήμη. Ταῦτα γάρ μαθόντες Κωνσταντίνος ὁ Αὐγούστος, καὶ οἱ οὐλοὶ αὐτοῦ Κωνσταντίος καὶ Κώνστας οἱ Αὔγουστοι, ἔγραψον αὐτῷ ὡς πατρί, καὶ ηγόντο λαμβάνειν ἀντίγραφα (76) παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὗτε τὰ γράμματα περὶ πολλοῦ τινος ἐποιεῖτο, οὗτος ἐπὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐγεγγέθει· διὰ αὐτὸς δὲ ἦν, οὗτος καὶ πρὸ τοῦ γράψειν αὐτῶν τοὺς βασιλέας. "Οὐτε δὲ ἔκομιζετο αὐτῷ τὰ γράμματα, ἐκάλει τοὺς μοναχούς, καὶ ἔλεγε. Μή θυμαζέτε, εἰ γράψει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, ἀνθρώπος γάρ ἐστιν ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζετε (77), οὗτος διὸ θεὸς τὸν νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦ ιδίου Γεῶν λελάηκεν ἡμῖν. Ἐδούλετο μὲν οὖν μή δέχεσθαι τὰς ἐπιστολὰς, λέγων οὐκ εἰδέναι: πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀντίγραφεν· προτραπεῖς δὲ παρὰ τῶν μοναχῶν, οὗτοι Χριστιανοὶ εἰσὶν οἱ βασιλεῖς, καὶ ἵνα μή ὡς προδριζέντες (78) σκανδαλισθῶσιν, ἐπέτρεπεν ἀναγνώσκεσθαι. Καὶ ἀντίγραφεν, ἀποδεχόμενος μὲν αὐτοὺς, οὗτοι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι, συνεδούλευεν δὲ τὰ εἰς σωτῆραν· καὶ μή μεγάλα τρέπεται τὰ παρόντα, ἀλλὰ μᾶλλον μηδημονεύειν τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ εἰδέναι, οὗτοι

VERSIO EVAGRII.

est sapientia. Expaverunt enim stupentes ad hominem, cui post tantum ingenium, afflueret signorum divina largitio. At ille universa Christo, qui curarat, ascribens, usus est afflau (79) reciprocō, et ait : Nolite me putare bis sanitatem dedisse ; Christus per servos suos ista miracula facit. Credite et vos, et videbitis quia devota Deo fides, non eloquentia vanus tumor, talia signa mercatur. Confugite ad Crucifixi legem, nosque ejus imitamini famulos, et hac scientia, hac fide (80) contenti, nulla deinceps sæcularis imprudentia arguitur queratis. Haec tenus Antonio dicente, miro philosophi stupore pereculsi, cum honorifico salutum ab eo recedentes, multum ejus sibi fatebantur profuisse conspectum.

81. Hoc in eo mirabile est, ut hominem in extremo mundi limite conditum, et favor principum, et omnis celebraret aula regalis. Nam et Constantinus Augustus, et ejus liberi Constans atque Constantius, talia cognoscentes, crebro ad eum, quasi ad patrem, missis litteris obsecrabant, ut reciprocis eos scriptis hilaret. At ille ejusmodi manens, qualis et antequam litteræ ad eum venirent, nec salutatione principum movebatur, et tanquam non acceptis litteris, convocatis monachis aiebat : Reges saeculi epistolæ ad nos misserint, quæ hic Christianis adhibenda miratio est ? licet enim diversa sit dignitas, altamen eadem nascendi moriendique conditio est. Ista sunt veneratione omni percolenda, illa toto animi affectu retinenda sunt, quod hominibus Deus legem scripserit, quod per Filium suum propriis Ecclesias ditaverit eloquii. Quæ monachis est ratio cum epistolis regum ? Cur accipiā litteras, quibus consuta nesciam reddere salutationis obsequia ? Igitur rogatus ab universis fratribus, ut Christianos reges suis litteris refrigeraret, ne scilicet per silentium ejus exasperarentur, ad suscepias epistolæ convenientia rescripsit. Laudavit primum quod Christum colerent, deinde salutaria persuasit, ne magnam putarent regiam potestatem, ne præsentis carnis imperio tumentes, et se homines esse nescirent, et judicandos a Christo obliviscerentur : ad postremum clementiæ circa subjectos et justitiæ, curæ quoque inopum admonuit, atque unum sempiternum esse

¹⁶ Hebr. 1, 2.

(76) Sic Reg. 2. Colb. 2, et Savil. Editi et alii, ἀντίγραφα. Mox mss. pene omnes, ἐπὶ ταῖς. Editi, περὶ ταῖς.

(77) Sic omnes pene mss. In aliis et editis non reperitur θαυμάζετε. Infra, post ἐδούλετο, deest μὲν in editis et in compluribus mss., sed habetur

in aliis.

(78) Colb. 2, ἀποδριζόμεντες, non male. Reg. 2, απορθόμεντες. Savil., ἀπορηθόμενος.

(79) Sic mss. Editi quidam, afflatu.

(80) Sic Desmar. Alii, hac scientiæ fide. Editi, hoc scientiæ fine.

οἱ Χριστὸς μόνος ἀληθῆς καὶ αἰώνιος ἔστι: βασιλεὺς. Φιλανθρώπους τε αὐτοὺς εἶναι τῇξιν, καὶ φροντίζειν τοῦ δικαίου καὶ τῶν πτωχῶν. Κάκενοι: δεχόμενοι ἔχαρον. Οὗτοι παρὰ πέποντι ἡν̄ προσφιλῆς, καὶ πάντες ἔχειν αὐτὸν τῇξιν πατέρα.

82. Τοιοῦτος δὴ οὐν̄ γινωσκόμενος, καὶ οὕτω πρὸς τοὺς ἀπαντῶντας ἀποκρινόμενος, ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἔνδον δρός. Καὶ τῆς μὲν συνήθους ἀσκήσεως εἴχετο· πολλάκις δὲ μετὰ τῶν εἰσερχομένων πρὸς αὐτὸν καθεζόμενος, καὶ περιπατῶν, ἀπηνεοῦτο, ως ἐν τῷ Δανιὴλ γέγραπται. Καὶ αὐτὸς μὲν μεθ' ὄρας ὠκύλει· τὰ ἀκόλουθα τοῖς συνοῦσιν ἀδελφοῖς αὐτῷ· οἱ δὲ συνόντες ἥσθιόντο τίνα θεωρίαν αὐτὸν βλέπειν. Καὶ γάρ καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ γινόμενα πολλάκις, ἐν τῷ δρει τυγχάνων ἔδειπτο (81) καὶ δηγήσατο Σαραπίων τῷ ἐπιτσκόπῳ, ἔνδον δητὶ καὶ βλέποντι τὸν Ἀντώνιον ἀτρομηθέντα τῇ ὀπτασίᾳ. Ποτὲ τοῦν καθεζόμενος καὶ ἐργάζόμενος, ὕπαπερ ἐν ἐκστάσει γέγονε, καὶ πολὺς ἦν ἐν τῇ θεωρίᾳ στενάχων. Είτα μεθ' ὄραν στραφεῖς πρὸς τοὺς συνόντας, ἐστέναζε, καὶ ἐντρομοὶ γενόμενος, τηνχετο, καὶ κάμπτων τὰ γόνατα, διέμενεν ἐπὶ πολὺ. Καὶ ἀναστὰς ἐκλαίειν δέ γέρων. Ἐντρομοὶ τοινυν γενόμενοι οἱ συνόντες, καὶ πάνυ φοβηθέντες, τῇξιν μαθεῖν παρ' αὐτοῦ· καὶ πολὺ διώχλησαν ἔως βιασθεῖς εἰπτῇ. Ό δὲ καὶ οὕτω μέγα στενάξας· Ω τέχνα, βέλτιον, ἐλεγεν, ἀποθανεῖν, πρὸς τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς θεωρίας. Τῶν δὲ πάλιν ἀξιούντων, δακρύσας ἐλεγε. Μέλλει τὴν Ἐκκλησίαν δργή καταλαμβάνειν, τοιούτης μέλλει παραδίδοσθαι ἀνθρώποις δομοῖς ἀλόγοις κτήνεσιν. Εἶδον γάρ τὴν τράπεζαν τοῦ Κυριακοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν ἐστῶτας ἡμίδουνς κύκλῳ πανταχθεύειν, καὶ λακτίζοντας τὰ ἔνδον (82) οὔτως, ως ἀν ἀτάκτως

A num esse imperatorem. Rogabat ut humanitati stuperent, ac curam justitiae pauperumque gererent. Quibus illi acceplis, lætabantur. Sic acceptus omnibus charusque fuit, eumque omnes patrem sibi esse rogabant.

82. Ita notus cum esset, ac cum se adeuntibus ita respondisset, ad interiore rursus montem se contulit: atque pro more asceticam coluit vitam. Sæpe cum sederet una cum iis qui advenerant, itemque cum deambularet, obmutescebat, uti de Daniele scriptum est¹⁷. Elapsaque hora, cum præsentibus fratribus consequenter colloquia resumebat: sentiebantque illi, aliqua illum visione occupatum esse. Plerumque enim in 685 monte cum esset, quæ in Αἴγυπτῳ fierent videbat, et Sarapioni narrabat episcopo: qui cum adesset, Antonium cernebat visioni occupatum. Aliquando igitur cum sedens operaretur, quasi extra se raptus est, multumque in contemplatione ingemebat, atque contremiscens precabatur, flexisque genibus, ita diu moratus est. Surgensque senex flebat. Tum tremescit omnes qui aderant, et admodum perterriti, quid illud esset sciabantur, multumque urgebant, donec coactus rem aperiret cum magnis gemibus. O filii, aiens, præstaret sane mori, potius quam quæ a me visa sunt fierent. Rogantibus iterum illis, collacrymans dixit: Ecclesiam ira divina invasura est, tradeturque illa hominibus qui jumentis insipientibus similes erunt. Vidi quippe mensam Dominici mūlū unidine circum sessam, qui ejus interiora ita calcibus petebant, quasi confuse subsultantium jumentorum calcitratus fierent. Sentitis plane quantum suspi-

VERSIO EVAGRII.

Regem omnium sacerdotiorum Iesum Christum epistolis testatus est. His principes susceptis vehementissime letabantur. Sancta quoque apud cunctos Antonii flagrabat opinio, ita ut ejus se filios cuperent nominari. Magna etenim cum advenientibus affabilitas, omnium in se studium converteret.

82. Postquam ergo gentiles consulunti, reges aīmoniti, fratres ab eo sunt consolatione relevati; ad interiore montem, et ad rigorem solitum regressus est: ibique sæpe cum introeuntibus deambulans vel residens, stupebat, sicuti in Daniele scriptum est: et interjectis horarum spatiis, consequenter respondebat, ut intelligeretur aliqua revelationis vidiisse secreta. Nam et in monte positus, ea quæ in Αἴγυπτῳ longe geregantur, prævidens, episcopo Serapioni ibi constituto narravit. Lamentabilis sequitur visio, et omni lacrymarum fonte plangeunda. Cum enim fratribus circa se sedentibus operaretur, intente fixit oculos in cœlum gemens atque suspirans, et post aliquantum spatium revelationis incepit, nimio dolore contremuit: et statim fixis genibus ante Dei vultum provolvulus oravit, ut clementia sua futurum averteret scelus. Succedunt orationi lacrymæ, metus ingens invadit presentes: obsecrant ut tantæ calamitatis exponeret visionem: singultus occupant vocem, lingua flentibus præpeditur, et in medio conatu sermo gemitu interrumpitur. Vix tandem cum vociferatione luctuosa ait: Melius erat, o filioli, impendens piaculum cito morte lucrari. Sic incipiens rursum lacrymis vincitur, et inter ægra suspiria tandem pectori conimoians vocem: Magnum, inquit, quoddam et universis sacerulis inauditum imminet nefas; magno fides catholica turbine subvertetur, et homines jumentis similes Christi sancta diripient. Vidi enim altare Domini mulorum circumdatum multitudine, qui crebris calcium icibus omnia dissipabant. Hec est causa gemituum meorum, quos audistis. Et facta est vox Domini dicens: Abominabitur altarium ineum (83). Nec mora, visionem sequitur effectus: nam post duos annos seva Arianorum irrupit insania. Tunc ecclesiæ fuerunt rapinae; tunc divinorum temeratio vasorum, tunc polluti ethniconum manus sacra polluta sunt ministeria (84); tunc paganorum opificum præsidia adversus Christum comparata

¹⁷ Dan. iv, 16.

(81) Sic Colb. 2, quem sequimur. Editi vero, τυγχάνων καὶ βέπτων, minus recte. Paulo post sequimus Reg. 2, Coll. 2 et Savil. In aliis et editis hæc, καὶ ἐργάζομενος, desunt. Infra in editis, ante τηνχετο, legebatur ἀναστάς, quam vocem, quod desit in plurimis mss., expunximus.

(82) Omnes manuscripti, τοὺς ἔνδον. Editi, τὰ ἔνδον, et ita legit Evagri.

(83) Sic omnes pene mss. et editi ante Bollandum,

qui habet altare meum.

(84) Desmar. mysteria. Quæ hic de pollutis mysteriis addidit Evagrius, in Græcis absunt, sed leguntur supra, pag. 118. Quod sequitur autem, cum assumptione palmarum: quod idolatriæ apud Alexandria insigne est, in Græco non legitur, videturque explicacionis causa additum. Et sene quiddam simile legitur, pag. 90 supra, ubi de strobilis, seu pinis nucibus sacrificatis agit Athanasius.

ravi : audivi quippe vocem dicentem : Altare meum pollueretur. Hæc senex vidit : et post biennium contigit ea quæ nuper fuit Arianorum irruptio, ecclesiastarumque direptio : cum (sacra) vasa vi abrepta, ethnici asportanda tradidere : quo tempore ex officiis ethnicois suis interesse synaxibus coegerunt, iisque præsentibus, quæ libuit in sacra mensa perpetrarunt. Tum novimus omnes, mulorum calcitratus ea Antonio prænuntiassæ, quæ jam Ariani quasi bruta jumenta perpetrant. Post visionem autem eos qui secum erant consolatus est. Ne animo concidatis, aiens, filii ; ut enim iratus est Dominus, sic denuo medelam adhibebit, et cito pristinum Ecclesia ornatum recuperabit, fulgebitque de more : pulsos restitui cernetis, impietatem ad latibula secedere sua, piamente fidem libere omnino **686** ac fidenter agere ubique : solum ne cum Arianis vos pollualis. Nequaquam enim apostolorum est ejusmodi doctrina, sed dæmonum, patrisque ipsorum diaboli, potiusque illa ortus atque rationis expers est, et non sanæ mentis, ut muli ratione carentes.

Exuton̄s metà tōn̄ Ἀρειανῶν. Οὐκ ἔστι γάρ τῶν̄ ἀποστόλων̄ · καὶ μᾶλλον̄ ἄγονος, καὶ διλογος, καὶ διανοίας ἔστιν οὐκ ὁρθῆς, ὡς ή τῶν̄ ἡμιόνων̄ ἀλογία.

83. Hactenus Antonii gesta. Non decet autem nos sūdem derogare tot tantisque ab uno homine editis miraculis. Hæc enim Salvatoris est promissio, qui ait : Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis huic monti : Hinc transmigra, et transmigrabit ; et nihil impossibile erit vobis¹⁸. Et rursum : Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Petite, et accipietis¹⁹. Ipse quippe discipulis omnibusque in se credentibus ait : Infirmos curate : dæmones ejicite : gratis accepistis, gratis date²⁰.

panxetēte · δαμυορας δικαλλετε · δωρεὰν ἐλάθετε, δωρεὰν δέτε.

VERSIO EVAGRII.

cum assumptione palmarum : quod idololatriæ apud Alexandriam insigne est. Ad ecclesiam pergera compellebantur Christiani, ut Arianorum populi crederentur. Proh scelus ! Horret animus replicare quæ gesta sunt : virginum matronarumque eruptus pudor : sanguis ovium Christi in Christi templo effusus veneranda respersit altaria : baptisterium pro voluntate gentilium pollutum est. Nihil defuit visioni veritatis, ut monstravit effectus, quod calcitrantium mulorum indisciplinatio, Arianorum esset impietas. Sed istam tristitiam consequentis revelationis prosperitate solatus est, et ait : Nolite, filioi, inorari vos penitus dare : ut enim iratus est Dominus, sic rursum miserebitur, et suum cito Ecclesia recuperabit ornatum : eosque qui in persecutionibus sūdem Domini servaverint, solito videbitis fulgore relucentes. Revertentur ad soveas suas serpentes, et religio longius propagabitur : tantum videte, ne fidei vestræ sinceritas Ariana labo sordescat. Non apostolorum, sed dæmonum et patris eorum diaboli ista doctrina est : ob id per insipientium jumentorum, similiis pecudum eorum expressus est animus.

83. Huc usque Antonius. Sed nos minime convenit diffidere, tam grande miraculum per hominem potuisse portendi. Salvatoris enim promissio est ista (89) dicentis : Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis monti huic : Transfer te, et transferetur, et nihil impossibile erit vobis : et iterum : Amen, amen dico vobis, omne quod petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Petite et accipietis. Ipse enim suis discipulis et universo credentium gregi, nunc subjectionem dæmonum, nunc variarum infirmitatuum pollicens curationem, siebat : *Gratis accepistis, gratis date.*

¹⁸ Matth. xvii, 19. ¹⁹ Joann. xvi, 25, 24. ²⁰ Matth. x, 8.

(85) Hæc gesta sunt anno 341. Vide supra Evidentiam encyclicam ad episcopos, p. 87.

(86) Culbertinus secundus, solus, ἐργασιῶν.

A σκιτώντων κτηκῶν γένοιτο λαχτίσματα. Πάντως δὲ ήσθεσθε, φησι, πῶς ἔστεναζον· ήκουσα γάρ φωνῆς λεγούσης· Βδελυχθήσεται τὸ θυσιαστήριόν μου. Ταῦτα εἰ ἐν δέρων· καὶ μετὰ δύο ἑτη γέγονεν ἡ νῦν Ἐφοδος τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ἔκκλησιῶν (85), ὅτε καὶ τὰ σκεῦη μετὰ βίας ἀρπάσαντες, δι' ἐθνικῶν ἐποιουν βαστάζεσθαι· ὅτε καὶ τοὺς ἐθνικοὺς ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων (86) ἡνάγκαζον συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν· καὶ παρθνῶν αὐτῶν ἐπραττον ἐπὶ τῆς τραπέζης ὡς ἡθελον. Τότε πάντες ἡμεῖς ἐπέγνωμεν, ὅτι τὰ λαχτίσματα τῶν ἡμιόνων ταῦτα προεμήνεις τῷ Ἀντωνίῳ, & νῦν οἱ Ἀρειανοὶ ἀλόγως πράττουσιν ὡς τὰ κτήνη. Ός δὲ ταῦτην εἶδε τὴν θεωρίαν, τοὺς συνόντας παρεκάλεσε, λέγων· Μή ἀθυμεῖτε, τέκνα· ὕσπερ γάρ ὥργισθη δοκύριος, οὗτω πάλιν λάστεται. Καὶ πάλιν ταχέως ἀπολύψεται τὸν ἑαυτῆς κόσμον ἡ Ἐκκλησία, καὶ συνήθως ἀναλάμψει· καὶ ὑψεσθε τοὺς διωχθέντας ἀποκαθισταμένους, καὶ τὴν μὲν ἀστερίαν πάλιν εἰς τοὺς ἴδιους φωλεοὺς ἀναχωροῦσαν, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρθρητισμόνην μετὰ πάτητης ἐλευθερίας πανταχοῦ· μόνον μὴ μιάντη.

C 83. Τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ Ἀντωνίου. Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀπιστεῖν, εἰ δι’ ἀνθρώπου τοσαῦτα γέγονε θαύματα.. Τοῦ γάρ Σωτῆρός ἔστιν ἐπαγγελτα, λέγοντος· Ἐὰρ ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σιράπεως (87), ἐρεῖτε τῷ δρει τούτῳ· Μετέθηθι ἐτεῦθεν, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲτε ἀνύρατήσαι ὑμῖν. Καὶ πάλιν· Ἀμήτη, ἀμήτη λέγω ὑμῖν, ἐάρ τι αἰτήσητε τὸν Πατέρα (88). ἐτῷ ὀρόματι μου, δώσοι ὑμῖν. Αἰτήστε, καὶ λήψεσθε. Καὶ αὐτός ἔστιν ὁ τοῖς μαθηταῖς λέγων, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύοντις εἰς αὐτὸν· Ἀσθενοῦτας θε-

(87) Sic plurimi mss. Alii cum editis, συνάπεως.

(88) Quidam mss., Πατέρα μου. In aliis μου deceat.

(89) Sic manuscripti. Editi, est ita.

84. Οὐ προστάττων (90) γεῶν ἐθεράπευεν δὲ Ἀντώνιος, ἀλλ' εὐχόμενος καὶ τὸν Χριστὸν ὄνομάζων· ὡς πᾶσι φανερὸν γενέσθαι, διὰ οὐκ ἡνὶ αὐτῷ δὲ ποιῶν, ἀλλ' δὲ Κύριος, διὰ Ἀντωνίου φιλανθρωπεύομένος, καὶ θεραπεύων τοὺς πάσχοντας. Ἀντωνίου δὲ μόνον ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἀσκησίς, ἡς ἔνεκεν ἐν τῷ δρει καθήμενος, ἔχαιρε μὲν τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, ἐλυπεῖτο δὲ διοιχούμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ ἐλκόμενος εἰς τὸ δροῦ τὸ ἔξω. Καὶ γάρ καὶ δικασταὶ πάντες ἤξιοις ἀπὸ τοῦ δροῦ αὐτὸν κατέρχεσθαι, ἐπειδὴ μὴ δυνατὸν ἡνὶ αὐτοὺς εἰσελθεῖν ἐκεῖ, διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας τῶν δικαζομένων. Ἡξίου δὲ δύμας, ἵνα Ἐλθῇ καὶ μόνον αὐτὸν ἰδωσιν· αὐτὸς μὲν οὖν ἐξετέρεπτο καὶ παρηγένετο τὰς πρὸς τούτους ὅδούς· οἱ δὲ ἐπέμενον, καὶ μᾶλλον τοὺς ὑπευθύνους δηνας ὑπὸ στρατώντας προσέπεμπον· ἵνα καν διὰ τὴν ἐκείνων πρόφασιν κατελθῃ. Πάσχων οὖν ἀνάγκην, καὶ δρῶν αὐτοὺς ὁδυρομένους, ἥρχετο μὲν εἰς τὸ δροῦ τὸ ἔξω· οὐκ ἀνωφελῆς δὲ πάλιν ἡνὶ σκυλοῦς αὐτοῦ· πολλοῖς μὲν γάρ εἰς δηνας ἐγίνετο, καὶ εἰς εὐεργεσίαν ἡ ἀφίξις αὐτοῦ. Τοὺς δὲ δικαστὰς ὡφέλει, συμβούλευών πάντων μᾶλλον προκρίνειν τὸ δικαιον· καὶ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν, καὶ εἰδέναι, διὰ οἰκεῖον προστάτην, καὶ θεωρίαν τὴν ἐν τῷ δρει διατριβὴν πάντων μᾶλλον ἡγάπα.

85. Ποτὲ οὖν βίᾳ τοιαύτην παθὼν παρὰ τῶν ἥρεων ἐχόντων, καὶ τοῦ στρατηλάτου διὰ πολλῶν ἀξιώσαντος αὐτὸν κατελθεῖν· ἐλθὼν, καὶ δημιλήσας ὀλίγα, τὰ εἰς σωτηρίαν φθάνοντα, καὶ περὶ (91) τῶν δεσμάνων, ἡπειρετο. Τοῦ δὲ λεγομένου δουκὸς ἀξιώντος αὐτὸν ἐμβραδύνειν, Ἐλεγε μὴ δύνασθαι χρονίειν μετ' αὐτῶν, καὶ παρεδίγματα χαρέστι τοῦτον ἐπειθείς λέγων· "Ωσπερ οἱ ἱχθύες ἐγχρονίζοντες τῇ ἔπειρᾳ γῆ τελευτῶσιν, οὗτως οἱ μοναχοὶ βραδύνοντες μεθ' ὑμῶν, καὶ παρ' ὑμῖν ἐκδιατρίβοντες ἐκλύονται. Δεῖ οὖν, ὧσπερ τὸν ἱχθὺν εἰς τὴν θάλασσαν, οὗτως ἥμᾶς; εἰς τὸ δροῦ; ἐπειγεσθαι· μῆποτε ἐμβραδύνοντες,

A 84. Non jussu itaque sanabat Antonius, sed orando, Christumque nominando; ita ut palam esset nouum ipsum ea edere, sed Dominum, Antonii ministerio, beneficia et curationem patientibus impertire; ita ut Antonii esset oratio tantum et ascetica vita, cuius ope cum in monte sederet, divinarum rerum contemplatione gaudebat: sed dolebat cum a multis vexaretur, atque ad exteriorem peritraheretur montem. Judices namque omnes rogabant illum ut e monte descendenteret, quod nequaquam sibi liceret, ob reos qui secum erant et sequebantur, ad montem ingredi. Postulabant tamen ut accederet, ejusque salutem aspectu fruerentur, quam rem cum aversaretur ille, abnuebat egredi. Instare illi, ac sub militum custodia reos ad illum mittere, ut illorum B saltum causa descendenteret. Necessitate igitur coactus, illosque cernens collacrymantes, in exteriorem se contulit montem: quae illius desatigatio haud utilis fuit: multis enim commoda, multis beneficia contulit adventus ejus. Judicibusque ipsis emolumento erat: quos hortabatur ut jus et æquum omnibus anteferrent, Deum timerent, nossentque, quo iudicio judicarent, eodem sese judicandos²¹. Nullus ei locus æque charus fuit atque mons ille.

C 687 85. Cum aliquando ita vi compulsa ab iis quibus ex usu id erat, duceque rogante ipsum ut descendenteret, venisset, paucis eum allocutus verbis, quæ tum salutem ejus, tum eos qui sua ope egebant spectarent, regredi festinabat. Duce vero, ut vocant, rogante moram ut faceret, se diutius cum illis morari non posse respondit, lepidoque id illi exemplo persuasit. Sicut pisces, ait, in arida terra immorando moriuntur; sic monachi vobiscum morantes, apudque vos diutius versantes, enervantur: ut igitur piscibus ad mare, sic nobis ad montem properandum, ne cunctantes, eorum quæ intus sunt obli-

VERSIO EVAGRII.

84. Nunquid suæ virtutis imperio curabat Antonius? nunquid suæ possibilitatis arbitrabatur esse quod fieret? Orationibus, non præceptis, demones morbiique cesserunt, et ad Christi Domini nostri nominationem semper universa perfecta sunt. Nemo sapientum sanitatum admirationem ascribat Antonio, sed Domino Iesu, qui solitam erga creaturas suas exhibens benevolentiam, nunc quoque per electum famulum suum indulgenter exercuit. Antonius tantum orabat, et ob vitæ ejus merita, cuncta Dominus largiebatur. Sæpe autem, et contra voluntatem, ad exteriorem montem a fratribus perducebatur. Et cum judices qui ad interius archisterium (92), propter asperitatem itineris, et obsequentium multitudinem, et horridam soliditudinem ire non poterant, precario quærerent ut ejus fruerentur aspectibus, nec impetrare possent, quia molestissime ferebat vexationem discursuum; ipsos catenatos, quos aut noxias, aut vigor publicus constrinxerat, ad eum destinabant, scientes tales ab Antonio non posse contemni: quorum fletibus supererat pertrahebatur ad exteriorem montem, agnoscens laborem suum utili miseris fore: suadebatque judicibus, qui eum invitaverant, ut in sententia proferenda, et odio et gratiæ, timorem Dei anteponenter: nec ignorare eos debere, quod scriptum est: *Quocunque iudicio iudicaveritis, in eo iudicabitur de robis.* Attamen inter medios sermones charæ sibi soliditudinis recordabatur.

85. Post coactam itaque præsentiam, quam ducis preces, et, quod verius est, miserorum fletus, extorserat, post salutaria monita, post reorum commendationem, quorumdam etiam absolutionem, postulanti duci, ut paulo largius eidem suam præsentiam indulgeret, ait, non posse se diutius ibidem morari, grato usus exemplo, quod, sicuti pisces ab aqua extracti mox in arenī terra morerentur, ita et monachos cum sæcularibus retardantes huinanis statim resolvi confabulationibus. Ob id ergo, inquit, convenit, ut pisces ad mare, ita nos ad montem festinare (93), ne, tardantibus nobis, aliqua propositi succedat oblivio.

²¹ Matth. vii, 2.

(90) Sic manuscripti, rectius quam editi, qui habent προστάτων.

(91) Editi, παρά, in manusc. omnibus legitur περί.

(92) *Lege asceterium.*

(93) Sic manuscripti. Editi, *festinemus.*

scamur. Quibus dux auditis, aliisque permultis, A admiratus, vere illum Dei servum esse dixit: unde namque idiotæ mens tanta et tam eximia esset, nisi a Deo diligenter?

86. Quidam item dux, Balacius nomine, acriter nos Christianos persecutus, ob studium erga nefarios Arianos. Is cum crudelis adeo esset, ut virgines verberaret, monachos nudaret atque flagris cæderet; mittit ad illum Antonius scriptam hujus sententiae epistolam: Video iram imminere tibi: desine itaque Christianos persecuti, ne te forte ira Dei apprehendat: jamjam enim te invasura est. Ricit Balacius, in epistolam humi projectam conspuuit, tabellariisque injuria affectis jussit, ut haec Antonio renuntiarent: Quia monachorum cura tibi est, te jam adoriar. Necdum elapsis quinque diebus, ira apprehendit eum: cum enim ad primam mansionem Cereu vocatam proficiseretur, egressus est ipse Balacius cum Nestorio Ægypti praefecto, amboque equis insidebant, qui Balacii erant, mitissimique omnium quos aleret ipse. Sed nondum eo advenerant, cum cœpere equi ludere more solito: ac derepente mansuetior cui insidebat Nestorius, Balacium morsu decussit in terram, in eumque irruens, semur ejus ita dentibus laniavit, ut statim in urbem delatus, intra triduum moreretur (94). **688** Miratique sunt omnes ea quæ Antonius præsumtiasset, tam cito accidisse.

δέουσιν ἐπαράξει τὸν μηρὸν αὐτῷ, ὡς εἴθις μὲν ἀπενεγκθῆναι εἰς τὴν πόλιν, ἐν τρισὶ δὲ ἡμέραις ἀποθανεῖν· καὶ πάντας θαυμάζειν, ὅτι δὲ προειρήκεν δὲ Ἀντώνιος, ταχίς πεπλήρωται.

87. Sic igitur ferociores monebat: alios autem se adeuntes sic præceptis et monitis imbuebat, ut statim juris dicendi immemores, beatos illos prædicarent qui ex saeculi vita secederent. Atque ita injuria affectorum patrocinium suscipiebat, ut videretur,

ἐπιλαθύμεθα τῶν ἔνδον. Ἀκούσας δὲ δ στρατηλάτης ταῦτα παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐπερα πολλὰ, θαυμάσας, ἐλεγεν, ἀληθῶς εἶναι τούτον δοῦλον τοῦ Θεοῦ: πόθεν γὰρ θιωτὴ τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος νοῦς, εἰ μὴ ἦν ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ;

86. Εἰς δὲ τις στρατηλάτης, Βαλάκιος δὲ ἦν δονια μα αὐτοῦ, πικρῶς ἐδίωκεν ἡμᾶς τοὺς Χριστιανὸς διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν δυσωνύμων Ἀρειανῶν σπουδὴν. Καὶ ἐπειδὴ τοσοῦτον ἦν ὥμδες, ὡς καὶ παρθένους τύπτειν, καὶ μονάζοντας γυμνοῦν καὶ μαστίζειν· ἀποτέλλει πρὸς αὐτὸν δὲ Ἀντώνιος, καὶ γράφει τοιοῦτον ἔχουσαν νοῦν ἐπιστολὴν· Ὁρῶ δργήν ἐπερχομένην ἐπὶ τοῦ παῦσαι οὖν διώκων Χριστιανὸς, μή ποτε σε τῇ δργῇ καταλάθῃ· μέλλει γάρ ἤδη ἐπὶ σε ἔρχεσθαι. Οὐ δέ Βαλάκιος, γελάσας, τὴν μὲν ἐπιστολὴν ἔρδυψε χαμαὶ, πτύσας εἰς αὐτὴν, τοὺς δὲ κομίσαντας ὑδρίσε, παρχγείλας ἀπαγγέλλειν Ἀντώνιῳ ταῦτα· Ἐπειδὴ φροντίζεις περὶ (95) τῶν μοναχῶν, ἤδη καὶ σε μετελεσθομαί. Καὶ οὐ παρῆλθον ἡμέραι πέντε, καὶ κατέλαβεν αὐτὸν ἡ δργή. Εἰς γάρ τὴν πρώτην μονὴν Ἀλεξανδρείας τὴν λεγομένην. Χαιρέου ἐξῆλθεν αὐτός τε δὲ Βαλάκιος καὶ Νεστόριος δὲ ἵπαρχος (96) τῆς Αιγύπτου, καὶ ἀμφότεροι μὲν ἐπεκαθέζοντο ἐπιποῖς· ἢσαν δὲ οὗτοι ίδιοι τοῦ Βαλακίου, καὶ πρατεροὶ πάντων τῶν τρεφομένων παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ μήπω φιλασάντων αὐτῶν εἰς τὸν τόπον, ἤρξαντο πάζειν, ὡς εἰώθασι, πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἐξαίφνης ὁ πρατερος, φὲ ἐπεκαθέζετο Νεστόριος, δῆγματι τὸν Βαλάκιον καταβαλὼν ἐπέπεσεν αὐτῷ· καὶ οὕτω τοῖς

C 87. Οὕτω μὲν οὖν τοῖς πικροτέροις παρῆνε· τοὺς δὲ ἄλλους τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀπαντῶντας οὕτως ἐνουθέτει, ὡς ἐπιλανθάνεσθαι παρ' αὐτὰ τοῦ δικάζειν, καὶ μακαρίζειν τοὺς ἀναχωροῦντας ἀπὸ τοῦ βίου τούτου. Οὕτω δὲ τῶν διδούμενων προϊστατο, ὡς

VERSIO EVAGRII.

Pro tanta hominis sapientia dux miratus, justam de eo tulit veramque sententiam, dicens: Vere istum esse (97) Dei famulum, nec in rustico homine potuisse tantam aliquando inesse sapientiam, nisi divino amore regeretur.

86. Praeterea cum Balacius, qui sub Nestorio praefecto Alexandriae dux Ægypti fuit, homo Arianæ iniqutatis studiosissimus sautor, ita Christi Ecclesiam persecutus, ut animo vesano, virgines monachosque nudatos verberaret in publico, ad eum Antonius litteras misit, quarum ista sententia est: Video iram Dei venientem super te: desine persecuti Christianos, ne te ira occupet, quæ proximum jam tibi minatur interitum. Legit infelix epistolam, et irrisit, atque in eam excreans proiecit in terram: portatores quoque multis afficiens injuriis, Antonio talia renuntiare (98) præcepit: Quoniam cura tibi tantopere monachorum est, etiam ad te mei vigoris transibit disciplina. Sed confessim minitatem opressit supplicium, et post quinque dies os effrenatum ultio divina compescuit. Egreditur enim ad primam mansionem Alexandriae, quæ appellatur Cereu (99), cum supradicto Ægypti praefecto Nestorio. Vehuntur equis, quos inter omnes Balacius, cujus erant, mansuetissimos nutriebat. Cum ergo pariter solito sibimet equi alluderent, mitior, quo Nestorius vehebat, morsu repentina Balacium decussit in terram, ac sic in eum inhiens, semur ejus laceravit atque corrosit, ut statim relatus ad civitatem, post tertium diem moreretur: universique agnoscere ministerum ab Antonio prædictarum effectum quanto- cins consecutum, digno persecutoris fine completo.

87. Cæteros ad se venientes mira cum modestia Antonius admonebat, ut oblita sæculi dignitate remotionis vitæ beatitudinem appeterent. Si qui autem majori potestate premebantur, nec poterant obtinere justitiam, ita eos obnixa defendebat, ut ipse pro illis pati videretur injuriam. Multis utilis fuit præclarus

(94) Vide Historiam Arianorum ad monachos, numero 14.

(95) Sic quidam manuscripti. In editis περὶ deest.

(96) Ita omnes manuscripti. Editi vero, ὑπαρχος.

(97) Sic manuscripti. pene omnes. Editi, rere justum esse.

(98) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, re-nuntiari.

(99) Sic Desmar. optime. Alii, Cereum, alii, Chreum cum Bollando vocant. Vide in tabella geographica.

νομίζειν μή διλλους, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τὸν πάσχοντα. Οὔτις δὲ πάλιν πρὸς ὡφέλειαν πᾶσιν ἦν ικανός, ὡς πολλοὺς στρατευμένους, καὶ τῶν τὰ πολλὰ χειτηγίνων, ἀποτίθεσαι τὰ τοῦ βίου βάρη, καὶ λοιπὸν γίνεσθαι μοναχούς. Καὶ δῆλως ὡσπερ λατρὸς ἦν δοθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ τῇ Αἰγύπτῳ. Τίς γὰρ λυπούμενος ἀπήντα, καὶ οὐχ ὑπέστρεψε χάριν; τίς ἡρχετο θρηνῶν διὰ τοὺς αὐτοὺς τεθνηκότας, καὶ οὐκ εὐθέως ἀπετίθετο τὸ πένθος; τίς ὁργιζόμενος ἡρχετο, καὶ οὐκ εἰς φιλίαν μετεβάλλετο; τίς πέντης ἀκριῶν ἀπήντα, καὶ ἀκούων αὐτοῦ καὶ βλέπων αὐτὸν, οὐ κατεφρόνει τοῦ πλούτου, καὶ παρεμυθεῖτο τὴν πενίαν; τίς μοναχὸς, διλγωρήσας, καὶ ἐλθὼν (1) πρὸς αὐτὸν, οὐ μᾶλλον ισχυρότερος ἔγενετο; τίς νεώτερος ἐλθὼν εἰς τὸ δρός, καὶ θεωρήσας Ἀντώνιον, οὐκ εὐθέως ἐξηρνεῖτο τὰς ἡδονὰς, καὶ τὴν ἡγάπα σωφροσύνην; τίς ἡρχετο πρὸς αὐτὸν ὑπὸ δαίμονος πειραζόμενος, καὶ οὐκ ἀνεπαύετο; τίς δὲ ἐν λογισμοῖς ἐνοχλούμενος ἡρχετο, καὶ οὐκ ἐγαληνίᾳ τῇ διανοΐᾳ;

88. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἦν μέγα τῆς ἀσκήσεως τοῦ Ἀντώνιου, ὅτι, καθά προσίπον, χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων ἔχων, ἐπεγίνωσκεν αὐτῶν τὰ κινήματα· καὶ πρὸς δι τις αὐτῶν εἶχε τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ὁρμὴν, τοῦτο οὐκ ἡγνέσι. Καὶ οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἐπείζετο περ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνοχλούμενούς ἐν λογισμοῖς παρακαλῶν (2) ἐδίδασκε, πῶς ἀγνωνιτο τὰς ἔκεινων ἐπιβουλὰς ἀνατρέπειν· διηγούμενος τῶν ἐνεργούντων τὰς ἀσθενεῖας καὶ τὰς πανουργίας. Ἐκαστος γοῦν, ὥσπερ ἐπαλιψεῖς (3) παρ' αὐτοῦ, κατήρχετο καταθαρρών τῶν νοημάτων τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ. Πόσαι δὲ καὶ μνηστῆρας ἔχουσαι παρθένοι, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ πέραν ἰδοῦσαι τὸν Ἀντώνιον, ἐμειναν τῷ Χριστῷ παρθένοι; Ἡργόντο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν πρὸς αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μετὰ πάντων τὴν ὡφέλειαν ἐσχρήστες ὑπέστρεψον, ὡς παρὰ πατρὸς προπεμπόμενοι (4). Ἐμέλεις κοιμηθέντος αὐτοῦ, πάντες, ὡς ὀρφανοὶ γενόμενοι πατρὸς, μόνῃ τῇ ἔκεινου μνήμῃ παρακαλοῦσιν ἕαυτούς, εἴτε.

VERSIO EVAGRII.

senis oratio : multi magnis divitiis et altiori gradu militia derelicto, ejus hærente curriculis cupiebant. Et ut infinita brevi sermone comprehendam, bonum Ægypto medicum Christus indulserat. Quis non tristitiam apud Antonium mutavit in gaudium? quis non iram verit in pacem? quis orbitatis luctum non ad ejus temperavit aspectum? quis non in orbe paupertatis, quo premebatur, abjecto, statim et divitium desperit opulentias, et in sua letaratus est paupertate? quis post lassitudinem monachus non ejus vegetatus est hortamenti? quis adolescens, relatis (5) succensus ardoribus, non ex ejus admonitu pudicitiae amator fuit? quis vexatus a diabolo sine medela rediit? quis iniuncti cogitationibus distractus, non, circa tempestate sopita, sereno regressus est animo?

88. Sciebat enim quo quisque laboraret incommodo, et ex vita meritis discretionem spirituum agnoscens, adhibebat verborum, prout erant vulnera, sanitatem. Unde effectum est, ut post ejus doctrinam, omnes diaboli panderentur insidiæ; multa quoque despontata: puellæ, ad ejus conspectum ab ipso pene thalamo recedentes, in Ecclesia matris gremio conserderunt. Quid plura? Totius orbis homines ad eum confluabant, et universarum gentium varietas bellicosissimum contra dæmones virum conspicere gestiebant. Nullus se frustra illuc venisse conquestus est; omnibus delectabile atque jucundum laboris commercium fuit. Fatigatio enim itineris emolumentum viatici reportabat, sicut rei probavit effectus. Nam post resolutionem ejus, quasi communī vulnere orbitatis excepto, propriū singularem luxerunt.

(1) Sic quidam manuscripti. Editi vero, ἀπέλ-
όνων.

(2) Colb. 2, παρ' ἔκεινων.

(3) Sic omnes mss. Editi, ὡς παρ' ἐπαλιψεῖς. Qui-
dam mss. habent ἐπαλειψθεῖς, alii ἐπαλειψεῖς.

A non alios, sed ipsum Iesum fuisse. Ita rursum ad omnium utilitatem natus erat, ut multi milites, aliquique plurimarum potiti possessionum, depositis vite huic oneribus, fierent monachi. Denuni quasi medicus Ægypto a Deo datus erat. Quis enim modestus illum adiit, qui gaudens recesserit? quis accessit mortuos lugens suos, qui statim luctum deposuerit? quis iratus advenit, nec in amicitiam redactus est? quis pauper ad illum demisso animo accessit, auditoque ac visu illo, divitias non contempsit, et non de paupertate sua consolationem admisit? quis monachus remissior illum conveniens, non fortior postea fuit? quis adolescens in montem profectus, visoque Antonio, non abnegans illico voluptates temperantiam est amplexus? quis a dæmostente tentatus ipsum adiit, qui liberatus sit? quis cogitationibus vexatus accedens, non tranquillo stetit animo?

B

88. Etenim illud singulare erat in Antonii ascensi, quod accepta, ut supra dixi, spirituum discretionis gratia, eorum statim agnosceret motus, et cujusque studium affectumque non ignoraret: neque solum non ab illis deciperetur, imo eos qui cogitationibus turbati erant, monitis suis edoceret, qua ratione possent insidias dæmonum subvertere, narrata eorum imbecillitate, vafriticie. Singuli itaque tanquam inuncti ab illo, seu ad pugnam excitati, descendebant, assumpta adversus diaboli dæmonumque ejus cogitationes fiducia. Quot jam processabant virgines, tantum Antonio eminus conspecto, Christi virginies mansere? Veniebant etiam ad illum quidam, ab exteris regionibus, qui percepta cum aliis omnibus utilitate, domum redibant, quasi a patre suo deducti. **89** Sane illo defuncio, omnes quasi patre orbi, sola ejus memoria sese consolantur, recentis animo ejus admonitionibus hortamentisque. C

Sic manuscripsi. In editis, *aletatis* deest,

(4) Ita quidam manuscripti. Editi et alii, περ-
πάρεντοι. Inferius manuscripti omnes, ὡς ὀρφανοί.
Editi, οἱ ὀρφανοί.

(5) Sic manuscripti. In editis, *aletatis* deest,

89. Qualis porro ipsi exitus vita fuerit, aequum est me enarrare, vosque, ut peroptatis, ediscere; cum maxime ea etiam in re illum imitari par sit. Cum de more monachos in exteriore monte degentes inviseret, et a Providentia divina de futura morte præmonitus fuisse, fratribus hæc locutus est: Jam postremo vos invisam, mirumque si iterum in hac vita mutuo fruamur aspectu: tempus quippe ut hinc transmigrem, cum ferme quintum supra centesimum annum agam. His illi auditis, lacrymari, senem amplecti, ac deosculari. Ille vero quasi ab extranea in propriam se conferens urbem, læsus colloquebatur, monebatque, ne in laborando segnes essent, neque in vita ascetica animo delicerent: sed ita viverent ac si quotidie morituri essent. Atque, uti jam dixerat, animam custodirent ab obscenis cogitationibus, sanctosque æmularerunt viros: nec ad Meletianos schismaticos accederent, quorum improbum profanumque propositum possent: nec ullam haberent cum Arianis communionem, quoruim impietas nemini non explorata esset. Etiam si videbatis, ait, ipsis judices patrocinarí, ne ideo turbemini; cessabit enim, atque mortalis modicique temporis est imaginaria hujusmodi potestas. Vos itaque puros ab illis custodite, servateque Patrum traditionem, et cum primis piam fidem in Dominum nostrum Jesum Christum, quam ex Scripturis didicistis, et quam vobis ego plerumque in memoriam revocavi.

90. Fratribus autem vim ipsi inferentibus, ut illuc remaneret, vitamque obiret; abnuit ille, cum ob alias multas causas, ut vel tacitus ipse subindicabat, tum ideo maxime, quod Ægyptii soleant piorum hominum defuctorum corpora, maximeque sanctorum martyrum, funerare quidem et linteis

A 89. Οἶον δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτῷ τοῦ βίου γέγονεν, ἔξιον κάμψη μημονεύσας, καὶ ὑμᾶς ἀκοῦσαι ποθοῦντας· καὶ τοῦτο γάρ αὐτοῦ ζηλωτὸν γέγονε. Κατὰ τὸ εἰωθός ἐπεισκέπτετο τοὺς μοναχοὺς τοὺς ἐν τῷ θρεῖ τῷ ἕξι, καὶ προσμαθὼν (6) παρὰ τῆς Προνοας περὶ τῆς ἁυτοῦ τελευτῆς, ἐλάσει τοις ἀδελφοῖς λέγων· Ταῦτην ὑμῶν τὴν ἐπίσκεψιν ὑστέραν ποιοῦμαι, καὶ θαυμάζω, εἰ πάλιν ἁυτοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θεωρήσομεν. Καίρος ἔστι κάμψη λοιπὸν ἀναλῦσαι· εἰμὶ γάρ ἐγγὺς ἐτῶν πέντε καὶ ἑκατόν. Οἱ μὲν ἄκούσαντες, ἔκλαιον, καὶ περιεπτύσσοντο καὶ κατεψίλουν τὸν γέροντα· ὅ δὲ, ὡς ἀπὸ ἀλλοτρίας εἰς τὸν ἀπαίρων πόλιν, χαίρων διελέγετο· καὶ παρῆγελλεν αὐτοῖς μή διλγωρεῖν ἐν τοῖς πόνοις, μηδὲ ἐκκαχεῖν ἐν (7) τῇ ἀσκήσει· ἀλλ' ὡς καθ' ἡμέραν B ἀποθνήσκοντας ζῆν· καὶ καθὼς προεῖπον σπουδάζειν τὴν ψυχὴν φυλάττειν ἀπὸ βυπαρῶν λογισμῶν· καὶ τὸν ζῆλον ἔχειν πρὸς τοὺς ἀγίους, μή ἐγγίζειν δὲ Μελετιανοῖς (8) τοῖς σχισματικοῖς· οἴδατε γάρ αὐτὸν τὴν πονηρὸν καὶ βέβηλον προσάρσιον· μηδὲ κοινωνίαν ἔχειν τινὰ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς· καὶ γάρ καὶ ἡ τούτων ἀσέβεια πᾶσιν ἔκδηλος ἔσται. Μηδὲ ἐν θεωρήσῃς προσταμένους αὐτῶν τοὺς δικαστὰς, ταράττεσθε· πάντεται γάρ, καὶ θνητὴ καὶ πρὸς δλίγον ἔστιν αὐτῶν ἡ φαντασία. Καθαροὺς οὖν ἁυτοὺς μᾶλλον ἀπὸ τούτων φυλάττετε, καὶ τηρεῖτε τὴν τετῶν Πατέρων παράδοσιν, καὶ προηγουμένως τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὑσεβῆ πίστιν, ήν ἐκ τῶν Γραψῶν μὲν μεμαθήκατε, παρ' ἐμοῦ δὲ πολλάκις ὑπεμνήσθητε.

C 90. Τῶν δὲ ἀδελφῶν βιαζομένων μεῖναι αὐτὸν παρ' αὐτοῖς, κάκει τελειωθῆναι, οὐκ ἡνέσχετο διὰ πολλὰ μὲν, ὡς αὐτὸς καὶ σιωπῶν ἐνέφατε, καὶ διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα· οἱ Αἰγύπτιοι τὰ τῶν τελευτῶν σπουδαῖων σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἀγίων μαρτύρων, φιλοῦσι μὲν θάπτειν καὶ περιελίσσειν δύοντος (9)· αὐτὸν

VERSIO EVAGRII.

89. Quis autem finis vitae ejus fuerit, dignum est et me commemorare, et vos cum desiderio audire: quia et hoc in eo imitabile cunctis suit. Juxta consuetudinem ad visendos fratres qui in exteriori monte erant, venit, ibique a divina providentia de sua morte condiscens, ita exorsus est: Ultimam, filioli, patris audite sententiam: non enim arbitror, quod in hoc saeculo iterum nos visuri simus. Cogit conditio naturæ, ut post centenarium numerum, quem annis quinque supergredior, jam resolvar. Ita locutus, audientium pectora contrastavit: gemitus lacrymæque dicta mœrentia consecuta sunt. Amplexabantur eum universi, quasi jam de saeculo recessurum. At ille, tanquam aliena deserens, ad propriam patriam proliciceretur (10), magna cum lætitia præcipiebat, desidiam instituto non debere subrepere; sed tanquam quotidie morituros, ut ante prædixerat, a sordidis cogitationibus animam custodire, et omnem æmulationem ad sanctos quosque convertere: ad Meletianos (11) vero schismaticos ne prope quidem accedere. Scitis enim, aiebat, eorum antiquam perversitatem: neque cum Arianis communione jungamini, quia impietas eorum jam omnibus manifesta est. His etiam illud addebat, nullum debere Christianum, cum saeculi viderit potestates pro Arianorum et Meletianorum pugnare nequitia, a Christi territum discedere veritate: mortalium illam esse defensionem, nec diu fallacem permanere posse phantasiam. Quapropter, aiebat, custodienda est pia fides in Christo, et Patrum religiosa traditio, quain et Scripturae lectione et crebro meæ parvitatibus didicistis admoniti.

90. Finito sermone, fratres eum vehementissime retardabant, glorioso patris cupientes termino decorari. Sed multas ob causas, quas et silentio demonstrabat, præcipue tamen ob præsumptam Ægypti consuetudinem contradixit. Mos etenim Ægyptiis est, nobilium et præcipue beatorum martyrum corpora iuunteamine quidem obvolvere, et studium funeri solitum non negare; terra vero non abscondere, sed super

(6) Ita quidam manuscripti. Editi, μαθών. Infra post ἀδελφοῖς, deest λέγων in editis: sed habetur in quibusdam manuscriptis.

(7) Sic manuscripti omnes. In editis τὸν deest.

(8) Colbertinus secundus Μελετιανοῖς. Infra κοντωτῶν debeat in ejitis sed habetur in omnibus pene manuscriptis.

(9) Sic omnes manuscripti. Editi vero, θορύσσοις.

(10) Ita quidam manuscripti recte. Editi, προστίτους.

(11) Manuscripti quidam habent, Μελετιανοῖς, et infra, Μελιτιανοῖς; alii, Μιλετιανοῖς.

πιειν δὲ ὑπὸ γῆν, ἀλλὰ ἐπὶ σκιμποδίων τιθέναι, καὶ φυλάττειν ἔνδον παρ' ἑαυτοῖς· νομίζοντες ἐν τούτῳ τημάν τοὺς ἀπελθόντας. Ὁ δὲ Ἀντώνιος πολλάκις παρὶ τούτου καὶ ἐπισκόπους ήξίου παραγγέλλειν τοῖς λαοῖς· δύοις δὲ καὶ λαῖκον ἐνέτρεπε, καὶ γυναῖκιν ἐπέπληττε, λέγων, μήτε νόμιμον, μήτε δῶλας δισον εἰναι τοῦτο. Καὶ γάρ τὰ τῶν πατριαρχῶν καὶ τὰ τῶν προφήτων σώματα μέχρι νῦν σώζεται εἰς μνήματα· καὶ αὐτὸς δὲ τὸ τοῦ Κυρίου σώμα εἰς μνήμειον ἐτέθη, λίθος τε ἐπιτεθεὶς ἔκρυψεν αὐτὸν, ἵνα ἀνέστη τριήμερον. Καὶ ταῦτα λέγων, ἐδείχνει παρανομεῖν τὸν μετὰ θάνατον μὴ χρύπτοντα τὰ σώματα τῶν τελευτῶντων, καὶ ἄγια τυγχάνῃ. Τί γάρ μετιζον ἡ ἀγιώτερον τοῦ Κυριακοῦ σώματος; Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες, ἔκρυψαν ὑπὸ γῆν λοιπὸν, καὶ τύχαρίστουν τῷ Κυρίῳ, καλῶς διδαχθέντες.

91. Αὐτὸς δὲ, τοῦτο γινώσκων, καὶ φοβούμενος μὴ καὶ τὸ αὐτὸν ποιήσωσιν οὕτως σώμα, ἥπειξεν ἑαυτὸν, συνταξάμενος τοῖς ἐν τῷ Ἑἴῳ δρει μοναχοῖς· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἔνδον δρος (12), Ἐνθα καὶ μένειν εἰλθει, μετὰ μῆνας ὅλης ἐνόσσησε· καὶ καλέσας τοὺς συνόντας αὐτῷ (δύο δὲ ἡσαν, οἵτινες καὶ ἔμεναν ἔνδον, δέκα καὶ πέντε ἔτη ἀσκούμενοι), καὶ ὑπηρετοῦντες αὐτῷ διὰ τὸ γῆρας), Ἐλεγει πρὸς αὐτούς· Ἔγώ μὲν, ὡς γέγραπται, τὴν δόδιν τῶν πατέρων πορεύομαι· ὅρῳ γάρ ἐμαυτὸν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὑμεῖς δὲ νῦν φέτε, καὶ τὴν πολυχρόνιον ὑμῶν ἀσκησιν μὴ ἀπολέσητε· ἀλλ' ὡς νῦν ἀρχὴν ἔχοντες, σπουδάσατε τηρεῖν τὴν προθυμίαν ἑαυτῶν. Οἴδατε τοὺς ἐπιδουλεύοντας δαιμόνας, οἴδατε πῶς ἄγριοι μὲν εἰσὶν, ἀσθενεῖς δὲ τῇ δυνάμει. Μή οὖν φοβηθῆτε αὐτοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Χριστὸν δεῖ ἀναπνέετε, καὶ τούτῳ πιστεύετε· καὶ ὡς καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες ζήσατε, προσέχοντες ἑαυτοῖς, καὶ μνημονεύοντες ὡν τὴν κοινωνίαν πρὸς τοὺς σχισματικοὺς, μήδοι δῶλας πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς Ἀρετανούς. Οἴδατε γάρ

A involvere, nec tamen sub terram occultare; sed lectulis superponere, **690** et apud sese intus servare: rati id vita functis esse honori. Antonius autem plerumque rogarat episcopos, ut ea de re populos monerent: similiterque laicos pudore affiebat, mulieresque objurgabat, aiens nec legitimū nec sanctū illud esse. Nam patriarcharum et prophetarum corpora hactenus in monumentis servantur: ipsumque Domini corpus in monumento fuit depositum ¹³, impositusque ipsi lapis quo operiretur ¹⁴, donec tertia die resurgeret. Hisque verbis demonstrabat prævaricari eum, qui defunctorum corpora non absconderet, quamvis sancta essent. Quid majus enim et sanctius corpore Dominico? Quibus auditis, multi deinceps sub terra B occultarunt, et Domino egere gratias, quod tam probe edocii essent.

91. Ille vero hujuscemodi consuetudinis gmarus, metuensque ne suo corpori idipsum præstarent, salutatis monachis qui in exteriore erant monte, ingressusque in interiore montem, ubi manere solitus erat, post menses paucos in morbum incidit: vocalisque iis qui secum erant (duobus scilicet, qui intus remanserant, per quindecim annos asceticam agentes, atque ob senectutem illi ministrantes), ait illis: Evidem, ut scriptum est ¹⁵, viam ingredior Patrum; video enim a Domino me vocari. Vos autem vigilate, ac diutissimæ exercitationis vestrae fructum ne perditote: sed quasi jam ejus initium poneretis, curate vestram retinere alacritatem. Nostis insidiatores dæmones, quam sint truces quidem, sed viribus imbecilli. Ne itaque timete illos: sed Christum semper respirate, ipsique credite: ac velut quotidie morituri vivite: vobisque ipsis attendite, memores mearum quas audistis præceptionum. Nulla vobis sit communicatio cum schismaticis, aut prorsus cum hæreticis Arianis. Nostis enim qui illos ego consularem, ob suam

VERSIO EVAGRII.

lectulos domi posita reservare. Hunc honorem quiescentibus reddi, inveteratae consuetudinis vanitas tradidit. De hoc Antonius sapienter et episcopos deprecatus est, ut populos ecclesiastica contestatione corrigerent; et laicos viros ac mulieres rigidius ipse convenit, dicens: Nec legitimū hoc esse, nec Deo placitum; quippe cum patriarcharum et prophetarum sepultra, quae ad nos usque perdurant, haec facta convincerent. Dominici quoque corporis exemplum oportere intueri jubebat, quod in sepulcro positum, lapide, usque ad resurrectionis diem tertium, clausum fuerit. Atque his modis vitium circa defunctos *Egypti*, etiam si sapientia essent corpora, coarguebat, dicens: Quid majus aut sanctius corpore potest esse Dominico, quod juxta consuetudinem gentium humo conditum est? (15) Hæc justa persuasio multorum insitum evellit errorem, et repositis in terra cadaveribus, Domino gratias pro bono magisterio retulerunt.

91. Metuens ergo consuetudinem supradictam, ne eodem etiam circa se laberentur errore, celeriter valedicens monachis, qui confluxerant, ad amicum virtutis habitaculum repedavit. Post menses autem paucos, cum mediocre (14) incommodum senilia membrana turbasset, vocatis ad se duobus fratribus, quos ibidem ante quindecim annos modico intervallo sejunctos instituebat (15), quicque etiam ei jam seni cœperant ministrare, ait: Ego quidem, filiali, secundum eloquia Scripturarum, Patrum gradior viam: Jani enim Dominus me invitat, iam cupio videre celestia. Sed vos, o viscera mea, admoneo, ne tanti temporis laborem repente perdatis. Hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, et quasi coepit voluntati fortitudo succrescat. Varias dæmonum nostis insidias: vidistis eorum et impetus ferocius et vires effeminatas. Jesum suspirate, et credulitatem nominis ejus vestris figite mentibus, et a certa fide

¹² Joan. xix, 41. ¹³ Matth. xxvii, 60. ¹⁴ Josue xxiii, 14.

(15) Ita quidam manuscripti. Editi, Ἐνδοθεν.
(13) Sic manuscripti. Editi vero, conditum esse scimus.

(14) Ita manuscripti. In editis, non mediocre.
(15) Maxima pars manuscriptorum, instituerat. Editi vero, instituerat.

Christo adversariam atque a vera doctrina alienam A hæresim. Id curate, ut in **691** primis vos Domino, debinc sanctis adjungatis: ut post mortem vos in æterna tabernacula, quasi amicos notosque sibi reeipiant. Hæc cogitatis, hæc sentialis: et si qua mei vobis cura sit, et mei tanquam patris recordamini, corpus meum in Ægyptum transferri ne patiamini, ne in dominibus deponant: hac quippe de causa in monte in me contuli, atque huc recessi. Scitis quantum eos semper objurgavi qui hæc agerent, præcipique ut ejus consuetudinis finem ficerent. Meum itaque corpus humate, terraque conlegite: meusque hic sermo apud vos custodiatur, ut nemo, vobis exceptis, locum sciat. Ego quippe in resurrectione mortuorum incorruptum ipsum a Salvatore recepturus sum. Mea dividite vestimenta, Athanasioque episcopo melotem date unam, palliumque quo obvolvehar, quod novum ab ipso cum acceperim, jam detritum apud me est: alteram melotem Serapioni tradite episcopo: vos habete cilicinum iudicium. Quod reliquum est, salvete, illi: Antonius quippe hinc migrat, nec ultra vobiscum erit. Ετέραν μηλωτὴν καὶ ὑμεῖς ξύγετε τὸ τρίχιον ἔνδυμα. Καὶ οὐκ ἔτι μεθ' ὑμῶν ἐστι.

92. His ille dictis, postquam ipsum osculati sunt, erectis pedibus, ac quasi amicos se adeuntes contemplatus, eorumque causa latet, nam dum decumberet hilari erat vultu, exspiravit, et appositus est ad patres suos. Illi, quemadmodum mandarat ipsis, condito et involuto corpore, illud terra contexere, nemoque hactenus novit ubinam lateat, illis duobus exceptis. Qui autem accepere beati Antonii utramque melotem, et detritum ab eo pallium, quasi res magni pretii ambo illa custodiunt, atque

πῶς κάγω τούτους ἐκετεροπόμην διὰ τὴν χριστομάχον αὐτοὺν καὶ ἐτερόδοξον αἵρεσιν. Σπουδάσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς αἱ συνάπτειν ἑαυτοὺς, προτιγουμένως μὲν τῷ Κυρίῳ, ἐπειτα δὲ τοῖς ἀγίοις· ἵνα μετὰ Θάνατον ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς, ὡς φίλους καὶ γνωρίμους, δέξανται καὶ αὐτοῖς. Ταῦτα λογίζεσθε, ταῦτα φρονεῖτε· καὶ εἰ μέλει ὑμῖν περὶ ἐμοῦ, καὶ μνήμονεύετε ὡς περὶ πατρὸς, μή ἀφεῖτε τινας τὸ σῶμά μου λαβεῖν εἰς Αἴγυπτον, μήπας ἐν τοῖς οἰκοῖς ἀπόθωνται· τούτου γάρ χάριν εἰσῆλθον εἰς τὸ δρός, καὶ ἥλθον ὅδε. Οἴδατε δὲ καὶ πῶς αἱ ἐνέτρεπον τοὺς τούτοις ποιοῦντας, καὶ παρήγγελλον παύσασθαι τῆς τοιεύτης συνηθείας. Θάψατε οὖν τὸ ἁμέτερον ὑμεῖς, καὶ ὑπὸ γῆν κρύψατε· καὶ ἔστω τὸ παρ' ἐμοῦ ἥψια φυλαττόμενον παρ' ὑμῖν, ὥστε μηδένα γινώσκειν τὸν τόπον, πλὴν ὑμῶν μόνων. Ἔγὼ γάρ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἀπολήψομαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀφθαρτον αὐτό. Διέλετε δέ μου τὰ ἐνδύματα· καὶ Ἀθανασίῳ μὲν τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν μίαν μηλωτὴν, καὶ δὲ πετρωνυμόμην ἱμάτιον, δικεράστης δέ μοι καὶ δέσμωκε, παρ' ἐμοὶ δὲ πεπαλαίωται· καὶ Σαραπίωνι δέ (16) τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν μηλωτὴν τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, καὶ τὸ τετριμ-

92. Ταῦτα εἰπών, καὶ ἀσπασαμένων ἐκείνων αὐτὸν, ἔξαράς τοὺς πέδας, καὶ ὥσπερ φίλους ὁρῶν τοὺς ἐλόντας ἐπ' αὐτὸν, καὶ δέ αὐτοὺς περιχρήτης γενόμενος, ἐφαντετο γάρ ἀνακείμενος ἱλαρῷ τῷ προσώπῳ, ἔξειπτε, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας. Κάκενοι λοιπὸν, καθά δέδωκεν αὐτοῖς ἐντολάς, θάψαντες C καὶ εἰλίξαντες, ἔκρυψαν ὑπὸ γῆν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐδεὶς οἶδε τέως, ποῦ κέκρυπται, πλὴν μόνων αὐτῶν τῶν δύο. Καὶ τῶν λαβόντων δὲ ἔκαστος (17) τὴν μηλωτὴν τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, καὶ τὸ τετριμ-

VERSIO EVAGRII.

universi dæmones fugabuntur. Mementote etiam admonitionum mearum et incertæ conditionis vitam quotidie ancipitem retractate, et cœlestè vobis præmium sine cunctamine tribuetur. Schismaticorum quoque et hæreticorum venena vitate: meumque circa eos odium sectamini, quia Christi sunt inimici. Scitis ipsi, quod nullus mihi nec pacificus quidem sermo cum eis aliquando fuerit, propter pravam eorum voluntatem, et pertinax contra Christum bellum. In hoc autem magis estote solliciti, ut Domini præcepta servetis, ut post mortem vestram sancti quique, quasi amicos et notos, in æterna vos recipient tabernacula. Hæc cogitate, hæc sapite, hæc retexite: et si qua mei vobis cura, si qua patris memoria est, si mihi vicarium represtatis affectum, nullus ad Ægyptum meas perferat reliquias, ne vano corpus honore servetur, ne vituperati, ut nostis, a me ritus, etiam circa me serventur obsequia: hujus enim rei gratia maxime hic sum regressus. Vos igitur hunc legite, vos Patris operite corpusculum, et illud quoque senis vestri custodite mandatum: ut nemo præter vestram dilectionem locum tumuli mei noverit. Confido in Domino, quia necessario resurrectionis tempore hoc corpusculum resurget (18) incorruptum. Vestimentorum autem meorum sit ista divisio: melotem et pallium tritum, cui superjaceto, Athanasio episcopo date, quod mibi novum ipse detulerat: Serapion episcopus aliam accipiat melotem: vos cilicinum habete vestimentum, et valete, viscera mea: Antonius enim migrat, et jam non erit in præsenti sæculo vobiscum.

92. Verba finierat, et osculantibus se discipulis, extendens paululum pedes, mortem laetus aspergit: Ia ut ex hilaritate vultus ejus, angelorum sanctorum, qui ad perforandam animam ejus descenderant, præsentia nosceretur. Hos intuens, tanquam amicos videret, animam exhalavit, et additus est Patribus secundum ordinem Scripturarum. Servaverunt mandata discipuli, involutum (ut præcepérat) corpus hunc operientes: et nemo interim usque ad hanc diem, præter eos, ubi sit conditum (19), novit. Legatus autem Antonii benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio ejus mieruerat accipere, Anto-

(16) Ita mss. pene omnes. In editis δέ deest. Intra ut., τρύχινον, alii τρύχιον habent.

(17) Sic manuscripti omnes. Editi, δύο ικετῶν,

λαδῶν δὲ ἔκαστος.

(18) Omnes manuscripti, resiliet.

(19) Manuscripti quidam, conditus.

μάνον παρ' αὐτοῦ ἴματιον, ὡς τι μέγα χρῆμα φυ- λάττει. Καὶ γὰρ καὶ βλέπων αὐτὸν (20), ὡς Ἀντώνιον ἔστι θεωρῶν· καὶ περιβαλλόμενος δὲ αὐτῷ, ὡς τὰς νουθετίας αὐτοῦ βραστάζων ἔστι μετὰ χαρᾶς.

93. Τοῦτο τῇ; ἐν σώματι ζωῆς Ἀντώνιον τὸ τέλος, κἀκείνη τῆς ἀστήσεως ἀρχὴ. Καὶ εἰ καὶ μικρὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνου, ἀλλ᾽ ἀπὸ τούτων λογίζεσθε καὶ ὑμεῖς, δοπιὸς ἥν δ τοῦ Θεοῦ δινθρωπος Ἀντώνιος, δὲ ἐκ νεωτέρου μέχρι τῆς τοσαῦτης ἡλικίας ἵσην τηρήσας τὴν προθυμίαν τῆς ἀστήσεως· καὶ μήτε διὰ τὸ γῆρας ἡ τετηθῆσις πολυταλεῖξ τροφῆς, μήτε δι' ἀτονίαν τοῦ ἁυτοῦ σώματος ἀλλάξας τὸ σχῆμα τοῦ ἐνδύματος, ἢ νιψάμενος κάν τοὺς πόδας ὕδατι· καὶ δῆμας ἐν πᾶσι διέμεινεν ἀδλαβῆς. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ὄφθαλμούς ἀσινεῖς καὶ ὀλοκλήρους εἶχε, βλέπων καλῶς· καὶ τῶν δόδοντων οὐδὲ εἰς ἔξ- ἐπεσεν αὐτοῦ· μόνον δὲ ὑπὸ τὰ οὔλα τετριμμένοι ἐγεγόνεισαν, διὰ τὴν πολλὴν ἡλικίαν τοῦ γέροντος. Καὶ τοῦτο ποιὸς δὲ καὶ ταῖς χερσὶν ὑγιῆς διέμεινε, καὶ ὅλως πάντων τῶν ποικίλη τροφῇ καὶ λουτροῖς καὶ διαφόροις ἐνδύμασι χρωμένων φαιδρότερος μᾶλλον αὐτὸς ἐφαίνετο, καὶ πρὸς Ισχύν προθυμότερος. Καὶ τὸ πανταχοῦ δὲ τούτον διαβεβοῦσθαι, καὶ θαυμάζεσθαι μὲν περὶ πάντων, ποθεῖσθαι δὲ καὶ παρὰ τῶν μὴ ἐωρακότων αὐτὸν, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεοφιλοῦς αὐτοῦ ψυχῆς ἔστι γνώρισμα. Οὐ γὰρ ἐκ συγγραμμάτων, οὐδὲ ἐκ τῆς ἔξωθεν σοφίας, οὐδὲ διά τινα τέχνην, διὰ δὲ μόνην θεοσένειαν δὲ Ἀντώνιος ἐγνωρίσθη. Τοῦτο δὲ ὡς Θεοῦ δῶρον οὐκ ἔν τις ἀρνήσαιτο. Πόθεν γὰρ εἰς τὰς Σπανίας (21) καὶ εἰς τὰς Γαλλίας, πῶς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἀφρικήν, ἐν δρει κεχρυμμένος καὶ καθῆμενος τὴν οὐσίαν, εἰ μὴ δὲ Θεὸς ἦν, δὲ πανταχοῦ τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίζων ἀνθρόπους, δὲ καὶ Ἀντώνιῳ τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπαγγειλάμενος; Καὶ γὰρ αὐτὸι κεχρυμμένως πράττωσι, κάν λανθάνειν ἐθέλωσιν· ἀλλ' δὲ Κύριος αὐτοὺς ὡς λύχνους δείχνεις πᾶσιν, ἵνα καὶ οὕτως οἱ ἀκούοντες γινώσκωσι δυνατὰς εἶναι τὰς ἐντολὰς εἰς τὸ κατορθοῦν, καὶ ζῆλον τῆς ἐπ' ἀρετὴν ὁδοῦ λαμβάνωσι.

94. Ταῦτα τοίνυν τοῖς μὲν ἀλλοις ἀδελφοῖς ἀνάγνωτε, ἵνα μάθωσιν διποῖς ὀρέξεις τῶν μοναχῶν δ

VERSIO EVAGRII.

nium in Antonii muneribus amplectitur: et tanquam magna hereditate ditatus, latenter per vestimentum recordatur imaginem sanctitatis.

93. Hic Antonii vita terminus fuit, ista principia meritorum: quae licet parciori, ut praedixi, sermone narraverim, tamen ex his potestis advertere qualiter homo Dei a pueritia ad senectam usque pervenerit: et quod omni semper dubitatione calcata, nec langorii, nec longevæ quidquam ætati aliquando concesserit. Magis autem æqualitatem propositi tenens, nec vestimentum mutavit, nec pedes lavit, nec escam sectatus est molliorem: oculorum quoque aciem, et numerum dentium, licet paululum ob ætatem viderentur attriti, necnon et pedum incessum, totius etiam corporis firmitatem, ita contra jura naturæ meritorum gratia custodivit, ut lautorum corporum, quæ balneis atque deliciis consoventur, hilarior ejus caro videretur. Hoc etiam, fratres, quod per omnes provincias amor ejus famaque volitavit, quem nec librorum disseminatorum oratio luculenta, nec mundanæ sapientiae disputatio, nec nobilitatis generis, nec opum infinita congregatio commendavit, cui omnium ore est ascribendum, nisi Christo, cuius hoc donum est? Qui devotos ejus animos erga suam prævidens majestatem, hominem alio pene orbe celatum, et inter tantas positum solitudines, Africæ, Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Hylico, ipsi etiam, quæ urbium caput est, Romæ, ut in exordio promiserat, demonstravit. Creatoris est ista benignitas, qui famulos suos, licet nolentes, nobilitare consuevit, ut virtus possibilis nec extra humnanam esse naturam sanctorum doceatur exemplis, et ad beatæ vite imitationem ex fructu laboris optimus quisque impellatur.

94. Hunc itaque fratibus librum magnopere legere (22) curate: ut agnita fideli vita sublimium Chri-

(20) Post βλέπων legebatur τις in editis; sed deest in multis manuscriptis. Regius secundus solus hæc in plurali βλέποντες αὐτά, et cetera similiter.

A in illis Antonium conspicunt: iis quaque amicti, se Antonii monita cum gaudio gestare videntur.

93. Hic vita Antonii in corpore exitus, illud asceseos illius exordium fuit. Hæc etsi breviora sint, quam illius virtuti par sit, sed ex iis æstimate cujusmodi fuerit homo Dei Antonius, qui ab adolescentia ad tam grandem ætatem, æuali seruato 692 ad asceticam studio, nec ob senectutem laudioris cibi desiderio victus, nec ob corporis intirmitatem mutata habitus forma, nec ablitis aqua pedibus: nihilominus omnino incolumis perduravit. Illæcos quippe oculos atque integros habuit, ita ut recte videret: dentiumque illi ne unus quidem excidit, solummodo prope gingivas attriti erant ob grandem senis ætatem. Pedibus autem manibus, ue sanus omnino permansit, et sane omnibus, qui variis cibis, lotionibus, variisque vestibus uterentur, vegetior apparebat, atque omnino robustior. Quod autem ubique fama ejus pervagata fuerit, quod omnibus admirationi, iisque etiam qui nunquam hominem vidissent desiderio fuerit: id sane illius virtutis animæque Deo charæ argumentum est. Nequaquam enim scriptis suis, non gentili sapientia, non aliqua arte, sed sola erga Deum pietate celebris fuit Antonius. Quod sane donum esse Dei nemo eat inficias. Unde enim in Hispanias, in Gallias, Romam, in Africam, in monte latentis de gentisque viri fama delata fuerit, nisi Deus suos C ubique terrarum claros notosque redderet, qui id ipsum Antonio sub initium pollicitus est? Etsi enim illi occulæ degunt, cupiuntque latere, attamen illos Dominus quasi lucernas omnibus exhibet: ut his auditis alii compertuni habeant, sufficere præcepta Dei ad res præclare gerendas, et studio ad pietatis iter instituendum inflamentur.

94. Hæc itaque aliis legitote fratibus, ut ediscant cujusmodi debeat esse monachorum vita ac per-

(21) Colbertinus secundus, Ἱσπανίας.

(22) Sic mss. Editi vero, perlegere. Infra, Christianorum deest in multis manuscriptis.

suasum habeant Dominum et Salvatorem nostrum Iesum Christum, eos qui sibi gloriam tribuerint gloria donaturum: eosque qui ad finem usque ipsi serviunt, non solum in regnum cœlorum deducturum, sed hic quoque tametsi lateant, secessumque properent, claros, celebresque, cum virtutis propriæ, tum alienæ utilitatis gratia effecturum. Quod si ex usu id esse possit, ipsis ethnicis legitote: ut hoc saltem modo noscant Dominum nostrum Iesum Christum, non modo Deum Deique Filium esse; imo Christianos qui ipsum colunt, pieque in illum credunt, dæmones, quos Græci putant esse deos, non tantum deos non esse coarguere, sed etiam calcare atque pellere, quasi deceptores hominumque corruptores, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ριψιν ἡμῶν, ψήφη δέ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Aὕλος εἶναι, καὶ πεισθῶσιν, δτι ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζει, καὶ τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ μέχρι τέλους οὐ μόνον εἰς τὴν βασιλείαν διγει τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα χρυπτομένους, καὶ σπουδάζοντας ἀναχωρεῖν, φανεροὺς καὶ διαβοήτους διὰ τε τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὑφέλειαν πανταχοῦ ποιεῖ. Εὖν δὲ χρεία γένηται, καὶ τοῖς ἐθνικοῖς ἀνάγνωτε. Ἱνα καὶ οὗτος ἐπιγνῶσιν, δτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ μόνον ἔστι Θεὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱός· ἀλλ’ δτι καὶ οἱ τούτῳ γνησίως λατρεύοντες, καὶ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν εὐσεβῶς, τοὺς δαίμονας, οὓς αὐτὸι οἱ Ἑλληνες νομίζουσιν εἶναι θεοὺς, τούτους οἱ Χριστιανοὶ ἐλέγχουσιν, οὐ μόνον μή εἶναι θεοὺς, ἀλλὰ καὶ πατοῦσι καὶ διώκουσιν, ὡς πλάνους καὶ φθορέας τῶν ἀνθρώπων τυγχάνοντας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ψήφη δέ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VERSIΟΝ EVAGRII.

stianorum et monachorum, sciant, quod Salvator noster Jesus Christus glorificantes se glorificat, et servientibus sibimet, non tantum regna cœlorum, sed etiam hic in ipsis montium secretis latere cupientibus, famæ tribuit nobilitatem: scilicet ut et ipsi fruantur laude meritorum, et cæteri eorum provocentur exemplis. Si autem necessarium fuerit, et gentibus legite, ut vel sic agnoscant quia Dominus noster Jesus Christus non solum est Deus, Dei Filius, sed etiam his qui eum sollicite colunt, et in eum fideliter credunt, hanc dedit potestatem, ut dæmones, quos illi deos esse arbitrantur, concilcent atque dejiciant, deceptores scilicet hominum, et totius corruptionis artifices (23).

EPILOGUS EVAGRII INTERPRETIS.

693 Itaque prudentes, qui legere voluerint haec scripturam, obsecramus, ut dent veniam, si Græci sermonis vim exprimere non potuimus, transferentes eum in Latinam linguam, licet contra nostrum propositum hæc fecerimus. Sed non quasi invidentes solebamus facere, sed sufficienter scientes quantam infirmitatem sustinet Græcus sermo translatus in Latinum, tamen maluimus Græcum sermonem hoc sustinere, quam fraudem pati eos lucri deitici, qui quomodocunque interpretatum Græcum sermonem legere possint. Deus autem omnipotens, qui tanto viro cooperatus est ad facienda talia, et nobis cooperetur ad imitandum ipsum vel ex parte, ut in omnibus claris sit nomen ejus per magistrum, et hortatorem, et Redemptorem, et Salvatorem nostrum Iesum Dominum cum Spiritu sancto, cui est claritas et perpetua potestas in sæcula sæculorum.

Placuit subjungere duo Socratis loca (*Hist. l. iv, c. 23 et 25*), quæ in omnibus editis habentur.

Ad justum Antonium quidam ejus temporis philosophus accedens: Quomodo, inquit, Pater, vitam agere potes, librorum solatio destitutus? Meus, o philosophus, liber, inquit Antonius, est natura rerum: mihi licet quoties voluero, sermones Dei legere.

Hunc Didimum dicitur Antonius jam olim Valentis tempore allocutus, cum Arianorum causa ex eremo Alexandriam descendit: atque viri prudentiae gnarus dixisse illi: Nihil, o Didyme, conturbet jactura corporalium oculorum: ejusmodi enim destitutus es oculis. quibus muscae et culices vide

Cτῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθε τις τῶν σοφῶν, καὶ Πῶς διακαρπερεῖς, εἶπεν, ὡς πάτερ, τῆς ἐκ τῶν βιθύλων παραμυθίας ἐστερημένος; Τὸ δὲ μόνον βιθύλιον, ἐφη ὁ Ἀντώνιος, ὡς φιλόσοφε, η φύσις τῶν γεγονότων ἐστι· καὶ πάρεστιν, δτε βούλομαι, τοὺς λόγους ἀναγνῶσκειν τοὺς τοῦ Θεοῦ.

(24) Τούτῳ λέγεται καὶ Ἀντώνιον ἡδη πρότερον κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον, δτε διὰ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς ἐρήμου κατῆλθεν, ἐντυχεῖν τῷ Διδύμῳ, καὶ μαθόντα τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν, εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν· Μῆδεν, ὡς Διδύμε, ταρατέετα σε τὴν αἰσθητῶν δρθαλμῶν ἀποβολή· τοιοῦτοι γάρ σε

(23) Desmar. codex, 700 circiter annorum, hæc habet: *Igitur beatus Antonius sexto decimo Kalendas Februario recessit in sæculo, et vivet semper cum Deo regnante in sæcula sæculorum. Amen.* Epilogus

Evagrii habetur in solo Germ. 2.

(24) Hæc refert Hieronymus ad Castritum. — Mox lege εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. EDIT. PATROL.

λείπουσιν δρθαλμοῖς, οἵς καὶ μυλαὶ καὶ κώνωπες βλέ-
ψαι τοχόυσι. Χαίρε ἡδὲ, δηι ἔχεις δρθαλμούς, οἵς καὶ
δγγελοὶ βλέπουσι, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καὶ
τὸ αὐτοῦ φῶς καταλαμβάνεται.

De patria, discipulis et montibus Antonii fuse et erudite disputat Bollandus in ejus
Vita, 16 Maii.

MONITUM IN DUAS SEQUENTES EPISTOLAS AD ORSISIUM.

*Antonii Vitæ binas subjugimus epistolas Athanasii ad Orsisium, ex Vita sancti Pachomii depromptas : quarum primam dedit in monasterio Theodori abbatis, tempore postremi sui sub Constantio exciliis, ab anno scilicet 356 ad 361, instante Paschalis solemnitate, postquam Artemii ducis opera, Ariani omnia Ægypti loca pervestigassent, Athanasii perquirendi causa. Secundam Alexandriæ conscripsit, data demum Ecclesiæ pace, et, ut ex ipsa liquet, haud diu post celebratam Pentecosten, anno circiter 364 vel 365. In ea Orsisium monachosque suos de Theodori abbatis morte consolatur. Estque sane illa Athanasio Magno dignissima, ita-
demque fere verbis monachos in titulo compellat, quibus supra Epistola ad monachos.*

PRIMA S. ATHANASII EPISTOLA AD ORSISIUM.

Ex Appendice in Acta Sanctorum ad decimam quartam Maii, p. 49.

Καὶ ἡμέρας ὀλίγας ποιήσας ἐκεῖ, λέγει τῷ ἀδελφῷ Ἐπειδὴ ἄγρυς ἔστι τὸ Πάσχα, καταλαβεῖς ὃντος ἀδελφοὺς κατὰ τὸν τύπον δν ἔχετε, καὶ ἐγὼ, ὡς ὁ Κύριος οἰκονομήσεις με, ποιῶ. Καὶ ἀσπασάμενος αὐτὸν ἀπέλυσεν, γράμμας ἐπιστολὴν δι' αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ Ὅρσιοι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, οἵτις ἔχουσαν τὴν διά-
νοιαν.

Εἶδον τὸν συνεργὸν σου καὶ Πατέρα τῶν ἀδελφῶν Θεόδωρον, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Κύριον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Παχούμιον· καὶ ὅρων ἡγαλλιασάμην τῆς Ἐκκλησίας τὰ τέκνα, καὶ ηὔφραναν ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ· Ὁ δὲ Κύριος μισθιστοῦτης αὐτῶν ἔστι. Μέλλων δὲ ἀπο-
δημῆσαι Θεόδωρος πρὸς ὑμᾶς, ἔλεγέ μοι τοῦτο· Μηγέθητι μου· καὶ ὡς αὐτῷ ἐλεγον· Ἐάν ἐπιλάθω-
μαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐκπιλησθεῖη ἢ δεξιὰ μου·
καλλιθεῖη ἢ γιώσσά μου τῷ λάρυγγι μου, ἐάν
μή σου μητσθῶ.

Dies itaque paucos isthic (in monasterio Theo-
dori) commoratus Athanasius, dixit abbatи Theodo-
ro: Quoniam proximum Páscha est, fratres, ut
mos est vobis, convoca; ego vero, quod Dominus
disponet, id faciam. Tum eo salutato, dimisit ipsum,
scripta per illum tum ad abbatem Orsisium fratres-
que ipsius epistola, hac sententia:

Vidi consortem tuum Patremque fratrum Theo-
dorum, atque in ipso Dominum Patris nostri Pa-
chomii. Et Ecclesiae filios intuitus, summoper
gavisis sum, lætatusque illorum aspectu: quorum
sane Dominus remunerator est. Cumque ad vos
protecturus esset Theodorus, aiebat mihi: Memento
mei: cui ego: Si oblitus fuero tui, Jerusalem, obli-
vioni detur dextera mea: adhæreat lingua mea /su-
cibus meis, si non meminero tui^{**}.

994 SECUNDA EPISTOLA AD ORSISIUM.

In Actis Sanctorum, ex appendice tom. III mensis Maii, p. 50, in Vita sancti Pachomii.

Ἄκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανά-
σιος περὶ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Θεόδωρου, ἐλυτήθη, καὶ
ἐπεμψε τεύτην τὴν ἐπιστολὴν τῷ ἀδελφῷ Ὅρσιοι
καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, παρακυθούμενος αὐτοὺς ἐπὶ τῇ
κοιμήσει αὐτοῦ οὖτας.

Ἀθανάσιος ἀδελφὸς Ὅρσιοι, Πατρὶ μοραχῶν, καὶ
πάσι τοῖς οὖν αὐτῷ τοῖς τὸν μοράνην βίον
ἀσκοῦσιν, καὶ ἐγ πλοτεῖ Θεοῦ λόρυμέροις, ἀγα-
πητοῖς καὶ ποθενοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐγ Κυρίῳ
χαίρειν.

Ἔκουσα περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ μακαρίου Θεο-
δώρου, καὶ πάνυ μετὰ πολλῆς φροντίδος ἤνεγκα τὴν
ἀκοήν, εἰδὼς αὐτοῦ τὸ πρὸς ὑμᾶς χρήσιμον. Εἰ μὲν
οὖν μή ἦν Θεόδωρος, πολλοῖς ἀν ὑμῖν μετὰ δακρύων
ἔχρησάμην λόγοις, λογιζόμενος τὰ μετὰ θάνατον·
ἐπειδὴ δὲ Θεόδωρος ἔστιν, δν ὑμεῖς τε καὶ ἡμεῖς
ἔγνωκαμεν, τι δεῖ γράφοντά με λέγειν, Ἡ Μακάριος
Θεόδωρος, δς οὐκ ἐπορεύθη ἐγ Βουλῇ ἀσεβῶ;

Audita sanctissimus archiepiscopus Athanasius
S. Patris nostri Theodori morte, moestus, hanc
abbati Orsilio et fratribus epistolam scripsit, qua
acceptum de dormitione ejus dolorem levaret :

Athanasius abbatи Orsilio, monachorum Patri, om-
nibusque cum illo monasticam ritam agentibus,
et in fide Dei firmatis, dilectis et optulassimis
fratribus, in Domino salutem.

Dormitionem beati Theodori edidici, nec sine
magna sollicitudine ejusmodi nuntium accepi, gne-
rus quantæ ipse vobis utilitatis esset. Et sane si
Theodorus non esset ipse, quæ mortem subsequun-
tur animo volvens, multis collacrymans vos sermo-
nibus alloquerer. At quando Theodorus est, qui vobis
pariter nobisque notus erat, quid me aliud par est
scribere, quam: Beatus Theodorus, qui non abiit in

^{**} Psal. cxxxi, 5, 6.

*consilio impiorum*²⁶? Quod si beatus est qui timet A Dominum, nunc certe fidenter beatum illum dicimus, cum absque ulla dubitatione sciamus, appulsum illum quasi ad portum, jam curis omnibus vacua frui vita. Utinam cuique nostrum idipsum contigisset! utinam quisquis currit, tam feliciter advenire possit! utinam quisquis navigat, navem possit suam ad tranquillum eudem portum appellare, ut quiescens cum Patribus dicat: *Hic habito, quoniam elegi eam*²⁷! Quamobrem, dilecti optatissimum fratres, ne flete Theodorum: non mortuus quippe est, sed dormit. Ne quis illius memor lacrymetur, sed ejus imitetur vitam. Nequaquam lugendum hominem qui ad locum luctus omnis expertem profectus est. Hæc vobis una scripsi, sed tibi potissimum, dilecte et optatissime Orsisi, ut cum jam ille dormiat, universam tu curam suscipias, illiusque vicem apud fratres suppleas. Enimvero dum superesset ipse, ambo quasi unus eratis: alteroque proliciente aliquo, amborum tamen officium implebat: duobus item præsentibus, quasi unus fuissetis, dilectis utilia loquebamini. Ilac age ratione, atque ita te gerens rescribe, nobisque significata, quæ tuam fratrumque spectant incolumitatem. Omnes autem una, rogo, precamini, ut pacem magis magisque Dominus Ecclesiæ largiatur. Licuit enim etiam nuper nobis Pascha Pentecostenque cum lætitia celebrare: ac sumniopere de Domini beneficiis gaudemus. Hæc scripsimus vobis. Salutate omnes qui timent Dominum. Vos, qui me- C cum sunt salutant. Valere vos in Domino exopto, dilecti et optatissimi fratres.

NARRATIO ATHANASII AD AMMONIUM EPISCOPUM ET ALIOS

DE FUGA SUA SUB JULIANO AUGUSTO,

Excerpta ex appendice ad Acta Sanctorum tomo III mensis Maii, p. 71: digna sane quæ hic apponatur (25).

Cæterum quia beatus papa Athanasius, me, omnium minimo, aliisque Ecclesiæ Alexandrinæ clericis præsentibus, beatæ memorie viro Ammonio, qui fuit episcopus Elearchiæ, et Hermoni Bumastorum, in Magna Ecclesia de Theodoro aliquid enarravit, quod tuam existimo sanctitatem tum præsentem audivisse: operæ pretium duxi, ut, ad renovandam tuæ pietati eorum memoriam, ea conscribam quæ locutus est. Cum memorati episcopi D beatum mirarentur Antonium (nam sæpe cum eo agebat Antonius) illos papa Athanasius sic allocutus est:

Vidi etiam temporibus hisce magnos Dei homines, Theodorum Tabennesiotarum **695** monachorum præfectorum, Patremque monachorum circa Antinoum, cui nomen abbas Pammo, qui haud ita pridem obdormiere. Cum enim me illo tempore Julianus persequeretur, exspectaremque me ab illo interficiendum fore, quod germani nuntiarunt amici: duo memorati viri quadam die ad me Antinoum

'Αλλ' εὶ μακάριος ἐστιν ὁ φοβουμένος τὸν Κύριον νῦν γὰρ μακαρίζειν τεθαρρήκαμεν, ἔχοντες ἀσφαλῆ τὸν λόγον, διτι, κατανήσας ὡσπερ εἰς λιμένα, ἀμέριμνον βίον ἔχει. Εἴθε καὶ ἐφ' ἑκάστου ἡμῶν τοῦτο ἐφθανεν! εἴθε τρέχων ἔκαστος οὕτως κατανήσειεν! εἴθε πλέων ἔκαστος προσορμήσειε (24) τὸ δῖον σκάφος πρὸς τὸν ἀχέιμαστον ἐκεὶ λιμένα, ἵνα μετὰ τῶν πατέρων ἀναπαυμένος λέγη. Ὡδε κατοικήσω, διτι ἥρθηται αὐτὴν! Οὐκοῦν, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοὶ, μή κλαίετε Θεόδωρον· οὐ γὰρ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει. Μή δαχρυέτω τις μημονεύων αὐτοῦ, ἀλλὰ ζηλούτω τὸν βίον αὐτοῦ. Οὐ δεῖ γὰρ ἐπὶ τῷ ἀπελθόντι εἰς τὸν ἀλυπὸν τόπον λυπεῖσθαι. Ταῦτα δὲ κοινῇ ὑμῖν γράψω· ἔξαιρέτως δὲ σοι, ὃ ἀγαπητὲ καὶ ποθεινότατε 'Ωραίσιε, ἵνα, κοιμηθέντος ἐκείνου, οὐ τὴν ὅλην φροντίδα ἀναδέξῃ· καὶ γενοῦ ἀντ' αὐτοῦ τοῖς ἀδελφοῖς. Καὶ γὰρ περιόντος ἐκείνου, ἀμφιτεροὶ ὡς εἰς ἐπυγχάνετε· καὶ ἔνδος ἀποδημοῦντος, ἐπληροῦντο ἡ τῶν δύο χρεία, καὶ τῶν δύο παρόντων ὡς εἰς ἐγίνεσθε, τοῖς ἀγαπητοῖς τὰ πρὸς ὧφελειαν διμιούντες. Οὕτως οὖν πράττε, οὕτω ποιῶν γράψε καὶ σῆμαινε τὴν περὶ τῆς σεαυτοῦ καὶ τῆς ἀδελφότητος σωτηρίας. Καὶ εὐχεσθε (24), παρακαλῶ, κοινῇ πάντες, ἵνα ἐπὶ πλέον εἰρήνην βραβεύσῃ ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ Κύριος. Καὶ γὰρ καὶ νῦν μετ' εὐθυμίας ἔρτάσαμεν τὸ τε Πάσχα καὶ τὴν Ηεντηκοστὴν, καὶ εὐφραίνομεν ἐπὶ ταῖς τοῦ Κυρίου εὐεργεσίαις. Ἐγράψαμεν ὑμῖν. Προσαγορεύετε πάντας τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον. Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σύν ἐμοί. Ἐδρῶσθαι ὑμᾶς Καὶ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί.

B Εἶδον καὶ ἐν τοῖς καιροῖς τούτοις ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ μεγάλους, Θεόδωρον τὸν ἡγιασμένον (27) τῶν Ταβενηνησίων μοναχῶν, καὶ περὶ τὴν Ἀντινόου μοναχῶν Πατέρα, ἀδελφὸν Πάμμων τονομα, οἱ πρὸ δὲ λιγούς κεκοιμηται. Ός γὰρ ἡμην διωχθεὶς ὑπὸ Ιουλιανοῦ, καὶ προσδοκῶν ἀναιρεθῆναι ἀπ' αὐτοῦ (θεδήλωτο γάρ μοι τοῦτο ὑπὸ γνησίων φίλων ἡλθον), οἱ δύο οὗτοι εἰς τὴν Ἀντινόου πρὸς μὲν ἐν μιᾳ ἡμέρᾳ. Καὶ βουλευσά-

²⁶ Psal. 1, 1. ²⁷ Psal. cxxxi, 14.

(24) Forte, προσορμίσειε. Edīt.

(24) Vulg., εὐχεσθαι, ut sæpe at pro e. Edīt.

(25) Prenuntiata post annum 365.

(26) Ελεαρχίας, vide supra p. 619.

(27) Legendum videtur ἡγούμενον.

μενος χρυσῆγια παρὰ Θεοδώρῳ, ἐπέδην τῷ ἔκεινον Απόλλωνος πάντοθεν κεκαλυμμένῳ, προπέμποντος ἡμᾶς καὶ ἀδεῖ Πάμμωνος. Καὶ τοῦ ἀνέμου ἀνεπιτηδείου γενομένου, ἐγὼ μὲν ἀγωνῶν τῇ καρδίᾳ προσηγόρυν· οἱ δὲ μετὰ Θεοδώρου μονάζοντες, ἐξελθόντες παρεῖλκον τὸ πλοῖον. Καὶ ἀδεῖ Πάμμων ἀγωνῶντα με παραμυθούμενος ἐλεγεν (28). Πίστευσόν μοι λέγοντι, οὐχ οὖτας ἔχω πεποιθεῖν τὴν καρδίαν μου ἐν καιρῷ εἰρήνῃς, ὡς ἐν τοῖς τοῦ διαιγμοῦ καιροῖς. Τεθάρβηκα γάρ, ὅτι ὑπὲρ Χριστοῦ πάτων, καὶ τῷ ἐλεῖ αὐτοῦ δυναμούμενος, καὶ ἀναιρεθῶ, ἵτι μᾶλλον εὐρίσκω παρ' αὐτῷ ἐλεος. Καὶ ἔτι μου λέγοντος ταῦτα, Θεόδωρος ἐνατείλασας ἀδεῖ Πάμμωνι ἐμειδίασε· καὶ σχεδὸν γελάσαντος ἀδεῖ Πάμμωνος, ἐγὼ μὲν πρὸς αὐτοὺς ἔφην· Διατί ἐγλάσαστε, ταῦτα μου λέγοντος; Ἄρα δεῖλας μου κατέγνωτε; Θεόδωρος δὲ πρὸς ἀδεῖ Πάμμωνα ἔφη· Εἰπὲ αὐτῷ διὰ τί ἐμειδίασαμεν. Καὶ ἀδεῖ Πάμμωνος εἰπόντος, Σὺ εἰπεῖν δψείεις, Θεόδωρος ἔφη· Ταῦτη τῇ ὥρᾳ ἀνηρρέθη Ἰωλιανὸς ἐν Περσίδι· προειρήκει γάρ περ αὐτοῦ δ Θεὸς οὖτας· Ο δὲ κατοικεῖτος, καταφρογητής, ἀνήρ ἀλιῶν οὐδέτερος οὐ μὴ περανεῖ. Ἀναστῆσεται δὲ βασιλεὺς Χριστιανὸς, δοτεις λαμπρὸς μὲν, ὀλιγότερος δὲ οὔται. Διὸ οὐκ δψείεις ἐπὶ τὴν Θεβαΐδα σκυλλόμενος ἀπελθεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν κομιτάτον λεληθότως γενέσθαι· συντεύξῃ γάρ αὐτῷ καθ' ὅδον, καὶ γηγενώς ὑποδεχθεῖς παρ' αὐτοῦ, ἐπανήξεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ οὖτος ἔκεινος τάχιον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προληφθῆσεται. Καὶ γέγονεν οὖτας· Οὐθεν πιστεύω πολλοὺς εὐαρεστοῦντας τῷ Θεῷ ἐν τοῖς μονάζουσιν μάλιστα κρύπτεσθαι· κάκεινοι γάρ λανθάνοντες ἡσαν, ὡς περ καὶ ὁ μακάριος Ἅμοιν, καὶ ὁ ἄγιος Θεόδωρος ἐν τῷ δρει τῆς Νιτρίας, καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ εὐγηρότατος Πάμμων.

* Habacuc, II, 5.

IN LIBRUM ATHANASII SEQUENTEM ADMONITIO.

I. Quam varie in manuscriptis nuncupatum fuerit hoc opusculum, in nota inserius posita cernere est. Parisiensis autem editio, et codices nonnulli, post verba, καὶ κατὰ Ἀρετανῶν, hæc adjiciunt, καὶ Ἀπολιναρίου, sed perperam, ut ex optimis codicibus perspicuum est, et ut jam pridem advertere viri eruditione celeberrimi. Nihil quippe adversus Apollinarium hic agitur, sed Anomœos et Pneumatomachos oppugnat. Athanasius: quare ex editione nostra id expungere visum est.

II. Hunc porro librum Athanasio abjudicant viri nostro ævo doctissimi, siueque nusquam Athanasium tres hypostases memorasse, quarum tamen hoc in libro mentio habetur, num. 10. Imo putant iidem Apollinario hæresiarchæ hoc opus esse ascribendum, legendumque in titulo. Τοῦ Ἀπολιναρίου, non, Κατὰ Ἀπολιναρίου, ut in prius editis legitur, quam sententiam his asserere nituntur argumentis: 1º Quod caro Christi hic passim pro ejus humanitate usurpetur, ita ut humana mens sic excludi videatur, quam inesse Christo negabat Apollinarius; 2º Quod vox ταρχοφόρος Apollinaristis familiarissima, hoc in opere usu veniat.

III. Quam levia, quam nulla hæc sint, facile commonstratur. Primo enim hypostases quod spectat, haud semel illæ apud Athanarium comparent. Sic p. 86 de quatuor animalibus ait: Τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τολεῖας δεικνύντα ἔστιν. Tres hypostases perfectas denotant. In Expositione autem fidei, non esse ait in Deo tres hypostases inter se divisas, διαιμεμερισμένας, et in tomo Alexandrinae synodi, hæc loquendi ratio,

(28) Λεγε, παραμυθούμενος, ἐλεγον. Hic deficit textus Græcus.

A venerunt. Tum ego, sumpto consilio ut apud Theodorum laterem, ejus naviculam undique cooperantem concendi, abbate Pammone nos honoris causa comitante. Vento autem minus prospero flante, equidem corde anxius precabar; qui vero cum Theodoro erant monachi, egressi, naviculam trahabant. Cumque abbas Pammone, mœrentem me consolaretur, respondi: Crede affirmanti mihi, non tanta tempore pacis cordi meo fiducia inest, quanta tempore persecutionis. Consido quippe, me pro Christo patientem, atque ejus misericordia roboretum, etiamsi occidar, multo majorem misericordiam ab eo consecuturum. Hæc verba needum compleveram, cum Theodorus abbatem Pammone intuitus, subrisit: et cum penè arrideret abbas Pammone, B Quid, inquam, me ista loquentem ridetis: an me timiditatis arguitis? Tum ad Pammone Theodorus: Dic illi, ait, quæ sit nobis causa ridendi. Reponente Pammone abbate: Tuum illud est, ait Theodorus: Hac ipsa hora in Perside Julianus occisus est, ut de illo prædixerat Deus: Arrogans vir, contemptor et superbus nihil perficiet ²⁸. Surget autem Christianus imperator, qui præclarus quidem, sed brevioris vita futurus est. Quare ne in Thebaïdem ascendas, nec desatigere: sed in comitatum clam te confer, quem in itinere offendes, atque ab illo perhumaniter exceptus, in Ecclesiam remigrabis. Atque ille citius a Deo ex hac auferetur vita. Quod ita contigit. Quamobrem arbitror quamplurimos in monachorum maxime cœtibus latuisse Deo acceptissimos homines, cuiusmodi fuit beatus Amun, et sanctus Theodorus in monte Nitriæ, et servus Dei felicisque senectutis Pammo.

τρεῖς ὑποστάσεις, *sana et orthodoxa declaratur. Quare ex memoratis hoc in opere hypostasibus, ne minima quidem νοθείας suspicio.*

IV. Minore adhuc negotio solvetur quod afferunt ad hunc librum Apollinario ascribendum, nempe carnem Christi sapissime pro humanitate ejus hic usurpari. Quid enim frequentius ejusmodi synecdoche, tum in Scripturis, tum apud Patres, et ipsum quoque Athanasium? Nequaquam opus est ut in exemplis apponendis immoremur, in re sane aperiissima. Quod ad vocem σαρκοφόρος attinet, saltem ea usos suisse Apollinaristas, ut testatur Gregorius Nazianzenus, orat. 54, p. 748, nec inde tamen conficitur eam vel suspectam vel prohibitam suisse: illa quippe sunt usi SS. Patres: Ignatius Epist. ad Smyrnæos, c. 5; ubi ait blasphemare qui Dominum non sententur σαρκοφόρον. Clemens Alex. Strom. v, p. 562, σαρκοφόρος γενόμενος δούλος, et Pædagog. iii, p. 215, σαρκοφορῆσαι τὸν Λόγον. Hesychius item, vel si quis alius, De fine mundi, de Christo loquens, σαρκοφόρον nuncupat, ut et Constantinus M. in Orat. Ad sacram cœlum, ex Sibylla. **696** Imo ipse Athanasius licet voce σαρκοφόρος alias non sit usus, frequentissime tamen ait Christum σάρκα φορέσαι, quod idem ferme sonat, idem prorsus significat: sic supra in Vita Antonii, num. 5, et alibi sapissime. His adde, Christum dici in hoc opusculo, num. 8, hominem τέλετον, id est perfectum, quod ab Apollinarii sententia quantum abhorreat, nemo nescit. Item num. 11 dicitur Christum in omnibus nobis similem suisse excepto peccato, et alibi duas in Christo esse voluntates, divinam scilicet et humanam, quae admodum repugnant Apollinaristarum hæresi.

V. Præterea Athanasiū esse comprobatur hic liber Theodoreti et Gelasii testimoniis, qui haud semel loca hinc excerpta nomine citant Athanasii, ut suis locis adnotamus. Et licet in tanta locorum Scripturæ, quanta hic congeritur, silva, vis Athanasii stylus internosci queat, attamen si quis hunc librum conserat cum Epist. 1 et 3 ad Serapionem, tantam inter hos tractatus deprehendet affinitatem, ut eamdem utrobique Athanasiū manū nullo negotio agnoscat.

VI. Porro licet Anomœos potissimum hic adoriatur invictus Verbi defensor, occasione tamen multa pertractat fidei dogmata: nimurum de Spiritu sancti deitate, de ejus cum Patre et Filio aequalitate, de processione ejusdem ex Patre et Filio, cum ait, Filium in Patre sotent esse Spiritus sancti; de Incarnatione, Passione et Resurrectione; de veritate corporis Christi in Eucharistia, cum affirmat nos carnem Domini sumere, quæ ex Spiritu vivificante concepta est; et alia permulta, quæ lectoris diligentie observanda relinquimus.

VII. Ceterum Anomœorum temporibus editum hoc opusculum suisse arbitramur. De anno nihil certum; commode tamen post annum 365 reponi posse credimus, quo grassabatur hæresis illa.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ(29).

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

DE INCARNATIONE DEI VERBI, ET CONTRA ARIANOS.

1. Qui vafre et perverse divinas interpretantur A Scripturas, verba quæ de Filii Dei inopia secundum

1. Οι χακοτέχνως τὰς θείας Γραφάς βουλόμενοι νοεῖν, τὰ ἀνθρώπινα (50) βήματα τῆς πτωχείας τοῦ Υἱοῦ

(29) Scripta post annum 364. Ita legitur titulus in Basil., Felck. 3 et 5, et edit. Comm.—l. Edit. vero Paris. post Αρειανὸν addit., καὶ Απολλιναρίου. Theodoretus, dial. 3, vocat τόμον πρὸς Αρειανούς. Felckm. 2, Ἐπερος τοῦ αὐτοῦ κατὰ Αρειανῶν, καὶ δοι επονται τὰ Αρειον. Anglican., Περὶ τῆς μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως, κατὰ Αρείου καὶ Απολλιναρίου. Gobler. et Felckm. 1, Περὶ τῆς

τοῦ μονογενοῦς Λόγου ἐνανθρωπήσεως καὶ κατὰ Απολλιναρίου. Seguerian., Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς

(30) Sic omnes ms., præter Felck. 3, qui cum editis habet, ἀντιτελέμενα. Intra iudici omnes, συστήσατ. Felckm. 3, et editi, συστήνατ. Mox in omnibus, excepto Felck. 3 et editis, τοῦ deest ante Χριστιανισμοῦ.

τοῦ Θεοῦ παράγειν βούλονται πρὸς τὴν συστῆσαι τὴν ἑαυτῶν βλασphemίαν. Πᾶσα δὲ ἀκρίβεια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς εὐτελέσι ρήμασι καὶ πράγμασιν εὑρίσκεται. Εἰ οὖν ἡδύναντο ἀκούειν τοῦ μαχαρποῦ Παύλου γράφοντος πρὸς Κορινθίους· Γινώσκετε τὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὶ δὲ ἡμᾶς ἐπτῷχεν σε πλούσιος ὄν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἔκειτο πτωχείᾳ πλούτησωμεν· οὐκ ἀν ποτε ἀνδροῖον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐτόλμησαν εἰπεῖν· εἰπερ ἔγνωσαν, τίς δὲ τρόπος τῆς πτωχείας αὐτοῦ, καὶ τίς ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. "Οθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει δὲ αὐτὸς Παῦλος: "Ιτά ἐξισχύσῃτε καταλαβεῖτε (31) σὺν ταῖς τοῖς ἀρτοῖς, εἰ τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὑψός, γνῶτε τὴν ὑπερβάλλονταν ἀράτην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ίτα πληρωθῆτε εἰς τὰν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐγγύραρχος ἐν τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῖς παθήμασι παρήρησάτεται λέγων· Ἐμοὶ δὲ μὴ γέροιτο κανχάσθαι, εἰ μὴ ἐτὸν σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὶ δὲ ἐμοὶ κένωμος ἐσταύρωται, καὶ τὸν κόσμον· καὶ πάλιν (32). Οὐδέτερος ἔκριτος εἰδέθει ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦ Χριστὸν, καὶ τοῦτον διταυρωμένον· καὶ, Εἰ δηρωσαρ, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δέξεως ἐσταύρωσαρ. Καὶ νῦν οὖτοι, εἰ ἔγνωσαν τὰς θελας Γραφάς, οὐκ ἀν τὸν Κτίστην τῶν διάντων κτίσμα ἢ ὅμιλον γρηγορημάτων διέλυμησαν. Παράγουσι γάρ ἡμῖν, λέγοντες· Πῶς δύναται (33) ὅμιος, ἢ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἶναι, διότε γέγραπται· Ωσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐτὸντεψ, οἵνως διδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐτὸντεψ; οὔπεροχή (34) ἐστι, φησί, τοῦ διδόντος παρὰ τὸν λαμβάνοντα· καὶ, Τι με λέγεις ἀγαθόν; φησιν οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· καὶ πάλιν Θεός μου, Θεός μου, ιτατὶ με ἐτρατέλιπες; καὶ αὐθίς· Περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐσχάτης οὐδεὶς οἴδει, οὐδὲ δὲ οὐδὲς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· καὶ πάλιν· Ότι ὁ Πατὴρ ηγίασε, καὶ ἀπέστειλε εἰς τὸν κόσμον· καὶ πάλιν· Ότι ὁ Πατὴρ ἤγειρεν ἐκ τεκφῶν. Πῶς οὖν, φασὶν (35), δομοις εἶναι δύναται ἢ ὅμοιούσιος ὁ ἐγειρόμενος ἐκ τεκφῶν τῷ ἐγείραντι αὐτὸν;

2. Ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῶν διάγα παρεθέμεθα, διποτε, τούτων λυθέντων, καὶ τὰ λοιπὰ εὐχερῶν νοιθῇ (36). Ύφελομεν οὖν ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν δύναμιν

³⁰ II Cor. viii, 9. ³¹ Ephes. iii, 18, 19. ³² Galat. vi, 14. ³³ I Cor. ii, 2. ³⁴ Ibid. 8. ³⁵ Joan. v, 26. ³⁶ Marc. x, 48. ³⁷ Matth. xxvii, 47. ³⁸ Marc. xiii, 32. ³⁹ Joan. x, 56. ⁴⁰ Gal. i, 4.

μονογενοῦς Λόγου ἐνανθρωπήσεως, κατὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολλιναρίου. Gelasius lib. De duabus naturis, vocat, De Incarnatione, Περὶ σαρκώσεως. Sexta synodus, Περὶ Τριάδος καὶ σαρκώσεως, pluries: In ea infra inservit notandum. In eadem, act. 10, Eusebius Antiochenus, Λόγος περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου· act. 18, Constantinus imp. Λόγος περὶ Τριάδος καὶ σαρκώσεως. Damascenus, De trisagio, bis vocat Λόγον περὶ σαρκώσεως καὶ Τριάδος. Synodus Lateranensis tom. VI Concil., p. 287, sic vocat, Περὶ Τριάδος καὶ σαρκώσεως λόγος κατὰ Ἀπολλιναρίου. Post titulum Felckm. 5 habet Λόγος ε'. Seguer, vero, ad marginem habet ε, quo indicatur solum hoc opusculum ordine quintum haberi in his mss., ut et in aliis serme omnibus, quae, vel quorum catalogum, displicere licuit. Vide quae de ejusmodi titulis diximus in Admonitione.

A humanitatem dicta sunt, ad blasphemiam suam asserendam detorquere satagunt. Tota autem et accurate Christianismi ratio in humilibus dictis et actibus inventur. Si igitur potuissent beatum Paulum audire ad Corinthios scribentem: Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus⁴¹, nunquam dissimilem Patri Filium dicere ausi fuissent: si tamen agnoscissent, quisnam modus inopiae ejus, et quoniam virtus crucis ejus. Unde et alibi idem Paulus dicit: Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo et longitudo, et profundum, et sublimitas, scire etiam supereminenter dilectionem scientiam Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei⁴². B Quare in ejus inopia ejusque passionibus siderenter agit, hæc aiens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo⁴³; et rursum: Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum⁴⁴; et: Si cognoscissent, nunquam Dominum gloriae crucifixassent⁴⁵. Et nunc isti, si sacras intellexissent Scripturas, nunquam eo blasphemiarum erupisseint, ut dicerent Creatorem omnium, creaturam esse aut opificium. Vnde enim Scripturam detorquent dum dicunt: Quid potest Filius Patri similis aut ex substantia ejus esse, cum scriptum sit: Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit⁴⁶ 697 et Filio habere vitam in semetipso⁴⁷? eo excellentia denotatur, aiunt, dantis præ accipiente; et: Quid me dicas bonum? inquit; nemo bonus, nisi unus Deus⁴⁸; et rursum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me⁴⁹? et iterum: De die extrema nemo scit, neque Filius, nisi Pater⁵⁰; et rursum: Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum⁵¹; ac rursum: Quem Pater suscitavit a mortuis⁵². Qui fieri potest, aiunt, ut qui a mortuis suscitatur, suscitanti se sit similis aut consubstantialis?

2. Hæc pauca ex multis in medium attulimus, ut iis solutis, cætera quoque facile intelligantur. Nostri igitur muneris est, ut pro virili, verborum ejusmodi

(31) Seguer. Gobler. Felckm. 1, καταλαβέσθαι. Infra Felckm. 2, τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ.

(32) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckman. 1. In editis et aliis πάλιν deest. Nῦν sequens deest in Felckmanni 5.

(33) Seguer., πῶς δύναται.

(34) Seguer. et Anglic. ὑπεροχῆς. Ibid., post ἐστι, in editis legitur φησι, sed hæc vox deest in Seg. Gobler. et Felc. 1. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1. Μή με λέγε, φησιν, ἀγαθόν.

(35) Φασὶν deest in Gobler. et Felc. 1.

(36) Seguer. Gobler. et Felc. 1, νοιθῇ. Infra hæc, σταν οὖν λέγει, et sequentia permulta, citantur a Theodoreto, in dial. 3, Ἀπαθεῖ, p. 161, Ibid. Theodore. Seguer. Anglic. λέγη. Gobler. et Felc. 1, λέγει δὲ Ἀπόστολος. Mox Goblerian. et Felc. 1, Ιωάννης πάλιν φησιν, δτι.

vim explicemus. Sane cum beatus Paulus dicat : *Pater suscitavit Filium suum a mortuis, narrat nobis Joannes, dixisse Jesum : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Dicebat autem, inquit, de templo corporis sui*⁴⁰. Palam igitur cuivis est attendere volenti, quando corpus excitatur, tum Filium dici excitari a mortuis : quae enim corporis sunt de ejus persona dicuntur. Sic igitur cum ait : *Vitam dedit Filio Pater, vitam carni datam intelligendum est : si enim ipse est vita, quomodo vita vitam accipit?* Et si hæc ipse pollicetur : *Oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me : et ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternum*⁴¹ : si item ipse est sapientia Dei, et si ipse omnem fecit ætatem, quare dicitur : *Iesus autem proficiebat sapientia et ætatem*⁴²? Et si Pater per proprium Verbum et Filium omnia fecit, planum ulique est, quia resurrectionem carnis ejus per ipsum efficerit. Per ipsum igitur ipsum suscitat : et per ipsum ipsi dat vitam. Suscitur quidem secundum carnem ut homo, et vitam accipit ut homo, qui habitu inventus est ut homo. Ipse autem est, qui, utpote Deus, proprium templum excitat, et propriæ carni dat vitam. Cum igitur iterum dicat : *Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum*⁴³, alibi quoque ait : *Pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate*⁴⁴. Et cum dicit : *Deus meus, Deus meus, quare medereliquisti*⁴⁵? ex nostra persona ista loquitur, quia formam servi accipiens et in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁴⁶, etc. Et ut ait Isaia⁴⁷ : *Languores nostros ipse tollit, et pro nobis cruciatur. Non pro seipso itaque doloribus afficitur, sed pro nobis : nec ipse a Deo derelictus est, sed nos : et propter nos derelictos ille venit in mundum.* Et cum dicit : *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen*⁴⁸, de templo loquitur, quod est corpus ejus.

τοὺς ἔχαταλειφθέντας παρεγένετο εἰς τὸν χόσμον. καὶ ἔχαπίσται αὐτῷ δρόμα (44), τῷ ὑπὲρ πάντων δρόμα,

⁴⁰ Ioan. ii, 19, 21. ⁴¹ Ioan. x, 27, 28. ⁴² Luc. ii, 52. ⁴³ Joan. x, 36. ⁴⁴ Joan. xvii, 19. ⁴⁵ Matth. xxvii, 47. ⁴⁶ Philipp. ii, 6, 7. ⁴⁷ Isa. liii, 4. ⁴⁸ Philipp. ii, 9.

(57) Theodoret., περὶ τοῦ ιδίου σώματος.

(38) Thiod. Srg. Gobler. et Fclc. 1, ὅτε λέγεται. Fclc. 2, ὅταν λέγηται. Fclc. 5, ὅταν λέγηται. Alii et editi, ὅταν λέγεται. Mox Seguer., διδομένην.

(39) Sic Seguer. Gobler. et Fclc. 1, recte. Editi et alii, Καὶ γάρ.

(40) Ita omnes mss., præter Fclc. 3, qui cum editis habet πῶς δέ, male. Ibidem Seguer., λέγεται.

(41) Sic Seguer., recte. Alii et editi, οὕτω.

(42) Seguer. Gobler. et Fclc. 1, καὶ ἀλλαχοῦ. Ibid. Seguer., λέγεται. Infra hæc, καὶ ὅταν λέγεται, etc., habentur in Concil. Constantiopolitanum III, tom. IV Concil. p. 776. Ibid. editi habent semel Θεόν μου. At manuscripti omnes, præter Fclc. 3, bis habent Θεόν μου.

(43) Sic Basiliens. Seguer. Fclc. 2 et 5, Gobler. et Fclc. 1, qui duo postremi non habent καὶ ante καθὼς. Editi, σταυροῦ. Καθὼς, omisssis mediis. Ibi-

Α αὐτῶν ἐξηγήσασθαι. Ὄταν οὖν λέγει ὁ μάκαρος Παῦλος, Ὁ Πατὴρ ἡγείρεις τὸν Χίλιον αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, Ἰωάννης ἡμῖν διηγεῖται, ὅτι Ἐλεγεν ὁ Ἰησοῦς· Λύσατε τὸν ραντροῦ τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ἐλεγε δέ, φησι, περὶ τοῦ ραντροῦ τοῦ σώματος (37) αὐτοῦ. Δῆλον οὖν ἐστι τοῖς προσέχουσιν, ὅτι, τοῦ σώματος ἐγειρομένου, διὰ τοῦ λέγεται παρὰ τῷ Παύλῳ ἐγγέρθαι ἐκ νεκρῶν· τὰ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον λέγεται. Οὐτως οὖν καὶ ὅταν λέγῃ (38), Ζωὴν ἐδωκερ ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, τῇ σαρκὶ διδομένην τὴν ζωὴν νοητέον. Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ, πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει; Καὶ (39) εἰ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· Τὰ πρόσωπά μου τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κατὰ τὴν γνώσκων αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι, κατὰ τὴν ζωὴν αἰώνior διδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλλωται εἰς τὸν αἰώνα· καὶ εἰ αὐτός ἐστιν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πάσαν ἡλικίαν, πῶς λέγεται (40). Προσέκοπτε δὲ Ἰησοῦς σοφίᾳ καὶ ηλικίᾳ; Καὶ εἰ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ ιδίου Λόγου καὶ Υἱοῦ τὰ πάντα ἐποίησε, δῆλον, ὅτι καὶ τὴν ἔγερσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δια- αὐτοῦ ἐποίησε. Διὰ αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἔγειρε, καὶ δι- αὐτοῦ αὐτῷ (41) ζωὴν διδωμι. Ἐγείρεται μὲν κατὰ σάρκα ὡς δινθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν ὡς δινθρωπος, ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς δινθρωπος. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐστιν ὁ ἔγειρων τὸν ιδίον ναὸν, ὡς Θεός, καὶ διδωμι ζωὴν τῇ ιδίᾳ σαρκὶ. Ὄταν οὖν πάλιν λέγῃ, Ὁρ ὁ Πατὴρ ηγίασε, καὶ ἀπέστειλε εἰς τὸν κόσμον, ἀλλαχοῦ (42) φησιν· Υπὲρ αὐτῶν ὅτῳ ἀγιστῶν ἐμαντεῖται, ἵρα ὄστι καὶ αὐτοὶ ηγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ὅταν λέγῃ· Θεός μου, Θεέ μου, ἵρα τι με ἀγιάσεις; ἐκ προσώπου τημετέρου λέγει· διδύτι μορφὴν δούλου λαβών, καὶ ἐν δομοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρωπος, θεατείωσεται ἐαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θαράτου, θαράτου δὲ σταυροῦ, καὶ τὰ ἔξης. Καὶ καθὼς (43) λέγει· Ησαΐας· Αὐτὸς τὰς μαλακίας ἡμῶν ἀφει, καὶ περὶ ἡμῶν δύναται· ὡστε οὐκ ὑπὲρ ἑαυτοῦ δύναται, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ οὐκ αὐτὸς ἐγκατελεῖ φθηνή πόδι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡμεῖς, καὶ δι’ ἡμᾶς.

Καὶ διτε λέγει· Δικαὶ καὶ ὁ Θεός αὐτὸν ὑπερύγκωσε, περὶ τοῦ ναοῦ λέγει, διεστι τὸ σῶμα αὐτοῦ.

D dem Seguer. Basil. Anglic. Fclc. 2, et 5, μαλακίας, editi et alii, ἀσθενετας. Græcus Script. textus, ἀμαρτίας. Hebr. γῆγη, Vulgata *languores*, recte. Ibid.

Græcus Script. textus, φέρει, pro αἴρει. Ibid. omnes fere manuscripti, περὶ ὑμῶν. Editi, ὑπὲρ ὑμῶν. Infra Seguer., quem sequimur, καὶ οὐκ αὐτὸς. Editi et alii, καὶ οὐτος οὐκ. Mox seguer. Gobler. et Fclc. 1, ἀλλὰ ἡμεῖς καὶ δι’ ἡμᾶς. Editi, ἀλλὰ δι’ ἡμᾶς, minus recte. Ibidem, pro παρεγένετο, Seguer. habet ἡλθεν. Ibid. omnes manuscripti, καὶ διτε, præter Fclc. 5, qui cum editis habet καὶ ὅταν. Hic porro locus habetur apud Theodoretum, dial. 2, p. 93, et Gelas., De duabus Naturis, c. 2.

(44) Sic omnes omnino mss. et Theod. Editi, θνητα, καὶ τὰ ἔξης. Ibid. Theod., post περὶ τοῦ ναοῦ, addit, οὐ περὶ τῆς θεότητος. Infra Seguer. solus τῇ ιδίᾳ σαρκὶ. Paulo post Theod. habet ἀρχήν, προκατά χάριν.

3. Οὐ γάρ δὲ Ὅμιλος ὑψοῦται, ἀλλ' ἡ σάρξ τους Α Ὅμιλον ὑψοῦται· καὶ τῇ σαρκὶ τοῦ Ὅμιλον ἐχαρίσατο δινομα τὸ ὑπέρ πᾶν δινομα. Καὶ οὐχ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν ἔλαβε τὸ καλεῖσθαι Θεὸς, ἀλλ' ἡ σάρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἐθεολογήθη. Οὐ γάρ εἶπεν, θεῖς δὲ ὁ Λόγος Θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ, Θεὸς ἦν δὲ Λόγος· Ἀεὶ δὲ ἡν (45), φησιν, ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ οὐτος αὐτὸς ὁ Θεὸς γέγονε σάρξ, ἵνα ἡ σάρξ αὐτοῦ γένηται Θεὸς Λόγος· καθὼς καὶ ὁ Θωμᾶς, Φηλαφῆσας τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἀνεδόησεν· Ὁ Κύριός μου, καὶ δὲ Θεὸς μου, τὸ συναμφότερον θεολογῶν· δομοίων δὲ καὶ ἡ Ἰωάννης ἔγραψεν (46)· Ὁ ἦν ἀπὸ ἀρχῆς, δὲ ἀκηρδαμένος, δὲ ἐωράκαμεν τοῖς δρθαλμοῖς ἡμῶν, δὲ ἐθεσάμενος, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάζησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. Φανερὸν οὖν ἐστιν, διτὶ ἐν σαρκὶ δὲ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐψηλαφῆθη, καὶ τὸ συναμφότερον, Λόγον ζωῆς, τὴν Γραφὴν παραδέδωκε (47) ψηλαφθέντα. Καὶ διτὶ λέγει· Οὕτω δὲ Πτεῦμα ἀγεορ, διτὶ Ἰησοῦς οὐδέποτε δοξάσθη, τὴν σάρκα αὐτοῦ λέγει μήπω δοξασθεῖσαν. Οὐ γάρ δὲ Κύριος τῆς δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σάρξ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, αὐτῇ λαμβάνει δέξαντα συναναβαίνουσα (48) αὐτῷ εἰς οὐρανόν. Οθεν καὶ Πτεῦμα υἱοθεσίας οὕτω δην ἐν ἀνθρώποις, διτὶ δὲ ληφθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἡμῶν οὐπω δην ἀνελθοῦσα εἰς οὐρανόν.

4. Όσα οὖν λέγει η Γραφὴ, διτὶ ἔλαβεν δὲ Υἱὸς, καὶ ἐδοξάσθη δὲ Υἱός, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγει, οὐ διὰ τὴν θεότητα. Καὶ διτὶ (49) λέγει, Ὁ Πατὴρ μου, δὲ πέμψας με, μετέψω μου ἐστὶν, ἐπειδὴ οὐδέποτε πέμψας με, μετέψω μου ἐστὶν. Τέταρτη γάρ, φησιν, καὶ δὲ Πατὴρ δὲ ἐσμεν καὶ Ὁ ἐωρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ οὐκ ἀπὸ ἀρπαγῆς (50) ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν Ισον τῷ Πατέρι, ἀλλὰ κατὰ φύσιν Ισον ἐστι καὶ δόμοσίος τῷ Πατέρι· διέτι ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται. Καὶ διτὶ λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος, Ὡτὶ ἐν Χριστῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ κατοικεῖν πᾶν (51) τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος νοητέον. Καὶ διτὶ λέγει, Οἵ τε τοῦ Ιδουΐοῦ οὐκ ἐψείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάρτων παρέδωκεν αὐτὸν, ἀλλαχοῦ λέγει· Καθὼς καὶ δὲ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν Ἐκκλησιαν, καὶ ἐαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς.

⁴⁹ Joan. i, 1. ⁵⁰ Joan. xx, 28. ⁵¹ I Joan. i, 1. ⁵² Joan. vii, 39. ⁵³ Joan. xiv, 28. ⁵⁴ Joan. x, 30. ⁵⁵ Joan. xiv, 9. ⁵⁶ Coloss. ii, 9. ⁵⁷ Rom. viii, 32. ⁵⁸ Ephes. v, 25.

(45) Seguer. Anglie. et Gobler., δεὶς δην, φ. In edi- tis δην deest.

(46) Ita Seguer. recte. Editi vero et alii, ἔγραψεν. Paulo post, hæc, δὲ θεασάμενος, desunt in Seguer. Anglie. Gobler. et Felekm. 1.

(47) Seguer. Gobler. et Felc. 1, παρέδωκε. Mox iidem, ὅταν λέγῃ. Hæc item habentur apud Theodoreum et Gelasium locis superius notatis. Paulo post Seguer., οὐπω ἐδοξάσθη. Editi, οὐδέπω.

(48) Lectionem sequimur Theodoreti. Editi autem et omnes mss. habent συναναβαίνουσαν, errore hinc orto, quod cernentes librarii vocem πραξεδεντην δόξαν, putarunt scribendum συναναβαίνουσαν. At liquet referri ad vocem σάρξ. Mox Seg. Gobler. et Felc. 1, ληφθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἡμῶν (ἐξ deest in

3. Non enim Altissimus exaltatur, sed caro Altissimi: Altissimumque carni nomen donavit, quod est super omne nomen. Neque Dei Verbum per gratiam accepit, ut Deus vocaretur, sed caro ejus ⁵⁹ una cum ipso, Dei nomen accepit: non enim dixit: Verbum Deus factum est; sed: Deus erat Verbum⁶⁰: Semper, inquit, Deus erat Verbum, et hic ipse Deus caro factus est, ut caro ejus fieret Deus Verbum. Quare et Thomas cum carnem ejus palpasset, exclamavit: Dominus meus, et Deus meus⁶¹, utrumque simul Deum appellans. Itidem et Joannes haec scripsit: Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspectivus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ⁶². Propalam est igitur, in carne Filium et Verbum Patris palpatum fuisse, et utrumque Scriptura divina tradidit esse Verbum vitæ quod palpatum est. Et cum dicit: Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus⁶³, de carne ejus loquitur nondum glorificata. Non enim Dominus gloriæ glorificatur, sed caro Domini gloriæ: ipsa gloriam accipit ubi una cum illo in cœlum ascendit. Unde Spiritus adoptionis nondum erat in hominibus, quia primitiæ ex nobis assumptæ nondum in cœlum ascenderant.

4. Quaecunque igitur Scriptura dicit, neimpe: accipit Filius, glorificatus est Filius, propter ejus humanitatem, et non propter deitatem sic loquitur. Et cum dicit, Pater meus qui misit me, maior me est⁶⁴, eo dicit Patrem se majorem, quod ipse homo factus sit. Cum autem Verbum sit Patris, æqualis est illi. Nam Ego, inquit, et Pater unus sumus⁶⁵; et: Qui vidit me, vidit et Patrem⁶⁶. Ac non ex rapina habet quod sit æqualis Patri, sed secundum naturam æqualis est, et consubstantialis Patri, quia ex Patris substantia genitus est. Et cum Apostolus dicit, Quia in Christo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter⁶⁷, in carne ejus inhabitare plenitudinem divinitatis, intelligendum est. Et cum aliquando dixerit, Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum⁶⁸, alio loco ait: Sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea⁶⁹.

D Gobler. et Felc. 1). Theodore. pro ἐξ ἡμῶν habet ἐξ ἀνθρώπων. Editi vero, ληφθεῖσα σάρξ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπων.

(49) Hæc, Καὶ διτὶ, etc., usque ad sequens Καὶ διτὶ λέγει δὲ Ἀπ. (ubi Gobler. et Felc. 1 habent διτὶ λέγει) desunt in Seguer. Gobler. et Felc. 1, nec lecta sunt a Nannio, et ad calcem huic opusculi in quibusdam mss. sunt restituta.

(50) Basil., ἐστιν. Καὶ οὐκ ἀπὸ ἀρχ., omissis mediis.

(51) Sic Seguer. Anglie. Gohl. Felc. 1; in Seguer. πᾶν deest, et in Gobler. et Felc. 1 τῆς θεότητος. Editi, νοητέον ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, omissis aliis. Mox Felc. 5, έδωκεν πρὸ παρέδωκεν.

5. Non enim ut seipsum salvum faceret venit A Deus, qui est immortalis; sed ut nos qui mortui eramus liberaret: neque pro se passus est, sed pro nobis: ita ut ideo nostram vilitatem inopiamque suscepit, ut nobis divitias largiretur suas. Passio enim ejus, nostra est impassibilitas: mors ejus, nostra immortalitas: lacrymæ ejus, nostrum gaudium: sepultura ejus, nostra resurrectio, et baptismus ejus, nostra sanctificatio: nam *Pro eis*, inquit, *ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate*⁵². Et livor ejus nostra est sanatio: nam *livore ejus sanati sumus*⁵³. Et disciplina ejus pars est nostra: nam *Disciplina pacis nostræ super eum*⁵⁴; id est, pro pace nostra ipse castrigatur. Et ignominia ejus nostra est gloria: unde propter nos gloriam petit his verbis: *Glorifica me tu, Pater, apud temet ipsum gloria quam habui, prius quam mundus esset, apud te*⁵⁵. Nos enim sumus qui in illo glorificamur. Et descensus ejus noster est ascensus, juxta illud quod scriptum est, *Conresuscitavit, 699 et consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu*⁵⁶; et illud: *Ut ostenderet in sæculis superuenientibus abundantes divitias gratia sue, in bonitate super nos in Christo Jesu*⁵⁷. Et cum in cruce ait, *Pater, in manus tuas commendabo spiritum meum*⁵⁸, Patri per seipsum omnes commendat homines, qui in ipso vivificantur. Membra enim ejus sunt, et multa membra unum corpus sunt, quod est Ecclesia: quemadmodum beatus Paulus ad Galatas scribit: *Omnes enim vos unus estis in Christo Jesu*⁵⁹. Omnes igitur in seipso commendat.

6. Ita quoque cum ait: *Dominus creavit me initium viarum suarum*⁶⁰, de Ecclesia illud dicit, quæ in ipso condita est. Non enim omnium opifex creatura est vel opifictum; sed opifictum in opifice renovatur, juxta illud Pauli dictum: *Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Jesu*⁶¹; et ut iterum ait: *Ut innescat nunc principatis et potestatis, in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro: in quo habemus fiduciam, et accessum in confidentia per*

⁵² Joan. xvii, 19. ⁵³ Isa. liii, 5. ⁵⁴ ibid.
⁵⁵ Luc. xxiii, 46. ⁵⁶ Galat. iii, 28. ⁵⁷ Prov. viii,

(52) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, atque ita legit Nannius. Editi et alii, δ ἀθάνατος Υἱός. Mox Seguer. ἀπέθανεν πρὸ ξπαθεν⁶² Nannius, moriens est. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 2, et 5, διὰ τούτο. Editi et alii, διὰ τούτων. Mox Anglic., ἀδέξατο. Ibid. Seguer. Basil. Anglic. et Felc. 2, τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, et ita legit Nannius. Editi et alii, πάντα τὸν πλοῦτον.

(53) Hæc, καὶ δὲ θάνατος αὐτοῦ ἡμῶν ἀθανασία ἐστί, desunt in Basil.; postrema νοι ἐστὶ tantum deest in Seguer. Infra quidam, ἀνάστασις καὶ ἀθανασία ἐστί, καὶ τὸ βάπτισμα.

(54) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi et alii, γίνεται. Paulo post Seguer., ἤτερον εἰχον.

(55) Seguer. Gobler. et Felc. 1, κατὰ τὸ λεγόμενον συνήγειρε. Editi vero, κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ

5. Οὐ γάρ ἐσυτὸν ἠλθεῖ σῶσαι δὲ ἀθάνατος Θεὸς (52), ἀλλὰ τοὺς θανατωθέντας· καὶ οὐχ ὑπὲρ ἐσυτοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ τοῦτο τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν καὶ τὴν πτωχείαν ἀνεδέξατο, ἵνα ἡμῖν τὸν πλοῦτον αὐτοῦ χαρίσηται. Τὸ γάρ πάθος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀπάθειά ἐστι· καὶ δὲ θάνατος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀθανασία ἐστί (53)· καὶ τὸ δάκρυον αὐτοῦ, χαρὰ ἡμετέρᾳ· καὶ τὴν ταρφὴν αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνάστασις· καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, ἡμῶν ἀγιασμός· Ὑπὲρ αὐτῶν γάρ, φησιν, ἀγαλᾶν ἔμαυτον, ἵνα ὁσιοὶ καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ δὲ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἴασθμεν. Καὶ ἡ παιδεία αὐτοῦ, ἡμῶν εἰρήνη· Παιδεία γάρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτῶν· τουτέστιν, ἔνεκεν τῆς ἡμῶν εἰρήνης αὐτὸς παιδεύεται· καὶ τὴν ἀδεξίαν αὐτοῦ, ἡμῶν δόξαν· θεῖν αἰτεῖ (54) τὴν δόξαν δι' ἡμᾶς, λέγων· Δόξασόν με σὺν Πάτερι, παρὰ σεαντῷ τῇ δόξῃ γὰρ εἰχον, πρὸ τοῦ τὸν κύριον εἰραι, παρὰ σοι. Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ δοξαζόμενοι· καὶ δὲ κάθοδος αὐτοῦ, ἡμῶν ἐστιν ἀνδρός, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Καὶ συνήγειρε (55) καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν· καὶ τὸ, ἵνα ἐθέλειται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς διερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν ἐφ' ἡμᾶς. Καὶ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ· Πάτερ, εἰς κείρας σου παρατίθημι τὸ πεντεμά μον, πάντας ἀνθρώπους παρατίθεται τῷ Πατρὶ διὰ ἐσυτοῦ (56), τοὺς ἐν αὐτῷ ζωοποιουμένους. Μέλη γάρ αὐτοῦ εἰσι, καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἐν ἐστι σῶμα, διπερ ἐστὶν τὴν Ἐκκλησίαν· καθὼς καὶ δὲ μακάριος Παύλος γράφει Γαλάταις· Πάτερ, γάρ ὑμεῖς δὲν ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν σού· τοὺς πάντας οὓς παρατίθεται ἐν ἐσυτῷ (57).

6. Οὐτως οὖν καὶ διὰ λέγει, Κύριος ἐκτισέ με ἀρχὴν δδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγει, τῆς ἐν αὐτῷ κτιζομένης. Οὐ γάρ δὲ ποιητὴς τῶν ἀπάντων κτίσμα καὶ ποιήμα ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ποίημα ἐν τῷ ποιητῇ ἀνανεύεται, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παύλου· Αὐτοῦ ἐσμεν ποίημα, κτισθέτες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν. Καὶ καθὼς πάλιν λέγει· Ἱτα γραπτοῦ ῥῦν ἐν ταῖς ἀρχαῖς (58) καὶ ταῖς ἔξονταις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ή πολυπολυκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἢτι ἐποιησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν τῷ Κυ-

⁵⁶ Joan. xvii, 5. ⁵⁷ Ephes. ii, 6. ⁵⁸ ibid. 7. 22. ⁵⁹ Ephes. ii, 10.

D συνήγειρε. Mox Seguer. Anglic., καὶ τὸ, quæ in aliis et editis desiderantur. Mox omnes mss., ἑπερχομένοις, præter Felc. 3, qui cum editis habet ὑπερχομένοις. Infra hæc, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦν, desunt in Felc. 2.

(56) Ita omnes mss. præter Felc. 3, qui cum editis habet δι' αὐτοῦ. Mox Seguer., ἐσμέν, et ita legit Nannius; alii vero cum editis, εἰσι. Paulo post in Seguer. καὶ post καθὼς deest. Ibid. Gobler. et Felc. 1, καὶ δὲ Ἀπόστολος γράψῃ. Infra Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς ἐστε editi et alii, ἐν ἐστε.

(57) Ita Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, τὸν αὐτῷ.

(58) Ita plurimi mss. et Scripturæ textus. Editi vero et alii, ἵνα γνωσθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς.

ρέις ἡμῶν· ἐνῷ ἔχομεν τὴν παρόηστα, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πλοτίσιας (59) αὐτοῦ. Καὶ πάλιν φησί· Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸς καταδολῆς υἱομονούς, εἰραι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατερώπιους αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς νιοθεσταρ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν (60). Καὶ πάλιν λέγει καὶ περὶ τῶν δύο λαῶν· Ἱτα τοὺς δύο κτιση ἐτελέσθω τῷ εἰστῷ εἰς ἄρτα καιρὸν ἀνθρώπων, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐτελέσθω τῷ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτετρας τῷ ἔχθρῳ ἐτελέσθω (61).

7. Καὶ δταν λέγει· Τι με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· ὁ Θεός, συναριθμήσας ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν σάρκα αὐτοῦ τοῦτο εἶπε, καὶ πρὸς τὸν νοῦν τοῦ προσελθόντος αὐτῷ· Ἐκεῖνος γάρ ἀνθρώπων αὐτὸν ἐνδιμίζει μόνον καὶ οὐ Θεὸν, καὶ τούτον ἔχει τὸν νοῦν τῇ ἀπόκρισις· Εἰ μὲν γάρ ἀνθρώπων, φησί, νομίζεις με, καὶ οὐ Θεὸν (62), μηδὲ λέγει ἀγαθόν· οὐδεὶς γάρ ἀγαθός. Οὐ γάρ διαφέρει ἀνθρώπων γύσει τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ Θεῷ. Καὶ ἐπιφέρει· Τὰς ἐντολὰς οἴδας; Εἰρηκότος δὲ ἐκείνου· Ποιας; ἔφη· Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φρονεύσεις, καὶ τὰ ἔχης· Ἀπεκρίνατο λέγων· Ταῦτα πάρτα ἐφυλαξάμην ἐκ τεστητός μου, τι ἔτι θέτερῷ; Ἐφη αὐτῷ· Εἰ θέλεις τέλειος εἰραι (63), ὑπαγε, πώλησον σου πάρτα δύο ἔχεις, καὶ δύο πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐτελέσθω τῷ οὐρανῷ, καὶ λαῶν τὸν σταυρόν σου δικολούθει μοι. Διὰ τούτων οὖν (64) ἐδιέξει, δτι καὶ αὐτῷ διαφέρει τὸ ἀγαθόν· δὲ γάρ μη ἀκολουθῶν τῷ ἀγαθῷ πῶς δύναται ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι; Καὶ δταν λέγει περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, δτι· Οὐδεὶς οἰδει, οὐδὲ δὲ Υἱὸς, εἰ μὴ δὲ Πατὴρ, ἀνθρώπινως λέγει. Εἰ γάρ τὸν Πατέρα ἐπισταται, τὴν ἐσχάτην ἡμέραν πῶς ἀγνοει; Οὐδεὶς γάρ ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, φησίν, εἰ μὴ δὲ Υἱὸς, καὶ φὲ ἐὰρ θούληται δὲ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον οἷς πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ, πῶς δὲ Υἱὸς τὴν ἡμέραν, ἢν ἐκτισεν, ἀγνοει; Καὶ εἰ οἱ αἰῶνες δὲ αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ οἱ χρόνοι, φανερὸν, δτι καὶ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν ἐν τοῖς αἰώσι καὶ χρόνοις εὑρίσκεται, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν (65) ἀγνοεῖν.

⁶⁰ Ephes. iii, 10-12. ⁶¹ Ephes. 1, 4, 5. ⁶² Ephes. ii, 15, 16. ⁶³ Marc. x, 18. ⁶⁴ ibid. 19-21; Matth. xvii, 21. ⁶⁵ Matth. xi, 27.

(59) Sic Seguer. Gobler. et Feli. 1, cum Graeco D Scripturæ textu. Editi et alii, διὰ τῆς χάριτος. Infra omnes fere mss., ἡμᾶς, quæ vox deest in editis.

(60) Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ἑαυτόν. Sic Seguer. Gobler. et Feli. 1. Mox καὶ ante περὶ abest ab iisdem. Ibidem omnes mss., τῶν δύο λαῶν, præter Feli. 3, qui cum editis habet τῶν δλων λαῶν. Mox Seguer. Gobler. et Feli. 1, ἐν αὐτῷ.

(61) Seguer., ἔχθραν ἐν τῇ σάρκι ἐν ἑαυτῷ. Mox Gobler. et Feli. 5, λέγην. Paulo post in Seg. semel ponitur ὁ Θεός, editi, εἰ μὴ δὲ Θεός συν. Omnes alii codices ut in textu. Infra Seguer., σάρκα αὐτοῦ, in editis autem et aliis, αὐτοῦ deest. Mox Seguer., τοῦ προσελθόντος ἀπεκρίνατο. Paulo post idem, ἐνόμιζε φίλον εἶναι καὶ.

(62) Seguer., φησίν· ἀνθρώπων με νομίζεις εἶναι μόνον, καὶ, Feli. 2, Ἀνθρώπων εἶναι φησι, νομίζεις. Mox illud, Οὐδεὶς γάρ ἀγαθός, deest in editis et in quibusdam mss., sed habetur in Seguer. Gobler. et

A fidem ejus ⁶⁶. Et iterum ait: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum ⁶⁷. Et rursus dicit de duabus populis: Ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliat ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiias in semetipso ⁶⁸.

7. Et cum ait: Quid me dicas bonum? nemo bonus, nisi unus Deus ⁶⁹. Deus nempe qui sese aut numeravit hominibus, ratione carnis suæ hoc dicit, et ad mentem ejus qui se adierat, respondit. Is enim eum duntaxat hominem esse arbitratus est, et non Deum, eaque ipsa est illius responsio-nis sententia: Si enim, ait, me hominem duntaxat esse arbitraris, et non Deum, ne me dicas bonum: nemo enim est bonus. Neque enim hominum naturæ competit, bonum esse: sed soli Deo; et ad-dit: Praecepta nosti? Eoque dicente: Quānam? Non machaberis, inquit, non occides, etc. Respon-dit ille: Hæc omnia custodivi a juventute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celis, et tollens crucem tuam, sequere me ⁷⁰. Hinc itaque ostendit sibi quo-que competere bonum esse: qui enim bonum non sequitur, quomodo potest vitam æternam adipisci? Et cum dicit de ultima die, Nemo novit, neque Filius, nisi Pater, secundum humanitatem loquitur. Si enim Patrem novit, ultimam diem quo pacto ignorabit? Nemo enim, inquit, narit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare ⁷¹. Et si Spi-ritus sanctus novit omnia quæ Dei sunt, quomodo Filius diem, quam ipse creavit, ignorat? Et si sæ-cula et tempora per 700 eum facta sunt, mani-festum est ultimam diem in sæculis ipsis et tem-poribus inveniri, et impossibile est ut eam ignoret ipse.

C ii, 15, 16. ⁷² Marc. x, 18. ⁷³ ibid. 19-21; Matth.

Feli. 1, in priori tamen γάρ deest. In iisdem mox ἀνθρώπων pro ἀνθρωπινῇ. Ibid. Seguer. Anglie. Gobler. et Feli. 1, Θεῷ μόνῳ, sed μόνῳ deest in editis et in Basil. Feli. 2 et 5, qui habent, ἀλλὰ Θεοῦ. Infra Goblerian. et Feli. 1, Οὐ μοιχεύσεις, καὶ τὰ ἔχης. Ο δέ φησι ταῦτα, etc. Ibid. post ἀπεκρίνατο λεγατού, sed abest ab omnibus mss. Ibid. Seguer., ἐφύλαξ. Ibid. Gobler. et Feli. 1, θότερῷ; Καὶ δέ. Ei.

(63) Seguer. et Feli. 1, γενέσθαι. Mox idem, πάντα τὰ ὑπάρχοντα. Idem, ἐν οὐρανοῖς.

(64) Seguer., Ἐντεύθεν γοῦν. Paulo post Feli. 2, τὸν ἀγαθόν. Infra Seguer. Feli. 2, et 5, δταν λέγην.

(65) Seg. Gob. et Feli. 1, αὐτόν. Editi et alii, αὐτήν. Idem mox, λέγεται pro εἰρηται. Mox Seguer., quem sequimur, ἐν αὐτῷ. Editi et alii, ἐν αὐτοῖς. Mox post οὐχ ἵνα legitur ἡμεῖς in editis, sed deest in omnibus mss. præter Feli. 3.

8. Quæcunque igitur bimilia verba a Domino dicuntur, inopis ejus (id est *humanitatem*) convenient, ut nos in ipso ditescamus, non autem ut ejusmodi verborum causa blasphememus contra Filium Dei. Idcirco enim Filius Dei, filius hominis factus est, ut filii hominis, hoc est Adæ, filii Dei efficiantur. Quod enim desuper ex Patre Verbum modo ineffabili, inexplicabili, incomprehensibili, et æterne genitum est, ipsum in tempore inferius generatur ex virgine Deipara Maria, ut qui inferius antea geniti fuerant, desuper secundo gignerentur, id est, ex Deo. Ipse igitur matrem dntaxat habet in terra: et nos Patrem dntaxat habemus in celo. Quocirca Filium hominis scipsum appellat, ut homines Deum vocarent Patrem in celis. *Pater noster*, inquit, *qui es in celis*¹⁸. Quemadmodum igitur nos servi Dei, filii Dei facti sumus, sic Dominus servorum, proprii servi, id est Adami, filius mortalis factus est, ut filii Adami, qui mortales erant, filii Dei fierent, juxta illud: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*¹⁹. Unde mortem gustat Filius Dei, propter carnalem patrem suum, ut filii hominis vitæ Dei participes efficerentur, propter Deum, Patrem suum secundum Spiritum. Ipse igitur secundum naturam Filius est Dei: nos autem per gratiam. Et iterum, ipse quidem per dispensationem, et nostri gratia filius Adæ factus est; nos vero secundum naturam filii Adæ sumus. Unde dicit: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*²⁰. Nam Deus est ejus Pater, ut supra dixi, secundum naturam, nostrum vero, per gratiam: et Deus ejus factus est per dispensationem, quatenus is homo factus est: noster autem Dominus ac Deus est, secundum naturam. Quapropter Verbum et Filius Patris unitus carni, caro factus est, homo perfectus: ut homines Spiritui uniti, unus Spiritus efficerentur. Ipse igitur est Deus carnem gerens, nos homines Spiritum ferentes. Primitias enim sumens ex substantia hominum, id est ex semine Adæ (quæ substantia est forma servi), et in si-

A 8. "Οσα οὖν εὐτελή ἥματα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρηται, τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ διαφέρει, ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτῷ πλουτίσωμεν, οὐχὶ ἵνα ἐν αὐτοῖς βλασφημήσωμεν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου (66), τουτέστι τοῦ Ἀδάμ, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γένωνται. Ὁ γάρ γεννηθεὶς δικαίων ἐξ Πατρὸς Δόγκος ἀρρήτως, ἀφράστως, ἀκαταλήπτως, ἀτίθις, ὁ αὐτὸς ἐν χρόνῳ (67) γεννᾶται: κάτωθεν ἐξ Παρθένου Θεοτόκου Μαρίας· ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον γεννηθέντες δικαίων γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, τουτέστιν, ἐκ Θεοῦ. Αὐτὸς οὖν (68) μητέρα ἔχει μόνον ἐπὶ γῆς, καὶ ἡμεῖς Πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐρανῷ. Καὶ διὰ τοῦτο ἔσωτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἀνθρώποι: Θεὸν καλέσωσι Πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς (69)· Πάτερ ήμῶν, φησὶν, δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. "Ωτπερ οὖν ἡμεῖς οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ υἱοὶ Θεοῦ γεγνάμεν, οὕτως ὁ Δεσπότης τῶν δούλων υἱὸς τοῦ Ιδίου δούλου γέγονε θηντὸς, τουτέστι τοῦ Ἀδάμ, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, θηντοὶ δύντες, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γένωνται, κατὰ τὸ λεγόμενον· "Εδώκερ αὐτοῖς ἐξουσιαρ τέκκρι Θεοῦ γερέσθαι. "Οθεν καὶ θανάτου γεύεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ (70) διὰ τὸν σαρκικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ μεταλάβωσι, διὰ τὸν κατὰ Πνεῦμα αὐτῶν Πατέρα Θεόν. Αὐτὸς οὖν κατὰ φύσιν Υἱὸς ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ κατὰ χάριν. Καὶ πάλιν αὐτὸς κατὰ οἰκονομίαν καὶ χάριν ἡμετέραν υἱὸς γέγονε τοῦ Ἀδάμ, ἡμεῖς δὲ κατὰ φύσιν ἐσμὲν υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ (71). "Οθεν λέγει, Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου, καὶ Θεόν ὑμῶν. Πατήρ γάρ αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεός, ὡς προείπον, κατὰ φύσιν, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν· καὶ Θεός αὐτοῦ γέγονε κατὰ οἰκονομίαν, διότι ἀνθρώπος, ἡμῶν δὲ κατὰ φύσιν Δεσπότης ἐστι καὶ Θεός (72). Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δόγκος καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς δικαίων σαρκὶ, γέγονε σάρκη, ἀνθρώπος τέλειος, ἵνα οἱ ἀνθρώποι: δικαίωνται Πνεύματι, γένωνται ἐν Πνεύμᾳ. Αὐτὸς οὖν ἐστι Θεός σαρκόφρος, καὶ ἡμεῖς ἀνθρώποι πνευματοφόροι. Ἀπάρχην γάρ λαβῶν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀδάμ (73) (ἥτις ἐστὶ μορφὴ δούλου),

¹⁸ Matth. vi, 9. ¹⁹ Joan. i, 12. ²⁰ Joan. xx, 17.

(66) Ita Seguer. Gobler. Felckm. 1, et sic Nanius legit. Editi et alii, κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Υἱὸς ἀνθρώπου, omissis mediis.

(67) Ita Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, Παρθένου Θεοτόκου. Seguer. solus habet αὐτοπτόθεν.

(68) Sic omnes mss. Editi vero, αὐτὸς δύν.

(69) Goblerian. et Felc. 1, οὐρανοῖς. "Ωτπερ οὖν, omissis mediis propter διμοιτελεύτου, et ita legerat Nannius. Ibid. Felc. 5, ἐν οὐρανῷ. Ibid. Seguer. habet ἐν τῷ λέγειν, Πάτερ ἡμῶν δὲ, Anglic. Πάτερ ἡμῶν, ἐν τῷ λέγειν, δ. Intra, hæc, υἱοὶ Θεοῦ, desunt in omnibus editis manuscriptisque præter Seguer. quem sequimur, quia patet veram esse lectionem. Mox idem habet οὐρανῶν pro δούλων. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1, quos sequimur, τοῦ Ιδίου δούλων. Editi, τοῦ δούλων. In iisdein θηντός mox sequens deest. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1, τουτέστι τοῦ Ἀδάμ. Λαδῶν γάρ τὸν θηντὸν πατέρα τῶν ἀνθρώπων, ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὸν ἔσωτος ἀθάνατον

D Πατέρα, κατὰ τὸ λεγόμενον, etc.

(70) Sic Gobler. et Felc. 1, et ita etiam Seguer. qui habet κατὰ σάρκα ante ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Editi, γεύεται κατὰ τὸν σαρκικὸν. Mox editi, υἱοὶ αὐτοῦ μεταλάβωσι τοῦ Θεοῦ. Nos sequimur Seguer. Gobler. et Felc. 1.

(71) Editi, γέγονε τοῦ Ἀδάμ. "Οθεν, omissis mediis, quæ nos ex Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, supplevimus.

(72) Basil. et Felc. 5, Ἀθραάμ, εὐασπέρο, uti solent. Paulo post omnes mss., ἀνθρώπου. Editi, ἀνθρώπων. Mox omnes mss., γεγονές, præter Anglic. qui cum editis habet γενόμενος. Mox Seguer. τοῦ Θεοῦ.

καὶ ἐν δρομάται ἀνθρώπου γεγονὼς, ἔδωκεν τῷ μὲν Α ποιητὴν τῆς οὐσίας; τῷ Πατρὸς, ἀπαρχὴν ἀγίου Ιηνέυματος· ἵνα γεννύμεθα οἱ πάντες εἰς υἱοὺς Θεοῦ (74), ἐν δρομάται τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Λόγος οὖν δὲ ἀληθινὸς καὶ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοὺς πάντας ἡμᾶς φορεῖ, ἵνα οἱ πάντες τὸν Ἑνα φορέσωμεν Θεόν.

9. Ἀσεβὲς οὖν ἐστιν κτιστὸν ἢ ποιητὸν λέγειν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· δόπτε πᾶσα Γραφὴ Παλαιά τε καὶ Καινὴ (75), μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ αὐτὸν συναριθμεῖ καὶ δοξάζει· διότι τῆς αὐτῆς (76) θεότητός ἐστι, καὶ τῆς αὐτῆς ἔκουσιας· καθὼς αὐτὸς δὲ Κύριος λέγει· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ποταμὸς ἐκ τῆς κοιλαίας αὐτοῦ φεύσονται ὑδατος κόντος. Τούτῳ δὲ εἰπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ διμελῶν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰωάννῃ ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς λέγει· Ἔκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἀπὸ πάσας σάρκα, καὶ προφητεύσονται οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο (77) ἐμφυσεῖς αὐτὸς εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων λέγων· Λέθετε Πνεῦμα ἄγιον· ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ πληρῶμάτος τῆς θεότητος ἐστι τὸ διδόμενον Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς. Ἐρ Χριστῷ γάρ, φησι, κατοικεῖ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος (78) σωματικῶς· καθὼς καὶ δὲ Βαπτιστῆς Ἰωάννης λέγει· Ἡμεῖς πάντες ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάμβομεν. Σωματικῷ γάρ εἶδει, τουτέστιν ὡς περιστερὴ, ὡρθῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καταβαίνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Ἐν τῷ μὲν γάρ (79) ἀπαρχῇ καὶ ἀρχαδῶν θεότητος κατοικεῖ, ἐν Χριστῷ δὲ πάν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ μή τις νομίσῃ, ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸδ ἐλάμβανεν· αὐτὸς γάρ αὐτὸδ ἀνωθεν ἐπεμπειν, ὡς Θεός· καὶ αὐτὸς αὐτὸδ κάτω ὑπεδέχετο, ὡς δυνθρώπος. Ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν κατήστη, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. Καὶ δὲ μὲν Ἱεραῖς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς βοᾷ λέγων· Οὕτω λέγει Κύριος (80) δὲ Θεός σου, δὲ πουντσας σε καὶ πλάσας σε ἐκ κοιλαίας· Μὴ φοδοῦ, δὲ πτῖς μου Ιακώβ, καὶ δὲ ἡγιαζόμενος Ἰεραπέλη, δὲ ἐξελέξαμην· διτετράδωσα ὑδωρ ἐν διλύει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ· ἐπιθήσω τὸ Πνεῦμα μου ἀπὸ τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὰ τέκνα σου (81). Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δὲ δὲ Υἱὸς ἐπαγγέλλεται

A militudinem hominis factus, dedit nobis ex substantia Patris primitias Spiritus sancti, ut efficiantur omnes Dei filii, in similitudine Filii Dei. Is itaque verus, et natura Filius Dei, omnes nos gestat, ut omnes unum feramus Deum.

9. Impium igitur est creatum, aut factum dicere Spiritum Dei; ubi omnis Scriptura Vetus et Nova, cum Patre et Filio ipsum annuuerat et glorificat, quia ejusdem est deitatis, ejusdemque potentiae ac substantiae: ut ipse Dominus dicit: Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit 701 de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum⁷⁸: ut et in Iocel ex persona Patris ait: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestras⁷⁹. Et propterea insufflavit ipsum in faciem apostolorum dicens: Accipite Spiritum sanctum⁸⁰: ut discamus, Spiritum qui discipulis datur, ex plenitudine deitatis esse. In Christo enim, inquit, inhabitat, hoc est in carne ejus, omnis plenitudo divinitatis corporaliter⁸¹; ut item ait Joannes Baptista: Nos omnes de plenitudine ejus accepimus⁸². Corporali enim specie, hoc est, quasi columba, visus est Spiritus sanctus descendere, et manere super eum. In nobis quippe primitiæ et arrha deitatis inhabitant, in Christo autem omnis plenitudo divinitatis. Et ne quis putarit, eum cum prius non haberet, ipsum acceperisse: eum ille desuper mittebat, utpote Deus, et ipse infra illum accipiebat, ut homo. Ex ipso igitur in ipsum descendit, nimis ex divinitate ejus in ejus humanitate. Et Isaías quidem ex persona Patris clamat his verbis: Sic dicit Dominus Deus tuus, faciens et formans te ab utero: Noli timere, puer mi Jacob, et dilecte Israel, quem elegi; dabo enim aquam in siti illis qui ambulant in inaquoso: et imponam Spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super liberos tuos⁸³. In Evangelio autem Filius pollicetur se daturum aquam iis qui in siti ambulant, dum Samaritanæ ita de Spiritu sancto loquuntur: Si scires donum Dei, et quis est

⁷⁸ Joan. vii, 58, 59. ⁷⁹ Joel. ii, 28. ⁸⁰ Joan. ix, 22. ⁸¹ Coloss. ii, 9. ⁸² Joan. i, 16. ⁸³ Isa. xliv, 2, 3.

(74) Ita Seguer., quem sequimur. Alii, εἰς Υἱὸς, minus recte, ut videtur. Infra, post ἀληθινός, in solis Seguer. Gobler. et Felc. 1, habetur, καὶ φύσει. Infra, τὸν Ἑνα legitur in solo Seguerian.

(75) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ Νέα.

(76) Sic Basil. Anglic. et Seguer. Editi et alii, τῆς αὐτοῦ. Mox Gobler. et Felc. 1, ἔκουσιας καὶ οὐσιας. In editis et aliis hæc, ἔκουσιας καὶ, desunt. Ibid., δὲ Κύριος deest in Seg. Post περὶ τοῦ Πνεύματος, quidam addunt φησι, alii omitunt.

(77) Hæc, Καὶ διὰ τοῦτο, etc., habentur tomo VII Conciliorum, p. 916, vocaturque isthinc hoc opusculum, *Oratio de apparitione Domini in carne*, nam Latine tantum exstat ibi locus. Ibidem Seguer., ἐμφυσεῖς αὐτὸς δὲ Κύριος εἰς. Anglic., ἐμφυσεῖς αὐτὸς δὲ Κύριος εἰς. Infra Seguer. solus, πληρώματος αὐτοῦ τῆς θεότητος.

(78) Seguer. post θεότητος habet αὐτοῦ. Mox Se-

guer. Anglie. Gobler. et Felc. 1, δὲ βαπτιστής, alii et editi, εὐαγγελιστής· id certe ait Joannes Baptista apud Joannem Evangelistam. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, soli habent πάντες post ὑμεῖς.

(79) Πάρα deest in Felc. 5. Infra Seguer., quem sequimur, μὴ ἔχων αὐτός, Editi et alii, μὴ ἔχων αὐτός. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐπεμπειν recte; alii et editi, ἐπεμψεν. Mox Seguer. solus, κάτω, quem tamen sequimur. Alii, κάτωθεν. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς τὸν αὐτὸν· duo postremi ibidem, κατεῖν.

(80) Ita Seguer. solus. In aliis Κύριος deest. Infra articulus δὲ ante παῖς, et ante ἡγιαζόμενον; deest in quibusdam mss. Mox Seguer., δὲ ἐγώ.

(81) Basil., ἐπὶ τὰ τέκνα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου. Ibid. Seguer., 'Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις.

qui dicit tibi, *Da mihi bibere, tu forsitan periisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam*⁸³. Et paulo post eam sic afflatur: *Omnis qui bibit ex aqua huc, sitiens iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiens in aeternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo sors aquae salientis in vitam aeternam*⁸⁴. Eaque de causa ait David: *Quoniam apud te est sors vita, in lumine tuo videbimus lumen*⁸⁵. Norat enim apud Deum Patrem Filium esse fontem sancti Spiritus.

τοῦτο δὲ Δασδίδ φάλλων τῷ Θεῷ λέγει· Ὄτι παρὰ σοι οὐκέτι θύεις τὸν Υἱὸν τὴν πτυχήν τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

10. Ac per Jeremiam Filius dicit: *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valebunt aquam*⁸⁶. Et cum seraphim Deum glorificant ter dicentes: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus sabaoth*⁸⁷, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum glorificant. Quapropter sicut in nomine Patris et Filii baptizamur, ita et in nomine Spiritus sancti, et efficimur filii Dei, non Deorum. Pater enim et Filius, et Spiritus sanctus, Dominus sabaoth est. Una enim est divinitas, et unus Deus, in tribus hypostasis. Ideoque quae Pater dicit in Isaia, ea Joannes ait dixisse Filium: in Actibus autem Paulus ait, eadem Spiritum sanctum locutum fuisse. Sic enim loquitur Isaías: *Vidi Dominum sabaoth, sedentem super 702 solium excelsum et elevatum, et plena erat domus majestate ejus: et seraphim stabant in circuitu ejus: sex aliae uni, et sex aliae alteri: et duabus quidem velabant faciem, et duabus pedes, et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus exercituum, plenum est cælum et omnis terra gloria ejus*⁸⁸: ac paulo post ait: *Audiui vocem Domini dicentis: Quem mittam? et quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit mihi: Vade ad populum istum, et dic illi: Auditu audiat, et ne intelligatis: et videntes videatis, et nolite videre. Incrossatum est enim cor populi hujus; et au-*

λεται διδόναι ὑδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν διέξει, λέγων τῇ Σαμαρείτῃ (82) περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· Εἰ ήδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἔστιν δέλτην σοι, Δές μοι πιεῖν, σὺ δὲ ἡτοσας αὐτὸν, καὶ δῶκεν ἄρ σοι ὑδωρ ζωῆς. Καὶ μετ' ὅλης λέγει αὐτῇ· Πᾶς δὲ πινάρι ἐκ τοῦ ὑδατος τούτου διψήσει πάλιν· δές δὲ πιὴ ἐκ τοῦ ὑδατος, οὐδὲτέρω δώσω αὐτῷ, οὐδὲ διψήσει εἰκ τὸν αἰώνα· ἀλλὰ τὸ ὑδωρ, δὲτέρω δώσω αὐτῷ, γερήσεται ἐτετέρῳ πηγῇ ὑδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ διὰ πηγὴν ζωῆς, ἐτῷ φωτὶ σου δύσμεθα φῶς· οὐδὲ

10. Καὶ διὰ Τερεμίου δὲ Υἱὸς λέγει· Δύο καὶ πηροὶ ἐποιησεν δέλτην μον· ἐμὲ δὲτέρω διψήσειτο (84) πηγὴν ὑδατος ζωτος, καὶ ὄρυξαν ἐαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οὐδὲ δυνήσοται τὰ σεραφὶμ τὸν Θεὸν, λέγοντα τρίτον· Ἀγιος, ἀγιος, ἀγιος Κύριος σαβαὼθ, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα δοξολογοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ εἰς τὸ δυνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ βαπτιζόμεθα, οὕτως καὶ εἰς τὸ δυνομα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ γινόμεθα υἱοὶ Θεοῦ, οὐ Θεῶν. Πατήρ γάρ καὶ Υἱὸς καὶ ἄγιον Πνεῦμα, Κύριος σαβαὼθ ἐστι. Μία γάρ ἡ (85) θεότης καὶ εἰς θεόδες ἐν τρισιν ὑποστάσεσ. Καὶ διὰ τοῦτο, ἀπέρ εἰπεν δὲ Πατήρ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, δὲ ιωάννης λέγει. διτι (86) δὲ Υἱὸς εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς Πράξεσιν δὲ Παῦλος φησιν, διτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶπε. Λέγει γάρ οὕτως ὁ Ἡσαΐας· Εἰδορ τὸν Κύριον σαβαὼθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου Φύγησον καὶ ἐπηρέμενον· καὶ ἐπληρώθη δὲ (87) οἴκος τῆς δέξιης αὐτοῦ, καὶ τὰ σεραφὶμ εἰστήκεισον κύκλῳ αὐτοῦ· ἐξ πτέρυγες τῷ ἑταῖ, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἑταῖ· καὶ ταῖς μὲν δυνοὶ πτέρυγες ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ δυνοὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυνοὶ ἐπέτοτο. Καὶ ἐκέραψεν ἑτερος πρὸς τὸν ἑτερον, λέγοντες (88)· Ἀγιος, ἀγιος, ἀγιος Κύριος σαβαὼθ, πλήρης δὲ οὐρανὸς καὶ πᾶσα η τῆς τῆς δέξιης αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὅλης ὁ αὐτός· Ἡκουσα τῆς φωνῆς Κυρού λέγοντος· Τίταν ἀποστέλλω (89); καὶ τίς πορεύεται πρὸς τὸν λαόν

⁸³ Joan. iv, 10. ⁸⁴ ibid. 13, 14. ⁸⁵ Psal. xxxv, 10. ⁸⁶ Jer. ii, 13. ⁸⁷ Isa. vi, 3. ⁸⁸ ibid. 4-3.

(82) Gobler. et Felc. 1, Σαμαρείτη, aliis Σαμαρείται. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1 adjiciunt, περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, quae desunt in aliis, sed lecta sunt a Nannio. Mox Basil. et Felc. 2, Δές μου ὑδωρ πιεῖν. In iisdem et in Felc. 5, deest ζωή. Paulo post Basil., ὑδωρ ζωῆς. Ibidem Seguer., διλέγον. Ibidem omnes pene mss. habent αὐτῇ, quae vox deest in editis.

(83) In Seguer. Θεῷ deest. Mox Seguer. Gobler. Felck. 1 et 2, soli habent τὴν ante πτυχήν. Mox ante καὶ legebatur ως in editis et in quibusdam mss., sed deest in Seguer. Gobl. Felc. 1 et 2.

(84) Sic Seguer. et Felc. 5. Editi vero et alii, ἔγκαττοι. Infra hæc: καὶ ὅτε, etc., referuntur a Damasceno Epist. de Trisagio. Ibidem Seguer., τὰ χερουδικὰ καὶ οἱ σεραφὶμ τὸν Θεὸν λέγοντα τρίτον. Ang., δοξολογοῦσι τὰ χερ. καὶ οἱ σερ. τρίτον τὸν Θεὸν λ. Damasc., δοξολογοῦσι τὰ σεραφὶμ τρίτον λέγοντα. Recete Gobler. et Felc. 1, δοξ. τὰ χερ. καὶ οἱ σερ. τὸν Θεὸν ἀργον λέγοντα τρίτον. Eiūi, δοξολογοῦσι τὰ χερουδικὰ τρίτον τὸν Θεὸν λέγοντα.

(85) Η αντεθέτης deest in Seguer. Mox hæc, ἐν τρισιν ὑποστάσεσ, desunt in edit. Comin., sed habentur in Seguer. Gobler. Felc. 1, et lecta sunt ab interprete Nannio. Vide quae de hisce diximus in Monito.

(86) Hæc, a voce διτι usque ad διτι sequens, desunt in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Paulo post Gobler. et Felck. 1, Φησι γάρ Ἡσαΐας.

(87) Seguer. solus, πλήρης δὲ Ibid. Felc. 3, solus cum editis, τῆς δέξιης δὲ οἶκος αὐτοῦ. Infra πτέρυγες deest in Seguerian. et in textu Script. Ibidem Seguerian., τὸ πρόσωπον.

(88) Λέγοντες deest in editis et in quibusdam mss., sed habetur in Seguer. Gobler. et Felckm. 1, et lectum est ab interprete Nannio. Vox σαβαὼθ mox sequens deest in Seguerian. Infra Seguer. Goblerian. et Felc. 1, μετ' ὅλης λέγει· η Ἡκουσα.

(89) Ita omnes manuscripsi, præter Felckm. 3, qui cum editis habet ἀποστέλλω. Paulo post Felc. 2, εἰπον. Ibid. Seguerian., ἐγώ εἰμι, et ita Graecus Scripturæ textus. Mox omnes fere mss., πρὸς τὸν

τοῦτο; Καὶ εἰκα· Ἰδού δὲ, ἀπόστειλό με. Καὶ εἶπε μοι· Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτο, καὶ εἶποι αὐτῷ· Ἀκοῦ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέψοντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ θητε. Ἐκάχυρθη τὰς ἡ παρδία τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ τοῖς ὀπίστεις βαρέως ἤκουσαν· καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐκάμψαν (90)· μήποτε θωσι τοῖς ὄφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὀπίστεις ακούσωσι, καὶ τῇ παρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐκιστρέψωσι, καὶ θωσμαὶ αὐτούς. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· Διὰ τοῦτο οὐκ ἡδύνατο πιστεύειν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ἰησοῦν (91), διὰ εἰκας· Ἡσαΐας, διὰ τεύχωντος αὐτῶν τοὺς ὄφθαλμοὺς, καὶ ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν παρδίαν· μήποτε θωσι τοῖς ὄφθαλμοῖς, καὶ τῇ παρδίᾳ ροήσωσι (92), καὶ ἐκιστρέψωσι, καὶ θωσμαὶ αὐτούς. Ταῦτα δὲ εἰκας· Ἡσαΐας, διὰ εἰδὼς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τουτότι τοῦ Υἱοῦ· ὥστε καὶ (93) Κύριος Σαβαὼν ἐστιν ὁ Υἱός. Κύριος γάρ τῶν δυνάμεων ἔρμηνεται τὸ Κύριος Σαβαὼν· Ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὃς ὁ Δαβὶδ εἶπε· Κύριος δὲ τῆς δόξης (94) ἐστιν ὁ ἐσταυρωμένος Χριστὸς κατὰ τὸν Παῦλον. Καὶ καθὼν εἶπε Δαβὶδ· Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέποτε με ὑστερήσει· καὶ ἀλλαχοῦ (95)· Ὁ ποιμανῶν τὸν Ἱσραὴλ, πρόσχες, ὁ ὄντης ὁ πρόστιος πρόσβατος τὸν Ἰωάννην, ὁ καθήμερος ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς δόξης· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· αὐτὸς οὖν ἐστιν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουδίμων, ὁ ποιμανῶν τὸν Ἱσραὴλ. Ὁ δὲ Παῦλος ἐν ταῖς Πράξεσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγει διὰ Ἡσαΐου εἰρηκέναι ταῦτα, ἀπερ εἰπεν Ἡσαΐας, διὰ Κύριος Σαβαὼν μοι εἰκασ. Ὁ Πατὴρ οὖν καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Κύριος Σαβαὼν ἐστι.

11. Καὶ διετέλεσεν ἡ Γραφὴ περὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ Αὐτὸς δικτιστεὶς τὰ πάντα, τὰ ὄρατα (97) καὶ τὰ ἀδρατα· ἀλλαχοῦ ἡ (98) Γραφὴ διδάσκει τὸν Ιησοῦν, διὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτιθεται. Οὐχὶ ἔτερα χωρὶς ὁ Πατὴρ ἐκτιθεται, καὶ ἀλλα ὁ Υἱός· ἀλλ' ἀπερ δὲ Πατὴρ ποιεῖ, διὰ τῆς Ιδίας δυνάμεως ποιεῖ, ἡτοι ἐστιν ὁ Υἱός· τὰ πάντα γάρ δὲ αὐτοῦ ἐγένετο. Οὐτως οὖν καὶ διετέλεσεν ὁ Υἱός· Λύτατος τὸν πατέρα τοῦτον, καὶ δὲ τριστὸν ἡμέρας ἐγέραν αὐτόν· ἐλειτε δὲ, φησι, περὶ τοῦ Ιδίου σώματος· ἔτερα Γραφὴ λέγει, διὰ· Ὁ Πατὴρ ἤτισε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν· καὶ (99) καλῶς λέγει· Ηγειρε γάρ διὰ τοῦ Ιδίου Λόγου καὶ Υἱοῦ τὴν σάρκα

⁹⁰ Isa. vi, 8-10. ⁹¹ Joan. xii, 39-41. ⁹² Psal. xxiii, 10. ⁹³ Psal. xxii, 1. ⁹⁴ Psal. lxxix, 2. ⁹⁵ Joan. x, 44. ⁹⁶ Act. xxviii, 25; Isa. vi, 9. ⁹⁷ Coloss. 1, 16. ⁹⁸ Joan. i, 3. ⁹⁹ Joan. ii, 19, 21. ¹⁰⁰ Gal. 1, 4

λαὸν τούτον. Editi πρὸς τὸν λαόν, omissio τούτον. Basil., πρὸς τὸν λαόν μον. Mox Felc. 2, et Graecus Scripturæ textus, ἀκούστετε. Editi et alii, ἀκούστε. Infra quidam mss., βλέψητε, alii cum editis, βλέψετε.

(90) Seguer. Gobler. Felc. 1, τοῖς ὄφθαλμοῖς ἐκάμψαν, alii, τοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμψαν. Gobler. Seguer. Felc. 1, τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐκάμψαν. Paulo post αὐτῶν post ὄφθαλμοῖς deest in Seguer.

(91) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editi, εἰς τὸν Υἱόν. Mox in Seguer. διὰ deest ante ἐτύφλωσεν. Infra idem, πεπώρωσεν.

(92) Sic Seg. Gobl. Felc. 1. Editi, καὶ τῇ παρδίᾳ συνῶσιν.

(93) Ita Seguer. solus recte. In aliis καὶ deest. Infra Seg. Gobler. et Felc. 1, καθὼν ὁ Δαβὶδ.

(94) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1, quos sequi visum est. Editi et alii, τῆς δυνάμεως. Mox Seguer.

PATROL. GR. XXVI.

A ribus suis difficulter audierunt, et oculos clauerunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligent, et convertantur, et sanem eos ⁹⁰. Joannes vero evangelista dicit: Propterea non poterant Iudei credere in Jesum, quia dixit Isaías: Excæcarit oculos eorum, et induravit cor eorum; ne forte videant oculis, et corde intelligent, et convertantur, et sanem eos. Hæc autem dixit Isaías, cum vidit gloriam ejus ⁹¹, hoc est, Filii: itaque Dominus quoque Sabaoth, Filius est: illud namque Dominus Sabaoth, explicatur, Dominus virtutum; Dominus autem virtutum ipse est Rex gloriae ⁹², quemadmodum David locutus est: Dominus vero gloriæ est, qui crucifixus est Christus, juxta Paulum. Et ut ait David: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit ⁹³; et alibi: Qui pascit Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph, qui sedes super cherubim, manifestare ⁹⁴. In Evangelii autem ait Filius: Ego sum pastor bonus ⁹⁵. Ipse igitur est, qui sedet super cherubim, qui pascit Israel. Paulus autem in Actibus ait Spiritum sanctum per Isaiam dixisse, ea quæ ipso Isaías dixerat: Dominus Sabaoth dixit mihi ⁹⁶. Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus, Dominus Sabaoth est.

11. Et cum Scriptura dicat de Patre: Ipse creavit omnia visibilia et invisibilia ⁹⁷: alibi eadem Scriptura nos edocet, ea per Filium creata fuisse. Neque enim alia Pater creavit, alia Filius: sed quod Pater facit, id per propriam virtutem facit, que est Filius: nam omnia per ipsum facta sunt ⁹⁸. Ita ergo ubi Filius dicit: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitatib[us] illud: dicebat autem, inquit, de corpore suo ⁹⁹; alia Scriptura dicit: Pater suscitavit Filium suum ex mortuis ¹⁰⁰; et recte loquitur: suscitavit enim per proprium Verbum et Filium carnem Filii sui. Nec dicimus corpus esse na-

D solus habet μαχάριον ante Παῦλον.

(95) Seguer. solus, καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται.

(96) Seguer. Gobler. et Felc. 1, Εγ δὲ τοῖς Εὐαγγελοῖς λέγει, in duabus postremis δὲ deest, et eam lectionem secutus est vetus interpres. Anglic. Εγ τῷ Εὐαγγελῷ λέγει. Editi vero et alii, καὶ τῷ Εὐαγγελῷ τῷ προσκυνουμένῳ λέγεται. Infra Seguer. Anglie. Gobler. et Felc. 1, αὐτός. Editi vero et alii ou-tος.

(97) Gobler. et Felc. 1, δρώμενα.

(98) Felc. 5, ἀλλ' ἡ. Editi ἀλλη. Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἀλλαχοῦ ἡ, rectius: atque ita legit Nannius.

(99) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1, legitque ita Nannius. In editis καὶ deest. Mox plurimi manuscripsi διὰ τοῦ Ιδίου Λόγου καὶ Υἱοῦ. Editi et alii διὰ Ιδίου Υἱοῦ. Mox in editis φυσεῖ deest, sed habetur in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Ibid. iidem, ἀλλὰ σῶμα τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ.

ura sua Filium Dei, sed corpus Filii Dei. Cum itaque corpus excitatur, Filius intelligitur excitari ex mortuis. Ideoque dicimus illum secundum carnem mortuum, sepultum, et excitatum fuisse a mortuis: secundum spiritum autem in celo, et in terra, et ubique tunc fuisse. Quandoquidem igitur cum esset dives, **703** id est, Deus, factus est inops, id est, homo, et, excepto peccato, in omnibus similis factus est nobis: idcirco ut homo accipit vitam, licet vitam habeat, quippe ipse est vita, illam tamen propter nos accipit: ac utpote homo proficiebat sapientia et scientia, qui erat aeterna Dei virtus et sapientia. Ut homo etiam sanctificatur qui sanctus est, et qui sanctificatione non eget: nam pro eis, inquit, ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate¹. Ut homo item exaltatur accipiens nomen super omne nomen, quod tamen semper natura sua habet. Nam Deus, inquit, erat Verbum².

12. Quaecunque igitur Scriptura dicit accepisse Filium, propter corpus ejus illud dicit: corpusque illud est primitiae Ecclesiae: nam primitiae, inquit, Christus³. Cum ergo primitiae accepissent nomen quod est super omne nomen, tunc reliqua massa, per illam virtutem simul excitata et consedere facta est, juxta illud dictum: Conresuscitavit et consedere fecit⁴. Quapropter eam gratiam homines accepere, ut dei et filii Dei vocarentur. Primo igitur proprium corpus Dominus excitavit ex mortuis, et in seipso exaltavit: deinceps membra corporis sui excitabit, ut omnia illis largiatur, utpote Deus, quaecunque ipse ut homo accepit. Ipse igitur sibi ipsi vitam largitur, ipse seipsum sanctificat, ipse seipsum exaltat. Cum ait igitur, quod Pater illum sanctificaverit, et excitaverit, et dederit illi nomen quod est super omne nomen, vitam quoque tribuerit; propalam est Patrem omnia per ipsum facere. Per ipsum igitur ipsum excitat, per ipsum ipsum sanctificat, per ipsum ipsum exaltat, et per ipsum ipsi vitam largitur. Et cum spiritum suum in manus Patris commendat, ut homo seipsum commendat Deo, ut omnes homines Deo commendentur. Ipse enim est manus ipsa, et manus ipsae Patris. Et ubi ait: Ante omnes coles generat me⁵, id ex persona Ecclesiae loquitur, quae prius condita, postmodum ex Deo generatur. Quocirca illud in Proverbio primum ha-

A τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα εἶναι Υἱὸν φύσει, τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τοῦ οὖν σώματος ἐγειρόμενου, διὸ καὶ νοεῖται ἐγγερμένος (1) ἐκ νεκρῶν. Διὰ τοῦτο κατὰ σάρκα λέγομεν, ὅτι καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἡγέρθη ἐκ νεκρῶν· κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς δὴ καὶ πανταχοῦ. Ἐπει τοῦ πρότερον πλούτιος ὁν, τουτέστι Θεός· ὑστερὸν δὲ πτωχὸς γέγονε, τουτέστιν ἀνθρώπος, καὶ (2) ὡμοιώθη ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἀμαρτίας· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἀνθρώπος λαμβάνει ζωὴν, δὲ ἔχων ζωὴν, αὐτὸς γάρ ἐστιν τῇ ζωῇ· λαμβάνει δὲ δὶς θημᾶς, καὶ ὡς ἀνθρώπος πρόεκοπτε σοφία καὶ ἡλικίᾳ ἢ ἀδιοις τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, καὶ ὡς ἀνθρώπος ἀγιάζεται ὁ ἄγιος, καὶ μὴ χρείαν ἔχων (3) ἀγιασμοῦ· Ὑπὲρ αὐτῶν γάρ, φησιν, ἀμάλιον ἐμαντεῖται, ήταν ἀντοι ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ ὡς ἀνθρώπος ὑψώνται λαβὼν δνομα τὸ ὑπέρ πάντα δνομα, διπερ ἀει κατὰ φύσιν ἔχει. Θεός γάρ δη, φησιν, δὲ Λόγος.

12. "Οσα οὖν λέγει τῇ Γραφῇ διτι Ελαθεν δὲ Υἱός, διὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ (4) λέγει, διπερ σῶμα ἀπαρχή ἐστι τῆς Ἐκκλησίας· Ἀπαρχὴ γάρ, φησιν, δὲ Χριστὸς. Τῆς οὖν ἀπαρχῆς λαβούστης δνομα τὸ ὑπέρ πάντα δνομα, συνηγέρθη δυνάμει καὶ τὸ φύραμα, καὶ συνεκάθεσθη, κατὰ τὸ λεγόμενον· Καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισε. Καὶ διὰ τοῦτο χάριν Ελαθον οἱ ἀνθρώποι τὸ καλεῖσθαι θεοί καὶ οἱ θεοί θεοῦ. Πρώτον οὖν τὸ διοι σῶμα ἡγειρεν δὲ Κύριος ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑψώσεν ἐν θαυμῷ· μετά (5) ταῦτα ἐγερεῖ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα χαρίσηται αὐτοῖς τὰ πάντα, ὡς Θεός, δισα αὐτὸς ὡς ἀνθρώπος Ελαθεν. Αὐτὸς οὖν ἐστὶν χαρίζεται ζωὴν, καὶ αὐτὸς ἐστὸν ἀγιάζει: (6), καὶ αὐτὸς ἐστὸν ὑψοῖ· Ότε οὖν λέγει, διτι δὲ Πατήρ ἡγίασεν αὐτὸν, καὶ ἡγειρεν αὐτὸν, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ δνομα τὸ ὑπέρ πάντα δνομά, καὶ ἐδωκεν αὐτῷ ζωὴν δῆλον, διτι δὲ αὐτοῦ τὰ πάντα ποιεῖ δὲ Πατήρ. Διτι αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἐγείρει, καὶ διτι αὐτοῦ αὐτὸν ἀγιάζει, καὶ διτι αὐτοῦ αὐτὸν ὑψοῖ, καὶ διτι αὐτοῦ αὐτὸν τῷ θεῷ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν τῇ χειρὶ, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ Πατρός. Καὶ οἵτε λέγει· Πρὸ δὲ πάντων τῶν θουνῶν γεννῆται, ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας λέγει, ήτις, πρότερον κτισθεῖσα, μετά ταῦτα γεννᾶται ἐκ Θεοῦ (8). Διὰ τοῦτο πρώτον κεῖται ἐν τῇ Παρο-

¹ Joan. xvii, 19. ² Joan. i, 1. ³ I Cor. xv, 23.

⁴ Ephes. ii, 6. ⁵ Prov. viii, 25.

(1) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐγειρόμενος. Alii et editi, ἐγγερμένος.

(2) Gobler. et Felck. 1, γέγονε ὡς ἀνθρώπος, καὶ Basil., γέγονε καὶ. Editi et alii, ut in textu supra. Infra hæc, δὲ έχων ζωὴν, desunt in editis, sed habentur in omnibus manuscriptis, præter Felck. tertium. Anglicanus mox, λαμβάνει δὲ ημᾶς.

(3) "Έχων deest in Gobler. et Felck. 1. Mox in Seguer. legitur ἐγώ ante ἀγιάζω.

(4) Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 1, διὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ, recte. Basil. Felck. 2 et 5, διὰ τὸ σῶμα. Editi, διὰ τοῦ σώματος.

(5) Ita Seguer. Gobler. et Felck. 1. Editi et alii, ίψωσε, μετά, etc.

(6) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. In editis

verò, hæc, καὶ αὐτὸς ἐστὸν ἀγιάζει, desunt : sed lecta sunt a veteri interprete. Infra Seg. et Anglic. soli quos sequimur habent αὐτῷ ante δνομα. Paulo post Seg. Basil. Gobl. et Felckm. 1, 2 et 5, δῆλονστι. Editi et alii, δῆλον, διτι. Ibid. Gobl. et Felckm. 1, διτι αὐτοῦ ταῦτα ποιεῖ.

(7) Ita omnes manuscripti excepto Felckm. 3 qui cum editis habet παρατίθεται. Paulo post, ἐστιν legitur in Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, deestque in editis.

(8) Maxima pars manuscripti, ἐκ Θεοῦ, omisso articulo, qui in cæteris et in editis legitur. Infra, μετά ἐγέννηται legitur in editis, sed deest in omnibus mss. præter Felckm. 3.

μιὰ τὸ Ἐκτισέ με ὁ Κύριος, καὶ ὑστερεῖ τὸ, ἐγένετο. **A** betur : *Creavit me Dominus*⁶, ultimo autem illud : *generavit*.

13. Καὶ δὲ λέγει ἡ Γραφὴ περὶ Πατέρος· Οὐχ. Θεὸς εἰς ἐκτισεῖς ἥμας; ὅμοιως καὶ περὶ Υἱοῦ λέγει, ἵτι δὲ αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος λέγεται· Ἀπταρελίς, φησι, τὸ κτεῖνα μαντών, καὶ ἀκελεψόνοις, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψοντον. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσοται, καὶ ἀράκαρις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Καὶ δὲ λέγει ὁ Υἱὸς περὶ Πατέρος τῷ Πέτρῳ· Μακάριος εἶ, ὅτι (9) σάρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψε σοι, ἀλλ’ ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· τὰ αὐτὰ περὶ ἑαυτοῦ λέγει· Οὐδεὶς ἐπιτινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ φῶτος ἡ θύμηται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ· Όμοιως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἄγιου (10) Πνεύματος ὁ Παῦλος λέγει· Ήμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάρτυ δρευτῷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τὰς γὰρ οἰδεὶς ἀρθρώπωτε τὰ τοῦ ἀρθρώπου εἰ μὴ τὸ κτεῖνα τοῦ ἀρθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, Οὐτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς διτρακεῖ (11) εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πατέρει οὖν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπουτος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐ κεχώρισται, οὐτως καὶ τὸ Πνεῦμα (12) τοῦ Θεοῦ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐκ ἔστιν ἀλλότριον. Καὶ διαν λέγητο Δούλιος ἐν Ἱωαννᾷ· Υἱὸν ἐγένετο καὶ ὑψώσα· αὐτοὶ δέ με ἡθέτησαν, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· Τὸ γεννητήριον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἔστι, καὶ τὸ γεννητήριον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμα ἔστι. Καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμα δοκούσθει, πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούσις· ἀλλ’ οὐκ οἴδας, πόθεν ἀρχεται, καὶ ποῦ ὑπάρχει. Οὐτως ἔστι πᾶς ὁ γεννητήριος ἐκ τοῦ Πνεύματος. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰωάννης (13) λέγει· Οοσοι δὲ διλύονται αὐτῷ, ἐδωκεν αὐτοῖς ἔξουσιαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύοντοι εἰς τὸ δρόμα αὐτοῦ· οἱ οὐκ ἔξι αἰμάτων, οὐδὲ ἐν θελήματος ἀρθρῶν, οὐδὲ ἐν θελήματος σαρκὸς, ἀλλ’ ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν, οὐτοὶ ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ διοι εἰς Χριστὸν ἐθαπτίσθησαν, οὐτοὶ εἰς Πατέρα καὶ ἄγιον Πνεῦμα ἐθαπτίσθησαν. Καὶ πάλιν, διε λέγει ὁ Πέτρος τῷ Ἀβραὰ· Διὰ τὸ (14) ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, γενέσασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄμυον, καὶ ροσγίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Οὐκ ἐψεύσω ἀρθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Πατέρεις δὲ τοῦ Φευσάμενος τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, τῷ Θεῷ ἐψεύσατο, τῷ κατοικοῦντι ἐν ἀνθρώποις διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ.

⁶ Prov. viii, 22. ⁷ Malach. ii, 10. ⁸ Psal. cxi, 29, 30. ⁹ Matth. xvi, 17. ¹⁰ Matth. xi, 27. ¹¹ I Cor. ii, 10, 11. ^{12, 13} Isa. i, 2. ¹⁴ Joan. iii, 6. ¹⁵ ibid. 8. ¹⁶ Joan. i, 42, 43. ¹⁷ Act. v, 5, 4. ¹⁸ I Joan. iv, 13.

(9) Anglicanus, εἰ, φησι Σίμων Βάρος Ἰωάννης, ὅτι. **D** λέγητο. Infra hæc, αὐτοὶ δέ με ἡθέτησαν, desunt in editis, et habentur in solis Seg. Gobl. et Felckm. 1. Mox post Πατέρα legitur, φησι, in editis, et in quibusdam mss., sed deest in Seg. Gobl. et Felc. 1. Ibid. in iisdem legitur ἀν. Editi et alii, τάχ.

(10) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. In editis et ceteris ἄγιον deest. Infra Seg. Gobl. Felckm. 1, 2, et Græcus Scripturæ textus, πάντα. Editi et alii, ἀπάντα. Anglic. ibid., διερευνᾶται.

(11) Sic omnes pene manuscripti. Editi, οὐδεν.

(12) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. In editis et aliis Πνεῦμα deest. Mox Anglic., διαγένεται. Alii, ὅταν

13. Et cum Scriptura dicat de Patre : *Nunquid non Deus unus creavit nos?*¹ id de Filio quoque dicit : per ipsum creata sunt omnia ; hæc ipsa de Spiritu sancto quoque dicuntur : *Ausères, inquit, spiritum eorum, et deficient, et in pulvrem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum et creabitur, et renovabis faciem terræ*². Et cum Filius ad Petrum de Patre dixerit suo : *Beatus es, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est*³, id ipsum de se locutus est : *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui volverit Filius revelare*⁴. Similiter et de Spiritu sancto ait Paulus : *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso?* Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit nisi *Spiritus Dei*⁵. Sicut igitur *spiritus hominis ab humanitate ejus et substantia non est segregatus*; sic et *Spiritus Dei* **704** a divinitate ejus et substantia non est alienus. Et cum dixerit Dominus in Isaia : *Filios enutriui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me*^{6, 7, 8}, in Evangelio dicit : *Quod natum est ex carne caro est: et quod natum est ex Spiritu spiritus est*⁹. Et iterum : *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*¹⁰. In Evangelii autem initio ait Joannes : *Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt*¹¹. Quotquot igitur ex Spiritu sancto nati sunt, ii ex Deo nati sunt. Et quotquot in Christum baptizati sunt, hi in Patrem et Spiritum sanctum sunt baptizati. Et rursum cum Petrus ait Ananias : *Cur implevis Satanas cor tuum, mentiris te Spiritui sancto, et seponere de pretio agri? Non es mentitus hominibus, sed Deo*¹². Itaque qui mentitus est Spiritui sancto, mentitus est Deo, habitanti in omnibus per Spiritum suum. Ubi enim est *Spiritus Dei*, ibi est Deus. Nam in hoc, inquit, *cognoscimus quod Deus in nobis manet, quoniam de Spiritu suo dedit nubes*¹³.

(14) Gobler. et Felckm. 1. *Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰωάννης, et ita legit Nanius.* **D** λέγητο. Infra hæc, αὐτοὶ δέ με ἡθέτησαν, desunt in editis, et habentur in solis Seg. Gobl. et Felckm. 1. Mox Seg. solus bis habet γεγενητήριον. Et inferius, γεγενητήριον.

(15) Gobler. et Felckm. 1. *Ἄνταρελίς, Ἀπαντάρελίς, Ανανιας, τι. Ibidem Seguer. Gobl. et Felckm. 1, cum Græco Scripturæ textu, διὰ τὸ ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς. Editi et alii, τι ὁ Σατανᾶς ἐπλήρωσεν. Infra Seguerian. Basiliens. Gobler. et Felckm. 5, εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. In editis, εἰς deest, ut et in Scripturæ textu.*

"Οπου γάρ ἐστι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἔκει ἐστιν ὁ Θεός· Ἐν τούτῳ γάρ, φησι, γιγάντομεν, διτὶ ὁ Θεός ἐν ἡμῖν μένει, διτὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν" (15).

14. Et cum Scriptura quidem dicat, Spiritum sanctum locutum suisse in prophetis, alibi ait beatus Paulus, Patrem in prophetis locutum suisse: nam *multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istie locutus est nobis in Filio*¹⁹. Et alibi dicit, Filium loqui: *An experimentum, inquit, queritis ejus, qui in me loquitur, Christi?*²⁰ Filium vero ait Spiritum esse qui loquitur in apostolis: *Cum, inquit, tradent vos in concilia, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Non enim *vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*²¹. Et interdum quidem ait Apostolus, corpora fidelium esse membra Spiritus sancti; aliquando autem membra illorum membra Christi esse; aliquando ipsos esse templum Patris: *Vos enim, inquit, estis templum Dei vivi: sicut dicit Deus: quoniam inhabitabo in illis, et in ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus*²². Et, *Si quis violaverit templum Dei, disperdet illum Deus*²³. Et rursum, *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*²⁴? Si quis enim est templo Spiritus, is templo est Filii et Patris. Ubi enim Spiritus Dei habitat, illic Deus habitat. Et, *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat; sic et Filius quos vult vivificat*²⁵. Similiter de Spiritu sancto dicit: *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam*²⁶. Ad Corinthios autem scribit Paulus: *Spiritus autem vivificat*²⁷. Vides opera quae Patris sunt, ipsa Filii, eadem quoque Spiritus sancti esse, ut Scriptura testatur. Ut et ipse Apostolus his docuit verbis: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus; 705 et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus*²⁸. Et postquam dixit Patrem operari omnia in omnibus, paucis interjectis, ait Spiritum

¹⁹ Hebr. i, 4. ²⁰ II Cor. xiii, 3. ²¹ Matth. x, 17-20; Luc. xii, 41, 42. ²² II Cor. vi, 16. ²³ I Cor. iii, 17. ²⁴ ibid. 16. ²⁵ Joan. v, 21. ²⁶ Joan. vi, 64. ²⁷ II Cor. iii, 6. ²⁸ I Cor. xii, 4-6.

(15) Ηαὲ, διτὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν desunt in Gobler. et Felckm. 1; nec lecta sunt ab interprete. Ibidem Seguer., Εδώκεν. Ibid. omnes sene manuscripti habent καὶ δὲ πρὸ ἀλλὰ δὲ, ut legebatur in editis.

(16) Anglicanus, ἐπ' ἑσχάτων. Mox Seg. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1, τῶν ἡμέρων τούτων. In edit. τούτων deest. Idem mox, Καὶ ἀλλαγῆσθαι, seo in tribus postremis καὶ deest. Λέγεται non legitur in editis et in quibusdam manuscriptis. Mox Gobler. et Felckm. 1, ἐλάτει, ibidemque cum Segueriano, καθὼς φησιν. "Η δοκιμὴν ζητεῖται.

(17) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1, recte. Editi et alii, ὅταν οὖν. Mox Seg. παραδώσουσιν, recte. Editi et ceteri, παραδώσωσιν.

(18) Seg. Gobl. et Felckm. 1, δὲ hic et bis in sequentibus habent (Gobler. tamen et Felckm. 1 habent primo tantum loco, διτ.). Editi ter, ποτέ. In iisdem, δὲ μὲν λέγεται. Editi vero et alii, ποτὲ μὲν ὁ Ἀπόστολος λέγεται.

14. Καὶ δὲ μὲν λέγει ἡ Γραφὴ, διτὶ Πνεῦμα ὅμιον ἐλάτει ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλαχοῦ λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, διτὶ ὁ Πατὴρ ἐλάτει ἐν τοῖς προφήταις. Πολυμερῶς γάρ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἑσχάτου (16) τοῦ ἡμερῶν τούτων ἐλάτησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, διτὶ ὁ Υἱὸς λαλεῖ· Εἰ δοκιμήν, φησι, ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, "Οταν (17), φησι, παραδώσουσιν ὅμιος εἰς συνέδρια, μὴ μεριμνήσητε, πῶς, η τι λαλήσητε· δοθήσεται γάρ ὑμῖν ἐν ἀκείνῃ τῇ δράᾳ, τι λαλήσητε. Οὐ γάρ ὑμεῖς θέτε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Καὶ δὲ (18) μὲν ὁ Ἀπόστολος λέγει, διτὶ τὰ σώματα τῶν πιστῶν ναὸς ἐστι τοῦ ἀγίου Πνεύματος, δὲ δὲ τὰ μέλη αὐτῶν μέλη Χριστοῦ, δὲ δὲ αὐτοὺς ναὸν είναι τοῦ Πατρός· Ὅμεις γάρ, φησι, ταῦτα θερεῖ τοῦ Θεοῦ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. Καὶ πάλιν· Οὐκ οἰδατε, διτὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ (20) Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἄγιον οὐκεὶ ἐν ὑμῖν; Εἴ τις γάρ ἐστι ναὸς τοῦ Πνεύματος, οὐτος ναὸς ἐστι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός· διποὺ γάρ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ, ἐκεὶ (21) ὁ Θεός κατοικεῖ. Καὶ, "Ωσπερ ὁ Πατὴρ ἐγέρσι τοὺς τεκρούν καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. Όμοιως δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος λέγει, διτὶ (22) Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν, η σάρξ οὐκ ἀκελεῖ οὐδέπερ. Πρὸς δὲ Κορινθίους γράψει Παῦλος. Τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ορᾶς, διτὶ διπερ ἐστὶν ἐργα τοῦ Πατρός, ταῦτα λέγει ἡ Γραφὴ τοῦ Υἱοῦ είναι, καὶ τοῦ ἀγίου (23) Πνεύματος· ως καὶ ὁ Ἀπόστολος (24) ἐδίδαξε λέγων· Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτό· καὶ διαιρέσεις διαι-

(19) Seguerianus habet δ ante ένοικήσω. Paulo post Felckm. 5, αὐτῶν Θεός. Statimque Basil. μοτεῖς λαδόν. Paulo post Anglican. et Felckm. 5, φθερεῖ αὐτόν.

(20) Quatuor manuscript. καὶ διτὶ τό. Ibidem post τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, legitur τὸ ἄγιον in editis et in quibusdam manuscriptis, sed deest in Segueriano.

(21) Sic Seguer. Editi καὶ pro ἐξεῖ.

(22) "Οτι deest in editis et in quibusdam manuscriptis, sed habetur in pluribus. Intra Seg. σάρξ οὐδὲν ὀφελεῖ. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, τὸ δὲ Πνεῦμα. In editis vero et aliis, τό deest.

(23) Sic Goblerianus et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Editi et alii, καὶ τὰ αὐτὰ τοῦ ἀγίου.

(24) Sic Goblerianus et Felckm. 1, et ita legit Nannius. Seguer. vero, ως καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Editi et alii, ως δὲ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος. Mox Seguer. et Felckm. 2, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα. Intra Seg. Gobl. et Felckm. 1, ut legit interpres, δὲ αὐτὸς Θεός. Editi, καὶ δὲ αὐτὸς Θεός.

κοινῶν εἰσι, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἔνεργημάτων εἰσίν, ὃ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἔνεργων τὰ πάντα ἐν ταῖς (25). Εἰρηκὼς οὖν, διτὶ ὁ Πατὴρ ἐστιν ὃ ἔνεργον τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ μετ' ὅλην λέγει τὸ διάγιον Πνεῦμα τὸ πάντα ἐν πᾶσι. Πάντα δὲ ταῦτα, φησὶν, ἔνεργει τὸ διτὶ καὶ τὸ αὐτὸν

15. Καὶ διτὶ μὲν ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει (26) περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διτὶ ἀρραβών τῆς κληρονομίας ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διάγιον, ὃ διαδίδεται τὸν Κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν· Κύριος γάρ, φησι, μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ πονηρίου μου. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Ἐκέκραξε πρός σέ, Κύριε, εἴπει, σὺ εἶ η ἐλάτις μου, μερὶς μου εἶ ἐν τῇ ζώτῳ. Ὁ δὲ Ἱερεμίας λέγει, διτὶ Ὁ πλάσας τὰ πάντα, αὐτὸς κληρονομεῖ τοῦ Ἰακὼβ (27), Κύριος δυρμα αὐτῷ. Τῶν οὖν προφητῶν τὸν Κύριον κληρονομίαν λεγόντων τῶν ἀγίων, ὁ Παῦλος τὸ διάγιον Πνεῦμα κληρονομίαν εἶναι εἰπεν· Ἐρ φ., φησι, καὶ πιστεύσατες, ἐσφραγίσθητε (28) τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ, δέ στιτις ἀρραβών τῆς κληρονομίας ἡμῶν· ὡς καὶ Μωϋσῆς τὸ πρόσωπον ἐσφραγίσθη τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, διτὶ ἔλαβε νόμον παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἡδύνατο αὐτῷ ἀτενίσαι τῶν οὐλῶν Ἰσραὴλ· ἐσημεώθη γάρ ἐπ' αὐτὸν τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου· ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται (29)· Τότε οἱ ἑκαὶοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. Ὁ Θεὸς γάρ φῶς ἐστιν· δόμοις δὲ καὶ ὁ Γίδες φῶς ἐστι (30), διτὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστι τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὡς καὶ Ἡοτίας λέγει· Καὶ δοται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἀγιάσει αὐτὸν ὁ φλογὴ καιομένη. Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰωάννης δὲ Βαπτιστής (31) λέγει περὶ τοῦ Κυρίου· Αὐτὸς ὁμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρ. Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει τὸν Κύριον τὸν ἀγιάζοντα· Ἐγώ Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτούς. Καὶ διτὶ τὸν Θεὸν καλεῖ πῦρ τῇ Γραφῇ· Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταβαλλοντος (32), δόμοις καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου λέγει· διτὶ Ὁρθησας τοῖς ἀποστόλοις διαιμεριζόμεναι γλωσσαὶ ὥστε πυρὸς, ἀκάθιστε τε ἐφ' ἦρα ἔκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἄπαντες Πνεύματος ἀγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐπέραις γλώσσαῖς, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἀδίδον αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Οσοι γάρ (33) Πνεῦμα Θεοῦ φοροῦσι, φῶς φοροῦσι· καὶ οἱ φοροῦντες φῶς Χριστόν εἰσιν ἐνδεδυμένοι· καὶ οἱ ἐνδεδυμένοι Χριστὸν Πατέρα ἐνδένται. Δεῖ γάρ τὸ

²⁰ I Cor. xi, 11. ²¹ Psal. xv, 5. ²² Psal. cxli, 6. ²³ Jerem. x, 16. ²⁴ Ephes. i, 13, 14. ²⁵ Exod. xxix, 30. ²⁶ Matth. xiii, 43. ²⁷ Isa. x, 17. ²⁸ Levit. xxii, 16. ²⁹ Deut. iv, 24.

³⁰ Act. ii, 3, 4. ³¹ I Cor. xv, 53.

(25) Editi et quamplurimi manuscripti, ἐν πᾶσι, καὶ μετ' ὅλην omissis mediis quæ leguntur in Anglicano. Ibid. editi, μετ' ὅλην πάλιν, διτὶ τὸ διάγιον Πνεῦμα ἐστὶ cum quibusdam mss. Nos sequimur Segm. Gobl. et Felckm. 1. Mox Seg. solus, Ταῦτα δέ φησιν.

(26) Sic Seg. et ita legit Nannius. Gobl. vero et Felckm. 1, Ὁ Ἀπόστολος διδάσκει. Editi et alii, λέγει ὁ μακάριος Παῦλος. Infra Seg. ἐστὶν ἡμῶν τὸ Πνεῦμα. Infra in eodem γάρ ante φησι deest.

(27) Ila omnes sere mss., editi vero τῷ Ἰακὼβ. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, τῶν γοὺν... κληρονομίαν τὸν Κύριον τῶν ἀγίων εἶναι λεγόντων. Mox Seg. τὴν κληρονομίαν.

(28) Seg., ἐσφραγίσθημεν. Idem mox, Μωϋσῆς.

A sanctum operari omnia in omnibus: Hæc autem omnia, inquit, operatur unus atque idem Spiritus, dirimens propria singulis prout vult ²⁰. τὸ διάγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἔνεργον τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδια ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται.

15. Et cum Apostolus doceat Spiritum sanctum esse pignus hæreditatis; David dicit, Dominum esse illam hæreditatem: nam Dominus, inquit, pars hæreditatis meæ et calicis mei ²¹. Et alibi ait: Clamari ad te, Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium ²². Jeremias vero dicit: Qui formavit omnia, ipse est hæreditas Jacob, Dominus nomen illi ²³. Prophetis ergo, Dominum esse sanctorum hæreditatem, dicentibus, Paulus Spiritum sanctum hæreditatem esse dixit: In quo, inquit, et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ ²⁴. Ut et Moyses in facie signatus est Spiritu sancto, cum accepit legem a Deo, et nullus filiorum Israel poterat eum intueri ²⁵: signatum enim erat super eum lumen vultus Domini: ut et in Evangelio scriptum est: Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum ²⁶. Deus enim lux est vera, similiter Filius lux est, quia est ejusdem substantiae atque vera lux, ut et Isaías loquitur: Et erit lux Israel ut ignis, et sanctificabit illum in flamma ardente ²⁷. In Evangelio autem Joannes Baptista de Domino ait: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ²⁸. Alibi autem Dominum dicit sanctificantem: Ego Dominus qui sanctifico eos ²⁹. Et cum Scriptura Deum ignem vocet: Deus noster ignis consumens est ³⁰; similiter de Spiritu quoque sancto dicit: Apparuerunt apostolis dispersitate lingue tanquam ignis, sedisque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabant eloqui illis ³¹. Quicunque enim Spiritum Dei gerunt, lumen gerunt; et quicunque lumen gerunt, Christum indui sunt, et qui Christum indui sunt, Patrem quoque indui sunt. Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem ³². Qui enim Spiritum Dei gestant, incorruptibilitatem gestant; Deus enim incorruptibilitas est.

6. ²⁰ Jerem. x, 16. ²¹ Ephes. i, 13, 14. ²² Exod. Matth. iii, 11. ²³ Levit. xxii, 16. ²⁴ Deut. iv, 24.

(29) Goblerianus et Felckm. 1, Εὐαγγελιώ φησι· Τότε.

(30) Anglic. Seg. Gobl. et Felckm. 1, φῶς ἐστιν ἀληθινὸν καὶ τὸ Πνεῦμα φῶς. Editi et alii, φῶς ἐστιν. Ομοίως δὲ καὶ Γίδες φῶς, dubia lectio. Mox Seguer. Gobler. Felckm. 1, τῆς αὐτῆς οὐσίας. In editis et aliis deest αὐτῆς.

(31) Basil., εὐαγγελιστής. Mox Gobl. et Felck. 1, περὶ τοῦ Χριστοῦ.

(32) Seguerianus, καταναλίσκον ἐστίν.

(33) Γάρ deest in Gobleriano et Felckm. primo. Ibidem Seguerianus, Πνεῦμα Θεοῦ φοροῦσι, Θεὸν φοροῦσι· καὶ οἱ φοροῦντες τὸ φῶς. Infra idein, δεῖ γάρ, φησι.

φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσῖαν, καὶ τὸ θητέρον τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθαρσῖαν. Οἱ γὰρ φοροῦντες τὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀφθαρσίαν φοροῦσιν· ἀφθαρσία δὲ ἔστιν ὁ Θεός.

16. Et cum hæc David loquitur: *Muli dicunt, Quis ostendit nobis bona*⁴²? id de Spiritu sancto loquitur, alibique ait: *Dominus non retardabit bona eis qui ambulant in innocentia*⁴³. Itidemque Matthæus de Patre sic ait: *Si igitur vos cum siliis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester qui in cælis est, dabit bona potentibus se*⁴⁴. Lucas vero idipsum enarrans, his verbis quidnam sint illa bona explicat: *Si igitur vos cum siliis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est, dabit Spiritum sanctum* **706** *potentibus se*⁴⁵. Nisi enim Spiritus sanctus substantiæ illius esset qui solus bonus est, nunquam bonus vocatus fuisset, cum ipse Dominus prohibeat se vocari bonum, quatenus homo erat, dicens: *Quid me dicas bonum? nemo bonus, nisi unus Deus*⁴⁶. Sanctum autem Spiritum bonum vocare non recusat Scriptura, cum David dicat: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*⁴⁷. Et iterum, cum Dominus de seipso ait: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendit*⁴⁸; alibi Spiritum sanctum panem coelestem appellat, dicens: *Panem nostrum supersubstantiale da nobis hodie*⁴⁹. Docuit enim nos ut orando peteremus in præsenti sæculo, panem ἐπιούσιον, id est, saturum: cuius primitias in præsenti vita habemus, dum carnis Domini participes efficiemur: ut ipse dixit: *Et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita*⁵⁰. Nam caro Domini est Spiritus vivificans, quia ex Spiritu vivificante concepta est. Nam quod natum est ex Spiritu Spiritus est⁵¹.

καθεσμον ζωῆς. Πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἡ σάρξ ἔστι ελέφθη. Τὸ γὰρ γεγεννημένον (40) ἐκ τοῦ Πνεύματος Πνεῦμα ἔστι.

17. Et cum Jeremias de Deo dicat, quod ipse dux fuerit Israel in deserto: *Et non dixeritis, ait, Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui dux nobis suit in deserto?*⁵² Isaïas dicit Spiritum sanctum ducem suisse Israel in deserto: quem audire licet ita loquentem: *Deduxit eos per abyssum quasi equum in deserto: et fatigati non sunt, et quasi*

⁴² Psal. iv, 6. ⁴³ Psal. lxxxiii, 15. ⁴⁴ Matth. viii, 14. ⁴⁵ Luc. xi, 43. ⁴⁶ Marc. x, 18. ⁴⁷ Psal. cxlii, 10. ⁴⁸ Joan. vi, 51. ⁴⁹ Matth. vi, 11. ⁵⁰ Joan. vi, 52. ⁵¹ Joan. iii, 6. ⁵² Jerem. ii, 6.

(34) Seg. Gobl. et Felckm. 1. Όταν λέγει ὁ Δαβὶδ: Τές δεῖξει omisssis quibusdam. Infra Seguer. et LXX Interpret., οὐχ ὑστερήσει. Editi et alii, οὐ στρέψει. Mox Seguerianus et Anglicanus, τοὺς πορευομένους. Editi vero et alii, τοὺς πορευομένους. Ibidem Seg., Όμοιῶς δὲ καὶ ὁ Ματθαῖος.

(35) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero et alii, περὶ αὐτοῦ οὕτω. Infra Gobler. et Felckm. 1, ὑμῶν ἡ οὐράνιος. Ibidemque δώσει, iidem cum Seg. recte. Editi vero et alii, δίδωσι. Mox Goblerian. et Felckm. 1, Λουκᾶς ἐρμηνεύων τῇ ἔστι. Ibidem Seg., τὸν αὐτὸν τόπον. Paulo post Seguer. Basil. Gobler. Felckm. 1 et 5, πονηρὸν ὑπάρχοντες. Editi vero et alii, πονηρὸν δύτες. Mox ἀγαθά deest in editis et in quibusdam mss.

(36) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Editi vero et alii, δὲ ἐξ οὐρανοῦ δίδωσι Πνεῦμα ἄγιον τοὺς πιστεύουσιν αὐτῷ. Mox iidem, τὸ ἄγιον Πνεῦμα.

(37) Seguer. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, ἐκλήθη

16. Καὶ ὅτε λέγει Δαβὶδ: *Πολλοὶ λέποντι, Τίς δεῖξει* (34) *ἡμῖν τὰ ἀγαθά;* περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λέγει· καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηκε· Κύριος οὐχ ὑστερήσει τὰ ἀγαθά τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκαλᾳ. Καὶ ὁ Ματθαῖος περὶ τοῦ Πατρὸς οὕτω (35) λέγει· *Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ δύτες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόντας τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὃ ἐτοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;* Οἱ δὲ Λουκᾶς τὸν αὐτὸν τρόπον ιστορῶν ἐρμηνεύει, τι ἔστι τὰ ἀγαθά, λέγων· *Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ δύτες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόντας τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὃ ἐτοῖς οὐρανοῖς δώσει Πνεῦμα ἄγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν* (36). Εἰ μὴ γὰρ ἦν τῆς οὐσίας τοῦ μόνου ἀγαθοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐχ ἂν ἀγαθὸθν ἐκλήθη (37), ὅπότε ὁ Κύριος παραπειταί τὸ καλεῖσθαι ἀγαθός, καθὸ δινθρωτός γέγονε, λέγων· *Τί με λέγεις ἀγαθόν;* οὐδεὶς ἀγαθός εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα οὐ παραπειταί· ἡ Γραφὴ καλεῖν ἀγαθόν, κατὰ τὸν Δαβὶδ τὸν λέγοντα· *Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθόν ὅδηγήσει με ἐτ γῆ σύνθετη.* Καὶ ὅτε πάλιν ὁ Κύριος λέγει περὶ ἑαυτοῦ (38)· *Ἐγώ είμι ὁ δρός ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς.* Ἀλλαχοῦ τὸ ἄγιον Πνεῦμα καλεῖ ἄρτον οὐράνιον λέγων· *Τὸ δρότον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν στήμερον.* Ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ εὐχῇ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι αἰτεῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τουτέστι τὸν μέλλοντα, οὐ ἀπαρχῆσθαι τὸν Ισραὴλ ἐν τῇ ερήμῳ, τῆς σαρκὸς (39) τοῦ Κυρίου μεταλαμβάνοντες, καθὼς αὐτὸς εἶπεν· *Οἱ δρός δὲ, διὰ ἑταῖρον δώσω, ἡ σάρξ μου ἔστιν υπὲρ τῆς τοῦ Κυρίου, διότι ἐκ Πνεύματος τοῦ ζωοποιούν συν-*

C 17. Καὶ ὅτε λέγει ὁ Ἰερεμίας περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι αὐτὸς ὁδήγησε τὸν Ισραὴλ ἐν τῇ ερήμῳ· *Καὶ οὐκ εἰπατε, φησι, Ποῦ ἔστιν ὁ Κύριος, ὁ ἀναγαπῶν ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου* (41), δικαθοδηγήσας ἡμᾶς ἐτῇ ερήμῳ; Οἱ Ησαΐας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶπεν ὡδηγήσειν τὸν Ισραὴλ ἐν τῇ ερήμῳ· *ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι αὐτοῦ λέγοντος.* Ήγειτεν αὐτοὺς (42) διὰ τῆς

⁵² Luc. xi, 43. ⁵³ Marc. x, 18. ⁵⁴ Psal. cxlii, 10. ⁵⁵ Joan. iii, 6. ⁵⁶ Jerem. ii, 6.

D τοῦτο. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, παραπειταί. Editi vero et alii, παρητείτο. Infra in Gobleriano et Felckm. 1 deest ἡ Γραφή, et mox in iisdem, τὸν λέγοντα.

(38) Ita Seguerianus, editi vero et alii, περὶ αὐτοῦ. Infra idem cum Gobleriano et Felckm. 1, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Paulo post Basiliens. Anglican. Felck. 2 et 5, τὸν ἐπουράνιον δός. Infra iidem ἐπουράνιον πρὸ ἐπιούσιον.

(39) Basil. Anglican. Felckm. 2 et 5, διὰ τῆς σαρκὸς. Mox quidam mss. cum editis, καὶ ὁ δρός, in aliis καὶ deest.

(40) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 2, γεγανέμον.

(41) Felck. 2 et 5, ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ibidem Seg. Goblerian. et Felckm. 1, καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Seguer. vero, ἡ καὶ ὁ καθοδηγός.

(42) Goblerian. et Felckm. 2, ἐν τῇ ερήμῳ. Ήγειτεν αὐτούς, omissis mediis.

ἀδύσσους ὡς Ἰηκον διὰ τῆς ἐρήμου· καὶ οὐκ ἔκοπασταρ, καὶ ὡς κτήητη διὰ τοῦ πεδίου. Καὶ (43) κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὠδήητος αὐτούς. Πρὸς δὲ Κορινθίους γράφει δὲ Ἀπόστολος, διτι Χριστὸς ἦν δὲ οὐδηγῶν· Ἐπιτον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἦν δὲ πέτρα ἦν δὲ Χριστὸς. Καὶ ὅτε λέγει δὲ Παῦλος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεκληθεῖ αὐτὸν· Ὁ Θεὸς, φησὶν, δὲ ἀχροπτας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ (44), ἵνα εὐαγγελίωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς δόθεσι. Ῥωμαίους δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κεκληθεῖ λέγει γράφων πρὸς αὐτούς· Ἐγώ οἶστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν κεκληκέναι (45) εἰρήκεν εἰς τὸ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν Χριστόν. Καὶ τό γε θαυμαστὸν, τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος Παύλῳ ἐν τῷ Ιερῷ· Πορεύον, διτι εἰς δόθη μακρὰν ἐξαποστέλλω σε· καὶ τοῦ Παύλου Γαλάταις γράφοντος, Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπὸ ἀνθρώπων, οὐδὲ δὲ ἀπὸ ἀνθρώπουν, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἀπελραπτος αὐτὸν ἐν τεκρῷ· καὶ μετ' ὀλίγον (46)· Γραπτίω δὲ ὑμῖν, ἀδειφοι, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, διτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπον· οὐδὲ γάρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπουν παρέλασον (47) αὐτὸδ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δὲ ἀποκαλύψως Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀποστεῖλαν τὸν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν φανεται, κηρῦξαι τοῖς ἔθνεσι τὸν Χριστόν.

18. Καὶ ὅτε μὲν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς (48) λαλοῦσιν οἱ προφῆται, ὡς ὅταν ἐν Ψαλμοῖς λέγηται ὁ Θεός· Ἀπαξ ὁμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μον, Εἰ τῷ Δαΐδῃ ψύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μετρεῖ, καὶ δὲ θρόνος αὐτοῦ ὡς δὲ ἡλιος ἐρατλον μον (49)· καὶ πάλιν· Ἐκ καρποῦ τῆς δσφύνος σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· καὶ καθὼς δὲ Πέτρος εἰρήκε· Προφήτης οὖν ὑπάρχων δὲ Δαΐδῃ, καὶ εἰδὼς, διτι δρκῷ διμοστεν αὐτῷ δὲ Θεός, ἐκ καρποῦ τῆς δσφύνος αὐτοῦ καθίσαι τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα (50) ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ· ὅτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὅταν λέγηται ὁ Ἡσαΐας· Τάδε λέγει Κύριος· Δι' ὑμᾶς διαπατέδος (51) τὸ δρομά μον βλυσφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ τοῦτο γνώσεται δὲ λαός μον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ δρομά μον· διτι ἐγώ εἰμι, αὐτὸς δὲ λαόν πάρειμι· ὅτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ

⁴³ Isa. LXIII, 13, 14. ⁴⁴ I Cor. x, 4. ⁴⁵ Galat. 1, 15, 16. ⁴⁶ Rom. i, 6. ⁴⁷ Act. xxii, 21. ⁴⁸ Galat. 1, 4. ⁴⁹ Ibid. 11. ⁵⁰ Act. XIII, 2. ⁵¹ Psal. LXXXVIII, 36-38. ⁵² Psal. CXXI, 11. ⁵³ Act. II, 30. ⁵⁴ Isa. LII, 5, 6.

(43) Καὶ δεεστ in Seg. Gobl. et Felckm. 1. Paulo post Gobl. et Felckm. 1, γράφει δὲ Παῦλος λέγων. Seg. δὲ Παῦλος λέγει.

(44) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi et alii, ἐν ἐμοὶ. Ῥωμαίους ὑπό, omissis mediis. Ibid. Seg. et Felckm. 1, Ῥωμαίος δὲ γράφων ὑπό. Basil. Anglie. et Felckm. 2, ut in textu.

(45) Goblerianus et Felckm. 1, κεκλημένον. Infra Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 2, τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος. Alii et editi, τοῦ Υἱοῦ εἰπόντος. Ibidem Seguerianus solus, τῷ Παύλῳ εἰς τὸ Ιερόν· Πορεύον, εἰς ἔθνη μακρὰν ἐγώ ἐξαποστέλλω. Infra idem, οὐδὲ δὲ ἀνθρώπουν, ἀλλά, et sic Græcus scripturæ textus. Editi et alii, δι' ἀνθρώπων.

(46) Sic Goblerianus et Felckm. 2. Seg. vero, καὶ μετ' ὀλίγον δὲ φησὶν δὲ αὐτός. Editi et alii, καὶ μετ' ὀλίγα φησαντος. Μόx τοῦτο deest in Segueriano.

A jumenta per campum. Et descendit Spiritus a Domino, et dux eorum fuit ⁵⁵. Ad Corinthios vero Apostolus scribit, ducem suis Christum: Bibebant enim de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus ⁵⁶. Et cum dicat Paulus se a Deo vocatum esse: Deus, inquit, qui me segregavit ex utero matris meæ et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus ⁵⁷. Romanis scribens, illos a Christo vocatos esse dicit: In quibus estis et vos vocati Iesu Christi ⁵⁸. Spiritus autem sanctus Paulum et Barnabam se vocasse dixit, ut Christum in gentibus evangelizarent. Et quod mirabile est, cum Paulo Jesus in templo jubeat: Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te ⁵⁹: et Paulus ad Galatas scribat: Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis ⁶⁰: ac paulo post ipse: Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium hoc, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici; sed per revelationem Iesu Christi ⁶¹; Spiritus tamē sanctus Paulum et Barnabam mittere exhibetur ⁶², ut Christum gentibus prædicarent.

18. Item aliquando ex persona Patris loquuntur prophetæ; ut in Psalmis ait Deus: Semel juravi in sancto meo, Si David mentiar, semen ejus in æternum manebit; et thronus ejus sicut sol in conspectu meo ⁶³: et rursum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam ⁶⁴; et sicuti Petrus dixit: Propheta 707 igitur cum esset David, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus, sedere Christum secundum carnem super thronum ejus ⁶⁵: aliquando ex persona Filii; ut cum dicit Isaias: Hæc dicit Dominus: Propter vos jugiter nomen meum blasphematur in gentibus. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego sum, ipse qui loquor adsum ⁶⁶; quandoque autem ex persona Spiritus sancti (52), ut cum propheta quidem Agabus ait: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum cuius est zona

⁵⁵ Isa. LXIII, 13, 14. ⁵⁶ I Cor. x, 4. ⁵⁷ Galat. 1, 15, 16. ⁵⁸ Rom. i, 6. ⁵⁹ Act. xxii, 21. ⁶⁰ Galat. 1, 4. ⁶¹ Ibid. 11. ⁶² Act. XIII, 2. ⁶³ Psal. LXXXVIII, 36-38. ⁶⁴ Psal. CXXI, 11. ⁶⁵ Act. II, 30. ⁶⁶ Isa. LII, 5, 6.

(47) Gobler. et Felckm. 1, Ἐλαδον. Editi vero et alii, παρέλασον.

(48) Sic Seguerian. Goblerian. Felckm. 1, 2 et 5, et recte quidem, ut patet ex subsequentibus. Editi et alii, τοῦ Πνεύματος. Infra Seguerianus, ὡς ὅτε ἐν Ψαλμοῖς λέγεται. Goblerianus et Felckman. 1, ὡς ἐν Ψαλμοῖς λέγηται. Editi et cæteri, ὡς ὅταν ἐν Ψαλμοῖς λέγηται.

(49) Anglicanus prosequitur versum psalmi, ἐγαντίον μον, καὶ ὡς σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰώνα. Μόx Gobl. et Felckm. 5, ἐπὶ τὸν θρόνον σου. Alii et editi, ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Ibid. Seg., σου. Καθὼς δὲ Πέτρος εἰπεν, omissio καὶ.

(50) Ita Seg. Gobl. Felckm. 1 et Anglic. In editis, κατὰ σάρκα δεεστ.

(51) Διαπατέδος deest in Gobl. et Felckm. 1. Anglican. vero habet, διὰ παντάς.

huc⁴⁴. Et rursum Paulus ad Timotheum scribit: *Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide*⁴⁵. Et iterum: *Dixit autem Spiritus Philippo: Accede et adjunge te ad currum istum Aethiopis eunuchi*⁴⁶. Et propheta quidem Ezechiel veterem populum accusans, aiebat: *Et in omnibus his dolore affecerunt me, dicit Dominus*⁴⁷. Paulus vero scribit ad novum populum: *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis, in diem redemptionis*⁴⁸. Et David quidem de Judaeis dicit: *Et exacerbaverunt Deum in deserto*⁴⁹. Isaïas vero de iisdem: *Ipsi autem increduli fuerunt et exacerbaverunt Spiritum sanctum, et conversus est eis in inimicitiam*⁵⁰. Stephanus vero in Actibus ait: *Dura cervice, et incircumcisus cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri*⁵¹. Ac cum de Patre quidem dicat Paulus: *Deus qui justificat, quis est qui condemnnet?*⁵² eadem et de Filio et de Spiritu sancto ait: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri*⁵³. Dominus vero Satanæ ait de seipso: *Non tentabis Dominum Deum tuum*⁵⁴. Petrus autem ad Sapphiram ait: *Quid uilique convenit vobis tentare Spiritum Domini?*⁵⁵

κακώθητε ἐν τῷ ὀρόπατι τοῦ Κυρίου· ἡμῶν Ἰησοῦ· Ὁ δὲ Κύριος τῷ Σατανᾷ λέγει περὶ ἑαυτοῦ· Οὐκ εἴπε πρὸς τὴν Σατανᾶν· Τί στι συρρωτήθη;

19. Et Deus quidem est qui continet et implet omnia, ut per Isaiam dicit: *Cælum et terram ego impleo, dicit Dominus*⁵⁶. Iudem de Filio ait Paulus: *Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut implere omnia*⁵⁷. Hæc ipsa autem de Spiritu sancto David loquitur: *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?*⁵⁸ Cum vero ait: *Quo ibo a Spiritu tuo? palam nobis facit, Spiritum quoque sanctum esse qui omnia implet. Et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illuc es; si descendero in infernum, ades*⁵⁹. Quis autem inferos adiit,

⁴⁴ Act. xxi, 44. ⁴⁵ 1 Tim. iv, 1. ⁴⁶ Act. viii, 29. ⁴⁷ Ephes. iv, 50. ⁴⁸ Psal. lxxvii, 40. ⁴⁹ Isa. lxiii, 10. ⁵⁰ Act. vii, 51. ⁵¹ Rom. viii, 33. ⁵² 1 Cor. vi, 11. ⁵³ Matth. iv, 7. ⁵⁴ Act. v, 9. ⁵⁵ Jerem. xxiii, 24. ⁵⁶ Ephes. iv, 10. ⁵⁷ Psal. cxlviii, 7. ⁵⁸ ibid. 8.

(52) Vide Epist. 1, ad Serap., n. 6.

(53) Gobl. et Felckm. 1, αὐτη. Καὶ Παῦλος Τιμοθέῳ· Τὸ δὲ Πνεῦμα. Seg. itidem, Τὸ δὲ Πνεῦμα. Κατερι et edit. Τὸ Πνεῦμα.

(54) Sic Gobl. et Felckm. 1 recte. Seguer., Καὶ πάλιν δὲ εἴτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τῷ. Editi, omissio καὶ πάλιν, sic habent, εἴπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ. Mox Seguer. solus, τῷ ἀρματι τούτῳ, et ita Græcus Scripturæ textus. In aliis, τούτῳ deest.

(55) Ita Seguer. et Anglican. Editi vero, τὸν πάλαι. Mox alii, ἐν πᾶσι, alii, ἐν ἀπασι. Paulo post καὶ ante μὴ deest in Seg. Ibidem Felckm. 5, μὴ λυπήστε.

(56) Hæc, εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως desunt in editis, sed habentur in maxima parte manuscriptorum. Ibidem, καὶ Δαβὶδ περὶ Ιουδαίων λέγει· Ηρώωναν. Sic Gobl. et Felckm. 1.

(57) Seguerianus solus ἐστράφη cum LXX. Alii et editi, ἐπεστράψη. Ibidem Gobl. et Felckm. 1, Καὶ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι. Σκληροτράχηλοι. Mox Seguerianus, ταῖς χρονίαις, εἰς sic codex Alexan-

Α ἀγίου Πνεύματος⁵², ὃς δταν δὲ μὲν προφῆτης Ἀγαθος λέγη· Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· Τὸ ἄνδρα, οὗ ὁστιν ἡ ἔντη αὐτη. Καὶ πάλιν δὲ Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφει· Τὸ Πνεῦμα⁵³ φῆτως λέγει, δτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πλοτεως [καὶ πάλιν] Εἶπε τὸ Πνεῦμα τῷ⁵⁴ Φιλίππων· Πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἀρματι τούτῳ τοῦ Αιθοπος τοῦ εὐτρόχου. Καὶ δὲ μὲν προφῆτης Ἱεζεχιὴλ, αἰτιώμενος τὸν παλαιὸν⁵⁵ λαὸν, ἐλεγε· Καὶ ἐλύπησάρ με⁵⁶ ἐπειδὸν τούτοις, λέγει Κύριος. Ο δὲ Παῦλος γράφει τῷ νέῳ λαῷ· Καὶ μὴ λυκεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ φραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως⁵⁶. Καὶ δὲ μὲν Δαβὶδ περὶ τῶν Ιουδαίων λέγει· Καὶ παρώντας τὸν Θεόν ἐπειδὴ φράσθητε εἰς τὸν Κύριον⁵⁷, περὶ αὐτῶν· Αὐτοὶ δὲ ἡμετέροις, καὶ παρώντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ἐστράφη⁵⁸ (57) αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. Καὶ δὲ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγει· Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ παρδίᾳ καὶ τοῖς ὥστραι, ὑμεῖς δὲ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγριῷ ἀντιπιπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν. Καὶ δτε μὲν λέγει δὲ Παῦλος περὶ Πατρός· Θεός δὲ δικαιῶν, τίς δὲ κατακρίτων; τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος⁵⁸ ὅμοιως λέγει· Ἄλλ' ἀπελύσασθε, ἀλλ' ἡρίσθητε, ἀλλ' ἐδι-

19. Καὶ δὲ θεὸς μὲν ἐστιν δὲ περιέχων καὶ πληρῶν τὰ πάντα, ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαντού λέγει· Τὸ οὐρανόν καὶ τὴν γῆν ἐπών πληρῶν, λέγει Κύριος· Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ γράφει⁶⁰ δὲ Παῦλος· Ο καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ διὰ διαβάς ὑπεράνω κατετωρ τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος φησιν δὲ Δαβὶδ⁶¹· Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύτω; Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτόν· Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου; Εδείξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα εἶγει τὸ

drinus Bibliothecæ Regiæ Anglican. Omnes alii, τῇ καρδίᾳ.

(58) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1, et ita legit Nannius recte. Editi vero et alii, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος. Infra Seguerianus et Græcus Scripturæ textus post ἡγίασθητε, addūnt, ἀλλ' ἐδικαίωθητε, quæ in editis desunt. Paulo post Seguer. et Græcus Scripturæ textus, Θεοῦ ἡμῶν. Editi vero et alii, Θεοῦ ὑμῶν. Ο δέ.

(59) Seguer. Gobler. et Felckm. primus, Πνεῦμα τὸ ἄγιον Κυρίου, καὶ Θεός. Mox Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, διὰ τοῦ Ἡσαντού. Editi vero et alii, διὰ τοῦ προφήτου.

(60) Seguer., λέγει. Mox in editis et in compiuriibus mss. πάντων deest, sed habetur in Seg. et in Greco Scripturæ textu.

(61) Seguer. Δαβὶδ λέγει. Idem ibidem, Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου; Εδείξεν ἡμᾶς καὶ τὸ ἄγιον, omissis mediis. Ibidem Gobler. et Felckm. 1 habent etiam, εδείξεν ἡμᾶς.

τὰ πάντα πληροῦν· Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου
κοῦ φύτω; Εἴναι ἀραβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἔκει
εἶ· ἐδὲ παταβὼν εἰς τὸν ἄδην, πάρει. Τίς δὲ παρα-
γένοντες εἰς τὸν ἄδην εἰ μὴ δὲ Γίδες δὲ ἐκ νεκρῶν (62)
ἀναστάτας; καὶ διε μὲν λέγει δὲ Στέφανος ἐν ταῖς
Πράξεις· Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὁ φθητὸς τῷ πατερὶ^{τημῶν} Ἀβραὰμ· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ Γίδου δὲ Παῦλος
λέγει· Εἰ γάρ ἀγριωσταρ, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς
δόξης ἀσταύρωσταρ· ὅμοιως δὲ καὶ δὲ Δαῦδος λέγει·
Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς
τῆς δόξης. Μία γάρ δέδα Πατρὸς καὶ Γίδου καὶ
ἄγιου Πνεύματος· Τὴν δόξαν μον, φησὶν ἡ Γραφή,
ἐπέριψεν οὐ δώσω· οὐ γάρ ἐστι δεύτερος θεὸς δὲ Γίδες,
ἀλλὰ Λόγος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, θεολογούμενος
ἐν Πατρὶ, ὡς καὶ δὲ Πατήρ ἐν Γίδῃ θεολογεῖται· καθ-
ώς καὶ (63) Ἡσαΐας λέγει θεολογῶν Γίδην σὺν Πα-
τρὶ· Καὶ προσκυνήσονται σοι καὶ ἐν σοι προσεύ-
ξοται, διε ἐν σοι δὲ θεὸς ἐστι, καὶ πλὴν σοῦ
θεὸς οὐκ ἐστι. Σὺ γάρ εἰ δὲ θεὸς, καὶ οὐκ ἥδειμεν,
θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ Σωτῆρ. Αἰσχυνθήσονται καὶ
ἐντραχίσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ.
Ἀντίκεινται δὲ αὐτῷ (64) οἱ μὴ δημολογοῦντες αὐτὸν
καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ οὐσίας,
καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ εἶναι θεὸν, καὶ οἱ τὸ πάθος αὐ-
τοῦ καὶ τὴν πτωχείαν ἐπαιχγυνθείσης. Οὐδεὶς γάρ
δύναται γνῶναι θεὸν, ἐὰν μὴ τὸν σταυρωθέντα καὶ
ἐκ νεκρῶν ἀναστάτα δημολογηῆσαι σὺν τῷ ἀποστολῷ
Θωμᾶ (65) Κύριον καὶ θεὸν τὸν λέγοντα τοῖς ἀπο-
στόλοις αὐτοῖς· Εἰ γάρ ἀγριώκειτε με, καὶ τὸν Πα-
τέρα μου ἀγριώκειτε ἀτρ, καὶ ἀπάρτι τινῶν κετεῖς
αὐτὸν, καὶ ἀνράκατε αὐτόν. Λέγει αὐτῷ Φίλιππος·
Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ
ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ δὲ Ἰησοῦς· Τοσοῦτον χρόνον
μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἀγριώκας με; Φίλιππε,
οἱ ἀνράκων ἐμὲ δύωρατε τὸν Πατέρα μον. Καὶ
πῶς σὺ λέγεις· Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα; Οὐ
κιντεύεις, διε ἐτῶ ἐτ τῷ Πατέρι, καὶ δὲ Πατήρ ἐτ
ἔμοι ἐστι (66); Τὰ δῆματα δὲ ἐτῶ λαλῶ, οὐκ
ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ. Οὐ δὲ Πατήρ μον ἐτ ᔁμοι
μένων, αὐτός ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, διε
ἐτῶ ἐτ τῷ Πατέρι μον (67), καὶ δὲ Πατήρ ἐτ ᔁμοι
ἐστιν. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι.
τὰ δαιμόνια· ἐν Πνεύματι δὲ ἀγίῳ εἰπεν ἐκβάλλειν
θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· Περὶ οὐ δὲ Λουκᾶς ṓ

⁸¹ Act. vii, 2. ⁸² I Cor. ii, 8. ⁸³ Psal. xxiii, 10.
 xx, 28. ⁸⁷ Joan. xiv, 7-12. ⁸⁸ Matth. xii, 28. ⁸⁹

(62) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, εἰς τὸν ἄδην εἰ μὴ ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ νεκρῶν. Editi et alii, ἔως ἀδου εἰ μὴ ὁ Υἱὸς ἐκ νεκρῶν. Mox in Felckmanni 2, μέν deest.

(63) *Kαὶ* deest in quibusdam manuscriptis, sed legitur in aliis. Item *καὶ* proxime sequens deest in Segueriano. Infra post πλὴν σοῦ, Θεὸς deest in multis manuscriptis. Ibidem Gobler. et Felckm. 1, oùx εσται.

(64) Sic omnes ferme manuscripti. In editis, autem deest. Infra post, τὸ πάθος αὐτοῦ, omnes fere mss. habent, καὶ τὴν πτωχείαν, quae desunt in editis. In fra pro ἀναστάτω. Seguer. habet ζεγδέντα.

(65) Seguerianus, τῷ ἀγίῳ Θωμᾷ. Ibidem Seg. Gobl. et Felc. I. ut in textu. Editi vero et alii, Ky-

A nisi Filius qui ex mortuis resurrexit? Et cum in Actibus Stephanus dicat: *Deus gloria visus est patri nostro Abraham*⁸¹: hæc ipsa de Filio quoque Paulus ait: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriam crucifixissent*⁸². Similiter David: *Dominus virtutum ipse est rex gloriae*⁸³: una enim gloria Patris et Filii et Spiritus sancti. *Gloriam meam*, ait Scriptura, *alteri non dabo*⁸⁴: neque enim Filius est alter Deus, sed Verbum unius et solius Dei, quod Deus in Patre dicitur, ut et Pater Deus in Filio vocatur; uti Isaías Filium una cum Patre Deum dicens, ait: **708 Te** adorabunt, et in te precabuntur: quoniam in te est Deus, et præter te non est Deus. *Tu enim es Deus, et nescivimus, Deus Israel Salvator. Confundentur et erubescant omnes qui adversantur illi*⁸⁵. Adversantur autem illi qui non confitentur eum et Spiritum ejus esse ejusdem substantiæ cuius est Pater, et præter illum non esse Deum, necnon ii, quos pudet passionis et inopiae ejus. Nemo enim Deum nosse potest, nisi eum qui crucifixus est, et ex mortuis surrexit, cum sancto Thoma Dominum Deum confiteatur⁸⁶, qui dicit discipulis suis: *Si enim cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis, et amodo cognoscitis eum, et vidistis eum. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me? Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem meum. Et quomodo tu dicas: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor, a meipso non loquor. Pater autem in me manens ipse facit opera. Credite mihi, quia ego in Patre, et Pater in me est. Alioquin propter opera ipsa credite mihi*⁸⁷. Opus autem erat Dei Patris ejicere dæmonia: in Spiritu tamen sancto dicebat se ejicere dæmones: *Si in Spiritu Dei, ait, ego ejicio dæmonia*⁸⁸. De quo Lucas dixit: *Porro si in digito Dei ejicio dæmonia*⁸⁹. Aliquando enim Scriptura Christum brachium Patris nominat; sanctum vero Spiritum, digitum Dei. Nonnunquam Filium Dei, Verbum apostellat. Spiritum vero sanctum insufflationem Dei.

^α Ἐργον δὲ οὗ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τὸ (68) ἐκδόλλειν
τὰ δαιμόνια · *El* δὲ ἔτω, φησίν, ἐν Πνεύματι
ορσιν (69) · *El* δὲ ἔτω ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκδάλλῳ

μεον τὸν Θεὸν λέγοντα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Εἰ γάρ...
Πλατέρᾳ μου ἀν δίδειτε. Ἀπάρτι δὲ γινώσκετε. Αὐτῷ
μοι sequens deest in editis, sed legitur in omnibus serme mss.
(66) Ita omnes serme mss. In editis vero, hæc, ἔστι;
Τὰ δῆματα, desunt. Infra plurimi codices, μένων ἐν
ἐμῷ.

(67) *Mou deest* in Seg. et Felc. 2 solis. Ibidem
hæc, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί ἔστιν, habentur in omni-
bus ferme mss. desuntur in editis.

(68) Sic quidam mss. In aliis vero et editis, τὸ
deest. Ibidem omnes pene mss., τοὺς δαίμονας. Edi-

(69) Seguerian. Gobierian. et Felckm. 2, εἰπεν.
Ibidem Anglicanus. Εἴ δὲ ἐγώ εἰ Πυρέμπτι ἀγίων ἐγ-

τὰ δαιμόνια. Ὄτε γάρ ή Γραφή τὸν Χριστὸν βραχίονα δονομάζει τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ γιον Πνεῦμα δάκτυλον Θεοῦ καλεῖ· καὶ ὅτε δὲ τὸν Γένον Θεοῦ Λόγον δονομάζει, τὸ δὲ γιον Πνεῦμα ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ λέγει.

20. Ac rursum Apostolus ait: *Cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evanescerit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors: omnia enim subjicit sub pedibus ejus. Cum autem dicat, Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjicit ei omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjicit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus⁹⁰.* Hoc de subjectione mundi ait, quæ in carne ejus subjicitur. Nam de regno ejus divino Daniel his verbis locutus est: *Et regni ejus non erit finis⁹¹.* Quemadmodum Lucas ait, angelum Gabriel ad Virginem de Domino locutum suisse: *Et regnabit, inquit, in æternum, et regni ejus non erit finis⁹².* Apostolus vero ait, regnum ejus simile habiturum. *Oportet enim illum regnare, inquit, donec ponat inimicos sub pedibus ejus. Similiter et David: Dicit Dominus Dominus meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum⁹³.* Quod igitur dicit, *sede, initium significat: et quod ait, donec ponantur inimici tui, siue indicat. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjicit sibi omnia: ut sit Deus⁹⁴ omnia in omnibus: id est, cum omnes Filio subjecti, ejusque membra reperti, ac in illo filii Dei effecti fuerimus, vos enim, inquit, unum estis in Christo Iesu⁹⁵; tunc ipse pro nobis Patri subjicietur, ut caput pro suis membris. Quandiu enim omnia ejus siue membra subjecta non fuere, tandem ipse qui est caput eorum, Patri subjectus non erat, dum propria membra exspectaret. Si vero unus fuisset ex subjectis, ab initio Patri subjectus fuisset, et non in fine. Nos enim sumus qui in eo Patri subjicimur: et nos sumus qui in eo regnamus, donec ponantur inimici nostri sub pedibus nostris. Nam propter inimicos nostros Dominus cœlorum in similitudinem nostrum factus est: accepitque humanum illud solium David patris sui, secundum carnem, ut reædificaret et re-*

20. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος: **Οταρ παραδιδῷ τὴν βασιλεῖαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διὰ τηναρησην πάσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν (70) ἔξουσιαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γάρ αὐτὸν βασιλεύειν ἀρχις ἀρθρὸν τοὺς πάντας τοὺς ἔχθρον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.* **Εσχατος ἔχθρος καταρρέειν ὁ θάνατος πάντα γάρ τὴν ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.* **Οταρ δὲ εἰπη, διὰ τηνά πάντα ὑποτέταχται, δῆλος, διὰ ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.* **Οταρ δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς δὲ Γένος ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ίνα δὲ οὐ θεὸς τὰ πάντα ἐτάσσῃ. Περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ὑποτεταγμένης (71).* Περὶ γάρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς θείας Δανιὴλ ἐξέφρασε λέγων: *Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ εσται τέλος.* Καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει τὸν ἀγγελὸν Γαβριὴλ εἰρηκέναι πρὸς τὴν Παρθένον (72) περὶ τοῦ Κυρίου: *Καὶ βασιλεύει, φησὶν, εἰς τὸν αἰώνα καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ εσται τέλος.* Οὐ δὲ Ἀπόστολος λέγει τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Δεῖ γάρ αὐτὸν βασιλεύειν, φησὶν, ἄχρις ἀρθρὸν πάντας τοὺς (73) ἔχθρον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ομοίως δὲ καὶ ὁ Δανιὴλ. *Ἐπειτα, φησὶν, δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου.* Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἀρθρὸν τοὺς ἔχθρον σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Τὸ λέγειν οὖν αὐτὸν, κάθου, ἀρχὴν σημαίνει· καὶ τὸ λέγειν, ἔως τεθῶσιν (74) οἱ ἔχθροι σου, τέλος δείχνωσιν. **Οταρ δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς δὲ Γένος ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα (75).* *Ινα δὲ οὐ θεὸς τὰ πάντα ἐτάσσῃ. Τοῦτο δέ ἐστιν, ὃν φησὶν ὑποταγῶμεν οἱ πάντες τῷ Γενῷ, εὐρεθῶμεν αὐτοῦ μέλη, καὶ γενώμεθα αὐτῷ εἰς υἱούς Θεοῦ.* *Ὑμεῖς γάρ, φησὶν, εἰς ἐστε ἐτάσσεσθε τῷ Χριστῷ Ἰησοῦν· τότε δὲ αὐτὸς ὑποταγήσεται ἀνθρώπῳ (76) τῷ Πατρὶ, ὡς κεφαλὴ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν. Τῶν γάρ μελῶν αὐτοῦ μηδέπω ὑποταγέντων πάντων, αὐτὸς, ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, οὐπω ὑποτέταχται τῷ Πατρὶ, ἀναμένων τὰ ἴδια μέλη. Εἰ δὲ ἦν εἰς τῶν ὑποτεταγμένων (77), ἐξ ἀρχῆς ἀντιτάσσετο τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦτο ἐποίει. Ὑμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἐν*

⁹⁰ I Cor. xv, 24-28. ⁹¹ Dan. iii, 100. ⁹² Luc. i, 33. ⁹³ Psal. cix, 4. ⁹⁴ Galat. iii, 28.

δάλλω. Mox Felckm. 2, τὸν Γένον. Ibidem editi, τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα δάκτυλον Θεοῦ. Ὄτε δὲ τὸν Γένον Λόγον, τὸ δὲ Πνεῦμα ἄγιον ἐμφύσημα. Ήσε, ἀστεράτως ἱσόπιτα, ex Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1 emendavimus. Mox editi, Καὶ πάλιν ὅταν λέγει· *O. Sed rectius Seguerian.*, Καὶ πάλιν λέγει. Ibidem omnes manuscripti, παραδίδοντες præter Felckm. tertium, qui cum editis habet παραδίδω.

(70) Sic Seguerianus et Græcus Scripturæ textus. In editis vero, πᾶσαν deest, et similiter infra, πάντας, quæ vox legitur in Segueriano, Gobleriano et Felckm. 1.

(71) Seguerianus, ὑποτασσομένης. Infra maxima pars manuscriptorum, ἐξέφρασε. Editi vero, ἐφράσε.

(72) Goblerianus et Felckmanni primus, καθὼς καὶ ὁ ἀγγελὸς φτ., εἰ τῇ Παρθένῳ. Ibidem Seguerian., καὶ ὁ ἀγγελὸς φτ., εἰ τῇ Παρθένῳ. Infra idem, εἰς τοὺς αἰώνας.

(73) Seguerianus, φησὶν, ἄχρις οὗ ἀρθρὸν πάντας τοὺς. Anglicanus vero, ἄχρις οὗ θῆται τούς.

(74) Ita Seguerianus. Editi vero, καὶ ἔως ἀρθροῦ τεθῶσιν. Mox multi manuscr., διαταγής. Editi vero, διετοῦ. Paulo post, αὐτός deest in editis, sed legitur in omnibus pene mss.

(75) Seguer, Gobler, et Felckm. 1, αὐτῷ τὰ πάντα ἐτάσσεσθε τῷ θεῷ (Seguer, θέλεις) εἰπεῖν, διαταγής. Ibidem in Gobler. et Felckm. 1, φησὶ deest. Mox Seg. Gobler. et Felckm. 1, καὶ γενώμεθα ἐν αὐτῷ.

(76) Ἀνθρώπῳ deest in Felckm. 2. Infra hæc, Tῶν γάρ μελῶν desunt in Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1.

(77) Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, ὑποτασσομένων. Infra duo postremi, συνεποίει. Mox iiiiem cum Segueriano, οἱ τὸν αὐτῷ. Editi, σὺν αὐτῷ.

αύτῷ ὑποτασσόμενοι τῷ Πατρὶ, καὶ ἡμεῖς ἐτμεν οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεύοντες, ξώς ἀν τεθῶσιν οἱ ἔχθροι τὴν ὑπὸ τοὺς πόδας τὴν ἡμῶν (78)· διὰ γάρ τοὺς ἔχθροὺς τὴν ἡμῶν δὲ Δεσπότης τῶν οὐρανῶν ἐν δομούματι τὴν ἡμῶν γέγονε, καὶ ἐλαβε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον Δασιδ τοῦ κατὰ σάρκα πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνοικοδομῆσαι καὶ ἀνορθῶσαι αὐτὸν. Ἱνα, ὅταν ἀνορθωθῇ (79), οἱ πάντες

21. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος· Ἀσφαλῶς οὖν γεωργίας πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριος καὶ Χριστὸς αὐτὸς ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, διὸ ὑμεῖς ἰσταυρώσατε· οὐ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ περὶ (80) τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἣτις ἐστὶ πᾶσα ἡ ἔκλησία, ἡ ἐν αὐτῷ χυρεύουσα καὶ βασιλεύουσα μετὰ τὸ αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ χριστομένη εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, ἵνα συμβασιλεύῃ αὐτῷ, τῷ δι' αὐτῆν ἐαυτὸν κενώσαντι, καὶ ἀναλαβόντι αὐτήν διὰ τῆς δρυλικῆς μορφῆς· Ὁ γάρ Λόγος καὶ διὸ τοῦ Θεοῦ ἀεὶ ἦν Κύριος καὶ Θεός· καὶ οὐ (81) μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐποιήθη Κύριος καὶ Χριστός· ἀλλὰ, ὡς προεῖπον, τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ Κύριον καὶ Χριστόν· καὶ ὅταν λέγῃ· Πάτερ, εἰ δυνατός, τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θελήμα γένηται, ἀλλὰ τὸ σόν· καὶ, Τὸ μὲν Πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σάρξ δοθεήσης· δύο θελήματα ἐνταῦθα οἰκεῖναι, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, διπερ ἐστὶ τῆς σαρκός· τὸ δὲ θεῖκὸν, διπερ Θεοῦ (82). Τὸ γάρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς παρατείται τὸ πάθος· τὸ δὲ θεῖκὸν αὐτοῦ πρόθυμον. Οὐσιερὸ δὲ ὁ Πέτρος ἀκούσας περὶ τοῦ πάθους ἐδειλίασε, καὶ εἶπεν· Ἰλεώς σοι, Κύριε· ἐπιτιμῶν δὲ αὐτῷ διὸ Κύριος λέγει· Ὅπατε ὄπισω μου, Σατανᾶ, σκάρδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· οὗτος καὶ ἐνταῦθα νοεῖται· γενθμενος γάρ ἐν δομούματι ἀνθρώπων, παρατείται τὸ πάθος, ὡς ἀνθρωπός· Θεὸς δὲ ἡγεῖται, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τὴν θεῖκὴν ἀπαθήτην πάραχων, προθύμως ὑπεδέξατο (83) τὸ πάθος καὶ

A stauraret illud. Ut cum instauratum fuerit, omnes in ipso regnemus, et tradat ipse Patri humanum regnum instauratum: *Ut sit Deus omnia in omnibus*⁸⁵, regnans per ipsum, ut per Verbum Dei, postquam regnaverit ipse per eum, ut per hominem salvatorem.

ἐν αὐτῷ βασιλεύσωμεν, καὶ παραδῷ τὴν ἀνθρωπίνην βασιλείαν κατωρθωμένην τῷ Πατρὶ, Ἰησοῦ δὲ θεός τὰ πάντα διὰ τὰς, βασιλεύων δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ἀνθρώπου σωτῆρος.

21. Et cum Petrus dicat: *Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus, hunc Iesum, quem vos crucifixistis*⁸⁶; non de divinitate ejus dicit, quod Dominum ipsum et Christum fecerit; sed de humanitate ejus, quae est universa Ecclesia, quae in ipso dominatur et regnat, postquam ipse crucifixus est; et quae igitur ad regnum cœlorum, ut cum illo regnet, qui seipsum pro illa exinanivit, et qui, induta servili forma, ipsam assumpsit. Verbum enim et Filius Dei, semper erat Dominus et Deus: neque postquam crucifixus est, factus est Dominus et Christus: sed ut supra dixi, humanitatem ejus Dominum et Christum effecit divinitas ejus. Cumque ait: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat*⁸⁷; et, *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*⁸⁸: duas voluntates ibi ostendit: alteram humanam, quae est carnis; alteram divinam, quae Dei est: siquidem humana ob infirmitatem carnis deprecatur passionem; divina autem ejus voluntas prompta est. Ut vero Petrus audiens de passione timuit, et dixit: *Misericordis tui, Domine; increpans autem illum, Dominus ait: Vade post me, Satana, scandalum mihi, quia non supis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum*⁸⁹; ita et hic intelligitur: in similitudinem enim hominum factus, deprecatur passionem ut homo: Deus autem cum sit, et secundum substantiam divinam impassibilis existat, alacriter passionem et mortem exceptit: quia impossibile erat eum sub mortis imperio detineri: quippe qui Deus erat in similitudinem hominum

⁸⁵ I Cor. xv, 28. ⁸⁶ Act. ii, 36. ⁸⁷ Matth. xxvi, 39. ⁸⁸ ibid. 41; Marc. xiv, 38. ⁸⁹ Matth. xvi, 22, 23.

(78) Seguerianus solus, ὑποτόδιον τῶν ποδῶν τὴν ἡμῶν. Ibidem editi, ὑπὸ τοὺς πόδας τὴν ἡμῶν δὲ Δεσπότης τῶν οὐρανῶν. Nos sequimur Seguerian. Gobler. Felc. 1 et Anglic., qui tamen postremus habet, τοῦ οὐρανοῦ cuius editis.

(79) Basiliensis et Seguerianus, δρυθωθῇ. Editi et alii, ἀνορθωθῇ. Ibidem Seguerianus quem sequi vīsum est, οἱ πάντες ἐν αὐτῷ. In editis oī et ἐν αὐτῷ desunt. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, καὶ παραδῷ. Editi et alii, παραδούς omisso καί. Ad hæc verba notatur in codice Basil., manu recentiore, Θεοδωρίτου. Οὐ τοιοῦτον ἐστιν, ὅτι ταύτην ἀποθήσει· ἀλλ' ὅτι ὑψηλέρων ἐκοπάσας προσάξει τῷ Πατρὶ. Συγκατάρξει γε μήν τούτῳ καὶ αὐτός.

(80) Sic Seguerian. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero, ἐποίησεν οὐ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ περὶ.

(81) Ita Seg. solus recte. In editis vero et aliis, οὐ deest. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, ἀλλ' ὡς προεῖπον. Editi vero et alii, ἀλλ' ὥσπερ εἴτον. Infra hæc, καὶ ὅταν λέγῃ, etc., afferuntur in conci-

D lio Constantinopolitano iii, tom. V, p. 640, 775, 791 et 1092. Et in concilio Lateran., tom. VI, p. 287. Ibid. Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, 'Οταν οὖν λέγῃ. Paulo post, hæc, ἀπ' ἐμοῦ desunt in editis, sed habentur in Seguer. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, γινέσθω πρόγενηται. Mox Seguerian., Tὸ μὲν γάρ Πνεῦμα. Gobler. et Felckm. 1, Tὸ γάρ. Lateran., Tὸ μέν. Editi, Καὶ τὸ μέν.

(82) Hæc, διπερ Θεοῦ habentur solum in concilio Lateran. Infra Anglicanus, θεῖκὸν αὐτοῦ διὰ τὸ πρόθυμον. Editi, θεῖκὸν, αὐτοῦ τὸ πρόθυμον. Sequimur Seguer. Gobler. Felckm. 1 et Basil. Mox Gobler. et Felckm. 1, 'Ο Πέτρος, δειλίασας τὸ πάθος, ἔφη. Paulo post manuscripti ferme omnes, αὐτῷ διὸ Κύριος. Editi, αὐτόν. Statim Gobler. et Felckm. 1, quos sequimur, 'Ὕπαγε ὄπισω. Editi et alii, 'Ἀπελθε ὄπισω.

(83) Seguerianus, ἀνεδέσατο. Mox Seguerianus, διότι οὐκ. Basil. Anglican. Felckm. 2, 3 et 5, καὶ ὅτι οὐκ. Editi, καὶ ὅτε οὐκ. Paulo post Seguer. Gobler. et Felckm. 1, 'Ετι θεός ἦν. Editi vero et alii, καὶ ὅτι ἦν. Mox Basiliensis, ἀνθρώπου. Ibidem, γενθμενος

factus : qui sponte sua moritur, et propria virtute excitatur, utpote Deus, ut ait David : *Exsurget Deus et dissipentur inimici ejus*¹; et iterum : *Exsurge, Domine Deus meus, in praecepto quod mandasti*; et **710** *synagoga populorum circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere, Dominus judicabit populos*². Alibi autem dicit Apostolus : *Passus est ex infirmitate : sed vivit ex virtute Dei*³. Virtus autem Dei est Filius : qui passus est ex infirmitate, id est ex conjunctione cum carne : et qui passionem ut homo deprecatus est ; jam vero vivit per suam virtutem. *Ex tunc* (85) *σαρκικῆς συμπλοκῆς* καὶ *παραιτούμενος*

22. Et cum Dominus dicat in Evangelio secundum Joannem : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum*⁴; idem Joannes alibi Filium ait verum Deum : *näm scimus, inquit, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero in Filio ejus Iesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna*⁵. Itaque verus Deus est Filius, priusquam homo fieret, et postquam factus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Hoc enim est quod dicit, et quem misit Iesum Christum, unitum Patri secundum Spiritum, nobis vero secundum carnem ; et sic mediatorem Dei et hominem. Qui non solum homo, sed etiam Deus est, quenadmodum et Jeremias dicit : *Hic est Deus noster, et non cæstimabitur aliis adversus eum. Hic adiunxit omnem viam scientię, et tradidit illam Jacob pueru suo, et Israel dilecto suo. Posthaec in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*⁶. Quandonam autem cum hominibus conversatus est, nisi quando genitus est cum illis ex semina, infans cum illis fuit, cum illis crevit, et cum illis comedidit ? Et alibi ait : *Profundum cor ejus super omnes ; et homo est, et quis cognoscet eum*⁷? Similiter Isaías dicit : *Parvulus natus est nobis, et filius datus est*

¹ Psal. lxxvi, 2. ² Psal. viii, 8, 9. ³ II Cor. xiii, 4. ⁴ Joan. xvii, 3. ⁵ I Joan. v, 20. ⁶ Baruch iii, 36-58. ⁷ Jeremi. xvii, 9.

legitur in Seguerian. Goblerian. et Felckm. primo, sed deest in cæteris et in editis. Mox Seguer., καὶ ὡς pro ὡς καὶ.

(84) Goblerianus et Felckm. 1, ἐπίστρεψον, καὶ οὐ Απόστολος. "Εποθεν ἐξ ἀσθενειᾶς, omissis mediis. Ibidem, καὶ ante οὐ Απόστολος deest in Segueriano.

(85) Goblerianus et Felckm. 1. ἤτοι, ἐκ τῆς Infra Basiliens., αὐτοῦ δινάμεως. Mox Goblerianus et Felckman. 1, ὅτι ἀλλά λέγεται ἐν Εὐαγγελίοις οὐ Κύριος. Αὐτὴ δέ. Ibidem Seguerianus quoque habet, δέ, quæ vox in editis deest.

(86) Ita Basil. Anglic. Seguer. Gobler. Felckm. 1, 2 et 5. Goblerianus tamen et Felckm. 1 habent, ἀλλαχοῦ πάλιν τὸν Υἱόν. Editi vero, ἀληθινὸν Θεόν. Oīδαμεν γάρ, ὅτι, omissis intermediis. Paulo post editi, τοῦ Θεοῦ ἤστε. Καὶ ἐσμέν, omissis intermediis, quæ ex Anglic. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, desumpsimus. Ibidem Gobler et Felckm. 1 ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ, atque ita legit Nannius.

(87) Η deest in Seg. et Felc. 2. Mox haec, ὥστε ἀληθινός, etc., citantur a Theodor. dial. 2. Ibidem

τὸν θάνατον· διότι οὐκ ἦν δυνατὸν χρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου· οὐδὲ θεός ἦν ἐν δοιώματι: ἀνθρώπων γενόμενος, ἀποθνήσκων ἔχοντι, καὶ ἐγειρόμενος κατ' ἔξουσίαν ἰδεῖν ὡς θεός, ὡς καὶ Δαβὶδ εἶπεν· "Αραστήτω ὁ θεός, καὶ διασκορπισθήτωσεν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ· καὶ αὐθίς· Ἐξετέρηθτι, Κύριε οὐ θεός μου, ἐν προστάματι, φῶτείλω, καὶ συναργήτη λαῶν κυκλώσει σε. Καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς θύφοις ἐπίστρεψον· Κύριος κρινεῖ λαούς. Λέγει δὲ καὶ οὐ Απόστολος ἀλλαχοῦ· Ἐπαθεὶς ἐξ ἀσθενειᾶς (84), ζῆται δὲ ἐκ δινάμεως Θεοῦ. Δύναμις δὲ ἔστι θεοῦ οὐ Υἱός, παθὼν ἐξ ἀσθενειᾶς, τουτέστιν, τῷ πάθος, ὡς δινθρωπος· ζῶν δὲ διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως.

22. Καὶ ὅτε λέγει οὐ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ιωάννην Εὐαγγελίῳ· Αὐτη δέ ἔστιν η αἰώνιος ζωὴ, ίτρο γενώσκωσι σε τῷ μόνορ ἀληθινῷ Θεῷ (86), καὶ οὐ ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· ἀλλαχοῦ οὐ αὐτὸς Ιωάννης τὸν Γίδην λέγει ἀληθινὸν Θεόν. Οὐδαμεν γάρ, φησιν, ὅτι οὐ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἦσε· καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάροιαν, ίτρα γενώσκωμεν τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστῷ. Οὐτός ἔστιν οὐ ἀληθινός θεός, καὶ ζωὴ η αἰώνιος (87). "Μετε ἀληθινὸς θεός ἔστιν οὐ Υἱός, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν δινθρωπον, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Τοῦτο γάρ ἔστι, καὶ δν ἀπείστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἡνωμένον (88) Πατρὶ κατὰ Πνεύμα, τὴν δὲ κατὰ σάρκα, καὶ οὕτω μεστεύσαντα θεῶν καὶ ἀνθρώποις· τὸν μὴ μόνον δινθρωπον, ἀλλὰ καὶ θεὸν τὸν αὐτὸν δυτα (89), καθὼς καὶ Ιερεμίας λέγει· Οὐτος ὁ θεός ἡμῶν, οὐ λοιποθήτεται ἔπειρος πρὸς αὐτόν. Ἐξῆρε πάσας οὐδὲν τοιούτημης· καὶ έδωκεν αὐτὴν Ιακώβῳ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ιοραθῇ τῷ ηγαπημένῳ όπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα (90) ἐπὶ τῆς γῆς δρόθη καὶ τοῖς ἀρθρώποις συναρεστράψῃ. Πότε δὲ συναρεστράψῃ τοὺς ἀνθρώπους, εἰ μὴ ὅτε συνεγεννήθη, μετ' αὐτῶν ἐκ γυναικῶν, καὶ συνεγένηται, καὶ συνηγένεται (91), καὶ

Seguer. Theodor. Gobler. et Felckm. 1, οὗτος, πρὸ οὐ Υἱός. Ibidem Seguerian. πρὸν γενέσθαι αὐτὸν δινθρωπον. Gobler. et Felckm. 1, πρὸν γενέσθαι αὐτὸν, omisso δινθρωπον. Theodor., πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν, omisso δινθρωπον. Editi, πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν δινθρωπον.

(88) Ita Seg. Anglic. Gobl. Felckm. 1. Editi, ἀνθρωπὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡνωμένον. Paulo post Seg. Anglican. Goblerian. et Theodor., θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Editi vero et alii, θεοῦ καὶ ἀνθρωπῶν.

(89) Sic Seguerian. Goblerian. et Felckm. primus. In editis et aliis, hæc, τὸν αὐτὸν δυτα.

(90) Goblerianus et Felckmanni primus. Μετὰ δὲ ταῦτα. Mox editi, πότε δὲ συνεστράψῃ. Sequitur Seguerian. et Felckm. 2. Mox Seguer. εγεννήθη, et ita Gobler. et Felckm. 1, in quibus deest, μετ' αὐτῶν. Anglican. συνεγεννήθη μετὰ τῶν.

(91) Ita Seguer. Basil. Anglican. Gobler. Felckm. primus et secundus. Editi, συνηγένη male. Paulo post in solo Seguer. καρδιά αὐτοῦ. Mox Gobler. et Felckm. 1, οὐ οὐρανός καὶ. Infra ὅτι deest in Gobler. Seguer. et Felckm. 1. Ήμῖν proxime sequens deest

συνέφαγε; Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Βαθεῖα ἡ παρδαλή αὐτοῦ παρὰ πάντας· καὶ δικηρωπός ἐστι, καὶ τις γνώσεται αὐτὸς; Ὁμοίως δὲ καὶ Ἡσαΐας λέγει, ὅτι Παιδιοὶ ἐγενήθη ἡμῖν, καὶ Υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ οὐδὲ ἄρχη ἐπειήθη ἐπὶ τοῦ ὄντος αὐτοῦ. Καὶ καλεῖται τὸ δρόμα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἀγρελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος, Θεὸς λειχρόδες, ἔξουσιαστὴς, ἀρχωρ εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰώνος. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐρ ταστρὶ λιγύεται (92), καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ δρόμα αὐτοῦ Ἐμμαρονῆλ, ὁ ἐστι μεθερμηνεύμενος Μεδ. ἡμῶν ὁ Θεός. Θεὸς οὖν ἐστιν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, καὶ γενόμενος ἀνθρώπος ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· Καὶ (93) εἰδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἰχερ εἰδός, οὐδὲ κάλλος. Ἡ γάρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ Θεῖῃ καὶ ἐνδέξαν αὐτοῦ μορφῇ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε καὶ οἱ σεραφίμ (94) ἐδοξολόγουν αὐτὸν, λέγοντες· Ἀγιος, ἀγιος, ἀγιος Κύριος Σαβαώθ. Καὶ μετὰ ταῦτα ὅρᾳ αὐτὸν δούλου μορφὴν λαβόντα, καὶ ἐν ὄμοιώματι ἀνθρώπου (95) γενόμενον. Διὰ τοῦτο λέγει· Εἰδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἰχερ εἰδός, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἰδός αὐτοῦ ἀτιμον, καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς υἱούς (96) τῷρ ἀνθρώπων. Ἀνθρώπος ἐρ πληρῆς ὁρ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακλαρ. Ὄτι ἀπέστραχται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ (97)· ητιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη· οὗτος τὰς μαλακλας ἡμῶν φέρει (98), καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. Καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐρ στρφ, καὶ πληρῆς, καὶ ἐρ κακώσει. Αὐτὸς δὲ ἀτραπατίσθη διὰ τὰς ἀμαρτιας ἡμῶν (99)· καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀτροματας ἡμῶν. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· περὶ αὐτοῦ· Ἰδοὺ δὲ Θεὸς ἡμῶν κροτειν ἀνταποδόσι, καὶ ἀτραπαδώσει (1). Αὐτὸς ἡξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀτροχθήσοται δύσθαλμοι τυφλῶν, καὶ ὡτα κωφῶν ἀκούσοται. Τότε ἀλεῖται ὡς δλιγός δ χωλδες, καὶ τραχὴ ἔσται γλωσσα μοτιλάων. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· Οὐκ ἀγρελος, οὐδὲ πρέσβυς (2), ἀλλ' αὐτὸς δ Κύριος ἐσωσει

A nobis, cuius principatus factus est super humerum ejus. Et vocatur nomen ejus Magni consilii angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri saeculi ⁸. Et alibi dicit: Ecce virgo in utero concipiet, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod explicatum est Nobiscum Deus ⁹. Deus igitur est, qui natus est ex Virgine, et qui factus est homo ex Maria Deipara. Et rursum alibi dicit: Vidimus eum et non habebat speciem neque pulchritudinem ¹⁰. Viderat enim illum prius in divina et gloriosissima forma sua, sedentem super solium excelsum et elevatum, cum seraphim eum glorificabant dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth ¹¹. Et postea vidi eum servi forma induitum, et in similitudinem hominis factum. Propterea dicit: Vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem. Sed species ejus sine honore et deficiens plus quam omnium filiorum ¹² hominum. Vir in plagi constitutus, et sciens ferre infirmitatem. Quia immutatus est vultus ejus a suo statu: despectus, et non reputatus est. Hic languores nostros fert, et pro nobis cruciat. Et nos putavimus eum esse in labore, in plaga et in afflictione. Ipse vero vulneratus est propter iniurias nostras: in languore fuit propter sceleras nostra ¹³. Et alibi de ipso dicit: Ecce Deus noster judicium reddit, et retribuet. Ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum audient. Tunc saliet sicut cervus claudus, et expedita erit lingua balborum ¹⁴. Et iterum alibi ait: Non angelus, neque legatus, sed ipse Dominus salvavit nos ¹⁵. Et David ait: Mater Sion dicit: Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus ¹⁶. Nam is homo qui in illa natus est, ipse est Altissimus: ut et in alio Psalmo ait: Ei cognoscant quia nomen tibi Dominus: tu solus Altissimus super omnem terram ¹⁷. Hæc autem ex parte descripsimus, ut quemadmodum dicit Apostolus, Jam non simus parvuli fluctuantes, et circumseramus omni

B

⁸ Isa. ix, 6. ⁹ Isa. vii, 14. ¹⁰ Isa. liii, 2.

¹¹ Isa. vi, 3. ¹² Isa. liii, 2-5. ¹³ Isa. xxxv, 4, 5.

¹⁴ Isa. lxiii, 9. ¹⁵ Psal. lxxxvi, 5. ¹⁶ Psal. lxxxii, 19.

in editis. Paulo post, ἐγενήθη deest in Anglican. Alii ibidem legunt ἐγενήθη, alii, ἐγεννήθη.

(92) Sic Seg. Gobi. Felckm. 1 et Græcus Scripturæ textus. Editi vero et alii, ἐν γαστρὶ ἔξει. Infra iidem manuscripti, Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου. Ibidem hæc, ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου, leguntur in Seguer. Anglie. Gobler. et Felck. primo: in aliis et in editis desunt. Damascenus qui hunc citat locum Epistola de Trisagio, hæc sic habet: Ἀνθρωπος, ἀλλ' ὁ Θεὸς καὶ Θεὸς καὶ Θεὸς, ὁ εἰς τῆς Τριάδος, ὁ, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός· ἀλλ' οὐχ ἄγιος καὶ ἄγιος καὶ ἄγιος, οὐδὲ τρεῖς (forte τρις), μόνον ἄγιος, ἀλλ' ἀποιτιως καὶ ἀπειράκις ἄγιος καὶ ὑπεράγιος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ. Anglican. item habet πάλιν.

(93) Sic maxima pars manuscript. In aliis et editis καὶ deest. Quæ sequuntur porro habentur in Dialogo Theoriani. Infra Seguerianus, ὑπερευδόξω μορφῇ.

(94) Theorianus, τὰ σεραφίμ. Seguer. Goblerian. Felckman. primus, καὶ οἱ σεραφίμ. Editi et alii, τὰ

χερουδίμ. Μοχ alii, λέγοντες, alii, λέγοντα habent. Ibidem, Σαβαώθ deest in Gobleriano et Felckmanni primo.

(95) Damascenus et Theorianus, ἀνθρώπων.

(96) Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, παρὰ πάντας τὰς ἀνθρώπους, atque ita legit Nannius.

(97) Ita Seguerianus et Græcus Scripturæ textus. Editi et alii, τὸ πρόσωπον αὐτῷ ἀπ' αὐτοῦ.

(98) Sic Seguer. cum Hebreo, qui habet Κύριον οὐτινούτης nostras ipse fert. Editi et alii, ἀμαρτιας ἡμῶν.

(99) Ita Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, et sic Nannius legit. Editi vero et alii, τὰς ἀμαρτιας ἡμῶν. Καὶ ἀλλαχοῦ. Gobler. et Felckm. 1 post ἀλλαχοῦ adidunt πάλιν.

(1) Καὶ ἀνταποδόσι deest in Felckm. 2. Paulo post multi habent μογγαλάων. Ibidem Goblerian. et Felckm. 1, καὶ ἀλλαχοῦ.

(2) Seguer. οὐ πρέσβυς. Mox idem solus, ἐθῶν ξωσεν. Paulo post idem, οὐ δε Δασιδ. Editi, καὶ δ Δασιδ.

vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad **A**γμᾶς. 'Ο δὲ Δασδὶ λέγει· Μήτηρ Σιών ἐρεῖ· "Αρθρω-
circumventionem erroris¹⁷.

ἔθεμε. Ήωσεν αὐτὴν δὲ "Ψύστος. Οὗτος γάρ δὲ ἀνθρωπὸς δὲ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός ἐστιν δὲ "Ψύστος, καθ-
ώς; (3) ἐν δὲλλῳ φαλμῷ λέγει· Καὶ γνώτωσαν, στις δομάς σοι Κύριος· σὺν μόνος "Ψύστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν
γῆν. Ταῦτα δὲ (4) ἀπὸ μέρους ἐγράψαμεν, ίνα, καθὼς εἴπεν δὲ 'Απόστολος, Μηκέτι δύμενοι κλυ-
δωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντελίστημεν τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ κυβερνήσει τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τῇ
κανουργίᾳ ποδὸς τὴν μεθοδεῖαν (5) τῆς πλάνης.

¹⁷ Ephes. iv, 14.

(3) Felckm. 5, αὐτὴν δὲ "Ψύστος, καθὼς, omissis mediis. Anglican., αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα. Αὐτὸς γάρ δὲ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός, εἰτ. Gohler. et Felckm.
primus, ut et legit Nannius, αὐτὴν δὲ "Ψύστος. Καὶ εἰς ἔτερον, καὶ γνώτωσαν (sic) δὲτο δόμομα. Ceteri ut in textu.

(4) Δέ deest in Gobl. et Felckm. 1. Mox in iisdem φησιν legitur pro εἶτεν.

(5) Sic Seguer. Basil. Anglic. et Felckm. 2 : alii vero cum editis, μέσοδον. Ibidem post, τῆς πλάνης, hæc in editis, atque in Seguer. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, leguntur. Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐρ-
ρέθη τὰ ὑποτεταγμένα, ἀπερὲ προσώπου λέγει τῆς Ἐκκλησίας, ήτις, πρότερον κτισθεῖσα, μετὰ ταῦτα γεννᾶται· κατὰ χάριν ἐκ Θεοῦ. Διάτεκτο πρώτον κεί-
ται ἐν τῇ Παροιμίᾳ τῷ, "Ἐκτισέ με Κύριος, καὶ ὑστερούν τό· "Ἐγέννησε με· καὶ ὅτε λέγει· 'Ο Πατέρας
μου δὲ πέμψας με μετέξων μου ἐστίν, ἐπειδὴ ἀνθρώ-

πος γέγονε, μετέζονα αὐτοῦ λέγει τὸν Πατέρα. Λόγος δὲ ὃν τοῦ Πατέρδος θεος ἐστίν αὐτοῦ. Ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ δὲ Πατέρη, ἐν ἐσμεν, καὶ, 'Ο ἑωρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα, καὶ, Οὐκ ἀπὸ ἀρπαγῆς ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν θεον τῷ Πατέρι. Ἀλλὰ κατὰ φύσιν θεος ἐστὶ καὶ δμούσιος τῷ Πατέρι, διότι ἔχει τῆς πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται. Sed præter supra memoratos codices, in omnibus aliis hæc desunt. Hæc autem, ἐπειδὴ ὡπου λέγει τῆς Ἐκκλησίας, ad usque hæc verba in-
seriuntur, καὶ ὅτε λέγει· 'Ο Πατέρη μου δὲ πέμψας με μετέξων μου ἐστίν, habentur supra num. 12. Quæ se-
quuntur autem omnia leguntur num. 4. Cuni enim suis locis omissa fuissent, ut videre est in Seguer. Gobl. et Felck. 1, a librariis quibusdam ad calcem adjecta sunt : ac demum quispiam cum hæc ἀσύ-
στata reperisset, priora verba temere addidit, sci-
licet, Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐρρέθη τὰ ὑποτετα-
γμένα.

IN EPISTOLAM AD AFROS EPISCOPOS MONITUM.

I. Jamdiu animadversus fuit a doctissimis viris Baronii lapsus, Afros episcopos, quibus hæc mittitur epi-
stola, Cyrenaicos esse existimantis; quod sane vel uno hujuscemodo loco apertissime elevatur; numero nempe 10.
ubi ait Athanasius, hanc epistolam non a se tantum, sed ab omnibus Ægypti Libyarumque episcopis, missam
subscriptamque fuisse. Nam ubi Libyarum meminit, num. 4 et 10, utramque haud dubie indicat Libyam, Cyre-
naicam, seu Pentapolitanam et Marmaricam, ac quodcumque Libyæ nomine a Cyrenaica ad Ægyptum exten-
ditur; quæ ambæ tunc erant patriarchatus Alexandrini. Et sane solet Athanasius, ubi synodicas inscribit epi-
stolas Alexandrinas, cum Ægypto Libyam et Pentapolin sive Cyrenaicam copulare, ut p. 99. Demum ubi pro-
vincias recenset ecclesiasticas, Africam semper secernit a Libya et Pentapoli, seu Cyrenaica, ut videre est supra
p. 97, 157, et in subscriptionibus Sardicensibus; ut exploratissimum sit, Africæ nomine hic et alias oram
occidentalem designari, in qua sita Carthago fuit.

II. Porro qua duci occasione hanc dederint epistolam Athanasius ceterique episcopi, ex ipso lique initio;
ubi monentur Africani, ne viris obtemperent, qui, cum studio flagrarent Nicænæ abrogandæ fidei, omnem
movebant lapidem, ut ea vim obtinerent, quæ illi Arimini edita mentiebantur, tametsi revera Nice in Thracia
scripta propositaque fuerant. Post hæc commendatur in hac epistola Nicæna synodus, ex pietate ac multitudine
episcoporum, qui ad eam celebrandum convenerant, quæ quantum præstet variis Arianorum conciliabulis
pluribus commonistratur. Historia deinde texitur rerum in Nicæna synodo gestarum, ad vocem δμούσιον as-
serendam : paucisque demum propugnatur divinitas sancti Spiritus. Singulare illud est quod sub finem enar-
ratur, tam arcio scilicet charitatis vinculo junctos fuisse Ægyptios et Libyos episcopos, ut quibusdam absen-
tibus, qui adesserent eorum loco subscriberent.

III. Quo autem anno conscripta fuerit hæc epistola, minime constat inter nujusce ævi scriptores; nuperus
auctor annum illi assignavit 371, cui tamen ægre nos, peritissimo licet, assentiemur, tardius sane eam syno-
dum reponenti, quam ut posse videantur cetera, quæ ad mortem usque edidit Athanasius, justum obtinere
temporis spatium. Quare commodius in annum conferri posse putamus circiter 369 ut pluribus in Vita
Athanasii.

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΕΝΕΝΗΚΟΝΤΑ

ΚΑΙ ΤΟΙ ΑΙΓΑΛΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΑΦΡΙΚΗ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ (6).

EPISTOLA EPISCOPORUM AEGYPTI ET LIBYAE NONAGINTA

NECNON B. ATHANASII

CONTRA ARIANOS, AD HONORATISSIMOS IN AFRICA EPISCOPOS.

1. Ικανά μὲν τὰ γραφέντα παρά τε τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Δαμάσου, τοῦ ἐπισκόπου τῆς μεγάλης Τύμχης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τοσούτων (7) συνελθόντων ἐπισκόπων· οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ τὰ τῶν ἔλλων γενομένων συνδῶν ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ περὶ τῆς ὁγιαινούστης (8) πίστεως, ἣν δὲ μὲν Χριστὸς ἔχαριστο, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἔκήρυξαν, καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκασιν οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. Τοσαύτη (9) γάρ γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπτωκότες εἰς αὐτὴν ἀνασταθῶσιν, οἱ δὲ ἐφευρόντες ἔκδηλοι γένωνται (10). Ταῦτη γοῦν καὶ πάλιν πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφώνηκε (11), καὶ νῦν δὲ πολλῶν συνδῶν γενομένων, ὑπομνησέντες πάντες οἱ τε κατὰ τὴν Δαλματίαν (12), καὶ Δαρδανίαν, καὶ Μακεδονίαν, Ἡπείρους τε καὶ τὴν Ἐλλάδα, καὶ Κρήτην, καὶ τὰς ἄλλας νήσους, Σικελίαν τε καὶ Κύπρον, καὶ Παμφυλίαν (13), Λυκίαν τε καὶ Ἰσαυρίαν, καὶ πᾶσαν τε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιδίας, καὶ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ταύτην (14) ἐπέγνωσαν· καὶ ἐθαύμασάν τε τοὺς ὑπογράψατας, ὅτι, εἰ καὶ τι περιελέπει περὶ αὐτοῖς ἐκ τῆς βίβλης τῶν Ἀρειανῶν δῶν φύουσα πικρία, Αὔξεντιόν φαμεν καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς (15), διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐξεκόπησαν καὶ ἀπελεφθήσαν. Ικανά μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὅμολογηθέντα, καὶ αὐτάρκη, καθὼς προείπομεν, πρός τε ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἱρέσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὀφέλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡκούσαμεν, ὅτι τινὲς, βουλόμενοι (16) μάχεσθαι

A 712 1. Satis quidem sunt quae a dilecto et comministro nostro Damaso magnæ Romæ episcopo, et a tot episcopis una cum illo coactis, nec minus ea quae ab aliis synodis in Gallia et in Italia celebratis, scripta sunt de sana et orthodoxa fide: quam Christus largitus est, apostoli prædicarunt, et quam tradidere Patres, qui ex universo orbe nostro Nicæam convenerunt. Ideo enim tanta sollicitudine de Ariana hæresi actum fuit, ut qui in eam lapsi essent, ab ea retraherentur, et ut noti forent auctores ejus. Huic igitur totus olim assensit orbis, et hoc tempore compluribus celebratis synodis, moniti omnes per Dalmatiam, Dardaniam, Macedoniam, Epiros, Græciam, Cretam, et alias insulas, Siciliam, Cyprum et Pamphyliam, Lyciam, Isauriam, universam Aegyptum, Libyas, et plerique ex Arabia, hanc comprobarunt: admiratique sunt eos qui subscripserant, quia scilicet si qua apud illos ex Arianorum radice residua erat sursum pullulans amaritudo, Auxentius nempe, Ursacius, Valens, et qui eamdem quam isti tuentur sententiam; illi, inquam, ipsi per ea scripta abscessi rejectique fuerant. Sufficiunt itaque satisque sunt, ut supra diximus, Nicæa decreta, cum ad subversionem omnis impiaæ hæreseos, tum ad tutelam utilitatemque ecclesiasticæ doctrinæ. Quia tamen audivimus nonnullos hujus oppugnandæ cupidos, quamdam synodus quasi Ariani celebretanæ in medium afferre, atque omnem mouere lapidem, ut ea, potius quam Nicæa, obtineat; necesse duximus vos litteris monere nostris, ut ne hujusmodi homines

B ptim, Libyas, et plerique ex Arabia, hanc comprobarunt: admiratique sunt eos qui subscripserant, quia scilicet si qua apud illos ex Arianorum radice residua erat sursum pullulans amaritudo, Auxentius nempe, Ursacius, Valens, et qui eamdem quam isti tuentur sententiam; illi, inquam, ipsi per ea scripta abscessi rejectique fuerant. Sufficiunt itaque satisque sunt, ut supra diximus, Nicæa decreta, cum ad subversionem omnis impiaæ hæreseos, tum ad tutelam utilitatemque ecclesiasticæ doctrinæ. Quia tamen audivimus nonnullos hujus oppugnandæ cupidos, quamdam synodus quasi Ariani celebretanæ in medium afferre, atque omnem mouere lapidem, ut ea, potius quam Nicæa, obtineat; necesse duximus vos litteris monere nostris, ut ne hujusmodi homines

(6) Scripta anno circiter 369. Titulus in Anglie., C τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ τιμιωτάτους ἐπισκόπους. Theodoretus vero, lib. i, cap. 8, et lib. ii, cap. 23, Histor. ecclesiast., vocat ἐπιστολὴν πρὸς Ἀφρούς. In Regio deest, τιμιωτάτους ἐπισκόπους.

(7) Anglicanus, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τοσούτων.

(8) Anglicanus, τῆς συνενούστης.

(9) Anglicanus, τοιαύτη.

(10) Anglicanus, εἰς αὐτὴν ἀναστῶσιν οἱ δὲ ἐφευρόντες ἀδηλοὶ (sic) γένωνται.

(11) Anglicanus, πᾶσα μὲν ἡ οἰκουμένη: συνεφώνησε. Mox idem, γινομένῳ.

(12) Anglicanus, οἱ κατὰ τὴν Δαλματίαν, καὶ Δαρδανίαν, καὶ ἄλλας νήσους. Et ita legit Nannius.

(13) Ita Regius. Editi, Παμφυλίαν. In eodem, τε post πᾶσαν, deletum.

(14) Ita Regius. Editi vero et alii, ταῦτα, minus recte. Ibidem Anglicano, ἐθαύμασάν γε. Mox editi ante ὅτι, habent καὶ, quæ particula deest in Regio et Anglicano. Paulo post Anglicanus, τῶν Ἀρειανῶν ἀναφεύουσα πικρίαν.

(15) Anglicanus, αὐτοῖς. Οὗτοι διὰ τῶν γραμμάτων.

(16) Anglicanus, βουλευόμενοι.

toleretis : nihil quippe aliud illud est , nisi nova Arianæ hæresis fructatio . Nam qui synodum ad- versus hanc hæresin celebratam , Nicænam scilicet , repudiant , quid optant aliud , quam ut Arii sententia vim obtineat ? Quid ergo dignum illis , nisi ut Ariani et ipsi nuncupentur , et eadem qua illi plectantur poena ? homines qui nec Deum timuerunt dicentem : *Ne transferas terminos aeternos , quos posuerunt patres tui*¹⁸ ; et , *Qui maledixerit patri suo vel matri , morte moriatur*¹⁹ · nec Patres quidquam reveriti sunt , qui anathemate percusserunt omnes qui suæ confes- sioni adversa sentirent .

σου (19) καὶ , 'Ο κακολογῶν πατέρα ή μητέρα θαράτῳ τελεντάτῳ εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τῆς δομολογίας αὐτῶν (20) .

2. *Enimvero ideo œcumenica fuit Nicæna synodus* , trecentis decem et octo coactis episcopis , ut de fide ageretur Arianæ impietatis causa ; ne deinceps per partes seu provincias , fidei obtentu variæ celebrarentur synodi ; imo si celebrari contingeret , ne prævalerent . *Quid enim deest ipsi , ut nova quis requirat ? Plena utique pietatis est ipsa , dilecti : totum illa replevit orbem . Hanc Indi , hanc quotquot apud barbaros alias Christiani sunt , agnoverunt . Vanus certe conatus eorum qui illam plerumque oppugnare . Tales enim viri , jam decem , imo 713 plures synodos celebrarunt , mutataque in singulis sententia , quedam a prioribus detraxere : in sequentibus quedam immutarunt , alia addiderunt . Nihilque hactenus profuit ipsis quod scribant , scripta deleant , viu inuerant : ignorantes illud , Omnis plantatio quam non plantavit Pater cœlestis eradicabitur*²⁰ . Domini autem verbum per œcumenicam Nicænam synodum prolatum in aeternum manet . Si enim numerum numero quis compararit , tanto plures sunt Nicæni illis peculiaribus , quanto totum est sua parte majus . Quod si quis internoscere velit quid causæ sit quod Nicæna synodus , quid quod tot aliæ sint celebratæ , is comperiet Nicænam quidem legitimam habere causam : alias autem odio , contentione , vi coactas esse . Illa enim ob Arianam hæresin , et ob Paschatis solemnitatem convocata fuit ; quia Syri , Cilices et qui in Mesopotamia degunt , a nobis dissentiebant , et eodem quo Judæi tempore Pascha celebabant . Sed gratia Domino , quod cum de fide , tum de sancta illa solemnitate omnium una mens fuerit . Et hæc quidem Nicæna synodi causa ; aliæ vero post illam innumeræ sane sunt , sed contra œcumenicam synodum institutæ .

ὑπὲρ ἀριθμὸν μὲν (26) , κατὰ δὲ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπενικθῆσαν .

¹⁸ Prov. xxii, 28. ¹⁹ Exod. xxi, 17. ²⁰ Matth. xv, 18.

(17) Regius , 'Αριμήνω . Alii cum editis , 'Αριμήνω . Mox Anglicanus , ὡς ὑπὸ 'Αρειανῶν γενομένην χρα- τεῖν . ἀναγκαῖον .

(18) Anglicanus , παρακιτούμενοι , τὶ ἔτερον , omis- sis interpositis .

(19) Anglicanus , εἰρηκότα . Μὴ μέταιρε . Intra idem , τελευτάτῳ . Οὗτε τοὺς Πατέρας .

(20) Anglicanus , Αὐτῶν καὶ γάρ καὶ ἡ οἰκουμε- νική . In Regio , η deest , recte ut videtur .

(21) Anglicanus , προφάσεις .

A πρὸς αὐτὴν , δνομάζειν ἐπιχειροῦσι σύνοδον τινὰ ὡς ἐν 'Αριμήνῳ (17) γενομένην , καὶ φιλονεικοῦσι ταῦτα μᾶλλον ἢ ἐκείνην χρατεῖν . ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα γράψαι καὶ ὑπομνῆσαι ὑμᾶς , ἵνα μὴ ἀνέχησθε τῶν τοιούτων · τοῦτο γάρ οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν ἢ πάλιν τῆς 'Αρειανῆς αἱρέσεως παραφυάς . Οἱ γάρ τὴν κατ' αὐ- τῆς σύνοδον γενομένην παρακιτούμενοι (Ἶστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ γενομένη) , τὶ ἔτερον (18) βούλονται , ἢ τὰ 'Αρείου χρατεῖν ; Τίνος οὖν ἀξιούοι τοιοῦτοι ἢ 'Αρειανοὶ μὲν καλεῖσθαι , τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιτιμίας ἐκείνωνις μετασχεῖν ; οἱ μῆτε τὸν Θεόν ἐφοδήθησαν λέγοντα . Μὴ μέταιρε (19) δρια αἰώνια , δὲ ἔθερτο οἱ πατέρες

στονύχιας τῆς δομολογίας αὐτῶν (20) .

B 2. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νι- καίᾳ σύνοδος , τριακοσίων δέκα καὶ ὅκτω συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν 'Αρειανὴν ἀσ- δεῖαν . ἵνα μητέτε κατὰ μέρος προφάσει (21) πίστεως γίνωνται · ὅλλα , κανὸν γένωνται , μὴ χρατῶσι . Τι γάρ ἐκείνη λείπει , ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις ; Ηλήρτες ἐστὶν εὐσεβεῖς , ἀγαπητοὶ · αὐτηὶ πᾶσαν τὴν οἰκου- μένην πεπλήρωκε . Ταῦτην ἔγνωσαν καὶ Ἰνδοὶ , καὶ δοι· παρὰ τοὺς ἄλλους βαρβάρους ἐίστι Χριστιανοί . Οὐκοῦν μάταιος δὲ κάματος τοὺς κατ' αὐτῆς πολλά- κις ἐπιχειρήσασιν . "Ηδη γάρ οἱ τοιοῦτοι δέκα καὶ πλέον (22) που συγδόνους πεποιήκασι , καθ' ἐκάστην μεταβαλλόμενοι , καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀφαι- ροῦντες , τὰ δὲ ταῖς μετὰ ταῦτα ἐναλλάσποντες καὶ προστιθέντες . Καὶ ὅνησαν οὐδὲν μέχρι νῦν γράφοντες , C ἔξαλειφοντες (23) , βιαζόμενοι , οὐκ εἰδότες , ὅτι Πᾶσα μὲν φυτεῖα , ήτοι οὐκ ὁρύτενσεν δὲ Πατήρ δὲ οὐρά- νιος , ἐκριζώθησεται . τὸ δὲ βῆμα τοῦ Κυρίου τὸ διὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῇ Νικαίᾳ γενόμενον μέ- νει εἰς τὸν αἰώνα . "Αν τε γάρ ἀριθμὸν ἀριθμῷ τις συμβάλῃ , πλείους οἱ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος εἰσὶν (24) , δοσοὶ καὶ τὸ δῶλον πλείόν ἐστι τοῦ μέρους . Δ ἀν τε τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτῇ τοσούτων γενομένων συγδόνων παρὰ τούτων διαγνῶναι τις ἐθέλοι , εὔροι ἂν τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ ἔχουσαν τὸ αἴτιον εὐλογον , τὰς δὲ ἄλλας διὰ μίσος καὶ φιλονε- κίαν (25) ἐκ βίας συγκροτηθείσας . Ἡ μὲν γάρ διὰ τὴν 'Αρειανὴν αἱρεσιν καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνήχθη . ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν , καὶ Κιλικίαν , καὶ Μεσοποτα- μίαν διεφύνουν πρὸς ἡμᾶς , καὶ τῷ καιρῷ , ἐν ψη- οῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι , ἐποίουν καὶ αὐτοῖς . 'Αλλὰ κάρις τῷ Κυρίῳ , ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως , οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀγίας ἐορτῆς γέγονε συμφωνία . Καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου . αἱ δὲ μετὰ ταῦτην

(22) Anglicanus , πλεῖον .

(23) Anglicanus , καὶ ἔξαλειφοντες .

(24) Anglicanus , τις συμβάλοι πλείους δὲ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος ἐστίν . Ιησαὶ idem , τῶν μετὰ ταῦ- την .

(25) Regius , φιλονεικίας . Mox in eodem , 'Αρεια- νὴν deest .

(26) Anglicanus , αἱ δὲ μετ' αὐτὴν ὑπὲρ 'Αρείου μὲν , quem seculitus est Nannius .

3. Τούτων δὲ οὗτω δεικνυμένων, τίς ἀποδίξεται τοὺς τὴν Ἀρίμηνον (27) ἢ ἄλλην σύνοδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ διοικάζοντας; ή τίς οὐκ ἀν μισθίστε τοὺς ἀθετοῦντας μὲν τὰ τῶν Πατέρων, τὰ δὲ νεώτερα ἐν τῇ Ἀρίμηνῳ κατὰ φιλονεκίαν καὶ βίᾳ συντιθέντα (28) προχρήσιντας; Τίς δὲ τούτοις συνελθεῖν ἔθελήσοις τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ τὰ ἑαυτῶν ἀπόδεχομένοις; Οἱ γάρ ἐν ταῖς ἑαυτῶν δέκα που καὶ πλέον (29), καθὼς προειπαμέν, συνόδοις, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, δῆλοι εἰσιν ἔκστητης αὐτοὶ κατήγοροι γινόμενοι. Πάσχουσι δέ τι τοιοῦτον, οἷον καὶ οἱ τότε τῶν Ιουδαίων προδόται πεπόνθασιν· ὡς γάρ ἐκεῖνοι, καταλείψαντες τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ζῶντος ὑδατος, ὕρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους (30), οἱ οὐδυνήσανται ὑδωρ συνέχειν, γέργαρπται δὲ τοῦτο παρὰ τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ· οὕτως οὖτοι, μεχόμενοι πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμενικὴν (31) σύνοδον, ὕρυξαν ἑαυτοῖς συνόδους πολλά· καὶ πᾶσαι κεναι, αἱ παρ' αὐτοῖς ὡς δράγμα μὴ ἔχων Ιοχὴν ἐφάνησαν. Μή τοινυν ἀνεχώμεθα τῶν τὴν Ἀρίμηνον ἢ ἄλλην διοικάζοντων σύνοδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην. Καὶ γάρ καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν Ἀρίμηνον διοικάζοντες ἐοίκασι μὴ εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα· ή γάρ ἀν ἐσιώπησαν. Οἴθατε γάρ, ἀγαπητοί, μαθόντες καὶ ὑμεῖς παρὰ τῶν ἐλθόντων ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν Ἀρίμηνον, ὡς Οὐρανίκιος καὶ Οὐάλης, Εὔδεξιος καὶ Λύζεντος, ἐκεὶ δὲ ἦν σὺν αὐτοῖς καὶ Δημόσιλος (32), καθηρέθησαν, θελήσαντες ἔτερα παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γράψειν· δὲτε καὶ ἀπαίτηθέντες ἀναθεματίσαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρηγήσαντο, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ήθελον εἶναι προστάται. Οἱ δέ γε ἐπίσκοποι, οἱ ἀληθῶς γνήσιοι δοῦλοι τοῦ Κυρίου καὶ (33) ὅρθως πιστεύοντες, ἥσαν δὲ ἐγγὺς διακόσιοι, ἔγραψαν ἀρκεσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ μόνῃ, καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἔλαττον παρ' ἐκείνην ζητεῖν ἢ φρονεῖν. Ταῦτα καὶ Κωνσταντίῳ δεδηλώκασι, τῷ καὶ τὴν σύνοδον (34) κελεύσαντι γενέσθαι. 'Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀρίμηνῳ καθαίρεθέντες, ἀπελθόντες πρὸς Κωνσταντίον, πεποιήκασιν ὑντισθῆναι μὲν (35), ἀπειλάς δὲ γενέσθαι, μὴ ἀνακαμψεῖν εἰς τὰς ίδιας παροικίας τοὺς κατ' αὐτῶν ἀπορηναμένους, βίᾳ τε παθεῖν ἐν τῇ Θράκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι· ὡστε τῶν οὔπις αὐτῶν κανιοτομουμένων ἀνέχεσθαι.

4. Εἰπερ οὖν τινες τὴν Ἀρίμηνον διοικάζουσι, δεικνύτωσαν πρώτον τὴν καθαίρεσιν τῶν προειρημένων, καὶ ἀπερ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογη-

²¹ Jerem. ii, 13. ²² Ose. viii, 7.

(27) Hæc habentur apud Theodoret. Hist. eccl., lib. ii., cap. 23, qui mox habet, Ἀρίμηνον, et infra, Ἀστιμίνῳ.

(28) Regius et Theodoreetus, συντεθέντα. Editio vero et alii, συντεθέντα. Ibidem Regius, προχρήσιας. Infra Anglicanus, ἀθελήσει ἀνθρ., Theodoreetus, ἀθελήσειν ἀνθρ.

(29) Theodoreetus, πλείω.

(30) Συντετριμμένους deest in Theodoreto.

(31) Anglicanus et Theodoreetus, πρὸς τὴν μίαν μενεκήν. Regius, πρὸς τὴν μόνην καὶ οἰκουμενικήν. Editio vero et alii, πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμενικήν. Infra in Regio al deest. Ibidem Regius prima manu habet δράγμα, secunda, δράγμα. Anglic., δράγμα.

A 3. His ita comprobatis, quis eos admittat, qui Ariminensem aut aliam synodum præter Nicenam in ore habent? aut quis eos non oderit, qui abiecit Patrum decretis, recentiora Ariminii per vim et contentionem constituta, illis anteponunt? Qui autem cum iis convenire velit hominibus, qui ne sua quidem ipsi approbant? Nam qui in suis decem aut pluribus etiam synodis, uti ante diximus, modo illa, modo alia scripserunt, palam sane fecere se singulas earum incusare. Idem porro illis accidit, quod olim proditoribus illis Judæis: ut enim illi, derelicto unico aquæ viventis fonte, fodérunt sibi cisternas dissipatas, quæ aquam continere non valebunt, ut apud Jeremiam prophetam scriptum est²¹; sic et isti adversus unam et occubunt meunicam synodum decertantes, multas sibi synodos effoderunt: vacuæque omnes illæ fuere, quasi manipulus infructuosus²². Ne feramus igitur viros qui Ariminensem synodum, aut aliam memorant præter Nicenam. Nam illi ipsi, qui Ariminensem in ore habent, ignorare yidentur ea quæ illic gesta sunt: alioqui de illa silerent. Scitis enim, dilecti, didicistisque ab illis qui e vestra provincia Ariminum se contulere, quomodo Ursacius, Valens, Eudoxius et Auxentius, quibuscum illic erat et Demophilus, cum præter illa quæ Nicææ constituta fuerant, alia quædam scribere vellent, depositi sunt²³). Quando rogati, ut Arianam hæresin anathemate damnarent, re illi negata, maluerunt illius esse patrōni. Episcopi contra qui sinceri erant servi C Domini, et sana fide prædicti, numero ferme ducenti, solam Nicenam synodum satis sibi esse scripserunt, et præter illam nec plus nec minus querendum aut sentiendum esse. Hæc item Constantio significarunt, qui synodum celebrari jusserat. Verum qui Ariminii depositi fuerant, Constantium adeuntes, **714** effecerunt ut indignissime acciperentur illi, minis quoque additis, non licitum fore illis qui contra se sententiam tulissent, ad proprias ecclesiias remigrare, vimque ipsos in Thracia, illa ipsa hieme, perpressuros; ut eo pacto res a se innovatas illi tolerarent.

D 4. Si qui ergo Ariminensem synodum proponunt, proferant primum eorum, quos memoravi, depositionem, atque episcoporum rescripta dicentium, præter ea, quæ a Patribus Nicææ declarata fuerant,

Theodoreetus, ὡς δράγματα μὴ ἔχοντα Ιοχύν. Hic locus viros torsit eruditos, qui non adverterunt locum in Osea propheta sic legi capite viii, versu 7²³ δράγμα οὐκ ἔχον Ιοχὺν τοῦ ποτῆσαι δλευρον. Mox Theodoreetus, ἐξεφάνησαν. Anglicanus in sequentiis usque Ἀριμήνῳ. Theodoreetus, Ἀρίμηνον, et Ἀριμήνῳ habet.

(32) Vide quæ de his diximus in Vita Athanassii ad annum 359.

(33) Ita Regius. In editis vero καὶ deest.

(34) Theodoreetus, καλεύσαντι γεγενήσθαι.

(35) Theodoreetus, μὲν αὐτούς.

(35') De his in Vita Athanassii ad annum 353.

nihil querendum esse : nec aliam synodum, praeter illam, memorandam. Sed haec quidem dissimulant : ea vero, quae in Thracia per vim gesta sunt, obtinunt : ex quibus conspicuum est, eos Arianæ quidem heresos histriones, a sana autem fide alienos esse. Quod si quis magnam illam synodum, cum istorum synodis mutuo conferre voluerit, illorum pietatem, istorum dementiam deprehendet. Qui Nicæam convenerunt nequaquam antea depositi fuerant, sed ex Patris substantia Filium esse confessi sunt. Isti autem semel atque iterum, immo tertio Arimini depositi, scribere ausi sunt, non di- cendum esse, Deum habere substantiam aut hypostasin. Ex quibus animadvertere licet, fratres, Nicæenos Patres Scripturas spirare, cum dicat ipse Deus in Exodo quidem : *Ego sum qui sum*²²; per Jeremiam vero : *Quis est in substantia ejus, et vidit verbum ejus?* et paulo post : *et si stetissent in hypostasi mea, et audissent verba mea*²³. Hypostasis autem substantia est, neque aliam habet significatio nem, quam, hoc ipsum quod est : quod Jeremias vocat ὑπαρξίν, seu existentiam dicens : *Et non audierunt vocem existentiæ meæ*²⁴. Nam hypostasis et substantia, id ipsum est quod ὑπαρξίς seu existentia. Est enim et existit. Hoc cum Paulus intelligeret, Hebræis scripsit : *Qui cum sit splendor gloriae et figura hypostaseos ejus*²⁵. Hi vero qui sese et Scripturarum periti putant et sapientes appellant, cum nolint hypostasin in Deo dicere (hoc enim Arimini, et in aliis suis synodis conscriperunt) qui non jure depositi sunt, cum et ipsi dicant, ut insipiens in corde suo, *non est Deus*²⁶? Rursum Patres Nicæni docuerunt, Filium et Verbum non esse creaturam aut rem factam, quod legissent : *Omnia per ipsum facta sunt*²⁷; et : *In illo omnia creata sunt et consistunt*²⁸. Isti vero potius Ariani quam Christiani, in aliis suis synodis, ipsum creaturam dicere ausi sunt et unam ex rebus factis, quarum ipsum Verbum opifex est et conditor. Si enim per ipsum omnia facta sunt, et ipsum quoque creatura fuerit, ergo scipsum creaverit. Et quomo do potest quod creatur creare? aut qui creat qua ratione creatur?

5. Verum ne sic quidem erubescunt, ea licet dicant; quæ sibi odium apud omnes concilient : tenebre Ariminensem synodum memorent, cum palam sit eos illic damnatos fuisse. Quod vero illam spectat Nicææ conscriptam sententiam, scilicet Filium esse Patri consubstantialem, cuius gratia

²² Exod. iii, 14. ²³ Jerem. xxiii, 18, 22. ²⁴ Jerem. ix, 10. ²⁵ Hebr. i, 3. ²⁶ Coloss. 1, 16.

(56) Υποχριταὶ deest in Theodoreto et in Anglicano.

(37) Anglicanus, ἀντεξετάζειν. Mox Regius, ἐθέλωτ. Mox Anglicanus, οἱ γὰρ ἐν Νικαΐᾳ.

(38) Anglicanus, τὰ τῶν Γραφῶν. In aliis τὰ deest.

(39) Anglicanus, ἐν ὑποστήματι αὐτοῦ· καὶ μετ' ὀλίγα, et ita legit Nannius. Infra εἰ deest in Regio.

θέντων, μηδὲ ὄνομάζειν ἀλλην σύνοδον παρ' ἔκεινην. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν χρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν τῇ Θράκῃ κατὰ βίᾳ πραχθέντα προβάλλονται· ἐξ ὧν δείκνυνται, τῆς μὲν Ἀρειανῆς αἱρέσεως ὅντες (36) ὑποχριταὶ, ἀλλότριοι δὲ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τὰς παρ' ἔκεινων ἀν τις ἔξετάζειν (37) ἐκ παραλλήλου θέλοι, εὔροι ἀν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. Οἱ ἐν Νικαΐᾳ συνελθόντες οὐ καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ καὶ ὠμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν· οὗτοι δὲ καὶ ἄπαξ καὶ δεύτερον καθαιρεθέντες, καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμήνῳ, γράφειν ἐτόλμησαν, μή γρῆναι λέγειν οὐσίαν ή ὑπόστασιν ἔχειν τὸν Θεόν. Ἐκ δὴ τούτων σκοπεῖν ἔξεστιν, ἀδελφοί, ὡς οἱ μὲν ἐν Νικαΐᾳ τὸν Γραφῶν (38) πνέουσι, λέγοντας αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν μὲν τῇ Ἐξόδῳ· Ἐγώ ειμι ὁ ὄν· διὸ δὲ τοῦ Ἱερεμίου· Τις ἐστιν (39) ἐν ὑποστήματι αὐτοῦ, καὶ εἰδε τὸν λόγον αὐτοῦ; καὶ μετ' ὀλίγον· Καὶ εἰ ἐστησατε ἐν τῇ ὑποστάσει μονούσι, καὶ ἡκουσατε τῶν λόγων μου. Ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστιν, καὶ οὐδὲν ἔλλο σημανθέμενον ἔχει ή αὐτὸν τὸ δόν· διόπερ Ἱερεμίας ὑπαρξίν ὄνομάζει λέγων· Καὶ (40) οὐκ ἡκουσατε φωνῆς ὑπάρξεως. Ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ η οὐσία ὑπαρξίς ἐστιν. Ἔστι γὰρ καὶ ὑπάρχει. Τοῦτο νοῶν καὶ δὲ Παῦλος, ἔγραψεν Ἐβραῖοις· Οὐ δῷ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ οἱ δοκοῦντες εἰδέναι τὰς Γραφὰς, καὶ δυνάζοντες ἐκαύτοὺς εἶναι σοφοὺς, μή θέλοντες ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ Ἀριμήνῳ (41) καὶ ἐν ἀλλαῖς ἐκαύτων συνόδοις), πῶς οὐ δικαίως καθηρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοῖς, ὡς ἄφρων ἐν καρδίᾳ, Οὐκ ἐστι Θεός; Πάλιν τε οἱ Πατέρες ἐδίδαξαν ἐν τῇ Νικαΐᾳ μή εἶναι κτίσμα ή ποίημα τὸν Υἱὸν Λόγον (42), ἀναγράντες· Πάντα δέ αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, Ἐρ αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ συνέστηκεν. Οὗτοι δὲ οἱ μᾶλλον Ἀρειανοὶ ή Χριστιανοὶ (43) δύντες, ἐν ταῖς ἀλλαῖς ἐκαύτων συνόδοις κτίσμα τετολμήκασιν εἰπεῖν αὐτὸν, καὶ ἔνα τῶν ποιημάτων, ὃν αὐτοῖς ἐστιν δόλγος δημιουργὸς καὶ ποιητής. Εἰ γὰρ δέ αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτός· εἴη δὲ καὶ ἐκαύτων κτίζων. Καὶ πῶς δύναται τὸ κτίζομενον, κτίζειν; ή πῶς δὲ κτίζων κτίζεται;

D ἐφ' οἷς μισητοὶ καὶ παρὰ πᾶσιν εἰσιν, δυνάζοντες μὲν ἀπλῶς Ἀριμήνον, δεικνύμενοι δὲ καὶ (44) ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸ ἐν Νικαΐᾳ γεγραμμένον, δομούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, οὐ χάριν προσποιοῦνται μάχεσθαι πρᾶς τὴν σύνοδον, καὶ

(40) Καὶ deest in Anglicano et apud Jerem.

(41) Anglicanus hic et infra, Ἀριμήνων.

(42) Anglicanus, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον.

(43) Regius, Χριστιανοὶ καὶ ἐν ταῖς. In Anglicano καὶ deest. Editi vero sic, Χριστιανοὶ δύντες ἐν ταῖς. Infra Regius, τῶν ποιημάτων. Editi, τῶν πάντων.

(44) Sic Reg. Basil. Anglican. In editis vero καὶ deest. Mox Regius et Anglicanus, δὲ τό. Editi, δὲ τέ.

περιβομβούσιν, ὡς κώνωπες, πανταχοῦ περὶ τῆς λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπουσιν εἰς αὐτήν, ὡς οἱ προσκόποντες (45) εἰς τὸν τεθέντα λίθον ἐν Σιών προσκόμματος· ἢ γινώσκουσι μὲν, διὰ τούτο δὲ μάχονται καὶ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐστιν αὐτῶν ἀληθῶς αὐτῇ καὶ ἀκριβῆς ἀπόφασις. Οὐ γάρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν, ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ γενομένη κατάκρισις αὐτῶν. Καὶ τούτων δὲ πάλιν αἴτιοι γεγόνασιν αὐτοῖ, καὶ εἰ τούτο χρύπτειν αὐτοῖ θέλουσι, καίτοι γινώσκοντες, ἀλλ' ἡμᾶς ἀκόλουθον εἰπεῖν· ἵνα καὶ ἔκ τούτων ἡ μετὰ ἀληθείας ἀκριβεία τῆς μεγάλης συνόδου δειχθῇ. Τῶν γάρ συνελθόντων ἐπισκόπων βουλομένων τὰς μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν (46) ἐφευρεθείσας τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν· τὸ Ἐξ οὐκ δυνων· καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποιῆμα τὸν Γίόν· καὶ, Ἡν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ὅτι τρεπτῆς ἐστι φύσεως· τὰς δὲ τῶν Γραφῶν ἐμόλογουμένας γράψαι· ὅτι τε ἐκ τοῦ Θεοῦ τῇ φύσει (47) μονογενῆς ἐστιν ὁ Λόγος, δύναμις, σοφία μόνη τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινὸς, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Πλούτος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· οἱ περὶ Εὐσέβιον, ὃποι τῆς ἴδιας κακοδοξίας ἐλλάμψενοι, διεκάλουν ἀλλήλοις· Συνδώμεθα· καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς ἔκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· εἰς γάρ Θεὸς, ἐξ οὐ τὰ πάντα· καὶ, Τὰ ἀρχαῖς παρῆλθεν, ἴδον τέρτοιο τὰ πάντα (48) καίρια. Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένῳ (49) γραφέν· Πρῶτοι πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἐστιν ὁ Θεὸς, στὰ πάντα κτίσματα καὶ καταρτίσματα, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ δυτος εἰς τὸ εἶναι. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν (50) ἐκείνων, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρήκασι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἰναι τὸν Γίόν· ἵνα τὰ μὲν κτίσματα, διὸ τὸ μὴ ἀφ' ἐκείνων χωρὶς αἰτiou εἰναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι, λέγηται ἐκ τοῦ (51) Θεοῦ· δὲ Γίδες μόνος ἴδιος; τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γάρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ Λόγου πρὸς Πατέρα (52). Καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας ἡ πρόφρασις αὐτῇ. Πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτώντων τοὺς δοκοῦντας δίλγους, εἰπερ λέγοιεν (53), τὸν Γίδην οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν μόνην τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰκόνα δίδιον, ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν, κατελήφθησαν (54) εἰ περὶ Εὐσέβιον διανεύσοντες ἀλλήλοις, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς· καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς καὶ εἰκὼν καὶ δέξα Θεοῦ λεγόμεθα, καὶ περὶ ἡμῶν εἰρηται·

A simulant se cum Nicæna synodo pugnare, de qua velut culices circumquaque susurrant; in illam certe vel ignorantes impingunt, quemadmodum illi alii qui impingunt in lapidem scandali positum in Sion⁴⁰; aut, licet illam probe norint, propterea decertant nec cessant obmurmurare, quod ea sit vera et accurata contra suam hæresin sententia. Non enim illi verbâ moleste ferunt, sed suam illic prolatam damnationem. Horumque rursus auctores illi sunt, tametsi rem sibi probe notam dissimulant, 715 quare par fuerit ut ipsi narremus; quo hinc accurata magis synodi diligentia ostendatur.

Cum vellent enim episcopi congregati impias ab Arianis adinventas voces e medio tollere, nempe illud, ex non existentibus: illud quoque quod aiunt, B creaturam et rem factam Filium esse: et illud, aliquando nou erat: et, est naturæ mutabilis; atque Scripturarum voces omnium consensu receptas conscribere; nempe, ex Deo natura unigenitum esse Verbum, virtutem et sapientiam solam Patris, Deum verum, ut ait Joannes: et, ut scripsit Paulus, splendorē gloriæ, et figuram substantię Patris: Eusebiani propriis erroribus pertracti, mutuo colloquabantur: lis assentiamus, aiebant, nam nos quoque ex Deo sumus: unus enim Deus ex quo omnia⁴¹: et, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Omnia autem ex Deo⁴². Cogitabant quoque illud in Pastore scriptum: Ante omnia crede, unum esse Deum qui creavit et adornavit omnia, et fecit ea ex non existentibus existere. Sed Episcopi, illorum

C vafritiem, et pravum impietatis artificium conspati, illud, ex Deo, liquidius explicarunt: Filiumque ex substantia Dei esse scripserunt; ita ut creaturæ quidem eo dicerentur ex Deo esse, quod non a seipso absque causa extitissent, sed initium existendi habuissent; Filius vero solus proprius substantiæ Patris haberetur: quod proprium est unigenito ac vero Verbo apud Patrem. Et haec quidem causa fuit cur illud, ex substantia, scriptum sit. Rursum episcopis paucos istos interrogantibus, an dicerent Filium, non creaturam, sed virtutem, sapientiam solam Patris, æternam imaginem per omnia Patri similem, et Deum verum; deprehensi sunt Eusebiani sibi invicem annuere, quod haec etiam in nos homines caderent: etenim nos ipsi, inago et gloria Dei vocamur, deque nobis dictum est: Semper enim nos qui vivimus⁴³. Virtutes que-

⁴⁰ Rom. ix, 33. ⁴¹ I Cor. viii, 6. ⁴² II Cor. v, 17, 18. ⁴³ Psal. cxiii, 48.

(45) Regius, προσκόποντες. Editi vero, προσκόπουσιν.

(46) Sic Reg. Anglic. et Theodoret., apud quem hic affertur locus. Editi, τῶν μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, multis omissis. Infra Theodoretus, καὶ τὸ, Ἡν ποτε.

(47) Anglicanus et Theodoretus, τοῦ Θεοῦ ὁ Γίδης φύσει. Mox in Theodoreto ὁ ante Λόγος θεεῖ. Ibid. Anglican. Theodoret. et Reg. secunda manu, σοφία μὲν ἡ. Editi et Reg. prima manu, σοφία μόνη.

(48) Τὰ πάντα. om. Reg. Mox in eodem δὲ derst.

(49) Lib. ii, Mandat. 4.

(50) Theodoreto, τὴν κακουργίαν.

(51) Τοῦ δεεστ in Anglicano.

(52) Theodoreto, Λόγου τοῦ Πατρός.

(53) Anglican., εἰ λέγοιεν.

(54) Regius, κατελεῖφθησαν. Mox Theodoretus et Regius secunda manu, ἀλλήλοις. Editi et Regius prima manu, ἀλλήλους. Infra, εἰκὼν δεεστ in editis: sed legitur in omnibus mss. et in Theodor.

que multæ sunt : *Et egressa est omnis virtus Domini de terra Aegypti.* Eruca vero et locusta dicuntur virtutes magnæ⁵⁵. Et, *Dominus virtutum nobiscum susceptor noster Deus Jacob*⁵⁶. Imo vero quod Deo simus proprii accepimus, haud levi modo, sed quia fratres nos vocavit. Quod si Filiū etiam verum Deum vocant, neque illud ægre serimus : cum enim factus fuerit, verus exsistit.

6. Hæc corrupta mens Arianorum fuit. Verum episcopi, tum quoque intellecta eorum fraude, ex Scripturis has collegere voces, splendorem, sonum, fluvium et figuram substantiæ : illud item, *In lumine tuo videbimus lumen*⁵⁷ : et illud, *Ego et Pater unum sumus*⁵⁸. Demum lucidius et compendiose scripsérunt, consubstantiale esse Patri Filium : nam supra dicta omnia hanc habent significatiōnem. Porro quod effutiunt illi, eas voces in Scriptura non esse, vanum ab ipsis commonistratur : cum ex non scriptis impietatem proferant : nusquam enim hæc scripta sunt : ex non existentibus, et illud : aliquando non erat : sese tamen, ex non scriptis licet pie excogitatis verbis, damnatos queruntur. Sed illi, utpote ex sterquilinio orti, vere de terra loquuntur ; episcopi vero nequaquam voces illas excogitarunt, sed Patrum testimonio freti, ita scripsérunt. Siquidem prisci episcopi ante annos prope centum triginta, cum magna⁵⁹ Romæ (55), tum etiam nostræ urbis, scriptis suis eos culpaverunt qui Filium rem factam et Patri non consubstantiale dicerent. Cujus rei non ignarus Eusebius, Cæsareæ olim episcopus, qui cum prius Arianæ hæresi suffragaretur, postea Nicænæ synodo subscripsit ; in litteris ad suos missis hæc affirmavit (56) : « Ex antiquis quosdam eruditos clarosque episcopos, atque scriptores, scimus circa Patris et Filii divinitatem, consubstantialis nomine usos. »

7. Quid igitur adhuc Ariminensem memorant, in qua depositi sunt ? Quid Nicænam synodum recusant, cui etiam Patres sui subscríperunt, et confessi sunt, ex substantia, et consubstantiale esse Patri Filium ? quid circumcurrant ? non enim cum Nicænis tantum episcopis, sed et cum aliis inter suos clarissimis et cum propriis tandem dimicant. Quorumham igitur hæredes et successores sunt ? qui possunt eos vocare Patres, quorum confessionem

⁵⁵ Joel II, 25. ⁵⁶ Psal. XLV, 8. ⁵⁷ Psal. XXXV, 40.

A' Ἀει γάρ ήμεῖς οἱ ζῶτες. Καὶ δυνάμεις πολλαὶ εἰσὶ· Καὶ ἐξῆλθε μὲν (57) πᾶσα η δύναμις Κυρίου ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ή δὲ κάμπη καὶ ἡ ἀκρίς λέγεται δύναμις μεγάλη. Καὶ, Κύριος τῶν δύναμεων μεθ' ήμών, ἀνταλίπτωρ ήμών ὁ Θεός Ιακὼβ. Ἀλλὰ γάρ τὸ (58) ἴδιους ήμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔχομεν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' οἵτι καὶ ἀδελφός ήμᾶς ἐκάλεσεν. Εἴ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινὸν λέγουσι τὸν Υἱὸν, οὐ λυπεῖ ήμᾶς· γενόμενος γάρ, ἀληθινός ἐστιν.

6. Αὕτη τῶν Ἀρειανῶν ἡ ἐφθαρμένη διάνοια. Ἀλλὰ καὶ (59) ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι, θεωρήσαντες ἔκεινων τὸ δόγμαν, συνήγαγον ἐκ τῶν Γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τὴν τε πηγὴν καὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ, Ἐν τῷ φωτὶ σου δύόμεθα (60) φῶς· καὶ τὸ, Ἐγώ καὶ σ Πατήρ ἔστι σμερ. Καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν δόμοισιν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· τὰ γάρ προειρημένα πάντα ταῦτην ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ διγογγυσμὸς αὐτῶν, οἵτι ἀγραφοὶ εἰσὶν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται πάρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων (61) ἀσεβῆσαντες· ἀγραφαὶ δὲ τὸ, Ἐξ οὐκ δυτῶν, καὶ τὸ, Ἡν ποτε, οἵτι οὐκ ἤν· αἰτιῶνται, οἵτι ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας νοούμενων λέξεων κατεκρίθησαν. Αὔτοι μὲν ὡς ἐκ κοπρίας δυτεῖς, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οὐχ ἔκυτοις (62) εὐρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐπ Πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν, οὐτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γάρ ἀρχαῖοι πρὸ ἑτῶν ἑγγύς που ἐκατὸν τριάκοντα τῆς μεγάλης Ἄρχμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γράφοντες ἡτιάσαντο (63) τοὺς ποίημα λέγοντας τὸν Υἱὸν καὶ μὴ δόμοισιν τῷ Πατρὶ· καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν Εὐσέβιος διγένεμος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέχων τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, ὑστερὸν δὲ ὑπογράψας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνδόμῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίοις διαβεβαιούμενος, οἵτι καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοπους καὶ συγγραφέας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ (64) Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεστήτος τῷ τοῦ δόμοισιν χρηταμένους δόματι.

7. Τί οὖν ἔτι τὴν Ἀρίμηνον (65) δινομάζουσιν, ἐν ή καθηρέθησαν ; Τί παραιτοῦνται τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἐν ή καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὀμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ δόμοισιν εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· τι πειρτρέχουσιν ; οὐ γάρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐπίσκοπους (66) συνελθόντας, διὰλλα γάρ καὶ πρὸς τοὺς ἐκατῶν μεγάλους ἐπίσκοπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. Τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι ; πῶς δύνανται λέγειν Πα-

(55) Cum Dionysius Rom., anno 261 pontificatum inierit, haud multo plures 100 annis erant cum hæc Athanasius scriberet, a datis utriusque Dionysiū litteris. Nam de Dionysiis hic loquitur. Vide supra p. 603.-

(56) Hæc Eusebii verba vide supra p. 189.

(57) Mēv deest in Theodor. Mox idem, δύναμις τοῦ Θεοῦ.

(58) Anglicanus, 'Αλλὰ γάρ καὶ τῷ Theodor., 'Αλλὰ καὶ τῷ.

(59) In Anglic. καὶ deest.

(60) Sic pene omnes manuscripti. Editi vero,

θύμοι. Paulo post⁶¹ Anglie., λοιπὸν ἔκει ἔγραψαν. (61) Theodoret., ἐξ ἀγράφων γάρ. Intra idem, διότι ἐξ ἀγράφων.

(62) Regius, ἔκατον male. Intra Theodoretus, 'Ἐπίσκοποι γάρ ήσαν ἀρχαῖοι male. Paulo post idem, τῆς τε μεγάλης.

(63) Theodoretus, οἱ ἡτιάσαντο, omissio γράφοντες, ut et Anglican.

(64) Theodor., εὑρομεν ἐπὶ τῆς τοῦ.

(65) Anglicanus, Ἀρίμηνῶν hinc ei inferius, de more. Intra Regius, ἐν ή καὶ δι πρες, sic.

(66) Ἐπίσκοπους deest in Anglicano.

εέρας τούτους, ὃν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν Α καὶ λαῶς καὶ ἀποστολικῶς γραφεῖσαν; Ἐπεὶ, εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν, ἵνα καὶ ἔαυτοὶ περιπέπτοντες ἐλεγχθῶσιν, εἰ πιστεύουσι λέγοντι τῷ Υἱῷ· Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν· καὶ, Ὁ ἄωρακὼς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα; Ναὶ, εἴποιεν ἄν, ἐπειδὴ γέγραπται, πιστεύουμεν. Ἀλλὰ καὶ Πῶς ἐν εἰσι, καὶ πῶς δὲ ἐώρακὼς τὸν Υἱὸν ἐώρακε καὶ (67) τὸν Πατέρα, ἐὰν ἐρωτηθῶσιν εἰπεῖν, πάντως που φήσουσι, Διὸς διοίστητα· εἰ μὴ τέλεον συμπεπτώκαστι τοῖς ἀδελφάρ φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις Ἀνομοίοις. Ἀλλ᾽ ἐὰν πάλιν ἐρωτηθῶσι, Πῶς δημοιος; ἀποθρασυνόμενοι φήσουσιν· Ἀρετῇ τελείᾳ καὶ συμφωνίᾳ τὸ αὐτὸν θέλειν τῷ Πατρὶ, καὶ μὴ θέλειν διπέρ ὁ Πατήρ οὐ θέλει. Ἀλλὰ μαθέτωσαν, διτὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ τοῦ θέλειν δημοιος τῷ θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τοῦ τρέπεσθαι (68) τὴν προαιρεσιν· οὐκ ἔστι δὲ οὐτως δὲ Λόγος, εἰ μὴ ἄρα θι μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς δημοιος, διτὶ μὴ καὶ καθ' οὐσίαν δημοιος ἔστι. Ταῦτα δὲ ἰδιαὶ ἡμῶν τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ἐχόντων τὴν φύσιν. Καὶ γάρ καὶ ήμεις, καίτοι μὴ δυνάμενοι δημοιοι κατ' οὐσίαν τοῦ θεοῦ γενέσθαι, δημως, ἐξ ἀρετῆς βελτιώμενοι, μιμούμεθα τὸν Θεόν (69), χαρισμένου καὶ τοῦτο τοῦ Κυρίου, καὶ λέγοντος· Γίνεσθε οἰκτήρμορες, ὡς δὲ Πατήρ ὑμῶν οἰκτήρματα ἔστι. Γίνεσθε τέλειοι, ὡς δὲ Πατήρ ὑμῶν δὲ οἰοδίνιος τέλειος ἔστι. Τρεπτὰ δὲ τὰ γενητὰ, οὐκ ἀν τις ἀρνήσαιτο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, τοῦ δὲ Ἀδὰμ παρακούσαντος, καὶ πάντων δεομένων τῆς τοῦ Λόγου χάριτος. Τρεπτὸν δὲ ἀτρέπτου δηνος τοῦ θεοῦ οὐκ ἀν εἴη δημοιον· ὥσπερ οὐδὲ τὰ κτισθέντα τοῦ κτισαντος. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν τὴν ἡμῶν σκοπῶν δὲ ἀγιος Ἐλεγεν· Ὁ Θεὸς, τις δημοιωθήσεται σοι; καὶ, Τις δημοιος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μὲν, μετόχους δὲ γενομένους τοῦ Λόγου, ὡς αὐτὸς εἴπεν· Εἰ ἐκείνους θεοὺς εἴπε, πρὸς οὓς δὲ Λόγος τὸν θεοῦ ἐγένετο. Τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ ἀν εἴη τὰ (70) αὐτὰ οὐδὲ δημοια τοῦ μετεχομένου. Περὶ έκαντου γοῦν Ἐλεγεν· Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν, ὡς τῶν γενητῶν μὴ δηνων οὐτως. Ἐπεὶ ἀποκρινάσθωσαν οἱ τὴν Ἀρίμηνον προτείνοντες, εἰ κτιστῇ (71) οὐσία δύναται εἰπεῖν· Ἡ βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ γὰρ ποιῶ. Ποιούμενα γάρ ἔστι τὰ γενητὰ, καὶ οὐ ποιοῦντα· εἰ (72) δὲ μὴ γε, καὶ ἔαυτα ἐποιησαν. Ἀμέλει εἰ, ὡς λέγουσι, κτίσμα ἔστιν δὲ Υἱὸς, καὶ ποιεῖ αὐτὸν δὲ Πατήρ, πάντως δὲ ἐποίησε καὶ ἔαυτὸν δὲ Υἱὸς, δυνάμενος ποιεῖν δὲ ποιεῖ δὲ Πατήρ, ὡς εἴπεν αὐτὸς· ἀλλ' ἀποτον καὶ λίγαν ἀσύστατον ἔστι τὸ τοιοῦτον· ποιεῖν γάρ ἔαυτὸν οὐδὲις δύναται.

8. Πάλιν δὲ εἰπάτωσαν, εἰ δύναται τὰ γενητὰ εἰπεῖν· Πάτητα, δοσα ἔχει δὲ Πατήρ, ἐμά ἔστιν;

²² Joan. xiv, 9. ²³ Luc. vi, 36. ²⁴ Matth. v, 48. 35. ²⁵ Joan. v, 19. ²⁶ Joan. xvi, 15.

(67) Καὶ deest in Regio et in Anglicano. Infra, καὶ λεγομένοις, ἀνομοίοις, vix augurari possumus quid hic legerit Nannius, qui vertit, qui, quod ipsis animis cogitanti, verbis promunt.

(68) Ita Regius. Editi vero, πρέπεσθαι male. Infra in eodem, καὶ deest ante κατ' οὐσίαν. Paulo post Anglicanus, τῶν γενητῶν καὶ.

A recte et apostolice scriptam non recipiunt? Quod si sese repugnare posse arbitrantur, dicant, aut potius respondeant, ut in sese impingentes coarctantur; num credant Filio dicenti: Ego et Pater unum sumus; et: qui vidit me, vidit et Patrem²². Imo, dicent, hoc quia scriptum est, creditus. Sed quotmodonam unum sunt, et quomodo, qui vidit Filium vidit et Patrem; si sic interrogentur, respondebunt sane, Ob similitudinem: nisi cum iis collapsi sint qui affinem suæ sententiam tuentur, et vocantur Anomœi. Sed si rursum sciscitare, qua ratione similis? audacius dicent: Virtute perfecta et consensu, quod id ipsum velit quod Pater, et quod nihil velit, nisi quod Pater. Sed discant eum qui ex virtute et voluntate Deo similis sit, mutandi sui arbitrium habere: atqui Verbum nequam est tale, nisi forte ex aliqua parte et nostro more, nedum secundum substantiam simile sit. Id enim proprium nobis est qui facti, et natura creata prædicti sumus. Etenim nos, licet secundum substantiam Deo similis esse nequacamus, tameu in virtute proficientes, Deum imitamur, hoc donante Domino, qui ait: Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est²³. Estote perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est²⁴. Opificia autem mutabilia esse, nemo negarit: cum et angeli prævaricati sint, et Adam non obedierit, et omnes egeant gratia Verbi. Mutabile autem immutabili Deo simile esse nunquam poterit: ut nec creatum creanti. Quapropter in nos respiciens sanctus ille dicebat: Deus, quis similis erit tibi²⁵? et: Quis similis tibi in diis, Domine²⁶? deos dicens illos qui creati quidem, sed participes Verbi sunt, quemadmodum ipse ait: Si illos dixi: deos, ad quos Verbum Dei factum est²⁷. Res autem quæ alicuius participes sunt, nunquam eadem aut similes ei fuerint cuius sunt participes. De seipso igitur dixit: Ego et Pater unum sumus, quod scilicet res factæ nunquam hujusmodi sint. Alioqui respondeant qui Ariminensem obtendunt synodus, an creata substantia dicere possit: Quæ video Patrem facientem, hac et ego facio²⁸. Nam opificia condita sunt, et nihil condunt; sin autem minus, ergo seipsa considerunt. Certe si, ut dicunt, creatura est Filius, et Pater fecerit eum, plane Filius seipsum considererit, cum, ut ipse testatur, ea possit facere quæ Pater facit: sed illud absurdum et nunquam constare potest: nemo enim seipsum potest efficere.

717 8. Rursum dicant an possint res factæ dicere: Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt²⁹?

²¹ Psal. lxxxii, 2. ²² Psal. lxxxv, 8. ²³ Joan. x

(69) Anglicanus, τὸν Θεόν. Mox, καὶ deest in Regio. Infra Anglicanus, καθὼς καὶ δὲ Πατήρ.

(70) Anglicanus, οὐκ ἂν δεῖ τὰ αὐτά.

(71) Anglicanus, προκρίναντες, κτιστὴ οὐσία.

(72) Et deest in Anglicano. Infra idem, πάντως δὲ ἐποιεῖ.

Itabat autem ille, quod sit creator, conditor, æternus, omnipotens, immutabilis. Opificia autem nec creare possunt, creata cum sint; nec æterna esse, initium quippe existendi habent: nec omnia posse et immutabilia esse, sub imperio enim sunt, naturæque sunt mutabilis, ut Scripturæ dicunt. Ergo si hæc Filii sunt, non ex virtute, ut diximus, sed ex substantia sua illa habet, ut synodus ait: nec ex alia substantia ipse est, sed ex substantia Patris, cujus hæc sunt propria: quod autem substantia Patris proprium est, ejusque proles, quid aliud fuerit, aut quomodo appellandum sit, nisi consubstantiale? Nam quæ quis in Patre videt, eadem in Filio conspicit; in Filio, inquam, non ex participatione, sed secundum substantiam. Et hoc est: *Ego et Pater unus sumus*⁴⁶; et, *Qui vidit me, vidit et Patrem*⁴⁷. Verum hinc quoque e re fuerit eorum amentiam commonstrare: Si ex virtute, quam sequitur velle et non velle, nec non morum profectus, similis est Patri Filius, ut vos dicitis, hæc autem sunt qualitatis propria: ergo Deum dicitis ex qualitate et ex substantia compositum. Equis vos ultra ferat talia dicentes? non enim compositus est Deus, qui omnia ut essent composuit: neque talis, qualia sunt quæ ab ipso per Verbum sunt facta, absit. Simplex enim est substantia, in qua nulla qualitas, neque, ut ait Jacobus, *transmutatio aut vicissitudinis obumbratio*⁴⁸. Cum igitur demonstratum sit eum non ex virtute procedere, quippe nec in Deo nec in Filio est qualitas; ergo substantiaz proprius fuerit: hocque sane faste amini necesse est, nisi plane in vobis intelligentia perierit. Jam quod proprium est, et idem ac substantia divina, et ex ipsa naturale germen, quid aliud fuerit, nisi consequenter genitori consubstantiale: illa quippe nota est Filii erga Patrem. Et hoc qui negat, is minime credit Verbum esse natura ac vere Filium.

9. Cum rem ita inteligerent Patres, scripserunt, *Filium esse Patri consubstantialem*; et anathemate damnaverunt eos qui dicerent, *Filium ex alia esse substantia*: neque verba ejusmodi commenti sunt, sed ea ipsi a priscis Patribus edidicerant, ut diximus. His igitur ita commonstratis, superflua est quæ ab illis assertur Ariminensis synodus, superflua et alia ab ipsis synodus. de fide appellata. Sufficit enim Nicæna quæ cum priscis episcopis consentit, in qua Patres ipsorum subscripsere, quos reveri illos oportuit, ne omnia potius quam Christiani habeantur. Quod si post hæc tanta, post priscorum

⁴⁶ Joan. x, 30. ⁴⁷ Joan. xiv, 9. ⁴⁸ Jac. 1, 17.

(73) *Esti deest in Anglicano.*

(74) *Kai deest in Regio.*

(75) Legendum putamus, εξ ἀρετῆς ής, omissum nempe videtur ής ob repetitionem ejusdem syllabæ, quod plerumque contingit.

(76) *Regius, ταῦτα δὲ ποιότητος καὶ οὐσίας, omisis interpositis, δὲ διοιστέλευτον. Ibid. Anglic., λέγεται. Καὶ τίς ύμᾶς.*

(77) *Ita Regius. In editis vero, διὰ τοῦ deest.*

A "Εχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ δίδισν, τὸ εἶναι: παντοχράτωρ, τὸ ἀτρεπτον. Τὰ δὲ γενήτα οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτιστὰ γάρ εἰστιν· οὐδὲ τὸ δίδισν· ἀρχὴν γάρ ἔχει τοῦ εἶναι· οὐδὲ τὸ παντοχράτωρ καὶ ἀτρεπτον· χρατούμενα γάρ καὶ τρεπτῆς φύσεώς εἰστιν, ὡσπερ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν εἰ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ εἰστιν, οὐκ ἔξ αρετῆς, ὡς εἰπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ εἰστιν (73) δηλονότι, ὡς εἰπεν η σύνοδος· οὐκ ἔξ ἀλλης οὐσίας εἰστιν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς, ης εἰστι καὶ ταῦτα ίδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ίδιον, καὶ ἔξ αὐτῆς γέννημα, τί δὲ εἴη, η πῶς διὰ τις δυναμέσιεν αὐτὸν, η δύοσύσιον; ἀντὶ γάρ βλέπει τις ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα βλέπει καὶ (74) ἐν τῷ Υἱῷ· Υἱῷ δὲ οὐκ ἔκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν. Καὶ τοῦτο εἰστιν· Ἐγὼ καὶ οὐ Πατήρ ἐν ἐσμεν, καὶ, B Ω ἐμὲ ἐωρακὼς ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ἀλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεικνύναι τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· εἰ ἔξ αρετῆς (75) ἐπεται τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, καὶ τρόπων βελτίωσις, διμοίος καθ' ύμᾶς δι Υἱός εἰστι τῷ Πατρὶ· ταῦτα δὲ ποιότητος ίδια (76)· δηλονότι σύνθετον τὸν Θεὸν ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. Καὶ τίς ύμῶν ἀνέξεται ταῦτα λεγόντων· οὐ γάρ σύνθετος δι Θεὸς δι τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι συντεθεικώς, οὐδὲ τοιοῦτος, οὐδὲ εἰστι τὰ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ (77) Λόγου γενέμενα, μὴ γένοιτο! Ἀπλῆ γάρ εἰστιν οὐσία, ἐν η οὐκ ἐν ποιότης, οὐδὲ, ὡς εἰπεν δι Ιάκωβος, *Παραλλαγὴ τις η τροπῆς ἀποσκιλασμα*. Οὐκοῦν εἰ δείχνυται οὐκ ἔξ αρετῆς (78)· οὐ γάρ ποιότης ἐν τῷ Θεῷ, οὐτε ἐν τῷ Υἱῷ· δηλονότι τῆς οὐσίας ίδιος διν εἴη· καὶ τοῦτο πάντως διμοιγήσετε, εἰ μὴ τέλεον τὸ νοεῖν ἀπώλετο ἐν ύμεν (79). Τὸ δὲ ίδιον καὶ ταῦτὸν τῇ τοῦ Θεού οὐσίᾳ καὶ ἔξ αὐτῆς γέννημα φύσει τυγχάνον τι διν εἴη, η πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο διμοιγίσιον τῷ γεννήσαντι; τοῦτο γάρ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα γνώρισμα. Καὶ δι μὴ τοῦτο λέγων, οὐ φρονεῖ, φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν εἶναι τὸν Λόγον.

C 9. Οὕτω νοήσαντες οἱ Πατέρες, ἔγραψαν διμοιγίσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀνεθεμάτισαν τοὺς λέγοντας εξ ἑτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν Υἱόν· οὐχ εἰστοῖς πλασάμενοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν Πατέρων μαθόντες, καθάπερ εἰπομεν. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, περιττὴ αὐτῶν η Ἀριμηνος, περιττὴ καὶ η (80) διλη παρ' αὐτῶν διμοιγίσιον περὶ πίστεως σύνοδος· Ἀρχεῖ γάρ η ἐν Νικαίᾳ σύμφωνος οὖσα καὶ τοῖς ἀρχαῖοις ἐπισκόποις, ἐν η καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, οὓς αἰδεῖσθαι τούτους ἐπερπεν, ἵνα μὴ πάντα μᾶλλον η Χριστιανοὶ νοιασθῶσιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τοσαῦτα, μετὰ καὶ τὴν

(78) *Ita Anglicanus, atque ita legit Nannius recte. In editis et in aliis, οὐκ dee-l. Intra Regius, ίδιον. Editi vero et alii, ίδιον.*

(79) *Regius et Anglicanus, έν ύμιν. Editi vero, έν η μὲν male.*

(80) *Ita Anglicanus. In editis et aliis, η deest. Paulο post Reg. et Anglicanus, Ἀρχεῖ γάρ. Editi vero et alii, Εκεῖ γάρ.*

ιαφρυρίαν τῶν ἀρχαλων ἐπισκόπων, καὶ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἰδίων Πατέρων, προσποιοῦνται, ὡς ἀγνοοῦντες, τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τοῦ δμοούσιου, εἰπάτωσαν καὶ φρονείστωσαν ἀπλούστερον μὲν καὶ ἀληθῶς τὸν Υἱὸν φύσει Υἱὸν, ἀναθεματισάτωσαν δὲ, ὡς παρτίγγειλεν ἡ σύνοδος, τοὺς λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἔξ οὐκ δηντῶν, ἢ, Ἡν ποτε δτε οὐκ ἤν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ δτε τρεπτὸς καὶ ἀλλοίωτὸς ἐστι, καὶ ἔξ ἑτέρας (81) ὑποστάτεως· καὶ οὕτω φευγέτωσαν ἀπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως· καὶ θαρροῦμεν, δτε γνησίως ταῦτα ἀναθεματίζοντες δμολογοῦσιν εὐθὺς, ἐκ τῆς οὐσίας καὶ δμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες δμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν, ἐπήγαγον εὐθὺς· Τοὺς δὲ λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἔξ οὐκ δηντῶν, ἢ, Ἡν ποτε, δτε οὐκ ἤν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία· ήν διὰ τούτων γνωρίσωσιν, δτε ταῦτα σημαίνει (82) τὸ δμοούσιον. Καὶ ἡ τοῦ δμοούσιου δύναμις γινώσκεται ἐκ τοῦ μη εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν Υἱὸν· καὶ δτε δλέγων δμοούσιον οὐ φρονεῖ κτίσμα εἶναι τὸν Δόγον· καὶ δλέγων δμοούσιον τὸ προειρημένα δμοούσιον δμα φρονεῖ εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· καὶ δλέγων δμοούσιον λέγων γνήσιον καὶ ἀληθινὸν λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ δλέγων λέγων νοεῖ τό· Ἐγὼ καὶ δΠατὴρ ἔτι σμερ· καὶ, Ὁ ἑωρακὼς ἔμε δώρακας τὸν Πατέρα.

Et qui dicit germanum, probe intelligit illud: *Ego et Pater unum sumus; et: Qui vidit me, vidit et Patrem.*

10. Ἔπειπε μὲν οὖν διὰ πλειόνων τὰ τοιαῦτα γράφειν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς εἰδότας ὑμᾶς γράφομεν (83), διὰ τοῦτο συντόμως ὑπηγορεύσαμεν· εὐχόμενοι παρὰ πᾶσι σώκεσθαι τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, καὶ πάντας τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ αὐτὸ δλέγειν, τὸ αὐτὸ δφρονεῖν. Καὶ οὕτως διδάσκοντες, ἀλλὰ ὡς ὑπομνήσκοντές ἐσμεν (84). Ἐσμὲν δὲ οὐκ ἅμεις οἱ γράφοντες μόνοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις ἐνενήκοντά που ἐπίσκοποι. Πάντων γάρ ἐστι τοῦτο φρόνημα, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων δεῖ ὑπογράφομεν, ἐὰν συμβῇ τινα μη παρεῖναι. Οὕτως οὖν (85) διακείμενοι, ἐπειδὴ συνένη συνελθεῖν ἅμας, ἐγράψαμεν καὶ τῷ ἀγαπητῷ ἅμας Δαμάσῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης Ῥώμης περὶ τοῦ Αὐξεντίου τοῦ ἐπεκλόντος τῇ ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίᾳ, διηγύμενοι τὸ καθ' αὐτόν· δτε τοὺς μόνον τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεώς ἐστι κοινωνὸς, ἀλλὰ καὶ ὑπεύθυνὸς ἐστι πολλοῖς κακοῖς, πράξας ταῦτα μετὰ Γρηγορίου τοῦ κοινωνοῦ τῆς δεσεδίας αὐτοῦ· καὶ θαυμάζοντες πῶς μέχρι νῦν οὐ καθηρέθη καὶ ἐκβέβηται τῆς Ἐκκλησίας, καὶ χάριν ὡμολογήσαμεν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, δτε καὶ τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ (86) αὐτοῖς φρονοῦντας ἐκβάλλοντες, ἔσωσαν τὴν δμοψυχίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἢν καὶ παρ' ὑμῖν εὐχό-

(81) Anglicanus, δτε ἀτρεπτος, καὶ ἀναλλοίωτὸς ἐστι, καὶ οὐκ ἔξ ἑτέρας, male.

(82) Regius et editio Commel., σημαίνη male: alii, σημαίνεται.

(83) Basil. et Anglicanus, προειόδιν ὑμῖν γράφομεν. Mox Regius, ὑπηγορεύσαμεν. Alii, συνηγορεύσαμεν.

(84) Ita Regius quem sequimur. Anglicanus, ἀλλὰ

A episcoporum testimonium, post subscriptionem Patrum suorum, quasi eorum ignari, sese simulant consubstantialis vocem reformatare; dicant sentiantque simplicius, ac sincerius, Filium, natura esse Filium: anathemate autem damnent, uti syndodus præcepit, eos qui dicunt eum, creaturam, aut rem factam: aut, ex non existantibus, vel, aliquando non erat Filius Dei: et mutabilis, ac variabilis est, et ex alia substantia: et sic ab Ariana heresi refugiant: et confidimus eos, si hæc sinceriter anathemate damnent, statim confessuros, Filium ex substantia Patris et Patri consubstantiale esse. Ideo enim Patres cum dixissent Filium esse Patri consubstantiale, statim addiderunt: Eos autem qui dixerint, creaturam, aut rem factam, B aut ex non existantibus, aut, aliquando 718 non erat, anathemate damnat catholica Ecclesia; ut iis verbis notum facerent, vocem consubstantialis hæc significare. Atque vis hujus vocis, consubstantiale, eo intelligitur quod Filius non sit res creata vel facta, et quod, qui dicit consubstantiale, nequam credat Verbum esse creaturam: et qui superius dicta anathemate damnat, una sentit Filium esse Patri consubstantiale: cumque dicit consubstantiale, germanum ac verum dicit Dei Filium.

10. Cæterum par erat hæc pluribus scribere: verum, quia vobis jam horum gnaris scribimus, ideo paucis dictavimus. Optantes ut apud omnes vinculum pacis servetur, et omnes qui catholicæ sunt Ecclesiæ, idem dicant, idemque sentiant. Et hæc non quasi docentes, sed quasi almonentes dicimus. Non enim nos soli scribimus, sed omnes Aegypti et Libyarum nonaginta circiter episcopi. Omnium enim una hæc est sententia, et cum aliquem abesse contigerit, alii pro aliis subscribimus. Sic nos igitur affecti, cum contigisset nos in unum convenire, litteras quoque dilecto nostro Damaso magnæ Romæ episcopo misimus, de Auxentio qui Mediolanensem invasit ecclesiam, cuius illi gesta enarravimus, eum nempe non modo esse Arianæ hereseos sectatorēm, sed etiam multis sceleribus obnoxium, quæ cum Gregorio impietatis suæ socio perpetravit: nosque mirari cur nondum depositus et ab Ecclesia ejectus sit. Gratiasque retulimus ejus pietati, nec non iis qui in magnam urbem Romanam convenerant, quod Ursacio et Valente aliisque qui cum illis sentirent ejectis, catholicæ Ecclesiæ concordiam servassent. Quam cum apud vos quoque servari peroptemus, hortamur vos, ne seratis, ut supra diximus, eos qui fidei occasione, multitu-

ώς ὑπομνήσκοντες ὑμᾶς γράψομεν. Ἐσμέν. Infra Regius, καὶ ταῖς Λιβύαις, et sic supra legitur n. 1, τὰς Λιβύας, in plurali. Editi et alii, τῇ Λιβύῃ.

(85) Anglicanus. Οὕτως γοῦν.

(86) Sic Reg. optime. In aliis vero et in editis, αὐτὰ deest. Infra manuscripti et editio Commel., παρ' ὑμῖν. Edit. vero Paris., παρ' ἅμειν.

dinem synodorum objiciunt, Ariminensem, Siriniensem, eamque in Isauria, siliamque in Thracia, easque Constantinopoli, item queat Antiochiae celebratae sunt, quae plurimae sunt et tumultuosae. Sed apud vos Nicæna solum fides obtineat, quam Patres promulgaverunt: ubi omnes aderant Patres, imo quidam ex illis qui eam nunc oppugnant, ut supra diximus, ipsique subscripti serunt; ut de nobis etiam Apostolus dicat: *Laudo autem vos, quod per omnia memores mei estis: et sicut tradidi vobis præcepta mea tenitis*⁴⁹.

11. Hæc enim Nicæna synodus, vere cippus est inscriptus contra universas hæreses. Hæc ipsa eos qui in Spiritum sanctum blasphemant, ipsiusunque dicunt esse creaturam, confutat. Cum enim Patres de fide in Filium pertractassent, statim addiderunt: credimus et in Spiritum sanctum; ut perfectam et plenam de sancta Trinitate fidem confessi, Christianæ fidei tesseram et catholicæ Ecclesiæ doctrinam in hoc ipso exhiberent. Propalam quippe vobis omnibusque est, et nemini Christianorum hoc dubium fuerit: nos in creaturam minime credere, sed in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium ejus unigenitum. Et in unum Spiritum sanctum: unum Deum in sancta et perfecta Trinitate cognitum. In cuius nomine baptizati, et in qua divinitati conjuncti, credimus nos regnum celorum hæreditate accepturos in Christo Iesu Domino nostro, per quem Patri gloria et imperium in æcula. Amen.

δι: οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (90).

⁴⁹ I Cor. xi, 2.

(87) Anglicanus, τὴν Ἀρσενίῳ, unde Nannius verit, *Arsenicam*.

(88) Regius, καθάπερ εἴπομεν. Paulo post Regius et Basil., ἡμῶν ὁ Ἀπόστολος. Anglicanus, ὑμῶν ὁ Ἀπόστολος. Editi, ἡμῶν Ἀπόστολος.

(89) Iia Regius et Anglicanus. Editi vero, εν

Α μενοι σώζεσθαι, παραχαλοῦμεν μηδ ἀνέχεσθαι, καθὰ προσέπομεν, τῶν προβαλλομένων δχλον συνδῶν πρόφασι πίστεως, τὴν ἐν Ἀριμήνῳ, τὴν ἐν Σιρμίᾳ (87), τὴν ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, τὴν ἐν τῇ Θράκῃ, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀτάκτους. Ἀλλὰ μόνον κρατεῖται ἐν ὑμῖν ἡ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὅμολογηθεῖσα πίστις· ἐν ᾧ καὶ πάντες καὶ τῶν νῦν μαχομένων πρὸς αὐτὴν παρῆσαν Πατέρες, καθὰ προείπομεν (88), καὶ ὑπέγραψαν· ἵνα καὶ περὶ ἡμῶν ὁ Ἀπόστολος εἶπε· Ἐπαιρῶ δὲ ὑμᾶς, διτι πάντα μου μέμητοςθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε.

11. Αὕτη γάρ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, ἀληθῶς στηλογραφία κατὰ πάσις αἱρέσεώς ἐστιν. Αὕτη καὶ τοὺς βλασφημοῦντας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ λέγοντας B αὐτὸν κτίσμα, ἀνατρέπει. Εἰρηκότες γάρ οἱ Πατέρες περὶ τῆς εἰς τὸν Γίλον πίστεως, ἐπήγαγον εὐθύς· Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἵνα, τελείαν καὶ πλήρη τὴν εἰς τὴν ἄγιαν Τριάδα πίστιν ὅμολογῆσαντες, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως. καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν τούτῳ (89) γνωρίσωσι. Δῆλον γάρ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρὰ πᾶσι καθέστηκε· καὶ οὐδεὶς ἀν Χριστιανῶν ἀμφιβολον εἰς τοῦτο σχοῖνη τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἐστιν ἡμῶν ἡ πίστις εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἓν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὀρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Γίλον αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἄγιον. Ἐνα Θεὸν τὸν ἐν τῇ ἄγιᾳ καὶ τελείᾳ Τριάδι γινωσκόμενον· εἰς δὲν καὶ βαπτιζόμενοι, καὶ ἐν ταύτῃ συναπτόμενοι τῇ θεότητι, πιστεύομεν καὶ κληρονομῆσαι βασιλείαν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, Ἀμήν (90).

ταυτῶ.

(90) Anglican. solus, quem sequitur Nannius, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι. Post, Ἀμήν, συμβολίζει Anglican., ἐρρίσθαι ἡμᾶς καὶ μνημονεύειν ἡμῶν εν Κυρίῳ ενχοριατικούς, ἀγαπητούς καὶ ποθεινοτατούς, quae

D absunt a Reg. Basil. et Felckm. 7, et edit.

IN EPISTOLAM AD EPICTETUM ADMONITIO.

719 I. Celeberrima apud antiquos scriptores existit lata epistola: eam quippe integrum afferit Epiphanius hæresi LXXVII; hujus item meminit Cyriillus in epistola ad Joannem Antiochenum et aliis in locis: autque jam olim ipsam ab hæreticis suisuisse vitiatum, quod in illa cernerent errores convelli suos; a se tamen collatis exemplaribus pristinæ integratitudini restitutam. Verum depravata ejusmodi exempla ad nostram usque aetatem non pervenere: est enim ea, quae jam in Athanasianis exstat editis, et plane orthodoxa, et ei quae apud Epiphanium legitur consimillima. Cyrilli autem locum citat Rusticus diaconus, Contra Aæphalios, cap. 2. Epistolam ad Epictetum memorant item, et loca inde excerpta afferunt synodi Ephesina et Chalcedonensis, Leo papa, Theodoreetus, Gelasius libro De duabus in Christo naturis, infra suis omnes notandi locis. Item apud Leontium Byzantinum multa hinc afferuntur loca lib. II, sub finem. Ipseque Apollinarius enarratus sane homo, in fragmento epistolarum ad Serapionem apud Leontium Byzantinum, ait, se epistolarum

domini sui (scilicet Athanasii) Corinthum missam summopere approbare, et eorum qui dicunt carnem Deo consubstantialem magnam insaniam damnare. Nimurum id sedulo curavit hæresiarcha ille, ut omnem præceptum sententiae suspicionem a se, cum Athanasio agens, amoveret, quod sane, ad tempus saltem, ex voto illi cessisse videtur; etenim in hac epistola et in subsequentibus contra Apollinarium libris, nulla Apollinarii sententio. Vide item supra p. 618.

II. Occasione autem ductus Commentariorum, quæ sibi transmiserat Epictetus Corinthi episcopus, hanc ad illum rescripsit epistolam. Erant quippe Corinthi, referente Epicteto, quidam homines, qui sententias de fide impiissimas proposuissent agitassentque; aiebant scilicet 1º corpus ex Maria genitum consubstantiale esse Verbi deitati; 2º Verbum in carnem, ossa et capillos et in totum corpus mutatum fuisse. Quæ sententia Marcionitis ascribitur in Dialogo qui Origenis nomine circumfertur. 5º Dominum fictione non natura gestasse corpus. Qui sane error antiquissimus fuit; ab Ignatio namque memoratur epistola ad Trallianos, cap. 10, et ab omnibus deinde Patribus; 4º Ipsam deitatem circumcisam et cruci affixam fuisse; 5º Verbum nequam ex Maria, sed ex sua ipsius substantia sibi corpus efformasse; 6º Qui ait Domini corpus ex Maria esse, non Trinitatem, sed quaternitatem admittere. Maximam harumce sententiarum partem Apollinario ascribit Gregorius Nazianzenus orat. 46, pag. 722. Nec tamen hic comparet ille Apollinaristarum error, quo negabant mentem humanam inesse Christo, quæ videtur fuisse sectæ illius quasi tessera; sed ex duntaxat hic tangit Athanasius, que Corinthi in controversiam venerant. Nec leviter objurgat Epictetum quod talia vel proponi concederet. Iisque omnibus sententiis brevissime confutatis, claudens epistolam, sese nullum gaudere testatur, quod eo demum res cesserit, ut quisque disputantium in catholica consistaret fide.

III. Dimicitarum porro nomine Apollinaristas insectatur Epiphanius hæresi LXXVII, cuius appellationis causam aperit Gregorius Nazianzenus cum ait orat. 46, pag. 722: corpus et animam esse in Christo τὸ ἐπιτημόριον, tertiam partem. Apollinaristæ quippe aiebant, in Christo partem unam hominis, νοῦν scilicet, seu mentem, a Verbo suppleri, solumque Verbum junctum corpori et animæ (nempe sensitivæ, ut dictabant illi) totum constituere Christum. Quamobrem, cum ex Catholicorum sententia, tribus constaret Christus, Verbo scilicet, mente humana, et corpore animato; qui unam ex illis demerent partem, mentem scilicet, a duabus aliis, διμοιρίας audiebant: nam διμοιρίας Γρæcis est, duæ tertiae partes, cuius significationis exempli sæpius advertere est in Analectis nostris Γρæcis, pag. 319 et seq. Ceterum hanc epistolam in annum conserui posse putamus circiter 371, ut fusius in Vita Athanasi.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΑΖΑΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ (91).

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

AD EPICETUM EPISCOPUM CORINTHI CONTRA HÆRETICOS EPISTOLA.

Κυρίῳ μου (92) ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ ποθειρῷ Α Domino meo dilecto fratri et optatissimo committato Epicteto, Athanasius in Domino salutem.
ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον πᾶσαν ματαιολογίαν πάντων, ὅσοι δηποτοῦν εἰσιν αἱρετικοί, πεπᾶνθαι ἐκ

720 i. Arbitrabar equidem omnium, qui unquam suere hæreticorum, vanam loquacitatem, a

(91) Scripta anno circiter 371. Seguer. Gobler. et Felck. 1, τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ γραφεῖσα (γραφεῖσα deest in Gobler. et Felck. 1) πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου κατὰ αἱρετικῶν. Ibid. Gobler., λόγος κατὰ αἱρετικῶν. Basiliens. et Ang., τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου κατὰ αἱρετικῶν. Felck. 2, nullum habet titulum, codex Jesuit. La-

tinus habet ad Epictitum, et inferius, Epictito.

(92) Ita Seguer. Gobler. Felck. 1, et Basiliens. in quo tamen μου derst. Editi sic habent, τῷ ἀγαπητῷ . . . συλλειτουργῷ καὶ συμβούλῳ Ἀθανάσιος, etc., quæ ex aliquone deprompta sint codice ignoratur. In Anglicano et Felck. 2, horum nihil. In appendice ad divi Leonis opera tom. II, p. 198, sic titulus :

Nicæna synodo compressam fuisse. Nam quæ illuc a Patribus ex divinis Scripturis promulgata fides est, tum ad impietatem omnem evertendam, tum ad piam in Christo fidem asserendam sufficit. Quamobrem cum hoc tempore variae synodi per Galliam, Hispanias et magnæ Romæ celebratae sint, quotquot eo convenere, eos qui etiam nunc latenter hæresin sapient Arianam, Auctentium nempe Mediolanensem, Ursacium, Valentem et Gaium ex Pannonia, communis calculo, quasi uno eodemque concitante Spiritu, anathemate damnarunt. Literas autem ubique miserunt (quod varia isti syndorum nomina comminiscerentur) nulla ut deinceps in Ecclesia catholica nominaretur syndodus præter unam Nicænam, quæ omnis hæresis tropæum est, atque in primis Arianæ, cuius potissimum causa tunc coacta fuit. His tot tantisque gestis rebus, quid est quod nonnulli disceptare ac quæstiones movere ausint? Qui si ex Arianis quidem sint, nihil mirum eos quæ contra se scripta sunt criminari: quemadmodum et ethnici, dum illud audiunt: *Simulacula gentium argentum et aurum, opera manuum hominum*⁴⁰, doctrinam de divina cruce stultitiam arbitrantur. Sin autem ii, qui ejusmodi quæstionibus rem de integro tractare peroptant, ex eorum numero sunt qui recte sentire, et iis quæ a Patribus promulgata sunt favere videntur, nihil aliud præstant, quam quod, ut scriptum est⁴¹, proximo quidem suo eversionem lutosam propinan, verbis autem decertant non ad aliquam utilitatem, sed ad simpliciorum perniciem.

2. Hæc ita scribo postquam legi commentarios a tua pietate mihi oblatos, qui utinam scripti nunquam fuisseint, ut ne minima quidem horum memoria transmitteretur ad posteros. Quis enim talia unquam audivit? quis docuit, didicive? *De Sion quidem exhibet lex Dei, et Verbum Domini de Jerusalem*⁴²: hæc autem unde prodierunt? Quisnam infernus illud eructavit, corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati **721** consubstantiale? aut Verbum in carnem, ossa et capillos, et in totum

⁴⁰ Psal. cxiii, 4. ⁴¹ Habacuc ii, 15. ⁴² Isa. ii, 3.

Epistola Athanasii episcopi ad Epictetum Corinthi D episcopum, contra eos qui de Domini incarnatione spiritu blasphemie diversa senserunt. Deinde: Dilectissimo fratri et amabili consacerdoti Epicteto, Athanasius in Domino salutem.

(95) Sic Epiph. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, in editis vero et in aliis manuscriptis prædest. *Infra Seguerianus*, secunda manu, *Iσπανίᾳ*. Goblerianus et Felckm. 1, τῇ Ἰσπανίᾳ καὶ Ρώμῃ. *Mox* Et deest in Epiph. qui habet ἐπικρυπτομένους.

(94) Seguer. Basil. et Gobler. *Panovias*. Nannius male verterat, *Gaium Pannonem*, cum vertendum fuisset, *ex Pannonia*. Nam illud, ἀπὸ *Panovias*, intelligitur de Ursacio, Valente et Gai. Ibid. Epiph., παμψῆ!, Seguerian. παμψήφως, in quo ibidem ὡς deest. Gobler. et Felck. 1, παμψῆφως. *Mox* Epiph., Εγραψαν δέ.

(95) Σύνοδον deest in Seguerian. Gobler. Felck. 1, et Epiph.

A τῆς γενομένης ἐν Νικαιᾳ συνόδου· ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν Πατέρων κατὰ τὰς θελας Γραφὰς διμόλογηθεῖσα πίστις αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας, πρὸς (96) σύστασιν δὲ τῆς εὐσεβεῖς ἐν Χριστῷ πίστεως. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν διαφέρων γενομένων συνόδων ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ Σπανίᾳ, καὶ τῇ μεγάλῃ Ρώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες τοὺς μὲν ἔτι χρυπτομένους καὶ φρονοῦντας τὰ Ἀρεῖου, Αὐξέντιον δὴ λέγω τὸν ἐν Μεδιολάνῳ, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Γάιον ἀπὸ τῆς Πανονίας (94) παμψῆφε, ὡς ἀφ' ἐνδε Πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν· ἔγραψάν τε πανταχοῦ (διὰ τὸ τοιούτους ἐπινοεν ἑαυτοῖς δύναματα συνόδων), μηδεμίαν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ σύνοδον δυναμέσθαι, εἰ μὴ μόντη τὴν ἐν Νικαιᾳ σύνοδον (95) γενομένην, τρόπαιον οὖσαν πάσης μὲν αἰρέσεως, ἔξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τότε συντέθη. Πῶς τοινυν ἔτι μετὰ (96) τοσαῦτα ἀμφισθεῖτεν, ή ζητεῖν τινες ἐπιχειροῦσιν; Εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ τὰ κατ' αὐτῶν γραφέντα διαδάλουσιν, ὥσπερ Ἐλληνες ἀκούοντες· Τὰ εἰδωλα τῶν θεῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, Ἑργα τειραρίων ἀρθράπων, μωράν τριγοῦντας τὴν περὶ τοῦ θεοῦ (97) σταυροῦ διδασκαλίαν· εἰ δὲ τῶν δοκούντων δρθῶς πιστεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὰ δηλωθέντα παρὰ τῶν Πατέρων εἰσὶν οἱ διὰ τοῦ ζητεῖν ἀνασκευάζειν θέλοντες, οὐδὲν ἔτερον ποιοῦσιν ή κατὰ τὸ γεγραμμένον τὸν μὲν πλησίον ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολερὸν (98), λογομαχοῦσι δὲ ἐπὶ οὐδενὶ χρησίμῳ ή ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκεραίων.

2. Ταῦτα δὲ οὕτω γράψω, ἐντυχών τοῖς παρὰ τῇ σῇ θεοσεβείᾳ προσαχθείσιν ὑπομνήμασιν, διὰ μηδὲ γραφῆναι ὀφελον, ἵνα μηδὲ μνήμη τις τούτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται. Τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτα πώποτε; τίς δὲ (99) διδάξεις, ή μαθὼν; Ἐκ μὲν γὰρ Σιών ἐξελεύσεται ρόμος θεοῦ, καὶ Λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ· ταῦτα δὲ, πόθεν ἐξῆλθε; Ποιὸς ἄδης ἡρεύετο δμοσύσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι; ή, διτὶ δὲ Λόγος εἰς σάρκα (1), καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας, καὶ δόλον σῶμα μετα-

(96) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1, et Epiph. Editi, Ποιὸς οὖν μετά. *Infra Epiphian.*, καθ' ἑαυτῶν γραφέντα. *Mox Seguer.*, ὥσπερ καὶ.

(97) Epiphianus solus, περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, minus recte. Nam respicit Athanasius illud Pauli, 1 Cor. 1, 23: *Ὕμις δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ιουδαῖος μὲν σκάνδαλον, Ἐλλῆτος δὲ μωρός*.

(98) *Ποτίζουσιν ἀράτ.* In hæc verba hæc Fronto Duc.: *Locus exstat Habacuc. II, 15. Docet Hieronymus veterem editionem Graecam reddidisse, ἐκταῖται ὄχλουμένην, ἀμεντιανή turbidam.*

(99) Sic Seguer. et Theodorei., apud quem hæc leguntur dial. 1. Editi vero et alii ή τίς δ. Paulo post Epiph. νόμος Κυρίου καὶ λόγος θεοῦ Editi, νόμος καὶ λόγος θεοῦ. Seguer. Gobler. et Felck. 1, ut in textu.

(1) Sic omnes pene mss. In editis, εἰς deest. *Mox* post τρίχα, Seguer. solus addit, καὶ νεύρα. Paulo

βέβηληται, καὶ τὴλάγη τῆς ιδίας φύσεως; Τίς δὲ ἔκουσεν ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅλως παρὰ Χριστιανῶν, ὅτι θέσει καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ Κύριος; (2) Ἡ τίς τοσοῦτον ἡσένησεν, ὥστε εἰπεῖν ὅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτῇ ἡ ὁμούσιος τῷ Πατρὶ περιετμήθη καὶ ἀτελής ἐξ τελείου γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ἕνω καθηλούμενον, οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτή ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας (3); Τίς δὲ ἀκούων, ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ Λόγος, εἴποι ὃν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα (4); Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε κἀντεῖν, ὅτι ἐνθύμησιν ἀλεθεῖν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ Κυριακὸν σῶμα οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὐτων διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος λέγειν εἶναι τὴν σάρκα, ἢν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ Σωτὴρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἡρεύξαντὸ τινες ἵστη ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναίδιον αὐτῷ διαπαντὸς γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη (5); Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτέλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος Γίδες μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος ἐστι Δαβὶδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἀγίας Μαρίας; Τίνες δὲ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὸν παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον μὴ εἶναι Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ Θεὸν, καὶ Γίδην τοῦ Πατρός; Ἡ πῶς Χριστιανὸν θέλουσι δύομάν· οἱ λέγοντες εἰς ἀνθρώπον (6) ἀγίον ὡς ἐπὶ ξεναγούσιν τῶν προφητῶν ἐλπιζόντες τὸν Λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν ἀνθρώπον γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἔτερον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἔτερον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (7), τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων Γίδην δυτα τοῦ Πατρός; Ἡ πῶς εἶναι Χριστιανὸν δύνανται οἱ λέγοντες ἀλλού εἶναι τὸν Γίδην (8) καὶ ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον;

3. Ταῦτα ἦν τὸν Τομὸν Ἀπομνήμασι, διαφόρως μὲν εἰρημένα, μίαν δὲ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα πρὸς ἀσέβειαν βλέπουσαν δύναμιν (9). Διὰ ταῦτα διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐχοῦντες ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν Πατέρων τῇ ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ. Ἐγὼ δὲ, τὴν σὴν ἔθαμψασα θεοσέβειαν ἀνασχομένην, καὶ ὅτι μὴ τούτους ἔπαινε μὲν ταῦτα λέγοντας, τὴν δὲ εὐσεβὴν πλοτίν παρέθηκεν αὐτοῖς.

προτι, ἐν Ἐκκλησίᾳ deest in Epiph. Ibid. Theol., παρὰ Χριστιανούς. Gobler. et Felck. 1, ἢ παρὰ Χριστιανῶν. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, ὁ Θεὸς Λόγος. Epiph., ὁ Γίδης.

(2) Hæc apud Theol. dial. 3, p. 159. Mox, θεότης αὐτῇ. Epiphon., αὐτοῦ. In editis et in quibusdam mss., περιετμήθη τραπεζίσα καὶ ἀτελής. Sed vocem τραπεζίσα, Epiph. Theod. et Seguer. secuti, expunximus. Infra Theod. Gobl. et Felck. 1, καθηλωμένον.

(3) Epiphanius solus, δημιουρὸς οὐσία τῆς φύσεως. Quæ sequuntur autem, Τίς δὲ ἀκούων, a Θεοῦ doreto citantur dialog. ibid.

(4) Theod. et Seguer., εἰπόντα ἢ λέγοντα.

(5) Locus frequentissime citatus, nempe in syro-Ephesina, act. 1, et alibi. Item apud Cyrillum defens. anathem. 2, synod. Chalcedon. act. 1, Leonis papæ epistola ad Leonenim imperatorem, item

A corpus mutatum suis, et a natura descivisse sua? Quis autem in Ecclesia, aut a Christianis unquam audivit Dominum fictione non natura gestasse corpus? Aut quis eo processit impietatis, ut diceret sentiretque, ipsam deitatem Patri consubstantiam, circumcisam, et imperfectam ex perfecta factam suisse: et quod cruci affixum erat, non fuisse corpus, sed ipsam Sapientiæ substantiam rerum opificem? Quis hæc audiens, Non ex Maria, sed ex sua ipsius substantia Verbum sibi passibile corpus efformavit, hæc loquentem Christianum dixerit? Quis nefarium illam commentus est impietatem, aut cui hoc in mentem venerit dixeritque: Qui aut ex Maria esse Dominicum corpus, is non amplius Trinitatem, sed quaternitatem in deitate sentit? B Quasi vero qui ita censem dicant, carnem quam ex Maria Salvator induit, ex substantia esse Trinitatis. Jam vero undenam æqualem supra dictis impietatem nonnulli evomuere, non minoris, alienates, etatis esse corpus, quam Verbi divinitas, sed omnino coæternum illi suis, quia ex sapientiæ substantia constat? Quo pacto viri qui dicuntur Christiani vel ambigere ausi sunt, sitne Dominus qui ex Maria natus est, substantia et natura sua Filius Dei; secundum carnem vero ex semine David et ex carne sanctæ Mariæ ortus? Quinam vero ea temeritate fuerunt, ut dicerent, Christum qui carne passus et crucifixus est, non esse Dominum et Salvatorem, ac Deum Filiumque Patris? Aut quomodo Christiani volunt nuncupari, qui dicunt in sanctum hominem, perinde atque in unum ex prophetis, venisse Verbum, nec ipsum hominem faciūn suis, ex Maria corpus assumendo, sed aliū esse Christum, et aliū Dei Verbum quod ante Mariam et ante sæcula Filius erat Patris? Aut qua, quæso, ratione Christiani fuerint, qui dicunt aliū esse Filium et aliū Dei Verbum?

3. Hæc in Commentariis erant, diversis quidem verbis, sed quibus una eademque sententia visque impietatem spectans inerat. Propter illa mutuo disceptabant concertabantque, qui de confessione Patrum Nicæna gloriantur. Ego vero tuam miratus sum pietatem, quæ res ferat ejusmodi, et quod non illis quidem talia dictitantibus silentium in-dixerit, nec piam fidem illis proposuerit, ut vel

apud Mercatorem erud. Baluzii p. 177 et 226, et apud Gelasium. Ibidem, λεγόμενοι in editis deerat, in omnibus pene manuscriptis legitur. Ibidem Anglicanus, ετι, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας. Mox Seguer. solus, Θεὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει Γίδες τοῦ Θεοῦ. Alii et editi, Γίδες μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ. Ubi Epiphanius, καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ.

(6) Ἀνθρωπον, in editis deerat; ex predictis auctoribus et ex Seguer. restituimus.

(7) Mss. alii Λόγον, alii Γίδην habent. Mox πρὸ αἰώνων. Sic mss. fere omnes, in editis, ἀπὸ αἰώνων.

(8) Γίδην restituimus ex mss. Seguer. Gobler. et Felck. 1, et ex predictis auctoribus, uno excepto Epiph. qui habet Θεόν. Editi, Χριστόν.

(9) Sic Seguer. Felck 1, et Epiph.; sed δύναμιν deest in quibusdam. Editi, βέπουσαν δύναμιν.

obtemperantes acquiescerent; vel si repugnarent, pro hæreticis haberentur. Etenim quæ jam memorata sunt, neque dictu neque auditu sunt Christianis tolerabilia, sed ab apostolica doctrina penitus abhorrent. Quocirca eorum dicta, ut jam memorata sunt, ipsis verbis in epistola conscribenda curavi; ut quisquis audierit, eorum turpitudinem et impietatem animadvertat. Et tametsi oportebat illorum qui hæc conimenti sunt stultitiam pluribus arguere et consulare; attamen satius fuisse epistolam hoc desinere, et nihil ultra scribere: quæ enim ita manifeste prava commonstrantur, exagitare et curiosus indagare non expedit, ne a contentiosis **722** hominibus ambigua existimetur: sed sufficit his duntaxat verbis ad illa responderem: Hæc catholicæ Ecclesiæ non sunt, neque ea est Patrum sententia. Cæterum ne ex perpetuo silentio impudentiæ occasionem malarium illi rerum artifices arripiant, e re fuerit ex divinis Scripturis pauca memorare; fortasse vel hoc modo pudore affecti, turpissimas opiniones excogitandi finem facient.

4. Heus vos, qui eo animum appulisti ut corpus diceretis esse Verbi divinitati consubstantiale (hinc enim ordiri operæ pretium fuerit, ut cum ejus sententiæ fœditas palam fuerit, neque cetera majoris esse pretii conspicuum sit)? In divinis certe Scripturis nihil comparet hujusmodi, nam ipsæ Deum in humano fuisse corpore affirmant: sed etiam Patres qui Nicaeæ convenerunt, non corpus, sed ipsum Filium dixerunt esse Patri consubstantiale, et hunc quidem ex substantia Patris, corpus vero ex Maria esse ex Scripturis item declararunt. Quamobrem aut Nicænam repudiate synodum, et utpote hæretici, hæc aliena inducite: aut si vultis Patrum illorum filii esse, ne diversam ab eorum scriptis sententiam consecitemini. Hac quoque ratione illud quantæ sit absurditatis advertite: si Verbum corpori, quod ex terra naturam tenet suam, est consubstantiale, et aliunde Verbum itidem, juxta Patrum confessionem, est Patri consubstantiale; ipse Pater corpori ex terra facto consubstantialis erit. Ecquid ultra Arianos insectemini, quod dicant Filium esse creaturam, cum ipsis Patrem rebus creatis esse consubstantiale affirmetis, et in aliam impietatem transeuntes dicatis, in carnem, ossa, capillos, nervos et in totum corpus conversum esse Verbum, et a propria muta-

(10) Seguer. et Epiph., δονομαθῶσι. Τὰ γάρ προειρημένα.

(11) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In editis, εξηρται.

(12) Quidam mss., κατηγορῆσαι καὶ ἐλέγχειν. Μοx, τῶν ταῦτα διανοθέντων. Gobler. Felck. 1, Seguer. et Epiph., τὴν ταῦτα διανοθέντων αἰσχύνην. Mox Epiph. Seguer. Basil. Gobler. et Felck. 1, πλέον. Editi et alii, πλεῖον. Infra Seguer. solus, ἀποκρίνεσθαι.

(13) Seguer. solus ἀναισχυντίας. Alii, ἀναισχυντούς.

Α ἵνα δὲ ἀκούσαντες ἡρεμήσωσιν, δὲ ἀντιλέγοντες ὡς αἱρετικοὶ νομισθῶσι. Τὰ γάρ εἰρημένα (10) οὔτε λεκτὰ οὔτε ἀκουστὰ παρὰ Χριστιανοῖς, ἀλλὰ ἀλλότρια κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας. Διὸ τοῦτο γοῦν κἀγώ τὰ παρ’ ἑκείνων, ὡς προείρηται (11), ἐγγραφῆναι γυμνῶς πεποίηκα τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον δὲ ἀκούων θεωρήῃ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύνην καὶ ἀσέβειαν. Καὶ εἰ καὶ ἔτι διὰ πλειόνων κατηγορεῖν καὶ διελέγχειν (12) τὴν ἀφροσύνην τῶν τὰ τοιαῦτα νοησάντων· ἀλλὰ καλὸν Εὖς τούτων εἶναι τὴν ἐπιστολὴν, καὶ μηδὲν πλεῖον γράψειν· τὰ γάρ οὕτω φανερῶς δεικνύμενα φαιλά γυμνάζειν ἐπὶ πλειόνων καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ, ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφιεβόλα νομισθῇ· διὸ τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν· Β Ἀρκεῖ, δτὶ οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ Πατέρες ἐφρόνησαν. "Ινα δὲ μὴ ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς πρόφασιν ἀναισχυντίας (13) ἔσυτοις οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν δλίγα μνημονεύσαι· τάχα καὶ οὗτως αἰδεσθέντες παύσωνται ἀπὸ τῶν ρυπαρῶν τούτων ἐπινοιῶν.

4. Πέθεν ὅμιλον ἐπῆλθεν εἰπεῖν (14), ὃ οὔτοι, δμοσύσιον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος (ἀπὸ γάρ τούτου καλὸν ἐστιν ἀρξασθαι, ἵνα, τούτου δεικνύμενον σαθροῦ, καὶ πάντα τὰ ἀλλὰ τοιαῦτα δειχθῇ); Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν θείων Γραφῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, θεὸν γάρ ἐν ἀνθρωπίῳ σώματι λέγουσι γεγονένατ. Ἀλλὰ γάρ (15) καὶ οἱ Πατέρες, οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν Υἱὸν δμούσιον εἰρήκασι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦτον μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐκ Μαρίας ὡμολόγησαν εἶναι πάλιν κατὰ τὰς Γραφάς (16). "Η τοίνυν ἀρνήσασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, καὶ ὡς αἱρετικοὶ παρεισφέρετε ταῦτα· ἢ, εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν Πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ’ ἑκείνα, ἀπερ ἔγραψαν αὐτοῖς (17). Καὶ γάρ καὶ ἐκ τούτου τὸ διτοπον θεωρεῖν ὅμιλος ἔξεστιν· εἰ δμοσύσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι (18) ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν, δμοσύσιος δὲ ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τῶν Πατέρων δμολογίαν· δμοσύσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν Υἱὸν κτίσμα, λέγοντες αὐτοῖς καὶ (19) τὸν Πατέρα δμοσύσιον τοῖς κτίσμασι; καὶ εἰς ἐτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσκοντες εἰς σάρκα, καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας, καὶ νεῦρα, καὶ δόλον τὸ σῶμα μεταβεβλήσθαι τὸν Λόγον, καὶ τῇλάχθαι τῆς Ιδίας φύσεως. "Ωρα γάρ ὅμιλος φανερῶς εἰπεῖν ἐκ γῆς αὐτὸν

(14) Seguerian., Πόθεν ὅμιλον, ὃ οὔτοι, εἰπεῖν. In codem infra post καλὸν, non legitur, ἔστιν.

(15) Γάρ deest in editis. Ex mss. Seguer. Basil. et Anglic. restituimus.

(16) Θεῖας Γραφάς, in Seguer. Basil. Gobler. et Felckm. 1.

(17) Locus citatus in dial. Theoriani adv. Armenios, tom. I Bibl. Græc. PP. p. 447, Epiph. Καὶ γάρ ἐπ τούτου.

(18) Gobler. Felckm. 1, εἰ δμοσύσιον τῷ Λόγῳ τὸ σῶμα.

(19) Καὶ deest in Basil.

γεγενηθεις· ἐκ γῆς γάρ (20) τῶν δυτέων καὶ δλού τοῦ σώματος φύσις. Τίς οὖν ἡ τοσαῦτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διαμάχησθε; ὅμοούσιον μὲν γάρ λέγοντες τὸν Λόγον τῷ σώματι, ἔτερον πρὸς ἔτερον σημαίνετε (21)· τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι αὐτοῦ τοῦ Λόγου τροπὴν φαντάζεσθε. Καὶ τίς ἔτι λοιπὸν ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα καὶ μόνον φθεγγομένων; Πάστης γάρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀστεῖαν ἔκεκλινατε. Εἰ γάρ ὅμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη καὶ ἡ (22) χρεῖα, δυναμένου τοῦ σώματος εἶναι καὶ πρὸς Μαρίας ἀδίοις, ὥσπερ οὖν ἔστι καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος· εἴ γε καθ' ὑμᾶς ὅμοούσιος, ἔστι τῷ σώματι. Τίς δὲ καὶ ἡ χρεῖα τῆς ἐπιδημίας τοῦ Λόγου, ἵνα ἡ τὸ ἑαυτοῦ ὅμοούσιον ἐνδύσηται, ἡ, τραπεζὶς ἀπὸ (23) τῆς ιδίας φύσεως, σῶμα γένηται; Οὐ γάρ ἑαυτῆς ἡ θετηση ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὅμοούσιον ἑαυτῆς ἐνδύσηται. 'Αλλ' οὐδὲ ἡμερτεν δ τὰς ἄλλων ἀμαρτίας λυτρούμενος Λόγος, ἵνα, τραπεζὶς εἰς σῶμα (24), ἑαυτὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰς θυσίαν προσενέγκῃ, καὶ ἑαυτὴν λυτρώσηται.

3. 'Αλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο! Σπέρματος γάρ Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὡς εἰπεν ὁ Ἀπόστολος· δθεν ὠφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆται, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἵνα ἔξ αὐτῆς τοῦτο λάθη, καὶ ὡς έδινον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸν προσενέγκῃ. Καὶ ταῦτην δὲ μὲν 'Ιταῖας προφητεύων, ἐδείκνυε λέγων· Ἰδοὺ ή Παρθένος· δὲ δὲ Γαβριήλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτὴν οὐχ ἀπλῶς πρὸς (25) παρθένον, 'Αλλὰ πρὸς παρθένον μεμηστευμένην ἀνδρὶ· ἵνα ἐκ τοῦ μνηστῆρος; (26) δεῖξη τὴν Μαρίαν ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖταν. Διὸ καὶ τοῦ τίκτειν μημονεύει ἡ Γραφή, καὶ φησιν· Ἐσπαργάρωσε· καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοί, οὓς ἐθήλασε, καὶ προσενέχθη θυσία, ὡς διανοῖξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν· ταῦτα δὲ πάντα, τικτούσης ἦν Παρθένου γνωρίσματα. Καὶ δὲ Γαβριήλ δὲ ἀσφαλῶς εὐνῆγελίζετο αὐτῇ, λέγων οὐχ ἀπλῶς, τὸ γεννώμενον ἐν σοι, ἵνα μὴ ἐξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ· ἀλλ' ἐκ σοῦ, ἵνα ἔξ αὐτῆς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστευθῆ, φανερῶς καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυούσης, ὡς ἀδύνατον παρθένον φέρειν γάλα μὴ τεκούσαν, καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν. Τοῦτο ἔστι τὸ περιτμῆθεν ὀκταήμερον· τοῦτο Συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας ἐδέξατο· τοῦτο γέγονε παιδίον καὶ ηὗξησε, διδε-

A tum esse natura? Restat enim ut aperte dicatis ipsum ex terra factum fuisse: ex terra enim os-sium totiusque corporis natura origine dicit. Quænam igitur hæc tanta dementia ut vobiscum ipsi pugnetis? dum enim dicitis Verbum corpori esse consubstantiale, alterum cum altero conseri significatis: cum vero in carnem mutatum esse affirmatis, ipsi Verbo mutationem affligitis. Exquis vos ultra ferat hæc vel proferre ausos? Hæresim quippe omnem impietate superastis. Si enim Ver-bum est corpori consubstantiale, superflua fuerit Mariæ mentio et ministerium, cum corpus: ante Mariam ab æterno esse possit, ut est ipsum Ver-bum; si tamē, ut vos dicitis, consubstantiale est corpori. Quænam item necessitas Verbi adventus, B ut vel illud quod sibi consubstantiale erat, induret, vel mutatum a propria natura, corpus efficeretur? Non enim seipsam deitas assumit, ut quod sibi consubstantiale est induat. Sed neque pecca-vit Verbum quod aliorum peccata redemit, ut mu-tatum in corpus seipsum pro seipso in sacrificium offerret, ac seipsum redimeret.

5. Sed non ita se res habet, absit: nam, *semen Abrahæ apprehendit*, ut ait Apostolus, *unde debuit per omnia fratribus similari*²¹, et corpus assumere nobis simile. Propterea igitur adest vere Maria ut ab ea illud assumat, et tanquam proprium pro nobis illud offerat. Illamque Isaías quidem indicavit dicens²²: *Ecce virgo, Gabriel vero ad eam mittitur, nec simpliciter 723 ad virginem, sed ad virginem responsatam viro*²³. Ut ex sponsi mentione indica-ret Mariam vere hominem esse. Partumque memo-rat Scriptura, et ait: *Pannis eum involvit*²⁴: ac beata prædicabantur ubera quibus ipse lactatus est²⁵, et quasi parti vulvam adaperiente oblatum est sacrificium²⁶: hæc autem omnia parientis Vir-ginis erant indicia. Et Gabriel quidem caute ac prudenter annuntiabat illi dicendo, non simpliciter, quod *in te* nascetur, ne extrinsecus corpus ipsi inductum putaretur; sed, *ex te*²⁷, ut quod gignebatur ortum ex illa duxisse credereetur, liquido hoc ipsum natura demonstrante, nempe, impossibile esse Virginem citra partum lac habere: impossi-bile item esse lacte nutriti et pannis involvi cor-D pus, quod nondum naturali parti sit editum. Illud ipsum corpus octavo die circumcisum est, idem a Simeone in ulnas susceptum, idipsum puer evasit, crevit, duodecimque annorum factum est²⁸, et ad

²¹ Hebr. ii, 16, 17. ²² Isa. vii, 14. ²³ Luc. i, 27. ²⁴ Luc. ii, 7. ²⁵ Luc. xi, 27. ²⁶ Luc. ii, 25.

²⁷ Luc. i, 35. ²⁸ Luc. ii, 21-42.

(20) Έκ γῆς γάρ, Gobler. Felckm. 1, Seguer. et Epiph. Editi, 'Εκ τῆς γάρ γῆς πρὸς αὐτοὺς διαμάχησθε, ὅμοούσιον γάρ. Ibidem γάρ deest in Epiph.

(21) Sic Anglic. Basil. Seguer. et Epiph. in editis, σώματι ἔτερον σημαῖ. Quæ sequuntur autem, τὸ δὲ εἰς σάρκα, a Gelasio citantur in lib. *De duabus naturis*, sed paulo diverse.

(22) Sic Seguerianus et Epiphan., atque ita legit Nannius. Alii et editi, καὶ τίς ἡ.

(23) Ita Seguer. Anglic. Gobler. Felck. 1, et Epiph.

Editi, male τραπεζὸς πρό.

(24) Sic Seguerian. Epiph., et ita legit Nannius. Editi, εἰς σάρκα. Mox Seguer., εἰς θυσίαν. In aliis, εἰς deest. Infra, κατὰ πάντα, deest in Seguer.

(25) Epiph. et Seguer., πρός, sed deest in editis.

(26) Gobler. Felck. 1, Seguer., μνηστῆρος. Editi et alii, μνηστῆρος. Mox editi, διὸ καὶ τοῦ τίκτειν in Epiph. et in Seguer., διὸ deest. Paulo post Gobler. et Felck. 1, οἱ μαστοί.

tricesimum usque pervenit annum⁶⁰. Non enim, ut nonnulli suspicati sunt, ipsa Verbi substantia mutata, circumcisa est, cum sit invariabilis et immutabilis, ipso quidem Salvatore dicente: *Vide, vide quia ego sum et non mutor*⁶¹: Paulo autem scribente: *Jesus Christus heri et hodie ipse et in secula*⁶²; sed in corpore circumcisio, gestato, edente, hibente, laborante, cruci affixo et paciente, erat impassibile et incorporeum Dei Verbum. Illud ipsum corpus in sepulcro positum erat, cum Verbum abiit, (licet a corpore minime segregaretur) ut praedicaret *his qui in carcere erant spiritibus*, ut ait Petrus⁶³.

6. Qund potissimum eorum stultitiam arguit qui dicunt, Verbum in ossa et carnem mutatum fuisse: si enim hoc esset, monumento sane opus non fuisse: ipsum enim corpus per se ipsum abiisset, quo spiritibus in inferno detentis praedicaret. Jam vero ipsum Verbum praedicandi gratia profectum est: corpus vero Josephi sindone involutum in Golgotha depositum⁶⁴: omnibusque propalam factum est, corpus non fuisse Verbum, sed Verbi corpus fuisse. Hoc ipsum, cum a mortuis resurrexisset, Thomas contrectavit, fixurasque clavorum in illo consperxit⁶⁵, quos Verbum ipsum sustinuerat, dum illos corpori suo vidit affigi, neque id prohibuit cum prohibere posset, sed quae corporis erant propria sibi ipsi incorporeo exsistenti, propria effectit. Quocirca cum a ministro corpus caderetur, quasi ipsummet pateretur, aiebat, *Quid me cades*⁶⁶? Et cum Verbum natura sua intactile esset, dicebat tamen: *Dorsum meum dedi ad flagella, maxillas autem meas ad alapas: faciemque meam non averti a probro spatorum*⁶⁷. Nam quae humanum Verbi corpus patiebatur, haec ipsa Verbum quod corpori coniunctum erat ad se referebat, ut nos Verbi deitatis participes fieri possemus. Ac illud perquam mirabile fuit, idem fuisse patiens et non patiens; patiens quidem quatenus proprium ipsius corpus patiebatur, et quatenus in ipso paciente erat; non patiens autem, quia Verbum cum natura sua Deus sit, impassibile est. Et ipsum quidem incorporeum in

⁶⁰ Luc. iii, 23. ⁶¹ Malach. iii, 6. ⁶² Hebr. xiii, 25. ⁶³ Joan. xviii, 23. ⁶⁴ Isa. l, 6.

(27) Seguer., τρισκαιδεκατης γενόμενος. Epiph., δεκατης γενόμενος. In Naupii versione haec deerant, ut in veteribus editis cernere est.

(28) Epiph. et Seguer., semel tantum habet, iudeas, addito με.

(29) In editis post, φαγόντι, legitur, καὶ πιόντι, quod abest ab Epiphanio, Segueriano, Gobleriano et Felckm. 1, et a Nanni; versione.

(30) Μή χωρισθείς αὐτοῦ. Haec verba absunt a Segueriano, Gobleriano, Felckm. 1, Epiph., sed in quibusdam mss. cum reperiuntur, ea retinuumus.

(31) Angie., εἰλίξας. Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἰλίξας cum aspero.

(32) Sic Seguer. Editi vero et alii, καθηλωμένους. Paulo post Seguer., οὐκ ἔκωλειν. Infra in editi, ὁ Λόγος ὁ ἀσώματος. Sed, ὁ Λόγος abest ab Epiphian. Gobler. Felck. 1, Seguer. Mox, Ἀμέλει τοῦ σώματος. Epiph. Basil. Gobler. Felck. 1, Seguer. Nann. At in

καετὲς γενόμενον (27), καὶ εἰς τὸν τριακοστὸν ἐνικατὸν ἥκιθεν. Οὐ γάρ, ὡς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία αὐτῆς τοῦ Λόγου τραπεῖται περιετμήθη, ἀναλοικούσας οὖσα καὶ ἀτρεπτος· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος: Ἰδετε, Ιδετε (28), ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλιοιώμας· τοῦ δε Παύλου· γράφοντος: Ἰησοῦς Χριστὸς κχές καὶ σήμερος ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας· ἀλλὰ ἐν τῷ περιτμηθέντι σώματι, καὶ βασταχθέντι, καὶ φαγόντι; καὶ πιόντι (29), καὶ καμόντι, καὶ ἐν ἔξιλῳ καθηλωθέντι καὶ παθόντι, ἥν ὁ ἀπαθής καὶ ἀσώματος τοῦ Θεοῦ Λόγος. Τοῦτο ἥν τὸ ἐν μνημειῷ τεθὲν, ὅτε αὐτὸς ἐπορεύθη, μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ (30), κτρῦξαι καὶ τοῖς ἐρ φυλακῇ πτεύμασιτ, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος.

6. Οὐ μάλιστα δέκινυσι τὴν δισειαν τῶν λεγόντων, B εἰς δοτέα καὶ σάρκα τετράφθι τὸν Λόγον. Εἰ γάρ τοῦτο ἥν, οὐκ ἦν χρεῖα μνημείου· αὐτὸς γάρ ἀν ἐπορεύθη δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα, κηρύξαι τοῖς ἐν τῷ ἄδη πνεύμασι. Νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἐπορεύθη κτρῦξει, τὸ δὲ σῶμα εἰλίξας (31) ὁ Ἱωσήφ σινδόνι, ἀπέθετο ἐν τῷ Γολογοθᾶ· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ Λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ Λόγου. Καὶ τούτο Θωμᾶς ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησε, καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν, οὓς ὑπέμεινεν αὐτὸς ὁ Λόγος, ὅρων καθηλουμένους (32) ἐν τῷ ίδιῳ σώματι, καὶ, δυνάμενος κωλύειν, οὐκ ἔκωλυσεν· ἀλλὰ καὶ ιδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἰδια, ὡς ἔκαυτον ὁ Λόγος ὁ ἀσώματος. Ἀμέλει τοῦ σώματος τυπομένου παρὰ τοῦ ὑπηρέτου, ὡς αὐτὸς πάσχων ἔλεγε· Τί με δέρεις; Καὶ ἀφαυστος ὥν ὁ Λόγος τῇ φύσει, δύμας ἔλεγε (33). Τὸν ρώτόρ μον ἐδώκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόρας μου εἰς φάπισματα· καὶ τὸ πρόσωπον μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης (34) ἐμπτυνσμάτων. Αἱ γάρ ὁ ἀνθρώπινον ἐπασχε σῶμα τοῦ Λόγου, ταῦτα, συνών αὐτῷ ὁ Λόγος, εἰς ἔκαυτον ἀνέφερεν, ἵνα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος μετασχεῖν δυνηθῶμεν. Καὶ ἦν παράδοξον, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ μὴ πάσχων· πάσχων μὲν, ὅτι (35) τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν· μὴ πάσχων δὲ, ὅτι τῇ φύσει θεός ὥν ὁ Λόγος, ἀπαθής ἐστι. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἔκαυτῷ τὸν ἀπαθῆ Λόγον, ἀφανίζοντα αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας (36). Ἐποίει δὲ τοῦτο

8. ⁶⁵ I Petr. iii, 19. ⁶⁶ Marc. xv, 46. ⁶⁷ Iosep.

D edit., διὰ τοῦτο τοῦ σώματος.

(33) Seguer., τῇ φύσει ὁ Λόγος, δύμας ἔλεγεν. Ι.: Epiph. deest ὁ Λόγος. Editi, ὥν τῇ φύσει, ἔλεγε. Mox Seguer., δέδωκα. Paulo post idem, τὸ δὲ πρόσωπον.

(34) Αἰσχύνης deest in Epiph. Mox, "Αἱ γάρ τὸ ἀνθρώπινον. Ηαε citantur a Theodor. dial. 5, p. 159, postea Seguer., ἐπασχε σῶμα, ταῦτα συν.. Theod. vero ταῦτα συνομόλογος εἰς ἔκαυτον ὁ Λόγος;. Infra Seguer. Angie. Gobler. et Felckm. 1, Theod., ἵνα τῇ φύσει.

(35) Sic Seguer. et Theod., quos secuti sumus. Editi, ἦν ὁ πάσχων μὲν, ὅτι, εἰτ. Infra Seguer. Gobler. et Felck. 1, θεός, ὁν Λόγος.

(36) Gobler. Felck. 1, ἀφανίζοντα μὲν τὰς ἔκαυτον τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας. Seguer. et Theod., ἀφανίζοντα μὲν τὰς ἀσθενείας αὐτοῦ τοῦ σώματος. Editi, ἀφανίζοντα αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας.

καὶ ἐγένετο οὕτως, ἵνα, τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος, καὶ προσενεγκών εἰς θυσίαν, ἔχαραντο, καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς, ποιήσῃ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν· Δεῖ τὸ φθυρόν τοῦτο ἐρδύσασθαι ἀχθαρσιαρ, καὶ τὸ θηρητὸν τοῦτο ἐρδύσασθαι ἀθαρσιαρ.

occasionem daret: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem*⁴⁸.

7. (37) Οὐ θέσει δὲ ταῦτα ἐγίνετο, μὴ γένοιτο! ὡς τινες πάλιν ὑπέλαθον ἀλλ' ὅντας ἀληθείᾳ ἀνθρώπου γνομένου τοῦ Σωτῆρος, διοῦ τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίᾳ ἐγίνετο. Εἰ γὰρ θέσει ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ Λόγος, κατ' ἐκείνους, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστί, δοκήσει εύρισκεται καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένην, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον. (38) Ἄλλα μήν οὐ φαντασίᾳ ἡ σωτηρία ἡμῶν, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' διοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς καὶ σώματος; ἀληθῶς, ἡ σωτηρία γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ. Ἀνθρώπινον δρα φύσει (39) τὸ ἐκ τῆς Μαρίας κατὰ τὰς θελας Γραφάς, καὶ ἀληθινὸν ἦν τὸ σώμα (40) τοῦ Κυρίου ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπει ταυτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ ἀδελφῇ γάρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπει καὶ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀμφιστάλοι, μνηθεῖς ὃν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς. Μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν Κύριον, ἀλλὰ ἀντὶ τούτου πνεῦμα θεωρεῖν, Ελεγεν· Ἰδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἡλιων, διτι ἐτῶ εἰμι αὐτός. Ψηλαζήσατε με, καὶ ίδετε, διτι πνεῦμα σάρκα καὶ δοτέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὸς θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τοῦτο εἰλιώρ, ἀπέδειξεν (41) αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἐξ ὧν καὶ ἐλέγχεσθαι δύνανται πάλιν οἱ τολμησαντες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ δοτέα τὴν οἰωνίωσθαι τὸν Κύριον. Οὐ γὰρ εἶπε, Καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ δοτά δυτα, ἀλλ' ἔχοντα· Ινα μὴ αὐτὸς ὁ Λόγος εἰς ταῦτα τραπέτες νομισθῇ, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων αὐτὰ (42) καὶ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὴν ὀνάστασιν εἶναι πιστευθῇ.

8. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδεξιν, περιτὸν ἔτι τῶν ἀλλων ἀπτεσθαι, καὶ γυμνάσειν τι περὶ αὐτῶν, τοῦ σώματος (43), ἐνῷ ἦν ὁ Λόγος, μὴ δυτος δύμουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λόγου μὴ τραπέντος εἰς δοτέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου (44). Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον· Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο, ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ δύμοιο

⁴⁸ I Cor. xv, 53. ⁴⁹ Luc. xxiv, 59, 40. ⁵⁰ Joan. i, 14.

(37) Hæc in synod. Ephes. Act. 1. Item Synod. Chalc. et apud Mercatorum p. 177, θέσει, Synod. Chalcedon. habet, *appositive*; Mercator, *putatione*; alii, *adoptione*; nos cum Petavio, *fictione*, et sic verendum esse patet. Mox Basil. ὑπέβαλον. Mox, δυτῶς ἀληθή, Gobler. Felckm. 1, Seguer. Paulo post Gobler. et Felckm. 1, δῶς τοῦ ἀνθρώπου. Ibidem, εγένετο, Ephes. Infra Ephes., φαντασίας.

(38) Hæc a Gelasio citantur lib. De duabus naturis.

(39) Hæc a Theodoreto citantur dialogo primo pag. 40. Ephes., Ἀνθρώπινον γάρ φύσει. Ibidem Theodoretus, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας σώμα, κατά.

(40) Sic Gobler. Felck. 1, Seguer. Editi et alii,

A passibili corpore erat, corpus vero in seipso habuit Verbum impassibile, quod ipsius corporis ⁷²⁴ insinuitates absumeret. Cæterum hoc ideo agebat, et ita se res habebat, ut nostra Verbum suscipiens, offerensque in sacrificium, penitus absumeret, ac deinceps suis nos induens, Apostolo hæc dicendi

7. Hæc autem non fictione facta sunt, quemadmodum nonnulli existimarent, absit! sed Salvatore vere homine facta, hinc totius hominis salus consecuta est. Nam si fictione duntaxat Verbum in corpore fuit, ut illi autem, et si quod dicitur fictione esse, phantasia est; sequitur ut, secundum

B impiissimum Manichæum, specie tantum tenus. salus et resurrectio hominum fieri dicatur. Verum nequaquam fictitia res est salus nostra, neque solius corporis; sed vere totius hominis, animæ scientie et corporis, salus in ipso Verbo facta est. Humanum itaque natura erat quod ex Maria prodiit, secundum divinas Scripturas, verumque erat Dominini corpus: verum, inquam, fuit, cum idem atque nostrum exstiterit. Soror etenim nostra est Maria, omnes quippe ex Adamo orti sumus. Nec quisquam hac de re dubitat, si quidem eorum meminerit quæ Lucas scripsit. Nam, postquam a mortuis surrexisset, cum quidam existimarent, se non in corpore ex Maria genito Dominum aspicere, sed illius loco spiritum videre, dixit ille: *Videte manus meas et pedes meos, et fixuras clavorum, quia ego ipse sum. Palpate me et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videlis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes*⁵¹. Ex quibus jure coarguantur qui dicere ausi sunt, Dominum in carnem et ossa mutatum fuisse. Non enim dixit, ut me videtis carnem et ossa esse; sed, habere: nō ipsum Verbum in res illas transformatum fuisse censeretur, sed illas et ante mortem et post resurrectionem habere crederetur.

8. His igitur ita commonstratis, supervacaneum est alia attingere, aut hæc ultra agitare: cum et corpus in quo Verbum erat, non consubstantiale deitati, sed ex Maria vere genitum sit: et cum ipsum Verbum in carnem et ossa conversum nou fuerit, sed in carne exstiterit. Nam quod a Joanne dicitur: *Verbum caro factum est*⁵², eadem est significacione, ut ex simili loquendi modo deprehendatur.

τοῦ Σωτῆρος. Theodoret., καὶ ἀληθινὸν τὸ σώμα τοῦ Σωτ. Mox Seguer. Theodoret. Gobler. et Felck. 1, ἐπειδὴ. Editi. vero et alii, ἐπει. Paulo post Seguer., ἐπειδή.

(41) Gobler. Felckm. 1, Seguer., εδείξεν. Editi et alii, ἐπέδειξεν. Epiphanius, ὑπέδειξεν. Mox, ἐλέγχεσθαι. Goblerian. Felck. 1, Seguerian. et Epiphanius. Editi., δειλέγχεσθαι.

(42) Sic Epiph. Nann. et Editi. Sed Gobler. Felck. 1, εἰς ταῦτα, minus bene. Mox Seguer., περιττόν ἐστι. Idem, γυμνάσεσθαι.

(43) Epiph. Gobler. Felckm. 1, Seguer., τοῦ γάρ σώματος, sed male, ut ex serie liquet.

(44) Hæc apud Theod. dial. 1.

dere licet: apud Paulum quippe scriptum est: *Christus factus est pro nobis maledictum*⁷¹. Et sicut non ipse factus est maledictum: sed quia maledictum pro nobis suscepit, idcirco dictum est ipsum factum suis maledictum; sic et Verbum caro factum est, non quod in carnem mutatum fuerit, sed quod carnem viventem pro nobis assumpserit, et homo factum sit. Nam dicere, *Verbum caro factum est*, idem est ac dicere, *Verbum homo factum est*, prout in Joele dicitur: *Effundam de Spiritu meo super omne carnem*⁷²: non enim bruta animantium ista promissio spectabat, sed homines duntaxat, quorum gratia Dominus homo **725** factus est. Cum igitur dictum illud ea sit significatione, merito sese coarguent quicunque existimant, ante Mariam suisce carneum ex ea assumptam, et ante ipsam Mariam, Verbum humanam habuisse animam, in qua ante suum adventum semper existiterit. Silebunt etiam qui dicunt, carnem non esse mortis capacem, sed immortalis esse naturae. Si enim mortuus non est, quomodo Paulus Corinthiis tradidit quod et accepit? *Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas*⁷³. Aut qui tandem resurrexit, si mortuus non est? Multum autem erubescunt, qui vel semel cogitaverint posse pro Trinitate fieri quaternitatem, si corpus ex Maria esse dicatur. Nam si, siunt, corpus Verbo consubstantiale dicamus, Trinitas manet Trinitas, nihil in ipsam extraneum inducente Verbo: sin corpus humanum ex Maria genitum dicamus; necesse est ut cum corpus sit extraneum secundum substantiam, et in ipso sit Verbum, quaternitas pro Trinitate, propter corporis accessionem efficiatur.

9. Hæc cum ita loquuntur non cogitant quo pacto secum ipsi pugnant. Etenim licet ex Maria corpus esse negarint, sed ipsi Verbo consubstantiale dixerint: nihilominus (licet ipsi dissimilent ne ita sentire existimentur) eo ipso juxta eorum mentem, quaternitatem illos dicere demonstrabitur. Quemadmodum enim Filius, iuxta Patrum doctrinam, quamvis sit Patri consubstantialis, non est ipse Pater, sed Filius Patri dicitur consubstantialis; sic corpus Verbo consubstantiale non est ipsum

⁷¹ Galat. iii, 13. ⁷² Joel ii, 28. ⁷³ I Cor. xv, 3.

(45) Gobler. Felckm. 1, τούτου δυνατὸν εὑρεῖν ὡς Παῦλος φησι: Χρ., etc.

(46) Καὶ deest in Seguer. Mox Epiph., οὐκ αὐτὸς γέγονε κατάρα. Theod., οὐκ ὅτι αὐτὸς γέγονε. Editi autem, οὐκ αὐτὸς τούτῳ γέγονε κατάρα. Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὐκ αὐτῷ τούτῳ αὐτὸς κατ-. Mox Theodor., ἐδέξατο. In eodem mox, κατάρα deest. Ibidem Seguer., κατάρα γέγονεν· οὕτω καὶ σάρξ ἐγένετο. Theodor., οὕτω καὶ τὸ, Σάρξ. Mox, omnes sene miss., ἀλλ' ὅτι. Editi, ἀλλ' ἔτι.

(47) Ζῶσαν deest in Ep. Theod. et Seguer. In Seguer., καὶ sequens deest. Paulo post, πάλιν deest in Gobler. et Felck. 1. Ibidem ὁ Λόγος deest in Seg. Infra Seguer. ἀλόγων ζώων. In aliis, ζ' αὐτὸν deest.

(48) Hic citantur tom. V Conc. p. 653. Mox Gobler. Felck. 1, Seguer. Epiph., διάνοιαν. Ibidem Seguer., πάντες. Alii, πάντως. Ibidem, νομίζοντες.

A τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν (45): γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παῦλῳ· Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα. Καὶ (46) ὡς περ οὐκ αὐτὸς γέγονε κατάρα, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν, εἰρηται κατάρα γεγονέναι· οὕτω καὶ σάρξ γέγονεν οὐ τραπέζεις σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα ζῶσαν (47) ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ γέγονεν ἀνθρωπος. Καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν· Ὁ Λόγος σάρξ ἐφένετο, Ισον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν· Ὁ Λόγος ἀνθρωπος γέγονε, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ιωῆλ· Ἐχεω ἀπὸ τοῦ Πρεύματος μου ἐπὶ πάσας σάρκα· οὐ γὰρ ἔως τῶν ἀλόγων ζώων ἦν ἡ ἐπαγγελία, ὅλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν, ὃν ἔνεκα καὶ ἀνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. (48) Τούτου δὲ τοῦ φρεσοῦ ταύτην ἔχοντος τὴν ἔννοιαν, εἰκότως καταγνώσονται ἐκτῶν πάντες οἱ νομίζοντες πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης τινὶ ἐσχρέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν Λόγον (49), καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. Πάσονται δὲ καὶ οἱ εἰπόντες μή εἶναι δεκτικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθάνατου φύσεως εἶναι ταύτην. Εἰ γὰρ μή ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος παρεδίδου Κορινθίοις, διὰ τοῦτον· Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς; Πῶς δὲ ὅλως καὶ ἀνέστη, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανεν; Ἐρυθριάσουσι (50) δὲ μεγάλως οἱ ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς Τριάδος γενέσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα. Όμοούσιον γὰρ ἔχειν εἰπωμεν, φαστ., τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ, μένει τῇ Τριάᾳ (51) Τριάς, οὐδὲν ἔνον εἰς αὐτὴν ἐπιφερομένου τοῦ Λόγου· ἐδὲ δὲ θυρωπίνον εἰπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη, ἔγενον δυντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ δυντος ἐν αὐτῷ τοῦ Λόγου, τετράς ἀντὶ Τριάδος γίνεται διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην.

9. Ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν, ὅπως ἔσυτοις περιπέπτουσι. Καὶ γὰρ καν μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ δμοούσιον αὐτὸς τῷ Λόγῳ, οὐδὲν ἔττον (ὅπερ ὑπερχίνονται (52), μὴ διὰ ὥσπερ φρονοῦντες νομισθῶσι) τούτο κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται λέγοντες τετράδα. Ός γὰρ ὁ Υἱὸς κατὰ τοὺς Πατέρας, δμοούσιος ὡς τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ Υἱὸς πρὸς Πατέρα λέγεται δμοούσιος· οὕτω τὸ δμοούσιον σῶμα τοῦ Λόγου οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' ἔτερον πρὸς τὸν Λόγον.

D Epiph. Gobler. Felck. 1, Seguerian.

(49) Seguer., Θεὸν Λόγον.

(50) Epiph., ἐρυθριῶσι. Gobler. Felckm. 1. Editi, ἐρυθριάσωσι. Seguer., ἐρυθριάσουσι quæ lectio sane præferenda. Mox Seguer. Gobler. Felck. 1, καὶ ὅλως. Editi et alii, καὶ ὅλως. Ibidem, Seguerian. Gobler. Felckm. 1, γίγνεσθαι. Epiphanius, γίγνεσθαι. Editi, γενέσθαι. Infra Seguer., Όμοούσιον μὲν γάρ, φησιν, ἔχειν εἰπωμεν.

(51) Sic Epiph. Seguer. in editis semel, Τριάς. Mox Epiph., ἐπεισφερομένου. Seguer. εἰς ἔκπτην εἰσφερομένου.

(52) Sic Epiph. et Seguer. Gobler. Felck. 1. Editi, ἡ ὥσπερ ὑπερχίνοντα μὴ ὡρα οὕτω φρον-. Mox Ep., αὐτῶν ἀνοικαν. Paulo post, Seguer., Ωστερ γὰρ ὁ Υἱός. Infra idem cum Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ ὁ Υἱός. Paulo post iidem, οὐκ ἔστιν αὐτό.

τέρερου δὲ δυτος, κατ' αὐτὸν ἔσται τὸ αὐτῶν Τριάς; (53) οὐ γάρ η διληθινή, καὶ δυτως τελεῖ, καὶ διδιαιρέτος Τριάς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' η παρὰ τούτων ἐπινεομένη. Καὶ ποὺς ἔτι Χριστιανοί, οἱ (54) ἑπερον παρὰ τὸν δυτα Θεὸν ἐπινοῦντες; Πάλιν γάρ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι πολλὴν (55) τὴν ἀφροσύνην ἔξεστιν ὅραγεν εἰ, διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, νομίζουσιν ἀντὶ Τριάδος τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα (56). πολὺν πλανῶνται τὸ ποιῆμα συνεξιστούντες τῷ ποιητῇ, καὶ ὑπονοοῦντες δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν καὶ ἡγόνησαν, ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σάρξ ὁ Λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σάρξ ἀναστῇ· οὐδὲ ἵνα βελτιωθῇ ὁ Λόγος, προῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λυτρώσηται. Ήπέιται οὖν οἰσται τὸ διὰ τοῦ Λόγου λυτρωθὲν (57) σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν προσθήκην εἰς θεότητα τῷ Λόγῳ τῷ ζωοποιήσαντι ποιεῖν; μᾶλλον γάρ αὐτῷ τῷ ἀνθρώπινῷ σώματι προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ Λόγου πρὸς αὐτὸν κοινωνίας τε καὶ ἐνώσεως· ἀπὸ γάρ θυντοῦ γέγονεν ἀθάνατον· καὶ ψυχικὸν ὄν, γέγονε πνευματικὸν, καὶ ἐκ γῆς γενόμενον, τὰς οὐρανίους διέβη (58) πύλας. Ἡ μέντοι Τριάς, καὶ λαβόντος ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ Λόγου, Τριάς ἔστιν, οὐ δεχομένη προσθήκην, οὐδὲ ἀφαιρέσιν· ἀλλ' ἀεὶ τελεῖα ἔστι, καὶ ἐν Τριάδι μία θεότης γινώσκεται, καὶ οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς θεός κηρύσσεται, ὁ τοῦ Λόγου Πατήρ.

10. Ἐκ δὴ τούτου σωπήσουσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν ἐκ Μαρίας προελθόντα μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, καὶ Κύριον, καὶ Θεόν. Εἰ γάρ μὴ θεός ἦν ἐν τῷ σώματι, τῷς εὐθὺς προελθὼν ἐκ Μαρίας ἐκλήθη Ἐμμαρούντη, ἐστὶ μεθερμηνεύσμενος Ιησός ἡμῶν ὁ Θεός; Ήπέιται δὲ καὶ ὁ Παῦλος, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἦν ἐν σαρκὶ, Ῥωμαίοις ἔγραψεν· Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, σὸν ἐπὶ πάντων (59) θεός εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας, ἀμήν· Οὐκοῦν διολογείτωσαν καὶ οἱ πρότερον ἀρνούμενοι τὸν ἐσταυρωμένον εἶναι θεόν ἐσφάλθαι, πειθόμενοι ταῖς θείαις Γραφαῖς· μάλιστα δὲ τῷ θωματὶ, δεῖ, μετὰ τὸ λεῖπεν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἥλων τύπους, ἀνεβόθεν· Ο Κύριος μου καὶ ὁ Θεός μου (60). Θεός γάρ καὶ Κύριος τῆς δόξης ὁν διδίσκος, ἦν ἐν τῷ ἀδέξιως καθηλουμένῳ κατάτιμαζομένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα (61) ἐπασχε μὲν νυτόμενον ἐν τῷ ἔλεφῳ, καὶ ἐρήμενον ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς αἰμα-

A Verbum, sed aliud a Verbo distinctum; et cumque aliud sit, Trinitas ex ipsorum sententia quaternitas erit. Nonque enim vera, ac vere perfecta et indivisibilis Trinitas accessionem admittit: sed illa duntaxat, quam ipsi commenti sunt. Et qui, amabo, Christiani sunt qui alium Deum, praeter eum qui revera est, comminiscuntur? Iterum in altero illorum sophismate ingentem stultitiam deprehendere licet: si quod Scripturæ dicant, corpus Salvatoris ex Maria et humanum esse, ideo pro Trinitate quaternitatem dici existimant, quasi accessio quedam ex corpore facta sit; multum hallucinantur, dum rem factam factori exæquant, et arbitrantur posse deitatem accessionem admittere: ignorantque non propter augmentum deitatis Verbum carnem factum esse, sed ut caro resurgeret: neque ut præstantius redideretur Verbum, ex Maria prodiisse, sed ut humanum genus redimeret. Cur ergo existimant, corpus a Verbo redemptum et vivificatum, Verbo vivificanti ad deitatem incrementum aliquod addere? Nam potius humano corpori, ex Verbi communione et conjunctione, ingens facta est accessio: ex mortali enim factum est immortale, et cum animale esset, factum est spirituale, cumque ex terra factum esset, coelestes portas penetravit. Porro Trinitas, etiam Verbo ex Maria corpus sumente, Trinitas semper est, neque accessionem admittens, neque diminutionem; sed perfecta semper est, et in Trinitate una deitas agnoscitur, et sic unus Deus Verbi Pater in Ecclesia prædicatur.

C 726 10. Eadem autem ratione si quoque jam silebunt qui aliquando dixerit eum qui ex Maria prodidit, nec Christum, nec Dominum vel Deum esse. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo statim atque ex Mariæ prodiit, vocatus est Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus¹⁴? Cur item Paulus, si Verbum in carne non erat, Romanis scripsit: Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in seculis, amen¹⁵. Quapropter qui prius negabant, eum qui crucifixus est esse Deum, se errasse fateantur, ad divinis omnibus Scripturis fidem habeant, Thomæ potissimum, qui cum in illo clavorum vestigia conspexisset, exclamavit: Dominus meus et Deus meus¹⁶. D Filius enim, Deus et Dominus gloriae cum esset, erat tamen in corpore ignominiose clavis affixio, et contumeliis affectio. Corpus autem in ligno quidem

sis, πρὸς αὐτὸν.

(58) Gobler. Felc. 1, Seguer., ὑπερέσῃ.

(59) Sic omnes sere mss. Editi vero, ἀτὶ πάντα. Infra Gobler. Felckm. 1, Seguer., τὸν ἐν σταυρῷ Μο., πάσας ταὶ θ. Sic Goblerianus, Felck. 1, Seguer. Nicéphor.

(60) Exstat hic locus apud Theodoretum, d. al. 3, p. 160.

(61) Sic Epiphan. Theodor. Gobler. Felckm. 1, Seguerian. Edili, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Θεοῦ. Infra Seguer., τυγχάνον, πεπληρωμένον, recte. Alii, τυγχάνων, πεπληρωμένος.

¹⁴ Matth. i, 23. ¹⁵ Rom. ix, 5. ¹⁶ Ioan. xx, 28.

(53) Seguer. Gobler. Felc. 1, έσται κατ' αὐτὸν τὸ δύτια Τριάς τε.

(54) Sic maxima pars mss. In al. vero et ed. oī deest.

(55) Πολλὴν deest in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Mox Goblerian. et Felc. 1, 5, καθόραγεν η διά. Epiphian., εἰ δὲ διά. Porro hæc a Theodoreto citantur, dial. 2, p. 92.

(56) Epiphian., ὡς προσθήκης λεγομένης τὸ σῶμα.

(57) Sic Epiphan. Theodor. Anglic. Seguer. Editi, λυτρώμενον. Mox, τῷ ζωοποιήσαντι deest in Seguer. Theodoretus, τῷ ζωοποιήσαντι Λόγῳ. Infra σώματι deest in Epiphanius et Seguer. Paulo post Basiliense Patrum. Gr. XXVI.

vulnibus contosum patiebatur, et ab ejus latere sanguis et aqua manabat. Cum autem Dei templum esset, deitate repletum erat. Quocirca sol quidem cum Creatorem suum in corpore contumeliis affecto toleranter videret, radios contraxit, terramque tenebris offudit. Ipsum vero corpus natura præditum mortali, supra suam naturam propter Verbum quod in ipso erat, resurrexit: et amisit quidem naturalem suam corruptibilitatem: induito autem quod supra hominem erat Verbo, incorruptibile factum est.

11. Quod vero nonnulli compræmuntur et dicunt: quemadmodum in singulos prophetas Verbum advenit, ita quoque in quemdam hominem Mariæ Filium venisse, inutile est agitare; cum eorum insania manifestam sui confutationem præ se ferat. Si namque Verbum ita advenit, cur hic homo ex Virgine, et non ex viro et muliere ipse quoque prodidit? sic enim quisque sanctorum genitus est. Aut cur, si Verbum ita venerit, cuiusque mors non dicitur pro nobis tolerata, sed illius tantum? Quare item cum ad singulos prophetas Verbum advenerit, dicitur tamen ad solum Mariæ Filium semel in consummatione sæculorum advenisse? Aut cur Verbo ita veniente, ut venerat in sanctos illos qui prius exstiterant, alii quidem omnes mortui cum sint, nondum resurrexerunt, solus vero Mariæ Filius post triduum resurrexit? Aut quare cum simili modo ad alias Verbum venerit, solus Mariæ Filius dicitur Emmanuel, quasi corpus ejus deitate repletum et ex illa genitum sit? Nam illud, Emmanuel, significat, *Nobiscum Deus*. Vel quare si ita venerit, quodlibet sanctorum comedente et bibente, laborante et moriente, non dicitur ipsum Verbum comedere et bibere, laborare et mori, sed de solo Mariæ Filio ita dicitur? Quæcunque enim corpus istud passum est, hæc quasi ipso paciente Verbo dicta sunt. Et cum de aliis omnibus dictum sit duntaxat, quod geniti nati sint, de solo Mariæ Filiō dictum est: *Et Verbum caro factum est*¹⁷.

12. Ex quibus ostenditur ad reliquos quidem sanctos verbum factum esse ut prophetarent; ex Maria autem Verbum carne assumpta hominem prodiisse, qui natura quidem et substantia Verbum Dei erat, secundum carnem autem ex semine David et ex car-

¹⁷ Joan. 1, 4.

(62) Theodoretus, αὐτοῦ. Infra Seguerian., συνέστελλε. Ibid. Theod. θεοκτάσε. Paulo post Seguer. Gobler. Felckm. 1, Epiphian. et Theodor., θνητήν. Editi, γενητήν.

(63) Epiph., φθορᾶς ἐνδυμα δὲ γέγονε τοῦ Λόγου.

(64) Seguerianus, εἰς ἔκαστον. Infra Seguer., τὸν ἐν Μαρίᾳ. In editis, τὸν deest. Mox Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, περιττὸν ἔστι καὶ γυμνάζειν.

(65) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῆς ἀνολας. Mox Seguerian., οὗτος ἐπὶ Παρθ. Editi et alii, οὗτως ἐπὶ Παρθ. Mox Anglic. Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ μὴ καὶ αὐτός· in Seguerian., καὶ deest ante αὐτός. Editi vero, καὶ μὴ καὶ οὗτως.

(66) Seguerian., ή διὰ τί οὗτως.

(67) Mox deest in Basil. Ibidem, τριήμερος deest

A καὶ ὅδωρ· ναὸς δὲ τοῦ Λόγου τυγχάνον, πεπληρωμένον ἦν τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο γοῦν δὲ μὲν ἡλιος, δῶραν τὸν δημιουργὸν ἐστοῦ (62) ἐν τῷ ὑδρίζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε, καὶ ἐσκότισε τὴν γῆν· αὐτὸδὲ τὸ σῶμα, φύσιν ἔχον θνητήν, ὑπὲρ τὴν ἐαυτὸν φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ Λόγον· καὶ πέπαιται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς (63)· ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἀνθρωπὸν Λόγον, γέγονεν ἀφθαρτον.

11. Περὶ δὲ τοῦ φαντάζεσθαι τινας καὶ λέγειν, διτι, ὥστε περὶ ἑκαστον (64) τῶν προφητῶν ἐγίνετο, οὕτω καὶ ἐπὶ ἔνα τινὰ ἀνθρωπὸν ἐκ Μαρίας ἡλθεν ὁ Λόγος, περιττὸν ἔστι γυμνάζειν, φανερὸν ἔχούστης τῆς μανίας (65) αὐτῶν τὴν κατάγνωσιν. Εἰ γάρ οὗτως ἡλθε, διὰ τὸ οὖτος ἐκ Παρθένου, καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός; Οὕτως γάρ καὶ ἔκαστος τῶν ἀγίων ἐγενήθη. "Η διὰ τί, οὕτως ἐλθόντος τοῦ Λόγου, οὐχ δὲ ἐκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆθηται, ἀλλ' δὲ τούτου μόνος; Διὰ τί δὲ, καθ' ἔκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου, λέγετε ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς ἀπαξι ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων ἐπιδημῆσαντος; "Η διὰ τί, ἐλθόντος αὐτοῦ (66), ὡς ἡλθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἄγιοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἀποθανόντες, οἵπως ἀνέστησαν, δὲ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος (67) τριήμερος ἀνέστη; "Η διὰ τί, ἐδοίως τοῖς ἄλλοις ἐλθόντος τοῦ Λόγου, λέγεται μόνος δὲ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουὴλ, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος, τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; Τὸ γάρ Ἐμμανουὴλ ἐξημνεύεται, Μεθ' ἡμῶν δὲ Θεός. "Η διὰ τί, εἴπερ οὕτως ἡλθεν, ἐσθίοντος ἐκάστου τῶν ἀγίων (68), καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος, καὶ ἀποθησαντος, οὐ λέγεται ὡς αὐτὸς ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ κοπιῶν, καὶ ἀποθησαν, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; "Α γάρ ἐπασχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἱρηται. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ (69) πάντων λεγομένων μόνον, διτι ἐτέχθησαν καὶ ἐγεννήθησαν, ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνου εἱρηται. Καὶ δὲ οὗτος σάρξ ἐτένετο.

12. Ήξ ὁν δείκνυται, διτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἀπαντάς γέγονε ὁ Λόγος, τοῦ προφητεύειν χάριν· ἐκ δὲ Μαρίας αὐτὸς ὁ Λόγος, σάρκα λαβὼν (70), προῆλθεν ἀνθρωπός, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ὁν τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος Δα-

in Epiphanius. Infra Anglican., post ἐκ Μαρίας Ἐμμανουὴλ, addit καὶ ἐρμηνεύεται, Μεθ' ἡμῶν Θεός.

(68) Sic Epiph. Gobler. Felc. 1. Seguer.; in edit., προφητῶν. Infra Seguer. Gobler. Felc. 1, et Epiph., ὡς αὐτός. Editi vero et alii, ὡσαύτως. Mox, ἀποθησαν, sic Angl. Gobl. Felck. 1, Seguer. Editi et Epiphian., ἀποθανόντες.

(69) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. In aliis et in editis, δὲ deest. Mox, διτι deest in plurimis mss., sed retinendum videtur. Mox Seguer. solus, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνον. Infra Epiphian. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πάντας. Editi et ati, ἀπαντάς.

(70) Seguerianus, δὲ Λόγος ἐαυτῷ σάρκα.

εἰδε καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γενόμενος ἀνθρωπὸς, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον ὁ Πατὴρ (71) ἐδείχνεις, καὶ ἐν Ἱερόδανῃ καὶ ἐν τῷ δρει λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐρ φησίν σα. Τοῦτον οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἡρνήσαντο, ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκοντες, προσκυνοῦμεν, οὐ διαιροῦντες τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Λόγον, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν Λόγον (72) εἰδότες εἴναι τὸν Υἱὸν, διὸ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν. Διὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν, πῶς ὅλως ἐνύμιν (73) περὶ τῶν οὕτω φανερῶν γέγονε φιλονεικία. Ἀλλὰ γάρ τις Κυρίῳ, οὐτε, δοσον ἐλυτρίθημεν ἐντυχόντες (74) τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἔχαρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων. Μετὰ γάρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν, καὶ εἰρήνευσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβούς καὶ ὁρθοδόξου πίστεως. Τοῦτο γοῦν κἀκε, πολλὰ πρότερον σκεψάμενον, πέπεικε (75) γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ ἄρα ταῦτα ἐκ τῆς σωτηρίας ἀντὶ χαρᾶς λύπη γένηται τοῖς ἐκ τῆς συμφωνίας πρόφασιν τοῦ χαίρειν παρασχοῦσιν ἡμῖν. Ἀξιῶ τοίνυν προηγουμένως τὴν σήν εὐλάβειαν, καὶ δεύτερον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ταῦτα δέξασθαι· καὶ εἰ μὲν τι πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τούτῳ διορθώσασθαι καὶ δηλῶσαι μοι· εἰ δὲ ὡς παρά ιδιῶτου τῷ Λόγῳ μὴ κατ' ἀξίαν, μηδὲ τελείως γέγραπται, συγγνῶναι πάντας (76) τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τὸ δέλεγεν ἀσθενεῖς. Προσαγόρευε πάντας τοὺς μετὰ σου ἀδελφούς. Σὲ οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προσαγορεύουσιν. Ἐρῶμένως ἐν Κυρίῳ διάγοις, ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε.

⁷⁸ Matth. iii, 17.

(71) Seguerian. Gobl. et Felc. I, δν ὁ Πατὴρ.

(72) Τὸν Λόγον deest in Seguer.

(73) Seguer. ἐν ἡμῖν. Infra ὅτι deest in edit. Col.

(74) Sic Epiph. et Fr. D. Editi, εὐτυχόντες. In Seg., Gobl. et Felc. I, hæc, ἐντυχόντες τοῖς ὑπομνήμασι desunt.

A ne Mariæ homo factus est, ut ait **727** Paulus. Hunc Pater in Jordane et in monte manifestavit dicens: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui*⁷⁸. Hunc Ariani quidem abnegarunt, nos vero agnoscentes adoramus, nec Filium a Verbo dividimus, sed agnoscimus ipsum Verbum esse Filium per quem omnia facta sunt, et per quem nos redempti sumus. Quapropter mirati sumus quod in rebus ita manifestis apud vos contentio oborta sit. Sed gratia sit Domino, quia quantum ex commentariorum lectione contristati sumus, tantum sumus rerum istarum exitu lætati. Cum concordia enim discesserunt, piæ et orthodoxæ fidei confessione inter se conciliata pace. Ea certe res me multum prius delliberantem, ad hæc pauca scribenda compulit: verebar enim ne forte ex taciturnitate, pro gaudio tristitia illis ohoriretur, qui ex concordia nobis causam lætitiae suppeditarunt. Rogo igitur tuam pietatem primum, secundo auditores, ut hæc cum bona conscientia recipiatis: et si quid a pietate deficiunt, illud corrigatis mihiique indicetis. Quod si, utpote ab homine imperito, non pro dignitate rei, nec satis accurate ista conscripta sint, veniam detis omnes nostræ in dicendo imbecillitatì. Saluta omnes, qui tecum sunt, fratres. Te omnes qui nobiscum sunt salutant. Salvus in Domino vivas, dilecte et vere optatissime.

(75) Epiph. Gobler. Felc. I, Seg. πεποίηκε. Μοχ, ταῦτα deest in Seg. Gobler. et Felc. I.

(76) Epiph. G. I. S. συγγνῶμην ἔχειν πάντας. Ibidem ipsi omitunt προσαγόρευε, etc., quorum loco Epiphanius habet ἔρρωσθε lantum.

ADMONITIO

In Epistolam sancti Athanasii ad Adelphium.

I. *Adelphius iste, tomo ad Antiochenos, pag. 619, episcopus Onupheos Lychnorum memoratur, quem ab Arianis in exsiliū Psinablām Thebaidē missum legimus Historia Arianorum ad monachos, pag. 306, numero 72, et Apologia de fuga, pag. 256, num. 7, hincque est quod idem in epistola titulo ὁμολογητής, Confessor dicitur. In fine Hieracis presbyteri, cui et hæc recitanda cupit, meminit Athanasius; is autem videtur esse, qui et ipse, vi Arianorum, eodem exsulasse tempore locis modo laudatis fertur. Scripta autem videtur epistola circiter annum 371, quo nempe, pullulante Apollinaris hæresi, varii exoriebantur de Christi Incarnatione errores. Nam Arianī hic memorati, impietati suæ pristinæ, aliam, ex Apollinaristis forte mutuati, adfecere.*

II. *In quosdam igitur Arianos scripta est, ut fert inscriptio, qui, ut numero 1 testatur Athanasius, passim que alibi, primum Verbi divinitatem negare satis habuerunt, simulaveruntque ejus in carnem adventum se rite agnoscere, postmodum vero impie quoque de Incarnatione Domini senserunt. Homines itaque quos hic oppugnat sanctus doctor, Christi corpus negabant esse adorandum: vel potius, ut videtur, negabant a Catholicis rite posse adorari, qui nimis crederent Verbum perfectam assumptissime humanam naturam, corpus scilicet, mentemque humanam. Contra Apollinaristarum duces prate opinabantur solam humanam carnem a Verbo assumptam esse, ipsum autem Verbum instar unimæ suisse humano corpori: quam ob causam passionem ceteraque humana omnia in ejus transierebant divinitatem. Ita plane docet sanctus Athanasius Orationibus contra Apollinarium. Idem similiter diserte scribit Gregorius Nazianzenus, epistola 1 ad Cledonium, his verbis: Et*

μὲν γὰρ ἀψυχος ἀνθρωπος· τοῦτο καὶ Ἀριανοὶ λέγουσιν, οὐ ἐπὶ τὴν θεότητα τὸ πάθος ἐνέγκωσιν, ὡς τοῦ κινοῦντος τὸ σῶμα καὶ τούτου πάσχοντος. Nam si ipse (Christus) inanimatus homo est: hoc etiam Ariani aiunt, ut passionem in divinitatem transferant, utpote cum id quod movet corpus, idem quoque patiatur.

III. Idecirco autem hi lucisfugae se Verbum hominem factum recte adorare arbitrabantur, quod ut vane putabant, animæ locum Verbum ipsum obtineret. Nam etiamsi Verbum rem creatam vellent esse, ipsum nihilominus adorabant: unde passim illis exprobrait Athanasius, quod rem creatam adorem eique serviant, ut hic numero 1. At Christum ut hominem negabant idem adorandum esse, si, ut erat Catholicorum sententia, perfectus homo esset; atque ita intelligendum est, quod numero 7 ait sanctus doctor, Arianos Dominum in carne tanquam in templo existentem nolle adorare.

IV. Hoc ex errore ille alius videtur emanasse, eorum nempe qui carnem Domini conjunctione cum Verbo increasam factam fuisse existimabant. Quippe illi ad sui defensionem dicitabant: Ήμεῖς οὐ κτίσματα προσκυνοῦμεν, Nos rem creatam non adoramus, iidemque Catholicos appellabant ἀνθρωπολάτρας, duosque ab eis agnoscit Filios calumniabantur, quod Verbum factum hominem perfectum adorarent. Cujus quidem erroris fundamentum hac in epistola diruit sanctus Athanasius, in qua docet et adorandum esse Christi corpus, sive Christum hominem, nec ita a nobis adorari rem creatam, sed Verbum hominem factum: nec enim humanam naturam a Verbo separandam esse, ut Verbum adoretur; sed **728** Verbum forma servi, quam accepit, induitum debere adorari. Qua sane doctrina et Nestorium et Eutychem, longe ante ortas ipsorum hæreses, luculenter condemnavit: Nestorium quidem, cum Christum negat in duo esse dividendum: Eutychem vero, cum integras ac distinctas tuerit Christi naturas.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (77),

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΝ, ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ.

S. P. N. ATHANASII.

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

EPISTOLA AD ADELPHIUM EPISCOPUM ET CONFESSOREM, CONTRA ARIANOS.

1. Perfectis his quæ a tua religione scripta sunt, tuam quidem in Christum pietatem vere approbavimus, laudesque Deo imprimis persolvimus, qui tibi hujusmodi est largitus gratiam, ut et recte sentires, nec diaboli fraudes, quantum scire licet, ignorares: non potuimus vero non admirari perversum hæreticorum animum, qui adeo in profundum impietatis demersi sunt, ut nullum jam sensum conservent, sed corruptam omni ex parte habeant mentem. Certe hujusmodi facinus diabolum auctorem habet, estque ad improborum imitationem Judæorum. Nam ut illi undique convicti, rationes adversus seipsos excogitabant, eo tantum ut Dominum negarent, et quæ prædicta sunt in seipsos attraherent: sic et isti cum se undique notari, suamque hæresim omnibus execrandam esse vident, sese scelerum auctores non verentur facere; ut contra veritatem pugnare non desistentes, vere Christi hostes permaneant. Unde enim illis id exortum malum est?

A 1. Ἐντυχόντες τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γραφεῖσι, τὴν μὲν σὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἀληθῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ τὸν μὲν θεὸν προηγουμένως ἐδοξάσαμεν, δεδωκότα σοι τὴν τοιαύτην χάριν, ὡστε καὶ τὴν φρονήσιν ἔχειν δρθήν, καὶ μὴ ἀγνεῖν κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· τὴν δὲ τῶν αἱρετιῶν κακόνοιαν ἔθαυμάσαμεν, θεωροῦντες πᾶς τοσοῦτον εἰς ἀσεβείας βάραρθρον πεπτώκασιν, ὡς μηκέτι μηδὲ τὰς αἰσθήσεις ὥζειν, ἀλλὰ πανταχόθεν διεφθαρμένην ἔχειν τὴν διάνοιαν. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχείρημα διαβόλου μὲν ἔστιν ἄποδολή, τῶν δὲ παρανόμων Ἰουδαίων μίμησις. Ωστέρ γὰρ ἔχεινοι, πανταχόθεν ἐλεγχόμενοι, προφάσεις ἐπενθουν καθ' ἔαυτῶν, ίνα μόνον τὸν Κύριον ἀρνήσωνται, καὶ τὰ προφητευθέντα καθ' ἔαυτῶν ἐπιστάσωνται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ Β οὗτοι, θεωροῦντες ἔαυτοὺς πανταχόθεν στήλιτευμάνους, καὶ βλέποντες γενομένην (78) βδελυκτήν παρὰ πᾶσι τὴν αἱρεσιν αὐτῶν, ἐφευρεταὶ γίνονται κακῶν, ίνα μὴ, παύσμενοι ταῖς πρὸς τὴν ἀληθείαν μάχαις (79),

(77) Scripta anno circiter 371.—Seguer. τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ γραφεῖσα πρός. Basil. et Anglic. aduent quoque, γραφεῖσα.

(78) Seguer., γινομένην.

(79) Forte τῆς μάχης.

ἀληθῶς Χριστομάχοι διαμείνωσι. Πόθεν γάρ αὐτοῖς καὶ τοῦτο τὸ κακόν; Ήπος ὅλως τετολμῆκασι τὴν καινὴν ταύτην δυσφημίαν φθέγξασθαι κατὰ τοῦ Σωτῆρος; ἀλλ', ὡς ξοικε, πονηρὸν δὲ ἀσεβῆς, καὶ ἀδόκιμος (80) δυτῶς περὶ τὴν πίστιν. Πρότερον γάρ, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὑπεκρίνοντο καὶ τὴν ἐνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν ἐπιγινώσκειν· νῦν δὲ, κατ' ὀλίγον ὑποκαταβαίνοντες, ἔξιπεσσαν καὶ ταύτης αὐτῶν τῆς οἰκήσεως, καὶ πανταχόθεν ἀθεοὶ γεγόνασιν, ὥστε μήτε θεὸν αὐτὸν ἐπιγινώσκειν, μήδ' ὅτι διθρωπος γέγονε πιστεύειν. Εἰ γάρ ἐπίστευον, οὐκ ἀν τοιαῦτα ἐφθέγξαντο, οἷα ἔγραψεν ἡ στήθεοσθεῖα κατ' αὐτῶν.

2. Σὺ μὲν οὖν, ἀγαπητὲ καὶ (81) ἀληθῶς ποθεινότας, πρέποντα τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδοτει καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον εὐσέβειᾳ πεποίκηας, ἐλέγχας, καὶ παρακινέσας καὶ ἐπιτιμήσας τοῖς τοιούτοις· ἐπειδὴ δὲ, παροξυνόμενοι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου, οὐκ ἔγραψαν, οὐδὲ συγγράψαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ ἐν σκότει διακρεόνται· μανθανέτωσαν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς ἡ τοιαύτη αὐτῶν κακόνοια Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκιλίωνος καὶ Μανιχαίου (82) ἐστίν· ὃν οἱ μὲν ἀντὶ ἀληθείας δόκησιν εἰσηγήσαντο, οἱ δὲ διαιρούντες τὰ διδασκαλεῖα τρηνήσαντο τὸ, 'Ο Λόγος σὰρξ ἐτένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν τῷ. Διὰ τὸ οὖν, τὰ τούτων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ τῶν δινομάτων αὐτῶν γίνονται κληρονόμοι; Εὔλογον γάρ ὡν τὴν κακοδοξίαν ἔχουσι, τούτων ἔχειν καὶ τὰ δινόματα (83), ἵνα λοιπὸν Οὐαλεντίνιανοὶ καὶ Μαρκιλίωνισται καὶ Μανιχαῖοι καλῶνται. Τάχα καὶ οὗτοι διὰ τὴν τῶν δινομάτων δυσωδίαν αἰσχυνόμενοι κατανοήσαι δυνθῶσιν, εἰς δοσὸν βάθος ἀσεβείας πεπτώκασι. Καὶ ἦν μὲν δίκαιον μηκέτι τούτοις ἀποκρίνασθαι, κατὰ τὴν παραλειπεῖν τὴν ἀποστολικὴν· (84) Αλρετικὸν ἀνθρώπον μετὰ μιαρ καὶ δευτέραν ρουστικὸν παραιτοῦ, εἰδὼς, διὰ δέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει ὡρ αὐτοκατάκριτος· μάλιστα ἦτι καὶ (85) δὲ προφήτης περὶ τῶν τοιούτων φησὶν· 'Ο μαρός μωρά λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάτιαν ανοίξει· ἐπειδὴ δὲ (86) κατὰ τὸν ἥγονον μενον αὐτῶν περιέρχονται καὶ αὐτοὶ, ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίνα καταπίσω τῶν ἀκεραίων· τούτου ἐνεκεν ἀναγκαῖον γέγονεν ἡμῖν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ διντυγράψαι, ἵνα, πάλιν διὰ τῆς σῆς νουθεσίας (87) μαθόντες οἱ ἀδελφοί, καταγινώσκωσιν ἐπὶ πλειον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας.

3. Οὐ κτίσμα προσκυνοῦμεν· μή γένοιτο! 'Εθνικῶν γάρ καὶ Ἀρειανῶν ἡ τοιαύτη πλάνη· ἀλλὰ τὸν Κύριον τῆς κτίσεως σαρκωθέντα τὸν θεὸν Λόγον προσκυνοῦμεν. Εἰ γάρ (88) καὶ ἡ σὰρξ αὐτὴ καθ'

A Qui omnino novam hanc calumniam contra Salvatorem proferre ausi sunt? Sed, ut planum est, mala res est impius, ac revera reprobus circa fidem ¹⁰. Primum enim negata unigeniti Filii Dei divinitate, ejus saltem corporeum adventum agnoscere simularunt: nunc autem paulatim delapsi, hanc quoque repudiarunt sententiam, atque omni ex parte athei facti sunt, ut ipsum neque agnoscant Deum, neque hominem factum esse credant. Nam si crederent, ea sane locuti non fuissent, ouæ tua pietas adversus ipsos scripsit.

2. Tu igitur, dilecte et vere optatissime, rem ecclesiasticæ traditioni et Christi religioni valde consentaneam peregisti, cum hujusmodi homines refutasti, invitasti, objurgasti. Quando vero diabolo ipsorum patre impellente, nescierunt, neque intellexerunt, uti scriptum est ¹¹, sed in tenebris ambulant; discent a tua pietate pravam eam illorum sententiam, Valentini, Marcionis et Manichæi esse, quorum alii pro veritate meram speciem induxere, alii individuā dividentes, illud Scripturæ negavere, Verbum caro factum est et habitat in nobis ¹². Quare igitur cum eadem quæ illi sentiant, eorumdem nominum hæredes non sunt? Siquidem æquum est illos ipsorum vocari nomine, quorum perversam sequuntur sententiam, ut jam deinceps Valentiniani, Marcionistæ et Manichæi vocitentur. Forte enim ob illorum nominum infamiam erubescentes, animadvertere poterunt in quantum impietatis profundum ceciderint. Par sane fuisse nihil amplius illis respondere, uti Apostolus his verbis monet: Hæreticum hominem post unam et secundam ¹³ correpitionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit cum sit eo ipso condemnatus ¹⁴: maxime cum etiam propheta de iisdem dicat: Stultus stulta loquetur, et cor ejus rana cogitatibus ¹⁵. Verum cum illi, ducis sui exemplo velut leones circumneant, quærentes quem e simplicioribus devorent ¹⁶, idcirco necessarium nobis fuit tuæ pietati describere, ut fratres tua iterum instructi admonitione, eorum futilitatem magis magisque deprehendant.

3. Itaque rem creatam non adoramus: absit! Ethnicorum enim et Arianorum est hujusmodi error. Sed rerum creatorum Dominum, carnem sacram, Dei Verbum adoramus. Etsi enim ipsa caro

¹⁰ I Tim. iii, 8. ¹¹ Psal. LXXXI, 5. ¹² Joan. i, 14.

¹³ Tit. iii, 10, 11. ¹⁴ Isa. xxxii, 6. ¹⁵ I Petr. v, 8.

(80) Anglic., ἀδόκιμον.

(81) Sic Seguerian. Alii et editi particulam καὶ omittunt. In Gobi. et Felc. 1, hæc, ἀληθῶς ποθεινότατε, desunt.

(82) Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus, Μανιχαῖον.

(83) Seguerianus, τὸ δινόμα. Μοχ, Μανιχαῖος: deest in edit. Commel. et Felc. 1.

(84) Seguerianus addit τὴν λέγουσαν.

(85) Seguerianus, καὶ διτι καὶ, etc.

(86) Sic Seguer. Basil. Anglicanus. Alii et edit. Commel. δι omittunt.

(87) Seguerianus, συνέσεως. Ex eodem ibidem, vocem σῆς, quæ in aliis et editis deest, restitimus. Mox Seg. Basil. έτι babent pro ἐπι.

(88) Sic Seguer. Basil. Anglicanus. Editio vero Commel. Gobi. et Felc. 1, 'Η γάρ.

seorsum spectata, pars sit rerum creatarum, at-tamen Dei facta est corpus. Neque vero hujusmodi corpus a Verbo dividentes adoramus, neque cum Verbum volumus adorare, ipsum a carne remove-mus: sed, ut superius diximus, haec, *Vérbum caro factum est*, non ignorantes, idem Verbum in carne ex-sistens, Deum agnoscimus. Quis ergo adeo de-mens sit, ut Domino dicat: Recede a corpore ut te adorem? Vel quis eo devenit impietas, ut cum insanis Judaeis eidem propter corpus dicat: *Quare tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum?*⁸⁸? Atqui talis non fuit leprosus ille; Deum enim in corpore exsistentem adoravit, eumque Deum esse his agno-vit verbis: *Domine, si vis, potes me mundare?*⁸⁹. Nec vero ille Dei Verbum arbitratus est propter carnem rem creatam esse, nec quia Verbum rerum omnium creatarum opifex est, carnem qua indutum erat vilipendit; sed universi Creatorem tanquam in creato templo adoravit, effectusque mundus ipse est. Sic etiam mulier, quae sanguinis fluxum patie-batur, credidit, tactisque tantummodo ejus vestis flimbriis, sanata est⁹⁰? mare similiter agitatum fluctibus audivit Verbum carnem factum, ac sedata tempestas est⁹¹; cæcus item natus sputo carnis sanatus a Verbo est⁹². Quod autem majus est et admirabilius, (fortassis enim id impissimis illis scandalum fuit) etiam in ipsa cruce pendente Da-mino, (nam ejus erat corpus, in eoque erat Ver-bum) sol obscuratus est, terra tremuit, petræ scissæ sunt ut et templi velum, et multa sanctorum corpora, qui dormierant, surrexerunt⁹³.

4. Hæc quidem ita contigere, nemoque, uti nunc audent Ariani, secum dubitavit, utrum incarnata Verbo credendum et parendum esset; sed illi ho-minem intuentes, eumdem opificem esse suum in-telligebant: humanamque audientes vocem, ne-quaquam propter humanam naturam Verbum rem creatam aiebant esse, sed magis etiam contremi-scebant, eumque nihil secius suspiciebant ac si e templo sancto loqueretur. Cur igitur non verentur impii homines ne, sicut non probaverunt Deum ha-bere in notitia, tradantur in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non convenient⁹⁴? Nec enim rem creatam adorat res creata, neque rursus ob carnem Dominum suum refugit adorare: sed vidit in cor-pore Creatorem suum, atque in nomine Jesu omne

⁸⁸ Joan. x, 53. ⁸⁹ Matth. viii, 2. ⁹⁰ Matth. ix, xxiii, 45; Matth. xxvii, 51. ⁹¹ Rom. i, 28.

(89) Sic Seguerianus. Alii et editi, διά.

(90) Sic Seguer. Basil. Anglican. Gobl. Cæteri et edit. Comm., ως λέγον. Paulo post, vocem διφό-vow Seg. Basil. Anglie. habent: ali et editi omit-tunt. Ibidem, διά τὸ σῶμα Seg. Gobl. Felc. 1, ad-dunt, quæ ab aliis et edit. Comm. absunt.

(91) Tόν hic addit Segueria. Alii vero et editi omittunt.

(92) Πάσης deest in Anglicano.

(93) Seguer. Anglican. Gobl. et Felc. 1, γεννη-
τῆς.

(94) Sic Seg. At Basil. Anglic. Gobl., ἐτρόμα-

A εαυτὴν μέρος ἔστι τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ Θεοῦ γέγονε σῶμα. Καὶ οὗτε τὸ τοιούτον σῶμα καθ' ἑαυτὸν διαι-ροῦντες ἀπὸ (89) τοῦ Λόγου προσκυνοῦμεν· οὗτε τὸν Λόγον προσκυνῆσαι θέλοντες, μακρύνομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκός· ἀλλ' εἰδότες, καθὰ προείπομεν, τὸ, 'Ο Λόγος σὸρξ ἐτέρετο, τοῦτον καὶ ἐν σαρκὶ γενόμε-νον, ἐπιγινώσκομεν θεόν. Τίς τοιγαροῦν οὕτως ἄφρων ἔστιν, ως λέγειν (90) τῷ Κυρίῳ· 'Απόστα ἀπὸ τοῦ σώματος, ἵνα τε προσκυνήσω; "Η τίς οὕτως ἀσεβῆς ἔστιν, ως μετὰ τῶν ἀφρόνων Ιουδαίων διὰ τὸ σῶμα λέγειν αὐτῷ· Διὰ τὸ σὺ, ἀνθρωπὸς ὁν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν· 'Αλλ' οὐ τοιοῦτος δὲ λεπρός· προσ-εχύνεις γάρ τὸν (91) Θεόν ἐν σώματι δυτα, καὶ ἐγί-νωσκεν, ὅτι Θεὸς ἦν, λέγων· Κύριε, ἐάνθε θέλῃς, δύ-ρυσαλ με καθαρίσα. Καὶ οὗτε διὰ τὴν σάρκα ἐνδύ-μισε κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· οὗτε διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον δημιουργὸν πάστης (92) κτίσεως, ἔξουθένει τὴν σάρκα, ἥν ἐνδεδύμενός ἦν· ἀλλ' ως ἐν κτιστῷ ναῷ τὸν κτίστην τοῦ παντὸς προσεκύνει, καὶ ἐκαθαρί-ζετο. Οὐτως καὶ ἡ αἱμορροοῦσα γυνὴ, πιστεύσασα καὶ μόνον ἀψαμένη τοῦ κρασπέδου, λάθη· καὶ ἡ μὲν θά-λαττα ἐπαφρίζουσα τοῖς κύμασιν ἤκουσε τοῦ σαρκω-θέντος Λόγου, καὶ τέπαυται τοῦ χειμῶνος· δὲ ἐκ γενετῆς (93) τυφλὸς, πτύσματι τῆς σαρκὸς τεθερά-πευται πάρα τοῦ Λόγου. Καὶ τὸ γε μεῖζον καὶ πα-ραδοξότερον (Ιωάς γάρ τοῦτο καὶ τοὺς ἀσεβεστάτους ἐσκανδάλισε), καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ χρεματί-νου τοῦ Κυρίου (αὐτοῦ γάρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν δὲ Λόγος), δὲ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἥ δὲ γῆ ἐτρόμα-σεν (94), αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμη-μένων ἀγίων ἀνέστη.

4. Ταῦτα δὲ γέγονε, καὶ οὐδεὶς, ὕσπερ νῦν οἱ Ἀρειανοὶ τολμῶσι, διελογίσατο, εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ Λόγῳ πειθεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπὸν βλέποντες, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν δυτα δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ ἀν-θρωπίνης φωνῆς (95) ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπι-νον ἐλέγον, διὰ δὲ Λόγος κτίσμα ἔστιν· ἀλλὰ καὶ μᾶ-λλον ἐτρεμον, καὶ οὐδὲν ἤτον ἐγίνωσκον, ἥ διτε ἐκ ναοῦ ἀγίου ἐφέργητο. Πῶς τοίνυν οἱ ἀσεβεῖς οὐ φοδοῦνται μή, καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαρ τὸν Θεόν (96) ἔχειν ἐτ-επιγνώσει, παραδοθῶσιν εἰς ἀδόκιμον τοῦντα ποιεί-ται μὴ καθήκοντα; Οὐ γάρ κτίσματι ἡ κτίσις προ-σκυνεῖ· οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα παρηγέτο τὸν Κύ-ριον ἐαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐαυτῆς δημιουργὸν ἐθέλεπον ἐν σώματι· καὶ ἐν τῷ δύναματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ ἔκαμπτε (97), καὶ κάμψει δὲ, ἐπογρανίων

20. ⁹⁰ Matth. viii, 26. ⁹¹ Joan. ix, 6. ⁹² Luc.

ξεν. Edit. Commel. et alii, ἐτρόμαζεν. Paulo post Seguerianus habet, προκεχοιμημένων, sine voce ἀγίων. In eodem, νῦν post ὕσπερ legitur, in cæteris post Ἀρειανον. Idem pro δεῖ, habet δῆ, et pro πει-θεσθαι, πειθεσθε, male.

(95) Sic Seguer. Basil. et Anglic. Alii autem et editi, φύσεως. Paulo post, manuscr., ἥ διτε ἐκ ναοῦ habent; editi, ἥ διτε ἐκ ναοῦ.

(96) Basil. et Anglicanus, τὸν Χριστόν.

(97) Sic Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi vero et alii, ἐκάμπτετο.

καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλώσσα
ἔξομολογεῖται, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς μὴ δοκῇ, διὰ
Κύριος Ἱησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατέρος. Οὐ
τὸν ἀδοξίαν ἡνεγκεν τὸ σάρξ τῷ Λόγῳ· μὴ γένοιτο!
ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῇ δεδόξασται παρ’ αὐτοῦ. Οὐδὲ,
ἐπειδὴ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ
ὑπάρχων Γίδες, ἡλαττώθη τῆς θεότητος· ἀλλὰ μᾶλλον
αὐτὸς ἐλευθερωτὴς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως
γέγονε. Καὶ εἰ ὁ Θεὸς δὲ ἀπέστειλε τὸν Γίδην αὐτοῦ
γεννώμενον ἐκ γυναικός, οὐκ αἰσχύνην ἡμῖν ἐπάγει
τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐδόξιαν καὶ μεγάλην χάριν.
Γέγονε γάρ ἄνθρωπος, ήντις ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ·
καὶ γέγονε ἐκ γυναικός, καὶ γεγέννηται ἐκ Παρθέ-
νου, ἵνα τὴν ἡμῶν πλανηθῆσαν γέννησιν εἰς ἑαυτὸν
μετενέγκῃ, καὶ γενώμεθα λοιπὸν γένος ἄγιον, καὶ
κοινωνοὶ θείας φύσεως, ὡς ἔγραψεν ὁ μαχάριος Πέ-
τρος· Καὶ τὸ ἀδύνατον δὲ τοῦ νόμου, ἐτὸν ἡσθέ-
ται διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτὸν Γίδην
πέμψας ἐν δμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ^B
ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐτῇ σαρκὶ.

5. Τὴν τοινυν προστηρφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λόγου σάρ-
κα, ἐπὶ τῷ πάντας ἀνθρώπους ἐλευθερῶσαι· καὶ
πάντας ἐκ ὑεκρῶν ἀναστῆσαι, καὶ ἀμαρτίας (98) λυ-
τρώσασθαι, πῶς οἱ ταύτην ἐξυδενοῦντες, ή οἱ διὰ
ταύτην κατηγοροῦντες τοῦ Γίδου τοῦ Θεοῦ ὡς ποιῆμα-
τος ἡ κτίσματος (99), οὐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ
παντός εἰσι μίσους δέξιοι; Μόνον γὰρ οὐχὶ βωστὴ τῷ
Θεῷ λέγοντες· Μὴ πέμψῃς σου τὸν Γίδην τὸν μονογενῆ
ἐν σαρκὶ· μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ Παρθένου σάρκα
λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσῃς τὴν θανάτου καὶ τῆς
ἀμαρτίας. Οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι,
ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξῃται θάνατον· οὐ βου-
λόμεθα τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐν ταύ-
τῃ (1) μεστῆς ἡμῶν γένηται τῆς πρὸς σὲ προσδόου
καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκήσωμεν μονάς. Κλεισθήτωσαν
αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ καταπετάσμα-
τος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ὅδην
ἐγκαίνισῃ ὁ σὸς (2) Λόγος. Αὗται μὲν αἱ ἔκεινων φω-
ναι μετὰ διαβολικῆς τόλμης εἰσὶ προφερόμεναι, δι’
ἥς ἐπενόησαν ἑαυτοῖς κακνοῖς· οἱ γάρ μὴ θέλοντες
σάρκα γεννώμενον τὸν Λόγον προσκυνεῖν, ἀχαριστοῦσι
τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτοῦ· καὶ οἱ διαιροῦντες τὸν Λόγον
ἀπὸ τῆς σαρκὸς οὐδὲ μίαν λύτρωσιν τῆς ἀμαρτίας
γενέσθαι, οὐδὲ κατάλυσιν τοῦ θανάτου νομίζουσι. Ποῦ
δὲ δλῶς οἱ ἀσεβεῖς καὶ καθ’ ἐχυτὴν εὐρήσουσι τὴν
σάρκα, ἢν ἔλαβεν δὲ Σωτὴρ, ἵνα καὶ τολμῶσι λέγειν·
Οὐ (3) προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τὸν Κύριον μετὰ τῆς σαρκός·
ἀλλὰ διατρυμέν τὸ σῶμα, καὶ μόνον τούτῳ λατρεύο-
μεν; Ὁ μὲν οὖν μαχάριος Στέφανος ἐν οὐρανοῖς εἶδε
τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα· οἱ δὲ ἀγγελοι ἐλεγον
τοῖς μαθηταῖς· Οὐτως ἐλεύσεται διὸ τρόπον ἐθεά-

A genu flexum est ei flectetur, cœlestium, terrestrium
et infernorum, et omnis lingua confitebitur¹¹; tametsi Arisnis non placet, quia Dominus 730
Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Neque enim
dedecus Verbo caro atulit: absit! sed ipsa potius ab illo gloriam accepit. Nec item, quia formam
servi accepit Filius, qui in forma Dei est¹², diminutus divinitate est: sed contra, universæ carnis
rerumque omnium creatarum liberator ipse fuit.
Et vero si Deus Filium suum misit ex muliere ge-
nitum, nihil sane dedecoris, sed potius gloriam et
gratiam magnam nobis res illa comparavit. Siquidem factus homo est, ut nos in seipso deos efficeret:
factus est ex muliere, et genitus est ex Vir-
gine, ut errantem nostri ortum transferret in se-
ipsum, atque jam nos genus sanctum et divinæ
consortes naturæ efficeremur, quemadmodum scri-
psit beatus Petrus¹³: Unde quod impossibile erat
legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misso
Filio suo in similitudinem carnis peccati, et de pec-
cato damnavit peccatum in carne¹⁴.

5. An non igitur illi, qui assumptam a Verbo
carnem, quo omnes homines liberaret, ex mortuis
exsuscitaret, a peccatisque redimeret, vilipendunt,
vel ejus causa Filium Dei tanquam rem factam
creatamve calumniantur, ingrati omnique odio di-
gni videri debent? Tantum enim non ita clamant
ad Deum: Ne mittas Filium tuum unigenitum in
carnem: noli ipsum carnem ex Virgine accipere,
ne nos a morte et peccato liberet. Nolumus hunc
nasci in corpore, ne inmortem pro nobis suscipiat:
nolumus Verbum carnem fieri, ne nostri ad te pro-
gressus mediator in ea fiat, cœlestesque domos in-
colamus. Claudantur cœlorum januae, ne tuum
Verbum per carnis suæ velamen nobis iter ad eos-
los renovet. En quas illi voces diabolica cum au-
dacia proferunt, qua eadem instigante prava sibi
ipsi excogitavere commenta. Nam qui Verbum
carnem factum adorare recusant, hi ingratos in
eius benignitatem sese exhibit, qua humanam as-
sumpsit naturam. Qui autem Verbum a carne di-
rimunt, hi profecto nullam peccati redemptiōnē
nullamve mortis solutionem autemant fieri. Ubinar
vero carnem, quam Salvator accepit, seorsum po-
sitam reperient impii, ut et dicere audeant: Nos
non adoramus Dominum cum carne, sed corpus
separamus, et soli Domino servimus? Sane beatus
Stephanus Dominum a dextris stantem vidit¹⁵;
angeli quoque discipulis aiebant: Sic veniet quem-
admodum vidistis eum euntem in cœlum¹⁶. Quin et
ipse Dominus Patrem alloquens dixit: Volo ut ibi
sum ego, et illi semper sint mecum¹⁷. Si igitur caro

¹¹ Philipp. ii, 10, 11. ¹² ibid. 7, 6. ¹³ II Petr. i, 4. ¹⁴ Rom. viii, 3. ¹⁵ Act. vii, 55. ¹⁶ Act. i, 11.
¹⁷ Joan. xvii, 24.

(98) Seguerian. Basil. et Anglicanus, καὶ παντὸς
ἀμαρτ.

(99) Sic Seguer. atque ita legit Nannius. Alii et
editi omittunt, ἡ κτίσματος.

(1) Sic omnes miss. Editi vero, ἐνταῦθα. Mox Se-

gieler., προδόου.

(2) Sic Seg. Basil. Anglic. Alii vero et editi, σές
omittunt.

(3) Sic omnes miss. Male autem editio Commel., où
omittit

a Verbo nequilt dividi, an non necesse est illos aut A errore deposito jam Patrem in nomine Domini nostri Jesu Christi adorare, aut, si Verbum carnem factum adorare illique servire noluerint, ab omnibus rejici, nec amplius censeri Christianos, sed vel inter ethnicos, vel inter Judæos aunumerari?

ονόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ή, μὴ προσκυνοῦντας, μηδὲ λατρεύοντας τῷ ἐν σαρκὶ γενομένῳ Λόγῳ, πανταχθεν ἐκβάλλεσθαι, καὶ μηκέτι Χριστιανοὺς, ἀλλ' ἡ ἑθνικούς, η μετὰ τῶν Ιουδαίων συγγειριζεῖσθαι;

6. Hæc ergo, ut supra diximus, insania et temeritas illorum est. Nostra autem fides recta est, aliae ex doctrina apostolica deducta, et Patrum traditione, nec non cum Novi tum Veteris Testimenti auctoritate confirmata. Hæc enim sunt prophetarum verba : *Emitte Verbum tuum et veritatem tuam*⁹⁹; et : *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*¹. Quid porro illud est quam Deum in carne factum esse? Idem quoque apostolica docet traditio, tum beato Petro dicente : *Christo igitur pro nobis carne passo*²; tum Paulo scribente, *Expectantes beatam spem et adventum* 731 *gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedidit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni peccato, et mundaret sibi populum peculiarem, et auctiorem bonorum operum*³. Quomodo ergo se ipsum pro nobis dedisset, nisi carnem gestasset? hanc enim offerens, semetipsum pro nobis dedit, C ut mortem in illa subeundo, diabolum mortis imperium habentem profligaret⁴. Hinc gratias semper agimus in nomine Jesu Christi, neque gratiam nobis per ipsum præstilam repudiamus. Corporea enim Salvatoris præsentia mortis sicut pretium, et rerum omnium creatarum salus. Quocirca, charissime et optatissime, hi quidem, qui diligunt Dominum, ex dictis commonescant: qui vero imitantur Judam, et Dominum deserunt, ut Caipham sequantur, ex iisdem dedoceantur, si modo velint, tandemque erubescant. Noverint igitur nos, cum Dominum in carne adoramus, non rem creatam adorare, sed Creatorem creato induitum corpore, quemadmodum supra explicavimus.

ἐν σαρκὶ προσκυνοῦντας, οὐ κτίσματι προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τὸν κτίστην ἐνδυσάμενον τὸ κτίστὸν σύμμα, καθὼπειτομεν.

7. Vellem vero ut tua pietas hoc ab illis scisciatetur. Nempe cum Israelitæ Jerosolymam juberantur ascendere, ut adorarent in templo Domini, ubi videlicet arca erat, supra quam cherubim gloriæ obtegebant propitiatorium, benene agebant, an male? Si male agebant: cur hi qui legem istam negligenter, multabantur? Scriptum enim est: *Qui contempserit nec ascenderit, peribit de populo*⁵. Sin autem recte agebant, eaque in re accepti erant

⁹⁹ Psal. XLII, 3. ¹ Isa, VII, 14; Matth. I, 23. ² I Petr. IV, 1. ³ Tit. II, 13. ⁴ Hebr. II, 14. ⁵ Deut. XVI, 16.

(4) Ita Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, ή addunt ante ὄρθῃ. Idem Seguer. Basil. et Anglic. mox, ἀποστολικής, et infra, ἀποστολική, ubi alii et editi, ἀποστόλων.

(5) Sic Seguer. Basil. et Anglic. Alii vero et editi,

A σασθε αὐτὸν πορευόμενορ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἱρηκε, προσφωνῶν τῷ Πατρὶ· Θέλω, δύον εἰμι ἔγώ, ίτυ καὶ αὐτὸν πάρτοτε μετ' ἐμοῦ ὥστε. Καὶ δώς, εἰ ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ σάρκη ἀπὸ τοῦ Λόγου, πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἀποθέσθαι τὴν πλάνην, καὶ προσκυνεῖν λοιπὸν τὸν Πατέρα ἐν τῷ

ονόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μηδὲ λατρεύοντας τῷ ἐν σαρκὶ γενομένῳ Λόγῳ, πανταχθεν ἐκβάλλεσθαι, καὶ μηκέτι Χριστιανοὺς, ἀλλ' ἡ ἑθνικούς, η μετὰ τῶν Ιουδαίων συγγειριζεῖσθαι;

B 6. Ἐκείνων μὲν οὖν, καθὼπειτομεν, η τοιαύτη μανία καὶ τὸλμα· ἡμῶν δὲ η πίστις ἐστιν ὄρθῃ⁽⁴⁾, καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀποστολικῆς ὀρμωμένη καὶ παράδοσεως τῶν Πατέρων, βεβαίουμένη ἐκ τε Νέας καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· Ἀπόστειλορ τὸν Λόγον σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· καὶ, Ἰδού η Παρθένος ἐτραπέσθαι ἔξει καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσονται τὸ δρόμον αὐτοῦ Ἐμμαρούντι, δέστι μεθερμηνεύμενορ, Μεθ' ἡμῶν δ Θεός. Τι δὲ τοῦτο ἐστιν η Θεὸν ἐν σαρκὶ γεγενηθῆσθαι; Ή δὲ ἀποστολικὴ παράδοσις διδάσκει, τοὺς μὲν μακαρίους⁽⁵⁾ Πέτρου λέγοντος· Χριστοῦ οὐν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος σαρκί· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιχρειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· Ἰταντρόσθηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμφοτελείας, καὶ καθαρίσθηται ἡμῶν ἐργα. Πῶς οὖν δέδωκεν αὐτὸν⁽⁶⁾ ὑπὲρ ἡμῶν, εἰ μὴ σάρκα φορέσας ήν; ταύτην γάρ προσενέγκας⁽⁷⁾, ἐαυτῷ δὲ ἡμῶν δέδωκεν, ήν, ἐν ἐκείνῃ τὸν θάνατον ἀναδεξάμενος, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον. Διὸ καὶ πάντοτε εὐχαριστοῦμεν ἐν τῷ ὄντι τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐκ ἀθετοῦμεν τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην χάριν εἰς ἡμᾶς. Ή γάρ ἐνσαρκός παρουσίᾳ τοῦ Σωτῆρος θανάτου λύτρον καὶ κτίσμας πάστης σωτηρία γέγονεν. Οὐστε, ἀγαπητὲ καὶ ποθεινότατε⁽⁸⁾, οἱ μὲν ἀγαπῶντες τὸν Κύριον ὑπομιμησκέσθωσαν ἐκ τούτων· οἱ δὲ τὸν Ίουδα τρόπον μιμησάμενοι, καὶ καταλιπόντες τὸν Κύριον, ἵνα μετὰ τοῦ Κατέφα⁽⁹⁾ γένωνται, μεταπαίδευσθωσαν ἐν τούτοις, ἐὰν ἅρα θελήσωσιν, ἐὰν δρα αἰσχυνθῶσι. Καὶ γινωσκέτωσαν, ὅτι, τὸν Κύριον

D 7. Εἴδουλόμεθα δὲ τὴν σήνη εὐλάβειαν πυθέσθαι παρ' αὐτῶν τούτο· ἡνίκα ὁ Ἰσραὴλ ἐκελεύετο ἀνέρχεσθαι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ προσκυνεῖν ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, ἔνθα ἡ κιβωτὸς καὶ ὑπεράνω ταύτης τὰ χερουδίμη τῆς δόξης κατατάξανται τὸ ἱερότητον, καλῶς ἐποίουν η τούναντίον; Εἰ μὲν οὖν φαύλως ἐπραττον, πᾶνς οἱ τοῦ νόμου τούτου κατολιγωροῦντες ὑπὸ ἐπιτιμίαν ἐγίνοντο; Γέγραπται γάρ· Ορ ἐὰν ἔξουθενήσῃ καὶ μὴ ἀναβῇ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· εἰ δὲ καλῶς

ποιεῖ, μακαρίους omittunt.

(6) Forte ἐαυτόν.

(7) Seguerianus, προσενεγκών.

(8) Καὶ ποθεινότατε omittunt Gobl. et Felckm. I.

(9) Seguerianus, Κατέφα.

Ξπραττον, καὶ ἐν τούτῳ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ (10) ἔγι- νοντο· πῶς οὐκ ἀπολαύεινας πολλάκις εἰσὶν ἔξιν οἱ μιαροὶ καὶ πάσης αἰρέσεως αἰσχιτοι· Ἀρειανοί, διτι, τὸν πάλαι λαδὸν ἀποδεχόμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν τιμὴν, οὐ βούλονται τὸν Κύριον ἐν σφράτῃ, ὡς ἐν ναῷ δυνται, προσκυνεῖν; Καί τοι ὁ πάλαι ναὸς ἐκ λίθων ἦν καὶ χρυσοῦ κατασκευασθεὶς, ὡς σκιά· ἐλθούσης δὲ τῆς ἀληθείας, πέπαυται λοιπὸν ὁ τύπος, καὶ οὐκ ἔμεινε, κατὰ τὴν Κυριακὴν φωνὴν, λίθος ἐπὶ λίθον ἐν αὐτῷ, δις οὐ κατελύθη. Καὶ οὗτε, τὸν ναὸν βλέποντες ἐκ λίθων, ἐνδύμαζον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ναῷ λαλοῦντα Κύριον εἶναι κτίσμα, οὗτε, τὸν ναὸν ἐξουθενοῦντες, ἀπερχόμενοι μακρὸν προσεκύνουν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἐρχόμενοι νομίμως ἐλάτερουν τῷ Θεῷ ἀπὸ τοῦ ναοῦ χρηματίζοντι. Τούτου δὲ οὕτως γενομένου, πῶς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ (11) πανάγιον καὶ πάνσεπτον ἀληθῶς, ὑπὸ μὲν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ εὐαγγελισθὲν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος πλασθὲν, καὶ τοῦ Λόγου γεγονὸς (12) ἐνδυμά, οὐ προσκυνητόν; Χειρά γοῦν σωματικὴν ἔκτείνας ὁ Λόγος, ἥγειρε τὴν πυρέσσουσαν· καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἀφεῖς, ἥγειρε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν (13)· καὶ πάλιν τὰς χειρας ἔκτείνας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀδέρος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς, υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, κατέβαλε, τὴν δὲ δόδον ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καθαρὰν ἐποίει.

8. Οὐκοῦν ὁ (14) τὸν ναὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν ἐν τῷ ναῷ Κύριον· καὶ ὁ διαιρῶν τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀθετεῖ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἀσεβέστατοι δὲ Ἀρειομάνιται μὴ, ἐπειδὴ τὸ σῶμα κτίστον ἔστι, νομίζετωσαν καὶ τὸν Λόγον εἶναι κτίσμα, μηδὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν Λόγον κτίσμα, διαβαλλέτωσαν τὸ σῶμα αὐτοῦ. Θαυμάσαι γάρ ἔστιν αὐτῶν τὴν κακόνοιαν, ὅτι καὶ πάντα κυκῶσι καὶ φύρουσι, καὶ προφάσεις ἐφευρίσκουσιν, ἵνα μόνον τὸν κτίστην τοὺς κτίσματος συναριθμήσωσιν. (15) Ἀλλ' ἀκουέτωσαν· Εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος, οὐ προσελάμβανε τὸ κτίστον σῶμα, ἵνα αὐτὸν ζωοποιήσῃ. Ποιὰ γάρ τοῖς κτίσμασι παρὰ κτίσματος ἔσται βοήθεια, δεσμένου καὶ αὐτὸν σωτηρίας; Ἀλλ' ἐπειδὴ, κτίστης ὁ (16) ὁ Λόγος, αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τὸν κτίσματον· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ κτίστον αὐτὸς ἐνεδύστεκτο (17), ἵνα πάλιν αὐτὸς, ὡς κτίστης, ἀνακαίνισῃ, καὶ ἀνακτῆσαι τούτο δυνηθῇ. Κτίσμα δὲ ὑπὸ κτίσματος οὐκ ἀν ποτε σωθῇ, ὀποτερούοδὲ ὑπὸ κτίσματος ἔκτισθεσαν τὰ κτίσματα, εἰ μὴ

A Deo, anno sextantes mori digni sunt scelerati turpissimique omnium haeticorum Ariani, qui veteris populi erga templum reverentiam laudant, et Dominum in carne tanquam in templo existentem adorare renuent? Atqui vetus templum et lapidibus et auro, velut umbra, constructum erat: postquam autem advenit veritas, jam evanuit figura, nec lapis super lapidem, secundum Dominicam vocem⁴, in eo mansit, qui non fuerit eversus. Nec vero illi templum ex lapidibus ædificatum contuentes, ipsum etiam Dominum, qui in eo loquebatur, rem creatam putabant esse: neque templum despicientes procul inde adoraturi recedebant; sed in illud ingressi, Deo oracula e templo edenti rite serviebant. Quæ cum ita sint, an non adorari dignum est sanctissimum vereque venerandum Domini corpus, quod quidem ab archangelo Gabriele annuntiatum, a Spiritu sancto formatum⁵, ac Verbi factum est indumentum? Hujus corporis Verbum manu extenta mulierem febri laborantem sanavit⁶, et voce humana emissa Lazarum revocavit ad vitam⁷: idemque manibus rursus in cruce extensis, principem potestatis aeris, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ⁸, prostravit, puramque ad cœlos nobis viam paravit.

8. Quapropter qui contemnit templum, Dominum qui in templo est contemnit: et qui Verbum dividit a corpore, gratiam nobis in ipso datam rejicit. C Nec vero impiissimi Ariani, eo quod creatum corpus est, Verbum quoque creatum esse debent existimare: nec item quia creatum non est Verbum, de ejus corpore detrahere sibi licere putent. Siquidem permira est mentis illorum perversitas, qua et omnia conturbant permiscentque, et causas excogitant, quo solum Creatorem inter res creatas possint collocare. Verum audiant quæ sumus dicturi: Si Verbum res creata esset, creatum non assumptisset corpus, ut illi 732 vitam impertiret. Ecquid enim auxiliū res creatae rei creatæ ferre possit, cum ipsa salute indigeat? Sed quia Verbum, cum creator sit, rerum creatarum fuit opifex: ideo in fine sæculorum rem creatam induit, ut eam, tanquam creator, resarciret et repararet. Nec enim res creata rem creatam posset salvam facere, quemadmodum nec res creatæ a re creata potuisse-

* Matth. xxiv, 2. ⁷ Lue. iv, 26 seqq. ⁸ Joan. xi, 43. ⁹ Ephes. ii, 2

(10) Cobl. et Felckm. I, εὐηρέστουν τῷ Θεῷ.

(11) Sic editi, sed manuscripti pro τῷ habent οὐ, quam particulam Seguerianus infra ante προσκυνητὸν omitit.

(12) Basil. et Anglican., ἐπλάσθη καὶ τοῦ Λόγου γέγονεν.

(13) Seguerian. addit, ἐκ νεκρῶν, omittunt alii et editi. Ibidem idem et Basil. cum Anglican., καὶ πάλιν τὰς χειρας: alii vero et editi, τὰς δὲ χειρας. Item Seguer. ibidem habet, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸν μὲν ἱροντα, et mox idem et Basil. cum Anglican., τὴν δὲ δόδον, etc. Alii vero et editi, τοῦ εἰ μὲν omittunt, ut et Basiliens. et Anglicanus, habentque καὶ τὴν δόδον.

(14) Sic Seguerianus. Alii et editi artie. δ omitunt.

(15) Hæc verba, usque ad ἀνακτῆσαι δυνηθῇ, citantur a Theodoreto dialogo II, sed velut ex epistola ad Epictetum: nisi forte pro ἐκ τῆς αὐτῆς, legendum sit, ἐξ ἀλλῆς ἐπιστολῆς, ut observat Felckmannus. Ibidem Theodoretus, προσελάμβανεν δν. Εἰ τοῦτο, τοῦτο ζωοποιῇ.

(16) Basil. et Anglican., κτίστης ἦν.

(17) Theodoreto, συνεστήσατο. Mox Basiliensis et Anglicanus, αὐτὸς δὲ κτίστης. Ibidem mox Theodor., ἀνακτήσατ.

sent creari, nisi Verbum creator fuisset. Desinat igitur deinceps Scripturas divinas false interpretari, neque sint scandalo simplicioribus fratum : sed, si quidem velint, sententiam mutant et ipsi, nec jam rebus creatis potius quam Deo omnium creatori serviant¹⁰. Sin vero in sua perseverare impietate malunt, se solos ea infligi satis habeant, dentibus que non secus ac ipsorum pater diabolus strideant, quandoquidem fides catholica Ecclesiae Dei Verbum rerum omnium creatorem et opificem esse agnoscit, scimusque quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum¹¹: ipsum item propter nostram salutem factum adoramus hominem, non quidem ut aequali factum corpore, sed ut Dominum qui servi accepit formam, necnon ut opificem et creatorem qui in re creata fieri voluit, ut omnia in ipsa liberans, mundum offerret Patri, cunctaque pacificaret sive quae in celis sive quae in terris sunt¹². Sic enim et paternam ejus agnoscimus divinitatem, et praesentiam corpoream adoramus, disrumpantur licet Ariani. Saluta omnes qui Dominum nostrum Jesum Christum diligunt. Valere te et memorem nostri apud Dominum esse precamur, charissime vereque optatissime. Haec etiam, si opus fuerit, Hieracae presbytero recitari cupimus.

¹⁰ Rom. 1, 25. ¹¹ Joan. 1, 1. ¹² Coloss. 1, 20.

(18) Seguer. Basil. Anglicanus, βούλονται, et infra, θέλωσι pro έθέλωσι.

(19) Seguer. Basil. Anglican., τὸν διάδολον. Idem mox et Gobl., τῆς καθολικῆς. Alii et editi habent, τῆς καθόλου.

(20) Haec ad finem desunt in Anglicano. Ibidem

A κτίστης ἡν δ Λόγος. "Οθεν μὴ καταψευδέσθωσαν τῶν Θείων Γραφῶν, μηδὲ σκανδαλιζέτωσαν τοὺς ἀκεφαίους τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' εἰ μὲν βούλωνται (18), μεταγνωσκέτωσαν καὶ αὐτοῖς, καὶ μηχέτι τῇ κτίστῃ λατρευέτωσαν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν· ἐδὲ δὲ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐμμένειν έθέλωσι, μόνοι τούτων ἐμφορεύσθωσαν, καὶ τριζέτωσαν τοὺς δδόντας κατὰ τὸν πατέρα αὐτῶν τὸν διάδολον (19), διτι η πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, κτίστην οἴδε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, καὶ οἰδαμεν, διτι 'Ερ ἀρχῆ μὲν ἦν δ Λόγος, καὶ δ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· γενόμενον δὲ αὐτὸν καὶ δινθρωπὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν προσκυνοῦμεν, οὐχ ὡς ἵσον ἐν ίσῳ γενόμενον τῷ σώματι, ἀλλ' ὡς Δεσπότην προσκαθόντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ δημιουργὸν καὶ τὸν κτίστην ἐν κτίσματι γινόμενον, ἵνα, ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐλευθερώσας, τὸν κόσμον προσαγάγῃ τῷ Πατρὶ, καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Οὕτω γάρ καὶ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν προσκυνοῦμεν, καὶ Ἀρειομανῖται διαρρήγγωσιν ἑαυτούς. Προσαγόρευε πάντας τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν. Ἐρῶσθαι σε καὶ μνημονεύειν τὴν Κυρίων εὐχόμεθα, ἀγαπητὲ καὶ ὡς ἀληθῶς ιποθετεῖτε (20), ἐδὲ χρεῖα ἀναγνωσθῆναι ταῦτα Τεραχῷ τῷ πρεσβυτέρῳ.

C Seguerianus, Τεραχῇ habet. Editi, Τεραχῷ. Gobl. et Felckm. 1, Τέραχα. Forte, Τέραχι, scribendum. Hic enim ille est Hierax quem Ariani una cum Adelphio et multis aliis in exsilio projecerunt, ut narrat Athanas. Hist. ad monachos, num. 72, et Apologia de sua sua, num. 7.

ADMONITIO IN EPISTOLAM S. ATHANASII AD MAXIMUM PHILOSOPHUM.

I. Idem circiter tempus hoc sancti Athanasii responsum ad Maximum philosophum datum est quo ejus ad Adelphium epistola : quo nimurum multiplices circa Incarnationem Domini opiniones nascebantur. Hac igitur epistola approbat sanctus doctor quae ad ipsum scripserat Maximus contra quosdam hæreticos, quorum scilicet alii Christum verum Deum esse pernegabant; alii Verbum, ut olim, ad aliquem hominem advenisse autem factum ipsum esse revera hominem; alii vero ipsum communis naturæ ordine hominem factum esse existimabant. Paucis contra eos errores disputat sanctus Athanasius, quae et ipsa ex Maximi litteris mutualum se esse, hisque nihil addendum duxisse ait, sed tantum crucis meminisse, ut qui ex iis quae ut homo egit et passus est Dominus, Deum illum esse negant, mutata et ipsi sententia crucifixum jam aduent. Passim autem supra vidimus Athanasium contra Arianos disserentem ostendere Verbum factum vere esse hominem, non vero, ut olim, ad sanctum aliquem hominem advenisse: quem item errorem expresse supra refellit Epistola ad Epictetum.

II. Hic porro Maximus philosophus, ad quem epistolam mittit sanctus Athanasius, non aliis projecto videatur esse, quam Alexandrinus ille, cuius laudes celebrat Gregorius Nazianzenus, oratione 23, cuius nomine quidam postea suppresso, falsum Heronis nomen superscripsisse narrat Hieronymus Catalogo scriptor. eccl., quod scilicet in eundem ubi vehementer admodum invehatur idem Gregorius: quasi non licuerit, inquit Hieronymus, eundem et laudare et vituperare pro tempore. Testatur autem Gregorius, Maximus contra gentiles et hæreticos solitus esse disputare, ut ex his ejus verbis liquet: Σύγχει μὲν καὶ τὴν Ἑλλήνων δεισι-

δαιμονιαν, ως πρότερον, καὶ τὴν πολύθεον αὐτῶν ἀθετῶν, καὶ τοὺς παλαιοὺς θεοὺς καὶ τοὺς νέους, καὶ τοὺς αἰσχροὺς μύθους... σύγχει δὲ καὶ τὰς τῶν αἱρέσεων ἐπαναστάσεις, καὶ τοσούτῳ θερμότερον, δισπέπονθας. *Genitilium superstitionem, ut prius, consuta, eorumque impietatem qua multos colunt deos; veteresque et recentes deos, necnon obscenas fabulas.... Insurgentium similiter hæresum impetus frange, eoque acrius quo passus es. Quæ quidem in Maximum ad quem scribit Athanasius, optime quadrant qui pro fide Christi passus fuerat. Insignem quoque De fide adversus Arianos librum scripsisse eumdem Maximum, Gracianoque Mediolani dedisse memorial sanctus Hieronymus Catalogo scriptorum ecclesiasticorum.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ (21).

S. P. N. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI AD MAXIMUM PHILOSOPHUM.

Τῷ ἀγαπητῷ καὶ ἀληθῶς ποθειτοτάτῳ νῦν Μαξίμῳ Φιλοσόφῳ, Ἀθανάσιοις ἐν Κυρίῳ χαίρειν. A 733 *Dilecto ac vere optatissimo filio Maximo philosopho, Athanasius in Domino salutem.*

1. Ἐντυχών τοῖς νῦν γραφεῖσι παρὰ σοῦ, τὴν μὲν στήν εὐλάβειαν ἀπεδεξάμην (22), τὴν δὲ προτέτειαν τῶν μῆνοντων μῆτε ἀλέγουσα, μῆτε περὶ τὸν διαβούλου τοιούται, ἐπὶ πολὺ θαυμάσας, ἐδουλευσάμην ἀληθῶς σιωπῆσαι. Τῷ γάρ ἐπὶ τοῖς οὕτω φανεροῖς καὶ πλέον φωτὸς λάμπουσιν ἀποκρίνασθαι, οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν ἢ προφάσεις ἀναισχυντίας τοῖς οὕτω παρανομοῦσι παρέχειν. Καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Σωτῆρος μεμαθήκαμεν. Νιψαμένῳ γάρ τῷ Πιλάτῳ καὶ καταλαβομένῳ τὴν συκοφαντίαν τῶν τότε Ἰουδαίων, οὐχ ἔτι ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ Κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχρημάτικε τῇ τούτου γυναικὶ, ἵνα μὴ ἐν λόγῳ, ἀλλὰ ἐν δυνάμει πιστεύῃ ται ὁ χρινόμενος εἶναι (23) Θεός. Τῷ δὲ Καΐφᾳ μῆτα προκρινόμενος πρὸς τὴν φυλαρίαν, αὐτὸς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοὺς πάντας εἰς γνῶσιν μετήγαγεν. Ἐπὶ πολὺ γοῦν ὑπερτιθέμενος καὶ δρῶν τὴν τῶν ἀναιδευομένων ἡγομαχίαν, μόλις ἥδεσθην τὸν σὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ ὑπτηγόρευσα οὐδὲν πλέον τῶν παρὰ σοῦ γραφέντων, ἵνα οἵς ἀντείρηκεν ὁ ἐναντίος, τούτοις λοιπὸν πεισθεῖς, παύσῃ τὴν γλώσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μῆτα λαλῆσαι δόλον. Καὶ γένοιτο μὲν τοὺς τοιούτους μηχεῖτι δινείδεις: μετὰ τῶν παροδευόντων τότε Ἰουδαίων τὸν χρεμάμενον ἐπὶ ξύλου, Εἰ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, σώσει αὐτὸν· ἐδὲ δὲ ἄρα μηδὲ οὕτως καταδύνωται, ἀλλὰ σὺ τῆς ἀποστολικῆς μνημονεύων παραγγελίας, αἱρετικὸν ἀνθρώπων μετὰ μιαν καὶ δευτέραν τυνθεσίαν παρατοῦ, εἰδὼς, διτεξιστραπταὶ ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάρει ὃν αὐτοκατάκριτος. Εἰ μὲν γάρ Ἑλληνες ἢ τῶν Ἰουδαϊζόντων (24) εἰσὶν οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες, ως μὲν

²² I Tim. 1, 7. ²³ Matth. xxvii, 24. ²⁴ ibid. 19. xxviii, 40. ²⁵ Tit. iii, 10, 11.

(21) Scripta anno circiter 371.—Basil., ἐπίσκοπον πρὸ φιλόσωφον. In Segueriano nullus præfigitur titulus, sed aliis omissis incipitur, τῷ ἀγαπητῷ, etc.

(22) Sic Seguer. et Basil. Alii vero et editi, ἐδε-

1. Perfectis iis quæ a te modo scripta sunt, tuam quidem collaudavi pietatem; sed vehementer admiratus hominum temeritatem, qui non intelligunt, neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant¹⁶, silere omnino statueram. Siquidem de rebus tam evidentibus luceque ipsa clarioribus respondere, nihil aliud est quam impudentiæ ansam hujusmodi improbis hominibus præbere. Id vero vel ab ipso didicimus Salvatorem. Nam postquam Pilatus manus lavisset, ac Judæorum calumniam admisisset¹⁷, nihil ei amplius respondit Dominus, sed potius ejus uxori rem oraculo¹⁸ monuit, ut ne ex verbis sed ex potentia is, qui judicabatur, Deus esse crederetur. B Idem autem ipse qui nihil ad Caiphæ ineptias responderat, promissione sua omnes ad sui cognitionem traduxit¹⁹. Hinc igitur diu ipse distuli, vixque tandem, eorum commotus impudentia et loquacitate, tuo pro veritate cessi ardori. Nihil tamen plus dictavi iis quæ a te scripta sunt, ut quibus repugnavit adversarius, iisdem jam persuasus prælibeat linguam suam a malo, et labia sua ne loquantur dolum²⁰. Utinam vero non amplius cum prætereuntibus tunc Judæis suspenso in cruce exprobrent, Si Filius Dei est, scipsum salvum faciet²¹. Quod si nec sic illos suæ audaciæ pudeat, tu præcepti apostolici memor, hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus²². Nam si gentiles sunt aut ex Judaizantium numero qui talia audent, illi

¹⁶ Matth. xxvi, 63. ¹⁷ Psal. xxxiii, 1. ¹⁸ Matth.

ξάμην. Mox ex Seguer. particulam μή in editis omissem restituimus.

(23) Elva abest a Gobler. et Falc. 1.

(24) Seguerianus, τῶν νῦν Ἰουδαϊζόντων.

quidem, ut Judæi, scandalum, vel, ut gentiles, A stultitiam esse arbitrentur Christi crucem ²⁰. At si se Christianos simulant esse, discant crucifixum Christum, Dominum gloriæ ²¹, Deique virtutem et sapientiam esse ²².

2. Quod si dubitant utrum sit Deus, Thomam reverantur, qui crucifixum manibus contrectavit, eumque Dominum et Deum esse affirmavit ²³. Ino ipsum timeant Dominum, qui lotis discipulorum pedibus ait: *Vos vocatis me, Dominus et magister, et bene dicitis: sum etenim* ²⁴. Atqui quo in corpore pedes lavit, in eodem peccata nostra in lignum sustulit ²⁵. Tunc autem palam rerum omnium agnitus est Dominus, cum scilicet sol radios contraxit suos, terra tremuit, scissæ petræ sunt, ipsique carnifex agnoverunt crucifixum vere Filium Dei esse. Nec enim hominis cuiuspiam sed Dei erat corpus quod cernebatur, in quo cum esset et cum crucifixetur, mortuos excitabat. Quocirca nec ferenda illorum audacia est, qua Dei Verbum dicunt ad sanctum aliquem hominem factum esse (id enim singulis prophetis aliisque sanctus viris contigit), ne in singulis eorum natus, in singulis eorum moreretur. **734** Verum non ita est: absit! Sed semel in fine sæculorum, eliminandi peccati causa, Verbum ipsum factum caro est, et ex Maria virgine prodiit homo nobis similis, qui et idem ad Judæos ait: *Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum* ²⁶? Nec item corporis alias cuiusdam hominis participes facti, sed ipsius Verbi corpus accipientes, dii efficiuntur.

3. Certe illud etiam per mihi mirum visum est quod vel cogitare ausi sint eum naturæ communi ordine hominem factum fuisse. Nam si ita se haberet, supervacanea profectio esset Mariæ commemorationis. Si quidem virginem absque viri consortio parientem ignorat omnino natura. Quapropter Patre comprobante, ille cum verus Deus et natura Verbum atque Patris sapientia esset, homo propter nostram salutem corpore assumpto factus est, ut habens quod pro nobis offerret, salvos nos omnes facheret, qui timore mortis per totam vitam obnoxii eranis servituti ²⁷. Non enim aliquis alias homo semetipsum pro nobis dedit, cum omnis homo mortis esset reus, juxta illud quod in Adamo ad omnes dictum est: *Terra es, et in terram revertar* ²⁸. Nulla etiam res alia creata præstare id poterat, cum omnis sit mutabilis. Sed ipsum Verbum corpus proprium obtulit pro nobis, ne videlicet in hominem fides et spes nostra esset, sed ut in ipsum Deum Verbum fidem haberemus. Profecto ipso homine facto, vi-

louðaios σκάνδαλον, ὡς δὲ Ἐλληνες μωρίαν νομιζέτωσαν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ ὑποκρίνονται ὡς Χριστιανοί, μαθέτωσαν τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν, Κύριον· μὲν τῆς δόξης, δύναμιν δὲ Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν αὐτὸν εἶναι.

2. Εἰ δὲ ἀμφιβάλλουσιν, διτι καὶ Θεός ἐστιν, αἰδεῖσθωσαν τὸν Θωμᾶν τὸν φηλαφήσαντα τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ λέγοντα Κύριον αὐτὸν εἶναι καὶ Θεόν. Καὶ φοβεῖσθωσαν αὐτὸν τὸν Κύριον, τὸν μετὰ τὸ νῦν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν λέγοντα· *Τυμέτις φωτίστε με δέ Κύριος καὶ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γέρος* (25). Ἐνῷ δὲ σώματι τυγχάνων ἔνιψε τοὺς πόδας, ἐν τούτῳ τὰς ἀμαρτίας τημῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον. Ἐμαρτυρεῖτο τε δεσπότης τῆς κτίσσως, συστελλαντος μὲν τοῦ τάλιου τὰς ἀκτίνας, καὶ τῆς γῆς τρεμαύσης, καὶ τῶν πετρῶν (26) σχιζομένων, καὶ τῶν δημίων ἐπιγνόντων, διτι ἀληθῶς Θεοῦ Γίλος ἐστιν δὲ σταυρωθέν. Οὐ γάρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ Θεοῦ, ἐνῷ τυγχάνων καὶ διτι ἐσταυροῦτο, ἤγειρε νεκρούς. Διὸ οὐδὲ καλὸν ἐκεῖνο (27) αὐτῶν τὸλμημα τὸ λέγον, διτι εἰς ἀνθρώπον τινὰ ἄγιον ἐγένετο δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος (τούτο γάρ ἐν ἑκάστῳ ἐγένετο (28) τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀλλῶν ἀγίων), ἵνα μὴ καὶ ἔκαστον γεννώμενος καὶ πάλιν ἀποθνήσκων φαίνηται. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· μὴ γένοιτο! 'Αλλ' ἀπαξὶ ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων εἰς ἀδέτησιν τῆς ἀμαρτίας αὐτὸς δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου προῆλθεν ἀνθρώπος καὶ δούλωσιν ἡμετέρων, ὡς καὶ πρὸς Τουδαλούς ἔφη· *Τι ἔγειται με ἀποκτεῖται ἀνθρώπος, δις τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάηται;* Οὐκ ἀνθρώπου τέ τινος μετέχοντος, ἀλλὰ αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα λαμβάνοντες, θεοποιούμεθα.

3. Ἀμέλει κάκεινο τεθαύμακα, πῶς δλως (29) καὶ ἐννοῆσαι τετολμήκασιν, διτι φύσεως ἀκολουθίᾳ γεγένηται ἀνθρωπος. Εἰ γάρ οὕτως ἦν, περιττή τῆς Μαρίας ἡ μνήμη. (30) Οὐδὲ γάρ οἶδεν ἡ φύσις παρθένον χωρὶς ἀνδρὸς τίκτουσαν. "Οὐεν εὔδοκιμος τοῦ Πατρὸς Θεὸς ὁν ἀληθινὸς, καὶ φύσει Λόγος, καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, γέγονε σωματικῶς ἀνθρωπός, διὰ τὴν τημέτέραν σωτηρίαν, ἵνα, ἔχων δὲ προσενέγκη ὑπὲρ τημῶν, σῶσῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φύσι φανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλεῖας. Οὐ γάρ ἀνθρωπὸς τις ὑπὲρ τημῶν ἔστων δέσμωκεν· ἐπειδὴ πᾶς ἀνθρωπὸς ὑπεύθυνός ἔστι θανάτῳ, κατὰ τὸ, *Γῆ εἰ καὶ εἰς τὴν ἀπελεύσην,* ἐν τῷ Ἄδην εἰρημένον πρὸς πάντας· ἀλλ' οὐδὲ ἔτερόν τι τῶν κτισμάτων· ἐπειδὴ πᾶσα τοιτισις ὑποπτός ἔστι τροπῆς. 'Αλλ' αὐτὸς δὲ Λόγος τὸ θιόν σῶμα προσήνεγκεν ὑπὲρ τημῶν, ἵνα μὴ εἰς ἀνθρωπὸν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλπίκην, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον τὴν πίστιν ἔχωμεν. Ἀμέλει καὶ ἀνθρώπου γενομένου αὐτοῦ, θεωροῦμεν τὴν δέξιαν αὐτοῦ, δέξιαν ὡς Μορογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλίσης χάρι-

²⁰ I Cor. i, 23. ²¹ I Cor. ii, 8. ²² I Cor. i, 24. ²³ Joan. xx, 28. ²⁴ Joan. xiii, 13. ²⁵ I Petr. ii, 24. ²⁶ Joan. viii, 40. ²⁷ Hebr. ii, 15. ²⁸ Genes. iii, 19.

(25) Seguer. Basil., καὶ γάρ εἰμι.

(26) Seguer., τῶν δὲ πετρῶν. Mox Gobl., τῶν δὲ δημάρκων.

(27) Sic Seguer. et Basil. Alii vero et editi, ἐκεῖνων.

(28) Seguer., ἐγίνετο. Paulio post Basil., γενόμε-

νος προ γεννώμενος. Ibidem pro πάλιν, Seg. habet πολλάκις.

(29) "Ολως abest a Gobl. et Felc. Mox Seg., γεγένηνται.

(30) Ilæc item supra leguntur, pag. 722, n. 4.

τοῖς καὶ ἀληθεῖαις. Ἐν γάρ διὰ τοῦ σώματος ὑπέμεινε, ταῦτα ὡς θεὸς ἐμεγάλων· καὶ ἐπείνα μὲν σαρκὶ, θεῖκῶς δὲ τοὺς πεινῶντας ἔχθραζε. Καὶ εἰ σκανδαλίζεται τις ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς, πιστευέτω ἐφ' οἷς δὲ θεὸς ἐργάζεται. Πινυθάνεται γάρ ἀνθρωπίνως, ποῦ Λάζαρος κεῖται, ἐγείρει δὲ τούτον θεῖκῶς. Ὅθεν μηδὲ γελάτω τις λέγων παιδίον καὶ ἥλικιαν ὄνομάων, καὶ αὐξήσιν, καὶ φραγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ παθεῖν, ἵνα μὴ, τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἀρνούμενος, ἀρνήσῃται τέλεον καὶ τὴν δὲ ἡμᾶς ἐπιθῆμιαν αὐτοῦ. Καὶ ὕσπερ οὐκ ἀκόλουθοί φύσεως; ἀνθρωπὸς γεγένηται, οὕτως ἀκόλουθον ἦν σώμα λαβόντα αὐτὸν δεικνύναι τὰ ἴδια τούτου, ἵνα μὴ τῇ φαντασίᾳ τοῦ (31) Μανιχαίου χρατήσῃ. Ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν χρηματίζοντα μὴ κρύψαι τὰ τῆς θεότητος, ἵνα μὴ δὲ Σαμοσατεὺς πρόσφατιν εὔρῃ, ἀνθρωπὸν αὐτὸν λέγων, ὡς ἄλλον δυτα παρὰ τὸν θεὸν Λόγον.

propria sunt nisi occultaret, ne Samosatensi esset errandi causa, qui nempe hominem eum esse atque alium a Verbo dixit.

4. Ταῦτα τοίνυν κατανοῶν δὲ ἀπίστος, μαθέτω, ὅτι βρέφος μὲν ἦν ἐπὶ φάνης, τοὺς δὲ μάγους ὑπέταξε προσκυνούμενος ὑπὸ αὐτῶν· καὶ παιδίον μὲν εἰς Ἀλγυπτὸν κατῆλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλολατρείας κατήργησε· καὶ ἐσταυρωμένος σαρκὶ, νεκροὺς ἐκ πολλοῦ χρόνου σαπέντας (32) ἤγειρε. Καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε πάντα, ἵνα ἡμεῖς, τοις ἐκείνους παθήμασιν ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι, διαμελώμενοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

5. Ταῦτα δέ σοι συντόμως ἐκ τῶν σῶν, καθὼς προείπον, δεξάμενος ὑπηρόρευσα, οὐδὲν πλέον ἐπεξεργασάμενος (33), ἀλλὰ μόνον τὸ περὶ τοῦ θείου σταυροῦ μημονεύσας, ἵνα ἐν οἷς ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ὀλίγωροι, ἐν τούτοις μεταπαιδευθέντες προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον. Σὺ δὲ γνησίως τοὺς ἀπίστους πεῖθε· τάχα πως ἀπὸ ἀγνωσίας (34) εἰς ἀπίγνωσιν ἐλθωσι, καὶ πιστεύσωσι καλῶς. Καὶ εἰ καὶ αὐτάρκη αὐτὰ τὰ παρὰ σοῦ γραφέντα, δώμας ὑπομνήσεως ἔνεκεν πρὸς τὸν φιλονείκους προσθεῖναι καὶ ταῦτα καλόν· ἵνα μὴ ὡς ἐλεγχόμενοι, ἐξ ὧν τετολμήσαιν, αἰσχυνθῶσιν, ἀλλὰ ὡς ὑπομνησόχρομενοι μὴ ἐπιλάθωνται τῆς ἀληθείας. Κρατείτω γάρ τὰ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων (35) ὀμολογθέντα· ὅρθα γάρ ἔστι καὶ ικανὰ πᾶσιν ἀσεβεστάτην αἵρεσιν ἀνατρέψαι, καὶ μάλιστα τὴν Ἀρειανήν, τὴν εἰς τὸν Λόγον τὸν Θεοῦ (36) δυσφημούσαν, καὶ ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἄγιον δυστεθούσαν. Προσαγόρευε πάντας τοὺς ὄρθως φρονοῦντας. Προσαγορεύουσι σε πάντες οἱ σὺν ἡμῖν.

³¹ Joan. i, 14. ³² Joan. xi, 34,43. ³³ I Cor. xv, 53.

(31) Seg. vocem, ἀθέου addit, quam alii et editio om.

(32) Seg. et Basil. addunt σαπέντας: alii et editio om.

(33) Sic Seguerianus. At alii et editio, ἐξεργασά-

μενος.

(34) Seguerianus et Basil., ἀπὸ ἀγνωσίας. Cæteri et editio, ἐξ ἀγνωσίας. Ibidem Seguer. et Goblerian., πιστεύσωσι. Alii et editio, πιστεύσουσι. Ibidem Gobl. et Felc. 1, ut et legit Nanlius, καὶ εἰ μὴ αὐτάρκη.

A deus gloriā ejus, gloriā quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis ³⁰. Quæ enim per corpus toleravit, hæc eadem, ut Deus, magnifice exornavit. Hinc carne quidem esuriebat, at esurientes pascebat tanquam Deus. Unde si cui corpore a ejus acta offendicula sunt, ex his quæ ut Deus agit, credere nihil cunctetur. Namque interrogat quidem ut homo, ubi jaceat Lazarus, sed ipsum ut Deus ad vitam revocat ³⁰. Nemo igitur irridens objiciat puerum eum fuisse æateque crevisse, manducasse, bibisse et passum esse, ne si ea quæ corporis propria sunt negaverit, penitus etiam neget ejus propter nos adventum. Ac quemadmodum non consuetō naturæ ordine homo factus est, ita convenit ipsum, corpore assumpto, ejus proprietates in se exhibere, ut ne ficta Manichæi incarnatione vim obtineret. Rursus vero par eum erat ita sese corpore ostendere, ut quæ divinitatis B

incarnatio vim obtineret. Rursus vero par eum

erat ita sese corpore ostendere, ut quæ divinitatis

causa, qui nempe hominem eum esse atque

4. Hæc igitur intelligens infidelis, discat illum infantem quidem jacuisse in præsepio, sed magos, a quibus adoratus est, sibi subdidisse; discat puerum eum descendisse in Ægyptum, sed idolatriæ simulacra deturbasse; discat carne quidem crucifixum ipsum esse, at mortuos multo jam tempore corruptos exsuscitasse. Denique palam factum est ipsum non propter se, sed propter nos omnia sustinuisse, ut nos ejus passionibus impassibilitatem et incorruptionem induentes³¹, vitam viveremus æternam.

5. Hæc autem breviter, ex tuis, ut dixi, mutatus, dictavi, quibus nihil aliud duxi addendum, nisi quod solius crucis meminerim, ut quæ incuriosis scandalo fuerunt, his ipsis, mutata sententia, adduci possint ut Crucifixum adorent. Tu autem infideles rite perdoce: forte enim futurum est ut relicta in scititia ad veritatis cognitionem perveniant recteque credant. Tametsi vero satis sunt quæ tu ipse scripsisti, haud ab re tamen fuerit hæc admonitionis causa, propter litigiosos illos homines addidisse; ut 735 scilicet non quasi ob ea, quæ ausi sunt, convicti erubescant, sed ut, tanquam commonefacti, veritatis non obliviscantur. Vnde enim habeant quæ Patres Nicææ sunt confessi: recta quippe illa sunt idoneaque ad omnem revertendam hæresim, et maxime Arianam, quæ in Dei Verbum injuriosa est, proindeque in sanctum ejus Spiritum impia. Saluta omnes qui recte sentiunt: te salutant omnes qui nobiscum sunt.

(35) Sic Seg. et Bas. At alii et editio Comm., παρ' αὐτῶν Πατέρων. Mox Seg. Gobl. et Felc. 1, δρθῇ γάρ έστι καὶ ικανή.

(36) Seguerian., τὸν Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ. Mox hæc verba, ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἄγιον δυστεθούσαν, absunt a Basil. nec veritatem interpres in editione Comin. Ibid. Seguer., ἀστεθούσαν pro δυστεθούσαν. Idem in fine et Basil., οἱ σὺν ἡμῖν. Cæteri et editio, οἱ σὺν ἡμῖν.

IN DUOS CONTRA APOLLINARIUM LIBROS MONITUM.

I. *Libros adversus Apollinarium ab Athanasio conscriptos memorat Proclus, oratione sua in synodo secunda Constantinopolitana (37) : cuius insignem locum hic afferendum censuimus.* Et Athanasius ait, diversas epistles ad Apollinarium scribit, tanquam eadem in fide sapientem : et tamen postea libros integros etiam post mortem Apollinarii scripsit adversus eum cognitis illius in scripto blasphemis. Et nihil Apollinario profuerunt quæ ante ad illum, tanquam eadem in fide sapientem, scripta sunt. *Leontius item libro tertio contra Nestorium et Eutychen, gloriatum esse, ait, Apollinarium, innumerabiles epistles ad eum scriptas esse Athanasii Magni, Serapionis et aliorum, quicunque fuerunt tunc fulgentia sidera et veritatis propugnatores. Quarum tamen epistolarum nulla jam superest.* Idem Leontius, lib. 1, duo affer loca ex primo Athanasii adversus Apollinarium libro, et alium ex libro secundo, ubi secundum vocat eum, qui revera in editis secundus est. *Quem item synodus vi œcumonica δεύτερον λόγον nuncupat.* Joannes quoque Maxentius, qui sub initium scripsit vi saeculi, ex primo libro locum afferat Athanasii nomine. Necnon Joannes Damascenus et alii quorum testimonia suis inferius notantur locis. In omnibus etiam mss. hi duo libri eodem locantur ordine.

II. *Tot veterum testimonia, necnon antiquorum codicum auctoritas, majoris apud nos sunt momenti, quam ut recentiores quosdam audiamus, quorum alii primum, alii secundum contra Apollinarium librum in suspicionem vocant : quia potissimum ambo tam Athanasii stylum referunt quam qui maxime. Libet sane quædam Athanasianæ dictionis exempla, ut omnem ea de re scrupulum levemus, apponere. Primum enim lib. 1, numero 6, errorem eorum qui Christi corpus adorandum negabant, nisi cœlesti increatumque esset, iisdem confutat argumentis, ac nonnunquam iisdem verbis, quibus supra in epistola ad Adelphium. Et num. 10 illud, Τι τούνν μέμφεσθε Ἀρετανὸς, etc., iisdem fere verbis repertis supra in Epistola ad Epictetum. Item numero 12, quod de quaternitate legitur, quam a Catholicis pro Trinitate induci criminabantur Apollinaristæ, eadem sententia habetur Epist. ad Epictetum. Ne multa, si cui libeat duos adversus Apollinarium libros conferre cum aliis Athanasii operibus, maximeque cum Epistolis ad Epictetum, ad Adelphium et ad Maximum, tot ille loca deprehendet inter se affinia, ut ab eodem profecta scriptore nihil ambigat. Secundi libri, quam primi, γνησιότης, minus in suspicionem venit : sed neuter revera dubius.*

III. *Sane permisisti pridem Athanasii libris nec suo loco positis, difficilis fuit germanos a spuris internoscere. Jam vero ubi quæcunque Apollinarii spectant hæresim consequenter locantur, minoris res est negoti. Contingit enim semper cum nova exoritur hæresis, nova item verba, novasque sententias, inter disceptantes usu venire. Quare nil mirum si in postremis hisce contra Apollinarium tractatibus quædam insolenter dicta reperiantur. Quæ tamen haud ita multa sunt. Et si initio primi contra Apollinarium libri ocurrunt nonnulla quæ Athanasii fortasse dictionem minus referant, nulla hinc yōdelaq conjectura. Advertendum enim ad amicum hic responderi qui suas cum Apollinaristis disputationes Athanasio recensuerat : quare rescribens eadem de re Athanasius, non suas modo sibique familiares, sed amici quoque et Apollinaristarum voices sententiasque usurpat, quod fere fit inter disputantes. Id autem sub initium tantum comparet : in subsequentibus enim nemo, cui stylus Athanasii notus sit, non loquentem Athanasium advertat.*

IV. *Cæterum quam varie circa Christi personam errarent Apollinaristæ, quamque parum sibi mutuo constarent, haud semel his in libris enarrat Athanasius. Alii enim Verbum putabant sola specie carnem assumptisse ; alii carnem cœlestem et increatam sibique consubstantialem Verbum induisse. Mensem vero humanam, utpote peccati malisque cogitationibus obnoxiam, a Verbo assumptam minime suis pugnabant : quæ fuit Apollinaristarum hæreseos quasi tessera. Apollinarius tamen, Vitalis, et si qui alii hujus sectæ homines, cum sese a Catholicis urgeri cernerent, carnem Christi nostræ similem esse, atque ex Maria assumptam fatebantur ; imo animam quoque sed tantum sensitivam, vel, ut ait Suidas, animam vituli in Christo admittebant. Hactenus de libris contra Apollinarium, quos postremis Athanasii vitæ annis conscriptos putamus, anno circiter 372. Atque, ut palet, post Epistolam ad Epictetum, in qua errores ejusmodi quasi hactenus inauditos recenset Athanasius. Hac de re fusius in Vita Athanasii.*

(37) Tom. V Concil. p. 459.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

(38) ΠΕΡΙ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΙΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

DE INCARNATIONE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, CONTRA APOLLINARIUM

LIBER PRIMUS.

1. Ο μὲν (39) τρόπος τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ἄκοπος, τὸ σιωπῆ σέβειν τὸ πᾶν, ἀγαπητὲ, καὶ εὐχαρίστος βοᾶς ἀνυμνεῖν τὸν ἐνεργέτην Θεὸν, κατὰ τὴν ῥῆσιν τῆς Γραφῆς τὴν λέγουσαν· Καθήσεται κατὰ μόρας, καὶ σιωπήσεται, καὶ ἡσυχάσει, καὶ πράξει τὰ ἴδια· τὸ δὲ, κατὰ μόρας, καὶ, τὰ ἴδια, τουτέστι τὴν ἴδιαν ἀναστροφὴν ἐν κρίσει τίθεσθαι, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐν φροντίδι. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κύριωσιν βαρυτάτην συνειδήσεις ἐν τοῖς τὰ αὐτὰ (40) λέγειν δοκοῦσιν, ἡρώτησες περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ τις ἡ αἰτίας τῶν ὀρθῶς φρονεῖν νομιζόντων, οἵτινες ἀμετρίᾳ πολλῇ τὰ δικεσμα φεγγόμενοι (41) οὐ δεδοίκασιν· οἵς ἀπαχθέντες οἱ ἀστήρικτοι τῇ πίστει, πλανώμενοι οὐ συνιάστιν· εἰ γάρ ἔστηριγμένοι ἐν τῇ πίστει ἐπύγχανον, οὐκ ἀν τοιούτοις ῥήμασι συνυπείσθησαν. Σχολαζούσης δὲ αὐτῶν τῆς διανοίας, δεκτικοὶ γεγδυναῖς τῶν τοιούτων παραδόσεων· ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει (42) ἀμετρίας τῦφος, καὶ κακίας πλῆθος. Ἀδειπτοῦντες δὲ ἐκ τοῦ μίσους, παροδεύουσι τῶν προφητῶν τὰ μηνύματα, καὶ τῶν ἀποστόλων τὰ διδάγματα, καὶ τῶν Πατέρων τὰ παραγγέλματα, καὶ αὐτάς δὴ τὰς (43) ἐναποδείκτους τοῦ Δεσπότου φωνάς. Οἵς ἐπάγειν κατὰ δύναμιν τὸν ἐλεγχὸν ἐπάναγκες· ἵνα, η̄ τινες (44) αὐτῶν ἀνανήψαντες διαβλέψωσιν, η̄ ἀλ-

A 736 1. Hic pii viri mos est indefessus, dilectus mi, ut silentio veneretur τὸ πᾶν (id est universum) et cum gratiarum actione Deum benefactorem alta voce concelebret: juxta Scripturæ sententiam qua dicit: *Sedebit solitarius et tacebit, et requiesceret, et quæ propria sibi sunt faciet*³¹. Illud autem, *solitarius*, et illud *propria*; id est proprium vitæ institutum considerate et cuin iudicio disponere, et Dei mandatum curare. Sed quia ingentem apud eos defatigationem conspicatus, qui hæc ipsa dicere non dubitant, de nostra me sive percontatus es: et quæ sit culpa rogasti, eorum, qui se probe sentire rati nihil verentur tamen, pro supra animi sui intemperantia, impia proferre verba; quibus seducti qui instabiles sunt in sive, se errare non intelligunt; B nam si stabiles in sive essent, dictis hujusmodi nunquam obtemperassent. Dum autem mens eorum otio torperet, ejusmodi traditionibus suscipiendis idonei fuere: ex quibus ingens arrogantia, et multa malitia exoritur. Præ odio autem cæcipientes, prophetarum testimonia, apostolorum documenta, Patrum præcepta, ipsasque manifestas Domini voces in pravum sensum detorquent. Quos pro viribus confutare operæ pretium fuerit, ut ita quidam saltem

³¹ Thren. III, 28.

(38) Scripta anno circiter 372.—Synodus vi œcuménica hunc librum citans Act. viii, p. 762; item actione decima, vocat eum, Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος, καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου. Damascenus vero lib. iii De orth. fide, cap. 6, λόγος κατὰ Ἀπολλιναρίου. Variant autem manuscr. Basil. Anglican., quos sequimur habent, Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου, sed in Basil. deest καὶ At in Gobler. Felc. I, Seguer. desunt καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου, et ita legit Nannius. Patet esse contra Apollinarium.

(39) Sic mss. fere omnes et edit. Comm. necnon synod. vi œcuménica. At Basil. et edit. Paris., σκοπός. Infra Seguer. Gobler. et Felc. I, καθήσεται. Editi vero et alii, καθίσσεται. Ibidem in edit. Paris. legitur, πράσσει, in Commelinian., ἡσυχάζειν, καὶ

πράσσειν, utraque male. Goblerian. Felc. I et Seg., πράξει.

(40) Seguer., συνιδῶν ἐν τοῖς ταῦτα. Paulo post Seguer. Gobl. et Felc. I, περὶ τῶν ὀρθῶς, etc. In editis, περὶ deest.

(41) Basil. solus habet, τὰ διτοπα φεγγόμενοι. Mox Seg. solus, ὑπαχθέντες.

(42) Gobl. Felc. I, Seg., ἀναβλαστῷ, iidem, κακίας μίσος.

(43) Seguerianus, omisso καὶ, habet αὐτάς τε τὰς. Mox, ἐναποδείκτους, sic omnes manuscrīpti et editi Comm. In Parisiensi, mendose, irrepererat ἀναποδείκτους.

(44) Seg. habet εἰ τινες, omisso ἵνα, quæ lectio non spernenda. Mox idem, διαβλέψουσιν... δύνονται. Paulo post idein, μήτε δέγουσι, recite. In editis, μήτε deest.

eorum, vel resipiscentes rem animadverant, vel alios decipere non valeant, dum apertissimam Christi comprehensionem pollicentur, non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant⁴⁴.

2. Nam Patres quidem dixerunt, consubstantialem, esse Patri Filium, ac Deum verum ex Deo vero, et perfectum ex perfecto. Qui deinde descendit propter nostram salutem, incarnatus et homo factus est, ac postmodum passus est et resurrexit. Sed ne quis audita passione et resurrectione, Deum Verbum mutatum esse cogitaret; immutabilem et invariabilem esse Filium damnatione adhibita definiunt. Isti vero aut mutationem Verbi communiscuntur: aut Passionis dispensationem meram esse phantasiam suspicunt: alique interdum increatam celestemque Christi carnem, aliquando deitati aiunt esse consubstantialem. Deinde, inquiunt, vice interioris qui in nobis est, hominis, mentem cœlestem inesse Christo. Nam figura illo dicunt qua induehatur, instar organi usus est: neque enim possibile erat perfectum hominem illum fieri. Ubi enim perfectus homo, ibi et peccatum: itemque duo perfecta unum fieri non possunt. Alioqui in Christo erit ea quæ in nobis est, pugna peccati: opusque erit ei illa apud nos fieri solita purgatione: si Christus homo factus quod in nobis cogitat.⁴⁵ et carnem movet in seipso suscepisse exhibeat. Sed assumpsit, inquiunt, corpus absque mente, ut ipse mens in illo esset, expers omnino peccati, cum ratione divinitatis, tum ratione carnis, quæ absque mente sit. Neque enim peccat caro ejus qui carnem movet, id est qui cogitat, si is prius peccati actum non mente conceperit; et si per corpus ad peccati consummationem operatus non fuerit. Unde carnis quidem novitatem Christus monstravit pro ratione similitudinis: novitatem autem ejus qui in nobis cogitat, per imitationem et similitudinem et abstinentiam a peccato unusquisque in seipso exhibit. Et sic Christus sine peccato intelligitur.

3. Haec sunt illorum sophismata, et ad res detorquendas consilia: neque unus est illorum sermo: multa enim incredulitatis diverticula, humanis ratiocinationibus excogitata. Proponamus igitur illis divini placiti voluntatem (nam juravit, inquit, Dominus, et non paenitebit eum⁴⁶), ac verissimæ economiae consummationem, et absolutissimi beneficii gratiam: mutuoque sciscitemur, ut eorum exploremus mentem: num propheticis prædictionibus consonent: num apostolica documeuta sequantur: num in Patrum præceptis incedant: num manifestas

⁴⁴ I Tim. 1, 7. ⁴⁵ Psal. cix, 4.

(45) Ος γάρ, etc. Sic Gobl. Felc. 1 et Seg. At editi, τῷ γάρ, et sic Anglic.

(46) Gohlerian. Felckm. 1, Seguerian., τὸ ἐνάγον. Paulo post Seguer. solus, Ἀλλὰ, φησι, τὸ ἀνόητον. Mox Gobl. Felc. 1, Seguer., τὸ αὐτῷ melius quam editi, τὸ ἑαυτῷ: iudicem manuscripsi, δγνωστος ή πάντη.

A λους ἀπατὴν μὴ δύνωνται, κατάληψιν εὔχρινεστά την περὶ Χριστοῦ ὑπισχνούμενοι, μὴ ροῦντες, μήτε ἀλέγοντες, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.

B 2. Οἱ μὲν γάρ Πατέρες εἰρήκασιν, δμούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ θεδυ ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τέλειον ἐκ τελείου· ἐπειτα κατελθόντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, εἰδούσι ταῦτα, καὶ ἀναστάντα. "Ινα δὲ μή τις, πάθος καὶ ἀνάστασις ἀκούων, τῇλοιωσθει τὸν Θεὸν Λόγον ἐννοοῦτο, τὸ ἀτρεπτόν καὶ ἀνάλοιωτον τοῦ Υἱοῦ μετὰ κρίματος διορίζονται. Οὗτοι δὲ ή ἀλλοίωσιν τοῦ Λόγου φαντάζονται, ή δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνουσι· ποτὲ μὲν ἀκτιστον καὶ ἐπουράνιον λέγοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ποτὲ δὲ δμούσιον τῆς θεότητος. Εἴτα, φασιν, ἀντὶ τοῦ ἐσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ. 'Ος γάρ (45) δργανικῷ κέχρηται σχήματι τῷ περιέχοντι· οὐ γάρ οἶδον τε ἢν τέλειον ἀνθρωπὸν αὐτὸν γενέσθαι. "Οπου γάρ τέλειος ἀνθρώπος, ἔκει καὶ ἀμαρτία· καὶ διτὸ δύο τέλεια ἐν γενέσθαι οὐ δύναται· ἔπειτα καὶ ἐν Χριστῷ ἡ ἐν ἡμῖν μάχη τῆς ἀμαρτίας· καὶ ἔσται αὐτῷ χρεία τοῦ καθ' ἡμᾶς καθαρισμοῦ, εἰ τὸ φρονοῦν καὶ τὸ ἄγον (46) ἐν ἡμῖν τὴν σάρκα Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ ἐπιδέδειχται γενόμενος ἀνθρωπός. Άλλὰ Ἐλασέ, φασι, τὸ ἀνόητον, ἐν αὐτῷς ή νοῦς ἐν αὐτῷ, καὶ ἀγευστος ή πάντη τῆς ἀμαρτίας, κατά γε τὸ θεῖκὸν καὶ τὸ ἀνόητον (47) τῆς σαρκός. Οὐτέ γάρ ἀμάρτοι ἀν ή σάρξ τοῦ ἀγοντος C τὴν σάρκα, τουτέστι τοῦ φρονοῦντος, μὴ προενθυμηθέντος τὴν πρᾶξιν τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐνεργήσαντος διὰ τοῦ σώματος εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀμαρτίας. "Οθεν σαρκὸς μὲν καινότητα Χριστὸς ἐπιδέδειχται καθ' δμοίωσιν· τοῦ δὲ φρονοῦντος ἐν ἡμῖν τὴν καινότητα διὰ μιμήσεως, καὶ δμοίωσεως, καὶ ἀποχῆς τῆς ἀμαρτίας, ἔκαστος (48) ἐν ἑαυτῷ ἐπιδέκνυται. Καὶ οὕτως νοεῖται Χριστὸς χωρὶς ἀμαρτίας

D 3. Ταῦτά ἔστιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα, καὶ τῆς παρατροπῆς τὰ νοήματα· καὶ οὐκ ἔστιν εἰς δὲ λόγος αὐτῶν· πολλαὶ γάρ τῆς ἀπιστίας αἱ παρατροπαὶ, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐπινενομέναι. Προθῶμεν τοίνυν τούτοις (49) τῆς τοῦ Θεοῦ εύδοξίας τὴν θέλησιν (ῶμοσε γάρ, φησι, Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθῆσται), καὶ τῆς ἀληθεστάτης οἰκονομίας τὴν συμπλήρωσιν, καὶ τῆς τελειοτάτης εὑεργεσίας τὴν χάριν· ἀντερωτήσαντες τούτων τὰ νοήματα, εἰ τοῖς προφητικοῖς (50) μηνύμασι συνάδουσιν· εἰ τοῖς ἀποστολικοῖς διδάγμασιν ἀκολουθοῦσιν· εἰ τοῖς τῶν

(47) Seguer., καὶ κατὰ τὸ ἄν. Μοξ idem cum Gobler. et Felc. 1, ἀμαρτάνει σάρκα τοῦ ἄγοντος.

(48) Edit. Comitel. et quidam mss., ἢν ἔκαστος. In aliis et in edit. Paris., ἢν deest, reclus.

(49) Τούτοις deest in Segueriano.

(50) Anglic., ἀν τοῖς προφ., et infra item, ἐν τοῖς ἀποστ.

Πατέρων παραγγέλμασι: στοιχοῦσιν· εἰ τὰς ἐναποδεξίτους τοῦ Δεσπότου (51) φωνὰς οὐκ ἀθετοῦσιν· ἵνα ἐκ τῶν προφητικῶν μηνυμάτων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληρωθέντων πραγμάτων (52), γίγνηται τῆς ἀληθείας ἡ δομολογία, καὶ τῆς πλάνης ἡ ἔλεγχος. Εἴπατε τοινύν οἱ ἐψευρεταὶ τοῦ κατινού καθ' ὑμᾶς; Εὐαγγελίου, δούλων ἐστιν ἀλλο, πόθεν ὑμῖν κατηγγέλθη (53) σάρκα ἀκτιστὸν λέγειν, ὥστε ἡ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου εἰς μετάπτωσιν σάρκας φαντάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκουμέναν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὡς δόξησιν νομίζειν. Ἀκτιστὸς μὲν γάρ πέρην μόνη ἡ ἄγια Τριάς τῆς θεότητος, ἀλλίδις τε καὶ ἀτρεπτος, καὶ ἀναλλοίωτος. Χριστοῦ δὲ κατὰ σάρκα (54) ἐξ ἀνθρώπων ἀνισταμένου ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς γέγραπται, καὶ παθητοῦ καὶ πρωτοτόκου (55) ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, προκαταγγέλλαντος τοῦ νόμου, πῶς τὸ ἀκτιστὸν παθήσον λέγετε; ἢ πῶς τὸ παθῆτὸν ἀκτιστὸν ὄνομάζετε; Καὶ γάρ καὶ τὴν ἀκτιστὸν οὐσίαν τοῦ Λόγου παθητὴν λέγοντες, εἰς τὴν θεότητα φιλασφημεῖτε· καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, ὅστεος τε (56) καὶ αἷματι, καὶ ψυχῇ, καὶ δλοὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος ἀρμοσθεῖσαν, ψηλαφητὴν τε καὶ ὀρατὴν γενομένην, ἀκτιστὸν λέγοντες, δυσὶ περιπίπτετε πάνωσιν· ἢ φαντασίαν τὴν δεῖξιν καὶ τὴν ἀνοχὴν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνοντες, κατὰ τὴν (57) τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν· ἢ τοιαύτην ὑποτίθεσθε τῆς ἀκτιστοῦ θεότητος τὴν οὐσίαν. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τῇ κατὰ σάρκα τὸν Θεὸν φανταζομένοις;

Δ. Ἀλλὰ λέγετε, διτοι (58) ἀκτιστος γέγονε τῇ ἐνώσει τῇ πρὸς τὸν ἀκτιστὸν. Ἐντεῦθεν δὲ ὑμῶν ἡ πλάνη δειγμέστεται αὐτέλεγκτος· ἢ γάρ τῆς σάρκας ἔνωσις πρὸς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα ἐκ μήτρας γέγονεν· ἐντεῦθεν γάρ αὐτὴν ἀνεστήσατο ὁ Λόγος, ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας· οὐ προϋπάρχασαν τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας, ἢ τῆς θεοτόκου (59) Μαρίας, μόνης ἐκ τοῦ Ἄδαμ καταγομένης, καὶ ἐκ τοῦ Ἄδραδος καὶ ἐκ τοῦ Δασιδ ἡγεμονούμενης, σὺν τῷ Ἱωσῆφ τῷ μεμνηστευμένῳ αὐτὴν, δυτικῶν ἔκατέρων εἰς σάρκα μίαν, καθὼς γέραπται, οὐ τῇ πρὸς ἀλλήλους συναψείξ, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἐνδε ὑπάρξει· διτοι γάρ ἀθίγεις διέμειναν, μεμαρτύρηται. Γεννᾶται οὖν ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας, τὸν Ἱωσῆφ πατέρα καλῶν, ταυτὸν τῇ Μαρίᾳ τυγχάνοντα τοῦ Δασιδ (60)·

⁵⁸ Matth. 1, 1. ⁵⁹ Gen. 11, 24. ⁶⁰ Matth. 11, 1.

(51) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. Editi, τοῦ Θεού.
(52) Basiliensis habet, τῶν τοῦ Θεού πληρωθείου post, Seguerian. γένηται, Basil. γίνηται. Goblerian. Felc. 1 et editi γίγνηται.

(53) Κατηγγέλθη. Gobler. et Felc. 1. Anglic. vero et Seguer., κατηγγέλη. Editi, κατηγγέλλη. Paulo post, φαντάζεσθε. Gobler. Seguer. νομίζετε. Mox, δόκησιν, sic Basil. Anglic. Seg. In editi, ὡς δόκησιν. Statim Anglicanus solus, πέψυχε μόνη.

(54) Seguer. et Anglic., τὸ κατὰ σάρκα. In editis et aliis, τὸ δεεστ. Mox Seguer. Gobl. et Felc. 1, ἐξ ἀνθρώπων. Editi vero et aliis, ἐξ ἀνθρώπου. Mox iudem, ὡς ἐτῶν. In editis et aliis ὡς δεεστ.

(55) Sic Seguer. Gobl. et Felc. 1. In editi., πούτου.

A Dei voces non despiciant: ut ex propheticis testimoniis, ex apostolicis documentis, et ex operibus a Domino designatis veritatis confessio et erroris confutatio subsequatur. Respondete igitur, auctores novi, secundum vos, Evangelii, cum atiud nusquam sit Evangelium, undenam vobis prædicatum est, carnem increata esse dicendam; ita ut aut deitatem Verbi in carnem dilapsam et mutatam fuisse comminiscamini; aut leconomiam passionis, mortis et resurrectionis, meram phantasiam existimetis. Sola enim sancta Trinitas deitatis est increata et æterna, immutabilis et invariabilis. Cum autem Christus secundum carnem ex hominibus duxerit ortum, scilicet ex fratribus nostris, ut scriptum est, ac passibilis sit, et primogenitus ex resurrectione mortuorum, lege idipsum prænuntiante, quonodo quod increatum est, passibile dicitis? aut quomodo quod passibile est, increatum vocatis? Etenim cum increatum Verbi substantiam passibilem dicitis, in divinitatem blasphematis. Et dum passibilem carnem, quæ ossibus, sanguini, animæ, et universo nostro corpori adaptata est, quæque palpabilis et visibilis est, increatum dicitis, dupli lapsu conciditis: aut enim exhibitionem et tolerantiam passionis phantasiam existimat, juxta Manichæorum inpietatem; aut talem esse statuitis increatae deitatis substantiam. Ecquid adhuc reprehenditis eos qui in humana forma secundum carnem Deum comminiscuntur?

C 4. Sed dicitis increatum factum esse, quod unitum sit cum increato. Hinc autem vestrum errorem sese falsi arguere ostendetur. Nam carnis cum Verbi divinitate conjunctio ex utero facta est; inde enim ipsi Verbum cum e cœlo advenisset originem dedit, quippe quæ non erat antequam Verbum adveniret, aut ante Deiparam Mariam, cujus solius origo ex Adamo, ⁷³⁸ et genus ex Abraham et Davide ortum ⁷³⁹ narratur, et una sponsi sui Joseph, qui erant duo in carne una, sicut scriptum est ⁷⁴⁰, non mutua inter se copulatione, sed quod ex uno eodemque originem ducerent; nam quod illibati remanserint, testatum est. Nascitur ergo Christus in Bethleem Iudeæ ⁷⁴¹, Josephque patrem suum vocat, qui eamdem quam Maria ex Davide originem

(56) Τε δεεστ in Segueriano.

(57) Basiliensis, ὑπολαμβάνοντες καὶ τὴν τῶν.

(58) Οτοι δεεστ in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Ibidem Anglic. solus habet, ἀκτιστον, recte. Alii, ἀκτιστος. Ibidem, Anglican. Seguer. Gobl. et Felc. 1, τῇ ἐνώσει, omissa prepositione ἐν, quæ in editis legebatur.

(59) Θεοτόκου δεεστ in edit. Comm. sed legitur in maxima parte manuscriptorum. Infra, ἐξ, ante, τοῦ Δασιδ, habetur in solo Seguer.

(60) Seguer., ἐξ τοῦ Ἄδαμ, et ita legit Nannius, sed omnes alii mss. et editi Graeci, melius, τοῦ Δασιδοῦ. Mox Seguer. et Felc. 1, ἀναληθεῖς. Ibidem Basil. et Seguerian. Συμεὼν. Editi, Συμεὼν. Nos cum mss. Gobl. Felc. 1 et textu Graeco, Συμεὼν.

ducebat : in pannis repositus, a Simeone in templo gestatus, et ad circumcisionem carnis secundum legem adductus est, augmentumque accepit a statim aitque staturæ⁵⁹. Si itaque increatus illa unione factus est, quomodo non statim perfectus apparuit, sed pro voluntate Verbi, corpus augmentum accipiebat ? Increato autem incrementum ascribere impium est. Nam quod increatum est, natura sua in creatum dicitur, nec accessionem, vel diminutionem admittit. Quod autem cum increato quidpiam commune habet, aut ipsi unitur, proprium quidem increato, non tamen ipsum increatum esse dicitur ; ne unionis beneficium in oblivionem veniat, et beneficii debitum aboleatur, neve humanum genus, quod adhuc in insirmitate degit, in desperationem cadat, si discat (quod vos dicitis), nullam esse sibi cum Deo cognationem ; neve gratia evanescat. Quis enim increatum si audiat Domini corpus, sequentiam, creatumque agnoscat, non intelligat, falsas quidem esse Scripturas, si huius nullam esse cum Christo communionem ? Si increatus increatum corpus assumpsit, periiit ergo prima formatio, periiit archetypus Adam, quo nos usque in hodiernum diem per carnis successionem oriundi sumus. Quomodo igitur Christus nos sui participes constituit ? quid est quod Apostolus ait : Qui enim sanctificat et qui sanctificantur ex uno omnes⁶⁰ ?

b. Ne quis vero de divinitate Filii sic cogitare audiat : quod eodem ille modo ex Deo sit, quo nos sumus, ut impiissimi Ariani dicere audent : aut certe illum ex Deo secundum carnis speciem, et secundum formam servi, hoc est protoplasti Adam, quam accepit qui in forma Dei Deus existit. Profecto inter res creatas, illud dicitur increatum, quod nunquam exstitit, quia nunquam factum est. Ne igitur, dum in Verbo carnem nunquam fuisse existimatis, specioso vocabulo rem ipsam negare in animum inducatis, ut nihil in increato consteamini. Nam sola deitatis subsistentia increata intelligitur ; ita ut impium sit, vel increata passibilem, vel passibilem inereatam appellare. Conditam enim hominis naturam, non unione Verbo propriam, sed ei coeternam esse, Deique naturam exequatam per naturam identitatem, impium est cogitare. Carnis enim et sanguinis ossiumque speciem exhibuit Dominus, neconon animi dolentis, perturbati, anxi. Haec nemo dixerit naturam deitatis esse : propria autem Deo secundum naturam facta sunt, cum Verbo placuit humanam subire generationem, suumque

⁵⁹ Luc. ii, 28. ⁶⁰ Hebr. ii, 11.

(61) Haec vide supra, *Ad Epictetum*, p. 721.

(62) Ita Seguer. et sic legendum est. Editi, Tῷ ἀκτιστοῖς.

(63) Goblerianus et Felc. 1 habent, ή εὐλογία, καὶ χατάρ. Atque ita legit Nannius. Infra iidem, ut et legit Nannius, διδασκομένη καθ' ἡμᾶς.

(64) Sic Seguer. rectius quam editi et alii qui habent, αὐτοῦ Paulo post idem, διάταξων.

(65) Μή τι ἄρα μηδόλως. Sic Gobler. Seguer. et Felc. 1. In editis, Μή τι οὖν ἄρα μήθ' ὅλως. Mox Anglic. Gobler. Seguer. et Felc. 1, καὶ τὴν δρυνησιν

A ἐν σπαργάνοις ἀνακλιθεῖς, καὶ ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος ἐν τῷ ἵερῷ βασταχθεῖς, καὶ περιομήν σαρκὸς προσαγόμενος κατὰ τὸν νόμον, καὶ αἰδησιν ἡλικίας ποιούμενος. (61). Εἰ τοίνυν ἀκτιστος τῇ ἐνώσει γέγονε, πῶς οὐκ αὐτοτελῆς ὁφθη, ἀλλὰ, θελήσαντος τοῦ Λόγου, ή τοῦ σώματος αἰδησις ἐγίνετο ; Ἀκτιστῷ δὲ προσάγειν αἰδησιν ἀσεβές ἐστι. Τὸ γάρ ἀκτιστον τῇ φύσει ἀκτιστον λέγεται, μήτε αἰδησιν, μήτε ἐλάττων ἐπιδεχόμενον. Τὸ δὲ τῷ ἀκτιστῷ (62) κοινωνήσαν ή ἐνωθὲν, ίδιον μὲν τοῦ ἀκτιστον λέγεται, οὐ μὲν αὐτὸν ἀκτιστον, ἵνα μή ἐπιλησθῇ τῆς ἐνώσεως ή εὔεργεσια, καὶ καταργηθῇ (63) τῆς εὐεργεσίας ή ὁφειλή, καὶ εἰς ἀνελπισταν καταπέσῃ ή ἐν ἀσθενεῖς ἐπιτυχάνουσα ἀνθρωπότης, διδασκομένη καθ' ὑμᾶς μή ἔχειν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, καὶ ἀμαρτωλή ή χάρις. Τίς γάρ, ἀκτιστον ἀκούων τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἐαυτὸν δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα εἰδὼς, οὐχ ἐννοθῆσται φευδεῖς μὲν εἶναι τὰς ἀγίας Γραφὰς, ἐαυτὸν δὲ μή ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν ; Εἰ δὲ ἀκτιστος ἀκτιστον σῶμα ἀνελάθετο, κατέρρηται τοίνυν ή πρώτη πλάσις, ἀπόλωλεν δὲρχέτυπος Ἄδημ, οὐ ήμετις μέχρι σήμερον ἀπόγονος τυχάνομεν κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς διαδοχήν. Πῶς οὖν Χριστὸς ἡμᾶς μετόχους ἐαυτοῦ κατεστήσατο (64) ; πῶς δὲ καὶ δὲ 'Απόστολος λέγει, "Ο τε γάρ ἀμάλιων καὶ οἱ ἀμάζεμοι ἐξ ἑρός πάρτες ;

C 5. Μή τις δὲ τοιμάτω περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ ἐννοῆσαι, διτι, ὑσπερ αὐτὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐτω καὶ ἡμῖν, καθάπερ οἱ ἀσεβέστατοι Ἀρειανοὶ λέγειν τοιμῶσιν . ή πάντως κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιδειξιν, καὶ κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ δούλου, τουτέστι τοῦ πρωτοπλάστου Ἄδημ, ἦν Ἐλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων Θεός. "Ολας μὲν οὖν ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ λεγόμενον ἀκτιστον, τὸ μηδέπω ὑπάρξαν λέγεται, διτι μή γέγονε. Μή τι οὖν ἄρα, μήθ' ὅλως (65) γεγονέας ἐν τῷ Λόγῳ σάρκα ὑπολαμβάνοντες, εὐφῆμο λέξει ποιεῖσθαι καὶ τὴν δρυνησιν εὐθὺς ἐννοεῖτε, ὃν μηδὲν ἐν τῷ ἀκτιστῷ ὅμολογήσητε. "Ἀκτιστος γάρ ὑπαρκεῖς μόνη ή τῆς θεότητος νοεῖται . Ὅστε καὶ τὴν ἀκτιστον παθητὴν λέγειν ἀσεβές, καὶ τὴν παθητὴν ἀκτιστον δονομάζειν. Τὴν γάρ ποιηθέσαν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν, μή τῇ ἐνώσει (66) τοῦ Λόγου είναι ιδίαν, ἀλλὰ συναδίον, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει ἐξιουσιμένην τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως ἐννοεῖν, ἀσεβές. Σαρκὸς γάρ καὶ αἴματος καὶ δαστέων ἐπιδειξιν ἐποιήσατο Κύριος, καὶ ψυχῆς λυπουμένης, καὶ ταραπομένης, καὶ ἀδημονούσας. Ταῦτα δὲ οὐκέ τις εἰπει φύσιν εἶναι θεότητος . ίδια δὲ Θεοῦ (67) κατὰ φύσιν

D εὐθύς. In editis deest καὶ, et εὐθύς. Seguerian. Gobler. et Felc. 1, paulo post, ὅμολογήσητε. In editis, δομολογήται.

(66) Μή τῇ ἑταῖροι. Sic Seguer., et sic legendum videtur. Edit., μήτε ἐνώσει.

(67) Anglic., ίδια δὲ τοῦ Θεοῦ. Paulo post, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γεννήσεως. Editi vero et alii, γενέσεως. Mox Seguer. καὶ τὴν αὐτῆς. Gobler. et Felc. 1, καὶ τὴν αὐτοῦ. Alii et editi, καὶ τὴν ἐαυτοῦ. Infra Seguer., ἐν ἐαυτῷ. Alii, ἐν αὐτῷ.

γένονεν, εὐδικήσαντος τοῦ Λόγου ἀνασχέσθαι γεννή-
σως ἀνθρωπίνης, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ποίησιν τὴν ἐν
ἀμαρτίᾳ καὶ φθορῇ καὶ θανάτῳ διαχυθεῖσαν ἐν
ἑαυτῷ συστήσασθαι ἐν εἰκόνι καινότητος. Διὸ τῆς
μὲν ἀμαρτίας τὴν κατάρξιν ἐπὶ γῆς ἐποιήσατο·
τῆς δὲ κατάρας τὴν καθαρεσιν (68) ἐπὶ ξύλου· τῆς
τε φθορᾶς τὴν ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ τάφῳ· καὶ τοῦ
θανάτου τὴν κατάλυσιν ἐν τῷ ἄδῃ· παντὶ ἐπιδι-
τόπῳ, ἵνα τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν
κατεργάσηται, μορφὴν τῆς ἡμετέρας εἰκόνος ἐν
ἑαυτῷ ἐπιδειχνύμενος (69). Ἐπει τις ἡν χρεῖα Θεῷ
γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς ἀνασχέσθαι; αὐξήσας
τε ἡλικίας, καὶ ἐτῶν ἀριθμήσεως τῷ ποιητῇ τῶν
αἰώνων; ή πάλιν σταυροῦ, ή τάφου, ή ἄδου, οἵς
ἡμεῖς ὑποπεπτώκαμεν, εἰ μὴ ἡμᾶς ἔζητει, διὰ τῆς
καθ' ἡμᾶς μορφῆς ζωοποιῶν ἡμᾶς καὶ εἰς ὅμοιωσιν
καὶ μίμησιν τελείας εἰκόνος προσκαλούμενος; Μή-
μησις δὲ πῶς ἀν γένοιστο πρὸς τελείστητα, μὴ προϋπ-
αρξάσης τῆς ἀνενδεούς τελείστητος; κατὰ τὸν λέ-
γοντα Ἀπόστολον· Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν
ἀνθρώπων, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κατὰ
ἀληθείας.

6. Πόθεν οὖν διδαχθέντες, λέγετε δικτιστον; Εἰ
τοινυν φύσις ἐκ μεταποίησεως δικτιστος γίνεται, δρα
καὶ ἀδρατος καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἐκ θανάτου, διλλ'
ἀνεπιδεκτος θανάτου. Πῶς οὖν ἀπέβλανεν ὁ Κύριος,
εἰ δικτιστος ἀκτιστως (70) ἐπεδήμησεν ἐπὶ γῆς;
ἢ πῶς ὄρατος καὶ φηλαφητὸς γέγονεν; ὡς γέγρα-
πται· Ὁ ἐῳράκαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ημῶν ἐψηλά-
γησαν. Πῶς οὖν λέγετε, ἢ μὴ γέγραπται, μήτε
Θέμις ἐννοεῖν; Δώσετε γάρ πᾶσιν αἰρετικοῖς κατὰ
τὴν τοῦ ποτὲ λεγομένου Ῥητορίου ἐννοιαν ἀσεβεστά-
την, οὐ καὶ τὴν ἀσέβειαν ἔξειπτεν φοβερόν. Ἡ το-
νυν ἀρνήσασθε τὰς θειας Γραψάς, ή ταύτας δομολο-
γοῦντες μὴ ἔτερα παρὰ τὰ γεγραμμένα ἐπινοεῖτε
λαλεῖν φήματα ἀπάτης ἀνιάτου. Ἄλλα πάλιν λέγετε,
ὅτι Ἡμεῖς κτισματι (71) οὐ προσκυνοῦμεν. Ω ἀνόη-
τε! δεῖ τέ οὐ λογίζεσθε, ὅτι καὶ ποιηθὲν τὸ σῶμα
τοῦ Κυρίου οὐ κτιστὴν ἀποφέρεται τὴν προσκύνη-
σιν; Τοῦ γάρ δικτιστον Λόγου γέγονε σῶμα· οὐ γάρ
σῶμα γέγονε, τούτῳ προσάγετε καὶ τὴν προσκύνη-
σιν(72). Ἀρ' οὖν καὶ προσκυνεῖται ὁφειλομένως, καὶ
Θεῖκώς προσκυνεῖται· Θεὸς γάρ ὁ Λόγος ἐστιν, οὐ
τὸ σῶμα ίδιον τυγχάνει· ἐπει καὶ διε προσῆσται αἱ
γυναικεῖς τῷ Κυρίῳ, διακωλύων ἔλεγε, Μή μου ἀπτον
οὕπω γάρ ἀταξίδηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου, ση-
μαίνων, ὅτι χρεῖα ἀναβάστας, καὶ διε μία ἔσται ή

A ipsius opus in peccato, corruptione, et morte disso-
lutm, in seipso in novitatis imaginem instaurare.
Quapropter peccati quidem condemnationem in
terra, maledictionis abolitionem in ligno, a corru-
ptione immunitatem in sepulcro, mortisque solu-
tionem in inferno peregit; omnemque locum per-
meavit, ut totius hominis salutem perficeat, cum
formam 739 nostræ imaginis in seipso exhibuit.
Nam quid erat opus Deo ut ex semina nasci digna-
retur? quid factori sacerdorum opus ut statuta et
annorum numero cresceret? aut rursus quid opus
illi cruce, sepulcro, aut inferno, quibus nos obnoxii
facti sumus, nisi nos quereret, ut per formam qua
nostræ similis est nos viviscaret, atque ad simili-
tudinem imitationemque perfectæ imaginis provo-
caret? Imitatio autem perfectionis, quomodo esse
potuerit, nisi prius exstiterit absoluta perfectio? juxta
illud Apostoli: *Exstoliantes vos veterem hominem, et
induentes novum, qui secundum Deum creatus est in
sanctitate et justitia veritatis*⁴⁰.
Θεὸν κτισθέντα, ἐν διαισθένῃ τῆς

B 6. A quo ergo edocti increatum illum dicitis? Si
igitur natura ex mutatione sit increata; ergo et in-
visibilis flet, et immortalis; non postquam ex morte
resurrexerit, sed mortis prorsus incapax erit. Quia
ergo ratione mortuus est Dominus, si increatus in-
creato modo advenerit in terram; aut quomodo
visibilis et palpabilis factus est, sicut scriptum est:
C *Quod vidamus et manus nostræ contrectarerunt*⁴¹?
Cur itaque ea dicitis, quæ nec scripta sint, nec fas-
sit cogitare? Omnibus enim hæreticis sententiam
suppeditabitis impiissimam, quam tenuit olim is qui
Rhetorius vocabatur; cujus impietatem referre hor-
ret animus. Aut igitur divinas negate Scripturas:
aut si eas admittitis, ne præter ea quæ scripta sunt,
alia proferre excogitatis insanabilis fallaciæ verba.
Sed rursum dicitis: Nos creaturam non adoramus.
O stulti! cur non cogitatis, corpus Domini quod
factum est adorationem non exigere quæ rei creatæ
debeat? Nam increati Verbi corpus factum est:
ac ipsi cuius corpus factum est adorationem assertis
vestram. Debita ergo et divina adoratione colitur:
Deus enim est Verbum cuius corpus est proprium:
D quippe cum accesserunt mulieres ad Dominum, illas
his prohibet verbis, *Noli me tangere, nondum
enim ascendi ad Patrem meum*⁴², indicans opus esse

⁴⁰ Joan. xx, 17.

erat, qui eousque insanias processit ut diceret,
omnes omnino hæreticos recte sentire, et nullum er-
rare: quod ita absurdum Augustino videtur, ut vix
eum ita sensisse credere possit. Vide Philastrium
hæresi XLIV, et August. hæresi LXXII.

(71) Editi, διε ἡμεῖς κτισματι. In Seg. Gobl. et
Felic. 1, deest διε. Ibidem, editi, κτισματι. At Seg.,
κτισματι.

(72) Sic Angl. Gobl. Felic. 1 et Seg. In edit. προ-
σάγεται ή προσκύνησις. Mox iudeum manuscripti, καὶ
Θεῖκη προσκυνήσει προσκυνεῖται. Editi, καὶ Θεῖκως
προσκυνεῖται.

⁴¹ Coloss. iii, 9; Ephes. iv, 24. ⁴² I. Joan. 1, 1.

(68) Ita Seguer. Anglic. Gobler. et Felic. 1, atque
sic legit Nannius. Editi, ἀπαλέστων. Mox iudeum, ἀπο-
λύτρων, ubi editi, καθαλέστων. Infra Basil., τοῦ σύμ-
παντος τόπου.

(69) Gobl. et Felic. 1, ἐνδυσάμενος καὶ ἐπιδειχνύ-
μενος. Mox Seg. Anglican. Gobl. et Felic. 1, γεννή-
σως. Editi, γενέσεως. Ibidem in Seg. solo deest,
ἀνασχέσθαι. Infra Seg. Gobl. et Felicm. 1, ἔζητει.
Editi vero et alii, ἔζητει.

(70) Seg. et Anglic. ἀκτιστως. Editi et alii, ἀκτι-
στω. Mox Seguer. Gobl. et Felicm. 1, γεγονός, καθ-
ως. Rhetorius porro infra memoratus, *Egyptius*

ascensione, et unam fore ascensionem. Attamen accedentes illae tenuerunt pedes ejus et adoraverunt. Pedes tenuerunt, Deum adoraverunt. Pedes quidem carnis et ossium contactum præferebant : sed cum Dei essent, Deum illæ adoraverunt. Et alibi quoque aiebat Dominus, *Palpate me et cognoscite, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*⁴³, quanquam ipse spiritus sit : *Spiritus enim est Deus*⁴⁴. Et cum dicit ea se habere, simulque ostendit ipsa ; cur ait, *Spiritus carnem et ossa non habet, ut me*, inquit, *quem non illa esse, sed illa habere videtis?* An ut doceret, spiritum natura inenarrabilem esse, ipsum autem contactum ad corpus nostro simile pertinere, quod sibi ex Virgine non quadam operandi ratione, sed naturali generatione comparaverat ; ut et secundum naturam esset corpus, ac rursus secundum naturam indivisible esset a Verbi deitate. Sic enim et mors ejus contigit : corpore quidem secundum naturam suscipiente, Verbo autem per voluntatem eam admittente et per potestatem suam proprium corpus morti tradente ; quo et naturaliter pro nobis pateretur, et divinitus pro nobis resurgeret. Totumque generationis mortisque negotium nostram perquisitionem recuperationemque spectat.

740 7. Hæc cum ita se haheant, et in confessio sint in Ecclesia Dei catholica, cur vos rursum dicitis, corpus e cœlo esse ? cur Christus illud efficit ? Respondete : Anne ut ex cœlo in terram corpus deferset, et invisible redderet visibile : contumeliam incapacem, contumeliam capacem ; impassibile et immortale, mortale et passibile ficeret ? Evidetnam in illis beneficii, o inepti, si ea in Christo facta dicatis, quæ in protoplasto Adam facta sunt ? Nisi Adæ lapsum in incomparabilem reparationem Christus, in similitudine carnis peccati apparet, peccatumque in carne condemnans, restituisset ; ita ut ea ne indutus in terra versaretur, et carnem peccati incapacem exhiberet : quam cum ex prima formatione Adam peccati expertem habuisse, ex prævaricatione illam peccati capacem fecit, ac in corruptionem et mortem delapsus est. Hanc Christus suscitat natura impeccabilem, ut ostendat Creatorem non esse causam peccati ; et ad primariam illam formationem propriæ naturæ eam restituit, ut ipse esset impeccabilitatis specimen. Frustra igitur erronei illi communiscuntur, atque dicunt, ex cœlo Christi

⁴³ Luc. xxiv, 39. ⁴⁴ Joan. iv, 24.

(73) Seg., ἐστιν ἡ ἀνάβασις. Gobl. et Felc. 1, ἀνάβασις. "Ομως, omisssis mediis.

(74) Ep. ad Epict., p. 724.

(75) Seguerianus, Πῶς οὖν ἐλεγε· Πνεῦμα δοτέα καὶ σάρκα, etc.

(76) Seguerianus, ἄρρητός τις ἐστιν. Infra idem, ἦν ἐν ἑαυτῷ περιεποτήσατο.

(77) *Ira καὶ.* Sic Seguerianus, quem secuti sumus ; καὶ deerat in editis. Mox, ἢ πάλιν κατὰ φύσιν τῆς τοῦ Λόγου, sic idem et Nannius. Edili, ἢ τῆς τοῦ Λόγου, omisssis mediis.

(78) Ita Seg. Gobl. et Felc. 1. Edili, καὶ ὅλης τῆς γενέσεως. Infra editi, τὸν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν. Scil.

Α ἀνάβασις (73). "Ομως, προσελθοῦσαι, ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν. Ηδέας ἐκράτησαν, θέρν προσεκύνησαν. Πόδας δοτέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλάφησιν, ἀλλὰ Θεοῦ δυτας, προσεκύνησαν Θεόν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Κύριος ἐλεγε, Ψηλαρχίσατέ με καὶ γνώτε, διτὶ πτεῦμα σάρκα καὶ δοτέω οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, κατότι πνεῦμα ὃν αὐτός. Πνεῦμα γάρ ὁ Θεός (74). Καὶ λέγων ἔχειν, καὶ ἐπιδειξιν ποιούμενος, πῶς ἐλεγεν, διτὶ Πνεῦμα σάρκα καὶ δοτέω οὐκ ἔχει (75), καθὼς ἐμὲ, φησιν, οὐχὶ δυτα, ἀλλὰ ἔχοντα θεωρεῖτε, ἢ τοῦτο διδάσκων, διτὶ ἡ τοῦ πνεύματος φύσις ἄρρητός ἐστιν (76). αὕτη δὲ ἡ ψηλάφησις σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐστιν. ὅπερ ἔαυτῷ περιεποτήσατο ἐκ Παρθένου, οὐχ ἐνεργείας τόπῳ, ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει. Ινα καὶ (77) κατὰ φύσιν ἢ τὸ σῶμα, καὶ ἀδιαιρέτον ἢ πάλιν κατὰ φύσιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος. Οὗτω γάρ καὶ ὁ θάνατος γέγονε· τοῦ μὲν σώματος κατὰ φύσιν δεχομένου, τοῦ δὲ Λόγου κατὰ θελήσιν ἀνεχομένου καὶ ἔχουσιαστικῶς τὸ ίδιον σῶμα εἰς θάνατον προτείμενου· Ινα καὶ πάθη φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστῆθεντος ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅλη τῆς γεννήσεως (78) καὶ τοῦ θανάτου ἡ πραγματεία εἰς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν καὶ ἀνάκτησιν θεωρεῖται.

B 7. Τούτων δὲ οὔτις ἔχοντων, καὶ διμολογουμένων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, πῶς ὑμεῖς πάλιν λέγετε ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα ; καὶ διὰ τί τούτο πεποίηκεν ὁ Χριστός ; Εἰπατε, ίνα ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ γῆς (79) κατενέγκη σῶμα, καὶ τὸ ἀδράτον ὀράτων ποιήσῃ, καὶ τὸ ἀνύπριστον ὄντες δεκτικὸν, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον θνητὸν καὶ παθητόν ; Καὶ τίς ἡν ἐν τούτοις εὐεργεσία, ὡς μάταιοι, εἰ ταῦτα ἐν Χριστῷ γεγονέναι λέγετε, & γέγονεν ἐν τῷ πρωτόπλαστῷ Ἄδαμ ; Εἰ μὴ τὸ τοῦ Ἄδαμ σύμπτωμα εἰς ἀσύγκριτον ἀνάστημα Χριστὸς ἀνεστήσατο ἐν δομοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας ὅφεις, καὶ κατακρίνας τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ ὥστε καὶ (80) σαρκὶ ἐπὶ γῆς πολιτεύσασθαι, καὶ ἀνεπιδεκτον ἀμαρτίας δεῖξαι τὴν σάρκα, ἢν ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως ὁ Ἄδαμ ἀναμάρτητον ἐσχηκώς, ἐκ παραβάσεως δεκτικὴν ἀμαρτίας πεποίηκε (81), καὶ εἰς διαφθορὰν καὶ θάνατον καταπέπτωσε. Ταύτην ἀνίστησι κατὰ φύσιν ἀναυμάρτητον, ίνα δεῖξῃ τὸν Δημιουργὸν ἀναίτιον τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ίδιας φύσεως κατεστήσατο· Ινα αὐτὸς ἢ τῆς ἀναμαρτησίας (82) ἡ ἐπιδειξις. Μάτην οὖν φαντάζονται οἱ ἀλώμενοι, καὶ

τοῦ Θεοῦ deest in Nann. Seg.

(79) Gobl. Felc. 1, Seg., ἐπὶ γῆν. Infra Seguer. quem sequimur, Καὶ τίς ἡ ἐν τούτῳ. Edili et alii, Καὶ τίς ἡ ἐν τούτῳ. Paulo post Seguerianus, γεγονέναι λέγεται. Edili, οὐ γέγονεν, ἢ γέγονεν. Mox hæc, εἰ μὴ τῷ Ἄδαμ. desunt in Seg. Gobl. Felc. 1.

(80) Ita Seguerian. Gobler. Felc. 1. In editis, καὶ deest. Mox Anglican. Gobler. et Felc. 1, πολιτεύσασθαι.

(81) Seg. Gobl. et Felc. 1, ἐποίησε. Mox Gobl. et Felc. 1, διαφοράν.

(82) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. Edili, ἀμαρτίας, male.

ἔξ οὐρανοῦ λέγοντες τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα. Καίτοι δὲ Ἀδάμ ἔξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατενήνοχε, Χριστὸς δὲ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνενήνοχε· καὶ ὅπερ Ἀδάμ (83) ἀναμάρτητον καὶ ἀκαταδίκαστον εἰς φθορὰν καὶ καταδίκην θανάτου κατενήνοχε, Χριστὸς τοῦτο ἀφθαρτόν καὶ λυτήριον θανάτου ἀνέδειξεν· ὥστε ἔχειν ἔχουσιαν ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίεναι ἀμαρτίας, ἐκ δὲ τάφου τὴν ἀφθαρτὰν ἐπιδειχνυσθαι, καὶ ἐν ἐπιβάσει ἄδου λύειν θάνατον, καὶ εὐαγγελίσασθαι πᾶσι τὴν ἀνάστασιν. “Οὐτὶ ἔκτισεν δὲ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον ἐπὶ ἀφθαρτῷ (84), καὶ εἰκόνα τῆς ιδίας ἀδικητοῖς ἐποίησεν αὐτὸν. Φθόρῳ δὲ διαβόλου θάρατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· βασιλεύμενον δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς διαφθορὰν οὐχ ὑπερεῖδεν αὐτὸς γεννημένος ἀνθρώπος, οὐ τραπεῖς εἰς ἀνθρώπου μορφὴν, οὐδὲ παριδὼν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξίην, σκιάδην τὴν δεῖξιν ἐποιεῖσθαι· ἀλλ' ὁ ὥν φύσει Θεὸς γεννᾶται ἀνθρώπος, Ιν' εἰς δὲ τὰ ἔχατερα, τέλειος κατὰ πάντα, φυσικὴν καὶ ἀληθεστάτην τὴν γέννησιν (85) ἐπιδειξάμενος. Διδειρήται· Καὶ ἔχαριστο αὐτῷ δρομα τὸ ὑπέρ πᾶν δρομα, βασιλεύειν οὐρανῶν, καὶ ἔχουσιαν ἔχειν χρίσιν ποιεῖν.

8. Οὐ γάρ τῶν διῶν δημιουργὸς Λόγος (86) ὑφθησάντων, οὐχ ἔτερος τις γεννήμενος, ἀλλὰ δεύτερος Ἀδάμ· ἵνα καὶ ἔκ τοῦ δύναματος γινώσκωμεν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προγενέστερον δεῖχνυσι τὸν πρωτόπλαστον δὲ Ἀπόστολος, πρώτον τὸν ψυχικὸν δεῖχνυντες, ἐπειτα τὸ πνευματικόν. Ψυχικὸν δὲ καὶ πνευματικὸν λέγων, οὐχ ἔτερον καὶ ἔτερον δεῖχνυσι σῶμα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸν σῶμα· τὸ μὲν πρώτον ἐν (87) ἔχουσιά καὶ φύσει ψυχῆς, διὸ ψυχικόν· τὸ δὲ δεύτερον ἐν ἔχουσιά καὶ φύσει Πνεύματος, διὸ πνευματικόν· Πνεῦμα τὸ δὲ Θεὸς Λόγος· οὕτω γάρ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰρημένον Εστι συνιδεῖν, ἐν τῷ λέγειν· Οὐ δὲ πνευματικὸς ἀράκριτε τὰ (88) πάντα· ψυχικὸς δὲ ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Καίτοι ἐνδεικνύεται πνευματικὸν δεῖχνυσι, τὸν δὲ τῇ ἔχουσιά τῆς ψυχῆς μόνῃ ἐμμελναγάτα (89) δεῖχνυσθαι ψυχικόν. Διὰ τὸ δὲ δῶλας, εἰ καθ' ὑμᾶς ἔστιν, οὐχὶ ἀνθρώπος μόνον λέγεται ὁ Χριστὸς ὡς καινῆς τις ἔκ οὐρανῶν ἐπιδημήσας, ἀλλὰ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν; Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου, καίτοι οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος (90) ἀγένου γεννηθεῖς, ἐνδεικνύεται τοῦ πρωτόπλαστον Ἀδάμ υἱὸς.

⁸³ Sap. II, 24. ⁸⁴ Philipp. II, 9. ⁸⁵ Joan. IV, 24.

⁸⁶ I Cor. II, 14.

(83) Ita Seg. Gobl. et Falc. 1, sicutque legit Nannius. Anglic. Καίτοι Χριστὸς ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνενήνοχε· καὶ ὅπερ Ἀδάμ. Editi, Καίτοι δὲ Ἀδάμ ἔξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς κατενήνοχε ἀναμάρτητον. Infra, κατενήνοχε απέ Χριστός legitur in Seg. Angl. Gobl. et Falc. 1, deestque in aliis et in editis. Infra Seg., ἐκ τε τάφου.

(84) Seg. Gobl. Falc. 1 et Anglic., ἐπὶ ἀφθαρτῷ. Editi vero, ἐπὶ ἀφθαρτῶν. Ibid. Anglic. Gobler. et Falc. 1, καὶ εἰδόντες, male.

(85) Sic Seg. Gobl. et Falc. 1. Editi vero, γένεσιν, omisso articulo. Paulo post, in editis, αὐτῷ δὲ Θεός δομα. Sed in Seguer. et textu Graeco deest δὲ Θεός, et sic legit Nannius

A corpus esse. Atqui quod Adam ex cœlo in terram detulit, illud Christus e terra in cœlum evexit: et quod Adam, cum prius peccati expers et nulli damnationi obnoxius esset, in corruptionem et damnationem mortis dejecit, idipsum Christus incorruptibile esse, imo a morte liberare ostendit; ita ut protestat habeat in terra peccata dimittendi; ex sepulcro, incorruptionem exhibendi; in ascensu ex inferno, mortem solvendi, et resurrectionem omnibus annuntiandi. Quia Deus hominem creavit in incorruptionem et imaginem æternitatis suæ illuminavit. Invidia autem diaboli mors intravit in mundum ⁴⁵, quem mortis imperio oppressum in corruptionem, non neglexit ipse factus homo: non versus in hominis formam: neque despiciens hominis substantiam, quasi per umbram et speciem tantum sese ostendit: sed qui natura Deus est, homo nascitur, ut haec ambo sint unus, in omnibus perfectus, qui naturalem et verissimam nativitatem exhibet. Ideo dictum est: Et dedit illi nomen quod est super omne nomen ⁴⁶, ut regnaret in cœlis, et potestatem haberet reddendi iudicij.

B 8. Nam Verbum, quod omnia creavit, filius hominis apparuit, non alienus, sed secundus factus Adam; ut ex ipso nomine agnoscamus veritatem. ipsumque priorem esse protoplastum Apostolus ostendit, ubi primum animale memorat, dehinc spirituale. Cum autem animale et spirituale dicit, non alterum et alterum corpus ostendit, sed idem ipsum corpus: primum quidem in potentia et natura animæ, et propterea animale: secundo autem in potentia et natura Spiritus, idcirco spirituale. Spiritus enim est Deus Verbum ⁴⁷; ita enim et quod de nobis dicitur, intelligendum est, cum ait Scriptura: Spiritualis judicat omnia; animalis autem non percipit ea quæ sunt Spiritus ⁴⁸. Quanquam unum sit corpus amborum quod, quatenus Spiritus est. particeps, spirituale intelligi ostendit, quatenus autem in potentia duntaxat animæ immanet, **741** animale illud declarat. Cur autem, si ita se res habet, ut vos dicitis, non homo tantum dicitur Christus, quasi novus quidam homo qui de cœlis advenierit; sed et filius hominis factus est? Si igitur in terra factus est filius hominis, licet non ex semine viri, sed ex Spiritu sancto natus sit, protoplasti qui,

(86) In editis deest Λόγος, sed habetur in Seg. Gobl. Falc. 1.

(87) In Falc. 1, Gobl. Seg. τὸ deest, sed male, ut videre est in sequentibus.

(88) In Seg. deest τὰ, Mox editi, ψυχικὸς δὲ ἀνθρώπος, sed ἀνθρώπος in Seg. Gobl. Falc. 1 non legitur.

(89) Μόρη ἐμμελναγάτα δεῖχνυσθαι. Sic manuscr. quidam; in editis, ἐμμελναγάτα δεῖχνυσι, omisso μόνῃ. Mox δῶλας deest in Seguer. Paulo post, editi habent μόνον, sed male. Gobler. Seguer. et Falc. 1, μόνον.

(90) Πνεύματος, omnes manuscr. Editi, σπέρματος.

unus est, Adam, filius intelligetur. Neque enim praeter Adamum, qui ex terra est, alias quispam de scriptus est homo, qui in celo fuerit, ut ex cœlis corpus habeat Christus, et filius hominis sit, ex alio ab Adamo. Quapropter Matthæus quidem filium Abraham et David illum describit, secundum carnem; Lucas vero eum Adæ et Dei Filium enarrat. Si itaque Evangeliorum discipuli estis, ne loquamini adversus Deum iniquitatem, sed Scripturas resque gestas sectamini. Quod si praeter ea quæ scripta sunt, alia loqui in animo sit, cur adversum nos decertatis, qui nulla audire, vel eloqui sustineamus praeter ea quæ scripta sunt? cum Dominus dicat: *Si manseritis in sermone meo, vere liberi eritis* ¹⁸.

9. Quo pacto igitur aut fideles aut Christiani habemini, qui neque secundum verba Scripturæ inceditis, neque rebus gestis fidem habetis; sed audetis ea quæ supra naturam sunt definire? *Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, et cur molesti estis Domino?* ¹⁹ Nam si qui prophetis non crediderint, condemnati sunt, quanto magis qui non crediderunt ipsis Domino? Etenim quæ ipse voluit, et quæ ipse arbitratu suo egit ad abrogationem peccati et mortis, cur alio et diverso modo enarrare aut cogitare audetis? Si confitemur eum, et ipse constitebitur nos: si negamus, et ipse nos negabit: si fidem illi non habemus, ille fidelis manet, se ipsum enim negare nequit. Quænam igitur hujusmodi vestra immensa stultitia, ut loquamini quæ scripta non sunt, et illa sentiatis quæ aliena sunt a pietate? Etenim carnem divinitati consubstantiale dicere audetis, non advertentes in duplice vos incidisse impietatem. Idcirco enim in hanc sententiam animum appulisti, ut vel carnem negetis, vel in Deitatem blasphemetis, dicentes: Certe nos eum qui ex Maria natus est, consubstantiale Patri dicimus. Porro hæc vestra, quam præclaram existimatis, loquendi ratio, aut superflua, aut stulta comprobabitur. Etenim quis e fidelibus non constiteatur Deum Verbum, qui advenit, et ex sancta Virgine Maria homo prodiit, Patrique consubstantialis est, ex semine Abrahæ, cuius filius recensetur, hominem esse factum: aut Verbum, Deo consubstantiale, secundum carnem filium David factum esse? Ideo prophetæ, apostoli, et evangelistæ Christum ex semine David secundum carnem ortum duxisse narrant. Quomodo igitur, cum hæc dicatis, non erubescitis carnem quæ ex semine

¹⁸ Joan. viii, 33, 36. ¹⁹ Isa. vii, 13.

(91) *Tὸν ἐκ τῆς Ἀδάμ.* Sic Seg. Gobl. Felc. 1, in editis deest ἐκ τῆς.

(92) Autōn., Basil., et sic Nannius, sicque legendū videtur. Editi et quidam manuscr. habent αὐτοῦ.

(93) Καὶ γενομένους deest in Seg., nec lectum est a Nanno.

(94) Ita Seg. quem secuti sumus. Editi, λέγειν. Paulo post Gobl. et Felc. 1, ὅτι Εἰ ὑμεῖς. Mox Seg. Gobl. Felc. 1 et Græcus Scripturæ iuxta, ἔστε. Editi, ἔστε.

(95) Ita Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi, οἱ μήτε

Α νοηθήσεται. Οὐ γάρ ἔτερος τις ἀναγέγραπται ἀνθρώπος ἐν οὐρανῷ υπάρχεις παρὰ τὸν ἐκ τῆς Ἀδάμ (91), ἵνα καὶ ἔξ οὐρανῶν ἔχῃ τὸ σῶμα, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπου ἢ παρὰ τὸν Ἀδάμ. Διὸ δὲ μὲν Ματθαῖος οὐδὲν ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ ἀναγράφει τὸ κατὰ σάρκα· δὲ δὲ Λουκᾶς οὐδὲν αὐτὸν (92) τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Θεοῦ γενεαλογεῖ. Εἰ τοίνυν μαθηταὶ ἔστε τῶν Εὐαγγελίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδίκιαν· ἀλλὰ στοιχεῖτε τοῖς γεγραμμένοις καὶ γενομένοις (93). Εἰ δὲ ἔτερα παρὰ τὰ γεγραμμένα λαλεῖν βούλεσθε, τι πρὸς ἡμᾶς διαμάχεσθε. τοὺς μήτε ἀκούειν μήτε λέγειν (94) παρὰ τὰ γεγραμμένα πειθόμενους; λέγοντος τοῦ Κυρίου, διτι *Ἐὰν ὑμεῖς μεινήτε ἐν τῷ ἀδρῷ τῷ ἐμῷ, διτως ἐλεύθεροι ἔστεσθε.*

9. Πώς οὖν ἔτι πιστοὶ ή̄ Χριστιανοὶ νομισθείητε, Β οἱ μήτε τοῖς ἥμασι τοῖς γεγραμμένοις στοιχούντες (95), μήτε τοῖς γενομένοις πειθόμενοι, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν ὅριζεν τολμῶντες; *Ἡ μικρὸν ὑμῖν ἀνθρώποις παρέχειν ἀγῶνα, καὶ πῶς παρέχετε ἀγῶνα Κυρίῳ;* Εἰ γάρ οἱ προφῆταις ἀπιστῆσαντες κατεκρίθησαν, πόσως μᾶλλον οἱ μὴ πειθόμενοι αὐτῷ (96) τῷ Δεσπότῃ; *Ἄ γάρ αὐτὸς τῇέλησε καὶ εὐδόκησεν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, πῶς ὑμεῖς ἔτερα ἀνθ' ἔτέρων λέγειν ή̄ φρονεῖν τολμάτε;* Εἰ ὁμολογοῦμεν, κάκινος ὁμολογήσεις ἡμᾶς· εἰ ἀρνούμεθα, κάκινος ἀρνήσεται τῷέλησεν· εἰ πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γάρ ἔστητον (97) οὐ δύναται. Τίς οὖν ὑμῶν ἡ τοπαύτη ἀπόνεις τῆς ἀμετρίας, λαλεῖν τὰ μὴ γεγραμμένα, καὶ φρονεῖν ἀλλότρια τῆς εὐσεβείας; Καὶ γάρ καὶ ὁμοούσιον τὴν σάρκα τῆς θεότητος λέγειν ἐπιχειρεῖτε, οὐ συνορῶντες διπλῆν ὑμέν γενομένην (98) τὴν ἀπάντησιν τῆς ἀσεβείας. Ταῦτα γάρ ὑμῖν ἐπινενήτα λέγειν, ἵνα η̄ τὴν σάρκα ἀρνήσασθε, η̄ τὴν θεότητα βίασφημήσητε, λέγοντες, φησίν· *Ὕμεις τὸν ἐκ Μαρίας λέγομεν ὁμοούσιον* (99) τοῦ Πατρός. Αὕτη δὲ ὑμῶν η̄ νομιζομένη εὐφῆμα δειχθήσεται η̄ πειρεργος η̄ ἀνόητος. *Ἐπεὶ τίς τῶν πιστῶν οὐκ ἀν ὁμολογήσειν, οἵτι δὲ ἐπιδημήσας Θεὸς Λόγος, καὶ ἐκ Παρθένου τῆς ἀγίας Μαρίας προελθὼν ἀνθρώπος, ὁμοούσιος ὁν τοῦ Πατρός, ἐκ σπέρματος ἀβραάμ γέγονεν ἀνθρώπος, οὐ καὶ οὐδὲ ἀναγέγραπται;* καὶ διτι δὲ ὁ ὁμοούσιος τοῦ Θεοῦ Λόγος γέγονε κατὰ σάρκα οὐδὲ τοῦ Δαβὶδ; Διὸ καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ προφῆται καὶ ἀπόστολοι D καὶ εὐαγγελισταὶ γενεαλογοῦσι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα. Πώς οὖν ταῦτα λέγοντες οὐκ ἐρυθριάτε, τὴν σάρκα, τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γενεαλογοῦμενην, ὁμοούσιον τοῦ Λόγου ἀποφαινόμενοι; *Ἡ πάλιν, ὡς*

τοῖς γεγραμμένοις πειθόμενοι, μήτε τοῖς γενομένοις στοιχούντες.

(96) Sic omnes mss. præter Felc. 2, in quo, ut et in editis, αὐτῷ deest. Intra Seg. Gobl. et Felc. 1, ἔτέρων η̄ λέγειν ή̄.

(97) Gobl. et Felckm. 1, αὐτῷ.

(98) Seg., γνωμένην. Ibidem, Seg. Gobl. Felc. 1 et Anglicanus, τὴν ἀπάντησιν. Editi vero et alii, τὴν ἀπάντησιν, dubia lectio.

(99) Seg. Gobl. et Felckm. 1, λέγοντες δὴ τμεῖς τὸν ἐκ Μαρίας ὁμοούσιον.

Ἐφαμεν, ἀνοήτους ταῦτα λέγετε, οὐ νοοῦντες, ὅτι τὸ δόμοούσιον τὴν μὲν ταυτότητα τῆς φύσεως ἔχει (1), τὴν δὲ ἰδίαν τελειότητα ἐν ἕαυτῷ ἐπιδείχνυται. Πάσπερ γάρ δὲ Υἱός, δόμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα δικολογούμενος (2), τέλειος πρὸς τέλειον δικολογεῖται, καθὼς καὶ τὸ ὄγιον Πνεῦμα· δόμοούσιος γάρ δὲ Τριάς. Δύστε οὖν καὶ τῇ δόμοουσίᾳ σαρκὶ (3) τὴν τελειότητα πρὸς τῇ τοῦ Λόγου τελειότητι· ἔσται δὲ καθ' ὑπᾶξ τετράς ἀντὶ Τριάδος καταγγελλομένη. Καὶ τίς; τὸ τοσαύτη ἐπίγοια τῆς ἀσεβείας;

10. Ἀλλὰ λέγετε· Ὁμοούσιος γέγονε (4) τοῦ Λόγου ἡ σάρξ. Πῶς γέγονεν δόμοούσιος; Εἴπατε. Λόγος γέγονεν, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα γέγονεν. Εἰ δὲ δλως γίνεται θεότης ἐκ μεταποίησεως ἡ μὴ φύσει οὖσα θεότης, τὶ τοινυῖ μέμφεσθε Ἀρειανοῖς, ταύτην περὶ τοῦ Λόγου προσβαλλομένοις τὴν ἐννοιαν; Καίτοι τῆς Γραφῆς λεγούστης (5), Ὁ Λόγος σάρξ γέτονε, οὐχὶ Ἡ σάρξ Λόγος γέγονεν, Ὁ Λόγος δὲ σάρξ γέγονεν, εἰρηται (6). ὅτι τοῦ Λόγου γέγονεν ἡ σάρξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινός· τουτέστιν δὲ θεός ἀνθρώπος γέγονε· καὶ λέγεται, Σάρξ γέγονεν, ἵνα μὴ παραδράμητε τῆς σαρκὸς τὸ δυνομα. Εἰ τούνυ μὴ ἀρκεῖσθε τῇ ἀσυγχύτῳ (7) φυσικῇ ἐνώσει τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γενομένην σάρκα· καὶ διτὶ δὲ θεός ἀνθρώπος γέγονε· νῦν οὔτε ἀκούετε, οὔτε πιστεύετε βούλεσθε, οὐκ ἀκούομενοι ὑπὲρ πλειν ἐπίνοιαν εὐηρημίας σῶμα θεοῦ ἀκούοντες, κατὰ τὸν λέγοντα· Ὅς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπειρώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι (8) αὐτὸς σύμμυροφορ τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ήτις ἐστὶ σημασία τοῦ μέλλοντος αἰώνος, καὶ ἐτὶ λέγεται σῶμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ δὲ Κύριος δὲ λέγει· Ὄταρ εἰληθ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου· τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν ἀνθρώπου γενόμενον λέγει (9)· χριτήν τε δυτικά ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ βασιλέα καὶ Δεσπότην, καὶ Θεὸν ἀληθινόν. Ἀλλὰ ἀναιρεῖν βούλεσθε τὸ τοῦ σώματος δυνομα, ἡ τὸ ἔτι λέγεσθαι ἀνθρώπου τὸν Χριστόν. Πῶς ἔτι τὰς θείας Γραφὰς ἀναγινώσκειν δύνασθε; τοῦ μὲν Ματθαίου γράφοντος· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαΐδη, υἱοῦ Ἀβραμ· τοῦ δὲ Ἰωάννου· Ἐρ ἀρχῇ ήτο δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος ήτο πρὸς τὸν Θεόν· καὶ θεός ήτο δὲ Λόργος· Λό-

David orta narratur, consubstantialem Patri asseverare? Vel rursum, ut aiebamus, hæc stulte dicitis, non intelligentes, quod est consubstantiale, eamdem quidem naturam habere; propriam tamen perfectionem in scipso exhibere. Sicut enim Filius qui consubstantialis Patri declaratur, perfectus in perfecto agnoscitur; sic et Spiritus sanctus: consubstantialis enim est Trinitas. Dabitis ergo consubstantiali carni, **742** perfectionem præter Filii perfectionem: et secundum vos quaternitas pro Trinitate prædicabitur. Ecquodnam illud tantum impietatis commentum?

10. Sed dicitis: Caro facta est Verbo consubstantialis. Qua ratione facta est consubstantialis? Respondete. Verbum facta est, sed et Spiritus facta est. Sane si ea quæ natura sua divinitas non est, per mutationem divinitas efficiatur, cur igitur Arianos arguitis, qui hanc de Verbo sententiam in medium afferunt? Licet Scriptura dicat, *Verbum caro factum est*¹⁰, non dictum est, *Caro Verbum facta est*, sed, *Verbum caro factum est*: quia Verbi facta est caro, et non hominis cujusdam; id est, Deus homo factus est: et dicitur, *Caro factus est*, ne carnis nomen prætermitteret. Si itaque vobis non sufficit naturalis illa sine confusione Verbi cum propria carne unio: et quod Deus homo factus sit; certe jam neque audire, neque credere vultis, nec satis vobis est, cum id quod omnem commendationem superat, corpus scilicet Dei, audiatis, ubi dicitur: *Qui transformabit corpus humilitatis nostram, ut sit configuratum corpori gloriae suæ*¹¹: quæ est futuri sæculi significatio. Et præterea dicitur, *corpus gloriae illius*. Ipse quoque Dominus ait: *Cum venerit Filius hominis*¹²; *Filium Dei, filium hominis factum dicit*: *judicem quoque vivorum et mortuorum, ac regem Dominumque, et Deum verum*. Sed corporis nomen e medio tollere vultis, atque id assequi, ut ne ultra dicatur Christum esse hominem. Quo potestis animo divinas Scripturas adhuc legere? Cum Matthæus quidem scribat: *Liber generationis Iesu Christi, filii David, filii Abraham*¹³; Joannes vero: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*¹⁴.

¹⁰ Joan. i, 14. ¹¹ Philipp. iii, 21. ¹² Marc. viii, 38. ¹³ Matth. i, 1. ¹⁴ Joan. i, 1.

(1) Editi, τῆς φύσεως ἀδιαίρετον ἔχει. Sed in Seg. Gobl. et Felckm. 1 deest ἀδιαίρετον.

(2) Seguerianus, θεολογούμενος.

(3) Τῇ δόμοουσίᾳ σαρκὶ. Sic Seg., et ita legit Nannius. At in editis legitur, τῇ τοῦ δόμοουσιοῦ σαρκὶ, minus recte.

(4) Seg. Gobl. et Felckm. 1, δόμοουσιος γεγονέναι (Seg. γέγονε). Πῶς ἐγένετο δόμοουσιος; Εἴπατε, et ita legit Nannius.

(5) Hæc refert Joannes Maxentius in sua de Christo professione, sub initium, his verbis: *Beatusissimo simul, atque doctissimo Athanasio dicente: « Verbum caro, » non caro Verbum « factum est. » Verbum autem caro factum dicitur, quia Verbi facta est caro, et non alicuius hominis: hoc est, Deus homo factus est, et dicitur caro, ne præterrealis carnis nomen. Cur ergo non sufficit nobis naturalis unitio. Verbi ad*

propriam carnem, et quia Deus homo factus est. Natura, nobis irreppisse pro vobis.

(6) Ἡ σάρξ Λόγος εἰρηται. Sic editi, omissis interpositis, quæ ex Seg. mutuati sumus.

(7) In Seg. Gobl. et Felekm. 1, ἀσυγχύτῳ deest. Mox, αὐτοῦ γενομένην deest in Seg. In Gobl. autem et Felckm. 1 deest tantum γενομένην. Paulo post, Seg. ἀκούετο.

(8) Εἰς τὸ γενέσθαι deest in Gobl. Felckm. 1, Seg. Post μέλλοντος αἰώνος quædām deerant in editis, quæ mutuati sumus ex Seg. Gobl. et Felekm. 1, usque ad καὶ δὲ Κύριος.

(9) Λέγει deest in Seg. Mox idem habet καὶ ante ζώντων. In eodem mox καὶ deest ante Θεὸν ἀληθινόν. Infra editi, Καὶ πῶς. Sed καὶ abest a Seg. Gobl. Felekm. 1, uerum lectum est a Nanno.

Verbum autem, et Deum et filium David, si divi- sim considerare volueritis, duo ex mente vestra dicta fuerint; sin a divinis edocti Scripturis, cre- dideritis Verbum cum Deus esset, filium hominis factum esse; agnosceritis quoniam unus est Christus et Deus, qui et ipse homo est; ut duplex prædica- tio ejus adventus facile persuadere posset ejus passionem et impassibilitatem. Ut cum dicit Aposto- lis: *Homo Christus Jesus, qui dedit semel ipsum redemptions pro nobis, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen*¹⁰. Et ad Timotheum scribens ait: *Memor esto Dominum Jesum Christum ex semine David resurrexisse a mortuis*¹¹. Et ipse iterum inquit: *Mortem ejus annuntiamus donec re- niat*¹².

11. Si igitur ex confessione consubstantialis, carnis nomen de medio tollitis, et sententiam quæ dicit Christum esse hominem; aut non amplius mortem ejus annuntiatis donec veniat, atque in hoc Scripturas abrogatis: aut licet mortem con- substantialis Patri et Spiritui sancto annuntietis, si non confiteamini eum carne passum esse, ipsam Patris et Spiritus sancti deitatem caparem mortis esse diceris: ac omnium hæreticorum impissimi **743** evasistis. Mors quippe carnis, consubstan- tialis Verbi mors suit. Neque enim Pater carnem gestavit, neque Spiritus sanctus, ut impie somnia- runt Valentiniiani; sed *Verbum caro factum est*¹³. Ideo nos, dum confitemur Deum et hominem Chri- stum esse, nequaquam divisionis causa hæc dici- mus, absit; sed quo Scripturis obtemperemus: ut C passione ejus vere acta et annuntiata donec veniat; in carne quidem Verbi, passionem et mortem con- fitemur; ipsum tamen Verbum immutabile et invariabile credamus: quod idem ipsum passum est, et non passum, quodque divina quidem na- tura impassibile, immutabile et invariabile est: carne tamen passum est, ut dixit Petrus, et mor- tem gustare voluit: quia factus est *mediator Dei et hominum, homo Christus, qui dedit semel ipsum redemptions pro nobis*¹⁴; et rursum: *Quia factus*

¹⁰ I Tim. ii, 6; II Cor. xi, 31. ¹¹ II Tim. ii, 8.

A τον δὲ καὶ Θεὸν (10) καὶ οὐδὲ Δασδὶ εἰ κατὰ διαιρέ- σιν βούλετε θεωρεῖν, δύο καθ' ὑμᾶς ἀν λέγοιντο· εἰ δὲ πιστεύοιτε, διδασκόμενοι ἀπὸ τῶν θείων Γρα- φῶν, ὅτι Θεὸς ὁ Λόγος υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, γνώσεσθε, ὅτι εἰς ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς καὶ ἀν- θρωπὸς ὁ αὐτὸς ἵνα τὸ διπλοῦν κήρυγμα τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας (11) εὐαπόδεικτον ἔχῃ τὴν πεισμονὴν τοῦ τε πάθους καὶ τῆς ἀπαθείας. Ός δὲν λέγει ὁ Ἀπό- στολος· Ἀνθρωπὸς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἡν- τὶν ἀντίλιντρον (12) ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ὡρ ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τὸν αἰώνα. Αμήν. Καὶ Τι- μοθέῳ δὲ γράφων Ελεγε· Μημόνεις Χριστὸς Ἰη- σοῦν ἀγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δα- σδίδ· καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πάλιν (13). Τὸν θάρατον αὐτοῦ καταγγέλλομεν, ἀχρις οὗ ἐλθῃ.

B 11. Εἰ οὖν ἐκ τῆς δομολογίας τοῦ δμοουσίου ἀνα- ρεῖτε τῆς σαρκὸς τὸ δνομα, καὶ τὸ ἀνθρωπὸν λέ- γεσθαι τὸν Χριστόν· ἡ οὐκέτι τὸν θάνατον αὐτοῦ κατ- αγγέλλετε, ἀχρις οὗ ἐλθῃ, ἀναρροῦντες τὰς Γραφάς· ἡ τὸν θάνατον καταγγέλλοντες καθ' ὑμᾶς τοῦ δμοου- σίου (14) τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος· μὴ δομολογοῦντες σαρκὶ πεπονθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ αὐ- τὴν τοῦ Πατρὸς τὴν θεότητα καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύμα- τος ἐρεῖτε δεκτικῇ εἶναι θανάτου· καὶ γεγόνετε (15) ἀσεβέστεροι πάντων τῶν αἱρετικῶν. Οἱ γὰρ θάνατος τῆς σαρκὸς, γέγονε τοῦ δμοουσίου Λόγου. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ σάρκα ἐφόρεσεν, οὐδὲ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ὡς οἱ κατὰ Οὐαλεντίνον ἀσεβόντες φαντάζονται· ἀλλ' ὁ Λόγος σάρκα ἐγένετο. Διὸ ήμεῖς, δομολογοῦντες Θεὸν καὶ ἀνθρωπὸν τὸν Χριστὸν, οὐ διαιρέσεως ἔνεκεν ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὰς Γραφάς. Ἱνα πάθους καὶ θανάτου γενομένου καὶ κατ- αγγελλομένου, ἀχρις οὗ ἐλθῃ (16), ἐπὶ μὲν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον δομολο- γῶμεν, αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον, ἀτρεπτον καὶ ἀνα- λοικῶτον πιστεύωμεν. Διὸ αὐτὸς ἐστιν ὁ παθὼν καὶ μὴ παθὼν· τῇ μὲν θεῖκῃ φύσει ἀπαθής καὶ ἀτρεπτός καὶ ἀναλοικῶτος ὁν, τῇ δὲ σαρκὶ παθὼν, ὡς εἰπεν ὁ Πέτρος, καὶ θανάτου γεύσασθαι θελήσας (17)· ὅτι γέγονε μεστῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπὸς Χριστὸς, ὁ δοὺς ἡντὶν ἀντίλιντρον ὑπὲρ ἡμῶν.

¹² I Cor. xi, 26. ¹³ Joan. i, 14. ¹⁴ I Tim. ii, 5.

(10) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero, Λό- γον δὲ Θεόν. Infra Seg. πιστεύοιτε... ἀπό. Allii cum editis, πιστεύετε... ὑπό.

(11) Sic omnes fere manuscripsi. Editi vero, ἀπο- δημίας. Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1, εὐαπόδεικτον. Editi, εὐαπόδεικτον. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, πιστομονήν. Editi vero, πιστιν μόνην, mendose. Mox Seg., "Οταν λέγη μόνην, mendose."

(12) Αντίλιντρον deest in Seg. Gobl. et Felckm. 1, sed habetur in aliis, in editisque, et in Graeco Scri- pturæ textu: δὲ post Τιμοθέῳ deest in iisdem.

(13) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi et alii, πά- λιν, φτον. Mox omnes fere manuscr., καταγγέλλομεν. Editi, καταγγελλόμενος. Mox editi et quidam mss. ut in textu. Anglie. vero, Seg. Gobl. et Felck. 1. Η οὖν τῇ δομολογίᾳ. Paulo post, Seguerianus, ἡ τὸ προ- καὶ τῷ.

D (14) Basil., καταγγέλλοντες κατὰ τοῦ δμοουσίου. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καταγγέλλοντες τοῦ δμοουσίου, μὴ δομολογοῦντες. In eodem mox, τὸν Χριστὸν deest.

(15) Ita Seguer. Gobl. et Felckm. 1. Editi, γεγό- νετε.

(16) Basil., ἀχρις ὁλ Ελθῃ. Seg. paulo post, δομο- λογοῦμεν, et mox, πιστεύομεν. Ibidem, Basil. Seg. Gobl. et Felc. 1, διό. Editi et alii, διότι. Mox hæc, ἀπαθής καὶ, desunt in Seg. solo.

(17) Sic Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi vero, ὁ Πέ- τρος· Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ θανάτου γενεταμένου σαρκὶ· ὅτι γέγονε, qua cum se- quentibus colhærente nequeunt, ideo superiorē le- citionē præstulimus. Ibidem Seguer. Gobl. et Felc. primus, ὅτι γέγονε μεστῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ο δὲ μεστῆς. Omissis mediis

καὶ πάλιν· Ὄτι γέτορε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀρθρόν·

A est mediator Dei et hominum. Mediator vero unius non est: Deus autem unus est.

(18) Διὸ πλανῶνται καὶ οἱ λέγοντες, ὅτι ἄλλος ἐστιν ἡ παθών Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθών. Ήν γὰρ ἔτερος ἐστι παρὰ τὸν Λόγον (19), ὃ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδεῖγμένος· ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ ἀπαθῆς καὶ (20) ἀσύμματος Λόγος, γενέσεως σαρκὸς ἀνθρωπίνης ἀνασχόμενος, τὰ πάντα πεπλήρωκεν, ἵνα ἔχῃ τι, δι προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ λέγεται κρείτων γενόμενος τῶν ἀγγέλων Λόγος κρείτων γέγονεν, ὡς ἡττων ὧν ποτε, ἀλλὰ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἣν αὐτὸς ὁ Λόγος ἰδεοποιήσατο φυσικῇ γεννήσει, κρείτων ἀνατελλασσὲς τῆς τοῦ πρωτοπλάστου γενέσεως, καὶ ἡμᾶς προσοικειοῦται, ὡς εἰρηται, συμπολίταις τῶν ἀγίων καὶ οἰκείους Θεοῦ γενομένους (22)· καὶ κατὰ φύσιν Θεοῦ γέγονεν, ἴδια οὐχ δμοούσιος οὔσα τὴν σάρκα τῆς τοῦ Λόγου θεστητος, ὡς συναθίδιος· ἀλλὰ ἴδια κατὰ φύσιν γενομένη, καὶ ἀδιαίρετος κατὰ ἔνωσιν, ἐκ στέρματος Δαδίδ, καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ (23), ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς γεγεννήμεθα. Εἰ δὲ δμοούσιος τοῦ Λόγου ἡ σάρκα καὶ συναθίδιος, ἐκ τούτου ἐρεῖτε καὶ τὰ πάντα κτίσματα συναθίδια τῷ τὰ πάντα κτίσαντι Θεῷ. Καὶ πῶς ἔτι Χριστιανοὶ, οἱ τοιαύταις συμπλεκόμενοι στραγγαλιαῖς; Τὸ γὰρ δμοούσιον καὶ ἀπαθῆς καὶ ἀνεπιδεκτὸν θανάτου, πρὸς (24) τὸ δμοούσιον ἔνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐχ ἐπιδεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν· καθ' ὑπόστασιν δὲ τὴν τελειότητα ἐκδεικνύμενον (25). "Ωστε τῇ νομιζομένῃ ὑμῶν εὐφῆμῳ ἐφευρέσει, ἡ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου σάρκα ἀρνεῖσθε, ἡ τὴν θεότητα βλασφημεῖτε. Εἰ δὲ οὕτω καὶ τὸν Υἱὸν δμολογεῖτε δμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τὸ Πνεύμα τῷ ἄγιον, ὡς τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν (26)· καὶ τι ἔτι ἡμᾶς μέμφεσθε, ὡς τετράδα ἀντὶ Τριάδος λέγοντας, αὐτοὶ τετράδα ἀντὶ Τριάδος καὶ ἀκοντες δμολογοῦντες, λέγοντες δμοούσιαν εἶναι τῇ Τριάδι τὴν σάρκα; Τοίνυν ματαίᾳ τὴν πίστις ὑμῶν ἔστιν· ἵσα γὰρ φρονεῖτε τῶν ἀσεδῶν Ἀρειανῶν, κακῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ, Ὁ Λόγος σάρκη ἐτέτητο (27). Ὁ Λόγος δὲ σάρκη ἐγένετο, οὐχ ἵνα δὲ Λόγος μηκέτι ἡ Λόγος· ἀλλ' ἵνα ἐν σαρκὶ ἡ δὲ Λόγος, σάρκη ἐγένετο, ἵνα καὶ δὲ Λόγος ἀεὶ ἡ Λόγος, καὶ σάρκα ἔχῃ δὲ Λόγος, ἐν δὲ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀνεδέξατο ἐν μορφῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ, μέχρι τάχου καὶ ἔδου ἐπιθάς, ἐν δὲ τῇ ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν πεποίηται, σάρκης καὶ αἷματος καὶ ψυχῆς τὴν ἐπιδεί-

• Galat. iii, 20.

(18) Sic Seg. et Græc. Script. textus. Editi vero, δὲ Υἱός. Infra, post παθών, legitur οὐδὲ in editis, sed deest in Seg.

(19) Sic Seg. Gobl. et Felc. I. Editi vero, παρὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(20) Καὶ deest in Seg.; et in eodem infra, ἀνθρωπίνης deest. Mox idem, ἔχῃ τι προσενέγκῃ.

(21) Seg. Gobl. Felckm. I, γενόμενος ἀγγέλων, οὐ πάντως ὁ ποιητής.

(22) Seg. et Gobl. ὡς εἰρηται πρὸς τῶν ἀγίων, καὶ οἰκείους (Gobl. καὶ οἰκείους) τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεοῦ κατὰ φύσιν γέγονεν ίδια.

(23) Ηἱερ., καὶ τοῦ Ἀδάμ, desunt in Seg. Gobl.

, 12. Quapropter errant qui dicunt, alium esse qui passus est Filius, et alium qui passus non est. Non enim aliis est quam ipsum Verbum, quod passionem et mortem suscepit. Sed illud ipsum, incorporeum et impassibile Verbum, cum generationem carnis subire dignatum esset, omnia implevit, ut haberet quod pro nobis offerret. Et dicitur, melius angelis factum, non quod Verbum factor angelorum, melius factum sit, quasi aliquando minus illis fuerit: sed forma servi, quam ipsum Verbum propriam sibi naturali generatione reddidit, melior ex protoplasti generatione exorta B est, nosque illi affines reddidit, ut dictum est, cives sanctorum, et familiares Deo effectos: caro secundum naturam propria Deo facta est, nec tamen consubstantialis est Verbi deitati, quasi illi coæterna esset. Sed propria illi secundum naturam facta, et indivisibilis propter unionem: ex semine David, Abrahæ, et Adæ, ex quo et nos progeniti sumus. Quod si Verbo consubstantialis est caro, et coæterna; jam hinc dicetis omnes creaturem omnium creatori Deo coæternas esse. At qui, quæso, adhuc Christiani eritis, qui talibus vos laqueis implicatis? Nam quod consubstantiale, impassibile, et mortis incapax est, unionem cum consubstantiali non admittit secundum hypostasin, sed secundum naturam: porro secundum hypostasin, propriam perfectionem exhibet. Itaque per religiosum, ut æstimatis, vestrum commentum, aut carnem ex Virgine et Deipara assumptam negatis, aut in deitatem blasphematis. Si autem eo modo Filium, necnon Spiritum sanctum Patri consubstantialem consitamini, quo carnem quæ passa est: ecquid ergo nos adhuc accusatis, ut qui quaternitatem pro Trinitate dicamus, cum ipsi quaternitatem pro Trinitate vel inviti consitamini, dum dicitis, consubstantiale Trinitati carnem esse? Itaque vana est fides vestra: paria enim sentitis cum impiis Arianis, male accipientes illud: *Verbum caro factum est.* Porro Verbum caro factum est, non ut Verbum non amplius Verbum esset; sed Verbum, ut in carne esset, caro factum est, ut et Verbum semper Verbum esset, et Verbum carnem haberet; in qua passionem et mortem sub

et Felckm. 1. Paulo post, in iisdem, τοῦ Λόγου deest. Mox idem, ἐκ τούτου ἐρεῖτε.

(24) Seguerianu. Goblerian. et Felckm. I omittunt πρός.

(25) Seguerianus, ἐπιδεχόμενος.

(26) Seg. Gobl. et Felckm. I, τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν, ματαίᾳ τὴν πίστις ὑμῶν, multis omissis, ut et Nannius.

(27) Seg. Gobl. et Felckm. I, Ὁ Λόγος σάρκη ἐγένετο, οὐχ ἵνα δὲ σάρκη μηκέτι ἡ Λόγος (Goblerian. et Felckm. I, Λόγου), ἀλλ' ἵνα δὲ σάρκη ἡ Λόγος· Ἀλλ' δὲ Λόγος σάρκη ἐγένετο, ἵνα καὶ ὁ Λόγος. Paulo post, ἐν, ante μοσῆ, deest in Seg.

744 humana forma susciperet, ac usque ad se-pulcrum et infernum descenderet; in qua et re-surrectionem ex mortuis perfecit, carnisque et sanguinis atque animae indicia praebuit Deus Ver-bum, per propriam et inseparabilem, ut scriptum est, carnem, ex semine David. Quid enim aliud dixit Marcion quam quae vos profertis? Nonne corpus quod ex caelo apparuit in similitudine humana, et non in veritate? Quid item aliud locutus est Manichaeus? Nonne divina specie corpus, sola similitudine corpus, ab humana carne alienum: cujus naturam et non operationem, peccatum pietas.

13. Quamobrem nefas est pium hominem hujus-modi verborum commentis uti: sed dicendum est Verbum quod ante saecula consubstantiale est Pa-tri, in extremis temporibus, ex sancta et Deipara Virgine, Adae plasma et opificium novum restituisse, cum illud sibi per unionem proprium effecit: atque ita visus est homo Christus, qui ante saecula Deus erat. Et nos membra Christi sumus, ut scriptum est, ex carne et ex ossibus ejus. Quorsum igitur haec vestiarum inventionum contentio; ut per humanam sapientiam, ea quae humanam intelligentiam superant definitiatis, dum dicitis, vice in-terioris nostri hominis, mentem celestem in Chri-sto fuisse? O nefariam sententiam, et infirma indecoraque verba: hominum sane qui non prius animadvertere, Christum non singulariter dici, sed in illo ipso nomine quod unicum est, rem ultram-que significari, divinitatem nempe et humanitatem. Ideoque homo dicitur Christus, Deus quoque di-citur Christus, ac Deus et homo est Christus, et unus est Christus. Vanum itaque est vestrum so-phisma, quo aliud in Christo praeter ipsum Chri-stum conspicere nitimini. Illi quidem qui abusive dicuntur Christi, forte, juxta sententiam vestram spectari possent: qui vero per naturam solus ve-rus est Christus, non ab humana ratione descri-betur, quod vos temere tentatis, homines sane ar-rogantia plenissimi. Neque enim propheta, neque apostolus, neque evangelistarum quispiam, illa protulit, quae vos impudenti plauce animo loqui audetis. Si enim alter est Christus a celesti mente in eo sita, perfectaque est mens illa, duo ergo, secundum vos, erunt: et sic in eam reciditis sen-tentiam, quam videmini maledictis insectare. Cœ-lestem vero mentem prophetæ quoque habuere, qui celestia et futura, quasi præsentia fuissent, eloquerabantur. Quid igitur haec omnino dicere in

(28) Prius editi habent, ἀνθρωπίνη μόνη, sed μόνη ἀbest, et quidem recte, a Seg. Gobl. et Felck. 1. Paulo post, editi habenti ἐν δομοιώσει τῇ καθ' ἡμέρα μόνη. At haec, τῇ καθ' ἡμέρα, desunt in Seg. Gobl. et Felckm. 1.

(29) Παρθένου derest in Gobl. et Felckm. 1. Paulo post, Seg., pro καθ' ἔνωστι, habet κατὰ φύσιν, atque ita legit Nannius.

(30) Sic omnes fere manuscripti. In editis autem, tamen deest.

(31) In Seg. τε deest. Infra Gobl. et Felckm. 1, λέγεται δὲ Χριστὸς καὶ Θεός, καὶ εἰς ἐστιν δὲ Χριστός.

A ξιν ποιησάμενος δὲ Θεός Λόγος διὰ Ιδίας καὶ ἀδιαιρέτου σαρκὸς, ὡς γέγραπται, ἐκ σπέρματος Δαβίδ. Τί γάρ ἔτερον παρ' ὑμᾶς εἰρήκε Μαρκίων; Οὐχὶ οὐρανοφανὲς τὸ σῶμα ἐν δομοιώσει ἀνθρωπίνῃ (28), καὶ οὐκ ἀληθεῖται; Τι δὲ ἀλλο εἰρήκε Μανιχαῖος; Οὐ θεοειδές, οὐ τὸ σῶμα ἐν δομοιώσει τῇ καθ' ἡμέρας μόνῃ, ἀλλότριον δὲ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἃς τὴν φύσιν ἀμαρτίαν λέγει ἀσεβῶν, καὶ οὐ τὴν πρᾶξιν; Τοιάντη τούτων ἡ ἀσέβεια.

B similitudine corpus, ab humana carne alienum: esse impie affirmat? Hujusmodi est illorum im-pietas.

13. Διὸ οὐ δεῖ τὸν εὔσεβοῦντα τοιάνταις χρῆσθαι ἐπινοίαις· ἀλλ' ὅτι δὲ πρὸ τῶν αἰώνων δομούσιος ὁν Λόγος τῷ Πατρὶ, ἐπ' ἐχάρτων ἐκ τῆς ἀγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου (29) τὴν τοῦ Ἀδέμ πλάσιν καὶ ποίησιν καινὴν ἀνεστήσατο, ἰδιοποιησάμενος καθ' ἔνωσιν καὶ οὐτως ὥφθη ἀνθρωπὸς δὲ Χριστὸς, δὲ πρὸ αἰώνων Θεός. Καὶ ἐσμεν ἡμεῖς μέλη Χριστοῦ, ὡς γέγραπται, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν δοτέων αὐτοῦ. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη ὑμῶν φιλονεικία τῶν ἀφευρέσεων, ὥστε ἀνθρωπίνῃ φρονήσεις ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην νόσισιν ὄρκιεσθαι, λέγοντες· Ἄντι τοῦ ἔσωθεν ἐν (30) ἡμῖν ἀνθρώπου νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ; Ή τῆς ἀθέσμου γνώμης, καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀπρεπῶν ῥημάτων, τῶν μή νοούντων πρώτον τοῦτο, διτὶ Χριστὸς μονοτρόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ δύναματι ἐνī δυτὶ ἔκατέρων τῶν πραγμάτων δείκνυται σημασία, θεότητός τε (31) καὶ ἀνθρωπότητος. Διὸ καὶ ἀνθρωπὸς λέγεται δὲ Χριστὸς, καὶ Θεός λέγεται δὲ Χριστὸς, καὶ Θεός καὶ ἀνθρωπός ἐστιν δὲ Χριστὸς, καὶ εἰς ἐστιν δὲ Χριστός. Μάταιον οὖν ὑμῶν τὸ σόφισμα ἐπιχειρούντων ἔτερόν τι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῷ θεωρεῖν. Οἱ μὲν γάρ καταχρηστικῶς λεγόμενοι Χριστοί, ίσως καθ' ὑμᾶς ἀνθεωρούντο· ὃ δὲ κατὰ φύσιν μόνος ἀληθινὸς Χριστὸς εἴη ὑπὸ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ διαγραφήσεται, ὥσπερ ὑμεῖς τοιμάζετε (32), καὶ αὐθάδεις γεγόνατε. Οὐδὲ γάρ προφήτης, οὐδὲ ἀπόστολος, οὗτε τις ἡνωνεύαγγελιστῶν ταῦτα ἐψήλεγκτο, οὐδεὶς λαλεῖν ἐπιχειρεῖτε, ἀναιδεῖς τὴν ψυχὴν (33) γεγονότες. Εἰ γάρ ἔτερος ἐστιν δὲ Χριστὸς παρὰ τὸν ἐπουράνιον νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον, τέλειος δὲ καὶ δὲ νοῦς, δύο δρα καθ' ὑμᾶς· καὶ διπερ δυσφημεῖν (34) δοκεῖτε, τούτῳ ἐλέγχεσθε φρονούντες. Νοῦν δὲ ἐπουράνιον καὶ οἱ προφῆται ἐσχήκασιν, οἱ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα λαλήσαντες. Διτί δὲ ὅλως ταῦτα λέγειν ἐπινοίετε, ὡς τοῦ ἔσωθεν (35) ὑμῶν ἀνθρώπου οὐχ ὅμοιογουμένου ἐν Χριστῷ; Τί οὖν περὶ τῆς ψυχῆς ἐρεῖτε, διτὶ καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, δὲ ἔσωθεν ἐστιν ἀνθρωπός, ὡς ἀν-

Basil. hæc omittit, καὶ εἰς ἐστιν δὲ Χριστός.

(32) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, τολμάτε. Editi, minus recte, τολμάται. Μοχ iidem, Οὐτε γάρ προφήτης... οὔτε ἀπόστολος... οὐδὲ τις.

(33) Seguerianus, τῇ ψυχῇ. In eodem mox, εἰς τὸν deest.

(34) Editi, δύσφημον. Nos Seg. secuti sumus qui habet, δύσφημον, et ita legit Nannius. Intra Seg., τὰ οὐράνια καὶ τὰ μέλλοντα. Μοχ Gobl. et Felck. 1, λαλούντες.

(35) Seg., έσω. Paulo post, Seg. Gobl. et Felck. 1, Τι οὖν καὶ περὶ.

εἴποι τις, τὸ αἷμα καὶ τὴν σάρκα; Ἀλλ' ὥσπερ τὸ εὐώμα καὶ τὸ αἷμα οὐ διαιρέγουσι τὴν φηλάφησιν καὶ τὴν τρωσιν ὀρατὰ ἡντα, δεῖξατε ἡμῖν καὶ τὴν ψυχὴν μή διαιρέγουσαν ταῦτα, καὶ ὀρατὴν οὖσαν. Ἡ, εἰ μὴ δύνασθε δεῖξαι, φανερός ἐστιν ὁ λόγος, διτε οὔτε ὀραταὶ ψυχὴ, οὔτε ἀποκτείνεται ὑπὸ ἀνθρώπου ὥσπερ τὸ σῶμα, καθὼς εἰρήκεν (36) ὁ Κύριος. Πεισθῆτε οὖν, διτε ὁ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπος ἐστιν ἡ ψυχὴ· τοῦτο καὶ τῆς πρώτης πλάσεως δεικνυούσης, καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως δηλούτης· οὐ μόνον ἐφ' ἡμῖν τούτων δεικνυμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ ἔδεικνυτο· τὸ μὲν τοι, μέχρι τάφου φθάσαν· ἡ δὲ, μέχρι ἣδου διαβᾶσα. Διαιρετῶν δὲ δυτῶν τῶν τόπων πολλῷ τῷ μέτρῳ, καὶ τοῦ μὲν τάφου σωματικὴν ἐπιδεχομένου τὴν ἐπίβασιν, ἐκεῖτε παρῆν τὸ σῶμα, τοῦ δὲ ἣδου ἀσώματον.

pulcrum tantum pervenit: anima vero ad infernum usque transmeavit: locisque multo spatio distantibus, sepulcrum quidem corporalem adventum exceptit, ac ibi corpus adsuit, infernus vero incorpo-
reum admisit.

14. Πῶς (37) ἐκεῖ παρὼν ὁ Κύριος ἀσωμάτως, ὥς ἀνθρώπος ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἵνα ψυχαὶ ταῖς ἐν δεσμοῖς κατεχομέναις, μορφὴν ἰδίας ψυχῆς ἀνεπίθετον ὡς δεκτικὴν τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου παραστῆσας, παρούσαν παρούσαις, διαβήξῃ τὰ δεσμὰ ψυχῶν τῶν ἐν ἣδῃ κατεχομένων, τὸν τῆς ἀναστάσεως διαπηξάμενος ὅρον· ἵνα ὁ πλάστης καὶ ποιῆτης τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καταδίκη τούτον ὑποβάλλων, αὐτὸς παρὼν, ἐλευθερώσῃ δι' ἑαυτοῦ ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἀνθρώπον ἐν μορφῇ τῇ ἑαυτοῦ. Οὕτε γάρ θάνατος ὑπερισχύσας ὑπηράγετο ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ Λόγου (38) ψυχὴν εἰς δεσμῶν κατοχήν· οὔτε πάλιν ἡ φθορὰ τυραννικῶς διαρπάσασα τὸ σῶμα ἐνεργεῖ εἰς διαφθοράν, ὡς ἀπρονοήτων δυτῶν τῶν πραγμάτων. Οὕτως γάρ ἐννοεῖν τὸ τοιοῦτον ἀσεβές· ἀλλ' ὁ τὴν ἐξέτασιν τῆς παραχοῆς ποιησάμενος καὶ χρίσιν ἐπαγαγὼν (39), διπλῶν τῆς τιμωρίας τὴν ἀπόφασιν δέδωκε· τῷ μὲν γηῖνῳ εἰρηκώς· Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· καὶ οὕτως ὑποδέχεται φθορὰ τὸ σῶμα, Δεσπότου ἀποφηναμένου· τῇ δὲ ψυχῇ Θαράτῳ ἀπολιαρῆ· καὶ οὕτως διχῇ διαιρεῖται ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἐν δυσὶ τόποις οἰχεῖθαι καταδικάζεται (40). Διὰ τοῦτο χρεία γέγονε τοῦ ἀποφηναμένου, ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λύσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἐν μορφῇ τοῦ καταδικαζέντος ἀκαταδικάστω καὶ ἀναμαρτήτω D

³⁶ Gen. iii. 19. ³⁷ Gen. ii. 18.

(36) Seg., προείρηκεν. Mox Anglican. Seg. Gobl. Felckm. I, ὁ ἦσαν ἡμῶν ἀνθρώπος.

(37) Ἰντι (Seguer. ὅπως) ψυχὴ τῇ ἐν δεσμοῖς κατεχομένῃ τούτῳ τοῦ Ἀδάμ μορφῇ, sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, sed mendose, ut videtur. Mox, ὡς δεκτικὴν quod in editis deerat, ex iisdem mss. restituimus, et sic legerat Nannius. ³⁸Paulo post, παροῦσα παρουσῶν, sic iudicem mss. perperam. Mox Seguer., ἄδου.

(38) Τοῦ Λόγου deest in editis Græcis, sex ex-primitur in Latinis, et in Segueriano habetur. Mox idem cum Gobler. et Felckm. I, ἡ πάλιν ἡ φθορά. Mox Seguer.; αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ibid. omnes mss.,

A animum induxit, quasi vero in confessio non esset, interiore nostrum hominem in Christo esse? Cur hoc de anima quoque loquimini, nempe corpus et animam esse exteriorem hominem, ut de sanguine et carne quis dixerit? Sed sicut corpus et sanguis contactum et vulnera non effugient cum sint visibilia; ostendite nobis animam quoque illa hon effugere et visibilem esse. Aut si ostendere non potestis, manifestum est, neque videri animam, neque ab homine sicut corpus occidi posse, ut dixit Dominus. Credite igitur interiore nostrum hominem esse animam: quod sane et prima formatio comprobat, et sequens dissolutio propalam facit: atque non solum in nobis, sed et in ipsa Christi morte **745** idipsum com-

B monstratur: quando corpus quidem usque ad sepulcrum tantum pervenit: anima vero ad infernum usque transmeavit: locisque multo spatio distantibus, sepulcrum quidem corporalem adventum exceptit, ac ibi corpus adsuit, infernus vero incorpo-
reum admisit.

14. Qua ratione igitur, cum Dominus illic incorporaliter adesset, homo tamen a morte existimatus est? ut animabus in vinculis detentis, propriæ animæ formam, incapacem vinculorum mortis, quasi capacem exhibens, præsentibus præsentem, vincula animarum in inferno detentarum disrumperet, resurrectionisque terminum designaret: ut conditor, et factor hominis, et qui hominem damnationi subjecerat, ipse præsens per seipsum, hominem plane in sua ipsius forma liberaret. Nequaque enim tanta mortis vis fuit, ut subjiceret sibi humanam Verbi animam, ac eam in vinculis detineret: neque rursum corruptio tyramnicam in corpus ejus vim sibi arrogavit, ut putrefaceret ipsum, quasi res nulla providentia gererentur. Ita enim ea de re cogitare, impium fuerit; sed qui de hominis inobsequientia quæstionem habuit, judicium dedit, quo duplice pœna sententiam protulit, terreno corpori dicens: *Terra es, et in terram revertaris*⁴¹; atque ita, *Domino sententiam ferente, corruptio corpus excipit; animæ autem, Morte morieris*⁴²; et sic in duas dividitur partes homo, damnaturque ad duo secedere loca. Quocirca opus fuit judicante, ut ipse per se suum solveret decretum, dum in forma damnati, indemnata, et peccati expertise visus est; ut et reconciliatio Dei cum homine fieret, et libertas totius hominis per hominem oriretur in novitate imaginis Filii ejus Iesu Christi Domini nostri. Quod si mihi

διαφθοράν. Editi, διαφοράν, male.

(39) Seguer. Gobler. et Felc. I, ἐναγαγών. Infra editi, ὑποδέχεται φθορά, sed vox φθορά abest in Seguer., nec expressa est a Nanno.

(40) Ita Seguer. Gobler. et Felc. I. Editi vero et alii, ἀκαταδικάσθη. Infra Anglie. Seguer. Gobler. et Felc. I, ἀκαταδικάστω καὶ ἀναμαρτήτως. Editi et alii, ἀκαταδικάστω καὶ ἀναμαρτήτω, utraque lectio quadrare videtur.

(41) Hæc, δι' ἀνθρώπου, desunt in Seguer. Gobler. et Felckm. I. Mox omnes fere mss., τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ. Editi, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

alium damnationis locum, præter hos duos indicare valetis, merito dixeritis in tres partes dividi hominem : et ex duobus quidem locis revocationem faciam esse ; in tertio vero tertiam partem manere vinculis colligatam. Si vero nullum alium locum ostendere potestis, præter sepulcrum et infernum, ex quibus homo perfecte erexitur sit (Christo per suam perfectam et verissimam formam nostræ similem, nos liberante), cur adhuc talia profertis, quasi Deus humano generi nondum reconciliatus sit ? Quomodo igitur Salvator advenit ? an quod non posset totum solvere hominem ? an quod mentem quæ semel peccaverit sit execratus ? an quasi timeret, ne et ipse peccati particeps esset, si, cum Deus sit, perfectus homo fieret ? Sed impietatis pleni sunt, qui hæc ita cogitant. Quam enim peccato definitionem tribuitis, qui hæc loquimini, peccatum aientes ex natura esse, ut dixit impiissimus Manichæus ?

45. Hæc dum ita sentitis, creatoris naturæ criminatores estis. Cum ab initio Deus Adam efformavit, num innatum ipsi peccatum effecit ? Quid igitur præcepto opus fuit ? cur illum damnavit quod peccasset ? quo pacto Adam ante inobedientiam non cognoverit bonum et malum ? Quem scilicet Deus creavit in incorruptione, et ad imaginem suæ æternitatis, eundem natura peccati experie, et voluntate libera donavit : *Invidia autem diaboli mors intravit in mundum*⁴⁴, cum **748** is transgressionis artifex auctorque fuit. Et sic ex transgressione præcepti Dei, factus est homo capax inducti ab inimico semiñis. Ac deinceps peccatum in hominis natura ad omnem concupiscentiam movebat : non quod diabolus eam in illo naturam efformasset, absit ! neque enim diabolus naturæ creator fuerit, ut Manichæorum fert impietas ; sed ex prævaricatione, naturæ perversiōnem effecit : sive regnavit mors in omnibus hominibus. In hoc, inquit, venit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli⁴⁵. Quænam opera diaboli dissolvit Filius Dei ? quam fecit Deus naturam sine peccato, eam ipsam ad transgressionem mandati Dei, pervertit diabolus, et ad inventionem peccati mortis eamdem sibi ipsi restauravit Deus Verbum, incapacem diabolicæ perversiōnis, et inventionis peccati. Ideoque aiebat Dominus : *Venit princeps mundi hujus, et in me non invenit quidquam*⁴⁶. Quod si princeps mundi hujus nihil operum suorum in Christo invenit, multo magis Christus nihil ex suis opib-

⁴⁴ Sap. II, 24. ⁴⁵ I Joan. III, 8. ⁴⁶ Joan. XIV, 30.

(42) Sic Seguer. cui consentit Nannius. In editis, λέγοιστο. Mox idem Seguer., tñn ἀνάκλησιν γενονται, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ μέντιν ἐν δεσμοῖς τὸ δεδ... Paulo secus in editis, qui habent, tñn ἀνά... γενομένην... μέντι, etc.

(43) Tῇ ἀνθρωπότητι deest in Seguer. solo. Mox Seguer. Gobler. et Felc. I, ἡ ὡς ἀδυνάτου δητος λύσαι τὸν σύμπαντα ἀνθρωπον, ἡ ὡς βδελυξάμενου τὸν ἀμαρτήσαντα.

(44) Hæc afferuntur in synodo Constantinop. III, tom. VI Concil. p. 762 et 812.

(45) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. I, et synod.

Α τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἰ δὲ καὶ ἔτερον τόπον καταδίκης δεῖξε δύνασθε, εἰκότως ἀν λέγοιστε (42) τριχῆ διαιρεῖσθαι τὸν ἀνθρωπὸν καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο τόπων τὴν ἀνάκλησιν γεγονέναι, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ μέντιν ἐν δεσμοῖς τὸ δεδεμένον. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε δεῖξαι ἔτερον τόπον παρὰ τὸν τάφον καὶ τὸν ἄδην, ἐξ ὧν τὴν τιευθέρωται τελείως ὁ ἀνθρωπός, Χριστοῦ ἐλευθερώσαντος τὸν ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς μορφῇ τελείωτας καὶ ἀληθεστάτῃ· πῶς ἔτι ταῦτα λέγετε, ὡς οὐδέπω καταλαγέντος τῇ ἀνθρωπότητι (43) τοῦ Θεοῦ ; Πῶς οὖν ἐπεδήμησεν ὁ Σωτὴρ ; ἡ ὡς ἀδύνατος τὸν σύμπαντα λύσαι ἀνθρωπον ; ἡ ὡς βδελυξάμενος τὸν ἀπαξάμαρτησαντα νοῦν ; ἡ ὡς δεδοικώς μὴ καὶ αὐτὸς μέτοχος γένηται τῆς ἀμαρτίας, εἰ τέλειος γένηται ἀνθρωπός, Θεός ὅν ; 'Αλλ ἀσεβείας ἔμπλεοι οἱ ταῦτα οὕτως ἐννοῦντες. Τί γάρ περὶ τῆς ἀμαρτίας ὅριζόμενωι ταῦτα λαλεῖτε, φυσικὴν εἶναι τὴν ἀμαρτίαν λέγοντες, κατὰ τὸν ἀσεβεστατὸν Μανιχαῖον;

15. Ταῦτα οὕτως φρονεῖτε κατήγοροι γινόμενοι: τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως (44). 'Οτε τὸν Ἀδάμ ἀργῆθεν ἐπλασεν ὁ Θεός, μῆτιγε σύμφυτον αὐτῷ δέδωκε τὴν ἀμαρτίαν; Τίς οὖν ἔτι χρεία ἡν τῇς ἐντολῇς ; πῶς δὲ αὐτὸν κατεδίκασεν ἀμαρτήσαντα; πῶς δὲ καὶ πρὸ τῆς παρακοῆς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρὸν ὁ Ἀδάμ; 'Ον ἐπλασεν ὁ Θεός ἐπὶ ἀφθαρτῷ καὶ εἰκόνι (45) τῆς ἴδιας ἀΐδιότητος, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον, καὶ θέλησιν αὐτεξαύσιον. Φθόνῳ δὲ διαβόλου θάρατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, εὑραμένου τῆς παραβάσεως τὴν ἐπίνοιαν. Καὶ οὗτως ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς Θεοῦ γέγονεν ὁ ἀνθρωπός δεκτικὸς τῆς ἐπισπορᾶς τοῦ ἔχθροῦ. Καὶ ἐνήργει (46) λοιπὸν ἡ ἀμαρτία ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν οὐ φύσιν ἐν αὐτῷ ἐργασαμένου τοῦ διαβόλου, μὴ γένοιτο ! οὐδὲ γάρ φύσεως ἀν εἴη δημιουργὸς διάβολος, κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσεβειῶν ἀλλὰ φύσεως (47) παρατροπὴν ἐκ παραβάσεως εἰργάσατο καὶ οὗτως ἐβασιλεύειν διάβολος εἰς παράδασιν ἐντολῆς Θεοῦ, καὶ εὑρεσιν ἀμαρτίας θανάτου, ταῦτην ἐαυτῷ ἀνεστήσατο ὁ Θεός Λόγος, ἀνεπίδεκτον τῆς τοῦ διαβόλου παρατροπῆς καὶ εὑρέσεως ἀμαρτίας (48). Καὶ διὰ τούτο ἐλέγειν ὁ Κύριος: "Ἐρχεται δὲ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐτὸν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέποτε. Εἰ δὲ δὲ ἀρχων τοῦ

Constant.; in editis, ἀφθαρταν καὶ εἰκόνα.

(46) Ita Seguer. Gobler. et Felc. I. Editi vero, ἐνήργει. Mox, ἐν τῇ φύσει, habent Seguer. Gobler. et Felc. I. Editi, ἐν τῇ προθέσει.

(47) Ita Seguer. Gobler. et Felc. I consequenter ad superiori lectionem. Editi, προθέσεως.

(48) Gobler. et Felc. I, τοῦ διαβόλου. Ποτα ταῦτα, ὅτι φύσιν.

(49) Ita Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. I. In editis deest ἀμαρτίας. Mox τούτου post κόσμου deest in Seguer. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. I, εὑρίσκει.

κόσμου τούτου οὐδὲν τῶν ἑαυτοῦ πράγματων ἡγείσκεν ἄ
ἐν τῷ Χριστῷ, πολλῷ μᾶλλον δὲ Χριστὸς οὐδὲν τῆς
ἰδίας ποιήσεως προσκατέλιπε τῷ δρχοντι τοῦ κόσμου
τούτου. "Ἡ καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἡγείσκεν ἐν αὐτῷ (50),
τελείαν τὴν καινότητα ἐπιδειξαμένου τοῦ Χριστοῦ,
ἴνα τελείαν τὴν σωτηρίαν κατεργάσσηται δόλου τοῦ ἀν-
θρώπου, ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ίνα τελεία ἡ
καὶ ἀνάστασις. Μάτην οὖν Ἀρειανοὶ σοφίζονται,
σάρκα μόνην ὑποτιθέμενοι ἀνειληφέναι τὴν Σωτῆρα,
τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν ἐπὶ τὴν ἀπαθῆ θεότητα
ἀναφέροντες ἀσεῖδης. Μάτην δὴ καὶ ὑμεῖς καθ' ἔτέραν
ἐπίνοιαν (51), τὰ ίσα τούτοις φρονοῦντες, λέγετε τῷ
περιέχοντι σχήματι, τουτέστι τῷ δργανικῷ προσκε-
χρῆσθαι ἀντὶ δὲ τοῦ ἐσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς
ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ. Καὶ πῶς ἡνὶ λυπούμενος καὶ
ἀδημονῶν, καὶ προσευχόμενος; Καὶ, Ἐταράχθη δὲ
τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, γέγραπται. Ταῦτα δὲ οὗτε
σαρκὸς ἀνοήτου ἀν εἰη, οὔτε θεότητος ἀτρέπτου,
ἀλλὰ ψυχῆς νόησιν ἔχούστης, λυπουμένης (52), καὶ ταραττομένης, καὶ ἀδημονούστης, καὶ νοητῶς ἐπαισθα-
νομένης τοῦ πάθους.

16. Εἰ δὲ τοίνυν ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ βούλεσθε,
τριῶν προσκειμένων νοημάτων, φαντασίας καὶ
βλασφημίας καὶ ἀληθείας, ποίαν ἔλοισθε δν; Τῷ
γάρ ὑπονοεῖν δοκήσει εἰρηθαῖ τὰ εἰρημένα, φαντασία
ἄν νομισθείη καὶ τὰ γενόμενα. Ἐὶ δὲ ἐπ' ἀληθείας
εἰρηται, ἀλλοτρία δὲ (53) καθόλου ἡ ψυχὴ τοῦ Κυ-
ρίου ἐγεγόνει τῆς ίδιας νοήσεως, θεὸν τὸν Λόγον
ἔχουσα νοῦν, τετράφθαι τὸ ἀτρεπτόν εἰς λύπην, καὶ
ἀδημονίαν, καὶ ταραχήν (54), τὸ ἐννοεῖν ἀσεῖδης εστι·
καὶ λέγῃ τὰ Εὐαγγέλια, διτι Ἐταράχθη Ἰησοῦς
τῷ πνεύματι ἀλλὰ δείκνυσι τὸν νοῦν (55) ὁ Κύριος
εἰρηκώς· Ἡ ψυχὴ μου τετράχται. Εἰ δὴ ψυχῆς
ἰδίας νόησιν ὁ Κύριος ἐπιδείκνυται, εἰς συμπάθειαν
τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ίνα οὕτω καὶ αὐτοῦ νοήσωμεν
εἶναι (56) τὸ πάθος, καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ δομολογῶμεν.
“Οὐσπερ γάρ τῷ αἴματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐλυτρώσατο
ἡμᾶς, οὕτω καὶ τῇ νοήσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν νίκην
ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιδείκνυται, λέγων· Ἐγὼ σετικηκα
τὸν κόσμον· καὶ ἀλλαχοῦ δέ· Διδόντι (57) ἡμῖν τὸ
τίκος. Ἄλλ’ οὐσπερ τὸ αἴμα οὐκ ἀν κοινὸν τοῖς
εὐεσέδεις νοηθείη, ὁυσπερ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ σωτή-
ριον οὕτως καὶ ἡ νόησις λεγομένη, οὐκ ἀνθρωπίνη
ἀσθενείᾳ περικειμένη (58), ἀλλὰ θεοῦ φύσιν ἐπι-
εικυμένην. Καὶ οὕτως ἀν λέγοιτο τέλειος θεός καὶ
τέλειος ἀνθρωπὸς ὁ Χριστός· οὐχ ὡς τῆς θεότητος τε-

⁵⁶ Joan. xi, 33.

⁵⁷ Joan. xii, 27.

⁵⁸ Joan. xvi, 33.

(50) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero,
ἑαυτῷ. Intra in Seguer. λογικῆς deest. Paulo post,
Seguer. Gobler. et Felc. 1, σοφίζονται. Editi, φαν-
τάζονται. Mox hæc, ἀνειληφέναι τὸν Σωτῆρα, desunt
in iisdem codicibus.

(51) Editi, ἀπόνοιαν, at Seguer. Basil. Gobler. et
Felc. 1, ἀπόνοιαν, et ita legit Nannius.

(52) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. In editis,
λυπουμένην, καὶ ταραττομένην καὶ ἀδημονούσαν, καὶ
νοητῶς ἐπαισθανομένην. Ibid. ille codices omit-
tunt, εἰ δέ, cuius loco habent, καὶ. Ile codex mox,
Τριῶν τούτων προκειμένων νοημάτων. In editis deest,
τούτων εἰ νοημάτων. Mox ille cod. έλοισθε δν.
Editi vero, ἀν ἔλεσθε.

(53) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero
eum aliis, Εἰ δὲ ἐν ἀληθείᾳ εἰρηται καὶ γεγόνασιν,

ciis reliquit principi mundi hujus. Aut etiam ea de
causa nihil invenit in ipso, perfectam novitatem
exhibente Christo, ut perfectam salutem totius ho-
minis, animæ nempe et corporis, operaretur: quo
perfecta quoque foret resurrectio. Frustra igitur
Ariani argutiis utantur, dum Salvatorem, carnem
solam assumpsisse statuant, ac passionis sensum
ad impassibilem deitatem impie referunt. Frustra
quoque vos, alio commento usi, paria cum illis sen-
tiris, dicentes, ipsum qua circumdabatur forma, id
est organica usum fuisse: vice autem interioris
nostrí hominis, cœlestem mentem in Christo fuisse.
Quo pacto igitur dolebat, anxius erat, precabatur?
Scriptum est enim: *Et conturbatus est spiritu Je-
sus* ⁶⁶. Hæc autem neque carnis mente carentis, ne-
que immutabilis deitatis fuerint: sed animæ intelli-
gentia præditæ, dolentis, conturbatæ, anxiæ, et quæ
cum intelligentia passionem senserit.

16. Quod si hæc sententia non placet, cum tria
in promptu sint ea de re judicia, phantasiaz, blas-
phemiaz, et veritatis, quodnam elegeritis? Nam si
suspiciemini illa de sola εἰ mera specie dicta fuisse,
ea quæ gesta sunt phantasia quoque existimari de-
bent: siu autem in veritate dicta sint, alienaque
omniuo facta est anima Domini a proprio cogitandi
modo, cum vice mentis Deum Verbum habeat; im-
mutabilem versum fuisse in dolorem, anxietatem,

C et perturbationem, impium est cogitare. Et si Evan-
gelia dicant: *Turbatus est Jesus spiritu*; id tamen
declarat Dominus de anima intelligendum esse, dum
ait: *Anima mea turbata est* ⁶⁷. Quod si suæ Domini-
nus animæ cogitationem manifestat, id agit ut ani-
mæ nostræ sese attemperet: quo sic et ejus intel-
ligamus passionem, et eum impassibilem constea-
mur. Sicut enim sanguine carnis suæ nos redemit:
sic cogitatione mentis suæ, quam pro nobis repor-
tavit victoriā his declarat verbis: *Ego vici mun-
dum* ⁶⁸; et alibi: *Qui dedit nobis victoriam* ⁶⁹. Sed
sicut sanguis ille pro vulgari a piis hominibus nun-
quam habitus fuerit, quod tamen insidieles autemant,
sed pro salutari sanguine; sic mens illa non hu-
mana infirmitate induitur, **747** sed Dei naturam
exhibit. Sicque dicendus fuerit Christus, perfectus

⁶⁶ 1 Cor. xv, 57.

ἀλλοτρια δέ.

(54) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ταράττεσθαι. At
editi et alii mss., ταραχήν, melius, et ita Nannius
legit. Mox Basiliensis, καὶ εἰ λέγει τά. Ibid. Gobler.
et Felc. 1, τὸ Εὐαγγελιον, et ita legit Nannius.

(55) Τὸν νοῦν deest in Seguer. Gobler. et Felc.

(56) Elvæ deest in Segueriano.

(57) Seguer., Gobler. et Felc. 1, τῷ διδόντι. Text.
Græc. Script. τῷ διδόντι. Vulgata: *qui dedit*. Mox
Seguer., οὐ κοινὸν τοῖς εὐεσέδεις. Ibidem, Anglican.
νοητείᾳ pro νοηθείᾳ.

(58) Seguer., οὐκ ἀνθρωπίνη ἀσθενείᾳ. Intra,
hæc, καὶ οὕτως ἀν λέγοιτο τέλειος, εἰς, habentur
apud Leontium Byzant. lib. 1 contra Nestorium et
Eutychen.

Deus, et perfectus homo : non quod divina perfectio A in humanam perfectionem mutata sit, quod impium est dicere : nec etiam, quod duas perfectiones a se invicem divisae dicantur, quod a pietate alienum est : neque per incrementum virtutis, et accessione justitiae, absit ! sed ratione existentiae indeficiens. Ut utraque unus sint, omnino perfectus, idem Deus et homo. Nam ideo Dominus dicebat : *Nunc anima mea turbata est.* Illud autem, *nunc*, id est, cum ipse voluit. At certe, quod erat, significabat ; rem enim non existentem, quasi praesentem nuncquam nominasset : nec quasi de rebus, quae sola specie exsisterent, sermo habebatur : hæc enim omnia naturaliter et revera gesta sunt.

17. Cum igitur natura et non fictione Dominus homo factus sit ; neque secundum naturam, neque secundum operationem, peccatum in Creatorem referre possumus. Nam in nostra quidem natura, et inventionis pugna etiam nunc committitur, et inducti seminis, propter nostram imbecillitatem, sit accessio : Verbi autem incarnationis secundum naturam Dei facta, incapax fuit rerum quæ in nobis ex vetustate adhuc gerebantur : quapropter docemur exuere veterem, et induere novum. Et res mira sane, quod Deus homo factus sit, et absque peccato ; quodque omnia nova facta sint, ut hinc potestas ejus explorata esset. Et quidem quæcumque ipse sua voluntate in natura ordinavit; ea, quantum voluit, in se suscepit, nativitatem ex muliere, augmentum statuæ, annorum numerum, laborem, esuriem, et sitim, somnum, dolorem, mortem, et resurrectionem. Ideoque ubi corruptum fuerat hominis corpus, eo Jesus corpus suum immittit : et ubi anima humana in morte detinebatur, ibi Christus animam humanam sibi propriam ostendit : ut tanquam homo adisset, qui in morte detineri non poterat, mortisque imperium solveret, utpote Deus : ut ubi seminata erat corruptio, illi oriretur incorruptio : et ubi regnaverat mors in forma animæ humanae, ibi immortalis ille præsens immortalitatem exhiberet : sicque nos suæ incorruptionis et immortalitatis participes constitueret, in spe resurrectionis ex mortuis ; ut et corruptibile hoc indueret incorruptionem, et mortale hoc indueret immortalitatem, quemadmodum scriptum est : ut, sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors⁷⁰; sic et per unum hominem Jesum Christum gratia regnaret per justitiam in vitam

⁷⁰ Rom. v. 12.

(59) Hæc afferuntur a Damasceno lib. iv *De orthod. fide*, cap. 23. Ibidem, γὰρ καὶ deest apud Damascenum, καὶ tantum in Seguer. deest. Mox hæc, καὶ κατόδυνος ἔστι, absunt a Seguer. Basil. Anglic. et Damasc.; in aliis et editis leguntur.

(60) Seguer., ή ὡς δοκ.- Damasc. ibid., γενομένων τῶν λεγ.

(61) Seguer., ήμᾶς. Editi, ήμᾶς.

(62) Seguer. Basil. Anglic., προχώρησις.

(63) Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἐνδούσαθαι. Editi et alii, ἐπενδύσασθαι.

(64) Seguer. Gobler. et Felc. 1, γεννήσεως. Editi,

λειτητος εἰς ἀνθρωπίνην τελείτητα μεταποιηθεῖσης, δὲ στιν ἀσεβές οὗτο μὴν ὡς δύο τελειοτήτων κατὰ διαιρέσιν διμολογουμένων, δὲ στιν ἀλλότριον εὐεσθείσας οὗτο δὲ κατὰ προκοπήν ἀρετῆς, καὶ πρόσληψιν δικαιοσύνης, μὴ γένοιτο ! ἀλλὰ καθ' ὑπαρξίν ἀνελλιπήν ἵνα εἰς ἡ τὰ ἔκατερα, τέλειος κατὰ πάντα, Θεὸς καὶ ἀνθρωπος δὲ αὐτός. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ (59) δὲ Κύριος ἐλεγε. *Nῦν η ψυχὴ μου τετάρακται*, καὶ κατώδυνός ἔστι. Τὸ δὲ *nῦν*, τοῦτ' ἔστιν, δὲ τὴθέλησεν. "Ομως μέντοι τὸ δὲ ἐπεδείχνυτο οὐ γὰρ τὸ μὴ δην ὡς παρὸν ὕνναμαζεν, ὡς δοκήσει (60) λεγομένων τῶν γινομένων φύσει γὰρ καὶ ἀληθεῖτὰ πάντα ἐγένετο.

17. Φύσει οὖν καὶ οὐ θέσει τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου B γενομένου, οὗτε κατὰ φύσιν, οὗτε κατὰ πρᾶξιν ἀνθυποφέρειν ήμᾶς (61) δυνατὸν τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῷ Λημιουργῷ. Ἐν μὲν γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει καὶ τῆς εὑρέσεως ἡ μάχη ἔτι γίνεται, καὶ τῆς ἐπισπορᾶς ἡ προσχώρησις (62) διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενές· ἡ δὲ τοῦ Λόγου σάρκωσις κατὰ φύσιν Θεοῦ γενομένη, ἀνεπίδεκτος γέγονε τῶν ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς παλαιότητος ἔτι πολιτευομένων πραγμάτων· καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαιὸν καὶ ἐπενδύσασθαι (63) τὸν νέον. Καὶ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστὸν, διτι καὶ ἀνθρωπὸς γέγονεν δὲ Κύριος, καὶ χωρὶς ἀμαρτίας· διτι κανότης ὅλη γέγονεν, ἵνα ἐνδείχηται τὸ δυνατὸν αὐτοῦ. Καὶ διτα μὲν αὐτὸς συνέταξε θελήσας τῇ φύσει, εἰς ἐκατὸν ἀνεδέξατο, διτα θελήσει, τουτέστι γεννήσεως (64) τῆς ἐκ γυναικὸς, αὐξήσεως τε τῇ λικίᾳ, ἐτῶν ἀριθμήσεως, κόπου, καὶ πείνης, καὶ διψῆς, καὶ ὑπνου, καὶ λύπης, καὶ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὅπου διεφέρει τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, ἐκεὶ προσετατικόν τοῦ ιδίου σῶμα· καὶ διπού κεκράτητο ἡ ψυχὴ (65) δὲ ἀνθρωπίνη ἐν θανάτῳ, ἐκεὶ ἐπιδείχνυται δὲ Χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ίδιαν οὕταν, ἵνα καὶ παρῃ ὡς ἀνθρωπὸς δὲ ἀκράτητος ἐν θανάτῳ, καὶ λύσῃ τὴν κράτησιν τοῦ θανάτου, ὡς Θεός (66). Ἶνα διπού ἐσπάρη ἡ φθορὰ, ἐκεὶ ἀνατείλῃ δὲ ἀφθαρσία· καὶ διπού ἐδασίλευσεν δὲ θάνατος ἐν μωρῷ ψυχῆς ἀνθρωπίνης, παρὼν δὲ ἀθάνατος ἐπιδείχηται τὴν ἀθανασίαν· καὶ οὕτως ήμᾶς μετόχους καταστήσῃ τῆς ἐκατοῦ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας ἐν ἀλπίδι ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν δπως δην καὶ τὸ φθερτὸν τοῦτο ἐνδύσηται (67) ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θηνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, ὡς γέγραπται· ἵνα, ὥσπερ δὲ ἐρδὸς ἀνθρώπου δὲ ἀμαρτία εἰς τὴν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας δὲ θάνατος,

γενέσεως. Τε post αὐξήσεως deest in iisdem codicibus. Mox Seguer., ἀπαριθμήσεως. Ibidem, Gobler. et Felc. 1, κόπου, πείνης, διψῆς, ὑπνου, λύπης, θανάτου, καὶ ἀναστάσεως.

(65) Seguer., ἐκρατεῖτο δὲ ἀνθρωπίνη ψυχὴ.

(66) Ita Seguer., ut et legit Nannius, et sic legendum videtur, ex his sequentis paginae verbis, πῶς δὲ κράτησις τοῦ θανάτου. Editi, κατάχρισιν. Mox, ἐσπάρη, sic manuscripti omnes et edit. Commel. In edit. Paris., σπάρη, mendose.

(67) Τοῦτο ἐρδύσηται. Ille desunt in Gobler. et Felckm. 1.

οὐτεώς καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ (68) ἡ χάρις βασιλεύῃ διὰ δικαιούμηνος εἰς ζωὴν αἰώνιον, καθὼς γέγραπται. Πῶς οὖν λέγετε, Ἐντὶ τοῦ ἐσωθεν ἀνθρώπου τοῦ ἐν ἡμῖν, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ; Μήτιγε, διχῆ μερίσας; τὸ ἔξωθεν καὶ τὸ ἐσωθεν (69), καὶ ἐν τάφῳ ἐπεδείχνυτο καὶ ἐν ἄδῃ; Ἀλλ' οὐχ οὖν τε ἡγ (70) ἐπερον ἀνύ' ἐπέρου ἀντιδοῦναι λύτρον ἀλλὰ σῶμα ἀντὶ σώματος, καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δεῖδωκε, καὶ τελείαν ὑπὲρ δοὺς ἀνθρώπου· τούτ' ἐστι τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ, δῶνειδισας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἱ ἔχθροι τῆς ζωῆς Ίουδαίοις (71) παραπορεύομενοι, καὶ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Οὗτος γάρ δὲ δῆμος ἤνεγκεν ἀπαρκαλύπτου θεότητος ἐπίβασιν· τοῦτο καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι μαρτυροῦνται.

18. Εἳστι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ σταυροῦ οἰκονομίας συνιδεῖν τὸ λεγόμενον ὅπως δὲ Κύριος τῇ μὲν προβολῇ τοῦ αἵματος τὴν βεβαιότητα τῆς σαρκὸς ἐπεδείχνυτο· τῇ δὲ προσθήκη τοῦ ὑπαρκείας τὴν διχροντον καθιερώτητα ἐδῆλου, καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα· κράξις δὲ καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, καὶ παραδοὺς τὸ πνεῦμα, τὸ ἐσωθεν τοῦ ἰδίου σώματος, τούτεστι τὴν ψυχὴν ἐστήμανε· περὶ δὲ τῆς καὶ εἰρηκεν, διὰ Τίθημ ψπέρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν. "Ωστε τὴν ἐκπνευσιν οὐκ ἀν τις εἶποι θεότητος μετάστασιν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποχώρησιν. Εἰ γάρ κατὰ μετάστασιν θεότητος δὲ θάνατος γέγονε καὶ ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις, ἦσιν ἄρα θάνατον ἀπέθανε, καὶ (72) οὐ τὸν ἡμέτερον. Καὶ πῶς εἰς δόου κατῆλθεν ἀπαρακαλύπτω τῇ θεότητι; Ποῦ οὖν ἡ ψυχὴ, ἣν ἐπηγγείλατο δὲ Κύριος τιθέναι ὑπὲρ τῶν προβάτων, περὶ δὲ τῆς καὶ προφῆταις προμηνύουσιν; εἰ δὲ ψυχῆς ἀποχώρησις γέγονε, διὰ τοῦτο εἰρηται, διὰ τὸν ἡμέτερον ἀντέδεξατο θάνατον, τούτεστι τῆς καθ' ἡμᾶς διαιλύσεως ἀνασχόμενος, ὃντερ καὶ γεννήσεως (73).

19. Μάταιον οὖν ὑμῶν τὸ σόφισμα· ἐπεὶ πῶς ἀν δὲ θάνατος ἐγεγνεῖ, εἰ μὴ καὶ τὸν ἐσωθεν καὶ τὸν ἔξωθεν συνεστήσατο ἑαυτῷ δὲ Λόγος (74), τούτεστι σῶμα καὶ ψυχὴ; Πῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς ἀντέδωκεν ἀντίλυτρον; ή πῶς ἡ κράτησις τοῦ θανάτου τελείαν ἐλάμβανε τὴν λύσιν, εἰ τὸ κατὰ φρόνησιν ἀμαρτήσαν, τὴν ψυχὴν (75), Χριστὸς ἀναμάρτητον οὐ συνεστήσατο ἐν ἑαυτῷ; "Ετι οὖν βασιλεύει δὲ θάνατος τοῦ ἐσωθεν ἀνθρώπου· τένος γάρ ἀλλοι καὶ ἔβασιλευσέ ποτε, οὐχὶ ψυχῆς τῆς ἐν φρονήσει ἀμαρτησάσης; καθὼς εἰρηται· Ψυχὴ (76) η ἀμαρτησούσα, αντη καὶ ἀποθανεῖται· ὑπὲρ δὲ τῆς τὸν ἰδίαν ψυχὴν τέθεικεν δὲ Χριστὸς λύτρον (77) ἀντιδούσ.

⁷¹ Joan. x, 45. ⁷² Ezech. xxviii, 4.

(68) Seguer., δι' ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. In editis deest ἀνθρώπου.

(69) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, τὸ ἔξωθεν καὶ τὸ ἐσωθεν. In editis, τὸν ἔξωθεν, καὶ ἐν τάφῳ, omisis mediis.

(70) *Hv deest in Seguer. Idem paulo post, ἀντὶ σώματος, et sic legendum videtur. Editi, ὑπὲρ σώματος.*

(71) Τῆς ζωῆς Ίουδαίοις, in editis omissum, ex mss. Seguer. Gobl. et Felck. 1 supplevimus. Paulo post, Seguer., ἤνεγκεν δν.

(72) Sic Gobler. et Felck. 1. Editi vero, καὶ οὐχ. Mox edit. Paris. niendose, παρακαλύπτω. Editi vero Coimiel. et omnes mss., ἀπαρακαλύπτω.

A ἀτερνα, ut scriptum est. Cur ergo dicitis pro interiori nostro homine, mentem cœlestem in Christo esse? num quia bisariam diviso exteriore et interiori homine, et in sepulcro, et in inferno apparuit? At non poterat alterum pro altero in redemptionem dari: sed corpus pro corpore, et animam pro anima dedi, ac perfectam subsistentiam pro toto homine. Hæc est Christi commutatio, quam in cruce probris afflere vitæ inimici Judæi, prætereunte et moventes capita sua. Neque enim nudæ Deitatis accessum infernus ⁷⁴³ sustinuisse: hoc et prophetae et apostoli testantur.

18. Quod autem dictum est, in crucis œconomia animadvertere licet: quo pacto scilicet Dominus emissione sanguinis carnis veram existentiam commonstrari: et aquæ additione, incontaminata puritatem, ac verum esse corpus Dei ostenderit: clamando autem et inclinando caput, spiritumque reddendo; quod intra proprium corpus erat, id est, animam, significarit, de qua et dixerat: *Pono eam pro omnibus meis*⁷¹: ita ut exspirationem nemo dicxerit deitatis transmigrationem, sed animæ discessum. Nam si per transmigrationem deitatis mors et corporis existentio contigisset, propria morte obiisset, et non nostra. Et qui, amabo, non obiecta deitate in infernum descendisset? Ubinam igitur illa anima, quam promiserat Dominus se pro omnibus suis positurum, de qua et prophetae praefati sunt? Si vero animæ discessus fuit, ideo dictum est, eum nostram mortem suscepisse, hoc est, nostram dissolutionem sustinuisse, ut et nostram nascendrationem.

19. Vanum igitur est vestrum sophisma: nam qui, quæso, mors advenisset, nisi et interiorum et exteriorum hominem Verbum in se constituisse, id est corpus et animam? Qui pro toto homine redemtionis pretium dederit? aut quomodo mortis imperium plene abrogatum fuerit, si illud quod per intelligentiam peccarat, animam nempe, Christus in sese impeccabilem non constituisse? Ergo mors etiam nunc in interiori homine dominatur; in quoniam enim alio unquam regnaverat, nisi in anima, quæ intelligendo peccaverat? ut dictum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*⁷²: pro qua propriam animam Christus in pretium redemtionis

(73) Ita Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero et quidam mss., γενέσεως.

(74) Ita Anglic. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In editis desunt hæc, ἑαυτῷ δὲ Λόγος. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δέδουσιν pro ἀντέδωκεν.

(75) Τὴν ψυχὴν deest in Seguer. Paulo post Seguer. Anglican. Goblerian. et Felckm. 1, ἐν ἑαυτῷ. Editi, ἑαυτῷ, omissa præp. Ibidem, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, "Ετι οὖν βασιλεύει δὲ θάνατος. Editi vero et alii, Τι οὖν καθ' ὑμᾶς βασιλεύει δὲ θάνατος.

(76) Seguerianus solus, διὰ ψυχή.

(77) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἀντέθηκεν δὲ Χριστὸς λύτρον (Seguer. ἀντίλυτρον) ἀντιδούσ.

posuit. Quemnam autem ab initio condemnavit Deus? opus opificis, an actionem opificii? Si opus opificis condemnavit, seipsum condemnavit Deus: eritque hominibus similis. Quod si impium sit hoc de Deo cogitare, et si ipse actionem opificii damnavit, auferit igitur actionem, et innovat opificium: nam ejus opus sumus, creati ad bene operandum.

20. Sed rursum dicitis: Nos Deum dicimus eum qui ex Maria natus est; cur itaque dicitis, veluti Marcion, Deum advenisse, ac Deum intactili modo accessisse, quod naturam habeat carnis humanæ non capacem? Aut cur Deum illum dicitis sicuti Paulus Samosatensis? ea enim est illius impietatis ratio, ut Deum confiteatur eum qui ex Maria natus est, qui ante sæcula quidem præflitus sit: qui tamen ex Maria initium existendi habuerit. Verbum autem efficax e cœlo, et sapientiam in illo confitetur (ac plus quam vos, illi per suam impietatem attribuit) ut vos dicitis mentem coelestem in corpore animato. Verum nec corpus animatum eo ipso homo perfectus est: neque mens coelestis, eo ipso Deus est. Nam corpus animatum dicitur, in quantum nomen animæ per modum subsistentis in illo exprimitur. Corpus autem hominis, corpus dicitur et non anima: et anima hominis, anima dicitur et non corpus: alterum ad alterum, id est spiritus ad corpus. *Quis autem, ait Scriptura, novit mentem Domini?*⁷⁸ Mens Domini, nondum Dominus; sed Domini voluntas, consilium, **749** aut efficacia ad aliquid. Quo igitur animo hæc profertis verba, verbisque commentitiis Verbum Dei adulteratis? Atqui Dei Ecclesia, neque ita accepit, neque ita tradidit; sed, ut scriptum est, Deum Verbum qui erat apud Deum ante sæcula in consummatione sæculorum advenisse: ac ex Maria Virgine, et ex Spiritu sancto genitum esse Filium hominis, ut scriptum est, *Donec peperit Filiū suum primogenitum*⁷⁹: ut fieret primogenitus in multis fratribus, cum tamen Deus verus esset: ut et quatenus homo pro nobis pateretur, et quatenus Deus, ex morte et passione nos redimeret. Incassum igitur imaginamini, vos posse ejus qui intelligit et carnem agit, novitatem in vobis ipsis efficere, existimantes per imitationem id fieri posse: nec advertitis imitationem, præmissi operis esse imitationem, alioquin non diceretur imitatio. Dum autem in Christo solius carnis novitatem confite-

⁷⁸ Rom. xi, 34. ⁷⁹ Matth. i, 25.

(78) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, περιαρει τοινυν την.

(79) Sic Seguer. Editi vero, λέγετε Θεόν, ὡς Μαρκίων. Μοχ Seguer., προεληλυθότα. Intra, λέγετε deest in eodem.

(80) Basil., τὸ πρόδημα. Ibidem Seguer. solus, δικολογεῖν, ubi editi et alii, δικολογεῖ. Μοχ, μέν, post αἰώνων, deest in editis, ex Seguer. supplevimus.

(81) Τέλειος, deest in Segueriano.

(82) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, σῶμά δὲ ἀνθρώπου λέγεται καὶ φυχή, ἔτερον πρὸς ἔτερον, τουτέστι.

A Τίνος δὲ καὶ ἀρχῆθεν κατέγνω δ Θεός; τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος, ἢ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος; Εἰ τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος κατέγνω Θεός, ἐαυτοῦ κατέγνω καὶ ἔσται ὡς οἱ ἀνθρώποι. Εἰ δὲ ἀσεθὲς τοῦτο περὶ Θεοῦ ἐνοεῖν, κατέγνω δὲ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος, περιαρεῖ τοινυν τὴν πρᾶξιν (78), καὶ καινοποιεῖ τὴν πλάσιν αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.

20. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε: Ἡμεῖς Θεόν λέγομεν τὸν ἐκ Μαρίας. Πῶς τοινυν λέγετε, ὡς Μαρκίων (79), Θεόν ἐπιδημήσαντα, καὶ Θεόν ἀμιγῶς προσελήλυθότα, φύσιν ἔχοντα ἀνεπίδεκτον σαρκὸς ἀνθρωπίνης; Ἡ πῶς λέγετε Θεόν, ὡς Παῦλος δὲ Σαμοσατεύς; τοῦτο γάρ τῆς ἔκεινον ἀσέβειας τὸ πρόσχημα (80), Θεόν ὁμολογεῖν τὸν ἐκ Μαρίας, πρὸς αἰώνων μὲν προσορθέντα, ἐκ δὲ Μαρίας τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρχεως ἐπηγόρα. Λόγον δὲ ἐνεργῆ ἐξ οὐρανοῦ καὶ σφίλαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ, πλειον περὶ ὑμᾶς; χαριζόμενος κατὰ τὴν ἐαυτοῦ ἀσέβειαν· ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νοῦν ἐπουράνιον ἐν σώματι ἐμψύχῳ. Οὗτε δὲ σῶμα ἐμψυχον ἤδη ἀνθρωπος τέλειος (81), οὗτε νοῦς ἐπουράνιος ἤδη Θεός. Σῶμα γάρ ἐμψυχον λέγεται, ἐφ' ψευτοποτάτως τὸ τῆς ψυχῆς φέρεται δυομά. Σῶμα δὲ ἀνθρώπου σῶμα λέγεται, καὶ οὐ ψυχή καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου λέγεται, καὶ οὐ σῶμα, ἔτερον πρὸς ἔτερον δν, τουτέστι (82) πνεῦμα πρὸς σῶμα. Τίς δὲ, φησιν, ἔγρω νοῦν Κυρίου; Νοῦς Κυρίου οὕπω Κύριος, ἀλλὰ Κυρίου θέλησις, ἢ βουλή, ἢ ἐνέργεια πρός τι. Πῶς οὖν ταῦτα λαλεῖν (83) ἐπινοεῖτε, πλαστοῖς λόγοις καπηλεύοντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ; Ἀλλ᾽ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία οὗτα παρεληφεν, οὗτε οὕτω παρέδωκεν (84). ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, τὸν Θεόν καὶ Λόγον, τὸν δικα πρὸς τὸν Θεόν πρὸς αἰώνων, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντα, καὶ ἐξ ἀγίας Παρθένου, καὶ ἐκ Πνεύματος ἀγίου γεννηθέντα Γίὸν ἀνθρώπου, ὡς γέγραπται: Ἔως οὐν ἐτεκε τὸν Γίὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον ἵνα γένηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, αὐτὸς ὁν Θεός ἀληθινός· ἵνα καὶ πάθη ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἀνθρωπος, καὶ λυτρώσῃ τὴν ἡμᾶς ἐκ πάθους καὶ θανάτου, ὡς Θεός. Μάτην οὖν φαντάζεσθε, τοῦ φρονούντος καὶ ἀγοντος τὴν σάρκα ἐν ἔαυτοῖς δύνασθαι, οἱόμενοι διὰ μιμήσεως οὐ νοοῦντες, διὰ μίμησις, προσαγούστης πραγματείας γίνεται μίμησις· ἐπειδὸν ἀν λέγοιτο μίμησις. Ἐν δὲ Χριστῷ, σαρκὸς μόνης καινότητα δικολογοῦντες, πλανώμενοι βλασφημεῖτε. Εἰ γάρ τοῦ ἀγοντος (86) τὴν σάρκα δυνατὸν

(85) Sic Seg. Edili vero, καλεῖν.

(84) Basiliensis, παραδέδωκεν. Μοχ ἡσε, καὶ Λόγον, desunt in Seg. Gobl. et Felc. 1.

(85) Seguer. Gobl. et Felc. 1, φαντάζεσθε τοῦ φρονούντος καὶ ἀγοντος τὴν σάρκα ἐν ἔαυτοῖς δύνασθαι, et sic legendum esse ex contextu appetit. Per illud autem, τοῦ φρονούντος καὶ ἀγοντος τὴν σάρκα, animam intelligit. Edili, φαντάζεσθε φρονούντες τὴν σάρκα ἐαυτῇ δύνασθαι, longe dissimili sententia.

(86) Seg. Gobl. et Felc. 1, γίνεται μίμησις, ἐν τε Χριστῷ, σαρκὸς μόνης καινότητα δικολογοῦντες. Εἰ γάρ τοῦ ἀγοντος, multis omissis.

ἢν ἀνθρώποις τὴν καινότητα κατεργάσασθαι; (87) έκανοις χωρὶς Χριστοῦ, ἐπεταί δὲ τῷ ἔγοντι τὸ ἀγόμενον τις ἦν χρέα τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας;

21. Μάταιοι δὲ καὶ οἱ λέγοντες, ὡς ἐπὶ ἑνὸς τῶν προφητῶν ἐπιδεδημήκεναι τὸν Λόγον (88). Τίς γὰρ τῶν προφητῶν, Θεὸς ὁν, ἀνθρώπος γέγονε; Διὰ τὸ δὲ σὸν μόριον οὐδὲτε διτελεῖσθε; διὰ τὸ δὲ καὶ ἔναστι-
λευσεν διθάνατος καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐν
τῷ διοιώματι τῶν πρωτοπλάστων (89); διὰ τὸ δὲ καὶ
διὰ Κύριος ἐλεγεν· Ἐάν ύμᾶς διὰ Γιώτος ἐλευθερώσῃ,
διτελεῖσθεροι ἔστεθε; Οὐχὶ κατὰ τὴν καινότητα,
τὴν ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν τελειότητα, διὸς καὶ οἱ πιστεύ-
σαντες (90) ἀνακαινιζόμεθα, κατὰ μίμησιν καὶ μετ-
οχὴν τῆς τελείας καινότητος τοῦ Χριστοῦ; Ἀλλὰ
ὑμῖν πάντα ἐπινεόντα, ἵνα μίαν τῆς ἀρνήσεως
κατασκευάστητε γνώμην. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν κατὰ
μετάφρασιν, ποτὲ μὲν νοῦν (91) παράφρονα δινομά-
ζοντες, ποτὲ δὲ ἀμαρτίαν ἐνυπόστατον, ποτὲ δὲ, ὡς
ἐργάτιν τῆς ἀμαρτίας, ἔκωθελτε· καὶ τὴν σάρκα
ποτὲ μὲν ἀκτιστὸν, ποτὲ δὲ ἐπουράνιον, ποτὲ δὲ
ὅμοιούσιον τῷ Λόγῳ (92), ἵνα τελείαν ἕαυτοῖς τὴν
ἔργησιν βεβαιώσητε. Οὐπερ δὲ Ἀρειος, ἀπολιθή-
σας ἀπὸ τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀρρήτῳ καὶ ἀληθε-
ετήτῃ τοῦ Γιῶν ἐκ Πατρὸς γεννήσει, πάθος (93) καὶ
τομὴν καὶ φύσιν προεξεύρεν· ἵνα διὰ τῶν ἀσεβῶν
φρημάτων καταβάλῃ τοὺς ἀστηρίκτους εἰς τὸν τῆς
παρανομίας βόθρον. Βόθρος γὰρ βαθὺς στόμα
παραρόμου· οὕτω δὲ αὖ πάλιν Σαβέλλιος, ἀνύποδοτα-
τος τὸν Γιῶν ἐννοήσας, καὶ ἀνύπαρκτον τὸ ἄγιον
Ηελένημα, διαιρέσιν θεότητος, καὶ ἀρχῶν, καὶ θεῶν
διζηθμησιν κατατιώμενος, τῇ Ιουδαικῇ στηρίζεται
γνώμη· οὕτω δὴ (94) Μανιχαῖος, ἀπίστης τῇ
τερκώσει καὶ ἐνανθρωπήσει τοῦ Κυρίου, ἀσεβής
κατὰ πάντα γέγονε, λέγων διστιν υποκεῖθαι Δημιουρ-
γοῖς τὸν ἀνθρώπον, πονηρῷ τε καὶ ἀγαθῷ· τὸν αὐτὸν
ερόπον καὶ ὑμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε ἡμᾶς δύο
λέγειν Γιώνες, καὶ ἀνθρωπολάτρας ἡμᾶς δινομάζετε,
εἰ τὴν ἀμαρτίαν (95) ἀνθυποφέρετε, οὐχ ἵνα εὔσεβή-
τε, ἀλλ᾽ ἵνα τὴν πλάνην ὑμῶν ταῖς κακαῖς (96)
φευρέσεσιν εὐπροχώρητον δείξητε, καὶ ἐκκληνήτε
οὓς ἀστηρίκτους ἀπὸ τῆς πίστεως τοῖς ἀσεβέσιν
μῶν ἥβημασιν. Ὁ μάντοι στρεψής θεμέλιος τοῦ Θεοῦ
στηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην.

⁷⁵ Hebr. vii, 19. ⁷⁶ Joan. viii, 36. ⁷⁷ Prov. xxi.
 (87) Seg. Gobl. et Felc. 1, κατεργάσεσθαι. In iis-
 em mox κατ ante τῷ ἀγοντί, deest, cuius loco Seg.
 habet διέπειν.

(88) Sic Seg. Gobl. et Felc. 1, et quidem recte ut appareat alibi. Editi, ὡς ἔνα τῶν προφητῶν ἐπιδημητέαν τὸν Χριστόν. Mox editi, καὶ ἀνθρώπους, sed καὶ dees in Seg. Mox Gobl. et Felc. 1, Διὰ τὸ δὲ δύναμα, et ita legit Nannius, male.

(89) Τῶν πρωτότατῶν deest in editis, sed legitur in plurimis manuscript. Ibid. Basil. habet, ἐν τῷ ὀνόματι. Διὰ τοῦ Μοξ Seguerian., Εὐχ οὐν ὁ Ιησος ὑμᾶς. Mox Seg. Gobl. et Felc. 1, Εἰσεθε. Editi et alii ἔσται.

(90) Seg. Gobl. et Felc. 1, of πιστεύοντες. Μοι,
του Χωριού, legitur in solo Seg.

(91) Seg. solius, ποτὲ μὲν οὐν. Editi vero et alii, ποτὲ μέν οὖν. Paulo post idem miss., ὡς ἐργάτιν.

A mini, errantes blasphematis. Si enim possibile fuisset hominibus, ejus qui carnem agit novitatem absque Christi ope sibi ipsis efficere : et si quod agitur agentem sequitur, quid opus erat Christi adventu ?

21. Vani quoque sunt , qui dicunt Verbum advenisse , ut in unum ex prophetis . Quis enim propheta-
tarum , Deus cum esset , homo factus est ? Cur autem *lex nihil ad perfectum adduxit*¹⁰? cur mores
regnavit etiam in illos qui non peccaverant ad similitudinem protoplastorum ? quare Dominus dixit :
*Si ergo vos Filius liberaverit , vere liberi eritis*¹¹? Nonne secundum eam , quae in ipso est , novitatem
et perfectionem , per quam nos qui credimus , reno-
vamur , secundum imitationem et participationem
perfectæ novitatis Christi ? Sed nihil non commenti
estis , ut unam negandi sententiam adoretis . Et
quidem animam definientes , eam modo insipientem
nominatis , modo peccatum in homine subsistens :
eamdem aliquando ut peccati auctorem eliminatis .
Et carnem nunc quidem incretam , nunc coelestem ,
modo consubstantialem Verbo , ut perfectam vobis
negationem firmetis . Ut autem Arius lapsus a fide
in ineffabilem et verissimam Filii ex Patre genera-
tionem , passionem , et sectionem , et effluxum com-
mentus est ; ut per impia verba eos qui minime
firmi erant , in soveam iniquitatis præcipitaret : nam
*os scelerati sovea profunda*¹² ; sic rursum Sabellius ,
qui finxit Filium sine hypostasi esse , et Spiritum
sanctum sine existentia , alioqui divisionem dei-
tatis , ac principiorum , deorumque enumerationem
induci criminatus , Judaica sententia firmatur . Sic
quoque Manichæus incarnationi et humanitati a
Domino assumptæ fidem negans , impius omnino
evasit , aiens , hominem duobus subjacere Opificibus ,
malo et bono . Ita quoque vos , vel , ut sycophantæ ,
duos Filios nos admittere dicitis : vel nos hominis
cultores vocatis , nosque peccati insimulatis : idque
non ex pietate agitis ; sed ut errori vestro per im-
proba commenta , felicem progressum pareatis : et
ut impiis vestris verbis infirmos avertatis **750** a
fide . Sed tamen Dei fundamentum immotum per-
manet , hujusmodi sigillo obsignatum .

14

>Editi, ἔργάτην. Mox idem, τὴν τε σάρκα.

(92) Τῷ Λόγῳ, deest in Seg. Gohl. et Felc. 1.

(93) Σεγ., γεννήσει απώλεια, πάθος. Μοx Anglic. Seg. Gobl. et Felc. 1, ρέυσιν προσεξεράσας. Antiquum malumus lectionem.

(94) Ita Seg. In editis autem δῇ deest. Mox omnes
mss., ἀναγρωπήσεται. Editi, ἀνθρωπήσοι.

(95) Σεγ. Γοβλ. ει Γελ. 1, § δύο συκοφαντουντες λέγεται, ἐν ἀνθρωπίνῃ τὴν λατρειῶν δονομάζετε, καὶ τὴν ἀμαρτίαν, sed huic lectioni antiquam præserendum duximus. Porro orthodoxos, ἀνθρωπόλατρας vocatos suisse ab Apollinaristis testatur Gregor. Nazian. Epist. ad Cledonium.

(96) Seg. habet, χαχαῖς. Editi, χαλαῖς, quae lectio eodem redit si ironice accipiatur. Mox Seg. Gobl. et Felc. 1, εὐπροσώπητον. Editi et alii, εὐπροσώπητον.

22. Hæc ad te scripsi, dilecte (tametsi nihil amplius scribere opus erat; sufficit nautque evangelica traditio), tum quia de nostra fide interrogasti, tum eorum causa qui commentis suis nugantur, neque cogitant eum, qui ex proprio loquuntur animo, mendacia loqui. Neque enim vel pulchritudinem, vel gloriam corporis Christi humanus intellectus exprimere potest; sed quæ gesta sunt, prout scripta habentur, consisteri valet, necnon verum Deum qui est, adorare, in gloriam et confessionem mansuetudinis ejus, et in spem salutis nostræ. In Christo Jesu Domino nostro. Amen.

(97) Seg. Gobl. et Felc. 1, ἀγαπητοί. Editi vero et alii, ἀγαπητέ, rectius ut videtur.

(98) Sic Bas. Angl. Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi, οὐδέξαν. Mox Seg., σώματος Θεοῦ. Gobl. et Felc. 1, Θεοῦ σώματος. Paulo post, Seg. Gobl. et Felc. 1,

22. Ταῦτα ἔγραψα, ἀγαπητέ (97). καὶ δι: μάλιστα οὐδὲν πλέον ἔδει γράφειν· αὐτάρκης γάρ ἡ εὐαγγελική παράδοσις· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡρύτητας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ ἔνεκά γε τῶν ἐρευχελεῖν βουλομένων ταῖς ἐφευρέσεσι, καὶ οὐ λογιζομένων, δι: δὲ τῶν ἰδίων λαλῶν τὸ ψεῦδος λαλεῖ. Οὗτε γάρ κάλλος, οὔτε δόξαν (98) σώματος Χριστοῦ ἐφικτὸν διενοίζεινθρώπου ἔξειπτεν· ἀλλὰ γε καὶ τὰ γενόμενα, ὡς γέγραπται, δομολογεῖν, καὶ τὸν δυτα θεὸν προσκυνεῖν εἰς δόξαν καὶ ἔξομολόγησιν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἐπτίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, (99) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.

ἀλλὰ γε καὶ τά. Editi, ἀλλὰ γάρ καὶ τά.

(99) Hæc ad finem usque habentur in Segueriano, Gobleriano et Felckmanni primo, qui tamen non habent, Ἀμήν, quæ tantum vox legitur in editis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΔΟΥΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ⁽¹⁾

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

DE SALUTARI ADVENTU JESU CHRISTI, ET ADVERSUS APOLLINARIUM

LIBER SECUNDUS.

1. Qui Dominum nostrum Jesum Christum non ex Deo et homine unum confiduntur, ut scriptum est in Evangelio: *Qui fuit Adam, qui fuit Dei*¹⁰, dicant, quid de eo qui in forma Dei erat, et qui formam servi accepit, existiment; aut quomodo illud: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*¹¹, intelligant. Qui enim dixit: *Verbum caro factum est*, idem ait, ipsum pro nobis animam posuisse suam¹². Num, ita ut Verbum mutationem passum, et in car-

¹⁰ Luc. iii, 38. ¹¹ Joan. i, 14. ¹² Joan. x, 15.

(1) Hæc in vi synod., act. 8, vocatur, δεύτερος λόγος κατὰ Ἀπολλιναρίου, tom. VI, p. 754; Damascenus, lib. iii *De orth. fide*, cap. 23, λόγος περὶ σαρκώσεως, idem lib. iv, cap. 6, appellat, λόγον περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας. At qui titulus est in editis (ut annotavit Felc.) videtur esse a praefecto præli Comm. Nam cum codex 2, quo usi sunt Comm., titulum nullum haberet, ne oratio esset, ἀνεκτίγραφος, eum qui est in editis, quomodocunque

1. Οἱ τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν μὴ ἐθεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἔνα δομολογοῦντες ὡς γέγραπται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, Τοῦ Ἄδαμ, τοῦ Θεοῦ, λεγότωσαν, πῶς τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα θεὸν καὶ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν (2) ὑπειλήφασιν, ἢ τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήρωσε τὸ ημίν, νενοήκασν. Ὁ γάρ εἰρηκώς, δι: Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰρηκεν, δι: (3) αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀρα ὡς τοῦ Λόγου τρο-

ex Latina interpretatione expressit. Nos Seg. sequimur, cui consonant Gobl. et Felc. 1, omissa, τοῦ Χριστοῦ, et Anglican. his additis, τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Basiliens. habet simpliciter, λόγος κατὰ Ἀπολλιναρίου.

(2) Ia Anglic. Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi et alii, λαβόντα δούλου.

(3) In Seg. Gobl. et Felc. 1, δι: deest. Mox iudeo, Εθῆκεν ὑπὲρ ἡμῶν.

πήν υπομείναντος εἰς σαρκὸς μεταποίησιν, ἢ ψυχῆς διάμοιωσιν· ἡ ὡς φανταστικὴν τὴν δεῖξιν ποιησαμένου τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ὥστεροι οἱ ἀλλοὶ τῶν αἱρετικῶν πλαινώμενοι λέγουσιν; Ἐλλ' οὐ συγχωρεῖ (4) δὲ Ἀπόστολος, σαρψῶς εἰρηκὼς, ὅτι Τίς ὁν, τί ἐλαβεν. Οὐσιερὸς γάρ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος νοεῖται· οὕτως καὶ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἡ νοερὰ τῆς ἀνθρώπων συστάσεως φύσις σὺν τῇ δργανικῇ καταστάσει δύολογείται· ἵνα τὸ μὲν, ήτοι, ὁ Λόγος νοηταί, τὸ δὲ, ἔγενετο, ἡ σάρξ δύολογηταὶ σὺν τῇ ψυχῇ· ητίς λέγεται μορφὴ δούλου, νοερά τις σύστασις νοούμενη (5). Διὰ τοῦτο νεκρωθεὶς ἀνθρώπως ἀμορφὸς λέγεται, καὶ λύεται ὅλος, τῆς ψυχῆς, τῆς δινυτὸν ἔχοντος τὴν φύσιν, ἀποχωρησάστης ἀπὸ τοῦ σώματος. Οὐεν δὲ μὲν Παῦλος τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν μαρτυρίαν ποιεῖται, δὲ δὲ Ἱωάννης τῆς δργανικῆς τοῦ σώματος ἐπιδείξεως, ἵνα ἔκατεροι τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας μυστήριον καταγγέλλωσι (6). Δῆλον γάρ, ὅτι δὲ προϋπάρχων Θεὸς Λόγος πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας οὐκ ἡν ἀνθρωπὸς, ἀλλὰ Θεὸς ἦν πρὸς τὸν Θεόν, ἀόρατος καὶ ἀπαθής ὁν (7).

2. Οὔτε οὖν τὸ Χριστός, δνομα δίχα τῆς σαρκὸς προσάγεται· ἐπειδὴ ἀκολουθεὶ τῷ δύναματι τὸ πάθος καὶ δὲ θάνατος (8), τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος· *Ἐκ κυρητὸς δὲ Χριστός, εἰ πρώτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος* (9). Τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐπύθη Χριστός· καὶ δι τοῦτο ἡ Γραφὴ ἐκατέρων τῶν δυομάτων ποιεῖται τὴν προσαγωγὴν ἐν ἐπιδείξει ὑπάρχεις· ἀοράτως μὲν Θεοῦ νοούμενον καὶ δυνος ἀληθῶς, ὀρατῶς δὲ ἀνθρώπου ψηλαχωμένον καὶ ὑπάρχοντος ἀληθῶς· οὐκέτι διικρίσει προσώπων ἡ δυομάτων (11), ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἐνώσει· ἵνα, ἐν αὐτῷ τοῦ πάθους δύολογουμένου ἀληθῶς, δὲ αὐτὸς καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής εἰναι συνομολογηται ἀληθινῶς. Πῶς οὖν γέγονος Χριστός δὲ Λόγος, θεός ὁν, πρὸν γένηται ἀνθρωπὸς; Εἰ μὲν γάρ θεότητος διον τὸ, Χριστός, δνομα, δίχα σαρκὸς, προσακτέον δρα καὶ τῷ Πατερὶ, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι· ἔσται δὲ καὶ τὸ πάθος κοινὸν, ὡς τινες πεπλανημένοι λέγουσιν. Ἡ καὶ

A nem transformatum, vel animæ simile factum sit. an quod imaginariam speciem humanæ formæ præse ferret, ut alii hæretici errantes dicunt? Sed hoc non concedet Apostolus, qui liquido dixit: Quisnam cum esset, quid acceperit. Sicut enim forma Dei, plenitudo divinitatis Verbi intelligitur; sic forma servi, humanæ substantiæ intelligens natura, cum organica compositione, agnoscitur: ut illa quidem dictione erat, Verbum intelligatur; illa autem, factum est, caro cum anima agnoscatur: quæ forma servi dicitur, ac intellectus quædam substantia esse intelligitur. Hincque fit ut homo mortuus, informis dicatur, et anima quæ indissolubilem naturam habet, e corpore recedente, totus solvatur. Unde Paulus quidem de intellectuali natura testimonium prohibet; Joannes vero de organicas corporis ostensione, ut ambo totum incarnationis mysterium prædicent. Manifestum enim est, Deum Verbum qui ante adventum in carne exsistebat, non tunc hominem, sed Deum fuisse apud Deum, invisiabilem et impassibilem.

B 2. Nequaque igitur haec vox, Christus, carne seclusa profertur: quandoquidem nomen illud, passio 751 et mors consequuntur, cum Paulus scribat: *Si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum*¹¹; et alii ipse dicat: *Pascha nostrum immolatus est Christus*¹²; et, *Homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemtionem pro nobis*¹³. Non quod Deus non sit, sed quod et homo Christus sit. Quare, Memor esto, ait, *Jesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David secundum carnem*¹⁴. Idcirco Scriptura de utroque nomine mentionem facit, quo ejus subsistentiam declareret; ipsum nempe invisibiliter quidem, ut Deum, intellectu tantum percipi et revera esse: ut hominem autem visibiliter atrectari, et revera existere: non divisione personarum, aut cogitationum; sed naturali generatione, et indissolubili unione: ut ejus passione in confessio vere habita, ipse passibilis et impassibilis revera esse concedatur. Quomodo igitur Verbum, Deus cum esset, factum est Christus, priusquam homo fieret? Nam si hoc nomen, Christus, divinitati a carne separata proprium sit; ergo Patri, Spirituique sancto attribuendum est: passio quo-

¹¹ Act. xxvi, 25. ¹² I Cor. v, 7. ¹³ I Tim. ii, 5, 6. ¹⁴ II Tim. ii, 8.

(4) Seg. Gobl. et Felc. 1, οὐ συγχωρήσει.

(5) Ia omnes manuscripti. E illi, νοούμενον. Infra Seg. Gobl. et Felc. 1, ἔχοντος τὴν φύσιν. Editi, ἔχοντος τὴν μορφὴν. Mox in Seg. Gobl. et Felc. 1, ἀπό deest.

(6) Hæc in synodo vii oecumenica, et apud Damascenum, lib. iv *De orth. fidei*, cap. 4. Ibidem, Seg. Gobl. et Felc. 1, καταγγειλωστ.

(7) Hæc Ia referuntur a Damasceno iibid., ἀπόθης ὁν. Ότε δὲ γέγονεν ἀνθρωπὸς, τὸ, Χριστός, δνομα, etc.

(8) *Kαὶ δὲ θάρατος.* Sic omnes mss., sed desinunt hæc in editis. Mox, τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος. Seg. Gobl. et Felckm. 1. Μωάνες γράφοντος, male. Synodus vi, τοῦ μὲν Λουκᾶ γράφοντος.

(9) Gobl. Seg. Felckm. 1 et synodus Constant., ve-

xρῶν τοῦ δη Παύλου λέγοντος. Editi mox, τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, sed cum, ὑπὲρ ἡμῶν, nec in textu Graeco Scripturæ, nec in Seg. Gobl. et Felckm. 1, legatur, expunctum est. Mox Ἰησοῦς Χριστός deest in editis, sed legitur in Seg. et in synodo Constant. Ibid. Basil., λύτρον ὑπὲρ πάντων.

(10) Gobl. Felckm. 1 et Seg., Διὸ μνημονεύειν Ιησοῦν Χριστέν· Δασδις γράψει: Διὸ τοῦτο, etc.

(11) Editi habent, ἡ δυομάτων. Seguer. Gobl. et Felckm. 1, ἡ νομάτων. Mox Seg., ἵνα αὐτοῦ τοῦ πάθους. Ibid., Gobl. et Felckm. 1, τοῦ πάθους δύολογουμένου. Πῶς οὖν, quibusdam omissionis. Ibidem. Seg. et synod. Constant., καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθῆς νοῦτο ἀληθινῶς, synod. Constant., ἀληθῶς. Paulus post Seg., πρὸν ἡ γένηται ἀνθρωπὸς; El γάρ θεότητος.

que communis erit, ut quidam errantes arbitrantur. An et ipsum impassibile et incorporeum Deum Verbum, etiam ante incarnationem, et humanam naturam assumptam, passionis et mortis capacem esse dicetis? At qui, queso, Filius, qui Patri consubstantialis, et ab eo secundum divinam naturam indivisus est, passibilis dicatur, cum sit immutabilis et invariabilis, nisi sumpta in seipso ex Virginis utero tota humanae structuræ specie, homo factus sit: ut et mutabilis homo esset in passione, et uia immutabilis esset, quatenus Deus?

3. Quapropter unctionis facta est, non quod Deus unctione indigeret, nec quod absque Deo unctionis fieret; sed Deo unctionem applicante, ipsamque in corpore unctionis capace, recipiente. Manifestum igitur est, Verbum non absque humana carne Christum factum fuisse, nec sese dividendo in carnis speciem, et animæ similitudinem: sed manens quod erat, formam servi accepisse, non destitutam exsistere; tia, quippe quæ per passionem, resurrectionem, et universam œconomiam sese proderet, ut scriptum et comprobatum est. Dicite igitur, cur Deum in Nazaret factum esse existimatis; quod omnes solent hæretici proferre? ut Paulus Samosatensis Deum ex Virgine constitetur: Deum ex Nazaret visum, ac qui inde cum existendi, tum regnandi initium duxerit: Verbumque esse ex cœlo efficax, in quo sapientiam esse constitetur: quod præfinitione quidem ante sæcula sit, existentia vero ex Nazaret sit editum; ut Deus, inquit, unus ille sit, qui super omnia Deus est Pater. Talis est hujus impietas. Marcion autem et Manichæus, dicunt Deum in Virginem advenisse, ac intactili modo prodiisse, nec capacem fuisse communicandi cum natura humana, in peccatum lapsa, ac principi nequitiae subiecta. Si enim, ait, hanc assumpsit, et principi nequitiae Christus subditus erit, et peccati expers non erit; **752** sed propriam carnem exhibuisse, inquiunt, ex sese, ea qua libuit similitudine, ex cœlo scilicet exhibita, et in cœlum regressa, demum quæ tota sit divinitas. Valentinus contra, carnem deitatis partem esse commentus, passionem Trinitati communem fuisse contendit. Arius vero carnem solam, ad occultationem divinitatis constitetur; vice autem interioris nostri hominis, id est animæ, Verbum ait in carne existisse; passionem et ab inferis resurrectionem divi-

A autem ἀπαθῆ καὶ ἀσώματον Θεὸν λόγον καὶ πρὸ τῆς σαρκύσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως ἐρείτε δεκτικὸν εἶναι πάθους καὶ θανάτου; Καὶ πῶς δὲ τῷ Πατρὶ διασύντος Υἱὸς, καὶ ἀδιαιρέτος κατὰ τὴν θελαν φύσιν, παθῆτες δὲ λέγοιτο, ὅτρεπτος ὁν καὶ ἀναλοίωτος, εἰ μὴ, λαβῶν ἐκ μητρας Παρθένου τὸ σύμπαν τῆς ἀνθρώπου συστάσεως εἶδος ἐν ἑαυτῷ (**12**), ἐγένετο ἀνθρωπος· Ινα καὶ ἀνθρωπος ἦ ἐν τῷ πάθει, καὶ ὅτρεπτος ἦ θεὸς ὁν;

3. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἡ χρίσις ἐγένετο, οὐχ ὡς θεοῦ χρίσεως διεομένου, οὐδὲ αὐτὸν τῆς χρίσεως δίχα θεοῦ γενομένης, ἀλλὰ θεοῦ μὲν τὴν χρίσιν προσαγομένου, ἐν δὲ τῷ δεκτικῷ τῆς χρίσεως σώματι δεχομένου. Πρόδηλον οὖν, διτεῖ οὐδὲ δίχα σαρκὸς ἀνθρωπίνης δὲ Λόγος Χριστὸς γέγονε (**13**), ἑαυτὸν καταμερίσας εἰς σαρκὸς ἐπιδειξιν, ή ψυχῆς δμοίωσιν· ἀλλὰ μένων δὴν, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, οὐ λειπομένην ὑπάρχεις τῆς ἐν ἐπιδείξει φανερουμένης (**14**), διά τε πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας, ὡς γέγραπται καὶ δεδῆλωται. Εἴπατε τοίνυν, πῶς θεὸν ἐν Ναζαρὲτ γεγενῆθατι ὑπειλήφατε; ἐπειδὴ καὶ πάντες αἱρετικοὶ τοῦτο λέγειν εἰώθασιν, ὡς Παῦλος δὲ Σαμοσατεὺς (**15**) θεὸν ἐκ τῆς Παρθένου ὁμολογεῖ. Θεὸν ἐκ Ναζαρὲτ ὄφελέντα, καὶ ἐντεῦθεν τῆς ὑπάρχειας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἀρχὴν (**16**) βασιλείας παρειληφότα· Λόγον δὲ ἐνεργὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ σφίλαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ· τῷ μὲν προορισμῷ πρὸ αἰώνων δύνα, τῇ δὲ ὑπάρχει ἐκ Ναζαρὲτ ἀναδειγθέντα·

B Ινα εἰς εἰη (**17**), φησιν, δὲ ἐπὶ πάντα θεὸς δὲ Πατήρ. Τοιαύτη τούτου ἡ ἀσέβεια. Μαρκίνων δὲ καὶ Μανιχαῖος, θεὸν ἐπιδημήσατα ἐν Παρθένῳ, καὶ ἀδιγῶς (**18**) προεληυθότα, καὶ ἀνεπιδέκτως ἔχοντα κοινωνῆσαι φύσει ἀνθρωπίνῃ, τῇ ὑποπεπτωκύρᾳ τῇ ἀμαρτίᾳ (**19**), καὶ ὑποκειμένῃ τῷ δρχοντι τῆς κακίας. Εἰ γάρ ταῦτην προστηγάγετο, καὶ τῷ δρχοντι τῆς κακίας ὑποκεισται, καὶ οὐκ ἔσται χωρὶς ἀμαρτίας δὲ Χριστὸς· ἀλλὰ ἰδιαν (**20**) σάρκα ἐπιδειχθεῖται ἐξ ἑαυτοῦ καθ' δμοίωσιν, ὡς τὸ δέλησαν ἐξ οὐρανοῦ ὄφειςεσαν, καὶ εἰς οὐρανοὺς χωρίσασαν, καὶ θεότητα δῆλην οὔσαν. Οὐαλεντίνος δὲ πάλιν κοινὸν τῆς Τριάδος τὸ πάθος λέγει, τῆς θεότητος μέρος τὴν σάρκα φανταζόμενος.

C "Ἄρειος δὲ σάρκα μόνην πρὸς ἀποκρυφὴν τῆς θεότητος δμολογεῖ· ἀντὶ δὲ τοῦ ἑσταθεν ἐν τῷ μηνὶ ἀνθρώπου (**21**), τουτέστι τῆς ψυχῆς, τὸν Λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λέ-

(**12**) Gobl. Seg. et Felckm. 1, ἐν ἑαυτῷ. Editi, ἐν τῷ. Mox Seg. solus habet, Ινα καὶ ὅτρεπτος ἦ ἐν τῷ πάθει, pro quo interpres legisse videtur, Ινα καὶ τρεπτός. habet enim, convertibilis, et quidem melius. Editi, Ινα καὶ ἀνθρωπος, etc. Mox Goblerian. Felckm. 1 et Seg. habent, καὶ ἀθάνατος ὁν ἦ θεός. Nos in tanta lectionum varietate veterem lectio- nem secuti sumus, quippe quæ et congrua videatur, et quorūdam miss. auctoritate firmetur. Ibid., Seg. Gobl. et Felckm. 1, Διὰ τοῦτο κατ. Editi, Διὰ τοῦτο γάρ κατ. Infra Seg., γνωμένης ἀλλά.

(**13**) Seg., δὲ Λόγος τοῦ θεοῦ γέγονε. Gobler. et Felckm. 1, δὲ Λόγος γέγονε, male.

(**14**) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, θεωρουμένης, διά τε.

(**15**) Seg., δὲ τῆς Σαμοσατέων.

(**16**) Basil. Gobl. et Felckm. 1, καὶ ὡς ἀρχήν.

(**17**) Seg., Ινα θεός ἦ, φησιν, δὲ ἐπὶ πάντα. Gobl. et Felckm. 1, Ινα θεός ἦ δὲ ἐπὶ πάντα.

(**18**) Seg., καὶ θεόν ἀθέτως. In euodem infra καταδεετ, ante πάντα ἀνεπιδέκτως.

(**19**) Seg., ὑποπεπτωκύρᾳ ἀμαρτίᾳ τῆς κακίας καὶ ὑποκειμένῃ. Seg. et Gobl., ὑποπεπτωκύρᾳ τῇ ἀμαρτίᾳ τῆς κακίας, ὑποκειμένῃ. Mox Seg. post ταῦτην habet, φησι. Paulo post, Basil., καὶ οὐκ ἔστι.

(**20**) Ila Seg. Gobl. et Felckm. 1, quos sequimor. Editi vero, ἀλλ' δμοίαν. Mox iudicem manuscripsi, εἰς αὐτοῦ.

(**21**) Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, ἡμῶν ἀνθρώπου.

τις γεγονέναι, τὴν τοῦ πάθους νόσιν, καὶ τὴν ἔξαδον ἀνάστασιν τῇ θεότητι προσάγειν τολμῶν. Σαβέλλιος δὲ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐπεδεικταὶ τὴν γνώμην· δεδοικώς γάρ τὴν ἔξ Ἀρέλου διαιρεσιν, τῇ ἀναιρετικῇ καταπέπτωκε πλάνη. Ὅμει; δὲ τίνι πρότεινε, ή τίνι βοηθεῖν βούλεσθε; Ή, τὸ λεγόμενον, πάμφυλοι (22) γεγόνατε; Ήδοι γάρ τοῖς προειρημένοις αἱρετικοῖς συνήγειθητε, ἀπιστήσαντες τῇ ἔνωσι· καὶ ἀντιλέγοντες τῇ πληρώσει, εἰς ἀναιρεσιν κεχωρήκατε, διαιρέσεως δειλίαν (23) προφασιζόμενοι. Ματέρ δὲ εἰ διαιροῦντες μεμήνατο, καὶ οἱ παραιροῦντες πεπλάνηται, οὗτοι οἱ ἀναιροῦντες ἀπόλλυνται· ἀληθινῆς τῆς οἰκονομίας γεγενημένης (24), καὶ τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, καὶ τῆς χάριτος μαρτυρουμένης.

B 4. Τί τοῖνυν προφασιζόμενοι σοφίζεσθε; τί ὑποχρινόμενοι ὑποκαλύπτετε (25), καὶ οὐ φανερῶς λέγετε, διτὶ οὐχὶ λαβὼν δούλου μορφὴν γέγονεν ἀνθρωπός, ἀλλὰ διτὶ ὁφθὴ ὡς ἀνθρωπός; ταῦτην παρέχει τὴν πεῦσιν ὑμῶν (26) ὁ λόγος, προφάσει λεγόντων ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο καταλέγειν τῆς ἀληθοῦς οἰκονομίας ἐπιχειρεῖτε συκοφαντοῦντες, καὶ λέγοντες· "Ανθρωπὸν λέγουσι τὸν Χριστὸν θεόποιηθέντα. Καὶ τοῦ τὸ, Ἐρ ἀρχῆ (27) ἡρ δ Ἀδρῆς; καὶ διτὶ Λαβὼν μορφὴν δούλου ἐγένετο ἀνθρωπός; η ἀνθρωπὸν φησι μετὰ θεοῦ δυτα, η ἀνθρωπὸν φησι θεῷ (28) συμπλακέντα, η ἀνθρωπὸν ὑπὲρ κόσμου ἀποθανόντα, καὶ μέρος τοῦ κόσμου δυτα, η ἀνθρωπὸν τῆς ἀμαρτίας οὐ χωρισθέντα, η ἀνθρωπὸν ἀγγέλων δεσπόζοντα, η ἀνθρωπὸν ὑπὸ τῆς κτίσεως προσκυνούμενον, η ἀνθρωπὸν Κύριον δυτα, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ· η ἀνθρωπὸν σταυρωθέντα, καὶ Κύριον τῆς δόξης δυτα, η ἀνθρωπὸν ἀκούοντα· Κάθετον ἐκ δεξιῶν μου· η ἀνθρωπὸν ἐρχόμενον χριστὸν χρίναι. Αὕτη ἐστὶν ὑμῶν η θολερὰ ἀταρποκή, τὴν ποτίζεται τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μεθύσκετε. Ἐρωτήσατε τοῖνυν Ιουδαίους, ἵνα, ταῦτα παρ' αὐτῶν ἀκούσατες τὰ βήματα κατὰ Χριστοῦ λεγόμενα, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων, ἐρυθριάστε· μάθετε δὲ καὶ παρὰ τῶν ἀλλων αἱρετικῶν, τὰ αὐτὰ λαλούντων καὶ φρονούντων. Προκείσθω τοῖνυν τῶν αἱρετικῶν τὰ δόγματα (29), καὶ τῆς ὑμετέρας φρονήσεως τὴν γνώμη, καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως ὁ λόγος, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ δρός, καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, καὶ τῶν προφητῶν τὴν μαρτυρία, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας τὴν κατανόσις.

D 5. Εἴπατε τοῖνυν, πῶς λέγετε θεὸν ἐκ Ναζαρέτ (30) τεγενῆσθαι, τῆς θεότητος ὡς ἀρχῆ γενέσεως ἀπαγγέλλοντες κατὰ Παύλον τὸν Σαμοσατέα, η τῆς σαρ-

²⁴ Joan. 1, 1. ²⁵ Philipp. 1, 7. ²⁶ Rom. 1, 1. ²⁷ Psal. cix, 1. ²⁸ Habac. 1, 15.

(22) Πάμφυλοι γεγόνατε, omnes fere manuscripsi. Editi vero, πάμφυλοι γεγόνατε.

(23) Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. 1, διαρέσεως διάνοιαν, minus recte.

(24) Seg. Gobl. et Felckm. 1, γενομένης.

(25) Basil. Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐπικαλύπτετε. Mox in haec verba, διτὶ οὐχὶ λαβὼν δούλου μορφὴν, δοξαστήρης, aliasque scholiastes in Felck. 2, δρᾶ καὶ τοῦτο (quod scilicet quasi homo esset, ὁ λόγος, apparuerit) οἷμα τὸν θεάλογον δέχεσθαι. Ibid. Seg., ἐγένετο ἀνθρωπός.

A nitiati ascribere ausus., Sabellius autem Pauli Samosatensis, ejusque sequacium sententiam probat: veritus enim Arii divisionem, in errorem qui (personas) de medio tollit delapsus est. Vos autem cuinam adhæretis, vel cuinam opitulari vultis? Num, quod proverbio fertur, Cujuslibet tribus estis? Nam dum unioni fidem negatis, dum plenitudini repugnatis, cum omnibus supra memoratis hæreticis consentitis: metuque divisionis, ut causificamini, ad (personas) auferendas animum appulisti. Verum ut qui dividunt, insanunt, et qui detrahunt, errant; sic qui de medio tollunt, in perniciem eunt: cum è vera incarnatione facta, et veritas visa, gratia quoque testimonio comprobata fuerit.

B 4. Cur itaque argutiis sophismatibusque contenditis? qua de causa simulatione utinam? et quare palam non dicitis, eum, non assumpta servi forma, hominem factum fuisse, sed quasi hominem apparuisse? ea quippe est interrogationis vestræ significatio, qua fraudulenter, ipse, et ipse, iterato dicitis. Ideoque vere incarnationi adversari studetis, nosque calumniis oppugnatis, dicitisque: Homines illi dicunt Christum esse hominem qui Deus factus sit. Eequid sibi vult illud: In principio erat Verbum²⁴? et, Formam servi accipiens²⁵, factus est homo? quam, aut hominem, aiunt, cum Deo exsistentem, aut hominem Deo complicatum, aut hominem pro mundo mortuum, et qui pars mundi sit: aut hominem peccati non expertem: aut hominem angelis imperantem: aut hominem qui a creaturis adoratur: aut hominem qui Dominus sit, dicente Apostolo: Paulus servus Iesu Christi²⁶: aut hominem crucifixum, qui Dominus sit gloriae: aut hominem qui hæc audiat: Sede a dextris meis²⁷: aut hominem qui venturus sit, ut mundum judicet. Hæc est lutosa vestra subversio, qua homines potatis et inebriatis²⁸. Interrogate ergo Judæos, ut cum haec ipsa verba contra Christum, et contra Christi fidèles ab illis prolata audieritis, erubescatis. Discite quoque ab aliis hæreticis, qui cadem quæ vos loquuntur et sentiunt. In medium adducantur itaque hæreticorum dogmata, vestra sententia, fideli nostræ ratio, Evangelii definitio, apostolorum prædicatio, prophetarum testimonium, et peractæ œconomiae verus modus veraque ratio.

C 5. Respondete igitur, qua ratione dicitis Deum ex Nazaret factum fuisse, deitatiique initium existendi juxta Paulum Samosatensem ascribitis; aut

Psal. cix, 1. ²⁶ Habac. 1, 15.

(26) Ταῦτην γάρ ἔχει τὴν πεῦσιν ὁ λόγος ὑμῶν, Seg. Item, Gobl. et Felckm. 1 habent, πευσιν. Editi, ταῦτην παρέχει τὴν πνεῦσιν.

(27) Seg., καὶ πάλιν τὸ ἄρχη.

(28) "Η ἀνθρωπὸν θεῷ, Seg.

(29) Gobl. et Felckm. 1, παρὰ τῶν ἀλλων αἱρετικῶν τὰ δόγματα. Mox Seg., τὰ αὐτὰ ὑμῖν.

(30) Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, ἐκ Ναζαρέτ. Mox ὡς, anτε ἀρχῆν, dedit in Seg.

carnis generationem negatis, juxta Marcionem et alios haereticos; nec in statutis evangelicis inceditis, sed vultis ex propria loqui sententia? Ideo enim dicitis, Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum et hominem, juxta evangelicam definitionem: ne si earnis generationem confiteamini, ipsam naturalem admittere cogamini. **753** qua sane in re vere dicereis; sed Deum genitum affirmatis, qui propriam carnem specie tantum exhibuerit. Non enim Deus initium nascendi ex Nazaret sortitus est: sed qui exsistit ante saecula Verbum Deus, ex Nazaret homo visus est: natus ex Maria Virgine, et Spiritu sancto, in Bethlehem Iudea, ex semine David, Abraham et Adae, uti scriptum est: omniaque assumpsit ex Virgine, quaecunque ab initio Deus ad constitutionem hominis efformavit et condidit, excepto peccato. Ut Apostolus quoque ait: *Pro similitudine per omnia, præter peccatum³¹*; nec divinitatis mutationem, sed humanitatis innovationem arbitrio suo effecit; quo gentes Christo concorporales et comparticipes³² fuerint, quemadmodum scribit Apostolus: utque homo revera Deus, et Deus revera homo foret: esetque ille vere homo, et vere Deus: non quod homo apud Deum esset, ut vos calumniantes, Christianorumque mysterio oltrectantes dicitis: sed quod Deus unigenito placuerit, plenitudine sua divinitatis archetypi hominis naturam, novumque opificium, ex utero Virginis in seipso per naturalem generationem, et indissolubilem unionem restaurare; ut et pro hominibus salutare negotium persiceret, inque passione, morte et resurrectione, hominum redemptionem absolveret.

6. Sed objicitis: Si omnia accepit, sane et humanas cogitationes habuit: impossibile autem est, humanis cogitationibus non inesse peccatum: quomodo igitur Christus absque peccato erit? Imo respondeite vos ipsi: Si vitiosarum cogitationum Deus creator fuerit, adjungendum Deo est proprium opificium: venit enim ut proprium opus sibi adjungeret. Sed eo pacto injusto sane judicio peccator damnatur. Nam si vitiosas cogitationes creavit Deus, quid est quod peccantem condemnnet? aut qui potest a Deo hujusmodi judicium proficiisci? Quod si Adam, antequam Dei mandatum transgrederetur, eiusmodi

³¹ Hebr. iv, 15. ³² Ephes. iii, 6.

(31) Ita Anglic. Seg. Gohl. et Felckm. 1. Editio vero, γένεσιν. Mox Basili., τοὺς δὲ ἄλλους τῶν αἱρετῶν.

(32) Kal. deest in Gobl. et Felckm. 1. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, γέννησιν σαρκός. Editio et alii, γένεσιν σαρκός.

(33) Seguer. Gohl. et Felckm. 1, ιδίαν τε σάρκα. Editio et alii, ιδίαν δὲ σάρκα. Mox idem cum Anglic., γέννησις. Editio, γένέσεως.

(34) Gubler. et Felckm. 1, καὶ σπέρματος ἀγέου. Seg., ἐκ Πνεύματος ἀγέου.

(35) Seg., πάντα ἔλαβεν.

(36) Kατὰ πάντα, deest in Seg.

(37) Seg. Gohl. et Felckm. 1, ίντα καὶ δὲ ἀνθρω-

κός τὴν γέννησιν (31) ἀρνούμενοι κατὰ Μαρκίνων καὶ τοὺς ὄλλους αἱρετικούς, οὐ τῷ εὐαγγελικῷ στοιχοῦντες ὅρῳ, ἀλλ' ἐκ τῶν ιδίων λαλεῖν θέλοντες; Διὰ τοῦτο γάρ λέγετε Θεὸν γεγεννῆσθαι ἐκ Παρθένου, καὶ οὐχὶ Θεὸν καὶ (32) ἀνθρώπον κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν ὅρῳ· ίντα μήποτε, γέννησιν σαρκὸς ὁμοιογήσαντες, φυσικὴν αὐτὴν εἰπῆτε, ἐπαληθεύοντες τῷ λόγῳ· ἀλλὰ Θεὸν γεννηθέντα, ιδίαν δὲ σάρκα (33) δεῖξαντα ὡς ἐν δοκήσει. Οὐ γάρ ἀρχὴν γεννήσεως ἐκ Ναζαρὲτ ὁ Θεὸς ἐπιδέκχεται· ἀλλ' ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων Λόγος Θεὸς ἐκ Ναζαρὲτ ἀνθρώπος ὥρθη, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ Πνεύματος ἀγέου (34) ἐν Βηθλέεμ τῆς Ιουδαίας, ἐκ σπέρματος Αδαμ καὶ Ἀδράμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ, ὡς γέγραπται· πάντα λαβὼν (35) ἐκ Παρθένου, ὅσα ἀρχῆνε τὸ Θεὸς εἰς σύστασιν ἀνθρώπου ἐπλασε καὶ ἐποίησε χωρὶς ἀμαρτίας· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Καθ' ὁμοίστητα κατὰ πάντα (36), χωρὶς ἀμαρτίας, οὐ τῆς θεότητος μεταποιήσιν ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καινοποίησιν ἐργασάμενος, κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα· ὥστε εἶναι τὰ θεῖη σύστομα, καὶ συμμέτοχα τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει· ίντα καὶ δὲ ἀνθρώπος (37) ἦ Θεὸς ἀληθῶς, καὶ δὲ Θεὸς ἦ ἀνθρώπος ἀληθῶς, ίντα ἦ καὶ ἀνθρώπος ἀληθῶς καὶ Θεὸς ἀληθῶς· οὐχὶ ἀνθρόπου πρὸ τὸν θεόντος, ὡς ὑμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε, διασύροντες τὸ τὸν Χριστιανῶν μυστήριον· ἀλλὰ θεού τοῦ μονογενοῦ εὐδοκήσαντος τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν τοῦ ἀρχεύπου πλάσιν ἀνθρώπου, καὶ ποίησιν κατεῖν, ἐκ μήτρας Παρθένου ἀναστήσασθαι ἐστι τῷ φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλιτύῳ ἐνώσει (38)· ίντα τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωτήριον πραγματείαν ποιήσηται, ἐν πάντει καὶ θανάτῳ καὶ ἀναστάσει τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενος.

6. Ἀλλὰ λέγετε, στι, εἰ πάντα ἔλαβε, πάντως δῆπον καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν· ἀδύνατον δὲ ἔστιν ἐν λογισμοῖς (39) ἀνθρωπίνοις ἀμαρτίαν μὴ εἶναι· καὶ πῶς ἔσται χωρὶς ἀμαρτίας δὲ Χριστός; Εἴπατε τούννυν· Εἰ τῶν ἀμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς δὲ Θεὸς, προσαπατέον τῷ θεῷ τὴν ιδίαν δημιουργίαν· ἥλθε γάρ προσάγεσθαι τὴν ιδίαν ποίησιν. Ἀλλὰ δᾶσκος ἔσται πάλιν ἡ χρίσις καταδικάζουσα (40) τὸν ἀμαρτητικὰν· εἰ γάρ ἀμαρτητικούς λογισμοὺς ἀδημιούργησεν δὲ Θεὸς, πῶς καταδικάζει τὸν ἀμαρτητικὰν; καὶ πῶς οὖν τε παρὰ θεού τοιαύτην χρίσιν γενέσθαι; Εἰ δὲ καὶ δὲ Ἀδάμ ὑπέκειτο τοῖς

πος ἦ Θεὸς ἀληθῶς· οὐχὶ ἀνθρώπου, omissis intermediiis.

(38) Basili., καὶ ἀναλύτῳ. Mox, σωτήριον deest in editis, sed legitur in Seg. Anglic. Gohl. et Felckm. primo. Paulo post Seg. Gohl. et Felckm. 1, τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων. Editio vero et alii, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Mox ιστε, Ἀλλὰ λέγετε, habentur in synod. vi, act. 8.

(39) Sic Seg. Gohl. et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Editio, ἀδύνατον δὲ ἦν λογισμοῖς.

(40) Anglicanus, δημιουργέαν. Ή χρίσις καταδικάζουσα. Ibid. Seg., προσαγαγέσθαι τὴν. Mox Basili., δᾶσκος ἔστι.

τοιούτοις λογισμοῖς, πρὶν ἡ παραχούσῃ τῆς τοῦ Θεοῦ ἑντολῆς, καὶ πῶς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν; λογικὸς μὲν ὁν τὴν φύσιν, ἐλεύθερος δὲ τὸν λογισμὸν, πείραν κακοῦ οὐκ εἰδὼς, μόνον δὲ τὸ καλὸν γνώσκων, καὶ ὥσπερ τις μονότροπος ὁν· παραχούσας δὲ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ὑποπέπτωκε τοῖς ἀμαρτητικῆς λογισμοῖς (41). οὐ τοῦ Θεοῦ δημιουργήσαντος τοὺς αἰχμαλωτίσαντας λογισμοὺς, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπάτης ἐπισπείραντος τῇ λογικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐν παραβάσει γενομένῃ, καὶ ἀπωσθείσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ὥστε τὸν διάβολον καὶ νόμον ἀμαρτίας καταστήσασθαι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον βασιλεύοντα διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἀμαρτίας. Διὰ τοῦτο οὖν ἡλθεν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Ἀλλὰ λέγετε· Ἔλυτε μὴ ἀμαρτίας. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἀμαρτίας. Οὐ (42) γάρ ἐν ἐκείνῳ ἀρχῆθεν εἰργάσατο δὲ διάβολος τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα, ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἀμαρτησάντος, λυθῇ ἡ ἀμαρτία· ἀλλὰ ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερῷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἐπισπείρας εἰργάσατο (43) διάβολος τὴν ἀμαρτίαν. Διὰ τοῦτο ἀδύνατον γέγονε τῇ φύσει, λογικῇ οὖσῃ καὶ ἐκουσίως ἀμαρτησάσῃ, καὶ ὑπὸ καταδίκην θανάτου γενομένῃ, ἐντὴν ἀνακαλέσασθαι εἰς ἐλεύθεραν, ὃς φησιν δὲ Ἀπόστολος· Τὸν γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν τῷ ἡσθέντει διὰ τῆς σαρκός. Διὰ τοῦτο δι' ἕαυτοῦ ἡλθεν (44) δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ταύτην ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει καταστήσασθαι ἐκ νέας ἀρχῆς καὶ γενέσεως θαυμαστῆς· οὐ τὴν ἀρχῆθεν σύστασιν καταμερίσας, ἀλλὰ τὴν ἐπισπαρεῖσαν ἀθέτησιν ἀθετήσας, ὡς μαρτυρεῖ δὲ προφῆτης, λέγων· Πρὶν ἡ γνῶμαι τὸ παιδίον ἀραθόρη ἢ κακόν (45), ἀπειδεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἀκλέξασθαι τὸ ἀραθόρ. Εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ ἀμαρτησάσῃ φύσει ἡ ἀναμαρτησία ὑφθῇ, πώς κατεκρίθη ἡ ἀμαρτία ἐν τῇ σαρκὶ, μήτε τῆς σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἔχούσης, μήτε τῆς θεότητος ἀμαρτίαν (46) γινωσκούσης; Πῶς δὲ δὲ Ἀπόστολος λέγει· Ὁπου ἐπιλεόρασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπείρσευσεν ἡ χάρις· οὐ τόπον διαγράψων, ἀλλὰ φύσιν ὑποτιθέμενος· Ἰρα, ὥσπερ, φησι, δι' ἑτοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας δὲ ὄθρατος, οὗτως καὶ δι' ἑτοὺς ἀνθρώπους Ἰησοῦν Χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἵνα δι' ἡς φύσεως ἡ προχώρησις τῆς ἀμαρτίας γέγονε, δι' αὐτῆς (47) καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς δικαιοσύνης γένηται· καὶ οὕτω λυθῇ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ἐλευθερωθεῖσης τῆς ἀνθρώπων φύσεως ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, καὶ δοξασθῇ δὲ Θεός.

⁴¹ Psal. Lxvii, 7. ⁴² Rom. viii, 3. ⁴³ Mauth. xiii, 25. ⁴⁴ Isa. vii, 16. ⁴⁵ Rom. v, 20. ⁴⁶ ibid. v, 12, 21.

(41) Τοῖς ἀμαρτητικοῖς λογισμοῖς. Ita Anglican. Seg. Gobl. et Felckm. I. In editis, τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς. Infra, Seg. Gobl. et Felckm. I, ἐπισπείραντος. Editi vero et alii, ἐπισπείροντος.

(42) Anglican. Gobl. Felckm. I, Nann. Seg., Οὐδὲ γάρ ἐν ἐκείνῳ πλασθέντες (Anglicanus. πλασθέντες) διὰ τοῦ Λόγου εἰργάσατο.. ἵνα ἐλθόντος τοῦ (Anglicanus, αὐτοῦ τοῦ) Λόγου, etc. Sed nos editorum necnon quorundam manuscriptorum lectionem sequi malumus.

(43) Seg. Gobl. et Felckm. I, ἐπισπείρας εἰργάσατο. In editis, ἀρχῆθεν εἰργάσατο, male.

(44) Sic Seg. Gobl. et Felckm. I. Editi autem, διὰ

A cogitationibus obnoxius fuit; qui fieri potuit ut bonum et malum non cognosceret? Certe natura quidem rationalis, cogitatione vero liber, mali experientiam non habebat, scilicet boni notitia præditus, quasi unius moris⁴⁴ erat. Postquam autem Dei mandatum transgressus est, in vitiosas lapsus est cogitationes: non quod Deus illas cogitationes quæ nos in captivitatem redigunt considerit, sed quod diabolus fraude illas in rationali hominum natura, in prævaricatione constituta, et a Deo expulsa, quasi alienum semen induxit; ita ut diabolus legem peccati in natura hominis constituerit, unaque mortem quæ per opus peccati in illa dominatum exerceat. Quocirca venit Filius Dei, ut solvat opera diaboli. Sed instatis, Jam solvit, cum non peccaverit. B At nequaquam est illud peccatum solvere. Neque enim ab initio peccatum in illo operatus est diabolus: ut veniente Verbo in mundum, et non peccante, solveretur peccatum; sed in rationali et intellectuali natura hominis per inductum semen diabolus peccatum est operatus. Quapropter impossibile fuit naturæ rationali, quæ sua sponte peccaverat, ac mortis damnationi subjecta erat, sese in libertatem revocare, ut 754 ait Apostolus, Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem⁴⁵. Quapropter venit ipse Dei Filius, ut eam in natura sua, per novam originem et mirabilem generationem restauraret. Non quo eam, quæ ab initio facta erat, constitutionem divideret; sed quo superseminationem⁴⁶ abrogationem abrogaret; ut testatur propheta, dicens: Priusquam cognoscat parvulus bonum vel malum, reprobat malitiam ad eligendum bonum⁴⁷. Quod si in natura quæ peccaverat, impeccabilitas non apparuisset, cur peccatum in carne damnatum esset, cum neque caro peccati actum habeat, neque in divinitatem peccatum cedat? Quare Apostolus dicit: Ubi abundavit peccatum, ibi superabundavit et gratia⁴⁸? non locum indicans, sed naturam significans. Ut sicut, inquit, per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors: ita per unum hominem Iesum Christum, gratia regnū per justitiam in vitam aeternam⁴⁹. Ut per quam naturam peccatum processit, per eamdem justitiae specimen daretur: et sic humana natura a peccato liberata, diaboli opera solverentur, Deoque gloria daretur.

σαρκός. Διὰ τοῦτο ἡλθεν. Infra Gobl. Felckm. I et 5, νεαρὸς ἀρχῆς.

(45) Ita Seg. Gobl. et Felckm. I. Editi vero, καλὸν, ἢ κακόν.

(46) Sic Seguerianus. Editi et alii, ἀμαρτίας. Paulo post Seguerian. Gobl. et Felckm. I, ὑπερεπείρασεν. Editi vero et alii, ὑπεπείρασεν. Mix Seguerian. Gobl. Anglican. et Felckm. I, οὐ τόπον ὑπογράψων.

(47) Anglic. Seguer. Gobl. et Felckm. I, διὰ ταῦτης. Ibid. καὶ deest in Basil. Paulo post Seguerian., ἐλευθερουμένης τῆς ἀνθρώπου. Gobl. et Felckm. I, ἐλευθερωθείσης τῆς ἀνθρωπίνης.

7. At rursum dicitis : *Si homo est Christus*, pars A erit mundi : pars autem mundi mundum salvum facere nequit. O fallaciæ commentum ! o insana blasphemia ! Dicant ex quanam Scriptura deprompta sit ista definitio, aut potius hoc diaboli sophisma : quandoquidem propheta dicit : *Frater non redimit, redimet homo*²⁷ ; et alibi : *Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus*²⁸. Qui fieri potest igitur ut Verbum homo factum mundum non redimat ? cum manifestum sit in qua natura cominissum est peccatum, in ea quoque exstitisse gratiae exuberantiam. Quænam autem gratiae exuberantia ? quod Verbum factum sit homo, manens tamen Deus; ut et homo factum Deus crederetur : quemadmodum et Christus, homo cum sit, Deus tamen est : quia cum Deus esset, factus est homo, et in hominis forma credentibus salutem impertit. Si enim Dominus Iesum ore tuo confessus fueris, et in corde tuo credideris, quod Deus illum ex mortuis excitarit, salvus eris. Nec autem in Deum non cadit, qui nec resurrectione opus habet, sed ipse a mortuis excitat. Unde necesse fuit, ut aliquid Deus haberet, quod pro nobis offerret, sive in morte, sive in vita : quapropter Verbum quod homo factum sit, eo magis salutem operatur.

8. Sed iterum objicitis : Ecqua ratione potest natura, quæ in consuetudine peccati edita est, et quæ peccati successionem exceptit, absque peccato esse ? quod impossibile cum sit, erit igitur Christus, ut unus ex hominibus. Hæc et Marcion sensit : hanc C et Manichæus induxit sententiam, qui carnem hominis, ipsamque generationem sub malitiæ principe constituit, ipsique Dominatoris titulum ascripsit : cum a quo quis victus est, ejusdem et servus redditatur. Horum sententiam vos quoque renovatis, dum diversa ratione, spiritualem hominis naturam, quæ anima esse intelligitur, una illi subjicitis, quam non posse peccatum vitare statuitis; quantumcunque tandem animam carnalem esse scribatis. Unde autem hæc didiceritis ignorare, cum neque in sacris Scripturis, neque in vulgata hominum sententia id admittatur, Domino dicente : **755** *Ne timeatis ab iis qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*²⁹. Atqui si carnis est anima, ut vestra fert opinio, cur non una cum corpore moritur, D et perit ? et cur Petrus animas in inferno detentas

²⁷ Psal. XLVIII, 8. ²⁸ Psal. LXXXVI, 3. ²⁹ Matth. x, 28.

(48) Αστρος ον σώσει. Sic Seguerianus. Editi, Christos ου σώσει. Anglicanus, Christos ο Λόγος ου σώσει. Mox in Anglicano δη deest, ut et in Segueriano. Ibidem Gobler. et Felckm. I, δε δη πρόδηλον.

(49) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. I. Editi vero et alii, ο Θεός.

(50) Seguer., δε θεότης. Gobler. et Felckm. I, δε θεότητος.

(51) Anglic. Goblerian. et Felckm. I, τοῦτο. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. I, σώζει ο Λόγος. Editi vero et alii, σώζει ο Χριστός.

(52) Anglic. Seguer. Gobler. et Felckm. I, δεξαμένη. Mox Seguerianus, Εσται ον. Ibidem Seguer.

7. Άλλα πάλιν λέγετε · Ει δινθρωπος ο Χριστός, μέρος Εσται τού κάυμου· μέρος δὲ κόσμου κόσμου σῶσαι οὐ δύναται. Οἱ ἐπίνοια ἀπάτης, καὶ ἀπόνοια βλασφημίας ! Λεγέτωσαν γάρ ποιας Γραφῆς οὗτος ο δρός, η τού διαβόλου σόφισμα· καίτοι τού προφήτου λέγοντος · Άδελφός ον λυτρούται, λυτρώσεται ἀνθρωπος· καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ ἀνθρωπος ἐτερηθή ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἔθεμελιώσεται αὐτήρ δ^ο Υψίστος. Πώς οὖν Χριστός ού σώζει (48) κόσμον, γενόμενος ἀνθρωπος ; δύπτε δὴ πρόδηλον, δτι ἐν ή φύσει ἐπράχθη ἡ ἀμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ περιτσεία τῆς χάριτος. Τίς δὲ περισσεία τῆς χάριτος ; δτι ο Λόγος (49) ἀνθρωπος γέγονε, μένων Θεός· ἵνα, καὶ δινθρωπος γενόμενος, Θεός πιστευθῇ· ὡς καὶ δινθρωπος ὁν ο Χριστός, Θεός Εστιν, δτι Θεός ὁν γέγονεν δινθρωπος, καὶ σώζει τοὺς πιστεύοντας ἐν ἀνθρώπου μορφῇ. Ἐὰν γάρ δομολογήσῃς Κύριον Ἰησοῦν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, δτι ο Θεός ήγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθῆση. Νέκρωσιν δὲ Θεός (50) ούκ ἐπιδέχεται, οὔτε ἀναστάσεως δέεται, ἀλλὰ ἐκ νεκρῶν ἀνίστησιν. "Οθεν χρεία γέγονεν ξειν τὸν Θεόν, ο προσενέγκη ὑπὲρ ἡμῶν, εἰτε ἐν θανάτῳ εἴτε ἐν ζωῇ· ὥστε τούτῳ (51) μᾶλλον σώζει ο Λόγος, δτι δινθρωπος γέγονεν.

8. Άλλα πάλιν λέγετε · Καὶ πῶς δύναται ἡ ἐν συνηθείᾳ τῆς ἀμαρτίας γενομένη φύσις, καὶ τὴν διαδοχὴν τῆς ἀμαρτίας διαδεξαμένη (52), χωρὶς ἀμαρτίας εἶναι ; δὲ Εστιν δὲ καὶ ο Χριστός, ὡς εἰς τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ καὶ Μαρκίων ἐφράνθησε· ταύτην καὶ Μανιχαῖος εἰσηγήσατο (53) τὴν γνώμην, τού ἀνθρώπου τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν τὴν γέννησιν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας τάσσων, καὶ Ἐξουσιαστὴν τούτον ἐπιγραφόμενος· ἐπειδὴ φί τις ἡττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται (54). Ταῦτα καὶ διμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἔτερον τρόπον τὴν νοεράν τού ἀνθρώπου φύσιν, ήτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδόντες, καὶ ἀφευκτον ταύτην τῆς ἀμαρτίας διοριζόμενοι· καὶ διὰ διαδούλωται (54). Ταῦτα καὶ διμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἔτερον τρόπον τὴν νοεράν τού ἀνθρώπου φύσιν, ήτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδόντες, καὶ ἀφευκτον ταύτην τῆς ἀμαρτίας διοριζόμενοι· καὶ διὰ διαδούλωται (54). Ταῦτα καὶ διμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἔτερον τρόπον τὴν νοεράν τού ἀνθρώπου φύσιν, ήτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδόντες, καὶ ἀφευκτον ταύτην τῆς ἀμαρτίας διοριζόμενοι· καὶ διὰ διαδούλωται (54). Ταῦτα καὶ διμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἔτερον τρόπον τὴν νοεράν τού ἀνθρώπου φύσιν, ήτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδόντες, καὶ ἀφευκτον ταύτην τῆς ἀμαρτίας διοριζόμενοι· καὶ διὰ διαδούλωται (54). Ταῦτα καὶ διμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἔτερον τρόπον τὴν νοεράν τού ἀνθρώπου φύσιν, ήτις νοεῖται ψυχὴ, προσεπιδόντες, καὶ ἀφευκτον ταύτην τῆς ἀμαρτίας διοριζόμενοι· καὶ διὰ διαδούλωται (54).

Gobler. et Felckm. I, καὶ ο Χριστός. Editi et alii manuscripsi, καὶ ο Ιησός.

(53) Seguerianus, εἰσηγάγετο. Editi vero et alii, εἰσηγήσατο. Mox Seguerian. Goblerian. et Felckm. I, τὴν γέννησιν. Editi et alii, τὴν γένεσιν.

(54) Goblerianus et Felckm. primus, τούτῳ δεδούλωται.

(55) Basil., ἀποκτενώντων. Gobl. et Felckm. I, ἀποκτενόντων. Ad quem locum notat Δοξατάρης· Υοῦτο Αριστοτέλης ληρεῖ, ἐνδελεχῶς σωματοποῶν τὰς ψυχάς. Mox Seg. Gobler. et Felckm. I, Πώς η σαρκικὴ ψυχὴ. Mox Basil., ού θυνήσει.

ᾶδη (55) κατεχομένας ψυχὰς πνεύματα ὀνομάσας, ἔισαν· Ἐπορεύθη τοῖς ἐν φυλακῇ κατακεκλεισμένοις πνεύμασιν εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀράστων· Ἄλλὰ ὑμεῖς πάντα παρὰ φύσιν λέγετε καὶ ὄντα μᾶτες, ἵνα μή ποτε κατὰ φύσιν διηγούμενοι τὴν οἰκονομίαν ἐπαληθεύστητε τῷ Λόγῳ, ὅτι καὶ (57) ἀνθρώπος γέγονεν ἀληθῶς ὁ Λόγος. Εἰρήκατε γάρ, ὅτι φωνὴ Θεοῦ ἐστιν ἡ λέγουσα, δις· Ἔγκειται ἡ διάρουσα τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐπιμελῶς ἐκ τεστητος· οὐ νοοῦντες, ὅτι, ἐκ τεστητος, εἰρηκὼς, τὸ ἔξεπισποράς καὶ ἐπίκηρον (58) ἐδήλωσε. Διὰ τοῦτο ὠμοσεὶ Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀληθειαν, ἐκ καρποῦ τῆς κυκλίας αὐτοῦ ἀναστῆσαι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα· οὐχὶ ἀνδρα ἐκ μεταποίησεως; θεότητος ὄφθησόμενον (ἐπειὶ τίς ἦν χρεία τοῦ διμόται τῷ Δαβὶδ τὸν Κύριον;)· ἀλλὰ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐν ἀνοχῇ τῆς γεννήσεως (59) τῆς ἐκ γυναικὸς καὶ αὐξήσεως ἡλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς, ᾧ φησιν ὁ Ἀπόστολος· Ἐπειὶ οὐν τὰ παιδία κεκοινώηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως (60) μετέσχε τῷρ τῷρ αὐτῷ· παραπλησίως μὲν (61), ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος· τῷρ δὲ αὐτῷρ, ὅτι οὐκ ἐτέρωθεν, διὰλλ' ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἀδὰμ, ὡς γέγραπται.

9. Πῶς οὖν, παρελθόντες τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν, λέγετε, ὅτι εἰ μή ἔξ ἑαυτοῦ (62) ἀντὸς ὄφθη, ἀλλὰ λαβὼν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίην, ἐγένετο ἀνθρώπος· πρὸς ἀνδρα δρα συνήρθη· ἐσται δὲ καὶ ὁ σταυρωθεὶς Κύριος τῆς δόξης ἀνθρώπος; Ἐάν οὖν ἀκούσῃς τοῦ Πέτρου λέγοντος· Τούτορ καὶ Χριστὸρ καὶ Κύριορ ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν, διὸ ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ἐπὶ τίνος τὴν ποίησιν λαμβάνετε; εἰ μὲν ἐπὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος (63), τι ἔτι Ἀρειανοῖς μέμφεσθε, τὰ Ισα ἐκείνοις φρονοῦντες; εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ Λόγῳ τοῦ δούλου μορφῆς, τι ἔτι ἑαυτοῖς (64) μάχεσθε; ἀλλ' οὐχ οὐτεις ὑμεῖς πεπιστεύκατε· πάλιν γάρ λέγετε· Εἰ ἡ ἀμαρτήσασα φύσις ἐν Θεῷ γέγονεν, ἀμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκη τοίνυν κατέχεται· τὸ δὲ ἀνάγκη κατεχόμενον βίᾳδιν ἐστιν. Εἴπατε τοινυν· Εἰ τὸ μὴ ἀμαρτάνειν κατὰ ἀνάγκην γίνεται, τὸ ἀμαρτάνειν κατὰ φύσιν ἐσται· δύστε τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν τῆς ἀμαρτίας εἰναι ἐνεργόν. Εἰ δὲ βλασφημία (65) ἐστὶ τὸ τοιεύτον, κατὰ ἀνάγκην δὲ τὸ ἀμαρτάνειν συμβέβηκε· πρόδηλον, ὅτι τὸ μὴ ἀμαρτάνειν κατὰ φύσιν γέγονε. (66) Διὰ τοῦτο, ἐν

A spiritus vocans, ait: *Abiit, ut iis, qui in carcere inclusi erant spiritibus, resurrectionem annuntiaret*¹? Sed vos omnia præter naturam dicitis et appellatis, ne iuxta naturalem sensum œconomiam enarrantes, vera proferatis, nempe Verbum vere hominem factum esse. Dixistis enim, ipsa Domini voce testatum illud esse *Sensus et cogitatio hominis*, in malum prona est ab adolescentia sua²: non intelligentes, cum dixit, ab adolescentia, illud quod ab inimico insitum et lethale est indicasse. Ideoque juravit Dominus David veritatem³, de fructu ventris ejus se Christum secundum carnem excitaturum: non qui ex divinitatis mutatione homo specie tenuis videndus esset (alioquin quid opus fuisset ut juraret Dominus David): sed qui formam servi assumplurus esset, ex Virgine nasci, ac ætatis statuæque augmentum nostro more accipere dignatur, ut ait Apostolus: *Quia ergo pueri communicaerunt carni et sanguini; et ipse similiter* (60) *participarit eisdem*⁴; *similiter* quidem quia non ex semine, sed ex Spiritu; *eisdem* vero, quia non aliis participavit, sed ex semine David et Abrahæ et Adæ prodidit, ut scriptum est.

9. Cur itaque sacras Scripturas, apertamque veritatem prætermittentes, dicitis. Si non ex se ipse vir apparuit, sed humanam assumendo substantiam, homo factus est; ergo viro conjunctus est, eritque Dominus gloriae qui crucifixus est, homo? C Si igitur audieritis Petrum dicentem: *Hunc, Christum et Dominum fecit Deus, Jesum, quem vos crucifixistis*⁵, quidnam actum intelligitis? si Verbi deitatem, ecquid adhuc Arianos reprehenditis, cum eadem quæ illi sentiatis? Si vero eam quæ in Verbo est servi formam, cur adhuc vobiscum pugnatis? Verum nequaquam ita creditis, nam iterum instatis. Si natura quæ peccavit, in Deo existens, peccatum non fecerit, vi ergo detinetur, quod autem vi detinetur, in statu est violento. At dicate, Si, non peccare, ex necessitate sit; peccare secundum naturam erit: et si ita se res habet, concedatis operari naturæ creatorē, peccati esse opificem. Quod si blasphemum illud est, et si necesse est ex accidenti peccatum esse; liquidum est, non peccare, secundum naturam fuisse: atque adeo forma servi, quæ in Verbi deitate apparuit, non vi adacta, sed

¹ Petr. iii, 19. ² Gen. viii, 21. ³ Psal. cxxxii, 41. ⁴ Hebr. ii, 14. ⁵ Act. ii, 36.

(56) Seguer., ἐν ἔδου. Ibid. Basil., καταδεχομένας ψυχάς.

(57) Καὶ deest in Seg. Mox Seg. et Anglie., ἀληθῶς ὁ Λόγος. Editi vero et alii, ἀληθῶς ὁ Χριστός. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, φωνὴ Κυρίου. Ibid. Seg., ἡ διδάσκωσα, ὅτι.

(58) Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐπικήρως. Anglie., ἐπικαίρων. Paulo post, Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα. Editi vero et cœteri manuscripsi, ἀναστῆσαι τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα.

(59) Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero, γενέσεως.

(60) Παραπλησίως, hinc non similiter omnino, sed proxime ad similitudinem significat.

Intra Seg. solus, ὅτι οὐκ ἐτέρων.

(62) Ibid. Seg. Editi vero, ἐξ αὐτοῦ.

(63) Seg. Gobl. et Felckm. 1, λαμβάνεται ἐπὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, καὶ τι ἔτι, male. Mox iidem, τὰ Ισα ἐκείνοις.

(64) Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1, quos sequimur. Editi vero cum ceteris manuscriptis, μορφῆς, καὶ πάλιν ἑαυτοῖς. Paulo post Gobl. et Felckm. 1, ὅτι ἡ ἀμαρτήσασα. Intra Seg. Gobl. et Felckm. 1, τὸ δὲ ἐν ἀνάγκη.

(65) Seguerianus, βλασφημίας.

(66) Hac in synodo vi, act. 8.

suapte natura et virtute, se peccati expertem exhibet, postquam necessitatis conditionem, et peccati legem dissolvit, et captivitatis tyrannum in captivitatem adduxit, ut ait propheta : *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem*⁶. Nam cum formam servi inimico Verbum objecerit, per eum qui olim victus fuerat, victoriam consecutus est. Quocirca per omne temptationis genus pertransivit Jesus, quia omnia sumpsit, in qua temptationis experimentum cadere possit, quibus victoriam pro hominibus reportavit, dicitque : *Confidite, ego vici mundum*⁷. **756** Neque enim contra deitatem, quam in illo non norat, bellum suscepit diabolus; nequaquam enim id ausus esset, ideoque aiebat : *Si Filius Dei es*⁸; sed contra hominem, quem olim in errorem deducere valuit, ex quo in omnes homines malitia sua efficiam propagavit. Cum autem Adae anima in mortis condemnatione detineretur, ac perpetuo ad Dominum suum clamaret : item cum ii qui Deo placuerant, et qui in lege naturali justitiam assecuti fuerant, una cum Adamo delinerentur, ac simul cum illo lugerent clamarentque, Dominus, quem condiderat hominem miseratus, voluit per mysterium quo manifestavit, novam salutem humano generi conciliare, inimicumque qui per invidiam hominem deceperat profligare : exaltationem autem hominis, unione illa et communicatione cum Altissimo (natura et rei veritate) majorem quam quae intelligi possit exhibere dignatus est.

10. Propterea venit Verbum quod Deus erat, et primi hominis creator, ut homo fieret, quo homo quidem revivisceret, iniquus autem hostis profligaretur : quod natum ex muliere, ex prima efformatione formam hominis in scipso restituit, carnem vero suam absque carnalibus cupiditatibus, et absque humanis cogitationibus, in imagine iustitiae exhibuit. Voluntas enim solius divinitatis erat : siquidem natura tota Verbi aderat, sub specimine humanæ formæ, necnon visibilis, secundi Adam carnis : non in divisione personarum, sed in existentia divinitatis et humanitatis. Quapropter diabolus ad Jesum ut ad hominem accedebat : sed cum in eo antiqui superinducti seminis vestigia non reperiret, neque ullum in praesenti temptatione pro-

* Psal. lxvii, 19. * Joan. xvi, 33. * Matth. iv, 3.

(67) Ita Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1. Editio vero et cæteri manuscripti, αιχμαλωτεύσας. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1. ἀνέθη. Editio et alii, ἀνέζη, recte. Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1. ἡχμαλώτευτεν. Ibid. G bl. et Felck. 1, τὴν μορφὴν, ομίσσο γέρ. Mox Seg., προβαλόμενος.

(68) Seg. Gobl. et Felckm. 1, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν νίκην. Basil., ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην. Editio vero et alii, τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην.

(69) Basiliensis, διὰ ταῦτα.

(70) Gobl. et Felckm. 1, ἐξέτεινε τὴν κακίαν αὐτοῦ. Τῆς δὲ τοῦ Ἀδάμου.

(71) Anglicanus, δεσπότην διηγεῖται.

(72) Seg. Gobl. et Felckm. 1, καὶ βοῶντων.

(73) Seg., διὰ φόνου. Paulo post Basil., ἀνθρώπου καὶ πρὸς τὸν.

A τῇ τοῦ Λόγου θεότητι διφθείσα ἡ τοῦ δούλου μορφὴ, οὐκ ἀνάγκη ὑποκειμένη, ἀλλὰ φύσις καὶ δυνάμει, τὴν ἀναμαρτησαν ἐπιδείχνυται, διελύσασα τὸν τῆς αἰχμαλωτίας τύραννον αἰχμαλωτεύσασα (67), ὡς φησιν ὁ προφήτης : Ἐαρέθης εἰς ὑψος, ἡχμαλώτευσας αἰχμαλωταρ. Τὴν γάρ μορφὴν τοῦ δούλου κατὰ τοῦ ἔχθροῦ προβαλλόμενος ὁ Λόγος, τὴν νίκην πεποίηται διὰ τοῦ ποτὲ ἡττηθέντος. Διὰ τοῦτο καὶ πάντα τὸν πειρασμὸν συνετέλεσεν. ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ πειρασμοῦ πείραν ἐσχηκότα, δι’ ὃν τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην πεποίηται (68), λέγων· Θαρσεῖτε, ἐρώ τετίκηκα τὸν κόσμον. Οὐ γάρ πρὸς θεότητα ἥρατο τὸν πόλεμον ὁ διάβολος, ἢν ἡγνόσαεν, οὐδὲ γάρ ἐτόλμα· διὰ τοῦτο (69) ἐλέγεν· Εἰ σὺ εἶ δ

B Υἱός τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπουν, ὃν πάλαι πλανῆσαι ἦσυσε, καὶ ἐξ εἰνοῦ εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξέτεινε τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Τῆς δὲ τοῦ Ἀδάμου (70) ψυχῆς ἐν καταδίκῃ θενάτου κατεχομένης, καὶ βοῶσης πρὸς τὸν ἐσαυτῆς δεσπότην διαπαντὸς (71), καὶ τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ, καὶ δικαιωθέντων ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ, συγκατεχομένων τῷ Ἀδάμῳ, συμπενθύντων τε καὶ συμβοῶτῶν (72), ἐλεήσας ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ὃν ἐποίησεν, τὸ δόκιμον μετατρέπειν φανερώσεως, καινωνίητος σωτηρίαν κατεργάσασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαίρεσιν μὲν ποιήσασθαι τοῦ διὰ φθόνον (73) ἀπατήσαντος ἔχθροῦ, ὑψωτιν δὲ ἀσυλλόγιστον ἀναδεῖξαι τοῦ ἀνθρώπου τῇ πρὸς τὸν Ὅψιστον ἐνώπιον καὶ κοινωνίᾳ φύσει καὶ διληθεῖται.

C 10. Διὰ τοῦτο ἥλθεν ὁ Λόγος θεὸς ὁν, καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου δημιουργὸς, γενέσθαι ἀνθρωπὸς, εἰς ζωοποίησιν μὲν τοῦ ἀνθρώπου, καθαίρεσιν δὲ τοῦ ἀδίκου ἔχθροῦ· καὶ ἐγεννήθη ἐκ γυναικός, ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως τὴν ἀνθρώπου μορφὴν ἐν (74) ἐστῶ τὸν αναστησάμενος, ἐν ἐπιδείξει σαρκὸς δίχα σαρκῶν θελημάτων καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἐν εἰκόνι καινωνίητος. Η γάρ θελησις θεότητος μάνης (75)· ἐπειδὴ καὶ φύσις δῆλη τοῦ Λόγου, ἐν ἐπιδείξει μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης καὶ (76) σαρκὸς τῆς δρώμενης τοῦ δευτέρου Ἀδάμου, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, ἀλλὰ ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦτο γάρ προσήσει (77) ὁ διάβολος τῷ Ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, μὴ εὑρίσκων δὲ ἐν αὐτῷ τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ ἐπισπόρδες γνώρισμα (78), μηδὲ τῆς

(74) Ita Seg. In editis, ἐν deest.

(75) Seguerianus, θεότητος μόνη, sed præstat antiqua lectio, estque Athanasii sententia, volumatum in Christo ita solius divinitatis esse, ut ex divini Verbi voluntate, omnes in Christo cogitationes actusque prodirent; ita ut nulla in eo carnalis cupiditas, nulla humana cogitatio, vitiosa scilicet, oriretur. Nec humanam tamen inesset Christo voluntatem neget, quam diserte superius, pag. 709, admittit sanctus doctor.

(76) Ita Seg. In editis, καὶ deest.

(77) Seg., προσήσει. Gobl. et Felckm. 1, προσεῖ. Editio, πρόσειται.

(78) Seg., γνωρίσματα. Editio vero et alii, γνώρισμα. Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1, μήτε. Editio, μηδέ. Mox Gobl. et Felckm. 1, προσχωρησιν. Editio

πρὸς τὸ παρὸν ἐπιχειρήσεως προχώρησιν, ἤταῦτο οὐσχυόμενος καὶ νικώμενος· καὶ ἀπὸνῶν Ἐλεγε· Τίς οὐτος δὲ παραγενόμενος ἔξι Ἐδὼμ, τουτέστιν, ἐκ γῆς ἀνθρώπων (79), διαβαίνων βίᾳ μετὰ Ισχύος; Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἔρχεται δὲ ἡρῷος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέποτε. Κατοι καὶ φυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ ὅλον τὸν πρώτον μεμάθηκαμεν ἔχειν τὸν δεύτερον Ἀδάμ (80). Εἰ γάρ περὶ ὑπάρχειν ἀνθρώπου δην τὸ, οὐδέποτε, πῶς τὸ σῶμα εὑρε τὸ ὄρμενον εἰργάκτος οὐδέποτε; Ἄλλ' οὐχ εὑρεν ἐν αὐτῷ, ὃν αὐτὸς εἰργάσατο ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ· καὶ οὕτως κατελύθη ἡ ἀμαρτία ἐν Χριστῷ· διὰ τούτο καὶ ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ· Οὐς ἀμαρτίας οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος (81) ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

41. Πῶς οὖν λέγετε, διτε ἀδύνατον ἐστιν ἀναιχμαλωτίστων γενέθθαι τὸν ἀπαξιαίλχμαλωτισθέντα ἀνθρώπον; Ἰνα τὸ μὲν ἀδύνατον τῷ Θεῷ προσάγητε (82), τὸ δὲ δύνατον τῷ διαβόλῳ, ἀκατάλυτον αὐτοῦ λέγοντες τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοὶ· καὶ διὰ τοῦτο ἐληγυθένται τὴν θεότητα, τὴν μὴ αἱχμαλωτιζομένην, ἐν ὅμοιώσει (83) σαρκὸς καὶ φυχῆς, ἵνα αὐτὴ ἀναιχμαλωτίστος μελῆ, καὶ οὕτως ὅφθῃ καθαρὸς δικαιοσύνη. Πότε (84) γοῦν οὐκ ἦν τῆς θεότητος καθαρὸς ἡ δικαιοσύνη; Τίς δὲ ἐν τούτοις ἀνθρώπων εὐεργεσία, εἰ μὴ ταυτότητι ὑπάρχειν καὶ φύσεως κανιόττητι δικθή ὁ Κύριος. Ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος· Ἐγένετο δέ τοι πρότερον κρόσσωντος καὶ ζωσαρ λέγων· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀληθεία; Ἄλλα λέγετε, τῇ δομοιώσει καὶ τῇ μιμήσει σώζεσθαι τοὺς πιστεύοντας, καὶ οὐ τῇ ἀνακαίνεσι: (85), καὶ τῇ ἀπαρχῇ. Καὶ πῶς πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων Χριστὸς, δος ἐστιν κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας; Οὗτος γάρ πιστεις κατὰ δῆλου φαινομένη (86) πιστεις ἀν λέγοιτο· ἀλλ' ἐστι πιστεις ἡ τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύουσα, καὶ τὸ ἀδύνατον ἐν Ισχύi, καὶ τὸ παθήτον ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν ἐν ἀθανασίᾳ. Τὸ μυστήριον τοῦτο μέρα ἐστὶν, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος· Ἐγὼ δέ λέγω, εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐ γάρ ἥθεν ἡ θεότης ἐσαύτην δικαιώσαι, οὔτε (87) γάρ ἥμαρτεν, Ἄλλ' ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς πλούσιος ὁρ, ἡρα ἡμῖς τῇ ἐκείνου πτωχεὶς πλούτησαμεν. Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ Θεός;

* Isa. lxiii, 1. * Ioan. xiv, 30. ** 1 Petr. ii, 22.
** Ephes. 5, 32. *** II Cor. viii, 9.

vero et alii, προχώρησιν. Vide supra num. 6. Ibidem Seg., ἤταῦται.

(79) Seg., τῶν ἐκ γῆς ἀνθρώπων, minus recte. Mox idem et Grecus Scripturæ textus, διαβαίνων βίᾳ μετὰ Ισχύος. In editi et in ceteris, βίᾳ deest. Ibidem Seguerianus, Διὸ καὶ ὁ Χριστός. Paulo post Basil. et Anglicanus, εὐρήσει οὐδέν.

(80) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero et ceteri manuscripti, καὶ ὅλον εἶχε τὸν πρώτον ὁ δεύτερος Ἀδάμ.

(81) Gobl. et Felckm. 1, καὶ οὐχ εὑρέθη δόλος. Mox iudicem, Πῶς οὖν ἔλεγε.

(82) Seg., προσαγάγητε. Paulo post Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων. Editi vero et ceteri manuscripti, ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀν-

A gressum, superatus cum pudore cessit, debilitatusque ait: *Quis est iste qui venit de Edom, hoc est, ex terra hominum, incendens violenter cum fornicidine?* Idcirco aiebat Dominus: *Venit princeps mundi hujus, et in me nihil invenit*¹⁰. Quanquam et animam et corpus, totumque primum Adamum, didicimus secundum Adamum habuisse. Nam si illud, nihil, de substantia hominis diceretur, quomodo visibile corpus invenit ejus qui dixerat, nihil? Sed nihil invenit in illo diabolus, ex iis que in primo homine operatus ipse fuerat: atque ita destructum est in Christo peccatum; quamobrem Scriptura testatur: *Qui peccatum non fecit, nec est inveniens dolus in ore ejus*¹¹.

B 41. Cur itaque dicitis: *Impossibile est hominem a captivitate liberum esse, qui se in captivitatem actus sit?* ut impotentiam quidem Deo, potentiam vero diabolo attribuat, dum dicitis peccatum ab ipso inductum, nunquam in hominum natura destrui posse (ut et ceteri aiunt heretici), ac ea de causa venisse divinitatem, quæ captiva nunquam fuerat, in similitudine carnis et animæ; ut ipsa captivitate libera semper maneret, et sic justitia pura appareret. Quandouam igitur divinitatis justitia pura non fuit? Et quodnam in istis erga homines beneficium, nisi cum eadem exsistentia, et in naturæ ueritate apparuisset Dominus, ut ait Apostolus: *Quam innovarit nobis viam novam, et riveniem*¹², dicens: *Ego sum via, ueritas, et uita*¹³. Sed 757 dicitis, similitudine et imitatione salutem consequi eos qui credunt, non renovatione, ac ipsis primitiis. Quo pacto ergo primogenitus in multis fratribus et primitiæ dormientium Christus esse potuit, qui est caput corporis Ecclesie¹⁴? Neque enim fides evidenter apparet, fides dici potuerit: *verum fides est quæ quod impossibile est in potentia, quod infirmum in virtute, quod passibile in impossibilitate, quod corruptibile in incorruptionem, quod mortale in immortalitate esse credit.* Mysterium hoc magnum est, ut ait Apostolus, *ego autem dico in Christo, et in Ecclesia*¹⁵. Non enim uenit divinitas, ut sese justificaret, neque enim peccavit: *Sed egenus factus est, cum dives esset, ut nos illius inopia divites essemus*¹⁶. Quomodo au-

• Hebr. x, 20. ** Joan. xiv, 6. *** Colos. i, 18.

θρώπου.

(83) Seg. Gobl. Anglic. et Felckm. 1, ἐν δομοιώσει. Editi vero et alii, ἐν δομοιώσει.

(84) Seg. Anglican. Basil. Felckm. 3 et 5, πότε. Mox Seguer. Gobl. et Felckm. 1, πιστεύσασα. Editi et alii, πιστεύσασα.

(85) Seguerianus, ἀνακαίνεσι.

(86) Seg. Gobl. et Felckm. 1, κατὰ ἀδήλου φερομένη. Anglicanus, κατὰ ἀδήλου φαινομένη. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, πιστεύσασα. Editi et alii, πιστεύσασα.

(87) Seg., οὐδέ. Mox Basil., ίνα ἥμεται πλούτησα μεν. Ibidem Seg. II. Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ λόγος. Editi et alii, Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ Θεός.

enī egenus factus est Deus? Quia egenam naturam in seipso assumpsit; eamque, dum ipsa in justitia degeret, pro hominibus, suppliciis objecit, quae hominibus superior, ex hominibus apparuerat, Deique tota facta fuerat. Si enim primogenitus factus non esset in multis fratribus, quomodo iam primogenitus ex mortuis visus esset? Cur itaque dicitis, Deus qui per carnem passus est, et resurrexit? O absurditatem et blasphemiam! Tales sunt Arianorum ausus. Illi enim ejusmodi blasphemiam impudenter proferunt, qui Dei Filium simulate Deum nuncupare didicerunt: docente licet Scriptura, per Deum in carne ejus passionem contigisse, neque tamen Deum in carne passum esse.

12. Qui igitur consubstantialitatis confessionem vos profiteri prius declarasti, quomodo indivisum nomen ad passionem trahitis? eademque opera, indivisibilem naturam, ineffabilem deitatem, immutabilem et invariabilem consubstantialitatem, ad passionem deducitis et resurrexisse confitemini? Si enim Verbum, cum carnem ex seipso transmutasset, ad passionem usque perrexit, cum nihil passibile, aut resurrectionis capax in se assumpsisset; ipsum certe Verbum fuerit quod passum est, et ex mortuis resurrexit: eritque juxta Valentinum passio Trinitati communis, quandoquidem Verbum, secundum divinam naturam a Patre non est distinctum. Quod si hæc ita intelligere in animu inducitis, quænam illa, quæso, prophetarum promissio, aut evangelistarum generis descriptio, aut apostolorum testificatio? cur Maria mater istic adhibita? quorsum illud ætatis statuæque augmentum? aut comedionis specimen? aut illa in omnibus commiserationis exhibitio, vel nominis impositio? aut quorsum illud: Filius Dei filius hominis factus est? vel illud: *Homo Christus Jesus, qui dedit seipsum redemptionem pro nobis*¹⁷? illudve: *Oportet Filium hominis multum pati, et interfici, et tertia die ex mortuis resurgere*¹⁸? Quod si Christum quatenus homo est, passibilem, quatenus vero Deus est, impossibilem non creditis, sed ad angustias redacti cogitatis: si confiteamini Christum Deum et hominem esse; non unum, sed duos vos dicere: necesse igitur est vos, aut passionis, mortis, et resurrectionis œconomiam, meram speciem affirmare, juxta Marcionem et alios hæreticos; aut divinitatem, passibilem, secundum Arium ejusque sequaces, nominare.

¹⁷ I Tim. n. 5. ¹⁸ Luc. xxiv, 26 et alibi.

(88) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, προβαλλόμενος. Editi et alii, προβαλλόμενος. Mox omnes fere manuscripti, ὑπὲρ ἀνθρώπους. Editi cum quibusdam, ὑπὲρ ἀνθρώπων. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, καὶ Θεὸς ὅλην γενομένην. Lectio dubia.

(89) In Seguer., ἀν deest. Goblerianus autem et Felckm. 2, πῶς οὖν. Paulo post, Seg., ὅτι Θεὸς διὰ σαρκός.

(90) Segnerianus habet καὶ ante προσποιητῶς.

(91) Seguerianus, ἐξ αὐτοῦ.

(92) Ita omnes manuscripti. Editi vero, αὐτὸς ὁν εἰη.

(93) Sic omnes manuscripti. In editis vero, τὴν

A ὅτι τὴν πτωχεύσασαν φύσιν ἐν ἐαυτῷ ἀνελάσθετο, ἐν λίᾳ δικαιοσύνῃ ταύτην προβαλλόμενος (88) ὑπὲρ ἀνθρώπων πάσχουσαν καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπους οὖσαν, καὶ ἐξ ἀνθρώπων φανερωθεῖσαν, καὶ θεοῦ ὅλην γενομένην. Εἰ γάρ μὴ πρωτότοχος ἐγεγόνει ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, πῶς ἀν (89) πρωτότοχος ὡρθη ἐκ τῶν νεκρῶν; Πῶς οὖν λέγετε, ὁ Θεὸς διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς; Φεῦ τῆς ἀτοπίας καὶ τῆς βλασφημίας! Αρειανῶν τὰ τοιαῦτα τολμήματα. Έκινες γάρ τὴν τοιαῦτην βλασφημίαν προβάλλονται ἀδεῶς, προσποιητῶς (90) ὀνομάζειν θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ θεοῦ μεμαθηκότες· καίτοι τῆς Γραφῆς διδασκούστης, ὅτι διὰ θεοῦ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ τὸ πάθος γέγονε, καὶ οὐχὶ θεὸς διὰ σαρκὸς ἔπαθεν.

B 12. Οι τοίνυν τῆς ὁμοουσίστητος τὴν ὄμολογίαν προϋπισχούμενοι πῶς εἰς πάθος καθέλκετε τὸ ἀδιαβετὸν δνομα; τὴν ἀμέριστον φύσιν, τὴν ἀφραστὸν θεότητα, τὴν ἀτρεπτὸν καὶ ἀναλλοιωτὸν ὁμοουσίστητα εἰς πάθος καθέλκοντες, καὶ ἐξ ἀναστάτεως ὄμολογούντες; Εἰ μὲν γάρ ἐξ ἐαυτοῦ (91) μεταποιήσας σάρκα δόλγος μέχρι πάθους κεχώρηκε, μηδὲν παθητικὸν ἢ ἀναστατων ἐπιδεχμένον ἐν ἐαυτῷ προσάδειμενος, αὐτὸς δὲν εἶη (92) διὰ παθὼν καὶ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν· ἔσται δὲ κοινὸν τῆς Τριάδος τὸ πάθος κατὰ Οὐαλεντίνον, ἀδιατέρου ἐκ Πατρὸς τοῦ Λόγου τυγχάνοντος κατὰ τὴν (93) θελαν φύσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε, τις ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐπαγγελία, ἡ τῶν εὐαγγελιστῶν ἡ γενεαλογία, ἡ τῶν ἀποστόλων ἡ μαρτυρία, ἡ τῆς μητρὸς Μαρίας ἡ παράστασις, ἡ τῆς ἡλικίας ἡ αὔξησις, ἡ τῆς βρύσεως ἡ ἐπίδειξις, ἡ τῆς κατὰ πάντα συμπαθείας ἡ ἐνδειξις, ἡ τοῦ ὀνθματος (94) ἡ προσαγωγή, ἡ ὅτι ἡ Υἱὸς τοῦ θεοῦ αὐτὸς γέγονε, ἡ ὅτι ἀνθρώπος Ἱησοῦς Χριστὸς, δοὺς ἀντελυτρον ὑπὲρ ἡμῶν; ἡ ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; Εἰ δὲ μὴ πιστεύετε, ὅτι παθητὸς ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ ἀνθρωπός (95) ἀπαθῆς δὲ, ἐπειδὴ θεός· ἀλλὰ στενοχωρούμενοι λογίζεσθε, ὅτι, ἐὰν ὄμολογήσητε θεόν τὸν Χριστὸν, οὐκ ἔτι ἔνα, ἀλλὰ δύο λέγετε· ἀνάγκη ὑμᾶς ἡ τὴν αἰκονίμιαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως δόκησιν λέγειν, κατὰ Μαρκίωνα καὶ τοὺς ἀλλούς αἰρετικούς, ἡ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου παθητὴν ὀνομάζειν, κατὰ Αρειον καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν (96).

C deest. Mox multum variant manuscripti, nam Gobl. Seg. et Felckm. 1, ταῦτα οὕτω νοεῖν πείθεσθε. Anglicanus, ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ πείθεσθε. Basil., ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ βούλεσθε. Editi et alii, ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε.

D (94) Gobl. et Felckm. 1, ἡ ἐπίδειξις ἡ τοῦ ὀνθματος. Infra omnes fere manuscripti, καὶ ὅτι ἀνθρωπὸς Χριστὸς Ἱησοῦς. Editi et alii, ἡ ὅτι, etc. Mox, ἀντελυτρον, deest in Seg. Gobl. et Felckm. 1, pro quo Anglicanus habet, λύτρον.

(95) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρωπός.

(96) Gobl. et Felckm. 1, τοὺς κατ' αὐτὸν αἱρετ-

13. Εἰ γάρ, ἀναγινώσκοντες τὰς θείας Γραφάς, A κατενοήσατε δύος ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, Εὐαγγελίοις τε καὶ ἀποστόλοις πανταχοῦ πρῶτον ἀνθρώπον προσαγορεύουσι τὸν Κύριον, καὶ τότε τὸ πάθος προσάγουσι (97), ἵνα μήποτε κατὰ τῆς θεότητος βλάσφημον πρόσωνται φῆμα δῖδον οὗτος γέννησιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος εἰρήκασιν, ἀλλὰ Πατέρα ὁμολογοῦσι, καὶ τὸν Υἱὸν κηρύγγησιν· ἐκ δὲ Μαρίας υἱὸν Δασδί καὶ τοῦ Ἱωσῆ ἡ γενεαλογοῦσι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα τῇ προσλήψει τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἔξι ἀνθρώπων πιστευῇ, καὶ ἐκ Πτερᾶς Θεοῦ Θεός Λόγος ὁμολογηθῇ, φέρων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθη, τῷ ἔξι ἀνθρώπων παθητικῷ μορφώματι ἐν τῷ πάσχοντι σώματι τὴν ἀπάθειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἐν τῷ θνήσκοντι τὴν ἀλαναστασίαν, καὶ ἐν τῷ θαπτομένῳ τὴν ἀρθαρσίαν, καὶ B ἐν τῷ πειρασθέντι τὴν νίκην, καὶ ἐν τῷ παλαιώθεντι τὴν καινότητα· ὅτι δὲ παλαιὸς ἡμῶν ἀνθρώπος συνεσταυρώθη· αὕτη γάρ ἔστιν ἡ χάρις· οὐδαμοῦ δὲ θεότης (98) πάθος προσέλεται δίχα πάσχοντος σώματος· οὗτος ταραχής καὶ λύπην ἐπιδεικνύνται δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταραττομένης· οὗτος ἀδημονεῖ καὶ προσεύχεται δίχα νοήσεως ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης· ἀλλὰ γάρ κανὸν μὴ ἡττήματι (99) φύσεως συνέβαντε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρχειν ἐπράττετο τὰ γινόμενα· πῶς οὖν γεγράφατε, ὅτι Θεός δὲ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς; εἰ γάρ Θεός δὲ διὰ σαρκὸς (1) παθὼν καὶ ἀναστάς, παθητὸν ἐρείπε καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Παράκλητον, ἐνδὸς δύτος τοῦ ὄντος, καὶ μιᾶς C θείας φύσεως.

14. Ἐκ δὲ τῆς φύσεως ταύτης ἔστι συνιδεῖν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, οἷαν ὡς μὴ φοδουμένων (2) τὸν Θεόν, μήτε πειθομένων ταῖς θείαις Γραφαῖς· τοῦ μὲν Μωσέως περὶ Θεοῦ γράφοντος, ὅτι Ὁ Θεός ἡμῶν (3) πνὺ καταναλίσκον· περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ἐπιδημίας, προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν λέγεις ἀναστησμένον τὸν Κύριον, καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ ἑύλου κορεμαμένην ὥσανετ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, εἰς ζωὴν ἡμῖν γινομένου (4)· καὶ Ἡσαΐας δὲ βοᾷ περὶ μὲν Θεοῦ λέγων· Θεός σ μέγας, σ μιώτιος, σ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πιάσει οὐδὲ κοπιάσει (5), D

⁽¹⁾ Deut. iv, 24. ⁽²⁾ Deut. xviii, 18. ⁽³⁾ Deut. xxviii, 66. ⁽⁴⁾ Isa. xl, 28.

καὶ οὐδέ. Μοὶ Seg. Gobl. et Felckm. I, τὰς θείας Γραφάς. Editi vero et alii, τὰς ἀγίας Γραφάς. Μοὶ Seg., πῶς ἐν νόμῳ.

(97) *Προσάγοντι.* Sic Seguerianus et ita legendū nobis videtur. Editi, προσαγορεύουσιν. Μοὶ Seg. Gobl. et Felckm. I, γέννησιν. Editi et cæteri manuscripsi, γένεσιν. Infra τὸ αντί κατὰ σόδαν δεῖ est in Seg. Gobl. et Felckm. I. Infra alii, Θεός Λόγος, alii, Λόγος Θεός habent.

(98) Οὐδαμοῦ δὲ θεότης, Seg. Gobl. et Felckm. I. At Damasc. apud quem hæc referuntur lib. iii De orth. fide, cap. 23, cum editis habeat, θεότητος. Ibid. alii, οὐδαμοῦ, alii, οὐδαμῶς. Ibid. δέ δεῖται in Segueriano.

(99) Ita Seg. Basil. Anglic. et Damasc. Editi vero et alii, ἡττήματι. Μοὶ Damasc., συνέβαντε τὰ γινόμενα. Ibid., Seg. Gobl. Felckm. I et Damasc., ἐπιδείξει ὑπάρχειν ἐγένετο τὰ. Ibidem, Seg., γενόμενα.

758 13. Si enim divinas Scripturas legendo animadvertisisti in lege et prophetis, in Evangelii quoque et apostolorum libris, ubique Dominus primus homo prædicatur, ac deinde passio enarratur: ut ne blasphemiae verba contra divinitatem unquam proferantur. Quapropter neque generationem deitatis Verbi enarrarunt; sed Patrem consententur, et Filium prædicant: ex Maria autem, Dominum filium David, et Joseph secundum carnem ortum referunt, qui servi formam assumpsit, ut humanitas ejus ex hominibus esse crederetur, et ex Patre suo Deo Verbum Deus agnoscetur, qui pro hominibus cruciatum toleraret, per formam passibilem quam ex hominibus accepérat, in paciente corpore impassibilitatem ostenderet, in mortali immortaliitatē, B et in sepulto incorruptibilitatem, in tentato victoriā, et in veterascente novitatem. Quia vetus noster homo cum illo crucifixus est: in hoc enim sita est gratia. Deitas autem nec absque corpore patiente passionem unquam admittit, nec absque anima dolente et perturbata, perturbationem et dolore exhibet: neque absque mente anxia et orante, anxia est aut orat. Enimvero licet quæ dicta sunt non naturæ defectu contigerint; attamen ad existentiae indicium, haec ita gererantur. Cur ergo scripsistis, Deum esse qui in carne passus est et resurrexit? si enim Deus sit qui per carnem passus sit ac resurrexerit, passibilem ergo dicitis et Patrem et Paracletum, cum unum sit nomen, et una divina natura.

C

14. Ex hac autem sententia, mentem vestram agnoscere licet, quæ sane non est timendum Deum, neque divinis Scripturis obtemperantium: Moysus quidem de Deo scribente: *Deus noster ignis consumens est*¹⁹: de carnali autem ejus adventu, prophetam ait ex fratribus vestris a Domino excitandum²⁰; et vitam in ligno suspensam²¹, quasi corpus Domini ad vitam nobis datum sit. Et Isaías de Deo quidem clamat dicens: *Deus magnus, aeternus, qui construxit summitates terræ*²², non esuriet, neque fatigabitur, etc.; de passione autem: *Homo qui in*

(1) Seg., δὲ διὰ σαρκὸς πάσχει, male. Hæc autem, εἰ γάρ Θεός δὲ διὰ σαρκὸς πάσχων καὶ ἀναστάς, deſunt in Gobleriano et Felckm. I, nec lecta sunt a Nannio.

(2) Ita Seg. Gobl. vero et Felckm. 2, διάνοιαν, οὖν ὡς μὴ φοδουμένων. Editi, διάνοιαν, μὴ φοδουμένων. Ibid. Seguer. Gobl. et Felckm. I, μήτε πειθομένων ταῖς θείαις Γραφαῖς. Editi et alii, οὗτοι πειθομένων ταῖς ἀγίαις.

(3) Seg., δὲ Θεός ὑμῶν. Μοὶ Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. I, τῆς ἐνσάρκου. Editi et cæteri mss., τῆς εἰς σαρκί.

(4) Seg., γενομένου. Ibid. Seg., καὶ Ἡσαΐας μὲν βοᾷ περὶ Θεοῦ. Gobl. et Felckm. I, καὶ Ἡσαΐας δὲ βοᾷ περὶ Θεοῦ. Præstat vetus lectio, quam sequimur. Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. I, δὲ Θεός σ μέγας καὶ αἰώνιος. In LXX, δὲ μέγας deest.

(5) Ita Seguer. et LXX. Infra Seguer., Τι δὲ ἔστιν, εἰδὼς.

plagis est, et sciens tolerare infirmitatem ²³. Quid sibi vult illud : *Sciens tolerare infirmitatem?* id est, ex eo qui passus est, *possibilitas commonistratur*. Propterea enim ait : *Scribe stylo hominis* ²⁴, in novo endice, et non carnis forna carentis. Et Apostolus dicit : *Homo Christus Jesus qui dedit semelipsum pro nobis* ²⁵. Ideoque ei qui ex semine David ortum duxit resurrectionem adjicit, *secundum carnem loquendo*; de divinitate autem ejus : *Vivum es enim*, ait, *Verbum Dei, et efficax, et penetrabilis omni gladio incipiunt* ²⁶. Quin et Dominus passionem in Filio hominis statuit, quod secundum carnem agi indicat; de divinitate autem sua dicit : *Ego et Pater unum sumus* ²⁷; et, *Nemo norit Filium, quis sit, nisi solus Pater* ²⁸. Nusquam autem sanguinem Dei absque carne tradiderunt Scripturæ, vel Deum per carnem passum esse et resurrexisse. Ariano-
rum **759** sunt hujusmodi ausus, quandoquidem neque verum Deum Filium Dei esse constinentur. Sacræ vero Scripturæ in carne Dei et carnis Dei hominis facti sanguinem et passionem esse prædicant, ne non resurrectionem corporis Dei, nempe resurrectionem ex mortuis factam. Vos vero oppositum dicitis, quasi sapientiores apostolis, in mysteriis doctiores prophetis, præstantiores evangelistis, ipsoque Domino auctoritate graviore : emen-
titaque illa verborum specie, abnegatis quidem veritatem, contra deitatis vero oecconomiam loqui-
mini, quæ in cruce ipsa liquido appareat : cum in effusione quidem sanguinis carnem adesse conser-
metur : cuimque vox edita, et anima indicata, non deitatis separationem manifestet ; sed corporis mor-
tem significet : cum deitas neque corpus in sepul-
cro desereret, neque ab anima in inferis separare-
tur. Hic enim est quod dictum est per prophetas : *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem* ²⁹. Ideo et Dominus aiebat : *Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso* ³⁰, id est, præsens illud declaro.

15. Idcirco in anima quidem Christi mortis impe-
rium destructum, resurrectio facta ex inferno, et

²³ Isa. LIII, 3. ²⁴ Isa. VIII, 1. ²⁵ I Tim. II, 5, 6.
²⁶ Psal. XV, 10. ²⁷ Joan. X, 18.

(6) Gobl. et Felckm. I, τόμῳ τοῦτο. *Mox in iisdem, δὲ λέγει, deest.*

(7) Gobl. Felckm. I, edit. Paris., τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, sed ab eo, deest in edit. Comm. et in aliis manu-
scriptis recte. *Mox Seguer., αἴμα Θεοῦ δίχα σφράξει.* Editio, αἴμα Θεοῦ διά σφράξει, in iis recte. *Mox Nan-
nus legit, ἡ Θεὸν δίχα σφράξει παθόντα, vertit enim,* vel Deum citra carnem patientem, quæ lectio germana fortasse. Potest tamen ea quæ iam exstat retineri, atque recte ad scopum Athanasii, eam enim senten-
tiā, Θεὸν διά σφράξει παθόντα, improbat paulo ante, non quo negat ipsum Verbum, seu personam Verbi, passum esse, sed quo Apollinaristarum errati,
qui ipsam putabant deitatem esse passum, offi-
ciat.

(8) Seg. Gobl. et Felckm. I, ἀναστάσεως γενομέ-

A καὶ τὰ ἔξης· περὶ δὲ τοῦ πάθους. *Ἄρθρωπος ἐν πληρῇ ὥρᾳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακήν.* Τι δέ ἐστι τὸ, *Εἰδὼς φέρειν μαλακήν*; οὗτος ἐκ τοῦ πεπονθό-
τος τὸ παθητικὸν ἐπεδείχνυτο. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ, *Γράψορ*, φησι, γραψίδι ἀρθρώπου ἐν τῷ κατιν-
τόμενῳ (6), καὶ οὐ σφράξεις ἀμόρφου. Καὶ δὲ Ἀπόστο-
λος δὲ λέγει· *Ἄρθρωπος, Χριστὸς Ἰησοῦς, δούλος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν*· διὸ καὶ τῷ ἐκ σπέρματος ά-
σθενὶ προσάγει τὴν ἀνάστασιν, τὸ κατὰ σάρκα λέγον
περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ· *Ζῶν γάρ ὁ Λόγος ἦν Θεοῦ*, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν
μάζαν πλούτον. Καὶ δὲ Κύριος δὲ τὸ πάθος ἐπὶ Υἱὸν ἀνθρώπου ἰστησι, δεικνὺς τὸ κατὰ σάρκην·
περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ· *Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ
ἐν ἐσμέν*· καὶ, *Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν* (7), τις
ἔστιν, εἰ μὴ μόνος ὁ Πατήρ. Οὐδαμοῦ δὲ αἴμα Θεοῦ
δίχα σφράξει παθεῖσθαινον αἱ Γραφαὶ, ἡ Θεὸν διά
σφράξει παθόντα καὶ ἀναστάντα. *Ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα
τολμήματα, ἐπειδὴ μήτε Θεὸν ἀληθινὸν τὸν Υἱὸν τοῦ
Θεοῦ ὅμολογούσιν.* Αἱ δὲ ἄγιαι Γραφαὶ ἐν σφράξει Θεοῦ
καὶ σφράξει Θεοῦ ἀνθρώπου γενομένου, αἴμα, καὶ πά-
θος, καὶ ἀνάστασιν κηρύστους σώματος Θεοῦ, ἀνά-
στασιν ἐκ νεκρῶν γενομένην (8). *Ὑμεῖς δὲ, τὸ ἔμπα-
λιν λέγετε, ὡς σοφύτεροι τῶν ἀποστόλων, καὶ μυ-
στικώτεροι τῶν προφητῶν*, καὶ ἐξουσιαστικώτεροι
τῶν εὐαγγελιστῶν, ἡ καὶ αὐθεντικώτεροι τοῦ Κυ-
ρίου· *ἔψευσμένη ὑμῶν ἐνθημέτικά ἀπαρούμενοι* (9)
μὲν τὴν ἀλήθειαν, κατὰ δὲ τῆς θεότητος φθεγγόμενοι,
τῆς οἰκονομίας σαφῶς καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δεικνυ-
μένης, ἐν μὲν προδολῇ αἴματος σφράξει βεβαιούμε-
νης· φωνῆς δὲ γενομένης καὶ ψυχῆς σημανούμε-
νης (10), οὐ χωρισμὸν θεότητος δηλούσης, ἀλλὰ
νέκρωσιν σώματος σημανούσης, μήτε τῆς θεότητος
τοῦ σώματος ἐν τῷ τάφῳ ἀπολιμπανομένης (11),
μήτε τῆς ψυχῆς ἐν τῷ ἄρδη χωριζόμενης. Τοῦτο γάρ
ἔστι τὸ ἥρθεν διὰ τῶν προφητῶν· *Οὐκ ἐκταταλεί-
ψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν
δούλον σου ἵδειν διαφθοράν.* Διὸ καὶ δὲ Κύριος ἐλε-
γεν· *Οὐδεὶς αἱρεῖ αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἔτι δὲ
ἐμαυτοῦ τίθημι αὐτὴν· τουτέστι, παρὼν* (12) ἐπι-
δείκνυμι.

15. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν ψυχῇ Θεοῦ ἡ κράτησις τοῦ θα-
νάτου ἐλύετο, καὶ ἡ ἔδου ἀνάστασις ἐγίνετο, καὶ

²³ Hebr. IV, 12. ²⁴ Joan. I, 30. ²⁵ Matth. XI, 27.

νῆς ἐκ νεκρῶν. Editi et alii, ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν
γενομένην.

(9) *Τὴν ἐψευσμένην ύμῶν εὐψημέλη ἀργούμενοι.*
Seg. Gobl. et Felckm. I. Editi vero et ceteri mss.,
χειρωτισμένη ἐπιτάξις εὐψημέλη, ἀπαρούμενοι.

(10) *Φωνῆς δὲ γενομένης καὶ ψυχῆς σημανούμε-
νης, οὐ χωρισμός.* Sic Anglicanus et Seguerianus.
Editi vero et quidam manuscripti omitunt, καὶ ψυχῆς
σημανούμενής. Ibidem Gobl. et Felckm. I, βεβαιούμε-
νης καὶ χωρισμόν, omissis mediis.

(11) Seguer. Gobl. et Felckm. I, ἀπολειπομένης.
Μηδὲ omnes manuscripti, γάρ ἐστι. Editi, γάρ ἐστι.

(12) Sic Seguerianus recit., et ita legit Nannius.
Editi, παρ' ὥ. Ibidem, ἐπιδείκνυμι. Gobl. Seg. et
Felckm. I. At Basil. et Anglicanus, ἐπιδείκνυμεν.
Editi autem, ἐπιδείκνυται, dubia lectio

ταῖς ψυχαῖς εὐηγγελίζετο· ἐν δὲ σώματι Χριστοῦ (13) Αἱ φθορὰ κατηργεῖτο, καὶ ἡ ἀφθάρσια ἐκ τάφου ἐδέκαντο. Πότε οὐκ ἀνθρωπὸς Θεοῦ ἔχωρίζετο, οὗτος Θεὸς πρὸς ἀνθρώπον ἐγκατάλειψιν διηγεῖτο, οὗτος ἡ νέκρωσις καὶ τοῦ πνεύματος ἀποχώρησις (14) Θεοῦ ἀπὸ σώματος ἡνὶ μετάστασις, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωματισμός· ὁ γάρ τιμέτερος ἐκεῖ διεγράφετο θάνατος. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς ἔχωρίζει τοῦ σώματος, καὶ οὕτως (15) ἡ νέκρωσις ἐδέκαντο, πῶς τὸ σῶμα, χωρίσθεν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, τὴν ἀφθάρσιαν ἐπεδέκαντο; πῶς δὲ καὶ ὁ Λόγος τὴν εἰ; ἄδον ἐπίβασιν ἐποιήσατο; Η̄ πῶς τὴν ἐξ ἄδου ἀνάστασιν ἐπεδέκαντο; μήτι γε αὐτὸς ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀνίστατο (16), ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως τὴν εἰκόνα ἀρμόσῃται; Καὶ πῶς οἶν τε περ; Θεοῦ ταῦτα ἐννοεῖν; Ἀσύμφωνος τοίνυν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς ὁ δρός ὑμῶν, καὶ ἀνάρμοστος τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ γνώμη ὑμῶν. Καὶ τὸ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, οὐκ ἀνθρώπου μὲν τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀξίωμα ἀνθρώπου ἀξίωμα γέγονεν, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα Θεοῦ ἀξίωμα πιστευθῇ (17), εἰρηται· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ, Δόξασόν με, Πάτερ, τῇ ἀδείᾳ δόξῃ. Οὐ χωρισθεῖται τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἐν ἀδείᾳ σώματι γεγονὼς, ἵνα δεῖξῃ οὐ χωριζομένην τῆς θεῖκῆς δόξης τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, ἀλλὰ ταύτην ἐπιδειχνυμένην. Διὸ λέγει· Καὶ ἐδέξασα, καὶ πάλιν δοξάσω, μιαν τὴν πρὸ σώματος καὶ ἐν σώματι δόξαν δειχνύν, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος· Τοσούτῳ (18) κρείττων γερόμερος τῷ τοῦ ἀγ-
γέλων, δοσον διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρούμηκεν δρομα. Τίνι τῷτο εἰπεῖ ποτε τῷ τοῦ ἀγγέλων· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Οὐ πάντως δοπιητής τῶν ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὡς ἡττων ὅν (19)· ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνατείλασαν τοῦ δούλου μορφὴν κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ή καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπιδειχάμενος· ἐπειδήπερ, εἰκὼν ὡν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀφθάρτου, καὶ πρωτότοκος πάστης τῆς κτίσεως γέγονεν, ὡς γέγραπται καὶ ἐν Εὐαγγελίοις· Ἔως οὖν ἐτεκνεῖ τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. Διὸ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος γέγονε, καὶ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, διὸ ἐστιν πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται, φησίν, ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων.

16. Πῶς οὖν τὸν δημιουργὸν τῶν λογικῶν φύσεων Λόγον λέγετε, σάρκα ἐαυτῷ συγκεράσαντα, λογικὸν ἀνθρώπον γεγονέναι; καὶ πῶς ἀπερπτος καὶ ἀνα-

¹³ Psal. cix, 1. ¹⁴ Joan. xvii, 5. ¹⁵ Joan. xii, 23. ¹⁶ Hebr. 1, 4, 5. ¹⁷ Matth. 1, 25. ¹⁸ Coloss. I, 18.

(13) Seg. Anglican. et Felckm. 1, Θεοῦ. Editi vero, etc., Χριστοῦ. Intra Seguerianus, ut legit Nannius, πρὸς ἀνθρώπον, et ita legendum videtur. Editi et alii, πρὸς Θεόν.

(14) Πότε ἡ νέκρωσις κατέτοῦ πνεύματος ἀποχώρησις Θεοῦ ἀπὸ σώματος, etc. Sic Seg. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero, οὗτος ἡ νέκρωσις ἀποχώρησις Θεοῦ, η ἀπό, etc. Basiliensis ibidem, ἀποχώριστος.

(15) Ita Seg. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. In editis et ceteris manuscriptis, οὕτως deerit.

animabus prædicatum est; in corpore autem Christi, corruptio abolita est, et incorruption ex ipso se pulcro emicuit. Itaque, nec homo a Deo segregatur, nec Deus homini, se eum desertum annuntiabat, neque obitus, spiritusque discussio, transitus erat Dei a corpore; sed anima a corpore separatio: nostra enim ibi mors descripta fuit. Quod si Deus a corpore separatus est, coque modo mors contigit, quomodo corpus ab incorruptibili Deo segregatum, incorruptibile apparuit? quomodo etiam Verbum descendens suum ad inferos peregit? aut quo pacto ab inferis resurrectionem exhibuit? Nunquid ipse vice anima nostræ resurrexit, ut nostre resurrectionis imaginem concinnaret? At qui fieri potest, ut talia de Deo cogiteimus? Vestra igitur definitio a sacris Scripturis aliena est: vestraque sententia cum peracta in Christo œconomia non consentit. Et illud: Sede a dextris meis²¹, non hominis dignitas est, sed Dei. At quandoquidem Dei dignitas, hominis dignitas facta est; ut hominis dignitas Dei dignitas crederetur, dictum est: Sede a dextris meis: et: Glorifica me, Pater, æterna gloria²². Nec hoc dicit, quod gloria privatus sit; sed quod in inglorio corpore degeret; ut palam faceret non separatam a divina gloria esse servi formam, sed eamdem gloriam præ se ferre. Quapropter ait: Et glorificavi, et rursum glorificabo²³. Sicque unam eanidemque, et ante corpus assumptum, et in corpore gloriam fuisse ostendit, ut ait Apostolus: Tanto melior angelis effectus, quanto excellentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim dicit aliando angelorum: Sede a dextris meis²⁴? Nec sane angelorum opifex Verbum, melius factum est, quasi inferius ante fuisset: sed in se ortam servi formam angelis, sed potius, omni creatura præstantiorem exhibuit: quandoquidem cum imago esset Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ factum est, ut scriptum 760 est in Evangelio: Donec peperit Filium suum primogenitum²⁵. Ideo in ipso creata sunt omnia, in ipso passio locum habuit: ipseque est qui a passione et morte liberat. Omnia per ipsum facta sunt, et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus, inquit, ipse primatum tenens²⁶.

D

16. Cur itaque rationalium naturarum creatorum Verbum, dicitis carnem sibi ipsi commissuisse, et rationalem hominem factum esse? et quomodo

23. ²¹ Hebr. 1, 4, 5. ²² Matth. 1, 25. ²³ Coloss.

(16) Seguerianus, ἀνίσταται.

(17) Ita Seguer. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. Editi et ceteri manuscripti, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα πιστωθῇ.

(18) Gobl. et Felckm. 1, τοσοῦτον. Mox Seguer. cum Greco Scripturæ textū, ὅπου (Seguer. addit, καὶ) διαφορώτερον. Editi, δοσον διαφορώτερον.

(19) Seguerianus, κρείττων γέγονεν, ὡς ἡττων ὅν, et sic legit Nannius. Editi, κρείττων γεγονὼς ἡττῶν, mendose.

immutable et invariable manens, homo factum est, nisi rationalem servi formam non conciunaverit, ut et Verbum immutable esset manens quod erat, et rationalis homo in terra videretur, licet tamen Deus esset? Nam cœlestis homo erat Dominus, non quod carnum ex cœlo sumptum exhibuerit, sed quod eam, quam ex terra sumpsit, cœlestem constituerit. Idcirco qualis est cœlestis ille, tales et cœlestes illi qui per sanctitatis ejus participationem cœlestes facti sunt. Quocirea ipsi quæ corporea sunt propria fuere; sed rursum objicitis: Quomodo Dominum gloriæ crucifixerunt, quin tamen secundum vos Verbum crucifixerint? Absit ut hoc dicamus: sed Verbum ignominia afficerunt, dum corpus Verbi cruci affixere. Nam Deus quidem est qui ignominia affectus est: passio autem, et mors, et resurrectio, tum carnis tum animæ Dei suit. Propterea Iudeis Dominus ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*²⁷; ut ait propheta: *Pro quibus tradita est in mortem anima ejus*²⁸, sed non ipsum Verbum. Joannes autem ait: *Ille animam suam pro nobis posuit*²⁹. Quomodo igitur potuerunt Iudei templum Dei solvere; et indissolubilem carnis cum Verbo conjunctionem dirimere si, ut vos dicitis, corporis mors tali modo contigit. Neque enim occisum est corpus, si a nullo separatum est. Si enim dissolutione facta non est, neque mors contigit: si mors non sicut, neque resurrectio sicut. Concedite igitur dissolutionem et separationem a corpore factam esse, ut scriptum est in Evangelii: *Exsippavit*³⁰; et, *inclinato capite tradidit spiritum*³¹, ut sciamus qualem spiritum existimat a corpore excessisse, sicque mortem obvenisse. Dixistis enim, Cum carnem non subsistenter sibi commiscuisset Verbum, vere rationale et perfectum hominem exhibuisse. Si igitur Verbum excessit a corpore, atque ita mors obvenit, adversus Deum Iudei invulnerunt, cum indissolubilem commisionem solverint. Nec igitur mors nostra illic locum habuit; si ex Dei separatione corporis extinctio obtigerit. Quomodo autem corpus ab incorruptibili Deo separatum in incorruptibilitate remanere potuit? Eo autem modo vulneratio quidem corporis, passio autem Verbi fuerit. Eadem enim de causa et Deum passum esse, ex consequenti loquentes, asseveratis, quin et cum Arianis id ipsum docentibus consentitis. Verbum autem, ut vestra fert opinio, ex resurrectione excitatum fuerit. Necesse est enim ipsum aliquid resurrectionis ab inferis initium accepisse, spirituumque qui ibi detenti erant dimissio.

²⁷ Joan. ii, 19.²⁸ Isa. lxxi, 12.²⁹ I Joan. iii, 16.

(20) Seguerianus, δουλικήν τὴν τοῦ δούλου. Mox Seg. Gobler. et Felckm. 1, συστησάμενος γέγονέναι ἄνθρωπον. Alii omnes manuscripsi, συστησάμενον γέγονέναι ἄνθρωπον, præter Felckm. 2, qui cum editis habet, συστησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος.

(21) Seguer., τὴν ἐξ αὐτοῦ. Alii vero cum editis, τὴν αὐτοῦ. Mox hanc, Διὸς καὶ φύσειται τὰ τοῦ σώματος, desunt in Seg. Gobl. et Felckm. 1.

²² Καθ' ὑμᾶς; deest in Segueriano.

λοίωτος, καὶ οὐχὶ λογικήν τὴν τοῦ δούλου (20) μορφὴν συστησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁ Λόγος διτρεπτὸς ἢ μέγων δ ἦν, καὶ λογικὸς δ ἄνθρωπος εἰπεῖ γῆς ὄραβη Θεὸς ὅν; Ἐπουράνιος γάρ ἄνθρωπος δ Κύριος, οὐχὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα ἐπιδειξάμενος. Διὸς καὶ οἵος ἐπουράνιος, τοιοῦτος καὶ οἱ ἐπουράνιοι κατὰ τὴν αὐτοῦ (21) μετοχὴν τῆς ἀγιότητος. Διὸς καὶ φύσειται τὰ τοῦ σώματος. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε. Πώς τὸν Κύριον τῆς δέξιης ἐσταύρωσαν, ἀλλ' οὐ τὸν Λόγον ἐσταύρωσαν καθ' ὑμᾶς (22); Μή γένοιτο! ἀλλὰ τὸν Λόγον ἡγέτησαν, τὸ σῶμα τοῦ Λόγου σταυρῷ προστηλώσατες. Θεὸς γάρ δ ἀθετηθεὶς· σαρκὸς δὲ Θεοῦ καὶ ψυχῆς τὸ πάθος, καὶ διάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις γέγονε. Διὰ τοῦτο ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις δ Κύριος: Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐρ τρισὶ τῷ ημέραις ἐτερῷ αὐτῷ· ὡς φησιν δ προφῆτης· Ἄρθ' ὡρ παρεδόθη εἰς θάρατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς δ Λόγος. Καὶ δ Ιωάννης (23) δὲ λέγει· Αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ημῶν. Πῶς οὖν ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι λύσαι ναὸν Θεοῦ, καὶ τὴν διλυτὸν σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν Λόγον γενομένην χωρίσαι, εἴτε καθ' ὑμᾶς ἔχει τούτον τὸν τρόπον ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις. Οὔτε γάρ ἀν (24) ἐνεκρύθη τὸ σῶμα, εἰ μή τινος ἔχωρισθη. Εἰ γάρ μη λύσις γέγονεν, οὔτε θάνατος· εἰ δὲ θάνατος οὐ γέγονεν, οὔτε ἀνάστασις γέγονε. Δότε οὖν τὴν λύσιν καὶ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ σώματος γενομένον, ὡς γέγραπται ἐν Εὐαγγελίοις, διτε Εξέκνευσθε, καὶ διτε (25) Κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πτεῦμα, ἵνα ἰδωμεν ποῖον πνεῦμα ὑπελήφατε ἀποκεχωρηκέναι τοῦ σώματος, καὶ τὴν νέκρωσιν γεγονέναι. Εἰρήκατε γάρ, διτε Σάρκα τὴν ἀνυπόστατον (26) συγκεράσας ἔσαπτῷ δ Λόγος, ἐδειξε τὸν διτως λογικὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. Εἰ τοίνυν δ Λόγος ἀπεγύρησε τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἡ νέκρωσις γέγονε, κατὰ Θεοῦ ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι, λύσαντες τὴν διλυτὸν σύγκρασιν. Οὔτε οὖν δ ἡμέτερος ἔκει γέγονε θάνατος, εἰ Θεοῦ χωρισθείστος ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος γέγονε. Πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀρθάρτου Θεοῦ χωρισθὲν ἐν ἀφθαρσίᾳ διέμεινεν; Ἐσται δὲ ἡ μὲν τρῶσις τοῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος τοῦ Λόγου. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ θεον παθόντα λέγεται, ἀκολούθῳ; ἔστιος φύεγγόμενοι, μᾶλλον δὲ συμφώνως τοῖς Ἀρειανοῖς· τοῦτο γάρ ἔκεινοι δογματίζουσιν. Ἐσται δὲ καὶ ἐξ ἀναστάσεως ἐγειρόμενος δ Λόγος καθ' ὑμᾶς. Ἄναγκη γάρ τινα (27) ἐξ ἕδου τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως εἰληφέναι, ἵνα τελεία ἡ ἡ ἀνάστασις, καὶ τοῦ θανάτου ἡ λύσις, καὶ τῶν ἔκεισι πνευμάτων ἡ ἀπλούσις.

D ut perfecta foret resurrectio, et mortis solutio, spirituumque qui ibi detenti erant dimissio.

²⁶ Luc. xxiii, 46. ²⁷ Joan. ix, 30.

(23) Goblerian. et Felckm. 1, καὶ δ Ιωάννης αὐτός, etc.

(24) Αν deest in Segueriano.

(25) Οὐτε deest in Seg. Mox Gobl. et Felckm. 1, εἰδωμεν.

(26) Seguerianus, ἀνυπόστατον.

(27) Seg., γάρ τινας. Mox Gobl. et Felckm. 1, τελεία γένηται ἡ ἀνάστασις. Editi vero et cæteri manuscripsi, ταλεία ἡ ἡ ἀνάστασις.

17. Εἰ δὲ ταῦτα δὲ Λόγος πέπονθε, καὶ ποῦ (28) τὸ Α ἀτρεπτὸν καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ Λόγου; Πῶς δὲ καὶ ἀπαρακαλύπτως δῆθεις δὲ Λόγος ἐν τῷ φόρῳ ἐνομίσθη ἐν τῷ θανάτῳ ὡς ἀνθρώπος; Πῶς δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν δὲ Κύριος· Ἐγώ ἐγερω αὐτὸν, καὶ οὐχί, Ἐγώ ἐξ ἁδοῦ ἀνίσταμαι; Εἰ γάρ δὲ Λόγος, ἐν θανάτῳ γεγονὼς, χρείαν εἶχε (29) τοῦ ἐγείροντος αὐτὸν ἐκ θανάτου, οὐκ αὐτοῦ ἔσται: ἢ νίκη, ἀλλὰ τοῦ ἐγείροντος αὐτὸν. Πῶς δὲ καὶ διὰ τῶν προφητῶν προεστηματικοῦ περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Πῶς παρῶν δὲ Κύριος ἔλεγε πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν· Τὴν ψυχὴν μον τηθημι υπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἔμων; ἦντινα ψυχὴν πνεῦμα οὖσαν σαρψῶς; αἱ ἄγιαι Γραφαὶ διδάσκουσεν· καὶ δὲ Κύριος δὲ εἰρήκως· Τὸ μὲν σῶμα υπὸ ἀνθρώπων ἀποκτεινόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, ἀτε δὴ πνεῦμα οὔταν. Τούτῳ τῷ Πνεύματι ἐταράχθη δὲ Ιησοῦς· τούτου τοῦ Πνεύματος ἡ ἀποκύρωσις (30) γέγονεν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καὶ οὗτως ἐνεκροῦτο τὸ σῶμα, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύτις, Θεοῦ τοῦ Λόγου ἀμεταθέτως ἔχοντος πρός τε τὸ σῶμα, πρός τε τὴν ψυχὴν, πρός τε ἑαυτὸν δυτα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς (31) ἐν ἐπιδείξει ἀτρεπτότητος. Ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς γενομένῃ ἐν αὐτῷ μορφῇ τὸν ἡμέτερον ἐξει διέγραψε θάνατον· ἵνα ἐν αὐτῇ καὶ τὴν υπὲρ ἡμῶν ἀρμόστηαι ἀνάστασιν, ἐξ ἁδοῦ μὲν τὴν ψυχὴν, ἐκ τάφου δὲ τὸ σῶμα ἐπιδεικνύμενος· ὅπως ἐν θανάτῳ καταλύσῃ (32) τὸν θάνατον ἐν ἐπιδείξει ψυχῆς, ὃν δὲ τῷ τάφῳ καταργήσῃ τὴν φθοράν ἐν ταφῇ σώματος· ἐξ ἁδοῦ καὶ ἐκ τάφου (33) τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀφερτήσαν ἐπιδεικνύμενος, ἐν μορφῇ τῇ καθ' ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν ὀδεύσας ὅδῳν, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην κατοχήν λύσας. Καὶ τούτο ἦν τὸ θαυματόν· αὕτη γάρ γέγονεν ἡ χάρις. Ὅμεις δὲ, σάρκα μόνην προσομοιοῦντες (34), οὔτε τῆς ἀμαρτίας τὴν κατάκρισιν δεῖξαι δύνασθε, οὔτε τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως τὴν τελείωσιν, οὔτε τοῦ Λόγου τὴν ἀτρεπτότητα· ἐπειδὴ ξένω τῶν ἀγίων Γραφῶν βεβήκατε, λαλοῦντες (35) & Ἀρειζον σοφίζοντες, φανεροῦ δόντος τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου ἐν Γραφαῖς ἀγίαις, καὶ πληρωθείσης τῆς οἰκονομίας ἐν ἐπιδείξει πάσης πληρώσεως τε καὶ τελειώσεως (36).

18. Ἄλλοι δὲ μὲν τῶν αἱρετικῶν, τὸν ὀραθέντα ὁμολογοῦντες, ἀπίστοιςτιν αὐτοῦ τῇ θεότητι· οἱ δὲ ὁμολογοῦντες Θεόν, ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γέν-

⁽²⁸⁾ Joan. vi, 40. ⁽²⁹⁾ Joan. x, 15.

(28) Seg., καὶ ποῦ. In editis καὶ deest.
(29) Seg., ξογ. Ibidem Seg. Gobl. Felckm. 1 et 5, ἐγέρσατος. Editi et ceteri manuscriptorum, ἐγέρσατος. Ibidem, αὐτὸν deest in Anglicano. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, προεσήμενε τό. Editi vero et ceteri manuscriptorum, προεσματίνετο, dubia lectio. Mox Anglicum Seguer. Gobl. et Felckm. 1, ὅπερ ὡς παρῶν. Ubi editi et ceteri manuscriptorum, Πῶς παρίον.

(30) Basil., ἡ ἀποχύρωσις. Infra Seguer. Anglic. Gobl. et Felck. 1, καὶ αὕτη γέγονεν ἡ λύσις (Seguer., λύσις). Alii cum editis, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύσις.

(31) Ήσεν, δυτα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, desunt in editis, sed habentur in Seguer. Anglic. Gobl. et Felck. 1; sed in Anglic. δυτα deest. Seguer. vero

PATROL. GR. XXVI.

17. Quod si hæc ipsa Verbum sustinuit, ubinam, queso, Verbi immutabilitas, et invariabilitas? Et quomodo Verbum palam in inferno visum, in morte sua homo reputatum est? Cur Judæis dicebat Dominus: *Ego suscitabo eum* ⁴⁴, et non: *Ego ex inferno resurgo?* Si enim Verbum, postquam mortuum est, suscitante se a morte **761** opus habuit, non Verbi victoria erit, sed ejus qui ipsum suscitavit. Cur autem per prophetas illud de anima ejus prænuntiatum est? Cur ipse Dominus, cum jam præsens promissum impleret, aiebat: *Animam meam ponō pro ovibus meis* ⁴⁵; quam animam spiritum esse sacræ Scripturæ aperte docent: et Dominus ipse qui dixit: *Corpus quidem ab hominibus occidi, qui animam tamen non possunt occidere, quippe* B *quæ spiritus sit.* Hoc ipso Spiritu turbatus est Jesus: bujus Spiritus discessio a corpore in cruce facta est. Et sic extinctum est corpus, atque ita contigit dissolutio, Deo Verbo immutato remanente, tam in corpore, quam in anima, atque in seipso, qui in sinu Patris existebat, ad specimen immutabilitatis. Et in sua ad nostri similitudinem formam, nostram illic descripsit mortem; ut in illa resurrectionem pro nobis concinnaret, ex inferno quidem animam, ex sepulcro autem corpus reducens: ut in morte per exhibitionem animæ mortem destrueret, in sepulcro per sepulturam corporis corruptionem aboleret, sive ex inferno et ex sepulcro immortalitatem et incorruptibilitatem exhiberet, cum in forma nobis consimili nostram viam emensus esset, nostramque detentionem solvisset. Quod sane admiratione dignum exstitit: nam in hoc gratia sita fuit. Vos vero dum carnem solam confitemini, neque peccati damnationem, neque mortis dissolutionem, neque resurrectionis consummationem, neque Verbi immutabilitatem demonstrare valetis, eo quod extra sacras Scripturas evagamini, ea loquentes quæ Ariani cavillantur: cum tamen de anima aperte in sacris Scripturis sermo habeatur: et œconomia consummata sit, exhibitis omnibus consumptionis iudiciis.

18. Porro nærelicorum alii, eum qui visus est confitentes, ejus divinitati non credunt: alii vero D qui Deum confitentur, carnis ejus generationem

et Gobler. habent, δυτα καὶ. Mox hæc, 'Ἐν δὲ τῇ καθ', a Leontio Byzantino afferuntur in libro ii contra Nestorium et Eutychen cum nulla discrepancy: ibidem hic liber vocatur secundus contra Apollinarium. Ibidem, Seguer. Anglic. Gobl. et Felck. 1, 'Ἐν τε τῇ καθ'. Paulo post iidem, ἐξει διέγραψε.

(32) Gobler. et Felck. 1, λύσῃ.

(33) Ita Seguer. Editi vero, καὶ τάφου, cum cæteris mss.

(34) Gobler. et Felck. 1, ὁμολογοῦντες.

(35) Anglic. λέγοντες.

(36) Ita Seguer., quem sequi visum est. Editi vero et ceteri, τελειώτητος.

negant : alii qui carnem cum divinitate confitentur, negant animam ejus existisse, similesque furiosis Arianis evadunt, qui connectunt tortuosas et obliquas propositiones, ut de illis quæstiones agitando simpliciores in dubitationem injiciant, dum ipsi interim in fide hæsitant. Iudicet et ipsi ita loqui didicere : Ecquisnam ille qui natus est ex Maria ? Deusne, an homo ? ut, si quidem dixeris, Homo, ejus divinitati fidem non habeat, in hoc consentiens hæreticis, qui eidem fidem non habuere : quod si dixeris, Deus, ejus carnis generationem neget, et cum hæreticis qui illam negant abducatur. Hinc rursum : Quis est qui passus est? quisnam crucifixus est ? Deusne, an homo ? ut, si quidem dicas, Deus, blasphemum quid proferat ex sententia impiorum Arianorum ; sin autem dicas, Homo, ex Judaica sententia loquatur. Ea de causa sanctæ Scripturæ, Verbum ineffabiliter ex Patre Deum esse, et ipsum extremis temporibus ex Virgine hominem genitum esse prædicant : ut neque Deus non credetur, neque carnis generatio negaretur. Ubi autem est carnis nomen, **762** ibidem totius adest compositi compago, excepto peccato. Et ad nomen quidem hominis, passionem applicant, nec ultra progressiuntur, ut ubique scriptum est in sacris Litteris. De divinitate autem Verbi, immutabilitatem et infabilitatem confitentur. Ideoque de Verbo quidem ut de Deo loquuntur : ejusdem vero ut hominis generationem enarrant, ut idem ipse naturaliter et vere utrumque sit : Deus quidem, quoad æternitatem deitatis et rerum creationem : homo autem, quoad generationem ex muliere, et incrementum staturæ atque ætatis : Deus quoque pro beneficiis vitam tribuentibus, et potens in miraculis perpetrandis : homo vero, quoad passiones nostrum similis, et quoad nostras infirmitates. Ac Deus item est Verbum, si spectetur quidem immortalitas, incorruptionis et immutabilitas : et homo, si consideretur in cruce suspensio et sanguinis effluxus, ac corporis sepultura, necnon descensus ad inferos, atque resurrectio a mortuis. Sic Christus ex mortuis excitatus est, et Deus unus sit, mortuos excitat.

A νησιν · οἱ δὲ σάρκα προσομολογοῦντες ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἐπίδειξιν· καὶ γεγόνασι κατὰ τοὺς μανικοὺς παῖδας (37) τῶν Ἀρειανῶν, τῶν συμπλεκόντων τὰς στραγγαλιώδεις καὶ σκολιάς προτάσεις, ἵνα ταῦταις ἐπαποροῦντες, εὐρίσκωσι τοὺς ἀκεραιούς, αὐτοὶ διποροὶ δύτες τῆς πίστεως. Ομοίως καὶ αὐτοὶ λέγουν μεμαθήκασι· Τί δι γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας; Θεὸς, ή ἄνθρωπος; Εἴτα ἐάν μὲν εἰπῇ (38), "Ἄνθρωπος, ἀπιστήσεις αὐτοῦ τῇ θεότητι, σύμφωνος γινόμενος τοῖς ταύτῃ ἀπιστήσασιν αἱρετικοῖς;" ἐάν δὲ εἰπῇ (39), Θεὸς, ἀρνήσεται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γέννησιν, καὶ συναρθήσεται τοῖς ταύτῃ ἀπαρουμένοις αἱρετικοῖς. Εἴτα δ' αὖ πάλιν· Τίς δι παθών; τίς δι σταυρωθεὶς; Θεὸς, ή ἄνθρωπος; ἵνα, ἐάν μὲν εἰπῇ (40), Θεὸς, βλάψημον πρόβηται φῆμα κατὰ τοὺς ἀσεβοῦντας Ἀρειανούς· ἐάν δὲ εἰπῇ, "Ἄνθρωπος, ίουδαϊκὴ πάλιν φύεται ὑπολήψει. Διὰ τοῦτο αἱ ἄγιαι Γραφαὶ Θεὸν ἀφράστως ἐκ Πατρὸς κηρύττουσι τὸν Λόγον, καὶ τοῦτον (41) ἐπ' ἐσχάτου ἐκ Παρθένου ἀνθρωπὸν γεννηθέντα· ἵνα μήτε Θεὸς ἀπιστηθῇ, μήτε σαρκὸς γένησις ἀρνηθῆ. "Οπου δὲ σαρκὸς τὸ δονομα, ἐκεῖ πάσης τῆς συστάσεως ἡ ἀρμονία χωρὶς ἀμαρτίας. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δύναματος τοῦ ἀνθρώπου τὸ πάθος ιστώσι, καὶ οὐχ ὑπερβαίνουσιν, ὡς γέργαρται ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς (42)· περὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου τὴν ἀτρεπτότητα καὶ τὴν ἀφράστητην ὄμοιογοῦσι· διὸ τοῦτο θεολογεῖται μὲν δι Λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ἀνθρωπὸς (43), ἵνα πρὸς ἔκατερα ἢ δι αὐτὸς φυσικῶς καὶ ἀληθινῶς. Θεὸς μὲν πρὸς τὴν ἀιδιότητα τῆς θεότητος καὶ τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως· ἄνθρωπος δὲ πρὸς τὴν γεννήσει τῇ ἐκ γυναικὸς, καὶ τῇ αὐτήσει τῆς τήλικίας. Καὶ Θεὸς μὲν πρὸς ταῖς ζωτικαῖς εὐεργεσίαις, καὶ δυνατὸς ταῖς θαυματουργίαις· ἄνθρωπος δὲ πρὸς ταῖς ὁμοιοτρόποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καὶ οὐδὲ ἀσθενείαις. Καὶ Θεὸς μὲν Λόγος ἐν ἐπιδείξει (44) τῆς ἀθανασίας, καὶ ἀφθαρτίας, καὶ ἀτρεπτότητος· ἀνθρωπὸς δὲ τῇ προστηλώσει τοῦ σταυροῦ, καὶ αἷματος βύσει, καὶ ταφῇ σώματος, καὶ καταβάσει εἰς ἄδου, καὶ ἀναστάσει τῇ ἐκ νεκρῶν. Οὕτως δι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ Θεὸς ὡν ἐγείρει τοὺς νεκρούς.

C

(37) Ηλίδας deest in Segueriano, Gobleriano et Felck. 1. Paulo post omnes manuscripti et editio Commeliniana, σκολιάς προτάσεις. Edit. vero Parisiensis, σκολιάς προφάσεις, nullius manuscripti autoritate.

(38) Seguer. ἴνα, ἐάν μὲν εἰπῇ. Gobler. et Felck. 1, ἴνα, εἰ εἰπῇ. Editi vero et cæteri, είτα ἐάν μὲν εἰπῇ, quæ peræque quadrant omnia. Mox Seguer., ἀπιστημένη. Mox Seguer. Gobler. et Felck. 1, γενόμενος.

(39) Gobler. et Felck. 1, εἰ δὲ εἰπῇ. Paulo post Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ συνενέχθησται τοῖς ταύτῃ ἀρνουμένοις. Mox Gobler. et Felck. 1, είτα δι.

(40) Seguerian. ἴνα, ἐάν μὲν εἰπῇ. Goblerian. et Felck. 1, ἴνα, εἰ μὲν εἰπῇ. Editi et cæteri mss., ἴνα, ἐάν μὲν εἰπῶσι. Mox Seguer. πρόστηται. Gobler. et Felck. 1, προσέται. Editi vero et cæteri mss., πρόσωνται. Mox Seguer. iterum, ἐάν δὲ εἰπῇ. Gobler. et Felck. 1, εἰ δὲ εἰπῇ. Cæteri cum editiis, ἐάν δὲ εἰπῶ-

D εις. Ibid. Seguer., φύεται. Gobler. et Felck. 1, φύεται. Editi et cæteri, φύεται.

(41) Seguer., καὶ τοῦτον. Editi, καὶ τὸν. Ibid. Anglic. ἐπ' ἐσχάτου. Ibid., ἐκ Παρθένου derst in Goblerian. et Felck. 1. Mox Seguerian. Goblerian. et Felck. 1, μηδὲ Θεὸς ἀπιστηθῇ, μηδὲ. Editi, μήτε Θεὸς ἀπιστηθῇ, μήτε.

(42) Seguer. Gobler. et Felck. primus, ἐν πάσαις ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς.

(43) Seguer., Θεὸς μὲν πρὸς τῇ ἐπιδείξει. Paulo post idem, πρὸς τῇ προστηλώσει. Ibidem, Seguer. Gobler. et Felck. 1, βύσει. Editi, βύσει. Mox Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἰς ἄδου. In editis, εἰς deest.

(44) Seguer., Θεὸς μὲν πρὸς τῇ ἐπιδείξει. Paulo post idem, πρὸς τῇ προστηλώσει. Ibidem, Seguer. Gobler. et Felck. 1, βύσει. Editi, βύσει. Mox Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἰς ἄδου. In editis, εἰς deest.

49. Μάταιοι οὖν οἱ τῇ θεότητι αὐτοῦ πάθος προς-
άγνοτες, ἢ τῇ ἐνανθρωπήσει (45) αὐτοῦ ἀπιστούντες,
ἢ τὸν ἔνα δύο λέγοντες, ἢ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν δια-
μέτρησιν ποιεῖσθαι ἐπιχειροῦντες, καὶ τὸ πόσιον, ἢ
πως, παρὰ τὰς Γραφὰς λέγειν τολμῶντες. Τοιαύταις
γάρ ὑπονοίαις ὠλίσθησε τὸν αἰρετικὸν ἡ διάνοια.
Μαρχίωνος μὲν δὶ’ ὑπερβολὴν βλασφημίας ἐκκλίναν-
τος (46). Μανιχίου δὲ δὶ’ ὑπένωνταν ἀμαρτίας ἐκτρα-
πέντος. Οὐκεντίνου δὲ δὶὰ πρόφασιν γνώσεως (47)
πλανηθέντος· τοῦ δὲ Σαμοσατέως Παῦλου, καὶ τοῦ
λεγομένου Φωτεινοῦ, καὶ τῶν κατ’ αὐτοὺς, δὶ’ ἀπι-
στίαν θεότητος ἐκπεσόντων. Ἀρείου δὲ δὶὰ μνήμην
βλασφημήσαντος. Καὶ ὑμεῖς, ταῖς ὁμοίαις χρώμενοι
παρατριβαῖς, λαλεῖτε τὰ μὴ γεγραμμένα, ἐκτρέπον-
τες τοὺς ἀστηρίκτους. Ἀρκεῖ δὲ πιστεῦσαι τοῖς γε-
γραμμένοις καὶ γενομένοις, ὡς φησιν ὁ Παῦλος. Καθ’
ὅμοιοτητα κατὰ πάντα, χωρὶς ἀμαρτίας· καὶ δὲ Πέ-
τρος δὲ· Χριστοῦ οὐρανού παδόντος ὑπὲρ ἡμῶν συρκὶ,
καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔρρωτες σπλισσθεῖτε, καὶ
μὴ περιτέρω (48) ἐκτεινομένους ἀθετεῖν ἀλή-
θειαν.

⁴⁴ Hebr. iv, 15. ⁴⁵ I Petr. iv, 1.

(45) Seguer., τῇ ἀνθρωπότητι. Alii cum editis,
τῇ ἐνανθρωπήσει.

(46) Seguer. Gobler. et Felck. I, δὶ’ ὑπερβολὴν
εὐηγμίας ἐκκλίνοντος.

(47) Seguer. male, πρόφασιν ἐγνώσεως. Intra-

49. Vani igitur sunt, qui aut divinitati ejus pa-
sionem ascribunt, aut humanitati ejus fidem non
habent, aut qui unum duos esse dicunt: sive qui
carnis ejus dimensionem facere conantur: et qui
quoniam et quomodo, præter Scripturarum aucto-
ritatem proferre audent. Hujusmodi enim opinioni-
bus hæreticorum mens prolapsa est: Marcione
propter immoderatam blasphemiam a veritate
declinante: Manichæo, ob peccati opinionem sedu-
cto: Valentino, a scientia, uti causabatur, sedu-
cto: Paulo Samosatensi, cum eo qui Photinus vo-
catur, ac eorum sequacibus, ob incredulitatem a
deitate deficientibus: Ario, pro furore suo blasphemante.
Vos autem similibus usi cavillationibus,
quæ scripta non sunt loquimini, eoque modo imbe-
cillos evertitis. Sufficit enim iis quæ scripta et gesta
sunt credere, ut ait Paulus: *Pro similitudine per omnia, absque peccato*⁴⁴. Petrus autem: *Christo igitur pro nobis passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini*⁴⁵, et ne ulterius inquirentes, veri-
tatem respatias.

idem, καὶ τοῦ δὴ λεγομένου Φωτείνου. Mox, Seguer.
Gobler. et Felck. I, δὶ’ ἀπιστίαν πεσόντων θεότητος.
Idem, δὲ μνήμιαν ἰδίαν.

(48) Ita Seguer. Basil. Anglic. Editi vero cum
alii, παρατέρω

IN DUAS SEQUENTES EPISTOLAS MONITUM:

Eodem ferme tempore, id est, vel sub finem anni 371, vel ineunte 372, scriptas arbitramur epistolas ad Joannem et Antiochum et ad Palladium: hac, ut augurari licet, occasione. Basilius, ut conditioni temporum sese accomodaret, etsi Spiritui sancto ea omnia quæ Deo convenire possunt ascriberet, a Dei tamen nomine abstinebat, ne auditoribus appellationis ejus insuetis offensioni foret. Id cum ægre ferrent monachi nonnulli, S. Doctorem eo nomine ubique traducebant, quorum in prima epistola audaciam gravissime retundit Athanasius. In secunda vero Palladium monet, ut monachis qui ea, quam supra diximus, de causa cum Basilio disceptabant, reconciliandæ pacis auctor esset: testaturque se admodum probare piam illam Basiliī simulationem, qui pro infirmorum utilitate, infirmus et ipse efficeretur: memorat item epistolam ad ipsos a se scriptam monachos, quæ jam temporum injuria nusquam exstat. Porro qui sint Joannes et Antiochus, Palladius item, Innocentius et Dianus hic memorati, in Vita Athanasii, ut facultas fert, eruitur.

Τοῦ ἐρ ἀρχοὶς Πατρὸς ἡμῶν ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἀρχι-
επισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐπιστολὴ πρὸς ΙΩΑΝΝΗΝ καὶ ΑΝΤΙΟΧΟΝ τοὺς πρεσβυτέρους (49).

Ἄθανάσιος Ἰωάννη καὶ Ἀντιόχῳ, τοῖς (50) ἀγαπη-
τοῖς, νιοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις, ἐν Κυρίῳ χαίρετον.

1. Ἐχάρην δεκάμενος ὑμῶν καὶ νῦν ἐπιστολὴν, δτε
μάλιστα ἀπὸ Ἱερουσαλύμων ἐγράψατε· καὶ χάριν ὑμῖν
ἔχω, ὅτι ἐδηλώσατε περὶ τῶν ἀδελφῶν, τῶν ἐκεῖ συν-
αγομένων, καὶ περὶ τῶν βουλομένων προφάσει ζητη-
μάτων ταράττειν τοὺς δικεράσιους. Ἀλλὰ περὶ μὲν τού-
των παραγγελέτω δ' Ἀπόστολος, Μή προσέχειν τοῖς

C 763 Sancti Patris nostri ATHANASII, archiepi-
scopi Alexandriæ, epistola ad JOANNEM et
ANTIOCHUM presbyteros.

Athanasius Joanni et Antiocho, dilectis filiis et
compreßbyteris, in Domino salutem.

1. Missam etiam nunc a vobis epistolam latus ac-
cepisti, maxime quia Hierosolymis scripsistis, et gra-
tiam habeo, quod de fratribus istic congregatis
certiore me fecistis, necnon de iis qui quæstionum
movendarum obtenuit, simpliciores turbare nitun-
tur. Sed de iis præcipiat Apostolus: Non atten-

(49) Τοὺς πρεσβυτέρους deest in Regio et Felck. 3.⁴⁴

(50) Τοῖς deest in Felck. 3. Mox, νιοῖς legitur in solo Regio.

dendum contentiosis, nec iis qui nihil aliud querunt, quam novi quidpiam vel dicere vel audire. Vos autem qui firmum habetis fundamentum, quod est Christus Dominus noster, a Patribusque veritatis confessionem accepistis, aversamini eos qui plus minusve quam illa habeat loqui voluerint: et majore opera fratrum utilitatem curate, ut Deum illi timeant, præcepta custodian; ut cum ex doctrina Patrum, tum ex observatione præceptorum, grati Domino in die judicii se sistere possint. Valde autem miror audaciam eorum, qui nihil reformat obtrectare dilecto et vere Dei famulo Basilio episcopo. Ex hujusmodi enim futili loquacitate deprehendi poterit, eos ne Patrum quidem confessionem diligere. Salutare fratres. Salutant vos qui mecum sunt. Opto vos valere in Domino, dilecti optatissimique filii.

Sancti Patris nostri ATHANASII, archiepiscopi Alexandrini, epistola ad PALLADIUM presbyterum.

Dilecto filio Palladio presbytero, Athanasius episcopus, in Domino salutem.

1. Epistolam quoque a te uno scriptam libentissime accepi, potissimum quia solito more rectam spiras fidem. Quid causa sit autem quod cum dilecto nostro Innocentio degas, non nunc primum, sed jamdiu didici, pietatemque probavi tuam. Cum igitur hoc instituto utaris, rescribe, nobisque significa, quid fratres qui istic versantur, quid veritatis ini-mici de nobis cogitent. Quod autem de Cæsariensis monachis significasti, id ipsum a dilecto nostro Dianio accepi: infensos scilicet ipsos esse atque obsistere dilecto nobis Basilio episcopo. Tibi certe qui rem indicasti gratiam habeo; illis vero, quæ decuit, scripsi, ut velut filii patri obsequantur, nec repugnent iis quæ approbat ille. Nam si circa veritatem suspectus ille esset, recte pugnarent; sin confidunt, ut nos confidimus, esse illum **764** Ecclesiæ gloriam, qui etiam pro veritate dimicat, docetque illos qui doctrina indigent; cum ejusmodi sane homine nefas est pugnare, imo probæ suæ conscientiæ causa acceptissimus esse debet. Sane ex iis quæ narravit dilectus Dianius, nulla de causa videntur indignari. Ille namque, ut existimo, insirmis infirmus efficitur, ut infirmos lucretur⁵¹: dilecti vero nostri conspicientes ejus ad veritatem scopum, atque œconomiam, referant Domino gloriam, qui Cappadociæ episcopum dedit hujusmodi, qualem sane nulla non regio sibi peroptat. Tu itaque, dilecte, id illis, quæso, renuntia; ut, quemadmodum scripsi, morem illi gerant. Illud enim eos erga patrem suum benevolos efficiet, pacemque

A λογομαχῶντις, καὶ μηδὲν ἔτερον ζητοῦσιν ἢ λέγειν τι καὶ νόν καὶ ἀκούειν. Ὅμελις δὲ, ἔχοντες τὸν θεμέλιον ἀποφαλῆ, διὰ ἐστιν Ἱησοῦς ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας ὅμολογίαν, τοὺς πλέον τι ταύτης ἢ ἐλάττον λαλεῖν θέλοντας ἀποστρέψεσθε (51), καὶ μᾶλλον τῆς τῶν ἀδελφῶν ὥφελίας γίνεσθε, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ τάχις ἐντολῆς τηρεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως δυνηθῶσιν εὐάρεστοις τῷ Κυρίῳ φανῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Πάνυ δὲ τεθαύμαχα τὴν θρασύτητα τῶν τολμώντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ δούλου Βασιλείου τοῦ ἐπιστόπου. Ἐκ γὰρ τῆς τοιεύτης φυλαρίας ἐλέγχεσθαι δυνήσονται, ὡς οὐδὲ τῶν Πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὅμολογίαν. Προσαγορεύετε τοὺς ἀδελφούς· Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ. Ἐγέρωσθαί ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινόταῖς υἱοῖς (52).

Toū ἐρ ἀγίοις Πατρός ἡμῶν ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἀρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας, πρὸς ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ πρεσβύτερον ἐπιστολὴν (53).

Ἄγαπητῷ υἱῷ Παλλαδίῳ πρεσβυτέρῳ Ἀθανάσιος δὲ ἐπισκόπος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Καὶ τὴν παρὰ σοῦ μόνου γραφεῖσαν ἐπιστολὴν δεξάμενος, ἔχάρην, μᾶλλοντα ὅτι συνήθιως ἐπνεεῖς ἐρθοδοξίας. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἣν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Ἰνοκεντίου (54) διάγεις, οὐ πρῶτον νῦν, ἀλλ' ἔκπαλαι μαθὼν, ἀπεδεξάμην σου τὴν εὐλάβειαν. Θύτω τοινυν πράττων, γρόφε καὶ γνωρίζεις ἡμῖν, πῶς ἔκει οἱ ἀδελφοί (55), καὶ πῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ ἡμῶν διανοοῦνται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναχῶν τῶν ἐν Καισαρείᾳ ἐδήλωσας· ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διανίου, ὡς λυπουμένων καὶ ἀνθισταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Βασιλείῳ τῷ ἐπιστόπῳ· σὲ μὲν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα, αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα δεδήλωσα· ἵνα ὡς τέκνα ὑπακούωσι πτερὶ, καὶ μή ἀντιλέγωσιν, οἵτις αὐτὸς δοκιμάζει. Εἰ μὲν γάρ ὑποπτος ἦν περὶ τὴν ἀληθείαν, καλῶς ἐμάχοντο· εἰ δὲ τεθαρρήκασι, τεθαρρήκαμεν δὲ καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς Ἐκκλησίας ἐστιν, ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ διδάσκων τοὺς δεομένους· οὐ χρή πρὸς τὸν τοιούτον μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ συνεδῆσιν. Ἐξ ὧν γάρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς Διανίος, μάτην φαίνονται λυπούμενοι. Αὐτὸς μὲν γάρ, ὡς τεθάρρηκα, τοῖς ἀσθενοῦσιν ἀσθενής γίνεται, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδίσῃ· οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ἀποδέλεποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκονομίαν, δοξαζέτωσαν τὸν Κύριον, τὸν δεδωκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιούτον ἐπισκόπον, οἷον καὶ ἐκάστη χώρᾳ ἔχειν εὑχεται. Καὶ σὺ σὺν ἀγαπητὲ, θέλησον αὐτοῖς δηλώσαι, ἵνα, ὡς Ἑγραψα, πεισθῶσι. Τοῦτο γάρ καὶ αὐτοὺς συνίστησιν εὐγνώμωνας πρὸς πατέρα· τοῦτο καὶ τὴν

⁵¹ I Cor. ix, 22.

(51) Felck. 5, ἀποστρέψεσθαι.

(52) Υἱοί deest in Felck. 3.

(53) Ηαρ, πρὸς Παλλάδιον πρεσβύτερον ἐπιστολὴ, absunt a Regio, Basil, et Felck. 3, sed habentur ir-

Felck. 7, et in omnibus editis.

(54) Felckman. 3, Ἰνοκεντίου.

(55) Felckman. 3, πῶς ἔκεινος οἱ ἀδελφοί.

ειρήνην ταῖς Ἐκκλησίαις (56) διαφυλάξει. Εὕρωσθαι Ecclesiarum servabit. Opto te in Domino valere, σε ἐν Κυρίῳ ενχομαί, ἀγαπητὲ νιέ.

IN TRES SUBSEQUENTES EPISTOLAS ADMONITIO.

I. *Præter ea quæ in p̄fatione generali his de epistolis adnotarimus, eruditum lectorem monitum volumus, nobis nullam hic fuisse temporis rationem, atque ideo ad calcem illas transmisisse, ut quo ordine in Canonum collectionibus exstant, eodem hic locarentur: in solis quippe Canonum codicibus comparent illæ, haud secus hoc in tomo ordinatæ. Editæque sunt apud Theodorum Balsamonem, cum scholiis ejusdem Balsamonis. Cusæ item sunt in Collectione Canonum Oxoniensi, tom. II, p. 36, cum scholiis Zonaræ et Balsamonis. De singulis quædam hic agenda.*

II. *EPISTOLA AD AMUNEM nihil habet quod Athanasium auctorem non præferat; id stylus suadet, necnon orationis argumentorumque ènérgeta, nomen denique Amunis monachi Athanasio notissimi, de quo supra p. 672. Quæstionis autem cuiusdan apud monachos excitatae occasione data hæc epistola est. Nonnulli quippe erant qui nocturnas illusiones animi corporisque puritatem temerare contenderent, qua de re ab Amune monachorum Patre rogatus Athanasius, validis ille pugnat argumentis, non plus peccati huic inesse rei, dum absit propositum, quam egerendis quibuslibet corporis excrementis. Porro cum Amun ante Antonium vita sanctus sit, ut p. 672 dicitur, obierilque Antonius ineunte anno 356, necesse est ante annum illum datam epistolam fuisse, sed quo revera, conjectare nequimus.*

III. *EPISTOLA FESTALIS, initio mutila, ut cuique palam est, ex numero esse videtur epistolarum Athanasii festalium ab Hieronymo memoratarum, lib. De scriptoribus ecclesiasticis, in qua tamen nonnulla forte occurrat adversa suspicio. Nam dum canonicos recenset libros Athanasius, minime affer varias de auctoritate quorumdam Scripturæ librorum sentencias: plurimi namque illo ævo postremas duas Joannis Epistolas in controversiam vocabant, necnon alias quasdam, maximeque omnium Apocalypsin Joannis: qua de re legendus Eusebius, lib. III Eccles. hist., p. 97, et Gregor. Nazianz. Carm. p. 98 et 194. Verum nostro quidem judicio, nihil est ut ea de causa hæreamus. Nam potuit Athanasius suam verioremque sententiam populis aperire, quin varias ea de re disceptationes vulgi captum superantes in medium afferret. Quare Athanasii verum esse sicut arbitramur.*

IV. *In EPISTOLA AD RUFINIANUM nihil non occurrit Athanasianum, nec quidquam controversiæ de illa ortum fuit uspiam. Scripsit autem illam, ut Rufiniano responderet, querenti qua conditione admittendi hæretici sunt, cum ad sanam regredientur fidem. Ad hæc ait Athanasius, iis qui revertuntur, si hæresi, sua sponse, patrocinati fuerint, condonandum quidem, sed in clerum ipsos minime admittendos oportere: sin, vi coacti, cum hæreticis consenserint, non loco ipsos nec gradu movendos esse. Memoratque carptim synodus Alexandriæ habitam anno 362, quam diu ante celebratam innuit: ex quo videtur postremis Athanasii vita annis data hæc epistola. Porro eadem ferme de lapsis ad Basiliū scripsit Athanasius, quæ ad Rufinianum, ut videare est in epistola Basiliī 75.*

Τοῦ ἐν ἀριθμῷ Πατρὸς ἡμῶν ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἀρχι-

επισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐπιστολὴ πρὸς

ΑΜΟΥΝ (57) μονάχοις.

Πάντα μὲν καλὰ καὶ καθαρὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα· οὐδὲν γάρ ἄχρηστον ἢ ἀκάθαρτον ὁ τοῦ Θεοῦ πεποίηκε (58) Λόγος· Χριστὸς γάρ εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωκομέστοις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐπειδὴ δὲ ποικίλα καὶ πολύτροπα τὰ τοῦ διαβόλου βέλη, καὶ τοὺς ἀκεραιοτέρους τῇ γνώμῃ παρασκευάζει ταράττεσθαι, κωλύει τε τῆς συνήθους γυμνασίας τοὺς ἀδελφοὺς, ὑποστείρων αὐτοῖς λογισμοὺς ἀκαθαρτας καὶ μολυσμού· φέρε, διὰ βραχέων καὶ τὴν τοῦ πονηροῦ πλάνην ἀπελάσωμεν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χάριτι, καὶ τὴν τῶν ἀπλουστέρων γνώμην στριξώμεν (59). Πάρτα μὲν

⁷⁷ II Cor. ii, 15. ⁷⁸ Tit 1, 15.

(56) Regius, τῆς Ἐκκλησίας. Mox Regius, διαφύλατται.

(57) Sie maxima pars manuscriptorum. Editi, cum tribus manuscriptis, Αμούν, sed cum unioν μ̄ legendum, ut supra pag. 672. Colbert. 2, post μονάχ.

A 765 Sancti Patris nostri ATHANASII, archiepiscopi Alexandriæ, epistola ad AMUNEM monachum.

Opificia Dei omnia bona puraque sunt; inutile quippe nihil aut impurum Dei Verbum condidit. Nam Christi bonus odor sumus in iis qui salvi sunt, ut ait Apostolus⁷⁷. Cum autem varia callidaque sint diaboli tela, qui id curat, ut simpliciores animo in perturbationem conjiciat, fratresque a consuetis exercitiis deterreat, dum impuras inserit obscenasque cogitationes, age, paucis maligni fraudes, per Salvatoris nostri gratiam, depellamus, simpliciorumque mentem confirmemus. Omnia quidem munda mundis⁷⁸: sed impurorum tum conscientia, tum

B ζοντα, addit, περὶ ἐνυπνιαζομένων.

(58) Regius 3, ἐποίησε. Infra Colbert. 2, ἐπειδὴ ποικίλα. Mox quatuor manuscripti, ἀκεραῖοις.

(59) Ita omnes ferme manuscr. Editi vero στριξώμεν. Mox γάρ deerit in quatuor manuscr.

cetera omnia immunda sunt. Miror autem diaboli valetiui, qui tametsi corruptio luesque est, cogitationes suggestit specie quidem puritate plenas. Quod agit ille insidiarum potius causa, quam experimenti. Quo enim, ut supra dixi, ascetas a consueta et salutari meditatione avertat, atque hac in re superior evadat, hujusmodi quedam insusurral, quae nihil vitae commodi afferunt: sed vanas quaestiones et nugas, a nobis sanc repudiandas. Quid enim, queso, dilecte ac piissime, peccati aut impuri naturali inest excremento? Ecquis vitio vertere velit mucorem e naribus ejectum, vel sputa ore emissam? quibus plurim possemus addere, ventris nimirum excrements, quae animali ad vitam necessaria sunt. Ad haec, si hominem esse manuum Dei opus secundum Scripturas credimus, quomodo ex pura potentia opus contaminatum prodire valuit? Et si, ut in Actibus apostolorum legitur, genus Dei sumus⁶⁰, nihil sane in nobis impurum habemus. Tunc enim solum inquinamur, cum pessimi odoris opus, peccatum scilicet, operamur. At cum preter voluntatem naturale quodpiam excrementum emittitur, tunc naturae necessitate, ut supra diximus, haec cum ceteris toleramus. Sed quia illi, quibus una probe dictis, imo a Deo gestis rebus repugnandi inest cura, dictum illud evangelicum detorquent: Non quae ingrediuntur, sed quae egrediuntur coinquant hominem⁶¹; hanc eorum insaniam, ne dicam questionem, consulemus. Primum enim Scripturas pro sua ignorantia, instabiles sane homines, depravant⁶². Porro divinum oraculum sic habet; cum quidam enim, quemadmodum isti, de cibis ambigerent, ipse Dominus, ut eorum levaret ignorantiam, dolumque cunctis retegeret, ait, Non ea quae ingrediuntur hominem coinquare, sed quae egrediuntur. Addit post haec, et undenam egrediuntur: ex corde. Quod probe nosset illic profanarum cogitationum aliorumque scelerum malos inesse thesauros. Brevius autem Apostolus id ipsum docuit hisce verbis: *Esa non nos commendat Deo*⁶³. Jam aliquis opportune dixerit: Naturale excrementum nulli nos suppicio **766** addicit. Et fortasse ipsi medici (ut hinc homines illi vel ab extraneis pudore afficiantur) nobiscum defendant, animali datos esse quosdam necessarios meatus, ad humores qui in singulis habentur membris nostris egerendos: qualia sunt capitum excrements, pilis, aquositates quae ex capite emittuntur: ventris

A γάρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς· τῶν δὲ ἀκαθάρτων καὶ η συγείδητις καὶ τὰ πάντα μεμόλυνται. "Ἄγαμαι δὲ τοῦ διαβόλου τὸ σύφισμα, ὅτιπερ, φθορὰ καὶ λύμη ὑπάρχων, λογισμοὺς ὑποβάλλει τῷ δοκεῖν μὲν καθαρότητος· ἔστι δὲ τὸ γιγνόμενον ἐνέδρα μᾶλλον ἡ δοκεία·" Ινα γάρ, ὡς προεῖπον, ἀπασχολήσῃ (60) τοὺς ἀσκητὰς τῆς ἑλίμου καὶ σωτηριώδους μελέτης, καὶ δέξῃ κρατεῖν· κατὰ τοῦτο τοιαῦτά τινα κινεῖ βούδεια, ἀτινα φέρει μὲν οὐδὲν τῷ βίῳ γρήσαμον, κανάς δὲ ζητήσεις καὶ φυλαράς, ἃς δὲ παρατείσθαι. Τί γάρ, εἰπέ μοι, ὡς ἀγαπητὲς καὶ εὐλαβέστατε, ἔχει ἀμάρτημα ἢ ἀκαθάρτου φυσικὴ τις ἔκκρισις; ὡς εἰ τις ἑθεῖτο ποιεῖσθαι ἔγκλημα καὶ τὰς διὰ φίων ἐκπεμπομένας μῆξας καὶ τὰ διὰ στόματος πτύσματα· Εἰτι δὲ καὶ τούτων ἔχομεν λέγειν πλείονα, τὰς διὰ γαστέρων ἐκκρίσεις, ἄπερ τῷ ζιζύῳ πρὸς τὸ ζῆτην ἀναγκαῖα καθέττηκεν. "Ετι τε (61), εἰ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν ἔργον εἶναι πιστεύομεν τὸν δινθρωπὸν, κατὰ τὰς θείας Γραφὰς, πῶς τὸ δύνατον ἐκ καθαρᾶς δυνάμεως ἔργον τι γίνεσθαι μεμολυμένον; Καὶ εἰ γένος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχοικεν κατὰ τὰς θείας τὸν ἀποστόλους Πράξεις, οὐδὲν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς ἀκάθαρτον. Τότε γάρ μόνον μεμολύσειθα, διτε τὴν δυσωδεστάτην ἀμαρτίαν ἐργάζομεθα. "Οτι δὲ φυσικὴ τις ἔκκρισις ἀδουλήτως (62) γίνεται, τότε τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκη μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς προείπομεν, καὶ τούτῳ ὑπομένομεν. 'Αλλ' ἐπειδὴ περ οἱ Θεούτες μόνον ἀντιλέγειν τοῖς ὄρθως λεγομένοις, μᾶλλον δὲ παρὰ Θεοῦ πεποιημένοις, παραφέρουσι καὶ (63) ἡγένην εὐαγγελικόν· ὡς δὲ Οὐδὲ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἀνθρωπὸν, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα· ἀναγκαῖας αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἀλογίαν· οὐ γάρ ἂν εἴποιμεν (64) ζητήσιν, ἐλέγχομεν. Πρότον μὲν γάρ τὰς Γραφὰς κατὰ τὰς ιδίας ἀμαθίας ἀστερίκτοι δοντες βιάζουται. "Εγει δὲ τὸ θεῖον οὕτω λόγιον· Τινῶν γάρ πάλιν τούτοις ὁμοίως ἐνδυστῶς ἔχοντων περὶ βρωμάτων, αὐτὸς ὁ Κύριος λόγων αὐτῶν τὴν ἀγνοίαν, ἢ γ' οὗν τὴν ἀπάτην ὁμοιοτέτων, φησι, Μή τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖν τὸν ἀνθρωπὸν, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα. Εἴτα ἐπάγει, καὶ πόθεν ἐξερχόμενα· τὰ ἀπὸ καρδίας. "Εκεὶ γάρ εἶναι τοὺς πονηροὺς θηταυρούς τῶν βεβηλῶν λογισμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων γιγνότει. Συντομώτερον δὲ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸς δεδιδηγμένος φησι· *Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παραστήσει* (65) *τῷ Θεῷ*. Φάσι δὲ τις καὶ νῦν εὐλόγιος· Φυσικὴ τις ἔκκριτες ἡμᾶς οὐ παραστήσει πρὸς τιμωρίαν. Τάχα δὲ καὶ πατέσθεται τιτρών, ίνα καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν δυσωπηθῶσιν, ὑπὲρ τούτου ἀπολογήσονται· διτε τῇ ζιζύῃ δέδονται τινες ἀναγκαῖαι διεξόδοι κατὰ τῶν ἐν ἡμῖν ἐκάστων

⁶⁰ Act. xvii, 28. ⁶¹ Matth. xv, 20. ⁶² II Petr. iii, 16. ⁶³ I Cor. viii, 8.

(60) Sic tres manuscripti, recte. Editi et alii, ἀποσχολήσῃ. Mox Colb. 2 solus, ἀθητάς. Infra idem, τίνα κινοῦ.

(61) In Colb. 2 τε deest. Ibidem Regius 5, ἐπει τῶν τοῦ Θεοῦ. Ibidem Colb. 2, ἔργων.

(62) Colb. 2 et Regius 5, ἀπολογίας. Ibidem omnes sive manuscripti, γίνεται. Editi, γίνεται.

(63) Ia omnes sive manuscripti. Editi vero, παραφέρουσι δὲ καὶ. Mox tres manuscripti, ὡς οὐ τὰ εἰσερχόμενα, duo alii, ὡς οὐδὲ τὰ εἰσερχόμενα. Editi eum Regio primo, ὡς δὲ οὐ τὰ εἰσερχόμενα. Post

liae, Colb. 1 addit, ἐν τῇ κοιλίᾳ.

(64) Tres manuscripti, εἰπούμενοι. Mox quinque manuscripti, κατὰ τὰς ιδίας. Editi, μετὰ τῆς ιδίας. Infra, πάλιν δεστ in triplus manuscripti. Ibidem quinque manuscripti, ἐνδυστῶς, sed omnium antiquissimi et optimi, Regius 1 et 2, habent eum editis, ἐνδυστῶς. Mox quatuor manuscripti, αὐτὸς ὁ Κύριος. In editis et in aliis, ὁ Κύριος deest.

(65) Quatuor manuscripti, βρῶμα ἡμᾶς οὐ παραστήσει. Infra iidem, οὐ παραστήσει.

μελῶν τρεφομένων τὸ περιττὸν ἀποπέμπειν (66)· οἷον περιφαλῆς περιττώματα, τρίχες, καὶ τὰ ἀπὸ κεφαλῆς ὑδατώδη πεμπόμενα, καὶ γαστρὸς δισχωρήματα, καὶ τοῖνυν τῶν σπερματικῶν πόρων ἐκεῖνο περίττωμα. Ποιά τοίνυν ἔστι πρὸς Θεοῦ, ὡς πρεσβύτερα θεοφιλέστατε, ἀμαρτία, αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸ ζῶν δεσπότου θελήσαντος καὶ ποιήσαντος ταῦτα τὰ μέλη τοιαύτας ἔχειν διεξόδους; Ἐπειδὴ δὲ (67) δεῖ προσλαμβάνειν τὰ τῶν πονηρῶν ἐναντιώματα, εἴποιεν γάρ ἄν· Οὐκ οὖν οὐκ ἔστιν ἀμαρτία οὐδὲ ἡ ἀληθῆς χρῆσις, εἰ τὰ δεγχανα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ διαπέπλασται (68). Πρὸς τοῦτο ἐρωτηματικῶς αὐτοὺς παύσαμεν φάσκοντες· Πολλαν λέγεις χρῆσιν, τὴν Ἑννομον, ἢν καὶ δὲ Θεὸς ἐπέτρεψεν, Αὐξάνεσθε, λέγων, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν· ἢν δὲ Ἀπόστολος ἀπεδέξατο εἰπών· Τίμιος δὲ γάμος καὶ η κοιτὴ ἀμιαντος· ή τὴν δημόδη μὲν, λαθραίως δὲ καὶ μοιχικῶς ἐπιτελουμένην; Ἐπειδὴ καὶ τῶν ἀλλων, τῶν ἐν τῷ βίῳ γινομένων, εὐρήσουμεν τὰς διαφορὰς κατὰ τι γινομένας· οἷον φονεύειν εὐκέξεστιν, ἀλλ' ἐν πολέμοις (69) ἀναιρεῖν τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἔννομον καὶ ἐπαίνους ἀξιον. Οὕτω γοῦν καὶ τιμῶν μεγάλων οἱ κατὰ πόλεμον ἀριστεύσαντες ἀξιούται, καὶ στῆλαι τούτων ἐγέίρουνται κηρύκτους τὰ κατορθώματα. Ποτε τὸ αὐτὸν κατά τι μὲν καὶ κατὰ καυρὸν οὐκέξεστι, κατά τι δὲ καὶ εὐκαίρως ἀριστεῖται καὶ συγκεχώρηται (70). Οἱ αὐτὸς τοῖνυν λόγος καὶ περὶ τῆς μιᾶς· Μακάριος δὲ ἐν νεότητι, ζυγὸν ἔχων ἐλεύθερον, τῇ φύσει πρὸς παιδοποίαν κέχρηται· εἰ δὲ πρὸς ἀστέγεταν, πόρηνος καὶ μοιχούς ἡ παρὰ τῷ Ἀπόστολῳ γραφεῖσα τιμωρία ἀκόδεξεται (71). Διὸ γάρ οὔτεν δόδον ἐν τῷ βίῳ περὶ τούτων, μιᾶς μὲν μετριωτέρας καὶ βιωτικῆς, τοῦ γάμου λέγω· τῇς δὲ ἐπέρας ἀγγελικῆς καὶ ἀνυπερβολῆτου, τῇς παρθενίας· εἰ μέν τις τὴν κοσμικὴν, τοῦτ' ἔστι τὸν γάμον, ἔλοιτο, μέμψιν μὲν οὐκέξει· τοσαῦτα δὲ χαρίσματα οὐ λήψεται. Λήψεται γάρ, ἐπειπερ φέρεις καὶ αὐτὸς καρπὸν τῶν τριάκοντα (72). Εἰ δὲ τὴν ἀγνήν τις καὶ ὑπερκρήσμον ἀσπάσαιτο, εἰ καὶ τραχεῖα παρὰ τὴν πρότην καὶ δυσκατόρθωτος ἡ ὅδος, δῆμος ἔχει χαρίσματα θαυματιώτερα· τὸν γάρ τελεῖον καρπὸν τὴν ἐκατοντάδα ἀπλάστησεν. Ποτε τὰ ἀκάθαρτα αὐτῶν καὶ πονηρὰ ξητήματα λύσσεις ιδίας ἔσχε καὶ παρὰ τὸν θεῖον Γραφῶν πάλαι προλύθεισας. Ὅποστηριζε τοίνυν, ὡς Πάτερ, τὰς ὑπὸ σαυτὸν ἀγέλας, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν παρακαλῶν (73), ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ψυχαγαγῶν, ἐκ τῶν φαλμῶν συμβουλεύων· Ζῆσσόν με, λέγων, κατὰ τὸ Ιησοῦν σου· λόγιον δὲ αὐτοῦ τὸ ἐκ καθαρᾶς καρδίας λατρεύειν αὐτῷ. Τοῦτο γάρ εἰδὼς δὲ αὐτὸς Προφῆτες, ὀντεπερ ἑαυτὸν μεταχράζων, λέγει· Καρδιαν καθαρὸν κτίσορ εἰς ἐμοί, δὲ Θεός· ἵνα μὴ ῥυπώδεις λογι-

A item secessus, illaque spermaticorum meatuum superfluitas. Ecquodnam hac in re peccatum in Deum, senex religiosissime, cum ipse Dominus qui animal condidit, id curarit efficeritque, ut hæc membra essent ejusmodi meatibus instructa. Cæterum quia prævertenda sunt improborum argumenta: fortasse enim dixerint: Ergo nec verus eorum usus est peccatum, siquidem organa a conditore facta sunt; ita loquentibus illis hac interrogations silentium imponamus: Quem dicens usum, legitimumne, quem Deus his permisit verbis: Crescite, et multiplicamini, et replete terram⁶³: quem et ipse probavit Apostolus, cum dixit: Honorable conubium et thorax immaculatus⁶⁴; an publicum illum qui clanculum et libidinose exercetur? Nam in cæteris B quoque, per hanc vitam agi solitis, quædam occurunt agendi discrimina: quale occidere non licet; at in bello adversarios interficere, et legitimum, et laude dignum est. Sic magnis donantur præmiis qui se in bello strenue gerunt, cippique eriguntur, quæ præclara eorum celebrent facinora. Itaque idipsum quodam modo, et quodam tempore non licet: quædam autem ratione et opportunitate permittitur concediturque. Eadem igitur est de coitu ratio: Beatus qui in juventute libero junctus matrimonio, natura ad liberorum procreationem usus est: quod si ad libidinem, fornicatores et mœchos, quod apud Apostolum memoratur, supplicium excipiet. Nam duplex cum sit via in vita, alia quidem inferior vulgariorque, matrimonii scilicet; alia vero angelica et supra omnia, nempe virginitatis; si quis mundanam, nuptias nimirus elegerit, culpa quidem vacat, sed tot tantaque noui consequetur dona. Consequetur tamen aliqua, si quidem et ipse fert fructum tricesimum. Si quis vero castam mundoque superiorē amplexus fuerit vitam, tametsi hac altera asperior et difficilior via est, at excellētioribus ille muneribus donandus est: perfectum quippe fructum, nempe centesimum produxit. Itaque obscenæ illorum atque malignæ quæstiones, proprias habent solutiones ex divinis Scripturis jam olim allatas. Confirmata ergo, Pater, greges tuos, apostolicisque verbis hortare. Evangelicis demulce, ex psalmis da consilium: Virifica me, dicens, secundum eloquium tuum⁶⁵: eloquium autem ejus illud est, ut ex puro corde serviamus illi. Hoc cum non ignoret ipse Propheta, sese quasi interpretatur dicens: Cor mundum crea in me, Deus⁶⁶, ne me obscenæ cogitationes conturbent. Rursus ipse David: Et Spiritu principali confirmia me⁶⁷, ut D nuscripti, Ἑννομόν τε.

(70) Omnes fere manuscripti, συγκεχώρηται. Editi, ἔγχειρηται.

(71) Maxima pars manuscriptorum, ἀκόδεξεται. Editi, δέξεται. Regius tertius, ἀκόδεχται.

(72) Regius 3 et 4, τὸν τριάκοντα. Mox, manuscripti serme omnes, ἀσπάσαιτο.

(73) Regius quartus, ἀποστολικῶν Γραφῶν.

⁶³ Genes. 1, 28. ⁶⁴ Hebr. XIII, 4. ⁶⁵ Psal. cxviii, 107. ⁶⁶ Psal. L, 12. ⁶⁷ ibid. 14.

(66) Regius tertius, quartus et quintus, διέξodos πρὸς τὸ τὸν ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν χυμῶν· οἷον Editi et quidam alii, διέξodo κατὰ τῶν, etc., ut in textu. Mox complures manuscripti, περιττώματα. Editi vero cum aliis, περιττώματα.

(67) Δέ deest in editis et in quibusdam manuscriptis pluribus legitur.

(68) Regius tertius, παρὰ τοῦ Θεοῦ πέπλασται.

(69) Duo manuscripti, ἐν πολέμῳ. Mox duo ma-

si quando me cogitationes conturbent, valida ex te A omo! με ταράξισται. Πάλιν Δαβίδ· Καὶ Πνεύματι ἡγε-
virtus me quasi basis fulciet. Ille igitur et talia
consulendo, die iis qui tarde veritati obtemperant,
Docebo iniquos vias tuas, in Dominoque confidens,
te suasurum illis ut ab hujusmodi vitio abstineant,
psalle, et impii ad te convertentur⁷⁵. Utinam qui
malo animo hasce movent questiones, in easum
laborandi finem faciant: qui vero ob animi sim-
plicitatem in dubitatione versantur, Spiritu princi-
pali confirmantur: quotquot autem veritatem fir-
miter nostis, eam infractam et inconcussam reti-
neatis in **767** Christo Iesu Domino nostro: qui-
cum Patri gloria et imperium cum Spiritu sancto
in sæcula. Amen.

B δασάλευτον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ'
οὐ τῷ Πατρὶ δόξῃ καὶ τῷ χράτος σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τὸν αἰώνας (77). Ἀμήν.

*Ejusdem ex tricesima nona epistola festali, initio
mutila.*

At quandoquidem de hæreticis tanquam mortuis
mentionem fecimus, de nobis autem, ut qui divi-
nas ad salutem litteras habeamus, et quia vereor
ne, ut ad Corinthios Paulus scripsit⁷⁸, ex simpli-
cioribus punci, a simplicitate puritateque sua, per
quorumdam hominum vafritiem avertantur: neve
deinceps libros alios legant, qui apocryphi vocan-
tur, nominum similitudine decepti, qua cum veris
libris convenient; æquo, quæso, ferte animo si de
quibus probe nostis, de iisdem ego scribo, quod ex
re utilitateque Ecclesiæ fore existiment. Illa autem
memoratus, ad audacis propositi mei confirma-
tionem, evangelistæ Lucas forma utar⁷⁹, dicendo:
*Quoniam quidem aliqui conati sunt, quæ dicuntur
apocrypha in suum ordinem redigere, caque miscere
Scripturæ a Deo inspiratae, quam certis accepimus
testimoniis, quemadmodum Patribus tradidere qui
ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis:
visum est et mihi, adhortantibus germanis fratribus,
prout didici, ab initio et ordine libros recen-
sere, quos divinos esse, canonice scriptum, tradi-
tum et creditum est: ut quisque si seductus quidem
fuerit, eos coarguat qui se seduxerint; sin purus
permanserit, lætus hæc monita accipiat. Sunt ita-
que Veteris Testamenti libri omnes numero viginti
duo. Tot enim, ut audiui, elementa apud Hebreos
esse traditum est. Singuli autem hoc ordine, hoc
nomine sunt: Primum Genesis, deinde Exodus,
hinc Leviticus, postea Numeri, exinde Deuterono-*

⁷⁵ Psal. L, 15. ⁷⁶ II Cor. xi, 3. ⁷⁷ Luc. i, 1.

(74) Ita plurimi manuscripti. In editis et cæteris
manuscriptis, στηρίξῃ, omissa με. Paulo post, man-
uscripti omnes, καὶ τὰ τοιάντα. Editi male, καὶ
μετὰ τοιάντα.

(75) Ita plurimi manuscr. In editis et cæteris, ἐπὶ⁷⁷ σὲ, deest.

(76) Tres manuscripti, δι' εὐσέβειαν. Ibidem tres
manuscripti, ἐνδοιάστως. Editi et alii præstantioris
notæ manuscr., ἐνδοιάστως.

(77) In Regio tertio et quarto hæc desunt ad si-
nem usque. Reg. vero 5 horum loco habet, ψή δόξῃ
εἰς τὸν αἰώνας. Αὐτὸν.

(78) Titulus in Colb. 1 et 2, Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς λθ'

μετρικῷ στήριξίρ με· ἵνα, καὶ ποτε λογισμοὶ με θο-
ρυβήσωσιν, ισχυρά τις παρὰ σοῦ δύναμις στηρίξῃ
με (74), ὥσπερ κρητὶς τυγχάνουσα. Αὐτὸς τοῖνυν,
ταῦτα καὶ τὰ τοιάντα συμβουλεύων, λέγε πρὸς τοὺς
βράδιον τῇ ἀληθεῖτε πειθομένους· Διδάξω ἀρόμους
τὰς ἔδους σου· καὶ θαρρῶν Κυρίων, διτι πείσεις ἀπὸ⁷⁸
σχέσθαι τῆς τοιάντης κακίας, φάλλε· Καὶ δεσεῖς
ἔπι στηρίξουσι. Γένοιτο δὲ τοὺς μὲν κακο-
θίως ζητοῦντας παύσασθαι τῆς τοιάντης ματαιοπο-
νίας· τοὺς δὲ δι' εὐθύειαν (76) ἐνδυαστῶς ἔχοντας,
ἡγεμονικῷ Πνεύματι κρατευθῆναι· δοσὶ δὲ βεβαίως
τὴν ἀλήθειαν ἐπίστασθε, ἀρθρατῇ ταύτην κατέχετε καὶ
B δασάλευτον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ'
οὐ τῷ Πατρὶ δόξῃ καὶ τῷ χράτος σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τὸν αἰώνας (77). Ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς λθ' ἐκραστικῆς ἐπιστολῆς (78).

'Αλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἱρετικῶν ἐμνήσθημεν
ὡς νεκρῶν· περὶ δὲ ἡμῶν ὡς ἔχοντων πρὸς σωτη-
ρίαν τὰς θείας Γραφάς· καὶ φοδοῦμαι (79) μήπως,
ὡς Ἑγραψε Κορινθίοις Παῦλος, δλίγοι τῶν ἀκεραίων
ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀγνότητος πλανηθῶσιν
ἀπὸ τῆς πανουργίας τινῶν ἀνθρώπων, καὶ λοιπὸι
ἐντυγχάνειν ἐτέροις ἀρξονται, τοῖς λεγομένοις
ἀποκρύφοις, ἀπατώμενοι τῇ δύμωνυμίᾳ τῶν ἀλτη-
νῶν (80) βιβλίων παρακαλῶ ἀνέχεσθαι, εἰ περὶ ὧν
ἐπίστασθε, περὶ τούτων κάγκω μνημονεύον γράψω,
διὰ τοῦ ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς Ἐκκλησίας.
C Μέλλων δὲ τούτων μνημονεύειν, χρήσομαι· πρὸς σύ-
στασιν τῆς ἐμαυτοῦ τόλμης τῷ τύπῳ τοῦ εὐαγ-
γελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων καὶ αὐτό· Ἐπειδήπερ τινὲς
ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι· ἐαυτοῖς τὰ λεγόμενα
ἀπόκρυφα, καὶ ἐπιμέται ταῦτα τῇ θεοτοκίᾳ
Γραφῇ, περὶ τῆς ἐπληροφορήθημεν, καθὼς παρέδοσαν
τοῖς Πατράσιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπέρτειαι
γενόμενοι τοῦ λόγου· ἔδοξε κάμοι, προτραπέντε
παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ μαθόντει δινθενε, ἔξις
ἐκθέσθαι τὰ κανονικά μενα καὶ παραδοθέντα, πιστευ-
θέντα τε θεῖα εἶναι βούλαι· ἵνα ἔχαστος, εἰ μὲν ἡπα-
τήθη, καταγνῶ τῶν πλανησάντων δὲ καθαρὸς
διαμείνας γαλρή πάλιν ὑπομιμησάμενος. "Εστι το-
νυν τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία τῷ ἀριθμῷ τὰ
πάντα εἰκοσιδύο· τοσάντα γάρ, ὡς ἡκουσα, καὶ τὰ
στοιχεῖα τὰ· παρ' Ἐβραίοις εἶναι παραδέδοται· τῇ
δὲ τάξει καὶ τῷ δύναμιτι ἐστιν ἔχαστον οὐτως·
Πρῶτον (81) Γένεσις, εἴτα "Ἐξοδος, εἴτα Λευΐτικον,

ἐκραστικῆς ἐπιστολῆς, ἀπαριθμησις τῶν βιβλίων τῆς
Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας. Regius quartus, Τοῦ αὐτοῦ
ἐκ τῆς ἐννάτης ἐκραστικῆς, etc. Reliqui miss. ut in
textu.

(79) Colb. 2, θείας Γραφάς χρή πιστεύειν· καὶ
γάρ φοδοῦμαι. Infra Regius quartus et quintus, τι-
νὲς τῶν ἀκεραίων. Μοx omnes sere manuscripti, τῆς
ἀγνότητος. Editi vero, τῆς ἀγνότητος. Paulo post,
ἐπέστρεψε in quatuor manuscripts.

(80) Ia tres manuscr. Alii vero, minus recte, τῶν
ἀληθῶν. Mox Colb., ἀνέγεσθε.

(81) In Colb. 1, πρώτων deest. Regius quartus
habet, πούτη. Ibid. Colb. 2, Γένεσις; Ἐξοδος, Λευ-

καὶ μετὰ τοῦτο Ἀριθμοῦ, καὶ λοιπὸν τὸ Δευτερόνομιον. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐστιν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ, καὶ Κριταῖς καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Πούθ· καὶ πάλιν ἔξῆς Βασιλειῶν τέσσαρα βιβλία (82)· καὶ τούτων τὸ μὲν πρώτον καὶ δεύτερον εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμεῖται· τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον δύοις εἰς ἑν. Μετὰ δὲ ταῦτα Παραλειπομένων (83) α' καὶ β' δύοις εἰς ἑν. Μετὰ δὲ ταῦτα βιβλίος Ψαλμῶν, καὶ ἔξῆς Παροιμιῶν· εἰτα Ἐκκλησιαστῆς, καὶ Ἀσμα φρασμάτων. Πρὸς τούτοις ἐστι καὶ Ἰὼν, καὶ λοιπὸν προφῆται· οἱ μὲν δώδεκα εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμούμενοι· εἰτα Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ, Θρῆνοι, Ἐπιστολὴ (84), καὶ μετ' αὐτὸν Ἱεζεχίηλ καὶ Δαντήλ. Ἀχρι τούτων τὰ τῆς Παλαιᾶς Αιαθήνης ἴσταται. Τὰ δὲ τῆς Καινῆς πάλιν οὐκ ὀκνητέον εἰπεῖν· ἔστι γάρ ταῦτα Εὐαγγέλια τέσσαρα· κατὰ Ματθαίον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν, κατὰ Ἰωάννην. Είτα μετὰ ταῦτα (85) Πράξεις ἀποστόλων, καὶ Ἐπιστολαὶ Καθολικαὶ καλούμεναι· τῶν ἀποστόλων ἑπτά· οὕτω μὲν Ἰακώβου α', Πέτρου δὲ β', εἰτα Ἰωάννου γ', καὶ μετὰ ταῦτας Ἰούδα α'. Πρὸς τούτοις Παύλου ἀποστόλου εἰσὶν ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, τῇ τάξιν γραφόμεναι οὕτως· πρώτη πρὸς Ῥωμαίους· εἰτα πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ μετὰ ταῦτα (86) πρὸς Γαλάτας· καὶ ἔξῆς πρὸς Ἐφεσίους· εἰτα πρὸς Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Κολασσαῖς· καὶ μετὰ ταῦτας πρὸς Θεσσαλονίκες δύο, καὶ τῇ πρὸς Ἐβραιούς· καὶ εὐθὺς πρὸς μὲν Τιμόθεον (87) δύο, πρὸς δὲ Τίτον μᾶς· καὶ τελευταῖς τῇ πρὸς Φιλήμονα· καὶ πάλιν Ἰωάννου Ἀποκάλυψις. Ταῦτα πηγὴν τοῦ σωτηρίου, ὅπου τὸν διώγμωντα τῶν ἐν τούτοις ἐμφορεῖσθαι λογίων· ἐν τούτοις μόνοις τὸ τῆς εὐασθενείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται. Μῆδεις τούτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαρεῖσθω τι. Περὶ δὲ τούτων δὲ Κύριος Σαδδουκαίους μὲν ἐδυσώπει, λέγων Πλανῖσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς· τοῖς δὲ Ἰουδαϊοῖς (88) παρῆνει· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· ὅτι αὐτοὶ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. Ἄλλ' ἐνεκά γε πλείονος ἀκριβείας προστίθητι· καὶ τοῦτο γράφων ἀναγκαῖς, ὡς (89) ὅτι ἔστι καὶ ἵετερα βιβλία τούτων ἔξωθεν· οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγνώσκεσθαι τοῖς ἄρτι προτερχομένοις καὶ βουλομένοις (90) κατάγεται τὸν τῆς εὐασθενείας λόγον· Σοφία Σολομῶντος, καὶ Σοφία Σιράχ, καὶ Ἐσθήρ, καὶ Ἰουδήθ, καὶ Τοβίας (91), καὶ Διδαχὴ

^{α'} Matth. xxii, 29. ^{β'} Ioan. v, 39.

τικὸν, Ἀριθμοῦ, καὶ Δευτερονόμιον. Ἐξῆς δὲ τούτων. Μοx. τε, post, Ἰησοῦς, habetur in tribus manuscriptis. In ceteris et in editis desideratur.

(82) Codex unius, τέσσαρες βιβλίοι.

(83) Ita omnes ferme manuscr. Editi cum quibusdam aliis, Παραλειπόμενα.

(84) Sic quinque manuscripti, pauciores alii cum editis, καὶ ἐπιστολὴ. Μοx. quartus manuscripti, Ἱεζεχίηλ. Editi cum aliis, Ἐζεχίηλ.

(85) Μετὰ ταῦτα deest in quibusdam manuscript. Paulo infra, Ἰακώβου, in editis deerat. Μοx, εἰτα deest in duobus manuscriptis.

(86) Tres manuscripti, μετὰ ταῦτας. In iisdemque infra, μετὰ ταῦτας, deest.

(87) Unus codex, καὶ ἔξῆς πρὸς Τιμόθεον.

(88) Duo manuscripti, τοὺς δὲ Ἰουδαίους.

A mium. Hos excipiunt, Jesus filius Nave, Judices, et postea Ruth. Hinc rursum Regnorum libri quatuor: ex quibus primus et secundus pro uno numerantur libro; tertius et quartus pro uno similius. Post hæc Paralipomenon primus et secundus pro uno pariter libro censentur. Hinc Esdræ primus et secundus, pro uno similiter: postea liber Psalmorum, deinceps Proverbia, tum Ecclesiastes, et Canticum canticorum. Ad hæc Job, ac deinceps prophetæ, ex quibus duodecim pro uno libro numerantur. Hinc Isaías, Jeremias et cum ipso Baruch, Lamentationes, Epistola: postea Ezechiel et Daniel. Hactenus Veteris Testamenti libri. Novi autem Testimenti libros referre ne pingeat. Sunt enim hi: Evangelia quatuor, secundum Matthæum, secundum B Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem. Postea Acta apostolorum, et Epistolæ Catholice, quæ Apostolorum vocantur, numero septem nempe, Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una. Ad hæc Pauli apostoli quatuordecim sunt Epistolæ, sic ordine descriptæ: prima, ad Romanos: tum duæ ad Corinthios: dehinc, ad Galatas: postea, ad Ephesios: deinde, ad Philipenses: tum, ad Colossenses: postea, ad Thessalonicenses duæ, et ea quæ ad Hebræos dirigitur: deinde ad Timotheum duæ: ad Titum una: ultimo, ad Philemonem una: ad hæc Joannis Apocalypsis. Hi sunt salutis fontes, ut qui sitit, eorum eloquii impleatur: in his solis pietatis doctrina docetur. Nemo iis addat, aut aliquid ab illis **768** detrahatur. De his Dominus Sadduceos pudore affliciebat, his verbis: *Erratis nescientes Scripturas*^{α'}: *Judæos vero hortabatur dicens: Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*^{β'}. Sed majoris accurationis causa illud quoque scriptio addere necesse duxi; esse nimirum alios libros præter istos, non in canonem quidem redactos, sed quos a Patribus decretum est, legendos ab iis esse qui nuper ediscendi pietatis verbi gratia accesserint. Sapientia Salomonis, et sapientia Sirach, Esther, Judith, Tobias, Doctrina, ut vocant, apostolorum, et Pastor. Attamen, dilecti, cum illi in canonem redacti sint, hi legantur, nusquam apocryphorum mentio habetur (92); sed ii sunt hæreticorum commentum, qui arbitratu suo libros conserbunt, quibus assignant tem-

(89) Ως in tribus manuscriptis deest.

(90) Hæc, καὶ βουλομένοις, in tribus desunt. Infra tres manuscripti bonæ notæ, Σολομῶντος. Alii cum editis, Σολομῶνος.

(91) Tres manuscripti. Εσθήρ, Ἰουδήθ, Τοβίας. Ibidem in hæc verba, καὶ Διδαχὴ τῶν ἀποστόλων. Colb. 2, hæc habet ad marginem, Διδαχὴν τῶν ἀποστόλων λέγουσαν εἶνα τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφεῖσας διατάξεις τῶν ἀποστόλων, ὡς ἡ σ' λεγομένη σύνοδος ἀναγνώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ. *Doctrinam vocant apostolorum, Constitutiones a Clemente scriptas: quas legi, ea quæ dicitur sexta synodus, non concedit.*

(92) Hæc item Rusinus lib. *De expositione Symboli.*

pura, ut ea quam ipsis ascribunt antiquitatis specie, occasionem captent simpliciores fallendi.

ἀλλὰ αἱρετικῶν ἔστιν ἐπίνοια, γραφόντων μὲν δὲ (γ) θέλουσιν αὐτὸν, χαριζομένων δὲ καὶ προστεθέντων αὐτοῖς χρόνους, τοῦτο, ως παλαιά προφέροντες, πρόφασιν ἔχωσιν ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεραίους.

EPISTOLA AD RUFINIANUM.

Domino filio, et optatissimo comministro Rusmiano, Athanasius in Domino salutem.

Tu quidem quæ dilectum filium decent ad Patrem scribis: te itaque litteris accedentem tuis amplexus sum, omnium dilectissime mihi Rusmiane. Cum autem et in sermonis exordio et in medio et in fine, tibi, quasi filio scribere possem, me ipse cohibui, ne ex litteris commendatio et testimonium palam fieret. Tu enim mihi es epistola, sicut scriptum est⁶³, agnita lectaque in corde. Sic igitur credito, et ita affectus esto, etiam credito. Salute, et ut rescribas hortor; non parum enim, sed sumimopere me, ita agendo, delectas. Quoniam etsi studiōse et ecclesiastice, ut pietati convenit tunc, interrogasti de iis qui vi quidem subducti, lapsi sunt, nec tamen prava fide corrupti: et voluisti me rescribere, quæ de illis, cum in synodis, tum ubique alias decreta sunt; scito Domine mi optatissime, in principio quidem cum vis illa desiisset, coactam synodus fuisse (99), presentibus exterarum partium episcopis: celebratam item aliam fuisse apud Græcias comministros, nihiloque secius apud illos qui in Hispania et in Gallia degunt: atque idipsum hic et ubique placuisse, nimis ut iis qui lapsi sunt, si impietatis fuerint praefecti, venia concedatur, si quidem resipiscant, nec detur tamen in clero locus: iis vero qui impietati patrocinati non sunt, sed necessitate ac violentia traxi fuere, decretum est, ut et venia concedatur, et in clero detur locus; potissimum quia consentaneam attulerunt excusationem, et quod seconómia quadam id factum videatur. Affirmabant quippe se minime in impietatem lapsos fuisse: sed ne impiissimi quidam homines ad episcopatum evecti, Ecclesias corrumperent, se maluisse cum violentia concurrere, et id oneris ferre, quam populos perdere. Haec illi verba non abs re loqui nobis visi sunt: quod maxime ipsi in exemplum

⁶³ II Cor. iii, 2.

(93) Synodus intelligit Alexandrinam. Vide supra p. 644.

(94) Duo manuscripti, ὅτι. Postremam vocem Regius legit, ἀκεραϊστέρους.

(95) Ita omnes pene manuscripti. Editi, Πατέρι πρέποντα. Mox tres optimi manuscripti, ἐγγίσαντα γοῦν. Editi cum aliis, ἐγγίσαντα οὖν.

(96) Sic maxima pars manuscripti. In editis, τοῖς derit.

(97) In quibusdam manuscriptis, πλέοντες deest.

(98) Haec bis leguntur in concil. Niceno II, pag. 74 et 680. Paulo post, ad marginem horum, ἡρώτηταις περὶ τῶν δι', in Colb. 2 haec leguntur, οὐ περὶ τῶν εἰδῶλος θυσάνων, καὶ οὕτω πάραπτωκότων ἡ

καλούμένη τῶν ἀποστόλων, καὶ δὲ Ποιμῆν. Καὶ σμως, ἀγαπητὸν, κάκείνων κανονιζομένων καὶ τούτων ἀναγινωσκομένων, οὐδέποτε τῶν ἀποχρύρων μηδὲν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΡΟΥΦΙΝΙΑΝΟΝ.

Κυρίων νιψ καὶ ποθεινοτάφῳ συλλειτουργῷ Ἐρουφινῷ, Ἀλανάστιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Σὺ μὲν τὰ υἱῷ ἡγαπημένῳ πρέποντα (95) πρὸς Πατέρα γράφεις: ἐγγίσαντα γοῦν σε διὰ τοῦ γράμματος περιεπεξάμην, πάντων ἐμοὶ ποθεινότατος Ἐρουφινιανέ· κάγὼ δὲ, ὡς νιψ δυνάμενος γράφειν ἐν τε τοῖς (96) προοιμίοις καὶ μέσοις καὶ τελευταῖοις, ἐπέσχον, ἵνα μὴ ἐκ γραμμάτων ἡ σύστασις καὶ ἡ μαρτυρία γνωρίζηται. Σὺ γάρ ἐμοὶ ἐπιστολή, κατέθετο γεγραμμένον, ἐπιγινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ἐν καρδίᾳ. Οὕτω τοίνυν πίστευε (97) διακείμενος, ναὶ πίστευε. Προσαγορεύω σε καὶ προτρέπω· γράψειν οὐ γάρ ὀλίγως, ἀλλὰ μεγάλως εὐφραίνεις τοῦτο ποιῶν. (98) Ἐπειδὴ δὲ φιλοκάλως καὶ ἐκκλησιαστικῶς, τοῦτο γάρ πάλιν πρέπει τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ἡρώτησας περὶ τῶν δι' ἀνάγκην ὑποσυρέντων μὲν, μὴ φθερέντων δὲ ἐν τῇ κακοπιστίᾳ, καὶ θῆλέτης γράψας με τὰ δόξαντα περὶ αὐτῶν ἐν ταῖς συγγόνοις καὶ πανταχοῦ (99). Γίνωσκε, Κύριέ μου ποθεινότατε, διότι ἐν ἀρχῇ μὲν, παυσαμένης τῆς γινομένης βίας, γέγονε σύνοδος, παρόντων ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν ἐπισκόπων γέγονε δὲ καὶ παρὰ τοῖς τῇ Ἑλλάδα κατοικοῦσι συλλειτουργοῖς· οὐδὲν δὲ ήτον καὶ τοῖς ἐν Σπανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ· καὶ ἡρεσεῖς (1) ὅπερ ὄδε καὶ πανταχοῦ (2), ὧστε τοῖς μὲν κακαπεπτωκότις καὶ προτεταμένοις τῆς ἀσεβείας συγγινώσκειν μὲν μετανοοῦσι, μὴ διδόναι δὲ αὐτοῖς τόπον κλήρου· τοῖς δὲ μὴ αὐθεντοῦσι μὲν τῆς ἀσεβείας, παρασυρεῖσι δὲ δι' ἀνάγκην καὶ βίᾳ, ἕδος δίδοσθαι μὲν συγγνόμυτην, ἔχειν δὲ καὶ τὸν τόπον τοῦ κλήρου· μάλιστα δὲτοι ἀπολογίαν πιθανήν ἐπορίσαντο, καὶ ἔδοξε τοῦτο πως οἰκονομικῶς γενέσθαι (3). Διεθεβαίωσαντο γάρ μὴ μεταβεβλῆσθαι εἰς ἀσεβείαν· ἵνα δὲ μὴ κατασταθέντες τινὲς ἀσεβέστατοι διαφεύγωσι τάς Ἐκκλησίας, εἴλοτο μᾶλλον συνδραμεῖν τῇ βίᾳ καὶ βαστάσαι τὸ βάρος, ἢ λαοὺς ἀπολέσθαι. Τοῦτο (4) δὲ λέγοντες ἔδοξαν ἡμῖν πιθανῶς λέγειν διὰ τὸ καὶ προφασίζεσθαι αὐτοὺς τὸν Ἀστρών τὸν τοῦ Μωϋσέως ἀδελφὸν ἐν τῇ

D ἐρώτησις αὗτη ἐστιν, ἀλλὰ περὶ τῶν αἱρετικῶν συχοινωησάντων, ἥγουν Ἀρειανῶν. *Interrogatio isthac, nequaque eos spectat qui idolis immolarint, et in tam grande crimen lapsi fuerint: sed eos qui cum haereticis, nempte Arianiis, communicaverint.*

(99) Regius quintus, πάντα. *Infra Nicæna synod.*

(1) Sic multi manuscripti. Editi vero, οὐδὲν ἔργον καὶ τοῖς ἐν Ἰσπανίᾳ· καὶ ἡρεσεύ.

(2) Haec habentur in concil. IV Const. tom. VIII, p. 1412, non ipsis tamen verbis.

(3) Duo manuscripti cum synod. Nicæn., γεννηθεῖσθαι.

(4) Haec manuscripti omnes. Editi vero, τοῦτο γάρ.

ερήμῳ συνδραμεῖν μὲν τῇ τοῦ λαοῦ παραθάσεις ἀπολογίαν δὲ ἐσχηκέναι, ἵνα μὴ δὲ λαὸς ἐπιστρέψῃς (5) εἰς Αἴγυπτον ἐπιμείνῃ τῇ εἰδωλολατρείᾳ· καὶ γάρ ἦν τὸ φαινόμενον εὐλογὸν· διτὶ μένοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ δύνανται παύσασθαι τῆς ἀσεβείας· εἰσελθόντες δὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐπετρίθοντο καὶ τῆς ἔξαντον ἐν ἔχουσις (6) τὴν ἀσεβείαν. Τούτων τοίνυν ἔνεκα συγγνωστὸν τὸ πρὸς τὸν κλήρον γέγονε· τοῖς δὲ ἀπατηθεῖσι καὶ βιαν παθοῦσι συγγνώμην δίδοται. Ταῦτα (7) καὶ τῇ σῇ εὐσεβείᾳ δηλῶ, θαρῥῶν, διτὶ καὶ τὰ δύξαντα ἀποδέξεται σὺ ν θεοσέβεια, καὶ οὐ καταγνώσεται ἐκεχειρίας τῶν συγελθόντων οὐτως. Καταζώσων δὲ αὐτὰ ἀναγνῶνται τῷ Ιερατεῖῳ καὶ τῷ λαῷ τῷ ὑπὸ ὑπὸ σὲ (8), ἵνα, καὶ αὐτοὶ γινώσκοντες, μὴ μέμφωνται ωρίω σὲ διακείμενον περὶ τοὺς τοιούτους. Ἀπρεπὲς γάρ διὸ ἐμὲ γράφειν, δυναμένης τῆς σῆς εὐλαβείας καὶ τὴν ἡμῶν περὶ αὐτοὺς διάθεσιν ἀπαγγεῖλαι, καὶ πάντα τὰ λεπτοντα ἀποπληρώσαι. Χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ πληρώσαντι σὲ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. Οἱ μὲν οὖν μετανοῦσις φανερῶς ἀναθεματιζέτωσαν ὄνομάζοντες Εὐδοξίου καὶ Εὐζώνου τὴν κακοδοξίαν (9). Αὐτοὶ γάρ λοιπὸν βλασφημοῦντες, αὐτὸν κτίσμα ἀπεγράψαντο τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως προστάτατ. Ὅμολογες τωσαν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων διμολογηθείσαν πίστιν, καὶ μηδεμίαν δλῆην σύνοδον προχρέντεν ταύτης τῆς συνόδου. Πρότειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σὲ δὲ ἡ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

(5) Duo manuscripti, ἐπιστρέψῃς, recte. Editi vero et alii, ὀποτερέψῃς.

(6) Manuscripti pene omnes, ἐν αὐτοῖς.

(7) Nicen. synod., συγγνωμῆν διδόναι. Ταῦτα καὶ ἐν Πόμη ἐγράψη, καὶ ἀπεδέξατο τὸ Πόμησιν Ἐκκλησία· ταῦτα, etc. Ibidem omnes pene manuscripsi, εὐλαβείᾳ. Editi et alii, εὐσέβειᾳ. Paulo post, tres optimi manuscripsi, ἐκεχειρίας. Editi vero et alii, ἐκεχειρίαν. Mox duo manuscripsi, ταῦτα ἀναγνώσα.

(8) Ita omnes pene manuscripsi. Editi vero, ὑπὸ

Afferrent, Aarone, Moysis fratrem, in deserto populi prævaricationi concurrisse: 769 hanc tamen exusationem habuisse, ne populus scilicet in Ægyptum reversus in idolatria permaneret: nam id rationi certe consentaneum videbatur; siquidem in deserto manentes, poterant impietatis finem facere, sin autem in Ægyptum ingressi fuissent, in impietate versati auctique fuissent. Quapropter ad clerum reditus illis concessus est; iis enim qui decepti et vim passi sunt venia facile datur. Hæc tuæ quoque pietati significo, confidens, tuam religionem quæ decreta sunt suscepturam, nec lenitatem eorum qui convenere damnaturam. Hæc legere digneris sacris ministris et populo qui tibi subest; ut et ipsi his compertis, te circa illos ita affectum non coarguant. Abs re enim esset me scribere, cum tua pietas possit, et nostrum erga illos affectum nuntiare, et omnia quæ desunt implere. Gratia Domini, qui implevit te omni verbo et omni scientia. Qui itaque pœnitentiam agunt, anathemate damnant, expresso nomine, pravam Euzoii et Eudoxii doctrinam. Illi enim Arianæ hæreseos patroni, in Christum blasphemantes creaturam cum esse scripserunt. Consiteantur quoque fidem Nicæa a Patribus declaratam, et nullam aliam synodus huic anteponant. Saluta fratres qui apud te sunt; qui apud me degunt, te in Domino salutant.

σοῦ. Intra σέ, ante διαχειμεον, deest in compluribus C manuscriptis.

(9) Regius quintus, κακόδοξον γνώμην. Colb. 1, κακοποιιαν. Mox, λοτόν deest in quatuor manuscriptis. Mox Colb. 2, ἀπεγράψαντο ἐκτούς τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως προστάτας. Editi, ἀπεγράψαντο τῆς Ἀρειανῆς αἵρεσεως προστάτατ. Alii manuscripsi ut in textu: unus habet, ἐκτούς, τῆς Ἀρειανῆς. Mox editi, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ, particula καὶ deest in omnibus pene manuscripsi.

MONITUM IN DUAS SEQUENTES AD LUCIFERUM EPISTOLAS.

770 Binas subjungimus epistolas ad Luciferum missas in edit. Comm. cūsas, quæ Latine tantum inter Luciferi scripta supersunt: nec constat utrum Latine primum conscriptæ ab Athanasio sint, an postea Latine ab aliquo translatae. Prior data videtur paulo post Luciferi exsilium, quod anno contigit 355. Laudat enim Luciferum a firmitate animi, illumque confessoris titulo exornat. Altera, ut monet quidam scholiastes, scripta fuit postquam Athanasius libros accepisset, quos ad ipsius Athanasiū defensionem Constantio nuncupavit misitque Lucifer. Hic recenset Athanasius mala in persecutione Arianorum illata clericis, necnon monachis, aliisque orthodoxis. Atque iterum commendat Luciferum a constantia dicendique libertate. Est sane utraque epistola Athanasio Magno dignissima.

Domino dilectissimo fratri Luciferi episcopo et D rumque omnium certiores nos efficiere dignetur. Vobis namque confessoribus ac servis Dei viventibus, eredimus statum catholicæ Ecclesiæ renovari, et quod hæretici consciente tentaverunt; hoc Dominum nostrum Jesum Christum per vos ad integrum restituere. Quanquam enim præcursoribus Antichris-

(10) Scripta anno circiter 350, ut et sequens.

per potentiam hujus mundi omnia egerint, ut ex-stinguerent lucernam veritatis, tamen divinitas per vestram confessionem, clariorem ejus lucem ostendit, ut neminem latere possit eorum fallacia. Ante-hac vel simulare poterant, nunc Antichristi nominantur. Quis enim non exsecretur, qui eorum communionem tanquam maculam, ac virus anguis non fugiat? Omnis ubique Ecclesia luget, omnis civitas gemit, senes episcopi in exilio laborant, et haereticī dissimulant, qui dum negant Christum, publicanos se effecerunt sedentes in ecclesiis, et exigentes vectigalia. O novum genus hominum et persecutionis, quod adinvenit diabolus, ut ipsis ministris ad malefaciendum et tanta crudelitate uteretur! Sed etsi hæc tanta agunt, et superbias et blasphemias extenderunt, confessio tamen et religio, et sapientia vestra, non modicum, sed maximum solatium et magna consolatio est fraternitatē. Pervenit enim ad nos scripsisse sanctitatem tuam Augusto Constantio, et magis magisque miramur, quia in medio tanquam scorpionum habitans, animi tamen libertate uteris, ut vel monendo, vel docendo, vel emendando, errantes ad lumen veritatis adducas. Rogo igitur, rogant mecum etiam omnes confessores, ut digneris nobis exemplum destinare, ut non tantum auditu, sed etiam ex litteris possint perspicere omnes animæ tuæ virtutem fideique fiduciam et libertatem. Salutant sanctitatem tuam qui mecum sunt. Saluto omnes qui tecum sunt. Divinitas te incolumem, vegetum, memoremque nostri semper tuae- C tur, domine dilectissime, ac vere homo Dei.

His acceptis litteris, beatus Lucifer misit libros quos ad Constantium scripserat; quos cum legisset Athanasius, hanc infra epistolam misit.

*Domino gloriosissimo, ac merito desideratissimo,
coepiscopo Luciferi, Athanasius in Domino salutem.*

Etsi credo pervenisse etiam ad sanctitatem tuam de persecutione, quam etiam nunc adversus fraternitatem facere conati sunt inimici Christi, querentes sanguinem nostrum, possunt tamen etiam charissimi nostri referre religioni tuæ. In tantum enim rabiem suam per milites extendere ausi sunt, ut non solum civitatis clericos effugarent, sed etiam ad eremitas exirent, et funestas suas manus adversus pœna- Covras (11) immitterent. Inde factum est ut etiam ego me longius abducerem, ne etiam qui nos suscepissent, negotium ab eisdem paterentur. Cui enim parcent Ariani, qui nec animis suis pepercissent? Quando autem possunt recedere a suis nefandis actibus, dum permanent negando Christum Dominum unicum Filium Dei? Hæc est radix eorum

⁽¹¹⁾ Psal. XIII, 1, 2. ⁽¹²⁾ Isa. 1, 3. ⁽¹³⁾ I Cor. IV, 4,

(14) S. Germ. monazontas. Reg. monazontes.

(15) Hinc forte putetur Latinę ab Athanasio scripta hæc epistola, cum alludat ad Latinam vocem.

(16) Reg. et S. Germ. Quam desideratissime ostendisti moriendum esse pro Christo... Paulo post iudeum, vere templum Salvatoris... Mox S. Germ.,

A pravitatis: hoc suo arenoso fundamento ædificant perversas suas vias, sicut scriptum invenimus in tertiodécimo Psalmo: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* Et mox sequitur: *Corrupti sunt et abominabiles facili sunt in operibus suis* ⁽¹⁴⁾. Inde Iudei negantes Filium Dei digni fuerunt audire: Væ, gens peccatrix, populus plenus delictis, semen malignum, filii sine lege ⁽¹⁵⁾. Unde sine lege? quippe quia dereliquistis Dominum. Inde beatissimus Paulus cum cœpisset non tantum credere in Filium Dei, verum etiam prædicare deitatem ipsius, scribēbat: *In nullo mihi mali conscientius sum* ⁽¹⁶⁾. Ita juxta vestram confessionem etiam nos optamus, tenentes apostolicam traditionem, vivere juxta divinæ legis mandata, ut possimus vobiscum inveniri in choro

B illo, in quo nunc exsultant patriarchæ, prophetæ, apostoli ac martyres. Licet igitur Ariana insaniam cum extranea potentia ita se movebat, ut non licaret nec fratres, quantum illi sœviebant, libere aerem videre; tamen juxta orationes tuas Deo favente, et si cum labore et periculo videre potui fratrem, qui solet tam necessaria quam epistolas tam sanctitatis tuæ quam aliorum destinare. Accepimus itaque epistolas et libros religiosissimæ ac sapientissimæ animæ tuæ, in quibus perspeximus imaginem apostolicam, fiduciam propheticam, magisterium veritatis, doctrinam veræ fidei, viam cœlestem, martyrii gloriam, triumphos adversus haeresim Arianam, traditionem integrum Patrum nostrorum, regulam rectam ecclesiastici ordinis. O vere Lucifer (12), qui juxta nomen, lumen veritatis ferens, posuisti super candelabrum, ut luceat omnibus! **771** *Quis enim, exceptis Arienis, non pervidet ex tua doctrina veram quidem fidem, maculam autem Arianorum. Valde et admirabiliter, ut est lumen a tenebris, ita separasti veritatem a calliditate et hypocrisi haereticorum, defendisti Catholicam Ecclesiam, probasti nihil esse, sed tantum phantasiam, Arianorum verba, docuisti calcandos esse frenores diabolicos. Quam bona et iucunda hortamenta tua ad martyrium!* quam desideratissimam ostendisti mortem esse pro Christo Filio Dei (13)! quam futuri sacerduli et vitæ cœlestis amorem manifestasti! Videris esse verum templum Salvatoris, qui in te habitans hæc ipsa per te loquitur, ipse qui tantam gratiam præbuit sermonibus tuis, quippe qui ante eras apud omnes amabilis, nunc tamen tantus est amor affectionis tuæ in animis omnium collocatus, ut Eliam te temporibus nostris nominent, et non mirum. Si enim qui Deo placere videntur, filii Dei nominantur, quanto magis participes prophetarum confessores (14), et maxime te appellare dignum est. Crede mihi, Lu-

quem sequimur, hæc ipsa per te loquitur. Editi et Reg., hec ipse per te loquitur.

(14) Sic hunc locum ex Reg. et S. Germ. restituimus. Editi perperam, tanto magis particeps prophetarum, confessorem, et maxime.

cifer, non tu solus hæc locutus es, sed Spiritus sanctus tecum. Unde hæc tanta memoria Scripturarum? unde sensus et intellectus eamundem integrer? unde talis ordo sermonis compositus est? unde tanta hortamenta in viam cœlestem? unde fiducia contra diabolum, et probationes adversus hæreticos, nisi Spiritus sanctus collocatus esset in te? Gaude igitur in eo te esse, jam pervidens in quo etiam præcessores (15) tui nunc sunt martyres, hoc est in choro angelorum. Gaudemus etiam nos, habentes te exemplum (16) virtutis, et patientiae et libertatis. Nam de his quea scriptisti de nomine meo, erubesco aliquid proferre, ne videar adulator; sed scio et credo ipsum Dominum, qui sancto et religioso animo tuo revelavit omnem notitiam, redditum tibi etiam pro hoc labore præmium in regno cœlorum. Quia ergo talis es, precatorem te esse pro nobis per orationes Dominum petimus, ut jam inspicere dignetur, ut est misericors, Ecclesiam catholicam, et eripiat omnes famulos suos de manibus persecutorum: quo etiam hi omnes qui propter metum temporalem cederunt, levare se tandem possint et reverti ad viam justitiae, a qua seducti vagantur, nescientes in qua sovea sint, miseri. Specialiter autem ego peto, si aliquid minus a me dictum est, ignoroscere digneris:

(15) Sic Reg. S. Germ. Editi vero, *prædecessores*.

(16) Ita Reg. et S. Germ. Editi vero, *habentes, et exemplum*.

(17) Sic Reg. et S. Germ. Editi, *imperitia, ea.*

A tanto enim foute, quod potuit imperitia (17) mea vix haurire valuit. De fratribus autem nostris, si minus potui videre eosdem, iterum ignoscas peto. Est enim ipsa veritas testis, optasse me et desiderasse hoc impetrare et tantum habuisse dolorem quod non potui: nam nec lacrymæ cessaverunt ab oculis, nec gemitus ab animo, quia nec fratres permittimur videre. Testis est autem Dominus, quia nec parentes quos habeo potui videre, ex quo persequuntur nos. Quid enim non faciunt Ariani? Itinera observant, curam habent de (18) proficiscentibus et exeuntibus de civitate; naves quærunt, eremias gyrrant, domos perturbant, concutunt fratres, singularis negotia (19) concinnant; sed Deo gratias, dum hæc agunt, tanto magis, et plus execrantur ab omnibus et cognoscuntur vere, ut dixit sanctitas tua, mancipia esse Antichristi, et ipsi miseri dum in odio habentur, durant in malignitate sua, donec morte avi sui Pharaonis et ipsi damnentur. Salutant religionem tuam qui mecum sunt, dignare salutare qui tecum sunt. Divina Dei gratia incoluem te, memorem nostri, semper beatum conservet, merito homo Dei, famule Christi, particeps apostolorum, solatium fraternitatis, magister veritatis, et in omnibus desideratissime

(18) Ita S. Germ. Editi cum Regio, *curas agunt de.*

C (19) Ita Reg. et S. Germ. Editi, *male, singulis negotiis.*

IN EPISTOLAM AD MONACHOS MONITUM.

Hæc epistola post præcedentes duas ad Luciferum cusa fuit in editione Commeliniana, ad calcem variarum Feickmanni lectionum, pag. 94, quas omnes lectiones una cum hisce tribus epistolis incuria omisere Parisenses editores. Hanc vero ad monachos Græce primo scriptam fuisse discimus, cum ex titulo, tum ex style ipso; tanta quippe religione versa fuit, ut nihil curasse videatur interpres, dum Græca verba paribus Latinis consequeretur. Cæterum data fuit illa, sedatis Arianicis tumultibus, redditaque Ecclesiæ pace post annum ut putamus, 364, monachosque assueto titulo nuncupatos, ut supra in epistola prima ad Orsium, pag. 693, hortatur Athanasius, non modo ut Arianos aversentur, sed etiam ab iis declinent qui cum Arianis communicarent, nisi resipiscant. Exemplar porro Græcum, magna licet cura perquisitum nancisci nequivimus.—[Cujus tamen postea compos factus clar. editor eamdem epistolam Græce et Latine inseruit Novæ Bibliothecæ Patrum, his præmissis: « Græca tibi damus, eruditæ lector, epistolæ Athanasii ad monachos, cuius vetustissimam Latinam interpretationem in Commeliniana editione primo cusat, et a Parisiensibus prætermissem, dedimus pag. 771, præmisso monito. Prodeunt autem isthac partim ex codicibus Laurentianis, partim ex Regio 2423, x sœculi, optimæ notæ. »—Cæterum veterem interpretationem ne pereat subjicimus. EDIT.]

ΤΟΥ ΕΝΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Toῖς τὸν μονῆρη βίον ἀσκοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASI.

Monasticam vitam agentibus, et in fide Dei roboratis, dilectis ac desideratissimis fratribus in Domino, salutem.

VETUS INTERPRETATIO.

Exemplum Epistolæ Athanasii de Græco in Latinum translata.

Athanasius solitariæ vitæ studentibus et in fide Dei roboratis, ac dilectissimis fratribus, in Domino salutem.

Domino quidem gratias ago, qui donavit vobis in eum credere, ut cum sanctis etiam vos habeatis vitam

Gratias quidem Domino ago, qui dedit vobis si. A **dem in ipsum**, ut cum sanctis vos quoque vitam possideatis æternam. Quia vero quidam sunt, qui cum Ario sentiunt, et monasteria circumcursant, nulla alia de causa, nisi ut quasi vos adeuntes, et a nobis revertentes, simpliciores seducant; quidam vero se cum Ario quidem minime sentire profentur; sed tamen cum Arianis convenient, atque una eodem in loco precantur; hortantibus sincerissimis fratribus, necessario vobis scribendum duxi, ut piam fidem, quam Dei gratia in vobis operatur, sincere et sine dolo servantes, ne fratribus offensionis ansam præbeat. Nam cum quipiam in Christo fideles vos videant cum iis convenire ac communicare, rati esse rem licitam et indifferente, in impietatis cœnum delabentur. Ne quid igitur tale contingat, id vobis in proposito sit, dilecti, ut eos qui palam impie sentiunt aversemini; eos autem qui se cum Ario non sentire putant, sed cum impiis tamen communicant caveatis: nam quorum sententiam aversamur, eorum maxime communionem fugere consentaneum est. Quod si quis dum rectam se fidem profiteri simulat, cum illis tamen communicare videtur, hunc hortamini ut a tali consuetudine abstineat: ac si quidem pollicetur, hunc fratris loco habeatis; sin proterve insistat, bujusmodi hominem repudiate. Si ita quippe vos geratis, sinceram fidem servabitis, atque re perspecta, illi hinc utilitatem percipient, metuentes ne quasi impii et ejusdem atque Ariani sententiae reputentur.

B Εὐχαριστῶ μὲν τῷ Κυρίῳ, τῷ δόντι ὑμῖν εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι, ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ ὑμεῖς ἔχητε τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον ἐπειδὴ δέ εἰσὶ τινες οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες περιερχόμενοι τὰ μοναστήρια, δι' οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ ἵνα, ὡς πρὸς ὑμᾶς ἐλθόντες καὶ ἀφ' ἡμῶν ὑποστρέψοντες, τοὺς ἀκεραίους ἐξαπατῶσι· τινὲς δέ εἰσιν οἱ διαβεβαιοῦντες μὲν τὰ Ἀρείου μὴ φρονεῖν, συγκαταβαίνοντες δὲ, καὶ μετ' αὐτῶν εὐχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό ἀναγκαῖως, παραχελευόντων τινῶν εἰλικρινεστάτων ἀδελφῶν, πρὸς ὑμᾶς γράψειν ἐσπουδάσα, ἵνα τὴν εὔτελην πίστιν, ἥν τὸν Θεοῦ χάρις ἐν ὑμῖν ἐργάζεται, ἀκεραίως καὶ ἀδέλφους φυλάττοντες, οὐ μὴ πρόφασιν δῶτε σκανδάλου τοῖς ἀδελφοῖς; (20). "Οὐταν γάρ τινες ὑμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ πιστούς θεωρήσαντες μετ' αὐτῶν συνεργομένους καὶ κοινωνοῦντας, πάντας ὑπονοήσαντες ἀδιάφορον εἶναι τὸ τοιοῦτον, εἰς τὸν τῆς ἀσεβείας ἐμπεσοῦντας βρόβορον. "Ιν' οὖν μὴ τούτο γένηται, θελήσατε, ἀγαπητοί, τοὺς μὲν φανερῶς φρονοῦντας τὰ τῆς ἀσεβείας ἀποστρέψεσθαι, τοὺς δὲ νομίζοντας τὰ Ἀρείου μὴ φρονεῖν, κοινωνοῦντας δὲ μετὰ τῶν ἀσεβῶν φυλάττεσθαι καὶ μάλιστα ὅν τὸ φρόνημα ἀποστρέψθεται, τούτους ἀπὸ τῆς κοινωνίας προσήκει φεύγειν (21). Εἰ δέ τις προσποιεῖται μὲν διολογεῖν ὄρθιὸν πίστιν, φαίνεται δὲ κοινωνῶν ἐκείνοις, τὸν τοιούτον προτρέψασθε ἀπέγεσθαι τῆς τοιαύτης συνηθείας· καὶ ἐὰν μὲν ἐπαγγέλληται, Εγένετο τὸν τοιοῦτον ὡς ἀδελφόν ἐὰν δὲ φιλονείκως ἐπιμένῃ, τὸν τοιούτον παραιτεῖσθε. Οὕτω γάρ διατελοῦντες καθέρχαν τὴν πίστιν διατηρήσατε· κάκεινοι βλέποντες ὑμᾶς ὡφελθήσονται, φοβηθέντες μὴ ἅρα ὡς ἀσεβεῖς καὶ τὰ ἔκεινων φρονοῦντες νομισθῶσιν.

VETUS INTERPRETATIO.

perpetuum. Quia autem sunt quidam, qui quæ sunt Arii sapiunt, circumneentes monasteria propter nihil aliud, nisi ut quasi ad vos venientes, et a nobis revertentes, simplices seducant; quidam autem sunt qui affirmant quidem non se sapere illa quæ sint Arii, pergit autem et pariter orant cum ipsis; necessario hortantibus sincerissimis fratribus scribere studiū [ἐσπουδάσα], ut piam fidem quam in nobis Dei gratia operatur, sincere et sine dolo custodientes, non detis occasionem scandali fratribus. Cum enim quis vos in Christo fidelis viderit communicare cum talibus, vel cum eis pariter orare, utique opinantes indiscretum [ἀδιάφρατον] hoc esse, incident in cœnum impietatis. Ut ergo nihil tale fiat, sit vobis voluntas, charissimi, eos qui sapiunt quæ sunt impietatis Arii avertere: eos autem qui patantur quidem non sapere quæ sunt Arii, orant autem cum impiis, devitare: et maxime quia quoruī sensus exsecramur, horum etiam communioninem convenit fugere. Si quis itaque venit ad vos, si quidem assert secundum beatum Joannem rectam doctrinam⁶⁷, dicite huic, Ave, et sicuti fratrem hunc talēm suscipite. Si quis autem simulat quidem confiteri se rectam fidem, apparel autem communicare illis, hujusmodi hominem hortamini quidem abstinere se a tali consuetudine, et si quidem promiserit, habetote et hunc quasi fratrem; si vero contentioso animo perseveraverit, et hunc quoque vitate. Possibile quidem erat mihi etiam per multa extenderem epistolam, apponentes ex Scripturis divinis formam ejusmodi doctrinæ; sed quia prudentes existentes prævenitis eos qui scribunt, et magis abstinentia intenti idonei estis, et alios docere: propterea breviter, tanquam diligentes ad diligentes, dictavi confidens, quia sic degentes puram sinceramque fidem servabitis: et illi jam videntes quod non cum eis pariter oratis percipient utilitatem, timentes ne forte languam impii [καὶ ἔκεινων φρονοῦντες], et qui illorum sapiant, depudentur.

⁶⁷ II Joan., 10.

(20) Hæc habentur in Regio codice 2423, x sæc. D (21) Isthaec multo prolixiora sunt in veteri interpretatione.

IN FRAGMENTUM SEQUENS MONITUM

772 En tibi fragmentum sistimus, lector eruditæ, epistolarum Athanasii festalium, quarum jactura, vel lacrymis deploranda. Erant illæ magno numero a sancto præsule conscriptæ cum profugis vitam solitudinē mandaret. Nam in remotioribus usque deserti locis, memor gregis sui, quotidianiæ aerumnis et calamitatibus Arianorum furore oppressi, epistolas dabat, ut plurimum consolatorias, in cœlū fratrum legendas, quas ex-

unde in unum epistolarum corpus collectas suisse propalam ex inscriptione epistolæ festalis super eius editæ, quæ trigesima nona nuncupatur. Hæc autem, quam nunc primum ex manuscripto antiquissimo eruimus, data est anno 558, cum jussu Constantii, Alexandrinæ Ecclesiæ eruptæ Catholicis, Arianis traditæ sunt : qua de re consolatoriam hujusmodi epistolam dedit Athanasius. Hujus fragmenta tantum duo exscripsit librarius, omissis aliis, queis Arianorum invadentium Ecclesiæ gesta fusius ac subtilius, ut putamus, prosequebatur Athanasius. Et tamen quantulacunque sunt isthæ a tenebris et a temporum injuria vindicata, scitè dignam rem nobis aperunt, Arianos videlicet ecclesiæ convertisse in domos negotiationis, et in domos veli, id est, in juridicia tribunalia. Qua de re agitur in Onomastico ad vocem Βηλβ. De epistolis autem festalibus fuse in Præfatione generali (22).

Ex codice Colb. 1785, annorum saltæ 800.

INCIPIT EPISTOLA SANCTI ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRINI, F. LIIS SUIS (23-24).

'Deus quidem vos consoletur, novi autem quia non habet, dilectissimi fratres : si enim aliquando ecclesiæ solum vos contristat, sed contristat et illud, quia ecclesiæ quidem alii per violentiam tenuerunt, vos autem interim foris estis a locis ; illi enim loca, vos vero habetis apostolicam fidem. Illi in locis existentes, a vera fide sunt foris : vos vero a locis quidem foris estis, fides vero intus. Discutiamus quid sit majus, locus an fides : claret utique quia vera fides. Quis ergo amplius perdidit, vel quis amplius habet, qui locum tenet, an qui fidem ? Bonus quidem locus est, quando illic apostolica fides prædicitur : sanctus est, si ibi habitat sanctus.

Et post pauca :

Vos autem beati, qui fide in Ecclesia estis, in fidei fundamentis habitatis, et sufficientem satisfactionem habetis, fidei summitatem, quæ in vobis permanet inconcussa; ex apostolica enim traditione pervenit ad vos, et frequenter eam execranda invidia voluit commovere, nec valuit : magis autem per ea quæ commoverunt sunt abscissi. Illoc est enim quod scriptum est : *Tu es Filius Dei vivi*, Petro per revelationem Patris confessò et audiente : *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*²², et cetera. Nemo igitur unquam vestræ fidei prævale-

²² Matth. xvi, 17.

(22) Cf. infra Præfationem card. Maii in suam editionem earundem epistolarum. « Nec vero, inquit, Latinum illud fragmentum (subsequens scilicet), fi-

sus reddiderit Deus, credimus enim hoc ; verumtamenne tanta ecclesiæ redditionem sufficit nobis fides. Et ne forte sine scripturis loquens, violentia dicam, bonum est vos ad Scripturarum testimonia trahere. Commemoramini enim quia templum quidem erat Jerusalem : templum non erat in cœlo, alienigenæ invaserant. Ex quo et templo vero Jerusalem ; illi ejecti Babylonia descendenterunt, iudicio probantis, sive etiam corrigentis Dei ; manifestans vero inimicorum sanguinem vorantium poenas ignariorum. Et locum quidem habebant alienigenæ ; loci vero Dominum nesciebant. In tantum vero, quia nec responsa dabat, nec loquebatur, sed a veritate desolati fuerunt. Quid igitur eos juvat locus ? Ecce enim locum habentes accusantur a diligentibus Deum, quia eum fecerunt speluncam latronum, et domum negotiationis, et domum veli locum sanctum fecerunt amentes sibi, quos illic non licebat intrare. Audivimus enim, dilectissimi, discentes ab his qui inde venerunt hæc et deteriora his. Quanto igitur labore videntur Ecclesiam tenere, tanto magis ejeci sunt. Et putantur esse intra veritatem, expulsi sunt autem et capti, et nullum lucrum sola Ecclesia quia rarum [rerum] veritas judicatur.

liis suis inscriptum, ap. Montf. edit. Venet., tom. I, part. II, pag. 772, heortasticum se demonstrat. » (23-24) Scripta anno 356.

773 IN LIBRUM DE TRINITATE ET SPIRITU SANCTO MONITUM.

Jamdiu inter spuria latuit hoc opusculum : et quidem in omnibus Athanasii editis præpostere una inscriptione conjunctum cum illa Confessione fidei quæ tomo II [IV] post libros De Trinitate agmen claudit. Et probe sane animadvertisit Chiffletius, duplex opusculum esse, ac utrumque suo titulo distinxit in edito Vigilius Tapsensis. Miror autem non subodoratum quantum esset inter ista discriminis, quam disparatum loquendi genus. Nam priora quidem scripta de Trinitate a Latino scriptore adornata suisse conspicuum, primigenium enim Latinitatis stylum sapiunt : hic autem liber, ut primo aspectu nemo non aestimabit, est inelegans quædam et minus accurata versio libri quem nos incunctanter Athanasio ascribimus. Nam præterquam quod res est explorata et plana suisse ex Græco translatum, et a multis retro sæculis Latine redditum ; tantum inest affinitatis inter eum et alia S. Doctoris opera quæ in vera fide ex collectis Scripturæ locis comprobanda versantur, ut sœpe etiam prolixæ periodi ad verbum pene sint inter se simillimæ. Certe sunt admodum huic affines Epistolæ ad Serapionem, liber De Incarnatione et Contra Arianos. Quorum loca non semel quando similitudinem referunt adnotamus ad marginem. Ex modo item ordiendi argumentum pro Athanasio eruitur : quando significat contra eos rem sibi esse qui Spiritum sanctum dicerent esse rem creatam : et sagaciter ait iis qui dicant Filium esse creaturam, supervacaneum esse Spiritus sancti deitatem commonistrare. Quies indicat hæreses Arianorum et Pneumatomachorum. Unde conscriptum putamus librum post Juliæ mortem, anno circiter 365, quo grassabatur ultraque hæresis.

SANCTI ATHANASII

LIBER DE TRINITATE ET SPIRITU SANCTO.

1. His qui Filium Dei creatum esse proflentur, nequaquam de Spiritu sancto dabimus responsum. Ut enim Filium, qui de substantia Dei impossibiliter sit genitus, creatum ausi sunt dicere, ita et de Spiritu sancto dicunt utique similia; poenitentiam vero acturis, sed de Filio interim sentientibus rete, respondebimus de Spiritu sancto. Etenim desperandum est, eos qui semel de irreligiositate ad religionem converti cœperunt, ad perfectum lucri converti. Ex Scripturis sane divinis, et non ex humanis intelligentiis hoc est. Istiusmodi igitur rationem præstare operam daturi sumus. Dicite nobis, admirabiles, ubi in auctoritate legistis, creatum esse Spiritum sanctum? Joannem, inquit, audiavimus in Evangelio dicentem: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*⁷⁰. Quibus dicimus: Si ergo audieritis et David in cxviii psalmo in Spiritu sancto dicentem Deo: *Quia universa serviunt tibi*⁷¹: servum utique esse dicetis etiam Spiritum sanctum, qui non est servus, sed liber, et liberaverit creaturam, et in adoptionem filiorum eam promoverit ad Deum. Aut non audistis Paulum ad Romanos scribentem: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Ipse spiritus contestatus est spiritui nostro, quia sumus Filii Dei*⁷². Et iterum: *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis*⁷³. Si vero non est servus Spiritus sanctus, sicut probaverunt Scripturæ, quia omnia servient ei, quod omnia per Filium facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁷⁴: unus namque erat eorum qui audierunt Salvatorem dicentem: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui habitat in vobis*⁷⁵. Sicut et Petrus scribens, ait: *Quæ nunc nuntiata sunt vobis, evangelizante in vos Spiritu sancto misso e cælis*⁷⁶. Itaque si Spiritus sanctus est, qui dicit: *Omnia per Filium facta sunt, et sine ipso factum est nihil*, oportuerat quidem ipsum, siquidem creatus esset, dicere: *Omnia per ipsum facta sunt, et ego per eum factus sum, et sine eo factum est nihil*, quomodo consuetudo Sanctorum est. Ita Paulus sane de se, et de omnibus sanctis observantisime scribit: *Nobis autem unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem*

A *omnia, et nos per ipsum*⁷⁷. Sed quoniam non est universitatis, sed Trinitatis Spiritus sanctus, omnia quæ post Trinitatem sunt, per Filium Dei creata esse dixit Spiritus sanctus.

2. Testis autem est mihi beatissimus Paulus in Spiritu sancto, hoc, quod omnia per Filium facta sint, prophetans in Epistola ad Colossenses scripta: *Quia in ipso Filio creata sunt omnia quæ in cælis, et quæ in terris, sive visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum, et in ipso facta sunt, et ipse est ante omnia*⁷⁸. Non dixit, sive Spiritus sanctus. Psalmista vero David in cxlviii psalmo in Spiritu iterum sancto imperans universæ creaturæ laudare Dominum, dicit: *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus. Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ et lunam. Laudate eum, cæli calorum, et aquæ quæ super cælos sunt, laudate nomen Domini*⁷⁹, etc. Indignum duxit super his connumerare Spiritum sanctum, et dicere: *Laudet eum Spiritus sanctus; quia laudandorum, et non laudantium est, quemadmodum paulo post in Scripturis probabimus; et vivificantum, et non vivificantum [vivificantorum] est, vita cum sit, sicut Paulus in secunda ad Corinthios Epistola, ait: Sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat*⁸⁰. Ad Romaus vero: *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vivit propter justitiam*⁸¹. Et iterum: *Si autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis, vivificabit autem et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis*⁸². Tres quoque sancti martyres, Ananias, Azarias et Misael in fornace ignis positi in terra Chaldæorum, cum admirabiliter Deus calorem ignis ad temperatum refrigerium convertisset, universam creaturam adhortantes secum laudare Deum, sic incipiunt: *Benedicite, omnia opera Domini, Dominum; laudate et superexaltate eum in sæcula. Benedicite, cæli, Dominum; hymnum dicite, et superexaltate eum in sæcula. Benedicite, angeli, Dominum; hymnum dicite, et superexaltate eum in sæcula. Benedicite, aquæ, quæ super cælos sunt, Dominum; hymnum dicite, e*

⁷⁰ Joan. i, 3. ⁷¹ Psal. cxviii, 91. ⁷² Rom. viii, 15, 16. ⁷³ ibid. 2. ⁷⁴ Joan. i, 5. ⁷⁵ Matth. x, 40. ⁷⁶ I Petr. i, 12. ⁷⁷ I Cor. viii, 6. ⁷⁸ Coloss. i, 16. ⁷⁹ Psal. cxlviii, 1-5. ⁸⁰ II Cor. iii, 5. ⁸¹ Rom. viii, 10. ⁸² ibid. 11.

superexalte eum in sæcula. Benedicite, 774 omnes virtutes Domini, Dominum; hymnum dicite, et superexalte eum in sæcula. Benedicite, sol et luna, Dominum; hymnum dicite, et superexalte eum in sæcula⁸³. Et in consequentibus semetipsos ad hoc incitantes : *Benedicite, Anania, Azaria et Misael, Dominum; laude et superexalte eum in sæcula⁸⁴.* Et omnem creaturam benedicere Domino secum hortantes, non dicunt : *Benedicat Dominum et Spiritus sanctus; sed et Isaiae seraphim astantia et laudantia visa sunt : et Ezechieli(24) cherubim subitus gloriam Dei Israel.*

3. Cum evidentissime ergo sancti fideliter non connumerassent bis, quæ per Filium facta sunt, Spiritum sanctum, sed ubique Scripturarum divinarum auctoritate cum Patre et Filio eum professi fuissent : quare non timent isti, Patri et Filio subtrahere, et universitati audaciter connumerare ? Sed Paulus, aiunt, Ecclesiis Dei : *Gratia vobis et pax a Deo Pater, et Domino Iesu Christo⁸⁵* : non dicit autem, et Spiritu sancto. Et ad Thessalonicenses scribens dicit : *Ipse autem Deus Pater, et Dominus noster Jesus Christus dirigit viam nostram ad vos⁸⁶*. Non dicens, et Spiritus sanctus, manifeste eum non cum Patre et Filio, sed cum universitate eum proununtiat : nam et famulus Dei Moses dicit : *Dominus pluit a Domino de celo sulphur et ignem⁸⁷* : non memorat Spiritum sanctum. A quo et Paulus cum didicisset, et de Onesiphoro ad Timotheum scribit : *Det ei Dominus invenire misericordiam a Domino in die illa⁸⁸*. Necnon et in Exodo scriptum est : *Dixit autem Dominus ad Mosem : Quoadusque non vultis audire mandata mea, et legitima mea considerare ? Non Dominus Deus dedit vobis istum diem Sabbati. Propterea ipse dedit vobis panes duum dierum⁸⁹*. Et hic cum Patris et Filii fecisset mentionem, de Spiritu sancto tacuit. Denique et Zacharias propheta dicit : *Et dixit Dominus ad diabolum : Increpet in te Dominus, diabole⁹⁰*. Ubi est et nunc et apud istum Spiritus sanctus ? Quem autem non movebit instrucio sacramenti, prout Dominus constitutus : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum⁹¹*, cum de Spiritu nihil dixisset ? Paulus autem, cum didicisset fidei sacramentum, tradidit scribens ita : *Nobis vero unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum⁹²*.

4. Ergo ubique divinæ Scripturæ memorantes Patrem et Filium, non commemorant etiam Spiritum sanctum. Quibus dicimus : Si ergo Mosem audieritis dicentem : *Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies⁹³*; aut si audieritis Deum in Isa dicentem : *Ego Deus, et non est præter me salvans⁹⁴* :

⁸³ Dau. iii, 57-62. ⁸⁴ ibid. 88. ⁸⁵ Rom. 1, 7
⁸⁷ Il Tim. i, 18. ⁸⁸ Exod. xvi, 28, 29. ⁸⁹ Zachar. iii, 2. ⁹⁰ Joan. xvii, 3. ⁹¹ I Cor. viii, 6. ⁹² Deut. vii, 13. ⁹² Isa. xliv, 11. ⁹³ Isa. xliv, 8. ⁹⁴ Isa. xlv, 4, 5. ⁹⁵ Joel. ii, 27. ⁹⁶ Agg. ii, 5, 6. ⁹⁷ Isa. xxx, 1. ⁹⁸ Isa. xxxiv, 15, 16. ¹ Zachar. i, 5, 6. ² Psal. cxxviii, 7.

A ergo neque Deus Salvator, jam quantum ad vos est, Filius Dei in confessione dicitur ; aut si audieritis iterum eum dicentem : *Testes estis vos, si est Deus præter me⁹⁸*, non jam Deum esse Filium. Et iterum : *Ego primus et ego postea, et præter me Deus non est. Tu autem non nosti me, quia ego Dominus Deus, et non est alius præter me. Ego Dominus, et non est amplius⁹⁹*. Quod si audieritis et per Joel dicentem Deum : *Et cognoscetis, quia ego in medio Israel sum. Ego Dominus Deus vester, et non est amplius alius præter me¹⁰⁰*; et alias tales innumerabiles professio-nes divinarum Scripturarum cum audieritis, nec Filium utique dabitis Deo connumerari ? Et quibus ante consensit Scripturis dixisse de Patre et Fi-lio, iisdem nunc contraria ita esse dicetis ? Aut nun-quid hæc non sunt Scripturarum verba, sed adver-santur sibi, secundum vos, divinæ Scripturæ ? Absit ! Sed licet singulariter sancti loquantur unius nomi-nis mentione, id est Patris, vel Filii, vel Spiritus sancti, in uno tamen nomine Trinitatem in se pro-quisti sciunt, quod novissime probabimus. Ut enim hæc professiones Filium non excludunt ab uni-tate Patris, imo et Spiritum sanctum connumeratum Patri et Filio continent, quemadmodum in Scripu-ris sanctis monstravimus : sic nec cum Patrem et Filium nominant Scripturæ, Spiritum tanquam creatum universitati connumerant. Alioquin quem-admodum de Patre et Filio dicitis et ostenditis di-cere Scripturas, arbitrantes non connumerari cum Patre et Filio Spiritum sanctum, si audieritis Scri-p-
C pturas mentionem facientes Dei et Spiritus, quid eritis facturi ? Dicit sane Aggaeus propheta : *Qua propter ego sum vobiscum, dicit Dominus omnipotens, et Spiritus meus constat in medio vestrum¹⁰¹*. Consi-de-rate ergo, ubi ponatis Filium : ecce enim omnipotens et Spiritus significatur. Aut si audieritis Isaiam dicentem : *Vx, filii desertores, hæc dicit Dominus : Feceistis consilium, et non ex me : et pactum, et non per Spiritum meum, adjicere peccata super peccata¹⁰²*. Et iterum : *Occurrerunt sibi cervæ, et viderunt facies suas, numero transierunt, et una ex eis periit. Alia aliam non quæsivit, quia Dominus mandavit eis, et Spiritus ejus congregavit eas¹⁰³*. Hæc ergo audientes, ubi Filium queritis ?

5. Aut si audieritis Zachariam prophetam dicen-tem : *Patres vestri ubi sunt et prophetae ? dicit Dom-i-nus : Nunquid in æternum vivent ? Verumtamen ser-mones meos et legitima mea percipite, quæ ego mando in Spiritu meo servis meis prophetis, qui apprehenae-runt patres vestros¹*. Aut si audieritis David dicen-tem Deo : *Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam² ? Quid cogitabitis de Filio ? Sic vero et apo-stolus Paulus Corinthiis scribens, ait : Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vo-*

et passim. ⁹⁸ I Thess. iii, 11. ⁹⁹ Gen. xix, 24.
¹⁰⁰ Il Tim. i, 18. ¹⁰¹ Joan. xvii, 3. ¹⁰² I Cor. viii, 6. ¹⁰³ Deut. vii, 13. ¹⁰⁴ Isa. xliv, 11. ¹⁰⁵ Isa. xliv, 8. ¹⁰⁶ Isa. xlv, 4, 5. ¹⁰⁷ Joel. ii, 27. ¹⁰⁸ Agg. ii, 5, 6. ¹⁰⁹ Isa. xxx, 1. ¹¹⁰ Isa. xxxiv, 15, 16. ¹¹¹ Zachar. i, 5, 6. ¹¹² Psal. cxxviii, 7.

bis⁸? Patrem et Spiritum connumerari dabis : Fi- A Ego sum , qui deleo omnes iniquitates, dic tu iniqui- lium vero in his, quæ per Spiritum sunt, ponetis. Et patres tuas prior, ut justificeris. Patres vestri priores, Isaias enim dixit : Ilæc dicit Dominus : Fecistis et principes eorum inique egerunt in me, et contami- consilium, et non per me : et pactum, et non per Spi- naverunt principes sancta mea : et dedi perdere Ja- ritum meum⁹. Nequaquam ergo nec in mentem ve- cacob, et Israel , quem elegi , quia ego dabo aquam in stram, religiosi viri, hoc subeat unquam : sed quem- silitum, qui iter fecerunt in sicco : imponam Spiritum admodum dixistis, Paulum scripsisse : Gratia vobis meum super semen tuum, et benedictiones meas super et pax a Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo¹⁰; et filios tuos¹¹. Et ipse vero Isaias, Trinitatem prædi- nullam mentionem eum fecisse Spiritus putatis : sic iterum audite eum ad Corinthios sribentem in canans, et principes sancta mea : et dedi perdere Jacob, et Israel , quem elegi , quia ego dabo aquam in secunda Epistola : Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis¹². Et quemadmodum hic dixit, chari- silitum, qui iter fecerunt in sicco : imponam Spiritum tas Dei, sic etiam ad Romanos : Obsecro autem vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus, concertemini mecum in orationibus pro me ad Deum¹³. Et cum Paulus asseruisse set communicationem Spiritus vobiscum, Joannes ait : Communicatio vero nostra ut sit cum Patre, et B facite unusquisque ad fratrem suum ; et viduae, et pupillo, et advenæ, et pauperi nolite per potentiam nocere, et malitia unusquisque fratris sui nolite mœres esse in cordibus vestris. Et non obedierunt advertere, sed dederunt doreum suum insipienter, et aures suas gravaverunt, ut non audiant legem meam, et sermones meos, quos misit Dominus omnipotens in Spiritu suo, in manus anteriorum prophetarum¹⁴. Angelus vero Domini inquit ad Zacharium : Hoc verbum Domini in manu Zorobabel, dicens : Non in virtute magna , neque in fortitudine , sed in Spiritu meo , dicit Dominus omnipotens¹⁵.

7. Michæam quoque audiamus, Trinitatem pronuntiantem; et ipse enim ait : Hæc dicet Dominus ad prophetas, qui seducunt populum meum, et mordent dentibus suis, qui prædicant super eum pacem, et non est pars data in ore eorum, et suscitaverunt super eum bellum. Propterea nox vobis erit exvisu, et tenebrae vobis erunt ex divinatione : et occidet sol super prophetas, et tenebrosa cadet super eos dies, et confundentur, quia vident somnia, et irridebuntur divini, et detrahunt de his omnes isti, eo quod non sit qui exaudierit eos , nisi ego : in plena virtute et in Spiritu Domini, cum iudicio et potentia annuntiante Jacob iniquitates suas, et Israel peccata sua¹⁶. Audi ergo sanctos convenienter Trinitatem prædicantes, et nunquam Spiritum sanctum universitati, quæ per Filium facta est , connumerantes, sed cum Patre et Filio eum profientes. Quod si Salvatoris istud, ut aiunt, movit eos dicentes : Hæc est autem vita æterna , ut cognoscant te solum verum Deum , et quem misisti Iesum Christum¹⁷, et non perhibentis, ut cognoscant et Spiritum sanctum, satisfecit illis, cum audiant ipsum et de Spiritu dicente : Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogaro Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec cognoscit eum : vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit , et in vobis erit¹⁸. Advertant igitur et apostolos quidem cognoscentes et Spiritum , et Fi-

⁸ I Cor. iii, 16. ⁹ Isa. xxx, 1. ¹⁰ Rom. 1, 7. ¹¹ I Cor. 1, 9. ¹² I Cor. xii, 4-6. ¹³ ibid. 11. ¹⁴ I Thess. v, 25. ¹⁵ Isa. xlvi, 25-28 ; xliv, 1-3. ¹⁶ Isa. xxx, 27-28. ¹⁷ Isa. xviii, 5. ¹⁸ Joan. xvii, 3. ¹⁹ Joan. xiv, 15-17.

⁶ II Cor. xiii, 13. ⁷ Rom. xv, 30. ⁸ I Joan. 1, 5. ¹⁰ I Cor. vi, 11. ¹¹ Isa. xlvi, 12-16. ¹² Zach. vii, 9, 12. ¹³ Zach. iv, 6. ¹⁴ Mich.

lum, et Patrem : mundum vero miserabilem, quia non cognoverunt Patrem, neque me²². Et iterum : Paracletum Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt, nec cognoscit eum. Significanter vero Dominus et alium paracletum esse dixit Spiritum sanctum : quoniam ipse paracletus est, sicut Joannes in Epistola sua ait : *Hæc vobis scripsi, ut nor peccetis : quod si peccaverimus, Paracletum habemus a Patrem Iesum Christum, et ipse propitiatio est pro peccatis nostris²³* : ut doceremur Spiritus cum Filio æqualitate. Quare vero non terret eos Dominus, qui fidei sacramentum apostolis tradens, dicit : *Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti²⁴*. Necnon et illa magna et beata confessio fidei, imo ipsa fides sanctorum, et testamentum, quod disposuimus ad Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ad sacrum lavacrum regenerationis venientes, confessi sic : « Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unigenitum, et Spiritum sanctum. » Et licet Dominus dixerit : *Credite in Deum, et in me credite²⁵*, et non dixit : Credite in Spiritum sanctum; tamen apostoli docuerunt Ecclesias orbis credere in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.

8. Ergo dicant si salus est his, qui credunt in Patrem, et Filium, et non credunt in Spiritum sanctum; sed absit ! neque enim in Deum credunt, qui non credunt in Spiritum sanctum; adeo ut Paulus, inventis quibusdam discipulis et interrogatis, si Spiritum sanctum accepissent credentes, illisque respondentibus, nec si esset Spiritus sanctus, audisse, dixit : *In quo ergo baptizati estis²⁶*? probans, qui non sunt baptizati in nomine Spiritus sancti, nec in Patris, et Filii nomine esse baptizatos. Ita plane et creatorem Spiritum sanctum agnoscimus. Alioquin si creator non esset et sine ipso ab initio creati sumus, quomodo in regeneratione sine eo non regeneramur? Aut si forsitan ad illam antiquitatem, quæ fuerat ante prævaricationem Adæ, restituit nos regenerationis lavacrum, vel minoris facturæ Adæ regenerationis nostra : quoniam ante quidem dicitis, sine Spiritu sancto creati sumus, quomodo vero hic assumptus est sine causa in regenerationem nostram? Verum hoc dicere irreligiosum est : anne major et cautor tanquam sine eo creatus sit homo, et exciderit, ideo assumptus Spiritus in regeneratione nostra ad tutelam certiore? Sed et ipsum valde impium, vel in sensum alicujus subire. Dicant igitur, quomodo Spiritus assumptus est ad regenerationem nostram, qui non creavit nos ab initio : siquidem non creavit; dicetis forte, ut sanctificet accedentes ad lavacrum regenerationis. Est enim Spiritus sanctus, sanctificans sanctos, non tamē creator. Omnia enim ex Deo per Filium crea-

A ta sunt, secundum Paulum dicentem : *Nobis vero unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum²⁷*. Hic enim nihil de Spiritu sancto dixit. Quibus dicimus : Sancta **776** per Filium creata est creatura, aut non sancta : et quidem non sanctam dici a Domino creatam, illicitum est; si vero sanctam creavit Filius nunc sanctificans eam in Spiritu, superflua esset quæ datur ei per Spiritum sanctificatio, et valde infirma atque inanis : veluti, cum sole medio cursu diei illuminante orbem qui sub cœlo est, superflius et infirmus, inanis lucernæ sit splendor. Sed quoniam non merebatur, inquiunt, creatura per Filium sanctificari, ideo ministerium Spiritus induxit Deus, ut per illum sanctificaretur. Ergo creari quidem per Filium meruit, sanctificari vero non meruit : quid enim majus est, creari, an sanctificari ? Pensate itaque in statera mentis vestre, conspiciens, ut vel sic considerare possitis, quod etiam ipsi vos inviti confitemini Spiritus dignitatem. Ergo creari quidem creatura per Filium merebatur, sanctificari vero per Spiritum, quia minime indigna sua sanctificatione creaverit Filius.

9. Sed oportebat, inquiunt, per Spiritum sanctificari eam prius, ut sic mereretur accipere Filii et Patris sanctificationem. Quibus dicimus : Ergo non sancta creasse Filium dicitis ? Absit ! Neque enim sine Filio Spiritus sanctificat, nec Filius sine Spiritu vel Patre, sicuti et vos dixistis, et est verum quod Paulus ad Thessalonicenses scribens, ait : *Ipse autem Deus, et Pater noster, et Dominus Jesus Christus sanctificet vos ad perfectum²⁸*; ad Corinthios vero in Epistola prima : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri²⁹*. Videtisne unitatem sanctificationis, quomodo Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sanctificat creaturam ? Si igitur sancta creatio creata est, sine Spiritu autem sancto non est sanctificata, et Spiritum sanctum creatorem esse necesse est omnes confiteri. Alioquin si hoc confiteri non vultis, quid utique facturi estis, dicentes non sanctam creatam esse creationem, deinde per Spiritum sanctificatam ? Sed timetis irreligiositatis notam, sanctam vero conditionem creature omnimodo contulentes, non tamē sine Spiritu sanctificatam, creatorem omnino confitemini etiam Spiritum, si scitis, Verbum Dei Filium ipsius esse. Audite in xxxv psalmo dicentem : *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum³⁰*; et docentem nos non sine Spiritu sancto, quem a corpore, suo ore Verbum in faciem apostolorum spiravit dicens : *Accipite Spiritum sanctum³¹*, creaturam esse creatam : neque enim os habebat cum sit incorporale Verbum vel hujus Pater. Alioquin si ab initio sine Spiritu sancto creati sumus, quomodo per eum

²² Joan. xvi, 3. ²³ I Joan. ii, 1, 2. ²⁴ Matth. xxviii, 19. ²⁵ Joan. xiv, 1. ²⁶ Act. ix, 3. ²⁷ I Cor. viii, 6. ²⁸ I Thess. v, 23. ²⁹ I Cor. vi, 11. ³⁰ Psal. xxxii, 6. ³¹ Joan. xx, 22.

resurrectio mortuorum efficitur? Paulus autem ad Romanos dicit: *Si Spiritus ejus, qui suscitavit Iesum Christum a mortuis, habitat in vobis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis*²¹. David quoque canens Deo dicit de creatura: *Aus er spiritum eorum, et deficere, et in pulvorem suum convertentur. Enim spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae*²². Incongruum est aliter ab initio condi creaturam, in novissimo aliter creari. Itaque, etsi non vultis, creator tamen Spiritus sanctus paracletus, qui a Deo mititur, prædicatur a sanctis: *Mittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae*. Sic quæ Pater et Filius fecisse dicuntur et in Scriptura, invenietur et Spiritus sanctus fecisse. Deus enim ait in Jeremia deduxisse hunc Israel in deserto ad populum meum, et non dixistis: *Ubi est Dominus, qui eduxit nos de terra Ægypti, qui induxit in deserto*²³? Dicit autem et Isaías, qui audiendus est, Spiritum sanctum deduxisse Israel in deserto, sic dicens: *Deduxit eos per abyssum, sicut equum per desertum, et non laboraverunt tanquam jumenta per campum, descendit Spiritus a Domino, et deduxit eos*²⁴. Dicitur autem et lex Domini, lex Spiritus.

10. Et de singulis quoque sanctorum in xxxvi psalmo dictum est: *Lex Dei ejus in corde ipsius*²⁵. De se vero Paulus: *Factus sum, inquit, his qui sub lege sunt, tanquam sine lege, cum extra legem Dei non essem, sed in lege essem Christi, ut lucraret eos qui sunt sine lege*²⁶. Et rursum ad Romanos scribit: *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis*²⁷. Ita ut unitas Trinitatis in veritate inveniretur in sanctis Scripturis: quæ enim sunt Dei, ac Christi, ac Spiritus sancti inveniemus in eis, ut cum Dominus Iudeæ dicat: *Reddite ergo quæ sunt Cæsar, Cæsari, et quæ Dei sunt, Deo*²⁸. Paulus quoque ad Philippenses scribit: *Omnes enim quæ sua sunt querunt, non quæ Jesu Christi*²⁹; et ad Corinthios: *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei: stultitia est enim ei*³⁰. Et si quidem Dei homines patres nostri, nomine Dei; Christiani vero discipuli, nomine Christi; et spirituales Spiritus sancti nomine appellantur. Audienda namque est illa in Sarepta Sidonizæ vidua ad Eliam Thesbiten dicens: *Quid mihi et tibi est, homo Dei?*³¹ Et rursum: *Nunc cognovi, quia homo Dei es tu*³². Illa vero mulier Sunamitis suo marito de Elisæo dicens: *Ecce homo Dei magnus venit ad nos*³³. Ipsa quoque Scriptura Regnorum ait: *Et homo Dei venit ex Iuda, et prophetavit super altare Bethel*³⁴. Necnon etiam titulatio octogesimi noni psalmi: *Oratio Moysi hominis Dei*³⁵. Lucas vero in Actibus apostolorum ait: *Factum est autem et integro anno eos convenire in Ecclesia, et appellari in*

A *Ecclesia primum discipulos, Christianos*³⁶. Et Paulus ad Corinthios scribit: *De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres; scitis, quia quando gentes eratis ad idola muta quomodo cunque ducebamini addicti: quapropter notum facio vobis, quia nemo in Spiritu Dei dicit, Anathema Jesu: et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*³⁷. Et rursum: *Animalis homo non percipit ea quæ Spiritus sunt Dei, stultitia enim est illi, et non potest scire, quia spiritualiter dijudicatur: nam spiritualis iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum?* Nos autem sensum Christi habemus³⁸. Sensum autem Jesu Christi in substantia proprie Apostolus Spiritum sanctum esse professus est: *Quis scit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei?* Sicut spiritus noster, quæ sunt nostra novit. Vel ipse Paulus ad Corinthios scribit: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim scrutatur omnia, etiam profunda Dei. Quis enim novit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso?* Sic et quæ Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei: nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui a Deo est³⁹. Et rursum: *Videor enim et ego Spiritum Dei habere*⁴⁰. Paulus autem a Deo se vocatum ait, ad Galatas scribens: *Cum autem placuerit Domino, qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit in gratiam suam, ut revelaret Filium suum mihi, ut evangelizarem eum in gentibus*⁴¹. Romanos vero a Christo vocatos esse ait, scribens: *In quibus estis et vos vocati Jesu Christi*⁴². Et Spiritus sanctus Paulum et Barnabam a se dixit esse vocatos, quo **777** gentibus annuntiarent Christum. Et plane mirabile, cum Salvator diceret ad Paulum in templo: *Ito, quia ad gentes longe positas ego mittam te*⁴³; et Paulus ad Galatas scribebat: *Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis*⁴⁴. Spiritus tamen sanctus misit Paulum et Barnabam probatos ad prædicandum gentibus Jesum Christum; dicit namque Scriptura sic: *Eran autem Antiochiae in Ecclesia prophetæ et doctores, in quibus erat Barnabas, et Simeon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manaehem quoque, qui erat D Herodis tetrarchæ collactaneus, et Saulus. Ministrantibus autem eis Domino, et jejunantes et orantes imposuerunt eis manus et dimiserunt, qui missi a Spiritu sancto descenderunt Seleuciam, et inde naverunt Cyprum*⁴⁵. Et sic deinceps prædicatio gentibus per Paulum facta exponitur.

11. Et est quidem quando ex persona Patris loquuntur prophetæ, sicut David in Psalmis ait: *Semel juravi in sancto meo: Si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol ante*

²¹ Rom. viii, 11. ²² Psal. cii, 29, 30. ²³ Jerem. ii, 6. ²⁴ Isa. lxiii, 13, 14. ²⁵ Psal. xxxvi, 34. ²⁶ 1 Cor. ix, 21. ²⁷ Rom. viii, 2. ²⁸ Luc. xx, 25. ²⁹ Philipp. ii, 21. ³⁰ 1 Cor. ii, 14. ³¹ III Reg. xvii, 48. ³² ibid. 24. ³³ IV Reg. iv, 9. ³⁴ IV Reg. xxiii, 17. ³⁵ Psal. lxxxix, 1. ³⁶ Act. xi, 26. ³⁷ 1 Cor. xii, 1-3. ³⁸ 1 Cor. ii, 14-16. ³⁹ ibid. 10-12. ⁴⁰ 1 Cor. vii, 40. ⁴¹ Gal. i, 15, 16. ⁴² Rom. i, 6. ⁴³ Act. xii, 21. ⁴⁴ Gal. i, 1. ⁴⁵ Act. xiii, 1-4.

*me⁷⁷. Et rursum : De fructu ventris tui ponam super sedem meam⁷⁸. Sicut et Petrus ait : Prophetia cum esset David, et sciret, quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus sedere Christum secundum carnem super thronum suum⁷⁹. Quando vero ex persona Filii, cum Isaías dicit : Hæc dicit Dominus : Propter vos semper blasphematur nomen meum in gentibus : propterea nunc sciens populus meus in die illa nomen meum, quia ego ipse qui loquebar adsum⁸⁰. Quando autem ex persona Spiritus sancti, ut cum propheta Agabus dicat : Hæc dicit Spiritus sanctus : Virum hunc, cuius est iste cingulus, sic ligabunt in Jerusalem Judæi, et tradent in manus gentium⁸¹. Paulus autem ad Timotheum scribit : Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus, et doctrinis dæmoniorum⁸², etc. Est quidem quando Pater, et quando Filius, et quando Spiritus sanctus loquitur. Sic equidem per seipsum Pater de Salvatore ait : *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui*⁸³. Filius vero, antequam conversaretur inter homines, singulis quibusque sanctorum locutus est, et post in cœlum ascensum, Spiritus quoque sanctus ad discipulos : Segregate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod rocavi eos⁸⁴. Et propheta quidem Ezechiel contra veterem populum clamans, dicit : *Et contristabas me in his omnibus, dicit Dominus*⁸⁵. Paulus vero scribit ad novellum populum : Nolite contristare Spiritum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis⁸⁶. Et David nihilominus contra Iudeos dicit : *Et exacerbaverunt Dominum in deserto*⁸⁷. Isaías vero de eisdem ait : Ipsi vero consumaciter egerunt, et exacerbaverunt Spiritum sanctum⁸⁸. Et ad Corinthios scribens Paulus ait : An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus⁸⁹? Et rursum : Mulier ligata est quanto tempore vivit vir ejus ; si autem mortuus fuerit vir, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Beator autem erit, si sic manserit secundum meam sententiam : videor enim et ego Spiritum Dei habere⁹⁰. Et ad Romanos dicit : Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto⁹¹. Et in Isaia Dominus : Filios genui, et exaltavi, ipsi vero me spreverunt⁹². In Evangelio vero : Quod natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Dominus Spiritus est⁹³. Et rursum : Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, et quo eat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu⁹⁴. Ergo hæc ad initium Evangelii comparans, minuit Spiritus sancti dignitatem ? In principio quidem Evangelii Joannes de Salvatore, et de his qui crediderunt ait : Quotquot eum rece-*

A perunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt⁹⁵.

42. De generatione quoque fidelium exponens postmodum Dominus, Nicodemum instruens, quod eos qui in se credunt, hoc est qui accipiunt eum, a Spiritu sancto regenerari oportet, dicens : Ne mireris quia dixi, Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat et quo eat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu sancto⁹⁶. Et commemorans ante : Quod natum est ex carne, caro est : et quod nascitur de spiritu, spiritus est. Si igitur hi qui cœlesti regeneratione generantur, ex Spiritu sancto regenerati, ex Deo sunt generati, cur non si quid magnum et divinum B et Trinitate dignum de Spiritu nos opinari oportet, quantum ad humanam possibilitatem est ? Quid vero cogitabimus iterum audientes Paulum ad Corinthios de Spiritu scribentem : An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti qui in vobis est, quem accepistis a Deo et non estis vestri ? empi enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corporibus vestris⁹⁷. Taliæne de aliqua ex creaturis proprie esse dicuntur, et qualia de Deo, talia de Spiritu scriberent sancto si creatio esset ? Quid vero faciemus audientes Petrum ad Ananiam dicentem : Quid quod tentavit Satanus cor tuum mentiri Spiritui sancto ut subtraheres de pretio fundi ? non es mentitus hominibus, sed Deo⁹⁸. Dicent forte : Qui Spiritui Dei mentiuntur, sicut qui ministrum contumelia afficiunt, regem dehonstant. Quibus dicimus : Ergo et illi apostolo mentientes, nonne Deo mentiti sunt : aut qui apostolos recipiunt, nonne Deum recipiunt ? sicut Dominus ad apostolos ait : Qui recipit vos, me recipit, qui vero me recipit, recipie eum qui me misit⁹⁹. Oportebat ergo Petrum memorantem : Quid quod tentavit Satanus cor tuum mentiri Spiritui sancto ? non es mentitus Spiritui sancto, sed Deo : aut dicere, Quid quod tentavit Satanus mentiri nobis ? Non es mentitus hominibus, sed Deo, ut sequentia ratio habeat. Quoniam Deus sanctis suis hoc tradidit et sapere et profiteri, quemadmodum cum a filiis Israel, spreto illo magno Samuele, rex petebatur : mœstusque esset, dixit ad eum Deus : Non te spreverunt sed me¹⁰⁰. Et talibus quidem verbis Petrus non est usus : sed cum Anania et Sapphira uxori ejus putarent, homines decipere, unus ex his, qui decipi putabatur, Petrus dixit : Quid quod tentavit Satanus mentiri te Spiritui sancto ? non es mentitus hominibus, sed Deo. Sic sane et ad Sapphiram ingressam continuo dixit : Quid convenit vobis tentare Spiritum Domini¹⁰¹ ? Et Patri quidem, et Filio, et Spiritui sancto fideles vivere sancta eloquia nos docent, sicut Paulus ad

⁷⁷ Psal. lxxxviii, 36, 37. ⁷⁸ Psal. xiii, 4. ⁷⁹ Act. vi, 1. ⁸⁰ Matth. xvii, 5. ⁸¹ Act. xiii, 2. ⁸² Ezech. xxviii, 40. ⁸³ Isa. lxiii, 10. ⁸⁴ II Cor. xiii, 3. ⁸⁵ I Cor. viii, 39, 40. ⁸⁶ Rom. ix, 1. ⁸⁷ Isa. 1, 2. ⁸⁸ Joan. iii, 6; II Cor. iii, 17. ⁸⁹ Joan. iii, 8. ⁹⁰ Joan. i, 12, 13. ⁹¹ Joan. iii, 7, 8. ⁹² I Cor. vi, 19, 20. ⁹³ Act. v, 3. ⁹⁴ Matth. x, 40. ⁹⁵ I Reg. viii, 7. ⁹⁶ Act. v, 9.

Romanos scribit : *Quod autem mortuus est peccato, A corpus Domini, necon et omnes sanctos, Spiritu mortuus est semel : quod autem vivit, vivit Deo* ⁸². Et rursum : *Ut hi qui vivunt, non jam sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit* ⁸³. Et rursum increpans Galatas scribit ⁸⁴ : *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus* (25). Et cum Paulus diceret : *Nobis vero unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* ⁸⁵. Et quod est majus in tota creatura, hoc est corpus Domini, ex Spiritu sancto esse creditur, **778** sicut evangelista Mattheus tradidit : *Christi vero generatio sic fuit : Cum desponsata esset Maria mater ejus ab Joseph, antequam convenienter, inventa est in utero habens de Spiritu sancto : Joseph autem vir ejus, cum esset homo justus, et nollet eam detegere, voluit eam occulte dimittere. Hoc autem eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis visus est ad Joseph dicens : Joseph fili David, ne timeas recipere Mariam uxorem tuam : quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est* ⁸⁶. Et licet sapientia Salomonis, in Proverbiis, de corpore Salvatoris diceret : *Sapientia aedificavit sibi domum* ⁸⁷, et hic proficitur unigenitum creatorem corporis sui, hic tamen angelus ex Spiritu sancto illud esse dixit, et sic omnis Christianus cum instruitur credit. Neque enim Scriptura circa Trinitatem discrepat, unam eamdemque operationem ejus factam ubique docens. Denique Deum paritura Maria cum Gabrielem audisset dicentem : *Ecce tu in utero habebis, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Iesum, etc.*; et cum interrogasset : *Quomodo erit istud, quia virum non novi?* statim docetur ab eo dicente : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* ⁸⁸. Quod si virtus Altissimi est unigenitus secundum Paulum, dicentem : *Christus Dei virtus, et Dei sapientia* ⁸⁹ : *Spiritus vero sanctus paracletus, Spiritus veritatis, hisque obumbrantibus, pariturae Deum Mariæ, creatum est Dominicum templum : angelus autem ex Spiritu sancto creatum illum dixit, cur non unam operationem esse Trinitatis erudimur?*

15. Omnes vero fideles ex Spiritu sancto esse dixit Dominus ad Nicodemum propositens : *Quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est de spiritu, spiritus est : ne mireris quod dixerim tibi : Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, et quo vadat : sic est omnis, qui natus est ex Spiritu sancto* ⁹⁰. Cum ergo audivimus nobis, *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum* ⁹¹, et habemus, quod majus est in tota creatura et gloriosius, quod est

A corpus Domini, necon et omnes sanctos, Spiritu esse sanctos : cur non quae de Patre, et Filio, eadem etiam de Spiritu sancto sapere dirigimur ab Scripturis? Quod si grave vel nefas impiis hoc esse videtur : ergo sicut credunt in Patre, et Filio, ita credant in Spiritu sancto, et sicut baptizant in nomine Patris et Filii, ita baptizent in nomine Spiritus sancti. Et sicut baptizant in nomine Patris et Filii, non ita baptizent etiam et in nomine Spiritus sancti. Et videamus, si vel in Deum credant vel baptizent, qui sic sapiunt, aut non vident in Scripturis sanctis Trinitatis unitatem. Scripsit namque ad Ephesios beatissimus Paulus : *Propterea suscipe tota arma Dei, ut possitis resistere in die malo, et cum omnia perseceritis, state cincti lumbos in veritate, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis, super hæc omnia accipientes scutum fidei, et galeam salutis accipite, et gladium Spiritus, quod est Verbum Dei* ⁹². Ecce tota arma et galea Filii : ipse enim est salutaris : sicut dixit Isaïs propheta : *Et videbit omnis cura salutare Dei nostri* ⁹³. Gladius vero Spiritus sancti nunquid destitit a Trinitate? nunquid non Trinitatem edocet? Quid igitur de Spiritu sancto quisquam dicit? cum tales professiones audiat de eo Scripturas enuntiare, et sanctos orare Dominum : *Domine, ne in ira tua arguas me* ⁹⁴. Et Dominus in Psalmo : *Arguam te, et statuam peccata tua ante faciem tuam* ⁹⁵. Et Salvatorem de Spiritu sancto dicentem : *Si autem iero, mittam Paracletum ad vos, et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio* ⁹⁶. Et quemadmodum in Isaia, de conversatione Unigeniti Inter homines audivimus : *Exiit virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescat in eo Spiritus Dei, spiritus sapientia et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientie et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum gloriam iudicabit, neque secundum loquaciam redarguet, sed iudicabit humili judicio, et redarguet superbos, et eripiet humiles terræ, et percutiet terram verbo oris, et spiritu per labia interficiet impium* ⁹⁷. Igitur et conversatum eum inter homines videmus, et Spiritum Dei, id est Spiritum sanctum, et septem spiritus vocatos requiescere super eum aspeximus, sed videre in secundum ejus adventum exspectamus. Sic itaque et de Spiritu sancto audientes consideramus : ipse enim Filius est Dei, qui dixit : *Et cum venerit Paracletus, arguet hunc mundum de peccato, et de justitia, et de judicio* ⁹⁸. Neque enim sine Spiritu sancto Dominus adveniet in carne, sed constitutus cum divinitate sua eum, qui universitatem implet, cum sit unctio super carnem suam Sic sane et David audivimus cantantem, et dicen-

⁸² Rom. vi, 10. ⁸³ II Cor. v, 15. ⁸⁴ Gal. v, 25. ⁸⁵ I Cor. viii, 6. ⁸⁶ Matth. i, 18, 20. ⁸⁷ Prov. ix 1. ⁸⁸ Luc. i, 31, 54, 55. ⁸⁹ I Cor. i, 24. ⁹⁰ Joan. iii, 6-8. ⁹¹ I Cor. viii, 6. ⁹² Eph. vi, 12-17. ⁹³ Isa xl, 5. ⁹⁴ Psal. vi, 2. ⁹⁵ Psal. xlix, 21. ⁹⁶ Joan. xvi, 7, 8. ⁹⁷ Isa. xi, 1-4. ⁹⁸ Joan. xvi, 8.

(25) MSS., et perseveremus.

tem : *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fu-*
giam ⁹⁹? Aut non tanquam judicem Spiritum ex-
 spectans istas emitit professiones? Omne enim
 opus Dei, et Christi, et Spiritus sancti est proprium.
 Aut non audivimus eum in xciv psalmo dicentem
 de Deo : *Hodie quidem, si vocem ejus audieritis, no-*
lite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione
secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt
me patres vestri; de se vero : Probaverunt me et
viderunt opera mea : quadraginta annis proximus
sui generationi huic, et dixi semper, errant corde.
Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in
ira mea, si introibunt in requiem meam ¹?

44. Quod si dicant illi Dominum esse et non Spiritum, qui dicit : Propterea odio habui illam generationem, et ante dicta illa omnia : audiant Paulum ea, quæ in xciv psalmo sunt dicta, ad Hebreos scribebent : *Quare sicut Spiritus sanctus di-*
cit : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare
corda vestra ², etc. Veniant vero ad prophetam Isaiam, et audiant eum dicentem : *Non legatus,*
neque angelus, sed ipse salvabit eos omnibus diebus
seculi. Ipsi vero contumaciter egerunt, et exacerbaverunt
Spiritum sanctum, et conversus est eis ad
inimicitiam ³. Neenon etiam primitias martyrum Stephanum auscultent increpantem principes Ju-
 dæorum, ob beneficia, quæ contulit Deus patribus eorum in deserto per annos quadraginta, et ob ea, quæ irreligiose egerunt facto vitulo, et idola adorantes, et propter hæc omnia, quæ nefarie machinati sunt, et dicentem ad eos : *Dura cervice, et in-*
circumcisí corde et auribus, vos semper Spiritui
sancto obnitimini, sicut patres vestri. Quem ex pro-
phetis non persecuti sunt patres vestri, et occide-
runt? pronuntiantes de adventu Justi, cuius vos pro-
ditores et interfectores estis, qui accepistis legem ad
angelorum constitutionem ⁴. Quis igitur non mirabitur Spiritus sancti divinitatem, cum talia sint de eo dicta? Quis non venerabitur paracletum Spiritum veritatis, cum viderit eum arguere hunc mundum de peccato, et de justitia, et de judicio; cum viderit eum suscitantem mortuos et vivificantem, et facientem quod Pater et Filius facit? In Evangelio scriptum est : *Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivifcat, et sic Filius, quos vult, vivifcat* ⁵. Ad Romanos dicit Paulus : **779**
Si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Jesum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra, per in-
habitantem Spiritum suum in vobis ⁶. Et in cuius psalmo : *Ausferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum convertentur. Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ* ⁷. Et quis-

A quam Paracletum creatorem non confitetur esse, qui mittitur, et creat corpora a sæculo dissoluta, et conversa in pulverem suum, et renovat faciem terræ? secundum hoc, quod in Isaia propheta scriptum est : *Erit autem cælum novum, et terra nova* ⁸: sine quo nihil neque Pater, neque Filius operatur in creationem, sicut ante monstravimus his scripturis. Et iterum Paulus ad Romanos scribit : *Habebo ergo confidentiam in Christo ad Dominum, non autem audeo de omnibus loqui, quod non est operatus per me Christus ad obauditionem gentium verbo et facto, atque in veritate signorum et prodigiorum in virtute Spiritus sancti* ⁹: duce Spiritu sancto Christum signa et prodigia fecisse. Ad Ephesios vero : *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur, ut det vobis secundum opulentiam gloriæ sue virtutem corroborari per Spiritum suum in interiorum hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris* ¹⁰.

15. Et hæc quidem de Patre et Filio Paulus singulariter scribit, sicut ad Thessalonicenses quod frequenter memoravimus, ait : *Ipse vero Deus et Pater noster sanctificet vos ad perfectum* ¹¹: non dicit, sanctifcent vos pluraliter, sed sanctificet singulariter. Quando autem ad Corinthios de Filio et Spiritu dicit : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* ¹². Et de Patre quidem et de Spiritu : *Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: quia templum Dei sanctum est, quod estis vos* ¹³. Sed et David de Patre et Spiritu dicit : *Quo ibo a Spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam?* Si ascendero in cælum tu ibi es ¹⁴: et non dixit, vos, licet de Spiritu et Patre dixerit. Ubi est enim Deus, ibi est et Filius, et Spiritus esse ostenditur, et in Filio atque in Spiritu sancto Deus adoratur. Nam cum mulier Samaritana adhuc carnaliter cogitaret de Deo, et arbitraretur in loco Deum adorari, ac diceret : *Domine, animadverto, quia Prophetæ es tu: patres nostri in monte isto adoraverunt, et vos dicitis, quoniam Hierosolymis est locus, in quo adorari oportet* ¹⁵. Dominus autem excludens in loco adorari eum, dixit : *Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando nec in isto monte [loco], neque in Hierosolymis adorabitis Patrem: sed veniet hora, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate: Pater enim tales querit adoratores: Deum in Spiritu et veritate oportet adorare* ¹⁶. Quod si in Spiritu et veritate (26), ergo in Filio Deus adoratur : nam veritas est Filius, qui dixit : *Ego sum via, et veritas, et vita* ¹⁷, cur non cum Patre Spiritus adorandus est a nobis? Namque

⁹⁹ Psal. cxxxviii, 7. ¹ Psal. xciv, 8, 11. ² Hebr. iii, 7, 8. ³ Isa. lxiii, 9, 40. ⁴ Act. vii, 51, 52. ⁵ Joan. v, 21. ⁶ Rom. viii, 11. ⁷ Psal. ciii, 29, 30. ⁸ Isa. lxv, 17. ⁹ Rom. xv, 17, 19. ¹⁰ Ephes. iii, 14, 17. ¹¹ I Thess. v, 23-27. ¹² I Cor. vi, 11. ¹³ I Cor. iii, 16, 17. ¹⁴ Psal. cxxxviii, 7, 8. ¹⁵ Jo. iii, 4, 19, 20. ¹⁶ ibid. 21, 25. ¹⁷ Joan. xiv, 6.

(26) MSS., quod si in Spiritu et Filio Deus adoratur et veritas est Filius, qui dicit.

*Inaceptabilis est, ut corporalem venerantes Deum, et non in Spiritu et in Filio adorare: alioquin si in Spiritu adorat Deum coadoratur Spiritus, cum in Christo audiant glorificari Patrem in Ecclesia, quid se esse facturos asserent? Paulus enim scribens ad Ephesios ait: *Ei qui potens est omnia facere abundantem quam petimus vel sapimus, ipsi gloria in Ecclesia in Christo Jesu in omnes generationes saeculi saeculorum, amen*¹⁸. Et rursum Paulus dicit: Quia per Christum dieitur Amen Patri ad gloriam; per nos Patrem per Filium Dei, et in Filio Patrem glorificantes, nos utique conglorificantes Filio. Sic namque Deum adorantes in Spiritu et in Filio, id est, per Spiritum ac per Filium adorantes, coadoramus Deum Filium et Spiritum. Denique Paulus scribit: *Ut in nomine Jesu Christi omnes gentes genu flectant, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris*¹⁹. Quod si hi, qui in nomine Jesu Christi flectunt genua, Filium glorificant cum Patre, cur hi, qui in Spiritu Patrem et Filium adorant, non adorabunt eum cum Patre, et Filio, et Spiritu sancto? Si itaque audivimus Mosen dicentem: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*²⁰, scimus pronuntiari cum Deo Filium et Spiritum.*

16. Et ne tanquam non scripta memorantes, et de nostro loqui videamur, demonstranda est eis celestium virtutum adoratio, et sicut in sanctis Scripturis didicimus, forsitan illi simulatores effecti, sic et venerari discant et adorare. Quem visum volunt Isaiae in templo laudare, et adorare, et clarificare, seraphim; Patremne an Filium? forte enim aures obstruent, si audiant, an Spiritum sanctum? Isaías enim dicit (27): *Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum Sabaoth sedentem super thronum altum et elevatum, et plena domus majestate ejus, et seraphim stabant in circuitu ejus, sex ales unius, et sex ales alterius, et duabus quidem velabant faciem, duabus vero pedes, et duabus volubant, et clamabant ad alterutrum, et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus. Et elevatum est limen ex voce clamantis, et domus impleta est fumo, et dixi: O miser ego, quoniam compunctus sum: quia cum sim homo, et immunda labia habeam, et in medio quoque populi immunda labia habentis ego habitem, Regem Dominum Sabaoth ego vidi oculis meis. Et missus est ad me unus de seraphim, et in manu habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari, et tetigito meum et dixit mihi: Ecce tetigit istud labia tua, et ait: Ecce aufert iniurias tuas, et peccatum tuum mundabit. Et ego audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam et quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mille me. Et dixit mihi: Vade ad populum*

A istum, et dic ei: *Aure audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non aspicietis. In crassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, et oculos suos clauerunt, ne forte videant oculis suis et credant, et auribus audiant, et corde intelligent, et convertantur, et sanem illos. Et dixi: Usquequo Domine*²¹? *Quem igitur hunc esse volunt afferant* (28): dicent enim forte Filium. In Evangelio kata (29) Joannem scriptum est: *Et propter ea non poterant credere in Jesum, quia dixit Isaías propheta: Excavavit eorum oculos, et hebetavit eorum cor, ne forte videant oculis, et intelligent corde, et convertantur, et sanem illos. Hæc igitur dixit Isaías, cum vidisset gloriam ejus, et locutus est de eo*²². Et quid facient de Paulo, qui Spiritum B sanctum dicit in illa gloria **780** visum esse Isaiae, et locutum esse ei, cum misisset eum ad populum supra dicta dicere? Scriptum est enim sic in Actibus apostolorum: *Convenientes autem ad alterutrum Judæi dimicabant, dicente Paulo verbum unum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est ad patres vestros per prophetam Isaiam, dicens: Ito ad populum istum, et dic ei: Aure audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non aspicietis. In crassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, et oculos suos clauerunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligent, et convertantur, et sanem illos*²³. Ecce Joannes quidem Filium, Paulus vero Spiritum sanctum esse dicit, qui sit visus Isaiae, sedens super thronum altum, et elevatum, qui adoratur, et laudatur, et glorificatur a seraphim. Ecclesiæ autem Christi omnes ab oriente usque ad occidentem convenienter Patrem a seraphim laudari profitentur in ministeriorum relatione. Dicant itaque nobis, qui venerationem Spiritui sancto abnegant, quisnam ex his verum dicit, aut quis fallit? Utrumne Joannes, an Paulus? an vero omnes Ecclesiæ Christi? quoniam quidem omnes Ecclesiæ Patrem profitentur esse, qui adoratur a seraphim, Joannes autem Filium, Paulus vero Spiritum sanctum. Si vero nemo eorum fallit, sed omnes veritatem dicunt, manifeste probatum est, quod et solius nomen Patris dicatur. Habebat tamen Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum secundum pronuntiatum; vel si Spiritus habeat Patrem et Filium si venerentur qui sic adorant, venerationem celestium animantium imitentur, et non suas cogitationes sequantur. Alioquin quid facient audientes Salvatorem dicentem ad discipulos: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*²⁴? cum Scriptura non Trinitatem, sed unionem baptismata nominaverit. Scriptum est enim sic in Actibus aposto-

¹⁸ Ephes. iii, 20, 21. ¹⁹ Philipp. ii, 10, 11. ²⁰ Deut. vi, 15. ²¹ Isa. vi, 1, 11. ²² Joan. xii, 39-41. ²³ A. A. xxviii, 25-27. ²⁴ Matth. xxviii, 19.

(27) Hæc item afferuntur supra, libro *De incarn.* contra Arianos, num. 10.

(28) G. R., asserant.

(29) Sic codd.

lorum, de his qui in Samaria crediderunt, et baptizati sunt a Philippo, tantum baptizati erant in nomine Domini Iesu Christi³⁵.

17. De his vero qui Ephesi a Paulo baptizati sunt: *Ii cum audissent, baptizati sunt in nomine Domini Iesu Christi*³⁶. Petrus enim Judæos alloquens: *Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum.* *Ii cum audissent et comprebassent sermones ejus, baptizati sunt, et additæ sunt in die illo animæ quasi tria millia*³⁷. Nunquid prævaricatores mandati Salvatoris effecti sunt? et contra traditionem Salvatoris baptizaverunt tantam multitudinem? Nou enim scriptum est: quia baptizaverunt in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, sed tantum, in nomine Domini Iesu Christi. Sed non sunt prævaricati: absit! Nam licet Filii nomen tantummodo dicatur, habet tamen Patrem et Spiritum secundum [secum, mss.] pronuntiatum, sicut in Scripturis sanctis probabimus. Itaque et Spiritus sanctus Dominus SabaOTH dicitur, et est cum Deo et cum Filio a seraphim adoratus. Propter quod haec ter dicunt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, ut Trinitatem pronuntianter. Unde et Paulus Dominum vocari Spiritum non negat, dicens ad Corinthios: *Dominus vero Spiritus est, et ubi Spiritus Domini, est ibi libertas*³⁸. Et ad Romanos ait: *Lex autem Spiritus vitæ liberavit me a lege peccati et mortis*³⁹. Quomodo ergo ausi estis Spiritum sanctum servum dicere, qui creaturam liberavit? Si enim, inquit, omnia per ipsum facta sunt, ostendite creatum esse Spiritum sanctum. Utique etiam id, quod in cxviii psalmo scriptum est, *Quia omnia serviunt tibi*⁴⁰, servum esse ostendit Spiritum sanctum. Sed neque id quod dicitur: Omnia per Filium facta sunt, assignat Spiritum sanctum: ipse enim est, qui dixit; neque id, quod omnia serviunt tibi, servum esse ostendit eum. Alioquin et Paulus quomodo audiendus est, dicens: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater*⁴¹? Itaque nec servus nec creatio Spiritus sanctus esse ostenditur. Sed vos et carnem, et servum esse eum infamatis, qui non solum non sit liber, sed et creaturæ libertatem largitur, sicut superius probavimus. Et rursum Paulus scribit: *Divisiones autem donorum sunt, idem vero Spiritus, dividens unicuique sicut vult*⁴². Et Jesus ait: *Spiritus ubi vult spirat*⁴³. Qui autem facit quod vult non est servus, sed liber est. Et qualem mortem merebuntur qui Dominum cœlestis militiae servum esse profiterentur? Dominus enim virtutum interpretatur, Dominus SabaOTH, et non utique libertatem largiatur creaturæ, nisi esset creationis Dominus: in

A nomine enim Domini Iesu Christi et Spiritus sancti, quem mittet vobis Pater in nomine meo, ille vos docebit⁴⁴. Tamen nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et in propria vita et substantia permanens, cum ipse sit vita. Alioqui quid estis facturi, audientes in Cantico canticorum Salomonem dicentem: *Unguentum effusum nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te*⁴⁵? Isaïas verò: *Et faciet Dominus SabaOTH gentibus, in isto monte bibent in laetitia, et bibent vinum, unguento ungentur, tradent hæc omnia gentibus*⁴⁶. Nonne Spiritum sanctum, quo uncti sumus, unguentum vocavit propheta? Quem et David oleum exultationis in xliv psalmo dicit, in conversatione humana Salvatoris: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consortibus tuis*⁴⁷. Quod et assumens Petrus ait: *Jesum Christum, qui est a Nazareth, unxit Deus eum in Spiritu sancto et virtute*⁴⁸. Spiritus itaque sanctus cum et oleum, et unguentum dicitur, nomen est Dei et Filii, in propria vita et substantia permanens: cum sit ipse, ut supra diximus, secundum prophetam, *unguentum effusum nomen tuum*. Manifestum est autem, quia Spiritum sanctum effudit Dominus abundantier super eos, qui ex gentibus crediderunt, sicut Paulus scribit: *Et cum unctionem et signaculum habeamus; et rursus idem Paulus in secunda Epistola ad Corinthios scribit: Qui autem firmat nos vobiscum in Christo, et unxit nos Deus, qui et signavit nos, qui et dedit arrham Spiritum in cordibus nostris*⁴⁹; et iterum ad Ephesios ait: *In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ*⁵⁰: magna nos sapere sancti præparant de Spiritu sancto. Nam David dicit: *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei*⁵¹. Et Moses scribit: *Non erit portio eorum est*⁵². Et Jeremias clamat: *Quia formavit omnia ipse hæritas hujus Jacob, Dominus nomen est ei*⁵³.

18. Et cum Dominum hæreditatem sanctorum Spiritum sanctum esse dixit: *In quo, inquit, credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ*, docens hæreditari et non hæreditare professiones sanctorum considerauit. Ait enim Isaïas ad eos qui non haberent Spiritum sanctum, et propterea ignorantess esse hæreditatem sanctis post hujus sæculi exitum instruens patienter, et dicens: *Est hæritas cœlitibus Deum, et vos eritis justi, dicit Dominus: Qui sicut, ite ad aquam*⁵⁴. Spiritum sanctum aquam **781** appellans, sicut postmodum monstrabimus: cum sit arrha sanctorum hæreditatis: hunc Spiritum sanctum et David signaculum hæreditatis cum habuisset. Sed hos quidem qui non credunt hæredi-

³⁵ Act. viii, 16. ³⁶ Act. xix, 5. ³⁷ Act. ii, 38-41. ³⁸ II Cor. iii, 17. ³⁹ Rom. viii, 2. ⁴⁰ Psal. cxviii, 94. ⁴¹ Rom. viii, 15. ⁴² I Cor. xii, 4, 11. ⁴³ Joan. iii, 8. ⁴⁴ Joan. xiv, 26. ⁴⁵ Canticum 1, 2. ⁴⁶ Isa. xxv, 6. ⁴⁷ Psal. xliv, 9. ⁴⁸ Act. x, 37, 38. ⁴⁹ II Cor. i, 21, 22. ⁵⁰ Eph. 1, 13, 14. ⁵¹ Psal. xv, 5. ⁵² Num. xviii, 20. ⁵³ Jer. x, 16. ⁵⁴ Isa. lii, 17; lv, 1.

tatem esse sanctis, post hujus vita exitum miseros esse dicit. De se vero et similibus confidenter agens : *Multi dicunt : quis ostendit nobis bona ? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*⁴⁵. Signationem esse dicens signaculum, quod lumen vultus tui, Domine, esse sit professus. Itaque credent Paulo dicenti, Spiritu promissionis sancto signatos esse credentes ; et huic David qui haberet eundem spiritum fidei, psallenti : *Credidi, propter quod locutus sum*⁴⁶. Sciant quod et vultus Domini esse dicit signaculum, quod accepit, id est *Spiritu sanctum*, adeo ut et Filium Dei lumen Dei esse sciens psalleret Deo in xxxv psalmo, dicens : *In lumine tuo videbimus lumen*⁴⁷, id est, in Filio tuo videbimus Spiritum sanctum. Sic et Isaias Spiritum qui sanctificat, non solum lumen, verum etiam ignem scit appellare, dicens : *Et erit lumen hujus Israel, et sanctificabit eum igne ardenti*⁴⁸. Et ecce in lumine, quod est ignis, sanctificat Deus hunc Israel, et Deus noster ignis consumens est, sicut Moyses ait : *Deus noster ignis consumens est*⁴⁹. Sed et Paulus dicit : *Ut fiai oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in Spiritu sancto*⁵⁰. Et non aliter gentes, aliter Israel sanctificantur a Deo, quam Spiritu sancto lumine et igne existente. Dicit autem et sapientia Salomonis in Proverbiis : *Lux Domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris*⁵¹. Et manifestum est, quia Spiritus omnia scrutatur, quemadmodum scribit Paulus, et quod a principio formato Adam, in faciem ejus spiravit Deus Spiritum sanctum, sicut Moses ait : *Et spiravit Deus in faciem Adae inspirationem vitae, et factus est homo in animam viventem*⁵². Neque id quod spiratum est a Domino, anima est, secundum fabulatorum Judaeos ; alioquin quomodo hoc, quod a se spiratum est, Deus igni aeterno condemnat? sed vivificans Spiritus est, de quo et Paulus ait : *Spiritus vero vivifical*⁵³. Et : *Spiravit Deus in faciem ejus inspirationem vitae, et factus est homo in animam viventem*. Itaque Spiritus sanctus est spiritus vitae, a quo excidentes nonnulli, viventes mortui sunt, sicut Paulus scribit : *Nam quae in deliciis agit, vivens mortua est*⁵⁴. Alioquin quomodo audiendus est Salomon, dicens : *Lux Domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris, si animas hominum lumen Dei esse dicitis, nisi Spiritum sanctum lumen Dei confessi fueritis?* Sed spirationem lumen Dei esse credatis, dicente Mose : *Spiravit Deus in faciem Adae spiraculum vitae*. Et Filius Dei : *Ego sum vita*⁵⁵. Sed et sapientia Salomonis introducentem Salvatorem dicit : *Ecce proferam vobis meae aspirationis professionem*⁵⁶ : sic enim in Proverbiis ait : *Sapientia in exitu canetur, in plateis vero fiducialiter agit : in portis autem potentium assistit* :

⁴⁵ Psal. iv, 6-7. ⁴⁶ Psal. cxv, 10. ⁴⁷ Psal. xxxv, 10. ⁴⁸ Isa. x, 17. ⁴⁹ Deut. iv, 24. ⁵⁰ Rom. xv, 16. ⁵¹ Prov. xx, 27. ⁵² Gen. ii, 7. ⁵³ II Cor. iii, 6. ⁵⁴ I Tim. v, 6. ⁵⁵ Joan. xiv, 6. ⁵⁶ Prov. i, 23. ⁵⁶ ibid. 20-25. ⁵⁷ Isa. xlii, v. ⁵⁸ Act. ii, 1-4. ⁵⁹ Job xiii, 7. ⁶⁰ Job xxvi, 4. ⁶¹ Job xxxiii, 4. ⁶² Zach. ii, 8. ⁶³ Prov. xx, 27. ⁶⁴ Gen. ii, 7. ⁶⁵ Joan. xiv, 6. ⁶⁶ Rom. viii, 2. ⁶⁷ Galat. iv, 6. ⁶⁸ Joan. xx, 22.

A in muris quoque civitatis confidenter ait : *Quanti temporis obtinent prudentes non stultitiam et erubescunt? Imprudentes autem contumeliz cum sint cupidi, impiorum effecti odio habuerunt sensum, et obnoxii facti sunt increpationibus. Ecce proferam vobis meae aspirationis professionem, docebo vos meum sermonem*⁵⁷. Et Isaias Spiritus sancti promissionem praedicans sic ait : *Dixit Dominus, qui cœlum fecit et affixit illud, qui solidavit terram, et quæ in ea sunt : qui dat spirationem populo, qui est super eam, et spiritum calcantibus eam*⁵⁸. Dicte qui est populus qui accepit spirationem? Nunquid et hic spirationem animam esse dicitis? Aut dabis sine anima populum super terram constitisse? Sed non est, professionem namque Spiritus sancti praedicans propheta haec ait. Denique completam professionem super fideles, qui fuerant illo tempore, scripsit Lucas : *Et cum completerentur dies quinquagesimæ, erant pariter omnes in unum. Et factus est subito sonus de calo, tanquam Spiritus vehemens ferretur, implens totam domum ubi erant sedentes. Et visæ sunt eis divisæ linguae tanquam ignis, et sedis super unumquemque eorum, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis*⁵⁹.

B 19. Simili modo magnus ille Job adversus amicos suos, cum essent Spiritu sancto privati, et nihil verum dicerent, neque opinarentur se ante Deum loqui, aiebat : *Nonne ante Deum loquimini*⁶⁰? Et rursum : *Cui annuntiasti verba? Spiratio vero cuius est, quæ procedit a te*⁶¹? Ex quibus unus magna loquens dicebat : *Spiritus est, qui mortalibus intercedit, spiratio vero omnipotentiæ est, quæ me docet*⁶². Omnipotens autem Filius Dei, de quo Zacharias ait : *Propterea sic dicit Dominus omnipotens. Post gloriam misit me super gentes*⁶³. Igitur Salomone dicente : *Lux Domini spiratio est hominum*⁶⁴; et a Mose instructi : *Spiravit Dominus in faciem Adæ inspirationem vitae, et factus est in animam viventem*⁶⁵; audientes vero et Salvatorem dicentem : *Ego sum vita*⁶⁶; et Paulum scribentem : *Lex enim spiritus vita*⁶⁷; et rursum : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*⁶⁸; videntes autem etiam Unigenitum insufflantem in faciem apostolorum et dicentem : *Accipite Spiritum sanctum*⁶⁹, spirationem Filii in propria vita et substantia manente Spiritum esse doceamus, et neque genitum neque ercatum esse a Filio sapiamus, nequaquam unigenitum Filium credamus esse Spiritum, et quod Dominus sit Verbum Filii, genitum vero a Deo Verbum suum in propria vita et substantia permanens, cum sit vita Filius Dei. Propterea vero non est genitus ab eo Spiritus, quia non est Verbum eius. Creatum vero dicere Spiritum, absit! Verumtamen spirationem Filii Dei eum ex sanctis Scri-

pturis docti suinus, et fontem Spiritus et Filium Dei dicimus, audientes Filium : *Quia duo nequam fecit populus iste, me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non potuerunt aquam portare*⁷⁰. Aqua viva Spiritus sanctus est, sicut Joannes docuit, Salvatorem dicente ad Samaritanam mulierem : *Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi : Da mihi bibere; tu utique petisses eum, et dedisset tibi aquam vivam*⁷¹; et rursum : *Quicunque biberit ex aqua, quam ego ei dabo, non sit in æternum*⁷². Et in medio templi clamat : *Si quis sit in, veniat ad me et bibat; qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluunt aquæ vivæ*⁷³. Et interpretatus est sic : *Hoc autem dicebat de Spiritu sancto, quen accepturi erant qui crediti erant in eum*⁷⁴. Ita etiam et Isaías Dominum dixisse ait : *Quia ego dabo in siti aquam iis qui in sicco iter fecerunt, et vonam Spiritum meum super semen tuum, et benedictiones meas super filios tuos, et orietur tanquam in aqua senum, velut salix inter fluxus aquæ*⁷⁵. Ergo manifeste Scripturis sanctis profidentibus, aquam vivam Spiritum sanctum esse cognovimus. Dominus se fontem Spiritus esse dixit sic : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*⁷⁶. Sic et David canit in psalmo xxxv, dicens ad Dominum : *Quia apud te est fons vitæ*⁷⁷. Igitur præter Dominum ostende alium fontem vitæ, qui apud eum sit : non enim dixit, quoniam tu es fons vitæ, sed quia apud te fons vitæ est. **78** Est vero apud Deum, et est Filius fons existens Spiritus, de quo Paulus ad Romanos scribit : *Spiritus vero vitæ propter justitiam*⁷⁸. Ita non alienum, sed proprium Patris esse eum dicit. Nam cum professus fuisset : *Quia apud te est fons vitæ, adjunxit : In lumine tuo videbimus lumen*⁷⁹, id est, Filio tuo videbimus Spiritum. Necnon etiam et in nomine virtutis Dei appellatus Spiritus, et virtus, et sapientia esse monstratur. Audivimus enim Salvatorem in Evangelio promittentem discipulis suis missurum esse Spiritum sanctum, qui dicit : *Ecce ego præmittam promissionem Patris mei super vos : vos vero sedete in civitate, donec induamini ex alto virtutem*⁸⁰. In Actibus vero apostolorum idem Dominus ait : *Sed accipietis virtutem superveniente super vos Spiritu sancto*⁸¹. Hoc quoque impletum esse comperimus, sub die quinquagesimæ consummatæ. Aut ergo virtutem Dei Spiritum sanctum esse prolixemini, aut sicut Sabellius Paracletum, cum sit virtus Dei, eundem Filium Dei esse prædictæ (30), et audite Paulum dicentem : *Spiritus vitæ propter justitiam*⁸²⁻⁸³. Fontem iterum Spiritus instruimur esse Filium. Jeremiam

Audite clamantem contra Judæos : *Quia dereliquerunt me fontem vitæ Dominum*. Alius autem ait : *Spiritus sapientiae, sciens Spiritum sanctum secundum Isaiam quidem dicentem : Et requiesceret super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae et intellectus*⁸⁴. Secundum Paulum vero tribuentem : *Non cesso gratias agens Deo pro vobis, ut det vobis Spiritum sapientiae et revelationis*⁸⁵. Fontem esse Spiritum dixit supra, sic dicens : *Dereliquistis fontem sapientiae*⁸⁶. Quod vero Spiritum bic sapientiam appellaverit, manifestum est, ex quibus dicit. Nam cum in terra Chaldæorum esset populus, et cum Chaldæis conversaretur, eos qui non haberent Spiritum sanctum, sed carnaliter quidem viverent peccato, morerentur vero justitiæ, et fraudarentur Spiritu sancto, querebatur cum lacrymis, dicens : *Quid est Israel? quid, quia in terra inimicorum es, et inveterasti in terra aliena, coquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his qui in inferno sunt, dereliquisti fontem sapientiae*. Viam Domini si fuisses ingressus, habitares utique cum pace in æternum⁸⁷. Considerent enim viam, quam dereliquerunt filii Israel, Deum esse, qui dicit : *Ego sum via*⁸⁸, fontem vitæ in propheta appellari, quam dereliquerunt Judæi, coquianentes se cum Babyloniis, qui erant mortui justitiæ; ducem enim non habebant in se Spiritum paracletum, Spiritum veritatis, qui est vita et vivificat : viventes mortui sunt.

B 20. Unde et Paulus de talibus scribit : *Nam quæ in deliciis agit vidua, vivens mortua est*⁸⁹. Et Solomon clamat : *Qui in deliciis conversatur, a pueritia servus erit, in novissimo vero dolebit in se*⁹⁰. Qui enim in peccati deliciis agunt, non audiunt Paulum scribentem : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater*⁹¹. Sed cum sint filii peccati, mortui sunt justitiæ. Qui vero Spiritus sancti donum acceperunt : *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu, liberavit me a lege peccati et mortis*⁹². Bene itaque Moses observavit ut dicaret : *Itaque spiravit Dominus in faciem Adæ spirationem vitæ, et factus est homo in animam viventem*⁹³. Qui enim non habent Spiritum sanctum, viventes mortui sunt. Unde et ad Israel derelicto Domino, qui sit fons vitæ vivificans, dicit : *Dereliquistis fontem sapientiae; viam Domini si fuisses ingressus, utique habitares in pace in æternum tempus*⁹⁴. Audientes ergo Dominum dicentem : *Ego sum via*⁹⁵, docti etiam ex Scripturis sanctis fontem Spiritum esse Deum, qui dicit : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*⁹⁶, nequaquam creaturam Spiritum sanctum sapiamus, sed ejusdem esse cum

⁷⁰ Jer. II, 13. ⁷¹ Joan. IV, 10. ⁷² ibid. 13. ⁷³ Joan. VII, 58. ⁷⁴ ibid. 39. ⁷⁵ Isa. XLIV, 3-4. ⁷⁶ Jerem. II, 13. ⁷⁷ Psal. XXXV, 10. ⁷⁸ Rom. VIII, 10. ⁷⁹ Psal. XXXV, 10. ⁸⁰ Luc. XXIV, 49. ⁸¹ Act. I, 8. ⁸²⁻⁸³ Rom. VIII, 2. ⁸³ Isa. XI, 2. ⁸⁴ Ephes. I, 16-17. ⁸⁵ Baruch III, 42. ⁸⁶ ibid. 10-13. ⁸⁷ Joan. XIV, 6. ⁸⁸ 1 Tim. V, 6. ⁸⁹ Prov. XXIX, 21. ⁹⁰ Rom. VIII, 15. ⁹¹ ibid. 2. ⁹² Gen. II, 7. ⁹³ Baruch III, 13. ⁹⁴ Joan. XIV, 6. ⁹⁵ Jerem. II, 13.

(30) Hæc habentur in libro *contra Arianos*, pag. 701, num. 9 et 10, non multum diversa.

Patre et Filio substantiæ iterum ex Scripturis probamus, sicut superius ab Isaia propheta docuimus. Scribit autem ille magnus Joannes evangelista in Apocalypsi, hæc dicens : *Et ostendit mihi fluvium aquæ vivæ, candidum quasi glaciem, egradientem a sede Dei et Agni, fluentem per medium plateæ*⁴⁸. Dicebat vero supernæ Jerusalem, de qua scriptum est in Psalmis : *Fluminis impetus lætitiat civitatem Dei*⁴⁹. Quod si dixerint, quid ergo quia scriptum est aqua? audiant. In sede Dei et Agni aqua est viva vitæ, et cum aquæ ejus capaces aliqui efficiuntur, et flumina dicuntur, et in singulis quibusque adimpleri dicitur Spiritus sanctus : sicut et Filius Dei adimpletur in singulis, secundum Paulum scribentem : *Plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpleret*⁵⁰. Et est quidem, quando ii qui implentur ista aqua viva, flumina appellantur, sicut et David in xcii psalmo dicit : *Elevaverunt flumina, Domine, vocem suam, a voce aquarum multarum*⁵¹. Est vero quando verbum doctrinæ, et unaquæque operatio spiritus, flumina vocantur, secundum Dominum dicentem : *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*⁵². Ergo non dixit, aqua impleta est, aqua enim Spiritus vita est, et flumen Dei impletum est aquis⁵³. Et Dominus : *Me, inquit, dereliquerunt fontem aquæ vivæ*⁵⁴. Itaque ejusdem sedis est cum Deo et Agno, vita vitæ, id est, Spiritus sanctus, sicut Joannes una cum Isaia dixit, et non servus, nec minister, sicut vos dicitis. Quod si permanent dicentes creatum Spiritum sanctum, et proferent illud quod in Amos propheta scriptum est : *Præpara te, invoca Deum tuum, Israel, quia ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum tuum*⁵⁵, audiant noui de Spiritu sancto hoc dixisse Filium Dei, sed de spiritu venti qui tonitruum sequitur. Neque enim præcedit Spiritum sanctum tonitruum, sed præcedit spiritum venti, quem creare dixit post tonitruum Dominus. Alioquin dicant, an ante Spiritum sanctum crearet tonitruum. Si vero hoc impium est dicere, expellantur prorsus qui dicunt, creatum esse Spiritum sanctum, quoniam nec de prima creatione, quæ a Filio Dei sit creata, tacuerit Scriptura : sic enim dicit qui loquiur ad Job : *Sed ecce bestiæ apud te senuni tanquam boves edent, et vigor ejus in lumbis, virtus vero in umbilico ventris ejus. Stutuit caudam sicut cypressus, nervi ejus complexi sunt sicut funes, latera ejus sicut latera ærea, et dorsum ejus*⁵⁶, etc. Hoc testimonium facturæ Domini factum ad illudendum angelis. Itaque diabolus prima creatio esse scriptus est deludi ab angelis, sic enim scriptum est : *Initium facturæ Domini, factum ad illudendum angelis*⁵⁷. Nos autem sensum Christi Spiritum esse de Scripturis sanctis didicimus, sicut Paulus scripsit : *Sed docti ab Spi-*

*ritu, spiritualibus spiritualia comparantes : animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei; stultitia est enim ei, et non potest scire, quia spiritualiter dijudicatur ; spiritualis vero dijudicatur omnia, ipse autem a nemine dijudicatur : quis enim novit sensum Domini, qui instruat eum? Nos vero sensum Christi habemus*⁵⁸. Iste igitur Spiritus sanctus cum sit sensus Domini, in propria vitæ substantia existens, sicut frequenter didicimus, novit omnia, **783** quæ sunt Dei, sicut spiritus noster quæ nostra sunt.

21. Denique et Paulus ait : *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profundum Dei. Quis enim homo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? sic et quæ sunt Dei nemo novit, nisi Spiritus Dei : nos vero non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, quæ et loquimur, non docti; humanæ sapientiæ verbis; sed docti ab Spiritu, spiritualibus spiritualia comparantes*⁵⁹, etc. Istum Spiritum sanctum etiam digitum Dei esse docuit, secundum Matthæum quidem dicens : *Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmonia, pervenit in vos utique regnum Dei*⁶⁰. Secundum vero Lucam : *Si autem ego in digito Dei ejicio dæmonia, pervenit ad vos utique regnum Dei*⁶¹; propterea dico vobis quia omnis blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiarum non remittetur eis. Et quicunque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro sæculo⁶². Per hunc Spiritum sanctum, cum sit digitus Dei, scriptæ sunt tabulae lapideæ, quæ datæ Moysi sunt, scriptæ dígito Dei, sicut ipse Moyses exposuit. Alioquin si non Spiritum sanctum digitum Dei esse dicunt, tabulas enim lapideas gloriósiores magis esse quam corda sacerdotum profitebuntur, super quæ epistola Christi est scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hunc Spiritum sanctum, et lumen vultus Dei esse credimus, secundum David in quarto psalmo dicentem : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*⁶³. In tricesimo vero et quinto psalmo : *In lumine tuo videbimus lumen*⁶⁴. Et secundum Salomonem in Proverbiis scribentem : *Lux Domini inspiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris*⁶⁵. Et Isaiam dicentem : *Et erit lumen huic Israel in ignem, et sanctificabit eum igne ardenti*⁶⁶. Hanc inspirationem Filii Dei esse divinæ Scripturæ docuerunt, secundum Salomonem quidem dicentem : *Lux Domini inspiratio est hominum*; secundum Moysem : *Et spiravit Deus spiramentum [spiracionem] vitæ, et factus est homo in animam viventem*⁶⁷, et quemadmodum postea creatus est Adam, acci-

⁴⁸ Apoc. xxii, 4-2. ⁴⁹ Psal. xlvi, 5. ⁵⁰ Ephes. 1, Lxv, 10. ⁵¹ Jerem. ii, 13. ⁵² Amos iv, 12, 13. ⁵³ ibid. 10-13. ⁵⁴ Matth. xii, 28. ⁵⁵ Luc. xi, 20. ⁵⁶ Matth. xii, 31, 32. ⁵⁷ Psal. iv, 7. ⁵⁸ Gen. ii, 7. ⁵⁹ Prov. xx, 27. ⁶⁰ Isa. x, 17. ⁶¹ Gen. ii, 7.

⁶² Psal. xcii, 3, 4. ⁶³ Joan. vii, 38. ⁶⁴ Psal. xli, 10-13. ⁶⁵ ibid. 14. ⁶⁶ 1 Cor. ii, 13-16. ⁶⁷ Malth. xii, 31, 32. ⁶⁸ Psal. iv, 7. ⁶⁹ Psal. xxxv,

piens spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem, et habens Spiritum sanctum, spiritualis erat, adeo ut et prophetaret, quod hujus rei gratia derelinqueret homin patrem suum et matrem suam, et abdixeret uxori suæ, et essent duo in carne una: neconon et illam quæ sumpta est de se mulierem vocaret Ewam, propheticæ dicens ei: *Hæc est mater omnium viventium*⁴⁸. Simili modo et omnes sancti, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, per impositionem manuum sacerdotis Dei Spiritum sanctum consecuti, ad antiquum restituuntur, in quo erant ante prævaricationem Adam. Et hoc Spiritu legem dante in Ecclesiis gentilium, nos neque carnem circumcidimus, neque carnaliter legem Moysi custodimus. Nam cum Paulus, et qui cum eo prædicabant gentibus Verbum Domini, et qui fideles fuerant de circumcisione dicentes: Quia oportet circumcidere eos, et præcipere eis custodire legem Moysi, jussit Spiritus sanctus non circumcidere gentibus credentes, neque carnaliter ritum sequi, quem Moyses Judæis tradidit: scripserunt apostoli iis qui ex gentibus erant, hæc: *Apostoli et presbyteri fratres, iis qui Antiochiae, et Syriae, et Cilicie fratribus, qui sunt ex gentibus, salutem. Quoniam audivimus, quod ex nobis quidam turbaverunt vos verbis quæ non constituimus: visum est nobis congregatis in idipsum mittere ad vos cum charissimis nostris Paulo et Barnaba, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi, Judam et Silam, et ipsos per verbum annuntiantes eadem. Visum est enim Spiritui sancto ei nobis, nihil amplius imponi vobis oneris, præter ea*

A quæ necesse est, ut abstineatis vos ab idolothryis, et sanguine suffocato, a quibus custodientes vos bengatis. Valete⁴⁹. Et cum Spiritus sanctus promulgasset, omnes Ecclesia Christi custodiunt hæc, quia nemini ex his, quæ creata sunt, legem orbi terrarum dare concessum est. Itaque videntes Spiritum sanctum legem dantem non blasphemant dicentes, eum esse creatum: quoniam præcipue Dominus contra eos qui blasphemant in eum dicit: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, qui autem blasphemaverit in Spiritu sancto, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro*⁵⁰. Non autem talia de eo diceret Dominus, si creature esset.

B Deinde et in libro Regnorum scribitur: Si peccaverit vir in virum, orabit pro eo sacerdos; si vero in Dominum peccaverit, quis orabit pro eo⁵¹? Et his similia de Spiritu sancto etiam Dominus dixit, sicut superius probavimus: *Quicunque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei; quicunque in Spiritum sanctum, neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro. Hanc igitur pertimescentes sententiā, et audientes quanta de Spiritu sancto Scripturæ dixerint, qualia de Patre et Filio, talia etiam de Spiritu sancto sapiamus. Quoniam sicut credimus in Deum Patrem, et in Filium ejus unigenitum, ita credimus et in Spiritum sanctum. Et si baptizati sumus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quod sicut credimus, et baptizati sumus, ita sentientes de Trinitate et imitantes adorationem seraphim, heredes regni cœlorum effici poterimus.*

⁴⁸ Gen. iii, 20. ⁴⁹ Act. xv, 23-29. ⁵⁰ Matth. xii, 31-32. ⁵¹ I Reg. ii, 25.

In editione Veneta (tomi I parte II, pag. 783, ed. Bened. t. II, p. 981) sequitur Athanasii *Epistola ad Marcellinum*, de interpretatione Psalmorum, tum *Expositio in Psalms*. Hæc, juxta ordinem a nobis institutum, exegeticis annumeravimus quæ tomus III complectitur. EDIT.

ADMONITIO.

784-1011 *Quod subsequitur fragmentum excerptum videtur ex quadam homilia Athanasio attributa: nam an Athanasii vere fuerit id in incerto versatur. Sane conspicuum nullum præfert Athanasianæ orationis indicium. Prodit ex codice Reg. 2999, fol. 274, cui inest Catena in Epist. ad Hebreos.*

Αἰδό ἀρέτες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ ἀδ- **D** *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem*⁵².

‘Αλλ’ ἀνωθεν πάλιν ἰδωμεν τις ἔστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου· αὐτὸς ἐφεξῆς τιθησι λέγων· *Mή πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μεταρολας, καὶ τὰ ἑπτά. Εἰ δὲ τοῦτο ἀρχὴ, τι δέλλο ἔστι τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, η τὸ μετανοῆσαι ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος λαβεῖν τὴν πίστιν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίματος αἰώνιου; Τι δέ ἔστιν ἀρχὴ; οὐδὲν δέλλο η τοῦ-*

Sed re altius repetita rursum videamus, quæ sit inchoatio sermonis; id ipse rursum postea expōnit, his verbis: *Non rursum jacientes fundamentum pœnitentia⁵³, et cetera. Quid si illud sit initium, quid aliud doctrina nostra est, quam pœnitentiam esse agendum ab operibus mortuis, ac per spiritum assumendam esse fidem in resurrectionem mortuō-*

⁵² Hebr. vi, 4. ⁵³ ibid.

rum et condemnationem æternam? Quid autem est initium? nihil aliud quam hoc est. Initium, inquit, est, cum non adest proba et accurata vita. Sicut enim eum qui disciplinam litterarum ingreditur, oportet primum elementa auscultare et ediscere; ita et Christianum hæc primum accurate nosse oportet, nec ullatenus his de rebus dubitare. Quod si doctrina ille egeat, nondum posuit fundamentum. Eum namque qui firmus est, oportet consolidatum esse ac consistere, neque ullatenus moveri. Quod si futurum aliquando est, ut qui institutus in fide et baptizatus est post decem annos de fide rursum audiat, nempe credendam esse mortuorum resurrectionem, is nondum habet fundamentum, quippe qui rursum Christianismi initium exquirat. Nam quod fides sit fundamentum, ac quod superest deinde ad ædificationem conserat, audi ipsum loquentem: *Ego fundamentum posui, alius superædificat*¹¹. Quid est autem, *ad perfectiona feramur*¹²? Ad tectum ipsum, inquit, demum perveniamus, id est, optimam agamus vitam. Quemadmodum enim in elementis, alpha continet omnia, ut et fundamentum totum ædificium; ita quoque vitæ puritatem continet certitudo et firmitas fidei, citra quam nemo potest esse Christianus, ut nec absque fundamentis potest ædificium existere, nec absque elementis potest quis litterarum esse peritus. Sed si quis circa elementa semper versetur, aut itidem circa fundamentum, non ei quid amplius erit. Ita apud nos agetur. Si namque in fidei initio semper maneamus, nunquam ad ejus finem per venturi sumus. Tu vero ne arbitrere ideo fidem minorem haberi, quia elementum vocatur. Ipsa quippe universa virtus est. Cum ergo ait: *Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiae: parvulus enim est*¹³, non lac ipsam vocalit: sed de iis adhuc ambigere, illud est infirmæ mentis, quæ multis sermonibus egeat. Hæc enim dogmata sana et recta sunt: illum namque perfectum vocamus qui cum fide probam ducit vitam. Quod si quis fidem habens mala perpetrat, imo de ipsa etiam fide ambigit, doctrinamque afficit contumelia, eum jure ac merito infantem vocemus, utpote qui ad initium recurrat. Itaque etiamsi sexcentos annos in fide transgerimus, neque tamen firmi consistamus, infantes in ipsa sumus, cum vitam exhibemus ei minime convenientem, cumque fundamentum adhuc ponimus. His autem præter eam de vita agenda admonitionem, et aliam assert, nutaturum scilicet ædificium, si egeant fundamentum ponere poenitentia mortuis operibus. Quisquis enim ab alio in aliud transfertur, et aliud quidem dimittit, aliud eligit; primum aliud damnare debet, atque ab eo sese amovere toto affectu, atque tunc ad aliud se conferre. Quod si denuo priori adhærere beat, quo pacto ad posterius denuo **1012** accedet? Quid ait, legem reprobavimus, at denuo jubes ad eam

⁷¹ 1 Cor. iii, 10. ⁷² Hebr. vi. ⁷³ Hebr. v, 13.

Καλῶς δὲ τῇ μετανοίᾳ καὶ τῷ βάπτισμα προσέθηκεν. Οὐ γάρ ἵσχεν ἡ μετάνοια καθαροὺς αὐτοὺς δεῖξαι. Διὰ τοῦτο εὐθέως ἐβαπτίζοντο· ἵνα διπερ ἀδυνάτως εἶχον ἐργάσασθαι δι' ἑαυτῶν, τοῦτο διὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γένοιτο χάριτος. Οὗτε οὖν μετάνοια ἀρκεῖ πρὸς τὸν καθαρισμὸν, ἀλλὰ δεῖ τῷ βάπτισμα παραλαβεῖν. Ἐπὶ γοῦν τῷ βάπτισμα ἔδει ἐρχεσθαι, πρότερον καταγνῶντα τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ· καὶ καταψήφισμενον. Τί δέ ἐστιν *Βαπτισμῶν*. Θιδαχῆς; οὐχ ὡς πολλῶν δυτιῶν τῶν βαπτισμῶν, ἀλλ᾽ ἐνός. Τί οὖν αὐτὸς πληθυντικῶς εἴπε; διὰ τὸ εἰπεῖν· *Μή πάλιν θεμέλιον κατεβαλλόμενοι μετανοίας*. Εἰ γάρ πάλιν αὐτοὺς ἐβάπτιζε, καὶ δινωθεν κατήχησε, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντες ἐδιδάσκοντο τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, διηγεώς ἔμελλον ἀδιόρθωτος μένειν. Ἐπιθέσεως δὲ χειρῶν, εἴπεν· οὕτω γάρ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον, ἐπιθέντος αὐτοῖς τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου, φησι. Ἀραστάσεως τε νεκρῶν· τοῦτο γάρ ἐν τε τῷ βαπτίσματι γίνεται καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ βεβαιοῦται. Καὶ *χρόματος αἰωνίου*. Διὰ τί δὲ ταῦτα φησιν; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἡ περισταλεύεσθαι, ἢδη πεπιστευκότας, ἡ κακῶς βιοῦν καὶ φράσθυμας. Νήψατε, φησιν, οὐχ ἐνι εἰπεῖν· Ἐὰν ἥρθύμας ζήσαμεν, πάλιν βαπτισθόμεθα, πάλιν κατηχηθόμεθα, πάλιν ληφθόμεθα Πνεῦμα. Καν νῦν τῆς πίστεως ἐκπέσωμεν, πάλιν δυνηθόμεθα βαπτιζόμενοι τὰ ἀμαρτήματα ἀπολούσασθαι, καὶ τῶν αὐτῶν τυχεῖν, ὃνπερ καὶ πρότερον. Θεμέλιον, φησι, κατεβαλλόμεθα. ἐν τῷ βαπτίζεσθαι, τουτέστιν ἀποταγὴν τῶν Ἑργῶν τοῦ Σατανᾶ. "Απαξ γάρ μετανοήσαντες, ἐπ' αὐτοῖς ἐβαπτίζθημεν. Οὐκέτι οὖν δὴ [δεῖ] ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ποιεῖν. Διὸ ἀρχέτες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, τὸ περὶ βαπτισμάτος λέγειν, καὶ χειρῶν ἐπιθέσεως, δι' ἣν τὸ Πνεῦμα ἐλάσσεται, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ χρίσεως, ἐπὶ τὴν τελειώτητα φερώμεθα. Ήν δεῖ γάρ ἀει τὰ αὐτὰ λέγεσθαι. Εἰρηται γάρ ἀπαξ καὶ γεγένηται. Ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ παρ' ἴμῶν εἰσφέρεσθαι· τουτέστι χρηστὴν πολιτείαν, καὶ τῆς πίστεως ἀξίαν. Αὕτη γάρ ἡ τελειώτης τὸ ἀμφιδέξιον εἶναι τὴν ἀρετὴν· ὡσεὶ Ἐλεγε. Νήψατε· οὐχ ἐνι γάρ ζῆσαι φράσθυμας, καὶ πάλιν βαπτισθῆναι, καὶ δι' ἐπιθέσεως χειρῶν λαβεῖν Πνεῦματος ἄγιου ἐπιφοίτησιν. Τάχα δὲ οὗτοι, Ἰουδαϊκῶτερον φρονοῦντες, διὰ τὸ διαφόρους ἐν τῷ νόμῳ εἶναι βαπτισμός, ἐδούλωντο καὶ τὸ τῆς Νέας βάπτισμα, τὸ τὴν παλιγγενεσίαν δωρούμενον, πολλάκις βαπτίζεσθαι· διὰ τὸ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν πολλάκις ἐθέλειν ἀξιούσθαι· διὸ ἐπάγει· Ἀδύρατος γάρ τοὺς ἄπαιξ φωτισθέτας, κ. τ. λ.

venientem accipere. Fortassis autem ii qui Judæorum volebant novæ quoque legis baptismo, qui regenerata sæpe sibi remissionem concedi peccatorum; quamobrem minati sunt¹⁷, etc.

A **recurrere? illud nequaquam translatio est, nam et**
hic legem habemus. Legem itaque, ait, per fidem
abrogamus? absit! imo legem confirmamus. Ego
namque de malis operibus egi, non de lege. Qui
enim virtutem est ingressurus, primum malitiam
ut damnet oportet, ac sic demum illam adire. Pul-
chre autem poenitentiae baptisma quoque adjecit.
Non poterat enim poenitentia mundos illos exhibere.
Quamobrem quam primum baptizabantur, ut
quod per se facere non valebant, id per Christi
gratiam fieret. Nequaquam igitur poenitentia sufficit
ad purgationem, sed adhibendus est baptismus.
Oportuit ergo ad baptismum accedere, cum primum
quis peccata sua improbaverit ac proscriptiperit.
Quid autem est illud: *Baptismatum doctrinæ?* Non
B quod multa sint baptismata; sed unum tantum.
Quid ergo illud in plurali protulit? Quia dixit: *Non rursum jacientes fundamentum poenitentiae?* Si enim
ipsos denuo baptizasset, et prius instituisset, ac
rursum ab initio baptizati, res agendas edocti suis-
sent, et non agendas, perpetuo indisciplinati futuri
erant. *Impositionis quoque manuum,* inquit⁷⁸: ita
namque Spiritum sanctum acceperant, Paulo manus ipsis imponente. *Ac resurrectionis mortuorum.*
Illud enim et in baptismo efficitur, et confessione
solidatur. *Et judicii aeterni.* Quare haec loquitur?
Quia verosimile erat eos, postquam credidissent,
aut vacillare, aut improbe et segniter vitam agere.
Vigilate, inquit, non licet dicere: Si segniter vi-
vamus, rursum baptizabimur, rursum instituemur:
C rursum Spiritum sanctum accipiemus. Licet jam
side excidamus, rursum poterimus per baptismum
peccata abluere; eademque denuo consequi quæ
suppetebant antea. Fundamentum, inquit, posui-
mus, cum baptizaremur, abrenantiationem scilicet
operibus Satanae. Semel enim baptizati, his condi-
tionibus baptizati sumus. Nequaquam ergo isthaec
ab initio resumenda sunt. *Quapropter intermitte-
tes inchoationis Christi sermonem,* de baptimate
agendum, et de impositione manuum, per quam
Spiritum accepistis, et de mortuorum resurrectione
ac judicio, *ad perfectiora feramur.* Neque enim ea-
dem semper sunt repetenda. Semel quippe dictum
et factum est. Sed opus est ut nostra quoque affe-
ramus; scilicet mansuetum vitae institutum, necnon
fidei dignitatem. Haec enim est perfectio, inquit, ut
ambidextra sit virtus, ac si dicat: Vigilate: non
licet enim segniter vivere ac rursum baptizari, ac
per impositionem manuum Spiritum sanctum ad-

am more sentiunt, quod varii sint in lege baptismi,
erationem tribuit, plerumque baptizari: quod cuperent
obrem infert: *Impossibile enim est, eos qui semel illu-*

⁷⁴ Hebr. vi, 2. ⁷⁵ ibid. 4. ⁷⁶ ibid. 2. ⁷⁷ ibid. 4.

Cod. Colb. 4097 *Panoplia Euthymii Zygabeni*, in qua permulta exstant ex Athanasii operibus supra editis excerpta. Nos ea solum damus quae nusquam exstant edita. Dubia videntur esse.

Ejusdem (Athanasii) contra Valentinum, qui in A Toū autōv ('Αθαραολού) κατὰ Οβαλετέρου, τὰ
multis consentit eum tis qui supra memorati sunt πολλὰ συμφώνων διεσ οὐκις χροδηλωθείσιν
hæreticis. απετικοῖς.

*Quid causæ est quod dicitis Christum, cœlestem, non humanam induisse carnem, cum Apostolus dicat : Qui sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes ? Quam ob causam non erubescit, inquit, fratres eos appellare, dicens : Narrabo nomen tuum fratribus meis¹⁹. Ex uno autem, quonam? ex Adam videlicet, **1013** juxta Lucas genealogiam. Ac rursum : Quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem²⁰. Atque ut cœlestis carnis adimat suspicionem, subjecit : Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ : unde debuit per omnia fratribus similari²¹. Et plurima ejusmodi. Sed Dominus, aiunt, dixit in Evangeliiis : Nemo ascendit in cœlum, nisi qui ex cœlo descendit Filius hominis, qui est in cœlo²². Ac rursum Apostolus : Primus homo de terra terrenus ; secundus homo, Dominus scilicet, de cœlo cœlestis²³. Ecce enim utробique cœlestis homo nominatur. Quibus respondemus : Cum Christus, qui duplex est naturis suis, unicus tamen sit hypostasi, quæ utriusque sunt naturæ sibi propria efficit. Et sicuti Apostolus cum dixit de iis qui Christum occiderunt : Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent²⁴, nequaquam significat passam esse deitatem, quæ est Dominus gloriæ, sed rem assumptam ; sic in hisce dictis ipsum Filium et Deum passum esse dicitur, ob unam deitatis hypostasin, quæ humanæ quoque naturæ hypostasis facta est ; sed passum secundum humanam suam naturam, atque ex cœlo quidem descendisse, et nihilominus in cœlo esse, secundum hypostasin deitatis, Filium autem hominis esse secundum naturam postremo assumptam, post descensum ex cœlo. Ac rursum : idem Dominus propter unam hypostasin, secundus quidem homo secundum unitam humanitatem : ex cœlo autem, secundum divinitatem. Nisi enim unquamque proprie intellexerimus, in repugnancia Apostolum conjiciemus. Quomodo enim per omnia similis nobis terrenis ? Quomodo etiam frater noster, qui carne cœlesti indutus sit ? Et sexcenta alia absurdâ hinc consequentur.*

Πώς λέγετε Χριστὸν οὐρανίαν σάρκα περιβεβλῆσθαι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην, καίτοι τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος · Ὁ ἀγέλαστος καὶ οἱ ἀγαζόμενοι ἐξ ἑρδὸς πάντες; Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἔπαισχύνεται, φησίν, ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων · Ἀπαγγελῶ τὸ διοράμα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. Ἐξ ἑρδὸς δὲ, τίνος; Τοῦ Ἀδάμ δηλονότι, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν · καὶ πάλιν · Ἐπει τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἷματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως ἐπέστη τῷτοι αὐτῷτοι. Ἀναιρῶν δὲ καὶ τὴν ὑπόδηψιν τῆς οὐρανίου σαρκὸς, ἐπήγαγεν · Οὐ γάρ δῆκον ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Β Ἀδραάμ · οὗτος διεβιβλεῖ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς δμοιωθῆται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἐλλ ὁ Κύριος, φασὶν, εἰρηκεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις · Οὐδεὶς ἀταβεβήκει εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, διῆλος τοῦ ἀνθρώπου, διὸ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ δ Ἀπόστολος πάλιν · Ὁ πρῶτος ἀνθρωπὸς ἐκ τῆς χοικίδος · δεύτερος ἀνθρωπός, διοράνιος. Ἰδού γάρ ἀμφοτέρων οὐράνιος ἀνθρωπός δυνομάζεται. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν, διτὶ ἐπειδιπλοῦς ὡν ταῖς φύσεσιν δ Χριστὸς, μοναδικός ἐστι τὴν ὑπόστασιν, ίδιοποιεῖται τὰ τῆς ἐκατέρας φύσεως. Καὶ καθάπερ δ Ἀπόστολος εἰπὼν περὶ τῶν Χριστοκτόνων διτὶ · Εἰ δηγωσαρ, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης δισταύρωσαρ, οὐ τὴν θεότητα πεπονθέναι φησιν, ήτις ἐστὶ Κύριος τῆς δόξης, ἀλλὰ τὸ Κ πρόσδηλημα · οὗτῳ καὶ ἐπὶ τῶν δητῶν τούτων αὐτὸς μὲν δ Υἱὸς καὶ θεός πεπονθέναι λέγεται, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος, ήτις καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γέγονεν ὑπόστασις · πεπονθέναι δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μὲν καταβεβήκεναι, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, κατὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς θεότητος · Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου είναι κατὰ τὴν ὑστερὸν προσληφθεῖσαν φύσιν, μετὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κάθισθαι. Καὶ πάλιν δ αὐτὸς Κύριος διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν · δεύτερος μὲν ἀνθρωπός κατὰ τὴν ἡνακμένην ἀνθρωπότητα, ἐξ οὐρανοῦ δὲ κατὰ τὴν θεότηταν · εἰ γάρ μὴ νοήσωμεν ἐκάστην οικείως, ἐναντιολογίαις ὑποβαλούμεν τὸν Ἀπόστολον. Πώς γάρ κατὰ πάντα δμοιος ἡμῖν τοῖς γηγενοῖς; Πώς δὲ ἀδελφὸς ἡμῶν, δ σάρκα οὐρανίαν περιβεβλῆμένος; Καὶ ἄλλα δὲ μυστία ἀποταμεῖται.

Ex Euthymii monachi Zygabeni, Orthodoxæ fidei dogmatica panoplia, e Graeco translata per Petrum Franciscum Zinum Veroneusem. Parisiis anno 1556.

Magni Athanasii, adversus illos, qui Christum unam esse dicunt naturam compositam. Licet enim postea ab Eutychе et Dioscoro monophysitiis hæc hæresis fuerit prorogata, fuerunt tamen antea quidam, qui nefaria istius opinionis semina projece-

runt. Sanctus autem Maximus eam dicit Apollinarium disseminare.

Quid argumentum illud, quo veluti ariete animas petunt? partem, inquiunt, essentiae proprie Deus fecit carnem assumptam. Ut eo pacto una

⁷⁰ Hebr. ii, 11, 12. ⁷¹ ibid. 14. ⁷² ibid. 16, 17. ⁷³ Joan. iii, 13. ⁷⁴ 1 Cor. xv, 47.⁷⁵⁻⁷⁶ I Cor. ii, 8.

urumque essentia intelligatur, quæ imparabilis sit, quatenus Verbum est; patiatur autem partem carnis, quæ cum Verbo ad unam essentiam absolutam concurrevit. Hoc autem absurdum esse et maxime execrandum, facile quivis intelligat. Pars, inquit, divinæ essentiæ caro, et quod magis ridendum est, pars illius, qui nullas habet partes. Compositam faciunt, quæ simplex est. Nam si haec mutuae inter se partes ad unum aliquod concurrunt, compositum diversum ostenditur, quod ex partibus constat differentibus. Præterea suscipit incrementum ex carne addita, quæ non in natura propria spectatur, sed pars est essentiæ carnem ipsam accipientis. Quin etiam ex his mutatione patet, cum Verbum amplius secundum æternam essentiam non maneat, sed aliud quiddam propter augmentum esse contingat. Deum naturam mutabilem, mutabilis naturæ partem constituis, et unam istam ex utraque novam compositionem et mutationem ostendis, adeo ut magna difficultas in animo oboriatur, cum nec quid inde sequatur videri queat, neque rei propositæ nomen reperiatur. Quo enim nomine unam ex utrisque essentiam appelleremus? Verbum tantum? At carnis pars id non permittit. Carnem tantummodo? At id Verbi natura non concedit. Christumne? Dispensationis, non autem essentiæ, istud est nomen. Proh impiorum hominum insaniam, qui dum immutabilem audent essentiam tractare, proprio etiam nomine ipsum spoliariant! Ista enim ratione Filio ne illud quidem servabitur, ut ejusdem cum Patre sit essentiæ. Qui enim essentiæ propriæ accessionem, et mutationem ex alterius admittit admistione, is cum illo qui in eadem manet essentia, non est ejusdem essentiæ. Pater enim præter gloriam propriam in natura nihil possidet. Filius autem in natura carnem adjungit, ut carnis et Verbi una sit essentia, multum abesse deprehenditur ab eo, qui nullam accessionem ad essentiæ propriæ incrementum aut mutationem acceperit. Necessus igitur est, ut unam essentiam Verbi et carnis, non confusam agnoscas, aut in eorum qui Arium secuti sunt, errorem incidas, et illorum essentiæ diversitatem introducas, et sacris Domini vocibus adverseris, et magno cum periculo respucas illud: *Ego et Pater, unum sumus*^{**}. Et, *Qui vidit me, Patrem vidit*^{**}. Quomodo unum, ubi tanta differentia reperitur? Ut unus quidem ad unum usque mauserit, qualis ab omni æternitate creditur fuisse: alter autem carnem compositione propriam essentiam miscuerit, aut auxerit, aut per confusione in aliud commutarit? **1014** Quomodo qui bunc videt, videt illum, si Patris quidem essentiam divinitas duntaxat indicat; Filii vero divinitas et humanitas, quæ unum quiddam natura sunt? Et Patris quidem essentia partem non habet quæ patiatur. Verbi autem natura, carnis partem ha-

Bbet quæ patiatur? Quid ista impietate magis nefarium? Unam essentiam dicere, et hanc in partes secare varias et differentes, et voces dicere contumeliosas, quæ rei propositæ accommodari nequeant, nisi perfectæ naturæ pars patibilis, et pars sit imparabilis; et pars patiatur, pars autem non patiatur; et pars vivat, et pars intereat. Magis profecto miserandum animal, cuius mortui dolores pars sensu percipiat. Siquidem unius essentiæ sit simul et interire et vivere. Sed rejiciatur haec inanis doctrina. Nec partem naturæ simplicis, et quæ dividii non potest, accepimus. Nec quod est imparabile, parte quidem pati, parte autem non pati dicimus. Neque unius naturæ definitionem in duabus agnoscimus, neque diversæ, etiæ nomen admisimus. Quæ quidem omnia constituere deprehenduntur, qui Verbum et carnem in unam essentiam convenisse dicunt. Quomodo igitur et caro sumpta est, et qui illam sumpsit non est immutatus? et qui cum illa conjunctus est, servat eamdem essentiam cum Patre suo? Quomodo ex carnis assumptione, et ex iis quæ per ipsam, sapienter supra quam dici potest, gesta sunt, non ad incrementum, aut mutationem essentiæ propriæ pervenit, sed ad communicationem naturalis dignitatis, quam arcane conjunctionis gratia perficit? Aliud enim est dicere, duas naturas perfectas in unam personam convenisse, et aliud ex duabus partibus unam essentiam esse conflatam. Nam divinæ quidem essentiæ ratio simplex est, humanae autem dispensationis miraculum duplex. Quare nec essentiæ simplicitas in varias partes secatur, neque duplex dispensationis ratio in unam conflatur essentiam. Qui enim fieri potest, ut quod æternum est, et quod est recens, in una considerentur natura? Num et sanguis et aqua fuit divinitatis essentia, quæ fontis instar defluxit e latere? Si ejusdem est et pati et non pati, necesse est et voluntates esse diversas, et non easdem actiones. Alia enim convenit formæ Dei, et alia formæ servi: alia templo, et alia inhabitanti Deo. Perpetuum igitur in unam essentiam introducunt seditionem, cuius essentiæ pars unum vult, pars aliud. Si una essentia, cur dicit: *Non quod ego volo, sed quod tu*^{**}? Quomodo eadem est quæ fecit et quæ facta est? Quomodo eadem et omnia novit antequam fierent, et extremum diem et horam ignorat? Quomodo eadem et precatur et preces suscipit? Quomodo dicit: *Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti*^{**}? Quis novit eamdem a seipsa naturam derelinqui, et seipsam, ut alium invocare, quæ quidem omnia naturam duplum consequuntur? Verum quoniam et humanæ naturæ exemplum nos quidem ad pietatem confirmandam attulimus, alii autem ad eversionem detorquent, necesse est ut et de hoc item disseramus.

^{**} Joan. x, 30. ^{**} Joan. xiv, 9. ^{**} Marc. xiv, 36. ^{**} Psal. xxi, 4; Matth. xxvii, 46.

Ejusdem adversus eosdem.

Ecce enim falsam alteram cum impietate ratiocinationem pepererunt. Quemadmodum, inquiunt, homo ex duobus consistens, una dicitur natura, sic etiam Dominum Christum ex Verbo et carne existentem, unam esse constat essentiam. Quod duo tantum inter se differentia perfectam unam nequeant essentiam confidere, et quæ non sit mutabilis, paucis antea demonstratum est. Quod autem exemplum hoc rei ab ipsis propositæ nihil prosit, statim ostendetur. Homo ex anima mente prædicta, et corpore sensibus affecto animal jure censemur. Quoniam horum neutrum sine altero prius constitut, neque naturæ terminum conservat, cum existendi principium sumant ex utero, atque ita in vitam exeat, et unius animalis constitutionem efficiant. At Dominus Jesus non imperfecte rebus existendi principium accipit, sed naturarum perfectarum in se principium ostendit. Atque illic quidem hominis partes sunt, anima et corpus: hic autem, neque caro pars Verbi est, neque Verbum pars carnis. Horum enim utrumque, priusquam conjungantur, perfectam naturam ostendit, ut nihil omnino neque divinitati ad rationem propriam, neque humanitati desit. Aliud enim est, duabus ex partibus essentiam absolvit, et aliud, duas essentias conjungi, quarum utraque perfecta sit. Quamobrem et forma Dei dicitur, et forma servi. In homine vero neque anima sola est homo, neque caro. Nam si harum altera re ipsa perfecta foret natura, aliquid etiam sine altera persecisset. Et hoc per spicuum est, non solum ex divinis legibus, verum etiam ex verbis humanis. Etenim, qui hæc protuluntur, sic hominem definiunt, esse animal ratione prædictum, mortale: ut ratione prædictum ad animam, mortale spectet ad corpus. Sic utrumque unius esse personæ, non autem duarum censuerunt. Pari ratione et divina Scriptura hominem ipsum et ad imaginem Dei significat, propter animæ ratione prædictæ excellentiam, et masculum appellat et feminam propter carnis proprietatem; ut animam et corpus unius personæ, non autem duarum, partes esse declareret. Cur igitur hoc utuntur exemplo, quod nullam habet similitudinem? Si enim duas personas perfectas ostenderent in unam conclusas essentiam, recte exemplum protulissent. Sed unius personæ duas partes dicentes, duas dicunt personas, cum Dominus Christus duo vocetur perfecta, et Deus et homo, propter utriusque perfectionem. Sic enim Servatoris Christi nomen nunc quidem solam ostendit divinitatem, utpote absolutam et perfectam, nunc autem humanitatem, quippe cuius perfectioni nihil desit. Nunc autem cum ipsa persona utraque duarum naturarum differentiam et perfectionem nova conjunctione suscipiat, illi quidem ad divinitatis mutationem et everisionem, humanitatem adhibuerunt: nos autem, ut

A ostenderemus et testaremur fieri posse ut duarum rerum congressus sit, et una persona. Nam si nihil prohibet quominus hominis natura duas habeat partes, ex quibus una consurgit persona, homo nimirum, qui ita constat; quanto magis divina gratia valet efficere ut duæ naturæ perfectæ in conjunctionem minime confusam concurrant, nec tamen una singularis tollatur persona? Quemadmodum autem cum audimus: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*⁸⁸, rerum omnium procreationem, ut par est, soli tribuimus divinitati, sic audientes: *Unus patibilis Christus, conjunctæ carnis affectionem agnoscamus*. Qui enim possimus ejusdem essentiæ et in eodem, imbecillitatem et virtutem intelligere? *Spiritus*, inquit, *promptus, caro autem infirma*⁸⁹, non autem pars carnis, aut pars spiritus: et rursus: *Si enim, inquit, crucifixus est infirmitate, vivit ex virtute Dei*⁹⁰. Cernis nomina et res, spiritus et caro, virtus et infirmitas, crux et vita, qui suscitat èt qui suscitur, qui exaltat et qui exaltatur. Cernis autem in una persona, non partium compositionem, sed perfectarum naturarum conjunctionem, qua non duæ una fiunt essentia, sed una dignitas et gloria declaratur. Non igitur naturarum negamus conjunctionem, sed in unam essentiam dicimus nunc confluxisse. Fieri non posse, ut duæ una fiant essentia, docet naturæ lex, docet et prædicationis ratio, suadet in omni rerum genere experientia; aperte etiam ipse Dominus indicat, qui post resurrectionem suam non credentibus adhuc discipulis: *Palpate, inquit, me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*⁹¹. *Palpate*, inquit, prius, ut ostenderet se spiritus non esse spectrum, quo spectantes deciperentur, sed corpus tactui resistens. Quis non videat naturarum proprietates, cum spiritus quidem carnem et ossa non habeat, quæ corpori adsunt; et corpus quidem videatur, spiritus autem non cernatur; corpus tactui sit obnoxium, spiritus autem sub tactum non cadat? Quomodo igitur essentia una, cum tanta sit differentia?

Ejusdem, adversus eosdem.

Quid dicitis? Quid demonstratis? Abi naturarum differentia; et nullum earum indicium relinquit? Quomodo igitur subjectum appellabimus? Verbum solum? Neque enim id quispiam carnem dixerit, qui eo nomine se illud putet honoreare. At quomodo non ipsum afflitis contumelia, cum talem ipsis essentiam putatis esse, ut alteri liceat essentiæ procreatæ in eam commutari? Quod enim a deterioribus capi potest commune multorum est, et non unius eximum. Cui autem id proprium est ut sit inaccessum, huic quomodo alterum adjungatur? At non modo Verbum afflitis contumelia, verum etiam carnis personam tollitis. Cujus enim indicium amplius non relinqoitur, hujus gloriam quomodo cognoscemus? Si enim

⁸⁸ I Cor. viii, 6. ⁸⁹ Matth. xxvi, 41. ⁹⁰ II Cor. xiii, 4. ⁹¹ Luc. xxiv, 39.

cognoscitur, quoniam est, merito eam honoratis. Si non est, quomodo gloriæ fruitor amplitudine? Nisi ostenderitis id quod honoratis, non apparebit gloriæ magnitudo. Necessarium igitur est consideri, duorum minime confusam conjunctionem, nec ad accipientis mutationem, nec ad accepti interitum esse factam, sed ad gloriæ societatem, quæ in unius persona declaratur. Quamvis enim utrumque verbum solum, natura etiam repugnante, vocari patiamini, non tamen discrimen abscondetis. Quandoquidem unum erat a principio, alterum autem factum est. Unum quod nec cerni nec tangi potest, ex infinito infinitum; **1015** alterum autem ex eo quod cerni tangique potest, in id, quod nec cernitur nec tangitur, transit. Et unum quidem semel immutabile, alterum autem ex mutabili ad præstantiorem pervenit conditionem. Præterea, si hoc est solum Verbum, cur non invenimus, caro facta est Verbum; sed, *Verbum caro factum est*¹¹? Quis porro adeo insanit, et mente captus est, ut audeat dicere divinam essentiam assumpsisse aliam divinitatis essentiam ex altera provenientem natura, ut per talēm accessionem incrementum illius, quod natura nullius indiget, et perfectum est, compararet? Ad hæc, quomodo divina Scriptura, etiam post novum redditum, prædicat quæ carnis sunt propria, nempe rursum venturum, eodemque modo visum iri? Num angelis etiam repugnabitis, qui aperte dixerunt: *Hic Jesus qui assumptus est a vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum*¹²? Omnia ad carnem significandam plane spectant. Illud, *hic veniet*, sicut in corpore, nunc quidem hic, nunc autem illic perspecto; quemad-

A modum vidistis, id est carnis oculis. Hæc qui ita non accipit, is non solum angelis repugnat, verum etiam sacris Spiritus sancti oraculis adversatur: Quomodo intercedit pro multis Dominus Christus, ut Verbum solum? Et ubi est æqualis cum Patre dignitas, si tanquam inferior intercedit, non autem cum auctoritate largitur, cum sit pariter omnipotens? Nonne perspicuum est, primitiarum esse, pro massa propria intercedere, ut suam erga carnis naturam affectionem ostendat? Quem autem non moveat clarissima sapientissimi Pauli prædicatione; qui, Deus, inquit, *ignorantiae tempora despiciens, denuntiat omnibus ubique*, ut pœnitentiam agant, quoniam constituit diem in qua judicaturus est orbem terrarum, in justitia, in viro, quo definit, fidem omnibus faciens, ipsum a mortuis suscitasse¹³. Nonne differentiam sustulit? Nonne dixit Deum in viro? Nonne demonstravit Deum qui suscitavit, et hominem qui suscitatus est? Verum quanquam differentiam ostendit, non tamen conjunctionem inseparabilem prætermisit. Non enim dixit, Deum cum viro; sed, Deum in viro. Jam quomodo illud intelligemus: *Videbunt in quem transfixerunt*¹⁴; nisi carnis natura, quæ clavos suscepit, aperte foramina demonstret? Neque enim divinitatis essentia, quæ nec videtur nec tangitur, vestigia vulnerum in testimonium est allatura; sed natura ex patibili genere suscepta, impiorum scelus redarguet, qui cogentur propria flagitia C agnosceré in carne quam vulnerarunt: sic et naturarum proprietates non esse sublatas; et certum humanæ carnis assumptæ lucrum, et impudens adversantium argumentum, et vim veritatis inexpugnabilem demonstravimus.

¹¹ Joan. i, 14. ¹² Act. i, 11. ¹³ Act. xvii, 30, 31. ¹⁴ Joan. xix, 37.

MONITUM.

1016 Hæc fidei Confessio exscripta fuit e codice Vaticano num. 1431, membranaceo, optimæ notæ et perantiquo, in quo extant Cyrilli opera, interque illa pag. 24 comparet Athanasii nomine sequens opusculum. Initium porro hujusce id ipsum est, quod illa fidei formula ad Jovianum Augustum missa, superiusque cusa. In subsequentibus autem liquido expenduntur Symboli quod vocatur apostolorum articuli: non indignum sane opusculum est Athanasio, iisque compositum vocibus et clausulis, quæ Athanasii œvo obtinebant: neque leve est argumentum quod illius solum ævi Arianorum, Pneumatomachorum, Apollinaristarum errores dilucide hic repudientur. Ex usu quoque vocis ὑπόστασις pro substantia Patris, videtur ascribendum Athanasio. Damnantur enim qui negant Filium esse ex eadem hypostasi vel œs̄is, ex qua Pater, quæ ratio loquendi post Athanasii œvum vix usurpabatur. Exstat item hæc Symboli interpretatio in cod. Reg. 2502, in charta papyracea vulgari descripto anno 1562, cuius lectiones adnotamus. Et ubique ascribitur Athanasio.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ (32).

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI INTERPRETATIO IN SYMBOLUM.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem : et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, genitum ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, consubstantiale Patri, per quem omnia facta sunt, quae in celo et quae in terra, visibilia et invisibilia. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatus et homo factus est, id est genitus perfecte ex Maria semper virgine per Spiritum sanctum : qui corpus et animam et mentem, et omnia quae sunt in hominibus, praeter peccatum (34), vere, nec specie tantum habuit : qui passus est, id est crucifixus, sepultus, et resurrexit tertia die, et ascendit in celos cum gloria in ipso corpore : sedet ad dexteram Patris, venturusque est in ipso corpore cum gloria judicatum vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et credimus in Spiritum sanctum, qui non alienus est a Patre et Filio, sed consubstantialis est Patri et Filio, increatus, perfectus (35), Paracletus, id est advocatus : qui locutus est in lege, in prophetis, et in Evangelii. Qui descendit in Jordanem, prædicavit apostolis, qui habitat in sanctis. Et credimus in unam solam hanc catholicam et apostolicam Ecclesiam, in unum baptismum penitentiarum et remissionis peccatorum, in resurrectionem mortuorum : in judicium æternum animarum et corporum, in regnum cœlorum et vitam æternam. Eos autem qui dicunt : Fuit aliquando cum non esset Filius, vel : Fuit aliquando cum non esset Spiritus sanctus : aut, ex non existentibus factus est, aut qui ex alia substantia vel essentia dicunt esse Filium Dei aut Spiritum sanctum, mutabilem atque variabilem, eos (inquam) anathemate damnat catolica mater nostra et apostolica Ecclesia. Et anathemate damnamus omnes qui non consententur carnis resurrectionem : omnem item bæresin, scilicet omnes qui hanc non tenent fidem sanctæ et solius catholicæ Ecclesiæ.

(32) Reg. εις τὸ ἄγιον σύμβολον.

(33) Similia leguntur in *Confessione fidei* quam ex codice Naniano LXIII edidit Mingarelli in libro cui titulum fecit : *Codices Græci mss. apud Nanius patricios Venetos asservati*. Bononiæ 1784, in 4°. Vide ad cælum tom. IV Opp. Athan. EDIT.

(33) Reg. ἐκ τοῦ Πατρὸς αυτογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

(32') Πιστεύομεν εἰς Ἑνα Θεόν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων δρατῶν τε καὶ ἀδρατῶν ποιητήν· καὶ εἰς Ἑνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς (33), Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἔγενετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, δρατά τε καὶ ἀδρατά· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σωρκωθέντα, ἐνανθρωπίσαντα, τουτέστι γεννηθέντα τελείως ἐκ Μαρίας τῆς δειπαρθένου διὰ Πνεύματος ἀγίου, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν, καὶ πάντα δοσαὶ τετταὶ ἀνθρώπωις, χωρὶς ἀμαρτίας, ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει ἐσχηκότα· παθόντα, τουτέστι σταυρωθέντα, ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐνδέξιως· καθίσαντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐν δόξῃ κριναῖς ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ πιστεύομεν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ οὐκ ἀλλοτριον Πατρὸς καὶ Γίδηος, ἀλλ᾽ ὁμοούσιον διὰ Πατρὸς καὶ Γίδηος, τὸ ἀκτιστον, τὸ τέλειον, τὸ Παράκλητον, τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ, καὶ ἐν προφήταις, καὶ ἐν Εὐαγγελίοις (36)· καταβὰν ἐπὶ τὸν Ἱορδάνην, κηρύξαν ἀποστόλοις, οίκοιν ἐν ἀγίοις. Καὶ πιστεύομεν εἰς μίαν μόνην ταύτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν (37) Ἐκκλησίαν, εἰς Ἑν βάπτισμα μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν, εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, εἰς κρίσιν αἰώνιον ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἰς βασιλείαν (38) οὐρανῶν καὶ ζωῆς αἰώνιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι ἦν ποτε δὲ οὐκ ἦν διὰ Γίδηος, ή, Ἡν ποτε δὲ οὐκ ἦν τὸ ἄγιον Πνεῦμα· ή ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἔγενετο, ή ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ή οὐσίας φάσκοντας εἶναι τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ, ή τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τρεπτὸν ή ἀλλοιωτὸν, τούτους ἀναθεματίζομεν, ὅτι αὐτοὺς ἀναθεματίζει ή καθολικὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ ἀναθεματίζομεν πάντας τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἀνάστασιν σαρκὸς (39) καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, τουτέστι τοὺς μὴ ὄντας ἐκ ταύτης τῆς πίστεως τῆς ἀγίας καὶ μόντις καθολικῆς Ἐκκλησίας.

(34) Hic notantur Apollinaristæ.

(35) Hic Pneumatomachi.

(36) Reg. ἐν προφήταις καὶ ἐν ἀποστόλοις, καὶ ἐν Εὐαγγ. Μοχ Reg. κηρύξαν. Vatic. κηρυξόμενον.

(37) Καὶ ἀποστολικὴν deest in Vatic.

(38) Reg. εἰς βασιλείας.

(39) Reg. ἀνάστασιν νεκρῶν.

MONITUM IN FRAGMENTUM SEQUENS.

1017 *Non sine scrupulo ἀποστασμάτιον sequens inter Athanasiiana edimus; licet enim non sit Athanasio indignum et Apollinaristarum hæresis hic confutetur, et in Epist. ad Epictetum, et alibi oppugnata, olet tamen quidpiam peregrinum, et videtur maxime sub finem Eutychianorum hæresin impugnare: unde sorte suspicio oriatur quinto sæculo exaratum fuisse. Quia tamen una cum præcedenti expositione fidei nobis Roma transmissum fuit, hic locum habeat et eruditorum examini subjiciatur. Est porro fragmentum istud superius inter fragmenta Euthymii editum ex versione Zini, sed plura hic habentur, et quædam multila loca restituantur.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ (40).

EJUSDEM ATHANASII

DE EXEMPLIO EX NATURA HOMINIS ALLATO:

Πολλὴν τῶν ἐναντίων τὴν περὶ τὸ κακὸν ἐπιμέ-
δειαν θεασάμενοι, πολλὴν ἔχομεν καὶ τῆς ἀνάγκην
πιακροτέρας πρὸς αὐτοὺς ἀντιστῆσασθαι τὰς ἀντιφρή-
σεις. Μηδὲς οὖν ἡμῖν ἔγκαλετων τὴν ἀμνησίαν τοῖς
δὲ τὴν ἀνάγκην ἐπάγουσιν ἐπιγραφέτω τὰς αἰτίας.
Ίδοι γάρ καὶ ἔτερον παραλογισμὸν κατὰ τῆς ἀλη-
θείας ἐγέννησαν. "Οὔτερ, φησιν, δὲ ἀνθρώπος, ἐκ δύο
συνεστῶς, μία φύσις λέγεται, οὕτω καὶ Δεσπότης
Χριστὸς, ἐκ Λόγου καὶ σαρκὸς συνεστῶς, μία οὔσια
δείκνυται. Τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τὰ τοιοῦτον ἀλλήλων
παρηλαγμένα καὶ τέλεια μίαν οὔσιαν ἀποτελεῖν, καὶ
τροπήν μὴ ποιεῖν, συντύμως προείρηται· τὸ δὲ μῆδε
αὐτοῖς κατὰ σκοπὸν ἀπαντᾶν ἐκ τοῦδε τοῦ ὑπὸδείγμα-
τος αὐτίκα δειχθῆσται. "Ανθρώπος μὲν γάρ ἐκ ψυ-
χῆς νοητῆς καὶ σώματος αἰσθητοῦ ζῶν γνωρίζεται
εἰκότεως, διὰ τὸ μηδέτερον χωρὶς τοῦ ἐτέρου προάγου-
σαν ἔχειν ὑπόστασιν, μηδὲ σώζειν τὸν δρὸν τῆς φύ-
σεως, κατὰ ταυτὸ μὲν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντα ἐκ
γαστρὸς, καὶ οὕτως εἰς τὸν βίον ἐρχόμενα, ἐνδὲ δὲ
ζῶν σύστασιν ἐργαζόμενα· δὲ δὲ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ
ξεὶς ἀτελῶν πραγμάτων τὸ εἶναι δέχεται, ἀλλὰ τελείων
φύσεων ἐν ἑαυτῷ σύνοδον δείκνυσι· κάκει μὲν μέρη
ἀνθρώπου ψυχὴ καὶ σώμα· ἐνταῦθα δὲ οὗτος ἡ σάρκη
μέρος τοῦ Λόγου, οὗτε δὲ Λόγος μέρος τῆς σαρκός·
ἐκάπερον γάρ αὐτῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως, τελείων
δεικνύσι τὴν φύσιν, ὡς μηδὲν δλῶς λείπειν, μήτε
τῇ θεότητι εἰς τὸν έδιον λόγον, μήτε τῇ ἀνθρωπότητι:
ἄλλο γάρ ἐστι τὸ ἀναπληροῦσθαι οὔσιαν ἐκ δύο με-
ρῶν, καὶ ἄλλο τὸ διούσθαι δύο οὔσιας, ὃν ἀκατέρα
τὸ τέλειον ἔχει· διὸ καὶ μορφὴ Θεοῦ λέγεται, καὶ
μορφὴ δούλου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου οὗτος ἡ ψυχὴ.

A Multam in adversariis conspicati ad fovendum
malum sollicitudinem, necessum est ut longiorem
ipsis opponamus confutationem. Nemo itaque no-
bis vitio vertat, quod non sñem altercandi facia-
mus; sed potius homines qui in eam nos compel-
lunt necessitatem in crimen vocet. En tibi enim
captiosam aliam quam sunt contra veritatem com-
menti ratiocinationem. Quemadmodum, ait, homo
ex duabus constans, una dicitur natura; ita et Do-
minus Christus, ex Verbo et carne constans, una sub-
stantia comprobatur. At enim quod possint res
tantum inter se dispares, et perfectæ unam consti-
tuere substantiam nulla facta mutatione, jani pau-
cis superius dictum est: quod autem hujusmodi
exemplum nihil ad rem et propositum eorum fa-
ciat, mox commonstrabitur. Enimvero homo ex
anima intelligente et sensibili corpore animal esse
probe cognoscitur: quia sine altero neutrum prius
existentem habet hypostasin, neque naturæ termi-
num per se potest servare. Utrumque enim pariter
ex utero existendi accepit initium, atque ita vitam
ingressa sunt ambo, uniusque animalis constitu-
tionem efficiunt. Dominus autem Jesus non ex im-
perfectis rebus existentiam accipit, sed perfecta-
rum in se naturarum conjunctionem exhibet: et
illic quidem pars hominis sunt, anima et corpus; hic
vero neque caro pars Verbi, neque Verbum pars
carnis: nam utrumque, etiam ante conjunctionem,
perfectam exhibet naturam, ut nihil penitus defi-
ciat, vel divinitati quod ad sui rationem pertineat,
vel humanitati: aīud quippe est compleri duabus.

(40) Ex cod. Vaticano num. 400, papyrusco.

partibus substantiam; aliud conjungi duas substanzias, quarum utraque suam habeat perfectionem: quamobrem et forma Dei dicitur et forma servi. Quod hominem vero spectat, neque anima sola homo, neque caro. Nam si horum aliquid perfecta esset natura, vi praedita agendi, quiddam sine alio operaretur. Cum autem horum alterutrum memoratur, totum a parte solet indicari: neque tamen perfectam naturam agendi vi praeditam habet una solum pars. Et hæc quidem homo esse dicitur non modo in divina lege, sed etiam in hominum libris. Deslinunt itaque hominem qui sunt harum peritii rerum, animal rationale mortale, atque ita rem explicant, ut rationale ex anima petant, mortale ex corpore desiniant. Eodem modo utramque partem unius esse personæ, non autem duarum, aestimat B divina Scriptura: enimvero eundem hominem secundum excellentiam personæ affirmat ad imaginem Dei esse, secundum vero carnis proprietatem masculum et feminam nuncupat, quo ostendat animam et corpus partes unius et ejusdem personæ esse, non autem duas personas. Quid causæ igitur est quod hoc utantur exemplo, cui simile nihil inest? Si duas perfectas personas **1018** in unam substantiam compositas ostenderent, probe id exemplum usurparent: cum autem duas partes unius personæ memorant, nequaquam duas personas dicunt. Quemadmodum anima et corpus nequaquam duo sunt perfecta animalia: at enim Christus duo dicitur esse, divinus videlicet atque humanus ob utriusque naturæ perfectionem. Sic itaque Salvatoris Christi vocabulum, nunc solam deitatem ut nullo indigenter et perfectam (modo humanitatem), nunc utrumque, ut palam fiat duarum discrimen et perfectio naturarum, atque illius stupendæ conjunctionis personam indivisam esse: *Unus, inquit, Dominus Jesus Christus, per quem omnia*⁹⁶: hujusmodi significatio ad deitatem pertinet: non enim cum carne erat cum omnia crearet. Rursus, si patibilis Christus dicatur; ita nempe dicitur, ut humanæ quæ passa est naturæ perfectio ostendatur. Non enim ait patibilem esse partem, ut novi isti dogmatistæ. Nec enim ait: Patibile est Verbum carne. Hujusmodi sane voce utrumque declaratur, ut supra dictum est: *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula*⁹⁷. Nequaquam pars fuit substantia heri et hodie, parsque item in sæcula: sed ipse heri et hodie secundum perfectam humanitatem: et in sæcula, secundum perfectam deitatem: atque demum secundum utrumque immortalis: quia caro ex coniunctione cum immortali imparabilitatem accepit atque interminabilitatem. Ita illi quidem ad conversionem deitatis, et ad eversionem eorum quæ naturis competunt, et ad nugas absurditatesque, hominis exemplo ac speculatione sunt usi. Nos autem ad argumentum et testimonium, quod fieri possit ut duorum conjunctio intelligatur, ac per

A μόνη ἀνθρώπως οὐτε ἡ σάρξ. Εἰ γάρ ἦν τι τούτων τελεία φύσις εἰς ἐνέργειαν, ἔπραξεν δὲ τι καὶ δίχα τοῦ ἄλλου. Ὄταν δέ τι τούτων μνημονεύθῃ, δῆλοι τὸ πᾶν ἀπὸ μέρους· οὐ τελείαν φύσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ μέρος. Καὶ τοῦτο ἀνθρώπως οὐ μόνον παρὰ τοῖς θεοῖς νόμοις, ἀλλὰ δὴ καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρωπίνοις λόγοις. Ὁρίζονται γοῦν τὸν ἀνθρώπων οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ζῶντος λογικῶν θυητῶν, τὸ μὲν λογικὸν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐρμηνεύοντες, τὸ δὲ θυητὸν ἐκ τοῦ σώματος ἀποφανούντες. Οὗτως ἀμφότερα μέρη ἐνδεικνύεται προσώπου, καὶ οὐ δύο ἐνόμισε τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἡ θεία Γραφή· τὸν γάρ αὐτὸν ἀνθρώπων κατὰ εἰκόνα Θεοῦ μηνύεται κατὰ τὸ ἔξαιρετον τοῦ προσώπου· καὶ δρσεν καὶ θῆλυ προσαγορεύεται κατὰ τὸ ίδιωμα τῆς σαρκὸς, ἵνα δειχθῇ τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα μέρη ἐνδεικνύεται προσώπου, οὐ δύο. Πῶς οὖν κέχρηνται τῷδε τῷ ὑποδειγματι, μηδὲν δικοιον ἔχοντι; Εἰ δύο πρόσωπα τέλεια ὑποδειξειαν εἰς μίαν μεθαρμοσθέντα οὐσίαν, καλῶς προέφερον τὸ ὑποδειγμα· δύο δὲ μέρη ἐνδεικνύεται προσώπου λέγοντες, οὐ δύο πρόσωπα λέγουσιν. Πατέρες οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα δύο τέλεια ζῶα· τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὰ δύο καλουμένου, καὶ θείου καὶ ἀνθρωπίνου, διὰ τὸ τέλειον ἀμφοτέρων. Οὗτω γοῦν ἡ Σωτῆρος τοῦ Χριστοῦ προστηρία νῦν μὲν δηλοὶ μόνην τὴν θεότητα ὡς ἀνενδεῖη καὶ τελείαν, νῦν δὲ τὸ συναμφότερον, ἵνα δειχθῇ καὶ τῶν δύο φύσεων τὸ διάφορόν τε καὶ τέλειον, καὶ τῆς ξένης ἐνώσεως τὸ πρόσωπον ἀτμητον. Εἰς, φησι, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὐ τὰ πάντα· αὐτὴ δηλωσις τῆς θεότητος· οὐ γάρ μετὰ σαρκὸς ὃν τὰ πάντα ἐδημοιούργησε. Πάλιν, εἰ παθητὸς ὁ Χριστός, ἵνα δειχθῇ τὸ τῆς παθουσῆς ἀνθρωπότητος τέλειον. Οὐ γάρ εἴπε παθητὸν τὸ μέρος, ὡς οἱ νέοι: δογματισταί· οὐδὲ γάρ εἴπε Παθητὸς ὁ Λόγος τῇ σαρκὶ. Δηλοῦται δὴ τῇ τοιαύτῃ προστηρίᾳ καὶ τὸ συναμφότερον, ὡς προειρηται: Ἰησοῦς Χριστός χθὲς, καὶ σήμερον, δι αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. Οὐ μέρος μὲν οὐσίας χθὲς, καὶ σήμερον, μέρος δὲ εἰς τοὺς αἰώνας· ἀλλὰ δι αὐτὸς χθὲς, καὶ σήμερον κατὰ τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα· καὶ εἰς τοὺς αἰώνας, κατὰ τὴν τελείαν θεότητα· λοιπὸν δὲ καὶ καθ' ἔκατέρων τούτων αἰώνιος· ὡς καὶ τῆς σαρκὸς λαβούσης τῇ πρόσῃ τὸν ἀδιον συναφέι, τὸ ἀπαλέτε τε καὶ ἀτελεύτητον. Ἐπὶ τούτοις ἔκεινοι μὲν εἰς τροπὴν θεότητος, καὶ εἰς ἀνατροπὴν τῶν συνόντων ταῖς φύσεσι, καὶ εἰς ἀναρμόστους φυλαρίας ἐχρήσαντο τῇ κατὰ τὸν ἀνθρώπον θεωρίᾳ· ὑμεῖς δὲ εἰς ἀπόδειξιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ δυνατὸν εἶναι καὶ δύο τινῶν σύνοδον νοεῖσθαι, καὶ ἐν πρόσωπον δι' ἀμφοτέρων ὄρασθαι. Εἰ γάρ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἐκωλύθη δύο μὲν ἔχειν τὰ μέρη, ἐξ ὃν τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ δεικνύναι πρόσωπον τὸν οὐτως συνεστῶτα ἀνθρώπων· πάσῳ μᾶλλον ἡ θεία χάρις έκαντη δεῖξαι δυνατὸν καὶ ἀκόλουθον τὸ καὶ δύο φύσεις τελείας εἰς ἔνωσιν ἀσύγχυτον συνδραμεῖν, καὶ τοῦ πρόσωπου τὸ μοναδικὸν μηδαμῶς ἀμελεῖν; ψυχὴ μὲν γάρ καὶ σῶμα συναρμοσθέντα ἐν ζῶον ἐργάζονται· δύο δέ φύσεις ἐτερούσιοι συναψθεῖσαι μίαν υἱότητα ἀπέπτως οὐ σχεδιάζουσιν. Πατέρες γάρ ἀκούσαντες· Εἰς

96 | Cor. viii, 6. 97 Hebr. xiii, 8.

Κύριος Ιησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάγτα, τῇ θεότητι μόνῃ τὸ ποιεῖσθαι τὰ πάντα κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπιγράφομεν· οὕτως ἀκούσαντες τὸ, Ἀπόλητος δὲ Χριστός, τῆς ἡγιαμένης σαρκὸς τὸ πάθος γινώσκομεν. Ἐπει τῶς νοήσομεν τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τὴν ἀσθένειαν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν δύναμιν; Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ σάρξ ἀσθενής· οὐ μέρος πνεύματος, οὐδὲ μέρος σαρκὸς· καὶ πάλιν· *El γάρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθετεῖας*, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως. Ἀλλὰ τὰ δύναματα, ἀλλὰ τὰ πράγματα· πνεῦμα καὶ σάρξ, δύναμις καὶ ἀσθένεια, σταυρὸς καὶ ζωῆς, τὸ ἔγειρον τὸ ἐγερόμενον, τὸ ὑπερψυχὸν τὸ ὑπερψυχόμενον. Ἐν ἐνὶ δὲ προσώπῳ, οὐ κατὰ σύνθεσιν μερῶν, ἀλλὰ κατὰ ξωσιν τελείων φύσεων. Οὐ μίαν οὔσιαν τὰς δύο ποιούσας· ἀλλὰ μίαν ἄξιαν καὶ δόξαν δηλοῦσαν. Οὕτως οὐκ ἀρνούμεθα τὴν ἔνωσιν, περαιτούμεθα δὲ τὴν οὔσιασιν. Ὄτι γάρ ἀδύνατον τὰς δύο οὔσιας γενέσθαι μίαν, διδάσκει μὲν δὲ τῆς φύσεως νόμος, διδάσκει δὲ δὲ τοῦ χηρύγματος λόγος, πειθεὶς δὲ διὰ παντὸς γένους· ἡ πείρα, θεσπίζει δὲ προδήλως δὲ Κύριος. Μηχεῖτι γοῦν τὴν ἀνάστασιν ἀπιστούντων ἔτι τῶν μαθητῶν, Ψηλαφήσατέ με, φησί, καὶ ίδετε, δτι πνεῦμα σάρκα καὶ δοτέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ δωράτε δχοτε. Ψηλαφήσατε πρότερον, ἵνα δειχθῇ οὐ φαντασία πνεύματος ἀπατῶσα τοὺς θεωμένους, ἀλλὰ διντιτυπία σώματος πληροφοροῦσα τοὺς ἀπτομένους. Τίς οὖν οὐχ ὅρῃ τὰ τῶν φύσεων ίδια· ὅτι τοῦ πνεύματος μήτε τὸ μὲν ἔχειν σάρκα, μήτε δοτέα, τοῦ σώματος δὲ τὸ ἔχειν· καὶ τοῦ μὲν τὸ θεωρεῖσθαι, τοῦ δὲ τὸ μὴ ὅρασθαι· τούτου τὸ ἀφῇ ὑποβάλλεσθαι, ἔκεινου τὸ ἀρήν μὴ προσίεσθαι. Πῶς οὖν μία οὔσια, τοιάτης οἵτης παραλλαγῆς; Εἰ πνεῦμα μόνον, πόθεν σαρκεῖς; εἰ σῶμα μόνον, πόθεν δόξα; Ἀλλὰ πνεῦμα μὲν σάρκων, τὴν φύσιν Θεός, σώμα δὲ ἔμψυχον, λογικῷ μὲν καλλει κοσμούμενον, δι' δοτέων δὲ καὶ σαρκῶν γνωριζόμενον τῇ ἀφῇ. Οὕτω δείχνυται τὸ τῶν δύο φύσεων διάφορον, καὶ τὸ τῆς ἔνωσεως ἀσύγχυτον, καὶ τὸ τῆς προσκυνήσεως ἀδιαίρετον.

fallens 1019 eos qui rem cernerent; sed ipsa corporis forma, quæ eos qui tangerent de ea re certiores faceret (39). Quis itaque non videt quæ sint naturarum propria: spiritus quidem, quod neque carnem habeat neque ossa; corporis vero, quod habeat: et hujus quidem, quod videri possit, illius quod non possit: hujus, quod tactui subjiciatur; illius, quod tactum nou admittat? Quo pacto igitur una substantia fuerit, cum tantum sit rerum discrepantia? Si spiritus solum est, unde carnem habet? si corpus tantum, unde gloria? Sed spiritus quidem sine carne est, natura Deus: corpus autem animatum, rationabili pulchritudine ornatum, per ossa vero et carnem tactu agnatum. Ita ostenditur duarum discrimen naturarum, et non confusa unio, et indivisibilitas adorationis.

SEQUUNTUR ALIA EJUSDEM S. ATHANASII FRAGMENTA,

E VARIIS VARIORUM AUCTORUM OPERIBUS DEPROMPTA A FELCKMANNO.

Theodoretus, Dialogo primo τῷ ἀτρέπτῳ ἀπὸ τοῦ λόγου Περὶ τῆς πίστεως τοῦ μείζονος. Athanasii haec citat, quæ nullibi in editis habentur.

Τὸ γεγράφθαι, Ἐρ ἀρχῇ ήτος δὲ Λόγος, φανερῶς τὴν θεότητα δηλοῖ· τὸ δὲ, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, τὸν ἀνθρώπον τοῦ Κυρίου δείχνυσιν.

A utrumque una persona conspicatur. Si namque hominis naturam nihil prohibuit quominus duas haberet partes quibus persona constituitur, atque una solum persona esset, homo scilicet ita constitutus; quanto magis divina gratia comprobare potest, posse fieri congruenter ut duæ perfectæ naturæ in conjunctionem nihil confusam concurrant, nihil læsa personæ unitate? Anima namque et corpus conjuncta simul, animal unum efficiunt; duæ autem naturæ diversæ substantiae una copulatae, unam filiationem non tumultario opere sine mutatione efficiunt. Quemadmodum enim cum audimus: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia; soli divinitati, et merito quidem, tribuimus omnium opificium*; ita quoque cum audiamus, *Impatibilis B Christus, unitæ carnis passionem esse cognoscimus*. Enimvero qua ratione ejusdem naturæ iu eadem ipsa re infirmitatem una et potentiam cognoscemus? *Spiritus promptus est, caro infirma* [¶], non pars spiritus, neque pars carnis. Et rursum: *Si enim crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute* [¶]. Alia nomina, alia opera; spiritus et caro, virtus et infirmitas, crux et vita, quod excitat et quod excitatur, quod superexaltat et quod superexaltatur. Hæc autem in una persona sunt, non secundum compositionem partium, sed secundum conjunctionem perfectarum naturarum. Non unam substantiam quam duæ efficiant; sed quæ unam dignitatem et unam gloriam significent; ita non negamus unionem, sed negamus substantiarum fieri identitatem. Quod enim fieri nequeat duas substantias unam effici, docet lex naturalis, docet prædicationis verbum, suadet omnium generationum experientia, manifeste pronuntiat Dominus. Dum enim adhuc discipuli resurrectionem non crederent: *Palpate me, inquit, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* [¶]. Palpate prius, ut ostenderetur esse non phantasia spiritus.

D Quidam scriptum est, *In principio erat Verbum* [¶], aperte divinitatem significat; illud autem, *Verbum caro factum est* [¶], Domini humanitatem indicat.

[¶] Matth. xxvi, 41. [¶] II Cor. xiii, 4. ¹ Luc. xxiv, 39. ² Joan. 1, 1. ³ ibid. 14.

(39) *Tangere enim aut tangi, nisi corpus, nulla potest res.*

LUCRET. De nat. rer. lib. 1, 301.

Ejusdem ex eadem Oratione. Et illud : Lavabit in A vino stolam suam ⁴, hoc est, in proprio sanguine corpus, quod est indumentum divinitatis.

Ejusdem ex eadem Oratione. Hoc enim, Erat, refertur ad ejus divinitatem, etc., ut in Sermone majore de fide, infra col. 1264.

Item Theodoreetus, Dial. II τῷ ἀσυγχύτῳ, eundem Περὶ πίστεως λόγον τὸν μεῖζον citans, hæc inde decerpserit.

Quæ autem de eo adjecimus, *Sede a dextris meis* ⁵, de corpore Dominico dicta sunt. Si enim cælum et terram ego impleo ⁶, dicit Dominus, ut inquit Jeremias : omniaque continent Deus, a nullo autem continetur : in quanam sede sedet? Corpus ergo est, cui dicit : *Sede a dextris meis.*

Corpus est ergo cui dicit : *Sede a dextris meis*, cuius etiam fuit inimicus diabolus cum malis protestatibus, et Judæi, et Græci. Per quod corpus, pontifex et apostolus, et fuit et dictus est, per id quod nobis tradidit mysterium dicens : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, et sanguis novi testamenti, non veteris quod pro vobis effunditur* ⁷. Divinitas autem neque corpus habet, nec sanguinem; sed homo quem ex Maria portavit eorum causa est : de quo dixerunt apostoli : *Jesum Nazarenum virum a Deo ostensum in vobis* ⁸. *Nuñapēt, ἄνθρακα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς.*

Similiter, Dial. II τῷ ἀπαθεῖ, ex eodem opere citat.

1020 Quod excitatur a mortuis, homo erat, an Deus? etc. Vide in *Sermone majore de fide*, infra col. 1266 A.

Rursum Theodoreetus et Gelasius, lib. de duab. nat. contra Nestorium et Eutychen, hæc :

Vita ergo non moritur, etc. Vide ibid. C.

Addit : Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ τὸ πλιντεῖ ἐρ οἰτρ φὴρ στολὴρ αὐτοῦ, τουτέστι, τῷ ἕδη αἴματι τὸ σῶμα, τὴν περιθολὴν τῆς θεότητος.

Et adhuc : Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸ γάρ, ἦν, ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀναφέρεται, κ. τ. λ.

Item Theodoreetus, Dial. II τῷ ἀσυγχύτῳ, eundem Περὶ πίστεως λόγον τὸν μεῖζον citans, hæc inde decerpserit.

Α δὲ παρεθέμεθα περὶ τοῦ Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὅτι εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα λέλεχται. Εἰ γάρ τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος, ὃς φησιν Ἱερεμίας· πάντα δὲ χωρεῖ ὁ Θεὸς, ὃντ' οὐδενὸς δὲ χωρεῖται· εἰς ποιὸν καθέζεται θρόνον; Τὸ σῶμα τοίνυν ἔστιν, φέλει· Κάθους ἐκ δεξιῶν μου.

B Et alia hæc : Τὸ σῶμα τοίνυν ἔστιν, φέλει· Κάθους ἐκ δεξιῶν μου· οὐ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ ιουδαῖοι, καὶ Ἑλλήνες. Δι' οὐ σώματος ἀρχιερεύς καὶ ἀπόστολος γέγονε καὶ ἐχρημάτισε· δι' οὐ παρέδωκεν ἡμῖν μυστηρίου λέγον· Τοῦτο ἔστι μου τὸ σῶμα, τὸ ὑπέρ ήμῶν (sic ibi), καὶ τὸ αἷμα τῆς Καιρῆς Διαθήκης, οὐ τῆς Ηλαίας, τὸ ὑπέρ ὅμῶν ἐχρυνόμενον. Θεότης δὲ οὗτε σῶμα, οὗτε αἷμα ἔχει· ἀλλ' ὃν ἐφερεντεν ἐκ τῆς Μαρίας ἀνθρώπουν; αἵτιος τούτων γέγονε· περὶ οὐ εἶπον οἱ ἀπόστολοι· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνθρακα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς.

C γονε· περὶ οὐ εἶπον οἱ ἀπόστολοι· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνθρακα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς.

Similiter, Dial. II τῷ ἀπαθεῖ, ex eodem opere citat.

Tὸ ἐγειρόμενον ἐκ νεκρῶν, ἀνθρώπος ἦν, ή Θεός; κ. τ. λ.

1020 Quod excitatur a mortuis, homo erat, an Deus? etc. Vide in *Sermone majore de fide*, infra col. 1266 A.

Rursum Theodoreetus et Gelasius, lib. de duab. nat. contra Nestorium et Eutychen, hæc :

'Η γοῦν ζωὴ οὐκ ἀποθνήσκει, κ. τ. λ.

Et rursum sequentia :

Qui vivit, mori non potest, etc. Ibid.

Ζῶν ἀποθανεῖν οὐ δύναται, κ. τ. λ.

Et adhuc : Accidit ut Lazarus, etc. Ibid.

Ἐγένετο Λάζαρον, κ. τ. λ.

Idem Theodoreetus, lib. II Hist. ecclesiasticae, cap. 4, meminist περὶ τῶν παραμυθικῶν πρὸς τὰς παρθένους λόγων (40) ipsius Athanasii, ex quibus hoc excerptum afferit.

Quocirca, ne quis vestrum tantopere contristetur, etiamsi vobis vel sepultis invideant illi impii, minimeque corpora vestra patientur efferri; nam eo usque impietatis pervenit Arianorum exitialis catastrophe, ut etiam portas claudant, circaque mortuorum sepultra veluti dæmones consideant, prohibiti ne quis decedentium humo mandetur.

Synodus vi œcumonica, act. 14 (42), in fine hoc fragmentum ex Athanasio tractatu in illud, « Nunc anima mea turbata est », adducit.

(45) Similius Domini ad nos utilitas magna est, eo quod et nos assimilemū ipsi. Nisi enim ille assimilatus fuisset hominibus, **1021** non poterant Deo homines assimilari. Sed Deo homini facto assimilantur homines. Oportuerat itaque eum, qui ut similis nobis fuerit descendit, in hoc maxime similem effici, in quo transmutari indigebamus. Trans-

Διὰ τοῦτο μηδὲ γένεσθω τις ὑμῶν περίλυπος, εἰ καὶ θαπτομέναις (44) ὑμῖν φθονοῦσιν οἱ δυσσαεῖς, καὶ κωλύουσι τὰς ἐκφοράς· καὶ μέχρι γάρ τούτων ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀρειανῶν ἐφθασε. Καὶ τὰς μὲν πύλας κλείουσι· περὶ δὲ τὰ μνήματα ὡς δαίμονες καθέζονται, ἵνα μή τις τῶν ἀπογενομένων ἀποτεθῇ.

Τῆς ὁμοιώσεως τοῦ Κυρίου τῆς πρὸς ἡμᾶς ἡ ὥφελεια μεγάλη, ὅτι καὶ ημεῖς ὁμοιούμεθα πρὸς αὐτόν. Εἰ γάρ μη αὐτὸς ὡμοιότερος πρὸς ἀνθρώπους, οὐκ ἡδύναντο οἱ ἀνθρώποι ὁμοιοῦσθαι πρὸς Θεόν. Ἄλλα πρὸς Θεόν ἀνθρώπουν γενόμενον ὁμοιοῦνται ἀνθρώποι. "Εδει δὲ τὸν εἰς ὁμοιώσιν ἡμῶν καταβαλόντα, κατὰ τοῦτο μάλιστα ὁμοιωθῆναι, καθ' ὃ μεταβολῆς ἐδεό-

⁴ Gen. xl ix, 11. ⁵ Psal. cix, 1 ⁶ Jer. xxiii, 24. ⁷ Matth. xxvi, 26, 28. ⁸ Act. ii, 12.

* Joan. xii, 27.

(40) Hodie nec liber istius argumenti exstat : nec ista (spondere ausim) in ullo editorum reperiuntur.

(41) In editis Theodoreti legitur θαπτομένοις.

(42) Tom. VI Conc., pag. 986

(43) Est vetus interpretatio.

μεθα. Ἐδεόμεθα δὲ κατὰ τὰ πάθη, ἵνα ταῦτα εἰς ἀπάθειαν μεταστῇ. Μηδέλις δὴ ἀπιστεῖτω περὶ τῶν παθῶν οἰδμενος τρέπεσθαι τὴν θεότητα, ἀλλὰ προσγενόμενον αὐτῇ τὸ πάθος ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ καὶ ψυχικοῦ κινήματος ἐνθυμείσθω, καὶ προσγινόμενον καὶ νικώμενον. Διὰ γὰρ τοῦτο προσγέγονεν, ἵνα νικηθῇ· καὶ ἀπὸ τούτου νενίκηται, ἵνα ἡ πᾶσα ἀνθρώπων φύσις κατὰ τὸ συγγενὲς εὐεργετηθῇ. Ἐκεῖθεν γὰρ ἀρξάμενοι μετασχηματίζομεθα πάντες ἐκ πασχόντων καπαθεῖς, καὶ ἀπὸ νεκρῶν ζῶντες καθιστάμενοι. Μή οὖν ταραττέσθω τις εἰς ἀπιστίαν, εἰ λέγει Θεὸς ὁν δὲ Κύριος ἄμα καὶ ἀνθρωπός· Νῦν δὲ ψυχὴ μον τετάρακται. Τοῦτο γὰρ ἔγενετο, τῆς μὲν θεότητος ελεκούσης, τῆς δὲ σαρκὸς ἐγειρομένης· δυνατὸν δὲ τῇ θεότητι κωλύσαι τὴν ταραχὴν, ἀλλ’ οὐ βουλομένης αὐτῆς, ἵνα μὴ τὴν ὁμοίωσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς διαλύσῃ. Τοιοῦτο δὴ τι νοητόν ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς πραγμάτων· κεχραμένον μέλι πρὸς ὑδωρ, οὐ δὴ τὸ μέλι μεταβένθηται, ἀλλὰ τὸ ὑδωρ ἐπλεόνασεν. “Οτε δὴ κίνημά τι τῆς σαρκὸς ἔστιν ἐν τῷ Κυρίῳ, τοιοῦτο τι λάβωμεν ὁμοίωμα, ὥσπερ ὑδατος ἐν μελικράτῳ πλεονασμόν. “Οταν δὲ πάλιν τὸ θεῖκὸν ἐμφαίνηται, καὶ ἐνεργῇ δυνάμεις, καὶ δείκνυσι τὴν ἔξουσίαν, τοιαύτην ὁμοίωσιν λάβωμεν, ὥσπερ τοῦ μέλιτος ἐπικρατοῦντος τὸ ὑδωρ. Δυνατὸν γὰρ τῇ θεότητι τοῦτο, ποτὲ μὲν τῇ σαρκὶ παραχωρεῖν εἰς τὸ πλεονάσαι, ποτὲ δὲ αὐτὴν ἐπικρατῆσαι ἀναρροῦσαν τὸ πάθος καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἀσθενές. Τεκμήριον δὲ τεσσαράκοντα δλας ἡμέρας ἀπέχεται τροφῆς σωματικῆς καὶ οὐ πεινᾶ τὸ σῶμα. Μετὰ γὰρ ταῦτα, καθὼς γέγραπται, πεπείναχεν. Ἐνταῦθα σαρκὸς πλεονασμός· εἴτα ἐπειναστε μετὰ τὸν τοσοῦτον χρόνον. Ἐπλεόνασε τὸ τῆς σαρκὸς διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ πείρα προσενεγκθῇ, καὶ δὲ πειράζων καταισχυνθῇ, καὶ δὲ ἕξ ἀρχῆς ἀνθρωπος διὰ βρῶμα πεσὼν δι’ ἐγκράτειαν βρώματος ἀνάστῃ. Φέρει δὲ καὶ τὴν ταραχὴν τῆς σαρκὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ προσειδόντι. Καὶ πῶς γὰρ ἐμελλεν ὑπῆκοος γενέσθαι τὴν ἡμέτεραν ὑπακοὴν τεληρῶν ἀνθ' ἡμῶν, εἰ μὴ καὶ προσεναντίωμα ἔσχε, καὶ τοῦ ἐναντιώματος ἐπεκράτησεν; Ἡμῖν γὰρ ἐπειδάν τι ἐκ σαρκὸς ἐναντίωμα γένηται, εἰ παρακούσαιμεν τοῦ προστάγματος, νικηθέντες σαρκὶ, τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ἀμαρτία συμβαίνει. Οὐκοῦν ἐν τῷ Κυρίῳ τὸ μὲν ἐναντίωμα ἔδει γενέσθαι τὸ ἀπὸ τῆς σαρκὸς, νικῆσαι δὲ τὴν ὑπακοήν. (43*) Εἰ γάρ καὶ θεός, ἀλλ’ ἐν σαρκὶ καὶ κατὰ σάρκα τὴν ὑπακοὴν τεληροί, καὶ τοῦ θελήματος τῆς σαρκὸς τῷ θελήματι τῆς θεότητος χρεῖται, καθάπερ εἰρηκεν· “Οτι καταβένθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵτα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψατός με Πατρὸς, έδιον λέγων θέλημα αὐτοῦ τὸ τῆς σαρκὸς. Ἐπει καὶ ἡ σάρκι ίδια αὐτοῦ γέγονεν οὐ γάρ ἐστι θέλημα γιοῦ θεῖκὸν θελήματος θεοῦ κεχωρισμένον. (44) Ἐδει δὲ τὸ τῆς σαρκὸς θέλημα κινηθῆναι, ὑποταγῆναι δὲ τῷ θελήματι τῷ θεῖκῷ. Καὶ οὕτως αἱ τῶν ἀνθρώπων παρακοὶ λύνονται διὰ τῆς παραδόξου ταύτης ὑπακοῆς, ἢν Χριστὸς ὑπῆκουσεν

¹⁰ Joan. vi 38.

(43*) Hæc habentur in concilio Lateranensi t. VI Conc., p. 290.

A mutari autem egebamus secundum passiones, ut hæc in impossibilitatem transferrentur. Nullus igitur hæc de passionibus non credit, existimans verti deitatem, sed supervenisse ei passionem ex carnali et animali animæ motione conjectet, et supervenisse et victimam fuisse. Ideo namque advenit, ut vincatur ab ipso. Ideoque victa est, ut omnis natura humana per cognitionem beneficium capiat. Ex hoc quippe incipientes transfiguramur omnes, ex possibilibus impossibilis, et ex mortuis viventes effecti. Nullus igitur perturbatus ad infidelitatem accedat, si dicit Deus qui Dominus pariterque et homo est: Nunc anima mea turbata est. Hoc enim factum est deitate quidem acquiescente, carne autem insurgente. Possibile enim erat deitati prohibere perturbationem, sed noluit, ut similitudinem, quam ad nos habuit, non dissolveret. Tale ergo aliquid est intelligendum ex rebus quæ circa nos sunt. Cum temperatur mel cum aqua, non mel mutatum est, sed superabundavit aqua: similiter quando duntaxat motio carnis est in Domino, talem quamdam similitudinem assumamus, sicut aquam in melicrato, id est in melle temperato superabundantem. Quando iterum, quod divinum est, demonstratur, et operatur virtutes, et ostendit potestatem, talem similitudinem assumamus, sicut dum mel aquam superat. Hoc enim possibile est deitati, aliquando quidem carni permittere ut superabundet: aliquando vero eam superare ad perimendam passionem ipsam et carnis infirmitatem. Indicium vero est, quod quadragesinta totis diebus abstinuit corporali cibo, et non esuriit ipsum corpus. Post hæc quippe (sicut scriptum est) esuriit. Hic carnis exsuperantia: deinde esuriit post tantum tempus. Exsuperavit quod carnis est, idcirco ut tentatio ingereretur, et tentator confunderetur, et homo, qui a principio per cibum lapsus est, per abstinentiam cibi resurgeret. Tolerat autem et perturbationem carnis, ipsa morte adveniente. Etenim quomodo obedientis futurus esset, nostram pro nobis obedientiam complens, nisi et adversitatē haberet, et vinceret adversitatem? Nobis si quidem ex carne infestatio fit, et si inobedientes fuerimus mandato, victi carne, hoc modo peccatum emergit. Ergo et in Domino adversitatem quideni fieri oportebat a carne, obedientiam vero vincere. Quamvis enim Deus est, veram in carne et secundum carnem obedientiam implet, et voluntatem carnis voluntate superat deitatis, sicut dixit: Quia descendī de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, Patris ¹⁰, propriam voluntatem dicens ipsam quæ carnis est. Nam et caro propria ejus erat: neque enim voluntas Filii divina, a voluntate Dei separata est. Oportebat quippe moveri carnis voluntatem, subjici vero voluntati deitatis. Atque ita hominum inobedientiæ solvuntur per hanc admirabi

(44) Ibid.

lém obedientiam, qua Christus obedivit pro nobis. Considera igitur, facta motione carnali, quid asserat. *Et quid dicam? Pater, salva me ex hac hora. Sed ideo veni ad hanc horam. Pater, clarifica nomen tuum ipsum*¹¹. Illud *Quid dicam? Salva me ex hac hora,* loquitur secundum motionem carnis: *Ideo veni in hanc horam, divinitate vincente effatus est, pene nec apparere carnalem voluntatem permitente divina. Ipsu* **1022** *igitur, Quid dicam? tanquam abscindentis est sermo, ut appareret quidem nobis, quia et caro vera, subjecta vero est, non valens circumducere, sicut equus sessorem, nec omnino ipsam manum quae regit, inflectere. Denique quid arbitratur passionem? Non ignominiam, non confusionem: sed gloriam suam et Patris, et accelerat magis, quam evitat, passionem. Pater, clarifica nomen tuum.* Non erit, inquit, a me ulla recusatio, sed recusans obtemperat, et non recusans obtinet. Carnalis enim natura recusat mortem, et erat haec in Christo, quoniam Verbum caro veraciter factum est. Deitatis autem voluntas elegit mundi salutem, quam mors operata est. Dehinc impletum videtur id: *Ut faciam voluntatem ejus, qui misit me. Dixit Christus: Pater, clarifica nomen tuum. Et responsum est de cœlo: Et clarificavi, et iterum clarificabo*¹². Ut sciamus, quia distantia nulla est, neque separatio Patris et Filii, magis autem ut lucremur conjunctionem nostram, quae ad Deum in Christo facta est. Nullus quippe hominum est, qui non seipsum abstraxerit a voluntate Dei ex aliqua parte, vel re, vel tempore. In solo autem Christo inseparabilis voluntas servata est, quem assequentes conjunctionem ad Deum lucrati sumus, unionemque salutarem ad similitudinem divinæ unitionis, sicut ipse perhibuit: *Ego et Pater unus sumus, ita et hi in nobis unus sint*¹³.

Αύπερ τὴμων. Ὁρα δὴ, τοῦ κινήματος τοῦ σαρκικοῦ γενομένου, τὶ φησι· Καὶ τὸ εἰπώ; Πάτερ, σῶσότε με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡλθορ εἰς τὴν ὥραν ταύτην. Πάτερ, δόξασό τοι τὸ δρομα. Τὸ, Τὸ εἰπώ; Πάτερ, σῶσότε ἐκ τῆς ὥρας ταύτης, ἐφθέγξατο κατὰ τὴν κίνησιν τῆς σαρκός τοῦ, διὰ τοῦτο ἡλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην, θεότητος ὑπερικάσσης φθέγγεται, σχεδὸν τοι μηδὲ φανῆναι τῷ σαρκικῷ θελήματι συγχωροῦντος τοῦ θείου. Τὸ γάρ, Τὸ εἰπώ; ὧσπερ ἐγκόπτοντός ἐστι βῆμα, ὡς φανῆναι μὲν τὴν, διὰ τοῦτο ἡλθησαί, ὑποτατομένη δὲ, καὶ οὐ δυναμένη περισπᾶσαι, καθάπερ ἵππος τὸν ἐπεβάτην, οὐδὲ ὅσον ὀξλάσαι τὴν χείρα τὴν ἡνιογούσαν. Καὶ δὴ καὶ τὸ λογίζεται τὸ πάθος; Οὐκ ἀδοξίαν, εὐχὴ αἰσχύνην, ἀλλὰ δόξαν ἔαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρός. Καὶ ἐπιπεύδει μᾶλλον, ἢ ἀποτρέπει τὸ πάθος. Πάτερ, δόξασό τοι τὸ δρομα· οὐκ ἔσται, φησὶν, οὐδεμία παραίτησις παρ’ ἐμοῦ, ἀλλ’ εἴξει τὸ παραιτούμενον, καὶ κρατήσει τὸ μὴ παραιτούμενον. Σαρκικὴ μὲν γάρ φύσις παραιτεῖται τὸν θάνατον, καὶ ἡν τοῦτο ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ γέγονε σάρξ δὲ Λόγος ἀληθῶς· θεῖκή δὲ βούλησις αἱρεῖται τὴν κόσμου σωτηρίαν, ἥν δὲ θάνατος κατειργάσατο. Είτε πληρούμενον φαίνεται τὸ, *Ira ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Λέγει δὲ Χριστός· Πάτερ, δόξασό τοι τὸ δρομα· καὶ ἀπόκρισις ἔξ οὐρανοῦ· Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω· Ινα εἰδῶμεν, διὰ διάστασις οὐδεμία, οὐδὲ χωρισμὸς τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ· μᾶλλον δὲ ίνα κερδάνωμεν τὴν συνάφειαν τὴμων τὴν πρὸς θεὸν ἐν Χριστῷ γενομένην. Οὐδεὶς μὲν γάρ ἀνθρώπων, διὰ οὐκ ἀπέσπασεν ἔαυτὸν ἀπὸ θελήματος θεοῦ κατὰ τι μέρος ἢ πράγματος ἢ χρόνου. Ἐν μόνῳ δὲ Χριστῷ τὸ ἀχώριστον τῆς θελήσεως ἐφυλάχθη· φυσικὸν οὐδὲντες κερδαίνομεν τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς θεὸν, καὶ τὴν ἐνώσιν τὴν σωτηρίου καθ’ δομούσιν αὐτοῦ, καθ’ δομούσιν τῆς θείας ἐνώσιας, ὡς αὐτὸς εἰρήκεν· Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ εἰς ἐσμεν, οὕτω καὶ οὗτοι εἰς τὴμων εἰσιν.*

Latet fortassis adhuc liber hic alicubi etiam integer, siquidem episcopi Cyprii in eadem act. 14 paulo ante dicunt, esse sibi domi ejus quoddam exemplar, et aliud Constantinopoli vetustissimum. Apparet autem ex hoc fragmento hunc tractatum scriptum esse contra Arianos, qui eo Christi dicto, Nunc anima mea turbata est, abutebantur ad revertendum Dei Patris et Filii eamdem essentiam, ut videre est ex orat. iv contra Arianos.

Est in illustr. biblioth. archipalatina codex ms. vetust. continens Catenam expositionum ab incerto auctore ex Patribus Græcis in Evangelium D. Lucæ collectam, in qua ad cap. xxiii, fol. 216, solide hæc verba leguntur:

Sanctus Athanasius in illud Evangelii, Postquam D hæc dixisset, expiravit: Talis fuit Salvatoris nostri mors, quam quidem ejus corpus secundum naturam obiit, Verbum autem secundum voluntatem suscepit, utpote qui libere corpus suum morti traxerit, ut pro nobis secundum ejus naturæ conditionem pateretur, itidemque pro nobis divinitus resureret: qua in re totus conditionis humanæ cardo vertitur, nostra videlicet ad vitam evocatio, et a morte suscitatio.

Quod vero hoc fragmentum nostri sit Athanasii, indicio est, quod idem ille Codex, fol. 114 similiter τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου αἰεν, hunc nostrum ex secunda oratione contra Arianos citat, et fol. 43 averso, similiter ex epist. De decretis synodi Nicæna, ut suo loco monemus. Hæc Felckmannus.

¹¹ Joan. xii, 27, 28. ¹² ibid. 28. ¹³ Joan. x, 50; xvii, 23.

Et quia mentionem codicis hujus fecimus, ascribam etiam alium locum ex eodem. Sic igitur 15, fol. 20, A, ad cap. i Lucæ.

Αθαρασίου. Έν διό πρὸς αἰώνων ἐκ Πατέρος, ἐπ' Α τοῖς σχάτων ἐκ τῆς Παρθένου γεννᾶται, καὶ δόρατος τὸ πτήν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ ἀγλαῖς δυνάμεσιν, δρατὸς γίνεται διὰ τὴν πρὸς τὸν δρώμενον ἀνθρωπὸν ἔνωσιν. Ὁρώμενος δὲ φημι οὐ τῇ δοράτῃ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ ἀνθρωπίου σώματος καὶ ὅλου ἀνθρώπου, δηνακαίνισεν, τῇ οἰκείωσε τῇ πρὸς ἑαυτόν. Κτίστης γάρ ὁν δὲ Λόγος, αὐτὸς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο· ἵνα πάλιν τοῦτο ἀνακαίνισῃ· χρεία γάρ διὸ πρὸς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ μὴ δυνος πεποιηκότος θεοῦ Λόγου. Τούτου δὴ ἔνεκεν δὲ ἀσώματος εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν παραγίνεται, καὶ λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου, ἐξ ἀχράντου Παρθένου ὑπὸ τοῦ ἀγίου πλασθὲν Πνεύματος, καὶ τοῦ Λόγου γεγονὸς ἐνδύματος προσκυνητὸν, ἵνα ἐν αὐτῷ λυθῇ δὲ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος, καὶ δὲ Λόγος, πρὸς δμοιότητα τὴν ἑαυτοῦ κτίσας τὸν ἀνθρωπὸν ἐξ ἀρχῆς, πάλιν εἰς δμοιώσειν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπανάγει, δμοιώθεις τῷ ίδιῳ ποιήματι.

Athanasi. In qua qui ante sæcula ex Patre est, in ultimis temporibus ex Virgine nascitur, invisibilis ante vel sanctis, quæ in celo sunt, potestatibus, deinde visibilis propter unionem ejus cum homine visibili. Visibili, inquam, non per invisibilem deitatem, sed per operantem Dei virtutem per humanum corpus et totum hominem quem renovavit, proprius ipsi effectus. Creator enim cum esset ipsum in Verbum, consummatione sæculorum creatum induit, ut illud iterum restauraret, eo quippe fuit opus ad hominis revocationem, qui ab initio ex nihilo fecit omnia. Hujus rei gratia incorporeus ille in terras venit, corpusque sibi non alienum a nostro, sed ex intacta Virgine, virtute Spiritus sancti efformatum assumpsit; quod adorabilis Verbi amictus effectum est, ut [promulgata] **1023** lex corruptionis humanæ in eo aboleretur, et quem ab initio condiderat hominem ad sui similitudinem, eidem rursus a tali gradu collapso factus ipse similis, similitudinem hominis cum ipso pristinam restitueret.

SEQUENTIA ITEM SUNT FELCKMANNI.

Et sunt quidem huic similia loca quædam, ut tom. I, pag. 45, 48, 127, 128, 347, 348; at qui totidem verbis idem sit cum hoc, a me hactenus animadvertis non potuit. Atque idcirco malui bis (si tamen) egregium hunc locum haberi, quam penitus omitti.

Hieronymus in Catalogo librorum ecclesiasticorum refert duos libros Athanasi Contra gentiles suo tempore existisse: at nobis hodie unus tantum est. Nisi forte secundum esse valuerit Hieronymus eum, qui e*ē* De Incarnatione (45), quod ipsum et initium istius innuere videtur, ubi brevem summam præcedentis repetit.

Idem Hieronymus ibidem librum ejus quendam contra Ursacium et Valentem commemorat. Ac meminit quidem illorum persæpe Athanasius, eosque exagitat in Apologiis, ut in opere De synodis Ariminensi et Seleuc., et in Epistola ad Africanos, et alibi: at qui in ipsos tantum scriptus sit liber ab ipso, talis hodie nullus extat.

Liber De Psalmorum titulis, quem ab eodem scriptum ait Hieronymus (46), quemque Photius Hypomnemata in Psalmos nominat, si is non est, qui tom. I, sub titulo De interpretatione Psalmorum ad Marcellinum, habetur; probabile fuerit eum esse, quem in synodi VII ecumenicæ, Nicænæ II, act. 4, Germanus patriarcha Constantinopolitanus in epistol. ad Thomam episcopum Claudiopoleos, hæc verba psalmi LXXXIX, juxta Græc. vel LXXX juxta Hebr. codices, « Qui sedes super Cherubim, appareas, » exponentem citat, in hæc verba: Etenim cherubim illorum exemplaria, ignota juxta naturam omnibus hominibus existentia, spiritus et ignis existunt, et ab omni corpore figura et natura aliena, ea, quæ de ipsis a propheta corporalius dicuntur, symbolicum et altius ductum sensum habent. Aliter enim intelligere juxta sacram et corporeis non decentem rationem oportet. Hæc ibi. Notat Fronto Ducas Burdegal. v. cl. in suis quibusdam in Athanasium collectaneis, qui ex bibliotheca Commelini habemus, esse apud Politianum Athanasi opusc. in Psalmos. Similiter M. Crasius in indice quodam lib. mss. qui Constantinopoli adhuc extant, refert apud illustrissimum principem Jacobum Marmoretam esse S. Athanasi archiepiscopi Alexandrini explicationem in Psalmum Davidis: an vero id sit, de quo agimus, non temere dixerim.

Eadem synodus, act. 6, ex Epistola Athanasi ad Eupsychium, cuius sit initium: « In quibus nos existimasti, » hoc fragmentum citat:

Αθανάσιος μὲν ἐν τῇ προλεχθείσῃ πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῇ, ἥς τὴν ἀρχὴν: 'Ἐφ' οἵς μὲν ὧδης ἡμᾶς, εὐλαβέσσατε, μεθ' ἔπειρα φησι· Κοινὸς δὲ τῶν προσάτων καρπός· τούτο δὲ τὸ νυκτιεῖον θέρος, τὸ ἔριον εἰς

(45) Vide in Monit. ad orat. contra gentes, quid sit hac de re sentiendum.

Athanasi quidem, in supradicta epistola, cuius initium est, 'Ἐφ' οἵς μὲν φήσης ἡμᾶς, εὐλαβέσσατε, inter alia dicit: Communis ovium fructus est, hæc, inquam, tergo ris messis, haud quæ omnibus ad commu-

(46) Vide in Monito ad Expositiones in Psalm.

nem casum prostat, verum postquam tinctura, quæ de mari accipitur, tincta fuerit, purpurea dicitur, et appellatione mutata et usu, propter excellentiam regibus tantummodo optatur. Ita lana est, et non est. Natura quidem manet id quod a principio fuit, usus autem non amplius [vulgaris enim usus fuit], propter colorationis dignitatem. Ita quoque caro natura communi [videtur hic addendum] de assumpta, postquam enim [tō enim abundat] facta fuerit regis indumentum, cum ipso rege ejusdem sit dignitatis, quamquam natura non fuerit talis. Quare recte Dominus gloriae dicitur. Et secundum quod honio quoque fuit, assertiones et passiones naturæ eum invaserunt, et contumelias aliorum fuit obnoxius. Quoniam enim modo rex veste utitur, sic ipse quoque se carne circumcinxit. Quemadmodum autem qui regis purpuram rumpens, regi poenam dat, quasi insidiator aut malevolus, quamquam ipse rex nihil fuerit passus, purpuræ autem passio ad ipsum refertur: ita quoque carnis passio, Verbo Dei manente impassibili, in ipsum propter contumeliam descendere dicitur. Et ob id Paulus Dominum Christum, quatenus homo, Filium Dei tradit. Et ante hunc Gabriel paradoxum novi partus Mariæ evangelizans: *Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum. Ecce tu in utero habebis, et paries filium, et vocabunt eum Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur*¹⁴. Quare Jesus Filius Dei vocatur, non quod caro sit in divinam naturam mutata, sed propter unionem ad Deum Verbum cognominem dignitatem accepit.

Hæc ibi synodus, ubi et Eupsychium presbyterum Cæsareæ fuisse dicit. Ac meminit ipse Athanasius in Epistola ad Palladium epistolæ cuiusdam suæ ad monachos Cæsarienses: de quorum numero an et hic Eupsychius fuerit, quis facile dixerit? Nisi forte malis Eupsychium hunc male dici presbyterum, fuisse vero episcopum Cæsariensem. Nam in orat. 1 contra Arianos, meminit Eupsychii Cappadociæ episcopi, qui contra Arianos scripserit.

Porro Theodoreetus quoque, in *Dialog. τῷ ἀσυγχύτῳ*, mentionem facit epistolæ ad Eupsychium, cuius etiam mentio est act. ult. synodi Chalcedonensis, at non Athanasio, sed Attico Constantinopolitano, qui Chrysostomo suspectus est, tribuitur.

Gelasius quoque Romanus, in fragmentis librorum v De duabus in Christo naturis contra Nestorium et Eutychem, inter alia hæc ex Athanasio afferit, quæ, quia hactenus in nostris operibus invenire non potuimus (ρητῶς inquam, quia similia plurima sunt), ideo his addere voluimus.

Athanasii, inquit, episcopi Alexandrini in libris contra Arianos: Quia igitur aliqui, magis autem plurimi, qui nondum discipuli facti, ex qua petulantia ad docendum venerunt, nescientes neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant, excæcatis oculis mentis, non habentes intellectum videntem Deum, sicut Jacob, neque mundum cor videns Deum, ea quæ propter hominem Salvatoris nostri, quem propter nos indutus est, sunt scripta, et opera humilia, et pauperes voces, divinitati tribuentes Verbi, errant et errare faciunt minus doctos et infirmos, ut humiliiter de Domino sapiant; necessitatem habemus exponere, sicut Judas scribit per Epistolam, quæ congruant verba divinitati Verbi, et quæ secundum Salvatorem intelligendo homini. Sicut enim in sacculo aurei solidi et argentum positum unius imperatoris imaginem et inscriptionem nominis utraque habent, sed novit nummularius custos eorum auri excellentiam ultra honorem inferioris argenti; ita, licet in una scriptura de divinitate Filii, et de corpore ex Maria quod propter nos indutus est, sit scriptum, singula tamen eorum scimus, sicuti discipuli sapientes unius et vere Magistri. Quæcumque igitur humilia verba et opera sunt, in corpus Filii intellige scripta; quæcumque litteræ gloriosæ, in Verbi divinitatem.

1024 *Tum subjicit: Ejusdem contra eosdem. Certissime itaque sciat omnis domus Israel, quia Iesum et Christum eum Deus fecit, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. Et ipsum ergo crucifixum Dominicum*

¹⁴ *Luc. 1, 28, 35.*

A κοινὴν χρῆσιν τοῖς ἀπασι προκείμενον. Ἐλλ' οὖν τῇ ἐκ τῆς θαλάττης προσομιλήσῃ βαψῆ, προτύρα λέγεται, καὶ τῆς προστηρότας ἀμειδομένης, καὶ τῆς χρῆσεως κατ' ἔξαρτον βασιλεῦσι μόνοις ἀρμάττειν λαχούσης. Καὶ ξεινὶς ἔρια, καὶ οὐκ ξεινὶς τὴν μὲν φύσιν ἔκεινον ὅπερ πρότερον ἦν, τὴν δὲ χρῆσιν οὐκέτε. Φεύγει γὰρ τὴν κοινότητα διὰ τὸ τοῦ χρωμάτου ἀξιώματον γοῦν καὶ ή σάρξ τῆς κοινῆς ληφθεῖσα φύσεως, ἐπειδὴ γέγονε περιβόλαιον βασιλέως, τῆς αὐτῆς ἡξιώθη δόξης τῷ χρησαμένῳ, καὶ μὴ τὴν φύσιν ἐγένετο. "Οὐστε Κύριος δόξης λέγεται εἰκότως καὶ καθὸ δινθρωπος· τῆς μὲν καθ' αὐτὸν φύσεως προσιεμένης τὸ πάθος, τῆς δὲ ὑδρεως διαβαινούσης ἐπ' αὐτὸν τὸν ὕσπερ ἐσθῆτη χρησάμενον τῇ σαρκὶ. Οὐσπερ γὰρ δι τὴν ἀλιοργίδα διαρρήξας, ὡς ἐπιβενθήκως αὐτῷ τῷ βασιλεῖ τὴν τιμωρίαν ὑπέχει· καὶ τοι γε οὐδὲν δεινὸν αὐτὸς πέπονθεν δι βασιλεὺς, τῆς δὲ πορφύρας τὸ πάθος ἐπ' αὐτὸν ἀνήνεκται· οὗτω καὶ τὸ τῆς σαρκὸς πάθος μὲν ἐν τῇ ἀπαθείᾳ τοῦ λόγου διὰ τῆς ὑδρεως ἐπ' αὐτὸν ἐληυθέναι λέγεται. Καὶ διὰ τούτο Παῦλος τὸν Δεσπότην Χριστὸν, καθὸ δινθρωπον Υἱὸν Θεοῦ παραδίδωσι, καὶ πέρι τούτου Γαβρῆλ ὁ ἀρχάγγελος τὸν παράδοξον τόχον εὐαγγειλύσμενος τῇ Μαρίᾳ, Χαῖρε, φησὶ, πεχαριτωμένη, δι Κύριος μετὰ σοῦ. Ιδού σὺ ἐν γαστρὶ ἔξεις, καὶ τέξῃ νῖον, καὶ καλέσοντοι αὐτὸν Ἱησοῦν· οὗτος ἐσται μέγας, καὶ Υἱὸς ὁ Υἱός του κληθήσεται. Οὐστε καλεῖται Υἱὸς Θεοῦ Ἱησοῦς, οὐκ εἰς θελαν φύσιν τῆς σαρκὸς μεταβληθεῖσης, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἐνώσει τὴν διμώνυμον δξιαν λαδούσης.

hominem, ostendentes quasi per digitum apostoli dixerunt : *Hunc Iesum quem vos crucifixistis, Christum et Dominum eum fecit Deus*¹⁵. Certissime itaque Dominicus homo et principium inquit viarum, principium omnium sanctorum qui appellati sunt via, et Dominus et Christus est, qui factus est et crucifixus.

Et paulo post, idem Gelasius : Athanasii episcopi Alexandrini, inquit, in libris *Adversus haereticos* : Quæcunque igitur humilia verba et opera sunt, in corpore Jesu intellige scripta : quæcunque vero gloriose sunt litteræ, in Verbi divinitate (47). Quando esuriit post jejunium, corporis passio est : cum vero ex quinque panibus quinque millia virorum, præter mulieres et infantes, pascit, et duodecim sportæ fragmentorum remanent, opus Verbi divinitatis. Cum vero super cervicalem dormit in nave, corporeæ quietis est opus : cum ambulans supra mare, imperat fluctibus et ventis, *Quiesce, obtumesce*¹⁶, mox audit ab his qui in navi cum jurejurando confessi sunt : Vere Dei filius es. Cum stans ad sepulcrum Lazari deflet, et venturus ad passionem dicit : *Tristis est anima mea usque ad mortem*¹⁷, et anxiatur : spiritum quidem divinitate promptum ad omnem dispensationem dicit : carnem vero infirmam. Carnis vero infirmitas est contristari et mortuum esse. Quando imperative dicit : *Lazare, veni foras*¹⁸, et surrexit vivens mortuus quadrangularis, quod factum non est a principio mundi, signum divinitatis est. *Hactenus Gelasius.*

Damascenus quoque, lib. De duabus in Christo voluntatibus, edit. Basil., pag. 484, hunc ex Athanasio citat locum :

'Ἐν ἀρχῇ γὰρ πλάσας δὲ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ἐποιήσας φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξόδιον· καθὼς, ἵνα τοις ἀνθρώποις ἀπεκδοχὴν ἔχοντες τῶν μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ψυχικῶς ἀλλήλοις συνείναι καὶ συνεφράσεσθαι, ἀπεκδοχὴν ἔχοντες τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων ὀντῶν.

A Cum enim in principio Deus effinxisset hominem, eum ex natura sua impeccabilem et voluntatis arbitrio sui ipsius dominum reddiderat, ut inquit sanctus Athanasius.

Idem, in orat. de defunctis sub finem, sic ait :

Ἐπειδὴν δὲ τὸν βίον καὶ λόγῳ περιέλεπτος (49), καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἑκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος τάδε φησι περὶ τῶν ἐν Κυρίᾳ νεκρῶν· ὅτι περ διὰ τοῦτο τοὺς σωζομένους δὲ Θεὸς κεχάρισται, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ψυχικῶς ἀλλήλοις συνείναι καὶ συνεφράσεσθαι, ἀπεκδοχὴν ἔχοντες τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων ὀντῶν.

Propterea conspicuus ille vita et moribus, solidumque Ecclesiæ Dei fundamentum Athanasius, hæc inter cætera de mortuis in Domino pronuntiabat, idcirco Deum iis, qui salutem consequuntur indulsisse, usque dum communis omnium resurrectio advenerit, ut inter se unum in locum anima convenientes collætentur, spem habentes quod futurorum tandem bonorum possessione fruituri sint.

*Idem, in eodem sermone circa medium, ex Athanasii εἰς τοὺς κοιμηθέντας παναρμονίῳ
(ut vocal) λόγῳ, hæc afferit :*

"Οὐτὶς κανεὶς εἰς ἀστέρα δὲ ἐν εὐτεσεῖδι τελειωθεὶς κατατεθῇ, μή ἀπαναίνου Ἐλαῖον καὶ κηροῦς, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ τάφῳ προσάψῃ. Δεκτέα γὰρ ταῦτα τῷ Θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τὴν ἀντίδοσιν. Τὸ γὰρ Ἐλαῖον καὶ δὲ κηρὸς δλοχαύτωσις. Ἡ δὲ γένειον ἀναίματος θυσία ἔξιλασμός. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιία προσθήκη πάστης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως.

B Licet ad astra qui cum pietate consummatus est repositus fuerit, ne deneges oleum et cereos, Christo Deo invocato, ad sepulcrum accedere. Accepta quippe Deo isthæc sunt, magnamque ab illo referunt retributionem. Nam oleum et cera ceu holocaustum sunt. Sacrificium incruentum est propitiatio. Largitio autem pauperibus facta, accessio est omnis optimæ retributionis.

Fronto Duxæus, Burdegalensis, in collectaneis quorum jam meminimus, notat apud D. Thomam Aquinatem in libro contra errores Græcorum mentionem fieri thecæ seu voluminis Athanasii in Joannem. Et addit idem : In Epitome Biblioth. Gesneri liber De fide catholica dicitur exstare Viennæ apud Laziū. » Ilæc Felckmannus. Verum jam bene multis Athanasii De fide catholica libellos edidimus, quorum quidam fortasse iste est & Frontone Duxæo memoratus.

¹⁵ Act. ii, 36. ¹⁶ Marc. iv, 38, 39. ¹⁷ Matth. xxvi, 38. ¹⁸ Joann. xi, 43.

(47) His similia habentur in *Epist. ad Epictetum*, et in libris *contra Apollinarium*.

(48) Et sunt loca similia initio *Orat. contra gentiles*, pag. 2, 3 et 4, ut et *De Incarnat.* pag. 49, 50,

vix tamen totidem verbis.

(49) De hujus loci sententia fuse in Præfatione generali.

MONITUM.

1025 *Fragmenta subsequentia, a viro clarissimo Jacobo Milio, principali Collegii Sancti Edmundi Oxoniensis, nobis transmissa, nimurum χρυσά χαλκεῖς immista, ut oblata nobis sunt edi curavimus. Primum autem opusculum, de novem Herodis morbis, si non aperte spurium, admodum suspectum videtur in quo sunt pleraque μυθώδη. De novem Herodis morbis, vide t. II [IV]. Nec minore suspicione laborat secundum.*

ATHANASII ALEXANDRINI, EX INTERPRE-
TATIONE IN MATTHÆUM.

De novem insanabilibus morbis quibus Herodes afflictus interiit.

Mortuo Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Aegypto dicens: Surgens accipe puerum et matrem ejus, et vade in terrum Israel: mortui sunt enim qui quærebant animam pueri¹⁹. Erant autem qui Jesum occidere quærebant Herodes et Antipater filius ejus. Interiit autem Antipater gladio transverberatus in carcere. Deprehensum quippe fuit ipsum veneficum esse, et fratres suos Alexandrum et Aristobulum insidiis oppressisse. Ipse quoque Herodes mortem obiit, corpore ejus variis ac diversis morbis tradito. Primo, febris ipsi inerat fornace ardenter. Secundo, intolerabilis prurigo per totam corporis superficiem. Tertio, frequentes viscerum cruciatus. Quarto, pedum tumores quasi aqua intercuti distenti suisserent. Quinto, ventriculi tumida inflammatio. Sexto, in verendis putredo vermes generans. Septimo, ad hæc, orthopnœa, ut non posset nisi erecta cervice respirare. Octavo, difficultas anhelitus. Nono, convulsiones omnium membrorum. Sunt autem morbi numero novem. Febris autem inerat fornace ferventior, quia ardebat libidinis et fornicationis morbo. Prurigine intolerabili laborabat, quia obtemperabat magistris qui auribus prurientes erant. Viscerum cruciatibus torquebatur assidue, quia non psallebat illud: *Benedic, anima mea, Domino, et omnia interiora mea nomini sancto ejus*²⁰. Pedum tumoribus quasi aqua intercuti distentus, quia contemnebat puram et non turbidam aquam fontis salientis in vitam æternam. Ventriculi tumida inflammatio, quia erat impotens iræ et immisericors in subditos. Verenda autem ejus vermes gignebant, quia intemperantia equos emissarios imitabatur. Orthopnœa tenebatur, quia non surgebat diluculo ad Dominum adorandum qui ipsi regiam tradiderat dignitatem. Anhelitu laborabat, quia non respiraverat odoramentum charitatis, sed fætorem belli inexpiabilis. Omnia autem membra ejus convulsione afficiebantur, quia et ipse omnes pueros qui erant in Bethlehem convulserat: qua autem mensura mensus quispiam fuerit, merito eadem de coelo reinetietur ipsi. *Per quæ enim quis peccaverit, per hæc et punietur*²¹. Hunc itaque

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ,

Περὶ τῶν ἐπτέσιν ἀνιάτων παῦσῶν τῆς τοῦ Ἡρώδου τελευτῆς

A Televēntησατος Ἡρώδου, ίδον δῆμειος Κυρίου κατ' άντρα ἔφερν τῷ Ἰωσήφ ἐρ Αἰγύπτῳ λέπτων· Ἐγερθεὶς παρὰλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ παρεύον εἰς τὴν Ἱεραΐλ τεθνήκασι τὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Ἡσαν δὲ οἱ ζητοῦντες θανατῶσαι τὸν Ἰησοῦν οἱ περὶ τὸν Ἡρώδην τὸν βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀντίπατρον. Ἀπέθανε δὲ ὁ μὲν Ἀντίπατρος; ἐν φρυματὶ διαπαρεὶς ἐν τῇ φυλακῇ, ἀπελεγχθεὶς φαρμακὸς καὶ ἐπίβουλος τῶν ίδίων ἀδελφῶν, Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου· δὲ Ἡρώδης καὶ αὐτὸς καταστρέψει τὸν βίον, τοῦ σώματος αὐτῷ διαμερισθέντος εἰς διάφορα καὶ ποικιλά πάθη. Α', πυρετὸς γάρ ἦν αὐτῷ κακίνου ἐνεργέστερος· Β', χνησμός τε ἀφόρητος τῆς ἐπιφανείας ἀληγορίας· Γ', τῶν ἐντὸς συνεχεῖς ἀλγηδόνες· Δ', περὶ τοὺς πόδας οὐδρωπιῶντος οἰδήματα· Ε', τοῦ ήτρου φλεγμονὴ ὑπέρογκος· Ζ', διὰ τοῦ μέλους τῆς αἰσχύνης σπηδεῶν γεννῶσα σκώληκας· Ζ', πρὸς τούτοις ὀρθότηνοις· Η' δύσπνοια· Θ', καὶ σπασμοὶ πάντων τῶν μελῶν. Καὶ εἰσὶ τὰ πάθη τὸν ἀριθμὸν ἐννέα. Πυρετὸς μὲν ἦν ἐπ' αὐτῷ κακίνου ἐνεργέστερος, ἐπειδὴ ἔξεκαλετο τοῖς πάθεσιν εἰς τὴν ἀθέμιτον πρᾶξιν τῆς μοιχείας. Οὐδὲ χνησμὸς ἦν ἐπ' αὐτῷ ἀφόρητος, διὰ τὸ πειθεσθαι αὐτὸν τῶν χνηθομένων διδασκάλων τὴν ἀκοήν πρὸς ἀπάτην. Τῶν ἐντὸς δὲ τὰς συνεχεῖς ἀλγηδόνας, ἐπειδὴ οὐκ ἔφαλλεν· Εὐλόγει, η ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοὺς πόδας οἰδήματα ὑδρωπιῶντος, ἐπειδὴ ἔξουθνει τὸ καθαρὸν καὶ ἀθόλωτον ὑδωρ τῆς ἀλομένης πηγῆς εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τοῦ δὲ ήτρου ἡ ὑπέρογκος φλεγμονὴ, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ θυμοῦ φλεγμονῇ κρατητὸν, καὶ ἀνελέήμονα εἰς τοὺς ὑποχειρίους. Τὸ δὲ τῆς αἰσχύνης αὐτοῦ μέλος ἔγεννα σκώληκας, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀκολασίᾳ ἔχήλου τοὺς θηλυμανεῖς ἴππους. Ή δὲ ὀρθότηνα αὐτὸν κατείχει διὰ τὸ μὴ ὀρθρίζειν αὐτὸν εἰς προσκύνησιν τοῦ δόντος αὐτῷ Κυρίου τὸ βασιλικὸν ἀξιώμα. Ή δὲ δύσπνοια, ἐπειδὴ οὐκ ἔπνει τὸ μύρον τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ τῆς δυσωδίας τοῦ ἀκηρύκτου πολέμου. Πάντα δὲ τὰ μέλη αὐτοῦ ἐπῶντο, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν πάντα τὰ παιδία σπάσαι τὰ δυτικαὶ οὐρανόθεν δικαίως. Δι' ὃ δὲ καὶ τις

¹⁹ Matth. ii, 19, 20. ²⁰ Psal. cx, 1. ²¹ Sap. xi, 17.

δμαρτρει, διὰ τούτων καὶ κολάζεται. Τοῦτον τοὺν τὸν Ἡρώδην ὁ μὲν Ἰώσηπος λέγει κατὰ πατέρα εἶναι τὸ γένος Ἰδουμαῖον, Ἀράδιον δὲ κατὰ μητέρα: δὲ Ἐφρικανὸς καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀχριβοῦντες Ἀντιπάτρου μὲν εἶναι υἱόν τὸν δὲ Ἀντίπατρον ἐσχηκέναι πατέρα Ἡρώδην Ἀσκαλωνίτην, ἵερόδουλον τοῦ νεοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὸν δὲ Ἀντίπατρον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, παιδίον δητα, αἰχμαλωτισθῆναι παρὰ τῶν λῃστῶν Ἰδουμαίων τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ Ἡρώδην μὴ δυνηθῆναι δοῦναι λύτρα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐντραφεῖς οὖν τοῖς τῶν Ἰδουμαίων ἔθετιν, Ἰδουμαῖος ἐνομίσθη εἶναι, ὥν Ἀσκαλωνίτης. Εἶχε δὲ καὶ τότε Αὔγουστος ἐν τῇ βασιλείᾳ ἑτοι πέμπτον καὶ τεσσαρακοστὸν, ὑπατεύοντος Σιλουανοῦ, πρὸ δικτῶν Καλανδῶν Ἰανουαρίων.

Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, περὶ γενδοπροφητῶν. B

(50) Εἶπεν ὁ Κύριος· *Προσέχετε ἀπὸ τῶν γενδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐρδύματι προσάτου, ἔρδοθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγράψοσθε αὐτούς.* Ἐάν οὖν τινα Ἰδῆς, ἀδελφὲ, δτι ἔχει σχῆμα σεμνοπρεπές, μὴ πρόσχης, δτι ἐνδέδυταις κώδιον προβάτου, δτι δυνομα ἔχει πρεσβυτέρου, ή ἐπιστόπου, ή διακόνου, ή ἀσκητοῦ, ἀλλὰ τάς πράξεις αὐτοῦ περιέργασαι· εἰ ἔστι σώφρων, εἰ ἔστι φιλόζενος, ή ἐλεήμων, ή ἀγαπητικός, ή ἐν προσευχαῖς καρτερικός, ή ὑπομονητικός. Εἰ ἔχει κοιλίαν θεὸν, καὶ τὸν φάρυγγα φᾶνην, νοσῶν χρήματα, καὶ καπτηλεύων τὴν θεοσένειαν, ἀφες αὐτὸν οὐ γάρ ἔστι ποιμέν ἐπιστημονικός, ἀλλὰ λύχος ἀρπακτικός. Εἰ δὲ οἴδας τὰ δένδρα δοκιμάζειν ἀπὸ τῶν καρπῶν, ποιῶ ἔστι τῇ φύσει, τῇ γενεσὶ, τῇ πιθητῇ· πολλῷ μᾶλλον ἀπὸ τῶν Ἑργῶν ὁφελεῖς δοκιμάζειν τοὺς Χριστεμπόρους, δτι, φοροῦντες φημάριον εὐλαβεῖας, ψυχὴν κέχτηται διαβολικήν. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ἀκανθῶν οὐ συλλέγεις σταφυλάς, ή ἀπὸ τριβόλων σύκα, τί ὑπολαμβάνεις, δτι ἀπὸ παραβάτῶν ἔχεις τι ἀγαθὸν ἀκοῦσαι, ή ἀπὸ προδοτῶν μαθεῖν τι χρήσιμον; Ἐκείνους τοίνυν ἀποστέφου ὡς λύκους Ἀραβικούς, καὶ ἀκάνθας παραχοῆς, καὶ τριβόλους ἀδικημάτων (51), καὶ δένδρα πονηρά. Ἐάν Ἰδῆς συνετὸν, κατὰ τὴν συμβουλεύουσαν σοφίαν, δρθρίες πρὸς αὐτὸν, καὶ σταθμοὺς θυρῶν αὐτοῦ ἐκτριβέτω ὁ ποῦς σου, ἵνα παρ' αὐτοῦ διδαχθῆς νόμου σκιαγραφήματα, καὶ χαρίτων δωρήματα. Οὐτε δὲ λόγος σοφιστικός, ή σχῆμα ἐπιθετικὸν εἰσάγουσιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πίστις τελεία καὶ ἀπερίστονος μετά τῆς ἐναρέτου καὶ διαλαμπούσης προνοίας.

*Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας. Πῶς νοητέον τό·
· Οἱ ἐμβλέψας τυραικα, » χ. τ. λ.*

(52) Μοιχεύει γυναικα τῇ καρδίῃ ἐκεῖνος, δ συνδιατιθέμενος τῇ πράξει· ἀπεκάλυσε δὲ τὸν τοιοῦτον ἀπὸ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου κοινωνίας, ή τόπος, ή χρόνος, ή φόρος τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων. Οὐτε δὲ πολλοί, μὴ δράσαντες τὴν ἀσένειαν, ως μοιχοὶ ἔχολάσθησαν, ῥᾳδίως ἔστι τοὺς πάντας πληροφορηθῆνα;

²² Matth. viii, 15.

(50) Ibid. f. 150.
(51) Ms. ἀδικημάτα.

A Herodem ait Josephus paterno quidem genere Idumæum, materno Arabem. Africanus autem, et qui perinde atque ille sedulo conscriperunt, aiunt illum Antipatri filium, Antipatrum vero patrem habuisse Herodem Ascalonitem æditum templi Apollinis; Antipatru autem filium ejus, dum puer esset, captum a latronibus Idumæis, cum non posset pater ejus Herodes redemptionis pretium solvere, Idumæorum moribus educatum, pro Idumæo habitum fuisse, licet Ascalonita esset. Agebat tunc Augustus imperii annum quintum supra quadragesimum, consule Sylvano, octavo Kalendas Januarii.

1026 Athanasiī Alexandrini, de falsis prophetis.

Ait Dominus: *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimento oviūm, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos*²². Si itaque quempiam videris, o frater, qui sit honesto indutus vestimento, ne attendas, etiam si ovis pelle indutus sit, et nomen habeat presbyteri, aut episcopi, aut diaconi, aut ascetæ; sed ejus opera curiosius inquire: num sit temperans, num hospitalis, num misericors: an charitatem habeat, an perseveret in orationibus, an sit patiens. Si deum ventrem habeat, et guttur infernum, divitiarum cogendarum morbo laborans, pietatem pro quaestu habens, dimitte illum: non est enim pastor peritus, sed lupus rapax. Si autem nosti arbores ex fructibus probare, quænam scilicet sint, natura, gustu, pinquedine, multo magis ex operibus periculum facere debes eorum qui Christo ad quaestum utuntur, quia dum aliquam sanctitatis famam præferunt, animam possident diabolicam. Quod si ex spinis non colligis uvas, nec ex tribulis licus, quid opinaris posse te ex prævaricatoribus quidpiam boni audire, aut ex proditoribus quidpiam utile eliscere? Illos itaque aversare ut lupos Arabicos, et spinas inobsequentiae, tribulosq; iniquitatis, et arbores malas. Si videris sapientem aliquem, juxta Sapientiæ consilium, manu vigila ad illum, et stationes portarum ejus terat pes tuus, ut ab eo edicas legis umbras, gratiarum dona. Neque enim sophistis sermo, et habitus modestus introducunt in regnum cœlorum; sed fides perfecta ac minime curiosa, cum prudentia virtutis plena et conspicua.

Athanasiī Alexandrini. Quo pacto intelligendum illud: « Qui respicit mulierem, » etc.

Mœchatur corde cum muliere qui perficiendo opere consensit, sed ab illicito et pravo congressu prohibuit eum aut locus aut tempus, aut metus Romanarum legum. Quod autem multi qui exterius in peccatum proruperunt, quasi mœchi supplicio affecti finierint, facile est id omnibus palam facere ex

(52) Ibid. f. 178.

Holopherne. Nam cum sœdum opus peragere gestiret, Judith, ceu lex quædam justitiæ, districto gladio caput ejus abscidit, postquam ad opem et patrocinium sui legum datorem Deum et continentia adjutorem invocasset. Eodem quoque modo duo presbyteri, cum Susannæ dixissent: *In concupiscentia tui sumus*⁴¹, etiam si facinus non perpetrassent, ut mœchi plexi sunt, et morte multati. Si itaque hoc tempore quispiam sit hujusmodi intemperans, lascivus, alienas uxores appetens, is animo forniciatur. Nam qui in affectus suos imperium habet, si purus sit a quopiam delicto et ab obscenis dictis, hic non est mœchus, sed passiones cohibens, divino metu reprimens voluptatum impetum, quasi decuianum maris fluctum a solida et prævalida petra repressum.

Athanassii Alexandrini. Interpretatio in illud : « Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi¹³. »

Postquam jussit Spiritus sanctus cœlestibus ordinibus ut Dominuni laudibus celebrent, sermonem transfert ad terrena, id ipsumque jubet. Cum tres autem sint ordines, cœlestium nempe, terrestrium et infernorum, qui genuflectunt **I 0 2 7** Jesu, cœlestes quidem ordines præcedentibus verbis ad hymnum utuntur : terrestres autem dicendo : *Principes et omnes judices terre : juvenes et virgines*¹⁵. Antequam autem eorum mentionem faciat, ad inferna véritur, quæ per dracones et abyssos significat. Nam et ipsæ quoque illorum olim gigantum animæ, qui olim increduli fuerant et bellum gesserant adversus Deum, per dracones significantur. Imo vero ipsa quoque multitudo hominum toto orbe contentorum, quæ primis sæculis extitere, et morte detenti sunt, genua flectunt, utpote liberati ab illa : *Dixit enim iis qui in vinculis erant, Exite, et iis qui in tenebris...*¹⁶. Quapropter et ipsi ad hymnum vocantur cum principibus illorum, et cum præstantibus viris. Quod autem ii qui olim increduli fuerant et Deo restiterant liberati fuerint, id Petrus in Cathelicis subindicavit dicens : *In quo et ii qui in inferno erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando*¹⁷.

Ms. cod. Græcus bibliothecæ Vaticanæ num. 790, in-12 spisso, et in charta papyracea, videtur habere 400 annos : est eleganti manu, et minusculis litteris exaratus. Est collectio diversorum fragmentorum operum sanctorum Patrum. Tale fragmentum inter alia reperitur :

Magni Athanasii, ex sermone contra hæreses

*Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu-
tus est esse se aequalem Deo : sed semel ipsum exina-
nivit, formam servi accipiens ²⁸. Duas habet formas,
eas reline, neutram adulteres. Neque enim, homo
cum sit Filius Dei et Deus, formam Dei destruxit ;
neque, Deus cum sit, humanam formam recusavit.
Quandoquidem igitur duas habet formas, domini
scilicet servi : aliam natura divinam, aliam natura*

A ἐκ τοῦ Ὀλοφέρνους. Σπεύδοντος; γάρ δρᾶσαι τὸ μύσος,
ἡ Ιουθήθ, ὡς νόμοι δικαιοσύνης, σπασαμένη τὸ ἔρχον,
ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν, ἐπικαλεσαμένη εἰς
βοήθειαν καὶ ὑπερασπισμὸν τὸν δοτῆρα τῶν νόμων
Θεὸν καὶ συνεργὸν τῆς σωρροσύνης. Πασάτως καὶ οἱ
δύο πρεσβύτεροι, εἰρηκότες τῇ Σωσάννῃ, Ἰδού ἐτί^{τι}
ἐπιθυμίᾳ· σού ἐσμεν, καίπερ τοῦτο μὴ πράξαντες,
ὡς μοιχοὶ ἐκολάσθησαν, καὶ τὴν ζημίαν ἔσχον θάνα-
τον. Ἐὰν οὖν καὶ ἀρτί τίς ἐστι· τοιοῦτος, ἀκλάστος,
ἀκρατής, ἐπιθυμῶν ἀλλοτρίων γυναικῶν, κατὰ διά-
νοιαν μοιχεύει. Ὁ γάρ ήγε μονεύων τῶν παθῶν, καθα-
ρεύων ἀπὸ δολῆματος, ἀπὸ αἰσχρολογίας, οὗτος οὐκ
ἴστι μοιχὸς, ἀλλὰ παθοκρατορικὸς, ἀνατέλλων τὸ
ἐπαχθὲς τῆς τὸν ηὐθὺν τῷ θεῖκῷ φόβῳ, ὡς κῦμα θαλάσ-
σιον ἀνακοπόμενον ὑπὸ ισχυρᾶς καὶ στερεᾶς πέτρας.
B
Ἄθαραστον Ἀλεξανδρείας. Ἐρμηρελα εἰς τὸ
«Αἰρετε τὸν Κύριον ἐκ τῆς τῆς, δράκοντες
καὶ πᾶσαι ἄδυσσοι.»

(53) Παραχελευσάμενοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοῖς

(33) Η παραλεκτούσα μέν το πηγεόπου το αγίου τον,
ἐν σύνεστοις τάχισταις γίνεται οὐκέτι Κύριον παραπέμπει

εν ουρανούς, ταρπάστηκεν αἰνέν τον Κύριον, μεταφέρει τὸν λόγον τοῖς ἐπιγείοις παραχελευθερωμένον. Τριῶν δὲ διντων ταγμάτων, ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, τῶν καμπτόντων γόνου τῷ Ἰησοῦ, τὰ μὲν οὐράνια διὰ τῶν προειρημένων ἐπὶ τὸν ὑμνον τρέπονται· τὰ δὲ ἐπίγεια διὰ τοῦ εἰπεῖν· Ἀρχότες καὶ πάντες κριταὶ τῆς rearίσκοι καὶ παρθένοι. Πρὶν δὲ τούτων μνήμην ποιῆσαι, ἐπὶ τὰ καταχθόνια τρέπεται, ἀ διὰ τῶν δρακόντων καὶ τῶν ἀδύσσουσων σημαντεῖται. Καὶ αὐταὶ γάρ αἱ πάλαι· τῶν γιγάντων ἔκεινων φυχαὶ, τῶν ἀπειθησάντων ποτὲ καὶ πολεμησάντων Θεῷ, αἱ διὰ τῶν δρακόντων σημαίνονται. Καὶ μήτη καὶ τὸ ἄλλο πᾶν πλῆθος τῆς οἰκουμένης, τὸ ἐν ταῖς προτέραις μὲν ὑπάρχειν γενεαῖς, κατασχεθὲν δὲ θενάτῳ, κάμπτουσι γόνου, ἀτε ἐλευθερωθέντες ἀπὸ αὐτοῦ· Εἴρηκε γάρ τοῖς ἐτ δεσμοῖς, Ἐξέλιθετε, καὶ τοῖς ἐτ τῷ σκότει.... Διδ καὶ αὐταὶ ἐπὶ τὸν ὑμνον καλοῦνται σὺν τοῖς ἀρχυστιν αὐτῶν γινομένοις καὶ μεγάλοις ἀνθρώποις. "Οτι δὲ οἱ ποτὲ ἀπειθησάντες καὶ ἀντέραντες Θεῷ ήλευθέρωνται, δι Πέτρος τὴν ιερούμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασι ποτε.

DΤοῦ μετάλου Ἀθαραγλου ἐκ τοῦ κατὰ μοέσεων.

Ος ἐν μορφῇ Θεοῦ υπάρχω τούτος ἀριστερή
ἡγήσατο τὸ εἰραι λογοθεῖον ἀλλ' ἐστερεότερον.
μορφὴν δούλου λαβών. Δύο ἔχει μορφάς: κράτει
ταύτας, μῆδον ἑτέραν παραχαράξῃς. Οὔτε γὰρ ἀνθρω-
πος ὁ Σίδης τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, τιμάντες τὴν θεῖκήν
μορφήν οὔτε Θεός ὁν, παρηγήσατο τὴν ἀνθρωπίνην
μορφήν. Ἐπειδὴ οὐδὲ ἔχομενος μορφάς, τὴν δεσπο-
τικήν φυσιν, καὶ τὴν δουλικήν τὴν μὲν φύσει θεῖκήν,

²³ Dan. xiii, 20. ²⁴ Psal. cxlviii, 7. ²⁵ ibid. 11, 12. ²⁶ Isa. xlix, 9. ²⁷ I Petr. iii, 19, 20. ²⁸ Philipp. ii, 6, 7.

(53) In eodem codice, f. 154. Est fortasse pars Expositionum in usq;. cxlviii

την δὲ φύσει ἀνθρωπίνην, τὴν μὲν πέδῳ αἰώνων, τὴν δὲ ὁστέρων χρόνων· τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν δὲ ἐκ τῆς Παρθένου· τὴν μὲν ἐκ μόνου, τὴν δὲ ἐκ μόνης· ἐπειδὸν ταύταις ὑφέστηκε πράγματα, δύο ἐν ἑνὶ. Οὐτε γάρ διαροῦμεν τὸν Θεὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, οὐτε δύο οἰδαμεν Υἱοὺς, καὶ Χριστοὺς, ἀλλὰ τὸν πρὸ αἰώνων Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀνθρώπον ἐξ αὐτῆς μήτρας τῆς Παρθένου γενόμενον τέλειον· ὡς γάρ ὁ γεννήσας Πατὴρ τέλειον ἔγεννησεν Υἱὸν, οὗτος αὐτὸς καὶ εἰς Υἱὸν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, τὸν τελείως ἀπολλύμενον ἀνθρωπὸν σῶσαι βουλόμενος, τέλειος ἔγενετο ἀνθρωπός· Ν' ἄμα τὸ ἔξωθεν οώσας, τὸ ἔσωθεν προδεδομένος ἔάσῃ. Οὐδὲ γάρ οὐμά σταλαβὼν εἰσεστὴν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ νοῦν ἀνέλαβεν.

A humanam; aliam ante sæcula, aliam novissimis temporibus; aliam ex Patre, aliam ex Virgine; aliam ex solo, aliam ex sola, atque ex hisce duabus constantis rebus, duo in uno sunt. Neque enim dividimus Deum Verbum a corpore, neque duos novimus Filios et Christos; sed Filium Dei ante sæcula in postremis temporibus hominem, ex ipsa vulva Virginis editum perfectum. Quemadmodum enim qui ipsum genuit Pater perfectum genuit Filium, ita et ipse unus Filius et Verbum Patris, hominem qui funditus perierat salvum facere cupiens homo perfectus effectus est; ut simul exteriorem salvum faciens, interiorem minime negligeret. Neque enim assumptio corpore animam reliquit, sed et animam B et mentem assumpsit.

MONITUM IN SEQUENS FRAGMENTUM.

Meninerit eruditus lector, Athanasium in Historia Arianorum ad monachos frequenter agere de episcopis Meletianis, Simoniatis Arianisque, imo ethnici aliisque magnorum criminum reis, totam Aegyptum in postrema Constantii persecutione occupantibus. Ita ut vix quisquam esset in Alexandrino patriarchatu quin vel Arianus Meletianusve esset, vel Arianis partibus simulate hæretet. Hos aversari atque a cœtu suo pellere Catholicis jubet Athanasius, si tamen illius sit hoc apocryphum, quod verisimile est: nam ejus tempori hæc congruere opinamur, licet excerpti brevitas rem definiendi adimat facultatem. Videmus sane Oxyrinchi cives catholicos, quod eorum episcopus Theodorus esse in Arianorum castra conjectisset, ab ejus communione recessisse, aitque Athanasius omnes per Aegyptum populos a sceleris hujusmodi præsulibus abhoruisse (54). Prodit autem hoc fragmentum ex codice Vaticano, num. 392, membranaceo optimæ notæ, nobisque a fratribus nostris Roma transmissum est.

Toῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου.

C

Sancti Athanasii Magni.

Βεδίζοντες δὲ τὴν ἀπλανή καὶ ζωηφόρον ὅδον, ὁφθαλμὸν μὲν ἐκκόψωμεν σκανδαλίζοντα· μὴ τὸν αἰσθητὸν, ἀλλὰ τὸν νοτρόν· οὖν ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος ή ὁ πρεσβύτερος, οἱ δυντες ὁφθαλμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, κακῶς ἀναστρέψωνται καὶ σκανδαλίζωσι τὸν λαὸν, χρή αὐτοὺς ἔκβαλλεσθαι. Συμφέρον γάρ ἀνευ αὐτῶν συναθροίζεσθαι εἰς εὐχτήριον οἶκον, η μετ' αὐτῶν ἐμβληθῆναι, ὡς μετὰ Ἀννα καὶ Καΐφα, εἰς τὴν γέννησαν τοῦ πυρός. Ὁμοίως καὶ ἡ χειρὶ διάκονος, ἐὰν ἀνέξιον το πράττῃ, χωρίζεσθαι τοῦ θυσιαστηρίου.

Ex Chronicō Paschali, pag. 4 postremæ editionis.

Kαὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας φωστήρ, ἐν τῇ μνημονευθεῖσῃ πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον ἐπιστολὴ διδάσκει λέγον οὕτως:

Οὐκοῦν ὁσπερ συνήθησας, καὶ συνεχάρης, οὕτω καὶ τοῦ μέμφεσθαι παῦσαι· καὶ μᾶλλον εὔχου ἵνα τοῦ λοιποῦ ή μὲν Ἐκκλησία βεβαίαν τὴν εἰρήνην ἔχῃ, καὶ ταῦσανται αἱ αἱρέσεις τῆς μιαρόνου προσαρέστεως· ταῦσανται δὲ καὶ οὗτοι φιλονεικοῦντες, οἱ ἐφευρόντες διατοῖς ζητήματα, προφάσει μὲν τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἐργῷ δὲ τῆς Ιδίᾳ ἱριδος χάριν μάλιστα· ὅτι, ἐξ ἡμῶν εἴναι δοκοῦντες καὶ Χριστιανοὶ αὐχοῦντες λέγονται, ζηλοῦντι τούτων προδεδωκότων Ἰουδαίων. Ὁποία γάρ αὐτοὶς καὶ πιθανή ἀπολογία γένοιτο· ἀνάρτη, ἐπειδὴ γέγραπται· Τῷ δὲ πρώτῃ τῷ Ἀζύμῳ,

(54) In Vita Athanasii, anno 556, n. 23.

PATROL GR. XXVI.

Incedentes autem in via nulli errori obnoxia et vivifica, oculum eruamus si nobis **1028** offendicula sit, non quidem sensibilem illum, sed spiritualem: ut si, verbi causa, episcopus aut presbyter qui sunt Ecclesiæ oculi, improbe versentur et populum scandalizent, abjiciendos oportet. Praestat enim in domo orationis, absque illis agere conventus, quam cum illis injici, quasi cum Anna et Caipha, in gehennam ignis. Similiter, si diaconus qui pro manu habetur indignum quid egerit, ab altari segregetur.

Et Athanasius magnum illud Ecclesiæ Alexandrinæ luminare in superius memorata ad Epiphanium epistola hæc docet his verbis :

D Itaque sicut certaminum et gaudii consors fuisti, ita finem querelarum facito; imo potius precare ut deinceps Ecclesia firma pace fruatur, et hæreses a nefario proposito cohibeantur; et hi iurgia compescant, qui sibi quæstiones excogitarunt, obtentu quidem salutaris Paschatis, revera autem rixandi maxime causa. Nam cum ex nostrorum numero videantur esse, et Christianorum nomine gloriantur, proditores Judæos æmulantur. Et quænam ipsi consentanea defensionis ratio suppetat, cum scripturæ sit: Prima autem die Azymorum, et qua oportebat

occidere Pascha ¹⁹. At enim tunc sane pulchre factum est; nunc autem ut scriptum est: *Semper errant corde* ²⁰.

Ακαὶ ἐν ᾧ ἡ ἔδει θύειν τὸ Πάσχα. Ἀλλὰ ἐγίνετο τότε καλῶς· νυνὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἄει πλανῶται τῇ καρδίᾳ.

**Exstat item fragmentum epistolæ ad Antiochenos, diversæ ab ea quam superius
ediſimus, in concilio Lateranensi t. VI Conciliorum, pag. 301.**

*Ejusdem (Athanasii) ex dogmatica ad Antiochenos
epistola.*

Toῦ αὐτοῦ (Ἀθαραστοῦ) ἐκ τῆς πρὸς Ἀρτιοχεῖς δογματικῆς ἐπιστολῆς.

Quapropter Verbum quidem Deus esse praedicatorum; hominis vero genealogia texitur, ut idem ipse naturaliter ac vere utrumque sit: Deus quidem quod ad aeternitatem et naturae opificium spectat; homo autem quod attinet ad generationem ex muliere et ad augmentum staturae etatisque: ac Deus quidem secundum vivisicas operationes; homo autem secundum similes nostris affectus atque insirmitates.

Διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ Λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ὁ ἀνθρωπὸς, ἵνα πρὸς ἔκάτερα εἴη ὁ αὐτὸς φυσικῶς καὶ ἀληθῶς· Θεὸς μὲν πρὸς τὴν ἀδιάστητην τῆς θεότητας καὶ τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος δὲ πρὸς τὴν γεννήσει τῇ ἐν γυναικός καὶ τῇ αὐδῆσει τῆς ἡλικίας· καὶ θεὸς μὲν ταῖς ζωτικαῖς ἐνεργείαις, ἄνθρωπος δὲ πρὸς ταῖς ὅμοιοτρόποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις.

1029 Exstant item apud *Fucundum Hermanensem*, lib. II, p. 468, primæ editionis, ex Epistola ad Autiochenos. eadem ut conjectamus, hisce verbis.

Quid ergo etiam sanctus Athanasius dicat in *Epi-stola ad Antiochenos* debemus inspicere. Ex veteribus enim eruditus et legis doctor existens, Proverbia Salomonis legens, et duas personas de Domino inveniens, unam quidem circa hominem, quam ex Maria pro nobis futurus erat assumere, altera au-

B tem circa Verbum, quod ante omnia sæcula æterne ex Patre natum est : et de Jesu quidem ex Maria scribit Timotheo : *Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis, ex semine David secundum Evangelium meum*¹¹. De Deo Verbo autem quod cum Patre semper est, dixit quoniam est omnia.

Assert exinde locum ex epistola Petri qui post Athanasium Alexandrina sede potitus est. Ubi laudatur haec Athanasii ad Antiochenos epistola. At cum Sirmundo arbitramur, hanc Epistolam ad Antiochenos esse admodum suspectam, utpote quae doctrinam complectatur ab Athanasiana penitus abhorrentem. Quod si a Petro Athanasii successore ea ipso laudetur, id pari Nestorianorum fraude fortasse factum, quo facilius commentum defendenter. Ejusdem porro ad Antiochenos epistolæ fragmentum aliud mox occurrit eodem libro, pagina 469, sic:

In eadem ergo ad Antiochenos epistola, in qua beatæ memorie episcopum Athanasium successor ejus Petrus omnia diligenter exposuisse perhibuit, hoc quoque continetur

tem, post transitum hujus vitæ. Jesus Christus autem, qui juxta honinem salvatoris intelligitur, non est ipse. Qui enim proiectum aetatis suscepit, aliquando infans existens, et aliquando vir, incipiens quasi annorum triginta, sicut ait Lucas, non potest ipse esse.

*Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula ***.*
Heri quidem ante sæcula, sempiternitatem significat : hodie autem terrenum sæculum : in sæcula au-

Et paulo inferius hinc adiiciuntur. pag. 470:

Denuo in eadem epistola, Est, inquit, Spiritus
vitæ sanctus cum Patre et Filio in singulis prophete-
tarum per generationes transiens, qui indicat, quæ
erunt et quæ fuerint, habens oculos ante et post,
hoc est, sicut diximus, scientiam futurorum atque
præteriorum, quæ in Salomone narrat ex persona
filii hominis ex Maria, et Filii Dei Verbi quod ab
initio erat apud Patrem : et duas personas signifi-
cauit, de homine quidem ex Maria creato et plasmato:
de illo vero qui ante sæcula est sine principio et
æternæ nativitatis. Quoniam ergo verborum sedu-
ctores, et non eruditii spiritu observantes errare fa-
ciant indoctos, dicentes: A quadringentis annis est

operatio corporis Domini, et quomodo in eum quidam referunt quod dictum est: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ejus*²², cum dicat Scriptura, ante montes et colles, ante fontes, et ante saeculum generatum et creatum? Haec dicentes a quibusdam laudari putantur, non dividentes quem persona prophetico spiritu de corpore Domini clamat, et quem de aeterna ejus a Patre generatione docet.

Subsequitur Facundus: Sunt multa similia in hac epistola, quæ adversus Apollinaristas dicta, Nestoriani quoque in assertionem sui erroris assumant.

Verum haec repetitio duarum personarum in Christo auget nobis suspicionem. Quid enim simile Athanasius habet, an non potius in libris contra Apollinaristas unam semper personam innuit. Sic pag. 747 : "Ινεῖς ή τὰ ἔχατερα, τέλειος κατὰ πάντα, Θεὸς καὶ ἀνθρωπός ὁ αὐτός. Ιτι sint utraque unus in omnibus perfectus, idem ipse Deus et homo." Apertius autem commentum repudiat, pag. 756 : Οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, ἀλλὰ ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Id est, "Non in divisione personarum, sed in existentia deitatis et humanitatis."

³⁹ Luc. xxii, 7. ⁴⁰ Psal. xciv, 10. ⁴¹ II Tim. ii, 8. ⁴² Hebr. xiii, 8. ⁴³ Prov. viii, 22.

et inservi, pag. 506, aliud fragmentum dubium afferit, sic habens.:

Quid erat, inquit, voluntarium et non voluntarium Christo? a Judaeis exhortatio, detractiones, injuriæ, plague, super haec quoque calumnia, et quod est in omnibus ultimum mors corporis. Sed si fuisse possibile, ut non passus obtineret in uobis quod

A studebat, non voluisse pati. Quoniam autem omnino et inexcusabiliter futuri erant Judæi præsumere quæ in eo facta sunt, suscepit ut pateretur, et fecit voluntarium quod non erat voluntarium, propter utilitatem ex passione.

Ex Facundo Hermanensi alius accedit locus melioris notæ ad commendationem Diodori Tarsensis, estque excerptum epistolæ cuiusdam Athanasii ad Diodorum, ab initio, his verbis:

Beatus igitur Athanasius ita memorato sancto Diodoro scribit:

Domino meo filio, et amantissimo consacerdoti, episcopo Tarsi Diodoro, Athanasius in Domino salutem.

Gratias Domino meo, qui ubicunque suam doctrinam fundat, et maxime per filios proprios, quam et te ipsum res ipsa demonstrat. Etenim antequam scribebat vestra reverentia, cognovimus quanta gratia facta est in Tyro per tuam perseverantiam: et congaudemus libi, quia per te cognovit et Tyrus

rectum verbum pietatis. Et ego quidem occasionem assumens scripsi tibi, dilectissime et amantissime. Tu vero quomodo me scribebile non rescripsisti, miratus sum. Itaque non sis segnis scribere continue, sciens, quia sicut filius requiescere me facis patrem, et sicut praeco veritatis superlativas me. Et nihil contendas adversus haereticos, sed silentio verbositatem illorum supera, mansuetudine malitiam. Sic enim sermo tuus, sale conditus, habebit gratiam; B illi autem apud omnium conscientiam....

Tomo V Concil. in Hispalensi II, pag. 1673, hæc duo fragmenta afferuntur:

Item idem in Expositione fidei:

Sanctus Athanasius in Tractatu quem scripsit de Christi nativitate, sic dicit:

In hoc sit ergo, fratres charissimi, fides nostra, in hoc tota salus et vita consistat, ut credamus Deum Dei filium, primum ante omnia saecula a Deo Patre invisibiliter (55) genitum: deinde a Maria virgine secundum hominem natum, et secundum hunc hominem passum, mortuum, sepultum, resurrexisse ab inferis, ascendisse in cœlum.

Verbum, inquit, nascitur de Maria Virgine, accipiens corpus animale: sed neque sermo comprehensus est carne; sed in carne et supra carnem. Et sicut Deus dicitur, ita Dei virtus, Dei veritas; passus autem humana carne; sed sermo Dei impassibilis est. In passione quidem moritur homo, ut vivificaret protoplastum qui ceciderat per inobedientiam.

(55) In margine additur *impassibilitas*.

EUGENII DIACONI LEGATIO AD ATHANASIUM

Pro causa Marcelli Ancyranæ et Confessio fidei Ecclesie Ancyranæ.

(Vide in Marcello Ancyrano, ad annum 372.)

MONITUM IN SERMONEM MAJOREM ATHANASII DE FIDE.

1030 *Diu est quod egregium Athanasii opus, cuius titulus, Μείζων λόγος περὶ πίστεως, in tenebris latebat, amanuens incuria in Athanasii collectionibus prætermisso; a Theodoreto et Gelasio plerumque memoratum, qui etiam ejus ἀποσπασμάτιa aliquot in scriptis suis inseruere. a nobis edita tom. I operum Athanasii, pag. 1019 (supra col. 1239). Hic sermo, sive liber, nam sic aptius λόγον verterem, ni vetaret consuetudo, nec opinanti mihi, aliudque agenti, sese obtulit. Siquidem cum Chrysostomi et Basili codices in bibliotheca Laurentiana evolverem, casu incidi in manuscriptum decimi saeculi, ubi inter alia variorum scripta hoc Athanasii opus aderat, sed proh dolor! multis in locis truncatum ac mutatum; ita tamen ut sententia semper apta sit et apprime cohæreat.*

Non absimile vero est hunc sermonem esse, quem libellum Athanasii vocat Rufinus in Apologia pro Origeni, ubi has voces, homo Dominicus, exstissee narrat idem Rufinus. Nec est quod vox illa, Libellus

ab hac sententia, quia opusculum parvum indicare videatur, nos dimoveat. Cum videamus longe prolixiora opera libelli nomine compellata, ut est Libellus precum Faustini et Marcellini; quidni libellum hoc item opus Rufinus appellaverit? Ut ad illud homo Dominicus, sive Κυριακὸς ἀνθρώπος, redeamus, frequenter in hoc opere ab Athanasio usurpatum; id suspectum sane multis fuit. Nam Rufinus eodem in loco narrat, Damasum cum de recipiendis in Ecclesiam Apollinaristis ageret, Hieronymo conscribendae fidei confessionis provinciam demandasse, in qua hæc voces, Dominicus homo, aderant. Illi vero vocis insolentia permoti, confessioni hujusmodi nomen dare abnuebant. Quia in re quid gestum deinde sit, pluribus recenset ille, nosque in Admonitione ad Expositionem fidei, tom. I operum Athanasii, p. 78, jam monere occupavimus. Augustinus item cum in lib. II De sermone Domini in monte, c. 6, n. 20, Christum vocasset hominem Dominicum, postea in libro Retractationum, c. 19, n. 8, hoc dixisse se nolle, licet aliqua ratione defendi posset, testificatur.

Cum igitur hæc voces, Dominicus homo, apud nonnullos suspicione laborarint, hinc factum, ut περὶ γνησίτης Expositionis fidei, quæ inter Athanasiana opera comparet, tom. I, pag. 79, quæque cœū compendium hujus sermonis est, aliqui dubitaverint; quia eo in opusculo, τὸν Κυριακὸς ἀνθρώπος, bis legitur: rerum injuria; nam hæc loquendi formula ex eo genere vocum censemur, quæ possint in bonam malamve partem pro cuiusque affectu et sententia usurpari. Male sonat τὸν Κυριακὸς ἀνθρώπος, si quis in Christo hominem a Verbo distinctum, qui per se solum persona sit, constitutus, ut Dimæritæ quidam, qui impie dicebant Verbum in Jesum Christum, quemadmodum olim in prophetas advenisse; caste autem sentiunt et loquuntur quod Dominicum hominem pro humana in Christo natura habent; qua sententia non in Expositione tantum his vocibus est usus Athanasius, sed etiam passim in hoc Sermone majore de fide, ut cuique videre licet; et in Expositionibus Psalmorum, ad vers. 6 psalmi XL. Nec modo Athanasius, sed Epiphanius quoque tom. II edit. Petav., p. 84: Τοῦτο γὰρ εἰς τὸν Κυριακὸν ἀνθρώπων πληροῦται, ait, id est, Hoc enim in Dominico homine impletur. Et Pseudathanasius in Disputatione contra Arium, tom. II [nunc IV], p. 1115, eadem pariter loquendi formula uitur. Unde videoas non bene cessisse conatum iis qui opellam hujusmodi ex Athanasii γνῶστος exsulare voluerunt, sane immergentem.

Hic porro Athanasius syllogistico more procedit, ac Christi deitatem, argumenta ex Scripturis mutuatus, propugnat. Arianorum, quos tamen nusquam memorat, argumenta earumdem Scripturarum testimonii dicitur. Nec unos Arianos, sed etiam alios quoslibet hæreticos qui incarnationem Christi quavis ratione impeterant, iisdem telis, Scripturarum scilicet dictis, profligat. Atque ita clare et perspicue syllogismos effert, ut vel inde etiam detruncati operis dolor augeatur; nam maxima sui parte mutillum, ac casu nescio quo deperditum arbitratur.

Cæterum nulla hic temporis nota comparet. Nihil quippe tangit Athanasius eorum quæ temporum conditionem spectant. Quam tamen fortasse deprehendere licuisset, si opus integrum omnibusque suis numeris absolutum ad nos usque venisset. Solitum quippe Athanasio erat, præsertim sub initium librorum, et quæ causa suscepit operis esset, et qui sibi adversarii ad rem capessendam impulissent, nec obscure subindicare. At hic initium totum desideratur, et in decursu operis hiatus frequentes deprehendas.

[Eiusdem sermonis fragmentum, quod hic non comparet, subjecimus ex Bibliotheca nova cardinalis Maii (l. II, p. 583), depromptum. EDIT.]

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΛΟΓΟΣ Ο ΜΕΙΖΩΝ.

S. P. N. ATHANASII
SERMO MAJOR DE FIDE.

1. Illud enim, *erat*¹¹, refertur ad ejus deitatem; illud vero, *caro factum est*, ad corpus. *Verbum*

1. (56) Τὸ γάρ, ἦν, ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀναγ-

“Joan. 1, 1.

ρεται· τὸ δὲ, σάρξ ἐγέρετο, ἐπὶ τοῦ σώματος. Ο

(56) Hic locus a Theodoreto affertur in Dialogo primo τῷ ἀτρέπτῳ, et a nobis cucus est cum aliquot aliis ἀποσπασματίοις, p. 1019.

λόγος σάρξ ἐγένετο, οὐκ εἰς σάρκα ἀπαλυθεῖς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας· ὡς δὲ ἀνείποι τις· 'Ο δεῖνα γέγονε γέρων, οὐκ ἔξ ἀρχῆς γεννηθεὶς· ἦ, 'Ο στρατιώτης βετεράνος ἐγένετο, οὐ πρότερον τοιοῦτος ὁν, οἰος γέτονεν. Ἰωάννης, Ἐγενόμην, φησιν, ἐν τῇ ῥήσφ τῇ Πάτμῳ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ· οὐχ ὅτι ἐκεὶ γέγονεν, ἢ γεγένηται· ἀλλ' εἶπεν, Ἐγενόμην ἐν Πάτμῳ, ἀντὶ τοῦ, Παρεγενόμην. Οὐτως δὲ Λόγος εἰς σάρκα παραγέγονεν, ὡς λέλεκται· 'Ο Λόγος σάρξ ἐγένετο. Ἀκουστὸν λέγοντος· Ἐγενόμην ὡσεὶ ἀνθρώπος ἀδοκήθητος ἐν τεκροῖς ἀλεύθερος.

2. Τὸ δὲ ἁγιειρόμενον ἐκ νεκρῶν ἀνθρώπος, ἥν, ἡ Θεός; Ἐρμηνεύεις Πέτρος δὲ ἀπόστολος, ἡμῶν μᾶλλον γνώσκων, καὶ λέγει· Καθειλόγτες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ξύλου, δθηκαν εἰς μηγμεῖον· δὲ θεὸς αὐτὸν ἤγειρε ἐκ νεκρῶν. Τὸ γοῦν ἀπὸ τοῦ ξύλου καθαιρέσθαι σώμα νεκρὸν τοῦ Ἰησοῦ καὶ εἰς μηγμεῖον τεθέν, ἐνταφιασθέν τε ὑπὸ Ἰωάννη τοῦ Ἀριμαθείας, αὐτὸν ἤγειρεν ὁ Λόγος λέγων· Λύσατε τὸν ταῦτα καὶ ἐτριστεὶ ἡμέραις ἀτερῶν· Ὁ γάρ πάντας τοὺς νεκροὺς ζωποιῶν, καὶ τὸν ἐκ Μαρίας ἀνθρώπουν Χριστὸν Ἰησοῦν ἡζωποιήσεν, δη ἀνεληφεν. Εἰ γάρ, ἐπὶ ταυροῦ ὁν, τὰ προδιαλυθέντα νεκρά τῶν ἀγίων ἤγειρε σώματα, πολλῷ μᾶλλον ἤγειραι δύναται, δὲ ἐφέρεσε σώμα, δὲ ἡ ζῶν θεὸς Λόγος, ὡς φησιν δὲ Παῦλος· Ζῶτε γάρ δὲ Λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἀνεργής.

3. Ζωὴ ἀποθανεῖν οὐ δύναται, μᾶλλον δὲ τοὺς νεκροὺς ζωποιεῖ. 'Εστι τοινυν καὶ πηγὴ ζωῆς τῇ ἐκ Πατρὸς θεότητι· ἀνθρώπος δὲ δὲ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἔγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, δεὶς καὶ ἐντυγχάνεις ὑπὲρ τὴν μῶν, δὲ ξε Παρθένου Μαρίας, δη ἡ τοῦ Λόγου θεότης δὲ· τημᾶς ἀνεληφε. Τὸ γοῦν γεγράφθαι, Ἐν ἀρχῇ ἦρ δὲ Λόγος, φανερῶς τὴν θεότητα δηλοῖ. Τὸ δὲ, 'Ο λόγος σάρξ ἐγένετο, τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Κυρίου δεικνύσιν.

4. (57) Ἐγένετο Λάζαρον ἀσθενήσαντα ἀποθανεῖν· δὲ Κυριακὸς ἀνθρώπος οὐκέτι δικαίων, οὐδὲ ἀσθενήσας ἀπέθανεν· ἀλλὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ἥλθεν ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν, στερεοποιούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐνοικήσαντος θεοῦ Λόγου, τοῦ εἰπόντος· Οὐδεὶς αἱρεῖ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ· Ἄλλ' ἐμαυτοῦ αὐτὴν τὸ θημῷ· ἔξουσταρ ἔχω θεῖται αὐτὴν, καὶ ἔξουσταρ ἔχω λαβεῖν αὐτὴν· Ἡ θεότης οὖν ἐστι τοῦ Υἱοῦ ἡ τιθείσα καὶ λαμβάνουσα τὴν ψυχὴν οὐ ἐφέρεσεν ἀνθρώπουν. Πλήρη γάρ ἀνεληφε τὸν ἀνθρώπουν, ἵνα καὶ πλήρη αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς νεκροὺς ζωποιήσῃ.

5. Αὗτος γάρ δυνατὸς ὁν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ Παρθένῳ κατασκευάζεις αὐτῷ ναὸν τὸ σώμα, καὶ ιδιοποιεῖται τοῦτο ὡσπερ δργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. Τούτου ἐνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἔστιν τὸ λαμβάνει σώμα· ἵνα

A caro factum est³³, non in carnem resolutum, sed carnem gestans; quemadmodum si dixerit quispiam: Hic senex factus est, cum non talis antea esset genitus; vel, Miles factus est veteranus, cum non talis antea esset, qualis effectus est. Johannes, Ἐγενόμην, inquit, hoc est, Factus sum, sive Fui in insula Patmo, in die Dominica³⁴; non quod illic factus vel natus fuerit; sed dixit, Factus sum in Patmo, quasi dicas, Accessi. Ita etiam Verbum ad carnem accessit, ut dictum est: Verbum caro factum est. Audi dicentem: Factus sum tanquam vas perditum³⁵; et: Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber³⁶.

2. Quod fuit excitatum a mortuis, homone erat, an Deus? Rem explicat Petrus apostolus, cui melius quam nobis id notum erat, aitque: Deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento: Deus vero suscitavit eum a mortuis³⁷. Corpus itaque Jesu mortuum de ligno depositum, in monumento collocatum et a Joseph ab Arimathia unguentis conditum; id ipsum a Verbo excitatum fuit, uti dixerat: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitatō illud³⁸. Nam qui mortuos omnes vivificat, etiam hominem ex Maria natum Christum Jesum, quem assumpserat, vivificavit. Si enim eum esset in cruce, quæ prius dissoluta erant sanctorum corpora suscitavit, multo magis suscitat potuit corpus quod gestavit, qui est semper vivens Deus verbum, ut dicit Paulus: Vivens enim Dei Verbum et efficax³⁹.

3. Vita mori nequit, quinimo mortuus vivificat. C Est itaque fons vitæ, per suam ex Patre deitatem: homo autem est qui mortuus est, itidemque qui a mortuis excitatus est, qui etiam postulat pro nobis, natus ex Virgine Maria, quem deitas Verbi propter nos assumpsit. Quod itaque scriptum est, In principio erat Verbum, deitatem manifeste declarat. Ille autem, Verbum caro factum est, Domini monstrat humanitatem.

1031 4. Accidit ut Lazarus morbo affectus moreretur: homo autem Dominicus, non prævia ægritudine, nec invitus mortuus est; sed ex se ad mortis œconomiam accessit, confirmatus a Deo Verbo, in ipso habitante, qui dixit: Nemo tollit animam meam a me. Ex meipso eam pono: potestatem habeo ponendi ipsam, et rursum potestatem habeo accipiendo ipsam⁴⁰. Deitas ergo Filii est, quæ ponit et accipit animam hominis quem gestavit. Plenum enim hominem suscepit, ut et plenum ipsum, et cum ipso mortuos vivificaret.

5. Cum ipse potens, omniumque opifex esset, in Virgine templum sibi, scilicet corpus, paravit, et proprium sibi facit quasi instrumentum, in ipso cognitus, in ipso habitans. Idcirco corpus quod mori possit assumit sibi; ut idem corpus Dei Verbi

³³ Joan. i, 14. ³⁴ Apoc. i, 9. ³⁵ Psal. xxx, 13. ³⁶ Psal. lxxxviii, 5, 6. ³⁷ Act. viii, 29. ³⁸ Joan. ii, 19. ³⁹ Hebr. iv, 12. ⁴⁰ Joan. x, 18.

(57) Hunc item locum apud Theodoreum habes, et apud Gelasium De dubiis naturis.

particeps, ad mortem pro omnibus subeundam idoneum esset; ac, propter Verbum inhabitans, incorruptum maneret.

6. Verbum quippe Dei, cum supra omnes sit, templum suum et corporeum instrumentum offerens in redemptionem pro omnibus, pro merito implevit debitum, quod in morte situm erat; et, utpote qui propter similitudinem omnibus inesset incorruptibilis Dei Filius, omnes, ut consentaneum erat, in promissione resurrectionis induit immortalitate: et corruptio, quae secundum homines mortem consequitur, nequam ultra locum habet, propter Verbum in ipsis habitans, quia unum cum eo corpus sunt. Ac perinde atque cum rex quidam magnus in aliquam amplam urbem intrat, et in una domorum ejus habitat; urbs sane hujusmodi magno afficitur honore, neque ulterius quis hostium surumve insultare ipsi aut eam destruere audet; in quo vero regis in una domorum ejus habitantis gratia, eum nulla non sollicitudine atque decore illa servatur; pari modo de Servatore nostro actum. Cum venisset enim in regionem nostram, et domicilium cepisset in corpore nostris simili, exinde omnes contra hominem insidiæ sedatae.

7. Neque enim circumclusus in corpore erat; neque etiam ita in corpore erat ut alicubi non esset; neque ita corpus movebat, ut alia ejus providentia privarentur. Sed, quod vix capi valeat, cum Verbum esset, a nullo continebatur, imo potius complectebatur omnia. Propter Verbi adventum in ipsum, non ultra corpus juxta propriam naturam corrumpebatur, sed propter inhabitans Dei Verbum corruptione vacuum erat. Corpus siquidem juxta corporum naturam patiebatur: nihilominusque incorruptionis naturam per inhabitans in ipso Verbum habuit.

8. Ipse Dei Filius trium dierum spatio corpus, quod mortuum erat, effecit immortale et incorruptum; omnibusque liquidum fuit non infirmitate naturae inhabitantis in ipso Verbi mortuum fuisse corpus, sed ut mors abrogaretur in ipso per virtutem Servatoris.

9. Quem oportebat fore corporis finem, cum in ipsum advenisset Verbum? Non mori nequivat, quia mortale erat; et pro omnibus offerendum in mortem, qua de causa Salvator ipsum paraverat; manere mortuum non poterat, utpote templum vitæ; quamobrem ut mortale quidem obiit, at propter vitam in ipso sitam revixit.

10. Quid incredibile narramus, cum dicimus, Verbum in errantem atque lapsam naturam humam insedisse, hominemque factum fuisse; ut tempestate jactatae ipsi salutem conferret per administrationem et bonitatem suam? ***

11. Ad animam quidem spectat, interiora corporis sui cogitatione contemplari; neque tamen

α τοῦτο, τοῦ Θεοῦ Λόγου μεταλαβόν, ἀντὶ πάντων ἕκανεν γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἄχθαρτον διαμείνῃ.

6. Υπὲρ πάντας γάρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰκότως τὸν ἔσωτον ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν δργανὸν προσαγαγών ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, ἐπλήρου τὸ διφειδόμενον ἐν τῷ θανάτῳ· καὶ ὡς συνὼν δὲ διὰ τοῦ ὅμοιου τοῖς πᾶσιν ὁ ἀφθαρτος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδουσεν ἀφθαρτοῖς ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ· καὶ αὐτὴ ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶ, κατὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκέτι χώραν ἔχει, διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἐνὸς σώματος. Καὶ ὥστε μεγάλου βασιλέως εἰσελθόντος εἰς τὰ πόλιν μεγάλην, καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν, πάντως ἡ τοιαύτη πόλις πολλῆς τιμῆς ἀξιούται, καὶ οὐκέτι τις ἐχθρός αὐτὴν ἢ ληστῆς ἐπιβαίνων καταστρέψει: πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξιούται διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαντα βασιλέα: οὗτος καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος γέγονεν. Ἐλθόντος γάρ αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, καὶ οἰκήσαντος εἰς ἐν τῶν ὅμοιων σωμάτων, λοιπὸν πᾶσα κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπιβουλή [s. ἐπιβολὴ] πέπαυται.

7. Οὐ γάρ περικεκλεισμένος ἦν ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ἦν, οὐδὲ ἔκεινο μὲν ἔκεινε, ἀλλὰ δὲ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐστερεῖτο· ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον, Λόγος ὁν, οὐ συνέλεπο μὲν ὑπὸ τίνος, συνείχε δὲ τὰ πάντα μᾶλλον αὐτός. Τῇ δὲ τοῦ Λόγου εἰς αὐτὸν ἐπιβάσει εἰς οὐκέτις κατὰ τὴν ίδιαν φύσιν ἐφθείρετο τὸ σώμα· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικοῦντα τοῦ Θεοῦ Λόγον ἔκτισε ἐγένετο φθορᾶς. Πάσχον μὲν γάρ τὸ σώμα, κατὰ τὴν τῶν σωμάτων φύσιν ἐπασχεν· εἶχε δὲ τῆς ἀφθαρτοῦς τὴν φύσιν ἐκ τοῦ συνοικήσαντος αὐτῷ Λόγου.

8. Αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν τριημέρῳ διαστήματι νεκρὸν γενόμενον τὸ σώμα ἔδειξεν ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον· καὶ ἐδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενεῖά φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος Λόγου τεθνήκε τὸ σώμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ Σωτῆρος.

9. Ποιὸν ἔδει τέλος γενέσθαι τοῦ σώματος, ἐπιβάντος αὐτῷ τοῦ Λόγου; Μή ἀποθανεῖν μὲν γάρ οὐκ ἐδύνατο· ἀτε δὴ θνητὸν δν, καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον, οὐ χάριν καὶ δὲ Σωτῆρος κατεσκεύασεν αὐτό· μείναι δὲ νεκρὸν οὐχ οἶντες ἦν, διὰ τὸ ζωῆς αὐτὸν ναὸν γενέσθαι· οὕτων ἀπέθανε μὲν ὡς θνητὸν, ἀνέζησε δὲ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωήν.

10. Τι ἀπιστον λέγεται παρ' ἡμῶν, εἰ, πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος, καθίσας δὲ Λόγος ἐπ' αὐτὴν, ἀνθρωπος ἐπεφάνη, ήνα χειμαζομένην αὐτὴν προσίση διὰ κυρερήσεως καὶ ἀγαθότητος; ***

11. Ψυχῆς μὲν ἔργον ἔστι θεωρεῖν τὰ ἔσω τοῦ ιδίου σώματος τοῖς λογισμοῖς· οὐ μὴν καὶ τὰ ἔξωθεν

τού ιδίου σώματος ἐνεργείν, ἢ τὰ τούτου μακράν τῇ παρουσίᾳ κινεῖν. Οὐδέποτε γοῦν ἀνθρωπὸς μακράν ἥδη ταῦτα κινεῖ, καὶ μεταφέρει· οὐδὲ, εἰ ἐπὶ τῆς ίδιας οἰκίας καθέξοιτο τις, καὶ λογίζοιτο τὰ ἐν οὐρανῷ, ἥδη καὶ τὸν ἥλιον κινεῖ, καὶ τὸν οὐρανὸν περιστρέφει· ἀλλ᾽ ὅρῃ μὲν κινούμενα καὶ γινόμενα, οὐ μὴν ὥστε καὶ ἐργάσασθαι δυνατῶς τυγχάνει. Οὐ δῆτοι οὗτος δ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· οὐ γάρ συνεδέδετο τῷ σώματι, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἔχρατει τοῦτο· ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἦν καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανε· καὶ ἔξιθεν τῶν ὅλων ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Πατρὶ.

12. Σκόπει, παρακαλῶ, εἰ μή τὴν χλεύην καθ' ἐκυτῶν κινοῦντες ἀγνοοῦσιν, τὸν κόσμον σῶμα μέγα φασιν εἶναι οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ ἀληθεύουσι λέγοντες· δρῶμεν γάρ αὐτὸν καὶ τὸ τούτου μέρος, διτι ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτει. Εἰ τοινυν καὶ ἐν τῷ κόσμῳ σώματι δντι· ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστι, καὶ ἐν δλοις καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος αὐτοῦ πᾶσιν ἐπιδέηχε· τι θαυμαστὸν η τι ἄποτον εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φαμὲν αὐτὸν ἐπιδεδημηκέναι; Εἰ δὲ, καὶ γενητῆς οὐσῆς τῆς κτίσεως, οὐκ ἄποτον ἐν αὐτῇ τὸν Λόγον εἶναι, οὐκ ἔρα οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὴν εἶναι ἄποτον. Οὐκ-
εῦν δὲ οὐκέτι τὸν Λόγον εἶναι τὸν Λό-
γον· καὶ πάντα οὐκέτι αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι
καὶ κινεῖσθαι.

13. Ἀπατηθέντα γάρ τὸν Ἀδάμ ύπο τοῦ διαβόλου παραδῆναι τὴν τοῦ πλάσαντος αὐτὸν ἐντολὴν, καὶ ὃ πόκατάραν καὶ κατοχήν θανάτου γενόμενον δρῶν ὁ τοῦ παντὸς κτίστης Θεὸς Λόγος, ἐκ τῆς ἀπογόνου την Ἀδάμ Παρθένου Μαρίας πλάσας ἐστῶ τὸ χωρῆσαι δυνάμενον ἄχραντον σῶμα πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καὶ τὰ πάθη τὰ ἀνθρώπεια, ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου αὐτὸν ἔχουσιώς παραδέσω-
κεν· ἵνα τὸν ποτε βασιλεύοντα τοῦ θανάτου διάβολον θανατώσῃ, τῷ τοῦ Ιδίου σώματος θανάτῳ. Αἴμα δὲ οὐκ ἔχει τοῦ πνεύματος τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐκπο-
ρεύεται· ἀλλ᾽ ἔξ οὗ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου.

14. Τὸν, Ἐγώ εἰμι η̄ ἀμπελος, καὶ, Ὁ Πατήρ μου μελέων μου ἐστί, καὶ τὸ, Ἐκτισέ με, καὶ, Ἐγώ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἀνθρωπος, καὶ διὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελοῖς καὶ ἐν τοῖς προφήταις εἶπε πατεῖν περι. αὐτοῦ, εἰς τὸ (58) ἐφόρεσε σῶμα δι' ἡμᾶς εἰρηται. Οὗτος τὸ παθητὸν σῶμα, δὲ ἐφόρεσε διὰ τὴν τοῦ παντὸς σωτηρίαν, ἀνατίθεμεν τῷ Πατρὶ· τὰ πάντα γάρ ἐκτισθή ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς μόνος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγεννηθῆ διὸ πρωτότοκος ἐστε πάντης κτισεως δὲ Θεὸς Λόγος· ἀτρέπτος γάρ εἰς ἀτρέπτου ἐστι· τοινύν τὸ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε τὸ σῶμα κτίσμα ἐστιν.

15. Τὸν γάρ Ἀδάμ ἐνδυσάμενος σὺν τοῖς παθήμασι κατέπάντα χωρὶς ἀμαρτίας, τὸν κεκλημένον. Ἰησοῦν, ἵνα δι' αὐτοῦ τὸ ἀπολόμενον πρόσβατον

A operari in ea potest quæ extra corpus sunt , nec quæ procul corpore consistunt per præsentiam suam movere. Nunquam igitur homo procul positus illa movet, aut transfert : neque enim domi sedens quispiam, et quæ in cœlo sunt cogitans, aut solem movet, aut cœlum circumvertit ; sed illa commoveri, et condita fuisse videt ; neque tamen ita ut eorum quidpiam efficere valeat. At non hujusmodi est Dei Verbum in homine ; non enim corpore colligatum erat, imo potius ipsum occupabat cum imperio ; ita ut una in corpore et in universis rebus esset ; quinetiam extra res omnes, atque in solo Patre.

12. *Animadverte, quæso, annon vel ignari aduersum se risum moveant, qui apud Græcos sapientes habentur; dum mundum aiunt corpus esse grande, atque vere dicunt dum isthæc effantur: ipsum enim ejusque partes singulas, quoniam in sensum cadunt, perspicimus. Si igitur in mundo ipso, qui corpus est, Verbum Dei existit, ac simul in res universas, et in singulas quoque pervadit; quid mirum aut quid absurdum si dicamus ipsum in hominem advenisse? Quod si, licet facta sit universa creatarum rerum natura, non absurdum est Verbum in ea esse, non absurdum pariter erit esse ipsum in homine. Non indecorum itaque est, in homine esse Verbum, atque omnia ab ipso et in ipso illuminari atque moveri.*

13. Videus itaque Deus Verbum, omnium creator, Adamum a diabolo deceptum, transgressum opificis sui mandatum, atque in maledictionem, mortisque subjectionem delapsum; ex Virgine Maria, ab Adamo originem ducente, efformato sibi purissimo corpore, quod posset continere omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, atque passiones, id est cruciatus humanos ferre; pro toto mundo ipsum sponte tradidit; ut diabolum, qui olim mortis imperium obtinebat, morte corporis sui occideret. Sanguis autem non ex spiritu divinitatis Verbi manat; sed ex homine quem tulit.

1032 44. Illud. *Ego sum vitis*⁴³; et, *Pater meus major me est*⁴⁴; item, *Creavit me*⁴⁵; et, *Ego sum vermis et non homo*⁴⁶; et quæcunque in Evangeliiis et in prophetiis de se humiliata et abjecta dixit, corpus quod propter nos tulit spectant. Neque patibile corpus, quod pro universi salute tulit, Patri ascribimus: omnia enim creatura sunt a Patre per Filium. Filius porro solus a Patre genitus est: quamobrem *primogenitus est omnis creaturæ*⁴⁷ Deus Verbum: immutabilis siquidem ex immutabili est. Igitur corpus quod pro nobis tulit, res est creatura.

15. Adamum enim induens cum affectibus per omnia praeter peccatum: scilicet eum qui vocatur Jesus, ut per ipsum perditam ovem Patri redu-

⁴³ Joan. xv, 4. ⁴⁴ Joan. xiv, 28. ⁴⁵ Prov. viii, 92. ⁴⁶ Psal. xxi, 7. ⁴⁷ Coloss. i, 15.

(58) Sic saepe τό relativum.

ceret et offerret, quasi ovis ad occisionem duximus est, et quasi agnus coram tendente se sine voce⁴⁴; de quo Paulus scribit: *Homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis*⁴⁵. Et alio loco ait: *Per hominem mors, et per hominem vita. Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*⁴⁶.

16. Per ipsum enim Verbum omnia facta et creata sunt, ipsum vero factum non est; sed hominem ipsum quem propter nos tulit, factum et creatum declarant Scripturæ. Ait quippe Dominus: *Omnis palma in me manens fructum fert*⁴⁷: et in bonum quem tulit, quicquid ex genere Adami erat, omne quod ex genere Adami erat vivificavit.

17. Perpende, quæso, ne minem hactenus novisse Filium Dei sicuti est, donec sese ipse manifestum ficeret nobis. Quem autem ipse tulit pro nobis filium hominis, novimus, de quo dixit Paulus: *Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum*⁴⁸. De quo et Stephanus ait: *Video Filium hominis stantem a dextris Dei*⁴⁹; non dixit, Verbum aut Sapientiam Patris se vidisse, sed Filium hominis, Dominicum corpus ex Maria natum.

18. Quod autem illud spectat, *Jesus autem proficiebat ætate, sapientia et gratia*⁵⁰; id sane dicitur de homine qui in Salvatore esse intelligitur, qui modo infans fuit, modo profecit ætate, et sapientia et gratia, incipiens quasi annorum triginta, ut ait evangelista Lucas. Corpus vero, quod et prosecutum et ætatem admittit, est res creata et condita. Jesus autem Christus, qui in Salvatore intelligitur homo, ipse est qui prosecutum ætatis admittit, modo infans, modo vir, incipiens quasi ætatem triginta annorum, ut ait Lucas⁵¹. Qui igitur ætatum successionem admittit homo Christus Jesus, qui fuit fidelis apostolus atque pontifex ei qui fecit illum, ipse est qui prosecutum admittit.

19. Stephanus ait: *Video Filium hominis stantem a dextris virtutis Dei*⁵²; non dixit Verbum aut Sapientiam Patris se vidisse; sed Filium hominis, Dominicum corpus ex Maria sumptum, quem Filium hominis Paulus dicit sedere ad dexteram Dei⁵³. De quo corpore David prophetice ex persona Patris ait: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁵⁴. Quia prævidebat inimicos fore diabolum et adversarias potestates ipsius ministras, quæ infestæ erant Dominico homini; gnara se neenon diabolum, qui imperium mortis habet, per mortem ejus destructum iri. Qui enim deikatem Verbi minuant, ac si Dominus per se non posset inimicos nesciri, quia scilicet Pater Filio dicit: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; ii scilicet, imperiti homines, noverint, id in hominem secundum carnem

A προσάρχη τῷ Πατρὶ, ὃς πρόδοτος ἦτι σφαγὴν ἤκθη, καὶ ὃς ἀμρὸς ἐτελεῖτο τοῦ κελπατοῦ αὐτὸν ἄρχων· περὶ δὲ Παῦλος γράφει· "Αὐτρωπός Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντελλεκτορὸν ὑπέρ ἡμῶν. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησι· Λί' ἀνθρώπου σθάρατος, καὶ δι' ἀνθρώπου η̄ ζωή. Ωσπερ γάρ ἐτῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθηκούσιν, οὕτως καὶ ἐτῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται.

16. Λί' αὐτοῦ τοῦ Λόγου πάντα ἔγένετο καὶ ἐκτίσθησαν αὐτὸς δὲ ἔγένετο, ἀλλὰ ἐνπερ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσεν ἀνθρώπων γεγονότα καὶ κτισθέντα διγλωσσιν αἱ Γραφαὶ. Φησι γάρ δὲ Κύριος· Πάτη κλῆμα μέρος ἐτῷ ἀνθρώπῳ γέρει καὶ ἐν τῷ ἐφόρεσεν ἀνθρώπῳ τῷ ἐκ τοῦ γένους Ἀδάμ ἐζωοποίησε τὸ ἐκ τοῦ γένους Ἀδάμ.

B 17. Ὁρα, διτι ἔως τοῦ νῦν οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς ἔστιν, διχρι τοῦ φανερῶσαις ἑαυτὸν ἡμῖν. Τὸν δὲ ἐφόρεσε δι' ἡμᾶς υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, εἰδομεν ἐνείπεν δὲ Παῦλος· Καταροήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν διτα τῷ ποιήσατε αὐτὸν διν καὶ Στέφανος λέγει· Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἴπε τὸν Λόγον η̄ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ Μαρίας Κυριακὸν σῶμα.

18. Περὶ τοῦ, 'Ο διὸ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἡλικίαν καὶ σοψίᾳ καὶ χάριτι· λέγεται δὲ δικαὶος τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἀνθρώπος, διατάξεις ποτὲ νήπιος ὁν, καὶ ποτὲ προκόπιαν ἡλικίαν καὶ σοψίᾳ καὶ χάριτι, ἀρχόμενος τε ὁν ὀσει ἐτῶν λ', ὡς δὲ εὐταγελιστῆς Λουκᾶς φησι. Τὸ δὲ προκοπήν καὶ ἡλικίαν ἐπιδεχόμενον σῶμα, αὐτὸς ἐστι κτισμα καὶ ποιῆμα. Ἰησοῦς δὲ δι Χριστὸς, δικαὶος τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἀνθρώπος, αὐτός ἔστιν δι προκοπήν ἡλικίας ἐπιδεχόμενος, ποτὲ νήπιος τυγχάνων, ποτὲ ἀνήρ, ἀρχόμενος τε ὀσει ἐτῶν λ', ὡς φησιν δι Λουκᾶς. Οἱ τοίνυν μεβηγλικούμενος ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς, δις ἔγένετο πιστὸς ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, αὐτός ἔστιν δι τὴν προκοπήν ὑπομένων.

19. Στέφανος λέγει· Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἴπε τὸν Λόγον η̄ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ Μαρίας Κυριακὸν σῶμα, διπερ δι Παῦλος λέγει καθίσαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Περὶ δὲ σῶματος Δαυΐδ φησι προφητικῶς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἐως δι τοὺς ἔχθρους σου ὑποπόδιον τῷ ποδῶν σου. Ἐπειδι προεγίνωσκεν ἔχθρούς τοῦ διαβόλον καὶ τὰς συνεργοὺς αὐτοῦ ἀντικειμένας ἐνεργίας, αἰτινες ἔχθρευον τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, γινώσκουσαι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καταργούμενας αὐτὰς καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον. Οἱ γάρ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐλαττοῦντες, ὡς μὴ δυναμένου τοῦ Κυρίου δι' ἑαυτοῦ τοὺς ἔχθρούς διμύνασθαι, εἰσὶν τὸ εἰρηκέναι τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἐως δι τοὺς ἔχθροις

⁴⁴ Isa. liii. 7. ⁴⁵ I Tim. ii. 5. ⁴⁶ I Cor. xv. 21, 22. ⁴⁷ Joan. xv. 5. ⁴⁸ Hebr. iii. 1, 2. ⁴⁹ Act. vii. 55. ⁵⁰ Luc. ii. 52. ⁵¹ Luc. iii. 23. ⁵² Act. vii. 55. ⁵³ Coloss. iii. 1. ⁵⁴ Psal. cix. 1.

εν ύποκρόσιοι τῶν ποδῶν σου τοῦτο οὐν γί-
νωσκέτωσαν οἱ ἀπαλεύοντος εἰς τὸν κατὰ σάρκα
ιούμενον ἀνθρώπου γεγράψθαι. Ἐν γὰρ αὐτῷ Δαυὶδ
τερὶ τοῦ Κυριακοῦ ἀνθρώπου γέγραπται: Ἐγέρθες
οὐκ ὠφελήσει ἐτ σοι. Τὸ σῶμα τοῖνυν ἔστιν φῶ
λέγει. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, οὐ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς δὲ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ Ιούδαιος
καὶ Ἑλλῆνες.

20. Πάντα εἰπὼν ἐν αὐτῷ κτισθέντα δὲ μακάριος
Παῦλος, αὐτὸν μόνον εἶπε πρὸ πάντων. Ἐκ γὰρ τῶν
παλαιῶν πεπαιδευμένος νομομάθης ὁν, τάς τε Παρ-
οιμίας τοῦ Σολομῶντος φιλολογήσας, καὶ δύο εἰδῆ
περὶ τοῦ Κυρίου εύρων, ἐν μὲν περὶ τοῦ ἐκ Μαρίας
Ἐμελλεν ἀναλαμβάνειν ἀνθρώπου, ἔτερον δὲ περὶ τοῦ
τρὸπο πάντων αἰώνων ἀΐδως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννη-
θέντος Λόγου καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐκ Μαρίας Ἰησοῦ
γράφει Τιμοθέῳ· Μημονεύεις Ἰησοῦντον Χριστὸν
ἐγγεγρέμενον ἐκ τεκρών ἐκ σπέρματος Δαυὶδ
κατὰ σάρκα· περὶ δὲ τοῦ ἀεὶ σὺν τῷ Πατρὶ Θεοῦ
Λόγου εἰπεν, ὅτι ἔστι πρὸ πάντων. Ἐλεγχέσθωσαν
τοῖνυν παρὰ πάντων τῶν ἀγίων οἱ λέγοντες τὸν τοῦ
Θεοῦ Λόγον ἀρχὴν τῶν ἔργων κτισθέντα, καὶ παρὰ
τοῦ Δαυὶδ ἀκούετωσαν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον, ἀλλ' ἔργων ποιητῆς, ὡς λέγει· Ἐργα κειρῶν σου εἰστο
οὐπαρολ· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ δια-
μερεῖς.

21. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερος, δὲ αὐ-
τὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, λέγεται δὲ κατὰ τὸν Σω-
τῆρα νοούμενος ἀνθρώπος. Ὁ αὐτὸς ποτὲ νήπιος
ὁν, καὶ ποτὲ προκόπτων ἡλικίᾳ καὶ χάριτι· ἀρχόμε-
νος ὥσει ἐτῶν λ', ὡς δὲ εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς φησι.
Τὸ δὲ προκοπήν καὶ ἡλικίαν ἐπιδεχόμενον σῶμα,
αὐτὸς ἔστι τὸ κτίσμα καὶ ποίημα. Ἐλεγχόμενοι τοῖνυν
παρὰ τῶν ἀγίων οἱ λέγοντες κτίσμα τὸν ἐκ Πατρὸς
Λόγου ἢ πεπαύθωσαν τῆς δυσσεβοῦς βλασφημίας,
ἢ Χριστομάχοι παρὰ πάντων ἀποκηρυκτέσθωσαν· ἐν φῶ
γάρ ἡττώνται, πεποίθασιν ἐν ταῖς Παροιμίαις τῷ λέ-
γοντι· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς
ἔργα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὀλισθαίνουσιν· προφητεύων γὰρ
Σολομῶν εἰς τὸν μέλλοντα διὰ τὴν παντὸς τοῦ κό-
σμου εὐεργεσίαν ἐκ Μαρίας κτίσεσθαι Κυριακὸν ἀν-
θρώπον, εἰπεν ἐκ προσώπου αὐτοῦ τὸ, Κύ-
ριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα
αὐτοῦ.

22. Ασφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ,
ὅτι καὶ Κύριος αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν δὲ
Θεὸς, τοῦτο τὸν Ἰησοῦν, διὸ ὑμεῖς ἔστεντες. Αὐτὸν γοῦν τὸν σταυρωθέντα τοῦ Κυρίου ἀνθρώπον
δεικνύντες διὰ δακτύλου οἱ ἀπόστολοι εἴποντες· Τοῦτον
τὸν Ἰησοῦν, Χριστὸν καὶ Κύριον ἐποίησεν δὲ Θεός.
Αὐτὸς φανερῶς δὲ τοῦ Κυρίου ἀνθρώπος καὶ ἀρχὴ
ὅδῶν ἐκτίσθη τῶν προγεγραμμένων εἰς εὐεργεσίαν,
ἀρχῶν πάντων τῶν ἀγίων καὶ χρηματιζόντων δόῶν,
καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ ποιηθεὶς καὶ σταυρω-

A acceptum quadrare. In ipso quippe Davide de eo-
dem Dominico homine scriptum est: *Non proficiet
inimicus in te*⁶⁰. Corpus itaque est, cui dicit: *Sede
a dextris meis*, cuius inimicus fuit diabolus cum
malis potestatibus, neconon Judæi et Græci.

B 1033 20. Cum omnia in ipso creata fuisse dixis-
set beatus Paulus, ipsum solum ait ante omnia
esse. Ab antiquis enim eruditus, quia legis peritus
erat, utpote qui accurate parabolas Salomonis le-
gisset, atque duas de Domino loquendi species de-
prehendisset; aliam quidem de homine quem ex
Maria assumpturus erat, aliam de Verbo, quod
ante omnia saecula ab æterno ex Patre genitum
fuerat; de Jesu quidem ex Maria nato, Timotheo
scribit: *Memor esto Dominum Iesum Christum re-
surrexisse a mortuis ex semine David secundum car-
nem*⁶¹; de Verbo autem Deo qui semper cum Pa-
tre est, dixit: quod sit ante omnia. Convicti ita-
que omnium sanctorum testimonio maneant qui
dicunt, Dei Verbum initium operum creatum fui-
sse; atque a Davide audiant, non esse opus, sed
operum conditorem, ut habet ipse: *Opera manuum
tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem perma-
nebis*⁶².

C 21. *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula*⁶³:
sic dicitur de homine qui in Salvatore esse intelli-
gitur. Is ipse est, qui aliquando infans fuit, deinde
profecit ætate et gratia, et post erat incipiens quasi
annorum triginta, ut ait Lucas evangelista. Quod
autem et profectum et staturam sive ætatem ad-
mittit, corpus scilicet, illud est res creata atque
facta. Sanctorum itaque testimonio convicti, qz aiunt, Verbum ex Patre natum esse rem conditam,
aut finem facient impias blasphemias proferendi,
aut Christi hostes ab omnibus proclamentur. Ubi
enim sese profligari sentiunt, confidenter refugiunt
ad eum qui in Proverbiis ait: *Dominus creavit me
initium viarum suarum in opera sua*⁶⁴. Verum la-
buntur: cum enim Salomon propheticō affiatu de
illo verba faceret, qui ad totius mundi salutem et
utilitatem ex Maria ortum sumere debebat, de Do-
minico scilicet homine, ex persona illius dixit:
Dominus creavit me initium viarum suarum in opera

sua.

D 22. *Certissime sciat ergo omnis domus Israel,
quia et Dominum eum et Christum fecit Deus, hunc
Iesum quem vos crucifixistis*⁶⁵. Ipsum itaque cru-
cifixum digito monstrantes apostoli, dixerunt Do-
mini hominem: *Hunc Iesum, Christum et Dominum
fecit Deus. Ipse scilicet, ut conspicuum, Domini homo
est, qui creatus est initium viarum, quaz ad benelli-
cia mundo dispensanda præscriptæ sunt, qui prin-
ceps est omnium sanctorum, qui via appellantur,
Dominus Jesus Christus, qui factus et cruci affixus*

⁶⁰ Psal. lxxxviii, 23. ⁶¹ II Tim. ii, 8. ⁶² Psal. ci, 26, 27. ⁶³ Hebr. xii, 8. ⁶⁴ Prov. viii, 22.
⁶⁵ Act. ii, 36.

est. De quo Jeremias dicit iuxta Septuaginta interpretationem: *Dominus creavit me in plantationem salutem novam, in qua salute circumibunt homines*⁴⁸; secundum Aquilam vero hoc dictum ita exprimitur: *Creavit Dominus novum in semina.* Hanc dicit salutem novam, non antiquam, quae nobis creata est, non ante nos. Quem vero novum creatum in semina vocat, intelligas hominem Jesum qui in Servatore est. Jesus quippe modo Salvator, modo salus explicatur; ex Salvatore salus, ut a lumine illuminatio: quem dicit esse Dominum Jesus, salutem nobis creatum, novum in semina, id est in Maria, imo potius ex Maria. Quem igitur Salomon ait principium viarum creatum esse, et quam Jeremias dicit salutem novam creatam, et novum in semina, quem pro nobis et propter nos Sapientia adiiscavit sibi domum, Christum Jesum esse, Scripturarum testimonio comprobavimus: jam vero cetera subsequamur, quae nonnulli aut ex ignorantia, aut ex præjudicata opinione, in errore perseverantes, neque docere recte neque doceri volunt.

23. Si omnes eloquia divina possent spirituali more intelligere, nequaquam cuperet ipsis spiritualem gratiam impetrare; neque lacte ipsos potaret, si solidum omnes cibum percipere valerent. Sed eos qui in cognitionis divinæ verbo quasi infantes sunt, veluti infantes lacte alendos, primæ institutionis rudimentis imbui procurat; utpote qui nondum possint angelorum pane nutriti, scilicet Deo Verbo, qui in corpore humano absconditus latet.

24. Par est itaque nos, ut peritos dispensatores mysteriorum divinorum, sermonem pro cuiusque captu et facultate impetrare. Nam utres veteres rumpuntur, cum continere non valent novum veræ vitis vinum, id est, verbum Domini nostri Iesu Christi. Cum igitur quidam, imo vero multi, qui nondum **1034** discipulis connumerari possunt, ex quadam temeritate ac petulantia, ad docendum accesserint, nescientes neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant⁴⁹, cæcipientes animi oculis, nec mente prædicti Dei contemplationi dedita, veluti Jacob, neque mundo corde ad Deum videndum; ii cum humilia opera, vocesque inopiam testificantes, de Salvatoris homine, quem pro nobis tulit, scriptas, Verbi deitati tribuunt, et sic in errorem labuntur, atque una imperitos et infirmos in errorem pertrahunt; nobis utique necessitatem afferunt, ut Judas scribit⁵⁰, per hanc epistolam expromere quæ dicta Verbi deitati competant, quæ vice versa homini propter nos assumpto. Quemadmodum enim in una eademque crumena aurea numismata cum argenteis pariter servantur, et utraque unius regis imaginem et inscriptionem nominis ejus habent; sed tamen nummularius, penes quem isthæc sunt, probe novit quam præstet et quam pretio

A θείς (59). Περὶ οὐ καὶ Τερεμίας εἶπε κατὰ τὴν τῶν Οἱ ἐρμηνευτῶν ἔκδοσιν. Κύριος ἔκτισέ με σωτηρίαν εἰς καταφύτευμα καιρή ἐν ἣ σωτηρίᾳ περιελεύσοται ἀνθρώποι· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν περὶ τοῦ αὐτοῦ φῆτού λέγει· Ἐκτισ Κύριος καιρός ἐν τῇ θηλείᾳ. Τὴν δέ λέγει σωτηρίαν καιρήν, καὶ οὐ παλαιάν, ἡμῖν κτισθεῖσαν, καὶ οὐ πρὸ τὴν ήμῶν. Καὶ δὲ λέγει καινὸν κτισθέντα ἐν τῇ θηλείᾳ τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νόει ἀνθρώπων Ἰησοῦν· ἐρμηνεύεται· γάρ Ιησοῦς πᾶ μὲν Σωτῆρ, πᾶ δὲ σωτηρία· ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἡ σωτηρία· διὰ τρόπου ἐκ τοῦ φωτὸς διφτισμός· δοῦτινα εἴπεν ἀνθρώπων Ἰησοῦν· σωτηρίαν ἡμῖν κτισθέντα, καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ· δὲ ἐστιν ἐν τῇ Μαρίᾳ, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς Μαρίας. "Ον τοίνυν δολομῶν εἴπεν ἀρχὴν δῶν κτισθέντα, καὶ τὴν Τερεμίας λέγει κτισθεῖσαν σωτηρίαν καιρήν, καὶ καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς τὴν Σοφίαν φυκοδόμησεν ἐκατῆ οἰκον Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐκ τῶν Γραφῶν διέξαντες, τῶν ἐξῆς ἐχόμεθα· ἐφ' οἷς τὴν ἀγνοήσαντές τινες, τὴν προληψθέντες, ἐν πλάνῃ διεμεμενηκότες, οὗτε διδάσκειν δρθῶς, οὗτε διδάσκεσθαι βούλονται.

B 23. Εἰ πάντες χωρεῖν τὸ δύναντο πνευματικῶς τὰ θεῖα λόγια, οὐχ ἴμείρετο (sic) μεταδιδόναι αὐτοῖς τὸ πνευματικὸν χάρισμα· οὐδὲ γάλα αὐτοὺς ἐπότιζεν, εἰ τὴν στερεὰν τροφὴν πάντες μεταλαμβάνειν τὸ δύναντο· ἀλλὰ τοῖς ἐτι νηπιάζουσιν περὶ αὐτὸν τὸν τῆς θεογνωσίας λόγον δίκην νηπίων γαλουχουμένων τὸν τῆς κατηχήσεως ἐπιτρέπει· δέχεσθαι λόγον· οὐπω τὸν τῶν ἄγγελων ἄρτον τρέφεσθαι δυναμένοις, τὸν ἐν σώματι ἀνθρώπειῳ χρυσέντα Θεὸν Λόγον.

C 24. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς, ὡς ἐπιστήμονας οἰκονόμους μυστηρίων θείων, μεταδιδόναι τὸν λόγον πρὸς διχωρεῖν ἔκαστος δύναται· γάρ οἱ παλαιοὶ ἀσκοὶ μὴ χωροῦντες τὸν νέον τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου οἶνον, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν τινὲς, μᾶλλον δὲ καὶ πολλοί, οἱ μήπω μαθηταὶ γενόμενοι, ἐκ προπετείας ἐπὶ τὸ διδάσκειν ἐληγύθασιν, οὐκ εἰδότες οὗτε διέλεγονται, οὗτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, τυφλώτωντες τοὺς τῆς διανοίας ὄφαλούς, οὐκ ἔχοντες νοῦν δρῶντα τὸν Θεὸν, ὡς δὲ Ιακὼβ, οὗτε καρδιῶν καθαρὰν τὴν διφορένην τὸν Θεόν· τὰ διὰ τὸν ἀνθρώπον τοῦ Σωτῆρος, δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, γεγραμμένα ῥῆτα, D καὶ ἔργα ταπεινά, καὶ πτωχὰς φωνάς, τῇ θεότητι τοῦ Λόγου συνάπτοντες, πλανῶνται καὶ πλανῶσι τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀστηρίκτους ἀνάγκην ἔσχομεν, ὡς δὲ Ιούδας γράφει, ἐκθέσθαι διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ποία ῥῆτα τῇ θεότητι τοῦ Λόγου ἀρμόζει, καὶ ποῖα τῷ δι' ἡμᾶς ἀναληψθέντι ἀνθρώπῳ. Ήστι γάρ ἐν ἐνὶ βαλαντίῳ χρύσεα νομίσματα καὶ ἀργύριον ἀπόκειται, ἐνδεις βασιλέως εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν τοῦ ὀνόματος ἔκάτερα ἔχοντα, ἀλλ' οἵδεν διφλάττων αὐτὰ τραπεζίτης τὴν τοῦ χρυσίου ὑπεροχήν, παρὰ τὴν ὑποδηματικὴν τοῦ ἀργυρίου τιμὴν οὔτως καν ἐν μιᾷ Γραφῇ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ιησοῦ καὶ περὶ τοῦ ἐκ

⁴⁸ Jer. xxxi, 22. ⁴⁹ 1 Tim. 1, 7. ⁵⁰ Jud. 3.

(59) Vide in Expositio fidei tom. I Operum Athanasii, p. 80.

Μίριας δὲ ἡμᾶς ἐψύρεσε σώματος, γέγραπται ἀλλ' τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως διδασκάλου. "Οταν τοῖνυν ταπειναὶ λέξεις καὶ ἔργα, εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ γεγραμμένα νόσοι· δσα δὲ ἐνδοξα γράμματα, εἰς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα. "Οταν πεινάσῃ μετὰ τὸ νηστεῦσαι, τοῦ σώματος ἐλάττωμα· ἥνικα δὲ ἔξ εἰς ἀρτων τοὺς εἰ χωρὶς παιδίων καὶ γυναικῶν τρέφει, καὶ ιψοὶς κοφίνους κλασμάτων περισσεύει, τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἔργον. "Οταν ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον ἐν τῷ πλοιῷ κοιμᾶται, ἀναπαύσεως σωματικῆς ἔργον. "Οταν περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἀπειλῇ τοῖς κύμασι καὶ τοῖς ἀνέμοις. Σιώπα, πεζίμωσο, εὐθὺς ἀκούει παρὰ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ μεθ' ὅρκου ὁμολογούντων· Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἰ. "Οταν ἐστῶς πρὸς τῷ μνήματι Λαζάρου δακρύῃ, καὶ ὀπηγήκα πάσχειν ἕμελλε, λέγει, Περίλυνπός δυτινὴ γυνὴ μου ἦσας θαράτου, καὶ ἀδημονεῖ, καὶ τὸ μὲν Πνεύμα τῆς θεότητος πρόθυμον, εἰς πᾶσαν οἰκονομίαν λέγει, τὴν δὲ σάρκα ἀσθενῆ· τοῦ σώματος ἀσθενεῖα τὸ λυπεῖσθαι· καὶ ἀδημονεῖν. "Οταν κελευστικῶς λέγῃ· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ ἀναστῆ ζῶν δι νεκρὸς δι τεταρταῖς ἤδη λελυμένος. δι πάντης ἔγένετο ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως· τῆς θεότητος σημεῖον. "Οταν ἀπὸ τῆς ὁδοπορίας ὑπὲρ ἡμῶν κεκοπιακῶς ἐπὶ τῆς πηγῆς καθέζηται, τοῦ σώματος τὸ κοπῖδον. "Οταν λέγῃ· Δεῦτε πρός με, πάρτες οἱ κοκιώτες καὶ περορτισμέροι, κάγὼ ἀραπαύσω ὑμᾶς· ἔργον τῆς θεότητος, τὸ καὶ ἀπὸ σωματικῶν νόσων καὶ κόπων, καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν κινδύνων λεῖσθαι. "Οταν βαπτίζηται ὑπὸ Ἰωάννου, δις ἀμαρτιῶν οὐκ ἐποιησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στρόματι αὐτοῦ· τοῦ σώματος ὑπὲρ τὴν ἡμῶν ἔξιλασμός. "Οταν κελεύῃ τοὺς ἀποστόλους βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς δνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, τῇ θείᾳ δυνάμει αὐτοῦ ἀρμόζει. "Οταν κλίνῃ τὰ γόνατα καὶ ὡς ἀγθωπὸς προσεύχηται, τοῦ σώματος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξομολόγησις. "Οταν ἐν τῷ δρει, μεταμορρούμενον αὐτοῦ τὴν δόξαν μὴ δυνάμενοι φέρειν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γόνατα κλίνωσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἐκ τῆς δόξης τῆς θεότητος· τοῦ Λόγου λιχύς. "Οταν στερεοποιῇ τοὺς ἀποστόλους λέγων· Μή φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινότων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμέρων ἀποκτεῖται· τῆς θεότητος ἡ ἀδηλος καὶ λιχυρὰ παράκλησις. "Οταν παραιτήται τὸ ἀποθανεῖν, τοῦ σώματος ἡ δεῖλα. Πρὸ γὰρ τοῦ παραδηναὶ τὸν Ἀδάμ οὔτε λύπη, οὔτε δειλία, οὐ κόπος, οὐ λιμός, οὐ θάνατος ἦν.

25. Ἐγώ εἰμι, φησὶν, η τῶν σωζομένων ὁδὸς, καὶ η τῶν νεκρῶν ζωὴ, καὶ η τῶν ἀποφευγόντων τὸ φεῦδος ἀλήθεια· λέγων τοῖς ἐν σκότει· Ἄρακαλύψθητε. Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· τὸν γάρ Ἀδάμ ἐνδυσάμενος σὺν τοῖς παθήμασι χωρὶς ἀμαρτιῶν, τὸν κεκλημένον Ἰησοῦν, δι' αὐτοῦ τὸ ἀπολόμενον πρόσθετον προσῆξε τῷ Πατρὶ, ὡς πρόσθιον ἐπὶ

A dispar sit aurum argento: pari modo in una cademque Scriptura et de divinitate Filii, et de corpore quod propter nos ex Maria assumpsit, scriptum est; at eorum singula cognoscemus ut sagaces discipuli unius veri magistri. Quot igitur humiles voces et similia opera sunt, tot cogites scripta esse de corpore Jesu: quot gloriosa et sublimia, ad Verbi deitatem referas. Cum post jejunium fame premitur, id corporis infirmitas est; cum autem ex quinque panibus quinque millia, exceptis parvulis et mulieribus, alit, et duodecimi cophini fragmentorum supersunt, deitatis Verbi est opus. Quando ad pulvinar in navicula dormit, id requies est corporea; cum supra maris undas ambulanç fluctibus comininatur et ventis, Tace, obmutesce⁶⁶; B subito audit vectores in navicula cum juramento affirmantes, Vere Filius Dei es. Quando ad Lazarī sepulcrum stans lacrymatur, et cum vicinus cruciatibus ait, Tristis est anima mea usque ad moriem⁶⁷, et horrore tenetur, ac Spiritus quidem deitatis promptus est; de tota œconomia hæc profert: carnem quoque infirmam dicit; corporis infirmitas est tristem esse atque horrore corripi. Cum jubentis more dicit: Lazare, veni foras⁶⁸, et statim quadridianus mortuus reviviscit, qui jam solitus erat, quod ab initio mundi nusquam factum est, illud est deitatis signum. Cum ab itinere ad fontem sedet⁶⁹; corporis est faticere; cum autem dicit: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego quiescere faciam vos⁷⁰; deitatis est opus, tam a morbis et fatigationibus corporeis, quam ab animæ periculis liberare. Cum ab Joanne baptizatur qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus⁷¹, corporis est propitiatio pro nobis; cum autem jubet apostolos baptizare omnes gentes, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti⁷²; id divina ejus potestati convenit. Cum genua flectit et ceu homo precatur; corporis confessio est pro nobis; cum autem illius in monte transfigurati gloriam non ferentes Petrus et Jacobus et Joannes, vultus atque genua ad terram inclinant ad gloriam deitatis⁷³; Verbi virtus est. Cum apostolos confirmat his verbis, Notite timere ab iis qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere⁷⁴, hæc est deitatis latens atque valida adhortatio; cum mortem deprecatur, corporis formido est. Prius enim quam Adam transgrederetur, neque tristitia, neque formido, non lassitudo, non famæ, non mors erat.

25. Ego sum, inquit, eorum qui salutem consequuntur via, et mortuorum vita, et eorum qui mendacium aversantur veritas⁷⁵, dicens iis qui sunt in tenebris, Revelamini⁷⁶. Ego sum lux mundi⁷⁷. Quandoquidem enim Adamum cum affectibus induit, præter peccatum, videlicet eum qui vocabatur Jesus; per ipsum ovem perditam Patri obtulit,

⁶⁶ Marc. iv. 39. ⁶⁷ Matth. xxvi, 38. ⁶⁸ Joan. xi, 43. ⁶⁹ Joan. iv, 6. ⁷⁰ Matth. xi, 28. ⁷¹ I Petr. ii, 22. ⁷² Matth. xxviii, 19. ⁷³ Matth. xvii, 6. ⁷⁴ Matth. x, 28. ⁷⁵ Joan. xiv, 6. ⁷⁶ Isa. xlvi, 9. ⁷⁷ Joan. viii, 12.

*tanquam ovis ad occisionem ductus, aut quasi agnus coram tondere se sine voce*⁸⁰. De quo Paulus scribit: *Homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis et pro peccatis nostris*⁸¹; et alibi ait Apostolus: *Per hominem mors, et per hominem vita*⁸². Nam sicut in Adam omnes morimur, ita et in Christo omnes viviscabimur. Et rursum alio in loco scribit: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo*⁸³. Per primum itaque Adamum, primum hominem in mundo efformatum significat; per secundum autem Adamum, hominem qui in Servatore est, qui vocatur filius hominis, ovis, vitis, panis, arbor, granum frumenti, et his similia. Vocatur quoque Adam, etiam secundus multum differat a primo. Nam ille quidem ex terra factus, hic vero cum Verbum Patris esset, caro factus est. Neque tamen quia carnem ferebat, ideo Verbi naturam amisit: quemadmodum neque aurum proprium amittit decorum, quod in deformi claudatur marsupio.

26. Cum autem doctor noster alio loco dicat, *Considerate apostolum et pontificem confessionis nostrae JESUM, qui fidelis est ei qui fecit illum*⁸⁴, cave putes rem factam esse Deum Verbum, qui ab initio apud Patrem est. Non enim ait ut deitas invisibilis consideretur, sed Dominicus homo, quem ait Paulus mediatorem esse Dei et hominum, *hominem Christum JESUM, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis*. Quem dixit ut consideremus, JESUM scilicet, *qui fidelis est ei qui fecit ipsum: quemadmodum ait Dominus, Considerate corvos quia non seminant*⁸⁵, etc., et rursum: *Considerate lilia agri quomodo crescent*⁸⁶. Quae apparent igitur, ait consideranda esse, non autem angelos aliasque creaturas quae sub aspectum non cadunt. Quamvis enim dixerit Habacum propheta, *Consideravi opera tua, et expavi*⁸⁷: at ille se opera considerasse ait, non operum conditorem. Ac similiter apostolus quod sub aspectum cadit Domini corpus consideratum oportere ait, non autem invisibilem Verbi deitatem: *Deum enim nemo vidit unquam, neque videre potest*⁸⁸. Siquidem Deus Verbum erat et est, ut theologus ait Joannes⁸⁹. Quem itaque ad considerandum inducimur hominem Christum JESUM, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis, quem ait apostolum et pontificem fidemque esse; eum, inquit, quatenus res creata est, considerare jubet. Omnia itaque creata sunt; sed Dei Verbum non est creatum, utpote Dei Filius, sed genitum secundum naturam: universa enim per Verbum Pater creavit, quemadmodum Paulus ait: *In quo omnia creata sunt*⁹⁰; et ut Joannes dicit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*⁹¹. Ipsum autem Verbum neutiquam creat Deus, sed gignit: per ipsum namque Verbum facta omnia creataque sunt;

A σφαγὴν ἀχθεὶς, ἡ ὡς ἀμυδὸς ἐταρτλος τοῦ κειράτος αὐτὸς ἀρωρος. Περὶ οὗ δὲ Παῦλος γράφει: "Αὐτῷ πάσος Χριστὸς Ἰησοῦς, δὲ δοὺς ἔκαντὸς ἀρτίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν δὲ Ἀπόστολος: Δι' ἀνθρώπουν δὲ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου η ζωή. Οὐσπερ γάρ ἐν τῷ Ἄδαμ πάντες ἀπονῆσκομεν, οὐτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθησόμεθα. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ γράφει: "Ο πρῶτος ἀνθρώπος ἐκ τῆς χοικῆς, δὲ δεύτερος ἀνθρώπος ἐξ οὐρανοῦ. Τὸν τοίνου πρῶτον Ἄδαμ τὸν πρωτόπλαστον τοῦ κόσμου δηλοῖς· τὸν δὲ δεύτερον Ἄδαμ τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἀνθρώπον, δις καλεῖται: οὐδεὶς ἀνθρώπου, πρόβατον, ἄμπελος, ἄρτος, δένδρον, κόκκος σίτου, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Καλεῖται δὲ καὶ Ἅδημ, εἰ καὶ πολλῇ τοῦ δευτέρου διαφορὰ παρὰ τὸν πρῶτον. Οὐ μὲν γάρ ἐκ τῆς γέγονεν, δὲ δὲ, Λόγος ὁν τοῦ Πατρὸς, σὰρξ ἐγένετο οὐ κενωθεὶς τὸ εἶναι Δόγος διὰ τὸ σάρκα φορέσαι, καθ' δὲ οὐδὲ τὸ χρυσὸν κενοῦται τῆς ὁδῆς, ἔνδον ἔνδον γλωσσούμου τυγχάνον.

B 26. Οὐταν δὲ δὲ διμέτερος διδάσκαλος φάσκη ἐν ἑτέρῳ τόπῳ: *Kataροήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν δύτα τῷ ποιῆσατι αὐτόν* μὴ δόξῃς ποιῆμα εἶναι τὸν ἀπόρχης πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν Λόγον. Οὐ γάρ τὴν ἀδράτον θεότητα λέγει κατανοεῖν ἀλλὰ τὸν Κυριακὸν ἀνθρώπον, δι' επεν δὲ Παῦλος μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπον Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν δύτα ἐκαντὸν ἀρτίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐ εἴπει κατανοεῖν Ἰησοῦν, πιστὸν δύτα τῷ ποιῆσατι αὐτόν· ὃς φησὶν δὲ Κύριος. Καταροήσατε τὸν καθρυακας, πώς οὐ σπείρουσι, καὶ τὰ ἔχεις καὶ πάλιν Καταροήσατε τὰ κριατοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνουσι. Τὰ οὖν φαινόμενα λέγει κατανοεῖν, καὶ οὐκ ἀγγέλους η ἑτέρας κτίσεις ἀσράτους. Καν γάρ λέγητο Ἀμβακούμ δι προφήτης: *Kateνόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἔξεστην ἔργα, λέγει, κατενόησα, καὶ οὐ τὸν τῶν ἔργων ποιητὴν. Καὶ δὲ Ἀπόστολος τὸ φαινόμενον τοῦ Κυρίου σῶμα λέγει κατανοεῖν, οὐ τὴν ἀδράτον τοῦ Λόγου θεότητα. Θεορ δύριον οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε, οὔτε Ιδεῖν δύναται· καὶ περ Θεός ήγε δὲ Λόγος καὶ ἔστιν, ὃς φησὶν δὲ θεολόγις Ιωάννης. Οὐ τοίνυν κατανοεῖν ἀκούομεν ἀνθρώπου Χριστὸν Ἰησοῦν, δις δέξαντεν ἐκαντὸν ἀρτίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ὃν λέγεις ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα πιστὸν δύτα, τὸ ποιῆμα νοεῖν λέγει. Ηλάτα οὖν ἐκτίσθησαν κτίσμα δὲ οὐκέτι· ὃ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δις ἔστιν. Υἱός, ἀλλὰ γένηται κατὰ φύσιν τὰ γάρ πάντα δὲ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου ἐκτίσειν, ὃς φησὶν δὲ Παῦλος: "Ἐν φύτευσαν τὰ πάντα ἐκτίσθησαν· καὶ ὡς δὲ Ιωάννης λέγει: Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέποτε. Αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον οὐ κτίσει, ἀλλὰ γεννᾷ Θεός· δι' αὐτοῦ γάρ τοῦ Λόγου πάντα ἐγένετο καὶ ἐκτίσθη οὐκέτιδες δὲ ἐγένετες, ἀλλ' ὅπερ δὲ ἡ μᾶς ἐφόρεσεν ἀνθρώπου γεγονότα καὶ κτισθέντα δηλοῦσιν αἱ Γραφαὶ.*

⁸⁰ Isa. lxx, 7. ⁸¹ I Tim. ii, 5. ⁸² I Cor. xv, 22. ⁸³ ibid. 47. ⁸⁴ Hebr. iii, 2. ⁸⁵ Luc. xii, 24. ⁸⁶ ibid. 27. ⁸⁷ Habac. iii, 4. ⁸⁸ I Joan. iv, 12. ⁸⁹ Joan. i, 1. ⁹⁰ Col. i, 16. ⁹¹ Joan. i, 5.

neque tamen ipsum factum est. Sed in supra notatis sententiis hominem quem pro nobis gestavit, factum scilicet atque creatum intelligunt significantque Scripturæ.

27. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· Πάτερ καλῆμα μέρος ἐστιν τῷ οὐρανῷ γέμοι καρπὸν φέρει· καὶ ἐν τῷ ἑφόρεσσεν ἀνθρώπῳ ἐκ τοῦ γηγενοῦς Ἀδάμ, ζωοποιήσει τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ γένος, θαρατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ Πνεύματι, ὡς ὁ Πέτρος γράψει· διτὶ σαρκὶ θανατωθέντα αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν λέγει, καὶ οὐ τῇ ἀθανάτῳ ζωοποιῷ θεδετητι. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ· Ἡ γοῦν ζωὴ οὐδὲ ἀποθνήσκει, τοὺς νεκροὺς δὲ μᾶλλον ζωοποιεῖ. Ὡς γάρ τὸ φῶς οὐ βλάπτεται ἐν σκοτεινῷ τόπῳ, οὔτε τῇ ζωῇ παθεῖν τι δύναται ἐπισκεψαμένη τὴν θυτὴν φύσιν· ἀτρεπτος γάρ καὶ ἀναλλοίωτος ἡ τοῦ λόγου θεότης.

28. Τίς γάρ, φησίν, ἔτηντα τοῦ Κυρίου; ή τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, δος συμβιβάσει αὐτόρ; Μόνος δὲ Υἱὸς σύμβουλός ἐστι τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸν νεῦν αὐτοῦ ἔγνω, δὲ λέγων· Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ δὲ Υἱὸς, καὶ τὸν Υἱὸν οὐδεὶς ἐπιγινώσκει εἰ μὴ δὲ Πατήρ, καὶ φῶς δὲ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Λέγει τοίνυν δὲ Ἰωάννης περὶ τοῦ Κυρίου· Ὁταν φαρερωθῇ, δομοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, καὶ ὑψόμεθα αὐτὸν, καθὼς ἐστιν (60). Ὅρα, διτὶ ξωτὸν νῦν οὐδεὶς εἶδε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ᾧ ἐστιν, ἀχρις οὐ φανερώσας αὐτὸν ἡμῖν· τὸν δὲ ἑφόρεσσε δι' ἡμᾶς ἀνθρωπὸν εἰδομεν· δην εἴπεν δὲ Παῦλος· Καταροήσοτε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὅρτα τῷ ποιῆσατι αὐτόν. Ὁν καὶ Στέφανος λέγει· Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ δεξιᾷ ἐστῶτα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εἴπε τὸν Λόγον ἡ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακὸν σῶμα· δὲ καὶ Παῦλος λέγει· Ός ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Περὶ οὐ σώματος δὲ λαυδί φησιν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς προφητειῶς· Κάθους ἐκ δεξιῶν μου, ἐως ἂρ θῶ τοὺς ἔχθρούς σου ὑποπόδιοι τῷ ποδῷ σου· οὓς προεγίνωσκεν ἔχθροὺς ἐσομένους, τὸν διάβολον καὶ τὰς συνεργούσας αὐτῷ ἀντικειμένας ἐνεργείας, αἰτινες ἔχθρευον τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, γινώσκουσαι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καταργούμενας ἔσαταις, καὶ τὸν τὸ χράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον, καὶ τοὺς ἔχθρεύσαντας αὐτῷ Ἰουδαίους, εἰς οὓς τὸ γεγραμμένον πληροῦται· Ὁτι ἐμίσσαρ με δωρεάν. Ἀνθ' ὧν τὰ πρὸς ὡφέλειαν διδασκόμενοι μαστίζειν καὶ σταυροῦν ἐτέλμαν, Σαμαρείτην αὐτὸν καὶ δαιμονιζόμενον καὶ ἀνθρωπὸν ἀμαρτωλὸν λέγοντες, καίτοι δι' αὐτοῦ τῆς ἀμαρτίας καταχριθείστης. Εἰς δὲ γέργαπται· Ὁψονται εἰς δὲ ἐξεκέντησαν. Οὐτεπέρ ἐν τῇ χρίσει δρῶντες χρίνοντα ξύντας καὶ νεκροὺς, ᾧς φησιν Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ· Καθὼς θεωκερ αὐτὸν χρίσιν ποιεῖν, διτὶ Υἱὸς ἀνθρώπων ἐστι· μεταμελόμενοι, φυλή κατὰ φυλής ἐροῦσιν· Οὗτος δὲ διασχημένος ποτε εἰς γέλωτα, λέγοντες αὐ-

A 1035 27. Ait quippe Dominus, *Omnis palma in me manens fert fructum*¹¹: et in homine quem gestavit ex terrigena Adamo, vivificabit ipsum Adami genus, *mortalitatus carne, vivificatus Spiritu*¹², ut scribit Petrus; quia scilicet tunc ipsum carne pro nobis, neque tamen immortali ac vivifica deitate, occisum significat. Ait quippe Dominus: *Ego sum vita*^{13.14}. Vita certe non moritur; imo vero mortuos suscitat. Sicut enim lumen in loco tenebroso non laxatur; sic neque vita quidquam pati valet cum mortalem visitat naturam: inmutabilis quippe et invariabilis est Verbi divinitas.

B 28. Quis novit, inquit, sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, qui instruat eum¹⁵? Solus Filius consiliarius est Patris, cuius mentem novit, B qui ait: *Nemo novit Patrem, nisi Filius; et Filiū nemo novit nisi Pater, et cui Filius revelaretur*¹⁶. Ait itaque Joannes de Domino: *Cum apparuerit, similes ei erimus et videbimus eum sicuti est*¹⁷. Animadverte neminem hactenus vidisse Filium Dei, sicuti est, donec se ipse nobis manifestaret: hominem vero, quem propter nos gestavit, vidimus. De quo ait Paulus: *Considerate apostolum et pontificem confessionis nostrae Jesum, qui fidelis est ei qui fecit ipsum*¹⁸. De quo Stephanus quoque ait: *Videbo Filium hominis stantem a dextris virtutis Dei*¹⁹. Non dixit Verbum aut Sapientiam Patris se vidisse, sed Filium hominis, Dominicum ex Maria corpus, de quo Paulus ait: *Qui sedet a dextris Dei*²⁰. De quo corpore loquitur propheticus David ex persona Patris: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*²¹; videlicet quos præscivit fore inimicos, diabolum et adversarias illi administras potestates; quæ Dominico homini infestæ erant, quia non nesciebant abrogari se per mortem ipsius, necnon eum qui imperium mortis habebat diabolum, atque Iudeos ejus inimicos, in quibus impletur quod scriptum est: *Quia odio habuerunt me gratis*²². Nam cum ab eo præcepta edocerentur sibi per utilia, flagris ipsum cædere et cruci affigere ausi sunt, Samaritanum, dæmonium habentem²³, hominemque peccatorem dictitantes, quamvis ab eo peccatum condemnatum fuisset. De quo scriptum est: *Videbunt in quem transfixerunt*²⁴. Sed quando ipsum in judicii die videbunt: judicantem vivos et mortuos, uti Joannes de Filio ait: *Quemadmodum dedit illi judicium facere, quia Filius hominis est*²⁵; poenitentia moti, tribus adversus tribum ita loquentur: *Hic est quem habuimus aliquando in derisionem*²⁶, dicentes ipsi: *Alios salvos fecisti, te ipsum non potes salvum facere*²⁷. Domini itaque

¹¹ Joan. xv, 5. ¹² I Petr. iii, 18. ^{13.14} Joan. xii, 6. ¹⁵ Isa. xl, 13. ¹⁶ Luc. x, 22. ¹⁷ I Joan. iii, 2. ¹⁸ Hebr. iii, 1, 2. ¹⁹ Act. vii, 55. ²⁰ Hebr. x, 12. ²¹ Psal. cix, 1. ²² Psal. xxiv, 19; Joan. xv, 25. ²³ Joan. viii, 48. ²⁴ Zachar. xii, 10; Joan. xix, 37. ²⁵ Joan. v, 27. ²⁶ Sap. v, 3. ²⁷ Math. xxvi, 42.

corpus respicit quod scriptum est a Davide : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*¹⁰. Nam ante prophetiam hanc Davidis, in sinu Patris Verbum erat, neque habuit inimicos in celo. Nemo enim ante conditum mundum cum Patre erat, nisi Filius et Spiritus sanctus. Pater enim per Filium fecit infinita saecula, principatus, potestates, omniaque opificia. Qui ergo commune nihil cum aliquo habet, non fundum, non pecuniam, sed omnium est Dominus, videlicet Deus Verbum cui nemo resistere valet, quoniam pacto inimicos habuerit? Nam qui deitatem Verbi minnuunt, quasi scilicet non possit Dominus per se ipsum inimicos ulcisci, aestimant dixisse Filio Patrem : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Illud vero vel nunc tandem moverint homines imperiti scriptum suis de Servatore, quatenus spectatur ut homo. In ipso enim Davide scriptum est de Dominico homine : *Inimicus nihil proficiet in te*¹¹; ac rursum : *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*¹².

29. Dominus, inquit, in *cælo paravit thronum suum*¹³. Aliud est, *Cælum mihi thronus*¹⁴; et aliud est parari thronum in *cælo* *ceu* in aliquo loco. Multis in praesenti opus est verbis ad eorum enarrationem. Memorati vero throni denotant omnium creatarum rerum obsequentiam. Hæc autem præmissimus in illud, *Sede a dextris meis*, quod scilicet de Dominicō corpore dictum sit. Si namque, *Cælum et terram ego impleo, dicit Dominus*, ut ait Jeremias¹⁵: omniaque Deus continet, et a nullo continetur; quo in throno sedebit? Corpus igitur est cui dicit, *Sede a dextris meis*, cuius etiam inimicus fuit diabolus cum malignis potestatisibus, nec non Judæi et Græci, qui Christi prædicationibus obstitere: perque ipsum corpus pontifex et apostolus effectus et vocatus est, per mysterium quod dedit nobis dicens: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, et sanguis Novi Testamenti, non Veteris, qui pro vobis effundetur*¹⁶. Divinitas autem neque corpus neque sanguinem habet, sed is, quem ex Maria tulit homo, horumque causa fuit: de quo dixerunt apostoli: *Jesum ex Nazareth, virum approbatum a Deo in vobis*¹⁷. Nazareth urbem terrenam dicit, neque coelestem illam. Virumque vocant ipsum non Deum, apud Judæos scilicet aliosque, qui perinde atque illi ab illo ad usque præsens tempus secundum carnem sentiunt. Apostoli vero, ipseque Dominus de seipso humano more respondit his verbis: *Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis*¹⁸? Non ait, Quæritis me interficere qui Deus sum. Deus quippe, cum impatibilis et immortalis sit, mortem quidem abrogat, mortuos autem vivificat: ait quippe, *Ego sum vita*¹⁹. Philippum vero, ad credendum proin-

A τῷ . Ἀλλούς ἔσωσας, ἐαυτὸν οὐ δύνασαι σῶσαι. Ἐστι τοίνυν εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τὸ γραφὲν διὰ τοῦ Δαυΐδ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἵνα ὅτῳ τοῖς ἑχθρούς σου ὑποπόδιον τῷ ποδῶν σου. Περὶ γὰρ τῆς διὰ Δαυΐδ προφητείας, ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς ἦν δό Λόγος, καὶ οὐκ εἶχεν ἑχθροὺς ἐν οὐρανῷ. Οὐδέτες γάρ ἦν σὺν τῷ Πατρὶ πρὸς κτίσεως εἰ μή ὁ Γίδες καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ὁ Πατὴρ γάρ διὰ τοῦ Γίου ἐποίησε τοὺς ἀπείρους αἰώνας, ἀρχάς τε καὶ ἔξουσίας καὶ πᾶσαν κτίσιν. Ὁ τοίνυν πρὸς μηδένα ἔχων κοινὸν κτήμα τὴν χρῆμα, ἀλλὰ πάντων Κύριος ὁ θεὸς Λόγος, ὃ οὐδέτες δύναται ἀντιστῆναι, πᾶς εἶχεν ἑχθρούς; Οἱ γάρ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐλαττοῦντες, ὡς μή δυναμένου τοῦ Κυρίου δι’ ἐαυτοῦ τοὺς ἑχθρούς ἀμύνασθαι, οἵονται εἰρηκέναι τὸν Πατέρα τῷ Σῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἵνα ὅτῳ τόντος ἑχθρούς σου ὑποπόδιον τῷ ποδῶν σου. Τοῦτο δὲ καὶ νῦν γινωσκέτωσαν οἱ ἀπαλδευτοὶ εἰς τὸν κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἀνθρώπων γεγράφθαι. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ Δαυΐδ γέγραπται περὶ τοῦ Κυριακοῦ ἀνθρώπου· Ἐχθρός οὐκ ὀφελήσει ἐτοι· καὶ πάλιν· Μάστιξ οὐκ ἀγγειεὶ τῷ σκηνώματι σου.

29. Κύριος, φησὶν, ἐτῷ οὐρανῷ ἡτοίμασε τὸν θρόνορ αὐτοῦ. Ἐτερόν ἐστιν· Ὁ οὐρανός μεθ θρόνοις, καὶ ἔτερόν ἐστιν ἐτοιμάζεσθαι θρόνον ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἐπὶ τόπου τινός. Πολὺς μὲν δὲ προδεδηλωμένοι θρόνοι δηλοῦσι τὴν ὑποταγὴν πάσης κτίσεως. Ταῦτα δὲ παρεθέμεθα περὶ τοῦ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, διτὶ εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα λέλεκται. Εἰ γάρ, Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐπὼ πληρῶ. λέγει Κύριος, ὡς φησιν Τερεμίας· πάντα δὲ χωρεῖ δὲ θεὸς, ὑπὲρ οὐδενὸς δὲ οὐ χωρεῖται· εἰς ποιὸν καλέεται θρόνον; Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστιν, ὡς λέγει· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, οὐ καὶ γέγονεν ἑχθρὸς διέβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ Ίουδαιοὶ καὶ Ἑλληνες, οἱ τοῖς Χριστοῦ κηρύγμασιν ἀντιπίποντες· δι’ οὐ σώματος ἀρχιερεύς καὶ ἀπόστολος καὶ γέγονε καὶ ἐχρημάτιζε, δι’ οὐ παρέδωκεν ἡμῖν μυστηρίου, λέγων· Τοῦτο ἐστι μου τὸ σῶμα, τὸ ὑπέρ ίμων, καὶ τὸ αἷμα τῆς Καιρῆς Διαθήκης, οὐ τῆς Παλαιᾶς, τὸ ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενορ. Θεότης δὲ οὗτε σῶμα οὗτε αἴμα ἔχει, ἀλλ’ δι’ ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας ἀνθρώπου, αἰτιος τούτων γέγονε· περὶ οὐ εἴπον οἱ ἀπόστολοι· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ἀρδρα ἀπὸ θεοῦ ἀποδεδειγμένορ εἰς ὑμᾶς. Ναζαρὲτ πόλιν ἐπίγειον λέγει, καὶ οὐχὶ οὐράνιον. Ἀνδρα τε αὐτὸν φασι, καὶ οὐ θεὸν, πρὸς τοὺς Ίουδαιοὺς καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτοῖς κατὰ σάρκα φρονοῦντας ἔκτοτε καὶ νῦν. Καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος περὶ έαυτοῦ ἀνθρωπίνως ἀπεκρίνατο λέγων· Τι με ἔτειτε ἀποκτεῖναι, ἀνθρώπον δὲ τὴν ἀλήθευσαν ὑμῖν λειλάληκα; Οὐκ εἴπε, Ζητεῖτε με ἀποκτεῖναι θεὸν δυτα· θεὸς γάρ ἀπαθῆς καὶ ἀθάνατος ὁν, τὸν μὲν θάνατον καταργεῖ, τοὺς δὲ νεκροὺς ζωοποιεῖ λέγων· Ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ. Πρὸς δὲ Φλιππον, ἐμα τῷ ἀκού-

¹⁰ Psal. cix, 1. ¹¹ Psal. lxxxviii, 23. ¹² Psal. xc, 10. ¹³ Isa. cii, 19. ¹⁴ Isa. lxvi, 1; Act. vi, 49. ¹⁵ Jer. xxiii, 24. ¹⁶ Matth. xxvi, 26-28. ¹⁷ Act. ii, 22. ¹⁸ Ioan. viii, 40. ¹⁹ Ioan. xiv, 6.

παι πιστεύοντα, διδάσκει σὸν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, καὶ τοῖς δυναμένοις ὁμοίως πνευματικῶς χωρῆσαι, λέγων· Ὁ ὄντας ἐμὲ ὄντας τὸν Πατέρα· ἔτι καὶ δ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, καὶ, Ἐτῶ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ δ Πατὴρ ἐν ἐμοι.

30. Ἐχεις τοίνυν ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν Γραφῶν ἀποδεξεως τὸν ἀνθρώπον τοῦ Σωτῆρος, δὸν κατανοεῖν διδασκόμεθα αὐτὸν εἶναι ποίημα· οὐ γὰρ τὴν ἀρρεπον θεότητα τοῦ Λόγου, τὴν ἐν κόλποις πατρῷοις ἀποκεκρυμμένην, ἢν οὐδέτες ἔως τοῦ δεύτερον τεθέαται. Καὶ τοῦτο Παῦλος οἶδεν ἡμῶν μᾶλλον λέγων· Περιστραψέ με φῶς ἵκανόν, καὶ ἐπεστα εἰς τὸ ἔδαφος. Καὶ ἡκουοσα φωτῆς λεγούσης μοι· Σαοὺλ, Σαοὺλ, τι με διώκεις; σκληρόν σοι πρὸς κάντρα λακτίσειν. Κάγὼ εἰπον· Τίς εἰ, Κύριε; Καὶ δ Κύριος φησι πρὸς μέ· Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, δὸν σὺ διώκεις. Ὁμολογεῖ δὲ ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς τοῦ Κυρίου τετυφλῶσθαι· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ προστάξεως αὐτοῦ θετείνεται. Εἰ δὲ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τετύφλωται, μή δυνάμενος δρᾶν τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν· πῶς ἡμᾶς διδάσκει τὴν θεότητα αὐτοῦ τοῦ Λόγου κατανοεῖν; Ἀλλ' δ τολλάκις εἰπον, καὶ νῦν ἐρῶ, Ἰησοῦν τὸν ἀνθρώπον τοῦ Σωτῆρος, τὸν πιστὸν δυτα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, εἰπεν ἡμῖν κατανοεῖν.

31. Μιμηταὶ μού γίνεσθε, φησὶ, καθὼς κάτω Χριστοῦ· δηλοντί τοῦ ἀνθρώπου λέγει, τοῦ κειμένου θεμελίου. Τῆς γὰρ θεότητος τοῦ Λόγου οὔτε Παῦλος, οὔτε ἑτερός τις γενέσθαι δύναται μιμητής, εἰ μὴ ἐν τοῖς παθήμασι καὶ πραῦτητι τοῦ Χριστοῦ. Περὶ ὧν δ Πέτρος λέγει ἐπακολουθήσειν ἡμᾶς τοῖς ἔγγεσιν αὐτοῦ· καθὼς καὶ δ Παῦλος εἶπε, τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἀναπληροῦν ἐν τῇ ιδίᾳ σαρκὶ. Ἀναντιβρήτας οὖν δ πρὸ τοῦ αἰώνος θεμελιώθεις εἰς τὰ ἀπόκρυφα τῆς πατρῷας διανοίας ἐν προγνώσει ἦν, δὸν ἔμελλεν ἐκ Μαρίας Κυριακὸν ἀνθρώπον κτίζειν. Περὶ δὲ τὸ Κυριακὸν σῶμα φανερῶς προεφητεύθη τῷ Ἰούδᾳ· Ἐκ σοῦ ἐξελένεται μοι ἡγούμενος· καὶ η ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπὸ ἀρχῆς ἀπὸ ἡμέρων αἰώνος· καίπερ ἐπὶ συντελεῖτ τῶν αἰώνων ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἀνελήφεν δ Θεὸς Λόγος τὸν ἀνθρώπον.

32. Ὁταν, φησὶν, ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς δ Υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. Ζητήσωμεν τοίνυν τις ἐστιν ὁ μὴ ὑποτασσόμενος τῷ Θεῷ, εἰ μὴ πρότερον τὰ πάντα αὐτῷ ὑποταγῇ. Τί γὰρ οὐκ εἴχεν ὑποτεταγμένον δ ἐκ Πατρὸς Λόγος, πρὶν τῆς δι' οὐλήφρεσεν ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς οἰκονομίας; πάντα γὰρ τὰ ποιήματα τῷ πεποιηκότι ὑποτάσσεται. Τῷ δὲ ἀναληφθέντι ἀνθρώπῳ ἔως νῦν οὐ τὰ πάντα ὑποτέταχται· φησὶ γὰρ δ Παῦλος· Οὐπώ βλέπομεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμέτα. Τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις σκάνδαλον ἐστιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Ὅταν τοίνυν πᾶσα

A ptum, cum reliquis apostolis, aliisque qui par modo possent spiritualiter capere, docuit his verbis: Qui vidit me, vidit et Patrem¹⁰; Ego et Pater unus sumus¹¹; et, Ego in Pater et Pater in me¹².

1036 30. Habes itaque ex ipsa sacrarum Scripturarum demonstratione, hominem Servatoris esse, quem ut rem creatam considerare docemur; sed non invisibilem Verbi divinitatem, quae in paterno sinu abscondita est, quamque nemo hactenus vidit. Id vero Paulus præstantius quam nos noverat, qui ait: Circumfusil me lux copiosa, et decidi in terram: et audivi vocem dicentem mihi: Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulos calcitrare. Et ego respondi: Quis es, Domine? Et dixit Dominus mihi, Ego sum Jesus, quem tu persequeris¹³. Fatetur autem se a gloria et claritate lucis Domini excæcatum, et post triduum ex revelatione et jussu ipsius visum recepisse. Quod si Paulus, vas electionis, excæcatus est, quod gloriarum Domini conspectum ferre non valuerit; qui nos ipse edocere possit quo pacto consideremus et perspiciamus ipsius Verbi deitatem? Sed quæ sæpe dixi, et nunc repetam: Jesum Servatoris hominem, qui fidelis est ei qui fecit ipsum, nobis esse considerandum dixit.

31. Imitatores mei estote, inquit, sicut et ego Christi¹⁴: de homine scilicet loquitur, qui positus est in fundamentum. Divinitatis enim Verbi neque Paulus, neque quispiam alias potest imitator esse: nec nisi in passionibus et in mansuetudine Christum possumus imitari: de quibus Petrus ait¹⁵, nos seculuros vestigia ejus: quemadmodum et Paulus ait¹⁶, adimplere se quæ desunt tribulationibus Christi in carne sua. Sine controversia igitur est, eum qui ante sæcula fundatus est in secreto paternæ mentis per præscientiam suis, Dominicum scilicet hominem, quem futurum erat ut Pater ex Maria produceret. De Dominicō autem corpore palam est propheticō afflātu Judæ dictum suis: Ex te exierit mihi dux: et principatus ejus a principio a diebus sæculi¹⁷. Siquidem in consummatione sæculorum ex tribu Juda Deus Verbum assumpsit hominem.

32. Cum, inquit, subjecta fuerint illi omnia, ipse Filius subjectus erit ei qui subjicit sibi omnia¹⁸. Quæramus itaque quis ille est qui non subjicitur Deo, nisi prius omnia subjecta sint illi. Quid enim habuit non sibi subjectum is qui, ante cœconomiam suscepti pro nobis hominis, Patris Verbum erat? omnia quippe opificia opifici subjiciuntur. Assumptio autem homini non omnia etiam ad hoc usque tempus subjecta sunt; ait enim Paulus: Necdum videamus omnia subjecta ei¹⁹. Judæis quippe scandalum est, gentibus autem stultitia, nobis vero qui in ipsum credimus, Christus est Dei virtus et Dei sapientia²⁰. Cum itaque omnis creatura in nubibus occurret

¹⁰ Joan. xiv, 9. ¹¹ Joan. x, 30. ¹² Joan. xiv, 10. ¹³ Act. xxii, 6-8. ¹⁴ I. Cor. iv, 16. ¹⁵ I Petr. ii, 21. ¹⁶ Coloss. i, 24. ¹⁷ Mich. v, 2. ¹⁸ I Cor. xv, 28. ¹⁹ Hebr. ii, 8. ²⁰ I Cor. i, 21.

Filio, et ipsi subjecta fuerit; tunc et ipse Filius Patri subiectetur, factus pro omni creatura fidelis apostolus et pontifex, ut sit Deus omnia in omnibus, id est, Pater et Filius et Spiritus sanctus, una dominatio, divinitas et regnum. Quod si quis dixerit: Non Iesum subjectum esse dixit Apostolus, sed Verbum; audiat is, Iesum Filium Dei vocari et esse propter Verbum in eo absconditum: quemadmodum Lucas, qui genealogiam scripsit, ait: Erat autem Jesus incipiens quasi annorum triginta, filius, ut putabatur, Joseph²¹. Atque de cursis omnibus qui in genealogia locum habent usque ad Adam, dixit: qui fuit Adam, qui fuit Dei²²; ut declararet et corpus quod ex Adamo gestavit, et deitatem quam ex Patre habet.

33. Est autem una ex omnibus rebus quas in Filio Pater efficit et ostendit, quod ipse cognoscat diem et horam judicij²³, ipsique omne judicium tradidit; ut quemadmodum honorant Patrem, ita et Filium honorent²⁴. Quod si judicium omne ipsi tradidit, ut illud exerceret; liquidum sane est cognitionem quoque ejus, quandonam scilicet et quo pacto futurum sit, ipsi traditam fuisse. Qui igitur non novit diem judicij, Jesus est ex Maria genitus, nam qui ex corde Patris est Deus Verbum, ignorat nihil, qui omnia novit antequam siant.

34. Si itaque Jesus ait: Pater meus maior est me²⁵, et tamen dicit se aequali Deo esse; ediscamus quae causa sit, quod Patrem et majorem et aequalem sibi dicat: Major est Filio, propter corpus patibile quod C Filius gestavit; aequalis vero, quia Pater totus totem perfectum ab aeterno genuit Filium.

35. Quemadmodum et Esdras propheticus spiritu dicit ex persona Zorobabelis, idque de Filio Dei: Vivit veritas, et vincit, et roboratur manetque in aeternis aeternalis²⁶; intelligendo scilicet corpus, quod gestaturus erat pro nobis, morti tradendum; sed non veritatem in ipso iacentem, id est Verbum Patris. Una quidem cum Iesu mortuo descendit veritas in cor terrarum; ut eos qui mendacio decepti ac circumventi fuerant, ipse, veritas cum esset, liberaret: perinde ac si rex quispiam carcerem adeat visitatum eos qui in vinculis sunt; ingressus quippe nihil iuditur, sed eos juvat qui sub custodia sunt; ita Deus Verbum, nihil Iesus a corpore mortali quod pro nobis gestavit, ipsis qui in carcere inferni degebant, in spiritu divinitatis auxilium tulit.

1037 36. Jacob cum benedicit Iudeam, ex quo futurum erat ut Dominus humanum corpus assumoret, ait: Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae amictum suum²⁷. Quod tam historice sumptum neutiquam fecit: neque enim in vino lavit stolam suam. Quid vero, posquam dixit loturum in vino stolam suam, adjicit, Et in sanguine uvae? Num aliud est vinum, aliud sanguis uvae? id melius novit Isaías

A Η κατίσις ἐν νεφέλαις ἀπαντήσῃ τῷ Υἱῷ, καὶ υποστῆσῃ αὐτῷ· τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ Πατρὶ, ὑπὲρ πάσης κτίσεως γενόμενος πιστὸς· ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς, ἵνα ἦ δὲ θεός, τὰ πάντα ἐν πάτει· τουτέστι Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ἡ μία κυριότης καὶ θεότης καὶ βασιλεῖα. Ἐάν δέ τις λέγῃ, διτί Οὐ τὸν Ἰησοῦν εἰπεν ὑποτασσόμενον, ἀλλὰ τὸν Λόγον· ἀκουσάτω, διτί Ἰησοῦς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεού ἐκρημάτισε καὶ ἔστι διὰ τὸν ἐν αὐτῷ κρυβόντα Λόγον· ὡς ὁ Λουκᾶς γενεαλογῶν εἶπεν· Ἡρ δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὥστε ἐτῶρ τριάκοντα, ὥρις ιδές, ὡς ἐνομίζετο, τὸν Ιωσήφ. Καὶ διελθὼν τοὺς ἐφεξῆς γενεαλογουμένους μέχρις ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, εἶπε· τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ· ἵνα δεῖξῃ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐφέρεσσαν σῶμα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς θεότητα.

B 33. Ἐστι δὲ ἐν τῶν πάντων, ὃν ἐν τῷ Υἱῷ ἐργάζεται καὶ δεικνύει ὁ Πατήρ, τὸ γινώσκειν τὴν ἡμέραν καὶ ὡραν τῆς κρίσεως· αὐτῷ τε καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν παραδέδωκεν· Ἰησος, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, τιμῶσι καὶ τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὴν κρίσιν αὐτῷ πᾶσαν παραδέδωκε ποιεῖσθαι, δῆλον, διτί καὶ τὴν γνῶστην αὐτῆς, πότε καὶ πῶς γίνεται. Οὐ γοῦν μὴ γινώσκων τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὁ ἐκ τῆς Μαρίας γεννηθεὶς ἔστιν Ἰησοῦς· οὐδὲν γάρ ἀγνοεῖ ὁ ἐκ καρδίας τοῦ Πατρὸς θεός Λόγος, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.

34. Εἰ τοίνυν λέγεις ὁ Ἰησοῦς· Ο Πατήρ μου μείζων μου ἐστι· λέγω δὲ καὶ ἔνον ἔκανόν τῷ Θεῷ· μάθωμεν διὰ τούτους καὶ μείζωνα λέγει τὸν Πατέρα ἔκαντον καὶ ἔσον· Μείζων ἐστιν τοῦ Υἱοῦ διὰ τὸ σώμα ὃ ἐπέβαρε πειθότων· Ἰσος δὲ, καθότι δῆλος δὲν τέλειον ἐγένετον διαδίδως τὸν Υἱόν.

35. Ός καὶ ὁ Ἐσδρας προφητεύει ἐκ προσώπου τοῦ Ζωροδάσεω, λέγων περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· Ζητήσεια, καὶ γινήσαι, καὶ κραταιούσαι, καὶ μέτρει εἰς τοὺς αλώρας τῶν αλώρων· τὸ δὲ πέρα ήμῶν ἔμελλε φορεῖν σώμα, ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθνήσκειν αὐτός· καὶ οὐ τὴν ἐν αὐτῷ κρυπτομένην ἀλήθειαν, τουτέστι τὸν Λόγον τοῦ Πατρός. Συγκατέβανε μὲν ἡ ἀλήθεια τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθνήσκειν Ἰησοῦς εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς· ἵνα τοὺς ὑπὸ τοῦ φεύγοντος ἀπατηθέντας, αὐτὸς ἀλήθειαν ὄν, ἐλευθερώσῃ· διὸ τρόπον εἰ τις βασιλεὺς ἐν φυλακῇ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἐκεῖσε κατεχομένους δεσμώτας εἰσελθὼν, βλάπτεται μὲν οὐδὲν, ὡφελεῖ δὲ τοὺς ὑπὸ κατοχῆς τυγχάνοντας· οὕτως δὲ θεός Λύγος, οὐδὲν βλαπτόμενος δι' οὐ ἐφόρεσεν ὑπὲρ ἡμῶν θυητοῦ σώματος, ὡφέλησε τοὺς ἐν τῇ τοῦ ἄδου φυλακῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς θεότητος.

36. Εὐλογῶν δὲ διακόνων τὸν Ιούδαν, ἐξ αὐτοῦ δικύριος ἔμελλε τὸ ἀνθρώπινον ἀναδέχεσθαι σῶμα, λέγει· Πληρεῖ ἐν οἷς τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταχυλῆς τὴν περιστολὴν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ιστορίαν οὐ πεποιηκεν· οὔτε γάρ ἐν οἷς τὴν έκαντον στολὴν. Τί δὲ, μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, οἴη πλυνεῖν τὴν στολὴν αὐτοῦ, λέγει· Καὶ διαμάτισται σταχυλῆς; Μή ἐπερός ἐστιν διοίνος, καὶ ἐπερον αἷμα

²¹ Luc. iii, 23. ²² Ibid. 38. ²³ Joan. v, 23. ²⁴ Joan. xiv, 28. ²⁵ III Esd. iv, 41. ²⁶ Gen. xlvi, 11.

σταφυλῆς; μᾶλλον ἡμῶν οἵδεν Ἡσαῖς λέγων· *Tοῦ αὐτοῦ ὁ πατέρας ἡμάρτησεν τὸν παῖδαν*. Πλήρης καταπεπατμένης. Τὸν τοίνυν ἐνδύμα τὸν ἐν οἴνῳ καὶ ἐν αἴματι σταφυλῆς προψηφεύει πλυνόμενον. Ὁ χιτών ἐστιν δὲ χειροτέχνης· διογον γάρ καὶ διατάξοντὸν ἐν οἴνῳ τὸ ιμάτιον πλύνειν αὐτὸν, διηγέτης τῶν ἀφρόνων τις ἀνθρώπων δείκνυται πεποιηκώς. Ἐπειδὴ δὲ προεγίνωσκεν ἐκ τοῦ ἄγιου Πνεύματος μέλλοντα τὸν τοῦ Θεοῦ Γίδην φορεῖν σῶμα δι' ἡμᾶς ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ χρηματίζοντος ἀμπέλου καὶ ἀμπελῶνος· διὰ τοῦτο εἶπεν· Ἐκ βλαστοῦ ἀρέθης, νιέδη μου Ἰούδα. Καὶ τὸ πλύνειν ἐν αἴματι τὴν στολὴν τὸ σῶμα τῆς περιβολῆς δηλοῖ· δι' οὗ σώματος καὶ αἱματος ἀποτλύνας τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, πάντας αὐτοὺς ἐν τῷ ἑδίῳ σώματι ἐνεδύσατο.

37. Ἐντεύθεν τοίνυν ἐντερεπέθωσαν οἱ διορίζοντες τὸν Γίδην ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὥσπερ τὴν ἀμπέλον ἀπὸ τοῦ γεωργοῦ, πληροφορούμενοι ἐκ τῶν Γραφῶν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὴν παραβολὴν λελέχθαι, καὶ οὐκ εἰς τὴν θεότητα. Ἐπιτελῶν γάρ τὸ ἄγιον μυστήριον, εὐλογήσας εἶπεν· Πλεῖτε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο μού ἔστι τὸ αἷμα τῆς Κυρῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον· καίπερ οὐχ αἴμα τοῦ Κυρίου ἔστιν δὲ οἶνος, ἀλλὰ τῆς ἀμπέλου. Αὐτὸν εἶπεν δὲ Κύριος περὶ τοῦ Ιδίου σώματος· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος. Αἴμα δὲ οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐφόρεσεν ἀνθρώπου.

38. Φρεσὶν δὲ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἱεζεκιήλ· *Ως ποιμένες, κοιμένες!* Μὴ δαυτοὺς βέσκουσιν οἱ ποιμένες, οὐχὶ τὰ πρόδατα; *Υμεῖς δὲ τὸ πεπλωμένορ οὐκ ἐπεστρέψατες, τὸ ἀπολωλός οὐκ ἐζητήσατες, τὸ δοθερές οὐκ ἐσωματοκοινήσατες, τὸ χωλὸν οὐ κατεδήσατε· ἀλλὰ καὶ τὸ ισχύον κατειργόσασθε μόχθῳ.* Διὰ τοῦτο ἀραστήσων ἐμαντῶ ποιμένα κινεῖται τὸν δοῦλόν μου τὸν Δαυὶδ· καὶ δεσταὶ ποιμήν καὶ ἀρχωρ εἰς τὸν αἰώνα. Ἡνίκα δὲ Ἱεζεκιήλ ταῦτα προεφήτευσεν ἐν Βαβυλῶνι, πρὸ δεκατεσάρων γενεῶν ἦν Δαυὶδ κοιμηθεὶς. Τὸν δὲ Κυριακὸν ἀνθρώπων προεφήτευσεν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἐγειρόμενον, περὶ οὗ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφει· *Μημνύετε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐτηγερμένορ ἐκ τεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα.*

39. Οἱ βουλόμενοι παιδεύεσθαι οἱ σαρκόφρονες παρὰ τῶν πνευματικῶν, πεπληροφορημένων τὴν τῶν Γραφῶν ἐπίγνωσιν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκεραιότερους δοκοῦντες διδάσκειν, εἰς βόθρον ἔλκουσιν· ἐφ' οὓς πληροῦται τὸ γεγραμμένον· *Τυφλὸς τυφλὸν ὀδηγῶν, ἀμφοτεροὶ εἰς βόθρον ἐμπεσοῦνται· διὰ δεστιν εἰς τὸν ἄδην.* Τυφλὸς δὲ κατὰ τὴν Ιστορίαν τυφλὸν ὀδηγῆσαι οὐ δύναται· ἀλλὰ τυφλώττων περὶ τὴν τῶν θεῶν μυστηρίων ἐπίγνωσιν· ἐκάστη λέγοντες τῶν ἀμαθῶν· Οὐκ αὖτε εἶπε διὰ τοῦ Σαλομῶν· *Κύριος ἐκτισέ με ἀρχήν ὅδων αὐτοῦ εἰς ἕργα αὐτοῦ· καὶ δι' αὐτοῦ λέγει ὁ Γίδης· Ο Πατήρ δὲ πέμψας με μεῖσων μού ἔστι· καὶ πάλιν εἶπεν· Απ' ἔμαυτον οὐδὲτε λαλῶ· δο Πατήρ μοι ἐτετέλετο τι εἴπω καὶ τι λαλήσω·*

^π Isa. lxxii, 2. ^π Gen. xlvi, 9. ^π Matth. xxvi, 26-28. ^π Joan. xv, 1. ^π Ezech. xxxiv, 2-4, 23. ^π II Tim. ii, 8. ^π Matth. xv, 14. ^π Prov. v, iii, 22. ^π Joan. xiv, 28.

A quam nos, qui ait: *Vestimentum ejus quasi calcatum in torculari. Plenus conculcata*^π. Vestimentum itaque est quod in vindicta et in sanguine uvæ lavandum prænuntiat. Tunica vero est ipse artifex: nam præter rationem et ordinem esset indumentum in vino abluere, quod ne stultorum quidem aliquem fecisse proditum est. Sed quia Spiritu sancto afflante prænoscebat, fore ut Filius Dei corpus gestaret pro nobis, sumptum ex Judaico populo, qui vocatur vitis et vinea; ideo dixit: *Ex surculo ascendisti, fili mi Jude*^π. Atque illud, abluere in sanguine stolam, corporis indumentum declarat: quo corpore et sanguine, lotis hominum peccatis, omnes homines suo corpore induit.

B 37. Inde igitur pugore afficiantur qui Filium a Patre dividunt, sicut vineam a vinitore, certiores facti ex sacris Scripturis, parabolam illam corpus Domini spectare, non deitatem. Cum perficeret enim sacram mysterium, benedicens dixit: *Bibite ex hoc omnes: Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro vobis effunditur*^π; etsi non Domini sanguis vinum sit, sed vineæ. Quamobrem dixit Dominus de proprio corpore: *Ego sum vitis*^π. Sanguis autem non ex spiritu divinitatis Verbi emanat, sed ex homine quem gestavit.

C 38. Ait Deus per prophetam Ezechiēlem: *O pastores, pastores! An pastores scipios pascunt et non oves?* Vos autem quod erraverat non reduxistis, quod perierat non quaesiistis, quod infirmum erat non consolidastis, quod claudum erat non colligastis; imo quod robustum erat labore oppressistis. Propterea excitabo mihi pastorem fidelem serrum meum David: et erit pastor et dux in sæculum^π. Cum autem Ezechiēl hæc prophetabat in Babylone, jam pridem a quatuordecim generationibus David obierat. Dominicum vero hominem prædictum ex semine David excitandum, de quo Paulus Timotheo scribit: *Memor esto Iesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum carnem*^π.

D 39. Cum ii qui carnalia sapiunt edoceri nolint a viris spiritualibus, qui notitiam Scripturarum plene et perfecte assecuti sunt; imo vero cum simpliciores ac rudes homines docere videantur, eos in soveam pertrahunt: atque ita impletur quod scriptum est, *Si cæcus cæcum ducat, ambo in soveam cadent*^π, hoc est, in infernum. Si historicō modo res accipiatur, potest sane cæcus cæcum ducere: sed intelligitur de eo qui cæcutit circa divinorum notitiam mysteriorum. Tales quippe homines singulis earum rerum imperitis sic loquuntur: *Annon ipse dixit per Salomonem: Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*^π; ac per se suoque ore dicit Filius: *Pater qui misit me maior me est*^π; et rur-

^π Isa. lxii, 2. ^π Gen. xlvi, 9. ^π Matth. xxvi, 26-28. ^π Joan. xv, 1. ^π Ezech. xxxiv, 2-4, 23.

sum ait, *A meipso non loquor, Pater mihi præcepit quid loqui et dicere debeam⁹⁹⁹*; et illud, *Non veni ut furiam voluntatem meam, sed ejus qui misit me Patris*¹⁰⁰? Aliam ergo voluntatem habet Pater, aliam Filius, ut ipsi quidem sentiunt. At si divisam habent voluntatem, quare ait, *Faciamus hominem*¹⁰¹ et reliqua? neque discernunt quæ dicta competant deitati, et vicissim quæ homini quem gestavit.

Fragmentum ex Bibliotheca Coisliniana, p. 112.

Beati Athanasii, ex sermone De fide.

Synaxes vero celebrare statutum est a sanctis apostolis. Feria quarta et prosabbato jejunandum usque ad horam nonam, quandoquidem illucescente feria quarta captus est Dominus, et prosabbato crucifixus est. Tradiderunt apostoli his diebus jejunandum esse, ita ut impleatur dictum illud: *Cum ablatus fuerit ab eis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus*¹⁰²; non ut gratiam feramus ei qui pro nobis passus est (jejunium nobis præceptum suit); sed ut confitemur in salutem nobis suis Domini passionem, quam pro nobis suscepit, et ut pro peccatis nostris jejunia nostra accepta et benedicta a Deo sint. Ac per totum quidem annum jejunium servatur in ipsa sancta et catholica Ecclesia, videlicet feria quarta et prosabbato usque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste tota quæ quinquaginta constat diebus, quibus neque genuflexiones sunt, neque jejunium præcipitur; ac pro synaxibus quæ hora nona in feriis quartis et in prosabbato siebant, matutinæ synaxes quasi in Dominicâ celebrantur. Insuperque in illis quinquaginta diebus Pentecostes, de quibus supra, neque jejunia servantur, neque genuflexiones. Et post constitutionem sanctæ Quadragesimæ rursum dicit: *Sex ante Pascha diebus siccis alimentis vescuntur omnes populi, nimisrum pane, aqua et sale ad vesperam utentes. Imo quidam ferventiores, biduo, triduo et quadriduo jejunant; imo quidam tota hebdomade usque ad gallinacium Dominicæ illucescentis, sex diebus in vigiliis perseverant.*

Fragmentum ex Bibliotheca nova card. Angelo Mai, t. II, pag. 583.

Sancti Athanasii ex sermone majore De fide.

Sic ergo Arius dum *Dei* Verbum facit creatum, nescit se Patrem absque Verbo facere. Omnis enim cui rationale verbum non inest, irrationali prorsus natura est. Deinde dum Verbo carnem anima rationali carentem attribuit, facit Verbum naturaliter passibile, mortale, invite passioni obnoxium, quandoquidem nullum motum voluntarium inanimata caro habet. Etenim quæ est sine mente anima, ab omni naturali voluntate aliena est; quoniam nihil aliud est voluntas nisi mens erga aliquid commota, vel animæ intelligentis spontaneus motus.

¹⁰⁰ Joan. xii, 49. ¹⁰¹ Joan. vi, 38. ¹⁰² Genes. i, 28. ¹⁰³ Matth. ix, 15.

(60) Id est quando sputo cæcum illuminavit, leprosum manus extenta mundavit, etc.

καὶ τὸ διάλογον ἡτοῖ τὰ πειθῶν τὸ θέλημα τὸ ἔμπορον αἰλλά τοῦ πέμψατός με Πατρός; Τετερον ἔχει θέλημα δι Πατέρο, καὶ τέτερον δι Υἱός, ὃς αὐτοὶ φυρούσιν. Εἰ γάρ μεμεριζμένον ἔχουσι τὸ θέλημα, πῶς λέγει· Ποιήσωμεν ἀνθρώπον, καὶ τὰ ἔργα· οὐδὲ διαχρίνουσι δὲ ποιῶν δητὰ τῇ θεότητι ἀρμάτται, καὶ ποιῶν ϕέρεσν ἀνθρώπῳ.

Fragmentum ex Bibliotheca Coisliniana, p. 112.

Tοῦ μακαρίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ Περὶ πίστεως λόγου.

Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσα! εἰσιν ἀπὸ τῶν ἄγιων ἀποστόλων. Τετράδα (sic) καὶ προσανθάτῳ ἐν νηστείᾳ ἡώς ὡραὶ ἐννάτης· ἐπειδὴ περ ἐπιφωτισκούσῃ τετράδι: συνελήφθη δι Κύριος, καὶ τὸ προσανθάτον ἐσταυρώθη· καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείαιν ἐπιτελεῖσθαι, πληρουμένου τοῦ δρητοῦ· "Οταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν δι ρυμφλοῖς, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἑκείναις ταῖς ἡμέραις· καὶ οὐχ ἵνα χάριν ποιήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθέτι (ἢ νηστεία ἡμῶν προστέταχται), ἀλλ' ὅπως διολογήσωμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, δι υπὲρ ἡμῶν αὐτῆς ἀνεδέξατο, καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἑκυτῶν ἀμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῶν εὐλόγιστοι Θεῷ γίνωνται. Καὶ δι' ὅλου μὲν τοῦ ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, φημὶ τετράδι: καὶ προσανθάτῳ ἡώς ὡραὶ ἐννάτης, δίχα μόνης τῆς Πεντηκοστῆς δῆλης τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὖτε γονυκλίσαι γίνονται, οὗτε νηστεία προστέταχται· ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐννάτην συνάξεων τετράδων καὶ προσανθάτων ὡς ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ κατὰ τὰς πρωΐνας αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται. "Ετι δὲ καὶ ἐν ταῖς πεντήκοντα ἡμέραις, αἵς προείπον τῆς Πεντηκοστῆς, οὐχ εἰσὶν οὔτε νηστεῖαι οὔτε γονυκλίσαι. Καὶ μετὰ τὴν διάταξιν τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς πάλιν λέγει, ὅτι τὰς ἐξ ἡμέρας τὰς πρὸ τοῦ Πάτχα ἐν ἡροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί, φημὶ δρτῶ καὶ αἱ καὶ ὑδαιπότεροι πρόβατα. Ἄλλα καὶ τινες σπουδαῖοι διπλᾶς καὶ τριπλᾶς καὶ τετραπλᾶς νηστεύουσι· καὶ ὅλην τὴν ἐδομάδα ἔνιοι διχρις διλεκτρυόνων κραυγής τῆς Κυριακῆς ἐπιφωτισκούσης ἐν ἀγρυπνίαις διατελοῦσι τὰς ἐξ.

D Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ Περὶ πίστεως μεταρρυτοῦ λόγου (60).

Οὕτω μὲν οὖν Ἀρειος κατασκευάσας τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον κτιστὸν, οὐκ ἔγνω πεποιηκώς ἀλογον τὸν Πατέρα· πᾶν γάρ ϕι φυσικῶς μὴ πρόσεστι λόγος, ἀλογος φύσει πάντως ἐστίν. Ἐπειτα ψυχῆς νοερᾶς ἐστερημένην αὐτῷ σάρκα διδοὺς, φύσει παθητὸν αὐτὸν δείκνυσι, καὶ θνητὸν, καὶ τὸ πάθος ἀκούσιον, ὡς τῆς μηδὲν ἔχούσης ἔχούσιον ἀψύχου σαρκὸς κινητικόν· ἢ γάρ ἀνόητος; σάρκη πάστης ἡλιωτρίωνται κατὰ φύσιν θελήσεως, εἰπερ οὐδέν εστὶ θέλησις ἢ νοῦς περὶ τι κινούμενος. ἢ ψυχῆς νοερᾶς αὐτεξόνιος κίνησις· ἢς γυμνῶν τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα, πτηγοῦ τινος ἢ χερ-

υαίου ἡ νηκτοῦ ζώου ταύτην πεποίηται· καὶ σαφέστε· A igitur qui anima carnem Domini spoliat, facit proi elπεῖν, οὐδὲ τούτων τινὸς, εἰπερ οὐδενὸς ζώου hanc volucris alicujus aut terrestris aquaticive animalis carnem. Imo ut clarius dicam, ne horum quidem cujuslibet; siquidem nullius animalis caro anima caret.

MONITUM IN DUO FRAGMENTA HISTORICA.

1038 Hæc duo fragmenta historica ex codice quodam clarissimi et amicissimi viri Baluzii xiv saeculi mutuati sumus. Primum de Paulo Samosateno, qui, teste Athanasio (De synod. num. 45, p. 606) dicebat: Si Christus non ex homine Deus factus est, ergo non consubstantialis est Patri, ac necesse est tres esse substantias: quod sophisma ut caverent Patres Antiocheni, vocem δμούστος repudiariunt: neque, ut ait hic Athanasius, ad perfectum τοῦ δμούστου interpretationem attigerunt: non quo inscitiae aut temeritatis Antiochenos Patres accuseti: eosdem quippe pro virili in epistola De synodis defendit, sed ut palam faciat Antiochenos Patres vocem δμούστος, non quod ad totam quam præfert sententiam, sed quatenus a Paulo pravum in usum detorquebatur, condemnasse. Hæc porro habentur in libro De synodis, p. 606, exceptis iis quæ de Zenobia feruntur, quorum gratia fragmentum hoc edere visum fuit: nam ex alio excerptum opere autem; solet enim Athanasius variis in operibus, paucis additis, eadem repetrere.

Secundum fragmentum, ex quodam Athanasi opere excerptum, ut in eodem codice fertur, historiam præfert sceleris Stephani Antiocheni, qui immissa Onagri cuiusdam ope muliercula, calumniam conflare studuit in Euphratam et Vincentium episcopos, Constantis Augusti legatos. Quæ res ab Athanasio p. 281. et a Theodore l. ii. c. 9, enarratur. Apud Nicephorum autem lib. ix, cap. 23, ita similis huic narratio fertur, ut non ab re suspicari licet, inde exsumptum suisse locum. At cum Athanasi opera bene multa interierint, et Baluzianus codex Athanasti nomen præferat; nihil vetat Nicephorum quæ ibidem enarrantur ex Athanasii scriptis mutualum esse.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Ἐπειδὴ γάρ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸ Μαρίας; τὸν Γίδην, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι· τούτου ζενεκεν οἱ τότε συνελθόντες ἀρχερεῖς, πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν, καθεῖλον αὐτὸν, καὶ αἰρετικὸν ἀπέφηναν. Περὶ δὲ τῆς τοῦ Γίδην θεότητος ἀπλούστερον γράφοντες, οὐ κατεγένοντο περὶ τὴν Ὁμοουσίου ἀκρίβειαν· ἀλλ' οὕτως, ὡς ἔξειλήφασι, περὶ τοῦ δμούστου εἰρήκασι· προτιστατο δὲ αὐτοῦ Ζηνοβία Ἰουδαία· ἀλλ' οὐκ ὡφέλησεν αὐτὸν ἡ προστασία αὐτῆς. Τὴν φροντίδα γάρ εἰχον πᾶσαν διπερ ἐπενδύσεν ὁ Σαμοσατεὺς ἀνελεῖν, καὶ διέσαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν Γίδην, καὶ διει οὐκέ τις ἀνθρώπων γέγονε Θεός, ἀλλά, Θεός ὁν, ἐνεδύσατο δούλου μορφὴν, καὶ Λόγος ὁν, γέγονε σάρξ, ὡς εἴπεν ὁ Ἰωάννης. Καὶ οὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασphemias Παῦλου πέπραχται.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Τεύτοις ὥχυρωμένος; τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, εἰς τὴν ἵω διέδαινε πρὸς τὴν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν, διποι τηνικαῦτα διέτριβεν δΚωνστάντιος. Τῆς δὲ ἐκείσες ἐκκλησίας τὰς λεράς ἦνας τότε διετέπει Λεόντιος. Μεθδ γάρ Εὐστάθιος εἰς φυγαδεῖαν τλαύνετο, ὡς διεβλητταῖ, πρῶτος ἐπέβη τοῦ θρόνου Εὐφρόνιος, δν Πλάκητος διεδέξατο· τὸν δὲ Στέφανος. "Ος, πονηρὸν

B MAGNI ATHANASII.

Quia enim Paulus Samosatenus sentiebat Filium non esse ante Mariam, sed ab ea initium existendi accepisse; ideo episcopi, qui tunc magno numero convenerant, ipsum damnarunt ac deposuerunt, hereticumque declaravere. Cum autem de Filii divinitate simplicius agerent, non pervenerunt ad perfectam Homoousii sive Consustancialis interpretationem; sed de voce Homoousii, uti primo in mentem venit, verba fecerunt. Paulus autem Zenobie Judææ patrocinio tegebatur: sed nihil ipsi profuit ejus patrocinium. Tota namque præsulum cura in id incumbebat, ut Samosateni commenta dissiparent, demonstrarentque Filium ante omnia esse, nequo ex hominibus factum esse Deum, sed ipsum, Deus cum esset, induisse formam servi, et Verbum factum esse carnem, ut ait Joannes. Atque ita contra blasphemia Pauli dicta actura est.

C MAGNI ATHANASII.

His litteris munitus Athanasius, in Orientem commigravit, et Antiochiam Syrie urbem petiit, ubi tum versabatur Constantius. Istius porro ecclesiæ eo tempore sacras habendas moderabatur Leontius. Postquam enim Eustathius solum vertere compulsus est, uti narratur superius; prior thronum adiit Euphronius, quem Placitus exceptit (61) atque hunc Stephanus

(61) Hic etiam Flacillus et Placillus dicitur.

nus. Qui perinquo modo conspirationem fecit, usus opera cuiusdam familiaris et domestici sui, hominis moribus inhumani, et animo crudelissimi, cui nomen Onager : atque in legatos Roma, Athanasii causa, missos a Constante, qui pari ac Constantius labore doloreque functus est, conjurationem fecit : iis nomen Euphratas et Vincenius, episcopi in ditione Constantis, qui sententiam tulerat de Athanasio ut per iniquum judicium episcopali sede pulso. Ipse quippe Stephanus veritati insensus, quotquot hærebant recitis fidei dogmatibus, nullis non calamitatis afflxit et circumvenit : domosque invadens, plagis et contumeliis oneratos per forum agebat : nec viros modo, sed etiam matronas pudore et vitæ probitate exornatas. At vel unum contra legatos facinus est ad hominis declarandam indolem satis. Cum timeret enim ne ecclesias obtineret Athanasius, cuius causa maxime facta legatio fuerat, memorati Onagri ministerio puerilam ex luponari corruptam mercede, in episcoporum domum submittit : insidiis quoque procul, vafro improboque modo, collocatis, ut confertim sese dato signo immitterent in sanctorum hominum domiciliū. Eorum autem alter, ubi sensit impudicæ mulieris strepitum, quem ingressa fecerat, dæmonem ratus esse, psalmum demisse canebat. Cumque fabula quo auctore et quo pacto edita fuisse, magistratus judicio deprehensum esset, ut nefandi sceleris auctor Stephanus abdicatus, Leontius vero ad regendam Antiochenam Ecclesiam allactus est. Quem Athanasius, utpote doctrina atque sententia corruptum, aversabatur : alque cum Eustathii se-quacibus, qui conventus in privatorum domibus agebant, communicabat.

In eodem Baluziano codice hoc segmentum habetur Athanasii Hagioritæ, ut vocal, scilicet in sacro monite Atho degentis, nostroque multum ætate inferioris. Præit fragmento hæc nota : 'Ev Ἐτει συξθ', id est anno mundi, ex Græcorum sententia, 6469, Christi 961, quo exaratus videtur codex unde Baluzianus exscriptus est.

Sancti Athanasii Hagioritæ.

Hæc plerumque sibi mutuo hærent atque aliud ex alio communistratur. Etenim gratia vitæ instituti prænuntia est; vitæ institutum gratiæ munera parens; gratiæ munera vitæ instituti fructus; ex his porro deinceps miracula sequuntur.

Toῦ ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἅγιορέτου.

Ταῦτα δὲ, ὡς ἐπίπαν, ἀλλήλων ἔχονται καὶ δι' ἀλλήλων δείκνυνται· ἡ μὲν χάρις τοῦ βίου πρότυγελος· ὁ δὲ βίος τῶν χαρισμάτων πατήρ· τὰ χαρίσματα δὲ τοῦ βίου καρπός· ἐκ δὲ τούτων ἀκολούθως ἐπειτα καὶ τα θαύματα.

MONITUM IN SERMONE DE PATIENTIA.

1039 *Paulo melioris notæ hic sermo censendus est quam præcedens (a), eti ex uno eodemque codice Ambrosiano uterque prodeat. Hic vero Athanasiani ævi perspicua signa præfert. Nam scriptus fertur quo tempore, suborto inter Christianos tumultu, carnificina in probos exerceretur, ac episcopi veri sequaces, officii sui munia exequi non valerent. Exemplo autem omnium quotquot in Veteri vel Novo Testamento memorantur sanctissimorum hominum ac seminarum, concreditum sibi populum ad patientiam cohortatur Athanasius, sive quisquis alter hunc sermonem edidit. Dum porro martyrum cruciatu recenset, aliquot*

(62) Locus corruptus.

(a) Homilia scilicet in *Canticis cantic.*, quam, ut omnino spuriam, appendicis vice ad Athanasii Expositionem in *Canticis* ponimus tomo sequenti. Edit. PATR.

memorat qui pro Christo oculum perdiderant. Hinc vero statim inferas, Paphnutium et Potammonem Athanasii amicos indicari, qui tali suppicio perfuncti, in ministerii sui officio plurima item sunt ab Ariani perpessi. Cæterum hæc ῥητορικητος argumenta non talia sunt, quæ mihi prorsus scrupulum amoveant: nam stylus plane demissior Athanasiano, fucum olere videtur, ac longe imparem Athanasio scriptorem arguere: nisi forte dicatur Athanasium infiam turbam alloquenter, pro captu populi verba fecisse. Rem dubiam mittimus: unum tantum observare libet, hanc orationem non ore in cœtu populi prolatum ferri, sed scripto transmissam fuisse.

**ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΥΠΟΜΟΝΗΣ.**

1. Ό ήμέτερος διδάσκαλος Παῦλος παραγγέλλει, **A** παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζωσαρ, εὐ-
άρεστον τῷ Θεῷ. Κοινὸν μὲν τὸ περάγγελμα, μᾶλλον δὲ ἐπαγγέλλει τοῖς ἀγιωσύνῃς ἀσκοῦσιν. Ή παρθένος τὴν μὲν φύσιν ἔστιν ὅμοια ταῖς ἀλλαὶ γυναιξὶ, τῇ δὲ προθέσει τὴν φύσιν ὑπερβάσα. Καὶ τῷ ἀγίῳ ἀγίων προσελθεῖν θελήσασα, εἰ μὲν κατορθοῖ ἐνταῦθα, θαῦμα μέγα ἀπηνέγκατο· εἰ δὲ προθεμένη οὐχ ἐτελεώσειν, ἔξασιον τὸ τοιοῦτον πτῶμα γεγένηται· καὶ γάρ χα-
λεπώτερόν ἔστω ἀπὸ ὑψηλοτέρων πεσεῖν, ἢ ἀπὸ τῶν χαμαλ καταπίπτειν. Καὶ δισὶ μεγάλῃ ἔστιν ἡ ἐπαγ-
γελία, τοσούτῳ χείρων ἡ πτῶσις. Ή γάρ ἐπαγγελία ὑπερβαίνει τὴν φύσιν, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ἀν-
φέρει, καὶ μετὰ ἀγγέλων χορεύειν αὐτὴν κατασκευά-
ζει. Ἐντεύθεν ἕδη τῇ πολιτείᾳ, ᾧ φησι καὶ ὁ Σωτὴρ τῷ ἀξιώματι τούτῳ μαρτυρῶν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστα-
σιν τῶν νεκρῶν ὁ βίος ἔστι, φησιν, ἡ προσδοκία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν λέγει, ὅτι Οἱ καταξιωθέντες τῆς ἀναστάσεως τῶν μελλόντων ἀγαθῶν οὗτε γαμοῦ-
σιν οὗτε γαμίσκονται. Οἱ τοίνυν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ταῖς ἐπαγγελίαις ἀπόκειται, τούτῳ προλα-
βοῦσα τῇ τινων προαίρεσις, ἔχει καὶ κέχτηται. Οἱ γάρ
ἀγιοι, οἵτινες τὸν λογισμὸν ἔχουσιν ἀνατεταμένον πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἐσθίοντες ἐκ τῆς οὐρανίου τροφῆς, τὴν
σαντο ὡς φυλακὴν τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν εἰς μαρτυρίαν παραδεδώκασι, καὶ τὴν ἴδιαν ψυχὴν τετηρήκασιν ἀγνήν, ἵνα δὲ Θεὸς οἰκήσῃ ἐν αὐ-
τοῖς. Ὑπέμενον δὲ, ὅσπερ δὲ Κύριος ἡμῶν λέγει, ὅτι Οὐ υπομείνας εἰς τέλος, οὐτος σωθήσεται· καὶ κα-
θάπερ δὲ φαλμῳδός φησιν. Ἐκοπλασερ εἰς τὸν αἰώ-
να, καὶ ζήσεται εἰς τέλος· ὅσοι γάρ δίκαιοι τὴν ἐλ-
πίδα αὐτῶν ἐν τῷ Θεῷ ἔχουσιν, ἀνάπτασιν σαρκικὴν οὐκέτι σχήκασι, χωρὶς οὖσαν αὐτούς· ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ’ ἔμενον ἐν κόποις, μή δειλῶντες, οὗτε μήν διστάζοντες περὶ τῶν θείων ἐπαγγελιῶν· ἀλλ’ ὑποδεχόμενοι τὰς θλίψεις ἐλαφρῶς, μνημονεύουσι τοῦ διὰ τοῦ Ἀπο-
στόλου λέγοντος· Καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῷ ὑπαρχόν-
τῳ ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. Καὶ μαρτυ-
ρεῖ καὶ περὶ τῶν μή προσδεξαμένων τὴν ἀπολύτω-
σιν, ὅτι οὐκ ἡμελον ἀναστρέψαντες πάλιν εἶναι ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἡμὲς δὲ οὐ δεῖ εἶναι ἐν τοῖς κοσμοῖς, ἀλλὰ μεταβῆναι εἰς τὸ συνεῖναι τῷ Θεῷ.

2. Νῦν γάρ καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοί ἀγαπητοί, μή δι-
γωρήστε, μηδὲ διμοιωθῆτε τῷ λαῷ τῷ κατὰ τὸν και-
ρὸν Μωϋσέως παραβενηκότι ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα μόνας, ἐν τῷ αὐτὸν ἀναβαίνειν λαβεῖν τὸν θεῖον νό-
μον· καὶ ἐκ τούτου ἔνοχοι γεγόνασι, καὶ ἐπεισον ἐν τῇ

**EJUSDEM ATHANASII ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRINI, DE PATIENTIA.**

1. Doctor noster Paulus præcipit, ut exhibeatis corpora restra hostiam rivenitem, Deo placentem⁵⁰. Commune quidem præceptum est, sed plus promittit iis qui sanctitatem proflentur et exercent. Virgo natura similis aliis mulieribus est, proposito autem suo naturam exsuperat. Et cum ad sanctum sancte accedere cupiat, si probe lic rem gerat, rem sane mirabilem et spectaculo dignam præstat: quodsi cum proposuerit non perficiat, funestus hujusmodi casus est: gravius quippe est a sublimioribus decidere, quam humi stantem ruere. Et quanto major est promissio, tanto deterior lapsus. Promissio quippe naturam superat, ipsamque in cœlum sublevat, efficaciter ut cum angelis choreas agat. Atque inde instituti hujusmodi præstantia eminet, ut ait Salvator, tantæ dignitati testimonium afferens, quod post resurrectionem mortuorum, vita, inquit, sit exspectatio hominum. Et rursum ait: Qui digni habiti sunt resurrectione ad futura bona possidenda, neque nubunt neque nubuntur. Quod itaque in regno cœlorum promissum ac repositum est, id proprio consilio et voluntate prævertentes nonnulli, hic obtinent possidentque. Sancti enim qui desixa in Deum cogitatione fuerunt et cœlestem cibum degustarunt, mundum hunc pro carcere habuerunt, et corpora sua tradiderunt ad martyrium. Utque Deus in ipsis habitaret, animam suam servavere castam. Patientiam autem habebant, ut Dominus noster ait: Qui patientiam habuerit usque in finem, hic salvus erit⁵¹; et quemadmodum ait Psalmista: Laboravit in æternum et viret in finem⁵²: quotquot enim justi homines spem suam in Deo habuerunt, carnalem quietem non obtinuerunt, quæ ipsos separaret a Deo; sed in laboribus perseverabant, nihil reformidantes, nihil dubii de divinis promissionibus: sed alacriter exceptis arumnis, recordabantur ejus qui per Apostolum ait: Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis⁵³. Et testificatur de iis etiam qui non acceperunt redemptionem, quod noluerint in cœlestibus versari: nos autem non in sæcularibus sistere oportet, sed transmigrare, ut cum Deo versemur.

2. Nunc itaque, dilecti fratres, ne negligatis, neu similes sitis populo tempore Moysis prævaricanti, D idque brevi quadraginta dierum spatio, cum ipse ascenderet acceptum divinam legem: exindeque rei et obnoxii in deserto conciderunt; sed Moysem imi-

⁵⁰ Rom. xii, 1. ⁵¹ Marc. xiii, 13. ⁵² Psal. xlvi, 9, 10. ⁵³ Hebr. x, 34.

temur, qui jejunus quadraginta dies totidemque noctes degit, cibo vacuus atque potu. Neque solum hisce quadraginta, sed aliis totidem jejunavit, cor habens et oculos ipsamque carnem suspensam et ad Deum erectam. Ne concupiscamus, ut tuus illi cupidi carnium, qui in deserto lapsi sunt: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum*, ut psalmus habet, et *ira Dei ascendit super eos*^{**}: sed ei qui præcepta dedit cum studio et observatione hæreamus, quemadmodum filii Jonadab, quibus Deus hæc pollicitus est: *Non deficiet vir de filiis Jonadab, qui stet in conspectu meo cunctis diebus vita sua*^{**}: qui dominum non ædisfaverunt sibi, neque vineas planterunt, et populo in redargutionem fuerunt. Et populus quidem, qui multitudine magna erat, in captivitate adductus est; isti vero, pauci numero, a Deo servati sunt. Et vos quoque qui Patrum viam teritis, pro filiis filiorum Jonadab reputamini. Patrum hæreditatem, ut generosus ille Nabuthe, servemus. Qui Nabuthe, comminante Achab pro vinea ejus adipiscenda, atque in hortum olerum convertenda, cum nollet ei morem gerere, viriliter concertans, interemptus est: verum Deus ipsum est ultus. Nolebat scilicet vineam suam converti in hortum, ubi nascuntur porri, et cæpæ et alia, a quies ipse abhorrebat: sed prætulit vineam latitiæ; imo potius mentem suam voluit exhilaratam, non dissipatam, ut est malva in horto aestus tempore, aut quasi beta semicocta: cujusmodi sunt hi proditores. Nam si ea privatus esset, privaretur forsitan illa mente paternæ religionis: siquidem vocabatur Israelites, quia mentem habebat Deum videntem. Qui autem nunc asperi nihil tolerant, vineam suam veris vitibus plenam Achabo tradiderunt, quæ prævis olerum speciebus sata est.

3. Ne simus pecunie amatores ut Elisæi puer, qui hac de causa Naamani lepram in se traduxit; sed cum patientia toleremus ærumnas, ut laborum remissionem ac quietem nanciscamur: nemo quippe sine afflictione intrabit in regnum cœlorum. Imitemur sanctos qui ætate nos præverterunt. Prior justus fuit Abel qui ex primogenitis ovium suarum et ex earum adipe primitias Deo obtulit, in quem frater ipsius germanus invidia inflammatus est. Quid, quæso, mali Caino fecerat Abel? Invidiæ autem hujusmodi causa fuit, quod cum non rite obtulisset, acceptus non fuerit Deo. Et corpus quidem ejus occidit, ratus eadem opera divinum erga eum amorem extingui posse, ignorans scilicet animam ejus ad Deum clamare. At mentionem illius ipse Salvator facit in Evangelio; Caini autem memoria extincta est. Nodie item innoxius Abel occiditur; sed sanguis ad Dominum clamat: speramusque illum sanguinem talium tantorumque martyrum non silentio missurum. Tempus præsens illi sane simile est.

A ἐρήμῳ· ἀλλ᾽ ὁμοιωθῶμεν Μωϋσεῖ ποιήσαντι τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας, νηστεύοντι χωρὶς βρώσεως καὶ πότεως. Οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλας τεσσαράκοντα, ἔχων τὴν τε καρδίαν καὶ τοὺς δρθαλμοὺς καὶ τὴν σάρκα κρεμαμένην πρὸς τὸν Θεόν. Μή ἐπιθυμήσωμεν ὡς τότε ἐπιθυμηταὶ κρεῶν γενόμενοι, πεσόντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἐτε τῆς βρώσεως αὐτῶν σύντης ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, ὡς ὁ ψαλμὸς φησι, καὶ ὅργη τοῦ Θεοῦ ἀρέβη ἐπ' αὐτούς· ἀλλὰ διατηρήσωμεν τῷ δόντι τὰς ἑντολὰς, ὡς οἱ υἱοὶ Ἰωναδᾶν, οἵς ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο λέγων· Οὐκ ἐκλεγεῖ ἀνήρ οὐλῶν Ἰωναδᾶς παρεστηκὼς ἐρώπισθαι πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ· οἵτινες οἶκον οὐκ ἀκοδημήσαντες μητοῖς, οὗτοι μὴν ἀμπελῶνας ἐφύτευσαν, καὶ τεγδυνασιν εἰς ἐλεγχον τῷ λαῷ. Καὶ ὁ μὲν λαὸς πλήθος ὡν ἤχημαλωτεύθη· οἵτοι δὲ, διλγοὶ δυτες, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐψυλάχθησαν. Καὶ ὑμεῖς τούντιν, οἵτινες τηρεῖτε τῶν πατέρων τὴν δόδον, λογίζεσθε υἱοὶ οὐλῶν Ἰωναδᾶν. Τὴν τε κληρονομίαν τῶν πατέρων, ὡς ὁ γενναῖος Ναβουθ,^B τηρήσωμεν, δις ἡπειρήθη ὑπὸ Ἀχαδὸν λαβεῖν τὸν αὐτοῦ ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχάνων· μὴ ὑποδεξάμενος δὲ, ἀνηρέθη ἀγωνιζόμενος· ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐξεδίκησε. Κῆπον γάρ τὸν ἐαυτοῦ ἀμπελῶνα οὐκ ἥθελεν, ἵνα φύονται πράσσα [πράσα] καὶ κρόμμια καὶ σκόροδα, ἀτε ἐξέχουσιν· ἀλλ᾽ ἥθελεν ἀμπελῶνα εὐφροσύνης· μᾶλλον δὲ τὸν ἐαυτοῦ νοῦν εὐφραντικὸν, καὶ οὐκ ἐκλυτον ὡς μολόχην κῆπου ἐν καύματι, ή ὡς σευτλίον ἡμίεφθον, ὥσπερ οἱ νῦν προδεδωκότες. Εἰ γάρ ἀφῆρημένος ἦν, τάχα ἀφῆρητο ἀν δ νοῦς τῆς πατρικῆς θεοτεσεῖας· καὶ γάρ ἔχρηματισθη Ἱεραχλίτης, οἵτι νοῦς ἦν δρῶν τὸν Θεόν. Οἱ δὲ νῦν μηδὲν παθόντες τὴν ἐαυτῶν ἀμπελῶνα τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου ἀπέδοντο τῷ Ἀχαδῷ, καὶ ἐφύτεύθησαν τοσαῦτα ψεκτὰ λαχανοειδῆ.

C 3. Μή γενώμεθα φιλάργυροι ὡς Ἐλισσαίου ὁ παῖς, ὃ διὰ τοῦτο τὴν λέπραν τοῦ Ναιμάν ἐπισπασάμενος ἐαυτῷ· ἀλλ᾽ ὑπομενώμεν ἐν ταῖς θλιψεσιν, ἵνα τῆς ἀναπαύσεως μέτοχοι γενώμεθα· οὐδέποτε γάρ χωρὶς θλιψεως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελεύσεται. Μιμησώμεθα τοὺς προγενεστέρους ἡμῶν ἀγίους. Ο πρῶτος δίκαιος ἦν Ἀθελ, δις ἀπαρχὴν τῷ Θεῷ ἀνήνεγκεν ἐκ πρωτοτόκων τῶν προσάτων αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν, ὃν ἐζήλωσεν ὁ ἴδιος ἀδελφός. Τί γάρ ἀδικον πεποίκη τῷ Κάιν ὁ Ἀθελ; Ό δὲ ζῆλος διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐν αὐτῷ, ἐπειδὴ οὐ προσεδέχθη αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μὴ προσενέγκαιοι ὄρθως. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ἀπέκτεινε, νομίζων σέβεσαι τὴν μεταξὺ αὐτοῦ θείαν ἀγάπην, ἀγνῶν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀυτοῦ θῷος πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ ἡμῶν μνεῖαν αὐτοῦ ποιεῖται ἐν τῷ Εὐαγγελῷ· ἡ δὲ τοῦ Κάιν μνεία ἀπελήπται. Σήμεον πάλιν τὸν ἀνάτιον Ἀθελ ἀποκτείνουσιν· ἀλλὰ τὸ αἷμα πρὸς τὸν Κύριον βοᾷ· καὶ ἐλπίζουμεν, ὅτι οὐ παρασυπηθήσεται διὰ τὸ αἷμα τῶν τηλικούτων μαρτύρων. Πιστεύει τὸ τέτε καιρός, οὗτοι καὶ νῦν.

* Psal. lxxvii, 30. ** Jerem. xxxv, 19.

4. Μνησθῶμεν δὲ καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Ἐνύχ, διε πεποίκεν ἐτῇ τριακόσια ἔξικοντα πέντε ἀντεταμένην τὴν διάνοιαν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν, ἡώς ἢν μετατεθῇ. Μή οὖν ὀλιγωρήσῃτε· οὐ γάρ κεχρονίκαμεν. Καὶ Νῷε δὲ πεντακόσια ἐτῇ πεποίκει τὸν λαλεῖν πρὸς αὐτὸν Θεὸν κατασκευάσαι τὴν κιβωτὸν, καὶ ἄλλα ἔκαπον ἐτῇ αὐτὴν ἐργαζόμενος, χλευαζόμενος ὑπὸ τῶν ἐναντιουμένων· καὶ οἱ μὲν χλευάζοντες ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ· δὲ δὲ, ἐπὶ τὸν Θεὸν, τὰ πικάντια, ἐσώθη σὺν τοῖς οἰκιακοῖς, καὶ σωτῆριον ἐγένετο τῷ κόσμῳ.

5. Ἀβραὰμ δὲ πάλιν ὑπῆκοος Κυρίου γενόμενος πατέλπε τὰ ἴδια οἰκητήρια, ἡώς οὖν ἀπολάβῃ τὰς μεγάλας ἐπαγγελίας· πειραζόμενος γάρ ἄχρι τοῦ ἀνενέγκαι θυσίαν τὸν ἴδιον ἀγαπητὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, καὶ εἰληφε τηλικούτον χρηματισμὸν δὲ Ἀβραὰμ καλεῖσθαι φίλοις Θεοῦ. Τὸν δὲ Ἰσαάκ οἱ Φιλιστιεῖμ έπλεονέκτουν, καὶ τούτου τὰ φρέατα ἐνέρραπτον, καὶ ἐμάχοντο αὐτῷ περὶ τοῦ ὄντας· ὅτε δὲ ἐσχάτον ἐμακρύνη ἀπ' αὐτῶν, ἐπλάτυνεν αὐτὸν δὲ Θεός, καὶ τὸ σόμα αὐτοῦ ἐνέπλησεν εὐλογίας. Καὶ σῆμερον πάλιν τοῦ Ἰσαάκ τὰ φρέατα θέλουσιν ἐμφράξαι· ἀλλὰ μὴ ἔάστητε· λάβετε σὺν ὑμῖν τοὺς παῖδας τοῦ Ἰσαάκ, καὶ δρύξετε, αἰτινές εἰσιν ἀποστόλων βοήθειαι τῆς διδασκαλίας, τῶν Ἐντων ὑπερμάχων τῆς ἀληθείας. Τὸν Ἰακὼβ πάλιν ἔδιωκεν δὲ θεοὶ ἀδελφὸς Ἡσαῦ, καὶ ἀνεκώρησεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ἐποίμανε τὰ πρόδατα Λαδάν, ἀγρυπνῶν ἡμέρας καὶ νυκτός, ὡς μίσθιος κακοπαθῶν, ἐμακροθύμησεν ἐν μόχῳ. Ἐν δὲ τῇ ἑαυτοῦ συνέσει ἔθηκε τὰς ράβδους ἐν ταῖς ληνοῖς τῶν ποιιστηρίων, καὶ πάντα τὰ ποικιλοειδῆ πρόδατα ὑπῆρχθη ἴδια. Καὶ τούτῳ δὲ Θεὸς ἐπ' ἐσχάτων ἐπλάτυνεν· αὐτὸς γάρ μένος ἀπώχετο. σὺν πολλῷ δὲ πλήθει ἐλήγουσεν, υἱὸς ἐκτήσατο καὶ κτήνη, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πλήθη ἀγρέλων συνευφράινοντο αὐτῷ. Ἐλεύσεται οὖν δὲ ἀληθινὸς Ἰακὼβ μετὰ τῆς οὐρανίου ἀγγελικῆς παρατάξεως, δὲ ποιμὴν τῶν προδάτων, καὶ ἀποδώσει ἔκάστη πατέτην πρᾶξιν αὐτοῦ. Τὸν Ἰωσὴφ δὲ οἱ ἴδιοι ἀδελφοὶ ἔζηλωσαν· οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦτον ἀντὶ ἀργυρίου ἀπέδοντο, καὶ τὴν τούτου τιμὴν διεμερίσαντο. Ὁράτε τὴν τοσαῦτην ἀδικίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων. Αὐτὸς δὲ ἐμακροθύμησεν δὲ δίκαιος ἐν πᾶσι τούτοις· οὐ γάρ μόνον οἱ ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ ἐψθόνησεν αὐτῷ. Καὶ τοῦτον μακροθύμησαντα δὲ Θεὸς κατέστησε τῆς γῆς Αἰγύπτου βασιλέα. Οὐ μόνον τῆς αἰσθητῆς βασιλείας κληρονόμος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκουρανίου ἐγένετο. Καὶ σῆμερόν εἰσιν οἱ τούτους ἔσωτῶν ἀδελφοὺς πιεράσκοντες καὶ διαμεριζόμενοι τὸ ἀργύριον. Μνησθῶμεν καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Ἰών, τοῦ μῆτρα εὐθηνοῦντος ἐκκλίναντος, μῆτρας μήν πειραζόμενος τοσαῦτα ἐν ἔκάστῳ πράγματι, ἀλλὰ μακροθύμησαντος καρτερῶς. ἡώς δὲ πεποίκει τὸν λαλεῖν πλούτου περιποιήσασθαι· ἀλλ' ἐψυγε πάροικος γενόμενος ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ, ἥ τε ἐνεστῶτα κατέλειπεν, ἵνα μεταλάθῃ τῶν αἰωνίων. Οἱ δὲ τοίνυν ἐπελάθοντο [ἐπελάχοντο] Ἰωνας τῆς βασιλείας.

A 4. Recordemur item patientiae et perseverantiae Enochii, qui annos trecentos sexaginta quinque pergit mentem habens semper Deo hærentem, donec translatus est. Ne itaque remissem ac negligenter agatis; non enim diurno hic tempore degimus. Noe autem quingentos annos transegit justus atque perfectus in tempore prævaricationis, priusquam alloqueretur eum Deus juberetque illum arcam fabricari; quam per alios centenos annos construxit, rigidibus adversariis suis. Verum irrisores illi diluvio perierunt: ille contra qui in Deo spem habuerat, salutem cum familia sua consecutus est et mundum servavit.

B 5. Abraham rursus Domino obsecutus, proprias deseruit aedes, donec promissa magna conserueretur: tentatus enim eo usque ut juheret filium suuū dilectum offerre Deo in sacrificium, responsu dignatus est, quo vocabatur amicus Dei. Isaac quoque Philistæi superbe tractarunt, ejusque puteos obturaverunt, ac cum eo de aqua concertarunt: at illum denique, postquam longius abscesserat ab eis, dilatavit Deus, osque illius replevit benedictione. Hodie quoque supersunt qui Isaaci puteos obturare tentent: verum id ne agi sinatis, sumite vobiscum Isaaci pueros, et puteos fodite, id est apostolicæ doctrinæ auxilia; apostoli namque sunt propugnatores veri. Jacobum rursus persecutus est ejus frater Esau, ac recessit is in Mesopotamiam, ubi greges Labani pascebant, die nocteque vigilans et quasi mercenarius mala passus, in labore diu viriliterque perseveravit. Prudenter autem ac considerate virgas posuit in canalibus aquariorum, ita ut quotquot varii coloris erant oves, suæ essent. Et hunc quoque Deus in novissimo dilatavit: nam cum solus abiisset, cum multitudine magna rediit, filios possedit et iumenta, nec iis solum potitus est, sed etiam angelorum turmæ cum ipso familiariter agebant. Veniet igitur verus Iacob cuni cœlesti angelicoque exercitu, scilicet ille Pastor ovium, et reddet unicuique secundum opera ejus. In Josephum autem vel ipsi fratres invidia moti sunt, ipsi filii patris sui pro pecunia tradiderunt eum, et pretium ejus interesse divisorunt. Videte quantum illi facinus perpetraverunt. Ipse autem vir justus in hisce omnibus fortiter patienterque se gessit: non enim fratrum duntaxat invidiam, sed etiam impotentem mulieris animum tulit. Ilunc vero Deus diurno tempore viriliter agentem, constituit Ægypti regem. Nec solum ejus quod sub sensu cadebat, sed etiam cœlestis regni hæres factus est. Sane hodie quoque tales reperiuntur, qui fratres suos vendant, et dividant inter se pecuniam. Recordemur etiam patientiae Jobi, qui neque cum prospere ageret, neque cum tot temptationibus impeteraretur, idque singulis in rebus atque possessionibus, ab æquitate declinavit; sed fôrtiliter diuque toleravit, donec duplicita acciperet a Deo. De ipsoque testimonium datum est usque ad præsens tempus, quod tanta taliaque passus sit, ut palam esset omnibus, eum virum esse justum. Moyses autem non concupivit loci illius divitias adipisci, sed

ausugit advenaque fuit in aliena terra, ac quæ præsentia erant dereliquit, ut æterna nancisceretur. Ipsi itaque pari regni præmio donati sunt.

6. Tempus nos desiceret si de singulis sanctis A mentionem facere aggrederemur. Sed ut paucis concludamus, dicamus Eliam ab Jezabele vexatum, cum in æruinis perseverasset, assumptum fuisse. Eliæsus autem cum sociis oleribus vescebatur, sed Verbum vivens in se habuit: ipsiusque mortui ossa mortuum suscitaverunt: hinc indicium datur spem justi nunquam perire. Jeremias, ex invidia pseudoprophetarum, in lacum lutosum vivens conjectus est. Ezechiel autem decumbens in latus alterum totos centum nonaginta dies ita transegit, comedens panem bibensque vinum cum mensura, neque in latus aliud conversus est, donec jusserit Deus. Qui autem Dominum deserunt, in latus aliud ad captandum quietem convertuntur, quos proplam est inde recepturos partem suam esse. In latus itaque idem persevereat donec jusserit Deus. Vincula namque illa magna Ezechielis sunt firmissimi sermones Dei. Danielem autem accusarunt satrapæ, animo ipsum a precibus deterrendi; ille vero nequaquam sine in orandi fecit, injectusque bis est in lacum leonum, quorum Deus ora obturavit. Nec descent hodie qui nos accusent, ut a precibus ad Deum emittendis absterrent. Idque manifestum est quia cum nos, tum Patres nostros episcopos persecuntur. Beatus sane vir inculpatus, in cuius ore inventa nulla est accusandi causa, nisi quod preces fundat ad Dominum. Illud est patientiam tenere usque in finem. Nemo itaque vestrum animo deliciat. Considerate sanctos illos tres pueros qui imaginem Nabuchodonosoris adorare voluerunt, quique ex hujusmodi sanctitate ac vita instituto, tantum flammæ caminum extinxere, ut neque odor ignis in vestimentis eorum inventus sit. Nec in vestris quoque indumentis sit odor ignis Nabuchodonosoris, sive spurcarum extinctarumque diaboli cogitationum. Ne vos fallat esca, neu quis dicat: Consenui, nec jejunare possum; sed recordetur Eleazar! senis, qui nequaquam regis artibus deceptus est, ut gustaret aut manducaret immunda. Qui vero inter vos juviores sunt, in memoriam revocent septem illos generosissimos Machabæos; ac se mutuo cohortentur, frater scilicet fratrem, donec martyrio consummentur, et sint in templo Domini quasi columnæ iugis. Matres item in vobis quotquot habentur, filios hortentur suos; quemadmodum illa Machabæorum mater, quæ non insano amore, non errore quopiam decepta, filios hortabatur, ut eosdem in regno cœlorum reciperet et una secum haberet. Quod etiam si vos adversarii persequantur, imo et comprehendant, sat vobis esto quod corpus vestrum sit templum Dei. Mementote apostolorum, qui olim vexati et in carcerem conjecti sunt; et si tamen cum gaudio gratias agebant, quoniam digni habiti sunt pro nomine ejus contumeliam pati. Recordamini item tot sanctorum martyrum, qui plagas perpessi sunt, adeo ut etiam ipsis oculi excluderentur, et coclites

6. Ἐκλείψει δὲ καιρὸς διηγουμένων ἡμῶν περὶ ἐκάστου τῶν ἀγίων. Ἀλλ᾽ ίνα συντόμως εἰπωμεν τὸν λόγον, δηλοῦμεν, δτι καὶ τὸν Ἡλίου ἑδίωκεν Ἱεζα-
βελ, ὑπομείνας δὲ ἐν τῷ χόρῳ ἀνελήφθη. Καὶ δὲ Ἐλισσαῖος δὲ σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ βοτάνας ἤσθιεν, ἀλλ᾽ εἶχε τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα Λόγον· καὶ τούτου τῷ ὅστι τελευτήσαντα ἀνέστησε νεκρὸν, γνωρίσματος διδομένου, δτι τοῦ δικαίου ἐλπῖς οὐκ ἀπόλλυται. Ιε-
ρεμίαν εἰς λάκκον βορδόρου ἐνέβαλον ζῶντα, ζηλού-
μενον ὑπὸ τῶν φευδοπροφητῶν. Οὐ δέ Ἱεζεκιὴλ κοιμώμενος ἦν ἐπὶ τὰ πλευρὰ ἡμέρας ὀλας ἔκαπον ἐνεγήκοντα, ἐσθίων δρπον καὶ πίνων οἶνον ἐν μέτρῳ, οὐ μετετράψῃ ἀπὸ πλευρῶν ἐπὶ τὰ πλευράν, ἐκαὶ οὗ δὲ Θεὸς αὐτῷ εἶπεν. Οἱ δέ καταλείποντες τὸν Κύριον μεταστρέφονται εἰς τὰ πλευρὸν τῆς ιδίας ἀναπαύ-
σεως, οἵτινες ἱέκδηλοι εἰσὶ λαβόντες ἀπεντεῦθεν τὴν ἐκευτῶν μερίδαν. Ἐπιμείνατε οὖν ἐπὶ τὸ πλευρὸν ἕνας δὲν ἡ θειότης προστάξῃ. Οἱ γάρ τοῦ Ἱεζεκιὴλ μεγάλοι δεσμοὶ εἰσὶν οἱ βεβαιώτατοι λόγοι τοῦ Θεοῦ. Τοῦ δὲ Δανιήλ κατηγόρησαν οἱ σατράπαι, κωλύσαι θέ-
λοντες αὐτὸν τῶν εὐχῶν· δὲ δὲ οὐκ ἐπαύσατο, καὶ ἐν-
εβλήθη δις εἰς λάκκον λεόντων· δὲ δὲ Θεὸς ἐνέφραξεν
αὐτῶν τὰ στόματα. Καὶ σήμερον κατηγοροῦσιν ἡμῶν,
μὴ θέλοντες προεύχεσθαι τῇ μᾶς πρὸς τὸν Θεόν. Φα-
νερὸν τοῦτο, δτι καὶ ἡμᾶς διώκουσι, καὶ τοὺς Πατέ-
ρας ἡμῶν τοὺς ἐπισκόπους. Μακάριος ἀντὴρ δτις
διμερπός ἐστι, καὶ οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτῷ αἰτία, ἀλλ᾽
αὕτη μόνη, τὸ προσεύχεσθαι πρὸς τὸν Κύριον. Τοῦτο
ἐστι τὸ ὑπομένειν εἰς τέλος. Μηδεὶς οὖν ἐν ὑμῖν δει-
λούμενος. Κατανοήσατε γάρ τοὺς τρεῖς ἀγίους μι-
κροὺς δύτας μὴ ὑποταγέντας τῇ εἰκόνῃ Ναβουχοδονό-
σορ, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀγιωτύνης καὶ πολιτείας κα-
τασθέσαντας τὴν τηλικαύτην κάμινον τῆς φλογὸς,
καὶ οὐδὲ δασμὴ πυρὸς ἐν τοῖς ἐνδύμασι αὐτῶν ἐγέ-
νετο. Μηδὲ ἐν τοῖς ὑμετέροις ἐνδύμασι γενέσθω δασμὴ
πυρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, οἵτινες εἰσὶν οἱ τοῦ δια-
βόλου οἱ κατασθενύμενοι φθαρτοὶ λογισμοί. Μή ἀπα-
τάτω ὑμᾶς βρῶσις, μηδὲ λεγέτω τις· Γεγήραχα,
καὶ οὐ δύναμαι νηστεῦσαι· ἀλλὰ μεμνήσθω τοῦ γε-
ραιοῦ Ἐλεαζάρου, τοῦ μὴ ἀπατηθέντος ὑπὸ τοῦ βα-
σιλέως γεύσασθαι τὴν μιαροφαγῆσαι. Οἱ δέ ἐν ὑμῖν
νεώτεροι μνημονεύετωσαν τῶν ἐπτὰ γενναιοτάτων
Μαχαθαίων, παραμυθούμενοι. Ἐκαστος τὸν ἐκατοῦ
ἀδελφὸν, ἀχρις δὲν τελειωθῶσιν ἐν τῇ μαρτυρίᾳ, καὶ
D γένωνται ἐν τῷ ναῷ Κυρίου στῦλοι φωτός. Οὐτοι δὲ
πάλιν ἐν ὑμῖν μητέρες, παρακλήτορες ἔστωσαν τῶν
τέκνων, ὥσπερ τὴν βασιλείαν αὐτοὺς ἀπολάβῃ σὺν αὐτῇ. Καὶ διωχθῆτε, καὶ ἀπολάβωσι/
ὑμᾶς, ἵκανούσθω τὸ σῶμα ὑμῶν εἶναι ναὸς Θεοῦ.
Μνήσθητε τῶν διωκούμενων τότε ἀποστόλων καὶ εἰς
φυλακὴν βληθέντων, καὶ εὐχαριστούντων μετὰ χα-
ρᾶς, δτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὄντοματος αὐτοῦ ἀτ-
μασθῆναι· καὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων τῶν τοσούτων
αἰκισμοὺς ὑπενεγκόντων, δχρι καὶ ἔξορύξεως ὄφθαλ-
μῶν, καὶ μονόθαλμος· ἐγένοντο. Ἀλλ᾽ τὴν θεοῦ
γνῶσις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐτύγχανεν, εἰς οὓς δὲ τοῦ

Σωτήρος λόγος ἐφθασε λέγοντος· Μακάριοι οἱ κα-
ηροὶ τῇ καρδίᾳ, διεὶς αὐτοὶ τὸν Θεόν δύνονται. Τι-
νὲς δὲ νῦν προδεδώκασι μηδὲν καθόλου αἰκισμὸν
παθόντες, ἔνεκεν τριῶν πραγμάτων, φιλαργυρίας τε
καὶ ἀπολαύσεως σφράξεως, βρωμάτων καὶ ποτῶν, καὶ
κενοδοξίας, φιλαρχίας καὶ ἀνθρωπίνου φόδου.

7. Ταῦτα γεγραφῆκαμεν παρακαλοῦντες ὑμᾶς -
ἀλλ' ἔστι μέτρον ἔκάστου κατὰ τὴν ἔκάστου πολιτείαν
ἴδιον. Ἐκαστος οὖν ὑμῶν φίλους ἔαυτον δινον κτά-
σθω· διὸ ή Γραφή λέγει· Ἐν πάντει καιρῷ φίλος
ὑπαρχέτω σοι. Ἀδελφοὶ δὲ ἐν ἀνάγκαις ἔστωσαν
χρήσιμοι· τούτου γάρ χάριν γεννῶνται. "Οσοι οὖν μι-
μηται ἔκάστου τῶν προστρημένων εἰσὶ, τούτων
συγκλητονόμοι ἔσονται, καὶ τούτους ἔχουσι φίλους
ἐν ἡμέρῃ ἀνάγκης. Εἰ τις πρετερός τυγχάνει,
μιμεῖσθω Τιμόθεον προστῶτα καλῶς, καὶ βαθὺν
ἔαυτῷ περιποιοῦντα καὶ πολλὴν παρήσταν ἐν Χρι-
στῷ. Εἰ τις διάκονός ἔστε, μιμεῖσθω τοὺς περὶ Στέφα-
νον ἐπὶ τὰ πιστευθέντας δικονεῖν, οἱ καὶ πιστοὶ πλή-
ρεις Πνεύματος ἀγίου ἐγένοντο. Εἰ τις ἀναγνώστης,
συμμέτοχος γενέσθω τοῦ λέγοντος· Ἡ γλώσσα
μου κάλαμος τραμματεῖς ἐξυγράψου· καὶ ὡς εἰ-
πεν ὁ Πέτρος· Εἰ τις λαλεῖ, ὡς ἀργία θεοῦ· καὶ,
"Ἄργυρος πεπυρωμένος γλώσσα δικαίου. "Οσοι
μοναχοὶ τέλειοι, ἐχέτωσαν τούτους τοὺς ἀγίους ἀν-
δρας εἰς φίλους, Ἡλίαν, Ἐλισσοτόν, Ἰωάννην· οἱ
δὲ ἐν αὐτοῖς νεώτεροι μιμεῖσθωσαν τοὺς τότε τρεῖς
ἀγίους μετὰ τῶν Μακκαβαίων. Αἱ δὲ παρθένοι προ-
δοκώμεναι εἰσὶ μετὰ τῶν συνεταιρίδων ἐν οὐρανοῖς
Μαρίας ἄμα ἀδελφῆς Ἀαρὼν, καὶ τῆς Μαρίας καὶ
Θέκλης τῆς ἐκτιλάστης τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν ἀφ'
ἔχουσσης, καὶ τῶν τεσσάρων θυγατέρων Φιλίππου τῶν
προφητευουσῶν. Αἱ δὲ χῆραι πολιτεύμεναι ἔστωσαν
ῶστερ Δεΐδρβα κρίνουσα τὸν λαὸν, ήτις ἐχρημάτισε
μήτηρ ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ὡς Ἰουδὴθ ἐν τῇ φρονι-
μότητι καὶ ἀγιασμῷ τὴν κεφαλὴν Ὁλοφέρνου ἀφει-
λαμένη· καὶ ὑστερ Ἀννα θυγάτηρ Φανουρῆλ, ὁγ-
δοήκοντα τεσσάρων ἑτῶν οὕτα, ἦν ἐν τῷ Ἱερῷ
λατρεύουσα ἐν νηστείαις καὶ δεήσεσι, καὶ ἐπὶ τέλει
ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ.

8. "Οσοι πρεσβύται τῇ ἡλικίᾳ εἰσὶν, ἔστωσαν μι-
μηται τοῦ ἀγαθοῦ πρεσβείου τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τῇ φι-
λοξενίᾳ, καὶ ὑστερ Ἰσαάκ καὶ Ἰακὼβ, Ἰώβ τε
καὶ Λώτ. "Οσαι δὲ πρεσβύτιδες ἡ χῆραι, ζηλούτωσαν
τὴν χήραν τὴν ἐν Σαραπτᾷ, καὶ τὴν προσενεγκαμέ-
νην τὰ δύο λεπτά. Νῦν δὲ, ἀγαπητοὶ μοι ἐν Κυρίῳ,
χωρὶς πολυλογίας, καιρός ἔστι τοῦ πενθῆσαι. Ἐγέ-
ρετο δὲ μετὰ τὸ αἰχμαλωτευθῆναι τὴν Ἱερουσα-
λήμ, καὶ Ἰσραὴλ ἐρημωθῆναι, ἐκάθισεν Ἱερε-
μίας λαλῶν, καὶ ὅθηρητος τὸν θρῆνον τούτον
ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ εἰπε· Πῶς ἐκάθισε μόρη
ἡ ἀδελφή της πεπληθυμένη λαῶν; ἐτερήθη ὡς
χῆρα· οἱ γάρ ἀγιοὶ ἐπὶ τὴν ἀνθρώπων πτώσει
κλαίουσιν. Ιδοὺ γάρ σῆμερον ἡ Ἐκκλησία ὡς χῆρα
τρεγέντης· Ιδοὺ δόσις Σιών πενθοῦσι παρὰ τὸ μή εἰ-

A evaderent. Verum Dei cognitio cordibus eorum in-
hærebat, ipsisque competitabat hoc Salvatoris dictum,
*Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*⁶⁶.
Sunt autem quidam hodie, qui aperte produnt se
nihil ærumnarum tolerare posse, Idque tribus potis-
simum de causis, ob avaritiam scilicet, carnisque
voluptates, eibum et potum, atque ob inanem glo-
riam, ambitionem, humanumque metum.

7. Hæc scripsimus vos exhortandi causa; verum
est sua cuique mensura secundum proprium singu-
lorum institutum. Quisque igitur vestrum amicos
sibi **1041** sursum paret, qua de causa dicit Scri-
ptura: *In omni tempore amicus tibi sit*⁶⁷. Fratres
autem in necessitatibus, mutuis inserviant commo-
dis; ea enim de causa gignuntur. Quotquot igitur
B singulorum, quos supra recensui, imitatores sunt,
eorumdem cohæredes erunt, iisque in die necessi-
tatis amicis fruentur. Si quis presbyter est, imite-
tur Timotheum qui pulchre præfuit, et gradum sibi
acquisivit multamque in Christo fiduciam. Si quis
diaconus est, imitetur septem illos qui cum Ste-
phano ad diaconi officium affecti sunt, qui fideles ac
pleni Spiritu sancto fuerunt. Si quis lector est, is
particeps et imitator ejus sit qui ait: *Lingua mea
calamus scribe velociter scribentis*⁶⁸; et, ut ait Pe-
trus: *Si quis loquitur, tanquam eloquia Dei*⁶⁹; et,
*Argentum igne examinatum est lingua justi*⁷⁰. Mon-
achi perfecti, sanctos bosce amicos sibi parent,
Eliam, Elisæum, Joannem: qui vero inter illos ju-
niiores sunt, imitentur tres illos sanctos pueros,
cum Machabæis. Virgines autem exspectent se cum
consortibus suis in cœlis coronandas esse, una cum
Maria Aaronis sorore, Maria Virgine, ac Thecla qua-
carnalem cupidinem ab se eradicavit, necnon cum
quatuor Philippi siliabus prophetantibus. Viduæ vi-
tam suam perinde instituant atque Debora, quaæ po-
pulum judicavit, quaæ vocata est mater in Jerusa-
lem: ac sicut Judith quaæ prudentia et sanctitate
caput Holopherni abscidit; et sicut Anna filia Pha-
nuel, quaæ octoginta quatuor annorum cum esset, in
templo ministrabat in jejuniiis et obsecrationibus, et
in fine confitebatur Domino.

8. Quotquot senes ætate sunt, boni senis Abra-
hami in hospiti jure exercendo imitatores sint, pa-
riterque Isaaci, Jacobi, Jobi et Loti. Vetus aut vi-
due ænulentur viduam Sareptanam, et eam quaæ
duo minuta obtulit. Nunc autem, dilecti mei in Do-
mino, ne multis dicam, tempus lugendi est. *Et fa-
ctum est postquam in captivitatem redacta est Jerusa-
lam et Israel desertus est, sedet Jeremias flens, et
planxit lamentatione hac super Jerusalem et dixit:*
*Quomodo sedet sola civitas plena populo? facta
est quasi vidua*⁷¹, *sancti quippe hominum lapsus
deplorant. Ecce namque hodie Ecclesia Dei quasi
vidua facta est: ecce viæ Sion lugent eo quod non
sint qui veniant ad solemnitatem; ecce sacerdotes
ejus gemunt, virgines ejus abducuntur, clausum est*

⁶⁶ Matth. v, 8. ⁶⁷ Prov. xvii, 17. ⁶⁸ Psal. xliiv, 2. ⁶⁹ I Petr. iv, 11. ⁷⁰ Psal. xi, 7. ⁷¹ Thren. i, 1.

Sabbatum nostrum et solemnitas, atque neomenia. Alio item loco lacrymatur propheta dicens : (62) *Flebo te, vinea Sebuma : cur perierunt vindemiatores tui ? vinum in torculari est, egens calcatoribus. Multa autem ob multitudinem vulnerorum hoc tempore recusarunt vulnerati. Quotquot igitur illasi remanserunt juvenes expediti, conservati veniant, ut haec percipient*⁶³. Et rursus alio in loco haec lamenta edit : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorubimus populum hunc die ac nocte, vulneratos filiae populi mei, qui sapientes sunt ad faciendum malum, nesciuntque facere bonum?* Sic faciunt qui plorant de lapsibus hominum. Ezechiel propheta rursus plorabat pro omnibus quae caderent, prout jussum ipsi fuerat : *Leva planctum super principem Tyri*⁶⁴. Nec de principe Tyri tantum lamentabatur, sed ut vel ex ipsius lacrymis augurari facile est, de multis aliis : nam omnibus advigilant et lugendi exempla suppeditant. David quoque de fortium casu lamentabatur cum diceret : *Quomodo ceciderunt fortes, et perierunt vasta bellica ? Ne annuntietis in Geth, neque in viis Ascalonia, ne forte exsultent filiae incircumcisorum*⁶⁵. Ecce hodieque ceciderunt fortes, et magna instrumenta bellica, de quibus lugendum est. Lugebat hem ipse de Absalone non quia mortuus, sed quia prævaricatus esset. Et nos itaque ne lugeamus defunctos, sed eos qui propriam fidem abnegarunt. Excipiamus Joeli dictum ejusque jussa compleamus, queis hortatur ut lamentemur de iis qui eunt in perniciem, his verbis : *Egrediatur sponsus de cubiculo suo, et sponsa de lecto suo. Plorabunt sacerdotes ministri altaris et dicent : Purce, Donine, populo tuo, et ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominentur eis nationes, ne forte dicant in gentibus, Ubi est Deus eorum*⁶⁶? Fortasse nobis quoque dicitur et illud : *Zelatus est Dominus populum suum, et pepercit populo suo*⁶⁷. In Threnis item legitur : *Muri Sion emittant ceu torrentes lacrymas die ac nocte*⁶⁸. Num muris et lapidibus ita loquitur, an potius iis qui vere muri Ecclesiæ sunt ? Certe in iisdem omnibus id completum est ; nam lacrymas ubique ceu torrentes emiserunt.

χθειν τὸ, Καὶ ἐζήλωσε Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, πάλιν κεῖται· Τελγη Σιών καταγαγέτωσαν ωσεὶ χειμάρρους δάκρυα ημέρας καὶ ρυτός. Μὴ δῆρι τείχεσιν ή̄ λίθιος λέγει, ή̄ πάντως τοῖς οὖσιν ἀγίοις τείχεσι τῆς Ἐκκλησίας; Ιδοὺ γάρ εἰπι πάντας αὐτοὺς πεπλήρωται καταγαγόντας ωσεὶ χειμάρρους δάκρυα πανταχοῦ.

9. Nunc autem assumamus Cantici verba, *Euntes ibant et siebant millentes semina sua*⁶⁹. Quemadmodum hodierni præsules, qui non habent quo semina emittant. Attamen venientes renient cum exultatione, portantes manipulos suos⁷⁰. Nam beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur⁷¹; et illud : *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum laxitia*⁷². Apostoli quippe qui tunc ad vesperum

Α ναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ· Ιδοὺ οἱ λεπεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσι, καὶ αἱ παρέβεντοι αὐτῆς ἀγονται, ἀπεκλείσθη ἡμῶν τὸ Σάδβατον, καὶ ἡ ἑορτὴ, καὶ ἡ νεομηνία. Καὶ ἐν ἐλλῷ τόπῳ κλαῖει ὁ προφήτης λέγων· *Κλαύσομαι σε, ἀμπελος Σέβαμα· τι ἀλοθρεύθησται τρυγηταὶ σου; οὐ οὐράς ἔστιν ἐν ληρῷ χρήζων κούγων ἀξιωτῶν καρῆσαι τοῦτον.* Πολλὰ δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν τετραματισμέων ἐν τῷ τοῦ καιρῷ παρητήσατο τετραματισμέοι. "Οσοι γοῦν ἀδιλαβεῖς ἔμειναν κούρα σέβαμα διατετηρημένα προσερχόθωσαν μεταλαβεῖν. Καὶ πάλιν ἐν ἐλλῷ τόπῳ κλαῖει λέγων· Τίς δώῃ τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ δρυθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσωμεν τὸν λαὸν τοῦτον ημέρας καὶ ρυτός, τοὺς τετραματισμέους θυγατρὸς λαοῦ μου, - τοὺς σοφοὺς δηταὶ εἰς τὸ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καὶ δρόγοντα Τύρου. Καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν ἀρχοντα Τύρου μόνον κλαῖει, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ποιλοὺς τάχα ἐκ τῶν αὐτοῦ δακρύων καταντήσουσιν· σκοτοὶ γὰρ τυγχάνουσι τοῦ παντὸς, καὶ δικτορεῖς τοῦ πενθεῖν. Καὶ δὲ Δαυὶδ ἐκλαίειν ἐπὶ τῷ πτώματι δυνατῶν λέγων· Πῶς ἐπεσορ δυνατοί, καὶ ἀπώλοτο σκεύη πολεμικά; Μή ἀνηγγείλατε ἐν Γέθ, μηδὲ ἐν ὅδοῖς Ἀσκαλῶνος, μήποτε εὐφρατῶνι θυγατέρες ἀπεριτυθεῖσαι· Ιδοὺ γάρ καὶ σῆμερον ἐπεσαν δυνατοί, καὶ μεγάλα σκεύη πολεμικά, ἀπέρ δεῖ κλαίειν. Ἐκλαίει δὲ ἐπὶ τὸν Ἀβεσσαλὸν, οὐχ ὅτι ἀπέθανεν, ἀλλ' ὅτι παρηνόμησε. Καὶ ἡμεῖς τοὺς μή τοὺς τελευτήσαντας κλαύσωμεν, ἀλλὰ τοὺς τὴν ίδιαν πίστιν ἀπαρνησαμένους. Δεξιώμεθα καὶ τὸν λόγον τοῦ προφήτου Ἰωῆλ, καὶ ἐπιτελέσωμεν, ὡς προστάττει καὶ προσκαλεῖται κλαίειν ἐπὶ τοὺς ἐν ἀπωλείᾳ λέγων· Τεξελθέτω ρυμφίος ἐκ τοῦ κοιτώρος αὐτοῦ, καὶ ρύμψῃ ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. Κλαύσοται οἱ λεπεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, καὶ ἐροῦσι· Φείσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῶς τὴν κληρονομίαν σου εἰς δρειδος τοῦ κατάρχαι αὐτοῦ θύην, μήποτε εἰπωσιν ἐν τοῖς έθνεσι· Παντεῖστι δὲ τὸ θεός αὐτῶν; Τάχα δὲ πῶς καὶ ἡμῖν λεκανὴ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς Θρήνοις ωσεὶ χειμάρρους δάκρυα ημέρας καὶ ρυτός. Μὴ δῆρι τείχεσιν ή̄ λίθιος λέγει, ή̄ πάντως τοῖς οὖσιν ἀγίοις τείχεσι τῆς Ἐκκλησίας;

9. Νῦν δὲ ἐπιλαβώμεθα καὶ τοῦ τῆς Ἡδῆς λόγου· Πορευόμενοι ἐπορεύοντο καὶ ἐκλαϊον αἴροντες τὰ σπέρματα αὐτῶν. Οὐσπερ οἱ προεστῶτες νῦν καὶ οὐκ ἔχοντες ποῦ τὰ σπέρματα καταβάλωσιν. Ἄλλ' δῆμος ἐρχόμενοι ηὔσουσι ἐν ἀγαλλίασι φέροντες τὰ δράγματα αὐτῶν. Μακάριοι γάρ οἱ περθεοῦτες, διτι αὐτοὺς παραληπήσονται· καὶ τὸ· Ἐσπέρης αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρώτην ἀγαλλία-

⁶³ Jerem. xi. viii., 52. ⁶⁴ Jerem. ix. 1-3. ⁶⁵ Ezech. xxviii., 11. ⁶⁶ II Reg. i., 19. ⁶⁷ Joel ii., 16, 17. ⁶⁸ ibid. 18. ⁶⁹ Thren. ii., 18. ⁷⁰ Psal. cxxv., 6. ⁷¹ ibid. ⁷² Matth. v., 5. ⁷³ Psal. xxix., 6.

(62) Haec multum a Graeco et a Vulgata differunt perplexaque sunt.

σις. Οι γαρ ἀπόστολοι καὶ τότε κλαίοντες τοῦ ἐσπέ-
ρας, ἡγαλλιάσαντο πρωΐας. Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία
παρεκάθητο τῷ μνημείῳ κλαίοντα· ταύτῃ ὁ φθεῖς ὁ
Κύριος ἀφείλε τῶν αὐτῆς ὁρθαλμῶν τὰ δάκρυα·
ἐπιληρώθη τὸ (63) προλέγοντο· Καὶ ἀφείλεται ὁ Θεός
πᾶν δάκρυνος ἀπὸ πατέρος προσώπου. Μνήσθητε τοῦ
Κυρίου ἡμῶν, διτὶ τοσαῦτα ἔπαθε δι' ἡμᾶς· ἐξεδύθη
τὸν ἴματισμὸν, ἐνέδυσαν αὐτὸν χλαμύδα κοκκίνην,
περιέθηκαν αὐτῷ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐνέπτυσαν
αὐτῷ, ἐνέπαιξαν αὐτῷ, καὶ ἐρχαπισθή ὑπὸ ὑπηρέτου
ὅτινος ἀπάντων Δεσπότης. Ἐκρεμάσθη ἐπὶ ἔγους,
ἐπότισαν αὐτὸν δρῦος μετὰ χολῆς, διεμερίσαντο τὰ ἴμα-
τια αὐτοῦ βλέποντος, λόγχη τὴν πλευράν ἔνυξαν,
παρέθετο τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τοῦ Πατέρος, ἐτέθη τὸ
σῶμα αὐτοῦ ἐν μνημείῳ, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
ἀνελήφθη ἐν δόξῃ εἰς οὐρανοὺς, προεχήρυξαν αὐτὸν
ἄγιοι ἄγγελοι λέγοντες· Ἀράτε πύλας, οἱ ἀρχο-
τεῖς, ὑμῶν. Ἀναλογίσασθε οὖν τὸν τοιαύτην ὑπομο-
νῆν ἐνδειξάμενον, ἵν' ὅτις ἀν μιμητῆς αὐτοῦ γίνη-
ται, οὗτος καὶ συγκάθιδρος καὶ συγκληρονόμος αὐτοῦ
γένηται, ὡς αὐτὸς ἐπηγγείλατο, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν
οὐρανῶν εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

A flevabant, ad matutinum postea latasti sunt. Et
Maria Magdalena sepulcro flens astabat, cui appa-
rens Dominus abstulit lacrymas ab oculis ejus,
sicque impletum est quod ante dictum fuerat, Et
abstulit Deus omnem lacrymam ab omni vultu⁷³.
Recordamini Domini nostri, qui tanta passus est
pro nobis: exutus fuit vestimento, et induerunt
eum chlamyde coccinea, imposuerunt ei spineam
coronam, conspuerunt in eum, illaserunt ei: col-
laphis cæsus est a ministro, qui omnium Dominus
est. Suspensus est in ligno, potatus aceto cum
felle: divisorunt vestimenta ejus ipso vidente, lan-
aea latus ejus confixerunt, depositus ipse spiritum
in manus Patris: repositum est corpus ejus in mo-
numento, resurrexit tertia die, assumptus est cum
gloria in cœlos, prænuntiarunt eum sancti angeli
dientes, Attollite portas, principes, vestras⁷⁴. Animo
igitur considerate cum qui tales exhibuit patien-
tiam, ut quisquis ejus imitator fuerit, cum illo se-
deat ejusque cohæres sit, quemadmodum ipse
pollicitus est, in regno cœlorum, in sœcula sœcu-
lorum. Amen.

MONITUM IN SEQUENTEM SERMONEM.

1042 Hoc opusculum Athanasii nomine comparet in codicibus Ambrosianis et Ottobonianis: cuius stylus
medio quodam orandi genere inter δριμύν scilicet et χρυσὸν progreditur. At cum quidquid homiliarum po-
pulariumque sermonum Athanasius edidit, jam injuria temporum vetustate obrutum fuerit, et si qua hoc in
genere supersunt vel aperte spuria sint, vel inter ἀμφιβαλλόμενa computentur; haud facile est internoscere
num hoc opusculum sit Athanasio adjudicandum. Si quis vero obiectat, hac rerum conditione, non posse un-
quam, quavis reperta homilia vel sermone Athanasiine sit definiri; huic reponam, posse homilias sive oratio-
nes Athanasii nomine deprehendi, quæ primo conspectu Athanasiani styli notas praferant; quæ autem su-
persunt homiliae Athanasii nomine insignitæ, vel nugis plenæ manifestaque spuriae sunt, vel humiliore stylo
conscriptæ, quam ut Athanasio incunctanter ascribantur. Quo postremo in genere hanc censendam putamus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΑΖΑΡΙΝΗΣ ΑΓΙΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΙΑ.

Φρικτὸν, ἀγαπητοῖ, μυστήριον σῆμερον ἐν Ἱερου-
σαλήμ γέγονε. Μυστήριον δέ φημι τὸ ὑπὸ τῶν προ-
φητῶν κτηρυχθὲν, καὶ ὑπὸ Χριστοῦ τελεσθέν. Ὁντως
γὰρ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀρθότατι Κυριού,
κατὰ τὸν μακάριον Δαυΐδ· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· Ἐκ
στόματος ῥηπίων καὶ θηλυκήτων καρνητῶν αἰ-
νον. Τὴν γὰρ κοινὴν ἀνάστασιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων
γένους πιστούμενος ὁ πάντων δεσπότης καὶ δημιουρ-
γὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς οἰκονομήσας,
πρὸ τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους ἐν νεκρῶν ἤγειρε τὸν
Δάζαρον. Οθεν μετὰ τοῦτο σπεύδων, ὡς ἔφην, λο-
ιπὸν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν πάθος ἀναδέξασθαι, Ἀποστέλλει,
φησίν ὁ εὐαγγελιστής, δύο τινας τῶν ἑαυτοῦ μαθη-
τῶν λέτων· Πορευθέτες εἰς τὴν κατένωτι ἡμῶν
κώμην, εὑρήσετε δρον δεδεμένην, καὶ πῶλον σὺν
αὐτῇ· λύσατε τὸν δρόμον.

**SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII AR-
CHIEPISCOPI ALEXANDRINI SERMO IN
RAMOS PALMARUM.**

C Tremendum, dilecti, mysterium hodie Jerosoly-
mis exstitit. Mysterium dico, quod a prophetis
prænuntiatum, a Christo consummatum est. Revera
enim benedictus qui venit in nomine Domini, secundum
beatum Davidem⁷⁵; ac rursus idem: Ex ore
infantium et lactentium persecisti laudem⁷⁶. Ut enim
communem generis humani resurrectionem fore
suaderet Dominus et creator Jesus Christus, qui
omnia nostri causa dispensavit et fecit, ante salu-
tareum passionem suam Lazarum ex mortuis susci-
tavit. Quamobrem hoc peracto, ut dixi, festinavit
voluntariam pro nobis adire passionem. Mittit, ait
evangelista, duos ex discipulis suis dicens: Euntes
in vicum oppositum, invenietis asinam alligatam, et
pullum cum ea: solventes, adducite mihi⁷⁷. Ideo
beatus Jacob patriarcha cum benedictiones quasi

(63) Προλεγόμενον.

⁷³ Isa. xxv, 8. ⁷⁴ Psal. xxiii, 7, 9. ⁷⁵ Psal. cxvii, 26. ⁷⁶ Psal. viii, 3. ⁷⁷ Matth. xi, 1, 2.

sortem filiis impertiret, ubi ad Judam pervenisset, sic ait: *Judas, te laudent fratres tui*⁷⁸; et paucis interpositis, *Et ipse exspectatio gentium*⁷⁹. Qualium Judas gentium exspectatio fuit? Nullius. Verum id indicat propheta, quod ex Juda sol ortus sit. Rursum paucis interjectis idem ait: *Ligans ad vineam asinam suam, et ad vitam pullum asinæ*⁸⁰. Asinam et pullum dicens, Ecclesiam gentium significavit. Nam revera Dominus gentes vineæ et viti colligavit, id est, Veteri et Novo Testamento, quo per fidem pietatis fructum ferrent. Hinc pergit: *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum*⁸¹. Stolam et amictum Christi, carnem nuncupat. Si quidem sponte in carne sua cruci pro nobis affixus est, ut proprio sanguine peccatorum nostrorum sordes ablueret, quemadmodum in Isaïa scriptum est: *Quare rubra vestimenta tua, et indumenta tua quasi calcuti torcularis, plenus conculcata*⁸²? Verum ad propositum revertamur. Dicit ergo discipulis Dominus de asina loquens: *Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? aut cur solvitis pullum? dicite: Domino opus illo est*⁸³. In nullo, inquit, dubitate eorum quæ secundum œconomiam meam geruntur; nemo vobis repugnabit aut obsistet in ulla re. Dicite, Dominus illius esse opus: jussum meum exsequentes nemo vos coercedit: *Nam meus est orbis terræ et plenitudo ejus*⁸⁴. Oportet igitur quæcumque a me scripta sunt ad exitum deduci. Hodie insidens subjugali Jerosolymam ingressurus sum. Scrutamini Scripturas; ecce Zacharias propheta his verbis exclamat: *Gaudete multum, filia Sion: prædicabitur tibi justus et Salvator. Ipse mansuetus, insidens subjugali, et pullo asinæ juveni*⁸⁵. Tempus præsens beneplaciti est; oportet me inimicum evertere ac per crucem omnia pacata reddere. Opus est ut isthac Jerosolyma finem accipiat, et Ecclesia gentium firmetur. Annon psalmista David de hac vocatione gentium vaticinatus est? Quid vero ait? *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine*⁸⁶. Hi sunt veri adoratores, qui per fidem Verbum receperunt. Deinde ait evangelista: *Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis, et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super illos vestimenta, et Jesum desuper sedere fecerunt*⁸⁷. O magnam Servatoris erga nos attemperationem! Quis ejus erga nos amoris affectum non admiretur? Quis non obstupescat quando is, qui sedet super cherubim, jam propter nos pullo asinæ insidet? Et qui a seraphim celebratur, jam a parvulis effetur laudibus? Nam vestimentis, inquit, suis viam sternebant; alii ramos de arboribus cædeentes, id ipsum præstabant; et alii quidem præeuntes, alii vero subsequentes, cum innocentibus pueris una clamabant, triumphalem hymnum proferentes, his verbis: *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis*⁸⁸. Quamobrem

A Ἱακὼν δὲ πατριάρχης, τὴν τὰς εὐλογίας ἐν κλήρῳ παρεῖχε τοῖς τέκνοις, ἀλιθῶν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, οὗτως εἰρηκεν· Ἰούδα, σὲ αἰτέσσαις οἱ ἀδελφοὶ σου· καὶ μετ' ὅλιγα· Καὶ αὐτὸς προσδοκεῖ ἑθρῶν. Ποίων δὲ ἔθνῶν γέγονε προσδοκία Ἰούδας; Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ τοῦτο δῆλος δὲ προφήτης, ἐπειδὴ τέξιν Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ ἥλιος. Πάλιν μεθ' ἔτερα δὲ αὐτὸς λέγει· Δεσμεύων πρὸς ἀμπελοὺς τὴν δρον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐλικὶ τὸν πῶλον τῆς δρου. Ὁνον καὶ πῶλον εἰπών, τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἔθνων ἐσήμανεν. Ἐδέσμευε γάρ ἀληθῶς τὰ ἔθνη δὲ Κύριος τῇ ἀμπέλῳ καὶ τῇ ἐλικὶ· τούτους τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, ὅπως καρποφορήσωσι καρπὸν εὐσεβείας διὰ τῆς πάτειας. Εἴτα ἐπάγει· Πλευρεῖ ἐν οὐρῷ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐταῖματι σταρψυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. Στολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ περιβολὴν τὴν σάρκα λέγει. Ἐκουσίως γάρ δι' ἡμᾶς ἐν σταυρῷ προσηλώθη σαρκὶ, ἵνα τῷ ἰδίῳ αἷματι τὸν ύποπον ἐκπλύνῃ τῶν ἡμετέρων διαμαρτιῶν, καθὼς καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ γέγραπται· Διὰ τοῦ σου ἐρυθρὰ τὰ Ιμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς διποταπτητοῦ ἄγρου, πλίρης παταπεπιτημένης· Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν. Λέγει γάρ τοις μαθηταῖς δὲ Κύριος περὶ τῆς δηνου· Καὶ ἔάρ τις θυμῷ εἰπῇ, Τι ποιεῖτε; Η τι λύετε τὸν πῶλον; εἰπατε δὲ τὸν Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. Μή διστάσητε, φησιν, ἐν μηδενὶ τῶν κατὰ τὴν ἐμὴν οἰκονομίαν πραττομένων· οὐδεὶς ὑμῶν ἀντιστῆσεται οὐδὲ ἀντιρρήσεται πρὸς οὐδὲ ἐν ᾧ μηδα. Εἰπατε, ὅτι δὲ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, οὐδεὶς κωλύσει ὑμᾶς ποιοῦντας τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ προστατόμενον· Ἐμὴ γάρ ἐστι τὸ οἰκονομένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Δεῖ τοίνυν πάντα τὰ παρ' ἐμοῦ γεγραμμένα εἰς πέρας ἐλθεῖν. Δεῖ με εἰσελθεῖν εἰς τὸν Ιερουσαλήμ σῆμερον ἐποχούμενον ἐπὶ ὑποζύγιον. Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς· Ἰδοὺ Ζαχαρίας δὲ προφήτης διαρρήσην βοᾷ λέγων· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σωτῆρ· κηρύσσεται σοι δίκαιος καὶ σῶζων. Αὐτὸς πραθεὶς καὶ ἐπιθεσηκώς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον δρου νέστη. Καιρὸς οὖν εὐδοκίας δὲ παρών· δεῖ με τὴν ἔκθραν λῦσαι καὶ εἰρηνοποιῆσαι· τὰ πάντα διὰ τοῦ σταυροῦ. Δεῖ τὴν νῦν Ιερουσαλήμ τέλος λαβεῖν, καὶ τὴν ἔξι ἔθνων Ἐκκλησίαν στηριχθῆναι. Ἡ οὐχὶ καὶ δὲ ὑμψόδες Δαυὶδ περὶ τῆς κλήσεως ταύτης τῶν ἔθνων προεψήσεις; Τι γάρ εἰρηκε; Πάρτα τὰ ἔθνη, δσα ἐποίησας, ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐρώπιστρον σου, Κύριε. Οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί, οἱ διὰ πίστεως τὸν Λόγον δεχόμενοι. Εἴτα φησιν δὲ εὐαγγελιστής· Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐποίησαν καθὼς συνέτειξεν αὐτοῖς, καὶ ἤγαγον τὴν δρον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τὰ Ιμάτια, καὶ ἐπεκάθισαν τὸν Ἰησούν. Ω τῆς πολλῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς οὐγκαταβάσεως! Τις οὐ θαυμάσει τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης; Τις οὐκ ἀν ἐπλάγη, ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν χερουδιμῶν ἐποχούμενος ἐπὶ πῶλον δι' ἡμᾶς ἐκαθέσθη; Ω ὁ ὑπὲρ τῶν σεραφίμ ἀνυπομενός, ὁ πάντηπλων εὐφημεῖται; Τοῖς μὲν γάρ Ιματίοις, φησι, τὴν δόδην κατεστρώνυνον· δλοι δὲ κλάδους ἐκ τῶν δένδρων

⁷⁸ Gen. xliix, 8. ⁷⁹ ibid. 10. ⁸⁰ ibid. 11. ⁸¹ ibid. ⁸² Isa. lxxiii, 2. ⁸³ Luc. x, 31. ⁸⁴ Psal. xxii, 1. ⁸⁵ Zachar. ix, 9. ⁸⁶ Psal. lxxxv, 9. ⁸⁷ Matth. xi, 6, 7. ⁸⁸ ibid. 9.

κόπτοντες τὸ αὐτὸ διποίουν· καὶ οἱ μὲν προπορεύμενοι, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον ἄμα τοῖς ἀπειροχάρχοις παισὶν, ἐπινίκιόν τινα ὑμνον λέγοντες· Ὁσαρὰ τῷ υἱῷ Δανιὴλ, εὐλογημένος δὲ ἐρχόμενος ἐτὸ δρόμῳ Κυρίου, Ὁσαρὰ ἐτοῖς ὑψίστοις. Διὸ καὶ ἡμεῖς, ἀποθέμενοι πάντα λογισμὸν ρυπαρὸν καὶ αἰσχρὰς ἐνθυμήσεις, καὶ τὴν ἐν πανουργίᾳ πονηρίᾳ, ἀπειρόχακον ἔννοιαν ἀναλαβόντες, ἄμα τοῖς παισὶν ἐκείνοις μετὰ φαιδρῶν τῶν λαμπάδων ἀπαντήσωμεν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν· καὶ τοῖς μὲν βαΐοις νικητὴν αὐτὸν τοῦ θανάτου κηρύξωμεν, τοῖς δὲ τῶν ἐλαιῶν κλάδοις τὸν ἐλεήμονα καὶ ἀγαθὸν ἰκετεύσωμεν λέγοντες· Εὐλογημένος δὲ ἐλώρ καὶ ἐρχόμενος ἐτὸ δρόμῳ Κυρίου, Ὁσαρὰ ἐτοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος δὲ ἐλθὼν κατ' οἰκονομίαν, καὶ δι' ἡμᾶς πτωχεύσας πλούσιος ὁν, ἵνα καὶ ἡμᾶς τῇ σῇ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· ἐρχόμενος δὲ μετὰ δόξης κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· αὐτῷ τῇ δόξᾳ καὶ τῷ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM IN FRAGMENTUM CONTRA MACEDONIANOS.

1043 Sequens fragmentum ex prolixo, ut videtur, opere excerptum est. Cum enim quidam ementilia catholicæ fidei specie Macedonii errores spargerent, Athanasius, quo vivente nemo inulte vel clam vel publice sonam fidem impugnavit, rasos homines ut larvam ponant provocat, ratus optabilius esse ut errores palam efferrent, quam ut aliud simulantes adreperent, incautosque simpliciorum animos sensim abducerent. Editum porro sicut hoc opus circiter annum 359, quo maxime tempore Macedoniani obstrepebani.

Fragmentum contra Macedonianos. Ex cod. Colbert. 5179, bombycino.

Εἰ μὲν, μηδενὸς ὑποκειμένου, περὶ πίστεως γράφουσι, περιτὸν τὸ ἐπιχειρήμα καὶ ἐπιβλαβὲς, ὅτι, μηδεμιᾶς ζητήσεως οὖστης αὐτοῖς, πρόφασιν λογομαχίας παρέχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπείροντες δὲ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβῃ· εἰ δὲ διὰ τὴν Μακεδονίου αἱρεσιν ἀπολογούμενοι γράφειν ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν κακῶν φυτῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ τοὺς αὐτὲς παρασχόντας στηλίτευσαι, καὶ οὕτως τὰ διντὸν ἐκείνων γράφειν ὅρθως, ή ἐκδικεῖν φανερῶς τὰ Μακεδονίου, ἵνα μὴ κεχρυμένοι, ἀλλὰ φανερῶς πνευματομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου διφεως. Νῦν δὲ κακεῖνα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἀλλων προσποιούμενοι γράφουσιν· ὥσπερ οἱ τῶν σεσηπτῶν μελῶν παρατρέχοντες λατροὶ περὶ τῶν ὑγιαίνοντων διαλέγονται, ή ἀγνοοῦντες ή τέχνῃ πανουργῶς χρώμενοι. Οὐδεὶς γάρ, ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας, ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς· (64) οὐδὲ φόνος τις ἐγκλημα διώκων, ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων εἰ ἀπολογούντο λέγοντες, Οὐχ ἐπιωρκήσαμεν. ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐψυλάξαμεν. Μᾶλλον γάρ ἔστι τοῦτο πατέγνων ή λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις.

A nos etiam, missa omni sordida cogitatione, depulso quovis sordido affectu, dejecto omni dolo et maliitia, innocentem animi sensum assumentes, cum pueris illis, lampadibus instructi occurramus Servatori Christo, vero Deo nostro, atque ex ramorum gestatione ipsum mortis victorem deprecicemus: olivarum ramis onusti miseratori bonoque Domino supplicemus, dicentes: Benedictus qui venit et venturus est in nomine Domini, Hosanna in excelsis. Benedictus es, qui cum dives es, per oeconomiam propter nos pauper accedis, ut nos inopia tua dites simus: qui venturus es cum gloria judicatus vivos et mortuos. Ipsi gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

Si quidem nulla existente de tractanda fide occione, scribunt, inanis daimnosusque est illorum conatus: quia nulla suborta quæstione, disceptandi præbent occasionem; innocentium fratrum corda labefactantes, eaque perperam disseminantes, quæ nunquam illis in mentem venissent; quodsi ea illis scribendi causa sit, quod a Macedonii hæresi sese purgare velint; oportebat sane eos malarum semina plantarum primo sustulisse, atque traduxisse eos qui talia subnimirant, ac deinde contra illos recta sententia scribere, vel tandem Macedonii opinionem palam vindicare, ut ne latenter, sed publice Pneumatomachi, sive Spiritus sancti hostes, commonstrentur: sicque omnes ab illis tanquam a facie serpentis refugiant. Nunc autem et illa occultant, et de aliis dissimilanter scribunt: quemadmodum medici de carie laborantibus membris carpiti agentes, de sanis edisserunt, sive ignorantes, sive arte sua vafre utentes. Nisi enim de adulterio accusatus, de furto sese purgat; neque qui cædis crimen offert, reos patitur hanc sibi defensionem parare: Non pejeravimus, imo etiam depositum servavimus. Id enim lusus potius est, quam criminis depulsio, aut veritatis demonstratio.

(64) Cf. Epistola ad episcopos Aegypti et Libyæ, n. 11, p. 221.

MONITUM IN FRAGMENTA CONTRA NOVATIANOS.

Novatianos, qui aeo suo residui erant, non semel in scriptis suis exagitat Athanasius. Quod autem speciatim contra Novatianos opus ediderit, ex hisce fragmentis deprehendimus, comperimusque duos saltem ea de re libros exaratos ab eo fuisse: nam secundi excerptum affertur. Tertium vero fragmentum, quod in veteri codice Athanasii nomen præfert, conjectura tantum ex libris contra Novatianos excerptum putamus: exhibetque vñclarum de confessione ad sacerdotem edenda testimonium, ut cuivis perspicere licet.

Fragmenta librorum contra Novatianos. Ex codice Regio 2398, xi sæculi membr. Est catena in Acta apostolorum, fol. 32.

S. Athanasii ex libro secundo contra Novatianos. **A** Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ πρὸς Νοβατιανὸς βιβλίου.

Manens, inquit, vobis manebat, et venundatum in restra erat potestate⁸⁹. Quoniam, ait, Spiritum sanctum tentare aggressi estis, atque in hoc mutuo consensisti, ut voluistis experimentum illius rei capietis. Alii vero ad sanam mentem deducili, sumptaque a vobis experientia, id ipsum tentare vrebuntur.

Ἐλέμενε, φησὶν, ὑμῖν ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῷ νῦντέρᾳ ἔξουσίᾳ ἡν. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, ἐπεχειρήσατε πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ εἰς τοῦτο συνεφωνήσατε, λήψεσθε πειραν σὺν ἡθελήσατε. Σωφρονισθήσονται δῆ, καὶ φοβηθήσονται καὶ δόλοι πειράσαι, δι' ὑμῶν τὴν πειραν λαβόντες.

Ibidem.

S. Athanasii ex opere contra Novatianos.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς πρὸς Νοβατιανὸς πραγματείας.

Bic porro considerandum est, tunc initium prædicationis fuisse, ipsosque magnum facinus aggressos esse, ausos tentare Spiritum sanctum. Horum autem supplicium magnæ fratribus aliis utilitati fuit, institutis scilicet et edocitis, non audendum quidpiam esse contra Spiritum sanctum, nec tentare ipsum oportere.

Ex cod. Colb. 200, quæ est catena in Jeremiam. Estque, ut videtur, fragmentum ex libris contra Novatianos.

Quemadmodum homo a sacerdote baptizatus, Spiritus sancti gratia illuminatur; ita qui confitetur in pœnitentia, per sacerdotem Christi gratia remissionem accipit.

Duo Athanasii loca, quæ in Anecd. Græc. Jo. Christophori Wolfi tom. IV, pag. 52 edit. Hamburgi, habentur, ab eodem excerpta ex catena ms., in qua ad Actus apostolorum illustrandos afferuntur.

CAP. VIII, v. 24. Precamini vos pro me ad Dominum.

ATHANASII

Ex sermone III contra Novatianos.

Adversus hanc ejus amaritudinem et temeritatem insolentem, qua in Dei donum cerebatur, Petrus merito graviter commovebatur, commotusque ad cum dicebat: Pecunia tua tecum pereat⁹⁰. Quamvis enim melius tibi esse possit, tamen propter insolentiam illam tuam, quod gratuitum Dei donum pecunia comparari posse censeas, non est tibi por-

⁸⁹ Act. v, 4. ⁹⁰ Act. viii, 20.

(65) Καθαρούς. Catharorum nomine et ipsi Novatiani se vocabant, et ab aliis appellabantur. Vide Bevereg. ad canon. viii concil. Nicen. Conf. B. Mayeri Commentar. de Pietistis Veteris Ecclesiæ, p. 99 seq. Præstantissimus Bern. de Montfaucon tria fragmenta sermonum Athanasii Collectioni Patrum Novæ, Paris. 1706, fol. editæ, tom. II,

Μετεπέραν ἀνθρώπος διπλὸν ἀνθρώπου ιερέως βαπτιζόμενον φωτίζεται τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτι, οὐτως καὶ ὁ ἔξομολογούμενος ἐν μετανοίᾳ διὰ τοῦ Πνεύματος τολμᾷν, οὐδὲ πειράσαι τοῦτο ἐπιχειρεῖν.

ΚΕΦ. Η', σ. κδ. Δειλίθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἔμου πρὸς τὸν Κύριον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἐκ τοῦ πρὸς λεγομένους Καθαροὺς (65) λογ. γ. Πρὸς οὖν τὴν ὑποχειμένην αὐτοῦ πικρίαν, καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν κατὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ τολμαν καὶ ἐπιχείρησιν Πέτρος δικαιώς ἐκινήθη, καὶ κινηθεὶς εἶπε πρὸς αὐτὸν· Τὸ δρογύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν. Εἰ καὶ μή δει, διλλὰ διὰ τὴν τολμαν σου ταύτην, διτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισες διὰ χρημάτων κτᾶσθαι, οὐκ ἔστι σοι μερίς, οὐδὲ

p. 103, inseruit, inter quæ tamen præsens hoc una cum sequente frustra quæres. Cumque prius illud, ex iii contra Novatianos libro afferatur, p. 103, non duos, quos suspicabatur cl. Monfauconius, sed tres minimum libros adversus Novatianos ab Athanasio scriptis fuisse.

κλῆρος ἐν τῷ Αἰγαῖῳ τούτῳ. Η γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἀτρόπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοσαῦτα καὶ αὐτοῦ εἰπὼν ὄρθως καὶ δικαιῶς, οὐδὲν τούτων ἀνίατον ἡγησάμενος τῷ τῆς μετανοίας φαρμάκῳ, θεραπευτικὰ δὲ ταῦτα κρίνας εἶναι, ἐπήγαγε· Μεταρόητος οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ δέρα ἀγεθήσεται σοι η ἐπίροια τῆς καρδίας σου. Μέγα γάρ σοι καὶ τοῦτο. Καὶ μὴ ἤδη τὴν δωρεὰν οὕτως ἀκαθάρτως καὶ ρυπαρῶς διὰ χρημάτων σπεῦδε. Ἀλλὰ τέως τῆς πικρίας σου καὶ τῆς κακῆς ταύτης ἐπινοίας παυσάμενος, μεταρόητος, εἰ δέρα ἀγεθήσεται σοι η ἐπίροια τῆς καρδίας σου, οὐχ ὡς ἀμφιβάλλων, ἀλλ' ὅτι δυσίata πάθη, οὐχ ἀνίατα μέντοι, ἀλλὰ δυσίata. Εἰ γάρ ἣν ἀνίατον, περισσὸν ἦν τό· Μεταρόητος ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου. Ἀλλ' ὅτι η μετάνοια μὲν ισχύει διὰ τούτων, ὅτι δὲ μετὰ πολλῆς μετανοίας καὶ ἐπιμελείας χρεία τοῖς βαρυνθεῖσιν εἰς κακίαν, παριστάς ἐπήγαγεν. Εἰ δέρα ἀγεθήσεται σοι η ἐπίροια τῆς καρδίας σου. Εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνθεσμον ἀδικίας δρῶσε ὅτα. Καὶ τοσοῦτον ἰσχυεν ἡ εἰς μετάνοιαν προτροπή τοῦ μεγάλου τούτου ἀποστόλου καὶ πρὸς τὸν τοσοῦτον μάγον, καὶ πρὸς τὸν οὕτω χολῆς καὶ πικρίας μεστὸν, καὶ τοσούτων κακῶν πεπληρωμένον, ὡς ἤδη ἐπιμελείας ξεντὸν δοῦναι, καὶ ταῦτα αὐτῷ εἰπόντι τὴν Γραφὴν ἐπιμαρτυρεῖν· Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον· οὐ γάρ ἐμοὶ παρέβοιλα μέτεστιν, δπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ, ὃν εἰρήκατε. Οὔτε δὴ ἀπηγόρευε ταῦτα αὐτῷ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὐτ' ἀπηργήσατο. Πῶς γάρ δὲ καὶ ὑποθέμενος καὶ εἰπὼν· Τοσοῦτον δὲ ωφελήθη οὗτος αὐτὸς ὁ τηλικοῦτος μάγος ἀπὸ τῆς ἀλπίδος, τῆς εἰς μετάνοιαν, ὡς ἤδη τοσοῦτον τῆς πονηρίας καὶ πικρίας αὐτὸν μεταβληθέντα εἰπεῖν· Ἐγὼ μὲν οὐκ εἰμὶ ἵκανὸς ὑπὲρ ἐμαυτοῦ δεήθηναι· ὑμεῖς δὲ δεήθητε ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς Κύριον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Novatianον τοὺς ἑαυτοὺς ὄφρομάσαταις Καθαροὺς λόγου Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ', στ. γ'. Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν.

Τὸν οὖν μὴ κωλύηται (66-67) εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν, διὰ τὸ ἀπερίτητον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὐτως συμπαρεῖναις τοῦτον ωχονόμησεν, οὐχὶ καὶ ἐδογμάτισεν (68).

⁶⁶⁻⁶⁷⁾ Κωλύηται. Ita scripsit ro κωλύηται, id quod sensus requirere videtur. Verebatur enim Paulus, ne Timotheus, non circumcisus, a Judaeis ex synagoga excluderetur.

(68) Ὁχονόμησεν, οὐχὶ καὶ ἐδογμάτισεν. Quæ certa de causa et certo suodam scopo ad tempus a

A tio, neque sors in sermone isto. Neque enim cor tuum rectum est coram Deo ⁹¹. Tam graviter in eum locutus recte tamen et merito nihil horum poenitentia accedente immicabile esse existimans, sed potius medicinæ locum superesse judicans: Pœnitentiam igitur age de hac pravitate tua, et precare Dominum, si forte remittetur tibi cogitatio cordis tui ⁹². Nam et hoc tibi magnum erit. Cave itaque, ne donum Dei tam impure et sordide pecunia tibi tam festinanter comparare studeas. Sed potius ab amaritudine tua et mala ista cogitatione recedens, pœnitentiam age, si forte remittetur tibi cogitatio cordis tui; quæ verba non dubie proferuntur, sed ideo, quia affectus difficiliter sanabiles non insanabiles quidem sunt, sed ægre laien sanantur. Si enim prorsus emendari non potisset, superfluum fuisset dicere: Pœnitentiam age de malitia tua, et precare Dominum. Itaque pœnitentia in hac causa efficax est. Quia vero cum pœnitentia magna cura opus est illis, qui ad malitiam indurati sunt, statim subjungit: Si forte tibi remittetur cogitatio cordis tui. Nam in felle amaritudinis et vinculis injusticie te esse video ⁹³. Et tantum quidem valuit exercitatio ista ad pœnitentiam, a tanto apostolo ad tantum magum, eumque tanto felle et amaritudine resertum, tantisque peccatis oppressum, ut jam tum curam illam susciperet, verbisque, Scriptura testante, his eam profligeretur: Orate vos pro me ad Dominum: neque enim mihi tanta inest fiducia, ut ne quid eorum, quæ dixistis, super me veniat. Nec præcedit ipsi hujus rei spem divus Apostolus, neque facere hoc denegavit. Quomodo enim id facere poterat qui ipse suaserat, et præceperat? Tantum vero commodi hinc capiebat ipse ille tantus magus ex hac spe, ad pœnitentiam facta, ut a malitia sua et amaritudine multum mutatus diceret: ego quidem idoneus non sum, qui pro me ipso precer: vos vero orate pro me ad Dominum.

1044 Ejusdem ex sermone II contra Novatianos qui se ipsos Catharos appellant.

CAP. XVI. 3. Et assumptum eum circumcidit.

Ne igitur prohiberetur in synagogas penetrare, quia Timotheus non erat circumcisus, ut et hoc fieret, permisit quidem prudenter, non vero præcepit.

Deo sicut, vel ut sicut, permittuntur, ea oikonometσθαι, vel καὶ oikonomiav, vel oikonomikῶs sicut et Patribus dicuntur. Sic Damascenus lib. III. De orthodoxa fide, c. 23, p. 266, de Christo: Ei καὶ oikonomikῶs ἔσυντον συνέστελλε πολλάκις· οὐ γὰρ ἤγνετε τὸν καιρὸν.

MONITUM IN SEQUENS FRAGMENTUM.

Hoc fragmentum Περὶ ἄπτων inscribitur in manuscripto : quia vitandæ κακοφωνίας et repetitionis ergo, ex περιάπτων unica voce, περὶ resecatur, ne περὶ περιάπτων legatur. Nam amuleta et præstigia, quæ hic confutantur et prohibentur, περιάπτα non autem ἄπτα dicuntur, ut videoas hic in fragmento et apud Gregorium Nazianzenum, qui illa voce utitur.

Ex codice Reg. 1993, fol. 317.

Athanasiī Alexandrini, de amuletis.

Si quis in segrititudinem curatu difficultem lapsus sit, psallat, *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quia peccavi tibi* ¹⁴, precibus scilicet intentus, ac misericordiam imploras, cœlesti sapientiae obsequens dicenti : *Fili, in tempore infirmitatis tuæ ne despicias; sed ora Dominum, et ipse curabit te* ¹⁵. Amuleta enim et præstigia vana sunt auxilia. Si quis vero iis utatur, is clare discat, quod seipsum efficerit pro fideli insidelem, pro Christiano ethnicum, pro prudenti imprudentem, pro rationabili irrationabilem. At enim vetula vinti obolorum, aut quartariae vini pretio, serpentis incantationem tibi exaurit : tuque stas hianti ore tanquam asinus, quadrupedum sordes a collo gestans, repulso salutaris crucis sigillo. Quod si gillum non morbi tantum reformidant, sed etiam omnis daemonum cohors pertimescit et horret. Quamobrem omnis præstigiator hujusmodi sigillo vacuus est.

In eodem codice 2423 locus ille psalm. p. 1206 nostræ edit. explicatur, et p. 1027, l. II, pro tréponata legitur κέκληνται, in fine autem post hæc verba, ἀπειθήσατι ποτε, hæc adiunxit :

Quemadmodum igitur rex, cum latronum principem invenit, vi urbes occupantem, circumquaque prædantem, antra subeuntem, ut collectas ibi pecunias deponat, colligatum hujusmodi surum principem supplicio tradit; thesaurum autem ejus in regia penuaria transfert; ita fecit et Christus, principem surum, carceris custodem diabolum, et mortem colligavit; eorumque divitias, videlicet universum hominum genus transtulit in Dominica penuaria. Ideo clamat Paulus his verbis : *Quia redemit nos de tenebris, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ* ¹⁶.

In eodem codice p. 150.

Quod autem in Patre sit Filius, et Pater in Filiō, illud est esse Filium Dei, qui ex Deo genitus est, et Deus secundum naturam, quemadmodum et Pater, in se paternam speciem repræsentans, atque in paterna hypostasi exhibitus. Unus itaque et unus, et dyas, sive dualitas illa, natura non separatur, nullius egens ad perfectionem. Tota quidem plenitudo deitatis est Pater ut pater; tota item plenitudo deitatis est Filius ut filius. Quo-

A 'Αθανασίου Ἀλεξανδρείας περὶ ἄπτων.

'Εάν τις περιπέπτωκεν ἀνωμαλίᾳ δυσανιάτῳ, φαλέτων· Ἐγὼ εἰπον, Κύριε, ἐλέησόν με, ἵσται τὴν ψυχήν μου, δει τῷ μαρτόν σοι, ἐπιμελόμενος τῆς προσευχῆς καὶ μεταδιώκων τὴν ἐλεημοσύνην, πειθόμενος τῆς ἐπουρανίου σοφίας· Τέκνον, ἐν καιρῷ ἀφρωτήματός σου μὴ παραβλέψῃς· ἀλλ' εὑᾶς Κύριον, καὶ αὐτὸς λάστεται σε. Τὰ γάρ περιπάτε καὶ αἱ γονταῖς μάταια βοηθήματα ὑπάρχουσιν. Εἰ δὲ τις αὐτοῖς κέχρηται, γινωσκέτω τοῦτο σαφῶς, ὅτι ἔσυντὸν ἐποίησεν ἀντὶ πιστοῦ ἀπιστού, ἀντὶ δὲ Χριστιανοῦ ἔθνικόν, ἀντὶ δὲ συνετοῦ ἀσύνετον, ἀντὶ δὲ λογικοῦ ἀλλογιστον. Καταντλεῖ γάρ σοι γραῦς διὰ τὸ δόδοιον, ἢ τετάρτην οἰκου ἐπαιοῦντα τοῦ δρεως· καὶ σὺ ἔστηκας ὡς δύο χασμώμενος, φορῶν δὲ ἐπὶ τὸν αὐχένα τὴν ρυπαρίαν τῶν τετραπόδων, παρακρουσάμενος τὴν σφραγίδα τοῦ σωτῆρού σταυροῦ. Τὸν σφραγίδα οὐ μόνον νοσήματα δεδοκασιν, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ στέφρος τῶν δαιμόνων φοβεῖται καὶ τέθηπεν. Οὐθενὶ καὶ πᾶς γάρ οὐστράγιστος ὑπάρχει.

B

"Οὐστερ οὖν βασιλεὺς, λησταρχὸν εὐρών κατεκρατοῦντα πόλεις, ἀρπάζοντα πανταχόθεν, εἰς τὰ σπήλαια καταδύμενον, ἀποτιθέμενον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον, δῆσας μὲν τὸν λῆσταρχον, ἐκεῖνον μὲν τιμωρίᾳ πτυραδίωσι, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν, ἔδησε τὸν λησταρχὸν καὶ τὸν δεσμοφύλακα διάδολον καὶ τὸν θάνατον· καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν, ἀπάντων ἀνθρώπων τὸ γένος μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ δεσποτικά. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος βοᾷ λέγων· "Οτι ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, καὶ μετήγαγεν εἰς τὴν βασιλεῖαν τοῦ Ιησοῦ τῆς ἀράχης αὐτούν.

C

(69) Καὶ τὸ ἐν Πατέρι τὸν Γίδον εἶναι, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Γίδῳ, τοῦτο ἐστι τὸ Γίδον εἶναι Θεοῦ, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγενημένον, Θεὸν δυτικὰ κατὰ τὴν φύσιν, ὥστερ ὁ Πατήρ, καὶ δεικνύντα τὸ πατρικὸν εἶδος ἐν ἔσωτῷ, καὶ δεικνύμενον ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποτάσσεως. Εἰς οὖν καὶ εἰς, καὶ ἡ δύσας οὐ μεμέρισται· τῇ φύσει, ἀνενδεής οὖσα τῇ τελειότητι· δλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Πατήρ ὡς πατήρ· δλον δὲ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ὁ Γίδος ὡς υἱός. Ἐπειδὴ

¹⁴ Psal. XL, 5. ¹⁵ Eccli. xxxviii, 9. ¹⁶ Coloss. I, 13.

(69) Fragmentum hoc suspicor cusum.

δι' ἀμφοτέρων ἐν εἶδος νοεῖται, δλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. Ἐρωτᾶς δὲ πῶς οὗτος ἐν ἔκαπεν, κάκείνος; ἐν τούτῳ δὲ καὶ οὔτος τοιοῦτος ἐστιν, οἵος κάκείνος, κάκείνος, οἵος οὔτος. Οὐτως καὶ ἐν τὰ δύο, τὸ μὴ διειλάττειν, μηδὲ ἀπεσχοντεῖσθαι, μηδὲ καθ' ἔτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτῆρα νοεῖσθαι τὸν Υἱόν· ἀλλ' εἶναι θεὸν ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ.

Codex Reg. 1993, ex sacculi x membr. optimæ notæ, p. 39.

Οὗτος καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν, εἰ τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ πεισθέντες οἱ περὶ τὸν Ἀδάμ τῆς ἡδονῆς ἐκράτησαν τοῦ ξύλου, οὐκ ἂν ἡπόρησεν ὅδον, δι' ἣς τὸ τῶν ἀνθρώπων αὐξῆσαι γένος. Καὶ πῶς δὲ, φησίν, Β τοσαῦται μυριάδες τῶν ἀνθρώπων ἐγένοντο; Ἐγὼ δέ σε πάλιν ἐρωτῶ, ἐπειδὴ σε σφόδρα παρέμεινε κατασείων οὗτος ὁ φύρος, πῶς δὲ ὁ Ἀδάμ, πῶς δὲ ἡ Εὕ, μὴ μεστεύοντος γάμου;

Ex codice Reg. 2441, xi sacculi, fol. 298 verso: est Catena in Joannem.

Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ περὶ τῆς ταχῆς τοῦ Ἀδάμ εἰρητέοις, Ἀφρικανὸς καὶ ὁ ἄγιος Ἀθανάσιος.

In eodem codice ad Catenam in Danielem, in hæc verba, καὶ τὰ σαραβάρα αὐτῶν οὐκ-ἀκλοσύνη, καὶ οὐκτῇ πυρὸς οὐκ ἦν ἀντοῖς, hæc Athanasiū nomine leguntur.

Μηδὲ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐνδύμασι γενέσθω δσμὴ πρὸς τὸν Ναδουχοδόντορ, οἵτινες φθαρτοὶ λογισμοὶ εἰσι τοῦ διαβόλου οἱ κατασθεννύμενοι.

Ex codice Reg. 1994, xiv sacc., bombycino: est pandectes.

Toῦ ἀγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας.

Πᾶς ἀνθρώπος, τὸ διαχρέντιν παρὰ θεοῦ εἰληφάς, κολασθήσεται, ἔξακολουθήσεις ἀπειρῷ ποιμένι, καὶ φευδὴ δόξαν ὡς ἀληθῆ δεξάμενος· Τίς τὴν κοινωνίαν πρὸς σκότος;

C S. Athanasiī Alexandrini.

Quivis homo accepta a Deo discernendi vi, supplicio afficietur, si imperium pastorem secutus sit, et falsam sententiam ut veram amplexus sit: Quia enim participatio luci cum tenebris?⁹⁷

Fol. 48, cod. 2398.

Toῦ ἀγίου Ἀθανασίου.

Ταῖς πολλαῖς, ὡς εἰπεῖν, χερσὶν, δὺν αὐτὸς ἐτήρει τὰ Ιμάτια, Στέφανον λιθάσαι.

S. Athanasiī.

Multis, ut ita dicam, manibus eorum, quorum vestimenta custodiebat, Stephanum lapidasse (putandum est).

Fol. 98.

In illud, Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν.

*Ιν' οὖν μὴ καλύηται εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν, διὰ τὸ ἀπερίτιμον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὗτος συμπαρεῖται τοῦτον φύκονόμησεν· οὐχὶ δὲ καὶ ἐδογμάτισεν.

In illud, Et accipiens circumcidit illum⁹⁸.

Ne igitur a synagogarum aditu arceretur Timotheus, quod incircumcisus esset, ut iis adesse posset, id ita dispenseavit; neque tamen illud quasi præceptum et dogma tradidit.

Ex codice Reg. 2919, x sacculi, membr.

"Οτι παντοίοις σχήμασι λέγει καλωπίζεσθαι τὴν Δ βίδον τῶν Ψαλμῶν δέ μέγας Ἀθανάσιος, ὑπερβατοῖς, ὑπερθέσεσιν, ἀποστροφαῖς, ἐκλείψεις, παραβολαῖς, μεταφοραῖς, ἐμφάσεσι, προσωποποίαις.

Omni figurarum genere exornatum librum Psalmorum esse ait Magnus Athanasius, hyperbatis, ὑπερθέσεις, apostrophis, eclipsibus, parabolis, metaphoris, emphasisibus, prosopopœis.

"Οτι δέ μέγας Ἀθανάσιος τὸ διάκαλμα διὰ τὰς ἐναλλαγάς φησι προσκείσθαι τῶν ψυθμῶν, οὐχὶ δὲ διὰ τὴν ὑποχύρωσιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς τινες ἐφαντάσθησαν.

Magnus Athanasius ait diapsalma ob rhythmorum mutationes jacere, non ob secessum Spiritus sancti, ut guidam commenti sunt.

BREVIS EXPOSITIO FIDEI.

Ex codice Regio 2280, bombyc., xiv sacc., fol. 13.

Πιστεύω εἰς ἓνα θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ἀλλ' οὐτα θεὸν Πατέρα· καὶ εἰς τὸν λόγον θεὸν, τὸν μονο-

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, qui semper Deus Pater est: et in Verbum Deum,

⁹⁷ H Cor. vi, 14. ⁹⁸ Act. xvi, 3.

unigenitum Filium Dei, quod coexistat proprio Patri, quodque ex substantia Dei Patris sit Filius, quod unus Filius proprii Patris sit, quod aequalis honore sit Filius Deo et Patri suo: quod in omnes imperium et auctoritatem habeat Filius Dei, quodque cum Patre suo ubique præsens sit deitate, quod omnia contineat substantia sua, et quod a nullo contineatur Filius Dei, quemadmodum Deus, Pater ipsius. Et in Spiritum sanctum, quod ex Patris substantia sit: ac coæternus Patri et Filio sit Spiritus sanctus, nec deitate separatus sit. Verbum dico in carne factum esse, id est, carnem ceperisse.

1045 Ejusdem.

Trinitas quidem, etiam postquam Verbum ex Maria corpus assumpsit, Trinitas est, neque additamentum, neque diminutionem accipiens; sed semper perfecta est. Et in Trinitate una deitas agnoscitur.

In eod. cod., fol. 61.

Præstabilius erat dubitantes silere et credere, quam non credere propter dubitationem.

Ex Cosmæ Indicopleustæ Ægyptii monachi Christiana Topographia, sive Christianorum opinione de mundo. In collectione nova Patrum et scriptorum Græcorum Montfauconii, p. 316, seqq.

Fragmenta quæ in sua *Topographia* servavit Cosmas excerpta sunt ex epistolis festalibus num. 2, 5, 6, 22, 24, 28, 29, 40, 42, 43, 45. Ea omnia editioni suæ interseruit card. Ang. Maius. Vide infra. col. 1367, 1379, 1389, 1432 et seq.

SANCTI ATHANASII FRAGMENTA ALIA.

(*Mai, Bibliotheca nova Patrum, II, 585 seq.*)

I.

Sancti Athanasii adversus eos qui dogmata cum temporibus mutantur. Τοῦ ἀτίου Ἀθανασίου κατὰ τῶν συμμεταβαλλομέρων τοῖς καιροῖς ἐν τοῖς δόγμασι.

Quis ergo hos Christianos existimabit, apud quos nec sermo neque scriptura stabilis est, sed omnia cum temporibus mutantur?

Τίς οὖν ἔτι τούτους Χριστιανοὺς ἡγήσεται, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιρούς ἀλλάσσεται;

II

Athanasi episcopi, ex sermone in illa verba: « Verbum caro factum est. »

Ἀθανασίου ἀπίσκοπου, ἐκ τοῦ εἰς τὸ, « Ο Λόγος σὺνδεῖ ἐγένετο. »

Ac veluti cum ipse expulit, et manum extendit, et Lazarum vocavit, haud hæc esse facinora hominis dicimus, etiamsi corporis instrumento peracta, sed Dei; ita cum humana dicuntur de Servatore in Evangelio, vicissim dictarum rerum naturam spectantes, easque omnes a Deo alienas reputantes, haud Verbi divinitati imputamus, sed ejusdem humanitati. Quanquam enim Verbum caro factum est, carnis tamen propriæ passiones sunt.

Καὶ ὥσπερ πτύσαντος αὐτοῦ (68), καὶ ἐκτείναντος χειρὸς, καὶ φωνήσαντος Λάζαρον, οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἐγένοντο, ἀλλὰ Θεοῦ οὐτως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῶν λεγομένων ὅρωντες, καὶ ὡς ἀλλαττια Θεοῦ πάντα τυγχάνοντα, μὴ τῇ θεότητι τοῦ Λόγου ταῦτα λογισώμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ· εἰ γάρ καὶ ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἦδια τὰ πάθη.

III.

Pro dogmate duarum unitarum in Christo naturarum contra Eutychianos in synodo Chalcedonensi definito. (Ex incerti auctoris Dogmatica Panoplia.)

Ignorant porro hi stulti, quod sanctorum consonat scriptis synodus; quodque talia scripserit testatusque sit plenus ille spiritu Athanasius, dum ait in sermone de verbis illis, *Verbum caro factum est*: « Hæc necessario antea disquisivimus, ut cum

‘Διγνοῦσι δὲ οἱ ἀφρονες, οἵτις τῶν ἀγίων ἐντετυχήκει συγγράμματος καὶ τοιαῦτα γέγραψε καὶ μαρτυρεῖ ὁ πολὺς τῷ πνεύματι Ἀθανάσιος, τοιαῦτα εἰπὼν ἐν τῷ, Ο Λόγος ἐγένετο· « Ταῦτα ἀναγκαῖς προεξητάσαμεν· ἵνα ἐὰν ἰδωμεν αὐτὸν δι’ ὅργανου ἰδίου ταβili, sive in editione Maur. Athanasii t. I, part. II, neque in altera Montfauconii, *Bibl. nov. PP.*, t. II.

(68) Non compierbam fragmentum hoc, sive inter tria citata a Theodoreto in dialogo de immu-

σώματος θεῖκῶς πράττοντα ἢ λέγοντα τινὰ, γινώ-
σκομεν δὲ θεὸς ὁν ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐδό-
κωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος ἀνθρω-
πίγως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνῶμεν αὐτὸν, δὲ
σαρκοφόρος γέγονεν ἀνθρωπός· καὶ οὕτω ταῦτα
καὶ ποιεῖ καὶ λέγει· καὶ ἔκάστου γάρ τὸ ἴδιον γινώ-
σκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέπον-
τες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν καὶ οὐποτε πλα-
νηθείημεν. »

IV.

‘Αθαρασίου. Θεὸς καὶ ἀνθρωπός ὁ αὐτὸς, εἰς ὃν
καθ' ὑπερέιν ἀγελλιπῆ τὰ ἔκάτερα.

‘Αθαρασίου ἐτῇ δέξηται τοῦ, « Ἀμήν, ἀμήν
ἀλέγων ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι. » —
‘Αναισχυντία σαφῶς τὸ μὴ διχῶς νοεῖν τὸν Χριστὸν
θεῖκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως.

Τοῦ ἀλέοντος Ἀθαρασίου, ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὸ,
« Κύριος Ἐκτισέ με, » καὶ κατὰ Ἀρειαρών.

Καὶ γοῦν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐρχόμενος, ἐκτενῶς
προσεύχεται, καὶ τὸ γόνυ κλίνει, λέγων· Πάτερ,
καρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτίσμον τούτο· πλὴν μή τὸ
ἴμὸν θελημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σόγρον ἴδιον αὐτοῦ θέ-
λημα λέγων τὸ τῆς σαρκός· δὲτι περ καὶ αὐτὴν τὴν
τιμετέραν σάρκα ἐν ἑαυτῷ οἰκειώσατο.

V.

Athanassi in explanatione verborum: « Amen, amen
B dico vobis antequam Abraham fieret, ego sum. » — Ma-
nifesta impudentia est illorum, qui duplice notione
Christum considerare nolunt, id est divinitus et
humanitus.

VI.

Sancti Athanassi, ex sermone in illud: « Domi-
nus creavit me, » et contra Arianos.

Propterca cum ad crucem venturus esset, enixe
orabat, flexoque genu dicebat: Pater, transeat a
me calix iste. Verumtamen non mea voluntas, sed
tua fiat; propriam scilicet dicens carnis volunta-
tem; quandoquidem ipsam nostram sibi propriam
fecerat carnem.

VII.

Τοῦ μεράλου Ἀθαρασίου δὲ τῷ εἰς τοὺς βαπτι- C Athanassi Magni, ex sermone ad baptizatos.

Ζομέρους λόγῳ (69).
“Οφει τοὺς λευτάς φέροντας ἀρτούς, καὶ ποτή-
ριον οἶνον, καὶ τιθέντας ἐπὶ τὴν τράπεζαν· καὶ οἶνον
οὗπω ἱκεσται καὶ δεήσεις γίνονται, ψιλός ἐστιν ὁ ἄρ-
τος καὶ τὸ ποτήριον· ἐπάν τὸ ἐπιτελεσθῶν αἱ με-
γάλαι· καὶ θαυμασταὶ εὐχαὶ, τότε γίνεται ὁ ἄρτος,
σῶμα· καὶ τὸ ποτήριον, αἱμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν· Εἴθωμεν ἐπὶ τὴν τελείω-
σιν τῶν μυστηρίων· οὗτος ὁ ἄρτος καὶ τοῦτο τὸ πο-
τήριον, οἵσον οὖπω εὐχαὶ καὶ ἱκεσται γεγόνασι, ψιλά
εἰσιν· ἐπάν τὸ αἱ μεγάλαι εὐχαὶ, καὶ αἱ διγιαὶ ἱκε-
σται ἀναπεμφθῶσι, καταβαίνει ὁ λόγος εἰς τὸν ἄρτον
καὶ τὸ ποτήριον, καὶ γίνεται αὐτοῦ σῶμα (70).

D

Videbis Levitas panes vinique calicem ferentes;

mensaque imponentes. Et quandiu quidem preces
et invocationes nondum sunt peractæ, nihil aliud
nisi panis calixque est. Verum enīmvero postquam
peractæ fuerint magnæ miraque preces, tunc pani-
sis sit corpus; calix autem, Domini nostri Jesu
Christi sanguis. Et rursus: Veniamus ad myste-
riorum perfectionem. Illic panis et hic calix ante
preces et invocationes nihil ultra naturam pro-
priam habent: verumtamen ubi magnæ preces san-
ctæque invocations editæ fuerint, descendit Ver-
bum in panein et calicem, et corpus ejus conficitur.

VIII.

Fragmenum ex Athanassi epistola ad Eusebium, Lucinianum, et socios (71).

Namque et magnus Athanasius æquum esse judicavit, eos non repellere, qui quod dicunt, recto sensu
explicant. Sic enim ipse docet in sua ad Eusebium, Lucinianum, et socios epistola: « Vos ergo, qui haec
omnia profitemini, ne quæso illos qui eadem profitentur damnatis; sed vocabula ab illis adhibita expli-
cate; neque his inconsideratis, auctores repellatis; imo vero eos exorate, iisque suadete, ut conciliare
sententias velint. »

(69) Non legitur hic locus in Athanassi sermone
ad recenter illuminatos seu baptizatos, opp. ed. Ven.
t. II, p. 395. Nec mirum; multi enim alii neces-
sario extiterunt Athanassi sermones de hoc argu-
mento singulis annis recurrente, quo tempore, id
est Paschali, solebant episcopi eruditæ catechumeni-
nos, et mox baptizatos sublimiorum mysteriorum
doctrina inabuere.

(70) S. Augustinus in sexto sermone, ex Vindobonensi bibliotheca edito, qui est de Sacramento
altaris, cum Athanasio adamussim consentit sic:
Hoc quod videtis, charissimi, in mensa Domini panis
est et vinum; sed iste panis et hoc vinum, accedente
verbo, fit corpus et sanguis Verbi.

(71) Non videbam hujus tituli epistolam inter
edita Athanassi scripta.

MONITUM IN OPUSCULUM SEQUENS (71st).

Hoc opusculum exhibet cod. Græc. Matrit. LXXXII, chartaceus, in quarto, cui folia 118, charta quidem satis solida, sed mediocriter candida; totus Constantini Lucarini manu litterulis minutissimis descriptus. Eo continentur S. Athanasii De azymis; Pselli Epitome logices ad rhetoricas introducens; Blemydæ De tribus syllogismorum figuris, aliusque ad dialecticam pertinentibus; Joannis Geometræ Laus mali sive pomi; S. Joannis Damasceni Theologica, sive De fide orthodoxa libri; et Cydonii Theologicis de Spiritu sancti processione; variaque Excerpta levioris momenti. Fol. 1: Tοῦ ἀγίου Ἀθανασίου περὶ τῶν Ἀζύμων. S. Athanasii de Azymis. Id opusculum, quamvis diligenter a nobis quæsิตum, neque inter germana, neque inter dubia, spuriave S. Athanasii opera occurrit; neque vel ipsa vox Azyma in ejus operum indice usquam apparet. Quamobrem, cujuscunque demum sit, ineditum rati, huc transcribere non alienum ab ecclesiastica eruditione duximus.

SANCTI ATHANASII DE AZYMIS.

1046 Tribus materiis perlicebant Judei Pascha, et tribus virtutibus, et tribus testibus secundum legis ordinem. Tres quidem materiae erant, agnus, azyma et lactuca agrestis. Tres autem virtutes, zonæ, calceamenta in pedibus, et baculum in manibus. Tres testes erant scribæ super mensa stantes et diligenter observantes plenilunium, craterem agitato, futuraque vaticinante. Statim sacerdos tuba clangebat indicans Pascham esse Domini, ac deinde post auditionem vocis tubæ, faciebat fermentum sine pane, die septima. Ante signum crateris, nou licebat præparare die septima agnum, vel azymum vel lactucam. Sic enim cecinit et magnus David: *Buccinate in Neomenia tubo²⁸.* Dominus autem noster Jesus Christus, quinta die, tradidit saera mysteria hora noctis septima. Introitus azyma manducantium Parasceves vesperæ factus est post sepulturam Domini. Quapropter evangelistæ panem perfectum dicunt tradidisse Dominum in sanctis mysteriis et non azymum, ut credatur perfectum corpus ex sancta Virgine. Dico autem anima et spiritu præditum, et non sicut hereticus Apollinarius dicebat, scilicet corpus solum accepisse. Sed nos panem perfectum dicimus hunc farina, fermento et sale confectum, velut animal corpore et spiritu constat: corpus enim sine spiritu mortuum est; et azymon tantum non habens fermentum, mortuum est, iron autem vivificus panis: quoniam fermentum vitam dat massæ et unitatem, haud secus ac spiritus corpori, et sal animæ: propterea persicimus mysterium pane perfectio, ne in blasphemis impii Apollinarii incidamus. Est vero plenilunium diebus quatuordecim cum dimidio et horis tribus: in passione vero Domini nostri Iesu Christi, post sedecim dies contigit, ut testificaretur se esse veram ac æternam vitam. Scire ergo oportet quod tempore Christi et sanctorum ejus apostolorum, optimam farinam Azymorum manducare aut distribuere nulla neglexit Ecclesia. Quoniam vero neque Christus ipse tempore passionis sua legale manducavit Pascha, audi Joannem evangelistam dicentem: *Ante*

²⁸ Psal. LXXX, 4.(71st) J. Iriarie, Cod. Græc. Matrit., Matriti, 1769, in-fol., p. 299.

Α ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΖΥΜΩΝ.

Ἐν τρισὶν ὅλαις ἐτέλουν οἱ Ιουδαῖοι τὸ Πάσχα καὶ ἐν τρισὶν ἀρταῖς καὶ ἐν τρισὶν μάρτυρες κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Νόμου. Καὶ αἱ μὲν τρεῖς ὅλαις ὁ ἀμνὸς ἦσαν, τὰ δέκυμα καὶ ἡ πικραλίς· αἱ δὲ τρεῖς ἀρταῖς, περιεζωμένοι, καὶ ὑπόδηματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ βακτηρίαν ἐν ταῖς χερσίν. Οἱ δὲ τρεῖς μάρτυρες, γραμματεῖς ἐπὶ τῇ τραπέζῃ ἑστῶτες, καὶ ἀκριβῶς γινώσκοντες τὴν τῆς σελήνης ἀπόχυσιν, διὰ ποτηρίου τινὸς σαλευομένου καὶ σημανομένου· σαλπίζοντος εὐθὺς τοῦ λερέως ὅτι Πάσχα ἐστὶ Κύριον· καὶ λοιπὸν μετὰ τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, ἐποίουν τὴν ζύμην ἀγενὸς δρυτὸν ἡμέρας ζ. Πρὸ δὲ τοῦ σημείου τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς σάλπιγγος, οὐκ εἶχον ἔξουσιαν ἐτοιμάσαι ἡμέρας ἐπτὰ δύμνην, ή δέκυμον, ή πικρίδα· οὕτω γάρ της καὶ δέ μέγας Δυσὶδ· Σαλπίσατε ἐν Νεοειηρίᾳ σάλπιγγι· Οἱ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς· ἐν τῇ εἰ ἡμέρᾳ ἐποίησε τὴν παράδοσιν τῶν ἀγίων μυστηρίων ὥρᾳ τῆς νυκτὸς ζ. ή δὲ εἰς τὸν ἀζυμοφάγων ἐγένετο Παρασκευὴ ἑσπέρας μετὰ τὸ ταρῆναι τὸν Κύριον. Διὰ τοῦτο οἱ δὲ εὐαγγελισταὶ ἀρτὸν τέλειον λέγουσι παραδοῦναι τὸν Κύριον ἐν τοῖς ἀγίοις μυστηρίοις καὶ οὐκ δέκυμον· ἵνα πιστῶσηται ὅτι τέλειον σῶμα ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου· λέγω δὲ ἔμψυχον καὶ ἔννουν· καὶ οὐ καθάπερ διατετικὸς· Ἀπολλινάριος ἐλεγεν, ὅτι σῶμα μόνον ἀνελάσετο· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρτὸν τελειούμενον φαμεν τὸν δι' ἀλεύρου καὶ ζύμης καὶ ἄλατος συνεστηκότα· καθάπερ σῶματι ὁ πνευματικός, καὶ νοῦ· σῶμα γάρ, χωρὶς πνοῆς, νεκρόν ἐστι· καὶ τὸ δέκυμον μόνον μή ἔχον ζύμην νεκρόν ἐστι καὶ οὐ ζωτικὸς ἀρτός· ἐπειδὴ ή ζύμη ζωὴν διδωστε τῷ φυράματι καὶ ἔνωσιν καθάπερ τὸ πνεῦμα τῷ σῶματι, καὶ τὸ ἄλας τῷ νῷ· καὶ διὰ τοῦτο τελούμεν τὸ μυστήριον δι' ἀρτού τελειούμενον, ἵνα μή τῇ βλασφημίᾳ τοῦ ἀσεβοῦς Ἀπολλιναρίου περιέσωμεν. Γίνεται δὲ ἡ τοῦ φέγγους ἀπόχυσις, ἐν ἡμέραις τέσσαροι καὶ δέκα ἡμισυ καὶ ὥραις τριστὸν εἰς δὲ τὸ πάλος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερέδην ἔκτην καὶ δεκάτην ἡμέραν· ἵνα μαρτυρήσῃ ὅτι ἀληθινός ἐστι καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ιστέον οὖν ὡς αἰώνιον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων αὐτοῦ τὴν σεμιδαλινὴν τῶν ἀζύμων ἐσθίειν ή προσφέρειν οὐδεμία

παρέλαθεν Ἐκκλησίᾳ· ἐπεὶ δὲ οὗτος ὁ Χριστὸς αὐτὸς κατὰ τὸν καρόν τοῦ πάθους αὐτοῦ τὸ νομικὸν ἔφαγε Πάσχα, ὅκους Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, εἰδὼς δὲ Ἰησοῦς ὅτι ἐλήλυθερ μέτον ἡ ὥρα ἡταῖῃ ἐκ τοῦ κυριού τούτου πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ δεῖπνον γερουσίου τοῦ Διαβόλου ἡδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίλουαρος Ἰσκαριώτου ἡταῖον παραδῷ· καὶ ὅτε, φησίν, ἐγένετο ἡ ὥρα, τουτέστιν ὅτε παρέστη ὁ καιρὸς τοῦ προδόνυμος αὐτὸν, ἀνέπεσαν καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ· καὶ εἰπεις πρὸς αὐτούς· Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. Ὁράς, Πρὸ τοῦ με παθεῖν φασίν· ἐπεὶ οὖν ἔδει παθεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ νομικοῦ καθ' ἣν καὶ δὲ ἀμύνδος παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐθύετο, ἐμείλε δὲ γενέσθαι τὸ πάθος παρὰ τῶν θεοχτόνων Παρασκευῇ ἡμέρᾳ, ὡς αὐθίς φησιν ὁ Ἰωάννης· Ἐπεὶ Παρασκευῇ ἦν, ἦν γάρ μεγάλη ἡμέρα δικτυητή τοῦ Σαββάτου ἐν ᾧ τηνικαῦτα καὶ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης, κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα, ἐν τῷ πεντακοσιοτῷ τριακοστῷ ἔτει ἐκπεσεῖν ἔτυχεν, ἵνα μὴ παραδοθεῖσι οἱ φάσση τὸ οἰκεῖον Πάσχα τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, ἐν τῷ δείπνῳ ἀναπτεσῶν δύτε, καὶ βραδὺ περὶ τὴν νύκτα κατὰ τὴν ὄψιαν, δηλονότι τῆς ε', ἔφαγε μὲν, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον Πάσχα πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀζύμων· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ ἀναπτεσῶν αὐτὸν· οὐδέ γάρ νενομοθετημένον· ἐπειδὴ Ισταμένους καὶ περιεξωσμένους καὶ ὑποδεδεμένους ἔσθειν τὸ Πάσχα μετὰ σπουδῆς, καὶ ἐπὶ χεῖρας τὴν βακτηρίαν ἔχοντας τοῖς Ἰουδαίοις· δὲ νόμος ἐκέλευε· κατέπαυσε μὲν τοῖς χρόνοις τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν, παρέδωκε δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τοῦ δείπνου· διὸ μετὰ τὸ δείπνησαι, λαβὼν δρπον, καὶ κάσσας, παρέδωκε τοῖς ἀπόστολοις τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτοῦ καὶ Λειτουργίας· ἐν τῇ νυκτὶ δηλονότι τῆς ε', ἐν ᾧ παρεδόθη. Ἰστέον δὲ τοις καθ' ἣν ὕραν ἐσταύρωσαν οἱ θεοχτόνοι τὸν Κύριον τῆς ἀδόπης, κατ' αὐτὴν καὶ τὸν ἀμύνδον θύσαντες, ἔφαγον τὸ Πάσχα τὸ νομικόν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην· ὅτι αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ Πρωτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· ὅστε ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ μετὰ τοῦ ἀμύνον ἐτύθη ὁ Χριστός· ἀλλὰ τί φησιν ὁ Αουκάς; δρπον εἶπεν λαβεῖν τὸν Χριστὸν καὶ οὐκ ἀξυμον· οὐ γάρ ἔτι ἦν, πέμπτης οὖσης τηνικαῦτα ἡμέρας· τρισκαιδεκάτη ἦν ἵτις τῇ σελήνῃ καὶ οὐκ ἤσαν ἀξυμα, διὰ τὸ μήπω γενέσθαι· τῇ δὲ τῇ σελήνῃ ἦν νενομοθετημένον ἔσθειν τὰ ἀξυμα· τῇ δὲ τοῦ ἀμύνον καὶ μόνον θύεσθαι· διὸ καὶ τῇ μὲν ἰδ' τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης Πάσχα προσαγορεύει δὲ νόμος· τῇ δὲ εἰς πρῶτον Σάββατον δονομάζει· εἰ οὖν δὲ Χριστὸς ἐτύθη κατὰ τὴν ἰδ' τῆς σελήνης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς, τὸ δὲ Σάββατον ἦν τῶν Ἀζύμων ἑορτὴ, πότε τὰ ἀξυμα ἔφαγες· καὶ πότε τοῖς ἀπόστολοις ταῦτα· ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ παρέδωκεν; ὅτι λέγουσιν οἱ μιηταὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τὰ ἀξυμα παρὰ τῶν ἀπόστολῶν

A diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, . . . et cena facta, cum diabolus jam misisset in cor ut tradiceret eum Judas Simonis Iscariotæ; et cum diceret: Venit hora, hoc est, cum venisset hora ut traderetur, discubuerunt et duodecim apostoli cum eo, et dixit eis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare robiscum, antequam patiar. Vides, antequam patiar dicit; quoniam ergo oportebat pati illum die Paschatis legalis, quo et agnus a Judæis immolabatur, debebat fieri passio a deicidis die Parasceves ut iterum dicit Joannes: Quoniam Parasceve erat, . . . erat enim magnus dies ille Sabbati, in quo et decimus quartus dies lunæ primi mensis, quingentesimi trigesimi anni incidere contigit, ne traditus proprium Pascha discipulis prius traderet. In cena recumbens sero, et fere nocte vergente ad vesperam, quinta nocte scilicet, manducavit quidem sed proprium Pascha, ante festum Azymorum. Et hoc manifestum est cena ejus, neque enim hoc legale erat, quia stantes, et præcinctos, et calceamenta in pedibus habentes, manducare Pascha cum festinatione, et manibus baculum tenere, Judæis lex jubebat. Finem imposuit tempore propriæ prædicationis Paschati legali, dedit vero proprium pascha in cena. Itaque post cœnam, accepit panem, frangit deditque apostolis mysterium Novi Testamenti sui ac Liturgiæ novæ, nocte scilicet quinta, in qua traditus est. Scire vero oportet quod, qua hora crucifixerunt dei- C cidae Dominum gloriæ, eadem hora agnum immolantes, Pascha legale manducaverunt. Et hoc manifestum est et verbis evangelistarum Joannis: quod ipsi non intraverunt in prætorium ne contaminarentur, ac pascha manducare possent: ita ut unius diei spatio post agni immolationem, immolatus est Christus. Sed quid dicit Lucas? Panem narrat accepisse Christum et non azymum, qui nondum confectum erat. Quinta tunc erat dies; luna erat adhuc decima tertia, et non erant azyma, quia non erant nondum confecta. Decima quinta die lunæ, legale erat azyma manducare; decima vero quarta agnum tantum immolare. Propterea decima quarta die lunæ primi mensis, Pascha annuntiat lex, decimunque vero quintum vocant primam Sabbati; si ergo Christus immolatus est decima quinta die lunæ, die scilicet Parasceves, cum Sabbatum esset Azymorum festum, quando azyma manducavit, et quando apostolis hæc in Novo Testamento dedit? Quia dicunt imitatores Judæorum azyma manducare, apostolis jubentibus, nos neglexisse. Neque enim Pascha legale hoc tempore prius manducavit: quod hoc est veritas, in probatione rerum supra relatarum, audi legislationem Moysis quam de Paschate et Azymis tulit²⁹: Hæ sunt ergo, inquit, series Domini sanctæ quas celebrare debetis temporibus suis. Mense primo, decima quarta die mensis ad vespere Phase Domini est: et decima quinta die

²⁹ Levit. xxvii, 4 seqq.

mensis hujus solemnitas Azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Ecce discis et ex legislatione Moysis, quod adhuc non erant azyma; et enim post coenam die decima quinta tradidit Christus, panis fractione, Novi Testamenti mysterium, quoniam azyma in illa die nondum erant.

καλέστε αὐτὰς τῇ τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἐν τῷ αὐτῷ μηρὶ ἐτῇ ιμέρᾳ τοῦ μηρὸς, ἀραμέστορ τῷ ἑσπεριῶν, Πάσχα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἐτῇ ιμέρᾳ τοῦ μηρὸς τούτου ἐστή τῷ Ἀζύμῳ τῷ Κυρίῳ. ἐπτά ιμέρας δέντα εἶδε σθε. Ἰδοὺ μανθάνεις καὶ ἐκ τῆς νομοθεσίας Μωϋσέως, ὅτι οὐκ ἦν τὰ δέντα γάρ μετὰ τὸ δειπνῆσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν εἰς παρέδωκεν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ ἄρτου κλάσεως τῷ τῆς Κατῆς Διαθῆκης μυστήριον ἐπειδὴ δέντα ἐν ἀκείνῃ τῇ ιμέρᾳ οὐκ ἤσαν. . . .

A ποιεῖν παρελάθομεν οὐδὲ γάρ τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον φαγεῖν ἔφθασεν ὁ Χριστός· ὅτι δὲ οὕτως ἔχει τὸ ἀληθὲς, πρὸς πίστωσιν τῶν εἰρημένων, δικουσὸν καὶ τῆς νομοθεσίας Μωϋσέως ἡ περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Ἀζύμων νενομοθέτηκεν. Αὗται, φησὶν, αἱ δορταὶ τῷ Κυρίῳ κληταὶ ἄγιαι, δε

VETERA MONUMENTA.

I.

Concilii Sardicensis ad Mareoticas Eccles. epistola (72).

Sancta synodus secundum Dei gratiam collecta Sardicæ, Ecclesiis Dei apud Mareotam cum presbyteris et diaconibus, in Domino salutem.

EIAM EX HIS, fratres dilectissimi, quæ ad Alexandriam per fratres directa sunt, scire potestis quæ apud sanctam et magnam synodum secundum Dei gratiam Sardicæ collectam, sunt actitata: sed quia et vos scripsistis intolerabilia sustinuisse ab impiissimis hæreticis, quorum est princeps pessimus Gregorius, hanc ob causam scribere et ad vestram reverentiam necessarium sancta synodus æstimavit: ut iis consolati, magis ac magis habentes in Deo spem, futuram promissionem repositam diligentibus Christum consequamini. Si igitur passi estis mala, nolite contristari, sed magis gaudete, quoniam et vos meruistis pro nomine Domini injurias tolerare. Si vero carceres, et vincula, et factiones tolerastis, haec vos non contristabunt: haec enim et ante vos patres sustinuerunt, quorum unus est beatus Paulus, propter quod et *vinctus* vocatus¹. Audivimus quanta et ingenius presbyter passus est, et doluimus quidem propter injurias; libenter autem accepimus sacram ejus voluntatem, quoniam propter Christum cuncta sustinuit. Si igitur adhuc vos premunt, quæ putatur tristitia esse, in gaudium convertatur. Scripsimus enim piissimis imperatoribus, ut ne de cætero talia committantur adversum Ecclesias; et credimus, quod Dominus faciet per religionem humanissimorum imperatorum, ut et nos cum solatio et libertate Deo gratias agentes, et placentes inveniamur in die iudicii. Quæ autem sunt actitata, sicut prædictum, cognoscetis ex dilectissimis fratribus nostris, qui vestras litteras portaverunt, hoc est presbyteris et diaconibus Alexandrinis: episcopum enim vestrum

B dilectissimum fratrem nostrum, et comministrum Athanasium innocentem et sincerum ab omni calunnia pronuntiavit sancta et magna synodus; Theodorum vero, Narcissum, Stephanum, Acacium, Georgium, Ursacium, Valentem et Minophantum, episcopatu depositu ob ea quæ deliquerunt, et ob impiissimam hæresim cuius socii et patroni videntur. De Gregorio autem nec tantum credimus necessarium esse scribere; olim enim depositus est, imo magis episcopus penitus non est æstimatus: ejus enim opus simile est ejus ordinationi (73). Si quis igitur ab eo deceptus est, erudiatur et veritatem cognoscat; si vero resistit ejus impietati, gaudeat, quod et ipse adversatus est hunc quem sancta synodus nec episcopum æstimavit. Nec enim nos latuit, quid adversus vos commiserit, et quantum vos presserit. Sed gaudete, quoniam pro Christo patimini ab his qui Christum blasphemant: æstiunamus autem quod jam omnis insolentia cessabit, increpatis ac depositis noxiis, qui hæresim non nominandam defendebant. Incolumes vos esse in Domino opto.

Ego Osius episcopus incolumes vos in Domino opto, dilectissimi fratres.

Athanasius episcopus vester incolumes vos in Domino opto, dilectissimi fratres.

Heliодорус	similiter.
Иоанн	sim.
Джон	sim.
Дионисий	sim.
Парегорий	sim.
Аетиус	sim.
Валентин	sim.
Арий	sim.
Порфирий	sim.
Атенодор	sim.
Алисий	sim.

¹ Ephes. III, 1; IV, 1.

(72) Haec primus in lucem protulit ex ms. codice amplissimi capituli Veronensis V. C. Scipio Maf- seius in Osserraz. Letter. tom. III, pagg. 29-47,

60-85.

(73) Vid. Athan. Apol., n. 30.

Gerontius	similiter.
Lucius	sim.
Asterius	sim.
Bassus	sim.
Dioscorus	sim.
Domitianus	sim.
Calepodius	sim.
Alexander	sim.
Plutarchus	sim.
Vincentius	sim.
Vitalis	sim.
Severus	sim.
Restitutus	sim.

Vincentius episcopus incolumes vos in
Domino opto, dilectissimi fratres jussus a fratribus meis et coepiscopis scripsi, et subscripsi pro ceteris.

1047 II.

S. Athanasii ad easdem Ecclesiæ epistola.

Athanasius presbyteris et diaconibus, et populo catholice Ecclesiæ apud Mareotam, dilectissimis ac desiderabilibus fratribus, in Domino salutem.

Sancta synodus laudavit in Christo vestram religionem. Omnes acceptos tulerunt in omnibus animum et fortitudinem, quoniam minas non timueritis, quod tolerantes injurias et persecutions adversum pietatem, prævaluistis. Litteræ itaque vestræ, dum legerentur omnibus, lacrymas commoverunt, et omnes ad vestrum pertraxerunt affectum: dilexerunt vos et absentes, ac vestras persecutions suas æstimaverunt: indicium namque charitatis eorum sunt litteræ ad vos datae: et licet sufficeret vos connumerare sanctæ per Alexandriam Ecclesiæ: tamen separatim vobis scripsit sancta synodus, ut adhortati non deficiatis ob hæc quæ palimini, sed gratias agatis Domino; quod vestra patientia bonum fructum habebit. Olim itaque latabant hæreticorum mores; nunc tamen omnibus expansi sunt, et patefacti: nam sancta synodus advertit ab his concinnatas adversus vos calumnias, et eos habuit odio, atque omnium consensu depo-suit Theodorum, Valentem, Ursacium in Alexandria et Mareota. Eadem etiam per alias Ecclesiæ facta sunt. Et quoniam intolerabilis est jam crudelitas eorum et tyrannia (74) adversus Ecclesiæ celebrata; ideo episcopatu dejecti sunt, omniisque communione alienati. Cæterum de Gregorio nec mentionem fa-

A cere voluerunt; qui enim penitus episcopi nomen nec habuit, hunc nominare superfluum æstimaverunt: sed propter deceptos ab eo, nominis ejus mentionem fecerunt; non quia dignus memoria videbatur, sed ut ex hoc, qui ab illo decepti sunt, ejus cognoscant infamiam, et erubescant cujusmodi factis homini (75) communicaverunt.

Cognoscetis vero super eos scripta ex superan-nexis: et licet non omnes scribere episcopi occurrerunt, attamen ab omnibus scripta sunt, et pro omnibus scripserunt. Invicem salutate in osculo sancto. Salutant vos omnes fratres.

Protagenes episcopus, incolumes vos in Domino opto, dilectissimi et desiderabiles.

Athenodorus episcopus incolumes vos in Domino opto, fratres dilectissimi.

Julianus episcopus similiter.

Ammonius	sim.
Aprianus	sim.
Marcellus	sim.
Gerontius	sim.
Porphyrius	sim.
Zosimus	sim.
Asclepius	sim.
Appianus	sim.
Eulogius	sim.
Eugenius	sim.
Liodorus (76)	sim.
Martyrius	sim.
Eucarpus	sim.
Lucius	sim.
Caloes (77)	sim.
Maximus (78)	sim.

Per epistolæ de Galliis incolumes vos in Domino opto, dilectissimi.

Arcidamus (79), et Philoxenus presb. et Leo dia-conus de Roma incolumes vos optamus.

Gaudentius Naisitanus episcopus incolumes vos in Domino opto.

Florentius (80) Merie Pannoniæ similiter.

Ammianus de Castello Pannoniæ sim.

Januarius de Benevento sim.

Prætextatus (81) de Narcidono Pann. sim.

Hypeneris de Hypata Thessaliam sim.

Castus de Augusta Cæsareæ (82) sim.

Severus de Calciso Thessaliam sim.

Julianus de Theriseptapoli sim.

sacerdotes. Quoniam ergo universa quæ gesta sunt, quæ acta, quæ constituta, et chartæ continent, et vivæ vocis charissimorum fratrum et compresbyterorum nostrorum Arcydami et Filoxeni et charissimi filii nostri Leonis diaconi, etc.

(80) Merie Pannoniæ. Leg. Emeritæ Hispaniæ. Scriptum pro more fuerit in cod. Span., sed littera S detrita legerit librarius Pan., inde conficerit Pannoniæ. Idem lapsus mox infra, ubi legendum Anianus ab Hispania de Castulone.

(81) Prætextatus de Narcidono Pann. Leg. Prætextatus ab Hispania de Barcinona.

(82) De Augusta Cæsareæ. De Cæsaraugusta.

(74) Tyrannia. Sic ms. pro tyrannis.

(75) Cujusmodi factis homini. Eodem sensu for-tasse, quo Italice uom di tal fatta.

(76) Liodorus. Forte Diòdorus.

(77) Caloes. In editis Culvus.

(78) Maximus. Per epist. Clar. editor conjicit hic legendum *Maximinus episcopus de Galliis*, qui nimis fuerit Trevirensis.

(79) Arcid. Inter fragmenta ex opere historico S. Hilarii exstat epistola synodi Sardicensis ad Ju-lium I in qua sic legitimus p. 15, edit. Paris. 1598: *Hoc enim optimum et valde congruentissimum esse videbitur, si ad caput, id est ad Petri apostoli se-dem de singulis quibusque provinciis Domini referant*

Lucius de Verona sim.
 Eugenius de Heleal Cycbinis sim.
 Zosimus Lychnis Sunosio Apulie sim.
 Hermogenes de Syconeo sim.
 Thrypho de Magara sim.
 Paregorius Caspinus (83) sim.
 Caloes (84) Castromartis sim.
 Ireneus Syconeus (85) sim.
 Macedonius Lypianensis (86) sim.
 Martyrius Naupactis sim.
 Palladius de Diu sim.
 Broseus (87) Ludonensis Galliae sim.
 Ursacius Brixensis sim.
 Amantius Viminacensis, per presbyt.
 Maximum sim.
 Alexander Gyparensis Achaiae sim.
 Eutychius de Mothona sim.
 Aprianus de Petabione Pannoniae sim.
 Antigonus Pallenensis Macedoniæ sim.
 Dometius de Acaria Constantias sim.
 Olympius de Enorodope (88) sim.
 Zosimus Oreomargensis sim.
 Protasius Mediolan. sim.
 Marcus Siscensis Saviae sim.
 Eucarpus Oponsius Achaiae sim.
 Vitalis Vertaresis Africæ sim.
 Helianus de Tyrtanis sim.
 Symphorus de Herapythis Cretæ sim.
 Mosinius Heraclæ sim.
 Eucissus Chisamensis sim.
 Cydonius Cydonensis sim.

III.

1048 Item S. Athanasii.

Athanasius presbyteris et diaconibus omnibus Ecclesiæ sanctæ apud Alexandriam et Parembolem catholice dilectissimis fratribus salutem.

Hæc scribebentes oportet epistole principium gratiarum Christi actionibus facere, fratres dilectissimi; nunc autem maxime docet (89) hoc fieri, quoniam et facta multa apud Dominum, et magna habent gratiam, et oportet credentes in eum non esse ingratis tot ejus beneficiis. Gratias igitur agimus Domino, qui nos semper omnibus palam facit in fide, qui et jam in præsenti magna et mirabilia fecit Ecclesiæ: quæ enim rursum affiraverunt diligentes hæretici Eusebiani et Arii hæredes, hæc omnes qui convenerunt episcopi, pronuntiaverunt falsa ea esse et ficta. Et ii ipsi qui apud multos putantur esse terribiles, tanquam gigantes nominati, pro nihilo habiti sunt: et merito; quemadmodum enim adveniente luce tenebræ arguuntur, sic per adventum justorum iniquitas revelatur; et præsen-

² I Cor. xv, 55.

(83) Caspinus. *De Scupis.*

(84) Caloes. Forte *Calvus*, ut supra.

(85) Syconeus. *Secoreus*, vel *de Securo*.

(86) Lypianensis. *Ulpianensis.*

(87) Broseus Ludon. *Verissime Lugdunensi.*

A tibus egregiis debiles convincuntur. Quæ enim secerunt maledicæ hæresis Eusebii successores, Theodorus, Narcissus, Valens, Ursacius, et in omnibus pessimus Georgius, Stephanus, Acacius, Minophantus et eorum collegæ, nec vos ignoratis, dilecti; nam eorum dementia omnibus patefacta est: quæ contra Ecclesiæ commiserunt, vestram nec hoc latuit solertiam. Primum enim vobis nocuerunt; pri-
mum vestram ecclesiam corrumpere tentaverunt: sed ii qui tot ac tanta fecerunt, et apud omnes terribiles estimati sunt, sicut prædicti, tantum timuerunt, ut omnem exsuperent cogitationem. Neque enim solum Romanam synodus timuerunt, nec solum se vocati excusaverunt; sed et nunc cum Sardicam advenissent, sic infirmati sunt conscientia, ut cum vidissent judices, mirarentur; sic mente considerunt. Vere quis posset adversum eos dicere: *Ubi est stimulus tuus, mors? ubi est victoria tua, mors?* Nec enim illis proficiebat, ut velle, judicare: jam non poterant circumvenire quos volebant; sed videbant viros fideles curantes justitiam, imo magis ipsum Dominum nostrum videbant in eis: quemadmodum tunc dæmones de seculeris; filii enim cum essent mendacii, non serebant veritatem videre. Sic Theodorus, Narcissus, et Ursacius cum suis verba dicebat: « Omitte; quid nobis et vobis hominibus Christi? novimus quod veri estis, et timemus convinci; veremur in personam recognoscere calumnias. Nihil est nobis et vobis; Christiani enim vos estis, nos vero Christo repugnantes; et apud vos quidem veritas pollet, nos vero circumvenire didicimus. Putavimus abscondi nostra; non jam credebamus in judicium venire: quid ante tempus nostra convincitis, et ante diem nos convincentes vexatis? » Et licet sint moribus pessimi, et in tenebris ambulent; tamen cognoverunt vix tandem, quoniam nulla est communio lucis et tenebrarum, nec est aliqua consensio Christo cum Belial. Unde, fratres dilectissimi, cum scirent que fecerint, quæcunque miserrimos (90) viventes accusatores, testes præ oculis habentes, imitati sunt Cain, et illius more fugerunt: quoniam granditer erraverunt, etenim (91) ejus fugam sunt imitati, et condemnationem habuerunt. Cognovit enim opera eorum sancta synodus; audivit nostrum sanguinem proclamantem, audivit voces læsorum ab ipsis. Cognoverunt omnes episcopi quæ peccaverunt, et quanta adversus Ecclesiæ nostras et alias operati sunt; et ideo hos quemadmodum Cain Ecclesiis ejecerunt. Quis enim non lacrymatus est, dum vestra litteræ legerentur? quis non ingemuit, aspiciens quos exsiliaverunt isti? quis non existimavit vestras suas esse tribulationes? Fratres dilectissimi,

B tia, ut cum vidissent judices, mirarentur; sic mente considerunt. Vere quis posset adversum eos dicere: *Ubi est stimulus tuus, mors? ubi est victoria tua, mors?* Nec enim illis proficiebat, ut velle, judicare: jam non poterant circumvenire quos volebant; sed videbant viros fideles curantes justitiam, imo magis ipsum Dominum nostrum videbant in eis: quemadmodum tunc dæmones de seculeris; filii enim cum essent mendacii, non serebant veritatem videre. Sic Theodorus, Narcissus, et Ursacius cum suis verba dicebat: « Omitte; quid nobis et vobis hominibus Christi? novimus quod veri estis, et timemus convinci; veremur in personam recognoscere calumnias. Nihil est nobis et vobis; Christiani enim vos estis, nos vero Christo repugnantes; et apud vos quidem veritas pollet, nos vero circumvenire didicimus. Putavimus abscondi nostra; non jam credebamus in judicium venire: quid ante tempus nostra convincitis, et ante diem nos convincentes vexatis? » Et licet sint moribus pessimi, et in tenebris ambulent; tamen cognoverunt vix tandem, quoniam nulla est communio lucis et tenebrarum, nec est aliqua consensio Christo cum Belial. Unde, fratres dilectissimi, cum scirent que fecerint, quæcunque miserrimos (90) viventes accusatores, testes præ oculis habentes, imitati sunt Cain, et illius more fugerunt: quoniam granditer erraverunt, etenim (91) ejus fugam sunt imitati, et condemnationem habuerunt. Cognovit enim opera eorum sancta synodus; audivit nostrum sanguinem proclamantem, audivit voces læsorum ab ipsis. Cognoverunt omnes episcopi quæ peccaverunt, et quanta adversus Ecclesiæ nostras et alias operati sunt; et ideo hos quemadmodum Cain Ecclesiis ejecerunt. Quis enim non lacrymatus est, dum vestra litteræ legerentur? quis non ingemuit, aspiciens quos exsiliaverunt isti? quis non existimavit vestras suas esse tribulationes? Fratres dilectissimi,

C hristi cum Belial. Unde, fratres dilectissimi, cum scirent que fecerint, quæcunque miserrimos (90) viventes accusatores, testes præ oculis habentes, imitati sunt Cain, et illius more fugerunt: quoniam granditer erraverunt, etenim (91) ejus fugam sunt imitati, et condemnationem habuerunt. Cognovit enim opera eorum sancta synodus; audivit nostrum sanguinem proclamantem, audivit voces læsorum ab ipsis. Cognoverunt omnes episcopi quæ peccaverunt, et quanta adversus Ecclesiæ nostras et alias operati sunt; et ideo hos quemadmodum Cain Ecclesiis ejecerunt. Quis enim non lacrymatus est, dum vestra litteræ legerentur? quis non ingemuit, aspiciens quos exsiliaverunt isti? quis non existimavit vestras suas esse tribulationes? Fratres dilectissimi,

(88) *De Enorodope. De Doliche.*

(89) *Docet. An deceat?*

(90) *Quæcunque miserrimos. Forte eorumque acer-
rimos.*

(91) *Elenim. Forte etiam.*

quondam vos patiebamini, cum ii delinquerent ad-
versum vos, et forte jam tempore multo bellum
non quievit. Nunc vero episcopi convenientes om-
nes, et audientes quæ passi estis, sic dolebant,
sic gemitabant, quemadmodum tolerantes injuriam
tunc dolebatis, et illis erat dolor com-
munis illo tempore, quo processistis. Ob hæc igitur,
et alia omnia, quæ contra Ecclesias commiserunt,
cunctos universa synodus sancta depositus, et non
solum eos alienos judicavit ab Ecclesia, sed nec
dignos vocari Christianos æstimavit: qui enim ab-
negantes Christum, quemadmodum Christiani vo-
centur? et qui contra Ecclesias delinquunt, ii quem-
admodum poterunt adesse Ecclesiis? Unde manda-
vit sancta synodus ubique Ecclesiis, ut apud omnes
notentur; ut ii qui ab ipsis decepti sunt, jam ad
plenitudinem et veritatem revertantur. Nolite igitur
deficere, fratres dilectissimi; tanquam Dei servi, et
fidem Christi confitentes probemini in Domino, et
non dejiciat vos tribulatio, neque ab hæreticis, ad-
versum vos qui exercentur, dolores confringent. Ha-
betis enim mundum universum condolentem vobis;
et quod majus est, habentem omnes vos in men-
tem. Puto autem jam deceptos ab illis, videntes
corruptionem factam a synodo, ab illis averti, et
(92) ex ore ipsorum impietatem. Si vero post hæc
adhuc manus est eorum excelsa, ne stupeatis vos,
neque formidetis, si illi sœviunt; sed orate, et ma-
nus ad Deum levate, et confidite, quoniam non
tardabit Dominus, sed omnia vobis faciet pro vestra
voluntate. Vellem quidem adhuc pluribus epistolam

A vobis scribere, et ut singula facta sunt significare;
sed quoniam presbyteri et diacones idonei sunt
nuntiare vobis præsentes de omnibus quæ viderunt,
multa quidem scribere cessavi. Illud tantum signi-
fico, necessarium putans, ut præ oculis habentes
timorem Domini, eum præponatis, et omnia cum
vestra concordia celebretis intelligentes et sapien-
tes. Orate pro nobis, habentes in mente viduarum
necessitates, maxime quoniam ad eas pertinentia
inimici veritatis obtulerunt (93), sed dilectio vestra
vincat hæreticorum malitiam: credimus enim,
quod secundum orationes vestras Dominus annuens
dabit mihi velocius vos videre. Interim tamen apud
synodus actitata cognoscetis ex scriptis ad vos ab
omnibus episcopis, et de subjectis litteris depositio-
nem Theodori, Narcissi, Stephani, Acacii, Georgii,
Minophanti, Ursacii et Valentis: nam Gregorii
mentionem facere noluerunt; qui enim penitus
episcopi nomen non habuit, hunc nominare super-
fluum putaverunt. Sed tamen propter deceptos ab
eo ejus nominis mentionem fecerunt; non quia di-
gnum erat ejus nomen memorare, sed ut ab eo de-
cepti cognoscant ejus infamiam, et erubescant, quod
tali communicaverunt tamen et hoc cum
illis. Incolumes vos in Domino oro, dilectissimi, et
desiderabiles fratres.

IV.

C *Historia acephala, ad Athanasium polissimum ac res
Alexandrinas pertinens.*

Exstat infra hujus tomī col. 1443.

(93) *Obtulerunt. Forte abstulerunt.*

(92) *Ex ore. Forte exhorre.*

SANCTI ATHANASII

ALEXANDRINI EPISCOPI

EPISTOLÆ HEORTASTICÆ.

(Ang. Mai *Nova Bibliotheca Patrum*, tom. VI, Romæ 1853, in-4°, pag. I-III, 1-168.)

PRÆFATIO.

ECCLESIAE ALEXANDRINÆ OFFICIUM FUIT PASCHATIS DESIGNATIO.

I. Postquam a Nicæno decreto (*a*) finis impositus fuit gravissimæ de die paschali inter Asianos cæterosque Christianos populos controversiæ, ita ut uno eodemque die Dominico a cunctis deinceps per orbem Christianis, contra Judæorum consuetudinem, ea solemnitas celebraretur; mos ille invaluit, quem compendii causa Cassiani verbis referam (*collut. x, cap. 2*): « Intra Ægypti regionem mos iste antiqua traditione servatur, ut peracto Epiphaniorum die, epistolæ pontificis Alexandrini per universas dirigantur Ægypti Ecclesias, quibus initium Quadragesimæ et dies Paschæ, non solum per civitates omnes, sed etiam per universa monasteria designentur. » Leo vero PP. in epistola 121, edit. Ballerini., ad Marcianum imper. sic loquitur: « Sancti Patres omnem banc curam Alexandrino episcopo delegantes (quoniam apud Ægyptios hujus suppurationis antiquitus tradita esse videbatur peritia), per quem quotannis dies prædictæ solemnitatis sedi apostolicæ indicaretur, cujus scriptis ad longinquiores Ecclesias indicium generale percurreret. » (Romanis reapse se Pascha indicasse ait nunc apud nos Athanasius ipse heortast. 18.) Exin Leo verba facit de errore in Theophili Alexandrini episcopi cyclum illapso (ut etiam in epist. 88); idemque in ep. 122 vult per principem admoneri Ægyptios, ne in summæ festivitatis die, dissensione aliqua aut transgressione peccetur. Et quidem de computo Ægyptio diu loquitur etiam Paschasinus Lilybetalanus cum Leone in ep. 3. Rei confirmandæ causa, placet verba quoque Bedæ *De ratione temporum*, c. 42, ascribere: « Fertur antiquitus Alexandrinæ Ecclesiæ antistiti delegatum, ut officiose operam curamque investigationi computi paschalisi impenderet, quatenus pontifici apostolicæ sedis annuntians, per eum

(a) Decretum exstat apud Gelasii *Historiam concilii Nicæni*, lib. II, cap. 53, in Patrum Nicænorum epistola ad Ægyptios: Εὐαγγελίζουμεθα ὑμᾶς καὶ τερπτῆς συμφωνίας τοῦ ἀγίου Πάσχα, διτι κατερθώθη καὶ τούτῳ τῷ μέρῳ, ὅστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἑώρᾳ ἀδελφούς, τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιεῦντας, συμφώνως Ρωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πάσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν φυλάσσουσι τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν τὴν αὐτὴν ἀγνοτάτην ἔσθηται τοῦ Πάσχα. Idem repedit Constantinus Augustus in epistola

ad episcopos qui concilio non interfuerant. Denique etiam S. Athanasius rem eamdem narrat in *Epistola ad episcopos Africanos*. Conferatur autem Eusebius *Hist. eccles.* lib. V, 23-25, nec non *De vit. Const.*, lib. III, 5, 14, 19. Atque ex occasione idem Eusebius tractatum illum *De Paschate* scripsit, cuius nos partem ex Vat. codice dedimus, tom. IV, part. I, pag. 209 seq. (*), quod scriptum, utpote docissimi omnium episcopi, et qui in illa synodo sedit, recendum est.

(*) Vide tomum nostrum XXIII. Edit. Patr.

Paschæ diem solemnem cæteros Ecclesiarum principes agnoscere faceret. » Mox idem Beda de Theophili memora to cyclo loquens (cujus rationem coguoscimus in ipsius Theophili prologo apud Gallarium *Bibl.* tom. VII, p. 614), « Hujus, inquit, Proterius Alexandrinæ urbis antistes, ad inquisitionem papæ Leonis, luculentissimam reddit rationem. Oportebat enim, pergit dicere, ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ præsule talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent, magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Aegyptios, quod constat credidisse Romanos. » Nempe Aegyptii hac in re non Asiani (id est Syriæ, Ciliciæ et Mesopotamiæ populis, ut ait Athanasius *De synodis Arimini et Seleuciae*, n. 5), sed aliis consentiebant Christianis.

EXTRA AEGYPTUM PASCHA INDICEBANTUR A ROMANO PONTIFICE.

II. Igitur inveniendi quidem diei paschalis calculus Aegyptiorum erat; cæterum hi intra Aegyptum tantummodo Pascha publice indicebant; in toto autem Occidente Romani pontifices. Ecce enim vel ante Nicænum concilium (ope ut puto cyclorum, v. gr. S. Hippolyti, vel aliorum, de quibus vide Aegidium Bucherium) canon primus concilii i Arelatensis anni 314 sic ait ad Silvestrem papam: « Primo in loco de observatione Paschæ Dominicæ, ut uno die et uno tempore, per omnem orbem a nobis observetur, et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas. » Hinc Leo ep. 96, ad Arelatensem episcopum: « Quia hoc divina institutio et paterna traditio ad nostram sollicitudinem voluit pertinere, fraternitatem tuam solemniter admonemus, ut Pascha Domini celebrandum nobis die x Kal. Aprilium recognoscas, etc., cuius notitiam per dilectionem quoque tuam omnibus voluimus declarari. » Attamen ep. 142 ipse per se ait Leo: « Diem venerabilis festi omnibus Occidentalium partium sacerdotibus intimasse, quem Alexandrini episcopi declaraverat instructio. » Fiebat autem ea denuntiatio in epistolis formatis (ep. 131), cuiusmodi illa erat (138) de eadem re ad universos Galliarum atque Hispaniarum episcopos. Sancti denique Ambrosii luculenta est de computo paschali epistola 23 (anni 386), in qua rei hujus marte proprio et peritia regulam tradi. Ait enim: « Necessæ fuit, quia etiam post Aegyptiorum supplicationes et Alexandrinæ Ecclesiæ definitions, episcopi quoque Romanæ Ecclesiæ per litteras plerique meam adhuc exspectant sententiam, quid existimem scribere de die Paschatis. » Denique Innocentius I PP. epist. 14, ad Aurelium Carthaginensem, doctrina videtur propria paschalis diei statuendi normam præscribere.

QUEAM FUERINT EPISTOLE HEORTASTICÆ.

III. Jam vero epistolæ, præsertim Ecclesiæ Alexandrinæ, quæ Pascha indicebant, heortasticæ, id est festales, dici solebant, quia Pascha summum est κατ' ἔξοχὴν Christianorum festum, scilicet ἀρχή. Dionysius, qui ab anno 247 ad 265 fuit episcopus Alexandrinus, heortasticas epistolæ cum Canone paschali legebat Eusebius *Hist.* vii, 20, quarum tamen nonnisi tenuerat ex quarta fragmentum superfuit in Damasceni *Parallelis* (Opp. tom. II, p. 753). Post Nicænum concilium, in Syriaco Chronico Athanasiano (de quo nos postea dicemus) memoratur heortistica Alexандri, qui Athanasio præcessit, extremo vitæ suæ tempore, anno 328, per Aegyptum dimissa, quæ cæteroqui nusquam apparebat. Secutæ sunt magui Athanasii heortasticæ, de quibus mox peculiariter disseremus. Posthinc tres Theophili habemus heortasticas, quas honoris causa, ipsoque rogante Theophilo, in Latinam linguam transtulit noster Hieronymus (a) quæ sola interpretatio ætatem tulit, Græco deperdito textu. Quintæ item et sextæ, atque aliarum, ut videtur, minuta fragmenta sunt apud Gallarium *Biblioth.*, t. VII, pag. 642 et 643. Etenim p. 641 diserte dicitur: « Ex τοῦ ἀρταστικοῦ τόμου. Quintæ aliud fragmentum ineditum comperimus nos in codice Vat. 1455, f. 171, his verbis: Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐξ τῆς ε' ἀρταστικῆς. Ἐπειδὴ περ τὸν ἀνομοτὸν φύσις ἀνομοτὸς ἔχουσι τὰς ἐνεργειάς - οὐ γάρ δῆκου μίαν εἶναι φυσικὴν τὴν ἐνεργειαν δύσομεν. Theophili episcopi Alexandrini ex quinta heortistica. Quoniam dissimilium naturæ, dissimiles exerunt operationes, profecto unicam esse naturalem operationem non concedemus. Alium multo prolixiorem Theophili tractum ex decima sexta heortistica recitavimus item nos in *Script. vet.*, tom. VII, pag. 50, in quo contra Origenem disputatur. Sed en postea Cyrillus heortasticarum disertissimus scriptor, quarum xxix temporis edacitatem fuderunt: haec in codicibus promiscuo vocabulo appellantur λόγοι ἡπιστολαι. Postremo sancti Ambrosii epistola 23, præcipueque grandis illa Proterii episcopi Alex. (apud Bucherium, p. 82) ad Leonem PP., heortasticæ insignes sunt.

DE HEORTASTICIS SANCTI ATHANASII EPISTOLIS.

IV. Veniendum nunc est ad Athanasii heortasticas seu festales epistolæ, quarum causa totus hic prologus a nobis institutus est. Athanasium in ore officioque Alexandrinorum episcoporum scripsisse heortasticas, nemo profecto dubilare poterat: præsertim quia testis aderat nominatum Hieronymus, qui *De vir. illust.*, cap. 87, inter cætera sanctissimi viri scripta heortasticas ponit epistolæ. Tum deinde in opere, quod Montfauconius edidit, Cosmæ Indicopleustæ, minutæ aliquot prædictarum heortasticarum lacinias apparuerant ex 2, 5, 6, 22, 24, 28, 29, 40, 45. Mihi vero ipsi tenuerat ex tertia decima fragmentum Græcum

(a) Unius ex his Theophili heortasticis fragmentum Græcum, Latino Hieronymi feliciter respon-

dens, nos exhibuimus, tom. IV, pag. 62, ubi tamē legendum est πρὸς τοῦτον loco πρὸς τοῦτο.

Syriaco consonum, in Vaticano codice casu consciendum se obtulit, quod inferius pag. 119 in scholio recitavi. Atque hic sponte oboritur quedam de Athanasii heortasticarum numero quæstio. Etenim ex Chronicō (de quo mox dicemus) constat episcopalem sedem incendisse Athanasium ante dimidium anni 328, rebusque humanis excessisse sub exitu anni 373, qui sunt anni 46. Verumtamen ab his subtrahendus primus est, quo non Athanasius, sed Alexander successor scripserat. Ergo annis episcopatus 45 respondet adamussim numerus heortasticarum apud Cosmam memoratus. (Attamen in Vita Athanasii Arabice scripta circa finem dicuntur ejus heortasticæ 47.) Quin adeo in Chronicō Syriaco dicitur confectus ab Athanasio anno 367 Canon sacrarum Scripturarum, qui reapse conservatus est, ex epistola 59 sumptus; isque item numerus plane respondet Athanasiani episcopatus anno 39. Recete hactenus. Sed quid eidem Chronicō respondeas, quod annis 336, 337, 341, 342, 357, 358, 359, 360, 361, id est novem annis prætermissam ab Athanasio heortasticam fuisse narrat? Mihī quidem cogitanti' nil aliud interim menti occurrit, quam ut illa Chronicī verba *non scripsit*, vel *non misit*, de publica tantum et libera heortasticæ diffusione intelligere liceat; quia nimis ab Athanasio vel in fuga et exilio, vel in abstrusis locis latente, solemnis epistola ad populum deferri palam nequiverit: cojus rei indicia, furtivæ scilicet epistolii alicujus submissionis, in ipso Chronicō sunt. (Et quidem nos hanc ambiguitatem innuimus in scholio pag. 116.) Certe quia dies paschalis ab episcopo Alexandrino denuntiandus quotannis necessario erat tum *Ægyptiis suis*, tum etiam Romano pontifici, prouum creditu est, Athanasium singulis omnino annis, per privatam saltem heortasticam, vel heortasticæ simulacrum, eo perfungendo muneri non defuisse. Nec vero Latinum illud fragmentum *filiis suis* inscriptum apud Montfauconium edit. Ven., tom. I, part. II, pag. 772, heortasticum se demonstrat. Neque iten novæ illæ Athanasii epistolæ in Veronensi codice a Scipione Maffeo Latine inventæ, ad heortasticum genus ullatenus pertinent.

DE CHRONICO TEMPORUM ET HEORTASTICARUM SANCTI ATHANASII.

V. Non semel jam memoravimus Syriacum Chronicō Athanasianis heortasticis præclaro consilio præpositum, quod universum episcopatus ejus tempus complectitur; quo certe documento incommode caruit is qui de ratione temporum Athanasianorum disseruit Mamachius; item Fontaninius *De anno emortuali sancti Athanasii*, aliisque annalium auctores. Pretiosissimum hercule scriptum, ubi præter diem paschalem, qui est Chronicī primarius scopus, æra Diocletiani, id est tempus suscepti ab eo imperii (a), consules Romanorum, *Ægypti præfecti*, singuli lunæ, id est mensium dies (namque, ut ait Ambrosius in cit. ep. 23, naturalis usus nationum lunam pro diebus appellat), hebdomadæ quoque sub consuetis deorum nominibus dies, inductiones, epactæ, et *Ægyptiaci* mensis ad Romanum reductio, perquam accurate adnotantur: imo præcipui etiam Athanasii actus, et scriptarum heortasticarum mentio admiscetur. Hoc ergo Chronicō, quicunque in illorum temporum rebus versari volent, sine dubio consulent. Quod ut videatur utilius, heortasticarum calci nos aliud subtexuimus Latinum Chronicō æque Athanasianum, sub Theophile episcopo scriptum, et a Scipione Maffeo ex pervetusto Veronæ codice excitatum.

(a) *Æra Diocletiani* dicitur etiam *Martyrum*, quam persecutio nonnisi anno ipsius imperantis xix (Christi 303) commota fuerit. Cœperat autem imperare anno Christi 284, quod est usitatum, ut dixi, illius æra initium. Mibi in codice Latino Vat. 1195, f. 206, satis prisco et magnæ molis (unde etiam poematum de SS. Constantia et Gallicano sumpsi) in prologo martyrii S. Georgii occurrebat Diocletiani edictum quoddam contra Christianos, ab eo diversum quod Pasicrates recitat in Actis ejusdem S. Georgii apud Surium, tom. II, pag. 905. Neutrū fortasse satis genuinum est (etsi tria saltem Diocletiani edicta de ea persecutione extitisse scimus); hoc autem nostrum parum se locutione sua aliiisque criticis notis commendat, et de Græco certe derivatum videtur; nihil tamen velat quomodo hic obiter recitetur: *Diocletianus et Maximianus divina providentia Cæsares, omnibus magnatibus, consubbus, præfectis, atque tribunis, omnibusque populis nostris dicioni saventibus, tota salutis.* — *Sagacissimo vestro ingenio, ac pene toti mundo jam notum est, quod divinæ clementiae altiū troni Jovis ac saeris numinibus complacuerit in toto orbe terrarum Romanum imperium peculiariter habere cultorem.* Hac pro re, de parva gente ad culmen tantæ dignitatis illud exaltare dignati sunt, ut monarchiam retineret, omnibusque regnis subjugatis, pacifice cum

*suis gauderet, et gloriose viveret. Proinde, quia nemo eis sine præmio servit, præcipimus, suademus, monemus, ut quanto magis eos propitiatos habere concupitis, tanto magis una nobiscum omni nisu, omnique conamine mentis pro illorum honorificentia vigiletis: maximeque nefandorum Christicolarum culturam sagaciter extirpando, qui ei palam eos infamare non metuunt, et alium quendam crucifixum ut deum tenerint ritus. Idcirco per hoc imperiale edictum sancimus, ut ubicunque reperti fuerint, remota omni occasione, sine aliqua miseratione, sacrificare compellantur: aliquin atrocissimis tradantur penitus, et flammarum combustionibus exurantur. Hactenus editum. Cæterum quam tumida, quam verbosa atque involuta et plusquam Asiatica Diocletiani scriniorum locutio fuerit, quanta ejus de Romana fortuna imperioque proprio magniloquentia, quanta demum hypocrisi suam erga deos pietatem impius hic jactare soleret, licet apprime cognoscere in ejus magno et indubio *De pretiis venialium rerum* editio, vel apud nos *Script. vet.*, tom. V, part. I, pag. 296 seq., vel apud alios editores. Ubi etiam observes velim Diocletianum, quanquam Augustum, dici illic nihilominus *Cæsarem*, ut in hoc Vaticano editio. Ibidem tamen in quatuor imperatorum titulis ante illud ARMEN. vel ARMENIC. addendum est CARPIC. MAX., et postea didicimus.*

HEORTASTICARUM SANCTI ATHANASII IMAGO.

VI. Jam ut aliquid de natura quoque et merito epistolarum harum dicamus, prima et maxima ipsarum commendatio est, auctoris nomen; namque Athanasius, vi etiam etymologica, *casurum nullo tempore* non men habet. Hunc, inquam, tota antiquitas eum firmissimum recti dogmatis columnen veritatis regulam suspexit ac prædicavit. Etenim Alexandrinæ Ecclesiæ, post Marci apostolatum, sex ferme fuerunt splendida lumina: Dionysius confessione, laboribus et scriptis celeber (a), Petrus inclitus martyr (b), Alexander Acri primus debellator et in Nicæno concilio prope coryphæus; Athanasius noster, Theophilus atque Cyrillus (c). Inter hos tamen apostolicis certe virtutibus, invicta patientia et constantia, præter adamantinam doctrinæ catholicæ firmitatem, princeps propemodum Athanasius emicans *implevit meritis solis utramque domum*. Hæ cæteroquin epistolæ non tam theologicæ pleræque sunt quam morales ac populares. Quanquam enim non desunt Arianorum, Manichæorum, aliorumque hæreticorum, seu diversarum sectarum, graves reprehensiones ac refutationes, major tamen adhortationum pars in sanandis vitiis, suadendis virtutibus, moribusque formandis consumitur: quæ res loquenti scribentive ad populum præcipue curanda erat. Ergo passim ab Athanasio inculcatur catholicæ fidei tenacitas, sacrarum Scripturarum meditatio, orationis ad Deum studium, agendarum ei gratiarum perpetuum officium, atque, ut vult Origenes *De oratione* edit. Ruzæi, tom. I, pag. 271: Ἐπὶ πᾶσι, τὴν εὐχὴν εἰς δοξολογίαν Θεοῦ δὲ κριτοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καταπένσα· animæ insuper per confessionem purgatio, corporis et sanguinis Domini digna participatio, mutua charitas, carnalium desideriorum extinctio, voluptatum fuga, ne videlicet mundi hujus tabe animus computrescat, sed ad coelestium rerum appetitu assurgat: namque animæ causa, non corporis, tota religio constituta est. Re sane vera qui de futuro sæculo non cogitat, vix Christianus est: quippe, ut ait Tertullianus *De resurr. carnis*, cap. 1: *Nihil esse post mortem, Epicuri schola est*. In primis vero propriam mansuetudinem Athanasius miramque patientiam demonstrat, dum in omni vita sua tantopere malis exercitus, et furialibus odiis exagitatus, atque ad necem toties quæsitus ab ea pessimorum hominum permistione, ethnicorum, Judæorum, totque sectarum sub Christiano vocabulo errantium, et ab illo præsertim magno diaboli laqueo Ario ejusque scelestis asseclis; ipse tamen pie semper sedateque in his epistolis loquitur. Sed quia longum mihi esset ire per singula, rem per se lectoribus cognoscendam permitto.

HEORTASTICARUM S. ATHANASII NUPERA INVENTIO.

VII. Superest ad extremum ut inventarum Athanasii Heortasticarum notitiam, cum debita inclitorum Anglorum laude exponamus. Namque his annis vir doctus, et Copticæ præsertim linguae scientia clarus D. Henricus Tatamus ad Scetense in Ægypto S. Mariæ Deiparæ, quod est in deserto Nitriæ, monasterium (d), profectus, ibi apud Syriacæ originis ritusque monachos pretiosissimos Aramaicæ linguae codices ex Mesopotamia olim translatos comperit, prætioque redemptos in Angliam contulit. Est autem idem hoc monasterium quod Elias primum Simonius Maronita, anno 1707 Roma missus, adiit, ex eoque xl Syriacos codices reportavit, qui in bibliothecam Vaticanam sunt illati. Deinde an. 1717, majore incensus cupiditate Josephus Simonius Assemanus ob reliquos conquirendos illuc progressus, ita de suo parum lato successu loquitur *Bibl. Orient.* t. I, Præf., fol. 6: *Repertos codicess recensui, selectos circiter centum*

(a) Hujus Dionysii habes nova fragmenta apud *Script. vet.* t. VII, pp. 96, 98, 99, 102, 107. Prolixiora alia in hoc volumine, pp. 165, 166.

(b) Petri Vitam, seu potius genuina martyrii Acta, interprete Anastasio Bibliothecario, edidimus nos in *Spicilegii Romani* tomo III. Fragmenta autem egregia in *Script. vet.* t. VII, pp. 85, 96, 134, 306, 307. Nunc e Syriaco Vat. codice addimus, videlicet ex Severi Antiocheni opere inscripto Φιλαθηθης, haud procul initio, hæc: *Sancti Petri archiepiscopi et martyris ex sermone (vel libro) de theologia*. Interim evangelista firmiter ait: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Ex hoc cognoscimus, angelum cum Virginem salutavit dicens: *Gaudete, gaudio plena, Dominus tecum, significare voluisse: Deus Verbum tecum est: itemque denotare, illud de sinu ejus oriturum, et carnem factum iri prout scriptum est: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi in te descendet; ideoque et quod nascerit ex te sanctum vocabitur Filius Dei*; Laudat Petrum Alexander item Alexandrinus episcopus in codice quoddam Coptico, quem nos sermonem postea vulgabimus. Imago ejusdem Petri Alex. eburnea visitur in museo sacro bibliothecæ Vaticanæ.

(c) Alexandri, Athanasii, Theophili, præcipueque Cyrilli, nova scripta sunt in hac nostra *Patrum Bibliotheca*. Duorum autem Dioscori labe aspersorum Timothei II, ac Theodosii, scripta dedimus in *Spicilegii Romani* tomo tertio. Sed et aliorum Alexandriæ patriarcharum scripta inedita habemus in codicibus Copticis atque Arabicis Vat. (præsertim in illo inscripto *Fides Patrum*), scilicet: Benjæmini, Cabilæ, Christodoli, Christophori, Cosmæ, Cyrillici, laclaki, Dioscori, Gregorii, Joacimi, Joannis, Marcii, Marci II, Menne, Michaelis, Petri Mongi, Philothei, Senuthii, Timothei I (catholicæ), Zachariæ. Patriarcharum autem omnium Alex. series a divo Marco usque ad Gabrielem an. 1378, exstat in codice Arab. Vat. 452. Alii breviores eorumdem catalogi in codicibus item Arabicis Vat. 92, 159. Atque hi utiliter cum Lequinii in *Or. Ch.* serie conferentur.

(d) De hoc monasterio Moyses monachus Scetensis ita loquitur in annotatione subscripta codici Syriaco apud Assemanum *Catalog. Codd. Vat.* t. III, p. 440: *Monasterii Dominae nostræ, quod in deserto Scetensi situm est, Syrorumque cœnobium appellatur*. Item t. II, p. 221.

petii, sed nullis precibus, præter paucos quodam, persolato pretio, a monachis obtinere licuit. Porro Nitrienses hos codices, quotquot e Nilo, quo devehebantur, naufragos expiscari licuit, idem Assemanus enumerat in prædicto tomo circa finein. Ergo elapsis centum fere et triginta post Assemanum annis, D. Tatamus residuos illic invisiit codices (quorum nonnullos viderat paulo ante etiam nobilis alter Anglus Robertus Curzonius), hique interdum signa gerebant manu Assemani impressa, propterea quod illos sibi tradendos frustra speraverat: atque his feliciore auspicio, seu majore pretio, impetratis, merito ætabundus discessit. Ecce autem paulo post, cl. Tatami exuvias valde auxit, id est cunctos omnino codices ex eo monasterio coemptos deduxit vir strenuus Ægyptius Augustus Pakus. His omnibus in Britannico museo collatis, primus Eusebius Cæsareensis *Theophaniam* integrum in antiquissimo miroque exemplari observavit vir doctissimus D. Samuel Leus, quam mox impigre sermone Anglo interpretatus edidit, et deinde etiam Syriacæ. De hac Eusebii *Theophania* nos quarto in volumine locuti sumus, ubi eam Græcis inventis reliquiis, lautis sane ac genuinis, locupletavimus. Alter mox accessit pars meriti parique cum honore appellandus D. Willelmus Curetonus, qui in prædictis codicibus, præter alia multa, Heortasticarum sancti Athanasii epistolarum grandem partem detexit, et Syriace anno 1848 venustis typis Londini evulgavit. Hoc ei tamen incommodum accidit, quod jam curata editione partis ejus quæ prima ad ipsius manus de venerat, deinde pars alia earumdem epistolarum in Angliam sub sequente anno delata est: quo felici casu imposita editori necessitas fuit, partes has reliquas, et quidem sæpe intermedias, et hiantibus lacunis congruas, seorsum in eodem libro adjungendi. Quæ cum ita se habeant, sedulitatem quidem benemerentissimi Curetoni laudamus, et tamen novæ continuæque et ordinatæ faciendæ editionis, quis tempestivitatem non videt? Nam et textus in seriem (ab ipso Curetono indicatam) redigendus erat, et notiore aliquo sermone ad vulgi notitiam deferendus. Etenim Anglus editor, festinatibus typis, nullam Syriaci textus translationem neque vernacularum neque Latinam libro addidit; testatus imo in præfatione, se hauc sponte prætermittere; jucundumque sibi fore, si quis eam *Syrophilus* communi utilitati quantocius supeditaverit.

DE NOSTRA HEORTASTICARUM INTERPRETATIONE ATQUE EDITIONE.

VIII. Evidem sero nimis ad me cl. Curetoni Syriacus liber ex Anglia advenit; quo tamen demum accepto, nullam prope moram interponendam putavi, quominus bis pretiosis Athanasii epistolis volumen hoc meum Syriace simul (a) Latineque exornarem. Converti me itaque ad peritissimum patriæ linguæ Maronitam Syrum, Matthæum Sciahanum, in urbano Propagandæ Fidei collegio linguarum Syriace et Arabicæ laudatissimum antecessorem, qui mei causa Athanasianum lextum in vernacularm Italorum lingua fidelissime transtulit. Ordinato igitur explanatoque Syriaco textu, Latinitatem ego simplici sed veraci admodum stylo adjeci, gestiens scilicet tanti Ecclesiæ Patris luculentum et perutile dictatum Romanæ urbi, ubi et partim exaratum fuerat, quasi Ἐρματον jucundissimum exhibere. Etenim nullam bactenus, ne extra Angliam quidem, Athanasiani libri factam translationem existimo, vel ea certe mihi conspecta non est. Verumtamen ad cl. Sciahuani vernacularam interpretationem quod attinet, diserte is declarat, se omnino peraccurate in sua lucubratione versatum, id est verbum pene de verbo transtulisse, omni sibi paraphæeos licentia præcisa. Simul tamen monet, quoniam olim liber Syriacus rudi Minerva de Græco derivatus fuit, voluissè totam hujus transformati textus insuavem licet locutionem exprimere, in qua Syrus monachus hellenisimos sæpe ascivit, usum particularum Græcarum gentilibus suis insuetarum admisicit, interpunctionem arbitrariam fecit, Aramaeum syntaxim ad Græcam improprie et quasi vi accommodavit, ideoque barbarus identidem, obscurus confususque evasit, et Syriacis vocabulis insolitus non semel supposuit significatum. Vocalium quoque et diacriticorum punctorum, ut fit in antiquis mss., defectus ambiguam aliquando, in nominibus præsentim propriis insolitis, reddebat lectionem. Menda insuper in Londonensi libro apparebant, quæ Sciahanus codice carens, undernam irreperserint, definire non poterat; quorum tamen evidentiiora necessario correxit. Certe donec ipse aut codicem Nitriensem inspiciat, aut alium qui alicubi casu appareat, anxius interdum hæsit, nisi forte nos tam benigne fortuna respexerit, vel potius tanto Deus beneficio cumulaverit, ut Græcum ipsum aliquando Heortasticarum harum exemplar nanciscamur!

EX SEVERI ANTIOCHENI HOMILIA DE S. ATHANASIO.

IX. Severi Antiocheni, sæculo sexto Acephalorum antesignani, laudationem in S. Athanasium, ex Syriaco codice Vat. cxlii, f. 82, viro cl. Fr. Mehasebo interprete, edituri eramus, nisi nimia præsentis voluminis moles nos ab incepto deterruisset. Itaque specimen tantummodo, seu delectos locos, in hoc præfationis angulo subjiciemus. Sic autem incipit homilia: *In lege illa per Moysem lata mandavit omnium Deus (Num. xx, 26) ut cum summus sacerdos præsentis vitæ tempus compleisset, atque ad alterius*

(a) Cum Patres qui Syriace, Armenice vel Coptice scripserunt ad peculiarem seriem quæ *Patrologia Orientalis* aucti, amandare constituerimus, non miretur lector *Heortasticus Athanasii* Latine tantum hic exhibetur. Textus Syriaco locus suus non deerit, quoniam non is primigeniam operis Athanasiani formam repræsentat, estque nonnihil Græci textus deperditæ antiqua translatio. Edit. PATR.

*optatæ beatam metam transisset, is qui statim ad supremum sacerdotium appellaretur, eadem ueste, quæ mortuo detracta fuisset, indueretur, etc. Sic autem diserte mandatum fuit, ut ita nos doceremur, oportere eum qui succedit, mores sibi omnino et verba ipsa sui præcessoris asciscere, sibique ejusdem virtutem unice contexere; ut unum credit populus esse sacerdotium, non multiplex. Et paulo post: Quæ vis verborum vel exiguum Athanasianæ historiæ partem attingat? Hic ille est summus sacerdos, pastor, doctor, et veritatis athleta, etc. Hic ab incunabulis mystica quadam ratione sacerdotio se initiarit. Sequitur nota illa narratio de baptizatis pueris ab Athanasio puero; quo facto, cuncti illi cum Athanasio pueri ab Alexandro episcopo in ecclesiæ ædibus ad Leviticam vitam et scientiam educari cœperunt. Tunc Arii coorta hæresi, in dictoque Nicææ concilio, Athanasius jam in ordine diaconorum primus, Alexandrum comitatus, in eo cœtu fortissime decertasse dicitur. Sancta autem synodus, inquit Severus, unum in voce decrevit consubstantiale esse Patri ipsum illum Filium, qui, expletis temporibus, propter nostram salutem incarnatus est, totamque dispensationem peregit. Item Spiritum sanctum Patri ac Filio connumeravit, docuitque concorditer in hunc etiam esse credendum: atque hoc salutare decretum sanamque professionem universo legitime orbi tradidit, paucisque verbis id omne definivit in quo baptizamur. Mox narrat Severus quomodo mortuo Alexandro Marci sedem occupaverit Athanasius. Hinc Arianaorum apud Constantinum imp. calumniæ, exsilium Athanasii usque Treviros, et deinde reditus Alexandriam, Roma non semel salutata. Item alii sub variis imperatoribus labores ejusdem, ac fugæ, et latebræ, et imperfecti Arsenii fabula, ita ut de XLVI episcopatus annis, sex tantum quieverit. Profligatos item ab Athanasio dicit duos Arianismi gigantes, impurum eunuchum Leontium, et Hosium qui ambitiose sedem mutavit. Facit tamen Severus calumniam Hosio, quem quantopere amaverit laudaveritque Athanasius, patet ex ejus operibus. Et Arianismo quidem strenue purgavit Hosium vir cl. Macea grandi edito libro *Hosius vere hosius*. Quod vero idem sedem episcopalem mutaverit, id plane falsum videtur: nam contra hanc potius nonnullorum episcoporum ambitionem condidit primum canonom Sardicensem ipse Hosius. Pergit autem Severus dicere: Arii infamem sententiam Athanasius oppugnans, tanquam bellicæ artis bene peritus, nulli simul alii ex hæresibus aditum vel occasionem præbuit; secus ac illi in fide reprobi se gesserunt. Diodorus atque Theodorus, qui uno oculo utentes, in altero cœcuerunt, quia Verbum Dei incarnatum factumque hominem, obtenu Arium refutandi, in duo divisserunt. Non ita tamen noster hic magnus, qui genuinis accuratisque verbis usus est. Ita enim constituit, non duas esse dicendas post unionem in Christo naturas, sed unam Verbi incarnatam naturam, conservata tamen divina humanatione immutabili, inconfusa, inseparabili. Quod ejus effatum non ferentes Nestorius aliique discipuli Divodori ac Theodori, illius ad Epictetum epistolam falsaverunt. Sed enim illam ad veritatem exigens germanus Athanasii discipulus sapiens Cyrillus, misit ad sanctas Orientis Ecclesias, Judæorum fætoribus os occludens. Vides, lector, Severum nunquam suæ de unica in Christo natura hæreseos immemorem. Jam Athanasium unam dixisse Dei Verbi incarnatam naturam, alii veteres affirmant, alii negant, apud Petavium *De incarnat.* lib. iv, cap. 6, n. 5 seq., qui hanc quæstionem doctissime evolvit. Porro et nos scimus aliud esse unam Christi naturam dicere, aliud unam Verbi incarnatam naturam. Sed quod pluris est, verba hæc in Athanasii ad Epictetum epistola non legitur; totus ideo illius contextus duas in Christo naturas astruit; et nonnisi in spurio quodam opusculo, de quo Petavius loc. cit., ea locutio superfuit. Quamobrem, nisi vana prorsus narrat Severus, illa unius naturæ dicto a Monophysitis potius alicui exemplari epistolæ Athanasianæ obtrusa fuisse videtur, quam indidem a Nestorianis subtracta. Cyrilli quidem adversus Diodorum ac Theodorum complures nos reliquias, ex ipsis Severi ac Joannis Cæsareensis scriptis ineditis haustas, in secundo hujus *Bibliotheca* volumine edidimus.*

EPISTOLÆ FESTALES DOMINI SANCTI ATHANASII CUM CHRONICO PRÆVIO.

I Notitia mensis per unumquemque annum, A dierum, inductionum, consulatum, præsidum Alexandriæ, epactarum omnium, et cunctorum illorum qui dicuntur deorum dies (1); nec non causæ ob quam non fuerit missa (epistola), et ab exilio responsum. (Hæc omnia) secundum festales epistolæ pape Athanasii.

Hæ sunt festales epistolæ, quas Athanasius Alexandriæ episcopus mittebat quotannis ad singulas civitates atque præfecturas jurisdictioni suæ subjectas; id est a Pentapoli, et deinceps ad Libyam, Ammoniacam, Oasim parvam et magnam, Ægyptum (2), Augustannicam, atque Heptanomum, et provincias Thebarum superiorum ac medium; capto initio ab anno XLIV æræ Diocletiani (CHRISTI ANNO 328), quo anno Paschatis festum erat die XVI Pharmuthi, XVIII Kal. Maii, lunæ (3) XVIII. Cum enim vita excessisset præcessor (2) ejus Alexander die XXII Pharmuthi (4), successit ei (Athanasius) post Pascha, die XIV Payni, inductione I, consulibus Januario et Justo, gubernante Zeneo Italo Ægypti præfecto, epacta XXV, deorum autem I.

Hoc anno (Ca. 329) Dominica Paschatis erat Pharmuthi die XI, VII Idus Aprilis, lunæ die XXI, in octavo consulatu Constantini Augusti et quarto Constantini Cæsaris, gubernante eodem Zeneo Ægypti præfecto, inductione II, epacta VI, deorum II. Hanc primam epistolam misit (Athanasius) anno Diocletiani XLV; nam quia consecratus fuit præcedente anno post solemnitatem (paschalem), ut supra dictum est, Alexander jam miserat consuetam epistolam antequam vita excederet.

(1) Apud Ægyptios, æque ac apud Romanos, et nos usque in hodiernum diem, hebdomadæ periodus fuit, cuius singuli dies totidem deorum, seu planetarum nominibus distinguebantur, id est Lunæ, Martis, Mercurii, etc. Ergo, Chronicæ Athanasiæ auctor hac quoque sedilitate utitur designandi, cuinam diei deorum, id est Lunæ, Martis, etc., ceteræ paschalis solemnitatis denotiones respondeant. Reprehendit tamen hunc morem S. Augustinus Enarr. in psal. xciii, 3 : *Una Sabbati (id est, hebdomadæ) dies Dominicus est : secunda Sabbati, secunda feria, quem sæculares diem Lunæ vocant : tertia Sabbati, tertia feria, quem diem illi Martis vocant ; quarta Sabbati, quarta feria, qui Mercurii dies dicitur a paganis et a multis Christianis ; sed nollemus : atque utinam corrigant, et non dicant sic ! Habent enim linguam suum, qua utantur Noi;*

Hoc anno (Ca. 331) Dominica Paschatis erat die XXIV Pharmuthi, XIII Kal. Maii, lunæ XV, in consulatu Gallicani et Symmachi, gubernante Magniniano (5) Cappadoce Ægypti præfecto, inductione III, epacta XVII, deorum III. Hoc anno Thebas visitavit (Athanasius) (6).

Hoc anno (Ca. 331) Dominica Paschatis erat die XVI Pharmuthi, lunæ XVIII, III Idus Aprilis, consulibus Anno Basso et Ablavio, gubernante Hygino Italo Ægypti præfecto, epacta XXVIII, inductione IV. Hanc epistolam ex itinere misit, cum reverteretur de comitatu; etenim hoc anno perrexit (3) in comitatum ad imperatorem Constantinum, a quo accersitus fuerat, cum eum inimici accusassent, quod ætate admodum juvenili factus fuisset episcopus. Sed postquam (Constantino) se obtulit, ab eo laudari atque honorari meruit. Circa vero Quadragesimam medium regressus est.

Hoc anno (Ca. 332) Dominica Paschatis erat die XVII Pharmuthi, lunæ XX, IV Nonas Aprilis, epacta IX, deorum VI, consulibus Pacatiano et Hilariano, gubernante Hygino Ægypti præfecto, inductione V. Hoc anno visitavit Pentapolim et Ammoniacam.

Hoc anno (Ca. 333) Dominica Paschatis erat die XX Pharmuthi, lunæ XV, XVII Kal. Maii, epacta XI, deorum VII, consulibus Dalmatio et Zenophilo, gubernante Paterno Ægypti præfecto, inductione VI.

Hoc anno (Ca. 334) Dominica Paschatis erat XII Pharmuthi, lunæ XVII, VII Idus Aprilis, inductione VIII, epacta I, deorum I, consulibus Optato et Paulino, gubernante Paterno Ægypti præfecto. Hoc anno visitavit (Athanasius) partes inferiores : quo tem-

enim et in omnibus gentibus ista dicuntur. Nullæ gentes aliae atque alia aliter atque aliter vocant. Melius ergo de ore Christiano ritus loquendi ecclesiasticus procedit. Conseratur ejusdem Augustini sermo Vaticanus xciv, 4.

(2) Ægyptus propria erat Delta.

(3) Id est mensis die XVIII. S. Ambrosius ep. 23, 18 : *Mήνη lunam vocant Græci ; unde μήνας Græce dicunt menses ; et naturalis usus nationum exterarum lunam pro diebus appellat. Erant autem Ægyptiorum menses lunares.*

(4) Consonat adamassum Chronicum Orientale.

(5) Syrus Magninenos. Magnus quidem comes largitionum in Ægypto apud Theodoretum Hist. IV, 22.

(6) Videmus episcopalvis visitationis morem.

pore vocatus fuit Cesaream Palæstinæ ad synodum, ubi ejus inimici fraudulentas machinas struebant; verum ipse insidias præsentiens, excusatione usus est, quominus illuc proficisceretur.

Hoc anno (Cn. 335) Dominica Paschatis erat die xiv Pharmuthi, lunæ xx, **¶** iii Kal. Aprilis, indictione viii, epacta xii, deorum ii, consulibus Constantio (7) et Albino, gubernante eodem Paterno Ægypti præfectoro.

Hoc anno (Cn. 336) Dominica Paschatis erat oie xxiii Pharmuthi, lunæ xx, xiv Kal. Maii, indictione ix, epacta xxiii, deorum iv, consulibus Nepotiano et Facundo, gubernante Philagrio Cappadoce Ægypti præfectoro. Hoc anno profectus est (Athanasius) ad synodum, quam ejus inimici coegerunt Tyri. Discessit hinc (i. e. ex Ægypto) die xvii Epiphisi: sed compertis adversus se machinationibus, Tyro se subduxit, et maritimo itinere Constantinopolim profugit; quo cum die ii Athyr pervenisset, octavo die post adiit imperatorem Constantimum, ejusque gratiam adeptus est. Sed enim iidem ejus hostes variis calumniis imperatorem ipsi infensum effecerunt; quamobrem subitum ei exsilium decretum fuit, et die x Athyr abiit in Gallias ad Constantem Cæsarem Augusti filium. Propterea festalem epistolam non scripsit.

Hoc anno (Cn. 337) Dominica Paschatis erat die viii Pharmuthi, lunæ xvi, iv Nonas Aprilis, indictione x, epacta iv, deorum v, consulibus Feliciano et Tittiano, gubernante Philagrio Cappadoce Ægypti præfectoro. Cum versaretur (Athanasius) adhuc Treviris in Galliis, epistolam festalem scribere non potuit.

5 Hoc anno (Cn. 338) Dominica Paschatis erat die xxx Pharmuthi, vii Kal. Aprilis, lunæ xix, indictione xi, epacta xv, deorum vi, consulibus Urso et Polemio, gubernante Theodoro Heliopolitano Ægypti præfectoro. Hoc anno cum die xxvii Pachon mortuus esset Constantinus, dimissus fuit (Athanasius), et die xxvii Athyr de Galliis cum gloria reversus est. Eodem anno multa acciderunt. Magnus ille hegumenus Antonius Alexandriam venit, biduoque tantum illic moratus, et multis patratis miraculis (8), multisque valetudini redditis, die iii mensis Mesuri discessit.

Hoc anno (Cn. 339) Dominica Paschatis erat die xx Pharmuthi, lunæ xx, xvii Kal. Maii, epacta xxvi, deorum vii, indictione xii, consulibus Constantio ii et Constante (9), gubernante Philagrio Cappadoce Ægypti præfectoro. Hoc anno multis concitatis tumultibus, quæsusitus fuit (Athanasius) a persecutoribus noctu xxii Phamenoth; sed crastina die fugit ex Theonæ ecclesia, postquam multos ibi baptizaverat.

(7) Syr. Constantino.

(8) Syrus imperie multa admiratus.

(9) Vice versa Syrus mendose Constantio i et Constante iterum.

(10) Narrat hæc Athanasius ipse in *Encyclica ad episcopos*, n. 3.

(11) Syr. mensis.

(12) Fast. Proculo.

A Exiit quarta die Gregorius Cappadox ingressus est urbem tanquam episcopus (10).

Hoc anno (Cn. 340) Dominica Paschatis erat die xiv (11) Pharmuthi, lunæ xv, iii Kal. Aprilis, epacta vii, deorum ii, indictione xiii, consulibus **6** Acindyno et Proclo (12), gubernante eodem Philagrio Ægypti præfectoro. Cum Gregorius oppressionis sue actus augeret, ideo non fuit scripta festalis epistola. Quamobrem cum Ariani (Pascha) in diem xxvii Phamenoth indixissent, multo risui ob hunc errorem fuerunt; qui tamen media in Quadragesima mutata sententia, Pascha nobiscum egerunt die xiv Pharmuthi, ut supra dictum est; quem solemnitatis diem significavit Athanasius presbyteris Alexandriæ per brevem epistolam, quia non potuit consueti moris B mittere epistolam propter sugam et proditionem.

Hoc anno (Cn. 341) Dominica Paschatis erat die xxiv Pharmuthi, lunæ xvi, xiii Kal. Maii, epacta xviii, deorum iii, indictione xiv, consulibus Marcellino et Probino, gubernante Longino Nicæno Ægypti præfectoro. Schisma fuit in Augustamnica propter morantem in urbe Gregorium quam opprimebat, donec conflictari morbo cœpit; proptereaque papa festalem epistolam non scripsit.

Hoc anno (Cn. 342) Dominica Paschatis erat die xvi Pharmuthi, lunæ xvi, iii Idus Aprilis, epacta xxix, deorum iv, indictione xv, consulibus Constantio iii et Constante ii, gubernante eodem Longino Nicæno Ægypti præfectoro. Cum graviter ægrotaret in urbe Gregorius, idcirco papa mittere (epistolam) non potuit.

7 Hoc anno (Cn. 343) Dominica Paschatis erat die i Pharmuthi, lunæ xv, vi Kal. Aprilis, epacta xi, deorum v, indictione i, consulibus Placido et Romulo, gubernante eodem Longino Nicæno Ægypti præfectoro. Hoc anno habita fuit synodus Sardicæ (13): qua re cognita, Ariani Philippopolim se contulerunt. Cumque Philagrius eis auctor esset ut in hac urbe synodum cogerent, ipsi quolibet in loco vituperabantur, excommunicati fuerunt etiam ab Ecclesia Romana. Et cum de sua pœnitentia ad papam Athanasiū scripsissent, puduit Arsaciū atque Valentem Sardicæ de conventione circa Pascha facta; et decretum ad annos quinquaginta duraturum ediderunt, quemadmodum ubique Romani atque Alexandrini proponere solebant. Athanasius quoque festalem epistolam scripsit.

Hoc anno (Cn. 344) Dominica Paschatis erat die xx Pharmuthi, lunæ xix, xvii Kal. Maii, epacta xxi, deorum vi, indictione ii, consulibus Leontio et Salustio, gubernante Palladio (14) Italo Ægypti præfectoro. Cum rediisset (Athanasius) a synodo Naissi

(13) En annus synodi catholicæ Sardinensis, nempe 343: en item annus synodi Arianae, vulgo pariter dictæ Sardicensis, sed potius Philippopolitanæ. Errat ergo Mansius, qui ponit hanc synodum in anno 344, multoque magis Mamachius *De rat. temp. Athan.*, qui trahit in annum 347.

(14) Palladius Ægypti præfectorus apud Theodoreum *Hist. lib. iv* 22.

habita, ubi et Pascha celebraverat, significavit accurate Alexandriæ presbyteris diem Paschatis; cæteris tamen locis non potuit.

Hoc anno (Ch. 345) Dominica Paschatis erat die xi Pharmuthi, lunæ xviii, vi Idus Aprilis, epacta iii, deorum i, indictione iii, consulibus 8 Amantio et Albino, gubernante Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Cum (Athanasius) Aquileiam profectus esset, Pascha illic exegit, significavitque accurate diem Paschatis presbyteris Alexandriæ; cæteris vero locis non potuit.

Hoc anno (Ch. 346) Dominica Paschatis erat die iv Pharmuthi, lunæ xxiv, iii Kal. Aprilis, epacta xiv, deorum ii, indictione iv, consulibus Constantio (15) et Constanti Augustis, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Cumque obiisset Gregorius die ii Epiphani, reversus est Roma ex Italia (Athanasius) et in civitatem ecclesiamque ingressus. Mirabili autem occursu dignus fuit; etenim die xxiv Paophi, populus cunctique magistratus ei obviam iverunt usque ad centesimum lapidem; atque ita honoratus quievit. Festalem vero epistolam hujus anni jam breviter ad presbyteros miserat.

Hoc anno (Ch. 347) Dominica Paschatis erat die xvii Pharmuthi, lunæ xv, pridie Idus Aprilis, epacta xxv, deorum iii, indictione v, consulibus Rufino et Eusebio, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Residens Alexandriæ (Athanasius) consuetam significationis paschalis epistolam misit, quam antea non potuerat.

Hoc anno (Ch. 348) Dominica Paschatis erat die viii Pharmuthi, lunæ xviii, iii Nonas Aprilis, epacta vi, deorum iv, indictione vi, consulibus 9 Philippo et Salia, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Hanc quoque epistolam Alexandriæ residens scripsit.

Hoc anno (Ch. 349) Dominica Paschatis erat die xxx Phamenoth, lunæ xix, vii Kal. Aprilis, epacta xvii, deorum vi, indictione vii. Sed cum renuissent Romani dicentes, se ob traditionem a Petro apostolo acceptam haud progrederi ultra diem xxvi Pharmuthi, neque citra xxx Phamenoth, lunæ xxi . . . (hic lacuna brevis in codice, qui postea prosequitur sic:) vii Kal. Aprilis, consulibus Limenio et Catulino, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Hanc quoque epistolam misit Alexandriæ residens.

Hoc anno (Ch. 350) Dominica Paschatis erat die xiiii Pharmuthi, lunæ xix hora secunda, vi Idus Aprilis, epacta xxviii, deorum vii, indictione viii, consulibus Sergio et Nigriano, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Hoc anno interfactus fuit a Magnentio Constans, tenuitque imperium Constantius solus; qui tunc ad papam (Athanasium) scripsit ne quid timeret ob Constantis ob-

atum, sed sibi haud secus quam illi viventi confideret.

Hoc anno (Ch. 351) Dominica Paschatis erat die v Pharmuthi, lunæ xviii, 10 pridie Kal. Aprilis, epacta ix, deorum i, indictione ix, post consulatum Sergii et Nigriani, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector.

Hoc anno (Ch. 352) Dominica Paschatis erat die xix Pharmuthi, lunæ xviii, xiii Kal. Maii, epacta xx, deorum ii, indictione x, in consulatu quinto Constantii Augusti et primo Constantii Cæsaris, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfector. Gallus proclamatus fuit Cæsar, mutatumque nomen ejus in Constantium.

Hoc anno (Ch. 353) Dominica Paschatis erat die B xvi Pharmuthi, lunæ xxi, iii Idus Aprilis, epacta i, deorum iv, indictione xi, in consulatu sexto Constantii Augusti et secundo Constantii Cæsaris, gubernante Sebastiano Thrace Ægypti præfector. Hoc anno Serapion episcopus Thmœos, Triadelphus Nicii, et presbyteri Petrus atque Astrucius (16) cum aliis ad imperatorem Constantium missi fuerunt, quia timor imminiebat malorum ab Arianis; attamen re infecta revertebantur. Hoc anno Montanus palatii silentarius, introiit tanquam episcopus (Alexandriam); sed enim coortum tumultu, frustratus abiit.

Hoc anno (Ch. 354) Dominica Paschatis erat die iv Pharmuthi, lunæ xviii, vi Kal. Aprilis, epacta xii, deorum v, indictione xii, in consulatu 11 septimo Constantii Augusti et tertio Constantii Cæsaris, gubernante eodem Sebastiano Thrace Ægypti præfector.

Hoc anno (Ch. 355) Dominica Paschatis erat die xi Pharmuthi, lunæ xviii, xvi Kal. Maii, epacta xxiii, deorum vi, indictione xiii, consulibus Arbetione et Lolliano, gubernante sene illo Maximo Nicæno Ægypti præfector. Hoc anno Diogenes, qui erat imperatoris notarius (17), conatus episcopum (Athanasium) comprehendere, cassò effectu fuit.

Hoc anno (Ch. 356) Dominica Paschatis erat die xii Pharmuthi, lunæ xvii, vii Idus Aprilis, epacta iv, deorum i, indictione xiv, in consulatu octavo Constantii Augusti et primo Juliani Cæsaris, gubernante eodem sene Maximo Nicæno Ægypti præfector, D cui successit Cataphronius Biblius. Hoc anno cum Syrianus dux tumultum magnum die xii mensis Mechir in ecclesia concitavisset, die xiv ingressus est cum militibus suis nocturno tempore in basilicam Theonæ: haud tamen comprehendere (episcopum) potuit, qui non sine prodigio evasit.

Hoc anno (Ch. 357) Dominica Paschatis erat die xxvii Phamenoth, lunæ xvii, x Kal. Aprilis, epacta xv, deorum ii, indictione xv, consulibus Constantio Augusto novies et Juliano Cæsare iterum, gubernante eodem Cataphronio 12 Biblio Ægypti præ-

(15) Syr. Constantino.

(16) Chron. Veron., modo Astericus, modo Astericius.

(17) Ita ipse Athanasius in Apol. ad Const., n. 22, nec non Chronicon Veronense.

fecto, cui successit Parnasius. Tunc Georgius ingressus est die xxx Mehir, multosque violenter comprehendit. Verumtamen Athanasius episcopus in fuga erat, seduloque in civitate quærebatur; cuius rei causa periclitantibus multis, scripta non sicut festalis epistola.

Hoc anno (Ch. 358) Dominica Paschatis erat die xvii Pharmuthi, pridie Idus Aprilis, lunæ xvii, epacta xxvi, deorum iii, indictione i, consulibus Tatiano et Cereali, gubernante Pario Corinthio Aegypti praefecto. Episcopus quidem Athanasius latebat in urbe Alexandria; Georgius autem recessit die v Paophi, a populo expulsus. Propterea ne hoc quidem anno potuit papa (Athanasius) festalem epistolam mitttere.

Hoc anno (Ch. 359) Dominica Paschatis erat die xix Pharmuthi, pridie Nonas Aprilis, lunæ xx, epacta vii, deorum iv, indictione ii, consulibus Eusebio et Hypatio, gubernante eodem Pario (18), cui successit Italicianus Italus; huic autem post tres menses Faustianus Chalcedonensis. Ne hoc quidem anno papa (Athanasius epistolam) scripsit.

Hoc anno (Ch. 360) Dominica Paschatis erat die xxviii Pharmuthi, ix Kal. Maii, lunæ xi, epacta xviii, deorum vi, indictione iii, in decimo consulatu Constantii Augusti et tertio Juliani Cæsaris, gubernante Faustiano 13 Chalcedonensi Aegypti praefecto. Hic praefectus una cum Artemio duce ingressi domunculam cellulamque, ut ibi Athanasium episcopum conquererent, acriter torserunt Eudæmonem virginem monialem. Quamobrem ne hoc quidem anno epistolam scripsit (Athanasius).

Hoc anno (Ch. 361) Dominica Paschatis erat die xiii Pharmuthi, vi Idus Aprilis, lunæ xvii, epacta xxix, deorum vii, indictione iv, consulibus Tauro et Florentio, gubernante Photino Aegypti praefecto, cui successit Gerontius Armenius. Ne nunc quidem mittere potuit (epistolam Athanasius). Hoc anno mortuus est Constantius; cumque solus potentatum obtinuisse Julianus, persecutio adversus orthodoxos deseruit: etenim imperator Julianus mandavit, ut ubique terrarum orthodoxi ecclesiastici dimitterentur, qui Constantii tempore persecutionem passi erant.

Hoc anno (Ch. 362) Dominica Paschatis erat die xv Pharmuthi, pridie Kal. Aprilis, lunæ xxv, epacta x, deorum i, indictione v, consulibus Marmertino et Nevitta, gubernante Gerontio Armenio, cui successit Olympius Tarsensis. Hoc anno episcopus Athanasius rediit ab exilio mense Mehir, et Ecclesiam suam recepit Juliani Augusti jussu, qui libertate donavit cunctos 14 episcopos et ex-

A sulantem clerum, ut supra dictum est. Tunc autem scripsit epistolam (Athanasius).

Hoc anno (Ch. 363) Dominica Paschatis erat die xxv Pharmuthi, xii Kal. Maii, lunæ xx, epacta xxi, deorum ii, indictione vi, in quarto consulatu Juliani Augusti cum Sallustio, gubernante eodem Olympio Aegypti praefecto. Pythiodorus Thebanus, Philippi servus, attulit Juliani edictum die xxvii Paophi, et episcopo coram exhibuit, quo in edicto multæ minæ siebant (19). Tunc sine mora exiit urbe (Athanasius) perrexitque Thebas (20). Octo autem post menses interiit Julianus; cuius morte vulgata, rediit clam Alexandriam noctu. Deinde octavo die mensis Thoth, consensa navi apud Hierapolim orientalem, obvius ivit imperatori Joviano, a quo honorifice dimissus fuit. Hanc festalem epistolam misit quaquaversus more solito ex urbe Memphi, dum Thebas fugeret.

Hoc anno (Ch. 364) Dominica Paschatis erat die ix Pharmuthi, pridie Nonas Aprilis, lunæ xvi, epacta iii, deorum iv, indictione vii, consulibus Joviano Augusto et Varroniano, gubernante Hyrieo Damasceno praefecto, cui successit Maximus Rhaetensis (21); huic aujem Flavianus Illyricus. Hoc anno papa (Athanasius) ingressus est Alexandriam atque ecclesiam die xxv Mehir. 15 Epistolam vero festalem misit consueto more Antiochia ad cunctos singularium praefectorum episcopos.

Hoc anno (Ch. 365) Dominica Paschatis erat die primo Pharmuthi, v Kal. Aprilis, lunæ xix, epacta xiv, deorum v, indictione viii, in consulatu primo Valentini et Valentis Augustorum, gubernante eodem Flaviano Illyrico. Nos occupavimus Cæsareum (22). At mox multarum accusationum causa patiebatur persecutionem papa (Athanasius), ideoque contulit se in hortum Fluvii Novi. Sed enim paucis diebus post, cum ad eum venisset cum Basaside secretario praefectus, tulit ei opem ut in ecclesiam ingredieretur. Tunc terræ motus contigit die xxvii Epiphii, mare in orientali plaga retro cessit, multi pericrunt, multæque res pessundate.

Hoc anno (Ch. 366) Dominica Paschatis erat die xi Pharmuthi, xvi Kal. Maii, lunæ xx, epacta xxv, deorum vi, indictione ix, in primo consulatu Gratiani filii Augusti et Daglaiphi, gubernante eodem Flaviano praefecto. Die xxvii Epiphii impetum fecerunt ethnici, et Cæsareum incensum fuit, multique cives immania detimenta passi sunt. Rei auctores damnati fuerunt et extores facti. Deinde Proclianus Macedo dux creatus fuit.

16 Hoc anno (Ch. 367) Dominica Paschatis erat

(18) Syrus hoc loco *Pariesio*.

(19) Sive de restituendis idolorum bonis, sive de expellendo Athanasio, ut est in Chronico Veronensi.

(20) Hinc demum corrigitur illud *Thereu Chronicorum Veronensis*, n. 41, de quo corrupto vocabulo tot vano verba fecerunt Maffei, Mansius atque Macharius. Vide adnotata ad dictum num. Chronicorum

Veronensis, infra.

(21) *Syr. Rhaphotensis*.

(22) Una erat ex ecclesiis Alexandriæ sic appellata. Hanc *magnam* dicit ipse Athanasius in *Historia Arianorum*, cap. 74 (ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ) et ab his aique ab ethnici pollutani suis blasphemis in Christum atque sacrificiis.

die **xvi** Pharmuthi, Kalendis Aprilis, lunæ **xvi**, epacta **vi**, deorum **vii**, inductione **x** (23), consulibus Lupicino et Jovino, gubernante eodem Procliano, cui Tatianus Lucius successit. Illo anno cum **Lucius** ingredi conatus esset die **xxvi** Thoth, noctu delituit in domo quæ erat prope ecclesiae præsidium; cumque Tatianus præfектus, et Trajanus dux foras ipsum egredi curassent, is mirabiliter ex urbe evasit incolumis, quia. eum turba interficere avebat. Hoc quoque anno epistolam scripsit (Athanasius) nec non divinorum librorum canonem edidit.

Hoc anno (Ca. 368) Paschatis Dominica erat die **xxv** Pharmuthi, **xii** Kal. Maii, lunæ **xvi**, epacta **xvii**, deorum **ii**, inductione **xi**, Valentiniano et Valente Augustis secundo consulibus, gubernante eodem Tatiano præfecto. Cæsareum cœptum est rediſi-
cari die **vi** mensis Pachon, quia gratiōe impetratum fuit imperiale decretum per Trajanum ducem. Com-
perti sunt incendii auctores, et remotis statim in-
censæ molis maceris, eodem mense Pachon ini-
tium instaurandi ædificii factum est.

Hoc anno (Ca. 369) Paschatis Dominica erat die **xxvii** Pharmuthi, pridie Idus Aprilis, lunæ **xv**, epacta **xxviii**, deorum **iii**, inductione **xii**, consule **17** primum Valentiniano Augusti filio cum Victore, gubernante eodem Tatiano præfecto. Cœpit papa (Athanasius) ecclesiam ædificare in Mendesio, que postea de nomine ejus appellata est, die **xxv** mensis Thoth, initio anni **LXXXV** Diocletiani.

Hoc anno (Ca. 370) Paschatis Dominica erat die **ii** Pharmuthi, **iv** Kal. Aprilis, lunæ **xv**, epacta **ix**, deorum **iv**, inductione **xiii**, consulibus tertio Valen-
tiniano et Valente Augustis, gubernante eodem Tatiano, cui successit Olympius Palladius Samosaten-
sis. Absolvit papa (Athanasius) ecclesiam, quæ de nomine ejus dicta est, desinente anno **LXXXVI** æræ Diocletiani; quo anno, die **xiv** mensis Mesori anni-
versaria quoque peregit.

Hoc anno (Ca. 371) Paschatis Dominica erat die **xxii** Pharmuthi, **xv** Kal. Maii, lunæ **xvi**, epacta **xx**, deorum **v**, inductione **xiv**, in secundo consulatu Grati-
ani Augusti cum Probo, gubernante eodem Palladio, cui successit in Ægypti præfectura **Ælius Pal-
ladius Palæstinus**, qui dictus est Cyrus.

Hoc anno (Ca. 372) Paschatis Dominica erat die **xiii** Pharmuthi, **vi** Idus Aprilis, lunæ **xix**, epacta **i**, deorum **vi**, inductione **xv**, consulibus Modesto et Arintheo, gubernante eodem **Ælio Palladio**, qui dictus est Cyrus, Ægypti præfecto.

¹ Psal. lvii, 7. ² Cant. viii, 1.

(23) Quæ sequuntur continentur in folio quod in perturbatis membranis Nitriensis, itemque in Londinensi editione extra proprium locum est, ut ipse cl. editor Curetonus recte adnotavit; nos autem nunc justa in sede folium hoc nativoque ordine, ut par est, collocamus.

(24) Huc usque folium tralatitium, quod nos in proprium locum, unde incommodo exciderat, resti-

A **18** Hoc anno (Ca. 373) Paschatis Dominica erat die **v** Pharmuthi, pridie Kal. Aprilis, lunæ **xxi**, epacta **xii**, deorum **1**, inductione **1**, in quarto (24) consulatu Valentini et Valentis Augustorum, gubernante eodem **Ælio Palladio** Ægypti præfecto. In hujus anni exitu, die **vii** Pachon, prodigiose (25) vita excessit (Athanasius).

Finis capitulorum epistolarum festalium sancti Athanasii Alexandriæ episcopi.

EPISTOLA I.

(Ch. anno 329.)

EPISTOLA PRIMA FESTALIS PAPÆ ATHANASII, JUXTA QUAM DOMINICA PASCHATIS ERAT DIE XI PHAR-
MUTHI, VIII IDUS APRILIS, ANNO XLV DIOCLETIANI, IN OCTAVO CONSULATU CONSTANTINI AUGUSTI ET QUARTO
CONSTANTINI CÆSARIS, PRÆFECTO SEPTIMIO (26) ZE-
NEO, INDICATIONE SECUNDA.

De jejunio, tuba et festis.

1. Venite, dilecti mei, ad celebrandum festum, quandoquidem nos tempus invitat. Sol ille justitiae divinos suos nobis radios ostendens, solemnitatis tempus nobis prædictit; quo cognito, festum agere debemus, ne simul cum tempore avolet a nobis lætitia. Quippe est apprime necessarium, **19** ut tempus exercenda virtutis cognoscamus. Sic etiam beatus Paulus discipulum suum ad temporis agitatem adhortabatur, docebæque eum dicens: «Insta in tempore, et extra tempus. » Nempe ut utrumque sciret et res dignas tempore agere, et cavere quominus reprehendatur extra tempus (27). Similiter et omnium Deus, juxta sapientem Salomonem (28) uniuscujusque rei tempus atque momentum distinguebat, ut omnino definiretur tempore proprio hominum salvatio. Sic etiam Dei sapientia Dominus ac Salvator noster Jesus Christus, cum haud extra tempus, sed idoneo tempore, ad sanctorum animas se confert, Dei amatores atque prophetas apte disponit. Atque ita plurimi eum precabantur, dicentes¹: «Quis dabit ex Sion salutare Dei?» Sponsa vero, ut in Cantico scriptum est, orabat dicens²: «Quis det te filium sororis meæ, sugentem ubera matris meæ?» Nempe ut hominibus fias similis, et humanos dolores pro nobis subeas.

D 2. Sed ille omnium Deus, factor temporum ac momentorum, qui res nostras, plusquam nos ipsi, novit, dum, periti medici instar, solamen per tempus iis concedit, qui sanari consentiunt, id ipsum haud extra tempus, sed idoneo tempore suppeditat

tuimus.

(25) Vide notam infra, p. 164.

(26) Vocabulum *Septimio* deerat in Chronico.

(27) II Tim. iv, 2. Gr., Ἐπίστρθι εὐχαρίστως, ἀκαλώς. Est autem propemodum insperata bujus loci interpretatio Athanasii. Philologi sacri judicent.

(28) Eccl. iii, 7, *Tempus tacendi, et tempus loquendi.*

dicens : « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te³. » Ideo beatissimus quoque Paulus, ad bujusmodi tempus nos adhortans, scribebat dicens⁴ : « Ecce nunc tempus **20** acceptabile, ecce nunc dies salutis. » Item antiquitus invitans (Deus) per Moysen Israelis filios ad festum sacerdotale, sic aiebat⁵ : « Tribus vicibus per singulos annos mihi festum celebrabitis. » Sacerdotales tubæ clangebant, dilecti mei, atque ad tria celebranda festa hortabantur, quorum unum hodiernum est. Ita sanctus Psalmista mandavit, dicens⁶ : « Vociferate in Neomenia tuba, in die solemnitatis vestræ. » Dictum hoc jubet nos vociferare utroque tempore, nempe in mensium initio, et præscriptis diebus, quorum in medio plenilunium liebat. Diem præscriptum fecit illum, quo tubæ modo ad festum, ut olim scriptum suit, modo ad jejunium, modo ad bellum invitabant. Hæc nimurum haud inscienter siebant, id est casu ; sed tubarum vox exaudiebatur, ut unusquisque ad indicatum opus conveniret. Nec vero ex me, sed ex divinis libris, hæc discenda sunt. Sic cum Deus Moysi apparuit, velut in *Numerorum libro* scriptum est, ait⁷ : « Dominus locutus est ad Moysen : Fac tibi duas tubas ; argenteas facies eas ; quæ tibi usui erunt ad multitudinem convocandam. » Est autem hoc pulcherrimum apud Dei amatores, nempe ut sciamus, id omne jam inde a Moysis ætate consuetum fuisse, id est ab umbræ tempore. Eaque præscriptio directionis quoque causa siebat. Etenim dixit (Deus)⁸ : « Si exieritis ad bellum in territorio vestro contra hostes vestros, qui in conspectu vestro sunt (29), scilicet intra territorii limites, non extra illud, tunc **21** signum edetis tubis, et erit recordatio vestri apud Domum, atque ab hostibus vestris salvi eritis. » Nec belli tantum causa clangebant, sed etiam festorum, ut in lege scriptum est. Audi enim quæ addit dicens⁹ : « Et in diebus latitiae vestræ, vestrisque solemnitatibus, vestrorumque mensium Kalendis, tubis clangite. » Nemo credit nihil hoc esse aliud, quam verbum, aut nauci faciendum. Si lex tubarum usum mandat, mirum ac tremendum hoc edictum est : etenim tuba vim excitandi habet, et præ qualibet voce aut organo terribilis est : ideoque imperata fuit, ut eam audiens Israel, qui tunc adhuc puer erat, haud humanum esse nuntium crederet, sed plusquam humanum. Ille ex norma sonituum obtemperabat ; quos ab iis audiens, qui in monte consistebant, legis recordabatur, quæ tunc sibi fuit imposita, eamque observabat.

3. Mirabilis erat lex, et speciosa figura ; secus enim haud metum ingessisset, neque ad obedientiam flexisset eos qui audiebant, imo tunc etiam videbant. Verum hæ res tunc erant figuratae et umbratiles. Nos vero cogitationem nostram transfe-

³ II Cor. vi, 2; Isa. XLIX, 8. ⁴ II Cor. vi, 2. ⁵ Exod. xxiii, 14. ⁶ Psal. LXXX, 4. ⁷ Num. x, 2. ⁸ ibid. 9. ⁹ ibid. 10. ¹⁰ Ephes. vi, 12. ¹¹ I Cor. vii, 34. ¹² I Cor. v, 7. ¹³ Joan. vii, 57. ¹⁴ Joel ii, 15. ¹⁵ Hebr. x, 29. ¹⁶ Isa. LVIII, 5.

(29) Sic interpretatur Athanasius Græcum ἀνθεστησάντας.

A rentes, atque ab umbra nunc digredientes, ad veritatem veniamus, tubasque sacerdotales Salvatoris nostri spectemus clamantes atque invitantes, modo ad prælium, ut ait beatus Paulus¹⁰ : « Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus **22** principes, adversus potestates, et mundi bujus tenebrosi rectores, contra malignos spiritus aeris. » Modo ad virginitatem, abstinentiam, et irreprehensibile conjugium, clamando atque dicendo¹¹ : Virgo (cogitet) ea quæ virginitatis sunt : qui abstinentem vitam præoptant, de abstinentia cogitent : qui denique cum uxore sunt, de honorabili conjugio ; indicens singulis propria officia, præmiumque decorum. Quandoque etiam ad jejunium invitando et solemnitatem. Audi adhuc vociferantem clamantemque¹² : « Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus, ut festum agamus non fermento vetere, neque fermento malitiae et nequitiae. » Sin autem tubam audire mavis tubarum omnium magnificientissimam, aurem præbe Salvatori nostro dicenti¹³ : « In novissimo magno die stabat Jesus, et clamabat, dicens : Si quis sit, veniat ad me et bibat. » Profecto decebat ut Salvator non ad festum simpliciter, sed ad solemnitatem magnam nos invaret ; qua voce audita, parati essemus et conveniremus ad cuiuslibet tubæ signum, ut paulo ante dixi ; sunt quippe diversæ denuntiationes.

4. Audi quomodo propheta sub figura vociferabat ; deinde ad veritatem te transfer, et tubæ denuntiationi esto paratus. Ipse ait¹⁴ : « Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium. » Definitum erat hoc tubæ signum, præcisusque omnino imperabat, ut nos jejunantes sanctificemus jejunium. Neque enim omnes Deum invocantes Deum sanctificant ; sed quidam potius eum contaminant ; quanquam non ipsum contaminant ; absit ! sed suas **23** de ipso cogitationes : sanctus enim ille est, et in sanctis quiescit. Sic beatus Paulus definit¹⁵, quomodo aliqui contumeliam faciunt Deo, nempe violando præcepta, in Deum fiunt contumeliosi. Ob admonitionem vero eorum qui jejunium viviant, ait nunc : « Sanctificate jejunium. » Etenim multi dum de jejunio satagunt, animas tamen suas corrumpunt proprii cordis cogitationibus, male facientes fratribus suis, quos oprimere audent : et ne quid præterea dicamus, aduersus proximos suos multi superbiunt, iisque detrimenta majora moluntur. Nihil sane Pharisæo illi profuit jejunii jactantia, qui tantummodo ut coram publicano gloriaretur, bis in hebdomada jejunabat. Sic item (Deus) ob ejusmodi jejunium Israelitas reprehendebat, perque Isaiam prophetam hortabatur dicens¹⁶ : « Num hoc est jejunium quod elegi, et dies quo humiliet homo animam suam ? quo contorqueas quasi circulum collum tuum, et saccum ad cinerem tibi substernas ? Num ejusmodi

Digitized by Google | Распознавание текста

ABK/FR

appellabitis jejunium acceptabile (30)? Atque ut pateat, debere nosmet ita gerere dum jejunamus, et cuiusmodi oporteat esse jejunium, audi Deum Moysi his verbis mandantem, prout in Levitico scriptum est¹⁷: « Locutusque est Deus ad Moysen dicens: Decima mensis septimi die, expiationis dies erit: celebris vobis et sancta hæc erit dies, vestrasque animas humiliabitis, et holocausta offeretis perfecta Domino. » **24** Mox de hac lege sic decernebat¹⁸: « Quæcumque anima non se humiliaverit, de populo delebitur. »

5. Cernitis, fratres mei, quantum valeat jejunium, et quomodo lex jejunare nos jubeat. Vult scilicet, nos haud corpore tantum, sed etiam anima jejunare. Humiliatur autem anima, cum a pravis doctrinis recedit, et idoneis virtutibus alitur. Porro virtutes æque ac vitia, alimenta cibique animæ sunt, ut alterutris illis vescatur, et pro suo placito in utrumlibet latus declinet. Utroqueversum scilicet pergere potest. Si ad virtutem deflectit, virtute alitur, id est justitia, castitate, abstinentia, fortitudine, veluti Paulus aiebat¹⁹: « Se verbo veritatis pasci; sicuti etiam Dominus noster²⁰: « Cibus meus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est. » Quod si non ad hæc, sed ad inferiora illa se inclinaverit anima, nulla alia re pascetur quam peccato. Ita Spiritus quoque sanctus de peccatoribus loquens deque eorum cibo, diabolum designat dicendo²¹: « Dedisti eum escam populis Æthiopum. » Ili sunt peccantium cibi. Et quemadmodum Dominus noster ac Salvator Jesus Christus panis est cœlestis, fitque sanctorum alimonia, ut ipse ait²²: « Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem; » sic diabolus sit cibus impurorum atque eorum qui non lucis, sed tenebrarum opera faciunt. Propterea mandabat illis, ut virtutis cibis se alerent, quo nimis saperent atque a vitiis resipiscerent. Cibi virtutum sunt demissio animi, jactantiae omissionis, **25** humiliationum patientia et cognitio Dei. Hujusmodi jejunium non animæ tantummodo veniam conciliat, sed cum id reapse sanctificatur, sanctos disponit et tellure extollit.

6. Mirum fortasse videbitur, quod dicturus sum: imo vero præ omnibus ante dictis mirabilius est, neque tamen a veritate alienum, prout vox ipsi ex sacerdotalibus libris potestis condiscere. Magnus Moyses jejunii merito cum Deo collocutus est, et legem recepit. Magnus item ille sanctusque Elias, peracto jejunio, ipse pariter dignus fuit divina visione, postremoque tanquam ille qui in cœlum ascendit, ita elevatus est. Daniel denique jejunio indulgens, tanquam adhuc adolescens, dignus æque fuit intellectu mysterii, solusque regis areana co-

Agnovit, et visiones videre divinas meruit. Neque vero ob stupendum jejunii ab his tolerati spatum, et ob dierum prolixitatem, incredulus quisquam continuo sit; imo potius certior fiat credatque unicum erga Deum respectum, atque unicum hujus verbum, alendis obedientibus satis esse, et cuiuslibet nutrienti instar fieri. Sic etiam angeli nulla re alia aluntur, nisi quod semper vident faciem Patris ac Salvatoris, qui in cœlis est. Quapropter quotiescunque Moyses cum Deo colloquebatur, toties corpore jejunabat, divinisque verbis alebatur. Cum autem ad homines descenderet, ab eoque Deus recederet, tunc famem sicut cæteri experiebatur. **26** Haud ultra quadraginta dies jejunasse dicitur, quibus cum Deo sermocinatus est. Generatum denique B quilibet sanctus hujuscemodi virtutibus pasci meruit.

7. Jam vero et nos, dilecti mei, nostram divinis escis nutrientes animam, et verbo ac voluntate Dei, atque exterius corpore jejunantes, grandem hanc et salutarem solemnitatem, prout decet, celebremus. Stolidi quoque Judæi divinæ hujus alimoniae usurpantes figuram, agnum paschali tempore comedebant, neque tamen ipsam figuram intelligebant: et ad præsens usque tempus, agnum contra fas comedunt, quandoquidem extra urbem ac veritatem versantur. Nam figura, agnus et umbra intra limites gerebantur Judææ et illius urbis; sic jubente lege, ne hæc in alia urbe fierent, sed in regione C Judaica; nequaquam vero alibi. Una cum his mandabat lex ut holocausta offerrentur ab iis ac victimæ, quia nullum aliud erat altare, præter quam Hierosolymis. Idcirco sacra hujusmodi haud licet in alia qualibet urbe peragi, nisi in illa, ubi erat altare ac templum, quod Deus ædificatum stare voluerat, donec urbs finem suum nanciseretur. quo demum tempore finem habituæ erant illæ quoque res adumbratae.

8. En nunc civitas illa, post nostri Salvatoris adventum, finem experta est, et universa Judæorum regio vastata. Quod ut comprobemus, nullo egemus extranco argumento; namque ipsis oculis rei tractæ veritatem **27** comperimus. Necesse erat umbram terminum suum nancisci: neque id a me discedendum est, sed a sacerdotali voce prophetæ, qui exclamans prædictit²³: « Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. » Quid significat verbum annuntiat? nisi quod addit, eis dicens: « Celebra, o Juda, festivitates tuas, et reddre Domino vota tua. » Ac ne postmodum ad res veteres reditus fieret, ait²⁴: « Desiit, ablatus est, ascendit ille qui insufflabat in faciem, teque angustiis expiebat. » Quis ille est qui ascendit, dicet aliquis

¹⁷ Levit. xxiii, 26, 27. ¹⁸ ibid. 29. ¹⁹ I Tim. iv, 6. ²⁰ Joan. iv. 34. ²¹ Psal. LXXXIII, 14. ²² Joan. vi, 54. ²³ Nahum 1, 15. ²⁴ Nahum 11, 4.

(30) Ita sonat textus Athanasii Syriacus, consonanter ad Syriacum biblium et Hebraicum. At Graecus vulgatusque Lat. Bibliorum textus paulo

post aliter; quanquam non magna sententia discrepantia est.

Judeis, propter quem umbræ jactantia desit? A varum digne celebrabimus, sanctum jejunium exordientes die v Pharmuthi; et huic consequenter adjungentes sex illos dies sanctos atque magnificos, qui creationis mundi hujus symbola sunt, finem jejunii faciemus die decimo ejdem Pharmuthi in Sancto hebdomadæ Sabbato: atque illucescit nobis sancta Dominica, undecimo ejusdem mensis die: ex quo gradatim septem reliquas hebdomadas numerantes, sanctum Pentecostes diem celebrabimus; qui olim apud Judæos figurabatur sub festi hebdomadarum nomine: quo tempore siebant amnestię ac debitorum remissiones, eratque is deum omnimodæ libertatis dies. Jam cum nobis id tempus sit futuri mundi symbolum, magnam Dominicam celebrabimus, arrham hic futuræ illius capientes æternæ vitæ. Cum autem hinc demigrabimus, plenam cum Christo peragemus solemnitatem, et cum sanctis ita exclamabimus²⁸: « Transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad dominum Dei; cum voce exultationis, et cum laudis præconio, tanquam illorum qui lætantur: ubi scilicet fuga doloris, tristitia et anxietatis: atque ad suminum gaudium et exultationem proiecti, cum illis peragere digni erimus.

9. Nos vero extra umbræ tempus sumus, neque secundum hanc jam operamur; sed conversi ad Dominum sumus, « qui spiritus est: ubi autem spiritus Domini est, ibi libertas²⁹; » ceu ad aures nostras intonat tuba sacerdotalis. Etenim nunc haud materialiæ immolamus agnum, sed verum illum, qui immolatus fuit, Dominum nostrum Jesu[m] Christum, qui ductus est tanquam ovis ad lanienam; qui quasi agnus coram lanio iustus erat³⁰; pretiosus e[st] nos purissimus sanguine, qui multo magis loquitur quam ille Abellis³¹. Calcentes pedes nostros in præparatione Evangelii (31), capientesque manibus nostris Domini virgam et baculum; quibus recreatus sanctus ille dicebat³²: « Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. » Summatimque aiebat beatus Paulus³³: « Ad omnia parati, nihil solliciti simus; Dominus prope est. » Ipse denique Salvator noster dicit³⁴: « Qua nos hora non putamus, adveniet Dominus. »

10. « Festum itaque celebremus non fermento vtercæ, neque fermento malitiæ ac nequitia, sed azymo puritatis ac veritatis³⁵; » exuentes veterem Iominem cum omnibus operibus suis, et induentes novum hominem qui propter Deum creatus fuit: cum animi humilitate et conscientia pura, in lege meditantes diu noctuque. Nam si personarum acceptiōnem vitabimus, 29 et superbiam dolunque abjecimus, tunc charitatem erga Deum et homines consequemur; renovatique et novo vino poti[us] cum Spiritu sancto, mensem quoque rerum barum no-

B
B
C
C
D
D
E
E
F
F
G
G
H
H
I
I
J
J
K
K
L
L
M
M
N
N
O
O
P
P
Q
Q
R
R
S
S
T
T
U
U
V
V
W
W
X
X
Y
Y
Z
Z

Judeis, propter quem umbræ jactantia desit? A varum digne celebrabimus, sanctum jejunium exordientes die v Pharmuthi; et huic consequenter adjungentes sex illos dies sanctos atque magnificos, qui creationis mundi hujus symbola sunt, finem jejunii faciemus die decimo ejdem Pharmuthi in Sancto hebdomadæ Sabbato: atque illucescit nobis sancta Dominica, undecimo ejusdem mensis die: ex quo gradatim septem reliquias hebdomadas numerantes, sanctum Pentecostes diem celebrabimus; qui olim apud Judæos figurabatur sub festi hebdomadarum nomine: quo tempore siebant amnestię ac debitorum remissiones, eratque is deum omnimodæ libertatis dies. Jam cum nobis id tempus sit futuri mundi symbolum, magnam Dominicam celebrabimus, arrham hic futuræ illius capientes æternæ vitæ. Cum autem hinc demigrabimus, plenam cum Christo peragemus solemnitatem, et cum sanctis ita exclamabimus²⁸: « Transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad dominum Dei; cum voce exultationis, et cum laudis præconio, tanquam illorum qui lætantur: ubi scilicet fuga doloris, tristitia et anxietatis: atque ad suminum gaudium et exultationem proiecti, cum illis peragere digni erimus.

30 11. Pauperum meminerimus, et peregrinorum ne obliviscamur. In primis Deum diligamus tota anima, facultate, ac viribus; deinde proximum nostrum tanquam nos ipsos. Sic illa consequemur, quæ « oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis pervenerunt, quæ nempe præparavit Deus diligentibus ipsum³⁶; » per unigenitum Filium ejus Dominum nostrum, nostrumque Salvatorem, Jesum Christum; per quem sit gloria et imperium (32) soli Patri, per Spiritum sanctum, in sæcula sæculorum. Amen. Salutare omnes cum osculo sancto. Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres.

Prima epistola festalis sancti Athanasii explicit.

EPISTOLA II.

(Ch. anno 350.)

EPISTOLA SECUNDA FESTALIS PAPÆ ATHANASII, JUXTA QUAM DOMINICA PASCHATIS ERAT DIE XXIV PHARMUTHI, XIII KAL. MAI, ANNO XLVI DIOCLETIANI, CONSULIBUS GALLICANO ET AURELIO SYMMACHO PRÆFECTO MAGNINIANO, INDICTIÖN III.

1. Rursus Pascha et lætitia, fratres mei; denuo Dominus ad hoc nos tempus perduxit, ut more solito verbis ejus nutriti, festum prout oportet agamus. Cum sanctis illis cœlesti hoc gaudium celebremus; quoniam et ipsi 31 solemnitatem bujusmodi prænuntiaverunt, nobisque exemplo præverunt per suam in Christo conversationem. Haud

²⁸ Joan. xx, 22. ²⁹ II Cor. iii, 17. ³⁰ Isa. LIII, 7. ³¹ Hebr. XII, 24. ³² Psal. XXII, 4. ³³ Philipp. IV, 6. ³⁴ Malch. xxiv, 44. ³⁵ I Cor. v, 8. ³⁶ Psal. XL, 5.

(31) Sic adamussim scribit etiam sanctus Augustinus (ex Ephes. vi, 16) in sermone nostro Vaticano CXIX, 7: *Calciantur pedes vestri in præparatione Evangelii pacis.*

(32) Imperium scribo exemplo Hieronymi interpretantis epistolam Theophili. Sic etiam Augustinus serm. Vat. CXXXVI; pariterque ego legebam in clausula præscæ homiliæ in cod. Vat. 264, l. 118.

illis tantummodo curæ erat Evangelium prædicare; sed si attente intuemur, utique scriptum cernimus Christi virtutem in ipsis fuisse manifestatam. Ad Cerinthios enim ita (Paulus) scribebat ³⁶: « Imitatores mei estote. » Jam quod singulis perscripsit, simul omnibus atque ubique imperabat, quia omnium gentium doctor erat in fide ac veritate ³⁷. Prorsus hortatorium hoc jussum sanctorum omnium est. Jam et Salomon in parabolis aiebat ³⁸: « Audite, filii, disciplinam patris, et attendite ut intelligatis. Donum bonum do vobis, verba mea ne derelinquatis. Ego quoque filius obediens patri fui, et dilectus coram matre mea. » Sic optimam institutionem perficeret justus pater, cum horum ductu exemplorum erudiendis aliis operam daret. Quod si aliter se gereret, ignominiam experiretur a decentibus sibi ³⁹: Tu qui alias erudis, te ipsum non eridis. Igitur frugi illum servum potius imitando, et ipse sibi deberet consulere et aliis prodesse; ut gratiam sibi attributam duplices, ita se compellari audiret: « Euge, serve bone et fidelis! quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui ⁴⁰. »

2. « A nobis quoque danda opera est, ut semper quidem, sed diebus præcipue festalibus, non auditores tantum, sed factores præceptorum Salvatoris nostri simus, ut sanctorum vitam imitantes, in coeleste illud Domini **32** nostri gaudium simul intremus, haud transitorium, sed firmiter permanens (33): gaudium, inquam, illud, quo exclusi li qui nequierunt agunt, nihil de actibus suis reliquum habebunt, præter dolorem, afflictionem et cruciatum molestiam. Hi similitudinem hominis retinentes, minime tamen formam vite sanctorum præ se ferunt, atque ejus recti intellectus, quicum ab initio creatus homo rationalis fuit ad imaginem Dei; sed se bestiae potius irrationali comparant atque assimilant, voluptati contra legis normam dediti, lascivorum instar equorum, nec non calliditati dolisque, peccato demum mortifero, ut aiebat Joannes, qui eos genimina viperarum dixit ⁴¹. Hi enim sic procumbentes, seque humi ceu serpens

A voluntates, haud cogitant alia esse meliora quam hæc visibilia, in quibus ipsi constitutam felicitatem arbitrantur; dumque his fruuntur, non Deo famulantur, sed concupiscentiis suis.

3. At enim Verbum illud tantopere hominum amans, cum hanc ob causam advenerit, ut rem perditam querat atque inveniat, deterrebat eos ab hujusmodi insanis, exclamansque aiebat ⁴²: « Nolite fieri sicut equus **33** et mulus, quibus non est intellectus: in camo et freno maxillas illorum constringunt; tanquam scilicet desperatorum et improbis similium. Idem propheta in spiritu orabat dicens ⁴³: « Fuistis mihi tanquam Phœnices negotiatores ». Ultor vero spiritus his qui ejusmodi sunt adversatus ita est ⁴⁴: « Domine, in civitate tua imaginem eorum abominaberis. » Ipsi autem tanquam insani semet transformantes, proprium fallunt ratiocinium; et quasi vi logica magnopere prædicti, Dei sapientiam suæ assimilant, tales sci- C licet reputantes, qualia sunt propria opificia. Hinc de sapientia sua præsumentes tument, gloriamque Dei incorruptibilis immutant ad similitudinem imaginum hominis corruptibilis, volatilium, quadrupedum, atque reptilium. Propterea contulit illos Deus in nientem reprobam, ut absurditates illas perpetrarent ⁴⁵. Isti scilicet haud audierunt propheticam vocem ipsos reprehendentem ⁴⁶: « Cri assimilasti Dominum, et cuinam adæquasti? » Nec Davidem psalmistam audierunt imprecantem hisce hominibus: « Similes sint eis opifices eorum, et omnes qui confidunt in eis ⁴⁷. » Jam vero ad veritatem cæci, lapidem ceu Deum respiciunt (34); sensuque carentes, in tenebris ambulant, ut propheta clamat: « Audientes audiunt, et non intelligunt: videntes vident et non agnoscent ⁴⁸. In crassatum est cor eorum, et auribus graviter au- dierunt ⁴⁹. »

4. Qui igitur festi bujus hactenus participes non fuerunt, exhibent **34** sibi siultaque excoigitant alios festorum titulos; qui tamen gaudiue dies revera sunt, an potius tristitia? « Non est pax impensis, dicit Dominus ⁵⁰. » Item ut Sapientia loqui-

³⁶ I Cor. iv, 16. ³⁷ I Tim. ii, 7. ³⁸ Prov. iv, 1-3. ³⁹ Rom. ii, 21. ⁴⁰ Matth. xxv, 21. ⁴¹ Luc. iii, 7. ⁴² Psal. xxxi, 9. ⁴³ Isa. xxiii, 2. ⁴⁴ Psal. lxxii, 20. ⁴⁵ Rom. i, 22-26. ⁴⁶ Isa. xl, 25. ⁴⁷ Psal. cxxxiv, 18. ⁴⁸ Isa. vi, 9. ⁴⁹ Act. xxviii, 27. ⁵⁰ Isa. xlvi, 22.

(53) A Cosma Indicopleuste, qui sub Justiniano Magno vixit, recitatos fuisse nonnullos festalium Athanasi epistolarum locos, constabat ex ipsius Cosmæ curata a Montfauconio editione ex Mediceo codice. Jam ejus operis Vaticanicum quoque habemus mirabilem codicem 699, auctori contemporaneum, grandibus litteris scriptum, et decoris pariter imagiñibus exornatum. Ibi f. 422 b primus hic apparet Athanasi locus, qui nihil ab illo edito differt, nisi verbo γενομέθα pro γενώμεθα (ut est in Mont.). Et quidem melior est Vaticana lectio, quia priori γένοιτο respondet. En igitur Graeca Athanasi apud Cosmam verba: Ἀθανασίου ἐκ τῆς δευτέρας ἑορταστικῆς. Γένοιτο δ' ἀν. καὶ παρ τῷν πρεπόντως ἔκάστοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἑορτῆς, μηδ μόνον ὄχροσαται, ἀλλὰ καὶ

D ποιηται τῶν τοῦ Σωτῆρος προσταγμάτων γενομέθα: ἵνα καὶ τῶν ἀγίων τρόπων μημάσμενοι, συνεισθῶμεν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἀπαντόν τε καὶ δυτῶν μένουσαν ἐν οὐρανοῖς γαράν. Sancti Athanasi, ex secunda epistola festali. Fazit Deus ut semper, maxime autem in diebus solemnitatis, non auditores tantum, sed etiam factores præceptorum Salvatoris simus; ut sanctorum mores imitati, una ingrediamur in indesinenter ac vere manentem in cælis Domini lœtitiam. Videmus autem hic Athanasiū dixisse optativo modo, quod Syrus interpres vel minus recte vel libere absoluto ei quasi imperativo protulit.

(34) Hinc Lucretius lib. v, 1197: Nec pietas ullæ est certior ad lapidem.

tur (35) : « Ablatum est ab ore eorum gaudium et exsultatio. » Talia sunt improborum festa. At vero servi illi qui sensum Domini intelligunt, quique hominem illum vere sibi induunt propter Deum creatum, hi verba evangelica admittunt, reputantque generale esse præceptum, quod Timotheo his verbis traditum fuit ⁵⁰ : « Exemplum esto fideliūm in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. » Sic videlicet festum bene agunt; ita ut ethnici quoque rectum illorum ordinem spectantes, dicturi sint: Vere Deus cum ipsis est. Sicut autem qui missum recipit, mittentem recipit; ita sanctorum imitator Domini notam impressam habet. Idem Paulus, quia imitationi studebat, addit dicens ⁵¹ : « sicut et ego Christi. » Sed ante Paulum verba nostri Salvatoris exstabant, qui ex propriæ divinitatis sublimitate discipulos suos alloquens ⁵² : « Discite, inquit, a me quia misericordia sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. » Sic etiam cum in pelvim aquam immisit, seque linteo præcinxit, pedesque lavit discipulorum, dixit eis ⁵³ : « Scitote quid fecerim vobis. Vos me vocatis, Magister et Domine; et bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego Dominus et Magister lavi pedes vestros, et vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. »

35 5. O quantopere admirari deberemus, fratres mei, Salvatoris nostri erga homines charitatem! quantaque vi, qualique tuba exclamare, atque haec ejus beneficia exaltare! Non solum ad ejus imaginem facti sumus, sed ab eodem formam exemplumque coelestis vitæ accipimus: idque debemus discere, cui ipse factis prævicit. Quare cum aliquid patimur, haud est excandescendum, neque ulciscendæ injuriaæ, sed benedicendum est maledicentibus, atque omnia Deo juste judicanti permitenda ⁵⁴. Qui ita se gerunt, seque Evangelio conformant, participes Christi erunt, et exemplorum apostoli imitatores, a quo laudis præmium consequentur, prout ipse Corinthios laudabat dicens ⁵⁵ : « Laudo vos, quod per omnia mei memores estis. » Deinde quia nonnulli verbis ejus abutebantur, horum sensum ad sua desideria trahentes, audebant que ea immutare, sicuti in Hymenæi atque Alexandri negotio contigit ⁵⁶, et ante hos cum Saducæis ⁵⁷, qui ut ipse ait, naufragium fidei passi ⁵⁸, resurrectionis mysterium deridebant, propterea statim subdidit ⁵⁹ : « Et sicut tradidi vobis, traditiones meas tenetis. » Quod reapse propterea dixit, ne aliter opinemur quam doctor tradidit.

6. Multifariam simulant improbi, qui sibi, ut

A Dominus ait ⁶⁰, agni vestimenta induunt, et quasi dealbata sepulcra videntur: hi nempe divina **36** etiam verba ore effantur, et nihilominus pravam intus sententiam sovent. Hac quippe olim ratione is qui primus malitiam invenit, serpens, inquam, ille, hostis ille, cum Eva colloquens simulatorem se gessit, atque ita ipsam decepit. Post hunc, imo cum hoc ipso, cuncti haeresum præter fas inventores, lectis libris, non tamen prout sancti tradiderunt, opinantur; sed eos secundum hominum traditiones intelligentes, errore labuntur, quia vim illorum ignorant. Merito igitur laudabat beatus Paulus Corinthios, qui secundum ipsius traditionem sententiam tenebant. Dominus item justius adhuc reprehendebat Iudeos ita ⁶¹: « Quare vos transgredi mini mandata Dei propter vestras traditiones? » Etenim hi accepta a Deo mandata mutabant, proprium sensum sequentes, atque ad hominum potius traditiones accedentes; ob quas Galatis paulo post molesti fuerunt. Cujus rei causa beatus Paulus missa ad hos Epistola sic scribebat ⁶² : « Si quis vobis annuntiaverit, præter id quod annuntiavimus, anathema sit.

B 7. Nulla est communio inter sanctorum verba et humanorum inventorum phantasias: nam cum viri sancti veritatis ministri sint, cœlorum regnum annuntiant; secus illi, qui in parte contraria sunt, nihil nisi epulas cogitant; et quasi jam nihil sint, aiunt ⁶³ : « Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. » Idcirco beatus Lucas hominum adinventiones improbat, et sanctorum potius tradit, dum initio Evangelii ita scribit ⁶⁴ : « Quoniam multi **37** ausi sunt (36) narrationem scribere rerum quas nos edociti fuimus (37), sicut ii nobis tradiderunt, qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt sermonis; visum est et mihi, assecuto omnia a principio, diligenter ex ordine tibi scribere, illustris Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. » Nam quod unusquisque sanctorum accepit, id ipsum immutabiliter tradit, propter doctrinæ circa mysteria soliditatem. Horum mandat verbum (sacra Scriptura) ut simus discipuli, hosque decet nobis esse magistros, ad hos tantummodo nos accedere oportet, quia solis **D** ipsis concretum verbum fuit, verbum, inquam, omni laude ornandum. Hi sunt discipuli, non quia ab aliis audiverint, sed quia cum ipsis viderint ministrique sermonis fuerint, res a Christo auditæ tradiderunt. Hi magna narraverunt miracula a Salvatore nostro patrata, æternam ejus divinitatem annuntiaverunt, carnalem ejusdem de Virgine nativitatem descripsérunt, et sancti Paschatis

⁵⁰ I Tim. iv, 12. ⁵¹ I Cor. iv, 16. ⁵² Matth. xi, 29. ⁵³ Joan. xii, 12-15. ⁵⁴ I. Pet. ii, 23. ⁵⁵ 7 Cor. xii, 2. ⁵⁶ I Tim. i, 20. ⁵⁷ Matth. xxii, 23. ⁵⁸ I Tim. i, 19. ⁵⁹ I Cor. xi, 2. ⁶⁰ Matth. vii, 15; xxiii, 27. ⁶¹ Matth. xv, 3. ⁶² Galat. i, 9. ⁶³ Isa. xxii, 13. ⁶⁴ Luc. i, 1-4.

(55) Confer Isaianam xvi, 10, Jeremiam xlvi, 33, Barucham ii, 25.

(56) Ex polysemo ἐπιχειρέω, aggredior vel ausus

sum.

(57) Ex πεπληροφορημένων, ut est in Gr. At vulgaris Lat. legebat πεπληρωμένων.

solemnitatem prædicarunt dicentes⁴⁴: « Pascha nostrum immolatus est Christus : » nempe ut nos singuli, imo et simul universi, et cuncte orbis Ecclesiæ, memores simul scriptum esse de Christo, quod a mortuis surrexerit, quodque de Davidis stirpe fuerit, ut est in Evangelio, nequaquam obliviscamur, quod Paulus Corinthiis significans tradidit⁴⁵, resurrectionem ejus, inquam, qua destruxit illum qui habebat mortis imperium **38**, adversarium scilicet⁴⁶, fecitque omnes nos secum resurgere, mortis vinculis resolutis, contulitque nobis benedictionem pro maledictione, gaudium pro tristitia, pro mœrere festivitatem. Hac sancta Paschatis exultatione, quam semper nostris in cordibus retinemus, omni tempore lœti erimus⁴⁷, ut Paulus jubet: sine intermissione orantes, et de omnibus gratias agentes⁴⁸, ac ne omittemus quidem tempus ejusdem denuntiare, sicut a patribus traditum accepimus. His superaddimus: nempe, ut apostolicis attendentes traditionibus, simus invicem memores in precum conventibus: et cum simul omnes festum celebrabimus, Domino gratias uno ore semper agamus. Sic ejus gratia accepta, sanctos imitando, in Domino laudabimur quotidianie (38), ut ait Psalmista⁴⁹: nimirum, si prout decet, solemnitatem exegerimus, cœlesti gaudio digni erimus.

8. Nunc quoque quadragesimale tempus exordiemur die **xiiii** mensis Phamenoth. Deinde ex ordine jejunii abstinentiam prosequentes, sanctam Paschatis hebdomadam incipiems die **xviii** mensis Pharmuthi: et die **xxiiii** jejunia flnientes, celebrataque Dominica die **xxiv**, adjungemus his septem reliquias magnæ Pentecostes hebdomadas; gaudentes omnes atque exsultantes in Christo Jesu Domino nostro; per quem gloria sit et imperium Patri per Spiritum sanctum in sæcula sæculorum. Amen.

Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutate omnes cum osculo sancto.

Explicit secunda epistola sancti Athanasii Alexandriæ episcopi.

39 EPISTOLA III.

(Ch. anno 331.)

EPISTOLA TERTIA FESTALIS PAPÆ ATHANASII, JUXTA D QUAM DOMINICA PASCHATIS ERAT XVI PHARMUTHI, III IDUS APRILIS, ANNO XLVII DIOCLETIANI, CONSUL RUS ANNIO BASSO ET ABLAVIO, PRÆFECTO FLOREN TIO (39), INDICIONE IV.

4. Rursus, fratres mei dilecti, appropinquant nobis dies ille festalis, in quo præ cæteris orare dignum est. Hunc lex celebrari jubet: et quanquam nos a

A noxiis hominibus impeditur, nihilominus haud sanctum nobis fore, silentio hunc diem premere, neque vobis, illorum causa, annuntiare. Sed Deo gratias, qui consolatur humiles! Nos haudquaquam ut accusatorum calumnias vitemus silentium tenebimus; sed, auditio veritatis verbo, vobiscum in festal die exclamamus: Universalis Deus præcipit dicens⁵¹: « Celebrent filii Israëlis Pascha. » Spiritus item in Psalmo prædicat⁵²: « Canite tuba in mensis Kalendis, in insigni die solemnitatis vestræ. » Propheta autem exclamat⁵³: « Celebra, Juda, festivitates tuas. » Hanc ego vobis epistolam mitto, non quasi de re ignota, sed bene gnaris significo: ut nimirum sciatis, Deum nos vobis astringere, etiamsi homines separaverint. Ipsi nos solemnitas copulat, eundemque Dominum qualibet hora adoramus. Nos haud ideo festum agimus, quia dierum simus observatores; etenim novimus ab Apostolo eos reprehendi, qui sunt hujusmodi, dicente⁵⁴: **40** « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. » Sed festum hoc nuntiamus, ceu satis notum diem, in quo omnes Deo ubique famulemur, eumque orationibus placemus. Beatus quippe Paulus dum hujus gaudii propinquitatem significaret, haud dies denotavit, sed Dominum illum cujus causa festum agimus, aitque⁵⁵: « Pascha nostrum immolatus est Christus : » ut nos omnes Verbi æternitatem contemplantes, ad famulatum ejus accedamus.

2. Quid est solemnitas, nisi servitium ab anima exhibut? Quid porro est hoc servitium, nisi jugis ad Deum oratio et debita eidem gratiarum actio? Qui gratias non agunt, quoniam ab eo recesserunt, hi merito ab illius quoque lætitia excluduntur: ablatum est ex ipsorum ore gaudium et exsultatio. Idcirco illud oraculum pacem ipsis esse non sinit⁵⁶: « Non est enim pax impiis, dicit Dominus : » atque ita opera faciunt tristitiae et doloris. Propterea ne ille quidem duodecim (40) talentorum debitor⁵⁷, cui in Evangelio facta fuit remissio, gratias domino egit; et qui grandis debiti remissionem obtinuerat, levis debiti gratiam facere oblitus est; ideoque justam retulit pœnam prioris debiti persolvendi. Oportuerat enim, quemadmodum gratiam impetraverat, ita et ipsum conservi sui misereri. Ille item qui acceptum talentum in sindone alligavit atque humi obruit, æquum fuit ut tanquam **41** ingratus rejiceretur, sibique dictum audiret⁵⁸: « Serve male et piger, sciebas quia ego meto ubi non seminavi, et congero ubi non sparsi? Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, ut veniens ego quod meum est reciperem. Auferte igitur ab eo talentum et date ei qui habet decem talenta. » **Æquum** itaque

⁴⁴ I Cor. v, 7. ⁴⁵ I Cor. xv, 4. ⁴⁶ Hebr. ii, 14. ⁴⁷ Philipp. iv, 4. ⁴⁸ I Thess. ii, 13. ⁴⁹ Psal. XLIII, 9. ⁵⁰ Exod. XIII, 5. ⁵¹ Psal. LXXX, 4. ⁵² Nahum 1, 15. ⁵³ Galat. IV, 10. ⁵⁴ I Cor. v, 7. ⁵⁵ Isa. XLVIII, 22. ⁵⁶ Matth. XVIII, 24. ⁵⁷ Matth. XXV, 26-28.

(38) Ita Syrus, non tota die.

(39) In chronicis Hygino. Ergo vel Florentius co-

dem anno successit Hygino, vel mendum est.

(40) Mumpia, decem millia.

fuerat ut redditurus rem suam domino, beneficium simul ejus qui dederat, reique collatae vim agnoscet. Nam qui dederat durus non erat; secus enim ab initio non dedisset. Ne id quidem, quod datum fuerat inutile erat aut sterile, neque vituperabile: sed et qui dedit bonus erat, et quod datum fuit non erat fructu caritatum. Igitur sicut ille qui serendi tempore triticum suppressit, maledictus est, ut divinum Proverbiū ait⁷⁹; sic ille etiam qui gratiam negligit et sine cultura abdit, jure meritoque, ceu nequam et ingratus abigendus erit. Contra autem laudat Dominus illos qui lucratī fuerant, dicens⁸⁰: « Euge, serve bone et fidelis : quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. »

3. Recte sapienterque actum est, ut illi cuncta ad lucrandū contulerint quæ acceperant, ut ait Scriptura⁸¹. Oportet itaque ut nos quoque, dilecti mei, cum Dei gratia, curramus neque desistamus; ne, dum otiani volumus, gratia accepta se subducere incipiat; et ne hostis vacuos nos, nudosque deprehendens, subingrediatur velut in illum de quo Evangelium loquitur: **42** « Cum dæmonium ab eo exivisset, postquam per inaquosa loca exerravit, assumpsit secum alios septem spiritus ipso pejores; reversusque invenit domum vacantem, ibique habitavit; et fuerunt novissima hominis illius pejora prioribus⁸². » Quippe a virtute recessus ingressum impuro spiritui præbet. Quapropter ne forte gratia sit nobis inutilis, Apostolus discipulo suo scripsit peculiare præceptum, ita tamen ut nos simul adhortetur dicens: « Noli negligere gratiam quæ in te est⁸³. Qui suam operatur terram, satiatur pane: via autem otiosorum spinis occupantur⁸⁴. » Atque ut nemio in illas incurrat, Spiritus nos præmonet dicens⁸⁵: « Novate vobis novale, et nolite serere super spinas. » Qui spreta quam accepit gratia, in mundanas se curas ingurgitat, hic semet cupiditatibus tradit; atque ita superveniente persecutione, scandalum patitur et infructuosus fiet. Quinam vero est hujusmodi pigritia exitus? Propheta hunc significat dicens⁸⁶: « Maledictus homo qui facit opera Domini negligenter. » Quod in obsequium Domini fit, id attente est peragendum, absque pigritia, imo ferventer, ut consumpto omni per spiritus servorem materiali peccato, ad Deum illum propinquare possumus, qui est ignis devorans, ut sanctorum verba aiunt.

4. Quippe universalis ille Deus, « Qui fecit angelos suos spiritus, et cherubinos suos flammam ignis⁸⁷, » in egressu ex Ægypto vetuit quominus hujusmodi hominum multitudo monti propinquaret ubi eis legem latrurus erat⁸⁸. **43** At beatum illum Moysen, cuius ardens erat spiritus et gratia inexstinguibilis, ad se vocabat dicens: Unus accedat Moy-

A ses. Idcirco ille in caliginem ingrediebatur, et sumante monte nullum detrimentum capiebat; imo illinc probatior descendebat, propter Domini eloquia quæ sunt argentum electum et probatum terræ⁸⁹. Interea beatus Paulus, datam nobis Spiritus gratiam nolens frigescere, nosmet adhortans scripsit⁹⁰: « Spiritum nolite extingui. » Sic, videlicet participes Christi permanebimus, si in Spiritus initiatione usque ad finem consistemus. Dixit autem: « nolite extingui, » non quod Spiritus in hominum potestate sit, aut aliquid ab eis pati possit; sed quia improbi atque increduli videntur in animo suo illum extingui. et cum sint in impuris operibus inveterati, Spiritum persecuntur. Spiritus vero sanctus, qui dicitur correptionis, fraudem defugit, neque moratur in corpore culpæ addicto, sed a mentibus intellectu carentibus recedit; quæ cum jam non intelligent, fraudulentæque sint, et peccati studiosæ, quasi in tenebris ambulant, luce illa carentes, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Par ignis prophetam quoque Jeremiah continebat, cum in eo verbum instar ignis fieret, aiebatque⁹¹: Ego undique angustior, nec ferre queo. Noster autem Dominus Jesus Christus, quia magnopere homines diligit, ut hunc ignem in terram injiceret, venit, aitque⁹²: Quid? utinam jam arderet! Ipse vult, teste Ezechiele⁹³, pœnitentiā hominis potius **44** quam ejus mortem; adeo ut hominum malitia exuratur, atque anima purificata fructus justitiae possit offerre; atque ita satum ab eo verbum fructum ferat tricesimum, sexagesimum, atque centesimum. Sic Cleophas cum initio ambigeret, gratiam referre non est visus; mox lacrima propter Domini verba exardescens⁹⁴, graci animi sui fructum obtulit. Beatus item Paulus, poematique hoc igne inflammatu sicut, carnis et sanguinis rationem non habuit⁹⁵, sed gratia agnita exsultavit in verbo. Secus vero, dissimiles his, leprosi illi novem, lepra mundati, grati erga sanatorem suum Dominum non fuerunt⁹⁶. Ille pariter Judas, qui dignus apostolica sorte habitus fuerat, et Domini discipulus appellatus, postremo cum panem cum Domino nostro comedisset, calcaneum contra hunc levavit⁹⁷, et factus est proditor⁹⁸. Horum similes recordiae suæ præmium capiunt: nempe exspectatio illorum vana erit propter eorumdem ingratum animum, quia nulla ingrato homini spes superest. Eos vero qui divinum ignem neglexerint, alter potius ignis manebit; ignis, inquam, ille, qui est paratus diabolo et angelis ejus⁹⁹. Huic igni par erit illorum exitus, qui adversus gratiam ingratos se præbent.

5. At enim fideles verique servi Domini, probe gnari quod Dominus gratos gratiæ diligit, nullum prætermittunt tempus, quo Domino gratias laudes-

⁷⁹ Prov. xi, 26. ⁸⁰ Matth. xxv, 25. ⁸¹ ibid. 16. ⁸² I Tim. iv, 14. ⁸³ Prov. xii, 43-45. ⁸⁴ Jer. iv, 3. ⁸⁵ Jer. xlvi, 10. ⁸⁶ Psal. ciii, 4; Hebr. i, 7. ⁸⁷ Exod. xix, 12. ⁸⁸ Prov. x, 20; Psal. xi, 7. ⁸⁹ I Thess. v, 19. ⁹⁰ Jerem. iv, 31. ⁹¹ Luc. xii, 49. ⁹² Ezech. xviii, 23. ⁹³ Luc. xxv, 32. ⁹⁴ Galat. i, 16. ⁹⁵ Luc. xvii, 17. ⁹⁶ Joan. xiii, 48. ⁹⁷ Luc. vi, 16. ⁹⁸ Matth. xxv, 41.

que non referant. Et sive tempora serena sint sive molestia, ipsi quidem **45** gratias laudationesque Deo extollunt (41); nullaque temporalium vicissitudinum ratione habita, Deum temporum dominum adorant. Primus quidem ille Jobus omnium constantissimus qui in rerum abundantia versatus fuerat, ita censebat; dum angeretur, tolerabat; dum cruciaretur, gratias agebat¹. Sic etiam humilis ille David ipso tribulationis tempore psallebat dicens²: « Benedico Dominum omni tempore. » Beatus denique Paulus, nulla propemodum in Epistola a gratiis agendis desinebat; nec requieci indulgebat, imo vero gloriabatur in tribulationibus³; sciebat enim, « quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confunditur⁴. » Si nos itaque hujusmodi homines imitabimur, nullum nobis elabetur tempus, quo gratias non agamus. Et nunc quidem potissime cum tempus tribulacionum est, quas haeretici adversus nos concitarunt, gratias agere Domino debemus, verba sanctorum usurpantes⁵: « Hæc omnia venerunt super nos, nec oblii sumus te. » Judæorum autem exempla sectantes, qui nihil de animi vigore remittebant, cum Iudæorum audaci impetu pulsarentur, et abs Hierusalem hostibus detrimenta paterentur, sed tunc impensis Deo canebant; ita et nos, fratres mei dilecti, cum a verbo Dei dicendo impedimur, tunc id vehementius prædicare debemus, et canere cum tribulamur; ut digni simus contemptum atque ærumnam pro veritate pati. **46** Omnino cum damnis afficiemur, tunc gratiæ a nobis agendæ sunt. Sic etiam beatus Paulus omni tempore gratias agebat; atque ut pari secum studio ad Deum accedamus, hortabatur dicens⁶: « Petitiones vestræ cum gratiarum actione innotescant apud Deum. » Vult autem ne unquam a tali desiderio desinamus, domit⁷: « Omni tempore gratias agite, sine intermissione orate. » Sciebat enim, quod dum fideles gratias agunt, potentes sunt; et quod dum exsulant, mœnia inimicorum pervadunt. Velut illi sancti, qui aiebant⁸: « Tecum inimicos nostros expugnabimus; cum Deo meo transgrediar murum. » Sic firmi semper persistantes, nunc præcipue, etsi multæ tribulationes sunt, multique adversus nos furentes haeretici; nihilominus, fratres mei dilecti, cum gratiarum actione quod nobis modo appropinquat sanctum Pascha peragemus, succincti lumbos conscientiæ nostræ, quemadmodum Salvator noster Jesus Christus, de quo scriptum est⁹: « Justitia erit cingulum lumborum ejus, et fides cinctorum renum ejus. » Manu unus-

A quisque tenentes virgam, quæ de stirpe Jessæ exiit, nostrosque pedes evangelico apparatu calcentes, festumque agentes, ut ait Paulus¹⁰: « Non fermento vetero, sed azymo puritatis ac veritatis; » promittentes in super nosmet reconciliare in timore bono per Christum; a fide erga eum nunquam descisentes, nec cum haereticis nos polluentes, aut cum illis qui extra veritatem versantur, quorum desideria ac mores abjecti sunt; nec non **47** in tribulationibus lætitia gestientes, ferream illam tenebrosamque prætergre-diemur fornacem¹¹, ac sine detrimento tremendum illud Rubrum mare tranabimus¹². Atque ita suffusos pudore haereticos spectantes, magnam illam cum beato Moyse laudem canemus, dicentes¹³: « Laudemus Dominum, gloriose enim magnificatus est. » Sic cantantes, et peccatum nostrum submersum videntes, desertum quoque pertransibimus. Denique prævia nostra intra quadragesimam purificatione per preces, jejunia, bonosque mores et opera, sanctum quoque intra Hierusalem Pascha comedere nobis licebit.

B 6. Quadragesimæ initium est die quinto mensis Phamenoth. Et postquani his diebus purificati fuerimus, ut jam dixi, ac bene comparati, Sanctæ hebdomadæ magni Paschatis initium faciemus die Pharmuthi decimo: quo tempore, fratres mei, exercere nosmet debemus assiduis orationibus, jejuniis atque vigiliis, ut postes nostros pretioso sanguine possimus inungere, et exterminatorem vitare. Finiemus autem jejunia die xv Pharmuthi. Et cum in vespere Sabbati audiemus dicentes angelos¹⁴: « Cur queritis viventem inter mortuos? surrexit: » statim nobis magna Dominica illucescat, die, inquam, xvi ejusdem mensis Pharmuthi, quo Dominus noster resurrexit, qui nobis pacem cum proximis nostris donavit (42). Sic festum agentes juxta ejus voluntatem, et huic sanctæ Dominicæ hebdomadas septem adjungentes, videlicet illius Pentecostes, in qua Spiritus gratiam recipiemus, semper Domino **48** gratias agemus; per quem gloria sit et imperium Patri per Spiritum sanctum in sæcula sæculorum. Amen.

C Salutate omnes cum osculo sancto. Salutant vobis, qui mecum sunt, fratres. Oro, fratres mei dilecti, ut sitis incolumes, et nostri in Domino memores.

D Explicit epistola tertia festalis sancti Athanasii.

PISTOLA IV.

(Ch. anno 332.)

EPISTOLA QUARTA FESTALIS PAPÆ ATHANASII DE DOMINICA PASCHATIS, QUÆ ERAT DIE XVII PHARMUTHI, IV

¹ Job i, 21. ² Psal. xxxiii, 2. ³ Rom. v, 3.
• I Thess. v, 18, 17. ⁴ Psal. xliii, 6; xvii, 30.
⁵ Heb. xi, 29. ⁶ Exod. xv, 1. ⁷ Luc. xxiv, 5.

⁸ ibid. 3-5. ⁹ Psal. xliii, 18. ¹⁰ Philipp. iv, 6.

¹¹ Isa. xi, 5. ¹² I Cor. v, 8. ¹³ Deuter. iv, 20.

pter omnia; quibus in verbis vir divus et usque-quaque mirabilis expiravit.

(42) Nempe ante sacram synaxim mandatur in liturgiis fraterna condonatio.

NONAS APRILIS, ANNO XLVIII DIOCLETIANI, CONSULI-
BVS PAPINIO PACATIANO ET MÆCILIO HILARIANO, PRÆ-
PECTO IYGNNO, INDICTIÖN V. HANC EPISTOLAM MI-
SIT DE COMITATU PER OFFICIALEM.

1. Sero quidem, et consuetum extra tempus, scribo vobis, dilecti mei; sperans tamen vos mili hanc tarditatem condonaturos, habita magna longinquitatis ratione, necnon ejus quae me male habuit infirmitatis. Utroque hoc videlicet impedimento retentus fui, necnon et hiemis asperitate, quoquinus litteras ad vos darem. Sed tamen, etsi longe absurum, et adhuc morbo confector, non ideo sum oblitus festale tempus vobis significare; guarus quippe consuetudinis, officio meo defungor. Quanquam epistola ultra solitos significandi limites exarata sit, nihil tamen minus hoc idoneum tem-
pus esse **49** videtur festalem hymnum canendi, cum hostes ignominia affecti sunt, atque ab Ecclesia reprehensi, propter actam adversus nos gratuitam persecutionem. Tempus, inquam, est repetendii illud contra Pharaonem canticum, dicendo **50**: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est : equum et ascensorem dejecit in mare. »

2. Bene est, dilecti mei, nos de festo ad festum pervenire; ita tamen, ut festales conuentus ac vigilie pacifica mentem nostram excitant, nostrumque intellectum impellant ad bonarum rerum contemplationem. Ne, quæso, his diebus utamur ad soverdam tristitiam, sed ad nutriendam solatio animam, atque orandum ut corporis concupiscentia sedetur. Hisce actibus hostes quoque superare poterimus, atque ac beata Juditha, quæ jejunii precibusque exercita, hostes devicit, et Holophernem interemuit. Ita se gessit beata quoque Esther, proximo jam toto gentis sue exterminio, et Israelitici populi imminente excidio, cum aliter tyranni ira compesci nequiret nisi jejunio ac precibus ad Deum susis; atque ita populi salutem cum ejusdem internectione commutavit. Jam ut hujusmodi dies, festorum loco ab Israele haberentur, diserte festa antiquitus appellata sunt; cum videlicet hostis destruebatur, populi periculum expediebatur, Israël denique salvabatur. Propterea ut festum hujusmodi celebraretur, beatus Moyses magnum Paschatis festum præfiguravit, quia Pharaone pariter interempto subductus fuit servituti populus. Sed **50** enim haec non nisi identidem olim silebant : quando scilicet noxi populo tyranni destruebantur, tunc festa pro tempore ac solemnitates celebrabantur.

3. Nunc vero postquam inimicus universi orbis tyrannus interemptus fuit, nequaquam, dilecti mei, temporaneo festo intersamus, sed æterno illi ac celesti; quod nos figuris haud portendimus, sed re vera peragimus. Tunc carnis agni irrationalis esu festum diem celebrabant, unctisque illius cruento

A stipibus exterminatorem fugabant. Nunc autem cum Patris Verbum comedimus (43), cordiumque nostrorum labia Novi sanguine Testamenti signamus, datam nobis a Salvatore gratiam agnoscimus, qui ait **10**: « Ecce dedi vobis calcare supra serpentes ac viperas, et supra omnem inimici potestatem. » Haud ulterius mors dominabitur, sed morti vita succedit, quia idem Dominus ait **11**: « Ego sum vita. » Omnia scilicet nunc lætitia redundant ac gestiunt, sicut jam scriptum fuit **12**: « Dominus regnavit, exsultet terra. » Tunc mors regnabat, cum in Babylonis fluminum ripis sedentes silebamus **13**, et in captivitatis amaritudine tristabamur. Nunc vero morte regnoque adversarii destructis, copiosa lætitia gaudioque cumulata sunt omnia. Neque in Judæa tantum notus est Deus **14**, sed in omnem terram exivit vox eorum **15**, et scientia Domini universus orbis plenus est **16**. Cæteroquin exploratum est, dilecti mei, oportere nos, qui hujusmodi festo intersumus, conscientias nostras induere haud sordidatis vestibus, sed puris omnino indumentis ornare in hoc Domini nostri **51** Jesu (die), ut cum eo reapse festum agitare possimus. Utique sic induimur, cum virtutem diligimus, et vitium aversamur; cum castitatem servamus, et lasciviam omitimus; cum iniurianti justitiam præferimus; cum necessariis contenti, animum potius nostrum corroboramus; cum pauperum non obliscimur, sed unicuique fores nostras patere volumus; cum nostrum animum studemus demittere ac superbiam detestari.

C 4. Israel quoque ritum hunc sedulo olim tanquam in figura exercebat, et festis intererat : attamen haec res tunc velut umbra ac repræsentatio quædam erant. Nos vero, dilecti mei, pulsa umbra, consumptisque figuris, haud jam hoc festum seu figurativum reputare debemus, nec velut in terrestri Jerusalem ad paschale altare descendere, juxta indeterminatum Judæorum pævigilium, limente, decurrente tempore, videamur extra tempus operari; sed omittendæ a nobis figuræ sunt, apostolorum exemplo, et illud canticum novum cantandum. Quam rem cum iidem apostoli futuram præsensissent, seque sodales veritatis fecissent, ad Salvatorem nostrum accedentes dixerunt **17**: « Ubiam vis Pascha tibi paremus? » Quippe ea res terrenæ Jerusalem gratia jam non fiebat, neque festi illic tantummodo celebrandi voluntas erat, sed ubique Deo placet : ipse autem ubique id fieri volebat, atque omni loco thus sibi et sacrificium offerri. Olim quidem, ut historia tradit, Paschatis festum nusquam extra Jerusalem transferre licebat : **52** sed enim postea, temporaneis rebus dilapsis, figurisque conclusis, quia prædicatio Evangelii quaversus dilatanda erat, ideoque hoc etiam festum nullo non loco a discipulis propagandum; propterea

⁴⁸ Exod. xv, 4. ¹⁰ Lyc. x, 19. ¹¹ Joan. xiv, 6. ¹² Psal. xcvi, 4. ¹³ Psal. cxxxvi, 1. ¹⁴ Psal. lxxv,

2. ¹⁵ Psal. xviii, 5. ¹⁶ Isa. xi, 9. ¹⁷ Luc. xxii, 9.

(45) Observemus hic et postea Athanasii testimonium de sacrosancta Eucharistia.

Salvatorem regarunt : « Ubinam vis paremus ? » A Ipse vero Salvator noster a figurato pariter ad spiritale transiliens, promisit eis fore ut non agni carnum deinceps comedenter, sed sui ipsius dicentis⁴⁴ : « Accipite, comedite, et bibite ; hoc est corpus meum et sanguis meus. »

5. Cum nos his pariter, dilecti mei, vescemur, tunc enim vero Paschatis solemnitatem complebitur; capto initio a die Pharmuthi primo, et in sexto ejusdem mensis jejunia finiemus, Sabbati vespera. Sanctus autem Dominicæ dies illucescit nobis die ejusdem Pharmuthi septimo. Deinde certis evolutis diebus, sanctæ Pentecostes solemnia agimus; quorum dierum periodo futurum mundum innuimus, in quo cum Christo semper versantes, universalem Deum laudabimus per Christum Iesum, perque hunc cum sanctis dicemus Domino : Amen.

Salutate omnes cum osculo sancto : salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres. Hanc epistolam misimus vobis ex comitatu per officiale nobis ab eo concessum, qui vere Deum timet, id est ab Ablavio prætorii præfecto. Ego porro in comitatu versor, quia ad imperatoris Constantini conspectum vocatus fui. Sed enim qui hic degunt Meletiani pugnant, **53** invidunt, adversantur nobis apud imperatorem; attamen ignominia nostra pulsique hinc fuerunt, ceu calumniatores, et mult's de rebus obsecragi. Pulsi vero nominatim fuerunt Callinicus, Ision, Eudæmon, et Gelæus (44) Hieracamon, C qui nominis sui pudens, Eulogium se appellandum curavit.

Sancti Athanasii quarta epistola festalis explicit.

EPISTOLA V.

(Ch. anno 333.)

BÆC EST ATHANASI QUINTA EPISTOLA, IN CONSULATU DALMATHI ET ZENOPHILI, PATERNO PRÆFECTO, INDICTIONE VI, CUM ESSET DOMINICA PASCHATIS XVII RAL. HAI, NEMPE XX PHARMUTHI, LUNÆ XV, EPACTA XX, DEORUM SEPTIMO, DIOCLETIANI ANNO XLIX.

1. Præclarum est, fratres mei, ab uno ad aliud festum pervenire, ab una ad aliam transire orationem, ab uno ad aliud jejuniū, ab una denique ad etiam solemnitatem. Adest videlicet rursus illud tempus, quod nobis novum initium afferit, beati nempe notitiam Paschatis, in quo Dominus fuit immolatus. Nos utique vescimur, tanquam vite cibo, animamque nostram pretioso illius sanguine semper oblectamus, ceu foante quadam; et nihilominus semper sitimus, semperque ardemus. Ipse vero sitien-

⁴⁴ Mauth. xxvi, 26-28; Luc. xxii, 17-19. ⁴⁵ Joan.

(44) Nempe Γελῶς, *ridiculus*.

(45) Animadverte morem concedendi o nni tempore, etiam extra Pascha, Eucharistiam potentibus.

(46) Laudavit olm hunc locum Indicopleustis ed. p. 316, et cod. Vat., f. 122 b: Τοῦ αὐτοῦ (Αθανασίου) ἐκ τῆς ε' ἑορταστικῆς· Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ιχαγός; Τὸν μὲν γάρ κόσμον τῷ αἰματὶ τοῦ Σωτῆρος ἡλυθέρωσεν, τὸν δόην πάλιν τῷ τοῦ Σωτῆρος θα. ἀπ-

tibus adest, et ob suam benignitatem diei festali admovet illos qui sicutia viscera **54** habent, juxta ejusdem Salvatoris nostri effatum⁴⁵: « Si quis sint, veniat ad me et bibat. » Non tunc tantummodo cum quisque accedit, sitim suam extinguit; sed quotiescumque etiam aliquis petit, libenter ei conceditur, ut ad Salvatorem accedat (46). Gratiæ festi haud uno tempore coartatur, neque splendidus ejus radius occasum patitur, sed semper in promptu est illorum menti illuminandæ qui cupiunt. Potest autem continua virtute erga illos qui illuminatam mente gerunt, et divinis libris attendunt diu noctuque; velut homo ille qui beatus appellatur, prout in sancto psalmo scriptum est⁴⁶: « Beatus vir, qui non abiit in consilium impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentium non sedidit; sed in lege Domini voluntas ejus est, et in lege ejus meditatur die ac nocte. » Non hunc sol illuminat, vel luna, vel aliorum siderum turba; verum is excelsis Dei universalis radiis resplendet.

2. Porro ille Deus, dilecti mei, qui initio festum hoc nobis instituit, ut id quotannis peragatur concedit. Ipse qui Filium suum morti tradidit, proper (nostram) salutem, cadem de causa sanctum festumлагatur, quod in anni cursu notatur, et circa hoc tempus semper duicitur. Festum hoc regit nos per occurrentes nobis in hoc mundo ærumnas; et nunc lætitiam nobis salutis confert Deus ex hoc festo emicantem, dum nos ad unum concessum adducit, cunctos spiritualiter ubique copulans, nobisque communiter **55** orare concedens, communisque gratiarum actiones persolvere, prout in festo factitare opus est. Hoc est benignitatis ejus miraculum: ipse scilicet ad hoc festum longinquos congregat, et eos qui forte corpore remoti sunt, fideli unitate proximos facit.

3. Ageris itaque, dilecti mei, quidni gratiam festi hujus, ut par est, agnoscimus? Quidni rerum adoo pulchrarum auctorem remuneramur? Deum sane pro merito remunerari impossibile est; verum enimvero acceptum donum non grata agnoscere, ea deum iniquitas est. Natura quidem impossibilitatem prodit, sed libera nostra voluntas ingratum animum arguit. Ideo etiam beatus Paulus divini magnitudinem doni admirans aiebat⁴⁷: « Et ad hæc quis idoneus? » Is terrarum orbem Salvatoris nostri sanguine redemit, inferos item Salvatoris nostri morte conculcandoz curavit, coeli januas patefecit, perque Dominum nostrum viam absque ullo impedimento ascendentibus munivit (48). Interim sat cl-

vii 57. ⁴⁶ Psal. 1, 4 seq. ⁴⁷ Il Cor. ii, 16.

πατεῖσθαι δέδωκεν, καὶ εἰς τὰς οὐρανούς πύλας ἀνεμπόδισταν τοῖς ἀνερχομένοις τὴν δόδυ περιστοιχῶν. Ejusdem (Athani) ex quinta e. istola festali: Quis ad hæc enarrabit sufficiat? Nam mundum Salvatoris sanguine liberavit, inferos item Salvatoris morte calcandum tradidit, et ad cœlestes portas obice vanam ascendentibus viam paravit. Textus hic apud Monfauconium non differt a codice Vaticano.

rum quidam de hoc beneficio cogitans , nec Domini-
num remunerari valens, aiebat ³⁸ : « Quid retribuam
Domino pro omnibus quæ retribuit mibi ? » Pro
morte vitam, pro servitio libertatem, pro inferis cœli
regnum contulit. Antea regnabat mors ab Adam
usque ad Moysen ³⁹; nunc divina vox insonuit ⁴⁰ :
« Hodie mecum eris **56** in paradiſo. » Revera et sancti
illi , rem experti aiebant ⁴¹ : « Nisi quia Dominus
adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno ani-
ma mea. » Et nihilominus cum se (David) ineptum
retribuendo sensit , gratiam agnovit, sibique diffi-
dens dixit ⁴² : « Calicem salutaris accipiam , et no-
men Domini invocabo. Pretiosa in conspectu Domini
mors sanctorum ejus. » Ad calicem quidem quod
attinet, ipse etiam Dominus aiebat ⁴³ : « Potestis
bibere calicem, quem bibiturus sum ? » Et cum di-
scipuli affirarent, Dominus ait ⁴⁴ : « Calicem quidem
meum bibetis ; sed sedere ad dexteram meam vel
sinistram meam, non est meum dare , nisi illis qui-
bus id paratum est. »

3. Ergo tenero erga gratiam animo simus, dilecti
mei; et quanquam retribuendo impares sumus, pro
viribus ad id connitamur. Etsi autem natura res-
tantas digne verbis remunerari nequit, altamen dura
in timore bono versamur, gratias agamus. Quando-
nam autem in timore bono versamur, nisi cum gra-
tiores erga illum Deum sumus, qui benignitate sua
talia nobis contulit ? Sic morigeri legem observare
debemus , atque ejus mandata custodire; præcipue
ne ingrati extra legem nosmet esse putemus, et ne-
fanda perpetremus. Deus gratum animum diligit :
et cum nobis omnino diffidimus, tunc utique nostras
animas Domino offerimus, more sanctorum : quia
non nobis vivimus, sed Domino qui pro nobis mor-
tuus est ; prout se gessit etiam beatus Paulus di-
cens ⁴⁵ : « Christe confixus sum cruci. Vivo ego,
sed non ego, vivit vero in me Christus. »

4. 57 Vere exploratum est, dilecti mei , debere
nos corporis rebus abrenuntiare , atque in iis tan-
tummodo quæ sunt Salvatoris nostri exerceri. Jam
et tempus a nobis postulat, ut non ejuscemodi ver-
ba tantum dicamus, sed etiam operibus sanctos ho-
mines imitemur. Imitamur autem, cum eum qui
mortuus est recognoscimus, nec nobis vivimus, sed
ipse vivit in nobis Christus ; et cum Dominum omni-
vi nostra remuneramur. Si autem retribuemus, ni-
hil nostrum conferemus, sed quod ab eo accepimus;
quæ cum ejus gratia sit, ipse a nobis gratiam suam
reposit ; ac propterea dicit : Oblationes mihi exhibi-
tae munera mea sunt ; id est quod nibi tributis,
id a me antea acceperatis. Dona autem Dei sunt
quælibet virtus, verusque ac bonus timor ipsius.
Haec offeramus Domino ; et cum in timore bono com-
peri fuerimus , una cum iis rebus quas ipse nostri
causa sanctificavit (**47**), festum ei celerabimus.

A Ita nos in jejunis sanctis gerere debemus , prout
sunt ab eo instituta, quorum ope viam ad Deum in-
veniemus : non tamen velut ethnici aut contumaces
Judæi, aut hodierni hæretici, vel sectarum alumni.
Ethnici quidem scopum festi in epularum copia positi-
um aestimant: Judæi, figura et umbra decepti, idem
opinantur : sectarum vero alumni , separatis locis
vanisque sententiis (aberrant). Nos autem, fratres
mei, **58** ethnicos superamus , festum agendo cum
animæ puritate corporisque munditia ; Judæos item,
quia jam figuram aut umbram non admittimus, sed
vera luce splendemus, solempnè justitiae aspicimus :
sectarum denique aliumnos , quia Christi tunicam
non discindimus, sed una in domo, in Ecclesia nem-
pe catholica, Pascha Domini illius comedimus , qui
B sanctarum legum suarum constitutione nos ad virtu-
tem dirigit, atque abstinentiam solemnitati debitam
suadet. Vere Pascha est a malo abstinentia , virtu-
tis exercitium et a morte ad vitam transitio. Hoc
homo ab antiqua discit figura : tunc enim ex *Egy-
pto* Hierosolymam transire studebant ; nunc nos de
morte ad vitam transimus : tunc a Pharaone ad
Moysen ; nunc a diabolo ad Salvatorem. Et quemad-
modum tunc præstigi auxili typus quotannis repræ-
sentabatur, ita nunc quoque salutem nostram com-
memoramus. Jejunamus, quia de morte cogitamus,
ut postea vivere possimus. Vigilamus haud moesti,
sed veluti dominum de convivio redeuntem exspe-
ctantes , ut invicem videamus , et victoriae signum
adversus mortem quantocius nuntiemus.

C **5.** Utinam, dilecti mei, prout sacra doctrina re-
quirit, sic omni tempore , et nunc maxime, ita nos
geramus vivamusque , ne unquam pulchrorum Dei
operum obliviscamur, neque a virtutis exercitio des-
simamus, ceu apostolica **59** verba nos monent ⁴⁶ :
« Mementote Jesu Christi, qui a mortuis resurrexit. »
Sane definitum tempus non statuit (Apostolus)
hujus recordationis ; nos tamen nostris cogitationi-
bus semper banc versare debemus, et de multorum
socordia quotidie dolere. His ergo diebus rei initium
faciamus, quandoquidem commemorationis tempus
adest, quod sanctis hominibus vocationis præmium
ostendit, negligentes autem non sine reprehensione
adhortatur. Cæteris vero diebus virtutis cursum
D teneamus, patratorum flagitiorum pœnitentes , uti
par est, quæcunque ea fuerint : nemo enim mundus
est a sordibus, tametsi unius horæ vita ejus in terra
fuerit, ut omni virtute præditus testatur Jobus ⁴⁷.
Deinde ad res futuras animum convertentes , ore-
mus ne indigne Pascha comedamus , et ne pericu-
lis irretiamur. Pascha quidem , esca cœlestis erit
pure festum agentibus; impuris autem et aspernanti-
bus, periculum atque ignominia. Scriptum est
enim ⁴⁸ : « Qui manducat et bibit indigne, reus erit
mortis Domini nostri. » Igitur ne simpliciter ad fe-

³⁸ Psal. cxv, 12. ³⁹ Rom. v, 14. ⁴⁰ Luc. xxii, 43. ⁴¹ Psal. xciii, 17. ⁴² Psal. cxv, 13, 15. ⁴³ Matth. xx, 22. ⁴⁴ ibid. 23. ⁴⁵ Gal. ii, 19. ⁴⁶ II Tim. ii, 8. ⁴⁷ Job. xiv, 4 sec. Græc. ⁴⁸ I Cor. xi, 27.

(47) Intellig Eucharistiam in Paschate a fidelibus sumendam.

stalis ritus celebrationem veniamus; sed ut idonei simus ad divinum Agnum accedere, et cœlestes escas attingere, manus nostras purifitemus, corpus mundemus, et omni fraude expertem conscientiam teneamus. Ne, quæso, ad ebrietatem laxemur neque ad concupiscentias, sed cum Domino nostro et cum divinis doctrinis confabulemur; ut usqueaque puri, possumus fieri Verbi participes.

6. Die autem xiv Pharmuthi, vespere Sabbati, sanctum jejunium incipientibus, et ejusdem mensis Pharmuthi die xix finientibus, illucescat nobis **60** sancta Dominica, die ejusdem Pharmuthii xx: cui adjungentes septem illas Pentecostes hebdomadas, in orationibus, communione cum proximo, et voluntate omnino pacifica, regni quoque cœlestis hæredes itemus, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem gloria sit et imperium Patri in sæcula sæculorum. Amen.

Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres. Salute invicem omnes cum osculo sancto.

Explicit quinta epistola sancti Athanasii.

EPISTOLA VI.

(Ch. anno 334.)

MÆC EST SEXTA PAPÆ ATHANASHI EPISTOLA, JUXTA QUAM (PASCHATIS) DOMINICA ERAT DIE XII PHARMUTHI, VII IDUS APRILIS, LUNÆ XVII, DIOCLETIANI ANNO L, CONSULIBUS OPTATO PATRICIO ET ANICIO PAULINO, PRÆFECTO PHILAGRIO (48) CAPPADOCE, INDICIONE VII.

1. Deus nunc etiam, dilecti mei, ad solemnitatis tempus nos deduxit, suaque benignitate ad hunc concessum pervenire providit. Deus ille, qui Israelem ex Ægypto eduxit, idem nos ad solennitatem nunc invitat. Is ore Moysis dixit ⁴⁹: « Observa mensem novarum frugum (49), ut facias **61** Pascha Domino Deo tuo. » Idem etiam, per prophetam ait ⁵⁰: « Celebra, Juda, festivitates tuas, et persolve Dominu vota tua. » Si Deus ipse festo oblectatur, atque ad id invitat, haud oportet, fratres mei, demorari, neque negligere, sed hilariter seduloque ad hoc convenire; ut hinc sollicite incipientes, festi illius cœlestis arrham capiamus. Si diligenter festum hic agemus, sine dubio gaudium illud perfectum in cœlo assequemur, velut ipse Dominus dixit ⁵¹: « Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. » Comedemus autem hoc, si mente causam festi comprehendemus, si auxiliu auctorem agnoscemus, atque ut decet in ejus gratia vivemus; celebrantes, ut ait Paulus ⁵², « non fermento veteri, neque fermento malitiæ, sed azymis puritatis et veritatis. » Mortuus est his diebus Do-

A minus, ne ulterius opera mortis ageremus: animam suam tradidit, ut nostram incoluem ab inimici machinationibus conservaremus. Quodque mirum est, Verbum suis in carne, ne nos ulterius essemus in carne; atque ut in spiritu constituti, Deum qui spiritus est ⁵³ adoremus. Si quis autem non ita se comparat, sed his diebus abutitur, hic non agit festum, sed quasi incredulus gratiam incusat; ma-vultque honorare dies, quam Domino illi supplicare, qui salutem per hos dies largitus est. Homo **62** hujusmodi sine dubio, quanquam agere festum putat, apostolicis verbis se reprehensum audiret ⁵⁴: « Vos dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo ne forte apud vos frustra laboraverim. »

B 2. Festum hoc non dierum gratia fit, sed Domini illius causa solemnes sumus, qui in his passus est: « Pascha nostrum immolatus est Christus ⁵⁵. » Sic Moyses Israelem increpans, quominus festum fieri crederet dierum gratia, sed propter Dominum, aiebat ⁵⁶: « Pascha Domini est. » Et Judæi quidem celebrare se Pascha credebant; sed quia Domino adversabantur, inutile ipsis festum erat. Et quanquam nomen Domini non erant oblii, sed confitebantur, attamen Pascha Domini non erat, sed Judæorum. A Judæis, fratres mei, dicebatur Pascha; sed quia negabant Paschatis Dominum, ideo idem Dominus ab hac illorum credulitate vultum avertebat, aiebatque ⁵⁷: « Anima mea mensium vestrorum Kalendas et hebdomadas odit. »

3. Nunc quoque idem Dominus illos increpat, qui Pascha Judæorum more celebrant; ut ex illorum leprosorum casu cognoscatur, qui mundati fuerunt; quia nimurum Dominus ex his unum ob ejus gratum animum adamavit; alios autem acerbe tulit, qui ob suam vecordiam beneficij auctorem non agnoverant, sed sanitatem a lepra suam, sananti prætulerunt. Quippe ex his unus, cognita propria sanitate, regressus est magna Deum voce collaudans; et ad Jesu pedes abjectus, gratias ei egit; erat autem hic Samaritanus. Jesus vero respondit dicens ⁵⁸: « Nonne decem mundati sunt? **63** novem autem illi ubinam? Non inventi sunt qui redirent, et darent gloriam Deo, nisi hic alienigena? » Ille D vero qui mundatus lepra fuerat, audiit præ cæteris a Domino: « Surge, vade; fides tua salvum te fecit ⁵⁹. » Jam qui gratias agit, et qui laudat, fratres veluti sunt, qui invicem conspirant ad benedicendum auxiliu auctori, ob ea quæ feliciter expecti sunt. Sicut ad hoc Apostolus unumquemque adhortatur dicens ⁶⁰: « Glorificate Deum corpore vestro. » Et Propheta id inculcat dicens ⁶¹: « Date laudem Deo. » Etsi autem testimonium a Caipha

⁴⁸ Deut. xvi, 4. ⁴⁹ Nabum 1, 15. ⁵⁰ Luc. xxii, 15, 16. ⁵¹ I Cor. v, 8. ⁵² Joan. iv, 24. ⁵³ Gal. iv. ⁵⁴ 10, 41. ⁵⁵ I Cor. v, 7. ⁵⁶ Exod. xii, 11. ⁵⁷ Isa. 1, 14. ⁵⁸ ibid. 19. ⁵⁹ I Cor. vi, 20. ⁶⁰ Psal. lxxv, 2

(48) In chronicis erat Paterno, non Philagrio.

(49) Syrus tantum novarum, ut Græcus vœw, sed

subintelligitur frugum. Sic dicendum fuit etiam in epistola 1, p. 29.

dictum fuit adversus Salvatorem nostrum, idemque a Judæis contumeliam passus, et a Pilato his diebus damnatus, sublimior tamen potentiorque est illa Patris vox ad eum demissa ⁵¹: « Clarisicavi, et terum clarisicabo. »

4. Num vero quæ pro nobis passus est (Jesus) transitoria sunt? Imo vero Salvatoris nostri res in æternum manebunt. Propterea, fratres mei, harum rerum memores, ne nosmet epulis addicamus, sed Domino laudes dicamus. Sponte nosmet aspernemur propter eum qui pro nobis mortuus est, sicut ait Paulus ⁵²: « Sive enim mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis. Quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus ipse mortuus est: ut et nos qui vivimus, jam non nobis vivamus, sed ei qui pro omnibus mortuus est et resurrexit. » Nou nostri gratia, sed ut servi vivere Domino debemus. Ne, quæso, incassum gratiam recipiamus; præsertim cum sit tempus acceptabile, **64** quo mors Salvatoris nostri tanquam dies salutis apparuit. Cum Verbum nostri causa descenderit, et incorruptibile cum esset, corruptibile sibi corpus induerit propter nostrum omnium salutem, ideo Paulus confidenter dixit ⁵³: « Oportet hoc corruptibile sibi induere incorruptionem. » Et interfactus fuit Dominus, ut sanguine suo mortem extingueret. Merito itaque quodam in loco reprehendit eos qui frustra participant sanguinis ejus effusionem, neque Verbi carne delectantur ⁵⁴: « Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendeo in corruptionem? » Certe utilitate non caruit Domini descensio, imo orbi universo utilitatem peperit. Jam cum ipse ita sit passus, ii qui peccant, malint-ne amittere an lucrari? Utilitatem ac peculiare lucrum ipse nostram salutem reputat; secus vero, nostram damnationem.

5. Idem in Evangelio ceu lucrificos ac fructuosos eos commendat, qui gratiam duplicaverunt, ceu fuit ille qui de quinque talentis decem, et alias qui de duobus quatuor effecit. At illum qui talentum occuluit, tanquam perditorem objurgat dicens ⁵⁵: « Serve male, nonne oportuit te pecuniam meam committere nummulariis, et veniens ego recipissem utique quod meum est cum ejusdem usura? Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui decem talenta habet. Nam qui habet, datur ei, et cumulatur: ab eo autem qui non habet, etiam illud quod habet, auferetur. Et ducite **65** servum inutilem ad tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium. » Haud vult esse inutilem quam acceptimus gratiam, sed sedulo a nobis fructum ejus proprium retribui, quem Paulus beatus dixit ⁵⁶: « Fructus Spiritus est charitas, gaudium, atque ⁵⁷ Joan. xii, 28. ⁵⁸ II Cor. v, 13-15. ⁵⁹ I Cor. xv, 53. ⁶⁰ Psal. xxix, 10. ⁶¹ Matth. xxv, 26-50. ⁶² Gal. v, 22. ⁶³ Rom. xiii, 7. ⁶⁴ Matth. xxi, 34-39. ⁶⁵ ibid. 19. ⁶⁶ Jer. xxv, 10, 11. ⁶⁷ Rom. xi, 25.

(50) Ita Syrus, ex Graeco vulgato διαγή μύρον, cui consonat interpres Arabicus in *Polyglottis*.

(51) Abhinc ingens lacuna est in editione Londinensi; supplementum autem in perturbatis colli-

pax. » Propter hanc ergo bonam voluntatem, neminem fraudabat, sed unicuique suum tribuebat; cuius honestatis magistrum se fecit, dicens ⁵⁷: « Reddite omnibus debita. » Similis nimis illis erat quos dominus misit ad exigendos ab operariis vineæ fructus ⁵⁸; ideoque unumquemque ad satisfaciendum cohortabatur. Sed enim Israel satisfacere contempsit, quia honestus non erat; imo illos interfecit qui missi fuerant; sicuti ne vineæ quidem dominam reveritus est, qui ab illis fuit interemptus. Quamobrem cum ipse venit, nec fructus aptū ipsos reperit, in fico (eis) maledixit, dicens ⁵⁹: « Nunquam ex te fructus nascatur. » Et continuo infuctuosa atque mortua evasit siculnea; ceu reapse mirati sunt discipuli, postquam exaruit.

B 6. Tunc prophetæ dictum completum est ⁶⁰: « Perdamque ex eis vocem gaudii et vocem lætitiae, vocem sponsi et vocem sponsæ, odorem opobalsami (50) et lumen lucernæ, et erit universa terra in solitudinem. » Abolitum est ipsis legis ministerium, et abhinc usque in æternum sine festo erunt: patriaque carentes, et quaquaversus errantes, Pascha non faciunt, et contra legis fas comedunt azymum, quia jam eis non licet agnum sacrificio offerre, prout etiam de azymo comedendo constitutum **66** illis fuit. At ipsi ubique legem violent, Deique judiciis sic est decretum, ut pro gaudii diebus dies mortis transigant. Causa autem ipsis horum fuit Domini occisio, et quia Unigenitum non sunt reveriti, ideo patiuntur hæc. Scelesti autem haeretici, et temerarii sectarum alumni, illi quidem Verbum interficientes, hi autem tunicam illius scindentes, ipsi quoque a solemnitate excludentur, quia sine bono timore vivunt ac sine intellectu; sed latronem æmulantur Barabbam, quem Judæi loco Salvatoris condonari sibi postularunt. Ideo ipse Dominus haud secus quam siculne illis maledixit (51); ita tamen ob suam clementiam misertus eorum est, ut radicitus perire noluerit. Radici enim non maledixit, sed ne quisquam ex ejus deinceps fructu comederet, curavit. Hoc acto, umbraque arescere jussa, hanc utique abolevit, sed radicum retinuit, donec huic nos insereremur: illi autem, nisi forte in incredulitate permanserint, in olivam suam inserentur ⁶¹. Interim illis Dominus propter pigritiam maledixit.

C D 7. Transactæ sunt Kalendæ, verusque Agnus qui vere Pascha est, ad nos venit. Dies solemnis adest, quo festum tuba proclamandum est, quo nos ad Deum gratiarum agendarum causa convertamur, atque ipsum Paschatis nostri loco habeamus. Festum Domino, non nobis, celebrare debemus; neque nobis exultare, sed Domino, qui afflictiones ⁶² Joan. xii, 28. ⁶³ II Cor. v, 13-15. ⁶⁴ I Cor. xv, 53. ⁶⁵ Psal. xxix, 10. ⁶⁶ Matth. xxv, 26-50. ⁶⁷ Gal. v, 22. ⁶⁸ Rom. xiii, 7. ⁶⁹ Matth. xxi, 34-39. ⁷⁰ ibid. 19. ⁷¹ Jer. xxv, 10, 11. ⁷² Rom. xi, 25.

cis membranis ab editore postea repertum, non nisi multo post in eo libro positum fuit, nempe in pagina tertia additamentorum. Nos vero omnia iusto ordine, ut oportebat, ponimus.

nostras pertulit, dixitque⁶³ : « Tristis est anima sive mea usque ad mortem. » Ethnici quidem, cunctique sive nostra alieni, cum festa celebrare suscipiunt, pace carent, quia peccant adversus Deum : secus vero sancti, quandoquidem Domino vivunt, festum revera eidem celebrant dicentes⁶⁴ : « Ego exsultabo in salutari tuo. Exsultabit anima mea in Domino. » Commune videlicet ipsis mandatum illud est⁶⁵ : « Exsultate, justi, in Domino. » Quamobrem in conventibus suis commune illud festale canticum canent : « Venite, exsultemus⁶⁶, haud sane in nobis, sed in Domino. »

8. Abraham quoque, ille patriarcharum princeps, non quia diem suum, sed quia diem Domini vidit, exsultavit. Aque ita cum exspectasset, vidi atque exsultavit. Et cum sive ei experimentum captum fuit, Isaacum perduxit in montem, obtulitque unigenitum, cui factæ erant promissiones : et dum proprium offerret filium, Dei Filium adorabat : et dum a cæde Isaaci prohiberetur, Christum in illo agno contemplabatur qui Deo immolatus fuit. Princeps ille patriarcharum probatus in Isaaco fuit, qui baud ipse quidem sacrificabatur, sed ille de quo apud Isaiam prædicatur⁶⁷, fore ut tanquam agnus ad lanienam duceretur, et coram lanio obmutesceret, mundi autem peccatum auferret. Idecirco Abraham ab inferendis pueru manibus prohibitus fuit, ne forte Iudei in Isaaci immolatione sistentes, propheticas voces de Salvatore nostro prolatas frustrarentur, cunctas præsertim illas, quas prædicavit Psalmista⁶⁸ : « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, » parisque sensus cæteras omnes.

68 9. Sane quod ad Abrahami filium attinet, sacrificium quidem haud ab Isaaci sed ab Abrahami offerentis proposito fiebat, qui ea in re tentabatur : etenim Deus voluntatem offerentis exceptit, obstitit tamen quoniamus oblatus ille immolaretur. Nempe Isaaci mors mundum non erat liberatura, sed illa tantum Salvatoris nostri, qui nos omnes vulneribus suis sanavit, lapsos erexit, infirmis medelam contulit, famelicos saturavit, egentibus consuluit; quodque est mirabilius, nos omnes a mortuis suscitavit, morte destructa; atque ex angustiis et afflictione ad requiem et hujus festi lætitiam transtulit, quæ in cœlum usque pervenit. Neque enim nos soli hanc experimur; sed hujus causa cœli quoque nobiscum exsultant, simulque universa lætatur primogenitorum Ecclesia, qui in cœlo sunt scripti; veluti Propheta deprædicat dicens⁶⁹ : Lætamini, cœli, quoniam Deus misertus est Israelis; camite, terræ fundamenta; clamate, montes, cum gaudio, et vos colles et omnia ligna quæ in vobis sunt, quia Deus salvavit Jacob, et Israel gloriabitur. Item, exsultate, cœli, et lætamini; gaudium germinent montes, quoniam Deus

A populi sui misertus est, et humiles populi recreavit.

10. Creatura omnis, fratres mei, festum agit ; et omnis spiritus, juxta Psalmistam⁷⁰, Domino laudem propter deletos hostes extollit. Nostra, inquam, salus peracta est. Enimvero æquum apprime est : nam si pro uno peccatore penitentiam agentem, gaudium in cœlo est⁷¹, quanta futura est lætitia **69** ob peccati destructionem, alique a mortuis resurrectionem? O quæ solemnitas, quantaque lætitia in cœlo fieri, quantoque opere exsultabunt ac lætabuntur virtutes omnes (cœlestes), cum convenitus nostros spectabunt lætos semperque vigiles, præsertim in solemnibus Paschatis concionibus! cum resipiscere peccatores cernentur, et qui vultum averterant, denuo converti; et qui antea cupiditatibus indulserant et ebrietatibus, nunc jejuniis et abstinentia semet comprimere; cum denique hostem aspiciens debilitatum atque jacentem, manibus pedibusque ligatis, et exanimem, ita ut ei insultare possimus dicendo⁷² : « Ubi est victoria tua, o mors? ubi stimulus tuus, o inferne? »

11. Cantemus Domino victoriæ canticum. Quis ad hanc veluti angelorum turbam perveniet? Ille nimirum, qui ad cœleste festum et angelicam solemnitatem convenire ambit, qui cum Propheta dicit⁷³ : « Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. » Sancti pariter ad id nos hortantur dicendo⁷⁴ : « Venite, ascendamus ad montem Dei, ad domum Dei Jacob. » Non ita tamen ut bujusmodi solemnitas impura sit, neque tanquam peccatores ad eam ascendamus, sed quasi virtute ornati ac seduli, illorum instar, qui ex norma sanctorum vivunt⁷⁵. « Quis ascendet ad montem Domini, aut in sanctuario ejus consistet? Innocens manibus et mundus corde, qui non accepit in vanum animam suam, qui non juravit dolose **70** proximo suo. » Hic, ut Propheta subdit, cum ascendet, benedictionem a Domino accipiet⁷⁶. Exploratum vero est, Dominum hanc impertitum esse iis qui in dextera erunt, atque dicturum : « Venite, benedicti, possidete patrum vobis regnum⁷⁷. » Dolosus autem homo, et qui mundo corde minime est, nihil purum habebit, ut ait Proverbium⁷⁸ : « Filio proditori nihil inest boni. » Sine dubio quia hic factus extraneus, et in alienam a sanctis stirpem insertus, indignus erit paschali epulo. « Alienigena non comedet ex eo⁷⁹. » Sic Judas Pascha sese celebrare putabat, sed quia præditionem adversus Salvatorem præconceperat, factus est supernæ vocationi et apostolorum sodalitio extraneus. Lex quidem Pascha festinanter comedere jubebat⁸⁰; verumtamen ipse dum comedaret, a dæmone corruptus fuit, qui in ejus animam introivit.

⁶³ Matth. xxvi, 38. ⁶⁴ Psal. ix, 43; xxxiv, 9. ⁶⁵ Psal. xxxii, 4. ⁶⁶ Psal. xciv, 4. ⁶⁷ Isa. lxx, 7. ⁶⁸ Psal. xxxix, 7. ⁶⁹ Psal. xcvi, et alibi. ⁷⁰ Psal. cl, 6. ⁷¹ Luc. xv, 7. ⁷² I Cor. xv, 55. ⁷³ Psal. xli, 5. ⁷⁴ Isa. ii, 5. ⁷⁵ Psal. xxiii, 3, 4. ⁷⁶ ibid. 5. ⁷⁷ Matth. xxv, 34. ⁷⁸ Prov. xiv, 43. ⁷⁹ Exod. xii, 43. ⁸⁰ ibid. 11.

12. Nos interim festum agamus non tanquam in A
terra versantes, sed cum angelis quasi in cœlo de-
gentes. Laudemus Dominum cūm castitate atque
innocentia cæterisque virtutibus. Non in nobis sed
in Domino exsultemus, ut sanctorum simus cohæ-
redes. Feriemur cum Moyse, vigilemus cum Davi-
de, qui septies consurgens, nocte media, judicia
justitiae Dei collaudabat ⁵⁰. « Præoccupemus ⁵¹, » ut
ipse ait : « Mane astabo tibi : conspicies me in ma-
tutinis, et vocem meam exaudiens ⁵². » Jejunemus
tanquam Daniel : oremus assidue, ut Paulus jubet,
cum orandi tempus nobis annuntiabitur, **71** ii
præsertim qui honorabili conjugio juncti sunt ;
ut in prædictis rebus seriantes, intrare in gaudium
Domini nostri, in regnum scilicet cœlorum, possi-
mus (52). Sed quemadmodum Israel, dum Hierosolymam
versus tenderet, antea semet in deserto
mundabat erudiebatque, ut Ægypti consuetudinum
oblivisceretur, ita æquum est ut in sancta Quadragesima,
quaæ a nobis suscepta est, purgationem
nostram et emundationem prosequamur ; ut hinc
profecti, et jejunii memores, ad cœnaculum cum
Domino possimus ascendere, et cum eo cœnare,
gaudiumque in cœlo participare. Secus enim ne-
que Hierosolymam ascendere, neque Pascha come-
dere, nisi observata Quadragesima, nobis licet.

13. Quadragesimam igitur exordiemur die primo
mensis Phainenoth, qua decurrente usque ad diem v
Pharmuthi, cum Dominicarum et præcedentium
Sabbatorum vacatione, die mox Pharmuthi sexto C
sanctos Paschalis temporis dies incipiemus ; et un-
decimo ejusdem mensis jejuniū finiemus, Sab-
bato tenebris vespertinis ; post quas illucescat nobis
die xii Pharmuthi sancta Dominica ; quaæ radium
suum immensa cum gratia ad omnes reliquias san-
ctaæ Pentecostes hebdomadas protendet : quo de-
mum tempore quiescentes Paschalem solemnitatem
semper absolvemus, in Christo (53) Jesu Domino
nstro, per quem gloria sit et imperium Patri ejus
in sœcula sœculorum. Amen.

72 Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fra-
tres. Salute omnes cum osculo sancto.

Explicit sexta epistola festalis sancti ac deiſeri
Athanasii.

EPISTOLA VII (54).

(Ch. anno 335.)

HÆC EST SEPTIMA ATHANASII EPISTOLA, JUXTA QUAM
(PASCHATIS) DOMINICA ERAT DIE XIV PHARMUTHI, IM
KAL. APRILIS, LUNÆ XX, ANNO LI DIOCLETIANI, CON-

⁵⁰ Psal. cxviii, 164. ⁵¹ Psal. xciv, 2. ⁵² Psal. v, 4. ⁵³ II Cor. iv, 10. ⁵⁴ Psal. xlvi, 22. ⁵⁵ Coloss. iii, 5. ⁵⁶ Galat. v, 24. ⁵⁷ II Cor. iv, 13, 14. ⁵⁸ Psal. cxxv, 12. ⁵⁹ Isa. xxvi, 10, sec. LXX. ⁶⁰ Ephes. v, 14. ⁶¹ Luc. xiii, 25. ⁶² ibid. ⁶³ Psal. ix, 18.

(52) Cosmas loc. cit. in ed. et in cod. Vat. hoc
adamussim fragmentum ex sexta Athanasii festali
epistola laudabat. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς σ' ἀρταστι-
κῆς· Καὶ οὗτος ἔπειταντες δυνθώμεν εἰσελθεῖν
εἰς τὴν τοῦ Κυρίου χαράν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐ-
ρανῶν. Εἴδειν ex sexta epistola festali : Et sic
sesta celebrantes ingredi possimus in illam qua in
regno cœlorum adeſt, Christi lætitiam.

SULIBUS JULIO CONSTANTIO, FRATRE ILLIUS ADORA-
BILIS (55), ET RUFINO ALBINO, EODEM PHILAGRIO (56)
PRÆFECTO, INDICIONE VIII.

1. Beatus Paulus semper mortificationem Jesu in
corpo suo circumferebat, prout ipse ad Corinthios ⁶⁰
scribebat ; non ut gloriaretur tantummodo, fratres
mei, sed ut illi, et nos pariter, hac in re imitatores
ejus essemus. Gloratio hæc ubique occurrit ; nam-
que et David hac utebatur in Psalmis, dicens ⁶¹ :
« Propter te quotidie mortificamur, et tanquam
agni ad macellum æstimati sumus. » Hoc idem
oportet a nobis quoque fieri, præsertim diebus ejus
festi, in quo commemoratione peragitur mortis a Sál-
vatore nostro obitæ. Qui mortem ejus imitatus
fuerit, et virtutis operibus studium impenderit,
membra in hac terra mortificans ⁶², et carnem cum
passionibus concupiscentiisque crucifigens ⁶³, hic
spiritu vivet, et spiritui se conformabit, **73** semper
Dei memor, nullaque oblivione captus, nec mortis
opera unquam perficiet. Propterea, ut mortifica-
tionem Jesu in corpore nostro circumferamus, statim
pergit demonstrare hujusc abstinentiæ viam, di-
cens ⁶⁴ : « Habentes nos eumdem spiritum fidei, sic-
ut scriptum est ⁶⁵ : Credili, propter quod locutus
sum : et nos credimus, propter quod et loquimur. »
Addidit etiam illam, quaæ est a scientia gratiam, di-
cens : « Scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, et
nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum co-
ram eo. »

2. Age vero cum sancti veram hanc vitam teli
cum fide scientiaque amplexi fuerint, sine dubia
gaudium illud cœlorum consequentur : improbi autem
vitam ejusmodi cum neglexerint, jure merito-
que felicitate illiuc manante carebunt. « Extolletur
autem impius, ne videat gloriam Domini ⁶⁶. » Et
quaque communem promissionis prædicationem
audituri sint, id est « Expergiscere qui dormis, at-
que a mortuis resurge ⁶⁷ » ipsi utique surgent, et in
cœlum usque pervenient, pulsabuntque dicentes ⁶⁸ :
« Aperi nobis ; » verumtamen Dominus nullius rei
indigus, cum ipsis ab ejus notitia recesserint, in-
crepabit eos dicens : « Nescio vos ⁶⁹. » Spiritus vero
sanctus eisdem inclamabit ⁷⁰ : « Convertantur impii
in infernum, omnes gentes quaæ oblitaæ sunt Dei. »

D Nos quidem impios mortuis connumerabimus, quia
non opponunt peccato abstinentiam, neque in cor-
pore suo mortificationem circumferunt more san-
ctorum ; sed animam peccatis atque insanis **74**
quasi sepulcro obruant, mortuis propinquantes ;

(53) Ita cod. Vat. cum Syro. At ed. Montfauc.,
Χριστοῦ.

(54) Hæc quoque epistola nonnisi in supplemen-
tis pag. 7 Syriace appetat editionis Londinensis.

(55) Ita hic et alibi Syrus. Intelligitur autem
magistrus Constantinus Augustus, σεβαστός.

(56) Ita Syrus hic et in præcedente epistola. Ve-
rumtamen in Chronico utrobique legebatur Paterno.

eamque quolibet escarum mortuarum genere alunt; aquilinorum instar pullorum, qui de cœlo in cadaveria involant; quorum avium esum lex vetabat, figurate præcipiens⁹⁵: « Neque aquilam, neque animal quodvis quod cadavere pascitur. » Imo quidquid morticino vescitur rejiciebat. Hi suani animam propriis passionibus enecarunt, nec aliud aiunt⁹⁶, nisi « Comedamus et bibamus, eras enim moriemur. » Talem porro referunt fructum. De his, inquam, qui ita delicias sectantur, statim dicere pergit⁹⁷: « Atque haec manifesta sunt auribus Domini Sabaoth, quod nempe minime vobis condonabitur hoc peccatum, donec moriamini. » Sed et adhuc viventes, in ignominia erunt, quia ventrem suum dominum existimaverunt: et post obitum cruciabantur, quia hujusmodi morte gloriati sunt. Quamobrem contestatur Paulus dicens⁹⁸: « Esca ventri, et venter escis: Deus autem et illum et has destruet. » Divina vero vox de illis prænuntiat⁹⁹: « Mors peccatorum pessima. Et qui justum odio habent, peccabunt. » Molestus erit vermis ille, duræque tenebre quas impii hæreditabunt.

3. Secus autem viri sancti, et virtutis causa vere abstinentes, qui membra sua in terra mortificaverunt, scilicet fornicationem, immunditiam, passionem, pravam concupiscentiam; ideoque mundi ac sine mæcula effecti; promissioni insuper Salvatoris nostri fidentes qui ait¹⁰⁰: « Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt; » hi mundo mortui, et a mundi communione alieni, pretiosa morte fruentur, quatenus scilicet « Pretiosa est coram oculis **75** Domini mors justorum ejus¹¹. » Hi præterea poterunt, capientes de Apostolo exemplum, dicere¹²: « Christo confixus sum cruci. Vivo ego, jam non ego; vivit vero in me Christus. » Si vivamus in Christo, hæc vera vita est, quanquam mundo mortui simus. Tum de rebus supernis cogitantes, ita afficiemur, quasi jam cœlum incoleremus; æque ac ille videlicet talis habitaculi amator, qui ait¹³: « Ambulantes in terra, habitamus in cœlo. » Qui ita vivunt, et hujusmodi virtutem participant, soli Deum laudare valebunt. Sibi igitur unusquisque suadeat, propriam festi ac solemnitatis vim, haud epularum amplificatione confieri, neque vestium splendore, neque feris agendis, sed ingenuo erga Deum affectu, gratiarum actione, et laudis retributione. Hæc autem nonnisi a sanetis fiunt in Christo viventibus; etenim scriptum est¹⁴: « Mortui non laudabunt te, Domine; neque omnes illi qui ad inferna descendunt. Sed nos qui vivimus, benedicemus Domino nunc et in æternum. » Velut etiam Ezechias, qui morte liberatus, propterea Deum lau-

Adabat dicens¹⁵: « Non illi qui sunt in inferno laudabunt te, neque mortui tibi benedicent; sed viventes, æque ac ego, tibi benedicunt. » Viventium tantummodo in Christo propria laus est, atque erga Deum benedictio: cuius rei causa ad festum convenient. Etenim non est ethniorum Pascha, neque eorum qui adhuc carne Judæi sunt; sed illorum **76** potius qui veritatem in Christo noverunt, prout ille exclamat, qui ad festum hoc promulgandum missus fuit: « Pascha nostrum immolatus est Christus¹⁶. »

4. Quamobrem etiamsi impij solempnes esse nituntur, et Deum quasi in festo laudare, ad justorum Ecclesiam confluentes, Deus tamen reluctabitur, peccatori dicens¹⁷: « Quare tu cnarras justitiam meam? » Benignus autem spiritus id vetat dicens¹⁸: « Non est speciosa laus in ore peccatoris. » Neque sene consistit cum Dei laude peccatum. Peccatoris os perversitatem loquitur, ut in Proverbis dicitur¹⁹: « Os impiorum redundat malis. » Qui enim fieri potest ut impius impuro ore Deum laudet? Res contrariae consistere nequeunt. « Quanam communio justitiae cum iniquitate? Vel quæ commissio tenebrarum cum luce²⁰? » Hæc videlicet ait Paulus Evangelii minister. Propterea peccatores, cunctique catholicæ Ecclesiæ extranei, hæretici, et sectarum alumni (57), cum a Justorum laudatione sint alieni, merito solempnes non erunt. Justus autem, etiamsi mundo mortuus existimet, fiducialiter agit, dicens²¹: « Non moriar, sed vivam, et narrabo omnia mirabilia tua. » Simulque ipse Deus non renuet invocari Deus ab illis, qui membra sua in terra mortificaverint, et tamen in Christo vivunt. Porro Deus, vivorum Deus est, non mortuorum; imo per suum vivum Verbum omnem hominem vivificat; quod nimurum cibi vitæque causa sanctis largitur, ut Dominus ipse clamat²²: « Ego sum panis vitæ. » Cui rei Judei, **77** gustu infirmo, et animi sensibus ad virtutem minimè exercitis, neque sermonem de hoc pane probe intelligentes, obtrectabant, quia dixerat²³: « Ego sum panis qui de cœlo descendit, et vitam hominibus dat. »

5. Sed enim peccatum quoque peculiaris quidam panis est, mortem continens; et quando deliciarum amatores et recordes invitat, ait illis²⁴: « Conrectate suaviter panes absecunditos, dulcesque furtivas aquas. » Verumtamen ille qui eos conrectabit, ignorat perituros ibi esse terrigenas²⁵. Existimabit peccator se voluptatem inde capturum, sed haud jucundus finis hujus panis erit, quemadmodum Dei quoque Sapientia dicit²⁶: « Dulcis fuit peccatori panis mendacii, sed postea implebitur os ejus calculo²⁷. Mel destillat de ore mylieris fornicariæ,

⁹⁵ Levit. xi, 43. ⁹⁶ Isa. xxii, 13. ⁹⁷ ibid. 44. ⁹⁸ I Cor. vi, 15. ⁹⁹ Psal. xxxiii, 22. ¹⁰⁰ Matth. vii, 8. ¹ Psal. cxv, 15. ² Galat. ii, 19. ³ Philipp. i, Cor. v, 7. ⁴ Psal. xlvi, 16. ⁵ Eccl. xv, 9. ⁶ Prov. xv, 28. ⁷ II Cor. vi, 14. ⁸ Psal. cxvii, 17; ix, 2. ⁹ Joan. vi, 41. ¹⁰ ibid. 55. ¹¹ Prov. ix, 17. ¹² ibid. 18. ¹³ Prov. xx, 17.

¹⁰¹ I Cor. vi, 15. ¹⁰² Psal. xxxiii, 22. ¹⁰³ Matth. vii, 20. ¹⁰⁴ Psal. cxvii, 17, 18. ¹⁰⁵ Isa. xxxviii, 18. ¹⁰⁶ Prov. xv, 28. ¹⁰⁷ II Cor. vi, 14. ¹⁰⁸ Psal. cxvii, 17. ¹⁰⁹ ibid. 18. ¹¹⁰ Prov. xx, 17.

(57) S. August. adv. Cresc. ii, 9: *Schisma est rebus congregationis ex aliqua sententiâ diversitate*

dissensio; hæresis autem, schisma inveteratum. Certe schismati veterascenti obrepit hæresis.

et **77** tuum parumper mulet; postremo tamen amarius absynthio experieris, et ancipi gladio exacutius¹⁷. Ideo comedens brevi tempore gaudet; sed retro deinde procul abscedet, quia non noverat infelix, eos qui a Deo se elongant fore perituros. Et nihilominus propheticum monitum id vetabat, dicens¹⁸: « Quid tibi vis in via **Egypti**, ut bibas aquam Gebon? Et quid tibi cum via Assyrioum, ut bibas aquam fluminis? » Jam et Dei erga homines benigni Sapientia hoc ipsum vetabat clamans¹⁹: « Sed cito præteri, neque oculum tuum in illa defigas. Sic alienas aquas prætergradieris, et extranea flumina saltu transmittes. » Atque hos ad se invitauit dicens²⁰: « Sapientia ædificavit sibi domum, **78** eamque septem fulcivit columnis. Immolavit victimas suas, miscuit in hydriis vinum suum, et mensam suam apparavit. Misit servos suos, ut elata voce vocarent ad hydrias dicendo: Si quis est stultus, declinet ad me. Et insipientibus ait: Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis. » Quænam igitur his supersit spes? « Derelinquite stultitiam, ut vivatis; querite prudentiam, ut sitis longævi²¹. » Nam sapientæ panis, vitæ fructus est, ut ait ipse Dominus: « Ego sum panis vivus qui de cœlo descendit: si quis de hoc pane comederit, vivet in æternum²². » Fuit enimvero delicatus cibus atque mirabilis manna, dum illud Israel comederet; qui nihilominus mortuus est: quia nequaquam ille cibus manducant erat ad vitam æternam. Revera enim omnis illa multitudine in deserto extincta est. Dominus autem docet dicendo²³: « Ego sum panis vitæ: patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo descendit, ut qui de eo comederit, non moriatur. »

6. Impii interim et animæ indiferentes (58) panis hujus famem patientur; dum vir sanctus huic idoneus saturatur et dicit²⁴: « Ego autem cum justitia faciem tuam videbo; et cum mihi apparuerit gloria tua, satiabor. » Qui divinum panem participat, perpetuam desiderii famem experietur: et qui ita esurit, gratiam sine fine habebit, ut promittit Sapientia dicens²⁵: « Non interficiet **79** Dominus famam animam innocuam. » In Psalmis quoque promisit dicens²⁶: « Venationibus (59) ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo pane. » Audiamus nostrum quoque Salvatorem dicentem²⁷: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia saturabuntur. » Oportet itaque ut sancti vitæque in Christo amatores, ad hujus cibi desiderium se extollant, orantesque dicant²⁸: « Sicut desiderat cervus fontes

¹⁷ Prov. v, 3, 4. ¹⁸ Jer. ii, 18. ¹⁹ Prov. v, 8 seqq. ²⁰ Prov. ix, 1-5. ²¹ ibid. 6. ²² Joan. vi, 51, 52. ²³ ibid. 59, 50. ²⁴ Psal. xvi, 15. ²⁵ Prov. x, 3, 31, 2, 3. ²⁶ Psal. lxii, 2, 3. ²⁷ Joan. vii, 37. ²⁸ ibid. 28. ²⁹ ibid. ³⁰ Rom. xiv, 2.

(58) S. Augustinus serm. LXXI, 17: *Multi vel corde fixo carnem illam manducant et sanguinem bibunt; vel cum manducaverint et biberint, apostatae*

A aquarum, ita anima mea te, Deus, desiderat. Anima mea Deum vivum sitit; quandenam veniam, et faciem Dei videbo? » Item²⁹: « Deus meus, ad te antico: te sitit anima mea, multipliciter caro mea. In terra deserta et invia et inaquosa, sic in sanctuario apparui tibi, ut viderem potentiam tuam et gloriam tuam. »

7. Quæcum ita se habeant, nos quoque, fratres mei, membra in terra mortificare debemus, et pane vivo vesci, cum fide et charitate erga Deum; quandoquidem scimus, sine fide impossibile esse hunc panem participare. Noster ipse Salvator, quo tempore ad se omnes vocabat, ait³⁰: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat. » Moxque intulit de fide mentionem, sine qua nemo hujusmodi alimoniam deberet suscipere, aitque³¹: « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Quamobrem ipse discipulos semper alebat verbis suis, credentes scilicet, vitamque ipsis propinquitate divinitatis suæ conferebat. At vero mulierem **80** illam Chananæam, quæ nondum ad fidem accesserat, ne responso quidem dignatus est, quanquam ab ipso ali valde indigebat. Ita porro se gessit, non contemptim, absit! quia benignus bonusque est Dominus, propterque illam ad partes Tyri ac Sidonis perrexerat; sed quia ipsa nondum crediderat, et quia stirpis suæ causa nullo jure potiebatur. Merito id egit, fratres mei, quia nihil proderat, quod ante fidem susceptam preces obtulisset, nam fidei conformandas erant ab ea preces suæ. Quapropter qui ad Deum accedit, ante omnia credat in eum necesse est, qui rem petitam tunc retribuet. Etenim impossibile est sine fide placere, ut Paulus docet³². Cum igitur illa adhuc fide careret, atque insuper esset alienigena, sic magistrali ore effatus est: « Non est³³ bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus. » Sed mox illam verborum vi oblongatam, et omissa jam gentilitate sua fidem adeptam, non quasi canem sed ut hominem allocutus est dicens³⁴: « Magna est fides tua. » Cumque illa credidisset, statim ipse fructum eidem contulit fidei sue, aitque³⁵: « Fiat tibi sic ut vis, et sanata est filia ejus ex illa hora. »

8. Justus autem fide se nutriendis, et scientia, et divinorum verborum obsequio, anima semper uteatur incolumi. Ideo (Paulus) mandabat, ut intimum in fide ad nos recipieremus, eumque aleremus, si pani nondum comedendo sit idoneus, saltem oleribus. « Qui autem infirmus est, olus inanducet³⁶. » Ne Corinthii quidem panem hunc participare valebant, cum adhuc **81** parvuli essent, et

²⁹ Prov. ix, 1-5. ³⁰ ibid. 6. ³¹ Joan. vi, 51, 52. ³² Psal. cxxxi, 15. ³³ Matth. v, 6. ³⁴ Psal. xli, 2, 3. ³⁵ Psal. lxii, 2, 3. ³⁶ Joan. vii, 37. ³⁷ ibid. 58. ³⁸ Hebr. xi, 6. ³⁹ Matth. xv, 26.

finunt. Confer etiam serm. CCXXVII, circa finem.

(59) Vulgatus *viduam*. Constat enim leguisse χήραν pro οὐκέτι. Syntus ceteris textibus consonat.

ceu parvuli lac biberent : « Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiae²⁷, » juxta viri divini verba. Dilecto autem filio Timotheo præcipiebat Apostolus in prima Epistola²⁸, ut verbis fidei se nutriret, et bonæ doctrinæ, « quam assecutus, inquit, es. » In secunda vero²⁹ : « Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti, in fide et in dilectione, in Christo Jesu. » Panis hic, fratres mei, non hic tantummodo justorum alimonia est, nec soli sancti in terra tali pane vescuntur et sanguine; sed eum in cœlo quoque nos comedemus : namque omnium supernorum spirituum atque angelorum Dominus æque nutrimentum est, ac cœlestium omnium potestatum voluptas, eritque omnia omnibus, atque omnium ob benignitatem suam miserebitur. Dominus primo dedit nobis panem angelorum; nunc vero pollicetur iis qui una secum tentationes tolerant, dicens³⁰ : « Ego autem promitto vobis, sicut promisit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel. » Pro illius nimirum cœnæ dignitate, fratres mei, quanta erit concordia et exultatio eorum, qui in cœlesti illa mensa vescentur ! Utique epulis vescentur, haud illis tamen quæ sint evacuandæ, sed iis quæ vitam æternam efficiunt. Quis erit illo cœtu dignus ? Quis ita felix, ut ad cœnam illam divinam vocari mereatur ? Beatus vero ille, qui panem in regno³¹ tuo comedet³² ! ille scilicet qui cœlestem vocationem meritus est, et ob hanc ipsam vocationem sanctus evasit !

9. At qui hæc neglit, et dum abluitur, contaminatur, reputans quasi simplicem (id est xvov) sanguinem illum Testamenti, quo sanctificatus fuit; sprenensque spiritum gratiæ³³, sibi dictum audiet : « O sodes, quomodo hoc intrasti non habens vestem convivalem³⁴ ? » Etenim pura est et immaculata sanctorum cœna : « Multi sunt vocati, pauci vero electi³⁵. » Judas ad cœnam venit, sed ea contempta, de conspectu Domini exiit (60); et quoniam vitam suam dereliquerat, laqueo sibi gulam fregit. At vero qui cum Salvatore manserunt discipuli, cœnæ delicias participarunt. Adolescens ille, qui peregre profectus dissipat substantiam suam vivendo luxuriose³⁶, si eum caperet divinæ cœnæ cupiditas, atque in se reversus diceret : « Quot patris mei famuli pane abundant, ego autem hic fame pereo³⁷ ! » atque illinc surgens, ad patrem suum veniret, confitensque diceret : « Peccavi in cœlum, et coram te : jam non

A sum dignus vocari filius tuus ; fac me sicut unum de mercenariis tuis³⁸; si ita, inquam, confiteretur, tunc foret plane dignus qui a patre recipetur, nec quasi mercenarius, aut tanquam extraneus habetur, sed osculo ut filius exciperetur, et quasi mortuus ab eo vitæ restitueretur, ad³⁹ divinam cœnam dignanter admissus, stola prima pretiosa donatus, gaudio ob id et cantis in paterna domo sonantibus.

10. Hic est benignitatis bonitatisque paternæ actus, non vitam tantummodo mortuis reddendi, sed gratiæ quoque medelam per Spiritum suppeditandi. Idcirco pro corruptela, induit hominem incorruptione; famis loco, vitulum immolat : et ne ille peregre abscedat, curam gerit redditus ipsius, B pedes ejusdem calceans : quodque mirum est, divinum annulum manui inserit⁴⁰; per hæc illum regenerans, ut sit forma gloriae Christi. Sunt hæc patris dona, quibus Dominus eos exornat et alit, qui eum ipso perseverabunt; necnon et illos qui penitentia tacti ad eum revertentur; quibus pollicetur dicens⁴¹ : « Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiет in æternum. » His utique bonis nos quoque digni essemus, si Salvatorem nostrum semper sectaremur; et si non his tantum sex Paschatis diebus mundaremur, sed totam nostram solemnitatis instar vitam repudaremus; semperque adhærentes, et nunquam receudentes, diceremus ei⁴² : « Verba vitæ habes; quo ibimus ? » Quod si forte nos elongavimus, cum nostrarum confessione transgressionum (61) revertamur, nulla adversus quempiam similitate retenta, sed actus corporis spiritu mortificemus. Certe si rebus his nutritre animam hic prævertemus, **43** mensæ illius cœlestis ac spiritualis participes siemus eum angelis : neque excludemur, cum pulsabimus, quinque illarum satuarum virginum more; sed cum Domino ingrediemur, prout illæ prudentes sponsi amicæ; mortem Jesu in corporibus nostris ostentantes, et ab eo vitam regnumque obtinentes.

Itaque quadragesimæ initium faciemus die xxiii mensis Mechir; sanctum vero beatæ solemnitatis jejuniū die xxviii Phamenoth. Tum transigentes sex quoque subsequentes dies cum jejuniis atque D vigiliis, pro suis quisque viribus, die iii mensis Pharmuthi finem jejunio imponemus vesperi Sabatti. Moxque illa dies (62) sancta ac beatissima, Christi Onomastica, id est Dominica, nobis illucescit. Post quam sancta Pentecoste celebrata, Patrem semper adorabimus per Christum, per quem

²⁷ Hebr. v. 15. ²⁸ I Tim. iv. 6. ²⁹ II Tim. i. 13. ³⁰ Luc. xxii, 29, 30. ³¹ Luc. xiv, 15. ³² Hebr. i. 13. ³³ Matth. xxii, 12. ³⁴ ibid. 14. ³⁵ Luc. xv, 13. ³⁶ ibid. 17. ³⁷ ibid. 18, 19. ³⁸ ibid. 22, 23. ³⁹ Joan. vi, 35. ⁴⁰ ibid. 69.

(60) Videtur existimare Athanasius, ut et alii quidam veteres, Judam recessisse de cœnaculo ante sanctissimæ Eucharistiae institutionem, vel ejus sumptionem. Sed contradicit sanctus Augustinus Eparr. in psal. x, 6, et cxlii, 16, itemque apud nos in hoc volumine Theodorus Andidensis, necnon ibi laudati a nobis in adnotationibus Petrus

Damiani, et Petrus Laodicenus.

(61) Rursus Athanasi testimonium pro confessione.

(62) Quæ prosequitur hujus epistola clausula, legitur extra proprium locum (quia posterius inventa) in pagina Syriaca 45 editionis Londinensis. Nos vero eam justa in sede hic atteximus.

et cum quo sit ei gloria et imperium per Spiritum per sanctum in secula saeculorum. Amen.

Salutant vos cuncti qui mecum sunt fratres.
Salute invicem cum osculo sancto.

(Octavam ac nonam (epistolas) praedictam ob causam (65) non misit.)

Explicit septima epistola festalis sancti Athanasii patriarchae.

85 EPISTOLA X.

(Ch. anno 358.)

UNEC EST DECIMA (ATHANASII EPISTOLA), CONSULIBUS URSO ET POLEMO, GUBERNANTE THEODORO HELIOPOLITANO CATHOLICO PRÆFECTO; CUI POST BIENNIUM SUCCESSIT PHILAGRIUS; INDICIONE XI, CUM ESSET DOMINICA PASCHATIS VII KAL. APRILIS, DIE XXX PHARMUTHI, LUNÆ XVIII AC DIMIDIO, DIOCLETIANI ANNO LIV.

1. Non quia a vobis absum, fratres mei, idcirco mea erga vos consuetudinis oblitus sum, quam a Patrum traditione accepi; ita ut silendum mibi sit, nec annui sancti festi tempus cum ipso solemnitatis die annuntiandum. Et quanquam iis tribulationibus teneor, quas vos sine dubio fando audistis; et quanvis graves tentationes nobis incumbunt, hostesque veritatis jamdiu nos vestigant, insidioseque dant operam inveniendo alicui scripto nostro, ut inde accusationem instruant, et nostrorum vulnerum dolorem augeant; nihilominus quia Dominus vires suggestit, et consolatur nos in angustiis nostris, haud nictuimus proclamationem hanc facere: et licet molestiis fraudibusque obsessi, vobis nihilominus ab extremis terræ partibus salutare Pascha nostrum significamus. Jam quo tempore ad Alexandriæ scribebam presbyteros, in mandatis dedi ut litteræ vobis manu ipsorum traderentur: idque agebam, quia impendere illis ab inimicis timorem sciebam. Contestabar insuper, apostolice 86 fiduciae memor, dicens⁶¹: « Nihil nos separabit a charitate Christi, nec tribulatio, nec angustia, nec persecutio, nec famæ, nec nuditas, nec periculum, neque gladius. » Jam cum ego sic festum agam, opto ut vos quoque, fratres mei, pari modo celebretis. Cumque me faciendæ hujusmodi proclamationis debitorem sciam, nihil moror officium exsequi; secus enim ab apostolico monito me damnatum iri timerem, quod ait « Reddite omnibus debita⁶². »

2. Cum igitur res meas cunctas Domino commendaverim, dedi operam ut vobiscum festum peragerem, quia non arbitror me a vobis abesse: nam etsi locus nos separat, attamen festorum donator

⁶¹ Rom. viii, 35. ⁶² Rom. xiii, 7. ⁶³ Matth. xviii, 20. ⁶⁴ Isa. xxxviii, 20. ⁶⁵ Dan. iii, 50 seqq.
⁶⁶ Ephes. ii, 4, 5.

(63) Nempe causa superius cognoscitur in Chronico ad annos 336 et 357. .

(64) Hoe solemní vocabulo respondebat populus liturgicis precibus, præcipueque in sumendo Christi corpore; de qua re nos diximus in Missæ Græcæ descriptione.

(65) Hic est lacuna in Londinensi editione; sed

A Dominus, imo qui festum nostrum est, quiique Spiritum concedit, congregat nos spiritualiter per cordian pacisque vinculum. Dum autem sic affecti animo sumus, easdemque preces extollimus, nullus nos dividit locus, sed adunat nos Dominus atque copulat: etenim ubi duo vel tres in nomine ejus conveniunt, ipse, ut promisit⁶⁷, in medio eorum erit. Porro iis notissimum est, qui quolibet in loco congregabuntur, Dominum in ipsorum societate fore, cunctorum recepturum orationem, tanquam si proximi essent, atque omnes exauditurum cum clamerint: Amen (64). Profecto angustias atque omnes tribulationes, quas sum perpassus, tunc subindicavi, cum alias litteras ad 87 vos dedi, fratres mei. Sed ne quid vos angat, nunc etiam paucas ex his vobis memorabo (65).

3. Non enim expedit homini, ut quietis tempore dolorem in angustiis toleratorum obliviscatur, ne extra divinum sodalitium fiat. Sed ne laudes quidem canere deberet, nisi postquam ex angustiis emergerit; nec gratias agere, nisi post quietem a tentacionum labore; Ezechiae more, qui, peremptis Assyriis, laudabat Dominum, gratiasque agens dicebat⁶⁸: « Salva me, Domine; neque desinam tibi benedicere cithara cunctis diebus vitae meæ, coram domo Domini (66). » Illi pariter beati viri, qui Babylonie tentati fuerunt, id est Ananias, Misael et Azarias, media in quiete, dum flamma esset ipsis roris instar, cum canticiis gratias agebant, et laudes Deo attollebant⁶⁹. Ita ut isti, sic ego quoque opinor, fratres mei, atque haec scribo. Quæ non sunt temporibus nostris apud homines possibilia, ea Deus facit possibilia: quodque homines minime petrerunt, id Deus facile factu demonstrabit, nos videlicet ad vos revocando, non autem prædam iis tradendo qui nos pulsare contendunt. Haec vero omenia non tam in nos intorquentur quam in Ecclesiæ et rectam illam, quam isti iniquitate sua obruerent moliebantur.

4. Attamen bonus Deus, benignitatem suam erga nos prodigebat, non 88 tunc tantummodo cum universalem salutem per Verbum suum procurabat, sed nunc etiam cum nos inimici persequebantur, et occupare nitebantur, ceu alicubi narrat beatus Paulus de incomprehensibilibus divitiis Christi, dicens⁷⁰: « Deus autem cum sit dives in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos; et cum essemus mortui propter peccatorum insaniam, convivisfavit nos in Christo. » Etenim vires hominum et creaturarum debiles miseræque sunt: at vis illa, hominibus altior et in-

quem nos subjungimus longum tractum usque ad verba centenarium numerum procreat (sive continua sit textus series, quod non videtur, sive secus) is illic est in supplementis p. 15.

(66) Ita in Græco textu Isaiae quo utebatur Athanasius. Aliter autem Latinus vulgatus ex Hebraicæ

creata, dives est et incomprehensibilis, caret dissolutione, ac sempiterna est. Itaque non uno tantum modo sanitatem operata est; sed cum dives sit, multimodis salutem nostram per Verbum suum perfecit: quod neque coactum neque a nobis attractum fuit, sed quia dives est et multiplex, ipsummet quoque variat pro cujusque animæ habitu. Verbum autem est potentia ac sapientia Dei, prout de Sapientia testatur Salomon⁵⁷ quæ cum una sit, « omnia potest; » et in se manens, omnia renovat; et cum ad sanctas animas accedit, tunc Dei amatores et prophetas efficit. Iis autem qui nondum perfectum iter insistunt, quasi ovis lactans flet: qua similitudine utitur Paulus⁵⁸: « Lac vobis potum dedi, non escam. » Porro iis qui puerili statu excesserunt, cum adhuc imperfectione laborent, flet esca illorum gustui idonea; qua locutione utitur Paulus⁵⁹: « Qui autem infirmus est, **89** olus manducet. » Simul ac vero perfectam viam terere cœperimus, haud diutius prædictis rebus homo se alet, panem rationalem comedet et cibum carneum. Scriptum est enim⁶⁰: « Perfectorum autem est solidus cibus, eorum scilicet qui exercitatos consuetudine sensus habent. » Propterea cum verbum seritur, haud simplicem mortalitatis fructum in humana vita germinat, sed flavescens atque maturescens centenarium numerum procreat . . .

5 . . . lugebat. Si quæ in Psalmis scripta sunt intellexissent, vanam audaciam adversus Salvatorem non exprompsissent; quoniam Spiritus dixerat⁶¹: « Quare frenuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? » Si Moysis vaticinium⁶² considerassent, haud suam vitam de medio abstulissent. Et si mente sua revolvisserent scripta oracula, haud trepidanter de prophetiis loquerentur, quæ contra ipsos sunt: verbi gratia, quod eorum urbs destruenda foret, quod eripienda iis gratia, quod legis bono-spoliandi, quod filiorum nomen amissuri; prout in Psalmis exclamatur his verbis⁶³: « Filii alieni mentiti sunt mihi. » Atque ut Isaías ait⁶⁴: « Filios peperi et enutrivi, ipsi autem oppresserunt me. » Et quod posthinc ne populus quidem vocandi forent, nendum populus Dei atque gens sancta, sed principes potius Sodomorum, et Gomorrhæ natio: quoniam ipsi hoc pacto Sodomitarum nequitiam superaverunt, ut ait propheta⁶⁵: « Justificata sunt Sodoma præ te. » Sodomitæ quidem adversus angelos peccaverunt; at Judæi occidere **90** ausi sunt Dominum Deum, regem universalem, Dominum angelorum: nescii profecto Christum ab ipsis occisum vivere. Mortui sunt Judæi, qui contra Dominum conspiraverunt; et breviter temporalibus rebus

⁵⁷ Sap. x, 12. ⁵⁸ 1 Cor. iii, 2. ⁵⁹ Rom. xiv, 2. ⁶⁰ 66. ⁶¹ Psal. xvii, 46. ⁶² Isa. 1, 2. ⁶³ Ezech. ⁶⁴ Joan. vi, 35.

(67) Syrus *habitaculum*, pro mundus. Nimirum in Graeco fortasse fuit οἰκούμενη, mundi pars *habita-*ta, quod Syrus legit tanquam οἶκος. Vel Graece

A gavisi, ab æternarum possessu exciderunt. Magnopere in hoc errarunt: etenim immortalis promissio est non deliciarum brevi periturarum, sed æternarum quæ sperantur. Per angustias multas, ærumnas atque dolores introbit vir sanctus in regnum cœlorum; illucque perveniet, unde dolor et mœstitia exsultabunt atque anxietas. Quiescat tunc, velut apte vaticinatus est Job, qui postquam hic tentatus fuerat, confabulatus postea cum Domino est. At vero deliciarum amator, brevi gaudebit, sed postea tristem vitam exiget; quemadmodum Esau, qui brevis momenti esca potitus, postea ob hanc ipsam damnatus fuit.

6. Figura autem, ut aliquis dicet, quæ utramque conditionem discernit, illa est Israelitarum Ægypto egredientium, et ipsorum Ægyptiorum. Hi quidem, postquam brevi tempore adversus Israelem inique exsultaverant, ad extrellum in exitu, submersi abyssu sunt. Contra autem, Dei populus brevi, ut diximus, tempore afflictus atque detritus persecutorum opera, mox in exitu ab Ægypto, mare in columnis tranavit, atque in deserto non secus ac in exculta regione iter fecit: et si loca illa a frequentia hominum deserta erant, non tamen a legi beneficio deserebantur, neque ab angelorum **91** colloquio, imo qualibet bene habitata regione potiora erant. Veluti etiam Elisæus dum se putabat solum esse in deserto, reapse in angelorum turba versabatur⁶⁶. Similiter, quanquam initio populus in deserto molestiis confictatus est, ii qui nihilominus permansere fideles, promissam in terram ingressi sunt. Similiter, qui brevi nunc tempore afflicti, constantem patientiam retinuerint, ad solatum pervenient: qui autem hic persecutorum vice funguntur, corripientur demum, et malum exitum experientur. Dives ille, ut Evangelium demonstrat⁶⁷, postquam hic voluptati brevi tempore indulserat, illic esurit: et hic ebrietati deditus, illic vehementer sitivit; secus vero Lazarus mundanarum rerum angustias passus, requiem in cœlo adeptus est; et esuriem panis qui de tritico molitur perpassus, esca illuc satiatus fuit meliore quam manna, id est Domino ipso qui de cœlo descendit, dixitque⁶⁸: « Ego sum panis, qui de cœlo descendit, et vitam hominibus dat. »

7. O dilecti atque charissimi, si ex angustiis ad solatum, si ex labore ad requiem, si ex infirmitate ad sanitatem, si ex morte ad immortalitatem sit transitus; haud est nobis iristandum ob ea quæ hominibus parumper accident, neque vicissitudinem causa dolendum est. Non est expavescendum, si mundus (67) Christo repugnat, et contra timorem bonum conspirat: quin potius Deo placere in

⁶⁵ Hebr. v, 14. ⁶⁶ Psal. ii, 1. ⁶⁷ Deut. xxviii, xvi, 48. ⁶⁸ IV Reg. vi, 17. ⁶⁹ Luc. xvi, 19 seqq.

item fuit στήνος, pariter *habitaculum*, id est *corpus* animæ *habitaculum*, ut loquitur Paulus. *Corpus* autem sæpe Christo repugnat.

relaxus hujusmodi studeamus, quas loco experimenti
92 atque exercitii virtutum habere debemus. Quo-
modo enim patientiam quisquam exerceat, nisi ex
adverso sint labores atque ærumnæ? Quomodo for-
titudinem cognoscat, si nullus inimicorum impetus
fiat? Quomodo magnanimitas appareat, nisi injuria
et offensio præcedat? Quis longanimitatis notionem
habeat, nisi Antichristorum iniquitas antevertat?
Atque, ut summâ dicam, quis virtutem præ
oculis habeat, nisi malum in antecessum existat?
Dominus quoque et Salvator noster Jesus Christus
pejora his mala sustinuit, ut suam hominibus pa-
tientiam demonstraret: cum percuteretur, toler-
bat: cum injuria afficeretur, non refrebatur inju-
riam: cum pateretur, non irasebatur ⁶⁹: sed
dorsum suum flagellis, genas alapis concedebat,
faciem a sputis non avertebat ⁷⁰: denique, prout
voluit, ad necem ductus est, ut nos in ipso virtu-
tum omnium imaginem, una cum immortalitate,
teneamus.

8. Si unusquisque nostrum ad hæc exempla se
conformaverit, sine dubio serpentes ac viperas, cun-
ctasque inimici vires calcabimus. Sic etiam Paulus
ex norma Domini nos horribatur dicens ⁷¹: «Estote
mei imitatores, sicut et ego Christi.» Ille nimurum
ille ratione turbæ universæ adversarii diaboli præ-
valuit; nam scriptum reliquit ⁷²: «Certus sum,
quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque
dominationes, neque instantia, neque futura, ne-
que potestas, neque altitudo, neque profundum,
neque creatura alia, poterit me separare a chari-
tate Dei quæ est in Christo Jesu.» **93** Etenim ini-
micus tentationibus ærumnisque pugnat, omni ope-
nitens ad exterminium. At homo, qui aduersus hæc
per Christum se comparat, dum iræ opponit longa-
nimitatem, contumeliaz humilitatem, malo virtu-
tem, victor evadet, dicetque: «Omnia possum per
Christum, qui me confortat ⁷³.» Sic vincemus per
Christum, qui nos dilexit. Hæc est gratia Domini;
hæc est doctrina Domini ad homines. Ipse passus
est, ut immortalitatem homini acquireret, qui pro
eo foret passurus: descendit, ut nos extolleret:
nativitatem experiri consensit, ut nos eum dili-
geremus qui nativitati non est obnoxius: ad cor-
ruptibilitatem se depressit, ut quod est corrupti-
bile indueret incorruptibilitatem: pro nobis infir-
matus est, ut nos fortes exsureremus: ad mort-
tem venit, ut immortalitatem nobis concederet, et
mortuos vita donaret. Ut compendio dicam, ho-
minem se fecit, ut nos inmortales homines vitam ha-
beamus, neque mors nobis dominetur. Mors, in-
quam, nobis non dominabitur; sic enim Apostoli
locutio prædicat ⁷⁴.

9. At vero Arius, et Manes, atque hæretici, his
quas diximus rebus non consideratis, Christum
oppugnant, Salvatorem lingua sua pulsant, liberato-

A rem blasphemant, atque omnia contraria opinantur
de salutis auctore. Nam quia descendit propter
homines, ipsi divinitatem ejus naturalem negarunt:
quia natum de Virgine viderunt, quominus Dei sit
Filius suspicantur: et dum factum hominem anim-
advertis, æternitatem ejus negant; et dum ejus
94 pro nobis passionem considerant, non credunt
esse Filium incorruptibilem ex Patre incorruptibili.
Generatim denique, quia is pro nobis passus est,
naturalem ejus immortalitatem inserviantur; ingra-
teque se gerentes, benefactoremque aspernantes,
nendum gratias agunt, sed contumeliam retribuunt.
His merito dicendum foret: O incredule Christi
oppugnator, sclestissime Domini tui interfector,
cæcum animæ oculum gerens, mente Judæ; si li-
bros intelligeres, si sanctis auscultares dicentibus:
«Illumina faciem tuam, et salvi erimus ⁷⁵; » vel,
«Emitte lucem tuam et veritatem tuam ⁷⁶; » tunc
utique agnosceres, Dominum haud sui gratia
descendisse, sed nostri; magisque ejus benignita-
tem admirareris. Si, quid sit Pater, et quid Filius
considerares, profecto non blasphemares, quasi Fi-
lius ab illo diversus sit: et si benignitatis ejus ope-
ram nobis impensam intelligeres, Filium a Patre
non ab alienares, neque extraneum reputares illum
qui Patrem nobis reconciliavit.

10. Novi equidem hæc non solum Christo con-
tradicentibus displicere, verum etiam sectarum
alumnis qui eadem fere opinantur, atque inter se
conspirant; quia didicierunt indivisibilem Dei tuni-
cam dividere; neque absurdum se facere judicant
a Patre Filium separando. Scio, dum hæc dicun-
tur, ipsos contra nos dentibus stridere æque ac
illum qui eos concitat, **95** adversarium diabolum,
quia veram Salvatoris laudem ægre fert. Sed Do-
minus, qui adversarium illum semper ridet, et cum
eo etiam hos neotericos, dixit ⁷⁷: «Ego sum in
Patre meo, et Pater meus in me est. » Id est Do-
minus ille, qui in Patre conspicitur et in quo con-
spicitur Pater, cum verus Patris Filius esset,
homo postremo pro nobis factus est, ut semet pro
nobis Patri offerret, et per sui oblationem ac sacri-
ficium nos salvaret. Hic est qui olim populum
Ægypto eduxit: et qui denique nos, in omni universum
hominum genus, morte liberavit, atque ex inferis
eripuit. Hic est qui antiquitus tanquam agnus im-
molabatur, quia sub agni figura agnoscebatur.
Postremo se hominem fecit pro nobis. «Pascha
nostrum immolatus est Christus ⁷⁸.» Ille est qui de
laqueo venantium ⁷⁹ nos expedivit, sectariorum,
inquam, et Christi oppugnatorum, nosque, Eccle-
siam suam videlicet, salvavit.

11. Quid vero nunc agere decet, fratres mei, præ-
dictarum rerum causa, nisi laudes extollere, regi-
que omnium Deo gratias agere, præoccupantes
psalmis, exclamantesque ⁸⁰: «Benedictus Dominus,

⁶⁹ I Petr. ii, 25. ⁷⁰ Isa. l, 6. ⁷¹ I Cor. iv, 16.
 vi, 9. ⁷² Psal. cxviii, 155. ⁷³ Psal. xlvi, 5. ⁷⁷

⁷⁴ Rom. viii, 38, 39. ⁷⁵ Philipp. iv, 13. ⁷⁶ Rom.
 Ioan. xiv, 10. ⁷⁸ I Cor. v, 7. ⁷⁹ Psal. cxxii, 7.

⁸⁰ ibid. 6.

qui non dedit nos in captionem dentibus eorum ! » A
Celebremus viam, quam ipse nobis instauravit ad salutem, diem, inquam, Paschatis, ut illam postea cœlestem solemnitatem cum angelis exigamus. Sic enim Judaicus olim populus, ex angustiis ad solatium egrediens, festum celebrabat, triumphalem illum recitans hymnum. Sic idem populus Estheris estate, festum Domino persolvebat, 96 propterea quod denuntiatæ morti fuisse erexit; pensi hanc celebritatem habens, gratias Domino agens, ipsumque ob commutatam rerum vicissitudinem laudans. Igitur nos quoque reddentes Domino vota nostra, et peccata nostra confitentes, Dominum bonis moribus honoremus, dignaque ratione eum celebremus: qui etsi aliquantis per corripit, attamen non destituit, neque derelinquit usque in finem: neque tantummodo in causa nostra non tacet, sed ex perfida intellectuali nos abstraxit Ægypto illorum qui Christo contradicunt; et per multas tribulationes angustiasque traductos, tanquam per desertum ad sanctam Ecclesiam suam deduxit: ut hinc more solito ad vos mittere vicissimque recipere litteras possemus. Quamobrem ego gratias Deo agens, oro vos ut magis magisque gratias in eum agatis et pro me, quia cum sit haec apostolica consuetudo, ipsam quoque Christi oppugnatores et sectarum alumni antiquare atque abolere moliti sunt. Attamen Deus non annuit, sed renovavit potius et custodivit quod ipse per apostolos præformaverat, ut festum simul agamus, conjunctimque celebremus, juxta Patrum traditionem atque præcepta.

12. Ergo initium Quadragesimæ faciemus die xix mensis Mechir: sanctum autem Paschatis jejunium die xxiv mensis Phamenoth; jejuniumque finiemus die xxix mensis ejusdem Phamenoth in tenebris vesperarum Sabbati: atque ita Dominicam celebrafinus, quæ die xxx ejusdem Phamenoth 97 illucescit. Ex quo gradatim septem hebdomadas suppstantes, Pentecostem celebrabimus: et debitum studium his diebus impendentes, digni fieri poterimus futurarum rerum, per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem sit gloria et imperium Patri in sæculorum. Amen.

Salutate invicem cum osculo sancto, nostrique in sanctis orationibus vestris reminiscamini. Saluant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres, qui semper memores vestri sunt. Evidem oro ut in Domino nostro incolumes sitis, charissimi fratres, quos præ omnibus dilexi.

Explicit decima epistola sancti Athanasii.

EPISTOLA XI.

(Ch. anno 339.)

UNDECIMA ATHANASII EPISTOLA, IN CONSULATU SECUNDO CONSTANTII AUGUSTI ET PRIMO CONSTANTIS, GUBERNANTE ITERUM PHLAGRIO CAPPADOCE, INDICTIO

xii, CUM ESSET DOMINICA PASCHATIS DIE XVII KAL. MAI, PHARMUTHI XX, DIOCLETIANI ANNO, LV.

1. Beatus ille Paulus, in omni virtute exercitus, et Domini appellatus fidelis⁸¹, nihil tamen pensi habebat, nisi quod virtus et vera commendatio est, et charitati ac bono timori congruum. Haec in eo erant peculiares dotes, donec ad cœlestes illas res se extulit, et in paradisum pervenit: prætergressus 98 videlicet humanam conversationem, superior evasit hominibus: et cum illinc rediit, predicavit cuilibet dicens⁸²: « Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Nunc cognoscemus ex parte; tunc autem cognoscemus, sicut et cognitus fuimus. » Et reapse a sanctis illis cœlestibus cognitus fuit tanquam ipsorum civis in omni re futura et perfecta. Quod dicit, « ex parte », illud erat quod in praesenti ab eo cognoscerebatur: verumtamen propter illa sublimia ipsa a Domino communicata, perfectus evasit, aitque⁸³: « Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. » Et quoniam Christi Evangelium absolutio est atque finis illius ministerii, quod per legem traditum fuit Israeli, ita res futura finis erunt præsentium; posteaquam completa fuerint Evangelia, et fideles homines illa acceperint, quæ nunc etsi non visa exspectant, sicut idem Paulus ait⁸⁴: « Nam quod videt quis, cur exspectat? Si autem quæ non videmus, speramus, per patientiam exspectamus. » Sic ille vir beatus, cui apostolatus gratia commissa fuit, scribebat, volens omnes homines similes ei esse⁸⁵. Porro erga homines charitas, ea demum virtus est. Regni cœlestis turba infinita est: millia millium et decies centena millia sunt ibi in Domini obsequium. Illuc homo ingredietur per angustam arctamque viam: ingressus autem, immensum spatum conspiciet, et locum omnium maximum, ut ii narrant, qui spectatores atque hæredes talium rerum fuerunt. Posuisti ante nos angustias. Deinde post angustias aiebant: 99 « Eduxisti in latitudinem⁸⁶. Item: « In tribulatione dilatasti nobis⁸⁷. » Revera, fratres mei, vita sanctorum hic angustia est, quia ipsi ærumnose laborant, rerum futurarum desiderio, ut ille dicit⁸⁸: « Heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est! » Vel quia anguntur atque laborant ob aliorum salutem, ut ad Corinthios Paulus D scribit⁸⁹: « Fortasse cum venero, humiliabit me Deus; et moerebo propter multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia, quas gesserunt. » Quemadmodum etiam moerebat Samuel de Saulis perditione: et populi captivitatem deflebat Jerenias. Verumtamen post hanc afflictionem, dolorem, atque tristitiam, cum de hoc mundo abibunt, excipiet eos divina hilaritas, gaudium atque lætitia, unde exsultabunt miseria, moeror ac gemitus.

2. Quæ cum ita se habeant, fratres mei, ne,

⁸¹ I Tim. 1, 12. ⁸² I Cor. XIII, 9, 12. ⁸³ Philipp. III, 45. ⁸⁴ Rom. VIII, 24, 25. ⁸⁵ I Cor. VII, 7.
⁸⁶ Psal. XVII, 20; LXV, 11. ⁸⁷ Psal. IV, 2. ⁸⁸ Psal. CXIX, 5. ⁸⁹ II Cor. XII, 21.

quæso, unquam a terenda virtutis via desinamus, sed ejus consilium sequamur, qui ait ¹⁰ : « Imitatores mei estote, sicut ego Christi. » Consilium autem hujusmodi haud solis Corinthiis dat, quia non horum tantummodo erat apostolus; sed quia docto erat gentium in fide ac veritate ¹¹, nos pariter cum prædictis commonet generatimque omnibus hæc universalia præcepta scribebat. Propterea dum scriberet, quosdam exorabat, ut in Epistolis ad Romanos, ad Ephesios et ad Philemonem; alios vero reprehendebat cum ira, veluti Corinthios et **100** Galatas; aliis promittebat, ceu Colossensibus ac Thessalonicensibus; Philippenses autem hilariter excipiebat; Hebraeos edocebat, legem apud eos tanquam umbram suis. Suos autem electos filios Timotheum ac Titum, ceu proximos eruditus. Longinquos denique commonesfaciebat. Prorsus ipse siebat omnia omnibus ¹². Nam cum hic homo perfectus evasisset, dabat operam ut sua doctrina singulorum usibus esset idonea, ut omnimode ex his aliquos salvaret. Neque effectu doctrina illius cœruit; sed ea ubique disseminata, ad hunc usque diem fructum præbet.

3. Quam ob rem, dilecti mei, apostolicam mentem cœbemus agnoscere. Is precibus et exhortationibus usus est non initio suarum Epistolarum tantummodo, sed in earum conclusione ac medio. Spero itaque mihi propter vestras orationes concessum iri, ut nullo modo sancti viri mentem defraudem. Is in divinis rebus eruditus, doctrinæque vim probe sciens, necessarium putavit dilatare ab initio orationem circa Christum ejusque mystérium: deinde vero morum integritatem ostendere; ita ut, cognito Domino, ac satis res ejus edocti, quidquid ipse jussisset, sedulo exsequi vellent. Et enim nisi legislator innotuerit, nemo mandata ejus diligenter exsequi poterit. Ita se gessit fidelis ille Moyses Dei minister, qui antequam divinæ legis verba promulgaret, Dei uotitiam prædicavit ¹³: « Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est. » Mox initato populo, et **101** credendarum rerum tenorem edocto, et refricata memoria de vero Deo, legem tulit earum rerum, quibus homo gratificari Deo posset, dicens ¹⁴: « Non adulterabis, non suraberis; » cum alio quolibet præcepto. Item secundum apostolicam doctrinam ¹⁵, oportet accedentem ad Deum credere illum esse, et inquietibus se fore remuneratorem. Quæritur vero Deus per virtutis opera, ut ait Prophetæ ¹⁶: « Quæ-

A rite Dominum; et cum inveneritis, invoke eum: et cum ad vos propinquaverit, derelinquat impius viam suam, et homo exlex cogitationem suam. »

4. Quod si quis testimonio Pastoris non offenditur, melius ei erit si ante omnia discat, quæ ille scripto tradidit: « In primis crede unum esse Deum, qui creavit dispositaque res omnes, quas ex nihilo ad existendum produxit (68). » Hinc beati evangelistæ memores verborum Domini, sub Evangeliorum initis de Salvatore nostro locuti sunt; ut, agnito primum Domino illo creatore, ea deinceps promulgare possent quæ credenda sunt. Secus enim quomodo creditum foret scriptis de illo a ventre matris suæ cœco, et de aliis qui visum recuperarunt cœcis, et de mortuis ad vitam revocatis, et de aqua in vinum mutata, et de mundatis leprosis, nisi de Creatore affirmavissent scribentes: « In principio erat Verbum ¹⁷. » Et secundum **102** Matthæum: Et qui nascetur de semine Davidis ¹⁸, hic est Emmanuel Filius Dei vivi a quo Judæi pariter atque Ariani faciem avertunt; sed nos eum cognitum adoramus. Sic Apostolus merito quibusdam scripsit, præcipueque filio suo, commonesfaciens illum quominus id aspernaretur quod a se didicerat. Quam rem commendans ait ¹⁹: « Memento Jesu Christi, qui surrexit a mortuis, qui est de semine Davidis, secundum Evangelium meum. » Atque ut hæc memoriæ illius semper occurrerent, illico hæc verba scripsit ¹: « Hæc meditare, et in his esto. » Sane studium perpetuum, et divinorum verborum memoria, bonum Dei timorem roborant. Apostolo quidem inerat charitas inseparabilis et inexpugnabilis erga Deum, prout de se ipse testatur, dum cum suorum consiliorum sociis fiducialiter sic disserebat, dicens ²: « Quis nos separabit a charitate Dei? Alios autem (69) devinciebat, veluti in Proverbiis scriptum est ³: « Peccatorum suorum funibus inpius illigatur. »

5. Cum hæc Judæi moliti fuerint, et Domino injuriæ intulerint, errarunt ut sibimet iram attraherent. Ideo Scriptura cum mœrore aiebat ⁴: « Quare gloriae sunt (70) gentes, et populi meditati sunt inania? » Vana erat Judæorum molitio, qui mortem machinabantur vitæ, et contra Verbum Patris absurdâ stribabant. Quis nunc illorum dispersionem, urbisque ipsorum **103** exterminium spectans, haud jure merito dicat: Væ illis, qui male contra se meditantur dicentes ⁵: « Circumveniamus justum, quia nobis minime placet. » Me-

¹⁰ I Cor. iv, 16. ¹¹ I Tim. ii, 7. ¹² I Cor. ix, 22.
¹³ Isa. lv, 6, 7. ¹⁴ Joan. i, 1. ¹⁵ Matsh. i, 4. ¹⁶ II Prov. v, 22. ¹⁷ Psal. ii, 1. ¹⁸ Sap. ii, 12.

¹⁹ Deut. vi, 4. ²⁰ Exod. xx, 14, 15. ²¹ Hebr. xi, 6. Il Tim. ii, 8. ²² I Tim. iv, 15. ²³ Rom. viii, 55.

(68) Citat hunc ipsum ex opere *Pastoris* locum Athanasius noster *De incarn. Verbi*, cap. 3, nec non *De decretis cl. synodi*, cap. 18: Πρῶτον πάντων πλευραὶ, ὅτι εἰς ἐστιν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καταπτίσας, καταποθίσας ἐκ τοῦ μὴ δυνός εἰς τὸ εἶναι. Quæ verba adamassum pertinent ad prædicti *Pastoris* librum ii, mand. 1. Vide Cotelarium, *Patr. apost.*

t. I, p. 85.

(69) Hic sit lacuna in editione Londinensi p. 56. Sed epistolæ deinde continuatio usque ad finem suppletur illic in additamentis p. 47.

(70) Verbum est polysemum φρύασσειν, gloriari, vel fremere. Variat autem hujus loci verbum apud priscos interpres.

ito, fratres mei, dum per libros vagi discurrerent, A nequaquam tamen illud agnoscebant: « Qui soveam proximo suo sodit, in eandem incidet ⁶. » Item: « Qui sepe dissipat, mordet eum coluber ⁷. » Et nisi faciem suam a Domino avertissent, haud ea formidarent quæ in divinis laudibus prædicentur ⁸: « Capte fuerunt gentes sive quem ipsæ struxerunt; in laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus judicia faciens; in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. » Ille item animadvertere ⁹: « Venient eis insidiæ, quas non cognoscebant; laqueus quem occultaverunt, capiet eos. » Haec videlicet non intellexerunt; secus, Dominum gloriae non crucifixissent ¹⁰.

6. Quamobrem justi atque fideles Domini famuli, disciplinam propter regnum cœlorum amplexi, hinc nova et vetera bauriunt, atque in verbis Domini meditantur, domi sedentes, dormientes, vigilantes, et in viis ambulantes, bona spe prædicti, propter Spiritus promissionem qui dicit ¹¹: « Beatus vir qui non abiit in consilium impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentium non sedit; sed voluntas ejus in lege Domini, et in ipsius lege meditatur die ac nocte. » Firma autem fide, lati spe, quieti spiritu, fiducialiter dicent ¹²: « Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. » Item: « Meditatus **104** sum in omnibus operibus tuis; et opera manuum tuarum considerabam ¹³. Si memineram tui superstratum meum, in matutinis meditabar de te ¹⁴. » Deinde adhuc confidentius dicent: « Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper ¹⁵. » Quis porro hujusmodi hominis finis? Hic statim in verba erumpet: « Dominus adjutor meus ac liberator ¹⁶. » Cum his ergo, qui apud semetipsos contemplabuntur, et in corde suo Domini memores erunt, nullus poterit hostis præliari; quia cor illorum ob suam erga Dominum fiduciam ita se habebit ut scriptum est: « Qui confidunt in Domino sicut mons Sion; non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem ¹⁷. » Quod si aliquando callidus ille præsumat, ausique aciem præsertim sanctorum perrumpere, et discidium inter fratres efficeret, ipsis quidem in hoc etiam aderit; qui non D solum eos ulciscetur, sed interim etiam dum flagellantur, divina illa promissio eisdem liberabit: « Dominus pugnabit pro vobis ¹⁸. » Propterea etiamsi angustiae ac tentationes exterius invadant, hi nihilominus, verba Apostoli considerantes, angustiarum patientes, in precibus perseverantes, et ingruentibus casibus meditationem legis opponentes, Deum placaturi sunt, recitatis iis que scripta sunt verbis: « Tribulatio et angustiae invenerunt me; et mandata tua, meditatio nica est ¹⁹. »

⁶ Eccl. xxvii, 29. ⁷ Eccl. x, 8. ⁸ Psal. ix, 16, 17. ⁹ Psal. xxxiv, 8. ¹⁰ I Cor. ii, 8. ¹¹ Psal. i, 1, 2. ¹² Psal. xlvi, 4. ¹³ Psal. lxxvi, 13. ¹⁴ Psal. lxii, 7. ¹⁵ Psal. xviii, 15. ¹⁶ Psal. cxliii, 2. ¹⁷ Psal. cxxiv, 1, 2. ¹⁸ Exod. xiv, 14. ¹⁹ Psal. cxviii, 143. ²⁰ ibid. ²¹ Matth. v, 28. ²² I Joan. iii, 15. ²³ I Tim. iv, 7, 8. ²⁴ Psal. xiii, 1. ²⁵ ibid. ²⁶ Jer. ix, 2, 5.

7. Verumtamen quia haec haud externis tantum actibus peragenda **105** sunt, sed mentis quoque cogitatione consideranda, quo virtutem exerceamus, idcirco ille subdidit: « Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua ²⁰. » Oportet enim animi cogitationes in hominibus puris, præire actibus qui corpore fiunt, et non vice versa. Noster quoque Salvator hanc doctrinam traditus ab animi cogitationibus cœpit, dicens ²¹: « Qui spectat mulierem ad concupiscentum eam, jam mœchatus est. Et qui fratri suo irascetur, reus homicidii est ²². » Quippe ira non præcedente, homicidium excluditur: exclusa pariter cupiditate, crimen adulterii aberit. Necessaria est igitur, dilecti mei, legis meditatio, et continuum virtutis exercitium, quo nulla in re vir sanctus claudicet, sed in omni opere bono perfectus sit: etenim his vitæ æternæ promissio adnexa est, ut Paulus Timotheo scribat, quo loco meditationem vocabulo exercitationis indigebat, dicens ²³: « Exerce te ipsum ad pietatem: nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. »

8. Mirabilis est viri hujus virtus, fratres mei; qui dum monet Timotheum, mandat omnibus ut rei cuilibet exercitium pietatis anteferant; sed præ cæteris omnibus fidem erga Deum pensi habeant. Nam quæ hominis esset bonitas, qui dum inique peccat, nihilominus præcepti observantiam simularet? Imo vero nullam legis partem observare posset, qui iniquus est: namque animi sententia, opera quoque consentire necesse est, prout **106** Spiritus hos reprehendit dicens ²⁴: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. » Mox eadem Scriptura, ut opera demonstret cogitationum pedissequa, ait ²⁵: « Corrupti sunt, et in studiis suis inquinati. » Homo ergo iniquus, corpore quoque corruptitur, cum furatur, mœchatur, maledicit, ebriatur, atque his similia committit. Quenadmodum propheta quoque Jeremias, dum de his cum Israele expostularet, clamabat dicens ²⁶: « quis mihi aliud donet in deserto diversorum, ut populum meum derelinquam, et ab eis recedam? Quia omnes adulteri sunt, cœtus prævaricatorum, et quasi arcum linguam suam tetenderunt. Mendacium et incredulitas invaluerunt super terram; de malo ad malum progressi sunt, et me non cognoverunt. » Igitur iniquitatis mendacique vocabulis opera illorum vituperabat: et sub imagine illorum, qui increduli Deum ignorabant, populi scelera acusabat.

9. Fides ac pietas connexæ sunt atque sorores: qui Deo credit, pietate non caret, et qui pietatem habet, valde credit. Igitur qui in iniquitate versatur, sine dubio et in fide errat: et qui a pietate excidit,

a vera pariter fide excidit quam possidebat. Paulus quidem discipulum suum præmonens, hoc ei consilium præbet²⁷: « Impura verba devita, multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit; ex quibus est Hymenæus et Philetus, » quorum patratam iniquitatem narrat dicens: « Qui **107** a veritate declinaverunt, dicentes resurrectionem esse jam factam²⁸. » Deinde idem Apostolus, ut demonstraret sociam esse fiduci pietatem, ait²⁹: « Et omnes qui pie vivere volent, propter Jesum Christum persecutionem patientur. » Quamobrem ne quis in persecutionibus pietati nuntium remittat, fidem conservandam suadet, subdens³⁰: « Tu vero permane in iis quæ didicisti, et in quibus es confirmatus. » Nam quemadmodum si frater a fratre adjuvetur, ambo invicem loco mœnium sunt; ita fides ac pietas, eodem stipite ortæ, inter se cohærent: et qui in una exercetur, necessario corroboratur in altera. Ideo cum vellet Paulus discipulum suum ad pietatem exerceri, et denique pro fide certare, suadebat ei, dicens³¹: « Certa bonum certamen fidei, et apprehende vitam æternam. » Cæterum ante omnia ab idolorum impietate recedendum homini est, firmisque credendum esse Deum. Tum deinde fide nixus cum adversariis depugnet.

10. Una est ambarum spes, id est fidei atque pietatis, scilicet vita æterna. Certa, inquam, bonum fidei certamen, et apprehende vitam æternam; exerce te ad pietatem, quoniam haec habet præsentis vitæ atque futuræ promissionem³². Propterea Arius et Manes, qui nunc ab Ecclesia exiverunt, dum oppugnant Christum, infidelitatis foveam foderunt, in qua sunt confracti; et impietate proiecti, fidem simplicium pervertunt, in Dei **108** Filium blasphemantes, quem creaturam esse dicunt, atque ex non existantibus factum. Sed quomodo tunc adversus Philetum atque Hymenæum, ita nunc contra parem illis impietatem cavit unicuique Apostolus dicens³³: « Nunc autem fidei fundamentum elevatum est, habens signaculum hoc: cognovit Dominus qui sunt ejus; et discedat ab iniuitate omnis qui invocat nomen Domini. » Bonum est ab impietate discedere, atque ab iniuitatis operibus, ut recte unusquisque festum agere queat. Qui autem impiorum sordescit impuritate, Pascha Domini nostri Dei immolare non poterit. Quare ille etiam tunc in Ægypto degens populus aiebat³⁴: Nobis non licet in Ægypto Pascha Domini nostri Dei immolare. Idem quinimo omnium Deus, recedere Israelitas a Pharaone volebat, et a jugo ferreo, ut qualibet improbitate liberi, et omni extranca opinione spoliati, Dei notitiam suscipere possent, cum virtutis operibus. Idcirco aiebat: Recedite ab eis, egredimini de medio illorum: nolite tangere impuros; secus nemo peccato emerget; nemo virtutis opera sectabitur; nisi cum operum

A studio et pietatis exercitio, fidei simul confessionem teneat, pro qua Paulus prælatus, coronam justitiae adeptus est, quam dabit ille justus judex³⁵; nec huic tantummodo, sed et omnibus eidem similibus.

11. Hujusmodi meditatio ac pietatis exercitium sanctis perpetuo familiare, **109** nunc quoque instat; vult enim Scriptura, ut, cum fuerimus ita affecti, cum illis festum celebremus. Quid enim aliud festum est, nisi ad Deum oratio continua, pietatis scientia, et preces non vaga quadam ratione, sed concordi cordium consensu acta? Quapropter volens Paulus nos hoc modo semper esse dispositos, mandat dicens³⁶: « Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. » Ne igitur seorsum, sed conjunctum atque concorditer cuncti simul festum agamus, eeu hortatur Propheta dicens³⁷: « Venite, exsultemus Domino, laudemus Deum Salvatorem nostrum. » Quis ita piger est, quis, inquam, audita divina voce, quodlibet haud omittit negotium, ut ad communem concionem festalemque conventum accurrat, qui non uno in loco celebratur? Non enim unius loci solemnitas, sed in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum³⁸. » Non uno in loco sacrificium offertur, sed in omni populo thus offertur mundumque sacrificium Deo³⁹. Cum sic unanimiter extolletur laus et oratio ab iis, qui ubique sunt, ad Patrem illum clementem ac bonum; cum universa catholica Ecclesia, ubique diffusa, conjunctim et cum exultante lætitia Deum adorabit; cum unusquisque generatim laudem extollet, dicetque amen; quam bene nobis erit, fratres mei! Quis non gaudebit, cum recte orabit? Tunc ipsa hostilis artificii mœnia, tanquam Jerichuntis⁴⁰ subito cadent: tunc purum Spiritus sancti donum in singulos copiose effundetur, **110** ita ut omnes agnito Spiritus adventu dicturi sint⁴¹: « Repleti sumus mane misericordia tua, et lætati sumus, atque exultavimus in diebus nostris. »

12. Quæ cum ita se habeant, cantemus cum sanctis, nemoque nostrum hæc officia negligat, quolibet angustiarum respectu habitu aut tentationi, præcipue illarum, quas nunc per invidiam nobis suscitant Eusebiani, nobisque crimi et accusationi vertunt usque ad necem rectum nostrum cultum, D qui tamen in Dei tutela est; sed tanquam fideles Dei famulos nosmet geramus, quandoquidem scitis salutem nostram ipso angustiarum tempore confiseri. Dominus quoque jampridem promisit dicens⁴²: « Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et malum adversus vos dixerint, mentiones propter me. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. » Item Salvatoris effatum est, haud omnes in mundo angustiis corripi, sed qui Deum timent⁴³. Quapropter quoties nos inimici gravius affligunt, nos solamine utimur: et

²⁷ II Tim. ii, 16, 17. ²⁸ ibid. 48. ²⁹ II Tim. iii, 42. ³⁰ ibid. 44. ³¹ I Tim. vi, 12. ³² I Tim. iv, 7, 8. ³³ II Tim. ii, 19. ³⁴ Exod. viii, 26. ³⁵ II Tim. iv, 8. ³⁶ I Thess. v, 16. ³⁷ Psal. xciv, 1. ³⁸ Psal. xviii, 5. ³⁹ Malach. i, 11. ⁴⁰ Josue vi, 20. ⁴¹ Psal. lxxxix, 14. ⁴² Matth. v, 11, 12. ⁴³ John xv, 19.

quamvis illi injuriam inferant, nos concordiae vin-
cula astringimus : quoties denique impedire nos a
recta religione satagunt, nos eam cum fiducia præ-
dicamus, dicentes ⁴⁴: « Omnia hæc nobis supervene-
runt, quia tui non sumus oblieti, » neque impietatem
commisimus cum Ario ac Manete, qui dicunt te ex
non existentibus factum, cum tamen Verbum semper
cum Patre fuerit, ex eoque sit.

111 13. Ergo nos quoque, fratres mei, solemnes
simus; non enim rem celebramus tristitiam vel mo-
lestiam. Neque misceamur hæreticis, propter tenta-
tiones, quæ pietatis causa brevi tempore accident ;
verum ita nos geramus tanquam gaudio elati ac
lætantes; ne sit cor nostrum mœrore pulsatum, ceu
Caini; sed tanquam servi fideles bonique dictum
audiamus: « Intra in gaudium Domini tui⁴⁵. » Neque
omnino Paschalia hæc quasi tristitia atque angoris
loco habeamus, ut forte quis arbitrabitur, sed hil-
aritate redundantes et gaudio, festales simus, neglecta
Judaorum fraude et Arianorum prædicatione, quæ
deitatem Filio eripit, eumque in creaturis connu-
merat : sed justitiam illam a Domino patratam con-
sideremus. Certe dolus Judæorum et effrenis Aria-
norum improbitas nihil aliud quam tristitiam medi-
tantur : etenim primo illi Dominum interfecerunt ;
hi autem triumphum ejus de morte abolerent, quam
ipse a Judæis depulerat, dum aiunt haud creatorem
esse, sed creaturam. Atqui si creatura fuisset, mors
eum detinuisse; verum tamen cum ipsum, Scriptura
teste ⁴⁶, non detinuerit, sequitur ut non creatura,
sed creaturarum sit Dominus ; quod festi hujus im-
mortale argumentum est.

14. Mortis Dominus mortem voluit destruere ;
quodque Dominus voluit omnino peractum est. Om-
nes nos de morte ad vitam transibimus. Judæorum
consilium, nec non eorum qui bis assimilantur,
vanum evasit ; neque **112** prout voluerant contigit,
sed res in contrarium cessit. Utrosque irridet qui
in cœlis residet, et eos Dominus ludibrio habet ⁴⁷.
Hujus rei causa Dominus cum ad necem duceretur,
subsequentes feminas flentesque objurgabat, dicens:
« Nolite me desdere⁴⁸; » volens his verbis significare,
mortem suam haud tristificam esse, sed lætificam ;
et quod etiamsi pro nobis moreretur, ipse vivit ; et
quod nequaquam ex nihilo exstitit, sed ex Patre. Res
enim vero gaudio digna ! triumphalis nempe victo-
ria adversus mortem, nostraque simul imputribili-
tas, per Dominicum illud corpus : etenim eo resus-
citato, futura pariter nostra resurrectio est : cum-
que ejus corpus corruptionis iminune fuerit, sine
dubio id nostræ incorruptibilitatis causa fit. Sicut
autem propter unum hominem, ut veraciter Paulus
ait ⁴⁹, ad omnes homines peccatum transiit, sic ob
Domini nostri Jesu Christi resurrectionem omnes

A resurgemus : oportetque, ait, corruptibile hoc in-
duere incorruptionem, et mortale hoc induere im-
mortalitatem ⁵⁰. Id tempore passionis accidit, qua
Dominus noster pro nobis obiit, et Pascha nostrum
immolatus est Christus. Propterea igitur quia im-
molatus fuit, unusquisque eo vescetur, et hilariter
seduloque alimoniam hanc participabit. Ipse vero
sine invidia unicuique semel communicabit ; et in
singulis commorans, sicut fons aquarum decurren-
tium in vitam æternam ⁵¹.

15. Exordiemur itaque quadragesimam die **ix**
mensis Phamenoth, Deoque per hos dies servientes
cum continentia, nosque in antecessum **113** puri-
ficantes, initium sancti Paschatis faciemus die **xix**
mensis Pharmuthi. Dein jejuna nectentes usque ad
Sabbatum, nempe ad **xix** mensis diem, finem illo-
rum faciemus obscuru serotino, post quod orietur
nobis lux Dominicalis, sancta, inquam, Dominica
nobis splendescet, qua Dominus noster surrexit.
Decet autem nos lætari et illo gaudio exultare,
quod ex operibus bonis provenit, per illas reliquias
septem hebdomadas, quæ est Pentecoste, gloriam
Patri dantes dicentesque ⁵²: « Hæc dies quam fecit
Dominus, lætemur et exultemus in ea, » per Domi-
num ac Salvatorem nostrum Jesum Christum, per
quem eidem et ejus Patri, gloria sit atque imperium
in sæcula sæculorum. Amen.

Salutate invicem cum osculo sancto. Salutant vos
cuncti qui mecum sunt fratres. Oro ut valeatis in
Domino, dilecti fratres.

C Sancti Athanasii epistola undecima explicit.

EJUSDEM SANCTI ATHANASII EPISTOLA AD SERAPIONEM
TRUMEOS EPISCOPUM.

(Chr. anno 310 vel 341.)

Dilecto fratri nostroque in ministerio collegæ, Se-
rapioni (71).

1. Gratiae sint providentiae divinae, propter ea quæ
singulis horis tribuit nobis beneficia, et quia nunc
quoque ad hoc festi tempus pervenire concessit.
Interim misi tibi, dilecte noster, epistolam quam
more solito de praesenti festo lucubravi, ut per te
fratres pariter omnes lætitiae diem cognoscauit.

114 Quoniam vero Meletiani, cum de Syria vene-
runt, gloriati sunt id obtinuisse, quod minime ad
eos spectabat, id est se quoque catholicæ Ecclesiæ
ascriptos fuisse, idcirco misi tibi exemplar unius
epistolæ illorum ministerii nostri collegarum, qui
sunt de Palæstina, ut tu hac lecta cognoscas hypo-
critarum illorum circa id fraudem. Nam quia, ut
supra dixi, semet jactabant, necesse fuit ut ad Sy-
riae episcopos scriberem ; nobisque ill.co Palæstini
responderunt, judicium de illis editum confirman-
tes, ceu tu ex rei expositione cognosces. Ne tu enim

⁴⁴ Psal. XLIII, 18. ⁴⁵ Matth. XXV, 21, 23. ⁴⁶ Act. II, 24. ⁴⁷ Psal. II, 4. ⁴⁸ Luc. XXIII, 28. ⁴⁹ Rom. V, 12. ⁵⁰ I Cor. XV, 53. ⁵¹ Joan. IV, 14. ⁵² Psal. cxvii, 24.

(71) Hujus Serapionis epistolas Græcas duas nos
ante hos annos vulgavimus ; priorem brevem in

Class. AA., tom. V, pag. 562; alteram libelli instar
prolixam in Spicil. Rom., toni. IV, pag. 45-67.

cunctorum episcoporum epistolas continuatim legeres, nisi tibi ceterarum unum conforme exemplum, ut hinc omnium voluntatem rescas. Et sane intelligo, quod ex hoc convicti, summum omnium hominum odium incurant. Sic itaque propter hos hypocritas apprime necessarium impenseque urgens existimavi rem hanc modestiæ vestræ significare. Scripsi autem singulis fore ut tu quadragesimam indiceres fratribus, eisque jejunium suaderes, ne, dum universus orbis jejunal, nos Ægyptii risui essemus, quia non jejunemus, atque hos dies in hilaritate transigamus (72). Ac ne hac excusatione quisquam utatur, quod epistola (non) sit lecta, quominus jejunii debitum agnoscamus, hunc oportet obtentum de medio auferre, dareque operam ut ante quadragesimam omnino legatur, ne aliqua ansa capta, jejunium omittatur. Profecto ex hujus lectione **115** jejunii officium dissent; sed et tu nihilominus, dilecte, sive hoc sive alio modo, suade illis atque eos edoce ut quadragesimale jejunium obeant: pessimum quippe foret, si cum orbis universo ita se gerit, soli Ægyptii jejunii loco voluntati indulgerent. Evidem ægre ferens quod nonnulli hanc nos ob causam irrideant, ad te scribere coactus sum. Porro his acceptis lectisque litteris, nihili, dilecte noster, rescribes, ut hac notitia exhibarer.

2. Necessarium insuper judicavi vos certiores facere, substitutos fuisse defunctis episcopos, Tanis Theodorum loco Eliæ; Arsinoite Silvanum pro Calosyrio; Parali Nemesianum pro Nonno; Bicheti (72') Heraclium; Tentyris Andronicum pro Saprione parente ipsius; Thebis Philonem pro Philonem: Maximianopoli Herminium pro Atra (73); Apollone inferiore Serapionem pro Polotione (74); Aphroditæ Serenum pro Theodoro; Rhinocorū-

B ræ (75) Salomonem; Setatmæ (76) Arabionem. Itemque in Marmarica, Geruatis (77) orientalibus Andragathum pro Hierace; Geruatis australibus, Chennitum pro Nicone (78). Hæc aio, ut his scribatis, mutuoque canonicas epistolas recipiatis.

16 Salutate invicem cum osculo sancto. Salutant vos cuncti qui mecum sunt fratres.

Hanc epistolam ex urbe Roma scripsit (79). Deest autem duodecima.

EPISTOLA XIII.

(Chr. anno 341.)

HÆC EST ATHANASIUS XIII EPISTOLA (80), IN CONSULATU MARCELLINI ET PROBINI (81), CUM ESSET PRÆFECTUS LONGINUS, INDICIONE XIV, XIII KAL. MAI, DIE XXIV PHARMUTHI, DIOCLETIANI ANNO LVII.

1. Nunc quoque, fratres mei dilectissimi, haud demoror vobis indicare Salvatoris (82) juxta annum consuetudinem solemnitatem. Si hostes Christi vos una nobiscum molestiis et cruciatis oppresserunt, Deus tamen nos per fidem mutum consolatur. En ex urbe Roma ad vos scribo (83), in qua cum fratribus festum exigens, vobisum etiam spiritu ac voluntate id celebrabo; preces pariter Deo illi attollens, qui nobis concessit non solum in **117** ipsum credere, sed etiam pro ipso nunc pati. Quanquam vero abesse a vobis dolemus, Deus nihilominus nos ad scribendum vobis extimulat, ut epistolarum saltem commercio recreemur, cunctique ad bonam frugem excitentur. Multæ sane oppressiones et persecutioes acerrimæ contra Ecclesiam et contra nos peractæ fuerunt. Quidam enim hæretici homines, corruptam mentem gerautes, nec in tide probati, bello adversus virtutem suscepto, violenter Ecclesiam insectantur, ita ut fratres nonnulli seduci se patientur, alii vero propter cruciatus siant desertores: quodque acerbius

(72) Hoc videlicet contingebat, si quando diverso die a Christianis Pascha celebraretur, quod ante Nicænum decretum reapse usuvenerat. Urget itaque Athanasius Paschalis diei indictionem, quo ex debita norma cognito, concorditer Christiani Ægyptii solemnitatem celebrarent.

(72') Stephanus Byz. *De urb.*: Μέτηλις πόλις Αγυπτία, πλάτειον Ἀλεξανδρεῖας, ἦν τὸν Βῆγχος λέγεται. Ergo Bichelis eadem videtur quæ Metelis, urbs cognita episcopalisis.

(73) An Hermion et Atla et mox Politiano?

(74) Legendum Plutione, prout scribit ipse Athanasius, *Apol. contra Arianos*, n. 40 et 74.

(75) Syr. Dinocoruri. Sed patet mendum.

(76) Syrum vocabulum legi potest etiam *Stemmatum*. Num *Sennudae* aut *Sennenai*, id est *Sebennyti*?

(77) Gereatis in itin. Ant. ed. Wess. pag. 71. At Theophilus in Paschali an. 404, scribit Geras.

(78) De his urbibus episcopalibus *Or. Ch. t. II*, col. 534, 535, 539, 570, 517, 611, 603, 586.

(79) Scilicet Athanasius Romam profugerat sub Julio pontifice, ut ait scriptor anonymus *Vitæ illius* n. 15, aliquie historici. Nam verba *deest duodecima* Syrus interpres posuit vel amanuensis. Atqui undecima data fuit an. 359, coss. Constantio II et Constante I. Quæ autem mox sequitur tertia decima, anni est 341, coss. Marcellino et Probino.

Ergo duodecima scribi debuerat anno intermedio, coss. Acindyno et Proclo. Jam vero in Chronicō dictum fuit non potuisse illo anno 340 mitti ab Athanasio *more solito* (id est publico) epistola festalem. *More solito*, inquam, idro fortasse dixit, quia clanculum et serius miserit. Et tamen in *Epistola ad Serapionem* ait Athanasius se includere consuetam festalem, ab illo in Ægypto diribendam. Hæc vero inclusa utrum duodecima fuerit an tertia decima, quam æque se ex urbe Roma scribere ait divus Pater, non omnino delinio. Etenim Cosmas certe Indicopleustes tot heortasticas numerat, quot Athanasiani episcopatus annos, videlicet 45. Etsi enim annis 46 prefuit Alexandrinae sedi Athanasius, primo tamen non scripsisse narratur in Chronicō.

(80) In Chronicō ad an. 341, coss. Marcellino et Probino, dicitur Athanasius non scripsisse; mendose tamen dicitur, ut ex hac appareat.

(81) Syr. hic *Probiani*, sed in Chronicō recte *Probini*.

(82) Syr. *salutarem*. Sed sine dubio Græce fuit σωτήριον ἐσπέρην, quod pro lingua genio transferendum erat, ut fecimus.

(83) Indidem scripserat ad Serapionem anno praecedente, vel hoc ipso, prout criticis definire placeverit.

est, illorum contumeliae ad episcopos usque pertinunt. Haud idcirco tamen festi oblio nos capiat; imo magis recordemur, atque ejus identidem commemorationea mente versemus. Profecto quæ huic festali tempori congruunt, ea increduli homines minime curant, quorum universa vita ebrietate ac vitiis coasumitur: quæ vero ipsi festa agunt, ea tristitiam potius quam gaudium pariunt. Cæterum haud hi magnopere nobis obsint, qui vitam hic transitoriam degimus. Adhuc tempus superest: hæc vero eveniunt exercitii experimentique nostri causa, ut comperti stabiles probatique servi Christi, sanctorum hæreditatis filii simus. Namque, ut ait Jobus⁸³, « Mundus universus tentationis stadium est terribilis. » Probantur autem (homines) in hoc mundo gravibus molestisque anxietatibus, ut unusquisque dignam a Deo accipiat mercedem. Sic enim per prophetam dixit⁸⁴: **118** « Ego Dominus scrutans corda, et vestigans renes, ut dem unicuique juxta vias suas. »

2. Homo sane dum experimento probatur, quid sibi eventurum sit non prænoscit; sed generatim tantum ante sententiam latam agnoscat. Verumtamen bonus atque amator hominum (Deus) singulos pro operum meritis remunerabitur; quo sit ut passim quisque dicere soleat: Justum est Dei judicium, sicut etiam Prophetæ ait⁸⁵: « Dominus quod justum est inquirit, et scrutatur renes. » Propterea singulatim nos vestigat, vel ut iis qui non intelligunt, manifestetur virtus ab illis quorunq; sit experimentum, prout Jobo dictum fuit⁸⁶: « Credisne memet tibi denique manifestasse, ut tu justus appareas? » Vel quod ubi propria opera inspicerint, eujusmodi fuerint agnitiuri sint; ideoque a malitia sua resipiscunt, aut in vera fide manebunt. Interim beatissimus Paulus, dum angustiis premeretur, persecutionem, famem, sitiisque pateretur, omnibus superior erat per Jesum Christum qui dilexit nos. Patiebatur in infirmitate corpore, credebat, sperabat, atque ita spiritu roborabatur, virtusque ejus in infirmitate perficiebatur.

3. Cæteri quoque sancti homines, Deo pariter confidentes, probationem hanc cum gaudio excipiebant, ut Jobus aiebat⁸⁷: « Sit nomen Domini benedictum. » Psalmista item⁸⁸: « Proba me, Domine, et tenta me; scrutare cor meum et renes meos. » Reapse virtutis probatio ignavos coarguit. **119** Quamobrem gnari ipsi quanta fieret purgatio et utilitas ab igne divino, in ejusmodi temptationibus animum non despondebant, imo et fortius persistabant, detrimenta patientes, nullis casibus territi, et tanquam aurum ex igne splendidiores prodibant.

⁸³ Job vii, 4. ⁸⁴ Jer. xvii, 10. ⁸⁵ Psal. vii, 10.
⁸⁶ Psal. xvi, 3, 4. ⁸⁷ II Cor. xi, 10. ⁸⁸ I Tim. iv, 7. ⁸⁹ 27-52.

(84) Mirum! Nos in hujus collectionis tomo II, pag. 493, fragmentum elideramus ex codice quodam Vaticano sumptum, cum titulo Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς ἡγετικῆς, sancti Athanasii ex 15 epistola, ibique in adnotatione suspicati fueramus

A Sie ille, qui in pari palæstra exercitus fuit, aiebat⁹⁰: « Probasti cor meum, et visitasti nocte; vestigasti, et nihil in me iniquum reperisti; ut non loquatur os meum opera hominum. » At illi qui illegitimis moribus sunt, quia nihil nisi comedere, potare, ac mori, cogitant, tentationes præcipiti instar reputant. Hi nimurum facile in hujusmodi casibus corrunt: et quia in fide non sunt probati, reprobo sensui se tradent, et flagitiis semet inquinabunt. Ideo beatissimus Paulus ad ejusmodi exercititia nos excitat, seque apprime in exemplum præbet, dicens⁹¹: « Prepterea angustias opto (Gr. εὐδοξῶ) et infirmitates. » Additque: « Exerce te in timore Domini. » Sciebat enim quas fuissent tentationes perpessi ii qui in timore Domini vivere constituerant. Atque ut sui discipuli in his exercerentur, optabat ipse labores, propter timorem Domini; ut temptationibus supervenientibus, et angustiis ingruentibus, tanquam experti homines eas facile tolerarent. Nam qui animum suum in his occupat, consuetudine ipsa fit interius peritus (84). Hinc beatissimi martyres, cum se ab initio ærumnis assuefissent, repente extiterunt perfecti in Christo, et ignominiam **120** corporis teruncii fecerunt, quia speratain requiem intentis oculis propiciebant.

4. Cuncti autem qui promulgarunt nomina sua super terram⁹², et quorum cura ad ligna et stipulas herbasque, et (idola) his similia, conversa erait, hi ærumnarum inexperti, a cœlorum regno se alienarunt. Quod si contra scivissent, ab angustiis patientiam perfici, a patientia fieri probationem, ex probatione spem oriri, spem denique non pudefacere; hi sane exercitationes illas adamassent, Paulum imitantes qui ait⁹³: « Subjugo corpus meum, et in servitatem redigo; ne, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus forte siam. » Porro facilius molestias illas sibi identidem incidentes pertulissent, si prophetæ monitis paruisserent dicentes⁹⁴: « Beatus homo, qui portaverit jugum tuum ab adolescentia sua! Sedebit humi solitarius, quia jugum tuum tulit: maxillam percussient se tradet, satiabitur contumeliis; quia Dominus non repellat in perpetuum; sed dum humiliat, clemens est, secundum multitudinem misericordiarum suarum. » Quidquid inimici agunt, flagella, ignominiae, contumeliæ sunt, quæ tamen numerum misericordiarum Dei superare non poterunt. Harum molestiarum nonnullæ adhuc manent, nihilo tamen minus temporaneæ sunt; sed Deus omni tempore miseretur, abundanter tribuens misericordias suas volentibus. Ideo, fratres dilectissimi, haud temporanea hæc spectare debemus, sed

⁹⁰ Job xxxiii, 32. ⁹¹ Job i, 21. ⁹² Psal. xxv, 2. ⁹³ Psal. xlvi, 12. ⁹⁴ I Cor. ix, 27. ⁹⁵ Thren.

pertinere reapse ad divi viri heortasticas, quod nunc feliciter ita se habere compemus. En itaque Graecum fragmentum: Οἵ τε τις τὴν διάνοιαν ἀστροφή, ἐν τούτοις λανθάνουσαν τὴν προθυμίαν πόδες τὴν συνήθειαν ἔχει.

æterna. **121** Et si angustiae instant, harum finis erit: et si ignominiae persecutionesque non desunt, nihil tamen hæ sunt præ illa quæsita spe. Præsentia hæc omnia ineptiæ sunt præ futuris illis. Non sunt æquales passiones hujus temporis spei futuræ⁶⁰. Quid reapse exæquaverit regnum Dei? Vel quid æternæ vita comparabitur? Quanti demum est, quod hic contribuimus, ut hæreditatem illic consequamur? Nos quippe erimus Dei hæredes, et filii hæreditatis Christi.

5. Itaque, dilecti mei, ne quæso intueamur angustias et persecutiones, sed spem potius, quæ persecutionum causa nobis proposita est. Qua in re prodest nobis patriarchæ Issacharis exemplum, prout in Bibiliis dicitur⁶¹: « Issachar pulchritudinem concupivit, requiescens inter possessiones, videsque requiem quod esset bona, et terrain quod pinguis, supposuit humerum suum labori, fuisse vir agricola. » Divino amore vulneratus fuit, ut illa Cantici sponsa⁶², atque utilitatem de sacris libris percepit: neque ex Veteri Testamento tantum, verum ad possessionem utramque cogitationes suas intendit. Interim velut ille, cui natæ sunt alæ, cœlestem requiem spectabat: nam terrena quidem requies in operibus bonis habetur; verum enimvero genuina illa et cœlestis, nova semper est nec veterascit. Terrena requies transitoria est, teste Domino; sed futura, quæ sanctos complectetur, immortalis. His itaque consideratis patriarcha Issachar libenter gloriabatur molestiis et ærumnis, atque humerum supponebat **122** labori; sine querela erat cum percipientibus se; neque animum demittebat in ignominia, sed quasi vir fortis de omnibus triumphabat, et majore cum alacritate terram suam excolebat. Verbum quidem serebat, ipse autem vigil agricolabat, donec maturescens fructus pene centuplex factus est.

6. Quid est hoc, dilecti mei, nisi quod cum inimicos patienter ferimus, tunc de angustiis gloriamur? Et cum persecutionem patimur, concidere animis nequaquam oportet, sed potius erga coronam decurrere supernæ vocationis in Christo Iesu Domino nostro. Et cum injuria afficimur, ne, quæso, commoveamur, sed maxillam nostram percipientibus præbeamus, simul humerum nostrum inclinantes. Deliciarum quidem et jurgiorum amatores tentantur, ut beatus Jacobus apostolus ait⁶³: « Abstracti et illecti a concupiscentia sua; » nos tamen scimus pro veritate nos pati, nec nisi a negatoribus Dei percuti et infestari: speramusque plenum gaudium obtainere, juxta Jacobi dictum⁶⁴: « Cum in variis probationum tentationes inciderimus, scimus quod probatio fidei nostræ patientiam operatur. » Et dum festum agimus, fratres mei, læto animo sumus, probe

A scientes salutem nostram in angustiarum tempore esse depositam. Neque enim Salvator noster requietendo nos salvavit; sed pro nobis patiënto, mortem destruxit. Propterca prædixit⁶⁵: « Presuram in mundo habebitis. » Neque hoc de omnibus dixit, sed de illis qui cum fide constante ei deservient: prævidit, inquam, fore ut iī qui Deum metuent, persecutionem patientur.

123 7. Homines scelesti, ac nebulones eo deveniunt, ut prave agendo fallant et fallaptor, velut ii qui somnia explanant, aut falsi prophetæ qui miracula a se patratum iri spondent, hi videlicet insipientes, non vino ebrii sed nequitia sua, stabilitatem promittunt, et comminationes jactant. Cavete quomodo his credatis; sed cum tentationes ingrunt,

B mansuetudinem tenere discamus, nec ab his irritiamur. Sic enim Israeliticum populum ore Moysis Deus admonebat⁶⁶: « Si surrexerit in medio tui propheta, aut somniorum somniator, edidegitque signa aut portenta, et evenerint ea signa ac portenta quæ prædixerat; dixeritque: Eamus ad serviendum diis alienis quos vos ignoratis; cavete ne audiatis verba prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut dignoseat, utrum toto corde vestro Dominum Deum vestrum diligatis. » Quamobrem si in hisce rebus tentati fuerimus, a charitate Dei separari non debemus. Sed nunc quoque festum agamus, dilecti mei; ad idque accedamus non tanquam ad diem mœroris, sed lætitiae potius in Christo, quo quotidie vescimur (85). Tum remores ejus (agni), qui diebus Paschalibus occidebatur, Pascha celebremus in quo Christus fuit occisus. Ille (agnus) populum ex Ægypto eduxit; Christus mortem destruxit, simulque eum qui imperium mortis habebat, id est diabolum, quem nunc pudençare possumus; opemque iis conferre, qui in angustiis sunt, atque ad Deum noctu diuque clarrant.

124 8. Ergo quadragesimale jejunium incipiems die xiii Phamenoth; sancta vero Paschalis hebdomada ordietur die xviii Pharmuthi. Finiemus demum jejunia Sabbato, die xxiii. Denique magna Dominica erit die xxiv ejusdem mensis Pharmuthi. Ex quo suppeditabimus tempus usque ad Pentecostem. Porro in cunctis Christum laudemus, qui nos vocavit; D atque ita ex hostibus liberabimur, per Jesum Christum Dominum nostrum; per quem gloria sit et imperium Patri ipsius in sæcula sæculorum. Amen.

Salutare omnes cum osculo sancto. Salutant vos, qui mecum hic sunt, cuncti. Oro, fratres atque dilecti, ut per Dominum nostrum valeatis.

Hanc quoque (epistolam Athanasius) Roma scripsit.

Explicit decima tertia epistola.

⁶⁰ Rom. viii, 18. ⁶¹ Gen. xl ix, 14, 15. ⁶² Cant. iv, 9. ⁶³ Jac. i, 14. ⁶⁴ ibid. 2, 3. ⁶⁵ Joan. xvi, 53.
⁶⁶ Deut. xiii, 1-3.

(85) Videsis eucharisticæ communionis, vel certe sacerdotalis liturgiæ seu missæ, usum quotidianum.

EPISTOLA XIV.

(Chr. anno 342.)

HÆC EST XIV ATHANASII EPISTOLA IN CONSULATU TERTIO CONSTANTII, ET SECUNDO CONSTANTIS, GUBERNANTE EODEM LONGINO, INDICTI ONE XV, JUTA QUAM PASCHATIS DOMINICA ERAT III IDUS APRILIS, ID EST DIE XIV PHARMUTHI, ANNO DIOCLETIANI LVIII.

1. Solemnitatis nostræ lætitia, fratres mei, semper instat, neque unquam recedit ab illis qui festum agere acent. Proximum nobis est Verbum **125** illud, quod pro nobis omnia factum est, Dominus, inquam, noster Jesus Christus, qui apud nos indesinenter spondet se esse mansurum. Quamobrem clamat dicens ⁶⁷ : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus sæculi. » Quemadmodum autem ipse pastor est, summus sacerdos, via, et janua, simulque omnia pro nobis factus est, ita etiam festum atque solemnitas nobis apparuit, cœu beatus ait Apostolus ⁶⁸ : « Pascha nostrum immolatus est Christus, » qui exspectabatur. Sed ad Psalmistæ quoque preces illuxit dicentis ⁶⁹ : « Exsultatio mea, erue me a circumstantibus me. » Hæc est vera exsultatio, hæc est germana solemnitas, malorum nempe despulsio; ad quam ut unusquisque perveniat, rectis omnino moribus sit, suaque mente meditetur in quiete timoris Dei. Sic etiam sancti dum viverent, omni ætate sua lætabantur, tanquam in festo; quorum unus, nempe beatus David ⁷⁰, noctu surgebat haud semel sed septies, et Deum precibus propitiabat. Alter, magnus videlicet Moyses, hymnis exsultabat, laudesque canebat ⁷¹ ob victoriam de Pharaone relataam, et de iis qui laboribus (Hebreos) oppresserant. Postremo alii assidua cum hilaritate sacro cultu perfungebantur, veluti magnus Samuel, et beatus ille Elias; qui morum suorum merito libertatem sunt adepti, et nunc festum agunt in cœlo, et de sua in umbra olim peregrinatione lætantur, et jam veritatem a figura discernunt.

2. Nos autem nunc solemnitatem agentes, quas vias corripimus? Et festo **126** huic propinquantes, quem ducem habebimus? Neminem profecto, dilecti mei, nisi quem vos ipsi mecum dicetis Dominum nostrum Jesum Christum, qui ait ⁷² : « Ego sum via. » Ipse est qui, ut beatus inquit Joannes ⁷³, tollit peccatum mundi: ipse animas nostras purificat, cœu dicit alicubi Jeremias propheta ⁷⁴: « State super vias, et videte, et dispicite quænam sit via bona, et in ea invenietis animarum vestrarum emendationem. » Olim vero hircorum sanguis, et cinis vituli super immundos aspersus, purificando tantum corpori aptus erat: nunc per Verbi Dei gratiam unusquisque abunde mundatur: quod si mox sectabimur, licebit nobis hic tanquam in vestibulis cœlestis Jerusalemi festum illud æternum præmeditari:

A sicut etiam beati apostoli, qui ducem suum Salvatorem sequebantur, et tunc erant, et adhuc in praesenti sunt hujusmodi gratiae magistri; namque aiebant ⁷⁵ : « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. » Videlicet nos sequimur Dominum; et festum Domini, non verbis tantum sed operibus adimplemus. Jam quælibet legis mandatique executio duplii actu (id est re verboque) constat: atque illa magnus ille Moyses, cum hieraticas leges ferebat, sponderi sibi a populo executionem volebat; ne postquam obedientiam spondisserint, mendacii criminalitionem vellent incurrire, si forte verba in rem minime contulissent. Sic ergo festi et Paschatis peractio quæ sit, extra questionem est, nec ullo responsu eget; sed facti cum dicto copula efficitur, B dicente **127** Moyse ⁷⁶ : « Et peragant filii Israelis Pascha: » nimirum ad præceptum quod attinet, actus a dicto non absit; namque ipsa executio operam levat.

C 3. De his rebus prudenter me facere arbitror, si vos erudiero. Sane haud semel et in aliis epistolis spartam hanc adornavimus; nunc vero præcipue necessarium est, ut vobiscum ego meminerim, Scripturam sacram nolle nos simpliciter ad Paschatis festum accedere, sed non sine allegoriis, traditionibus, legisque observantia, quemadmodum ex historia didicimus ⁷⁷: « Alienigena autem, et empticius, aut incircumcisus, Pascha non comedat. » Nec vero id omni in domo comedendum erat; sed festinanter jubebatur fieri ⁷⁸: quia antiquitus affliti suimus et contristati sub Pharaonis servitio, atque eorum jussibus qui ad labores compellebant. Illa se antiquitus gesserunt Israelis filii, et hanc habendi figuram digni habiti sunt. Atqui illa propter hæc nostra fuerunt, et ad hoc nos festum per illud priscum adducimur. Sicut etiam Dei Verbum, cum hoc ipsum optaret, aiebat discipulis ⁷⁹ : « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Atque illa quidem historia est admirabilis: etenim cum id opus fieret, inumquamque vides quasi ad pompam choreamque pergentem; quippe calceati prodibant cum baculis atque azymo; quæ omnia cum in umbra præcederent, non sine allegoria sunt. Proxima nunc nobis est veritas, imago illa Dei invisibilis, Dominus noster Jesus Christus, lux vera. Ipse **128** loco baculi, sceptrum nobis est; pro azymo, panis qui de celo descendit; pro calceamentis, Evangelii apparatus instruit; atque ut summatis dicam, ipse omni in re ad Patrem suum nos dirigit. Quod si nos inimici persecutionibus premerent, is Moyse melius ejusque verbis, nobis animos adderet dicendo ⁸⁰: « Confidite, ego vici malignum. » Et si, Rubro mari transmisso, æstus fervor nos oppimeret, et aliqua

⁶⁷ Matth. xxviii, 20. ⁶⁸ I Cor. v, 7. ⁶⁹ Psal. xxxi, 7. ⁷⁰ Psal. cxviii, 62, 164. ⁷¹ Exod. xv, 1. ⁷² Joan. xiv, 6. ⁷³ Joan. i, 29. ⁷⁴ Jer. vi, 16. ⁷⁵ Matth. xix, 27. ⁷⁶ Num. ix, 2. ⁷⁷ Exod. xii, 43. ⁷⁸ ibid. 41. ⁷⁹ Luc. xxii, 45. ⁸⁰ Joan. xvi, 33.

aquaæ amaritudo occurreret, illuc Dominus appareret, suamque nobis dulcedinem impertiretur, cum suo vivifico fonte, dicens⁴¹: « Si quis sit, veniat ad me et bibat. »

4. Cur ergo differimus aut demoramus, quoniam ad solemnitatem cum omni hilaritate ac sedulitate veniamus, Jesu fidentes qui invitat nos; qui pro nobis omnia factus est, salutis nostræ curam modis plurimis gerens? Qui nostri causa esurientemque siti vit, is alit potaque per sua salutaria dona. Hæc est ejus gloria, hoc ejus divinitatis miraculum, qui dolorum nostrorum naturam sua bonitate immutavit. Cumque ipse vita esset, ut nos vivificaret est mortuus; et Verbum cum esset, in carne exstitit, ut Verbum carnem erudiret; et vitæ fons cum esset, sicut nostram adeptavit, ut nos idcirco ad festum cohortaretur dicens: « Si quis sit, veniat ad me, et bibat. » Moyses olim festi initium intimavit dicendo⁴²: « Mensis iste, vobis principium mensium erit. » Dominus autem, qui in fine sæculorum descendit, atium diem proclamat, non ut legem destruat, absit! sed ut **129** lex statuatur, atque ut culmen legi imponatur. « Finis enim legis Christus est, ad justitiam omni credenti, » ut beatus Paulus ait⁴³: « Num legem sile destruimus? absit! sed legem statuimus⁴⁴. » Hæc nimirum stupore affectant ministros illos abs Iudeis missos, qui demirantes Pharisæis dixerunt⁴⁵: « Nunquam sic locutus est homo. » Quid porro stupori ministris fuit? vel quid sic homines miraculo interesse impulsit? Nihil profecto aliud nisi fiducia illa et auctoritas Salvatoris nostri. Olim vero quotiescumque propheta aut legisperiti sacras Scripturas legerunt, cavarabant prorsus ne quid ad se traherent, sed potius ad alios referendum curabant, quod legebant. Nam Moyses propheta⁴⁶, « Dominus, inquit, constituet vobis prophetam ex fratribus vestris; ipsi auscultate in oīnibus, quæ præcipiet vobis. » Isaias autem⁴⁷: « Ecce virgo concipiet in utero suo, et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel. » Alius alia de Domino vaticinabatur. Secus tamen Dominus, qui non ad alium verba referebat, sed de seipso omnia recitabat, dicens⁴⁸: « Si quis sit, veniat ad me: » nou ad alium, inquam, sed « ad me. » Nonnullos quidem ex iis de meo adventu narrantes audierit; ex me tamen, noa ex aliis bibat.

5. Igitur etiam nos cum ad festum veniemus, haud tanquam ad priscas umbras (veniamus); hæc quippe finem nocte sunt; neque veluti ad simplex festum; sed ad Dominum, qui ipsem festum est, festinemus: **130** neque arbitremur festum esse voluptatem quandam et ventris oblectamentum, sed virtutis potius ostensionem. At vero ethnorum solemnitates ingluvie et omni pigritia scatenant. Illi solemniter agere putant, si inertes sint; et dum

⁴¹ Joan. vii, 37. ⁴² Exod. xii, 2. ⁴³ Rom. x, 4. ⁴⁴ Rom. iii, 31. ⁴⁵ Joan. vii, 40. ⁴⁶ Deut. xviii, 15. ⁴⁷ Isa. vii, 14. ⁴⁸ Joan. vii, 37. ⁴⁹ Zach. viii, 19. ⁵⁰ II Cor. vi, 5. ⁵¹ Rom. ix, 3. ⁵² Psal. vii, 4, 5.

A festum agunt, perditionis opera patrant. At festa nostra virtutis exercitationes sunt, abstinentie, castitatisque; ceu prophætica quoque dictio testatur aliquibi dicens⁵³: « Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi, erunt domui Iuda in gaudium, et laetitiam, et in solemnitates præclaras. » Cum id ergo veluti quedam schola nobis propositum sit, diesque hujusmodi instet, et prophæticum dictum festum agere jubeat, conveniamus sane omnes ad hanc egregiam predicationem: et more illorum qui in palestra æmulantur, in unum congregemur cum puritate, jejunio, precum vigiliis, et librorum electionibus, cum largitione ad pauperes, pace cum inimicis nostris, discordes conciliando, superbiani omittendo, humilitatem recuperando, pacifici ad omnes, fratresque nostros ad charitatem hortando. Sic etiam beatus Paulus in jejunis saepe vigiliisque erat⁵⁴, et anathema pro fratribus esse volebat⁵⁵. Beatus quoque David jejunis semet humilians, versabatur in fiducia dicens⁵⁶: « Domine Deus meus, si feci istud, si est iniqüitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala; decidam merito ab inimicis meis inanis. » Hæc si egerimus, mortemque superaverimus, regni cœlorum arham recipiemus.

C **131** 6. Exordiemur itaque sanctum Paschatis festum die x Pharmuthi, et jejunia sancta finiemus die xv ejusdem mensis Pharmuthi, vespero Sabbati, sanctamque celebrabimus solemnitatem die xvi mensis (ejusdem) Pharmuthi; atque hinc nectentes ex ordine sanctam Pentecosten, quam velut aliud ex alio festum indicimus, Spiritus solemnitatem celebrabimus qui jam proximus nobis est, per Christum Jesum, per quem et cum quo sit gloria et imperium (Patri) in sæcula sæculorum. Amen.

Decima quinta et decima sexta desiderantur.

EPISTOLA XVII.

(Chr. anno 345.)

HÆC EST XVII ATHANASII EPISTOLA, CONSULIBUS AMANTIO ET ALBINO, PRÆFECTO NESTORIO GAZÆO, INDICATIONE III, CUM PASCHATIS DOMINICA ESSET VII IDUS APRILIS, ID EST DIE XII PHARMUTHI, LUNÆ XIX, DIOCLETIANI ANNO LXI.

Athanasius presbyteris, diaconis, fratribusque dilectis in Christo, gaudium.

More solito vobis Pascha annuntio, dilecti mei, ut vos pariter longinquis provinciis juxta consuetudinem nuntietis; nempe quod præsens solemnis fiet die xx mensis Pharmuthi, vii Idus Aprilis, id est, secundum Alexandrinos, die xii Pharmuthi. Hoc itaque provinciis illis significate, **132** nempe Paschatis Dominicam incidere in diem vii Idus Aprilis, nempe secundum Alexandrinos die xi Pharmuthi.

Oro, fratres mei dilecti, ut valeatis in Christo.

EPISTOLA XVIII.

(Chr. anno 346.)

HÆC EST XVIII ATHANASII EPISTOLA IN QUARTO CONSULATU CONSTANTII AUGUSTI, ET TERTIO CONSTANTIS, NESTORIO EODEM PRÆFECTO, INDICTIONE IV, CUM PASCHATIS DOMINICA ESSET III KAL. APRILIS, DIE IV PHARMUTHI, LUNÆ XXI (86), ANNO DIOCLETIANI LXII.

Athanasius presbyteris et diaconis Alexandriæ, fratribus, et dilectis in Domino, gaudium.

1. Recte egistis, amabiles et dilecti fratres, cum more solito sanctam Paschatis Dominicam provinciis illis nuntiasti, cuius rei certam jam notitiam accepi. Aliis vero litteris vobis significavi, quomodo præsenti exacto anno, sequentem quoque cognoscetis. Nunc necessarium putavi eadem ad vos scribere, ut de his certiores facti, nulla mora interposita scribere possitis, instantem solemnitatem fore, die XII mensis Pharmuthi, III Kal. Aprilis. Itaque Paschatis Dominicæ agetur III Kal. Aprilis, die secundum Alexandrinos IV Pharmuthi.

133 2. Significate igitur iis provinciis, juxta veterem consuetudinem, fore Paschatis Dominicam III Kal. Aprilis, id est, secundum Alexandrinos, die IV Pharmuthi. Nemo de die ambigat, neque contendat dicendo, Pascha fieri debere die XXVII mensis Phamenoth. Etenim in sancta synodo quæstio ventilata fuit, cunctique definierunt festum esse agendum III Kal. Aprilis, videlicet die IV mensis Pharmuthi. Propterea (Kalendæ) valde infra sunt, usque ad præcedens Sabbatum. Neino igitur pertinaciter agat, sed bona cum voluntate. Idem hoc ad Romanos quoque scriptum fuit. Quod ergo vobis significavi, ad publicam transferre notitiam, Pascha videlicet fore tertio Kal Aprilis, id est, secundum Alexandrinos, die IV Pharmuthi.

Oro, fratres amabiles ac dilecti, ut valeatis in Domino.

EPISTOLA XIX.

(Chr. anno 347.)

HÆC EST ATHANASII XIX EPISTOLA, IN CONSULATU RUFINI ATQUE EUSEBII, NESTORIO EODEM PRÆFECTO, INDICTIONE V, JUXTA QUAM PASCHALIS DOMINICA ERAT PRIDIE IDUS APRILIS, NEMPE DIE XVII PHARMUTHI, LUNÆ XV, ANNO DIOCLETIANI LXIII.

1. Benedictus Deus Pater Domini nostri Iesu Christi. Pulchrum est hujusmodi initium epistolæ, præsertim quia, veluti nunc, Apostoli verbis sit, **134** cum gratiarum actione ad Dominum, propterea quod nos de longinquis regionibus reduxe-

⁸⁶ 1 Cor. v, 7. ⁸⁶ Deut. XVI, 1. ⁸⁶ Isa. I, 14.
⁸⁶ Ose. IV, 2. ¹ Psal. XVII, 46. ¹ Joan. V, 46

(86) In chronicis est XXIV

(87) Quomodo hodierni Judæi pascha agnumque paschalem simulent, narrat Buxtorfius *Synag. Jud.* cap. 18. Sanctus vero Augustinus, in psal. xcii, 2, reprehendebat sui temporis Judæos male pariter sabbatizantes: *Sabbatum otio quodam corporaliter*

A rit, et fiducia instruxerit ut paschales de more litteras ad vos mitteremus. Festale tempus, fratres mei, est, et quidem proximum. Nec vero tubis nuntiatur, prout in historicis libris scribitur, sed a Salvatore patet, qui pro nobis passus resurrexit; et jam prope est, ut Paulus proclamat dicens⁸⁶: « Pascha nostrum immolatus est Christus. » Nostra porro est, et nullius præterea extranei, ac ne Judæorum quidem, Paschalis solemnitas. Umbrarum tempus desiit, res veteres interdictæ, novarumque frugum mensis advenit, quo unusquisque solemnitatem agere debet, cum audit dicentem⁸⁶: « Observa mensem novarum frugum, ut facias Pascha Domino Deo tuo. » Ethnici quoque festum sibi mente confingunt; Judæi vero cum hypocrisi simulant (87). Attamen (Deus) ethnicorum festa tanquam epulis inhiantium objurgat; a Judæis autem ceu jam legi extraneis, faciem avertit dicens⁸⁶: « Odit anima mea vestrorum mensium Kalendas et vestra Sabata. »

2. Quidquid extra legis pietatisque normam sit, quamvis credatur actum, nihilominus futile est; imo magis aperteque reprehenduntur ii, qui ita se gerere audent: ideoque hujusmodi homines, etiam si sacrificia offerre simulant, Patrem audient sibi dicentem⁸⁶: « Holocausta vestra non sunt accepta.

135 sacrificia vestra minime mibi jucunda fuerunt: si offeratis similam, cassa res est; thus mihi abominabile. » Deus nulla re eget; cumque nibil impurum habeat, horum satietae tenetur, sicut apud Isaiam testatur dicens⁸⁷: « Plenus sum. » Porro lex horum rituum lata fuit ob populi eruditio, et futurarum rerum figuraionem. Ait Galatis Paulus⁸⁸: « Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ in nobis manifestanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificaremur. » Verumtamen Judæi non agnoverunt hoc, neque intellexerunt: quamobrem in die tanquam in tenebris ambulabant; palpabant, sed veritatem nostram non contingebant, quæ in lege est; Scripturæ figuram sectabantur, sed spiritui noui propinquabant; Moysen dum esset absconsus exspectabant, comparentem aversabantur; quæ legebant, nesciebant, sensuque perverso commentabantur. Igitur propheta inclamat illis dicens⁸⁹: « Mendacium et incredulitas prævaluerunt in eis. » Tunc autem Dominus sic de iis loquebatur¹: « Filii extranei mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt. » Nunc vero pacifice reprehendit dicens¹: « Si Moysi crederetis, utique et mihi crederetis; de me enim ille scripsit. » Cum

langido et fluxo et luxurioso celebrant Judæi: vacant enim ad rugas. Idem tomo V, serm. IX, 5, ait similiter eos prave otiari, et viros in theatro seditiose se gerere, feminas autem totæ die in menianis suis impudice saltare.

increduli fuerint, legem nunc ejerant, dum pro libito blaterant, nibil eorum intelligentes, quæ scripta sunt. Ideo dum hypocrisim in nuda Scriptura simulant, et in hac credulitate versantur, Deus illis irascens per **136** Isaiam ait³: « Quis hæc de manibus vestris exquisivit? » Et jam audaciores facios, per Jeremiam increpat⁴: « Vestras utique victimas cum holocaustis vestris coacervate, carnes comedite: neque enim ego talia patribus vestris indixi; neque eo die, quo de Ægypto eduxi, de holocaustis aut victimis mandata tuli. » Nequaquam hi prout fas erat agebant, neque legis observantia rite siebat; sed iis potius diebus, prout eis imperat prophetæ⁵, voluntatibus suis satisfacere studabant, servos suos opprimebant, judicia exercabant et rixas, humiles pugnis verberabant, et omnia ad voluptates resferebant. Ideo in semipiternum solemnes non erunt, quanquam id modo præse ferunt: carnem enim extra locum tempusque comedunt, et pro legali agno, sacrificare Baali dicerunt. « Et qui verum azymum consicere deluiscent, nunc [filii eorum] ligna colligunt, eorumque patres ignem suscitant, feminæ eorum farinam subigunt ut offas militie cœli confiant, atque libationes diis extraneis immolant, ut me ad iram concident, dicit Dominus⁶. » Sed talium operum mercedem referent: quamvis enim Pascha agere simulant, attamen ablatum est ab ore corum gaudium et exsultatio, prout Jeremias ait⁷: « Desuit in Judeæ civitatibus, et in viis Jerusalem vox lamentium et vox jubilantium, vox sponsi et vox sponsæ. » Nunc igitur, quisquis eorum immolat vitulum, idem facit hominem persecutienti: et qui de grege sacrificat, instar illius est **137** qui canem victimet: et qui similam offert, perinde est ac si suillum sanguinem offerat: et qui thus exhibet, ut se Deo commendet, par blasphemio habetur. Hæc nunquam Deo placuerunt, neque ejus mandatum talia exigit, verum ipsimet vias suas elegerunt, et eam quam anima ipsorum adamavit abominationem.

3. Verunitamen quid est hoc, fratres mei? Sane oportet prophetæ verba a nobis perpendi, præcipueque quasnam isti hæreses adversus legem meditati sint. Deus per Moysem sacrificia imperavit; nam liber Leviticus mandatis hujusmodi redundat: ut (cognoscatur) quomodo gratus fuit qui offert, vicissimque contumacia reus agatur qui hæc contennit. Atqui is ore prophetarum dicit: Hæc de manibus vestris non exquisivi, neque de sacrificiis verba ad patres vestros feci, neque illis holocausta imperavi. Videatur itaque, siquidem Scriptura sibi non consonat, Deus mentiri qui præcipit, quandoquidem dictorum concordia nulla est. Absit tamen! nam veritatis parens non mentitur, quia impossibile est, ut Paulus affirmat⁸, mentiri Deum. Quippe hæc omnia

A æqua sunt recte considerantibus, et cum fide Scripturas legis suscipientibus. Credo itaque Deum per vestras orationes concessurum, ut quæ ego dicam, a veritatis tramite nequaquam devient. Mandatum ac lex de sacrificiis, antiqua non fuerunt, neque holocausta erant ex mente Dei qui legem statuit; sed ejus potius rei **138** gratia existiterunt quæ in figuris antecedebat: lex autem bona illa adumbribat, quæ depositi loco erant usque ad tempora reparacionis.

4. Non ergo lex universa propter sacrificia erat, sed in lege præceptum continebatur sacrificiorum, quorum ope Deus Hebreos præmuniebat, atque ab idolorum cultu arcebat, et ad se traherat, præsentia simul tempora portendens. Propterea Deus ne initio quidem cum populum Ægypto eduxit, sacrificia huic indixit aut holocausta, neque tum quidem cum ad Sinai montem pervenerunt. Non est Deus homini similis, ut barum rerum curam in antecessum gerat; sed utique præceptum ejus erat, ut se verum Deum agnoscerent; idque ob eum finem ut falsos deos contemnerent qui nihil sunt. Sic rem illis innotescere voluit, et ipsorum phantasiam inhibuit, per eductionem ex Ægypto, et transitum maris Rubri. Postquam vero socium Deo creare voluerunt, et iis sacrificare sunt ausi qui nulli sunt, miraculorum in Ægypto propter eos patratorum immores, et illuc reverti machinati sunt, tunc demum lex lata fuit, et imperata fuere sacrificia, ut illi mentem suam avocarent a priore vanorum idolorum cogitatione, seque verum Deum agnoscerent; et nedum sacrificia coram offerre, sed faciem ab idolis avertere disserent, atque ad illud accederent, quod Deus imperabat dicens⁹: « Nihil de sacrificiis cessatus sum, holocausta non imperavi. » **139** Statimque addidit¹⁰: « Verunitamen hoc verbum eis intimavi: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, vosque populus meus eritis; atque in cunctis viis meis ambulate, quas vobis mandavero. » Nempe ut sic imbuti et edocti, nemini præterquam Domino obsequium exhibere condisserent, et quandiu duratura umbra foret scirent, neque fallerentur circa tempus jam adventans, quo Deo amplius non immolaretur vitulus taurorum, neque aries ovium, neque hircus caprarum; sed hæc omnia spiritualiter exsequenda forent, per assiduam orationem, rectam morum regulam, cum verbis pietatis, veluti psallit David¹¹: « Jucunda sit ei laudatio mea, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum, ceu sacrificium vespertinum¹². » Spiritus autem per os ejus præcipit dicens: « Sacrificate Deo sacrificium laudis. Redde Domino vota tua¹³. Sacrificate sacrificium justitiae, et sperate in Domino¹⁴⁻¹⁵. » Ille pariter magnus Samuel, haud perfunctione, sed districte Saulem increpabat dicens¹⁶: « Nonne verbum melius doho

³ Isa. 1, 42. ⁴ Jer. vii, 21, 22. ⁵ Isa. LVIII, 3, 4. ⁶ Jer. vii, 18, 19. ⁷ Jerem. XXXIII, 11. ⁸ Hebr. vi, 18. ⁹ Jer. vii, 22. ¹⁰ ibid. 23. ¹¹ Psal. CIII, 34. ¹² Psal. CXL, 2. ¹³ Psal. XLIX, 14. ¹⁴⁻¹⁵ Psal. IV, 6. ¹⁶ I Reg. xv, 22.

est? » His agendis rebus homo legem exsequitur, A deoque placet dicent¹⁷: « Sacrificium laudis homoris facit me. » Unusquisque autem quale id sit, compertum habebit, videlicet¹⁸: « Misericordiam volo, et non sacrificium. » Neque Deus contrariis delectatur.

5. At hi nihilominus intelligere haud sategerunt: « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent¹⁹. » Et cujusmodi horum **140** exitus futurus esset, propheta vaticinabatur clamans: Vnde illorum animabus, qui perversa cogitatione machinati sunt dicentes²⁰: « Circumveniamus justum, quia non est nobis iucundus. » Exitiosus hujusmodi exitus nihil aliud quam error est, teste Domino qui eos reprehendit dicens²¹: « Erratis, nescientes Scripturas. » Quamobrem hac increpatione commoti, majore adhuc audacia dicebant²²: « Nos Moysis discipuli sumus: nos scimus quia Moysi locutus est Deus: » sic (Christi) verbis vehementius contradicentes, ac semet accusantes; nam si his quæ audiabant fidem adhibuissent, Dominum non negassent, qui praesentialiter cum Moyse collocutus est. At non ita se gessit credens ille, quem apostolorum Actus memorant²³; audiens enim sibi dictum: « Putasne intelligis quæ legis? » non puduit eum confiteri ignorantiam suam, seque edoceri rogavit. Ideo Spiritus gratia datur iis qui se doceri curant: at ii qui permanent inemendati, mortem incurront, ut ait Proverbiū²⁴: « Morietur stultus in peccatis suis. »

6. Ita se habent qui sectantur hæreses; namque a vera intelligentia excidentes, callide sibi impietatem asciscere audent, et « Dicit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt atque inquinati in operibus suis²⁵. » Quorum mens insanit, eorum sunt opera quoque pessima, quemadmodum ipse (Christus) aiebat²⁶: « Num bona loqui possetis, cum sitis mali? » Perversi sunt, quia impie cogitant. Quomodo autem juste agant, qui studium opprimendi **141** sovent? Qui fieri potest ut diligat, qui se antea odio imbuit? Quæ sit in eo charitas, qui pecuniae amore tenetur? Quomodo castigationem sequetur, qui ad mulierem oculos cupiditatis injicit? De corde enim prodeunt pravae cogitationes, fornicationes, adulteria, homicidia; quibus perturbationibus stultus tanquam fluctibus agitatur, carnis sue deliciis abstractus et illectus. De hoc pariter scriptum est²⁷: « Valde agitatur omnis caro stultorum. » Nempe cum se insanias implicuerit, tunc tempestate jactabitur atque peribit, ut inquit in Proverbii Salomon²⁸: « Simul insipiens et stultus peribunt, et relinquunt alienis divitias suas²⁹. » Male isti habebunt, quia sanæ mentis ducatu carebunt: at ubi sapientia est, illic animarum dux Verbum ratem gubernabit. Homo intelligens recto regimine ute-

A tur; sed qui tali regimine carent, ceu frondes decident. Nonne hic prorsus corruit, ut Hymenæus et Philetus corruerunt³⁰, quia male de resurrectione senserunt, atque hac omnino opinione semet imbuierunt? Nonne et Judas proditor a ducis sui latere excidit, et cum Iudeis disperit? At vero cordati discipuli, Domino suo adhaerentes, mare licet intumesceret, ac navis fluctibus jam mergeretur, et procella simul ventusque contrarius flarent, animo non conciderunt, sed Verbum secum navigans somno excitaverunt; moxque mare Domino suo jubente deserbuit³¹; ipsique incolumes facti sunt predicatores, imo et doctores, miraculorum scilicet Salvatoris nostri narratores; nos **142** pariter admonentes, ut ipsorum exempla imitemur. Quæ quidem propter nos nostræque eruditioñis causa scripta fuerunt, ut ex miraculis Dominus illorum auctor innotescat.

7. Porro nos cum Magistro per discipulorum fidem conversamur. Etenim, fratres mei, mundus hic nobis est veluti mare, de quo scriptum est³²: « Hoc mare magnum et spatiōsum: illuc naves pertransibunt. Draco hic quem creasti ad illudendum ei. » Hoc in mari pro venti opportunitate navigamus: unusquisque autem pro arbitrio suo, quo nauta tendit; et in requiem ingreditur, si modo Verbum sit ei dux; secus autem naufragium patitur, si voluptas prævaleat. Periculum quidem a tempestate est: et quomodo in mari concitantur procellæ et fluctus, sic in mundo angustiæ multæ ac pericula sunt. Homo interim incredulus, superveniente pressura vel persecutione, scandalum, ut ait Dominus³³, patitur quia firmus in fide non est: siquidem temporalia spectans, laborem de pressuris scatentem non perferet: vique ventorum domus illa corruebit, quam stultus in arena ædificavit. Ita hic cum sit rex, tentationum impetu victus procumbet. Secus vero sancti cum sensus suos consuetudine bona exercitos habeant, atque in fide solidati sint, Verbi que vim cognoscant, quamvis temptationum commotio identidem adversus eos validior consurgat, nihilominus fideles persistent, Dominum itineris comitem suscitabunt, et salutem **143** consequentur; perque ignem et aquam transeuntes, recreati simul festum agent, gratiarum actionem extollentes liberatori Deo. Hi si forte tentarentur, semet instar Abrahami præberent; si malis vexarentur, Jobum representarent; si oppressi et proditione divenditi, tanquam Joseph ille patienter ferrent; persecutione instanti, haud se præoccupari sinerent, sed veluti scriptum est³⁴, Deo fredi transgredientur iniuriantis murum; qui fratres separati, atque arcet a veritate. Ita etiam beatus Paulus gaudebat infirmitatibus suis, delectabatur ignominia propter Christum, nec non temptationibus, persecutionibus, atque carceri-

¹⁷ Psal. XLIX, 25. ¹⁸ Matth. XII, 7. ¹⁹ I Cor. II, 28. ²⁰ Act. VIII, 30. ²¹ Prov. XXIV, 9, sec. Græc. 10, sec. Græc. ²² Prov. I, 27. ²³ Psal. XLVIII, 41. ²⁴ Psal. CIII, 25, 26. ²⁵ Matth. X, 17. ²⁶ Psal. XVII, 50.

²⁷ Sap. II, 12. ²⁸ Matth. XXII, 29. ²⁹ Joan. IX, 25. ³⁰ Psal. XIII, 1. ³¹ Matth. XI, 34. ³² Prov. XXVI, 11. ³³ Tim. II, 17. ³⁴ Matth. VIII, 25, 26. ³⁵ Psal.

bus, nosque omnes lætari volebat, dicens⁸⁸: «Semper gaudete, in omnibus gratias agite.» Quid autem huic festo aptius, quam conversio a malo, morum rectitudo, precum sine intermissione oblatio ad Deum cum gratiarum actione?

8. Igitur, fratres mei, dum gaudium illud semiperpetuum celebrare in celo præstolamur, nunc quoque læti id frequentemus, sine intermissione orantes, in omnibus gratias agentes Domino. Ego pariter Deo gratias ago ob hæc nova miracula atque adjumenta nobis suppeditata: quamvis enim nos castigavit, neci tamen non tradidit, sed a remotissimis. terra finibus nos revocavit, vobisque festi causa celebrandi copulavit. Quare et curæ mihi fuit magnum Paschatis festum vobis nuntiare, ut ad Jerusalem ascenderes, non divisim sed tanquam una in domo, Pascha manducemus; non 144 tanquam aqua elixatum (88), quo molle fiat verbum Dei; neque ossa frangentes, quasi præcepta evangelica dissolventes; sed igne tostum cum felle; spiritu ac fervore optantes jejunia persolvere atque vigilias cum chaumeniis, poenitente animo, et confessione (89).

9. Quadragesimam ergo incipiemus die vi Phamenoth, atque hanc jejuniis et orationibus transientes, ad diem sanctum pervenire licebit. At vero qui Quadragesimæ observantiam aspernabitur, is Pascha non celebrabit; more ejus, qui incaute impureque res sanctas pedibus calcat. Quare invicem memores simus, a negligentia caveamus, sed apprime his diebus jejunemus, donec jejuniis continuatis, solemnitatis celebrationi feliciter occurramus.

10. Initium itaque, ut supra diximus, Quadragesimæ faciemus die vi Phamenoth; et deinde magnam Passionis hebdomadam die xi Pharmuthi; ac jejunic finem imponemus die xvi ejusdem mensis, Sab-

Bati tenebris vespertinis: solemnesque denique crinibus ex oriente Dominica, mensis Pharmuthi die xvii. Additis posthinc septem continuatim Pentecostes sanctis hebdomadis, jubilabimus Deumque laudabimus, qui per hæc nobis in antecessum denotavit gaudium illud requiemque æternam, paratum in celo nobis et iis qui vere credunt; per Jesum Christum Dominum nostrum, 145 per quem et cum quo gloria sit et imperium Patri ejus et ejusdem Spiritui sancto per sæcula sæculorum. Amen. Salutate invicem cum osculo sancto. Saluant vos qui tecum sunt fratres.

Necessarium putavi vobis quoque significare factam episcoporum promotionem, beatorum loco nostrorum ministerii collegarum; ut ad quos scribendæ, et a quibus accipienda sint epistolæ, probe sciatis. Ergo Syene (90) pro Nilammone, alter par nomine Nilammon. Latopoli (91) Masis pro Ammonio. Copti (92) Psenosiris (93) pro Theodoro (94). Panopoli (95), quia Artemidorus ipsem senii sui corporisque infirmi causa, preces obtulit, factus est ei coepiscopus Arius. Hypselæ datus est Arsenius (96), qui in concordiam cum Ecclesia rediit. Lycopoli (97) autem Eudæmon pro Plusiano (98). Autinoi Orion pro Ammonio (99) et Tyranno. Oxyrynchi Theodorus pro Pelagio. Nilopoli Amatas et Isaacus, qui ad concordiam inter se redierunt, pro Theone. Arsinoite Andreas pro Silvano. Prosopoi (1) Tarnadelphus (2) pro Serapammone. Diophaci (3) ad mare Theodorus pro Serapammone. Saite Paphnutius 146 pro Nemesio. Chusis (4) Theodorus pro Anubione (5); cum eo etiam Isidorus qui ad Ecclesiæ concordiam rediit. Sethroite (6) Arius pro Potammone. Clysmate Titus pro Jacobo, cum eoque Paulus, qui item ad pacem Ecclesiæ rediit (7).

⁸⁸ 1 Thess. v, 16, 4

(88) Quippe Judæi partem agni paschalis elixabant; de quo ritu scribit inter alios Bartoloccius, *Biblioth. rabb.*, t. I, p. 736, n. 41.

(89) Animadverteranus Athanasii testimonium de peccatorum confessione paschali.

(90) Syr. corrupte Sivani, vel potius ex Asowani, ut prouuntiant Arabes.

(91) Syr. Laton. Reapse Strabo simpliciter Λατόν, et in Meletii Breviario Λητώ.

(92) Syr. Chipton.

(93) Psenosiris episcopus memoratur in Athanasii *Historia Artanorum*, n. 72.

(94) Syr. corrupte Terodos. Theodorum ordinaverat Meletius.

(95) Syr. Panos, id est Panis civitas.

(96) Homo hic satis est celeber in rebus Athanasianis. Exstat (in collect. Conc. ed. Florent., t. II, col. 1157) hujus Arsenii epistola ad patriarcham Athanasium, qua suum a Meletiano schismate ad ejus concordiam ac subjectionem redditum denuntiat. In *Apologia* autem Athanasii *contra Arian.*, n. 8, 'Αρσένιος μεθ' ἡμῶν εὑρεται συνάγεσθαι.'

(97) Syr. Leuchon.

(98) Ita hic codex.

(99) In predicta Arsenii epistola dicitur Ammo-

nianus. Ibidem nominatur etiam Tyrannus. At in Breviario Meletii (quod est in *Apol. contr. Arian.*, n. 71) ex his nostris nominantur Ammonius, Theodorus, Pelagius, Theon, Amos (idem qui apud nos Amatas), Eudæmon, Tyrannus, Isaacus, qui plerique fuerant Meletiani.

(1) Syr. Prosoponte; sed Prosopis fuit urbs Ägypti, teste Stephano Byzantino.

(2) Supra p. 10, Triadelphus.

(3) Syr. Diophacos.

(4) Syr. Chesuanes. Sed Chusas vel Cxsas seimus urbem episcopalem suisse Ägypti, dictam etiam Cais, Keis, aut Kis. Curetonus ponit Xois, quæ fuit item episcopalis.

(5) Autubion episcopus apud Athanasium *Apol. contr. Arian.*, n. 79 et 87.

(6) Syr. Sithruanti.

(7) De harum urbium et episcoporum nominibus, præter indices Athanasianos, consulatur *Oriens chr.*, t. II, col. 615, 609, 607, 601, 599, 577, 588, 585, 565, 549, 621, 587. Videmus autem tum ex hoc catalogo, tum etiam ex superiori in epistola ad Serapionem, non parum lucis affundi Ägypti episcopologio. Leguntur enim opus posthumum *Or. ch.* valde esse imperfectum, alibi docuimus.

EPISTOLA XX.

(Chr. anno 348.)

HÆC EST ATHANASHI EPISTOLA XX IN CONSULATU PHILIPPI ET SALIE, EODEM NESTORIO PRÆFECTO, INDICATIONE VI, JUTA QUAM PASCHATIS DOMINICA ERAT III NONAS APRILIS, PHARMEUTI DIE VIII, DIOCLETIANI ANNO LXIV, LUNÆ XVIII.

1. Nunc quoque, fratres mei, solemnes sumus. Quomodo autem tunc Dominus noster discipulis suis significavit, sic nobis pariter nunc prædictit post dies aliquantos Pascha fore, quo tempore Iudei Dominum prodiderunt. Nos illius mortem cum gaudio celebramus, quia postea tristari desinemus. Num sedulo congregamur, quia dispersi atque errantes antea, demum convenimus: remoti, invicem propinquamus: extranei pridem, 147 nunc illius familiares facti sumus, qui pro nobis passus est et crucifixus, et peccata nostra portavit, ut ait propheta³⁶; et nostri causa mœstus fuit, ut nostrum omnium finem imponeret afflictioni, miseriae atque dolori. Si nos sitis vexabit, ipse nostræ occurret necessitatibus, exclamans in die festo: « Si quis sit, veniat ad me et bibat³⁷. » Est hic semper sanctorum affectus, nempe ut nullo temporis intervallo subsistant, sed necessaria quadam assiduitate ad Dominum tendant, eum semper sitant, ab eoque potum exquirant, quemadmodum David psallit³⁸: « Deus, Deus meus, ad te antícipio, te sicut anima mea, tibi multoties caro mea. In terra deserta et in via et in aquosa, sie in sancto apparui tibi. » Propheta vero Isaías ait³⁹: « Nocte anticipat in matutino ad te spiritus meus, quia lux sunt mandata tua. » Alius vero ait⁴⁰: « Dilexit anima mea desiderare judicia tua semper. » Et idein quoque inquit⁴¹: « In iudiciis tuis speravi, et legem tuam semper custodiam. » Idem adhuc cum fiducia clamabat dicens⁴²: « Oculus meus semper ad Dominum. » Idem ait⁴³: « Meditatio cordis mei coram te semper. » Item Paulus hortatur⁴⁴: « Semper agite gratias Deo, sine intermissione orate. » Hi qui ita semet semper exercent, sine dubio Dominum exspectabunt dicentes⁴⁵: Sequemur, ut cognoscamus Dominum: et tanquam paratam auroram eum inveniemus, et ad nos veniet tanquam imber autumnalis et vernus telluri. Neque in matutino tantummodo tribuet eis sufficienter: neque pro postulatis solum potabit, sed copiose largietur pro magna benignitate sua, 148 Spiritus gratiam

Eiusdem ex vicesima secunda festali.

Ut Dominus noster Jesus Christus, qui mortem pro omnibus suscepit, non in quodam insimo terræ

³⁶ Isa. liii, 4. ³⁷ Joan. vii, 37. ³⁸ Psal. lxii, 2. ³⁹ ibid. 43. ⁴⁰ Psal. xxiv, 15. ⁴¹ Psal. xviii, 15. ⁴² 25. ⁴³ Matth. xxii, 12. ⁴⁴ Prov. xxi, 26. ⁴⁵ Isa. v, 11.

(8) Hoc et sequens Græcum fragmentum epistolarum 22 et 24, a Cosma Indicopleuste sumimus, collato tamen codice antiquissimo Vatic. 699, qui

A semper concedens. Quem vero denotet vocabulum illud sident, ipse statim dicere pergit: qui in me credit. Sicut autem frigidæ aquæ sidenti graiae sunt, ut ait Proverbium⁴⁶, ita erit Spiritus sancti adventus credentibus Domino, omni requie gaudioque potior.

2. Nos quoque oportet his Paschatis diebus cum sanctis vigilare, atque ad Dominum accedere cum omnimoda animæ corporisque munditie, cum gratiarum actione, et cum religiosa erga eum fide, ut hic primo bientes, divinisque illius aquis perfusi, sedere in cœlo possimus cum sanctis, ibique fieri participes cantici ejusdem et gaudii, a quo merito peccatores excludentur, quia tantam rem neglexerunt, sibique dictum audient⁴⁷: « Amice, quomodo B hoc intrasti, non habens vestem convivalem? » Peccatores sident, gratiae scilicet spiritalis penitentiam patientur, cum sint nequitia inflammati, et voluptatibus prorsus exusti, ut est in Proverbis⁴⁸: « Tota die desiderat desideria improba. » Propheta vero contra eos exclamat dicens⁴⁹: « Væ illis qui consurgunt inane ad ebrietatem sectandam, in eaque se conterunt usque ad vesperam, et vino æstuant: atque ita crapulati circumeuntur, aliis quoque simili commovere audent ad perniciem. Priores illi mendacii et incredulitatis aquas bibunt; hique a propheta denotantur dicente⁵⁰: « Plaga mea dura est; quomodo sanabor? Facta est mihi quasi mendaces aquæ infideles. » Alteri vero cum sodalibus potitantes seducunt mentem sanam atque pervertent, a qua stulti 149 recedunt, prout Habacue exclamat⁵¹: « Væ qui potum dat proximo suo vappam turbidam, et inebriat ut aspiciat nuditatem ejus! » Hi vero cum simulant et veritatem suffurantur, conscientia sua excidunt, rebus jam hujusmodi ebrii, et illius Proverbiorum fornicariæ verba usurpant⁵²: « Suaviter attingite panem absconditum. » Et in dulcedine furtivarum aquarum delitescunt; quia virtutis libertate carent, et fiducia sapientiae quæ publica luce gloriatur, et in plateis consideranter versatur, et in moenium sublimitate prædicatur. Propterea monentur ut suaviter attingant, quia in securitate atque deliciis emolumenatum habent, veritatis dulcedinem suffurantes, atque in amaris aquis suis simulate versantes, ut propriæ nequitiae criminacionem vitent, quæ eis facile aperteque posset inferri. Ideo lupus agrinam pellim sibi induit, et dealbata mortuorum sepulera exteriore facie fallunt. Diabolus autem... Reliquæ desiderantur.

Toῦ ἀντοῦ ἐκ τῆς καθηραστικῆς (8).

Ἶν' ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ (9) Χριστὸς, ὁ τὸν ὑπὲρ πάντων (10) ἀνάσταμενος θάνατον, οὐκ ἐν γῇ τε

2, 3. ⁴⁹ Isa. xxvi, 9, sec. Gr. ⁵⁰ Psal. cxviii, 20.

⁴⁶ 1 Thess. v, 17, 18. ⁴⁷ Ose. vi, 3. ⁴⁸ Prov. xix,

25. ⁵¹ Jer. xv, 18. ⁵² Habac. ii, 15. ⁵³ Prov. ix, 17.

complures emendationes nobis suppeditavit.

(9) Deest δ in editione.

χάτω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι τὰς χεῖρας ἤπλωσεν, Ινα πάντων τῶν πανταχοῦ τὸ διά του σταυροῦ σωτήριον εἶναι δειχθῆ (11), τὸν μὲν ἐν τῷ ἀέρι ἐνεργοῦντα διάδολον καθελών, τὴν δὲ εἰς οὐρανὸν ἡμῖν ἀνδον ἐγκαίνισῃ, καὶ ἀλευθέρων καταστήσῃ.

Toū aύtou ἐκ τῆς καὶ ἑορταστικῆς.

Καὶ τότε μὲν ἔξιώντων καὶ περώντων (12) αὐτῶν τὴν Ἀγυπτον, οἱ ἔχθροι θαλάττης ἐγένοντο θρύλημα (13). ἅρπι δὲ ἡμῶν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν περώντων, αὐτὸς δὲ Σατανᾶς ὡς ἀστραπῆ (14) λοιπὸν ἀπὸ οὐρανοῦ καταπίπτει.

Ex epistola vicesima septima (15) festali Athanasii Alexandrini episcopi et confessoris, quae incipit: « Denuo dies Paschatis adest. »

Quae est exultatio nostra et gloria, nisi Dominus βαρ, ego adsum. Optimè id Scriptura declarat; et enim non is est qui modo loquatur, modo sileat, sed semper et omni tempore (loquitur). Ab initio unumquemque confirmat sine intermissione, et singulorum corda affatur.

Toū aύtou ἐκ τῆς καὶ ἑορταστικῆς.

“Ιν” (16) αὐτὸς μὲν ὑπὲρ πάντων θυσία γένηται· ἡμεῖς δὲ, ἐντρεφόμενοι τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας, καὶ ζώσης αὐτοῦ διδασκαλίας (17) μεταλαμβάνοντες, δυνηθῶμεν μετὰ τῶν ἀγίων καὶ τὴν ἐπουρανίον (18) ἀπολαβεῖν χαράν· ἐκεὶ γάρ ἡμᾶς, ὡς ἐπὶ τὸ ἀνώγαυον τοὺς μαθητὰς, ἐπὶ τὴν θελαν καὶ διφθαρτὸν δυτιῶν ἐστίασιν (19) δὲ Λόγος καλεῖ μετ' αὐτῶν· ἐνταῦθα μὲν παθῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεὶ δὲ τὰς οὐρανίους σκηνὰς ἐτοιμάζων τοῖς μάλιστα προθύμως ὑπακούσας πρὸς τὴν κλήσιν (20), καὶ ἀνενδότως καὶ κατὰ σκοπὸν ἀκολουθήσασιν εἰς τὸ βραβεῖον τῆς δινω κλήσεως, ἐνθα τοῖς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐρχομένοις τε καὶ πρὸς τοὺς ἐμποδίζοντας ἥγωνιζομένους ἀπόκειται καὶ στέφανος καὶ ἡ διφθαρτὸς εὐφροσύνη· εἰ γάρ καὶ πολὺς ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δὲ κάματος τῆς τοιαύτης ἐστίν θδοῦ, ἀλλ' αὐτὸς δὲ Σωτὴρ καὶ ταύτην ἐλαφράν τε καὶ χρηστὴν κατεσκεύασεν.

Toū aύtou ἐκ τῆς αὐτῆς.

“Ημεῖς δὲ, ἀδελφοί, οἱ τὸν ἀμπελῶνα παρὰ τοῦ Σωτῆρος παραλαμβάνοντες καὶ εἰς τὴν οὐράνιον εὐναχτῶν κληρόντες, ὡς ἡδη τῆς ἑορτῆς ἐγγιζούστης, λάθωμαν τὰ βάτια τῶν φοινίκων, καὶ νικητὰς τῆς ἀμαρτίας γενέμενοι (21), ὡς οἱ ἀπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι τότε, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐτοιμοὶ γινώμεθα (22), ταῖς πράξεισιν, ἵνα καὶ ἀπαντήσωμεν ἐρχομένῳ, καὶ συνεισελθόντες αὐτῷ τῆς ἀθανάτου μεταλάβωμεν τροφῆς, καὶ ἀτίδαις λοιπὸν ζήσωμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

⁸² Lue. x, 48.

(10) Ed. ἀπάντων.

(11) Ed. διδαχῆ.

(12) Ita cod. At editio hic et infra περωώντων.

(13) Ed. melius θρύλημα. Sed miror Montfauconium, quilibetius interpretatur: *mari absorpti fuerunt.*

(14) Verba ὡς ἀστραπῆ desunt in editione Montf.

(15) Syriacum hoc fragmentum sumpsit D. Curetonus ex opere Severi Antiocheni adversus Joannem grammaticum Cæsariensem, seu contra Apologiam hujus pro concilio Chalcedonensi; ex qua quidem Joannis Apologia nos multa inedita, illuc citata, Cyrilli Alex. fragmenta decerpta dedimus in hujus *Bibliothecæ* tomo II, p. 445 seqq. Contraria itaque opera expilavimus, Curetonus Severi, nos grammata-

A loco, sed in ipso aere manus expandit; quo hinc demonstretur, illud per crucem salutare omnibus ubique prodesse: ut sic 150 eo, qui in aere operabatur, diabolo sublatu, ascensum nobis in cœlum novum pararet, ac liberum constitueret.

Ejusdem ex vicesima quartā festali.

Et tunc quidem illis excubibus ex Αἴγυπτῳ, inimici eorum maris ludibrium fuerunt; nunc vero nobis a terra in cœlum tracientibus, ipse deinde Satanás sicut fulgor de cœlo cadit ¹⁵¹.

Ex epistola vicesima septima (15) festali Athanasii Alexandrini episcopi et confessoris, quae incipit: « Denuo dies Paschatis adest. »

Quae est exultatio nostra et gloria, nisi Dominus βαρ, ego adsum. Optimè id Scriptura declarat; et enim non is est qui modo loquatur, modo sileat, sed semper et omni tempore (loquitur). Ab initio unumquemque confirmat sine intermissione, et singulorum corda affatur.

Ejusdem ex vicesima octava epistola.

151 Ut ipse quidem pro omnibus hostia flet; nos autem veritatis innutriti sermonibus, viventisque ejus doctrinæ participes, cum sanctis cœlestem quoque lœtitiam adipisci valeamus. Illuc quippe nos tanquam discipulos ad cœnaculum, ad divinum atque incorruptibile convivium cum iisdem Verbum invitat: hic quidem passum pro nobis; illuc vero cœlestia tabernacula præparans illos, qui prompte et non remisse vocationi obediverint, atque desinenter ac secundum scopum secuti fuerint ad bravium supernæ vocationis; ubi illis qui ad cœnam accesserint, et adversus cohibentes se certaverint, reposita est corona et incorruptibilis lœtitia. Etiamsi enim multis apud homines talis viæ labor sit; at ipse Servator expediri eam et commodiorem efficit.

Ejusdem ex eadem epistola.

Nos autem, fratres, qui vineam a Salvatore acciperimus, et ad cœleste convivium invitamur, utpote jam imminente die festo, ramos palmarum accipimus; ac peccati vinctores effecti, quemadmodum illi qui tunc Salvatori obviam iverunt, ita et nos operibus ipsis parati simus, ut venienti occurramus, ut cum illo ingressi, immortalis cibi participes simus, ac denique immortaliter vivamus in cœlis.

tici; ex illo Athanasius, ex altero Cyrillus incrementum acceperunt. Opus vero prædictum (cui titulus fuit etiam φιλαλήθης) scripsit Severus ante episcopatum, cum esset hegumenus in Palæstino monasterio, ut in codice Syriaco Vaticano legitur, cuius nos alij rationem habebimus.

(16) Ed. Ινα, et mox ἀπάντων.

(17) Ed. καὶ τῆς ἀληθινῆς καὶ ζωηρᾶς διδασκαλίας αὐτοῦ.

(18) Ed. ἐν οὐρανοῖς.

(19) Ed. θεῖσαν.

(20) Deest in ed., πρὸς τὴν κλήσιν.

(21) Ed. γινόμενοι.

(22) Ed. γενώμεθα.

152 *Ejusdem ex vicesima nona festali.*

Et ea quidem quæ hominum sunt, finem habent; quæ autem bonitatis Dei sunt, nunquam desinunt. Quamobrem nos mortuos, et ex natura nostra infirmos suscitat, atque ex terra plasmatos deducit in cælum.

(25) *Ex vicesima nona epistola, quæ incipit: « Satis huic temporis erant, quæ antea scripta a nobis fuerunt. »*

Ipse Dominus experimentum capiebat de suis discipulis, quo tempore pulvinari innixus dormiebat²⁵, et cum id patravit miraculum, quod etiam improbos pudore potest afflicere. Cum is surrexit et mare increpuit tempestatemque sedavit, duo apprime demonstravit, nimurum illam maris a ventis tempestatem non fuisse, sed a Domini sui potius terrore, qui mare decurrebat; et quod Dominus, a quo fuit increpatum, haud res creata erat, sed illius creator: neque enim

creatura alii obtemperat creaturæ. Et quamvis olim Moyses Rubrum mare divisit, non tamen ipse Moyses id patravit; nec quia is jussit, illud effectum est; sed quia Dei mandatum erat. Rursus, quamvis sol in Gihéon substitutus, et luna in valle Iion, laud cares filio Nun tribuenda est, sed Domino qui illius precibus annuit. Hic nimurum mare increpuit: idem hic in cruce pendens solem obscurari precepit.

153 *Ex epistola tricesima nona sancti Athanasii Alexandriæ episcopi de Paschatis festo, in qua definit canonice, quinam sint libri quos Ecclesia recipit.*

Quot et quinam sint libri quos Ecclesia recipit (24).

Quoniam nonnulli ausi sunt libros sibi consicere, qui occulti dicuntur, et a Græcis appellantur apocryphi, eosque permiscere dictatis a Spiritu sancto libris, de quibus a Patribus edocti fuimus, quomodo traditi fuerint, atque ab iis provenierint, qui ab initio spectators ac ministri verbi fuerunt, visum est et mihi (rogantibus qui veritatem diligunt fratribus et me ipso hujus rei sponsore, prout anterius cognovi) canonice definiire quinam sint divini libri sanctæ Ecclesiæ commissi ac traditi; ut nimurum quicunque errarunt, jam reprehendant erroris sui auctores; et qui in sua puritate permanserunt. librorum horum mentione lætentur.

καὶ αὐτός: Ἐπειδὴ περ τινὲς ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι ταῦτα τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, περὶ τῆς ἐπληροφορήθημεν, καθὼς παρέδοσαν τοῖς πατράσιν οἱ ἀπὸ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενέμενοι τοῦ Λόγου. ἔδοξε κάμοι, προτραπέντι παρὰ γησίων ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι ἀνωθεν, ἐξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα, πιστευθέντα τε θεῖα εἶναι βιβλία· ἵνα ἐκστος, εἰ μὲν ἡ πατήθη, καταγγῷ τῶν πλανητῶν τρόμενος.

Veteris ergo Testamenti libri sunt xxii. Ita traditum est, ut audio, tot fuisse Hebræorum litteras. Horum autem ordo et titulus hujuscemodi est.

In primis Genesis, deinde Exodus, mox Levitarum liber, postea Numeri, exin Deuteronomium. Post hos Josue filius Nun, tum Judices, postea **154** Ruth, dehinc Regum liber, in quatuor tomos distri-

²⁵ Marc. iv, 28.

(25) Alterum hoc quoque sumpsit Syriacum fragmentum D. Curetonus ex prædicto Severi opere. Utrum vero sit prævertendum Græco, an secus, hanc tenus latet.

(24) Sequentem SS. librorum canonem, scriptum anno 367, ut ex chronicō Syriaco agnoscimus, et epistolæ festali 39 subjunctum, conservarunt nonnulli codices Græci, laudaveratque jampridem Theodorus Ralsamon in suis ad canones scholiis, edit.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς καὶ ἐօρταστικῆς.

Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων παύεται· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης οὐ παύεται· θθεν καὶ ἀποθανόντας ἡμᾶς καὶ ἀσθενησάσης τῆς ιδίας ἡμῶν φύσεως ἀνεγείρει, καὶ ἐκ τῆς γεγονότας εἰς οὐρανοὺς ἀνάγει.

creatura alii obtemperat creaturæ. Et quamvis olim Moyses Rubrum mare divisit, non tamen ipse Moyses id patravit; nec quia is jussit, illud effectum est; sed quia Dei mandatum erat. Rursus, quamvis sol in Gihéon substitutus, et luna in valle Iion, laud cares filio Nun tribuenda est, sed Domino qui illius precibus annuit. Hic nimurum mare increpuit: idem hic in cruce pendens solem obscurari precepit.

B 155 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς καὶ ἐօρταστικῆς ἐπιστολῆς.*

Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἰρετικῶν ἐμνήσθημεν ὡς νεκρῶν, περὶ δὲ ἡμῶν ὡς ἐχντων πρὸς σωτηρίαν τὰς θείας Γραφάς· καὶ φοδοῦμαι (25) μήπως, ὡς ἔγραψε Κορινθίοις Παῦλος, ὀλίγοι τῶν ἀκεραίων ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀγνότητος πλανηθῶσιν ἀπὸ τῆς πανουργίας τῶν ἀνθρώπων καὶ λοιπὸν ἐντυγχάνειν ἐτέροις ἔρξανται τοῖς λεγομένοις ἀποκρύφοις, ἀπατώμενοι τῇ ὁμωνυμίᾳ τῶν ἀληθινῶν βιβλίων παρακαλῶ ἀνέχεσθαι, εἰ περὶ ὧν ἐπίστασθε, περὶ τούτων κάρῳ μηγμονεύων γράψω, διά τε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς Ἐκκλησίας. Μέλλων δὲ τούτων μηγμονεύειν, χρήσομαι πρὸς σύστασιν τῆς ἐμπιποτοῦ τόλμης τῷ τόπῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων εἰστοις τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ ἐπιμένει ταῦτα τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, περὶ τῆς ἐπληροφορήθημεν, καθὼς παρέδοσαν τοῖς πατράσιν οἱ ἀπὸ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενέμενοι τοῦ Λόγου. ἔδοξε κάμοι, προτραπέντι παρὰ γησίων ἀδελφῶν, καὶ μετὰ τούτο Αριθμοὶ, καὶ λοιπὸν τὸ Δευτερονόμιον. ἐξῆς δὲ τούτοις (26) ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ

"Ἐστι τοίνυν τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία τῷ ἀριθμῷ τὰ πάντα εἰκοσιόν· τοσάντα γάρ, ὡς ἤκουσα, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ παρ' Ἐβραϊκούς εἶναι παραδέδεται· τῇ δὲ τάξιν καὶ τῷ ὄντος ἐστιν ἔκχαστον εῦτως· Πρώτον Γένεσις, εἴτα Ἐξοδος, εἴτα Λευΐτικον, καὶ μετὰ τούτο Αριθμοὶ, καὶ λοιπὸν τὸ Δευτερονόμιον. ἐξῆς δὲ τούτοις (26) ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ

Paris, p. 636, et Maurini in Athanasii editionem non sine variis lectionibus receperunt (L. I., part. II. ed. Ven. p. 767).—Versionem Latinam juxta textum Syriacum adornatam exhibemus, sub eodem conspectu posito textu Græco qui in multis variat. ED. PATR.

(25) Codex alias, θείας Γραφάς χρή πιστεύειν· καὶ γάρ φοδοῦμαι.

(26) Codex alias, τούτων.

Κριταί· καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Ἱρούθ· καὶ πάλιν ἔξῆς ΑΒασιλειῶν· τέσσαρα βιβλία· καὶ τούτων τὸ μὲν πρῶτον καὶ δεύτερον εἰς ἐν βιβλίον ἀριθμεῖται· τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον ὅμοιως εἰς ἐν μετὰ δὲ ταῦτα Παραλειπομένων α' καὶ β', ὅμοιως εἰς ἐν βιβλίον ἀριθμούμενα· εἴτα Ἐσδρας α' καὶ β', ὅμοιως εἰς ἐν μετὰ δὲ ταῦτα βιβλίος Φαλμῶν, καὶ ἔξῆς Παροιμιῶν· εἴτα Ἐκκλησιαστής, καὶ· Ἀσμα ἄσμάτων· πρὸς τούτοις ἐστὶ καὶ Ἰωβ, καὶ λοιπὸν Προφῆται· οἱ μὲν δώδεκα εἰς ἐν βιβλίον ἀριθμούμενοι· εἴτα Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ, Θρῆνοι, Ἐπιστολὴ· καὶ μετ' αὐτὸν Ἱεζεκιὴλ καὶ Δανιήλ· δύο τούτων τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθῆκης ἰσταται.

Τὰ δὲ τῆς Καινῆς πάλιν οὐκ ὀκνητέον εἰπεῖν· ἔστι γέρη ταῦτα· Εὐαγγέλια τέσσαρα, κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν, κατὰ Ἰωάννην· εἴτα μετὰ ταῦτα Πράξεις ἀποστόλων, καὶ ἐπιστολαὶ Καθολικαὶ καλούμεναι τῶν ἀποστόλων ἐπτά· οὗτος μὲν, Ἰακώβου α', Πέτρου δὲ β', εἴτα Ἰωάννου γ', καὶ μετὰ ταῦτας Ἰούδα α'· πρὸς τούτοις Παύλου ἀποστόλου εἰσὶν ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, τῇ τάξει γραφόμεναι οὖτως· πρώτη πρὸς Ῥωμαίους· εἴτα πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Γαλάτας· καὶ ἔξῆς πρὸς Ἐφεσίους· εἴτα πρὸς Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Κολασσαῖς· καὶ μετὰ ταῦτας πρὸς Θεσσαλονικεῖς· 156 δύο· καὶ ἡ πρὸς Ἐβραίους· καὶ εὐθὺς πρὸς μὲν Τιμόθεον δύο· πρὸς δὲ Τίτον μία· καὶ τελευταῖς τὴς πρὸς Φιλήμονα· καὶ πάλιν Ἰωάννου Ἀποκάλυψις.

Τεῦτα πηγαὶ τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν δικῶντα τὸν ἐν τούτοις ἐμφορεῖσθαι λογίων· ἐν τούτοις μάνοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται. Μηδέτες τούτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω τι. Περὶ δὲ τούτων δὲ Κύριος Σαδδουκαῖος μὲν ἐδιστήσθη, λέγων· « Πλανάσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς· » τοῖς δὲ Ἰουδαίοις (27) παρήγει· « Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταὶ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. » Άλλ' ἐνεκά γε πλειόνος ἀκριβεῖας προστίθημι δῆ τούτῳ γράφων ἀναγκαῖως, ὡς (28) ὅτι ἔστι καὶ ἔτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν. τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκεσθαι τοῖς ἀρτὶ προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηγείσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· Σοφία Σολομῶντος, καὶ Σοφία Σιρῆχ, καὶ Ἐσθήρ, καὶ Ἰουδίθ, καὶ Τωβίας, καὶ διδαχὴ καλουμένη τῶν Ἀποστόλων (29), καὶ δο Ποιμήν. Καὶ

²⁷ Matth. xxi, 29. ²⁸ Joan. v, 39.

(27) Duo codices τῶν δὲ Ἰουδαίους.

(28) Deest ω̄ in tribus codd.

(29) Codex Colbertinus hoc habet in margine scholion: Διδαχὴ τῶν ἀποστόλων λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφεῖσας διατάξεις τῶν ἀποστόλων, ἀς ἡ σ' λεγομένη σύνοδος ἀναγινώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ: *Doctrinam rocam apostolorum, constitutiones apostolorum a Clemente scriptus: quas legi, ea quae dicitur sexta synodus, non concedit.*

(30) Syr. epistolæ.

(31) S. Augustinus *De doctr. chr.* II, 13, de his duobus sic: *Sapientia et Ecclesiasticus, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt. Sed et alios agnoscit canon Damasi in paraphrasi (apud Sedul. ed. Arevali, pag. 451). Tobium adiitit Ben-Assali, cap. 2 cod. Vat. Arab.*

butus; primus quidem ac secundus tanquam liber unus habentur, tertius quartusque pariter quasi unus. Sequitur Paralipomenon liber, namque horum primus ac secundus instar unius habentur. Hinc Esdræ primus ac secundus, quasi pariter liber unus. Post hos Psalmorum liber unus. Exin Salomonis Proverbiorum liber unus. Mox Ecclesiastæ liber unus. Tum Cantici cantorum liber unus. Sequitur item Jobi liber unus. Deinde duodecim prophetæ qui instar libri unius reputantur. Tum Isaiae liber unus: et mox Jeremias et Baruch cum lamentationibus et epistola (30), similiter liber unus. Sequitur Ezechieli liber unus, itemque Daniells liber unus. Hactenus Testamentum Vetus.

Sed neque Novi negligenda mentio est. Sunt autem Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis. Exin Actus apostolorum. Tum septem Epistolæ, quæ sunt hujusmodi: Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres. Post has Judæ una. Sequuntur Pauli quatuordecim hoc ordine positæ: prima ad Romanos, tum ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippienses una, ad Colossenses una, ad Thessalonicenses duæ, postea ad Hebreos una: deinde ad Timotheum duæ, ad Titum una, et ad Philemonem alia. Denique Apocalypsis Joannis.

Illi sunt salutis fontes, unde satiantur ii qui viventium verborum ibi 157 contentorum sitim prese ferunt. Per hos tantummodo pietatis magisterium traditur; nemo eos augeat, nemo diminuat. De his Dominus noster Sadduceis prædicans aiebat ²⁹: « Erratis, quia libros nescitis. » Tum et Iudeos increpabat dicens ³⁰: « Scrutamini libros, quoniam ipsi de me testantur. » Sed tamen majoris accusationis gratia, hoc etiam addam festinanti scripto; quod cum aliis præter hos libri exstant, nequam canonice definiti, Patrum sententia est, ut hī legi possint ab iis qui eruditioνem querunt et pietatis doctrinam. Sunt autem, Sapientia Salomonis, Sapientia filii Sirach (31), Esther, Judith, Tobias, Apostolorum dicta didascalia, et liber Pastoris. Verumtamen, dilecti mei, cum priores illi canonice sint definiti, et hi etiam legantur; nusquam tamen librorum occulorum mentio est, quos Græci vocant apocryphos (32). Illoc enim hæreticorum commentum est, qui libros illos pro libito scribunt, eisdemque gra-

D 151. Denique Pastorem memorat antiquissimus omnium N. T. canon apud Murator. *Antiq. M. A. t. III, col. 854.*

(32) Animadvertisamus sedulo distingui ab Athanasio libros Sapientiæ, Esther, Judith, etc., ab *occultis*, seu *apocryphis*; et hos quidem vitandos dici, utpote hæreticorum commenta; illos autem legendos pietatis ergo ex Patrum sententia. Ergo Athanasius in illorum numero est, qui libros, ut nos loquimur, *deuterocanonicos* distinguunt omnino ab *apocryphis*. Quare jam prorsus nolim (quidquid aliqui veteres libere securaque interdum fecerint) duo hæc vocabula promiscuo sensu usurpari; praesertim si id heterodoxo animi sensu fiat, ut in externis saepe editionibus videre est. Cæterum haud nunc vacat, gravissimum biblici canonis argumentum at-

tiam tribuunt, dum remotam ipsis⁴⁴ statem appin- A δημαρχοι, κατεκενων κανονιζομένων, καὶ τού-
gunt, nec secus ac priscis libris utuntur, ut fallendi των ἀναγινωσκομένων, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρίψων
simplices ansam habeant.
μὲν δὲ θέλουσιν αὐτὰ, χαριζομένων, δὲ καὶ προστίθεντων αὐτοῖς χρόνους, ἵν, ὡς παλαιὰ προφέροντες,
πρόφασιν ἔχουσιν ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεράους.

Ejusdem ex quadragesima festali.

« Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis; et ego dispono vobis, sicut dispositus mibi Pater, regnum; ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo ⁴⁵. » Ad magnam itaque et cœlestem cœnam per Evangelium invitati ad cœnaculum illud scopis mundatum, nosmet mundemus, ut præcepit Apostolus ⁴⁶, « ab omni iniquamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei, » ut intrinsecus et extrinsecus immaculati; extrinsecus quidem indui temperantia et justitia, **158** intrinsecus autem spiritu intelligentes recte doctrinam veritatis (33) audiamus: « Intra in gaudium Domini tui ⁴⁷. »

Ejusdem ex quadragesima secunda festali.

Vocati enim sumus, fratres, et nunc convocati a Sapientia, neconsecundum evangelicam parabolam, ad cœnam illam magnam et cœlestem omnique creature sufficientem; ad Pascha videlicet, sive immolatum Christum: « Nam Pascha nostrum immolatus est Christus ⁴⁸. » Et paucis interjectis. Illi quidem sic ornati, ingredientes audient: « Intra in gaudium Domini tui. »

Ejusdem ex quadragesima tertia festali.

Nostrum autem, quoqum est Pascha, vocatio item superna est, et conversatione nostra in cœlis, cum Paulo dicente ⁴⁹: « Non enim habemus hic manentem civitatem; sed futuram inquirimus: » quo respicientes probe festum celebramus. Et quibusdam interpositis: Excelsum sane cœlum est, infinitoque a nobis spatio distat: nam « cœlum cœli Domino », ait ⁵⁰. Verumtamen haud idcirco ad torporem et metum declinandum est, quasi nempe via ad cœlum trajici nequeat; imo potius alacriter agendum. Non eniū ut illi olim ab oriente profecti, reperto campo in terra Sennaar, (turrim) aggressi sunt, opus est et nos lateres igne coquere, ac bitumen pro cæmento quærere. Eorum quippe linguae confusaæ fuerunt, opusque dissolutum. Nobis vero **159** Dominus novam per proprium sanguinem viam munivit, ipsamque facilem et expeditam paravit. Et iterum: Neque solum circa cœli distantiam consolatus nos est, sed etiam quia portam hanc olim clausam, ipse veniens

τῶν ἀναγινωσκομένων, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρίψων μνήμη· ἀλλὰ αἰρετικῶν ἐστιν ἐπίνοια, γραφόντων πρόφασιν ἔχουσιν ἀπατᾶν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεράους.

Toū αὐτοῦ ἐκ τῆς μ' ἑορταστικῆς.

« Ὅμετος δὲ ἔστε οἱ διαμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου (34)· κάγὼ διατίθεμαι: ὑπὸν καθώς διέθετο μοι ὁ Πατὴρ μου βασιλεῖαν, ἵνα ἐσθῆτε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν (35) τῇ βασιλείᾳ μου. » Ἐπὶ δεῖπνον τοίνυν τὸ μέγα καὶ οὐράνιον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου κληθέντες εἰς τὸ ἀνώγαυον ἔκεινο τὸ σεσαρμένον, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς, ὡς παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, « ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιασμὸν ἐν φόρῳ Θεοῦ » ἵν ἔσωθεν καὶ ἔξω (36) ἀπίλοι πυγμάνοντες, ἔξωθεν μὲν περιθεβλημένοι σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, ἔσωθεν δὲ τῷ πνεύματι ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀκούωμεν. « Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

Toū αὐτοῦ ἐκ τῆς μ' ἑορταστικῆς.

Κεκλήμεθα γάρ, ἀδελφοί, καὶ νῦν συγκαλούμενοι (37) ὑπὸ τῆς σοφίας καὶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παραδολὴν ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἔκεινο τὸ μέγα τὸ ὑπερχόσμιον καὶ πάσῃ τῇ κτίσει (38) διαρκοῦν, ἐπὶ τῷ Πάσχα δὴ λέγω, τὸν τυθέντα Χριστόν. « Τὸ γάρ Πάσχα τὴν ἐνθή Χριστός. » Καὶ μεθ' ἔτερα: « οὐ μὲν οὖν οὕτω κεκοσμημένοι ἀκούσονται· Εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

Toū αὐτοῦ ἐκ τῆς μ' ἑορταστικῆς.

« Ἡμῶν δὲ, ὃν ἔστι καὶ τὸ Πάσχα, ἡ κλῆσις διω-
θέν ἔστι, καὶ τὸ πολίτευμα τὴμῶν ἐν οὐρανοῖς
ἔστι (39), μετὰ Παύλου λέγοντος: « Οὐ γάρ ἔχομεν
ῶδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦ-
μεν, » ἔνθα καὶ ἀποβλέποντες, ἑορτάζομεν καλῶς. Καὶ
πάλιν (40) μεθ' ἔτερα: « Υψηλὸς μὲν ὁ οὐρανὸς ἀλη-
θῶς, καὶ ἀπέραντον τὸ τούτου διάστημα πρὸς τὴμᾶς·
· ὁ γάρ οὐρανὸς, φησι, τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. » Άλλ
οὐ διὰ τοῦτο ἀποκητέον, οὐδὲ φοβητέον, ὡς ἀδύνα-
τον οὖσαν τὴν πρὸς ἔκεινον ὅδον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
προθυμητέον· οὐ γάρ, ὡς οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν τότε κι-
νήσαντες καὶ εὑρόντες πεδίον ἐν γῇ Σενάκῳ ἐπεχει-
ρησαν, χρεία καὶ τὴμῆν ὀπτῆσαι πλίνθον ἐν πυρὶ, καὶ
ζητεῖν δισφαλον ἀντὶ πηλοῦ· συνεχίθησαν γάρ ἔκει-
νων αἱ γλώσσαι, καὶ κατελύθη τὸ ἔργον. Ἡμῖν δὲ ὁ
Κύριος τὴν ὅδον ἐνεκαλύπτει διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος.
καὶ εὔχολον αὐτὴν κατεσκεύαζε. Καὶ πάλιν· Οὐ γάρ
μόνον ἐν τῷ διαστήματι καὶ παρακλήσει παρεμβοή-
σατο, ἀλλ' ὅτι καὶ κεκλεισμένην ταύτην ποτὲ τὴν

⁴⁴ Luc. xxii, 29, 30. ⁴⁵ II Cor. vii, 1. ⁴⁶ Matth. xxv, 21. ⁴⁷ I Cor. v, 7. ⁴⁸ Hebr. xiii, 14. ⁴⁹ Psal. cxiii, 16.

tingere, de quo jamdiu docti catholici sive in singulorum librorum præfationibus, sive in separatis tractatibus plenissime disputarunt; post Tridentinum præsertim decretum, quod libros omnes πρώτον ac δεύτερον canonicos in auctoritatis arce pariter collocavit.

(33) Discessimus hoc loco ab interpunctione si- mul et ab interpretatione Montfauconii.

(34) Verba, ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, desunt in e.l.

(35) Ed. ἐπτ.

(36) Ed. τὸν ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν.

(37) Ita cod. I m. συνχ. pro συγ., qui est notus Archaismus.

(38) Editio addit. τό.

(39) Desunt præcedentia septem verba in editione.

(40) Uest πάλιν in editione.

πύλην ἐλθὼν ἥνοιξε· κέκλειστά τι γάρ δυτικῶς ἔξ οὗ τὸν Ἄδημ ἔξεβαλεν ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, καὶ ἐτάξει τὰ χερουβεῖμ (41) καὶ τὴν φοργίνην φορφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν δόδον τοῦ ἔυλου τῆς ζωῆς· νῦν δὲ ἐκτεταμένην· καὶ πλειόνι χάριτι· καὶ φιλανθρωπίᾳ ἐμφανεῖς αὐτὸς ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν (42) χερουβεῖμ, εἰσῆγαγεν εἰς μὲν τὸν παράδεισον μεθ' ἑαυτοῦ τὸν δυοιογήσαντα ληστῆν· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν δὲ (43) αὐτὸς πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθών, πᾶσιν ἀνεπέτασε τὰς θύρας. Καὶ πάλιν· Ὁ δὲ Παῦλος, κατὰ σκοπὸν διώκων εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἡρπάσθη δὲ αὐτῆς ἡώς τρίτου οὐρανοῦ, ἐωρακώς τὰ τε (44) ἄνω, λοιπὸν κατερχόμενος, κατέχει (45) καὶ ἡμᾶς εὐαγγελίζόμενος τὰ πρὸς Ἐβραιοὺς γραφέντα· «Οὐ γάρ προσελήνθατε», λέγων, «Ψῆλαφωμένῳ δρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ, καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων· ἀλλὰ προσελήνθατε Σιών δρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς.» Τις οὐκ ἂν εὗξαιτο μετὰ τούτων ἔχειν τὴν ἄνω σύνοδον; τις οὐκ ἀγαπήσει μετὰ τούτων ἀπογράφεσθαι; ἵνα καὶ μετ' αὐτῶν ἀκούσῃ· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κατακληρονομήσατε κόσμου.»

160 Item ex epistola XLIV, quae incipit: «Cuncta hæc quæ Dominus noster ac Salvator Christus Jesus nostri causa et propter nos fecit (46).»

Cum ergo pontificum ministri nec non scribæ hæc animadverterunt, et Jesum audierunt dicentem «: Qui sitit, ad me veniat et bibat,» satis cognoverunt non esse hunc parem ipsis simpliciter hominem, sed illum potius qui aquas sanctis suppeditavit, quique ab Isaia propheta prædicatur. Hic est revera quasi splendor lucis, et verbuni Dei, quasi

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μεθ' ἕορταστικῆς.

Ἄρωμεν πάντες τὰς θυσίας ἑαυτῶν, τὴν πρὸς τὸν πτερωχὸν κοινωνίαν ἐπιγινώσκοντες, καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰ ἄγια, ὡς γέγραπται, ἔνθα καὶ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς (47), αἰώνιαν λύτρωσιν εὑράμενος. Ἐκ τῆς αὐτῆς (48) & . . Τοῦτο δὲ μέγα τεκμήριον τὸ ἔνοντος τῆς ἡμέρας ὄντας ἀκούσαις οἰκείους, καὶ ἀλλοτρίους ποτὲ δυτας, γενέσθαι συμπολίτας τῶν ἀγίων, καὶ τέκνα χρηματίσαις τῆς ἄνω Ιερουσαλήμ, ἡς τύπος ἦν ἡ ὥκοδομης Σολομῶν. Εἰ γάρ κατὰ τὸν δειχθέντα ἐν τῷ δρει πάντα πετοίησεν Μωϋσῆς (49), τύπος ἦν δηλονότι· ἡ ἐν τῇ σκηνῇ λατρείᾳ τῶν ἐν οὐρανοῖς μυστηρίων, εἰς δὲ θελῶν καὶ ἡμᾶς εἰσελθεῖν δικύριος ἀδοποίησεν ἡμῖν τὴν δόδον πρόσφατον καὶ μένουσαν· ὡς δὲ πάντα τύπος ἦν τὰ πάλαι (50) τῶν νέων, οὕτω τύπος τῆς ἄνω χαρᾶς (51)

«Hebr. xii, 18. » Matth. xxv, 31. » Joan. vii, 40. » Hebr. i, 20.

(41) Ed. χερουβίμ.

(42) Ed. τά.

(43) Deest δὲ in ed.

(44) Ed. τε τά. Plures fortasse erant varietates, sed hoc loco valde est evanidus codex Vat.

(45) Male Montf. Gr. κατέχει, et Lat. continet.

(46) Hoc item tertium fragmentum ex prædicto

A aperuit. Vere etenim clausa fuit, ex quo Adamum expulit ex paradiso voluptatis, atque cherubim et flammrum gladium versatilem deputavit ad viam ligni vite custodiendam; quæ quidem nunc aperta est. Ac majore gratia clementiaque usus, adveniens ipse qui sedet super cherubim, in paradisum quidem latronem, qui ipsum confessus fuerat, introduxit; in cœlum vero ipsem præcursor pro nobis ingressus, portas omnibus aperuit. Ac rursum: Paulus vero secundum scopum persequens ad bravium supernæ vocationis, per hanc raptus est usque ad tertium cœlum: postquam autem superna vidisset, deinde descendens, nos quoque edocet, annuntians ea quæ ad Hebreos scripta sunt, dicensque: «Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensum ignem, et turbinem, et tenebras, et procellam, et tubæ sonum, et vocem verborum; sed accessistis ad Sion montem Dei viventis, Jerusalem cœlestem et multorum milium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui descripti sunt in cœlis.» Quis non optaverit superno horum consortio frui, et cum illis describi, ut simul audiat: «Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi?»

τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.»

C fluvius de fonte qui tunc paradisum irrigabat; nunc autem Spiritum unicuique donat, aitque: «Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui in me credit, ut inquit Scriptura, flumina viventium aquarum de ventre ejus fluent». Hæc de homine dici nequeunt, sed de vivente Deo, qui vere vitam tribuit, qui Spiritum sanctum donat.

Ejusdem ex quadraginta quinta festali.

Afferamus omnes sacrificia nostra, communionem cum pauperibus agnoscentes: et ingrediamur in sancta, ut scriptum est «, quo præcursor pro nobis ingressus est Jesus, æterna redemptione inventa. Ex eadem... Magnum id argumentum est quod nos, qui extranei eramus, familiares dicamur; et qui alieni eramus, concives sanctorum efficiamur, atque illi 161 supernæ Hierosolymæ, cuius figura erat illa, quam Salomon ædificavit. Nam si Moyses omnia secundum exemplar, quod sibi in monte monstratum fuerat «, effectis, sane exploratum est cultum in tabernaculo exhibitum, mysteriorum cœlestium figuram suisse; ad quæ mysteria cum nos ingredi vellet Dominus, viam paravit nobis novam et permanentem ». Quemadmodum autem omnia vetera 37. » ibid. 37, 38. » Hebr. ix, 12. » Exod. xv,

Severi opere sumpsit D. Curetonus.

(47) Ed. Χριστός.

(48) Ed. καὶ πάλιν.

(49) Ed. Μωϋσῆς.

(50) Ed. παλαιά.

(51) Cod. χώρας.

novorum figura erant, sic hæc solemnitas superni **A** xai ἡ νῦν ἐστιν ἑορτὴ, εἰς ἡν ἑρχόμενοι μετὰ φαλ-
gaudii typus est, ad quod pergentes cum psalmis et μῶν xai ψῶδων πνευματικῶν ἀρχώμεθα τῶν νη-
canticis spiritualibus jejuniorum initium faciamus (52). στιῶν.

DE CHRONICO QUODAM LATINO RERUM SANCTI ATHANASII.

Inter opuscula ecclesiastica a cl. Scipione Maffeo ex codicibus Veronensibus eruta, siud valde pretiosum est, quod inscripsit: Fragmentum insigne historiæ ecclesiastice quarti sæculi (quod a nobis legitur in editione Tridentina anni 1742, post ejusdem Maffei vernaculo sermone historiam quæstionum de divina gratia, etc., quanquam etiam Gallandius in suam Bibliothecam intulit tom. V, nec operum Athanasii Venetus editor omisit). Ibi inter præctula oppido multa, duæ quoque Athanasii nostri epistolas novæ sunt, prior ad Ecclesiæ Mareoticas, altera ad presbyteros et diaconos Ecclesiæ Alexandrinæ; que cum de genere heortasticarum non sint, illæ a nobis reticte sunt. Non tamen omittendum judicavimus chromeon acephalum rerum Athanasii sub Theophilo episcopo (qui post annos duodecim successit Athanasio) scriptum Græce, ut putamus, sed Latine tantum in antiquissimis Veronæ membranis servatum, manu Theodosii diaconi exaratis. Nam chronicon hoc Latinum tantum chrono nostro Syriaco lucem aspergit, tantamque vicissim ab eo accipit, ita se invicem emendant aut augent, ut separari omnino non debant. Ceteroqui quidquid erat in Latino chronicò ad res Athanasii non pertinens, prætermisimus.

1. Scripsit autem et imperator Constantius de redditu Athanasii, et inter imperatoris epistolas hæc quoque habetur:

2. Et factum est post Gregorii mortem, Athanasius reversus est ex Urbe, et partibus Italæ, et ingressus est Alexandriam Paophi xxiv (AN. 346), consulibus Constantio iv et Constante ii, hoc est post annos vi, et remansit quietus apud Alexandriam annis xvi et mensibus vi.

3. Post hoc tempus Athanasius audiens adversum se turbam futuram, imperatore Constante in Mediolano constituto (AN. 353), direxit ad comitatum navigium cum episcopis quinque, Serapionem Thmuitanum, Triadelphum Nicotanum, Apollinem Cynopolitanum superioris, Ammonium Pachemnonensem et presbyteros Alexandriæ iii, Petrum medicum, Astericum, et Phileam (52'). Post quorum navigationem de Alexandria, consulibus Constantio vi Aug. et Constante Cæsare ii, Pachon xxiv die: mox post iv dies Montanus Palatinus ingressus Alexandriam Pachon xxviii, ejusdem Augusti litteras Constantis dedit episcopo Athanasio, per quas vetabat eos occurrere ad comitatum; ex qua re nimis vastatus est episcopus, et omnis populus fatigatus est valde: ita Montanus nihil agens profectus est, relinquens episcopum Alexandriæ.

162 4. Postmodum autem Diogenes, imperialis notarius, venit Alexandriam mense Mesuri (53), consulatu Arbitionis et Lolliani (AN. 355): hoc est post annos ii et menses v ex profectione Montani de Alexandria: et incubuit omnibus Diogenes, expellens egredi episcopum civitate, et omnes satis affixit, vi autem die Toth mensis acriter incumbens expugnabat Ecclesiam; et fecit insistens menses iv,

B hoc est mense Mesuri, sive ex die intercalario usque Choiac (54) xxv diem. Populo vero resistente Diogeni vehementer, et judicibus, reversus est Diogenes sine effectu prædicti mensis Choiac die xxvi, consulatu Arbitionis et Lolliani post menses iv, sicut dictum est.

5. Itaque dux Syrianus, et notarius Hilarius de Ægypto Alexandriam venerunt, Tybi decimo die (AN. 356), post consulatum Arbitionis et Lolliani, ac præmittentes omnes per Ægyptum ac Libyam militum legiones, ingressi sunt dux et notarius per noctem cum omni manu militari ecclesiam Theonæ Mehir (55) xii die per noctem supervenientem xiv, et frangentes ostia ecclesiæ Theonæ, ingressi sunt cum infinita manu militari. Episcopus autem Athanasius effugit manus eorum, et salvatus est die prædicto Mehir xiv. Hoc tamen factum est post annos ix, et menses iii, ac dies xix, quam Italia reversus est episcopus. Liberato autem episcopo, presbyteri ipsius et populus remanserunt obtinentes ecclesias, et colligentes mensibus iv, donec ingredetur Alexandriam Cataphronius præfector, et Heraclius comes mense Payni, xvi die, consulatu Constantis viii et Juliani Cæsaris primo.

6. Et post dies iv, quam sunt ingressi, Athanasi ejeci sunt ecclesiis, et traditæ sunt ad Georgium (56) pertinentibus, et episcopum exspectantibus. Suscepserunt autem ii ecclesiæ die xi, mense Payni. Advenit etiam Georgius Alexandriam consulatu Constantii ix, et Juliani Cæsaris ii (AN. 357), Mehir xxx die, hoc est post menses octo, et dies xi, quando suscepserunt ecclesiæ ad eum pertinentes. Ingressus itaque Georgius Alexandriam, tenuit ecclesiæ mensibus xviii integris; et tunc plebs ag-

(52) Maurini editores in parte secunda tomij I Operum Athanasii (edit. Ven., pag. 772) posuerunt Latinum quoddam epistolæ Athanasianæ fragmentum incipiens *Deus quidem*, etc., idque in *Monito* diserte aiunt, prout sibi sponte persuaserunt, ex aliqua ejus heortastica epistola sumptum. Verumtamen cum nullo id argumento sufficiant, nullumque ipsi fragmento iusit heortastici generis indicium, nos minime illud admisisimus, ne res certas cum in-

certis vel potius omnino arbitrariis confunderemus.

(52') Apollo, Ammonius, et Phileas desunt in chron. Sýr.

(53) Ed. Mensore. Sic et infra.

(54) Ed. Cyac. Sic et infra.

(55) Ed. Methir. Sic infra.

(56) Ed. Gregorium. Notum est autem Georgium Cappadocem successisse Gregorio item Cappadoci qui jam obierat Alexandriæ.

gressa est illum in Dominico Dionysii, et vix cum periculo et magno certamine liberatus est, die primo inensis Toth, consulatu Tatiani et Cerealis. Ejectus est autem Georgius de Alexandria die x factae seditionis, hoc est Paophi die v. Ad Athanasium vero episcopum pertinentes, post dies ix profectio-
nis Georgii, hoc est xiv die mensis Choiac (AN. 358), ejientes Georgii homines, tenuerant ecclesias monsibus duobus et diebus xiv, donec advenit dux Se-
bastianus de Ægypto, et ejecit eos, et iterum ad Georgium pertinentibus ecclesias consignavit in mense Choiac die xxviii.

7. Post menses autem ix integros profectionis Georgii de Alexandria, Paulus notarius advenit Payni xxix, consulante Eusebio et Hypatio (AN. 359), et proposuit imperiale præceptum pro Georgio, et domuit multos ob ejus vindictam. Et post menses v, Georgius venit Alexandriam, Athyr xxx die, con-
sulatu Tauri et Florentii, de comitatu; hoc est post annos iii et menses duos quam fugerat.

8. Ingressus autem, sicut prædictum est, Geor-
gius Alexandriam, Athyr die xxx (AN. 361), degit in civitate securus dies iii, hoc est dies iii Choiac, nam iv die mensis ejusdem præfectus Gerontius nuntiavit mortem Constantii imperatoris, et quod solus Julianus tenuit universum imperium. Quo au-
dito cives Alexandrini, et omnes contra Georgium clamaverunt; eodemque momento sub custodia illum constituerunt; et fuit in carcere ferro vincitus ex prædicto die Choiac iv, usque ad xxvii ejusdem mensis diebus xxiv. Nam xxviii die ejusdem mensis mane pene omnis populus illius civitatis perduxit de carcere Georgium, nec non etiam comitem, qui cum ipso erat, insistentem fabricæ Dominicæ, quæ dicitur *Cæsureum*, et occiderunt ambos, et eorum corpora circumduxerunt per medianam civitatem, Georgii quidem super camelum, Dracontii vero ho-
mines funibus trahentes; et sic injuriis affectos circa horam vii diei, utriusque corpora combusserunt.

9. Proximo autem die Mechir, x die mensis (AN. 361), post consulatum Tauri et Florentii, Juliani imperatoris præceptum propositum est, quo jubebatur reddi idolis et neocoris et publicæ rationi, quæ præteritis temporibus illis sublata sunt.

10. Post dies autem iii, Mechir xiv, datum est D præceptum Gerontio præfecto ejusdem Juliani imperatoris, nec non etiam vicarii Modesti, præcipiens episcopos omnes factionibus antehac circumventos, et exiliatos reverti ad suas civitates et provincias. Ille autem litteræ sequenti die Mechir xv propositæ

(57) Athanasium tunc temporis fugam capessi-
visse Thebas versus dicitur in chronicō Syriaco, nec non in Vita ejusdem Athanasii apud Maurinos ad hunc annum (edit. Ven., tom. I, pag. 82). Cetero-
que ne *Thereu*, de quo ambigunt Mattheus in Adn. et Mamachius in Ratione temporum Athanasianorum, pag. 8, vanum esse vocabulum existimemus, docet nos ipse Athanasius in Vita sancti Antonii, n. 86, ubi *Cheren* (quod idem putamus ac *Thereu*) dicitur

A sunt: postmodum autem (AN. 362) et præfecti Ge-
rontii edictum propositum est, per quod vocabatur episcopus Athanasius ad suam reverti Ecclesiam. Et post dies xii hujus edicti propositionis, Athana-
sius visus est apud Alexandriam, ingressusque est ecclesiam eodem mense Mechir die xxvii: ut sit ex ejus fuga, Syriani et Hilarii temporibus facta, usque ad redditum ejus, Juliano... Mechir xxvii. Remansit in ecclesia usque Paophi xxvi, consulatu Maimertini et Nevittæ, mensibus viii integris.

11. Prædicto autem die Paophi xxvii, proposuit Juliani imperatoris edictum, ut Athanasius episco-
pus recederet de Alexandria, et eodem momento quo propositum est edictum, episcopus egressus est civitatem, et commoratus est circa Thereu (57). Quo mox egresso, Olympus præfector obtulperans ei-
dem 163 Pythiodoro, et his qui cum ipso erant, hominibus difficillimis, misit ad exsilium Paulum et Astericium presbyteros Alexandriæ, et direxit eos habitare Andropolitanam civitatem (58).

12. Olympus autem idem præfector, mense Me-
suri, xxvi die, consulibus Juliano Augusto iv et Sallustio (AN. 363), nuntiavit Julianum imperatorem esse mortuum, et Jovianum Christianum imperare; et sequente mense Toth xviii, imperatoris Joviani litteræ advenerunt ad Olympum præfectorum, ut tan-
tum Deus excelsus colatur, et Christus, ut in ec-
clesiis colligentes se populi celebrent religionem. Paulus vero et Astericius, predicti presbyteri, re-
versi sunt de exilio Andropolitanæ civitatis, et in-
gressi sunt Alexandriam Toth x die, post menses x.

13. Episcopus autem Athanasius moratus, sicut prædictum est, apud Thereon, ascendit ad superiores partes Ægypti, usque ad Hermopolium superiorem Thebaidos, et usque Antinoum: quo in his locis degente, cognitum est Julianum imperatorem, mortuum, et Jovianum Christianum imperatorem. Ingressus igitur Alexandria latenter episcopus, adventu ejus non pluribus cognito, occurrit navi-
gio ad imperatorem Jovianum: et post, ecclesiasticis rebus compotis, accipiens litteras, venit Alexandria, et intravit in ecclesiam, Athyr xix die, consulatu Joviani et Varroniani (AN. 364): ex quo exit Alexandria secundum præceptum Juliani, usque dum advenit prædicto die Athyr xix, post annum unum, et menses iii, dies xx-i.

14. Cum autem episcopus Athanasius veniret de Antiochia Alexandriam, consilium fecerunt Ariani Eudoxius, Theodorus, Sophronius, Euzoius, et constituuerunt Lucium presbyterum Georgii, inter-

prima statio ab Alexandria: τὴν πρώτην μονὴν Ἀλεξανδρείας τὴν λεγομένην Χαιρέου. Illic ergo primum fugit divus vir; deinde, urgente periculo, longius cesset Thebas. Etenim pessimus Julianus imp., præter publicum de Athanasio exilio edictum, in mandatis dederat ut clam si fieri posset occideretur.

(58) Andropolis urbs Ægypti episcopal. *Or. ch. t. II*, 523.

pellare imperatorem Jovianum in palatio, et dicere quæ in exemplaribus habentur.

Hic autem minus necessaria intermisimus (59).

15. Post Jovianum autem citius ad imperium vocatis Valentiniano et Valente, ipsorum præceptum ubique manavit, quod etiam redditum est Alexandriæ, Pachon die x, consulatu Valentiniani et Valentis, continens ut episcopi sub Constantio depositi et ejecti ab ecclesiis, Juliani autem imperii tempore sibi vindicaverant et receperant episcopatum, nunc denuo ejiciantur ecclesiis, interminatione posita curiis mulctæ auri librarum ccc, nisi scilicet ecclesiis et civitatibus episcopos minaverint (60). Ex qua re apud Alexandriam magna est confusio et turba exorta, ut Ecclesia universa fatigetur, cum etiam principales essent numero exigui, cum præfecto Flaviano, et ejus officio, et ob imperiale præceptum, et auri mulctam, imminebant egredi episcopos civitate, multitudine Christiana resistente et contradicente principalibus et judici; et affirmante episcopum Athanasium non esse subjectum huic definitioni et præcepto imperiali, quod nec Constantius eum persecutus est, sed et restituit. Similiter et Julianus persecutus est; universos revocavit, et eum propter idolatriam (61) denuo ejicit; at Jovianus reduxit. Remansit hæc contradictione, et turba usque ad sequentem mensem Payni xiv; hoc enim die præfector Flavianus relatione facta, declaravit consuluisse principes de hoc ipso, quod apud Alexandriam motum est. Et ita omnes exiguo tempore quieverunt.

16. Post menses iv et dies xxiv, hoc est Paophi viii (AN. 365), episcopus Athanasius noctu latenter egressus ecclesia, recessit in villam juxta fluvium novum. Præfector autem Flavianus, et dux Victorinus, ignari recessisse eum, eadem nocte ad ecclesiam pervenerunt Dionysii cum manu militari, ac fractis posterulis ingressi atrium, et partes superiores domus, hospitium episcopi quærentes, non invenerunt eum. Nam paulo ante recesserat, et remansit degens in prædicta possessione a memorato die Paophi viii, usque Mechir vi (AN. 366), hoc est mensibus iv integris. Post hæc notarius imperialis Bresidas, eodem Mechir mense, venit Alexandriam cum litteris imperialibus jubentibus eumdem episcopum Athanasium reverti ad civitatem, et consuete tenere ecclesias; et vii die Mechir mensis, post consulatum Valentiniani et Valentis, hoc est in consulatu Gratiani et Dagalaifi, idem notarius Bresidas cum duce Victorino et præfecto Flaviano convenientes in palatio nuntiaverunt præsentibus curialibus et populo, quod præcepserant imperatores episcopum reverti ad civitatem. Et eodem momento idem Bresidas notarius egressus cum curialibus et multitudine ex populo Chri-

stianorum ad prædictam villam, et assumens episcopum Athanasium, cum præcepto imperiali induxit in ecclesiam, quæ dicitur Dionysii, mensis Mechir die vii.

17. Consulatu Gratiani et Dagalaifi, usque ad sequentem Lupicini et Jovini consulatum, et Valentis secundo, Payni xiv, in consulatu finiuntur Athanasiani xl (AN. 367). Ex quibus mansit Treweris in Galliis (62) menses xc, et dies iii. Apud Alexandriam in incertis locis latens, quando ab Hilario notario, et duce fatigabatur, menses lxxii, et dies xiv. Apud Ægyptum et Antiochiam in iteribus, mensibus xv, et diebus xxii. In possessione juxta novum fluvium menses iv. Fient pariter menses vi, et anni xvii, et dies xi. Remansit autem quietus apud Alexandriam annos xii, et menses v, dies x. Sed et bis cessavit modicum tempus extra Alexandriam in novissima profactione, et Tyri (63) et Constantinopoli. Fiunt ergo episcopatus Athanasii, ut prædixi, usque ad consulatum Valentiniani et Valentis, 164 Payni ii, anni xl. Et sequenti consulatu Valentiniani et Victoris, Payni xiv, annus i. Et sequenti consulatu Valentiniani et Valentis iii, Payni xiv. Et sequenti consulatu Gratiani et Probi, et alio consulatu Valentiniani et Valentis iv, Pachon viii, dormiit.

18. Prædicto autem consulatu Lupicini et Jovini (AN. 367), Lucius Arianorum specialiter sibi volunt vindicare episcopatum, post profactionem de Alexandria multo tempore advenit consulatu prædicto, et ingressus est civitatem latenter per noctem xxvi diei Toth mensis; et, sicut dictum est, mansit in quadam domuncula, latens diem illum. Postero autem die intravit domum, ubi mater ejus commanebat; cognitoque statim ejus adventu per civitatem, universus populus collectus incusabant ejus ingressum. Et Trajanus dux, et præfector nimis moleste tulerunt irrationalib[em] ejus et audacem adventum, et miserunt principales ut eum ejicerent de civitate. Advenientes itaque principales ad Lucium, et considerantes omnem populum iratum, et valde tumentem adversus illum, timuerunt eum per se producere de domo, ne a multitudine occideretur: et hoc ipsum nuntiaverunt judicibus: et paulo post ipsi judices, dux Trajanus, et præfector Tatianus ad locum cum multis militibus ingressi domum, produxerunt per semetipsos Lucium, hora diei vii, Toth die xxvii. Lucius autem cum sequeretur judices, et omnis populus civitatis post eum Christianorum, ac paganorum, ac diversarum religionum, cuncti pariter uno spiritu, et ex una sententia, et eodem decreto non cessaverunt ex domo qua ductus est, per medium civitatem, usque ad domum ducis vociferantes, ac turpia et scelerata eidem ingerentes, et clamantes: *Extra ci-ta-*

(59) Sic adnotatum est antiquitus in codice Venerensi. At nos partem hanc etiam historiæ non leviter desiderio desideramus.

(60) Ita ed. et cod. pro *exterminaverint*.

(61) Ed. *idolatriam*.

(62) Ed. *Gallias*.

(63) Ed. *Tyro*.

sem ducatur. Tamen dux introduxit eum in domum suam, et apud eum mansit, et custodiebatur reliquis horis diei, ac tota nocte, et sequenti die xxviii mensis predicti, dux manicens, et habens eum usque Nicopolim, tradidit militibus Aegypto dedendum.

19. *Defuncto autem Athanasio viii (64) Pachon*

(64) *Syr. vii.* Jam quod Syriacum Chronicon dicit Athanasium prodigiose (seu cum prodigo) vita excessisse, nullam dicti ejus causam hactenus inventiebam, nisi quod in calce Vitæ Arabicæ Atha-

mensis (an. 373), ante diem v dormitionis sua ordinavit Petrum episcopum de antiquis presbyteris, qui in omnibus eum secutus gessit episcopatum. Post quem Timotheus frater suus (65) suscepit episcopatum annis iv. Post hunc Theophilus ex diacono est episcopus ordinatus (an. 385). Explicit.

nasianæ dicitur is moriens prædixisse idoli cuiusdam destructionem, quæ respse septimo post ejus obitum die contigit.

(65) Id est Petri decessoris frater.

SYLLABUS CODICUM

Quibus ad duos priores tomos Operum Athanasii usi sumus,

Cum variis lectionibus omissis, quæ quidem altius pretii ridentur.

Ad orationem contra gentes, tom. I, col. 4.

Codices Segueriano num. 433, quingentorum annorum, et Colbert. 3931, muto in fine, optimæ notæ, et lectionibus Felckmanni, Basiliensis, Anglic. Gobler. ac. i, ii, et iii.

Col. 8, B 3, καὶ deest in Segueriano et in tribus Felckmanni. C 42, quinque mss. πάσαις ἐπιθυμίαις habent. Col. 9, A 8, aliqui codices λαμβάνοντες, ibid. καὶ deest in duobus. Col. 28, C 9, sic optimi cod., alii Διόδοχοι. Col. 57, B 11, in hac verba, Ἡλίου μὲν ὑπὸ γῆν, etc. scholiastes Basiliensis codicis ad marginem notat, Τὸ περιστρέφεσθαι τὸν ἥλιον, καὶ ὑπὸ γῆν γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἀψυχον εἶναι, καὶ διὰ τοιαύτα, τῇ δόξῃ τῶν ξέων ἀκολουθῶν λέγει, οὐ πάντας δογματίζων αὐτὸς ταῦτα εἶναι, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν αὐτοῖς ὅμολογουμένων ἀντέτηπεν τὰ αὐτῶν σεβάσματα.

Ad orationem de incarnatione, I, 103.

Codice Segueriano, et sub finem Regio 3489, ac lectionibus Felckmanni codicum Basil., Anglic., Gobler. anonym. i et ii. Col. 112 B, in hac verba, Ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, hac habet scholia- stes Basil.: Οτι πάσιν ἡώθη ἀνθρώποις ὁ Λόγος γεννά σχέσιν ἣν δομουσιότητα διὰ ἐνὸς σώματος τοῦ ίδου αὐτοῦ, καὶ σωματικὸν δργανὸν τὸ καθ' ὑπόστασιν αὐτῶν ἔνινεν μόνον· ἀπλῶς δὲ ὅτι ἀψυχαμένον ψυχὴν λογικὴν νοερά.

Ad Expositionem Fidei, I, 199.

Codicibus Segueriano. Regio num. 2502, et lectionibus Felckmanni codicum Basiliensi, Gobler., Felckman. i et vi.

Ad tractatum in illud: « Omnia mihi tradita sunt a Patre, » I, 207.

Codicibus Regio 1284, egregiae notæ Segueriano, et lectionibus Felckmanni codicum Basiliensis, Gobleriani et primi anonymi.

Ad encyclicam ad episcopos epistolam, I, 219.

Codice Regio 1284, lectionibus codicis Vaticani, lectionibus codicum Basiliensis, Anglicani et anonymi i et v.

Ad Apologiam contra Arianos, I, 239.

Codice Regio 1284, et lectionibus Felckman. cod. Basil. et vii anonymi.

Ad epistolam de Nicenis decretis, I, 415.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman. codd. Basil. et ii. In lectionibus Felckman. memorat tractatum Athanasii De doctrina. Περὶ διδασκαλίας, qui excerptus est ex Orationibus contra

Arianos.

Ad epistolam de sententia Dionysii, I, 477.

Codice Regio 2284, Colbert. 49° 6, eminent. cardin. Bullonii, cod. cœnobii Sancti Taurini Ebroicensis RR. PP. Jesuicarum collegii Ludovic Magni. Et Felckmanni codd. Basiliens. iii et Fr. i. Laudatur opusculum a Theodoreto. Lectiones quæ tantillæ pretii sunt accurate ad imum paginæ notantur ut et in superioribus.

Ad epistolam ad Dracontium, I, 521.

Codd. Reg. 2284 et lectionibus codd. Felck., Basil., Anglic. ii, vii.

Ad epistolam ad episcopos Aegypti et Libye, I, 535.

Codice Segueriano. Colbert. 4956, eminent. card. Bullonii S. Taurini Ebroicensis, RR. PP. Jesuicarum, et lectionibus codd. Felckmanni, Basil., Anglican., Goblerian. i, ii, v et Fr. i.

Col. 537, A 5, Seguer. μετὰ πάντων αὐτοῦ καὶ τοῦ θεωρήσας τῆς ἀγαθότητος. .

Ad Apologiam ad Imperatorem Constantium, I, 601.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. codicis Basiliensis.

Ad Apologiam de fuga, I, 613.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman. codd. Basil., Anglic. v, vii, et Socratis atque Theodo- reti editis.

Ad Epistolam ad Serapionem de morte Arii, I, 685.

Epist. ad monachos, 691. Et ad Hist. Arianorum ad monachos, 695.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman., Basil. et vii.

Ad orationem i contra Arianos, II, 9.

Codicibus Segueriano, et Regio, num. 200, bombycino, bonæ notæ, et variis lection. Felckm. ex Basil., Anglic. Gobler. i, ii, v.

Col. 15, A 7. Sotades auctor impuri carminis Cre- tensis dicitur a Suida, sed Athanasius Aegyptium dicit; forte varii sunt.

Ad orationem ii contra Arianos, II, 147.

Codicibus et lectionibus iisdem et præterea Felck- manni iv.

Ad orationem iii contra Arianos, II, 321.

Regis 200, 2284, Segueriano et Felckmanni lectio- nibus iisdem.

Ad orationem iv contra Arianos, II, 377.

Iisdem codicibus.

Ad epistolam ad Serapionem de Spiritu sancto, II, 529.

Codicibus Regio 2284 et 2502, recenti manu, sed bonæ notæ, Segueriano, eminentissimi cardinalis Ottoboni, et lectionibus Felckm. codicum Basil., Anglic., Gobler. i et II.
Ad epistolam ii ad Serapionem, II, 607.
 Iisdem codicibus et lectionibus.
Ad epistolam iii ad Serapionem, II, 623.
 Codicibus Regio 2284, Segueriano et lectionibus Felckm. codd. Basil., Gobler. i.
Ad epistolam iv ad Serapionem, II, 637.
 Iisdem codicibus et lectionibus.
Ad epistolam de Synodis Arimini et Seleucie, II, 681.
 Codice Regio 2284 et dnobus eminent. cardinalis Ottoboni codicibus, et lectionibus Felckman. ex Basil. ii et iii, insuperque ex scriptoribus ecclesiasticis.
Ad tomum ad Antiochenos, II, 795.
 Codicibus Regio 2284 et Segueriano, ac lectionibus Felckm. codicum Basil., Gobler. i.
Ad epistolam Joviani ad Athanasium, II, 843.
 Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman., Basiliensis.
Ad epistolam Athan. ad Jovianum, II, 844.
 Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. ex Basiliensi et vii. Insuperque editis Theodoreti *Hist. eccl.*
Ad petitiones ad Jovianum imp., II, 851.
 Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. ex codice Basiliensi.
Ad Vitam S. Antonii, II, 855.
 Codicibus Regiis, 2004, 493. Colbertinis 430, 357, 2536. Vaticano uno RR. PP. Jesuitarum collegii Ludovici Magni, lectionibus D. Hoeschelii. Ad versionem Evagriti Colbertino uno. Sangerman. duobus, Gemmeticensibus tribus, Desmarezii uno.
Epistola prima ad Orsisium, II, 977:
 Ex Vita Pachomii, in appendice ad *Acta SS.* ad decimam quartam Maii, pag. 49.
Epistola secunda ad Orsisium, ibid.

Indidem, pag. 50.
Narratio Athanasii ad Ammonium, II, 979.
 Ex appendice eadem, pag. 71, in epistola Ammonii.
Ad librum de Incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos, II, 981.
 Codice Segueriano, et lectionibus Felckman. codicum Basil., Anglic., Gobler. i, ii, iii, v. Insuper *Hist. eccl.* Theodoreti.
Ad epistolam ad Afros, II, 1029.
 Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. codicibus Basil., Anglic.
Ad epistolam ad Epictetum, II, 1049.
 Codice Segueriano, RR. PP. Jesitarum collegii Ludovici Magni, Epiphanii editis, Leonis edit. et lectionibus Felckman. codicum Basil., Anglican., Gobler.
In epistolam ad Adelphium, II, 1069.
 Codice Segueriano, et lectionibus Felckm. codicum Basil., Anglic., Gobler. et i.
Ad epist. ad Maximum philosophum, II, 1085.
 Iisdem codicibus et lectionibus.
Ad librum primum contra Apollinar., II, 1093.
 Codice Segueriano, et Felckm. lectionibus codicum Basil., Anglic., Gobler. et i.
Ad librum secundum contra Apollinar., II, 1131.
 Iisdem codicibus et lectionibus.
Ad tres epistolas, scilicet ad Amunem, II, 1169.
Heortastica seu festali, II, 1175, et *ad Rufinum*, II, 1179.
 Codicibus Reg. 2038, 2043, 2044, 2502, 2505, 2508, 2509, 3027, et Colb. 924, 4262, 4956.
Ad epistolas duas ad Luciferum, II, 1181.
 Codicibus Regio et Sangermanensi.
Ad epistolam ad monachos, II, 1185.
 Nullum codicem nacti sumus, sed ex Felckm. appendice edidimus.
Fragmentum Epistole sancti Athanasii Filiis suis, II, 1189.
 Prodit ex codice Colbertino, 1785.
Ad librum de Trinitate et Spiritu sancto, II, 1191.
 Codicibus Regio et Sangermanensi.

ONOMASTICON

VOCUM

Vel insolentium, vel quarum significaciones peculiares aut inobservatae sunt, quæ in dirobis prioribus tomis occurunt.

Revocatur lector ad numeros crassiores.

A

- 'Αβιεστέω, cæcilio, 736.
- 'Αβραμιαῖος, epitheton senibus ascriptum. De Hosio dicitur, 293.
- 'Αγιπάρ κοιρωῖαν, communionem amplecti aliquus, 279. Eadem sententia, 283. Τὸν μονῆρη βίον ἡδόποσαν, *Monasticam vitam amplexi sunt.*
- 'Αγαπησές, idem qui, μονογενής, unigenitus. Τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ Ἑλληνες ουασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, ὅτι τον ἐστι τῷ εἰπεῖν μονογενής. Cæterum πορνοὶ ipsi Græci, qui litteraram periti sunt, dilectum idem esse atque unigenitum, 507, pro qua re afferuntur Homeri carmina.
- 'Αγέρητος et ἀγέρνητος. Harumque vocum varias significaciones videsis, 184 et seqq., et in *Meno* ad *Epistolam de decretis Nicænis* et ad *Orationes contra Arianos*.
- 'Αγεντιστρίθους, agentes in rebus, 239. Erant hī palati officiales. Ibid. in notis.
- 'Αθέλητος, involuntarius, qui involuntarie gignitur. Id de Filio negatur contra Arianos, quod præter voluntatem Patris gignatur. Nam licet non ex voluntate et arbitrio Patris genitus sit, at non θέλητος est, sive non involuntarie genitus est, 487.
- 'Αθηγῆς, illibatus, intactus, integer, 738.
- 'Αθηρῶς, intactili modo, 748.
- 'Ακαθήκων, inofficiosus, 296.
- 'Αλογωθεῖς, ad brutorum conditionem redactus, 46. Οὗτοι τοῖνυν ἀλογωθέντων τῶν ἀνθρώπων.
- 'Αμεσιτεύτως, sine medio, sine intermedio, 592.
- 'Αμιλαρτος, amiantus, apud Indos, 57, 69. Est linum quod comburi nequit.
- 'Ανιδίκα (τὰ), res quæ abrogato priore judicio in

judicium iterum vocantur, 97.
'Araxalrōis, renovatio, 406.
'Aralvēir, solvere, mori, resolvi, 143.
'Araſkevāz, de integro tracto, refrico, 720.
'Araſobē, perturbatio, conturbatio, tumultus, 137.
'Arēzōdoç, qui, ἀνά τὰς ἔξοδους, per vias et exitus stipem cogit, 278. Vide in notis, 277.
'Arēwakōthvōla, immolatio hominum, 19.
'Arōsioi, Anoinosi, ita dicti quod Filium Patri ἀνόμον, id est dissimilem, dicerent, 597.
'Artidiasatolē, πρὸς ἀντιδιαστολὴν, ad differentiam, 567 et alibi.
'Artiromoθetēw, contraria legem affero, 254.
'Artivxor ὑπέρ πάτεων, quod pro redemptione animarum hominum omnium datur in præium, 44.
'Atparētēlīos, qui inclinatus et inflexus non est, 985.
'Apxēlōraktoç, incomprehensibilis, qui capi nequit, a περὶ et δρᾶστω, 202.
'Apxkōtoç, castratus, 218, 274.
'Apxomaφorlōma, Masorio seu inforte exuor, 90. Vide *Masphrius* in *Onomastico* tom. IV.
'Apxozēlēir, alienum facere, separare, 525.
'Apxoprosptoioumai, me nescire simulo, 586.
'Apxosgrātōsma ὅμοιώσεως, signaculum similitudinis, id diabolus erat antequam de celo caderet, 539.
'Apxōeūstōw, sine fluxione. Οὗτος ἡ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν Υἱὸν θετῆς ἀρρένευστως καὶ ἀδιαιρέτως τυγχάνει, 80.
'Apxkōdīasakalīa, primaria doctrina, 379.
'Apxiēreſta, videtur significare remigum præstaurain, 142. In cod. Reg. legitur 'Apxiēreſta in neutro plurali.
'Apxneiādītw, imperite, vel, cum mala conscientia, 203.
'Apxeketl, inconsiderate, citra prævium examen, 123.
'Apxosidōtōw, sine seditione, sine dissensione, 29.
'Apxōrōw, sine charitate, sine amore, 102.
'Apxafōç, femininum, insepulta, 277.
Apxosatītēç χάρις, splendida gratia, 542.
Apxtēlētēç, qui sese falsi arguit, 737.
Apxolōrōç, vocatur ipsum Dei Verbum per excellentiā et ἐμφασιν ita dictum, 32. Dicitur item autōsofia, autōdūnāmīs, autōφῶs, autōalīthēta, autōdīasotūnī, autōparētē, 37. Item autōaγīasomōs, autōzātē, ibid.
'Apxiērōw, consecratio, dedicatio templi, 157.
'Apxosatōse, defunctione, perfunctorie, 131.

B

Bñlōr, velum, 235. Λύτος γάρ εἰστηκει πρὸ τοῦ βῆλου. *Ipsē namque stabat ante velum*, 298. Καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, 772, et domum negotiatio-nis et veli locum sanctum fecerunt.
Bñlōdārōi, veredarii, 153.
Bñlōrōi, vicarius, magistratus, 275.
Bloç dñrōwkw, genus huminum. Καταλαζο-vnebmenoi τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου, 779. Superbe agentes adversum genus humanum. Hac sententia item legitur apud Eusebium *Præp. evang.* in fine sexti libri, δ σύμπας τῶν ἀνθρώπων βίος, universum hominum genus, et apud alios scri-ptores.
Breblōr, breviarium, brevis catalogus, 148. In epist. Constantini, apud Eusebium *Hist. eccles.* l. x. c. 6. legitur βρεβνον.

Γ

Geleuoioloçta, scurriles facetiæ, ridicula dicta, 322.
Grenīsōç dñrōr, sereno et placido vultu intueri, 282.

Δ

Daxrntukdç, luctuosus, 245.
Daxbēlēmērōi περὶ τὸν Χριστιανούν, de Judæis dicitur, id est, ut putamus, qui propter odium

erga Christianismum male audiunt, 118. Eadem sententia in Origene Iluetii, t. I, 190, διαδεῖται, μέντοι πρὸς Χριστιανούν.
Daxgnurāz, tracto, exsequor, 643.
Daxbēsīç, vox compellandi passim. Ἡ διάθεσίς σου, charitas seu affectus tuus.
Daxmāptvpla, contestatio, 311.
Daxnītēw, ad me redeo, ad mentem redeo. Ath. *Hist. Arian. ad Monachos*.
Daxp̄tēlōz, ventilo, flatum excito, 277.
Daxst̄mātikē δρχή, iunctum intervallis distinctum, 415.
Daxst̄rōtēpī, compono, constituo, 169.
Daxp̄p̄rētērī, alicui convenire, 700.
Daxn̄vropōi, effundor, 308.
Daxs̄t̄mōr πρᾶγμα, negotium quod potest in jus vocari, 234.
Daxmōrītai, Diincēritæ, unde ita dicti, 719.
Daxkēvōu, 90. Difficilis est hujus vocis interpre-tatio; et quidem duas significaciones apud gravissimos auctores invenio: prior, quam sequimur, est Hesychii. Sic enim ille, Δισκένει, δισκοδολεῖ, id est, discum jacit. Moxque idem, δισκεῦσαι, δισκον φύσαι λιθάσαι, discum jactere, sive lapidare, quæ item interpretatio in multis lexicis comparat. Pro jactu item accipitur apud Euripi-dem in *Ione*,

Katazējīwci Παρηήσου κλήκες

"Oþer Πετραῖορ ἀλιμα δισκευθῆσται.

Secundo in veteribus glossis legitur, δισκεῦνα, rotō, cui accinere videtur Suidas qui habet δι-skeuwā, ἐκδεχόμενος, ἢ κυλῶν, nam ibi voluntare, seu circumagere pro rotare accipi commode potest, id est arreptum agere circumquaque, et inore fundæ rotare, arreptum manu, aut instrumento quoipam ut longius projiciatur. Sed hic postremus vocis δισκεῦσι usus non ita perspicuus videtur. Non omittam hic Eusebii locum l. v. c. 46, ubi de Montanista quodam hæc habet: Καθάπερ καὶ τὸν θεματοσὸν ἐκεῖνον τὸν πρῶτον τῆς κατ' αὐτὸν λεγομένης προφητείας οὸν ἐπι-τροπόν τινα, θεότονον, πολὺς αἴρει λόγος. Ός αἴρομέν ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανούς, παρεκσῆναι τε καὶ καταπιστεῦσαι ἐστὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι, καὶ δισκευθῆντα κακῶς τελευτῆσαι. Ήβι δισκευθῆντα probe puto ab inter-prete verti, *jaclatūm*. Ceterum hanc esse veram lectionem in memorato Athanasii loco, p. 90, non dubitandum, respuendaque lectio ἐδημεύ-ovo, qua significatur actio juris, cum quis proscriptur, aut ejus bona publicantur, quod non competere videtur turmæ forensium irrumpenti; quare nos lectionem mss. sequimur.

Apxekētēç, plerumque non minuit affirmationem; sic p. 130, Ινα τῷ δύματι τούτῳ δόξωσι τῇ συκοφαν-τῇ καταλήττειν τοὺς ἀκούοντας, ubi sic verendum: *Ut hoc nomine usi per sycophaniam auditores percellant*, non, *percellere videantur*: clare, 147, Ινα τοῖν καὶ ὧν ἐπιθυμεῖς τετυ-χηέναι δοκοῦται. *Ut igitur opīata consequaris*, et alibi sacer. Sic apud Epiphaniū, t. II, 2, καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἀκαταδοθαί, qui decepli fuerant. Athan. item 520, Ινα δίξωσι καὶ αὐτὸν οὐτα καλεσθαι Χριστιανού. Ubi fortasse melius veritas, *ut et ipsi Christiani vocentur*. Et summo-pere cavendum ne vulgari interpretum vertendi more ducti, qui vocem δοκεῖν, per illam, videri, vertunt, quæ certa dicuntur, ut incerta habeamus.

Apxolōtēç, 86. Idipsum est quod postea τριά-γονον vocatum fuit, id est haec verba, *Sanctus, sanctus, sanctus*. Alia hujus vocis significata vide in Glossariis Cangii et Suiceri.

Apxarçlā, sive duo principia, in Deo non sunt, 489.

E

Eγkatajīsgei, immissere, 287.

Ἐρχυκλεῖτ, 204. Ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀχροτάς ἐγχυκλεῖ. *Verbū autem mentē in circumstantes auditores insinuat.* Vide ibid. in notis.
 Εἰ δ'οὐ, alioquin, alias, 181, 201, 584.
 Εἰδωλομαρτία, idolatriæ furor, 47.
 Εἰσποιητός, ascititius, adoptivus, 612.
 Ἐκβλητός, projectæ temeritatis homo, 299.
 Ἐκκλῖτω, declinare facio, avertō, 749.
 Ἐκπρέπεια τοῦ Πατρός, emanatio Patris. Ita dicitur *Spiritus sanctus*, 81.
 Ἐμμάρτυρος θύτατος, mors quæ coram testibus contigit, 54.
 Ἐμπειριδάτωσθαι, comprehendere, perficie concipere, 582.
 Ἐμπειρογῆσαι, cogitatione comprehendere, concipere, 582.
 Ἐρυπόδεικτος, perspicuous, manifestus, communistratus, 736.
 Ἐρδιάθετος λόγος. Vide in voce Προφορικός.
 Ἐρδιοιστώς, dubitanter, 765, 766.
 Ἐροειδής φωνή, vox unitatis significativa, *De synodis*.
 Ἐρούσιος λόγος, *Verbū substantia prædictum*, 490.
 Ἐρυχτία, petitio adversus aliquem, accusatio, 624, et in *Monito*, 621, ubi etiam de voce ἐντυχάνειν, 625. Καὶ τις σχολαστικὸς τῶν χυνικῶν ἐντυχεῖ τῷ βασιλεῖ. Epiphanius hær. LXVII, 720, ait Meletianorum primarios ad comitatum missos ἐντυχτὰς ἔνεκα. Ἐρυχτία item eodem modo videtur veri posse in *Epist. ad Marcellinum*, t. III. Nam qui Psalmi ἐντυχίας dicuntur, accusations proferunt in adversarios.
 Ἐρυποτάτως, ad modum subsistentis. Athan. lib. *I contra Apollin.*
 Ἐξερῶ, evomo, 140.
 Ἐξετάζεσθαι ἐπὶ τοῖς ζωσιν. Superstes esse, inter vivos numerari, 124 et 126.
 Ἐξεσωστής, adæquatio, coæquatio, 343.
 Ἐξέριστος, exsilium, 624.
 Ἐξουκότιος. Ariani, quod dicerent Filiū ἐκ οὐκ ὄντων, id est, ex non existantibus factum, dicti sunt, ἐξουκόντοι, 597.
 Ἐξοχετεύμαι, emitor, emano, derivor, 204.
 Λόγος ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται.
 Ἐκπονῶσαι, respondere, 241. Putabam olim ἐπακοῦσαι ibi positum esse pro ὑπακούσαι. At quia ista vox 457 item occurrit eadem sententia, hinc minus suspecta videatur. Sic ibi legitur: Ο! Αρεταῖον καὶ αὐτὸν ἐπακούσιν τὸν Ιησούν λέγοντες. Id est, Ariani pariter ex adverso respondent, dicentes; et magis firmatur vocis hujus significatio ex alio loco tom I, p. 334: Οὐκούν δέον ἐκεῖθεν ἐπαγγόντας τὸν λόγον, μετέργεσθαι εἰς τὰ κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ οὕτως τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἐπακούειν. Ubi vocem ἐπακούειν, intelligimus, quasi dicas, consequenter eloqui rem, præcedenti, quam loquebanur, affinem: et vertimus: *Quamobrem par est ut inde orsi, transeamus ad ea que Incarnationem spectant, atque ita de Annuntiatione consequenter verba faciamus*, quæ interpretatione superiori si non similis omnino, finitima saltem est.
 Ἐκποχτία, provincia ecclesiastica.
 Ἐκπειδίζω, impello, induco. *Apol. contra Arian.*
 Ἐκπερδύτης, ependytes, vestis monachalis, 664.
 Ἐκπειρόστης, commentum, inventio, 542.
 Ἐκπειρούμαι, enarro, explico, 499.
 Ἐπερυθρίδω, erubesco. Athan.
 Ἐπιβαρεῖν, gravare, molestiam creare, 112.
 Ἐπικριταρολ., epicritianus, histrionum genus, 309.
 Ἐπιλυκτός, promiscua turba, 944.
 Ἐπιτεραίενομαι, adhuc nova molior. *Apol. contra Arian.*
 Ἐπισκοπικῶς, episcopali more, 109.
 Ἐπιτεμεῖτ, in compendium redigere, 552.
 Ἐπιτριβή, ferocitas, immanitas, 504.

Ἐποφθαλμέω, cupiditatis oculos adjicio, cupidine teneor, 314.
 Ἐποφθαλμίδω, cupiditatis oculos adjicio, 275, ubi legendum ἐποφθαλμίτα.
 Ἐργαστα. Potavimus olim hæc 107 ἐργαστα τε καὶ αὐτῶν ἐπεσεῖσθο, significare, facinora seu flagitia concita adversus virgines fuisse. At rem considerantibus in mentem subiit, hoc loco ἐργαστα significare operas, sive operarios ut Lætinæ fert usus. Et totum locum ita vertendum esse, ἐργαστα τε καὶ αὐτῶν ἐπεσεῖσθο, καὶ θνητοὶ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνοῦν, etc. *Operæ contra virgines excitabantur, necnon ethnici populi ad eas nudandas, etc.*
 Ἐταρροφός, leno, 281.
 Ἐνκατάγρωστος, qui facile convinci et confutari potest, 20.
 Ἐνκριχώρητος, qui feliciter procedit, 749.
 Ἐνδαλεύος, fluctuans, nutans, volubilis. Athan. *De sent. Dionysii.*
 Ἐνφαντασιοτος, qui bonarum rerum phantasias et cogitationes habet.

Θ

Θάκαι, latrinæ, 270.
 Θαυμᾶν, laudo, cum admiratione celebro, 122, et usu frequenti.
 Θεολογεῖσθαι, Deus vocari. Οὐχ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ γέριν ἐλασθεῖται θεός, ἀλλ' ἡ σάρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ θεολογήθη, 698.
 Θεολογος, sic dicitur Joannes evangelista, 33. Vulgaris est.
 Θεοπληνητα, error circa Deum, seu, cultus falsorum deorum, 380.
 Θεοπλαστα, deorum efformatio, fictio, 15.
 Θεοφάνεια τοῦ Λόγου. Dei Verbi adventus, 70.
 Θεωρητῖς, contemplator, 2.

Ι

Ἰερατεῖον, sacerdotalis ordo, aut sacrarium, locus in ecclesia, 88. Prima significazione exstat 118, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἱερατεῦον . . . ἔδει καταστῆσαι, et 147, τὸ ὑπὸ σὲ Ἱερατεῦον προσαγορεῖσμεν, et 769, καταΐκουν δὲ αὐτὰ διαγνῶνται τῷ Ἱερατεῖῳ· secunda autem, 265
 Ἰσοδυναμεῖω, æqualem vim habeo, 596.
 Ἰσορ, exemplar, ἀπόγραφον, 622.
 Ἰσα (τὰ), apographa, exemplaria, 150.
 Ἰσότυπον, exemplar, ἀπόγραφon, 586.

Κ

Καθῆκον (τό), 45.
 Καθικετεύειν, etiam legitur, καθηκεύειν, ſavere, assentari, gratiam alicuius captare, 251, καθηκετεύειν legitur. Sed 293, 304, καθηκεύειν.
 Καθολικός, officialis, quinam sit vide 107.
 Καθολικαὶ ἐπιστολαὶ, 767.
 Ο καθόλον, η καθόλον. Universalis. Athan. *De sent. Dionysii*, subaudi xōsmou.
 Καθοσιωτικής, vox a rationali usurpata, ἐπὶ τῆς ἐμῆς καθοσιωτικῆς, *Coram mea sanctitate*, aut æquitate, 158, 200. Constantius Nestorium *Egypti* præfatum compellans ait, Ἐν τῇ τάξει τῆς τῆς καθοσιωτικῆς. Καθοσιωτικής, eadem ratione usurpatur a Maximino in epistola sua ad Sabiniūm, apud *Ensebium Hist. l. ix*, c. 9, his verbis: Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τῇ σῇ καθοσιωτικῇ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου διὰ γραμμάτων ἐπέσταλται.
 Κακοθελέω, ήταντὸν κακοθελεῖτ. Mala sibi exoptare. Athan. *Apolog. contra Arianos.*
 Κακοτέχνως, malitiose, cum mala arte, 696.
 Καρονίζομαι, καρονίζουμεν βιβλία. Libri in Canōnum recepti, 767.
 Καρτερικῶς, toleranter, fortiter. In *Vita Antonii*.
 Καστρητος, Castrensis, 278.
 Καταβάζω, obloquor.
 Κατατριψκειτ. Hujus vocis varia sunt significata. Significat primo convincere, sic 113, Ἀθανάσιος δὲ μηδὲ τὸ Τύρῳ καταγνωσθεὶς ἐμαρτυρήθη. Atha-

*narium testantur Tyri convictum non suisse. Vide ibid. in notis. Et 117, 120, et s^epe alibi. Secundo significare videtur *animadvertere*. Sic 122, Η τοινυ ἄγλα σύνδος καταγνώσας τῆς ἀπερτοῦ καὶ ὑπόπτου φυγῆς ἔκεινων. Et 153, Καὶ καταγνώτες δὲι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν οὓς ήθέλησαν. Tertio *damnare*, seu *improbare*, 155, Πιστεύομεν γὰρ δὲι ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ ἀκούσασα, οὐ καταγνώσεται ἡμῶν. Et 160, 167. Nam pro *juridica damnatione* vix usurpatur. Sic 141, καταγνώσκων μὲν Ἰσιωνος, *damnans Isionem*.*

Κατάγνωσις, perspicuum adversus aliquem argumentum, 122. *Consutatio*.

Καταρωτέσθαι, dorsum vertere, avertire se, 447.

Κατάσκοποι. Sic per antiphrasim vocantur identidem episcopi Ariani, id est, exploratores, seu potius, episcopis adversarii, 274.

Καταρύτευμα, plantatio, 80.

Κατεάσων, strango, rumpo. Hæc vox s^epe apud Athanasiū usum venit, 312. Οἱ βουλδενος λοιπὸν ἦν ἡδύνατο θύρα κατεάσαν ἀνοιγε.

Κηρίολος. Cereus in ecclesiis ascendī solitus, 90. Τοὺς κηριδῶν τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνήπτων, in prius editis legitur κερίωνας.

Κομψητήριον, cœmeterium, humandis corporibus destinatum, 247, 256.

Κομψητήρια, conuentus loca suisse testificatur item Eusebius, *Hist. eccl.*, l. vii, c. 11 : Οὐδαμῶς δὲ ξεσταὶ ὅμιλοι τίσον, η συνόδους ποιεῖσθαι, η εἰς τὰ καλούμενα κομψητήρια εἰσεταί.

Κομψητάριος, commentarius, minister forensis, cui incumbebat delationum et accusationum monumenta apud se in commentariis servare, 103.

Κομήτης ἥλιος, comatus sol, 625.

Κομήτας, comitatus, sive imperatoris, sive praefecti cuiuspiam, 89.

Ἀδύκωσις, molesta desfatigatio, 738.

Κοσμία, moderatio, modestia. Athan. *Apolog. ad Constantium*.

Κουριῶν, curiosi, officiales quinam sint, vide p. 150 in notis.

Κράτησις, imperium, dominatus, κράτησις τοῦ θανάτου, 43.

Κρείττων (ό). Sic passim, apud ecclesiasticos maxime, Deus dicitur, 250.

Κριοκέφαλοι, dii *Ægyptiorum arietino capite*, 7.

Κρυπτηρία (ή), latibulum.

Κυριακόν, Dominicum sive ecclesia, 311.

Κυριακὸν σῶμα, Domini nostri J. C. corpus, 43, 81.

Κυριακὸς ἀνθρώπος, Dominicus homo, scilicet Christus. Vide quæ de ea voce in *Mosito ad Expositionem fidei* dicta sunt, 78, 79, 81. Hæc vox item exstat apud Epiphanius, t. I, 84.

Κυριακὸς ἀνθρώπος, Dominicus homo; id est Christus, 166.

A

Λεγόμενος ἐπίσκοπος, de eo dicitur, qui vere episcopus est. Sic 140 et alibi, quod observatu dignissimum.

Λογικότης, ητος, ratiocinandi vis. 25. Fortasse quispiam legendum putaverit λογικότης. Sed cum editi omnes et manuscripti, uno excepto, λογικότης habeant, et alioquin λογικότης eo loci non quadret, quia de rationabilitate, non de eloquentia est quæstio, putamus legendum λογικότης, *rationabilitatis*. Quæ vox inusitata lexicis est.

M

Μαρτυρίον, templo, ecclesia, 457.

Μεταχοιδή, commutatus, transvectio, 104.

Μικρογνύχτα, vox non satis probe intellecta a multis interpretibus, vulgo significat simultatem, dissensionem, quæ quidem ex pusillanimitate oriuntur, 112, 120, a compluribus perperam intelligitur. Sic apud Basil. epist. 74, hæc, ο μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὑποπτός ἔστι τοῖς πολλοῖς, ὡς τάχα διά τινας ἰδιωτικὰς φιλονεικίας, τὴν μικρο-

γνήσιαν πρὸς αὐτοὺς ἐλόμενων. Ubi interpres : *Quæ nos enim loquimur multis suspecta sun: quasi propter privatæ quasdam contentiones metum ac pusillanimitatem illis incutere velimus. Ubi vertendum erat : Quasi propter privatæ quasdam contentiones, simultatem cum illis suscipere velimus. Hic multi interpres labuntur.*

Morægla, in Deo est, scilicet unitas principii, sive unum principium, 489.

Morñ, mansio, diversorum publicum viatorum. Quorum numerum vide est in *Itinerario Antonini*, 147. Μονὴ item monasterium.

Morήσης βίος, monastica vita, 634.

Morōμέρεια. Actio juridica vitiosa, quæ sit altera solum e partibus præsente, 113, 115, et [alibi] passim.

Morooύσιος, vox Sabellianis usitata, qua ita substantiam unam in Patre et Filio affirmabant, ut tollerent distinctionem personarum.

Μυθίδιον, fabella, 323.

Μυθολαστία, fabularum fictio, 570.

Μυστηρικός, arcarius, secretus, 134.

N

Newtéra, dea *Ægyptiorum*. Παρὰ δὲ Αιγυπτίοις "Ισις, Κόρη, καὶ Νεωτέρα, 8. Quæ sit autem dea isthæc, ibi vide in notis.

E

Εέρη, peregrina regio, 631. Vide in *Mosito*, 626. Εάνη, 106, alia sententia.

Εέω, cædo, lancino, 90, 251 et seqq.

Εὐρυπίς τῷρ ἀποστόλων, Apostolorum cætus. 510.

O

Oικορυμα s^epe pro *Incarnatione* usu venit. Vulgatus autem significat totam seriem actionum Christi ut, 761. Dicitur etiam, oikovomia τοῦ πάθους, *æconomia passionis*, 736, 748. Oikovomia τοῦ σταυροῦ, *æconomia crucis*.

Ολιγοστῶς, parcissime, modice, 395.

Ολιγηραος χείρ, rescriptum cujusdam manu, de integro exaratum, 416.

Ολοκλήρως, integræ, perfecte. Athan. *Epist. ad Antiochenos*.

Ομοιομορὼς, ex similaribus partibus, 600.

Ομολογητής, confessor, qui pro fide Christi exsulavit aut passus est, 728.

Οροκέφαλοι, dii *Ægyptiorum asinino capite*, 7.

Οποὶ δ' ἀν, quoconque loco, quoquoversus. Athan. contra Gent. 76. "Οποὶ δ' ἀν, idem.

Ορθοτομία πίτερων, recta et sana fides, 157.

Ορθοτόμος, vox ARII, significans *orthodoxus*, 522.

Οὐρανοφαρῆς, qui e celo appetat.

Οὐρανοφαλοι, dii *Ægyptiorum serpentino capite*, 7.

P

Πάγουλοι γεγράτες, adagium, id est, *Cujuslibet tribus estis*. Dicitur de iis qui probe nesciunt cui ex dissentientibus partibus hærent, 752.

Παμψηρη, omnium calculo atque judicio, 132.

Παρούγκαλητος, nulli non criminationi obnoxius, 325.

Πατέρεφορος, qui omnia circumspicit.

Παραγρούς, perperam intelligens. Athan. *Apol. ad Const.*

Παραράλωμα πυρός. Ita Constantium vocat Athanasius, quasi dicat æterno igne absumendum, 304.

Παρασυρίζομαι, dispereo, 43.

Παρεθυμέομαι, negligo. *Apol. contra Arianos*.

Παρεξυρείν, prave invenire, male excogitare, 378.

Παρεξινερσίς, prava excogitatio, futile commentum, or. 1 *contra Arianos*, post medium.

Παροικεώ, inhabito, dicitur de ecclesia quapiam, ἐκκλησίᾳ παροικουσα, 122.

Παροικλα, aliquando *diocesis*, aliquando *ecclesia* quædam peculiaris, 122.
Πεζοπορία, incessio pedibus, 681.
Περιπέτρω, constringo, astringo, 214. Τοὺς πλανῆθεν τοῖς ἴδιοις περιπέτεραι δεσμοῖς, 288.
Περιπλῆστις εως. *Vitæ cursus*, *vitæ curriculūm*, 51.
Περιττός, κατὰ περιττόν, idiotismus Athanasii, *eo magis, eo maxime*, 15.
Πέταυρος ἄδου. Inferni sovea, aut, inferni lacus, 526.
Πτενυματομαχεῖτ, Spiritum sanctum impugnare, 557.
Πτενυματοζῷοι, homines dicuntur Spiritum Dei ferentes, 700.
Πολυζώργημα, loquacitas, garrulitas, 625.
Ποσιπλῶς, quantus, quam magnus, 100.
Πρέδα, præda vox Latina, 90.
Προαγνήλω, prius lustro, prius expio, 243. 'Ο τόπος προαγνισθεὶς ταῖς προγενομέναις εὐχαῖς.
Προαποτίπω, prius abluo, 77.
Πρωτοπλάνων, idem ibidem.
Πρωτοπεφασμένος, supra dictus, 545.
Προβολεὺς Πτενύματος, sic dicitur Deus Pater apud Greg. Nazianzenum orat. 13.
Προτρωτικῶς, per præscentiam, 591.
Προστεκευρόσκω, insuper invenio, 201.
Προστεκχρῆτ, commodare, mutare, 231.
Προστοιστήρ, vulgo significat. *simulare*; sed sibi vult etiam, *admittere*, 531, 535.
Προφορικὸς λόγος, 79. Opponitur τῷ, ἐνδιάθετος λόγος. Erant nimirum qui dicerent Deum Patrem ante mundi creationem habuisse Verbum ἐνδάθετον, sive, *intus positum aut internum*. Et quando mundum creavit, protulisse Verbum suum et tunc suisse προφορικὸν λόγον, *prolatissimum Verbum*. De λόγῳ προφορικῷ καὶ ἐνδιάθετῷ, prout scilicet in hominibus est, agit Plutarchus in libro: *Quod philosophus debeat maxime principes alluqui*.

Σ

Σαρκεύς, qui carnem gestat, dictum de Christo, 1019.
Σαρκοφόρος, de Christo dicitur, id est, *carnem gerens*. Αὐτὸς οὖν ἔστι Θεὸς σαρκοφόρος, 700. Vide in Monito, 695. *Σαρκοφόρος τερόμερος δ λόγος*. Clem. Strom. 5, 562.
Σιδηρόδομα, ferreis catenis constringor, 305.
Σκαλοτῶν, umbratilia et lictitia loquor, 339.
Σοφόν, accipitur pro *sophisma*, 448.
Σπεκονιλάτωρ, spicator seu carnifex, 103. Vide in notis ibid.
Σπερματικὸς λόγος, id est ratio quæ singulis rebus inest, quæ notatur intelligentia officiis, 31. Eodem usu hanc vocem adhibebant Stoici teste Justino *Apolog. pro Christianis*, 51: *Ἐκαστος γὰρ (τῶν Στείχων) καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων* ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου τὸ συγγενὲς ὄρων καλῶς ἐφέγγετο.
Στιλάρος λιρός. Vestis ecclesiastica ministrorum altaris, 141.
Στολῆ, velis et tapetibus ornō. Θρόνον τὸν ἐστελεχέννον ἐπιστοικῶς, *thronum episcopali more velis ornatum*, 109.
Στροβίλος, 90. Strobilus. Ibidem vide in notis.
Σύγκατεσθεσθαι, una absuini et devorari, 566.
Σύζησις, convictus, 2, 77.
Συμψρεσβύτεροι, compresbyteri, ita presbyteros vocant episcopi, quia nimirum episcopatus presbyteri ordinem complectitur, 125. Tritum est et tamen hæc vox perperam plerumque intelligitur.
Συράγειτ, id est collectas agere et synaxin celebrare, 88, III. in notis maxime.
Συραγένητος, vel *συραγένητος*, simul-non-genitus, vel simul-non-factus. Ariani dicunt Filium

esse συναγέννητον τῷ Πατρὶ, 583, 590.
Συνάρασθαι, una conjungi, una conjurare, 153. Μηδὲ συνάρασθαι τῇ των περὶ Εὐσέβιον σχέψει.
Συνασθέω, socius sum impietatis, 273.
Συνδιάκονος, condiaconus. Hac voce utuntur episcopi de diacono loquentes, quia diaconatus in episcopatu continetur, 144.
Συνεξισάλω, coæquo, 333.
Συνεχισκοποι, coepiscopi, comministri, 115.
Συνομήτης, conjurationis socius. Athan. *Epist. ad Serapiónenem de morte Arii*.
Συντάκασθαι, valedicere, salutare, 155.
Συνυψίστημι, una exsistere facio. Καὶ τὰς δόξας συνυπόστησαντος αὐτῷ τοῦ Πατρός. Id est, *Πατέρει filio suo glorias suas una exsistere faciente*, 583.
Σωματοφονῶς, pro corporum natura, corporum more, 80.
Σώτειρα, Diana, 10, σώτειρα, dicitur item de Minerva. Item σώτειρα Θέμις apud Pindarum *Olymp.* ode 8. Item *Juno sospita*. Unde verisimile est Σώτειρα esse epitheton dearum omnium.

Τ

Ταμακά (τά), penuaria. 'Υποδέκτης ταμακά, exceptor penuarioru, 307.
Ταμειοφάρος, depéculator, qui penuaria publica absumpsis, 296.
Τάξεις, id est tabula, commentaria, 137. Item τάξις, militaris manus, 107.
Τεκροθύσις, immalatio liberorum, 19. Τεχνήτης, arte factus. Athan.
Τόμος, rescriptum compendiosum, sic vocatum quod in eo res συντετμημένος tractentur, 614, 615. Τόμος item pro libro simpliciter usurpat, sic Eusebius *Hist. eccl.* initio decimi libri, τῆς 'Εκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπιθέντες τόμον.
Τριαγίστης, terna sanctitas, quæ vox spectat ad angelicum illud dictum, 'Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος'. 86.
Τρίτενχος (τί). Sic vocantur tres libri, scilicet Joseph, Iudicium, et Ruth, 784.
Τρομάζω, tremo, 729.
Τροπικοί, tropici. Ita dicti sunt primum qui Spiritus sancti deitatem impugnabant, deinde vero Macedoniani vocati sunt, sic Doxapates vide p. 526, et alibi sepe. Tropis et metaphoris depravabant Scripturas, ideo Tropici dicti, 526, in notis. Hæc autem vox Athanasii propria est. Eamdem quoque usurpat qui Athanasii nomine et ex ejus scriptis librum *Adversus hereses* edit.
Τροπικοί, tropici, 185.

Υ

Τικνάτωρ, filio-pater. Ita Deum vocabat Sabellius, putans solo nomine, nec re, Patrem et Filiū distingui, 80.
Τπακονύειτ, respondere, 265. Vide ibi in notis. Eximus est Methodii locus in *Convivio Virginum*, 161, quo antiquus psallendi ritus illustratur. Τὴν Θέκλαν μέστην μὲν τῶν παρθένων ἔφη, ἐκ δεξιῶν δὲ τῆς φρεστῆς στᾶσαν, κοσμίως ψάλλειν· τὰς δὲ λοιπὰς ἐν κύκλῳ καθάπερ ἐν χοροῦ σχήματι συστάσας ὑπακούειν αὐτῇ. 'Τπακούω, respondere.
Τπεραγανύω, transcendō, 477.
Τπερλλαρ, supra modo, 455.
Τποβαστάζομαι, sustentor, 299.
Τποεκτής, exceptor, exactor, officium, 580.
Τπδστασίς. De variis hujus vocis, quæ plerumque occurrit apud Athanasium, significationibus, vide in prefatione generali.
Τπαραγή, dolus, artificium, vaſitries, 482.
Τργλιος (τί), terrarum orbis, quod sit ὑφ' ἡλιου, sub sole, 47.
Τρόφης, metaphorice contextus sermonis. Athan. *Epist. ad Antiochenos*.

¶

#αγρασιονοκοσέω. Variis spectris terreo aut in religionem adduceo, 71.

X

Χείρ, χειρός, exemplar manuscriptum αὐτόγραφον. Καὶ αὐτὸν δὲ τοῦ χατηγόρου Ἰσχύρα προεχόμεσε χείρα διδγράφον αὐθεντικήν, 116, 143.

Χωρεπίσκοπος, chorepiscopus, 158.

Ψ

Τευδώρυμορ γνώσιτ, male Valesius adulterinam modo, modo falsam doctrinam vertit. Eus. Hist. 104, cum perspicuum sit hisce significari Gnosticorum haeresin : qui se perspicaces, aliisque peritiores jactitabant ; quorum haeresis ideo φευδώνυμος γνώσις, quod est, ut habeat Ireneus, falsi nominis agnitiō, id est cognitio sive scientia falso cognominata.

Vide præterea *Onamasticon* tomī IV.

INDEX ANALYTICUS

IN DUOS. PRIORES TOMOS.

Revoçatur lector ad numerales notas typis grandioribus in textu expressas.

A

Aaron et Moyses ex Amram nati, 62. Christi et sacerdotii eius typus, vestis eius, carnis Christi typus, 62.
Abel ex Adam natus, 62. Martyrium passus, 166. Eadem instructus doctrina qua Moyses, Abraham, Enoch et Noe, 166. Quam ab Adamo didicit, 166.
Abimelech. Coram eo David vultum suum immutavit, 258.

Abraham ex Tharra natus, 62. In Egypto peregrinatus non evertit idola ut Christus, 62. Propter illum Deus Abimelech castigavit Saræ causa, 168. Cum grandævus jam esset motus esse incepit, 62. Ea custodivit qua Moyses docuit, 166. Abraham patriarcha coronatus quia fidelis Deo auit, 251. Abraham in cibili obilit, 62.

Abundantius, 153. Subcabit synodo Sardicensi, 153.

Abuterius ingenuus vir, 237. A Magentio occisus, 237.

Acacius. episc., Eusebii Casariensis. discipulus, 166, 581. Synodus Nicenam respuit, 581. In Encenisi (Antiochia) vocibus non scriptis usus, 600. Athanasii inimicus, 284. Acacius ad omnem impietatem audacissimus, 218. In synodo Sardicensi depositus, 218. Acacius Cesareus damnatur a Synodo Sardicensi, 122, 131, 132, 279. Episcopus, 572. Auctor Constantio convocandi Ariminensem et Seleuciam synodus. Damnatur in synodo Seleucensi, 580. Queritur Nicenam synodum vocibus non scriptis usum fuisse, 600.

Achab scelestus et apostata, 244. Achabo cura fuit veritate de medio tollere, 237.

Achaja, 98.

Achan ob furtum-lapidibus obrutus, 221.

Achillas episcopas, Petri successor, 105. Achillas magnus Meletianorum columnius impetus, 232. A Melitio maledictus laccusitus, 140.

Achillas Myrsines presbyter, 143.

Achillas presb. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Achilles Arianus desertor Ecclesiæ, 314. Deponitur, 315.

Achilles Cusarum episcopus Meletianus, 148.

Achilles, 13.

Achitas diaconus a Constantio ad Athanasium missus, 133.

Acta apostolorum liber canonicus, 363.

Adam sic Hebraice dictus. Ante peccatum coelestium rerum contemplatione fruebatur, 3. Simul ac creatus est nihil differebat ab Enoch qui Deo placuit, 168. Veram a Domino doctrinam didicit, 166. Archetypus, 738. Ante lapsum vitiosis cogitationibus non subjectus erat 753. Qui ex Adamo oriuntur, in iniquitatibus concipiuntur avi sui damnatione collapsi, 866.

Adamantius episc. Egyptius interfuit synodo Tyriæ, 154. Cum Athanasio Constantinum adit, 160.

Adelphius episc. Egyptius in exsilium missus ab Ariani, 236. Relegatur in Pisnabla Thebaidis, 306. Episc. Onuphrius Alexandrinæ anno 362. Et ei subscriptis, 619. Confessor; 728. Ad eum epistolam mittit Athanasius, 728.

Adolescentula Egyptiorum dea, 8.

Adolius, 153.

Adrianopolis, cuius episcopus Eutropius, 274. Luget ob pulsum Eutropium, 254.

Adrianopolitani nolunt cum Arianis communicare, 280. Unde Ariani administratio Philagrio curarunt decem laicos ex fabrica capite truncari, 280.

Adrianus in Egypto versans defunctum Antinoum in deorum numerum retulit, 8. Hinc argumentum adversus idolatriam prebuit, 8.

Adventus Christi. Vide ad vocem Christus. Adventus secundus Christi non in humili forma sed in gloria, 77.

Ægeon centimanus auxilium Jovi fert cum Thetide, 10.

Ægyptii Pelasgos deorum nomina docuerunt, 18. Egyptiorum dii, 7. Egyptii Apis adorant, 19. Itidem, Osiris, Orum, 8. Fluvios fontes et aquas colunt, 19. Aquam ut deum colunt, 70. Non eadem quæ Phœnices idola venerantur, 18. Egyptiorum oracula falsa, 71. Egyptii olim homines Junoni immolabant, 19. Eorum abominandū ritus, 18. Egyptii et Chaldaei magia dedit, superstitioni, moribus feri, 71, 74. Egyptiorum civitates religiones varias et inter se pugnantem habent, 18. Apud Egyptios multi magi memorantur, 73. Egyptiorum idola in advento Christi corruerunt, 62. Eorum impietas et idolatria eversa per Christum natum, 63. Ad Egyptios usque pervenit Evangelium, 74. Egyptii plorum hominum maximeque martyrum corpora non humata in lectulis asservabant, 689. Hunc morem improbat Antonius, 690. Egyptii episcopi qui cum Athanasio Tyrum venerant queruntur de conspiratione Eusebianorum, et de legatione Mareotica, 152. Queruntur suspectos viros in Mareotem missos esse, 153. Recusant Eusebianos judices Athanasii, 152. In synodo Tyria, datis ad Dionysium comitem litteris appellant imperatorem Constantiū, 153. Columnas Meletianorum in Athanasiū patefacere tentant, 153. Interpellantur ad Eusebianis, 153. Egyptii episcopi litteras suas ad Julium mitunt, 110. Quibus purgant Athanasiū, 150. Egypti, Thebaidis et Libyæ episcopi pacem cum Athanasio habebant in Gregorii ingressu, 89. Egyptii episcopi, 94. Qui synodo Sardicensi subscripti, 153. Egyptiorum episcoporum constantia adversus Arianos, 230. Egyptii episcopi persecutionem sustinent pro Athanasio, 161. Egyptii ac Libyæ episcopi prope nonaginta persecutione patientur pro Athanasii causa, 247. Egyptii episcopi sexdecim in exsilium pulsi, 247. Egyptii episcopi Arianam haeresim confutarunt, 230. Egyptii et Libyaruim episcopi numero circiter nonaginta cum Athanasio scripti ad Afros, 718.

Ægyptus, 97, 122, 285.

Ælianus, 153. Subscripti synodo Sardicensi, 153.

Ælurion episc. Egyptius interfuit synodo Tyriæ, 154.

Æni in Thracia civitas cuius episcopus Olympius, 280.

Aer non a se ipso, sed ab æthere calorem babet, 21.

Aeri dei honor ascriptus, 7.

Era Dodonea, 9.

Æsculapius inter deos relatus quod medicinam exercuerit, 72.

Eternitas nota homini, 2.

Æthales presb. Alexandrinus, 150.

Ethiopes Indi cum Arabibus de idolis dissentiant, 18.
Alii Ethiopes usque pervenit Evangelium, 75.
 Aetius cognomine *Aetius*, 575.
Aetius Arianæ heresem sectator, 573. Acacii amicus, magister Eudoxii, 602. Aetius, 132. Subscriptit synodo Sardicensi, 132. Aetius, 133, 139. Subscriptit synodo Sardicensi, 133.
Azana et Sarana Auxumeos tyranni, 250.
Africa, 98, 285.
Africæ episcopi, 58. Synodo Sardicensi subscripti, 153.
Agape, 111.
Agapetus diaconus missus a Lucifero ad synodum Alexandrinum, 619.
Agathammon Ægypti episc. adiuit synodo Tyrie, 154.
Cum Athanasio Constantinum adiit, 160. Agathammon, 155. Episcopus Ægyptius subscriptit synodo Sardicensi, 153. Agathammon in Alexandrinorum territorio, sive Hermopolis parva episc., 148.
Agatho monachus in episcopum cooptatus, 210.
Agatho episcop. Ægyptius, forte idem, in exilium missus ab Ariani, 256.
Agathodæmon episc. Schedias et Menelaiti in fugam versus ab Ariani, 506. Interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Et ei subscriptit, 619.
Agathon dia. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
Agathus episc. in fugam versus ab Ariani, 506.
Agathus episc. Phragonis et partis Elearchie, idem, ut videtur, interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Et ei subscriptit, 619.
Agathus presb. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.
Agathus presb. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
Agathus vox a Græcis mutuati sunt Ariani, 184. Aliorum vox a gentilibus excoigitata, 345. Aliorum vocis tria significata, 184. Ea voce qua sententia Ariani utatur, 185. Aliorum vox varia interpretationes, 345 et seqq. In Scripturis non exstet, 345. Aliorum sive non-geniti varia significata, 607. Aliorum in Scripturis non exstet et suspectum est, 186. Aliorum vocabulum pie potest intelligi, 187. Aliorum Pater dicitur respectu creaturarum, quæ sunt Aliorum, id est res facta, 545. Aliorum, duo esse non possit Ariani dicunt, 542. Aggeus propheta tempore captivitatis Babylonicæ, 63.
Agrippina. Vide Colonia.
Aidoneus sive Plato ab Hercule vulneratus, 10.
Alithales Arianus, desertor Ecclesie, 514. Deponitor, 315.
Alcmena a Jove vitiata, 10.
Alexander episcopus Alexandrinus orthodoxus, 220. Ecclesiam Theonem dictam extruxit, 241. Et in ea sedificio nondum absoluто collectas habuit, 241, 243. A Meletio maledictis laceratus, 140. Alexander, Achille successor, calumnias Meletianorum impeditus, 105, 252. Apud imperatorem, 105. Litteras mittit ad Arium, 313. Alexander Arium ejicit, 101, 228. Et socios ejus deponit, 315. Alexander damnat Arium, 101. Ob impia illius verba, 222. Alexander epistola ad omnes ubique episcopos, 313. Alexander Ammonem damnat, 95. Arianos consulat ex Scripturis, 315. Usque ad mortem pro fide certavit, 351. Contra haeresis Ariananam 231. Afflictiones passus est, 231. Alexander catalogum episcoporum et clericorum Meletianorum postulat a Meletio, 148. Mensibus quinque a reditu Nicæa nondum exactis obit, 140.
Alexander Constantinopolitanus episcopus orthodoxus, 220. Obiit in Eusebianis Arium in Ecclesiam introducere volentibus, 229. Non vult admittere Arium ad Ecclesiam communionem, 370. Deum precatur ut tollat Arium, 270. Et exauditur, 270.
Alexandri episcopi Thessalonicensis epistola ad Athanasium, 144. Improbati legatos mitti ab Athanasio recusatos, 108, 116, 156. Monet Dionysium de conspiratione Eusebianorum, 155.
Alexander episcopus, 132. Subscriptit synodo Sardicensi, 132.
Alexander presbyter Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ, 516, anno 320.
Alexander alter presbyter Alexandrinus, 50. Subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.
Alexander dia. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
Alexander dia. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
Alexander et Hymenæus a fide deficiunt, 231.
Alexandrum Magnum benevolentia in urbem Alexandriam superare se testatur Constantius, 248.

Alexander Herodis filius necatur fratris insidiis, 1025.
Alexandrina synodus cui adsunt episcopi prope centum anno 340, 97. Athanasium innoxium declarat, 340, 97. Ejus epistola, 99. Alexandrina synodus Juliano imperatore, 614. In Monito. Tomum mittit ad Antiochenam synodum, 615. Episcopi qui ei interfuerunt, 615. Mittit legatos cum tomo Antiochiam Eusebium et Asterium, 615. Curat conjungi partes civitatis Antiochenæ distractas, 616. Respuit tabellam Sardicensem ut supposititam, 616. Hæretici formulam prescribit abjurandam, 616. Nicenam fidem confirmat, 616 et seqq. Damnat Arium, Sabeonium, Paulum Samosatensem, Valentimum, Basilidem, Manichæum, 616, 617. Agit de tribus et de una hypostasi, et quid tenendum sit statuit, 617. Compescit disputationem de Incarnatione, 618, 619.
Alexandrinæ quatuor presbyteri ab Eusebianis in exsilium acti, 109.
Alexandrinæ presbyteri legatos ad Mareotem arguant quod soli reo Tyri relicto accesserint, 149. Alexandrinæ Gregorius versantur, 89. Alexandrinæ Athanasio exsulant litteras mittunt, 136. Alexandrinæ Christiani ob paucitatem et angustiam ecclesiarum cogunt Athanasium ut in magna ecclesia nondum absoluta conventus agat, 240. Alexandrinæ presbyteri et populi Syriani adeuntes rogant ut litteras imperatoris exhibeant, 243. Alexandrinæ legatos mittunt ad Constantium questuros de Syriano, 311. Alexandrinorum Catholicorum contestatio de Syriani irruptione, 311. Alexandrinæ populi amor erga Athanasium, 312. Alexandrinæ intrusionem Gregorii indignè ferunt, 89. Alexandrinæ omnes a Georgii communione abhorrent, 256. Alexandrinæ Catholicæ a duce ter mille militibus stipato ceduntur, 247. Alexandrinæ Catholicæ pro Eutychio precantur, 300. Alexandrinorum Catholicorum fortitudo, 301. Alexandrinus ager in episcopum elegit Dracontium monachum, 207. Alexandrinorum territorium cuius episc. Agathammon Meletianus, 148.
Altare violatum in irruptione Gregorii, 90.
Alypius, 153.
Amalec dicit exercitum contra Moysen, 62.
Amantius, 132. Subscriptit synodo Sardicensi, 132.
Amantius, 133. Episc. subscriptit synodo Sardicensi, 133.
Amantus episcopus subscriptit, 133.
Ambytianus dia. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
Amen vox in ecclesiis dicebatur, 241, 242.
Amiantus Indorum igni resistit, 57. Amianti vis igni resistit, 69.
Amillianus, 153. Episcopus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
Ammon arietino capite, 7. Ammon a Libye populis adoratur arietis forma, 19.
Ammon damnatus ab Alexandro Alex., 305. Litteras Gregorii subscriptere solebat, 95. Ammonas Diceillæ presbyteri, 145. Ammonas presb. Mareote subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 257. Ammonas presbyter Mareote forte idem, 131. Ammoula Libye, 251. Ammoniaca, 305. Ammonianus episcop. Ægyptius interfuit synodo Tyrie, 154. Ammonianus episcopus, 147. Ammonianus, 153. Ægyptius episc. subscriptit synodo Sardicensi, 133. Ammonius cui rescriptit Dionysius contra Sabeilianos, 196. Ammonius alter, 133. Subscriptit synodo Sardicensi, 133. Ammonius monachus in episcopum electus, 210. Cum Serapione peregre profeatus est, 210. Ammonius Diopolitanus episc. Meletianus, 148. Ammonius episc. ab Alexandro ordinatus relegatur in superiore Oasin, 305. Ammonius alter episc. Ægyptius in exilium missus ab Ariani, 256, 306. Ammonius tertius episcopus fugatus ab Ariani, 306. Ammonius episc. Pachnemuni et partis Elearchie, interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Et ei subscriptit, 619. Ammonius episcopus Elearchie adest narrationi Athanasii de his quæ sibi acciderunt in exilio suo sub Juliano, 694. Ammonius episcopus affert narrationem Athanasii de sua sub Juliano Aug., 694. Ammonius presb. Alexandrinus, 150. Ammonius presb. Mareote subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317. Ammonius diaconus Alex. subscriptit synodo Alexandrinæ 320, 316. Ammonius diaconus, 145. Ammonius dia. Mareote subscriptit synodo Alex. anno 320, 317. Ammonius diaconus Mareote, 152. Ammonius laicus ab Athanasio ad Ursacium et Valentem missus, 284.
Amor sive Cupido in Papho insula colitur ut deus, 7. Amores deorum turpissimi, 10.
Amorrhæi Jesu filio Nave obsistebant, 62.
Amos propheta, 65.
Amos Leontopolis in Ægyptio episcopus Meletianus, 148.
Amphio in Cilicia episc. orthodoxus, 220.

Ampibion loco Eusebii exsulis Nicomediensis episcopus constituitur, 102.

Amun monachus Deo acceptissimus, 695. Ejus animam in celum ferri videt Antonius, 672. Amun sepe Antonium adit, 672. Multa signa edit, 672. Flumen mirabiliter traxit, 672. Querit ab Athanasio utrum excretiones spermaticae, si absit voluntas, sint peccata, 765 et seqq. Non esse peccata respondet Athanasius, 766.

Amynius presb. Alexandrinus, 150.

Anagamphus, 133.

Anagamphus episcopus ab Alexandro ordinatus, 256. 503. Relegatur in superiore Oasin, 303.

Anatolius Eubœæ; ad eum mittitur tomus synodi Alexandrinæ, 615.

Anazarbus urbs cuius episcopus Athanasius, 581.

Ancyræ in Galatia multa mala illata ab Ariani, 119. Autocrysalis, 128.

Andragathius, 133. Subscriptib synodo Sardicensi, 133.

Andreas, 133. Subscriptib synodo Sardicensi, 133.

Andreas episc. Arsenio interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Et ei subscriptis, 619.

Andro episcopatus in Egyptio, 619.

Andronicus, 133. Episc. subscriptib synodo Sardicensi, 133.

Angeli proprium est Deo imperanti ministrare, 445. Angeli non possunt homines redimere, 47. Non sunt imagines, 47. Qua ratione id intelligitur, in notis 47. Angeli et archangeli Deum in nomine Jesu adorant, 352. Angelum ascendendo et descendendo ministrant, 367. Angelorum subiectio Verbi divinitatem demonstrat, 468.

Animæ veri Del oblitæ ipsum in sensibilibus rebus commentata est, 6. Ejus munus est ea quæ extra corpus sunt contemplari, 49. Nec tamen agere extra corpus, 49. Animæ Del oblitæ ea sola videt quæ in sensum cadunt, 6. Animæ corpus movebit, et ab alio non moveretur, 25. Animæ motus est ejus vita, 26. Animam quia seipsam movet necesse est, post mortem corporis vivere, 26. Animæ per somnum vigilat et cogitat, 26. Sanctos et angelos sepe convenient, 26. Sejuncta a corpore evidenter immortalitatem cognoscet. Immortalia et æterna cogitat, 26. Immortalis, 26. Non moritur, sed ejus discessus corpus moritur, 25. Animæ nostra est via salutis, 25. Suis abutitur facultatibus cum eas ad creaturas convertit, 4. Animæ Christi ad infernum descendit, 745. Animæ munditia eam expeditam reddit ad Deum contundendum, 3. Animæ est natura sua facile mobilis, 3. Non potest a motu quiescere, 4. Motum corporis facultatibus imprimit, 24, 25. Id ex comparatione lyra explicatur, 24. Ad imaginem Dei facta, 26. A Deo aversa surgitæ comparatur extra metam currenti, 4. Animæ peccati macula abstergens potest Deum contemplari, 27. Ex rebus aspectabilibus, 27. Animæ creata ut Deum videat, res cadas quæsivit, 6. Animæ rationalis inesse hominibus probatur, 24 et seqq. Quia res absentes homo contemplatur, 24. Quia eligendæ vim habet, 24. Quia de immortalitate cogitat, 25. Æterna item apprehendit, 25. Animæ tum recte se habet cum manet ut creata est, 647. Non perseveravit qualis creata est, sed se contaminavit, 6.

Annianus episcopus subscriptib synodo Sardicensi, 133.

Anomei episcopi Ecclesie Ariani tradunt anno 361, 397. Ita dicti quia Filium dicebant Patri ~~adspicere~~, id est dissimilem, 361, 397. Vocantur ~~Æterna~~, quia Filium dicunt ~~æternum~~, ex non existantibus esse, 397. Aliunt Filium Patri similem non esse, 716.

Antaradus urbs Syriae luget pulsum Carterium episcopum, 254.

Anteopolites nomus, 145.

Antichristi prodromus est Ariana heres, 162.

Antigonus episcopus subscriptib synodo Sardicensi, 133.

Antinoopolis, 145. Ejus episcopus Lucius Meletianus, 148.

Antinous ab Adriano in deorum numerum relatus, 8.

Antinous diaconus Meletianus in breviori Meletii, 148.

Antiochena synodus anni 270. Episcopi ibi erant septuaginta, 605. Antiochena syodus anno 341. In ea elegantur ad Constantem Narcissus. Maris, Theodorus et Marcus, cum nova fidei formula, 589. In ea synodo tres fidei formulæ eduntur, 587 et seqq.

Antiochia luget Eustathium episcopum pulsum, 234.

Antiochiae Athanasius Constantium aliquotit, 236. Antiochena civitas in multis distracta partes, 516, in notis.

Antiochus agens in rebus, 239.

Antiope a Jove vitata, 10.

Antiochus presbyter, 763. Ad eum epistolam scriptit Athanasius, 763. Litteras Jerosolymis misit ad Athanasium, 763.

Antipatris, Herodis Patris, historia, 1025. Antipater, Herodis filius, necatur, 1025.

Antiphra episcopatus in Egypto, 619.

Antonius episcopus subscriptib synodo Sardicensi, 133.

Antonius (Fl.) commestatum praefectus centenarius, 152.

Antonius Egyptius, 652. Nobilibus et opulentis parentibus ortus, 652. Christianisque, 652. Christianorum more educatus, 652. Juvenis cum esset probis erat moribus. Orbatus parentibus, auditæ Scripturæ sacrae lectione, venditique possessionibus in usum pauperum arctum vitæ genus init, 653. Ante domum suam secedit, 653. Antonius sororem parthenoni commitit anno circiter 271, 654. Antonius senem monachum adit, 654. Manum opere vicitat, 654. Frequens orat, 654. Ab omnibus diligitur, 655. Strenuus quoque imitatur, 655. A dæmoni multis modis tentatur ad relinquendum propositionem, 655 et seqq. Vincitur dæmon ab Antonio, 656. Nigri pueri specie Antonium aggreditur dæmon, 656. Antonius corpus macerat jejunis et vigiliis, 657. Ejus institutum vitæ, 657. Ad sepulcra procul vico sita se confert, 659. Plagis oneratur a dæmonibus, 659. Inde exportatus, postea reddit ad locum pristinum, 659. Rursum visis et spectris a dæmonibus terretur, 640. Flagratis stimulisque cæditur, 640. Dæmones verbis lacescit, ridet et fugat, 640. Visu, lumine, et auxilio Domini recreatur, 641. Erat tum annorum prope xxxv, 641. Antonius ad montem solus contendit, 641. Argentei disci species ei a dæmonie offertur et postea auri massa, quæ ille contemno, 641. In castello deserto domicilium collocat, 642. Victor asperitas, 642. Neminem admittit secum, 642. Dæmonum terriculis agitatur, 642. Imperterritus alios confirmat, 642. Visis celestibus recreatur, 642. Viginti annis ita degit, 643. Antonius extra castellum egreditur et se conspicendum præbet, 643. Nihil mutatus tam aspera exercitatione, 643. Multos curat, alios a dæmonibus liberat, 643. Multis oratione suadet ut monasticam ineat vitam, unde multa excitantur Monasteria, 644. Quæ ille moderatur, 644. Arsenoticum canalem transmeans crocodilos fugat, 644. Antonius orationem habet ad monachos Egyptiaca lingua, 644. Dæmonibus se laudantibus maledicit, 659. Prædicentes exundaturum olivum increpat, 659. Minitabitibus et se circumstentibus dæmonibus psallit, 659. Lucem præferentibus claudit oculos, 659. Quassantibus monasterium precatur, 659. Sibilantibus et saltantibus psallit, tum illi flent, 659. Dæmonem ingenti specie se virtutem Dei dicentem fugat, 659. Monachi specie apparentem oratione fugat, 659, 660. Dæmonibus auri speciem offertenibus psallit, 660. Cædentes se, verbis Scripturæ comprimit, 660. Salatam proceru statuora apparet, increpat et abigit, 660 et seqq. Antonius verbis suis utilitatem fratribus afferit, 662. Monasteriorum Antonii societas, 662. Antonius secedit ad monasterium suum, 662. Ejus vitæ ratio, 663. Cum pudore, cibo aliquo necessariis uitur, 663. Jejunandi modum prescribit, 663.

Antonius in persecutione Maximini relicto monasterio Alexandria venit et martyrio sese offert, 663. Confessoribus in metallis et in carceribus ministrat, 663. Jussus excedere urbe cum monachis, non paret, et in edito loco stat, 663, 664. Dolet quod martyrium non subeat, 664. Antonius in monasterium denuo secedit, 664. Asceticam vitam forventius init, 664. Martiniani filiam a dæmonie liberat, 664, 665. Alios curat, 665. Antonius tædio concurrentium in superiore Thebaide tendens, jubetur divinitus in desertum inferiorius concedere, 665. Saraceni ducibus ad montem pervenit, 665. Ubi considet, 666. Saraceni ei panes deferunt, 666. Agellum colit ad victimum, 666. Feras segetem vastantes increpat et fugat, 666. Ollivas et legumina ægre a fratribus accipit, 666. Dæmonæ horribreæ specie et feras fugat, 667. Monstruosam feram signo crucis fugat et præcipitat, 667. Antonius a fratribus rogatus de monte descendit monasteria invisorus, 668. Iter agens aquam mirabiliter impetrat, 668. Monachos in proposito confirmat, 668. Sororem virginum præpositam repertit, 668. In monte remigrat, 668. Egri audeat illum, 668. Monachis præcepta tradit, 668. Peccata ut quicunque scribat suadet, 669. Frontonem palatinum sanat, 670. Virginem quamdam ex Busiride Tripolitana, 670, 671. Divinitus ediscit fratrem extinctum siti esse, alterumque seminecem, 671. Videt Amunis Nitritensis monachi animam in celum ferri, 672. Qua hora ille obierat, 672. Polycratiam virginem rogante Archelao comite curat, 673. Predicti futura, 673.

Antonius de monte iterum descendit, 673. Adolescentem dæmoniacum curat, 674. Alium dæmoniacum mire exagitatum liberat, 674. Dæmonem jubet in loca arida fugere, 674. Visio Antonii de transitu animarum post mortem cogitans visionem habet transeuntium animarum, 675. Antonius quanto in honore habet episcopos, presbyteros, et diaconos, 676. Antonii hilaritas, 676, 677. Antonius abhorret a Meletianis, Manichaës, Ariani, 677 et seqq.

Arianis mentientibus Antonium secum sentire, venit ille Alexandriam, 677. Arianos confutat, 677. Gentilibus in honore habetur, quorum multi convertuntur, 678. Alexandria proficiscentem ad portam urbis dedit Antonius litteras non dicunt, 678. Duos philosophos Græcos coarguit, 679. Alios philosophos multis confutat, 679 et seqq. Contra ipsius demoniacos signo crucis liberat, 683. Antonius literas accipit a Constantino et filiis eius missas, ægre ipsis vicissim litteras mittit, 684. Iterum in interiore montem se confert, 684. Visiones habet quas Sarapijoni episcopo narrat, 685. Mira visio Antonii de futura Arianorum persecuzione, 685. Antonius discipulos monet ne cum Arianis communicent, 686.

Antonius non jussu sed orando morbos curat, 686. Judices optant ut ex interiori monte descedat, 686. Descedit tandem et in exteriorum montem venit, 686. Duci hortanti ut extra montem consisteret respondet monachum in sæculo esse ceu pisces extra aquam, 687. Balacrum Christianos cruciantem increpat, 278, 687. Irridet ille, 687. Misere interit, 278, 687. Antonius multorum utilitati providet, 688. Ceu medicus Ægypti est, 688. Antonius instantे morte in exteriorum montem postremo contendit, 689. Fratribus monita dat, 689. Centesimum supra quintum annum tunc agebat, 689. Hortatur ut Meletianos et Arianos fugiant, 689. Rogat fratres ut in exteriori monte cursum conficiat, 689. Id negat ille ob consuetudinem Ægyptiorum, plorū corpora in lectulis nec humata servare, 689. Hunc morem improbat Antonius, 690. Rogabat episcopos ut morem hujusmodi abrogaret, 690. Antonius in interiorum montem commigrat, 690. In morbum incidit, 690. Fratres hortatur ad virtutis exercitium, 690. Vetus ne corpus suum in Ægyptum deferri permittant, 691. Athanasius pallium et melotem quam ab eo accepérat dari jubet, 691. Serapioni alteram melotam, fratribus suis cilicum, 691. Moritur, 691. Humatur, 691. Ubi lateat nemo novit, 691. Antonius oculorum aciem, et dentes ad mortem usque servavit, 692. Ejus laudes, 692. Ejus fama ubique vagatur, 693. Philosopho euidam dicit Antonius librum suum esse naturam, 693. Dictum ad Didymum, 693.

Anubion Ægyptius episc. adfuit synodo Tyræ, 154. Cum Athanasio Constantinum adit, 160.

Anubis apud Ægyptios canino capite fabulosum commentum, 17.

Aotas, 133.

Aphrodissius, 133.

Aphronius presbyter Alexandrinus, pulsus ab Arianis per Sardicensem synodum restitutus, 135. Aphronius presbyter Alexandrinus, 130. Forte idem.

Aphronius diaconus Alexandrinus subscritit Synodo Alexandrina anno, 320, 316.

Apis cultur ab Ægyptiis, 19.

Apis presbyter Alexandrinus subscritit synodo Alexandrina anno, 320, 316.

Apis et Macarius presbyteri Athanasiū columniam Athanasio oblatam depellunt, 141.

Apocalypsis Joannis liber canonicus, 767.

Apocryphi libri, 767. Non leguntur in Ecclesia, 768. Sunt hæreticorum commentum, 768.

Apollinaris episcopus quosdam monachos legatos mittit ad synodum Alexandrinam, 619.

Apollinaris versuta, 618, in notis. Regit errorem suum per legatos, 618 et seqq.

Apollinaris hæsiarcha. Contra eum scribit Athanasius, 736 et seqq.

Apollinaristarum sive Dimoritarum errores variis. Dicebant: 1° corpus ex Maria genitum consubstantiale esse Verbi deitatis; 2° Verbum in carnem et ossa et in totum corpus mutatum fuisse; 3° Christum fictione non natura gestasse corpus; 4° Ipsam Deitatem circumcisam et cruci affixam fuisse; 5° Verbum nequaquam ex Maria, sed ex sua ipsis substantia sibi corpus efformasse; 6° Eum qui dicit Domini corpus ex Maria esse, non Trinitatem, sed quaternitatem admittere; 7° Non minoris status esse corpus quam Verbi divinitas; 8° Christum qui passus est non esse Deum et Filium Dei, sed Verbum in sanctum hominem quasi in unum ex propheticis venisse, 720, 721, 736 et seqq.

Apollinaristæ dicebant vice interioris, qui in nobis est hominis, mente coelestem inesse Christo, 736, 741. Apollinaristarum argumenta, 725, 736, 732, 734, 736, 760. Apollinaristæ animam dicebant modo insipientem, modo leccatum in homine subsistens, 749. Eorum errores confutantur, 720, 721, 722, 723 et seqq., 737, 738, 739 et seqq.

Apollo per Theseum inter deos relatus, 8. Apollo olim celebatur, 71. Apollo musicus auctor dicitur, 14.

Apollo monachus in episcopum cooptatus, 210.

Apollodorus episcopus subscritit synodo Sardicensi, 135.

Apollonius episc. subscritit synodo Sardicensi, 133. Apollonius alter subscritit synodo Sardicensi, 133. Apollonius tertius, 133. Apollonius quartus, 133. Apollonius Ægypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 151. Apollonius episc. fugatus ab Arianis, 306.

Apollonius presbyter Alexandrinus, 150. Apollonius presb. Meletianus, 148. Apollonius presb. Mareotæ subscritit synodo Alexandrinæ, anno 320, 317. Apollonius diaconus Alexandrinus subscritit synodo Alexandrinæ, anno, 320, 316.

Apollonius subscritit synodo Sardicensi, 133. Apollonius episc. fugatus ab Arianis, 306. Apollonius episc. Ægypti adfuit synodo Tyriæ, 154. Forte idem. Apollonius diaconus Mareotæ, 151. Apollonius alter diaconus Mareotæ, 152. Apollonius tertius diaconus Mareotæ, 152.

Apollonius subscritit synodo Sardicensi, 133. Apollonius episc. fugatus ab Arianis, 306. Apollonius episc. Ægypti adfuit synodo Tyriæ, 154. Forte idem. Apollonius diaconus Mareotæ, 151. Apollonius tertius diaconus Mareotæ, 152.

Apologia contra Arianos, 97. Apologia ad Constantium, 234. Apologia Athanasii de fuga sua, 235.

Apostoli sunt columnæ Jerusalem, 903. Montes dicuntur, 833. Eorum statuta, Domino auctore facta, bona et firma sunt, 208. Apostoli principes, 988. Non propria virtute, sed Dei gratia signa edebant, 431. Per economię aliquando loquantur, 194 et seqq. Post collatum munus re- eliore via ad braviū pervenerunt, 210.

Apostolica constitutio ab Arianis violata, 248.

Apostolicus chorus a Iudeis vexatus, 869, 903.

Apphus, episc. subscritit synodo Sardicensi, 133.

Appianus diaconus Alexandrinus, 150.

Appianus episc. subscritit synodo Sardicensi, 132.

Apulia, 98, 122, 285.

Apum usum Aristoteles inventit, 15.

Aqua ut Deus habetur apud Ægyptios, 70. Adoratur ab Ægyptiis maxime, 19. Aqua refectionis sacrum baptisma intelligitur, 828.

Aquatilia et reptilia in deorum numerum computata, 7.

Aquila subscritit synodo Sardicensi, 133.

Aquile lectio, 88, 876, 884.

Aquile lectio, 850.

Aquile episcopus Fortunatianus, 235.

Aquileæ in templo nondum absoluto collectæ habentur, 261.

Arabes cum Æthiopibus de idolis dissentient, 18.

Arabia, 97, 122.

Arabicus lupus, 1026.

Arabicus episcopus subscritit synodo Sardicensi, 133.

Arbæthion Ægypti episcopus adfuit synodo Tyriæ, 154.

Arbæthion consul, 312.

Arbæthion Ægypti episcopus cum Athanasio Constantiū adit, 160.

Arcadia Mercurium colit, 8.

Arcas vulnera Minervam, 10..

Archaph, Joannis Meletiani cognomen, 144.

Archelaus comes rogit Antonium pro virgine Polycratia, 673.

Archidamus presbyter, Julii legatus in synodo Sardicensi, 132.

Argumentum est contre Iudeos quod ex Danielis prædictione templum non stet ultra, nec propheta, nec visio sit, 65 et seq. Argumenta alia externis, alia Christianis afferenda, 54.

Ariani. Vide in Arius.

Aries Ammon adoratur apud Libyæ populos, 19. Ariens capite dī Ægypti, 7.

Ariminum in Italia, 572. Ibi synodus celebratur, 572 et seqq. Ariminii plus quadringentis episcopi congregantur, 576, 598. Ariminenses Patres. Eorum sincera et pura fides, 573. Ariminenses Patres reprehendunt vafritiem Arianorum, 577. Proponunt damnari Arianam hæresim, 577. Abnunt Ursaci, Valens et reliqui, 577. Patres testificantur se non pro fide asserenda convenisse, 577. Et sufficer Nicanum fidem, 577. Confirmanit illam, 577.

Damnant Ursacium, Valentein, Germinium, Auxentium, Gaium et Demophilum, quos hæreticos declarant, utpote Arianos, 577. Ariminensis synodus depositit Ursacium, Valentein, Eudoxium, Auxentium, Demophilum, quod nolent Arianam hæresim damnare, 713. Ejus decretum, 579. Quo damnantur prædicti Ursaci, etc., 580. Ejus prima acta sincera, 714. Ariminenses Patres legatos mittunt ad Constantium, 579. Ariminensis synodi episcopi legatos viginti mittunt ad Constantium, 613. Quos Constantius Adriano-poli retinet, 613. Affirmant se nunquam a proposito recessuros, 613. Rogant reverendi in Ecclesiastis suas facultatem, 615. Ariminensis synodi epistola ad Constantium imperatorem, 577. Ibi confirmatur Patrum fides et Nicæna, 578. Ariminensis synodi episcopi ferme ducenti, 713. Indignissime habiti a Constantio, 714. Ariminensis synodes

landatur ab Athanasio, 580. Eam Nicenae opponebant Ariani, 712, 713, 714.
 Arion episcopus subscripsit synodo Sardicensi, 133.
 Aristeus apum usum inventus, 15.
 Aristaeus in Graecia episc. orthodoxus, 220.
 Aristobulus, Herodis filius, necatur fratris insidiis, 7025.

Ariston episc. Aegypti adfuit synodo Tyriæ, 154. Ariston Aegypti episc. alius adfuit synodo Tyriæ, 155. Ariston subscribit synodo Sardicensi, 133. Ariston monachus in episcopum electus, 210.

Arius episcopus subscribit synodo Sardicensi, 132. Arius episc. Petrarum orte idem in exsilium actus et contumelias affectus ab Ariani, 280. Relegatus in superiorem Libyam, 280. Arius alius episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133. Arius alius episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133, 139.

Arius virus impietatis evomit, 302. Arius et sectatores eius ob impietatem suam ab Alexandro Ecclesia pulsi, 101, 222, 223, 313, 314, 382. Arius desertor Ecclesiae, 314. Nicenae Patres Arii impietatem audientes aures continebant, 223. Arius Eusebii Nicomediensis socius, 228. Arii haeresis sectatores erant Eusebius et socii ejus, 82. Arius vi et minis Eusebii confudit, 229. Apud Eusebium Nicomedensem Thaliam edidit ad imitationem impuri Sotade, 582, 194, 320, 321, 582. Arius Ursacium et Valentinum rudiventis fidei imbuit, 218. A Constantino evocatur Constantinopolis, 269. Eusebiorum opera, 228. Scriptum fidei tradit Constantino, occultans heresim venenum, 269. Coram Constantino Scripturarum vocabula nuda usurpat, 228. Impietatem suam Constantino occultat, 228. Jurat se non eam tenuisse sententiam cuius causa ab Alexandre ejectus fuerat, 269. Jurat se suam fidem expondere, 228. Arius ingressus in latrinas crepuit medius, 228, 270. Die Sabbati moritur, 229. Arii mors est argumentum contra heresim Arianam, 270, 272. Arius Sotadeus, 322. Atheus, 322. Arius alter Arii assecula desertor Ecclesiae deponitur, 314.

Arii et Arianorum verba.

Deus non fuit semper Pater, 222, 322, 325. Filius non semper fuit : fuit cum non esset. Non erat antequam nascetur, 222, 322, 323, 327 et seqq., 322 et seqq. Non est ex Patre, 323. In tempore factus, 582. Ex nihilo factus, 222, 323 et seqq. paucis. Non proprius est naturæ Patris, 326. Creatura perfecta, sed non ut aliqua ex creaturis, 583. Creatus et factus est, 326, et in sequentibus centies, 583, 696. Non est verus Deus, 326. Non est aeternus, 583. Participatione Deus, 326. Ante tempora et saecula creatus, 583. Filius Patrem non novit, nec perfecte videt, 326. Non est unicum et verum Verbum, 222, 326. Non est simile Patri, 582. Principium habet, 582. Solo nomine Verbum, 326. Solo nomine sapientia, 326. Gratia Filius, 326. Initium creaturarum, 582. Gratia virtus, 526. Natura mutabilis, 222, 326, 546 et seqq. Pater est sua ipsius virtus, 522. Ariani ab Ario nomen habent, 321.

Arii Thalæ verba, 522. Non semper Deus fuit Pater : non semper fuit Filius. Verbum ex nihilo factum, fuit cum non esset. Dux sapientia in Deo, Filius nomine tenus Verbum et sapientia. Verbum natura mutabile est, 322, 399, 582. Multa esse verba, 174.

Arius ait : Verbum non esse verum Deum, 525. Omnis dissimile esse a Patris natura, 323, 696. In Thala rursum : Patrem a Filio videri non posse, 523, 582. Nec suam ipsius naturam cognoscere Filium, 323, 582. Alienes substantias esse Patris et Fili et Spiritus sancti, 323, 583. Ait Filium esse a Patre divisum, 323. Trinitatem non esse similis gloriae, 582.

Arius quasi in arena jugatur de Deo loquens, 523. Arius serpenti qui Evans decepit comparatur, 323.

Ariana haeresis novissime excogitata, 525. Arianorum de creatione Verbi dictum, 589. Arius dicit Dominum dici Verbum secundum cogitandi modum, 203. Et non esse verum Dei Filium, sed per adoptionem, 204. Esse creaturam, 204. Verbum non esse proprium Patri, sed aliud esse in Deo Verbum, Dominum autem esse alienum a Patris substantia, 203. Aliud esse Verbum quod in Deo est, et aliud de quo ait Joannes : *In principio erat Verbum*, 203. Id impugnat Dionysius, 203. Non esse natura in Patre, 222. Non esse proprium ejus naturæ Verbum, sed aliud esse in Patre proprium Verbum et propriam sapientiam, 222. Christum cogitatione solum Verbum et sapientiam dici, 222. Diversum a Patris natura, 223. Spiritum sanctum creatum, 519.

Arius ait Verbum mutabile esse, quia voluntate agit, 518. Arii opinione Judaismus inducitur, 223. Passionem in Deo, sectionem et effluxum commentus est, 749. Arii dogmata Scripturæ locis confutantur, 223 et seqq.

Arianidicunt : Creatus est Filius, sed non ut una ex re-

bus creatis : factus, sed non ut una ex rebus factis, 384. Dicunt idem esse *τόπον* et *τόπην*, 585. *Thalam* occultant nec audient evulgare, 326. Se presidio Constantii jactant, 327. Scripturis adversantur, 327. Maligne abstinent a temporis nomine cum de Filio loquuntur, 330.

Arianorum argumentum : Si Filius est coeternus Patri, est ejus frater, 330. Confutatur. Ariani nolunt Filium esse Patri prolem, quia id sine partium divisione fieri non posse suspicuntur, 330, 331.

Ariani dicunt tres esse *τριάδας*, 583. Diversæ substanzie, 570. Corporæ et terrestria de Deo cogitant, excisiones, effluentias, influxiones, 533. Ex Eusebii doctrina Verbum factum fuisse dicebant, 536. Pueros et mulieres in foro interrogant ut dolo circumveniant, 336, 384. Dicunt non posse duo *δύναται*, non facta, esse, 342. Nicenæos Patres accusant quod vocibus non scriptis utantur, 342. Ipsi vocibus non scriptis utuntur, 342. Simpliciores sed dicunt, 319. Non sunt Christiani vocandi, 320. Ariani pro Christo Arius est, 320.

Ariani dicunt Deum non nos propter Verbum, sed Verbum propter nos creasse, 223.

Ariani dicunt Verbum tum factum fuisse cum Deus nos vellet producere, 223. Verbum Patris voluntate factum esse cum antea non esset, 223. Non naturaliter sed gratia esse Filium, 223. Christum non esse naturalem et veniam Dei potentiam, 223. Ariani nihil prosunt Scripturæ qui Dei Verbum rem creatam dicunt, 316. A Gentilibus non differunt, 224.

Ariana haeresis Antichristi prodromus, 314. Ariani haereticæ, 114. Manichæi similes, 226. Nicenæam synodum calumniantur, 175. Diabolum habent ducent, 207. Dicebant Verbum in eo solum rebus creatis precellere quod ipsum solum a Deo factum esset et cetera per ipsum, 168. Dicebant Verbum non nisi abusive dici Verbum ac sapientiam, 167. Dicebant Filium ante tempora factum potuisse, 606. Deum qui vere est negantes alium sibi fingunt, 402.

Ariani querunt *consubstantialis* vocem in Scriptura non esse, 715. Dicebant Patrem Filio esse ineffabilem, 223. Nec ab eo videri posse, 223. Ne quidem propriam cognoscere naturam, 223. Rejiciunt voces substantiae et consubstantialis, 598, 714. Cur consubstantialis vocem crenuntur, 603. Ariani confutantur per ea quæ de Christo secundum divinitatem dicta sunt, 206.

Ariani quia Verbum sive rationem rejicerunt, omni ratione privati, 163. Sanguisuga comparantur, 503. Aliunt Patrem esse solum ingenitum, solum æternum, solum principio parentem, solum verum, solum immortale, etc., 583. Ideo Deum ministro Verbo creasse mundum quia res indignæ erant ut ab ipso Deo crearentur, 389. Aiebant Filium voluntate solum et consensu esse unum cum Patre, 442, 582, 583, 608. Ex Arianorum sententia sequitur et multos et nullos deos, 447. Ariani dicunt Filium voluntate et arbitrio Patris genitum fuisse, 481.

Ariani dicunt : Non confitetur duo non facta, 448. Filius est in Patre sicut nos in Patre sumus, 448, 449. Ariani alia argumenta, 456, 457. Cum Judeis consonant, 457. Ariani dicunt Christum ignorasse diem judicil, 468 et seqq. Principium existendi Filio tribuant, 493. Aliunt Filium instar instrumenti fuisse Patri ad creationem, 393. Pugnant contra ipsam divinitatem, 395. Arianorum rationes, 397.

Ariani ut decipiant vocibus Scripturæ utuntur, 219. Scripturis abutuntur, 348, 360. Ariani abutuntur hoc loco : *Propter quod est Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen*, 350 et seqq. Hoc item loco . *Propterea unxit te Deus Deus tuus*, 355 et seqq. Hoc item loco : *Tanto præstantior angelis factus*, 362 et seqq., 384. Et, *Dominus creavit me*, 370 et seqq., 405 et seqq. Et, *Fidelis et qui fecit eum*, 370 et seqq. Et, *Ante eum fundiū me*, 428. His verbis abutuntur. *Ego in Patre, et Pater in me est*, 456. Hoc dicto quoque : *Iesus autem proficiebat etate et sapientiam*, 475. Hoc item, *Nunc anima mea turbata est*, 477, et alii sexcentis.

Ariani dicunt Verbum ipsum perturbatum fuisse, 478 et seqq. Ariani episcoli voces Scripturæ usurpant, 221.

Ariani citando *pastorem* vocibus non scriptis utebantur, quod in Nicenæa synodo vituperabant, 176. Ariani periculum ne baptismi integratatem amittant, 403. Arianorum baptismus inutilis, 403 et seqq.

Ariana haereses pater diabolus est, 428. Ariani ex Patris notitia refellendi, ut Sabelliani ex Filii, 491. Hydræ similes dicuntur, 481. Impietati addicti, 231. Ariani dicebant Dionysium doctrinam secum consentire, 191, 192. Et ita eum maxime criminabantur, 191, 192. Ariani nulli Patrum favent, 183. Ariani Eusebii gregales, 493. Ariani cœcitas, 198. Non longe a gentilibus censendi sunt, 227. Gentilibus annumerandi, 448. Antichristi nominantur, 770. Ab Arianorum partibus descendentibus quidam pu-

rum inferunt Spiritui sancto, 517, 518. Arianorum hæresis omnibus manifesta, 232.

Ariani quidam dicebant Salvatorem assumpsisse solam carnem, 746. Cavillationibus et sophismatibus utebantur, 191. Non sibi constant, 401. Hypocritæ, 229. Nolunt infamia Arii notari et sic appellari, 217. Hæresi suam occultanti, 222, 228, 229. Christi hostes, 181, et sexcenties alibi.

Arianorum audacia, 218. Ariani violent apostolicam constitutionem, 248. Arianos qui recipiebant Nicenam synodum vilipendebant, 115. Ariani queruntur quod Nicena synodus voces non scriptas usurpari, 614, et 620, 600. Ariani soli vocem consubstantialis improbat, 598. Comparantur chamæleontibus, 161. Græcis et barbaris pejores, 192. Caiphæ et Judæis comparantur, 192. Judeorum imitatores, 163, 234. Aliis hereticis audactores, 303, 404.

Arianorum gesta.

Ariani ab Alexando episcopo ejecti ab Ecclesia, 115, 315. A singulis civitatisibus pulsati, 315. In Nicena Synodo damnati, 102, 113, 140, 232, 603. Per epistolam Alexando declarant et tuerunt implatem suam, 585. Aliunt se illam ab eo edicuisse, 583. recepti ab Eusebianis, 113. Cum Meletianis in Athanasium conspirant, 147. Licet antea iunicii societatem inueni, 231. Mentiriunt Antonium secum sentire, 677. Ab eo confutantur, 677. Episcoporum cathechumenis et coram ethnicis mysteria sacra traducunt, 103. Ad communionem a Jerosolymita synodo admissi, 157, 272. Meletianorum pravitatem teuent, 231. Ethnicos suis adesse convenientibus cogunt, 685.

Ariani irruptionem faciunt in Ecclesiam anno 341, 685. Ariani episcopi in Sardicensi synodo damnati, 98. Post fugam a Sardicensi synodo nefaria gesta edunt, 280. Plurimos catholicos episcopos in Thracia persequuntur, 280, 281. Nefaria gesta post synodum Sardensem, 281. Curant ne cuius admissi fuerant a synodo Sardicensi sedes repetant, 280. Insidias parant in legatos Sardenses, 281. Ariani presbyteros duos et diaconos tres in Armeniam regari curant, 280.

Ariani synodum Sirmii adversus Photinum cogunt, 592, anno 351. Multa moliuntur contra Catholicos, 127. Ursacium et Valentem post penitentiam ad suorum partes reducant, 285. Episcopi Arianam doctrinam occultant, 321.

Ariani Constantium concitanti in Hosium, 291. Constantium in Hosium denuo concitanti, 291. Episcopi iuividia et inelu correpti in Athanasium, 285. Denuo Athanasium, criminationibus impunit, 97.

Ariani accusant Athanasium quod Constantem adversus Constantium concitativerit: litteras Magnentio tyranno miserit, 237. Et exemplar epistola se habere jactitant, 237. Confungunt litteras Athanasii nomine, 243. Efficiunt se habere exemplar epistola Athanasii ad Magnentium, 239. Ariani falsifici erant et imperatorum manus sepe sunt imitati, 239. Athanasium accusant quod in magna ecclesia, non absoluто sedis synaxis haberetur, 240. Athanasium, quarto accusant quod mandatis Constantii non obtemperat, 345.

Ariani eos qui hæresi sue favent quantumvis malos commendant; qui autem eorum hæresin confutant quantumvis pios damnari pelli et vexari curant, 273. Homines pecunia et magistratum pollicitatione corrupunt, 302. Pauci numero, 218. Solis Catholicis bellum inferunt, hæreticos in pace sinunt, 288.

Arianorum persecutio, 303. Ariani cobortibus et tribunis utuntur ut pro libidine agant, 163. Ante triginta sex annos hæretici declarati, 232. Athanasium pellere nituntur ut populum ad implatem deducant, 246. Georgium in sedem Alexandrinam intrudere volunt, 219. Ariani de fide scribunt ut lusidas parent, 218. Et in fide tractanda intenti, hæresis accusationem possint declinare, 218. Ariani una convenient ut rescriptum fidei libellum episopis offerant, 216, 217. Quare, 217.

Ariani duces et auctores irruptionis Syriani, 246. Militibus se adjungunt, anno 356, 264. Multi comites Syriani erant, 246. Alexandriam invadunt, 233. Arianorum immunitas, 237. Ariani episcopi efficerunt ut Ecclesia Alexandrina Ariani traderentur, 230. Et Catholicis auferrentur, 232, 247.

Ariani sepulcra aperiunt, 299. Corpora defunctorum occultant, 306. Ne ipsis quidem mortuis parciunt, 275. Non concedunt ut corpora defunctorum sepellantur, 256. Panes defunctorum diripiunt, 301. Eorum immanitas in defunctis, 1030.

Ariani accepta a Constantio potestate rruunt in omnes, 286. Virgines nudatas in hermetariis asperdi jusserunt et laceras, 251. Coercent ab ergo dico eleemosynis, 301. Et in jus vocant eos qui darent, 501. Viduæ egenites eleemosyna privantur ab Ariani, 301. Eutychium subdiaconum

verberibus, exilio, morte multant, 300. Calumnias in Catholicos semper deferunt ad imperatorem, 302. Heretici qui mendicorum pedes abluerat cum tribus aliis flagris cedi curant, 300. Arianorum mulierum gesta, 300. Ariani episcopos persequuntur, quos, 254. Arianorum lautores episcopi episcopos et presbyteros Catholicos in exilium agunt, 232. Ex Libya in Magnam Oasin, ex Thebaide in Ammoniacam Lybiæ, 251. Episcopos ab Alexando ordinatis, monachos et ascetas pellunt, 248. Episcopos persequuntur, 217. Multos episcopos exsilium mittunt, 256. Episcopos plus triginta in fugam verterunt, 256.

Ariani humano praesidio nituntur, 404. Lignis et sarcinis episcopatum mercantur, 220. Episcopatos venales proponunt, 248. Episcopos ordinant ethnicos, 306. Athanasius fugam virtio vertunt, 253, 254. Forum episcopi castigari vocantur, 274. Non habent regem nisi Cesarem, 287. Inter se dissident, 381. Circumeunt monasteria ut monachos in errorum inducant, 771. Cum Ariani qui orant, vitandi, 772. Ariminensem synodum Nicenæ opponunt, 712, 713, 714. Petitiones offerunt Joviano contra Athanasium, 624. Ariauorū prima petitio contra Athanasium, 624. Rogant Jovianum ut det episcopum alium quam Athanasium, 624. Rejiciuntur a Joviano, 624. Secunda petitio contra Athanasium, 624. Repudiatur a Joviano, 624. Tertia petitio contra Athanasium, 625. Pariter rejicitur, 625. Quarta petitio Lucii contra Athanasium; qui Lucius cum contumelia ejicitur, 625.

Ariani cur Nicenæ synodo maledicant, 183. Ariani cantant Nicenam synodum obscurare, 217. Arianorum inconstituta et varietas in edendis formulis fidei, 217. Ariani singulis auniis convenient ut de fide decernant, 217. Ariani decem synodos celebrarunt, 712, 713. Et in singulis quedam mutarunt, 713. Ariani episcopi synodos singulis pene mensibus convocant, 586. Varias synodos cogunt, 588. Multa synodi, 581, 718.

Ariani synodum Sirmii cogunt anno 457, 594. Fidei formulam præfixis coss. edunt, 376. Varias edunt formulæ ut Nicenam synodum oppugnant, 598.

Arianorum formulæ fidei in toto libro de synodis.

Ariana hæresis exortus, 140. Ariana hæresis bellus comparatur, 273. Omnia hæresum extrema et fæc. 277. Damnatur a Nicenam synodo, 624. Antichristi prodromus, 162, 677. In Nicenam synodo damnata, 140. In causa fuit cur Nicenam synodus celebraretur, 574.

Ariana hæresis ipsum Deum impugnat, 238. Ariana hæreses causa multa mala perpetrata, 129. Ejus impudentia, 308. Ariana hæresis in colesti primogenitorum a communione per Salvatorem exclusa, 223. Eam hæresis quidam renovare studebant anno 361, 623. Ariana quidam sentit ne Christianus quidem vocandus, 223.

Ariomanite, Ecclesiæ hostes, 153, 155.

Armeni ad Armenios usque perveoit evangelium, 73. Armeni alios deos quam Bithyni colunt, 18. Ars est imitatio, 14. Artes qui inventi non dii propterea existimandi, 14. Artes quomodo inventae, 14.

Asracus eunuchus cum Philagrio militabat Alexandria, 276.

Arsenius episcopus subscribit Sardic. synodo, 153.

Arsenius falso occisus ab Athanasio dicebatur, 115. Delitescit in monasterio Ptemencyceos, 115. Latens deprehenditur, 114. Ab Athanasio occisus dicitur, 103, 145. Arsenius falso dicitur membratim obruncatus fuisse, 124, 126, 130. Arsenius pacificas litteras mittit Athanasio, 146. Communione Ägyptiorum expedit, 103. Præsens in synodo Tyria calumniam Meletianorum prodit, 149. Arseneotes episcopatus in Ägypto, 619.

Arseneotes idem in Thebaide, 148. Cujus episcopus Melites Meletianus, 148.

Artemas quidam Ariana hæreses fundamenta jecit, 586.

Artemidorus episc. Ägypti, adfuit synodo-Tyriæ, 153.

Asaph propheta, 65.

Äclepas Gazensis pulsus ab Ariani, 255, 274. Accusatus ab Eusebianis anno 340, 128. Falso accusatur a Theogono, 129. Se innocentem comprobatur, 130. A synodo Sardicensi ad communionem admittus, 151.

Asclepius sive Asclepas Gazæ subscribit synodo Sardicensi, 152.

Asini capitula dii Ägyptii, 7.

Assyri Judæos premebant, 62.

Asterius Petrarum in Arabia episcopus ab Ariani desciit, 131, 278. Subscribit synodo Sardicensi, 132. In exsilium mittitur ab Ariani in superiore Libyam, et conlumelias afficitur, 280. Adest synodo Alexandriæ anno 562, 615, Mittitur a synodo Antiochiam, 615, 619.

Asterius episc. alius communione privatur in synodo Seleucicus, 580.

Asterius, dux Armenie, litteras desert ad Athanasium, 245.

Asterius comes, 279.

Asterius Sophista, 513, 593. Idolis immolavit, 169, 389. Sophista vaserrimus et haeresis patronus, ait non factum, sed semper est, 345. Duas sapientias in Deo admittit, 241. Dicebat solum Filium a Deo factum, et creaturas a solo Filio, quia non facti Dei manum ferre non valebant, 169, 177. Asterii verba, 399, 456. Ait id esse commune Filio cum omnibus creaturis quod pater in ipso sit, 457. Aliam virtutem et sapientiam in Deo esse docet quam Filium, 399. Comparat verbum locustae, 399. Contra Gentiles disputans unam tamem esse sapientiam docet, 401. Cappadocia multiceps sophista, 584. Unus ex Eusebianis, 584. In persecutione Maximiani diis sacrificat, 584. Ideoque in clero non cooptatur, 584. Nunc Eusebianorum librum edit, 584. Et Christum locustae et bracho comparat, 584. Syria ecclesias circuit, 584. In clericorum loco sedens haeresin prædictat, 585. Ejus locus et blasphemias, 585. Docet Deum voluntate producere Verbum, 483.

Astra ex sole pendent, 21.

Astris Dei honor ascriptus. 7.

Athanasius ab ilis qui divinitatis Christi martyres fuerunt Scripturam sacram edidicit, 77. Non modico tempore cum Antonio versatur, 632. Eique manus abluenti aquam misstrat, 632. Asceta fuit, 102. Diaconus cum Alexandro frequentissime versatur, et ab ipso in pretio habetur, 101.

Athanasius in synodo Nicena contra Arianorum impieatem confidente loquitur, 101. Quod iram Eusebianorum vehementius excitat, 101.

Athanasius omnium populorum et episcoporum voto in episcopum Alex. electus, 101, 102. Ejus ordinatio libera et legitima, 116. Ejus laudes in ejus promotione a populis celebratae, 102. Athanasius ordinat Frumentium, 230. Rogatur ab Eusebianis ut vel simulate cum ilis impietatem amplectatur, 222. Abnuit, 232. Eum delectum episcopum insidiis appetunt Eusebiani, 101. Abnuit Arianos adiunctorum ad communionem, 140. Ab Eusebianis accusatus apud imperatorem, 92. Quod linea sticharia exegrit, 141. Haec calunnia reprehenditur, 141. Interminante Constantino respondet non posse se recipere haereticos, 141. Accusatur quod scrinium auri plenum Philumeno miserit, 141. Eam calumniam Athanasius depellit, 141. Athanasius Ischyram aditu sacrorum interdicit, 145. Accusatur quod thronum everterit, 109. Nicomediam petit, 141. Perhumaniter a Constantino Nicomedie exceptus, 142. Athanasium Constantinus litteris suis innocentissimum dicit, 108.

Athanasius accusatur a Meletianis de contracto poculo et de mensa subversa, 103. In crimen occisi Arseuti vocatur, 103, 123, 126, 143. Diaconum mittit perquisitum Arsenium, 144, 146. Deprehenditur vivus esse Arsenius, 144, 145. Constantino significat repertum fuisse Arseulum, 144.

Athanasius Antonium Alexandria proficiscentem Alexandria dedit, 678. Pro Athanasii causa disquirenda Constantinus Tyri synodum congregari jubet, 147. Athanasium compelli Constantinus ut Tyrum concedat, 147. Athanasius Eusebium et socios ejus recusat judges, 147. Illo presente nihil probarunt accusatores adversus Macarum presbyterum; absente, pro libidine rem gesserunt, 234. Athanasius recusat legatos ad Mareotem, 116. Negat militandam esse in Mareotem legionem, 149. In Mareote dum monumenta adversus eum edenter præsens non fuit, 113, 115. Purgatur a calunnia de calice fracto et de mensa subversa per clerum Mareoticum, 150. Tyri convictus non est, 113. Tyro aufugit, 156. Se proripit ad imperatorem, 104. Constantium adit et queritur de rebus contra se gestis in synodo Tyria, 159. Constantium equo incidentem adit, 159. Et prope ab eo repellitur, 159. Rogat evocari adversarios suos, 159. Et postulatum obtinet, 159. Rogat imperatorem ut legitima synodus cogatur, 104. Aut et ipse imperator suam defensionem audiat, 159. Athanasii causa nulla iudea judicata ab Eusebianis, 123.

Athanasius ab Eusebianis accusatur quod trumentum commatum interclusurum se communatus esset, 104. Impeditur quominus Constantinopolin deferretur, a Constantino relegatur in Gallias, 160. Necem ejus postulabant Eusebiani post synodum Tyriam, cum ipso exsilium missus est in Gallias, 100. Insidiis Eusebii Nic. et sociorum in exsilium missus in Gallias, 89. Ut insidiatorum immanitatem devitaret, 296. Athanasio exsulanti Constantinus junior necessaria supeditat, 160. A Constantino Jun. in patriam remissus Athanasius, 229, 230. Constantium primo Viminaci, secundo Cesareo Cappadocie alloquitur et ne verbum quidem in Eusebianos facit, 236. Ex Gallias redeundo transiit per Syriam, 101. Athanasio redeunte rugua fuit latitia Egyptiorum episcoporum, 100. In Atha-

nasi adventu gaudium et celebritas, 283.

Athanasius post redditum ex Galliis accusatur denuo ab Eusebianis, 99. Cedium et excisorum auctor falso dicitur, 99. Apud tres Augustos defertur, 99. Accusatur ab Eusebianis quod furtum fuerit ordinatus spiculus. 101. Athanasio Eusebiani judicum et praefectorum acta ascribunt, 100, 101. Athanasius accusatur ab Eusebianis, quod frumentum alendis viduus destinatum in lucrum suum converterit, 109. Anno 339. Accusatus ab Eusebianis, 128. Anno 340 denuo ab Arianiis criminationibus impeditur, 97. Hortat Egyptios episcopos ut Nicena fidei hereant, 230, 231, 232. Athanasius synodum celebrat, cuius litteræ, 99. Pro Athanasio scribunt Egyptii episcopi, et alii ex aliis provinciis, 115. Athanasii legati synodum Romæ petunt, 95. Eusebianorum legatos confundant, 112. Athanasius defenditur ab oblatis criminibus per Egyptios episcopos, 100.

Athanasius jubente Constante liberos Scripturæ misit illi, 236. Athanasii legati scripta Eusebianorum apud imperatores Constantiū et Constantem falsi arguerunt unde illi repulsi sunt, 276. Athanasius Alexandria degens epistolam scribit ad Constantem ut propulset calumnias Eusebianorum, 256. Secularium patrocinio non unus est, 109. Athanasii communionem omnes episcopi amplectahantur, 123, 126. Contra eum mittuntur litteræ ad Philagrium ut interficiatur anno 341, 235. Athanasius ad necem quesitus, 92. Athanasii familiares profligati, 92. Athanasius in Gregorii invasione queritur interficiendus, 91. Se populis subducit, 91. Hortatur episcopos ut ipsum ulciscantur, 92.

Athanasius Romanum profiscitur, 100. Sub initium persecutionis Gregorii, 236, 277. Pacem habebat cum episcopis Egypti, Thebaïdis et Libyæ in Gregorii invasione, 89. Non suo motu, sed accitus, Romanum accessit, 117. Per annum unum et sex menses Romæ remansit Eusebianorum adventum exspectans, 117. Constanti non scripsit dum Romanus degeret, 236. Romæ postquam res suas Ecclesiæ commendavit ecclesiasticis conventibus vacat, 236. Apud Constantem et Constantio verbo fecit cum Thalassius Pitybiensem venit, 235. A multis defenditur, 123. Per litteras et per presbyteros suos, Eusebianos sapienter elusit, 122, 125, 126.

Athanasii innocentiam testificantur episcoporum scripta, 234. Athanasii materteris defunctæ corpus humani non permittit Gregorius, 277. Athanasius ad communionem a Julio admissus, 115. Per synodum Romanam ad communionem ei agapan admittitur, 111.

Athanasius Constantis amantissimus, 258. Mediolanum adit, Constantis jussu, eumque ibi alloquitur, 236. Post tres annos a scriptis libris pro Constante, ab eo Mediolanum evocatur, 236. Athanasio exsulanti Alexandrini frequenter litteras mittunt, 136. Athanasium Constanti mittit in Gallias, 236.

Athanasius Sardicam concedit, 236. A synodo Sardicensi admissus ad defenseionem, innocentiam suam probat, 122, 131. Non metuens adversarios eos in jus provocat, 124, 126, 129. Orientales episcopos Arianorum patronos provocat ad synodum Sardicensem, 121. Admititur a synodo Sardicensi ad communionem et Agapen, 122, 279. Probat monumenta Mareotica secum ipsa pugnare, 116, 117, 118. Affirmat Mareotes monumenta altera solum præsente parte facta fuisse, 115. In synodo Romana octoginta Egyptios episcopos pro se habebat veraces testes, 123. Falso accusatur a Theognio, 123. Subscribit synodo Sardicensi, 152. Innocens declaratus a tribus synodis, 97.

Athanasius post solutam Sardicensem synodum Naissi degit, 236. Naissi prefectus Aquileia commoratur, 236. Ibi degebat quando Constantius litteras accepit, 133. Athanasio tres epistolas mittit Constantius, 134. Revocandi causa, 134. Athanasius litteras Constantii pacificas accipit, 245, 283. Aquileia a Constante evocatur in Gallias, 236. Romanus redit, 133.

Athanasius Adrianopoli transiens videt monumenta decem laicorum pro fide occisorum, 280. Litteris Constantii et comitum ejus evocatus reddit in patriam, 282. Constantio perhumaniter excipitur, 282. Antiochiae Constantium alloquitur et ne verbum quidem aduersus Eusebianos facit, 286. Apud Constantium de malis sibi illatis conqueritur, 282. Et rogat evocari adversarios. Id negat Constantius, 282. Ab episcopis Palæstina perhumaniter excipitur, et cum pacificis litteris dimittitur, 138, 183. Athanasius Ursacius et Valens gratiam et amicitiam postulant, et falsa declarant ea quæ aduersus eum detulerant, 139, 184.

Athanasius monumenta Mareotica Roma mittuntur, 157. Ei mala inferuntur Arianorum gratia, 158. Athanasium clam criminatur Ariani, 234. Ejus innocentiam testificantur Ursacii et Valentis penitentia, 234. Reformati Valentem Magnentii legatum, 238. Ob Constantis necem lacrymis vestimenta perfundit, 238. Cum populo suo orat pre-

salute Constantii, 239. Ob paucitatem et angustiam ecclesiarum cogitur in magno ecclesia nondum absoluta conventus, 240.

Athanasius scribit ad Dracontium, 287. Dracontium hortatur ut ad delatum episcopi munus redeat, 297 et seqq. Hieracem presbyterum et maximum lectorem misit ad Dracontium revocandum, 291. Isteris Constantius permittit Athanasio ut se adeat, quasi id ille postulasset quod non cogitaret quidem, 293 et seqq. Rogat a Syriano et Maximo jussum proficisci ad Constantium, velut ut proficisciatur, 295. Postulat a Syriano litteras Constantii, 295. Non recusavit Constantium adire, si id imperatori placeret, 294. Irrumpente Syriano in throno sedens omnes cohortatur ad orandum, 311. Obsessus non vult deserere populum, 295. Obsidente Syriano ecclesiam se proponit, 296. Cum periculo evadit Syriani manus, 311. Quo pacto aulugit anno 175, 295. A monachis et clericis pertrahitur ut eripiatur inimicus, 175, 295.

Athanasius Paulus apostolo uitum apud Constantium intercessore, 294. Ingemiscens de calunia Eusebianorum apud Constantium sese purgare nuntit, 104. Optat ut liceat sibi adversarios per ipsam veritatem interrogare, 298. Veritatem (scilicet Deum) in testem advocat, 296. Ad necem quæsus ab Arianiis, 294. Athanasium criminatur Ariani quod Constantium in fratrem suum Constantium criminatus sit, 294 et seqq. Eam calumniam depellit Athanasius, 294 et seqq. Athanasius Deum orat ut calumniam adversariorum palefaciat, 299. Accusatur quod litteras Magnentio miserit, 297. Ejus consternatio, auditæ ejusmodi calumnia, 297. Veritatem ipsam in testem vocat, 295. Tertio accusatur quod in magna ecclesia nondum absoluto adiicio collectas habuerit, 290. Eam depellit erminationem Athanasius, 290 et in seqq. Quario ab Arianiis accusatur quod mandatis Constantii non obtemperavit, 293. Eam calumniam depellit Athanasius, 293 et in seqq.

Athanasius in desertum proficiscitur, 292. Deo et Christo in testem advocato affirmit se non nosse Magnentium, 297. Calumniam depellit, 297 et seqq. Scribit ad episcopos Egypti et Libya, 293. Athanasio renuntiatur Arianos convenisse ut rescriptum fidei libellum episcopis subscribendum offerant, 296. Athanasius hortatur Egyptios episcopos, ut Arianos, etiæ voces ex Scriptura deproprias usurpant, rejiciant, 299.

Athanasius epistolam mittit ad Amunem monachum, 763. Cum apologia sua ad Constantium properat, 297. Edicxit iter agens quanta episcopi multi ejus causa passi sunt, 297. Putat contra mentem Constantii Arianos agere, 297. Athanasii constantia, 293. Cum feris habitavit, 292. Jubetur perquiri usque ad barbarorum terras et ad Commentaria duci, 298. Perditissimus vocatur a Constantio, 299 et seq. Tertio nuntio a Constantii aditu deterritus pedem referit in eremum, 290. Constantium rogat in *Apologia* ut pulsos revocet, 292.

Athanasius jussu Constantii frumentum auferatur, daturque Ariani, 286. Athanasio Antonius moriens pallium dat et metuotem quæ nova ab eo accepterat, 691. Qui eam quasi rem magni pretii servat, 691. Et criminis datur fuga a Leontio Narciso, Georgio Laodiceno et ceteris Arianiis, 293. De fuga se excusat, 296. Et factum defendit, 291, 292, 294 et seqq. Dum in deserto degeret epistolam mittit Alexandriam in cœtu fratrum legendas, 772. Ex quo fugit parentes videre non potuit, 771. Athanasius scribit *Apologiam de fuga sua*, 293. A Serapione rogatur ut historiam et confutationem Ariane heresies et mortis Arii narrationem ad se transmittat, 299. Athanasii epistola ad Serapionem de morte Arii, 299.

Athanasius, rogantibus monachis, mittit Arianiorum et calamitatum suarum historiam et Arianismi confutationem, 291. Serapioni et monachis jubet ut ne scripta sua alii tradant aut eorum apographum edant, 291, 292. Scribit *orationes contra Arianos*, 299. In solitudine degebat cum scriberet litteras ad Serapionem, 295. In deserto litteras accipit a Serapione Thymuitano, 291. Epistolam scribit *De synodis criminis et Seleucis*, 297. Eos qui *Consobstantialis* vocem non admittunt, modo recte sentiant, non prorsus rejicit, 603. Et veluti fratres habet, ut erat Basilius Anticyrus, 603.

Athanasius dum perquireretur in deserto ad remotiora se loca subducit, 770. Ad necem quæsus in deserto, 517. Dies paucos in monasterio, Theodori comoratur, 693. Istib[us] proficiuntur, 693. Epistolam scribit ad Orsiūm, 693.

Athanasius laudat Luciferi scripta, 770. Epistolam mittit ad monachos, hortans ut caveant ab Arianiorum dolo et consortio, 771. Athanasii laus, 136. Athanasius et reliqui episcopi Alexandrinæ synodi hortantur Antiochenam synodus ut eos qui veterem ecclesiam occupabent cum

Paulini sequacibus adjungant, 616. Athanasius subscriptit tomo synodi Alexandrinæ, 619.

Athanasii narratio de iis quæ sibi acciderant tempore exsilio sub Juliano, 694. Athanasius a Juliano queritur ad necem, 695. Conscendit naviculam ut monasterium Theodori petat, 695. Athanasii fiducia in Deum, 695. Athanasius divinitus monent Theodorus et Pammo abbates eadem die occisum Julianum fuisse, 695.

Athanasius epistolam accipit a Joviano imperatore, 622. Revocatur ab exsilio, 622. Epistola ad Jovianum, 622. Joviano commendat Nicænum idem, 622 et seqq. Nicænum symbolum Jovianum mittit, 623. Accusatur ab Arianiis apud imperatorem Jovianum, 624. Quatuor petitiones contra eum, 624 et seqq. Defendit a Joviano et laudatur, 624, 625. Ariani vocal hæreticos et dogmatistas, 625.

Athanasius rogantibus monachis transmarinis scribit *Antonii Vitam*, 631. Ipsique eam transmittit, 632. Ab ipso Antonio et a monachis ejus sociis edidicit ejus vita genus, 632. Epistolam scribit ad Orsisum consolatorium de morte Theodori, 693. Scribit de Incarnatione Dei Verbi, 696. Et liberum *De Trinitate et Spiritu sancto*.

Athanasius scribit ad Rufinianum circa lapsos in hæresin, qui pœnitentiam agunt, 768. Athanasius et episcopi Egypti epistolam scribunt ad Afros, 712. Litteras mittunt ad Damasum, 718. Contra Auxentium, 718. Athanasius epistola ad Epictetum Corinthi episcopum, 720. Athanasius Epictetum increpat quod Dimeritarum errorem vel proponi siverit, 721. Epistola ad Adelphium episcopum et confessorem, 728. Et ad Maximum philosophum, 733.

Athanasii epistola ad Palladium, in qua defendit Basiliū contra Cæsarienses monachos, 763, 764. Athan. scribit ad Joannem et Antiochum in gratiam Basiliī episcopi, 763. Athanasii modestia, 271, 272, 518, 545, 561, 727.

Athanasius in Cypro episcopus, 155.

Athanasius Nazarorum scribit ad Alexandrum, 584. Ait Christum unam esse ex centum oibis, 584.

Athanasius Capitonis presbyter Alexandr. pulsus ab Euzebii per synodum Sardicensem restitutus, 125.

Athanasius presbyter Alexandrinus, 150.

Athanasius diaconus Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 520, 316.

Athanasius alter diaconus Alexandrinus, subscriptit synodo Alexandrinæ anno 520, 317.

Athas Egypti episcopus adiutus synodo Triæ, 154.

Athas episc. subscriptit synodo Sardicensi, 155.

Athenodorus subscriptit synodo Sardicensi, 152.

Athenodorus episcopus ab Alexandro ordinatus, 303 Relegatur in Ammoniacum, 305.

Athenodorus Egyptius episcopus in exsiliu missus ab Arianiis, 296.

Athribis, urbs Egypti, cuius episcopus Amos Meletianus, 148. Athribis episcopatus in Egypto, 619.

Aves in sacrificium diis oblatæ in ecclesia, in irruptione Gregorii, 90.

Augustinamica, 158.

Auxentius Arianus, 712. Ob calumnias contra orthodoxos episcopos delatas in episcopum cooptatus, 219. Cappadox litigator, a Constantio Mediolanum missus episcopus, 307. Latina lingua imperitus, 307. Mediolanensem invasit Ecclesiam, 718. Gregorii Alexandrinī socius, 718. Arianus, 718. Interfuit synodo Ariminensi, 576. Synodo Ariminensi formulam Sirmianam præfixis consulibus offert, 576. Depositus in Ariminensi synodo quod nolle Ariana hæresin damnare, 715. Auxentius damnatur in Romana synodo, 721.

Augarus episc. communione privatur in synodo Seleucensi, 580.

Auxibius subscriptit synodo Sardicensi, 155.

Auxumeos tyranus litteræ date contra Athanasium, 248, 250. Auxumens episc. Frumentius, 248, 250.

B

Babylon Egyptia, 306. Babylonii orantem Danielem criminantur, 212.

Bacchus inter deos relatus a patre Jove, 10. Ebrietas magister, 72. Colitur ab Indis, 8.

Balacius dux persecutus Christianos, 277. Jussu Gregorii adversus Antonii litteras consupit, 278. Christianos cruciat, increpat ab Antonio, 687. Misere interit, 687.

Balanea urbs luget Euphrationem episcopum pulsum, 254.

Baptismus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur, 562. Non autem in nomine facti et non-facti, 186. Per baptismum efficiuntur filii Dei, 186, 316. Non in Ver-

bum, sed in Patrem et Filium et Spiritum sanctum datur. 501. In baptismo cum Paire nominatur Filius. 402. Qui baptizabatur confessionem edebat Patris et Fili et Spiritus sancti, *quam vide*, 775. Baptismus a pionentia in quo distinguitur, 563. Baptisma Joannis despectum a Pharisaeis, 562. Baptismus Arianorum, Manichaeorum, Phrygum, Samosatensis inutilis, 403. 404.

Baptisterium a Judæis et gentilibus profanatum, 90.

Barac per fidem justus, 231.

Barbari fidem quotidie amplectuntur, 58.

Barca in Lybia, 301.

Bardio comes Constantii jussu Athanasium litteris horratur ut redeat, 282.

Bardion eunuchus, 626.

Baruch cum Jeremia computatur pro uno libro, 767. Est canonicus, 767.

Basilicus episc. communione privatur in synodo Seleucensi, 580.

Basilides sensit angelos posse creare, 586. Anathemate damnatus, 616. Ut alienus a veritate, 617.

Basilidiani a Basilio nomen habent, 321.

Basilina uxor Julii Constantii urget contra Eutropium Adrianopolitanum, 274.

Basilus Magnus alias a Basilio Cæsariensi, 220.

Basilius Cæsariensis, accusatur a monachis, 763. Ecclesiæ gloria dicitur, 763, 764.

Basilius Ancyræ qui eam sedem invaserat, non nominandus episcopus declaratur, 131. Impietatis patronus, 219. De fide scripsit, 603. Non rejicitur ab Athanasio, 505.

Bassus, 132. Subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Bastamon, 133. Subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Baudius, 133. Subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Bellua sola presentia cernunt et ad ea impetu feruntur, 24.

Beelphegor Saturnus a Græcis vocatur, 945.

Beelzebul, 164, 563 *et passim*.

Bernicianus Arianus petitionem offert Joviano contra Athanasium, 624.

Beroa in Syria luget ob pulsum Cyrum episcopum, 235.

Bilingues esse Paulus apost. vetat, 167.

Bithyni alias deos quam Armeni colunt, 18.

Bithynus hæreticus Catholicos persecutus, 298.

Blasphemia quare dicitur venia carere, 1008. Blasphemia in Patrem est blasphemia in Filium, 352. Blasphemia in Spiritum sanctum non dimittitur, quo pacto id intelligatur, 560 *et seqq.*

Blastammon sive Bastammon episc. Ægypti interfuit synodo Tyriæ, 154.

Bocco presbyter Mareotæ, 151. Boccon Chenebri presbyter, 143. Forte idem. Boccon presb. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 520, 517. Forte idem.

Boeotia oracula falsa, 71.

Bomotheus vicus Mareotæ, 145.

Bona sunt ea quæ vere sunt, ea vero non sunt quæ mala sunt, 4. Bona ideo sunt, quatenus eorum exemplaria sunt in Deo, 4. Bonum non est auctor mali, 5.

Bon in sacrificium offeruntur, 18, 19.

Breviarium Meletii, 148.

Britannia, 98, 285.

Bruta et feræ in deorum numerum relata, 7.

Bruttia, 98, 285.

Bubastis, urbs Ægypti, cuius episc. Harpocratio Meletianus, 148.

Busiris, urbs Ægypti, cuius episc. Hermæon Meletianus, 148.

Busiris Tripoleos, 670.

C

Cabirorum oracula falsa, 71. Ejus ordo mirabilis Deum esse indicat, 27. Cœlo, soli, luna et astris Dei honor primo ascriptus ab hominibus, 7.

Cæcilianus subscriptit synodo Sardicensi, 133. In Africa Episc. orthodoxus, 220.

Cæsarei Cappadociæ, ibi Constantium Athanasius alloquitur, 236.

Cæsarienses monachi infesti Basilio episcopo, 763. Eos objurgat Athanasius, 764.

Cassareo [In], ecclesia sic dicta, ethnici sacrificia diis offerunt, 507.

Caiphæ et Judæis comparantur Ariani, 192.

Caius presbyter Mareotæ, 151.

Calabria, 98, 122, 285.

Calamitates Ecclesiae in persecutione Arianorum, 770.

Calaris insularum Sardinæ metropolis, 235.

Calemerus diaconus missus a Paulino ad synodum Alexandrinam, 619.

Calepodius, 132. Episcopus subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Cales Hermeti episc. Meletianus, 148.

Calix sacer populo propinatur a ministris, 105.

Callinicus Petusii episcopus Meletianus, 148. Athana ii accusator, 141.

Calumniæ ictus, lapidum ictibus acerbiores, 240.

Campania cuius metropolis est Capua, 281.

Campania, 98, 122, 285.

Canalis Italæ episcopi, 15. Sardicensi synodo subscripti, 133.

Cancelli ecclesiæ, 90.

Candelabra ecclesiæ, 90.

Canis capite dii Ægypti, 7.

Canones violati ab Ariano, 73. Canones et statua Ecclesiæ a Patribus data, 88.

Canticum cantorum est liber canonicus, 767.

Capito in Sicilia episcopus orthodoxus, 220. Subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Cappadoces alios deos quam Cilices colunt, 18.

Capua metropolis Campania cuius episcopus Vincen-tius, 281.

Caput hominis seorsim divisum, inter deos relatum, 7.

Caro in Scripturis pro homine accipitur, 460. Caro Domini est Spiritus vivificans, 706. Unita est Divinitati in utero, 737. Digna redditæ est quæ Verbum recipere, 366.

Carpocrates ait, angelos esse munifici fabricatores, 364.

Carpon diaconus Mareotæ subscriptit synodo Alexandriano anno, 520, 517.

Carpones ab Alexandro ep. Alexandrino pulsus cum aliis pariter ejectis Romam venit legatus a Gregorio, 113.

Carpones Arianus desertor Ecclesiæ, 514. Deponitur, 514.

Carterius episcopus Antaradi pulsus ab Ariano, 254.

Carterius subscriptit tomo synodi Alexandrinæ, 620.

Castor et Pollux. Vide *Dioscuri*.

Castus episcopus subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Cataphronius Ægypti prefectus catholicos persequitur anno 536, 298.

Cataphryges a Phrygia nomen habent, 321. Dicebant, nobis primo revelatum est, a nobis Christianorum fides incipit.

Catastropi vocantur hæretici episcopi, id est exploratores, 307. Sic vocantur episcopi Ariani, 274.

Catechumeni in Mareote de mysteriis interrogati, 156.

Et tamen tempore oblationis non aderant, 116.

Catholicus officialis qui, 107, in notis, 158.

Catholicæ Epistolæ, 79.

Catholicæ cum virginibus in Magnâ Oasin relegantur, 256. Catholicorum Alexandrinorum constantia, 509.

Cecropius Laodicea Nicomediam missus episcopus a Constantio, 307. Arianus, ob calumnias contra orthodoxos in episcopum cooptatus, 219. Cecropius, Auxentius, Epictetus, in Ecclesiæ, a quibus octoginta mansionibus distabat, episopos constituti sunt, 219.

Centenarius subscriptit synodo Sardicensi, 152.

Centimanus Ægeon, 10.

Centum circiter episcopi erant in Ægypto, Libya et Pentapolit, 147.

Cerei ecclesiæ, idolis accessi ab ethnicis, 90.

Ceres agricultura inventrix fingitur, 14. Per Theseum inter deos relata, 8.

Cereu prima mansio post Alexandriam, 687.

Chaldei. Ad eos usque venit Evangelium, 73, 74. Olim magice arti dediti, 71, 73 Chaldei et Ægyptii, magice dediti moribus feri, superstitionis, 74.

Chalvis episcopus subscriptit synodo Sardicensi, 152.

Chamæleon mutat colorem, 164.

Chares presbyter Mareotæ ad Arium deficit, 513.

Charybdis fabulosum commentum, 17.

Chenebri, vicus Mareotæ, 143.

Cherubini et seraphini nihil Deo propinquius, 86.

Chori musici ratio, 53.

Chrestus loco Theognii exsulis Nicænus episcopus constitutus, 102.

Christus Deus homo, 511. Perfectus Deus, perfectus homo, 747. De illo alia secundum divinitatem, alia secundum humanitatem dicuntur, 196. In illo una hypostasis, duas naturæ, 1013 *et seqq.* Due formæ, 1027. Est Verbum et sapientia Patris, 173 *et ubique passim*. Brachium Dei, 708. Solus unus Deus, 71.

Christus, id est *unctus*, 511. Quomodo *unctus* Spiritu sancto; 336. Iulius Moyses et prophetæ predixerunt, discipuli invenerunt, 213. Ejus solius generatio non potest enarrari, 63. Secundus Adam est, 756. Creationis *exordium per ipsum*, instauratio in *ipso facta est*, 85. Ex se-

mine Abraham post quadraginta duas aetates venit, 501. Venisse dicitur ante quadringentos annos non integros, 591.

Christus solus ex Virgine, natus, 72. Ex sola Virgine, 62. In Iudea, 63. Ejus Pater secundum carnem non existat, sed sola Virgo parens est, 63. Solus regnavit antequam patrem vel matrem vocare posset, 62. Ejus aduentu omnes iniustici hominis profligati, 44. Ipse adveniens diaboli astutiam profligavit, 214. Natum Persae adoratum venerunt, 63.

Christus quasi in nube vectus Aegyptiorum idololatriam evertit, 63. Cum in Aegyptum descendit idololatriæ simulacra deturbavit, 62, 234. Sanctus sanctorum, quando venit propheta et visio defecit in Israel, 63. Corpus assumpsit, ut mortem destrueret, 173. Qua ratione proficiebat sapientia et aetate, 475 et seqq. Quandonam opera perfidencia suscepit, 423. Opera Dei Pilum esse illum comprobant, 48, 49 et seq. Ex operibus cognoscitur, 2. In illo Patriis voluntas, 483.

Christi miracula, 563, 467. Nihil flectebant Phariseos, 164. Christo soli omnia miracula tribuuntur cæcis visum, claudis gressum, surdis auditum, balbis lingue usum restituere; aliis non item, 64. Christus excellentiore quam Asculapius modo morbos curavit, 72. In Spiritu Dei ejicit dæmonia, 538. Notebat a dæmonibus veritatem proferri, 213. Cum interrogaret, non ignoraserat rerum quas querebat, 463. Quæ ventura erant prædictis nobis ut prænuntiati simus cum venerint, 213. Non prohibuit eos qui se adorabant, 588. Ejus mansuetudo, 267.

Christus. Diem judicii non ignoravit, 469. Cum ait se non nosse diem judicij intelligit secundum carnem et ut homo, 469 et seqq. Se occultavit dum ad necem quareretur quia tempus quod ipse decreverat nondum adveniret, 259, 260. Quo sensu turbatus est, 746. Cum tempus advenisset, morti sese obtulit, 260. Ut omnes a veteri transgressione immunes redderet, 51 et seqq. Ut homo mortem deprecabatur quam ut Verbum volebat, 480. Non pro seipso sed pro nobis dolore afficitur, 697. Morti se tradidit, ut lex contra homines lata abrogaretur, 53. Ut homines incorruptos redderet, 53. Cur in cruce mori voluerit, 53.

Christi crux et resurrectio homines de immortalitate certiores fecit, 73. Christus in cruce mortuus ut manus extendens moreretur, 53. Illo moriente sol obscuratur, quod in aliorum morte non contingit, 72. Eum decuit in aere mori, ut diabolum et dæmones in aere versantes profligaret, 53. Non decebat absque dolore et clam interire, 53. Quare, 53. Cur non capite truncatus aut sectus sit, 54. Cur non vulgaris morte, sed in cruce obiit, 52. Christum non decebat ex infirmitate corporis interire, 52. Qui infirmitates aliorum curabat, 53. Non decuit Christum a se arcere mortem ne id resurrectionem esset impedimentum, 53. Cur non insidias Judeorum effugerit, 53. Non ut suam, sed ut hominum mortem coniceret advenit, 53.

Christum universa natura confitebatur, 48. Ejus mors propria corpori, 122. Deitas non discessit a corpore, 748, 760. Christi passio nostra est impossibilitas; mors nostra immortalitas; lacrymæ, nostrum gaudium; sepultura, nostra resurrectio; baptismus, nostra sanctificatio; livor, nostra sanatio; disciplina, pax nostra; ignominia, nostra gloria; descensus, noster ascensus, 698. Christi mors non imbecillitate Verbi, 56. Christus corpus pro corpore, animam pro anima dedit, 747. Ipsi morienti testificata est humana natura, 53.

Christus mortalem abrogavit, 251. Immolatus legi finem imposuit, 45. Judicium mortis contra nos latum delevit, 83. Morte sua aditum nobis munivit ad celum, 55. Corruptionem delevit, 53. Ejus morte resurrectionem accipimus, 52. In eum mors non regnavit, 534. Ejus mors nos legis comminatione liberavit, 52. Ejus anima ad infernum descendit, 745. Christus patiente nos recreavit, esuriendo non trivit, ad inferos descendendo extulit, 83. Quare nec diutius nec tardius quam post triduum resurrexit, 53. Propria virtute excitatur, 709. Eum resurrexisse probatur, 58 et seqq. Ex conversione gentilium, expulsione dæmonum, miraculis, 58 Christus ex Edom, 83. Christus in resurrectione sua tropæum de morte erexit, 70. Ipse proprium corpus excitat, 697. Eamdem potestatem habuit ante resurrectionem quam post resurrectionem, 467. Præcursor noster intravit in colum, 79. Spiritum sanctum desuper mittebat ut Dens, et infra, illum accipiebat ut homo, 701. Ejus secundus adventus non in vili forma sed in gloria erit, 77. De ipso in Scriptura, alia secundum humanitatem, alia secundum divinitatem dicuntur, 196. Quatenus homo creari diciuntur per hæc verba: *Dominus creavit me*, etc., 173.

Christi caro non est immortalis, 725. Unita est divinitati in utero, 737. Humana est, 537. Est Spiritus vivitans, 706.

Christi corpus primitiæ mortuorum, 60. In Eucharistia,

1019. Corruptionis immune propter Verbum inhabitaras, 45, 82. Adorandum est propter Verbum, 731. Non est natura sua Filius Dei, 702. Non est consubstantiale deitati, 724, 743. Ut victimæ oblatum, 44. Esse fantasma arbitrantur haeretici quidam, 564.

Christus dicitur factus et creatus respectu humanitatis quam accepit, 197. In Christo dues voluntates, 709, 1009. Ejus opera non divisa secundum divinitatem et humanitatem, 564. In illo alia divinitati, alia humanitati congruunt, 173, 196. Vita et Dominus mortis, 382 Adoratur, 2. Ab angelis, 388. Quo sensu praestator angelis factus, 563 et seqq. Illud, *Dominus creavit me*, etc., de Ecclesia dicit, 699. Vitis, nos palmites, quomodo, 197 et seqq. Nostræ salutis causa omnia egit, 213. Ab omni errore nos erupit, 70. Prior docuit virginitatem, 73. Ut homo vivebat, ut Verbum vita omnibus dabit, ut Filius, una cum Patre erat, 49. Per ipsum Pater cognoscitur, 2. In illo Patriis voluntas, 483.

Christus ut Verbum Patris tempus non habet cum sit creator temporum, 260. Qua sententia sponsor factus dicitur, 368. Pontifex, 577. Christi virtus, 58. Christus sapientia, justitia, sacrificatio, redemptio, 950. Lignum vitae, 599. Universorum rex, 247. Pater futuri saeculi, quo sensu, 85. Homines ad Dei imaginem restituit, 47. Est Deus carnem gerens, nos autem homines Christum ferentes, 700. Secundum divinitatem ultimam diem novit, 699. Sibi ipsi vitam largitur, 705. Ipse seipsum sacrificat, seipsum exaltat, 705. Quo sensu factus est pro nobis maledictum, 724. Multa nobis beneficia contulit, 213. Nemini vim inferit, 303. Cum nec parus homo, nec dæmon, nec magus sit, vere Filius Dei est, 72. Non fuit magus, sed magiam destruxit, 72. Demon non fuit qui dæmones expellit, 72. Gentiles dicebant Christum esse magum aut dæmonem, 72. Maledicuntur a gentilibus in irruptione Gregorii, 90. Ejus sermo humili ac vulgaris efficax ad corrugendos mores, 71. Præcipit in persecutionibus fugere, 251.

Christi doctrina pacem parit, 74. Homines mansuetos efficit, 74. Christianam religionem esse veram maximum argumentum virgines sunt, 251.

Christianorum fortudo, 56. Christianorum ingens turba Alexandriæ, 240. Christianis quæ quasi Deo presente loquuntur juramenti loco sunt, 258. Christiani quia Trinitatem adorant a gentilibus accusantur quod plurimos deos adorent, 447.

Christianismi ratio in humilibus dictis et actibus inventum, 696.

Cilices cum Iudeis Pascha celebrabant, 713.

Cilicum dñi a Syris non coluntur, 18.

Cilicias populi cum Iudeis Pascha celebrant, 574.

Cithara quid, 985.

Chusi amicus David, 809.

Claudius, 133, 139. Subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Clementius, Magnentius legatus, 238.

Cleopatra, urbs Thebaldis, 148.

Clerici ab Alexando Alex. damnati, episcoporum Ariani litteras accipiunt, 229. Clerici ab Eustathio depo- siti ab Ariani recipiunt et plerique eorum episcopi ordinantur, 274. Clerici Mareotæ conflant calumniam de calice fracto, 151. Clerici Mareotæ subscripti synodo Tyria, 150. Clerici Stephani ejus iussu meretricem mercede conducent, 281. Clerici Athauasi pristina restitutur immunitas a Constantio, 136. Clerici coguntur communicare cum Ariani, 248. Aut interfici, 258. Clerici erant qui famem tolerarent, 211.

Clysmata in Arabia, 306.

Cœlestinus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Cœmeterium, 247. Cœmeteria in quibus humabarunt episcoporum reliquiae, 581. Cœmeterium, ibi orationes fluit, 236.

Cognitio Dei ex filii operibus et ex Christi doctrina sole clarus habetur, 1.

Coldæus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Collianus consul, 312.

Colluthus episc. Cyro Superioris, Meletianus, 148.

Colluthus presbyter Alexandrinus subscriptit synodo Alexandriæ, 316. Colluthus presbyter idem, ut videtur, ordinandi presbyters jus sibi arrogat, 106. Colluthus presbyter falso episcopi nomine gloriatur, 152. Ordinalis Ischyram presbyterum, 152. Et alios, 152. Ab Hosio ad presbyteri conditionem redigitur, 152. Et quotquot ordinati ab eo fuerant ad priorem colum revertuntur, 152, 106.

Colluthiani Ecclesiæ hostes, 153, 153.

Colonia Agrippina, metropolis Galliæ superioris, 281.

Comes Tyrise synodo presidebat, Dionysius schilicet, 103.

Commentaria, 157. Commentarius minister quid, 103, in notis.
Commodus diac. Alexandrinus subscribit synodo A'lex. anno 320, 317.
Comon diac. Mareotæ subscribit synodo Alexandr. anno 320, 317.
Concordia sanctorum propria est, 166.
Conscientia indicium est vultus color, 239.
Consortius episcopus subscribit synodo Sardicensi, 153.
Consortius aliis subscribit synodo Sardicensi, 153.
Constans imperator ab Athanasio postulat libros Scripturæ, 236. Eius humanitas, 293. Athanasium Mediolum evocat, 236. Humane eum alloquitur, 236. Eum Athanasius nunquam solus vidit, sed comite episcopo urbis in qua degebat, 235. Constans litteris Constantium rogat ut synodus convocetur, 236. Athanasium evocat in Galilias anno 349, 236. Ecclesiæ donis cumulavit, 237. Baptizatus fuit, 237. Occisus a Magnentio, 237.
Constantia in fide est martyrium, 231.
Constantinus. M. aderat Nicæna synodo, 378. Ut ait Eusebius Cæs., libellum fidei Eusebiorum approbat, 188. Auctore Eusebio, litteris Athanasio minas intentat nisi recipiat Arianos, 140. Isonius calumniam in Athanasium damnat, 141. Epistolam mittit ad Alexandrinos, 141. Et ad Athanasium, qua reprehensas calumnias Meletianorum testificatur, 145. Litteris suis Meletianos insectetur et sycophantes appellat, 108. Athanasiumque innocentissimum, 108. Minas in Meletianos intentat, 104, 146. Litteris Dalmatio censori jubet ut de causa Athanasii judicet, 144. Censorem Dalmatum vetat ne de Athanasii causa judicet, 144. Eusebium et asseclas in Orientem proprantes ut Athanasio noceant, retrogredi jubet, 144.
Constantius litteras mittit ad Antonium, 684. Excitat ecclesiam sive martyrium Salvatoris Jerosolymis, 157. Hortatur synodum Jerosolymitanam ut Arianos ad communionem admittat, 157. Auditæ Arli facta confessione, eum catholicum existimat, 586. Episcopos Jerosolymis coactos hortatur ut eum recipient, 586. Ignatius in episcopos Jerosolymitanæ synodi ipsos evocat, 104. Eius opera barbari Deum agnoverunt, 159. In exsilium mittit Athanasium, 104, 160. Eusebianos episcopum Athanasii loco constituere volentes deterroit, 299. Eusebianorum opera Arium evocat, 228, 269. Hortatur ut ne pejeret, 228. De fide interrogat, 269. Miratur Arium perjurii fuisse convictum, 229. Arium post mortem ejus ut haereticum habuit, 396. Baptizatus moritur, 578. Virgines maxime honorat, 231.
Constantius junior Athanasium sovet exsili tempore, 160. Constantius, Constantius et Constans, post obitum patris sui exsules revocant, 276. Constantius junior Athanasium remittit Alexandriam, 160, 230. Scribit ad populum Alexandrinum in gratiam Athanasii, 160, 276.
Constantius sacerdotum et cognatos suos non miseratur, 304. Patruos occidit, 304. Patruelæ sustulit, 304. Adebat synodo Antiochenæ anno 341, 589. Mittit Philagrium cum Arsacio eunucho Alexandriam, 276. Itemque Gregorium mittit Alexandriam, 296. Olympiadem fratris uxorem barbari tradit, 304. Constantius et Constans jubent celebrari synodum Sardicensem, 121, 278.
Constantius ex insidiis in Euphratem structis malum Arianorum animum suscipitur, 281. Pulsos revocat, 281. Persecutionem in Catholicos sedat, 281. Scribit ad Athanasium in sedem revocandi causa, 154. Tres epistolas, 154, 281. Eleessa degit, 154. Litteras mittit ad Constantem fratrem, rogans remitti Athanasium, 154, 282. Eius epistola ad populum Alexandrinum in gratiam Athanasii, 157, 282. Redeuntem Athanasium per humaniter recipit, 156. Litteras ad episcopos et presbyteros in ejus gratiam mittit, 156, 282. Jurat se non auditur eos qui Athanasium in posterum accusant, 282, 283. Eius minæ in seditiones Alexandrinos, 157. Jubet omnia quæ contra Athanasium scripta essent abrogari et ex commentariis aboleri, 157. Eius epistola ad Nestorium, 158, 282. Epistola ad Athanasium, qua jubet eum fidere et in pace degere, 245, 283. Epistolam mittit ad Athanasium jubens eum fidenter agere, 296. Mittit Asterium comitem et Palladium notarium, 296. Jubet Felicissimo duc et Nestorio praefecto arceri Philippum ab inferendis Athanasio calamitibus, 296.
Constantius contra Magnentium properat, 285. Veterinom imperio abdicat, 296. Areiale ex Arianorum consilio omnia agit, 286. In litteris suis ait se Constantius reverenter concessisse ut Athanasius rediret Alexandriam, 293. Id confutat Athanasius, 296. Mediolant ex haereticorum consilio omnia agit, 286. Paulinum, Luciferum, Eusebium Vercell. et Dionysium cogere vult ut contra Athanasium subserbant, 287. Gladium stringit adversus episcopos, et aliquos ad supplicium adduci jubet, sed senten-

tiam mutat, 287. Blanditiis et minis conatur eo Hosiū adducere ut contra Athanasium subscribat, 292. Sed viri horatū a sententiā deducuntur, 292. Hosiū deuō evocat, quem anno integro Sirmii detinet, 294. Eusebium eunuchum cum donis ad Liberium mittit, 288. Liberium vult eo adducere ut subscribat contra Athasium, 288. Conatur Liberium Roma abducere, 289. Felicem episcopum ordinari curat, 307. Cogit episcopos in singulis urbis sententiam mutare, 286. Furem vertit in Ecclesiā Alexandrinam, 293. In litteris suis virginē sanctas et venerandas appellat, 281.

Constantius memorie tenacissimæ, 286. Magnum episcoporum numerum terrore atque minis abducit a partibus Athanasii, 286. Eius animus Athanasio non notus, 232. Georgium mittit Alexandriam, 296. Eius epistola ad Ernam et Sazanam Auxumos tyranno, 250. Jubet frumentum mitti in Egyptum, 290. Veretur ne Athanasius pulsus Auxumum proficiscatur, 250. Eius epistola ad Alexandrinos adversus Athanasium ad commendationem Georgii, 248. Ira inflammatur in Athanasium, 286. Jubet Athanasii necessarios occidi, 249. Mala probat Alexandrinis et virginibus illata, 293. Eius edicto ecclesia Ariani traditur, 508. Jubet frumentum auferri Athanasio, darique Ariani, 286. Studet Arianos in Ecclesiā introducere, 295. Exsules varia in loca mittit, 290. Eius iussio ut episcopi ex urbibus et ex eparchia ejiciantur, 251. Insonites episcopos dannati, alios reos absolvit, 504. Potestatem cuivis facit contumelias inferendi illi qui Athanasii conventibus interessent, 286. Accusationes adversus haereticos nunquam admisit, adversus Catholicos semper, 297.

Constantius impieatis patronus, imperator haereses, 294. Pharonti conferunt, 285. Comparatur Sauli, 303. Achabo, 304. Pharaoni, 304. Pilato, 304. Antichristo, 307. Christi hostis, 303. Eum vocat Athanasius Costylum per derisionem, 307, 310. Viam parat Antichristo, 295. Notas omnes Antichristi habet, 307. Immortale malum Catholicis, 304. Eius inconstantia, 304.

Constantius adest synodo Sirmianæ, 376. Eternus vocatur ad Ariani, 573, 578. Jubet aboleri fidem Sirmensem, 399. Vim infert Patribus Ariminensibus, 714. Scribit ad episcopos Ariminenses, 615. Instante morte ab Euzoio Ariano baptizatur, 597.

Consubstantialis est Trinitas, 741. Consubstantialis vox non eo sensu damnata a synodo Antiocheno anno 270, quo approbata fuit a Nicæna, 605. Quo pacto statuta et decreta, 176, 177 et seqq. Recte competit Filio, 608 et seqq. Cur in synodo Nicæna adhibita et approbata, 715, 716 et seqq. De consubstantiali questiones motu in synodo Nicæna, 189. Explicatio per Eusebium Cæs., 188. Eam qui non admittunt si alias recte sentiant non dannandi, 603. Consubstantialis et ex substantia licet in Scripturis non legantur, id quod significant in Scripturis habetur, 178. Consubstantialis non intelligitur corporum aut mortalium animalium more, 189. Consubstantialis et substantiae voces defenduntur contra Arianos, 598. Consubstantialis vox Ariani invisa, 714. Ejus significatio, 612, 718. Quibus de causis respiruit a nonnullis, 610. Definitio in concilio Nicæno, 603. Germaba et propria, 717.

Contestatio secunda populi Alexandrii, 311. Copres presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Coptus Egypti urbs, 148. Copti episcopus Theodorus Meletianus, 148. Corax Syracusius rhetorican invenit, 15. Euphrates, sive Proserpina (sive Puella) Egyptiorum dea, 8. Corona non pro loci, sed pro factorum ratione tribuitur, 211.

Corpus animæ disceas moritur, 25. Ab anima moveretur et regitur, 25. Corporis sensus nihil nisi mortale percipiunt, 26. Corpora defunctorum canibus projectantur ab Ariani, nec permittuntur exportari, 248. Corpora priorum hominum Egyptii in lectulis asservabant nec humabant, 689. Hunc morem improbat Antonius, 690.

Corruptione in corpus Domini vim non habuit, 743. Per resurrectionem eliminatur, 44.

Corsica, 285.

Corybantes Cretæ, argumento sunt Jovem non fuisse Deum, 9.

Cosmus episcopus subscribit synodo Sardicensi, 153. Costyllius. Sic vocatur Constantius ad derisionem, 307, 510.

Creari vocem ex Scriptura innuitur non semper significare productionem ex nihilo, 405 et seqq. Creator ex naturæ operibus cognoscitur, 46. Creandi facultas non ediscitur, sed naturaliter habetur, 302. Creatæ res idem est ac res facta, 383. Creatum et genitum in quo differant, 418. Creaturæ non sunt natura similes Patri, 334.

Non possunt esse æternæ, 312. Nisi a verbo conservarentur, esse desinenter, 32 et seqq.

Creta, 98, 122, 283. Jovem colit, 7.

Cretenses liberorum cædibus Saturnum sibi propitium reidebant, 19.

Crispinus episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.

Crispinus Patavii episcopus cum Athanasio Constantem adit, 235.

Crocodilus quem alii adorant alii exsecrationi est, 18.

Cronius episc. Metelli, Meletianus, 148.

Cronius episc. Ægypti adfuit synodo Tyriæ, 153.

Crucis Christi ex Veteri Testamento probatur, 61. In cruce solum manibus extensis quis moritur, 55. Qui in eam ascendit est Dei Verbum et Salvator mundi, 2. In ea posita est nostra resurrectio, 332. Ejus necessitas, 55. Virtute totus terrarum orbis impletur, 1. Cruce erecta universa idololatria eversa est, 1. Per eam omnes dæmonum præstigia fugantur, 2, 71. Ejus qui fidem induit naturalia respuit, 57. Ejus usus ad fugandos dæmones, 642, 683. Ejus signum qui gerunt victoriam referunt, 58. Crucis signum barbaras gentes ad pacem et mansuetudinem deduxit, 73.

Cupditas inter deos relata, 7.

Curiosi qui, 311.

Curiosus officium, quale, 150 in *notis*.

Cusa, 148. Ejus urbis episc. Achilles Meletianus, 148.

Cymatius Palti. Ad eum mittitur tomus synodi Alexandrinae, 615. Pulsus ab Arianis, 254, 274.

Cymatius alter Taradi vel Aradi pulsus ab Eusebianis, 274.

Cyno superior, cuius episcopus Colluthus Meletianus, 148.

Cyno urbs Ægypti cuius episc. Hermæon Meletianus, 148.

Cypri episcopi, 12. Synodo Sardicensi subscribunt, 133.

Cyprianus, 133. Subscribit synodo Sardicensi, 133.

Cyrus Berœus episc. pulsus ab Arianis, 255, 274.

Cyprus, 97, 285.

Cyriacum sive dominicum, id est ecclesia, 511.

Cyriacus in Mysia episcopus orthodoxus, 220.

Cyrini ecclesia Alexandriæ vastatur a Gregorio, 276.

Cyrus presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 316.

D

Dacia, 97, 122, 283. Dacia altera, 122.

Dæmones boni creati sunt, sed per peccatum mali sunt effecti, 648. Eorum magna turma in aere, 648. Ipsorum leviora corpora sunt, 654. Vident Christum Deum esse, 60. Et resurrexisse, 60. Nihil possunt nisi concedente Deo, 653. Quo pacto gentiles decepterunt et pro veris diis habiti sunt, 658. Potius conjectando quam prævidendo futura prædicunt, 653. Nili incrementa præsumunt, 658. Ideo bellum inter homines concitabant, ne si in pace mutuo degerent, bellum in se moverent, 74.

Dæmones signo crucis confunduntur, 76. Eos fugare non humanum, sed divinum opus est, 80. Ejici non possunt nisi per virtutem Spiritus sancti, 359. Præstigia diæolutæ, 352. Dæmones qui fugat, et morbos curat ne glorietur, 658. Dæmonum tentationes, 619. Precibus et jejunis fuggant, 619. Et signo crucis, 619.

Dæmonum fraus et furor per Dei Verbum coercita, 70. Ne quidem cum veritatem dicunt audiendi sunt, 631. Olim variis spectris homines decipiebant, 71. Foutibus, fluviis, Hagnis, et lapidibus incidentes stultos mortales præstigiis percellebant, 71. A Salvatore pelluntur, 70. Christi nomine prolato fugantur, 60. Plerumque psalmos cantunt, 650. Legentibus monachis quasi echo verba repertunt, 650. Dormientes excitant, speciem monachi assumunt, 650. Timent ascetarum jejunia, vigilias, orationes, 654. Dæmonum cultus homines a feritate non revocabat, 74.

Dæmoniaci ab Antonio liberati, 673, 674.

Dalmatia, 98, 283.

Dalmatius censor, 144. Evocat Athanasium, 144.

Damasus magnæ Romæ episcops, 712. Synodus cogit Romæ, 712 Damasus et Itali episcopi Ursacium et Valentem damnant, 718.

Danae a Jove vitiata, 10.

Daniel tempus adventus Christi prædictus, 382. Orandi studiosus, 212. Propheta tempore captivitatis Babylonica, 65. Per septuaginta hebdomadum tempus Christi adventum præsignificavit, 61. Daniel est liber canonicus, 787.

Danius, 111 et in *notis*.

Darius invitus criminacionem in Danielen audivit, 294. Dardania, 97, 122, 283.

Datianus comes Athanasium litteris hortatur ut redeat, 282.

Datylus, 133.

David unctus est, 65. In speluncam fugiens psalmum canit 56. Ex Jesse natus, 62. Fugit Saulem, 258. A Sauli ad necem conquitus incolumis evasit, 63. Coram Abimech vultum suum immutavit, 258. Deum solum adjutorem adesse sibi rogabat, 443. Suadet suis ne Saulem occidant, 287. Saulem non vult interficere, 261. Triginta annos iustus regnavit, 62. Per fidem justus, 231. Periculis se primum offrerebat, 262. Bellum gessit adversus Moabitas et Syros, 62. Sanctissimus, 244. Domi obiit, 63.

Declopetus episc. subscribit synodo Sardicensi, 153.

Decreta Del firma sunt, 42.

Dedicatio ecclesiarum, 212, 243.

Dedicatio martyrii Salvatoris Jerosolymis, 586.

Deipara, 916. Vide in *tertio*.

Deitas una in tribus hypostasisibus, 701.

Delphorum oracula falsa, 71.

Demetrius presbyter Mareotæ, 151.

Demetrius diaconus. Mareotæ subscribit synodo Alexandriae anno 320, 317.

Demetrius diaconus, 143.

Demophilus interfuit synodo Ariminensi, 576. Synodo Ariminensi fidei formulam præfixis coss. offert, 576. Depositus in Ariminensi synodo quod nollet Ariamam hæresin damnare, 713.

Deposito Arii et sociorum ab Alexandro Alexandriæ episcopo, 513.

Desiderius, 133. Episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.

Deus, hæc vox nihil significat nisi Dei substantiam, 179.

Deum esse natura clamat, 20. Probatur ex mirabilis coeli ordine, 27. Ex elementorum harmonia, 28. Ex nubium, terra, tempestatum ordine, 28. Ex contrariorum elementorum concordia, 29. Deus quid non sit quam quid sit facilius comprehenditur, 272. Non initium bascendi habet, 733. De eo humana non licet cogitare, 536.

Deus non est corporeus, 17. Nec corrumpi vel mori potest, 17. Nulla re indiget, 17. Expertus materia et corporis est, 171. Prolificere non potest, 536. Non est compitus ut in substantia accidens, 179. Seu simplex, 179. Deus substantia quid sit comprehendendi non potest, 179. Deo aliquid deesse impium est dicere, 50. A Deo nihil procul, 453. Dei proprietates quæ, 549.

Deus non mentitur, 42. Deus nulla re indiget, sibique ipse solus satis est, 21. In eo omnia consistunt, 21. Est omnipotens, 22. In eo nulla qualitas est, 717. Non est divisibilis, 22. Natura sua invisibilis ex operibus cognoscitur, 73. Per idola non loquitur, 13 et 16.

Deus est unus, 5. Quare, 5. Cur non possint esse duo dñi, unum bonus, alter malus, 5 et 6. Esse unum probatur quia unus est mundus, 50, 31. Ideo unum mundum creavit ut ipse Deus unus esse crederetur, 31. Deus omnium auctor, 22. Creator ex rebus creatis cognoscitur, 225. Mundum condidit cum voluit, non item Filium genuit, 542. Tunc omnia creavit cum vidit posse facta permanere, 542. Ut aliter est, quam homo, aliter gignit quam homo, 337. Creator dici non posset nisi materia creasset, 59. Non facit res ex materia præexistente, 386. Alios mundos fabricari poterat, 31. Non fatigatur agendo, 168. Non jubar, 389. Omnia continet, nulla re continentur, 171. Ese mundi rector intelligitur, ut ex bene administrata civitate esse magistratus cognoscitur, 29, 50. Ejus opificia omnia bona sunt, 765. Non potest auctor esse mai, 5. Ex operibus cognoscitur magis quam doctrina hominum, 1. Per Christi doctrinam item cognoscitur. 1. Olim per creaturas cognosceretur, nunc vero per Sapientiam, id est Verbum, 434. Eius cognitione universa terra repleta est; quomodo, 434, 435.

Deus fons sapientie, scilicet Verbi, 173. Natura simpliciter unum produxit Verbum, 171. Non Verba succedentia habet, 226. Est fons sapientie, id est Verbi, 333. Nunquam fuit *æter*, id est, sine Verbo, 334, 338. Non est multorum pater Verborum, 226. Non factus dicitur non respectu Filii, sed respectu creaturarum rerum, 185. Deus et Dei Verbum omnia condidit, 2. Ipse per Verbum omnia fecit, 169. *Rex Deo* vocem quo sensu in Filio admittebat Eusebiani, 176. Per Verbum fecit hominem, 2. Omnia per Verbum ex nihilo fecit, 39, 42. Per Verbum omnia gubernat, 31. Non intermedio eget ad creandum, 591 et seqq. Deus poterat sine Verbi adventu solvere maledictionem, 424. Si mediatore opus haberet ut creaturas faceret, mediatore opus habuit ut Verbum faceret si Verbum sit factum, 169. Hominum creator per Verbum suum eorum pater efficitur, 418. Non solo natus debuit hominum genus reparare, 68. Cum dedebeat hominem lapsum, in periclio omnino relinqueret, 42.

Deus nos gratia divini Verbi sancte vivere concessit, 41. Misericordiam per solum Filium conferit, 922. Cur Verbum suum dederit hominibus, 40. Deus unus in Trinitate, 447. In tribus hypostabis, 701. Ubi Deus est, ibi sunt Filius et Spiritus sanctus, 779.

Deus aeternitatis cogitationem indidit homini, 2. Homines vocat filios, 417. Ipse Iacobus apparuit, 445. In angelo loquebatur in rubo, 446. Legis et prophetarum Dominus, 215. Ejus decreta firma sunt, 42.

Deorum multiplicitas, 17. Dii tot quot gentes, 17. Dii gentilium nec natura nec promissionibus fideles, 377. Dei nomen tritubum elementis, 7. Deos qui faciunt, moriendo perperam id egisse arguuntur, 8. Deos qui fabricantur ridiculum est adorare ipsos, 17. Deos qui nulli sunt homines confinxerent, 6. Deorum imagines auro, argento, aere, lapidibus, etc., exsecrandae, 10.

Dii gentilium imbecilli et infirmi homines sunt, 10. Mares et feminae, 13. Dii sunt magis qui deos faciunt, quams qui flunt dii, 8. Dii volucrum, reptilium, brutorum formas sumebant, 10. Deorum nomina pariterque gesta confixa, 13. Eorum gesta cum Christi gestis non comparanda, 72. Eorum nefaria gesta extremo supplicio luenda, 11. Eorum varietas bella multa induxit, 18. Eorum pugna ante Ilium pro Graecis et Trojanis, 10.

Dii variis in variis civitatis, 18. Dii irrident Martem et Venerem in adulterio deprehensos, 10. Iis inanem gloriam ascribere ridiculum, 31. Deos gentilium non esse vere deos ex eorum gestis probatur, 9. Eorum inventa fictione noui rei veritate, 14. Eorum facta homines illos suis evincunt, 14. Dii quos alii eo ant, diis suis alii immolant, 19. Deorum consecratio Athanasii tempore vigebat adhuc, 8.

Deuteronomium est liber canonicus, 767.

Diabolus, magnus demon, 213. Quia discors fuit, ex celo cecidit, 608. Eo lapsus in infimo aere vagatur, ubi daemorum ope et præstigis homines seducit, 53. Iis qui sursum tendunt obstare nititur, 53. Nobis invidens circuit et vigilat adversum nos, 213. A Salvatore vicius, 630. Diaboli audaciam repressit Christus, 213.

Diabolus ne cum veritatem quidem dicit ille dignus est, 315. Id quod ipse est celat, et veritatis nomen affectat ut fallat, 213. Salvatorem tentans vocibus Scripturae uitur, 219. Despicendus, 638. Eum Job describit, 649. Diabolus decepit Evans, 214. Nunc vel a pueris deridetur, 214. Heresim auctor, 324. Auctor Arianae hereseos, 183. Angelii lucis formam induit, 214.

Diaconus psalmum legit, 265. Diaconi in ecclesia plagi concisi in irruptione Syriani, 312.

Dialectica a Zenone Eleata inventa, 15.

Diana per Theseum inter deos relata, 8. Dianam lunam significare ait philosophi Graeci, 681. Diana venationem iuvenis dicitur, 14. In Pirae adorabatur, 9. Jove vittata, 10.

Dianius monet per litteras Athanasium monachos Cæsarienses Basilio infestos esse, 763.

Dicella, 145.

Didymus presbyter Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Didymus diaconus Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Di lymus laphorisis presbyter, 143.

Didymus alter diaconus Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Didymi Alexandrini cœci cum Antonio colloquium, 693.

Dilectus idem sibi vult ac unigenitus, 507.

Diidorus, 132. Subscribit synodo Sardicensi, 132.

Diidorus in Asia episc. pulsus ab Ariani, 274.

Diidorus episcopus post Sardensem synodus in existitum pulsus ab Ariani, 280.

Diogenes notarius, 244. Viginti sex mensibus post Montanum Alexandriam venit, 244. Qui nec epistolam tradidit nec Athanasium vidit, 244.

Diogenius aut Diogenes et Hilarius notarii cum palatinismittuntur Alexandriam, 293.

Diognatus Nicænus. Vide Theognius.

Diomedes, 13. Vulnerat Martem et Venerem, 10.

Dionysius episcopus Alexandrinus, 191. Eum Ariani secum consentire dicebant, 191 et seqq. Catholicæ Ecclesiæ magister, 191. In epistola ad Euphranorem et Ammonium de Christo secundum humanitatem loquitur, 196. Scribit epistolam contra Sabellianos, 191. Tentat Sabellianos a sententia deducere, 191. Ejus verba quæ Ariana hæresin specie saltē sapiunt, 193. Ejus sententia non ex una solū ejus epistola, sed ex omnibus expromenda, 193. Ait Filium esse rem factam, 193. Ait se Patrem Filii factorem, et Filium factum dixisse cum ob humanitatem quæ facta est, tum intelligendo per factorem, Patrem, 203. Non

existimavit Filium rem esse factam, 203. Tempori et personis sese attempora scripsit Filium esse rem factam, 193. In suspicionem venit quod negaret consubstantialitatem, 181. Diu ante synodum Antiochenum floruit, 603, 715. Accusatur apud Dion. Rom. quod Filium Patri non consubstantiale affirmaret, 198, 603. Se purgat apud Dionysium Romanum, 181. Epistolas scripsit ut suspicionem amoveret, 193, 194 et seqq.

Dionysius ait Verbum aeternum esse et Patri coexistere, 199. Docet Filium Patri semper coexistere, 205. Per economiam humana more loquitur de Christo, 195. Exemplum apostolorum, 193. Approbat constat utilis vocem, 181, 201, 202. Pieraque utilit exempla quibus indicat Patrem et Filium ejusdem esse naturæ, 181. Dionysius insignia de Trinitate verba, 200.

Dionysius Arium et Sabellium impugnat, 203. Nunquam fidei causa pulsus est, 193. Vel secessit ab Ecclesia, 193. Dionysius Alex. Ario doctrinam everlit, 197, 198, 200. Dionysius eamdem quam Ario doctrinam ascribere insinuum est, 201. Dionysius Alexandrinus pie obdormivit eisque memoria cum Patribus relatæ est, 193. Dionysius duo Romanus et Alexandrinus diu ante Antiochenau synodum floruerent, 603, 716.

Dionysius Leidis episcopus cum Athanasio Constantem adit, 235.

Dionysius, 132.

Dionysius religiosus homo Mediolano pulsus, 307 Fortiter agit cum Constantio, 287. In existitum missus, 235, 288, 308. Dionysius Romanus diu ante synodum Antiochenum floruit, 603, 715. Scribit ad Dionysium Alexandrinum ratione dictorum ejus postulans, 198. Apud eum se purgat Dionysius Alexandrinus, 181. Dionysius Romanus scribit contra eos qui Monarchiam in tres hypostases separatas dividenter, 182. Scribit contra Sabellianos, 182. Ait in hoc dicto: *Dominus creavit me, vocem, creavit, non accipi pro fecit*, 182.

Dionysius presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 316. Dionysius presbyter Alexandrinus, 130. Dionysius presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317. Dionysius diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Dionysius comes, 116. Tyrum mittitur cum militibus, 147. Vi utitur contra Athanasiū in synodo Tyria, 149. Omnia moderabatur in synodo Tyria. Scribit Eusebianus, quos monit legationem ex communi sententiâ mittendam, 156. Non probat suspectos viros mitti in Mareotem legatos, 149.

Dionysius sive Bacchus Jovis fil. inter deos relatus a patre, 10. Ebrietatis magister, 72. A Perseo vulneratur, 10.

Dioscorus, 132. Subscribit synodo Sardicensi, 132. Dioscopus alter, 133. Dioscopus, 133. Dioscopus episc. Egypti adfuit synodo Tyriæ, 153. Dioscopus episc. fugatus ab Ariani, 306. Dioscopus presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 316. Dioscopus presbyter Alexandrinus, 150. Dioscopus Egyptius presbyter in existitum missus ab Ariani, 256. Syenon regelatur, 306. Dioscopus presbyter Mareotæ, 151. Dioscopus presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317. Dioscopus presbyter Meletianus in breviario Meletii, 148.

Dioscuri sive Castor et Pollux inter deos relati a patre Jove, 10.

Diospolis, 148. Ejus episc. Ammonius Meletianus, 148.

Discipuli Christum quem Moyses et prophetæ prædicti invenerunt, 213.

Divinitatis unitas individualia, 489. Divinitatis principium unum, 489.

Divitiae somniantium vissa et phantasmata, 900.

Doctrina vera quæ sit, 175. Doctrina Christi universam terram implet, 75. Vide Christus. *Doctrina apostolorum*, liber sic dictus, legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768. Doctrina bonum infirma, 75.

Dodonæa era, 9. Dodona oracula laisa, 71.

Doeg calumniantur sacerdotes Dei, 214. Idumæus, 867. Syrus dicitur, 867. Nuntiat Sauli venisse Davidem in domum Ahimelec, 867.

Dominicus homo, 81. Dominicus homo Christus præcursor noster intravit in colum, 79.

Dominicum, ~~magistrum~~, ecclesie nomen, 241.

Dominii adventus ex Scripturis probatur, 60. Dominus veit ut diabolum prosternat, et aerem purget, 35. Dominus, vide Christus, Filius, Verbum. Dominus instar omnium nobis in colum erit cum nos in aeternam vitam admetit, 431.

Domitianus, ejusdem nominis duo, 132.

Domnion Sirmi episc. pulsus ab Ariani, 274.

Domus obsignatur in Georgii intrusione, 236.

Donatianus, 133.

Donatus proconsul: huic mittuntur litteræ contra Olympium episcopum, 255.

Doxologia, id est, ἀπόδοσις, 86. **Doxologia Jerosolymitana** quæ, 957.

Dracontius γραμματεὺς, sive monachorum prefectus, 207 in notis Juramento affirmaverat se, si ordinaretur, nequam remansurum, 209. Quorundam consilio aufugit, 208. Instante Paschate, 211. Electus in episcopum, 207. Episcopi parva Hermopoleos, intersuit synodo Alexandrina anno 362, 615. Et ei subscriptis, 619. Relegatus ad deserta loca circa Clyma, 306.

Dux Αἴγυπτοι in populum in deserto loco orantem invadit cum ter mille militibus, 247. Ab eo multi ceduntur, 247.

Dyarchia non statuenda in Deo, 489.

Dynamius, 133. **Dynamius miles**, 301. **Dynamius**, 312.

Dyscolius, 133.

E

Ecclesiæ catholice corpus unum est, 313. Ejus decreta non ab imperatore auctoritatem habent, 297. Sola celebrandis mysteriis destinata, 103. Ecclesia horrenda expiatio sub Gregorio, 90. Incenditur, 118. Ecclesia paucæ et parvæ Alexandriae, 240. Ecclesiæ Αἴγυπτiacæ Ariani tradidit, 247. **Alexandrina Ariani traditæ**, 303, 772. Versæ in domos Veli, 772. Ecclesia expiatur a gentilibus, 298.

Ecclesiastes filius David, 263. Ecclesiastes liber est canonicus, 767.

Elearchia Αἴγυπτοι, 619.

Electio episcopi quo ritu facienda præsentibus scilicet et postulantibus clericis et populis, 89.

Elementis, Dei nomen ascriptum ab hominibus, 7.

Elementorum harmonia, 21.

Elias assumptus est cum universam prophetiam impletæ, 211. Elias solus in persecutione erat, sed Deus ei omnia erat, 293. Fugit Achabum, 258. Elias et Eliæus mortuum excitarunt, 64. Elias jussu Spiritus sancti Achabo se obtulit, 261. Ad Carmelum secedens Deum invocat, 263. Baalis prophetas plures quadringentis delet, 263.

Elias subscriptis synodo Sardicensi, 153. Elias alius, 153.

Elias aliud monachus monasterii Ptemencyrceos, 145. **Abductus** Arsenium in inferiores partes Αἴγυπτi, 115.

Eliæus duplicita obtinuit postquam Eliam secutus est, 211. Eliæus mortuum excitavit, 64. Futura prospiciendi vi pollebat, 656.

Eloquentia in rebus ecclesiasticis non querenda, 111.

Elpidius subscriptis synodo Sardicensi, 153, 159. Elpidius et Philoxenus legati Julii litteras Eusebianorum ad eum deferunt, 111, 277.

Elurion subscriptis synodo Sardicensi, 153.

Encœnla Antiochiae celebrata, 587.

Encyclica epistola, 42. Encyclica epistola legebatur in ecclesia secunda Maii, 87 in notis.

Enoch ex Jared natus, 62. Cum Deo placuisse translatus est, 168.

Ependytes vestis monachorum, 664.

Ephraim episc. Thmues, Meletianus, 148.

Epictetus Corinthi episcopus. Ad eum litteras mittit Athanasius, 720. Eum increpat Athanasius quod Dimæritarum errores vel proponi permiserit, 721.

Epictetus Centumcellarum neophytus adolescens sceleurum Constantii minister, 307. Histro ob calumnias contra orthodoxos episcopos delatas in episcopum cooptatus, 219.

Epicurus notatur, 176. Epicurei fortuito omnia facta suisse dicunt, 58. Reselluntur, 59. Quia sors non potest tantæ harmoniæ auctor esse, 59.

Ersone panis, id est futurus, 706.

Epiphanius de Paschate scribit Athanasius, 1028.

Epiri, 98, 122.

Episcopatus non est peccati causa, 211. Minorem relinqueret ad majorem petendum nefas, 102, 114. Episcopatus venales apud Arianos vel ipsi ethnicis et catechumenis, 248.

Episcopi ordinatio quo ritu facienda, 89. Antequam ordinetur sibi ipsi vivit; postquam autem ordinatus est, illis quibus est ordinatus, 208. Episcopum ab ecclesia sua abscedere magnum crimen, 214, 216. Maxime in solemnitatibus, 211. Episcopi erant qui jejunarent, monachi qui comedenter, 211. Episcopi erant qui signa ederent et monachi qui id non præstarent, 211. Episcopi multi erant qui nunquam nupsere, monachi vero qui filios suscepserunt, 211. Episcopi erant qui vino abstinerent, monachi vero qui vinum biberent, 211. Episcopi improbi abiciendi, 1028.

Episcopi exteriore forina noti, 281. Episcopi prope con-

tum in **Ægypto**, Libya et Pentapoli, 147. Episcopi ante Eusebium usi sunt voce ἀπόδοσις, 189. Episcoporum Libya, Pentapoleos, et **Ægypti** testimonia mittontur ad omnes ubique præsules, 109. Episcopi **Ægypti** recusant legatos Mareoticos, 108. Episcopi exiles revocantur a tribus fratribus Augustis, 276. Episcopi scribunt pro Athanasio, 128. Eorum scripta Athanasii innocentiam testificantur, 234. Episcopi multi lesi ab Eusebianis Romanum ad Julianum conseruerunt, 119. Qui ad synodus Romanam se conferre volebant prohibiti ab Ariani, 119. Episcopi in carcere trusi in adventu Gregorii, 118. Episcopi a Gregorio flagellantur, 277. Gregorii jussu plagis onerantur, 277. Missi in exsilium ut cogantur cum Gregorio et Ariani communicare, 119. Ab Ariani plagi lanata et in carcere detenti anno 341, 119.

Episcopi rogant Constantem ut Constantio rescribat pro cogenda synodo anno circiter 343, 236. Episcopi Orientales factiosi, comites Musonianum et Hesychium Castrensem secum adducunt patronos, 121, 278. Judicium Sardicensis synodi reformidant, 123, 279. Eorum nefaria gesta, 123, 125. Episcopi per orbem sepe Arianos scriptis suis damnaverunt, 110. Episcopi lxx ex Asia, Phrygia, Isauria in Athanasii gratiam scribunt, 154. Episcopi, cccxlv numero qui vel subscripti synodo Sardicensi vel in gratiam Athanasii litteras dant, 344. Plusquam cccc cum Athanasio pacem habent, 284.

Episcopi a militibus viecti abducuntur in Georgii instruzione, 256. Ad ministeria publica traduntur, 119. Ad lacrimidinas missi ab Ariani, 306. Multi quia cum Athanasio communicarent in exsilium pulsii, 240. Ad tribunalia ducti ut cogantur contra Athanasiū subscribere, 266. Episcopi a Petro Achilla et Alexando ordinati pelluntur anno 356, 309. Alii fugantur, 248. Episcopum mortuum non sinunt sepelire Ariani, 306. Episcopi multi presbyteri et diaconi in exsilium missi, quod nollent subscribere contra Athanasiū, 247. Et quia cum Ariani non communicabant, 232. Episcopos ethnicos ordinant Ariani, 306.

Epistola Jeremias cum ejus prophétia pro uno libro computatur, qui est canonicus, 767.

Epistolæ catholice septem numero, Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una, 767.

Epistola Alexandri ad omnes ubique episcopos, 313. Constantini ad Athanasiū, 145. Constantini ad Alexandria, 141. **Ægyptiorum** episc. ad synodus Tyriam, 152. **Ægyptiorum** episcoporum ad Flavium Dionysium comitem, iisdem prope verbis atque priorem, 154. Altera **Ægyptorum** episc. ad Dionysium comitem qua appellant Constantium, 153. Alexandri episc. Thessalonicensis ad Dionysium comitem, 153. Dionysii comitis ad Eusebianos, 156. Alexandrinorum presbyterorum ad legatos synodi Tyriæ, 149. Clericorum Mareotæ ad synodus Tyriam, 150. Cleri Mareotæ ad Philagrum **Ægypti** praefectum et alios, 152. Synodi Alexandriae anno 340, 99. Synodi Sardicensis ad omnes ubique episcopos, 127, 279. Synodi Sardicensis ad episcopos **Ægypti** et Libya, 125, 279. Synodi Sardicensis ad Ecclesiam Alexandrinam, 122, 279.

Epistola tres Constantii ad Athanasiū, 154. Constantii ad Nestorium, 158. Constantii ad populum Alexandrinum in gratiam Athanasiū, 157. Synodi Jerosolymitanæ, 158, 157. Ursacii et Valentis ad Julianum, 159. Fusissima Athanasiū memoriar, 167. Constantii ad Athanasiū, 245. Husii ad Constantium, 202. Constantii ad Azanam et Sazanum Auxumeos Iyanuos, 250. Joviani imp. ad Athanasiū, 622.

Erupa et bruchus magnæ virtutes appellantur. Quid hinc Eusebiani, 177.

Esdras sacerdos et legis scriba, 243. Esdræ libri primus et secundus pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767.

Esther liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768.

Ethnici in persecutione Maximiani Christianos occidunt, 302. Ethnici milites admittuntur ad disputationem Mareoticam, 149. Ethnici et Judæi adversus ecclesias immisii a Gregorio, 89. Qui ecclesias et baptisterium incendunt, et innumeræ mala perpetrant, 90 et seqq. In ecclesia immolant diis suis, 90. Jussi episcoporum in Christians et in virgines debacchantur, 107. Ethnici Alexandriae agri in ordinatione Dracontii se Christianos fore pollicentur, 208. Ethnici a Meletianis ordinantur episcopi, 309. Ethnici Dominicam resurrectionis aversantur, 91. Ethnici virgines ut templum Verbi admirantur, 251.

Eucarpus episcopus subscriptis synodo Sardicensi, 153. Eucaristia, 1019.

Eudemon subscriptis synodo Sardicensi, 153. Eudemon Athanasiū accusator, 111. Eudemon Taneos episcopus Meletianus, 148.

Eudoxius in Syria episcopus, 572. Eudoxius Arianus im-

- pietatis patronus, 219. Eudoxius legatus ab Arianis ut novam fidel formulam in Itiam deferret, 389. Germanicas episc., 274. Cum Eustathius non admittebat in clerum, 274. Ab Eusebiis ordinatur episcopus, 274. Eudoxius Ant. damnatur in synodo Seleuciensi, 580. Eudoxius depositus in Ariminensi synodo quod nolle Arianam hæresin damnare, 713. Eudoxius queritur Nicænam synodum vicibus non scriptis usum fuisse, 601.
- Eugenius subscriptit synodo Sardicensi, 152.
- Eugenius magister ante velum stabat cum Athanasius Constantem alloqueretur, 235.
- Eulogius subscriptit synodo Sardicensi, 133. Eulogius episcopus fugatus ab Arianis, 306.
 - Eulogius subscriptit synodo Sardicensi, 152.
- Eumenes diaconus Alexandrinus subscriptit synodo Alex. anno 320, 316.
- Eunuchos velat lex ad ecclesiasticum consilium admitti, 230. Eunuchi nolunt admittere Filium Dei, quod ipsi steriles sint, 289. Apud Constantium gratia et auctoritate plurimum valent, 289.
- Euphranor et Ammonius quibus rescribit Dionysius contra Sabellianos, 196.
- Euphrates Colonice Agrippinae episcopus, 281. Legatus synod. Sardic., 281.
- Euphratoni Balaneas, ut puto, scribit Eusebius Cæsareae, 584. Euphratoni episc. Balaneas mirabilissimus homo ab Arianis vexatus, 234, 274.
- Eupsychius in Cappadocia episc. orthodoxus, 220.
- Europa a Jove vitiata, 10.
- Eusebius Nicomediensis, 111, 303. Depositus, 102. Ariensis patrocinatur et litteras in eorum gratiam scribit, 314. Beryto Nicomediam se transfert, 102, 275. Alexandrum rogat ut ne Arium extra Ecclesiam relinquit, 101. Cum Meletianis amicitia junctus, 103. Quos magnis sibi pollicitationibus devincit, 140. Hæreses sectator, 82, 93. Eusebius et socii ejus Arianam hæresin sectabantur, 93. Eusebius impie interpretatur illud: *Omnia mihi tradita sunt a Patre*, 82. Dicebat Filium rem esse factam, 536. Impia dicta profert in Verbum Dei, 589. Athanasium hortatur ut recipiat Arianos, 140. Athanasii ordinationem culpat, 102.
- Eusebius et asseclæ ejus in Orientem properant et Athanasio noceant, 144. Eusebius et Arius virus impietatis evomuerunt, 502. Eusebius Nic. et socii Ariolanorum patrinos Athanasio insidias parant, 89. Ejusque exstili in Cæsarae auctores sunt, 89. Eos recusat Athanasius, 147.
- Eusebius scribit contra Athanasium, 113. Ipse et socii ejus Athanasium accusant apud imperatorem, 92. Eusebius relieto Nicomedensi episcopatu Constantinopolitanum invadit, 102, 275. Romanam synodum reformidat, 93. Solus Julio rescrispit, 113. Mortem obiit, 121. Eusebius sodales post mortem ejus disputant cum Catholicis, 161. Eusebiani dicebant ideo Dei Filium alii amplius habere et unigenitum esse, quia ipse solus Pater sit particeps et cetera omnia Fili, 170. Ut rem creatam esse Christum demonstrant, hoc loco utuntur: *Dominus creavit me initium viarum suarum*, 172. Existimant Filium ex nihilo fuisse factum, 170. Sola cogitatione Filium Verbum esse contendunt, 494. Dicebant Filium ante tempora factum fuisse, 606.
- Eusebianorum dolus in synodo Nicæna, 715. Eorum impietate compulsi sunt Nicæni Patres voces ex Scriptura non desumptas usurpare, 187. Subscribunt vocibus, 4, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 222, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236, 238, 240, 242, 244, 246, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 282, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 296, 298, 300, 302, 304, 306, 308, 310, 312, 314, 316, 318, 320, 322, 324, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 342, 344, 346, 348, 350, 352, 354, 356, 358, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 372, 374, 376, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460, 462, 464, 466, 468, 470, 472, 474, 476, 478, 480, 482, 484, 486, 488, 490, 492, 494, 496, 498, 500, 502, 504, 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520, 522, 524, 526, 528, 530, 532, 534, 536, 538, 540, 542, 544, 546, 548, 550, 552, 554, 556, 558, 560, 562, 564, 566, 568, 570, 572, 574, 576, 578, 580, 582, 584, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598, 600, 602, 604, 606, 608, 610, 612, 614, 616, 618, 620, 622, 624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640, 642, 644, 646, 648, 650, 652, 654, 656, 658, 660, 662, 664, 666, 668, 670, 672, 674, 676, 678, 680, 682, 684, 686, 688, 690, 692, 694, 696, 698, 700, 702, 704, 706, 708, 710, 712, 714, 716, 718, 720, 722, 724, 726, 728, 730, 732, 734, 736, 738, 740, 742, 744, 746, 748, 750, 752, 754, 756, 758, 760, 762, 764, 766, 768, 770, 772, 774, 776, 778, 780, 782, 784, 786, 788, 790, 792, 794, 796, 798, 800, 802, 804, 806, 808, 810, 812, 814, 816, 818, 820, 822, 824, 826, 828, 830, 832, 834, 836, 838, 840, 842, 844, 846, 848, 850, 852, 854, 856, 858, 860, 862, 864, 866, 868, 870, 872, 874, 876, 878, 880, 882, 884, 886, 888, 890, 892, 894, 896, 898, 900, 902, 904, 906, 908, 910, 912, 914, 916, 918, 920, 922, 924, 926, 928, 930, 932, 934, 936, 938, 940, 942, 944, 946, 948, 950, 952, 954, 956, 958, 960, 962, 964, 966, 968, 970, 972, 974, 976, 978, 980, 982, 984, 986, 988, 990, 992, 994, 996, 998, 1000, 1002, 1004, 1006, 1008, 1010, 1012, 1014, 1016, 1018, 1020, 1022, 1024, 1026, 1028, 1030, 1032, 1034, 1036, 1038, 1040, 1042, 1044, 1046, 1048, 1050, 1052, 1054, 1056, 1058, 1060, 1062, 1064, 1066, 1068, 1070, 1072, 1074, 1076, 1078, 1080, 1082, 1084, 1086, 1088, 1090, 1092, 1094, 1096, 1098, 1100, 1102, 1104, 1106, 1108, 1110, 1112, 1114, 1116, 1118, 1120, 1122, 1124, 1126, 1128, 1130, 1132, 1134, 1136, 1138, 1140, 1142, 1144, 1146, 1148, 1150, 1152, 1154, 1156, 1158, 1160, 1162, 1164, 1166, 1168, 1170, 1172, 1174, 1176, 1178, 1180, 1182, 1184, 1186, 1188, 1190, 1192, 1194, 1196, 1198, 1200, 1202, 1204, 1206, 1208, 1210, 1212, 1214, 1216, 1218, 1220, 1222, 1224, 1226, 1228, 1230, 1232, 1234, 1236, 1238, 1240, 1242, 1244, 1246, 1248, 1250, 1252, 1254, 1256, 1258, 1260, 1262, 1264, 1266, 1268, 1270, 1272, 1274, 1276, 1278, 1280, 1282, 1284, 1286, 1288, 1290, 1292, 1294, 1296, 1298, 1300, 1302, 1304, 1306, 1308, 1310, 1312, 1314, 1316, 1318, 1320, 1322, 1324, 1326, 1328, 1330, 1332, 1334, 1336, 1338, 1340, 1342, 1344, 1346, 1348, 1350, 1352, 1354, 1356, 1358, 1360, 1362, 1364, 1366, 1368, 1370, 1372, 1374, 1376, 1378, 1380, 1382, 1384, 1386, 1388, 1390, 1392, 1394, 1396, 1398, 1400, 1402, 1404, 1406, 1408, 1410, 1412, 1414, 1416, 1418, 1420, 1422, 1424, 1426, 1428, 1430, 1432, 1434, 1436, 1438, 1440, 1442, 1444, 1446, 1448, 1450, 1452, 1454, 1456, 1458, 1460, 1462, 1464, 1466, 1468, 1470, 1472, 1474, 1476, 1478, 1480, 1482, 1484, 1486, 1488, 1490, 1492, 1494, 1496, 1498, 1500, 1502, 1504, 1506, 1508, 1510, 1512, 1514, 1516, 1518, 1520, 1522, 1524, 1526, 1528, 1530, 1532, 1534, 1536, 1538, 1540, 1542, 1544, 1546, 1548, 1550, 1552, 1554, 1556, 1558, 1560, 1562, 1564, 1566, 1568, 1570, 1572, 1574, 1576, 1578, 1580, 1582, 1584, 1586, 1588, 1590, 1592, 1594, 1596, 1598, 1600, 1602, 1604, 1606, 1608, 1610, 1612, 1614, 1616, 1618, 1620, 1622, 1624, 1626, 1628, 1630, 1632, 1634, 1636, 1638, 1640, 1642, 1644, 1646, 1648, 1650, 1652, 1654, 1656, 1658, 1660, 1662, 1664, 1666, 1668, 1670, 1672, 1674, 1676, 1678, 1680, 1682, 1684, 1686, 1688, 1690, 1692, 1694, 1696, 1698, 1700, 1702, 1704, 1706, 1708, 1710, 1712, 1714, 1716, 1718, 1720, 1722, 1724, 1726, 1728, 1730, 1732, 1734, 1736, 1738, 1740, 1742, 1744, 1746, 1748, 1750, 1752, 1754, 1756, 1758, 1760, 1762, 1764, 1766, 1768, 1770, 1772, 1774, 1776, 1778, 1780, 1782, 1784, 1786, 1788, 1790, 1792, 1794, 1796, 1798, 1800, 1802, 1804, 1806, 1808, 1810, 1812, 1814, 1816, 1818, 1820, 1822, 1824, 1826, 1828, 1830, 1832, 1834, 1836, 1838, 1840, 1842, 1844, 1846, 1848, 1850, 1852, 1854, 1856, 1858, 1860, 1862, 1864, 1866, 1868, 1870, 1872, 1874, 1876, 1878, 1880, 1882, 1884, 1886, 1888, 1890, 1892, 1894, 1896, 1898, 1900, 1902, 1904, 1906, 1908, 1910, 1912, 1914, 1916, 1918, 1920, 1922, 1924, 1926, 1928, 1930, 1932, 1934, 1936, 1938, 1940, 1942, 1944, 1946, 1948, 1950, 1952, 1954, 1956, 1958, 1960, 1962, 1964, 1966, 1968, 1970, 1972, 1974, 1976, 1978, 1980, 1982, 1984, 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2020, 2022, 2024, 2026, 2028, 2030, 2032, 2034, 2036, 2038, 2040, 2042, 2044, 2046, 2048, 2050, 2052, 2054, 2056, 2058, 2060, 2062, 2064, 2066, 2068, 2070, 2072, 2074, 2076, 2078, 2080, 2082, 2084, 2086, 2088, 2090, 2092, 2094, 2096, 2098, 2100, 2102, 2104, 2106, 2108, 2110, 2112, 2114, 2116, 2118, 2120, 2122, 2124, 2126, 2128, 2130, 2132, 2134, 2136, 2138, 2140, 2142, 2144, 2146, 2148, 2150, 2152, 2154, 2156, 2158, 2160, 2162, 2164, 2166, 2168, 2170, 2172, 2174, 2176, 2178, 2180, 2182, 2184, 2186, 2188, 2190, 2192, 2194, 2196, 2198, 2200, 2202, 2204, 2206, 2208, 2210, 2212, 2214, 2216, 2218, 2220, 2222, 2224, 2226, 2228, 2230, 2232, 2234, 2236, 2238, 2240, 2242, 2244, 2246, 2248, 2250, 2252, 2254, 2256, 2258, 2260, 2262, 2264, 2266, 2268, 2270, 2272, 2274, 2276, 2278, 2280, 2282, 2284, 2286, 2288, 2290, 2292, 2294, 2296, 2298, 2300, 2302, 2304, 2306, 2308, 2310, 2312, 2314, 2316, 2318, 2320, 2322, 2324, 2326, 2328, 2330, 2332, 2334, 2336, 2338, 2340, 2342, 2344, 2346, 2348, 2350, 2352, 2354, 2356, 2358, 2360, 2362, 2364, 2366, 2368, 2370, 2372, 2374, 2376, 2378, 2380, 2382, 2384, 2386, 2388, 2390, 2392, 2394, 2396, 2398, 2400, 2402, 2404, 2406, 2408, 2410, 2412, 2414, 2416, 2418, 2420, 2422, 2424, 2426, 2428, 2430, 2432, 2434, 2436, 2438, 2440, 2442, 2444, 2446, 2448, 2450, 2452, 2454, 2456, 2458, 2460, 2462, 2464, 2466, 2468, 2470, 2472, 2474, 2476, 2478, 2480, 2482, 2484, 2486, 2488, 2490, 2492, 2494, 2496, 2498, 2500, 2502, 2504, 2506, 2508, 2510, 2512, 2514, 2516, 2518, 2520, 2522, 2524, 2526, 2528, 2530, 2532, 2534, 2536, 2538, 2540, 2542, 2544, 2546, 2548, 2550, 2552, 2554, 2556, 2558, 2560, 2562, 2564, 2566, 2568, 2570, 2572, 2574, 2576, 2578, 2580, 2582, 2584, 2586, 2588, 2590, 2592, 2594, 2596, 2598, 2600, 2602, 2604, 2606, 2608, 2610, 2612, 2614, 2616, 2618, 2620, 2622, 2624, 2626, 2628, 2630, 2632, 2634, 2636, 2638, 2640, 2642, 2644, 2646, 2648, 2650, 2652, 2654, 2656, 2658, 2660, 2662, 2664, 2666, 2668, 2670, 2672, 2674, 2676, 2678, 2680, 2682, 2684, 2686, 2688, 2690, 2692, 2694, 2696, 2698, 2700, 2702, 2704, 2706, 2708, 2710, 2712, 2714, 2716, 2718, 2720, 2722, 2724, 2726, 2728, 2730, 2732, 2734, 2736, 2738, 2740, 2742, 2744, 2746, 2748, 2750, 2752, 2754, 2756, 2758, 2760, 2762, 2764, 2766, 2768, 2770, 2772, 2774, 2776, 2778, 2780, 2782, 2784, 2786, 2788, 2790, 2792, 2794, 2796, 2798, 2800, 2802, 2804, 2806, 2808, 2810, 2812, 2814, 2816, 2818, 2820, 2822, 2824, 2826, 2828, 2830, 2832, 2834, 2836, 2838, 2840, 2842, 2844, 2846, 2848, 2850, 2852, 2854, 2856, 2858, 2860, 2862, 2864, 2866, 2868, 2870, 2872, 2874, 2876, 2878, 2880, 2882, 2884, 2886, 2888, 2890, 2892, 2894, 2896, 2898, 2900, 2902, 2904, 2906, 2908, 2910, 2912, 2914, 2916, 2918, 2920, 2922, 2924, 2926, 2928, 2930, 2932, 2934, 2936, 2938, 2940, 2942, 2944, 2946, 2948, 2950, 2952, 2954, 2956, 2958, 2960, 2962, 2964, 2966, 2968, 2970, 2972, 2974, 2976, 2978, 2980, 2982, 2984, 2986, 2988, 2990, 2992, 2994, 2996, 2998, 3000, 3002, 3004, 3006, 3008, 3010, 3012, 3014, 3016, 3018, 3020, 3022, 3024, 3026, 3028, 3030, 3032, 3034, 3036, 3038, 3040, 3042, 3044, 3046, 3048, 3050, 3052, 3054, 3056, 3058, 3060, 3062, 3064, 3066, 3068, 3070, 3072, 3074, 3076, 3078, 3080, 3082, 3084, 3086, 3088, 3090, 3092, 3094, 3096, 3098, 3100, 3102, 3104, 3106, 3108, 3110, 3112, 3114, 3116, 3118, 3120, 3122, 3124, 3126, 3128, 3130, 3132, 3134, 3136, 3138, 3140, 3142, 3144, 3146, 3148, 3150, 3152, 3154, 3156, 3158, 3160, 3162, 3164, 3166, 3168, 3170, 3172, 3174, 3176, 3178, 3180, 3182, 3184, 3186, 3188, 3190, 3192, 3194, 3196, 3198, 3200, 3202, 3204, 3206, 3208, 3210, 3212, 3214, 3216, 3218, 3220, 3222, 3224, 3226, 3228, 3230, 3232, 3234, 3236, 3238, 3240, 3242, 3244, 3246, 3248, 3250, 3252, 3254, 3256, 3258, 3260, 3262, 3264, 3266, 3268, 3270, 3272, 3274, 3276, 3278, 3280, 3282, 3284, 3286, 3288, 3290, 3292, 3294, 3296, 3298, 3300, 3302, 3304, 3306, 3308, 3310, 3312, 3314, 3316, 3318, 3320, 3322, 3324, 3326, 3328, 3330, 3332, 3334, 3336, 3338, 3340, 3342, 3344, 3346, 3348, 3350, 3352, 3354, 3356, 3358, 3360, 3362, 3364, 3366, 3368, 3370, 3372, 3374, 3376, 3378, 3380, 3382, 3384, 3386, 3388, 3390, 3392, 3394, 3396, 3398, 3400, 3402, 3404, 3406, 3408, 3410, 3412, 3414, 3416, 3418, 3420, 3422, 3424, 3426, 3428, 3430, 3432, 3434, 3436, 3438, 3440, 3442, 3444, 3446, 3448, 3450, 3452, 3454, 3456, 3458, 3460, 3462, 3464, 3466, 3468, 3470, 3472, 3474, 3476, 3478, 3480, 3482, 3484, 3486, 3488, 3490, 3492, 3494, 3496, 3498, 3500, 3502, 3504, 3506, 3508, 3510, 3512, 3514, 3516, 3518, 3520, 3522, 3524, 3526, 3528, 3530, 3532, 3534, 3536, 3538, 3540, 3542, 3544, 3546, 3548, 3550, 3552, 3554, 3556, 3558, 3560, 3562, 3564, 3566, 3568, 3570, 3572, 3574, 3576, 3578, 3580, 3582, 3584, 3586, 3588, 3590, 3592, 3594, 3596, 3598, 3600, 3602, 3604, 3606, 3608, 3610, 3612, 3614, 3616, 3618, 3620, 3622, 3624, 3626, 3628, 3630, 3632, 3634, 3636, 3638, 3640, 3642, 3644, 3646, 3648, 3650, 3652, 3654, 3656, 3658, 3660, 3662, 3664, 3666, 3668, 3670, 3672, 3674, 3676, 3678, 3680, 3682, 3684, 3686, 3688, 3690, 3692, 3694, 3696, 3698, 3700, 3702, 3704, 3706, 3708, 3710, 3712, 3714, 3716, 3718, 3720, 3722, 3724, 3726, 3728, 3730, 3732, 3734, 3736, 3738, 3740, 3742, 3744, 3746, 3748, 3750, 3752, 3754, 3756, 3758, 3760, 3762, 3764, 3766, 3768, 3770, 3772, 3774, 3776, 3778, 3780, 3782, 3784, 3786, 3788, 3790, 3792, 3794, 3796, 3798, 3800, 3802, 3804, 3806, 3808, 3810, 3812, 3814, 3816, 3818, 3820, 3822, 3824, 3826, 3828, 3830, 3832, 3834, 3836, 3838, 3840, 3842, 3844, 3846, 3848, 38

Eutropius Adrianopolitanus episc. Eusebium coaguit, 274. Monet transeuntes ne impiis Eusebii verbis obtulerint, 274. Pellitur civitate et ecclesia, 251, 274.

Eutropius presbyter legatus Iiberii in exsilium pellitur ab Arianis, 291.

Eutropium Constantii materteria, 237. Occisa a Magnentio, 237.

Eutyches diaconus missus ab Athanasio ad Luciferum, 770.

Eulychius episc. communione privatur in synodo Seleucensi, 580.

Eulychius subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Eulychius subdiaconus scuticis cæditur, ad metalla damnatur, 500. Ex vulnerum dolore moritur, 500.

Eulychius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Euzoios diaconus Ariani deponitur, 314.

Euzoios Chananeus damnatus ab Alexandro, 303.

Euzoios Ant. Probatum et socios eunuchos concitat ut faveant Ariani apud Jovianum, 626. Sæpe depositus, 597. Baptizat Constantium imp., 597. Ejus doctrina prava, 759.

Eva olim a diabolo decepta, 214. Turgens voluptate concepit peccatum, 866. Dixit, possed hominem, pro perei, 573.

Evagoras, 133. Subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Evagrius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.

Evagrius presbyteri prologus in *Vitam Antonii*, 630. Quam Innocentii hortatae Latine vertit, 630. Epilogus ejus, 693.

Evagrius agens in rebus, 239.

Evangelia quatuor sunt libri canonici, 767.

Evangelica lex non ad exsilium aut ad mortem spectat, 121.

Exactor Mareotæ, 158.

Exodus est liber canonicus, 767.

Expositio fidei, 79.

Extensio manuum in precando, 74.

Ezechias ex Achaz natus, 62. Uncius fult, 65. Senachem reformidabat, 62. Ei anni vita quindecim additi sunt, 260.

Ezechiel ex Buzi natus, 62. Prophetæ tempore captivitatis Babylonicae, 63. Pastores qui gregem deserunt objurant, 237. Passus est a populo non pro populo, 63. Ezechiel est liber canonicus, 767.

F

Fabrica Adrianopolitana, 280.

Facundinus subscriptit synodo Sardicensi, 133. Faustinus, 133, itidem. Faustinus catholicus sive rationalis Catholicos persequitur, 298. Homo circumforaneus, 299.

Felicissimus dux Ægypti, 239.

Felicitas Romani ordinatio illegitima, 307.

Felix subscriptit synodo Sardicensi, 133. Felix, 133 alius fidem. Felix, 133. Alius 133. Felix, 133. Alius 133.

Fidelem non verba, sed recta sententia et pia vita commendant, 220. Fideles non cessant quotidie divina celebrare mysteria, 878.

Fidelius episc. communione privatur in synodo Seleuciensi, 580.

Fidentius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Fides evidenter apparet non potest dici fides, 757. Fides sine operibus nihil juvat, 1011. Ipsius cum operibus conjuncte fructus est immortalitas, 37. Quæ fide traduntur notitiam, serunt non curiose perscrutandam, 589. Fidei vis erga eos qui increduli fuerant, 57, 73. Fides a Domino per discipulos ad nos usque pervenit, 88. Fide Christi mors concilatur, 57.

Fidei formula ab Eusebianis in Nicæna synodo oblata, 187. In qua nihil occurrit a fide alienum, 188. De fide scribere nulla impellente causa periculosem, 221.

Filius vox duo significat, scilicet adoptione et natura, 168.

Filius Dei ἄποστος, non παρεπόντος. Id est consubstantialis, sed non unitate substantiae quæ pluralitatem hypostasium excludat, 80. Genitus modo inexplicabilis, 79. Eadem ratione filius est quæ Isaac filius est Abraham, 170. Ejus tamem generatio non humano more est intelligenda, 170. Ex Dœ ex Dei substantia non virtute solum Filius est, 179. Solus ex Dœ, 179. Filius esse in sinu id. generationem significat, 178.

Filius verus Deus, 226. Ejus divinitas Spiritus dicitur, 567, 568. Habet quæ Pater habet, 81. In Filio sunt quæcunque in Patre sunt, 85. Est Verbum, Sapientia, imago, manus et virtus, 173. Patris propria vis creatrix et illuminatrix, 611. Paterna lux, 477. Manus Patris, 505, 705.

Signaculi voce exprimitur, 553. Sigillum est eamdem quam Pater formam repræsentans, 88.

Filius qui separantur a Patre ab ecclesiastica communione abiciendi, 132. De Filio dicuntur eadem quæ de Patre, 609. Est Patri honore et gloria par, 79. Dominus originis hominum, 50. Fons Spiritus sancti, 782. Filium Patre mino: em dicere blasphemia est, 86. Non corporea cogitatione, sed pure intelligentia ex Deo esse cogitandum est, 180. Providentiam suam in omnes extendit, omnibus vitam tribuit, omnia continet, a nullo continetur, in solo Patre totus, 49.

Filius Patrem perfecte cognoscit, 226. Solus, 466. Genius non factus, 182, 183, 183, 188. Non creatus, 80, 81, 550. Priusquam in corpore appareret victoriæ de demonibus reportavit, 65. Et de idolatria, 63. Cum moritur neque animam neque corpus deserit, 759, 761. Non corpore suo circumscriptus erat ut alibi non esset, 49. Nec ita movebat corpus suum ut alias res non moveret, 49. Ubique est sua potentia, 49. Per Filium Pater omnia facit, 44. Filius angelis nomine aliquando significatur in Scripturis, 445. Pro nobis se humiliavit, 476.

Filius si non est Patri similis non est Patris imago, 611. Filius dissimilem Patri dicere non licet per Scripturas, 696. Secundum naturam est equalis et consubstantialis Patri, 698. Ejus Pater est Deus secundum naturam, dominum vero per gratiam, 700. Filius apud Patrem est filius sancti Spiritus, 701. Filio eadem ipsa competunt quæ Patri et Spiritui sancto, 701 et seqq. Filios non virtute perfecta et consensu tantum Patri similis, sed natura, 716. Filius Dei cognitio est Patris cognitio, 331, 347. Sine passione vel divisione nascitur e Patre, 332. Non ex effluvio Patris, 336. Nisi semper esset, sequeretur immunitatio naturæ Patris, 312. Antequam fieret homo adorabatur, 331. Et invocabatur, 331. Dicitur accipere gratiam quam Pater donante ipse impedit, 334. Quo sensu ungi dicator, 335. Non sanctificatur, sed sanctificat, 335.

Filius et Patri divinitas eadem, 567. Habet quod dextrum et honorabile est in Patre, 567. Filius a dextris est Patris quamvis Pater sit etiam dexter, sive a dextris, 567. Non est angelus, 367 et seqq. Est vivens Patris voluntas et substantialis efficientia, 371. Etsi servus vocatur est tamen natura Filius, 372 et seq. Quo sensu dicitur fidelis, 374 et seqq. Confessionis nostræ pontifex, 373. Cum in baptismio cum Patre nominetur, Deus haud dubie est, 402. Quare Filius nominatur in baptismo, 402. Si creatus esset, homo mortalis remaneret, 424. Ante ævum fundatus, 430 et seqq. Non est in Patre sicut corpus in corpore, 436. Non est participatione Filius, 436. Totum quod est Filius, natura Patris proprium est, 437. Ut genitus non ut Dens, est alius quam Pater, 458. Vide *Verbum et Christus*.

Flacillus Antiæchenus, 111.

Flavianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Flavius episc. fugatus ab Arianis, 306.

Flavius Antoninus. Vide *Antoninus*.

Flavius Hémerius Catholicus jubet exactori Mareotæ ut ecclesiastis Ischyra construat, 158.

Flavius Palladius. Vide *Palladius*.

Florentius subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Florentius comes Constantii, ejus jussu Athanasium bortatur ut redeat, 282.

Fluvius olim daemones insidebant ut homines deciperent, 71. Fluvii et fontes adorantur, 19. Ab Ægyptiis maxime, 19.

Fontes adorantur ab Ægyptiis maxime, 19.

Fontibus daemones olim insidebant ut homines deciperent, 71.

Fortitudo martyrum, 56.

Fortunatianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Fortunatianus Aquileia episcopus, cum Athanasio constanter adiit, 233. Injurias ac vi compulsus est non ultra communicate cum Athanasio, 247.

Fortunatius subscriptit synodo Sardicensi, 133. Fortunatius aliis subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Fronto Palatiensis eger sanatur ab Antonio, 670.

Frumentius ab Athanasio ordinatus, 250. Auxum eos episcopus. Jubetur adduci Alexandria, 248. Frumentius jubet Constantius mitti in Ægyptum, 250.

Frumentius ab imperatore pro viduis erogatum, 109. Frumenti sementem Tripolitiam iacent, 15.

Fuga in persecutionibus licita, 251.

Fugere licet in persecutione in *Apologia de fuga*, 253 et seqq.

Futura presciendi vis non quærenda, 636.

G

Gabianus comes, 111.

Gabriel angelus Filio ministravit, 257. Magnus archangelus, 657.

- Gad propheta, 63.
 Gaius subscriptit synodo Sardicensi, 133. Gaius alius subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Gaius /Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 154. Fugatus ab Arianis, 306. In exsilium missus ab Arianis, 256. Galus episc., forte idem, Parotoni proxime Libyam, interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Et ei subscriptit, 619.
 Gaius interfuit synodo Ariminensi, 576. Ibi Fidel formulam præfixe coss. offert, 576. In Pannonia episcopus damnatur in Romana synodo, 720.
 Gaius diac. Alexandrinus, subscriptit synodo Alexandrinae anno 320, 317. Gaius presbyter Alexandrinus, 150. Gaius diaconus, 143. Gaius diac. Mareotæ, subscriptit synodo Alexandrinæ anno, 320, 317. Gaius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314.
 Galatia, 97.
 Gallia, 98, 122, 285. Gallia episcopi qui synodo Sardicensi subscripti, 133. Gallia episcopi multi persecutionem sustinunt pro Athanasio, 161. Gallia superior cuius metropolis Colonia Agrippina, 281.
 Gallus a Constantino sublatus, 307.
 Ganymedes raptus, 9.
 Gaza urbs Palæstina luget ob pulsam Asclepam episcopum, 255.
 Gedeon per fidem justus, 231. Angelum vidit, 446.
 Generatio solius Christi non potest enarrari, 63. Generationis in Deo ratio diversa est a generatione hominum, 171.
 Genesis liber est canonicus, 767.
 Gens qualibet proprium sibi Deum habet, 70.
 Gemetes quandiu stetit Jerusalem Judæos oppugnabant, 62. Gentes omnes Christum agnoscunt, 352. Igola detinuntur, 63. Christum adorant, 63, 197.
 Gentiles ipsi viam salutis ingredi possunt, 23. Christi incarnationem irrident, 38. Crucis causa, 38. Gentilium sapientia per divinum Verbum stulta facta est, 70. Gentiles quo pacto reselluntur, 60, 66, 70. Suos principes indeorum numerum retulere, 7. Quadrupedes, serpentes hominumque imagines colunt, 680. Gentilium insania qui opificium opifici præferunt, 37. Idolis homines immolabant, 19. Erant qui partem captorum in bello Marti immolarent, 19. Deos suos imitantur, 19. Quidam malitiam esse substantiam putabant, 3. Possunt ad Deum a quo recesserunt redire, 26. Resurrectionem corporum ne cogitarent quidem, 73. Gentiles qui res inanimas colunt, inter perudes numerandi, 26. Gentiles conversi ad fidem, 65. Gentiles immolant deo ante ecclesiam, 398. Obscena verba proferunt coram virginibus, 298. Gentiles et gentilium sacerdotes Antonium honorant, 678. Multi eorum converuntur, 678.
 Georgius episc. /Egyptius interfuit synodo Alexandrinae anno 362, 615.
 Georgius Cappadox, pueriorum exceptor, depuculator Alexandriam missus a Constantio, 298, 307. Ne Christianus quidem, ignarus ecclæsticæ rei, 691. Barbaris moribus, idololatria, 219. Enim Ariani in sedem Alexandrinam intrudere volunt, 219. Ejus electioni ethnici subscripti, 298. Quadragesima tempore ingreditur Alexandriam, 256. Sebastianum ducem concitat in Catholicos, 256. Vir præstantissimus vocatur a Constantio, 249. Cæteræ ejus laudes, 249. Civitatem suam et mundum desertum redidit, 624. A Georgii communione Alexandrinus omnes abhorrent, 256.
 Georgius Alexandria exactus est, 601. Damnatur in synodo Seleucensi, 580.
 Georgius Laodicesæ Ariana hæreses sectator, 580. Georgius Laodicenus, Alexandrinus presbyter, 548. Antiochæ moratur, 584. Scribit ad Alexandrum in gratiam. Arianiorum, 584. Simulat se arguere Arianos, 548. Ab eo Ariani discunt vocem, ex Deo, usurpare, 584. Ab Alexander depositus cum impietatis, tum aliorum criminum causa, 103, 584, 132. Et sese episcopum nominat, 226. Intemperante vivit. Finem vite et animi tranquillitatem turpissimis rebus meilitur, 226. Promotus ab episcopis. Arianicæ sententibus, 218, 274. Athanasii inimicus, 284. Præ meta non audet Sardicam venire, 132. Damnatur a synodo Sardicensi, 122, 131, 132, 279. Athanasio fugam erimini dat, 233.
 Gerasius subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Germanicia cujus episc. Eudoxius Arianus, 274.
 Germanus subscriptit synodo Sardicensi, 133, 139. Germanus alius subscriptit synodo Sardicensi, 133, 139.
 Germindius in Pannonia episcopus, 572. Auctor Constantio convocandi Seleucianam et Ariminensem synodus, 572. Cyzico Sirmijum transmissus a Constantio, 307. Inter-
- fuimus synodo Ariminensi, 576. Formulam Sirmianam præfixis consulibus offert, 576.
 Gerontius subscriptit synodo Sardicensi, 152. Gerontius alius subscriptit synodo Sardicensi, 152.
 Gigantes cum diis hellum gerunt, 395.
 Gorgonius dux clericos vexat et laniat, 501, 512.
 Gorpiæus Macedonum, est Thoth /Egyptiorum et September Romanorum, 580.
 Gothis. Ad eos usque pervenit Evangelium, 73.
 In Græcia synodus celebrata est pro quaestione de lapsis, 768.
 Græci et barbari quotidie multi fidem amplectuntur, 58.
 Græci mentem ex bono, animam ex mente esse aiunt, 184. Ex fato tempus vitæ hominum desinunt, 260. Græci multi putant fortuito ex atomis rerum naturam coalusse, 599. Græci naufragi immolantur a Thracibus, 19. Græcorum cum Trojanis bellum, 10. Græci peregrinantur et mare trajiciunt ut litteras edificant, 617. Sese librorum suorum factores appellant licei revera eorum patres sint, 203. Eloquentia et sophismatibus suadere conantur, 503. Græcorum dii, 8.
 Gratia præstantior lege et veritas umbra, 367. Gratia Trinitatis una, 535. A Patre per Filium in Spiritu sancto datur, 513. Omnibus gentibus datur, 952. Peccato amittitur, sed penitentia recuperatur, 433. Gratia qua ad imaginem Dei facti sumus sufficit ad Deum Verbum et Patrem cognoscendum, 46. Gratia discernendorum spirituum oratione oblinia.
 Gratus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Gregorius diaconus Mareotæ, 152.
 Gregorius Arianus ex Cappadocia Alexandriam missus, 307. Successor Athanasii missus ab Eusebio Ariano, 89, 90. In comitatu venit, 89. A Constantio missus, 296. Ex palatio, 278. Cum militari manu, 278. Gregorii ab Ariani ordinatio, 89. Ejus ingressus Alexandriam invitis populis, 89. Gregorius Caiphæ comparatus, 91. Ethnici et Judæi Ecclesiam tradit in prædam, 90. In Gregorii adventu ecclesia incensa est, virgines denudatae monachi concubunt, presbyteri et plebeii lanjati, episcopi in carcere tristis, mysteria direpta et in terram projecta, 118. Catholicis illata calamitas in Gregorii ingressu, 90 et seqq.
 Gregorius Dominiæ resurrectionis homines in carcere trudit, 91. Acta in Athanasiūm edi studet ut ejus periculum machinet, 91, 92. Munita suffragiis ethnicorum, æditorum, et Arianiorum, 92. Eos qui domi orabant ad ducentem defert, 92. Ammoni Ariano utitur ad litteras subscriptendas, 93. Nautas vi compellit ut litteras suas accipiant ac deferant, 91. Omnes hortatur ut secum communicent, 277. Impedit eleemosynas, 278. Non sinit mater teram Athanasii humari, 277. /Egyptum peragrat et episopos vexat, 277. Despicit Antonium eisque litteras, 278. Pseudopiscopus Alexandrinus damnatus ac depositus in synodo Sardicensi, 124, 127, 279. Gregorii Alex. ordinationes irrita declarantur in synodo Sardicensi, 280. Gregorius qui Alexandrinam sedem invaserat a synodo Sardicensi declaratur non habendus episcopus, 131. Diem obit, 281.
- H
- Hæreses Salvatoris nomen usurpant et Verba Scripturarum, 215, 216. Insanas excogitarunt opiniones, 319. Earthum impietas varia et fallax, 216. Se mutuo impugnant, 216. Nihil commune cum Scripturis habent, 216.
 Hæretorum perversa mens, 556. Hæretici quidam ab angelis facta, esse, omnia contendebant (Simon magus, Menander, Saturninus), 176. Quidam mali aliquam substantiam esse credebat, 5. Quam Deum esse fluebant, 5. Hæretici falsos Scripturæ libros commenti sunt, quibus sua tempora assignarunt, 768. Hæretici, scilicet Marcionites et Manichei; præter Deum, alium sibi rerum opificem fingunt, 39. Idem Deum non agnoscebant creatorem, 176. Forum dictum, 84. Eorum variæ sententiae, 497, 498. Arbitratus suo res communisuntur, 600.
 Harpocratius episc. /Egypt. interfuit synodo Tyriæ, 154.
 Harpocratius episc. Babyloniæ Meletianus, 148.
 Harpocratius subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Harpocratius presb. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinae anno 320, 316.
 Hector, 13.
 Hecuba, 15.
 Heliодorus subscriptit synodo Sardicensi, 152.
 Heliopolis urbs /Egypti, 148.
 Helladius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314.
 Hellanicus Tripolitanus episc. pulsus ab Ariani, 274.
 Hemerius catholicus, 158. Vide Flarius.
 Hephaestion diaconus Meletianus in Breviariorum Meletii 148.
 Hephaestus diaconus Marcote, 152.

- Heraclammon *Egypti episc.* adfuit synodo Tyriæ, 153.
 Heraclammon, 153.
 Heracleopolis cuius episcopus Petrus Meletianus, 148.
 Heracles presb. Marœotæ subscriptit synodo Alexandriae anno 320, 317.
 Heracelianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Heracides, 133. Heracles alius, 133.
 Heracles episc. *Egypti* adfuit synodo Tyriæ, 153.
 Heracles alius *Egypti episc.* adfuit synodo Tyriæ, 153.
 Heracles epis. *episcopus fugitus ab Arianiis*, 306. Heracles epis. *Nicetus Meletianus*, 143, 148.
 Heracilius subscriptit synodo Sardicensi, 133. Heracilius alius, 133. Heracilius Phasci presbyter, 143. Heracilius presbyter Marœotæ, 131. Heracilius comes iussa Constantii epunctat, 293, 297. Gentiles concitat in Athanasiūm, 293. Ecclesiæ Ariani tradit jubes, 293.
 Hercules vulnerat Junonem et Plutonem, 10. Omphalen deperit, 10. Ejus gesta non comparanda cum Christi operibus, 73. Inter deos relatus a patre Jove, 10.
 Heremius Thessalonicensis injurios ac vi compulsa non ultra communicare cum Athanasiū, 247.
 Herenlaus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Herenlaus diaconus missus a Lucifero ad synodus Alexandrinam, 619.
 Hermeon episc. Taneos interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Et ei subscriptis, 619.
 Hermeon Cynus et Busiris episc. Meletianus, 148.
 Hermaphroditus, 17.
 Hermes episcopus ab Alexandre ordinatus, 256, 305. Relegatur in superiorum Qasim, 256, 305.
 Hermetaria, 251.
 Hermeti episcopus Cales Meletianus, 148.
 Hermias subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Hermias qui mendicorum pedes ahuebat flagellatur, Ariani jubentibus, 300.
 Hermogenes subscriptit synodo Sardicensi, 132.
 Hermon Bumastilorum (lege Bubasticorum) adest narrationi Athanasiil de lis, quæ ipsi acciderant, fugienti sub Juliano Augusto, 694.
 Hermopolis, 148. Ejus episc. Phasileus Meletianus, 148.
 Hermopolis parva episcopatus in *Egypto*, 619.
 Hero subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Herodiani a Salvatore repressi, 230.
 Herodis historia, 1023. Novem morbis afflatus interit, 1023.
 Heroes ut dili colebantur, 48, 70. Christo homines esse comprobantur, 48, 70.
 • Heroica poesis ab Homero inventa, 13.
 Hesperio episc. subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Hesperus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Hesychius Castrensis, 121, 278.
 Hesychius diaconus, Eusebianorum ad Julianum legatus, 112.
 Hieracas presbyter, 732. Idem qui Hierax.
 Hieracas dixit Filium esse, 128. In 128. & 129. &c. 585.
 Hieracys subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Hierax presbyter missus ab Athanasio ad Dracontium, 211. In exiliū missus ab Arianiis, 256. Syenem, 306.
 Hierax presbyter Marœotæ, 131.
 Hierax diaconus Marœotæ subscriptit synodo Alex. anno 320, 317.
 Hilarius diaconus legatus Liberii, flagris cæditur ab Ursacio et Valente, 291.
 Hilarius notarius mittitur Alexandriaem, 295. Adest irrumpti Syriano, 311.
 Hippocentaurus fabulosum commentum, 17.
 Hispania, 98, 122, 283. Hispani episcopi flosium sequuntur, 294. Hispaniarum episcopi multi persecutionem sustinunt pro Athanasio, 161.
 Historia Arianorum ad monachos missa, 272.
 Homerus omnium præstantissimus poetarum, 13. Ejus carmina de Telemacho, 307. Poeseos heroicæ inventio, 15.
 Homo natura sua mortalis est, quippe ex nihilo factus, 41. Mortem reformidat, 57. Artium inventor, 13. Per Dei contemplationem terrens rebus excelsior efficitur, 2. Et cum coelestibus conjungitur, 2. Primitias et arham deitatis in se habet, 701. Non est rationis particeps si rationem sive Verbum Dei ignoret, 45. Cum Deo conjunctus in cœlum ascendit, 423. Nunquam debet a Deo cogitationem avertire, 2. Oculos habet ad creaturas et Creatorem per eas videtur, 4. Ejus proprium est, accipere, egere, ignorare, 467. Ratione differt a bellis, 24. Per se nec Creatorem cognoscere nec de Deo cogitare potest, 45.
 Primi homines sese nudos esse conspexerunt, non tam vestibus quam rerum divinarum contemplatione, quibus gradibus in profundum peccati ruit, 3. Homini in para-
- diso constituto lex datur, 40. Homo qua ratione in peccatum lapsus, 5.
 Hominis mens ad malum valde proclivis, 213. Homines post creationem inuidetates facti, 422. Homini lapsus, 40 et seqq. Homo lapsus jure morti subjicitur, 41 et seqq. Per peccatum divinis similitudinis gratia spoliatus est, 41, 45. Ejus malitia in pejus sensim prolabitur, 46. Homo solus circa Dei cognitionem errabat, non clie creature, 68. Homines primum cœlo, soi, luna et astris Dei nomine ascriperunt, 7. Et prepostera libidinem in honorem matris deorum exercabant, 20. Homo postquam lapsus est, in peccata innumera decidit, 41. Homines falsis diis hærentes verum Deum abjecerunt, 7, 37, 45. Ligna, lapides et omnia materiam quasi Deum adoraverunt, 45. Homines etiam, imo et demones, 45. Nihil a brutis differunt si nisi nisi terrena cognoscunt, 45. In sacrificium oblati falsis diis ac demônibus, 45.
 Homo simplex non poterat homines redimere, 47. Per se demorum fallaciis resistere non valet, 47. Non poterat rediri nisi per incarnationem Domini, 533. Neque a mortuis excitari, 535. Mortalis remaneret si Filius creatus esset, 424. Renovandus Filio traditus est ut medico, ut virtute, ut luci, ut ratione, 83. Hominem lapsum in periculum deserere dedecet Deum, 42. Homines auctoriam a maledictione liberati fuissent nisi caro Christi humana esset, 425. Homo natura mortalis, gratia immortalis, 41. In Christo vita donatur, 566. A peccato redemptus divinus efficitur, 454. Templum Dei effectus ob suam cum Christo congnationem, 533. Gratiam ex plenitudine Christi accipit, 539.
 Homo animi munditia Deum Verbum contempnit, 2. Qua ratione misericordia ut Deus esse potest, 450. Unctionis Christi particeps, 536, 537. Filius Dei efficitur per adventum Spiritus sancti, 417. Adoptione, 417. Homo vetus noster cum Christo crucifixus est, 758. Homo non ut damnandus, sed ut virtute Christi suscitandus moritur, 45. Per Verbum Filius efficitur, 530. Filius dictur Patris a quoque a filiis, 170. Gratia Filius Dei, 348. Unctionem et sigillum habet, 536. Homini incrementum est ut ad Verbum accedat, 476. In hominibus, Christi figura est, 433. Homines adoptione Spiritus participes sunt, 451. Homini bellum cum Satana, 871.
 Homeusion rejicitur in synodo Sirmensi anno 537, 593.
 Homousion rejicitur in synodo Sirmensi anno 537, 595.
 Honoratus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Hosios magnus et confessor, 219, 253. Confessus est sub Maximiano, 370. Venerabilis senex, 128. Confessor, 128. Pater episcoporum, 294. Praesens synodo Alexandrinæ anno 524, 150. Nicenam formulam edidit, 291. Multis synodis praes, 253. Cum Athanasio Constantem adiit, 253. Interfuit synodo Sardicensi, 292. Hosios conditiones pacis offert Orientalibus in synodo Sardicensi, 292. Hortatur Orientales episcopos ut ad synodum Sardensem acedant, 279 et seqq. Prior subscriptit synodo Sardicensi, 132. Multa sustinuit propter Athanasiūm, 161, 247. Ejus constantia, 292. A Constantio evocatur, 292. Sollicitatur ut subscriptat contra Athanasiūm, 292. Imperatore a sententiā deducit, 292. Remittitur in patriam, 292. Denuo litteris sollicitatur minus intentatis, 292. Epistolam ad Constantium mittit, 292. Denuo accusitus a Constantino anno integro detinetur, 294. Centenarius tunc erat, 294. Malis oppressus tandem cum Valente et Ursacio communicat, neque tamen contra Athanasiūm subscriptit, 294, 162, 255. Instante morte vim sibi illatam declarat, Ariamanusq; hæresin ferit anathemate, 294.
 Hydra. Huic similes dicuntur Ariani, 481.
 Hymenæus et Alexander a fide deficiunt, 251.
 Hymenæus et Alexander erraverunt, 363.
 Hymenæus episc., 152.
 Hypatius (Flavius), consul præfixus Formulae Sirmianæ, 376.
 Hypostases tres perfectæ, 86. Hypostases tres in definite, 701. Hypostases tres docere licitum erat, et unam pariter asserere licitum dum res probe intelligeretur, 617. Hypostasis quandoque pro substantia sumitur, 183. Hypostases non sunt per se divisæ, 80. Hypostasis idem est quod substantia, 714.
 Hypselitarum urbs, 146.
 Hyrcania. Ultra Hyrcaniam Evangelium pervenit, 73.
 Hyssopus Spiritus sancti efficacitatem comparatur, 866.
 Identitas de substantiis dici debet, 612. Identitas Verbi cum Filio, 464.
 Idolatriæ prima causa est malitia, 6, 9. In libro Sapientiae describitur, 9. Idolatriæ autores comparantur hominibus in profundum aquæ demersis, 6. Idola unde originem sumperunt, 2, 6. Esse repudianda ex immoraliitate animæ comprobatur, 25. Varia per orbem idola, 71.

- Idololatria quanta poena destinata, 12. Idololatria post Salvatoris adventum non ultra crevit, sed decrevit, 76. Omni impletatis generi repletur, 23.
- Ignatius post apostolos episcopus Antiochenus, 607. Dicit Christum esse factum et non factum, in homine Deum, 607.
- Imago Dei scilicet Christus homines ad Dei imaginem restituit, 47 et seqq. Imaginis exemplum, 47. Imago Dei in hominie corporeis cupiditatibus obscuratur, 6. Imagines deorum ex auro, argento et aere detestantur, 10.
- Immortalitas animae argumento est esse repudianda idola, 25.
- Imperatori non licet ecclesiasticis rebus sese immiscere; si id agat verendum ne illi Deus imperium adimat, 293.
- Imperatores inter deos relativi a Romano senatu, 8.
- Incarcatio Domini orienti soli comparatur, 57. Incarnatione sola homines redimi potuerunt atque a mortuis ex citari, 353.
- Increatuum est impassibile, 753.
- Indi cum Arabibus de idolis dissentiant, 18. Apud Indos multi magi memorantur, 73.
- Indi Bacchum colunt, 8, 19.
- Indi olim magicae arti dedici, 71. Indi et barbari Nicænam synodum recipiunt, 712.
- Infantes ad mortem pro Christo festinant, 56, 58.
- Infernus sive Pluto ab Hercule vulneratus, 10.
- Ingenius presbyter Mareotæ, 151.
- Ingenius presbyter Mareotæ subscriptus synodo Alexandrina anno 320, 517.
- Injustus. Vide *Peccator*.
- Iniquitas. Vide *Peccatum*.
- Innocentius Athanasii amicus, 765. Dedit cum Palladio, 765.
- Innocentius Evagrii amicus, 630. Ad eum nuncupat Antonii Vitam Evagrius, 630. Qui illo hortante eam Latina vertit, 630.
- Ir-a comprimenda, 647, 669.
- Ir eneus subscriptus synodo Sardicensi, 152. Ireneus Ægypti episc. adiutus synodo Tyriæ, 154. Ireneus presbyter Meletianus in breviario Meletii, 148. Ireneus diaconus Mareotæ ad Arium defecit, 513. Ireneus damnatur ab Alessandro, 505. Ireneus Athanasii presb. offert litteras ejus Ursacio et Valentii subscriptibendas, 284.
- Irenicus subscriptus synodo Sardicensi, 153.
- Isaac in cubili obiit, 62. Isaac subscriptus synodo Sardensi, 153. Isaac Letois Meletianus, 143. Isaac Meletianus, 145. Letopilus episc., 148. Isaac Cleopatridis episcopus Meletianus, 148.
- Isauria, 97, 283.
- Isaias episc. subscriptus synodo Sardicensi, 153. Isaias propheta, 65. Aperte narrat economiam Christi, 61. Sectus est, non crucifixus, 54, 65. Isaias est liber canonicus, 767.
- Ischyrammon subscriptus synodo Sardicensi, 153. Ischyrammon episc. Ægyptius interfuit synodo Tyriæ, 154 in notis.
- Ischyras ordinatus a Collutho presbytero, 152. Improbus homo presbyteri munia obit, 143. Non erat presbytero, utpote a presbytero ordinatus, 106. In synodo Alexandriae ad latcorm conditionem redactus anno 520, 152. Eger erat cum Macarius accessit, 116, 157. Confugit ad Meletianos, 145. Ne Meletianus quidem presbyter erat, 117, 130, 150. Ischyra sycophanta, 130. Mentiebatur liberos sacros a Macario combustos fuisse, 117. A suis obligatus veniam ab Athanasio petit et rescriptum tradit, 145. Vi ad Athanasium accusandum compulsa est, 108, 116, 143.
- Ischyras testatur nullum fuisse calicem contractum, nullum mensam eversam, 143. Ischyra roganti non datur in ecclesia locus, 151. Ischyra nunquam ecclesiam habuit, 152. Ischyra cognati cum Athanasio juncti, 108. Ischyra non plus septem habebat qui conventibus suis interessent, 153. Adducitur Tyro ad Mareotam a legatis, 106. In merredem sycophantiae vacuo episcopatus nomine donatur ab Eusebiano, 108, 125, 126. In minimo vico, 158. Non erat in breviario Meletii, 158.
- Ischyron Ægypti episc. adiutus synodo Tyriæ, 154.
- Ision Athribis episc. Meletianus, 148. Athanasii accusator, 141. Ision orphanus, 152. Ejus domo pro ecclesia uitetur Ischyras, 152.
- Isis Ægyptiorum dea, 8. Ejus errores, 680.
- Israelitis, exstructio tabernaculo, circumscriptio orandi locus fuit, 242.
- Italia, 98, 122, 285. Italæ episcopi multi persecutionem susserunt pro Athanasio, 161.
- Jacob ex Isaac natus, 62. Dum fugit multas visiones habet, 262. In Ægyptum proficiens Deum comitem habuit, 168. In cubili oblit extensis pedibus, 62. Præsentem mortem nou reformidavit, 262.
- Jacobi Epistola Catholica est canonica, 767.
- Jacobus episc. Ægypti adiutus synodo Tyriæ, 155.
- Januarius subscriptus synodo Sardicensi, 132.
- Jejunium hebdomadæ post Pentecosten servatur, 256.
- Jepheth per fidem justus, 251.
- Jeremias ex Helcia natus, 62. Contumeliis affectus est, non condemnatus periret, 65. Jeremias est liber canonicus, 767. Cum Barucho, Lamentationibus, et epistola pro uno libro computatur, 767.
- Jericho Jesu filio Nave obsistebat, 62.
- Jerosolymitana synodus Arianos ad communionem admittit, 157. Ejus epistola, 586. In qua Arius et socii admittuntur ad communionem, 586.
- Jesses, 153.
- Jesus Josedeci filius in templo nondem exstructo oratione habuit, 245.
- Jesus aliquando *Saluator*, aliquando *sals* explicatur, 81. Significat Dei salus, 968. Hoc nomen adoratur ab angelis et archangelis, 552. Vide *Christus*.
- Jezabel calumnia sua Nabothum lexit, 214.
- Jezechiel ex Buzi natus, 62.
- Joannes martyrum subiit, 239. Joannis tres epistolas catholicæ sunt canonicae, 767. Joannis Evangelium est liber canonicus, 767.
- Joannes Memphis episcopus Meletianus, 148.
- Joannes Archapust Athanasiū calumnia, 144. Jussus ab imperatore ut archiepiscopo adesset, 148. Postquam cum catholicis communicaverat Eusebius operam locat, 108. Pénitentiam agit de calunnia in Athanasiū evulga, 147. Evocatur a Constantino, 147. Pacem init cum Athanasio, 147.
- Joannes presbyter, 763. Ad eum epistolam scribit Athanasius, 763. Litteras Jerosolymis misit ad Athanasiū, 763.
- Joas septimo sætatis anno regnare coepit, 62.
- Job cur diemoni traditus, 633. Ejus uxor decepta a diabolo, 214. Fortitudine animi magnus, 261. Job est liber canonicus, 767.
- Jonas subscriptus synodo Sardicensi, 153.
- Joseph et Maria illibati remanserunt, 738. Joseph ex Davide ortus, 738.
- Josephi insidiatore ipso conscientia prodidit, 239, 240.
- Joseph Arimatæus corpus Christi sepelivit, 723.
- Joseph subscriptus synodo Sardicensi, 153.
- Josias ex Amos natus, 62. Circa septimum sætatis annum regnare coepit, 62. A vicinia oppugnatus, 62.
- Josue. Vide *Iesus filius Nave*. Josue sive Jesu filii Nave liber est canonicus, 767.
- Jovianus imperator epistolam mittit ad Athanasiū, 622. Quem vocal religiosissimum, revocat in patrion, 622. Rogat Athanasiū ut catholicam se fidem edoceat, 622. Rejicit petitiones Ariano, 624. Defendit Athanasiū contra accusationes eorum, 624, 625. Et accusations scholastici cujusdam, 625. Et Patale, 625. Lucifer cum contumelia eliminat accusantem Athanasiū, 625. Euachos Probatum et socios tormentis applicat, quia Ariano, rum causam agebant, 626.
- Judei a viciniis oppugnati, scilicet ab Assyris, Babyloniis, Syris, Moabitis, 62. Piæniore doctrina olim imbuti, 55. Omibus Scripturis confutantur, 61. Apud eos regea fuere donec ungeretur Sanctus sanctorum, 63. Judei non solis lex et prophetæ missi sunt, 46. Judei principes Sodomorum et populus Gomorrhæ appellati, 251. Legem adulterabant, 254. Judei nihil prodest Vetus Testamentum, qui Christum in eo prædictum non agnoscent, 215. Legis et promissorum iacturam fecerunt, 163. Eorum blasphemia in Christum, 38. Putabant Christum purum esse hominem, 581. Verbum indignissime tractaverunt, 65. Miracula Christi a prophetis prædicta futura, non facta, dicunt, 64. Judei in Mareote de mysteriis interrogati, 156. Judei ecclesia in prædam concessa, 90. Judei aduersus ecclesias immisiti a Philagrio, 89.
- Judas ex Jacob natus, 62.
- Jude Epistola Catholica est canonica, 767.
- Judas ab apostolatu dejectus quia proditione fuit, 221.
- Judicium duobus partibus præsentibus ferenda, 149. Judicium mortis contra nos latum Christus delevit, 83. Judicium extremum, 77, 121, 904. In illo a peccatoribus auferetur spiritus per baptismum datum, 908.
- Judicium liber est canonicus, 767.
- Judithæ liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768.
- Julianus Apostata dicitur philosophus studiosissimus, 624. Ejus mors Theodooro revelatur, 693.
- Julianus episc., 132.

Julius Romæ orthodoxus, 219. Synodus indicit pro Athanasii causa, 276. Mittit Elpidium et Philoxenum presbyteros ad Eusebianos, 110. Iuliæ sequitas in-judicando causam Athanasii, 125, 125. Litteras mittit ad Eusebianos per Gabianum comitem, 111. Causam affert cur Athanasium et Marcellum ad communionem admiserit, 115. Per Archidiamnum et Philoxenum presbyteros legatos subscribit synodo Sardicensi, 132. Athanasio litteras gratulatorias dat Alexandrinis deferendas, 135.

Julius, 133. Julius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314. Julius damnatus ab Alexandro, 305.

Julius Constantius consul anno 333, 132. Frater Constantini Magni, 152.

Junonem aerem significare alium philosophi Græci, 681. Juno ab Hercule vulnerata, 10. Insidias Jovi parat cum Minerva et Neptuno, 10. Per Theseum inter deos relata, 8.

Jupiter ex patre carnívoro, 9. Patris insidias fugit, 10. Eum vinculis constringit et castrat, 10. Pater deorum Olympius, 13. In Creti Dens, 7. Exemplum dedit pueros corrumpendi, 20. Ejus amores et impudicitia, 9. Ganymedem rapit, 9. Adulteria, 10. Quos ex stupris procreavit liberos inter deos retulit, 10. Semelen, Ledam, Alcmenam, Diana, Latonam, Miam, Europam, Danaen et Antiope vitavit, 10. Propriam sororem uxorem habuit, 10. Plastices sive artis figlinas auctor dicitur, 14. Per Theseum inter deos relatas, 8. Timet Trojæ eversionem, 10. Sarpedon filii sui necem graviter fert, 10. Insidias Minervæ, Junonis et Neptuni impeditur, 10. Juvatur a Thetide et centimano Aæone, 10.

Juramentum Christianorum illud est cum quasi Deo præsente loquuntur, 238.

Justinianus, 133.

Justus, 133.

Justus Bomothi presbyter, 143.

Justus diac. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Juvenis quidam thronum convellere tentans ietu intesta foras ejicit, 299. Juvenis alius cum thalibus ingressus in ecclesiam, tenebris divinitus offunditur, 299.

L

Labani pravus in Jacobum animus ex vultu deprehensus est, 340. Et Deus ipse apparuit, 445.

Laici qui cum Arianis comunicare noluerunt capitibus damnati, 250.

Lamentorum liber cum Jeremias prophetia pro uno libro computatur, 767. Qui est canonicus, 767.

Laodicea in Syria, 235. Laodicea urbs Ægypti, 675.

Lapides et ligna in deorum numero computata, 7.

Lapsis in hæresin, si impietatis fuerint præfeci, venia conceditur, sed non recipiuntur in clerum, 768. Sin necessitate ac vi compulsi lapsi sint, in clero locus pristinus restituuntur, 768.

Latalis Jupiter, 19.

Latona a Jove viuata, 10.

Latro in paradiseum ingressus, 79.

Latus urbs Ægypti quædam forsitan quæ Letopolis, 210. Leda a Jove viuata, 10.

Legati ad Mareotem sex, 106. Quinam, 149. Recusat ab Athanasio, 116. Eorum gesta in Mareote, 107. Flagitia, 107, 115. Legati Eusebianorum synodus cogi postulant a Julio, 112. Legati missi ubique ab Athanasio pro invasione Gregorii indicanda, 88.

Leis (Lodi) cuius episcopus Dionysius, 235.

Leo in Ægypto ab aliis colitur, ab aliis occiditur, 18.

Leoniades subscribit synodo Sardicensi, 153.

Leontius in Cappadocia episcopus orthodoxus, 220.

Leontius Antiochenus dum presbyter esset damnatur, 266. Castratus, dannatus ab Eustathio, in episcopum cooptatur ab Eusebianis, 274, 218. Constantii vi et potestate in episcopum deligitur, 218, 266. Accusatus quod consuetudinem cum Eustolio quadam habeat, sese castrat, 266, 284. Athanasii inimicus, 284. In gratiam Aetii Eudoxium ordinat diaconum, 602. Athanasio fugam crimini dat, 233. Leontius alius damnatur in synodo Seleucensi, 580.

Leontopolis urbs Ægypti, cuius episcop. Amos Meletianus, 148.

Letopolis cuius episc. Isaac Meletianus, 148.

Levitæ in libro Judicum historia, 87.

Leviticus est liber canonicus, 767.

Lex et prophetæ hominum doctores, 46. Lex ex monte Sina prolatæ, 424. Non ad Judæos solum missa, sed ad totum orbem, 46. Umbra futurorum, 366, 957. Per legem licebat coercere nequitiam, 46. Lex neminem perfectum reddit, quia Verbi adventu indigebat, 566. Lex Dei vegetat inimicum aut judicem aut testem esse, 153. Legos

Lycurgus Spartiates et Solon Athenieus invenerunt, 153.

Liber subscribit synodo Sardicensi, 133. Libri philosophorum nihil simile efficerunt iis quæ per crucem Christi facta sunt, 73.

Liberius Romæ orthodoxus, 219. Donis tentatur ab Eusebio eunucho ut subscriptat contra Athanasium, 288. Eius ab eunuchum responsio, 288. Ecclæsiopum presbyterum et Hilarium diaconum legatos mittit ad Constantium, 291. Trahit ad Constantium et eum cum fiducia aliquiunt, 290. In exsilium pellitur ut cogatur non ulterius cum Athanasio communicare, 161, 247. Biennio in exsilii loco commoratur, 161. Tandem strangitur ærumeas, 161, 291.

Liberum arbitrium, 484.

Liburnius subscribit synodo Sardicensi, 133. Libyæ oracula falsa, 71. Libya, 97, 157, 285. Libyæ episcoli in exsilium missi in magnum Oasin, 161, 251. Libyæ arietem adorant, quem vocant Ammonem, 19.

Lycia, 97, 285.

Ligna et lapides in deorum numero computata, 7. Lignis olim demones insidebant, ut homines deciperent, 71.

Litteræ a Phœnicib[us] inventæ, 15. Litterarom ordo et numerus a Palamede inventus, 15. Litteræ mittuntur Arianis ab Eusebianis et vicissim, 110. Litteræ hæreticis non scribendæ, 132.

Longianus magnus episc. orthodoxus, 220.

Longus presbyter Alexandrinus, 150. Subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.

Lucas Evangelium est liber canonicus, 767.

Lucifer fortiter cum Constantio se gerit, 287. In exsilium missus, 288, 295, 308. Sribit ad Constantium Augustum, 770. Mittit Athanasio exemplia epistole suæ ad Constantium, 770. Episcopus et confessor, 770. Ad eum Athanasius epistolam mittit, 770. Item aliam, 770. Lucifer diaconos duos, Herennium et Agapetum mittit ad synodum Alexandrinam anno 362, 619. Ad eum mittitur tomus synodi Alexandrinæ, 615.

Lucillus Veronæ cum Athanasio Constantem adit, 235.

Lucillus subscribit synodo Sardicensi, 132.

Lucius Adrianop. saepè ab Arianis catenis vincitus et in exsilium actus exsul diem obit, 280. Lucius episc. Ægyptius interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Lucius Antiochenus subscribit synodo Sardicensi, 132. Lucius Antiochenus subscribit synodo Sardicensi, 132. Lucius Antiochenus subscribit synodo Sardicensi, 132. Lucius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314. Lucius designatus ab Arianius ad episcopatum Alexandrinum, 625. Accusationem offert contra Athanasium, 625. Cum repulsa et ignominia reicitur a Joviano, 625.

Lucutus Osiris, Ori, et Typhonis, 9.

Lumen a sole, 21.

Luna et alia astra ex sole pendent, 21. Luna Dei honor scriptus, 7.

Lupus in Cilicia episc. orthodoxus, 220.

Lycia oracula falsa, 71.

Lycopolis, 148. Ejus episc. Meletius, 148.

Lyræ pulsandæ modus, 24.

M

Macarius Jerosolymorum episc. orthodoxus, 220.

Macarius in Palestina episcopus (idem qui Arius vocatur) ab Orientalibus Arianorum fautoribus desciscit, 131, 278 in noctis.

Macarius Ægypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 153. Macarius episc. Ægyptius interfuit synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Macarius de contracto calice accusatur, 151, 143. Vincutus Tyrum adducitur, 147. Macarius legatus proficiscensibus ad Mareotem, Tyri sub militum custodia relinquatur, 106, 113, 116, 149.

Macarius presbyter ab Eusebianis ad Julianum legatus, 112, 113. Auditio presbyterorum Athanasii accessu nocti aufugit, 114. Macarius presbyter Constantinopoli erat cum Arius obit, 269. Macarius Castrorum presbyter Meletiani in Breviariorum Meletii, 148.

Macarius diac. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 316. Macarius diaconus, 144. Macarius alter diac. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Macedonia, 98, 122, 285.

Macedonius Mopsuestenus, 111. Legatus ad Mareotem, 106, 149. Macedonius Mops. legatus ab Arianiis ut novam fideli formulam in Italiam deferat, 589. Macedonius sub Paulo. Eum accusat, 275. Constantinopol. presbyter, 275. Episcopus, Pauli loco, creatur, 275.

Macedonius subscribit synodo Sardicensi, 132. Macedonius, 133. Macedonius, 133.

Magnentius Constantem occidit, 237 et seq. Et multis Christians, 237 et seq. Itemque Ecclæsiopum Constantii

materteram, Abuterium et Sperantium, 257 et seq. Exscrundans, 24. Erga amicos perfidus, erga Deum impius; veneficiis et incantatoribus utitur, 257. Totum terrarum orbem summo dolore afficit, diabolus vocatur, 257. Sibi ipsi manus infert, 257.

Magnus episc. communione privatur in synodo Seleucensi, 580.

Magistratibus jubetur ut episcopos cogant ad subscribendum contra Athanasium, 286.

Magus non fuit Christus quem dæmones magicae auctores reformidant, 72. Magi apud Chaldeos, Ægyptios et Indos, 73. Magica ars ante Christi adventum vigebat apud Ægyptios, Chaldeos et Indos, 73. Verbi adventu destruta, 73. Christus adventu suo artem magicam destruxit, 71. Magi aurum Arabicum obtulerunt, 898.

Mala a Jove vitata, 10.

Malitia est prima idolatriæ causa, 6. Ab hominibus exigitur ea, 2, 6. Res caca, 290. Esse substantia putabatur a quibusdam gentilium, 5. Malitia si substantia esset, Deus omnium rerum Dominus non esset, 5.

Malum, est hominum commentum, 5. Mala sunt ea quæ non sunt, bona ea quæ sunt, 4. Mala non existunt, quia hominum commentis conficta sunt, 4. Malum nec in Deo nec a Deo est, 5. Nec ab initio fuit, nec naturam afferat, 5.

Manichæus Vetus Testamentum rejicit, 215. Principem malitiæ vocat, 784. Malorum inventor, 617. Ait fictione tantum salutem et resurrectionem hominum factam esse, 724, 744, 749. Incarnationi fidem negat, 749. Ait hominem duobus subjaceret opificibus, bono et malo, 749. Ait filium esse partem Patri consubstantiale, 583. Manichei Verbum carnem factum esse et advenisse negant, 361. Scripturas adulterant, 503. Veteri Testamento adversantur, 503. Deum nomine tenus bonum appellant, nullumque ei spectabilis opus ascribunt, 226. In legem blasphemant, 598. Eis pro Christo Manichæus est, 320. Dicunt Deum ignorare quædam, 475. Eorum baptismus inuitatis, 404. Tolerantiam passionis in Christo phantasmum existimant, 737. Aliquas Evangeliorum particulas adhibent, 524. Repudiant legem et prophetas, 324. Negant Deum esse cretorem, 337, 401. Ipsius res odiosa est pauperes miserari, 301. Liber Athanasius adversus eos, 1029. Manichei anathema damnandi, 616. Dicebant diabolum esse naturæ creatorem, 746.

Manninus subscriptus synodo Sardicensi, 133.

Mansiones triginta sex Antiochia Alexandriam usque, 117. Manus Del esse Filius quomodo dicunt, 175. Manus Christi extensa in cruce, ut altera velutem populum, altera gentes attraheret, 55. Manum extensio in orando, 241. Manus seorsim divisa inter deos relata, 7.

Marcellinus subscriptus synodo Sardicensi, 132. Marcellinus diaconus Alexandrinus, 130.

Marcellinus consul anno 341, 589.

Marcellus Ancyranus in Nicæna synodo Arianis obstitut, 128. Eusebians accusat impietatem, 275. Ab iis vicissim accusatur, 275, 118, 119. In exsiliu pellitur ab eis, 275, 118, 119, 253. Romæ se purgat, 275. Fidem suam scripti tradit, quam approbat synodus Sardicensis, 131, 275. Falso accusatur a Theognio, 129. Ad communionem a Julio admissus, 115. Marcellum defendit Julius papa, 118. Marcellus Ancyranus a multis defenditur, 113. Non ex sancta Maria Verbum Dei initium habere dixit, 150. Ejus error, 591. Ejus sequacibus anathema dicitur, 589.

Marcion dicit corpus Christi in similitudine humana, non in veritate, fuisse, 744. Sensit angelos posse creare, 586. Monachiam in tria principia separata dividit, 182. Dicit deum intactili modo accessisse, 748, 751. Negat carnis generationem, 752, 754. Marcioni et Manicheo Vetus Testamentum rejectibus nihil prodest Novum, 215. Marcion ejectus est ab Ecclesia, 321. Ait mortis et resurrectionis economiam, metam speciem esse, 757. Marcionites a Marcione nomen habent, 321.

Marci Evangelium est liber canonicus, 767.

Marcus subscriptus synodo Sardicensi, 132. Marcus episc. Zygromus proxime Libyam interfuit synodo Alexandrinæ anno 562, 615. Et ei subscriptus, 619. Marcus alius episc. Philarum interfuit synodo Alexandrinæ anno 562, 615. Et ei subscriptus, 619.

Marcus Areth. legalius ad fidei formulam Constanti deferendam, 189.

Marcus episcopus ab Alexandro ordinatus relegatur in Ammoniacam, 305. Marcus alius episcopus ab Alexandro ordinatus, 303. relegatur in superiorum Oasim, 303.

Marcus presbyter Mareotæ, 131. Marcus diacl. Alexandrinus subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 317. Marcus diacl. Mareotæ subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 317. Marcus alter diaconus Mareotæ subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Marcus damnatur ab Alexandro, 305.

Mareotes regio Alexandrina, 143, 158. In ea decem aut plures maximū vii ci, 143, 158. Eomittitur legatio ab Eusebianis, 106. In ea ne unquam quidem Meletianus, 153. Mareotæ presbyteri litteras dant aduersus Ischyram, 108. Falso Macarium accusari affirmant, 113, 116. Mareotici clericu repulsi a perquisitione, 151. Mareotica perquisitio facta coram praefecto, cohorte, ethnicis, Judæis, 118, 156. Illegitima, 150. Mareotica monumenta a perditissimis adolescentibus edita, 125. Athanasius et Macario absentibus, 123, 126.

Maria ex Davide orta, 1738. Delpara, 446, 459, 462, 509, 700, 710, 737, 745, 744. Maria et Joseph illibati remanserunt, 738. Est soror nostra, 724.

Marianus subscriptus synodo Sardicensi, 133.

Marius, 133. Alius itidem.

Maris Chalcedonensis, 111. Sribit pro Ariana heresi, 584. Ad Mareotem legatus, 106, 149. Maris unus ex sex legatis ad Mareotem, 149 et seqq. Legatus ad fidei formulam Constanti deferendam, 589.

Mars caedes patrare docuit, 20. Iesus cum Venere adulterium, 10. Marti immolabatur pars captorum in bello, 19. Mars a Diomedæ vulneratus, 10.

Martinianus filiam ducit ad Antonium, quæ a dæmone liberatur, 664. Martinianus notarius exemplaria fidei Sirmienensis, in qua consules præmissi, auferit, 593.

Martinus subscriptus synodo Sardicensi, 133.

Martyres qui judicibus sese offerebant impellent Spiritu sancto id agebant, 264. In persecutione fugiebant, deprehensi martyrum fortiter subibant, 264. Eorum constantia, 480. Fortitudo, 57. Argumentum Christianæ religionis, 57.

Martyrium est fidem in periculis non negare, 231.

Martyrium Salvatoris, 586, 587.

Martyrium, id est tempium Petri apostoli Romæ, 289.

Martyrius subscriptus synodo Sardicensi, 132. Martyrius legatus ab Arianis ut novam fidei formulam in Italiam deferat, 589. Martyrius diaconus Eusebianorum ad Julium et ad Romanum synodum legatus, 112. Martyrius et Hesychius convicti, 112.

Matthæi Evangelium est liber canonicus, 767. Matthæus episcopatus Jude accipit, 948.

Maurus diaconus Mareote, 132. Subscriptus synodo Alexandria annos 320, 317.

Maximiani persecutio, 302.

Maximianopolis Ægypti urbs, 148.

Maximilla Cataphrygum prophetissa, 574.

Maximianus subscriptus synodo Sardicensi, 133.

Maximus Trevirorum episc. cum Athanasio Constantem adit, 233. Defunctus erat cum Athanasius Apologiam ad Constantium scriberet, 235.

Maximiini persecutio Alexandriae, 663.

Maximus subscriptus synodo Sardicensi, 132. Maximus, 133. Maximus legatus a Magnentio ad Constantium, 232. Maximus Jerosolymitanus decretis Sardicensis synodi subscriptus, 153, 159.

Maximus diaconus missus a Paulino ad synodum Alexandrinam, 619. Maximus lector missus ab Athanasio ad Dracontium, 211.

Maximus philosophus, 733. Epistolam mittit ad Athanasiū, 735. Ab eo accipit epistolam, 735.

Maximus Ægypti prefectus, 243.

Mecenæ mensis, 511, 512.

Mediolanum Italæ metropolis, 233 in notis.

Megasius subscriptus synodo Sardicensi, 133.

Melias in Arsenoite episc. Meletianus, 148.

Meletius magnus alias a Meletio Antiocheno episcopus orthodoxus, 220.

Meletius episcopus-idolis immolavit, 140. Damnatur a Petro et a Synodo, 140. Schismatis auctor fuit, 140. Mareotem in schisma deducere frustra tentat, 143. Nullum in Mareote habuit presbyterum, 148. Petrum Achilliam et Alexandrum maledictis incessit, 140. Breviarium episcoporum et clericorum ab se ordinatorum tradit Alexandro, 148. Ad Ecclesias communionem admisitus, 148.

Meletiani a Meletio, 110, 321. Alexandrum apud imperatorem accusant, 105. Post mortem Alexandri perturbant Ecclesias, 140. Ecclesiæ hostes, 153, 155. In Nicæna synodo aliquo modo recepti, 140. Schismatichi accusant Athanasium de contracto poculo, 105, 143, 232. Meletiani et Ariani insidias in Athanasium inter se dividunt ut illi accusandi, hi judicandi sibi partes vindicent, 147. Meletiani Macarium presbyterum contracti calicis convincere non potuerunt, 149. Truncans manum circumterunt quanum Arsenii esse dicunt, 143. Eusebiani operam locant, 252.

Contra Athanasium, 232. Columnam de mensa subversa et de calice fracto deferunt ad Constantinum, 144. Accusant Athanasium quod linea sticharia exegerit, 141. So-

cietatem cum Arianis ineunt, 231. Meletianorum simula-
tio, 232.

Meletiani episcopi semper schismatici Eusebianorum litteris nomina sua ascribebant, 110. Eorum columnæ se-
cum pugnant, 146. Mittunt veredarios ad conspirationem in Mareote adornandam, 153. Ante quinquaginta quinque annos schismatici facti, 232. Præsidendi cupidi et avari,
251. Epicritianis comparantur, 309. Ordinavit ethnicos episcopos, 110, 309.

Meliphthonus diaconus Mareote, 152.

Memphis urbe Ægypti, cuius episcopus erat Joannes Meletianus, 148.

Menas episc. Antiphorum interfuit synodo Alexandri-
nae anno 362, 615. Et ei subscriptis, 619.

Menas diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314.

Meneleates in Ægypto, 619.

Menophantus Ephesinus damnatur a synodo Sardicensi,
122, 131, 132, 279.

Mens humana in toto homine est, 67. Mens prior litteris, 679. Est quasi verbum immanens, et verbum est qua-
si mens proslilios, 204.

Mensuras Palamedes inventit, 15.

Mercurius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Mercurius inter deos relatus a patre Jove, 10. In Arcadia colitur, 8. Per Theseum inter deos relatus, 8.

Meretrix in cubiculum Euphrate immittitur, 281.

Mesopotamia cum Judæis Pascha celebrabat, 574,
713.

Metelli urbs Ægypti, cuius episc. Cronius Meletianus,
148.

Metianus episc. subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Metopas diaconus Mareote, 152.

Michæas jussu Spiritus sancti Achabum adiit, 261.

Milites ecclesiam obsidebant, 236. Milites Eusebianis dan-
tur ut arbitrio suo Tyri omnia agant, 147.

Minerva insidias Jovi parat cum Junone et Neptuno, 10.
Minerva textræ inventrix dicitur, 14. Ab Arcade vulne-
ra:ur, 10.

Minervalis subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Miracula Christi, 51, 164. Miracula duo in Christi mor-
te, ut mortis omnium impleretur, et corruptio destrueretur,
52. Miraculum ingens est puellam ad virginitatem,
adolescentem ad continentiam, idololatram ad Christi fidem deducere, 210.

Mosabita a Davide debellata, 62.

Monachi nondum in vastam eremum secesserant cum Antonius secessit, 634. Monachus in sæculo perinde est atque pisces extra aquam, 687. Monachi conculcantur et encantari in Gregorii irruptione, 90, 118. Plagis casii, 277. Ferreis catenis ligati ab Arianis, 303. Plagis concisi in exsilium mittuntur, 305. Monachos in ignem iuicere tentant Ariani, 306. Monachi rogant Athanasium, ut Arianorum et ciam:atum suarum historiam, atque Arianismi confutationem ad se transmittat, 271. Monachi Draconto auctores erant ne episcopatum susciperent, 211. Monachi in episcopos adlecti, cum magno populorum emolumento, officio perfundi sunt, 210. Monachi et clerici Athanasium peritrahunt ut militibus subripiant, 265.

Monachi Cæsarienses infestii Basilio episcopo, 763. Eos obiurgat Athanasius, 763. Monachi presbyteros habebant, 211. Monachi erant qui vinum biberent, 211. Et qui filios suscepserant, 211.

Monasteria eversa ab Arianis, 306. Monasteriorum Antonii sancti, 662. Monasteria nondum tam frequentia erant in Ægypto cum Antonius asceta vitam init, 634.

Monastici ordinis propagatio, 631.

Monastentes vexati ab Arianis, 770.

Monarchia in Deo est, 489.

Monarchia in Trinitate quænam, 592.

Monarchia, id est unitas principii, non debet in tres hypostases separatas aut in tria principia distingui, 182.

Montanus Palatius epistolam Constantii afferit ad Atha-
nasium, 245, 244.

Montanus Cataphrygum propheta, 574.

Monumenta altera absente parte edita suspecta sunt,
115. Ut Mareotica, 150.

Mors postquam Christus resurrexit terribilis non est,
86, 57, etc. Mors cruce victa et destructa, 58. Mors Christi dæmonibus formidini est, 73. Morte non perimus sed
seminarum ad resurrectionem, 52. Mortis corruptio nul-
lam in homines vim habet ob Christum incarnatum, 44.
Mors ante Salvatoris adventum sancti formidini erat, 56.
Mors Domini est gentium vocatio, 55. Mors regnabit in
homines, non autem in Christum, 351. Ab Adam usque ad
Moysen invaluit, 82. Non sibi subiecit animam Verbi,
743. Mortis imperium morte Christi destructum, 54.

Mors animæ est vita ejus, 26.

Moyses in Ægypto natus non evertit idola ut Christus,
62. Moyses et Aaron ex Amram nati, 62.

Moysis ortum parentes celaverunt, 62. Moyses profu-
gus magnam visionem conspexit, 262. In terram Madian
metu Pharaonis secedit, 258. Moyses et prophetæ Chri-
stum prædixerunt, 215. Moyses os ad os cum Deo loquitur,
168. In monte oblit, 62. Prædicti Judæorum regnum per-
mansurum usque ad Christum, 65. Præsentem mortem non
reformidavit, 262. Vit in omnibus magnus, 36.

Moyses episc. Ægyptius adfuit synodo Tyrise, 154.

Moyses presbyter (aut Musæus) litteras desert Ursaci

et Valentis ad Athanasium, 139. Qui postulam ab eo lit-
teras accipere, 139.

Muis episc. Ægypti adfuit synodo Tyrise, 153.

Muis subscriptit synodo Sardicensi, 133. Muis episcopus
ab Alexandro ordinatus, 303. Relegatur in Ammoniacam,
305.

Muitus monachus in episcopum cooptatus in superiore
Thebaide, 210.

Mulus episc. Ægyptius in exsilium missus ab Arianis,
236.

Mulieres inter deos relate, 8. Mulieres ipse ad mortem
pro Christo festinant, 56, 58.

Multiplicitas deorum est nullitas deorum, 30. Multipli-
citas rectorum est nullitas rectorum, 30.

Mundus ideo creatur unus ut ejus conditor unus creda-
tur, 31. Ex nihil per Verbum factus, 67. Est corpus quod
sensibus subjicitur, 68. Mundus qui cum ratione mouetur
per rationem seu Verbum Dei factum, 31. Mundos mul-
tis fieri non decuit, qua de causa, 30. Mundus choro mu-
sico comparatur, 33, 34. Et corpori humano ab anima mo-
tu, et urbi, 34. Mundum mundique partes qui colunt, con-
futantur, 20 et seqq.

Museus subscriptit synodo Sardicensi, 132. Museus alter
subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Musonianus comes, 121, 278.

Musonianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Mutari creaturis solis concevit, 347.

Myrsine vicus Mareote, 143.

Mysta, 97, 285.

Mysteria in Ecclesia sola celebrantur, 103. Sola die
Dominica, 105. Mysteria direpta et humi projecta in ad-
ventu Gregorii, 118.

Myzonius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

N

Naaman leprosus mundatus est, 64.

Naboth leprosus calumnia Jezabelis, 244.

Naissus. Istibc Athanasius post solutam Sardicensen
synodus degit, 236.

Narcissus Neroniadis, 111. Legatus ad fidei formulam
Constanti deferendam, 589. Athanasii inimicus, 284. Scri-
bit pro Ariana hæresi, 584. Cum aliis damnatur a synode
Sardicensi, 122, 131, 218, 279. Athanasio fugam circu-
dat, 233. Ter in diversis synodis damnatus et depositus,
266. Omnium sceleratissimus, 266.

Nathan propheta, 63.

Natura clamat Deum esse, 20. Non est ipsa Dea,
21, 22.

Naturam humanam lapsam solum Verbum poterat in-
staurare, 43.

Nazarbi. Vide Anazarbus.

Nemesinus, 625.

Nemesion subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Nemesius presbyter Alexandrinus subscriptit synode
Alexandrina anno 320, 316.

Nœta, id est Adolescentula, Ægyptiorum dea, 8.

Neptunus per Theseum inter deos relatus, 8. Nautidas
Jovi parat cum Junone et Minerva, 10. Nauticas auctor di-
citur, 14. Neptunum mare significare aiunt philosophi
Greci, 681.

Neronias aut Neronopolis, 233.

Nessus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Nestor, 13.

Nestorius Ægypti præfector, 138, 282, 687.

Nicæa convenerunt synodus, quæ postea divisa est in
Ariminensem et Seleucianam, 572, 573, 576 et seqq.

Nicæa synodus sola sufficit, 573. Cur coacta, 574. Cur
vocabus consubstantialis statuit et ex substantia, 176 et seqq.
606, 607. In ea circiter episc. trecenti, 305. Trecenti de-
cem et octo, 712. Trecenti, 113, 114, 604. Ex toto orbe
coacta, 712. Ei totus assensit orbis, 712. Postulat ab En-
sebianis rationem eorum qua dicerent, 163. Eam calun-
niarunt Eusebiani, 167. Eam qui repudiant eadem qua
Ariani poena digni sunt, 712, 713. Arianos anathemate
damnati, 140, 223, 227, 228, 324. Meletianos aliqua ratio-
ne recipit, 140. Eusebianorum impietate et calliditate

compulsa est ad voces ex Scriptura non desumptas usurpandas, 187. Voces *ex substantia*, et *consubstantia* non excogitavit, sed eas ab antiquioribus Patribus accepit, 180.

Nicena synodus *contra heresies* contra omnes hereses, 718. Confutat eos qui Spiritum sanctum dicunt creaturam esse, 718. Confirmatur in synodis Galliae, Hispaniae, et Romae, 720. Apollinaristarum errores repudiat, 722. Concessit ut acta synodorum in subsequentibus synodis examinarentur, 112. Eam synodum Indi et barbari recipiunt, 712. Satis est ad subversionem heresum, et ad tutelam ecclesie, 712, 720, 735. Ob heresim Arianam et ob Pascham solemnitatem coacta, 713.

Nicena fides est ecclesie fides, 183. Ab universis orbi Ecclesiis recipitur, 623. Praestantior omnibus, 617, 618 Nicenorum Symbolum, 188, 623.

Nicasius subscriptit synodo Sardicensi, 133. Nicias urbs Thebaidis cuius episc. Heraclides Meletius natus, 148.

Nicon Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 151.

Nilammon subscriptit synodo Sardicensi, 133. Nilammon episcopos ab Alexandro ordinatus, 505. Relegatur in Ammoniacam, 505. Nilammon episc. Egyptius in exsilium missus ab Arianis, 236.

Nilaras presbyter Alexandrinus, 150.

Nilaras presbyter Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrina anno 320, 316.

Nilopius episcopus Theon Meletianus, 148.

Nilus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Nili incrementa ex pluvias Äthiopicas, 635.

Nilus diaç. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrina anno 320, 317.

Nitria distat a monte Antonii tredecim dierum itinere, 672.

Noe ex Lamech natura, 62. Ea perspecta habuit quæ Abraham servavit, 466.

Nomen Christi dæmones pellit, 73.

Non facta duo esse non posse Arianî dicunt, 342.

Nomus Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 151.

Norbanus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Noricum, 98, 122, 283.

Notarii mituntur qui cogant omnes episcopos ab Athanasi communione absistere, 286.

Novatiani a Novato nomen habent, 321.

Novatus, 114. Penitentiam tollit, et nullam peccantibus post baptismum veniam relinquit, 563.

Nubes sine aere non consistunt, 21.

Numedius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Numerorum liber est canonicus, 767.

Nunechius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

O

Oasis magna, 251. Ibi relegantur Catholici cum virginibus, 256.

Occidentales episcopi injuriis ac vi compulsi non ultra communicare cum Athanasio, 247.

Oceanus Verbi Dei imperio coercitus, 53. Universam terram undique alluit, 21.

Ocoginta Egypti episcopi pro Athanasio scribunt ad synodum Sardensem, 123, 125.

Olympiadem fratris uxorem Constantius barbaris tradit, 504.

Olympius Enorum episcopus ad necem quæsusit ab Arianis, 253, 280.

Olympius diaconus, 143. Olympius diaç. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrina anno 320, 316.

Omnia mihi tradita sunt a Patre, quo pacto id intelligendum, 82. Scilicet de Verbo nomine facta, 83 et seqq. Omnia a Patre per Filium creata, 80.

Opædæm. Vide Consubstantialis.

Omphale Herculis amasia, 10.

Onuphis Lychnorum, episcopatus in Ägypto, 619.

Optantius subscriptit synodo Sardicensi, 133. Optatianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Optatus episc. Egyptius adfuit synodo Tyriæ, 151.

Oracula gentium falsa, 71. Quomodo exorta, 635.

Orandum ad laqueos haereticorum vitandos, 216.

Ordinationi ecclesie obsistere, magnum periculum, 211. Ordinatione pecunia facta Meletianus, 509.

Ordo multarum rerum rectorem indicat, 29.

Orientalis episcopi vinculorum, exsillorum, scelerum, etc., autores, 129. Arianorum fautores, 131. Eorum dolii, 131. Nefaria gesta, 131. Nolunt ad synodum Sardensem accedere, 123 et seqq. 126. Sardicam cum venissent judicium refugunt, 128. Postulant ut Athanasius a communione synodi Sardicensis separetur, 123, 126. Mentiuntur Constantium victoriam de Persis reportasse, 279. Fugam faciunt, 279.

Origenes *propheta*, 185. Docet Filium semper esse cum Patre, nec alterius quam Pater substantia vel hypostasis, 185. Eruditissimus et laboriosus scriptor, 561. Ejus locus, 561. Ait non posse fieri ut aliquando Filius non fuerit, 185. Quæ inquirendo vel disputando scripsit non sunt affirmative accipienda, 185. Origenis tempore erant qui dicerent: Fuit aliquando cum non esset Filius, 185.

Orion presb. subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Orion episc. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrina anno 320, 317.

Orphanorum et viduarum domus et panes diripiuntur in Georgiæ intrusione, 286.

Orsilius abbas, 693. Epistolam mittit illi Athanasius, 693. Item alteram consolatoriam de morte Theodori, 694.

Orthodoxi a Christo non a magistris suis nomen habent, 320.

Orus colitur ab Ägyptis, 8. Ori luctus, 9.

Osee propheta, 65.

Osiris colitur ab Ägyptis, 8. Ejus errores, 680. Ejus luctus, 9.

Otiosi hereticis traditionibus recipiendis idonei, 736.

Oxyrynchus cuius episc. Pelagius Meletianus, 148.

P

Pacatus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Pachymerus Tentorum episcopus Meletianus, 148.

Pachymenius episcopatus in Ägypto, 619.

Paderos Heracleus episcopus orthodoxus, 220.

Palestina, 97, 122, 285. Palestina episcopi 15. Sardicensis synodi decretis subscripti, 133. Athanasium per humaniter excipiunt, 138, 283.

Palæa Ecclesia, sive vetus pars urbis Antiochiae, in qua conventus habebat Meletius, 616.

Palamedes litterarum ordinem et numerum, mensuras et pondera inventit, 15.

Palatini officium, 153 in notis. Palatini missi contra Athanasium, 286.

Palladius subscriptit synodo Sardicensi, 152. Palladius presbyter, 763. Ad eum epistolam scribit Athanasius, 763.

Palladius Augusti curiosus, 150. Palatinus, 152. Palladius palatii magister, 259. Palladius palatii magister et Asterius dux Armenie litteras Constantii Athanasio defrunt, 245.

Pallas per Theseum inter deos relata, 8. Vide Minerva.

Paltus urbs Syriae luget ob pulsum Cymatum, 254. Cœlesyriæ, 619.

Pammo abbas praefectus monachorum, 693. Divinitus monet Athanasium eadem die occisum fuisse ac Julianum apostamat, 695.

Pamphyllia, 97.

Pancratius episcopus, 580.

Panes ministrorum et virginum ablati in Gregorii intrusione, 91.

Paniuthius Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 151.

Paniuthius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Pannonia, 98, 385.

Pantagathus, 153. Subscriptit synodo Sardicensi, 153.

Paphnutius Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 151.

Subscriptit synodo Sardicensi, 153. Paphnutius alias, 153. Paphnutius alius, 153. Paphnutius episc. Saëos, interfuit synodo Alexandrina anno 362, 615. Et ei subscriptus, 619. Paphnutius episc. fugatus ab Arianis, 306.

Paphnutius monachus et confessor, 671. Paphnutius Ptemencyceos monachus, 143.

Paradisus sic tropice dictus a Moysè, 5.

Paralipomenon libri primus et secundus pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767.

Parammon diaconus Mareote ad Arium deficit, 313.

Parasceve, id est feria VI, 91, 311.

Paratonium proxime Libyam episcopatus, 619.

Paregorius subscriptit synodo Sardicensi, 152.

Partes corporis seorsum acceptas inter deos relata, 7.

Pasche solemnitas in causa est cur Nicena synodus celebrata sit, 713.

Paschatis ratio, 1028. Paschatis festum instabat cum Dracontius secessit, 211.

Pascharius subscriptit synodo Sardicensi, 153.

Pasophilus, 153.

Pastoris liber, 166, 713. Utilissimus, 59. Non est in Canone, 176, 768. Citatur ab Arianis, 176. Legitur in Ecclesia, 768.

Pastorum absentia gregis invadendi occasionem lupis præbat, 246 et seqq.

Patalas scholasticus accusat Athanasium, 625. Repulsam fert, 625.

Patavium, 255. Cujus episcopus Crispinus, 255.

Pater. Hoc nomen potius Deo convenit quam non facti, 196 et seqq. Patrem qui dicit non dicit opificem, 202. Est aeternus, immortalis, potens, lux, rex, omnipotens, Deus, Dominus, creator, factor, 533. Pater a seipso habet ut sit, 79. Verbum producendo non patitur nec dividitur, 171. Non magis sine Verbo esse potest quam sol sine splendore, 172. Per Verbum omnis administrat, 180. Sese per Verbum notum facit, 37. In Filio, 180. Verbum notum facit, 37. Pater et Filius eodem modo et aequo naturaliter unum sunt ac lux et splendor, 180. Pater non assumpsit corpus humanum, 80. Non aliquous est Filius, 530. Non alterius Pater, 536.

Pater, haec vox ad Filium refertur, 345. Immutabilis, 347. Quae dat per Filium dat, 354. Non est in Filio sicut in sanctis, 456. Patris et Filii eadem divinitas unaque natura, 458. In Filio et per Filium colitur, 440. A Patre et a Filio eadem gratia datur, 444. Quaecunque Patris sunt, sunt etiam Filii, 471. Pater Verbum suum sine deliberatione gignit, 483 et seqq. Natura non voluntate Pater, 485. Omnia per Verbum in Spiritu creat et renovat, 538, 541, 531. Est fons sapientiae aquae vitae, 604. Vitam dedit Filii, carnis scilicet, 697. Per Verbum resurrectionem efficit, 697. Major Filio quia Filius homo factus est, 698. Pater, Filius, et Spiritus sanctus unus Deus in perfecta Trinitate, 718.

Patricius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Patricius, 133, 139. Subscriptit synodo Sardicensi, 133. Patropassiani sic vocantur a Latinis Sabelliani, 591.

Patrophilus episc. Scytopolitanus inimicus Athanasii, 132. Interfuit synodo Tyriæ, 152. Adit Imperatore cum Eusebio 160. Scribit pro Ariana hæresi, 581. Ante synodum Nicænam, 581. Queritur Nicænam synodum vocibus non scriptis usum fuisse, 601. Damnatur in synodo Seleucensi, 580.

Paulianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Paulinus Trevirensis successor Maximini, 219. Metropolitanus Galliæ, 233. Sub Constantio fortiter se gerit, 308. Mittitur in exsilium, 255, 308.

Paulinus sive Paulus litteras Ursacij et Valentis mittit ad Athanasium, 139, 281. Paulinus Tyrius scribit pro Ariana hæresi, 584. Paulinus Antiochenus diaconos mittit ad synodum Alexandrinum anno 362, 619. Subscriptit tomo synodi Alexandrinæ, 620.

Paulus apostolus a tribus personis divinis vocatus, 706. Per Benjamini significatur. Escriebat, scribebat, je, unabat, 211. Fugit cum eum persequerentur, 258. Nec mortem propter Christum perfimescit, 57. In omnibus suis epistolis desinit in hac verba, *gratia vobis et pax*, etc., 444, 478. Nonnunquam sententia profanorum utitur, 602. Non dubitat in Hispaniam properare prædicationis causa, 209. Ad tertium cœlum rapiens, 263. Instante martyrio gloriat, 262. Vetus episcopum a grege abscedere, 247. Cum ipsu[m]met bonum finem haberet nihil male agebat, 4. Martyrium subit, 210.

Pauli epistole quatuordecim canonicas, 767.

Paulus Samosatensis Zenobiam Judæam patronam habuit, 305. Damnatur in Antiochena synodo, 114, 604, 605. Verbi adventu negat, 754. Et corporeum ejus adventum, 215. Christo tribuit initium generationis, 752. Ait Christum deum regnare, Deum factum esse, 591. Ait Christum esse merum hominem aliumque a Verbo, 734.

Paulus Constantinopolitanus in exsilium mittitur a Constantino, 273. Deinde a Constantio, 273. Insidiis Eusebii, 273. Accusatus a Macedonia in exsilium mittitur in Pontum, deinde Singara in Mesopotamia, 273. Hinc Emesam, et Cucusum, atque hic Ariauorum opera a Philippo strangulatur, 275.

Paulus Lati in Egypto episcopus ex monacho, 210.

Paulus episc. subscriptit synodo Sardicensi, 133. Paulus alias, 133, 139. Paulus alias, 133, 139. Paulus Tyri episcopus, 144. Convictus aenam, 144.

Paulus presbyter pulsus ab Eusebianis, 125. Paulus diaconus, 143. Paulus presbyter subscriptit synodo Alex. anno 320, 317. Paulus Hypses monachus, 145.

Pax Secontariorum vicus in quo jubetur extrui ecclesia pro Ischyra, 158.

Peccatum hominem ad naturæ conditionem revocavit, 40. Id solus Christus delere potuit, 40 *passim*. Peccato gratia amittitur, penitentia recuperatur, 455. Peccata per gratiam cavemus, 962. Peccata ante monasticam vitam admissa Antonio non imputantur, 674. Peccata contra naturam, 41. Peccatum ex accidenti non ex natura, 753.

Pecvsius presbyter, 145.

Pedes seorsim divisi inter deos relati, 7.

Pelagius Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 154.

Pelagius Oxyrinchi episc. Meletianus, 148.

Pelasgi deorum nomina ab Egyptiis didicerunt, 18.

Æhelius urbs Egypti, cuius episcopus Callinicus Meletianus, 118.

Pentaleuchus, 767.

Pentapolis, 97, 285. Pentapoleos episcopi omnes persecucionem sustineut pro Albanasio, 161. Pentapolis superioris Libyæ, 194. in ea quidam episcopi cum Sabelio sentiebant, 194. Sabelii hæresis grassatur in Pentapolii, 194.

Pentecostes sancta, 256.

Perores presb. Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinae anno 320, 316.

Persæ Syrorum numina non admittunt, 18. Ad Persas usque pervenit doctrina Christi, 73.

Persecutio Ariana prima sub Constantio, 90 et seqq. Postrema sub Constantio, 770. Persecutio Alexandriae anno 336, 276. In persecutione fugiendum, 256 et seqq.

Perseus inter deos relatis a Jove, 10. Bacchum valuebat, 10.

Pervigilium festorum, 216.

Petræ in Arabia cujus episcopus Asterius, 151, 280, 619.

Petrus apostolus incarcerauit vocantem se angelum sequitur, 263. Iudæorum metu se abscondit, 262. Romæ cum Paulo martyrium subiit, 262.

Petrus Alexandrinus Meletium damnat, 140. Meletianorum calumniis impeditus, 105, 232. Martyrio afficitur et tunc cessat persecutio, 664.

Petrus subscriptit synodo Sardicensi, 133. Petrus alias, 133 et 139. Petrus Heracleopolis episc. Meletianus, 148.

Petrus Athanasii presbyter defert litteras Athanasii Ursacij et Valenti, 284. Petrus presb. Marcote, 151. Petrus diaconus Alexandrinus subscriptit synodo Alexadrinæ anno 320, 317. Petrus diaconus, 145.

Phacuse in Egypto civitas, 148.

Phæno-metalla, 300.

Pharisæi simbrios alligant, 220. Eos qui Christi resurrectionem viderant eam negare coegerunt, 31. Arianis comparantur, 370.

Phasileus Hermopolitanus episc. Meletianus, 148.

Philæ Egypti civitas cujus episcopus Marcus, 619.

Philagrius praefectus Egypti in Mareolem cum legalis synodi Tyriæ se confert, 107. Catholicos vexat et virgines, 107. Gregorius Alexandrinus dicit, 89 Ecclesiæ diripit. direptas Gregorio et Arianis tradit, 91 et seqq. Vocatur Pilatus, 91. In Cappadocia vicarius, 275. Histrio fabulator Arianorum, 275. Indicat Serapioni episcopo genus mortis Pauli C.P., 275. Cum Arsacio eunuko mittitur Alexandria, 276.

Philippus subscriptit synodo Sardicensi, 133. Philippus Egypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 154.

Philippus praefectus Paulum C.P. strangulat, 275. Et anno postea a prefectura deturbatur, 275. Et postea miserere interierit, 275. Philippus alias Athanasii adversarius, 296.

Philon subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Philo episc. Egyptius in exsilium missus ab Arianis, 256. Babylonem, 306.

Philogonus orthodoxus episc., 219.

Philologius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Philosophi duo coarguantur ab Antonio, 679.

Philosophi alii Antonio illudentes confutantur ab Ipsi, 679. Philosophi gentiles aiunt mundum esse magnum quoddam corpus, 66. Philosophi præstantiores fatebantur divinam potestatem simulacris longe antecellere, 16. Philosophorum magniloquentia non est efficiax ad corrigitos mores ut Christi sermo, 71. Philosophi olim gentiles Evangelii interpretationem omnibus anteponunt, 73. Philosophi ethanicorum cur hominum et belluarum formas diis tribuant, 15. Philosophi præstantiores, aiunt per idola angelos hominibus apparere, et idola esse hominibus instar litterarum, 15, 16. Confutantur, 15, 16. Philosophus Antonius adit, 693.

Philotas subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Philoxenus presbyter legatus Julii Antiochiam, 277. Philoxenus presbyter Julii legatus in synodo Sardicensi Forte idem 152.

Philumenus, 141.

Piinees Egypti adfuit synodo Tyriæ, 155.

Phœbus episc. communione privatur in synodo Seleucensi, 580.

Phœnices liberorum cædibus Saturnum sibi propitiū reddebat, 19. Phœnices alios quam Egypti deos colunt, 18. Phœnices litterarum inventores, 19.

Phœnicie mulieres in honorem deos sue prostabat, 23.

Photius episcopus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Phragon episcopatus in Egypto, 619.

Phryges autem prophetas et alios Verbi ministros ignorare quid agant, 473. Phrygum baptismus inutilis, 104.

- Phthenegy urbs *Egypti* cuius episcopus Pininuthes Meletianus, 148.
 Picenum, 98.
 Pictura expressi homines in deos postea consecrati sunt, 9.
 Phatus Salvatoris latus perforavit, 251.
 Pininuthes Phthenegy episc. Meletianus, 148.
 Pinnes occulator Arsenii, 145. Monet Joannem ne ultra Athanarium de interempto Arsenio accuset, 145.
 Pirne ubi Diana adorabatur, 9.
 Piscis ab aliis ut deus cultur, ab aliis occiditur, 18.
 Pistus in *Græcia* episcopus orthodoxus, 220. Pistus *Egypti* episc. adfuit synodo Tyriæ, 154. Pistus subscriptus synodo Sardicensi, 134.
 Pistus presbyter Alexandrinus, 150. Pistus presbyter Mareotæ ad Arium deficit, 313. Pistus Arianus pulsus ab Alexandro et a Nicæna synodo, 113. Ordinatus Alexandrinus episcopus a Secundo, 113. Ab Eusebio delectus, 92. Pistus diaconus Alex. subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 316. Pistus diaconus, 143. Pistus diaconus Mareotæ, 151. Pistus alter diaconus Mareotæ, 151.
 Pitibion, 235.
 Plato magnus inter gentiles asseverat Deum omnia ex materia præexistente fecisse, 39. Refellitur, 39. Quia id imbecillitatem arguit in Deo, 39. Summopere apud gentiles admirationi est, 68. Ejus locus, 68. Cum Socrate Diana adorandæ causa in Piræum concessit, 9.
 Plea episcopus ab Alexandro ordinatus, 303. Relegatur in Ammoniacam, 303.
 Plenius episc. *Egyptius* in exsilium missus ab Arianis, 256.
 Plusianus episcopus, 147.
 Platarchus, 152.
 Pluton presbyter Alexandrinus, 150. Pulsus ab Eusebianis, per Sardensem synodum restituitur, 125.
 Poculum mysticum a Macario confarctum dicebatur ab Eusebianis, 105, 108 et seqq.
 Poena illi preparata qui cum bonum nosset male egreunt, 38.
 Poenitentia a baptismo in quo distinguitur, 563.
 Poesis herœa ab Homero inventa, 15.
 Poete quos celebrant, ut dii habiti sunt, 48. Non sunt excusandi quod deorum gesta more poetico coninxerint, 12, 13, 14. Falsorum deorum predicatoris, 12. Eorum turpem vitam litteris mandarunt, 12.
 Polemius Constantii comes Athanasio subscriptus cohortans ut revertatur, 282.
 Pollux Jovis ex adulterio filius. Vide *Dioscuri*.
 Pollux in Libya episcopus a Secundo ordinatus, 580.
 Polyarchia non statuenda, 489.
 Polybius diaconus Alexandrinus subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
 Polycratia virgo admiranda et Christifera, 673. Ab Antonio curatur, 673.
 Polynicus diaconus Mareotæ, 151.
 Pondera Palamedes inventi, 13.
 Pontificatus Christi non transit, 377.
 Populus diaconi respondet in ecclesia, 265.
 Potamon *Egypti* episc. adfuit synodo Tyriæ, 154. Episc. et confessor plagi laniatus tandem interierit, 277.
 Praecursor noster Christus Dominicus homo intravit in cœlum, 79.
 Predicatores verbi canibus similes, 888.
 Prætextatus, 152. Subscriptus synodo Sardicensi, 152.
 Prætorium sacrum, 152.
 Presbyteri et diaconi qui Romam venerantur affirmant innocentem esse Athanarium, 116. Presbyteri multi Alexandria et aliunde ad Julium confugerunt anno 342, 119. Presbyteri laniati in adventu Gregorii, 118. Presbyteri et laici plagi laniati in Gregorii invasione, 90. Presbyteri et diaconi Alexandrinii ab Ariani pulsii et vexati, 301. Presbyteri et monachi ferreis catenis ligati ab Ariani, 305. Ad necem plagi concisi in exsilium mittuntur, 305. Presbyteri a Petro et Alexandro ordinati profligantur, 305. Presbyteri Athanasi ad necem quæsiti ab Ariani, 285.
 Principium viarum Christus, 179. Principium divinitatis unum, 489. Principium malum quod habet, nulla in re bonum, 6.
 Probatius, 135. Probatius et socii eunuchi favent Ariani, 626. Ideoque tormentis traduntur a Joviano, 626.
 Probinus ronsul anno 341, 589.
 Prophetæ duodecim pro uno Scripturæ libro computantur, 767. Qui est canonici, 767. Prophetæ falsi, 1026. Prophetæ et visio ab Israele deficit quando Christus advenit, 65. Prophetæ homines non obtemperarunt, 46. Prophetæ a Judæis vexati, 46.
 Prophetarum et patriarcharum nullus pro populo crucifixus, 62, 64. Per nubes indicantur, 873. Christum præ-
- dixerunt, quem discipuli invenerunt, 215. Non ad Iudeos solos missi, sed ad omnes homines, 46. Prophetæ fontes, 88.
 Proserpina sive Puella, *Egyptiorum* dea, 8. Proserpina raptum figurare terram significare aiunt philosophi Græci, 681.
 Protasius subscriptus synodo Sardicensi, 132.
 Protasius Mediolani episc. cum Althausio Constantem adiit, 235.
 Proterius presb. Alexandrinus subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 316.
 Protagoras in Dacia Sardicas episc. orthodoxus, 220.
 Subscriptus synodo Sardicensi, 132.
 Proverbia non ut nuda jacent explicanda, 403. Proverbiorum liber est canonicus, 767.
 Providentia Dei, 978.
 Prudentis est omnia ad temporis rationem dispensare, 194.
 Psalms subscriptus synodo Sardicensi, 133.
 Psale episc. fugatus ab Arianis, 306.
 Psale episc. *Egypti* adfuit synodo Tyriæ, 153.
 Psalmorum liber est canonicus, 767.
 Psammathia Nicomedis suburbium, 141.
 Psenoris episcopus ab Alexando ordinatus relegatur in Ammoniacam, 305.
 Psinabla Thebaidis, 506.
 Ptencrycus monasterium, 143.
 Ptolemais *Egypti* urbs, 148.
 Ptolemaeus episcopus Meletianus, 580.
 Ptolemaeus Valentini discipulus ait: οὐ τοις ἵκεν τὸν δῆμόν τοι, 482.
 Ptolarion presbyter Mareotæ, 151. Ptolarion diaconus subscriptus synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
 Puella, sive Proserpina *Egyptiorum*, dea, 8.
 Pugna deorum ante Ilium pro Græcis et Trojanis, 10.
 Pythia oracula falsa, 71.

Q

Quadragesima synaxes, 241. Quadragesima sancta dictur, 91. In ea jejunabant Christiani, 241.
 Quadraginta laci catholici in exsilium missi ab Arianis, 506.

Quintianus qui Gazensem sedem invaserat non nonnundus esse episcopus declaratur, 131.

Quintus subscriptus synodo Sardicensi, 133.

R

Ratio seminalis singulis rebus innata, 31. Ratio in homine omnia moderari potest, 24. Ratio seu Verbum probatur inesse Patri, 32. Ratio et Verbum Dei omnia mouet cum ratione, 31, 32. Ratio Dei. Vide *Verbum*.

Refugii urbes in lege, 238.

Regibus et magnatibus vel occulte maledicere periculosis est, 235.

Regum libri duo, primos et secundus, pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767. Regum liber tertius et quartus pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767.

Religio ideo multiplex est, quia homines ab unius Dei contemplatione recesserunt, 18. Comparantur illi qui solem fugiunt, 18. Religionis proprium est non cogere, sed persuadere, 303. Religiones variae et prope infinitæ, 70.

Reptilia et aquatilia animalia in deorum numerum relata, 7.

Res non fortuito factæ sunt quia providentia gubernatur, 39.

Resurreccio corruptionem eliminat, 44. Mortis tropæum, 53. Resurrectionem corporum ne cogitarunt quidem gentiles, 73. Resurreccio Christi homines de immortalitate certiores fecit, 73. Quare post triduum, 56. Resurreccio corporum per Christum, 54. Oh resurrectionem ex mortuis Christus principium viarum appellatur, 422. Resurreccio nostra in cruce posita, 352.

Restitutus subscriptus synodo Sardicensi, 132.

Rhea luxuriam docet, 20.

Rhetoricam Corax Syracusius invenit, 15.

Rhetorius impissimus hæreticus, 759.

Rhinus presbyter Alexandrinus, 150.

Rhodope, 122.

Rogatianus subscriptus synodo Sardicensi, 133.

Roma, apostolicus thronus, 288. Metropolis Romanæ, 288. Romæ synodus habetur pro causa Dionysii Alexandrinæ, 605.

Romania cujus metropolis Roma, 288.

Romani olim Latiale Jovem humanis hostiis colebant, 19. Romanus diaconus Alexandrinus subscriptus synodo Alex. anno 320, 317. Ad Romanum pontificem mos erat negotia ecclesiastica majoris momenti referre, 121. Romana sy-

nodus cui sicut episcopi plus quinqquaginta, 97, 278. Innocentem declarat Athanasium, 97, 278.
 Romulus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Rubrum mare in duodecim divisiones divisum, 908, 976.
 Rufinus episcopus, 768. Ad eum scribit Athanasius, 768. Eius vocat filium suum, 768.
 Rufinus Albinus consul cum Julio Constantio anno 353, 153.
 Rufinus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Rufinus Catholicus, 259.
 Rufus subscriptit synodo Sardicensi, 133.
 Rufus in Augustaliana speculator sive spiculator, 157.
 Ruth est liber canonicus, 767.

S

Sabaoth Dominus, id est Dominus virtutum, 702. Haec vox convenit tribus personis, 703.
 Sabbathus est futura haereditas, 927.
 Sabellius arbitrator eumdem esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum, 504. Sentit eumdem modo Patrem, modo Filium vocari, 182, 494. Hereticus declaratus est, 438. Ejus confutandi ratio, 205, 206. His verbis: *Omnia quæcumque habet Pater mea sunt, ever'itur, 85.* Ait, eumdem esse *andropus*, Filium et Patrem, 559, 583. Cum Paulus Samosatensi consentit, 752. Anathemate damnatus, 616. Ut impius, 617. Recte confutatur per ea quæ humana more de Salvatore dicta sunt, 206.
 Sabeilian ex Filii notitia refellendi, 491, 591. Latinis Patropassiani vocantur, 591.
 Sacra vasa diripiuntur anno 341, 683.
 Sacrificium Christi constans non fluxum, 377. Praestans. Aliis est, 366.
 Sacrifica humana, 19, 43.
 Sadducei consonant cum Ariani, 170. Legem retinent, prophetas repudiant, 215. Sadducei, Herodiani et Pharisæi simul junci veritatem subvertere non potuerunt, 220, 286.
 Saïs episcopatus in Egypto, 148, 619. Salomon ex David natus, 62. Uncus est, 65. Adolescens regnare cœpit, 62. Præ omnibus hominibus sapiens, 532.
 Salustius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Salvator per incarnationem universa sui cognitione replevit, 69. Ejus præclaræ gestæ non magis numerari possunt quam maria fluctus, 76. Ex eo salutis lumen ex lumine, 81. Salvator mortem destruxit, 49, 57. Nos renovavit, 49. Totam idolatriam impugnat, quod est ejus deitatis indicium, 75. Quotidie in suis discipulis tropæa per crucem excitat, 57. Ubique terrarum præd'atur, 75.
 Salvator. Vide *Christus*, et *Filius Dei*, et *Verbum*.

Samosatensis Pauli sententia, 180. Ait Salvatorem Dominum et regem non fuisse antequam fieret homo, 379. Judeorum discipulus, 510. Ait Filium Dei non prius fuisse quam homo fieret, 339, 349. Ejus baptismus inutilis, 404. Consonat cum Ariani, 170. Ejus sectatores quidam Verbum a Filio separant, 507.

Samson per fidem justus, 231.

Samuel ex Elcana natus, 62. Per fidem justus, 231.

Sancti in persecutione fugiebant, 261. In celo semper benedicunt Deum, 809. Sanctorum imitatores esse debemus, 209. Sancti viri si quando sese persecutoribus offerrent, id jussu Spiritus sancti agebant, 261. Eorum verba nemo sine pura mente intelligere potest, 77.

Sanctus. Haec vox eodem tono ter dicitur, de singulis scilicet personis, 86. Tres hypostases perfectas denotat, 86.

Sanguinem Christi contumelii afficere impium est, 105.

Sapientes falsi naturam a Deo conditam pro Deo habent, 20.

Sapientia Salomonis, 539. Legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768. Sapientia Sirach legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768.

Sapientia una in Deo quæ est Verbum, 205. Esse Filius Dei quomodo dicitur, 173. Non est vacuum Filii nomen, 174. Est filius, 341. Non est passio non pars eius, sed propria ejus proles, 341. Est Verbum Dei, 79. Se ad res creates accommodavit, 432. Vide *Verbum*. Sapientia quæ in rebus est quænam, 432.

Sapricius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Sapronius Egyptius episc. adfuit synodo Tyriæ, 154.

Sara Abrahamum Dominum vocat quamvis mortuum, 372.

Saraceni Antonium ducunt ad montem, 665. Ei panes deferunt, 666.

Sarapion. Vide *Serapion*.

Sarapammon episc. Egyptius adfuit synodo Tyriæ, 154.

Sarbatius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Sardicæ convenienti episcopi circiter 170.

Sardicensis synodus nullam fidei tabellam edidit, 616. Orientales episcopos provocat ad synodum, 123, 125, 279. Athanasium admittit ad detentionem, 122, 279. Decrexit Nicenam synodum sufficere, nec aliquid ultra statuendum esse, 616. Subscripsere pluquam trecenti episcopi, 97. In ea Athanasii adversarii quasi sycophantes damnati sunt, 97. Legatos mittit ad Constantium, Vincentium Capuanum, et Euphratem Colonensem, 281. Rogat imperatores ut vetent ne seculares judices de causis ecclesiasticis iudicent, 124, 127.

Sardinia, 98, 283. Cujus metropolis Calaris, 255.

Sarmates Ariauis desertor Ecclesiæ, 314. Deponitur, 314.

Sarmatian diaç. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 520, 517.

Satanas proceræ statuta Antonio appetat, 660 et seqq.

Saturnius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Saturnus liberorum cædibus placabatur, 19. Idem qui Beelphegor, 945. Olim colebatur, 71. A filio viuetus et castratus, 10. Ejus fuga, 680.

Satyrus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Saul sicarios mittit ad Davidem confodiendum, 258. Ejus fascinora, 305. De violata lege reprehensus, 221. Vir iniquus, 244.

Satana et Ezana Auxomeos tyranni, 250.

Schedia episcopatu in Egypto, 619.

Scholasticus quidam accusat Athanasium apud Jovianum, 625. Repulsam fert, 625.

Scotinus. Sic vocatur Photinus per antiphasin, 591. Ejus error, 591.

Scripta gentilium non efficacia sunt ad corrigendos mores, sed Christi sermo, 71.

Scriptura omnis plena est testimonii adversam Iudeos, 60, 61. Etiam obscura non ideo rejicienda, 603. ~~adversari~~ vocatur, 60. Et saepè alibi ~~adversari~~ nomen ad fidem statuendum, 216, 575, 614. Per se satis est, ad veritatem indicandam, 1. Ejus verba qui negat impius et Christi hostis est, 174. Cum prudentius intelligenda quando similia deo ac de hominibus dicit, 171. Docet quæ de Verbo sentienda sint, 35. Non verba solum spectanda, 216. Ex ea longe aptiora eruuntur argumenta quam ex aliis quibusque, 186. Sedulo evolvenda, 216. In ea tempus observandum, 361. Eam interpretari sunt magistri, 1.

Scriptura libri combusti a gentilibus in irruptione Gergorii, 90.

Scriptura libri, 767.

Scylla, fabulosum commentum, 17.

Scytha, qui Tauri appellantur virginis deus naufragos Grecos immolant, 19. Scytha Persarum numina non admittunt, 18. Ad eos usque pervenit Evangelium, 73.

Sebastæ cajus episcopus Eustathius Arianus, 274.

Sebastianus Manichæus cum turma militum in Catholicos irruptit, 256. Nullam habet pauperum commiserationem, 301. Quadrangula catholicos viros palmis verberari jubet, 256. Quorum quidam extincti sunt, 256. Jubet pelli episcopos catholicos, 303. Ariorum administer, 500.

Sebennytus urbs Egypti cujus episc. erat Soterichus Meletianus, 148.

Secundus Pentapolitanus Arianus, 113. Deponitur in synodo Alexandrinæ, 514, 515. Pulsus ab Alexandro, 305. In superiori Libya episcopus, 305. Cum Ario pulsus, 229. Ceteris episcopis Ariani admissus, 229. Damnatus episcopos ordinat, 580. Secundum presbyterum occidit, 302.

Secundus presbyter Barca calcibus intermitur a Secundo Pentapolitano, 502.

Seleucia in Iauria, 572, 572. Terra sive, aspera dicta, 372, 580. Ibi synodus celebratur, 572. A Constantio suadentibus Ariani convocata, 572, 580. Convenienti episcopi circiter clx, 580. In ea Acacius Cesariensis, Patrophilus Scyliopolitanus, Ursanius Tyri, Eudoxius, Georgius Alexander et alii pauci numero ab aliis secedunt, 580. Verrent accusatores, 580. Nicene syuodi scripta abnegant et synodum criminantur, 580. Alii episcopi magno numero solam consubstantialis vocem improbant, 580. In re iquis catholice sentiunt, 580. Damnant Acacium Cesariensem, Patrophilum Scythop., etc., et alios a communione segregant, 580. Quod in jus vocati non accessissent, 580. Constantium postea adeunt, 580.

Semele a Jove vitiata, 10.

Seminalis ratio singulæ rebus innata, 51.

Sempronianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Sempronius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Senacherim Ezechiel formidini erat, 62.

Senatus Romanus etiam tempore Athanasi imperatores

Iuter deos consecratabat, 8. *Sententia varia de mundi fabrica et de rerum omnium creatione*, 39. *Sensus homini ad creaturas cognoscendas, et Creatorem per ipsas, dati*, 4. *Septis astrumentum emitunt*, 482.

September mensis, Egyptius Thoth, Macedonibus Gorpius, 380.

Septuaginta Interpretum editio, 80.

Septuaginta hebdomades Danielis argumentum sunt adventus Christi, 64. *Probatur*, 63.

Serapammon, 133. *Subscriptit synodo Sardicensi*, 133.

Serapammon aut Sarapammon episcopus et confessor ab Ariani ex exsilium mittitur, 277.

Serapas diaconus Mareotæ, 152.

Seraphim dicendo : Sanctus, sanctus, sanctus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum glorificant, 701.

Seraphinis et cherubinis nihil Deo propinquius, 86.

Serapion Sozonis filius bene moratus juvenis, 144.

Serapion monachus in episopum electus est, 210.

Serapion episcopus Egyptius Thmuitanus, 685. *Ei visiones suas narrat Antonius*, 685. *Ei moriens Meloten unam dat*, 691. *Serapion rogat Athanasium ut historiam et confutationem Arianae heresis et narrationem mortis Arit ad se transmittat*, 269. *Litteras mituit ad Athanasium*, 517.

Serapion subscriptit synodo Sardicensi, 133. *Serapion aliis*, 133. *Serapion presb. Alexandrinus*, 150. *Serapion presbyter Mareotæ*, 151. *Serapion diaconus Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320*, 317. *Serapion diaconus Mareotæ ad Arium deficit*, 313. *Serapion cognomento Pelycon damnatur ab Alexandro*, 503.

Serras sive Seras diaconus Mareotæ, 151. *Subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320*, 317.

Seras in Libya episopos, a Secundo ordinatus, 580.

Serenus subscriptit synodo Sardicensi, 133. *Serenus altus*, 133. *Serenus presbyter Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320*, 317.

Sermo Christi humiliore stylo scriptus acutissimos sophistas confutavit, 73.

Servatius legatus a Magnentio ad Constantium, 238.

Severianus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Severinus, 133.

Severus, 132. *Severus*, 133.

Sicilia, 98, 285.

Signum crucis, 56. *Dæmones fugat*, 71, 76, 612, 649, 656, 683. *Signum crucis ars magica deficit, incantamenta evanescunt, idola deseruntur*, 59, 71. *Dii fugantur*, 73. *Mors conculcatur*, 57.

Silvanus, 153, 159. *Subscriptit synodo Sardicensi*, 133, 159.

Silvanus presbyter Alexandrinus subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.

Simiis vox non sufficit ad Filii generationem indicandam, 178, 180.

Simoniani a Simone Mago nomen habent, 321.

Simulacra. Vide Idola.

Simplicius, 133. *Subscriptit synodo Sardicensi*, 133.

Sirach liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in Canone, 768.

Sirmium cuius episc. Domnion, 274.

Sirmense Symbolum cum coss. confitetur Filium Dei unigenitum esse, 576. *Ante omnia sæcula et tempora et substantias ex Patre genitum*, 576. *Impassibiliter*, 576. *Deum de Deo*, 576. *Patri per omnia similem secundum Scripturas*, 576. *Natum ex Maria Virgine, passum, crucifixum*, 576. *Ad inferos descendisse*, 576. *Resurrexisse*, 576. *Quadragesima diebus cum discipulis versatum esse*, 576. *Ascendisse ad colos*, 577. *Et in Spiritum sanctum*, 577.

Siscia, 98, 122, 285.

Sisinnius Arianus in Libya, 305.

Socrates subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Socrates cum Platone Diana adoranda causa in Piræum concessit, 9.

Sol extra proprium circulum nunquam egreditur, 21. *Terram circuit*, 22. *Sol et luna ostendunt oī esse non posse*, 20. *Sol obscuratur in solius Christi morte*, 72.

Solon Atheniensis et Lycurgus leges invenerunt, 15.

Sonniorum præsagia, 24.

Soni tres sunt in cantu : gravis, acutus, medius, 30.

Sophismata gentilium quando in vixerunt tantum valuerunt; secus doctrinam Christi, 73.

Sophistæ confutati a Christo, 73.

Sosicates, 133. *Subscriptit synodo Sardicensi*, 133.

Sospita sive Diana inter deos relata a patre Jove, 50. *Sostras presb. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ*

anno 320, 317.

Sotades Egyptius poeta effeminatus, 191. *Impurus*

PATROL. GR. XXVI.

poeta, ad cujus imitationem Thalian edit Arius, 582. *Genitibus derisioni est*, 320.

Sæpe sive Diana inter deos relata a patre Jove, 10.

Soterichus Sebennyi episc. Meletianus, 148.

Sozon pater Seraponis, 144.

Sperantius fidelissimus vir, 237. *Occisus a Magnentio*, 237.

Sperantius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Spiculator. Vide Speculator, 103, 157.

Spiritus sanctus est spiratio Filii, 781. *Non est creatus*,

773. In Scriptura non connumeratur inter res creatas, 773.

Semper est in manibus Patris mittentis et Filii ferentis, 81. *Eiusdem est deitatis atque Pater et Filius*, 700. *Eiusdem potest ac substantia*, 700, 708. *Creator*, 703. *Spiritu sancto eadem opera competunt quæ Deo*, 703. *Quæ Patri et Filius*, 704 et seqq. *Spiritus sanctus digitus Dei nominatur in Scriptura*, 708. *Spiritus sanctus Moysi datus*, 537. *Quæcumque habet a Verbo habet*, 453. *Spiritus sancti participatio infert Verbi participationem*, 180. *Non sine Patre et Filio sanctificat*, 776. *Deus est quia cum Filio conjungitur in divina Scriptura*, 523, 528, 774, 775.

Spiritus sanctus non creatur, 507, 526, 531, 533, 539. *700, 532. Spiritus sanctus vocatur Paracletus, Spiritus adoptionis, Spiritus sanctimonialis, et Christi spiritus*, 527. *Filio et Patri conjunctus*, 528. *Non est Filius Patris, nec frater Verbi*, 530. *Eo illuminatur*, 533. *Unus est non multi*, 533. *A Patre et Filio datur et mittitur*, 533. *Ex Deo*, 533, 535. *Est Spiritus renovationis*, 536. *Vita largior*, 536. *Est uincel et sigillum*, 537, 535. *Imago Filii*, 538. *Proprius Filii secundum substantiam*, 538. *Spiritus sapientiae et veritatis*, 538. *Virtutis*, 538. *Gloria*, 538.

Spiritus sanctus est immutabilis et varietatis expers, 539. *Omnia implet*, 540. *Patri et Verbo consubstantialis*, 540. *Illa Filio conjunctus ut Filius Patri*, 543. *Separari non potest a Filio ut nec Filius a Patri*, 543. *Eamdem habet proprietatem erga Filium, quam Filius erga Patrem*, 552. *A Patre per Filium datur*, 553, 560. *In eo res creatæ ungentur et signantur*, 553. *Est bonus odor et forma Filii*, 553. *Est in Verbo*, 553. *Ei qui resistunt, Filium negant*, 519. *Impugnat a quibusdam qui ab Ariani desecferant*, 518 et in seqq. passim, 533. *Eamdem quam Filius habet cum Patre unitatem*, 518. *De Spiritu sancto dicuntur quæ de Patre et Filio. Quod illuminet*, 533. *Quod bibatur*, 533. *Quod sit sapientia*, 533. *Quod eo vivificatur*, 534.

Spiritus varie in Scripturis usurpatur, 519, 521. *In Scriptura sine addito non significat Spiritum sanctum*, 520. *Pro verborum sensu aliquando intelligitur*, 524. *Pro vento*, 524.

Spudasius subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Spyridon, 153.

Status deorum adorare quantus error, 11, 12 et seqq. *Ex Scriptura confirmatur*, 11, 12 et seqq. *Status ferarum ut dii habeantur*, 16.

Stella soli Christo nato praecurrat, 62, 63.

Stercorius subscriptit synodo Sardicensi, 132.

Stephanus insignis martyr, 519.

Stephanus Antiochenus damnatur a synodo Sardicensi, 122, 131, 152, 279. *Ab Eusebianis episopos ordinatus*, 218, 274. *Eius jussu meretrix in cubiculum Euphrat immittitur*, 281. *Ant. episopatu abdicatur*, 281.

Stephanus cum Secundo Pentapolit. Secundum presbyterum intermit, 302. *Stephanus in Libya episopos a Secundo ordinatus*, 580.

Stephanus magister, 239.

Sticharia, 141.

Stipula amianto induita non exuritur, 69.

Stoici putant Deum contrahi rursusque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quiescere, 496, 497. *Deum in omnia diffundunt*, 378.

Strobilus quid, 90 in notis. *Strobili diis oblatis in sacrifício in Ecclesia, invadente Gregorio*, 90.

Substantia Graecæ, 598. *Substantia nomen excludit ab Ariani*, 577. *Quia in Scripturis sacris non repetitur*, 577. *De substantia similitudo non diu debet*, sed identitas, 612. *Substantia Dei quid sit comprehendit non potest*, 179. *Substantia in Deo una*, 490.

Superior subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Syene, 306.

Sylvanus, 145. *Sylvanus a Paulo in socium assumptus*, 82.

Sylvester Romæ orthodoxus, 219 in notis.

Sylvester in Dacia episopos orthodoxus, 220.

Symbolum fidei Nicænum, 188.

Symphorus subscriptit synodo Sardicensi, 153.

Synodus Alexandrina anno 320, 150. Habet episopos prope centum, 315. *Synodus Romana cogitur quo loco Vito presbyter conventus agebat*, 110, 111. *Episcopi co-*

acti plus quinquaginta, 110. Synodus Jerosolymis cocta litteras dat Athanasio, 158. Synodi tres Athanasiem innocentem declarant, Alexandrina, Romana, Sardicensis, 97. Synodi variae in Gallia et in Italia celebrantur, 712, 720. Contra Arianam haeresin, 712. Synodi in Hispania et Roma celebratae, 720.

Syrianus dux exercitus Alexandriam ingreditur, 245. Alii se non habere litteras Constantii ad Athanasium, 245. Per salutem Constantii pollicetur se non ulterius Ecclesiam conturbaturum, 245 et seqq. Prefectus Alexandriæ, 246. Viginti tribus a data fide diebus in ecclesiam irrumperit, 246. Cum militibus plus v milibus ecclesiam noctu obsidet, 263. In ecclesiam irrumpt, 311. In Syriae irruptione ne faria gesta, 312. Jubet corpora defunctorum amovet, 311. Vi compellit omnes ut fateantur nullum tumultum, nullam cædem fuisse, 311. Catholicos jubet fustibus concidi, 311.

Syriae populi cum Iudeis Pascha celebrant, 574.

Syrus subscrbit synodo Sardicensi, 133.

Syri a Davide debellati, 62. Pascha cum Iudeis celebrant, 713. Obtemperant Nicæna synodo pro Paschate celebrando, 575. Clivum deo non colunt, 18. Syrorum numina a Persis non admittuntur, 18.

T

Tabernaculum exstructum ut Israelitis circumscriptus orandi locus esset, 212.

Tanis urbs Egypti, 148, 619. Cujus episcopus Eudemon Meletianus, 148.

Tapenacerameus, 145.

Taphosiris, 145.

Teradus urbs Syriae cujus episcopus Cymatius, 274 in notis.

Tauri Scythæ naufragos immolant virginis, 19.

Taurinus episc. Egyptius adfuit synodo Tyriae, 154.

Taurus comes, Constantii jussu, Athanasium horrator ut redeat, 282.

Telemachus Ulyssis filius, 507.

Tempestatum anni ordo, 22.

Tempus vita nostræ a Deo definitum, 260.

Tentyra, 148.

Tentyra episcopus Pachymes Meletianus, 148.

Terra in medio universi consistit, 21. Sine pluvialis fructus edere non potest, 31. Est immobilis, 28.

Terrenarum rerum viiitas, 648.

Testamentum Veteris libri viginti duo, juxta numerum litterarum Hebreorum, 767. Testamentum Vetus rejicentibus nihil prodest Novum, 215. Testamenti Novi libri qui, 767. Testamentum Novum nihil prodest rejicentibus Vetus, 213.

Testimonium inimicorum nullam vim habent, 151.

Thalassius Pitybionem se confert, 235.

Thalassius comes Constanti, ejus jussu Athanasium litteris horratur ut redeat, 232.

Thalelæsus presb. Mareotæ subscrbit synodo Alexandrina anno 520, 317.

Thalia Arii, 174, 218, 250, 582. Effeminatis modis conscripta ad imitationem Sotadis Egyptii poetæ, 194. Thalia inter pocula cantari solent, 322.

Thebaidis episcopi Meletiani qui, 148. Thebaidis episcopi in exsilium missi in Ammoniacam Libyæ, 251.

Thebanorum dii a Thracibus rejiciuntur, 18.

Theodorus, 159. Vocatur Theodosius, 153.

Theodorus Heracleotes, 111. Scribit pro Ariana haeresi, 384. Ad Mareotem legatus mittitur, 106, 149. Promotus ab Ariano, 218. Athanasius inimicus, 284. Legatus ad fidem formulam Constanti deferendam, 589. Damnatur a synodo Sardicensi, 122, 131, 132, 279.

Theodorus Egypti episc. adfuit synodo Tyriae, 154.

Theodorus subscrbit synodo Sardicensi, 154. Theodorus, 153. Alius, 153. Theodorus episc. Atribis, interfuit synodo Alexandrina anno 362, 615. Et ei subscrpsit, 619. Theodorus Copti episcopus Meletianus, 146.

Theodorus Nitriæ Deo acceptissimus, 693. Amnis sicut, 672.

Theodorus Tabennesiotes magnus Dei homo, 693, 694. In ejus monasterio commoratur aliquot dies Athanasius, 693, 694. Ejus mors, 694. Theodorus Athanasium monet divinitus eadem die occisum fuisse Julianum, 693.

Theodosius Tripolitanus in episcopum cooptatur ab Euzebius, 274.

Theodosius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.

Theodosius, 133, 139. Vocatur Theodorus. Subscrbit synodo Sardicensi, 133, 139.

Theodulus Trajanopolis episc. ad necem quæsitus ab Ariano, 235, 280. Proflugus diem obit, 129. Theodulus alius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.

Theognatius depositus fuit, 102. Unus e sex legatis ad Mareotem, 106, 149. Unus ex sex episcopis qui ex Je-

rosolymitana synodo ad Constantinum profecti sunt, 160. Ejus litteræ adversus Athanasium, Marcellum et Asclepam confite, 129.

Theognostus vir eruditus, cujus locus assertor, ultior vox ex subscripta, 181. Exempli lucis et splendoris probat ex eadem substantia Filium esse qua Pater, 181. Theognostus admirandus et studiosus homo, 561. Ejus locus, 561, 562.

Theologiae de Trinitate perfecta quænam, 533.

Theologus viri, id est apostoli, 50, 77, 224. Et discipuli, 44.

Theologus Joannes apostolus, 53.

Theon subscrbit synodo Sardicensi, 133.

Theon Ægypti episc. adfuit synodo Tyriae, 154.

Theon episc. Nilopolis Meletianus, 148.

Theon presb. Mareotæ subscrbit synodo Alexandrina anno 520, 317.

Theon presbyter Mareotæ, 151.

Theon diaconus Alexandrinus, 150.

Theonæ Ecclesia Alexandrina, 241.

Theonas episcopus Arianus deponitur in synodo Alexandrina, 314.

Theonas diaconus Alex. subscrbit synodo Alexandrina anno 520, 317. Theonas diaconus Mareotæ subscrbit synodo Alexandrina anno 520, 317.

Theophronius episc. Tyanensis fidei formulam offert in Encyclopiæ Antiochiae, 588.

Thersites, 15.

Thessalia, 98, 122, 283.

Theseus Jovem, Neptunum, Apollinem, Vulcanum, Mercurium, Junonem, Palladem, Cererem, Diana inter deos retulit, 8.

Thethis auxilium fert Jovi, 10.

Thinicus urbs Egypti cuius episc. Ephraim Meletianus, 148.

Thoth mensis, 152, 580. Est September Romanorum, Gorpiæus Macedonum, 580.

Thracia, 97, 122.

Thracie dii rejiciuntur a Pelasgis, 18. Thraces Thebanorum deos rejiciuntur, 18.

Thuscia, 98.

Thyrsus presbyter Mareotæ, 151.

Tiberius episc. subscrbit synodo Sardicensi, 153.

Timotheus vinum non bibebat, 211.

Timotheus episcopus subscrbit synodo Sardicensi, 153. Timotheus Diospolitanus episc. adfuit synodo Tyriae, 153.

Timotheus diaconus Alexandrinus, 150. Timotheus alter diaconus Alexandrinus, 150. Timotheus diaconus Meletianus in Breviario Meletii, 148.

Tilhoes episcopus subscrbit synodo Sardicensi, 153.

Tobias liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in Canone, 768.

Tomus Alexandrinae synodi, 615. Defertur Antiochiam, 620.

Traditio Patrum servanda, 689.

Trecenti circiter episcopi Nicasii convenerunt, 113, 165. Trecenti decem et octo, 712.

Tres personæ adorantur, 780.

Tres hypostases non sunt per se divisæ, 80. Perfectæ in Trinitate, 86.

Treviri metropolis Galliæ, 253. Ibi in templo monendum absoluто collectæ habentur, 241. Ibidem moratur Constantinus jun., 161. Trevirorum episcopus Maximinus, 235.

Trinitas. In Trinitate una divinitas, 533, 518. Vere et re ipsa Trinitas, 511. Una atque individua, 86, 533. Trinitatis unitas invenitur in Scripturis, 776. Trinitatis ratio secundum Dionysium Alex., 200. Trinitatem quæ immunit nequit in unitatem contrahimus, 200. Est absque confusione, 86. In unum ceu verticem colligitur, 182. Trinitatis divinitas una, quæ ex uno Patre cognoscitur, 536, 538. Sancta, perfecta et beata est, indivisa, 562. Consubstantialis, 741. Sempererna, 536. Tres res et tres personæ, non tamen tres dii, 590. Ab æterno perfecta, 533. Sancta et perfecta in Patre et Filio et Spiritu sancto cognoscitur, 540. Trinitas deitatis sola est increata, æterna, immutabilis, invariabilis, 737.

Trinitatis vera doctrina quænam, 533. Efficientia una, 543. Creatrix et opifex, 533. Trinitatus una operatio, 778.

Gratia una est, 533.

Triphyllos subscrbit synodo Sardicensi, 153.

Tripolis cuius episcopus Theodosius Arianus, 274. Episcopus verus Hellanicus, 274.

Triptolemus frumenti semensem invenit, 15.

Trojanorum bellum, 10.

Tropici, id est Pneumatomachi, quia varius tropos pro sua haeresi asserenda excogitarent, 526, 532, 533, 544.

Tryphon subscriptit synodo Sardicensi, 133.
Tryphon presbyter Mareotæ, 131. Tryphon diacl. Magister subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
Typhonis in Ægypto luctus, 9. Insidiae, 680.
Tyrannus episcopus, 147. Tyrannus episc. Egyptius adiuit synodo Tyris, 134. Tyrannus presb. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrinæ anno 320, 317. Tyrannus presbyter Meletianus in Breviario Meletii, 148.

Tyria synodus contra Athanasium cogitur ab Eusebiano, 101. Reprobanda ut violenta, 103. Res in ea gesta, 103, 104.

U

Ubi Christum perperam dicebant Sabelliani, 80.
Ulysses, 13.
Unigenitus. Vide *Christus, Filius, et Verbum.*
Unitas deitatis distinguitur absque divisione, 86. Unitatem indivisibilem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem quam imminui nequit in unitatem contrahimus, 200.
Universus non est Deus, 22. Quia Deus non ex divisione constat, 22.

Unum ac perfectum diversis multum præstat, 31.
Frater, idem est quod hypostasis et substantia, 714.
Fide, in Deo una, id est, substantia, 490.
Uranius T. damnatur in synodo Seleuciensi, 580.
Ursacius et Valens Ariani, 712. Presbyteri gradu dejecti, 218. Iu. episcopos delecti ab Ariani, 218. Religio-nis rudimentis imbuti ab Ario, dum juniores essent, 218. Legati ad Mareotem missi, 106. Juniores ætate et moribus, 106. Ex episopis qui post Jerosolymitanam synodum Constantinum adierunt, 160. Damnantur in synodo Sardicensi, 122, 123, 132, 279. Romani protecti penitentiam agunt de calumniis contra Athanasium alatis, 139, 284. Subscribunt litteris Athanasii sibi oblatis, 284. Et ei litteras pacificas mitunt, 98. Non fide digni, 292. Ursacius et Valens post penitentiam ad vomitum suum revertuntur, 285. Aliut se formidine Constantis ad simulatam penitentiam deductos, 285. Ursacius et Valentini clerici missi contra Athanasium, 286. Ursacius, Valens, Germinius et socii eorum, consulatum fidei formulae praefigunt, 373. Synodo Ariminensi fidei formulam præfixis consulibus offerunt, 376. Depositus in Ariminensi synodo quod nollent Arianam hæresim damnare, 713. Cum spadonibus Hilarium diaconum legatum Liberti flagris cedunt, 291. Damnantur in Rom. synodo, 720.

Ursicus subscriptit synodo Sardicensi, 132.

V

Valens subscriptit synodo Sardicensi, 132. Valens unus ex sex legalis ad Mareotem, 149 et seqq. Damnatur a synodo Sardicensi, 122, 131, 132, 279. Valentius et Ursacius penitentia, 161. Valens et Ursacius litteras pacificas Athanasio mitunt, 98. De oblatis Athanasio criminationibus penitentiam agunt, libellum penitentia. Iulio tradunt, 98. Arium et ejus doctrinam dampnatum, 98.

Valens idem in Pannonia episcopus, 372. Auctor Constantio convocandi Ariminensem et Seleucianam synodum, 372. Synodo Ariminensi fidei formulam præfixis consulibus offert, 376.

Valens. Vide *Ursicus.*

Valens Magnentius legatus per Libyam iter habet, 238. Valentinus subscriptit synodo Sardicensi, 133.

Valentius duo principia et duos deos didicit, 611. Christum aliud nominat, 486. Ait passionem Trinitati communem, 577. Spiritum sanctum esse primum inter angelos, 527. Angelos ejusdem esse generis atque Christum, 364. Verbum non veram accepisse carnem, 426. Spiritum sanctum angelis coetaneum, 527. Sensit angelos posse creare, 386. Anathema damnandus, 616. Ut alienus a veritate, 617. Carnem esse deitatis partem commentus est, 732. A scientia, uti causabatur, seductus est, 762. Ait Filium esse πρόσωπον τοῦ θεοῦ τοῦ Δαρός, 585.

Valentianus a Valentino nomen habent, 321. Scripturas adulterant, 303. Dicebant Patrem et Spiritum sanctum carnem gestasse, 745.

Valerius subscriptit synodo Sardie, 133.

Valerius, 133.

Vates gentilium deorum, 12.

Venti ex calore et ardore orti, 21.

Venus in Papho insula colitur, 7. Meretriciam docet, 20. Ejus cum Marte adulterium, 10. Diomedæ vulnerata, 10.

Verbum est ipsa per se sapientia, ipsa per se ratio, ipsa per se potentia, ipsam per se lumen, ipsa per se veritas, ipsa per se justitia, ipsa per se virtus. character, figura, splendor, imago, et perfectissimum Patris fructus, 57. Verbum esse probatur, 36. Non syllabis constat, 32. Est vere Deus, 325 et seq., 351, 547. Unum non multa, 174, 205, 225, 325, 400, 401. Ex Deo, 177, 398, 416, 489. Cum Patre, 37, 226, 227. In Deo Patre, 37, 353, 386, 317.

Unum cum Patre, 481, 464. Propria proles, 178, 227, 325 et seqq., 435. Ex natura Patris, 371, 372. obiectus, 374, obiecta, 374, 490. Consubstantiale Patris, 325, 548. Simile Patri, 179. Figura substantiae Patris, 195, 325, 333, 334, 365, 396, 448, 533. Sapientia Patris, 36, 225, 335, 428. Unigenita, 325. Aeterna, 335, 428. Una, 400. Filius Dei, 195. Unigenitus Dei, 419. Naturæ Patris imago, 323, 352, 334, 360, 363, 448, 533.

Verbum non participatione sed natura Filius et Deus, 331. Lux et luce, 325, 547. Est ut splendor a luce, 195, 350, 352, 335, 365, 396, 438, 448, 543. Virtus Patris, 33, 323. Veritas Patris, 333, 365, 448, 533. Semper fuit et est, 325, 338, 312, 546. Aeternum, 325, 327, 330, 546 et seqq. Aequale Pari, 195. Ante sæcula et tempora, 175, 329. Omnia quæ Pater habet, 227, 335. Non est accideas Patris, 171. Nec prius vel posterius illo, 227. Sine passione nascitur, 341. Sine divisione substantiae, 180. Non ex voluntate, 481 et seqq. Ejus generatio non compara-nda cum humana, 331, 339. Non est adoptione Filius, 168. Non est ex nihilo, 331. Non fuit cum non esset, 352 et centies.

Verbum non est res creata vel facta, 277, 325 et seqq., 339, 341, 365, 375 et seqq., 419, 426, 465. Si creatum est, Trinitas est dissimilis, 332. Si factum, per aliud Verbum est factum, 225, 373, 390, 484. Per ipsum omnia creavit Pater, 168, 434. Verbum omnia fecit, 2, 177. Se-cretorum opifex, 329. Creator, 227. Omnia continent, 33. Omnia ordinat, 31, 32, 33 et seqq. Est ubique, 43, 66. Res omnes sunt ejus participes, 180. Non minister crea-tionis, 392 et seqq. Habet eamdem quam Pater divinitatem, 227. Eamdem vim efficiendi, 227. Immutabile ut Pater, 336, 346, 347, 350, 743. Immortale, 43, 44, 52. In-divisum a Patre, 195, 224. Intactile, 723. Ipsum Pater notum facit, 37. Cognoscit Patrem, 227. Et seipsum 227. Per ipsum Pater cognoscitur, 23, 35, 46, 48. Cognoscitur ex rebus creatis, 34, 35, 69, 225, 328. De ejus divinitate disseritur quam arduum, 271. Cognoscit omnia, 220.

Verbum est ubi est Pater, 171. Patris interpres et nuntius, 33. Per ipsum Pater omnia regit et conservat, 32, 33. Non annumerat inter opera in hymno, *Benedic-te, dñe.* Vide in *Ave.* Qui Verbum distinguit a Filio, quaternitatem non vero Trinitatem inducunt, 302. Est altissimum, 350, 331. Non debet dici externum vel internum, non aliiquid ex perfecto fluens aut ex impati-bili natura sectum vel projectum, 79. Per se sanctum, 351, 360. Justum, 360. Auctor vita, 195. Dominus, 195, 380. Dominus virtutum ut Pater, 185. Patriarchis visum est, 391. Se multis modis hominibus manifestavit, 46. Dictavit legem veterem, 35, 391. Ejus providentia cor-pora crescent et animæ rationales moventur, 34. Est episcopus animalium, 195. Verbum est principium rerum omnium, 408. Principium viarum, 421 et seqq. Caput Ecclesiæ, 35.

Verbi adventus ad perficiendum opus Patris, 366, 386. Propter nos, 40, 414, 417. Homo factum, 227. Quare, 67 et seqq., 173, 413, 425. Caro ei uniter in utero, 442, 737. Sine mutatione Verbi, 347, 724. Sine viro, 50. Ex Vir-gine, 43, 50. Non ongitur sed caro ejus, 356, 357. Divi-num reddidit quod induit, 352. In se suscepit judicium mundi, 367. Non in melius proficit, 357. Verbi adventu mirabilia edita sunt, 70, 71. Cur Patrem vocat Dominum post Incarnationem, 409.

Verbum non est natura sua homo, 38. Nec corpus ex natura sua habet, habuit corpus nostro simile, 419. Non phantasticum, 50. Carnem veram, 412. Frater noster est, 376, 419. Alio modo venit in corpus suum quam in propheta, 726, 734. Primogenitus, 419, 442. Suo adventu doctrinam deorum antiquavit, 73. Verbo attribuuntur carnis proprietates, 460, 461. In carne palpatur, 698. Carnem sanctificavit, 49. Per carnem miracula edidit, 460, 461. Quare, 461. Cum carne adorandum, 729, 739. Creatum dicitur secundum carnem, 227.

Verbum in corpore palpatur, 367. Sic dat salutem om-nibus, 69, 367. Ut Deus nihil patitur, 75. Mortis solu-tionem attulit et vitæ resurrectionem, 45. In morte non se-paratum est a corpore, 723. Verbum in homine existens hominem exaltavit, 493. Verbum secundum carnem glo-rificatur, 698. Non ejus natura, sed humanitas exaltata, 331, 333. Verbi caro non Verbum per gratiam accepit ut Deus vocaret, 697. Doctrina sua hominum negligenter emendavit, 44. Verbum rebus creatis efficitur ipsa per se sanctimoniam, ipsa per se vita, janua, pastor, via, im-perator, dux, servator, vita auctor, lux, providentia, 37. Verbum ab Arianis inductum, alienum est vero Verbo, 228.

Verbum hominis quantum differt a Verbo Dei, 397, 398. Verbum Dei manens semper, 32. Verbum hominis non est pars neque decisio illius multo magis Verbum Dei, 341.

Verbum simplex sanctis juramenti loco est, 209.
 Vercelli Galliae urbs, 619.
 Veredarii, 155.
 Verissimus subscriptit synodo Sardicensi, 153.
 Veritatem qui prodit damnandus, 231. Veritatis comprehensionis longe facultatem nostram exsuperat, 272. Non gladius, non militum manu praedicatur, sed suasione et consilio, 287. Veritatem Athanasius in testem vocat, 497. Veritas est imperatorum Christianorum praesidium, 239.
 Verona cuius episcopus Lucilius, 235.
 Vestium usus a Junone inventus, 14.
 Veterianonem Constantius abdicat, 296, 307.
 Via ad Deum in nobis ipsis est, 23. Via salutis est ipsa anima nostra, 23. Viam salutis omnes ingredi possunt etiam gentiles, 23.
 Viator subscriptit synodo Sardicensi, 153.
 Vicarius officii genus, 275.
 Victor subscriptit synodo Sardicensi, 153. Victor, 153.
 Alius *itidem*.
 Victoria Salvatoris comparatur victoria regis coiunctionis, 56.
 Victorinus subscriptit synodo Sardicensi, 153.
 Victori, 153.
 Vidua calicibus percussa ab Arianis, 306.
 Viminacium urbs in qua Athanasius Constantium allocutur, 236.
 Vincentius Capua in Campania episcopus cum Athanasio Constantem adit, 233. Legatus a synodo Sardicensi, 281. Subscriptit synodo Sardicensi, 152. Injuriis ac vi compulsi ut non ultra communicet cum Athanasio, 247.
 Vini libatio, 19.
 Virgines Christi sponsas vocare consuevit catholica Ecclesia, 517. Votum virginitatis in usu, 75. Virginitas a Christo orta, 73, 231. Virgines ethnici ut templum Verbi admirantur, 231. Argumentum Christianae religionis, 71. Apud solos Christianos sunt, 231. Virginum membra Salvatoris membra sunt, 231. Salvatori dicata, 232. Virgines Constantinus maxime honorat, 231. Constantius sanctas et venerandas appellat, 231. Ad Christum abnegandum plagiis deduci non possunt in irruptione Gregorii, 90. Virgo fictionis studiosa, verberibus lanatur, et in carcere recluditur, ejusque liber rapitur a carnificibus, 91. Virgines nudatae et caesae in irruptione Gregorii, 90. Verberata, 277. Virgo quedam sanatur ab Antonio, 670. Virgines ex sedibus dejectae anno 350, 300.
 Virgines persequi solis haereticis proprium, 252. Virgi-

nes martyrio affectae in irruptione Syriani, 311. In magnam Oasin relegantur, 236. Aliæ nudatis capitibus ceduntur, 300. Virgines jussu Arianorum in hermeteris suspensae et verberatae, 231. Virgines ante igni admota in exsilium missae ab Arianis, 236, 306. Virgines in carcere conjicuntur post ingressum Georgii Alexandriam, 236. Plagis caesa in irruptione Heraclii, 298. Nudantur ab irrumptibus militibus, 218.

Virgo Scytharum dea, 19.

Virtus non est difficilis, 647. Virtutis via non tempore metienda, sed desiderio et proposito, 638.

Visionis bona malaque differentia, 657, 662.

Visitatio episcopi, 151.

Vitalius subscriptit synodo Sardicensi, 152.

Vitalius, 152. Alius *itidem*. Vitalius, 153. Alius *itidem*.

Volucres, quadrupedes, reptilia in decorum numerum computata, 15. Quare, 15.

Voluntates duæ in Christo, 709. Voluntas hominum in utramque partem vergere potest, 4.

Voluptas inter deos relata, 7. Voluptatis amor exitio fuit homini, 3.

Vulcanus e celo dejicitur, 10. Eoque casu claudus efficitur, 10. Fabrilis auctor dicitur, 14. Vulcani clauditionem ignem significare aiunt philosophi Graeci, 681. Vulcanus per Theseum inter deos relatus, 8. In Martem et Venerem adulteros insidias parat, 10.

X

Xenou subscriptit synodo Sardicensi, 153.

Z

Zacharias propheta tempore captivitatis Babylonica, 63.

Zeno Eleates dialecticam iuvenit, 15.

Zenobia Judæa Pauli Samosatensis patrona, 305.

Zenobius, 153, 139.

Zoilus episc. Andro interfuit synodo Alexandrina anno 362, 615. Et ei subscriptil, 619.

Zoilus diac. Mareotæ subscriptit synodo Alexandrina anno 320, 317.

Zorobabel Salathielis vir sapiens, 243.

Zosimus subscriptit synodo Sardicensi, 152. Zosimus, 153. Alius *itidem*. Zosimus diaconus Mareotæ ad Arianum deficit, 513. Zosimus damnatur ab Alejandro, 305.

Zygris proxime Libyam episcopatus, 619.

INDEX AD EPISTOLAS FESTALES S. ATHANASII ET AD CHRONICA DUO.

Numeri annos Christi significant quos parenthesibus conclusos dupli chrono inseruimus; tum (posita littera p) paginas editionis Romanæ quarum seriem typis crassioribus exhibemus.

A

Egypti praefecti:
 Aelius Olympius Palladius Samosatensis annis 371, 372.
 Aelius Palladius Palæstinus, dictus Cyrus, annis 371, 572, 373.
 Cataphronius Biblius an. 356, 357, et p. 162.
 Faustinus Chalcedonensis an. 359, 360.
 Flaviianus Ilyricus an. 364, 365, 366, et p. 163.
 Florentius an. 351, et p. 39.
 Gerontius Armenius an. 362, et p. 162.
 Hyginus Italus an. 351, 352.
 Hyriacus Damascenus an. 364.
 Italicianus Italus an. 359.
 Longinus Nicenus an. 341, 342, 343.
 Magninianus an. 350.
 Maximus Nicænus an. 356.
 Maximus Rhacoteus an. 364.
 Nestorius Gazæus an. 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352.
 Olympia an. 362, 363, et p. 162.
 Palladius Italus an. 344.
 Parius Corinthius an. 358, 359. (Vel Pariesius p. 12.)
 Parnassius an. 357.
 Paternus an. 354, 355, 356.
 Philagrius Cappadox an. 337, 339, 340. (Conf. tamen adn. p. 60 et 72.)

Photinus an. 561.

Proclianus an. 566, 567.

Sebastianus Thrax an. 553, 554.

Tatianus Lucius an. 367, 368, 369, 370, et p. 164.

Septimius Zenæus an. 328, 329.

Theodorus Heliopolitanus an. 358.

Zenophilus an. 353.

Gaudeo me hunc *Egypti praefectorum* non mediocrem numerum addere potuisse illis, quos ab Augusto ad Caracallam sedulo colligit vir doctissimus Joannes Labus, et egregio libello edito Mediolani anno 1826. Sine dubio autem hic numerus augeri adhuc facile potest, vel ex operibus Athanasi, vel ex historicis rerum ejus temporis, puta Theodoreto, Socrate, Sozomeno, aliosque. Ecce Allatius in diatriba *De Theodoris*, n. 23, nominat Theodorum Samium Alexandriae praefectum. Ecce item in *Vita Chrysostomi*, a nobis edita in hoc volumine, part II, p. 267. Theodorus alias, junior *Egypti praefectus* (ubi επίτιτλον vel επίτιτλον, vel επίτιτλον, dicendum fuisset a nobis Latine solemniore vocabulo *praefectus*). Praefectorum autem, seu bassarum, Mahumetanorum *Egypti* series chronologica est in cod. Arab. Vat. 754.

Abramini sacrificium sapienter ventilatur, p. 68.

Alexander Athanasii predecessor moritur post scriptum paschalem epistolam an. 528, p. 2.

Amen, solemne populi orantis responsorium, p. 56.

Antonius Magnus miracula patrat Alexandriæ, p. 5.
 Arius et Manes arguantur, p. 93, 107, 110.
 Arianī falluntur in computo paschali, p. 6. Excommunicantur ab Ecclesia Romana, p. 7.
 Arsacii et Valentis Arianorum ignominia, p. 7.
 Athanasius adinodum juvenis assumitur ad episcopatum an. Christi 328. Post pascha p. 2 et 3. Ejus ad comitatum, id est aulam Constantini M. iter, p. 2 et 52. Visitat Thebas, p. 2. Pentapolim et partes inferiores, p. 3. Superiores, p. 163. Reuult pergere ad synodum Cesareensem, p. 3. Accedit ad Tyrram, sed ab ea mox profugit, p. 4. In exsilium mittitur Terviro a Constantino, p. 4. Pergit Constantinopolim, p. 4. Aquileiam, p. 8. Ejus prima fuga ex urbe Alexandria, p. 5; secunda, p. 12; tertia, p. 14. Scribit ex urbe Roma, p. 116. Magno cum honore et plausu revertitur ex Italia et Roma Alexandria, p. 8 et p. 161. Alius redditus, p. 13. Tertius, p. 14. Occurrunt Jovianus imp., p. 14 et 163. Edificat in Mendesio ecclesiam, quæ postea de nomine ejus dicta fuit, p. 17. Moritur prodigiose, an. 373, p. 18, et p. 164. Athanasii biblicæ duæ interpretationes insolite, p. 19, 20. Heortasticarum ejus fragmenta recitaverunt Cosmas Indicopleustes, et Severus Antiochenus. (Vide in propriis locis.) Item codices Vaticani, p. 119 et præf. Athanasio patriarchæ subjectæ Ægypti provinciæ numerantur, p. 1.

B

Bresidas (vel Barasides) notarius vel secretarius, p. 15 et p. 163.

C

Cæsareum, basilica Alexandrina, occupatur a Catholiceis, p. 15. Incenditur, ibidem.

Canon utriusque Testamenti anno 367. Ab Athanasio concordit, seu proponitur, p. 16 et 155. (Utile erit conferre similes canones apud S. Cyrillum Hierosol. catech. IV, 55 et 36, et S. Augustinum *De doctr. Chr. lib. II, n. 15.*)

Communione eucharistica etiam extra Pascha, p. 54.

Confessionem peccatorum faciendam docet Athanasius, p. 83.

Constantinus Magnus moritur an. 338, p. 5.

Constantius imperator moritur an. 361, p. 13.

D

Didascalia apostolorum, id est constitutiones apostolorum a Clemente scriptæ, p. 157.

Dies deorum, id est dies hebdomadæ, Lunæ, Martis, Mercurii, etc., p. 1.

Diocletiani edictum ex cod. Vat. Præf. adnot.

Diogenes notarius imperatoris, p. 11, 162.

Dominicum (id est ecclesia) S. Dionysii Alexandriæ, p. 162, 163.

E

Epistolæ episcoporum canonicas mutuæ, p. 115.

Episcoporum promotiones ab Athanasio factæ, p. 115, et p. 145.

Eucharistia veritas, p. 28, 50, 53, 57, 78, 81, 123.

Eudemon virgo monialis torquetur Athanasii causa, p. 15.

F

Festa ethnicorum, Judæorum, improborum, reprehenduntur, p. 34, 57, 134.

Fides religiosa ante omnia, p. 107.

G

Georgius occupat sedem Alexandrinam, p. 12, 162. Occiditur, ibidem.

Gregorius Cappadox obtruditur Alexandriæ episcopus, p. 5. Ejus tyrannus, p. 6. Moritur anno 346, p. 8.

H

Heraclius comes, p. 162.

Hilarius notarius, p. 162, 163.

I

Interpretatio spuria S. Scripturæ reprehenditur ab Athanasio, p. 56.

Jejunii salutaris vera ratio, ejusque laudes, p. 23, 25, 49.

Jovianus imperator, p. 14.

Judæorum recentiorum paschalis ritus vituperatur, p. 26, 63, 134, 156, 144.

Julianus imp. sicut persecutionem, p. 113. Instaurat, p. 14, 162. Ejus epistola seu minax edictum, ibi et p. 162. Moritur anno 363, ibi. (Invehitur Julianus contra Athanasiū etiam in epistolis suis 6 et 26.)

L

Lectio biblica quedam rara apud Athanasium, p. 65. Alia bona, p. 79. Alia, p. 102.

Lucius presbyter militum invadere episcopatum Alexandrinum, p. 16, 164. Mittitur ab Arianis ad Jovianum imp., p. 163. Non sine gravi discriminatione evadit, p. 164.

M

Magnentius interficit Constantem imp., p. 9.

Meletiani contra Athanasium, p. 52, 53, quorum nomina sunt Callinicus, Ision, Eudemus (hi fuerunt Athanasiū accusatores, ut constat ex aliis Athanasiū scriptis) Gelœus, Hieracomon, qui se dicebat Eulogium.

Meletianorum mendacium, p. 114.

Missæ usus quotidianus, p. 123.

Missio vana Catholicorum ad Constantium imperatorem, p. 10, 161.

Modestus vicarius, p. 162.

Montanus palatinus silentarius conatur occupare sedem Athanasiū, p. 10. Affert Constantis acerbas litteras, p. 161.

N

Nicænum decretum de Paschate, p. 1 et 133.

O

Oratio mutua commendatur, p. 38.

P

Paschatis certi termini apud Romanos ex traditione S. Petri apostoli, p. 9. Paschale festum futuri mundi symbolum, p. 29. Vel superni gaudii imago, p. 161. Accurata de Paschate doctrina, p. 127.

Pastoris liber citatur ab Athanasio, p. 101.

Patriarcharum Alexandrinorum scripta inedita et catalogi Præf. adn.

Paulus notarius, p. 162.

Pauperum et peregrinorum cura commendatur tempore paschali, p. 30, 51.

Periodus quinquageneria paschalis, p. 7.

Petri Alex. fragmentum ex Severo præf. adnot.

Proclianus Makedo dux, p. 15.

Pythiodorus Thebanus fert Juliani edictum ad Athanasiū, p. 14, 163.

S

Schisma in Augustanica, p. 6.

Sebastianus dux, p. 162.

Serapioni Thmœos episcopo scribit Athanasius, p. 115.

Severi Antiocheni laudatio in S. Athanasium, Præf. sub finem.

Synodus Cæsareensis, p. 3 Naissensis, p. 7. Sardicensis, p. 7. Tyria, p. 4.

Syrianus dux, p. 11, 162.

T

Terra motus in Ægypto et maris retrocessio, p. 13.

Theonæ Ecclesia Alexandriæ, p. 3, 11, 162.

Trajanus dux, p. 16, 164.

Thereu (seu Chereu), prima mansio ab Alexandria,

p. 162, 163.

V

Valentiniani et Valentini imp. edictum contra episcopos reduces, p. 163.

Victorinus dux, p. 163.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.			
OPERA HISTORICA ET DOGMATICA.			
<i>Admonitio in quatuor Orationes contra Arianos.</i>	9		
Oratio prima adversus Arianos.	12		
Oratio II.	143		
Oratio III.	321		
Oratio IV.	468		
<i>Monitum in sequentes ad Serapionem epistolas.</i>	525		
Epistola I ad Serapionem. — Contra illos qui blasphemant et dicunt Spiritum sanctum rem creatam esse.	530		
Epistola II. — Adversus eos qui Filium rem creatam esse contendunt.	608		
Epistola III. — De Spiritu sancto.	624		
Epistola IV. — De Spiritu sancto.	638		
<i>Monitum in epistolam De synodis.</i>	677		
Epistola de synodis Arimini in Italia, et Seleuciae in Isauria, celebratis.	681		
<i>Monitum in tomum ad Antiochenos.</i>	793		
Tonus ad Antiochenos.	795		
<i>Monitum in Epistolam sequentem.</i>	811		
Epistola ad Jovianum.	813		
<i>Monitum in S. Antonii Vitam.</i>	825		
Vita et conversatio S. Antonii.	833		
<i>Monitum in duas ad Orsarium epistolas.</i>	977		
Epistola I ad Orsarium.	978		
Epistola II ad Orsarium.	978		
Narratio Athanasii ad Ammonium episc. et alios de sua fuga sub Juliano.	980		
<i>Admonitio in librum sequentem.</i>	982		
Liber de Incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos.	984		
<i>Monitum in Epistolam sequentem.</i>	1027		
Epistola ad Afros episcopos.	1029		
<i>Monitum in sequentem epistolam.</i>	1047		
Epistola ad Epictetum contra haereticos.	1049		
<i>Admonitio in epistolam sequentem.</i>	1069		
Epistola ad Adelphium episcopum contra Arianos.	1071		
<i>Monitum in sequentem epistolam.</i>	1083		
Epistola ad Maximum philosophum.	1085		
<i>Admonitio in libros sequentes.</i>	1091		
Libri de Incarnatione Domini Jesu Christi, contra Apollinarium.	1093		
Liber primus.	1093		
Liber secundus.	1131		
<i>Admonitio in tres epistolatas subsequentes.</i>	1169		
Epistola ad Amunem monachum.	1169		
Epistola ad eudem Amunem.	1173		
Epistola ad Rufianum.	1179		
<i>Monitum in duas sequentes epistolas.</i>	1181		
Epistola I, ad Luciferum.	1181		
Epistola II, ad eudem.	1183		
<i>Monitum in epistolam ad monachos.</i>	1185		
Epistola ad monachos.	1185		
		<i>Monitum in fragmentum sequens.</i>	1187
		Fragmentum epistolæ filii suis.	1189
		<i>Monitum in opus sequens.</i>	1189
		Liber de Trinitate et Spiritu sancto.	1191
		Fragmenta varia.	1217
		Fragmentum interpretationis in Symbolum.	1231
		Fragmentum de exemplo ex natura hominis aliato.	1233
		Alia fragmenta a Felckmanno de prompta.	1237
		Fragmentum ex interpretatione in Matthæum.	1251
		Sermo major de fide, fragmentum.	1262
		Fragmenta duo historicæ.	1293
		Sermo de patientia.	1296
		Sermo in Ramos palmarum.	1310
		Fragmentum contra Macedonianos.	1313
		Fragmenta contra Novatianos.	1315
		Fragmentum de amuletis.	1319
		Fragmenta quædam alia.	1323
		Oposculum de azymis.	1327
		Vetera monumenta.	1331
		EPISTOLÆ HEORTASTICÆ.	1339
		Prefatio.	1339
		Chronicon præsum.	1351
		Epistola I. — De jejunio, tuba et festis.	1360
		Epistola II.	1366
		Epistola III.	1371
		Epistola IV.	1376
		Epistola V.	1379
		Epistola VI.	1383
		Epistola VII.	1389
		Epistola X.	1397
		Epistola XI.	1403
		Epistola XII ad Serapionem Thmuesum episcopam.	1412
		Epistola XIII.	1414
		Epistola XIV.	1419
		Epistola XVII.	1422
		Epistola XVIII.	1423
		Epistola XX.	1425
		Ex vicesima secunda festali.	1431
		Ex vicesima quartâ.	1433
		Ex vicesima septima.	1435
		Ex vicesima octava.	1435
		Ex vicesima nona.	1435
		Ex epistola trigesima nona.	1435
		Ex quadragesima.	1439
		Ex quadragesima secunda.	1439
		Ex quadragesima tertia.	1439
		Ex quadragesima quarta.	1441
		Ex quadragesima quinta.	1441
		Chronicon acephalum.	1445
		Syllabus codicium, cum variis lectionibus omissis.	1449
		Onomasticon vocum vel insolentium, vel quarum significations peculiarens aut inobservantes sunt, quæ in duobus prioribus tomis occurrent.	1451
		Index rerum analyticus.	1461

FINIS TOMI VICESIMI SEXTI.

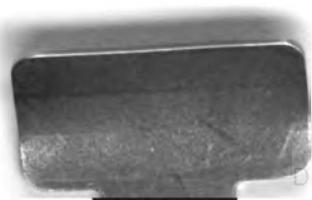
Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

UNIV. OF MICHIGAN,

JUN 23 1913

3 9015 01995 8456

Это цифровая копия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных полках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие засиси, существующие в оригинальном издании, как наиминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредириняли некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заиросы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.

Мы разработали иrogramму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заиросы.

Не отиравляйте в систему Google автоматические заиросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оптического распознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.

В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доиолнительные материалы ири иомощи иrogramмы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.

Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих определить, можно ли в определенном случае исиользовать определенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск и этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>